

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - XIX. DÖNEM
(1991 - 1995)

II. CİLT

Doç. Dr. Burhanettin DURAN

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 150

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - XIX. DÖNEM
(1991 - 1995)

II. CİLT

DENETLEME, BÜTÇE VE DİĞER
FAALİYETLER

Doç. Dr. Burhanettin DURAN

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 21 - 9 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 23 - 3 (2. Cilt)

ÖNSÖZ

Parlamentolar, ülkelerin siyasi tarihlerinin oluştuğu demokratik merkezî kurumlardır. Şüphesiz her ülkenin siyasi tarihi ve parlamento geçmişi aynı zamanda, ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin panoramik görünümleridir. Bu bakımdan, Türk parlamento tarihi, yaşanan tecrübelerle ayrı bir önem taşır.

1876’da Kanun-ı Esasi’nin kabulünden sonra (1877) kurulan iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyân) Meclis-i Umumi, ilk anayasalı ve demokratik nitelikli parlamento hayatına geçiş denememizdir. Elbette bu olay, Türk parlamento tarihinin de başlangıcını teşkil eder. Türkiye, bu anayasanın kabulü ve kurulan meclisle parlamenter sistemle tanışmış ve ilk kez millet, siyasal iktidara ortak olmaya çalışmıştır.

Ancak bu ilk parlamento, modern siyasi rejimlerde karşılığını bulan tam bir yasama organı görevini yerine getirmemiştir. Yine de sürekli açılıp kapanmalar dolayısıyla kesintiye uğramasına rağmen, bir ‘parlamento geleneği’ oluşmasına az da olsa katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde parlamento geleneği, bütün kurum ve kurallarıyla ancak, Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

İstanbul’dan Meclis-i Mebusan üyelerinin de içinde bulunduğu, Ankara’da 23 Nisan 1920’de kurulan Büyük Millet Meclisi ile Türk parlamento tarihi, önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı’nda oluşturulan ve Millî Mücadele’yi fiilen yöneterek ülkeye bağımsızlığını kazandıran bu parlamento, dünyadaki tek “Gazi Meclis” olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan siyasi gelişmeler ise parlamenter rejimimizi olgunlaştırmış, zengin ve çok değişik cepheleri olan parlamento hayatı, cumhuriyetimize ve demokrasimize yön vermeye devam etmiştir.

Meclisimiz, kurulduğu günden bugüne, üzerine düşen tarihî sorumluluğu yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuş ve Meclisimizin önderliğinde ülkemiz ve demokrasimiz, geride bıraktığımız yıllarda büyük mesafeler almış ve önemli kazanımlar elde etmiştir.

Çok partili siyasi hayat, işleyen bir demokratik sistem, Meclis’te tecessüm eden millî irade bizim en büyük kazanımlarımızdır. Bunları korumak ve geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

19. asır sonundaki parlamenter hayat denememiz ve dolayısıyla demokratikleşme sürecimiz nasıl kesintilere uğradıysa, 20. asırda da çeşitli şekillerde kesilmiştir. Parlamento tarihimiz, bütün bu kesintileri ve sorunları bünyesinde taşımaktadır. Parlamentomuz ve demokrasimiz, kesintilerle ve sorunlarla bugüne gelmiştir. Bu süreç önemli kayıplara sebep olmuş, ancak ibre demokrasiden hiç şaşmamış ve sekteye uğramalara rağmen demokrasi hep galip gelmiştir.

135 yıllık parlamento ve aynı zamanda demokrasi tecrübemiz, zengin bir siyasi tarih birikimini içermektedir. Bu zenginliğin günümüze kazandırılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlayışla başlatılan parlamento tarihi yazım çalışmaları, TBMM'nin 18. döneminden bugüne kadar devam etmiş ve Meclisimiz "Türk Parlamento Tarihi" isimli eseri hazırlayarak demokrasi tarihimizin zenginliklerini gün ışığına çıkarmıştır.

Bu çalışmayı başlatan ve sürdüren önceki Meclis Başkanlarımızı şükranla anıyorum. Çalışmalarda yer alan bilim insanlarımıza, katkıda bulunan Meclis çalışanlarımıza teşekkür ediyorum. Yakın siyasi tarihimizi, parlamento geçmişimizi ve dolayısıyla millî siyaset hafızamızın önemli bir kısmını oluşturan bu eserin yararlı olmasını diliyorum.

Cemil ÇİÇEK
TBMM Başkanı

TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Saygıdeğer Başkanları Sn. Bülent Arınç, Sn. Köksal Toptan, Sn. Mehmet Ali Şahin ve Sn. Cemil Çiçek'e;

Başkanvekilleri ve Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanları Sn. Nevzat Pakdil ve Sn. Prof. Dr. Mehmet Sağlam'a;

Genel Sekreterler Sn. Rauf Bozkurt, Sn. Ali Osman Koca, Sn. Sadettin Kalkan ve Sn. Dr. İrfan Neziroğlu'na;

Yasama Genel Sekreter Yardımcıları Sn. H. Hasan Sönmez ve Sn. İbrahim Araç ile Bilgi ve Bilişim Hizmetleri Genel Sekreter Yardımcısı Sn. Ercan Durdular'a;

Personel ve Özlük İşleri, Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme, Basın ve Halkla İlişkiler, Kültür Sanat ve Yayın Kurulu ve Basımevi görevlilerine, Sn. Sabit Demirtunç ve Sn. Cemil Tatal'a;

Yoğun mesailerıyla yazım sürecinde görev ve sorumluluk üstlenen Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun üyeleri değerli meslektaşlarım:

Prof. Dr. Mustafa Çufalı, Prof. Dr. Zühtü Arslan, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Prof. Dr. Erdal Onar, Prof. Dr. Menderes Çınar, Prof. Dr. H. Emre Bağce, Prof. Dr. Esat Arslan, Prof. Dr. Yusuf Sarıay, Prof. Dr. Recep Boztemur, Prof. Dr. Burhanettin Duran, Doç. Dr. Celalettin Yavuz, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, Doç. Dr. Ahmet Yıldız'a ayrı ayrı teşekkürlerimi ve iyi dileklerimi sunarım.

Yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı “birinci cilt: yasama”; “ikinci cilt: denetim” ve “üçüncü cilt: biyografi” olmak üzere üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir. Bazı dönemlerde yasama ve denetim ciltleri birden fazladır; fakat pek çok dönem üç ciltte tamamlanmıştır ve her cildin sonuna dizin eklenmiştir.

Türk Parlamento Tarihi adlı bu büyük projenin bütün aşamaları, uzun süren, yoğun emek ve zorlu çabanın ürünüdür; yazarlar ve yetkililer bu süreçte katkılarını birleştirmiş ve eşgüdüm içinde bir ortaklıkla yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı tamamlanmıştır.

Kullanıcılar için yararlı olması dileğiyle.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu

Koordinatörü ve Editörü

Prof. Dr. Hikmet Özdemir

SUNUŞ

Bu kitapta 19. Dönemde (1991-1995) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin denetleme faaliyetlerine ve bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarının görüşülerek kabul edilmesine yer verilmiŗtir. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı ile ilgili iŗlemler, olağan   t  hal uygulamasının ve  eki  Güç' n görev süresinin uzatılması hakkındaki TBMM kararları, Radyo ve Televizyon   st Kuruluna  ye seçimi, Milletlerarası andlaŗmaların onaylanmasının uygun bulunması, Yedinci Beŗ Yıllık Kalkınma Planının görüşülerek onaylanması, Gündem dıŗı konuŗmalar, usul hakkında konuŗmalar ve yapılan olağan   t  toplantılar incelenmiŗtir.

19. Dönem Parlamento Tarihini yazmak emek yoğun bir  alıŗmanın sonunda mümkün oldu. Bu  alıŗmanın oluŗmasında bir çok kiŗinin katkıları mevcuttur. Katkıları için Türk Parlamento Tarihi Araŗtırma Grubu Koordinatörü Prof. Dr. Hikmet  zdemir'e, Türk Parlamento Tarihi Grubundaki akademisyen arkadaŗlarıma, Türk Parlamento Tarihi Grubu personeline, tutanaklar ile literatürün taranması ve metinlerin bilgisayar ortamına aktarılmasında yardımcı olan Ali Balcı, Fikret  elik ve Murat Yeŗiltaŗ'a, kitabın yazım rehberine uygun hale getirilmesinde Yıldırım Turan'a teŗekk r  bir borç bilirim.

Bu yorucu  alıŗmanın elbette kusursuz olduğu iddiasında değilim. Her türlü eksiklik ve hatanın sorumluluğu bana aittir. Eleŗtiri ve  onerilerle bu  alıŗmanın daha fazla geliŗeceđini  mid ediyorum.

Doç. Dr. Burhanettin Duran

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA	v
SUNUŞ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ:	1341
2. 19. DÖNEM TBMM DENETLEME FAALİYETLERİ	1347
2.1. YAZILI VE SÖZLÜ SORULAR	1347
2.2. GENEL GÖRÜŞMELER	1349
2.2.1. Birinci Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler.....	1350
2.2.1.1. Öğretmenlerin Toplum İçinde Layık Oldukları Yere Oturtulması İçin Çözülmesi Gereken Meseleleri Konusunda Genel Görüşme (8/1)	1350
2.2.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetler ve Muhtar Bölgeleri ile İlişkileri Konusunda Genel Görüşme (8/2).....	1354
2.2.1.3. Gençlerin Sorunları Konusunda Genel Görüşme (8/6)	1358
2.2.1.4. Bosna Hersek Cumhuriyetinde ve Sırbistan'ın Sancak Bölgesindeki Olayları Durdurmak İçin Alınması Gereken Tedbirler Konusunda Genel Görüşme (8/13)	1359
2.2.1.5. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED)'nda Tartışılan Konuları Kabul Edilen Belgeleri ve Alınan Kararları Görüşmek, Bu Konuda Yapılması Gereken Çalışmalar ve Alınması gerekli önlemlere açıklık getirmek konusunda Genel Görüşme (8/15)	1363
2.2.1.6. Kıbrıs ve Bosna-Hersek Konuları Başta Olmak Üzere Dış Politikadaki Gelişmeler Konusunda Genel Görüşme (8/16).....	1365
2.2.1.7. Şırnak İli Başta Olmak Üzere Güneydoğu Bölgesinde Cereyan Eden Olaylar Konusunda Genel Görüşme (8/17)	1376
2.2.2. İkinci Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler	1390
2.2.2.1. Kafkasya Bölgesinde Meydana Gelen Olayları Açıklığa Kavuşturmak ve Alınması Gereken Önlemleri Tespit Etmek Amacıyla İlgili Genel Görüşme (8/19, 20 ve 21)	1391
2.2.2.2. Sarp Sınır Kapısının Açılmasından Sonra Karadeniz Bölgesi ve Çevre İllerde Meydana Gelen Ticari ve Sosyal Olumsuzlukları Araştırmak ve Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amaçıyla Açılan Genel Görüşme (8/24)	1395
2.2.2.3. Avrupa'da ve Özellikle Almanya'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Güvenliği Konusunda Genel Görüşme (8/32)	1398
2.2.2.4. Birleşmiş Milletlerde Cereyan Eden Kıbrıs Müzakereleri ve Hükümetin Kıbrıs Sorununa İlişkin Tutumu Konularında Genel Görüşme (8/30, 31)	1404

2.2.2.5. Ermenistan'ın Azerbaycan'a Giriştiği Saldırıları ve Hükümetin Azerbaycan ve Bosna Hersek'e Yönelik Uyguladığı Politikalar Konusunda Genel Görüşme (8/25, 26, 27).....	1411
2.2.2.6. Yurt Dışındaki İşçilerimizin ve Diğer Vatandaşlarımızın Sorunlarını Tespit Etmek ve Gerekli Çözüm Yollarını Bulmak Amacıyla Genel Görüşme (8/23).....	1417
2.2.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler	1421
2.2.3.1. Azerbaycan'da Meydana Gelen Son Gelişmeler Karşısında Hükümetin İzlediği Dış Politika Konusunda Genel Görüşme (8/37, 38, 34, 35, 36).....	1422
2.2.3.2. Toplumdaki Ahlaki Çöküntü ve Aile Yapımızı Tehdit Eden Sorunlar Konusunda Genel Görüşme (8/7)	1427
2.2.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler.....	1432
2.2.4.1. Gümrük Birliği Konusunda Genel Görüşme (8/55, 58, 60, 61)	1432
2.2.4.2. Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya Bölgesinde Meydana Gelen Son Gelişmeler Konusunda Genel Görüşme (8/56, 8/57, 8/59).....	1440
2.3. MECLİS ARAŞTIRMASI ÖNERGELERİ ÜZERİNDEKİ İŞLEMLER	1447
2.3.1. (10/1) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1450
2.3.2. (10/2) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1462
2.3.3. (10/3) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1473
2.3.4. (10/4) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1483
2.3.5. (10/5–8) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1488
2.3.6. (10/6) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1507
2.3.7. (10/10) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1518
2.3.8. (10/11) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1531
2.3.9. (10/12) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1544
2.3.10. (10/21, 47) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1561
2.3.11. (10/38, 43, 44, 46) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1569
2.3.12. (10/77, 78, 82, 84) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1576
2.3.13. (10/90) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1588
2.3.14. (10/107, 108, 109, 111, 114) Esas Numaralı Meclis Araştırması.....	1599
2.3.15. (10/116) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1625
2.3.16. (10/31, 98, 128) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1635
2.3.17. (10/53, 104, 113, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 149, 158) Esas Numaralı Meclis Araştırması.....	1640
2.3.18. (10/132, 123) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1647

2.3.19. (10/169) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1652
2.3.20. (10/198) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1658
2.3.21. (10/212) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1667
2.3.22. (10/218, 219) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1673
2.3.23. (10/189-238) Esas Numaralı Meclis Araştırması	1678
2.4. GENSORU ÖNERGELERİ	1682
2.5. MECLİS SORUŞTURMALARI İLE İLGİLİ İŞLEMLER	1684
2.5.1. Otoyol İhaleleri Hakkında (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturması	1687
2.5.2. İmar Bankası Hakkında (9/3) Esas Numaralı Meclis Soruşturması	1702
2.5.3. Devlet Bakanı Mustafa Taşar Hakkında (9/5) Esas Numaralı Meclis Soruşturması.....	1712
2.5.4. Sağlık Eski Bakanı Halil Şıvgın Hakkında (9/11) Esas Numaralı Meclis Soruşturması	1723
2.5.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eski Bakanı İmren Aykut Hakkında (9/15) Esas Numaralı Meclis Soruşturması.....	1729
2.5.6. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Soydaşların İskân ve Konut Yapımı ile İlgili İşlemler Hakkında (9/16) Esas Numaralı Meclis Soruşturması	1737
2.5.7. Hayali İhracat Hakkında (9/22) Esas Numaralı Meclis Soruşturması	1752
3. 19. DÖNEM BÜTÇE GÖRÜŞMELERİ	1759
3.1. 1992 Bütçesi Görüşmeleri	1761
3.1.1. 1992 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler	1764
3.1.2. 1992 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler	1800
3.2. 1993 Bütçesi Görüşmeleri	1826
3.2.1. 1993 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler	1832
3.2.2. 1993 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler	1869
3.3. 1994 Bütçesi Görüşmeleri	1899
3.3.1. 1994 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler	1903
3.3.2. 1994 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler	1939
3.4. 1995 Bütçesi Görüşmeleri	1966
3.4.1. 1995 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler	1972
3.4.2. 1995 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler	2006
4. 19. DÖNEMDE CUMHURBAŞKANLIĞI İLE İLGİLİ İŞLEMLER	2025
4.1. Süleyman Demirel'in 9. Cumhurbaşkanı Seçilmesi	2026
4.2. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 19. Dönem 3. Yasama Yılı'nı Açış Konuşması.....	2038
4.3. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 19. Dönem 4. Yasama Yılı'nı Açış Konuşması.....	2040

4.4. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 19. Dönem 5. Yasama Yılı'nı Açış Konuşması	2057
5. 19. DÖNEM TBMM KARARLARI.....	2082
5.1. Birinci Yasama Yılı TBMM Kararları.....	2082
5.1.1. Millet Meclisi İhtüzüğünün 20. Maddesinin Değiştirilmesine Dair 163 Sayılı Karar	2083
5.1.2. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 144 Sayılı Karar	2083
5.1.3. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 165 Sayılı Karar	2094
5.1.4. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 179 Sayılı Karar	2106
5.1.5. Türkiye'de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 180 Sayılı Karar	2117
5.2. İkinci Yasama Yılı TBMM Kararları	2131
5.2.1. 10 İlde Uzatılan Olağanüstü Halin Bir İlde Kaldırılmasına 9 İlde Uzatılmasına ve Bitlis İlinde Olağanüstü Hal İlanına Dair 225 ve 226 Sayılı Kararlar	2133
5.2.2. Türkiye'de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 245 Sayılı Karar	2143
5.2.3. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine İlişkin 204 ve 205 Sayılı Kararlar	2151
5.3. Üçüncü Yasama Yılı TBMM Kararları	2161
5.3.1. Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1989, Toplu Konut Fonu Başkanlığının 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 Yıllarına Ait Bilânço ve Netice Hesaplarının Tasvip Edilmediğine Dair 266 Sayılı Karar	2162
5.3.2. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 323 Sayılı Karar	2167
5.3.3. Türkiye'de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 325 Sayılı Karar	2172
5.4. Dördüncü Yasama Yılı TBMM Kararları.....	2181
5.4.1. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 370 Sayılı Karar	2181
5.4.2. Türkiye'de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 371 Sayılı Karar	2189
5.5. Beşinci Yasama Yılı TBMM Kararları.....	2194
5.5.1. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 385 Sayılı Karar	2195
5.5.2. Türkiye'de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 386 Sayılı Karar	2200
6. 19. DÖNEMDE RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU ÜYELERİNİ SEÇME	2205
7. 19. DÖNEMDE ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN UYGUNLUĞUNUN ONAYLANMASI	2206
7.1. Birinci Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar.....	2206
7.1.1 EFTA Devletleri ile Türkiye Arasında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3788).....	2206

7.2. İkinci Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar	2207
7.2.1. Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3846)	2207
7.2.2. Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin 50(a) Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Montreal 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3875)	2211
7.2.3. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansında Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3880)	2213
7.2.4. Dopingle Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3885)	2214
7.2.5. Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3887)	2215
7.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Uluslar arası Andlaşmalar	2217
7.3.1. Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3915)	2217
7.3.2. Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Ek Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3937)	2220
7.3.3. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3957)	2221
7.3.4. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3975)	2222
7.3.5. Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3999)	2224
7.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar	2226
7.4.1. Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ekine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4035)	2228
7.4.2. İzmir Anlaşmasını Tadil Eden Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4036)	2229
7.4.3. Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4041)	2230
7.4.4. Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4042)	2231

7.4.5. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4058).....	2232
7.4.6. Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4067).....	2233
7.4.7. Patent İşbirliği Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4115).....	2237
7.4.8. Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4118).....	2239
7.5. Beşinci Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar.....	2240
8. YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI ÜZERİNDE YAPILAN İŞLEMLER	2241
9. 19. DÖNEM GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR.....	2287
9.1. Birinci Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar.....	2288
9.2. İkinci Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar.....	2304
9.3. Üçüncü Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar.....	2319
9.4. Dördüncü Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar.....	2327
9.5. Beşinci Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar	2336
10. USUL HAKKINDA GÖRÜŞMELER.....	2339
10.1. Birinci Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler	2339
10.2. İkinci Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler	2342
10.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler.....	2347
10.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler	2351
10.5. Beşinci Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler	2353
11. 19. DÖNEMDE YAPILAN OLAĞANÜSTÜ TOPLANTILAR	2354
11.1. Birinci Yasama Yılında Verilen Olağanüstü Toplantı Önerileri	2356
11.2. Üçüncü Yasama Yılında Verilen Olağanüstü Toplantı Önerileri	2360
11.3. Dördüncü Yasama Yılında Verilen Olağanüstü Toplantı Önerileri	2361
12. KAYNAKÇA.....	2367
13. EKLER	2394
13.1. 19. DÖNEMDE CEVAPLANAN SÖZLÜ SORULAR.....	2394
13.2. 19. DÖNEMDE CEVAPLANAN YAZILI SORULAR	2396
13.3. 19. DÖNEM GENSORU ÖNERGELER	2398
DİZİN	2411

KISALTMALAR

AB Avrupa Birliği
ABD Amerika Birleşik Devletleri
AET Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
ANAP Anavatan Partisi
AT Avrupa Topluluğu
BBP Büyük Birlik Partisi
BM Birleşmiş Milletler
CHP Cumhuriyet Halk Partisi
CIA Central Intelligence Agency
ÇED Çevre Etki ve Değerlendirme
DAP Doğu Anadolu Projesi
DEP Demokrasi Partisi
DGM Devlet Güvenlik Mahkemesi
DPT Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ Dünya Ticaret Örgütü
DYP Doğru Yol Partisi
EFTA European Free Trade Organization
GAP Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT General Agreement on Tariffs and Trade
HEP Halkın Emek Partisi
IMF International Monetary Fund
İLKSAN İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
İSKİ İstanbul Su İşleri ve Kanalizasyon İdaresi
KİT Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MBI Magic Box International
MP Millet Partisi
MHP Milliyetçi Hareket Partisi
MİT Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO North Atlantic Treaty Organization
OIE Office Internationale Epizootica
PTT Posta Telgraf Telefon
RP Refah Partisi
SHP Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SİSATEV SSK Sağlık Tesislerini Güçlendirme Vakfı
SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK Sosyal Sigortalar Kurumu
TAEK Türk Atom Enerjisi Kurumu
TBKP Türkiye Birleşik Komünist Partisi

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi
THY Türk Hava Yolları
TİGEM Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TMMOB Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT Türkiye Radyo Televizyon
TSE Türk Standartlar Enstitüsü
TTK Türkiye Taşkömürü Kurumu
TÜGSAŞ Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.
TÜKODER Tüketiciyi Koruma Derneği
UDİDEM Ulusal Dinamik Denge Modeli
UNCED Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
YÖK Yükseköğretim Kurulu
YP Yeni Parti

1. GİRİŞ:

1982 Anayasasının 98, 99 ve 100. maddelerinde TBMM'nin denetleme yolları olarak soru, genel görüşme, meclis araştırması, gensoru ve meclis soruşturmasından bahsedilmektedir. Soru, Bakanlar Kurulu adına sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere Başbakan veya bakanlardan bilgi istemekten ibarettir. TBMM İçtüzüğü'nün Denetim Yolları başlıklı Altıncı Kısımında 96. maddede ise sorunun "kısa, gerekçesiz ve kişisel görüş ileri sürülmeksizin, kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyen bir önerge" ile verileceği belirtilmiştir. Anayasa ve İçtüzüğe göre soru iki türdür: yazılı soru ve sözlü soru. 19. Dönemde başbakanlık, icra bakanlıkları, devlet bakanlıkları ve TBMM Başkanlığı'nca cevaplandırılmak üzere milletvekilleri tarafından yöneltilen sözlü soru önergesi 1824 adet, yazılı soru önergesi ise 7550 adettir. 19. Dönemde toplam 9374 adet soru önergesi verilmiştir. Bu dönemde verilen sözlü sorulardan 267 tanesi ilgili birimlerce cevaplandırılmıştır. Yazılı sorulardan ise 6316 tanesi ilgili birimlerce cevaplandırılmıştır. Böylece, toplam 6583 tane sözlü ve yazılı soru cevaplandırılmıştır.

Genel Görüşme toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir. Bir bilgi edinme mekanizması olarak Genel görüşme çok yanlı bir tartışma niteliğindedir. 19. Dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 69 Genel Görüşme Önergesi verilmiş, bu önergeler arasından bir kısmı birleştirilmek suretiyle 39 tanesinin ön görüşmesi yapılmış, ön görüşmeleri yapılan 39 önergenin 17 tanesine ilişkin genel görüşme açılmasına karar verilmiştir. 1. yasama yılında 18 genel görüşme önergesinin 18'ine de ön görüşme açılırken, bazılarının birleştirilmesi suretiyle bunlardan 7'si hakkında genel görüşme açılmıştır. 2. yasama yılında verilen 17 genel görüşme önergesine karşılık 9 ön görüşme yapılmış ve bunların 6 tanesi hakkında genel görüşme açılmıştır. 3. yasama yılında ise 14 genel görüşme önergesi verilmiş, bir kısmı birleştirilerek 7 ön görüşme açılmış, 2 de genel görüşme yapılmıştır. Son olarak 4. yasama yılında 20 genel görüşme önergesi verilmiş, 4 ön görüşme yapılırken, bunlardan 2 tanesine ilişkin genel görüşme açılmıştır. Açılan genel görüşmelerin konuları şu şekildedir: Şırnak ilinde yaşanan terör saldırıları, Bosna Hersek'te yaşanan sorunlar, Kıbrıs konusundaki dış politik gelişmeler, UNCTAD (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) konusunda yapılması gereken çalışmalar, gençlerin sorunları, öğretmenlerin sorunları ve Sovyetlerin dağılmasını ardından ortaya çıkan Türki Cumhuriyetler, Kafkaslarda ve Azerbaycan'da yaşanan gelişmeler, yurtdışındaki Türklerin sorunları, Birleşmiş Milletler'de cereyan eden Kıbrıs görüşmeleri, Sarp sınır kapısının açılmasının Karadeniz bölgesine etkileri, Azerbaycan'da yaşanan son gelişmeler, toplumdaki ahlaki çöküntü, Gümrük Birliği ve Çeçenistan sorunu. 19. Dönemde muhalefete ait önergelerin büyük oranda kabul edildiği görülmektedir.

TBMM'nin denetleme faaliyetlerinden bir diğeri olan Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir. Meclis araştırması taraf olmaması açısından genel görüşmeye benzemektedir. Meclis araştırmasında genel görüşmeden farklı olarak belli bir konuda bilgi edinmeye ihtiyaç duyulduğundan bu araştırma için bir komisyon kurulur. Komisyonun hazırladığı rapor üzerinde Genel Kurulda görüşme yapılır. 19. Dönemde toplam 247 adet Meclis Araştırması önergesi verilmiştir. Bu önergelerden 50 tanesi kabul edilerek 23 tane Meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. Yasama yıllarına göre dağılıma bakıldığında ise, Birinci Yasama yılında 68, İkinci Yasama yılında 54, üçüncü yasama yılında 77, dördüncü yasama yılında 42 ve beşinci yasama yılında 6 olmak üzere 247 adet meclis araştırma önergesi verilmiştir. Birinci yasama yılında 7 önerge kabul edilerek 6 tane meclis araştırma komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. İkinci Yasama yılında 20 önerge kabul edilerek 9 adet Meclis araştırması komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. 3. Yasama yılında 18 önerge kabul edilerek 5 adet Meclis araştırması komisyonu kurulmuştur. 4. Yasama yılında ise 5 önerge kabul edilerek 3 adet Meclis araştırması komisyon kurulmasına karar verilmiştir. 5. Yasama yılında ise verilen 6 önergeden, ön görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda hiçbiri hakkında komisyon kurulmasına gerek olmadığı kararlaştırılmıştır. 23 Meclis Araştırmasından 11 tanesinin 19. Dönem içerisinde raporlarının hazırlanarak Genel Kurulda görüşüldüğü, 12 tanesinin ise görüşülemediği belirlenmiştir.

1982 Anayasasının doğrudan denetimle ilgili olarak öngördüğü iki mekanizmadan birisi de gensorudur. Gensoru, Bakanlar Kurulunun genel politikası ya da bir bakanın kendi bakanlığında izlediği politika ve faaliyeti hakkında bir Meclis denetim mekanizmasıdır. 19. Dönemin dört yasama yılı içerisinde toplam 42 gensoru önergesi verilirken 5. yasama yılında herhangi bir gensoru önergesi verilmemiştir. Bu önergelerin yasama yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1. yasama yılında 7, ikinci yasama yılında 14, üçüncü yasama yılında 11 ve son olarak dördüncü yasama yılında 10 gensoru önergesi sunulduğu görülecektir. Verilen toplam 42 gensoru önergesinin hiçbiri kabul edilmemiştir.

TBMM'nin denetleme faaliyetlerinden bir diğeri de Meclis soruşturmasıdır. Soruşturma, Başbakanın ya da bakanların hukuki sorumluluğunu gündeme getirir. Soruşturmada Hükümet üyelerinin sorumluluğu söz konusudur. Ancak hükümet üyelerinin toplu sorumluluğu değil bireysel sorumluluğu mevzubahistir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 19. Döneminde ANAP hükümetleriyle ilgili yolsuzluk iddialarına ilişkin olarak meclis soruşturması açılması amacıyla verilen önergelerden yapılan ön görüşmeler sonucunda yalnız yedi tanesi için komisyon kurulmasına ve soruşturma açılmasına karar verilmiştir. Yasama yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1. yasama yılında 11, 2. yasama yılında 9, 3. yasama yılında 2, 4. yasama yılında

3 soruşturma önergesinin verildiği 5. yasama yılında ise hiçbir soruşturma önergesi verilmediği tespit edilmiştir. Haklarında ön görüşmeler sonucunda komisyon kurulmasına karar verilen önergelerin ilki otoyol yapımlarını üstlenen firmalara fazla ve haksız ödemeler yapılmasına neden oldukları, dolayısıyla Devleti zarara uğratarak görevlerini kötüye kullandıkları iddiasıyla kararda imzası bulunan bakanlar ile eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Özüç hakkındadır. Haklarında soruşturma açılan Cengiz Altunkaya ve Safa Giray'ın Yüce divana gönderilmelerine karar verilmiştir.

İkinci soruşturma önergesi ise İmar Bankasına ayrıcalıklar ve kolaylıklar sağlayarak görevlerini kötüye kullandıkları iddiasıyla eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz ile Devlet eski Bakanları Hüsni Doğan ve Güneş Taner, Maliye ve Gümrük eski Bakanı Adnan Kahveci hakkındadır. Bu soruşturma önergesi ile haklarında soruşturma açılan şahısların Yüce divana gönderilmeme kararı verilmiştir. Açılan üçüncü soruşturma Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.'yi haksız ve keyfi zarara uğratarak görevini kötüye kullandığı iddiasıyla Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar hakkındadır. Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar'ın Yüce divana gönderilmemesine karar verilmiştir. Dördüncü olarak verilen önerge de Sosyal Sigortalar Kurumu ile SİSATEV arasında tetkik hizmetleri sağlanmasına ve gayrimenkul kiralanmasına ilişkin olarak ilgili yönetmelik hükümlerinin ihlali suretiyle sözleşmeler yaptığı iddiasıyla, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkındadır. Aykut'un Yüce divana gönderilmemesine karar verilmiştir. Beşinci soruşturma önergesi ise, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen soydaşların iskân ve konut yapımı ile ilgili işlemlerde mevzuata ve kanunlara aykırı hareket ederek devleti zarara uğrattıkları iddiasıyla, eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Recep Ercüment Konukman, Mehmet Çevik ve Cemil Çiçek, Tarım ve Köyişleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakan Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt hakkındadır. Bu şahısların Yüce divana gönderilmemesine karar verilmiştir. Ayrıca açılan iki soruşturma önergesi de 19. Dönemde sonuçlandırılmamıştır. Bunlardan birincisi, haksız ve keyfi işlemleriyle Devleti zarara uğrattığı iddiasıyla, Devlet eski Bakanı Halil Şıvgın hakkındaki Meclis soruşturması önergesidir. İkincisi ise Hayalî ihracat iddialarının üzerine gitmeyerek devletin zarara uğramasına sebebiyet verdikleri iddiasıyla, Devlet eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İsmet Kaya Erdem, Maliye ve Gümrük eski Bakanları Ekrem Pakdemirli ve Ahmet Kurtcebe Alptemoçin ile Devlet eski Bakanı Yusuf Bozkurt Özal haklarındaki önergedir.

Bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek 1982 Anayasası'nın 87. maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri arasında belirtilmiştir. Bütçe yasası, aynı zamanda hükümet programının temeli olduğundan Anayasanın 161-164. maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Bütçe, devletin ekonomik, sosyal ve mali politikaları ile ilgilidir. Bir taraftan kamu ihtiyaçlarının en etkin düzeyde karşılanması amacıyla kamusal hizmet alanlarının belirlenmesi, diğer taraftan ortaya çıkacak giderlerin finansmanı açısından bütçe çeşitli fonksiyonlar üstlenmektedir. 19. Dönemde konsolide bütçeler, Türk bütçe sisteminin yaygın bir özelliği olarak, kronik bir şekilde açık vermiştir. Bu konu Hükümetlerin temsilcileri tarafından önceki dönemin suçu olarak gösterilmiş, muhalefet ise Hükümetin uygulamalarının bütçe açığını doğurduğunu savunmuştur. 19. Dönemde dört tane bütçe görüşmesi yapılmıştır: 1992, 1993, 1994 ve 1995 yılı bütçe görüşmeleri. Meclise sunulan dört bütçe de kabul edilmiştir. Bu dört bütçenin yanı sıra bir tanesi dönemin başında diğeri de sonunda olmak üzere 1992 ve 1996 mali yılları genel ve katma bütçeleri kanunlaşmaya kadar devlet harcamalarının yapılmasına ve devlet gelirlerinin tahsiline yetki verilmesine dair 3765 ve 4130 sayılı kanunlarla iki tane geçici bütçe çıkarılmıştır.

19. Dönemde TBMM’de cumhurbaşkanlığı ile ilgili işlemlerin başında 9. Cumhurbaşkanı’nın seçilmesi gelmiştir. Anayasanın 102. maddesine göre Cumhurbaşkanı TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır. Bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal TBMM seçimleri yenilenir. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ani ölümü üzerine 19. Dönemde 9. Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. 19. Dönemde 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal yasama yılı açış konuşması yapmamıştır. 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise 3, 4 ve 5. yasama yıllarının açış konuşmalarını yapmıştır.

TBMM’nin faaliyetlerinden bir diğeri de olağanüstü hal uygulamasının ve Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılması başta olmak üzere çeşitli konularda alınan TBMM kararlarıdır. 19. Dönemin 5 Yasama Yılında toplam 247 adet TBMM Kararı alınmıştır. 1. Yasama Yılında 41 adet, 2. Yasama Yılında 71 adet, 3. Yasama Yılında 77 adet, 4. Yasama Yılında 45 adet ve 5. Yasama Yılında 13 adet karar alınmıştır. 19. Dönemin TBMM kararları genel olarak incelendiğinde bunların büyük bir kısmının komisyon üyeliklerine seçim ve araştırma ve soruşturma komisyonlarının kurulmasıyla görev sürelerinin uzatılmasına ilişkin olduğu görülecektir. Bu kararlar arasında en önemlileri olağanüstü halin uzatılmasına dair 12 karar, Türkiye’de konuşlandırılan çok uluslu gücün görev süresinin uzatılmasına dair 8 karar ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ükelere gönderilmesine ilişkin 2 karardır.

1982 Anayasası TBMM'ye olağanüstü haller ve sıkıyönetimle ilgili temel işlevleri iki noktada toplamıştır. 1) Bakanlar Kurulunun olağanüstü hal ve sıkıyönetim kararlarını onaylamak ya da onaylamamak, süreyi değiştirmek. 2) Bakanlar Kurulunun istemi üzerine olağanüstü hal ve sıkıyönetim süresini uzatmak. 121. maddede Meclisin olağanüstü hal süresini değiştirebileceği, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabileceği veya olağanüstü hali kaldırabileceği belirtilmiştir. 19 Temmuz 1987'de ilan edilen olağanüstü hal 19. Döneme kadar 13 kez uzatılırken bu dönemde olağanüstü hal toplam 12 kararla 11 kez daha uzatılmıştır. Yine 1982 Anayasası 92. maddede Türk Silahlı kuvvetlerin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisinin TBMM'de olduğu belirtilmiştir. Bu yetkiye dayanılarak 19. Dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere gönderilmesine ilişkin 2 karar alınmış, çok uluslu gücün görev süresi ise 8 kez uzatılmıştır.

19. Dönem TBMM'nin faaliyetleri arasında Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna (RTÜK) üye seçimi yapılmıştır. Anayasada öngörülmemiş bir yetki veya görevin yasayla edinilmesi mümkün olmamasına rağmen 13.04.1994 tarih ve sayılı 3984 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun"la RTÜK'e üye seçimi TBMM'ye görev ve yetki olarak verilmiştir. 3984 sayılı yasayla radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde RTÜK kurulmuştur. Kurul, basın, yayın, iletişim, iletişim teknolojisi, kültür, din, eğitim ve hukuk alanlarında birikimi olanlardan yükseköğretim görmüş, devlet memuru olma niteliğine sahip kişilerden TBMM tarafından seçilir. Kurulun üye sayısı dokuzdur. Bu dokuz üyeliğin beşi iktidar partisi/partilerine, dördü muhalefet partilerine aittir. İktidar ve muhalefet partileri seçilecek üye sayısının iki katı kadar aday gösterirler. Adayların belirlenmesinde siyasal partilerin temsil oranları göz önünde bulundurulur.

Milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak 1982 Anayasası'nın 87. maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri arasında belirtilmiştir. 19. Dönemde 44'ü uluslararası örgütler ile yapılan anlaşmalar, 89'u da karşılıklı olarak devletler arasında yapılan anlaşmalar olmak üzere TBMM'den toplam 133 adet uluslararası anlaşmaların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin kanun geçmiştir.

1982 Anayasası'nın 166. maddesi kalkınma planlarını onaylamayı TBMM'nin görev ve yetkileri arasında belirtilmiştir. 19. Dönemde Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 12.7.1995-18.7.1995 tarihlerinde Genel Kurulun 139-142. Birleşimlerinde görüşülerek onaylanmıştır.

Gündem dışı konuşma Meclis İçtüzüğü'nün 59. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede Meclis Genel Kuruluna duyulmasında zaruret görülen olağanüstü acele hallerde beşer dakikayı geçmemek üzere, Başkanın takdiriyle en çok üç kişiye gündem dışı söz verilebileceği belirtilmiştir. Hükümet bu konuşmalara cevap verebilir. Hükümet de olağanüstü acele hallerde gündem dışı söz isterse, Başkan bu istemi yerine getirir. Hükümetin açıklamasından sonra, siyasi parti grupları birer defa veya onar dakikayı aşmamak üzere, konuşma hakkına sahiptirler. Grubu bulunmayan milletvekillerinden birine de beş dakikayı geçmemek üzere söz verilir. 19. Dönem boyunca gündem dışı yapılan konuşma sayısı toplam 1530'dur. Bu konuşmalar çevre konularından dış politikaya ve milletvekillerinin kendi seçim çevrelerinin sorunlarına kadar geniş bir çerçeveye sahiptir. Milletvekillerinin konuşmaları eleştiri veya soru içerdiğinde ilgili bakanlar tarafından cevaplandırılmıştır.

Usul hakkında konuşma Meclis İçtüzüğü'nün 63. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede "Görüşmeye yer olup olmaması, Başkanı gündeme veya TBMM'nin çalışma usullerine uymaya davet, bir konuyu öne alma veya geri bıraktırma gibi usule ait konular, diğer işlerden önce konuşulur. Bu yolda bir istemde bulunulursa, onar dakikadan fazla sürmemek şartıyla, lehte ve aleyhte en çok ikişer kişiye söz verilir. Bu görüşme sonucunda oya başvurmak gerekirse, oylama işaretle yapılır" denilmiştir. 19. Dönem boyunca Genel Kurulda toplam 22 adet usul üzerine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin yasama yıllarına göre dağılımı sırasıyla şu şekildedir: 4 adet, 8 adet, 5 adet, 4 adet ve 1 adet.

TBMM'nin 19. döneminde, çalışma dönemleri haricinde olağanüstü toplantı yapılmasına ilişkin bazı talepler de gündeme gelmiştir. Bu dönemde olağanüstü toplanma çağrısı yapılan konulara ilişkin olarak, Meclis Başkanlığı'nın beş konuda verilen olağanüstü toplantı önermelerini uygun bulunduğu ve bu konularda milletvekillerine toplantı zamanı ifade edilerek, davette bulunulduğu tespit edilmiştir. Usul hakkında konuşma Meclis İçtüzüğü'nün 63. maddesinde düzenlenmiştir.

2. 19. DÖNEM TBMM DENETLEME FAALİYETLERİ

TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları 1982 Anayasasının 98, 99 ve 100. maddelerinde belirtilmiştir. 98. maddede “Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır”¹ denilmektedir. Bu kısımda 19. Dönemde denetleme faaliyetleri olarak yazılı ve sözlü sorular, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturmasına yer verilmiştir. TBMM denetleme faaliyetlerinden ilk olarak yazılı ve sözlü sorulara değinilecektir.

2.1. YAZILI VE SÖZLÜ SORULAR

Anayasanın 98. maddesinde TBMM'nin denetleme yolları anlatırken soru için şu ibarelere yer verilmiştir: “Soru, Bakanlar Kurulu adına sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere Başbakan veya bakanlardan bilgi istemekten ibarettir.”²

TBMM İçtüzüğü'nün Denetim Yolları başlıklı Altıncı Kısımında 96. maddede ise sorunun “kısa, gerekçesiz ve kişisel görüş ileri sürülmeksizin, kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyen bir önerge” ile verileceği belirtilmiştir. Anayasa ve içtüzüğe göre soru iki türdür: yazılı soru ve sözlü soru. Sözlü soruları yüz kelimeyi geçemezken, soru önergelerine belge de eklenemez. Sadece bir milletvekili tarafından imzalanarak Başkanlığa verilen soruda İçtüzüğü'nün 97. maddesine göre şu konular sorulamaz: Başka bir kaynaktan kolayca öğrenilmesi mümkün olan konular, tek amacı istişare sağlamaktan ibaret konular ve konusu evvelce Başkanlığa verilmiş gensoru önergesiyle aynı olan sorular. İçtüzüğü'nün 98. maddesine göre sözlü sorular, önergenin Başbakanlığa veya ait olduğu bakanlığa sevk tarihinden itibaren beş gün sonra gündeme alınır. Hükümet adına verilecek cevabın süresi beş dakikayı geçemez. Soru sahibinin Genel Kurulda bulunmaması, sorunun cevaplandırılmasına engel değildir. Konuları aynı olan sözlü sorular birleştirilerek cevaplandırılabilir. İçtüzüğü'nün 99. maddesine göre yazılı sorular Başbakanlığa veya ait olduğu bakanlığa gönderildiği tarihten itibaren en geç on beş gün içinde cevaplandırılır. Hükümet yazılı sorunun cevabını, gereken bilgilerin derlenebilmesi için Başkanlığa bilgi vermek suretiyle bir ayı geçmemek üzere geciktirebilir.³ Hükümetin sözlü soruyu zorunluluklar dışında üç birleşim içinde yanıtlamamsı halinde sözlü soru yazılı soruya dönüşmüş olur.⁴

¹ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, TBMM Basımevi, Ankara, 2005, s. 70.

² *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, ss. 71-72.

³ *A.k.*, ss. 60-62.

⁴ Daha geniş bilgi için bakınız Fahri Bakırcı, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, İmge, Ankara, 2000, ss. 495-500.

19. Dönemde başbakanlık, icra bakanlıkları, devlet bakanlıkları ve T.B.M.M. Başkanlığı'na cevaplandırılmak üzere milletvekilleri tarafından yöneltilen sözlü soru önergesi 1824 adet, yazılı soru önergesi ise 7550 adettir.⁵ Dönemde toplam 9374 adet soru önergesi verilmiştir. Bu dönemde verilen sözlü sorulardan 267 tanesi ilgili birimlerce cevaplandırılmıştır. Yazılı sorulardan ise 6316 tanesi ilgili birimlerce cevaplandırılmıştır. Böylece, toplam 6583 tane sözlü ve yazılı soru cevaplandırılmıştır. Soruların konuları çok geniş bir spektruma yayılmıştır. Milletvekillerinin seçim bölgelerindeki okul yaptırmak, merkezi yönetimin birimlerinin sorunlarını iletmekten 19. Dönem gündemini meşgul eden faili meçhul, cinayetler, Güneydoğu sorunu, ekonomik kriz gibi birçok alanı içermiştir.

19. Dönemde en çok Başbakanlık ve Devlet Bakanlıklarına sözlü ve yazılı soru önergesi verilmiştir. Genelde sözlü sorulara Başbakan adına konuyla ilgili icra bakanlarının veya devlet bakanlarının cevap verdiği görülmüştür. Yazılı sorular ise Başbakan'ın imzası ile konuyla ilişkili kurumun verdiği bilgi ile cevaplanmıştır. Devlet bakanlıklarına sorulan sözlü soruların ilgili olan devlet bakanı tarafından bizzat, yazılı soruların ise ilgili devlet bakanının imzası ile konuyla ilişkili kurumun verdiği bilgi ile cevaplandığı görülmüştür.

Bu arada cevaplandırılan yazılı ve sözlü soru önergelerinin dağılımına bakıldığında aşağıdaki tespitler yapılabilir. 1. yasama yılında 52 adet, 2. yasama yılında 138 adet, 3. yasama yılında 41 adet, 4. yasama yılında 36 adet sözlü soru cevaplandırılmıştır. 5. yasama yılında ise sözlü soru cevaplandırılmamıştır. Yazılı sorulardan cevaplananların dağılımı ise şu şekildedir: 1. yasama yılında 234 adet, 2. yasama yılında 1014 adet, 3. yasama yılında 2837 adet, 4. yasama yılında 1920 adet ve 5. yasama yılında 311 adet.

Cevaplandırılan sözlü soruların bakanlıklara göre dağılımına bakıldığında 19. dönemde en başbakanlığın 54 sözlü soru cevaplandığı görülmüştür. İçişleri Bakanlığı 35 adet, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı 22, Devlet Bakanlıkları 21 ve Ulaştırma Bakanlığı 19 sözlü soru cevaplandırmıştır. Bu dönemde hiç sözlü soru cevaplandırmayan birim Turizm Bakanlığı olmuştur. Bu bakanlığı 1 sözlü sorunun cevaplandığı TBMM Başkanlığı, 2 sözlü sorunun cevaplandığı Kültür Bakanlığı, 3 sözlü sorunun cevabının alındığı Adalet Bakanlığı ile 4 sözlü sorunun cevaplandığı Orman Bakanlığı izlemiştir.

19. Dönemde cevaplandırılan yazılı soruların en çok 3. yasama yılında olduğu görülmüştür. Bu yılda 2837 yazılı soru cevaplanmıştır. Bu yasama yılını 1920 yazılı sorunun yanıtladığı 4. yasama yılı izlemiştir. 2. yasama yılında 1014 yazılı soru cevaplanmıştır. 5. yasama yılında da 311 yazılı soru yanıtlanmıştır. Bu dönemde en az yazılı sorunun yanıtladığı yasama yılı 1. yasama yılı olmuştur. Bu yasama yılında 234 yazılı soru cevaplandırılmıştır.

⁵ Alper Sedat Aslandaş, "Türkiye Büyük Millet Meclisi," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 14, İletişim, İstanbul, s. 1028.

Bu dönemde en çok yazılı soru, 1337 adet yazılı soru Başbakanlık tarafından cevaplandırılmıştır. Sırasıyla Devlet Bakanlıkları 1288 adet yazılı soru, İçişleri Bakanlığı 874 adet yazılı soru, Milli Eğitim Bakanlığı 434 adet yazılı soru, Sağlık Bakanlığı 352 adet yazılı soru cevaplandırılmıştır. TBMM Başkanlığı 46 yazılı soru, Turizm Bakanlığı 51, Kültür Bakanlığı 73 adet yazılı soru cevaplandırmıştır. Orman Bakanlığı 84 yazılı soru cevaplandırırken Adalet Bakanlığı 91 yazılı soru cevaplandırmıştır. 19. Dönemde cevaplandırılan sözlü ve yazılı soruların bakanlıklara ve yasama yıllarına göre dağılımı bu cildin Ekler kısmında tablolastırılarak verilmiştir.

2.2. GENEL GÖRÜŞMELER

Anayasanın 98. maddesinde TBMM'nin denetleme yolları anlatırken Genel Görüşme için şu ibarelere yer verilmiştir: “Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.” Genel görüşme bir bilgi edinme mekanizmasıdır. Genel görüşme çok yanlı bir tartışma niteliğindedir.⁶ TBMM İçtüzüğü'nün 102. maddesine göre, “genel görüşme açılması, Hükümet, siyasi parti grupları veya en az yirmi milletvekili tarafından Başkanlıktan bir önergeyle istenebilir. Bu istem derhal gelen kağıtlar listesine alınır, Genel Kurula ve Hükümete duyurulur. Verilen önergenin metni beş yüz kelimeden fazla ise istek sahipleri beş yüz kelimeli geçmemek üzere önergenin özetini eklemek zorundadırlar. Genel görüşme açılıp açılmamasına Genel Kurul karar verir. Genel Kurulda bu konudaki görüşmede Hükümet, siyasi parti grupları ve istemde bulunan milletvekillerinden birinci imza sahibi veya onun göstereceği bir diğer imza sahibi konuşabilir. Genel Kurul genel görüşme açılıp açılmamasına işaretle oylama suretiyle karar verir.” İçtüzüğü'nün 103. maddesinde de genel görüşme açılmasına karar verilmesi durumunda özel bir gündem tesbit edildiği, genel görüşmede ilk söz hakkının önerge sahibi siyasi parti grubuna ya da birinci imza sahibi milletvekiline verileceği belirtilmiştir.⁷

19. Dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 69 Genel Görüşme Önergesi verilmiş, bu önergeler arasından bir kısmı birleştirilmek suretiyle 39 tanesinin öngörüşmesi yapılmış, öngörüşmeleri yapılan 39 önergenin 17 tanesine ilişkin genel görüşme açılmasına karar verilmiştir. 1. yasama yılında 18 genel görüşme önergesinin 18'ine de öngörüşme açılırken, bazılarının birleştirilmesi suretiyle bunlardan 7'si hakkında genel görüşme açılmıştır. 2. yasama yılında verilen 17 genel görüşme önergesine karşılık 9 ön görüşme yapılmış ve bunların 6 tanesi hakkında genel görüşme açılmıştır. 3. yasama yılında ise 14 genel görüşme önergesi verilmiş, bir kısmı birleştirilerek 7 ön görüşme açılmış, 2 de genel görüşme yapılmıştır. Son olarak 4. yasama yılında 20 genel görüşme önergesi verilmiş, 4 ön görüşme yapılırken, bunlardan 2 tanesine ilişkin genel görüşme açılmıştır.

⁶ Fahri Bakırcı, *a.g.k.*, ss. 500-503.

⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, ss. 63-64.

1. yasama yılında açılan genel görüşmelerin konuları, Şırnak ilinde yaşanan terör saldırıları, Bosna Hersek'te yaşanan sorunlar, Kıbrıs konusundaki dış politik gelişmeler, UNCTAD (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) konusunda yapılması gereken çalışmalar, gençlerin sorunları, öğretmenlerin sorunları ve Sovyetlerin dağılmasının ardından ortaya çıkan Türki Cumhuriyetler olmuştur. 2. yasama yılında açılan genel görüşmelerde ağırlık, Kafkaslarda ve Azerbaycan'da yaşanan gelişmeler ve yurtdışındaki Türklerin sorunlarına ilişkin olmuş ve bu konularda 2 şer adet genel görüşme açılmıştır. Diğer iki genel görüşmenin konuları da, Birleşmiş Milletler'de cereyan eden Kıbrıs görüşmeleri ve Sarp sınır kapısının açılmasının Karadeniz bölgesine etkileri hakkında olmuştur. 3. yasama yılında açılan 2 genel görüşmenin konusunu Azerbaycan'da yaşanan son gelişmeler ve toplumdaki ahlaki çöküntü teşkil etmiştir. 4. yasama yılında ise Gümrük Birliği ve Çeçenistan sorunu hakkında iki genel görüşme açılmıştır.

19. Dönemde muhalefete ait önergelerin büyük oranda kabul edildiği görülmektedir. Bunun da öncelikle muhalefetin bilgi edinme ve denetimine dönük girişimlerine en az olanak tanınan 18. Dönemdeki uygulamaya bir tepkiden kaynaklandığı söylenebilir.⁸

2.2.1. Birinci Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler

Bu yasama yılında 21 genel görüşme önergesinin 21'i için öngörüşme açılırken, bazılarının birleştirilmesi suretiyle bunlardan 7'si hakkında genel görüşme açılmıştır. Açılan genel görüşmelerin konuları, Şırnak ilinde yaşanan terör saldırıları, Bosna Hersek'te yaşanan sorunlar, Kıbrıs konusundaki dış politik gelişmeler, UNCTAD (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) konusunda yapılması gereken çalışmalar, gençlerin sorunları, öğretmenlerin sorunları ve Sovyetlerin dağılmasının ardından ortaya çıkan Türki Cumhuriyetler olmuştur.

2.2.1.1. Öğretmenlerin Toplum İçinde Layık Oldukları Yere Oturtulması İçin Çözülmesi Gereken Meseleleri Konusunda Genel Görüşme (8/1)

Muharrem Şemsek (Çorum) ve 13 arkadaşı tarafından 3 Aralık 1991 tarihinde yapılan 10. Birleşimde önerge olarak verilmiştir. Şemsek ve arkadaşları meclise sundukları görüşme önergesinin dilekçesinde “öğretmenlerin içinde bulundukları elverişsiz durumdan” hareketle öğretmenlerin sıkıntıları ve bunlara yönelik çözüm önerilerini dile getirmişlerdir. Dilekçede öğretmen maaşlarının artırılması, yıpranma payı verilmesi, kira yardımı ödenmesi, sağlık hizmetlerinden daha etkin yararlanması, Büyükşehirlerdeki ulaşım problemlerinin çözümü, kırsal kesimlerdekilerin çocuklarına dersane imkânı sağlanması, hayır kurumlarınca yaptırılan imam hatip benzeri okulların açılması, branşlarla ilgili yayınların öğretmenlere ücretsiz temini, atamalarda ayrımcılığa

⁸ Alper Sedat Aslandaş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi,” *a.g.k.* s. 1031.

son verilmesi, öğretmen personel kanunun çıkarılması, öğretmenlerin okul dışı eğitim kurumlarında mesleklerini icra edebilmeleri, İLKSAN'ın etkinleştirilmesi, Öğretmenler Yardımlaşma Kurumu'nun kurulması, öğretmenlere grevli ve toplu sözleşmeli sendika hakkı tanınması, öğretmenler arasında menşei birliğinin sağlanması, kadınlar için 20 erkekler için 25 yıl hizmet sonrası emeklilik imkanı getirilmesi gibi öneriler sıralanmıştır.⁹

Genel Kurul'un 4.12.1991 tarihli 11. Birleşimi'nde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu'nun başkanlığında ilgili önerenin öngörüşmelerine başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan (Bartın), dilekçede belirtilen sorunları inkâr etmenin mümkün olmadığını dile getirmiş hükümet programında bunların bir bölümünün ele alındığını ifade etmiştir. Öğretmen Yardımlaşma Kurumu üzerinde çalışmalara başlandığını, öğretmen atamalarının eğitimin önünde büyük bir sorun olduğunu ve bunda öğretmen atamalarıyla ilgili vekillerin kendisine getirdikleri ricaların da payı bulunduğunu söylemiştir.¹⁰ Daha sonra DYP Grubu adına söz alan Nurettin Tokdemir (Hatay), öğretmenlerin sendikal anlamda örgütlenmesi konusuna dikkat çekmiştir:

*Millet ve devlet bütünlüğüne zarar vermemek kaydıyla, öğretmenlerimize, Hükümet Programında belirtilen “öğretmenlerimizin sendika kurmaları için anayasal değişiklikler yapılacaktır” cümlesi, Hükümetimizin bir taahhüdüdür. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanımızın, “öğretmenler arasındaki dayanışmayı güçlendirmek, eğitim ve öğretimin daha iyi yürütülmesi ve sorunlarının çözümü yönünde alınan önlemlere katkıda bulunmak; öğretmenlerin, sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla, sendika kurmaları için gerekli anayasal değişiklikler yapılacaktır” sözlerinden anlaşıldığı üzere, öğretmenlerimize sendikalaşma imkânı kazandırılacaktır.*¹¹

ANAP Grubu adına söz alan Avni Akyol (Bolu), sendikal teşkilatlanmaların demokratik açıdan gerekli olduklarını ve ANAP hükümetleri olarak hiç karşısında olmadıklarını ifade etmiştir. SHP Grubu adına söz alan Mahmut Alınak (Şırnak), önerenin “eksiklikler ve çelişkilerle dolu, soruna köktenci bir yaklaşımı bir kenara bırakan, palyatif çözümler öneren politik amaçlı bir” önerge olduğunu belirttikten sonra İLKSAN konusunda 1985 yılında milli eğitim müdürlüklerine il delegelerini veto etme hakkı verilerek hukuk dışı bir uygulamaya gidildiğini ve bunun sonucunda İLKSAN yönetiminin Milli Eğitim Bakanlığındaki bazı bürokratların eline geçtiğini bu durumun sona erdirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹²

⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 10 (3.12.1991), ss. 253-254.

¹⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 11 (4.12.1991), s. 304.

¹¹ *A.k.*, s. 306.

¹² *A.k.*, s. 308.

RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya) ise, öğretmenlerin genel sorunları hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, öğretmenlere akademik çalışma imkânı sağlayacak bir merkezi eğitim sistemi geliştirilmesini, “dar gelirliiler içinde bulunan öğretmenlerin ev sahibi olmada evlenmede çocuğunu evlendirmede özel desteklerle desteklenmesini” ve “rehber öğretmenlik sisteminin geliştirilmesini” önermiştir.¹³ Daha sonra Vehbi Dinçerler (Ankara) ve Mahmut Alınak (Şırnak) arasında ANAP iktidarı döneminde genel görüşme önergelerinin reddedilip reddedilmediği konusunda bir tartışma yaşanmış, tartışma sonrasında söz alan Oktay Öztürk (Erzurum), doğudaki öğretmenlerin can güvenliği sorununa dikkat çekmiştir. Bu bölgede 50’nin üzerinde öğretmenin şehit edildiğini ve bu durumun diğer öğretmenler arasında bu bölgeye gitmemek gibi bir kanaat oluşturduğunu belirtmiştir. Öztürk ayrıca inancından dolayı başını örten öğretmenlere “öcü” gibi bakılmasından duyulan rahatsızlığı dile getirmiştir.¹⁴

11.12.1991 tarihinde Fehmi Işıklar’ın başkanlık ettiği 14. Birleşim’de önergenin görüşülmesine başlanmıştır. Önerge sahibi adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), böylesine önemli bir konunun zaman hududu ile sınırlandırılmasını eleştirmiş, Milli Eğitim Bakanlığında yer yer milli olmakla çağdaş olmanın karıştırıldığını, “milli olmak endişesi ile çağdaş olan bir takım uygulamalardan bilgilerden” soyutlanıldığını belirtmiştir. Eğitim dili olarak yabancı dili tercih eden okullardan şikayetini dile getiren Şemsek, “eğitim dili olarak yabancı dilin” seçilmiş olmasının “milletin geleceğini tehlikeye sokacak ciddi bir olay olduğunu” söylemiştir.¹⁵ Öğretmenlerin yetiştiği kaynakların çok farklı olmasının sürekli sorun teşkil ettiğini “öğretmenlerin ilkokuldan üniversiteye kadar hep aynı kaynaktan yetiştirtmeleri” gerektiğini ifade etmiştir. Şemsek ayrıca, doçentlik sınavında aranan yabancı dil şartının da bir sorun olduğunu ve uzmanlığı farklı bir alanda olan kişiden böylesi bir şartı aramanın yanlışlığını dile getirmiştir.¹⁶

Daha sonra ANAP Grubu adına söz alan Osman Ceylan (İstanbul), öğretmenlerin sorunlarına ve ANAP döneminde yapılanlara ilişkin ayrıntılı bir analiz sunduktan sonra öğretmen olma noktasında sistemden kaynaklanan sorunlara dikkat çekmiştir. Açıkta kalamamak kaygısı ile öğretmenliklerin tercih edildiğini oysa öğretmenlik mesleğinin gönüllülük ve uzun bir eğitim gerektirdiğinin altını çizmiştir. Ceylan ayrıca milli eğitimin millilik vasfını kaybettiğinden duyduğu rahatsızlığı ifade ederek “milli olmadan çağdaş olunamayacağını” belirtmiştir.¹⁷

¹³ A.k., ss. 310-311.

¹⁴ A.k., s. 313.

¹⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 14 (11.12.1991), ss. 502-503.

¹⁶ A.k., ss. 505-508.

¹⁷ A.k., s. 513.

Ceylan'ın ardından DYP Grubu adına söz alan Nurettin Tokdemir (Hatay), öğretmenlerin sıkıntılarına ilişkin genel bir konuşma yapmış ve önerileri genel olarak desteklediklerini ifade etmiştir.

SHP Grubu adına söz alan Mahmut Alınak (Şırnak), öğretmenlik sorunlarına millilik perspektifi yerine “bilim özgürlüğü” perspektifinden bakmış, “öğretmenlerin sesi durumundaki TÖB-DER’in kapatılmasını” eleştirerek, bu kurumun yeniden açılmasını, mal varlığının ve yönetici haklarının yeniden iade edilmesini istemiştir. Alınak, ayrıca, özel okulların kapatılmasını önererek “yeni bir eğitim demokrasisi oluşturma” bağlamında “öğretmenlerin kendilerini yönetecek yöneticileri özgürce seçmesi” noktasında düzenlemeler yapılmasını önermiştir. İLKSAN'daki yolsuzluk iddialarına da dikkat çeken Alınak, bu durumun il delegelerini veto etme yetkisinin Milli Eğitim müdürlüklerine verilmesiyle birlikte arttığına işaret etmiştir.¹⁸

RP Grubu adına söz alan Hasan Dikici (Kahramanmaraş), diğer konuşmacılardan farklı olarak ilkökul öğretmenlerinin teftişi konusuna değinmiş, “sekiz ay büyük gayretle çalışan ilkökul öğretmeninin başarısının ilkökul müfettişinin üç beş saat ders dinleyip çocuklara sorduğu sorularla” ölçülemeyeceğini bunun büyük rahatsızlıklara yol açtığını söylemiştir. Dikici ayrıca büyük şehirlerdeki öğretmen fazlalığına rağmen kırsal bölgelerde öğretmen sıkıntısı ile karşı karşıya kalınmasının büyük bir sorun olduğunu ve acilen çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁹

Daha sonra söz alan Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan (Bartın), öğretmen açıkları ve kapalı bulunan okullar hakkında istatistiki bilgiler vermiş, yeterlilik sınavının kaldırılması noktasında çalışmalar yaptıklarını ve bunun bir ölçüde öğretmen açıklarını çözebileceğini ifade etmiştir. Konuşmasının kalan kısmında eleştirilere cevap vermiş hükümetin öğretmenlik gibi hayati bir konunun bilincinde olduğunu vurgulamıştır.²⁰

Daha sonra söz alan Ömer Faruk Ekinci (Ankara), öğretim tekniklerine dikkat çekerek okullarda çok fazla öğretim tekniği uygulandığını “öğrencilerin sekiz değişik teknik karşısında bocaladıklarını hangi öğretmenlerini ne şekilde dinleyeceklerini bilemediklerini” ifade etmiştir. Öğretmenlerin öğrencilere karşı uyguladıkları ölçme ve değerlendirme metotlarının da adil olmadığını belirten Ekinci bu konuda yaşanan zorluklara değinmiştir.²¹ Ekinci'nin ardından söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri) ise, “milletini bilmeyen, dilini konuşamayan, mensup olduğu dinden bihaber olan, hatta devletin okullarında gerek kitaplarla gerek diğer konularla adeta gayri milli ve ateist yetişen” yavrular bulunduğunu bunun çözümü noktasında sadece din bilgisi değil ayrıca din eğitimi dersinin de verilmesi gerektiğini söylemiştir. Eğitimdeki yabancı hayranlığına da işaret eden Dağcı, bunun mandacılık, yabancı fikir sahipliği ve tehlikeli ideolojiler gibi sonuçlara yol açacağını vurgulamıştır.²² Konuşmaların ardından öğretmenlerin sorunlarına ilişkin genel görüşme tamamlanmıştır.

¹⁸ A.k., ss. 522-524.

¹⁹ A.k., s. 526.

²⁰ A.k., ss. 530-531.

²¹ A.k., s. 536.

²² A.k., ss. 538-539

2.2.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetler ve Muhtar Bölgeleri ile İlişkileri Konusunda Genel Görüşme (8/2)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Kafkasya ve Orta Asya'da Türk kökenli birçok devlet bağımsızlığını kazanmış ve bir o kadar halk da bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Türkiye yeni ortaya çıkan bu yapılanmaya hazırlıksız yakalanmıştır. Kısa süre içinde bölgeye ilişkin bir dış politika belirlemesi gerekiyordu. Bu hazırlıksız yakalanma durumu 1991'den itibaren yerini bölgede model ve lider olma çabalarıyla birlikte giden Rus etkisini kırmaya yönelik politikalara bırakmıştır.²³ 1991 yılında SSCB'nin hızlı bir biçimde dağılmasının ardından ortaya çıkan 15 cumhuriyetin tanınması hususunda Türkiye öncülük yaparak önce Azerbaycan ve diğer cumhuriyetleri tanımıştır. Azerbaycan'ın devlet başkanı Ebulfez Elçibey seçilmesinden hemen sonra Türk modelini uygulayacaklarını açıklarken Kırgızistan devlet başkanı Askar Akaev Türkiye'yi Türk cumhuriyetlerine yollarını gösteren “bir kutup yıldızı” olarak tanımlamıştır. Kazakistan ve Özbekistan devlet başkanları da benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu modellik meselesi Türk iç siyasetinde de ilgi görmüş ve dış politikada bir yeni eğilim olarak tartışılmıştır.²⁴ Bu politikanın bir parçası olarak Türkiye bölgeye yönelik yoğun bir ilgi göstermiştir ve özellikle TBMM'de bölgeyle ilişkiler en popüler konulardan biri olmuştur.

8/2 sayılı genel görüşme önergesi Yozgat Milletvekili Alparslan Türkeş (Yozgat) ve 16 arkadaşı tarafından 5 Aralık 1991 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetler ve Muhtar Bölgeleri ile İlişkileri Konusunda Genel Görüşme Açılmasına İlişkin Önerge” başlığı altında verilmiştir. Türkeş ve arkadaşları TBMM Başkanlığına verdikleri dilekçelerinde “soy ve kültür birliği içerisinde olunan 5 tane Türk Cumhuriyeti ile, çeşitli cumhuriyetlere dağılmış olan Türk kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu muhtar cumhuriyetler bulunması” nedeniyle S.S.C.B.'deki gelişmelerin Türkiye'yi “çok yakından ilgilendirdiğini” vurgulamıştır. Ayrıca bu ülkelerle İran, Arap ülkeleri, başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa devletlerinin ve ABD'nin çok yakından ilgilendiğine ve bu durumda “bugün çok müsait olan zeminin yarın kaybedileceğine” dikkat çekilmiştir.²⁵

²³ Mustafa Aydın “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler,” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 371.

²⁴ Nesrin Sungur, “Türki Cumhuriyetlerle İlişkiler,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 12, İletişim, İstanbul, ss. 339-342.

²⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 12 (5.12.1991), s. 380 ve *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 15 (12.12.1991), s. 560.

Genel Kurul'un 12.12.1992 tarihli 15. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında ilgili önerenin öngörüşmelerine başlanmıştır. İlk sözü alan Devlet Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), “çok önemli sonuçları olacak yeni bir gelişme” olarak tanımladığı S.S.C.B.'nin dağılması ve yeni ortaya çıkan ülkeler karşısında “akılcı ve sistemli bir politika izlenmesi” gerektiğine işaret etmiştir.²⁶ Daha sonra ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Vehbi Dinçerler (Ankara), dış politika konularına Parlamento'da ilgi olmadığından yakınlardan, en azından her iki ayda bir dış politika konuşulması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷ Konuşmasının devamında Gorbaçov'un Perestriika ve Glasnost politikalarına ayrıntılı bir şekilde değinen Dinçerler, Sovyetlerin dağılması ile başlayan yeni süreçte dünyada süper güç kalmayacağını belki de “birbirine çok yakın büyüklükte birkaç gücün yaşayacağı bir döneme” geldiğini belirtmiştir.²⁸ Genel bir havada sürdürdüğü konuşmasını yeni ortaya çıkan bu duruma gereken önemin verilmesi temennisi ile tamamlamıştır.

SHP Grubu adına söz alan Ali Dinçer (Ankara), S.S.C.B.'nin dağılmasına ilişkin genel bir konuşma yaptıktan sonra yeni durum karşısında Türkiye'nin yapması gerekenleri şu şekilde özetlemiştir:

Türkiye, Bizans İmparatorluğunun, Doğu Roma İmparatorluğunun, Büyük Selçuklu İmparatorluğunun ve özellikle Osmanlı İmparatorluğunun oluşturduğu Orta Avrupa'da, Balkanlarda, Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da, tarihî imparatorluk havzalarında etkin bir ülke olabilir; ilaveten, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde dil, din gibi ortak kültürel değerlere sahip olduğumuz devletlerle de yakın ilişkiler kurabiliriz. Artık, Türkiye, böyle iddialı bir modeli uygulama zamanını yakalamıştır, potansiyeline ulaşmıştır. Hem de, bu politikayı bir an evvel hayata geçirmek durumundayız. Bu kadar iddialı, diri, dinamik bir dış politika modelini vakit kaybetmeden hayata geçirmek durumundayız. Hem de, eskiden olduğu gibi, artık “Moskova ne der?” demeden, “Amerika Birleşik Devletlerinin düşüncesi acaba nedir? NATO bu işe nasıl bakar? özellikle, Sovyetler Birliğindeki Türk ve Müslüman cumhuriyetlerde şeriat düzeni yerleştirmeye çalışan İran'la, Suudi Arabistan ne der?” sorularını fazla düşünmeden harekete geçmek, daha diri, daha dinamik, daha etkin bir dış politika modeli oluşturmak durumundayız.”²⁹

DYP Grubu adına söz İsmail Köse (Erzurum), bölgeye yönelik diğer dış ilişkilerden farklı bir politika izlememek gerektiğini ve “Doğu'yu Batı'yı kuşkulandıracak” politikalardan uzak durmak gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca “dil ve din birliğini” “hayal alemine çekmek suretiyle” bu ülkelere de zarar vermemek gerektiğini belirtmiştir.³⁰

²⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 15 (12.12.1991), s. 562.

²⁷ *A.k.*, s. 563.

²⁸ *A.k.*, ss. 563-569.

²⁹ *A.k.*, s. 573

³⁰ *A.k.*, s. 579

RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), “tarihi reddi miras” nedeniyle ilişkilerin sadece Batı ile sınırlandırıldığı ve ‘yurtta sulh cihanda sulh’ ilkesiyle hareket edildiğinden pasif bir politika izlendiği gibi genel bir dış politika eleştirisi yaptıktan sonra, küresel politikalara dair kapsamlı bir analiz yapmıştır. Hükümeti “hiçbir dış telkinin etkisi altında kalmadan” S.S.C.B.’nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan ülkeleri tanımaya çağırıştır.³¹ Daha sonra söz alan Alparslan Türkeş (Yozgat) ise, bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinin önemini tekrarlamış ve Ermenistan’ı tanıma noktasında önce “kardeşlerin menfaatlerini gözetmek” gerektiğini ardından bu ülke ile ilişkilere geçilmesini önermiştir.³² Konuşmaların ardından oylamaya geçilmiş ve genel görüşme açılması kabul edilmiştir.

Genel Kurul’un 17 Aralık 1991 tarihli 16. Birleşiminde Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında ilgili önerenin görüşmelerine başlanmıştır. İlk sözü alan Alparslan Türkeş (Yozgat), “Sovyet tehdidinin ortadan kalktığı” ve bu bağlamda “NATO ittifakının anlam değişikliğine uğradığı” bir dönemde Sovyetlerin dağılmasının ardından ortaya çıkan “Müslüman Türk devletleri ile politikanın yeniden düzenlenmesi gerektiğini” belirtmiş, fakat bu düzenlemenin “‘Bir Turan İmparatorluğu kurulacak’ şeklinde propagandaların” yapılmasına meydan ve imkân vermeyecek şekilde olması gerektiğine işaret etmiştir. Konuşmasının devamında bu ülkelerle ilişkilerin önemine ayrıntılı yer veren Türkeş, ilişkilerin geliştirilmesi durumunda “Birleşmiş Milletler’de Türkiye’ye daima destek olacak yeni üyeler kazanılacağını, ekonomik ve kültürel alanda büyük faydalar sağlanacağını” söylemiştir.³³

DYP Grubu adına söz alan Baki Tuğ (Ankara), Türkiye’nin önemini “Türkiye, Balkanlar, Avrupa, Sovyet Rusya ve Ortadoğu arasında anahtar bir ülkedir, Türkiye, Ortadoğu’da ağırlığını hangi devlet lehine koyarsa, o devlete geçiş izni verecek bir ülke demektir; yani, Türkiye’nin Ortadoğu’da ‘hayır’ dediği bir olayı, o ‘hayır’ı alan devletin geçirmesi mümkün değildir” sözleriyle ortaya koyduktan sonra Türkiye’nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilgili “uzun süreli tedbirler düşünmek mecburiyetinde” olduğunu belirtmiştir. Bu tedbirler kapsamında söz konusu ülkelere eğitim ve öğretim konusunda yardımcı olmak, kültür bağları geliştirmek ve ekonomik ve ticari münasebetler kurmak gerektiğini söylemiştir.³⁴

SHP Grubu adına söz alan Ali Dinçer (Ankara), öngörüşmeler sırasında yaptığı konuşmaya benzer bir konuşma yapmıştır. Türkiye’nin Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde Batıya yönelmeyi seçtiğini ve Avrupa’yla entegrasyonu öngördüğünü hatırlatarak ekonomik ilişkilerde önceliğin Balkan ülkelerine

³¹ A.k., s. 581.

³² A.k., s. 586.

³³ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 16 (17.12.1991), ss. 611- 613.

³⁴ A.k., ss. 614-615.

verilmesini istemiştir. İkinci sırada da “gelişmişlik düzeyi ve İstanbul Türkçesine en yakın Türkçe’nin konuşulması nedeniyle” Azerbaycan’ın dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Siyasi ve kültürel anlamdaki ilişkiler konusunda ise “öncelikle ve ivedilikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ndeki ülkelerin” dikkate alınması gerektiğini dile getirmiştir. Bu çerçevede alfabe birliği sağlamak açısından bu ülkelerin “hep birlikte Latin alfabesine” geçmesinin sağlanması, radyo ve televizyon yayınlarıyla aradaki bağların güçlendirilmesi ve yüksek öğretim düzeyinde ilişkiye geçilerek Türkiye’ye bağımlılıklarının artırılması gibi önerilerde bulunmuştur. Dinçer, ayrıca, bu ülkelerle kurulacak ilişkilerde sadece dışişleri bakanlığının değil bütün bakanlıkların ve tüm sivil toplum kuruluşlarının ilgili olması gerektiğini vurgulamıştır.³⁵

RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman) ise, genel bir konuşmanın ardından bu ülkelere yönelik Kiril alfabesi yerine Latin alfabesi kullanmaları yönündeki önerileri eleştirmiş “kalkınma ve gelişmenin sadece alfabe ile” olmayacağını ifade etmiştir. Fakat “İslam dünyasında kullanılan alfabeyi kullanmaları halinde, öteki Müslüman ülkelerle kültürel, ticarî ve siyasî münasebetlerinin” hız kazanacağını belirtmiş, Türkiye’nin de Batı ile siyasî ticarî ve kültürel ilişkilerini tekrar gözden geçirmesi gerektiğini çünkü “millet ve devlet olarak menfaatlerin Batı ile entegrasyonda değil, İslam ülkeleriyle çok sıkı işbirliğinde” olduğunu savunmuştur. Ünal ayrıca, “Türkiye’nin önderlik etmesi halinde yeni tanınan Sovyetlerdeki İslam cumhuriyetlerinin de İslam Konferansı Teşkilatına üye olabileceğini söylemiştir.³⁶

ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), önceki hükümet döneminde yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerle ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgi verildiğini, ticari ilişkilerde önemli adımlar atıldığını, kültürel ilişkilerde de çeşitli anlaşmalar yapıldığını hatırlatmıştır. Mevcut hükümet döneminde de bu ilişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra, elçiliklerin ve temsilciliklerin çok yüksek düzeye bir an evvel ulaşmasını, yüksek düzeyde bir siyasi ve askeri heyet düzenlenerek bu ülkelere ziyaretler yapılmasını ve “serbest pazar ekonomisine geçişlerinde” bu ülkelere yardım edilmesini önermiştir. Bunun yanı sıra, “siyasi partiler ve dini kurumların kendi aralarında işbirliği yapması,” dış ticaret mevzuatının gözden geçirilerek ithalat ve ihracatın kolaylaştırılması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği’nin hayata geçirilmesi, petrol ve doğal gaz gibi konularda ortak yatırım ve ticaret projeleri geliştirilmesi gibi diğer önerilerde bulunmuştur.³⁷

Dinçerler’in ardından söz alan Devlet Bakanı Akın Gönen (Manisa), bir gün önce bu cumhuriyetleri tanıma yönünde alınan karar hakkında bilgi vermiş, bu ülkelerin ayrıca Bağımsız Devletler topluluğuna katılma yönünde aldıkları

³⁵ A.k., ss. 618-622.

³⁶ A.k., ss. 626-627.

³⁷ A.k., ss. 629-632.

kararı “olumlu” bir gelişme olarak değerlendirdiklerini açıklamıştır. Gönen ayrıca, bu ülkelere “karşı izleyecekleri ilk politikanın temel unsurunun kalıcı etkisi nedeniyle eğitim ve insan yetiştirme” olacağını ve bu politikanın “laik” bir karaktere sahip olacağını belirtmiştir.³⁸ Son olarak söz alan Halil Şıvgın (Ankara) ise, öncelikli hedefin “Latin alfabesi” olması gerektiğini ve bu konuda en büyük görevin Kültür Bakanlığına düştüğünü belirtmiş, Gönen’in eğitime öncelik verileceğine yönelik açıklamasını “doğru bir hareket” olarak değerlendirmiştir.³⁹ Bütün bu konuşmaların ardından genel görüşme tamamlanmıştır.

2.2.1.3. Gençlerin Sorunları Konusunda Genel Görüşme (8/6)

8/6 sayılı genel görüşme önergesinin dilekçesi Genel Kurulun 7 Ocak 1992 tarihli 22. Birleşiminde Doğru Yol Partisi Grubu adına Güneş Müftüoğlu ve Bekir Sami Daçe (Adana) tarafından verilmiştir. Müftüoğlu ve Daçe verdikleri görüşme önergesinin dilekçesinde Türkiye’deki genç nüfus yoğunluğundan hareketle gençlerin işsizlik ve eğitim sorunları başta olmak üzere, yurt dışında yaşayan ve özürli gençlerin de sorunlarının ele alınması talebinde bulunmuşlardır.⁴⁰

Genel Kurul’un 3.3.1992 tarihli 43. Birleşiminde Başkanvekili Yıldırım Avcı’nın başkanlığında ilgili önerenin görüşmelerine başlanmıştır. DYP Grubu adına söz alan Rıza Akçalı (Manisa), gençlerin sorunlarını eğitim, iş, sağlık ve suç gibi başlıklar altında analiz ettikten sonra hükümetin programında Seçme yaşının 18’e, seçilme yaşının 25’e indirilmesi, öğrencilerin, siyasî partilere üye olması yönündeki engellerin kaldırılması, siyasî partilerin, kadın, gençlik ve meslek kolları kurması yönündeki engellerin kaldırılması gibi hususların öngörüldüğünü belirtmiştir. Daçe ayrıca, gençliği bilinçlendirmek adına bir “gençlik kanalı” kurulmasını da önermiştir.⁴¹

SHP Grubu adına söz alan Adnan Eklem (Batman), % 80 oranla en fazla genç işsiz bulunduğu ülkelerden biri olduğuna dikkat çekmiş ardından YÖK sorununa değinmiştir. Üniversite gençliğinin YÖK boyunduruğu altına alındığını, üniversite ve yurtların kışlaya çevrildiğini, kendine güvenmeyen boyun eğen susturulmuş bir gençlik amaçlandığını belirten Daçe, “eğitimin temeline halka hizmet ruhu yerleştirilerek boyun eğen değil, başı dik toplumcu haksızlığa direnmeyi karakter edinen barışçıl bir gençlik yetiştirilmesi” gerektiğini ifade etmiştir.⁴²

RP Grubu adına söz alan Mukadder Başeğmez (İstanbul), gençlik meselesine bütüncül bir perspektiften yaklaşmak gerektiğini vurgulayarak gençlerin ciddi bir kimlik sorunu olduğunun altını çizmiştir. Bu sorunun nedenini tarih şuuru ve toplum şuurunun yoksunluğuna bağlayan Başeğmez, tüm bu olumsuzluklara rağmen “imanlı bir gençliğin de fişkırmakta” olduğunu belirtmiştir.⁴³

³⁸ A.k., ss. 634-637.

³⁹ A.k., s. 639.

⁴⁰ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 22 (7.1.1992), ss. 429-430.

⁴¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 43 (3.3.1992), s. 555.

⁴² A.k., s. 556.

⁴³ A.k., s. 561.

Daha sonra söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), yetiştirilmesi lazım gelen insan tipinde aranacak özelliğin “Müslüman-Türk kimliği” olduğunu söylemiştir:

“Türklükten bahsedildiği zaman, faşizm suçlamasıyla; İslamiyet’ten bahsedildiği zaman, gericilik ve yobazlık suçlamasıyla, gençlerimizi, bu işlerle ilgilenenleri ve yetkilileri suçladık. Sonuçta gençlerimizi başıboş, geleceğinden bihaber, millî şuur ve ülküden bihaber ve kurumuş yaprakların istikbalini rüzgârın tayin ettiği gibi, istikballerin rüzgârlara bırakan yahut esen başka tür yellere bırakan bir duruma getirdik. Değerli arkadaşlar, cumhuriyet kurulduğu zaman bir yanlış tercih yapılmıştır. Ülkenin eğitim sistemi, iktisadî sistemi, kültürel sistemi ve siyasî sistemi, yabancı sistemlere angaje edilmiştir. Hukukta, Roma hukukunu; iktisadî sistemde, Batı kapitalizmini; eğitim ve kültür hayatında, Grek kültürünü, Latin kültürünü, Yunan kültürünü esas almak suretiyle, Türkiye’nin şekillendirilmesine geçilmiş ve yapılmış olan bu ciddi yanlış tercihten dolayı da, devamlı surette yanlışlar üzerine inşa edilmiştir.”⁴⁴

Daha sonra söz alan İsmet Gür (Aksaray), benzer noktaya işaret ederek gençlere “millî hedefler” gösterilmediğini ve gençlerin zararlı yönleri kanalizasyonla edildiklerini söylemiştir. Konuşmasının geri kalan kısmında ise benzer sorunlara değinmiştir.⁴⁵ Bu konuşmaların ardından gençlerin sorunlarına ilişkin genel görüşme tamamlanmıştır.

2.2.1.4. Bosna Hersek Cumhuriyetinde ve Sırbistan’ın Sancak Bölgesindeki Olayları Durdurmak İçin Alınması Gereken Tedbirler Konusunda Genel Görüşme (8/13)

Yugoslavya’nın dağılmasının ardından bölgede yaşanan gerilimlere en çok ilgi gösteren ülke Türkiye olmuştur. Dağılma sürecinden olumsuz anlamda en fazla etkilenen bölge Bosna Hersek’tir ve Sırp lider Slobodan Miloseviç’in şiddet temelli politikalarının etkisiyle bölge kısa süre içinde Boşnaklar ve Sırpalar arasında yaşanan bir savaş alanına dönmüştür.⁴⁶ Bosna Hersek’in bağımsızlığının Miloseviç tarafından tanınmadığı bir ortamda 6 Şubat 1992’de Bosna Hersek’i tanıyan Türk hükümeti bu tarihten itibaren bölgedeki sorunda açık bir şekilde Bosna Hersek’ten yana tavır almaya başlamıştır.⁴⁷

8/13 sayılı genel görüşme önergesinin dilekçesi Genel Kurulun 28 Nisan 1992 tarihli 69. Birleşiminde Adnan Kahveci (İstanbul) ve 30 arkadaşı tarafından verilmiştir. Kahveci ve arkadaşları meclise sundukları görüşme önergesinin dilekçesinde “Bosna Hersek Cumhuriyeti’nin Büyük Sırbistan hayaliyle şoven milliyetçilik yapan Federal Yugoslavya ordusu destekli Sırp

⁴⁴ A.k., s. 565.

⁴⁵ A.k., s. 569.

⁴⁶ Cüneyt Yenigün ve Ümit Hacıoğlu, “Bosna Hersek: Etnik Savaş Eksik Antlaşma,” *Dünya Çatışma Bölgeleri*, derleyenler: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, 2. Baskı, s. 215.

⁴⁷ İlhan Uzgel, “Balkanlarla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 491.

militalanların tehdidi altında” bulunduğunu ve Türkiye’nin bu bölgelerdeki “Müslüman Boşnak kardeşlere” yardım elini uzatmak mecburiyetinde olduğunu, bu katliamı ve yayılmacı politikayı durdurması gerektiğini dile getirmişlerdir.⁴⁸

Genel Kurul’un 7.5.1992 tarihli 74. Birleşiminde Başkanvekili Yıldırım Avcı’nın başkanlığında ilgili önerenin öngörüşmelerine başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İsmet İnönü (İzmir), Bosna-Hersek’te yaşananları “Avrupa Kıtasının ortasında, bu kadar eski bir medeniyetin bulunduğu yerde, masum insanların, silahlı çetelerin insafına bırakılmış olması, kabul edilemez bir durum” olarak tanımlamış ve bütün dünyanın ilgisini sürekli bu konuya çevirmeye çalıştıklarını söylemiştir. İnönü Bosna-Hersek’i tanıma konusuna da açıklık getirmiş, bu noktada “gelişmelerin dönölmez bir noktaya ulaştığını gördüğümüz an Bosna – Hersek’i tamdik ve uzun vadeli bir bakış açısıyla bakarsanız, bu kararımız, gerçekte, Sırbistan’ın aleyhine değildir. Nitekim dünya devletlerinin büyük bir çoğunluğu kısa bir süre sonra bizi takip ettiler” ifadelerini kullanmıştır.⁴⁹

Olaylara müdahil olma konusunda Türkiye’nin “Atatürkçü dış politikasının” değişmez çizgisinde böyle durumlarda, daima “uluslararası meşruiyeti temel” aldıklarını ve bu bağlamda uluslararası kurumlarla birlikte hareket ettiklerini, Bosna-Hersek’in AGİK’e tam üye olarak kabul edilmesinde en büyük katkıyı yaptıklarını söylemiştir. Ayrıca Helsinki’de yapılan AGİK toplantısında Yugoslavya delegasyonunun AGİK üyeliğinin askıya alınması, katılan bütün ülkelerin, Belgrad Hükümetine karşı siyasî ve ekonomik önlemler almaları, Yugoslav Ordusu ve Sırp milislerinin, Bosna - Hersek Hükümetinin emrine girmeleri yada aksi halde, uluslararası denetim altında derhal bölgeden çekilmeleri ya da dağıtılmaları, bu talepler yerine getirilmedikçe, Belgrad Hükümetinin olaylardan sorumlu tutulması, Yugoslav Ordusunun ağır silahlar kullanarak tarihî, kültürel ve dinî yapıları tahribinin derhal durdurulması gibi önerilerde bulunduklarını açıklamıştır.⁵⁰

DYP Grubu adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), bölge hakkında ayrıntılı tarihi bilgiler verdikten sonra ortak sınır olmaması sebebiyle Türkiye’nin “askerî caydırıcı tedbirler alması düşünölemeyeceğini,” diplomatik planda ise hükümetin zaten elinden gelen her şeyi yaptığını ifade etmiştir. Çözüm noktasında federe devletlerin hudutlarının “milletlerarası hudutlar” olarak kabul edilmesi gerektiğini ve gerekirse nüfus mübadelesi dahi yapılmasını önermiştir. Kırca, ayrıca, çok zor karar alabilen AGİK’ten ziyade BM Güvenlik Konseyi’nde etkin bir politika izlemek gerektiğini de belirtmiştir.⁵¹

⁴⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 69 (28.4.1992), ss. 377-378.

⁴⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74 (7.5.1992), ss. 466-467.

⁵⁰ *A.k.*, ss. 468-469.

⁵¹ *A.k.*, s. 472.

ANAP Grubu adına söz alan Adnan Kahveci (İstanbul), bölgede Müslümanların katliama uğradığını ve Müslüman nüfusun giderek azaldığına dikkat çekerek Türkiye'nin Bosna-Hersek'e "bir üçüncü dünya ülkesi" gibi değil, "Osmanlı İmparatorluğu'nun külleri üzerinde kurulan bir devlet" olarak bakmasını istemiştir. Aksi takdirde, tarihi vebalin altından hiçbir zaman kalkılamayacağını savunmuştur. Bunun yanı sıra, Kahveci, hükümetin uluslararası alandaki çabalarının yetersiz olduğunu "ne yapalım; işte, her yere müracaatta bulunduk, sonuç alamıyoruz" tavrı içinde olamayacağını da vurgulamıştır.⁵² Kahveci acilen bir kriz masası kurulması gerektiğine işaret ederek burada kullanılacak personelin dışişlerinde ya da MİT'te bulunmaması halinde bu bölgelerden gelen göçmen vatandaşlardan kolayca sağlanabileceğini ifade etmiştir. Aliya İzzetbegoviç'in silah, ilaç ve gıda yardım taleplerine, "Saraybosna havaalanı kapalı diye cevap vermenin" yanlış olduğunu başka yollar bulunarak ister deniz yoluyla ister kara yoluyla mutlaka ilaç ve gıda yardımı yapmak gerektiğini dile getirmiştir.⁵³

Kahveci'nin ardından SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), bölgede yaşananlar ve hükümetin bu konuda yaptıkları hakkında bilgiler vermiştir. Hükümetin uyguladığı politikanın Atatürk'ten devralınan milli dış politika ilkeleriyle uyum içinde olduğu belirden Mutman saldırgana karşı Türkiye'nin tek taraflı, resen karar vereceği bir silahlı müdahalenin söz konusu olamayacağını vurgulamıştır. Mutman'a göre saldırıyı silahla defetmek zorunlu hale gelirse, bunu, uluslararası toplumla uyum içinde ve birlikte gerçekleştirmek gereklidir. Nitekim Türkiye çeşitli uluslararası örgütler nezdinde yoğun diplomatik faaliyetler yürütmektedir.⁵⁴ RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ise Sırpların Bosna-Hersek'te yaptıkları katliamlar hakkında ayrıntılı bir konuşma yapmış, Türkiye'nin savaşa girmese de en azından silah yardımı yapmak zorunda olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin gücünün Sırpların Bosna-Hersek'te yapmakta oldukları bu zulmü önlemeye yeteceğini belirten Asiltürk, bunun "canlı bir iktidar politikası" ile mümkün olabileceğini belirtmiştir.⁵⁵

Genel Kurulun 12.5.1992 tarihli 75. Birleşiminde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu'nun başkanlığında 8/13 sayılı genel görüşme önergesinin görüşülmesine başlanmıştır. Önerge sahibi sıfatıyla söz alan Adnan Kahveci (İstanbul), Türkiye'nin Bosna Hersek "konusunda çok geç kaldığını" ifade ederek, "hükümetin bu konuda yeterince aktif davranmadığını" olayları demeç vermekten ibaret olan "demeç diplomasisi" ile geçiştirdiğini belirtmiştir. Kahveci ayrıca Hükümeti TRT'nin olayları topluma duyurmasını engelleyerek, Türk kamuoyunun da bu konuda hassas hale gelmesini önlemekle suçlamıştır. Türkiye'nin Bosna-Hersek konusunda tarihi, milli ve vicdani sorumluluğu

⁵² A.k., s. 474.

⁵³ A.k., s. 477.

⁵⁴ A.k., s. 480.

⁵⁵ A.k., ss. 483-486.

olduğunu “bu insanların Türkiye’den başka tutunacak dalları” olmadığını söylemiştir. Türkiye’nin “ne pahasına olursa olsun” buraya bazı ağır silahlar temin etmek zorunda olduğunu ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü oluşturmada önderliği çekmesi gerektiğini öne sürmüştür.⁵⁶

RP Grubu adına söz alan Mustafa Baş (İstanbul), dünyanın çeşitli bölgelerinde Müslümanlara karşı yapılan kampanyalardan bahsettikten sonra Bosna-Hersek’teki soruna “dünyanın veya Avrupa Topluluğu’nun bilinçli olarak çözüm üretmediğine” dikkat çekmiştir. “Birleşmiş Milletler’in finansmanı yoktur bunun için asker gönderemiyor” gerekçesini “kendi dinlerinden olan insanlar katliama uğrasınlar da, bakalım Birleşmiş Milletlerin finansmanı var mı, yok mu o zaman görürüz” sözleriyle eleştirmiştir. Libya’ya uçak düşürülmesi olayı dolayısıyla konan ambargoda Türkiye’nin izlediği politikayı Bosna-Hersek sorununda izlenen politikayla karşılaştırarak eleştiren Asiltürk, “bir Müslüman ülkeye ambargo konduğu zaman zaman, yarışın başındayız, ama bir Müslüman ülkeye zulüm geldiği zaman kuyruğun sonundayız” ifadelerinde bulunmuştur.⁵⁷

SHP Grubu adına söz alan İsmail Cem (İstanbul) ise, Türkiye’nin konuya ilişkin AGİK’e başvurmasını eleştirmenin meseleye çözüm bulmayı zorlaştıracağını belirtmiş, ilaç ve gıda maddesi yardımı noktasında yaşanan başarısızlığın hükümete yüklenmemesi gerektiğini bunu diğer yardım ulaştırmak isteyenlerin de gerçekleştiremediğini söylemiştir. Cem silah yardımı önerisi sunanların bu konuyu etrafı bir şekilde tahlil etmelerini talep etmiş, ilacın ulaştırılamadığı bir durumda silahların nasıl ulaştırılabileceği sorusunu yöneltmiştir.⁵⁸

DYP Grubu adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), İMF, BM, AGİK gibi uluslararası örgütler başta olmak üzere bütün teşekkülleri “yeni Yugoslav federasyonunun eski Yugoslavya’nın varisi olmadığı yolunda bir harekete sevk etmeyi” ve diplomatik ilişkilerin askıya alınmasını ve derhal Güvenlik Konseyine başvurulmasını önermiştir. Bunun yanında Kırca, Türkiye’nin dünyayı harekete geçirme imkanları olduğunu söyleyerek bunun “şahsiyetle ortaya çıkmaktan” geçtiğini vurgulamıştır.⁵⁹

ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), Avrupa’dan Osmanlı artıklarının, kültürünün ve düşüncesinin “teker teker, taş taş sökülerek atıldığını” belirterek bunun Anadolu’ya kadar süreceğini ve bu nedenle endişeli olup gereken tedbirlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat bunu bütün Batı medeniyetine mal etmemiş, Bosna-Hersek’te yaşananların “bir İslam-Hristiyan kavgası noktasına” getirilmemesini önermiştir. Bosna’da yaşananları bir vahşet, haksızlık, bir küçük grubun, kendi siyasi emellerini, her türlü

⁵⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 75 (12.5.1992), ss. 38-40.

⁵⁷ *A.k.*, s. 43.

⁵⁸ *A.k.*, ss. 46-47.

⁵⁹ *A.k.*, ss. 49-51.

haksızlık uğruna, insanlık dışı bir şekilde yerine getirmesi olayı olarak nitelemeyi tercih etmiştir.⁶⁰ Dinçerler, Kahveci'nin kriz masası önerisini tekrarlamış ve bunun Irak krizi sırasında işe yaradığını, tekrar başarılı olacağını dile getirmiştir. Silah yardımı önerisine ise farklı bir yaklaşım getirerek bölgeye para yardımı yapılması önerisinde bulunmuş ve Bosna halkının bu parayla silahlanabileceğini belirtmiştir.⁶¹

Dinçerler'in ardından söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), Kahveci'nin "Türkiye çok geç kalmıştır ve bu geç kalma sonucu ölümler binleri bulmuştur" eleştirisini kabul edemeyeceğini, bölgedeki olayın Türkiye'nin geç kalmasıyla ilgili olmadığını söylemiştir. İnönü, Türkiye'nin uluslararası düzeyde elinden gelen gayreti gösterdiğini ve Bosna-Hersek'in bağımsız bir cumhuriyet olarak varlığını dünyaya kabul ettirmesi yolunda her türlü çabayı göstermeye devam edeceklerini vurgulamıştır.⁶²

Daha sonra söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise, hükümetin temennilerini değil, somut olarak attığı adımları öğrenmek istediklerini belirtmiş ve meselenin iç politikaya alet edildiği tartışmalarını işaret ederek bunu kınadığını, ayıpladığını söylemiştir. Seyfi Şahin (Kayseri), devletin istenen aktiviteyi gösterememesinde sadece hükümetin suçu olmadığını dış politikanın bütün devlet politikasının getirdiği "bir zayıflık, bir güçsüzlük içinde" bulunduğunu savunmuştur.⁶³ Bu konuşmaların ardından genel görüşme sona ermiştir.

2.2.1.5. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED)'n da Tartışılan Konuları Kabul Edilen Belgeleri ve Alınan Kararları Görüşmek, Bu Konuda Yapılması Gereken Çalışmalar ve Alınması Gerekli Önlemlere Açıklık Getirmek Konusunda Genel Görüşme (8/15)

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) Temmuz 1992'de Stockholm çevre konferansının 20. yılı kapsamında Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde toplanmıştır. Konferansta ağırlıklı olarak ormanlarının geliştirilmesi, iklim değişiklikleri gibi konular tartışılmış ve söz konusu konularda bazı kararlar alınmıştır.⁶⁴

8/15 sayılı genel görüşme önergesinin dilekçesi Doğru Yol Partisi Grubu adına Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve Bekir Sami Daçe (Adana) tarafından Genel Kurulun 23 Haziran 1992 tarihli 86. Birleşiminde verilmiştir. Müftüoğlu ve Daçe meclise sundukları görüşme önergesinin dilekçesinde 3-14 Haziran 1992'de toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda "hukuki olarak bağlayıcı niteliği olmayan" ilkeler listesini görüşmek ve konferans sonucunda "yapılması gereken çalışmalar ve alınması gereken önlemler konularına açıklık getirmek" amacıyla böyle bir görüşme talep ettiklerini belirtmişlerdir.⁶⁵

⁶⁰ A.k., ss. 51-53.

⁶¹ A.k., s. 56.

⁶² A.k., ss. 57-61.

⁶³ A.k., ss. 64-65.

⁶⁴ A. Leroy Bennett, *International Organizations Principles and Issues*, Prentice Hall, New Jersey: 1995, 6. Baskı, ss. 338-339.

⁶⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 86 (23.6.1992), ss. 168-169.

Aynı gün Genel Kurul'un 86. Birleşiminde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu'nun başkanlığında ilgili önerenin ön görüşmelerine başlanmıştır. Çevre Bakanı Bedreddin Doğancan Akyürek (İstanbul), çevre konusunun halk nezdinde idarecilerden daha fazla olumlu ilgi topladığını belirterek önergeyi hükümet adına desteklediklerini belirtmiştir. Daha sonra SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), zirvede elde edilen neticeyi fevkalade memnuniyetle karşıladıklarını, DYP Grubu adına söz alan Ertekin Durutürk (Isparta), ANAP Grubu adına söz alan Gürol Soylu (İstanbul) ve RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan (Kocaeli) da önerenin açılmasını desteklediklerini söylemişlerdir.⁶⁶

Genel Kurulun 30.6.1992 tarihli 90. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında önerenin görüşülmesine başlanmıştır. ANAP Grubu adına söz alan Gürol Soylu (İstanbul), hükümetin konferansa katılmadan önce bu konuda kamuoyuna bilgi vermediğini ifade ederek anlaşma imzalanmadan önce "partiler üstü görüş birliğine" varılmamış olmasını eleştirmiştir. Konuşmasının geri kalan kısmında ANAP döneminde çevre konusunda yapılan düzenlemelerden ve Rio Deklarasyonu, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi gibi BM Çevre ve Kalkınma Konferansını teşkil eden belgelerden bahsetmiştir. Soylu yeterli hazırlık yapılmadan ve partiler üstü bir politika oluşturulmadan gidilen Rio'da imzalanan anlaşmanın Türkiye'nin "hiçbir yararına olmadığını" dile getirmiştir. Tabiatın pet şişe ve naylon poşet toplamayla bir sonuca varılamayacağına, kültür ve eğitimi geliştirmek, nüfus planlamasına gitmek, köyden kente akını önlemek, gecekondulaşmayı sonlandırmak ve yerel yönetimlere çeki düzen vermek gerektiğine işaret etmiştir.⁶⁷

RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya), çevre kirlenmesine yol açan nedenler ve Rio'da imzalanan ilkeler konusunda uzun bir konuşma yaptıktan sonra bu ilkelerin hepsinin "yuvarlak genel anlamlar içerdiğini" ve bu nedenle söz konusu ilkelerin "milletlerarası baskınlığı olan teşkilatların yorumlarına kaldığını" söylemiştir. Çevre problemlerinin çözülmesinde Batı'yı taklit etmenin zorunlu olmadığını da belirten Ünalı, bunun "vicdan kirlenmesiyle mücadeleyle ve kendi inanç, örf ve adetlerimizi canlandırmakla" gerçekleştirilebileceğini savunmuştur.⁶⁸

DYP Grubu adına söz alan Ertekin Durutürk (Isparta), Rio'daki konferans hakkında bilgiler verdikten sonra Aliğa ve Gökova Termik Santralleri konusunda toplumsal bilinçlenmenin artması nedeniyle ciddi tepkiler oluştuğunu ve zaten "çevre unsuru nazara alınmadan kurulan termik santrallerin tabiata, doğaya ve insan sağlığına verdiği zararın" da gözler önünde olduğunu belirterek iki santralde de çevre kirliliğini önlemek bağlamında bazı önlemler alınacağını söylemiştir. Gökova santralının başka bölgeye taşınmasının 500 milyon dolar maliyetinin olduğunu, Aliğa santralının ise alınan önlemlere rağmen kirlilik noktasında olumlu gelişmeler olmaması durumunda kapatılacağını açıklamıştır.⁶⁹

⁶⁶ A.k., ss. 226-227.

⁶⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 90 (30.6.1992), ss. 268-271.

⁶⁸ A.k., s. 273.

⁶⁹ A.k., ss. 276-277.

Durutük'ün ardından SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), daha önce Stockhloim'de alınan kararlara tam olarak uyulmadığına işaret etmiş ve Rio'da imzalanan beş farklı anlaşma hakkında bilgi vermiştir. SHP olarak bu kararları desteklediklerini ve bunların Türkiye'de daha iyi tanıtılmasını ve bilince çıkarılmasını önermiştir. Aliğa ve Gökova santralleri konusunda hükümetin aldığı kararı desteklerini, bunun yanı sıra Gökova santralinin de bulunduğu yerden taşınmasının istekleri olduğunu söylemiştir.⁷⁰

Daha sonra söz alan Çevre Bakanı Doğanacan Akyürek (İstanbul), Türkiye'nin İklim Sözleşmesine girmiş olmasından duyduğu rahatsızlığı "maalesef, nereden nasıl kaynaklandığı kimin koyduğu belli olmayan gelişmişler listesine hasbelkader girmişiz" sözleriyle dile getirmiştir. Bu durumun sakıncalarını 2000 yılına girmeden evvel sera gazları ve özellikle karbondioksit emisyonlarını 1990 seviyelerinde tutmak, mali bakımdan "donor ülke" olmak ve donor ülke olmaktan dolayı yardım alma imkanının olmaması şeklinde sıralamıştır. Bu nedenlerle Rio'daki İklim Sözleşmesine imza atmadıklarını belirtmiştir. Çevre sorunlarının en önemlisi olarak nüfus artışını vurgulayan Akyürek, sanayi, yanlış gübre kullanımı gibi diğer faktörler ile bu konularda nasıl adımlar atılacağı hususunda da bilgi vermiştir.⁷¹

Şahsı adına söz alan Ali Eser (Samsun), konuşmasını denizlerin kirlenmesi konusuna ayırmıştır ve kirlenme nedenleri hakkında bilgi vermiştir. İbrahim Kumaş (Tokat) ise, çevre sorunlarının temelinde insanın iyi eğitilememesinin yattığını tarım topraklarının amaç dışı kullanılması örneğinden hareketle vurgulamıştır. Çevre sorunlarının çözümünde kurumlar arası koordinasyonun önemine de işaret eden Kumaş, konuyla sadece Çevre Bakanlığının değil Köyışleri Bakanlığı, Belediyeler, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumların da ilgilenmesi gerektiğini söylemiştir.⁷²

2.2.1.6. Kıbrıs ve Bosna-Hersek Konuları Başta Olmak Üzere Dış Politikadaki Gelişmeler Konusunda Genel Görüşme (8/16)

1992 yılı Kıbrıs konusunda yoğun diplomatik girişimlerin gerçekleştiği bir yıl olmuş, BM Genel Sekreteri Butros Butros Gali'nin arabuluculuğunda yapılan toplumlar arası görüşmeler ve bunun sonucunda hazırlanan Fikirler Dizisi başlıklı bir belge hazırlanmıştır.⁷³ Gali Rauf Denктаş'la yaptığı görüşmelerde onu toprak ve göçmenler konularında baskı altına almaya çalışmıştır. Görüşmeler sonunda Türk tarafının protestolarına rağmen Gali'nin "Fikirler Dizisi"ne bir de yeni harita eklemesi ve Türk tarafından istediği toprak ödünlerini BM belgesi haline getirmesi olmuştur.⁷⁴ Bosna Hersek'te ise Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Sırlar ve Boşnaklar arasında yaşanan çatışmalar bu yılda zirveye çıkmıştır.

⁷⁰ A.k., s. 283.

⁷¹ A.k., s. 285.

⁷² A.k., ss. 293-294.

⁷³ Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu," 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Der.: İdris Bal, Nobel Yayınları, Ankara, 2006, 3. Baskı, s. 335.

⁷⁴ Şükrü S. Gürel, "Kıbrıs Sorunu," Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 12, İletişim, İstanbul, ss. 364-365.

8/16 sayılı genel görüşme önergesinin dilekçesi 25 Ağustos 1992 tarihli 94. Birleşimde (Olağanüstü) Anavatan Partisi gurubu adına Mustafa Kalemli (Kütahya) tarafından verilmiştir. Kıbrıs başta olmak üzere diğer dış politika konularının görüşülmesi amacıyla teklif edilen genel görüşme önergesinin gerekçesinde “hükümetin parlamento ve Türk kamuoyunu devre dışı tutmak istediği” belirtilmiş ve milli bir dava olan Kıbrıs konusunda hiçbir hükümetin tek başına karar alamayacağı dile getirilmiştir. “Değişik güçlerin devreye girmesi ile işin bir oldubittiye getirilmek istendiği” buna rağmen hükümetin Kıbrıs konusunda “pasif” bir tutum sürdürmekte olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca gerekçede, hükümetin Bosna-Hersek, Kafkasya, Azerbaycan gibi konular karşısında “içine düştüğü acz ve takip ettiği hattın ciddi bir politikanın oluşturulamadığını gösterdiği” belirtilmiştir. Tüm bunların sonucu olarak söz konusu “hayati meselelerin Türkiye Büyük Millet Meclisinde ve kamuoyunun önünde tartışılması bir zaruret olmuştur.”⁷⁵

Genel Kurulun 25.8.1992 tarihli 94. Birleşimi’nde (Olağanüstü) Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk’un başkanlığında ilgili önergenin öngörüşmelerine başlanmıştır. Öngörüşme sırasında söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep), Körfez bunalımı ve Soğuk Savaş’ın sona ermesine dikkat çekerek “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Dünya Savaşı dışında hiçbir zaman, çevresinde yakınında böylesine önemli ağır ve karmaşık olayların süregeldiği bir dönem yaşamadığını” belirtmiştir. Hükümetin bu olaylar ve gelişmeler karşısında ülkenin çıkarlarını ve yararlarını ön planda tutan “kişilikli, tutarlı, bilinçli, kararlı uluslararası toplumla ve kuruluşlarla dayanışma içinde, etkin ve barışçı bir dış politika” izlediğini savunmuştur. Verilen önergenin amacına da değinen Çetin, “amacın karşılıklı bilgi alışverişi ve değerlendirme yapmak, atılacak yeni adımlar için öneri yapmak olması halinde bunu her aşamada yapmaya hazır olduklarını” fakat “eğer ‘eksik yaptınız’ veya ‘yanlış yaptınız’ demek isteniyorsa büyük haksızlık yapıldığını” dile getirmiştir.⁷⁶

Konuşmasının Kıbrıs’la ilgili kısmında Kıbrıs’ın bağımsızlığına vurgu yapan Çetin, Kıbrıs konusunda geçmişe dönülemeyeceğini yapılmak istenen şeyin “geçmişte çalışmayan iç içe iki toplumlu yaşamı iki kesimli yapı üzerinde yeniden düzenlemek olduğunu” ifade etmiştir. Kıbrıs konusunda hükümetin tavrını açıkladıktan sonra önergede geçen konuya ilişkin ifadelere değinen Çetin, burada bahsi geçen bir baskının söz konusu olmadığını “baskıya boyun eğen bir hükümetin olmadığı bir durumda” böylesi bir baskıdan söz edilemeyeceğini söylemiştir. Çetin ayrıca, önergede geçen hükümetin parlamento ve kamuoyunu devre dışı bırakmaya çalıştığı ibaresinin de insafız olduğunu, “her konuda ve her aşamada parlamentoya bilgi verildiğini, siyasi partilere bilgi sunulduğunu” dile getirmiştir.⁷⁷

⁷⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 94 (25.8.1992), ss. 28-29.

⁷⁶ *A.k.*, ss. 30-31.

⁷⁷ *A.k.*, ss. 32-33.

Çetin'in ardından önerge sahibi olarak söz alan Kamran İnan (Bitlis), böylesi bir önergeyi neden meclise getirdiklerine dair bir açıklamada bulunmuştur:

15 Temmuzdan itibaren Kıbrıs konusunda New York'ta başlayan müzakereleri bir ara çeşitli çevrelerin bir olup bittiye getirme yolundaki baskıları ve yaratılan hava, Sayın Denktaş'ın, bir nevi önceden hazırlanmış bir komployla karşı karşıya getirildiği havası, kamuoyumuzu rahatsız etmiş ve kamuoyumuz, Türkiye Büyük Millet Meclisinin duruma el koyarak, kamuoyuna bilgi vermesini, dünyaya mesaj vermesini ve Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti Sayın Başkanı Denktaş'ın yalnız olmadığı mesajını vermesini istemiştir. Biz, buna rağmen, böyle bir millî meselede siyasî partiler arasında bölünmüşlük tablosunu vermenin bu meseleye zararlı olacağı düşüncesiyle, önce Hükümete bilgi verdik; böyle bir toplantı ihtiyacı duyulmaktadır, Sayın Hükümet ve onu oluşturan siyasî partiler de katılırsa, müştereken böyle bir toplantıyı yapmakta fayda var dedik. Bu, temmuz ayının 22'sinde olmuştur. Sayın Hükümetin cevabı; "böyle bir toplantıya lüzum yok, bunun yapılması, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde taraf olduğu anlamına gelir." şeklinde olmuştur. Sanki taraf değildik!.. Bu beyan üzerine ve buna rağmen biz, kendi başımıza toplantı talebinde bulunmadık, önergemiz hazır olmasına rağmen rica etmedik. Yine aynı mülahazayla, bu millî meselede Türkiye siyasî partilerinin bölünmüşlük tablosunu vermesinin daha ziyade karşı tarafa hizmet olacağı düşüncesiyle kamuoyundan, teşkilatımızdan ve Grubumuzdan gelen baskılara mukavemet ettik. Ne zamana kadar?.. İktidarı oluşturan iki sayın siyasî partinin liderleri ve yöneticileri, bugün için bir olağanüstü toplantı önergesi hazırlıklarına giriştikleri ana kadar. Şayet bu önerge, bugün görüşülmekte bulunan konular üzerinde hazırlanmış olsaydı, biz buna otomatik olarak katılır ve ittifak halinde bu toplantının bu gündemle yapılmasını isterdik. İktidarı oluşturan sayın partiler ne yaptı?.. Sanki, Türkiye'nin bugünkü iç ve dış gündeminin hiçbir konusu kalmamış da bir usul kanunu kalmışçasına, olağanüstü toplantıyı böyle bir kanun için yapmak teşebbüsünde bulundular. Bunun üzerine, kendimize rağmen, bu toplantıyı Grup olarak istemek mecburiyetinde kaldık.⁷⁸

Konuşmaların ardından genel görüşme açılması hususu oylamaya sunulmuş ve oybirliği ile kabul edilmiştir.

Görüşmelerde ilk olarak ANAP Grubu adına söz alan Kamran İnan (Bitlis), dış politika konularının parlamentodan kaçırılmaması gerektiği ve bunların parlamentoda görüşülmesinin hükümetin elini güçlendireceği tezini tekrarlamıştır. Hükümeti yepyeni bir dünyada "yirmi otuz yıl önceki klasik dış politikayla ve metotlarla iş yürütmeye çalışmakla" suçlamıştır. Bir zamanlar Amerikan şemsiyesi ve NATO sayesinde "rahat bir hayat sürdürme alışkanlığı" edinilse de, artık bu şemsiyenin inceldiği ve yeni bir dünyanın ortaya çıktığını hatta Türkiye'nin "Balkanlardan Çin Seddi'ne kadar uzayan yeni ufkuyla şemsiyenin altına sığmayacak bir büyüklüğe geldiğini" dile getiren İnan, hükümetin bu yeni durumun farkında olmadığını iddia etmiştir.⁷⁹

⁷⁸ A.k., ss. 34-35.

⁷⁹ A.k., ss. 37-38.

Daha sonra bazı dış politika konularında hükümete yönelik eleştirileri sıralamaya başlayan İnan, Avrupa Birliği sürecinde birliğin Türkiye'ye "ikinci sınıf" bir statü vermeye çalışmasına hükümetin etkin bir tepki gösteremediğini söylemiştir. İnan, ayrıca, Suriye'nin Kıbrıs ve su sorunları konusundaki Türkiye aleyhtarı politikalarına rağmen bu ülkeye karşı yeterince etkin bir politika üretilmediğini ifade etmiştir.⁸⁰ Kıbrıs konusunda tarihsel gelişmelere ilişkin kısa bir değerlendirme yaptıktan sonra, hükümetin "ben Kıbrıs'ta taraf değilim" ifadesini eleştirmiş, "halen 29 bin askerin Kıbrıs'ta olmasına rağmen" bunun söylenemeyeceğini belirtmiştir.⁸¹ İnan konuşmasına Kıbrıs konusunda Butros Gali arabuluculuğunda New York'ta yapılan ve "649 Sayılı Karar'dan bir gerileme" olarak nitelendirdiği görüşmeleri eleştirerek devam etmiştir:

New York'ta ne oldu; yapılan senaryo şuydu : Güney Kıbrıs'ta bir seçim bahis konusu; yanılmıyorsam, önümüzdeki şubat ayında olacak. Onların başkanı olan Vasiliu, "ben çözüm bulurum" vaadiyle geldi ve çözüm bulmadığı takdirde seçimi tehlikede. Binaenaleyh, o, bir hediye bekliyor; kimin sırtından; Türklerin sırtından. Amerika'da da bir seçim var, malum ve o derece önemli ki, bir bakıma, Demokrat Parti adayı Sayın Clinton, New York'taki Valdorf Astorya Otelinin odasında Vasiliu'yu ziyaret etmek ihtiyacını hissetmiştir, 3 milyonluk bir Rum Amerikan toplumu ve onun lobisinin büyük gücü ve oylarının etkinliği itibarıyla. Onlar da bir hediye istiyor; kimlerden; yine Türklerden. Birleşmiş milletlere bir yeni Genel Sekreter geldi, Sayın Butros Gali; 1909'da Mısır hıdivi olan Gali Paşanın torunu; onun zamanı malum ve o hatta sadık kalarak... Dikkat buyursanız, Genel Sekreterin bu işteki yetkisi, mandası nedir; kendi gözetiminde tarafları bir araya getirmek. Bu defa, New York'ta yapılan görüşmelerde, 31 gün içinde, iki toplumun liderleri, üç defa bir araya gelmiştir; geri kalan bütün zaman içerisinde, Sayın Genel Sekreter Gali, Vasiliu'nun yerine geçerek, Sayın Denktaş'ı karşısına alıp müzakere yapmıştır, onların sözcülüğünü yapmıştır, kendi mandasının, yetkisinin dışına çıkmıştır ve bir olup bitti havası içerisinde bu meseleyi aceleye getirip alıp götürmek istemiştir. Bu noktada, Sayın Denktaş'ın, her zaman olduğu gibi, gösterdiği yüksek devlet adamı ve müzakereci vasıflarını burada anmak ve saygıyla önünde eğilmek gerekir; ayrıca tebriklerimizi de sunmak gerekiyor (ANAP ve RP sıralarından alkışlar). Değerli milletvekilleri, şimdi Sayın Genel Sekreter ortaya "düşünceler listesi" diye bir doküman çıkardı. Bunu incelediğiniz zaman, yüzde 90'ı itibarıyla, Rumların işletmediği ve bugünkü gerçekler karşısında artık geçerliliğini tümüyle kaybetmiş bulunan 1959-1960 antlaşmalarının ana hatları bulunmaktadır; yani, nedir o; yüzde 30 - yüzde 70 oranı; mecliste de aynı oran, hükümette de. Hükümette veto hakkı yok ve bir de ilave var; yerinden edilmiş, ayrılmış olan Rumların geriye dönmesi; yani, 1974 müdahalesi öncesine

⁸⁰ A.k., ss. 38-40.

⁸¹ A.k., ss. 41-42.

dönmek. Toprak konusuna gelince; ki, şimdiye kadar bütün Genel Sekreterlerin haklı olarak takip ettiği, Sayın Denктаş'ın da haklı olarak üstünde durduğu ve "toprak ve anayasal konular bir bütündür, birlikte müzakere edilir" dediğinin aksine, toprak konusunu ısrarla öne aldılar. Nedir toprak konusundaki oran; toprak konusunda, biliyorsunuz, halen Türk kesiminin elinde bulunan yüzde 36,5'tur. Sayın Denктаş, "yüzde 29, artı" dedi. Butros Gali'nin teklifinde yüzde 28,4 var; ama, yalnız o değil; buna, yüzde 2-2,5 oranında olan tampon bölge dahil; yalnız o da değil, seçmek istiyor, "Güzelyurt başta olmak üzere, biz seçeceğiz" diyor ve bundan, 18 yıldan beri buralara yerleşmiş bulunan 38 900 Türk'ün yerinden edilmesi ve yeni bir göçe tabi tutulması neticesi çıkıyor. Bunları kabul etmek mümkün müdür?⁸²

Kıbrıs meselesinin ardından Bosna-Hersek konusuna değinen İnan, Bosna-Hersek'te yaşananları "bir İslam ve Hristiyan çatışması, bir Haçlı ruhunun yeniden canlanması" olarak tanımlamıştır.⁸³ Bölgede yaşanan katliamlardan dolayı Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve İslam dünyasına yönelik eleştiriler yönelten İnan, mevcut hükümetin Yugoslavya Başbakanının Türkiye ziyareti sırasında bu ülke ile birlikte yaptığı ortak görüşmeye dikkat çekmiştir. İnan, görüşmeyi "tümüyle Sırp tezlerinin teyidi mahiyetinde ve bizim de adeta katıldığımızı beyan eden bir vesika" şeklinde değerlendirmiştir. Metinde geçen "Türkiye ve Yugoslavya, Bosna-Hersek'te savaşı bütünüyle tarafları silahları bırakmaya savaşı son vermeye davet eder" şeklindeki ibarenin "katleden ile katledilenin aynı kefeye koyulması" anlamına geldiğini, "Yugoslavya, Bosna-Hersek'in mevcut sınırlarını tanır" ibaresinin de savaş dolayısıyla % 5'e inen Bosna-Hersek sınırlarının tanınması anlamına geldiğini belirtmiştir.⁸⁴

DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp (Samsun), konuşmasının başında muhalefetin, hükümetin dış politika konularını meclisten kaçırmaya çalıştığına yönelik suçlamasına cevap vermiş, dış politika konularının "bu Mecliste bu zamana kadar olmadığı şekilde sık görüşüldüğünü" söylemiştir. Öte yandan kendilerinden önceki sekiz yıllık dönemde kendilerinin verdiği genel görüşme önergelerinin hepsinin reddedildiğini hatırlatmıştır.⁸⁵ Demiralp, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin "iyi niyet görevi çerçevesinde" yapılan görüşmelere yönelik muhalefetin "toprak tavizi veriliyor" şeklinde eleştirilerde bulunmasına da cevap vermiştir. Bu iddianın aslı olmadığını, ortada bir taviz varsa bunun da "1987 yılında ANAP Hükümeti döneminde yüzde 29 artı rakamı ifade edildiğini ve Türkiye'nin bu rakama gerileyeceğinin belirtildiğini dile getirmiştir.⁸⁶

⁸² A.k., ss. 42-43.

⁸³ A.k., s. 44.

⁸⁴ A.k., s. 48.

⁸⁵ A.k., s. 51.

⁸⁶ A.k., s. 51.

Demiralp daha sonra 1 Şubat 1992 tarihinde hazırlanan “muhtemel bir federal çözümün fikirler dizisini içeren ve resmi bir bağlayıcı yönü olmayan” belge konusunda ayrıntılı bir analiz sunmuştur:

Burada genel hedefler vardır; bu genel hedeflerin birinci maddesi, Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, iki topluluk ve iki bölgelilik vasıflarını, güvenliğini ve bağlantısızlığını korumak. İkinci maddesi, her iki toplumun kimliğini ve güvenliğini sağlamak. Üçüncü maddesi ise her iki toplum için siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları teminat altına almaktır. Bu belgenin ikinci maddesi “yönlendirici ilkeler” başlığı altında toplanmış; yani Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin 1 Şubat 1992 tarihinde taraflara sunduğu fikirler dizisinin ikinci maddesi, “Yönlendirici ilkeler.” bunlar da şunlar sayın milletvekilleri: Federalizm, yani Kıbrıs Feredal Cumhuriyeti eşit iki siyasî devletten oluşacaktır ki federe devlet -ki, burada hemen bir hususu belirtmek istiyorum; az önce Sayın İnan’ın söylediğinin aksine, bu fikirler dizisi 1959-1960 Kıbrıs Anayasasının benzeri değildir; çünkü, o Anayasada federal devlet kavramına- yer verilmemiştir, o Anayasada toplumların siyasî eşitliğine, iki bölgeliliğine yer verilmemiştir. İki federe devlet, aynı işlev ve yetkilere sahip olacaktır. Her federe devletin güvenlik ve adalet mekanizmasının sorumluluğu kendi toprakları üzerinde o federe devlete ait olacaktır. Bütünlük ilkesi: Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, iki devletten oluşan tek bir ülkedir; tek bir uluslararası kimliğe ve egemenliğe sahiptir. Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin tek bir vatandaşlığı olacaktır. Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin tamamının veya bir kısmının başka bir devletle birleşmesi veya bütünden ayrılması yasaklanmıştır. Yani Onosise geçit yoktur. İki toplumluluk: Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları tarafından kurulacaktır. Federal Anayasa ayrı ayrı referandumlarla iki toplumun onayına sunulacaktır. Hazırlanacak olan Federal Anayasa ayrı ayrı iki toplumun onayına sunulduktan ve kabul edildikten sonra yürürlüğe girecektir Federal Devlet iki bölgeden oluşacaktır. Her federe devlet bir toplum tarafından yönetilecektir. Bir federe devleti yönetecek olan toplum, o devlette nüfus ve arazi bakımından açık bir çoğunluğa sahip olacaktır, yani zaman içerisinde Kıbrıs Rum kesiminin yeniden Ada’nın tümünde toprak ve nüfus bakımından çoğunluğu sağlaması gibi bir keyfiyet olmayacaktır. Gene federal hükümet, federe devletlerin yetki ve sorumluluklarına karışmayacaktır.⁸⁷

Kıbrıs meselesinin 15 Temmuz-14 Ağustos döneminde görüşülen kısmına da değinen Demiralp, nüfus mübadelesinin “federe devletler iyice oturduktan sonra” gerçekleşeceğini, Güney Kıbrıs’taki Türk malları ve Kuzey Kıbrıs’taki Rum mallarının takas ve tazminat yoluyla tasfiye edilerek sınırlandırılacağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra “hiç bir şey alınmaksızın tavizler verildiğini iddia etmenin yanlış” olduğunu savunmuştur. Tüm bunlar göz önüne alındığında Kıbrıs konusunda “750 sayılı kararın 716 Sayılı Karar ve 649 sayılı Karardan daha geride” olduğunu söylemenin yanlışlığına dikkat çekmiştir.⁸⁸

⁸⁷ A.k., ss. 51-52.

⁸⁸ A.k., ss. 52-53.

Kıbrıs konusunun ardından Bosna-Hersek sorunu bağlamında bölgede yaşananlara ilişkin kapsamlı bir bilgi veren Demiralp, Türkiye'nin Bosna-Hersek konusunda asker gönderme dışında yapılacak olan yapılması gereken herşeyi yaptığını söylemiştir. Demiralp, ayrıca Türkiye Hükümetinin "sivil halkın Sırp tarafından katledilmesinin bir an önce durdurulması yönünde" çaba gösterdiğini, hükümetin vermiş olduğu yoğun çabalara rağmen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 770 ve 771 sayılı kararların duruma süratle çözüm getirecek özellikler taşımadığını ifade etmiştir. Demiralp 770 sayılı karar çerçevesinde hangi ülkelerin ne kadar askeri güçle duruma müdahale edebileceklerinin bir an önce ortaya çıkarılması ve gerekirse Türkiye'nin en fazla özveriyi göstererek taraf olarak koordinasyon görevi de üstlenmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁸⁹

SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), genel bir konuşma yapmış ve Soğuk Savaş'ın ardından patlak veren çatışmalara ilişkin bazı bilgiler vererek barış temennilerinde bulunmuştur. Daha sonra söz alan Mümtaz Soysal (Ankara) ise, Kıbrıs'ın önemine dair bir konuşma yaptıktan sonra Kıbrıs Türk toplumunun insan hakları noktasında nasıl bir çifte standartla karşı karşıya getirildiğini belirtmiştir:

*Kıbrıs konusunda, şimdiye kadar insan haklarından sözü edilen toplum Kıbrıs Rum toplumu olmuş, insan haklarında sözü edilmeyen toplum Kıbrıs Türk toplumu olmuştur. Oysa, asıl parmak basılması gereken insan hakları konusu oradadır ve o bakımdan da Kıbrıs konusu, Türkiye'nin, bu çağdaş insan hakları dünyasında oynaması gereken aktif rolün de, her zaman savunmada kalmaması gereken Türkiye'nin oynaması gereken aktif rolün de bir uygulama alanıdır. Çünkü, bugün Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumu, dünyanın farkına varmadığı çok acı, çok derin bir insan hakları ihlalinin konusu olmaktadır. Düşünün ki, insan haklarının en temeli olan kimlik hakkı, yani ben benim diyebilmek, ben şu ulusum, şu devletim diyebilmek hakkı bu toplumun elinden alınmıştır, sanki yoktur bu toplum; bugünkü dünya onu yok saymaktadır. Devletin kendisine verdiği kimlik geçersizdir. Belki bir iki ülke, örneğin İngiltere, eski imparatorluğun bir parçası olduğu için, kendi pasaportu ile lütfen onun vatandaşlarına giriş vermektedir; ama bazen de, İngiltere'nin gümrüklerinde bile -elimde belgeler var- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı girmeye kalkıştığı zaman, milliyet hanesine, doubt full (Şüpheli) diye şerh düşen memurlar çıkmaktadır. Düşünün ki, bir insanın yeryüzündeki kimliği şüpheli ise, ondan sonraki insan hakları ihlali ne derece derindir ve bu ihlallerin başında, bu toplumu dünyadan soyutlamak gelmektedir. İletişimin, insanlar arasındaki ilişkilerin bunca geliştiği bir dünyada, Kuzey Kıbrıs Türk Toplumu, dünya ile iletişimden, doğrudan doğruya iletişim kurmaktan yoksundur. Kuzey Kıbrıslı bir Türk, yabancı bir ülkeden kendi ülkesine, kendi akrabasına, anasına, babasına bir mektup yollayacağı zaman, üzerine kendi kentinin adresini dahi yazamamaktadır; çünkü, uluslararası posta idaresi, o mektubu teslim etmemektedir. Mersin'deki bir posta kutusunu kullanmak zorundadır. "Mersin-10 Türkiye" yazacak ve mektup Mersin'den Kuzey Kıbrıs'a yollanacak, yoksa uluslararası posta idaresi bu mektubu teslim etmemektedir."*⁹⁰

⁸⁹ A.k., ss. 53-54.

⁹⁰ A.k., ss. 65-66.

Soysal, Türkiye açısından Kıbrıs konusunun Türk dış politikasının “bir mihenk taşı,” “bir ölçüsü,” bağımsızlık, kişilik ve “başını dik tutma ölçüsü” olduğuna değinmiş, ancak son yıllarda dışarıdan yapılan telkinlerle “Türkiye’nin kamburu” olarak gösterilmeye çalışıldığının altını çizmiştir. Türkiye bu davadan kurtulursa kamburundan kurtulmuş bir toplum gibi rahatlayacaktır düşüncesinin işlenmeye başlandığına dikkat çekmiştir.⁹¹

Konuşmasının devamında New York görüşmelerine ilişkin kapsamlı bir analiz yapan Soysal, bir senaryonun oynanmakta olduğunu bu bağlamda ortaya çıkan “düşünceler dizisi metninin tarafların yüzde yüz mutabakatını taşıyan bir metin olmadığını” söylemiştir. Ayrıca, New York’ta taraflara “ya önünüze konmuş bu senaryoyu kabul edersiniz yada size ettiririz” tehdidinde bulunulduğunu, senaryonun Güvenlik Konseyi aracılığıyla gerçekleştirilerek kamuoylarının devre dışı bırakılmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Ayrıca görüşmelerde Türk tarafı açısından “siyasal eşitliğe ilişkin bir takım isteklerin karşılanmadığı” ve “haritayla getirilen toprak konusunun hiçbir şekilde kabul edilecek bir çözüm olmadığı” noktalarına işaret etmiştir.⁹² Ne yapmak gerektiği noktasında ise Soysal, Kıbrıs konusuna dış politikanın “kimlik ölçüsü” olarak bakılmasını, halkı sulak topraklardan yoksun bırakacak olan haritanın düzeltilmesini ve federasyon tezinin gözden geçirilmesini önermiştir.⁹³

RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya), toplantının çok geç yapıldığını “Bosna yıkılmış, Meclis toplanıyor” sözleriyle dile getirmiş ve ardından kapsamlı bir Batı medeniyeti eleştirisine girilerek Bosna’da ve diğer Müslüman ülkelerde yaşananları Batı dünyasının bir oyunu olarak sunmuştur. Erbakan’a göre, Batı toplumlarının içerisinde, birtakım “Siyonist ve ehlihalip aşırı uçlar” vardır ve bu aşırı uçlar, Batı toplumlarının yönetimlerini etkilemektedirler. Söz konusu insanların “kalbindeki inanış” ise aynen şudur: “Onlara Müslüman dendiği zaman ‘ifna edilmesi, yok edilmesi lazım gelen bir varlık’ inancındadırlar.” Bu ve benzeri etkilerin altında olan Birleşmiş Milletler de “yeryüzünde huzur ve barışı temin edemez.”⁹⁴ Erbakan ayrıca, BM Genel Sekreteri Butros Gali’nin dedesi hakkında Mısır’ın işgali sırasında İngilizlerle işbirliği yaptığına ilişkin bir anekdot anlatmış ve Butros Gali’nin de zaten “Yunanlılarla aynı inanca bağlı” bir Ortodoks olduğunu iddia etmiştir.⁹⁵

Erbakan daha sonra Tüm bu oyuna rağmen hükümet mensuplarının “Efendim, biz, bu işe Hristiyan-Müslüman açısından bakalım da, Hristiyanlarla Müslümanlar arasında bir çatışma mı çıkartalım?” şeklinde bir mantık yürüttüğünü, “açıkça ilan edilmiş” bir harbi göremediğini ifade etmiştir. Bu bakışın aksine Türkiye’nin Bosna konusunda daha aktif bir politika izlemesi

⁹¹ A.k., s. 66.

⁹² A.k., ss. 67-70.

⁹³ A.k., ss. 71-72.

⁹⁴ A.k., ss. 73-75.

⁹⁵ A.k., s. 76.

gerektiğini düşünen Erbakan bunu “Bosna bizim parçamızdır”, “bu bir insanlık görevidir” ve “Bosna Türkiye’nin güvenliği için çok önemlidir” gibi üç gerekçeye bağlamıştır. Hükümetin aksine Milli Görüş hareketinin Bosna’ya fiili yardımlarda bulunduğunu, Hristiyan okullarda okutulmaya çalışılan Bosnalı çocukları Avrupa’daki milli görüş mescitlerine ve yurtlarına yerleştirdiklerini belirtmiştir.⁹⁶

Hükümet dışındaki dört muhalif partinin Yugoslavya ile her türlü siyasi ilişkilerin kesilmesini öneren teklifinin hükümet tarafından dikkate alınmadığını ifade eden Erbakan, Kamran İnan’ın gündeme getirdiği Yugoslavya Başbakanının Türkiye ziyareti sırasında yapılan görüşmelere yönelik benzer eleştirilerde bulunmuştur.⁹⁷ Kıbrıs konusunda da eleştirilerine devam eden Erbakan, New York’ta yapılan görüşmelerde toprakların yüzde 36’dan yüzde 29’a indirildiğine, federal yapıda “asıl kanunu yapacak meclisin yüzde 70’i Rum yüzde 30’unun Türklerden” oluşması dolayısıyla kanunları Rumların yapacağına dikkat çekmiştir. Çözüm noktasında ise, “Kıbrıs’taki en iyi çözüm bugünkü durumdur, katiyen bu kabil federal toplantılara gitmenin kimseye bir faydası yoktur, bu, kendi kendimizi inkârdır ... tavizci davrandıkça karşı tarafa cesaret veriyorsunuz ... federal devlet falan bunların hepsi boş laftır, bu müzakereler derhal kesilmelidir” ifadelerinde bulunmuştur.⁹⁸

Erbakan’ın ardından söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), kendisinden önce hükümete yöneltilen eleştirileri cevaplandırarak “dış politikanın büyük bir canlılık içinde” olduğu savından hareketle Türk dış politikası hakkında kapsamlı bir konuşma yapmıştır. Bosna-Hersek konusuna iddiaların aksine hükümetin elinden geleni yaptığını, bu ülkenin uluslararası arenada tanınması için çalışmalar yürütüldüğünü, 1,7 milyon dolar tutarında insani yardımlarda bulunulduğunu, yine bu ülkeden kaçan yüz binlerce insana Türkiye’de ev sağlandığına, Yugoslavya’ya yönelik ambargonun etkin bir şekilde uygulanması için her şeyin yapıldığına, Birleşmiş Milletler’de olaylara müdahale anlamında askeri güç kullanımına ilişkin önerge verildiğine değinmiştir.⁹⁹

Konuşmasına Kıbrıs konusunda hükümetin izlediği politikayı anlatarak devam eden İnönü, hükümetin temel hedeflerini “Kıbrıs Türk halkının uluslararası antlaşmalara dayalı meşru hak ve çıkarlarını koruma, yaşamını güven ve esenlik içinde sürdürebilmesini sağlayacak koşulların yaratılmasını ve eşitlik statüsünün kabul edilmesini sağlama” şeklinde sıralamıştır. Bu politikanın dayandığı temel ilkeleri şu şekilde belirtmiştir: çözümün, iki toplum arasında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin iyi niyet görevi çerçevesinde, eşitlik ilkesine uygun olarak yapılacak serbest görüşmeler yoluyla bulunması; iki toplumun siyasal eşitliğine dayalı bir çözüm aranarak iki kesimli yeni bir ortaklık kurulması ve Türkiye’nin garantörlük statüsünü aynen sürdürmesi.¹⁰⁰

⁹⁶ A.k., ss. 77-80.

⁹⁷ A.k., ss. 82-83.

⁹⁸ A.k., ss. 85-88.

⁹⁹ A.k., ss. 93-95.

¹⁰⁰ A.k., ss. 96-97.

BM arabuluculuğunda devam eden Kıbrıs görüşmelerinde 1 Şubat 1992 tarihinde açıklanan “düşünceler dizisi”nin ardından yaşanan gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde anlatan İnönü daha sonra hükümetin Irak konusundaki politikasına ilişkin bilgiler vermiştir. Türkiye’nin bu politikasının Güvenlik Konseyi kararlarından doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi ilkesine dayandığını vurgulamıştır. Böylece, her zaman Türkiye ile yan yana yaşayacak önemli bir komşunun uluslararası toplumdaki yerini en erken bir zamanda yeniden alması hedefine yönelik bir politika yürütüldüğünü açıklamıştır.¹⁰¹ Buna ek olarak İnönü ayrıca, Irak’ta, “insan haklarına saygılı, çoğulcu ve eşit katılımcı bir demokratikleşme sürecinin,” bu komşu ülkede iç barış ve istikrarın sağlanması ile ülke bütünlüğünün korunması bakımlarından büyük önem taşıdığına inandıklarını ifade etmiştir.¹⁰²

İnönü’nün ardından söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), Kıbrıs görüşmelerinde göçmenler ve yeni yerleşim sorununun yeniden gündeme gelmesini kaygı verici bulduğunu belirtmiştir. Kıbrıs’ta Türk kesimine yerleştirilmesi tasarlanan onbinlerce kişilik Rum topluluğunun, Türk kesimine yerleştirilmiş “bir dinamit” olabileceğini ve Kıbrıs’ta yeniden çatışmalara yol açabileceğini savunmuştur. Yine bunun Kıbrıs’ta yeni bir iç savaşın, yeni çatışmaların tohumları yerine geçebileceğini öne sürmüştür. Ecevit, Rauf Denktaş’ın görüşmelerde Türkiye tarafından zor durumda bırakıldığını ve bunun da en bariz örneğinin bir gazetecinin “‘Eğer, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri görüşmelerden hoşnut olmaz, tatmin olmaz da, konuyu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine götürmeye kalkışırsa Türkiye bundan zarar görür mü?’ sorusuna Başbakan Demirel’in ‘evet, Türkiye, bundan büyük zarar görür’ cevabını” vermesi olduğunu ifade etmiştir.¹⁰³

Daha önceki söz alanlarla benzer eleştirileri de sıraladıktan sonra Ecevit, konuya ilişkin nasıl bir çözüm bulunacağı noktasında şunları söylemiştir:

Kıbrıs için, bence, artık, yeni bir çözüm modeli oluşturmanın zamanı gelmiştir. Ben, federal çözümü Türkiye’de ilk savunanlardan biriyim; ama, aradan geçen yıllar, son 18 yıl, Kıbrıs’ta Rumlar ile Türkler arasındaki uçurumu o kadar derinleştirmiştir ki, karşılıklı güvensizliği o kadar artırmıştır ki, artık, federal çözümü şu aşamada uygulamaya kalkışmanın ne kadar gerçekçi olup olmadığını da tartışma zamanı gelmiştir kanısındayım. Özellikle dünyada federasyonlar dönemi kapanırken, Sovyetler Birliğindeki, Yugoslavya’daki, Çekoslovakya’daki federal düzenler çökerken, Türkiye’nin, hâlâ, Kıbrıs’ta federal çözüm diye direktme mecburiyetini hissetmesinin, bence anlamı yoktur. Bu konuda benim önerim şudur: Kıbrıs’ta, Türkiye artık -tabii, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti halkı da onaylarsa, o koşulla- federal çözüm yerine, bir bağımsız devletler topluluğu çözümünü gündeme getirmelidir. Yani, bir gerçek

¹⁰¹ A.k., s. 100.

¹⁰² A.k., s. 101.

¹⁰³ A.k., s. 102.

olan, Kıbrıs'ta iki ayrı ve bağımsız cumhuriyetin varlığı tescil edilmelidir ve bu iki cumhuriyet arasında, ilişkilerini, işbirliklerini zaman içinde geliştirme olanağını sağlayacak bir dizi anlaşmalar önerilmelidir. Bunun sonucunda -biraz önce Sayın Mümtaz Soysal'ın da belirtmiş olduğu gibi- iki toplum, kendileri isterlerse, zaman içinde şartları ve zamanı uygun bulurlarsa, federal çözüme geçebilirler; ama, o çözüme erişebilmek için, evvela, Kuzey Kıbrıs'ta, bir değil, iki bağımsız devletin varlığının kabul edilmesi gerekir. Dünyanın, bu açık ve somut gerçeğe gözlerini kapatma hakkı yoktur. Onun için, benim kanımca, Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tanınmadıkça, Kıbrıs sorunu için müzakerelerin devamını desteklemekten vazgeçmelidir.¹⁰⁴

Konuşmasının devamında Türkiye'nin bir Balkan politikası da, Yugoslavya politikası da oluşturamadığını ve olayların arkasından, etkisiz durumda sürüklendiğini belirten Ecevit, Türkiye'nin, kendi başına, bir Birleşmiş Milletler kararı olmaksızın, Bosna-Hersek'e askeri birlik göndermesinin çok sakıncaları olabileceğini kabul etmiştir. Ancak bir soykırıma hedef olan Bosna-Hersek halkına yardım için silah göndermesinin karşısına, bugün dünyada hiçbir devletin çıkabileceğine inanmadığını ifade etmiştir. Ecevit bu konuda "aylardır tekrarladığı" çağırışı yeniden dile getirerek "eski Yugoslav cumhuriyetlerini ve başlıca etnik gurupları İstanbul'da toplantıya çağırma" önermiştir.¹⁰⁵ Konuşmasının kalan kısmında mevcut hükümetin Azerbaycan'ın Ermenistan'a kaybettiği toprakların kurtarılmasına katkıda bulunamadığını iddia etmiştir. Türkiye'ye gelen yüksek düzeyde bir Abhazya heyetinin muhatap bulamamasının Hükümetin bu konu ile ilgilenmediğini gösterdiğini söylemiştir.¹⁰⁶

En son olarak söz alan Alparslan Türkeş (Yozgat) ise, Kıbrıs konusunda bir antlaşmayı kabul etse bile Yunanistan'a güvenilemeyeceğini öne sürmüştür: "Kıbrıs konusunda Hükümetimizin ileri sürdüğü şartları kabul edip imza atsa bile, o antlaşmaya güvenmek imkânı yoktur; çünkü, Yunanistan ile gerek ikili olarak yaptığımız antlaşmalarda, gerekse çeşitli milletlerin iştirakiyle yapmış olduğumuz antlaşmalarda, imzalarına sadık kalmamışlardır, antlaşmayı çiğnemişlerdir."¹⁰⁷

Türkeş, böylesi çabalara girmek yerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yeni kurulan ülkelere ve komşu ülkelere tanıtılmaya, daha sonra Birleşmiş Milletlere üye yapılmaya çalışılması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasının kalan kısmında Türkiye'nin Karabağ'ın Ermenilerin işgalinden kurtarılmasına yardımcı olması gerektiğini ve Abhazya'nın Gürcüler tarafından işgale uğramasının tasvip edilemeyeceğini söylemiştir.¹⁰⁸ Türkeş'in konuşmasının ardından genel görüşme tamamlanmıştır.

¹⁰⁴ A.k., ss. 104-105.

¹⁰⁵ A.k., ss. 106-107.

¹⁰⁶ A.k., ss. 107-108.

¹⁰⁷ A.k., s. 110.

¹⁰⁸ A.k., ss. 111-112.

2.2.1.7. Şırnak İli Başta Olmak Üzere Güneydoğu Bölgesinde Cereyan Eden Olaylar Konusunda Genel Görüşme (8/17)

19. Dönem PKK terörü ile mücadelenin ülke gündeminde olduğu bir dönemdir. PKK'nın da etkin olduğu Nevruz kutlamalarının tetiklediği olaylar 1992 yılının ilk yarısı boyunca güneydoğu bölgesinde ciddi bir gerilime dönüşmüştür. PKK'nın sivil kargaşa taktiğini uyguladığı bir deneme Şırnak, Cizre, Silopi ve Nusaybin'de 20 ve 21 Mart 1992 tarihlerinde olmuştur. Gösteriler hızla büyüyerek ayaklanmalara dönmüş ve bu il ve ilçelerdeki hükümet binaları PKK'lıların silahlı tacizlerine uğramıştır. PKK'nın gayesi buralarda kontrolü ele geçirmekti, ancak güvenlik güçleri yoğun çatışmalardan sonra teröristleri püskürtmeyi başarmıştır. Cizre'de çatışmalar daha yoğun geçmiş, PKK yandaşları şehrin bazı kesimlerini etkileri altına almıştır. Güvenlik güçleri ancak iki gün sonra 23 Martta şehrin kontrolünü tamamen ele geçirmiştir.¹⁰⁹

PKK'nın Şırnak'a saldırıları devam etmiş ve 18 ve 19 Ağustos 1992'de kritik bir hal almıştır. PKK'nın Şırnak'a saldırıları 20 Ağustos 1992 tarihli gazetelerde “Şırnak'ta savaş” başlığıyla verilmiştir. PKK kent merkezine bini aşkın militanla roketatarlı, havantoplu saldırı düzenlemiştir. İçişleri Bakanı Şırnak'taki olayları “isyan” olarak değerlendirmiştir.¹¹⁰ Başbakan Yardımcısı İnönü, olaylar üzerine Şırnak'a gitmek için harekete geçtiyse de İçişleri bakanlığının karşı çıkması üzerine bu isteğinden vazgeçmiş, bir gün sonra şehre gitmiştir. Şırnak'taki çatışmalarda 100 teröristin öldürüldüğü, ev ev aramaların yapıldığı haberleri 21 Ağustos 1992 tarihi gazelerde yer almıştır. İçişleri bakanı Sezgin, çatışmanın uzun sürmesinin devletin aczinden değil vatandaşla teröristi ayırma titizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Sezgin, Şırnak'a saldıran PKK'lıların sayısının 700 dolayında olduğunu tahmin ettiklerini, teröristlere çevirme yapıldığını ancak akşam karanlığından yararlanarak kaçanların olabileceğini açıklamıştır.¹¹¹ Bu arada Başbakan Demirel'in Şırnak olayları üzerine Ankara'ya dönmemesi eleştirilmiştir. Bunun üzerine Demirel, “Ankara'da hükümet toplanırsa Şırnak'taki olay çözülür mü? Hükümet ne zaman toplanır bırakın da biz tayin edelim” demiştir. Erdal İnönü, Şırnak'a yaptığı ziyarette “Güneydoğu'da PKK'nın gücünü kaybetmediği anlaşılıyor. Güzellikle olmuyorsa, tabii ki güç kullanacağız. Ya teslim olacaksınız, ya da hakkından geleceksiniz. PKK'nın niyeti belli, terör örgütünün hakkından güç kullanarak geleceksiniz. Ama demokrasi içinde kalınarak, halka zarar vermeden” demiştir.¹¹²

¹⁰⁹ Ümit Özdağ, *Türk Ordusunun PKK Operasyonları (1984-2007)*, Pegasus, İstanbul, 2007, s. 98.

¹¹⁰ *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1992.

¹¹¹ *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1992.

¹¹² *Milliyet*, 22 Ağustos 1992.

Cumhurbaşkanı Özal, olayları PKK'nın kök salması olarak değerlendirirken, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz "hükümetin gafleti" olarak nitelemiştir. RP grubu ise gensoru önergesi vermiştir. Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Özal'ın Şırnakla ilgili değerlendirmelerini sert bir şekilde eleştirmiştir: "Özal, güneydoğu ateşinin üzerine benzin döküyor, yangına körükle gidiyor."¹¹³ ANAP, TBMM'yi olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Aşağıda görüleceği üzere Şırnak ve Güneydoğu üzerine genel görüşme bu olağanüstü toplantıda yapılmıştır. İçişleri Bakanı Sezgin, "Şırnak ve benzeri olayları devletin yaptırdığını söylemek için Türkiye'de yaşamamak lazım, bu sözlerle halkı göçe zorlamak, Şırnak boşaltılmak isteniyor" açıklamasını yapmıştır. Başbakan yardımcısı İnönü, Şırnak'ta göçü önleme çağrısı yaparken, Şırnak valisi Mustafa Malay, Şırnaklı vatandaşın kaybedildiğini, evlerin büyük bir bölümünün oturulacak durumda olmadığını, vatandaşların iki ateş arasında kalmak istemediklerini söylemiş ve şu şekilde devam etmiştir: "Çatışma bir kördüğüşü gibi devam etti; Kim nereye atıyor belli değil, Buradaki olaylar polisin, jandarmanın halledeceği iş değil; Burada görev yapacak personel de iyi seçilmelidir, vatandaş perişan durumda."¹¹⁴

Cumhurbaşkanı Özal başkanlığında Diyarbakırda toplanan Milli Güvenlik Kurulu, bu konu ile ilgili sert kararlar almıştır. 1. Terör örgütüne darbe mutlaka vurulacaktır. 2. Teröre ve bölücülüğe arka çıkanlar var. 3. Şırnak yeniden yaşanır hale getirilsin. Bu kararlardan anlaşılacağı üzerine Şırnak, 18 ve 19 Ağustosdaki çatışmalardan sonra büyük oranda boşalmıştır. HEP milletvekilleri Mahmut Alınak, Selim Sadak ve Orhan Doğan on ülkenin Ankara büyükelçiliklerine başvurarak göç halindeki 20 bin Şırnaklı için resemen sığınma hakkı istemişlerdir.¹¹⁵ Başbakan Demirel, Şırnaklılara çağrı yaparak şunları söylemiştir: "Hasar gören yapıların tamamı tamir edilecektir. Diyoruz ki dönün gelin evinize ve devletinizi kucaklayın. Devlet sizi kucaklıyor. Korkularınızı, kaygılarınızı anlıyorum. Ama gelin dönün olaylara neden olan kişileri de arınıza almayın."¹¹⁶

8/17 sayılı genel görüşme önergesi dilekçesi Genel Kurulun 27 Ağustos 1992 tarihli 96. Birleşiminde Anavatan Partisi gurubu adına Ülkü Güney (Bayburt) tarafından verilmiştir. Güney TBMM Başkanlığına verdiği dilekçesinde önerenin Türkiye'de "son yıllarda meydana gelen bölücü terör olaylarının büyük bir artış göstermesi ve milli bütünlüğü tehdit edici boyutlara ulaşmasına" rağmen "devletin caydırıcı ve cezalandırıcı gücünü göstermek yerine umarsız ve ciddiyetten uzak bir tavırla geçmiş iktidarları suçlayıcı beyanlar veren hükümet yetkililerinin bu konuda hiçbir politika geliştiremediği ve geçmişte eleştirdiği politikaları uygulamakta dahi yetersiz kaldığı" gerekçesiyle verildiğini belirtmiştir. Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne yönelik bölücü ihanet hareketleri

¹¹³ *Milliyet*, 23 Ağustos 1992 ve *Milliyet*, 24 Ağustos 1992.

¹¹⁴ *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1992.

¹¹⁵ *Milliyet*, 28 Ağustos 1992.

¹¹⁶ *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1992.

karşısında alınması gerek her türlü tedbirleri ve uygulanacak politikaları tespit etmek ve hükümete bu politikaların uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla genel görüşme açılmasını talep etmiştir.¹¹⁷

Genel Kurul'un 28.8.1992 tarihli 97. Birleşimi'nde (Olağanüstü) Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında ilgili önerenin öngörüşmelerine başlanmıştır. Öngörüşmede söz alan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Aydın) Şırnak ilinde yaşanan terör olaylarının yakın nedenlerine ve olayların nasıl gerçekleştiğine ilişkin bir analizde bulunmuştur:

... bölücü terör örgütü, Nevruz olayları sırasında hayal ettiği halk ayaklanmasını yaratamayarak, güvenlik güçlerimizin azimli ve kararlı tutumu karşısında hüsrana uğramasının sonucunda, kaybettiğini sandığı prestiji yeniden kazanmak amacıyla Şırnak ilimizde bir saldırı düzenlemiş ve giderek terör faaliyetlerini yayma eğilimine girmiştir. Şırnak'taki saldırı, Nevruz olayları sırasında engin bir sağduyu ile devletin yanında yer alan halkımızın cezalandırılması korku ve dehşet ortamı yaratılarak olanların terör örgütü yanına çekilmesi amacına yöneliktir... Şırnak'ta uygulanan senaryo üç aşamalıdır: Bunun birinci aşaması, 18 Ağustos Salı günü saat 00:00 sularında başlayan ve şehrin dört bir tarafından devam eden yoğun ateş ve buna güvenlik güçlerince verilen cevaptır. Bilindiği gibi, bu ateş 48 saat devam ediyor. Bu anda PKK ve yandaşları olayı "Şırnak İli Direnişi" olarak nitelendirmişler ve dünya kamuoyuna böylece duyurmuşlardır. Saldırıların başarısızlığa dönüşmesinden sonra, senaryonun ikinci aşamasına geçilmiştir ve "Şırnak direnişi", "Şırnak'ta katliam"a dönüşüyor. Gene PKK yandaşları, yurt içinde ve dışında yüzlerce ölüden ve onca yaralıdan bahsederek asılsız haberlerle iç ve dış kamuoyunu yanıltmaya çalışıyor... senaryonun üçüncü aşaması ise "Şırnaklı göç ediyor"dur. PKK ve yandaşları halkı korku ve dehşete sürükleyerek tahrik, telkin ve en önemlisi tehditlerle onları göçe zorlamıştır."¹¹⁸

Sezgin konuşmasının devamında terör örgütünün Ermeni Asala örgütü başta olmak üzere "iç ve dış mihraklarca" desteklendiğini söylemiştir. Bu hareket karşısında Türkiye'nin üniter bir devlet olduğundan hareketle ulusun birliği ve bütünlüğünü yıkmaya kimsenin gücünün yetmeyeceğini savunmuştur. Zira "yumruk gibi kenetlenen ulusun engin sağduyusu" bunu engelleyecektir.¹¹⁹ Sezgin ayrıca hükümet olarak yaşanan şiddet ve terör olaylarını "çağdaş, demokratik hukuk devleti" kuralları içinde çözüm bulunabilecek bir sorun olarak gördüklerini belirtmiştir. Hiçbir gayret ve etkinin Türkiye'yi demokrasi ve hukuk devleti çizgisinden ayıramayacağına dikkat çekmiştir.¹²⁰ Bunların yanı

¹¹⁷ "Anavatan Partisi Grubu adına Bayburt Milletvekili ve Grup Başkanvekili Ülkü Güney'in, Şırnak ilimizde meydana gelen olaylar başta olmak üzere Güneydoğu Bölgemizde cereyan eden olaylar başta olmak üzere Güneydoğu Bölgemizde cereyan eden olaylar konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin önergesi (8/17)", **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 96 (Olağanüstü) (27.8.1992), ss. 263-264.

¹¹⁸ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97 (Olağanüstü) (28.8.1992), s. 277.

¹¹⁹ **A.k.**, s. 278.

¹²⁰ **A.k.**, ss. 277-278.

sıra, Sezgin mevcut durumdan bütünüyle kendilerinin sorumlu olmadıklarını ve önceki dönemlerde bazı “teşhis yanlışlıkları” yapıldığını söyledikten sonra mevcut durum hakkında bilgi vermiştir:

... *Hükümeti kurduğumuz gün, karşımızda, yani devletimizin karşısında, milletimizin karşısında, dağlarında, sınırlarında, kasaba ve şehirlerinde başka ülkelerdeki kamplarda ve vadilerde eğitime tabi tutulmuş, topu, tüfeği, uçaksavar silahı, roketi bulunan; arkasında, Türkiye’nin güçlenmesinden tedirgin olan birtakım devletlerin parası, taktiği, tekniği; ceplerinde soygunlardan ve çeşitli karanlık ilişkilerden elde ettikleri para olan bir örgüt, bir eşkıya çetesi vardır. 20 Kasım 1991 tarihi itibarıyla -gene sırf bir durumu tespit etmek için arz ediyorum değerli arkadaşlarım- bölge illerinde halkın gece sokağa çıkma cesaretinin kalmadığı; güvenlik güçlerinin dahi bir noktadan diğerine gece konvoy olmaksızın ulaşamadığı; gündüzleri sınırlı operasyon yapabilen güvenlik güçlerinin, gece barındıkları yerlerde savunmada kaldıkları; kırsal alanda yaşayan vatandaşlara güvenlik hizmetlerinin ulaştırılmasında olanaksızlıkların mevcut olduğu; kırsal alanda gece hâkim olan teröristlerin, gündüzleri dahi devlet karayollarını saatlerce kesmeye cesaret gösterdikleri; bölge halkının, örgütün baskısı sonucu örgütten yana mı yoksa devletten yana mı şeklinde ikilemde bırakılarak, toplumsal olaylara itildiği; büyük kentlerimizde ve özellikle İstanbul’da, vatandaşın her an bir soyguna maruz kalacağı korkusunda olduğu; güvenlik güçlerinin, görev yapmaktan çok, kendilerini koruma çabası içine düştükleri; ülke genelinde ise, vatandaşlarımızda ve hatta yöneticilerimizde, artık terörün ülkemiz için kangren halini aldığı, baş edilmesinin mümkün olmadığı gibi olumsuz düşüncelerin oluşmaya başladığı bir ülke teslim aldığımız, bilinen bir gerçektir.*¹²¹

Sezgin, “sorunun partiler üstü bir devlet sorunu” olduğunu belirterek hükümetin “açıklık politikasını temel ilke olarak kabul ettiğini” ve bu nedenle konunun Mecliste görüşülmesine karşı olmadıklarını ifade etmiştir.¹²² Konuşmanın ardından yapılan genel görüşme açılıp açılmamasına ilişkin oylama sonucunda önerenin oybirliği ile görüşülmesine karar verilmiştir.

Görüşmeler sırasında önerge sahipleri adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), konuşmasının başında “Türkiye’nin devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü” parçalamaya hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini belirterek birlik ve beraberlik çağrısında bulunmuştur. Daha sonra, hükümetin her önemli asayışı ihlal eden olayın ardından, bu olayların sebebini ANAP’a ve ANAP iktidarı dönemindeki icraatlara bağlamaya çalışmasını eleştirmiştir.¹²³

Keçeciler eleştirilerine mevcut hükümeti kendi iktidar dönemleriyle de karşılaştırarak sürdürmüştür:

Bölgede anarşiyi önlemek için Olağanüstü Hal Kanununu çıkardık, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğini, köy koruculuğunu, biz, o zamanın iktidarı olarak ihdas ettik, özel timi geliştirdik, savunma sanayiini kurarak, Ordu-muzu/modern araç ve silahlarla teçhiz ettik; gece görüşlü dürbünlerden, sırtta

¹²¹ A.k., ss. 278-279.

¹²² A.k., s. 279.

¹²³ A.k., ss. 280 - 281.

taşınan radarlardan, Sikorsky ve Cobra helikopterlere, daha birçok modern araç ve gereçlere varıncaya kadar, bölgedeki güvenlik güçlerimizi takviye ettik. Siz ise, bütün bu tedbirlere, vaktiyle, karşı çıktınız; köy koruculuğuna karşı çıktınız, bölge valiliğine karşı çıktınız, olağanüstü hal rejimine karşı çıktınız... Şimdi, dokuz aydan beri iktidardasınız; o halde, karşı çıktığınız sistemleri kaldırın, kendi tedbirinizi getirin. Dokuz aydan beri, bizim bıraktığımız tedbirlerin üzerine bir tane tedbir ilave etmediniz. O halde, ne hakla “Anavatan Partisi terörü yanlış teşhis etmiştir, tedbirleri yanlıştır” demeye diliniz varıyor?.. Bu mümkün değil, bu yanlıştır. Biz iktidarı bıraktığımızda terörü Cudi Dağına hapsetmiştik; siz, terörü önce Bolu Dağına getirdiniz, şimdi de bütün Türkiye’ye sıçrattınız.¹²⁴

Keçeciler eleştirilerine hükümetin bölgedeki politikalarından örnekler vererek devam ettikten sonra sorunun çözümüne ilişkin bazı önerilerde bulunmuştur:

PKK’yı besleyen dış güçler üzerinde daha caydırıcı bir dış politika izlemeye mecburuz. PKK’nın bir terör örgütü olduğu bütün dünyaya kabul ettirilmelidir. PKK’nın, Türkiye’nin kalkınmasını engellemek isteyen dış güçlerin ve özellikle Ermeni terör örgütü ASALA’nın taşeronluğunu yaptığı, onların basit bir maşası olduğu, bölge halkına ve bütün millete etkili bir şekilde anlatılmalıdır. İktidarımız döneminde başlattığımız, bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınma hamlesine devam edilmelidir. Can güvenliği olmadığı gerekçesiyle yatırımlar durdurulmamalıdır. GAP Projesi bir an önce bitirilmeli ve bölgede işsizliği emici sünger projeler başlatılmalıdır. Olağanüstü Hal Bölgesi için verilen 90 bin kadronun dağıtımı bir an evvel yapılmalıdır. PKK’yı besleyen ve bir maddi kaynak haline dönüşen petrol kaçakçılığı ve diğer kaçakçılık olayları süratli bir şekilde durdurulmalıdır. Bölgeyle ilgili istihbarat birimleri güçlendirilmeli ve istihbarat eksikliği süratli bir şekilde giderilmelidir.¹²⁵

Keçeciler’in ardından SHP Grubu adına söz alan İsmail Cem (İstanbul), tarihsel ve kültürel başarılarla vurgu yaparak “devleşen sorunların çözülebileceğine” dikkat çekmiştir. Sorunların çözümüne “farklılıklarımız içinde güzelliğimizi gücümüzü ve birlikteliğimizi yaratan kültür, insan, dil ve inanç mozaikimiz ve zenginliğimizle yüzlerce yıl dünyaya örnek olabilmış hoşgörümüzle ve de cumhuriyetimizle” ulaşılabileceğine işaret etmiştir.¹²⁶ Sosyal demokratlar olarak da kendilerinin soruna üç temel ilke ışığında çözüm bulunabileceğine inandıklarını dile getirmiştir: toplumun ve ülkenin bütünlüğü, demokrasi ve insan haklarının sonsuzluğu, insan varlığının tekliği. Cem, ayrıca, bu çözüm önerilerinin dışına çıkılarak “bu hükümet yaptı” gibi basitleştirmelere gidilmesinin çözüm önündeki en önemli engellerden biri olduğuna dikkat çekmiştir.¹²⁷

¹²⁴ A.k., s. 281.

¹²⁵ A.k., s. 283.

¹²⁶ A.k., s. 284.

¹²⁷ A.k., s. 285.

Konuşmasının devamında devletin insanının güvenliğini korumak, hudutlarına sahip çıkmak ve kendi işlevine sahip çıkmak gibi üç temel vasfı olduğunu belirten Cem, güneydoğu bölgesinde bu üç vasfın da işlemediğini ileri sürmüştür.¹²⁸ Cem daha sonra bu vasıfların işlememesinde nelerin etkin olduğu noktasında fazla kafa yorulmadığını ve bu konuların gündeme getirilmediğini belirtmiş ve “bazı konuların” cesaretle konuşulabilmesi gerektiğini söylemiştir. Türkiye’nin hudutlarının bu kadar “kolay geçilebilir” olmasının izahının yapılmak zorunda olduğuna ve demokrasi meselesinin halledilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Olağanüstü Hal meselesine yönelik eleştirilerini dillendiren Cem, demokrasi anlayışı içinde Güneydoğu Anadolu’nun ayrı bir bölge gibi, Türkiye’den kopuk bir ayrı birim gibi ele alınmasının terörün önlenmesine fazla bir katkı getirmediğini ama terörün kendisine yandaş bulmasına ve dolayısıyla daha da kuvvetlenerek devam etmesine bir etken olduğuna işaret etmiştir.¹²⁹

Önerilerine devam eden Cem, “Kürt kimliği” üzerine kitap yazan insanları yıllarca hapse atmanın Türkiye’ye bir şey kazandırmadığını, Güneydoğu Anadolu’nun aynı zamanda “bir fukaralık olayı bir sosyal düzen sıkıntısı, işsiz ve umutsuz insanlar diyarı” olduğunu ve bu sorunların giderilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, sosyal düzen meselesi bağlamında bölgede yaygın olan “derebeylik, klasik ağalık anlayışının” da önüne geçilmesini istemiştir. Zira terörün önlenmesi için bölücü düşüncelerin gelişebileceği bir ortamı getiren bu sosyal yapılanmanın tasfiye edilmesi gerekmektedir.¹³⁰ Konuşmasının son kısmında sorunun dış boyutuna değinen Cem, bu boyuta “hep yüzeysel değinildiğini” belirterek şunları söylemiştir:

Bizim Batı’daki müttefiklerimiz de, güneydoğudaki komşularımız da, güneydoğuda Türkiye’nin sıkıntı içinde olmasından âdeta bazı siyasal menfaatler bekliyor ve menfaatler buluyor. Türkiye olarak, güneydoğudaki sıkıntılarımızı dünyanın anladığını, anlayışla karşıladığını söylemek yanlıştır. Bilakis, güneydoğuda sadece bir siyasal talep olarak değil; ama, güneydoğuda silahlı mücadele, köy basmak, insan öldürmek mücadelesini savunanlar bile, Batı dünyasında hoşgörü buluyor, destek buluyor, kimi durumda desteğin de ötesinde, kendilerine koruyucu buluyor. Bir bakıma “Bu, Batılıların kendi meselesi” diyebilirsiniz; “Komşularımızın kendi su hesabı, politika hesabı” diyebilirsiniz; ama, bizim hesabımız ne? Bizim hesabımız nerede? Bunu ciddi bir şekilde düşünmemiz lazım. Çünkü biz, hiçbir kozumuzu, Türkiye olarak, topraklarımızı bölmeye yönelik silahlı eylemlerin Batının desteğinden uzaklaştırması için veyahut Batı desteğinin bunlardan eksiltilmesi için bugüne kadar kullanabilmiş değiliz. Yani, biz, bugüne kadar Batı Avrupa karşısında bu konuda kendi haklarımızı koruyabilmiş değiliz. Bunun örnekleri de var. Mesela: Bir Çekiç Güç olayı var. Çekiç Güç olayı –Türkiye’den gitse belki başka yere

¹²⁸ A.k., s. 286.

¹²⁹ A.k., ss. 287-288.

¹³⁰ A.k., ss. 289-290.

*gidecek, onu tartışmıyorum- Türkiye'nin bölünmesine dönük bir olay da elbette değil; ama, Çekiç Güç olayının, Türkiye'nin komşu Irak topraklarında, Türkiye aleyhine silahlı hareketlere geniş bir manevra alanı yarattığı da çok açık. Yani, bugün, kimse çıkıp, 'Çekiç Güç geldi, göreve başladı, Çekiç Güç sayesinde Kuzey Irak'ta bir boşluk doğdu ve o boşlukta, Türkiye aleyhine silahlı girişimler kendilerine imkân bulmadı, kendilerine geniş bir alan bulmadı' diyemez.*¹³¹

ANAP Grubu adına söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize), ülkenin “kan gölüne sürüklendiği” bir dönemde hükümeti bu konuyu gündeme getirmek yerine daha farklı olağanüstü toplantı gündemleri ile meclise gelmekle suçlamış ve bu durumun “ülkenin gündeminden ne kadar kopuk olduklarının delili” olduğunu öne sürmüştür. Yılmaz, hükümetin demokratikleşme bağlamında meclisten geçirdiği fakat Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen düzenlemeleri eleştirmiş ve “iki sene sonra ülkenin asayiş şartlarının ne olacağı bilinmeden önerilen böyle bir düzenlemenin her türlü ciddiyetten uzak olduğunu” altını çizmiştir.¹³² Sık sık iktidar partisi mensupları tarafından konuşması kesilen Yılmaz, hükümetin terör politikasını eleştirmeye devam ederek hükümetin güneydoğu sorununa yaklaşımının “kısa vadeli, günlük hesaplara dayanan, ürkek ve kararsız” bir yaklaşım olduğunu iddia etmiştir.¹³³

Bu eleştirilerini örneklerle destekleyen Yılmaz, sınırdan “kuşun bile geçemeyeceğini” belirtmesine rağmen mevcut iktidar döneminde “sınırların taburlar halinde geçildiğini” savunmuştur. Yine aynı iktidar döneminde teşvikli yatırımların geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 95 azaldığını söyleyen Yılmaz, hükümeti “eskiyi reddederken, yerine yenisini koymamakla” suçlamıştır.¹³⁴ Eleştirilerin ardından “güneydoğu sorununun” nedenlerine değinen Yılmaz, bu bağlamda söz konusu soruna ilişkin parti olarak önerilerini sıralamıştır:

Türkiye'nin güneydoğu sorunu etnik kökene bağlı bir sorun değildir; çünkü, Türkiye Cumhuriyeti etnik ayırım üzerine kurulan bir devlet değildir. Türkiye Cumhuriyeti, bir kavimler mozaiği olan Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısıdır ve Türkiye'de, etnik kökeni ne olursa olsun, ana dili ne olursa olsun, Türk Devletinin, vatandaşları arasında en ufak bir ayırım yapmasını hiçbirimizin kabul etmesi mümkün değildir; ama, Türkiye'nin aleyhine bu senaryoları yürütmeye çalışan dış güçler, Türkiye'nin etnik yapısını bu senaryonun itici gücü haline getirmeye çalışmaktadırlar... Birinci Önerim şudur: Hiç olmazsa bugün geldiğimiz noktada, hiç olmazsa Meclisin bu meseleye artık el koyma iradesinin ortaya çıkması gereken bir noktada, Meclis olarak, Hükümet olarak, bu senaryoyu destekleyen, Türkiye'ye karşı bu haince planı uygulayan dost-düşman bütün ülkelere bir mesaj vermemiz lazım. ...Terör

¹³¹ A.k., s. 290.

¹³² A.k., s. 295.

¹³³ A.k., s. 298.

¹³⁴ A.k., ss. 299-300.

örgütüne destek veren, onu barındıran, silah desteği sağlayan komşu ülkelere, bu eylemlerini sürdürmeleri halinde bunu savaş sebebi sayacağımızı ihtar etmeliyiz... İkinci olarak yapmamız gereken şudur: Bölgede görev yapan güvenlik güçleri, bölgede devlet adına görev yapan insanlar, bu Meclisten, tabii mümkün olsa bu Meclisin hiçbir üyesinden; ama hiç olmazsa burada temsil edilen hiçbir gruptan ye tabii en başta bu Hükümetten cesaretlerini kırarak, işlerini güçleştirecek, kafalarını karıştıracak yanlış mesajlar almamalıdır. (ANAP sıralarından alkışlar) Güvenlik güçlerine destek olmalıyız. Güvenlik güçlerine, bu ölüm kalım mücadelesinde bütün gücümüzle arkalarında olduğumuzu her zaman hissettirmeliyiz. Bunu sadece sözle değil, fiille de ortaya koymalıyız... Nihayet [üçüncü olarak] bu Hükümetin baştan beri dile getirdiği bir yaklaşımı var; bölge insanlarına şefkatle yaklaşmak, masum insanlarla teröristleri birbirinden ayırmak, masum insanların zarar görmesini önlemek... Bu yaklaşımı takdirle karşılıyoruz; ama, bu yaklaşımın mutlaka ve fiilen sürdürülmesini istiyoruz; çünkü, endişemiz var. Bölgede meydana gelen olaylardan, masum insanların, bölge insanların, o bölgede yaşayan vatandaşlarımızın teröristlerden daha fazla zarar göreceği endişemiz var, Hükümetten, o insanlara sahip çıkmasını, kendi yaklaşımına, kendi politikasına sahip çıkmasını, bunun gereğini mutlaka yerine getirmesini istiyoruz....bu konuda da bir önerim var: Bu genel görüşmeden sonra Erzincan'a yardım kanunu görüşülecek. O kanunla ilgili, Anavatan Partisi Grubu olarak bir değişiklik önergesi vereceğiz. Bugün, maalesef, yıkılıp harabeye dönen, bir hayalet şehir haline gelen Şırnak'ın ve Hakkâri'nin Çukurca ilçesinin de yeniden imarı için, o kanuna ilave yapılmasını istiyorum.¹³⁵

DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum), kendisinden önce konuşan Yılmaz'ı çok hassas olan milli meseleyi “dejenere etmek, demagoji yapmak ve olayın hassasiyetini kaybetmekle” suçlamıştır. Köse konuşmasının devamında ana muhalefet partisine yönelik sert eleştiriler yönelmiştir. ANAP'ı bölgede yaşayan insanlara adet sormadan herkesin eline 3-4 tane kalaşnikof ve silah ruhsatı vermekle suçlayan Köse, bu silahların Türk Güvenlik kuvvetlerine döndüğünü ve bölgedeki durumun “İstiklal savaşının şartlarına” sokulduğunu iddia etmiştir. Kendilerinin böyle bir ortamda olağanüstü halin uzatılması konusunda, bu milli meselede ANAP gibi Meclisi terk edip dışarıya çıkmadığını anlatmıştır.¹³⁶

Köse daha sonra Şırnak olaylarının uzun sürmesi noktasında hükümete yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir. Şırnak olaylarında, Hükümetin, üzerine düşeni yaptığını, İçişleri Bakanı ve güvenlik kuvvetlerinin elinden gelen gayreti sarf ettiğini savunarak bir paniğe kapılmış olursa idi binlerce ölüden bahsedileceğine dikkat çekmiştir. Güvenlik kuvvetlerinin yapmış oldukları “fedakârane mücadelenin” sonucunda, kendi bünyelerinde şehit verdiklerini

¹³⁵ A.k., ss. 303-304.

¹³⁶ A.k., s. 306.

ancak masum vatandaşların ölmesine mani olduklarını söylemiştir. Yani güvenlik kuvvetleri, kendilerini siper ederek masum vatandaşların şehit olmaması için 48 saat sabretmiştir. Bu 48 saatlik sabrın istismar edilerek “neden 48 saat çarpışma yapıldı, neden bu kadar süre verildi” demek suretiyle güvenlik kuvvetlerinin moralini bozmaya da kimsenin hakkı olmadığını belirtmiştir.¹³⁷

PKK’nın strateji değiştirdiğine ve bölge halkını manipüle etmede İslam’ı kullanmaya başladığına değinen Köse, bu stratejiyi aslında devletin hayata geçirmesi gerektiğini ve bu konuda geç kalındığını ifade etmiştir:

Daha 1986’lara kadar Marksist olduğunu, Allahsız olduğunu söyleyen Apo, bundan altı ay kadar önce örgütüne talimat veriyor ve diyor ki, “bölgedeki din adamlarını örgütleyiniz.” Bölgedeki din adamları vasıtasıyla bu meselenin, bir ırk meselesi olduğunu yaymak ve bunu da dinî hüviyet içerisinde beslemek suretiyle -nasıl ki Humeyni, İran’da devrimini gerçekleştirdiyse- burada da PKK, o yüce dinimiz İslam’ı araç olarak kullanarak camiye girmiştir ve maalesef imam ve hatipleri kendi istikametinde konuşturmaya başlamıştır. Bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti Devletine yapmıştır: Türkiye Cumhuriyeti Devleti, laik devlet ile Müslüman milleti karıştırmıştır değerli milletvekilleri; evet, laik devlet ile Müslüman milleti karıştırmıştır. Devlet laik olabilir, devletin icraatı laik çerçeve içerisinde işleyebilir; ama, millet Müslümandır ve yüzde 99’uyla Müslümandır. Bu büyük potansiyel elinizde olacak, milletin yüzde 99’u Müslüman olacak ve Allah, “innemel mü’minün ihvetün (bütün inananlar kardeşler)” diye emir verecek; siz, bu ilkelere ve prensiplere inanan Müslüman millete sahip çıkmayacaksınız. Maalesef, nihilist ateist, hümanist demek suretiyle ve en sonunda -Anavatan Partisi sayesinde- ekonomik yapmak suretiyle, yalnız maddî düşüncelere mahkûm etmek suretiyle, inançlarımızdan uzaklaştırmak suretiyle kafalara bölücü düşünceyi yerleştirerek, bu büyük potansiyeli, PKK’nın kucağına bıraktık. (DYP sıralarından alkışlar) Değerli milletvekilleri, zaman geçmiş değildir. Ülkede yaşayan insanlarımızın yüzde 99’u Müslümandır; o bölgedeki insanlarımız da, İslamı en iyi yaşayan insanlarımızdır. Bölgeye, çok acilen, memleketsever, dini bilen ve dinin, insanlığı yücelten ve insanlar arasındaki kardeşliği pekiştiren en önemli faktör olduğuna inanan ve bu meseleleri çok iyi değerlendirebilecek olan din adamlarının o bölgeye gönderilmesi gerekmektedir. Allah’a inanmayan, dine inanmayan, bundan istifade edecek; siz, kendi varlığınıza sahip çıkmayacaksınız.¹³⁸

Köse, konuşmasının devamında bölgedeki az gelişmişliğin terör için bir gerekçe açıklama unsuru olamayacağını, aksi takdirde az gelişmişlikle karşı karşıya olan Çankırı, Kastamonu ve Afyon gibi diğer illere haksızlık edileceğini belirtmiştir. Buradan hareketle güneydoğu sorunun ekonomik temelli bir iç sorun olmadığına, büyük ölçüde dış faktörlerden kaynaklandığına ve “dört taraftan kısıp alınmak için yapılan planların” bir parçası olduğuna işaret etmiştir.¹³⁹

¹³⁷ A.k., s. 307.

¹³⁸ A.k., s. 309.

¹³⁹ A.k., ss. 312-313.

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya), Türkiye üzerinde bir planın uygulandığını ve bunun birinci derecede uygulayıcısının da Amerika Birleşik Devletleri olduğunu iddia etmiştir. Asiltürk, Çekiç Güç'ün bölgede anarşistlere silah ve yiyecek yardımı yaptığı bilinirken, bu Gücün bölgedeki görev süresinin uzatılmasını hükümetin kabul ettiğini ifade etmiştir. Asiltürk bu tespitten hareketle hükümetin çelişkili davrandığını “memleketi parçalamak için eşkıya topluluğuna yardım eden” Çekiç Güç'ün görev süresini uzatarak aslında bölücü gücün istediği şeyi yapmak için karar aldığını öne sürmüştür.¹⁴⁰ Daha sonra, Şırnak'ta yaşananlar üzerine ayrıntılı bilgi vererek çatışma sırasında ciddi koordinasyon sorunları olduğunu “anarşisti baskı altına almak amacıyla sağa sola ateş açılmasının” zararlı sonuçlara yol açtığını dile getirmiştir.¹⁴¹ Koordinasyon sorunlarından hükümeti sorumlu tutan Asiltürk, alınacak ilk önlemin hükümetin istifa etmesi olduğunu belirtmiş ve ardından genel çözüm önerilerini sıralamıştır:

*Evvela inanç birliğimizin güçlendirilmesi lazım. Bizim bu birliğimiz buna dayanıyor. Bunu tahrip ederek bir yere gitmemiz mümkün değildir. Bunun için, din görevlilerinin özel eğitim görmeleri lazım, bu milletin bir parçası olan bu bölgedeki insanların hizmetinde olmaları lazım. Aynı şekilde, ister sivil olsun, ister asker olsun devlet görevlilerinin halka yaklaşımlarının mutlaka çok yumuşak, çok daha şefkatle çok daha sevgiyle olması lazım... Bölge için özel yatırım planlarının tatbik edilmesi lazım... Ayrıca, işsizliği önleyecek ciddi tedbirlerin alınması lazım. Sosyal hizmetlerin batı bölgelerindeki seviyelere ulaştırılması lazım, dış güçlerin müdahalesini önleyecek tedbirlerin alınması lazım, onun da başında Çekiç Güç'ün buradan atılması lazım; ABD ile yapılan anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi lazım, diğer müttefiklerle de yapılan anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi lazım ve bütün bunlara da hiç olmazsa bir adım olmak üzere, hiç değilse bir liderler toplantısı yaparak nelerin yapılacağını kararlaştırılması lazım.*¹⁴²

Asiltürk'ün ardından söz alan Selim Sadak (Şırnak), konuşmasına Şırnak'ta yaşanan olayların kent merkezinde yol açtığı tahribatlar hakkında bilgi vererek başlamıştır:

Şırnak ili bugün harabe bir şehirdir. İnsanları acılı, insanları haksızlığa uğramış ve perişan bir durumdadırlar. Basın temsilcilerinin de gördükleri gibi, kentin büyük bir bölümü ya yıkılmış ya da yakılmış durumdadır.... Şırnak, tanınmaz ve yaşanmaz hale getirilmiştir. Buna 22 Ağustos 1992 günü akşamdan sabaha kadar devam eden silahlı saldırılar da eklenince, can güvenliği kalmayan halk, çareyi kenti terk etmede bulmuştur. Çevre köylerden

¹⁴⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97 (28.8.1992), ss. 319-320

¹⁴¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97 (28.8.1992), ss. 320-322

¹⁴² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97 (28.8.1992), s. 328

katılmalarla birlikte sayıları 20 bini aşkın Şırnaklı, bugün kendi topraklarında göçebe hayatı yaşamaktadır... Olayda birçok karanlık nokta ve soru işareti olmasına rağmen, Hükümet ve İçişleri Bakanı olayı çarpıtmış, kamuoyunu yanıltmış ve yanlış bilgi vermiştir, örneğin, ilk önce sayılan 1 000-1 500, daha sonra da 500-600 olarak açıklanan PKK'lıların kente nasıl girdikleri sorusuna doyurucu bir cevap verilmemiştir. Kentin etrafı askerî birliklerce çembere alındığı belirtilmesine rağmen, PKK'lıların bu çemberi nasıl aştıkları belli değildir. Kullanıldığı belirtilen ağır silahlar kente nasıl sokulmuştur? Bir teki ele geçirilemeyen bu silahlar, etrafı çembere alınan Şırnak'tan nasıl çıkarılmıştır? Çıkarılmadıysa, evler tek tek arandığı halde neden bulunamamıştır? Ziraat Bankası memuru Trabzonlu Ahmet özen'in evi dahil, birçok evde bulunan MKE menşeli roket mermileri ne ile açıklanabilir? Yoksa PKK devlet silahlarını mı kullanmıştır?¹⁴³

Sadak, Şırnak'a giden devlet yetkililerinin sadece bölge valisi ile görüşmelerini ve halktan tek bir insanla görüşme ihtiyacı hissetmemelerini eleştirmiştir. Soruna ilişkin çözüm önerisi olarak "12 Eylül ürünü askeri çözümlerin derhal bırakılması" gerektiğini savunan Sadak, demokratik çözümlerin hayata geçirilmesini istemiştir. Bunlar hayata geçirildiğinde "başka Şırnaklar yaşanmayacağını" savunmuştur.¹⁴⁴

Sadak'ın ardından söz alan Baki Tuğ (Ankara), mevcut siyasi iktidarı "Türkiye'nin harcı olarak" gördüğünü belirterek Türkiye'nin Güneydoğu meselesinin ancak bu iktidarla halledilebileceğine inandığını belirtmiş ve bu noktada alınması gereken tedbirleri şu şekilde sıralamıştır:

*Bir defa, güneydoğudaki insanın gönlüne gireceğiz. Bu insanları devletin teminatı altında olduklarına inandıracacağız. Buna inandırmak için de, güneydoğuda görev yapan devlet güçlerini her türlü desteğimizle destekleyeceğiz; ancak, güneydoğuda görev yapacak arkadaşları göndereceğimiz zaman, valisiyle, jandarma komutanıyla, emniyet müdürüyle, savcısıyla, hâkimiyle, birbirleriyle anlaşacak nitelikteki, görevlileri o yörede görevlendireceğiz. Değerli arkadaşlarım, PKK terör örgütüne silah getiren yolları keseceğiz. Bu yollar kesilmediği takdirde, bu olaylar devam edecektir. Ayrıca, PKK'nın destek aldığı maddî güçler nereden geliyorsa, onları da önlemek mecburiyetinde ve zorundayız. Değerli arkadaşlarım, yörede şu anda iç savaşın şartları vardır. Treniniz gidiyor yakılıyor, otobüsünüz gidiyor yakılıyor... Bunları önleyici nitelikteki her türlü tedbir, en kısa zamanda düşünülmeli ve alınmalıdır. Elbette yörenin geri kalmışlığı söz konusudur; ancak, geri kalan yöre sadece güneydoğu değildir; Türkiye'nin birçok yöresi, asgarî ölçülerde, güneydoğu kadar geri kalmıştır... Mevcut siyasî iktidarın güneydoğuya yapılması gerekenin üzerinde hizmet götürdüğü inancındayım. Değerli arkadaşlarım, güneydoğuda bir de Çekiç Güç meselesi vardır. Çekiç Güç kontrol altına alınmalıdır diyorum ben. Kanseri aspirin hapiyle tedavi edemezsiniz, kanserin ilacı ne ise kansere onu uygulayacaksınız.*¹⁴⁵

¹⁴³ A.k., s. 329.

¹⁴⁴ A.k., ss. 330-331.

¹⁴⁵ A.k., s. 333.

Tuğ'un ardından söz alan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Aydın), konuşmasına geçmiş dönemlerdeki yanlış politikaların sonuçlarının hükümetin kısa süreli icraatına fatura edilmesinin insaf ölçütleriyle bağdaşmadığını belirterek başlamıştır.¹⁴⁶ Geçmiş döneme dair kısa bir bilgi verdikten sonra mevcut hükümet döneminde bölgede yaşananlara dair kapsamlı bir bilgi vermiştir. Sezgin hükümeti devraldıkları 20 Kasım 1991 tarihinden itibaren bölgede 1 381 olay meydana geldiğini ve bu olaylarda 197'si asker, 119'u polis, 54'ü geçici köy korucusu olmak üzere, toplam 270 güvenlik görevlisinin şehit olduğunu, 354 vatandaşın da hayatını yitirdiğini açıklamıştır. Yine bölgede yapılan operasyonlarda toplam 1 055 terörist ele geçirilmiştir. Terör örgütünün 250-300 civarında bir kadro ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 1984 yılında eylemlerine başladığını ancak 2 700'ü ülke sınırları içerisinde faaliyet yürüttüğü tespit edilen, 10 bin civarında militan güce ulaştığını söylemiştir. Bölgenin coğrafi yapısına ve masum halkına zarar vermeden bu terör örgütünün kaynağının kurutulmasının zaman alıcı, dikkat ve sabır isteyen bir mücadeleyi gerekli kıldığına işaret etmiştir.¹⁴⁷

Sezgin önceki yıllara ait bu bilgileri verdikten sonra kendisinden önce konuşan Mesut Yılmaz ve Selim Sadak'ın konuşmalarını kıyaslayarak benzer görüşler ileri sürdüklerini, "düşmanın yaptığını gidin anlatın, göçün burayı terk edin bunu bütün dünyaya anlatın" diye nutuklar çeken Sadak'ın eleştirilerini anlamasına karşın Yılmaz'ı anlayamadığını dile getirmiştir.¹⁴⁸ Sezgin Yılmaz'a yönelik bu eleştirinin ardından olaylar sırasında bölgede yaşananlara ilişkin ayrıntılı bir açıklamada bulunmuştur:

18 Ağustos Salı günü saat 20.40'ta dört taraftan ateş başlıyor, bir an şaşkınlık oluyor; bu arada elektrikler sönüyor ve trafo ateşe veriliyor, PTT hatları, linkleri ateşe veriliyor; şehir, karanlıkta ve dış alemle telefon muhaberesinin kesilmesiyle karşı karşıya kalıyor. Bu arada, biz olayı 20.50-20.55'te haber alıyoruz ve o gün sabaha kadar telefonla irtibat kuruyoruz, kurşun sesleri, silah tarakaları geliyor yaptığımız telefon görüşmelerinde. Ateş sabaha kadar devam ediyor ve öylesine devam ediyor ki uzun namlulu silahlar, G-3'ler, Kaleşnikoflar, havan topları ve roketatarlar... Bu, sabaha kadar devam ediyor, ertesi günü öğleye kadar, iki gün, yani 48 saat devam ediyor. Bu arada birtakım anonslar yapılıyor. Ertesi sabah Bölge Valisiyle, Jandarma Bölge Komutanı Korgeneral oraya gidiyor. Ayın 20'sinde ve bundan önce yapılan bütün megafonlu bağırımlara, yani ilanlara, ricalara rağmen, ateş durmuyor. Bir ara ateş durunca, "Gelin yaralılarınızı alın, varsa bunları getirin, bunları tedavi edelim, ihtiyaçlarınızı görelim; kadınlar, çocuklar çıksınlar, onlar evlerde durmasınlar" şeklinde yapılan anons üzerine, Şırnaklı sokağa çıkmaya başlıyor. Bu arada da sağlık ekipleri ve arama yapacak olan ekipler hazırlanıyor ve Şırnak'a doğru iniyor. Tam bu arada, emniyet güçleri, jandarma güçleri ve

¹⁴⁶ A.k., s. 335.

¹⁴⁷ A.k., ss. 336-337.

¹⁴⁸ A.k., s. 337.

sağlık ekibi (hemşireler, hekimler) tekrar yoğun bir ateşle karşılaşılıyorlar; bu defa geri çekilmek mecburiyetinde kalıyorlar ve bu ateş de uzun süre devam ediyor. Bu arada devletin 100-150 milyar liradan fazla zararı oluyor. Sevgili arkadaşlarım, gene bu ateşin hafıflediğı bir ortamda ve iki günün geçmesinden sonra bu defa arama ekipleri ateşin durmasından yararlanarak şehre giriyor ve şehri taramaya başlıyor. Üçüncü günün sonunda biz, Başbakan Yardımcısı Sayın Erdal İnönü ve Devlet Bakanı Sayın Mehmet Kahraman ile beraber Şırnak'a gittik. Bundan önce de Sayın İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Sayın Emniyet Genel Müdürü ve Jandarmanın ilgili komutanları Şırnak'a gittiler. Yani, Devlet, 19 Ağustos sabahından itibaren, bütün gücüyle, Şırnak'taydı.¹⁴⁹

Sezgin konuşmasında “sınır kevgire dönmüş” eleştirilerine de cevap vermiş, daha önceki vaatlerinden hareketle duvar örülen yerden hiçbir sızma olmadığını, sızmaların Kuzey Irak'taki devlet ve otorite boşluğundan kaynaklanan bölgedeki sınırlardan ve İran'ın Türkiye ile olan sınırlarından olduğunu ifade etmiştir. Eleştirilere yönelik cevaplarından sonra Sezgin, terörü önlemek noktasında aldıkları önlemleri sıralamıştır. İlk olarak güvenlik birimleri arasında eksikliği hissedilen koordinasyonun en üst düzeyde sağlanması için bir dizi önlemler geliştirilerek mülkî amirlerin yetki alanları genişletilmiş, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin yetkilerinin il valilerine devri yoluna gidilmiş, il valilerinin yetkileri de gerektiğinde kaymakamlara verilmiş ve bölgede asker-sivil ikilemi ortadan kaldırılarak sivil otorite egemen kılınmıştır. İkinci olarak, bölgede görevli güvenlik güçleri için büyük önem taşıyan helikopter ve zırhlı araç gibi ulaşım vasıtalarının takviyesine devam edilmiştir. Üçüncü olarak, olağanüstü hal bölgesindeki güvenlik kuvvetlerinin uzman personel yetersizlikleri göz önüne alınarak; yeterli ve yetenekli personel ile güçlendirilmeleri sağlanmış, personel, nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmiştir.¹⁵⁰

Dördüncü olarak, bölgede, kısa sürede hizmet görme esasına göre oluşturulmuş, yeterli eğitim görmemiş, tecrübesiz er ve erbaşlardan oluşan birlikler, belirli bir program dahilinde, eğitimli ve deneyimli birliklerle değiştirilmiştir. Beşinci olarak ise, temin edilen 20 000 yeni kadronun 6 000'inin Emniyet Genel Müdürlüğünün genel hizmetler bölümüne tahsisıyla, idarî hizmetlere atanacak personele verilecek görevler sonucu, bu hizmetlerde meşgul edilen polis, aslî hizmete döndürülerek, o bölgede çoğunluğu olmak üzere, asayiş hizmetleri takviye edilecektir. Bunun yanında batı illerine ayrılan kadrolardan 2 500 tanesi güneydoğuya verilmiştir. Terörle mücadelede araç ve gereçlerin teknik seviyede desteklenmesi için, teşkilatın her biriminin ihtiyacı olan 2 000 adet taşıt alımına başlanmıştır. 1970'li yıllarda alınmış olan 54 adet zırhlı panzerlerin sayısı 178'e ulaştırılması planlanmış, ilk parti olarak 31 adet panzer Amerika'dan yola çıkarılmıştır. Terörle mücadelede kullanılmak üzere 212 aracın zırhlandırılması sözleşmeleri bitirilmiş, ilk parti olarak 20 adedi İstanbul Emniyet Müdürüne teslim edilmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁹ A.k., s. 338.

¹⁵⁰ A.k., s. 343.

¹⁵¹ A.k., ss. 343-344.

Mevcut hükümet döneminde bölgeye yönelik yatırımların azaldığına yönelik eleştirilere de cevap veren Sezgin, bir yıllık süreçte “Güneydoğu Anadolu’da 4,3 trilyon liralık ödenek, sadece devam eden projeler için” ayrıldığını, önceki yıla göre bu ödenek artışının yüzde 126 olduğunu belirtmiş ve ayrıca yeni 121 adet proje için 1,2 trilyon Türk Lirası ödenek ayrıldığını da dile getirmiştir.¹⁵²

İçişleri Bakanı’nın ardından söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), ilk olarak bakanın konuşmasında “ne bir teşhise ne de bir tedaviye rastlamadığını” söylemiş ve ardından sorunun ardındaki nedenleri sıralamıştır.¹⁵³ “Kuzey Irak’ta oluşan otorite boşluğunu” bu nedenlerin ilk sırasına koyan Ecevit, ikinci olarak Irak’ta çöken ekonominin Güneydoğu bölgesini olumsuz etkilediğini bunun da bölgesel rahatsızlıkları artırdığını belirtmiştir. Bölgedeki feodal yapının da ciddi bir sorun teşkil ettiğini ve buraya yapılan yatırımlardan bir sonuç alınamamasının ardında da bu durumun yattığını vurgulamıştır. Güneydoğu bölgesinde devletin etkinliğini kaybettiğini de “bazı devlet kuruluşları veya devlet adına yatırım yapan bazı kuruluşların PKK’ya devlet kesesinden milyarlarca lira rüşvet verdiği” örneğini üzerinden vurgulayan Ecevit, tüm bunların nedenini Türkiye’nin Amerikan güdümüne sokulması olarak göstermiştir.¹⁵⁴

Daha sonra Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının “siyasi parti guruplarına ve milletvekillerine ikinci defa konuşma hakkının verilmesi” konusunda verdikleri önerge oylanmış ve içtüzük doğrultusunda Alparslan Türkeş ve Recep Kırış’a söz veren önerge kabul edilmiştir. Bu bağlamda söz alan Alparslan Türkeş (Yozgat), bölücü olayların sebebinin “siyasi” olduğunu vurgulamış ve Türk Milletine karşı açılmış olan bir mücadeleyi başarıya ulaştırmak için bölücülük olaylarının planlandığını, kışkırtıldığını ve silahlandırıldığını söylemiştir.¹⁵⁵ Türkeş sorunun çözümünde alınacak önlemler arasında istihbarat ağının güçlendirilmesini, güneydoğuya ilişkin ilmi çalışmalar yapılması gerektiğini ve Türk insanına karşı işlenen cinayetlerin karşılıksız bırakılmamasını sıralamıştır:

*Türkiye Cumhuriyetine karşı cinayet işleyen, Türk vatandaşına karşı cinayet işleyen mutlaka bunu ödeyecek, yanına kalmayacak. Bunu sağlamak mecburiyetindeyiz. Bunu sağlayamazsak önleyemeyiz... Bunun da tedbiri vardır, çaresi vardır. Yani, onların eli silah tutar da, bizim insanlarımızın eli silah tutmaz mı? Yani, biz 20 yaşında, 18 yaşında 100 tane delikanlıyı beşer kişilik 20 çete yapıp da sağa sola gönderemez miyiz? Onlardan alasını yaparlar. Tedbirini bulmalıyız. Ben Yüce Meclise bu meselede ancak bu kadar maruzatta bulunabilirim; ama ateş bacayı sarmıştır. Her geçen gün tehlike büyüyor, yayılıyor ve dış itibarımızı da sarsıyor.*¹⁵⁶

¹⁵² A.k., s. 345.

¹⁵³ A.k., s. 349.

¹⁵⁴ A.k., ss. 350-352.

¹⁵⁵ A.k., s. 353.

¹⁵⁶ A.k., s. 356.

Recep Kırış (Kahramanmaraş) ise, konuşmasına iktidar adına Şırnak'ta ve güneydoğuda meydana gelen olaylar hakkında yapılan açıklamaları tatminkar bulmadığını belirterek başlamış ve bölgede yaşananları bir “savaş durumu” olarak nitelendirmiştir.¹⁵⁷ Ayrıca Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın basına yansıyan fakat kendisi tarafından tekzip edilmeyen “federasyon tartışılabilir” ve “Kürtçe eğitim-öğretim başlamalıdır” gibi açıklamalarının büyük bir endişeyle izlendiğini ve bunların “Türk devletinin bütünlüğüne, milletin birlik ve beraberliğine darbe vuran, darbe vuracak bir dinamit mahiyetinde olan ifadeler” olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Kırış daha sonra, İçişleri Bakanı'nın Selim Sadak'ı kastederek konuşmasında dile getirdiği ‘düşmanın yaptığını gidin anlatın, göçün burayı terk edin bunu bütün dünyaya anlatın’ ifadelerini kullananların “Mecliste değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olarak, hiçbir şekilde bu ülke topraklarında bulunmaya hakkı yoktur” açıklamasında bulunmuştur. Buradan hareketle parlamentodaki Kürt üyelerin de meşruluklarını sorgulayarak “bu devleti düşman olarak kabul eden, dolayısıyla PKK'nın yanında yer alarak bize karşı adeta savaş açan insanlar varsa, böyle kimselerin parlamenterliklerinin, Meclis üyeliklerinin mutlaka düşürülmesi lazım geldiğine inanıyorum” şeklinde konuşmasına devam etmiştir.¹⁵⁹

Kırış önlemler noktasında kendisinden önce yapılan konuşmalarla benzer noktalara değinmiş ve bunlara ek olarak bölge halkına yönelik propaganda aracını devreye sokmak gerektiğini söylemiştir:

*...olay, sadece askerî ve polisiye birtakım tedbirlerle halledilecek mahiyette değildir. Bundan fevkalade önemli olanı, işi sadece askerî alanda değil, propaganda alanında da kazanmamız; hakkı, hakikati gerçeği oradaki kardeşlerimize, güneydoğuda Kürtçe konuşan kardeşlerimize bütün açıklığıyla anlatıp, bölünmenin, birlik ve beraberliği ortadan kaldırmanın hiçbir kimseye menfaat getirmeyeceğini onlara bütün delilleriyle izah etmemiz lazım gelir. Bugüne kadar, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin, maalesef, bu konuda, yani vatandaşımızı uyarma, vatandaşımızı bu şekilde bilgilendirme konusunda, başta TRT olmak üzere elindeki imkânları doğru dürüst kullandığını ve işin bu safhada önemle yürütüldüğünü söylemek mümkün değildir.*¹⁶⁰

Konuşmaların ardından Şırnak'taki olaylara ilişkin genel görüşme sona ermiştir.

2.2.2. İkinci Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler

2. yasama yılında verilen 17 genel görüşme önergesine karşılık, 9 öngörüşme yapılmış ve bunların 6 tanesi hakkında genel görüşme açılmıştır. Bu yasama yılında açılan genel görüşmelerin konuları, Kafkaslarda ve Azerbaycan'da yaşanan gelişmeler, yurtdışındaki Türklerin sorunları, Birleşmiş Milletler'de cereyan eden Kıbrıs görüşmeleri ve Sarp sınır kapısının açılmasının Karadeniz bölgesine etkileridir.

¹⁵⁷ A.k., s. 357.

¹⁵⁸ A.k., s. 357.

¹⁵⁹ A.k., s. 358.

¹⁶⁰ A.k., s. 359.

2.2.2.1. Kafkasya Bölgesinde Meydana Gelen Olayları Açıklığa Kavuşturmak ve Alınması Gereken Önlemleri Tespit Etmek Amacıyla İlgili Genel Görüşme (8/19, 20 ve 21)

Ağustos 1992’de Rusya’nın desteği ile Abhazların bağımsızlıklarını ilan etmesi ve 200.000 Gürcüyü Abhazya’yı terk etmeye zorlamaları üzerine¹⁶¹ bölge Gürcistan Rusya ve Abhazların dâhil olduğu önemli bir gerilimle karşı karşıya kalmıştır. 1992 yılının ortalarından itibaren Dağlık Karabağ’daki çatışmaların hızlanması ve durumun Ermenistan lehine değişmeye başlaması¹⁶² da Azerbaycan, Ermenistan ve Türkiye ekseninde bir gerilime neden olmuştur. Abhazya ve Dağlık Karabağ sorunu başta olmak üzere Kafkaslarda yaşanan bu gerilime Türkiye’ye önemli ölçüde ilgi göstermiştir.

M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve 14 arkadaşı, Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ve 22 arkadaşı ile Bekir Sami Daçe (Adana), Turhan Tayan (Bursa), Güneş Müftüoğlu (Zonguldak), Aydın Güven Gürkan (İçel) ve 9 arkadaşının Kafkasya bölgesinde meydana gelen gelişmeler ve hükümetin bunlara karşı yürüttüğü politikalar hakkında genel görüşme açılmasına ilişkin verdikleri 8/19, 8/20 ve 8/21 sayılı dilekçeler birleştirilerek ele alınmıştır. M. Vehbi Dinçerler ve arkadaşlarının verdiği dilekçede Kafkaslarda Türk dış siyasetini ciddi şekilde ilgilendiren ve meşgul eden sorunların önemli boyutlara ulaştığına dikkat çekilmiş, bu konularda Türkiye’nin bir an önce tavrını koyması talep edilmiştir.¹⁶³ Dilekçelerde Abhazya bölgesinde yaşananlara ayrı bir önem verilmiş, Türkiye’nin mevcut politikasının yetersiz olduğu, hatta Oğuzhan Asiltürk ve arkadaşlarının dilekçesinde Süleyman Demirel’in Abhazya Cumhurbaşkanı’na randevu vermemesi ve buna rağmen Gürcistan’a 50 bin ton buğday yardımının yapılmasından hareketle hükümetin yanlış bir politika izlediği belirtilmiştir.¹⁶⁴

Genel Kurulun 7.10.1992 tarihli 12. Birleşiminde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu’nun başkanlığında ilgili önergelerin öngörüşmelerine başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep), Kafkasya bölgesinde yaşayan bir çok halkla akrabalık bağlarımızın olduğunu ve o bölgede yaşayan bir çok insanın Türkiye’de akrabaları, yakınları bulunduğunu, bu nedenle Kafkasya’nın Türkiye açısından hayati önem arz ettiğini belirtmiştir. Fakat bölge ile ilgilenirken, “ölkelerin toprak bütünlüğüne saygı ilkesine” ve “ölkelerin iç işlerine karışmamaya” özen göstermek gerektiğini, birtakım sorunları dile getirirken sorunların Türkiye’ye taşınmaması ilkesine dikkat etmek gerektiğini dile getirmiştir.¹⁶⁵

¹⁶¹ Mustafa Aydın, “Gürcistan’ın Etnik-Politik Sorunları,” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 417.

¹⁶² Mustafa Aydın “Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler,” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 410.

¹⁶³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim 12, (7.10.1992), ss. 374-375.

¹⁶⁴ *A.k.*, ss. 375-376.

¹⁶⁵ *A.k.*, ss. 378-380.

DYP Grubu adına söz alan Güneş Müftüoğlu (Zonguldak), ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), CHP Grubu adına söz alan M. İstemihan Talay (İçel) ve RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya) kısa birer konuşma yapmışlar ve genel görüşmenin açılmasına olumlu baktıklarını dile getirmişlerdir. Daha sonra yapılan oylamanın ardından Kafkasya bölgesinde meydana gelen olayları açıklığa kavuşturmak ve alınması gereken önlemleri tespit etmek amacıyla ilgili genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 13 Ekim 1992 tarihinde Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında toplanan 14. Birleşimde konuya ilişkin genel görüşmelere başlanmıştır. Önerge sahibi olarak söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar ve Gürcistan Abhazya gerilimi bağlamında Kafkaslarda ciddi sorunlar yaşandığına dikkat çekmiş, Ermenistan'ın tanınma talebinin Karabağ sorunu ve bu ülkenin Türkiye'ye yönelik emelleri konusunda görüşmeler yapılarak değerlendirilmesini, Gürcistan'a karşı ise "komşuluk münasebetlerini bozmayacak ama adil ve akılcı bir çözüme yol açacak" bir girişim başlatılmasını önermiştir.¹⁶⁶

Daha sonra ANAP Grubu adına söz alan Şadi Pehlivanoglu (Ordu), yetmiş senedir Türkiye Cumhuriyetinin belirli bir milli dış politikasının olmadığını, hiçbir siyasi iktidarın "dış politikada bir kast sınıfı haline gelmiş olan Türk Hariciyesini aşamadığını" savunmuştur. Pehlivanoglu, milletlerarası platformda Türkiye'nin hak ve menfaatleri mevzu bahis olduğunda "bizi destekleyen bir tek dostun dahi mevzu bahis olmadığı" tespitlerinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Kafkaslarda son yaşananlar bağlamında dışişleri bakanlığının bu bölgelere ait ciddi döküman ve belgelere sahip olmadığı gibi hadiseleri günü gününe takip eden ve değerlendiren bir imkana da sahip olmadığını dile getirmiştir.¹⁶⁷

Demirel'in havaalanında verdiği beyanda "Gürcistan'ın her türlü politikasını destekliyoruz" ifadesini kullanmasında da kabahatin Hariciye misyonunda olduğunu, bu bölge ile ilgili ciddi bilgi ihtiyacı ile karşı karşıya kalındığını belirtmiştir. Bunun giderilmesi noktasında Pehlivanoglu Meclis'in bir heyetle Kafkasyaya gidip bu bölgelerde tektikler yapmasını önermiştir. Pehlivanoglu son olarak Türk devletinin Hikmet Çetin gibi bir dışişleri bakanına sahip olmasını da "kayıp ve talihsizlik" olarak nitelemiştir.¹⁶⁸

SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), Hükümetin Dağlık Karabağ sorununda uyguladığı politikanın esas itibarıyla uygun olduğunu belirterek bölgede toprak bütünlüğünün korunması esasını benimsediklerini, sınırların kuvvet yoluyla değiştirilmesini hedefleyen politika ve uygulamalara

¹⁶⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 14, (13.10.1992), ss. 15-16.*

¹⁶⁷ *A.k., ss. 17-18.*

¹⁶⁸ *A.k., s. 20.*

karşı olduklarını ifade etmiştir. Mutman Kafkasya'ya yönelik dış politikanın ana hedef ve ilkelerinin “genel dış politika çizgisinden farklı olmayacağını” aksi bir politika izlenmesi durumunda bölgenin gerçeklerine ters düşülerek telafisi imkansız sonuçlara neden olunabileceğini dile getirmiştir.¹⁶⁹

DYP Grubu adına söz alan Mustafa Tınaz Titiz (Ankara), bölgede yaşananları Gürcistan ve Abhazyalılar açısından değerlendirmenin akıl yürütmeyi çıkmaza soktuğunu ileri sürmüş ve konuyu öncelikle Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve bu topraklarda yaşayan insanların çıkarları açısından tanımlamak gerektiğini belirtmiştir. Tanımdan sonra soruna taraf olan ve onları destekleyen ülkelerin Türkiye açısından önemlerinin ne olduğu sorusuna cevap verilmesi gerektiğini belirten Titiz, daha sonraki soruların geliştirilecek politikaların hangi araçlarla hayata geçirileceği, amaçlarımız nedir ve bu araçlar kullanılırsa neler olur gibi sorular olduğunu söylemiştir. Hükümete önerilerde bulunan Titiz ilk olarak bu sorulardan hareketle bölgeye yönelik daha sistematik bir politika izlenmesini kısa vadede ise taraflara kanlı olayların durdurulması için çağrıda bulunulmasını ve Abhazya ve Gürcistan'a Parlamento heyeti gönderilmesini istemiştir.¹⁷⁰

CHP Grubu adına söz alan M. İstemihan Talay (İçel), Türkiye'nin geçmiş dönemlerdeki “Turancılık” ve “ırkçı yaklaşım” suçlamaları altında dış Türkler meselesine bakmakta sürdürdüğü çekingen tavrı halen devam ettirdiğini söylemiştir. Gerçekte dış Türklerin Türkiye'nin dış dünyadaki en önemli gücü ve etkinliği olabilecek “bir insan unsurunun bir etnik yapının değerlendirilmesi olayı” olduğunu belirtmiştir.¹⁷¹ Buradan hareketle askeri müdahale gibi maceralara da girilememesi gerektiğini dile getiren Talay, uluslararası platformlarda bu devletleri savunmanın iyi bir politika olabileceğini ifade etmiştir. Ermenistan'a 100 ton buğday verilmesi konusuna da değinmiş, Türkiye'ye bel bağlayan bir kesimin Ermenistan tarafından katledildiği bir ortamda böylesi bir davranışın “gerçekçi, siyasi ve insani bir davranış” olmadığını, bunun ileride Türk-Azerbaycan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilecek bir tutum ve davranış olduğunu söylemiştir. Gürcistan'ın da Ermeniler gibi kendi bölgelerinde “yayılmacı bir politika” sürdürmekte olduğuna işaret eden Talay, Türkiye'nin Abhazya sorununda protesto ve kınama politikası izlemediğini aksine Gürcistan'ın haklılığı üzerine bir politika yürüttüğünü ifade etmiştir.¹⁷²

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya), Abhazya'nın tarihi hakkında uzun bir konuşma yaptıktan sonra, Hükümetin AGİK, BAB ve Avrupa Topluluğu gibi örgütleri devreye sokmaya çalıştığını fakat bu politikanın şimdiye kadar bir işe yaramadığını ifade etmiştir. Gürcistan'a yapılan buğday yardımı konusunda da Hükümeti sert bir dille eleştiren Asiltürk, “bırakın gidin ... hiç olmazsa birileri gelip de Hıristiyan Gürcü ordusunun daha iyi beslenerek Abhazya'daki Müslümanları öldürmesine yardımcı olacak buğday yardımı

¹⁶⁹ A.k., ss. 22-23.

¹⁷⁰ A.k., ss. 26-27.

¹⁷¹ A.k., s. 28.

¹⁷² A.k., ss. 29-30.

yapmaz” ifadelerini kullanmıştır.¹⁷³ Ermenilere satılan buğdayları da gündeme getiren Asiltürk bu konuda da Hükümeti kastederek “düşmanları beslemeye ... sizin gibi yüksek akıllıların akli erer” söyleminde bulunmuştur. Türkiye’nin bölge konusunda sadece “ne olur gelin yardım edin” çağrılarıyla yetindiğini, Batılı müttefikler ne der korkusuyla sürekli müdahaleden kaçtığını, fakat böyle devam etmesi durumunda Türkiye’nin “tarihi bir dönüm noktasında çok kötü bir imtihan vereceğini” söylemiştir.¹⁷⁴ Daha sonra Asiltürk ve diğer parti temsilcileri arasında “imanlı reaksiyon” ve “kim daha dindar” gibi konularda uzun bir polemik yaşanmıştır.

Asiltürk’ün ardından söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), muhalefet partilerinin ileri sürdükleri görüşleri “dikkat çekici” ve “çok çarpıcı” bulunduğunu söylemiştir. Ancak bunların gerçekle bir ilgisi olmadığını savunmuştur. Dışişleri Bakanı’nın mecliste bulunmamasını dış politika zaafı olarak göstermenin yanlış olduğunu, Londra’da önemli bir toplantıda bulunuyor olmasının dikkate alınmadığını belirtmiştir. Pehlivanoğlu’nun dışişleri bakanlığını “ulusal çıkarları gözetmeyen dışa kapalı bir grup şeklinde göstermesini” reddettiğini ve bu kurumda çalışanların haksız yere suçlandıklarını ifade etmiştir. Hikmet Çetin’le ilgi söylediklerini de yakışsız olarak niteleyen İnönü, “görülen manzaranın dışişlerinin çok başarılı” olduğunu gösterdiğini dile getirmiştir.¹⁷⁵ İnönü, Pehlivanoğlu’nun Abhazya Özerk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’nın Türkiye ziyareti sırasında Başbakan tarafından kabul edilmediği şeklindeki ifadelerini yalanlasa da, muhalefet tarafından yanlış bilgi vermekle suçlanmıştır. İnönü, Başbakanın farklı bir sözünün “Gürcistan’ı her konuda destekliyoruz” şeklinde çarpıtıldığını, İstemihan Talay’ın yaptığı gibi dış Türklerle ilgilenmeyi önerip bu ülkelere KKTC Milli Eğitim Bakanı’nın gönderilmesini eleştirmek gibi bazı eleştirilerin de tutarsız olduğunu dile getirmiştir.¹⁷⁶

Kafkasya’ya ilişkin temel politikanın bütün bölge ülkeleriyle “ikili düzeyde sağlam temellere dayalı ilişkiler” geliştirmek ve bu ülkelerin de aralarındaki işbirliğini güçlendirecek adımlar atmak olduğunu ifade eden İnönü, bu noktada Karadeniz Ekonomik İşbirliği örgütünün önemli bir rol üstlenebileceğini belirtmiştir.¹⁷⁷ İnönü ayrıca Abhazya sorununun barışçıl yollarla çözümünden yana olduklarını ve bu bağlamda “Gürcistan’ın içişlerine karışma niyetleri” olmadıklarını söylemiştir. Ermenistan’la da geleceğe dönük ilişkiler geliştirmeye hazır olduklarını fakat Dağlık Karabağ sorununun bunu sekteye uğrattığını belirtmiştir. Ermenistan’a verilen buğday meselesine de değinen İnönü, bunun tamamen Türk milletinin insani konulara geleneksel yaklaşımı çerçevesinde verildiğini belirtmiştir. İnönü konuşmasının sonunda Asiltürk’ün Batı’yı kastederek “bizi desteklemezlerse nasıl hükümet oluruz” sözünü şiddete reddettiğini, kendilerinin halkın oyu ile hükümet olduklarını ifade etmiştir.¹⁷⁸

¹⁷³ A.k., ss. 37-40.

¹⁷⁴ A.k., s. 41.

¹⁷⁵ A.k., ss. 45-46.

¹⁷⁶ A.k., ss. 47-48.

¹⁷⁷ A.k., s. 49.

¹⁷⁸ A.k., ss. 51-53.

Daha sonra şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş), “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” kadar ortaya çıkan Türk dünyası konusunda devletin ciddi hazırlığı ve yönlendirmesi olmadığını ve bu nedenle bugün “nasıl hareket edeceğini, kiminle oynayacağını ve kiminle oturacağını bilemediğini” hatta bu nedenle Orta Asya’da ABD’nin taşeronluğunu dahi yapamadığını dile getirmiştir.¹⁷⁹ Bütün’ün ardından söz alan Remzi Kartal (Van), “Abhazya’da yaşananları tam anlamıyla bir işgal ve ilhak olayı” olarak nitelendirmiş, bütün dünyada “kendi kaderlerini kendi elleriyle belirlemek isteyen tüm halkların,” bu haklı istemlerine yürekten inandıklarını söylemiştir.¹⁸⁰ Konuşmaların ardından Kafkasya bölgesinde meydana gelen olayları açıklığa kavuşturmak ve alınması gereken önlemleri tespit etmek amacıyla ilgili genel görüşme tamamlanmıştır.

2.2.2.2. Sarp Sınır Kapısının Açılmasından Sonra Karadeniz Bölgesi ve Çevre İllerde Meydana Gelen Ticari ve Sosyal Olumsuzlukları Araştırmak ve Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Açılan Genel Görüşme (8/24)

1989’da Gürcistan sınırında açılan Sarp sınır kapısı Türkiye ve Gürcistan arasında büyük ölçekli bir bavul ticaretini tetiklemiştir. Sadece 1991 yılında bir milyondan fazla Gürcistan vatandaşı bavul ticareti kapsamında Türkiye’ye gelmiştir.¹⁸¹ Bavul ticareti kapsamında Türkiye’ye gelenlerin bir kısmının özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde fuhuş sektörüne girmesi bavul ticaretini ve Sarp sınır kapısını önemli bir tartışma konusu haline getirmiştir.

4 Kasım 1992 tarihinde Kemalettin Göktaş (Trabzon) ve 21 arkadaşı tarafından Meclis Başkanlığına Sarp Sınır Kapısının açılmasından sonra Karadeniz bölgesi ve çevre illerde meydana gelen ticari ve sosyal olumsuzlukları araştırmak ve alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla genel görüşme açılmasına ilişkin dilekçe verilmiştir. Dilekçenin gerekçesinde başlangıçta akraba ziyareti ve turizm amaçlı giriş çıkışlar zamanla kıyı ticareti ve bavul ticareti ile gelişerek girenlerin işi “ağırlıklı olarak fuhuş ticaretine dönüştürdüğü”, gelenlerin yanlarında “yurda sokulması yasak mermi, altın, esrar eroin gibi uyuşturucuları da getirdiği” belirtilmiştir. Bu durumun halk arasında büyük tedirginlik ve şikayetlere yol açtığı ifade edilmiştir. Bunun “halk arasında sosyal patlamalara sebebiyet vereceği endişesine” neden olduğu ve Meclis tarafından “araştırılıp gerekli tedbirlerin alınması” gerektiği dile getirilmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ A.k., ss. 54-55.

¹⁸⁰ A.k., ss. 56-57.

¹⁸¹ Kamer Kasım, “Türkiye’nin Kafkasya Politikası,” 1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları, Derleyenler, Turkut Göksu ve diğerleri, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 88.

¹⁸² T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 22, (4.11.1992), s. 123.

4 Kasım 1992’de Başkanvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında toplanan 22. Birleşimde konuya ilişkin öngörüşmelere başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Erman Şahin (Muğla), Sarp sınır kapısının açılması ile sınır ticaretinin arttığını, bölgede yaşayan akrabaların birbirlerini görme imkanına kavuştuklarını, bölgedeki sosyo-ekonomik hayatın canlandığını, Türkiye-Gürcistan ilişkilerine olumlu etkide bulunduğunu söylemiştir.¹⁸³ Şahin artan sınır ticareti ile insan trafiğinin çeşitli altyapı ve personel noksanlıkları nedeniyle kontrol edilememesi sonucu bölge üzerinde bazı negatif ve istenmeyen etkenlerinin olduğunu fakat bu etkenlerin “altyapı ve personel eksikliklerinin giderilmesiyle” rahatlıkla önünün alınabileceğini belirtmiştir. Sarp kapısının kapatılmasının Rusya ve Orta Asya ülkelerine olan ihracat ve taşımacılığın durması anlamına geleceğinden böyle bir çözüm düşünmenin doğru olmadığını, Gürcistan’daki devlet otoritesinin tesisi ile negatif etkilerin azalacağını ifade etmiştir.¹⁸⁴

ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), gümrük kapısının işleyemez duruma geldiğini yeni yapılan kapının da kaplumbağa hızıyla ilerlediğini ve bu haliyle Sarp kapısının “Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin geleceğini şimdiden menfi yönde etkilediğini” belirtmiştir. Hatinoğlu buradan gelen ucuz ve kalitesiz malların yerli esnafı da olumsuz etkilediğini ve acilen “koruma tedbirleri” alınması gerektiğini söylemiştir. Sarp sınır kapısının Karadeniz’de yol açtığı ahlaksızlığa da değinen Hatinoğlu, “beş bin nüfuslu ilçelerde dahi beş altı tane otelin” fuhuş amacıyla işletildiğini, halktaki bozulmayla birlikte, boşanmalar, aile faciaları ve zührevi hastalıkların bölgede yaygınlaştığını dile getirmiştir.¹⁸⁵

DYP Grubu adına söz alan Mehmet Çebi (Samsun), bölgedeki gelişmelere ticari açıdan ele almış ve Sarp kapısının öneminin altını çizmiştir. Konuşmasında önceki iktidar dönemini de suçlayarak güney sınırları da dahil ülkeye dışarıdan yapılan girişlerin büyük ölçüde bu iktidar zamanında gerçekleştiğini belirtmiştir. Doğu Karadeniz konusunda ise “o kadar kadın gezmiş de, Karadeniz batmış... Karadeniz’e hiçbirşey olmaz; Karadenizliler bu işi iyi bilirler” ifadelerini kullanmıştır.¹⁸⁶ CHP Grubu adına söz alan Coşkun Gökalp (Kırşehir), Rus mafyasının Türkiye’de altın, beyaz kadın, uyuşturucu ve kaçak eşya ticareti yapmakta olduğunu, bu mafyalar aracılığıyla Rusya’dan Türkiye’ye günde yaklaşık 100 kilo altın girdiğini ve bu olaylardan dolayı devletin büyük bir vergi kaybına uğradığını belirtmiştir. Güney bölgelerinden de petrol kaçakçılığı yapıldığına dikkat çeken Gökalp, bunlarla birlikte devletin vergi kaybının daha da arttığını dile getirmiştir.¹⁸⁷

¹⁸³ A.k., s. 124.

¹⁸⁴ A.k., ss. 125-126.

¹⁸⁵ A.k., ss. 126-127.

¹⁸⁶ A.k., s. 130.

¹⁸⁷ A.k., ss. 131-132.

RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), Sarp kapısından girenlerin büyük bir kısmının “turistik amaçlı” olduğuna ve bu şekilde giriş yapanların ticaret ve çalışma izni olmadığına işaret ederek, bölgede yapılan “bavul ticareti” ve fuhuşun önüne geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁸ Fuhuşun bölgede hızla yaygınlaştığına da işaret eden Göktaş, fuhuşun aleni olarak yollar üzerinde, arabalarda yapıldığını bazen köylere kadar yaygınlaştığını, lise çağındaki çocuklara bile fuhuşun bulaştığını iddia etmiştir. Bu doğrultuda bir an önce “Türk aile yapısını koruma kanunun yürürlüğe konulup, TRT, özel televizyon kuruluşlarının ve basın ahlak yapımıza saldırmasının ortadan kaldırılmasını” önermiştir. SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), Sarp sınır kapısının ticari, insani ve bölge ilişkileri açısından öneminden bahsetmiş, ahlaki sorunların ise halkın uyarılması ve bir takım zabıta tedbirleriyle önlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁹ Konuşmaların ardından yapılan oylamada konuya ilişkin genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 11 Kasım 1992 tarihli 25. Birleşiminde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu başkanlığında genel görüşmelere başlanmıştır. Önerge sahibi olan Kemalettin Göktaş’ın konuşma sırasını kendisine vermesiyle söz alan Mustafa Baş (İstanbul), Sarp sınır kapısını turizm, ticaret ve fuhuş ve kaçakçılık gibi üç boyuttan ele almak gerektiğini, ve sorunun temelde üçüncü boyutla ilgili olduğunu söylemiştir. Ailenin korunmasının Anayasal bir gereklilik olduğunu ve bölgede yaşanan olayları engelleme noktasında hükümete önemli görevler düştüğünü dile getirmiştir.¹⁹⁰ ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), gümrük kapısındaki personel ve maddi yetersizliklere vurgu yaparak “Türkiye’nin geleceği” olan bu kapıda önemli iyileştirmeler yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁹¹

RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), büyük ölçüde öngörüşme sırasında konuştuklarını tekrarlamış buna ek olarak, bir önceki gün Turizm Bakanı’nın gazetelerde yer aldığını söylediği “bölgedeki fuhuş sapıklığı önledi” şeklindeki yorumunu eleştirmiştir. Bakanın bölge halkı hakkındaki bu çirkin yakıştırmasını şiddetle kınadığını ve Bakanı bunu resmi istatistiklerle ıspat etmeye davet ettiğini ifade etmiştir. Göktaş, Sarp sınır kapısından kaynaklanan sorunların “asgariye indirilmesi” noktasında bazı önerilerde bulunmuştur: gelenlere vize uygulaması, gelenlerden alınan paranın 10 dolardan 50 dolara çıkarılması, turistik amaçlı gelenlere yılda bir defa izin verilmesi, yeniden girişleri tespit amacıyla gümrük kapısına bilgisayar alınması, personel takviyesi, otellere emniyetçe denetim imkanı sağlanması, AIDS hastalığının tetkiki için bölgede laboratuvar kurulması.¹⁹²

¹⁸⁸ A.k., s. 134.

¹⁸⁹ A.k., ss. 135-137.

¹⁹⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim 25, (11.11.1992), ss. 314-316.

¹⁹¹ A.k., ss. 318-319.

¹⁹² A.k., ss. 324-325.

SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), Sarp sınır kapısının mevcut koşullarda “Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerine açılan tek yol” olduğundan hareketle bu kapının “itinayla korunması gerektiğini hatta tevsiinin ülkemiz çıkarları bakımından önem arz ettiğini” düşündüklerini dile getirmiştir.¹⁹³ DYP Grubu adına söz alan Mehmet Çebi (Samsun), konuşmacıların ahlaki çöküntü olduğundan kapının ticaret için önemli olmasına kadar bir çok konuda hem fikir olduklarına dikkat çekmiştir. Çebi ayrıca olaylardan sadece Rus fahişeleri suçlamamak gerektiğini bunda Türk erkeklerinin de rolü olduğunu ve bunun bir eğitim meselesi olarak görülmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹⁹⁴

CHP Grubu adına konuşan Coşkun Gökalep (Kırşehir), Sarp sınır kapısının önemine değinmiş, ihtiyacı karşılayamadığını ve “Muratlı kapısının Borçka üzerinden açılmasını” da önermiştir. Şahıs adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), kapının ticari açıdan ithalatın ihracattan fazla olması nedeniyle Türkiye aleyhine işlediğini, ahlaki açıdan da önemli sorunlara neden olduğuna değinmiştir. Daha sonra söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş) de “Rusya’nın çürük mallarını Türkiye’ye getirip zaten kıt kanaat olan dövizlerimizin oraya akmasına seyirci” kalmamak gerektiğine işaret etmiştir.¹⁹⁵

Daha sonra söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep), kısa süre içinde gerekli düzenlemeler yapılarak yeni kapı açma kararında olduklarını, ahlaki sorunların da yasaklamalarla giderilemeyeceğini, eğitim ve bilinçlenme ile bu sorunların üstesinden gelinebileceğini söylemiştir.¹⁹⁶ Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna (İstanbul) ise, Avrupa ülkelerinde cinselliğin bir sektör haline geldiğine, “Avrupa ülkelerinin düştüğü bu yanlışlığa Türkiye’nin düşmemesi için” gerekli uyarıları yaptıklarını ifade etmiştir. AIDS klinikleri ve bu hastalığı tespit için eliza testi imkanlarının bölgedeki hastanelerde sağlanmaya başlandığını, fuhuş nedeniyle ve AIDS teşhisiyle yurt dışına çıkarılanların da dönmelerinin önlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹⁷ Konuşmaların ardından Sarp sınır kapısının açılmasından sonra Karadeniz bölgesi ve çevre illerde meydana gelen ticari ve sosyal olumsuzlukları araştırmak ve alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla açılan genel görüşme tamamlanmıştır.

2.2.2.3. Avrupa’da ve Özellikle Almanya’da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Güvenliği Konusunda Genel Görüşme (8/32)

1993’te Almanya’da yaşayan Türklerin nüfusu 2 milyona yaklaşmış ve perakende ticaret (% 41) ve hotel ve restorancılık (%26,5) başta olmak üzere birçok sektörde önemli oranda istihdam edilmekteydi.¹⁹⁸ 1989’da Almanya’nın

¹⁹³ A.k., s. 327.

¹⁹⁴ A.k., s. 328.

¹⁹⁵ A.k., ss. 331-335.

¹⁹⁶ A.k., s. 337.

¹⁹⁷ A.k., s. 341.

¹⁹⁸ Faruk Şen, “Federal Almanya’da Türk Göçmenleri,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 12, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 562.

birleşmesiyle Almanlar arasında artan işsizlik oranı ülkede yaşayan yabancı uyruklulara karşı ciddi hoşnutsuzluklara neden olmuştur. 29 Mayıs 1993'te Almanya'nın Solingen kentinde aşırı sağcı (Neo-Nazi) bir gurup Almanın, bu kentte yaşayan Genç ailesinin evini kundaklayarak 5 Türkün ölümüne yol açması da bu gelişmenin en önemli göstergesi olarak yorumlanmıştır. Olay Almanya'da yaşayan Türklerin bu ülkedeki konumları ve Almanlar arasındaki yabancı düşmanlığı hakkında ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Engin Güner (İstanbul) ile Siyasi Parti Gurup Başkanvekilleri Güneş Müftüoğlu (Zonguldak), Mustafa Kalemli (Kütahya), Ülkü Güney (Bayburt), Ercan Karakaş (İstanbul), Şevket Kazan (Kocaeli), Ali Dinçer (Ankara) ve 11 arkadaşı Avrupa'da ve özellikle Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının güvenliği konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin Meclis Başkanlığına önerge vermişlerdir. Genel Kurulun 8 Haziran 1993 tarihli 109 Birleşimin Başkanvekili Yılmaz Hoccoğlu'nun başkanlığında önergenin öngörüşmelerine başlanmıştır.

Hükümet adına söz alan Akın Gönen (Manisa), 29 Mayıs günü Solingen'de vuku bulan ve 5 Türk vatandaşının ölümüyle sonuçlanan kundaklamaya dikkat çekerek “altı ay kadar önce Mölln'de vuku bulan ve arada bazı olaylarla devam eden yabancı düşmanlığı eylemlerinin Solingen olayları ile artık kabul edilemez bir durum yarattığını” belirtmiştir. Solingen olaylarının ardından Hükümet olarak Almanya'ya gittiklerini üst düzey Alman yetkililerle görüştükten sonra televizyon ve çeşitli temaslar aracılığıyla bu ülkede yaşayan Türk vatandaşlarına hükümetin mesajlarını ilettiklerini söylemiştir.¹⁹⁹ Bu çerçevede vatandaşlara “haklı tepkilerini demokratik ve barışçıl yollardan hukuk devleti kaideleri içinde ifade etmelerinin önemini vurguladıklarını,” tepkilerinin yeni şiddet hareketlerine yol açmamasının, haklı oldukları bir davada suçlu duruma düşmemelerinin önem taşıdığını anlatmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Gönen Almanya'daki üst düzey temasları sırasında “Alman yöneticilerinin ve Alman halkının büyük çoğunluğunun bu gibi ırkçı menfur saldırılar” karşısında ne kadar kaygılı olduklarını gördüklerini, en üst düzeydeki yöneticilerin duydukları utancı açıkça ifade ettiklerini de belirtmiştir.²⁰⁰

ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Mölln kentinde yaşanan ve 3 kişinin ölümüyle sonuçlanan benzeri olaya dikkat çekerek Solingen'de yaşananların bu tür olayların ne ilk ne de son olmayacağını açık bir şekilde ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Hatta Solingen olaylarından sonra yaşananların da bu tür olayların giderek tırmanacağı görüşünü kuvvetlendirdiğini ifade etmiştir.²⁰¹ Almanya'da aslında “ikinci bir Türkiye” olduğuna işaret eden Güner, en büyük dikkati orada doğmuş bulunan “ikinci nesile” vermek gerektiğini, “kendilerini ne Alman ne de tam Türk olarak görebilen” bu kesimin bir taraftan kültürel bağlarını,

¹⁹⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 109 (8.6.1993), s. 187.

²⁰⁰ *A.k.*, ss. 187-188.

²⁰¹ *A.k.*, s. 189.

milli gelenek ve göreneklerini korumalarını sağlamak gerektiğini bir taraftan da Almanya'ya uyumlarını sağlanma noktasında gerekli adımların atılması gerektiğini dile getirmiştir.²⁰² Almanya'daki vatandaşların sorunlarına yönelik günlük politikaların da bir tarafa bırakılarak daha uzun vadeli stratejiler geliştirmek gerektiğinin altını çizmiştir.

Solingen'de gerçekleşen ve benzeri olayların eğitim ve kültür meselesi olduğuna dikkat çeken Güner, bunun uzun vadede çözülecek bir problem olduğunu, hükümetin ise bu olayları “adi bir suç vakası göstermek gafletinde” bulunduğunu belirtmiştir. Olaya yanlış teşhis koyan hükümeti, Almanya'nın dahi bunu münferit bir olay olarak kabul etmediği bir ortamda “kraldan fazla kralcı olmaya çalışmakla” suçlamış ve bu hatadan bir an önce dönülmesi çağrısında bulunmuştur. Almanya'nın 50 yıl önce Yahudilere yaptığını da hatırlatan Güner, “oradaki yurttaşlarımız Yahudiler gibi olmayacaktır, onların arkasında güçlü bir Türk devleti vardır” ifadelerini kullanmıştır.²⁰³

Güner, olaylar karşısında hükümete konuyu bir an önce bütün uluslararası platformlara götürmek, oralarda tartışılmasını sağlamak şeklinde bir politika izlemesini önermiştir. Almanya'da yaşayan Türklerin siyasi hakları konusuna da değinen Güner, oy hakkı ve çifte vatandaşlık konularını üzerinde hassasiyetle durulması gerektiğini de dile getirmiştir. Güner ayrıca Türkiye'de benzeri bir olayın yaşanması halinde Batı'nın tepkisinin nasıl olacağı sorusunu yöneltmiş ve hükümetin kendini bu ülkeler yerine koyarak bunlar gibi hareket etmesini önermiştir.²⁰⁴

RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), Mölln ve Solingen facialarının bayram arifesine rastladığına dikkat çekerek olayların ideolojik yönünün olduğunu dile getirmiş, Solingen'de çıkan yangına itfaiyenin geç müdahale etmesi dolayısıyla Belediye yetkililerini “insanları göz göre göre yanmaya terk etmekle” suçlamıştır. Kazan, hükümeti de eleştirerek olaylardan üç gün sonra Almanya'ya gittiklerini, Alman yetkililerle yaptıkları konuşmalarda hesap soracaklarına onlara methiye düzdüklerini dile getirmiştir. Almanya'daki Türk vatandaşlarını olaya karşı tepkilerini göstermeye davet eden Kazan, bankalardan bir hafta paralarını çekmek, ev kiralarını bir ay ödememek, işbaşına gidip ‘iki saat çalışmıyorum’ demek, bir hafta alışveriş yapmamak gibi yöntemler önermiştir.²⁰⁵

CHP Grubu adına söz alan İsmail Cem (İstanbul), bazı gazete kupürleri ve demeçlerden örnekler vererek yaşanan olayların ne kadar ciddi boyutları olduğunu göstermiş ve Almanya'da “ırkçılık, faşizm, yabancı düşmanlığı ve nazizmin hızla tırmandığını” söylemiştir.²⁰⁶ Almanya'da yaşayan Türklerin de problemlerine değinen Cem, bunların aralarında birbirini sevmeyen birbirini

²⁰² A.k., s. 190.

²⁰³ A.k., s. 191.

²⁰⁴ A.k., ss. 191-193.

²⁰⁵ A.k., ss. 193-197.

²⁰⁶ A.k., s. 198.

anlamayan birbirinin hassasiyetlerine saygı göstermeyen gruplara bölündüklerine işaret etmiştir. Bunun yanı sıra Almanyadaki Türklerin “katılmayan, bütünleşmeyen, yabancılığını koruyan, yabancı kalan ve bu özellikleriyle de kendilerini belki de bazı tehlikelere bazı sapıkların isteklerine daha kolay açan” bir özellik taşıdığını dile getirmiştir. Cem ayrıca, çifte vatandaşlık, entegrasyon ve oy hakkı gibi hususların üzerine önemle gidilmesini önermiştir.²⁰⁷

DYP Grubu adına söz alan Fethi Akkoç (Bursa), Almanyada yabancı düşmanlığının sadece Türklere karşı uygulandığını belirtmiş ve bu konuda Alman hükümetinin bazı önlemler alması gerektiğini ifade etmiştir. Bu önlemlere örnek olarak şunları sıralamıştır: işsizliğin sebebi olarak yabancıların gösterilmesini önlemek, ciddi polisiye tedbirler almak, ırkçılık ve soykırım olaylarına karşı verilen cezaları artırmak. Akkoç, Almanyada yaşayan Türklerin de “silahlanmaya intikam duyguları içinde yaşamaya” başladıklarını bu nedenle hükümet ve kamuoyu olarak bu vatandaşları tahrik etmeden çözüm arayışlarında bulunmak gerektiğine dikkat çekmiştir. Akkoç ayrıca, Almanya’da yaşayan Türklerin haklarını koruyacak “Türk-Alman İnsan Hakları Örgütünün” kurulması için de bir an önce harekete geçilmesini önermiştir.²⁰⁸

SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), olayların daha çok siyasi ve yasalarla ilgili bir boyutu olduğunu altını çizerek, Almanya’nın bazı düzenlemeler yapması gerektiğine vurgu yapmıştır. Alman vatandaşlığına geçişin kolaylaştırılması, ayrımcılığa ve ırkçılığa karşı yasal düzenleme boşluğunun giderilmesi, yerel seçimlerde oy kullanma hakkının sağlanması ve Almanya’daki televizyonlarda Türkçe yayınların artırılması gibi önerilerde bulunmuştur. Karakaş ayrıca, Avrupa’da yaşayan Türkler için bir bakanlık kurulmasını da önermiştir.²⁰⁹ Konuşmaların ardından yapılan oylamada Avrupa’da ve özellikle Almanya’da yaşayan Türk vatandaşlarının güvenliği konusunda genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 15.6.1992 tarihli 112. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında önergenin görüşülmesine başlanmıştır. Önerge sahibi olarak ve ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Almanya’daki Türk toplumunun sosyal ve ekonomik koşulları ve karşı karşıya bulunduğu sorunlar hakkında ayrıntılı bilgi verdikten sonra, son yaşanan olaylar karşısında nasıl bir yol izleneceği hakkında konuşmuştur. Öncelikle olayların şiddetle protesto edilmesini öneren Güner, hükümetin Almanya’daki Türklerin sorunlarına ciddiyetle sahip çıkması, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin heyetlerinin bölgeye gönderilmesi, Alman hükümet ve makamlarının bu konuda kesin tavır alması, yine hükümetin konuyu bütün uluslararası platformlara taşıması, Türkiye’deki Alman firmaların harekete geçirilmesi, çifte vatandaşlık ve oy kullanma hakkı gibi düzenlemelerle Türklerin kendilerini Alman vatandaşları ile eşit hissedebilecekleri ortama kavuşturulmaları gibi öneriler dile getirmiştir.²¹⁰

²⁰⁷ A.k., s. 199.

²⁰⁸ A.k., ss. 201-203.

²⁰⁹ A.k., ss. 205-207.

²¹⁰ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 112 (15.6.1993), ss. 378-379.

Daha sonra CHP Grubu adına söz alan İsmail Cem (İstanbul), Türkiye’den Almanya’ya giden işgücünün Türkiye’de hiçbir ciddi tecrübeden geçirilmeksizin kendine hiçbir eğitim verilmeksizin “birdenbire kendini çok değişik bir dünyada değişik koşullarda bulan bir işgücü” olduğuna dikkat çekmiştir. Bu işçilere ne Almanya’dan ne de Türkiye’den destek sağlanmadığını ve bu durumun sonucunda “Almanya ile bütünleşemeyen” ve Almanya’da “ikinci sınıf, üçüncü sınıf” olarak yaşayan bir topluluk ortaya çıktığını ifade etmiştir. Önemli değişim ve tehlike anında böyle bir toplumun tehlikelere açık olacağını belirten Cem, bunu önleme noktasında sorumluluğun büyük ölçüde Almanya’da olduğunu, Türkiye’nin ise bunu kolaylaştırmak ya da zorlaştırmak noktasında bir şeyler yapabileceğini söylemiştir.²¹¹ Türkleri Almanya’dan koparmaya, onları Türkiye’ye geri yollamaya dönük özlemlerin ve bu felaket zincirini bu şekilde kullanma hesaplarının olduğuna dikkat çeken Cem, bu ülkedeki Türkler için çabaların özellikle çifte vatandaşlık ve oy kullanma hakkı konularına yoğunlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.²¹²

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), Almanya’daki yabancı düşmanlığını sadece işsizlikle açıklamanın indirgemecilik olacağını, bunun ardında Maastrich kriterleriyle meşrulaştırılan Avrupa Topluluğu mensubu işçilerle yabancı ülkelere gelen işçilere ayrı davranılması, ideolojik düşünceler gibi nedenlerin de olduğunu ifade etmiştir. Hatip ayrıca, Almanya’da özellikle Türklerin güçlenmesini istemeyen ve hatta Almanların da güçlenmesini istemeyen grupların dazlakları finanse ederek “Türklerin üzerine sürdüklerini” söylemiştir. Bu tür olayların engellenmesi noktasında Almanya ve Türkiye’ye düşen sorumluluklar olduğunu dile getiren Hatip, çifte vatandaşlık, oy kullanma hakkı, Avrupa Topluluğu işçileri ile diğer işçiler arasındaki ayrımın kaldırılması, Alman basını, eğitimi ve kiliselerinin yabancı düşmanlığını teşvik edici faaliyetlerinin engellenmesi gibi önlemlere önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²¹³

SHP Grubu adına söz alan Cemalettin Gürbüz (Amasya), daha önceki konuşmacılarla paralel olarak Almanya’da yaşayan Türkler hakkında genel bilgi vermiş, son yaşanan olayların nedenleri hakkında bir konuşma yapmıştır. Gürbüz, farklı olarak gerilimin artması durumunda Türkiye’ye gelen çok sayıda Alman turistte doğabilecek korku nedeniyle başka ülkeleri tercih etme kararı alabileceklerine işaret etmiştir. Öldürülen vatandaşların cenaze törenlerinde Türk vatandaşlarının “Alman yetkilileri değil, Türk yetkilileri protesto etmelerinin dikkat çekici” olduğunu belirten Gürbüz, daha önceki konuşmacılara paralel olarak Türkiye’nin bu noktada atması gereken adımlardan bahsetmiştir.²¹⁴

²¹¹ A.k., ss. 381-383.

²¹² A.k., ss. 383-384.

²¹³ A.k., ss. 385-389.

²¹⁴ A.k., ss. 391-392.

DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp (Samsun), yaşanan gelişmeleri Almanya'nın ekonomik durumuna bağlamanın olayın özünü, aslını saklamak anlamına geldiğini, gerçekte olayların yabancı düşmanlığı ile yakından ilgili olduğunu ve arkasından çok ciddi örgütlerin bulunduğunu dile getirmiştir. Saldırıların Türkleri huzursuz etmek, işyerlerinden çıkarmak ve boşalacak olan bu işyerlerine sokaklarda gezen işsiz dazlakların ve Neo-Nazilerin yerleştirilmesini sağlamak şeklinde pompaladığını belirtmiştir. Böylece, Türklerin Almanya'da yabancı düşmanlığının hedefi haline getirildiğini söylemiştir. Mevcut hükümetin Almanya'daki Türklerin sayısını azaltmayı bir politika olarak belirlemesinin de Türkleri "tabii bir hedef" olarak göstermek anlamına geldiğini belirten Demiralp, Alman politikacıların beslemiş oldukları "gizli ırkçılığın" yeni farkına vardıklarını ve bundan geri adım atmaya başladıklarını ifade etmiştir.²¹⁵

Demiralp'ın ardından söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep), Almanya'daki vatandaşların can ve mal güvenliğinden Alman makamlarının sorumlu olduğunu ve Türk hükümetinin görevinin de "bunları çok yakından izlemek" olduğunu belirtmiştir. Fakat bunu yaparken dikkatli davranmak ve olayları "hükümetler arası bir soruna dönüştürmemek" gerektiğine işaret eden Çetin, amacın köprüleri atarak oradaki insanları Türkiye'ye getirmek olmadığını söylemiştir. Çözüm noktasında, kendinden önceki konuşmacıların da değindiği Alman yetkililerle işbirliği, çifte vatandaşlık, eşit siyasi haklar, eğitim farkının azaltılması, gibi konulara işaret etmiş, "vatandaşların ürkerek geri dönmelerini caydırmak" noktasında ellerinden geleni yapacaklarını ifade etmiştir.²¹⁶

Şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş), Almanya'dan tek taraflı bir şekilde beklenti içinde olmamak gerektiğini, "kendi ayaklarımız üzerinde durarak kendi gücümüze dayanarak bir hak almanın" daha doğru bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının büyük çoğunluğunu sisteme ilişkin genel bir eleştiriye ayıran Bütün, temel meselenin "kimlik bunalımını çözmek" olduğunu ifade etmiştir.²¹⁷ Koray Aydın (Trabzon) ise, sorunların çözümünde Almanya topraklarındaki Türklerin güvenliğini sağlamakla yükümlü olan Almanya'nın yükümlülüğünü yerine getirmesinin zorunluluğunu hissetmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bunu hissettirecek olanın da Türkiye Cumhuriyeti Devleti olduğunu belirtmiş ve Türkiye'ye düşen görevin, Türklerin zarar görmeleri sebebiyle Almanların utanç verici duruma düşmemesi için Türklerin zarar görmelerine engel olmak olduğunu ifade etmiştir. Alman hükümetinin sadece hukuki düzenlemelerle yetinmemesi gerektiğini de söyleyen Aydın, yabancılara yönelik karşı propagandaya son vermek ve Neo-Nazi örgütleri terör ve soykırım teşebbüsü olarak ele almak gibi iki önemli adım daha atmak zorunda olduğunu dile getirmiştir.²¹⁸ Konuşmaların ardından Avrupa'da özellikle Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının güvenliği konusundaki genel görüşme sona ermiştir.

²¹⁵ A.k., ss. 395-396.

²¹⁶ A.k., ss. 398-401.

²¹⁷ A.k., s. 404.

²¹⁸ A.k., s. 406.

2.2.2.4. Birleşmiş Milletlerde Cereyan Eden Kıbrıs Müzakereleri ve Hükümetin Kıbrıs Sorununa İlişkin Tutumu Konularında Genel Görüşme (8/30, 31)

1993'te BM Genel Sekreteri Butros Butros Gali'nin ara buluculuğunda hazırlanan Fikirler Dizisi kapsamında Kıbrıs meselesinin tarafları New York'ta bir araya gelmişlerdir. Denktaş'ın önderliğinde görüşmelere katılan Türk tarafı önemli sorunlarla karşılaşmış ve bunlar TBMM'de ciddi tartışmalara neden olmuştur. Bu sorunların başında BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 649, 716, 750, 774 ve 789 sayılı kararlarla Kıbrıs'taki Türk halkının egemenliğine zarar vermesi, Güvenlik Konseyi üyelerinin Rum tarafını Kıbrıs'ın tek temsilcisi kabul etmesi, BM'li ve Amerikalı diplomatların KKTC'deki işadamları ve gazetecilere Denktaş aleyhine baskı yapmaları gibi konular gelmiştir.²¹⁹

10.6.1993 tarihinde Kamran İnan ve Siyasi Parti Grup Başkanvekilleri ile 13 arkadaşı tarafından Meclis Başkanlığına sunulan Birleşmiş Milletlerde Cereyan Eden Kıbrıs Müzakereleri ile ilgili dilekçe ile Muharrem Şemsek ve 9 arkadaşının Hükümetin Kıbrıs Sorununa İlişkin Tutumuna ilişkin sunduğu dilekçe birleştirilerek görüşülmüştür. İlk dilekçede, Birleşmiş Milletlerde cereyan eden müzakerelerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti delegasyonu üzerinde tamamıyla bir baskı oluşturmaya yöneldiği belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dışında tespit edilmiş bir takım "fikirler dizisinin kabul edilmeye zorlandığı" ifade edilmiştir. Türk tarafına ait bölgelerin bir kısmının verilmesi ve Birleşmiş Milletlere devri gibi uygulamaların ileride yaratacağı problemlerin yanı sıra, "hükümetin izlediği ve izleyeceği politikaların" değerlendirilmesi talep edilmiştir.²²⁰

İkinci dilekçede ise Kıbrıs konusunda gelen son noktanın Kuzey Kıbrıs Türk Devleti ve halkının varlığını tehlikeye soktuğu, bunun tabi sonucu olarak da Türkiye'nin milli menfaatlerinin zarar görür hale geldiği ifade edilmiştir. Kıbrıs'ın "adım adım Türklerin elinden alındığına" dikkat çekilen dilekçede Maraş'ın Rumlara devrinin Kıbrıs'ı "kısım kısım elde etmenin" bir aşaması olduğu belirtilmiştir. Dilekçede ayrıca hükümetin Kıbrıs konusunda tamamen devre dışına çıkmış bir görüntü verdiği dile getirilmiş ve ABD'de yürütülen Kıbrıs görüşmelerinin "uluslararası bir platforma çekilmesine" müsaade edilmemesi önerilmiştir.²²¹

Dilekçeler doğrultusunda 10 Haziran 1993 tarihli 111. Birleşimde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu Başkanlığında ilgili görüşme önergesinin öngörüşmelerine başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Devlet bakanı Orhan Kılercioğlu (Ankara), Kıbrıs'ta çözümün ancak iki taraf arasında, serbest ve eşit koşullarda sürdürülen görüşmelerle sağlanabileceğini, sürekli barışın ise ancak

²¹⁹ Nasuh Uslu, *a.g.k.*, ss. 335-336.

²²⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim 111, (10.6.1993), s. 292.

²²¹ *A.k.*, s. 293.

“iki halkın siyasi eşitliğine” dayanan bir çözümle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Kilercioğlu’na göre, geçmiş tecrübeler Kıbrıs’taki iki toplumun iç içe yaşayamayacağını gösterdiği için iki kesimlilik esaslı asla vazgeçilemeyecek bir koşul olarak ortaya çıkmıştır.²²²

Kilercioğlu, Haziran-Kasım 1992’de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin başkanlığında yapılan iyi niyet misyonu çerçevesindeki görüşmelerde Kıbrıs Türk tarafının “açık tutumuna” rağmen, Rum tarafının “muğlak beyanlarla” görüşmeleri sürüncemede bıraktığına işaret etmiştir. Bu görüşmelerde Türk tarafının “gerçekçi bir çözüme” ulaşmak ve siyasi eşitliği hayata geçirmek amacıyla Cumhurbaşkanlığının rotasyonu, Türkiye’nin garantörlük hakkının aynen muhafaza edilmesi ve egemenlik hakkı gibi bazı önerilerde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu görüşmelerin sonuçsuz kalmasının ardından 24 Mayıs 1993’te yeniden başlayan görüşmelerde “güven artırıcı önlemlerin ön plana çıktığını” belirten Kilercioğlu, Maraş’ın Birleşmiş Milletler kontrolüne devrinin karşılığında “hava ve deniz ambargosunun ve spor temasları üzerindeki ambargonun kaldırılmasını” talep ettiklerini dile getirmiştir.²²³ Kilercioğlu ayrıca Türkiye’nin girişimleri sonucu 14 Haziran’a kadar ara verilen görüşmelerde güven artırıcı önlemler paketinin şu unsurlardan oluştuğunu açıklamıştır:

Ada’da su sorunu hakkında uluslararası işbirliği yapılacaktır. Ortak, kültürel ve sportif faaliyetler gerçekleştirilecektir. İki tarafın siyasî parti liderleri arasında toplantılar düzenlenecektir. İki tarafın gazetecileri, Birleşmiş Milletlerin vereceği kimlik kartları ile yeşil hattı geçebileceklerdir. İki tarafın ticaret ve sanayi odalarının toplantı yapmaları, Uluslararası yardımdan iki toplumun hakça yararlanmaları, Karma Pile Köyünde toplumlar arası işbirliğinin yapılması, Tampon bölgede, iki kesimin birbirine çok yakın noktalarının askerden arındırılması için 1989 yılında yapılmış olan anlaşmanın, hattın aynı durumunda olan diğer bölgelerine uygulanması, İki toplumun temsilcileri arasında, ilave güven artırıcı önlemlerin zaman içinde görüşülmesi ve alınması, paketin unsurları arasındadır. Paketin diğer bölümü Maraş’la ilgilidir. Maraş’ın çit içinde kapalı kısmının, Kıbrıs sorununa siyasî bir hal çaresi bulununcaya kadar, Birleşmiş Milletler yönetimi altında, her iki tarafın faydalanması amacıyla açılması, 1974’ten bu yana kapalı olan ve kullanılmayan bu bölgenin, Birleşmiş Milletler yönetiminde, iki toplum için bir temas ve bir ticaret bölgesi olması düşünülmüştür. öneri paketinin üçüncü bölümü ise Lefkoşa Uluslararası Havaalanı ile ilgilidir. 1974’ten bu yana kapalı bulunan ara bölgedeki havaalanı, tarafların mutabık kalacakları bir tarihte, Birleşmiş Milletler yönetimi altında, sivil yolcu ve kargo taşımacılığına açılacaktır. Kıbrıs Türk tarafının da, bu havaalanından yararlanması öngörülmektedir. Ercan Havaalanı ise faaliyetlerine devam edecektir. İki taraf arasında karşılıklı güveni artırmayı amaçlayan bu paketin uygulanması sırasında, Kıbrıs Rum yönetiminin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine hasmane tutumlarını sergilemesinin güçleşeceği değerlendirilmesi de yapılmaktadır.²²⁴

²²² A.k., s. 294.

²²³ A.k., ss. 294-295.

²²⁴ A.k., s. 296.

Hükümetin bundan önceki dönemlere göre Kıbrıs konusunun hiçbir noktasında daha geride olmadığını ifade eden Kilercioğlu, Kıbrıs Türk halkının kabul edebileceği bir çözüm dışında herhangi bir formül veya çözümü sırf anlaşma olsun diye teşvik veya kabul etmenin mümkün olmadığını söylemiştir.²²⁵

ANAP Grubu adına söz alan Kamran İnan (Bitlis), böylesine ciddi ve milli bir meselenin müzakerelerinin devlet televizyonlarında yayınlanmamış bulunmasını yadırgadıklarını ve bunu “demokrasinin önüne çekilmiş bir siyah perde” olarak kabul ettiklerini dile getirmiştir. Son günlerde işlenen kadar Cumhuriyet tarihinde hata ve gaf işlenmediğini belirttikten sonra Denктаş’ın bir nevi Güvenlik Konseyi 5 daimi üyesinin önünde mahkemeye çıkmışçasına sığaya çekildiğini söyleyen İnan, bunun Türkiye’de “hükümet boşluğunun” yaşandığı bir dönemde olmasının dikkat çekici olduğunu söylemiştir. İnan’a göre, dünyada bir çok kanlı çatışma yaşanırken dikkatlerin Kıbrıs’a çevrilmiş olmasının ardında siyasi bunalımdan faydalanma isteği yatmaktadır. Bu plandan kurtulmanın yolu ise Hükümetin geçici olduğunu söyleyerek “bağlayıcı taahhütler altına girmeye hakkı olmadığını” açıklamasıdır.²²⁶

İnan, mevcut durumu, Yunanistan’ın en zayıf bulunduğu, Balkanlarda izole olduğu, yalnızlığa sürüklendiği, Avrupa Topluluğunun gücünün kaybolduğu, Amerikan Kongresi nezdindeki lobisinin güçsüz hale geldiği şeklinde tanımlamıştır. Yine bu dönemde Türkiye 70 milyonluk Türk dış dünyasıyla buluşmakta, bölgesinin en büyük gücü haline gelmektedir. Böyle bir dönemde Türkiye’nin sırtından “Yunanistan’a kan vermek için taviz” alınmaya çalışıldığını söyleyen İnan, yaşananların “gizli bir Enonsis’in” parçası olduğunu öne sürmüştür. Maraş’ın Birleşmiş Milletlere devredilmesiyle birlikte buraya gelecek olan 30-40 bin Rumun “kuzeyin kalbine” yerleşmiş olacağını ve bu durumda “ikili bölge veyahutta bir federasyon tezinin” mümkün olamayacağını belirtmiştir. Görüşmelerin durdurulmasını savunana İnan konuşmasını “gelin Türkiye’yi ikinci bir Girit faciasına uğratmayalım” önerisiyle bitirmiştir.²²⁷

RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya), “Mısırlı Kıpti Ortodoks Papazı” Butros Gali’nin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olmasıyla birlikte on dokuz yıldan beri huzur içinde oturulan Kıbrıs adasına fesat sokulduğunu belirtmiştir. Gali’nin ortaya attığı “güven artırıcı önlemler” ibaresini de eleştiren Erbakan, Rumları Magosa Kalesi’nin dibine getirecek bir paketin böyle bir isimle adlandırılmayacağını savunmuştur.²²⁸ Kıbrıs sorununda başlangıçtaki politikalarının “bütün Kıbrıs’ı almak” olduğunu, “bağımsız bir devlet kurulmasını” savunduklarını fakat zamanla “federe devlet” gibi laflarla sorunun gittikçe büyütüldüğünü, Kıbrıs’ın bir türlü tanıtılamadığını ifade etmiştir. Takip edilmek istenen politikanın “Kıbrıs’ı ver AT’a gir” olduğunu belirterek bir an önce bu politikadan geri dönülmesini önermiştir.²²⁹

²²⁵ A.k., s. 298.

²²⁶ A.k., ss. 298-300.

²²⁷ A.k., ss. 300-301, 304.

²²⁸ A.k., s. 306.

²²⁹ A.k., ss. 307-309.

CHP Grubu adına söz alan M. İstemihan Talay (İçel), yapılan oturumu “uçurumun kenarından” dönülmesi olarak nitelendirmiş, ve bunun nedeni olarak da “geçici bir Hükümetin yönetimi altında Parlamente’ye hiçbir bilgi verilmeden sorunun bir oldu bittiyle çözüme başlanması” göstermiştir. Daha önceden belirlenmiş olan iki toplumun serbest iradeleriyle çözümlere yönelmesi, siyasal eşitlik ve bütüncül çözümler konusundaki uzlaşmaların mevcut hükümet “tarafından terk edildiğini” ve konunun Butros Gali’nin zorlamalarına açık hale getirildiğini belirtmiştir. Denktaş’ın görüşmelere katılmamasının “Türkiye’nin çıkarları açısından yararlı ve gerçekçi bir davranış” olduğunu ifade eden Talay, müzakere süreci olarak sunulanların doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı “bir dayatma” görüntüsü sunduğunu savunmuştur.²³⁰

DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp (Samsun), bu tür konularda muhalefet şartlarında konuşmalar yapmanın çok kolay olduğuna değinmiş, “hiç bir şey vermeyiz, ama neticeye ulaşalım istediğimiz her şeyde olsun demenin mümkün olmadığını” konunun iç politika malzemesi yapılmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Hükümetin mevcut olmadığı iddialarına cevap veren Demiralp, bu ifadelerin muhalefet anlayışı ile söylendiğini, demokratik sistemde yeni hükümet oluşuncaya kadar mevcut olanın tam yetkiyle hükümet olduğunu söylemiştir. Bir karış toprak vermeyiz ifadesinde bulunanlara ise, Kıbrıs hareketinden sonra 4-5 ay daha iktidarda kalmalarına rağmen neden Maraş’ı iskana açmadıkları sorusunu yönelmiştir.²³¹

SHP Grubu adına söz alan Nami Çağan (İstanbul), Kıbrıs görüşmelerinde yaşanan süreci ayrıntılı bir şekilde özetlemiş, SHP olarak “karşılıklı ödünlerin dengeliği” temelinde bir anlaşmaya, uzlaşmaya varılmasından yana olduklarını açıklamıştır.²³² Önerge sahibi sıfatıyla söz alan Mümtaz Soysal (Ankara), 14 Haziran’a kadar evet yada hayır şeklinde cevaplandırılması istenilen ultimatoma sadece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine değil, Türkiye’ye de verildiğini vurgulamıştır. Maraş’ın bugüne kadar neden açılmadığına da değinin Soysal, bölgede çok sayıda mülkiyet ve eşya bulunduğunu buranın açılması halinde “sonradan altından kalkılamayacak bir tazminat yükü altına girilebileceğini” belirtmiştir.²³³

Önerge sahibi sıfatıyla söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin görevini “adeta Ada’da var olan barışı” bozarak yeni bir savaşı meydana getirmek olarak algıladığını ve yeni bir Yunan adasını ortaya çıkarmayı kendisine görev seçmiş görüldüğünü iddia etmiştir. Kıbrıs konusunda yapılan yanlışları adanın tamamını işgal etmeden ateşkes yapmak, Maraş’ı hemen iskana açmamak, bağımsız bir devletin hemen kurulmaması, konunun uluslararası zeminlere çekilmesi, Türk hükümetinin Yunanistan’la

²³⁰ A.k., ss. 312-315.

²³¹ A.k., ss. 316-319.

²³² A.k., s. 322.

²³³ A.k., ss. 323, 326.

meselelerin çözümünü Kıbrıs meselesine endekslemesi olarak sıralamıştır.²³⁴ Şemsek, Maraş önerisine hayır denmesi durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin yeni ve daha ağır bir karar alabileceğini ama bununla da “kıyamet kopmayacağını” ifade etmiştir. Yapılması gerekenleri görüşmelerin kesilmesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir ülke olacak şekilde desteklenmesi, Yunanistan'la Türkiye arasında Kıbrıs diye bir mesele olmadığını ilan edilmesi olarak sıralayan Şemsek her fırsatta Denктаşla birlikte olunduğunun açıklanmasını istemiştir.²³⁵ Konuşmaların ardından yapılan oylamada Kıbrıs konusundaki son gelişmelere ilişkin genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 17 Haziran 1993 tarihli 114. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında 8/30, 31 sayılı genel görüşmenin müzakerelerine başlanmıştır. Önerge sahibi olarak söz alan Kamran İnan (Bitlis), 10 Haziran'da Meclis kürsüsünden konuşan Rauf Denктаş ve diğer siyasilerin konuşmalarının TRT'de yayınlanmamış olmasının kendilerini üzdüğünü dile getirmiştir. İnan, Meclisteki siyasi partilerce ortak bir açıklama yapıldığını ve bu açıklamada görüşmelere gidilmemesi kararı alındığını belirterek, Denктаş'a “ben gitmeyeceğim Dışişleri Bakanımız gidecek” açıklamasına rağmen, daha sonra “gideceğim” şeklinde açıklama yaptırılmasının demokrasiyle bağdaşmadığını ve durumun son derece rahatsız edici olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Hükümetin angajmanlara girerek “tavizler” vermeye hazır olduğunu iddia eden İnan, Yunanlılar ve Rumların iddialarının gerçekleşmesine yardımcı olacak bir durum yaratıldığını ileri sürmüştür.²³⁶

Konuşmasına parti adına devam eden İnan, dış baskılara “hayır” diyebilmenin önemi ve gerekliliği üzerinde ısrarla durmuş ve Maraş'ın devrine ilişkin ortaya atılan önerilere karşı olduklarını dile getirmiştir. İnan, Denктаş'a bazı makamlar tarafından “bu gitmeyeceğim sözü de nereden çıktı? Siz gidersiniz efendim, gitmeniz lazım” şeklinde baskı yapıldığını gündeme getirerek Denктаş'ı görüşmelerde güçsüz çıkarmaya Türkiye'nin hakkı olmadığını söylemiştir. Maraş'ın neden önemli olduğuna da işaret eden İnan, bölgenin devredilerek yerleşime açılması durumunda 30-40 bin Rumun gelip buraya yerleşeceğini, kuzeyin ekonomisinin daha çok baskı altına alınacağını belirtmiştir. Maraş örneğinde olduğu gibi Kıbrıs sorununun paket şeklinde tartışılmasının da tehlikesine dikkat çekmiş, Kıbrıs meselesinin bir bütün olduğundan hareketle “fiilen mevcut olan iki devletin, bağımsız, tanınan ve karşılıklı iyi ilişkilere teşvik edilmesi gereken iki devlet tezinin ortaya atılması” gerektiğini dile getirmiştir.²³⁷

²³⁴ A.k., s. 328.

²³⁵ A.k., s. 330.

²³⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 114, (17.6.1993), ss. 493-494.

²³⁷ A.k., ss. 499-501.

Daha sonra önerge sahibi olarak söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), Kıbrıs konusunda geline nokta Türkiye dış politikasının “iflasını” gösterdiğini öne sürerek, görüşmelerde sıraladığı Kıbrıs konusunda yapılan yanlışları tekrar gündeme getirmiştir.²³⁸ RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya), görüşmelerde söylediklerini özetledikten sonra “Butros Gali eşittir Birleşmiş Milletler, eşittir ortodoks, eşittir Rum demektir” ifadelerini kullanmıştır. Geline nokta Türkiye’ye “git bir hafta bunları Kıbrıs’taki ve Türkiye’deki halka, millete, Meclise, ilgililere kabul ettir gel” denmiş olması şeklinde tanımlayarak görüşmelerin ve taleplerin tek taraflı bir şekilde dayatıldığına vurgu yapmıştır. Öte yandan Birleşmiş Milletler’in Filistin, Keşmir ve Bosna dururken böylesi bir konuya bu kadar odaklanmasını da “çifte standart” olarak nitelendirmiştir. Nihai hedef ise Erbakan’a göre, Kıbrıs’taki Müslümanları ortadan kaldırıp, Adayı Hristiyanlara, Rumlara verme planıdır.²³⁹

Bir hafta önce TBMM’de yapılan Kıbrıs müzakerelerinde “iki toplumun eşitliği prensibine saygı duymak”, varılmış olan neticeleri iki tarafın tasvibine sunduktan sonra yürürlüğe sokmak ve baskıları reddetmek şeklinde bir karar alındığını hatırlatan Erbakan, buna mevcut hükümet ve Cumhurbaşkanının uymadığını Denktaş’ı görüşmelere katılmaya zorladığını söylemiştir. Erbakan son olarak “Rumla taviz verilmez” fikrinden hareketle konuşmasını 3 noktayı vurgulayarak tamamlamıştır: şehit kanıyla alınan vatan toprağı satılmaz, Kıbrıs meselesi diye bir meselemiz yoktur, aksine hareket edecek olan yüce divana sevk edilmelidir.²⁴⁰

CHP Grubu adına söz alan Deniz Baykal (Antalya), kendisinden önce söz alan bir kısım milletvekilleri gibi hükümetin geçiciliğine dikkat çekerek var olan hükümetin sadece günlük işleri tedvir etmekle yükümlü olduğuna dikkat çekmiştir. Böyle bir hükümetin Türkiye’nin ulusal politika konularıyla ilgili önemli tercihler yapmasının, tartışmalı büyük kararlar almasının parlamenter demokratik rejim anlayışı içinde kesinlikle kabul edilebilir olmadığını ileri sürmüştür. Kıbrıs sorununa ilişkin görüşmelerin uluslararasılaştırılmasını da eleştiren Baykal, ikili görüşmelerde Kıbrıs’ın yüzde 50 söz hakkına sahip olduğundan hareketle BM daimi temsilcilerinin katıldığı görüşmelerde söz hakkının 7’de 1’e indiğine işaret etmiştir.²⁴¹ Sorunun paketler şeklinde çözülmeye çalışılmasının Türkiye aleyhine sonuçlar doğuracağını ve özü egemenlik olan bir sorunda bütüncül çözümlere odaklanılması gerektiğini dile getirmiştir. Ne yapılması gerektiği noktasında ise, öncelikle ulusal bir politika belirlenmesi gerektiğini belirten Baykal, daha sonra Türkiye’nin “güçlü güçsüz kendisiyle ilişkiye geçmek isteyen bütün ülkelere ön koşul olarak” Kıbrıs’ı tanımasını istemek gerektiğini, Rum tarafının siyasi egemenliği varken Türk tarafının bundan mahrum olduğu bir ortamda görüşmelerde avantaj sağlamanın zor olduğunu ifade etmiştir.²⁴²

²³⁸ A.k., s. 502.

²³⁹ A.k., ss. 506-507.

²⁴⁰ A.k., ss. 507, 510.

²⁴¹ A.k., ss. 511-513.

²⁴² A.k., ss. 513, 515-516.

Daha sonra DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp (Samsun), konuşmacıların büyük çoğunluğunun konuyu “iç politika malzemesi yapmaya” çalıştığını belirterek hiçbir şey vermeden her istediğinin yapılmasını beklemenin yanlış bir politika olduğunu söylemiştir. Bu ifadeleri üzerine mecliste uzun süreli bir sataşma yaşanmış, Demiralp’e Maraş vermek ve meclisten kaçmak suçlamaları yöneltilmiştir. Demiralp konuşmasının geri kalan kısmını Maraş konusuna ayırmış, önceki hükümetlerin bölgeyi iskana neden açmadığı sorusundan hareketle kendilerinin bir çıkış yolu bulmaya çalıştığının altını çizmiştir.²⁴³

SHP Grubu adına söz alan Nami Çağan (İstanbul), öneri paketleri hakkında bilgi verdikten sonra Kıbrıs Rum yönetiminin Kuzey’in tanınması anlamına gelebilecek tüm önerileri paketten çıkardığını, anlaşma taslağının sadece Maraşın verilmesine karşılık, Lefkoşa Havaalanının uluslararası trafiğe açılmasına indirgendığını söylemiştir. Kuzey’in tanınması anlamına gelen önerilerin ise Rum tarafının iyi niyetine bırakıldığını belirtmiştir. Lefkoşa havaalanının açılması da dahil Rum tarafının iyi niyetine bırakılan konuların önemli bir belirsizlikle karşı karşıya olduğunu belirten Çağan, Maraş’ın çitle çevrilmiş bölgesinin “Türk kesimine mi, yoksa Rum kesimine mi yarar sağlayacağı belli olmayan” bir anlaşma ile alınmak istendiğini ifade etmiştir. Rum yönetiminin bu anlaşma taslağıyla herhangi bir ödün vermediğine de dikkat çeken Çağan, SHP olarak ödünlere denkliği temelinde konuya yaklaştıklarını aksi takdirde yapılan görüşmelere karşı çıktıklarını belirtmiştir.²⁴⁴

Daha sonra hükümet adına söz alan Başbakan Vekili Erdal İnönü (İzmir), kendisinden önce yapılan konuşmalarda dile getirilen eleştirileri cevaplamaya çalışmıştır. Meclisin kararına saygı duyulmadığı, hükümetin geçici olduğu eleştirilerine itiraz ederek, hükümetin icra hakkının olduğunu ve geçici de olsa devletin sürekliliği bağlamında karar alma hakkının bulunduğunu belirtmiştir. Türkiye’yi kim yönetiyor şeklindeki eleştirilere de ülkede “gölge yönetim” gibi bir yapı olmadığını söyleyerek cevap vermiştir.²⁴⁵ İnönü ayrıca BM’nin “çok eksik” olduğunu kabul ettiklerini, fakat buna rağmen dünyanın tek ortak güvenlik örgütü olması dolayısıyla böyle bir olayda müdahil olmasının anlaşılabilir olmadığını söylemiştir. Son olarak Erbakan’ın bahsettiği TBMM’de alınan kararlara da uyduklarını bu konuda kendilerine yapılan eleştirilerin doğru olmadığını belirtmiştir.²⁴⁶

Şahsi adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), konuşmasına Kıbrıs gibi ulusal davalarda “Büyük Millet Meclisinin kararları Hükümeti bağlamaz” demenin son derece yanlış olduğunu belirterek başlamıştır. Konuşmasının daha sonraki kısmında 1974 Barış Harekatı’nın sonuçlarından bahseden Ecevit, oluşturulan alt yapının tüm Kıbrıs’a, yalnız Türklere değil, Rumlara da kesintisiz

²⁴³ A.k., ss. 516-519.

²⁴⁴ A.k., ss. 522-523.

²⁴⁵ A.k., ss. 525, 527 ve 529.

²⁴⁶ A.k., ss. 530-531.

barış, özgürlük, demokrasi ve kalkınma getirdiğini savunmuştur. Ecevit, “kalıcı, barışçı ve gerçekçi bir çözümün” ancak 1974 Barış Harekatıyla oluşturulan altyapı temel alınarak sağlanabileceğini ifade etmiştir.²⁴⁷ Türk dış politikasının hiçbir konuda son yıllardaki kadar “dış güçlerin güdümüne girmiş” olmadığını iddia etmiştir. Türkiye’nin Kıbrıs’la ilgili olarak izlediği politikayı BM ve bazı devletlerin oluşturduğunu öne süren Ecevit, Kıbrıs görüşmelerinin iki toplum kabul edilerek New York’ta değil Kıbrıs’ta sürdürülmesi ve kısım kısım çözümden geri adım atılması gibi bazı önerilerde bulunmuştur. İngiltere’nin Denktaş’ı ambargo ile tehdit ettiğine de işaret eden Ecevit, böyle bir şey olması durumunda Türkiye’nin 50 milyon doları Kıbrıs’a verebileceğini dile getirmiştir.²⁴⁸

En son olarak söz alan Baki Tuğ (Ankara) da Kıbrıs politikasının milliliğine dikkat çekmiş ve “taviz vermenin mümkün olmadığına” işaret etmiştir.²⁴⁹ Tuğ’un konuşmasının ardından ise Birleşmiş Milletler’de cereyan eden Kıbrıs müzakereleri ve hükümetin Kıbrıs sorununa ilişkin tutumu konularında yapılan genel görüşme sona ermiştir.

2.2.2.5. Ermenistan’ın Azerbaycan’a Giriştiği Saldırıları ve Hükümetin Azerbaycan ve Bosna Hersek’e Yönelik Uyguladığı Politikalar Konusunda Genel Görüşme (8/25, 26, 27)

1992’de Rus birliklerin bölgeden çekilmesiyle Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ konusundaki anlaşmazlık savaşa dönüşmüştür. Ruslardan da destek alan Ermenistan bu savaştan galip çıkmış ve 1993-1994 yıllarında Dağlık Karabağ’ı ele geçirdiler. Türkiye’de ise soruna karşı nasıl bir tavır alınacağı konusunda Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı düzeyinde önemli farklılıklar vardı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye’nin “dışını göstermesinden” yanayken, Başbakan Süleyman Demirel Azerbaycan’ın yaralıları için istediği helikopterleri Rusya’ya tedirgin etmemek gerekçesiyle göndermemiştir.²⁵⁰

Mustafa Kalemli (Kütahya) ve Ülkü Güney’in (Bayburt) (8/25), Şevket Kazan’ın (Kocaeli) (8/26) ve Güneş Müftüoğlu’nun (Zonguldak) (8/27) Ermenistan’ın Azerbaycan’a giriştiği saldırılar ve Hükümetin Azerbaycan ve Bosna-Hersek’e yönelik uyguladığı politikalar konusunda genel görüşme açılması için verdikleri önergeler birleştirilerek görüşülmüştür. Kalemli ve Güney verdikleri dilekçede Ermenistan’ın saldırıları karşısında Türk milleti olarak Azerbaycan’da yaşayan “kardeşlerimize desteğimizi çok net bir şekilde” ortaya koymak gerektiğinden bahsetmiştir.²⁵¹ Genel Kurulun 13 Nisan 1993 tarihli 36. Birleşiminin İkinci Oturumunda Başkanvekili Yıldırım Avcı’nın başkanlığında konuya ilişkin öngörüşmelere başlanmıştır.

²⁴⁷ A.k., ss. 532-533.

²⁴⁸ A.k., ss. 534-536.

²⁴⁹ A.k., s. 538.

²⁵⁰ Mustafa Aydın, a.g.k., s. 404.

²⁵¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim 90, (13.4.1993), s. 62.

Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), konuşmasına Azerbaycan ve Bosna Hersek'te yaşananların iç politika malzemesi yapılmaması uyarısı ile başlamıştır. Ermenistan'ın yayılmacı bir siyaset güttüğünü ve bunda dış desteklere güvenmiş olduğunu dile getiren İnönü, “taşımaya suyla değirmenin dönmeyeceğini,” Ermenistan'ın mevcut “sınırları içinde bağımsızlığını pekiştirmeye yöneldiği” sürece halkının çıkarlarına daha iyi hizmet edeceğini ifade etmiştir.²⁵² İnönü, ayrıca Birleşmiş Milletler'in konuya ilişkin yaptığı açıklamanın olayın vahameti ile orantılı olmadığını söylemiştir. Güvenlik Konseyi'nin Ermenistan'ı kınayan, işgalci tüm birliklerin Azerbaycan topraklarından çekilmesinin talep eden ve gerektiğinde Ermenistan'a karşı yaptırım uygulanmasını öngören bir kararı kabul etmesini istediklerini açıklamıştır. Hükümet olarak da bazı önlemler aldıklarını belirten İnönü, “Ermenistan'a topraklarımızdan geçiş kolaylığı sağlanan insani yardım malzemesi sevkiyatının durdurulduğunu, hava sahasından uçuş imkanına, demiryolu ulaşımına, uluslararası hukukun verdiği olanaklara dayanılarak son verildiğini” söylemiştir.²⁵³

ANAP Grubu adına söz alan Kamran İnan (Bitlis), hükümeti Bosna Hersek faciasından sonra Azerbaycan konusunda da beceriksizlik göstermekle suçlamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Elçibey'i “5 helikopter istedim onu da vermediler, artık Türkiye'den isteyecek bir şeyim kalmadı” deme noktasına getiren hükümetin, bölgedeki gelişmelere karşı sadece “slogan şeklinde bir dış politika” izlediğini iddia etmiştir.²⁵⁴ İnan, Başbakanın bütün toplantılarda “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar” ifadesini kullandığını, fakat bunun bedelini ödemeye gelince “başkaları ödesin” tavrı takındığını savunmuştur. Üstüne üstelik Ermenistan'a 100 ton buğday vermek, enerji vermek gibi politikalarla Azerbaycan'ı da küstürdüğünü öne sürmüştür. Hükümetin “karşımıza Kızıl Ordu çıkar” bahanesinin de gerçekçi olmadığını, Gürcü kuvvetlerine karşı Abhazları desteklemesine rağmen, mağlup olan bir ordunun gücünün abartıldığını söylemiştir. Hükümetin “dünya ile beraberiz” ifadesinin de yanlış olduğunu ifade eden İnan, bu söylemin Kıbrıs konusunda Türkiye'nin karşısına getirildiği taktirde zor durumda kalınacağına dikkat çekmiştir.²⁵⁵

Tarihin Türkiye'nin önüne çıkardığı “300 yıldan” beri beklenen bir gerçeğin Türk Milletinin ve Türk dünyasının önüne geldiği bir dönemde, sırf “çekingenlik, tutuculuk, muhafazakarlık ve ürkeklik” ile harcanmaması gerektiğine işaret etmiştir. İnan, Azerbaycan üzerindeki bu “tecavüzün” karşılıksız bırakılması durumunda bunun devamının Orta Asya Cumhuriyetlerinde gerçekleşeceğini ve sonuçta bu fırsatın kaçırılacağını ileri

²⁵² A.k., ss. 63-64.

²⁵³ A.k., ss. 64-66.

²⁵⁴ A.k., ss. 67-68.

²⁵⁵ A.k., ss. 68-69.

sürmüştür.²⁵⁶ Başbakanın “asker göndermek için meclis bize yetki vermedi” dediğini hatırlatarak “istediler de vermedik mi?” sorusunu yöneltmiş, “bu dünyada tek geçerli bir dil ve vasıta vardır o da kuvvet” ifadelerini kullanarak hükümetin 1992’nin Şubat ayında vazgeçirici bazı adımlar atıp tedbirler alması durumunda mevcut vahim durumların da yaşanmayacağını söylemiştir.²⁵⁷

RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), hükümetin 500 günlük iktidarının başarısızlıklarla dolu olduğunu, dış politikada yaratıcılığa en fazla ihtiyaç duyulan bir dönemde hükümetin “teslimiyetçiliğe” kapandığını dile getirmiştir.²⁵⁸ Ermenistan’ın gittikçe yayıldığını, Nahcivan’ı tehdit etmeye başladığını, yaşananlar karşısında BM’ye başvuran hükümetin Güvenlik Konseyi’nden “Türkiye ve Azerbaycan’ın kınanması” karşılığını aldığını belirtmiştir. Bunun yanında Konsey, Ermenistan’a yardımların engellenmemesi için Türkiye’nin uyarıldığını açıklamıştır. Hükümetin “dünya ile beraber olmak” dediği şeyin bu olduğunu söyleyen Şener, Demirel’in “yalnız Batının viskisini değil, aynı zamanda değerlerini de Manş’tan Asya’ya taşıyacağını” söylediğini hatırlatmıştır. Şener’e göre taşeronluk dedikleri durum da tam da budur. Yapılan bütün icraatlar Batıyı rahatlatmak, Batıya şirin görünmek, Amerika Birleşik Devletlerinin talimatı doğrultusunda icraat yapabilmek içindir.²⁵⁹

Ayrıca, Şener, Demirel’in Kelbeçer’de katliamla karşı karşıya kalan Azerilerin kurtarılması için Elçibey’in helikopter isteğini reddetmesi üzerine gazetelerin “Türk hükümeti Amerika Birleşik Devletlerini rahatlatmış” şeklinde manşet atmalarının manidar olduğunu vurgulamıştır. Bosna Hersek konusunda da hükümetin aciz davrandığını, hatta Türkiye’nin her köşesinden toplanan yardımların hükümet tarafından Bosna Hersek’te canının namusunu topraklarını kurtarma çabası içinde bulunan Bosnalı Müslümanlara iletilmediğini öne sürmüştür. Türkiye’den giden yardımların da Kızıl Haç’a teslim edilerek Sırpların eline geçmesine göz yumulduğunu iddia etmiştir.²⁶⁰

SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), gözlemlerde bulunmak üzere partisi tarafından Azerbaycan’a gönderildiğini belirtmiş, Ermenistan’ın bir yandan barıştan yana görünürken, diğer yandan Azerbaycan’ın toprak bütünlüğüne tecavüz ettiğini söylemiştir. Ayrıca, Ermenistan’ın “ateşkes kesilsin, herkes topraklarına çekilsin, Laçın ve Nahçıvan’dan tarafsız ve kontrolü sağlanacak şekilde koridor açılsın Karbağ’ın statüsü tartışılsın” şeklindeki Minsk Grubu tarafından benimsenen ve Türkiye’nin de desteklediği planı görmezden geldiğini dile getirmiştir. Diplomatik çabalar tüketilmeden askeri müdahaleye karşı çıktığını açıklayan Mutman, bu durumda asıl saldırgan olan Ermenistan’ın tecavüze uğramış mazlum devlet rolüne bürüneceğine işaret etmiştir.²⁶¹

²⁵⁶ A.k., s. 71.

²⁵⁷ A.k., s. 72.

²⁵⁸ A.k., s. 73.

²⁵⁹ A.k., ss. 74-75.

²⁶⁰ A.k., ss. 75-77.

²⁶¹ A.k., s. 79.

CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), bölgedeki çatışmaların Ermenistan'ın "etnik temizleme, işgal ve güç kullanarak genişleme politikalarıyla" çok vahim bir noktaya geldiğini, bütün bunlar yaşanırken de hükümetin "uykuda" olduğunu savunmuştur.²⁶² Hükümetin iki konudaki politikasının da iflas ettiğinin altını çizen Hacaloğlu, bunların Ermenistan'a ödünler vererek onu yönlendirebileceğini düşünmek ve Azerbaycan sorunun çözümünde ısrarla Rusya'yı öne sürmek olduğunu belirtmiştir. "Kişiliksiz" dış politika sonucu Azerbaycan'ın İran'ın kucağına itildiğini, izlenmesi gereken stratejiyi Meclisin yeniden saptaması gerektiğini öne sürmüştür. Hacaloğlu, atılacak adımlar konusunda ise, işgali hiçbir zaman tanımamak, Azerbaycan'a her türlü yardımın sağlamak, her türlü yardımın Ermenistan'a ulaştırılmasına yardımcı olmamak, uluslararası platformlarda Azerbaycan'ı savunmak ve Türkiye-Azerbaycan işbirliği anlaşmasını gündemin önüne almak şeklinde öneriler sunmuştur.²⁶³

DYP Grubu adına söz alan Sait Kemal Mimaroglu (Ankara), Türkiye ve Türklük dünyasının büyük bir gelişme ve genişleme içerisinde olduğunu ancak yine dünyanın her tarafında Türklüğe karşı "yaygın kapsamlı ve yoğun bir saldırı" gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Bosna Hersek ve Azerbaycan'da yaşananların da bu durumun bir sonucu olduğuna işaret etmiştir. Türk tarafının yaptığı girişimleri tek başına yargılamamak gerektiğini, "bir tarafta tek başına kendini savunan bir devlet öbür tarafta bir Hristiyan alemi olduğunun unutulmamasını istemiştir."²⁶⁴ Konuşmaların ardından yapılan oylamada Ermenistan'ın Azerbaycan'a giriştiği saldırılar ve hükümetin Azerbaycan ve Bosna Hersek'e yönelik uyguladığı politikalar konusunda genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 27 Nisan 1993 tarihli 95. Birleşimde Başkanvekili Yılmaz Hoccoğlu başkanlığında genel görüşmelere başlanmıştır. ANAP Grubu adına söz alan Şadi Pehlivanoğlu (Ordu), Ermenistan'ın yaptığının "hem bir işgal hem de bir soykırım hadisesi" olduğunu, bunu da zaten bir Ermeni adeti olarak görmek gerektiğini savunmuştur. Bir zamanlar "hem Türkleri öldürdüler hem de sonradan 'bizi öldürdüler' diye bağırmaya" başladılar şeklinde ifadeler kullanmıştır.²⁶⁵ Hükümetin meseleyi BM'ye götürme çabasını takdir ettiklerini fakat, BM'den istenen sonucun çıkmadığını belirten Pehlivanoğlu, Avrupa'nın Ermenilerle beraber olduğuna işaret etmiştir. Pehlivanoğlu hükümetin çatışma alanındaki Türkleri kurtarmak amacıyla Azerbaycan'ın istediği helikopterleri vermemesini de doğru bulduğunu "o Türklerin orada kendi vatanlarında ölmeleri, başka tarafa gidip de o vatani Ermenilere teslim etmemeleri" gerektiğini ileri sürmüştür.²⁶⁶

²⁶² A.k., ss. 79-80.

²⁶³ A.k., ss. 80-83.

²⁶⁴ A.k., ss. 84-85.

²⁶⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 95, (27.4.1993), ss. 378-380.

²⁶⁶ A.k., s. 380.

CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), hükümetin kendisinden beklenen kararlılığı, büyük devlet olmanın caydırıcılığını ortaya koyamadığını dile getirerek öngörüşmeler sırasında bahsettiği eleştirilerini tekrarlamıştır. Sorunun boyutlarının hükümeti aştığını savunarak, meclisin konuya el koyarak, izlenmesi gerek stratejiyi yeniden belirlemesini önermiştir.²⁶⁷ Daha sonra SHP Grubu adına söz alan Ural Köklü (Uşak), konuşmasını Bosna-Hersek konusuna ayırmış, Türkiye'nin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek, Bosna-Hersek sorununun bir "Müslüman-Hristiyan çatışmasına dönüşmesini" engellediğini belirtmiştir. Türkiye'nin bölgede artan etkinliği dolayısıyla ABD dahil Batılı ülkelerin Balkanlarda herhangi bir politikayı öne sürmeden önce Türkiye'ye danışmayı temel ilke haline getirdiklerini ifade etmiştir.²⁶⁸

RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), öngörüşmeler sırasında yaptığı tespitleri ve eleştirileri tekrarlamış, ek olarak hükümet kanadından gelen Ermeni lobisinden çekinildiği yönündeki açıklamaları eleştirerek hükümetin bir anlamda "Ermeni lobisi kadar etkili olamadığını itiraf ettiğini" söylemiştir.²⁶⁹ DYP Grubu adına söz alan Ali Eser (Samsun), dünyadaki gelişmelerden ve Karabağ sorununun tarihçesinden bahsettikten sonra Kamran İnan ve Abdüllatif Şener'in BM'nin 51. maddesini "şartsız müdahale hakkı doğurur" şeklinde yorumlamalarının yanlış olduğuna, müdahale için BM Güvenlik Konseyi'nin kararı gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁷⁰

Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), muhalefet sözcülerinin "Ermenistan'a üzerimizden silah geçti" sözünün doğru olmadığını, Türkiye'nin temel politikasının "Batı dünyasında dostları çok olan ve belirli bir yanlış şartlanmayla mücehhez olan" Ermenistan'ın haksız olduğunu anlatmak şeklinde özetlenebileceğini ve bunu da Türkiye'nin en iyi şekilde yaptığını dile getirmiştir.²⁷¹ İnönü ayrıca, Halacoğlu'nun öngörüşmede söylediği ve genel görüşmede de tekrarladığı önerileri zaten yaptıklarını, sadece muhalefette olmaları dolayısıyla kendilerini eleştirdiklerini söylemiştir. Konuşmasının geri kalan kısmında Türkiye'nin uluslararası örgütler nezdinde yürüttüğü çabalara değinen İnönü, Bosna-Hersek konusunda da uluslararası düzeyde önemli adımlar atıldığını, ayrıca NATO'nun Bosna'ya ilişkin BM kararı doğrultusunda talep ettiği 18 F-16 savaş uçağını İtalya'ya gönderdiklerini ifade etmiştir.²⁷²

²⁶⁷ A.k., ss. 381-384.

²⁶⁸ A.k., s. 386.

²⁶⁹ A.k., ss. 389-390.

²⁷⁰ A.k., ss. 393-394.

²⁷¹ A.k., s. 395.

²⁷² A.k., ss. 396-397.

Şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), 16 Mart 1921 Anlaşmasının Nahcivan konusunda Türkiye'ye garantörlük hakkı verip vermediği tartışmaları sırasında hükümetin “hayır vermiyor” şeklinde bir açıklama yapmasının Ermenistan'ı cesaretlendirdiğini belirtmiştir. Aynı şekilde BM'nin 51 maddesinin Türkiye'ye hiçbir yetki vermediğini açıklamanın da doğru olmadığını, bunların doğru olmaları halinde bile hükümetin Ermenistan'ı cesaretlendirecek bu tür söylemlerde bulunmaması gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye'nin Azerbaycan'a asker göndermesini savunmadığını belirten Ecevit, fakat Türkiye'nin istemesi halinde Azerbaycan askerini zamanında eğitebileceğini ve mevcut durumu daha önceden engelleyebileceğini savunmuştur.²⁷³

Bosna-Hersek konusunda ise Türkiye'nin bu ülkeye silah yardımıyla bulunması gerektiğini dile getiren Ecevit, mevcut uluslararası ortamda bunun tepki toplamayacağını daha da önemlisi Bosna-Hersek üzerindeki silah ambargosunu da sona erdirebileceğini belirtmiştir.²⁷⁴ Ecevit ayrıca Bosna'daki sorunun daha geniş olduğunu gerçekte Türkiye'ye Türklere ve Balkanlardaki Müslümanlara karşı “bir Ortodoks-Hristiyan ittifakı oluşturulduğunu” bunun Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesiminin Sırbistan'a yönelik tavırlarında net bir şekilde görülebileceğini, hükümetin ise bunu telaffuz etmekten kaçtığını söylemiştir. Son olarak Ecevit Türkiye'nin etkisizliğinden ve pasifliğinden cesaret alan Hırvatların da Boşnaklara insanlık dışı saldırılarda bulunmaya başladıklarına dikkat çekmiştir.²⁷⁵

Ecevit'in ardından şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum) ise, hükümetin Ermenistan karşısındaki politikasını, tarihe saplanıp kalmamak, Kafkasya'yı kendi hayat sahası olarak gören bölgesel bir güç olma niyetinde olmamak, Ermenistan'a tek başına müdahaleyi makul bir çözüm olarak görememek ve Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaşın heyecanına fazla kapılmayı uygun bulmamak şeklinde özetlemiştir.²⁷⁶ Şemsek Ermeni saldırılarını kınayan bir bildiri yayınlamayı, Meclisin gerektiğinde Ermenistan'a askeri müdahalede bulunması için hükümete izin vermesini, Ermenistan'a her türlü ulaşımın Türkiye üzerinden durdurulmasını önermiştir.²⁷⁷ Konuşmaların ardından Muharrem Şemsek (Çorum) ve arkadaşlarının verdikleri Ermenistan'a meclisin tepkisini belirten önerge tüm siyasi parti grupları tarafından kabul edilmiş, ardından Ermenistan'ın Azerbaycan'a giriştiği saldırılar ve hükümetin Azerbaycan ve Bosna-Hersek'e yönelik uyguladığı politikalar konusunda açılan genel görüşme sona ermiştir.

²⁷³ A.k., ss. 399-400.

²⁷⁴ A.k., s. 400.

²⁷⁵ A.k., ss. 401-402.

²⁷⁶ A.k., s. 403.

²⁷⁷ A.k., ss. 404-405.

2.2.2.6.Yurt Dışındaki İşçilerimizin ve Diğer Vatandaşlarımızın Sorunlarını Tespit Etmek ve Gerekli Çözüm Yollarını Bulmak Amacıyla Genel Görüşme (8/23)

1990'larla birlikte Almanya'ya giden Türk işçilerin profilinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunların başında Almanya'da doğup büyüyen yeni bir genç neslin ortaya çıkması gelmiştir. İkinci ve üçüncü kuşak olarak adlandırılan bu kişilerin birinci nesle oranla Türkiye'yle olan kültürel ve politik ilgilerinde bir azalma gözlenirken,²⁷⁸ Türkiye için bunların eğitimleri ve kimliklerini sürdürmeleri önemli bir sorun haline gelmiştir. İkinci önemli konu ise, Almanya'daki Türklerin zamanla işveren haline gelmesidir. 1993 yılı verilerine göre 37 bin Türk kendi işletmesini kurmuş ve 135 bin kişiye istihdam sağlar duruma gelmişti.²⁷⁹ Bu nedenle Türkiye söz konusu yeni işveren kitlenin Almanya'daki yasal ve politik sorunları ile de ilgilenmeye başlamıştır.

20.10.1992 tarihinde Rıza Müftüoğlu (Erzurum) ve 11 arkadaşı tarafından Meclis Başkanlığına Yurtdışındaki Türk işçilerinin ve diğer vatandaşların sorunlarını tespit etmek ve gerekli çözüm yollarını bulmak amacıyla genel görüşme açılmasına ilişkin dilekçe verilmiştir. Dilekçede yurt dışında bulunan Türklerden 1.060.440 kişinin işçi 2.377.438'inin de vatandaş statüsünde bulunduğu belirtilmiş ve bunların ülkeye getirdikleri döviz miktarındaki azalmaya dikkat çekilmiştir. Dilekçe'de devletin bu vatandaşlarıyla ilgilenmediği ve bunun bir sonucu olarak kendi aralarında dernekler kuran bu kişilerin "bazı bölücü ve zararlı ideolojik akımlara" dahil oldukları ifade edilmiştir. Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının temel meseleleri olarak; çocukların eğitim ve uyum meseleleri, sosyal güvenlik konularıyla ilgili kesintiler, seçim döneminde Türkiye'de bulunmayan vatandaşların oy kullanamamaları, kesin dönüş yapanların yaşadığı sorunlar ve devletin din hizmetlerini yerine getirememesi gibi hususlar sıralanmıştır.²⁸⁰

Dilekçe doğrultusunda Genel Kurulun 20 Ekim 1992 tarihli 17. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında ilgili görüşme önergesinin öngörüşmelerine başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), yurt dışındaki işçilere yönelik yapılan düzenlemeleri aktarmıştır. 11 ülke ile işgücü anlaşması ve 12 ülke ile sosyal güvenlik sözleşmesi imzalandığını, Avrupa Topluluğu'nun bir çok sözleşmesine bu işçilerin daha güvenceli bir hukuki statüye kavuşabilmelerini sağlamak amacıyla taraf olunduğunu anlatmıştır. Ayrıca, Moğultay 1.12.1986 tarihinden itibaren yurtdışında doğan Türk işgücünün serbest dolaşım hakkının, henüz uygulamaya konulmasa da takipçisi olmaya devam ettiklerini, yurttaşların bulunduğu yerlerde onlara daha iyi hizmet vermek için "çok sayıda başkonsolosluk açtıklarını ifade etmiştir.²⁸¹

²⁷⁸ Faruk Şen, *a.g.k.*, s. 563.

²⁷⁹ *A.k.*, s. 563.

²⁸⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 17, (20.10.1992), ss. 279-280.

²⁸¹ *A.k.*, s. 281.

Yurt dışındaki ailelerin çocuklarına ilişkin eğitim ve uyum sorunlarına da değinen Moğultay, Avrupa'daki nüfusun yoğun olduğu ülke bakanlıkları ile yapılan "karma eğitim komisyonu toplantılarında" sorunların sürekli gündeme getirildiğini, bu kişilere ayrıca açık öğretim yoluyla iş idaresi ve iktisat dalarında yüksek öğrenim ve lisans bitirme programları sunulduğunu anlatmıştır. Özellikle Almanya'da Türkevleri kurulduğunu ve dini konularda buradaki vatandaşları aydınlatmak amacıyla "Diyanet İşleri Başkanlığı yurt dışı teşkilatı" kurulduğunu söylemiştir. Moğultay Avrupa ülkelerindeki Türkler arasında işsizliğin giderek arttığına değinerek bunun önüne geçilmesinde bu kişilere mesleki eğitim verilmesinin önemine işaret etmiş ve Bakanlığın koordinatörlüğünde "bir mesleki eğitim projesi" hazırlandığını belirtmiştir.²⁸²

Türk vatandaşlarının bulundukları ülkelere uyumu kapsamında "oturma hakkı alınmasını teşvik kampanyası çerçevesinde bilgilendirme ve yönlendirme çalışmaları" yapıldığını, bu kişiler için ayrıca gümrük konularında çeşitli kolaylaştırmalara gidildiğini ifade etmiştir. Moğultay, yurda kesin dönüş yapan Türk vatandaşlarına kendi yatırımlarını yapmaları için kredi kolaylığı getirildiği ve bunların çocuklarına iyi eğitim sağlamak için Almanca eğitim veren 5 Anadolu lisesi açıldığını söylemiştir. Bu açıklamalarına paralel olarak Moğultay, dilekçede dile getirilen eleştirilerin "yerinde olmadığını" belirtmiştir.²⁸³

ANAP Grubu adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarına ilişkin kapsamlı bir istatistik bilgisi verdikten sonra bunlara ilişkin o güne kadar yapılan düzenlemeler hakkında Moğultay'ın söylediklerine benzer bir konuşma yapmıştır. Türk vatandaşlarının sorunlarını yurt dışındayken karşılaşılan sorunlar ve yurda döndükten sonra karşılaşılan sorunlar şeklinde ikiye ayıran Yakın, yurt dışında karşılaşılan sorunların başında işsizlik, Alman işverenin Türk işçisine karşı olumsuz tutumları, Alman hükümetlerinin Türk işçisine karşı olumsuz tutumları, vize ve serbest dolaşım sorunları gibi unsurların geldiğini belirtmiştir. Avrupa'da çalışan vatandaşların sosyo-kültürel sorunlarının başında da ise yabancı düşmanlığı, milli kültürden kopma ve yabancılaşma tehlikesi, bölücü faaliyetler ve terör olayı ve eğitim gibi sorunların geldiğini söylemiştir.²⁸⁴ Avrupa'da çalışan vatandaşların Türkiye'den beklentileri konusuna da değinen Yakın, bunları yeni konsoloslukların açılması, gümrük mevzuatlarında kolaylıklar getirilmesi, kesin dönüşte gümrüksüz taksi getirme, emekli olmada kesin dönüşün aranmaması, Türklere yatırım danışmanlığı hizmeti verilmesi ve Türkçenin yabancı dil olarak kabul ettirilmesi şeklinde sıralamıştır.²⁸⁵

²⁸² A.k., ss. 282-283.

²⁸³ A.k., ss. 284, 287-288.

²⁸⁴ A.k., ss. 292-294.

²⁸⁵ A.k., s. s. 295.

CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), yurt dışında bulunan işçilerin buralarda uzun süredir yaşadığına işaret ederek artık, ikinci ve üçüncü neslin sorunlarını da görüşmek gerektiğini belirtmiştir. Hacaloğlu, Türklerin uzun süren yerleşimine paralel olarak son dönemlerde Türk vatandaşlarının “Hitler dönemi faşizmi çağrışımları yapan” dışlayıcı ve saldırgan tavırlarla karşılaştıklarını ve Türkiye’nin bunların haklarını korumak ve hukukunu savunmak zorunda olduğunu dile getirmiştir.²⁸⁶ Hükümetin 10 ay önce yurt dışında çalışan yurttaşların sosyal güvenlik haklarıyla ilgili olarak borçlanma olanağı sağlayacak yasal değişiklik yapma söz verdiğini ancak bunu bir türlü tamamlamadığını gündeme getirmiştir. Hacaloğlu ayrıca, çifte vatandaşlıkla ilgili yasa geçirilmesine rağmen, fiili uygulanmasındaki sorunların aşılamadığını, sık sık söz verilmesine karşın bu vatandaşların oy verme meselesinin (bulundukları yerde oy verme) çözülemediğini de belirtmiştir.²⁸⁷

DYP Grubu adına söz alan İsmet Atilla (Afyon), yurt dışında bulunan vatandaşların bir çok meseleleri olduğunu ve mevcut hükümetin “geçmiş hükümetlerin de yaptığı gibi” yoğun çalışmalar yaptığını söylemiştir.²⁸⁸ Daha sonra RP Grubu adına söz alan Kazım Ataoğlu (Bingöl), çifte vatandaşlık, oy kullanma imkanı, eğitim meseleleri başta olmak üzere kendinden önceki konuşmacıların dikkat çektiği konulara değinmiştir. Ataoğlu bunlara ek olarak yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının çokluğuna işaret ederek bir “göçmenler bakanlığı” kurulmasını önermiştir.²⁸⁹ SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), “dazlaklar” ve “Neonaziler” gibi iki grubun Almanya’daki Türklere yönelik ırkçı saldırılarına dikkat çekmiş ve halktan bir kesimin bunları alkışlamasının olayları çok ciddi boyutlara getirdiğini vurgulamıştır. Karakaş ayrıca eyaletlerin ve federal hükümetlerin ortaya çıkan yabancı düşmanlığıyla etkin bir şekilde mücadele etmemesinin de önyargıların zamanla saldırıya dönüşmesinde önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir.²⁹⁰

Daha sonra söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri), devletin yurt dışındaki vatandaşları “döviz makinesi” olarak görmekten vazgeçmesi gerektiğini belirterek bu vatandaşların sorunlarının çözümüne odaklanılmasını önermiştir. Diğer konuşmacılara ek olarak yapılan ikili anlaşmaların yeniden ele alınmasını ve bu doğrultuda vatandaşların “gasp edilen haklarının iade edilmesini” talep etmiş ve sorunların çözümünde mutlaka “dış Türkler bakanlığının” kurulması gerektiğini dile getirmiştir.²⁹¹ Konuşmaların ardından yapılan oylamada yurt dışındaki işçilerin ve diğer vatandaşların sorunlarını tespit etmek ve gerekli çözüm yollarını bulmak amacıyla genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

²⁸⁶ A.k., ss. 296-297.

²⁸⁷ A.k., s. 299.

²⁸⁸ A.k., s. 300.

²⁸⁹ A.k., s. 303.

²⁹⁰ A.k., ss. 305-306.

²⁹¹ A.k., ss. 309-310.

Genel Kurulun 3 Kasım 1992 tarihli 21. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında konuya ilişkin genel görüşmelere başlanmıştır. Önerge sahibi olarak söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri), “yurt dışında yabancı, Türkiye’de Almanca” olarak tanımlanan Türk işçilerinin “iki kültür arasında çaresiz” kaldığını, bu duruma Almanya’daki okullara devam edemeyip eğitimden mahrum kalma eklenince sorunların daha da büyüdüğünü belirtmiştir. Hristiyan Avrupalının derdinin başarısız Türklerin sayısını artırarak kendisine “köle bir toplum” yaratmak olduğunu belirten Dağcı, Almanya’nın bir zamanlar Polonyalıları uyguladıkları asimilasyonu bugün Türklere tatbik etmek istediklerini ifade etmiştir. Gittikçe artan Türk düşmanlığını azaltabilmenin yolu olarak ise acilen seçme ve seçilme hakkının elde edilmesini göstermiştir.²⁹²

CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), yurt dışındaki Türklerin sorunlarına ilişkin genel bir konuşma yapmış, Mayıs 1987’de uygulanan mesleki eğitim projesinin yetersiz kaldığını, mevcut içerik ve çerçevesinin bugünkü sorunların üstesinden gelebilecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁹³ ANAP Grubu adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), görüşülmekte olan sorunları “Avrupa’nın ortasında 3 milyona yakın etnik azınlık olarak yaşayan insanımızın” sorunları olarak tanımlamış ve bunun da Avrupa’daki vatandaşların konumunda “işçilikten patronluğa” geçişten kaynaklandığını dile getirmiştir. Konuşmasının geri kalan kısmında ise öngörüşmeler sırasında ayrıntılı olarak üzerinde durduğu yurt dışında yaşayan Türklerin sorunlarını tekrarlamıştır.²⁹⁴

RP Grubu adına söz alan Kazım Ataoğlu (Bingöl), yurt dışında yaşayan vatandaşların sorunlarına ayrıntılı olarak değinmiştir. Ataoğlu’na göre bu sorunların başında tamamen “Grek kökenli Batı düşünce ve kültürünün” bir ürünü olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı, yaşanan ülkenin eğitim sisteminin zorlukları, Türk öğrencilerin başörtüsüne Alman hocalar karışmazken Türkiye’den gönderilenlerin müdahale etmesi, kadın sığınma evleri aracılığıyla Türk aileler üzerinde uygulanan sistematik asimilasyon politikaları ve Türk pasaportuna vize uygulayan ülkelerin artması gibi sorunlar gelmektedir. Türklerin bulundukları ülkelerde oy kullanma hakkı kazanmasının önemine de dikkat çeken Ataoğlu, bunun Türkiye için lobi ve politik güç anlamına geleceğini ifade etmiştir.²⁹⁵

DYP Grubu adına söz alan İsmet Attila (Afyon) ve SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul) da yurt dışındaki Türklerin karşılaştıkları sorunlara ayrıntılı olarak değinmişlerdir. Karakaş bu sorunların dile getirilmesine ek olarak RP sözcüsünün kadın sığınma evleri konusunda

²⁹² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 21, (20.10.1992), ss. 56-57.

²⁹³ *A.k.*, s. 61.

²⁹⁴ *A.k.*, s. 62.

²⁹⁵ *A.k.*, ss. 69-71.

söylediklerine itiraz ederek, kadın evlerinin şiddet gören kadınların “geçici bir süre sığınabileceği, kendisini koruyabileceği ve belki de yeni bir meslek öğrenebileceği” yerler olduğunu belirtmiştir. Emeklilik maaşı için vatandaşları dönmeye zorlamanın “anlamsız” olduğuna da işaret eden Karakaş, bu noktada bakanlığın gerekli düzenlemeleri yaptığını söylemiştir. Anayasanın ilgili maddelerinde değişiklik yapılması noktasında muhalefete de çağrıda bulunarak yurt dışındaki Türklerin en önemli sorunu olan oy kullanma probleminin çözülmesini talep etmiştir.²⁹⁶

Daha sonra hükümet adına söz alan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), Avrupa ülkelerinin yabancıların geri dönüşünü özendirmek bağlamında “vize ve aile birleşmelerine getirdiği kısıtlamaların” buradaki vatandaşlar için önemli sorunlara yol açtığını ve vize zorunluluğunun kaldırılması noktasında hükümet olarak ellerinden geleni yaptıklarını belirtmiştir.²⁹⁷ Moğultay ayrıca Karakaş’ın Anayasa değişikliğine ilişkin yaptığı çağrısı tekrarlamış ve bu değişiklikte yurt dışındaki vatandaşlara oy kullanma kolaylığı sağlanabileceğini dile getirmiştir. Moğultay daha sonra hükümetleri döneminde yurt dışındaki vatandaşlara ilişkin ne gibi düzenlemeler yaptıkları konusunda bilgi vermiştir: konsolosluk işlemlerinin süratlendirilmesi, çifte vatandaşlık uygulamasının yapılan açıklamalarla özendirilmesi, emeklilik için yurt dışından dönüşü zorunlu kılan yasanın değişikliği konusunda gerekli hazırlıkların tamamlanmış olması.²⁹⁸

Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), Meclisin böylesine önemli bir konuya neredeyse yok denecek kadar ilgi gösterdiğinden şikayetçi olmuş ve eğitim ve kültürel yozlaşma başta olmak üzere Almanya’daki Türklerin karşılaştığı sorunlara değinmiştir. Almanya’da dini amaçlı 700’ü aşkın derneğin kurulmuş olduğunu belirten Kumaş, bu durumun Türklerin şahsında Müslümanlığın bu ülkede sürekli yaşanacağını gösterdiğini dile getirmiştir.²⁹⁹ Son olarak söz alan Yaşar Erbaz (Yozgat), yurt dışındaki işçilerin birikimlerini Türkiye’de değerlendirmek istemediklerine dikkat çekmiş ve bunun sebebinin de 1970-1980’li yıllarda kurulan “işçi şirketlerinin” fiyaskoyla sonuçlanması ve işçilerin bu girişimlerde paralarını kaybetmelerine bağlamıştır.³⁰⁰ Konuşmaların ardından yurt dışındaki işçilerin ve diğer vatandaşların sorunları konusundaki genel görüşme tamamlanmıştır.

2.2.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler

3. yasama yılında 14 adet genel görüşme önergesi verilmiştir. Bu önergelerden bir kısmı birleştirilerek 7 adet öngörüşme açılmış, 2 tane de genel görüşme yapılmıştır. Bu iki genel görüşmenin konusunu Azerbaycan’da yaşanan son gelişmeler ve toplumdaki ahlaki çöküntü, aileyi tehdit eden sorunlar teşkil etmiştir.

²⁹⁶ A.k., ss. 77-79.

²⁹⁷ A.k., s. 81.

²⁹⁸ A.k., ss. 83-85.

²⁹⁹ A.k., s. 88.

³⁰⁰ A.k., s. 89.

2.2.3.1. Azerbaycan’da Meydana Gelen Son Gelişmeler Karşısında Hükümetin İzlediği Dış Politika Konusunda Genel Görüşme (8/37, 38, 34, 35, 36)

4 Haziran 1993’te başlayan bir darbe sürecinin sonunda Azerbaycan’da Ebulfeyz Elçibey Hükümeti devrilmiş yerini Haydar Aliyev yönetimi almıştır. Bu durum Türkiye’nin Azerbaycan’da dost bir yönetimi iktidarda tutma konusunda başarısız olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³⁰¹ Azerbaycan’daki bu iktidar değişiminin yanı sıra Ermenistan’ın Dağlık Karabağ bölgesini işgali de bölgenin önemli gündem maddesi olmaya devam ediyordu.³⁰²

Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) ve 9 arkadaşı (8/34), Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ve 45 arkadaşı (8/35), Muharrem şemsek (Çorum) ve 9 arkadaşı (8/36), Eyüp Aşık (Trabzon) ve 25 arkadaşı (8/37), Turhan Tayan (Bursa) ve Aydın Güven Gürkan’ın (İçel) (3/38) Azerbaycan’da son dönemde yaşanan gelişmelere ilişkin vermiş oldukları genel görüşme dilekçeleri birleştirilerek ele alınmıştır. Dilekçelerde Azerbaycan’ın seçilmiş Cumhurbaşkanı Ebulfeyz Elçibey’e karşı organize edilen darbe girişimi ve ülkede yaşanan iç kargaşanın yanı sıra Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki gerilim konusunda Türkiye’nin nasıl bir dış politika izleyeceğinin tartışılması talep edilmiştir.³⁰³

Genel Kurulun 23 Eylül 1993 tarihli 7. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemlı’nın başkanlığında ilgili önerenin öngörüşmelerine başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep), bölgede yaşanan çatışmalara ilişkin genel bir bilgi verdikten sonra bölgenin Türkiye’yi de etkileyebilecek ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu söylemiştir. Çetin, hükümet olarak başından beri bölgenin “sorunlu bir bölge” olduğunu ve sorunların giderek artacağını dikkate alarak bazı temel ilkeleri öncelikle savunduklarını ve bu bağlamda “demokrasinin, insan haklarının, ülke toprak bütünlüğüne saygının ve iç işlerine karışmama” ilke ve politikalarının geçerli kılınmasını talep ettiklerini belirtmiştir. Hükümetin “kalıcı adil bir barıştan” yana olduğunu da vurgulayan Çetin, bunu bölgeyi bir bütün olarak değerlendiren ve anlaşmazlıkların günlük başarı yada başarısızlıkla çözülemeyeceğinin bilincinde olan bir politikayla gerçekleştirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.³⁰⁴

Bu politikada kardeş Azerbaycan ve Azerilerin öncelikli ve özel bir yeri olduğuna işaret eden Çetin, Ermenilerin uluslararası hukuku hiçe sayarak “adeta bir çete savaşı” şeklinde toprak işgallerini sürdürdüğünü vurgulamıştır. Türkiye’nin dost ve kardeş Azerbaycan’la tam bir uyum içinde Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tehlikeye sokan her türlü gelişmeye karşı çıkmaya, hukukun

³⁰¹ Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler”, s. 404.

³⁰² Bu konuda bkz. Filiz Cicioğlu, “Azerbaycan-Ermenistan Çatışması: Kafkasya’da Bitmeyen Mücadele,” *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Derleyenler, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, 2. Baskı, ss. 309-320.

³⁰³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 7 (23.9.1993), s. 77.

³⁰⁴ *A.k.*, s. 79.

üstünlüğünün zorbalığa ve maceracılığa galip gelmemesi için bu davanın takipçisi olmaya kesin kararlı olduğunu da belirtmiştir. Çetin ayrıca Azerbaycan’a destek bağlamında Türkiye’nin elinden geldiğini yaptığını fakat oradaki iç sorunların ve iç çekişmelerin Türkiye’nin çabalarından birçoğunu sonuçsuz bıraktığını dile getirmiştir.³⁰⁵

ANAP Grubu adına söz alan Eyüp Aşık (Trabzon), Dışişleri Bakanı’nın konuşmasında “iyi dilekler, iyi niyetler, dostça ilişkiler, barış” gibi kelimeleri geçmesine karşın somut ifadelerin bulunmadığını belirttikten sonra, hükümetin “Türkiye’nin tarihi düşmanı olan Ermenistan’a” yönelik politikasını eleştirmiştir. Ermenistan’a yardım etmek suretiyle Ermenistan’ı masaya oturtacağını düşünmenin yanlışlığına işaret eden Aşık, “biz Ermenistan’a müdahale edemeyiz, edersek karşımızda Kızıl Ordu’yu buluruz demek” suretiyle de Ermenistan’a işgal konusunda “cesaret verildiğini” söylemiştir. Aşık Türkiye’nin Azerbaycan’da referandum istemesini de eleştirmiş, Ebulfeyz Elçibey’in Cumhurbaşkanlığı pozisyonunun referanduma götürülmesini istemenin demokratik düşünce, mantık, kardeşlik, komşuluk ilkeleriyle uyuşmadığını dile getirmiştir. Aşık konuşmasında ayrıca hükümetin 700 bin göçmenin bulunduğu bir bölgeye 2 bin çadır göndermek ve Rusya’nın bölgeye asker göndermesini kabullenmek gibi önemli hatalar yaptığını vurgulamıştır.³⁰⁶

CHP Grubu adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), ANAP iktidarı döneminde Kızılordu’nun Bakü’ye girmesi karşısında yapılan açıklamaları gündeme getirerek bu dönemde de soruna ilişkin hatalar yapıldığını, “onlar Şii, biz Sünniyiz, onlar İran’a daha yakın” gibi talihsiz açıklamalar dahi yapıldığını belirtmiştir.³⁰⁷ Konuşmasının ilerleyen kısmında Eler, uluslararası hukukta “yakında vuku bulacağı önceden anlaşılan bir saldırı hakkında açık deliller ve emareler olması” durumunda bir ülkenin kendini savunma hakkı olduğunu gündeme getirerek Suriye, İran ve Ermenistan’daki bölgelerden hareketle Türkiye’ye karşı düzenlenen saldırıların bu çerçevede görülebileceğini ve bu durumda hükümetin görüşünün ne olduğunu merak ettiğini söylemiştir. Eler ayrıca, Hükümetin denge kurmak uğruna Azerbaycan’la Ermenistan’ı eş tutma politikasını da eleştirerek, bazı soruları gündeme getirmiştir: Azerbaycan’da yatırım yapan Türk iş adamlarının son gelişmelerden sonra durumları ne olacaktır?, Haydar Aliyev nasıl oldu da Azerilerin büyük bir kesimi, bu arada Ankara için de yeniden bir umut haline geldi? Cumhurbaşkanı Demirel’in Aliyev’e özel bir ilgi ve sıcaklık gösterdiğine işaret eden Eler, Aliyev’in bir süre sonra Bakü yönetimini ele geçirmesinin Demirel tarafından öngörülüp öngörülmediğini sormuştur.³⁰⁸

³⁰⁵ A.k., s. 80.

³⁰⁶ A.k., ss. 83-86.

³⁰⁷ A.k., ss. 90-91.

³⁰⁸ A.k., ss. 94-95.

SHP Grubu adına söz alan Atilla Mutman (İzmir), bölgedeki olaylara ilişkin genel bir konuşma yaptıktan sonra “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar Türk nüfus bölgesi” ifadesinin zamanla Türkiye’nin aleyhine kullanılan bir slogan haline geldiğini ve bu söylemden geri adım atmanın olumlu bir gelişme olduğunu dile getirmiştir.³⁰⁹ DYP Grubu adına söz alan Orhan Kilercioğlu (Ankara), Azerbaycan konusunun “milli bir politika” olduğunu belirterek bu ülkenin Türkiye açısından öneminin sadece kardeşlik, tarihi ve kültürel bağlarla sınırlı olmadığını aynı zamanda coğrafi konumuyla da ilgili olduğunu belirtmiştir. Bu ülkenin Kafkasya’da Hazar Deniziyle Ermenistan arasında önemli bir coğrafi konuma ve bu konunun ortaya koyduğu jeopolitik değerlere sahip olduğuna değinen Kilercioğlu, Azerbaycan’ın Türkiye’nin uzun dönemli Orta Asya politikasıyla da çok yakından ilgili olduğunu vurgulamıştır.³¹⁰ Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki gerilimin Türkiye’nin güvenliği açısından bir tehdit olacağını da belirten Kilercioğlu, “Ermenilerin soruna hiçbir zaman barışçı bir çözüm bulunmasını istemediklerini” hatırlatarak bu yayılmacı politikanın kendilerine yükleyeceği ağır bedelleri de kendilerine hatırlatmak gerektiğini ifade etmiştir.³¹¹

RP Grubu adına söz alan Zeki Ergezen (Bitlis), hükümetin Ermenistan’a buğday vermesini eleştirerek “Ermenistan’a buğday vermeye gelince insanlığınız kabarıyor, Müslümanlığınız kabarıyor da, yaralılarını taşımak için dört tane helikopter isteyen Azerbaycanlı kardeşlerime o helikopterleri vermeye geldiğiniz zaman insanlığınız niye kayboluyor” ifadelerini kullanmıştır.³¹² Ergezen ayrıca, Mersin’den Ermenistan’a giden sandıklarda silah olduğunu belirterek bunların denetlenmesi noktasında hükümetin sandıklara ilişkin beyan mahiyetinde yapılan açıklamayı yeterli görmesini de eleştirmiştir.³¹³ Eleştirilerini daha da genişleten Ergezen, “yetmiş yıldır Yurtta Sulh Cihanda Sulh diye diye Azerbaycan’ı verdiniz, Kıbrıs’ı sulandırdınız, ecdadımızın son kalesi olan Bosna Hersek’i de Batılılara peşkeş çektiniz” ifadelerinde bulunmuş, hükümete “Türkseniz Türklüğünüz için müdahale edin, Müslümansanız Müslümanlığınız için müdahale edin bunu da yapamıyorsanız insanlığınız için müdahale edin” çağrısı yapmıştır.³¹⁴

Daha sonra söz alan Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas), Azerbaycan’ın 3,5 milyonluk Ermenistan karşısında düştüğü zor durumun büyük ölçüde sebebinin Türkiye’yi idare eden iktidar olduğunu söyledikten sonra, iktidarın dünya ile birlikte hareket etme kararının hiçbir zaman müdahale etmeme anlamına geldiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin vermiş olduğu sözleri yerine getirmemekle demokratik yollarla iktidara gelmiş olan idarecileri zor durumda

³⁰⁹ A.k., s. 97.

³¹⁰ A.k., s. 98.

³¹¹ A.k., s. 101.

³¹² A.k., s. 102.

³¹³ A.k., s. 104.

³¹⁴ A.k., s. 104.

bıraktığını söyleyen Yazıcıoğlu, bilinçli bir şekilde demokratik yollarla gelmiş olan iktidarın bertaraf edildiğini ve bu durumun sonucu olarak Azerbaycan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu'na itildiğini ifade etmiştir.³¹⁵ Muharrem Şemsek (Çorum), Türkiye'nin "adeta düşmanlıklar çemberiyle" çevrilmiş durumda olduğunu, "Türk'ün Türk'ten başka dostu olmadığını" vurguladıktan sonra bölgedeki gelişmelere ilişkin önceki konuşmacılara benzer değerlendirmelerde bulunmuştur. Azerbaycan meselesinin milli bir dava olduğunu belirterek bütün partilerin ittifakı ile derhal bir "Azerbaycan bildirisi" yayımlanması gerektiğini belirtmiştir.³¹⁶ Daha sonraki süreçte Hikmet Çetin suçlamalara ilişkin cevap mahiyetinde bir konuşma yapmış ve konuşmaların ardından yapılan oylamada Azerbaycan'da meydana gelen son gelişmeler karşısında hükümetin izlediği dış politika konusunda genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 29.9.1993 tarihli 9. Birleşiminde Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında önerenin görüşülmesine başlanmıştır. Önerge sahibi sıfatıyla söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), Türkiye'nin "hala ilmi, gerçekçi, milli kültür ve hedefler temelinde oturtulmuş, uzun vadeli bir Asya politikası" olmadığına işaret etmiştir. Türkiye'nin dünya ile beraber hareket etmek uğruna uyguladığı politikaların kendisine dayatılan politikalar olduğunu, bunları yeniden gözden geçirmek zorunda olduğunu belirtmiştir.³¹⁷ Şemsek, Azerbaycan konusunda da bazı önerilerde bulunmuştur: bütün siyasi partilerin imzasıyla bir Azerbaycan bildirisinin yayımlanması, Azerbaycan'ın işgalinin bir iç politika malzemesi yapılmaması ve milli bir politika izlenmeli, gerektiğinde kullanılmak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerini kullanmak üzere Hükümete yetki verilmesi, Ermenistan'la her türlü ilişkinin askıya alınması, Türk alemi ile daha iyi ilişkiler için Dünya Türkleri Bakanlığı kurulması ve Azerbaycan'a yönelik her türlü söz ve taahhütün yerine getirilmesi.³¹⁸

Daha sonra söz alan Recep Kırış (Kahramanmaraş), Azerbaycan meselesinin sadece Kafkasları ve Azerbaycan halkını ilgilendirmediğini en az onlar kadar, hatta belki onlardan çok daha fazla bir şekilde Türkiye'yi de ilgilendiren bir mesele olduğuna işaret etmiştir. Türkiye açısından konunun PKK'nın Ermenistan tarafından desteklenmesi bağlamında güvenlik, verilen sözlerin tutulması bağlamında itibar, bölgedeki petrol bağlamında menfaat boyutu olduğunu vurgulamıştır.³¹⁹ ANAP Grubu adına söz alan Eyüp Aşık (Trabzon), iktidar partilerini eleştirmiş ve ardından Türkiye'nin Azerbaycan halkı yerine bile savaşıma mecburiyetinin bulunduğunu ve büyük devlet olma gereğinin de bu olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin böyle bir politikayla karşı karşıya kalmasının ardında da hükümetin politikalarının yattığını söylemiştir.³²⁰

³¹⁵ A.k., ss. 109-110.

³¹⁶ A.k., s. 113.

³¹⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 9 (29.9.1993), s. 215.

³¹⁸ A.k., ss. 216-217.

³¹⁹ A.k., ss. 217-218.

³²⁰ A.k., s. 223.

SHP Grubu adına konuşan Atilla Mutman (İzmir), Kafkasya'daki gelişmelerden hükümeti sorumlu tutmanın yanlış olduğunu, gerçek durumu anlamak için Azerbaycan iç politikasındaki gelişmeleri incelemekte yarar olduğunu dile getirmiştir. Bağımsız bir devlet olan Azerbaycan'ın tamamıyla iç meselesi olan gelişmeler karşısında etkili ve yönlendirici olmadığı gerekçesiyle Türk dış politikasını hatalı görmenin mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Azerbaycan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu'na girmesine karşı çıkmanın da doğru olmadığını belirten Mutman, konuşmasının ilerleyen kısımlarında Orta Asya'daki petrol ve doğal gaz rezervlerinin aktarımı konusunda Türkiye'nin üstleneceği rolün önemine de değinmiştir.³²¹

DYP Grubu adına söz alan Orhan Kilercioğlu (Ankara), olaylar konusunda genel bir konuşma yapmış, Türkiye'nin silahlı müdahale olasılığına ilişkin bir durumun BM hükümlerinde net bir şekilde belirlendiğini ve bu konuda ciddi bir analiz yapılması gerektiğini belirtmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Ermenistan hududuna çok yakın yerlerde olduğunu Kilercioğlu bunun Ermenistan tarafından bir caydırıcılık olarak algılanabileceğini ifade etmiştir.³²²

CHP Grubu adına söz alan Ali Dinçer (Ankara), hükümetin Azerbaycan ve bölge politikasına yönelik eleştirilerde bulunarak, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin Azerbaycan ile ilgili yaklaşımının, “eşine ender rastlanan büyük bir dış politika iflası” olduğunu savunmuştur. Bu durumu “yüz kızartıcı cinsten acı bir fiyasko” olarak niteleyen Dinçer bu fiyaskoların yaşanmadığı ve Azerbaycan'ın güçlü bir devlet haline getirildiği bir durumda Türkiye'nin önemli avantajlar sağlayacağını, güçlü bir Azerbaycan'ın PKK'ya destek veren Ermenistan ve İran'ı rahatlıkla dengeleyebileceğini vurgulamıştır.³²³

RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), genel bir dış politika eleştirisi yaparak dış politikada başarının tek şartı olarak “şahsiyetli dış politikaya” işaret etmiştir. Batıya rağmen ortaya konan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı şahsiyetli dış politikaya örnek olarak sunan Esengün, Azerbaycan'da karşı karşıya olunan başarısızlığın da dış politikadaki pasifliğin bir parçası olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır.³²⁴ Dış politikadaki bu pasifliğin Türkiye'nin Azerbaycan'ı Rusya'nın kontrolüne bırakmasıyla sonuçlandığını belirten Esengün, geline nokta Türkiye'nin soruna ağırlığını koyarak, Rusya ile birlikte hareket etmekten vazgeçip Kızılordu'nun Azerbaycan'a girmesine şiddetle karşı çıkması gerektiğini söylemiştir. Bu politikanın yanı sıra Rusya ve Ermenistan'ı dengeleme bağlamında İran'la “asgari müşterekte” birleşmenin yollarının aranmasını da önermiştir. Esengün konuşmasının sonunda TRT'de yayımlanan Ermenilere ilişkin acındırıcı görüntüleri de eleştirerek bunun Ermenistan'a buğday vermenin alt yapısını hazırlamak için yapıldığını söylemiştir.³²⁵

³²¹ A.k., ss. 227-228.

³²² A.k., s. 232.

³²³ A.k., ss. 235-237.

³²⁴ A.k., s. 240.

³²⁵ A.k., ss. 242-243.

Daha sonra söz alan Devlet Bakanı İbrahim Tez (Ankara), hükümete yönelik eleştirilere cevap vermiş ve ardından Türkiye'nin Azerbaycan'daki soruna yönelik temel politikasının çözüm arayışlarında mevcut uluslararası mekanizmaların desteklenmesi olduğunu belirtmiştir.³²⁶ Bakanın ardından söz alan Zeki Ergezen (Bitlis), hükümeti Azerbaycan'dan çok Ermenistan'a yardım etmekle suçlamış, hükümeti istifaya davet etmiştir. Ergezen Cumhurbaşkanının Kızılordu'dan çekindiğini açıklamasını da eleştirmiş, korkan değil korkulan bir Cumhurbaşkanı görmek istediklerini belirterek, Kızılordu'nun gerçekte İslam kültüründen korktuğunu ve bu bağlamda Refah Partisi'nin gelişmesini hazmedemediğini söylemiştir.³²⁷

Daha sonra söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş), “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk dünyası” ibaresinin Sovyetler rahatsızlık duydu diye geri alınabileceği yorumlarından rahatsızlık duyduğunu, bunun milli dış politikayla bağdaşmadığını ifade etmiştir. Türkiye'nin bir “politikasızlık” ile karşı karşıya olduğunu ve bunun çözümü konusunda acilen bir “dış politika enstitüsü” kurulması gerektiğini, politikaların ilmin ışığı dışında yürütülmesi halinde herkesin kendi kafasına göre politika izleyeceğini dile getirmiştir.³²⁸ Bütün'ün konuşmasının ardından genel görüşmeler tamamlanmıştır.

2.2.3.2. Toplumdaki Ahlaki Çöküntü ve Aile Yapımızı Tehdit Eden Sorunlar Konusunda Genel Görüşme (8/7)

Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) ve 12 arkadaşı tarafından 23 Kasım 1993 tarihli 31. Birleşimde toplumdaki ahlaki çöküntü ve aile yapısını tehdit eden sorunlar konusunda genel görüşme açılması için önerge dilekçesi verilmiştir. Şendiller ve arkadaşları meclise sundukları görüşme önergesinin dilekçesinde toplum yapısında meydana gelen ahlaki tahribatın milletin temeli olan ailenin geleceğini tehlikeye soktuğu öne sürülmüş, bir kısım basın, televizyon ve sinema Batı'daki ahlaksızlığı Türkiye'ye “taşımaya” marifet saymakla” eleştirilmiştir. Dilekçede özel bir televizyon kuruluşu “inançsızlığı ve ahlaksızlığı evlere ocaklara sokmakla” suçlanmış, İstanbul başta olmak üzere bir çok şehrin “yabancı kadın istilası” altında olduğu belirtilmiştir. Sarp kapısının açılması ile birlikte Karadeniz bölgesine yönelik Rus hayat kadınlarının “akınına” dikkat çekilerek “Hopa-Ordu güzergahındaki şehirlerde caddeler, sokaklar ve otellerin açıktan fuhuş yapılan yerler haline geldikleri” vurgulanmıştır. Fuhuşun giderek bir sektör haline geldiği vurgulanan dilekçede Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın aileyi her türlü menfi saldırıdan koruyacak tedbirler geliştirmesi önerilmiştir.³²⁹

³²⁶ A.k., s. 246.

³²⁷ A.k., ss. 248-250.

³²⁸ A.k., ss. 252-253.

³²⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 31 (23.11.1993), ss. 111-112.

Aynı tarihte Yasin Hatipoğlu'nun başkanlık ettiği Genel Kurul'un 31. Birleşiminde ilgili önerenin öngörüşmelerine başlanmıştır. Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Türkan Akyol, dilekçede geçen “toplumdaki ahlaki çöküntü kavramından neyin kastedildiğini anlamakta zorluk çektiğini” belirttikten sonra, Türk aile yapısında önemli değişikliklerin olduğunu fakat bunların çöküntü anlamına gelmediğini kentleşme ve eğitim gibi unsurlardan kaynaklandığını ifade etmiştir.³³⁰ ANAP Grubu adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), aile sorunlarına değindikten sonra ülkede 1985'ten itibaren yaygınlaşmaya başlayan AIDS'in PKK'dan daha tehlikeli olduğuna işaret etmiştir. AIDS vakalarının halktan gizlenmemesi gerektiğini de belirten Dumankaya, halkın eğitimi ve İslami terbiyenin ön plana çıkarılmasıyla “bu belanın” önüne geçilebileceğini belirtmiştir.³³¹

RP Grubu adına söz alan Lütfi Doğan (Gümüşhane), “yüzde 99'u, belki yüzde 99,999'u İslam dinine inanan” toplumun ciddi bir ahlak sorunu ile karşı karşıya kaldığını vurgulayarak bunun en önemli nedeninin iyi bir eğitim verilememesi ve ilmin, ahlakın, inancın üstünlüğünün aşıl原因aması olduğunu söylemiştir. Kültür sanat adı altında “edep dışı şeylerin sergilenmekte” olduğuna da değinen Doğan, bunların memleket evladının “nezih dimağlarını” tahrip ettiğini ve bunları önleyecek tedbirler alınması gerektiğini ifade etmiştir.³³² Doğan'ın konuşmasının ardından sürenin sona ermesi nedeniyle öngörüşmeler daha sonraki bir tarihe ertelenmiş, Genel Kurulun 31.11.1993 tarihli 34. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında öngörüşmeler kaldığı yerden devam etmiştir.

DYP Grubu adına söz alan Süleyman Ayhan (Çanakkale), kitle iletişim araçlarının “insanların teker teker bilgili kabiliyetli iyi ahlaklı ve çalışkan olmaları yönünde iyi düzenlenmemeleri” halinde insan unsurunun anadan ne kadar sağlam doğarsa doğsun ruhen hastalanmaması, maddeten yıkılmaması ve bunalıma düşmemesinin mümkün olmadığını, söylemiştir. Kültürü teşkil eden ortak değerlerin ise önce zedelenmesinin, sonra tahrip edilerek yok edilmesinin kaçınılmaz olduğunu dile getirmiştir.³³³ Ayhan, televizyon ve gazetelerin başı çektiği bu sürecin sonunda “azgın bir kültür değişimi ile irfanları karartılan ruhları çalınan” insanların barlarda, pavyonlarda diskoteklerde yaşamayı kendilerine göre çağdaş bir hayat tarzı saydıklarına dikkat çekmiştir.³³⁴ Bu tablodan kurtulma noktasında aile ve eğitim politikalarının, TRT'nin yayın politikalarının derhal gözden geçirilmesi gerektiğini, söylemiştir. İleride çocuğunu reddedecek bir aile oluşmaması için sağlıklı sonuç vermeyecek

³³⁰ A.k., ss. 113-117.

³³¹ A.k., ss. 121-122.

³³² A.k., ss. 123 ve 125.

³³³ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 34 (30.11.1993), s. 361.

³³⁴ A.k., ss. 362-363.

evliliklere asla izin verilmemesini isteyen Ayhan, devletin hem kişisel hem sosyal ahlakın kurulmasında öncü rol oynamasını, çocukların televizyonlar aracılığıyla yayılan “sevimli papaz” imajı sayesinde beyinlerinin yıkanmasının önüne geçilmesini, uyuşturucu, alkol ve kadın gibi kötü alışkanlıkları yeni nesle bulaştıracak faaliyetlere izin verilmemesini önermiştir.³³⁵

Daha sonra SHP Grubu adına söz alan Ali İbrahim Tutu (Erzincan), değişimin olumsuz etkilerinden toplumu korumak gerektiğine işaret ederek, bunun olaylara bütüncül bakmakla olabileceğini, bireysel sorunların toplumsal sorunlardan soyutlanamayacağını dile getirmiştir. Bu noktada ekonomik kalkınmanın hayli kritik bir önemi olduğunu söyleyen Tutu, mevcut ekonomik dengesizliklerin “ailelerin yapısını derinden etkilediğine” dikkat çekmiştir.³³⁶ Bu nedenleri ıskalayarak 1994’te Dünya Aile Yılı’nın kutlandığı bir dönemde Türk toplumunun ahlaki bir çöküntü içinde olduğunu ilan etmenin, Türk toplumuna yapılmış en büyük haksızlık olduğunu ifade etmiştir.³³⁷ Tutu ayrıca, böylesi bir çöküntüden bahsetmenin din tacirliği ve Mustafa Kemal’le birlikte başlayan reformları eleştirmek olduğunu belirtmiştir:

Parçalanıp yok olmakta olan Osmanlı İmparatorluğu can çekişirken, her türlü yozlaşma ve bozuşmaya tanık olan toplum, tüm dünya karşısında bir mucizeyi başarmıştır. Mustafa Kemal önderliğindeki kuvayi milliye ruhuyla başlatılan Ulusal Kurtuluş Savaşının hedefi de, çağdaş dünyanın değer yargılarına ulaşmak, uyuşmak ve buluşmak değil midir? Nitekim, yurdumuzun düşman işgalinden kurtarılmasından sonra, savaşın yeni başladığını ilan eden Mustafa Kemal, toplumu, ümmetçilikten ulusçuluğa, teokratiklikten demok-ratliğe, cumhuriyete, şeriatçılıktan laikliğe ve insan haklarına dayalı hukuka, ortaçağ eğitiminden çağdaş ve laik pozitif eğitime, Osmanlıcadan, sadeleş-tirilmiş Türkçeye kavuşturmamış mıdır? Erkeğin esiri olan kadını haremde çıkarmak ve toplumda layık olduğu yere kavuşturmak gibi, her biri destanlar yaratacak devrimler gerçekleştirmemiş midir? Onun önderliğinde, yurdun dört bir yerinde çağdaş dünyayı yakalayabilmenin ve onun erdemlerini özümseyebil-menin gayreti içinde bir eğitim seferberliği, bir ulusal endüstrileşme faaliyeti başlatılmıştır. Mustafa Kemal’in ölümünden kısa bir dönem sonrasına kadar devam eden bu gayretler, daha sonra gelen siyasal iktidarlarca, politik oy uğruna ödünler vererek zayıflatılmıştır. Ekonomide dayatmacı liberalciliğe, ulusal eğitimde köy enstitülerini dışlamaya, derken, eğitimi iki başlılığa sürükleyecek olan, fazladan imam-hatip okulları, Kur’an kursları, zorunlu din dersi eğitimi, yine fazladan ilahiyat fakülteleri ve bunlara dayalı, denetimsiz tarikat yurtları, oy için din tacirliği sayesinde Atatürk’ün başlattığı savaşı alt etmek için var güçleriyle çalışmışlardır. Toplumumuzun ahlakî çöküntüsü olarak önümüze getirilen ve din duygularını istismar eden laiklik düşmanı bu

³³⁵ A.k., ss. 363-364.

³³⁶ A.k., ss. 366-367.

³³⁷ A.k., s. 367.

*zihniyetlerin ahlak anlayışı, kadının eteğini aşamamıştır. Bu zihniyet, halkın dinî duygularını, siyasî ve ticarî amaç uğruna istismar etmektedir. ... Günümüz Türkiye'sinde Mustafa Kemal'in başlatmış olduğu savaş, bütün şiddetiyle devam ediyor; kökten dinci, teokratik devletçi güçlerle, demokratik ve cumhuriyetçi güçler... Şeriatçılıkta, çağdışı eğitimde ısrarcılık yapan bu güçler, Türkiye Cumhuriyetinin demokratik bir yapıda güçlenmesini istemeyen İslam ülkeleri ve Ortadoğu'da çıkarları olan emperyalist güçler tarafından desteklenmektedir; markla, dolarla, riyalle desteklenmektedir.*³³⁸

Tutu'nun ardından söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) de televizyon kanallarının ahlaki yapıya, manevi değerlere ve aile temellerine savaş açtığına dikkat çekerek TRT'de Türk toplumunun ahlaki yapısını ve aile bütünlüğünü güçlendirecek yayınlar yapılması gerektiğini dile getirmiştir.³³⁹ Şendiller ayrıca SHP sözcüsünün “önergeyi laiklik düşmanlarının verdiği” şeklindeki ifadesini üzüntüyle karşıladığını ifade etmiştir.³⁴⁰ Konuşmaların ardından yapılan oylamada önergeye ilişkin genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

Genel Kurulun 7.12.1993 tarihli 37. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemlî'nin başkanlığında önergenin görüşülmesine başlanmıştır. RP Grubu adına söz alan Lütfi Doğan, ahlakın kaynağının ilahî olduğundan bahsederek terör başta olmak üzere Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu bir çok sorunun temelinde ahlaki çöküntü olduğunu ifade etmiştir.³⁴¹ ANAP Grubu adına söz alan Mustafa Parlak (Rize), ahlak konusunda genel bir konuşma yaptıktan sonra cinsellik konusunda ciddi sorunların olduğunu ve cinselliğin rahatça tartışılması adı altında “anormalliklerin teşhiri, gizlice telkini ve teşviki” yoluna gidildiğini belirterek aile yapısının tahribatın ve parçalanmanın eşliğinde olduğunu söylemiştir. Karadeniz bölgesinde artan fuhuş konusuna da değinen Parlak, öngörüşmeler sırasında hükümetin olayların boyutunun bilinmediği ve önlem almanın mümkün olmadığı tespitlerine katılmadığını belirtmiştir. Aksine böylesi bir durumun bölgede ahlaki değerlerin zayıflamasına uygun bir zemin yaratılmış ve suça müsait bir ortam meydana getirilmiş olmasının sonucu olduğunu dile getirmiştir. Bunu önlemenin yolunun da böylesi bir ortama imkân sağlayan yerler ve kişilere ağır cezalar getirilmesinden geçtiğini söylemiştir.³⁴²

DYP Grubu adına söz alan Süleyman Ayhan (Çanakkale), ahlak sorunlarına ilişkin genel bir konuşma yapmış ve ahlaki yozlaşmada en büyük kabahatin Milli Eğitim'de olduğunu, Aile Araştırma Kurumu'nun da ismi değiştirilerek ortadan kaldırıldığını belirtmiştir.³⁴³ Daha sonra CHP Grubu adına

³³⁸ A.k., ss. 368-369.

³³⁹ A.k., s. 373.

³⁴⁰ A.k., ss. 373-375.

³⁴¹ A.k., ss. 341-343.

³⁴² T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 37 (7.12.1993), ss. 346-347.

³⁴³ A.k., s. 352.

söz alan Mehmet Seviçen (İstanbul), Ayhan'ın Milli Eğitim'i suçlamasına katıldığını belirterek, söz konusu durumdan aynı şekilde mevcut hükümetin de sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Seviçen Karadeniz bölgesine gelenlerin “çok az” bir kısmının fuhuş amacıyla geldiğini, asıl gayenin ekonomik olduğunu vurgulayarak bunların aynı kefeye konulmaması gerektiğini söylemiştir.³⁴⁴

SHP Grubu adına söz alan Ali İbrahim Tutu (Erzincan), öngörüşmeler sırasındaki tespitlerini tekrarlayarak Türk toplumunun bir ahlaki çöküntü içinde olduğunu peşinen kabul eden bu önerenin Türk toplumuna büyük haksızlık olduğunu altını çizmiştir.³⁴⁵ Tutu öngörüşmeler sırasında yaptığı gibi Sivas olaylarını bir kez daha gündeme getirerek vekiller arasında kısa süreli tartışma yaşanmasına da yol açmıştır. Sorunun ekonomik olduğunu yeniden vurgulayan Tutu, “ahlaki çöküntü ve bozuşmayı kadın cinselliğine bağlamanın dikkatleri asıl sorunlardan uzaklaştırmaya çalışma” politikası olduğunu dile getirmiştir.³⁴⁶

Tutu'nun ardından söz alan Devlet Bakanı Türkan Akyol, Parlak'ın Aile Araştırma Kurumu'nun kaldırıldığına yönelik iddiasının bilgi eksikliğinden kaynaklandığını böyle bir durumun söz konusu olmadığını, bahsi geçen kurumun sadece yeni bir statüye kavuşturulduğunu belirtmiştir. Akyol, aile konusunda yaptıkları çalışmalardan ayrıntılı olarak bahsettikten sonra, hükümetin “aile kaldırıldı ve aile için çalışmalar durduruldu” şeklinde eleştirilmesine katılmadığını söylemiştir.³⁴⁷

Daha sonra söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), yetişen neslin “yalancı tatminler” arkasına takılmasının ardında ruh boşluğu yattığını ve bu boşluğun arkasında köyden kente göçten basılı ve görsel neşriyata kadar bir çok faktörün rol oynadığını dile getirmiştir. Şemsek, 200 yıldan beri Türk ailesinin “milli ve tarihi rotasından çıkarılmaya çalışıldığına” bunun da aile planlaması, eşitlik, feminizm, laiklik gibi mevzularda yersiz tartışmalar çıkarılarak yapıldığına işaret etmiştir. Aile planlaması konusuna da değinen Şemsek, evlendirme fonu, doğum yardımı, çocuk yardımı gibi düzenlemelerin yapılmasını ve “ikinci çocuktan sonrakilerin istenmeyen çocuklar olduğu” algılamasının değiştirilmesini önermiştir.³⁴⁸

Genel görüşme üzerinde son olarak söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), Ali İbrahim Tutu'nun konuşmasından hareketle yüzde 99'u Müslüman olan bir ülkede, Müslüman bir topluluğu suçlamaya kimsenin hakkı olmadığını dile getirmiştir.³⁴⁹ Kumaş'ın konuşmasının ardından ahlaki çöküntü ve aile yapısını tehdit eden sorunlar konusundaki genel görüşme tamamlanmıştır.

³⁴⁴ A.k., ss. 354-355.

³⁴⁵ A.k., s. 359.

³⁴⁶ A.k., s. 363.

³⁴⁷ A.k., s. 368.

³⁴⁸ A.k., ss. 369-372.

³⁴⁹ A.k., s. 374.

2.2.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Genel Görüşmeler

Bu yasama yılında 20 genel görüşme önergesi verilmiş, bunlardan kaç tanesi için 4 öngörüşme yapılırken, 2 tanesine ilişkin genel görüşme açılmıştır. Açılan genel görüşme konuları ise Gümrük Birliği ve Çeçenistan sorunu olmuştur.

2.2.4.1. Gümrük Birliği Konusunda Genel Görüşme (8/55, 58, 60, 61)

19. Dönemin gündemindeki en önemli konulardan birisi Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılmasıdır. 12 Eylül 1963'te Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imzalanan Ankara Anlaşması ekonomik anlamda Türkiye'nin bu toplulukla ilişkilerinde hazırlık, geçiş ve Gümrük Birliği aşamalarını öngörüyordu. Hazırlık dönemi 23 Kasım 1970'te imzalanan Katma Protokol ile sona ermiş, uzun süren bir geçiş döneminin ardından Gümrük Birliği Anlaşmasının imzalanması gündeme gelmiştir.³⁵⁰ Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde önemli bir aşamayı temsil eden Gümrük Birliği Anlaşması 6 Mart 1995'te Türkiye-AB Ortaklık Konseyi tarafından kabul edilmiş ve 13 Aralık 1995'te de Avrupa Parlamentosunda onaylanmıştır.³⁵¹ Anlaşma “sanayi mallarında gümrük vergisi, miktar kısıtlamaları ve her türlü eş etkili tedbirlerin taraflar arasında kaldırılması,” gümrükler ve dış ticaret mevzuatından uyumlaştırmaya gidilmesi, Gümrük Birliği'nin uygulanması dolayısıyla doğan ihtiyaçlar bağlamında Türkiye'ye mali yardım yapılması gibi hususları içeriyordu.³⁵² Tarım ürünleri hariç sanayi ve tekstil ürünleri konusunda önemli ticari serbestlikler getiren Gümrük Birliği, Türkiye'de özellikle Türk sanayisini zarara uğratacağı gerekçesiyle önemli eleştirilerle karşılaşmıştır.

Kamran İnanc (Bitlis) ve 12 arkadaşı, Muharrem Şemsek (Çorum) ve 11 arkadaşı, Bülent Ecevit (Zonguldak) ve 9 arkadaşı ve Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) ve 9 arkadaşı tarafından Gümrük Birliği konusunda genel görüşme açılması için verilen dilekçelerin birleştirilerek görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Genel Kurulun 21.2.1995 tarihli 77. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında bu dilekçelerin görüşülmesine başlanmıştır. Öngörüşmelerde hükümet adına söz alan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne alınmış olması karşılığında, Kıbrıs'da ödün verildiği ve bu önemli gelişmeler konusunda Hükümetin ciddi bir açıklama yapmadığı yönündeki iddiaları cevaplamıştır. Karayalçın, Kıbrıs konusunun Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Gümrük Birliği yoluyla girmesiyle ilişkilendirilmesinin yeni olmadığını, uzun bir süredir gündemde olduğunu belirtmiştir.³⁵³ Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyelik sürecine tarihsel olarak değinen

³⁵⁰ İ. Reşat Özkan, “Yeni Dünya Düzeni İçinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği,” *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 32, Ocak Şubat 1995, s. 23.

³⁵¹ William Hale ve Gamze Avcı, “Türkiye ve Avrupa Birliği: Üyeliğe Doğru Uzun Yol,” *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, Derleyenler, Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2002, s. 65; Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, “AB'yle İlişkiler,” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*, Derleyen, Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 336-337.

³⁵² Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, *a.g.k.*, ss. 338-339.

³⁵³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 77, (21.2.1995), s. 370.

Karayalçın, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine girmesiyle Kıbrıs arasında bağlantı kurulacağına ilişkin izlenimler yaratıldığında çok açıklıkla bunun kabul edilmeyeceğini” dile getirdiğini vurgulamıştır. AB’nin Güney Kıbrıs’la müzakerelerinin başlayacağı tarih veya zaman dilimi tespit etmesi ve bu doğrultuda bir açıklamada bulunması halinde Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasında bütünleşme yönüne gidilmesinin kaçınılmaz olacağının hükümet tarafından AB dönem başkanı Alain Juppe’ye bildirildiğini ifade etmiştir.³⁵⁴

Hükümetin ciddi bir açıklama yapmadığı eleştirilerine de katılmadığını belirten Karayalçın, gerekli açıklamaların yapıldığının altını çizmiştir. Karayalçın ayrıca, Gümrük Birliği’nden ne anladıklarına da değinerek hükümet olarak hiçbir biçimde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Gümrük Birliği yoluyla girişini “bir basit ticari işlem” çerçevesinde görmediklerini ifade etmiştir. Gümrük Birliğinin son derece kapsamlı olmasını ve AB ile bütünleşmeyi sağlayacak sürecin başlangıcı olmasını umut ettiklerini dile getirmiştir. Karayalçın’a göre, Gümrük Birliği aslında “tam üyeliğe” yakın bir işleyiş öngörmekte, kurumsal işbirliği ve siyasi işbirliğinin temel işaretlerini talep etmekte ve bütün komisyonlarla tam bir bağlantı öngörmektedir.³⁵⁵

ANAP Grubu adına söz alan Kamran İnan (Bitlis), Gümrük Birliği konusunda “bir kavram kargaşası yaşandığını” Ankara Anlaşmasından itibaren 30 yıllık süreçte Avrupa Birliği’ne girmeye çalışıldığını hatırlatmıştır. Hükümetin 30 yıldır Türkiye’nin gündeminde bulunan bu meseleyi “halledeceğiz ve Gümrük Birliği’ne gireceğiz” ifadesinde bulunarak Avrupa Birliği’ne girmekle Gümrük Birliği’ne girmeyi birbirine karıştırdığını savunmuştur.³⁵⁶ Gümrük Birliği konusunda ciddi sorunların da olduğunu işaret eden İnan, bunların başında Gümrük Birliği’nin 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren bütünüyle işlemesi neticesinde gerek gümrük vergileri gerek fonlardan 2,8 ila 3 milyar dolarlık kaybın olacağı gelmektedir. Bu kaybın telafisi yolunda düşünülen tedbirler arasında en ufak bir hüküm olmadığını dile getirmiştir. İnan, Gümrük Birliği’ne girme noktasında Yunanistan’ın vetosunu çekmesine karşılık Kıbrıs Rum Kesimi ile “tam üyelik müracatı görüşmelerinin” 1996’da yapılacak hükümetler arası toplantıdan sonra 6 ay içinde yapılmasının kabul edildiğine dikkat çekmiştir. 1990’da Güney’in yaptığı tam üyelik müracatının sadece Güney Kıbrıs için değil tüm Kıbrıs için olmasının durumu daha da tehlikeli bir hale soktuğunu söyleyen İnan bu durumda hükümetin “biz Kuzey Kıbrıs’la ekonomik bütünleşmeye gideriz” restinin bir anlamı kalmadığını belirtmiştir.³⁵⁷

³⁵⁴ A.k., s. 373.

³⁵⁵ A.k., s. 376.

³⁵⁶ A.k., s. 377.

³⁵⁷ A.k., s. 378.

İnan, hükümette gündemdeki bazı meselelerin halledilmemiş olmasını o zamanki hükümetlerin beceriksizliğine başarısızlığına bağlayarak “biz bunu hallederiz” gibi bir eğilimin ortaya çıktığını öne sürmüştür. Bunun arkasında da içerideki büyük meseleler altında ezilmiş ve boğulmuş olmanın neticesi, Türk kamuoyunun dikkatlerini “dışarıya çevirmek” kaygısı yattığını ve bunun çok “tehlikeli bir eğilim” olduğunu savunmuştur. Hükümetin bazı konuları mesele olarak ortaya çıkarmak gibi bir yanlış yaptığına da değinen İnan, Türkiye’nin bir Kıbrıs meselesi olmadığına, su meselesi olmadığına işaret ederek “neden güneydeki komşularımız kendi petrol meselelerini bizlerle paylaşmak ihtiyacı hissetmiyor da, ben kendi suyumı paylaşmak ihtiyacını hissediyorum” sorusunu sormuştur.³⁵⁸

İnan, ayrıca “müstaî vaziyetteki” mevcut hükümetin 6 Martta Türkiye’yi Gümrük Birliğine sokacak oldukça önemli bir anlaşmaya imza atmasının “devlet geleneğine” uymadığına işaret ederek hükümetin yeni bir oluşuma girecekse bunu süratlendirmesini ya da 6 Mart tarihini daha ileriye atmasını önermiştir.³⁵⁹ Hükümete Zürih-Londra anlaşmalarında açık şekilde belirtilen “Türkiye’nin tam üyesi olmadığı bir milletlerarası kuruluşa Kıbrıs giremez hükmü” noktasında AB’ye bir beyanları olup olmadığı sorusunu yönelten İnan, gelinmiş olan bu noktayı bırakıp “Enosisin yolunu açmanın” 20 Temmuz 1974 müdahalesini anlamsızlaştıracağını ifade etmiştir.³⁶⁰

DYP Grubu adına söz alan Sait Kemal Mimaroglu (Ankara), Gümrük Birliği’ni Avrupa Birliğine girişin “ilk ekonomik ve siyasi adımı” olarak tanımlamış ve mali destek protokolü olmadan ve mali işbirliği Türkiye’nin istediği şartlarda olmadan Gümrük Birliği’ne dahil olunmaması gerektiğini dile getirmiştir. Kıbrıs sorununun Gümrük Birliği’ne dahil olma sürecinde ön plana çıkarılmasının yeni bir şey olmadığını Avrupa Birliği’nin 1987’deki başvurusu 14 Aralık 1989’da aldığı bir kararla “Kıbrıs meselesine bağladığını” dolayısıyla bu konuda mevcut hükümeti suçlamanın doğru olmadığını söylemiştir.³⁶¹

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Türkiye’nin Avrupa Birliğine tam üyelik istikametinde vermiş olduğu kararın “Anayasaya aykırı” olduğunu savunmuştur. Ayhan’a göre, Anayasanın 6. maddesinde “hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, bu yetki bir başkasına devredilemez” ifadesinin “Topluluk hukukunun Türkiye iç hukukuna göre üstünlük kazanacağı” durumuyla çeliştiğini ifade etmiştir. Türkiye’nin Topluluğa üye bulunan 15 ülke arasında “ilk defa tam üye olmadan bütün tavizleri veren” bir ülke olduğuna dikkat çeken Ayhan, bu tavizler sonucu tam üyelik halinde Toplulukla pazarlık unsuru olacak olan bazı imkanlarını kaybettiğini dile getirmiştir.³⁶² Ayhan ayrıca

³⁵⁸ A.k., s. 379.

³⁵⁹ A.k., s. 380.

³⁶⁰ A.k., s. 381.

³⁶¹ A.k., s. 384.

³⁶² A.k., s. 385.

Gümrük Birliği'ne girmenin Türkiye için bir mali yükü de beraberinde getireceğini ve bunların başında gümrük vergileri başta olmak üzere bazı vergilerin kalkmasıyla Türk maliyesinin yılda 3 ila 4 milyar dolar kaybedeceğini ifade etmiştir. İthalatın artmasıyla dış ticaret açığının ve dolayısıyla dış borçların artacağını, sanayi ve tarımın böyle bir sürece hazır olmaması nedeniyle bu sektörlerde yaşanan krizlerin işsizliğe yol açacağını da söylemiştir.³⁶³

Ayhan, Türkiye'nin, Topluluğun üçüncü dünya ülkelerine uygulamış olduğu faizi ve gümrükleri de uygulamak zorunda kalacağından istemediği ülkelerin malını ucuza ithal etme, dış ticarete tercih yapma hakkından mahrum kalmak gibi sorunlarla da karşılaşacağını belirtmiştir. Gümrük Birliği ile birlikte dış ticaretin büyük ölçüde Avrupa Birliği ülkeleriyle gerçekleşeceğini, bunun Türkiye'nin İslam Konferansı çerçevesinde oluşturulan İSEDAK, ve Asya'daki ECO gibi örgütlerle ilişkilerini geliştirmesini sekteye uğratacağını da dile getirmiştir. Ayhan son olarak, Başbakanın Batı'da "Efendim, bizi almazsanız, Türkiye'de köktendinciler kapınıza dayanır" ibaresini kullandığını fakat, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmek için "Müslümanlığı terk etmeyeceğini" ifade etmiştir.³⁶⁴

CHP Grubu adına söz alan Ali İbrahim Tutu (Erzincan), konuşmasının hemen başında Ayhan'ın Anayasaya aykırılık şeklindeki iddialarına katılmadığını, meclis tarafından onaylanan anlaşmalarla böyle bir sürecin ilerlediğini belirtmiştir. Tutu, Avrupa Birliği ile bütünleşmenin Türkiye'ye önemli faydalar sağlayacağını, Avrupa kimliğinin kültür emperyalizmi olarak değil, gönüllü olarak bir arada bulunan değişik kimliklere sahip halkların oluşturduğu değerler manzumesi şeklinde düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda geleneksel, maddi ve manevi değerlerin kaybının söz konusu olmayacağını hatta Avrupa kimliğinin zenginleştirilmesine katkıda bulunulacağını dile getirmiştir.³⁶⁵

Gümrük Birliği'ni de "tek taraflı gümrük indirimi" ya da "bir sömürge anlaşması olarak" tanımlamamak gerektiğini, çerçevesi Ankara Antlaşması ve Katma Protokollerle çizilmiş bulunan tarafların ekonomik ve ticari işbirliğiyle desteklenen karşılıklı çıkar ve tavizlerin bir bütünü olarak görmek gerektiğini söylemiştir. Bu bağlamda Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesiyle başta tekstil olmak üzere Avrupa Birliğinin ülkemize uygulamakta olduğu miktar kısıtlamaları yani kotaların kalkacağına, sanayici ve ihracatçıyı zor durumda bırakan antidamping uygulamalarında önceden karşılıklı danışmalarda bulunulmasını öngören yeni düzenlemelere gidileceğine değinmiştir. Bunun yanı sıra ülkemize önemli miktarda yabancı sermaye ve yüksek teknoloji geleceğine ve bunun da gerek kalkınma gerek istihdam ve gerek rekabet açılarından Türk sanayine önemli katkılarda bulunacağına işaret etmiştir.³⁶⁶

³⁶³ A.k., ss. 385-386.

³⁶⁴ A.k., ss. 386-388.

³⁶⁵ A.k., ss. 388-389.

³⁶⁶ A.k., s. 389.

Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyelik girişimlerine de değinen Tutu, AB üyeliğinin ileri götürülmesinin Kıbrıs'ta çözüm çabalarına yardımcı olmayacağını, iki taraf arasında mevcut güvensizlik ortamının daha da derinleşmesine ve bölünmeye yol açacağını ifade etmiştir. AB'nin de Kıbrıs konusunda dikkatli olması gerektiğini, aksi taktirde AB'nin Güney Kıbrıs'ı değil, taraf olmadığı Kıbrıs sorununu ithal etmek durumunda kalacağını belirtmiştir. Tutu ayrıca Kıbrıs Türk tarafının rızasını vermediği bir başvuruyu, sanki adadaki her iki taraf adına yapılmış gibi işleme koymanın da ne ölçüde Avrupa Birliği ilkeleriyle bağdaştığı sorusunu sormuştur.³⁶⁷

Önerge sahibi olarak söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), MHP olarak Türkiye'nin dış ekonomik ilişkileri konusunda AB ve Gümrük Birliği gibi konularda, Türkiye'nin dünya ülkeleri ile çok yönlü ekonomik ilişkiler kurmasında ve kurulacak ilişkilerde Türk devletinin hükümler ve Türk milletinin egemenlik haklarını sınırlayıcı, milli manevi kültür yapısını ve kıymet hükümlerini yozlaştırıcı yükümlülüklerden kaçınılması gerektiğine işaret etmiştir. Türk insanını Türk ve Müslüman kimliğinden uzaklaştırıcı, devlet ve millet varlığını zedeleyici yükümlülüklerden kaçınılması temel prensibini esas aldıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda Gümrük Birliği konusunun halk oylamasına sunulmasını savunduklarını açıklamıştır. Türkiye'nin önünde Türk dünyası, Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi AB'den farklı imkanlar da olduğunu belirten Şemsek, bu konuda harcadığı enerjinin çok azını bu imkanlar için harcaması halinde AB karşısında çok güçlü bir ekonomik birlik yaratabileceğini dile getirmiştir.³⁶⁸

Şemsek, 6-7 Mart 1995'te yapılacak görüşmelerde bazı hususların gündeme getirilmesini de önermiştir: tam üyelik statüsüne geçene kadar her yıl her yıl en az 3 milyar dolar seviyesinde mali destek sağlanması, Kıbrıs meselesinin Gümrük Birliğine geçişin ön şartı olmaktan mutlaka çıkarılması, Türkiye'nin hassas sektörleri için en az üç beş yıllık bir süre tanınması, üçüncü ülkelerle yapılan ekonomik ve ticari ilişki ve anlaşmaların aynen devamı, Türkiye'nin kendisini ilgilendiren ekonomik konularda, karar mekanizmalarına aktif biçimde katılmasının sağlanması, serbest dolaşım hakkı, tam üyelik tarihinin kaç yıl sonra başlayacağını kayıtsız şartsız açıklanması, hiçbir şekilde Türkiye'nin bağımsızlığı, milli birliği, üniter yapısı aleyhinde bir tutum olmayacağı teminatı alınması. Bu talepler kabul edilmediği takdirde Gümrük Birliği görüşmelerinin en az iki yıl dondurulmasını istemiştir.³⁶⁹

Şahsi adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), “şeytan ayrıntıda saklanır” ifadesinden hareketle konunun ayrıntılarına değinmek gerektiğini, “şeytani tertiplerle” karşı karşıya olunduğunu, bu nedenle hükümetin kamuoyuna ayrıntılarla ilgili hiçbir açıklamada bulunmamasının kabul edilebilir bir davranış olmadığını savunmuştur. Cumhuriyet tarihinin en önemli kararlarından birinin alınması

³⁶⁷ A.k., s. 391.

³⁶⁸ A.k., s. 392.

³⁶⁹ A.k., ss. 393-394.

noktasına geldiğini belirten Ecevit, böyle bir süreçte hükümetin Gümrük Birliğine “girelim, arkasından kendiliğinden zaten Avrupa Birliğinde tam üyeliğimiz de gerçekleşme sürecine girer” şeklinde düşünmesinin yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Ecevit’e göre, AB’ye tam üye olmadan Gümrük Birliği’ne girmenin “arabayı atın önüne koşmak” anlamına geldiğini belirtmiştir.³⁷⁰

Ecevit ayrıca, Gümrük Birliği ile birlikte dış ticaret açığının artacağı, gümrüklerden dolayı 3 milyar dolarlık gelir kaybının yaşanacağı, mali destekler olmaması durumunda tarım ve sanayinin bundan olumsuz etkileyeceği husularındaki kaygılarını dile getirmiştir. Türkiye’nin “iradesi dışında Brüksel’de hazırlanan” Gümrük Birliği mevzuatının 90 bin sayfayı tuttuğunu, bunları Türkçeye çevirecek kadroların yetiştirilip yetiştirilmediğini sormuştur. Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasından sonra hükümetin bunu “mutlaka Parlamantonun onayına sunması gerektiğini” savunan Ecevit, aksi durumda bunun demokrasinin ne kadar geri kaldığının bir göstergesi olacağını dile getirmiştir. Kıbrıs konusunda da, Türkiye’nin AB’ye üye olmadıkça Kıbrıs’ın AB’ye tam üye olarak alınmasını kabul etmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.³⁷¹

Yine şahsı adına söz alan Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas), hükümetin siyasi tercihini toplumsal bir tercih haline dönüştürmek için uzun süre “tek taraflı propaganda” yaptığını belirtmiş, fakat bu propagandaya muhatap olanların dahi Gümrük birliğine girişin neticelerinin neler olduğu konusunda yeterince bilgilendirilmediğine dikkat çekmiştir. Yazıcıoğlu, Türkiye’nin “Avrupa Topluluğuna mahkum olmadan” ekonomisini geliştirebilecek imkanlara sahip olduğunu fakat Gümrük Birliği’nin hükümet tarafından milleti önüne “adeta bir mecburiyet gibi, bir mahkumiyet gibi” konulduğunu savunmuştur.³⁷²

Konuşmaların tamamlanmasının ardından oylama yapılmış ve Gümrük Birliği konusunda genel görüşme açılmasına karar verilmiştir. Oylamanın ardından DYP adına Turhan Tayan, Anavatan partisi adına Oltan Sungurlu, CHP adına Adnan Ekmen, Tunç Bilget (Aydın) ve Kamran İnan’ın (Bitlis) “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu adına” verdikleri önerge okutulmuştur. Önergede, nihai amacın Avrupa Birliğine tam üyelik olduğu, Gümrük Birliğine katılma konusunun Yunanistan’ın ipoteğine sokulamayacağı, Kıbrıs meselesi ile bağlantılandırılmayacağı, Avrupa Parlamentosunun Türkiye aleyhine aldığı kararların anlaşılakta zorluk çekildiği, Türkiye’nin Batı demokratik ülkeler ailesi ile birlikte yürüme kararını hala muhafaza ettiği, bunun nasıl devam edeceği noktasında kararın Avrupa Birliğinde olduğu gibi hususlar dile getirilmiştir.³⁷³ Refah Partisi “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu adına” şeklindeki ibareye itiraz ederek, bildiriye katılmadıklarını açıklayan bir önerge vermiştir.

³⁷⁰ A.k., ss. 395-396.

³⁷¹ A.k., s. 399.

³⁷² A.k., ss. 399-401.

³⁷³ A.k., ss. 401-402.

Genel Kurulun 1 Mart 1995 tarihli 81. Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında Gümrük birliğine ilişkin genel görüşmelere başlanmıştır. Önerge sahibi olarak söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri konusunda tarihsel bilgiler verdikten sonra Türkiye'nin bugüne kadar anlaşmalardaki yükümlülüklerinin hemen tamamına yakınını yerine getirdiğini, "Topluluğun ise anlaşmalardan doğan uyum kredilerini" bile vermediğini söylemiştir. Şemsek ayrıca Gümrük Birliği'ne dahil olunması durumunda hangi ekonomik sorunlarla karşılaşılacağı konusunda bilgiler vermiş ve öngörüşmeler sırasında sıraladığı 6-7 Marttaki görüşmelerde gündeme getirilmesini istedikleri hususları tekrarlamıştır.³⁷⁴

Daha sonra söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), Kıbrıs konusunda bir hayli gelişme olduğunu vurgulayarak, geline nokta "Kıbrıs konusunda yeni bir karara, Kıbrıs Türkleriyle birlikte müştereken varılması gerektiğine" inandıklarını ifade etmiştir. Eskiden Kıbrıs'ta bir federasyon kurulmasını ve Kıbrıs'ın bölünmemesini savunmasına karşın artık, son gelişmelerle birlikte bunun mümkün olmadığını adanın "zaten fiilen bölünmüş olduğunun" ortaya çıktığını ve bu nedenle yeni bir karara ihtiyaç duyulduğuna inandığını dile getirmiştir.³⁷⁵ Ecevit'e göre, Türkiye tam üye olmadan önce Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine tam üye olması durumunda Kıbrıs Türklerinin Türkiye ile ilişkisi kopacak, Kıbrıs ile Yunanistan arasında Enosisin fiilen gerçekleşecek ve Enosis sürecinde Türkler ya eritilecek ya da soykırım tehlikesiyle karşı karşıya bırakılacaktır.³⁷⁶

Ecevit'in ardından söz alan Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas), Gümrük Birliği'ne girilmesi durumunda Orta Asya'da, Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde, Ortadoğu'da var olan ekonomik çıkarların kaybedileceği endişesi taşıdıklarını, Türkiye'nin bunları elinden kaçırmaması için gereken önlemlerin alınması gerektiğini düşündüklerini dile getirmiştir.³⁷⁷ Daha sonra önerge sahibi olarak ve ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Gümrük Birliği'nin Türkiye için "bir lütuf değil" daha önce Avrupa Birliği ile imzalanan anlaşmalardan doğan "bir hak" olduğuna işaret ederek, bu hakkı elde edebilmek için üstüne taviz verilmesinin anlaşılabilir bir husus olmadığını ifade etmiştir.³⁷⁸ Öte yandan AB'nin 2000 yıllarına uzanan "bir projeksiyon" yapmakta olduğunu, üye sayısını 27'ye çıkarmayı hedeflediğini fakat sayılan ülkeler arasında Türkiye'nin olmadığını belirten Güner, buradan Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı sürdürmekte olduğu politikanın tam üyelik olmadığını belirtmiştir. Bu durumda "tam üyeliği" gerçekleştirmeyecek Gümrük Birliği'nin fazla bir şey

³⁷⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 81, (1.3.1995), ss. 288-289.

³⁷⁵ *A.k.*, ss. 291-292.

³⁷⁶ *A.k.*, s. 292.

³⁷⁷ *A.k.*, s. 294.

³⁷⁸ *A.k.*, s. 295.

ifade etmeyeceğini savunmuştur. Konuşmasının geri kalan kısmında Gümrük Birliği'nin getireceği ekonomik sıkıntılara ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliğinin sonuçlarına değinen Güner, böylesine kritik bir aşamada mutlaka Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayının alınması gerektiğini vurgulamıştır.³⁷⁹

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), öngörüşmeler sırasında üzerinde durduğu Gümrük Birliği'ne katılmasının ardından Türkiye'nin karşı karşıya kalacağı riskleri tekrarlamış, partisinin Avrupa Birliği'ne ve Gümrük Birliği'ne girmeye karşı olmalarının temel nedenini “değerlerin farklılığı” olarak göstermiştir. Ayhan, Türkiye'nin İslam ülkeleriyle İslam Ortak Pazarı, İslam Savunma Paktı ve İslam Birleşmiş Milletleri kurarak üçüncü dünya ülkelerinde İslam Topluluklarının çektikleri zulümleri engelleyici “yeni bir güç merkezi” olması gerektiğinden bahsetmiştir.³⁸⁰

CHP Grubu adına söz alan Ali İbrahim Tutu (Erzincan) da daha önceki tespitlerini tekrarlamış, önceki konuşmasına ek olarak Avrupa Parlamentosunun insan hakları konusunda Türkiye'ye yönelik eleştirilerini içişlerine karışmak olarak tanımlamamak gerektiğini, bu konuların imzalanan anlaşmalarla Türkiye'nin iç işi olmaktan çıktığını belirtmiştir.³⁸¹

DYP Grubu adına söz alan Orhan Kilercioğlu (Ankara), Gümrük Birliği'ne giriş konusunda Kıbrıs sorununun Yunanistan'ın çabalarıyla Türkiye'nin önüne getirildiğini Topluluğun üyelerinin de her zaman olduğu gibi Yunanistan'ın “bu şımarık çocuk karakterine” taviz verdiklerini söylemiştir.³⁸² Bu sürecin devam etmesi durumunda Türkiye'nin politikasının Kuzey Kıbrıs'la entegrasyon olduğunu tekrarlayan Kilercioğlu, meydanlarda kazanılan zaferlerin siyaset masalarında kaybedildiğine çok tanık olduğunu fakat bunun tekrarlanmayacağını dile getirmiştir. Diğer kriterler olan insan hakları ve demokrasi unsurlarının “suni unsurlar” olduğunu belirterek, Türkiye'nin bunları tartışma konusu yapmayacağını ifade etmiş, bu konuda şikayetçi olanlara Bosna ve Azerbaycan'a uzanmalarını önermiştir.³⁸³

Daha sonra söz alan Devlet Bakanı Önay Alpago, Gümrük Birliği'ni ekonomiyi ve toplumu tam üyeliğe hazırlama yolunda kaydedilmiş önemli bir hamle olarak tanımlamış, Gümrük Birliği'ne bu oluşumu oluşturan ülkelerin Hristiyan olması gerekçesiyle itiraz edenlere katılmadığını belirtmiştir. İslama hizmetin Hristiyan bir oluşuma girerek “İslamın ne denli mükemmel bir din” olduğunu kanıtlamaktan geçtiğini savunmuştur.³⁸⁴

³⁷⁹ A.k., ss. 296, 300.

³⁸⁰ A.k., s. 304.

³⁸¹ A.k., s. 306.

³⁸² A.k., s. 308.

³⁸³ A.k., ss. 309-310.

³⁸⁴ A.k., ss. 311-312.

Şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), iktidar üyelerinin Gümrük Birliği'ni AB tam üyeliği kapısını açacak bir kapı olarak sunmalarının “aşırı bir iyimserlik” olduğuna işaret ederek, gerçekte Gümrük Birliği'nin Avrupa tarafından Türkiye için “son durak” haline getirildiğini öne sürmüştür. Gümrük Birliği'nin getireceği ekonomik sıkıntılara da değinen Ecevit, hükümete üç tavsiyede bulunmuştur: konunun Parlamentonun onayına sunulması, Kıbrıs konusunda bir an önce tepkinin gösterilmesi ve 6 Marttaki görüşmelerde tam üyeliğin en azından inceleneceği hükmünün belirtilmesi.³⁸⁵

Yine şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), Hükümeti Türk toplumunu Hristiyan Batı Avrupa ülkelerinde yok etmeye çalışmakla suçlamıştır. Gümrük Birliği'yle ekonomik sıkıntılardan kurtulmaya çalışıldığını öne süren hükümeti, İstiklal savaşı öncesi çareyi Amerikan mandasına gitmekte görenler gibi çareyi Avrupa Birliği'ne girmekte görmekle eleştirmiştir. Avrupa Birliği'ne üyelik durumunda Türkiye'nin istiklalini yitireceğini ve ülke insanının Hristiyanlaşmasına mani olunamayacağını da öne sürmüştür.³⁸⁶

Genel görüşmenin tamamlanmasının ardından Bülent Ecevit (Zonguldak) ve arkadaşlarının verdikleri bir “temenni” okutulmuş, temennide vurgulanan en önemli nokta, konunun parlamentonun onayına sunulmasının istenilmesi olmuştur.³⁸⁷ Daha sonra Oğuzhan Asiltürk, bir önerge daha vermiş ve önergede genel görüşmenin sonunda, “partilerin büyük çoğunluğunun milli menfaatlerimize aykırı olarak nitelendirdiği bu teşebbüste” ısrar eden Hükümet, Başbakan ve Bakanlar Kurulu hakkında “Yüce Mecliste soruşturma kararı” alınmasını talep etmiştir. Ancak bunun bir prosedürü olduğu gerekçesiyle önerge üzerinde herhangi bir işlem yapılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir.³⁸⁸

2.2.4.2. Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya Bölgesinde Meydana Gelen Son Gelişmeler Konusunda Genel Görüşme (8/56, 8/57, 8/59)

12 Aralık 1993'te Çeçenler Rusya Federasyonu'nun yeni anayasa ve parlamento seçimlerine katılmayarak bağımsızlık taleplerini yüksek sesle dile getirmişlerdir. Bağımsızlık yönünde girişimlerin artması üzerine Rusya'daki Boris Yeltsin hükümeti Kasım 1994'te Çeçenistan'a askeri müdahale kararı almıştır.³⁸⁹ Bu karar doğrultusunda Rus ordusu 11 Aralık 1994'te Çeçenistan'a yönelik bir askeri saldırı başlatmıştır. 1994 yılı ayrıca Ermenistan'ın Dağlık Karabağ işgalini tamamladığı yıl olmuştur.

³⁸⁵ A.k., ss. 313-315.

³⁸⁶ A.k., s. 316.

³⁸⁷ A.k., s. 318.

³⁸⁸ A.k., s. 319.

³⁸⁹ Yusuf Volkan Topuz, “Çeçenistan: Avrasya'nın Kalbindeki Yara,” *Dünya Çatışma Bölgeleri, Derleyenler, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, 2. Baskı, s. 324.*

RP gurubu adına Abdullatif Şener (Sivas) (8/56), Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) ve 10 arkadaşı (8/57) ve Muharrem Şemsek ve 11 arkadaşı (8/59) Çeçenistan ve Kafkasya'daki olaylar hakkında genel görüşme açılması talebiyle Meclise dilekçe vermişlerdir. Abdullatif Şener dilekçesinde, Türkiye'nin Çeçenistan ve tüm Kafkasya'daki gelişmelere ilgisiz kalamayacağını ifade etmiş ve bunun tarihi bağların yanı sıra bölgenin stratejik öneminden kaynaklandığını dile getirmiştir. Dilekçede ayrıca olaylar karşısında Türkiye'ye düşenin, "uluslararası kuruluşları harekete geçirmek, konuyu dünya gündemine taşımak" olduğu belirtilmiştir.³⁹⁰ Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının verdikleri dilekçede Rus birliklerinin Çeçenistan'ı işgali "temel insan haklarına ve uluslararası hukuka aykırı eylemler" olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Çeçenistan ve Kafkasya'da yaşayan Müslüman topluluklarla Türkiye'nin "tarihi etnik ve kültürel bağları" olduğu ve bu nedenle Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında "kayıtsız kalamayacağı" belirtilmiştir.³⁹¹

Genel Kurulun 27.12.1994 tarihli 62. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemli'nin başkanlığında ilgili önergelerin öngörüşmelerine başlanmıştır. Yapılan oylamayla birlikte önergelerin birleştirilerek görüşülmesi kabul edilmiştir. Öngörüşmelerde ilk sözü alan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, Türk dış politikasının bölgedeki işlevini "savaşların ve çatışmaların durdurulmasına veya en azından denetim altına alınmasına, yenilerinin çıkmamasına, potansiyel gerginliklerin önlenmesine genç demokrasilerin güçlenmesine, bölgesel iktisadi ve ticari işbirliği modellerinin kurulup işletilmesine yardımcı olmak" şeklinde tanımlamıştır.³⁹² Daha sonra Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikası hakkında tarihsel bir bilgi vermiş ve Sovyetlerin dağılmasının ardından Gürcistan'la iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği ilişkileri içinde olduğunu, Ermenistan ile ilişkilerde "ayırıcı bir düşünce" takip edilmediğini açıklamıştır. Ancak Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarından geri çekilmesinin "yaşamsal bir koşul" olarak görüldüğünü ve Azerbaycan ile ilişkilerde "olanakları zorlayarak ve hatta olanakları aşarak destek olmaya devam edildiğini" dile getirmiştir.³⁹³

Çeçenistan konusunda önergede belirtilen Türkiye, Çeçenistan'daki gelişmelere "bigane kalamaz" ibaresine katılmadıklarını belirten Karayalçın, olaylar çıkmadan önce dahi Türkiye'nin duyarlılığını gösterdiğini ifade etmiştir. Çatışmaların başlamasının ardından da barış çabalarını sürdürdüklerini fakat yine de, "istenen gelişme çizgisinin" henüz sağlanamadığını belirtmiştir.³⁹⁴

³⁹⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 75, Birleşim: 55 (17.12.1994), s. 770.

³⁹¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 62 (27.12.1994), ss. 17-18.

³⁹² *A.k.*, s. 25.

³⁹³ *A.k.*, s. 27.

³⁹⁴ *A.k.*, ss. 29-30.

ANAP Grubu adına söz alan Kamran İnan (Bitlis), bölgedeki gelişmeleri uluslararası ilişkiler açısından değerlendirdikten sonra, Rusya Federasyonu’nun bu hadiseyle Türkiye’nin iki köşesinde “yangınlar” çıkarmaya çalıştığına işaret ederek Hükümetin hiç vakit geçirmeden NATO Anlaşması gereğince “kendi sınırlarının güvenliği teminat altında olması farazi olarak kabul edilen bir teşkilatı” harekete geçirmesini istemiştir. İnan, böylesi bir ortamda hükümetin daha önce aldığı Rusya’nın Avrupa Konseyi tam üyeliğini destekleme kararını da gözden geçirmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Konuşmasının geri kalan kısmında genel dış politika konularına değinen İnan, Gümrük Birliği konusunda ve Batı ile diğer ilişkilerde hükümetin hayır demek cesaretini gösteremediğini oysa “Avrupa’nın her şeye rağmen bizden vazgeçemediği” gerçeğinin ortada durduğunu söylemiştir.³⁹⁵

İnan bu pasif tutumun Çeçenistan’da yaşananların da önemli bir sebebi olduğunu, Azerbaycan konusunda “fazlasıyla sessiz” kalınmış olmanın Çeçenistan’da yaşananları cesaretlendirdiğini savunmuştur. Böyle bir tepkiyi koymanın yolunun da bir araya gelmekten geçtiğini ve muhalefet ve iktidarın tüm güçleriyle çalışmaları gerektiğini ifade etmiştir.³⁹⁶ RP Grubu adına söz alan Kazım Ataoğlu (Bingöl), Çeçenistan hakkında bazı tarihsel bilgiler vererek “bugün artık Vietnam ne kadar Amerikan toprağı ise, Hindistan ne kadar İngiliz toprağı ise, Cezayir ne kadar Fransız toprağı ise, Çeçenistan da o kadar Rus toprağıdır” ifadelerinde bulunmuştur. Rusya’nın bu hareketinin sadece Çeçenistan’la sınırlı olmadığını söyleyen Ataoğlu, söz konusu hareketin Kafkaslar’daki diğer cumhuriyetlere ve hatta bütün bölgeye yönelik “emperyalist bir şantaj ve tehdit hareketi” ve doğal gaz ve petrol boru hatlarının Çeçenistan’ın elinden alınıp Rusya Federasyonu’nun hakimiyetine verilmesi hareketi olduğunu belirtmiştir.³⁹⁷ Ataoğlu, Rusya’nın nihai hedefinin Boğazlara ve sıcak denizlere inmek olduğunu hatırlatarak Türkiye’nin savunma hatlarının Kafkaslar ve Balkanlardan başladığının göz önüne alınmasını istemiştir. Bu tespitten hareketle yaşanan gelişmelere Türkiye’nin kayıtsız kalmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Çeçenistan konusunda yapılacak ilk işin bu ülkenin bağımsızlığını kabul etmek ve bu konuda diğer Müslüman ülkelere öncülük etmek olduğuna değinen Ataoğlu, “Haçlı zihniyetinin hortlatıldığı ve Müslüman kanının oluk oluk akıtıldığı bu çağda” maalesef milli bir politika oluşturulamadığından şikayet etmiştir.³⁹⁸

SHP Grubu adına söz alan Ali İbrahim Tutu (Erzincan), Çeçenistan sorunu hakkında bazı bilgiler vermiş yaşananları Bosna krizi ile karşılaştırarak o dönemde uluslararası camianın sessiz kaldığı fakat olayların büyümesi üzerine müdahale ettiğine dikkat çekmiştir. Aynı sürecin “Rusya topyekun bir savaşa

³⁹⁵ A.k., ss. 33-35.

³⁹⁶ A.k., ss. 37-38.

³⁹⁷ A.k., s. 40.

³⁹⁸ A.k., s. 41.

girişir ve çok kan dökülürse” yeniden yaşanabileceğine işaret etmiştir.³⁹⁹ Beşyüz yılı aşkın bir süredir yoğun ilişkiler içinde bulunan Rusya ile Orta Asya ülkeleriyle yakınlaşma sürecinde yanlış anlaşılmalara yaşandığını belirten Tutu, Türkiye’nin Çeçenistan meselesinde “itidalli ve dengeli” davranmak zorunda olduğunu öne sürmüştür. Rusya Federasyonu ile dostluğu zedelemekten ve Rusya’yı lüzumsuz yere kışkırtacak ve rahatsız edecek söz ve hareketlerden kaçınarak bir çözüm bulunması gerektiğini dile getirmiştir.⁴⁰⁰

DYP Grubu adına söz alan Nevzat Ercan (Sakarya), genel bir konuşma yaparak Çeçenistan’da yaşananları tarihsel süreç içinde değerlendirmiş ve olaylara ilişkin dünya kamuoyundaki tepkileri özetlemiştir. Çeçenistan sorununun çözümünü noktasında ise, “barışçıl bir çözüm” ve “uluslararası norm ve standartları” dikkate alan ve “itidal içinde hareket eden” bir çaba içinde olunması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁰¹

Önerge sahibi olarak söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), Bakan’ın konuşması sırasında kullandığı “duyarlı dengeler içerisinde” benzeri ifadelerin dış politikadaki çekingenlik, ürkeklik ve uluslararası merkezlere teslimiyetçilik anlamına geldiğini savunarak bakanın bölgeye ilişkin tespitlerde dahi yanıldığını iddia etmiştir. Çeçenistan sorununa yaklaşırken Rusya’nın toprak bütünlüğünden hareket edilmesinin de yanlış olduğuna işaret eden Şener, Türkiye’nin aynı zamanda insan hakları ihlalleri ve Çeçenistan’ın bağımsızlığı perspektiflerinden de soruna yaklaşmadığını vurgulamıştır.⁴⁰²

Şener’in ardından söz alan Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas), Çeçenistan’da “bir ilhak ve soykırım” ile karşı karşıya olunduğunu, bunun Rusya’nın “bir iç sorunu” olarak asla görülemeyeceğini belirtmiştir.⁴⁰³ Türkiye’nin ise önemli bir tercihle karşı karşıya olduğunu bağımsız bir devletin yanında mı yoksa “Çarlık Rusya’sını yeniden ihya etmek isteyen saldırgan yayılmacı” Rusya’nın yanında mı yer alma konusunda bir karar vermesi gerektiğini söylemiştir. Yazıcıoğlu ayrıca “muğlâk, belirsiz ve işgalciye cesaret verecek” açıklamalar yerine milli perspektif, milli siyaset ve millet menfaatleri doğrultusunda açık ifadeler kullanmanın daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’nin “aktif savunmaya” dayalı bir dış politika izlemek zorunda olduğunu buna Türkiye’yi “tarihin zorladığını” ifade etmiştir.⁴⁰⁴

Şahsi adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), bölgede yaşananları “Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti’nin yeniden kurulması meselesi” şeklinde tanımlamış ve bunun öncülüğünün de kahraman Çeçenler tarafından yapıldığını ifade etmiştir. Türkiye’nin bu meseleyi Rusya’nın iç meselesi şeklinde telakki etmesinin yanlış olduğuna da değinen Şemsek, Çeçenistan’daki işgalle ilgili bir meclis kararı alınarak bunun tüm ilgili kuruluşlara ve dünya kamuoyuna duyurulması gerektiğini söylemiştir.⁴⁰⁵ Konuşmaların ardından yapılan oylamada Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya Bölgesinde meydana gelen son gelişmeler konusunda genel görüşme açılmasına karar verilmiştir.

³⁹⁹ A.k., s. 43.

⁴⁰⁰ A.k., ss. 44-45.

⁴⁰¹ A.k., s. 49.

⁴⁰² A.k., ss. 50-51.

⁴⁰³ A.k., s. 52.

⁴⁰⁴ A.k., s. 53.

⁴⁰⁵ A.k., ss. 56-57

Genel Kurulun 10.1.1995 tarihli 65. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında önerenin görüşülmesine başlanmıştır. Önerge sahibi olarak söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları ve dünya kamuoyunun Çeçenistan sorununa verdiği tepkiler hakkında konuştuktan sonra, Türkiye'nin bu konuya diğer ülkeler gibi yaklaşamayacağını belirtmiştir. Türkiye'de yaşayan bir çok vatandaşın Çeçenistan'da akrabaları bulunduğundan hareketle Uluslararası Hukuk'taki "sınırları dışında kalan kendilerine bağlı halk ve kendi halklarıyla akraba halkların haklarını gözetmek ve savunmak ilkesi" bağlamında Türkiye'nin Çeçenistan'la ilgilenmesinin uluslararası hukuktan doğan bir yükümlülük de olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁶ Şemsek ayrıca, bazılarının PKK meselesiyle Çeçen sorununun kıyaslandığını hatırlatarak bu kıyaslamanın yapılamayacağını söylemiş ve eklemiştir: "Türkiye'nin güneydoğusunda yaşayan vatandaşlarımız öpöz Türk ve Müslüman, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayanlarla aynı millî kimlikten gelen insanlardır, PKK ise ... vatandaşlarımızı katleden bir cinayet şebekesidir."⁴⁰⁷

Daha sonra söz alan Recep Kırış (Kahramanmaraş), meselenin Rusya'nın içişleri meselesi olduğunu dile getiren yaklaşımı "şiddetle protesto" ettiğini belirttikten sonra Türk dış politikasındaki genel sorunlara değinmiştir. Dış politikada Türkiye'nin dünya ile birlikte hareket etmeye mecburuz anlayışını terk etmek ve kendi millî menfaatleriyle hareket etmek mecburiyetinde olduğunu aksi takdirde Bosna, Azerbaycan ve Çeçenistan gibi sorunların önüne geçilemeyeceğini dile getirmiştir. Çeçenistan konusunda ilk yapılması gerekenin Türkiye'nin pasif ve fevkalade uyuşuk siyaseti terk ederek kendi büyüklüğünün ve kendi avantajlarının farkına varması olduğunu anlatmıştır. Batılı ülkelerin bilgisi olmadan Rusya'nın böyle bir şeyi gerçekleştiremeyeceğini savunan Kırış bu ülkelere Çeçenistan konusunda geniş bir bilgi verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁰⁸

RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), Çeçenistan hakkında uzun bir tarihsel bilgi verdikten sonra güncel konularda yorumlarda bulunmuştur. Şener, Rusya'nın yakın çevre politikasının Türkiye için önemli bir tehdit olduğunu fakat "Rusya'nın kartondan bir kaplan olduğunun" ortaya çıkmasıyla bu politikanın iflas etmeye başladığını söylemiştir. Türkiye'nin birçok sorunu Rusya'nın gücünü abarttığı için çözemediğini, Çeçen direnişinin bunun için bir fırsat olduğunu ve bu direnişin "Türkiye'nin önüne mükemmel bir strateji imkânı da çıkardığını" ileri sürmüştür. Şener'e göre, Rusya'nın enerji politikasını alt üst eden Çeçen direnişi Türkiye'ye yeni ufuk açtığı gibi Azerbaycan petrollerinin de yolunu açmıştır.⁴⁰⁹ Bölgede yaşananlara ilişkin Türkiye'nin nasıl bir politika izlemesi gerektiği noktasında ise, ilk olarak insan hakları ihlalleri sebebiyle Rusya'yı kınaması, selfdeterminasyondan hareketle Çeçenistan'ın bağımsızlığının tanınması, insanı yardımlar konusunda daha aktif bir politika izlemesi ve insan hakları ihlalleri konusunda dünyayı bilgilendirmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 65 (10.1.1995), s. 252.

⁴⁰⁷ *A.k.*, s. 253.

⁴⁰⁸ *A.k.*, ss. 254-257.

⁴⁰⁹ *A.k.*, ss. 261-262.

⁴¹⁰ *A.k.*, ss. 263-265.

ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Çevik (Ankara), Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi üyeliğine Avrupa Konseyi'nin tam destek verme kararı almasının Rusya'yı cesaretlendirip Çeçenistan'ı işgal kararı almasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Hükümetin de “Çeçenistan Rusya'nın bütünlüğüdür” şeklindeki talihsiz açıklamalarla Kafkasya'ya ilişkin milli bir politikası olmadığını ortaya koyduğunu dile getirmiştir. Çevik ayrıca hükümetin yaptığı açıklamaların kamuoyunu tatmin etmediğini belirtmiş ve hükümete Çeçenistan işgalinde görüşünü net bir şekilde açıklama ve kısa zamanda uygulamaya koyma çağrısında bulunmuştur.⁴¹¹

Çevik'in konuşmasının ardından TRT yayını olmadığı gerekçesiyle görüşmelere 10 dakika ara verilmiş, bir sonraki oturumda “konu bitmiş gibi” birçok milletvekilinin gitmiş olması dolayısıyla görüşmeler bir sonraki güne ertelenmiştir.⁴¹² Genel Kurulun 11.1.1995 tarihli 66. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında görüşmelere kaldığı yerden devam edilmiştir. DYP Grubu adına söz alan Kadir Bozkurt (Sinop), Çeçenistan tarihi hakkında bilgi verdikten sonra Çeçenistan'ın bağımsızlık ilanının “milletlerarası teamül çerçevesinde haklı ve meşru” olduğunu Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Çek ve Slovakya Cumhuriyetleri için kabul edilmiş olan bu hakkın Çeçenistan'dan esirgenmesinin açıkça çifte standart uygulaması ve milletlerarası hukuka aykırılık teşkil ettiğini öne sürmüştür. Rusya'nın Federasyon olduğunda hareketle bu tespitleri yapan Bozkurt, bunun Türkiye'deki durum ile karşılaştırılmaması gerektiğini, Türkiye'nin üniter bir devlet olduğunu belirtmiştir. Çeçenistan'la PKK'nın benzetilmesinin ise Türkiye'ye karşı “açıkça bir şantaj” olduğunu ve Türkiye'nin bu şantaja boyun eğmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin Çeçenistan'a karşı tarihi ve manevi mükellefiyetinin “Çeçenistan'ın bağımsızlık ilanının milletlerarası camiada Türkiye tarafından savunulması” olduğunu bu doğrultuda Türkiye'nin ilk olarak konuyu İslam ülkelerine götürmesi gerektiğini söylemiştir.⁴¹³

SHP Grubu adına söz alan Mehmet Aydın Ekmen (Batman), topraklarından geçen karayolları, demiryolları ve boru hatları dolayısıyla Çeçenistan'ın “önemli bir transit merkez haline” geldiğine ve bu nedenle Çeçenistan'da istikrarın sağlanması konusunun Rusya için hayli önem arz ettiğine işaret etmiştir. Aksi durumda petrol hatlarına ilişkin olarak Türkiye seçeneğinin gündeme geleceğini ifade etmiştir.⁴¹⁴ Dünya kamuoyundan Çeçenistan'da yaşananlara tepki yağdığını fakat bunların yeterli olmadığını söyleyen Ekmen Türkiye'de ise Türk halkının gerekli duyarlılığı zaten gösterdiğini vurgulamıştır. Türk halkının bu duyarlılığı ve duygusallığına karşın hükümetin “maceradan uzak itidalli ve dengeli bir dış politika izlemesi gerektiğini” dile getirmiştir. Bu politika doğrultusunda Rusya Federasyonu ile ilişkileri zedelemekten bölgedeki “kardeşlerimizle ilişkilerin pekiştirilmesi” yoluna gidilmesini önermiştir.⁴¹⁵

⁴¹¹ A.k., ss. 267-268.

⁴¹² A.k., s. 271.

⁴¹³ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 66 (11.1.1995), ss. 337-338.

⁴¹⁴ A.k., s. 340.

⁴¹⁵ A.k., s. 343.

Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın konuşmasında, Çeçenistan sorununu Rusya Federasyonunun “iç işi” olarak görmediklerini ancak Rusya Federasyonunun toprak bütünlüğünden yana olduklarını açıklamıştır. Bunun da başka ülkelerin “bizim toprak bütünlüğümüze saygı göstermelerini” sağlamak adına yapıldığını belirtmiştir. Karayalçın, Türkiye’nin dünya ile birlikte hareket edeceği açıklamasının Cumhurbaşkanı’na ait olduğunu hükümetin böyle bir demeci olmadığını, Çeçenistan’da yaşananları dünya kamuoyuna taşımadığı şeklinde hükümete yöneltilen eleştirilerin de doğru olmadığını dile getirmiştir.⁴¹⁶ Yardımların yetersiz olduğu eleştirilerine de katılmadığını bu konuda Türkiye’nin elinden geleni yaptığını söylemiştir. Karayalçın ayrıca Abdüllatif Şener’in KKTC’nin Çeçenistan’ı tanıdığı, Çeçenistan’ın da KKTC tarafından tanındığı açıklamasının doğru olmadığını, karşılıklı tanımanın gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Rusya’nın Avrupa Konseyi üyeliği konusunun henüz Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine gelmediğini belirten Karayalçın, Türkiye’nin de bu konuya evet demediği bilgisini vermiştir. Sovyetler Birliği ile Rusya Federasyonu’nun karıştırılmaması gerektiğine de dikkat çeken Karayalçın, Rusya Federasyonu’nun Sovyetler Birliği ya da Yugoslavya gibi kurucu cumhuriyetlerin ayrılmasına müsaade etmediğini belirtmiştir.⁴¹⁷

Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), tarih ve din bağlamında dünyada yaşananlar hakkında genel bir konuşma yapmış, Çeçenistan’da yaşananları savaşa değil “bir milletin, sivil halkın toptan yok edilmesi” olarak tanımlamıştır.⁴¹⁸ Işın Çelebi’nin (İzmir) sığınma isteyen Çeçenlere nasıl bir cevap verildiğine yönelik sorusuna karşılık söz alan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, bu talebi yazılı olarak yanıtlamak yerine televizyonlar aracılığıyla sözlü olarak cevaplamış ve kabul edildiğini belirtmiştir.⁴¹⁹ Daha sonra Cengiz Bulut (İzmir) söz almış, Çeçenistan’da ciddi bir Ruslaştırma politikası sürdürüldüğünü bir süre sonra Çeçenistan’da Çeçen kalmayacağını, azınlığa düşeceklerini dile getirmiştir.⁴²⁰

Konuşmaların tamamlanmasının ardından Mecliste grubu olan 4 siyasi parti adına, grubu olmayan siyasi partiler adına ve bağımsız milletvekilleri adına verilen “vahşeti kınama ve dünya parlamentolarını çözüme davet etme” duyurusu okunmuştur. İmza sahipleri duyuru ile “insanlık dramına bir an önce son verilmesini, bu amaçla derhal ateşkes ilan edilmesini, sivillerin yaşama hakkının güvence altına alınmasını, sığınmacıların korunmasını ve AGİK ve BM Güvenlik Konseyi’nin harekete geçmesini” talep etmişlerdir.⁴²¹ Böylece Çeçenistan ve Kafkasya’daki olaylar hakkındaki genel görüşme tamamlanmıştır.

⁴¹⁶ A.k., ss. 344-345.

⁴¹⁷ A.k., ss. 346-347.

⁴¹⁸ A.k., s. 351.

⁴¹⁹ A.k., s. 352.

⁴²⁰ A.k., s. 353.

⁴²¹ A.k., ss. 355-356.

2.3. MECLİS ARAŞTIRMASI ÖNERGELERİ ÜZERİNDEKİ İŞLEMLER

Anayasanın 98. maddesinde TBMM'nin denetleme yollarını anlatırken Meclis araştırması için şu ibarelere yer verilmiştir: “Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.”⁴²² TBMM İçtüzüğü'nün 104. maddesine göre araştırma istemi önergesi beş yüz kelimedenden fazla ise önerge sahipleri beş yüz kelimeyi geçmemek üzere özetini eklemek zorundadır. Meclis araştırması taraf olmaması açısından genel görüşmeye benzemektedir. Meclis araştırması yapılıp yapılmaması konusunda son söz söyleyen Genel Kuruldur.⁴²³ Meclis araştırmasında genel görüşmeden farklı olarak belli bir konuda bilgi edinmeye ihtiyaç duyulduğundan bu araştırma için bir komisyon kurulur. Komisyonun hazırladığı rapor üzerinde Genel Kurulda görüşme yapılır. Devlet sırları ile ticari sırlar araştırma dışındadır.⁴²⁴ Geçici bir komisyon olarak kurulan araştırma komisyonlarının adedi, çalışma süresi ve gerektiğinde Ankara dışında da çalışabileceği hususu Meclis Başkanının teklifi ile Genel kurulca belirlenir. Araştırma komisyonu bakanlıklardan üniversitelere ve kamu niteliğindeki derneklere kadar çeşitli kamu kuruluşlarından bilgi alma yetkisine sahiptir. Komisyon gerekli gördüğünde uygun bulacağı uzmanların bilgilerine başvurabilir. Komisyonun hazırladığı rapor daha sonra genel kurulda görüşülür.⁴²⁵

19. Dönemde toplam 247 adet Meclis Araştırması önergesi verilmiştir. Bu önergelerden 50 tanesi kabul edilerek 23 tane Meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. Yasama yıllarına göre dağılıma bakıldığında ise, Birinci Yasama yılında 68, İkinci Yasama yılında 54, Üçüncü Yasama yılında 77, Dördüncü Yasama yılında 42 ve Beşinci Yasama yılında 6 olmak üzere 247 adet meclis araştırma önergesi verilmiştir. Birinci Yasama yılında 7 önerge kabul edilerek 6 tane meclis araştırma komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. İkinci Yasama yılında 20 önerge kabul edilerek 9 adet Meclis araştırması komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. 3. Yasama yılında 18 önerge kabul edilerek 5 adet Meclis araştırması komisyonu kurulmuştur. 4. Yasama yılında ise 5 önerge kabul edilerek 3 adet Meclis araştırması komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. 5. Yasama yılında ise verilen 6 önergeden, ön görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda hiçbirisi hakkında komisyon kurulmasına gerek olmadığı kararlaştırılmıştır.

19. Dönemde meclis genel kurulu tarafından kabul edilerek, ön görüşmeleri tamamlanan ve bu görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda komisyon kurulmasına karar verilen Meclis araştırması sayısı 23'tür. Bu Meclis araştırmalarının yasama yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1. Yasama yılında 6, 2. Yasama yılında 9, 3. Yasama yılında 5 ve 4. Yasama yılında 3 Meclis

⁴²² *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, s. 70.

⁴²³ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, ss. 64-65.

⁴²⁴ *Fahri Bakırcı, a.g.k., ss. 503-504.*

⁴²⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, s. 65.

araştırması açıldığı görülecektir. Yasama yıllarına göre bu dağılım söz konusu Meclis araştırmalarının ön görüşmelerinin Genel kurulda ne zaman yapıldığından hareketle belirlenmiştir. 23 Meclis Araştırmasından 11 tanesinin 19. Dönem içerisinde raporlarının hazırlanarak Genel Kurulda görüşüldüğü, 12 tanesinin ise görüşülemediği belirlenmiştir.

19. Dönemin 1. Yasama yılında açılan Meclis Araştırmalarından (10/1) ilki öğretmenlerin içinde bulundukları sıkıntıların çarelerini ve bu meslek mensuplarını toplumda layık oldukları statüye kavuşturmak için alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla açılmıştır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmüştür. Bu yasama yılında ikinci araştırma (10/2) Tüketiciyi Korumak ve Kaliteli Mal Üretimini ve Üreticisini Teşvik Etmek için alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla açılmıştır. Bu Meclis araştırmasının da komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmüştür. Türkiye’deki özörlöülerin problemleri ile bu konuda alınacak tedbirleri ve uygulamaya konulacak yeni politikaları tespit etmek amacıyla açılan Meclis araştırması (10/3) açılması kabul edilen üçöncü meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının da komisyon raporu Genel Kurulda görüşölmüştür. 1. Yasama yılında açılan dördöncü Meclis araştırması (10/4) “Maliye ve Gümrük Bakanlığına ait tötün ve gümrük depoları ile Toprak Mahsulleri Ofisi ve üretici birliklerine ait depolarda, geçen sekiz yıllık dönemde yapıldığı iddia edilen suistimalleri ortaya çıkarmak ve bundan sonra yapılmasını önlemek için gerekli tedbirleri almak” amacıyla açılmıştır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporuna ve görüşmelerine bu dönem tutanaklarında ulaşılammıştır. Genel Kurulda görüşölmüştür. Beşöncü meclis araştırması (10/5-8) “1990 yılına kadar hayali ihracat yoluyla hangi firmaların ne kadar haksız kazanç sağladıklarını, bu suretle yapılan ödemelerin usulüne uygun olarak geri istenip istenmediğini ve geri istenilen paralardan ne kadarının tahsil edilebildiğini” tespit etmek amacıyla açılmıştır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşölmüş ve daha sonra aynı konuda bir Meclis soruşturmaı açılmıştır. 1. Yasama yılında açılması kabul edilen altıncı meclis araştırması (10/6), “Ölkemizin halen sahip olduğu çevre değöerlerini korumak, çevre sorunlarının sebep ve sonuçları ile bu konuda alınması gerekli tedbirleri” tespit etmek amacıylağır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşölmüştür.

2. Yasama yılında açılması kabul edilen ilk meclis araştırması (10/10) “Ölkemizde görölen sığır vebası hastalığının yaygınlaşma sebeplerini tespit etmek ve Tarım ve Köyışleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünün idari yapısını ve bu husustaki çalışmaları” incelemek amacıylağır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşölmüştür. 2. Yasama yılında açılması kabul edilen ikinci Meclis araştırması (10/11) “Ölkemizde Star-1 adı altında televizyon yayını yapmakta olan Magic Box International Şirketi ile ilgili iddiaları açıklığa kavuşturmak” amacıylağır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşölmüştür. Bu

yasama yılında açılması kabul edilen üçüncü Meclis araştırması (10/12) “İstanbul ilinin sorunlarını tespit etmek ve buradaki vatandaşların uygar bir düzen içerisinde yaşamasını temin etmek” amacıyla. Bu Meclis araştırmasının da komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmüştür. “Yurt dışında çalışan işçilerimizin, yurt dışında ve yurt içinde karşılaştıkları idari, mali, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları tespit etmek ve gerekli önlemleri almak” amacıyla açılan Meclis araştırması (10/21, 47) bu yasama yılında kabul edilen dördüncü Meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Beşinci Meclis araştırması (10/38, 43, 44, 46) ise Madencilik sektöründe meydana gelen olayların nedenlerini araştırmak ve alınacak önlemleri tespit etmek amacıyla açılmıştır. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Çernobil faciasının verdiği zararların tespiti ve giderilmesi ve alınacak önlemleri belirlemek amacıyla açılması kabul edilen Meclis araştırması (10/77, 78, 82, 84), bu yasama yılındaki altıncı meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmüştür. Türkiye’nin çeşitli yörelerinde işlenmiş faili meçhul siyasal cinayetler konusunda açılan Meclis araştırması (10/90) bu yasama yılında açılması kabul edilen yedinci Meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Sivas’ta meydana gelen olayların sebep ve sorumluları ile olayların oluş şeklinin ortaya çıkarılması için açılan Meclis Araştırması (10/107, 108, 109, 111, 114) bu yasama yılının sekizinci Meclis araştırması olmuştur. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmüştür. “Güneydoğu’da uzun süreden beri cereyan eden olayları yerinde incelemek ve alınması gereken tedbirleri Türkiye Büyük Millet Meclisine ve ilgili mercilere iletmek ve memleketimizin birlik ve beraberliğinin sağlanmasına katkıda bulunmak üzere” açılan Meclis araştırması (10/116) ise dokuzuncu Meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının komisyon raporu Genel Kurulda görüşülmüştür.

3. Yasama yılında açılan ilk Meclis araştırması (10/31, 98, 128), Türkiye’de yaşanan ve birçok vatandaşın hayatını kaybetmesine sebep olan trafik kazalarının nedenlerinin araştırılması ve alınması gereken tedbirlerin neler olması gerektiğine ilişkindir. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da vatandaşların ölümüyle sonuçlanan bir dizi güvenliğe ilişkin olaylarda gerek kurumların gerekse yetkililerin ihmallerinin ortaya çıkarılması ve gerekli önlemlerin araştırılması amacıyla açılan Meclis araştırması (10/53, 104, 113, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 149, 158) 3. Yasama yılında açılan bir diğer meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. “İSKİ yolsuzluğunda yaşanan ve Genel Müdür dışında kalan idarî ve siyasî bütün boyut ve parasal ilişkilerin açıklığa kavuşturulması” amacıyla açılan Meclis araştırması (10/132, 23), bu yasama

yılıının üçüncü meclis araştırmasıdır. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Aynı yasama yılında açılan Meclis araştırmalarından bir diğeri (10/169) “Esnaf ve sanatkârların sorunlarını ve alınması gereken tedbirleri tespit etmek amacıyla” açılmıştır. Bu yasama yılında açılan son Meclis Araştırması (10/198) ise “1983 yılından sonra kurulmuş ve TBMM’de grup kurmuş tüm siyasî partilerin ve Genel başkanları ile yakınlarının mal varlıklarının araştırılması” amacıyla olmuştur. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır.

4. Yasama yılında açılması kabul edilen ilk Meclis Araştırması (10/212), “Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca 1983 yılı Kasım ayından bu yana gerçekleştirilen ihalelerle ilgili olarak ileri sürülen iddiaları araştırmak” amacıyla olmuştur. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Aynı yasama yılının ikinci Meclis araştırması (10/218, 219) ise “Bosna-Hersek olayları konusunda araştırmalar yaparak milli siyasetimizin uygulanmasında icra makamlarına destek sağlamak amacıyla” açılmıştır. Bu Meclis araştırmasının herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır. Van Gölünün su seviyesinde meydana gelen yükselmenin nedeninin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla açılan Meclis araştırması (10/189–238) bu yasama yılında açılması kabul edilen son meclis araştırması olmuştur. Bu Meclis araştırmasının da herhangi bir komisyon raporuna tutanaklarda ulaşılamamıştır.

Aşağıda haklarında komisyon kurulmuş olan, işlemleri bitmiş veya belli bir noktaya kadar gelinerek bitirilememiş olunan 23 tane araştırma önergesiyle ilgili işlemler yasama yıllarına göre sıralanarak verilmiştir. Komisyonların tutanaklardaki gibi esas numaraları ile gösterilmesi tercih edilmiştir.

2.3.1. (10/1) Esas Numaralı Meclis Araştırması

19. Dönemde açılan Meclis Araştırmalarından ilki öğretmenlerin içinde bulundukları sıkıntıların çarelerini ve bu meslek mensuplarını toplumda layık oldukları statüye kavuşturmak için alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla açılmıştır. Bu konuda Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/1), 3.12.1991 tarihli 10. Birleşimde, Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 31 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.⁴²⁶ Gündemin “sunuşlar” kısmında araştırma önergesi okunmuştur. Anayasanın 98. ve TBMM İhtüzüğünün 102. maddesi gereğince açılması istenilen Araştırma önergesinde öğretmenlik mesleğinin önemi, öğretmenlerin yapmış oldukları fedakârlıklar üzerinde durulmuş ve “bugün için öğretmenler sadece bir defa, 24 Kasım günü hatırlanan, eline bir demet çiçek tutuşturularak savulan bir insan ve meslek konumuna getirilmiştir” denilmiştir.⁴²⁷ Türkiye’deki öğretmenlerin içinde bulundukları kötü ekonomik durum anlatılmış ve öğretmenlerin bu durumdan

⁴²⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 10 (3.12.1991), s. 250.

⁴²⁷ *A.k.*, s. 252.

kurtarılması için meclisin acil olarak bazı faaliyetlerde bulunması gerektiği önergede özetlenmiştir.⁴²⁸ Önergenin okutulmasından sonra konuyla ilgili olarak bir meclis araştırması açılıp, açılmamasıyla ilgili toplantı bir sonraki güne bırakılmıştır. Genel Kurulun 4.12.1991 tarihli 11. Birleşimde konuyla ilgili ön görüşmelere başlanmıştır. Önerge tekrar okutulduktan sonra sırasıyla hükümet adına görüşmelerde Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, RP Grubu adına Ahmet Cemil Tunç, DYP Grubu adına Süleyman Ayhan, SHP Grubu adına Mahmut Alınak, ANAP Grubu adına Avni Akyol ve önergede imzası bulunanlar adına Hasan Dikici söz almışlardır.

Önergeyle ilgili ilk olarak söz alan Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, öncelikle böyle bir konuyu gündeme getirmelerinden dolayı önerge sahiplerine teşekkür ederek sözlerine başlamıştır.⁴²⁹ Konuşmasında genel itibarıyla Türkiye’de öğretmenlerin içinde bulundukları koşullarla ilgili bilgi veren Toptan, Türkiye’de eğitime ayrılan payın düşüklüğü ile öğretmenlerin durumundaki olumsuzluklar arasında bir paralellik olduğunu savunmuştur.⁴³⁰ Toptan ayrıca, öğretmenlerin mevcut durumlarının zorluğu ile ilgili olarak, “Öğretmenlerimiz, ders kitaplarının içine yığılan, bana göre pek çoğu hiç de gereği olmayan bilgilerle doldurulmuş kitaplardaki yazılanları, çocuklarımıza aktarmak gibi bir sorumlulukla karşı karşıyadırlar” tespitinde bulunmuştur.⁴³¹ Toptan, hükümet programında öğretmenlerin sorunlarını azaltacak tedbirler olduğunu söyleyerek ve tüm Meclis üyelerinden bu konuda sağlanacak katkılarını kendilerine bildirmelerini isteyerek şu şekilde konuşmasını tamamlamıştır:

... öğretmenlerin sorunlarıyla ilgili, huzurunuzda getirilmiş olan Hükümet Programında, öğretmenlerimizin pek çok sıkıntısını hafifletebilecek, aşağılara çekebilecek birtakım tedbirlere yer verilmiştir. Bunların başında, öğretmenlerimizin, Anayasa değişikliği yapılmak suretiyle, sendika kurabilmelerine imkân verecek bir yaklaşımın Hükümet tarafından benimsenmiş olması vardır. Çünkü bu şekilde, uygulayıcı olanlarla uygulayacak olan, karar verecek olan siyasî mekanizma arasında bir diyalog kurmak mümkün olacak, uygulayıcının dilekleri siyasî iktidara, karar verecek olan organa aktarılmak suretiyle bir işbirliği sağlanmış olacaktır.⁴³²

Önerge üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Cemil Tunç öğretmenlerin okuldan arta kalan zamanında pazarda limon, domates sattığını, geceleri taksicilik yaparak öğrencilerini taşıdığını, yaz tatillerinde işportacılık, boya badana yaptığını belirtmiştir. Tunç sözlerinin arasında şunu da belirtmiştir:

⁴²⁸ A.k., s. 252.

⁴²⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 11 (4.12.1991), s. 275.

⁴³⁰ A.k., ss. 275-276.

⁴³¹ A.k., s. 277.

⁴³² A.k., ss. 277-278.

*Öğretmenlerimiz maddî sıkıntı içindedir; onları mutlaka bu sıkıntılardan kurtarmak gerekir; aksi takdirde, verim almak mümkün değildir. Göreve yeni başlayan bir öğretmen arkadaşımız, ayda ortalama 1 milyon 400 bin lira maaş alır. Bugünün şartlarında, bu parayla bir öğretmen ailesinin geçinmesi mümkün değildir. Geçmişle mukayese edersek, 1974 yılında, bir teknik öğretmen 1 100 lira maaş alırken, 1 000 lira da ek ders ücreti alıyordu; yani, maaşının yüzde 90'ı, ek ders ücreti olarak, öğretmene ödeniyordu; ancak, bugün bu oran yüzde 15'lere düşmüştür. Bu durum mutlaka düzeltilmeli, eski orana göre, ücretler yeniden tespit edilmelidir. Yurdumuzun her köşesinde; mezrada, köyde, kasabada ilim öğreten; ahlaklı, milli ve manevî değerlerine bağlı, çağı doğru anlayan ve yorumlayan insanlar yetiştiren öğretmenlere, lojman, kademeli olarak mutlaka temin edilmelidir. Lojmanda oturmayanlara lojman tazminatı ödenmelidir.*⁴³³

Tunç ayrıca bu ekonomik zorluklar içerisinde olan öğretmenin ertesi günü okula gidip ders vererek, çocukları okutarak Türkiye'yi 2000'li yıllara taşıdığını vurgulamıştır. Hep birlikte öğretmenleri bu durumdan kurtararak toplum içinde hak ettikleri itibarı kazandırma çağrısında bulunmuştur.⁴³⁴

DYP Grubu adına söz alan Süleyman Ayhan da konuşmasında meclisin öğretmenlerin problemleri üzerine yapmış olduğu bu toplantının önemli olduğunu belirtmiş ve bu toplantılardan bu konuda somut önerilerin çıkacağına olan inancını dile getirmiştir.⁴³⁵ Ayhan sözlerini şu şekilde bitirmiştir:

Sayısı 13 milyona varan eğitim ordumuzun içinde, yaklaşık yarım milyon civarındaki öğretmenlerimizin içinde bulundukları sıkıntıların tespiti, çözüm çarelerinin ortaya konulması ve bu mesleğin mensuplarını layık oldukları maddî ve manevî imkânlarla kavuşturmak amacıyla, Anayasamızın 98 inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 102 ve 103 üncü maddeleri gereğince Meclis araştırması açılması konusunda, Doğru Yol Partisi Meclis Grubu adına, yüksek huzurlarınızda söz almış bulunuyorum. Sayın milletvekilleri, ülkemizde, fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller yetiştirmenin mücadelesini vermiş ve daha da verecek olan öğretmenlerimizin ihtiyaçlarına ve sorunlarına Yüce Meclisimizin çareler araması, çok sevindirici bir olaydır. Yıllarca, eğitimin temel taşı, vazgeçilmez unsuru olmuş, eğitim sistemimizin odak noktasını teşkil etmiş, Yüce Milletimizin geleceğini yönlendirmiş, toplumun ham meyvesi olan insana şekil ve ruh vermiş, bütün diğer meslek mensuplarından daha önemli bir görevi yüklenmiş bulunan saygıdeğer öğretmenlerimizin maddî ve manevî sorunlarına, arzu edilen seviyede, bugüne kadar fazla önem verilmediği ortadadır. Ülkemizde yaşanan siyasî istikrarsızlık, öğretmene değer veren siyasî partilerin, programlarında öngördükleri çözümleri gerçekleştirememelerine neden olmuştur. Eğer bir partinin eğitim görüşü ve onun bir parçası olan

⁴³³ A.k., s. 278.

⁴³⁴ A.k., s. 278.

⁴³⁵ A.k., s. 281.

*öğretmenlik, rasgele değil de, sistemli, bilinçli ve disiplinli bir anlayış içerisinde ele alınmış, samimî, bir inanış içerisinde düşünülmüşse, orada öğretmen de mutlu olmuştur. Hür ve demokratik rejimimizin yürümesi için, bilgili, karakterli, faziletli, ahlaklı, kültürlü, geniş bir dünya görüşüne sahip; düşünen, vatanını, milletini, bayrağını canından çok aziz bilen; ekonomik yönden kalkınmamıza hizmet edecek, Türk Milletinin her ferdini huzur ve güven ortamı içerisinde mutlu bir şekilde yaşatmayı eğitim anlayışı olarak gören partiler; öğretmene de gereken saygınlığı kazandırmaya çalışmışlardır.*⁴³⁶

Ayhan'dan sonra SHP Grubu adına söz alan Mahmut Alınak hâlihazırda Türkiye'nin en büyük sorunlarından birinin eğitim olduğunu ve yılların ihmali ve kasıtlı davranışları sonucunda, eğitim sorunlarının da “dağ gibi” büyüdüğünü savunmuştur. Bunları çözümlemek için acil ve radikal önlemlere ihtiyaç olduğunu vurgulayan Alınak, eğitim hayatında ne yapılacağı ve nasıl yapılacağı bilinmediğinde çözüm yolunda da bir adım atmanın mümkün olmayacağını savunmuştur. Bunun mümkün olmayacağını geçen yılların apaçık ortaya koyduğunu belirten Alınak,⁴³⁷ konuşmasında eğitim sistemindeki çarpıklıkları ve kasıtlı bazı politikaları gündeme getirmiştir. Eğitimde sendikal haklar üzerinde duran Alınak şu şekilde konuşmuştur:

*2908 sayılı Dernekler Kanunu, diğer kamu görevlileri gibi, öğretmenlerin de derneklere üye olmasını, Millî Eğitim Bakanının iznine bağlamıştır. 625 sayılı Özel öğretim Kurumları Kanununun 21 inci maddesi, özel Öğretim Kurumları Kanununa tabi öğretmenlerin işçi sendikalarına üye olmalarını yasaklamıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11 inci maddesi, taraf ülkelerde herkesin sendika ve dernek kurabileceğini, kurulmuş olan dernek ve sendikalara üye olabileceğini belirtmektedir. Bu sözleşme, Türkiye tarafından da 10.3.1954 tarihinde 6366 sayılı Kanunla kabul edilmiştir. Anayasanın 90 inci maddesi, “Usulüne göre kabul edilen uluslararası sözleşmelerin Anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceğini” belirtmektedir. Anayasa Mahkemesi, başka kararlarında olduğu gibi; yani birçok kararında olduğu gibi, 27.9.1967 tarih ve 1967/29 sayılı Kararında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11 inci maddesini bir anayasa kuralı olarak değerlendirmiş, sözleşmenin anayasal bir değer taşıdığını ortaya koymuştur.*⁴³⁸

Alınak konuşmasını, öğretmenler ve eğitim ile ilgili bir dizi reform önerisi sıralayarak bitirmiştir.⁴³⁹ ANAP Grubu adına söz alan Avni Akyol, genelde ANAP döneminde öğretmenler ile eğitim sistemi alanındaki olumlu gelişmelerin göz ardı edildiğini iddia ederek konuşmasına başlamıştır. Akyol konuşmasında öğretmenlerin sorunlarının bütüncül yaklaşımla ele alınmasını önermiştir:

⁴³⁶ A.k., s. 281.

⁴³⁷ A.k., s. 284.

⁴³⁸ A.k., s. 285.

⁴³⁹ A.k., ss. 287-288.

“Sosyal bir sistem olan eğitimin, sadece fert boyutu görülmüş, ele alınmış; ancak, bu boyutla ilgili olarak bugüne kadar neler yapıldığı hiç araştırılmamış, sorulmamış, gönderilen mesajlar, kaynaklar dahi -maalesef- okunmamıştır. Kaldı ki, eğitim sisteminin, fert boyutundan sonra, ilmî yönden bir de kurum boyutu vardır, müessese boyutu vardır. Nasıl fertlerin -konumuzun ve önergenin gereği olarak- öğretmenlerin kişilikleri, ilgi ve ihtiyaçları, eğilimleri ve beklentileri varsa, kurum boyutunun gereği olarak da öğretmenin hizmet verdiği toplumun, devletin ve milletin öğretmenden bekledikleri vardır, görev ve sorumlulukları vardır. Meseleyi böyle bir bütüncü yaklaşımla ele almak, gerçekçi, akılcı ve ilmidir.”⁴⁴⁰

Bu sözlerden sonra ANAP iktidarı döneminde bu konuda yapılan icraatları anlatan Akyol’un konuşması, bazı tartışmalar nedeniyle zaman zaman kesilmiştir. Akyol konuşmasını bu konuyu gündeme getirmelerinden ötürü önerge sahiplerine teşekkür ederek sonlandırmıştır.⁴⁴¹

Önergede imzası olanlar adına söz alan Hasan Dikici diğer konuşmacılar gibi öğretmenlerin sıkıntıları üzerinde durmuş ve Akyol’un değerlendirmelerine karşı yorumlar getirerek konuşmasına devam etmiştir. Dikici, Türkiye’de öğretmenin, “huzur ve refahtan yoksun, her üç yılda bir göçe zorlanan” bir insan konumunda olduğunu savunmuştur. Öğretmenin içinde bulunduğu maddî ve manevî sıkıntıların çocuklara ve dolayısıyla topluma yansıdığını belirtmiştir. Öğretmenin huzurunun ve refahının öğrencilerin başarısı demek olduğunu söyleyen Dikici, öğrencilerin başarısının ise, milletin refahı anlamına geldiğini vurgulamıştır. Hükümet Programında yer alan sözleşmeli ve grevli sendika hakkının bir an önce öğretmenlere verilmesini isteyen Dikici, öğretmenliğin “bir gönül işi ve sanat” olduğunu, bunun için, öğretmen olmak isteyenlerde bazı meziyet ve kabiliyetler aranması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁴⁴²

Önerge üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra önerge oya sunulmuş, oylama sonucunda kabul edilen önerge için kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşması oylamaya sunulmuştur. Bu oylama sonucunda da komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Daha sonra da komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu da oylanarak kabul edildikten sonra ön görüşmeler sona ermiştir.⁴⁴³

Genel Kurulun 4.12.1991 tarihli 11. Birleşiminde açılması kararlaştırılan (10/1) esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu üyeliklerine Genel Kurulun 19.12.1991 tarihli 18. Birleşiminde siyasi parti gruplarınca gösterilen adaylar seçilmiştir.⁴⁴⁴ Komisyondaki görev dağılımı da 26.12.1991 günü şu şekilde yapılmıştır.⁴⁴⁵

⁴⁴⁰ A.k., s. 289.

⁴⁴¹ A.k., s. 297.

⁴⁴² A.k., ss. 299-300.

⁴⁴³ A.k., s. 301.

⁴⁴⁴ A.k., s. 95 ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 21, (26.12.1991), s. 313.

⁴⁴⁵ A.k., s. 314.

DYP (5)	
Baki Durmaz (Başkan)	Afyon
Süleyman Ayhan	Çanakkale
Nurettin Tokdemir	Hatay
İsmail Karakuyu (Katip)	Kütahya
Rıfat Yüzbaşıoğlu	Niğde
ANAP (3)	
Mehmet Seven	Bilecik
Melike Tugay Hasefe	İstanbul
Ahmet Kabil (Başkanvekili)	Rize
SHP (2)	
Ali İbrahim Tutu	Erzincan
Ural Köklü	Uşak
RP (1)	
Hasan Dikici (Sözcü)	Kahramanmaraş

Komisyunun görev süresi 25 Mart 1992, 1 Eylül 1992 ve 30 Kasım 1992 tarihinden itibaren 3'er ay uzatılmıştır.

10/1 esas numaralı Meclis araştırması komisyonunun hazırladığı raporunun görüşmelerine 7.10.1993 tarihli 13. Birleşimde başlanmıştır. Hükümetin ve komisyonun genel kurulda bulunup, bulunmadığı tespit edildikten sonra raporun okutulması oylanarak okutulması kabul edilmiştir.⁴⁴⁶ Okutulan raporda öncelikle, komisyonun on üç aylık çalışması nihayetinde yapılanlar sırasıyla açıklanmıştır. Dokuz alt başlık halinde sıralanan bu çalışmalara göre konunun iyi tetkik edilebilmesi amacıyla bazı alt komisyonlar kurulduğu belirtilmiştir. Bu alt komisyonların yerinde yaptıkları incelemeler ve bu incelemelerin sonuçları ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Bu açıklamalarda bir eğitim sisteminde asıl unsurun öğrenci olduğu, her şeyin öğrenci için olduğu vurgulanmıştır. Öğrencilerin iyi birer insan olarak yetiştirilmesi için kurulan bu sistemin çalışmasında ve başarıya ulaşmasında temel öge ise öğretmendir. En iyi alt yapının kurulması ve en mükemmel programların temin edilmesi durumunda bile öğretmenlerin yeterli niteliklere haiz olmaması ya da kendini mesleğine vermesine mani çeşitli kaygılar içinde olması durumunda bu sistemden başarı almanın mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu bakımdan eğitim sisteminde birinci, asıl ve en önemli olan meselenin iyi bir öğretmen yetiştirme sistemi kurmak olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴⁷ Raporda ayrıca, dünyanın her alanda hızlı bir gelişme içerisinde olduğuna ve her gün yeni bilgilere, yeni gelişmelere şahit olduğuna işaret edilmiştir:

⁴⁴⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 13, (7.10.1993), s. 4

⁴⁴⁷ *A.k.*, s. 6.

Enformasyonun en parlak çağını yaşadığına dikkat çekilen raporda “Bilgi çağı”, “Bilgi toplumu” ifadelerinin sık sık duyulduğu hatırlatılmıştır. Gelişmek isteyen, hatta ayakta kalmak isteyen ülkelerin bile “bu baş döndürücü tempoda geri kalmamak” durumunda olduğu savunulan raporda bütün bunları gerçekleştireceklerin insanlardır olduğuna ve insanları da öğretmenlerin yetiştirdiğine dikkat çekilmiştir. Öncelikle öğretmenlerin “bu çağın öğretmeni” olarak yetiştirilmesinin gerekliliği ve öğretmenlerin maddî ve manevî olarak bulunmaları gereken konuma getirilmelerinin zorunluluğu vurgulanmıştır.⁴⁴⁸

Raporda ayrıca eğitim enstitülerinin YÖK’e bağlanmasıyla ilgili de şu yoruma yer verilmiştir:

On yıllık uygulama göstermiştir ki öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere bağlanması, nitelik konusunu çözememiş, plansız ve Millî Eğitim Bakanlığı ile koordinesiz bir öğretmen yetiştirme politikası sonucu yeni sorunlar yaratmıştır. Mesela, öğrenci kaynağının farklılaşması ve genel üniversite anlayışı içerisinde öğretmen adaylarının davranış, düşünce ve ideal bakımından “öğretmenleştirilememesi” gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu faktörler de adayların öğretmenlik ruh ve idealleriyle yetiştirilmelerinde olumsuz etki yapmıştır.⁴⁴⁹

Bu bağlamda eğitim enstitülerinin bir şekilde yeniden hayata geçirilmesine ilişkin bazı öneriler de raporda ayrıca yer almıştır. Raporda daha sonra öneri, eleştiri ve durum tespiti anlamında 17 maddelik bir dizi düşünce de sıralanmıştır.⁴⁵⁰ Raporda bu bölümden sonra daha ziyade öğretmenlerin istihdama ilişkin, hizmet içi eğitime yönelik, mali ve sosyal bazı hakları ile sorunlarının nasıl iyileştirilebileceğine ilişkin bazı fikirler geniş bir şekilde sıralanmış, öneriler getirilmiş ve tartışılmıştır.⁴⁵¹ Komisyon raporunun sonuç bölümünde de şu ifadelerle yer verilmiştir:

Çağdaş olmanın ilk şartı, refah toplumunun itici gücü, ekonomik, sosyal, kültürel bakımdan büyümenin sürükleyicisi, mimarı olan öğretmenin sorunlarını çözmek, toplumun sorunlarını çözmektir. Sorunları çözülmeyen toplumun kalkınması, refaha kavuşması elbette mümkün değildir. Millî Eğitimdeki başarımız, çok iyi yetişmiş, üstün nitelikli öğretmenlere sahip olmamızla mümkündür. Öğretmenlerimizin her türlü maddî ve manevî sıkıntıdan uzak bir şekilde görev yapmalarını temin ettiğimiz zaman, Millî eğitimdeki hedeflerimizi ancak yakalayabiliriz. Bunun için Komisyonumuz, 13 aylık çalışmanın sonunda, öğretmenlerimizin içinde bulunduğu sıkıntılara çare bulmak, toplumda layık oldukları konuma kavuşturulmaları için 5 yeni yasa taslağı, mevcut yasalarda 20 değişiklik, mevcut kanun hükmünde kararnamelerde 2 değişiklik, mevcut Bakanlar Kurulu

⁴⁴⁸ S. Sayısı: 344, “Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 31 arkadaşının öğretmenlerin içinde bulundukları sıkıntıların çarelerini ve bu meslek mensuplarını toplumda layık oldukları statüye kavuşturmak için alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 13’ün sonuna ekli, (7.10.1993), s. 8.

⁴⁴⁹ **A.k.**, s. 9.

⁴⁵⁰ **A.k.**, ss. 11-12.

⁴⁵¹ **A.k.**, ss. 13-28.

*kararlarında 4 değişiklik, mevcut Millî Eğitim Bakanlığı yönetmeliklerinde 17 değişiklik, mevcut Millî Eğitim Bakanlığı yönergelerinde 3 değişiklik, mevcut yasa ve yönetmeliklerin işletilmesiyle ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığına 19 temenni hazırlamış ve bir dosya halinde sunmuştur. Eğitimin olduğu yerde problemin olmaması, elbette mümkün değildir. Zaten eğitim, sorunların, problemlerin çözümüdür. Önemli olan, bu sorunların asgari düzeye indirilmesidir. Eğitimdeki maksat, geleceğimizin teminatı çocuklarımızın, gençlerimizin, milletimizin ve çağımızın ihtiyaçlarına göre eğitilmesidir.*⁴⁵²

Raporun okunmasından sonra araştırma önergesiyle ilgili görüşmelere başlanılmış ve sırasıyla, RP Grubu adına Hasan Dikici (Kahramanmaraş), SHP Grubu adına Ural Köklü (Uşak), DYP Grubu adına Baki Durmaz (Afyon), CHP Grubu adına Mustafa Doğan (Gaziantep), ANAP Grubu Adına Ahmet Kabil ve Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe, şahısları adına ise, Muharrem Şemsek (Çorum) ve İbrahim Kumaş (Tokat) söz almıştır.

İlk sözü alan Dikici, Milli Eğitim Bakanlığıyla işbirliği yapılarak, Bakanlık bünyesinde, öğretmen yetiştirme, okulöncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim, ilköğretim müfettişleri, ortaöğretim, meslekî ve teknik öğretim ve yurt dışında görevlendirilen öğretmenlerle ilgili olmak üzere, kendi branşlarında tecrübeli ve başarılı 28 eğitimci oluşan 5 alt komisyon kurulduğunu belirtmiştir. Alt komisyonların, raporun tamamlanmasına kadar çalışmalarını sürdürerek, komisyona çok değerli katkılarda bulunduğunu açıklamıştır. Alt komisyonlarda görev alan eğitimcilere, Milli Eğitim Bakanlığı mensuplarına ve Milli Eğitim eski Bakanı Köksal Toptan'a teşekkür eden Dikici, sözlerini öğretmenlerin psikolojik durumlarıyla ilgili bazı analizler yaparak sürdürmüştür. Öğretmenlere ödül ve mükafat adı altında belli koşullar dahilinde ek ödemeler yapılabilmesi için bazı mevzuatlar hazırlanabileceğiyle ilgili önerilerde de bulunan Dikici, Komisyon olarak problemleri tespit ettiklerini, bu problemlerin çözümünü ortaya koyduklarını, iktidarın bu sorunları çözmesinin öğretmene maddî ve manevî güç kazandıracağını belirtmiştir. Öğretmenlerin sorunlarının çözümünün takipçisi olacaklarını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁵³

SHP Grubu adına söz alan Ural Köklü, insanın en belirleyici yeteneklerinin, düşünmek, konuşmak ve iş yapabilme yeteneği olduğunu söylemiştir. Bu yetenekleriyle dünyaya gelen her insanın, başlı başına “bir yetenek hazinesi” sayıldığına işaret eden Köklü, toplumların kalkınmak ve ileriye gitmek için bu yeteneklerle donanmış olarak dünyaya gelen her çocuğuna sahip çıkmak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Anne rahminden başlayarak, 15 yaşına kadar çocukların öğrenim ve eğitimine sahip çıkmanın toplumun hem menfaati hem de insanlık gereği olduğunu ifade etmiştir. Köklü konuşmasında özellikle öğretmen yetiştirme sorunları üzerinde durmuş ve bu konularda önerilerde bulunmuştur. Köklü sözlerinin arasında şu noktaları vurgulamıştır:

⁴⁵² *A.k.*, s. 28.

⁴⁵³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 13, (7.10.1993), ss. 28, 32, 34.

Geçtiğimiz zamanlar içerisinde, öğretmen yetiştiren okul ve enstitülerimizin kapatılmasıyla, öğretmen yetiştirilmesinde gösterilmesi gereken özen yok olmuştur. O değerli öğretmenlerimizi yetiştiren okullarımızın kapatılmasında fayda gören zihniyetlerin kimlere hizmet ettiklerine akıl erdirmek mümkün değildir. Bu okullarımızın kapatılmasından dolayı, vasıflı öğretmenlerimizin sayısı azalmıştır. Öğretmenlikle alakası olmayan okullardan mezun olanları öğretmen yapmışızdır. Buna dayalı olarak da, eğitimin kalitesi düşmüştür, başarı azalmıştır, giderek öğretmene gösterilen saygı ve değer zaafa uğramıştır; hayatta hiçbir şey olamıyorsan, öğretmen de mi olamıyorsun? diye halk arasında söylenmeye başlanmıştır. Öğretmenlik mesleğini ve öğretmenlerimizi hor görmenin ve zaafa uğratmanın temelinde, yalnız öğretmen yetiştiren okulların kapanmasından başka etkenler de bulunmaktadır, ilk başta, öğretmenler, bir toplumun en bilgili motorize güçleridir. Cumhuriyet tarihimizde bilgili olmanın suç sayıldığı ara dönemlerde, fikir ve düşünce özgürlüğüne atılan tokattan en büyük nasibi(!) öğretmenler almıştır. Her on yılda bir uygulanan ara dönemlerde, öğretmenin mevcut olan sendikaları, dernekleri kapatılmış, bu sendika ve dernekleri yönetenler, üye olanlar siyasal suçlu gibi görülerek, cezaî kovuşturmalara tabi tutulmuşlardır; suçlu-suçsuz birçok öğretmen çeşitli işkencelere maruz kalmıştır.⁴⁵⁴

Öğretmenlerin mali durumların düzeltilebilmesiyle ilgili konular üzerinde yoğunlaşan Köklü, yerel yönetimlerin kendi bulundukları yörelerde sözleşmeli öğretmen çalıştırabilmelerine olanak sağlanmasını önererek ve bunların yararları üzerinde bazı görüşlerini de bildirerek konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁵⁵

DYP Grubu adına söz alan Baki Durmaz, öncelikle Türkiye’de öğretmen yetiştirilmesiyle ilgili olarak görüşlerini dile getirmiştir. Durmaz, Komisyonun mevcut raporla, yeni bir öğretmen yetiştirme kurumunun, “öğretmen yetiştirme üniversitesinin” kurulması önerisini gündeme getirdiğini hatırlatmıştır. Bu kurumun, çocuklara, daha ilköğretim çağından başlayarak yükseköğretime kadar öğretmenlik aşkını, sevgisini ve nosyonunu vereceğini belirtmiştir. Yine bu kurumla her öğretmenin, Millî Eğitim Bakanlığının değişik kademelerinde görev talep eden herkesin, “bir lisan bilen, öğretmenlik nosyonuna tam sahip olan ve yükseköğrenimini tamamlamış birer kişi” olarak bu kurumlarda yetiştireceklerini belirtmiştir. Ayrıca, bu kurumların yatılı olacağına ve bu yuvalarda, öğretmenlik mesleğini benimseyen çocukların birbirleriyle kaynaşarak, birbirlerine bilgi aktarımlarını yapacaklarına dikkat çeken Durmaz, böylece çocukların “gerçek birer öğretmen” olarak yetiştireceklerini savunmuştur. Durmaz ayrıca şunları söylemiştir:

Sayın milletvekilleri, elbette ki, Türk millî eğitiminin sorunu, her şeyden evvel, eğitimin odak noktası olan öğretmen ve öğretmenin yetişmesidir. Ancak, öğretmeni yetiştirmek, her türlü sorumluluğu vermek, onu en ücra köyümüze kadar götürmekle iş bitmiyor. Devlet olarak, millet olarak, öğretmenlerimize

⁴⁵⁴ A.k., s. 36.

⁴⁵⁵ A.k., ss. 36-39.

*teslim ettiğimiz çocuklarımızın iyi bir şekilde yetişmesi için, öğretmenlerimizin her türlü kaygıdan uzak bir ortamda görev yapmasını sağlamak da, yine Yüce Meclisimizin yapacağı görevlerin en kutsallarından birisi olmalıdır. Onun için, bütün meslek mensuplarında olduğu gibi, öğretmenlerimizin de birçok sosyal hakka sahip olması ve özellikle maddî kaygılardan uzak bulunması gerekiyor. Sayın milletvekilleri, ne acıdır ki, bugün, öğretmenlerimize gerekli maddî katkıyı sağladığımızı söylemek mümkün değildir. Hepimizin çocuklarını okutan öğretmen, eğer sınıfa girdiği zaman, kafası borçlarıyla meşgulse, sınıfta dersini bitirdikten sonra hangi pazarda işportacılık yapacağını düşünüyorsa, o öğretmenden randıman almak mümkün değildir. Bugün, maalesef, maddî bakımdan sıkıntı içerisinde olan birçok öğretmenimiz, köydeyse herhangi bir ticaretin peşinde; şehirdeyse çoluğunu çocuğunu geçindirmek, ev kirasını ödemek için semt pazarlarında ikinci bir iş yapmak durumundadır.*⁴⁵⁶

Durmaz, öğretmenlerin bazı tesis ve dinlenme tesisi ihtiyaçlarının da bir an önce karşılanması amacıyla yapılması gerekenlerle ilgili önerilerle konuşmasını bitirmiştir.⁴⁵⁷

CHP Grubu adına söz alan Mustafa Doğan konuşmasının başında dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik gelişmeler ile önerge konusu arasında bazı bağlantılar kuran bazı açıklamalarda bulunmuştur. Mustafa Doğan’ın konuşması, zaman zaman Genel kurulda çıkan tartışmalar nedeniyle kesilmiştir. Doğan, Eğitim politikalarının hedefinin eğitimde arzı artırmak ve kaliteyi yükseltmek olması gerektiğine işaret etmiştir. Bu anlayışla, devletin öngördüğü genel düzenleme içerisinde, kamunun ve özelin eğitime dönük girişimlerinin desteklenmesini istemiştir. Türkiye’nin yeni bir eğitim düzeni ihtiyacına dikkat çeken Doğan, özellikle ilköğretimin çocuklara, hayatı, insanları, doğayı ve öğrenmeyi sevdirmeyi amaçlaması gerektiğini belirtmiştir. Bütün müfredat programları yenilenmesini, 9 yıllık temel ve zorunlu eğitim sistemine geçişin hızlandırılmasını, bilgisayarın, temel bir öğrenim alanı ve eğitim aracı olmasını önermiştir. “2000 yılında bilgisayarın girmediği okul kalmamalıdır” diyen Doğan, konuşmasını özellikle bayan öğretmenlerin şartlarının düzeltilmesine yönelik olarak bazı önerilerden bahsederek tamamlamıştır.⁴⁵⁸

ANAP Grubu adına söz alan Ahmet Kabil konuşmasına bir öğretmen tanımı yaparak başlamıştır. Bu tanıma göre, öğretmen, “Millî Eğitim Temel Kanununun tarif ettiği ölçüler içerisinde, vatanını, Bayrağını, milletini, dinini, ailesini, öğretmenini ve bütün insanları seven, sevgiyi ve bilgiyi paylaşmasını bilen, Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı, millî ve manevî değerlerimize sahip çıkan, millî değerlerin, millî kültürün gelecek çağlara güçlenerek aktarılmasını sağlayan, Türkiye’nin bütünlüğüne yürekten inanmış gençleri yetiştiren

⁴⁵⁶ A.k., s. 41.

⁴⁵⁷ A.k., ss. 41-43.

⁴⁵⁸ A.k., ss. 44-47.

kişidir.”⁴⁵⁹ Kabil bu tanımdan sonra ANAP iktidarı döneminde öğretmenlere sağlanan mali ve sosyal bazı haklarla ilgili bilgiler vermiştir. Bu bilgileri madde madde sayan Kabil, kendi yaptıklarından başka daha çok yapılması gereken şeyler olduğunu söylemiştir. Kabil sözlerinin arasında şunları söylemiştir:

*Öğretmenlere ek tazminat, ek ders ücretlerinde artış getirilmiş, kalkınmada öncelikli illerde çalışan öğretmenlere ilave ek tazminatlar verilmiş, memuriyete girişte, öğretmenlerin aylık geliri ile devlet memurlarının aylık geliri arasında yüzde 99 oranında fark sağlanmıştır. Öğretmen evlerinin sayısı 200'den 308'e çıkarılmış, daha birçok öğretmen sorunları iyileştirilmek suretiyle, öğretmenlik mesleğinin cazip bir meslek haline getirilmesi yolunda mesafeler kaydedilmiştir. Dolayısıyla, 1990 yılı üniversite giriş sınavında, lise ve dengi okul mezunu, 73 807 öğrenci, öğretmen yetiştiren yüksekokul kurumlarını birinci sırada tercih etmiştir. Öğretmenlik, doktorluktan sonra, en çok tercih edilen meslek haline getirilmiştir.*⁴⁶⁰

Kabil, çok iyi yetiştirilmiş, üstün niteliklere sahip öğretmenlere sahip olunduğunda ve öğretmenlerin her türlü maddî ve manevî sıkıntıdan uzak bir şekilde görev yapmaları temin edildiği oranında millî eğitimdeki başarının artacağını vurgulayarak konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁶¹

Millî Eğitim Bakanı Nahit Menteşe de söz alarak konuşmasında hazırlanan raporun Meclisin ortak bir ürünü olduğunu ve iktidar ile muhalefet gözetilmeden olumlu bir anlayışla çalışıldığını ve hazırlandığını belirtmiştir. Kendi döneminde yaşanan İLK SAN skandalıyla ilgili olarak da konuşan Menteşe, bu olayda cezalandırılması gerekenlerin hapse girdiğini belirterek, bu konuda endişe edilmesi gereken bir şey olmadığını ifade etmiştir. Menteşe konuşmasına devamla şunları demiştir:

*Yeni yeni okullar açılmasını arkadaşlarımız istiyorlar. Hepsi haklı; ama bazı okullarımızın öğretmensizlikten kapalı olduğu da maalesef bir gerçektir. Bir taraftan nicelik bakımından sıkıntılarımız var, bir taraftan da arkadaşlarımız nitelikli öğrenim yapılmasını istemektedirler. Zaten amacımız budur, nitelikli eğitimidir yaptırmak istediğimiz. İnşallah bu amacımızda başarıya ulaşırız. Her şeyin başı öğrenim... Bakınız kalkınmış olan memleketlere... Hepimiz, Japonlar için, çalışkan ve zeki insanlar diyoruz. Atatürk de çok güzel söylemiş: 'Türk Milleti zekidir, Türk Milleti çalışkandır (Alkışlar)'. Değerli arkadaşlarım, demek ki, imkan sağlamak mecburiyetindeyiz. Hiç sır aramaya lüzum yok; eğer Japonya bugün kalkınmışsa -örfüne, adetine bağlı, ama- milletine eğitim sağlamış, o suretle kalkınmış. Bakıyorsunuz, dün bizim yardımına koştuğumuz, açlık ve sefalet içindeki küçücük bir Kore, bugün büyük devletlerle ekonomide bayağı savaşır hale gelmiştir. Sırrını araştırıyorsunuz -yani, Korelilerin bizden çok daha zeki ve çalışkan olduklarından değil- nitelikli eğitime ağırlık vermiş olmasıdır. O bakımdan, Hükümet olarak bunun üzerine gideceğiz.*⁴⁶²

⁴⁵⁹ A.k., s. 47.

⁴⁶⁰ A.k., s. 48.

⁴⁶¹ A.k., s. 51.

⁴⁶² A.k., s. 53.

Dönemlerinde öğretmen atamaları konusunda ilerleme kaydettiklerini belirten Bakan, öğretmenlerin her konuda şartlarının düzeltilmesine çalışıldığını belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁴⁶³

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek konuşmasında ülke meseleleri ile eğitimin meselelerinin bir arada değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Türkiye'deki eğitim sorununu tarihsel süreç içerisinde ele almış ve uzun açıklamalarda bulunmuştur. Şemsek konuşmasında şu görüşlerini ifade etmiştir:

*Millî eğitim, millî kültür ve ilim temeline oturtularak, çağdaşlık uğruna da millilik ve ilimlikten vazgeçilmemek suretiyle yürütülmelidir. Türkiye'de gerçek bir millî eğitim, millî kültürle yoğrulmuş, müspet ilim tahsil etmiş, milliyetçi Öğretmen ve idarecilerle mümkündür. Bugüne kadar millî eğitim sistemimiz içinde yetişen öğretmenlerimiz, çok değişik kaynaklardan yetiştirilmişlerdir. Türkiye'de öğretmenler, eğitmen kurslarından, köy enstitülerinden, kız ve erkek öğretmen okullarından, ilk öğretmen okullarından, eğitim enstitülerinden, yüksek öğretmen okullarından, mektupla öğretimden, 1978'deki 45 günlük hızlandırılmış programdan, Fen Fakültesinden, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinden ve Edebiyat Fakültesinden olmak üzere, çok değişik kaynaklardan yetişmektedirler. Değerli milletvekilleri, kurulmuş olan Komisyon, gerçekten ciddi bir çalışma yapmak suretiyle, öğretmenlerimizin meselelerini tespit etmeye çalışmıştır. Raporda, katılmadığımız görüşler bir yana, çoğunlukla müspet teklifler ve teşhisler vardır. Özellikle bunlardan birkaçı üzerinde durmak lazım gelir.*⁴⁶⁴

Şemsek raporun genel olarak öğretmenlerin sorunlarına değindiğini ancak bazı eksik hususlarda içerdiğini belirterek sözlerini bitirmiştir.⁴⁶⁵

Yine şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş rapordaki görüşler ile görüşmelerde söz alan konuşmacıların görüşleri arasındaki bazı tezat durumlar olduğuna dair dikkat çekmiştir. Konuşmasında devletin eğitim konusunda “top yekün ve ciddi bir atılım” içerisinde olması gerektiği üzerinde duran Kumaş, sözlerini, okullarda yaşanan bazı olumsuz gelişmeler ve bunların bir an önce son bulması gerektiğiyle ilgili tespitleriyle sürdürmüştür.⁴⁶⁶ Kumaş sözlerini şu şekilde noktalamıştır:

*... Bizi kardeş yapan, birleştiren değerleri çöp sepetine attık; bizi ayının, parçalayan, düşman eden değerler verildi; buna da mani olmadık. Bence en önemli olay budur, Ayrıca, zararlı alışkanlıklar konusu da var, örnekleri devam ettirmek, çoğaltmak mümkün. Elbette, bu olumsuzlukların sorumluluğunu yalnızca Millî Eğitime ve öğretmenlere yüklemek haksızlık olur. Değerli milletvekilleri, devlet bir bütünlük arz eder. Millî Eğitimin yaptıklarını, televizyon, basın-yayın organları ve buna benzer birtakım kuruluşlar yıkıyorsa, devlet buna müsaade edemez, etmemelidir. Müsaade ettiği takdirde -işte Türkiye'nin hali, manzarası- yolsuzlukların önünü alamazsınız, bu yanlış gidişi durduramazsınız...*⁴⁶⁷

⁴⁶³ A.k., ss. 53–56.

⁴⁶⁴ A.k., s. 58.

⁴⁶⁵ A.k., s. 58.

⁴⁶⁶ A.k., ss. 59–60.

⁴⁶⁷ A.k., s. 60.

Kumaş'ın konuşmasından sonra araştırma önergesiyle ilgili görüşmeler tamamlanmış ve Başkan bu raporun ışığı altında öğretmenlerin durumlarının düzeltilmesi için öngörülen ve tavsiye edilen yasal düzenlemelerin yapılması konusunda da gerekli çalışmalar yapılmasını dileyerek oturumu kapatmıştır.⁴⁶⁸

2.3.2. (10/2) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Tüketiciyi Korumak ve Kaliteli Mal Üretimini ve Üreticisini Teşvik Etmek için alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla Anayasa'nın 98. maddesi, İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/2) Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 38 arkadaşı tarafından 10.12.1991 tarihinde Meclise sunulmuştur.⁴⁶⁹ Bu bağlamda önergenin gerekçesinde ve bu konuda Meclis Araştırma Komisyonunun kurulma talebinin gerekçesinde Türkiye'de uygulanan ekonomik politikalar ve yüksek enflasyon sebebiyle başta memur, işçi, emekli, çiftçi, esnaf ve sanatkârlar olmak üzere dar ve sabit gelirli geniş bir vatandaş kitlesinin büyük bir sıkıntı içine düştüğü belirtilmiş, çarpık ekonomik düzenin vatandaşın sosyal düzenini olumsuz anlamda etkilediği ifade edilmiştir. Ayrıca gerekçede, söz konusu olumsuzluklar karşısında gerekli tedbirlerin alınmadığı, tüketiciyi koruyacak ve bilgilendirecek, hatta yönlendirecek "müessir bir organizasyonun" da kurulamadığı iddia edilerek, "tüketicinin ferdi şikâyetlerinin bir türlü organize reaksiyona dönüşemediği" üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra gerekçede, Türkiye'de tüketiciyi korumaya ilişkin söz konusu tüm eksikliklerin dikkate alındığı ve batılı ülkelerdeki standartlara ulaşmanın oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır.⁴⁷⁰ Yine, 1982 Anayasasının 172. maddesinde tüketiciyi korumakla ilgili gerekli düzenlemenin yer aldığının ancak gerekli organizasyon ve teşkilatlanma yapısının hayata geçirilemediği için tüketicinin sürekli haksızlığa maruz bırakıldığının altı çizilmiştir.⁴⁷¹ Bu sebeple Anayasa'nın 172. maddesindeki amir hüküm gereğince, tüketicinin korunması ve sömürülmesinin önlenmesi, kaliteli mal üretimini ve üreticisini de teşvik için alınacak idarî, hukukî, cezaî ve ekonomik tedbirleri tespit etmek, varılan sonuçları uygulamaya geçirmek için bir Meclis Araştırması açılmasında birçok faydanın olduğu vurgulanmıştır.⁴⁷² Önergenin gerekçesinde genel anlamda şunlar belirtilmiştir:

⁴⁶⁸ A.k., s. 61.

⁴⁶⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 13, (10.12.1991), s. 427.

⁴⁷⁰ A.k., s. 427.

⁴⁷¹ Sıra Sayısı 705, "Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 38 Arkadaşının, Tüketiciyi Korumak ve Kaliteli Mal Üretimini ve Üreticisini Teşvik Etmek İçin Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Anayasasının 98 inci, İçtüzüğü'nün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (10/2) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu", T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 26'nın sonuna ekli, (01.11.1994), s. 1.

⁴⁷² A.k., s. 3.

*Türkiye’de uygulanan ekonomik politikalar ve yüksek enflasyon sebebiyle başta memur, işçi, emekli, çiftçi, esnaf ve sanatkarlar olmak üzere, dar ve sabit gelirli geniş bir vatandaş kitlesi büyük bir sıkıntı içine düşmüştür. Giderek artan ve çekilmez hale gelen hayat pahalılığı, özellikle büyük şehirlerimizde geçimi daha da zorlaştırmış, ahlaki yapı bozulmuş, sosyal dengeler alt üst olmuştur. Suç işleme oranları artmış, boşanmalar çoğalmış, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı birer sosyal yara haline gelmiştir. Tatbik edilen faizci serbest piyasa ekonomisi, başıboş piyasa ekonomisi halinde keyfi zamlar, denetimden yoksun piyasa ile vatandaşın canından bezdirmiştir. Yine bu çarpık ekonomik düzen yüzünden, bozuk ve kalitesiz mallar piyasayı doldurmuş, alım gücü azalan geniş halk yığınları bu mallardan satın almak mecburiyetinde bırakılmıştır... Bu keyfilik ve başıboşluk karşısında vatandaşın soyulmasını ve sömürülmesini önleyecek tedbirler yeterince alınmamış, tüketiciyi koruyacak ve bilgilendirecek, hatta yönlendirecek müessir bir organizasyon da kurulamamıştır. Tüketicinin ferdi şikâyetleri bir türlü organize reaksiyona dönüşmemiştir.*⁴⁷³

Önergeye ait ön görüşmeler önerenin tekrar okunduğu ve oturum başkanlığını Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu’nun yaptığı 7.1.1992 tarihindeki, 22. birleşimde yapılmıştır.⁴⁷⁴ Ön görüşmelerde sırasıyla hükümet adına Sanayi ve Ticaret Bakanı Amasya Milletvekili Tahir Köse, RP Grubu adına Abdülatif Şener, DYP Grubu adına Zonguldak Milletvekili Şinasi Altınar, ANAP Grubu adına Şükrü Yürür, SHP Grubu adına Erzincan Milletvekili Mustafa Kul ve şahsı adına Kayseri Milletvekili Şaban Bayrak söz almışlardır. İlk sözü alan Sanayi ve Ticaret Bakanı Amasya Milletvekili Tahir Köse konuşmasına ticari faaliyetler ile ekonomik faaliyetlerin bir ülke için önemini ve bu bağlamda da tüketicinin korunması konusunda hükümetlerinin yapmış oldukları çabaları açıklayarak başlamıştır. Bu konudaki zorluklar üzerinde uzunca duran Köse konuşmasında şu noktaların üzerinde durmuştur:

*Ticaret ve sanayi odaları, esnaf ve sanatkar teşekkülleri ve sendikalar, çeşitli düzenlemeler yapmak suretiyle, tüketicinin korunması yönünde örgütlenmiş kesimler olarak gönüllü görev yapmaktadırlar. Bu çalışmalar takdirle karşılanmakla beraber, bütün bu teşekküller, önce kendi mensuplarının mesleki haklarını korumak durumundadırlar; yasalardan doğan asli görevleri de budur. Dolayısıyla, tüketicinin korunması politikası içinde yeterli aktif bir konum kazanamamaktadırlar. Şu halde, meslek teşekküllerinin ve bugüne kadar kurulmuş dernek, vakıf tarzındaki tüketici kuruluşlarının ihtiyari ve gönüllü gayretlerle, tüketici çıkarlarını tam olarak koruyabilmeleri ve bu konuda aktif bir çalışma yapabilmeleri mümkün olamamaktadır... Bu nedenlerle, mevcut mevzuatımızın, uygulamada görülen aksaklık ve eksikliklerinin gözden geçirilmesi, günümüz koşullarına uygun olmayanların yürürlükten kaldırılması, aksayan veya eksikliği hissedilen hususların tamamlanması, gelişen dünya ülkelerindeki uygulamalara ve ülkemizin yapısına uygun ihtiyacı duyulan yeni düzenlemelerin getirilmesi için gerekli yasal çalışmalar yapılmaktadır.*⁴⁷⁵

⁴⁷³ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 13, (10.12.1991), s. 427.

⁴⁷⁴ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 22, (7.1.1992), s. 432.

⁴⁷⁵ **A.k.**, ss. 434-435.

Köse konuşmasında yeni yapılan tüketicinin korunmasına yönelik kanundan da bahsetmiştir. Köse, sözlerini bu önergeyi verenlere teşekkür ederek ve son olarak yapılacak girişimlerden bahsederek bitirmiştir:

... Yine tüketicinin korunması bakımından önem arz eden ve hükümet programımızda da yer alan, piyasalarda oluşacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyecek, rekabeti sınırlayan anlaşmalar ve uygulamalar hakkında kanun tasarısı ile tarım ürünlerinin satış aşamasında karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi, sebze ve meyve üretiminin soğuk hava depolarıyla desteklenmesi amacıyla, 'yaş meyve ve sebze toptancı halleri' kanun tasarısı hazırlıkları sürdürülmektedir.⁴⁷⁶

Köse'den sonra sözü Abdülatif Şener almıştır. Şener, konuşmasında tüketicinin korunması gerektiğine ilişkin konunun son yıllarda yoğun bir şekilde tartışıldığını belirtmiş ve Türkiye'de ciddi bir şekilde tüketicinin korunma sorunu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁷ Şener konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde daha güçlü olan üreticilere karşı, dağınık olan ve organize olmayan tüketicilerin, güçsüz konumda bulundukları da bilinen bir gerçektir. Olaya, özellikle Türkiye açısından baktığımızda, tam rekabet piyasalarının oluşmadığı ve tekelci rekabet piyasaların bulunduğu bir ortamda tüketiciler, daha güçsüz durumda ve konumda bulunmaktadır. Rekabet, bugün Türkiye'de, fiyatlarda değil, aldatıcı reklâmlarda yapılmaktadır. Bu sebepten dolayı da, ekonomideki kıt kaynaklar israf edilmekte ve toplumsal refah kaybı söz konusu olmaktadır.⁴⁷⁸

Şener'den sonra söz alan Şinasi Altiner konuşmasında çağdaş bir toplumun tüketim toplumu olduğunu belirtmiştir. Halkın gelişen ekonomiden payını almasının ve yaşam düzeyinin tüketimle artan bir düzeye gelmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁷⁹ Altiner konuşmasında şu vurgularda bulunmuştur:

Sayın milletvekilleri, tüketicinin korunması kesin bir ihtiyaçtır. Buna katılıyoruz. Esasen, Hükümet programımızda da bu konuya temas edilmiştir. Biz görüş olarak, salt yasalarla bir takım kurallar koyarak tüketicinin arzu edilebilir bir biçimde korunacağına inanıyoruz. Bunu derken de yasalar olmasın demiyoruz. Yasalar olmalıdır; ancak, bu işin başka boyutları vardır: işin ekonomik boyutu vardır, ekonomik boyutu vardır, ahlaki boyutu vardır, eğitim, yani bilinçlenme boyutu vardır; siz buna başka boyutlarda ekleyebilirsiniz. Esasen, faiz olayı da, enflasyonun bir sonucudur. Enflasyonun yüksekliği, ahlaki kuralları da bozmaktadır, bozmuştur.⁴⁸⁰

Altiner'den sonra söz alan Şükrü Yürür konuşmasında tüketici haklarının korunmasına ilişkin bazı tarihi örnekler vermiştir. Yürür daha sonrada Anayasadaki tüketicileri korumaya yönelik konular hakkında konuşmuş ve bu konunun takibinin Anayasadan kaynaklandığının üzerinde durmuştur.⁴⁸¹ Yürür, konuşmasını bu minvalde sürdürmüş ve şu konuların üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuştur:

⁴⁷⁶ A.k., s. 435.

⁴⁷⁷ A.k., s. 436.

⁴⁷⁸ A.k., s. 437.

⁴⁷⁹ A.k., s. 440.

⁴⁸⁰ A.k., s. 441.

⁴⁸¹ A.k., ss. 443-444.

*Sayın milletvekilleri, bildiğiniz gibi, özellikle ve öncelikle şunu ifade etmek isterim ki, siyasi partilerin takip ettiği politikalarda istikrar, tutarlılık ve ciddiyet, halkın güveni açısından büyük önem taşımaktadır. 1983 yılında Türk siyasi hayatında yerini alan ANAP, halkımızı çok yakından ilgilendiren, tüketicinin korunmasıyla yakından ilgilenmiş ve sekiz yıllık iktidar döneminde, bu konuda ciddi ve önemli çalışmalar yapmıştır. Önerge sahiplerinin ve Sayın Bakanın belirttiği gibi, tarih boyu ülkemizde çıkarılmış olan bütün yasalar ve tüzükler düzenlenmiş, incelenmiş, yeniden gözden geçirilmiş ve bu noktada, piyasaya kaliteli mal ve hizmet sunulması yolundaki çalışmalar bir ciddiyet içerisine sokulmuştur. Ayrıca, piyasaya arz edilen mallara, mecburi ambalaj standardı getirilmek suretiyle, alıcının, almış olduğu malın ambalajı üzerindeki kayıt ve kuyudatın ciddi olması hususuna azami dikkat göstermiştir.*⁴⁸²

Yürür'den sonra söz alan Mustafa Kul konuşmasında genel olarak sosyoekonomik parametrelere değinmiş ve bu bağlamda toplumun örgütsüz bırakılışının ve her şeyi serbest piyasa koşullarına bırakmanın zararları üzerinde durmuştur. Kul ayrıca gerçek piyasa ekonomisi uygulayan ülkelerin anti kartel tedbirler ve kaliteli üretim için yapmış oldukları çalışmalardan da örnekler vermiştir.⁴⁸³ Kul konuşmasının devamında aşağıdaki noktaların üzerine durmuştur:

*Tüketici olarak konumuzu ve haklarımızı bilmek ve kullanmak, bizleri, bilinçli ve akılcıca seçim yapan, böylece son sözü söyleyen bir kitle haline getireceği gibi, sonuçta, oluşan ekonomik politikalarda ölçü işlevi görebilecek, uzun vadeli, toplumun refahına yönelik planlamaya da önemli katkı yapacağına inanıyoruz. Ancak, kanımızca, Türkiye tüketicisi, hangi haklara sahip olduğunu bilmiyor. Bu bilinçsizlik, kendisinden kaynaklanmıyor. Zira bu konuda gerekli eğitim verecek kuruluşlarda bugün bulunmamaktadır... Soruna makro düzeyde bakarsak, sağlıksız gıdalarla beslenen bir kuşağın, on beş, yirmi sene sonra ortaya çıkaracağı sağlık tablosu, son derece ürkütücüdür. Bu sağlıksız insanların, iş gücü kaybı, doktor, hastane ve ilaç bedeli olarak ekonomimize getireceği yeni yükler ve neticede ulaşacağımız sosyal sorunlar, konunun acilen ele alınmasını, konuya gereken önemin verilmesini, bu konuda, bir an önce, gerekenlerin yapılmasını gerektirmektedir.*⁴⁸⁴

Kul'dan sonra son söz alan Şaban Bayrak konuşmasında tüketicinin ekonomik sistem içerisindeki durumundan bahsetmiş ve bu konulardaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, buradan şu noktaya gelmek istiyorum: Üretim vasıtaları üzerinde tasarruf ve irade sahibi değilsek, dışa bağımlı bir ekonomik yapı içerisinde isek, emperyalist tuzağa düşürülmüş insanlara 'tüketici' demek yerine, 'esir' veya 'köle' demek daha uygundur. Öyle ise, kölelerin korunması için, zincirlerin kalitesini konuşmak yerine, hürriyet kavuşmanın esasları konuşulmalıdır. Bu cümleden olarak, tüketiciyi korumanın yolu, birinci dereceden ekonomik bağımsızlığımızı elde etmekten geçer.*⁴⁸⁵

⁴⁸² A.k., ss. 444-445.

⁴⁸³ A.k., ss. 446-447.

⁴⁸⁴ A.k., ss. 448-449.

⁴⁸⁵ A.k., s. 452.

Bu konuşmadan sonra oturum başkanı konuya ilişkin ön görüşmelerin bittiğini ifade etmiş ve önerge için meclis araştırması açılmasını oylamaya sunmuş ve genel kurulda meclis araştırması açılması kabul edilmiştir. Daha sonra başkan sırasıyla komisyon üye sayısının on bir olmasını, komisyonun çalışma süresinin üç ay olmasını ve komisyonun gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesini oylatmış ve bu konularda kabul edildikten sonra oturumu kapamıştır.⁴⁸⁶

TBMM Genel Kurulu'nun 07.01.1992 tarihli 22. Birleşiminde bu önerge görüşülerek 11 kişiden oluşan (10/2) Esas Numaralı Meclis araştırma komisyonunun kurulması kabul edilmiştir.

DYP (5)	
Mustafa Fikri Çobaner (Kâtip)	Isparta
M. Sadık Avundukluoğlu	Kırıkkale
Hacı Filiz	Kırıkkale
Abdurrahman Ünlü	Kırıkkale
Şinasi Altınar (Başkan)	Zonguldak
ANAP (3)	
Hüseyin Aksoy	Eskişehir
Halit Dumankaya	İstanbul
Cemal Tercan (Sözcü)	İzmir
SHP (2)	
Ali Dinçer (Başkanvekili)	Ankara
Nihat Matkap	Hatay
RP (1)	
Abdullatif Şener	Sivas

Komisyon, kurulma tarihinden sonra üç kez toplanmıştır. 20.02.1992 tarihinde yapılan ilk toplantıda Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtip seçimi yapılmış, 12.11.1992 ve 31.03.1993 tarihli diğer toplantılarda Komisyona gelen dokümanlar değerlendirilmiştir.

Genel Kurulun 07.05.1992 tarihli 74. birleşiminde (10/2) Esas Numaralı Araştırma Komisyonu Başkanı Şinasi Altınar (Zonguldak) ve arkadaşları tarafından, Araştırma konusunun geniş kapsamlı olması ve ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılan temaslara, süresi içinde bitirilemediği gerekçesiyle, komisyonunun görev süresinin 12.05.1992 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasına ilişkin tezkere verilmiştir. Yapılan oylama sonucunda bu talep kabul edilerek komisyonun görev süresi uzatılmıştır.⁴⁸⁷ Daha sonra verilen uzatma tezkere teklifleri ile birlikte her seferinde 3 ay olmak üzere toplam 6 kez daha araştırma komisyonunun görev süresi uzatılmıştır. Komisyonun, üç yıla

⁴⁸⁶ A.k., s. 453.

⁴⁸⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 70, Birleşim: 74, (07.05.1992), s. 449.

yakın bir süre faaliyette bulunmuş olduğu görülmektedir. Bu süre içerisinde çalışmalar, daha çok yazışmalar yoluyla yürütülmüş ve 36 kurum, kuruluş, dernek ve şahsın görüş ve önerileri yazılı olarak alınmıştır. Araştırma komisyonu raporu ise, âdetâ, bu çalışmaların bir özeti niteliğindedir. Bu 36 kuruluş, dernek, kurum ve şahsın görüşleri ve önerileri de Komisyon tarafından ayrıca özetlenmiş; ancak, basılmasına gerek görülmediği için, rapor metni daha ince ve özet bir metin olarak ortaya çıkmıştır.

Komisyon uzun çalışmalar sonucunda hazırlamış olduğu raporunu 29.04.1994 tarihinde görüşmüş ve oy birliği ile kabul ederek TBMM Başkanlığına sevk etmiştir. Raporda sırasıyla şu kurum ve şahıslardan yararlanıldığı kaydedilmiştir:

“Tüketici Hakları Derneği, İstanbul Ticaret Odası, Ankara Sanayi Odası, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği), Ankara Valiliği, DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Müsteşarlığı, Hacettepe Üniversitesi, İzmir Valiliği, “ÇETKO” Adana Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği, Doç. Dr. Yavuz Odabaşı, İçişleri Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Halkla İlişkiler ve Tanıtma Müdürlüğü, Tarım Orman ve Köyleri Bakanlığı, TSE Tüketicinin Korunması Müdürü Harun Çakır, DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) ndan Burhan Akdemir, TSE (Türk Standartları Enstitüsü), Türkiye İnşaat ve Tesisat Müteahhitleri İşveren Sendikası, Gazeteciler Cemiyeti, İzmir Ticaret Odası, 6 Eylül 1988 Tarihli Elektrik Malzemelerinde Kalite ve Standardizasyon Sempozyumu, Sanayide Tüketicinin Eğitiminin Önemi ve Sanayi Odaları’nın Uygulamaları Paneli, Türk-İş Kooperatif uzmanı Sinan Vargı, Doç. Dr. Müberra Yener, Başbakanlık Devlet Planlama Müsteşarlığı-Sosyal Planlama Başkanlığı Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı, Tevfik Saraçoğlu, Tüketicinin Rehberi Gazetesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Yardımcı Doçenti Doç. Dr. Uğur Çarlı, TÜKODER “Tüketiciyi Koruma Derneği”, Doç. Dr. Ömer Baybars Tek, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü Başkanı Özkan Ünver, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fiyat Kalite ve Standartlar Dairesi, TOBB Yönetim Kurulu Başkan Vekili Güngör Yener, Doç. Dr. Kemal Çevik, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kontrol Şube Müdürü Ahmet Ölmez, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdür Yardımcısı Cengiz Kıratlı.”⁴⁸⁸

Komisyon çalışmalarının başladığı tarih, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısını hazırladığı döneme denk gelmiştir. Birbirine paralel devam eden bu iki çalışma sırasında komisyonun

⁴⁸⁸ Sıra Sayısı 705, “Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 38 Arkadaşının, Tüketiciyi Korumak ve Kaliteli Mal Üretimini ve Üreticisini Teşvik Etmek İçin Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü’nün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (10/2) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 26’nın sonuna ekli, (01.11.1994), s. 5.

inceleme ve değerlendirmeleri, söz konusu tasarının oluşturulmasında büyük ölçüde yol gösterici olmuştur. Komisyonun kurulması esnasında, “Tüketicinin Korunması Hakkında Bir Kanun Tasarısı” üzerinde çalışılıyor olması sebebiyle Araştırma Komisyonu üyeleri, tasarımı görüşmekte olan Sanayi ve Ticaret Komisyonunun çalışmalarına ve toplantılarına katılmıştır. Böylece, Araştırma Komisyonu üyeleri önemli ölçüde tasarının maddelerinin yeniden düzenlenmesinde katkıda bulunmuştur. Hatta bu aşamada, Tüketici derneklerinin İzmir’den, Ankara’dan yetkili üyeleri ile bazı Üniversite öğretim üyeleri de tasarıya katkıda bulunmuşlardır. Böylece, Tüketici Kanunu Taslağı diğer başka kanunlara oranla belki de en geniş katılımla bir yasa taslağı olmuştur.

10/2 Esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu raporu hazırlandıktan sonra Meclis Başkanlığına sunulmuş ve Genel Kurulun 01.11.1994 tarihli 26. Birleşiminde görüşölmeye başlanmıştır.

Rapor hakkında ilk olarak ANAP Grubu adına söz alan İsmail Sancak (İstanbul), konuşmasında, raporun 36 adet kurum, kuruluş ve şahısların fikirleri alınarak hazırlandığını vurgulayarak, yapılan çalışmaların yasa haline getirilerek güçlü bir hükümet tarafından uygulanması gerektiğini savunmuştur. Öte yandan, komisyonun tüketicinin haklarının korunması bakımından oldukça detaylı bir şekilde çalıştığını belirterek, rapor sonucunda tavsiye edilen uygulamaların etkili olabilmesi için başta, yönetimin üst kademesinde olanların söz konusu genelgelere riayet etmelerinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁹ Sancak ayrıca şu görüşlerini de ifade etmiştir:

Kaliteli mal üretebilmek için, çeşitli tedbirlere de ihtiyaç vardır; mesela; ekonomisi düzgün olmayan bir ölkede, enflasyon, akşamdan sabaha değişirse, istikrarsızlığın arttığı bir dönemde, hele buna bir de ahlak sorunu eklenirse; kanun korkusu, Allah korkusu yoksa; çalışanların hakları ve yeterli eğitim verilmiyorsa; o zaman, kaliteli mal üretmek hayal olur. Üreticiye de, devlet, her yönde sahip olmalıdır. Tüketici, kaliteli mal ve üretici, birbirinden ayrı mütalaa edilemez; hepsi birbirine bağlı olaylardır. Güncel konu haline gelen özelleştirmenin yoğun olduğu şu günlerde, yukarıda sözünü ettiğimiz meseleler değerlendirilerek, uygulamada Avrupa normlarına göre yer almalıdır. Avrupa Gümrük Birliğine girme arzusunun olduğu şu günlerde, tüketici, her zaman, Avrupa normlarına göre korunmalıdır. Ölkemizin menfaati, her şeyin üzerinde olmalıdır. Buraya kadar, tüketiciyi koruyabilmek için alınması gereken tedbirleri dile getirdik; biraz da, tüketicinin yapması gereken bazı hususları dile getirmek istiyorum: Kaynakları az olan, az gelişmiş veya gelişmekte olan ölkelerde ve ölkemizde, kalkınma ve verimlilik artışı çabalarını boşa çıkaran, törpüleyen en önemli darboğaz, ister kamu kesiminde ister özel kesimde olsun, bir türlü önüne geçemediğimiz israftır. Kişisel, kurumsal ve devlet olarak, ölkemizin bir israf içinde olduğu, herkesin malumudur. Tek neden olmasa da, bu

⁴⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 70, Birleşim: 26, (01.11.1994), s. 164.

*israfın, enflasyona sebep olan bütçe açıklarına ve dolayısıyla zamlara önemli ölçüde etken olmaktadır. İsrâf, her şeyin fonksiyonunu icra etmeden zayi olmasıdır. Türkiye'nin geri kalmasının nedenlerinden biri de budur. Yatırım için alınan dış kredilerin lükse harcanarak çarçur edilmesi, Osmanlının 1880'lerde iflasını getirmiştir. Bu iflastan doğan düyunu umumiye belasının etkileri hâlâ sürmektedir. Ülkemiz, bu Hükümet sayesinde, maalesef, bu tür belayla tekrar karşı karşıya gelmiştir ve maalesef, yeniden IMF'nin emri altına girmiştir. Bu nedenle, üreticiyi, tüketiciyi, dolayısıyla ekonomiyi, siyasetten ve siyasetçiden ayrı düşünmek mümkün değildir. Böylece, beceriksiz ve savurgan idarecilerin cezasını hep masum halk çekmiş ve faturayı, maalesef hep onlar ödemişlerdir. Bu israfı önlemenin zamanı gelmiş ve geçmiştir. Bu israfı önlemek için kısa ve uzun vadeli tedbirlere ihtiyaç vardır. Kısa vadeli olarak, ısrarla ve kararlılıkla çıkarılan genelgeler uygulanmalı, bu genelgelerin uygulamaları takip ve kontrol edilmelidir.*⁴⁹⁰

SHP Grubu adına rapor üzerinde söz alan Mustafa Kul (Erzincan) ise konuşmasında, öncelikli olarak Sancak'ın konuşmasını eleştirmiş ve komisyon raporu üzerinde konuşması gerekirken, bunu yapmadığını aksine Hükümetin diğer icraatlarını eleştirmekle yetindiğini dile getirmiştir. Ancak Kul da konuşmasında daha önceki hükümetlerinin tüketiciyi koruma hakkında hiçbir çalışmada bulunmadığını eleştirerek, geçmiş hükümetin böyle bir kaygısının hiç olmadığını savunmuştur. Kul, geçmiş dönemlerde hiç kimsenin aklının ucundan dahi geçiremediği konularda mevcut siyasal iktidarın yasa çalışmaları yapmaya başladığını, tüketicinin korunması ve rekabetin korunması konusunda iki yasa tasarısı hazırladığını, aynı zamanda bu konuları araştırması için bir komisyon kurduğunu dile getirmiştir. Komisyonun söz konusu tasarıların hazırlanması aşamasında çok büyük katkı sağladığını ifade etmiştir. Polisiye tedbirlerle tüketicinin korumaya çalışıldığını ifade eden Kul, bunun yeterli bir önlem olmadığını; çünkü ancak 700 kişilik bir kontrolör ekibi olduğunu ve bununla, söz konusu meseleyi çözmenin mümkün olmadığını savunmuştur. Tüketicilerin sağlık ve güvenliğinin korunması açısından bakıldığında yasal boşluklar olduğunu vurgulayan Kul, dağınık bir yasal çerçeve içerisinde bu görevi üstlenmiş olan Hıfzısıhha Enstitüsü ve Türk Standartları Enstitüsü'nün de pek yararlı olamadığını dile getirmiştir.⁴⁹¹

Ayrıca Kul, tüketicilerin hakkını araması veya mağduriyetinin önlenmesi konusundaki merkezîyetçi yapının ve Türk Standartları Enstitüsü'nün içinde bulunduğu bir daire başkanlığının, bu işlere bakmasının, her yere ulaşabilmesinin ve bu sorunları çözmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu yetkilerin büyük bir bölümünün yerel yönetimlerle paylaşılmış gerektiğini ancak

⁴⁹⁰ A.k., s. 164.

⁴⁹¹ A.k., ss. 166-168.

belediyelerin de bu konuda yaptığı tek işlevin, tanzim satış mağazaları açarak tüketiciyi koruma konusunda bir görev üstlenmek olduğunu ve bunun yeterli olmadığını savunmuştur. Konuşmasının sonunda Meclisin, tüketici haklarının korunmasına ilişkin hazırlanan yasa tasarılarını bir an önce Meclis Araştırma Komisyonunun önerileri doğrultusunda ve aynı zamanda Tüketiciyi Koruma Derneği Genel Başkanının göndermiş olduğu değişiklikleri de göz önüne alarak, kanunlaştırmasını isteyen Kul, böylece Türkiye’de uzun yıllardan beri oluşan olumsuzlukların ortadan kalkacağını ifade etmiştir.⁴⁹²

Araştırma komisyonu raporu üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), konuşmasında herkesin kabul ettiği gibi, tüketicinin korunması meselesini, “kendi insanımızın bir meselesi” olduğunu ifade etmiştir. Şener, bu konunun, Türkiye’nin gündemine dış dinamiklerin etkisiyle girdiğine işaret etmiştir. Türkiye’de, Avrupa Birliği’ne uyum sağlama çalışmalarının bir parçası olarak, değişik boyutlarda yoğun bir faaliyet gösterildiğini hatırlatan Şener, tüketiciyi korumanın dış dinamiklerin etkisiyle konuşulan bir konu haline gelmiş olmasına rağmen, kendilerinin bu konuyu Türk insanının ihtiyaçlarına cevap arama çabalarının bir parçası olarak gördüklerini savunmuştur. Türkiye’de, böyle bir sorunun olduğunu ve bunun çözüm mercisinin de TBMM olması gerektiğini belirten Şener, sağlıklı bir sosyo-ekonomik yapı oluşturabilmek için de tüketicinin korunmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹³

Tüketiciyi korumanın bir anayasal zorunluluk olduğuna dikkat çeken Şener, Anayasanın bu zorunluluğu, aynı zamanda devlete yönelik bir zorunluluk olarak tanımladığını belirtmiştir. Anayasada, devletin temel amaç ve görevlerini belirten 5. maddede, ailenin korunmasıyla ilgili 41. maddede, çalışma hakkıyla ilgili 49. maddede, kişinin dokunulmazlığıyla ilgili 17. maddede, planlamayla ilgili 166. maddede, dış ticaretin düzenlenmesiyle ilgili 167. maddede “tüketicinin korunması” ifadesinin kavram olarak kullanılmamış olmakla birlikte, tüketicinin korunmasının ele alındığını ve düzenlendiğini söylemiştir. Asıl konuyla ilgili olan 172. maddenin ise, doğrudan doğruya “Tüketicinin korunması” başlığıyla tanzim edildiğini vurgulayan Şener, bu Anayasa hükmüne göre, tüketiciyi koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri almasının ve tüketicinin kendini koruyucu girişimlerini teşvik etmesinin devletin görevi olduğunu belirtmiştir. Tüm bu zorunluluklar sebebiyle, Türkiye’de tüketicinin sorunlarına Meclis’in eğilmesi ve bu sorunların çözülmesi için bir Meclis araştırma komisyonu kurulmasına dair bir taleplerinin olduğunu belirten⁴⁹⁴ Şener, yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan sorunları ve bunların çözümü için yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır:

⁴⁹² A.k., ss. 168-171.

⁴⁹³ A.k., ss. 174-175.

⁴⁹⁴ A.k., s. 176.

*Birinci ana sorun bölümünü, hukukî yapıyla ilgili sorunlar olarak tasnif etmek ve belirlemek mümkündür. Bu çerçevede içerisinde de ilk sorun tüketiciyi korumaya yönelik mevzuatın dağınıklığı olarak karşımıza çıkmaktadır; yani, şu anda, Türkiye’de, tüketiciyi korumaya yönelik olarak yürürlükte bulunan mevzuat son derece dağınık ve aynı zamanda yetersizdir. Bu husus, tüketici sorunlarıyla ilgili ilk temel tespit olarak, sürekli, bütün kurumlar tarafından dile getirilmiş ve ifade edilmiştir. İkinci bir nokta da, tüketicinin korunmasına yönelik muhatap kuruluşlar arasında bir yetki karmaşası ve koordinasyonsuzluğun bulunuşudur. Diğer taraftan da, bu koordinasyonsuzluk ve karmaşa yüzünden denetimler yetersiz olmakta, bazı pek çok konuda, birimler, sürekli, sorumluluğu birbirlerine yüklemekte, denetimi birbirlerinden beklemektedirler.*⁴⁹⁵

Konuşmasına devamla sorunları sıralayan Şener bir başka noktanın ise, tüketici ihtilaflarıyla ilgili yargı konusu olduğunu belirtmiştir. Mahkemelerde davaların uzadığını, cezaların ise caydırıcı olmaktan uzak görüldüğünü, bu konuda Türkiye’de bir ihtisas mahkemesinin mevcut olmadığını, bu yüzden sorunun arada kaldığını ve yargıdan beklenen sonuçların çıkmadığını belirten Şener, bu karışıklığın giderilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Ana çerçevesi içerisinde özetlenen bu sorunlara karşı hangi tedbirler alınması gerektiğini söyleyen Şener şunları kaydetmiştir:

*Sorunlar tespit edildikten sonra, alınması gereken tedbiri belirlemek fazla zor değildir; ama iki temel tedbirin alınmadığı bir ortamda alınacak diğer bütün tedbirlerin boşa çıkacağı da, bu kuruluşlar ve kurumlar tarafından dile getirilmektedir. Nedir bu iki temel tedbir; birincisi, tüketicinin kendi kendini koruma bilincine ulaşmasıdır. Eğer, tüketici kendi kendini koruma bilincine ulaşmamışsa, alınan bütün tedbirler, beklenen anlamı ve verimliliği ortaya çıkaramayacaktır. Diğer taraftan, tekeli yapılan tasfiyeye uğratmadan, gerçek anlamda tam rekabet piyasalarının hâkimiyeti sağlanmadan tüketicinin korunması da mümkün değildir; çünkü gerçek anlamda, ancak tam rekabet piyasalarının hâkimiyetiyle en uygun fiyat ve en uygun kalite ortaya çıkabilir. Bunun dışında, tüketiciyi koruma kanununun çıkarılması gerekli görülmektedir. Bu konuda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul gündeminde de bir kanun tasarısı vardır; ilgili komisyondan geçmiştir ve bütün tüketici kuruluşları da, bu tasarının yasalaşmasını beklemektedir. Tüketicilerle ilgili özel ihtisas mahkemelerinin tesis edilmesi, ihtilafların çözümü için idarenin içerisinde de ihtisas birimleri kurulması gerektiği dile getirilmektedir. Tüketicinin sorunlarının muhatabı konusundaki karmaşayı ortadan kaldırabilmek için de yeni bir örgütlenme biçiminin ortaya çıkarılması gerektiği ifade edilmektedir. Tüketicinin Korunmasıyla İlgili Kanun Tasarısının bir an önce yasalaşmasını bekliyoruz, yasalaşacağını umuyoruz. Bunun dışında, alınması gereken diğer tedbirlerin de, Meclis ve Hükümet tarafından, kısa zamanda alınmasını bekliyoruz.*⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ A.k., ss. 176-177.

⁴⁹⁶ A.k., s. 177.

DYP Grubu adına söz alan Şinasi Altınır (Sivas) konuşmasında, söz konusu Meclis Araştırmasının amacının, sonunda bir yasa tasarısı hazırlanmasına matuf olduğunu belirtmiştir. Meclis komisyonlarında en çok katılımı üzerinde tartışılan yasa tasarılarından birisinin, Tüketici Yasa Tasarısı olduğunu vurgulayan Altınır, bu yasa tasarısında, ayıplı mal ve hizmetlerde garanti belgesi ve tüketici hakkını koruyan hükümler yer aldığını belirtmiş ve taksitli satışlarda, tüketicinin, borçlandığı toplam miktarını önceden ödeme hakkına sahip olduğunu açıklamıştır. Ayrıca, kampanyalı satışlarda, kampanyanın halka duyurulmasında; mal ve hizmet teslimatında, kapıdan satışlarda, tüketicinin, yedi günlük tecrübe ve muayene sonucu, malı reddetmeye hakkı olduğuna dair düzenlemeler getirildiğini vurgulayan Altınır, yine, etiket koyma, ithalatçı ve imalatçılara garanti süresi içinde servis hizmetleri verecek servis istasyonları kurma zorunluluğunun getirildiğinin altını çizmiştir.⁴⁹⁷ Konuşmasına devamla Altınır şunları kaydetmiştir:

*... Reklâm ve ilanlar, disiplin altına alınmaktadır. Reklâm kurulu oluşturulmaktadır. Geniş katılımlı bu reklâm kurulunda, tüketiciler temsil edilmektedir. Tüketici konseyi getirilmektedir. Tüketici konseyinde, tüketiciler temsil edilmektedir. Tüketici eğitimi ele alınmaktadır. Bu tasarıda, tüketici sorunlarını çözmek için hakem heyeti mevcuttur. Tüketici mahkemeleri kurulmaktadır. Daha birçok konular, bu tasarıda yer almıştır. Bu yasalar ve yasa maddeleri arasında, bugünün şartlarına cevap vermeyen, geçerliliğini yitirmiş, hatta bugünün anlayışına komik gelen maddeler mevcuttur. Teknolojinin hızla gelişmesi, tüketici kalıplarının değişmesi, tüketici ihtiyaçlarının sonsuz boyutlara ulaşması, mevcut yasaları yetersiz kılabilmekte, ayrıca, tüketiciyi, mal ve hizmet seçme konusunda aldanmaya sürükleyebilmektedir.*⁴⁹⁸

Altınır, Türkiye'nin, mal ve hizmet üretiminde 60 milyonluk iç pazara göre değil de, 6 milyarlık dünya pazarına göre mal ve hizmet üretimini hedeflediği an, tüketici sorunlarının çok büyük bir bölümü çözümlenmiş olacağını ifade etmiştir. Mal ve hizmet üretiminde rekabet ve pazar ekonomisi kurallarının, sadece iç piyasa için değil, uluslararası pazarlara da açılarak gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bunun yanında, Altınır, yasaların tüketicinin bilinçlenmesi ve güçlü örgütlenmesiyle anlam kazanacağını belirtmiş ve Meclisin gündeminde olan ilgili yasa tasarısının, bu konulardaki sorunların önemli bir bölümünü çözeceğini savunmuştur. Konuşmasının sonunda, tüketici haklarını koruyan yasa tasarısı yasalaştığı zaman bile, eskiyen maddeleri olabileceğini söyleyen Altınır, teknolojinin hızlı gelişimi, ihtiyaçların çeşitlenmesi, Gümrük Birliği'ne giriş ve buna benzer değişim yüzünden, yasalarda değişiklik yapmak gerekeceğini vurgulamıştır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ A.k., s. 178.

⁴⁹⁸ A.k., s. 180.

⁴⁹⁹ A.k., s. 181.

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan Seyit Osman Sevimli (Kahramanmaraş) konuşmasında, öncelikli olarak tüketici haklarının korunması konusunda Batıda uygulanan yöntemlerin ne zaman başladığı ve neler olduğu üzerinde durmuş, Türkiye’de bunun geç de olsa gündeme getirilmesinin oldukça önemli bir gelişme olduğunu belirtmiş ve bundan dolayı araştırma komisyonuna teşekkür etmiştir.⁵⁰⁰

Daha sonra söz alan Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Dönen (Hatay) öncelikli olarak 10/2 Esas Sayılı Meclis Araştırma Komisyonu’na tüm çalışmalarından dolayı teşekkür etmiş ve komisyonunun oy birliğiyle hazırladığı raporun içeriğinin, Tüketicuyu Koruma Yasa Tasarısında yansıtıldığını vurgulamıştır.⁵⁰¹ Bu konuşmaların ardından 10/2 esas numaralı araştırma komisyonu rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanarak oturum kapatılmıştır.

2.3.3. (10/3) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Türkiye’deki özürllülerin problemleri ile bu konuda alınacak tedbirleri ve uygulamaya konulacak yeni politikaları tespit etmek amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/3), Genel Kurulun 9.1.1992 tarihli 24. Birleşiminde, Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 30 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.⁵⁰² Aynı Birleşimde meclis araştırması önergesiyle (10/3) ilgili ön görüşmelere başlanmıştır. Ön görüşmeler sırasında okutulan önergenin gerekçesinde dünya standartlarına göre, Türkiye’de yaklaşık 6 milyon sakat bulunduğu belirtilmiştir. Bu sakatlıkları ağır zihinsel özürllüler, eğitilebilir zihinsel özürllüler, işitme özürllüler, görme özürllüler, ortopedik özürllüler gibi değişik özürllü gruplarında toplayan Önergede, hastalıklar dolayısıyla yatağa bağımlı hale gelen ve devamlı rutin bakım isteyen yatalak yaşlılar da bir diğer özürllü grubu olarak kabul edilmiştir. Bu gruba hizmet veren devlet kuruluşlarının yok denecek kadar az olduğu vurgulanmıştır. Devletin ilgisizliğinin, çaresiz kalan sakat velileri özel kuruluşlar kurmaya, kurulan dernek ve vakıflar vasıtasıyla hizmet üretimine mecbur bıraktığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, önergede Türkiye’de özürllülerin durumunun tam olarak kavranamaması ve iktidara gelen hükümetlerin bu konularda gerekli somut adımları atmaması üzerinde durulmuştur. Bu nedenlerle özellikle özürllülerin istihdamı ve sosyal hayata kazandırılması amacıyla acil olarak yapılması gerekenlerle ilgili olarak önergenin verildiği belirtilmiştir.⁵⁰³

Önergenin okutulmasından sonra ön görüşmelerde sırasıyla Devlet Bakanı Güler İleri, ANAP Grubu adına M. Rauf Ertekin, RP Grubu adına İ. Melih Gökçek, DYP Grubu adına İbrahim Yaşar Dedelek, SHP Grubu adına Mehmet Kerimoğlu ve şahsı adına İsmail Coşar söz almışlardır. İlk sözü alan Devlet Bakanı Güler İleri, konuşmasında sakatlığın, tarihin her döneminde toplumların kaçınılmaz bir sorun alanını oluşturduğunu, Türkiye açısından da üzerinde önemle durulması gerekli “bir sosyal yara” olduğunu belirtmiştir:

⁵⁰⁰ A.k., s. 182.

⁵⁰¹ A.k., s. 184.

⁵⁰² T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 24, (09.01.1992), s. 584.

⁵⁰³ A.k., s. 585.

*Bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon kaybı veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uymayan ve sakat veya özürlü olarak tanımlanan vatandaşlarımıza her türlü hizmetin götürülmesi, Hükümetimizin temel amaçları arasında bulunmaktadır. Ülkemizde sakatlara ilişkin çeşitli yasal düzenlemeler şimdiye dek yapıla gelmiştir. Yasal açıdan temelde oldukça yeterli hükümlerin varlığına karşın, uygulamada gözlenen darboğazlar nedeniyle sorunun bir türlü çözüme kavuşturulamadığı görülmektedir.*⁵⁰⁴

Hükümete bu konuda kamuoyunun yardımcı olması gerektiğini vurgulayan İleri, konuşmasını bu meclis araştırmasının konunun çözümü adına faydalı olacağını belirterek noktalamıştır.

ANAP Grubu adına önerge üzerinde söz alan M. Rauf Ertekin konuşmasında Türk tarihinde özürlüler ile ilgili yapılanlar, kendi hükümetleri dönemindeki yapılanlar ve özürlülerin mevcut sorunlarından bahsetmiştir. Ertekin konuşmasında bu konuyla ilgili bazı önerilerde de bulunmuştur:

*Çağdaş özel eğitim yaklaşımında asıl olan, çocuğun, gerekli koşullar sağlanarak, olabildiğince, kendi çevresinde ve normal akranları arasında eğitilmesidir. Bakanlığın, özel eğitim politikasının temeli de bu yaklaşıma dayanmaktadır; yani, ağır düzeyde özürlülerin, bu amaçla kurulmuş kurumlarda eğitim ve rehabilitasyonlarının sağlanması; özürlü, orta ve hafif derecede olanların da, normal kurumlarda, kaynaştırılarak eğitilmeleri gerektiğine inanıyoruz; ancak, bunun için, normal okullardaki personel ve velilerin, genelde de toplumun, konuya olumlu yaklaşımları ve konuyu benimsemeleri gerekmektedir. Tutumlardaki yetersizliğin kaynağı, aslında, bu alandaki bilgi eksikliğine dayanmaktadır. Bu nedenle, toplum olarak, yaygın iletişim araçlarıyla bilinçlenmeleri, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında, yönetici, öğretmen ve diğer ilgili personelin hizmet içinde ve hizmet öncesinde gerekli formasyonu kazanmaları için eğitilmeleri gerekmektedir. 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, bu alanda bakanlık bünyesindeki hizmetlerin yürütülmesine belli oranda açıklık getirmişse de, özel eğitim hizmetleri eğitim-öğretimin yanı sıra, özürlü bireylere rehabilitasyon ve sağlık iş eğitimi ve iş istihdamı, günlük yaşamlarını kolaylaştırıcı fiziksel ortam ve yasal düzenlemeleri oluşturma gibi, çok geniş ve farklı kurumların sorumluluğunda olan hizmetleri gerektirmektedir. Bu açıdan, ilgili kuruluşların birlik ve uyum içinde çalışmalarıyla sorunlara kalıcı çözümler getirilmesi mümkün olabilecektir.*⁵⁰⁵

Ertekin, konunun tüm yönleriyle ele alınmasını dilediklerini ve grup olarak önergenin lehinde oy kullanacaklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ A.k., s. 586.

⁵⁰⁵ A.k., s. 588.

⁵⁰⁶ A.k., ss. 587-590.

RP Grubu adına önerge üzerinde söz alan İ. Melih Gökçek özürllülerin dünyadaki ve Türkiye’deki genel olarak durumlarını belirten bir konuşma yapmıştır. Özürllülerin iş bulma konusundaki problemlerinin giderilebilmesi amacıyla devletin yapması gerekenleri sıralayan Gökçek, şu öneride bulunmuştur:

Altı yıllık plan hedefleri arasında, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüünün gayretleri neticesinde bazı hususlara yer verilmiştir. Plan hedefleri arasında şunlar vardır: Planın 792’nci bölümünde "özürllüler yaşlılar ve akıl hastalarına yönelik tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri gerçekleştirilecek, mevcut hizmetlerin kapasitesi artırılacaktır" denilmektedir. Planın 817’nci bölümünde "özel eğitim gerektiren üstün yeteneklilerle, zihni, konuşma ve ortopedik özürllüler, uyumsuzlar ve sürekli hastalığı olan çocukların eğitimi için gerekli altyapı geliştirilecektir" denilmektedir. Planın 882’nci bölümünde "İşgücü piyasasına girişte zorluklarla karşılaşan özürllüler ve eski hükümlülerin problemlerini giderici tedbirler alınacaktır" denilmektedir. Gene planın 912’nci bölümünde "korunmaya muhtaç çocuk, sakat ve yaşlılarla ilgili düzenlemeler yapılarak, hizmetlerde bunlara öncelik tanınacaktır. Muhtaç ve sakat kişilere ödenen aylıklarda ayarlamalar yapılacaktır" denilmektedir. Gene planın 915’inci bölümünde "Kreş, gündüz bakımevi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları, özürllüler rehabilitasyon merkezleri, huzurevleri ve benzeri sosyal tesislerin yapımında vakıflar ve özel kesim girişimleri teşvik edilecektir" denilmektedir. 917’nci bölümde ise, "alkolizm, toksikomani, fuhuş, fuhuşla ilgili bulaşıcı hastalıklar, kötü alışkanlıklar ile mücadele ve eski hükümlülerin korunmalarıyla ilgili olarak sosyal rehabilitasyon uygulamaları etkinleştirilerek yaygınlaştırılacaktır" denilmektedir. Değerli milletvekilleri, yukarıda saydığım ve Altıncı Beş Yıllık Planda belirlenen bu hedefleri yakalamak için, bütün parti gruplarındaki arkadaşlarımızın katılacağı bir Meclis araştırmasının açılmasını, bütün özürllü kardeşlerimiz, vatandaşlarımız dört gözle beklemektedirler. Geliniz, açacağımız bu Meclis araştırmasıyla, bir taraftan özürllüleri sevindirelim; diğer taraftan, özürllülerin rehabilitasyonu, özürllülerin eğitimi, özürllülerin üretici hale getirilmesi, özürllülerin istihdamı, özürllülerin hayat şartlarının iyileştirilmesi konularında alınması gereken acil tedbirlerin tespitini ve bu konuda yapılması gereken hukukî düzenlemeleri yapalım.⁵⁰⁷*

Önerge üzerinde DYP Grubu adına söz alan İbrahim Yaşar Dedelek, dünyadaki ve Türkiye’deki özürllüler ile ilgili sorunların durumu ve problemleriyle ilgili bilgi vermiştir. Dedelek, özürllülerin, eğitiminin, rehabilitasyonunun, tüketicilikten kurtarılıp üretken insanlar olarak topluma kazandırılmalarının önemine değinmiştir. Özürllülerin, aynı zamanda nitelikli işçiler olarak millî ekonomiye sağlayacakları katkılar sayesinde, kendileri için yapılan harcamaların fazlasıyla geriye döndüreceklerine işaret etmiştir. Böylece, günlük hayatta büyük güçlüklerle karşılaşan özürllüler, insanca yaşama hak ve özgürlüklerini sağlamak imkânına kavuşacaklar ve Anayasanın gerekleri de en uygun ve etkin bir şekilde yerine getirilmiş olacaktır. Dedelek ayrıca şunları belirtmiştir:

⁵⁰⁷ A.k., ss. 592-593.

... özürlülerle ilgili bir yasanın çıkarılması, sorunlara çözüm bulunması bakımından can alıcı bir öneme sahiptir. Bu yasa, ihtiyaçların tespit edilmesi, güçlerin birleştirilmesi, rehabilitasyon ile ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon ve hizmetlerin planlanması ve organizasyonun sağlanması açısından olduğu kadar, özürlülerin toplumda üretken hale getirilmeleri açısından da zorunludur. Özürlü bir bireyin, eğitimi, tedavisi, rehabilitasyonu, çalışması, yuva kurması, kısacası, insanca yaşaması için ve diğer ülkelerdeki uygulamalarda belirtilen rasyonel ve çağdaş hizmet bütünlüğüne ulaşabilmesi için, günümüz koşullarına, ülkemizin sosyoekonomik yapısına uygun ve sayılan ülkemiz nüfusunda önemli bir yer tutan özürlü insanlarımızın huzurlu ve güvenli yaşamalarına imkân sağlayacak yeni bir yasal düzenlemeye, ivedilikle ve mutlaka ihtiyaç vardır.⁵⁰⁸

Dedelek, konuşmasını bu önergenin amacına ulaşmasını dileyerek bitirmiştir.⁵⁰⁹

SHP Grubu adına söz alan Mehmet Kerimoğlu, diğer konuşmacılar gibi özürlü sorunları üzerinde durmuştur. Özürlülerin rehabilitasyonunun bir bütün olarak ele alınmasının önemine değinmiştir:

Sağlık hizmetleri, koruyucu, erken teşhis ve tedavi edici, tıbbî, meslek ve sosyal rehabilitasyon şeklinde, birbirinin devamı olarak ve bir bütün içinde ele alınmalıdır, özrü önlenmesinde, ana ve çocuk sağlığı hizmetlerine önem verilmelidir. Meslek hastalıkları, koruyucu iş yeri hekimliği, etkili bir teşhis ve tedavi, ilk yardım ve denetim hizmetlerinin her yönüyle iyileştirilmesi gibi konularda etkin önlemler alınmalı; çevre sağlığı ve çevre koşullarını iyileştirme çabalarına gereken önem verilmelidir. Ruh hastalıklarının önlenmesinde, her topluma özgü neden ve etkenler iyi araştırılmalı, erken tanı ve tedavi yönünde daha etkin çalışmalar yapılmalıdır. Özürlülerin çalıştırılması konusunda yeni bir yasal düzenlemeye gidilmelidir. Özürlünün yüzde ile tanımı üzerinde, yabancı uygulamalar, uluslararası temel ilkeler dikkate alınmalıdır. Tıbbî rehabilitasyon ve meslekî rehberlik eğitimi; yeniden işe yerleştirmeyi, meslekî değerlendirmeyi, işe hazırlama kurslarını içeren meslekî rehabilitasyonu, özürlünün yeteneklerine en uygun mesleği bulmak ve gerekli eğitimi sağlamak için zorunlu bir hizmettir. Rehabilitasyon, tıbbî, meslekî ve sosyal yönleri birbirlerini tamamlayıcı nitelikte ve bir bütün olarak ele alınmalıdır, özürlülerin çalışmalarında istenilen sonuca ulaşmak için, rehabilitasyon merkezleri açılmalı, ağır sakatlıklar için özel işyerleri kurulmalı ve evde çalışma programları düzenlenmelidir. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bu konuda Meclis araştırması açılması için Grubumuzun olumlu oy vereceğini belirtiyor, hepinize saygılar ve sevgiler sunuyoruz.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ A.k., s. 594.

⁵⁰⁹ A.k., s. 594.

⁵¹⁰ A.k., ss. 603-604.

Son olarak şahsı adına söz alan İsmail Coşar, Türkiye’deki özörlöölere ilgili mevcut kanunların eksikliklerine işaret etmiştir. Türkiye’de geç de olsa, sakatlar üzerinde durulduğuna dikkat çeken Coşar, ilgili kanun ve yönetmeliklerdeki hususların para ve uygulamaya bağılı olduğundan, özörlölere maalesef istenilen hizmetlerin tam manasıyla verilemediğini ifade etmiştir. Özörlölere verilen hizmetin ele alınmasının bir ihtiyaç olduğunu vurgulayan Coşar, meclis araştırma önergesinin faydalı olmasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir.⁵¹¹

Önerge üzerindeki konuşmaların tamamlanmasından sonra önerge oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Kabul edilen önergeyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşması kararlaştırılmıştır. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.⁵¹²

Türkiye’deki Özörlölölerin Problemleri ile Bu Konuda Alınacak Tedbirleri ve Uygulamaya Konulacak Yeni Politikaları Tespit Etmek Amacıyla Genel Kurulun 11.2.1992 tarihli 34. Birleşiminde Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu üyeleri bu birleşimde seçilmiş ve görev dağılımı yapılmıştır.⁵¹³

(10/3) esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu	
DYP (5)	
Bahattin Şeker	Bilecik
Mustafa Çiloğlu	Burdur
İbrahim Yaşar Dedelek (Başkan)	Eskişehir
M. Fevzi Yalçın	Eskişehir
Osman Seyfi (Sözcü)	Nevşehir
ANAP (3)	
Esat Canan	Hakkari
Fevzi İşbaşaran	İstanbul
M. Rauf Ertekin	Kütahya
SHP (2)	
Mehmet Kerimoğlu (Başkanvekili)	Ankara
Ender Karagöl (Katip)	Uşak
RP (1)	
İ. Melih Gökçek	Ankara

⁵¹¹ *A.k.*, ss. 605-607.

⁵¹² *A.k.*, s. 608.

⁵¹³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 14, (11.12.1991), ss. 513–514. ve *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 37, (18.12.1991), s. 64.

Bu komisyonun görev süresi 11.05.1992 ve 6.11.1992 tarihlerinden olmak üzere iki kere 3'er ay uzatılmıştır.⁵¹⁴

Araştırma komisyonunun hazırladığı rapor üzerindeki görüşmeler Genel Kurulun 27.4.1993 tarihli 95. Birleşimde başlamıştır. Görüşmeler başlarken komisyon raporunun okutulup, okutulmaması oylanmış ancak raporun okutulması kabul edilmemiştir. Rapor 117 sayfadan oluşan geniş kapsamlı bir metindir. Raporda genel olarak akademik bir dil kullanılmıştır. Raporda öncelikle özürülülerin bir sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırmada engel grupları ile özürlerin önlenmesine yönelik yurt çapında alınabilecek tedbirler öncelikle belirtilmiş ve sıralanmıştır.⁵¹⁵ Bu bağlamda çalışma alanlarının tespit edilmesi ile bu konuda alınabilecek tedbirler on altı madde halinde sıralanmıştır. Bu bağlamda mesleki rehabilitasyon konusu gündeme getirilmiş ve bu bağlamda dört madde halinde yapılması gerekenler “emniyetli çalışma ortamlarının yaratılması” amacı altında açıklanmıştır.⁵¹⁶ Rapor sadece fiziksel değil ruhsal rahatsızlıkları ve toplumsal boyutta rehabilite faaliyetlerini de içeren uzun bir hedefler bölümünü de kapsamıştır. Raporda Türkiye’deki engellilerin belli nitelikleri ve sayıları istatistiksel bir şekilde verilmiştir. Bu yapılırken nüfusa ve yaş gruplarına göre oranları belirlenmiş ve bu konudaki durum belli tespitlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu arada bu kimselerin eğitilebilirlik durumu ile bu konuda devletin ne yapabileceğiyle ilgili önerilere de yer verilmiştir.⁵¹⁷

Raporda bu bölümler haricinde mevzuatın düzeltilmesine yönelik bazı öneriler de yer almıştır. Bu konuyla ilgili olarak spesifik anlamda yaklaşımlar ile genel değil, özel ifadelerin ağırlıklı olduğu metinlere yönelmek önerilmiştir. İlgili kanun, tüzük ve yönetmelikler ölçeğinde yeni bazı düzenlemelerde bulunabileceğiyle ilgili öneriler de bulunulmuş ve mevcut mevzuattaki bazı sorunlar da genişçe açıklanmıştır. Bu durumdan bahsedilirken bazı finansman güçlükleri ile özürülülerin istihdamına ilişkin olarak yapılması gerekenler ve sıkıntılardan da ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.⁵¹⁸ Rapor içindekilerin genel bir özeti ile özürülülere ait mimari engellerin kaldırılması ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu konuda yapabilecekleri bir sonuç bölümüyle verilmiştir. Burada rehberlik ve araştırma merkezlerinin bu konuda daha yetkin hale getirilebilmesiyle ilgili olarak yapılabilirlerden de bahsedilmiştir.⁵¹⁹

⁵¹⁴ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 17, (20.10.1992), s. 256.

⁵¹⁵ S. Sayısı: 292, “Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 30 Arkadaşının, Ülkemizdeki Özürülülerin Problemleri ile Bu Konuda Alınacak Tedbirleri ve Uygulamaya Konulacak Yeni Politikaları Tespit Etmek Amacıyla Anayasa’nın 98’inci, İç Tüzüğü’nün 102 ve 103’üncü Maddeleri Uyarınca Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/3) ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 17’nin sonuna ekli, (20.10.1992), ss. 26-29.

⁵¹⁶ **A.k.**, ss. 31-32.

⁵¹⁷ **A.k.**, ss. 78-84.

⁵¹⁸ **A.k.**, ss. 92-115.

⁵¹⁹ **A.k.** ss. 115-117.

Sayın üyeler, hepimizin açık seçik bildiği ve gördüğü gibi, özürllüler, bugün sahipsizdir. Bu konuda 3 ayrı bakanlık bu konuyu yan görev olarak üstlenmiş; ancak, hiçbirisi tam olarak kabullenmemiştir. Özel eğitime muhtaç çocukların eğitim ve öğretimi, Millî Eğitim Bakanlığına; Özürllülere yönelik hizmet veren kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyonu ile ilgili Millî Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına; sosyal hizmetler ve sosyal yardım ise bir Devlet Bakanlığına bağlanmıştır. Özürllülerle ilgili olarak Sakatları Koruma ve Millî Koordinasyon Kurulu teşekkül ettirilmiş, fakat yetersiz kalmıştır. Sakatları Koruma ve Millî Koordinasyon Kurulu, özürllülere hizmet veren kamu kurum ve kuruluşların yetkilileri, üniversite temsilcileri ve sakatlarca kurulmuş olan gönüllü kuruluş temsilcilerinden oluşmaktadır.⁵²²

Orhan, özürllüler açısından yetersizliğine işaret ettiği rehabilitasyon merkezlerinin gerekliliği üzerinde durarak konuşmasına son vermiştir.⁵²³

CHP Grubu adına rapor üzerinde söz alan Mehmet Seviçen, Türkiye’de özürllü sorunlarına karşı sergilenen duyarsızlıklardan bahsetmiştir. Seviçen, özellikle kırsal kesimde yaşayan insanlara eğitim verilmediğinden dolayı, akraba evliliklerinden kaynaklanan özürllü çocukların dünyaya geldiğini belirtmiştir. Sağlık kuruluşlarının ve konunun uzmanlarının Türkiye’nin yörelerine dağılarak bu insanlara sahip çıkmaması yüzünden çok sayıda özürllü yetiştiğini ve bunların eğitimden uzak bırakıldığını ifade etmiştir. Seviçen, bütün bu ihmallerin sonucunda yaklaşık 7,5 milyon özürllü insanın ortaya çıktığına işaret etmiştir. Bu özürllülerin, belediyelerde, devlet kuruluşlarında ve özel kuruluşlarda yüzde 2 özürllü çalıştırılması haklarının da ellerinden alındığını iddia etmiştir. Seviçen konuşmasında şu konulara değinmiştir:

Türkiye’de ciddi bir sayım yapabilirsek, 1 milyonu aşkın özürllü vatandaşımızın yaşadığını tespit ederiz; ama, bu 7 milyon özürllü vatandaşımıza sahip çıkacak tek bir kuruluş yok. Biraz önce de bir arkadaşımızın söylediği gibi, bunların belli bir kısmı Çalışma Bakanlığına, belli bir kısmı da Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış; ama o insanların sorunları olduğu zaman, ciddi olarak muhatap alacakları, o insanların sorunları olduğu zaman başvuracakları, o insanların sorunları olduğu zaman kendilerine yol gösterecek ciddi bir müessese yok. Türkiye’de, sanki özürllü sayımız yetmiyormuş gibi, bizim, bırakın yaptıklarımızı, yapamadığımız işler dolayısıyla da bu özürllü sayısını gittikçe artırır duruma gelmişiz. Öyle yollar yapmışız ki -rahmetli Adnan Kahveci, biliyorsunuz trafik kazasında öldü- otoyollarında meydana gelen kazalardan dolayı özürllüler meydana gelmiş. Hizmet etmişiz, para ayırmışız, yatırım yapmışız, ama o yapılan yatırımları doğru yönde geliştirecek ara etkenleri, ufak, ama önemli olan ara etkenleri, o yerlere koyma imkânını bulamamışız veya en

⁵²² A.k., s. 361.

⁵²³ A.k., ss. 361-364.

azından ihmal etmişiz; ama faturası büyük olmuş -ölümlerden bahsetmiyorum- özürllüleri koruyalım, özürllülerin sorunlarını ortadan kaldıralım derken, yeni özürllüler yaratmaya devam etmişiz. İşyeri kazalarıyla meydana gelen özürllülerin sayısı, biliyorsunuz, çok büyük. Biz o işyerlerini denetleme imkânını bulamamışız, kendi işlerimizin çokluğundan dolayı ve işyerlerinde olan kazalardan dolayı, yeni özürllüler meydana gelmiş Türkiye'de.⁵²⁴

Sevigen, bu araştırma önergesiyle özürllüler konusuna daha büyük hassasiyetle bakılması yönünde temennilerini dile getirerek konuşmasını bitirmiştir.⁵²⁵

SHP Grubu adına söz alan Mehmet Kerimoğlu, konuşmasında genel itibarıyla içlerinde bulundukları mevcut iktidarın özürllüler hususunda yapmış olduklarını ve yapacaklarını anlatmıştır. Kerimoğlu bu konunun siyaset ve partiler üstü olduğunu söylemiş ve bu konuda bir konsensüs sağlanmasının üzerinde durmuştur.⁵²⁶ Kerimoğlu konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

*Sevgili arkadaşlarım, aslında elinizdeki raporda, yani özürllüler komisyonunun ortaya çıkardığı raporda, her şey, ayrıntılı ve teknik şekilde hazırlanmıştır. Eğer bu rapor ışığında, biz, işin başında, öncelikle yapacağımız şeyleri ve Türkiye'de özürllülerle ilgili yasa birliğini sağlayabilirsek -çünkü, özürllünün tarifi SSK'da başka, Vergi Kanununda başka veya diğer yasalarda başka şekilde tarif edilmektedir- bu Parlatentonun çok önemli bir görevi yerine getirdiğini kabul edeceğim ve öyle de yapmalıdır diye düşünüyorum. Arkadaşlarımızın belirttiği gibi, gerçekten, Türkiye'de 6 milyon insanı ilgilendiren, onların, her türlü sorunlarını görüşebileceği ve çözüme kavuşturulabileceği ciddi bir özürllüler bakanlığına, böyle bir hizmet bakanlığına ihtiyaç vardır. Aksi takdirde, her biri ayrı ayrı bakanlıkların yetkisi içinde sürdürülen bu hizmetlerin çok başarılı olmayacağı gibi bir his var içimde. Değerli arkadaşlarım, elbette, sadece yasa birliği ya da bir bakanlık kurulmasıyla bu iş çözülmüyor. Buna ilaveten, mutlaka ciddi bir kamuoyu desteği, basın, TRT'nin ya da başka yayın organlarının desteğiyle bir gönüllü desteği sağlanmalıdır. En son ve en önemlisi de, teşhisi, tedavisi ve rehabilitasyonu son derece pahalı olan bu hizmetin, mutlaka sağlam gelir kaynaklarına bağlanması gerekir. Özürllü yurttaşlarımızın yarınlarının, dünden ve bugünden daha iyi olacağı inancıyla, hepinize saygılar ve sevgiler sunuyorum.*⁵²⁷

Bu konuşmalardan sonra araştırma komisyonu adına komisyon başkanı İ. Yaşar Dedelek söz almıştır. Dedelek, bu kadar “insanî bir konuya” ve toplumun önemli bir yarasına parmak basan Komisyonunun Meclisten aldığı güçle, bir yıl içerisinde, çok ciddi bir çalışma yaparak bir rapor hazırladığını hatırlatmıştır. Dedelek ayrıca şu noktaların altını çizmiştir:

⁵²⁴ A.k., ss. 364-365.

⁵²⁵ A.k., ss. 365-366.

⁵²⁶ A.k., ss. 366-368.

⁵²⁷ A.k., ss. 367-368

Değerli milletvekilleri, Komisyonumuz göreve başladığında; biraz evvel değerli Başkan Yardımcım Sayın Kerimoğlu'nun da ifade ettiği gibi, önce, bakanlıkların bu konuya bakış açılarını tespit amacıyla birifingler aldık. Gerçekten de, bakanlıklar konuya o kadar dağınık, o kadar bakıyorlardı ki, bunların tekrar bir araya gelmesi, tekrar bu konuya duyarlı bakması için bir hayli zorlandık. Ayrıca, üniversitelerimizden birtakım bilim adamlarımızı davet ettik. Yine, dernekleri, bu konudaki bilgilerini ve eksikliklerini tespit etmek amacıyla davet ettik. Komisyonumuz, araştırma komisyonundan daha çok, Meclisimizin dilekçe komisyonu haline geldi, yani dert dinleme komisyonu haline geldi. Burada konunun detayına girmek istemiyorum. Sizlerin de takdir edeceği gibi, raporumuz ciddi sorunlara eğilmiş bir rapordur. Burada en önemli husus şudur: Binlerce özürlü vatandaşımız, bu Komisyonu, âdeta bir genel müdürlük, müsteşarlık, hatta bakanlık seviyesinde görmüştür. İnanınız, cuma günleri yaptığımız davetlerde, Kars'tan tutun da Edirne'ye kadar pek çok dernekler, vatandaşlar gelip, dertlerini anlatmışlardır. Burada konuyu daha fazla uzatmak istemiyorum. Ancak, bu dönemde başlamış olan bu güzel çalışmanın, diğer siyasî parti grup sözcülerinin de ifade ettikleri gibi, bir bakanlık kurularak sonuçlandırılmasını ve buna da bizim önder olmamız lazım geldiğini bir sefer daha ifade ediyor, raporumuzun hayırlı olmasını temenni ediyor, saygılar sunuyorum.⁵²⁸

Dedelek, konuşmasında komisyon raporunun ciddiyeti, yapılanlar ile çözüm önerilerinin bilimselliği üzerinde uzunca durmuş ve Meclise bu konuda önderlik etmesini salık vererek sözlerini noktalamıştır.⁵²⁹

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiller, konuşmasında özürlüler konusundaki sıkıntıları sıralamış ve bu konularda artık ciddi atılımlara gerek olduğunu önemle vurgulamıştır.⁵³⁰ Şahsı adına söz alan ikinci milletvekili, Muharrem Şemsek, konuşmasında dünyada özellikle BM vasıtasıyla özürlüler konusunda yapılan çalışmalardan bahsetmiştir. Şemsek, Türkiye'de özürlülerin topluma, toplumunda özürlülere bakış açısının yanlışlığıyla ilgili konular üzerinde durmuş ve bu konuya realist bir bakış açısıyla bakılarak, özürlülerin istihdamı ile ilgili çalışmaların yoğunlaştırılmasını istemiştir.⁵³¹

Görüşmelerde son sözü hükümet adına Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay almıştır. Moğultay konuşmasında sakatlık ve sakatlara ilişkin sorunların, yalnızca bireyin acıma duygusuna ve gönüllü kuruluşların özverili çabalarına bırakılamayacak kadar kapsamlı bir nitelik taşıdığını vurgulamıştır:

*Sakatlar ve sağlamlar arasında, sosyal haklar ve görevler açısından, farkları ortadan kaldırmak ve onları toplumla kaynaştırmak sosyal öze sahip devletin amacı olmalıdır. Artık, gelişen çağımızda, toplumsal sorumlulukların bilincindeki devlet kişi dünyaya gözlerini açmadan başlayan ve gözlerini kapayınca kadar süren dönemde görevler üstlenmektedir. Bu anlayışla, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir araştırma komisyonu kurarak sakatların sorunlarına eğilmesini takdirle karşıladığımızı ifade etmek istiyorum.*⁵³²

⁵²⁸ A.k., s. 368.

⁵²⁹ A.k., s. 368.

⁵³⁰ A.k., ss. 368-370.

⁵³¹ A.k., ss. 370-372.

⁵³² A.k., s. 372.

Moğultay, konuşmasında özürlü ayrımcılığına son vermek gerektiğine ve özürlülerinde normal vatandaşlarla eşit bazı haklardan faydalanmalarının gerektiğine ilişkin görüşlerine yer vermiştir. Moğultay konuşmasında şunların üzerinde durmuştur:

*Çalışmalarımızın tümü, Birleşmiş Milletler Sakatlar Çalışma Grubuna sürekli olarak iletilmekte ve böylece, dış dünyayla iletişim ağının etkin bir biçimde kurulmasına büyük özen gösterilmektedir. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Hükümetimizin işbaşına gelmesiyle birlikte, sakatlara ilişkin sorunların çözümü ve koordinasyonu bakımından yeni bir sürece girilmiştir. Hükümet olarak, sakatlar için yapılacak harcamaları, ekonomik kalkınma için ayrılacak kaynaktan özveride bulunmak biçiminde değerlendirmiyoruz, bu gibi çağdışı düşünceleri de yadırgıyoruz. Amacımız, yapılan Meclis araştırmasıyla ortaya konulmuş politikaları, çağdaş bir yaklaşımla uygulamaya koymaktır. Bu düşüncelerle, Komisyonun değerli Başkan ve üyelerine tekrar teşekkür ediyorum; Yüce Meclisin gösterdiği yakın ilgi ve duyarlılıktan dolayı da bir kez daha takdirlerimi ifade etmek istiyorum...*⁵³³

Hükümetin özürlülerle ilgili olarak ortaya koyduğu eylem planıyla ilgili bilgi veren Moğultay, bu konuyu gündeme getirmelerinden dolayı araştırma önergesi sahiplerine teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.⁵³⁴ Bu konuşmadan sonra oturum başkanı, bu anlamlı konuda kapsamlı raporu hazırlayan komisyona teşekkür ederek, görüşmelerin sona erdiğini bildirmiştir.

2.3.4. (10/4) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Maliye ve Gümrük Bakanlığına ait tütün ve gümrük depoları ile Toprak Mahsulleri Ofisi ve üretici birliklerine ait depolarda, geçen sekiz yıllık dönemde yapıldığı iddia edilen suistimalleri ortaya çıkarmak ve bundan sonra yapılmasını önlemek için gerekli tedbirleri almak amacıyla, Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/4), 11.12.1991 tarihli 14. Birleşimde, Samsun Milletvekili İrfan Demiralp ve 29 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur.⁵³⁵ Önergede genel olarak şöyle denilmiştir:

*Maliye ve Gümrük Bakanlığına ait tütün depoları ile gümrük depoları, T.M.O. depoları ve üretici birliklerine ait depolar, en çok dikkat çekenleridir. Bu depoların kayıtları ile mevcutları arasında ciddi farklar olduğu iddiaları vardır. Bu iddialar kamuoyunu öylesine rahatsız edici hale gelmiştir ki, bazı durumlarda bu kuruluşları teftiş eden müfettişlere dahi güven duyulmamaktadır.*⁵³⁶

⁵³³ A.k., s. 376.

⁵³⁴ A.k., s. 376.

⁵³⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 14, (11.12.1991), s. 499.

⁵³⁶ A.k., s. 499.

Araştırma önergesinin (10/4) ön görüşmelerine Genel Kurulun 14.1.1992 tarihli 25. Birleşimde başlanmıştır. Önergede, 20 Ekim 1991 seçimleri öncesinde, ülke yönetimini elinde bulunduran iktidarlar döneminde, hem özel ve hem de kamu sektörlerinde istihdam yaratıcı teşebbüs cesaretinin özellikle yok edilmek istenildiği iddia edilmiştir. Sadece bununla da kalınmayarak “Çalış, üret, kazan” ilkesinin ortadan kalktığı ve yerine “nasıl kazanırsan kazan, yeter ki, kazan ve köşeyi dön” ilkesinin hâkim kılındığı belirtilmiştir. “İçeriden tüyo alarak borsada zengin” olmanın, hayali ihracatın ve usulsüz ihalelerin, kamuoyunda ve basında yıllardır tartışıla geldiği hatırlatılan önergede, “bu furyaların” sekiz yıldır yaşandığı Türkiye’de, devletin hemen tüm kesimlerinde bu kabil suistimallerin yapıldığının iddia edildiği belirtilmiştir. Mevcut hükümetinde bu nedenle zan altında kalmasının önlenmesi amacıyla meclis araştırmasının açılmasının istendiği ifade edilmiştir.⁵³⁷ Önergenin okutulmasıyla Genel Kurulun 14.1.1992 tarihli 25. Birleşimde ön görüşmelere başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla DYP Grubu adına İrfan Demiralp, SHP Grubu adına Veli Aksoy, RP Grubu adına Cevat Ayhan ve ANAP Grubu adına Adnan Kahveci söz almışlardır. Son olarak bilgi maksatlı olarak İrfan Demiralp ve Veli Aksoy bir kez daha söz almışlardır.

DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp, Türkiye Cumhuriyetinin işleyişinin esaslı bir temele oturtulması mecburiyetine işaret ederek tüm yöneticilerin ve bürokratların devletin ve milletin hakkının yenmemesi gerektiğine inanmasının önemine değinmiştir. Makamı, mevki ve gücü ne olursa olsun devletin ve milletin hakkına el uzatanların bir gün bunun hesabının sorulacağından mutlaka emin olunması gerektiğini vurgulamıştır. Devletin ancak bu şekilde düzgün işleme imkânına kavuşacağını savunan Demiralp, üretici birliklerinin, 20 Ekim seçimleri öncesinde, “Acaba daha sonra bir şeyler olur mu? Şu yaptığım suistimalleri azıcık gizli yapayım” diye dahi düşünmeden, pervasızca pek çok suistimale sahne olduğunu öne sürmüştür. Yapılanların büyük bir cüretle yapıldığını ve bu cüretin devleti ve milleti zarara soktuğunu belirtmiştir. Demiralp konuşmasında şunları ifade etmiştir:

Sayın milletvekilleri, üretici birlikleri, 20 Ekim seçimleri öncesinde, "Acaba daha sonra bir şeyler olur mu? Şu yaptığım suistimalleri azıcık gizli yapayım" diye dahi düşünmeden, pervasızca yapılan pek çok suistimale sahne olmuştur. Yani, yapılanlar büyük bir cüretle yapılmıştır ve bu cüret, devleti ve milleti zarara sokmuştur. Detayları Meclis araştırması açıldığında bir bir ortaya çıkacaktır; ama, ben sizlere bir örnek vermek istiyorum: 1988'den itibaren, Giresun'da, Fisko Birlik'te, entegre tesislerinde 1 220 923 000 liralık fındık yolsuzluğu yapılmış; fındık çalınmış, kaybolmuş; sorumluları yargı önüne çıkarılmış, tutuklanmış; ama bir karanlık el, tutuklanan bu şahısları dışarıya

⁵³⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 25, (14.1.1992), ss. 634-635.

çıkartmış. Bu karanlık elin sahibi, mahkemeye, ‘depoları herhangi bir eksiklik, noksanlık yoktur’ şeklinde beyanda bulunmuştur; ama, yapılan o şartlarda yapılan, bu kadar cüretli suistimallerin yapıldığı şartlarda yapılan araştırmalara göre, bu yolsuzluk ve bu yolsuzluk konusu mahkemece tespit edilmiştir. İşte, belgeler önümde, buna hemen yedi sekiz tane daha ilave örnek verebilirim. Fisko Birlik’in taşıtları dahil, bütün imkânlarının partizanca ve o dönemin iktidar yöneticileri tarafından sorumsuzca kullanıldıklarını ve o konudaki şu tespitleri burada söylemeye, emin olun utaniyorum. Bu yöneticilerin, o günden kalma, bu birliğin lokaline olan borcunun meblağını da burada söylemiyorum; borçlarını ödesinler. Bunların hepsinin araştırılması gerekir. Eğer suçlu varsa cezalandırılmalı; suç yoksa, suçlu diye itham edilenler temize çıkmalıdır.⁵³⁸

Demiralp, mevcut gümrük depolarıyla ilgili büyük problemler olduğunu ve bu araştırma önergesinin çok önemli olduğunu belirterek konuşmasına son vermiştir.⁵³⁹

SHP Grubu adına önerge üzerinde söz alan Veli Aksoy, basından izledikleri kadarıyla birçok yolsuzluk olayının, Türkiye’nin gündeminde olduğunu vurgulamıştır. Hükümet sözcülerinin, basında sözü edilen Koskotas olayına benzer birçok olayın Türkiye’nin gündeminde olduğunu ve ANAP İktidarı döneminde birçok yolsuzlukların bulunduğunu açıkça ortaya koyduklarını hatırlatmıştır. Aksoy, PTT’deki gibi, Koskotas olayına benzer bir olayın sadece ilgili bakan tarafından incelenerek hemen yargıçlara sevki yoluna gidilmesi yerine bu gibi olayların Meclise getirilerek açıkça tartışılmasını önermiştir. Yolsuzluk yapan yetkililer varsa bunlara Yüce Divan yolu açılmalıdır. ANAP İktidarı döneminde, toplumun, birçok şey hayalî ihracata, usulsüz ihalelere ve borsada, yetkililerden aldığı tüyo ile zengin olan insanlara alıştırıldığını iddia eden Aksoy, “artık hesap sorma” zamanının geldiğini vurgulamıştır. Aksoy daha sonra özellikle araştırma önergesine konu yapılan devlet teşekküllerinin iflasın eşini getirildiğini bazı mali parametrelerle göstererek anlatmıştır. Aksoy, bu devlet teşekküllerini bu hale getirdiği iddia edilen bürokratların ortaya çıkarılması gerektiğini söylemiş ve Toprak Mahsulleri Ofisiyle ilgili söylediği yolsuzlukların açıkça araştırılarak halkın bilgilendirilmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁵⁴⁰

RP Grubu adına önerge üzerinde söz alan Cevat Ayhan, konuşmasında haklarında araştırma önergesi verilen kurumların Türkiye’ye vermiş oldukları hizmetleri anlatmıştır. Ayrıca her iktidar değişikliğinde bu konularda çıkan yolsuzluk iddialarıyla ilgili çeşitli yorumlarda bulunarak sözlerini sürdürmüştür. Ayhan ayrıca şunları söylemiştir:

⁵³⁸ A.k., s. 636.

⁵³⁹ A.k., ss. 636-637.

⁵⁴⁰ A.k., ss. 637-639.

Muhterem üyeler, önerge, İktidardaki milletvekilleri tarafından verilmiştir. Ben bu önergenin veriliş tarzındaki iki hususa başlangıçta işaret etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi şudur: İktidarın, yolsuzlukları araştırma ile ilgili önergesini saygı ile karşılıyorum. İnşallah bu tavır ve üslup, iktidarlarının son gününe kadar devam eder. İkincisi, de şudur: Yeni İktidar olmuşlardır. Yeni bir Hükümettir ve her türlü imkân ellerindedir; teftiş kurulları, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, bakanlığın teftiş kadroları, Başbakanlık teftiş kadroları vesaire, hepsi ellerindedir. Gönül isterdi ki, bir süre daha geçsin, meseleleri enine boyuna tahkik etsinler - basındaki bilgilerle buraya önerge vermek yerine, ellerinde teftiş kadroları vardır, meseleleri en ince ayrıntısına kadar tetkik etsinler- ve Meclise o şekle de getirsinler; bu da faydalı olurdu. Zira, bugün burada görüşmesini yaptığımız bu kuruluşlar, mesela Tekel, 55-60 bin kişiyi bünyesinde barındıran, tuz, tütün ve içki sahasında tekel olarak hizmet veren bir kuruluştur; 1940'larda kurulmuş, bugüne kadar bu boyuta ulaşmış bir teşkilattir. Yine, Toprak Mahsulleri Ofisi ve diğer birlikler önergede birliklerden de bahis edilmekte, onun için birlikleri zikrediyorum 1938'de, 1940, 1941'de, o yıllarda, Türkiye'de tarımın gelişmesine hizmet etmesi için düşünülmüş, ortaya konulmuş kuruluşlardır. Bu kuruluşlar kırk yıldan beri, elli yıldan beri memleketimiz tarımına hizmet etmektedir. Bunları şunun için arz ediyorum: Bu kuruluşları, tahkik neticesi belgeler elimizde olmadan zedelersek, kuruluşlara zarar veririz ve itibarını sarsarız. Geline nokta da calibi dikkattir; yani, sekiz yıllık bir iktidarın bırakmış olduğu bir mirasın tespiti meselesidir. Zannedirim, İktidar Partisinin, muhtelif konularda olduğu gibi, üzerinde durduğu nokta budur. Bu konuda da kendilerinin kötü bir miras devraldıklarını belgelemek istemektedirler. Değerli önerge sahibi kardeşlerimiz bunu önergelerinde de açıkça ifade etmektedirler.⁵⁴¹

Ayhan, milletin malı olarak gördükleri devlet teşekküllerinin durumunun açığa çıkması amacıyla grup olarak önergeye olumlu oy vereceklerini belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁵⁴²

Önerge üzerinde son sözü ANAP Grubu adına Adnan Kahveci almıştır. Kahveci, Demiralp'in önergesinde ve Veli Aksoy'un konuşmasında "ANAP döneminde hayalî ihracat da ortaya çıktı" şeklinde ifadeler olduğunu hatırlatmış ve hayalî ihracat, hayalî ithalat ve hayalî yatırım konularına biraz değinmek istediğini belirtmiştir. Türkiye'de hayalî ihracat, hayalî ithalat ve hayalî yatırımın, gerçek döviz değeri ile resmî döviz değeri arasında, yani, piyasa fiyatı ile resmî fiyat arasında çok büyük farklar olduğu zaman, otomatikman ortaya çıkan bir olay olduğunu vurgulayan Kahveci, maalesef, 1980 öncesinde, Türkiye'nin dövizsiz kalmasındaki en önemli sebebin bu olduğunu belirtmiştir.⁵⁴³ 1980 öncesi döviz problemleri ve ihracatla ilgili sıkıntıları dile getiren Kahveci'nin bu yorumları esnasında genel kurulda çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle muhalefet ile iktidar partili milletvekilleri arasında uzun süren tartışmalardan sonra, Kahveci konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

⁵⁴¹ A.k., s. 640.

⁵⁴² A.k., ss. 640-642.

⁵⁴³ A.k., s. 642.

*Bu verdiğiniz önergeyi biz de destekliyoruz; çünkü gizli saklı bir şey varsa çıksın ortaya, iddialarınız doğruysa onlar da ortaya çıksın; ama esas kaybetmememiz gereken perspektif, temel sorunlarla uğraşmaktır, yapısal eksikliklerle uğraşmaktır. Bu konuda, bunlarla uğraştığınız sürece KİT'ler düzelir ve KİT genel müdürlerine ne kadar çok inisiyatif verilirse, onlar da o kadar başarılı olabilir; ama, usulüne uygun, virgülüne uygun şunu yapmadı, bunu yapmadı gibi detaylarla uğraşırsanız, oralara da yetenekli insanları, başarılı insanları kolay kolay bulamayabilirsiniz; ki, bu konuda İktidardayken de aynı şeyi söyledim, muhalefetteyken de aynı şeyi söylemeye devam edeceğim.*⁵⁴⁴

Kahveci'nin konuşmasının ardından araştırma önergesindeki iddiaların gerçekliğinin ispatı amacıyla İrfan Demiralp ve Veli Aksoy tekrar söz almışlardır. Demiralp, konuşmasında ANAP'lıları kastederek, kendisinin beşinci yıldır milletin vekili olarak bulunduğu süre içerisinde, her fırsatta, bu kürsüde 1980 öncesine atıflar yapıldığını hatırlatmış ve Kahveci'nin de konunun dışına çıkarak, araştırma önergesiyle ucundan dahi ilgisi olmayan bir şekilde, yine 1980 öncesine atıfta bulunmasını garip karşıladığını açıklamıştır. Türkiye'de istihdam kaynağı olan tesislerin çok büyük bir bölümünün, hemen hepsinin, 1980 öncesi denilen dönemde yapıldığını söylemiştir. ANAP İktidarı döneminde, tesis olarak, Samsun'a giderken yolun kenarında gördüğü Çorum'a yapılan bir şeker fabrikasından başka bir tesis göremediğini söylemiştir. ANAP döneminde devletin dış borcunun 18 milyar dolardan 50 milyar dolara çıktığını ve iç borcun faizinin 30 trilyon liraya ulaştığını savunan Demiralp, yine bu dönemde peşin vergiyle ve diğer bütçe açıklarıyla devlet imkânlarının hep bir yıl ilerisinin kullanıldığını belirtmiştir. Bütün bunlara rağmen ülkede büyük bir işsizlik, geçim sıkıntısı ve felaket ortamı mevcuttur. Meclise, kayıtlara göre, ortalama her gün 13 bin kişi geldiğini ve bunların yüzde 60-70'inin iş için geldiğini belirten Demiralp'e göre, eğer geçen on yıllık dönemde ANAP hükümetleri yaratılan kaynakları düzgün kullansaydı, istihdam yaratıcı yatırımlar yaparak kullansaydı bu işsizlik olmayacaktı.⁵⁴⁵

Yine aynı gerekçe ile söz alan Veli Aksoy da Demiralp'e benzer görüşler ileri sürmüştür. Aksoy konuşmasında, bu konunun Mecliste açığa kavuşmasını istemenin suç olmadığını, kara çalarak hiçbir yere varılamayacağını, hiçbir yöneticiyi suçlamak istemediğini söylemiştir. ANAP'lı bir milletvekilinin kendisine verdikleri önergenin doğru olduğunu, bu işin arkasında bir bakan ve bir milletvekili olduğunu söylediğini aktarmıştır.⁵⁴⁶

Bu konuşmalardan sonra oylamaya geçilmiş ve yapılan oylamada meclis araştırma önergesinin açılması kabul edilmiştir. Önergeyle ilgili kurulacak araştırma komisyonunun 11 üyeden oluşmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde tamamlanmıştır.⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ A.k., s. 648.

⁵⁴⁵ A.k., s. 649.

⁵⁴⁶ A.k., s. 650.

⁵⁴⁷ A.k., ss. 650-651.

(10/4) esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu seçimleri 12.2.1992 tarihli 35. Birleşimde yapılmış ve ardından da komisyonun görev dağılımı yapılmıştır.⁵⁴⁸

(10/4) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu	
DYP (5)	
Orhan Şendağ	Adana
Mehmet Cemal Öztaylan (Sözcü)	Balıkesir
M. Sabri Güner	Kars
İrfan Demiralp (Başkan)	Samsun
Ali Eser (Başkanvekili)	Samsun
ANAP (3)	
Edip Safder Gaydalı	Bitlis
Mustafa Parlak	Rize
Adem Yıldız	Samsun
SHP (2)	
Fuat Çay	Hatay
Veli Aksoy (Kâtip)	İzmir
RP (1)	
Cevat Ayhan	Sakarya

Bu komisyonun görev süresi 22.5.1992, 10.5.1993, 22.9.1993, 22.12.1993, 22.4.1994, 22.7.1994, 22.10.1994, 22.1.1995 ve 22.4.1995 tarihlerinden itibaren olmak üzere dokuz kere 3'er aylığına uzatılmıştır. 19. Dönemde 10/4 esas numaralı meclis araştırması komisyonunun raporu hazırlanamadığından bu araştırmanın görüşmeleri yapılamamıştır.

2.3.5. (10/5-8) Esas Numaralı Meclis Araştırması

ANAP Hükümetleri döneminde hayali ihracat yapıldığı iddiaları 19. Dönemin gündemini işgal etmiştir. Bu iddiaların araştırılması için 10/5-8 meclis araştırması komisyonu kurulmuştur.

10/5 Esas Numaralı Meclis Araştırmasına ilişkin önerge teklifi ilk olarak Kamer Genç (Tunceli) ve 13 Arkadaşı tarafından, 18. Dönemde birkaç kez soru ve gensoru yolu ile dile getirilmesine rağmen “geçmiş hükümetlerin bu konudaki isteksiz tutumu” gerekçe gösterilerek 19. Dönemde tekrar gündeme getirilmiştir. Önergenin amacı 1990 yılına kadar, hangi firmaların hayali ihracat yoluyla devletten ne kadar haksız para aldıklarının ve bu hayali ihracat işlemlerinin ne suretle yapıldığını belirlenmesidir. Hayali ihracat yoluyla “devletten milyarlarca lira para sağlayan firmaların politikacılarla ilişkilerinin olup olmadığının”, ödemelerin yapılmasında “kimlerin aracılık yaptığının” ve hayali ihracat yoluyla

⁵⁴⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 35, (12.2.1992), s. 547.*

devletten büyük para sağlayan kişilerden bu paraların usulüne uygun geri istenip istenmediğinin tespit edilmesidir. Bu paraların geri istenme sırasında gerçek borçlulara başvurulup vurulmadığının, geri istenmiş ise ne kadarının tahsil edildiğinin ve hala hayali ihracat yoluyla devletten haksız kazanç sağladığı tespit edilen kişilerden bu paraların geri alınmayanlarının bulunup bulunmadığının ve paralardan, idarenin kastı ve ihmali sonucu zamanaşımına uğratılanlarının da bulunup bulunmadığının saptanmasıdır. Sayılan bu amaçlar için, Anayasanın 98. ve İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin teklif Kamer Genç (Tunceli) ve 13 arkadaşı tarafından Genel Kurulun 15.01.1992 tarihli 26. Birleşiminde gündeme getirilmiş ve komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁴⁹ Bu önergeye ek olarak Mahmut Öztürk (Aksaray) ve 24 arkadaşı tarafından verilen hayalî ihracat iddialarını araştırmak amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge de (10/8) aynı konuyla ilgili olması sebebiyle beraber değerlendirilmişlerdir. Bu önergede de (10/8) şu konular üzerinde durulmuştur:

Bilindiği gibi; ihracat olgusu, ülke kalkınmasını gerçekleştirecek sağlam döviz kaynaklarının temini yanında, iç üretim artışı üzerindeki olumlu etkisi yönünden çok önemli bir faktördür. Bu sebeple, ülke kalkınmasını ihracata yönelik stratejiler üzerinde kuran bazı devletlerin, aldıkları buna yönelik çeşitli teşvik tedbirleri sayesinde başarılı oldukları görülmüştür (Japonya, Güney Kore ve benzerleri). Değişik zamanlarda, ülkemizde de dışa yönelik çeşitli ihracat politikalarının uygulandığı görülmüştür... (Ancak) ihracatı teşvik amacıyla alınan hukuki, idari ve mali tedbirler, birçok suistimallere yol açmış ve Türk kamuoyunda hayali ihracat diye bilinen bir olayı doğurmuştur... Bütün bu sebeplerle, ihracatımızın dünkü ve bugünkü yapısını araştırmak, sorunlarını gözden geçirmek, gerçek artış değerlerini ortaya koymak ve üzerine gidilemeyen hayali ihracat iddialarını araştırmak ve bu hususta karanlıkta kalan diğer noktaları açığa çıkarmak, sorumluları tespit etmek amacıyla... bir Meclis araştırması açılmasını tensiplerinize arz ederiz.⁵⁵⁰

10/5 esas sayılı meclis araştırma komisyonu kurulması kararlaştırıldıktan sonra Meclis Başkanı, daha önce Mahmut Öztürk (Aksaray) ve 24 arkadaşı tarafından verilen hayalî ihracat iddialarını araştırmak amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergenin (10/8) konusu aynı olduğu gerekçesi ile (10/5) numaralı önerge ile birleştirilerek görüşülmesini teklif etmiştir. Yapılan oylamanın ardından kabul edilmiştir. Böylece 10/5 ve 10/8 esas numaralı araştırma komisyonlarının kurulması ve işleyişine ilişkin görüşmeler birlikte yürütülmüştür.⁵⁵¹

⁵⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2 Birleşim: 26, (15.01.1992), s. 603.

⁵⁵⁰ *A.k.*, ss. 675-676.

⁵⁵¹ *A.k.*, s. 676.

Bu konudaki önergelerin birleştirilmesiyle birlikte ön görüşmelere 15.1.1992 tarihli, 26. Birleşimde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında başlanılmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla, Devlet Bakanı Ankara Milletvekili Orhan Kilercioğlu, ANAP Grubu adına İstanbul Milletvekili Ziyaeddin Selçuk Maruflu, DYP Grubu adına Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk, SHP Grubu adına Tunceli Milletvekili Kamer Genç ve RP Grubu adına Sakarya Milletvekili Cevat Ayhan konuşmuşlardır. İlk sözü alan Devlet Bakanı Orhan Kilercioğlu konuşmasında geçmiş yıllarda yapılan bazı hatalar olduğunu ve ihracat meselesindeki bazı sorunların bu dönemlere dayandığını ifade etmiştir.⁵⁵² Kilercioğlu bu konuda şu görüşleri dile getirmiştir:

*Geçmiş yıllarda bazı kişilerin devlet eliyle zengin edildiği yolunda basında ciddi iddialar öne sürülmüştür. Halkın devlete olan güvenini yeniden kazanmak için, bu tür iddiaların üzerine gitmekte kararlıyız. Bu konudaki en yaygın iddia ise, bilindiği üzere, hayali ihracat üzerine toplanmıştır. Muhterem Heyetinize üzümlere belirtmek isterim ki, bu iddialar, geçmiş dönemde bazı ağızlar tarafından da doğrulanmıştır. Ancak, olayların üzerine yeteri kadar gidilmediği için, hayali ihracat ortada kalmıştır. Bazı kişiler tarafından hayali ihracat yoluna başvurulmasının sebebi ise, haksız yere ihracata vergi iadesi, katma değer vergisi iadesi ve diğer ihracatı teşvik tedbirlerinden yararlanmak ve bu yolla devlet sırtından büyük servet sahibi olmaktadır.*⁵⁵³

Kilercioğlu'ndan sonra söz alan Ziyaeddin Selçuk Maruflu konuşmasında ihracatın önemi hakkında bilgiler vermiş ve bu konuda dünyadaki örnekler hakkında bilgiler vermiştir. ANAP olarak kendilerinin verilen önergeden memnun olduklarını ifade eden Maruflu, ihracatın nasıl artırılabilceğine ilişkin çalışmaların daha önemli olduğunu vurgulamıştır.⁵⁵⁴ Maruflu konuşmasında şöyle demiştir:

*İhracatı teşvik etmek için, 60 milyar dolarlara çıkartmak için, elden gelen her türlü gayret gösterilmelidir. Bu aksiyonlarda, kısır düşüncelere değil, uzun vadeli ve büyük hedeflere ihtiyaç vardır. Bunları yaparken de, teşvik sistemini dejenere ettirmeyecek, kötü niyetli kişilerin çıkar sağlayamayacağı ve ciddi firmaları el üstünde tutan ihracat sistemlerine ve ihracatı teşvik tedbirlerine ihtiyaç vardır. Ülkemizin yaşamında ihracata inanan birisi olarak, belki de bu önerenin, en kısa sürede alınacak ihracatı teşvik sistemi kararlarını ve sistemini kontrolü çalışmalarına ışık tutacağı inancıyla, Anavatan Partisi olarak bu araştırmanın yapılmasına olumlu baktığımızı ve bu meyanda olumlu rey kullanacağımızı ifade eder, bu vesile ile saygılar sunarım.*⁵⁵⁵

Maruflu'dan sonra söz alan Mahmut Öztürk, konuşmasında genel olarak ihracatın ülke ekonomisi açısından önemi üzerinde durmuş ve bu meyanda yapılabileceklerle ilgili bazı bilgiler vermiştir. Öztürk özellikle hayali ihracat olayına değinmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

⁵⁵² A.k., s. 676.

⁵⁵³ A.k., s. 676.

⁵⁵⁴ A.k., ss. 678-479.

⁵⁵⁵ A.k., s. 680.

*Hayali ihracat diye bilinen olay nedir, bu işin babasını arıyoruz. 1960'lı, 1970'li yıllarda ufak tefek hayali ihracat olmuştur; ama o yıllarda devlet bunun üzerine gitmiştir. Biz iddiamızda diyoruz ki, devlet, 1980'li yıllarda yapılan hayali ihracatın üzerine gitmemiştir; gidenin de elini kolunu bağlamıştır; bizim iddiamız bu ve bunu delillendireceğiz; delillendirdiğim zaman, pek çok kişi burada oturamayacak, hatta pasaportunu alıp kaçacak Türkiye'den. Deliller burada; delillendireceğiz; bundan kimsenin şüphesi olmasın... Türkiye'de 1984-1990 yılları arasında hayali ihracat hortlamıştır. Peki, bunun koordinatörü kimdir, beyin takımı kimdir; bu beyin takımı devleti nasıl uyutmuştur, bu meclisi nasıl uyutmuştur, mahkemeleri nasıl uyutmuştur, bürokrasiye nasıl baskı yapmıştır, bankaları nasıl dolandırmıştır; bunları ortaya döneceğiz. Bunların delilleri var bizde; bundan kimse şüphe etmesin.*⁵⁵⁶

Öztürk'ten sonra söz alan Kamer Genç konuşmasında hayali ihracatla ilgili olan bazı fiili durumlardan bahsetmiş ve bazı rakamlarla 1987-1988 yıllarında yapılan hayali ihracatın boyutlarıyla ilgili iddialarda bulunmuştur.⁵⁵⁷ Genç sözlerinde aşağıdaki noktaların üzerinde durmuştur:

*Arkadaşlar burası hukuk devleti. Hukuk devletinde idare, evvela yürürlükte olan hukuk kurallarına uyacak; yani eğer idare... İdare aslında bu geri isteme işini yaparken, bu olayları çok iyi biliyor; hinliğinden, kasten, bilerek, hayali ihracatçıları korumak için böyle tertiplere başvuruyor ve dolayısıyla bu yolla bir takım alacaklar zaman aşımına uğruyor. Bir, böyle hileli yollarla bu alacaklar ört bas edilmeye çalışılmış... Değerli arkadaşlar, o kadar hilelere başvurmuşlar ki... Biz istedik diyorlar... Yahu istedin; ama, parayı kime verdin, kimin ekonomik durumu yerinde, git onu yakala. Bunu yapmıyorlar, biz istedik diyorlar. Değerli arkadaşlarım, burada gerçekten büyük hileler var ve bu hileler özellikle yapılmış.*⁵⁵⁸

Genç'ten sonra söz alan Cevat Ayhan konuşmasında aktüalitesini kaybetmiş hayali ihracat konuları yerine önergelerde üstünde durulan ihracatın bugünkü yapısı ile ihracatı geliştirebilmek için yapılabilecekler üzerinde konuşmanın daha anlamlı olacağını belirtmiştir.⁵⁵⁹ Ayhan konuşmasında özellikle şu noktaların üzerinde durmuştur:

Önümüzdeki dönemde Türkiye ihracatının sağlıklı olarak gelişmesi için, öncelikle Ortadoğu ülkelerine, İslam ülkelerine, Asya İslam Cumhuriyetleri'ne ve kuzeydeki Rusya'ya yönelinmesinde büyük fayda görürüm. Bizim sanayi mamullerimiz kalitesi, üretimi Avrupa pazarlarında rekabet edecek seviyede değildir. Ayrıca, Türkiye'nin, gıda maddeleri ihracatında büyük potansiyeli var. Geçmiş dönemde, 1980'li yılların başında Türkiye'nin İslam ülkelerine olan ihracatı %48 mertebesine yükselmişti. Irak ve Libya pazarının kaybedilmesiyle

⁵⁵⁶ A.k., s. 681.

⁵⁵⁷ A.k., s. 684.

⁵⁵⁸ A.k., s. 685.

⁵⁵⁹ A.k., s. 689.

ve diğer bir takım saiklerle bugün azaltmıştır; şu an % 20'ler mertebesindedir. Bu Pazar büyük bir potansiyeldir. İslam Kalkınma Bankası'na üye olan İslam ülkelerinin yıllık ithalatı bugün 200 milyar dolar mertebesindedir. Bu ithalatın yüzde 10'u İslam ülkeleri arasında sirküle etmekte, % 90'ı sanayileşmiş Batılı ülkelere yönelmektedir. Hâlbuki OECD ülkelerine baktığımızda, bunların kendi iç ticaretleri %75 mertebesindedir. İşte bizim önümüzdeki potansiyel Pazar budur ve İslam ülkelerinin bugün yıllık gıda maddeleri ithalatı 24 milyar dolardır. Avrupa ülkelerinin bugün gıdada fazlası var; buğday, et, süt, tereyağ gibi, bütün gıda maddelerinde fazlası var. Kendine yeterlilik bakımından baktığımız zaman ihraç potansiyeli var; ama bu çevremizdeki İslam ülkelerinin ise gıda maddeleri ihtiyacı var. Umut ederim, yeni Hükümet, inşallah bu dönemde, geçmişte başlamış olan bir takım çalışmaları hızlandırarak Türkiye ihracatını, ithalatını aşacak noktaya götürme gayret eder ve başarılı olur.⁵⁶⁰

Bu konuşmadan sonra yapılan tartışmalar arasında konuya ilişkin ön görüşmelerin bittiği ifade edilmiştir. Daha sonra başkan önerge için meclis araştırması açılmasını oylamaya sunmuş ve genel kurulda meclis araştırması açılması kabul edilmiştir. Daha sonra başkan sırasıyla komisyon üye sayısının on bir olmasını, komisyonun çalışma süresinin üç ay olmasını ve komisyonun gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesini oylatmış ve bu konularda kabul edildikten sonra oturumu kapamıştır.⁵⁶¹

10/5-8 Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Genel Kurulun 15.01.1992 tarihli 26. Birleşiminde 154 sayılı kararla kurulmuştur. Bu komisyonun görev dağılımı 12.02.1992 tarihinde aşağıdaki gibi yapılmıştır.

DYP(5)	
Mahmut Öztürk (Başkan)	Aksaray
Nefvel Şahin	Çanakkale
Sadık Avundukluoğlu	Kırıkkale
İbrahim Arısoy	Niğde
Hasan Peker (Kâtip)	Tekirdağ
ANAP (3)	
Muzaffer Arıcı (Sözcü)	Denizli
Ekrem Pakdemirli	Manisa
Faruk Saydam	Manisa
SHP (2)	
Veli Aksoy	İzmir
Kamer Genç (Başkanvekili)	Tunceli
RP(1)	
Salih Kapusuz	Kayseri

⁵⁶⁰ A.k., s. 692.

⁵⁶¹ A.k., s. 695.

Komisyon, Başkanlık Divanının oluşturulduğu 12.02.1992 tarihinden sonra Bütçe görüşmeleri bitmesi ve belgelerin toplanmasının ardından 06.05.1992 tarihinde ikinci toplantısını yapmıştır. Komisyon çalıştığı süre içinde toplam 41 birleşim yapmış ve konuyla ilgisi bulunan 58 kişinin bilgisine başvurulmuştur. Konuyla ilgisi görülerek doküman istenen kurum ve kuruluşlar ise şunlardır: Başbakanlık ve Bağlı Kuruluşları, Devlet Bakanlıkları ve Bağlı Kuruluşları, İçişleri Bakanlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Sanayi ve Bakanlığı, İç Ticaret Genel Müdürlüğü ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanlığı.

1990 yılına kadar hayali ihracatla edinilen haksız kazançların tespitine yönelik olarak oluşturulan meclis araştırma komisyonunun faaliyetleri kamuoyu tarafından yakından izlenmiştir. Bu bağlamda kurulan komisyon sık sık basın vasıtasıyla elde ettiği verileri kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu şekilde komisyon başkanı Mahmut Öztürk yaptığı bir açıklamada, “gerekirse Özal dahil herkesin ifadesine başvurulacağını belirtmiştir.”⁵⁶² Daha sonraki açıklamalarında hayali ihracatın sorumlusunun Cumhurbaşkanı Özal olduğunu ileri süren Öztürk şu şekilde konuşmuştur: “Kişisel görüşüme göre Sayın Özal’ın hakkı Yüce Divan’dır.”⁵⁶³ Komisyonun rapor çalışmaları sırasında Öztürk, “Hayali ihracat yaparak devleti kazıklayan bir firmanın 99 klasör dolduran belgeleri incelenince çok kişinin canı yanacak” ve “PKK ile hayali ihracat arasında bağ saptadıkları” açıklamasını yapmıştır. Komisyon çalışmaları sırasında üyelerin ölümle tehdit edildiği basına yansımıştır. Bunun üzerine TBMM başkanı Hüsamettin Cindoruk, komisyon üyelerine yakın koruma istemiştir. Hayali ihracatın terör örgütleriyle ilişkisi saptandığı için Emniyet Genel Müdürlüğü terör dairesinden iki uzman toplantılara katılmıştır. Gizli belgelerin çoğaltılması yasaklanırken, üyelerin tuttukları notları dışarı çıkarmasına da izin verilmemiştir.⁵⁶⁴ Mahmut Öztürk, basına verdiği bir beyanında bu konudaki dosyaların yüzde sekseninin zaman aşımına uğradığını ifade etmiş ve “meclis hesap sormazsa, yüz trilyon lira havaya uçacak” iddiasını dile getirmiştir. Bu konuda suçlunun bürokratlar olarak görülmemesi gerektiğini söyleyen komisyon başkanı, siyasilerin bu yolsuzluklarda önemli rolü olduğunu belirtmiş ve hayali ihracatta uygulanan yolları da maddeler şeklinde açıklamıştır.⁵⁶⁵

Komisyonun hazırladığı rapor toplam 170 sayfa olup ayrıntılı bir analiz yapılmıştır. Konu, Giriş, Kapsam, İçerik, Değerlendirme ve Öneriler ve Sonuçlar olmak üzere toplam altı bölümden oluşan söz konusu raporun ilk bölümünde öncelikli olarak konunun mahiyeti tanımlanarak kullanılan metotlardan bahsedilmiştir. Kapsama kısmında özellikle araştırmada esas alınan bilgi ve belgelerin neler olduğu açıklanırken, bunun yanında ihracatın ne anlama geldiği tanımlanmış ve hayali ihracat konusundaki belli başlı yöntemlerin neler olduğu

⁵⁶² *Milliyet*, 9 Mart 1992.

⁵⁶³ *Milliyet*, 4 Haziran 1992.

⁵⁶⁴ *Hürriyet*, 15 Haziran 1992, *Hürriyet*, 19 Haziran 1992 ve *Milliyet*, 30 Temmuz 1992.

⁵⁶⁵ *Yeni Günaydın*, 18 Ocak 1994.

belirtilmiştir. İçerik kısmında geniş bir şekilde ilgili mevzuatlarla ilgili bilgilerin yer aldığı raporda, ayrıca geniş bir şekilde ekonomik analiz yapılarak, bir takım şirketlerin isimleri ve bunların haksız kazançlarına ilişkin bazı rakamlara yer verilmiştir. Raporun değerlendirme kısmında ise özellikle 1970’li yıllardan sonra çeşitli teşvik sistemlerinin devreye sokularak, daha sonra bunların genişletilip yaygınlaştırılması sureti ile İhracat Vergi İadesi, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu Primi, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Primi, İhracata Katma Değer Vergisi İadesi gibi teşvik sistemlerinin devreye sokulduğu ifade edilmiştir.⁵⁶⁶

Raporda ayrıca, ihracatı teşvik amacıyla alınan hukuki idari ve mali tedbirlerin birçok suistimale yol açtığı ve Türk kamuoyunda hayali ihracat denilen olaylara sebep olduğu, bunun üretim artışlarına yol açmayan, dış rekabet şartlarına uymayan ve kısa vadeli kâr gözetten bir yapı gösterdiği vurgulanmıştır. Hayali ihracatın, ihraç edilen ürünlerin değerinin üzerinde veya gerçekte mal ihracatı olmadığı halde, belge üzerinde olmuş gibi gösterilerek, gösterilen ihraç değeri üzerinden % 0 pirim alınmak suretiyle gerçekleştirildiği, bu amaçla çok sayıda paravan şirket kurulduğu belirtilmiştir. Hayali ihracat yaptığı tespit edilen firmalar hakkında birçok kurum denetim elemanlarınca denetim raporları düzenlenmesine rağmen, bu raporların (346 adet) işleme konulmayarak önce Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığında, daha sonra DPT’de uzun süre (16 ay) bekletildiği bildirilmiştir.

Bunun yanı sıra raporda, Eski Başbakan Turgut Özal imzalı 12.11.1987 tarihli 38680 sayılı talimatla bu konudaki tüm yetkilerin DPT’de toplandığı ve bu arada hakkında olumsuz rapor bulunan firmalara (256 adet) haksız teşvik ödemelerinin yapıldığı iddia edilmiştir. Anılan firmalara ödemeler yapıldıktan sonra söz konusu raporların işleme konulduğu, konunun DPT, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Maliye ve Gümrük Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü boyutlarının olduğu belirtilmiştir. Hayali ihracata karışan 256 adet firmadan 143 adet firmanın yapmış olduğu ihracatların tamamının hayali olduğu, 1984 - 1990 yılları arasında hayali ihracat sonucunda sözü edilen firmalara o günkü fiyatlarla 2,5 trilyon lira haksız yere teşvik ödemesi yapıldığı söylenmiştir. Bunun yanında, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Kontrolörlerince bu konuyla ilgili düzenlenen ve suç iddialarını içeren raporların ilgili adli mercilere intikal ettirilmeyerek zaman aşımına uğratıldığı, hayali ihracatın gerçekleştirilmesinde rol oynayan kişiler düşünüldüğünde konunun siyasi boyutunun da bulunduğu belirtilmiştir.⁵⁶⁷

Raporun sonuç bölümünde ise aşağıdaki ifadeler yer almıştır:

⁵⁶⁶ Sıra Sayısı 398, “Tunceli Milletvekili Kamer Genç ve 13 Arkadaşlarının, 1990 yılına kadar hayali ihracat yoluyla hangi firmaların ne kadar haksız kazanç sağladıklarını, bu suretle yapılan ödemelerin usulüne uygun olarak geri istenip istenmediği ve geri istenilen paralardan ne kadarının tahsil edilebildiğini tespit etmek; Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk ve 28 Arkadaşının, İhracatın, Dünkü ve Bugünkü Yapısı ile Sorunlarını ve Hayali İhracat İddialarını Araştırmak Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü’nün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve (10/5-8) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 62’nin sonuna ekli, (11.01.1994), s. 136.

⁵⁶⁷ **A.k.**, ss. 136-160.

*Sonuç olarak ihracat artırmak, bu alanda görülen mevcut tikanıklıkları gidermek bahanesiyle 7/10624 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında belirtilen esasları kanunsuz emir ve talimatlarla değiştirmeye giden ve bunların uygulanmasını sağlayarak Hazineyi büyük oranda zarara uğratan dönemin bir kısım yetkili siyasileri ve bürokratları ile sonradan yapılan bütün yasal prosedürden yoksun işlemleri 7/11237 ve 7/11509 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yasal hale getirmeye çalışan ihracat işlemlerinden sorumlu dönemin Bakanları ile Başbakan sorumludur. Bundan dolayı bu kişilerin yukarıda açıklanan yöndeki işlemlerinin soruşturulması ve yargı mercilerinin denetiminden geçirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Böylece gelecekte benzer olaylarda devlet parasına göz dikebilecek kişiler ve bunlara destek olacak bürokrat ve siyasiler için caydırıcı bir etki sağlanabilecektir.*⁵⁶⁸

Raporda varılan bu sonuca Denizli Milletvekili Muzaffer Arıcı, Manisa Milletvekilleri Faruk Saydam ve Ekrem Pakdemirli muhalefet şerhi koymuşlardır. Bu milletvekilleri tarafından rapora esas ve şekil itibarıyla katılmanın mümkün olmadığı ve söz konusu araştırma metninin bir rapor olmaktan öte, ras gele bir araya getirmek suretiyle oluşturulan bir rapor olduğu savunulmuştur. Raporda “İndi mütalaalara” ve “gereksiz tekerrürlere” yer verildiği ve çelişkili beyanlarda bulunulduğu ileri sürülmüştür. Önerge sahiplerinden Tunceli Milletvekili Kamer Genç ise kurulan araştırma komisyonuna seçilen üyelerden olan Ekrem Pakdemirli’nin komisyon çalışmalarına ciddi bir katkı sağlamadığı, aksine komisyona katılan birçok bürokratin geçmişte amiri olduğu için bu bürokratların sağlıklı bilgi vermesine engel olduğu gerekçesi ile rapora karşı oy kullanmıştır.⁵⁶⁹

Genel Kurulun, 5.1.1994 tarihli 26. Birleşiminde alınan karar gereğince, 10/5-8 Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonunun Raporu üzerindeki görüşmelere 11.01.1994 tarihli 62. Birleşimde başlanmıştır. Raporun okunması üzerine oylama yapılmış ancak okunması kabul edilmemiş ve direk görüşmelere geçilmiştir.

Görüşmelere başlanılmasının ardından Kamer Genç söz hakkını SHP adına Fahri Gündüz’e (Uşak) vermiştir. Gündüz uzun süren konuşmasında, öncelikli olarak yapılan tüm çalışmalar hakkında sahip oldukları bilgileri milletvekillerine anlatmıştır. Gündüz, komisyonun çalışma süresince 41 birleşim yaptığını, konuyla ilgili 58 kişinin bilgisine başvurulduğunu, konuyla ilgisi bulunan tüm kamu kurumlarıyla yazışmalar yapılarak, gerekli görülen tüm evrak ve dokümanın getirildiğini ifade etmiştir.⁵⁷⁰ Gündüz, hayali ihracatta kullanılan yöntemleri başlıklar halinde şu şekilde sıralamıştır: Ekonomik değeri olmayan malların ihraç edilmesi, İhraç fiyatının gerçeğin üzerinde gösterilmesi, İhraç

⁵⁶⁸ A.k., ss. 160-162, 151.

⁵⁶⁹ A.k., s. 163.

⁵⁷⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 62, (11.01.1994), s. 93.

edilen mal miktarının gerçeğin üzerinde gösterilmesi, İhraç edilen malın örneğinin gerçeğinden farklı gösterilmesi, Fiilen ihraç edilmemiş malların ihraç edilmiş gösterilmesi, İhracata ilişkin belgelerin üzerinde tahrifat yapılması, Yurt içi ve yurt dışında, hayalî ihracatı gerçekleştirmek amacıyla paravan şirketlerin kurulması, Sahte deklare belgesiyle, ihracat bedeli dövizlerin yurda gelmiş gibi gösterilmesi.⁵⁷¹

Gündüz, 1985–1987 yılları arasında Hayalî ihracata zemin hazırlayan, devlet görevlilerini tereddüde düşüren, denetimin etkisini büyük ölçüde ortadan kaldıran, idare hukukuna aykırı olan ve hayalî ihracatçılara kolaylık sağlayan düzenlemelerin yapıldığını ve uygulamaya konulduğunu iddia etmiştir. 86/11237 ve 87/11509 sayılı Bakanlar Kurulu kararları üzerinde duran Gündüz, bu kararlarla, ihracatta vergi iadesinden yararlanmak için gerekli belgeler sayıldığını; fakat imalatçı faturasından veya mal alış faturasından söz edilmediğini vurgulamıştır. Böylece, imalatçı faturasının aranmasının engellenerek, mal alış faturası naylon çıksa, ihraç edildi denilen mal hiç üretilmemiş olsa dahi, hayalî ihracatçıya vergi iadesi sağlanmış olduğunu savunmuştur. Gündüz, imalatçı faturasının ihracatta vergi iadesinde zorunlu belge olmaktan çıkarılmasının, hayalî ihracat yapanın lehine geliştiğini belirtmiş ve böylece, Merkez Bankası'nın da denetim olanağının ortadan kalktığını dile getirmiştir.⁵⁷²

Ayrıca Gündüz, Başbakanlık DPT Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Başkanlığı antetli kâğıda yazılan ve İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Merkez Bankası İdare Merkezine gönderilen ve 86/11237 sayılı İhracatta Vergi İadesi kararının açıklanması niteliğinde, 12 Kasım 1987 tarihli, Başbakan Turgut Özal imzalı bir genelge yayımladığını hatırlatmıştır. Bu genelge üzerine, ilgili birimlerden DPT Müsteşarlığına gönderilen tamam veya eksik rapor sayısında artış olduğunu, Emniyet Genel Müdürlüğüne intikal eden ihracatta haksız vergi iadesi konularında alınan tüm ihbar, şikâyet ve yapılan çalışmalarla elde edilen bilgilerin olduğu gibi DPT Müsteşarlığına intikal ettirildiğini aktarmıştır. Gündüz, bu genelgeden itibaren, baskı altında oldukları düşüncesiyle, emniyet ilgililerinin, sahtecilik olaylarını ele almadığını ve Merkez Bankasının direncini nerede ise tamamen kaybederek, DPT Müsteşarlığından gelen haksız ödeme talimatlarını yerine getirmek zorunda kaldığını savunmuştur.⁵⁷³ Konuşmasına devamla Gündüz şunları kaydetmiştir:

Maliye Bakanlığı ilgilileri olayların üstüne eskisi gibi gitmemiş, denetim birimleri ve elemanları yeni denetimler yapamamıştır. Genelge, netice olarak, kamu görevlilerini son derece bunaltan, her türlü denetimi yok eden, her türlü yetkiyi eline alan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının keyfî uygulamalar yapmasına sebep olmuş; böylece, ciddî ve vahim sonuçlar doğurarak, boşuna

⁵⁷¹ A.k., s. 95.

⁵⁷² A.k., s. 96.

⁵⁷³ A.k., s. 97.

milyarlarca lira ödenmesine sebebiyet vermiştir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Yardımcısı Bülent Öztürkmen, kendi imzasıyla, 2.4.1987 tarihinde yayımladığı iç genelgeyle, tüm yetkiyi kendisi almış ve kullanmıştır. Bülent Öztürkmen, Komisyon üyelerine verdiği bilgide, her işten ve kullandığı her yetkiden müsteşarı, ilgili bakan ve Başbakanı haberdar ettiğini belirtmiştir. İhracatta vergi iadesi ve diğer teşvik tedbirleriyle ilgili hazırlanan 230 adet inceleme raporu, ilgili kuruluşlarda ve Devlet Planlama Teşkilatında, hiçbir işlem yapılmadan, dört aydan altmışaltı aya kadar varan sürelerde bekletilmiş; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası uyarılmadığı için, devlete, bu firmalara milyarlarca lira haksız teşvik ödemesi yaptırıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Merkez Bankasına usulsüz ödeme talimatları verildiği de tespit edilmiştir.⁵⁷⁴

Gündüz, hayalî ihracat konusunda, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının, Türk Ceza Kanunu yönünden cumhuriyet savcılıklarına suç duyurma yetkisini 1988 yılı sonuna kadar kullanmadığını belirtmiştir. Hayalî ihracat olaylarının, Marmaris, Haydarpaşa ve Habur Gümrük kapıları; İstanbul Yeşilköy Hava Limanı Çıkış Gümrüğü ve İzmir, Şanlıurfa, İstanbul, Ankara, Bursa, Çankırı, Antalya ve Diyarbakır gümrük idare memurlukları sorumluluk bölgelerinde meydana geldiğinin raporun sonunda anlaşıldığını ifade etmiştir. İlgili birimlerin ilgili denetim elemanlarınca yapılan soruşturmalarda, ihracatçı firmaların çoğunluğunun hayalî olduğunun görüldüğünü vurgulayan Gündüz, ihracatçı firmaların, genelde, çaycı, odacı, işçi gibi kişiler adına kurulduğuna kendi firmalarında da kendilerini işçi gibi gösterdiklerine, işçilerin de patron olarak gösterildiklerinin görüldüğüne işaret etmiştir. Bazı firmaların sahiplerinin ve iş takipçilerinin terör olaylarına da bulaşmış olduğunu, getirilen dövizlerin bir kısmının uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen para olduğunu savunan Gündüz, kara paranın bu şekilde hayalî ihracat yoluyla aklandığını ifade etmiştir. 19.06.1992 tarihi itibarıyla, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına intikal eden bilgilere göre, 1984-1990 döneminde, ihracatı teşvik mevzuatı yönünden, ihracat durumları incelenen ve adına rapor düzenlenen firma sayısı 485 olduğunun altını çizmiştir. 485 firmadan 469'unun hayalî ihracata adının karıştığının saptandığını söyleyen Gündüz, 303 firmanın teşvik ödemelerinden yararlandığını ve 256 firmaya ise haksız teşvik primi ödemesi yapıldığını detaylı bir şekilde milletvekillerine aktarmıştır.

Konuşmasının sonunda Gündüz, 1984-1990 yılları arasında ülkeyi yöneten iktidarların, başta başbakanlık yapmış olan Turgut Özal ile onun yardımcısı İsmet Kaya Erdem olmak üzere birçok bakanın yaptıkları genel ve özel düzenlemelerle ülke ekonomisini büyük krize sokacak boyutlara ulaşan hayalî ihracata sebebiyet verdikleri, teşvik ettikleri ve bu yolla devletin trilyonlara varan kaynaklarını yandaşlarına aktardıklarının ortaya çıktığını iddia

⁵⁷⁴ A.k., s. 98.

etmiştir. Gündüz, bu itibarla, ilgili başbakan ve bakanlar hakkında gerekli anayasal uygulamayı yapmak üzere, Anayasanın 100. maddesi uyarınca, Yüce Meclisce bir soruşturma komisyonu kurularak, gerekli araştırma ve soruşturmanın yapılması ve ulaşılabacak sonuçlara göre ilgililerin Yüce Divana sevkine karar verilmesinin oldukça gerekli olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁵

Gündüz'ün konuşmasının ardından Anavatan Partisi Grubu adına rapor üzerinde söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), konuşmasında öncelikle Gündüz'ün önceki dönemlere ilişkin bazı suçlamalarına cevap vermiş ve raporun genel olarak bazı ön yargılar çerçevesinde hazırlandı ve sunulduğunu ifade etmiştir. Raporun, komisyon kurulduktan iki yıl sonra ortaya çıktığını belirten Pakdemirli, kendisinin rapor anlayışına uymadığı, konuların işlenişinin verilen önergelerdeki içeriği taşımadığı için bu rapora katılamadığını ve bununla ilgili muhalefet şerhini de derç ettiğini ifade etmiştir. Konuşmasına devamla Pakdemirli, hayalî ihracat yoluyla devletten ne kadar haksız para alındığını ilişkin bilgilerle ilgili Raporun 52. sayfasında, alınan haksız teşviklerin miktarlarının 325 milyar lira civarında belirtildiğini ancak bu rakamların sağlıklı olmadığını savunmuştur. Yine, raporun 52. sayfasında 10 milyar liranın üzerinde haksız teşvik alan ilk dört firma olarak Menteşoğlu, Top Dış Ticaret, Çukurova ve TEKPA'nın yazıldığını ve Çukurova A.Ş.'nin yanında bir yıldız işaretinin olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasına devamla Pakdemirli şunları kaydetmiştir:

*Çukurova Firması haksız alınan toplam teşviklerin yüzde 5'ini almış olmasına rağmen iddia böyle açtığı dava sonucunda aklanmıştır. Yani, şunu söylemek istiyorum: 325 milyar lira derken, efendim, siz bu kadar çalıştınız, kati rakamı bilmiyor musunuz diyebilecek bir arkadaşşıma cevaben, burada sıralanmış olan firmaların bir kısmı aklandığından, onların rakamları da toplamda vardır, onun için yanlış bir şey yapmayalım. 1984 – 1990 yılları arasında Türkiye'nin ihracatı, yaklaşık, 97 milyar dolardır. Yuvarlak olarak 100 milyar. Bizim tespit edebildiğimiz ve halen davalarda söz konusu olan rakam ise 400 milyon dolar civarındadır. Bunu birbirine bölerseniz binde 4 civarında bir kaçak vardır. Bu kaçak olmuştur. Bazıları, bilerek bunu organize etmiştir; bazıları ise, istemeyerek, bilmeden bu işe karışmışlardır. Bilerek organize edenler, hakikaten, çaycı gibi, kapıcı gibi kişilere şirket kurdurmuşlar, paraları aldıktan sonra da yok olmuşlardır. Şimdi, yargının yakaladığı insanlardan, ödeme güçleri olmadığı için parayı belki tahsil edemiyoruz; ama şurası muhakkak ki, devletin elinde olan bütün belgelerle, konunun üzerine gidilmiş, davalar açılmış, davaların bir kısmı, idare aleyhine sonuçlanmış, bir kısmı devam ediyor, bir kısmında da suçlular yakalanmıştır.*⁵⁷⁶

⁵⁷⁵ A.k., s. 98.

⁵⁷⁶ A.k., s. 98.

Raporda bir önyargının mevcut olduğunu ifade eden Pakdemirli, bununla yapılmak istenen şeyin o günkü siyasi idareyi suçlamak olduğunu belirtmiştir. SHP Grubu adına konuşan Gündüz'ün de, "Dönemin Başbakanı ve Başbakan Yardımcısı bu konuda yandaşlarına imkân tanımak için bu düzenlemeleri yapmış" şeklinde bir ifade kullandığını hatırlatmış ve Gündüz'ü detayları bilmemekle suçlamıştır. Komisyonun hukukî yönden çalışmasını organize etmek için teşkil edilen bir alt teknisyen grubunda çalışan hâkimin, o günün Komisyon Başkanını da suçlayarak istifa ettiğini belirten Pakdemirli, daha sonra "Ben haysiyetli bir hâkimim, burada çalışmam" diyerek istifa etmesinin hayli ilginç olduğunu savunmuştur. Konuşmasının devamında Pakdemirli hayali ihracatın daha önceki yıllarda da yapıldığını dile getirerek önemli olanın bunun yapılma yollarını tıkamak olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁷

Bunun yanı sıra, Pakdemirli, Gündüz'ün konuşmasına atıfla Özal döneminin suçlandığını ve bu dönemde çıkarılan genelgelerin hayali ihracatı kolaylaştırdığı yönündeki tespitin de gerçeği yansıtmadığını ve bir ön yargı olduğunu savunmuştur. Aksine Özal döneminde hayata geçirilen uygulamaların daha çok ortalıktaki kargaşanın giderilmesine yönelik olduğunu ileri süren Pakdemirli, hayali ihracatı durmaya çalışırken, neredeyse ihracatın yapılan uygulamalarla toptan durdurulma riski taşıdığını vurgulamıştır.⁵⁷⁸ Konuşmasının sonunda ise Pakdemirli şunları kaydetmiştir:

1984 yılında, Merkez Bankasına "şunları, şunları, şunları durdurun; bunlar hayalî ihracata bulaştı" diye ben de yazı yazdım. Ondan sonra ortaya çıkıyor ki, adamların bir günahı yok. Bunun üzerine "Bunları verin" diye bir daha yazı yazılıyor... Merkez Bankası da yaptı bunları, "Ben şüpheleniyorum, filanca işlemlerde hayalî ihracat vardır" dedi, hemen durdurdum. Değerli arkadaşlar, bu raporun hazırlanmasında, esas gaye, maalesef, ön yargıya, ANAP dönemini yıpratmak idi. Şimdi durum da belki aleyhe çalışıyor, onun için, bunu tekrar kamuoyu önüne getirmek amaçlanıyor. Hayalî ihracat, böyle, zannedildiği gibi, 1980'li yıllarda hortlamış, ondan sonra da hiçbir şey yapılmamış değildir. Hayalî ihracat her dönemde vardı; 1980'li yıllarda da olmuştur, onun karşısına siyasî irade çıkmıştır. En başında ben çıktım. Ama eğer, rahmetli Başbakandan ve Sayın Kaya Erdem'den güç almasaydım, onun üstüne gidemezdim. En azından kötü bir niyet olsaydı bana, "Sen bu işe ne karışyorsun, bu iş senin değil" diyebilirdi. Değerli arkadaşlarım, onun için, bu raporu, lütfen, arkadaşlarımız okusunlar, ön yargıyı görsünler, ondan sonra, bir devri, böyle ulu orta kötölememe gereğine de inansınlar."⁵⁷⁹

DYP Grubu adına rapor üzerinde söz alan İhsan Saraçlar (Samsun) ise kısa konuşmasında komisyon raporunu dikkatle okuduklarını ve ihracatı arttırmak bahanesiyle, kanunsuz bir takım emir ve talimatların verildiğini, böylece hazineye trilyonlarca zarar verildiğinin rapordan anlaşıldığını ifade etmiştir. Saraçlar ayrıca bu konuda şu cümleleri de sarf etmiştir:

⁵⁷⁷ A.k., s. 99.

⁵⁷⁸ A.k., s. 100.

⁵⁷⁹ A.k., s. 102.

*Sayın Başkan, sayın arkadaşlarım; Tunceli Milletvekili Sayın Kamer Genç ve arkadaşları ile Aksaray Milletvekili Sayın Mahmut Öztürk ve arkadaşlarının, Anayasamızın 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin raporlarıyla ilgili olarak, Meclis Araştırması Komisyonu Raporu hakkında Doğru Yol Partisinin görüşlerini arz etmek için huzurunuzda gelmiş bulunuyorum; sizleri saygıyla selamlıyorum. Muhterem arkadaşlarım, komisyon raporunu dikkatle okuduk ve inceledik. Gerçek şudur ki, ihracatı artırmak bahanesiyle, kanunsuz birtakım emir ve talimatlar verilmiş; Hazine, trilyonlarca lira zarara uğratılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevi, bu konuyu ışığa çıkarmaktır, gerçeği tespit etmektir. Bu görev, yerine getirilmesi zarurî bir görevdir. Bundan hiçbirimiz kaçamayız. Anayasanın 100. maddesi gereğince, bir Meclis soruşturması açılması gerekmektedir. Gerçeğin ortaya çıkarılması için Meclis soruşturması açılmalıdır.*⁵⁸⁰

TBMM'nin görevinin bu konuyu ışığa çıkarmak olduğunu söyleyen Saraçlar, Anayasanın 100. maddesi gereğince bir meclis soruşturması açılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.⁵⁸¹

Refah Partisi Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) konuşmasında bu kadar önemli bir konunun, üzerinden on yıl geçmiş olmasına rağmen, ilk defa TBMM'de görüşülüyor olmasının hiç hoş olmadığını belirtmiş ve o zamanın iktidar ve muhalefet partilerinin, güncelliğini koruduğu dönemde Meclise getirmiş olmaları halinde daha iyi olacağını ifade etmiştir.⁵⁸² Hayalî ihracat konusunun güncel olduğu dönemde ANAP tarafından fırsat verilmemesi yüzünden araştırılmamasının zararlarını ortaya koymaya çalışan Kapusuz, bu tip önemli bir hadisenin bu kadar geri zamana bırakılmasının da hiç doğru olmadığını vurgulamıştır. Öte yandan geçmiş hükümetlerin bu konudaki tutumlarını eleştiren Kapusuz, Türkiye'deki bir "zihniyet zinciri"ne işaret etmiştir. İttihat ve Terakki'den beri devam eden bir anlayışla devlet eliyle zenginler oluşturulmak istendiğini, devletin müteşebbis insanları teşvik edebilmek için birtakım imtiyazlar ve imkânlar verdiğini ve bunun için de, birtakım faziletlerden, birtakım değerlerden gerekirse uzaklaşılsın anlayışının hâkim olduğunu iddia etmiştir.⁵⁸³

Konuşmasına devamla hayalî ihracatın aslında bir sebep değil, bir sonuç olduğunun altını çizen Kapusuz, bataklığın orta yerde durduğunu, sistemde herhangi bir iyileştirmenin gerçekleştirilmediğini, altyapısının oluşturulmadığını, toplumun bu yönde yönlendirip yetiştirilmediğini belirtmiştir. Hem ortaya çıkan sonuçtan şikâyet edildiğini hem de kötülüklerin aynen devam ettirildiğini savunmuştur. Konuşmasına devamla Kapusuz şunları kaydetmiştir:

⁵⁸⁰ A.k., s. 103.

⁵⁸¹ A.k., s. 103.

⁵⁸² A.k., s. 104.

⁵⁸³ A.k., s. 106.

1984'te başlamış olan -belki daha öncesi de vardır- bu olayların üzerinden on yıl geçiyor, ilk defa Meclis araştırması gündeme geliyor, iki yıla yakın bir süre araştırma komisyonu çalışması yapılıyor... Bunun sonucunda soruşturma açılıp açılmayacağı belli değil. Açıldığını kabul edelim; soruşturma komisyonu çalışmasına devam edecek, yargıda mesele incelenmeye devam edilecek... Bu kadar uzun zamandan sonra şayet bir netice ortaya çıksa, bu gecikmiş olan adalet, herhalde adalet değildir, kimseyi de tatmin etmeyecektir. Dolayısıyla, bu konularda dünküleri tenkit eden bugünkü İktidar, üzülererek beyan edelim ki, hiçbir ciddi adım atmamıştır, atamaz da. Niye? Çünkü belki Anavatan Partisi sözcüsü bunu ifade edemedi; ama şu andaki mevcut raporu okuyan değerli milletvekillerimiz görecektir ki, hayalî ihracata karışmış olan bir milletvekili, bir bakan, âdeta ikinci sefer tekrar aynı göreve getirilmiştir. Hayalî ihracata karışmış olan bir bakanın, bir milletvekilinin üzerine gidilmesi konusunda acaba siyasî iktidarın tavrı ne olacaktır?⁵⁸⁴

Konuşmasının sonunda ise Kapusuz, bu araştırma komisyonu sonucunda mutlaka bir soruşturma komisyonu kurulup, bunun teyit edilmesi gerektiğini belirtmiş ve bunun sona erdirilmesini Refah Partisi olarak destekleyeceklerini vurgulamıştır.

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından 10/5-8 Esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Başkanı olarak Mahmut Öztürk (Kayseri), söz almış ve komisyon başkanı olması münasebetiyle uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında öncelikli olarak Meclisin içerisinde olan veya olmayanları suçlamanın ne kadar zor olduğunu bilerek, bu çalışmayı yaptıklarını belirten Öztürk, raporun hazırlanması noktasında hiçbir zaman “rastgele” bir tutum gösterilmediğini savunmuştur. Raporun her harfinin, kamunun elindeki bilgilere ait olduğunu, devletin, gerek yurt içindeki gerek yurt dışındaki kurumlarına ve gerekse valiliğindeki bilgilere ait olduğunu dile getirmiştir.⁵⁸⁵ Bu itibarla bilgilerin her kelimesine, Komisyon Başkan olarak kefil olduğunu söyleyerek sorumluluğunu ifade etmiştir. Bunun yanında, hiçbir siyasî partinin, ticarî faaliyette olan hiçbir şirket veya hiçbir bürokratin doğrudan doğruya hedef alınmadığını ve hedeflerinin, “hırsızın partisi olmaz, menfaati olur” şeklinde olduğunu belirterek bu yönde hareket ettiklerini vurgulamıştır.⁵⁸⁶

Konuşmasında rapor ile ilgili bilgi vermeye devam eden Öztürk, ekonomik değeri olmayan malların ihraç edildiğini, örneğin taş, çakıl, kum ve tuğla satıldığını; bunun karşılığında “vergi iadesi” adı altında, vatandaşın kesilen vergilerle oluşan devlet Hazinesinden para verildiğini ifade etmiştir. Bunları yaparken ise vergilerden oluşan Hazineye para verildiğini vurgulayan Öztürk, geçmiş dönem uygulamaları eleştirmiştir.⁵⁸⁷

Konuşmasında rapordan örnekler veren Öztürk şunları kaydetmiştir:

⁵⁸⁴ A.k., s. 107.

⁵⁸⁵ Öztürk daha sonra yaptığı bir açıklamada “yaptığı çalışmanın dönemin bakanları tarafından 66 ay sümen altında bekletilerek, zaman aşımına uğratıldığını” belirtmiştir. <http://www.gazeten.com/sirtinda-cuvalla-para-tasiyan-bakan-kim/> (Erişim Tarihi, 30.07.2007).

⁵⁸⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 62, (11.01.1994), s. 108.

⁵⁸⁷ A.k., s. 110.

Yine bir firma İngiltere'ye 150 milyon dolarlık ihracat yapmış; bizden, 150 milyon dolarlık diye, ihracat belgesiyle çıkan mal, orada açılıp görüldüğünde, değerinin 15 bin pound olduğu anlaşılmış; ama 150 milyon doların karşılığı vergi iadesi, benim Hazinemden gitmiş. Nereden kesilmiş? Okulsuz olan öğrencinin okulundan kesilmiş, ilaçsız olan hastanın ilacından kesilmiş, dağ başında, hudutta vatani bekleyen askerin mermisinden kesilmiş, buna verilmiş. Şimdi bunu sormasın mı bu Yüce Meclis? Bu Meclis, bunu sormasın, onu sormasın; neye yarıyor bu Meclis; soruyorum, neye yarayacak? Bunların sorulmamasını kim içine sindiriyorsa, buyursun otursun, hayırlı olsun... Gene, Türkiye'de o kadar fazla gümrük kapısı açılmış ki, normalde beş altı ihracat kapımız varken, bunlar elli altmışa çıkarılmış; yani, küçük balıkçı kayıklarının dahi yanaşamadığı limanlara, büyük tankerler, gemiler yanaştırılmış gibi gösterilmiştir.⁵⁸⁸

Öztürk konuşmasında, hayali ihracat firmalarının faaliyet yerlerinin belli olmadığını dile getirerek, bunların sadece kâğıt üzerinde kurulduğunu vurgulamış ve kontrol ettikleri zaman ise bunların boş arsalar veya karakol çıktığını belirtmiştir. Hayali ihracat firmalarının kurucuları ile gerçek sahiplerinin farklı olduğunu belirten Öztürk, çoğunun sahiplerinin inşaat işçisi, oto yıkayıcısı ve kuaför çıktığının altını çizmiştir. İhraç malların üretilme adreslerin de farklı çıktığını dile getiren Öztürk, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Değerli arkadaşlar, ihraç malları üretenlerin adresleri farklı çıkıyor; yani, bu raporları hazırlayan müfettişlerin bize verdikleri bilgilerden şöyle bir durum ortaya çıktı: Mesela, bir adam Adapazarı'nda gözlükçü, Kocaeli'nde gözlükçü; oto yedek parçası ihraç etmiş. Bu yedek parçanın üretildiği adrese gidiliyor, orada karşınıza ne çıkıyor biliyor musunuz; kahvehane çıkıyor!.. Bu gözlükçümüz, kahvehanede oto yedek parçası üretmiş ve ihraç etmiş ve sonucunda da devletten para almış!.. Şimdi, buna göz mü yumalım?! Olay bu. Yıllardır bu işlere el konmamıştır.⁵⁸⁹

Bunların çoğunun, ihracatı yaptıktan sonraki adreslerinin meçhul olduğunu belirten Öztürk, ortada şirketlerin olmadığını ve “malları, naklettik, gönderdik” denen TIR'ların da plakalarının, bisiklet plakası çıktığını vurgulamıştır. Konuşmasının sonunda ise Öztürk, hiç kimseyi haksız yere, ömür boyu töhmet altında bırakmamak, hiçbir siyasî partiyi peşinen suçlu ilan etmemek için, yapılanların, yapanların yanına kalmaması için, daha sağlıklı bir neticeye ulaşılması için bir Meclis soruşturmasının açılması gerektiğine bir Komisyon Başkanı olarak inandığını açıklamıştır.⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ A.k., s. 112.

⁵⁸⁹ A.k., s. 114.

⁵⁹⁰ A.k., ss. 114-115.

Şahsı adına söz alan İsmet Kaya Erdem (İzmir), aslında İçtüzüğün kendisine söz konusu araştırma komisyonu raporu üzerinde konuşma yetkisi vermediğini ancak Başkanın müsaadesi sınırları içinde kalacağını belirtmiştir. 02.10.1985 tarihinde, kendisinin imzasıyla, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına yazılan yazıdaki düşüncesinin, Komisyon Raporunda, tamamen değişik tarzda değerlendirilerek birtakım sonuçlara varıldığını ve İçtüzüğün kendisine bu konuda söz hakkı verdiğinden, konuşmasını veya açıklamalarını yalnız bu noktayla sınırlamak zorunda olduğunu dile getirmiştir. Bunun üzerine konuşmasında raporda kendisi ile ilgili yer alan iddiaların hukuki bir mesnedinin olması gerektiğini vurgulayan Erdem, konuşmasında şunları kaydetmiştir:

Komisyon, ‘1985 yılında bütün yetkiler Hazine’dir, Planlamanın hiçbir yetkisi yoktur; siz, bu yetkileri Devlet Planlama Teşkilatına vererek suç iş dikkatinize arz ediyorum’ Cumhurbaşkanlığı tezkeresiyle, Teşvik Uygulama Başkanlığı kuruluyor ve bu Başkanlık, 22.02.1980 tarihinde, Sayın Demirel’in Başbakanlığı zamanında, Devlet Planlama Teşkilatına bağlanıyor. Bu konuda tek yetkili merci, Devlet Planlama Teşkilatı oluyor. Bu ne zamana kadar devam ediyor? 1984 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ile ilgili bir kanun çıkıyor ve bu kanun, ihracatta tek yetkili kurumun Devlet Planlama Teşkilatı olduğunu söylüyor, 1984 yılında bir kararname çıkıyor ve burada da, ‘bu konuda tek yetkili merci Devlet Planlama Teşkilatı’ diyor. Denetim konusunda, “Planlamanın denetim elemanı yoktur, bu yetki Devlet Planlama Teşkilatında olmaz” iddiasıyla, ilgililer Danıştay’a dava açıyorlar. Dava sonuçlanıyor ve Danıştay’ın verdiği karar şu: ‘Denetim konusunda tek yetkili organ Devlet Planlama Teşkilatıdır...’ Şimdi, 1980 yılında, benim yazımın yazıldığı tarih dahil, tek yetkili merciin Devlet Planlama Teşkilatı olduğu, mevcut kanunlarla çok açık ortadayken, Sayın Komisyon, benim yazımla “Hazineye ait olan yetkilerin Devlet Planlama Teşkilatına devredildiğinden dolayı, Sayın Başbakan Yardımcısı hukukî bir boşluk yaratmıştır ve bundan dolayı da hayalî ihracatın olmasına sebep olmuştur” iddiası düşünülebilir mi, bu, söylenebilir mi?⁵⁹¹

Konuşmasının sonunda hakkında söylenen hiçbir iddiayı kabul etmeyen Erdem, TBMM’nin bu tarz davranışlarla karşı karşıya getirilmeye layık olmadığını belirtmiştir.

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), konuşmasında 170 sayfa olarak hazırlanan raporun güzel bir doküman olarak meclise geldiğini ancak raporun tam bir rapor olarak huzura gelmediğini iddia etmiştir. Raporu sadece “aysbergin su yüzündeki bölümlerinin” tespit edildiğini, su altında kalan bölümlere ise neredeyse hiç değinilmediğini belirten Şemsek, raporun Türk kamu vicdanını tatmin etmekten uzak olduğunu vurgulamıştır:

⁵⁹¹ A.k., ss. 116–117.

Değerli arkadaşlar, bugün, görüşmekte olduğumuz bu Komisyon Raporu ile Türkiye'de, yıllardır münakaşası yapılmış olan, bir devre de damgasını vurmuş olan, uzun bir süre siyasî ve sosyal hayatımızda büyük tartışmalara sebep olmuş olan ve çalkantılara sebep olmuş olan mühim bir konunun müzakeresini yapıyoruz. Hayalî ihracat konusu, sosyal hayatımızda o kadar büyük tahribatlar meydana getirmiş, siyasî hayatımızda o kadar büyük tartışmalara sebep olmuş ki, ortada, akla siyah, karayla beyaz, âdeta birbirine karıştırılmıştır. Hayalî ihracat konusu, çok yönlü ilişkilerle yürütülmüş olan bir yanlışlık, bir sosyal hastalık, bir ahlaksızlık olarak toplumumuzda yer etmiştir. Bugün 170 sayfa tutarındaki bu komisyon raporu metni ve yine, yüzlerle ifade edilecek ekleriyle birlikte güzel bir doküman olarak önümüze gelmiştir; ancak, hemen sözümün burasında ifade etmek istiyorum ki, bu rapor da, tam kâmil bir rapor olarak huzura gelmemiştir, hayalî ihracat konusunda Türk kamuoyunu tatmin edecek bir rapor değildir, eksiktir. Bu rapor, Komisyonun bir üyesinin şerhinde de ifade ettiği gibi, bir aysbergin sadece su yüzündeki bölümlerini tespit edebilmiştir; su altında kalan bölümü bu rapora intikal edebilmiş değildir. Bu rapor, Türk kamu vicdanını tatmin edecek ağırlıkta değildir. Bu raporda vahim neticeler vardır; ama, efkârumumiyeyi bu konuda tatmin edecek bir rapor değildir. Hayalî ihracat yapan firmalar, kişiler kimlerdir; bunların ilişki alanları, irtibat alanları, siyasî, ticarî, şahsî ilişkileri nedir? Bunlar bu raporda ortaya konamamıştır. Rapor, devlet kuruluşlarına yazılan resmî yazıların, âdeta bir derlenmesi şeklinde hazırlanmıştır. Bu, bir derleme raporudur.⁵⁹²

Araştırma komisyonu üzerinde konuşan milletvekillerinin büyük bir bölümünün sorumlular hakkında bir soruşturma açılmasına yönelik istekleri üzerine söz alan Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat), konuşmasında, inceleme ve araştırma raporunun, Meclisin İctüzüğüne göre takip edilerek sonuçlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Bu raporda suçlanan veya töhmet altında kalan, töhmet altında bırakılan kişilerin ise bir bakımından nihaî bir aklanma fırsatı ortaya çıkardığını ifade etmiştir.⁵⁹³ Erek bu konuda ayrıca şunları söylemiştir:

Değerli arkadaşlarım, bir kısım arkadaşlarımızın konuşmaları konusundaki kanaatimi açıklamama müsaade buyurunuz. Sanki, biz iktidara gelmeden evvel beyannamelerimizde böyle bir iddiada bulunmamışız gibi, bu iddianın gereğini bugünkü celsede ortaya çıkarmak, sanki yapılması kaçınılması gereken bir işmiş gibi, sanki bu kadar incelemenin, bu kadar araştırmanın ve gerçekleri bulma gayretinin, sanki bir yanlış hareketmiş gibi gösterilmesini kabul etmek mümkün değildir. Bugün bu dosyanın ortaya çıkarılmasını; şu veya bu tarihte de bu olaylar olmuştu, yarın da olabilir, bugün de olabilir gibi bir gerekçeyle küçültmeye de mahal yoktur, Yüce Meclis açıktır; ağızlar açıktır, devletin tüm organları çalışmaktadır. Herkes, bildiğini ortaya koymakta

⁵⁹² A.k., s. 118.

⁵⁹³ A.k., s. 121.

serbesttir. Nitekim, bu iddiaların bu kadar uzun bir süre içinde, onlarca dosya haline getirilip, bir sonuca bağlanması, bu konuda çalışan arkadaşlarımızın, -her halükârda, mutlak, yüzde yüz iyi bir sonuç almak insan üstü bir gayretin eseridir ama- yolsuzlukların üzerine gidebilmesi, onların peşinin bırakılmayacağının kamuoyuna açıklanması ve hele hele bunun Türkiye Büyük Millet Meclisi eliyle yapılabilmesi, başlı başına bir başarıdır, başlı başına bir görevin ifasının göstergesidir.⁵⁹⁴

Şahsı adına söz alan Faik Altun (Antalya) ise konuşmasında ülkenin yıllardan beri nasıl soyulduğunun bu rapor sayesinde ortaya çıkarıldığını ifade ederek sorumlular hakkında bir an önce soruşturma açılmasını savunmuştur. Altun konuşmasında şu konuların üzerinde durmuştur:

10 trilyona varan ve sadece saptanabildiği kadarıyla büyük bir vurgunu tarih önünde bütün açıklığıyla ortaya sermezsek, ne insanımıza ne ülkemize olan sorumluluğumuzu yerine getirmiş sayılırız. Bu sorumluluk, bazı partilerimizin değil, tüm parlamenterlerimizin sorumluluğu olmaya devam etmektedir. Bu olay bir soygundur, bir vurgundur. (CHP sıralarından alkışlar) Bu olay, devleti, belli zamanlarda yönetenlerin bir vurgunudur, açık bir soygundur. Bu soygunu en tepeden en alt birime kadar açığa çıkarmak, halkımızın gözü önüne sergilemek zorundayız ki, çocuklarımız ve torunlarımız bize lanet yağdırmasınlar. Bu olay, Mustafa Kemal Atatürk'ün gençliğe seslenişinde çok açık bir şekilde belirttiği gibi, "Bu iktidar sahipleri, kötü emellerini amaca ulaştırmak için, her türlü yola başvurabilirler. Ülke, kendi içinde yöneticiler tarafından gasp edilebilir" anlatımıyla da özdeş ve tarihî bir olaydır. (CHP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar) Ülke insanları uyutulmuş, devlet ele geçirilmiş, işletilmemiş, belge ve bilgiler kaçırılmış, adalet mekanizması yok sayılmış ve daha doğmamış çocukların gelecekları bir anda yenilip yutulabilmiştir. İki yıla yakın bir zaman Araştırma Komisyonu çalıştı; 50'den fazla bürokratin bilgisine başvuruldu, 4 bin sayfanın üzerinde bilgi ve belge oluşturuldu. Bu soygunda zamanın Başbakanının, ona bağlı Devlet Planlama Teşkilatının, Emniyet Genel Müdürlüğünün, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının, zamanın Devlet Bakanlığının, Maliye ve Gümrük Bakanlığının ve daha nice devlet örgütünün sorumluları açık olarak ortaya çıkmıştır. Bu soyulma ve soyma olayında somut yasalar çiğnenmiş, tüm yönetmelikler göz ardı edilmiştir. Bununla da yetinilmemiş, memurlara baskılar yapılarak, yasaları yok sayma eylemlerine ortak olmayanlar cezalandırılmış ve mağdur edilmiştir. Bununla da yetinilmemiş, Anayasa ve yasalara rağmen, Başbakan, bir talimatıyla kendi başına padişah gibi karar alarak ferman yayınlamış ve bu fermana uymayanların yasa dışı ilan olunacağını belirtmiştir. Açıkça görülmektedir ki, hukuk devleti yok sayılmış, yasalar dikkate alınmamış ve hatta yasaları yok sayan kişisel kararlar çıkarılarak, soygunun planlı bir şekilde yürütülmesi sağlanmıştır.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ A.k., s. 121.

⁵⁹⁵ A.k., ss. 122-123.

Gruplar ve şahıslar adına tüm konuşmaların tamamlanmasının ardından ise (10/5-8) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonunun 398 sıra sayılı raporu üzerindeki genel görüşmeler tamamlanmıştır.⁵⁹⁶

Söz konusu araştırma komisyonu üzerinde genel görüşmelerin tamamlanmasından sonra genel kanı sorumlular hakkında bir meclis soruşturması açılması yönünde olmuştur. Genel Kurulun 15.01.1992 tarihli 26. Birleşiminde alınan 154 sayılı kararla, kurulan 10/5-8 numaralı Araştırma Komisyonu Raporuna dayanılarak hazırlanan önerge (9/22) “Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve 50 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur. Bu önergede hayali ihracat iddialarının üzerine gitmeyerek Devletin zarara uğramasına sebebiyet verdikleri ve bu eylemlerinin TCK’nın 240. maddesine uyduğu iddiasıyla Devlet Eski Bakanı, Başbakan Yardımcısı İ. Kaya Erdem, Maliye ve Gümrük Eski Bakanı Ekrem Pakdemirli ve Ahmet Kurtcebe Alptemoçin ile Devlet Eski Bakanı Yusuf Bozkurt Özal hakkında, Anayasanın 100. maddesi uyarınca bir Meclis Soruşturması açılması istenmiştir. Bu soruşturma önergesi TBMM’nin 17.05.1994 tarih ve 318 sayılı kararı ile Genel Kurulda kabul edilmiştir.

Soruşturma önergesinin kabul edilmesinin ardından ise Anamuhalefet Partisi (ANAP) TBMM Grubu adına Grup Başkanvekili Hasan Korkmazcan, 15.07.1994 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurarak, Anayasa’nın 100. maddesi uyarınca meclis soruşturması açılması için verilen önergenin kabulüne ilişkin TBMM’nin 17.5.1994 günlü, 318 sayılı kararının bir İçtüzük düzenlemesi niteliğinde bulunduğunu ve Anayasa’nın 2., 11., 38. ve 95. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürerek iptalini istemiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, ...alınan bu kararı Anayasanın 2. maddesinde ifade edilen “Hukuk devleti” ve 11. maddesinde ifade edilen “Anayasa Hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” ilkesine uygun olduğunu söylemiştir. Anayasa Mahkemesi ayrıca, 17.05.1994 günlü, 318 sayılı TBMM Kararının İçtüzük düzenlemesi ya da değişikliği niteliğinde olmadığından iptal başvurusunun yetkisizlik nedeniyle Reddine, 29.11.1994 gününde Oybirliğiyle karar verdiğini açıklamıştır.⁵⁹⁷ Daha sonra kurulan soruşturma komisyonu ise yapmış olduğu çalışmalar sonucunda, hakkında isnatta bulunulan 4 bakanın, hayali ihracat konusuyla ilgili sorumlu olmadıklarına ve Yüce Divana sevklerine gerek olmadığına karar vermiştir.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ A.k., s. 125.

⁵⁹⁷ *Anayasa Mahkemesi Kararı*, Esas Sayısı: 1994/62, Karar Sayısı: 1994/79, Karar Günü: 29.11.1994.

⁵⁹⁸ 9/22 esas numaralı meclis soruşturması hakkında daha geniş bilgi için bu cildin soruşturmalarla ilgili kısmına bakılabilir.

2.3.6. (10/6) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Türkiye’de son yıllarda artan çevre tahribatına dikkat çekmek ve çevreye verilen zararların tespiti ile bu zararların nasıl giderilebileceğine ilişkin çözüm önerilerine ulaşılabilmesi amaçlanarak verilen meclis araştırması önergesi ve bu amaçla kurulan komisyon faaliyetlerini gösterdiği sırada çevreye ilişkin ülkemiz birçok tehlikeli gelişme gündem yer almıştır. Bu bağlamda birçok köşe yazarı bu konuya dikkati çekebilmek amacı ile yazılar yazmışlardır. Bu konuda İstanbul Boğazı’ndaki mevcut petrol tankeri ve zehirli atık taşıyan gemilerin geçişlerine önlem alınmazsa, bununla birlikte bu yoğun ve tehlikeli trafiğin zararlarına ciddi önlemler alınmazsa bir gün boğazlardan bahsetmenin mümkün olamayacağı ifade edilmiştir. Bu konuda Kazak ve Azeri petrolünün taşınması için boru hattının önemi belirtilmiş ve siyasilerin bu konularda gereken önlem, tedbir ve stratejileri hakkında halkı bilgilendirmeleri istenmiştir.⁵⁹⁹

“Ülkemizin halen sahip olduğu çevre değerlerini korumak, çevre sorunlarının sebep ve sonuçları ile bu konuda alınması gerekli tedbirleri tespit etmek amacıyla” Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/6), Genel Kurulun 18.12.1991 tarihli 17. Birleşiminde, Isparta Milletvekili Ertekin Durutürk ve 25 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur.⁶⁰⁰

Önergede, içinde yaşamak zorunda olunan çevrenin, insan ve insan faaliyetleri ile yakından ilgili olduğu belirtilmiştir. Hızla artan dünya nüfusuna yetecek iş ve aş bulma çabalarının tabii sonucu olarak meydana gelen nüfus hareketlerinin beraberinde sanayileşmeyi, modern ziraatı, çarpık ve düzensiz kentleşmeyi getirdiği söylenmiştir. Başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere, birçok ülkenin ortak sorunu haline gelen çevre sorunlarının sebebi şu şekilde ifade edilmiştir. Çevre sorunları, çarpık ve düzensiz büyüyen kentlerdeki altyapı yetersizliği, büyüyen ve gelişen sanayinin aşırı kaynak kullanımı, modern ziraatın gereği olarak kullanılan gübre ve ziraî ilaçlar sonunda, toprak, hava, yer altı ve yer üstü su kaynaklarının kirlenmesi ve çevre dengesinin bozulmasıdır. Önergenin diğer gerekçeleri arasında, sanayileşmenin zararlarına karşı önlem alınmazsa Türkiye’de yakın bir gelecekte yaşanabilecek olumsuz gelişmeler üzerinde durulmuş ve bu konuların acilliği dile getirilmiştir.⁶⁰¹

Önerge ile ilgili ön görüşmeler Genel Kurulun 16.1.1992 günü tarihli 17. Birleşimde başlamıştır. İlk sözü alan Çevre Bakanı Bedrettin Doğancan Akyürek konuşmasına anayasanın çevre ile ilgili bölümlerine yönelik değerlendirmesiyle başlamış ve hükümet programında çevre ile ilgili bölümü okuyarak devam etmiştir.⁶⁰² Hükümet programında genel itibarıyla çevre konusunda yapılabileceklerden bahsedildiğini belirten Akyürek, halkın bilhassa

⁵⁹⁹ Mehmet Ali Birand, “Boğazları Bekleyen Büyük Tehlikeyi Kimse Umursamıyor,” *Sabah*, 23 Şubat 1994.

⁶⁰⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 17, (18.12.1991), s. 20.

⁶⁰¹ *A.k.*, s. 21.

⁶⁰² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 27, (16.1.1992), s. 711.

hanımların, çevresel konularda büyük duyarlılık gösterdiğini memnuniyetle gördüğünü söylemiştir. Parasal imkânlar çok zayıf olduğu için, insanların emeğinden yararlanma yoluna gideceklerini ve çevre gönüllüleri müessesesi kurmak istediklerini söyleyen Akyürek, mevcut vakıf ve derneklerin de organize olmalarının önemine değinmiştir. Bunların devletten aldıkları veya halktan topladıkları paralar da, organize bir çalışma içinde olmadıkları için bir bakıma heba olduğunu, bir eğitim sistemi içinde bir yere kanalizasyon edeceklerini söylemiştir. Akyürek ayrıca şunları belirtmiştir:

*Atıkların yeniden kullanılması hakkında -belki takip ediyorsunuzdur- 1991 yılı ortalarında çıkarılan bir yönetmeliğin, bir geçiş döneminden sonra 1.1.1992 tarihinde, yani bu yılın başından itibaren meriyete girdiğini söyleyebilirim ve 1 Şubat 1992'den itibaren yıl sonuna kadar da bu gibi ambalaj maddelerini kullanan bilumum müesseseler, ilk yıl piyasaya sürdükleri bu ambalaj malzemelerinin yüzde 25'ini müteakip yıllarda artarak beş yıl sonunda yüzde 70'ini geri döndürecekler. Yani, bu geri dönenlerin bazı maddeden yapılanları yeniden kullanacak kullanılmayacak olanlar ise, iyi bir şekilde imha edilecek. Bunların içine pvc, pet ve metal kutularla piyasaya sevk edilen her türlü meşrubatlar, likit yağlar, ambalaj malzemesi olarak kullanılan polietilen poşetlerin de peşinde olacağız. Esasen bunları piyasaya süren müesseselerle yapmış olduğumuz toplantılarda kendi aralarında kurdukları dernekle yapmış olduğumuz temaslarda, onların da, bu işin ciddiyetine iyice vâkıf oldukları ve bize yardımcı olacakları, bu toplamada, her türlü kurala riayet edecekleri belirtilmiştir.*⁶⁰³

Akyürek, bu konunun önemine uygun ciddi bir kaynağın aktarılamamış olmasına rağmen ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiş ve verilen önergeye müspet oy kullanacaklarını belirterek konuşmasını neticelendirmiştir.⁶⁰⁴

DYP Grubu adına söz alan Ertekin Durutürk, konuşmasında çevre sorunlarının ana kaynaklarını açıklamış ve Türkiye'nin kalkınmasının ve sanayileşmesinin gereği olan, başta enerji olmak üzere, her türlü altyapı eksikliğinin bir an önce tamamlanmasının zorunluluğuna işaret etmiştir.

Kalkınma hamlelerinin asla siyasî amaçlar uğruna feda edilmemesi gerektiğine değinen Durutürk, Türk insanının geleceği için, kalkınmanın ve sanayileşmenin tamamlanmak zorunda olduğuna, ancak, daha önce, sanayi tesisleri yapılırken nazara alınan kıstaslara yenilerinin ilave edilmesinin ve yeni yapılacak sanayi tesislerinin, çevreyi kirletmeden çalıştıracak şekilde inşa edilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Durutürk'e göre, daha önce yapılan sanayi tesislerinde, hammadde, ulaşım, enerji ve işgücü gibi, daha ziyade kârlılık unsuru ağır basan maddî kıstaslar yeterli olurken, artık devlet, hem kendisinin yapacağı tesislerde hem de özel sektörün yapacağı tesislerde, tesislerin çevreye ve insan sağlığına olan etkisini de düşünmek zorundadır. Durutürk bu bağlamda şunları söylemiştir:

⁶⁰³ A.k., s. 713.

⁶⁰⁴ A.k., ss. 714-715.

*Sayın milletvekilleri, 20'nci yüzyılı tamamlayıp, 21'inci yüzyıla girerken, dünyamız, bütün insanlığı temelinden sarsacak, hatta tedbir alınmadığı takdirde, insan neslinin geleceğini tehlikeye düşürecek önemli bir sorunla, çevre sorunlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Sayın milletvekilleri, yeryüzünde, nadir olaylarda, insanlar, sebeplerde, sonuçlarda ve çözüm yollarında hemfikir olmuşlardır. İşte, böyle ender olaylardan biri de, hiç şüphesiz ki, çevre olaylarıdır. Bugün, bütün dünya, çevre sorunlarıyla mücadele etmenin müşterek yollarını aramakta, bütün ülkeler, konunun çözümü için, bütçelerinden daha çok kaynak aramanın çaresini aramaktadır.*⁶⁰⁵

Durutürk, Çevre Bakanlığının gücünün her yönden artırılması gerektiğiyle ilgili dileklerini belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.⁶⁰⁶

ANAP Grubu adına Timur Demir söz alarak konuşmasında dünyadaki ve Türkiye'deki çevre olaylarına ve kirliliğine geniş perspektiften bakan bilimsel bir dil kullanmıştır. Bu konularla ilgili görüşlerini Türkiye'deki ve Avrupa'daki çeşitli örnek olaylarla destekleyerek açıklama yoluna gitmiştir.⁶⁰⁷ Demir konuşmasında aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur:

1970'lerde yapılan 1/100 000'lik toprak haritalarında, bu toprakların tarım bakımından önemleri de birinci, ikinci, üçüncü sınıf araziler şeklinde gösterilmiştir. Topraklarımızın korunması amacıyla çıkarılan yasalarda, inşaatların bu verimli arazilere yapılması yasaklanmıştır. Yapılacak inşaatlar için, Tarım Bakanlığından izin alınması esası getirilmiştir; fakat uygulamada, yapılmış toprak haritalarında verimli arazi olarak gösterilen yerler için, tarıma uygun değildir şeklinde raporlar verilmiş, verilmekte; inşaatlar yapılmış ve yapılmaktadır. Değerli arkadaşlarım, bugün ülkemizi tehdit eden çevre sorunlarından bir diğeri ise, ormanlarımız, bitkilerimiz ve tüm biyolojik değerlerimizdir. Türkiye'nin, 1935 yılında çıkarılan bir kanuna göre, beş yıl içinde, yani 1940 yılına kadar orman kadastrasının bitirilmesi gerekirken, bugüne kadar bitirilememiştir. Buna bağlı olarak, çeşitli baskı gruplarının etkisi altında, orman arazileri elden çıkmıştır. Bugün, orman alanlarımız, Türkiye yüz ölçümünün yüzde 25.9'u olmasına karşılık, iyi ormanlarımız Türkiye yüz ölçümünün ancak yüzde 10'u civarındadır. Bugün, Türkiye'de birçok sektör için ağaç eksikliği hissedilmektedir. Kuruluşunun 150'nci yılını 1989'da kutlayan Orman İdaremiz, hâlâ orman haritalarının yapımını bitirememiştir. Ayrıca, uygulanmakta olan orman politikalarında, çevre kirlilikleri göz önüne alınarak, ağaçlandırılma ön plana çıkarılmalıdır. Bunun yanında, orman tali ürünleri ve ormanlardaki diğer canlılar kontrolsüz ve aşırı şekilde toplanıp çeşitli maksatlarla kullanılmakta ve böylece, birçok biyolojik kaynağımızın nesli tehlike altına girmektedir. Değerli arkadaşlarım; bugün, çok sık olmamakla birlikte, zaman zaman, hiçbir şekilde göz yumamayacağımız bir başka çevre kirliliğiyle

⁶⁰⁵ A.k., s. 716.

⁶⁰⁶ A.k., ss. 716-719.

⁶⁰⁷ A.k., ss. 719-722.

*de muhatap olmaktadır. Bu kirlilik, bazen ithalat yoluyla olmakta (örneğin; Orta Avrupa ülkelerinden bazıları, ülkelerini kirletmemek için kendi kimyevi atıklarını, ülkemize, "yakıt" adı altında satmaktadırlar) veya bazen de illegal olarak, bu kimyevi atıklarını gemilerle getirip, Türkiye sahillerine variller içinde atmaları yoluyla oluşmaktadır. Yukarıda bahsettiğim bu konuların örneklerini de maalesef yaşadık.*⁶⁰⁸

Demir, çevreyle ilgili çıkartılan mevcut kanunların bir an önce işler haline getirilmesini temenni ederek konuşmasını bitirmiştir.⁶⁰⁹

SHP Grubu adına söz alan Ziya Halis, dünyadaki bazı ülkelerde çevre duyarlılığının ortaya çıkışı ve bu ülkelerde bu konularla ilgili yapılan çalışmalardan bahsederek konuşmasına başlamıştır. Halis ayrıca şu sözleri sarfetmiştir:

*Sayın milletvekilleri; uluslararası düzeyde çevre ile ilgili faaliyetler yoğunlaşırken, sanayileşmiş Batı ülkelerinde önemli kitle hareketlerine varan gelişmeler olmuştur. Var olan çevresel örgütler bugün çok büyümüş, radikal davranışlara varan yeni çevreci toplumsal hareketler oluşmuştur. Bu toplumsal hareketler, parlamentolara kadar uzanarak yeni boyutlar kazanmıştır. Ülkemizde 1970'li yıllara gelinceye kadar belli bir çevre politikasından söz etmek oldukça güçtür. Türkiye'de, 1970, özellikle 1980 sonrasında hızlı bir yasalaşma görülmesine rağmen, yasaların hazırlanmasında ve uygulanmasında tam bir tutarlılık sağlanamamıştır. Mesela, 1978 yılında Müsteşarlık olarak kurulan bir kurum, 1984 yılında Genel Müdürlüğe, daha sonra 1989'da tekrar Müsteşarlığa dönüştürülmüştür. 1970'li yıllardan sonra, Türkiye'de, özellikle günlük basın ve TRT'nin konuya gösterdiği ilgi sonunda, kamuoyumuzda, zayıf da olsa bir çevre bilincinin oluşmaya başladığı görülmektedir. Ankara hava kirliliği, daha sonra Haliç, İzmit ve İzmir Körfezlerindeki kirlilikler önce yöresel olarak sonra da yurt düzeyinde kamuoyunun ilgili merkezini oluşturmuşlardır.*⁶¹⁰

Halis, daha sonra çevre duyarlılığının insanlarda oluşma düzeylerinin bazı anket çalışmaları sonucuna göre nasıl artıp, azaldığıyla ilgili yorumlar getiren Halis, özellikle termik santral yapımlarının ülke adına doğurmuş olduğu sakıncaları da ayrıntılı olarak anlatmıştır. ANAP hükümeti döneminde bu konuda yapılan yatırımların durdurulması gerektiğini belirten Halis konuşmasını Gökova'da yapılan termik santral inşaatıyla ilgili olumsuz görüşlerini belirterek sonlandırmıştır.⁶¹¹

Son olarak RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), çevre meselelerinin günümüzde insanlığın en büyük sorun haline geldiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Demirci, Anayasanın 56. maddesine göre herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğuna ve çevreyi geliştirmenin, çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesini önlemenin

⁶⁰⁸ A.k., s. 723.

⁶⁰⁹ A.k., s. 724.

⁶¹⁰ A.k., ss. 725-726.

⁶¹¹ A.k., ss. 724-729.

devletin ve vatandaşların ödevi olduğunu söylemiştir. Anayasanın çevrenin korunması konusunda vatandaşa ve millete bilfiil ödevler yüklediğini söyleyen Demirci, Türkiye’de çevrenin korunması için, tabii kaynakların rasyonel bir şekilde, uzun vadeli planlarla desteklenmesi gereğine işaret etmiştir. Demirci’ye göre, plansız kentleşme, bir daha yerine konulmasına imkân olmayan tarım arazilerini yok etmektedir. Bunun için, kentleşmeyi verimi düşük arazilere yöneltmek gelecek açısından mutlaka gereklidir.⁶¹²

Bu tespitlerini çeşitli örneklerle güçlendiren Demirci konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

İstanbul Boğazında batan koyun yüklü gemiyle ilgili olarak, gemi çıkarılmalı veya çıkarılmamalı tartışması yapılmaktadır. Resmî kurumlar arasında dahi bir görüş birliği bulunmamaktadır. Çevre, konuları ortak değerlerimiz olduğundan ve hepimizi ilgilendirdiğinden, bu gibi durumlarda, aklın yolu birdir kuralı dikkate alınarak değerlendirilmeli, deniz kazaları ve diğer kazalar için acil önlem planları yapılmalıdır. Türkiye arazilerinde bugün sorun vardır. Arazi varlığının yüzde 36’sı, yani 27,6 milyon hektarı işlenmekte, 21, 7 milyon hektarı çayır mera, 23,4 milyon hektarı ormanlık-fundalık, 3,7 milyon hektarı da diğer araziler grubudur, özellikle, işlenebilir araziler, sahip oldukları çeşitli toprak tipleri nedeniyle değişik boyutlarda sorunlara sahiptir. Erozyon, taşlılık, su fazlalığı, tuzluluk, kuraklık gibi. Bunlardan yalnız erozyon problemi için bir örnek verecek olursak; ülkemiz arazilerinin yüzde 20’sinde, yaklaşık 15,5 milyon hektarında orta, yüzde 36’sında şiddetli, yüzde 17’sinde çok şiddetli erozyon vardır ve bu hadise memleket ölçeğinde, memleket boyutlarında gerçekten büyük bir problemdir. Çevrenin bozulması ve kirletilmesine karşı kamuoyu ve görevli kuruluşlarca gösterilen duyarsızlık ve ilgisizlik, kirleten sektörlerle cesaret vermektedir. Şahsî menfaatlerini korumada aşırı duyarlı bulunanlar, insanlığın geleceği diyebileceğimiz ortak çevre konularında aynı duyarlılığı göstermemektedirler. Toplumu beden ve ruh sağlığı yönünden ilgilendiren konulardan birisi de, yine, gürültü konusudur. Çevre Kanununun 14 üncü maddesinde, standartlar üzerinde gürültü çıkarılması yasaklanmıştır. Çevre Bakanlığınca 11 Aralık 1986 tarihinde Gürültü Kontrol Yönetmeliği de çıkarılmış olmasına rağmen, mevzuatın yaptırımcı niteliği olmadığı için, uygulamada, konan kurallara da kimse uymamaktadır. Bu konuda gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir... Demokratikleşme iddiasında olan, insan haklarına riayeti sağlayacağını ifade eden Hükümetin, insana hizmet etmede önemli bir boyutu olan çevre konusunda akılcı ve katılımcı bir yol izlemesi gerekmektedir. Hükümetin, millî boyutlarda seyreden çevre sorunlarının çözümlenmesi ve çevre değerlerinin korunması için vazgeçilmez ivedi yaklaşım ve çözümler üretmesini, sistemler kurmasını ve bu çerçevede icraata yönelmesini, ortak geleceğimizi tehdit eden tehlikenin ortadan kaldırılması için elzem tedbirler olarak görüyoruz.⁶¹³

⁶¹² A.k., ss. 729-730.

⁶¹³ A.k., s. 731.

Bu konuşmalardan sonra ön görüşmelerin tamamlanarak meclis araştırma önergesinin açılması oylanarak kabul edilmiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama yapılarak komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi oylanarak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.⁶¹⁴

Genel Kurulun 16.1.1992 tarihli 27. Birleşimde kurulan Meclis Araştırması Komisyonuna (10/6) üyeler Genel Kurul'un 11.2.1992 tarihli 34. Birleşiminde seçilmiş ve görev dağılımı aşağıdaki gibi yapılmıştır.⁶¹⁵

(10/6) esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu	
DYP (5)	
Haydar Baylaz	Bingöl
Ertekin Durutürk (Başkan)	Isparta
H. Cavit Erdemir	Kütahya
Doğan Baran	Niğde
Şinasi Altınır	Zonguldak
ANAP (3)	
Rasim Zaimoğlu (Başkanvekili)	Giresun
Leyla Yeniay Köseoğlu	İstanbul
Yusuf Pamuk	İstanbul
SHP (2)	
Atilla Mutman (Kâtip)	İzmir
Ziya Halis	Sivas
RP (1)	
Musa Demirci (Sözcü)	Sivas

Komisyonun görev süresi 11.5.1992, 8.10.1992, 17.01.1993, 26.04.1993, 1.9.1993, 10.12.1993 ve 6.4.1994 tarihlerinden itibaren yedi kez 3 ay süre ile uzatılmıştır.⁶¹⁶ Araştırma komisyonun görev süresi bittikten sonra araştırma önergesine ilişkin görüşmeler 25.10.1994 günü başlamıştır. Raporun genel kurulda okutulup, okutulmaması oylanmış ve okutulması kabul edilmemiştir.

⁶¹⁴ A.k., s. 732.

⁶¹⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 34, (11.2.1992), ss. 513-514.

⁶¹⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 86, (6.4.1994), s. 47.

Rapor oldukça uzun ve geniş perspektifle ele alınmış bir metindir. Rapor ekleriyle birlikte 300 sayfayı aşmıştır. Rapor üç ana, dört alt ve on dokuz başlıktan oluşmuştur. Rapor çevre konusunun ulusal ve uluslararası boyutları ele alınarak bilimsel bir anlayışla yazılmıştır.⁶¹⁷ Raporda Türkiye’deki çevre sorunları örnekler ışığında bu konudaki bilim adamların görüşleri ile birlikte ayrıntılı olarak incelenmiştir. Komisyon raporunun ek bölümünde Türkiye’nin imza koymuş olduğu uluslararası belgeler ek olarak verilmiş ve Türkiye’nin bu protokollere uygun davranması durumunda çevre konusundaki birçok sorunun kendiliğinden hall olacağı belirtilmiştir.⁶¹⁸

Rapor Türkiye’deki çevre sorunları üzerinde dururken buna sebep olan devlet kuruluşları ve bazı büyük şirketlerden de bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Bu bağlamda raporun aynı zamanda birçok yönden denetim görevi yerine getirdiği ve birçok konu başlığının çevre sorunlarının oluşmasında sebep teşkil eden kurumları tespit ettiği görülmüştür. Bu şekilde birçok sanayi kuruluşunun çevreye verdiği zararlar ve bunlarla ilgili olarak uluslararası antlaşmalara göre bu kuruluşların yapması gerekenler belirtilmiştir. Ayrıca raporda çevre sorunlarının önlenmesi bağlamında ciddi bir denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmiştir.⁶¹⁹

Raporda genel bir sonuç bölümü yer almamıştır, ancak belli bölümlerin sonunda “tespitler ve tavsiyeler” diye birer bölüm bulunmaktadır. Raporun bu bölümünde Çevre Etki ve Değerlendirme (ÇED) Raporları’nın bir an önce işler hale getirilebilmesi ile bu konudaki mevzuatın uygulanabilir bir hale getirilmesi için gerekenlerin yapılması üzerinde önemle durulmuştur. Bu şekilde raporun en sonunda yer alan “tespitler ve tavsiyeler” bölümünde; Türkiye’nin uluslararası anlamdaki fonlardan faydalanması için bu konuda hazırlanması gereken projeler sıralanmıştır. Avrupa Birliği müktesebatına uygun bir şekilde çevre sorunlarıyla ilgili olarak bulunan mevcut yönetmeliklerinin yenilenmesi, kalkınma kriterleri ile çevre arasındaki bağlantıların iyi bir şekilde ayarlanabilmesi konularına da değinilmiştir. Raporda “Yeşil nokta” uygulaması ile çevre dostu olmayan ürünlerin ülkeye girişinin engellenmesi, Türkiye’nin acil olarak “Gündem 21”deki taahhüt ettiği plan ve programları hayata geçirmesi önerilmiştir. Türkiye’nin ulusal düzeyde çevre etki ve değerlendirme kurumunun yapısal alt yapısının sağlanmasını gerçekleştirmesi ve üretim politikalarını yeniden gözden geçirmesi raporda en kısa sürede yerine getirilmesi gereken öneriler olarak sıralanmıştır.⁶²⁰

⁶¹⁷ S. Sayısı: 700, “Isparta Milletvekili Ertekin Durutürk ve 25 Arkadaşının, Ülkemizin Halen Sahip Olduğu Çevre Değerlerini Korumak, Çevre Sorunlarının Sebep ve Sonuçları ile Bu Konuda Alınması Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Anayasa’nın 98’inci, 102 ve 103’üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi (10/6) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 86’nın sonuna ekli, (6.4.1994), ss. 7-11.

⁶¹⁸ **A.k.**, ss. 4-15.

⁶¹⁹ **A.k.**, ss. 132-140.

⁶²⁰ **A.k.**, ss. 244-247.

Rapor üzerindeki görüşmelerde sırasıyla DYP Grubu adına H. Cavit Erdemir, RP Grubu adına Musa Demirci, ANAP Grubu adına Rasim Zaimoğlu, SHP Grubu adına Mehmet Alp, şahısları adına Ural Köklü ve Tunca Toskay ile birlikte son sözü Çevre Bakanı Rıza Akçalı almışlardır.

DYP Grubu adına söz alan H. Cavit Erdemir konuşmasına kalkınma ve çevre sorunları arasında bazı bağlantılar kurarak başlamış ve bu konuda Türkiye'deki bazı olumsuz örnekleri sıralamıştır. Raporda bu konularla ilgili önemli çözüm önerilerinin bulunduğundan bahsetmiş ve raporun 300 sayfa olmasına dikkat çekmiştir. Ayrıca ÇED raporlarının niçin işletilemediğine dair bazı analizlerde bulunmuştur.⁶²¹ Erdemir bu bağlamda şunları söylemiştir:

Çevre deyince, akla ilk ormanlar, akarsular, yabanî hayvanlar, kısacası, tabiat, doğal çevre gelmektedir. Aslında, bunlar, çevre kavramının yalnızca bir bölümünü teşkil etmektedir. İnsanın kendi yaşam alanı, yerleşim yerleri de çevrenin bir parçası, hem de en önemli bir bölümüdür. Bu yüzden, barınma ve hayatı etkileyen diğer şartlar ve imkânlarla ilgili sorunlar da çevre sorunu olarak ele alınmaktadır. İçme suyunun yeterliliği ve kalitesi, kanalizasyon ağının varlığı, atık suların deşarj şekli, oturlan konutun ve muhitin sağlık şartlanma uygunluğu, insan onuruna yakışan yeterli beslenme, sağlık ve eğitim imkânları, hep, çevreyle ilgili konulardır. Hızlı ve dinamik bir kalkınma ve toplumsal değişimin yaşandığı ülkemizde, geleneksel tanıma dayalı ekonomiden sanayiye dayalı modern yapıya geçişin sıkıntılarını yaşamaktayız. Hızlı bir nüfus artışına sahip olan ülkemizde, çevre sorunlarının büyük kısmı kentsel alanlarda oluşmaktadır. Bunlar, kontrolsüz gelişmeler sonrası oluşan kanalizasyon, su, sağlıksız konutlar, katı atık ve çöp gibi sorunlardır. Kırsal kesimde de, imkân darlığı ve kaynakların değerlendirilememesi gibi nedenlerle, yetersiz beslenme, sağlık, eğitim ve barınma alanlarında asgarî bir standardın üzerinde verilemeyen hizmetler çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişme yolundaki ülkemizin kaynaklarını akıllıca kullanarak hızlı kalkınmayı gerçekleştirmek ve böylece halkımıza daha iyi imkânlar sunabilmek temel amacımızdır. Devletimiz, sosyal devlet olmanın gereği olarak, hızlı ve sağlıksız kentleşmeden doğan ve kırsal kesimde yeterince sunulamayan hizmetler olarak ortaya çıkan çevre sorunlarına gereken önemi vermektedir.⁶²²

Erdemir Türk insanına, sağlıklı, mutlu ve refah içerisinde yaşayabileceği gelişmiş bir çevre sunmanın temel vazife olduğunu belirten Erdemir, sahip olunan doğal kaynakların akılcı şekilde kullanılarak kalkınmanın sağlanması gerektiğine işaret etmiştir. Çevreyle ilgili kayıpların, kalkınmaya sekte vuran önemli bir engel olduğunun gözden kaçırılmamasını isteyen Erdemir, kalkınmanın yolunun doğal kaynakların akılcı şekilde kullanılmasından geçtiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶²³

⁶²¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 23 (25.10.1994), s. 118.

⁶²² *A.k.*, ss. 118-119.

⁶²³ *A.k.*, s. 121.

RP Grubu adına rapor üzerinde söz alan Musa Demirci dünyadaki çevre sorunlarına değinerek konuşmasına şu şekilde başlamıştır:

... dünya ülkelerinden çığlıklar yükseliyor; milyonlarca insan açlıkla karşı karşıya; enflasyon ve pahalılık her yanı sarmış durumdadır. Doğal kaynakları aşırı sömürmenin, aşırı sanayileşmenin, kazanayım da, nasıl olursa olsun düşüncesinin sonucu, ozon tabakası deliniyor; dünyanın havası gittikçe kirleniyor, suyu kirleniyor, hayvanlar ve bitkiler âleminde toplu ölümler görölüyor, inşallah sıra insanda değildir. Yine de, dünyamızda açlıktan ölenlerin sayısı milyonlarla ifade edilmektedir. Dünya, âdeta oturulabilecek bir konumdan çıkıyor durumdadır; Batı'nın kabaran iştahlar dönemi bir türlü bitmek bilmiyor, dün ne ise bugün daha misliyle, daha büyük boyutlarla devam ediyor; yoksulluk dersiniz kol geziyor; savaş dersiniz bitip tükenmek bilmiyor, biri bitiyor bir diğeri başlıyor; sömürü dersiniz acımasızca, kirlenme dersiniz neredeyse boğulacağız, zehir dolu variller Ege ve Akdeniz'e terk ediliyor ve kimin terk ettiğı de aranıp bulunamıyor. Uluslararası silah ticareti dünden daha yoğun ve daha acımasız bir şekilde devam ediyor; değışen bir şey yok; kıran kırana bir dünya... Çirkin yüzler, bu yüzlerine maske olarak, Bükreş'te -biraz önce Sayın İnönü'nün ifade buyurdıkları gibi- Dünya Nüfus Konferansını tertip ediyorlar. Roma'da dünyanın beslenme sorunları tartışılıyor, Rio'da Çevre Konferansı düzenleniyor.⁶²⁴

Türkiye'de çevre sorunlarının engellenmesine yönelik olarak geliştirilen projelerinin yapımı ve uygulanmasında görülen bazı aksaklıklar ile bu konularla görevli kamu kuruluşlarının çalışmalarındaki hatalarına değinen Demirci, çevre sorunlarının çözölmesi için yeni bir insan tipinin yetiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. “Deniz kenarında da olsa, kullanacağı suyu, ihtiyacının ötesinde kullanmayan, ürettiğinden fazlasını tüketmeyen, fazla üreten; harcadıkça mutlu olan değil, başkasının ihtiyacını karşıladıkça mutlu olan; alan el değil, veren el olan; helali ve haramı bilen; hak ve hukuka saygılı” bir insan tipi yetiştirilmelidir. Dünya ülkeleri devlet başkanlarının katılımıyla Rio'da Çevre Konferansı düzenlendiğini hatırlatan Demirci, Konferansın 27. ilke maddesinin iyi niyet olduğunu belirtmiştir. Barış, kalkınma ve çevre koruma, birbirine bağı ve bölünmez denildiğini ancak ölüm yağdıran modern silahların üretimine, nice enerji, emek ve zaman harcadığını vurgulamıştır. Demirci'ye göre, Batı, bilim ve teknolojiyi, yapmaktan çok yıkmakta, toplu öldürmelerde, hayatı yaşanmaz kılmakta başarılı kılmıştır. Bosna-Hersek ve Filistin bunun örnekleridir. Ayrıca, Demirci, bazı dünya ülkelerinin kabul ettiğı gibi, yoksulluğun kirlenmesinin Türkiye'nin kapısına geldiğini, Türk kültüründe fakirliğin zillet olarak kabul edildiğini, veren elin alan elden daha üstün tutulduğunu belirtmiştir.⁶²⁵

⁶²⁴ A.k., s. 121.

⁶²⁵ A.k., ss. 122-125.

ANAP Grubu adına rapor üzerinde söz alan Rasim Zaimoğlu konuşmasında yakın geçmişte ve hâlihazırda Türkiye’de ve dünyada çevre adına yapılmaya çalışılan faaliyetleri bir sıra halinde açıklamıştır. Zaimoğlu konuşmasında ayrıca çevre ve ticaret ile ilgili gelişmelerin dünyada paralel bir seyir izlediğini çeşitli örnekleriyle dile getirmiştir. Zaimoğlu konuşmasında şunların üzerinde durmuştur:

*Günümüzde, artık, çevreyi, kalkınmanın hem kaynağı, hem de sınırı olarak kabul eden bir yaklaşım egemendir. Kalkınma politikalarının sürdürülebilir olup olmaması, kalkınma stratejilerinin çevreye duyarlılığına göre değerlendirilmektedir. Çevre unsuru, sadece toplum sağlığını değil, gelecekteki verimlilik ve hatta rekabet gücünü de etkilemeye başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğrultusunda, gelecek nesillere sağlıklı bir çevre devretmek için, çevreyle ilgili politikalara daha fazla ağırlık vermek zorundayız. Dünyada globalleşme olgusunu başlatan faktörlerden birinin de çevre olduğunu unutmamalıyız. Tarihi Rio Konferansında açıkça görünen en önemli husus, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında, çevreye bakış şeklinde ortaya çıkan büyük farklılıktır. Sadece bu farklılık bile, çevre konularının, artık, bütün sosyal ve ekonomik politikaları ne büyük ölçüde etkileyeceğinin güçlü bir kanıtı olmuştur. Ülkelerin politikalarındaki farklılıklar, çevre kirliliğini önleme ve çevreyi koruma gayretlerinin, daha ne kadar uzun sürede, istenen ve beklenen sonuca ulaşabileceğinin de işareti olmaktadır.*⁶²⁶

Zaimoğlu, komisyon raporunda belirtilen hususlarla ilgili çeşitli yorumlarını anlatarak ve bu konuda devletin yapabileceklerinin sınırlı olduğunu, bu konuda herkesin bir şeyler yapması gerektiğini dile getirerek konuşmasını bitirmiştir.⁶²⁷

SHP Grubu adına söz alan Mehmet Alp araştırma komisyonlarının, raporlarını, kendilerine verilen normal süreler içerisinde sonuçlandıramamasından, ek süreler istenilmesinin bir gelenek haline gelmesinden üzüldüğünü belirtmiştir. Çevre sorunlarını araştırmakla ilgili Komisyonun özelinde, Komisyonun görev ve ilgi alanının oldukça geniş ve kapsamlı olması nedeniyle, ek süre isteminin doğal karşılanabileceğini kabul eden Alp’e göre, konunun hayati öneme sahip olması ve kamuoyunun çevre sorunlarına daha fazla duyarlı olması, kamuoyu beklentilerinin en kısa sürede karşılanmasını zorunlu kılmaktadır. Meclisin ek süreler istenmesini gerekçelendirmek yerine, çalışmaların hızlandırılmasını sağlayacak tedbirleri almak durumunda olduğunu vurgulayan Alp, kamuoyunun beklentilerinin bu yönde olduğunu söylemiştir. Beklentilerin oluşmasında ve canlı tutulmasında, görsel ve yazılı basının katkılarını takdirle karşıladığını ifade etmiştir. Bunun yanında Alp, kendi partisinin çevre sorunlarına yönelik olarak çıkartmış olduğu kitapçık hakkında bilgiler vermiştir.⁶²⁸ Herkesin sağlıklı ve dengeli yaşama hakkının bulunduğu inandıklarını söyleyen Alp, SHP’nin bu hakkın gerçekleşmesi, bunun önündeki engellerin kaldırılması, çevrenin özenle korunması ve geliştirilmesi için her türlü özveri ve çabayı göstermeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Alp bu bağlamda şu şekilde konuşmuştur:

⁶²⁶ A.k., s. 126.

⁶²⁷ A.k., ss. 126-130.

⁶²⁸ A.k., s. 131.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; Meclis araştırması komisyonları, siyasilere, konuya ilişkin demokratik meslek örgütlerinin temsilcileri ve bürokratların, yakın bir ilişki ortamında çalıştıkları demokrasi platformlarıdır. Bu platformlarda, konunun uzmanları dinlenmekte ve görüşleri alınmakta; böylece de, konuya yönelik sorunların tespitine ve çözümüne ilişkin geniş bir bilgi demeti elde edilmekte, âdeta sorunların bir fotoğrafı çekilmektedir. Bu tür platformlar, sağlıklı demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Sevinerek söylemeliyim ki, Meclisimiz, bu konuda gerekli duyarlılığı göstererek, son zamanlarda, Meclis araştırması önergelerine daha sıcak bakar hale gelmiştir. 1980'li yıllar sonrası, bu denetim mekanizmalarının, ANAP İktidarlarıncı nasıl çalıştırılmadığı hatırlanırsa, bu gelişmenin ne kadar olumlu olduğu görülebilir; ancak, Meclisimiz, aynı duyarlılığı, bu komisyonların çalışmalarını normal süreleri içinde bitirmeleri için de göstermelidir.⁶²⁹

Alp, SHP Grubu olarak, Komisyonun hazırladığı raporun önerileri doğrultusunda Hükümetin harekete geçmesi için gerekli çabayı göstereceklerini ve yapılan önerilerin takipçisi olacağını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.⁶³⁰

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan Ural Köklü, komisyon raporu üzerinde konuşmaktan ziyade, bu rapora katkı yapacak bir tarzda konuşma yapacağını belirtmiştir. Deri sanayisi ve bu sanayi kolunun çevreye verdiği zararlar ile bu zararların nasıl engellenebileceğine yönelik olarak bazı önerilerde bulunmuştur. Köklü, deri sanayi bölgelerine yapılması gereken arıtma tesisi projelerinin DPT tarafından reddedildiğini ve deri sanayinin çevreye verdiği zararların giderilebilmesi amacıyla acilen önlemler alınması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁶³¹

Yine şahsı adına söz alan bir diğer milletvekili Tunca Toskay, bu konuyla ilgili yazılan komisyon raporundan dolayı komisyon üyelerine teşekkür etmiş ve konuşmasında genel itibarıyla turizm sektörünün bu konudaki bazı olumsuz oluşumların nedenlerden biri olduğuna vurgu yapmıştır. Toskay, dikkat edilmezse, turizm sektöründeki gelişmelerin, ülkenin en hassas ve korunması gereken yerlerinde, ciddi problemlerin ortaya çıkmasına sebep olacağını belirterek çevre sorunlarının çok karakteristik bir özelliğine de dikkat edilmesini istemiştir. Çevre sorunlarının artık, ülke sınırlarıyla kendilerini kayıtlı hissetmediklerini bir Çernobil faciasının Sovyetler Birliği veya Rusya ile sınırlı olmamasını örneği ile açıklamıştır. Toskay, Tuna Nehrinin Avrupa'nın bütün kirliliğini Karadeniz'e getirdiğini ve bundan, Karadeniz'e kıyısı olan bütün ülkelerin etkilendiğini, Ekvatordaki ormanların kesilmesiyle dünyanın iklim düzeninin üzerinde ciddi bir tehdit oluştuğunu diğer örnekler olarak sunmuştur.⁶³² Siyasetçilere çevre konusunda büyük sorumluluk düştüğünü

⁶²⁹ A.k., s. 131.

⁶³⁰ A.k., s. 132.

⁶³¹ A.k., ss. 133-134.

⁶³² A.k., s. 135.

belirten Toskay, ülkelerin gelişme düzeylerinin çok isabetli bir ölçütünün de, kısa vadeli menfaatlerine, uzun vadeli çıkarlarını tercih edebilme kabiliyetleriyle ölçüldüğünü söylemiştir. Yüzde 8’lik, yüzde 10’luk bir kalkınma uğruna, Türkiye’nin geleceğinin tehlikeye atılmamasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶³³

Son sözü Çevre Bakanı Rıza Akçalı olarak konuşmasında komisyonun böyle bir konu üzerinde göstermiş olduğu titizlikten ötürü hükümet adına teşekkürde bulunmuştur. Ayrıca komisyon raporunda Türkiye’nin çekince koyduğu Deniz Hukuku Sözleşmesi’yle ilgili bazı görüşler bulunduğunu ve bu konuyla ilgili bilgilerin TBMM’yi bazı platformlarda zora sokabileceği nedeniyle komisyon raporundan çıkartılmasının yararlı olacağını belirtmiştir. Akçalı sözlerinin arasında şöyle demiştir:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; çevre konusundaki ülkemizin önündeki hedefleri açan, onunla ilgili çok iyi tespitler yapan, bilimsel niteliği olan, Bakanlığımız ve Hükümetimiz için bir rehber niteliği taşıyan bu araştırma raporunu düzenleyen bütün siyasî parti gruplarına, başta Araştırma Komisyonu Başkanı olmak üzere ve bu raporun hazırlanmasına emeği geçen bütün değerli teknokratlara huzurunuzda teşekkür etmek istiyorum. Gerçekten, bize güç vermiştir. Bu rapor, Bakanlığımızın bundan sonraki yapılanmasında, bakanlığımızın politikalarının belirlenmesinde bir rehber niteliği taşıyacak önemli bir çalışma dokümanıdır. Yalnız, bir ufak nokta var, onu belirtmeden geçemeyeceğim: Raporun 38 inci sayfasında “Parlamento ve Parlamenterler Tarafından Yapılacak Eylemler” kısmında, “Sürekli ve dengeli kalkınma ve çevrenin korunmasıyla ilgili antlaşmaları kabul etmek ya da onaylamak...” başlığı altında, özellikle Deniz Hukuku Sözleşmesinden bahsedilmekte.⁶³⁴

Akçalı konuşmasını tekrar komisyona teşekkür ederek bitirmiştir.⁶³⁵ Oturum başkanı bu konuşmadan sonra komisyon raporundan “Deniz Hukuku Sözleşmesi” ibaresinin çıkartılacağını söylemiş ve araştırma önergesine ilişkin görüşmelerin bittiğini açıklamıştır.⁶³⁶

2.3.7. (10/10) Esas Numaralı Meclis Araştırması

“Ülkemizde görülen sığır vebası hastalığının yaygınlaşma sebeplerini tespit etmek ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünün idari yapısını ve bu husustaki çalışmalarını incelemek amacıyla” Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/10), Genel Kurulun 9.1.1992 tarihli 24. Birleşiminde, Aksaray Milletvekili İsmet Gür ve 16 arkadaşı Meclise sunulmuştur.⁶³⁷

⁶³³ A.k., s. 136.

⁶³⁴ A.k., s. 137.

⁶³⁵ A.k., s. 138.

⁶³⁶ A.k., s. 138.

⁶³⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 24 (9.1.1992), s. 582.

Araştırma önergesi Türkiye'nin son yıllarda sanayiye vermiş olduğu önemden ötürü, özellikle tarımla ilgili konularda bazı nedenlerle gerilemeler söz konusu olduğunu belirterek başlamıştır. Önergede, toplam millî gelirin içinde tarımın payının yüzde 15, hayvancılığın tarım içindeki payının yüzde 36 civarında olduğu belirtilmiştir. Türkiye'deki sığır varlığının 12,5 milyon, koyun varlığının ise 43 milyon civarında olduğu ifade edilmiştir. Önergeye göre, Türkiye'de hayvan sağlığı ile ilgili olarak 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılan yönetmelik yürürlükte olup, kanunun 4. maddesinde belirtilen ihbarı mecburî hastalıklar bakanlıkça tespit edilip Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Bunlar 16 adet hastalıktır ve sığır vebası da bunlardan biridir. Önergede ayrıca, Türkiye'nin, 1924 yılında kurulan ve 114 ülkenin üye olduğu OIE (Office Internationale Epizootica)'nın da ilk üyelerinden olduğu hatırlatılmıştır. OIE'nin A listesi ihbarı uluslararası düzeyde mecburî olan sığır vebasını da dolayısıyla ihtiva etmektedir.⁶³⁸ Önergede Türkiye'de 1969 yılından beri görülmeyen sığır vebasının, 1991 yılından itibaren komşu ülkelerden gelme suretiyle tekrar görülmeye başladığı belirtilmiştir. Bu sebeple Türkiye'de yayılma ihtimali görülen bu önemli hastalığın yayılması önlemek amacıyla alınması gerekli önlemlerin tartışılması amacıyla önerenin verildiği ifade edilmiştir.⁶³⁹

Araştırma önergesine ilişkin ön görüşmeler 15.9.1992 tarihinde başlamıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Tarım ve Köyişleri Bakanı Necmettin Cevheri, ANAP Grubu adına İlker Tuncay, SHP Grubu adına Coşkun Gökalg, DYP Grubu adına Refaiddin Şahin, RP Grubu adına Abdulilah Fırat ve önerge sahibi olarak İsmet Gür söz almışlardır.

Önerge üzerinde ilk sözü alan Tarım ve Köyişleri Bakanı Necmettin Cevheri sığır vebası gibi önemli bir konunun meclis gündemine getirilmesinden dolayı memnuniyetini belirterek konuşmasına başlamıştır. Daha sonra bu konuyla ilgili olarak yurtdışından Türkiye'ye giren küçükbaş ve büyük baş hayvan girişindeki bazı sakıncalar üzerinde durmuştur. Önergede belirtildiği gibi özellikle ülkenin bazı yörelerinde bu hastalıktan kaynaklı olarak hayvan ölümlerinin artışına karşı hükümetin aldığı ve alacağı önlemler üzerinde durmuştur. Cevheri konuşmasında şunları söylemiştir:

Sığır vebası, 1989 yılının onuncu ayının ikinci gününde, İsviçre'deki Salgın Hayvan Hastalıkları Merkezinin, daha önceden de Türkiye'ye sızmış olduğu anlaşılan -Sayın eski Bakanımız da bilirler, hatırlarlar- bu olayı bültenlerine alıp Türkiye'ye bildirmesiyle ülkemizin gündemine gelmiştir. Burada tabiatıyla, İran'dan Suriye'den ve Irak'tan Türkiye'ye hayvan girişi yani, eski akımın, eski gidiş gelişlerin aksine olarak, o ülkelerden Türkiye'ye hayvan girişi üzerinde de durmak gerekmektedir. Şöyle ki : Eskiden İran'a da, Suriye'ye de,

⁶³⁸ A.k., s. 582.

⁶³⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 2, (15.9.1992), s. 58.

*Irak'a da, gerek ihracat yoluyla gerek onun dışındaki, yollarla Türkiye'den hayvan giderdi. İşte maalesef, bu şekilde, Türkiye'ye İran'dan kaçak giren hayvanlarla bu hastalık yurdumuza girmiş ve çok tehlikeli olan bu hastalığın ülkemiz hayvanlarına bulaşması sonucunda 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununun ilgili hükümleri gereğince, İran menşeli canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ithalatı ülkemiz tarafından yasaklanmıştır; Ama buna rağmen, bilindiği gibi, İran'la olan hududumuzun kontrolünün her bakımdan son derece güç olması dolayısıyla, ithalatta yapılan bu yasaklama, daha doğrusu, alınan bu önlem, ithalat dışı yolların işlemesine engel olamamış; yani, kaçak giren hayvanlarla gelen bu hastalık, ülkemizin önce güneydoğu kuşağındaki illerinde, ondan sonra da maalesef 44 ilimizde görülmüştür. Bunun üzerine, hastalık görülen bu illerimizdeki hayvan hareketleri sıkı bir şekilde kontrol altına alınmış ve sığır vebasına karşı aşılınmamış hayvanların şevklerine müsaade edilmemesi kararı Bakanlığımız tarafından tedbir olarak alınmış ve uygulanmaya konulmuştur.*⁶⁴⁰

Cevheri, konuşmasının sonunda bu konuda çalışan teknik personelin çabalarından bahsederek bu görüşmeler olduğu sırada sığır vebasının gerilemesi hususunda olumlu gelişmeler olduğunu belirtmiştir.⁶⁴¹

ANAP Grubu adına söz alan İlker Tuncay, bu hastalığın ANAP döneminde yayıldığını ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın bu konuda ihmali olduğunu ima eden konuşmanın ve önergedeki ifadelerin kabul edilemez olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Tuncay, konuşmasında şunların üzerinde durmuştur:

Sayın milletvekilleri, konunun detaylarına girmeden önce, önerge sahibi muhterem arkadaşlarımın önergelerindeki bir cümleyi çok yadırgadığımı da söylemeden geçemeyeceğim. Arkadaşlarımız önergelerinde, bu konuda vahim bir tablo olduğunu ifade etmektedirler. Tabii ki, bu fikir kendilerine aittir. Böyle vahim bir tablo olup olmadığını, birazdan, hakemliğinize arz etmeye çalışacağım. Beni asıl üzen nokta ise, bu cümlenin devamıdır. Burada bir seçim döneminden bahsediliyor ve bu vahim tablonun gerekçelerinden biri olarak da seçim dönemindeki bürokratik durgunluk öne sürülüyor. Biz siyaset adamları, siyasetle uğraşanlar, gerekli veya gereksiz şekillerde ve zamanlarda birbirimizi itham edebiliriz. Ben, bunu, siyasetin bir cilvesi olarak görüyor ve tabii karşılıyorum; fakat Tarım ve Köyişleri Bakanlığının bürokratik kademesine, en üstte çalışanından en kıdemsiz memuruna ve işçisine kadar, devlet görevini büyük bir fedakârlıkla yapan bu insanlara, böylesine önemli bir konuda görevlerini ihmal ettiklerini ima etmenizi dahi kabul edemiyorum. Sayın milletvekilleri, malumlarınız olduğu üzere, ülkemiz ekonomisinde önemli bir yer teşkil eden hayvancılığımız, zaman zaman zuhur eden bulaşıcı hayvan

⁶⁴⁰ A.k., s. 58.

⁶⁴¹ A.k., ss. 58-60.

*hastalıkları karşısında ekonomik zararlara uğramakta; bu durum, gerek iç tüketimde ve gerekse ihracatımızda olumsuz etkiler yapabilmektedir. Ülkemizin coğrafi konumu, büyük tüketim merkezlerimizin belirli bölgelerde olması sonucunda yoğunlaşan hayvan hareketleri, salgın ve parazit hastalıkların mücadelesinde zorluklara neden olmaktadır. Sığır vebası hastalığı ise, tarihin çok eski zamanlarından beri sığır neslini kıran, tehlikeli ve öldürücü, çok çabuk yayılan bir hastalıktır; kanunlarımıza göre, ihbarı mecburî ve tazminatlı hastalıklardandır. Yalnız, burada hemen vurgulamalıyım ki, bu hastalık, insanlara geçmemekte ve insan sağlığını hiçbir şekilde etkilememektedir.*⁶⁴²

Tuncay ayrıca genelde ANAP iktidarı döneminde bu konularda bir savsaklama olmadığına dair argümanlar öne sürmüş olan Tuncay, sözlerini koalisyon iktidarının Türk köylüsüne yaptığı her olumlu hareketin arkasında olacaklarını belirterek bitirmiştir.⁶⁴³

SHP Grubu adına söz alan Coşkun Gökâlâp konuşmasında bu hastalığın binlerce hayvan öldükten sonra ancak kontrol altına alınabildiğini ve bir daha böyle olaylar yaşanmaması için hükümetten beklentilerini dile getirmiştir. Gökâlâp ayrıca şunları ifade etmiştir:

*Sığır vebası, et ve canlı hayvan ithali gibi yanlış politikalar sonucu bitirilip tüketilen hayvancılık sektörünü daha da tüketerek, komaya sokmuştur. Hastalık nedeniyle, 11 974 adet hayvanın itlaflı sonucu 27 milyar Türk Lirası tazminat ödenmiş olup, ayrıca 1991 yılından kalan 5,5 milyar Türk Lirası da 1992 yılında ödenerek, bu ekonomimize toplam olarak 32 milyar Türk Lirası zarar vermiştir. Bu hastalığın ülke ekonomisine verdiği toplam zarar, yaklaşık 1 trilyon Türk Lirasıdır. Hastalık, kamuoyundan gizlenmiştir. Veteriner hekimlik hafife alınmıştır. Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü, 1985 yılında kaldırılmıştır. Konuyla ilgilenecek bir merci olmadığından, hastalık kısa sürede yayılarak, millî ekonomiye zarar vermiştir. 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu ve yönetmelik hükümleri gerektiği gibi gerçek bir şekilde icra edilmemiştir. Veteriner hekimin dışında devletin diğer görevlileri hayvan hareketlerinin kontrolünde görevlerini yapmamışlardır. Veteriner hekimler, bu gibi hallerde çaresiz kalmaktadır. Sığır vebası 2 Ekim 1989 da İran'da patlak vermiş ve OECD tarafından resmen bütün dünyaya duyurulmuştur. Diğer devletler buna önlem alırken, o zamanın hükümeti tarafından İran ve güneydoğu illerinde yapılan sınır ticareti nedeniyle sert tedbirler alınmamıştır. Kontrol edilmeden veya kaçak sokulan hayvanlar sonucunda hastalık ülkemize girmiştir. Bu hastalık kısa sürede doğudan başlayarak batıya yayılmıştır. Hastalık veteriner sağlık kontrolü olmadan yapılan işlemler neticesi ülkemize yayılmıştır. Ülkemizde şimdiye kadar veteriner sağlık hizmetleri daima kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu konuda yaptırımlar, sorumluluklar icraata konulmamıştır. Bu konuda SHP-DYP Koalisyon Hükümetinden duyarlılık ve icraat istemekteyiz.*⁶⁴⁴

⁶⁴² A.k., s. 60.

⁶⁴³ A.k., ss. 60-62.

⁶⁴⁴ A.k., s. 63.

Uzun ve kapsamlı bir konuşma yapan Gökalp, tarım konusunda her anlamda ciddi atılımlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve şehre göçün durdurulması, işsizliğe çözüm aranması ve sosyal adaleti gerçekleştirilmesi için tarıma, millî gelirden, daha fazla pay ayırmak gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için Hükümetin, ette de sütte de destekleme alımlarını artırmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁴⁵

DYP Grubu adına söz alan Refaiddin Şahin, hayvancılık sektörüne ilişkin istatistiksel ağırlıklı bir konuşma yapmış ve genel olarak Türkiye'deki hayvancılık sektörünün bütün problemleri hakkında bilgi vermiştir. Şahin bu bağlamda şunları söylemiştir:

*Hayvancılık konusu, geçen iktidarlar döneminde pek çok yönüyle teşvik edilmiştir, doğrudur; ama gereği gibi hayvancılık sektörü korunmaya alınamamıştır, özellikle, kaçak veya normal yollardan gelen canlı hayvan veya et sebebiyle, bu sektör, Türkiye'de, maalesef zarara sokulmuş, koruma dışında bırakılmış; ama bir yandan da teşviklerle ayakta durdurulmak istenmiştir ve bunların ikisi, birbiriyle çelişki halini almıştır. Hayvancılığımızı geliştirmek; ülkemiz insanını, onu daha fazla tüketir hale getirmek ve hatta fazlasını ihraç ederek ülkeye gelir getirmesini sağlamak lazım gelir. Nitekim, ülkemizde hayvancılık, ihraç yoluyla gelir getiren bir sektör iken, bugün bu durmuş, bilakis, ithalat yoluyla, artık, bu sektör, gelir getiren değil, döviz götüren sektör olmuştur.*⁶⁴⁶

Şahin, konuşmasının sonunda, Van'da sığır vebasının yayılma gösterdiği bir dönemde merkezi bakanlık teşkilatından bu konuyu araştırmak üzere görevlendirilen bir görevlinin harcırahını almasına karşın Van'a gitmemesi ve görevini savsaklamasına ilişkin olarak belgeli bir olayı anlatarak ve bu görevli hakkında amirlerinin bir soruşturma açmamasından dolayı duyduğu üzüntüyü belirtmiştir.⁶⁴⁷

RP Grubu adına söz alan Abdulilah Fırat, Türkiye'deki sığır vebası hastalığının özellikle yetiştiricilerden ve kamuoyundan uzun bir süre saklanmasıyla üzüntüye sebep olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin bir ucunda sığır vebası hastalığı sürerken olaydan Bakanlık teşkilatına mensup görevlilerin dahi haberinin olmamasını eleştirmiştir. Fırat ayrıca şu şekilde konuşmuştur:

Muhterem Başkan, muhterem milletvekilleri; ülkemizde büyük ekonomik kayıplara neden olan sığır vebası hastalığı felaketinin önlenmesi için yapılan mücadele çalışmalarında arzulanan etkinliğin sağlanamaması gerçeğinin altında yatan neden; devletin yönlendirdiği yanlış hayvancılık politikasıdır. Hayvancılık sektöründe, millî ekonomik çıkarlar göz önüne alınmayarak, esasta, ana yapıda bir düzensizlik yaratılmıştır. Planlı olarak yaratılan bu başıbozukluk, açık bir şekilde halkımızın gözleri önünde cereyan etmiş ve büyük kayıplara sebep olarak acı bir neticeyle kendisini göstermiştir. Sığır vebası hastalığında sonuç olarak; 2 500 adet büyükbaş hayvan ölmüş, 12 bin adet büyükbaş hayvan

⁶⁴⁵ A.k., ss. 63-66.

⁶⁴⁶ A.k., s. 67.

⁶⁴⁷ A.k., ss. 67-69.

itlaf edilmiş ve bu zayıttan kâfi derecede ders alınmamış olacak ki, ülkemizde sığır vebası hastalığı varken ve hızla Doğu Anadolu'dan batıya ilerlerken, Türk Hükümeti hayvan ithaline devam etme müsaadesini vermiştir. Basına da intikal eden olayda, televizyon programlarından da hatırlanacağı gibi, Polonya'dan ithal edilerek Gebze'ye getirilen hem de teşvikle getirilen sığırların hemen hepsi telef olmuştur. Ekonomik bir varlık olan hayvanlarımızın, gerek yetiştirilmesinde, gerekse verimlerinin artırılmasında, ürünlerin kalitesinin iyileştirilmesinde hastalıklar önemli bir yer tutmaktadır. Bu hastalıkların başında, salgın parazitler ve adi hastalıklar gelmektedir, Bu hastalıklar, yalnız hayvan sağlığını tehdit etmekle kalmamakta, insan sağlığını da tehlikeye soktuğu gibi, ülke ekonomisine de büyük kayıplar verdirmektedir. Ayrıca, ticareti, ihracatı ve turizmi de menfi yönde etkilemektedir. Bu bakımdan, devletin, salgın hastalıklarla mücadeleyi birinci plana alması iktiza eder kanaatindeyiz.⁶⁴⁸

Bunun neticesinde, hayvancılık sektörünün tümüyle etkileneceğini söyleyen Fırat, bu hastalığın insan sağlığını etkileyip etkilemediği yönünden yarattığı menfi etkinin bilindiğini belirtmiştir. Bu süreçte yaşananları tarih tarih ve hayvan telefı miktarlarını vererek ayrıntılı bir şekilde anlatan Fırat sözlerini bu konuda alınması gereken tedbirleri sıralayarak bitirmiştir.⁶⁴⁹

Önerge sahibi olarak söz alan İsmet Gür, amacının kimseyi suçlamak olmadığını ancak 65 adet genel görüşme ve Meclis araştırması önergesi, 247 adet sözlü veya yazılı soru önergesi ve yine 57 adet kanun tasarısı ve teklifinin gündemde sırada beklediğini söylemiştir. Bu sayının geçen yıldan devir olduğunu, gelecek yıla daha fazlasıyla da devredileceğini belirtmiştir. Gür'e göre, bu aksaklığı ortadan kaldırmak için, acilen İçtüzükte gerekli değişiklikler yapılarak ya Meclisin çalışma günleri yeniden düzenlenmeli ya da Meclisin çalışma saatleri artırılmalıdır. Gür bu bağlamda şunları ifade etmiştir:

*Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; sığır vebası hastalığı ile ilgili görüşlerimi arz etmek istiyorum. Bu hastalık, ülkemizde 1923-1932 yılları arasında sık sık görülmüş; ancak, Türk veteriner hekimlerinin üstün gayretleri sonucu, 1932 yılında, ilk defa, söndürülmüştür. O günkü ilkel imkânlarla rağmen 1969 yılına kadar, ülke hayvancılığı sığır vebasından korunabilmiştir. 1969 yılında tekrar görülen hastalık, 1971 yılında, yeniden, tamamen söndürülmüştür. 1969-1971 yılları arasında, 2 059 adet sığır hastalıktan ölmüş, 10 970 adet hayvan da, mecburen itlaf edilmiştir, iki yılı aşkın süre içinde, hastalık çıkan 178 mihrakta, 13 029 hayvan kaybolmuştur. 1971 yılından bu yana geçen 20 yıl içinde, araç gereç, teknik ve personel sayısında fevkalade bir artış olmasına rağmen, 1991 yılında hastalığın yeniden çıkması, 45 ilde 479 mihrakta tespit edilmesi, dolayısıyla tüm ülkeye yayılmış olması, oldukça üzücü ve düşündürücüdür. Kontrol altına alınabilmesinin dört aydan daha fazla bir süreye sarkması ise, bizce vahimdir.*⁶⁵⁰

⁶⁴⁸ A.k., s. 69

⁶⁴⁹ A.k., ss. 69-71.

⁶⁵⁰ A.k., s. 72

Hayvan ölümlerinde yaşanan tedbir eksikliği ve ihmalleri sıralayan Gür, konuşmasında bu tür hastalıkların önüne geçilmesi amacıyla yapılması gerekenlerden bahsetmiştir. Hayvancılığın, ülke çapında faizsiz kontrollü kredilerle yeniden teşvik edilmesi kanaatinde olduğunu belirten Gür, hayvan kaçakçılığının önlenmesi için, daha etkili tedbirlerin alınmasını, İçişleri Bakanlığına bağlı polis ve jandarma teşkilatlarının, hayvan sevkıyatı hususunda bilgilendirilip, eğitilmesini, belgesiz sevkıyatların kesin olarak geri çevrilmesini ya da cezalandırılmasını önermiştir.⁶⁵¹

Bu konuşmalardan sonra yapılan oylamada meclis araştırma önergesinin açılması kabul edilmiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşması oylanarak kararlaştırılmıştır. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması oylanmış ve bu da kabul edilmiştir. Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu oylanarak kabul edilmiştir. Önerge üzerindeki ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.⁶⁵²

Sığır Vebasının Yaygınlaşma Sebeplerini Tespit Etmek Üzere Kurulan Meclis Araştırması Komisyonuna 17.11.1992 tarihli 27. Birleşimde aşağıdaki milletvekilleri seçilmiş ve sonra da görev dağılımı yapılmıştır.⁶⁵³

DYP (5)	
Adil Aydın	Antalya
Sami Sözat (Başkan)	Balıkesir
Evren Bulut (Sözcü)	Edirne
Ümit Canuyar (Kâtip)	Manisa
Refaidin Şahin	Ordu
ANAP (3)	
İlker Tuncay	Çankırı
Ali Er	İçel
Gazi Barut	Malatya
SHP (1)	
Muzaffer Arıkan	Mardin
RP (1)	
Abdulilah Fırat (Başkanvekili)	Erzurum
CHP (1)	
Coşkun Gökalp	Kırşehir

⁶⁵¹ A.k., ss. 72-74.

⁶⁵² A.k., s. 74.

⁶⁵³ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 27, (17.11.1992), s. 465. ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 63, (3.2.1993), s. 29.

Komisyonun görev süresi 27.2.1993, 10.6.1993, 23.10.1993 ve 10.2.1994 tarihlerinden itibaren olmak üzere dört kez üç ay uzatılmıştır.⁶⁵⁴

Araştırma önergesine ait görüşmeler komisyon raporunun hazırlanmasından sonra 25.10.1994 günü başlamıştır. Görüşmelerde öncelikle komisyon raporunun okunup, okunmaması oylanmış ve okunmaması yönünde karar çıkmıştır.⁶⁵⁵ Komisyon raporunda öncelikle komisyon kurulduktan sonra komisyonun yapmış olduğu işlemler sırasıyla anlatılmıştır. Raporun inceleme bölümünde özellikle bu konuyla ilgili olarak çıkartılan kanun, tüzük ve yönetmelikler çerçevesinde Türkiye'deki sığır ticaretinin nasıl işlediğine yönelik bir araştırmanın yapıldığı belirtilmiştir. Bu bölümde özellikle sığır vebasının İran menşeli olduğu tespitine yer verilmiş, Gümrük ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bu ülke ile sınır olan vilayetlerdeki yapılanmayı ve sığır ithalatındaki prosedürleri incelendiği ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu konuda özellikle Gümrük Veteriner Müdürlükleri'nin yaptığı çalışmalar incelenmiş ve bu birimlerin bu hastalık çıktıktan sonra yapmış olduğu çalışmalar gözden geçirilmiştir.⁶⁵⁶ Raporun ikinci bölümünde ise bu hastalığın Türkiye'de görülmesi üzerine yapılan işlemlerin ne olduğu incelenmiş ve Bakanlık Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü'nün bu konuda yasalarda belirtilen hükümler çerçevesinde gerekli önlemlerin alınması için resmi girişimleri gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Ayrıca acil önlemler adı altında tüm yurttan uygulanmak üzere on üç maddeden oluşan bir paket hazırlandığının belirlendiği raporda yer almıştır. Raporun diğer bölümlerinde de hastalığın ortaya çıkışından sonra yapılanlar ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Raporun sonuç bölümünde de yapılan incelemeler sonucunda hastalığın çıkışında ve bertaraf edilmesinde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın bir ihmalinin olmadığı ve bu konuda gereken hassasiyetin gösterildiği belirtilmiştir.⁶⁵⁷

Görüşmelerde sırasıyla RP Grubu adına Abdulilah Fırat, SHP Grubu adına Muzaffer Arıkan, DYP Grubu adına Osman Nuri Özbek, Tarım ve Köy İşleri Bakanı Refaiddin Şahin, ANAP Grubu adına M. Gazi Barut ve şahsı adına İsmet Gür ve Osman Develioglu söz almışlardır. İlk sözü RP Grubu adına alan Abdulilah Fırat, Türkiye'nin sosyal problemleriyle ilgili hayvancılık sektörü arasındaki bağlantıları açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Daha sonra ülkeye sığır vebası hastalığının nasıl girerek yayıldığına dair bilgiler veren Fırat, bu süreçteki bazı ihmalleri örnekleriyle açıklamıştır.⁶⁵⁸ Fırat konuşmasını, "Hayvancılığa yönelik kamu hizmetlerinde, koruyucu hayvan sağlığı, ıslah, kontrol, işletme, planlama

⁶⁵⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 68, (10.2.1994), ss. 180-181.

⁶⁵⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 68, Birleşim: 23, (25.10.1994), s. 139.

⁶⁵⁶ S. Sayısı: 688, "Aksaray Milletvekili İsmet Gür ve 16 Arkadaşının, Ülkemizde Görülen Sığır Vebası Hastalığının Yaygınlaşma Sebeplerini Tespit Etmek ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nün İdari Yapısını ve Bu Husustaki Çalışmalarını İncelemek Amacıyla Anayasa'nın 98'inci, 102 ve 103'üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi (10/10) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu", *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 68, Birleşim: 23'ün sonuna ekli, (25.10.1994), ss. 3-4.

⁶⁵⁷ *A.k.*, ss. 6-7, 11.

⁶⁵⁸ *A.k.*, ss. 139-141.

konularında devletin öncülüğü ve sorumluluğu vardır ve devletin, bu sorumluluk şuuruna vâkıf olması da lüzumludur. Ülkemizin bölge özelliklerini dikkate alan ve yığın halinde hayvan ve hayvansal ürünler üretimini yapan işletmelerin kurulmasını projelendiren, bölgesel planlamalara yönelmeyi ve bunun gerektirdiği kamu örgütlenmesini yeniden gözden geçirmeyi zorunlu görüyoruz. Fırat konuşmasında aşağıdaki konuların altını çizmiştir:

*Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; sığır vebasının, Türkiye’imizde ortaya çıktığı dönemde, doğu ve güneydoğu bölgelerimizde yeterli derecede veteriner hekimin ve veteriner sağlık teknisyeninin bulunmadığı resmî kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hayvan potansiyelinin yoğun olduğu şark vilayetlerindeki, veteriner ve veteriner sağlık teknisyenlerinin sayısının yetersiz olduğu bir gerçektir; hatta birçok ilimizde ve ilçe müdürlüklerinin büyük bir kısmında veteriner hekim bulunmamaktadır. Erzurum’da 10 ilçe, Ağrı’da 3 ilçe, Erzincan’da 7 ilçe, Kars’ta 8 ilçe, Diyarbakır’da 11 ilçe, Bingöl’de 5 ilçe, Muş’ta 4 ilçe ve diğer bazı vilayetlerimizde ilçe müdürünün olmadığı görülmektedir. İşin felaketi, bu vilayet ve ilçelerimizin çoğunda da yeterli veteriner, veteriner yardımcısı ve teknisyenlerinin olmadığı gözlenmektedir. Elbette ki, yeterli veteriner hekimi olmayan yörelerde etkin bir mücadele sağlamanın da mümkün olmayacağı bir gerçektir. O halde, çok acil olarak, bölgedeki veteriner hekim boşluğunun giderilmesi için gerekli çareleri Hükümetten beklemekteyiz.*⁶⁵⁹

Fırat ayrıca bu dönemde uygulamaya konan ekonomik politikalar, kırsal kesimde sosyal ve ekonomik refahı sağlamadığı gibi, bölgelerarası gelişme farklılıklarını da bariz bir şekilde arttığını belirtmiştir. Sonuç olarak; “ ... bu dönemi, Türkiye hayvancılığı açısından kaybedilmiş bir dönem olarak ifade etmek mecburiyetindeyiz.” diyerek noktalamıştır.⁶⁶⁰

Fırat’tan sonra SHP Grubu adına söz alan Muzaffer Arıkan, sığır vebasının ortaya çıkışı, tarihte Türkiye’de görülmesi ile menşei hakkında bilgiler vererek konuşmasına başlamıştır. Arıkan genelde konuşmasında hastalığın İran menşeli olduğu üzerinde durmuş ve sınır vilayetlerinde kaçak hayvan ticaretine karşı alınması gereken önlemler üzerinde bazı fikirlerini aktarmıştır. Arıkan ayrıca bu konuda şunları ifade etmiştir:

*Sığır vebası hastalığı, tarihin çok eski zamanlarından bu yana sığır neslini en fazla tehdit eden hastalıklardan biridir. Bu tarihsel süreç içerisinde, zaman zaman İran menşeli sığır vebası hastalığı ülkemizde tamamıyla yok edilmişken, 1969 yılında İran’da yine ortaya çıkan bu hastalık, İran menşeli kaçak hayvanların yurda sokulmasıyla ülkemize de bulaşmıştır. Bu dönemde, ülkemizde 2 059 büyükbaş hayvan ölmüş, 10 790 büyükbaş hayvan ise tazminatlı olarak itlaf edilmiştir. Hastalık, yirmi yıl aradan sonra tekrar İran’da ortaya çıkmış ve bu hastalığın çıkışı Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisinin 2.10.1989 tarihli teleks mesajıyla Bakanlığa iletilmiştir. Bakanlığın verdiği bilgilere göre, hastalığın haber alınmasıyla birlikte, bu hastalığın önlenmesi amacıyla, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu ve Bakanlığın almış olduğu 5.10.1989 tarih ve 869 sayılı kararı gereğince, çeşitli tedbirler alınarak uygulamaya konulmuştur.*⁶⁶¹

⁶⁵⁹ A.k., s. 140.

⁶⁶⁰ A.k., s. 141.

⁶⁶¹ A.k., s. 141.

Arıkan, sığır vebası hastalığının ortaya çıkışından sonra, yaygınlaşmasının önüne geçilememesi ve ülke ekonomisine sekte vurmasının tek başına herhangi bir kurum ya da bakanlığa mal edilemeyeceğini belirtmiştir. Ülkenin karşı karşıya kaldığı herhangi bir soruna, bu şekilde, mikro düzeyde yaklaşılarak, ona göre çözüm aramaya çalışmanın yanıltıcı olduğunu söyleyen Arıkan, sorunun kaynağına inmenin ve soruna etki eden faktörleri göz ardı etmemenin önemine değinerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁶²

Arıkan'dan sonra sözü DYP Grubu Adına Osman Nuri Özbek almış ve konuşmasının başında Türkiye'deki küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayılarını vermiştir. Sığır vebası dolayısıyla itlaf edilen hayvan sayılarıyla ilgili bilgiler de veren Özbek, bu durumun et piyasası üzerine yansımaları üzerine de bazı tespitlerde bulunmuştur. Daha sonra Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'nın personel durumu ve politikalarıyla ilgili bazı yorumlarda bulunan Özbek, yaşanan felaketten ibret alınmasını istemiştir:

Hayvan hareketlerinin, Türkiye'de, hiçbir engel tanımadan, her zaman rahatlıkla yapılabildiğini iyi biliyoruz; fakat neticesi, yine çiftçiye oluyor, memleket ekonomisine oluyor. İşte, Dünya Sağlık Teşkilatının, Trakya yöresini şap hastalığından ari ilan etmesi sebebiyle, Tarım Bakanlığımız Trakya'daki hayvanlarımıza artık şap aşısı yapamamaktadır; ama Anadolu'dan İstanbul'a, kesilmek üzere gelen hayvanlardan hastalık, Trakya Bölgesindeki hayvanlara da yayılmaktadır, oradaki süt hayvanlarına da çok rahatlıkla bulaşmaktadır. Dolayısıyla, oradan bu hastalığı çıkaramıyoruz; ama resmen 'hastalık yok' deniliyor. İhbar müessesesini de ciddî olarak ele almak mecburiyetindeyiz. Netice itibarıyla, şunu söylemek istiyorum: Bu takriri veren arkadaşlarımı, hakikaten çok önemli bir konuya parmak bastıkları için tebrik ediyorum, takdir ediyorum. Komisyon araştırmasında mevzuata göre yapılan işler var; ama haşın arazi şartları içinde, yetersiz bir ekiple, bu işlere ani müdahale etmek imkânının olmadığını da herkes teslim etmektedir. Bu rapor, bize, Türkiye hayvancılığını bu arızalardan koruyabilecek tedbirleri ve tarıma başka bir formülle yaklaşılması gerektiğini göstermektedir. Bakanlığın bu konudaki faaliyetleri hakkında fazla bir şey söyleyemiyorum; ama öyle bir zamana rastladı ki, seçim zamanıydı. İyi biliyoruz, bakanımız da seçime giriyordu ve bakanlıktaki çalışmaların direksiyonunda bazı boşluklar vardı; fakat, eldeki imkânlar kullanılmıştır, teşkilat canla başla çalışmıştır. Burada, resmen, 12 bin hayvanın itlaf edildiği tespit ediliyor. 30 milyar lira ödenmiştir; ama hayvan hastalığının tespitinden evvel ölenlerin tazminatları verilmemiştir, zarar, çiftçinin olmuştur. İnşallah, bu raporla, gündemdeki bu konu dikkatle ele alınır da, gelecek hastalıklara şimdiden tedbir alırız.⁶⁶³

⁶⁶² A.k., ss. 142-143.

⁶⁶³ A.k., s. 147.

Özbekten sonra hükümet adına söz alan Tarım ve Köyişleri Bakanı Refaiddin Şahin de konuşmasına sığır vebasının ortaya çıkışı, işlemleri olduğu seyir ve bakanlığın bu konuda yaptığı çalışmaları anlatarak başlamıştır:

*Devlet hepimizin; kim, devlete bir kuruluşluk zarar vermişse, onun hesabı sorulsun. Zarar veren, eğer, böyle Komisyon raporlarıyla aklandırılacaksa, bundan sonra, bu memlekette, zarar verecekler çoğalır. Ondan sonra, bu devletin her türlü imkânlarına, bu devletin her türlü işlerine bu şekilde zarar vererek, bir gün, bu devleti, içinden çıkılmaz sorunların içine atmış oluruz. Olmaz böyle şey!.. Ben, burada, Tarım ve Köyişleri Bakanı olarak fevkalade üzüldüğümü ifade etmek istiyorum. Peki, yetkililerin hiç mi sorumluluğu yok? Elimde belge var, onay var. O bölgede veba hastalığı ortaya çıkıyor, müsteşar Avrupa'ya gidiyor; yine, aynı tarihte, ilgili genel müdür, ilgili bakanla beraber, Çankırı'ya seçim gezisine gidiyor; böyle şey olur mu?!.. Ondan sonra, o kadar zarar ziyan var; bunu, devletin, milletin sırtına yüklemeye kimsenin hakkı yok. Bakınız, hastalıktan ölen hayvanların parası verilmemişti; çünkü, o sırada itlafla ilgili yasal hükümler yoktu. Biz bu hükümleri yeni çıkardık. O gün için, sığır vebasından ve sair sebeplerden dolayı ölen hayvanların parasını kimin vereceği meselesi vardı ve bu, vatandaşın sırtına yüklenmiş bir zarardı; ancak, itlafla ilgili hükümlerin çıkarılması suretiyle, şimdi, bu zararı devlet ödüyor, bunu tazmin ediyor.*⁶⁶⁴

Sığır vebasının ortaya çıkma sebepleri üzerinde duran Şahin, PKK'nın sürekli olarak ülke içine soktuğu hastalıklı hayvanların ucuz olarak satılmasından dolayı bu hastalığın Ankara'ya ve İstanbul'a kadar yayıldığını vurgulamıştır:

*“Türkiye'ye, hiçbir yerden, belgesiz, vesikasız canlı hayvan girmesin” diye, emniyetinden gümrüğüne kadar, olağanüstü hal komutanlığına kadar birçok defa yazı yazdık ve her türlü uyarıda bulunduk. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Türkiye'ye giren hayvanlar, kasıtlı olarak, Türkiye'deki hayvan varlığını tüketmek, telef etmek için sokuluyor. Bu nedenle, bu mücadele hâlâ sürdürülmektedir; ama bunu biraz ihmal edersek, üzerinde durmazsak, biraz gevşek tutarsak, bir gün, Türkiye'deki bütün hayvanların hastalıklı olduğunu görürüz; ondan sonra, Türkiye'nin hayvan varlığı bir anda biter ve insan sağlığı da tehlikeye girer.*⁶⁶⁵

Şahin'den sonra ANAP Grubu adına söz alan M. Gazi Barut, konuşmasına başlarken ANAP Grubu ile Tarım ve Köyişleri Bakanı arasında, ANAP dönemine sataşma olduğu gerekçesiyle bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan sonra konuşmasına başlayan Barut, sığır veba hastalığının tarihi seyri, dünyadaki durumu ve Türkiye'ye girdiği 1989 yılından itibaren nasıl bir seyir izlediği hakkında bazı bilgiler vermiştir. ANAP iktidarı döneminde alınan tedbirleri sıralayan Barut, bu dönemdeki icraatı savunan bir konuşma yapmıştır:

⁶⁶⁴ A.k., s. 150.

⁶⁶⁵ A.k., s. 150.

Bunun dışında, hastalığa özgü alınması gereken idarî ve fennî tedbirler alınmış; illerin ihtiyacı olan aşı, personel, araç gibi her türlü imkânın bakanlıkça seferber edildiği tespit edilmiştir. Alınan bu tedbirlere rağmen, İran ve Irak menşeli kaçak hayvanların tekrar yurda sokuldukları, iç ve dış pazarlarda pazarlandıklarının öğrenilmesi üzerine, 18 Eylül 1991 tarihinde; yani kesin hastalık tespitinden iki gün önce, İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine gönderilen yazıda, İran ve Irak sınırlarımızdan kaçak hayvan girişlerinin önlenmesi ve bu hususta gerekli kontrol ve tedbirlerin alınması istenmiştir. Ayrıca, Ağrı ve Hakkâri illerinde, raporsuz ve menşe şahadetnamesiz hayvan ve hayvansal ürün şevkine müsaade edilmemesi talimatı verilmiştir... 23 Ekim 1991 tarihinde 74 il valiliğine gönderilen yazıyla il müdürü, il müdür yardımcısı, veteriner hekim, veteriner teknisyen ve mücadele hizmetlerinde görev alan yardımcı personelin izinleri, ikinci bir emre kadar kaldırılmıştır. Hastalığın çıkması üzerine, hassas bölge ilan edilen 12 ile, batı bölgelerinden, yardımcı olmak üzere, 92 veteriner hekim, 199 veteriner sağlık teknisyeni geçici görevle gönderilmiştir. Bakanlık tarafından, 12 Mart 1992 tarihinde Başbakanlığa gönderilen yazıda, 25 Kasım 1991 itibarıyla, ülke genelinde sığır vebası hastalığına karşı, sığır ve mandaların aşılandığı; 15 Kasım 1991 tarihinden sonra hiçbir hastalık mihrakının görülmediği; 16 Ocak 1992 tarihinde karantina tedbirlerinin kaldırıldığı bildirilmiştir.⁶⁶⁶

Barut, Tarım ve Köyşleri Bakanlığının, Türkiye'deki sığır vebası hastalığıyla yaptığı mücadele çalışmalarında, konuyla ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerin amir hükümlerini uyguladığının raporda belirtildiğini vurgulamıştır. Bakanlığın, hastalığın çıkışında bir ihmalinin bulunmadığı ve hastalıkla yapılan mücadelede, alınabilecek bütün önlemlerin azamîsini aldığının da tespit edildiğini vurgulayan Barut, hazırlanan rapora, hiçbir komisyon üyesinin aleyhte şerh koymadığını hatırlatarak konuşmasını bitirmiştir.⁶⁶⁷

Barut'tan sonra şahsı adına söz alan İsmet Gür ANAP dönemi ile mevcut iktidar döneminde bu konuya ilişkin yapılanların polemik konusu yapılmaması gerektiğine ilişkin düşüncelerini dile getirmiştir. Gür sözlerine bu konularda önemli ve geleceğe yönelik bazı tespitlerde bulunarak son vermiştir:

... hayvan sağlığı hizmetlerinde kullanılmak üzere bütçeden ayrılan para, fevkalade komiktir. 1994 yılı için ayrılan para 65 milyar, kullanılan para 52 milyar liradır. 1995 bütçesi için de, ancak 100 milyar lira ayrılması, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından önerilmektedir. Bu, ülkenin meselelerini bilemeyen bürokratların, bu ülkeyi yönetirken çektikleri sıkıntıdan doğmaktadır. Yani, birçok bürokrat ve yöneticinin kafası, hâlâ, Türkiye'de değil, ya Amerika'da ya Avrupa'da dolaşmakta, sadece gövdesi burada bulunmaktadır. Bu da ülkenin önemli bir gerçeğidir. Bu ülkenin meselelerini bilen insanların,

⁶⁶⁶ A.k., ss. 153-154.

⁶⁶⁷ A.k., s. 155.

yetki mekanizmalarını iyi kullanması gerekir. Başka bir mesele de, bir buçuk yıldan beri 7'nci sırada bekleyen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı teşkilat kanununun hâlâ çıkarılamamış olmasıdır. Bakanlık bünyesinde hayvancılık hizmetlerini kendisinde toplayan, inisiyatifli olan, imkânlarını özgürce kullanabilen veteriner işleri genel müdürlüğü, il yönetimi kapsamında il veteriner işleri müdürlüğü ve ilçe yönetimi kapsamında da ilçe veteriner hekimliği yasal olarak yeniden kurulmalı; il ve ilçe idare kurullarında da temsili sağlanmalıdır; aksi takdirde, sığır vebasının önlenmesi çok zor olacaktır. Burada bir şeyi daha ifade etmek istiyorum: Aşılama ücretleri, Bakanlık tarafından, çok uzun aralıklarla tespit, edilmektedir. Her yıl, aşılama ücretlerinin yeniden tespit edilerek taşraya bildirilmesinde zaruret vardır ... Türkiye hayvancılığının geliştirilebilmesi için, özellikle, damızlık ithalinin bir an evvel durdurulması; Türkiye'de mevcut olan bazı TİGEM'lerin, damızlık üretim merkezleri haline getirilmesi ve geriye çevirme melezlemesinin, bir an evvel, yeniden ve bütün yurt sathında çok ciddi şekilde uygulamaya konulması lazımdır. Bunları yapabilmek için de, bazı hizmetlerin mutlaka özelleştirilmesi lazım; serbest veteriner hekimliğin geliştirilebilmesi için de buna ihtiyaç vardır. Serbest veteriner hekimlik geliştigi takdirde, özellikle sunî tohumlama ve aşılama hizmetlerinde daha ileri bir seviyeye ulaşmak mümkün olacaktır. Bunun için, serbest veteriner hekimlerin salgın hastalıklar mücadelesinde istihdamı hakkında yönetmeliğin, Bakanlık tarafından, bir an evvel hizmete sunulmasını; hayvan sağlığında kullanılan aşılar ve biyolojik maddeleri satacakların uyacağı esaslar hakkında yönetmeliğin de bir an evvel hizmete sunulmasını; yine tarafımdan Meclis Başkanlığına verilen, serbest veteriner hekimlerin bulundukları yerlerdeki muayenehanelerinde, veteriner hekimlikte kullanılan ilaçları, müstahzarları ve biyolojik maddeleri satmasına imkân sağlayacak kanunun da ...⁶⁶⁸

Son sözü de yine şahsı adına konuşma talep eden Osman Develioğlu almıştır. Develioğlu konuşmasında sığır vebası gibi önemli bir konunun halk sağlığı ve et piyasasının durumu adına ciddiye alınması gereken bir durum olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁹ Bu konularda gereken hassasiyetin gerekli ölçüde olmadığı üzerinde duran Develioğlu, 1990 yılına gelindiğinde Türkiye'deki canlı hayvan sayısının 48–50 milyonlar seviyesine düştüğünü, bunun da bir tek sebebinin olduğunu belirtmiştir. Bu sebep hayvancılığın, sanayileşme ve diğer sektörlere tanınan özel önem yanında, üvey evlat muamelesi görmesi ve yurt dışından sürekli olarak et ithal edilmesidir. Yurt dışından ithal edilen yaşlı hayvanların kesilmesiyle elde edilen hormonlu etlerin insan sağlığı açısından da fevkalade zararlı ve mahzurlu olduğuna işaret eden Develioğlu, 50. Hükümet döneminde, et ithalatını kısıtlamak gayesiyle, ton başına alınan belli bir miktar fon konulduğunu anlatmıştır. Bu tedbirle ithalatın kısmen de olsa azaltıldığını

⁶⁶⁸ A.k., s. 156.

⁶⁶⁹ A.k., s. 157.

vurgulayan Develioğlu, fonların ve gümrük vergilerinin tamamen yükseltilmesi suretiyle et ithalatının önlenmesinin, ülke hayvancılığı açısından çok büyük yararlar getireceği kanaatini taşıdıklarını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁶⁷⁰ Bu konuşmadan sonra 10/10 esas numaralı meclis araştırması komisyonunun sığır vebası hakkında hazırladığı rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanmış ve bu konuda gerekli olanların bir an önce yapılması temenni edilerek oturum kapatılmıştır.

2.3.8. (10/11) Esas Numaralı Meclis Araştırması

1989 yılı sonlarından itibaren Türk kamuoyu Star-1 televizyonunu konuşmaya başlamıştır. Rumeli Holding'in sahibi Uzan ailesi 1990 yılı başında Eutelsat uydusundan Almanya'dan Türkiye'ye yayın yapmak üzere iki transponder kiralamıştır. Bu yayınları gerçekleştirmek amacıyla Magic Box International (MBI) adlı bir şirket kurulmuştur. 1982 Anayasası'nın 133. maddesi radyo ve televizyon yayınında devlet tekeli öngörmesine rağmen bu yayına göz yumulmuştur. Cumhurbaşkanı Özal'ın 1990 yılı başında yurt dışından Türkçe yayın yapılmasını engelleyen bir kural olmadığını söylemesi üzerine bu yolun açılacağı anlaşılmıştır. Basında Cumhurbaşkanı Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın da MBI'nın ortakları arasında olduğu yönünde iddialar çıkmıştır. Star-1, 1 Mart 1990 tarihinde deneme yayınlarına başlamıştır. Türkiye Birinci Futbol Ligi karşılaşmalarının yayın hakkını alan Star-1, TRT'ye alternatif hale gelmiştir. 1992 yılından itibaren diğer özel televizyon kanalları da yayına girmiştir.⁶⁷¹ Dolayısıyla özel televizyonların yayınları kamuoyunun bir kesiminde Anayasaya aykırı bir durum olarak nitelenmiş diğer bir kesim de ise rekabet ve özgürlük olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma önergesi verilmeden önce SHP'li Mustafa Kul Meclis Başkanlığı ve hükümetten Star-1 televizyonuna bağlı ekiplerin basın toplantılarına alınmaması çağrısında bulunmuş ve daha sonra da Star-1 kanalı hakkında meclis araştırması istemini kamuoyuna duyurmuştur.⁶⁷²

“Ülkemizde Star-1 adı altında televizyon yayını yapmakta olan Magic Box International Şirketi ile ilgili iddiaları açıklığa kavuşturmak amacıyla Meclis araştırması açılmasına” ilişkin önerge (10/11), Genel Kurulun 14.1.1992 tarihli 25. Birleşiminde, Erzincan Milletvekili Mustafa Kul ve 11 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.⁶⁷³ Araştırma önergesinin (10/10) gerekçesinde, “Anayasamızda bu kadar açık bir hüküm bulunmasına karşın, 2 yıldır ülkemizde Star-1 adı altında televizyon yayını yapmakta olan Magic Box International, kuruluş açısından açıkça Anayasamızın 133. maddesini ihlal etmekle birlikte yine Anayasamızın bu konuyla ilgili emrettiği kanunlara uymadan, yasa ve kural tanımaz yayın hayatını devam ettirmektedir” şeklinde ifadeler yer almıştır.⁶⁷⁴

⁶⁷⁰ A.k., s. 158.

⁶⁷¹ Bülent Çaplı ve Can Dünder, “80'den 2000'lere televizyon,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 1376-1386.

⁶⁷² *Türkiye*, 10 Ocak 1992

⁶⁷³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 25, (14.1.1992), s. 630.

⁶⁷⁴ A.k., s. 630.

Araştırma önergesinde özel televizyon kanunu çıkmadan, yasa dışı olarak bu kanal ve televizyon şirketinin nasıl hareket edebildiği yönünde sorular sorulmuş ve önerge, “Bu televizyon şirketine, yasal olmadığı halde, PTT nasıl kanal kiralamıştır? Bu kiralama mukavelesi nasıl yapılmıştır? Yasal dayanağı var mıdır? Bu sözleşme yapılırken herhangi bir siyasî baskı yapılmış mıdır? Magic Box’un ortaklarından birisinin Cumhurbaşkanı’nın oğlu olması bu kuruluşa özel bir avantaj sağlamış mıdır?” şeklinde sorularla genişletilmiştir.⁶⁷⁵

Magic Box şirketinin menşei ve statüsünün ne olduğuna yönelik olarak bir sürü soru ile sürdürülen önerge şu şekilde bitmektedir:

*Yasal olmasa dahi, yayın politikasında tarafsız olması gerekirken, Magic Box tarafsız olabilmış midir? Bir siyasî partiye avantaj sağladığı ve açıkça destek olduğu bilindiği halde, bugüne kadar bu konuda bir şey yapılamamıştır. Bundan sonra bir şey yapılabilir mi gibi konuların araştırılması ve gerçeklerin kamuoyuna açıklanması, ayrıca MBI’nın Star-1 adıyla yayın yapmasının yasal olup olmadığının araştırılması amacıyla Anayasanın 98., İçtüzüğü’nün 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasını saygılarımızla arz ederiz.*⁶⁷⁶

Önergeye ilişkin ön görüşmelere Genel Kurulun 29.9.1992 tarihli 8. Birleşiminde başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Devlet Bakanı Akın Gönen, ANAP Grubu adına Rasim Zaimoğlu, CHP Grubu adına H. Uluç Gürkan, DYP Grubu adına Mahmut Öztürk, RP Grubu adına Mustafa Ünal ve SHP Grubu adına Mustafa Kul söz almışlardır.

İlk sözü alan Devlet Bakanı Akın Gönen, bilindiği gibi, Anayasanın 133. maddesinin radyo ve televizyon kurulması konusundaki tekeli devlete verdiğini hatırlatmıştır. Radyo ve televizyon idarelerinin devlet eliyle kurulacağı ve bu idarelerin tarafsız birer kamu tüzel kişiliği halinde düzenleneceğinin Anayasanın amir hükmü olduğuna dikkat çeken Gönen, yaklaşık iki yıldır Anayasanın bu amir hükmüne rağmen, önergede bahsedilen televizyon istasyonu ve diğer birkaç istasyonun fiilen yayın yaptığını söylemiştir. Gönen daha sonra bu konuyla ilgili bu nedenden dolayı araştırma önergesinin kabul edilmesini istediklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁷⁷ Gönen’in bu kısa konuşmasından sonra ANAP Grubu adına söz alan Rasim Zaimoğlu, konuşmasında bu önergenin, yaklaşık yedi ay önce verildiğini hatırlatarak Türkiye’nin, televizyon kanallarının sayısı bakımından, yedi ay öncesi ile yedi ay sonrasının aynı olup olmadığının herkes tarafından bilindiğini söylemiştir. Dokuz ay önce tek özel televizyon kanalı varken, dokuz ay sonra sayılarının çoğaldığını, yabancı istasyonlarla beraber Türkiye’de 20 kanalın seyredilir hale geldiğini belirtmiştir. Bunu “kaçınılmaz bir olay” olarak niteleyen Zaimoğlu, teknolojinin dev adımlarla ilerlediği bir zaman kesitinde bunun er geç olacağına dikkat çekmiştir. Eksiklik, bu de facto durumun kanunî düzenlemelerinin yapılamamış olmasıdır.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ A.k., s. 630.

⁶⁷⁶ A.k., s. 631.

⁶⁷⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 18, Birleşim: 8, (29.9.1992), ss. 70-71.

⁶⁷⁸ A.k., s. 71.

Konuşmasını genelde, önerenin ANAP ve mevcut Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a yönelik iddialar içermesi sebebiyle bir savunma havasında sürdüren Zaimoğlu, yıllarca, devlet tekeli olarak bünyesinde 8 500 kişi çalıştıran TRT Kurumunun ülkeye çok pahalıya mal olan bir yayın yaptığını savunmuştur. TRT'nin yayınlarından belki daha da kalitelisini Türkiye'ye ücretsiz getiren, halkın beğenisini haklı olarak çeken televizyon yayın kuruluşlarının, devlete sıfır maliyeti olan bir hizmet sunduklarını ileri sürmüştür. Zaimoğlu, Star-1, yeni adıyla Inter Star'ın ülke sınırlarının ötesinde bir boyut kazandığına, Kuzey Afrika ülkelerinde, Balkan devletlerinde, Kıbrıs ve güney komşu ülkelerde, Kafkasya ve Türkî cumhuriyetlerde ve Avrupa'nın göbeğinde yaşayan 3 milyon Türk'e, Türk dilinde yayın yaparak, devletin yapması gereken hizmeti veren bir yayın kuruluşu haline geldiğine dikkat çekmiştir.⁶⁷⁹ Zaimoğlu, konuşmasını daha sonra şu şekilde noktalamıştır:

*Değerli milletvekilleri, alınacak karara Meclis iradesine saygılıyız; ancak, bir araştırma komisyonu kurulacaksa, TRT başta olmak üzere, bütün televizyon yayın kuruluşlarının her yönüyle araştırılmasını uygun buluyoruz. Sadece Inter Star televizyon kuruluşunun, bu iddialarla, araştırma komisyonunca ele alınması, politik bir gösteri olur; zira, daha önce de ifade etmiş olduğum gibi, konu, bağımsız yargıya intikal etmiştir. Şimdi, bu konuda hazırladığımız önergeyi Sayın Başkana takdim ediyorum. Dünyadaki belli başlı televizyon kuruluşları olan CNN, BBC, RTL gibi televizyon yayın kuruluşlarıyla aynı şekilde çalışan, dünyadaki baş döndürücü teknolojik gelişmeyi Türkiye'ye getiren ve halkımızın sosyal gelişmesine engin bir şekilde hizmet eden Inter Star ve benzeri kuruluşların yayınlarını yasaklayıp eskiye dönüş olmayacağına göre, Yüce Meclisin, bu konuda gerekli Anayasa değişikliğini ve buna bağlı olarak diğer yasal düzenlemeleri bir an önce gerçekleştirmesinin tek çözüm olduğu inancındayız. Gerek TRT ve gerekse özel televizyon kuruluşlarının çalışma esas ve usullerini yeniden düzenleyen her türlü teklifi görüşmeye açık olduğumuzu ve bu konuda destek vereceğimizi belirtirken; söz konusu araştırma önergesinin konuya bir çözüm getirmeyeceği inancıyla reddi yönünde oy vereceğimizi belirtir, Yüce Meclise en derin saygılarımı sunarım.*⁶⁸⁰

Zaimoğlu'ndan sonra CHP Grubu adına söz alan H. Uluç Gürkan, konuşmasına bu önerenin sonuçlandırılmasına olan inancını ve olması gerektiğine ait düşüncelerini ifade ederek başlamıştır.⁶⁸¹ Gürkan, konuşmasında Inter Star'ın yaklaşık üç yıllık bir olay olduğunu ve üç yıldır, Anayasaya ve yasalara saygısızlığın gözler önünde perçinlendiğini, bir emrivaki yaşandığını belirtmiştir:

⁶⁷⁹ A.k., s. 72.

⁶⁸⁰ A.k., s. 73.

⁶⁸¹ A.k., ss. 73-74.

*Hadi, bunun -eğer burada siyasî bir gösteri yapmayacaksak- ilk iki yılından, geçen ANAP dönemini ve oğluna ayrıcalık sağladı diye Cumhurbaşkanı sorumlu tutalım; peki, son bir yıldan kimi sorumlu tutacağız? Peki, bu son bir yılda, ekranı, sadece yasaları aşan biçimde dolduran televizyon şirketlerini değil, aynı zamanda teknik anlamda da Türkiye’de bir fecaate konu olan biçimde, bütün teknik düzenlemeleri, frekans ayarlamalarını bozan biçimde hava sahamızın dolmasından kimi sorumlu tutacağız, ne yapacağız; bunun hesabını, hangimiz, kimden, nasıl soracak?*⁶⁸²

Daha sonra SHP’nin, televizyonda devlet tekelinin kalkması için 23 Nisan 1991’de Meclise bir öneri yaptığını hatırlatan Gürkan, Hükümetin sorumluluğuna işaret etmiştir. Muhalefet partileri olarak CHP ve ANAP’ın bu konuda Anayasal ve yasal her türlü düzenlemede gereken her türlü çalışmaya var olduğunu açıkladığını söylemiştir. Bu çalışmanın, Koalisyon protokolünün ve Hükümet Programının da bir gereği olduğuna dikkat çeken Gürkan, bir dizi yasal ve Anayasal çalışma, fikir egzersizi yapıldığını ancak bu konuda somut bir gelişme sağlanamadığını vurgulamıştır.⁶⁸³ Bu konuda daha fazla bir gecikmeye vakit olmadığını ifade eden Gürkan konuşmasını aşağıdaki şekilde neticelendirmiştir:

*Sayın Mustafa Kul’u dinledikten sonra, bizim CHP Grubu olarak kanımız şudur: Meclis araştırmasını gerektiren ve mahkeme konusu olmamış özel iddialar söz konusu değilse, Inter-Star yayınının yasal olup olmadığının Meclis araştırmasına konu olmaması gerekir; çünkü, bu Parlamentodaki bütün siyasî parti grupları, bu arada Hükümetin kendisi de, yasal hale getirme niyetinde ve taahhüdü altındadır. Onun için, artık fiilen, en yetkili kişilerin dahi ekranına çıkmaya, biraz önce Sayın ANAP Sözcüsünün söylediği gibi, bu Mecliste çekim yapılmasına izin verilen bir kuruluşun veya kuruluşların yasal olup olmadığını Meclis araştırmasına konu etmek, galiba çok haklı veya anlatılabilir, izah edilebilir bir durum değildir. Meclisin yapması gereken, parti ve kişi ayırımı yapmaksızın, bu Anayasa ve yasalara olan saygısız duruma, bir an önce taahhütlerimiz, kamuoyuna verdiğimiz sözler doğrultusunda gecikmeden son vermektir.*⁶⁸⁴

Gürkan’dan sonra DYP Grubu adına söz alan Mahmut Öztürk, konuşmasında öncelikle araştırma önergesinde sıralanan iddiaları saymış ve bunları tek tek ele almıştır. Öztürk’ün konuşması sırasında bazı tartışmalar ve karşılıklı sataşmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan sonra Öztürk, konuşmasında meselenin bu yayın kuruluşlarını karalamak, kötülemek ve töhmet altında bırakmak olmadığını belirtmiştir. Bunun yerine, bu kuruluşları Anayasa ve kanunlar çerçevesinde, Türkiye’de rahatça çalışabilecek, Türk devletinin ihtiyaç duyduğu alanlarda rahatlıkla görev yapabilecek bir statüye kavuşturmak gereklidir. Öztürk bu bağlamda şunları söylemiştir:

⁶⁸² A.k., s. 74.

⁶⁸³ A.k., s. 75.

⁶⁸⁴ A.k., s. 76.

*Bugün, Türkiye, CNN'in, BBC'nin ve diğer yayın organlarının kasıtlı yayınlarının bombardımanı altında bulunmaktadır. Biz, Türkiye'den para kazanan ve Türkçe yayın yapan bu özel yayın organlarımızın, yabancı televizyonların bize karşı yayınları için, karşı silah olarak kullanılmasında çok büyük fayda olduğuna inanıyoruz. Sayın Başkan, sayın üyeler; Türkiye, şu anda, TRT-1, TRT-2, TRT-3, TRT-4, Avrasya ve GAP olmak üzere beş kanal devlet yayını ile; Inter-Star, Show-TV, Kanal 6, HBB, Teleon gibi -yaklaşık 12 tane; belki daha da çoğalacak- büyük bir yayın ağına ve yayın şirketlerine sahip.*⁶⁸⁵

Öztürk ayrıca DYP olarak bu kuruluşları töhmet altından kurtaracak ve rahat bir çalışma ortamı sağlayacak, ikide bir mahkeme kapılarına gitmekten kurtaracak anayasal ve kanunî değişikliklerin yapılması gerekliliğine inandıklarını açıklayarak konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁸⁶

Öztürk'ten sonra RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünal, Türk milletinin kendi haline bırakılması durumunda çalışkanlığı ve gayretliliğiyle bütün bu musibetlerden ve sıkıntılardan kurtulabileceğini söylemiştir. Ünal'dı'ya göre, birtakım mihraklar ve "şeytanî güçler" bu milleti kendi haline bırakmamaktadır. Bu şeytanî güçlerin etki vasıtalarından birisinin de kaçak televizyonlar olduğunu iddia eden Ünal, bu güçlerin, bu televizyonlar vasıtasıyla "fertlerin ar, namus, ırz, iffet ve saffet duygularının yok edilmesi, aile ve dolayısıyla da, milletin zayıf düşmesine" sebep olduklarını savunmuştur. Ünal konuşmasını özel televizyonlara menfi bir bakış açısıyla sürdürmüştür. Bütün bunların yanında, vergi kaçakçılığının ayrıca tartışılacak konulardan birisi olduğunu belirten Ünal, reklâmlarla, özellikle İmar Bankası reklamları ile ilgili dedikoduların "ayyuka" çıktığına dikkat çekmiş ve bazı cihazların "parfümeri malzemesi" diye içeriye sokulduğu dedikodularını aktararak konuşmasını bitirmiştir.⁶⁸⁷ Ünal'dan sonra son sözü önerge sahibi olarak ve SHP Grubu adına Mustafa Kul almıştır. SHP olarak kendilerinin bu önergeyi vermesinin bu tür televizyonların kurulup yayın yapmasına karşı oldukları anlamına gelmediğini vurgulayan Kul, mevcut yasalara göre bunların yayın yapmasının mümkün olamayacağını, Anayasanın 133. maddesi ve 2954 sayılı TRT Yasası var olduğu sürece, bu yayınların yapılmasına hiçbir zaman yasal bir dayanağın olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda, televizyon ve radyo yayıncılığında devlet tekelinin kaldırılmasını herkesten önce kendilerinin istediğine değinen Kul, SHP'nin parti programını bu şekilde değiştirdiğini ve 23 Nisan 1992 tarihinde televizyon yayınlarında devlet tekelinin kaldırılması için Meclise teklif verdiğini hatırlatmıştır.⁶⁸⁸ Kul, Inter-Star ve diğer televizyon kuruluşları ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

⁶⁸⁵ A.k., s. 78.

⁶⁸⁶ A.k., s. 79.

⁶⁸⁷ A.k., ss. 79-80.

⁶⁸⁸ A.k., s. 81.

Biz, her şeyden önce demokrasiye inanan insanlarız. Gerçekte, Türkiye’de diğer partilerin tabanındaki insanlar bile, demokrasi konusunda, sırf sosyal demokratlara inanıyor. Bu konuda bize yönelttiği iyimser sözler için kendilerine teşekkür ediyorum; ama her şeyden önce, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir hukuk devletidir. Yasal olmadan hiçbir şeyin yapılmasına müsaade etmememiz gerektiğini ve mutlaka bunun yasal bir yolunun, yönteminin bulunması konusundaki samimiyetimizi de görmesini rica ediyorum Sayın Zaimoğlu’ndan. Sayın milletvekilleri, Anayasamızın 133. maddesi çok açık bir şekilde “Radyo ve televizyon istasyonları, ancak devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir” demektedir. Anayasamızda bu kadar açık bir hüküm bulunmasına karşın, iki yıldan beri ülkemizde, önceleri Star-1 olarak, şu anda da Inter-Star adı altında televizyon yayını yapmakta olan Magic Box International, kuruluş açısından açıkça Anayasamızın 133. maddesini ihlal etmektedir. Sadece ihlal etmekle kalmayıp, yine Anayasamızın bu konuyla ilgili çıkartılan kanunlara da uymadan, yasa ve kural tanımaz bir biçimde yayın hayatını sürdürmektedir. Her ne kadar, bu önergemizi verdiğimiz zaman bir tek Star-1 Televizyonu varken, bu araştırma önergesini verdikten sonra, aynı yöntemlerle kurulan, aynı kolaylıkların sağlandığı ve gene aynı şekilde Inter-Star gibi Meclise girebilen, Mecliste haber toplayabilen, ama yasal olmayan bir sürü daha televizyon şirketleri kuruldu. Bu nedenle, Inter-Star hakkında söyleyeceğimiz, gerek yasal eksikler konusunda, gerekse devletten sağlanan olanaklar konusundaki tüm eleştirilerimizi, tüm ileriye sürdüğümüz iddialarımızı, sadece Inter-Star Televizyonu ile ilgili algılamamak lazım. Inter-Star’ın dışında, şu anda Türkiye’de yayın yapmakta olan Teleon, Kanal 6, HBB TV, Show TV, TGRT (Türkiye Gazetesi Radyo Televizyon Kuruluşu), Güneş Ankara Televizyonu, Flash Televizyonu, KMP Televizyonu gibi 9 tane televizyon istasyonu ve 11 kadar da radyo istasyonu için; hepsi için geçerli olmasını, söylediğimiz şeylerin bunların hepsi için aynı şekilde algılanmasını istiyoruz.”⁶⁸⁹

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, oğlu Ahmet Özal ile Star-1 televizyonunun sahibi Cem Uzan arasındaki bağlantıları açıklayan ve bu konuda bazı iddialar öne süren Kul,⁶⁹⁰ bu şirkete DPT tarafından nasıl teşvik belgesi verildiğini sorgulamıştır. Bu şirkete teşvik belgesinin verilmesinde herhangi bir siyasî baskı yapıp yapılmadığını soran Kul, Ahmet Özal’ın korunup korunmadığının da araştırılmasını istemiştir. Yine, MBI’nın yurt dışındaki ve Türkiye’deki ortaklık paylarının ne olduğunu, bu şirket için verilen teşvik belgesinin hangi kolaylıklar için kullanıldığını, bu teşvik belgesiyle yurt dışındaki harcamalar için herhangi bir avantaj sağlanıp sağlanmadığını sorgulamıştır. Bu gibi konuların araştırılması için söz konusu şirketin ne kadar vergi ödediğinin araştırılmasını istemiştir. En büyük gelir kaynağı reklâm gelirleri olan, bu reklâm için de Türkiye’de tanıtım yapan, reklâmın parasını Türkiye’den alan ancak, sadece yayını yurt dışından yaptığı için Türkiye’ye vergi ödemeyen bu şirketin yabancı ülkelere ne kadar vergi ödediğinin ortaya çıkarılması için bu araştırma önergesinin kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁹¹ Kul, konuşmasını aşağıdaki cümlelerle neticelendirmiştir:

⁶⁸⁹ A.k., s. 82.

⁶⁹⁰ A.k., ss. 83-87.

⁶⁹¹ A.k., ss. 89-90.

*Magic Box'ta yayınlanan ANAP ve İmar Bankası reklâmlarından ne kadar para alınmıştır? Bu reklam paraları, ödeyenlerin ve alanların gelir-giderlerinde gösterilmiş midir? Bunların araştırılması gerekmektedir, bu nedenle bunun kabul edilmesinin gerektiğine inanıyorum. Yasal olmasa dahi, yayın politikasında tarafsız olması gereken Magic Box tarafsız olabilmış midir? Bir siyasî partiye avantaj sağlamış mıdır ve açıkça destek olduğu bilindiği halde, bugüne kadar bu konuda bir şeyler yapılabilmiş mi, yapılamamış mı veya bundan sonra bir şeyler yapılabilir mi gibi konuların açığa çıkarılması ve kamuoyunun bu konuda bilgilenmesi ayrıca MBI'nın, Star-1 adıyla yayın yapmasının yasal olup olmadığının araştırılması ve bunu emsal göstererek yayın yapan diğer televizyon kuruluşlarının ve radyoların da yasal olup olmadıklarının araştırılması ve bir an önce yasal hale getirilmesi konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin böyle bir araştırma önergesini kabul edeceğini umuyor.*⁶⁹²

Bu konuşmalardan sonra yapılan oylamada meclis araştırma önergesinin açılması kabul edilmiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama daha yapılmıştır. Bu oylama sonucunda da komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması da oylamaya sunulmuş ve bu da kabul edilmiştir. Ayrıca, Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu oylanarak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.⁶⁹³

MBI şirketi ile ilgili iddiaları açıklığa kavuşturmak amacıyla Genel Kurulun 18.11.1992 tarihli 28. Birleşiminde kurulan Meclis Araştırması Komisyonu(10/11) seçilmiş ve komisyondaki görev dağılımı aşağıdaki gibi yapılmıştır.⁶⁹⁴

DYP (5)	
Bahattin Şeker	Bilecik
Fethi Akkoç	Bursa
Yılmaz Ovalı (Başkan)	Bursa
Hasan Peker	Tekirdağ
Muhtar Mahramlı (Sözcü)	Tekirdağ
ANAP(3)	
Hasan Fecri Alpaslan	Ağrı
Rasim Zaimoğlu	Giresun
Tunca Toskay	İstanbul
SHP(2)	
Mustafa Kul (Başkanvekili)	Erzincan
Halil Çulhaoğlu	İzmir
RP (1)	
İ. Melih Gökçek	Ankara
CHP(1)	
Hasan Basri Eler (Kâtip)	Edirne

⁶⁹² A.k., s. 90.

⁶⁹³ A.k., s. 91.

⁶⁹⁴ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 28, (18.11.1992), ss. 23-24 ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 34, (2.12.1992), s. 107.

Komisyondun görev süresi 28.2.1993 tarihinden itibaren bir kez 3 ay uzatılmıştır.⁶⁹⁵ önergeye ait görüşmeler 7.10.1993 tarihinde başlamış, fakat toplantı yeter sayısı olmaması nedeniyle ertelenmiştir. Bu nedenle görüşmeler 13.10.1993 günü başlayabilmiştir. Görüşmelerde öncelikle komisyon raporunun okunup, okunmaması oylanmıştır. Oylamada raporun okunmaması yönünde karar çıkmıştır.⁶⁹⁶

Komisyon raporu genel itibarıyla bu konularla ilgili doküman istenilen kurum ve kuruluşların sayılmasıyla başlamıştır. Raporda bilgi ve belge istenen tüm birimlerin bilgi ve belge verdikleri ancak Star-1 televizyonuna verilen belgelerle ilgili kurumların genelde yasal düzenlemelere atıfta bulunarak işlem yaptıklarını belirttikleri grlmştir. Bu nedenle genelde kurumları suçlayıcı bir durum olmadığı belirtilmiştir. Raporun inceleme bölümünde TRT'nin Magic Box adlı kuruluşla ilgili olarak adli makamlara yaptığı müracaatlar ile gerekli yasal prosedürü uyguladığı ama ilgili devlet kurumlarınca gereğinin yerine getirilmediği belirtilmiştir.⁶⁹⁷

Raporda ayrıca, PTT'nin bu konudaki kiralama işlemlerinin bir iletişim sorunu olduğu, PTT'nin bu konuda bir şey yapamayacağını çünkü iletişim cihazlarına ket vuramayacağı bildirilmiştir.⁶⁹⁸ Kalkınma Bankası'nın MBI'ya verdiği teşviklerin yasal olup olmadığı incelenmesinde ise Bankanın vermiş olduğu cevapta yasal bazı gerekçeler ne sürüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca bu konuda haklarında önergede yer verilen kimselerin adli makamlarca görülen davalardan beraat ettikleri belirlenmiştir.⁶⁹⁹

Rapor'un sonuç bölümünde ise bu kuruluşun yayınlarının kesinlikle yasal olmadığı, ancak diğer unsurların yasal bazı gelişmeler ile bir şekilde aşıldığının görüldüğü ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, bu kanalın diğer özel kanalların da izlediği yoldan gittiğinin görüldüğü belirtilmiştir. Raporun sonunda ise devlet tekelinin bu konuda kaldırılmasına olumlu bakıldığı ancak, bunun bir başboşluk içinde değil, demokratik bir disiplin altında yapılmasına taraftar olunduğu ifade edilmiştir. Hasan Basri Eler komisyon raporuna şerh dşmştir.⁷⁰⁰ Rapor zerine görüşmelerde sırasıyla SHP Grubu adına ve önerge sahibi olarak Mustafa Kul, CHP Grubu adına Adnan Keskin, RP Grubu adına Hüseyin Erdal, ANAP Grubu adına Yusuf Namoğlu, (10/11) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Başkanı Yılmaz Ovalı ve şahsı adına İbrahim Kumaş ve Hasan Basri Eler söz almıştır.

⁶⁹⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 69, (17.2.1993), ss. 35-36.

⁶⁹⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 15, (13.10.1993), s. 140.

⁶⁹⁷ S. Sayısı: 358, "Erzincan Milletvekili Mustafa Kul ve 11 Arkadaşının, lkemizde Star-1 Adı Altında Televizyon Yayını Yapmakta Olan Magic Box International şirketi ile İlgili İddiaları Açıklığa Kavuşturmak Amacıyla Anayasanın 98'inci, İtzğn 102 ve 103'nc Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin nergesi (10/11) ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu," *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 15'in sonuna ekli, (13.10.1993), s. 4.

⁶⁹⁸ *A.k.*, s. 5.

⁶⁹⁹ *A.k.*, ss. 6-7.

⁷⁰⁰ *A.k.*, s. 8.

SHP Grubu adına ve önerge sahibi olarak Mustafa Kul ilk sözü almıştır. Kul, SHP olarak 1992 yılının Şubat ayında, bu konuyla ilgili araştırma önergesi verdikleri zaman, Anayasanın 133. maddesinin henüz değiştirilmemiş olduğunu hatırlatmıştır. Bu önergeyi vermelerinin en önemli sonuçlarından birisinin TBMM’nin bu araştırmanın açılmasını kabul etmesinden sonra ortaya çıkan durumda, Anayasa değişikliğini hızlandırması ve tüm partilerin mutabakatıyla Anayasanın 133. maddesini değiştirerek, radyo-televizyon konusundaki devlet tekelinin ortadan kaldırması olduğunu vurgulamıştır.

Kendilerinin bu önergeyi vermesinde en önemli etkenin ise, Anayasal ve yasal engel olmasına karşın, özel televizyonlara yayın yapabilme hakkının nasıl tanınmış olduğunu belirlemek olduğunu belirtmiştir. Yasal olmadığı halde, Inter-Star televizyon şirketinin kurulmasında, DPT, PTT ve Kalkınma Bankası gibi kamu kuruluşlarının katkı ve yardımlarının nasıl yapıldığını ve hepsinden önemlisi, bu televizyon şirketinin yasal olup olmadığının açıklığa kavuşturulmasını amaçladıklarını ifade etmiştir.⁷⁰¹ Kul, konuşmasında önergedeki iddialarını sıralamış, komisyonun çalışmaları ve raporuyla ilgili bazı yorumlarda bulunmuştur. Bu konuda Avrupa Yayın Sözleşmesi’ne de atıfta bulunan Kul, bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

Değerli arkadaşlar, bu konuda bu televizyon şirketi “ben Türk firması değilim, yabancı bir televizyon kuruluşuyum, bu nedenle de Türk yasalarına uymak zorunda değilim. Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesine uymak durumundayım” derken, -işte Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi-Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinin hükümlerine de uymamaktadır. Bu uluslararası sözleşmeler Anayasamıza göre kanun hükmündedir. Anayasaya uygunluk veya aykırılık, bu sözleşmelerde aranmamaktadır; “bu sözleşmelere taraf olan ülkeler tarafından da, anayasaya uygunluk veya aykırılık aranmadan uyulması zorunlu” denmektedir. Bu sözleşmenin, “Yayıncının Sorumlulukları” başlığıyla 7. maddesinde şöyle diyor. “Program hizmetleri, sunuş ve içeriği bakımından, tüm unsurları, insan onuruna ve diğer insanların temel haklarına saygılı olacaktır”. Acaba, bugün Türkiye’de yayın yapan İnter Star Televizyonu bu sözleşmenin 7. maddesine uymakta mıdır? Bu 7. madde şöyle devam ediyor: “Edebe aykırı olmayacak ve pornografi içermeyecektir...” Aynı maddede gene devam edilmektedir: “Şiddet eylemini körüklemeyecek veya ırkçı, nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmayacaktır.”⁷⁰²

Kul konuşması sırasında bu konuyla ilgili bazı devlet kuruluşlarını da suçlayıcı beyanlarda bulunmuştur:

⁷⁰¹ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 15, (13.10.1993), s. 141.

⁷⁰² **A.k.**, s. 143.

Değerli arkadaşlar, bu televizyon şirketinin kuruluşundan dolayı sorduğumuz sorulardan bir tanesi şudur: PTT, bu televizyon şirketi yasal olmadığı halde, bu firmaya nasıl link hatlarını kullandırmıştır? Komisyonumuzda, bu televizyon şirketinin kuruluşunun Anayasaya, yasalara uygun olmadığını kararlaştırdıktan sonra, PTT'nin bu konuda hemen yaptırımında bulunmasına, bu konudaki komisyon raporuna uyması gerektiğine inanıyorum. Bu konuyla ilgili olarak komisyon raporumuzda, PTT Genel Müdür Yardımcılarından aldığımız bilgiler doğrultusunda şöyle denilmektedir: “PTT, sadece yayınları aktarma işlemini yapar. Bu işlem de, PTT mevzuatı çerçevesinde, kira karşılığıdır. Bu kuruluşların yasal olup olmadığına bakılmaksızın biz kanal kiralayabiliriz” deniyor. Değerli arkadaşlar, bu anlayış yanlıştır. Yasa dışı bir kuruluş, bir kamu kuruluşunun olanak sağlamasının hiçbir yasal ve haklı gerekçesi olamaz. “Bu konuda herhangi bir siyasî baskı olmuş mudur?” diye sorduğumuzda da, kesinlikle böyle bir şeyin olmadığını söylüyorlar.”⁷⁰³

Kul konuşmasında bazı kamu bankalarının ve kurumlarının bu televizyon kanalının kuruluşuna ve çeşitli yatırımlarına da dolaylı olarak katkı sağladıklarını iddia etmiştir. Kul konuşmasını bu meclis araştırmasının meclis soruşturma önergesine dönüştürülmesi gerektiğine işaret ederek tamamlamıştır:

Her akşam, toplumun büyük bir bölümünü kapsayan sosyal demokratlara, sosyalistlere, Kemalistlere, ilericilere hakaret yağdıran, küfür eden yorumcu bozması insanlar hakkında ne yapılması gerektiğine, yasa yapan bu kuruluş karar vermelidir. Yasalara aykırı olarak yayın yapan ve devletin olanaklarını usulsüzce kullanan bu televizyonun bu şekildeki yayınına son verilmesi; pornografik yayınlarıyla, düzeysiz programlarıyla, terbiyesiz haber programlarıyla toplumdaki ahlakî yozlaşmaya sebep olan bu televizyon yayınlarına müdahale etmemiz gerekiyor. Fiilî duruma göre, kanun yapmak değil, mevcut yasalara ve uluslararası sözleşmelere uygun bir şekilde yeni düzenlemelerin yapılması ve usulsüz uygulamaların hesabının sorulması gerektiğine, bunun için de bu araştırma önergesinin Meclis soruşturmasına dönüştürülmesi gerektiğine inanıyorum. Bu kanunsuzluğa, hukuksuzluğa izin verenlerin bu kanunsuz, yasa dışı kuruluşu devlet olanaklarını kullandıranların, yanlı, taraflı, ırkçı, şoven ve seviyesiz yayın yapan bu kuruluşun sorumluları hakkında yaptıklarının hesabını mutlaka vermeleri için, bu konuyla ilgili Devlet Denetleme Kurulu üyelerini, savcılarını ve ilgili bakanlarını göreve çağırıyorum.”⁷⁰⁴

Kul'dan sonra CHP Grubu adına rapor üzerinde söz alan Adnan Keskin, geçmiş yıllarda kuşkulu anlatımlarla dile getirilen yolsuzluk savlarının, kanıtlarıyla, belgeleriyle, “çiçeği burnundaki beyaz sayfa edebiyatçısı Başbakanı” kadar uzandığını savunmuştur. Siyaset adamlarının, siyasî partilerin ve liderlerin muhalefette söylediklerini iktidara geçince unutmuş davranmalarının ve partililerinin dostlarının çıkarlarını korumak amacıyla, kurumları, işlevlerini yapmadan alıkoyan

⁷⁰³ A.k., s. 144.

⁷⁰⁴ A.k., s. 148.

yaklaşımlarının, siyasete ve Parlamenteoya karşı duyulan güvensizliği doruk noktasına çıkardığını savunmuştur. Bu durum siyasî yaşamı ve kamu yönetimini “kokuşmuşluğun ve çürümüşlüğün” içine itmiştir.⁷⁰⁵ Keskin, mevcut iktidarın ve komisyon raporunun bazı yanlış olarak gördüğü tutumlarını eleştirerek konuşmasını sürdürmüştür. Bu arada Keskin ve bazı milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmıştır.

Keskin sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

*Hürriyet Gazetesinin yayınları, komisyonun unuttuğu konuya açıklık getirmiştir. Raporların altında imzası bulunan Başbakan acaba ne yaptırdı, hangi soruşturmayı başlattı; ilgili bakanlar sorunun araştırılması için mekanizmaları çalıştırdılar mı, yoksa işlerinin yoğunluğundan, yeni denge tablolarını kapsayan senaryolar yazmadan okumaya fırsat mı bulamadılar ya da Başbakanın yıldız ağası kuruluşun üzerine gitmeyi, diyet borcunu ödeme anlayışıyla uygun görmediler mi? (!) Yasal olmayan bir alanda faaliyet gösterecek olan bir kuruluşa teşvik verilmesinin nedeninin araştırılması konusu raporda yanıtıdır. Komisyon üyesi olan önerge sahibi arkadaşım, kendi özel bilgilerini Parlamenteoya vermektedir. Eğer, İnter Star’la ilişkiler düzelmeseydi, o özel bilgiler de arkadaşımın çantasında gizli kalacaktı. O özel bilgilerin komisyona verilmemesinin, komisyon raporuna eklenmemesinin sebebini merak ediyorum ve öğrenmek istiyorum.*⁷⁰⁶

Keskin konuşmasını, önergenin ve komisyon raporunun yanlış olduğunu belirterek bitirmiştir. Keskinden sonra RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal, konuşmasına komisyon raporunun bir geçiştirme şeklinde hazırlandığını ve birçok şeyin ört bas edildiğini belirterek başlamıştır.⁷⁰⁷ Erdal, Türkiye’yi maalesef medyanın idare ettiğini, genel başkanları seçtiğini, fakiri zengin ettiğini ve Refah harekâtını önlemeye çalıştığını öne sürmüştür. Televizyon sahiplerinin Refah Partisini gizlemesinin sonuç vermeyeceğini, köyleri ve evleri gezerek seslerini duyuracaklarını belirtmiştir. Televizyon kanalında gösterilmeyerek RP’nin çalışmaya teşvik edildiğini savunan Erdal, bir ay içerisinde Türkiye’nin bütün illerini, ilçelerini, köylerini gezdiklerini açıklamıştır.⁷⁰⁸

Erdal konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Tabii, burada bu gerçekleri söylemeye mecburuz. Kimin ne yaptığını söylersek, hatasını, kusurunu söylersek, bu hatalar bir daha yapılmaz. Anavatan Partisi sekiz sene iktidarda kaldı; ama, maalesef, TRT’yi kendi borazanı gibi kullandı; TRT de bunu yapmaya mecbur kaldı. Çünkü, sıkıştırdığın zaman “ben ne yapayım, yukarısı böyle emir veriyor” dedi. Muhalefette olan DYP ve SHP bundan hep şikâyetçi oldu. Biraz evvel Sayın Keskin arkadaşımızın ifade ettiği gibi, TRT basıldı, oradaki memurlar dövüldü ve ondan sonra, iktidara geldikleri zaman aynı TRT bu iki partinin borazanı oldu.*⁷⁰⁹

⁷⁰⁵ A.k., s. 149.

⁷⁰⁶ A.k., s. 153.

⁷⁰⁷ A.k., s. 154.

⁷⁰⁸ A.k., s. 155.

⁷⁰⁹ A.k., s. 156.

Bu sözlerinden sonra bazı milletvekilleri ile arasında tartışmalar yaşanmıştır. Erdal sözlerini bu araştırmanın bir soruşturmaya dönüştürülmesini temenni ederek bitirmiştir.

Erdal sonra sözü alan ANAP Grubu adına Yusuf Namoğlu, konuşmasına Mustafa Kul'un bir ifadesini cevaplandırarak başlamıştır. Kul'un, ANAP'ın 20 Ekim seçimleri öncesi reklam paralarının, bir bankanın karşılıklı yapılan reklamları vasıtasıyla ödendiği şeklinde bir ifade kullandığını hatırlatan Namoğlu, ANAP'ın reklam paralarını ödediğini, karşılığında faturasını aldığını söylemiştir. Bunların, ANAP Genel Merkezinde bulunduğunu, istedikleri anda kendisine ibraz edilebileceğini belirtmiştir. Namoğlu konuşmasını komisyon raporunda ANAP'a atfedilen iddialara karşı cevap vererek sürdürmüştür:

PTT, nasıl kanal kiralamıştır? sorusuna verilecek cevap şudur: Magic-Box International Şirketiyle PTT arasında, Türkiye ile Almanya'daki iki nokta arasında, ses, resim ve materyal nakli hakkını sağlayacak devrenin, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, kiralanmasına imkân veren protokol ile PTT'ye, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununun 1. maddesiyle, telgraf ve telefon muhaberesi tarz ve usulü için kullanılacak vasıta ve şeklin mahiyetine bakılmaksızın kullanım ve kullanıma ait kanalların tespiti yetkisi bırakılmıştır. Hatta bu uygulamanın mevzuata aykırı olduğu gerekçesiyle, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Hüsnü Akıncı adlı bir vatandaşın Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına müracaat ederek suç duyurusunda bulunması üzerine yapılan kovuşturma sonucunda, Ankara Cumhuriyet Savcılığı, takipsizlik kararı vermiştir; bu karara karşı yapılan itiraz da Kırıkkale Ağır Ceza Mahkemesinde reddedilmiştir.⁷¹⁰

Namoğlu, sözlerini televizyon yayıncılığında devlet tekeli kaldırılan anayasa değişikliği ile ilgili olarak mecliste yapılan protokole getirmiş ve bu protokole göre hemen bu konudaki tüm yasakların kalkmasını isteyerek konuşmasını noktalamıştır.⁷¹¹

Namoğlu'ndan sonra sözü (10/11) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Başkanı Yılmaz Ovalı almıştır. Ovalı, sözlerine soruşturma komisyonu ile araştırma komisyonu görevlerinin karıştırılmaması gerektiğini belirterek başlamıştır. Ovalı konuşmasını genelde komisyonu ve raporunu savunarak geçirmiştir. Komisyonun gerçekten de son derece ciddî bir araştırma yaptığını belirten Ovalı, bütün belgelerin, Komisyon üyelerinin tümünde olduğunu ve bütün kuruluşlardan alınan belgelerin bir klasör halinde tüm üyelere anında gönderildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Raporun eki olan belgeler, Başkanlıkta bulunan belgelerin aynısı da bütün üyelere sunulmuştur. Ovalı, bu konuyla ilgili olarak önerge sahiplerinin bazı şantaj kasetleri olduğu ve komisyonun bunları incelemeyeğine yönelik iddiaların yanlış olduğunu belirterek konuşmasını neticelendirmiştir.⁷¹² Ovalı'dan sonra şahsı adına söz alan İbrahim

⁷¹⁰ A.k., ss.159-161.

⁷¹¹ A.k., s. 161.

⁷¹² A.k., ss.161-163.

Kumaş, raporun 7. sayfasında, adı geçen şirketin, “stüdyo kurmak ve ihracatı taahhüt edilen film ve programlar nedeniyle, sermaye tezyidi ve bu yatırımla ilgili kullanacağı krediler için vergi, resim ve harç istisnası teşviki tanınmıştır” dendiğini hatırlatmıştır. Yine, raporun 6. sayfasının üçüncü paragrafında ise, bu firmaya yalnızca yukarıda belirtilen esasların 8. maddesi hükmü çerçevesinde ihracatı taahhüt edilen film ve programlar nedeniyle, sermaye tezyidi ve bu yatırımla ilgili kullanacağı krediler için vergi, resim ve harç istisnası teşviki tanındığını belirtmiştir:

*Belgeye konu modernizasyon projesi kapsamındaki makine ve teçhizatın gümrük giriş tarife cetvelinde gösterilen Gümrük Vergisi ve ithalde alınan diğer vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması için gümrük muafiyeti teşviki tanınmış, aynı esasların 6. maddesine istinaden de belge konusu yatırımın Kurumlar Vergisinden, 91/2 sayılı müsteşarlığımız tebliğinde belirtilen oranlar çerçevesinde muaf tutulması için yatırım indirimi teşviği tanınmıştır denilmektedir. Bu şirket böyle bir teşvik almış. Bu teşviki kim veriyor? Bakanlar Kurulu. Peki, Inter Star aynı zamanda ne yapıyor? Yayınları vasıtasıyla reklâm alıyor; ama vergiye tabi olmuyor, KDV ödemiyor; Anayasayı ve yasaları açıkça çiğniyor.*⁷¹³

Kumaş, devletin gücünün ülke üzerinde azaltıldığını iddia ederek konuşmasına devam etmiş ve Türkiye’de güçlü ve kudretli olanlara, maalesef, kanunların geçmediğini savunmuştur. Türkiye’nin sözde, kanun hâkimiyetiyle idare edildiğini ancak birçoklarının kanunları çiğnediğini söylemiştir. Devletin, yetkisini kullanmadığını, savcılarının da görevlerini yeterince yapmadığını ifade etmiştir.⁷¹⁴ Görüşmelerde son sözü şahsı adına Hasan Basri Eler almıştır. Eler, konuşmasında kimsenin sansür mekanizmaları kurulmasını ve çok sesliliği yok etmek istemediğini ancak hem nitelik, hem de yayın ilkeleri bakımından asgarî birtakım kuralların bulunması gerektiğine de inandığını belirtmiştir:

*Oysa, yasal boşluktan dolayı bugünlerde medya savaşı, ilgililerin dışında, kamuoyunu dahi rahatsız edecek şiddet ve suçlamalara dönüşmüştür. Medya birbirini mutlaka eleştirmelidir. Birbirlerinin yayınlarında veya kurumsal durumlarda yanlışlıklar, usulsüzlükler, hele yasalara aykırılıklar olduğunu saptarlarsa, bunları açıklamalıdır. Fakat, bunu geciktirmeden veya biriktirmeden yapmaları gerekir. Eleştirilerini, genel ifadelerle değil, somut örnekler üzerine yapmalıdırlar. Suçlamalarını ise, kulaktan dolma rivayetlerle değil, ciddiyetine inanılabilecek bilgi ve bulgulara dayatmalıdır. Bunları yaparken, kamu yararının gerektirdiği haller dışında, kişilerin özel hayatlarıyla uğraşmamalıdır. Hele işin içine onların ailelerini, anne, babalarını, çocuklarını bilhassa, karıştırmamalıdır.*⁷¹⁵

⁷¹³ A.k., s. 164.

⁷¹⁴ A.k., s. 165.

⁷¹⁵ A.k., s. 166.

Konuşmasında genel olarak televizyon ve radyo yayıncılığında dikkat edilmesi gereken bazı önemli hususlar üzerinde duran Eler, TRT'nin taraflı bir uygulama yaptığı, özel televizyonların yasası olmadığı halde, bakanların ve parti üst yönetimindeki görevlilerin dahi özel TV'lerin açık oturumlarına girmek için kuyruğa girdikleri, bunlara teşvik kredisi verildiği, bunların kamu kuruluşlarından reklam geliri elde ettikleri bir durumda “bir nevi defacto” tanınmanın gerçekleştiğini vurgulamıştır. TRT'nin önce, tarafsızlığıyla, uygulamalarıyla özel televizyonlara örnek olmasını isteyen Eler, bundan sonra özel televizyonlara ilişkin yasa çıkarılması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁷¹⁶ Bu konuşmadan sonra araştırma önergesiyle ilgili olarak görüşmeleri tamamlanmıştır.

2.3.9. (10/12) Esas Numaralı Meclis Araştırması

“İstanbul ilinin sorunlarını tespit etmek ve buradaki vatandaşların uygar bir düzen içerisinde yaşamasını temin etmek amacıyla” Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/12), 13.10.1992 tarihli 14. Birleşimde, Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 28 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.⁷¹⁷

Araştırma önergesinin gerekçesinde şu ifadelerle yer verilmiştir:

*İstanbul artık oturulacak ve çalışmak suretiyle mutlu olunacak bir kent görünümünden çıkmış bakımsız, güvensiz, sağlıklı ve huzursuz bir şehir görünümüne girmiştir. Bu halin devamı halinde İstanbul'u yeniden fethetmek veya yeniden kurmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İstanbul, Ulusumuzun ve Anadolu'muzun her kent ve yöresinden gelen hemşehrileriyle bir küçük Anadolu'dur. Ülke nüfusunun yüzde 15'i İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul, nüfusunun 3/4'ü gecekondu ile ve sağlıklı binalarıyla doldurulmuştur. İstanbul, atık suları, toplanmayan çöpleri, bozuk kanalizasyonları, akmayan suları ve sık sık kesilen elektrik şebekeleriyle oturulamayacak derecede kötü bir hale gelmiştir. Çevre kirliliği tehlikeli noktalara gelmiş, batık bir gemiden denize dökülen binlerce küçükbaş hayvanın neşrettiği kokular ve etrafa yaydığı zehirlerle Boğaz denizi de tehlikeye girmiştir.*⁷¹⁸

Önergede özellikle İstanbul'un bir kent havasını yakalayamamasından doğan problemler üzerinde durulmuştur. Önergenin sonucunda İstanbul'un her türlü probleminin belirlenebilmesi ve bu konularda alınabilecek tedbirler üzerine bu önergenin verildiği söylenmiştir.⁷¹⁹

Araştırma önergesine ilişkin ön görüşmelere Genel Kurulun 13.10.1992 tarihli 14. Birleşiminde başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Devlet Bakanı Akın Gönen, ANAP Grubu adına Halil Orhan Ergüder, CHP Grubu adına Mehmet Sevigen, DYP Grubu adına Ahmet Sayın, RP Grubu adına Mustafa Baş, SHP Grubu adına İbrahim Gürsoy ve şahsı adına Kemal Naci Ekşi söz almışlardır.

⁷¹⁶ A.k., s. 167.

⁷¹⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 19, Birleşim: 14, (13.10.1992), s. 60.

⁷¹⁸ A.k., s. 60.

⁷¹⁹ A.k., s. 61.

İlk sözü alan Devlet Bakanı Akın Gönen, İstanbul'un özellikleriyle ilgili bilgiler vererek içinde bulunduğu olumsuz durumlarla ilgili bazı yorumlarda bulunmuş ve bu konuda yapılacaklarla ilgili hükümetin görüşlerini dile getirmiştir. Gönen, konuşmasında şu noktalar üzerinde durmuştur:

*Hükümet olur olmaz, kentin asayiş probleminin idraki içerisinde, hemen kenti daha küçük parçalara bölelim, mahallî idare birimleriyle, merkezî idarenin taşra birimlerini halkla daha iç içe yapalım diye, Bakırköy'de ve Anadolu yakasında yeni ilçeler ve yeni belediyeleri kurduk. Bildiğiniz gibi, 1 Kasım'da, halka hizmet götürecek olan bu belediyelerin seçimini de inşallah huzur içerisinde yapacağız. Bunun yanında, yine, bildiğiniz gibi, İstanbul bir üniversiteler kentidir ve okumak için de İstanbul'a büyük göç olmaktadır, İstanbul'a okumak için gelenlerin göçünü durdurmak için de, Meclisimizde oylarınızla kabul ettiğiniz yasa gereğince, Türkiye'nin çeşitli illerinde 21 yeni üniversite açıp oralarda da üniversite kentleri yaratarak bilimsel çalışmalar yaptık. Taban fiyat uygulamamızla da, kırdan kente göçü durdurmayı; insanlarımızı, kentinde, köyünde karnı doyar, büyük kentlerde kaderini aramaya gider halden çıkarmaya gayret ettik. 10 aylık Hükümetimizin, bu büyük megapolün problemlerini çözecek bilimsel çalışmaları da sürmektedir. Bu boyuttaki çalışmalarımıza, Parlamentomuzun ve değerli muhalefet partilerimizin de katkılarını sağlamak için Meclis araştırmasının açılmasında yarar görmekteyiz. İstanbul'un problemlerini bildiğimizi, bütün gücümüzle bu problemleri çözme gayreti içerisinde olduğumuzu; İstanbul'u sevmeyi, Türkiye'yi sevmekle eşit olduğunu vurgulayarak sözlerimi bitirmek istiyorum.*⁷²⁰

Gönen'den sonra ANAP Grubu adına söz alan Halil Orhan Ergüder, konuşmasına İstanbul ve sorunlarıyla ilgili bilgiler üzerinde durarak ve kendisinin de bir İstanbullu olduğunu belirterek başlamıştır. Ergüder, konuşmasında İstanbul'un Kayseri, Malazgirt veya Kars'ta bir kültür merkezi veyahut dayanışma derneği ya da üniversite yurdu olmadığını ancak Anadolu'nun bütün şehirlerinin İstanbul'da yerleri olduğunu belirtmiştir. İstanbul'u "küçük bir Anadolu" olarak niteleyen Ergüder, şu şekilde devam etmiştir:

Benim içimde bir hicrandır, keşke ben Kayserili bir hemşeri olsaydım, keşke Trabzonlu olsaydım; o zaman İstanbulluda olacaktım. Biz şimdi İstanbulluyuz; ama bizim aramızda dayanışma yok. Öyle bir cangıl şehir olmuş ki, yukarıdaki komşuyla aşağıdaki komşu, senelerce oturuyorlar; ama görüşmüyorlar, öylesine bir soğukluk... Şehrin verdiği hastalık, bunalım sebebiyle, insanlar mutsuz... Sabah olduğu zaman, mektebine gitmek isteyen talebe, işine gitmek isteyen memur, ne yapacağım diye düşünmeye başlıyor; trafik ise felç... Bu felç olan trafik konusunda sizlere bazı rakamlar vermek istiyorum. Tasavvur buyurun, Trafiğe kayıtlı 775 bin vasıta, her gün İstanbul trafiğine giren 75 bin misafir otomobil ve otomotiv sanayinin günde 300 tane

⁷²⁰ A.k., s. 62.

yeni arabasıyla 950 bin 300 vasıta!.. Araçların egzozlarında katalizör olmadığı için çıkardığı zehirli gazlarla korna sesleriyle lastik sesleriyle insanı ambale eden bir hayat!.. Artı, deniz taşımacılığı olmasına rağmen, süratli motorlar olmasına rağmen, belediye otobüsleri olmasına rağmen, şehir trafiğe tıkanmış ve artık ilerleyemiyor.⁷²¹

Ergüder, konuşmasını İstanbul'da başına gelen olayları anlatarak sürdürmüştür. İstanbul'da artık güneşi ve gökyüzünü göremediğini, imar planları gerektiğini söyleyen Ergüder, milletvekillerine hitaben "İstanbul'u siz kurtaracaksınız veya İstanbul elden gidecek ve herhalde ben, Fatih Sultan Mehmet'in mezarına gidip 'Yeniden diril de İstanbul'u kurtaralım' diye bir dua" edeceğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁷²²

Rapor üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mehmet Sevigen, İstanbul'a olan göçlerden bahsederek maalesef bunların engellenemediğini söylemiştir:

*İstanbul'a büyük göçler oluyor. Bu göçleri engellemenin yolları, maalesef, hükümetler tarafından bulunamadı, buna bir çare getirilemedi. Bir arkadaşım, İstanbul'un Gazi Mahallesi gibi bir semtinden şehir merkezine gidebilmek için dört vasıtaya biniyor; çamur, çaresizlik, parasızlık, yolsuzluk kol geziyor ve oradaki insanların boyunlarını şehre gelmenin verdiği ezikle bükük bırakmışlar. Bir arkadaşımın annesi gelmiş ve demiş ki, "madem ki buradan işe gidinceye kadar dört saatin geçiyor, senin ne işin var İstanbul'da?.. Benim köyüm, benim yörem İstanbul'dan daha güzeldir; çünkü orada hemen şehre gidebiliyoruz." Bu şekilde Sarıgazi'deki arkadaşım da İstanbul'da oturuyorum zannediyor, Samandağ'daki arkadaşım da İstanbul'da oturuyorum zannediyor ve bu tarafta, Kemerburgaz'ın arka tarafında oturan arkadaşım da İstanbul'da oturuyorum zannediyor. İstanbul'un hizmet gelen belli başlı bir yüzü vardır; ama İstanbul'un o yüzü bile, artık yavaş yavaş biraz önce söylediğim nedenler dolayısıyla, köstebek yuvası haline gelmiştir. Kısacası, İstanbul, eğer siz sahip çıkmazsanız, buradaki komisyonlar sahip çıkmazsa, yerel yönetimlerin sahip çıkmaması yüzünden sahipsiz kalacaktır ve bu yüzden bize düşen görev, biz yaşadığımız için, yaşama umudunda olan siz arkadaşlarımızın İstanbul'a göçlerinin söz konusu olmasından dolayı bu işe hep birlikte sahip çıkmaktır, buna inanıyorum.*⁷²³

Sevigen konuşmasının genelinde İstanbul'un bir metropol olarak ele alınması gerektiği ve sorunlarına bu boyutta bakılması gerektiğine yönelik bazı yorumlarda bulunmuştur. Bu konuların yanı sıra çevre sorunları boyutunda da İstanbul'da meydana gelen olumsuz gelişmelerle ilgili bilgilerde veren Sevigen, Türkiye ekonomisinde ve sosyal yaşamında en etkin ve en büyük kent görünümündeki İstanbul'un, geçmişte, bu önemine uygun bir değerlendirmeye tabi tutulmadığını vurgulamıştır. Her gelen hükümetin İstanbul'a büyük vaatlerde bulunduğunu, fakat gerçekte yapılanların bu vaatlerin çok altında

⁷²¹ A.k., s. 63.

⁷²² A.k., ss. 65-66.

⁷²³ A.k., s. 67.

kaldığını belirten Sevigen, dileğinin mevcut Hükümetin bu gerçekleri görerek, İstanbul'a gerekli önemi vermesi olduğunu ifade etmiştir. Bakanlar Kurulunun, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartını onaylayarak 3 Ekim 1992 tarihinden itibaren uygulamaya koyduğunu hatırlatarak bu şartın takipçisi olacaklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁷²⁴

Sevigen'in konuşmasından sonra DYP Grubu adına söz alan Ahmet Sayın öncelikle önergeyi sunanlara teşekkür ederek konuşmasına başlamıştır. İstanbul'un sorunlarıyla ilgili olarak bir şiir okuyarak konuşmasını sürdüren Sayın, İstanbul'la ilgili yapılabilecekleri tek tek sıralayarak görüşlerini dile getirmiştir. Sayın ayrıca şu noktaların altını çizmiştir:

Değerli milletvekilleri, yurdumuzda görülen veya farkına varamadığımız tüm hatalar, yanlışlıklar, bozgunluklar, bütün çıplaklığıyla İstanbul'umuzda karşımıza çıkmaktadır, gözlerimiz önüne serilmektedir. Bunları teker teker incelediğimiz takdirde, bugün Türkiye'de her şeyimizi altüst eden nüfus artışı olayı, İstanbul'u en çok etkileyen sorunların başında gelmiştir ve gelmektedir. Bu nüfus patlaması karşısında bütün dengeler altüst olmuştur. Nüfus artışı, tüm Türkiye'nin İstanbul'a göçünden kaynaklanmış ve zaten başta yeterince planlanamamış olan altyapıyı altüst etmiştir. Yeterince planlanamayan imar planları, buna paralel olarak kanalizasyon, içme suyu, elektrik, ulaşım, beklemeyen ve düşünülmeyen felaketlere sebep olmuştur. İsteklere cevap veremeyen imar planları ve altyapı hizmetleri karşısında arsa yağmacılığı, gecekondü yapımları, yık-yap olayları, önüne geçilmez bir hal almış ve idareler, bu durum karşısında acze düşmüşlerdir. Bu olaylar bugüne kadar böyle sürmüş, şimdi de bütün hızıyla devam etmektedir. Bugün İstanbul'a giden arkadaşlarımız durumu daha da bariz bir şekilde görmektedirler. Çevre yolları civarında oluşan mahalleler, ülkemiz için, İstanbul'umuz için birer felaket, birer cehennem haberini vermektedirler. Plansız, programsız yerleşimler; kanalizasyondan, sudan, elektrikten yoksun altyapısız mahalleler; projesi denetimi olmayan yapılar, bu endişemizin birer kanıtıdır.⁷²⁵

Sayın, önergenin kabul edilmesi durumunda hazırlanacak olan raporun İstanbul'un sorunlarına fayda sağlayacağını temenni ederek konuşmasını bitirmiştir.⁷²⁶

Sayın'dan sonra RP Grubu adına söz alan Mustafa Baş, konuşmasına eski İstanbul, yeni İstanbul kıyaslamasıyla başlamış ve İstanbul'un ne hale geldiğini olumsuz yönleriyle anlatmıştır. Baş, daha sonra İstanbul'daki gecekondü problemlerine psikolojik ve toplumsal analizlerle bakmaya çalışmıştır.⁷²⁷ Baş bu konularla ilgili yapılabilecekleri bazı önerilerle anlatmaya çalışmış ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

⁷²⁴ A.k., s. 69.

⁷²⁵ A.k., s. 70.

⁷²⁶ A.k., ss. 71-72.

⁷²⁷ A.k., s. 73.

*Hükümet olarak, Meclis olarak tedbirler almak lazım. Yeni merkezî idarî düzenlemelere gitmek lazım. Ancak İstanbul nüfusuna sahip Batı'daki bazı ülkeler kaç tane bakanlık kurularak, genel müdürlük kurularak yönetilmektedir; 8 milyon nüfuslu İstanbul, bir tek valiyle idare edilmektedir. Sayın Vali, güvenlikle mi meşgul olsun, eğitimle mi meşgul olsun, sağlık sorunlarıyla mı meşgul olsun, protokolle mi meşgul olsun?.. Elbette ki, 8 milyon nüfuslu İstanbul'un sorunlarını bir tek valinin takip etmesi çok zordur, İstanbul'da yeni bir idarî yapılaşmaya gitmek gerekmektedir. Gerekirse, birkaç şehir halinde bölünmesi gerekmektedir. Tabîî, Hükümetin, ilçeler ihdas ederek, idarî birimleri küçültmesi gayet güzel, isabetli bir olaydır; ama genelde İstanbul'un il olarak da, bu şekilde ele alınması gerekmektedir. Mahallî yönetimlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bütün bunların olabilmesi için, elbette bir Meclis araştırması komisyonunun kurulması gerekmektedir.*⁷²⁸

Baş'tan sonra SHP Grubu adına söz alan İbrahim Gürsoy, konuşmasında nüfus artışı ve büyüme açısından Türkiye'nin kentleri arasında ilk sıralarda gelen İstanbul'un ülkenin içinde bulunduğu sorunların birkaç katını bünyesinde taşıdığını belirtmiştir. Gürsoy, gelişen her dünya metropolü gibi, İstanbul'un da, kentleşme sürecinde, bu metropollerin yaşadığı büyüme, yönetim, konut, ulaşım, altyapı, kentsel hizmet ve benzeri sorunları yaşadığını ifade etmiştir. Gürsoy konuşmasında parti olarak İstanbul'un sorunlarına ürettikleri projelerden bahsetmiş ve bu projelerin hayata geçirilmesinin önemi üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur.⁷²⁹ Bu projeleri açıklarken bazı milletvekilleriyle arasında tartışmalar çıkan Gürsoy konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Artık kabul etmek gerekir ki, sorunları kim yaratmış olursa olsun, bugün bunlar önümüzdedir. İstanbul yerel yöneticileri ve valiliği, Hükümetimizin desteğiyle bu sorunları aşmaya çalışmaktadır. Ancak, bu çabalar, mevcut yerel yönetim yapılanması değiştirilmeksizin yeterli olmayacaktır. Nitekim, partimiz, bu zorlukların bilincinde olduğundan, son genel seçimler öncesinde, yerel yönetimlerin yeniden yapılanmasına yönelik bir projesini kamuoyunun tartışmasına sunmuştur. Yaşanan sorunlar, Türk yönetim sisteminin artık İstanbul'a çok dar geldiğini göstermektedir. Açıkça görülmektedir ki, 3030 sayılı yasayla düzenlenen Büyükşehir belediye sistemi de bir çözüm yolu olmaktan uzak bulunmaktadır.*⁷³⁰

Gürsoy'dan sonra şahsı adına söz alan Kemal Naci Ekşi, konuşmasında İstanbul ile dünyadaki bazı büyük kentler arasında kıyaslamalara gitmiş ve buradan yola çıkarak İstanbul'un bazı problemlerini tespiti çalışmıştır.⁷³¹ İstanbul'daki belediyelerin kaynak yetersizlikleri ve belli bazı sorunlarına eğilen Ekşi, bu problemlerin çözülmesini umduğunu belirterek ve konuşmasını şu şekilde noktalamıştır:

⁷²⁸ A.k., ss. 74-76.

⁷²⁹ A.k., ss. 77-80.

⁷³⁰ A.k., s. 81.

⁷³¹ A.k., ss. 81-84.

İstanbul'un kaynağı, İstanbul'un içerisinde var. Sayın Orhan Ergüder'in belirttiği gibi, Boğaz sınırlarının arkası, İstanbul'daki Hazine, belediye, vakıf arsaları, İstanbul Belediyesi'nin iyi yönetimle üretebileceği arsalar, emlaktan kazanılan rantların belediyeye aktarılmasının yolunun bulunması, İstanbul için yeterli kaynağı temin edecektir. İstanbul'da iyi yönetim için kadro da var; ama, işte bütün bunlar -bizim araştırma önergesi vermekteki amacımızda bu zaten- enine boyuna, detayıyla, kurulabilecek bir İstanbul komisyonunda tartışılmasıyla meydana çıkacaktır. İstanbul'un kurtarılması için bir siyasî irade gereklidir. Eğer bu Meclis -ki herkes hemfikir- bu siyasî iradesini ortaya koyarsa, İstanbul'un sorunları rahatlıkla çözülebilir. Biz, bu sorunların çözüleceği ve kaynağın da, kadronun da var olduğu inancındayız; bu önergeyi de o inançla verdik.⁷³²

Bu konuşmalardan sonra oturum başkanı ön görüşmelerin bittiğini söylemiştir. Daha sonra yapılan oylamada meclis araştırma önergesinin açılması kabul edilmiştir. Meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama yapılarak bu oylama sonucunda da komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması da oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Ayrıca, Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu oylanarak kabul edildikten sonra ön görüşmeler bu şekilde tamamlanmıştır.⁷³³

“İstanbul İlinin Sorunlarını Tespit Etmek ve Buradaki Vatandaşların Uygar Bir Düzen İçerisinde Yaşamalarını Temin Etmek Amacıyla” Kurulan Meclis Araştırma Komisyonuna (10/12) aşağıdaki üyeler Genel Kurulun 24.11.1992 tarihli 30. Birleşiminde seçilmiş ve bir gün sonra da görev dağılımı yapılmıştır.⁷³⁴

DYP(5)	
Nevfel Şahin	Çanakkale
Rıfat Serdaroğlu	İzmir
Münif İslamoğlu	Kastamonu
Ahmet Sezal Özbek	Kırklareli
Ali Eser (Başkan)	Samsun
ANAP (3)	
İmren Aykut	İstanbul
Halil Orhan Ergüder (Başkanvekili)	İstanbul
Sabri Öztürk	İstanbul
SHP (2)	
İbrahim Gürsoy (Sözcü)	İstanbul
Şahin Ulusoy	Tokat
RP(1)	
Mustafa Baş (Kâtip)	İstanbul
CHP (1)	
Mehmet Sevigen	İstanbul

⁷³² A.k., s. 84.

⁷³³ A.k., s. 84.

⁷³⁴ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 30, (24.11.1992), s. 260 ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 31, (25.11.1992), s. 326.

Komisyonun görev süresi 24.3.1993, 24.5.1993 ve 10.10.1993 tarihlerinden geçerli olmak üzere üç kere üç ay sürelerle uzatılmıştır.⁷³⁵

Araştırma önergesi ve Komisyonun hazırladığı rapor üzerindeki görüşmelere 19.10.1994 tarihli 21. Birleşimde başlanmıştır. Görüşmelerde öncelikle raporun okunup, okunmaması oylanmış ve okunmaması yönünde karar alınmıştır. Rapor atmış sayfadan oluşmuştur. Raporda öncelikle komisyonun çalışmalarına ilişkin olarak genel bir bilgi verilmiştir. Raporun yedi ana başlığa bölündüğü ve bu bölümlerden her birinin iki komisyon üyesi tarafından incelendiği ve raporun bu şekilde hazırlandığı belirtilmiştir.⁷³⁶ Rapor İstanbul'un tarihçesi ile demografik durumu hakkında geniş bir istatistikî metinle başlamıştır. Özellikle İstanbul'un demografik durumunu açıklayan bölümde, İstanbul'la ilgili Cumhuriyet dönemindeki her türlü sosyal, iktisadi ve demografik konulardaki istatistikî bilgiler geniş şekilde verilmiştir. Bu bölümde İstanbul'un sorunlarının da bir profili vermeye çalışılmıştır.⁷³⁷ Bu bağlamda İstanbul'un göç sorunu şu şekilde dile getirilmiştir:

Tüm bu yalın gerçekler yanında, ulusal düzeyde bazı önlemlerin alınamamış olması da göçün önlenememiş olmasında pay sahibidir. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

1- Ulusal kalkınma planları ile bağlantılı bölge planlarının yapılıp uygulamaya konulmaması,

2- İstanbul gibi metropoliten nitelikli kentler çevresinde uydu kentlerin oluşturulamaması,

3- Özendirme önlemlerine ülke genelinde dengeli endüstrileşmeyi sağlayacak şekilde işlerlik kazandırılmaması,

4- Hayvancılığın yapıldığı bölgelerde, bu alanda batı standartlarına uygun hayvancılık projelerinin geliştirilip yerleştirilmesinin sağlanamaması, hayvan ihracatının özendirilememesi,

5- Tarım ve hayvancılık yapılan bölgelerde tarıma ve hayvancılığa dayalı emek-yoğun endüstri kuruluşlarına Devlet desteğinin sağlanamaması,

6- El sanatlarının yeterli düzeyde geliştirilip desteklenmemesi,

7- Ülkenin göç veren bölgelerindeki pazar olma özelliklerine sahip kent ve kasabaların çevre ülkelerle yapılan ticarî etkinliklerde bir ticaret merkezi konumuna getirilmek üzere depo, antrepo, havaalanı ve liman gibi tesislerle donatılmaması,

⁷³⁵ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 11, (5.10.1993), s. 305.

⁷³⁶ S. Sayısı: 689, "Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 28 Arkadaşının, İstanbul İlinin Sorunlarını Tespit Etmek ve Buradaki Vatandaşların Uygar Bir Düzen İçerisinde Yaşamalarını Temin Etmek Amacıyla Anayasa'nın 98 inci, 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/12) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu," **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 21'in sonuna ekli, (19.10.1994), ss. 3-5.

⁷³⁷ **A.k.**, ss. 8-17.

8- Göçün önlenmesi için ülke düzeyinde gerekli yatırımlar için iç ve dış maddi kaynak sağlanamaması,

9- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yeterli güven ortamının meydana getirilememesi.⁷³⁸

Raporda daha sonra İstanbul'un tüm sorunları ayrı başlıklar halinde kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu bölümlerde özellikle ulaşım ile ilgili problemler çok yönlü olarak ele alınmış ve İstanbul'da trafiğe çıkan arabalarla nasıl ve ne gibi bir yöntemle belli bir düzenleme getirilebileceğine ilişkin bazı önerilerde yer almıştır. Bu konuda yapılabilecek olanların bir listesi de çıkartılmıştır.⁷³⁹ Bu bağlamda ele alınan konulardan olan sağlık sorunları şu şekilde irdelenmiştir:

*İstanbul'da endüstrileşme ve buna bağlı çevre değişiklikleri, sağlıksız kentleşme, altyapı yetersizliği ve nüfus hareketleri sağlık sorunlarını olumsuz yönde etkilemekte ve çözümünü güçleştirmektedir. Halkın sağlığını tehlikeye düşüren risk etmenleri her geçen gün büyük bir hızla artmakta buna karşılık sağlık hizmetleri, bunları karşılayacak düzeyde ve şekilde büyüyüp etkili olamamaktadır. İstanbul'da sağlık kurum ve kuruluşları il genelinde düzenli şekilde dağılmamış olup bazı merkezlerde toplanmıştır. Bazı ilçelerdeki sağlık kurumu ve yatak sayısı gereksinimlere cevap vermezken bazılarında birbirine uzaklığı bir kaç kilometreyi geçmeyen binlerce yatak kapasiteli sağlık kurumları vardır. İstanbul'da özellikle hızla büyümekte olan yerleşim yerlerine hitap edecek sağlık kurum ve hizmetlerinin ciddi şekilde ele alınması gerekmektedir. İstanbul'un çağdaş, modern bir kent haline getirilebilmesi, bütün sorunları zincirleme olarak ele alınıp sistemli bir şekilde çözümlenebilmesine bağlı olmakla birlikte, sağlık hizmetlerinin en ücra köşelere kadar etkili ve düzenli bir şekilde yayılması bütün sorunların önünde gelmektedir. Zira ruh ve beden sağlığının arzu edilen düzeyde denetlenemediği, insan sağlığının güvence altına alınamadığı bir yerde, diğer sorunların istenilen şekilde çözümlenebilmesi çoğu zaman olanaklı değildir. Bu nedenle İstanbul'un sağlık sorunlarının planlı bir şekilde çözüme kavuşturulması, kaynakların etkin olarak kullanılması, bunun içinde doğru ve yeterli bilgi ve verilerin toplanması gerekmektedir. Tedavi kurumlarındaki polikliniklere kapasitenin üstünde hasta başvurmaktadır. Uzmanlık hastaneleri nitelik ve nicelik yönünden yetersizdir. Kalp damar hastalıkları gibi derhal müdahale gerektiren hastalıkları olanlar için oldukça sıkıntılı durumlar doğmakta, ameliyat günü bazen hastanın yaşamını riske sokabilen bir süre sonrası için verilebilmektedir. Kentteki sağlık ve tedavi kurumları değişik kuruluşlara ait olduğundan, hasta istediği veya kendisine en yakın sağlık ve tedavi kurumuna başvuruda bulunamamaktadır. Yine aynı nedenden, bazı hastanelerde boş yatak yokken, diğerlerindeki boş yataklara hasta göndermek olanaklı olamamaktadır. Bugünkü sistem içinde var olan tedavi kurumları arasında bir eşgüdüm ve işbirliği sağlanamamıştır.*⁷⁴⁰

⁷³⁸ A.k., ss. 12-13.

⁷³⁹ A.k., ss. 17-22.

⁷⁴⁰ A.k., s. 39

Bu bağlamda raporda İstanbul'un sorunlarının çözülmesinde kısa, orta ve uzun vadede yapılması gerekenler belli bir sıra dahilinde verilmiş ve bu konuda yapılabilecekler ayrıntılı bir şekilde ve finansmanın da nasıl sağlanabileceği belirtilerek verilmiştir. Bununla beraber genel olarak İstanbul'daki yönetim örgütlenmesi ve işleyişinde ne gibi aksaklıklar olduğu ve bunların nasıl çözülebileceğine ilişkin de belli bölümler bulunmaktadır.⁷⁴¹ Bu çözüm önerilerinden biri şu şekilde dile getirilmiştir:

*Çağdaş sistemlerin kullanılması, deniz ulaşımına ilişkin yolculuk süresi, ücret, konfor, sıklık, güvenilirlik gibi faktörlerin iyileştirilmesi durumunda deniz yolu taşımacılığının cazip hale getirilip kent içi yolculuklarda deniz yolundan yararlanma oranının artırılması mümkün olabilir. İnsanların deniz yolları terminallerine ve indikten sonra gidecekleri yere ulaşana kadar kullanmak zorunda oldukları diğer ulaşım sistemlerinin yukarıda bahsedilen faktörleri iyileştirilmedikçe, yalnızca deniz yolu ulaşımına ilişkin faktörlerde yapılacak iyileştirmeler sınırlı etki yapacaktır. Bu nedenle kent içi ulaşım bir bütün olarak ele alınmalı, diğer sistemlere göre hemen hemen her bakımdan avantajlı olan su yolu ulaşımı ve raylı ulaşımın payını artırmayı öngören kombine taşıma sistemini içeren bir "Kent İçi Ulaşım Planı" hazırlanıp uygulamaya konulmalıdır. Bu plan deniz ulaşım terminallerine hızlı ve kolayca gidilebilecek şekilde oluşturulmalı, kara trafiğini de olumsuz etkileyen tek merkezli deniz yolu sistemi, Boğaziçi ve Marmara kıyı şeridinde açılacak yeni iskele ve hatlarla çok merkezli hale getirilerek yaygınlaştırılmalıdır.*⁷⁴²

Raporda bir sonuç bölümü bulunmamakla birlikte, son bölümde finansal kaynaklar anlamında İstanbul'un sorunlarının çözümünde nasıl bir yöntem uygulanabileceği tartışılmış ve bu konuda yapılabilecekler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda imar konusundaki çözüm önerileri şu şekilde sıralanmıştır:

İmar Kanununun 7'nci maddesinde özel parselasyona dayalı ve hisseli satış işlemleri yasaklanmış ve bu yasak dışında kalan istisnalar belirlenmiştir. Ancak, madde metninde bulunan "İmar Planı Olmayan Yerlerde" ifadesi, hisseli satışların sadece imar planı olmayan yerlerde yasaklandığı biçiminde algılanmaktadır. Bu nedenle madde metninden 'İmar Planı Olmayan Yerlerde' ifadesi çıkarılarak bu konudaki tereddütlere son verilmeli ve kanunda belirtilen istisnalar dışında her türlü yapılaşma amacı ile arsa ve parselleri hisselerle ayıracak özel parselasyon planlanan ve/veya satış vaadi sözleşmelerinin yapılması kesinlikle yasaklanmalıdır. Ayrıca, hisseli satış işlemleri yasaklanmış olmasına rağmen, mahkemelerce, her tür satış ve devir işlemlerinin gerçekleştirilmesine yönelik kararlar alınmakta veya özel parselasyona dayalı olarak alınan tapusuz arazi gösterilerek tescil davası açılmaktadır. Bu durum ise

⁷⁴¹ A.k., ss. 50-54.

⁷⁴² A.k., s. 21.

doğal olarak kaçak yapılaşmayı teşvik etmektedir. Bu tür uygulamaları önlemek amacıyla madde metnine 'Mahkemelerce istisnalar dışında hisse devir ve temlikini gerektiren kararların alınamayacağı' hükmü eklenmelidir. Yürürlükteki 3194 sayılı imar Kanununun 27'nci maddesinde belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan bütün köy yerleşik alanlarında yapılacak yapılar için yapı ruhsatı ve kullanma izni aranmayacağı belirtilmektedir. Ancak bazı köylerin onaylı imar planları bulunmaktadır. Bu nedenle kanun metninin sadece imar planı olmayan köyleri kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve uygulama farklılıklarının giderilmesi gerekmektedir. İmar Kanununun 32'nci maddesinde yer alan ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan ve yapılmakta olan yapılarla ilgili yapılacak işlemleri belirleyen hükümler yeterince açık değildir. Bu durum çeşitli tereddütlere yol açmaktadır. Bu nedenle madde metninin yeniden düzenlenmesi, yıkılması ve ıslah edilmesi gereken yapılar ile yürürlükteki kanun, imar planı ve mevzuata uygun olarak ruhsata bağlanabilecek yapılar, işlemlerle ilgili sürelerle birlikte ayrı ayrı ve net olarak belirtilmeli, yapının durdurulmasına ilişkin esaslar tespit edilerek durdurma kararı alınan yapılara devam edilmesi halinde ne şekilde işlem yapılacağı, iskân edilmiş olanların hangi sürede ve nasıl tahliye edileceği hükme bağlanmalı ve cezaî müeyyideler açıklanmak suretiyle konuya netlik kazandırılmalıdır. Bu maddede ruhsatsız yapıların o andaki durumunun ilgili idarece tespit edileceği, yapı tatil zaptı düzenleneceği ve inşaatın mühürlenerek durdurulacağı, tebligattan sonra inşaatı devam edilmesi halinde, bu kısımlar için herhangi bir karar alınmasına gerek kalmaksızın derhal yıkıma geçileceği, yıkım masraflarının mal sahibinden tahsil edileceği hükümleri yer almalıdır. Ayrıca, başkasının arsa veya arazisi üzerine yapılan veya yaptırılan yapılar ile hisseli arsa veya araziler üzerinde tüm hissedarların muvafakati alınmaksızın yapılan veya yaptırılan yapıların, ilgili idarenin tespiti veya arsa veya arazi sahibinin veya hissedarlardan birinin başvurusu üzerine başka hiçbir karar gerekmeksizin ilgili idare tarafından üç gün içinde yıktırılacağı mutlaka madde metnine ilave edilmelidir.⁷⁴³

Raporun en sonunda ise birçok rapordan farklı olarak iki sayfalık bir kaynakça da hazırlanmıştır.⁷⁴⁴

Görüşmelerde sırasıyla önerge verenler adına Halil Orhan Ergüder, ANAP Grubu adına İmren Aykut, SHP Grubu adına İbrahim Gürsoy, RP Grubu adına Mustafa Baş, DYP Grubu adına Ali Eser, Hükümet adına İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, şahısları adına Tunca Toskay ve Ali Oğuz söz almışlardır. İlk sözü önerge verenler adına alan Halil Orhan Ergüder, konuşmasına İstanbul'daki hava kirliliğinin oluşturduğu tehdidi bazı ölüm istatistikleri vererek geniş çaplı olarak anlatarak başlamıştır. Ergüder sözleri arasından şunlar dikkat çekicidir:

⁷⁴³ A.k., ss. 35-36.

⁷⁴⁴ A.k., ss. 56-58.

Efendim, İstanbul'un ve İstanbul'da yaşayan insanların yaşama haklarının bulunduğu, 1948'lerde çıkmış olan Birleşmiş Milletler genelgesinde vardır. Yaşama hakkı, en mukaddes bir haktır; bu, Anayasanın içinde de meknuz. Yaşamak istiyorum... Bakın, ölme hakkını daha hukukçular veremiyorlar; ama, yaşama hakkını veriyorlar. O halde, İstanbullular veya İstanbul'un mozaikğinde dolayısıyla bulunanlar, bütün Türkiye; İstanbul'un bir küçük Anadolu olduğunu iddia ediyorum. Binaenaleyh, bütün Türkiye'nin İstanbul'da yaşama hakkını nasıl elinden alırsınız; kabil bir menfaat, basit bir menfaat için bizi ölüme nasıl mahkûm edersiniz. Hava kirliliğinin sebebi, yüzde 79 vatandaşımın, münasebetsiz ve pis, kömür diye şahit gösterilecek kömür yakmasından mütevellittir; geri kalanı doğalgaz, geri kalanı da fuel-oildir. Yüzde 79 yanan bu kömürlerdeki kalori düşüklüğü sebebiyle, İstanbullular hâkimsiz, mahkemesiz, hapishanesiz ölüme mahkûm oluyorlar. Bu bir cinayet! Bunu nasıl yaparsınız?! Bizi yönetenler bunu nasıl yapar?! Mademki, Allah bizi dünyaya getirdi, yaşama hakkımız var; Allah'a karşı geliyorsunuz. Efendim, Maliye Bakanından cevap "ithalat yaparsam 400 milyon dolar gidecek" diyor. Yahu senin şurada devlet idaresinde ihmal, tescilli ve suistimale milyarlar gidiyor. Ne olur yani; İstanbul'a 400 milyon dolar versen de İstanbul kurtulsa. (ANAP sıralarından "bravo" sesleri, alkışlar) İşte bu terslik sebebiyle, İstanbullular, yargısız, infazsız, hâkimsiz ölüme mahkûm. Muhterem arkadaşlar, İstanbul'u kurtarmak mecburiyetindeyiz. Türkiye Cumhuriyetinde İstanbul haritasında bir ufûnet vardır; devamlı irin çıkartıyor. Oradan çıkan pislik, kan pislîği ve irin bütün Türkiye'ye yayılıyor. Sağlık Bakanı söylemekten çekiniyor; ama söylemesine lüzum yok, biz biliyoruz. Koleradan, tifüsden insanlar ölmeye başladı. Geçenlerde, doktor arkadaşım, grupta anlattı, bağırsak enfeksiyonu deyip geçiyorsunuz... Ne alakası var; vatandaşlar mikroptan ölüyor -enteresan bir şey- Beşiktaş Futbol Takımı forvetlerinden bir delikanlı da hasta yatıyor, ondan da şüphelenmeye başladım şimdi, devamlı serum veriyorlar, olabilir, Allah muhafaza. O halde, sağlığa bu kadar ehemmiyet verilmeyen bir memlekette, niye oturuyoruz; göç mü yapalım; hayır. Hükümetleri yola getireceğiz, Cumhurbaşkanına rica edeceğiz; Başbakanı, politik çalışmaları dışında kalan zamanlarında, gelip biraz da bizi dinlemesini rica edeceğiz...⁷⁴⁵

Ergüder, yaşama hakkının önemine ilişkin felsefi temelde ve BM'nin bazı kararlarını örnek göstererek değinmiş ve İstanbul'daki insanların bazı problemlerine dikkat çekmiştir.⁷⁴⁶

⁷⁴⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 21, (19.10.1994), ss. 25-26.

⁷⁴⁶ A.k., s. 26.

Ergüder'in konuşmasının belli bölümleri Ergüder ile bazı milletvekilleri arasındaki tartışmalar nedeniyle kesilmiştir. Ergüder, konuşmasında kendi partileri içerisinde İstanbul'un sorunlarına ilişkin aktarılabilecek bazı kaynaklarla ilgili olarak yapılan toplantılar hakkında bilgi vermiş ancak bu konularda bir uzlaşma sağlanamadığını belirtmiştir. Ergüder ayrıca İstanbul'a girme, barınma ve yerleşme ile ilgili bazı yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Aksi takdirde bu şekilde giderse yerli ve yabancı göçünün İstanbul'u yakında yaşanmaz hale getirebileceğine ilişkin kaygılarını dile getirmiştir.⁷⁴⁷ Ergüder, konuşmasını diğer konuşmacıların vaktini çalmamak için kısa kestğini belirterek bitirmiştir.

Ergüder'den sonra ANAP Grubu adına söz alan İmren Aykut, konuşmasının başında İstanbul'un tarihi öneminde atıfta bulunmuştur. Aykut, şu konuşmayı yapmıştır:

*İstanbul, çeşitli uygarlıkların kültür izleriyle örülmüş bir dünya kenti idi; öyle ki, sanayi devriminden önce, Londra, Paris, Roma ile birlikte Avrupa'daki dört başkentten bir tanesiydi; her türlü bozulmalara rağmen, dünyada en güzel doğal yapıya sahip kentler içinde, Rio de Janeiro ile birlikte birinci, tarih ve kültür mirası birikimi açısından da Roma ile birlikte yine birinci sıradaydı. Bugün ise, dev boyutlardaki kontrolsüz ve başboş büyümenin iyi yönetilememiş, iyi yönlendirilememiş ve maalesef denetlenememiş olması şehri hızla yozlaştırmış, gerek kendi insanlarımızı gerek dünya insanlarını büyük bir tarih ve kültür mirasından, eşsiz doğa güzelliklerinden mahrum kalma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Koşullar öyle bir noktaya gelmiştir ki, bu şehirde yaşayan insanlar, en tabii hakları olan çağdaş imkânları bulmak şöyle dursun, hayatta kalabilmek için en zarurî ihtiyaç olan hava ve sudan da mahrum kalmışlardır. İstanbul, alarm vermektedir. Eğer, çok acil tedbirler alınmazsa, bu şehir, 2000'li yıllara girerken utanç verici insanlık dramlarına sahne olacak, pislik ve bulaşıcı hastalıkların getireceği felaketlerle tarihe geçecektir. Herhalde, böyle bir sonuç da, içinde bulunduğumuz bu Parlamento ve ülkeyi yöneten bu Hükümet için bir şeref olmayacaktır. Her türlü siyasî hesabı, her türlü siyasî rekabeti bir tarafa bırakıp, büyük ve tarihî bir sorumlulukla İstanbul'a eğilmemiz gerekmektedir.*⁷⁴⁸

Aykut konuşmasında daha sonra İstanbul'un tarihi seyir içerisinde nüfus, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte binlerle ifade edilen sorunlara nasıl ulaştığını ayrıntılarıyla açıklamıştır. Aykut ayrıca şu konulara da değinmiştir:

İstanbul'un, bugün, aşırı bir çekim merkezi olmasında, şüphesiz, ekonomik imkânları en önemli unsur olmuştur. Ülke endüstrisinin yüzde 34'ü ve üretilen katma değerın yüzde 32'si İstanbul'da gerçekleşmektedir, vergi gelirlerinin yüzde 40'ını tek başına İstanbul sağlamaktadır. Kentte, 7 bin fabrika, 1 milyondan fazla işçi, ticaret odasına üye 153 892 iş yeri, 450 bin esnaf, 1 300 banka şubesi bulunmaktadır. Endüstri sektöründeki istihdamın 1/3'ünü, ithalatın

⁷⁴⁷ A.k., ss. 26-27.

⁷⁴⁸ A.k., s. 27.

1/3'ünü ve ihracatın da 1/5'ini sadece İstanbul gerçekleştirmektedir. Batı Avrupa ülkelerine yönelen iş gücü göçünün 1980'li yıllarda düşmüş olması, doğu ve güneydoğuda terörün artması ve bu ekonomik özellikleri ve avantajları nedeniyle bu insanların tümüyle İstanbul'a yönelmelerine sebep olmuştur. Bütün bu gerçekler yaşanırken, ne yazık ki, yetkili ve etkili çevreler tam bir duyarsızlık ve bilinçsizlik içinde olmuşlar, gecekondulara su ve elektrik vererek, popülist politikalarla yollar yapıp, aflar çıkararak bu göç olayını daha da çok teşvik etmişlerdir. Nüfusu her yıl yaklaşık 500 bin artan 1 milyon işçisi 500 bin esnafı 1,5 milyon öğrencisi 1 milyon aracı ve 5 milyon günlük yolcu sayısı olan bir kentte; trafik ve ulaşım sorununun hangi boyutlarda olduğunu ve insanların günlük yaşamlarını nasıl bir işkence haline dönüştürdüğünü anlamak da güç değildir.⁷⁴⁹

Konuşmasını yoğun bir şekilde verilere dayandıran Aykut, İstanbul insanının yaşadığı psikolojik buhranlara değinmiş ve İstanbul'a yapılmayan/yapılamayan yatırımların bu buhranların artmasına zemin hazırladığını ve hızlandırıldığını savunmuştur. Bu durumu insana verilen değer bağlamında değerlendiren Aykut sözlerini şu şekilde bitirmiştir:

*Buradan, Sayın Cumhurbaşkanına da sesleniyorum: Bu sorun, devletin en yüksek makamının özel olarak el atması gereken vahim bir noktaya gelmiştir ve maalesef, çok üzülererek ifade ediyorum ki, İktidar Partisine mensup milletvekillerinin, bu kadar önemli bir sorunun konuşulduğu toplantıda mevcut olmamaları, bu soruna ne kadar gayri ciddî baktıklarını da ifade etmektedir.*⁷⁵⁰

Aykut'tan sonra SHP Grubu adına söz alan İbrahim Gürsoy, verilerle İstanbul'un Türkiye ekonomisindeki önemine değinmiştir:

İstanbul, Türkiye'mizin en büyük şehri olması yanında, Avrupa ve dünyadaki kentler arasında da, büyüklüğüyle kendisinden söz ettiren bir kentimizdir. İstanbul, bugün, 10-12 milyona varan nüfusu, 5733 kilometrekarelik yüz ölçümü, 32 ilçesi, 226 köyü, 54 belediyesi ve 641 mahallesıyla bir dünya metropolüdür. İstanbul, en fazla sanayileşmiş ve kentleşmiş olan Marmara Bölgesinde yer alan, ülkemizin en büyük kenti ve en büyük metropolüdür. Türkiye nüfusu, yılda, yüzde 2,4 oranında artarken, İstanbul'un yıllık nüfus artış oranı yüzde 4,4'tür. Türkiye'de, çalışan nüfusun yüzde 50'sinin tarım sektöründe çalışmasına karşın, İstanbul'da çalışanlar, hizmet ve sanayi sektörlerinde yoğunlaşmıştır; İstanbul'da, hizmet sektöründe çalışanların oranı yüzde 59; sanayi sektöründe çalışanların oranı ise yüzde 35'tir. İstanbul'un, ülke imalat sanayisindeki payı, yüzde 34'tür. Ayrıca, ülke ticaretinin yüzde 55'i de İstanbul'da yapılmaktadır. Dünya metropolleri sıralamasında, 1980'li yıllarda, gelişmiş ülke kentleri ilk sıraları alırken, 2000'li yıllarda, ilk 10'a girecek kalabalık kentler arasında, geri kalmış ülkelerin kentleri yer alacaktır. İstanbul, Kahire, Bombay gibi. Tarihiyle kültürüyle doğal görünümüyle bu ihtişamlı kentimizin, bugünkü nüfus artışı ve

⁷⁴⁹ A.k., s. 29.

⁷⁵⁰ A.k., s. 32.

*buna bağılı olarak artan sorunlarıyla, sadece Türkiye'nin değil, dünyanın en sorunlu kentleri arasında yer alacağı kesindir. Bugünlerde, İstanbul'un nüfusunun 10-12 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. 779 500 kilometrekarelik bir ülkenin, her 6 vatandaşından 1'inin, bu kentte, üretime ve tüketime katılması, elbette ki, ülkemizin, var olan kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını önleyecektir.*⁷⁵¹

Gürsoy, konuşmasını ANAP iktidarının İstanbul'un sorunlarına yeterince eğilmediği noktasına getirdiğinde Gürsoy ile bazı ANAP'lı milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmıştır. Gürsoy, SHP olarak İstanbul'un problemlerini madde madde ortaya koyduklarını belirterek bunlardan ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Rakamlar açısından, raporda da belirttikleri üzere İstanbul'un sağlıklı kentleşme yönüyle hiçbir olumlu veriye sahip olmadığını hatırlatan Gürsoy, mevcut çalışmaların, bu verilerin tersine çevrilmesi açısından, daha önce de atılan adımlarla birlikte çok önemli bir başlangıç olduğu inancını taşıdığını vurgulamıştır. Sorunları kimin yarattığından ziyade bu sorunların çözümüne odaklanmanın önemine değinerek konuşmasını tamamlamıştır.⁷⁵²

Gürsoy'dan sonra RP Grubu adına söz alan Mustafa Baş, İstanbul'un doğal ve tarihi güzellikler olarak dünyanın en güzel şehri olduğunu ancak getirilen hizmetler noktasında değerlendirildiğinde aynı şeyin söylenemeyeceğini savunmuştur:

*İstanbul'dakine benzer şehircilik, İstanbul'dakine benzer imar, İstanbul'dakine benzer altyapı, İstanbul'dakine benzer ulaşım, İstanbul'dakine benzer su, İstanbul'dakine benzer çevre temizliği gibi konularda İstanbul'dakine benzer bir şehir arayacak olsak, herhalde yüzümüzü Batı'ya değil; Afrika'ya çevirmemiz, Afrika Kıtasında böyle bir şehir bulabilmemiz mümkün olacaktır. Şunu söylemek istiyorum ki, tabii ve tarihî güzellikler itibarıyla dünyanın en güzel bir şehrini, insan eliyle, yönetimlerle, maalesef, dünyanın en geri şehirleri arasına bırakmış bulunmaktayız... Bu problemlerin en başında, Komisyon Raporunda da ifadesini bulan, herkesin de ittifak ettiği göç konusu gelmektedir. İstanbul, bugün 12,5 milyona yaklaşan nüfusuyla -evet, gerçek nüfusu 12,5 milyona yaklaşmıştır İstanbul'un- birçok Avrupa kentinden, ülkesinden daha büyük bir şehir haline gelmiştir. Bir şehre göç gelebilir, bir şehrin nüfusu artabilir; fakat göçle, nüfus artışıyla orantılı olarak hizmetler artmıyorsa, gelmiyorsa, gelişmiyorsa, işte, orada problemler başlıyor demektir. İstanbul'un göç almasının ana sebebi, Türkiye'de iç barışın temin edilememesi, -terör hadiseleri- ekonomik geri kalmışlık ve bölgeler arasındaki dengesizliktir. Buna, özentî ve psikolojik sebepleri; yani, 'öl, büyük şehirde; kal, büyük şehirde' düşüncesini de ilave edebiliriz.*⁷⁵³

⁷⁵¹ A.k., ss. 32-33.

⁷⁵² A.k., s. 35.

⁷⁵³ A.k., ss.35-36.

İstanbul'un imar, trafik ve endüstri orijinli problemlerinin aldığı içinden çıkılmaz duruma işaret eden Baş, konuşmasında özellikle İSKİ skandalı örneği eşliğinde belediyelerde yaşanan yolsuzluklara getirmiş ve bundan sonra bazı milletvekilleriyle tartışmalar yaşamıştır. Baş bu konuda şunları söylemiştir:

İstanbul'un sorunları araştırılırken önümüze çıkan ve herkesin bildiği bir başka tespit de, İstanbul'un kaynaklarının israf edilmesi, yönetimlerdeki suistimaller ve ihmallerdir. Bunların en başında da, malum olduğu üzere, İSKİ ve diğer olaylar gelmektedir. Arkadaşlar, aslında, halkın vermiş olduğu para, halkın ödemiş olduğu para, halka hizmet olarak dönse, sorunların büyük bir bölümü çözülür ve belediyelerin, dış ve iç kredi almaya, yüzde 96 faizle borçlanmaya ihtiyacı da kalmaz. Aslında biz, İstanbul'u ve Türkiye'yi iyi idare etsek de bu problemler ortaya çıkmaz. Yani, şu yönetimlere dönüp bir baksak; nerede bir göl varsa, kirletmişiz, nerede bir körfez -geçenlerde İzmir'e gittim körfez kokuyor, ha keza İzmit Körfezi ve Haliç körfezi de kokuyor- varsa kirletmişiz, nerede bir akarsu varsa -işte Sakarya başta olmak üzere- kirletmişiz. Yani, yönetimler, bu ülkeyi yıllardan beri idare ederken, maalesef, havayı kirletmiş, toprağı kirletmiş, suyu kirletmiş. Bütün bunlar yetmemiş, bir de insan kirlenmiş! Maalesef, istimallerde, olaylar ortada. Burada ifade edeyim: İSKİ'nin, hiçbir zaman, aylık geliri 200 milyarı aşmamış, en fazla 200 milyara kadar çıkmıştır; 27 Marttan sonra bir başka yönetim gelmiş -Refah Partisi gelmiş- 300-400-500 ve en son ay 660 milyar...⁷⁵⁴

Baş, konuşmasını, Hükümetin bu sorunların yüzde 30'unu çözmesi durumunda bir hayli mesafe kat edilmiş olacağını belirterek ve Hükümetin bu raporda belirtilen sorunların yüzde 30'unu çözecek çalışmaları icra etmesini isteyerek noktalamıştır.⁷⁵⁵

Baş'tan sonra DYP Grubu adına söz alan Ali Eser, komisyonun yürütücü bir elamanı olarak özellikle, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Başbakanlığı döneminden başlayarak Cumhurbaşkanlığı süresince de gündeminin birinci maddesi olarak İstanbul'un sorunlarına her zaman ilgi duyduğunu belgeleriyle ifade etmek istediğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Demirel'in Milliyet⁷⁵⁶ gazetesindeki yer alan açıklamasında İstanbul'un sorunlarına, bu sorunların çözümlerine ilişkin gereken mercilere gönderdiği direktiflere geniş bir şekilde yer verdiğini hatırlatmıştır.⁷⁵⁷ Baş, bu konuda da şu görüşleri dile getirmiştir:

Değerli milletvekili arkadaşlarım, ben, hiçbir üyeye farkım olduğunu burada belirtmek istemiyorum, ancak, komisyonun yürütücü bir elamanı olarak, bu fonksiyonum itibarıyla, şahit olduğum, özellikle, Sayın Cumhurbaşkanımızın, Başbakanlığı döneminden başlayıp, Cumhurbaşkanlığı süresince de gündeminin birinci maddesi olarak bu konuya her zaman ilgi duyduğunu belgeleriyle burada

⁷⁵⁴ A.k., s. 38.

⁷⁵⁵ A.k., s. 39.

⁷⁵⁶ Milliyet, 18 Ekim 1994.

⁷⁵⁷ A.k., s. 40.

-uzatmak istemiyorum- sizlere ifade etmek isterim. Daha dün Milliyet Gazetesindeki çok geniş bir açıklamasıyla, İstanbul'un sorunlarına, sorunlarının çözümlerine ve nasıl kurtulacağına ilişkin gereken mercilere gönderdiği direktiflerini gördük; bende dosyası var. Bunun bir diğer örneği olarak, bizim Komisyonumuzun çalışmaya başlamasının akabinde, Başbakanlığın, Şubat 1993 ayında, 93/5 sayılı genelgesiyle, ilgili bakanlıklara ve kurumlara gönderdiği talimat da var. Tabii, Komisyon olarak bizim, gerek fiziken gerek kadro itibarıyla bu çalışmaların hepsini birden toparlayıp bir çatı altına getirmemiz mümkün değildir. Ancak, burada ben, İstanbul'un, ülke çapında değil, dünya çapında sorunları olduğunu ve böyle bir mücevheri, dünya şehri, metropoliten bir şehir olarak ele almamız gerektiğini söylemek istiyorum.⁷⁵⁸

Eser, konuşmasında İstanbul'da hemşehricilik bilinci konusuna da değinmiş ve bu konuda çeşitli anketlerden örnekler vererek bu bilincin İstanbul adına oluşmamasını istemiştir. Eser, konuşmasının diğer bölümünde önceki konuşmacılarla ortak sorunlar üzerinde fikirlerini belirtmiştir. Eser konuşmasını iktidar partilerinin İstanbul'un sorunlarının çözümü konusunda daha titiz davranmaları gerektiğini söyleyerek sonlandırmıştır.⁷⁵⁹

Eser'den sonra Hükümet adına söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, konuşmasına bazı konuşmacıların hükümeti kastederek söyledikleri iddialara karşı fikirlerini beyan ederek başlamıştır.

Menteşe, İstanbul'a yapılanların yetersizliği ile ilgili eleştirileri bazı dünya kentlerini örnek vererek cevaplamış ve Hükümetin yaptıklarını anlatmıştır.⁷⁶⁰ Menteşe ayrıca şunları ifade etmiştir:

İstanbul'un meseleleri için toplantılar düzenlemekte; bu arada, geçen defa da Sayın Cumhurbaşkanımız, -bir pazar günü- İstanbul vilayetinde, bakanlık mensuplarının çoğunun bulunduğu ve hemen hemen sabahtan akşama kadar süren kapsamlı bir toplantı yaptılar. Sayın Ergüder 'İstanbullu, İstanbul milletvekili' gibi atıflarda bulundular. Şair, "İstanbul'u sevmeyen aşktan anlar mı" diyor; onun için hepimiz İstanbul'u seviyoruz. Arkadaşlarımız burada konuşurken, hafızamızdan hep o şairler geçti; bir diğer şair 'sana bir başka tepeden baktım aziz İstanbul' diyordu. İstanbul'a, hep o şairlerin baktığı gibi bakmak istiyoruz. Gerçekten, güzel İstanbul'umuz tahrip oluyor ve büyük meselelerle karşı karşıya. Ne zaman İstanbul'a gitsem, bu ıstırapları duyuyorum; yine plansız ve çirkin yapılaşma... Birkaç defa da İstanbul Valisiyle dolaştım; kendisi, yetkiler konusunda gerçekten çaresiz. İstanbul Belediye Reisine önümüzdeki günlerde Vali Beyle beraber gideceğiz, yine bu dertleri dile getireceğiz. Hiç olmazsa, bu çirkinlikleri, bu noktadan sonra önlersek, kendimizi bahtiyar sayacağız.⁷⁶¹

⁷⁵⁸ A.k., s. 40.

⁷⁵⁹ A.k., ss. 42-44.

⁷⁶⁰ A.k., s. 45.

⁷⁶¹ A.k., s. 45.

Komisyonun hazırladığı raporun önemine ve sorunlara yaklaşımının olumlu yönlerini belirten Menteşe, raporu hazırlayan komisyona ve görüşmelere katkı sağlayan tüm konuşmacılara teşekkür ederek konuşmasına son vermiştir.

Menteşe'den sonra şahsı adına söz alan Tunca Toskay, konuşmasına konuşmacılara ekleyebileceği pek bir şey olmadığını ancak komisyon raporunda veriler ve öneri anlamında bazı birbiriyle çelişen ifadelerin bulunduğunu belirterek başlamıştır. Konuşmasının büyük bir bölümünde nüfus problemine dikkat çeken ve bununla ilgili ciddi önlemler alınması yönünde bazı önerilerde bulunan Toskay sözlerini İstanbul'a ilişkin çözüm önerilerini içeren maddeli paketi açıklayarak ve ANAP iktidarının İstanbul'un problemlerinin artışındaki rolü üzerinde görüşleriyle bitirmiştir.⁷⁶² Toskay bu bağlamda yapılabilecekleri şu şekilde saymıştır:

1. *Bir coğrafya parçasının üstünde yaşayacak olan nüfusu kontrol etme bakımından en etkili araç, değişik ölçeklerdeki imar planları, çevre düzeni ve bölge planlarıdır. Bu planların ciddi şekilde yapılması lazım. Yani, bu şehrin iskâna müsait alanları ne kadar nüfusu -tahrip olmadan- barındırabilecekse, onu dikkate alan değişik ölçekteki planları ciddi şekilde yapmak lazım.*

2. *Bu planları ciddi şekilde uygulamak ve uygulamaları da, ciddi şekilde denetlemek zorundayız.*

3. *İstanbul'daki sorunlar, çok ciddi sorunlar yumağı haline gelmiştir; özel tedbirler gerektirmektedir. Yani, yetki odaklarının ve bu yetki odaklarının sorumluluklarının özel düzenlemelerle, net biçimde belirlenmesi ve -yine, Komisyon raporuna ve konuşmacıların söylediklerine kesinlikle katılıyorum- bu çok ciddi özel problemin çözümü için, özel finansman temini yollarının aranması lazım.*⁷⁶³

Toskay'dan sonra yine şahsı adına söz alan Ali Oğuz, konuşmasına İslam tarihi ve Türk tarihinden bazı örnek olaylar ve veciz sözler vererek başlamıştır. Oğuz, İstanbul'un bir suç şehri olduğuna dikkat çekmiş ve bu konudaki bazı olumsuz kanaatlerini dile getirmiştir. Oğuz ayrıca şu şekilde konuşmuştur:

*İstanbul'a aşk ayrı bir şey, arkadaşlarımız bunu dile getirdi; ama, bunu nasıl halledeceğiz; 33 sahabenin meftun olduğu bu mübarek belde, özellikle Ebu Eyyub-ül Ensari ile şereflenmiş ve Peygamber efendimizin ordusunun bayraktan olan bu mübarek şahabının makberinin bulunduğu, kabri şerifinin bulunduğu mahal bir kutsal beldemiz olarak hâlâ özelliğini koruyor; ama, biz, maalesef, İstanbul'u çok kısa bir zamanda perişan etmişiz ve İstanbul, bugün, maalesef işretin, fuhuşun, kumarın kaynadığı, gangsterliğin özellikle ta yukarı makamlarda oturan insanların vurulmasına kadar varıldığı, özellikle alacakların eşkiya eliyle -artık mahkemeleri bir tarafa bırakıp- tahsil edildiği, sergerdelerin kol gezdiği bir şehir haline getirilmiş bulunuyor. Ben, Sayın Bakanımı itham etmek bakımından söylemiyorum, onlar ellerinden geleni yapıyorlar; ama benim inancım o ki, İstanbul'u da Türkiye'nin bütün şehirlerini de hatta Türkiye'nin tamamını da kurtaracak bir projemiz, planımız olacak.*⁷⁶⁴

⁷⁶² A.k., ss. 49-50.

⁷⁶³ A.k., s. 50.

⁷⁶⁴ A.k., s. 52.

Konuşmasının bir bölümünü de İstanbul'un su problemlerine ayıran Oğuz, 1994 yılında İstanbul'un değişen belediye başkanlığının işinin bazı nedenlerle zor olduğunu örneklerle açıklamıştır. Oğuz, konuşmasını "İstanbul, yapılacak her türlü hizmete ve ilgiye layıktır. İnşallah, birlik ve beraberlik içerisinde, bu işlerin yapılmasında herkes elinden gelen gayreti gösterdiği zaman bu sorunların altından kalkılacağına inanıyorum" diyerek bitirmiştir.⁷⁶⁵ Bu konuşmadan sonra "İstanbul ilinin sorunlarını tespit etmek ve buradaki vatandaşların uygar bir düzen içerisinde yaşamasını temin etmek amacıyla" açılan Meclis araştırması (10/12) üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır.

2.3.10. (10/21, 47) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 14 arkadaşının, "yurt dışında çalışan işçilerimizin, yurt dışında ve yurt içinde karşılaştıkları idari, mali, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları tespit etmek ve gerekli önlemleri almak amacıyla, Anayasanın 98. İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasına" ilişkin önerge (10/21) ile Bingöl Milletvekili Kazım Ataoğlu ve 21 arkadaşının, "yurt dışındaki işçi ve yurttaşlarımızın sorunlarını tespit etmek ve gerekli önlemleri almak amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına" ilişkin (10/47) önergelerinin birlikte ele alınması 13.01.1993 tarihinde Mecliste kararlaştırılmıştır.

Mustafa Kalemli (Kütahya) ve 14 arkadaşı tarafından verilen (10/21) Esas Numaralı Meclis Araştırma komisyonu açılmasına ilişkin önergenin gerekçesinde, Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Ortadoğu ve Sovyetler Birliği coğrafyasından çalışan Türklerin sayısının 3 milyona ulaştığına dikkat çekilmiştir. Bunların gerek ikamet ettikleri ülkelerde gerekse Türkiye'ye ilişkin sorunlarının ortaya çıkarılması ve çözülmesinin oldukça faydalı olacağı ifade edilmiştir. Öte yandan, bu vatandaşların, bulundukları dış ülkelerde problemlerinin başında yabancılar yasası, seçme ve seçilme hakkı konusunun sürekli gündem olduğu vurgulanmıştır. Bu konularda vatandaşların seslerini kendi başlarına yeterince duyuramadıkları dile getirilmiş ve onların hukuki sorunlarının çözümüne yardımcı olunması, çifte vatandaşlık yasası konusunda aydınlatılmaları ve yurt dışındaki hak ve menfaatlerini korumaları ve elde edebilmeleri için bazı tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Gerekçede Cumhuriyet hükümetlerinin söz konusu sorunların çözümü için büyük gayretler göstermelerine rağmen TBMM'de ya da yurt dışındaki parlamentolar nezdinde bu sorunların çözümü için bazı faaliyetlerin sürdürülmesinin gerekliliğine inanıldığı belirtilmiştir. Yine gerekçede, yurt dışındaki vatandaşların gerek yurt dışında ve gerekse yurt içinde karşılaştıkları sorunları bütün boyutlarıyla incelemek, gerektiğinde ilgili parlamentolar nezdinde ne gibi faaliyetlerin yapılabileceğini araştırmak ve Anayasanın 62. maddesinde belirtilen tedbirleri tespit etmek amacıyla, Anayasanın 98. maddesi, İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri gereğince bir Meclis araştırması açılması teklif edilmiştir.⁷⁶⁶

⁷⁶⁵ A.k., s. 54.

⁷⁶⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 27, Birleşim: 54, (13.01.1993), s. 187.

Kazım Ataoğlu (Bingöl) ve 24 arkadaşı tarafından verilen (10/47) Esas Numaralı Meclis Araştırması önergesinin gerekçesinde ise Avrupa'ya işçi göçünün başladığı ilk yıllarda, daha çok teknik düzeyde ele alınan işçi problemlerinin, vatandaşların yerleşik bir konuma geçmeleri üzerine toplumsal bir mahiyet kazandığına işaret edilmiştir. Yurt dışındaki vatandaşların bulundukları yerlerde meselelerinin çözümünün artık zaruret haline geldiği ifade edilmiştir. Eğitim ve özellikle dinî eğitim açısından çok büyük zorluklarla karşılaşıldığı ifade edilen gerekçede, “Üçüncü nesil” olarak ifade edilen, orada doğmuş ve büyümüş çocukların ve gençlerin, neredeyse milli benliklerini ve kimliklerini kaybetme durumuyla karşı karşıya oldukları savunulmuştur. Bu neslin ana dilleri ve dinlerini yeterince öğrenme imkânlarının olmadığı, verilen derslerin ise yetersiz ve hatta maksat dışı olduğu vurgulanmıştır. Diğer taraftan bedelli askerlik ve çifte vatandaşlık gibi sorunların yurt dışındaki vatandaşların yıllardır kesin çözüm bekleyen meselelerinin başında geldiğinin ifade edildiği araştırma önergesi gerekçesinde, yeni baştan teşkilatlanma da dahil olmak üzere, meselenin eğitim, kültür, sosyal hizmetler vesaire gibi bütün yönleriyle ele alınması istenmiştir. Hükümetlere bundan böyle ıskı tutacak kalıcı politikaların ve uygulamaların tespitine ihtiyaç olduğu ve bunların bir an önce araştırılması gerektiği vurgulanmış ve bu yönde gerekli önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.⁷⁶⁷

Gerekçelerin Genel Kurulda okunmasının ardından bir Meclis Araştırması açılıp açılmaması hususunda sırasıyla, Hükümete, siyasi parti gruplarına ve önergedeki birinci imza sahiplerine veya onun göstereceği bir diğer milletvekiline söz verilmiştir.

Hükümet adına söz alan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), konuşmasında, her iki önergede sıkça vurgulanan sorunlara ilişkin hükümet olarak aldıkları önlemlerin neler olduğunu anlatmış ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın genel durumuyla ilgili bilgi vermiştir. Öncelikle böylesi bir konuya gösterdikleri duyarlılıktan dolayı, önerge sahibi milletvekillerine teşekkür eden Moğultay, daha önce de Rıza Müftüoğlu (Erzurum) ve 11 arkadaşının vermiş olduğu önerge üzerine, ülke dışındaki yurttaşların durumlarıyla ilgili olarak, 3 Kasım 1992 tarihinde de bir genel görüşme yapıldığını hatırlatmıştır. Gerek o zaman gerekse bugün yapılan görüşmede, bulundukları ülkelerin olduğu kadar Türkiye'nin kalkınma ve gelişmesine de büyük katkıları olan yurt dışındaki yurttaşların sorunları ve bunların çözümleri konusunda dile getirilen düşüncelerin oldukça önemli bir gelişme olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ A.k., s. 188.

⁷⁶⁸ A.k., s. 189.

Konuşmasına devamla sırayla bu konudaki sıkıntılara değinen Moğultay, öncelikli olarak, Batı Avrupa'daki yabancılar politikasını irdelemek gerektiğine işaret etmiştir. Bu çerçeve içinde, 1980 yılından bu yana, Türk vatandaşlarına, bu ülkelere seyahatlerinde başlatılan tek taraflı vize uygulandığını, aile birleşmelerine kısıtlama getirildiğini, Almanya, Belçika, Hollanda ve Fransa'da dönüşü özendirme önlemleri alındığını dile getirmiştir. Alınan bu olumsuz önlemlerden yurttaşları en fazla tedirgin edenlerin, vize uygulaması ve aile birleşmelerine getirilen kısıtlamalar olduğunu belirtmiştir. Moğultay, Avrupa Topluluğuyla Türkiye arasında bir ortaklık anlaşması yapıldığını ve bu anlaşmanın getirdiği önemli düzenlemelerden birinin de, iş gücünün, Türkiye ile topluluk üyesi ülkeler arasında serbest dolaşımını öngördüğünü bundan dolayı da söz konusu uygulamaların kabul edilemez olduğunu savunmuş ve bunun için gerekli önlemlerin bir an önce alınacağını vurgulamıştır.

Diğer bir önemli konunun da seçimlerde oy kullanmaya ilişkin olduğunu belirten Moğultay, Türkiye'de yapılan seçimlere, bulundukları ülkelere doğrudan katılmayı talep eden vatandaşlar bulunduğunu hatırlatmıştır. Ancak, Anayasanın 67 ve 79. maddelerinin, yurttaşlara seçme ve seçilme hakkı tanırken, seçimlerin yargı denetimi ve yönetimi altında yapılmasını öngördüğünü söylemiş ve bu isteğin gerçekleşebilmesi için bir Anayasa değişikliğinin gerekli olduğu belirtmiştir. Batı Avrupa ülkelerindeki yabancı düşmanlığı sorununa değinen Moğultay, söz konusu tutumun Batı Avrupa ülkelerinde, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde arttığına ve işsizliğe paralel olarak yoğunluk kazandığına dikkat çekmiştir. 1989 yılından bu yana ise, doğudan batıya göçün ve sığınmacı akınının da etkisiyle, yabancı düşmanlığının, bu ülkelerdeki yurttaşları rahatsız edici boyutlara ulaştığını ifade etmiştir.⁷⁶⁹

Çifte vatandaşlıkla ilgili bekleme süreleri kısaltıldığını vurgulayan Moğultay, ayrıca, İçişleri Bakanlığının, başka bir ülke vatandaşlığına geçtikten sonra tekrar Türk vatandaşlığına geçmek isteyen yurttaşların başvurularını, bu başvurular bir yıl içinde yapıldığı takdirde, iki veya üç aylık bir sürede sonuçlandırılabilmesini ifade etmiştir. Yine bedelli askerlik konusunda ise vatandaşların talepleri dikkate alınarak Meclisin 21.05.1992 tarihinde kabul ettiği 3802 sayılı Yasa ile bedelli askerlik yapmak isteyen ülke dışındaki yurttaşların askerlik süresinin iki aydan bir aya indirildiğini, askerlik eğitimi için öngörülen yaş sınırının ise 32'den 38'e çıkarıldığını belirtmiştir.⁷⁷⁰ Konuşmasına devamla Moğultay şunları kaydetmiştir:

⁷⁶⁹ A.k., s. 190.

⁷⁷⁰ A.k., s. 191.

*Anayasamızın 62. maddesinde öngörülen görevler çerçevesinde, yurttaşlarımızın her türlü hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek; bulundukları ülkenin mevzuatına göre sahip oldukları ikamet, çalışma, sosyal güvenlik gibi çeşitli hakları ve sağlanan olanakları kullanmalarına yardımcı olmak; ulusal değerlerini ve kültürlerini koruyarak, içinde yaşadıkları yabancı toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarına katılmalarının, bir başka deyişle uyumlarını kolaylaştırmak; Türk Dilini ve ulusal kültürlerini koruyarak, birlik ve beraberlik içinde yaşamalarına ve ülkemizle bağlarının korunup geliştirilmesine yardımcı olmak; bu amaçla, eğitim, kültür, dini hizmet gereksinimlerini karşılamak; bulundukları ülkelerde güçlü ve etkin bir Türk lobisi oluşturulmasına yardımcı olmak; genel, meslekî ve akademik eğitimle ilgili bütün sorunlarının çözülmesini ve bulundukları ülkenin refahından hak ettikleri payı almalarını sağlamak; kesin dönüşlerinde, ülkemize sosyal, ekonomik ve meslekî yönden yeniden uyumlarına yardımcı olmak azim ve kararlılığı içinde olan Hükümetimiz, bu konuda devletin olanakları ölçüsünde her türlü çabayı göstermektedir ve göstermeye de devam edecektir.*⁷⁷¹

Bununla birlikte, Hükümetin, ülke dışındaki yurttaşların sorunlarının Mecliste ayrıntılı biçimde ele alınmasında büyük yarar görüldüğünü belirten Moğultay, bu nedenle, Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 14 arkadaşının, Bingöl Milletvekili Kâzım Ataoğlu ve 21 arkadaşının bu konuyla ilgili olarak, Anayasanın 98 ve İçtüzüğün 102 ve 103. maddeleri gereğince Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergelerini, Hükümet olarak desteklediklerini ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.

Moğultay'ın konuşmasının ardından Refah Partisi Grubu adına söz alan ve (10/47) Esas Numaralı önerge sahibi olan Kazım Ataoğlu (Bingöl), konuşmasında Avrupa'ya işçi göçünün başladığı ilk yıllarda, daha çok teknik düzeyde ele alınan problemlerin, vatandaşların yerleşik bir konuma geçmeleri üzerine, toplumsal bir mahiyet kazandığını belirtmiştir. Bu vatandaşların bulundukları yerlerde meselelerinin çözümünün, artık bir zaruret hali aldığını söyleyen Ataoğlu, bu sorunlara karşı alınacak önlemlerin oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.

Aradan otuz yıl geçtikten sonra, sadece göçün boyutları ve sonuçlarıyla ilgili değil, göçün hemen her yönüyle ilgili, önceden tahmin edilmeyen pek çok gelişme yaşandığını dile getiren Ataoğlu, başlangıçta, bu insanların bir süre çalıştıktan sonra geri döneceklerinin düşünüldüğünü hatırlatmıştır. Ancak bu kitle üzerinde yapılan bütün araştırmaların, göçmenleşme eğilimini ortaya koyduğunu, bu ülkelerde yaşayan vatandaşların büyük bir kısmının yerleşme eğilimi gösterdiklerini ve özellikle ikinci neslin yarınlarnı bu coğrafyalarda oluşturmaya kararlı olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir. Söz konusu bu sürecin bazı sorunları ortaya çıkardığına işaret eden Ataoğlu, bu sorunların artık kaygı verici düzeyde olduğunu, özellikle ırkçılık ve yabancı düşmanlığının, bunların en başında geldiğini vurgulamıştır. Eğitim konusunun da bir sorun olmaya

⁷⁷¹ A.k., s. 195.

başladığını ve buna bağlı olarak dini eğitim konusunda vatandaşların bulundukları ülkelerde sorunlar yaşadığına değinen Ataoğlu, ayrıca serbest dolaşım, bedelli askerlik, çifte vatandaşlık, oy kullanma hakkı gibi meseleler üzerinde ciddi anlamda araştırılma yapılması ve devlet olarak bunların üzerine gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda önerge tekliflerinin Meclis tarafından desteklenmesini isteyerek konuşmasına son vermiştir.⁷⁷²

Ataoğlu'nun konuşmasının ardından SHP Grubu adına söz alan Cemalettin Gürbüz (Amasya) ise konuşmasında, öncelikle 1950'li yıllarda başlayıp 1960'lı yıllarda yoğun bir şekilde gündeme gelen ve dayanağını, uluslararası sözleşmelerin ve işçi mübadelesi anlaşmalarının oluşturduğu, yabancı ülkelere Türk emeğinin transferi hareketinin, ilk yıllarında, Türk toplumunda büyük heyecan uyandırdığını söylemiştir. Hatta bu emek transfer hareketinin torpil ve rüşvet yolları da denenmek suretiyle yoğun ilgi gören bir hareket olduğunu ve hala aynı heyecan ve ilginin görüldüğünü ifade etmiştir.⁷⁷³

Gürbüz, yabancı ülkelere giden vatandaşların, sağlıklarını, gençliklerini, hasretlerini ve alın terlerini kendi ülkelerinde “Almanca” unvanı karşılığında verdiklerine işaret ederek yabancı ülkelerin ekonomik konumlarının şekil değiştirmeye başladığında, sanayileri düze çıktığında, hatta kendi iş güçlerine de ihtiyaç duymaya başladıklarında, “vefa” kavramının gündemden yavaş yavaş kalktığını söylemiştir. Ulusal ve kişisel yararların yerleştirilmeye gayret gösterildiğine dikkat çeken Gürbüz, yabancı ülkelerdeki vatandaşların düşlerinin karmaya, umutlarının törpülenmeye, kararlılıklarının kırılmaya, güvenlerinin yok olmaya başladığını belirtmiştir. Ortaya çıkan sorunların bir an önce tespit edilip devlet olarak üzerine gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁷⁴

Konuşmasına devamla vatandaşların yurt dışındaki sorunlarına değinen Gürbüz, en büyük sorunun, hala yaşanmakta olan yabancı düşmanlığı ve ırkçılık olduğuna dikkat çekmiş ve bu konuyla ilgili olarak çeşitli ülkelerde temaslarda bulunmanın faydalı olacağını ifade etmiştir. Gürbüz, yurt dışında yaşayan vatandaşları sorunlarının alanlarını şu şekilde sıralamıştır: ailelerin birleştirilmesi, konut bulma, oturma ve çalışma izni, gerek ana dili gerekse bulunduğu ülke dilini öğrenmesi ve geliştirmesi, dini eğitim, çifte vatandaşlık, seçme ve seçilme hakkı, kendi ülkelerinde oy kullanma hakkı, siyasi partilerin yurt dışında yaşayan vatandaşlara karşı faaliyette bulunması. Bu sorunların daha geniş, derinlemesine ve çok boyutlu olarak araştırılmasının doğru ve yararlı olacağını düşündüklerini belirten Gürbüz, Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergelere olumlu oy vereceklerini grubu adına açıklamış ve konuşmasını bitirmiştir.⁷⁷⁵

⁷⁷² *A.k.*, ss. 195–198.

⁷⁷³ *A.k.*, s. 198.

⁷⁷⁴ *A.k.*, s. 197.

⁷⁷⁵ *A.k.*, s. 201.

Gürbüz'ün konuşmasından sonra ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Sağdıç (Ankara) ise konuşmasında başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, birçok ülkede, toplam 3 milyon civarında, çalışan ve yaşayan vatandaşın bulunduğunu, bu vatandaşların, çalıştıkları ülkelerde, idarî, malî, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları mevcut olduğuna dikkat çekmiştir. Bu sorunların çözümü için, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin, gerekli çalışmaları başlattıklarını söyleyen Sağdıç, ancak, değişen dünyada bu sorunların çözümü için sarf edilen çabaların yeterli olmadığını belirtmiştir. Söz konusu sorunların çözümü için ilgili ülkelerin parlamentoları arasındaki diyalogun, bu konuda bir ilerleme sağlanması için vesile olacağını savunmuştur. Sağdıç, diğer konuşmacılar gibi aynı sorunların varlığından bahsetmiş, ayrıca Türk lobisi hareketlerinin desteklenmesi gerektiğini, çifte emeklilik sorunlarına çözüm aranması gerektiğini, vatandaşların, Türkiye'ye kara yoluyla gelişlerinde geçtikleri Bulgaristan ile karşılıklı olarak vize konusunun kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasının devamında DYP-SHP Koalisyon Hükümetine çağrıda bulunan Sağdıç, tüm kadrolarıyla, olabildiğince etken olmaya çalışmaları gerektiğini; özellikle Almanya'daki vatandaşlara yönelik saldırıların, götürebilecek tüm uluslararası platformlara taşınması gerektiğini, olayların peşini bırakmayarak, bir daha tekerrürü önleyebilmek amacıyla, girişimlerini ısrarla sürdürmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu gibi menfur saldırıların tekerrür etmemesini dileyen Sağdıç, ANAP olarak, araştırma önergesine olumlu oy vereceklerini belirtmiş ve konuşmasına son vermiştir.⁷⁷⁶

Sağdıç'ın ardından CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaoğlu (İstanbul), konuşmasında Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı ekonomik krizlerin vatandaşların yurt dışına gitmelerinin en büyük nedeni olduğunu vurgulamıştır. Yurttaşların nerede yaşarlarsa yaşasınlar (ister yurt içinde, ister yurt dışında) onlara sahip çıkmanın, sorunlarının çözümüne katkıda bulunmanın, hükümet ve toplum olarak, herkesin görevi olduğunu belirtmiştir. Söz konusu araştırma önergelerinin, yurt dışında yaşayan yurttaşların sorunlarına, bir kere daha, Yüce Meclis çatısı altında eğilme fırsatını verdiğini belirten Hacaoğlu, aynı konudaki 3 Kasım 1992 tarihli genel görüşmeden bugüne yetmiş gün geçtiğini hatırlatmıştır. Ancak bu süre içerisinde Hükümetin, ülkenin iç sorunları altında ezildiğini, yurt dışında yaşayan insanların giderek artmakta olan sorunlarına, yeterince sahip çıkamadığını savunmuştur. Batı Avrupa'da yaşayan insanların bir taraftan Avrupa Topluluğu'nun yeni siyasal, sosyoekonomik ve kültürel koşullarına uyumlarını, diğer yandan ulusal kültür ve kimliklerinden kopmamalarını sağlayacak etkin önlemlerin hızla alınmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷⁷

⁷⁷⁶ A.k., ss. 201–204.

⁷⁷⁷ A.k., ss. 205–208.

Hocaoğlu'ndan sonra DYP Grubu adına önerge üzerinde söz alan İbrahim Yaşar Dedelek (Eskişehir), konuşmasında, yurt dışına çalışmak amacıyla giden vatandaşlarla ilgili olarak istatistiksel bilgiler verdikten sonra bunların çok farklı ülkelere yayıldıklarını ancak sorunların odağında daha çok Almanya'nın bulunduğu dikkat çekmiştir. 1960'lı yıllarda, ekonomik kalkınmasını tamamlayabilmek ve iş gücünü artırabilmek maksadıyla Türk işçilerini ülkelere davet eden ve ilk giden kabileleri bando mızıkacı ile karşılayan Almanların, aradan geçen yıllar içerisinde, Türk işçilerinin alın terini ve emeğini hiçe sayarak, bugün onlara karşı takındığı tavrın son derece yanlış, hatalı ve çirkin olduğunu belirtmiştir. Dedelek, Almanya'ya giderek yıllardır Alman ekonomisine hizmet eden Türk insanının aldığı paranın hakkını fazlasıyla ödediğini, bugünkü güçlü ve büyük Almanya'nın oluşmasına yardımcı olduklarını vurgulamıştır. Dedelek, ayrıca, zaman içinde, orada yerleşen bu insanların Almanya'yı âdeta "ikinci vatan" edindiklerini hatırlatan Dedelek, insanların burada kurdukları iş yerleriyle, Alman ekonomisine yük olmadan katkıda bulunduklarını vurgulamıştır. Almanya'daki yerleşik Türklerin 55 farklı iş sektöründe kurdukları iş yeri sayısının 33 bin olduğuna dikkat çeken Dedelek, böylesi bir potansiyelin Almanlar nezdinde yeterince ilgi görmediğini iddia etmiştir.⁷⁷⁸ Konuşmasına devamla Dedelek şunları kaydetmiştir:

Değerli milletvekilleri, Anavatan'dan, 30 yıl önce, rızkını temin amacıyla yabancı ülkelere giden insanların çocukları, orada doğmuş, orada büyümüş, eğitimlerini de orada tamamlamak durumunda kalmışlardır. Şu anda, Almanya'da yaşayan çocuklarımızın eğitimleri ne durumdadır; yeterli midir; Alman Hükümeti, Türk çocuklarının eğitimine gereken önemi vermekte midir; Milli Eğitim Bakanlığımızın bu husustaki çalışmaları hangi düzeydedir? Bu hususlarda, sizlere bilgi vermek isterim. Halen, 135 bin vatandaşımız ilkokullarda, 195 bin vatandaşımız ortaokul ve liselerde, 87 bin vatandaşımız meslek okullarında, 12 bin vatandaşımız üniversitelerde, 24 bin vatandaşımız ise "Sonder Schul"larda okumaktadır. "Sonder Schul"un Türkçesi, "zihinsel özürliüler okulu"dur. Peki, 24 bin Türk öğrenci, neden bu okullarda eğitime tabi tutulmaktadır veya başka bir deyimle, 24 bin zihinsel özürli Türk çocuğu Almanya'da yaşamakta mıdır? Almanya'daki ilköğretim okullarına öğrenciler bir seviye tespit sınavıyla alınmaktadır. Bu sınav Almanca yapılmakta, dolayısıyla hiç Almanca bilmeyen Türk çocukları da, aynı sınavı Alman çocuklarıyla birlikte tabi tutulmaktadır. Netice, tabii ki, başarısızlıktır ve Almanların bu insanlık dışı uygulamalarıyla, Türk çocuklarının yeri de, Sonder Schul denilen zihinsel özürliüler okuludur.⁷⁷⁹

Dedelek, DYP olarak vatandaşların menfaatine olan söz konusu araştırma önergesine olumlu oy vereceklerini belirtmiş ve konuşmasını tamamlamıştır.

⁷⁷⁸ A.k., ss. 208–210.

⁷⁷⁹ A.k., s. 211.

Dedelek'in ardından ise son olarak şahsı adına (10/21) Esas Numaralı Meclis Araştırma önergesi sahibi Mustafa Kalemli (Kütahya) söz almış ve konuşmasında özellikle önergeye verilen destekten ötürü milletvekillerine ve parti gruplarına teşekkür etmiştir. Devamla Kalemli, söz konusu önergeyi 18. dönem de verdiğini ancak çeşitli sebeplerden ötürü görüşülmediğini belirtmiş, vatandaşların sorunların çözülmesinin sadece hükümet bazında değerlendirilmesinin yanlış olacağını, buna ek olarak milletvekillerinin birer elçi gibi davranarak sorunların üzerine gitmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Kalemli, Meclisin bir kararı ile kurulacak söz konusu araştırma komisyonunun, yurt dışında da çalışmalarda bulunmasının sağlanmasının oldukça faydalı olacağını vurgulayarak konuşmasını tamamlamıştır.⁷⁸⁰

Araştırma önergesi üzerinde tüm görüşmelerin tamamlanmasının ardından araştırmanın açılmasına ilişkin oylama yapılmış ve yapılan oylama sonucunda Meclis araştırmasını yapacak komisyonun 12 üyeden oluşmasına, görev süresinin üç ay olmasına karar verilmiştir.⁷⁸¹ Ardından ise Komisyon aşağıdaki şekilde oluşturulmuş ve oylamada kabul edilmiştir.

DYP (6)	
Baki Durmaz	Afyon
İsmet Attila (Başkan)	Afyon
Mustafa Çiloğlu	Burdur
Ahmet Şeref Erdem (Kâtip)	Burdur
İbrahim Yaşar Dedelek (Sözcü)	Eskişehir
Abdurrahman Ünlü	Kırıkkale
ANAP (3)	
Mehmet Sağdıç	Ankara
Ateş Amiklioğlu (Başkanvekili)	Çorum
Salih Ergün	İstanbul
SHP (1)	
Timurçin Savaş	Adana
RP(1)	
Kazım Ataoğlu	Bingöl
CHP(1)	
Fuat Çay	Hatay

TBMM Genel Kurulunun 13.01.1993 tarihli 54. Birleşiminde, yurt dışında çalışan işçilerin, yurt dışında ve yurt içinde karşılaştıkları idarî, malî, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları tespit etmek ve gerekli önlemleri almak amacıyla kurulan Komisyon birçok defa toplantı yapmıştır. Komisyonun 26.05.1993, 07.10.1993, 06.01.1994, 29.04.1994, 17.09.1994 ve 27.12.1994 tarihlerinde altı kez her defasında üç ay olmak üzere görev süreleri uzatılmıştır.⁷⁸² Ancak daha sonra 19. dönemde komisyonun raporunun hazırlanması konusunda bir gelişme yaşanmamıştır.

⁷⁸⁰ A.k., s. 215.

⁷⁸¹ A.k., s. 215.

⁷⁸² <http://www.anayasa.gen.tr/TBMMkararlari.htm> (Erişim Tarihi 08.08.2007)

2.3.11. (10/38, 43, 44, 46) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Bilindiği gibi 3 Mart 1992 Salı günü Zonguldak Kozlu Taşkömürü İşletme Müessesesi İşletme Müdürlüğü iş yerlerinde üretim çalışmaları sürdürülürken grizu infilakı ve bunu takiben de kömür tozu infilakları meydana gelmiştir.⁷⁸³ Patlamaların şok (darbe) etkisi ve açığa çıkan karbonmonoksit gazından zehirlenme sonucu 115 işçi olay yerinde hayatını kaybetmiş, 147 maden işçisi de ocaklarda kalmıştır. Mahsur kalan ölü ve yaralıları kurtarma çalışmalarında, patlama sonucu ortaya çıkan ocak yangınları sebebiyle istenilen sonuç alınamamış ve tahliye çalışmaları yeterli olamamıştır. Yangını söndürmek için ocaklar kapatılmak zorunda kalmıştır. Söz konusu kaza ile birlikte Türkiye’de başta Zonguldak Kozlu Taşkömürü ocakları olmak üzere diğer ocakların içinde bulundukları şartların araştırılması için bir meclis araştırılması açılmasına gerek duyulmuştur.⁷⁸⁴ Öte yandan kazaları ve maden emniyetini sektörün genel yapısından ve sorunlarından ayrı düşünmenin mümkün olmadığından hareketle ve Türkiye’de iş kazalarında bir günde ortalama 5 işçi ölmesi, 9 işçinin de sakat kalması nedeni ile söz konusu araştırmanın birçok faydasının olacağına dikkat çekilmiştir.

Önergede, söz konusu bölgelerdeki çalışmaların, 1475 sayılı İş Kanununun 74. maddesine göre düzenlenmiş bulunan 84/8428 sayılı ve 13.08.1984 tarihli “Maden ve Taşocakları ile Açık işletmelerde Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tedbirleri Hakkındaki” Tüzüğe göre araştırılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Koruyucu malzeme, havalandırma, grizu tehlikesi olan ocaklar, yangınlar, elektrik şebekesi plan ve kullanımı, tehlike ve kazanın bildirilmesi, yardım, kurtarma ve güvenlik teşkilatı, denetimler, eğitim, kömür tozları ve toz patlamalarına karşı önlemler tanımlı bölüm başlıklarında yer alan bağlayıcı hükümler çerçevesinde, meslekî, teknik ve üretim-yönetim organizasyonu, malzeme ve teçhizat yönlerinden gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığının araştırılması istenmiştir. Eksiklik ve aksaklıklarda beşerî unsur etkilerinin bulunup bulunmadığı, işçi sağlığı ve iş güvenliğini olumsuz yönde etkileyebilecek meslekî teknik ve üretim-yönetim organizasyonu, malzeme ve teçhizat konularındaki eksiklik ve ihtiyaçların tespiti istenmiştir. Bunun yanı sıra ilave tedbir ve önerilerin neler olabileceği konularında bir inceleme ve araştırma yapılmasının oldukça önemli olduğu belirtilmiştir.⁷⁸⁵

⁷⁸³ Çetin Onur, Faruk Tezel ve Özcan Öney, “TTK Kozlu Müessesinde 03.03.1992 Tarihinde Yaşanan Grizu İnfilakı Neticesinde Ocakların Suyu Doldurulması ve Tahliyesi Çalışmaları”, *Türkiye 14. Kontur Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2004, s. 171.

⁷⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 8, Birleşim: 58, (22.03.1992), s. 128.

⁷⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 65, (09.02.1993), s. 161.

Ayrıca söz konusu sektörün sorunlarının araştırılmasına ilişkin 1977 yılında teklif edilen önerenin dönem sonuna gelmesinden dolayı kadük kaldığı, 1990 yılında ise verilen önerenin reddedildiği hatırlatılmıştır. 19. dönemde bu konuyla ilgili bir meclis araştırılması açılması için Faik Altun (Antalya) ve 21 arkadaşı başta olmak üzere, Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve 29 arkadaşı, Emin Kul (İstanbul) ve 23 arkadaşı ve Ahmet Derin (Kütahya) ve 24 arkadaşı önerge vermişlerdir. Bu önerelerde “grizu faciasında iş güvenliği tedbirlerinin alınıp alınmadığını ve bundan sonra alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla” bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin teklifte bulunulmuştur. Önergelerin açılmasına ilişkin karar alındıktan sonra ise Genel Kurulun 19.01.1993 tarihli 56. ve 02.02.1993 tarihli 62. Birleşimlerinde alınan karar gereğince Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergelerin birlikte görüşülmesi kararlaştırılmış ve öngörüşmelere başlanılmıştır.⁷⁸⁶

Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergelerin (10/38, 43, 44, 46) ön görüşmeler sırasında ilk sözü alan Hükümet adına Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul) almıştır. Konuşmasında, Türkiye’de meydana gelen iş kazaları sonucu çok sayıda işçinin yaşamını yitirdiğini, yaralandığını ve bu nedenle milyonlarca işgücü kaybı olduğunu ifade etmiştir. Moğultay, kömür madenlerinde meydana gelen kazaların diğer işlerde meydana gelen kazalardan sonra üçüncü sırada yer aldığını, kömür madenlerinde meydana gelen iş kazaları sonucu 868 işçinin sakatlandığını, 415 işçinin yaşamını yitirdiğini, devletin amacının, toplu ölümlere neden olan iş kazalarının yanı sıra, bütün iş yerlerinde iş kazalarını giderek azaltmak olduğunu ifade etmiştir. Denetimlerin etkinliğini artırmak, iş yerlerindeki fiziksel ve kimyasal etkenlerin zararlarını bilimsel olarak saptamak için, Bakanlığın bünyesinde ayrıca, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüsü kurulduğunu belirten Moğultay, İş Teftiş Kurulu ve bu Enstitünün koordineli çalıştığını ifade etmiştir. Enstitüye bağlı bölge laboratuvarlarında çalışan teknik elemanların, iş yerlerinde toz, gürültü, ışık ve gaz gibi etkenlere ilişkin ölçümler yaptığını ve bu sonuçların iş müfettişlerince denetimler sırasında değerlendirildiğini vurgulamıştır.⁷⁸⁷

İş kazalarının meydana gelmesinde insan, malzeme ve iş yeri koşullarının bütünlük arz ettiğini söyleyen Moğultay, bu bütünlük içerisinde çalışma yaşamının değişmez üçlüsünün devlet, işçi, işveren kesimlerinin ayrı ayrı yükümlülüklerinden oluştuğunu ve söz konusu kesimlere düşen yükümlülüklerin, iş yerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği kurallarının amaçlara uygun olarak gerçekleştirilmesini içerdiğini belirtmiştir. Konuşmasına devamla Moğultay, amacın, genel anlamıyla, çalışanları korumak, iş yerlerinde üretim ve işletme güvenliğini sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Moğultay, Devletin yükümlülüğünün, ilgili mevzuatın oluşturulması ve denetimi olduğunu dile getirmiştir. İşverenin yükümlülüğünün ise, mevzuatta belirtilen koruyucu önlemleri alması, işçi ve malzemenin işe uygun olarak seçilmesi,

⁷⁸⁶ A.k., s. 158.

⁷⁸⁷ A.k., s. 163.

işin işçiye tarif edilmesi, işin akışı, işçinin işin özelliğine göre eğitilmesi, iş yerinde kullanılan maddelerin iş yeri ortamında yaratabileceği fiziksel ve kimyasal olumsuz etkilerin belirlenmesi olduğunu belirtmiştir. Bu konulara ilişkin güvenlik önlemlerinin alınmasının işverenin görevi olduğunu vurgulamıştır.⁷⁸⁸ Konuşmasına devamla Moğultay şunları kaydetmiştir:

*Türkiye Taşkömürü Kurumu, Kozlu müessesesindeki grizu faciasını da, sadece Bakanlığımız iş müfettişlerince yapılan denetimler çerçevesinde değerlendirmek yanlış olacaktır. Kaldı, ki, TTK işyerleri, maden, makine, jeoloji, elektrik mühendisleriyle teknik iş müfettişlerinin oluşturduğu denetim heyetlerince, her yıl, program dahilinde, en az iki kez denetlenmiş, saptanan eksiklikler ve öneriler müessese müdür veya yardımcılarının imzaladığı tutanaklar ve daha sonra raporlar halinde TTK Genel Müdürlüğüne iletilmiştir. Bu eksiklikler giderilmediği ve öneriler zamanında yerine getirilmediği için, sadece Kozlu Müessese Müdürlüğü işyerine, kaza öncesindeki birkaç yıl içinde 217 milyon 500 bin liralık idarî para cezası kesilmiştir. Bakanlığın iş müfettişleri tarafından yapılan denetimlerde, TTK işyerlerinde, yeraltında çalışan işçilere ferdi karbon monoksit maskesi verilmesi, kömür tozu ve grizu patlamalarında, patlamanın ocağın her tarafına yayılmaması için, gerekli yerlere toz barajları yapılması, havalandırma sisteminin iyileştirilmesi gibi birçok öneri ve önlemler her defasında raporlara yazılmıştır. TTK Kozlu müessesesinde 3 Mart 1992 günü, yaşanmış olan grizu faciasının değişik benzerleri havza tarihinde birkaç kez yaşanmıştır. Grizu ve toz patlamalarıyla meydana gelen ve toplu işçi ölümleriyle yaralanmalarına neden olan iş kazası faciaları, gelişmiş madencilik teknolojisine sahip olan ülkelerde de zaman zaman meydana gelmektedir. Ancak, bu ülkelerde meydana gelen olayların TTK'da meydana gelenlerden farkı, olayın sınırlı bir bölgede olmasıdır. Kozlu'da meydana gelen olayda ise, ocağın bütünü etkilenmiştir. Bu da gösteriyor ki, Kozlu'daki olayı yaratan nedenlerin bazıları geçmişe bağlıdır; yani, planlama, programlama ve uygulamada işçi sağlığı ve iş güvenliğinin ikinci planda düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Toz barajlarının yapılmaması, karbonmonoksit ferdi maskelerinin zamanında alınmaması ve iş müfettişlerimizin saptadığı eksiklik ve önerilerin dikkate alınmaması sonucu, bu, bir ölçüde ağırlaşmıştır.*⁷⁸⁹

Moğultoy'dan sonra ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), konuşmasında öncelikle 23.3.1992 tarihinde, kazanın oluş sebepleri ve işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden alınması gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı konusundaki bir araştırma önergesinin, 24 arkadaşı ile birlikte imzalanarak Meclise verildiğini söylemiştir. Ancak söz konusu araştırma önergesinin, aradan yaklaşık bir yıl geçtikten sonra ele alındığına dikkat çekmiştir. Verdikleri

⁷⁸⁸ A.k., s. 165.

⁷⁸⁹ A.k., s. 166.

araştırma önergesiyle, “araştırma sonucunu, herhangi bir zaman parçasına, şu veya bu yönetime veyahut da müessesenin şu veya bu yöneticilerine suçlama yöneltmek” amacıyla olmadıklarını belirtmiştir. Kul, amaçlarının, işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili tedbirlerin zamanında alınıp alınmadığını ve eksikliklerinin ne olduğunu ortaya çıkarmak ve Meclisçe duruma el konulmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹⁰ Kul konuşmasında şu konular üzerinde durmuştur:

*3 Mart 1992 günü akşamı saat 19.30 sıralarında, ocaklarda vuku bulan büyük bir metan gazı, grizu patlaması ve takiben toz patlamaları sonucu meydana gelen kaza, yeraltında, yaklaşık 5 kilometre çapında bir sahayı şiddetle etkilemiş ve yeraltında çalışmakta olan işçilerin, belirlenen sayılara göre, bugün elde ettiğimiz sayılara göre, 263'ünün şehit olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan müdahale sonucu, bir kısım işçilerimizin yaralı olarak kurtarılması ve 115 işçimizin, ilk müdahale sonucu, ölü olarak ocaklardan çıkarılması sağlanabilmiş, fakat 148 işçimiz ocaklarda mahsur kalmış ve o tarihlerde hayatlarından tamamıyla ümit kesilmişti. Nitekim, bugün, ocaklar açıldıktan sonra, bu arkadaşlarımızın, bu işçi kardeşlerimizin, ancak bir kısmının cesetleri bulunabilmiştir. Tüm TTK çalışanlarını, işçi hareketimizi ve milletimizi yasa boğan bu elim kaza, ülkemizde rastlanan en büyük ve ölüm sayısı itibarıyla yine dünyada ender rastlanan maden kazalarından birisidir. Zonguldak üretim havzasında, genelde, 1981-1991 yılları arasında, yani son on yılda vuku bulan kazalarda, toplam şehit işçi sayısı 385 iken, bir defada, Kozlu'da, bu olayda, 263 işçimizi şehit vermiş bulunuyoruz. Kozlu üretim bölgesi itibarıyla ise, 1981-1991 yılları arasında, on yılda çeşitli nedenlerle vuku bulan kazalarda, toplam 72 işçimiz şehit olmuşken, bu defa Kozlu'daki kazada, sadece Kozlu olarak, demin belirttiğimiz 263 işçimizi şehit vermiş oluyoruz. Kazanın bu çaptaki büyüklüğü, yarattığı can kaybı yanında, önemli bir üretim merkezinin tamamının tahribi sonucunu doğurmuş ve uzun bir süre kullanılmaz hale gelmesine neden olmuştur; yüzlerce aile başsız, kadınlarımız dul, çocuklarımız bir anda yetim kalmışlardır. Kazanın yarattığı maddî tahribat onarılsa bile, manevî tahribatın onarılması fevkalade güçtür.*⁷⁹¹

Kul'un ardından CHP Grubu adına söz alan Faik Altun (Antalya), konuşmasında, kaybedilen işçilerin ve ailelerinin yakıcı görüntülerinin herkesi üzdüğünü, 263 madencinin yaşamını yitirdiğini, ancak 179 madencinin cesedinin çıkarılabildiğini, geri kalan 84 işçinin ise ölümlerine bile ulaşamadığını ifade etmiştir. Kozlu Maden Ocağının eksi 560 ila 350 kodları arasının hâlâ suyla kaplı olduğunu vurgulayan Altun, çoğu üretim alanının devre dışında kaldığını dile getirmiştir. Ancak, buna rağmen, 1992 yılı üretiminin, onca alan ve zaman kaybına rağmen, yüzde 58 oranına ulaştığını ifade eden Altun, Kozlu müessesesinin, halen satılabilir üretimin yüzde 91'ini gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Çalışma ortamı aksaklıklarının, yeni faciaları hazırlayacağını vurgulayan Altun, bunun dünün sorumlularının ortaya çıkmasını engelleyeceğini ifade ederek konuşmasında şunları kaydetmiştir:

⁷⁹⁰ A.k., s. 169.

⁷⁹¹ A.k., s. 170.

Esasen, yaşanan dramatik olay da, zamanında bu gibi yaklaşım ve politikaların saptanmaması ve kendiliğinden bir anlayışla da ortamın bırakılmasının sonucudur. Sorumlular var mıdır; kimlerdir?.. Bundan sonra, yeterli güvenlik önlemi için neler yapılacaktır, neler yapılmalıdır? Teknolojik yatırım düşünülmekte midir; ne kadar zaman içinde yapılacaktır? Birim alandan sağlanan üretimin daha rasyonele ulaşması ve artırılması nasıl yapılacaktır? Bölgede bugün çalışanların bir ton kömürdeki emek payı, hangi tercihlere bağlı olarak yükselebilir? Bütün bu ve benzeri sorunların ilk yanıtı, genel politika tercihinin belirlenmesine bağlıdır. Bizim bu konudaki temel yaklaşımımız ve tercihimiz şudur: Türkiye, doğal enerji kaynaklarını doğru kullanmalıdır. Bu kaynaklara, sadece serbest piyasa kuralları içinde bakarak, salt ticarî bir anlayışla karar vermek doğru değildir. Bugün eski Sovyetler Birliği Rusya, -tonu 50-60 dolardan dünya piyasalarına taşkömürü satmaktadır, oralarda da maliyet bu rakamların üstündedir. Rusya'da, kömürü devlet sübvansede etmektedir. Yine Çin ve Güney Afrika, aynı şeyi yapmaktadır.⁷⁹²

Altun'un ardından SHP Grubu adına söz alan Şahin Ulusoy (Tokat), konuşmasında, üzerinde görüşülmekte olunan araştırma önergesiyle ilgili olarak benzer bir önerenin, 1989 yılında verildiğini hatırlatmıştır. Madencilik sektörünün içinde bulunduğu sorunları ve bu sorunların nedenlerini tespit etmeyi içeren Meclis araştırması önergesiyle, ocaklarda meydana gelen iş kazalarının, meslek hastalıklarının önlenmesi ve sorumlularının tespit edilmesi amacıyla 1990 yılında verilen üç ayrı önerenin, o dönemin iktidar grubu tarafından reddedilmemesi durumunda alınacak önlemler ve köklü tedbirlerle, bu görüşmeleri yapmaya gerek kalmayacağını savunmuştur. Mevcut sorunların geçmiş dönemin bir hatası olarak ortaya çıktığına dikkat çeken Ulusoy, daha önce reddedilmiş olsa bile, bu tür önemli olaylara bakış açılarının farklı olduğu için, SHP Grubu olarak, ANAP gibi davranmayacaklarını ifade etmiştir. Üzerinde konuşulan konunun, her türlü spekülasyona açık olduğunu vurgulayan Ulusoy, kendisinin mümkün olduğu kadar bundan kaçınarak, bazı resmi ve çarpıcı rakamlara yer vermek istediğini belirtmiş ve şunları kaydetmiştir:

*Sadece, Türkiye taş kömürü havzasında ve son 20 yılda 1117, son 5 yılda ise 367 maden işçisini toprağa verdik. Son 50 yıla baktığımızda, kaybettiğimiz can sayısı 4670'tir. Bu kazalarda, son 20 yılda 140 bin, son 5 yılda ise 3 bin civarında yaralanma olayı yaşandı. Daha acısı ve umut kıranı ise, en son Kozlu'da yaşanan felaketin bugüne kadar yaşanan felaketlerin en büyüğü oluşudur. İngiltere'yi özellikle örnek veriyorum. Bu ülkede durum, son derece enteresandır. Geçmiş yıllarda İngiltere'de taş kömürü madencilğinde ölüm oranları çok yüksekti, örneğin 1947 yılı öncesinde ölüm oranı binde 85 gibi çok yüksek bir seviyede idi. Bu durum, 1947 yılında İngiltere'de maden sektöründe devletleştirmeyi gündeme getirdi. Bunun sonucu gerekli önlemler alındı; ciddi, tutarlı iş güvenliği politikası uygulandı, kısa sürede ölüm oranı binde 85'ten, binde 14'e, bugün ise, on binde 19,2'ye çekildi. Bu sayı ile İngiltere, bugün Avrupa'nın taş kömürü işletmeciliğinde en az ölüm oranına sahip ülke konumuna geldi.*⁷⁹³

⁷⁹² A.k., ss. 173-175.

⁷⁹³ A.k., ss. 176-178.

Konuşmasına devamla Türkiye’de günde 5 işçinin, iş kazası nedeniyle öldüğünü, 9 işçinin ise sakat kaldığını söyleyen Ulusoy, Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre ise, Türkiye’de her 1000 işçide ölüm oranının 0.47 olduğunu, bu rakamın Avrupa Ülkelerinde, ortalama 0,1 olduğunu ifade etmiştir. Ulusoy, bu oranın Yunanistan’da 0.05, Mısır’da 0.16, Zimbabwe’de 0.28 ve Güney Afrika’da ise 0.35 olduğunu vurgulayarak, bu konuda gerekli iyileştirme önlemi almayan geçmiş dönem yönetimlerini eleştirmiştir. Konuşmasına devamla ise Ulusoy şunları kaydetmiştir:

Bu rakamlar karşısında, bunlara, iş kazası demek doğru bir yaklaşım değil. Çünkü ülkemizde alınan önlemler ve kontrol, bu kazaları önlemeye yeterli değil; kullandığımız teknoloji, maalesef, günün teknolojisinden çok gerilerde kalmıştır. Bu sonuçlar da, ülkemizdeki iş kazalarına, ‘kaza’ değil, başka bir ad vermemizi gerektiriyor. ...İkinci bir ziyaretçi, İngiliz Milletvekili ve Gazeteci Price’dır. Price, gezmekte olduğu ocakta gördüğü bir ekskavatör⁷⁹⁴ karşısında duruyor ve şaşkın bir ifadeyle, “Ben milletvekili olmadan, gazeteciliğe başlamadan, bu makineyi yapan firmada çalışırdım. O zaman imal edilen bu ekskavatörler 15 sene için garantiliydi; şimdi, ne o firma ne de firmanın fabrikaları kaldı. Bakıyorum, siz, bu ekskavatörleri 32 yıldır kullanıyorsunuz” diyen... Yerin altında, kanları, canlarıyla kömür çıkarmaya uğraşan 29 bin işçimiz yeterli iş ve can güvenliğine sahip değildir. Devletin görevi, bu insanların can güvenliğini, Yunanistan, Mısır, Zimbabwe kadar koruması ve kömür üretiminde hiç olmazsa Friglerin ve Hititlerin zamanını çoktan geçtiğimizi bilerek yeni teknolojileri kullanmasıdır.”⁷⁹⁵

Ulusoy’un ardında RP Grubu adına söz alan Ahmet Derin (Kütahya), konuşmasında, daha önce grupları adına konuşanların da tespit etmiş olduğu gibi, açıkça bir ihmalin olduğunu söylemiştir. Meclis araştırması açılmasını istemelerinin amacının şu veya bu şahsı suçlamak olmadığını, işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirlerinin bir an önce alınmasını, yapılması gereken yatırımların ihmal edilmemesini sağlamak ve bu tip kazalarla, meydana gelen kayıpların asgari düzeye indirilmek olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹⁶ Konuşmasına devamla Türkiye’nin bir madencilik politikasının yıllardır oluşmadığını savunan derin, teknolojik imkânların artırılması, işçi sayısının azaltılması ve mevcut işçi güvenliğinin de en üst düzeye çıkarılması halinde kaza oranlarının düşeceğini böylece Türkiye için oldukça hayati önemde olan enerji kaynaklarının verimli kullanılacağını kaydederek konuşmasına son vermiştir.

⁷⁹⁴ Ekskavatör, genel olarak yapı temellerinde, hendek kazılarında, hareket sahası kısıtlı olduğundan kazma ve yükleme işlemlerinin bir arada yapılması gereken kazılarda, drenaj ve sulama kanalları kazılarında, kırma işlerinde ve tünellerde kullanılır.

⁷⁹⁵ A.k., s. 177.

⁷⁹⁶ A.k., s. 179.

Araştırma önergesinin açılmasına ilişkin ön görüşmeler üzerinde son sözü ise DYP Grubu adına M. Sadık Avundukoğlu (Kırıkkale) almış ve konuşmasında kendinden önce konuşanların konuyu yeterince aydınlattıklarına işaret ederek, söz konusu konunun siyaset üstü bir mesele olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Bu bakımdan konuya siyasi propaganda meselesi olarak değil, bir teknolojik yeterlilik meselesi olarak bakmak gerektiğini vurgulamıştır. Avundukoğlu, Zonguldak taş kömürü havzasının, üzerinden uzun süreler geçmeden, bir facianın acısı dinmeden, yenisinin yaşandığı bir yer haline geldiğini, bunun sebeplerinin araştırılmasının ve bu acıların yaşanmaması için ciddi bir çalışma yapılmasının artık kaçınılmaz olduğunu dile getirmiştir.⁷⁹⁷ Konuşmasına devamla Avundukoğlu şunları kaydetmiştir:

Araştırmalarım sırasında tespit ettiğim ve olayın olduğu Kozlu Taş kömürü İşletme Müessesesi iş yerinde -bir bölümünü Sayın Bakanımın da belirttiği- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı müfettişlerinin de raporlarında belirttikleri, metan drenaj sisteminin atıl hale getirilmesi, Avrupa'da kömür ocaklarında en fazla 2 katta çalışılırken, bugün Kozlu'da 5 katta çalışılması gibi ve benzeri yapılan birçok teknik ve ilmi yanlışın yanında, şu konulara da değineceğim: Madencilikte, plan, proje ve sistem, belirli bir rezerv üzerine kurulur. Zonguldak'ta böyle bir plan ve programın olmadığını söylersem, yanlış bir şey söylememiş olurum; çünkü, bugünkü çalışmalar, otuz-kırk yıl önceki etütlere dayalı olarak açılan kuyularda yapılmaktadır; öyle ki, madencilik prensiplerine aykırı olarak, sürekli ve hızla derine iniş vardır. Bu da, bir katı temizlemeden aşağı inip, bir kat daha açmak yanlışlığını ortaya çıkarıyor. Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; gün geçtikçe, olayın karmaşık bir yönlendirme içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Zonguldak'ın bir master plana ihtiyacı vardır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir maden işletmesi bu şekilde derinleştirilmemektedir. Allah işçilerimizi yeni felaketlerden korusun. Bizim, burada alınacak tedbirleri araştırmamız gerekmektedir. Bu nedenle, Grup olarak, Meclis araştırması isteğine olumlu oy kullanacağımızı belirtir, saygılar sunarım.⁷⁹⁸

Tüm grupların, konuşmalarını tamamlamasının ardından araştırma önergesinin açılmasına ilişkin oylamaya geçilmiş ve yapılan oylamanın ardından (10/38, 43, 44, 46) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonunun kurulması kabul edilmiş ve söz konusu komisyonun 12 kişiden oluşturulması, ayrıca çalışma süresinin üye seçim tarihinden itibaren üç ay olmasına karar verilmiştir.⁷⁹⁹ Kurulan komisyon 17.03.1993 Çarşamba günü saat 16.00'da 7 üyenin katılımı ile toplanmış, yapılan seçim neticesinde görev dağılımı aşağıdaki gibi yapılmıştır.

⁷⁹⁷ A.k., s. 182.

⁷⁹⁸ A.k., s. 184.

⁷⁹⁹ A.k., s. 185.

DYP (6)	
Turgut Tekin	Adana
Bilal Güngör	Ankara
Mehmet Cemal Öztaylan	Balıkesir
Abdurrahman Ünlü	Kırıkkale
Mehmet Ali Yavuz	Konya
Şinasi Altınır (Başkan)	Zonguldak
ANAP (3)	
Emin Kul (Başkanvekili)	İstanbul
Münir Doğan Ölmeztoprak	Malatya
Nabi Poyraz	Ordu
SHP (1)	
Azimet Köylüoğlu	Sivas
RP (1)	
Ahmet Derin (Sözcü)	Kütahya
CHP(1)	
Hasan Akyol (Kâtip)	Bartın

Komisyon daha sonra çalışmalarına başlamış ancak çalışmalarını gerekli süre içinde tamamlayamadığı için, 02.04.1993, 26.06.1993, 28.09.1993, 25.12.1993, 01.04.1994, 24.06.1994, 28.06.1994, 30.09.1994 ve 30.12.1994 olmak üzere her defasında üç ay olmak üzere toplam altı kez göre süresi uzatılmıştır. Ancak komisyon TBMM'nin 28.03.1995 tarihli 91. Birleşiminde görev sürelerinin 27.03.1995 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasını istemiş, yapılan oylama sonucunda ise söz konusu uzatma talebi reddedilerek, komisyondan çalışmalarını bir an önce tamamlayıp rapor halinde Meclis Başkanlığına sunması istenmiştir. Daha sonra rapor ile ilgili bir gelişme yaşanmamıştır.

2.3.12. (10/77, 78, 82, 84) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Ukrayna'da bulunan Çernobil nükleer santralının bir ünitesinde 26.04.1986 günü bir patlama yaşanmış, kaza sonucu çevreye çok yoğun bir radyoaktif sızıntı olmuştur. Oluşan radyoaktif izotoplarla yüklü bulutlar rüzgârlar ile çevre ülkelere yayılmış, yağmurla oluşan serpinti ile birçok ülke radyoaktif kirlenmeye maruz kalmıştır. Söz konusu kirlenmeden Çernobil faciası sonrası radyasyon yüklü bulutlar Ukrayna, Beyaz Rusya ve Rusya'nın yanı sıra tüm Avrupa'yı etkisi altına almış, radyasyondan Türkiye'nin Karadeniz sahili başta olmak üzere, Trakya bölgesi de oldukça etkilenmiştir.⁸⁰⁰ Çernobil'den kaynaklanan radyoaktif serpinti yaklaşık 160 bin kilometrekare toprağı kirletmiş, söz konusu kirlilik ise başta bölge insanı olmak üzere, bölgeden Türkiye'nin çeşitli bölgelerine gönderilen ürünlerden dolayı da kanser başta olmak üzere çeşitli sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Olaydan sonra kazadan etkilenen tüm ülkeler, çocuklarını, halklarını radyasyondan koruyacak bir dizi önlemi anında almışlar, birçoğu anında süt, taze meyve ve sebze satışlarını dondurmış, denetim altına almıştır.⁸⁰¹

⁸⁰⁰ Alpaslan Türkan, "Çernobil Nükleer Santral Kazasının Türkiye'ye Etkisi," **Çernobil Nükleer Kazası Sonrası Türkiye'de Kanser**, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Nisan 2006, s. 46.

⁸⁰¹ Gamze Varol Saraçoğlu, "Son Yirmi Yılda Çernobil Kazası Sonrası Dünyada Yaşananlar", **Çernobil Nükleer Kazası Sonrası Türkiye'de Kanser**, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Nisan 2006, ss. 13-14

Çernobil ile ilgili süreç Meclise verilen önergelerde aşağıdaki gibi özetlenmiştir. Türkiye’de tehlike olmadığı ilan edilirken 9 Mayıs’ta Suudi Arabistan, 14 Mayıs’ta Avusturya aşırı radyasyon nedeniyle Türkiye’den gıda alımını durdurmuştur. 23 Kasım’da 40 ton ihraç fındık 1264 bekerel radyasyon içermesi nedeni ile Almanya tarafından iade edilmiş, 29 Kasım 1986 da ise Hollanda Sağlık Bakanı Türk çayında 35000 bekerel radyasyon olduğunu resmen bildirmiştir. Dönemin sorumlu hükümeti ise söz konusu gerçekleri görmezden gelmekle kalmamış, dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Cahit Aral bir televizyonda canlı yayında çay içmiş, “Çaydaki radyasyonun zararsız olduğunu” belirtmek suretiyle, “biraz radyasyon iyidir” diyerek, kirlilik karşısındaki tutumunu ortaya koymuştur. Dönemin Başbakanı Turgut Özal “radyoaktif çay daha lezzetlidir” derken, Cumhurbaşkanı Kenan Evren “radyasyon kemiklere yararlıdır” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Hükümet daha da ileri giderek radyasyonun etkileri ile ilgili yayın yapma yasağı getirdiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra yine dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı ve felaketin ardından oluşturulan Radyasyon Güvenlik Komitesi Başkanı sıfatı ile Cahit Aral; “denetim cihazları ile Türkiye’nin tarandığını, endişe verici radyasyon kirliliği tehlikesi bulunmadığını açıklamıştır. “Dinine imanına bağlı hiç kimse Türkiye’de radyasyon var diyemez!” ifadesini kullanarak, radyasyon uyarısı yapan basın mensuplarını ve uyarıcı açıklamalarda bulunan bilim adamlarını eleştirmiştir.⁸⁰² Söz konusu süreç 1992 yılına kadar devam etmiş ve bu dönem içinde Çernobil faciasının Türkiye üzerindeki etkilerini değerlendiren birçok rapor ve çalışma hazırlanmış, ancak bunların hiç birinden olumlu netice alınamamıştır. Öyle ki 17. ve 18. dönemlerde söz konusu durumu araştırmak için yapılan önerge teklifleri reddedilmiştir. Radyasyon kirliliği, başta lösemi olmak üzere birçok ölümcül hastalığa neden olmuş, düşüklere ve sakat doğumlara yol açmış, nitekim özellikle Karadeniz ve İç Anadolu’nun kuzey bölgelerinde çok sayıda düşük ve anormal doğum olayları yaşanmış, ayrıca çok sayıda çocuğa lösemi teşhisi konulmuştur.

Bu ifadelerin yer aldığı önergeler (10/77, 78, 82, 84), Algan Hacaloğlu (İstanbul) ve 12 arkadaşı, SHP Grubu adına Grup Başkanvekilleri Aydın Güven Gürkan (İçel) ve Ercan Karakaş (İstanbul) tarafından 22.12.1992 tarihinde, Refaiddin Şahin (Ordu) ve 24 arkadaşı, Şevket Kazan (Kocaeli) ve 12 arkadaşı tarafından ise 12.01.1993 tarihinde bir meclis araştırması açılmasına ilişkin olarak Meclise sunulmuştur.

Önergelerde “Türk halkının gerçekleri öğrenme hakkından” hareketle şu ifadelere yer verilmiştir:

⁸⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 2, Birleşim: 49, (22.12.1992), s. 674.

*Çernobil kazası nedeniyle Türkiye'nin hangi bölgelerinin hangi ölçülerde radyasyon etkisi altında kaldığı, radyasyon etkisi nedeniyle çocukların, halkımızın başta lösemi ve kanserin diğer türleri olmak üzere hastalığa yakalanıp yakalanmadığı, bundan sonra bu nedenle hastalanma riskinin ne düzeyde olduğu, zamanın hükümetinin bu konularda görevlerini hangi ölçülerde ihmal ettiği, görevlerini ihmal nedeniyle Türkiye'de yaşayan insanların sağlığına hangi ölçülerde zarar verdiği, halkımızın ölümcül hastalıklara yakalanma riskini hangi ölçülerde artırdığı konularında, gerçekleri tam olarak Türkiye kamuoyunun, halkımızın ve parlamentomuzun acilen öğrenmesinde ulusal yarar görmekteyiz.*⁸⁰³

Önergelerin verilmesinin ardından ise Genel Kurulun, 12.01.1993 tarihli 53. Birleşiminde alınan karar gereğince bu önergelerin (10/77, 78, 82, 84) birlikte görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

Genel Kurulun 19.01.1993 tarihli 56. Birleşiminde önergeler üzerinde başlanılan görüşmelerde ilk söz hükümet adına Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Tahir Köse'ye (Amasya) verilmiştir. Köse konuşmasında Uluslararası Atom Enerji Kurumu'nun o dönemde yayınladığı raporda, Çernobil kazasından etkilenen ülkeler sıralamasında Türkiye'nin, 7. sırada olduğunu açıkladığını hatırlatmıştır. Bu ciddiyete rağmen dönemin hükümetinin vermiş olduğu beyanatlarla açıkça krizi yönetemedikleri ve halktan birçok gerçeği sakladıklarını iddia etmiştir. Halkın bu konuda saat başı aydınlatılması ve uyarılması gerektiğine işaret eden Köse, 14 Ağustos 1986 tarihinde, Radyasyon Güvenliği Komitesi Başkanının, Atom Enerjisi Kurumu Başkanlığına yazdığı yazıda aşağıdaki ifadelerin olduğunu belirtmiştir: "Türkiye'de radyasyon ölçümleri, sonuçları ve etkileriyle ilgili olarak, Türkiye Radyasyon Güvenliği Komitesinin bilgisi ve izni dışında herhangi bir yayın yapılmamasını; ayrıca, bugüne kadar yapılan ve yapılacak çalışmalarla ilgili bilgi ve belgelerin söz konusu komiteye bildirilmesi gereğini önemle rica ederim."⁸⁰⁴

Bu şekilde bir genelgenin kabul edilmesinin mümkün olmadığını vurgulayan Köse, benzer bir genelgenin, YÖK tarafından, üniversitelere yapıldığını söylemiştir. Bu yazıda da: "Karadeniz'de radyasyon seviyesini tespit etmek üzere bazı üniversitelerin gerekli koordinasyon ve işbirliğine riayet etmeyerek ölçümler yaptığının anlaşıldığı, Türkiye Radyasyon Güvenliği

⁸⁰³ Sıra Sayısı 455, "İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu ve 12 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Türkiye'deki Etkilerini Araştırmak ve Halkı Aydınlatmak; SHP Grubu Adına Grup Başkanvekilleri İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ve İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş'ın, Çernobil Faciasıyla İlgili Gerçeklerin ve Sorumlularının Ortaya Çıkarılması ve Alınması Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek; Ordu Milletvekili Refaiddin Şahin ve 24 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Türkiye'deki Etkilerini Araştırmak; Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve 12 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Verdiği Zararların Tespiti ve Giderilmesi İçin Alınacak Önlemleri Belirlemek Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve (10/77, 78, 82, 84) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu", **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 71'in sonuna ekli, (15.02.1994), s. 1.

⁸⁰⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 27, Birleşim: 56, (19.01.1993), ss. 367-369.

Komitesinin bilgisi ve izni dışında herhangi bir yayın yapılmaması” istendiğini belirtmiştir. Konunun, siyasi partiler arasında bir siyasi çekişme haline getirilmemesi gerektiğini vurgulayan Köse; bu hususta en ciddi araştırmaların yapılmasını, ama insan sağlığının, ilim ve ülke menfaatinin de günlük politika malzemesi olmaması gerektiğini vurgulayarak bu konu hakkında bir meclis araştırması açılmasını desteklediklerini ifade etmiştir.⁸⁰⁵

(10/77) Esas Numaralı araştırma önergesinin sahibi CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), konuşmasında öncelikle çok tartışılmış bir konu olan Çernobil faciasının Türkiye’ye yönelik olumsuz etkilerini Türk halkının duyduğu ilgi ve üzüntü nedeniyle ve bir eski Bakanın basına geçen bir beyanatından dolayı, oluşan tepkiler nedeniyle verdiklerini açıklamıştır. Bu önergeyle Çernobil Nükleer Santrali kazasının yeniden gündeme getirilmesinin amacının oluşan sorunların ve sorumlulukların tartışılması olduğunu söylemiştir. Hacaloğlu, ilk olarak dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı olan Cahit Aral’ın “Biz, olaydan ancak 2,5 ay sonra, Türkiye’nin radyasyona maruz kaldığını öğrenebildik” sözlerini hatırlatarak, Aral’ın, 18 Aralık 1992 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan beyanatının, konunun, yeniden tartışma gündemine gelmesine neden olduğunu ifade etmiştir. Aral’ın, bu konuşmasında “...ama artık çok geç kalınmıştı. Hâlbuki olaydan yarım saat sonra alarm verilip, tedbirler alınması gerekirdi. Türk halkı için çok üzgünüm. Radyasyonla ilgili herkesin Türk halkına özür borcu vardır” şeklinde ifadelerinin oldukça talihsiz bulduğunu belirterek, bunun üzerine gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Askeriyenin de, bir ölçüde böyle bir kirlenme olduğunu yakaladığını ifade eden Hacaloğlu; “ne gariptir ki, askeriye, sanki imkânlarını, bir nükleer bomba, bir atom bombası atılınca ancak, kullanacakmışçasına, konuya bigâne kaldığını” vurgulamıştır. Ayrıca Hacaloğlu konuşmasına devamla, hükümetin, bu konuda talebi olmaması nedeniyle, Doğu Karadeniz’deki kirlenme konusunda ne toplumun uyarıldığını ne de Hükümetin gerçekten, olayın geniş boyutlarına vakıf olabildiğini söylemiştir.⁸⁰⁶ Konuşmasına devamla Hacaloğlu söz konusu dönemde işleyen süreçle ilgili olarak şunları kaydetmiştir:

Sayın Sanayi Bakanın da dediği gibi, tehlikenin oluşumundan, serpintiden 2,5 ay sonra ancak Türkiye’de radyasyonun gerçek boyutları öğrenilmeye başlanıyor. Başlanıyor ama bulgular, sadece ve sadece Hükümetin kendi iç devresinde, kendi bilgi haznesinde saklı tutuluyor, halktan gizleniyor. Hükümet, haziran ayının ilk haftasında, bu konuda hazırladığı bir raporu yabancı büyükelçiliklere veriyor; onlara “yemeyin, içmeyin” diyor; ama dönüyor kendi halkına, “korkmayın, yiyin, için...” İşte, böyle bir çifte standardı uyguluyor... Değerli arkadaşlarım, maalesef, Türk halkı, radyasyonu yabancılardan öğrendi. Doğu Karadeniz’de radyasyondan doğan kirliliği, ciddi anlamda, ilk önce 4 Eylül’de, fındıkla ilgili olarak, fındığın alımının durdurulmasıyla; çayla ilgili olarak da, 29 Kasım’da, Hollanda Sağlık Bakanının bu konudaki beyanatı üzerine,

⁸⁰⁵ A.k., ss. 369–370.

⁸⁰⁶ A.k., ss. 370–373.

“Türk çayında 35 bin bekerel düzeyinde radyasyon vardır” şeklindeki ifadesi üzerine öğrendi ve kıyamet koptu. Ardından, 9 Aralık’ta, Sayın Aral’ın çay içerken çekilmiş resimleri çıkıyor ve “Çayımız sağlığa zararlı değil. 150 milyar harcayarak çay ithal etseydim, tüyü bitmemiş yetimin dövizini harcamış olurdum” diyor; ama hemen üç gün sonra, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkiye’den çay alımını yasaklıyor. Değerli arkadaşlarım, özetle, asgari bir yıl süreyle, o yöre insanı, en azından bu 3 ilçede yaşayan insanlar, 5 milisievert, yani, en asgarisinden, sınır düzeyinde, bizim bildiğimizin 8–10 misli daha yüksek düzeyde radyasyonla kirlenmişlerdir.”⁸⁰⁷

Hacaloğlu’nun konuşmasının ardından ise bir diğer önerge sahibi olan Refaiddin Şahin (Ordu) DYP Grubu adına söz almıştır. Şahin konuşmasında, 18.12.1992 tarihli Milliyet Gazetesinde çıkan radyasyonla ilgili haberde, zamanın Bakanı Aral ile yapılmış söyleşi olmasaydı, konunun küllenmiş ve unutulmuş olacağına dikkat çekmiştir. Konunun gündeme tekrar gelmiş olmasının aslında geçmişte bu olayın gereği gibi değerlendirilmediğinin bir kanıtı olduğunu ifade etmiştir. Geçmişte, DYP eski Milletvekili Mazhar Haznedar’ın vermiş olduğu Meclis araştırması önergesinin kabul edilmesi durumunda o dönemde meselenin enine boyuna incelenip, bilimsel değerlendirilmesi yapılabileceğini belirtmiştir. Böylece konunun gerçek boyutlarıyla Meclisin ve kamuoyunun bilgisine aktarılmış olacağını belirten Şahin, aynı konunun, tekrar gündeme gelip, kamuoyunda bu tür meselenin enine boyuna tartışılmasına, fırsat doğduğunu ifade etmiştir. Konuşmasında ayrıca kirlenmeden dolayı etkilenen tarım ürünleri üreticisinin de açılacak araştırma komisyonu ile ortaya çıkacağını belirten Şahin, devletin bu zararları telafi etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Şahin konuşmasının devamında ise şunları ifade etmiştir:

Burada, bir tespiti arz etmek istiyorum: Radyasyondan, en başta, ihraç ürünlerimizden fındık ve tütün; dahilde kullanılan ürünlerimizden, çay ve o yörenin her türlü yiyecek ve içecek maddesi etkileniyor. Etkileniyor ama bu etkilenme ne miktardaydı? Ben, özellikle çay ve fındık üzerinde durmak istiyorum. Radyasyon, çay alımlarını etkilemiştir. 1986 yılında Samsun’da ara seçim olduğu için, maalesef, fındıkta radyasyon, seçim bölgesine uğratılmamıştır. Bu da yanlış bir tutum ve davranıştır. Niye uğratılmamıştır? Çünkü ara seçim, sadece Samsun’da yapılıyordu ve diğer bölgelerde yoktu. Samsun’dan, Ünye’den ötede bir Akçay ırmağı var ve radyasyon, nedense o ırmaktan öteye geçememişti!.. Geçemeyişinin sebebi de zaten seçimle ilgiliydi... Geçememiş de ne olmuş? Ünye’den Trabzon’a Rize’ye kadar olan bölgenin fındığının alımı yasaklanmış, diğer bölgelerde ise serbest bırakılmıştı. Fındık alımı yasaklanınca ve müstahsilin fındığı alınmayınca, büyük bir panik başlamış, büyük bir endişe ortaya çıkmış ve bu sefer, gece, dağlardan, tepelerden aşılıarak,

⁸⁰⁷ A.k., s. 374.

*büyük miktarlarda fındık öbür tarafa geçirilmişti. Burada kim kazanmıştır? Fındığı düşük fiyatla alan araçlar kazanmış ve müstahsil mağdur edilmiştir. Biz, bu mağduriyeti gördük. Burada yapılması lazım gelen şey ne olmalıydı? Bize göre, devlet, oranın ürünlerine el koymalı, alışı ve satışını yasaklamalıydı; müstahsili mağdur etmeden, onun malının karşılığını vermeli ve yok pahasına ona buna kaptırmamalıydı. Böylece, ürününün dışarıya ihraç edilmesi şeklindeki bir işlemin de, yine o günkü Hükümet tarafından yapılması uygun olurdu.*⁸⁰⁸

Şahin'in konuşmasının ardından ANAP Grubu adına söz alan Mustafa Parlak (Rize), konuşmasında öncelikli olarak böylesine hassas bir konunun teknik boyutlarını aşarak siyasi bir mesele haline gelmesinden dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bu konuda hiç formasyonu bulunmayan siyasetlerin dönemin yöneticilerinden “caniler-katiller” diye bahsetmesinin oldukça düşündürücü olduğunu belirtmiştir. Ortaya atılan iddiaların doğru olup olmadığı araştırılmadan, incelenmeden, sırf, gündemi doldurmak için, Hükümetin, beceriksizliğini örtmek, yerine getiremediği vaatlerini halkın gözünden kaçırmak, enflasyona ezdirmekte olduğu işçinin, memurun feryadını kesmek için, yaşamları boyunca içlerini kemirecek olan kanser korkusunu insanların yüreklerine düşürmeye hakkı olmadığını savunmuştur. Parlak, bu durumun aynı zamanda, bir insan hakkı ihlali olduğunu belirtmiş ve bu konuda hükümetin tutumunu eleştirmiştir. Parlak’a göre, önce, kanser tehdidiyle insanları korkutup sindirmek, hatta reaksiyona varacak derecede toplumsal öfke yaratmak, sonra da bütün moral değerleri yok olmuş insanları, her zamanki gibi, “kurtarıcı baba” rolüyle ortaya çıkıp sahiplenmek, inandırıcı olmasa da, birkaç sözle, tedbirle yaratılan kuşkuları gidermeye çalışmak Hükümetin, “alışmış olunan pişkinliklerinden” bir tanesidir. Parlak, bütün bu sebeplerden dolayı, radyasyon meselesinin araştırılması gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁰⁹

SHP Grubu adına konuşan Ziya Halis (Sivas) ise konuşmasında dönemin parlamentosunun konu hakkında ilgisiz kaldığına ilişkin dile getirilen görüşlere katıldığını belirtmiştir. Türk halkının sağlığıyla ilgili böyle önemli bir konunun, basın ve demokratik kitle örgütlerinin gösterdiği haklı bir duyarlılıkla kamuoyunun ve Meclisin gündemine gelmesini, sevindirici ve yararlı bulduklarını ifade etmiştir. Halis, amacının, o dönemin yönetimindeki siyasetçileri ve bürokratları haksız yere suçlamak olmadığını ve bundan da Parti olarak siyasi çıkar elde etmeyi hedeflemediklerini açıklıkla söylemiştir. Türk halkının paniğe kapılmasını da hiç istemediklerini belirten Halis, amaçlarının, geçmiş dönemde yapılanlardan, kuşku yaratan, eksik yapılan, yanılan uygulamaların, gerçeğin halktan saklandığı konusundaki ciddî buldukları iddiaların ortaya çıkarılması, varsa kusurlu ve suçlu bulunanlardan hesap sorulması olduğunu vurgulamıştır.⁸¹⁰

⁸⁰⁸ A.k., s. 377.

⁸⁰⁹ A.k., s. 379.

⁸¹⁰ A.k., s. 385.

Halis'in konuşmasının ardından Refah Partisi Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya) konuşmasında Çernobil faciası ve Türkiye üzerindeki etkilerinin, araştırılmaya değer, hatta mutlaka araştırılması gereken bir husus, bir olay veya olaylar zinciri olduğunu söylemiştir. Bundan dolayı, dört partinin temsilcileri ve milletvekilleri tarafından Meclis araştırması önergeleri verildiğini belirtmiş, söz konusu önergelerin bu bakımdan desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸¹¹ Öte yandan bu güne kadar olayın ciddiye alınmaktan kaçınıldığını vurgulayan Ünalı, radyasyondan dolayı ortaya çıkan hasarlarla ilgili raporların ise birbiriyle çelişir bir durum ortaya çıkardığını, bundan dolayı da olaya devlet ciddiyeti ile yaklaşılması gerektiğini savunmuştur.

Verilen önergelerin (10/77, 78, 82, 84) kabul edilmesinin ardından oylamaya geçilmiş ve yapılan oylama ile Çernobil faciasının Türkiye üzerindeki etkilerini araştırmak üzere bir meclis araştırma komisyonu kurulmasına karar verilmiştir.⁸¹² 12 kişilik komisyonun kurulması için ise Genel Kurulun 09.02.1993 tarihli 65. Birleşiminde oylama yapılmış ve kabul edilmiştir.⁸¹³

Meclis Araştırması Komisyonu (10/77, 78, 82, 84), 17.02.1993 tarihinde toplanarak görev dağılımını aşağıdaki gibi yapmıştır.

DYP(6)	
Evren Bulut	Edirne
Ergun Özdemir	Giresun
Ertekin Durutürk	Isparta
Refaidin Şahin (Başkan)	Ordu
Fethiye Özver	Tekirdağ
ANAP (3)	
Halil İbrahim Özsoy	Afyon
Bülent Akarcalı	İstanbul
Mustafa Parlak (Başkanvekili)	Rize
SHP(1)	
Fahri Gündüz	Uşak
RP(1)	
Mustafa Ünalı (Sözcü)	Konya
CHP(1)	
Algan Hacaloğlu (Kâtip)	İstanbul

⁸¹¹ *A.k.*, s. 389.

⁸¹² *A.k.*, s. 399.

⁸¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 65, (09.02.1993), s. 119.

Komisyonun 11.3.1993 tarihinde yaptığı toplantıda, araştırmada izlenecek esas, usul ve yöntemleri tespit etmiştir. Araştırma konusu ile ilgili olarak Sağlık Bakanlığından, Hacettepe Üniversitesi ve diğere üniversitelerden, Türkiye Atom Enerjisi Kurumundan ve Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinden uzmanların bilgilerine başvurulmuş, gerekli bilgi ve belgeler Komisyona intikal ettirilmiştir. Komisyon Başkanı Ordu Milletvekili Refaiddin Şahin'in Bakanlar Kurulunda görev alması sonucu kendiliğinden boşalan üyeliğere Genel Kurulun 13.07.1993 tarihli 126. Birleşiminde Kırklareli Milletvekili Ahmet Sezai Özbek seçilmiştir.

Komisyon ilerleyen tarihlerde çalışmalarını tamamlamak için bir aylık ek süre istemiş ve yaptığı 13 toplantı sonucunda 100 sayfalık bir rapor hazırlayarak 15.02.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına sunmuş ve aynı tarihte rapor üzerindeki genel görüşmelere başlanmıştır. Hazırlanan raporun ilk kısmında Çernobil faciasının meydana geliş ve ardından yayılan radyoaktif kirliliğinin boyutları ile ilgili bilgi verilirken, Türkiye'nin bu dönemdeki durumundan ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye'nin çeşitli illerinde yapılan ölçümlerin yer aldığı raporda, ayrıca yöneticilerin almış olduğu tedbirlerin yanı sıra tarım ürünlerinde yapılan ölçümlere yer verilmiştir.⁸¹⁴

Komisyonun, 26 Nisan 1986'da meydana gelen Çernobil Nükleer Santral kazasıyla ilgili bütün bilgi ve belgelerin ve ayrıca ilgili kuruluş olan TAEK ve Türkiye Radyasyon Güvenliğı Komitesi tarafından yapılan ölçüm ve alınan önlemleri detaylı bir şekilde incelemesi sonucunda raporda kazanın ortaya çıkardığı tehlike durumu sırasında alınmış tedbirler, yapılmış faaliyetler ve sonuçlar özetlenmiştir. Raporda Türkiye'nin nükleer enerji politikasının geçmiş hükümetlerce belirlenmemiş olmadığının, bir kriz döneminde alınacak tedbirlere ilişkin acil eylem planları hazırlanmadığının tespit edildiğı belirtilmiştir. Olayın ekonomik ve siyasal boyutlar kazanması nedeniyle Başbakanlığın talimatları ile 26 Mayıs 1986 tarihinde Türkiye Radyasyon Güvenliğı Komitesi kurulduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Silahlı Kuvvetlerin, mülki amirlikler ve ilgili bakanlıklarla her türlü işbirliğini sağladığı, ancak mevcut olanaklarının sınırlı olması nedeniyle özellikle radyasyondan etkilenen bölgede yaşayan insanların

⁸¹⁴ Sıra Sayısı 455, "İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu ve 12 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Türkiye'deki Etkilerini Araştırmak ve Halkı Aydınlatmak; SHP Grubu Adına Grup Başkanvekilleri İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ve İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş'ın, Çernobil Faciasıyla İlgili Gerçeklerin ve Sorumlularının Ortaya Çıkarılması ve Alınması Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek; Ordu Milletvekili Refaiddin Şahin ve 24 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Türkiye'deki Etkilerini Araştırmak; Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve 12 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Verdiği Zararların Tespiti ve Giderilmesi İçin Alınacak Önlemleri Belirlemek Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve (10/77, 78, 82, 84) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu", **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 71'in sonuna ekli, (15.02.1994).

aktif kirlenmenin ve radyoaktif kirlenmenin boyutu ve muhtemel tehlikeleri konusunda yeterli bilgi akışının sağlanamadığı belirtilmiştir. Öte yandan raporda komisyonun facianın başından o güne kadar yapılan uygulamalarda ilgili kurumun halkın sağlığını korumak amacını temel hedef olarak aldığı ve uluslararası kriterlere ve ulusal mevzuata uygun olarak, olanakları çerçevesinde gerekli hizmetleri verdiği kanısına varıldığı ifade edilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen halkın bilgilendirilmesi konusunda oldukça eksik ve yetersiz kaldığı söylenmiştir.⁸¹⁵ Rapora, Mustafa Ünalı (Konya), bazı ifadelerin çelişkili olduğu gerekçesi ile Algan Hacaloğlu (İstanbul) ise bazı bilimsel raporların göz ardı edildiği gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuşlardır.

Raporun meclise sunulmasının ardından Genel Kurulun 15.02.1994 tarihli 71. Birleşiminde rapor görüşülmeye başlanmıştır. Meclis Araştırması Komisyonu Raporu üzerindeki genel görüşmede ilk söz hakkı, Meclis araştırması önergesi sahibine ait olduğu için, İçtüzüğü'nün 73. maddesine göre, siyasî parti gruplarına, şahısları adına iki üyeye ve istemeleri halinde, Komisyon ve Hükümete söz verileceği açıklanmıştır. İlk sözü alan önerge sahiplerinden Algan Hacaloğlu (İstanbul) almış ve konuşmasında komisyonunun konuyu incelediğini, 100 sayfaya yakın kalınlıkta bir raporla geldiğini söylemiştir. Komisyon üyelerinden biri olarak, rapor ekinde 8 sayfalık bir muhalefet şerhiyle komisyonunun bu raporu imzaladığını hatırlatan Hacaloğlu, komisyonunun bu konuda yapmış bulunduğu çalışmaları, tahlilleri, vardığı sonuçları yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Hacaloğlu konuşmasına devamla, önyargısız olarak durumu değerlendirdiğinde, Türkiye'de ilk defa vuku bulan böyle bir olayla ilgili olarak gösterilmesi gereken dikkati ve çalışma derinliğini içermediği nedeniyle, belirli noktaları açıklıkla vurgulayarak, bu rapora muhalefet şerhi koyduğunu belirtmiştir.⁸¹⁶

Hacaloğlu'nun ardından RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya) konuşmasında, zamanın iktidarının işi ciddiye almadığını, büyük bir ihmal ve sorumsuzluk tavrı içinde, önce gerçekleri halktan gizlediğini, uzun müddet durumu inkârâ çalıştığını iddia etmiştir. Basın ve televizyon önünde, sorumlu bakanın çay içerek, halkı, tehlike olmadığına inandırmaya çalıştığını ve bu yüzden koruyucu önlemler alınması cihetine kasten gidilmediğini savunmuştur. Bu anlattıklarının raporda yer almadığını belirten Ünalı, raporun hayal kırıklığı yarattığını savunmuştur. Hacaloğlu'nun, Komisyon üyesi de olduğu halde, rapordan tatmin olmadığını vurgulayan Ünalı, araştırmanın yeterince yapılmadığını iddia etmiştir. Konuşmasına devamla Ünalı şunları kaydetmiştir:

Üzerinde çok sayıda iddia sahibi bulunan bu konuda, her iddia sahibinin bilgisine müracaat olunmalı, iddiasını ortaya koyacak bir delile sahip olup olmadığı hususu sorulmalıydı. Tabii, buna vakit darlığının neden olduğu ve bunun için çok zamana ihtiyaç olacağı ileri sürülmektedir. Bence, bu da doğru

⁸¹⁵ A.k., ss. 90–91.

⁸¹⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 71, (15.02.1994), s. 137.

değildir. Komisyon da bunu söyledim; her iddia sahibine, iddiasını ispat edecek bir delili olup olmadığını soran bir tek yazının gönderilmesi bile bu işi görebilirdi; bunda ısrarlıyım. Konuyla ilgili herhangi bir iddiam ve ithamım olduğu için değil, mademki demokratik ortamı sağlamak iddiasındayız, son söz Meclisin olmalı, ortada başka söz kalmamalıdır. ...Muhalefet şerhinin ikinci maddesinde şunu söylüyorum: “Türk Atom Enerjisi Kurumu tarafından halkın radyasyondan korunmasına yönelik önerilen tedbirler, mülkî ve idarî amirler kanalıyla alınmış, halk uyarılmış, tehlikeler ve alacakları tedbirler duyurulmuştur iddiası, bizzat o günleri yaşayarak gelen bir kişi olarak kabul edilebilir bir iddia değildir” diyorum. O günlerde böyle bir uyarı maalesef halka yapılmamıştır. Üçüncü muhalefet ettiğim husus şudur: “Uluslararası kriterlere, ulusal mevzuata uygun olarak, olanaklar çerçevesinde gerekli hizmeti verdiği, ifadesi de bir çelişki taşımaktadır” diyorum. Hem uluslararası kriterlere uyulduğu, ulusal mevzuata uyulduğu söyleniyor, hem de “Olanaklar çerçevesinde” diye söyleniyor. Yani, olanaklar müsait değilse, bunlara uyulmamış demektir ki, bu, bir itiraftır aslında. Asıl mesele de burada gizlidir.⁸¹⁷

Rapor üzerinde SHP Grubu adına söz alan Fahri Gündüz (Uşak), konuşmasında öncelikle faciadan sonra yaşanan gelişmelere değinirken, rapor üzerinde fazla konuşmamıştır. Gündüz konuşmasında şu konuların üzerinde durmuştur:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Çernobil Nükleer Santralindeki kaza, 26 Nisan 1986 günü meydana gelmiştir. Kaza, reaktörün programlanmış olan durdurulmasından önce yapılan bir test sırasında meydana gelmiştir. Kazadan sonra yapılan soruşturmalar, kazanın reaktör tasarımıındaki hatalar ile güvenlik sistemlerinin devreden çıkarılması, işletme kurallarının hiçe sayılması ve reaktörün kararsız bir duruma getirilmesi gibi yapılan insan hataları sonucunda meydana geldiğini göstermiştir 10 gün süre ile atmosfere, radyoaktif maddeler salınmış, 26 Nisan ve 5 Mayıs günlerinde ise, iki büyük radyoaktif maddeler salınmıştır. Atmosfere salınan radyoaktif gaz ve maddeler yüksek sıcaklıkları nedeniyle 1 000 -1 500 metre yüksekliğe ulaşmış ve radyoaktif bulutlar oluşmuştur. Bu radyoaktif bulutlar, meteorolojik koşullara bağlı olarak hareket etmiş, Avrupa üzerinden yayılmaya başlamış, nerede ise tüm kuzey yarım küresini etkilemiştir. Değerli milletvekilleri Çernobil Reaktöründen atmosfere salınan radyonüklidler içinde en önemlileri, iyot 131, sezyum 134 ve sezyum 137'dir. Ayrıca, radyoaktif buluttan etkilenen ülkelerde hava partikülleri ve radyoaktif yağışlar olarak saptanabilen radyonüklidlerden rutenyum-103, rutanyum-106, lantum-140, baryum-140 ve tellur 132 yüksek miktarlarda bulunmuştur. Ayrıca, niobyum-95, zinkonyum-95, seryum-141 ve seryum-144 radyonüklidleri sayılabilir. Aktinitler ise, çok az düzeylerde tespit edilmiştir.⁸¹⁸

⁸¹⁷ A.k., s. 142.

⁸¹⁸ A.k., s. 143.

Gündüz'ün ardından ise DYP Grubu adına söz alan Ergun Özdemir (Giresun) konuşmasında, facia karşısında alınan önlemlerin yetersiz olmasından dolayı ortaya çıkan hasarın önemli boyutlara ulaştığını belirterek, devletin bu konuda bir an önce hareket etmesi gerektiğini öne sürmüştür. Özdemir konuşmasında şu cümleleri sarf etmiştir:

Değerli milletvekilleri, bu radyoaktif kirlenmenin neticesinde bir şey olmuş mu? Tabii, bu olay epeyce araştırıldı; Türkiye'nin sağlık otoriteleri komisyona çağrılarak bu olay komisyonca da araştırıldı. Sağlık otoriteleri bir kirlenme olmadığını, yani, insan sağlığına gerek genetik açıdan, gerekse kanser açısından bir etkisi olmayacağını ifade ettiler. Demek ki, biz, bu kazayı ucuz atlatmışız. Ayrıca "bunun büyük bir etkisi olmayacaktır" dediler. Tabii, bu arada "Efendim, günde 3 bardaktan fazla çay içilmemeliydi" gibi veyahut "bir kilodan fazla fındık yenmemeliydi" gibi birtakım laflar da edilmedi değil. Tabii, gerek genetik açıdan, gerekse lösemi ve kanser açısından bir zararı olup olmadığını, ancak tıbbî istatistikî malumatlarla bilmek mümkün. Bu olay gündeme geldikten sonra, özellikle Meclis araştırması gündeme geldikten sonra, Türkiye'de sağlık araştırmaları, sağlık istatistikleri incelenmeye başlandı. Bizim zaten ciddi boyutta bir sağlık istatistiğimiz yok ki öyle bilgisayar sistemine filan geçmiş ciddi bir bilgisayar istatistiğimiz yok, sağlık istatistiğimiz yok. Öncesini bilemezsiniz, sağlık taraması yapıp, sonrasını neyle karşılaştırıp da artış olup olmadığını söyleyeceksiniz? Biraz da o işte kelimizi aldattık zannediyorum. Tüm bunlara rağmen, Çernobil olayından çıkarılacak hiçbir ders yok mu? Muhakkak ki ülkemiz için hayırlısı olmuştur. Sağlık otoritelerinin dediği gibi, büyük zarar görmedik; ama birtakım önlemleri almamız gerektiğini öğrendik kanaatindeyim. Türkiye Radyasyon Güvenliği Komitesince hazırlanan tehlike durum planı daha hukukî bir baza oturtulmalıdır. Zaten bunu Komisyon raporumuzda da belirttik. Bugüne kadar 30 ilde -hiç yokken- radyasyon erken uyarı sistemi merkezleri kuruldu. Bu, Türkiye'ye yaygınlaştırılmalı ve özellikle kuzeydeki tehlike dolayısıyla, Rusya yönünden gelecek tehlike nedeniyle, geri teknolojiyle yapılmış reaktörlerden gelebilecek tehlike nedeniyle, Kuzey bölgesinde bu bir otomatik sisteme, bir merkezî sisteme bağlanmalıdır dedik. Tabii, bu arada, ilgili kişilerimiz, ekonomik ve sosyal endişelerle inşallah bir daha televizyona çıkıp da "Ben çay içiyorum, siz de için" demez. Bunun için de, halkı şimdiden bu konuda, böyle bir durum için uyardığımız ve eğitmemiz gerekiyor kanaatindeyim.⁸¹⁹

Gruplar adına son sözü ise ANAP Grubu adına Halil İbrahim Özsoy (Afyon) almış ve öncelikle komisyonun kurulmasından ötürü destek veren gruplara teşekkür etmiştir. Özsoy konuşmasına devamla şunları kaydetmiştir:

Değerli arkadaşlar, bu rapor, geçmişte yaşanan bir olayın gün ışığına çıkarılması, olaya ilgili bazı iddia ve istifhamların ortadan kaldırılması

⁸¹⁹ A.k., s. 148.

yönünden fevkalade önemli olmuştur. Yalnız, bir gerçeği de unutmamak gerekir ki, aradan altı yedi sene geçse de bu raporla yiğidin hakkı yiğide verilmiştir. Tabii ki, gerek olayın ortaya çıkışı, gerekse komisyon çalışmaları boyunca bazı peşin fikirli hareketler, talihsiz beyanlar ve bir devlet veya hükümet görevlisine yakışmayacak davranışlar, şovlar da olmuştur; olay saptırılmak istenmiş, olay sömürülmek istenmiş, olay siyasî platforma çekilerek iç politika malzemesi yapılmak istenmiştir. Gerçi, son yayınlar, talihsiz beyanlar, şovlar, asıl olaydan belki de daha fazla kamuoyu meşgul etmiş, toplumda ve bireylerde asıl olayın yapmadığı ruhsal tahribatı fazlasıyla yaptığı kanaati hâsıl olmuştur. Bazı sorumlu mevkii işgal eden kişiler tam bir sorumsuzluk örneği sergileyerek, sırf o günkü gündemi değiştirmek için, olayın üzerine, âdeta mal bulmuş mağribi gibi atılmışlar ve bu atılışları üzüntü ve endişeyle seyredilmiştir... Yalnız, burada ifade etmek istediğim, bir iki üyenin, komisyon, sanki araştırma komisyonu değil de soruşturma komisyonuymuş gibi davranması ve âdeta bir suçlu veya suçlular arayışı haleti ruhiyesi içerisine girmesidir. Kendilerine, bunun bir araştırma komisyonu olduğu ve konunun enine boyuna -tabii imkânlar nispetinde- araştırıldığı izah edilmesine rağmen, yine de tatmin olmadıklarını belirterek muhalefet şerhlerini koymuşlardır.⁸²⁰

Rapor üzerinde Hükümet adına söz alan Tarım ve Köyişleri Bakanı Refaiddin Şahin (Ordu) konuşmasında, Komisyonun, çalışmalarında, titizlikle meseleyi enine boyuna incelediğini ifade etmiştir. Çernobil faciasının oluşumunun ve bundan sonraki bütün safhaların titizlikle incelendiğini belirten Şahin, hiçbir bilimsel veriye rastlanmadığını, hepsinin, Çernobil kazasının Türkiye’de çok hafif bir şekilde etki gösterdiği ve bunun da insan sağlığına zarar verdiğinin belgelenmediği şeklinde bir sonuca vardığını söylemiştir. Asıl önemli husus, Çernobil olayının ortaya koyduğu bir gerçeğin, sadece Türkiye’nin değil, dünyanın böyle bir kazaya karşı tedbirsiz olduğunun anlaşılmasıdır. Komisyonda, ciddî bir çalışma yapıldığını belirten Şahin, meselelerin enine boyuna incelendiğini, bütün belgelerin tetkik edildiğini, yetkililerin ifadelerine başvurulduğunu sonuç olarak da bir öneri hazırlandığını belirtmiştir. Bu önerinin dikkate alınması halinde, ileride vuku bulacak bu tür facialara karşı tedbirlerin daha sağlıklı, yerinde ve zaman geçirmeden alınabileceği şeklinde bir yarar sağlayacağını savunmuştur.⁸²¹ Böylece rapor üzerindeki görüşmeler de tamamlanmış, ancak daha sonra rapor ile ilgili olarak herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.

⁸²⁰ A.k., s. 149.

⁸²¹ A.k., s. 152.

2.3.13. (10/90) Esas Numaralı Meclis Araştırması

19. Dönemin en önemli gündem maddelerinden birisi de faili meçhul cinayetlerdir. 1990'lı yılların başından itibaren faili meçhul cinayetler artmıştır. Tüm Türkiye'de 1991 yılından 2959 faili meçhul olay devretmiş, 1992 yılında 2081 faili meçhul olay meydana gelmiş sadece 519 tanesi yakalanmış 4502 tanesi 1993 yılına intikal etmiştir. Özellikle Diyarbakır'da çok sayıda faili meçhul cinayet olmuştur. Türkiye'deki toplam olayların yüzde 85'i bu şehirde olmuştur.⁸²²

Türkiye'nin çeşitli yörelerinde işlenmiş faili meçhul siyasal cinayetler konusunda Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/90), 2.2.1993 tarihli 62. Birleşimde, DYP Grup Başkanvekili Güneş Müftüoğlu (Zonguldak), ANAP Grup Başkanvekili Mustafa Kalemlı (Kütahya), SHP Grup Başkanvekili Aydın Güven Gürkan (İçel), RP Grup Başkanvekili Şevket Kazan (Kocaeli) ve CHP Grup Başkanvekili H. Uluç Gürkan'ın (Ankara) imzalarıyla Meclise sunulmuştur.⁸²³

Önergenin gerekçesinde, faili meçhul siyasal cinayetlerin Türkiye'nin gündeminde uzunca bir süredir yer aldığı, bu cinayetlerin bir kesiminin en son gazeteci-yazar ve araştırmacı Uğur Mumcu'nun öldürölme olayında olduğu gibi, toplumu çok derinden sarstığı ifade edilmiştir.⁸²⁴ Önergede son yıllarda artan ve 'faili meçhul' olarak adlandırılan cinayetlerin almış olduğu boyut ve halka saldığı büyük korku üzerinde durulmuştur. Bu cinayetlerle ilgili olarak fısıltı gazetesinin de yardımıyla büyük ve insanları şaşırtan spekülasyonların yapıldığı belirtilmiştir. Önerge de ayrıca bu cinayetlerin birbirleriyle bağlantılı olabileceğine yönelik olarak bazı ipuçlarının olabileceğı üzerinde de durulmuştur.

Bu tespitlerden hareket eden önerge şu şekilde neticelendirilmiştir:

*Bu kadar yoğun ve karmaşık siyasal motif, ilişki ve örgütlenmenin rol oynadığı bir cinayet türü ancak TBMM araştırma komisyonu gibi bir siyasal heyetin geliştireceğı çeşitli siyasal önlemlerine Türkiye siyasal yaşamından silinebilir. Bu sorun yasal demokratik yollardan faaliyet gösteren tüm siyasal partilerin ortak sorunudur. Rejime ve siyasete, zorun, tehdidin, kaba kuvvetin, silahın ve cinayetin bulaştırılmak istenmesi nihai tahlilde, demokratik, yasal ve açık siyasetin kurumları olan tüm siyasal partilere yönelik bir tehdit ve saldırıdır. Bu nedenle biz aşağıda imzaları bulunan siyasi parti temsilcileri Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü'nün 102 ve 103 üncü maddeleri uyarınca "faili meçhul cinayetler" konusunda bir Meclis araştırması talep etmekteyiz.*⁸²⁵

⁸²² Haluk İnanıcı, "Adli Yargı ve İnfaz Rejimi," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, ss. 619-620.

⁸²³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62, (2.2.1993), s. 306.

⁸²⁴ *A.k.*, s. 306.

⁸²⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62, (2.2.1993), s. 307.

Önergeye (10/90) ait ön görüşmelerden önce önerge hakkında hükümet ve gruplar adına konuşmaların otuzar dakika olması için bir önerge verilmiş ve bu önerge kabul edilmiştir.⁸²⁶ Önergeye ait ön görüşmelere 9.2.1993 tarihli 65. Birleşimde başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, CHP Grubu adına İrfan Gürpınar, SHP Grubu adına Bahattin Alagöz, ANAP Grubu adına Yüksel Yalova, RP Grubu adına Şevket Kazan ve DYP Grubu adına İsmail Köse söz almışlardır.

Önerge üzerinde ilk sözü alan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, bazı “iç ve dış şer” odaklarınca tezgâhlanan ve Türkiye’nin gündeminin ilk sıralarını işgal eden anarşi ve teröre karşı Hükümetin ortaya koyduğu mücadeleye ve kararlı tutuma destek olacağına inandığı Meclis araştırması önergesi nedeniyle şükranlarını sunmuştur. Çünkü bu önerge Meclisin, anarşi ve terör konusunda ortaya koyduğu “ulusal mutabakat anlayışının” açık bir göstergesidir. Hükümet olarak, Mecliste ortaya çıkan düşünce ve önerilerden yararlanmaya çalışacaklarını vurgulamıştır.⁸²⁷ Sezgin, Hükümet olarak, Mumcu cinayetinin çözümünde kendilerini sınavda gördüklerini, güvenlik güçlerinin bunu bir onur sorunu yaptıklarını vurgulamıştır. Cinayetle ilgili bazı bağlantılar da saptandığını ve faillerin en kısa sürede ortaya çıkarılacağına inandıklarını belirtmiştir:

*Değerli arkadaşlarım; burada, bir yanlış anlaşılmaya da açıklık getirmeye çalışacağım. Bilindiği üzere, gerek Sayın Başbakanımız gerekse bendeniz, çeşitli vesilelerle, değişik tarihlerde, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerde, Çetin Emeç, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy ve Turan Dursun cinayetlerinin dışında faili meçhul siyasî amaçlı cinayet kalmadığını belirttik. Böyle olmasına karşın, bazı çevreler, olağanüstü hal bölgesinde işlenen cinayetleri ortaya koyarak, sayı fazla iken eksik bildirdiğimiz gibi bir suçlamayı bize yöneltebilmektedirler... Güvenlik güçlerimiz bütün olanaklarını kullanarak olayların üzerine gitmekte ve halkımızın mutlu geleceğine kasteden örgütlerin çökertilmesi için var güçleriyle çalışmaktadır. Böyle olmakla beraber, büyük şehirler dışında ve özellikle Güneydoğu’da, Batman ve Diyarbakır merkezlerinde meydana gelen faili meçhul cinayetlerinin bir bölümünün aydınlatılmasında arzu ettiğimiz düzeyde başarı sağlanamamıştır... Güvenlik güçlerimiz, eldeki verileri değerlendirerek, diğer olayları da aydınlatmanın gayret ve çabası içerisinde; bunda da mutlaka başarılı olunacaktır.*⁸²⁸

Faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak hükümetlerini savunan Sezgin konuşmasının bir bölümünü PKK ile Hizbullah konusunda yapılan operasyonlar ile bu örgütlerin işledikleri ortaya çıkan faili meçhul cinayetlere ayırmıştır. Sezgin, bu konuda da istatistiksel veriler ile terörle mücadele kapsamındaki yapmış oldukları mücadeleyle ilgili bilgi vermiştir. Sezgin sözlerini şu şekilde tamamlamıştır:

⁸²⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62, (2.2.1993), ss. 309-310.

⁸²⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 65, (9.2.1993), s. 122.

⁸²⁸ *A.k.*, ss. 123-125.

... terörizmin ve bundan kaynaklanan faili meçhul cinayetlerin değerlendirilmesine yönelik olarak ve ayrıntıya girmeden görüşlerimizi açıklamaya gayret ettim. Sorun, partiler üstü bir devlet sorunudur ve açıklık politikasını temel ilke kabul eden Hükümetimizin, yıllardan beri ülkemize musallat olan bölücü, yıkıcı ve çağdışı terörist faaliyetlerin ve buna bağlı gelişmelerin Yüce Meclisimizde görüşülmesine karşı olması düşünülemez. Bu görüş çerçevesinde, ulusal mutabakata en çok ihtiyaç duyulan bu konuda Meclis araştırması açılmasına, Hükümet olarak olumlu bakmaktayız.⁸²⁹

Sezgin'den sonra CHP Grubu adına söz alan İrfan Gürpınar, konuşmasına ön görüşmelerden iki hafta önce bir suikast sonucu öldürülen Uğur Mumcu'nun bu önergenin verilmesindeki etkisini belirterek başlamıştır. Gürpınar, Mumcu'nun cenazesi esnasında yaşananların yurt dışına terör konusunda Türk milletinin ne kadar hassas ve duyarlı olduğunun gösterilebilmesi adına oldukça önemli olarak gördüğünü belirtmiştir.⁸³⁰ Gürpınar konuşmasında İçişleri Bakanı Sezgin'in konuşmasına atıfta bulunarak, faili meçhul cinayetlerin belli bir kısmının devletin dikkatini çekebildiği, ancak daha birçok daha faili meçhul cinayet olduğu ve bu konularla devletin oldukça ağır hareket ettiğini veya hiç hareket etmediğini iddia etmiştir:

Devlet, bugüne kadar tüm bu konularda maalesef aciz kalmıştır. Hükümetin, edindiği bilgileri komşu ülkeye aktarmak da diplomasinin nezaket kurallarına uyarak davranmasını anlayışla karşılıyoruz; ama, nezaketin de bir sınırı vardır. Hele, karşı tarafta belirli unsurlar, bu nezaketli davranışı anlamamaya ve bildiklerini okumaya devam ediyorsa, onlara durumun ciddiyetini kendi anlayacakları dilde anlatmada sayısız fayda vardır. Hükümetten, bunu bir an önce yapmasını diliyor ve bekliyoruz. Değerli milletvekilleri, araştırma önergesinin konusu, faili bulunamayan cinayetlerdir. Konuşmamın başında da belirttiğim gibi, bu araştırma önergesi, Uğur Mumcu cinayetinden sonra verilmiştir. Bu araştırma önergesinin Yüce Meclisçe kabul edileceğine inanıyorum. Zira, Parlamentonun olayı incelemesi ve araştırması zorunluluğu, on gün öncesinden daha acil hale gelmiştir. Zira, cinayetin işlendiği ilk günlerde, toplum, soğukkanlılığını muhafaza etmiştir. Toplum, Hükümet yetkililerinin soruna bir an önce çözüm bulmalarını ve sanıkların, suçluların yakalanmasını sağlayacak bir anlayış içinde, yetkililerin, görevlilerin çalışmasına fırsat verecek, onların gayretlerini kolaylaştıracak iyimser ve olumlu bir bekleyiş içinde, olayların bugüne kadar gelişmesini yakından takip etmiştir. Hükümet de konuya alışılmışın dışında yaklaşmıştır. “Katiller en kısa zamanda bulunacaktır; akan kan yerde kalmayacaktır” gibi alışılmışın dışında laflar tekrar edilmiştir. Olayın önemi kavranmış gözükerek konuşmalar yapılmıştır. Başbakan Sayın Süleyman Demirel, “Mumcu’ya suikast bir

⁸²⁹ A.k., s. 126.

⁸³⁰ A.k., s. 127.

vahşettir. Bu alçaklık sonuçsuz kalmayacaktır” demiştir. Sayın İçişleri Bakanımız, olayın faillerinin bulunmasının, emniyet teşkilatı için bir imtihan, Hükümet için bir onur, kendisi için de bir haysiyet sorunu olduğunu söylemiştir. Başbakan Yardımcımız Sayın Erdal İnönü, katillerin bulunmasının, Hükümet ve kendisi için bir namus borcu olduğunu söylemiştir. Değerli milletvekilleri, bu sözleri kabul ettik, ciddiye aldık, gereğinin yapılmasını bekledik, bekliyoruz da; hâlâ ümidimiz devam ediyor; ama, Uğur Mumcu cinayetinin işlenmesinden bu yana aradan geçen on beş günlük zaman zarfında yetkililerin ve üst kademe yöneticilerinin tavırları karşısında, toplumun belirli bir tedirginlik içine girdiğini de sezmek mümkün değil. Ne yazık ki, on beş gün içinde yönetimin üst makamlarında bir kargaşanın, bir belirsizliğin egemen olduğunu hissetmemek, fark etmemek mümkün değil.⁸³¹

Gürpınar konuşmasını aşağıdaki ifadelerle tamamlamıştır:

Yakalanan teröristler, polisteki ifadelerinde, İran’da eğitim gördüklerini söylüyorlar. Olayları üstlenen, hep, İslamî terör örgüt grupları... Oysa, İran kaynaklı bu terör, üç yıl önce, “geliyorum” demişti. Hatırlar mısınız, o zaman ki MİT Müsteşarı Teoman Koman Paşa, 14 Ekim 1990 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde ve diğer gazetelerde çıkan beyanatında, İslamî terör örgütlerinin İran’dan destek gördüğünü belirterek Hükümeti uyarmıştı. Ancak, bu uyarılara kulak verilmemiş, bu uyarıların ciddiye alınmamış olduğu kanaatindeyiz. Görünen odur ki, faili meçhul cinayetler, bazı odaklarca, bir siyasal mücadele yöntemi olarak kurumsallaştırılmak istenmektedir... Bu sebeple, Cumhuriyet Halk Partisi Grubu olarak, faili meçhul cinayetlerle ilgili verilen araştırma önergesini destekliyoruz, araştırma komisyonu kurulmasını tasvip ediyoruz. Bunun, her zamandan daha fazla gerekli olduğu ve buna, Türk demokrasisinin, her zamandan daha fazla inancı ve ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz.⁸³²

Gürpınar’dan sonra SHP Grubu adına söz alan Bahattin Alagöz, Türkiye’nin önemli bir dönemeçte olduğu günlerde artık sayılamadığını ifade ettiği faili meçhul cinayetlerin meclis gündemine gelmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek konuşmasına başlamıştır. Alagöz, faili meçhul siyasal cinayetlerin Türkiye’nin gündeminde uzunca bir süredir yer aldığını hatırlatarak siyasal nitelikli cinayetlerin önemlice bir kesiminin suçlularının bulunamadığına ve cezalandırılmadığına işaret etmiştir. Bu durumun bir yandan bu cinayetleri yüreklendirici bir ortam yarattığını, diğer yandan da devlete olan güveni ciddi bir biçimde sarstığını savunmuştur. Hatta, zaman zaman, çeşitli platformlarda, devletin kimi kurum ve kuruluşlarının, siyasal cinayetlerin faillerinin bulunmamasında rolleri olduğu yönünde görüşler öne sürülebildiğine dikkat çekmiştir.⁸³³

⁸³¹ A.k., s. 130.

⁸³² A.k., ss. 131-132.

⁸³³ A.k., s. 133.

On bir yıl önce öldürülen merhum Abdi İpekçi cinayeti aydınlandı mı?.. Hayır, aydınlanmadı; aydınlanmadığı gibi, cinayetin aydınlanmaması için, gizli eller, bütün kanıtları değiştirdiler. Cinayetin aydınlanmasından korkan gizli eller de hemen harekete geçtiler. Devletin görevi, bu cinayetlerin kanıtlarını bulmak değil midir? Devlet, İslamî Hareket adına, uçlarına susturucu takılmış silahlarla cinayet işleyen çetelere karşı, bu kadar çaresiz midir? Yoksa, devlet dediğimiz şu büyük aygıtı takılan başka susturucular var da, biz mi susturucuları bilmiyoruz? Değerli arkadaşlarım, sanırım, merhum Mumcu'nun bu sözlerine katılmayan yoktur, kanaatimce olamaz da... Cinayetler işleniyor; katiller, ellerini kollarını sallayarak ortadan kayboluyorlar... Araştırma önergesi, bu hususların araştırılması için verilmedi mi? Önce, devlet töhmet altındadır, zan altındadır. Devlet, öncelikle töhmet altından kurtulmalıdır. İnanmak istemediğimiz savlar doğru ise, gereken yapılmalı; doğru değilse, devletin bu cinayetleri aydınlatmak için hangi noktalarda yetmezliği bulunduğunu, zaafılarını ve açmazlarını ortaya koymalıyız.⁸³⁴

Alagöz konuşmasını bu konularla ilgili olarak sıraladığı yedi maddelik bir öneri paketini sunarak ve meclis araştırma komisyonunun görevini layıkıyla yapacağına inandığını belirterek bitirmiştir. Alagöz'ün önerileri şunlardır:

- 1. Son on yılda faili meçhul kalmış siyasi cinayetlerin tamamının dökümünün yapılması.*
- 2. Bu cinayetlerle ilgili yapılmış bulunan soruşturma ve kovuşturmalara, açılmışsa, davaların bugünkü durumları ve gerekiyorsa, haklarında henüz dava açılmamış olanların tahkikatlarının genişletilmesi, derinleştirilmesi ve yenilenmesi.*
- 3. Bu cinayetlerin olası siyasi amaçları.*
- 4. Bu cinayetlerin arkasındaki olası örgütlerin ve örgütlenmelerin siyasi nitelikleri, amaçları, birbirleriyle olan ilişkileri, finansman kaynakları ve varsa, yabancı devletlerle ve kuruluşlarla olan ilişkileri.*
- 5. Faili meçhul kalmış siyasi cinayetlerdeki devlet yetmezliğinin, maddi ve teknik olanaklara, kadroların niteliğine, organizasyon ve koordinasyon yanlışlıklarına ve siyasi tespit ve amaçlara ilişkin nedenleri ve bunların giderilmesi yolları.*
- 6. Faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak devlete yönelik kuşku, kaygı ve suçlamaların ortaya çıkmış olmasının nedenleri ve bunların giderilebilmesi için önlemlerin bulunması.*
- 7. Ekim 1991 genel seçimlerinden bu yana ve halen faili bulunamamış tüm siyasi cinayetlerden haklarında dava açılmamış bulunanların dosyaları derinlemesine incelenerek, elde edilen bulguların, Yüce Meclisin ve Hükümetin bilgi ve değerlendirilmesine sunulması.⁸³⁵*

⁸³⁴ A.k., s. 134.

⁸³⁵ A.k., ss. 135-136.

Alagöz'den sonra ANAP Grubu adına söz alan Yüksel Yalova, mevcut hükümeti oluşturan iki partinin seçimler öncesinde terörün kökünü kazıyacaklarına dair seçim beyannamelerinde bulunan bölümleri okuyarak konuşmasına başlamıştır. Bu tespiti yapan iki partinin (DYP ve SHP) özellikle “demokratikleşme” adını verdikleri bir paketle, bu meseleye de (güneydoğu meselesine) faili meçhul cinayetlerin en büyük kısmının olduğu kesime de, çözümlerin nasıl getirilebileceğine ilişkin fikirler ileri sürdüklerini hatırlatmıştır. Daha önceki dönemin ekonomik tedbirlerini beğenmeyen ve kısa sürede bu konuya çözüm getireceğini, ama demokratik hukuk devleti rejimi içerisinde çözüm getireceğini, ileri süren Koalisyon ortakları arasında, ülkenin başka sorunlarına karşı olduğu gibi bu konuda da “bir kan uyuşmazlığı” olduğunu iddia etmiştir. İki ortak arasında yerleşik devlet düzeni algılayışının farklı bir şekilde tezahür ettiğini belirten Yalova, mevcut hükümetin terör konusundaki başarısızlıklarını sıralamıştır.⁸³⁶ Yalova, ayrıca, hükümetin kendisinin yapmakla yükümlü olduğu şeyleri Milli Güvenlik Kurulu'na havale etmekle suçlamıştır:

Mevcut Hükümetin işbaşına geldiği günden bu yana yapılmış olan Millî Güvenlik Kurulu toplantılarına ilişkin basın bildirilerine baktığımızda; örneğin, 31 Temmuz 1992, 22 Mayıs 1992, 20 Nisan 1992, 31 Mart 1992, 25 Şubat 1992 ve 27 Ocak 1992 tarihli Millî Güvenlik Kurulu basın bildirilerine baktığımızda, Hükümetin, güneydoğu meselesini, âdetâ, Millî Güvenlik Kurulunun tensip buyuracağı, takdir buyuracağı kararlara havale ettiği, şeklinde bir sonuçla karşılaşırız. Kabul... Mukayeseli olarak düşünersek, her ne kadar, diyelim Amerikan Anayasasında, diyelim Fransız Anayasasında, Almanya Anayasasında ya da Batılı başka ülkelerin anayasalarında, Millî Güvenlik Kurulu adında bir kurulun anayasal bir müessese olmadığını söylemek mümkünse de, örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde “National Security Council” adlı, İkinci Dünya Harbi sonrasında Amerikan Devlet Başkanına, ülkenin millî güvenlikle ilgili sorunları konusunda danışma fonksiyonu görmek üzere bir kurul kurulduğunu görüyoruz; tabii bu, anayasal bir kurul değil. Şimdi, ülkemizin koşulları itibarıyla anayasal bir konumda olan Millî Güvenlik Kurulunun anayasal yetkilerinin tartışılması meselesini başka bir platforma bırakıyorum; ama, gerek Sayın İçişleri Bakanının gerekse Sayın Başbakanın gerekse başka yetkililerin, Hükümetin işbaşına geldiği günden bu yana değişik yerlerde verdikleri tüm demeçlere baktığımız vakit İktidardaki bu iki partinin yetkili sözcüleri, muhalefette iken her ne kadar farklı üslup kullanmışlarsa da, Anavatan Partisi hükümette olduğuna göre, bu işin o hükümetin sorunu olduğunu ileri sürmüşlerse de, -işin o kısmını bırakıyorum- mevcut Hükümetin yetkilileri, bugüne kadar, her platformda, bu iş için birinci önem taşıyan unsurun siyasal irade olduğunu vurgulaya gelmişler; ki, doğrusu da budur; ama, üzerine şunu da eklemişlerdir: “Bu, yalnız bir partinin ya da Koalisyonu oluşturan partilerin sorunu değil, onun da ötesinde Parlamentonun, Yüce Meclisin sorundur.”⁸³⁷

⁸³⁶ A.k., s. 137.

⁸³⁷ A.k., ss. 138-139.

Yalova hükümetin bu konuda başarılı olamayacağını savunmuş ve bunun sebepleri olarak bazı argümanları sıralamıştır. Devlet olarak PKK terörüne karşı olduğunu ancak karşı olunan kurumlar listesinde PKK'nın tek başına bırakılmamasını istemiştir. Yalova, kim olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin iç düzenini bozmaya yönelik tüm yerli-yabancı kuruluşlara karşı çıkma cesaretinin gösterilmemesi için hiçbir neden olmadığını altını çizmiştir. Çünkü asayiş konusunun, devlet güçlerinden başkasına ihale edilemeyeceğini iyi bilinmesi gereklidir.⁸³⁸

Yalova'dan sonra RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan, Mecliste yapılan bu faili meçhul cinayetlerle ilgili araştırma önergesi ön görüşmelerinin TRT'de yayınlanmasının çok faydalı olabileceğini düşündüğünü ancak bunun gerçekleşmediğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Kazan konuşmasında terörün kaynağının belirlenmesi gerektiğine işaret etmiştir:

Değerli milletvekilleri, gerek dünyadaki gerekse Türkiye'deki olaylar, neticelerine bakılarak birlikte değerlendirildiğinde, bunların, belli bir merkezin (G) gücü planı çerçevesinde yönlendirildiği görülür. Bu (G) gücü planını tanzim eden merkez meçhul değildir. Bugün dünyada "süper güç" dediğimiz güç ve bunun siyasal planlamasını yapan Pentagondur; uygulamasını yürüten teşkilat -eğer yeraltı faaliyetleriyle bu işi yürütecekse- CIA'dır. Elde edilmek istenilen neticeler hedeflenerek, önce basın yoluyla hazırlıklar yapılır, arkasından cinayetler sergilenir, cinayetler üzerine yeni senaryolar tezgâhlânır, bu senaryolar yorumlara mevzu edilir ve adım adım hedefe doğru gidilir. Bugün İslâm dünyasının parça parça olması, bu planın bir sonucudur. Müslüman ülkelerin içinde terör rüzgârlarının estirilmesi, bu planın bir ürünüdür, işlenen cinayetlerin faillerinin, aradan uzun zaman geçtiği halde bulunamaması, hep bu planın neticesidir. Komünizmin çöküşünden sonra Pentagon ve NATO, gözlerini İslâm dünyasına çevirmiş. İslâm dünyasında, hem Müslümanlık şuurunu ezmenin, hem de Müslümanları sömürmenin, sömürmeye devam etmenin oyunlarını tatbik mevkiine koymuştur. İşledikleri cinayetleri, sergiledikleri vahşet tablolarını gizlemeye çalışanlar, hayalî birtakım örgüt isimleriyle İslâmı kötülemeye ve Müslümanları lekelemeye, daha ötesi, İslâm ülkelerinin arasını açmaya çalışmaktadırlar. Bu bir oyundur. Bu oyuna gelmemesi gerekenlerin başında, elbette devleti idare edenler gelir. Ancak, Uğur Mumcu olayının arkasından, devletin üst düzey yetkililerinin verdikleri beyanatlara, yaptıkları açıklamalara ve bu açıklamalar sırasında kullandıkları birtakım ifadelere baktığımız zaman, sanki bir oyuna geliniyor gibi bir endişe taşıdığımızı bu kürsüden açıkça ifade etmek istiyorum.⁸³⁹

Kazan bu iddialarını konuşmasının geri kalan kısmında İran, MİT ve diğer dış güçlerin de içinde bulunduğu örneklerle anlatma yolunu seçmiştir. Kazan, özellikle saymış bulunduğu dokuz madde üzerinde durulduğu takdirde hem faili meçhul cinayetlerin hem de ülkemiz üzerine oynanan oyunların çözülebileceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir. Bu arada ifade edilen dokuz madde şunlardır:

⁸³⁸ A.k., s. 142.

⁸³⁹ A.k., ss. 143-144.

1. 1980'den bu yana faili meçhul cinayetlerin tespiti,
2. Bu cinayetlerle ilgili tahkikatların bulunduğu sayfaların tespiti,
3. Bu cinayetlerin failleriyle ilgili vaki ihbar dilekçelerinin tespiti ve tahkiki ve bunlar üzerinde ne gibi işlem yapıldığının araştırılması,
4. Cinayetleri işleyenlerin bulunamamasında güvenlik güçlerine izafe olunacak herhangi bir kusur, noksanlık ve eksikliğin bulunup bulunmadığının tespiti,
5. Cinayetleri işlediği anlaşılan kişi ve örgütlerin siyasal amaçları, birbirleriyle ve varsa yabancı devletlerle ilişkileri ve mali kaynaklarının tespiti,
6. İstihbarat örgütlerinin, PKK ve diğer örgütleriyle ilişkisi olup, olmadığının araştırılması ve tespiti,
7. Ülkemizde bulunan yabancı ajanların nerelerde ve ne gibi faaliyetler içinde olduklarının araştırılması ve tespiti,
8. Güneydoğu il ve ilçelerinde emniyet kuvvetlerinin asayiş neden temin edemediklerinin tespiti,
9. Jak Kamhi'nin korumalarının Mossad teşkilatına mensup olup, olmadığının araştırılması ve tespiti; ayrıca, faillerinin istihbaratla işbirliği var mıdır yok mudur; bunların tespiti ...⁸⁴⁰

Kazan'dan sonra DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse, hükümetin, anayasanın verdiği yetkilerle, meşru bir şekilde terör olayları ve bu tip suikastların faillerinin bulunabilmesi için var gücüyle uğraştığını belirtmiştir. Köse, hükümetin bu olaylar karşısında suçlanmasının yerinde bir hareket olmadığını vurgulamıştır:

Burada konuşan grup sözcüsü arkadaşlarıma şunu hatırlatmak istiyorum: Mademki konu, millî bir konudur diyoruz; mademki meseleyi, memleketimizin, milletimizin menfaati açısından düşünmek suretiyle, Yüce Meclisin önüne getiriyoruz, öyleyse, devletin elindeki kararlara, belgelere, bilgilere dayanmak suretiyle bu doğru haberlere rağmen, neden doğru haberlerin yanında yer almıyorsunuz da, illa ki bunun karşısında görüş beyan etme ihtiyacını hissediyorsunuz?.. Bu vatana, bayrağa, dinimize, kültürümüze düşman olan hangi devlet olursa olsun, biz de onun düşmanıyız. Hiçbir tefrik, gözetmeden, o düşmanca düşünceleri karşısında hiçbir farklı düşüncemiz olmadan, hepsine düşmanız; ama, dış politikanın, ne kadar nazik bir olay olduğunu, hele komşularımızla olan münasebetlerimizi çok daha hassas bir şekilde takip etmek mecburiyetinde olduğumuzu da takdir edersiniz. Elimizde kesin delil olmadığı müddetçe, elimizde kesin belge olmadığı müddetçe, herhangi bir devleti - belki şahısları suçlayabilirsiniz, örgütleri bulup isimlerini söyleyebilirsiniz- suçlamamız mümkün değildir.⁸⁴¹

Hükümetin bu konuda yapabileceğini yaptığını belirten Köse, ayrıca muhalefetin devlet teşkilatlarını bu kadar töhmet altında bırakan konuşmalarının neye hizmet ettiğinin malum olduğunu söylemiş ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

⁸⁴⁰ A.k., s. 149.

⁸⁴¹ A.k., s. 151.

Şimdi burada devlete güvensizliğinizi ifade edeceksiniz, devletin güvenlik kuvvetlerinin halen işkence yaptığını, adam öldürdüğünü ifade edeceksiniz... İster MİT Teşkilatı, ister özel Harp Dairesi, ister polis ve jandarma teşkilatımız olsun, bunların tümü anayasal kuruluşlardır; bunların tümü, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bekası için kurulmuş müesseselerdir, hepsinin ayrı fonksiyonu vardır. Bu araştırma önergesinin kabul edilmesi sonucunda, bizi yine en çok memnun edecek olaylardan bir tanesi, bu millî müesseselerimize yöneltilen kötü düşüncelerin de ortaya çıkmasının sağlanacak olmasıdır... Türkiye Cumhuriyeti'nin etrafındaki bu kadar olaya rağmen, devletimiz, Hükümetimiz, demokrasi çerçevesinde, hukuk kuralları içerisinde, asayişî temin etmek, ekonomik yönden, ülkede vatandaşın refah seviyesini yükseltmek için, yine bir mücadelenin içerisinde... Tabii böyle bir çember içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti devletinin güçlenmesini, 2000'li yıllarda bölgesinde ve Orta Asya'ya uzanacak kapıda veya Batı'ya uzanacak kapıda güçlü bir devlet olmasını istemeyen, en yakınımızdaki devletten en uzağımızdaki devlete kadar birçok devlet vardır. Bu devletler, yalnız 'CIA' demek suretiyle 'Amerika' demek suretiyle bitmiyor, buna varıncaya kadar birçok devlet mevcuttur.⁸⁴²

Köse, konuşmasının geri kalan kısmını Türkiye'deki terör örgütlerinin faaliyetlerine ayırmış ve hükümetin terörle mücadelede başarılı olduğunu belirterek sözlerini noktalamıştır.⁸⁴³

Bu konuşmalardan sonra oylama yapılarak meclis araştırma önergesinin açılması kabul edilmiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama yapılarak komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması da oylanarak kabul edilmiştir. Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu oylanarak kabul edildikten sonra ön görüşmeler sonlandırılmıştır.⁸⁴⁴

"Ülkemizin Çeşitli Yörelerinde İşlenmiş Faili Meçhul Siyasal Cinayetler" Konusunda Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Listesi Genel Kurulun 16.3.1993 tarihli 81. Birleşimde seçilmiş ve daha sonra da komisyonda görev dağılımı yapılmıştır.⁸⁴⁵

DYP (6)	
Melih Pabuçcuoğlu	Balıkesir
Süleyman Ayhan	Çanakkale
İsmail Köse	Erzurum
Sadık Avundukluoğlu (Başkan)	Kırıkkale
Osman Seyfi	Nevşehir
Nevzat Ercan (Sözcü)	Sakarya

⁸⁴² A.k., s. 153.

⁸⁴³ A.k., ss. 157-158.

⁸⁴⁴ A.k., s. 158.

⁸⁴⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 81, (16.3.1993), s. 299. ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 84, (30.3.1993), ss. 123-124.

ANAP (3)	
Yüksel Yalova (Başkanvekili)	Aydın
Bahattin Yücel	İstanbul
Eyüp Aşık	Trabzon
SHP (1)	
Mustafa Yılmaz (Kâtip)	Malatya
RP (1)	
Hüsamettin Korkutata	Bingöl
CHP(1)	
Atilla Hun	Kars

Komisyonun görev süresi 27.6.1993 ve 25.2.1994 tarihlerinden itibaren olmak üzere iki kez üç ay, 14.6.1994 tarihinden itibaren olmak üzere bir kez iki ay uzatılmıştır.⁸⁴⁶

Faili meçhul cinayetlere ilişkin olarak verilen meclis araştırma önergesinin mecliste kabulü ve bu konuda kurulan meclis araştırma komisyonunun faaliyetlerini yürüttüğü dönemde Türkiye'deki faili meçhul cinayetler kamuoyunu ciddi anlamda meşgul etmiştir. Bu günlerde mafya hesaplaşmaları gündemde yer almış ve bazı köşe yazarları bu konularda “hukuk devleti”nin yapması gerekenleri açıklayan, devlet kurumlarına ilişkin iddialar içeren metinler ortaya koymuşlardır.⁸⁴⁷ Bu arada Uğur Mumcu’ya karşı işlenen suikast üzerinde durulmuş ve kamuoyunda bir suikastlar zincirinin halkası olduğu, iddia edilerek, hükümetin, emniyetin ve cumhurbaşkanının da içinde olduğu yetkililerin faili meçhul cinayetlere ilişkin olarak verdikleri sözlerin yerine getirilmemesi eleştirilmiştir.⁸⁴⁸ Bu tartışmaların sürdüğü ve iddiaların ortaya atıldığı günlerde yeni faili meçhul cinayetlere ilişkin haberlerde gündemden düşmemiştir.⁸⁴⁹

Meclis Araştırma Komisyonunun raporu üzerindeki çalışmaları sırasında raporda sansür olduğu iddiası basına yansımıştır. DYP’li üyeler devlet ve güvenlik görevlilerine ilişkin suçlayıcı bölümlerle bazı suç duyurularını rapordan çıkartmışlardır. Bunun üzerine komisyon raportörü hakim Akman Akyürek istifa etmiştir. Komisyon üyelerinden İsmail Köse, raporda İçişleri Bakanlığı hakkında suç duyurusunda bulunulduğunu söyleyerek raporun devleti yıpratmaya yönelik olduğunu savunmuştur. Köse rapordan devleti ve güvenlik güçlerini töhmet altında bırakacak bölümlerin çıkarılmasını istemiştir. ANAP milletvekili ve komisyon üyesi Eyüp Aşık ise Güneydoğu’ya yaptığı gezide edindiği izlenimlerle raporda yazılanların paralel olduğunu belirtmiştir: “Rapor hafif bile kalmış. Bölgede çok daha ağır şeyler oluyor.” RP’li Hüsamettin

⁸⁴⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 111, (6.6.1994), s. 26.

⁸⁴⁷ Fehmi Kuru, “Hesaplaşma,” *Zaman*, 18 Ocak 1994.

⁸⁴⁸ *Hürriyet*, 24 Ocak 1994.

⁸⁴⁹ *Vakit*, 01 Mayıs 1994.

Korkuata ve CHP'li Mustafa Yılmaz'ın da muhalefetine rağmen yapılan oylamada devlet ve güvenlik güçlerine ilişkin suçlayıcı bölümler oy çokluğuyla rapordan çıkarılmıştır. Raportör hakim Akman Akyürek de devleti yıpratcak birçok olaya raporda özellikle yer vermediklerini, hassas davrandıklarını belirtmiş ve "Bu rapor faili meçhul cinayetlerle ilgili yazılabilecek en yumuşak rapordur" demiştir. Bu haliyle raporun gerçekleri yansıtmaktan uzak hale geldiğini söyleyen Akyürek konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: "rapordan birçok önemli bölüm çıkarılınca, bence faili meçhul cinayetleri aydınlatma amacına yönelik böyle bir komisyon oluşturulmasının da hiçbir anlamı kalmamıştır. Ben komisyon üyesi milletvekilleriyle Güneydoğu'da birçok geziye katıldım ve olaylarla ilgili çok sayıda kişiyle görüştim. Raporumuzda yer alan her iddia belgelidir ve gerçeklerin belki de çok az bir bölümüdür. Hal böyleyken hayatlarında bölgeye hiç gitmemiş milletvekillerinin raporu ciddi bir biçimde bile okumadan değiştirmeye kalkmaları düşündürücüdür. Bu noktada görevimden istifa ediyorum."⁸⁵⁰

Komisyonla Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) arasında da güven tartışması olmuştur. Komisyon Başkanı ve DYP Kırıkkale Milletvekili Sadık Avundukluoğlu, Güneydoğu illeri ve İstanbul'da işlenen faili meçhul cinayetler zincirinde önemli adımlar atıldığını belirtmiştir. Ancak Ankara DGM Başsavcısı Nusret Demiral komisyona gönderdiği bir yazıyla "Sizin güvenilirliğiniz ve gizliliğiniz kalmadı. Biz yargıyız, o nedenle size bilgi ve belge veremeyiz" mesajını vermiştir. Komisyon başkanı Avundukluoğlu, DGM'yi eleştirirken, "Bu, cehalet değilse başka türlü yorumlanır" diyerek sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Savcının yargı olmadığına dair ortada bir Anayasa Mahkemesi kararı var. Kaldı ki, böyle bir karara gerek yok. Savcının ve yargının ne olduğu iyice oturmuştur. Bu, belirgin yapıda, emekliliği yaklaşmış bir savcının bilgi vermeyiz demesini çeşitli şekillerde yorumlamak lazım. Bütün siyasilere söz birliği içinde olduğu bir gerçek var. İşi ehline verin diye. Birisi bir beceremiyorsa becerabileni bulmak gerekiyor. Mumcu'nun öldürüldüğü 24 Ocak 1994 tarihinden bugüne kadar yakalanamayan, ortaya bulgu bile koyamayanları görevden almak lazım. İşi başarırım diyen veya başarı göstermiş kişileri o göreve getirmek lazım."

Avundukluoğlu, örgüt bazında da olsa Güneydoğu illeri ve İstanbul'daki faili meçhul cinayetlerin aydınlatıldığını söylerken bu cinayetlerin kökenine inmek için bir Mumcu Cinayeti gibi Ankara'daki cinayetlerinde çözülmesinin zorunluluğuna işaret etmiştir. Faili meçhul cinayetlerde PKK, İslami hareket, Hizbullah gibi örgüt isimlerinin geçtiğini anlatan Avundukluoğlu, gerçekte İslami Hareket ve Hizbullah gibi örgütlerin bulunmadığını kaydederek şu bilgileri vermiştir: "İstanbul'daki cinayetlerde failer örgütlerinin adını değil, eylemlerini İslami Hareket olarak niteliyorlar. Güneydoğu'da da Hizbullah adı vatandaş tarafından takılmış. Çalışmalarımızda vatandaşın Hizbullah diye adlandırdığı örgütü ikiye ayırıyoruz. İran bağlantılı ve kendiliğinden oluşmuş örgüt diye. Aslında bu da doğrudan PKK'nın bağlantısı olarak kurulmuş bir

⁸⁵⁰ Canan Gedik. "Failleri bu sefer de DYP'liler meçhul etti," *Yeni Yüzyıl*, 21 Nisan 1995.

örgüt.” Avundukluoğlu, Hizbullah’la güvenlik güçleri arasında işbirliği olduğuna dair iddiaları da komisyonun araştırdığını, ancak bu yönde herhangi bir belge elde edilemediğini kaydetmiştir. Faili meçhul cinayetlerde PKK’nın büyük ölçüde rol aldığını ifade eden Avundukluoğlu, “devlet içinde birtakım karanlık eller var” derken, kitlesel bulgularla bunun ispatı olduğunu şöyle anlatmıştır: “Faaliyetler şunu gösteriyor ki, bu karanlık el var. İspatlı olarak var. Kitlesel boyutlarda var. PKK üç-beş çapulcu deniyordu, şimdi 15 bin kişi oldukları tahmin ediliyor. Devletin içinde bir takım kademelerden destek görmeseydi bu sayıya ulaşmak mümkün değildi. Örgüt, vatandaş içinden ne kadar destek görüyorsa, devletin içerisinden de o kadar destek görüyor.” Avundukluoğlu, bir yıl önceki faili meçhul cinayetlerle bugünkü cinayetlerle sayısal olarak uyum içinde bulunmadığını da belirterek “Komisyon çalışmalarımızda faili meçhul cinayetlerin birçoğu çözüldü derken eski cinayetlerden söz ediyoruz, ancak şimdi toplu cinayetler oluyor, sayıda artış var” demiştir. Bir aya kadar açıklanacak olan komisyon raporunun ne getireceğine inandığını da kaydeden Avundukluoğlu, sıkıntı ve kuşkuların ortadan kalkacağını bildirmiştir.⁸⁵¹

Komisyonun hazırladığı raporun TBMM başkanlığına verildiği basına yansımsa da⁸⁵² 19. Dönemde bu meclis araştırma komisyonunun hazırladığı rapora ve görüşmelere ulaşamamıştır.

2.3.14. (10/107, 108, 109, 111, 114) Esas Numaralı Meclis Araştırması

19. Dönemin en trajik olaylarından birisi 2 Temmuz 1993 günü Sivas’ta Madımak Otelinin yakılması ve burada çok sayıda insanın öldürülmesidir. Sivas olayları 5 Temmuz 1993’te güvenoyu alan 50. Hükümetin içinde ciddi bir sıkıntıya sebebiyet vermiştir. DYP ve SHP arasında bu konu üzerindeki anlaşmazlık İçişleri Bakanı Gazioğlu’nun olaylardan sorumlu tuttuğu Sivas Valisi Ahmet Karabilgin hakkında çevresine “Bu vali üzerinde Sayın İnönü’nün referansı olmasa kendisini bir dakika bile görevde tutmam” demesinin basına yansmasıyla ortaya çıkmıştır. SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi, Gazioğlu’nu eleştirerek şu şekilde bir açıklama yapmıştır: “Olayın başından itibaren Sivas’ta olan İçişleri Bakanı verdiği demeçlerle gerçekleri saptırmıştır. SHP Genel merkezi olarak Vali, Belediye Başkanı, Emniyet Müdürü ve diğer kolluk kuvvetlerinin yetkililerinin hemen görevden alınması gerektiğine inanıyoruz. İçişleri Bakanının hemen istifası, toplumun yarınlarına güvenceli bakabilmesi için zorunludur.” DYP genel başkan yardımcılarında Yaşar Topçu ise Selvi’nin sözlerine tepki göstererek “Daha biraz önce Hükümetin tümüne birden kabul oyu veren SHP değilmiydi?” sorusunu sormuştur. Sivas Olaylarında Aziz Nesin’in sorumluluğunun büyük olduğunu belirten Topçu Adalet Bakanı Seyfi Oktay’ı eleştirmiştir: “Adalet Bakanı Türk Ceza Yasasının 159. maddesini görmezden geliyor. Türk milleti aptaldır dediğinde neden Bakanlık 3 ay önce işlem yapmadı?”⁸⁵³

⁸⁵¹ *Milliyet*, 23 Nisan 1994.

⁸⁵² *Siyah-Beyaz*, 3 Kasım 1995.

⁸⁵³ *Hürriyet*, 6 Temmuz 1993.

Sivas Olaylarını araştırmak üzere Meclise 5 ayrı önerge verilmiştir. Bunlardan ilki DYP, ANAP, SHP, RP ve CHP Grup Başkanvekilleri, Turhan Tayan, Ülkü Güney, Aydın Güven Gürkan, Şevket Kazan ve H. Uluç Gürkan'ın 2 Temmuz 1993 günü Sivas'ta meydana gelen olayların sebep ve sorumluları ile olayların oluş şeklinin ortaya çıkarılması için verdikleri önerge'dir. Diğer önergeler ise Ali Dinçer (Ankara) ve 16 arkadaşının, Kamer Genç (Tunceli) ve 26 arkadaşının, Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) ve 9 arkadaşının ve Muzaffer Demir (Muş) ve 12 arkadaşının aynı konuya ilgili olarak Anayasanın 98. maddesinin, TBMM İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergelerdir. Önergelerde şu konular üzerinde durulmuştur:

2 Temmuz 1993 günü Sivas'ta meydana gelen olaylar milletimizi derinden üzmüştür. Milletçe bir daha karşılaşmamayı temenni ettiğimiz bu müessif olayların sebep, saik ve sorumluları ile olayların oluş şeklinin ortaya çıkarılması amacıyla İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri gereğince bir Meclis araştırması açılmasını saygılarımızla arz ederiz (10/107).⁸⁵⁴ 1 Temmuz 1993'te Pir Sultan Abdal'ı anmak için yapılan geleneksel toplantıdaki konuşmalar bahane edilerek cuma namazı sonrası, bazı güçler tarafından yönlendirildiği açık olan kişilerin, saatler süren ve güvenlik güçleri tarafından yeterince müdahale edilmeyen hezeyanları sonrası, akşam saatlerinde Madımak Otelini yakmaları sonucu 40'a yakın insanımızın öldürülmeleri, insan canına duyarlı tüm insanlarımızı yasa boğmuştur. Son iki yıldır, birçok cuma namazı sonrası ortaya çıkan laik cumhuriyet karşıtı görüntüler, ne yazık ki bu defa kana bulanmıştır. Düşünce, anlatım ve inanç özgürlükleri, demokrasilerin temel noktalarıdır, parlamenter sistemlerin varlık nedenleridir. Ne yazık ki, toplumda derin yaralar açan, dünyanın etnik kökenli katliamlarını anımsatan Sivas olayını, bazı yetkililer ve siyasetçiler hafife almışlar, yanlış teşhisler koymuşlar; kapalı, izinli meşru toplantıda özgürce ortaya konan bazı düşünceleri katliama neden olarak ortaya koymuşlardır. Bu çok sakat, çok yanlış, demokrasimizi yaralayarak, toplumda inanç ve etnik köken farklılıklarına dayalı bölünmelere neden olacak çok sorumsuz bir tavidir (10/108).⁸⁵⁵ Sivas ilimizde halk edebiyatımızın büyük ozanlarından Pir Sultan Abdal için düzenlenen şenliklere katılan ülkemizin değerli yazarlarının, ozanlarının, çeşitli dallardaki sanatkârlarının ve birçok yurttaşımızın Türkiye'yi kapkara bir rejime sürüklemek ve cumhuriyetin getirdiği laik, demokratik, katılımcı, çoğulcu ve özgürlükçü yönetim biçimini değiştirmek isteyen güçlerce hunhar bir biçimde öldürülmüş ya da yaralanmış olması, cumhuriyet tarihimizin en vahim olaylarından biridir. Devletimizin temel rejimini çok yakından ilgilendiren bu ve buna benzer olayların bir daha olmaması, bu olayları tertipleyenlerin hak ettikleri cezalara en seri şekilde çarptırılmaları ve yeni olayları tertiplemelerine meydan

⁸⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 123, (6.7.1993), s. 48.

⁸⁵⁵ A.k., s. 49.

verilmemesi, konuya Türkiye Büyük Millet Meclisinin el koyması ve olayın bütün boyutlarının araştırılması ve hiçbir kimsenin de kayırılmamasının sağlanması zorunlu görülmektedir. Olay günü, ayrıca Atatürk anıtına da saldırılarda bulunulmuş ve Pir Sultan Abdal heykeli, iddiaya göre, Ankara'dan verilen emirle sökülüştür. Bu itibarla, olayın bütün boyutlarıyla incelenmesi, cumhuriyet rejiminin karşı karşıya bulunduğu tehlikelerden arındırılarak korunması, olayda zarar gören yurttaşlarımızın maddî zararlarının tespit edilerek karşılanması, olaya sebebiyet veren kişi ve odaklarla ihmali bulunanların tespitinin sağlanması amacıyla Anayasanın 98. İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasını arz ederiz (10/109).⁸⁵⁶

Sivas olayları, laik, demokratik, çağdaşlık iddiasında olan Türkiye için şanssızlıktır. Türkiye'nin insan hakları konusundaki saygınlığı yurt ve dünyada tartışıldığı bir dönemde, 36 insanımızın katledilmesi, Türkiye'nin insan hakları konusundaki saygınlığını kuşkuya düşürmüştür. Şehit olan insanların çoğu bilim adamıdır, sanatçıdır, yazardır, Türkiye'nin seçkin insanlarıdır. 1992 nevrüz kutlamalarında sadece halay çeken insanların üzerine panzerler sürülerek, silahlar sıkılarak 100'e yakın insan öldürülürken, Sivas olaylarında fanatik gruba su bile sıkılmamıştır. Devlet, olaylara seyirci kalmıştır, göz yummuştur. Sorumlular ortaya çıkarılmalı, en ağır cezaya çarptırılmalıdır. Sivas olaylarında hayatını kaybeden çoğu sanatçı, bilim adamı ve yazar olan 36 vatandaşımızın katillerinin bulunması, suçlu ve sorumlu olan yetkililerin tespiti için, Anayasanın 98. TBMM İçtüzüğü'nün 102 ve 103. maddelerine göre Meclis araştırması açılmasını arz ederiz (10/111).⁸⁵⁷ Sivas'ta meydana gelen ve 40'a yakın vatandaşımızın ölümüyle sonuçlanan olaylarla, ilgili olarak İçtüzüğü'nün 102. maddesi gereğince bir Meclis araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

Gereke: Olayda 40'a yakın vatandaşımız ölmüştür. Olayların devam etme ve yayılma istidadı hâlâ mümkün ve muhtemel gözükmemektedir. Olaylar her türlü provokasyona müsait olup, bir mezhep çatışmasına, millî birliği tehdit eden boyutlara ulaşabilir. Bir yandan güneydoğu ve diğer bölgelerimizde terörist eylemler sürerken, öte yandan bu olayların oluşması, ciddiyle üzerinde durulması, sebeplerinin, faillerinin, tahrikçilerinin tespit edilmesi, gerekli karar ve tedbirlerin alınması son derece önemlidir. Bu nedenle, talebimizin öncelikle ele alınması ve işleme konulması için gereğini arz ederiz (10/114).⁸⁵⁸

Önergelerin birleştirilmesiyle birlikte, konuya ilişkin ön görüşmeler Genel Kurulun 6.7.1993 tarihli 123. Birleşimde, Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu'nun oturum başkanlığında başlamıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla İçişleri Bakanı Beytullah Mehmet Gazioğlu (Bursa), SHP Grubu adına Ercan Karakaş (İstanbul), ANAP Grubu adına Metin Emiroğlu (Malatya), RP Grubu

⁸⁵⁶ A.k., ss. 49-50.

⁸⁵⁷ A.k., ss. 41-42.

⁸⁵⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 123, (6.7.1993), s. 42.

adına Abdüllatif Şener (Sivas), CHP Grubu adına İbrahim Özdiş (Adana), DYP Grubu adına İsmail Köse (Erzurum) ve önerge sahiplerinden Algan Hacaloğlu (İstanbul), Kamer Genç (Tunceli), Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas), Muzaffer Demir (Muş) ile Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir) söz almışlardır. İlk konuşmacı olan Beytullah Mehmet Gazioğlu konuşmasında genel olarak olayların gelişimi hakkında bilgi vermiş ve güvenlik güçlerinin bu olayda yapmış olduklarına yer vermiştir. Gazioğlu konuşmasında şöyle demiştir:

Saat 13.30'da çıkan olayları 14.15'te istihbar ettik ve bu andan itibaren, Valiyle en az on defa, Belediye Başkanıyla üç defa, burada Jandarma Genel Komutanıyla, Genelkurmay Başkanıyla, Başbakanla ve Sayın İnönü ile, görüşebileceğimiz herkesle, ne yapılabilir düşüncesi içinde istişarelerde bulunduk. Ayrıca, tabii, orada bulunan jandarma komutanıyla, orada bulunan Tugay Komutanıyla ve bütün ilçe kaymakamlarıyla da bizzat irtibat kurdum. Oraya gittiğimizde, halk daha dağılmamıştı. Yanımızda bulunan Emniyet Genel Müdürü, yanımızda bulunan Jandarmadan bir General, oranın Emniyet Müdürü ve Valisiyle beraber istişare ederek, hemen yarım saat sonra, sokağa çıkma yasağı konulmasına karar verdik ve saat 23.00'te bu kararı ilan ettik. Bir saat sonra da Sivas'ta hemen hemen sükûneti sağladık. Çeşitli tahriklere karşın ve en büyük endişemiz, olayın başlamasından itibaren bir mezhep kavgasının, bir mezhep karşılaşmasının olabileceği olmasına rağmen, çok teşekkür ederim ki, Alevî vatandaşlarımız son derece temkinli, son derece itidalli davranmışlar ve şu olayların olmasında hiçbir katkıları olmamıştır. Bu nedenle de, sağduyulu vatandaşlarımıza şükranlarımı sunuyorum. Aynı sağduyunun bundan sonra da sürdürüleceğine olan inancımı belirtmek istiyorum. Değerli arkadaşlarım, Cumhuriyet Savcılığı olaylara el koyarak adli işlemlere başlamıştır. Şu ana kadar olaylarla ilgisi görülen 55 kişi gözaltına alınmıştır. Adli soruşturma da sürdürülmektedir. Bu olaylar 2 Temmuz 1993'te gece oluyor, 3 Temmuz 1993 Cumartesi sabahı saat 09.30 itibarıyla, tarafımdan verilen bir emirle, 4 mülkiye müfettişi ve 3 merkez valisi Sivas'a intikal etmiş ve derhal olaylara el koymuşlardır. Müfettişlerin çalışmaları bir-iki gün içerisinde sonuçlanacaktır. Olaylarda ihmal ve kusuru olanlar varsa tespit edilecek, durum net bir şekilde ortaya konulacak ve ilgililer hakkında gerekli her türlü zecri işlemler derhal yerine getirilecektir. Değerli arkadaşlarım, Ulusal Kurtuluş Savaşına "Sivas Kongresi" ile adını yazdıran bu güzel insanların yaşadığı, bu güzel kentimizde meydana gelen insanlık dışı ve utanç verici saldırı ve katliamı hiçbir nedenle ve gerekçe ile izah etmek ve mazur göstermeye çalışmak imkânsızdır ve bu, mantık ölçülerinin de dışındadır. Sayın Başbakanımızın da belirttikleri gibi, insan haklarının başında yaşama hakkı vardır; hiç kimse, kendi görüş ve düşüncelerine aykırı geldiği gerekçesiyle bir başkasının yaşama hakkına saldıramaz. Suçluları belirlemek ve suçluları cezalandırmak hak ve görevi, sadece ve sadece devlete aittir.⁸⁵⁹

⁸⁵⁹ A.k., ss. 52-53.

Gazioğlu'ndan sonra söz alan Ercan Karakaş, konuşmasında olaylarda devletin ve bu bağlamda emniyet güçlerinin de kusurları olduğunu üzerinde durmuştur. Karakaş, ayrıca bu olayın tam anlamıyla aydınlatılmaması halinde devlete ve hukuka olan güvenin sarsılacağını ifade etmiştir.⁸⁶⁰ Karakaş konuşmasında bazı konuların altını çizmiştir:

Sayın milletvekilleri, bu şenlik, usullere, mevzuata uygun olarak düzenlenmiştir. Bu şenliği düzenleyenler, gereken yerlere zamanında başvurmuş, gereken izinleri almıştır. Açılışın, Sivas Hükümet Meydanında Atatürk Anıtına çelenk konularak başlaması planlanmış; ama Vali tarafından meydana kutlanması istenmediği zaman da buna uyulmuş, Atatürk Anıtına çelenk koymakla yetinilmiş ve sonra Kültür Festivali, kültür merkezi salonunda başlatılmıştır. 1 Temmuz günü, Sivas ilimizde ülkemizin ozanları, şairleri, edebiyatçıları, genç dansçıları, genç folklorcuları halkımızla birlikte bu programı barış içerisinde gerçekleştirmeye başlamışlardır. Açılışı binlerce insan izlemiştir ve yapılan etkinliklere binlerce insan katılmıştır. Olay yoktur, kavga yoktur, çatışma yoktur; ancak, cuma günü öğleden sonra hava değişmiştir. Az evvel Sayın İçişleri Bakanımızın da belirttiği gibi Cuma namazından sonra olaylar başlatılmıştır. 'Müslümanlar' imzalı bildiriler dağıtılmıştır. Bildirilerde, Aziz Nesin'e, bazı gazetelere ağır küfürler edilmiştir; 'Nesin'i Valinin davet ettiği' gibi yalanlar yazılmıştır. Aynı şekilde, Vali, vilayette hedef olarak gösterilmiştir... 13.30'da otelin önüne gelen bu kalabalık, 14.00'te oteli taşlamaya başlamıştır. Otelin tüm camları kırılmış, daha sonra otelin önündeki arabalar yakılmış, benzin depoları sökülümüş, otelin girişi benzinle ıslatılmış ve kibritle ateşe verilmiştir. Bu ateşe vermenin fotoğrafı da, bugünkü gazetelerde mevcuttur. Sayın milletvekilleri, tabii, burada en önemli mesele, ateşe verilmeden sonraki 7 saat içerisinde bu olayın önlenememiş olmasıdır. Otelin 19.45'te alevler içinde yanması görülmüştür; ama buna rağmen, gereken müdahale zamanında yapılmamıştır, önce, otelin telefonları kesilmiştir ya da yanmıştır, böylece dışarıyla irtibat kopmuştur. Daha sonra, elektrikler kesilmiş; ama itfaiye bir türlü gelmemiştir. Federal Almanya'da yurttaşlarımızı kundaklayan ırkçılara, Nazilere karşı hep birlikte direndik, Meclis olarak konuyu ele aldık; arkadaşlarımız, oralara gidip araştırma yaptılar. Möln'de, Solingen'de, itfaiyenin 7 dakika geç gelmesini haklı olarak eleştirdik, oradaki Hükümetin, oradaki yöneticilerin büyük kusuru olarak, bu Meclis kürsüsünden ve televizyon ekranlarından söyledik; ama, kendi ülkemizde, kendi şehrimizde insanlar yanarken, 7 saatte itfaiye gelememiştir; bunu da buradan söylemek zorundayız. Değerli milletvekilleri, bizim halkımız, sade insanlarımız bu kadar gaddar olamaz. Ateş her tarafı sardığı için, kapısından çıkma olanağı kalmayan otelin üst katlarına çıkarak yan binalara geçmek isteyen insanlara mani olunmuş, "Nereden geldiyseniz oraya gidin" denerek, yanan otelin içerisine itilmişler -bir kişi hariç- ve böylece insanlar, bilerek ölüme gönderilmişlerdir Özellikle, otel yanarken, içerideki insanların feryatları duyulurken, dışarıda biriken birtakım insanların bundan sevinç duymaları, bunu alkışlamaları, gerçekten de, Nazilerin, ırkçıların, Almanya'da sığınma yurtlarını ateşledikleri zaman gösterdikleri tepkinin aynısıdır.⁸⁶¹

⁸⁶⁰ A.k., s. 55.

⁸⁶¹ A.k., ss. 56-57.

Karakaş'tan sonra söz alan Metin Emiroğlu, konuşmasında Türkiye'nin geçirmiş olduğu bazı süreçler nedeniyle bazı güvenlik zaafırları ortaya çıktığından ve bu nedenle de bazı olaylarla ilgili karar verme durumlarında çeşitli sıkıntılı durumların belirdiğini ifade etmiştir.⁸⁶² Emiroğlu bu bağlamda olayları şu şekilde değerlendirmiştir:

*Değerli arkadaşlarım, Sivas olaylarını tahlil ederken, Türkiye'nin içinde bulunduğu ve yaşadığı siyasal gelişmeleri gözden geçirmekte zaruret vardır. Bu siyasî değerlendirmeleri yaparken, gönlüm çok arzu ederdi ki, Sayın Başbakan, böylesine önemli bir günde, böylesine hayati bir konunun tartışıldığı Meclis zemininde burada bulunsunlar ve grup sözcülerinin bu konudaki düşüncelerini bizzat takip etme imkânına kavuşsunlar. Sayın Özal'ın ani vefatıyla başlayan süreç, ülkemizde bir siyaset boşluğuna yol açmış ve Sayın Demirel'in Cumhurbaşkanlığını deruhtesi, Doğru Yol Partisi Kongresi, Hükümetin teşkili, güvenoyu prosedürü derken, idarede ve bürokraside yaşanan tereddütler, icranın organizasyonunu ve gücünü önemli ölçüde zaafa uğratmış ve telafisi zor kayıplar ortaya çıkarmıştır. Enflasyonun önlenemeyişi ve ciddi artma temayülü göstermesinin de altında, bu güvensizlik ve belirsizlik yatmaktadır, Türk ekonomisinin bu belirsizlik ortamında kendini toparlaması oldukça zor gözükmektedir. İhracatta meydana gelen gerileme, bütçe açıklarının ciddi boyutlarda gerçekleşme temayülü; ithalatın artması, ödemeler dengesindeki açığın büyümesi, turizmde yatak iptallerinin başlaması, ekonomide endişe verici göstergeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bütçeye kaynak olarak düşünülen özelleştirme konusunda ise, ne gibi sonuçlar ortaya, çıkacağı, bir diğer belirsizlik konusu olarak gözükmektedir. Bütün bu belirsizlikler, Türk ekonomisini ve sanayiciyi, bekleme ve durgunlaşma sürecine sokmuş bulunmaktadır. İşgücü maliyetlerinin arttığı bir ortamda, özelleştirmeye ortaya çıkacak olan sosyal problemlerin ne şekilde çözüme kavuşturulacağı da belli değildir. Bu açıdan, çalışma hayatımızın bir tarafını oluşturan işçilerimiz ve sendikalarımızda endişeli bir bekleyiş ye gerilim meydana gelmiş bulunmaktadır.*⁸⁶³

Emiroğlu'ndan sonra söz alan Abdüllatif Şener, konuşmasında olayda ölenlere rahmet ve yaralılara şifa dilemiş ve bu olaylarda müdahil olan herkesin cezalandırılmasını istediklerini ifade etmiştir.⁸⁶⁴ Şener olayla ilgili olarak görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Türkiye'de yapılan Türk-Kürt ayrımı ve kışkırtmacılığı, dinci-laik kışkırtmacılığı, aynı şekilde Alevî-Sünnî ayrımı ve kışkırtmacılığı, Türkiye'yi bölme düşüncesinde olanların sürekli üzerinde durdukları noktalardır. Bu bakımdan, uyanık olmak zorundayız. Hangi fikir ve inanca sahip olursa olsun, Türküyle, Kürdüyle, Alevîsiyle, Sünnîsiyle bu milletin bir bütün olduğunu bilmemiz gerekir, kederde ve sevinçte beraber olduğunu bilmemiz gerekir. Bu birlik ve beraberliği, kimsenin bozmaya hakkı olmadığını, buna da kimsenin gücünün yetmeyeceğini bilmemiz gerekir. (RP, ANAP ve BBP sıralarından

⁸⁶² A.k., s. 61.

⁸⁶³ A.k., ss. 61-62.

⁸⁶⁴ A.k., s. 69.

alkışlar) Asıl, dış güçlerin Türkiye'ye yönelik stratejilerinin, Türkiye'yi bölmek, parçalamak ve mümkün olduğunca ihtilaflar ve çatışmalar çıkarmak olduğunu bildikten sonra, özelde Sivas olaylarını da bu bakış açısından değerlendirmek mümkündür. Olayların nasıl cereyan ettiğini gözden geçirdiğimiz zaman, bazı noktalar üzerinde yoğunlaşabilir, gerçekleri ortaya çıkarabiliriz ve sağlıklı yorum yapabiliriz. Bilindiği gibi, Sivas'ın Banaz Köyünde -Pir Sultan Abdal'ın doğduğu yerde- her yıl Pir Sultan Abdal Şenlikleri düzenlenmektedir. Bu sene Kültür Bakanlığı ve Sivas Valiliğinin katkılarıyla, düzenleme komitesi tarafından Pir Sultan Abdal Kültür Etkinlikleri Sivas Merkezine alınmıştır. Daha önceki yıllardan farklı, daha etkili, daha kapsamlı bir program yapılmış ve 4 gün sürmesi programlanmıştır. Bu 4 günlük şenliklerde konuşmalar, konserler, paneller, kitap ve fotoğraf sergileri, slayt gösterileri, film gösterileri, tiyatrolar, şiir programları yer almıştır ve bu etkinliklerin yapılabilmesi için çok sayıda -100 civarında- davetli, Ankara ve İstanbul'dan Sivas'a getirilmiştir. Gerek program gerekse davetliler, bu etkinliklerin Sivas'ta bir siyasî düşüncenin gövde gösterisine dönüşeceği intibasını kamuoyunda oluşturmuşlardır, özellikle Yazar Aziz Nesin'in, "Ben Pir Sultan Abdal'ı tanımıyorum" dediği halde, bu etkinlikler için Sivas'a getirilmiş olması da, kamuoyundaki bu düşünce ve kanaati pekiştirmiştir... Perşembe günü Kültür Müdürlüğünde ve Buruciye Medresesindeki kitap sergisinde Yazar Aziz Nesin'in yapmış olduğu konuşmalar, Sivas kamuoyunda cuma günü kulaktan kulağa dolaşmaya başlamıştır ve kulaktan kulağa dolaşırken de, abartılar, ilaveler yapılmaya başlamıştır, öğleden önce, yer yer gruplar halinde hareketlilik görülmüş; fakat, daha çok cuma namazından sonra, çeşitli bölgelerde daha büyük gruplar halinde gösteriler başlamış; gittikçe genişleyen topluluklar, 15-20 bin kişiye ulaşmıştır. Gösteriler, Valiliğin önünde ve Kültür Sitesinin önünde sürmüş; Aziz Nesin ve Aziz Nesin'i bu program münasebetiyle Sivas'a özellikle getirdiği şeklinde yorumlanan Sivas Valisi aleyhinde sloganlar atılmıştır. Kalabalığın artması ve gelişmelerden endişe duyulması üzerine, kalabalığın yatışması için, Sivas Valisinin ricası üzerine, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu bey, 15.30 sıraların-da Kültür Merkezinin önünde, yanında emniyet müdürü de bulunduğu halde, halkı yatıştırıcı bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Sivas PTT'si yakınındaki bir bölgede iki kez ve bir de istek üzerine belediye hoparlöründen halkı yatıştırmak için konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmaları Valinin ricasıyla yaparken yanında yetkililer vardır, yanında emniyet müdürü vardır ve son yaptığı konuşmada yanında diğer partilerin il başkanları vardır, onları da davet etmiştir. Bu yatıştırıcı konuşmalar zaman zaman etkili olmuş ve halk bazen dağılır gibi olmuştur; fakat kalabalık, özellikle 17.00'den sonra Aziz Nesin'in Madımak Otelinde kaldığını öğrendiği için, Madımak Otelinin önünde birikmeye başlamıştır ve mesai saatinden sonra da kalabalık artmıştır. Neticede, 19.30 sıralarında otelin önündeki arabaları yakmışlar ve daha sonra da otele atılan ateş parçası sonucunda otelin yanmaya başladığı görülmüştür. Bu yangın sırasında boğulma yoluyla 36 vatandaşımız ölmüş ve çok sayıda da yaralanan olmuştur.⁸⁶⁵

⁸⁶⁵ A.k., ss. 70-71.

Şener'den sonra söz alan İbrahim Özdiş konuşmasında, olayın önceden hazırlandığını iddia etmiş ve büyük bir şehrin on-on iki saat bir gruba teslim edildiğini, bu olaylarında bu noktadan sonra kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir.⁸⁶⁶ Özdiş konuşmasında daha sonra şu konuların altını çizmiştir:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; 2 Temmuz Cuma günü, Sivas'ta, devlet, maalesef kendisini şeriate teslim etmiştir, ödün verile verile bu noktaya gelinmiştir. Geline yer; uçurumun kenarı değil, uçurumun hemen yanı başıdır. Sivas'ta saldırıyı başlatan 300-400 kişilik organize bir gruptur. Bunların Sivas halkıyla bir ilgisi yoktur, bunlar, şeriatçı militanlardır. Bu küçük grubun daha sonra kalabalığa dönüşmesi, devlet güçlerinin olayı seyretmesi sonucu meydana gelmiştir. Değerli milletvekilleri, ilk tahriki yerel gazeteler başlatmıştır. Olay örgütlüdür, planlıdır. Yoksa, Pir Sultan Abdal heykelinin yıkılmasının, kırılmasının ve Atatürk büstünün sökülmesinin anlamı nedir? Binlerce kişilik bir yığın "şeriat isteriz" diye bağırıyor, devlet sesini çıkarmıyor!.. Kadınlar, gencecik kızlar otelde, kaçmaya çalışıyorlar, "yanıyoruz" diye bağırıyorlar. Karşılarında ise sakallılar, sinkaflı kelimelerle "yanın" diye karşı çıkıyorlar. Bunlar neyin Müslümanı? Bu, bir alçaklık örneğidir. Düşünebiliyor musunuz; belki bin koldan, bütün devlet makamlarına, Cumhurbaşkanından Başbakanına, yardımcısına, sorumlu bakanına; özetle bütün devlet makamlarına bilgi saatler önce ulaştırıldığı halde, insanlar otelde dumanla boğulabiliyor!.. Deyim yerindeyse, bütün devlet makamları neredeyse naklen yayınlanan cinayeti izliyor ve hiçbir şey yapmıyorlar, yapamıyorlar. Değerli milletvekilleri, bundan sonra şu açıkça bilinçlidir ki, Hükümetin Sivas olaylarında göstereceği en küçük zaaf, vereceği en küçük ödün bile, devleti, kendi kendini koruyamaz hale sokacaktır ve pek yakında, orada ve başka bir yerde çok daha vahim olayların, çok daha büyük eyleme kalkışma girişimlerinin yenilenmesine, yeni insanların ölmesine neden olacaktır.⁸⁶⁷

Özdiş'ten sonra söz alan İsmail Köse konuşmasında Türkiye'yi bölmek ve parçalamak isteyenlerin faaliyetlerini arttırdıklarını, bu bağlamda bu olay ve hemen ardından Erzincan'da Başbağlar köyünde PKK tarafından yapılan katliamın büyük bir oyunun parçaları olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶⁸ Köse daha sonra konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Toplantı başlarken, yalnız devrim şehitlerinin önünde saygı duruşunda bulunuluyor, Atatürk'e karşı saygı duruşu yok ve bunlar, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Atatürk'ten, laik Türkiye'den bahsediyorlar. Değerli milletvekilleri, laiklik, bir prensip, bir ilkedir; laiklik, ne din düşmanlığıdır ne de dinsizlik manasına gelir. Devletimizin bütün müesseseleriyle uygulamış olduğu bir prensiptir. Laiklik, Müslümanı da koruyacaktır, "ateistim" diyeni,

⁸⁶⁶ A.k., s. 75.

⁸⁶⁷ A.k., s. 76.

⁸⁶⁸ A.k., s. 80.

'Allahsızım' diyeni de koruyacaktır; birbiriyle çatışmasını önleyecektir. Zaman içerisinde, Müslümanların, inananların aleyhine kullanılmıştır. Üzülerek ifade ediyorum, demokrasiye geçinceye kadar, hatta demokrasiye geçtiğimiz ara rejimler zamanında da, maalesef, en büyük laik olduğunu iddia edenler, laiklik kalkanını, inanan insanlara karşı kullanmışlardır; ama, yine, geç de olsa, şükür olsun ki, bugün artık demokrasinin ne olduğu, laikliğin ne olduğu, vatandaşlarımız tarafından da, toplumumuzun diğer bütün kesimleri tarafından da kavranmış bulunmaktadır. Bundan böyle, ne inananın, inanmayana; ne de inanmayanın, inanana; düşüncesinden, inancından dolayı herhangi bir kınama hakkı yoktur. Nasıl ki, o vatandaşlarımızın akıbetleri hakkında orada olanların -inanmasalar dahi- verecekleri bir ceza olmayacağı gibi salonlardan, hele bu Meclisin kürsüsünden, hele yüzde 99'u Müslüman olan milletimizin temsilcisi olduğu halde, bu yüce Meclisin bu kürsüsünden inanan insanların camilerine dil uzatması kadar korkunç ve kötü bir konuşma olamaz. (DYP sıralarından alkışlar) ... Ben, hiçbir camide, hiçbir Kur'an kursunda, ya da dinî eğitim veren bir müessesede, adam öldürmenin kurallarının, bu rejimi yıkmanın prensiplerinin öğretildiğine ne şahit oldum ne de böyle bir olayı gördüm. Bu insanları tahrik etmeye, bu insanları istismar etmeye, hangi siyasî parti olursa olsun, hiçbir şekilde bunları yönlendirmeye, bunların eline silah vermeye hakkı yoktur. Milletimiz, bu meseleleri görecektir. Siyasî partiler, kendi zeminlerinde, Anayasa ve kanun çerçevesinde kurulmuş, milletimiz de oylarını vermek suretiyle Meclise temsilcilerini göndermişlerdir. Bu icraatları döneminde millet bunların hepsini seyredecektir. Onun gözünden hiçbir şey kaçmaz. Kur'an-ı Kerimde Allah'ın en fazla üzerinde durarak, bahsettiği hak, hayat hakkıdır, insanın dokunulmazlığıdır. İnsana en büyük değeri İslam vermiştir, insanların ortaya koyduğu kural, Allah'ın koyduğu kuralın yanında hiç kalır, öyle ise, bu kuralı koyan o Kitaba inanan insanın, o mukaddes varlığı ortadan kaldırma düşüncesinin kafasında olması, onun gerçek bir Müslüman olmadığı ortaya koyacak kadar önemli bir delildir, işte, biz, onun için diyoruz ki, "Müslüman'ım" deyip, insanların eline silah vererek, -ya da başka araçları vermek suretiyle- bir başka inanan kardeşini, hele özellikle bu toprakları beraberce sahiplenmiş, beraberce bu toprakları ebediyete kadar taşıma görevi almış insanları birbirleriyle karşı karşıya getirmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Kim olursa olsun, kimin suçu varsa onları da kınıyoruz.⁸⁶⁹

Köse'den sonra sözü Algan Hacaloğlu almıştır. Hacaloğlu, laik cumhuriyete yönelik saldırıların son yıllarda arttığını ve bu bağlamda birçok olayın cereyan ettiğini ifade etmiştir.⁸⁷⁰ Hacaloğlu konuşmasında şu noktaların üzerinde özellikle durmuştur:

⁸⁶⁹ A.k., ss. 82-83.

⁸⁷⁰ A.k., s. 87.

Değerli arkadaşlarım, olay, ihmal değil bir gaflettir. Devleti yönetenlerin; Sayın Başbakanın, Sayın Başbakan Yardımcısı ve tüm bakanların gafletidir. Olayın sorumlusu, 50. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, yani DYP-SHP Koalisyon Hükümetidir. İktidar, sokak zorbalarına seyirci kalmış, olayları önlemek yerine onlarla uzlaşma yolunu seçmiş, bir anlamda onlara teslim olmuştur. Ankara'da verilen talimatlarla, ilk önce resmî izinle yapılmakta olan Dördüncü Pir Sultan Abdal Şenlikleri iptal edilmiştir. Ardından, Kültür Bakanının diktirmiş olduğu Ozanlar Heykeli, Başbakan Yardımcısının, İçişleri Bakanının da bilgisi ve kararları çerçevesinde yerinden kaldırılıp, taşkın, bağınaz sokak radikallerine teslim edilerek -deyim yerindeyse- linç ettirilmiştir. Bu da yetmemiş, "Muhammed'in ordusu kâfirlerin korkusu", "Sivas size mezar olacak" diye bağırarak yürüyen grubun, üç güvenlik barikatını serbestçe aşmalarına göz yumulmuştur. Değerli arkadaşlarım, Sivas'ta, kendi diktiği heykelin yıkılmasına izin veren Hükümet, bu tavrıyla, ne yazık ki, kendisine güvenilirliğin, halkımızın kendisine verdiği desteğin yitirilmesinin, halkımızın umutlarının ayaklar altına alınmasının yolunu açmış, zeminini oluşturmuştur... İçişleri Bakanımız, buradaki konuşmasıyla belli ki, faturayı valiye kesmekte olduklarını, Hükümetin bu konuda kararlı olduğunu ortaya koydu. Ancak, bu tavır, bilinmelidir ki, Hükümetin bu konuda aklanmasına, sorumluluktan kendisini sıyrmasına yetmeyecektir. Olaylar ayan beyan ortadadır; sorumluluk Hükümettedir, hükümet, siyasal sorumluluğunun gereğini yapmalıdır. Dünyanın herhangi bir ciddi demokrasisinde, bu ölçüde duyarsız, beceriksiz davranan, gaflete düşen Hükümeti anında iktidardan indirirler. Ülkede kan gövdeyi götürmektedir. Bu akan kan durmalıdır. Bu bağınazlık, bu cana duyarsızlık, bu sevgisizlik sona ermelidir. Ülkenin bir büyük barışa, bir büyük uzlaşmaya ihtiyacı vardır. Biz Cumhuriyet Halk Partisi olarak bu konuda üstümüze düşeni yapmaya hazırız. Ancak, öncelikle herkes bir şeyi içine sindirmelidir: Bu ülkede kimse, kendini kanun yerine koymasın; kimse, İslam Dininin jandarması olmaya soyunmasın. Bu ülkede, laik cumhuriyetin, çoğulcu demokrasinin, hukuk devletin temellerini kimse dinamitleyemez.⁸⁷¹

Hacaloğlu'ndan sonra söz alan Kamer Genç, konuşmasında bu tip durumların Cumhuriyetin geleceği adına önemli durumlar olduğunu ifade etmiş ve Alevilere karşı olan bu saldırıların sistemli olduğunu söylemiştir.⁸⁷² Genç konuşmasında şu görüşleri ifade etmiştir:

Değerli arkadaşlarım, gerçekten olay çok vahimdir. Bu olayın arkasından yeni yeni olayların olmaması için hepimize ciddi sorumluluklar düşüyor. Artık, devlette tabuları kaldırmamız lazım. Ben, özellikle rica ediyorum; bakın, bundan sonra, bir Muharrem ayında da, artık, devletin televizyonu bunun ne olduğunu vatandaşlara vermelidir. Biliyorsunuz, bin dört yüz seneden beri hepimiz Müslümanız; Peygamber Efendimizi seviyoruz, itaat ediyoruz; ama, Peygamber Efendimizin torunu Hazreti Hüseyin'i şehit eden, onu

⁸⁷¹ A.k., ss. 88-89.

⁸⁷² A.k., ss. 91-92.

katleden katilleri övenler var; niye? Eğer Müslümansak, eğer Hazreti Muhammed'i seviyorsak, onun ailesinden, onun sulbünden gelen Hazreti Hüseyin'i katledenleri niye lanetlemiyoruz?! O zaman lanetleyelim... Yani, doğru olan şeyleri yapalım ve insanlara da gerekli, doğru bilgiyi verelim. Bunu söylediğimiz zaman bazı insanlar kızıyor. Kızıyorsanız, o zaman siz Hazreti Muhammed'e inanmıyorsunuz demektir. Çünkü, bir insanın sulbünden gelen onun en kıymetli varlığıdır; işte, Hazreti Hüseyin Hazreti Ali'nin oğludur. Yani, Alevî vatandaş Hazreti Ali'yi seviyorsa, Hazreti Hüseyin'in katledilme gününde yas tutuyorsa, bunun neden kaynaklandığını, o yas tutan insanlara anlatmak lazım, onların inançlarına saygı duymak lazım.⁸⁷³

Genç'ten sonra söz alan Muhsin Yazıcıoğlu, konuşmasında Türkiye'nin parçalanmak istendiğini ve bu bağlamda yoğun bir uğraş olduğunu belirtmiştir. Bu olaylarda milletvekillerinin sorumlu davranması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁷⁴ Yazıcıoğlu konuşmasında şu görüşlere yer vermiştir:

Hadise şudur: Büyük Birlik Partisinin camları kırıldığı anda, arkada mahsur kalmış olan insanlarımız fark edilince, elbette, Partimize bir saldırı mı gerçekleştiriliyor, başka bir şey mi yapılıyor diye, Partideki çaycı kardeşimizin, ilk tepki olarak, Partimize bulaştırılmaması ve hadisenin doğrudan doğruya Partiye intikal etmemesi için tepkisi olmuştur, doğrudur; ama, hemen arkasından, Partimizin yetkilileri, bir oda öteden bu odaya gelerek -ne kadar saniye sürerse, işte o kadar zamanda- hadiseye müdahale etmiş, boğulmakta olan vatandaşların hepsini de içeriye almış, o arada, kendilerine de, "başka arkadaşlarınız varsa kurtarın" denildiği zaman, diğerlerinin otelin en üst katına kaçtıkları onlar tarafından söylenmiştir. Dolayısıyla, hadiseyi bu şekilde değerlendirdiğimizde, olay, bir tahrik unsuruyla başlamış, kitle, şuursuz bir noktaya gelmiş ve provakasyon yapacak unsurların kitlelerin arasına katılması neticesinde, olayın sonuçları da bu şekilde acı olmuştur. Bunun sonucunda ne yapmak lazımdır? Suçlayarak değil, meseleyi Alevî-Sünnî meselesine çekerek değil, sorumluluğumuzun gereği olarak, meseleye daha soğukkanlı olarak yaklaşmak zorundayız. Aziz Nesin, hiçbir zaman Alevî vatandaşlarımızın temsilcisi olamaz, temsilcisi olma hakkı da yoktur. Alevîsiyle, Sünnîsiyle bu milletin temsilcileri biziz, öyleyse, hadisede, Alevî-Sünnî meselesi değil; doğrudan doğruya, Aziz Nesin'in tahriki, ona fırsat verenlerin ihmalleri ve bunu istismar eden birtakım odakların Müslüman cemaati tahriki sonucunda, bu toplu eylemlerin meydana gelişi söz konusudur ve bu noktada, Sayın Valinin basiretsizliği, Sayın Valinin ihmali, Sayın Valinin beceriksizliği, korkaklığı ve bununla beraber, elbette, zamanında müdahale etmeyen yetkililerin de sorumlulukları vardır; ama burada, sayın emniyet görevlilerinin, hadiseyi daha da büyük boyutlara ulaştırmama noktasındaki soğukkanlı tavırlarını da takdirle anmak mecburiyetindeyiz.⁸⁷⁵

⁸⁷³ A.k., s. 92.

⁸⁷⁴ A.k., s. 93.

⁸⁷⁵ A.k., s. 95.

Yazıcıoğlu'ndan sonra söz alan Muzaffer Demir, konuşmasında bu ön görüşmeleri ibret verici bir şekilde izlediğini ifade etmiş ve neredeyse milletvekillerinin bu tartışmalar sırasında bir birlerine saldıracaklarını, bu durumun çok düşündürücü olduğunu belirtmiştir.⁸⁷⁶ Demir konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

Sayın Başkanım, sayın milletvekilleri; Türkiye, ayıplardan kurtulmak zorundadır; Türkiye, çağı yakalamak durumundadır; Türkiye, hoşgörüyle, demokrasiyi yerleştirmek durumundadır; Türkiye, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak kabul etmek zorundadır. Evet, ben söylüyorum, bu, hepimiz için bir ayıptır. 36 sanatçı, seçkin insan katledilmiştir; hem de dağda değil, gece karanlığında değil, güpegündüz, Türkiye'nin en büyük şehirlerinden biri olan Sivas'ın göbeğinde, devlet yetkililerinin, kolluk kuvvetlerinin, askerlerin gözlerine bakıla bakıla katledilmiştir. Siz, şimdi nasıl, "Türkiye'de insan hakları vardır, demokrasi vardır" diyeceksiniz; bunu Türk insanına, dünya kamuoyuna nasıl izah edeceksiniz, nasıl söyleyeceksiniz? Sayın Başkanım, demek istediğim buydu. Değerli arkadaşlarım, şimdi gelelim Sivas meselesine... Sivas'ta yaratılmaya çalışılan bir Alevî-Sünnî çatışmasıdır; meseleyi çarpıtmayalım. Alevî-Sünnî çatışması bugün başlamadı ki, tarih boyunca süregelmıştır. Pir Sultan Abdal'ı, Sivas meydanlarında halka taşlattırarak, darağacında astıran Hızır Paşalar değil midir? Hızır Paşalar değil midir?! ... Sivas Belediye Başkanının, acaba Sivas yurdundaki öğrencilerle ilişkileri nelerdir? (RP sıralarından gürültüler) Çıkıp topluluk karşısında, "sayın Müslümanlar, gazanız mübarek olsun." demiştir. Neye, kime karşı gaza, kime karşı gaza yapıyorsun?! Değerli arkadaşlarım, insanlar çayır çayır yakılırken 5 bin tane asker vardır tugayda. 5 bin asker sırtını adliye sarayına dayamış, elindeki, kasaturası takılı mavzeriyle, tüfeğiyle, o insanların yanmasını seyrediyor, çayır çayır yanmasını! Tugay Komutanı, ilin Valisi, Belediye Başkanı, sanki Neron'un Roma'nın yanışını seyrettiği gibi...⁸⁷⁷

Demir'den sonra ön görüşmelerdeki son sözü Erdal İnönü almıştır. İnönü, konuşmasında konuşmacıların zaman zaman olayları anlatırken ve olaylarla ilgili bazı rakamlar verirken abartılı bir üslup kullandıklarını, bu ifadelerin birçoğunun gerçekleri yansıtmadığını ifade etmiştir.⁸⁷⁸ İnönü konuşmasında şu noktalar üzerinde durmuştur:

Ne güvenlik güçlerimizin ne Silahlı Kuvvetlerimizin, vatandaşlarımıza karşı bir hareketi söz konusudur; her zaman yaptıkları, vatandaşlarımızı korumak için uğraşmaktır; Nusaybin'de de öyle olmuştur. Sivas'ta da öyle olmuştur. Onlar da insandır, her zaman vatandaşlarımızı kurtaramamış olabiliyorlar; çünkü, yaşadığımız toplumsal olaylar, bu şiddet olayları çok yazık ki, kimsenin kontrol edemediği noktalara varıyor ve güvenlik güçlerinin, oradaki iyi niyetli insanların bütün gayretlerine rağmen, sonunda bu üzücü sonuçlar ortaya çıkıyor. Önemli olan, işi buraya getirmemek, vatandaşlarımız arasındaki sevgi bağlarını güçlendirmek,

⁸⁷⁶ A.k., s. 97.

⁸⁷⁷ A.k., ss. 98-99.

⁸⁷⁸ A.k., s. 102.

aralarındaki görüş farklarını -siyasî olur, kültürel olur, dinî olur; her neyse- fikir düzeyinde tutmak, onları, hiçbir şekilde, karşılıklı vurma kırma noktasına getirmemektir; demokrasinin yaşama şartı budur, özendiğimiz demokrasilerde böyle olaylar olmuyor mu; oluyor. Geçmişte daha çok olmuştu; ama, mesele, bu olayları aşmaktır; bu olayların sorumlularını arayıp bulmaktır; ama, olayları genelleştirmemektir, "biz her zaman birbirimizle kavga ederiz, her fırsatta bunu yaparız" havasına girmemektir ve bu olayların sorumlularını araştırırken de, bunların üzerinden, insanlarımız arasındaki bağı kuracak şekilde bir toplumsal uzlaşma havasına yeniden dönmek gerekir. Tabii, bunun şartlarından birisi de, milletvekillerimizin, konuşurken, gereksiz abartmalara girmemeleridir, ülkemizin temel dayanakları olan güvenlik güçleri, halkımızın sağduyusu, yüce din duyguları, siyasî partiler ve bunların aralarındaki birliği koruyacak şekilde davranmalarıdır.⁸⁷⁹

Bu konuşmalardan sonra oturum başkanı ön görüşmelerin bittiğini ifade etmiştir. Daha sonra başkan önergeyi oya sunmuş ve önerge kabul edilmiştir. Kabul edilen önergeyle ilgili kurulacak komisyonun on iki üyeden oluşması kararlaştırılmıştır. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi hususu kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.⁸⁸⁰

Genel Kurulun 6.7.1993 tarihli 123. Birleşiminde alınan 248 sayılı karar ile (10/107, 108, 109, 111, 114) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Genel Kurulun 08.07.1993 tarihli 125. Birleşiminde de Komisyona üye seçimi yapılarak görev dağılımı yapılmıştır.

DYP (5)	
İbrahim Yaşar Dedelek	Eskişehir
Mehmet Cemil Öztaylan (Sözcü)	Balıkesir
Kadir Bozkurt	Sinop
Osman Seyfi (Başkan)	Nevşehir
İsmail Köse	Erzurum
ANAP (3)	
Bülent Akarcalı	İstanbul
Münir Doğan Ölmeztoprak	Malatya
Fahrettin Kurt	Trabzon
SHP(2)	
Mustafa Kul	Erzincan
Nami Çağan (Başkanvekili)	İstanbul
RP (1)	
Abdüllatif Şener	Sivas
CHP (1)	
Haydar Oymak (Kâtip)	Amasya

⁸⁷⁹ A.k., ss. 102-103.

⁸⁸⁰ A.k., s. 103.

12-15.07.1993 tarihlerinde 11 kişilik heyetle Sivas'ta aralıksız ve yoğun incelemeler yapan komisyonun buradaki incelemeleri esnasında görüşmeler yaptığı kurumlar ve kişiler şunlardır: Vilâyet, Sivas'taki bütün siyasi partilerin il başkanları, Sivas meslek kuruluşları, odalar ve sendika temsilcileri, Sivas Belediye Başkanı, Sivas mahalli basın sahipleri, Emniyet ve diğer kamu görevlileri, Sivas Müftüsü, Kültür Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Cumhuriyet Başsavcısı, Sivas merkez mahalle muhtarları, Tugay Komutanlığı ve çok sayıda Sivaslı vatandaş. Sivas'ta bir basın toplantısı düzenleyen Komisyon, incelemelerine devam etmek üzere Ankara'ya dönmüştür. Bundan sonra Mecliste yaptığı toplantılarda Sivas eski Valisini, Sivas'ta Pir Sultan Abdal Şenliklerini düzenleyenlerden ve olay esnasında otelde bulunanlardan bazı kişileri ve Emniyet eski Genel Müdürünü dinlemiştir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı Başmüfettişlerince yapılan soruşturma dosyasını, olaylar esnasındaki telsiz konuşmalarının bant çözümlerini, 1 Temmuz 1993 günü Kültür Sarayında yapılan konuşmaların bant çözümlerini, olaylar esnasında çekilen videokasetlerini incelemiştir. Bunun yanı sıra, olaylar esnasında meydana gelen hasarlarla ilgili mahkeme kararlarını ve bilirkişi raporlarını, Sivas'taki mahalli gazetelerin olay öncesi ve olaydan sonra yayınlanan nüshalarını, olaylardan sonra gözüaltına alınanların listesini ve konuyla ilgili muhtelif evrakı incelemiştir.⁸⁸¹

Sivas olaylarına ilişkin olarak meclis araştırma komisyonunun faaliyetlerini sürdürdüğü süre boyunca, bu olaylar nedeniyle ölen ve cezaevinde bulunan zanlılara ilişkin olarak birçok gelişme gözlenmiştir. Bu bağlamda DGM'ye müdahil olarak katılan avukatların olayların gelişimine ilişkin olarak bazı raporlar sundukları ve bu raporlarda yer alan İslamcı örgütler ile devlet içindeki bazı örgütlenmelerin ilişkilerinin olduğunu içeren iddialar kamuoyunu meşgul etmiştir.⁸⁸² Rapor hazırlandıktan sonra da Sivas olayları sürekli gündemi meşgul etmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Nahit Menteşe'nin konuya ilişkin sorulan iki soru önergesine karşılık olarak vermiş olduğu cevaplar yine kamuoyunda tartışmalara sebep olmuştur. Bu konulardaki verilen soru önergelerine karşılık olarak bazı çelişkili cevaplar verildiği iddiaları konuya ilişkin bazı karanlık noktalar olduğu düşünceleriyle gündemde kalmasında rol oynamıştır.⁸⁸³

⁸⁸¹ Sıra Sayısı 369, "2 Temmuz 1993 Günü Sivas'ta Meydana Gelen Olayların Sebep ve Sorumluları ile Olayların Oluş Şeklinin Ortaya Çıkarılması ve Maddi Zararların Tespiti Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü'nün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/107, 108, 109, 111, 114)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 28'in sonuna ekli, (16.11.1993), ss. 1-5.

⁸⁸² *Sabah*, 02 Mayıs 1994.

⁸⁸³ *Akit*, 26 Haziran 1995.

Meclis araştırma komisyonunun hazırlamış olduğu raporda öncelikli olarak “olay” öncesi gelişmelere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Raporda, 30.07.1993 Çarşamba günü ‘Müslüman Kamuoyuna’ başlıklı ‘Müslümanlar’ imzalı bir bildiri dağıtıldığı belirtilmiştir. Bu bildiride Aziz Nesin’den söz edilerek din düşmanlarına karşı mücadele edilmesi gerektiği yolunda gün belirtilmemekle beraber bir eylem yapılması gerektiği mesajı verildiği söylenmiştir. Bundan bir gün sonra da benzer içerikli bir bildiri daha dağıtılmıştır.⁸⁸⁴ Raporun söz konusu kısmında ayrıca şunlar belirtilmiştir:

Kültür Merkezinde düzenlenen panel esnasında Aziz Nesin’in “...Zaten Türk Milleti korkak bir millettir. Alevisi de sünnisi de çoğunlukla korkaktır. O da çok belli. Çünkü başına ne zaman kabadayı gelirse sesini çıkarmaz, itaat eder. Çünkü, o da müslümandır eninde sonunda.”, “... ben Müslüman değilim. Yoksa, Kur’an’da da güzel sözler var, ama 1300-1400 yıl önceki sözlerin kimin sözü olursa olsun eskiyeceğine inanıyorum. Bu sözler eskimiştir.” şeklindeki ifadeleri mahallî basın ve diğer kanallarla kamuoyuna ulaşmıştır. Millî İstihbarat Teşkilatına 2.7.1993 Cuma günü saat 11.00 sıralarında “bazı kişilerin kendi aralarında Vali ve Aziz Nesin’e karşı protesto eylemi yapmak üzerine konuştuklarına dair” bir istihbarî bilgi gelmiş; Millî İstihbarat Bölge Başkanı saat 11.30 sıralarında bu bilgiyi başka kimseyi bulamadığı için Terörle Mücadele Şube Müdürlüğünden bir polise şifahi olarak ilettiğini, Müsteşarlığa da bildirildiğini söylemiştir. 2.7.1993 Cuma günü Buruciye Medresesinde kitaplarını ve Aydınlik Gazetesinin bazı nüshalarını imzalayan Aziz Nesin’e burada tepkiler oluşmuş; TGRT tarafından kendisiyle yapılan röportajda kendisine basında çıkan beyanlarının ve Selman Ruştî’nin eserinin Aydınlik Gazetesinde yayınlanmasının Müslümanları rencide ettiğinin söylenmesi üzerine “Alışınlar... Ben Müslüman olmak zorunda değilim... öyle ‘hurr’ diye adama saldırmazlar” şeklinde beyanda bulunmuştur.⁸⁸⁵

Raporun ilerleyen kısmında olayın meydana geldiği 2 Temmuz Cuma gününde neler yaşandığına ilişkin ayrıntılı tasvirler yapılmıştır. Topluluğun içerisinden bazı kişilerin “süngerleri, paçavraları benzine batırıp otel önüne fırlatmaya başlamasının” ardından saat 19.50 sıralarında otel önündeki arabaların tutuştuğu, otelin bütün camları kırılmış olduğu için yangının kısa sürede üst katlara sirayet ettiği belirtilmiştir.⁸⁸⁶

Raporda anlatılan video çekimlerine göre saat 19.45 sıralarında olay mahalline yakın bir mevkie gelen itfaiyenin olaya müdahalesi eylemciler tarafından engellenmiş, itfaiye araçlarının önüne yatmak veya kapılarını tutmak suretiyle durdurulmaya çalışılmıştır. Yangın, yine video çekimlerine göre, saat 20.05, Emniyetin olay tutanağına göre 19.50 civarında başlamış, itfaiyenin yangına müdahalesi Emniyetin olay tutanağına göre saat 20.05’te, video

⁸⁸⁴ Sıra Sayısı 369, a.g.k., s. 6.

⁸⁸⁵ A.k., s. 8.

⁸⁸⁶ A.k., s. 10.

çekimlerine göre 20.20'de gerçekleşmiştir.⁸⁸⁷ Raporun olaydan doğan maddi hasarlar ile ilgili bölümünde ise, 2.7.1993 Cuma günü Sivas'ta meydana gelen olaylar esnasında zarar gören kamuya ve özel kişilere ait taşınır ve taşınmaz mallarla ilgili hasar tespitinin adli mercilerce yaptırıldığı belirtilmiştir. 43 muhtelif yerde toplam 2.537.303.717 TL.'lik maddi zarar meydana geldiği ifade edilmiştir.⁸⁸⁸

Raporda ayrıca söz konusu olaya sebep olan bazı faktörler sayılarak, olayların çıkmasında Sivas'ın sosyal dengelerinin hassaslığı, Aziz Nesin'in Sivas'a gelişi, Pir Sultan Abdal Şenlikleri, olayda provokasyon etkisi, eylemcilerin psikoloji durumu, Vali aleyhine oluşan kamuoyu ve eylemcilerin hedefinin tespit edilememesi gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmiştir. Söz konusu raporun en önemli kısmını ise olayda yönetimin tedbir ve taktik hataları oluşturmuş, burada, eylemcilerin durdurularak dağıtılamaması, olayın gerçekleştiği oteldeki misafirlerin tahliye edilememesi, itfaiyenin durumu ve yangını önleyememesi, ozanlar anıtının kaldırılması ve olaydan önce alınan tedbirlerin yetersizliği gibi faktörlerin sonucu oldukça kötü sonuçlanmasına neden olduğu belirtilmiştir.⁸⁸⁹ Raporun sonuç kısmında ise şu tespitlere yer verilmiştir:

*Sivas'ın sosyal yapısının hassas olduğu, Aziz Nesin'in Sivas'a gelişinin duyurulmasıyla beraber bu kişinin kamuoyu tarafından bilinen fikirlerinin Sivas'ta olaydan bir hafta öncesinden başlayarak basın tarafından işlenmesinin belirli bir gerginliği tırmandırdığı, Pir Sultan Abdal etkinlikleri dışında, amacı aşan bazı faaliyetlerin tansiyonun yükselmesine sebep olduğu, Vali aleyhinde oluşturulan kamuoyunun etkisiyle tepkilerin Vali'ye de yönlendirildiği, Kısa süre içerisinde oluşan mevcut gerilimli atmosferin olay öncesi dağıtılan bildirilerle körüklendiği, Olayın vukuu esnasında topluluğun mevcut gerginlikten yararlanmak isteyen provokatörler tarafından kışkırtılarak yönlendirildiği, Protesto şeklinde başlayan olayların topluluk dağıtılarak engellenmemesi üzerine zamanla eylemcilerin olaya iyice konsantre olduğu, mesai çıkışı sonrasında topluluğun büyümesi üzerine kontrolden çıkmıştır.*⁸⁹⁰

Komisyon raporunda ayrıca şu ifadeler yer almıştır:

Olayların öncesinde, başlangıcında, gelişmesinde ve müessif bir şekilde sonuçlanmasında il'deki yöneticilerin basiretsizliği, kararsızlığı ve aczinin bulunduğu, il yönetimindeki idarecilerin olayın mezhep çatışması neticesini vereceği şeklindeki hatalı bir değerlendirme yaparak, yeterli güç olduğu halde uzun süre eylemcileri durdurarak dağıtmadığını; eylemcileri bir arada tutmaya özen göstererek eyleme iyice şartlanmalarına yol açtığını, Mesai çıkışından sonra topluluğun iyice kalabalıklaşacağı tahmin edilerek önceden tedbir alınmadığını, Olay boyunca Aziz Nesin'in hedef seçildiğinin bilinmesi ve daha sonra Aziz Nesin'in Madımak Otelinde kaldığının eylemciler tarafından anlaşılmasına rağmen Aziz Nesin ve Madımak Otelinde bulunan misafirler için

⁸⁸⁷ A.k., s. 12.

⁸⁸⁸ A.k., s. 13.

⁸⁸⁹ A.k., ss. 15-19.

⁸⁹⁰ A.k., s. 23.

tedbir alınmadığını ve buradaki misafirlerin çok değişik yollarla tahliyesi mümkünken bunun gerçekleştirilemediğini, Otel önünde yangın çıkarılabileceğine dair bazı belirtiler oluşmasına rağmen bu konuda daha önceden tedbir alınmadığı ve diğer kamu kuruluşlarına ait itfaiyelerin devreye sokulmadığını, Yanlış bir değerlendirmeyle topluluğu teskin edeceği düşünülerek “Ozanlar anıtının” sökülmesi ve topluluğun göreceği yöne getirilmesinin eylemcilerin daha fazla taşkınlaşmasına ve otel önündeki barikat yarılarak otel önünün iyice daralmasına yol açtığını; böylece alınabilecek tedbirlerin tamamen zorlaştığını, Olaylar öncesinde önemli miktarda güvenlik gücünün Sivas dışında bir operasyonda bulunması sebebiyle tedbir alınarak kuvvet takviyesinde bulunulması gerektiği halde bunun yapılmadığını, Olayların başlamasından sonra mevcut kuvvetlerle çevre il ve ilçelerden gelen kuvvetlerin koordinasyonunun ve alınabilecek tedbirlerin organizasyon ve yönetiminin iyi yapılmadığını, olaylar boyunca tamamen öngörüsüz hareket edildiğini, Kongre binası önündeki Atatürk büstünün düşürüldüğü veya söküldüğü tespit edilmişse de bunun nasıl, ne zaman ve ne şekilde düşürüldüğü veya söküldüğü hususunda sağlıklı bilgi elde edilemediği belirtilmiştir.⁸⁹¹

Raporun sonunda bazı milletvekilleri çeşitli sebeplerle muhalefet şerhi koymuşlardır. Mustafa Kul (Erzincan), TBMM Araştırma Komisyonunun, konuyu ciddiyetle araştırdığını, raporun başlangıç kısmında olayları objektif olarak rapora yansıttığını söylemiştir. Ancak; komisyon üyelerinin çok iyi niyetine karşın ve TBMM’nin ortak mutabakatı ile bir rapor hazırlanması konusundaki çabalara rağmen raporun sonuç kısmında herkesin “rahatlıkla kabul edebileceği ve savunabileceği sağlıklı bir değerlendirme” yapılmadığı gerekçesini muhalefeti için öne sürmüştür. Abdüllatif Şener (Sivas) ise olaylar sonrasında genel kanaat ve ifadelere göre polis kurşunuyla çok sayıda insanın yaralandığını ve öldüğünü, yaralama ve öldürme olaylarının Madımak Oteli yangınına müteakip kalabalık dağılırken ve olay mahalline uzak bölgelerde meydana geldiğini ifade etmiştir. Kurşunla ölenler ve yaralananların faillerinin tespit edilmediğini, ilgili mercilerce konu üzerinde yeterince araştırma ve balistik incelemelerin yapıp yapılmadığının bilinmediğini ve Sivas olaylarının önemli karanlık noktalarından birini oluşturan bu hususun aydınlatılmasında da zaruret olduğunu söyleyerek muhalefet şerhi düşmüştür. M. Cemal Öztaylan (Balıkesir) ise ilgililer tarafından bazı konuların üzerine gidildiğinde karanlık yanların ortaya çıkacağı gerekçesini belirtmiştir. Nami Çağan (İstanbul) ise raporda olayın gelişiminde “il idaresi”nin öngörüsüzlüğünden, kararsızlığından ve basiretsizliğinden söz edildiğini belirtmiş ve bu sıfatların sadece il idaresi yönünden değil, bütünüyle “idare” için geçerli olduğu gerekçesini öne sürerek muhalefet şerhi düşmüştür. Araştırma Komisyonu Kâtip Üyesi Haydar Oymak (Amasya) ise rapora karşı oy kullanmıştır.⁸⁹²

⁸⁹¹ A.k., s. 25.

⁸⁹² A.k., ss. 29–35.

Komisyon söz konusu araştırma ve görüşmelerini tamamladıktan sonra ilgili raporunu TBMM Başkanlığına sunmuş ve Genel Kurulun 16.11.1993 tarihli 28. Birleşiminde söz konusu araştırma komisyonu raporu üzerinde görüşmelere başlanmıştır. Görüşmelerde ilk sözü SHP Grubu adına Mustafa Kul (Erzincan) almış ve konuşmasında öncelikli olarak RP'nin Sanayi ve Ticaret Bakanı hakkında gensoru vererek öncelikli görüşülmesi gereken konular arasına alınmasının, üzerinde görüşülmekte olunan araştırma komisyonu raporuna gölge düşürmeye yönelik bir hamle olarak değerlendirmiş ve RP'yi bu konuda eleştirmiştir.⁸⁹³ Raporun başlangıç kısmında, olayların objektif olarak yansıtıldığına ve olayla ilgili gelişmelerin anlatıldığına değinen Kul, raporun sonuç kısmında, Komisyon üyelerinin çok iyi niyetlerine karşın, herkesin katılabileceği, rahatlıkla kabul edebilecek ve savunabilecek sağlıklı bir değerlendirme yapılamadığından dolayı, grubu ve şahsı adına bu rapora muhalefet şerhi koyduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de, raporda eksik ve yanlış gördüğü, yanlış değerlendirildiğine kanaat getirdiği birçok konuyu meclisin dikkatine ve bilgilerine sunmak istediğini ifade etmiştir. Kul konuşmasına devamla şunları kaydetmiştir:

Raporun sonuç kısmında, düşünce ve kanaat hürriyetinden söz edilmiş. Ancak, “düşünce ve kanaat hürriyetinin de hiçbir kimseye başkalarının fikir ve inançlarına hakaret etme şeklinde kullanılamayacağı açıktır.” biçiminde bir ifadeyle, bu olay Aziz Nesin'in Sivas'a gelmesiyle birlikte ve bilinen konuşmasını yapmasıyla oluşan bir tepki sonucu ortaya çıktığı imajı verilmiştir; yani, olayı Aziz Nesin'in kişiliğine bağlamışlardır. Bu olayı Aziz Nesin'in kişiliğine veya söz konusu etkinliklerde yapmış olduğu konuşmalar üzerine oluşan tahriklere bağlamak olayın boyutlarını daraltmakta ve asıl dikkat çekilmesi gereken yanını gizlemektedir. Hazırlanan bu rapor, bir siyasî belge olarak arşivlerimizde yer alacaktır. Siyaset bilimcileri, tarihçiler ve bizden sonra gelen nesiller, bu belgelerden yararlanacaklardır. Burada yanlış tespit yaptığımız zaman, bizden sonrakileri de yanlış bilgilendirmiş ve yanlış yönlendirmiş olacağız. Bu nedenle, bu konuyu çok iyi bir şekilde tespit etmemiz ve doğruları, sadece doğruları burada söylememiz gerekmektedir... Sayın milletvekilleri, tören, 1 Temmuz 1993 Perşembe günü başlıyor. Konuşmacılar, birinci gün konuşmalarını yapıyorlar, yazarlar birinci gün Buruciye Medresesinin önünde kitaplarını imzalıyorlar ve birinci gün, asıl hedef olan, hedef olarak gösterilmeye çalışılan Aziz Nesin'de dahil olmak üzere tüm misafirler, şehir içerisinde gezip dolaşıyorlar, herhangi bir olay olmuyor. İkinci gün, cuma namazından sonra, olayın hem Paşa Camiinin hem de Kale Camiinin önünde aynı anda başlamış olması, bu katliamın daha önceden tertiplenmiş olduğunu açıkça göstermektedir ve gene dikkat çekmesi gereken konulardan birisi de budur... Bu olayda dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da, Tugay Komutanının olaylardaki bu tutumudur. Tugay Komutanı, olay yerine geldiği zaman, göstericilerle çok samimî bir şekilde görüşüyor, olayları önlemek yerine, onlara çok samimî bir şekilde sarılıyor, öpüşüyor ve olayları önlemek için hiçbir ciddi girişimde bulunmuyor.⁸⁹⁴

⁸⁹³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 28, (16.11.1993), s. 361.

⁸⁹⁴ **A.k.**, s. 363.

Kul'un konuşmasını tamamlamasının ardından DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum) konuşmasında, Komisyonun ortaya tarafsız ve objektif bir rapor koyduğunu ve 175 adet ek bilgi ve belgeyi de içeren çok önemli ifade tutanaklarını Meclis Başkanlığına sunduğunu belirtmiştir. Raporun ayrıntılı bir şekilde okunması halinde olayın ne kadar değişik şekilde cereyan ettiğine ve tarafsız bir Komisyon Raporunun ortaya çıktığına inanılacağını ifade eden Köse, milletvekillerinin muhalif görüşlerini anlatacaklarını; ancak görüşlerini açıklarken, bir taraftan, diğer insanları da düşünmek zorunda olduklarını vurgulamıştır. Konunun adliyeye intikal ettiğini, sonuçlarının henüz adli makamlarca belirlenmediğini ifade eden Köse, kesin mahkûmiyetleri öngörülmeyen, Türk Ceza Kanununun hangi maddesiyle mahkûm olacakları belli olmayan söz konusu insanlar hakkında dikkatli konuşmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Konuşmasına devamla Köse şunları belirtmiştir:

*Türkiye Cumhuriyeti Devletini yıkmaya teşebbüs, idam cezasıyla yargılanmak demektir. Böyle bir yargılama durumu olmadığı gibi, yargılamanın sonucu da henüz belli olmadığına göre, onları, burada, konuşmalarımızla mahkûm etmeye de hakkımız yoktur. Şu anda yargı çalışmaktadır; gerekli şahitleri, sanık durumunda olan insanları toparlamıştır; belgeleri, anında çekilen videobantlarını almışlardır.*⁸⁹⁵

Konuşmasına devamla bir yanlışlık yapıldığını, Valinin yanlış tutumunun olduğunu ifade eden Köse, demokrasi adına örnek alınan İngiltere'de dahi Şeytan Ayetleri'nin yayınlanmasının yasaklandığını, insanların yüzde 99'undan fazlasının Müslüman olduğu Türkiye'de Şeytan Ayetleri'ni, tam olmasa dahi, parça parça, muayyen basın organlarında yayınlamanın yanlış olduğunu belirtmiştir. Köse ayrıca, "maşerî vicdanda mahkûm olan bir insanı o zeminde getirip konuşurmanın" fevkalade yanlış olduğunu savunmuştur. Diğer taraftan olay sırasında Atatürk'ün büstünün parçalanması ile ilgili gelişmeye de değinen Köse şu şekilde devam etmiştir:

*Bir insanın, üç insanın, beş insanın kaldırması mümkün değildir ve cıvatayla monte edilmiştir; bunlar bir anahtarla açılmadan oraya kendiliğinden düşürülmesi de mümkün değildir. Bu da bir provokasyondur; zaman onu da ortaya çıkaracaktır. Kimin, kimin adına Atatürk'ün büstünü devirdiğini de şu anda bilmemiz mümkün değildir; çünkü, elimizde belge yoktur, o konuda herhangi bir bilgi yoktur; ama, "Suçlayalım... Geldiler, nasıl olsa orada "şariat istiyoruz" dediler, "lanet olsun Şeytan Ayetlerini yazan Aziz Nesin'e" dediler. Nasıl olsa bu grup gelmişti, bunu da onlara fatura edelim. Nasıl olsa elimizde böyle bir topluluk var... Atatürk'ün büstünü de, geldiler, müzenin önünde indirdiler, kırdılar, parçaladılar" demek suretiyle, vatandaşı sıkıntıya sokmanın da âlemi yoktur. Kim yaptıysa onun da sorumluları bulunmalıdır. Tahribat yoktur, düşme vardır..."*⁸⁹⁶

⁸⁹⁵ A.k., ss. 369–371.

⁸⁹⁶ A.k., ss. 371–372.

Köse konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

Provokatörler vardır. Olayın bir gün önceden tezgâhlanmaya başladığı, vatandaşın tahrik edileceği ortaya çıkarılmıştır. Beyannameler vardır, bildiriler dağıtılmıştır... Dönüp dolaşıp geliyoruz; beceriksiz ve yeteneksiz bir idare vardır. Olay bu kadar ayan beyan ortada iken, il yönetimi, gerekli hassasiyeti duyup, yeteri kadar güvenlik önlemi alıp, etkinlikler nerelerde ve hangi mahallerde yapılacaksa veya kim o ile gelmişse, o ile gelenlerin de korunmaları dahil, yeteri kadar tedbir ve tertibat almamıştır. Bu, oraya gelen Komisyon üyesi arkadaşlarımızın hemen hemen genelde tümünün beraberce iştirak ettiği bir kanaattir ve Komisyonumuzun raporunda da mevcuttur. Bir vali düşününüz ki, orada Atatürk'e saygı duruşu yapılmıyor, Vali toplantıya devam ediyor ve aynı şekilde, Aziz Nesin, Sivas'taki vatandaşlarımızın inançlarına aykırı olarak -Alevîsi, Sünnîsi, kim olursa olsun fark etmiyor; zaten, Alevî vatandaşlarımız da nefret ediyor, onlar da kendi adlarına, böyle bir provokasyonu lanetliyorlar; buna kimsenin hakkı yoktur konuşuyor ve Vali, onun konuşmasını da dinliyor ve o hassas, o çok önemli ilimizde, o vatandaşlarımıza yapılan saygısızlığı hazmetmek suretiyle toplantının sonuna kadar kalıyor. Sivas'taki vatandaşımız, tabii, Aziz Nesin ile Valiyi aynı kefeye koyuyor ve bu defa, Valiyle Aziz Nesin, beraber, özdeşleştirilmek suretiyle, aynı şekilde protestoya muhatap oluyorlar, Vali vatandaşın nezdinde küçük düşürülünce, bir yerde vatandaş, bir taraftan Aziz Nesin'i arıyor, bir taraftan da Vilayete karşı çeşitli protesto yürüyüşleri yapıyor.⁸⁹⁷

Köse'nin konuşmasını tamamlamasının ardından ANAP Grubu adına söz alan Lütfullah Kayalar (Yozgat) konuşmasında, daha önce görüşlerini dile getiren milletvekillerinin, biraz detaya da inerek konuyu izaha çalıştıklarını, söz konusu şenliklerle ilgili kutlamalarda meydana gelen olayların, esasında, biraz da “geliyorum” diyerek ortaya çıktığını belirtmiştir. Gerçekten birtakım tahriklerin olduğunu savunan Kayalar, Sivas'ın yapısının ortada olduğunu; 1921'de, 1968'de ve özellikle 1978'de, gene arzu edilmeyen olaylara sahne olan bir il olduğunu hatırlatmıştır. Sivas'ta da yayınlanan bir yerel gazeteden bahseden Kayalar, söz konusu gazetenin manşetinde “Sivaslı, dikkatli ol, tahriklere kapılma. Son günlerde Devlete ve Hükümete karşı başlatılan eylemler için, bazı karanlık güçler Sivas'ı merkez olarak seçmeyi planlamışlardır. Bunun denemesi yapılabilir” şeklinde bir uyarının yer aldığını belirtmiştir.⁸⁹⁸

Kayalar, Türkiye'de hiçbir bilimsel değeri olmayan; gerçekten, yürekten İslam'a inanan hiç kimsenin ve tasvip etmediği, esasında, dünyada da kabul görmemiş olan ve edebî bir değeri de olmayan, Salman Rüşdi'nin yazdığı birtakım yazıları Türkiye'de güya tercüme ederek ve bunları yayımlayarak yeniden gündem tutma derdinde olan bir yazarın varlığından bahsetmiştir. Kayalar, bu konuda gerçekten tepki almış birinin bu tepkiler biline biline, Sivas'ta bir hafta öncesinden şenliklerde bulunacağını anons edildiğini söylemiştir. Bu anonslara karşı da birtakım tepkiler ortaya konulduğunu ifade ederek, söz konusu tepkilerin içinde tahriklerin olduğunu, bu yazarın Sivas'a getirilmiş olmasında da, birtakım tahriklerin olabileceği ve bunlara bakılması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasına devamla Kayalar şunları kaydetmiştir:

⁸⁹⁷ A.k., s. 373.

⁸⁹⁸ A.k., ss. 376–379.

Şenliklerin başlamasına bakıyoruz -bu, zabıtlarda da yer almış- birinci gün panel yapılıyor ve panelin başlangıcındaki -burada bir arkadaşımız da ifade ettiler- açılışa İstiklâl Marşı söylenilmesi yok; ama, devrim şehitleri için saygı duruşu var ve devrim şehitleri için saygı duruşu içerisinde Sayın Valimiz de ayağa kalkıyor ve devletin bir valisi olarak, devrim şehitleri için orada saygı duruşuna katılıyor!.. Şimdi, burada iddialar da var, “Atatürk için de yapıldı” deniyor; ama, rapora ekli olan zabıtlarda, “bantlar izlendi ve bantlarda Atatürk’le ilgili herhangi bir konu yer almıyor” diye açıkça ifade ediliyor. Şimdi, Pir Sultan Abdal Şenlikleri ile devrim şehitlerinin ilgisi nedir; acaba, bunlar gerçekten safiyane duygularla mı yapılıyor, bunu bir düşünmek lazım?!⁸⁹⁹

Sivas’ın, bir Anadolu şehri olduğunu belirten Kayalar, insanların tamamının kültür düzeylerinin veya olaylar karşısındaki tepkilerinin aynı olacağını söylenemeyeceğini, kendini aydın kabul eden söz konusu yazarın ise konuşmalarıyla neyi amaçladığının bilinmemesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda da, neden insanların üzerine bu kadar gidildiğinin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasına devamla olayın ortaya çıkışına ilişkin bilgiler aktaran Kayalar konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

Sivas’ta cuma namazı kılınıyor, cuma namazından sonra -bize de Sivas’ta ifade edildi, buradaki raporda da geçiyor. İnşallah yargı merciine intikal etmiştir; orada bunlar incelenecektir. İstihbaratımız, emniyetimiz, Sayın Bakan buradalar... Gerçekten üzerinde durulması gereken konu- bir Amerikan bayrağının açılması, namaz kılmadığı halde 20-25 kişinin, camiden dağılan cemaatin önüne düşmesi, orada flama açmaları ve bu flamayla birlikte bir yürüyüşü, tezgâhlamaları ifade ediliyor. Bu, gerçekten ortaya çıkarılsın. Böyle bir şey var mı, yok mu; bunları yapanlar kimse, ortaya çıkarılması gerekir. Ben emniyetteki bandı, orada başından sonuna kadar izledim. Sayın Oltan Sungurlu ve Sayın Hasan Çakır ile birlikte biz bu bandı sonuna kadar orada izledik. Cuma namazından sonraki grup 60-70 kişidir. Sayın Köse -gittiler mi bilmiyorum- buradan “500 kişi” tabirini kullandılar. Hayır, 500 kişi filan değil, 60-70 kişi. Bunlar, Hükümet Meydanına gidiyor, Hükümet Meydanında birtakım sloganlar atıyor. Sloganların içerisinde Aziz Nesin ile ilgili olanlar var, iki, Vali ile ilgili olanlar var. Valinin durumu orada fevkalade enteresandır... Orada pek bir şey olmuyor, dönüyorlar Kültür Müdürlüğüne... Kültür Müdürlüğü etrafında birtakım olaylar yaratmaya çalışıyorlar, emniyet engelliyor... Oradan dönüyorlar, tekrar vilayete... Sivas’ı bilenler bilir; bunların hepsinin arasında 300-500 metre vardır, yani nihayetinde hepsi birbirine yakın olan mekânlardır; ama, bu arada, tabii bu kalabalık bir miktar artma noktasına doğru gidiyor. Sonra, vilayette Sayın Vali, Belediye Başkanından bu konuda konuşma yapmasını istiyor; işte, o arada tugaya telefon ediyor, saat 13.30-13.45 civarında; oradan asker gelmesini istiyor. Ama daha

⁸⁹⁹ A.k., s. 380.

öncesi var; Sayın Vali, cuma namazından önce de bu olaylar hafif hafif böyle bir seyir gösterdiğinde ve cuma namazından sonraki çıkışta da yürüyüş başladığında, kendisini makam odasına hapsediyor, tugaydan çağırdığı 10-15 kişi civarındaki askerle de vilayeti çevirtiyor ve hiçbir şekilde de dışarı çıkmıyor. Durum böyleyken insanlar geliyor gidiyor, geliyor gidiyor, kalabalık çoğalıyor; peşinden birtakım istekler, bu heykel istekleri vesaire ortaya çıkıyor. İşte, bunların kırılması için emir veriyorlar, o arada Belediye Başkanı konuşuyor, dağılacak gibi oluyorlar, dağıtmıyorlar vesaire; saat 15.30-16.00 oluyor. Madımak Oteli denen otel, vilayete 150-200 metre mesafededir... Saat 16.00'da Madımak Otelinin önünde, belki o zaman 500-1 000 kişi civarında bir kalabalık toplanmaya başlıyor -bunların hepsi bantlarda var- ve Aziz Nesin'in orada olduğunu öğreniyorlar. Peşinden, gene birtakım sloganlar atılıyor. Resmî dairelerin dağılması, kalabalığın artmasıyla bir şeyler olacak korkusundan dolayı esnafın dükkânlarını kapatması neticesinde, merak eden, seyreden, bu olayların içinde olan provokatörlerle birlikte hepsi orada bir kalabalık oluşturuyor ve kalabalık gitgide çığırından çıkmaya başlıyor.⁹⁰⁰

Bu olaylarda, her açıdan tahrikler olabileceğini, en baştaki tahrikin ise, Aziz Nesin'in Sivas'a getirilmesi olduğunu savunan Kayalar; bunun açık bir tahrik olduğunu, bütün bu tahrikler neticesinde, yangın devam ederken ve içeriden birtakım sesler gelirken, orada "Allahüekber" diyerek bu yangın için el kaldırmayı kabul etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan konuşmasında başka bir iddiaya değinen Kayalar, olayların hemen Ankara'ya iletildiğini, Ankara'nın bunlarla ilgilenmediği şeklindeki iddiaların doğru ise, buradaki idarecilerin bu olayda ihmalleri olduğunu ifade etmiştir. Vali'nin olaylardan ötürü sorumlu olduğunu savunan Kayalar Hükümetin olaylara müdahale etmede ihmalleri olduğunu iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır:

*Bu, fevkalade fahiş olan bir başka yanlış. Siz orada, mezhep çatışması çıkacak kadar bir ilin valisi olarak, elinizde istihbaratınız, emniyetiniz, her şeyiniz var; ona dair hiçbir emare olmadığı halde, bu şekilde bir kanıya varabiliyor iseniz, o zaman, bir haftadır "geliyorum" diyen olaylarla ilgili, esasında, "mezhep çatışması çıkabilir" diye önceden tedbir almanız gerekirdi. Yani, o savunma dahi ne kadar basiretsiz olunduğunu ortaya koymaktadır... Bingöl'de olaylar cereyan etmiştir, 12 saat sonra haberdar olmuşlardır. Sivas'ta olaylar başlamıştır, 45 dakika içinde haberdar olmuşlardır; ama 7 saatte de üzerine gidememişlerdir; olaylar olduktan sonra üzerine gidilmiştir. Faturası, orada vefat eden insanların olmuştur. Orada vefat eden insanların hepsi bizim insanımız. Bu memlekette yaşıyoruz, bu memlekette yaşamak mecburiyetindeyiz.*⁹⁰¹

⁹⁰⁰ A.k., s. 379.

⁹⁰¹ A.k., ss. 379-382.

Kayalar'ın konuşmasının ardından RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas) ise konuşmasında öncelikli olarak Komisyonun çalışma şekliyle ilgili bilgi verirken, Komisyonun 12-15 Temmuz 1993 tarihleri arasında, 11 üyesiyle birlikte, Sivas'ta yaptığı çalışmalardan bahsetmiştir. Komisyonun ayrıca Cumhuriyet başsavcısıyla görüşme yaptığını, Sivas'ta bulunan merkez mahalle muhtarlarının tamamının Komisyon tarafından çağrıldığı ve olay hakkındaki değerlendirmelerinin alındığını ifade eden Şener, Tugay Komutanıyla da ayrıca görüşme yapıldığını, bu arada çok sayıda Sivaslı vatandaşla da görüşmelerin yapıldığını kaydetmiştir.⁹⁰² Ayrıca, bu görüşmeler dışında İçişleri Bakanlığı müfettişlerince yapılan soruşturma dosyalarının da incelenmiş olduğunu vurgulayan Şener, olaylar esnasındaki telsiz konuşmalarının bant kayıtları ve çözümlerinin incelendiğini, 1 Temmuz günü Kültür Merkezindeki konuşmanın bant çözümleri takip edildiğini söylemiştir. Olaylar esnasında çekilen videokasetlerinin, maddî hasarla ilgili mahkeme kararlarının ve bilirkişi raporlarının da hassasiyetle incelendiğini ifade eden Şener, 15 günlük sınırlı bir görev süresi içerisinde Komisyonunun yoğun bir çalışmada bulunduğunu ve mümkün olduğu kadar çok bilgiye, görüşe ve belgeye uzanmaya gayret gösterdiğini belirtmiştir.⁹⁰³ Tüm çalışmalar ve gayretler sonucunda söz konusu raporun ortaya çıktığını vurgulayan Şener, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Türkiye’de bir terör, bir kargaşa ortamının meydana gelmesinin, bu ülkenin birlik ve bütünlüğünü isteyen, arzulayan, bu birlik ve beraberliği, bütünlüğü tesis etmeye çalışan insanlarımızı, 60 milyonu rencide edici bir özelliğe sahip olduğu ortadadır. Bugün Türkiye, her zamankinden daha fazla bu birliğe ve beraberliğe ihtiyaç duymaktadır. Türkiye’yi bölme ve parçalama hesaplarının yapıldığı bir ortamda gerçekten Sivas olaylarını da sağlıklı değerlendirmek zorundayız. Sivas’ta cereyan eden olayları sadece Sivas’la sınırlı olarak görmek, sadece Sivas’ta meydana gelmiş, mevzî, mahallî bir hadise olarak değerlendirmek gerçekçi bir yaklaşım olmaz, yanıltıcı olur. Bunu Türkiye bütünündeki terör ortamının bir parçası olarak değerlendirmek gerekir kanaatindeyim.*⁹⁰⁴

Sivas olayları hakkında değerlendirme yapmaya devam eden Şener, olaylar sırasında yaşanan bütün provokasyonlara rağmen bir Alevi-Sünni çatışma cereyan etmediğini vurgulamış ve Sivas halkının sağduyulu yanının buna müsaade etmediğini savunmuştur. Konuşmasının devamında her şeyden önce, Sivas’ta bir istihbarat yetersizliğinden ve istihbarat birimlerinde bir kayıtsızlıktan bahsetmiştir. MİT Bölge Müdürünün, Sivas’ta olayların cereyan edeceği gün 11.00 sıralarında Valiyi ve Aziz Nesin’i protestoya yönelik istihbarî bilgiler aldıklarını, bu bilgileri emniyete intikal ettirmeye çalıştığını söylediğini aktarmıştır. Ancak, emniyette bir yetkili bulamadığı için, telefonla bir polis memuruna durumu söylediğini ifade ettiğini söyleyen Şener, Komisyona bu bilgiyi vermesinin, istihbarat birimlerinin ne derecede kayıtsız, yetersiz ve umursamaz bir tablo sergilediğini açıkça ortaya çıkardığını savunmuştur.⁹⁰⁵ Konuşmasının devamında olaylar sırasında Atatürk büstünün yıkılması ile ilgili konulara da değinen Şener şunları ifade etmiştir:

⁹⁰² A.k., s. 385.

⁹⁰³ A.k., s. 386.

⁹⁰⁴ A.k., s. 386.

⁹⁰⁵ A.k., s. 387.

Atatürk büstü ile ilgili konu da ilginçtir. Kalabalık 20.25'te dağıldıktan sonra, resmî görevlilerin tuttuğu tutanağa göre, 21.30-21.40 sıralarında Atatürk büstü düşürülmüştür. Halbuki, o saatlerde havaya da ateş izni verildiğinden bütün kalabalık evlerine çekilmiştir; üstelik saat 23.00'ten sonra da gece sokağa çıkma yasağı başlamıştır. Bir saat sonra polis ve asker tam teyakkuz halindeyken, 400 acemi er, çevre il ve ilçelerden gelen kuvvetlerle birlikte olay mahallinin etrafındayken, bu büstü kim düşürmüş olabilir? Büst, 250-300 kilogram ağırlığındadır ve 2,5 metre boyundadır. Bir insanın bunu oradan indirmesi mümkün değildir. Resmî görevlilerin tutanağında ise, "21.30-21.40 arasında bu büst oradan düşürülmüştür" deniyor. Bu büst düşürüldükten sonra da üstelik karo taşlarıyla döşeli kaldırımlarda hiçbir kırılma görülüyor; tutanağa ekli fotoğraflarda görüldüğü gibi, oradaki çiçeklerde de hiçbir ezilme yoktur. Bu büstün kimin tarafından kırıldığı, kırıldığı önemlidir; olayın gizli boyutlarından biridir. Ancak, açıkça görülmektedir ki, o kalabalık, bu büstü kırmamıştır; bu büst, başka eller tarafından kırılmıştır ve olaya belli bir görüntü vermek niyetinde ve düşüncesinde olanlar tarafından kırılmıştır. Burada şunu belirtmek istiyorum: Belli bir senaryo üretme düşüncesiyle, olayları sanki bir eğilim içerisinde yorumlamaya kalkışmak, bence çok yanlıştır. Karetede "kata" diye bir oyun vardır. Kata, hayalî rakibe karşı döğüş tekniği uygulama demektir. Kareteci çıkar sahneye, karşısında hiçbir rakip olmadığı halde bazı bağırtilarla sağa-sola, öne-arkaya tekme ve yumruk atar; buna kata denir. Şimdi, bu kürsüye çıkan bazı arkadaşlarım, somut tespit edilen hiçbir hadise olmadığı halde, kendi kendine bir hayalî rakip oluşturup, bu rakibe darbe indirmeye çalışırcasına konuşma yapıyorsa, bu, gerçekten doğru değildir; ülke bütünlüğü açısından doğru değildir, Sivas olaylarının sağlıklı değerlendirilmesi açısından doğru değildir.⁹⁰⁶

Şener'in konuşmasını tamamlamasının ardından CHP Grubu adına söz alan Haydar Oymak (Amasya) konuşmasında, Meclisin Komisyona verdiği görevin Sivas'ta meydana gelen olayların sebep ve sorumluları ile olayların oluş şeklinin ortaya çıkarılmasını ve maddî zararların tespiti şeklinde olduğunu belirtmiştir. Ancak raporun okunmadığını, raporun okunması halinde; Komisyonu sadece olayların oluş şekli üzerinde durduğunu, eksik inceleme nedeniyle olayın cezaî ve siyasî sorumluları da tam olarak tespit edilemediğinin açıkça görüleceğini belirtmiş ve bu nedenle de raporun eksik olduğunu savunmuştur.⁹⁰⁷

Olayların ayrıntıları ile ilgili görüşlerini dile getiren Oymak konuşmasında şunları söylemiştir:

Videokasetlerinden görüldüğü ve bilgisine başvurulana hemen herkesin de belirttiği gibi, olayları yönlendiren az sayıdaki orta yaşlı ve yaşlı yobazlar yanında, çok sayıda 13-17 yaş grubu arasındaki çocuk sayılacak yaştaki gençler de olaylara karıştırılmıştır. Bu küçük yaştaki gençlerin, okulların kapalı olduğu o günlerde Sivas'ta bulunmalarının bir nedeni de, Atatürk'ün Sivas'a gelişinden

⁹⁰⁶ A.k., s. 389.

⁹⁰⁷ A.k., s. 391.

bir gün önce, “Hicret Koşusu” adı altında, Belediyenin öncülüğünde bir koşu düzenlenmesidir. Refah Partisi Sözcüsü bunun düzenlenmediğini söylüyor; ama bu, kayıtlarda var, resmî kayıtlara geçmiş durumdadır. Belediye, Sivas’ta bulunan büfelerin hemen hemen tamamını kendi yandaşlarına vermiştir. Sanıklara baktığımızda, bunların büyük çoğunluğunun öğrenciler, belediyede veya belediyenin iştirakiyle veya öncülüğünde kurulan işletmelerde çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Sivas’ta yayınlanan yerel gazeteler de, Pir Sultan Abdal şenliklerinin tarihi ve programı belli olduktan sonra, hem bu şenliklere, hem şenliklere katılacak olan yazar Aziz Nesin’e ve hem de Ozanlar Anıtına karşı bir kampanya başlatmışlardır. Aslında bu kampanya, Ahmet Karabilgin’in Sivas’a Vali olarak atanmasının duyulmasıyla birlikte başlamıştır; “SHP’nin valisi”, “solcu vali” gibi yakıştırmalar yapılmıştır. Sanki, basında, 2 Temmuzda olacak olayların o günlerde haberi verilmiştir. Yerel yönetici kadroların oluşturulmasında, geçmişte Ankara’da görev yapan Belediye Başkanı bu misyonunu iyi kullanmış ve istediği kadroyu büyük ölçüde oluşturmuştur. Bu oluşumlar, bir oya gibi işlemler sonucu, Sivas artık laik cumhuriyete karşı bir köktendinci, bir yobaz başkaldırısına ateş almaya hazır bir haldedir. Çünkü, laik cumhuriyetin temelleri Sivas’ta atılmıştır. Bir şeyi yıkmak için, o şeyin temellerinin atıldığı yerden başlanması gerektiğini bu yobazlar gayet iyi bilmektedirler. Olaylar sırasında atılan sloganlar da bunu açıkça göstermektedir.⁹⁰⁸

Konuşmasının devamında Oymak, Komisyonun bir araştırma komisyonu olduğuna, verilen 15 günlük sürenin yetersizliğine ve çalışma yönetmeninde yaşanan eksikliklere dikkat çekerek bu şekilde Sivas’ta meydana gelen olayın, TBMM’nin iradesine uygun olarak, sebep ve sorumlularının ve oluş şeklinin doğru şekilde ortaya çıkarılmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Oymak, raporun da bu yönüyle eksik olduğunu ileri sürerek konuşmasını tamamlamıştır.⁹⁰⁹

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasından sonra Komisyon Başkanı olarak söz alan Osman Seyfi (Nevşehir) konuşmasında, Komisyonun içerisinde olan ve Komisyon çalışmalarına iştirak etmiş olan bazı milletvekillerinin bazı beyanları olduğunu; bunların doğrularının Meclis zabıtlarına geçmesi için söz aldığını ifade etmiş ve belgeye dayanan, beyana dayanan ne varsa, rapora işlediklerini vurgulamıştır.⁹¹⁰ Seyfi’nin ardından şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) konuşmasında, Sivas olaylarının, Türkiye’yi parçalamak isteyenlerin “kanlı bir oyunu” olduğunu, ülkenin güneydoğusundaki PKK terörüyle devam ettirilen oyunların bir benzeri olduğunu ifade etmiştir.

⁹⁰⁸ A.k., s. 393.

⁹⁰⁹ A.k., s. 397.

⁹¹⁰ A.k., s. 398.

Kumaş'ın ardından yine şahsı adına söz alan Muhsin Yazıoğlu (Sivas) ise konuşmasında bu olayların büyük bir çoğunluğunun, provokasyonlar sonucu çıkarıldığı kanaatini, hemen hemen çoğunluğun paylaştığını hatırlatmıştır. Ancak, olaylara teşhis koyarken, önyargısız, tamamen objektif, hiçbir siyasi hesap yapmadan, “seçmen” veya “tarafdar” hesabı yapmadan olayların değerlendirilmesi durumunda daha sağlıklı sonuçlar çıkarılacağını ifade ederek, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Aziz Nesin, Sivas'a davet edilmiştir, getirilmiştir. Elbette düşüncelerini açıklamakta serbesttir. Hiç kimse, hiç kimsenin düşüncesini açıklamasına ipotek koyamaz; ama bu arada, Sivas'taki mahallî basın kamuoyuna vermiş olduğu mesaj, Aziz Nesin'in ifadeleriyle veya bilinen kişiliğiyle birleştirildiği zaman, Sivas'ta bu tahrir ortamı hazır hale getirilmiştir. Bunda, tek başına Pir Sultan Abdal şenliklerini yapanları ifade etmiyorum, onun arkasından olayı kamuoyuna duyururken yapılmış olan tavırlar da belki bunda etkili olmuştur ve sonuçta, birinci aşaması, normal, bütün Türkiye'de, belki hangi ile gitmiş olsaydı Aziz Nesin, orada yapılması beklenen tabii tepkiler niteliğindedir. O tabii tepkiye, herhalde hiç kimse, doğrudan, karşı bir şey söyleyemez. Vatandaş buna tepkilerini gösterebilir. Yarın başka yerde de olabilir. Demokratik bir ülkede, birisi söz söyleme hakkına sahip olduğu kadar, başkaları da onu protesto etme hakkına sahiptir; ancak, onu yangın noktasına kadar getiren zincirde asıl suçlu ve sorumlu, devleti idare etme sorumluluğunu yüklenmiş olanlardır. O sorumluluk, aynı zamanda sizin de sorumluluğunuz dahilindedir; çünkü, iktidar olanlar, muktedir olmaya mecburdurlar ve hiç kimse, o sorumluluğu kendi üstünden atarak, “ben iktidarım; ama Sivas'taki olay beni ilgilendirmez, onu söyleyemeyen ben değilim, oradaki Vali” deme hakkına sahip değildir.⁹¹¹

Rapor üzerinde yapılan tüm konuşmaların tamamlanmasından sonra (10/107, 108, 109, 111, 114) esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonunun hazırladığı rapor üzerindeki görüşmeler sona ermiştir.

Sivas Olayları Türkiye kamuoyunda büyük yankı bulmuş ve birçok platformda tartışılmıştır. Birçok aydın, sivil toplum örgütü ve kuruluş olaylara pek çok açıdan yaklaşırlar da ortak noktaları “insan olma haysiyetine sahip” herkes adına ölenlere rahmet, yakınlarına başsağlığı dilemek olmuştur. Bunların en önemlilerinden biri, aralarında Asaf Savaş Akat, Ali Bulaç, Cengiz Çandar, Mutafa Erdoğan, Aydın Menderes, İlber Ortaylı, Ergun Özbudun ve Hasan Celal Güzel'in de bulunduğu 102 akademisyen, aydın, devlet adamı, siyasetçi ve iş adamının imzaladığı bildiridir. Bu bildiride toplumun hemen her kesiminden önemli şahsiyetler konuyla ilgili ortak bildiriye imza attıkları gözlenmiştir. Bildiride insan olmanın önemi vurgulanarak, her türlü düşünce, inanç, görüş ve felsefeye yapılan her türlü olumsuz eylemin kınandığı ifade edilmiştir. Toplumumuzun sağlıklı bir şekilde var olabilmesinin ve “Asya tipi bir

⁹¹¹ A.k., s. 403.

demokrasi” olmaması için insanlık ve yurttaş olma onurunun asla kaybedilmemesi gerektiği vurgulanan bildiri de bir toplumun karşılaşabileceği en büyük felaketlerden birinin adalet adına vahşet yoluna sapılması olduğu belirtilmiştir. Metinde, kendimizden saydıklarımızla “dayanışma” yerine, kendimizden saymadıklarımızla “diyalog” ihtiyacının üzerinde özellikle durulmuş ve “insanımız, toplumumuz ve ülkemize karşı beslediğimiz ümit sonsuzdur” denilerek bitirilmiştir.⁹¹²

2.3.15. (10/116) Esas Numaralı Meclis Araştırması

“Güneydoğu’da uzun süreden beri cereyan eden olayları yerinde incelemek ve alınması gereken tedbirleri Türkiye Büyük Millet Meclisine ve ilgili mercilere iletmek ve memleketimizin birlik ve beraberliğinin sağlanmasına katkıda bulunmak üzere” meclis araştırması açılmasını isteyen önerge (10/116), DYP, ANAP, SHP, RP ve CHP Grup Başkanvekilleri, Turhan Tayan, Ülkü Güney, Aydın Güven Gürkan, Oğuzhan Asiltürk ve Ali Dinçer’in imzalarıyla 09.07.1993 tarihinde Meclise sunulmuştur. Önergede özellikle şu ifadeler yer verilmiştir:

*Güneydoğu’da uzun süreden beri cereyan eden olayları yerinde incelemek ve alınması gereken tedbirleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne ve ilgili mercilere iletmek ve memleketimizin birlik ve bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunmak üzere Anayasanın 98’inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 102 ve 103’üncü maddeleri gereğince bir Meclis araştırması açılmasını arz ve teklif ederiz.*⁹¹³

Konuya ilişkin ön görüşmeler 13.7.1993 tarihli 126. Birleşimde Başkanvekili Yasin Hatiboğlu başkanlığında toplanılan oturumda yapılmıştır. Ön görüşmelerde parti grupları adına söz talebinde bulunulmamıştır.⁹¹⁴ Bu arada bazı milletvekilleri ile oturum başkanı arasında tartışılan bu konulara ilişkin önergeleri birleştirme önerisi başkanın önerileri reddetmesiyle son bulmuştur.⁹¹⁵ Bu tartışmadan sonra oturum başkanı önerge üzerinde şahsı adına ve önerge sahibi sıfatıyla söz talebi olup, olmadığını sormuş ve söz talebi olmamıştır.⁹¹⁶ Başkan bu merhaleden sonra görüşmelerin bittiğini ilan etmiş ve meclis araştırması açılabilmesi hususu için oylama yaptırmıştır ve genel kurulda meclis araştırması açılması kabul edilmiştir. Daha sonra başkan sırasıyla komisyon üye sayısının on bir olmasını, komisyonun çalışma süresinin üç ay olmasını ve komisyonun gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesini oylatmış ve bu konularda kabul edildikten sonra görüşmelerin bitirildiğini ilan etmiştir.⁹¹⁷

⁹¹² Sivas Bildirisi “Kamuoyumuza!”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 22, Bahar 1993, ss. 179-180.

⁹¹³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 126, (13.7.1993), s. 231.

⁹¹⁴ *A.k.*, s. 237.

⁹¹⁵ *A.k.*, ss. 237-238.

⁹¹⁶ *A.k.*, s. 238.

⁹¹⁷ *A.k.*, s. 238.

(10/116) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu TBMM Genel Kurulunun 13.07.1993 tarihli 126. Birleşiminde alınan 250 sayılı karar gereğince kurulmuştur. Araştırma Komisyonunun üyeleri Genel Kurulun 14.7.1993 tarihli 127. Birleşiminde seçilmiş ve görev dağılımı şu şekilde yapılmıştır.⁹¹⁸

(10/116) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu	
DYP (4)	
Ömer Lütfi Coşkun (Başkan)	Balıkesir
Mustafa Zeydan	Hakkari
Ahmet Sezal Özbek	Kırklareli
Abdurrahman Yavuz	Şanlıurfa
ANAP (4)	
Mehmet Keçeciler (Başkanvekili)	Konya
Şerif Bedirhanoğlu	Van
SHP (1)	
Esat Canan (Sözcü)	Hakkari
RP (1)	
Fethullah Erbaş (Kâtip)	Van
CHP (1)	
Algan Hacaloğlu	İstanbul

Araştırma Komisyonunun hazırladığı rapor üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 18.10.1994 tarihli 20. Birleşiminde başlanmıştır. Komisyon, sekiz ay gibi bir çalışma süresi içerisinde, başta Ankara olmak üzere, Diyarbakır, Siirt, Batman, Mardin, Şırnak, Cizre, Midyat, Van, Hakkâri ve Yüksekova'da çalışmalar yapmıştır. Bu çalışma süresi içerisinde, Komisyon üyeleri, sadece devletin söz konusu bölgedeki resmî görevlileri, valiler, kaymakamlar, emniyet müdürleri veya oradaki güvenlik kuvvetleri komutanlarıyla değil, aynı zamanda, oradaki siyasî partilerin başkanlarıyla, belediye başkanlarıyla, muhtarlarla, demokratik kitle örgütlerinin temsilcileriyle görüşmüşler ve bu görüşlerini de, oradan aldıkları bilgiler doğrultusunda rapora yansıtmışlardır. Rapora esas teşkil edecek bilgi ve belgeleri toplamak için; İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye Kalkınma Bankası ile yazışmalarda bulunulmuştur. Araştırma Komisyonuna üye olmayan milletvekilleri ile o bölgedeki illerin milletvekilliğini yapmış bazı kişi ve dernek temsilcileri komisyona davet edilerek bilgilerine müracaat edilmiştir.

⁹¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 127 (14.7.1993), ss. 348-349.

Genel olarak rapor incelendiğinde şu tespitlerde bulunulmuştur. Raporla, Türkiye'nin en önemli sorunlarının başında, Doğu ve Güneydoğuda yaşanan terör olaylarının geldiği belirtilmiş, bölgede terörün kaynağını PKK'nın oluşturduğu ve devletin gücünü ve desteğini vatandaşlardan uzak tutmak için sistemli ve dış destekli bir silahlı mücadeleyi ayakta tutabilmek ve daha da yaygınlaştırmak için her çareyi denediği ifade edilmiştir. Öte yandan raporun bölgedeki genel duruma ilişkin kısmında PKK terörü, "mevcut düzeni ve rejimi, millî birliği ve toprak bütünlüğünü bozmak ve parçalamak için devlete ve devleti temsil eden bütün güçlere karşı toptan veya ayrı ayrı fiilen tavır takınma ve silahlı mücadele etme hareketidir" şeklinde tanımlanmıştır.⁹¹⁹ Raporla söz konusu terör ile mücadele edilebilmesi için şu hususların gözden kaçırılmaması gerektiğinin önemle altı çizilmiştir:

*Her ne tür ve şekilde olursa olsun salt şiddete dayalı uygulamalar meselelerin çözümüne yardımcı olamaz. Bölgenin iktisadî, sosyal ve kültürel sorunlarının terör eylemlerinden önce de var olduğu; terörün bu sorunların çözümünde gecikmelere neden olduğu ve vatandaşlarımızın sıkıntılarının büyük bir bölümünün bundan kaynaklandığı bilinmektedir. Bu nedenle; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgemize götürülecek yatırım ve hizmetlerdeki aksamaları teröre endekslemek büyük bir yanlışlık olur ve bölgenin geri kalmasını çabuklaştırır. Komşu olan veya olmayan ülkelerin Türkiye'ye karşı takınmış oldukları tavırları dikkatte aldığımızda bugün için ülkemizin her zamankinden daha fazla bir iç barış ve huzura ihtiyacı olduğu bilinen bir gerçektir. Yaratılacak iç barış ortamı içerisinde hoşgörüyü dayalı yaklaşımlar terörle mücadelede devletimizin daha süratli bir biçimde çözüme ulaşmasını sağlayacaktır. Doğu ve Güneydoğu Bölgesinin huzur ve sükûna kavuşması, dağdaki teröristin güvenlik güçlerine teslim olması ve silahların susmasıyla pek çok sorunun daha kolay çözülebilme imkânını beraberinde getirecektir. Daha sonraki bir zaman dilimi içerisinde oluşturulacak bir af zemini ülke genelinde bir sevgi ortamı ve barışı egemen kılacaktır.*⁹²⁰

Raporun ilerleyen kısımlarında ise terör eylemlerinden ötürü bölge halkının içinde bulunduğu zor koşullardan bahsedilirken, özellikle can güvenliği, faili meçhul cinayetler, olağanüstü hal uygulaması, hukuk sisteminin işletilememesi, bölgede insan haklarına ilişkin durum ve köy koruculuğu sistemi, acil çözülmesi gereken sorunlar olarak ilk sırada belirtilmiştir. Komisyon raporunda ayrıca komisyon üyelerinin bölgede vatandaşlar ile yaptığı görüşmelere de yer verilmiş ve söz konusu görüşmelerden oluşan bir bölüm de ayrıca hazırlanmıştır. Bu kısımda vatandaşların şu ifadeleri yer almıştır:

⁹¹⁹ (S. Sayısı: 651), "DYP, ANAP, SHP, RP ve CHP Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Bayburt Milletvekili Ülkü Güney, İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan, Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve Ankara Milletvekili Ali Dinçer'in, Güneydoğu'da Uzun Süreden Beri Cereyan Eden Olayları Yerinde İncelemek ve Alınması Gerekli Tedbirleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve İlgili Mercilere İletmek ve Memleketimizin Birlik ve Beraberliğinin Sağlanmasına Katkıda Bulunmak Üzere Anayasanın 98'inci, İç Tüzüğü'nün 102 ve 103'üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (10/116) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 68, Birleşim: 20'nin sonuna ekli, (18.10.1994), ss. 3-4.

⁹²⁰ **A.k.**, s. 4.

...ölen yakınlarının cenazelerine gidemediklerini, geleneklerine uygun bir şekilde yerine getire geldikleri düğün merasimlerini, korku içerisinde yarım yamalak yaptıklarını, düğünlerde patlayan bir tabancanın, güvenlik güçlerince yörenin taranmasına sebep teşkil ettiğini ve bu tür uygulamaların halkın tepkisini davet ettiğini, hayvanlarını otlağa çıkaramadıklarından çoğunun telef olduğunu, yaklaşan kış şartlarına hazırlık yapamadıklarını, odun kesip eve getirmenin mümkün olmadığını, geceleri hastaların sağlık ocağı veya hastaneye götürülmelerinin mümkün olmadığını camilerde sabah ezanı ile akşam ve yatsı ezanlarının okunmadığını, zira o saatlerde ne ezan okuyacak müezzinin, ne de camiye gidecek cemaatin olmadığını, doğumu yaklaşan hamilelerin doğumunu yaptırabilmek için ebelerin o süreler içerisinde evlerde misafir edildiklerini, çatışma olduğu zamanlarda küçük çocukların yorganların altında korkudan tiril tiril titrediklerini, PKK'nın bölge halkını gelirlerine göre vergiye bağladığını, erkek çocuklarını terör örgütüne asker vermeye zorladıklarını, vermedikleri takdirde karşılığında para aldıklarını, terörün yaygınlaşması yüzünden 4 131 okulun kapalı olduğunu...⁹²¹

Komisyon Sözcü Üyesi olan Esat Canan (Hakkari), raporun genel olarak bir devlet raporu olduğu ve bütün sorunları güvenlik tedbirleri bağlamında ele aldığı ve dolayısıyla karşı çözümlerin de emniyet tedbirleri niteliğinde olduğu gerekçesiyle karşıt oy kullanmıştır. Şerif Bedirhanoglu (Van) ise raporun genel olarak büyük bir özveri sonucu hazırlandığı ancak bazı maddelerinin çok dar kapsamlı tutulduğu gerekçesi ile rapora yönelik karşıt oy kullanmıştır.⁹²²

Rapor üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 18.10.1994 tarihli 20. Birleşiminde başlanmıştır. Yapılan oylamayla raporun okunmaması yönünde karar alınmış ve ilk olarak 10/116 Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Başkanı Ömer Lütfü Coşkun (Balıkesir) söz almıştır. Coşkun konuşmasında öncelikle raporda yer alan ve matbu bir hatadan kaynaklanan bir düzeltmeyi dile getirmiş, buna göre, raporun üçüncü sayfasının son paragrafını "Bölgede terör, PKK'dan kaynaklanmakta ve bölge halkının büyük kısmı teröre destek vermemektedir" şeklinde düzelterek zabıtlara geçmesini sağlamıştır.⁹²³ Coşkun'un düzeltme yapmasının ardından sırasıyla Seyfi Şahin (Kayseri), Hüsamettin Korkutata (Bingöl), Kâzım Ataoğlu (Bingöl), Ahmet Cemil Tunç (Elazığ), Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) söz almışlar ve rapor üzerinde konuşmalarını yapmışlardır.

SHP Grubu adına söz alan Mustafa Kul (Erzincan), konuşmasında öncelikle 18. dönemde de bu konuyla ilgili -güneydoğudaki olayların nedenlerinin ve bu olayların önlenmesi konusundaki tedbirlerin Meclis tarafından tespit edilmesi amacıyla- bir Meclis araştırması önergesi verdiklerini hatırlatmıştır. Ancak o dönemde Mecliste milletvekili çoğunluğuna sahip olan partinin (ANAP'ın) oylarıyla Meclis araştırmasının açılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. 19. Dönemde, Mecliste grubu bulunan tüm siyasi partilerin ortaklaşa

⁹²¹ A.k., s. 8.

⁹²² A.k., s. 17.

⁹²³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 68, Birleşim: 20, (18.10.1994), s. 377.

hazırlamış olduğu bir Meclis araştırması önergesini (10/116) Meclisin tamamının kabul etmesiyle bir komisyon kurulduğunu söylemiştir. Kul, bütün partilerden milletvekillerinin oluşturduğu bu komisyonun, o bölgede, özveriyle, büyük bir çalışma yaparak yine bütün partilere mensup milletvekillerinin ortak görüşü olarak bir raporu Meclise getirmiş olmasının, TBMM adına sevindirici bir olay olduğunu dile getirmiştir. Raporda eksik gördükleri bazı konular olduğunu dile getiren Kul; ayrıca, söylenmesi cesaret isteyen veya söylendiği zaman insanlara hemen, “işte, bölücü, bilmem ne falan” damgasının vurulduğu ve bu nedenle de birçok insanın söylemek isteyip de bu korkudan dolayı söyleyemediği şeylerin bu raporda söylendiğini vurgulamıştır. Ülkenin birliğini, bütünlüğünü herkesten daha çok istemesine karşın, birlikteliğe katkı sağlayacağına inandığı düşüncelerini ifade ettiği için bölücü damgası yiyen insanların söylemiş olduğu birçok şeyin de, gene, tüm siyasi partilerin milletvekillerinin altında imzası olmasının da bir başka sevindirici olay olduğunu söylemiştir.⁹²⁴

Konuşmasına devamla raporla ilgili olarak ayrıntılı bilgilere yer veren Kul şöyle devam etmiştir:

Komisyon raporunda, bir genel değerlendirme yapıldıktan ve mevcut durum ortaya konulduktan sonra, yine bazı başlıklar altında, mesela, can güvenliği konusunda, faili meçhul cinayetler konusunda, olağanüstü hal uygulaması konusunda, geçici köy koruculuğu sisteminin uygulama şekli konusunda, hukuk sisteminin işlememesi konusunda ve insan hakları ihlalleri konusundaki başlıklarda, önemli bazı şeyler söylenmiş ve daha sonra raporun sonuç kısmında da, bu konulardaki aksaklıkların, eksikliklerin giderilmesi ve güneydoğu meselesinin -raporda da bahsedildiği gibi, Kürt sorununun- çözümü konusunda neler yapılacağı da çok açık bir şekilde ifade edilmiştir. Raporun 4 üncü sayfasında yer alan “Can Güvenliği” başlığı altındaki kısımda aynen şu yazılmaktadır: “İnsanın sahip olduğu en temel hak, yaşama hakkıdır. Bu hak da, hangi şart altında olursa olsun, devletin güvencesi altındadır. Bugün için bölge insanımızın en önemli sıkıntısı can güvenliğidir” diye ifade edilmiştir. Yine, raporun 5 inci sayfasında faili meçhul cinayetlerle ilgili başlıkta şu ifade edilmektedir: “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde son zamanlarda faili meçhul cinayetlerin meydana geldiği ve bunların da PKK veya Hizbullah örgütleri kaynaklı olduğu, bu cinayetlerin son dönemde sayılarının çoğaldığı, bunun da bölgede yaşayan insanımız üzerinde birtakım korku ve endişelere neden olduğu; bu cinayetlerin faillerinin tespitindeki gecikmelerden dolayı, yöre halkının bazı endişelere kapıldığı, bu yüzden de faili meçhul cinayetlerin faillerinin tespiti ve takibine ilişkin çalışmalara hız ve önem verilmesinin bölge insanımız için bir beklenti haline geldiği anlaşılmıştır. Faili meçhul cinayetlerle mücadelede devamlılık kazandıracak politikalar belirleyip uygulamaya konulması gerektiği kanaatindeyiz.” Komisyon bu şekilde bir kanaat belirtmiş. Bu da yerinde bir düşüncedir; bu tespit de doğru bir tespittir.”⁹²⁵

⁹²⁴ A.k., s. 379.

⁹²⁵ A.k., ss. 379-380.

Yine, raporun 6. sayfasında yer alan, “Olağanüstü Hal Uygulaması” başlığını taşıyan bölümden bir paragraf okuyan Kul, “Terörle mücadele konusunda iller bazındaki başarılı uygulamalara bağlı olarak kademeli bir şekilde olağanüstü hal uygulaması alanının daraltılması hususundaki gelişmelerin uygulamaya geçirilmesini ve buna bağlı olarak Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasının faydalı olacağı kanısını taşımaktayız” ifadesinin oldukça önemli olduğunu ve hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine aynı şekilde, Komisyonun, milletvekillerinin de çeşitli zamanlarda gündeme getirdikleri geçici köy koruculuğu sistemi konusundaki aksaklıkları dile getirdiğine işaret etmiştir. Kul, raporun 6. sayfasındaki “Geçici Köy Koruculuğu Sistemi” başlığını taşıyan bölümünde 442 sayılı Köy Kanununda yapılan değişiklikle geçici köy koruculuğu sistemi uygulamaya konulduğunun belirtildiğini aktarmıştır. Zaman içerisinde terör olaylarının etkilerinin artmasıyla doğru orantılı olarak başlangıçta 5744 olan geçici köy koruculuğu kadrolarının 56 bin rakamına ulaştığı ve halen korucu olmayı bekleyen 10 binin üzerinde vatandaşın müracaatlarının bulunduğu da ifade edilmiştir. Kul raporda, “bugüne kadar bölgede yürütülen terörle mücadele faaliyetlerinde güvenlik güçlerine destek vermiş bulunan bu sistemin, terörün etkilerinin giderilmesiyle orantılı olarak zaman içerisinde güvenlik sisteminin dışına alınarak, bölge kalkınmasına yönelik projelere kaydırılmak suretiyle, açılacak yeni istihdam alanlarında değerlendirilmesi”nin tavsiye edilmesinin de oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir.⁹²⁶

Kul’un konuşmasının ardından ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya) konuşmasında, Türkiye Cumhuriyetinin yetmiş yıllık tarihinde karşı karşıya kaldığı en ciddi meselenin görüldüğünü ve bu konuda bir komisyonun, mahallinde yaptığı ve olabildiğince hadiselerin içerisine girerek ve fedakârlık göstererek yaptığı araştırmayı müzakere etmek üzere toplanıldığını ifade etmiştir. Keçeciler, Güneydoğu’da yatsı ve sabah ezanlarının okunmadığını, çünkü ne okuyacak müezzinin camiye gelebildiğini ne de camiye gidecek cemaat olduğunu ifade etmiştir. Bölgede büyük sancılar var olduğunu, ama bütün bunlara rağmen o bölge halkının, devletine ve vatanına bağlı olduğunu, memleketin bütünlüğünden yana olduğunu vurgulamıştır.⁹²⁷ Bölgede yaşanan olayların “dış kaynaklı” olduğunu ifade eden Keçeciler, Türkiye olarak, bu meseleye, “yekvücut, millî bir mesele” olarak konuya bakılması gerektiğine işaret etmiştir. Bütün partilerin birlikte, yekvücut olarak, meselenin üzerine gitmesi gerektiğini, bu meselenin teşhisinde ve tedavi yollarında ihtilafa düşülmesinin, birbirini nakzeden açıklamalara, beyanlara girilmesinin, özellikle buradaki mücadeleyi iç politika malzemesi haline getirilmesinin fevkalade yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu durumda terörle mücadelenin “zaafa” uğratılacağını vurgulamıştır. ANAP olarak bu meseleye bugüne kadar iç politika malzemesi haline getirmediklerini savunan Keçeciler, bundan sonra da politikalarının aynı doğrultuda seyredeceğini ifade etmiş ve bu konuda iktidar partilerini suçlamıştır.⁹²⁸ Konuşmasına devamla Keçeciler şunları kaydetmiştir:

⁹²⁶ A.k., s. 381.

⁹²⁷ A.k., s. 385.

⁹²⁸ A.k., s. 385.

Değerli arkadaşlarım, siz Hükümete, müteselsilen birbirinize kefilsiniz. Hükümetin bir Bakanının yaptığı icraattan diğer bütün bakanlar sorumludurlar. Bir bakanımız “Tunceli’deki köyleri devlet yaktı” diyecek, bir diğer bakanımız da “Hayır öyle bir şey yok, bunu PKK yaktı” diyecek Bunu evvela Hükümette konuşun. Devamlı Hükümet toplantıları yapıyorsunuz, bir araya geliyorsunuz. Böyle bir olay olmasa bile, olağanüstü toplantıyı icap ettirecek kadar mühim bir iddiadır bu; Hükümeti toplantıya çağırın, insan haklarından sorumlu Devlet Bakanının elinde belge ve bilgiler varsa, koysun masaya, İçişleri Bakanı da bildiklerini söylesin; orada anlaşın. Bunu, kamuoyunda, gazete sütunlarında, televizyon ekranlarında tartışmaya hakkınız yok. Şu anda benim zihnim bulanık, bölgeye çok sık giden bir arkadaşınız olarak benim zihnim karışık; acaba Tunceli’deki köyleri hakikaten güvenlik gerekçesiyle devlet organları mı yaktı, yoksa PKK mı yaktı? Devletin Bakanı böyle söylerse, iki bakan arasında böyle tenakuz olursa, siz bu meseleyi çözemezsiniz, Hükümet olarak bu meselenin üstesinden gelemezsiniz. Bu mesele, çok vahim bir meseledir; Türkiye’nin, cumhuriyet tarihinde karşılaştığı en ciddi meseledir. Böylesine ciddi bir meselede, iki Bakanımızın birbiriyle taban tabana zıt iki ayrı beyanını şimdi nasıl izah edeceğiz, ne söyleyeceğiz? Yurt dışındaki komisyonlarda çalışan arkadaşlar bilirler; orada Avrupalılar ikide bir hesap sorarlar. Şimdi, o arkadaşlar, onlara ne diyecekler? Bir Bakan arkadaşın açıklamasıyla, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin elindeki bütün savlar, bütün müdafaa unsurlarını aldınız.⁹²⁹

Keçeciler’in ardından RP Grubu adına söz alan Fethullah Erbaş (Van) ise konuşmasında öncelikle (10/116) esas numaralı Araştırma Komisyonu raporunun çok titizlikle ve emek harcanarak, altı ana başlık altında hazırlandığını söylemiştir. Raporun bölgenin genel durumu, sorunları, vatandaşın dile getirdiği görüş ve düşünceler, sosyo-ekonomik durum, çözüm önerileri ve sonuçtan oluştuğunun görüldüğünü ifade etmiştir. Raporun, dört partinin üyelerinin konsensüsü sağlanarak hazırlanmış olduğunu ve her partinin, kendi görüşlerinin bir kısmını veya tamamını saklı tuttuğunu belirten Erbaş, bölgede olan vakaların böylece tespit edildiğini, bu haliyle, raporun, partilerin görüşünden ziyade Komisyonun ortak görüşü olarak ortaya çıktığını vurgulamış ve partilerinin görüşlerinin bu raporda yansıtılmadığını ifade etmiştir. Bölgedeki duruma güvenlik açısından bakıldığı zaman, can güvenliğinin belli bazı yerler dışında, olmadığını belirten Erbaş, caddede yürürken “kimin tarafından vurulacağınızın” belli olmadığını söylemiştir. Faili meçhul cinayetlerin sayısının ise her gün birbirine eklenerek çığ gibi büyümekte olduğunu vurgulayan Erbaş, bölgedeki öğretmenlerin ve imamların can güvenlikleri tesadüflere ve örgütlerin insaflarına terk edilmiş durumda olduğunu savunmuştur. Konuşmasına devamla Erbaş şunları kaydetmiştir:

⁹²⁹ A.k., s. 386.

Bölgede, bir ilçede yaşıyorsanız; seçim zamanında, bir kahvede sesli olarak konuştunuz ve duyuldu diyelim, o an fişlendiniz demektir; yeni bir yöntem olarak, evinizin duvarına büyük bir çarpı işareti konulur; evden çıkarken veya eve girerken korku içerisindesinizdir; ne zaman evimiz saldırıya uğrayacak diye; dikenli tel üzerinde kalırsınız. Van'ın Özalp ve Saray ilçelerinde durum böyledir. Bölgede mal güvenliği de teminat altında değildir. Bölgede, zenginseniz, ERNK yıldızlı kâğıtlar gelir; vergi istenir; yoksa can istenir; dolayısıyla, vermek zorundasınız. Onlar da, Sayın Başbakanımız gibi “ya vereceksin, ya vereceksin” diyorlar. Sürünüz varsa, yaylaya çıkaramazsınız; köyün merasına veya yaylaya götürmek demek, malınızdan vazgeçmek demektir; PKK alıp götürebilir, istediklerini yaptırmak için şantaj olarak kullanabilir. Bölgede müteahhitseniz, aldığınız işin belli bir oranını ödemediğiniz sürece iş güvenliğiniz teminat altında değildir; araçlarınız yakılır, işçileriniz kaçırılır, ondan sonra pazarlık başlar: Deli Dumrul gibi, verenden 5 akçe vermeyenden, döve döve, 10 akçe haraç alınır. Köyünüz terör örgütlerinin veya militanlarının lojistik destek sağlayacakları bir konumdaysa, köydeki mallarınızdan, evinizden, eşyanızdan vazgeçmek zorundasınız. Terörle mücadele için toplum adına siz fedakârlık edeceksiniz; ya evinizi kendiniz yakacaksınız veya eşyalarını bile almaya fırsat bulamadan yakılacaktır. Bundan sonra nereye gideceksiniz... İşte, Hakkâri’de, bir güvenlik bölgesi boşaltılırken aynı şeyler olmuş, camilere kadar yakılmış, camilerdeki Kuran-ı Kerimler yanmış, “bunları yakmayın, bunlar Allah’ın camisidir; Allah’ın malıdır” dediklerinde de “Allah gelsin bunları bizim elimizden kurtarsın” şeklinde sözler söylenmiştir. Bunlar; toplumda iç barışı zedelemektedir... Bölgede, askerî birliğin ilçe veya il merkezinde olduğu bir yerde yaşıyorsa, can ve mal güvenliğin yoktur demektir. Terörist örgüt, askerî birliği, gece, uzaktan taciz ateşine tutar; askerî birlik alarına geçer, tüm ilçeyi potansiyel suçlu gördüğü için, şehri top ateşine tutar, hatta tanklarla, roketatarlarla şehri dövmeye başlar; teröristler, görevlerini yapmanın huzuru içinde kaçıp giderler, şehir halkının vay haline... Panzerlerle dükkânlar taranır, her şey kırılıp dökülür; canını kurtarmak isteyenler, merminin ulaşamayacağı bölgelere saklanır, oralarda sabahlarlar; ölenler varsa, belediyeden kazıcı istenir, cesetler açılan çukurlara atılır ve üzerleri kapatılır.⁹³⁰

Konuşmasına devamla Erbaş, kimsenin cenazesine sahip çıkılmadığını, çünkü cenaze töreni toplu yürüyüşe gireceğinden, terörist örgütün bunu kullanacağını dile getirmiş ve konuşmasını tamamlamıştır.⁹³¹

Erbaş’ın konuşmasının ardından kürsüye gelen ve DYP Grubu adına söz alan Ömer Lütfü Coşkun (Balıkesir) konuşmasında, daha çok Doğu ve Güneydoğuda süren terör olaylarının ortaya çıkarmış olduğu hasarlar ve söz konusu hasarların giderilmesi için hükümet olarak neler yaptıklarından bahsetmiştir. Coşkun

⁹³⁰ A.k., s. 391.

⁹³¹ A.k., s. 391.

öncelikle Komisyonun, kuruluşunda olduğu gibi, inceleme ve araştırmaya yönelik çalışmalarında da partiler üstü bir politika izlediğini belirtmiştir. Komisyonun çalışmalarının odak noktasını, bölgenin mevcut durumu, sorunları ve özellikle orada uzun süreden beri yaşanan terör olaylarının teşkil ettiğini vurgulamıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan terör olaylarının, Türkiye'nin gündeminin en ön sıralarında yer almaya devam ettiğini vurgulayan Coşkun, bölgede, terörünün PKK terör örgütünden kaynaklandığına işaret etmiştir. Bu örgütün, devletin gücünü ve desteğini vatandaşlardan uzak tutmak, bölgede sistemli ve dış destekli silahlı mücadeleyi ayakta tutabilmek ve yaygınlaştırmak için her çareye başvurmakta olduğunu ifade etmiştir. Coşkun, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde birkaç yıldan beri yaşanan terör ve bölücü olayların, ister iktidarda ister muhalefette olsun, siyasi partilerin tek başına kendi meselesi olmayıp, milletçe herkesin meselesi olduğunu belirtmiştir. Anayasanın 17. maddesinde “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir” hükmünün yer aldığını hatırlatan Coşkun, bunun doğal sonucu olarak da, devletin, ülkedeki tüm insanların canını ve malını korumakla görevli ve sorumlu olduğunu belirtmiştir.⁹³²

Konuşmasının devamında ise Coşkun, Hükümet olarak bölgede neler yaptıklarını anlatmış ve bölge insanının en büyük sıkıntısının, terör eylemlerinden kaynaklanan can güvenliği olduğunu belirtmiştir. En kısa zamanda ve en üst düzeyde, insanların can güvenliğini sağlamanın gayreti içerisinde olduklarını savunan Coşkun söz konusu gayretlerinin artarak devam edeceğini vurgulamıştır. Coşkun ayrıca, terör eylemlerinden ötürü zarara uğrayan eğitime ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Bölgede, 51 yatılı okula 4 ilave yapılmak suretiyle, 55 yatılı okulda eğitim verildiğini ifade eden Coşkun; yıl sonuna kadar da (1994), 12 yatılı okulun hizmete geçirileceğini söylemiştir. 1995 yılı programına da 13 yatılı okulun ilave edilmesiyle, bölgenin yatılı okul ihtiyacı tamamen karşılanacağını vurgulayan Coşkun, böylece herkese öğrenim hakkı tanınmış olacağını vurgulamıştır. Ayrıca, bölgede kapalı olan okulların dörtte birinin, göç olayından, okulların teröristlerce tahrip edilmiş olmasından ve güvenlik nedenlerinden kaynaklanmış bulunduğunu, terörist grupların, bölge insanına sağlıklı eğitim hizmeti verilmesini engellemek istemelerinden dolayı, eylemlerini okullara ve öğretmenlere yöneltmiş olduklarını Genel Kurulun dikkatine sunmuştur. Konuşmasının son kısmında ise Coşkun, Hükümetin, DYP kanadı olarak, bölgeye götürülecek hizmetlerin ve yatırımların, terör olaylarına endekslenmeden devam ettirilmesinin gayreti içerisinde olduklarını belirtmiştir. Bu amaçla da, bölge kalkınmasına önemli bir kaynak sağlayacak olan GAP ile bölge sanayi tesislerinin oluşumlarına kaynak yaratma ve kredi uygulamalarına özen gösterileceğini ifade etmiştir.⁹³³

⁹³² A.k., ss. 394-396.

⁹³³ A.k., ss. 395-397.

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) ise rapor üzerinde konuşmaktan ziyade daha çok PKK terörünün kaynağına ilişkin analizde bulunmuştur. Türkiye'nin, "demokratik çözüm yaygarasına" zemin hazırlaması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusunu gündeme getirmesi durumunda sıkıntılar doğacağını savunmuştur. Grubu olan 4 partinin bu mevzuda ikna olmuş göründüklerini bundan şiddetle sakınılması gerektiğini vurgulamıştır. Kürt kimliğinin tanınması veya bu milletin evlatlarının, Kürt, Zaza, Avşar şeklinde ayrılmasının ve herkesin kimliğinin tanınması durumunda Türk Milletinin paramparça olacağını öne sürmüştür. Bu kimliklerin Türk Milletinin parçası olduğunu söyleyen Şahin, Türkiye'nin zayıf halinde herkesin kimliğinin tanınmamasını istemiştir. Bundan dolayı, gündeme getirilen raporun çok güzel incelenmesi gerektiği şeklinde görüşlerini ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.⁹³⁴

Şahin'in konuşmasının ardından Hükümet adına söz talebinde bulunan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) konuşmasında, öncelikle raporu hazırlayan Komisyon üyelerine teşekkür etmiştir. Menteşe, terör meselesinden ötürü dile getirilen "kimlik" temelli değerlendirmelerin yanlış olduğunu, PKK terörünün bitirilmesinin, sorunun ancak tüm boyutları ile ele alınması halinde sağlanabileceğini ifade etmiştir. Konuşmasına devamla Menteşe şunları kaydetmiştir:

*Arkadaşım "Türkiye ne zaman zaaf içinde bulunsa" dedi. Hayır; Türkiye'nin yücelmesinden, büyümesinden korkanların tertiplelediği, tertip ettiği olaylardır bunlar; bunu böyle bilmek lazım, böyle görmek lazım. Yoksa Türkiye'de kimlik meselesinde bir sıkıntı mı var; hangi etnik gruba mensup olursa olsun, arkadaşlarımız istediği işi tutabiliyorlar mı; tutuyorlar. Azınlık yok ki; tüccar oluyor, bakkal oluyor, fabrikatör oluyor, müteahhit oluyor, çeşitli dallarda hizmet veriyor; doktor oluyor, mühendis oluyor; milletvekili oluyor, belediye reisi oluyor, belediye meclisi üyesi oluyor -bunu her zaman söylüyorum-bakan oluyor, başbakan oluyor, cumhurbaşkanı oluyor; yok ki bir mesele. Beni en yakın arkadaşlarım doğu ve güneydoğuludur; ailece konuştuğumuz, kucaklaştığımız arkadaşlarımızdır. Böyle bir nifak sokmaya, daha doğrusu, nifak sokanlara katiyen alet olmayacağız değerli arkadaşlarım. Biz, asırlardır biriz, beraberiz. Hep söylediğim gibi, bu topraklar, birlikte, atalarımızın kanlarıyla sulandı. Gidiniz, Çanakkale Şehitliğini görünüz; orada, Aydınlı da var, Bitlisli de var, Siirtli de var, Hakkâri de var, Şırnaklı da var. Demek ki, atalarımız, Çanakkale'yi "geçilmez" yapmak için, birlikte savaşmışlar. İstiklal Harbinden önce vatan bölünmüş, parça parça olmuş, Sevr önümüze konmuş; hep beraber, ülkeyi parçalanmaktan kurtarmışlar. Onun için, gene de aynı azimle, aynı kararlarla mücadelemizi sürdüreceğiz.*⁹³⁵

⁹³⁴ A.k., s. 400.

⁹³⁵ A.k., s. 403.

Menteşe'nin ardından şahsı adına söz alan Hüsamettin Korkuta (Bingöl) konuşmasında, terör gibi önemli bir meselenin konuşulduğu böyle bir zamanda Meclisin “tıklım tıklım dolu olması” gerektiğini, ancak bunun gerçekleşmediğini belirtmiş ve bilhassa iktidar kanadının mecliste olmamasının “bir talihsizlik” olduğunu ifade etmiştir. Hükümetin “siyasi mevta” olduğunu belirten Korkuta, birilerinin hükümetin cenazesinin altına girerek onu yürüttüğünü iddia etmiş ve terör gibi bir meselenin halledilmesi için öncelikle çok “sağlam duruşlu” bir hükümete ihtiyaç olduğunu savunmuştur.⁹³⁶ Tüm konuşmaların tamamlanmasının ardından 10/116 Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu üzerindeki görüşmeler bitmiştir.

2.3.16. (10/31, 98, 128) Esas Numaralı Meclis Araştırması

Söz konusu araştırma önergesi Türkiye’de 1994 yılında yaşanan ve birçok vatandaşın hayatını kaybetmesine sebep olan trafik kazalarının nedenlerinin araştırılması ve alınması gereken tedbirlerin neler olması gerektiği hususunda verilmiştir. Toplam üç önergeden oluşan teklif ilk olarak 31.05.1994 tarihinde Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları tarafından “...trafik hizmetlerini düzenli, bilimsel ve koordineli hale getirebilmek için ciddî araştırmaların yapılması ve gerekli tedbirlerin bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir” gerekçesiyle verilmiştir. İkinci önerge, trafik kazalarının gerek insan kaybı bakımından gerekse diğer kayıplar bakımında ülkenin büyük bir maliyet yüklenmesi gerektiği gerekçesiyle Şevket Kazan (Kocaeli) ve arkadaşları tarafından verilmiştir. Son önergede ise son beş yılda meydana gelen 416000 trafik kazasında 297487 vatandaşın yaralandığı, 31657 vatandaşın da hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Bu da yılda 6000 insanın hayatını kaybettiğini göstermektedir. Bu kazalardan ülkenin uğradığı maddi kayıpların da yüz milyarlarla ifade edildiği belirtilen önerge, bu sebeplerle, daha düzenli ve koordineli bir trafik düzenlemesinin yapılabilmesi, yaşanan trafik kazalarının asgariye indirilebilmesi, hiç değilse, ölüm oranlarının batı seviyesine düşürülebilmesi için alınacak tedbirlerle uygulanacak politikaların tespiti amacıyla Edip Saffet Gaydalı (Bitlis) ve arkadaşları tarafından Meclise sunulmuştur.⁹³⁷ Araştırma önergelerinin (10/31, 98, 128) verilmesinin ardından Genel Kurulun aynı tarihli 108. Birleşiminde söz konusu üç önergenin birleştirilerek ön görüşmelerin yapılmasına karar verilmiştir.

Önergelerin birleştirilmesinin ardından ön görüşmelere geçilmiş ve ilk sözü Hükümet adına İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) almıştır. Aydın konuşmasında, önerge sahiplerini dikkatle dinlediğini ve gerçekten kendilerinin söz konusu kaygıları konusunda haklı olduklarını belirtmiş ve trafik konusunun PKK terörü kadar önemli bir konu olduğunu ifade etmiştir. Hükümet olarak bu konuda yeni düzenlemelerin yapılmakta olduğunu vurgulayan Menteşe,

⁹³⁶ *A.k.*, s. 405.

⁹³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 61, Birleşim: 108, (31.05.1994), s. 209.

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Bu Kanuna Ek Maddelerin İlave Edilmesine ve Trafik Suçu İşleyenlere Verilecek Cezaların Gösterge Puanı Esas Alınarak Hesaplanmasına Dair Kanun Tasarısının Bakanlar Kuruluna intikal ettiğini söylemiştir. Mentеше, halen bu tasarının imzada bulunduğunu, yakın bir zamanda ise Meclise sevk edileceğini açıklamıştır.⁹³⁸ Ayrıca, Mentеше, Millî Eğitim Bakanlığınca açılmasına izin verilen özel kurslardaki sınavların, Motorlu Taşıt Sürücüler Kursu Yönetmeliğinde yapılan değişikliklerle, merkezî sistemle, bu Bakanlığın yetkili kıldığı imtihan yürütme kurulları tarafından yapılmasına başlandığından, kanunda yer alan, özel kurslarda yapılan sınavları gözlemek ve denetlemek görevinin “sınavları yapmak” şeklinde değiştirileceğini ifade etmiştir.⁹³⁹ Mentеше sözlerinde şu düşüncelerini ifade etmiştir:

*Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; konunun araştırılması için verilen önergeyi dikkatle dinledim. Arkadaşlarımızın temas ettikleri konularda haklılıklarını da gördüm; esasen görmemek de mümkün değil. Bugün, trafik konusu, PKK terörü kadar, hatta daha çok önem arz etmektedir. Bu konuda Hükümet olarak düzenlemelerimiz vardır. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Bu Kanuna Ek Maddelerin İlave Edilmesine ve Trafik Suçu İşleyenlere Verilecek Cezaların Gösterge Puanı Esas Alınarak Hesaplanmasına Dair Kanun Tasarısı Bakanlar Kuruluna intikal etmiş ve halen imzada bulunmaktadır. Yakın bir zamanda bu Kanun tasarısını Meclise sevk etmiş olacağız. Arkadaşlarımızın istekleri, temennileri bu kanun tasarısında geniş bir şekilde ele alınmış bulunmaktadır. Esasen, burada ve komisyonlarda kanun tasarısı müzakere edildiği zaman, değerli milletvekillerinin de bu konuda katkıları olacaktır. Amacımız, her gün yüreğimizi dilhun eden, yüreğimizi dağlayan trafik kazalarının azaltılmasıdır. Bu, tabiatıyla, sadece cezaları ağırlaştırmakla olmaz; bunun dışında, alınacak diğer tedbirler de vardır. Bunları, kanun tasarısını huzuruza getirdiğimiz zaman, teker teker izah edeceğiz. Düşündüğümüz tedbirler sadece cezaî tedbirler değildir, eğitim tedbirlerinden tutunuz da, çeşitli şekilde, trafik kazalarını azaltacak tedbirleri de beraberinde getirmiş bulunmaktayız. Tabiatıyla, bugünkü cari olan ceza sistemi gerçekten çok gülünç rakamlarla ifade edilmektedir. Caydırıcı olması bakımından bunları da günün şartlarına uydurmak mecburiyetindeyiz. Yeni ceza getirmek suretiyle, ilave ceza getirmek suretiyle caydırıcılığı artırmak istiyoruz.*⁹⁴⁰

Gruplar adına konuşmalarda ilk sözü ANAP Grubu adına Edip Saffet Gaydalı (Bitlis) almıştır. Gaydalı konuşmasında, trafik sorunun ve kazalarının artık tam olarak bir teröre dönüştüğünü ifade ederek, kendilerinin parti olarak bu konuda oldukça hassas olduklarını dile getirmiştir. Gaydalı ayrıca söz konusu trafik kazalarının sadece insan hatasından kaynaklanmadığını bunun da ötesinde özellikle karayollarında ortaya çıkan fiziksel bozukluklar, trafik işaret ve işaretçilerinin yetersiz olmasında ileri geldiğini belirterek konuşmasında şunları kaydetmiştir:

⁹³⁸ A.k., s. 210.

⁹³⁹ A.k., s. 210.

⁹⁴⁰ A.k., s. 210.

1994 yılının 15-25 Mayıs günleri arasında 212 kaza meydana gelmiş, bu kazalarda 176 kişi ölmüş, 404 kişi de yaralanmıştır. 1992 yılı verilerine göre ise trafik kazalarında durum şudur: 1992 yılı içinde 173 864 trafik kazası olmuş, bu kazalarda 6 015 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 92 416 kişi de yaralanmıştır. Her geçen yıl trafiğe çıkan araç sayısı artmakta, dolayısıyla, trafik kazaları ve bu kazalarda ölenler de artmaktadır. Ülkemizde motorlu araç sayısı 1992 yılı sonunda 5 055 968'e ulaşmıştır. Kamyon ve kamyonet sayısı 871 743'tür ki, bu, neredeyse 14 Avrupa ülkesindeki kamyon ve kamyonet sayısına eşittir. Avrupa ülkelerinde 1000 araca düşen kaza sayısı 8 iken, ülkemizde bu sayı 38'e çıkmaktadır. Avrupa ülkelerinde toplam araç sayısına göre ölüm oranı çok düşük olmasına karşın, bu oran Türkiye'de oldukça yüksektir. Örneğin, 1988 yılı verilerine göre 10 bin araca düşen ölü sayısı Almanya'da 2,50 iken ülkemizde 21'dir. Bugün bu rakamlar çok daha vahim boyutlardadır. Artık, trafik kazaları, haberlerin olağan gündemi haline gelmiştir. Yollarımızda, Allah'a emanet bir trafik düzeni, daha doğrusu düzensizliği sürüp gitmektedir.⁹⁴¹

Türkiye'de trafik sorunlarına bir göz atıldığında verilen bilgilere göre, trafik kazalarında insan unsurunun kusur payının yüzde 90'ın üzerinde olduğunu belirten Gaydalı, her ne kadar istatistiklerde böyle görünse de, karayolunun elverişsiz olmasının da insanları hata yapmaya iten bir etken olarak önemli bir yer tuttuğunu ifade etmiştir. Ayrılmış yollarda çarpışma ihtimalinin en az düzeye indiğini, hele otoyollarda bu oranın çok daha düşük seviyelerde olduğunu altını çizen Gaydalı; hâlâ otoyolları Türkiye'ye layık görmeyip yapılmasını eleştiren, yapanları Yüce Divana sürdüren bir zihniyet olduğunu dile getirmiştir. Gaydalı ayrıca trafik kazalarının en önemli nedenlerinden birinin de altyapı yetersizlikleri olduğunu belirterek, çağın hızlı gelişimine, artan araç sayısına karşın, altyapı hizmetlerinin aynı oranda artmamasının trafik sorununun en başta gelen faktörlerinden biri olduğunu savunmuştur.⁹⁴²

Şehir dışı yollarda altyapının sürekli bozulmasının, araçların azamî dingil ağırlığının kontrol edilmeden trafiğe çıkmasının getirdiği doğal bir sonuç olduğunu vurgulayan Gaydalı, Türkiye'deki trafik sorununun birinci derecede önemli faktörünün denetim yetersizliği olduğunu söylemiştir. Konuşmasına devamla Gaydalı, trafik kontrollerinin yaygın bir biçimde yapılmadığını; bunun için gerekli modern cihazların da yetersiz olduğunu, böyle bir durumda da trafik polislerinin görevlerini tam olarak yerine getirmekte zorlandıklarını ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda ise Gaydalı çözümün, cezaların yaptırım gücünün artırılması ve sürücülerin, her köşede kendisinin denetlendiğini bilmesi gerektiğini, yaptığı yanlış hareketin sonucunda görevlilere yakalanacağını ve bunun sonucunda da oldukça yüksek bir ceza ödeyeceğinin bilicinde olarak trafiğe çıkması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda sürücülerin çok daha dikkatli olacağını, kuralları çiğnemekten kaçınacaklarını savunmuş ve parti grubunun söz konusu araştırma önergesine evet oyu vereceğini açıklamıştır.⁹⁴³

⁹⁴¹ A.k., s. 211.

⁹⁴² A.k., ss. 213-214.

⁹⁴³ A.k., s. 214.

Gaydalı'nın ardından RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), konuşmasında öncelikle TBMM olarak, trafik kazaları sebebiyle hayatlarını kaybeden milletvekillerinden dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Konuşmasında bazı istatistikî bilgiler veren Şener, 1993 yılına ait verilere bakıldığında ülkede bulunan motorlu araç toplamının 5 milyon 800 bin civarında bulunduğunu ve aynı yıl içerisinde sürücü belge toplamının da 8 milyon üzerinde olduğunu söylemiştir. Ancak bu araç sayısına ve sürücü belgesine karşılık, trafik kazaları sayısının gerçekten büyük bir rakama ulaştığının da hemen tespit edildiğine işaret etmiştir. 1993 yılı içerisinde 212 binin üzerinde trafik kazası olayının yaşandığını, ölü sayısının ise 6 444 gibi büyük bir rakama ulaştığını ifade etmiştir.⁹⁴⁴ Konuşmasına devamla Şener oldukça ayrıntılı istatistikî bilgiler vererek şunları kaydetmiştir:

*Trafik kazalarını azaltmak maksadıyla uygulanan klasik yöntemlerin de yeterli gelmediği açıkça görülmektedir. Özellikle trafik cezalarında meydana gelen artışlar, bütçeye ek gelir temininde bir vasıta sayılsa bile, kazaların azalmasını sağlayabilecek etkinliğe sahip olarak düşünülmemelidir. Nitekim, rakamlar bu gerçeği ifade ediyor; 1980 yılında, ceza kesilen sürücü sayısı 2 milyon 836 bin 363 iken, bu rakam, 1993 yılında 5 milyon 901 bin 619'a çıkmıştır. Aynı yıllar itibarıyla kesilen ceza miktarı 922 milyon liradan 465 milyar liraya, mahkemeye sevk edilen sürücü sayısı 84 447'den 98 638'e, trafikten men edilen araç sayısı ise, 1987 yılında 114 203'ten 1993 yılında 155 208'e çıkmıştır. 1989 yılında başlatılan ceza puanı uygulamasına göre ise 1993 yılı sonuna kadar toplam 41 188 sürücü 100 ceza puanını doldurmuş ve toplam 27 255 sürücünün belgesi geri alınmıştır. Artık, polisiye tedbirlerle kazaların azaltılamayacağı da herkes tarafından görülmektedir. Diğer ülkelerle yapılan kıyaslamalar da, aynı şekilde, Türkiye'nin inkâr edilemez bir trafik sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu göstermektedir. Trafik kazalarında uluslararası birim, 100 milyon taşıt/kilometreye göre ölüm oranıdır. Bu oran Almanya ve Amerika'da binde 2, Avusturya'da binde 3 iken, Türkiye'de binde 33'tür. Yani, kat edilen, alınan aynı uzaklıktaki yola göre bizde ölüm miktarı Avusturya'dan 10 kat, Amerika ve Almanya'dan 16 kat fazladır. 1993 yılı istatistiklerine göre; yaşadığımız her bir saat içerisinde 25 kaza olmakta, 12 kişi yaralanmakta ve her saat 1 kişi ölmektedir.*⁹⁴⁵

Konuşmasının sonunda ise Şener her üç önerenin açılması için RP Grubu olarak olumlu oy vereceklerini ifade etmiştir.

Şener'in konuşmasının ardından DYP Grubu adına söz alan Nevzat Ercan (Sakarya), konuşmasında trafik istatistiklerinin tümünün, trafik kazalarının azaltılması için alınması gereken tedbirleri işaret ettiğini belirtmiş, kazaları ise sadece polisiye tedbirlerle azaltmanın veya denetim ve düzenleme

⁹⁴⁴ A.k., s. 215.

⁹⁴⁵ A.k., s. 217.

hizmetlerine ilişkin önlemlerle engellemenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Trafiğin bir hizmetler bütünü olduğunu vurgulayan Ercan, çeşitli kurum ve kuruluşların, trafik hizmetlerinde görev, yetki ve sorumluluklar yüklendiğini söylemiştir: Karayolları Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spordan Sorumlu Devlet Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı, belediyelerin trafik birimleri. Bütün bunlara rağmen bazı nedenlerden dolayı, trafik terörünün önlenmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Konuşmasına devamla Ercan, trafik kazalarının azaltılması için her şeyden evvel, insan faktörünün üzerinde durmak gerektiğini, bunun da yolunun eğitimden geçtiğini vurgulamıştır. Ercan söz konusu araştırma önermeleri için bir komisyon kurulmasına ve bunun sonucunda gerekli önlemlerin alınmasına grup olarak destek vereceklerini ifade etmiştir.⁹⁴⁶

Önergeler üzerinde son olarak söz alan ise SHP Grubu adına Vahdet Sinan Yerlikaya (Tunceli) olmuştur. Yerlikaya konuşmasında trafik kazalarının Türkiye’de oldukça fazla yaşandığını belirterek, söz konusu sorunun meclis bünyesinde tartışılmasının oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’de meydana gelen trafik kazalarının, sayısı ve sonuçları itibarıyla, gelişmiş Batı ülkelerindekilere kıyasla çok fazla ve ağır biçimde ortaya çıkmasının değişik sebepleri bulunduğunu ifade etmiştir. Yerlikaya, her şeyden önce, taşıma sistemleri arasında, yük ve yolcu taşımacılığı konusunda makul bir denge sağlanamadığını, yolcu taşımacılığının yüzde 94’ünün, yük taşımacılığının ise yüzde 85’inin karayollarına kaymış bulunduğunu vurgulamıştır. Bu durumun, genel taşıt parkı içinde kamyon, yarı römorklu araç veya römorklu taşıt katarı, otobüs gibi ağır taşıt oranının yüzde 50-60’lara yükselmesine sebebiyet verdiğini savunmuştur. Yerlikaya, ağır araç oranının bu ölçüde artmış olmasının, yolların kapasitesini olumsuz yönde etkilediğini, trafiğin akış hızını düşürdüğünü, özellikle çıkış eğimli kesimlerde konvoy oluşması sonucu hatalı sollamalara, dolayısıyla trafik kazalarının meydana gelmesine sebep olduğunu ifade etmiştir.⁹⁴⁷ Karayolu taşımacılığını düzenleyen bir taşıma kanununun çıkarılmasının oldukça önemli olacağını vurgulayan Yerlikaya, araştırma önermelerinin kabul edilmesi halinde bu yönde de bir adım atılabileceğini ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.

Yerlikaya’nın da konuşmasını bitirmesinin ardından gruplar adına konuşmalar tamamlanmış ve önerge sahiplerinin de söz talebi olmayınca önerge oylamaya sunulmuş ve yapılan oylamanın ardından (10/31, 98, 128) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonun kurulmasına ve söz konusu komisyonun üye sayısının 11 kişiden oluşmasına karar verilmiştir. Komisyonun görev dağılımı şu şekilde olmuştur.⁹⁴⁸

⁹⁴⁶ A.k., s. 221.

⁹⁴⁷ A.k., s. 222.

⁹⁴⁸ A.k., s. 223.

(10/31, 98, 128) esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu	
DYP	
Dursun Yangın	Ankara
Ali Yalçın Öğütcan	Adana
Halil Demir	Aksaray
Ali Eser (Başkan)	Samsun
Adnan Akın	Zonguldak
ANAP	
Edip Safder Gaydalı	Bitlis
Adem Yıldız	Samsun
Şerif Bedirhanoğlu (Başkanvekili)	Van
SHP	
Muhammet Kaymak	Adana
Abuzer Tanrıverdi (Kâtip)	Adıyaman
RP	
Hüsametdin Korkutata (Sözcü)	Bingöl

Komisyon 27.09.1994 tarihinde yapılan üye seçimiyle başlayan üç aylık görev süresinde çalışmalarını tamamlamak için hemen çalışmalara başlamıştır. Komisyon, 22.12.1994 tarihinde yapmış olduğu 4 numaralı toplantısında aldığı karar uyarınca, ilgili kurum ve kuruluşlardan istemiş olduğu bilgi ve belgelerin tümüyle Komisyona ulaşması ve değerlendirilmesi için süresinin 27.12.1994 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasını talep etmiştir. Verilmesi kabul edilen üç aylık sürenin dolmasının ardından Komisyon aynı gerekçe ile 11.04.1995 tarihinden itibaren üç aylık daha uzatma talep etmiş ve kabul edilmiştir. 19. Dönemde bu araştırma komisyonunun raporuna ve görüşmelerine ulaşamamıştır.

2.3.17. (10/53, 104, 113, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 149, 158) Esas Numaralı Meclis Araştırması

19. Dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da vatandaşların ölümüyle sonuçlanan bir dizi güvenliğe ilişkin acı verici vakalar meydana gelmiş, söz konusu olaylarda gerek kurumların gerekse yetkililerin ihmallerinin ortaya çıkarılması ve gerekli önlemlerin araştırılması amacıyla toplam 12 adet olmak üzere TBMM Başkanlığına çeşitli tarihlerde araştırma önergeleri verilmiştir.⁹⁴⁹ Önergelerden bir kısmı, devlet yetkililerin olayların ortaya çıkışında “kasıtlı olarak” vatandaşların ölümünde kusur sahibi olduğuna ilişkin iddiaları içerip, bunların araştırılmasına yönelik olurken, bir kısmı da terör eylemlerin söz konusu dönem içinde artmasının bir sonucu olarak yetkililerin özellikle de Hükümetin sorumluluklarını yerine getirmediğine yönelik iddiaları içererek, bunların araştırılmasına dönük verilmiştir.

⁹⁴⁹ İzzet Eroğlu, “İnsan Haklarının Korunmasında Meclis Araştırması,” *Yasama Dergisi*, Sayı 5, (Nisan- Mayıs- Haziran), 2007.

Meclis araştırılması açılmasına yönelik önergelerden ilki (10/53) Genel Kurulun 21.04.1992 tarihli 66. Birleşiminde Selim Sadak ve 9 arkadaşı tarafından, Şırnak, Cizre ve Nusaybin’de Nevruz kutlamaları sırasında meydana gelen olayların sorumlularını tespit etmek amacıyla verilmiştir. Söz konusu ilk önergenin gerekçelerinde, “21–22 Mart 1992 tarihleri arasında yapılan Nevruz kutlamaları sırasında, Şırnak’ta biri polis olmak üzere 24 kişi, Nusaybin’de 14 kişi, Cizre’de 13 kişi; toplam 51 kişinin yaşmanı yitirmesi” üzerine⁹⁵⁰, bunların araştırılması ve sorumluların ortaya çıkarılmasına yönelik olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu önergede söz konusu acı olayların vuku bulduğu sırada “olayların meydana geldiği mekânların devlet dairelerinin yoğun olduğu yerler olmasına rağmen, neden halka ait malların zarar gördüğünün” araştırılması istenmiştir.⁹⁵¹

Önergelerden ikincisi ise (10/113), Bingöl Milletvekili Kazım Ataoğlu ve 20 arkadaşı tarafından, Elazığ-Bingöl Karayolunda meydana gelen ve 35 kişinin ölümü⁹⁵² ile sonuçlanan olaylarda ihmali görülen yetkililer hakkında araştırma yapmak amacıyla Genel Kurulun 06.07.1993 tarihli 123. Birleşiminde verilmiştir.⁹⁵³ Diğer önergelerden, Bayburt Milletvekili Bahattin Elçi ve 12 arkadaşının, Erzincan-Kemaliye-Başbağlar Köyünde meydana gelen olayın sorumlularının ve alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/119) ise Genel Kurulun 20.07.1993 tarihli 129. Birleşiminde verilmiştir. Söz konusu önergenin gerekçesinde; öncelikle Erzincan ilinde meydana gelen olay ile ilgili bilgi verilmiş, buna göre; Erzincan’ın Kemaliye İlçesinin Başbağlar Köyünde 05.07.1993 meydana gelen terör eylemi sonucunda 33 vatandaşın toplu olarak kurşuna dizilmek suretiyle şehit edildiği,⁹⁵⁴ başta cami olmak üzere birçok evin yakıldığı belirtilmiştir. Yaşanan bu acı olay üzerine, benzer olayların diğer şehirlere de sıçraması konusunda bir eğilim ortaya çıktığının anlaşıldığı ve devletin, vatandaşlarının can ve mal güvenliğinin sağlaması gerektiği vurgulanmıştır. Önergenin gerekçesinde bu olaylarda yetkililerin mevcut tedbirlerinin yetersizliği nedeniyle bunların ortaya çıktığı savunulmuştur. Verilen önerge ile bu olayların arkasında yatan tedbirsizliklerinin bir an önce ortaya çıkarılması ve bundan sonra gerekli tedbirlerin alınması için Meclis araştırılması yapılması istenmiştir.⁹⁵⁵

Geriye kalan önergelerden birçoğu 22.07.1993 tarihinde TBMM’ye sunulmuştur. İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu ve 9 arkadaşının,

⁹⁵⁰ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/mart1992.htm>, (Erişim Tarihi: 11.01.2008).

⁹⁵¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 66, (21.04.1992), s. 277.

⁹⁵² <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1993/ekim1993.htm>, (Erişim Tarihi: 13.01.2008).

⁹⁵³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 123, (06.07.1993), s. 45.

⁹⁵⁴ <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/kararlar/SPK/K2003/K2003-01.htm>, (Erişim Tarihi: 11.01.2008).

⁹⁵⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 129, (20.07.1993), s. 468.

12.07.1993'te Ağrı'nın Diyadin ilçesinde 6 kişinin ölümü⁹⁵⁶ ile sonuçlanan yangınla ilgili gerekçelerin saptırıldığı iddialarının ortaya çıkarılmasına yönelik önerge (10/120), Genel Kurulun 22.07.1993 tarihli 131. Birleşiminde verilmiştir. Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan ve 9 arkadaşının, Elazığ-Bingöl karayolunda meydana gelen ve 33 askerimizin şehit edilmesi ile sonuçlanan olaylarla ilgili ihmal iddialarını araştırmak için verilen önerge (10/121), Genel Kurulun 22.07.1993 tarihli 131. Birleşiminde verilmiştir. Yine H. Uluç Gürkan ve 9 arkadaşı tarafından verilen bir başka önerge (10/122) ise aynı birleşimde, Erzincan-Kemaliye-Başbağlar Köyünde meydana gelen olayların araştırılması amacıyla meclis başkanlığına sunulmuştur.⁹⁵⁷

Aynı konuyu içermek üzere bir başka önerge (10/124) yine Genel Kurulun 22.07.1993 tarihli 131. Birleşiminde Erzincan Milletvekili Yıldırım Akbulut ve 10 arkadaşı tarafından verilmiştir. Bu önergenin gerekçesinde, Erzincan'da meydana gelen terör eylemlerine Hükümetin duyarsız kaldığı belirtilmiş, gerekli araştırmaların yapılması ve olayın açığa kavuşturulmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle ve 9 arkadaşı tarafından ise Ağrı'nın Diyadin İlçesinde meydana gelen yangın olayının araştırılması maksadıyla 22.07.1993 tarihinde bir önerge (10/125) daha verilmiştir.⁹⁵⁸ Söz konusu önergenin gerekçesinde; 13 Temmuz 1993'te Ağrı'nın Diyadin ilçesinde, PKK tarafından güvenlik mensuplarının karakol ve lojmanlarına saldırı gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Önergede PKK'nın şehirden ayrılmasına rağmen özel timler tarafından çarşı merkezinde yer alan bazı iş yerlerinin taranması sonucu bir iş yerinde yangın çıktığı belirtilmiş ve çıkan yangının üst kattaki eve sıçramasının ardından 5 kişinin yanarak hayatlarını kaybettikleri ifade edilmiştir. Bu vesile ile söz konusu araştırma önergesi ile “güvenlik güçlerinin ihmallerinin olduğu” iddia edilerek, bunların meclis tarafından araştırılması istenmiştir.⁹⁵⁹ Bir Başka önerge de (10/57) Diyarbakır Milletvekili Sedat Yurttaş ve 9 arkadaşı tarafından, Mardin İli Savur İlçesi Yazır ve Taşlık Köylerinde terörist öldürme gerekçesiyle bazı masum vatandaşların öldürüldüğü iddialarını tespit etmek amacıyla teklif edilmiştir.⁹⁶⁰

Diğer bir önergede (10/104), Muş Milletvekili Muzaffer Demir ve 9 arkadaşı tarafından, Muş Muratgören Köyü Murat Köprüsü mevkiinde beş vatandaşın Milli İstihbarat görevlilerince öldürüldüğü iddiasını araştırmak

⁹⁵⁶ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/temmuz1992.htm>, (Erişim Tarihi: 13.01.2008).

⁹⁵⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 131, (22.07.1993), s. 604.

⁹⁵⁸ *A.k.*, s. 609.

⁹⁵⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 1, (01.09.1993), s. 45.

⁹⁶⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 62, (11.01.1994), s. 21.

amacıyla verilmiştir.⁹⁶¹ Güneydoğu'daki olayları araştırmak amacıyla teklif edilen bir başka önerge de (10/158) Erzurum Milletvekili Lütfü Esengül ve 11 arkadaşı tarafından, 25 Ekim 1993'te Erzurum-Çat, Yavi Beldesi Pasinler İlçesi Çiçekli Köyünde meydana gelen ve 388 kişinin ölümü ile sonuçlanan olayların araştırılması amacıyla verilmiştir.⁹⁶² Bu konular hakkında verilen son önerge ise (10/149) Diyarbakır Milletvekili Sedat Yurtdaş ve 10 arkadaşının, 22 Ekim 1993 tarihinde Diyarbakır Lice'de meydana gelen ve Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın ölümü ile sonuçlanan olaylarla ilgili olarak ileri sürülen iddiaları araştırmak amacıyla Meclis başkanlığına 09.11.1993 tarihinde sunulmuştur.⁹⁶³

Genel Kurulun 05.01.1994 tarihli 60. Birleşiminde, meclis araştırması açılmasına ilişkin söz konusu 12 önerge teklifinin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen olaylarla ilgili Meclis araştırması şeklinde birleştirilmesi teklif edilmiş ve yapılan oylama ile tüm önergelerin birleştirilerek görüşülmesine karar verilmiştir. Daha sonra Genel Kurulun 11.01.1994 tarihli 62. Birleşiminde önergeler üzerindeki ön görüşmelere başlanılmıştır. Araştırma önergeleri üzerinde ilk olarak söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın), konuşmasında, önergelerin kendileri tarafından teker teker incelendiğini belirterek, hepsinin aynı mahiyette olduğu için birleştirilmesinin doğru olduğunu dile getirmiştir. Menteşe, önergelerin yoğunlukla terör olaylarının ortaya çıkardığı sorunlara ilişkin olduğundan hareketle, terörle mücadele en önemli olgunun demokrasiye ve devletin kurumlarının saygınlığına leke düşürmeyecek bir şekilde yürütülerek, güven ve huzurun sağlanması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasına devamlı, hükümetin terörle mücadele sırasında hukuk çerçevesinde hareket ettiğini belirten Menteşe, bu olayların önünün alınması için öncelikle parlamentonun olayın sebeplerine ilişkin gelişmeleri çok iyi tespit etmesi gerektiğini ifade etmiş, ancak bu konular hakkında bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin net bir görüş bildirmemiştir.⁹⁶⁴

Menteşenin ardından söz alan ikinci kişi ANAP Grubu adına Mehmet Keçeciler (Konya) olmuştur. Keçeciler konuşmasında, üzerinde konuşulan önergelerin aslında farklı olayları gündeme getirdiğini ancak bunların hepsinin terör olayları çerçevesinde değerlendirilmesinin mümkün olduğunu, bundan dolayı da parlamentonun üzerine büyük bir yük düştüğünü belirtmiştir. Ancak usule ilişkin önemli bir problem olduğunu ifade eden Keçeciler, meclis gündeminde bunlara benzer 18 tane daha önerge teklifi olduğunu belirterek, görüşülmekte olan 12 önergenin nasıl seçildiğinin oldukça önemli olduğunu,

⁹⁶¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 106, (25.05.1993), s. 33.

⁹⁶² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 47, Birleşim: 42, (12.12.1993), s. 386.

⁹⁶³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 25, (09.11.1993), s. 21.

⁹⁶⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 62, (11.01.1994), ss. 127-129.

dolayısıyla da Mardin’de meydana gelen olay ile Erzincan’daki olayların aynı oya tabi tutulmasının oldukça yanlış olduğunu savunmuştur. Ayrıca Hükümeti, terörle mücadeleyi iç politika malzemesi yapmakla suçlayan Keçeciler, terörle mücadelenin ulusal bir politika haline getirilerek kendi başına bir mücadele şeklinde tasarlanması gerektiğini belirtmiştir. Hükümetin bu perfonması ve anlayışı ile terör belasının üstesinden gelemeyeceğini savunan Keçeciler, buna rağmen “TBMM’nin ve milletin terörü yenecek Hükümetleri” iş başına getireceğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.⁹⁶⁵

Keçecilerin konuşmasını tamamlamasının ardında SHP adına söz alan Ali İbrahim Tutu (Erzincan) konuşmasında, öncelikli olarak kendinden önce konuşan Keçecilerin önergelerin seçilme usulüne ilişkin görüşlerine katılmadığını ifade etmiş, tümünün temelinde en doğal hak olan insan yaşam hakkına saldırı olduğunu dile getirmiştir. Konuşmasına devamla terör sorunun bir siyasi parti meselesi olmadığını vurgulayan Tutu, bu sorunun çözülmesinin ancak ülke meselesi haline getirilmesiyle gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Konuşmasına devamla terör sorunun sadece askeri boyutlarını dikkate alarak çözmenin mümkün olmadığını belirten Tutu, ayrıca bu ülkede bir “Kürt Sorunu” olduğu gerçeğini kabul etmemenin de anlamsız olduğunu, aksine bu ülkenin bir “Kürt sorunu” olduğunu ve bunun da bir çözüm beklediğini dile getirmiştir. Demokratik kanalların tıkanmasının, şiddet eğilimini güçlendirdiğini vurgulayan Tutu, bu kanalların sonuna kadar açılması gerektiğini ifade etmiş ve önergelerin doğru olduklarını, bundan dolayı da parti olarak desteklediklerini vurgulamıştır.⁹⁶⁶ Tutu’nun ardından ise Refah Partisi Grubu adına Lütfü Esengün (Erzurum) söz almıştır. Esengün konuşmasında, kurulacak araştırması komisyonunun daha çok, bölgede meydana gelen ve önerge tekliflerinde spesifik olarak bahsedilmiş olan olaylar hakkında araştırma yapacağını ancak bunun yanında terör sonunun temel meselelerini de araştırması gerektiğini ifade etmiştir. Esengün konuşmasına devamla, terör olaylarının yaygınlaşmasının sebepleri arasında, devletin yıllardır bölgeye yönelik yeterli girişimlerde bulunmamasını göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak birçok vatandaş ve askerin hayatlarını kaybettiklerini ifade eden Esengün, önergelere bahis konusu olan olaylarda yetkilerin eksikliklerinin olduğunu ve bunların araştırılması gerektiğini ifade ederek verdikleri önergelerin kabul edilip komisyonların kurulmasını talep etmiştir.⁹⁶⁷

Esengün’ün konuşmasının ardından DYP Grubu adına söz alan Nevzat Ercan (Sakarya) ise konuşmasında, bahse konu olan önergelerde yer yer devletin suçlandığını, bunun haksızlık olduğunu ve parti olarak buna katılmadıklarını belirtmiş ve “her türlü acımasız eylemi yapan terör örgütüne karşı devletin görevini yaptığını” savunmuştur. Devletin terörle mücadelede en temel hakkını kullandığını belirten Ercan, demokratik hukuk nizamını savunan devletin, hukukun üstünlüğüne bağlı kalarak, halkını koruduğunu vurgulamıştır. Ayrıca

⁹⁶⁵ A.k., ss. 131-133.

⁹⁶⁶ A.k., ss. 134-137.

⁹⁶⁷ A.k., ss. 138-143.

başlangıçta yeterli teşhis koyulamamasından dolayı, terörün bugünkü boyutlara ulaştığını belirten Ercan, sorunun ortadan kaldırılması için bütün ön yargılardan kurtulmak gerektiğinin altını çizerek, devleti suçlayıcı tavırlardan vazgeçilmesinin bu mücadelede önemli olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶⁸

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından birinci önerge sahiplerine söz verilmiş ve ilk söz alan kişi Selim Sadak (Şırnak) olmuştur. Sadak verdiği önerge (10/53) ile ilgili konuşmasında, daha çok önergesine konu olan 1992 yılındaki Nevruz kutlamaları sırasında yaşanan olaylardan bahsetmiş, “orada hiçbir şey yokken, devletin bazı yetkilileri dahil, bazı polisler dahi... halk ile birlikte halay çekerken, gizli kişiler tarafından, yani bir astsubayın havaya ateş açmasıyla her tarafın alevlendiğini” ve 51 kişinin böylece hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Olaya zamanında müdahale edilmiş ve o insanların yaralarının sarılmış olması halinde, olayların meydana gelişinden bu yana geçen yirmi bir aylık sürede çok büyük olaylara engel olunacağını vurgulayan Sadak, böylece halkın devlete güveninin sağlanabileceğini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında “PKK sorununun” çözümünün yolunun demokrasiden geçtiğini belirten Sadak, Kürt halkının demokratik taleplerinin karşılanması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, “12 Eylül Anayasası’nın” kaldırılarak çağdaş bir Anayasa yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece Kürt sorununun özgürce tartışılabildiği bir ortamın oluşturulmasının mümkün olduğunu vurgulayan Sadak, bölgede yaşanan olayların kamuoyuna bütün açıklığı ile yansıtılması gerektiğini dile getirmiştir.⁹⁶⁹

Sadık’ın konuşmasını tamamlamasının ardından şahsı adına söz alan Sedat Yurttaş (Diyarbakır) ise konuşmasında, öncelikle önergenin (10/57), 20 ay öne verildiği ancak görüşülmesine yeni başladığını belirterek, olayların sıcağı sıcağına araştırılmasının gerçeklerin açığa çıkmasında oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan 12 önergenin birleştirilerek aynı günde görüşülmesinin de bir eksiklik olduğunu ifade eden Yurttaş, böylesi bir yaklaşımın, gerçekleri ortaya çıkartılmasına değil aksine verilmiş önergelerin eritilmesi amacına dönük olduğunu iddia etmiştir. Ardından kendi verdiği önerge ile iddialarına geçen Yurttaş, önergesini konu olan Mardin ile Savur ilçesindeki olaylarda yürütülen operasyonlar sırasında 9 sivil vatandaşın, “güvenlik adına hedef haline getirilip öldürülmeleriyle, yanlarına konan silah ve benzeri aletlerle PKK’lı olarak lanse edildiklerini” iddia etmiştir. Sivil olan kişilerin öldürülme kaynağına bakılmaksızın kesin olarak karşı oldukları ifa eden Yurttaş, bundan dolayı bu olayın ve diğer önergelerde bahis konusu olan gelişmelerin bir Meclis araştırma komisyonu kurularak araştırılması ve aydınlığa kavuşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Konuşmasında hükümeti de suçlayan Yurttaş, hükümetin olayları olduğu gibi değil, yorumlamak istediği gibi aktardığını savunarak, sisteminin olayların tarafı olarak parlamento ve halka yansıtılmasını sağlayan bir nitelikte olduğunu vurgulamıştır.⁹⁷⁰

⁹⁶⁸ A.k., ss. 145–147.

⁹⁶⁹ A.k., ss. 146–148

⁹⁷⁰ A.k., ss. 148–149.

Önergeler üzerinde son söz ise şahsı adına Muzaffer Demir’e (Diyarbakır) verilmiştir. 27–28 Mayıs 1992’de Muş-Bingöl-Varto yol ayrımında meydana gelen olaylarla ilgili verdiği önerge (10/104) hakkında konuşan Demir konuşmasında, olayda “5 masum vatandaşın” öldürüldüğünü dile getirmiştir. Bunların sorumlularının devlet tarafından ortaya çıkarılması gerektiğini ifade etmiş, sorumluların 1943 yılında TBMM’nin göstermiş olduğu aynı cesareti göstererek yargı huzuruna çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Muzaffer konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür: “TBMM Özalp’ta General Mustafa Muğlalı tarafından katledilen 33 vatandaşın hukukunu aradı ve Mustafa Muğlalı’yı yargı önüne çıkardı. Yani, 1943 yılındaki bu Meclis bu görevini yerine getirdi. Eğer biz 1994’ün Meclisi, demokratikleştik dediğimiz bir ülkenin Meclisi, 1943’ün Meclisine göre bu adımı atmazsak, affınıza sığınarak, bir milletvekili olarak utanırım.”⁹⁷¹

Önergeler üzerindeki tüm konuşmaların tamamlanmasının ardından önergelerin kabul edilerek meclis araştırması açılmasına ilişkin oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylamanın ardından birleştirilen 12 önergenin de açılması kabul edilerek, üye sayısının 11, çalışma süresinin ise 3 ay olmasına karar verilmiştir. Genel Kurulun 17.2.1994 tarihli 73. Birleşiminde araştırma komisyonu seçilmiş ve görev dağılımı aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

(10/53, 104, 113, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 149, 158) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu	
DYP (5)	
Ömer Lütfi Coşkun	Balıkesir
İsmail Köse (Başkan)	Erzurum
Mustafa Zeydan (Sözcü)	Hakkari
Ahmet Sezal Özbek	Kırklareli
Abdurrezzak Yavuz	Şanlıurfa
ANAP (3)	
Mehmet Keçeciler (Başkanvekili)	Konya
Kadir Ramazan Coşkun	İstanbul
Ali Kemal Başaran	Trabzon
SHP (2)	
Mehmet Kerimoğlu	Ankara
Ali İbrahim Tutu	Erzincan
RP (1)	
Lütfü Esengün (Kâtip)	Erzurum

Ancak komisyon kurulmasının ardından yapılan çalışmalar 19. Dönem içerisinde tamamlanamamıştır.

⁹⁷¹ A.k., ss. 154–155.

2.3.18. (10/132, 123) Esas Numaralı Meclis Araştırması

“İSKİ (İstanbul Su İşleri ve Kanalizasyon İdaresi) yolsuzluğunda yaşanan ve Genel Müdür dışında kalan idarî ve siyasî bütün boyut ve parasal ilişkilerin açıklığa kavuşturulması” amacıyla, Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/132), 16.9.1993 tarihli 4. Birleşimde, İstanbul Milletvekili Kemal Naci Ekşi ve 30 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.⁹⁷² İstanbul belediyeleri ile ilgili yolsuzluk, partizanlık ve savurganlık yapıldığı iddialarını açıklığa kavuşturmak amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin bir diğer önerge (10/23), Sabri Öztürk (İstanbul) ve 21 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur.

Araştırma önergesinin (10/132) gerekçesinde uzun zamandan beri kamuoyunu çeşitli yönleriyle ciddî boyutlarda meşgul eden, İSKİ yolsuzluğunda, İSKİ Genel Müdürü hakkında adlî kovuşturma açılmış olması dolayısıyla işin bu yönünü bir kenara bırakılsa bile üzerinde durulması ve ciddî bir araştırmaya tabi olması gereken birçok hususun bulunduğu ifade edilmiştir. Bunun için İSKİ yolsuzluğuna ilişkin bazı konuların incelenmesi gerektiği belirtilmiştir.⁹⁷³ Ayrıca önergede, “Yaşanan, yolsuzluğun bütün boyutları ve siyasî uzantıları itibarıyla sağlıklı bir sonuca ulaşmasının mümkün olmayacağı gibi, olayın iç ve dış uzantıları ve siyasî boyutları bir kenara itilip, hadisenin sadece Ergün Göknel’in şahsı ile sınırlı tutulmak istenildiği yolunda kuşkular vardır” şeklindeki bir yaklaşımla olayın boyutu üzerindeki endişeler dile getirilmiştir. Önergede bu yolsuzluğun mevcut iktidar partilerinden biri olan SHP’deki uzantılarının ve bazı müteahhit ve işadamlarının olduğu şüphesi ve bu konuların açığa kavuşturulması gerektiği dile getirilmiştir.⁹⁷⁴

İki önergenin (10/32) ve (10/23) Meclis araştırmasına ilişkin ön görüşmelerine Genel Kurulun 12.10.1993 tarihli 14. Birleşimde başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla, ANAP Grubu adına Kemal Ekşi, SHP Grubu adına Cemalettin Gürbüz, RP Grubu adına Mustafa Baş ve CHP Grubu adına Mehmet Sevigen söz almışlardır.

ANAP Grubu adına söz alan Kemal Ekşi, Ergun Göknel ile ilgili davanın yargıda olduğunu belirtmiş ve bu sebeple de önergenin amacının İSKİ konusunun idari ve siyasi yön ile kurumsal anlamda irdelenmesinin sağlanması olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Ekşi, İSKİ’de olup bitenleri anlatarak konuşmasını sürdürmüş ve İSKİ’de yolsuzluk yapmanın bazı yasal açıklıklar ile mevzuatta bulunan eksikliklerden kaynaklandığını belirtmiştir.⁹⁷⁵ Ekşi daha sonra da bazı İstanbul ilçe belediyeleri ile İSKİ’nin yapmış olduğu ortak projelerle ilgili bilgiler vermiş ve yapılan “soygunun” hesabının sorulmasını istemiştir:

⁹⁷² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 4, (16.9.1993), s. 581.

⁹⁷³ *A.k.*, s. 581.

⁹⁷⁴ *A.k.*, s. 582.

⁹⁷⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 14, (12.10.1993), ss. 77–78.

*Değerli arkadaşlar, İstanbul'da asıl cinayet ve soygun altyapıda işlenmiştir. Su borusu döşenirken, gaz borusu döşenirken, müteahhitlere kum dolgu parası verilmiştir. Kum dolgunun anlamı şudur: Buradan çıkan hafriyat toprağı, yol çamur olmasın ve çökmesin diye uzağa götürülecek, onun yerine kum doldurulacaktır. Oysa, uygulama şöyle olmuştur değerli arkadaşlar: Kum dolgu yapıyoruz diye, oradan çıkan toprağı aynı yere geri doldurmuşlar, toprağı taşıdık diye, oraya kum doldurduk diye trilyonlarca lira para almışlar, İstanbul Belediyesini iflas ettirmişler ve soymuşlardır. Bu soygunun hesabı mutlaka sorulmalıdır.*⁹⁷⁶

Ekşi, İSKİ bilinenler yanında bilinmeyen yolsuzlukların ve ihmallerin ise daha büyük boyutlarda olduğunu iddia etmiştir. Özellikle su faturaları konusunda büyük yolsuzluklar olduğunu belirtmiş ve rüşvetle faturalardan üç, dört sıfır atmanın mümkün bir hale geldiğini iddia etmiştir. Ekşi konuşmasına devamla SHP'nin yeni genel başkanı Murat Karayalçın'ın da birkaç gün önce televizyonda yapmış olduğu bir konuşmayı örnek göstererek, meclisin her türlü yolsuzluğun üzerine gitmesi ve çözmesi gerektiği sözlerinden yola çıkarak bu işe giriştiklerini nükteli bir şekilde belirtmiştir.⁹⁷⁷

Ekşi sözlerine genelde mevcut hükümet ile SHP'ye yüklenerek devam etmiştir. Ekşi sözlerini şu şekilde tamamlamıştır:

*... bu Meclis, bugün bu konuda, Meclis araştırması açılmasına karar vermelidir. Milleti ve hukuku inkâr ederek, parmak sayısıyla, milletin hakkının hukukunun aranmasında bu meselenin gözden kaçırılmasına sebep olamazlar. Eğer böyle yaparlarsa, millete hesap veremezler. Eğer böyle yaparsanız, eğer gidebilirsek -ki, gidebileceğimizi, sizin İktidarınız söylüyor- toplu iğne başı kadar yere gider, sizi bu soyguna ortak ederiz ve sizi şikâyet ederiz. Bakan, yaptığınız hatalar birer birer ortaya çıkıyor. Geçen hafta 8 tane kanun hükmünde kararnameniz iptal edildi. Eğer Anavatan Partisi dava açarsa, öbürlerinin de aynı mantıkla iptal edileceği kesin gözüktüyor. Dolayısıyla, artık pislik örtmekten, artık hursuz, haksız korumaktan vazgeçmelisiniz. Gelin, “temiz toplum, temiz siyaset” isteğinizde samimî olun, biz de size her türlü desteği verelim.*⁹⁷⁸

Ekşi'den sonra sözü SHP Grubu adına Cemalettin Gürbüz almıştır. Gürbüz genel itibarıyla partisini ve İSKİ'nin bağlı olduğu Büyükşehir belediyesinin icraatlarını savunan bir konuşma yapmıştır. Gürbüz, İSKİ genel müdürü hakkında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce idari ve adli kovuşturma başlatıldığını belirtmiştir. Gürbüz'ün konuşması yaşanan tartışmalar nedeniyle zaman zaman kesintiye uğramıştır. Gürbüz konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

⁹⁷⁶ A.k., s. 79.

⁹⁷⁷ A.k., ss. 80-81.

⁹⁷⁸ A.k., s. 82.

Konu, İSKİ adlı kuruluştaki yolsuzluk yapılmasıdır. Adliye ve görevlileri, bu konu ve her türlü bağlantıları hakkında yaptığı ön soruşturmada ve son soruşturmada bilgi sahibi olacaktır. Bu konuda, gerek ihtisası, gerekse teknik olanağı nedeniyle, adliyeden daha verimli araştırma yapacağını ve bilgi toplayacağını hiç kimsenin iddia edemeyeceğini, etse de haklı olamayacağını biliyoruz. Yargıya intikal etmiş bir olayda yapılacak yargılama sonucunda, kim, nasıl, nerede, ne kadar ve ne için suistimal yapmışsa ortaya çıkmayacak mıdır? Bu sonuç, kamuoyunu, hem de resmî yargı kararıyla ve net biçimde itirazsız bilgilendirmeyecek midir? Bu bilgi neticesinde, siyasî sıfatlı kim işin içinde görülmüşse ve suçlu bulunmuşsa, bu suçun işlenme şekli ve amacına göre bundan siyasî sonuç çıkarmak çok kolay olmayacak mıdır? Bu soruların cevabı hep “evet” tir. Yani, bilgi de edinilecek, sorumlular da anlaşılacak, siyasî sonuç da alınabilecektir; ama bu sonuç herkesi tatmin etmeyebilecektir. O zaman ne yapılmalıdır?.. Önümüzde yerel seçimler var. Yargılama belki altı aydan fazla sürecektir; sürmesi ihtimali zaten yüksek, zira yargılama usulümüz biliniyor. O zaman, biz yargının işini üstlenelim, seçime kadar bunu gündemde tutarız, medya da zaten hazır, yetmiş yılda bir sosyal demokratlar hakkında kullanmaya müsait söylenti yakalamışız, ondan siyasî yarar sağlamalıyız!..”⁹⁷⁹

Konuşmasını gazetelerin bazı konularda haklı, haksız ayırmadan acımasızca siyasilere saldırdığını söyleyerek ve bu tutumu eleştirerek sürdürmüştür. Ayrıca İSKİ’nin bir parti organı olmadığını belirten ve buradaki üst düzey görevlilerin bürokrat olduğunu söyleyen Gürbüz, SHP’ye aşırı yüklenildiğini söylemiştir. Gürbüz, bu önergeye olumlu oy vermeyeceklerini belirtmiş ve konuşmasını şu şekilde sonlandırmıştır: “İktidar-muhalefet ayrımı yapmadan, kişinin bakan, milletvekili, parti ve belediye başkan, üst düzey yönetici veya kamu görevlisi olduğuna bakılmaksızın, ister mensup olduğu parti üyesi, isterse kendi ailemden biri olsun, kim olursa olsun, gözünüzü kırpmadan, yüreğinizde en küçük bir kuşku duymadan, yolsuzluk yapan, yolsuzluğa bulaşmış olan herkes hakkında, duraksamaya yer vermeden, yüreklilik ve kararlılıkla yasal işlemleri sürdürünüz.”⁹⁸⁰

Gürbüz’den sonra RP Grubu adına söz alan Mustafa Baş, Türkiye’nin birçok büyük sıkıntılar yaşadığını bunların demokratikleşme ve şeffaflaşma olduğu gibi bir de bu tip yolsuzluk ve rüşvet olayları olduğunu belirtmiştir. Bu olayların vatandaşları iyice sıkıntıya soktuğunu söyleyen Baş, ülkedeki yolsuzluk, ihmal ve rüşvet suçlarından bahsetmiş ve sözü İSKİ’de yaşanan skandala getirmiştir:

⁹⁷⁹ A.k., s. 84.

⁹⁸⁰ A.k., s. 88.

1990 yılından itibaren, İSKİ'deki ihalelerde keyfilik olduğu, müteahhit firmaların yapmış oldukları işin karşılığını paralar ödeyerek, komisyonlar ödeyerek, yüzdelikler ödeyerek tahsil edebildikleri ve İSKİ'de, meclisten 2 tane denetçi üye seçilmiş olmasına rağmen, bu denetçi üyelerin görevlerini yapmadığı, bilakis, bunlara belediye tarafından maaş ödendiği, otomobil verildiği; bu 2 kişinin de İSKİ'nin faaliyet raporundan birkaç yaldızlı güzel sözü alarak faaliyet raporu düzenlediği ve olayları örtbas ettiğine dikkat çekilmiş olmasına rağmen ve gene bugüne kadar gündeme gelmeyen Kâğıthane'de, 1989 yılında hafriyat dökülen bir büyük alanı, Büyükşehir Belediyesinin, 1 milyar liraya ihaleye çıkartarak kiraya verdiği; fakat bu büyük yere her gün, bizim tespitlerimize göre, yaklaşık 3 bin civarında kamyonun hafriyat döktüğü, her kamyonun 20 biri lira alındığı ve 1990 yılı rakamlarıyla aylık olarak 1 milyar 800 milyon lira gibi bir gelir elde ettiği söylenmiş olmasına ve Büyükşehir Belediye Meclis üyelerimiz tarafından tam 4 defa yazılı önergeyle bunun cevabı istenmiş olmasına ve bunun defalarca şifahen gündeme getirilmiş olmasına rağmen, maalesef, Sayın Sözen bu sorulara doyurucu cevap vermemiştir.⁹⁸¹

Baş, konuşmasında ayrıca SHP'yi bu olayla ilgili olarak suçlayıcı bazı bilgiler vermiştir. Baş, konuşmasının sonunda yolsuzluklarla bağlantılı olarak ANAP iktidarı dönemiyle ilgili yorumlarda bulunmuş ve bu esnada bazı tartışmalar yaşanmıştır. Baş, temiz toplum için uğraşılmasını ve titiz davranılması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.

Baş'ın konuşmasından sonra CHP Grubu adına söz alan Mehmet Sevigen, böyle önemli bir konunun görüşülmesi sırasında Genel Kurulda İktidar milletvekillerinin olmamasını yadırgadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Sevigen, hükümetin burada bulunmasının iktidar partilerine mensup milletvekilleri tarafından sağlanması gerektiğini söyleyerek konuşmasını sürdürmüş ve bu konuşmanın ardından genel kurulda bazı tartışmalar çıkmıştır.⁹⁸² Sevigen sözlerinde ANAP dönemi yolsuzluklarının da bir an önce ortaya çıkartılmasını ve bu konuda yapılması gerekenleri belirterek sürdürmüştür. Sevigen konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Parlamentodan daha büyük güç olduğuna inanmıyorum. El ele verirse, hangi siyasî parti içinde olursa olsun, isterse bizim partinin içinde olsun, o yolsuzluk yapan insanı tutarız, Parlamentodan atarız; yeter ki, biz, birlik, beraberlik içinde olalım, geçmişimizde verdiğimiz sözleri tutalım. Tabii, düzeni değiştirmek çok önemli. Düzen değişmediği müddetçe, kanunlar değişmediği müddetçe, o çarkın içerisinde insanlar çok ezilecek, yok olacaklar. Mühim olan bu düzeni değiştirmek. Bu yüzden, bu düzenin değiştirilmesi için de, Parlamantonun bir an önce beraber olmasını sağlamak zorundayız. Bu Meclis araştırmasının açılmasını diliyorum. İSKİ olayını çok iyi bildiğimiz için, neler gitti, neler geldi, kimler aldı, kimler verdi, her şeyi, insanların ta yatak odalarına kadar giren basın sayesinde öğrendiğimiz için, bu konudaki ve diğer yolsuzluklar konusundaki detaylara girmeyeceğim.*⁹⁸³

⁹⁸¹ A.k., s. 89.

⁹⁸² A.k., ss. 93-95.

⁹⁸³ A.k., s. 96.

Bu konuşmalardan sonra yapılan oylamada meclis araştırma önergesinin açılması kabul edilmiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on iki üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama yapılarak komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi oylanarak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.⁹⁸⁴

“İSKİ Yolsuzluğunda Yaşanan ve Genel Müdür Dışında Kalan İdari ve Siyasi Bütün Boyutu ve Parasal İlişkileri, İstanbul Belediyeleri ile İlgili Yolsuzluk, Partizanlık ve Savurganlık Yayıldığı İddialarını Açıklığa Kavuşturma” amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu üyeleri 3.11.1993 tarihli 23. Birleşimde belirlenmiş ve 9.11.1993 tarihli 26. Birleşimde de görev dağılımı yapılmıştır.⁹⁸⁵

(10/132, 123) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu	
DYP (5)	
M. Cemal Öztaylan (Başkan)	Balıkesir
A.Şeref Erdem	Burdur
Yılmaz Ovalı	Bursa
Evren Bulut	Edirne
Cemal Alişan	Samsun
ANAP (3)	
Naci Ekşi	İstanbul
Emin Kul	İstanbul
Sabri Öztürk (Başkanvekili)	İstanbul
SHP(2)	
Mustafa Yılmaz (Sözcü)	Gaziantep
Ural Kökü	Uşak
RP (1)	
Mustafa Baş (Kâtip)	İstanbul
CHP(1)	
Adnan Keskin	Denizli

Komisyonun görev süresi ile ilgili olarak 2.6.1994 ve 11.10.1994 tarihlerinde iki kez olmak üzere 3 ay, 19.5.1995 tarihinden itibaren de bir kez olmak üzere 2 ay uzatılmıştır.⁹⁸⁶

⁹⁸⁴ A.k., s. 97.

⁹⁸⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 23, (3.11.1993), s. 493. ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 26, (10.11.1993), s. 156.

⁹⁸⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 12, (19.10.1995), s. 599.

Meclis araştırmasına ilişkin olarak komisyon faaliyetleri sürdürür iken, bu konudaki yolsuzluklar için cezaevine konulan İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel'in durumuna ilişkin basında birçok iddia ortaya atılmıştır. Ergun Göknel'in cezaevinden tahliye edilebileceğine ilişkin olarak savcılarla, bazı siyasilere arasındaki ilişkiler ortaya çıkartılmaya çalışılmış⁹⁸⁷ ve bu nedenle İSKİ'deki yolsuzluğa ilişkin tartışmalar hem kamuoyu, hem de meclis gündemini uzunca süre meşgul etmiştir. Bu konuda ayrıca Ergun Göknel'in verdiği ifadeler doğrultusunda, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen ve birçok belediye yetkilisi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay'la ilgili olarak çeşitli iddialar gündeme gelmiştir. Bu konudaki dosyalarında siyasi bağlantıları üzerindeki savlar güçlü şekilde işlenmeye başlanmıştır.⁹⁸⁸ Bu gelişmeler neticesinde İSKİ soruşturmasının yargı boyutunda yeni gelişmeler yaşanmış ve Ergun Göknel ile Nurettin Sözen hakkında bu konudaki yeni bilgiler üzerine "haksız ve usulsüz ödeme" iddiası ile yeni bir dava daha açılmıştır.⁹⁸⁹ Bu süreçte savcılık tarafından bir çok İSKİ bürokrati sorgulanmış ve her sorgulanma konuya ilişkin yeni bir gelişmenin başlangıcı olarak kamuoyunda yankı bulmuştur.⁹⁹⁰ Bu gelişmeler bu konuda çalışan meclis araştırma komisyonunun raporun oluşturulmasını zorlaştırmış ve komisyonun birkaç kere meclisten süre uzatımı istemine sebep olmuştur.

Komisyonun çalışmasına ilişkin olarak SHP TBMM Grup Başkanı Aydın Güven Gürkan, ANAP'ın giderek siyasal düşünce ve seçenek yerine çeşitli şantaj, tehdit, yönlendirme ve basını güdüleme yöntemlerini yeğlediğini ileri sürmüştür. Gürkan, "şu ana kadar gelişmeler göstermektedir ki ANAP ve Meclis Araştırma Komisyonu Başkanı DYP Balıkesir Milletvekili Cemal Öztaylan, olayı saptırma gayretleri içindedirler" demiştir.⁹⁹¹ Komisyonun hazırladığı raporu 24 Kasım 1995 günü TBMM başkanlığına verdiği haberi basında yer almıştır. 19 ihalede 2.2 trilyon yolsuzluk tespit edildiği vurgulanan raporda bu rakamın tüm ihalelerde 40 trilyona ulaşacağı belirtilmiştir.⁹⁹² Ancak TBMM tutanaklarında Araştırmanın raporuna ve görüşmelerine ulaşamamıştır.

2.3.19. (10/169) Esas Numaralı Meclis Araştırması

"Esnaf ve sanatkârların sorunlarını ve alınması gereken tedbirleri tespit etmek amacıyla" Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge(10/169), Genel Kurulun 19.4.1994 tarihli 91. Birleşiminde, İzmir Milletvekili Cemal Tercan ve 22 arkadaşının imzalarıyla Meclise başvuruda bulunulmuştur.⁹⁹³ Araştırma önergesinde Türkiye'nin ticari faaliyetlerinde önemli bir yer teşkil eden esnaf ve sanatkârların durumlarının tartışılması amacı güdülmüştür. Önergede bu konuya dikkat çekebilmek amacıyla şu ifadeler yer almıştır:

⁹⁸⁷ *Yörünge*, 23 Ocak 1994.

⁹⁸⁸ *Hürriyet*, 25 Ocak 1994.

⁹⁸⁹ *Hürriyet*, 26 Ocak 1994.

⁹⁹⁰ *Hürriyet*, 10 Şubat 1994.

⁹⁹¹ *Meydan*, 1 Ocak 1994.

⁹⁹² *Hürriyet*, 25 Kasım 1995.

⁹⁹³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 91, (19.4.1994), s. 102.

Ülkemizde 2 milyona yakın küçük işletme bulunmaktadır. Bunlar hizmet sektörünün yüzde 97'sini oluşturmakta, sanatkârlar olarak da özellikle kırsal kesimlerde, kasabalarda vatandaşların tüm ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi, imalat sektörünün de can damarını oluşturmaktadırlar. Karakteristik vasıfları itibarıyla ülkemizin her sıkıntılı anında bu kesim özverileriyle örnek olmuşlar, toplum acılarının paylaşılmasında her zaman lider davranışları sergilemişlerdir. Bugün ülkemiz, enflasyon kadar, terörle mücadele kadar bir de istihdam gibi bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bütün bu sıkıntıların aşılmasında orta sınıfın özünü teşkil eden esnaf ve sanatkârların önemli bir rol oynayacakları gerçektir. Ülke menfaatleri için bugüne kadar esnaf ve sanatkârlara devlet olarak, Hükümetler olarak fazla bir şey yaptığımızı ve bu kesimin gerçeklerinin kavranarak gerekli desteklerin sağlandığını söylememiz mümkün olamamaktadır.⁹⁹⁴

Önerge, esnaf ve sanatkârların mevcudiyetlerini sürdürebilmeleri amacıyla yapılması gerekenlerin bilinebilmesi amacıyla verilmiştir. Önergeye ait ön görüşmelere Genel Kurulun 19.4.1994 tarihli 91. Birleşiminde başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Tahir Köse, SHP Grubu adına Mustafa Kul, RP Grubu adına Şaban Bayrak, ANAP Grubu adına Burhan Kara ve DYP Grubu adına Cemal Tercan söz almışlardır. Önergede ilk sözü alan Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Tahir Köse, Türkiye’de esnaflarla ilgili istatistikî bilgilerden ve Türkiye’de esnaf ve sanatkârları ilgilendiren yasal düzenlemelerden bahsederek konuşmasına başlamıştır:

Esnaf ve Sanatkârlarca Üretilen Mal ve Hizmetlere Ait Ücret Tarifelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik, 16.9.1992 tarihli 21347 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Odaların Kayıt Ücreti, Yıllık Aidat, Düzenledikleri ve Onayladıkları Belgeler ile Yaptıkları Hizmetler Karşılığında Alınacak Ücretler Hakkındaki Yönetmelik de, keza Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Odaların, Birlik ve Federasyonlara; Birlik ve Federasyonların Konfederasyona Ödenekleri Kayıt Ücreti ve Katılma Payları ile Birlik, Federasyon ve Konfederasyonun Düzenledikleri ve Onayladıkları Belgeler ile Yaptıkları Hizmetler Karşılığında Alacakları Ücretler Hakkında Yönetmelik, yine Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonunun, 29 Mayıs 1993 günü gerçekleştirilen Başkanlar Kurulu toplantısında kabul edilen esnaf ve sanatkârların 40 temel sorunu üzerinde, Bakanlığımızca hassasiyetle durulmaktadır. Türk esnaf ve sanatkârlarının bu temel sorunları, gereği için, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına, Sağlık Bakanlığına, Orman Bakanlığına, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına; Ulaştırma, Millî Eğitim, Adalet, İçişleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Maliye Bakanlıklarına ve Türk Standartları Enstitüsü Başkanlığına intikal ettirilmiş olup, bu bakanlıklar ve kuruluşlarca yapılan çalışmalar, yine izlenmekte ve gelişmeler hakkında Cumhurbaşkanlığına ve Başbakanlığa da bilgi sunulmaktadır... Değerli milletvekilleri, 507 sayılı Kanunda 17 Mayıs 1991 tarih ve

⁹⁹⁴ A.k., s. 103.

3741 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler, her ne kadar, esnaf ve sanatkâr kesiminin beklentilerinin büyük bir bölümüne cevap vermişse de, bu düzenlemeden sonraki üç yıl aşkın uygulamada Kanunun bazı eksiklikler taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu ile birlikte, Bakanlığımızda kanun taslağı hazırlık çalışması gerçekleştirilmiş ve bu taslakta aşağıdaki arz etmeye çalıştığımız hususlarda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Kanun tasarısı hakkında ilgili bakanlıkların görüşü alınmış olup, birkaç gün içinde tasarı Başbakanlığa sunulacaktır.⁹⁹⁵

Bu sözlerinden sonra yeni sunulacağını bildirdiği tasarı hakkında geniş bilgi veren Köse, yeni yatırım programlarında özellikle çıraklık okullarının artırılmasına yönelik yaptıkları ile yapacakları hakkında bilgiler vermiştir. Köse konuşmasını şu şekilde noktalamıştır:

Değerli milletvekilleri, biz, küçük sanatkâr ve esnafın sorunlarına her zaman eğiliyoruz. Biraz evvel de anlattığım şekilde, çözebildiklerimiz gayet tabii ki vardır; ama, burada önergeyi veren arkadaşlarımız şöyle bir ifade kullanmışlar, ki, bu kadar yapılan şeyden sonra onu oldukça yadırgadım: ‘Ülke menfaatleri için, esnaf ve sanatkârlara bugüne kadar, devlet olarak, hükümetler olarak fazla bir şey yaptığımızı ve bu kesimin gerçeklerinin kavranarak gerekli desteklerin sağlandığını söylememiz mümkün olamamaktadır.’ Bunu, İktidar partilerine mensup arkadaşlarımızın söylemesini doğru bulmadım ... Ayrıca, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu, tüm sorunlarıyla ilgili olarak Hükümetimizle gayet iyi bir diyalog içerisinde. Bu nedenle, şimdi “Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu, üyelerinin problemlerini bilmiyor, Hükümete iletemiyor” mantığıyla böyle bir araştırma önergesi verilmesini yanlış buluyorum. Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu, tüm üyelerinin ve Konfederasyonun sorunlarını Bakanlığımıza ve Hükümet yetkililerine her zaman iletmekte; iletilen bu sorunlar, Hükümetimiz içinde gayet ciddi bir şekilde değerlendirilmekte ve süratli bir şekilde halledilmektedir.⁹⁹⁶

Köse’den sonra SHP Grubu adına söz alan Mustafa Kul, Esnaf ve Sanatkârlar Odası’nın yapmış olduğu faaliyetleri açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Bu odanın önemi üzerinde duran Kul, bu odanın esnaf ve sanatkârların sorunlarının bulunduğu kırk maddeden oluşan bir metni hükümete 1990 yılı içerisinde verdiğini de belirtmiştir.⁹⁹⁷

Kul konuşmasında esnaf ve sanatkârlarla ilgili yapılanlara değinmiştir:

Bu Hükümet zamanında ve bugünkü yönetim döneminde, 15 Şubat 1993 tarihinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bugüne kadarki tüm geçmiş hükümetler döneminde ve geçmiş dönemlerdeki tüm yönetimler tarafından hemen hemen her toplantıda gündeme getirilen bu Genel Müdürlük geçmiş dönemlerde kurulamamış,

⁹⁹⁵ A.k., s. 105.

⁹⁹⁶ A.k., s. 107.

⁹⁹⁷ A.k., s. 109.

15 Şubat 1993 tarihinde kurulmuştur. Tabii, bu konuda Konfederasyonun niyetini, tüm esnaf ve sanatkârlarımızın bu konudaki düşüncelerini biliyoruz; sadece genel müdürlük kurulmasının onları tatmin etmediğini, bakanlık istediklerini, Türkiye’de bir esnaf ve sanatkârlar bakanlığının kurulmasını istiyorlar; ama, bu aşamada bir bakanlık kurulmasının mümkün olamayacağını, altyapısı oluşmadan, herhangi bir teşkilatı olmadan, durup dururken bir bakanlık kurulmasının mümkün olamayacağını, zannediyorum bu konudaki istek ve taleplerini dile getiren arkadaşlarımızın da bilmeleri gerekiyor. Şimdilik, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde, bir başlangıç olarak kurulan bu Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü, umuyoruz, diliyoruz ve istiyoruz ki, bir bakanlığın altyapısını oluştursun ve önümüzdeki dönemlerde de bu Genel Müdürlük bir bakanlığa dönüştürülsün; bunun için de, tabii ki, çalışmalara devam edeceğimizi ifade ediyoruz.⁹⁹⁸

Kul, genelde hükümetin bu konularda yapmış ve yapacak olduğu icraatları anlatmaya çalışarak konuşmasını tamamlamıştır:

31 Mart 1993 tarih ve 21538 sayılı Resmî Gazetede, Sanayi Bakanlığı tarafından yayımlanan, organize sanayi bölgelerinde teşvik belgesiz olarak yapılan yatırımlarla küçük ve orta boy işletmelerde fon kaynaklı kredi uygulaması hakkındaki tebliğle, küçük ve orta boy işletmelere yüzde 10 faizli kredi kullanma olanağı sağlanmıştır. Organize sanayi bölgelerinde teşvik belgesiz olarak yapılan yatırımlar için, fon kaynaklı kredi kullandırılması konusundaki çalışmalar sonuçlandırılmış olup, Hazineden fon aktarımı sağlandığı takdirde, esnaf ve sanatkârlarımızın bu kredilerden yararlanması mümkün olacaktır. 1993 yılında, 4790 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, ev kadınlarına kredi olanağının sağlanması konusunda Hükümetin desteğini alan Halk Bankası bu konudaki çalışmaları da başlatmış bulunmaktadır. Evde tüketici konumunda olan kadınlarımız için, bankadan ucuz kredi olarak üretici konuma geçmesini sağlayacak olan yeni düzenleme başlatılmıştır.⁹⁹⁹

Kul’un konuşmasından sonra RP Grubu adına söz alan Şaban Bayrak, konuşmasında 19. Dönemdeki meclis araştırma önergelerinin hangi partiler tarafından verildiğine değinmiştir:

Parlamento tarihimizi incelediğimiz zaman, iktidar milletvekillerimizin, genellikle Meclis araştırması önergesi vermediğini görüyoruz. 19. Döneme ait olan şu Meclis gündemini incelediğimiz zaman, sırada bekleyen, Refah Partisinin 52, Anavatan Partisinin 17, DEP’in 26, MHP’nin 8, CHP’nin 6, SHP’nin 6 Meclis araştırması önergesini görüyoruz. DYP ilk defa Meclis araştırması önergesi veriyor ve hemen gündeme alınıyor. İktidar milletvekilleri Meclis araştırması önergesi vermezler, onlar zaten icraatın içindedir, icraatın başındadır, hükümet ellerindedir, yaptırım güçleri vardır. 60 milyon memleket evladının hayrına yapılması gereken bir hayırlı hizmet varsa, konu ile ilgili

⁹⁹⁸ A.k., s. 110.

⁹⁹⁹ A.k., s. 112.

bakana meseleyi götürürler, konu, bakanlıkta enine boyuna tartışılır, gerekiyorsa kamuoyunda tartışmaya açılır, çözüm yolları aranır. Şayet, bu sorunlar yeni kanunlarla halledilecekse, yeniden kanun tasarıları hazırlanır. Eğer, iktidar, hakikaten iktidarsa ve de konu üzerinde hakikaten samimi ise, kanunlar Genci Kuruldan çıkarılır, yapılacak düzenlemelerle bunlara da yardımcı olunur. Ama, biz burada neyi görüyoruz? ANAP'tan seçilen, daha sonra DYP'ye transfer olan Sayın Tercan, iki buçuk yıl sonra, esnaf ve sanatkârlarımızın sorunlarıyla ilgili Meclis araştırması veriyor. Sayın milletvekilleri, bu neye benziyor biliyor musunuz? Yeni emeklemeye başlayan, yeni yeni konuşan küçük çocuklar vardır, bunların aklı hayra ve şerre ermez, o çocuklara bir oyalanma kâğıdı verilir. O çocuklar onunla uğraşır. Ben buna benzetiyorum.' Bunun için, sadece, içimden "günaydın!" demek geliyor. Bir de Anadolu'da bir tabir, bir atasözü vardır. 'Geçti Bor'un pazarı, sür arabanı Niğde'ye' derler.¹⁰⁰⁰

Genel anlamda esnaf ve sanatkarların büyük problemleri olduğunu ve bunun güçlü bir iktidar iradesiyle çözülebileceği yönünde fikirler beyan eden Bayrak, önerge ile ilgili yorumlar yapmış ve bu önergeye kabul oyu vereceklerini bildirmiştir. Bayrak konuşmasının büyük bir bölümünde de hükümetin icraatlarını çeşitli örneklerle eleştirmiştir.¹⁰⁰¹ Bayrak bu meyanda şunları ifade etmiştir:

Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da, maalesef, Hükümet sınıfta kalmıştır. Meclis araştırmalarını genellikle, yukarıda ifade ettiğim gibi, hükümet değil, muhalefet milletvekilleri verirler. Çünkü, ellerinde bir yaptırım gücü yoktur. Muhalefet parti grupları, memleket menfaatine birçok konuda, ülke meselelerinin çözümünü için kendi görüşleri doğrultusunda, böyle, Meclis araştırmaları ve genel görüşmeler isteyerek, iktidara ışık tutar ve yardımcı olmaya çalışır. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; burada bir konuya açıklık getirmek istiyorum: Esnaf ve sanatkârlarımızın sorunları yıllardır tartışılmaktadır. Sorunları, problemleri ve çareleri de bilinmektedir. 3-5 Aralık 1990'da Türkiye Birinci Esnaf ve Sanatkârlar Şûrası yapılmıştı. Şûrada tüm konular enine boyuna incelenmiş, sorunlar ve çözüm yolları tespit edilmiş, 7 adet de komisyon kurulmuş ve bu komisyonlar bir müddet çalışmıştı. Bakınız, kurulan komisyonlar neler: Mevzuat Komisyonu, Sosyal Güvenlik Komisyonu, Eğitim Komisyonu, İş yeri Komisyonu, Vergi ve Teşvik Komisyonu, Finansman Komisyonu, Basın Komisyonu.¹⁰⁰²

Bayrak, bu Meclis araştırmasına beyaz oy vereceklerini tekrarlamış, oda başkanlarının Meclis araştırmasını Hükümete mal ederek sorunlarının çözümünde takipçi olmalarını istemiştir. Oda başkanlarının "Bak, devlet buna sahip çıktı, Meclis sahip çıktı. İşte, bütün konular, Meclis araştırması elimizde, bunu çözün" diyerek Hükümete baskı yapmasını önermiştir. Bunun için, ellerinden geleni yapacaklarını belirten Bayrak, bu araştırma önergesinin tüm esnaf ve sanatkârlara hayırlar getirmesini dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁰⁰³

¹⁰⁰⁰ A.k., s. 115.

¹⁰⁰¹ A.k., s. 115.

¹⁰⁰² A.k., s. 115.

¹⁰⁰³ A.k., s. 119.

Bayrak'tan sonra ANAP Grubu adına söz alan Burhan Kara, ANAP iktidarı döneminde esnaf ve sanatkârlara yapılanlar ile mevcut hükümetin bu konuda attığı geri adımlardan bahsederek konuşmasına başlamıştır. Koalisyon hükümetinin yapmış olduğu olumsuz girişimleri de geniş bir şekilde açıklayan Kara sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

*Türkiye’de, şu anda 4 milyon esnaf ve sanatkâr infial halinde. İllerde taksiler, kamyonlar yol kapatıyor. Esnaf iş yerini açmıyor, mal satmıyor. Acı ilaç bünyeyi rahatsız etti. Esnaf ve sanatkâr daha da hastalandı, can çekiyor. Acı ilacın acı çığlıklarını her gün biz dinliyor ve dindirmeye çalışıyoruz. Acı ilaç bize ağır geldi. Acı ilacın ağdasi, özü bize nasip oldu. Türk esnaf ve sanatkârının acilen antibiyotiğe ihtiyacı var. Gazete ilanlarıyla esnafa 100 milyon lira kredi verileceği ilan edildi. Değil 100 milyon lira vermek, dağıttıkları krediyi de acilen geri istiyorlar.*¹⁰⁰⁴

Kara'nın bu sözlerinden sonra genel kurulda bazı tartışmalar çıkmıştır. Kara sözlerini esnafın sorunlarının bir an önce bitmesi temennisiyle bitirmiştir.

Kara'dan sonra DYP Grubu adına söz alan Cemal Tercan, konuşmasına başlarken Genel kurulda bazı tartışmalar çıkmıştır. Tercan, bu tartışmalardan sonra konuşmasına başlamış ve kendisinin ANAP'tan, DYP'ye geçmesine ilişkin olarak kendisine yapılan suçlamalarla ilgili bazı savunmalarda bulunmuştur. Tercan, ayrıca, mevcut dönemde yaşanan bazı esnaf sorunlarını örnekler vererek açıklamıştır. Daha sonra Türkiye adına esnaf ve sanatkârların önemi üzerinde genişçe duran Tercan, kendisi hakkındaki iddialara konuşmasının belli yerlerinde yer vererek konuşmasını sürdürmüştür. Tercan kendisinin esnaf ve sanatkârlar yasasının mimarı olduğunu belirtmiş ve Anayasa Komisyonu üyelerinden Halk Bankasından esnaf kefalet kooperatiflerine verilen kredilerle ilgili verdiği kanun teklifinin, imzasının bulunduğu Bağ-Kur ile ilgili kanun teklifinin görüşülmesini istemiştir.¹⁰⁰⁵

Tercan'ın konuşmasından sonra Mustafa Kul, kendisine satışma olduğu gerekçesiyle söz almış ve şahsi bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmadan sonra oturum başkanı ön görüşmelerin bittiğini ve oylamaya geçileceğini söylemiş ancak genel kurulda yeter sayı olmadığı gerekçesiyle oturumu ertelemiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama yapılarak komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi oylanarak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰⁴ A.k., s. 121.

¹⁰⁰⁵ A.k., ss. 128-129.

¹⁰⁰⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92, (20.4.1994), s. 135.

“Esnaf ve Sanatkârların Sorunlarını ve Alınması Gereken Tedbirleri Tespit Etmek” amacıyla kurulan Meclis Araştırma Komisyonu üyelikleri seçimi 26.10.1994 tarihli 24. Birleşimde yapılmış ve 27.10.1994 tarihli 25. Birleşimde de komisyon görev dağılımı yapılmıştır.¹⁰⁰⁷

(10/169) esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu	
DYP	
Kadri Güçlü	Bursa
Rahmi Özer	Çanakkale
Adnan Türkoğlu (Kâtip)	Çorum
Halûk Müftüler	Denizli
Cemal Tercan (Başkan)	İzmir
ANAP	
Hüsamettin Örüç (Başkanvekili)	Bursa
Metin Emiroğlu	Malatya
Faruk Saydam	Manisa
SHP	
İbrahim Tez	Ankara
Mehmet Tahir Köse	Amasya
RP	
Şaban Bayrak (Sözcü)	Kayseri

Komisyonun görev süresi 12.4.1995 ve 14.7.1995 tarihlerinde olmak üzere iki kere 3 ay süre uzatılmıştır.¹⁰⁰⁸ Komisyonun hazırladığı rapora ve görüşmelere ulaşılammıştır.

2.3.20. (10/198) Esas Numaralı Meclis Araştırması

19. Dönemin en tartışmalı konularından birisi de siyasi parti liderlerinin mal varlığı konusu olmuştur. Özellikle Başbakan Çiller’in mal varlığı ile ilgili olarak bu konu tartışılmıştır. Başbakan Tansu Çiller’in Amerika Birleşik Devletleri’ndeki mal varlığının araştırılmasına ilişkin bir meclis araştırma önergesi (10/193) A. Mesut Yılmaz ve 93 milletvekili tarafından Genel Kurulun 14.7.1994 tarihli 124. Birleşiminde Meclise sunulmuştur. Başbakan Tansu Çiller ve ailesinin son iki yıl içerisinde mal varlığına ilişkin bu önergede bazı iddialara yer verilmiştir. Tansu Çiller’in bu konuda en kısa sürede bir ek mal bildiriminde bulunması gerektiği ifade edilen önergede, ayrıca mal beyanında bulunmayan

¹⁰⁰⁷ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 24, (26.10.1994), s. 197. ve **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 25, (27.10.1994), ss. 22-23.

¹⁰⁰⁸ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 142, (18.7.1995), s. 257.

yöneticiler için üç aydan, bir yıla kadar hapis cezası verileceği de ilgili kanun hükmü gereği de belirtilmiştir. Çiller hakkındaki önerenin SHP'li milletvekilleri tarafından desteklenmesi ihtimali DYP-SHP koalisyonu içinde gerilime sebebiyet vermiştir. SHP MYK'sinde ANAP'ın verdiği bu önergeye evet deme eğiliminin çıkması üzerine Başbakan Çiller'in Başbakan Yardımcısı Karayalçın'ı arayarak “bunun hükümeti bitirmek” anlamına geleceğini ilettiği basında yer almıştır. Karayalçın'ın da “ben grubuma Çiller ile ilgili iddiaları örtbas edin diyemem karşılığı verdiği belirtilmiştir.¹⁰⁰⁹

Başbakan Tansu Çiller'in mal varlığının kaynaklarının tespiti için ANAP tarafından verilen meclis araştırması önergesi reddedilmiştir. Oylamada 203 milletvekili önerenin reddedilmesi yönünde oy kullanırken 187 milletvekili kabul oyu vermiştir. SHP'li 12 milletvekili Çiller aleyhine oy kullanırken, MHP'nin oyları sayesinde önerenin reddedilmesi sağlanabilmiştir. Bu önerenin reddedilmesi DYP içinde de sorun olmuştur. DYP'li devlet bakanı Mehmet Ali Yılmaz, “biz işadamyız. Paradan anlarız. Babadan kalma para ile bu iş olmaz. 437 bin lira 21 yılda nasıl 677 milyar lira olur? Sen neyi kapatmak istiyorsun? Bu hesap benim vicdanımda aklanmadı” diye sorarak tepkisini ortaya koymuştur.¹⁰¹⁰ SHP de eleştirilerden nasibini almıştır. SHP'nin Başbakan Çiller hakkındaki iddiaları örtbas ederek 1983'ten itibaren genel başkanların mal varlıklarının incelenmesi önergesinin kabul edilmesi “sulandırma operasyonu” olarak değerlendirilmiştir. SHP'nin de sosyal demokrat sıfatını hak etmediği “stepne” bir konumda olduğu iddia edilmiştir.¹⁰¹¹

Ana muhalefet partisi ANAP'ın lideri Mesut Yılmaz Çiller'i mal varlığını nasıl edindiği hakkında bilgi vermemekle suçlamıştır: “Başbakan meseleyi sulandırıp dejenere ediyor. Gündemden düşürmeyi hedefliyor.” Bu işin takipçisi olacaklarını açıklamıştır. Posterlerle ülkenin bütün duvarlarını bunu asacaklarını iddia etmiştir.¹⁰¹² Aynı gün gazetelerde Başbakan Çiller, mal varlığının kaynaklarını açıklamıştır. Çiller hakkındaki iddiaların bazı çıkar çevrelerinin ayağına basması ve saadet zincirini kırmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Çiller diğer parti liderlerini ve ANAP lideri Yılmaz'ı mal varlıklarını açıklamaya davet etmiştir. RP lideri Necmettin Erbakan mal varlığını 8.12.1994 günü açıklamıştır. Açıklamasında Meclis Araştırma komisyonunu “şov” yapmakla suçlamıştır.¹⁰¹³

Başbakan Tansu Çiller'in mal varlığını araştırmakla ilgili önerenin (10/193) reddedildiği Birleşimde, siyasi parti liderlerinin malvarlığı ile ilgili başka bir önerge kabul edilmiştir. “1983 yılından sonra kurulmuş ve TBMM'de grup kurmuş tüm siyasî partilerin ve Genel başkanları ile yakınlarının mal varlıklarının araştırılması” amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/198), Genel Kurulun 14.7.1994 tarihli 124. Birleşiminde, İstanbul Milletvekili Tansu Çiller ve 10 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁹ *Hürriyet*, 14 Temmuz 1994.

¹⁰¹⁰ Aktaran Ertuğrul Özkök, “437 Bin, Nasıl 677 Milyar Olur?” *Hürriyet*, 16 Temmuz 1994.

¹⁰¹¹ Emin Çölaşan, “Stepne SHP,” *Hürriyet*, 16 Temmuz 1994.

¹⁰¹² *Zaman*, 15 Temmuz 1994.

¹⁰¹³ *Zaman*, 9 Aralık 1994.

¹⁰¹⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 124, (14.7.1994), s. 77.

Araştırma önergesinde, son yıllarda siyasetçilerin yolsuzluklarıyla ilgili önemli ve söylenti boyutunu aşacak bazı önemli olaylar cereyan etmesinden ötürü, siyasetin ve siyasetçilerin toplum gözündeki bu durumlarının giderilebilmesi amacıyla bir şeyler yapılmasının gerekli bir hal aldığı belirtilmiştir. Önergede ayrıca, “Demokratik hukuk devletinde; her şeyi açık ve saydam kılmak; oluşmuşsa, yanlış izlenimleri ortadan kaldırmak; sistemde tıkanmış olan denetim yollarını açmak; aklanma ve arınma olanağını sağlamak gerekir. Bu, hem demokrasimize hem de ülkemize karşı yapılması zorunlu ve önemli bir ödevdir” şeklinde ifadelere yer verilmiştir. Önergede bunların dışında 1983 yılından beri mecliste grup kurmuş bulunan tüm partilerin liderlerinin ve tüm yakınlarının her türlü mal durumlarının incelenmesi ve açıklığa kavuşturulmasının önemi dile getirilmiştir.¹⁰¹⁵

Bu önergenin kapsamına giren liderler şunlardır: “ANAP’ın Genel başkanları Turgut Özal, Yıldırım Akbulut, Mesut Yılmaz, Halkçı Parti Genel başkanları Necdet Calp, Aydın Güven Gürkan, MDP Genel başkanları Turgut Sunalp, Ülkü Söylemezoğlu, DYP Genel başkanları Hüsamettin Cindoruk, Süleyman Demirel, Tansu Çiller, SHP Genel başkanları Erdal İnönü, Murat Karayalçın, DSP Genel başkanları Bülent Ecevit, Rahşan Ecevit, CHP Genel başkanı Deniz Baykal, RP Genel başkanı Necmettin Erbakan.”

Bu kabul edilen önerge de sivil-asker ilişkileri açısından eleştirilmiştir. DYP ve SHP’nin tabanlarına söz verdikleri halde 1982 Anayasasının 12 Eylül darbecilerini yargı denetiminde muaf tutan geçici 15. maddesini değiştirmedikleri, bu sebeple askeri müdahale yaparak ülkeyi yönetenler hakkında yolsuzluk yapmış olsalar bile dava açılmadığı hatırlatılmıştır. Darbe dönemi yöneticilerini adalet önüne çıkaramayanların kendileri gibi siviller konusunda acımasız davranarak kalabalık bir listeyi araştırma konusu yaptıkları vurgulanmıştır. Bu bir çarpıklık olarak nitelenmiştir.¹⁰¹⁶

Önergeye ait ön görüşmeler Genel Kurulun 14.7.1994 tarihli 124. Birleşiminde başlanmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Hükümet adına Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ, RP Grubu adına Şevket Kazan, ANAP Grubu adına Hasan Korkmazcan, DYP Grubu adına Nevzat Ercan ve kendisine sataşıldığı gerekçesiyle ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz söz almışlardır. Ancak önergenin ön görüşmeleri oldukça gergin geçmiştir. Bu önergeye ek mahiyette ve bu önerge dışında şahsi mal varlıklarının incelenmesini içeren önergeler verilmeye çalışılmıştır. Ancak bu önergeler oturum başkanı tarafından kapsamlarının mevcut önerge ile aynı olması ve önergelerin verilme maksatlarındaki bazı olumsuz görüşler ileri sürülerek reddedilmiştir. Ayrıca ön görüşmeler çok tartışmalı geçmiş ve zaman zaman oturumun belli sürelerle durdurulduğu görülmüştür. Bazen konuşmaların bitirilemediği ve sataşma olduğu gerekçesiyle pek çok vekilin söz almak istediği görülmüştür.

¹⁰¹⁵ A.k., s. 77.

¹⁰¹⁶ Fehmi Kuru, “Sihirli lamba,” *Zaman*, 19 Temmuz 1994.

Bu şekilde geçen ön görüşmelerde ilk sözü Hükümet adına Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe almıştır. Daçe, sözlerine mevcut dönemde bazı önergelerin artık mesnetsiz iddialarla ortaya atıldığına ve bu nedenle birçoğunun kabul edilmediğine dikkat çekerek başlamıştır.¹⁰¹⁷ Daçe, konuşmasında bu nedenlerle siyasetçilerin mesnetsiz suçlamalar karşısında bırakılmalarını engellemek ve gerçeklerin ortaya çıkması amacıyla böyle bir önerge verdiklerini belirtmiştir. Daçe ayrıca sözleri arasında şu vurguda da bulunmuştur:

*Sayın Başkanım, değerli milletvekilleri; Yüce Meclis biraz önce bir önergeyi reddetmiş bulunmaktadır. O önergeye Hükümet olarak katılmamamızın sebebi; önergedeki iddiaların objektif gerekçelere dayanmaması, siyasî çıkar ve siyasî oyunların havasını yansıtmaması ve ortaya konulan iddiaların hiçbir delile dayandırılmaması, tamamen mesnetsiz, sübjektif iddialar olmasıdır. Şimdi ise, tamamen objektif ölçülerin hâkim olacağı; 1983'ten beri kurulmuş ve Parlamentoda grup kurmuş olan partilerin genel başkanlarını, çocuklarını, kardeşlerini kapsayan ve onların mal varlıklarını araştırmayı öngören bir önergeyle karşı karşıyayız. Burada, tamamen objektif ve âdil araştırmaların bahis konusu olduğu bir önerge gündeme gelmiştir. Bu itibarla, kamuoyunun beklentisine cevap vermek ve kamuoyu vicdanını da tatmin etmek üzere bu araştırmanın yapılmasını Hükümet olarak istiyoruz.*¹⁰¹⁸

Daçe, bu önergenin kamuoyunun beklentilerini karşılayacağını umduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰¹⁹ Daçe'den sonra RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan, yıllardan beri Parlamentoda görev yapan kişiler olarak, Mecliste denetim görevini yaparken, bu denetim görevi için hazırlanan layihaların nasıl bir çerçeveye oturtulması lazım geldiği hususunda Anayasa ve İçtüzüğe bakıldığını belirtmiştir. Anayasanın 98. maddesinin üçüncü fıkrasında, Meclis araştırmalarının kapsamı konusunda kullanılan ifadenin aynen, “belli bir konuda” şeklinde olduğuna dikkat çekmiştir. Kazan, Başbakanın, grup başkanvekillerinin ve aynı zamanda SHP Grup Başkanvekillerinin imzalayıp da Yüce Meclise takdim ettiği bu önergenin belli bir konunun önergesi olmadığını savunmuştur.¹⁰²⁰ Kazan sözlerini, bu konudaki iki önemli konuyu vurgulayarak, sürdürmüştür:

*Birincisi: Kapsam bakımından, verilmiş olan bu önerge, belli bir konunun önergesi değil, fevkalade dağınık, nerede başlayacağı, nerede biteceği belli olmayan bir konunun önergesidir. İkincisi: Mademki siyasî bir sorumluluk ve bu siyasî sorumluluk tahtında birtakım kişilerin, siyasî liderlerin mal varlığı aranacak, niçin, siyasî partinin grubu olursa bu aranacak da, grubu olmazsa aranmayacak? Lütfen izah edin. Bununla, sizi destekleyen bir siyasî partiye acaba bir şeyler mi vaat etmek istiyorsunuz?*¹⁰²¹

¹⁰¹⁷ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 124, (14.7.1994), s. 78.

¹⁰¹⁸ **A.k.**, s. 78.

¹⁰¹⁹ **A.k.**, s. 78.

¹⁰²⁰ **A.k.**, s. 79.

¹⁰²¹ **A.k.**, s. 80.

Kazan ayrıca, mevcut Başbakan Tansu Çiller'in tek kendisi hakkında verilebilecek bir önergeyi bertaraf etmek ve daha kısa sürebilecek bir komisyon incelemesinin çok geniş bir alanda açılarak bitmesini engelleme amacı güttüğünü savunmuştur. Kazan'ın bu sözlerinden sonra Genel Kurulda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Kazan konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Anayasanın 69. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, siyasî partilerin malî denetiminin Anayasa Mahkemesince yapılacağı açık hükme bağlanmıştır ve zaten, siyasî partilerin malî denetimleri, her yıl Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Nitekim, 27 Mart seçimlerinden sonra, Anayasa Mahkemesi, bütün siyasî partilere, mal varlıklarını -gerek menkul gerekse gayrimenkul yönünden-bildirmeleri hususunda yazı göndermiştir ve böylece, bu malî kontroller devamlı yapılmaktadır. ... şimdi siyasî partilerin mal varlıkları ile taşınmazları konusunda yapılacak olan birtakım çalışmalar ne getirecektir, ne götürecektir, bunu en yakın zamanda inşallah hep beraber göreceğiz; ama, ben şahsen burada bir yetki tecavüzü olduğuna inanıyorum, zabıtlara geçsin diye bunu huzurda ifade ediyorum ve bu Meclis araştırması önergesinin, Sayın Tansu Çiller hakkında araştırma yaptırmamak için, vaziyeti kurtarmak bakımından, hem SHP'li hem DYP'li milletvekillerini etki altına almak bakımından verilmiş bir önerge olduğunu tekrar ifade ediyor, Yüce Heyeti saygıyla selamlıyorum.*¹⁰²²

Kazan'ın konuşmasından sonra Çorum Milletvekili Muharrem Şemsek ve Malatya Milletvekili Mustafa Yılmaz tarafından verilmek istenen konuyla ilgili önergeler çeşitli gerekçelerle oturum başkanı tarafından reddedilmiştir. Kazan'dan sonra ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan, kendisinden önce konuşan Hükümet ve Refah Partisi sözcülerinin, aslında farklı bir gündem üzerinde konuştuklarını, çünkü, onların Tansu Çiller ve arkadaşlarının verdiği, Mecliste grubu bulunan partilerle ilgili araştırma yapılması şeklindeki önergeyi tartıştıklarını belirtmiştir. Korkmazcan, kendisinin Mecliste temsil edilen tüm partilerin mal varlıklarının, liderlerinin ve yakınlarının mal varlıklarının araştırılmasıyla ilgili konuda konuştuğunu vurgulamıştır.¹⁰²³ Yarım saat önce, Başbakan Tansu Çiller'in mal varlığının ve bu mal varlığının edinimindeki hukukî gerçeklerin araştırılmasıyla ilgili bir önergenin Mecliste reddedildiğini hatırlatan Korkmazcan, yarım saat sonra, yine Başbakanın da içinde bulunduğu birtakım kişilerle ilgili araştırma önergesinin kabul edildiğine dikkat çekmiştir. Dünyanın hiçbir Meclisinde böylesine “abesle iştigal” olmayacağını savunan Korkmazcan, Meclisin Başbakan Tansu Çiller hakkında getirilmiş iddiaları ciddiye almayarak, bunu “Bizans oyunu” görmesindeki ancak arkasından yine Tansu Çiller ile ilgili iddiaların başta olduğu başka bir önergeyi kabul etmesindeki çelişkiye işaret etmiştir. Meclisi bu hale düşürmenin “TEK salonunda grup toplamak” kadar ciddiyetsiz bir durum olduğunu savunmuştur.¹⁰²⁴ Ayrıca, mevcut Başbakan Tansu Çiller'in devlet bankalarıyla olan ilişkilerini bazı telefon görüşmelerini örnek göstererek veren Korkmazcan, konuşmasının büyük bölümünü bu minvalde sürdürmüş ve eleştiri oklarını Tansu Çiller üzerinde yoğunlaştırmıştır. Korkmazcan'ın sözleri zaman zaman tartışmalarla kesilmiştir.

¹⁰²² A.k., s. 81.

¹⁰²³ A.k., s. 83.

¹⁰²⁴ A.k., ss. 83-84.

Korkmazcan konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Şimdi, bugünkü Hürriyet Gazetesine bakıyoruz; birtakım gece yarısı operasyonları oluyor. Biraz önce buraya "Bizans" kelimesini filan böyle sıklıkla getiren arkadaşlarımızın herhalde akşamdan beri dönen Bizans oyunlarından içleri o kadar dolmuş ki, bizim on beş yirmi gün önce verdiğimiz önergeyi Bizans oyunu zannetmeye başladılar! Asıl Bizans oyunu bu gece oynandı... Bu gece saat saat Bizans oyununun nasıl bir kronolojik safha izlediğini de gazeteler yazıyor, şu ana kadar da tekzip edilmedi ve Bizans oyununun sonucu, işte şimdi getirdiğiniz önerge olarak, somut olarak Meclisin huzuruna getirildi. Öylesine bir oyun ki, başınızı kuma gömmüştünüz! ... Mecliste önümüzü tıkadınız; yani, işi olmayacak bir komisyona havale ediyorsunuz; ama, biz takipçiliğimizi sürdüreceğiz. Sayın Başbakan Tansu Çiller'in, bugün varlığı ortaya çıkan, yasalara aykırılığı ortaya çıkan eylem ve işlemlerinin sorgusunu halkın huzurunda sürdüreceğiz. Bugüne kadar, biraz önce karar verdiğiniz saate kadar, bu konudaki tek muhatabımız Sayın Tansu Çiller'di; bundan sonra bu önergeye oy vermiş olan tüm milletvekilleri, vatan sathında muhatabımızdır ve her birinin yakasına yapışıp, Amerika'ya transfer edilen paranın hesabını da her birinizden soracağız.*¹⁰²⁵

Korkmazcan'dan sonra DYP Grubu adına söz alan Nevzat Ercan, tatil döneminde meclisin olağanüstü çalışmalar yaptığı bir sırada bu konuların gündeme getirilmesine tepki göstererek konuşmasına başlamıştır. Ercan, maksadın kamuoyunda DYP ve Genel Başkanını, Başbakanı yıpratmak olduğunu söyleyerek siyasetin böyle yapılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ülkenin idaresinde bulunanlardan memnun olmayanların terörden ekonomiye, demokratikleşmeye, sosyal hayata kadar çözümlerini de beraberlerinde getirmelerini istemiştir.¹⁰²⁶

Ercan ayrıca şunları ifade etmiştir:

*Ben, samimi olarak düşüncemi tekrar söylüyorum. Bakanız, bir olağanüstü toplantıyla bu meseleyi gündeme almanızı doğru bulmuyorum, sizi samimi bulmuyorum. Onu söylemeye çalıştım ben. Beyler 'Meclis Haziran ayının 28'inde tatil oldu' demiştim. Çok tarihî meseleleri burada birlikte müzakere ettik ve bu Meclis gece çalıştı, olağanüstü çalışma verdi, mesai verdi ve sizin, o görüşmelerde, reform niteliğindeki yasaların çıkmasında keşke katkılarınız olabilseydi... Engellemeler bir sonuç vermedi... Meclis tatile girdikten sonraki günlerde hiç olmazsa böylesine gayri ciddî bir meseleyle bu Meclisi buraya çağırmasaydınız, demiştim, onu anlatmak istemiştim. Bunu getirdiniz, böyle bir itham ve iddialarla, karalamalarla bu meseleyi buraya taşıdınız. Beyler, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, hepimizin bir ortak meselesi var. Türkiye'de benim inandığım bir şey var. Bu Meclisin saygınlığını ve güvenilirliğini belirli kesimler -tadat etmek istemiyorum- törpülemek, eskitmek gayretleri içerisindedir. Zaman zaman da bazı siyasilerin buna alet olduklarını, çanak tuttuklarını esefle müşahade ediyorum, görüyoruz, hep beraber yaşıyoruz. Ben, bu önergenizi o manada alıyorum.*¹⁰²⁷

¹⁰²⁵ A.k., ss. 87-88.

¹⁰²⁶ A.k., s. 89.

¹⁰²⁷ A.k., s. 89.

Konuşmasında üyesi bulunduğu partinin Genel Başkanı ve Başbakan Tansu Çiller'i savunan Ercan'ın konuşmasının büyük bölümü tartışmalarla sürmüş ve konuşmayla yapılan tartışmalar birbirine karışmıştır. Ercan konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

Konuyu bu noktalara getirdiniz ve biz de diyoruz ki, böyle karşılıklı iddialar var ve sizin de, kardeşlerinize beraber yurt dışında, Almanya'da şubeleriniz, garajlarınız, TIR şirketleriniz var. Kardeşim, neden bu servetinizle, bu mal varlığınızla, Türkiye'de, Rize'nin Çayeli'nde değil de, Almanya'nın falanca kentinde, şehrinde merkez oluşturuyorsunuz? Bu tip suallerle günlerdir Meclisin gündemini mi işgal edelim? ... Meclis Başkanımız Sayın Cindoruk'la bu konuyu görüştü; Meclis Başkanımız, "Meclis İçtüzüğü çerçevesinde bunun mümkün olmadığını" ifade etti. Bunun üzerine Sayın Başbakanımız da, hakkındaki itham ve iddialarla ilgili olarak gayet açık, net ve aleni olarak -hani daha önce söylediğim gibi, Allah'a herkes hesap verecek, bunun Mahkemeyi Kübrada hesabı var. Bu kürsüden kim ne derse desin, kim ne cevap verirse versin, yetmez. Yalnız, sadece Allah'a hesap vermek de yetmez, millete de hesap vermek lazım- işte bugün ekranlardan millete de hesabını verdi.¹⁰²⁸

Ercan'ın konuşmasının ardından bu konuşmada kendisine sataşıldığını öne süren ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz söz almıştır. Konuşmasında kendisini savunan Yılmaz, önergede sadece başbakanların araştırılmasını istemiştir:

Biz beklemişizdir, açıklama beklemişizdir, Sayın Başbakandan ve eşinden açıklama beklemişizdir. Yapılan açıklama, maalesef bu iddiaları bizim gözümüzde daha ciddi hale getirmiştir. Meselenin siyasî yönünü, meselenin ahlakî yönünü tamamen bir yana bırakıyorum, ama yapılan açıklamalarda -altını çizerek söylüyorum- Sayın Başbakanın bakanlığı süresi içerisinde, hükümet üyesi olduğu süre içerisinde, Amerika Birleşik Devletlerinde yaptığı gayrimenkul yatırımlarının kaynağının, kendisinin devrettiği bir holding olduğu ifade edilmiştir. Buna kayıtsız kalamazdık; bu açıklamanın doğruluğunu araştırmakla yükümlüydük; Anamuhalefet Partisi olarak bu bizim görevimizdi. Arkadaşlarım gittiler, o şirketin kayıtlarını incelediler; o şirketin böyle bir yatırım yapacak gücü yoktu, bu kaynağı sağlayacak vergi yükümlülüklerini yerine getirmemişti ve o şirketin devredildiği iddia edilen insanlar, bunu satın alabilecek malî güce sahip değillerdi; bunun bir muvazaalı işlem olduğu iddiası vardı. Bugün size dağıtılan o dosyada adı geçen zatın, bunu sadece hatır için aldığı; aslında o şirketin mülkiyetinin hâlâ Başbakanın eşine ait olduğu iddiası var ve nihayet bugün size dağıtılan o dosyalarda, 477 bin liralık mirasın -nakit mirasın- bugünkü değerinin 640 milyar lira olduğu yazılıdır... Başbakanlar normal insanlar değil, sokaktaki vatandaş değil, Başbakanlığın bir de siyasî yükümlülüğü var, ahlakî yükümlülüğü var; başbakanların buna da uygun davranmaları gerekir; ama bakın, başka bir şey söyleyeceğim: Şu anda siz bir senaryoya alet oluyorsunuz. Benim sizden ricam -biraz önce bir arkadaşım da söyledi- bu araştırmaya, gereksiz insanları katmayın; bu araştırmaya, devletin başındaki insanları, ölmüş insanları katmayın; gelin bu araştırmayı daraltın, sadece Başbakanı ve beni alın, sadece Başbakanı ve beni alın!¹⁰²⁹

¹⁰²⁸ A.k., s. 91.

¹⁰²⁹ A.k., ss. 92-93.

Yılmaz, iktidarın ve Genel Kurulun bu önergeyi gündeme getirişinde yaptığı bazı hataları belirterek konuşmasını bitirmiştir. Bu sırada bazı vekiller de kendilerine sataşma olduğu gerekçesiyle söz istemişler ancak bu istekleri kabul edilmemiştir.¹⁰³⁰ Bu tartışmalı ve gergin konuşmaların tamamlanmasından sonra oylamaya geçilmiş, ancak Genel Kurulda yeter sayı olmadığı gerekçesiyle oturum ertelenmiştir. Daha sonra meclis araştırmasıyla ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşması yapılan oylama sonucunda kabul edilerek komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.¹⁰³¹

“1983 Yılı Başından İtibaren Kurulmuş ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde Temsil Edilmiş Tüm Siyasi Partilerin ve Genel Başkanları ile Yakınlarının Mal Varlıklarını Araştırmak” amacıyla kurulan Meclis Araştırma Komisyonunun üye seçimleri Genel Kurulun 26.7.1994 tarihli 128. Birleşiminde yapılmıştır. RP Grubunun üye vermediği komisyon seçimi DYP, ANAP ve SHP Gruplarınca bildirilen adaylar arasından yapılmıştır. RP, başkanlığa verdiği yazıda bu komisyonun kurulmasını gerek usul ve gerekse hak prensiplerine aykırı gördükleri gerekçesiyle üye vermediklerini belirtmiştir. 14.7.1994 tarihinde olağanüstü toplanan Genel Kurulda Tansu Çiller hakkında meclis araştırma önergesi müzakere edilip reddedildikten sonra ayrı bir önerge ile söz konusu araştırma komisyonu kurulduğunu söyleyen RP Grubuna göre, bu komisyon İktisat hükümlerine aykırı olarak kurulmuştur. Ayrıca, Anayasanın 98. maddesine göre Meclis araştırmalarının belli bir konuya inhisar ettirilmeleri gerekirken İstanbul Milletvekili Tansu Çiller ve 18 arkadaşının verdiği önergenin bu prensibin dışına çıktığı savunulmuştur. Yine bu araştırma komisyonu ile “beraatı zimmet ve ispat külfeti müesseselerinin” hiçe sayıldığı belirtilmiştir. Bu önerge ile siyasi partilerin mal varlıklarının araştırılması da söz konusudur; hâlbuki siyasi partilerin mali denetimi Anayasa’nın 69/4. maddesine göre Anayasa mahkemesinin inhisarında olan bir görevdir.

RP Grubunun bu itirazı Başkan tarafından Genel Kurulun aldığı kararın grupların itirazı ile askıya alınamayacağı yorumuyla karşılanmıştır. Bir grubun komisyona üye vermemesi durumunda diğer gruplardan üyelerin seçildiği söylenerek komisyon üyeliklerine seçim yapılmış ve daha sonra da komisyonda görev dağılımı yapılmıştır.¹⁰³²

¹⁰³⁰ *A.k.*, ss. 94-96.

¹⁰³¹ *A.k.*, s. 96.

¹⁰³² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 128, (26.7.1994), ss. 354-357 ve *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 66, Birleşim: 7, (15.9.1994), ss. 101-103.

(10/198) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu	
DYP (5)	
Ahmet Sayın	Burdur
İsmail Köse (Kâtip)	Erzurum
M. Haluk Müftüler (Başkan)	Denizli
Osman Seyfi	Nevşehir
Mehmet Çebi (Sözcü)	Samsun
ANAP (3)	
Süleyman Hatinoğlu	Artvin
Selçuk Maruflu	İstanbul
Yusuf Namoğlu	İstanbul
SHP (2)	
Mustafa Kul (Başkanvekili)	Erzincan
Atilla Hun	Kars

Ayrıca, 14.2.1995 tarihinde komisyonun yurtdışında da çalışabilmesine ilişkin bir önerge kabul edilmiştir.¹⁰³³ Komisyonun görev süresi 25.11.1994, 15.3.1995 ve 13.6.1995 tarihlerinde olmak üzere üç kez üç ay süreyle uzatılmıştır.¹⁰³⁴

10/198 esas numaralı meclis araştırması komisyonu Saraybosna'ya giderek, Bosna Hersek Başbakanı Haris Sıladziç ve bazı yetkililerle görüşmüştür. Süleyman Hatinoğlu, Türk vatandaşlarının “verdiğimiz paralar Bosna'ya gitti mi” diye endişe ettiklerini anlatmıştır. Sıladziç, bu paralardan Bosna Hersek hükümetine gönderilenlerin hesabını verebileceklerini, gayriresmi yollardan yapılan yardımların denetimleri dışında olduğunu kaydetmiştir. Sıladziç, Komisyon Başkanı Haluk Müftüler'in “İHH ve AGMT kuruluşları aldıkları yardımları aktarıyor mu?” sorusuna “Bunlardan bir miktar geldi, ama çoğu aynı yardım niteliğinde, para yardımı değil” cevabını verdi. Heyet Cumhurbaşkanı Alia İzzet Begoviç ile de görüşmüştür.¹⁰³⁵ Komisyonun hazırladığı 260 sayfalık raporunun içeriği basına yansımıştır. Bu raporda başta Başbakan Çiller olmak üzere herkesin aklandığı ve raporun tam bir komediye dönüştüğü iddiası gazetelerde yer almıştır.¹⁰³⁶ Yine Komisyon Başkanı Haluk Müftüler ve diğer 4 DYP'li üyenin rapor çalışmasının bittiğini ve Çiller'in aklandığını söylediği diğer altı üyenin ise yeni bilgiler ve belgeler geldiği için araştırmanın sürmesini istediği basına yansımıştır.¹⁰³⁷ TBMM tutanaklarında Araştırmanın rapor ve görüşmeler kısmına ulaşılammıştır.

¹⁰³³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 74, (14.2.1995), ss. 44-45.

¹⁰³⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 122, (13.6.1995), s. 291.

¹⁰³⁵ *Yeni Yüzyıl*, 2 Nisan 1995.

¹⁰³⁶ Emin Çölaşan, “Rapor Komedi,” *Hürriyet*, 11 Kasım 1995.

¹⁰³⁷ İsmet Solak, “Bu iş Gensoruya Varabilir,” *Hürriyet*, 21 Kasım 1995.

2.3.21. (10/212) Esas Numaralı Meclis Araştırması

“Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca 1983 yılı Kasım ayından bu yana gerçekleştirilen ihalelerle ilgili olarak ileri sürülen iddiaları araştırmak” amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/212), Genel Kurulun 28.9.1994 tarihli 12. Birleşiminde, SHP Grubu adına Grup Başkanı Seyfi Oktay ile Grup Başkanvekili Ercan Karakaş’ın, imzalarıyla Meclise sunulmuştur.¹⁰³⁸ Önergede (10/212) özetle, 12 Eylül darbesinden sonra özellikle Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’yla ilgili önemli iddiaların ortaya atıldığı ve bu nedenle 1983’ten bugüne kadar olan olaylarla ilgili töhmet altında bazı kişilerin bulunabileceği ve söylentilerin artık bir son bulabilmesi amacıyla ve bu arada haksız kazanç elde edenlerin de ortaya çıkartılabileceği umudu ile bu konunun araştırılmasının faydalı olabileceği belirtilmiştir.¹⁰³⁹ Önergede ayrıca şunlara değinilmiştir:

*Bilindiği gibi, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşları arasında en çok ve yüksek meblağlara ulaşan ihaleleri açan bir kurumdur. Doğal olarak, haklı haksız birçok söylentiye de muhataptır. Nitekim, özellikle 12 Eylül askerî darbesinden sonra, bu bakanlık ve bakanlar hakkında da çok sayıda söylenti ve sav ortaya atılmıştır. Bu söylentiler, bugünlerde yeniden gündeme gelmiştir. Bu söylentilere haklı olarak muhatap olabilecek bakanlar olabileceği gibi, tersine, haksız yere töhmet altında kalan bakanların da bulunması doğaldır. Bu istek ve gerekçelerle, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının 1983 Kasımından 1991’e ve 1991’den bu yana yapılan tüm ihalelerin araştırılması gerekmektedir. Bu araştırma ile kime, nasıl ve hangi oranda ihale verildiği ortaya konulmalıdır. Böylece, haksız yere töhmet altında bırakılan insanlar aklanacağı gibi, görevini çıkarı için kötüye kullanan, haksız kazanç elde edenler ortaya çıkarılabilecek ve bunun hesabı sorulabilecektir. Bu görevin Yüce Meclisin üzerinde olduğu bilinci ile Anayasanın 98 ve İçtüzüğü’nün 102 ve 103’üncü maddeleri uyarınca SHP Grubu adına Meclis araştırması açılmasını saygılarımızla arz ederiz.*¹⁰⁴⁰

Meclis Araştırması Önergesi (10/212) üzerindeki ön görüşmeler 11.10.1994 tarihinde başlamıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Hükümet adına Bayındırlık ve İskân Bakanı Halil Çulhaoğlu, ANAP Grubu adına Bülent Akarcalı, DYP Grubu adına Ahmet Sayın, SHP Grubu adına Mustafa Kul, RP Grubu adına Hüseyin Erdal ile partisine sataşma olduğu gerekçesiyle ANAP Milletvekili Cengiz Altınkaya söz almışlardır.

Hükümet adına söz alan Bayındırlık ve İskân Bakanı Halil Çulhaoğlu, ANAP döneminde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile ilgili söylentilerin ortaya çıktığını anlatmıştır:

¹⁰³⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 67, Birleşim: 12, (28.9.1994), s. 299.

¹⁰³⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 68, Birleşim: 17, (11.10.1994), ss. 204-205.

¹⁰⁴⁰ *A.k.*, s. 205.

*Bilindiği üzere, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, devlet yatırım bütçesinin çok önemli bir bölümünü kullanmakta, Bakanlığın bünyesinde yer alan Karayolları, Devlet Su İşleri, İller Bankası ve Yapı İşleri gibi Genel Müdürlükler, ülkemizin önemli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Ayrıca, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, diğer bazı kurum ve bakanlıkların da ihalelerini yürütmektedir. Sayın üyeler, ihalelerin yapıldığı ve paranın harcaıldığı her yerde birtakım spekülasyonların ve söylentilerin çıkması doğal karşılanmalıdır. Ne var ki, 12 Eylül dönemi ve özellikle ANAP Hükümetleri döneminde, bu söylentiler ayyuka çıkmış ve kamuoyunda, ihalelerin usulüne uygun yapılmadığı şeklinde yaygın bir kanı oluşmuştur.*¹⁰⁴¹

Çulhaoğlu, konuşmasında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'ndaki belli ihalelerle ilgili prosedürlerden bahsetmiş ve bu konuda sıkıntılı olabilecek veya titiz davranılması gereken ihaleleri ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Çulhaoğlu şunları söylemiştir:

*ANAP döneminde, davetiyeli olarak yapılan işlerin bazı çarpıcı yanlarını ifade etmeye çalıştım. Bu çarpıcı uygulamanın, ilişkiler ağını bilmiyoruz. Birçok noktasının aydınlığa kavuşturulması gerekiyor. Aynı Genel Müdürlüğün 49. ve 50. Koalisyon Hükümetleri döneminde davet usulüyle ihaleler yapılmış ve hepimizin bildiği gibi bu döneme ilişkin de çeşitli iddialar gündeme gelmiştir. Ancak hemen şunu belirtmeliyim ki, yapılmış olan ihaleler son derece titizlikle, mevzuatın ruhuna uygun ve devletin çıkarları gözetilerek yapılmıştır. Hükümetlerimiz zamanında (49 ve 50. Hükümetler zamanında) yapılan ihale sayısı 79'dur. Bu ihalelerden 51 tanesini, Afet Kanunu hükümlerine göre yapılmış olan Erzincan afet konutları oluşturmaktadır. Anahtar teslimi üzerinden yapılmış olan bu ihaleler, başarıyla sonuçlanmıştır ve 49 ve 50. hükümetlerin yüz akı olarak size sunabileceğim yapıda ihalelerdir.*¹⁰⁴²

Çulhaoğlu'nun konuşması sırasında bazı tartışmalar yaşanmıştır. Çulhaoğlu konuşmasını, "Eğer yolsuzluk ve rüşvet varsa, bunların hesabını, çoğulcu yapı içerisinde, 1983'ten bu yana sormak hepimizin borcu diye düşünüyorum" şeklinde bitirmiştir.¹⁰⁴³

Çulhaoğlu'ndan sonra ANAP Grubu adına söz alan Bülent Akarcalı DYP - SHP Koalisyon Hükümetinin Bayındırlık Bakanı Mustafa Yılmaz'ın, kendi bakanlığıyla ilgili olarak ve özellikle SHP örgütü mensuplarına ihale verilmesi konusunda üzerine çok baskı geldiğini söylediğini hatırlatmıştır. Yılmaz'ın talepleri kabul etmediği için ölümle tehdit edildiği gerekçesiyle istifa ettiğini ve bu olayların ve iddiaların araştırılmasını bir önerge ile Meclisten talep ettiklerini belirtmiştir. Aslında, araştırılması gereken temel meselenin bu olduğunu ancak, bu temel amacın verilen başka bir önerge ile saptırıldığını

¹⁰⁴¹ A.k., s. 205.

¹⁰⁴² A.k., s. 206.

¹⁰⁴³ A.k., ss. 208-209.

söylemiştir.¹⁰⁴⁴ Akarcalı, konuşmasında genelde ANAP dönemine yönelik olarak verildiğini ileri sürdüğü önerge nedeniyle savunma yönü ağır basan bir dil kullanmıştır. Akarcalı, konuşmasında mevcut hükümeti de suçlayıcı ifadelere yer vermiştir. Bunlardan birinde Akarcalı şöyle demiştir:

Değerli arkadaşlarım, bu mealde, takdir edersiniz ki, daha çok kupür var; ama, bütün bunları okuyarak zamanınızı almak istemiyorum. Aslında, SHP'ye ve onun Genel Başkanı Murat Karayalçın'a düşen, bu meselenin üstüne dürüstçe ve mertçe gidip, varsa usulsüzlük ya da yolsuzlukları ortaya çıkarıp, kamuoyuna teşhir etmek ve her müessesenin içine kötü niyetli insanların sızabileceğini belirtip, müesseseyi bundan arındırmak olmalıydı; ama, maalesef, SHP olarak kaçmayı tercih ettiniz. Bizim, yalnız ve yalnız Sayın Mustafa Yılmaz'ın iddialarına yönelik araştırma önergemizi, bundan önceki başka bir olayda da olduğu gibi sulandırdınız, amacını değiştirdiniz. Mustafa Yılmaz'ın istifasına gerekçe teşkil eden ayıpları gizleme yoluna gittiniz. Arkadaşlar, bazı şeyleri kabul etmek mümkün değildir. İki ay önce atadığınız bakan “pislikten kaçtım” diyor. Basın, sizi, Bayındırlık Bakanlığı ve -Yiğit Gülöksüz'ü görevden alarak- Toplu Konut İdaresiyle 90 trilyonluk devlet ihale pastasına el koymakla itham ediyor, siz kalkıp, kamuoyuna inandırıcı tek kelime söylemediğiniz gibi, bu olayı açıklığa kavuşturmayı hedefleyen önergeyi sabote ediyorsunuz, sulandırıyorsunuz... DYP-SHP İktidarını kurduğumuz günden beri buraya, yolsuzluk ya da bir usulsüzlüğü önlemek için ya da Türkiye'nin bu konuda daha ak ve pak çalışmasını sağlamak için hangi kanun teklifini getirdiniz de, ANAP olarak karşı çıktık? Hangi kanun tasarısı geldi de karşı çıktık? Yaptığınız hangi mevzuat düzenlemesine karşı çıktık? Hiçbirine...¹⁰⁴⁵

Akarcalı, önergenin kabulü halinde komisyon başkanının SHP ve DYP'den olmaması için uğraşacaklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir.

Akarcalı'dan sonra DYP Grubu adına söz alan Ahmet Sayın, Türkiye'de yaşayan herkesin, medyada sergilenen hırsızlık, rüşvet ve yolsuzluk olaylarını hayret ve dehşet içinde izlediğini söylemiş ve ANAP İktidarlara bürokratlarının, en tepede bulunmuş bürokratların ve yakınlarının yolsuzluklarının aylardır gündemin tek olayı olduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁴⁶ Sayın, konuşmasında genel itibarıyla ANAP dönemini suçlayıcı bir dil kullanmış ve bazı gazete kupürlerini de kullanarak ANAP iktidarının üzerinde üç yıl geçmesine rağmen hala gazetelere konu olmasını manidar olarak gördüklerini belirtmiştir. Sayın, konuşmasını ANAP döneminde diğer bakanlıklarda yapıldığı iddia edilen yolsuzlukları da anlatarak sürdürmüştür. Sayın, “sen-ben” kavgasıyla değil, “tencere dibin kara; seninki benden kara” şeklinde değil, tüm kişisel hisleri ve bağnazlıkları bir tarafa atarak bu olayların üzerine gidilmesini isteyerek nihayetlendirmiştir.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴⁴ A.k., s. 209.

¹⁰⁴⁵ A.k., ss. 210, 212.

¹⁰⁴⁶ A.k., s. 213.

¹⁰⁴⁷ A.k., s. 216.

Sayın'dan sonra SHP Grubu adına söz alan Mustafa Kul, çok sayıda ihale yapılan bir bakanlıkla ilgili şu görüşe yer vermiştir:

*Tabii her dönemde yapılan ihalelerin araştırılmasından yanayız. Bu konuda bugüne kadar basında birçok yazı yazıldı, çizilenler, söylenenler oldu. Hele yıllık ihale ettiği işlerin bedelinin trilyonlarla ifade edildiği; bünyesinde Devlet Su İşleri, Karayolları, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, Teknik Araştırma Uygulama Genel Müdürlüğü gibi birimler olan, sadece kendisine bağlı birimlerin değil, diğer bakanlıklarla ilgili tüm inşaatların da kontrolünü yapmakla yükümlü, görevli olan böylesine büyük bir Bakanlıkta -Anavatan hükümetleri döneminde, 1970'li yıllardaki Hükümetler zamanında, bütün hükümetler döneminde- Bakanlık görevini üstlenmiş olan veya bu Bakanlıkta bürokrat olarak görev alan birçok arkadaşımız hakkında çok şeyler söylenmiştir. Bu nedenle, sadece 1992 yılından bugüne kadar değil, 1983 yılının kasım ayından itibaren, bu Bakanlıkça yapılan tüm ihalelerin incelenmesini isteyen bu Meclis araştırması önergesinin doğrudan gündeme alınıp alınmaması konusunda yapılan öngörüşmelerde de söylediğimiz gibi, keşke mümkün olsaydı da Anayasanın 15 inci maddesini değiştirebilseydik ve bu Bakanlığın da başka bakanlıkların da 12 Eylül döneminde yapmış olduğu ihaleler, başka bakanlıkların yapmış olduğu ihaleler konusunda da araştırma yapma şansına sahip olsaydık.*¹⁰⁴⁸

Bazı ihale yöntemlerinin yanlışlığıyla ilgili çeşitli yorumlarla konuşmasını sürdüren Kul'un, konuşması esnasında Genel Kurulda ANAP'lı vekiller ile SHP'li vekiller arasında bazı tartışmalar çıkmıştır. Kul, temiz toplum ve temiz siyaset istediklerini belirterek konuşmasını bitirmiştir:

*... bizim düşüncemiz şu: Hiç kimse zan altında kalmasin, kim ne yapmışsa yanına kalmasin, tek kuruşuna kadar, herkesten bunun hesabını soralım. Birçok arkadaşımız hakkında bu tür söylentiler çıkabilir; o çıkan söylentilerde, gerçekten bir şeyler varsa açığa çıkarılsın. Ben şu konuda da kararlıyım: Grup yönetiminiz uygun görür mü görmez mi bilemiyorum; belki bu komisyonda yer atamayabilirim; ama eğer bu komisyonda görev alırsam, bu araştırmanın bir soruşturmaya dönüştürülmesine çaba göstereceğim. Çünkü Araştırma Komisyonun görevleri belli; ne yapıp ne yapamayacağı belli.*¹⁰⁴⁹

Kul'dan sonra RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal, bakanlıklarla ilgili yolsuzluk iddialarının yıllardır söylendiğini ve bunun sonunda bir bakanın kendiliğinden istifa etmesine kadar vardığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Erdal, gerçeklerin ortaya çıkması için araştırma yapılmasının ehemmiyetini müdrik olduklarını ancak RP olarak 1983'ten itibaren değil 12 Eylül 1980'den itibaren, yani ihtilal yönetimlerinin iş başına gelmesinden itibaren bunların hesabını sormak isteyen ve sorulmasını kabul eden bir parti olduklarını

¹⁰⁴⁸ A.k., s. 217.

¹⁰⁴⁹ A.k., s. 219.

belirtmiştir. O bakımdan, bu araştırmanın 1983 yılından itibaren yapılmasının isabetli olduğunu savunan Erdal, her hükümetin icraatının ayrı ayrı incelenmesinin daha uygun olacağı kanaatini taşıdıklarını açıklamıştır. Mevcut Hükümetin Bayındırlık ve İskân Bakanlığındaki icraatının ayrı, ANAP hükümetlerinin icraatlarının ayrı mütalaa edilerek ayrı ayrı araştırılmasını istemiştir. Yine de kabul edilen önerge lehine oy kullanacaklarını beyan etmiştir.¹⁰⁵⁰

Erdal, konuşmasında terör konusunun da çok önemli bir durum olduğunu ancak mevcut hükümetin bu konuda da bir şey yapamadığını belirtmiş ve bu konuşmadan sonra Genel Kurulda bazı tartışmalar çıkmıştır. Erdal, bu kadar ciddi bir konunun görüşüldüğünü, hiçbir parti grubunun “işte, önergeyi bize verdiler, bizim aleyhimize kullandılar” demeden, bu araştırma önergesinin kabul edilmesini, kimde usulsüzlük, yolsuzluk varsa, ortaya çıkarılmasını ve cezalandırılmasını istemiştir.¹⁰⁵¹

Erdal’dan sonra kendisine sataşma olduğu gerekçesiyle söz alan Cengiz Altınkaya, genelde ANAP iktidarı dönemini savunan ve mevcut hükümet dönemini eleştiren bir konuşma yapmıştır:

Şimdi, bakınız, bugünlerde Türkiye'nin gündeminde bir Merkez Bankası var, bir Halk Bankası meselesi var; hatta, DYP Milletvekili Sayın Hayri Doğan'ın getirdiği, tarım kredi kooperatifleri meseleleri var. Bunlar, bugünün hadiseleri. Bunların üzerine gidilse, belki, bugün işlenmekte olan suçlar engellenecek; onları niye gündeme getirmiyorsunuz? Onları açalım. Şimdi, otoyollarla ilgili -Anayasanın 138'inci maddesi çok net izah etmiş; diyor ki: Görülmekte olan bir dava hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisinde yargı bağımsızlığını etkileyecek görüşmeler yapılamaz- siz, şimdi, buraya çıkıp da, otoyol ihaleleri şöyle yapılmıştır, böyle yapılmıştır, nasıl dersiniz?! Üstelik, otoyollarda, mevzuatı koyan, kredileri bulan ve bu işe cesaretle atılan Anavatan İktidarını fersah fersah geçtik, biz daha çok otoyol yaptık, biz daha çok otoyol açtık diyen biz miyiz; yoksa, 49. hükümet mi, 50. hükümet mi?! Aynı mevzuat devam ediyor. Bayındırlık Bakanlığındaki ihaleler araştırılmaya başlandığı zaman, otoyolların ihale edildiği dönemin bakanları ve o "bakanlar döneminde yapılan diğer ihaleler hakkında, siz, görülmekte olan bir dava varken, nasıl, kamuoyuna bilgi verebilirsiniz?! Bu konuda, tabii ki, araştırma komisyonu gerekeni yapacaktır... Bu Yüce Meclisin verdiği kararlar, Yüce Divanda yargılanmakta olan bir kişiyim ve perşembe günü yirmi ikinci duruşmaya çıkacağız. Yapılan otuzu aşkın soruşturmada, iki bakanın sorumluluğunu dile getiren bir tek satır yok. Hâlâ bundan vazgeçilmemiş durumda, bütün seçim meydanlarında, miting meydanlarında ve özellikle Refah Partisini destekleyen basın organlarında, Yüce Divan, İSKİ, İLK SAN bir arada sayılmakta. Bu işleri üstlenen insanların artık elleri titriyor, iş yaptırılmaz, ihale açamaz hale

¹⁰⁵⁰ A.k., s. 223.

¹⁰⁵¹ A.k., s. 226.

gelmişler... Bu Bakanlıkta yanlışlık yapan bürokratlar varsa, mevzuata aykırı iş yapılması için emir verenler varsa, yolsuzluk yapılmasına göz yumanlar varsa, onlar münhasıran bulunur ve ortaya çıkarılır; ama bu müessese yıpratılırsa, bundan Türkiye Cumhuriyeti zarar görür; benim demek istediğim budur.¹⁰⁵²

Bu konuşmalardan sonra oylamaya geçilmiş ancak Genel Kurulda yeter sayı olmadığı gerekçesiyle oturum ertelenmiştir. Daha sonra meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun on bir üyeden oluşmasıyla ilgili bir oylama yapılarak komisyonun üye sayısının on bir olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi oylanarak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.¹⁰⁵³

“Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca 1983 yılı Kasım ayından bu yana gerçekleştirilen ihalelerle ilgili olarak ileri sürülen iddiaları araştırmak” amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonuna üyeler 26.10.1994 günü Genel Kurulun 24. Birleşiminde seçilmiş ve daha sonra da komisyondaki görev dağılımı yapılmıştır.¹⁰⁵⁴

(10/212) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu	
DYP (5)	
Bilal Güngör	Ankara
Nazmi Çiloğlu	Bolu
Ahmet Sayın (Başkan)	Burdur
Mehmet Gözlükaya	Denizli
Ali Uzun (Sözcü)	Zonguldak
ANAP (3)	
Bülent Akarcalı	İstanbul
Bedrettin Doğancan Akyürek	İstanbul
Fahrettin Kurt	Trabzon
SHP (2)	
Mustafa Kul (Başkanvekili)	Erzincan
İbrahim Gürsoy	İstanbul
RP (1)	
Zeki Ergezen (Kâtip)	Bitlis

Komisyonun görev süresi 15.2.1995 tarihinde bir kez üç ay süreyle uzatılmıştır.¹⁰⁵⁵ Araştırmanın rapor ve görüşmelerine ulaşamamıştır.

¹⁰⁵² A.k., ss. 228, 229.

¹⁰⁵³ A.k., s. 230.

¹⁰⁵⁴ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 24, (26.10.1994), ss. 197-198. ve T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 27, (2.11.1994), s. 235.

¹⁰⁵⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76, (16.2.1995), s. 267.

2.3.22. (10/218, 219) Esas Numaralı Meclis Araştırması

1994 yılında Bosna-Hersek'te meydana gelen savaş yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Bosna-Hersek'te yaşanan bu olaylar Türk kamuoyunda da ateşli tartışmalara neden olmuştur. Bu gelişmelere olurken Bosna'daki Sırp komutanların Müslümanların tamamının öldürüleceğine dair vermiş oldukları gazete beyanatlar vermişlerdir.¹⁰⁵⁶ Bu konu Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde büyük tartışmalara sebep olmuş ve bu gelişmelerin sonunda NATO Sırlara Bosna-Hersek konusunda ultimatoma vermiştir.¹⁰⁵⁷ Bu tartışmalar sürerken Sırların Bosnalı Türkiye'de tepkilere sebep olmuştur. Bu tepkiler Türkiye'de birçok siyasi partilerin düzenledikleri mitinglerle dile getirilmiştir.¹⁰⁵⁸ Birçok köşe yazarı köşelerinde Türk hükümetini ve Türk aydınlarının bu konuda yeterli duyarlılık göstermediğini, bu konulardaki gelişmelerde 600 yıl boyunca bu coğrafyaya hükmeden bir ülkenin mirasçısı olarak inisiyatifin ele alınamaması nedeniyle hükümeti yoğun şekilde eleştirmişlerdir.¹⁰⁵⁹ Kurulacak olan bir Bosna-Hersek devletinin Türkiye'nin büyük çıkarına olduğu ifade edilen birçok yazıda, Türkiye'nin bu nedenlerle tüm kurumlarıyla Batı kamuoyuna karşı her yönden baskılarını arttırması gerektiği yine köşe yazarlarının ifade ettiği bir görüş olarak bu dönemde yer almıştır.¹⁰⁶⁰ Türkiye kamuoyundaki bu şekilde tartışmaların yoğunlaşması ile muhalefet partilerinin de konuya ilişkin olarak vermiş oldukları araştırma önergesiyle meclis gündemine taşınmıştır. Bu araştırma önergesi neticesinde hükümet Bosna ile ilgili daha aktif bir politika izleme yoluna gitmiş ve BM ile yapılan anlaşma sonucunda Bosna'daki Barış Gücü'ne katılmak üzere bölgeye bin beş yüz asker göndermeye karar vermiştir.¹⁰⁶¹

“Bosna-Hersek olayları konusunda araştırmalar yaparak milli siyasetimizin uygulanmasında icra makamlarına destek sağlamak amacıyla” Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/218), Genel Kurulun 6.12.1994 tarihli 46. Birleşiminde, DYP, ANAP, SHP ve RP Grupları adına Grup Başkanvekilleri Turhan Tayan, Mahmut Oltan Sungurlu, Ercan Karakaş ve Şevket Kazan tarafından Meclise sunulmuştur.¹⁰⁶² Yine, “Bosna-Hersek'te son günlerde yoğunlaşan Sırp saldırıları ve katliamları konusunda” Meclis araştırması açılmasına ilişkin bir önerge (10/219), 6.12.1994 tarihli 46. Birleşimde Çorum Milletvekili Muharrem Şemsek ve 11 arkadaşının, imzalarıyla meclise sunulmuştur.¹⁰⁶³ Bu iki önergenin Genel Kurulda birleştirilerek işlem yapılmasına karar verilmiştir.

¹⁰⁵⁶ *Meydan*, 04 Şubat 1994.

¹⁰⁵⁷ *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1994.

¹⁰⁵⁸ *Hürriyet*, 12 Nisan 1994.

¹⁰⁵⁹ Cengiz Çandar, “Kitaplarımda, Vicdanımda, Özlemimde Bosna,” *Sabah*, 11 Haziran 1995.

¹⁰⁶⁰ Sedat Sertoğlu, “Bosna'nın Kurtuluşu,” *Sabah*, 04 Şubat 1994.

¹⁰⁶¹ *Sabah*, 12 Mayıs 1994.

¹⁰⁶² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 46, (6.12.1994), s. 182.

¹⁰⁶³ *A.k.*, s. 176.

Araştırma önergelerinde, Rus destekli Sırp milislerinin dünyanın gözü önünde Bosna’da vahşet uyguladığı, hiçbir çare aranmadığı ve BM, NATO ve AGİK gibi kuruluşların da kayıtsız kaldıkları belirtilmiştir. Önergelerde Türkiye’nin özellikle tarihi nedenler ve bölgesinde lider ülke olması sebebiyle bu konuda tarihi görevleri bulunduğu vurgulanmıştır. Önergenin amacı olarak Bosna-Hersek olaylarının son günlerde ulaştığı vahamet karşısında muhtemel gelişmeler ile alınabilecek tedbirler konusunda tüm dünya kamuoyu ile ilgili uluslararası kuruluşları insanlık adına göreve davet etmek, Bosna-Hersek Devletinin lehine kamuoyu oluşturmak, millî siyaseti tespit etmek ve icra makamlarına destek olmak şeklinde belirtilmiştir. Bu amaçlar için araştırma komisyonu kurulması istenmiştir.¹⁰⁶⁴

Önergelere ilişkin ön görüşmeler Genel Kurulun 6.12.1994 tarihli 46. Birleşiminde yapılmıştır. Ön görüşmelerde sırasıyla Hükümet adına Devlet Bakanı Ali Şevki Erek, RP Grubu adına Abdullah Gül, ANAP Grubu adına M. Vehbi Dinçerler, SHP Grubu adına Ercan Karakaş, DYP Grubu adına Orhan Kilercioğlu ve önerge sahiplerinden biri olarak Muharrem Şemsek söz almışlardır. Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Ali Şevki Erek Meclisin ittifakla böyle bir konuyu araştırma önergesi olarak getirmesinin memnuniyet verici olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır.

Erek, Hükümetin Bosna konusundaki tutumunu şu şekilde açıklamıştır:

*Bosna-Hersek olayı, dünya ülkelerinin, Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi gibi kuruluşların, dünyadaki hak, adalet, eşitlik, insan onuru gibi kavramlara, 21 inci yüzyıla geçilme aşamasında, hangi açıdan, hangi ölçülere göre baktığını, bize, bir kere daha göstermiştir ve öğretmiştir. Burada, hem Hükümetimiz hem milletimiz, üzüler ve acıyla şunu tespit ediyor ki, dünyada çifte standart, yerine ve şartlarına göre bertaraf edilebilir insanlık onurunun, bir kere daha, 21 inci yüzyılın başlarında sergilenebildiğidir. Eğer, bir kısım yararlar, bir kısım ilişkiler, bir kısım çıkarlar söz konusuysa, o işin, o olayın öncelikle ele alınması; ama bir kısım olaylar, bir kısım ölçülere uymuyorsa, o işe karşı ikinci ve üçüncü derecede bir bakış açısının sergilenmesi, bugün, kendisini göstermektedir... Cumhuriyet Hükümeti, bu hakkın ve adaletin yılmaz savunucusudur. Cumhuriyet Hükümeti, kararlarda kalan, kâğıtlarda kalan, eşitlik, hak, adalet gibi ilkelerin bertaraf edilmesine karşı koymayı, hak ve adalet ilkelerinin, milletler hakkında uygulamasının kesinliğine olan inancını sonuna kadar takip edecek ve bu millî politikasını bütün gücüyle yürütmeyi sürdürecektir.*¹⁰⁶⁵

Erek’ten sonra RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül, Bosna’da bir etnik temizlik ya da bir savaştan bahsedilemeyeceğini, orada “bir katliam”ın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Bu katliamın etnik ayırım yapmadan, sadece, bir haçlı zihniyeti içerisinde Avrupa’nın ortasında, ufak da olsa bir Müslüman devlete tahammülsüzlüğün, Avrupa’nın hoşgörüsüzlüğünün bir ifadesi olduğunu

¹⁰⁶⁴ A.k., ss. 177-178.

¹⁰⁶⁵ A.k., ss 183-184.

ifade etmiştir. Bu katliamın BM'nin, NATO'nun, Avrupa'nın ve dünyanın gözü önünde, hatta bunların dolaylı yardımlarıyla devam ettiğini söylemiştir. Bosna olaylarının tarihsel bir süreç içerisinde nasıl geliştiğini ve bu noktaya geldiğini genişçe açıklayan Gül, RP'nin Bosna ile ilgili yapmış olduğu yardım kampanyasının engellenmesinin ve hükümet tarafından kamuoyuna yanlış aksettirilmesinin, bugün Bosna'nın geldiği durum görüldüğünde ne kadar kötü bir girişim olduğunu vurgulayarak bitirmiştir.¹⁰⁶⁶ Gül ayrıca şu noktalar üzerinde durmuştur:

*Bosna'da süren katliam, Endülü's'teki katliamı andırıyor. Geçmişte, Endülü's'ten yükselen feryatlar, bugün Bosna'da yükseliyor. Bu feryatlara hepimizin kulak vermesi gerekir. Belki, Endülü's'te kurtuluş savaşı olmadı; ama, Bosna'da olay gerçek anlamda bir kurtuluş savaşıdır ve Bosnalı Müslümanlar bitmeyecektir. Orada bir ateş yanmıştır ve bu ateş giderek büyüyecektir. Bir gün gelecektir ki, bu devlet, tabii sınırlarına kavuşacaktır ve dünyanın en onurlu ülkelerinden birisi olacaktır (RP sıralarından alkışlar) ... 'Türkiye her şeyi yaptı' diyor, yapmadı. Bosna Hersek ile ilgili Batılı temas ülkeleri vardır. Kimdir bu ülkeler; Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya. Peki, bu beş ülkenin içerisinde Bosna'nın duygularını paylaşabilecek, Bosna'nın haklarını koruyabilecek ve Bosna'yı temsil edebilecek bir ülke var mı? Yok. İşte, bu ülke Türkiye olacaktır. O bakımdan, Hükümet, gerekeni yapmamıştır; gerektiği kadar aktif olamamıştır; konuşmaktan öteye gidilememiştir. Arzu ediyoruz ki, hiç değilse bu noktadan sonra gerekli aktivite, aksiyon gösterilsin. Önce ambargoya katılmadığımız ilan edilir ve daha sonra da, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün partilerinin, bütün bağımsız milletvekillerinin, herkesin oy birliği ile aldığı bu kararda ve bu bildiride söylendiği gibi, insanlığın yüz karası olan bu çatışmayı sona erdirebilecek temel yollardan birisinin de Bosna-Hersekli Müslümanlara nefsi müdafaa imkan ve fırsatının verilmesi olduğuna inanıyoruz. Bunu temin için, Bosna-Hersek üzerindeki silah ambargosunun acilen kaldırılmasını ve Bosna-Hersek'e ekonomik, mali, siyasi ve askeri alanlarda destek verilmesini şart koştukta'yız. Hükümete düşen bunu yapan gönüllü kuruluşları, bunu yapan halkı desteklemektir.*¹⁰⁶⁷

Gül'den sonra ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler, kendisinin geçenlerde gündem dışı bir konuşma yaparak bu konuyla ilgili görüşlerini açıkladığını belirterek konuşmasına başlamıştır:

Neden millet bizden ileri -bizden derken, hem Parlamentoyu söylüyorum hem de bütün kurumlarıyla devletimizi söylüyorum- çünkü, gencecik insanlar, kendi başlarına, kimseye danışmadan, karar verip, gidip orada savaşmışlardır; çünkü, milletimiz, daha dün, bu iş için, alyansını derhal çıkarıp veren asil, yüce duygulara sahip bir sürü kızımızla, hanımlarımızla doludur; gençlerimiz,

¹⁰⁶⁶ A.k., ss. 184-186.

¹⁰⁶⁷ A.k., s. 186.

*ihtiyarlarımız, tüccarlarımız, herkes elinden gelen yardımı yapmaktadır. Devlet de, bugüne kadar/gerçekten, yapılabilecek şeyleri, bir genel çerçeve içerisinde yapmıştır; eksik bulabilirsiniz, fazla bulabilirsiniz -tekrar söylüyorum, bugün, bunun tartışılma zamanını ben şahsen uygun görmüyorum- ama, milletin hakkını da teslim etmek mecburiyetindeyiz. Bu milletin desteği arkamızda olduğu sürece, orada kurtuluş savaşı yapanlara, bizim Kurtuluş Savaşımızdaki kadar olmasa bile, büyük destek vermekle, vicdanen de mükellefiz, mesulüz; bu dünyada da mesulüz, öbür dünyada da mesulüz. İşte bu sorumluluğun gereklerini yerine getirmek mecburiyetindeyiz.*¹⁰⁶⁸

Dinçerler, bu önerge sonucunda oluşturulacak araştırma komisyonunu önemli bir görevin beklediğini ve bu konuda hükümetinde gerekenleri yapacağına dair inancını belirterek sözlerini noktalamıştır.

Dinçerler'den sonra SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş, Bosna konusunda dünyanın duyarsızlığını bazı örnek olaylar vererek açıklamıştır. Karakaş, konuşmasını Meclisteki insan hakları ve dış ilişkiler komisyonlarının da birer alt komisyon kurarak bu konularda önemli girişimlerde bulunabileceğine yönelik görüşlerde bulunmuştur.¹⁰⁶⁹ Karakaş bu bağlamda şunları söylemiştir:

*Hepimizin bildiği gibi Bosna-Hersek'in tarihi sınırları bulunmaktadır. Bu sınırlar, Osmanlı İmparatorluğu zamanında da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu zamanında da vardı. Bosna-Hersekliilerin istediği, bu sınırlar içerisinde, çeşitli milliyetten insanlarla, çeşitli dini inançtan olan insanlarla barış içerisinde yaşamaktan ibarettir; bu da onların çok haklı bir talebidir. Onun için, bizler de, elbette, Türkiye olarak, parti olarak, Bosna-Hersek'in tarihi sınırları içerisinde bağımsızlığını savunuyoruz ve çeşitli milliyetlerden, çeşitli inançlardan olan insanların, orada, bir arada, beş yüzyıldır olduğu gibi, yaşayabileceklerine inanıyoruz... Tabii, Türkiye'nin bu konudaki yardımlarını biliyoruz; son günlerde, yetkili ağızlardan, eski görevlilerden, bu, kamuoyuna yansıtıldı. Yansıtılmalı mıydı; bu ayrı bir mesele; ama, Türkiye kamuoyu, Türkiye'nin, bir çok yardımının yanı sıra, silah konusunda da yardım yapmış olduğunu görmüş oldu. Muhtemel bir ambargonun kaldırılması kararına karşı da hazırlıklı olmak gerekir; bunun bir planının şimdiden hazırlanması gerekir.*¹⁰⁷⁰

Karakaş'tan sonra DYP Grubu adına söz alan Orhan Kilercioğlu, yakın bir geçmişte Bosna'yı ziyaret ettiğini belirterek ve buradaki kötü durumu ayrıntılarıyla açıklayarak konuşmaya başlamıştır. Dünyanın bu konuda yeterince çaba harcamadığını ve uluslararası örgütlerin bazı "cılız" olarak kabul ettiği girişimlerinden bahsetmiştir.¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁸ A.k., s. 188.

¹⁰⁶⁹ A.k., ss. 190-191.

¹⁰⁷⁰ A.k., s. 191.

¹⁰⁷¹ A.k., ss. 192-193.

*Amerika Birleşik Devletleri, tarihin her devrinde olduğu gibi, Avrupalı müttefiklerine bu dönemde de boyun eğmiştir ve ayrıca, insan hakları da büyük ölçüde çiğnenmiştir. Türkiye, Bosna davasında, iktidarıyla, muhalefetiyle, tüm Meclisiyle, her türlü desteği göstermiştir ve göstermeye de devam edecektir; nitekim, bunu, tüm Türk halkı, aynı şekilde terennüm etmektedir. Bundan sonraki dönemde daha da dikkatli ve olayların önüne geçen bir politikanın uygulanması önem taşımaktadır... Değerli arkadaşlarım, kimse, Bosna-Hersek'te yaşanan ıstıraplara başını çeviremez, mütecavize karşı ve masum olanın arkasında tarafsız kalamaz; haksızlık karşısında yardım isteklerini geri çeviremez. Bu bakımdan Parti Grubu olarak, Meclisimizin kuracağı komisyonu destekliyoruz ve bu konuda kurulacak komisyonla ilgili, bu kürsüden biraz önce konuşan değerli milletvekili arkadaşlarımın temennilerine ve tekliflerine bizde katılıyoruz.*¹⁰⁷²

Kilercioğlu'ndan sonra son sözü önerge sahiplerinden biri olarak Muharrem Şemsek almıştır. Şemsek, Balkanlar'ın Osmanlıdan ayrılmasından sonraki geçirmiş olduğu kötü tarihi olaylarla ilgili bilgiler vererek konuşmasına başlamıştır. Şemsek dünyadaki güç dengelerine şu şekilde işaret etmiştir:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; dünya siyasetinde ikiyüz - üçyüz yıldır yönlendirici bazı faktörler bulunmaktadır:

1- Slav dünyasının önderliğini yapan Rusya veya Rus Devleti,

2- Anglosakson dünyasının önderliğini yapan İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri,

3- Germen dünyasının liderliğini yapan Almanya,

4- Türk ve Müslüman dünyasının liderliğini yapan Osmanlı Devleti,

*Kuvvet merkezleridir. Dünyadaki bu siyasî kamplaşmanın dışında, bir de fiilen, dinî kamplaşma söz konusudur. Bu da, Hristiyan dünyası ve bu dünyayı temsil eden Anglosaksonlar, Slavlar ve Germenler kutbu ile İslam dünyası ve bu dünyayı temsil eden Türkler şeklinde kutuplaşmalara sebep olmuştur. Son bin yıldır, Araplar, İslam dünyasını, ne temsil edebilmişler ne de önderi olabilmişlerdir. İslam dünyasının yükü, sadece Türklere kalmıştır.*¹⁰⁷³

Şemsek, Bosna sorununun çözümünün Türkiye'de yardım kampanyaları, mitingler ve uluslararası alanda daha güçlü muhalefetle mümkün olabileceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir. Bu konuşmadan sonra oylamaya geçilerek meclis önergesiyle ilgili kurulacak komisyonun üye sayısının yedi olmasına karar verilmiştir. Komisyonun çalışma süresinin, üye seçimi tarihinden başlamak üzere, üç ay olması ve Komisyonun, gerektiğinde Ankara dışında da çalışabilmesi oylanarak kabul edilmiştir. Ön görüşmeler bu şekilde sonlandırılmıştır.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷² A.k., s. 194.

¹⁰⁷³ A.k., s. 195.

¹⁰⁷⁴ A.k., s. 197.

Bosna Hersek olayları konusunda Araştırma yapmak üzere kurulan Meclis Araştırma Komisyonu (10/218, 219) üyeleri Genel Kurulun 13.12.1994 tarihli 51. Birleşiminde seçilmiş ve daha sonra komisyon görev dağılımı yapılmıştır.¹⁰⁷⁵

(10/218, 219) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu	
DYP (3)	
Sait Kemal Mimaroglu (Başkan)	Ankara
Ekrem Ceyhun	Balıkesir
Rifat Serdaroğlu	İzmir
ANAP (2)	
M. Vehbi Diçerler (Başkanvekili)	Ankara
Bülent Akarcalı	İstanbul
SHP (1)	
Mehmet Tahir Köse (Sözcü)	Amasya
RP (1)	
Oğuzhan Asiltürk (Kâtip)	Malatya

Komisyonun görev süresi 24.5.1995 tarihinden itibaren üç ay süreyle ve 2.10.1995 tarihinden itibaren iki ay süreyle iki kez uzatılmıştır.¹⁰⁷⁶ Araştırmanın rapor ve görüşme bölümüne ulaşılamamıştır.

2.3.23. (10/189-238) Esas Numaralı Meclis Araştırması

9 Haziran 1994 tarihinde Van Gölü'nde meydana gelen 2 metrelik yükselme, göl çevresindeki pek çok yerleşim ve ekim alanını etkilemiş, Van il merkezindeki bazı mahalleler, çevre ilçeler ve Bitlis'in, Ahlat, Adilcevaz ve Tatvan ilçelerinde yerleşim alanları ve ekili araziler su altında kalmıştır. Bunun üzerine söz konusu bölgede ortaya çıkan zararların giderilmesi ve gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel su yükselmeleri önüne geçilebilmesi için TBMM bünyesinde bir araştırma komisyonu kurulması düşünülmüştür. Bölgede ortaya çıkan maddi hasarın oldukça geniş çaplı olması Meclis bünyesinde yer alan bölge milletvekillerinin de dikkatini çekmiş, bu vesileyle hem Edip Saffet Gaydalı (Bitlis) hem de Zeki Ergezen (Bitlis) tarafından bu konunun araştırılması için iki ayrı araştırma önergesi verilmiştir. Genel Kurulun 11.07.1995 tarihli 138. Birleşiminde gündeme alınan her iki önerge konularının aynı olması nedeni ile birleştirilmesi teklif edilmiştir. Bunun üzerine Edip Saffet Gaydalı (Bitlis) ve 112 arkadaşı tarafından verilen 189 Esas Numaralı Araştırma önergesi ile Zeki Ergezen (Bitlis) ve 9 arkadaşı tarafından verilen 238 Esas Numaralı Araştırma önergesi yapılan oylama ile birleştirilerek komisyonun açılmasına ilişkin ön görüşmelere başlanılmıştır.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 75, Birleşim: 51, (13.12.1994), ss. 198-199.

¹⁰⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 4, (5.10.1995), s. 367.

¹⁰⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 28, Birleşim: 138, (11.07.1995), s. 286.

Gaydalı ve arkadaşları tarafından verilen araştırma önergesinin (10/189) gerekçesinde, yetkililerin Van Gölü'nde meydana gelen yükselmenin yıllardır suyun yükselmesi sonucu ortaya çıktığını bildikleri halde neden bu konuda vatandaşları uyarmadıklarının sebeplerinin belirlenmesine ve bu konuda gerekli önlemlerin alınmasına yönelik ifadeler yer almıştır. Ergezen ve arkadaşları tarafından verilen önergenin (10/238) gerekçesinde ise; Van Gölü'nde meydana gelen yükselme dolayısıyla ortaya çıkan zararların nasıl giderileceğine ilişkin meclis araştırması yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.¹⁰⁷⁸

Her iki önergenin okutulmasının ardından araştırma komisyonunun açılmasına ilişkin ön görüşmeler başlamış ve ilk olarak Hükümet adına Bayındırlık ve İskân Bakanı Erman Şahin (Muğla) söz alarak konuşmasında, Van Gölü'nde meydana gelen olay ile ilgili olarak teknik bilgiler vermiştir. Şahin, Van Gölü'nün su seviyesi ölçümlerinin, 1943 yılından bu yana sürekli olarak yapıldığını, 1943 yılında 1647,8 metre maksimum su kotunda olan göl su seviyesinin, 1987 yılına kadar 1647,8 ilâ 1648,7 metre seviyeleri arasında seyrettiğini, ancak, 1988 yılından itibaren suyun sürekli yükselmeye başladığını belirtmiştir. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün verilerine göre, su seviyesinin 1650,3 metre kotunda olduğunu vurgulayan Şahin, 1987 yılından itibaren 180 santimetre yükselen su seviyesinin hala yükselmeye devam ettiğini vurgulamıştır. Bu yükselme olayının nedenlerinin bilimsel olarak değişik kuruluşlar aracılığıyla incelenmekte olduğunu, yükselmenin tektonik veya klimatolojik faktörlerle ilişkilerinin araştırılmaya çalışıldığını ifade etmiştir.¹⁰⁷⁹

Şahin, konuşmasına devamla, Van Gölü'nde meydana gelen su yükselmesinden dolayı ortaya çıkan durumun bir an önce iyileştirilmesi amacıyla bölgenin hükümet tarafından vakit kaybedilmeksizin afet bölgesi ilan edildiğini belirterek, böylece gerekli yatırım ve harcamanın yapılabilmesini ifade etmiştir. Ortaya çıkan hasarın karşılanması için, Van ve Bitlis illeri kapsamında, yeni konut yapımına esas teşkil edecek hasar tespit hak sahipliği ve yeni konut alanlarını ortaya koyacak, yeni yerleşim yerlerinin etüt çalışmalarını yapacak teknik ekiplerin, mahallerine gönderildiğini söylemiştir. Bu çalışmalara başlandığını vurgulayan Şahin, gerekli önlemlerin bu vesileyle vakit kaybetmeden alındığını belirtmiştir.¹⁰⁸⁰

Şahin'den sonra ANAP Grubu adına söz alan Edip Saffet Gaydalı (Bitlis) konuşmasında, Van Gölü'nde meydana gelen su yükselmelerinin tedrici olarak yıllardır yaşandığını, ancak yetkililerin bu durumu bildikleri halde yeterli önlemi almadıklarını ifade ederek, hükümetin bölgeye ilişkin aldığı Afet kararının da kalıcı bir çözüm getirmediğini savunmuştur. Göldeki su artışının en büyük nedeni olarak yağışların çok olmasına rağmen buharlaşmanın az olmasını gösteren Şahin, bu hızla gittiği takdirde göldeki yükselmenin 5 yıl içinde 1 metre seviyesine ulaşacağını belirterek, bu hususta gerekli önlemlerin bir an önce çok ciddi planlama ile alınması gerektiğini vurgulamıştır. Şahin, gerekli gördüğü önlemleri ise şu şekilde açıklamıştır:

¹⁰⁷⁸ A.k., s. 288.

¹⁰⁷⁹ A.k., s. 288.

¹⁰⁸⁰ A.k., s. 289.

Durum ortadadır; teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde, bu yükselmenin engellenmesi ya da zarar vermesinin önlenmesi için bir şeyler yapılabileceği düşüncesindeyim. “Doğal bir olaydır, bir şey yapamayız” deyip oturmak yerine, neler yapılabileceği konusunda çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Gerekirse, bu konudaki yabancı uzmanlar da ülkemize davet edilmelidir. Şu anda yapılanlar geçici çözümlerdir. Geçen akşam televizyonda gördük; demiryolu su altında kaldıkça, altına destek koyup yükseltiyorlar. Bunlar, boşuna çabalar. Yine, televizyonda, evini su basmış bir vatandaşımızı gördük; binanın alt katı su altında kalmış, üst katlarda oturmaya devam ediyorlar. Muhabir “evin yıkılmasından korkmuyor musunuz” diye soruyor; cevap, acı ve düşündürücü: “Başka nereye gidebiliriz ki...” İşte, devlet, burada, şefkatli ellerini vatandaşa uzatmalıdır; aynen, boşaltılan binlerce köyün insanlarına uzatması gerektiği gibi, orada, çaresizlikten, can güvenliği olmayan bu yerlerde oturan insanlara, devlet, sahip çıkmalı, oturabileceği daha iyi yerler sağlamalıdır.¹⁰⁸¹

Şahin’in konuşmasının ardından RP Grubu adına söz alan Fethullah Erbaş (Van) konuşmasında, gölde meydana gelen yükselmenin ilk sebebinin, daha çok göle giren su miktarı ile çıkan su miktarı arasındaki dengesizlik olduğunu belirtmiştir. İkinci sebebin ise; gölün dibinde meydana gelen çatlamadan ötürü yeraltı sularının gölün seviyesini sürekli yükseltmesi olduğunu ifade etmiştir. Araştırma önergesine konu olan hadisenin maddi boyutlarını ortaya koyan Erbaş, meydana gelen olay sonucu, başta Van İli İskele Mahallesi, Erciş İlçesi Çelebibag Beldesi, Tatvan Sahil Mahallesi olmak üzere birçok yerleşim birimlerindeki meskenlerin oturulamaz hale geldiğini söylemiştir. Erbaş, İskele Mahallesinde, 1648 ve 1650 kotundaki evlerin yıkıldığını, 1655 kotuna kadar olan evlerin de, gölün dalga tesirine maruz kalarak zaman zaman tahliye edildiğini aktarmıştır.¹⁰⁸² Erbaş, konuşmasına devamla göldeki su seviyesinde meydana gelen yükselmenin göle akan 70 civarındaki akarsu üzerinde göletler ve barajlar yapılmak suretiyle engellenebileceğini söylemiştir. Böylece, bu su girişinin yüzde 90 oranında kesilmesiyle ve bir kısım akarsuların önüne “tutucu bentler” yapılmak suretiyle de, gölün dolmasının önlenilebileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁸³

Erbaş’ın konuşmasının ardından CHP Grubu adına söz alan Mehmet Alp (Kars) konuşmasında, gölde meydana gelen su artışının diğer konuşmacılar gibi benzer sebeplerden ötürü ortaya çıktığını ifade etmiştir. Alınması gereken önlemlerin başında ise, Van Gölü’ne boşalan akarsular üzerinde sulama tesisleri ve yüzeysel suları depolayıcı göletlerin inşa edilerek, gölün beslenmesinin yıllara göre azaltılması olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸¹ A.k., s. 293.

¹⁰⁸² A.k., ss. 294-295.

¹⁰⁸³ A.k., s. 296.

¹⁰⁸⁴ A.k., s. 299.

DYP Grubu adına söz alan Erdem Ceyhun (Balıkesir) ise konuşmasında, diğer konuşmacıların ifade etmiş olduğu gölde meydana gelen yükselme sebeplerine ilişkin olarak benzer tezleri ileri sürmüş, soruna çözüm bulunması için öncelikle yükselme sebeplerinin bilimsel olarak ortaya çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yapılması için de öncelikle bilimsel bir komitenin oluşturulması gerektiğini belirten Ceyhun, gerek bu konuların açıklığa kavuşturulması gerekse ortaya çıkan zararın devlet tarafından yeterince karşılanabilmesi için araştırma önergesinin açılmasını ve komisyon kurulmasını grup olarak desteklediklerini ifade etmiştir.¹⁰⁸⁵ Şahsi adına söz alan Nadir Kartal (Van) ise konuşmasında, gölde meydana gelen yükselmenin daha çok göle dayalı ekonomik aktivitelere zarar verdiğini belirterek, tarım alanının da bu yükselmeden zarar gördüğüne dikkat çekmiş, alınacak önlemler arasında hükümetin bunları da dikkate alması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁸⁶

Kartal'ın ardından söz alan önerge sahiplerinden Zeki Ergezen (Bitlis) ise konuşmasında, birkaç yıldan bu yana Van Gölü'nde yükselmeye bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerin il milletvekilleri tarafından takip edildiğini ve hükümetin uyarıldığını belirtmiş, ancak gerekli önlemlerin alınmadığını savunmuştur. Ergezen konuşmasına devamla göldeki su seviyesinin yükselmesine ilişkin farklı bir tez ileri sürerek şunları kaydetmiştir:

...o bölgeye, on senedir doğru dürüst kar yağmıyor. Biz, eskiden, ayakkabılarımızın bağını, telgraf direklerinin üstünde bağlardık; o kadar çok kar yağardı; şimdi kar yok. Ee, ne oldu; göle dökülen sular da artmadı; orada ne kadar buharlaşma olacak? Daha Temmuz, Ağustos ayları var... Bunun buharlaşmayla falan alakası yok. Yıllardan beri yağın yağmurdan, kardan meydana gelen sudan dolayı göl iki metre, üç metre yükselmedi de, bu son üç senede ne oldu; Fırat ve Dicle Nehirlerinin suları oraya mı geldi de Van Gölü yükselmeye başladı... Hayır, bu bilgi yanlıştır; Van Gölü, Süphan Dağı ve Nemrut Dağı gibi iki yanardağın eteklerindedir. Nemrut Dağı, sönmemiş bir yanardağdır; volkanik bir yapısı vardır. Kanaatimce, depremler neticesi, yeraltında fayların oynaması sonucu, Van Gölünün yeraltından akan sularının akışı durdu; birinci ihtimal budur. İkincisi ise, yeni yeraltı kanallarıyla Van Gölüne su gelmesi ihtimali çok kuvvetlidir ve bunun tek çaresi, Van Gölünün suyunu başka bölgelere akıtmaktır.¹⁰⁸⁷

Ergezen, bu tespiti yaptıktan sonra ise çözüm önerisi olarak şu teklifi yapmıştır:

...Van Gölü suyunu Hizan deresine akıttığımız zaman, doğrudan doğruya Botan çayına gider; Botan çayındaki su da doğrudan Irak topraklarına gider, bunun sonucunda da Saddam ile aramız açılır deniliyor. Aslında, bu, Saddam ile aramızın açılmasına neden olmaz; çünkü Saddam'ın zaten, su sıkıntısı var. Arıtma sistemini kuralım, Saddam'a da "buyur, al sana su" diyelim; böylece komşumuzun da su ihtiyacını karşılamış olalım.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁵ A.k., s. 302.

¹⁰⁸⁶ A.k., s. 303.

¹⁰⁸⁷ A.k., s. 306.

¹⁰⁸⁸ A.k., s. 306.

Konuşmalardan sonra yapılan oylama ile önergeler kabul edilerek komisyon kurulmasına karar verilmiş, üye sayısının 11 ve görev süresinin 3 ay olması kararlaştırılmıştır. Komisyona üye seçimi Genel Kurulun 24.10.1995 tarihli 13. Birleşimde yapılmıştır.¹⁰⁸⁹ Komisyonun görev dağılımı aşağıdaki gibi olmuştur.

(10/189, 238) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu	
DYP	
Turgut Tekin (Kâtip)	Adana
Mustafa Zeydan	Hakkari
Mehmet Ali Yavuz	Konya
Mustafa Kaçmaz	Van
Nadir Kartal (Başkan)	Van
ANAP	
Cengiz Altinkaya	Aydın
Edip Safder Gaydalı (Başkanvekili)	Bitlis
Şerif Bedirhanoglu	Van
CHP	
Mehmet Alp	Kars
Esat Canan (Sözcü)	Hakkari
RP	
Fethullah Erbaş	Van

19. Dönem içerisinde Araştırma Komisyonunun raporuna ve görüşmelerine ulaşılammıştır.

2.4. GENSORU ÖNERGELERİ

1982 Anayasasının doğrudan denetimle ilgili olarak öngördüğü iki mekanizmadan birisi de gensorudur. Gensoru, Bakanlar Kurulunun genel politikası ya da bir bakanın kendi bakanlığında izlediği politika ve faaliyeti hakkında bir Meclis denetim mekanizmasıdır. Diğer denetim mekanizmalarından farklı olarak hükümetin ya da bakanın düşmesi şeklinde siyasi yaptırımı ortaya çıkabilen bir mekanizmadır.¹⁰⁹⁰ Anayasanın 99. maddesinde TBMM'nin denetleme yolları anlatırken gensoru için şu ibarelere yer verilmiştir: “Gensoru önergesi, bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır; dağıtılmasından itibaren on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahiplerinden biri siyasi parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir.” Gensoru, gündeme alınma kararının verildiği tarihten sonra iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi günden sonraya bırakılamaz. Bakanlar kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye sayısının salt çoğunluğuyla olur.¹⁰⁹¹

¹⁰⁸⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 13 (24.10.1995), ss. 630-631.

¹⁰⁹⁰ Fahri Bakırcı, **a.g.k.**, ss. 508-509, 514.

¹⁰⁹¹ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, ss. 72-73; Ayrıca Fahri Bakırcı, **a.g.k.**, ss. 508-515.

5 Yasama yılından oluşan 19. Dönemin dört yasama yılı içerisinde toplam 42 gensoru önergesi verilirken 5. yasama yılında herhangi bir gensoru önergesi verilmemiştir. Bu önergelerin yasama yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1. yasama yılında 7, ikinci yasama yılında 14, üçüncü yasama yılında 11 ve son olarak dördüncü yasama yılında 10 gensoru önergesi sunulduğu görülecektir. Verilen toplam 42 gensoru önergesinin hiçbirisi kabul edilmemiştir.

Bu gensoru önergelerini veren milletvekillerinin kimler olduğu aşağıda belirtilmiştir. Birinci yasama yılında Mehmet Budak (Ankara), Melih Gökçek (Ankara), Eyüp Cenap Gülpınar (Şanlıurfa), Şevket Kazan (Kocaeli), Z. Selçuk Maruflu (İstanbul), Mahmut Orhon (Yozgat) ve arkadaşları gensoru önergesi vermiştir. İkinci yasama yılında Eyüp Aşık (Trabzon), Zeki Ergezen (Bitlis), Abdullah Gül (Kayseri), Şevket Kazan (Kocaeli), Oğuzhan Asiltürk (Malatya), H. Uluç Gürkan (Ankara), Kamran İnan (Bitlis), Hasan Korkmazcan (Denizli), Sedat Yurttaş (Diyarbakır), Kazım Rüştü Yücelen (İçel) ve arkadaşları gensoru önergesi vermiştir. Üçüncü yasama yılında ise Ahmet Arıkan (Sivas), Oğuzhan Asiltürk (Malatya), Ahmet Derin (Kütahya), H. Uluç Gürkan (Ankara), Şevket Kazan (Kocaeli), Nevşat Özer (Muğla), Abdüllatif Şener (Sivas) ve arkadaşları gensoru önergesi vermiştir. Son olarak dördüncü yasama yılında ise Oğuzhan Asiltürk (Malatya), Eyüp Aşık (Trabzon), Necmettin Erbakan (Konya), Engin Güner (İstanbul), Şevket Kazan (Kocaeli), Hasan Korkmazcan (Denizli), Abdüllatif Şener (Sivas) ve arkadaşları gensoru önergesi vermiştir.

Konuları açısından bakıldığında gensoru önergelerinin verildiği konular ve iddialar şu şekilde sıralanabilir: bütçe ve fonlarının usulsüz ve keyfi kullanılarak devlete zarar verilmesi, milletin temel değerlerine ters düşen davranışlarda bulunulması, atama ve ihalelerde usulsüzlük yapılması, haksız kazanç sağlanması, görev kötüye kullanılarak devletin zarara uğratılması, kendi bakanlığı ve bağlı kuruluşlarındaki görevlendirmeler ve atadığı kişiler ile usulsüz ihale ve hukuk dışı uygulamalar nedeniyle devletin zarara uğratılması, partizanca hareket ederek devlet müesseselerinin zarara uğratılması, Ermenistan ile ilişkilerde milli menfaatlere zarar verici bir politika izlenerek Türkiye'nin dış itibarının sarsılması, hükümetin Şırnak olaylarında ve ülkede giderek tırmanan terör ve anarşiyi önlemede başarısız kalması, görevin ihmal edilmesi, görevi kötüye kullanma ve haksız ithamlarla halkı yanıltma, ülkenin ekonomik sıkıntıda olduğu bir dönemde ülkenin stratejik tesislerinin satılmaya yönelmesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gelişen olaylar karşısında yetersiz kalarak olayların önüne geçilememesi, yapılan konuşmalar ile ülkede bölücülüğün teşvik edilmesi, Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne sokmaya çalışırken tek yanlı tavizler vererek ülkenin ekonomik açıdan tahribi ve siyasi bakımdan bağımsızlığın tehlikeye sokulması.

Yapılan öngörüşmeler sonucunda 42 gensoru önergesinden hiçbirisinin açılmasına karar verilmemiştir. Aksine öngörüşmelerden sonra yapılan oylamalarda gensoru önergelerinin açılmamasına dair karar alınmıştır.¹⁰⁹²

¹⁰⁹² Açılması kabul edilmeyen gensoru önergelerinin konuları, kimler hakkında açılması istendiği, tarihleri ve sonuçları tablolastırılarak bu cildin Ekler kısmında sunulmuştur. Daha geniş bilgi için bu kısma bakılabilir.

2.5. MECLİS SORUŞTIRMALARI İLE İLGİLİ İŞLEMLER

Meclis soruşturması bilgi edinme yollarından çok gensoru mekanizmasına benzetilmektedir. Burada da Hükümet üyelerinin sorumluluğu söz konusudur. Ancak hükümet üyelerinin toplu sorumluluğu değil bireysel sorumluluğu mevzubahistir. Gensorudan farklı olarak Meclis soruşturmasının yaptırımı siyasi değil, cezai ve malidir. Soruşturma, Başbakanın ya da bakanların hukuki sorumluluğunu gündeme getirir.¹⁰⁹³ Anayasanın 100. maddesinde TBMM'nin denetleme yollarını anlatırken Meclis soruşturması için şu ibarelere yer verilmiştir: “Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve karara bağlar. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Meclis raporu, öncelikle görüşür ve gerek gördüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır.”¹⁰⁹⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 19. Döneminde ANAP hükümetleriyle ilgili yolsuzluk iddialarına ilişkin olarak meclis soruşturması açılması amacıyla verilen önergelerden yapılan ön görüşmeler sonucunda yalnız yedi tanesi için komisyon kurulmasına ve soruşturma açılmasına karar verilmiştir. Yasama yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1. yasama yılında 11, 2. yasama yılında 9, 3. yasama yılında 2, 4. yasama yılında 3 soruşturma önergesinin verildiği 5. yasama yılında ise hiçbir soruşturma önergesi verilmediği tespit edilmiştir.

Bu dönemde toplam 25 adet meclis soruşturma önergesi verilirken bu önergelerden açılanların dağılımı ise şu şekildedir. 1. yasama yılında verilen 11 önergeden, 4 tanesi hakkında ön görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda komisyon kurulmasına karar verilmiştir. 2. yasama yılında verilen 9 önergeden, 2 tanesi hakkında ön görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda komisyon kurulmasına karar verilmiş iken, 3. yasama yılında verilen 2 önergeden, 1 tanesi hakkında ön görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda komisyon kurulmasına karar verilmiştir. 4. yasama yılında verilen 3 önergeden, ön görüşmeler sonucunda yapılan oylamalarda hiçbirisi hakkında komisyon kurulmasına gerek duyulmamıştır. 5. yasama yılında ise hiçbir soruşturma önergesi verilmemiştir.

Haklarında ön görüşmeler sonucunda komisyon kurulmasına karar verilen önergelerden ilki, 30 Ekim 1989 tarihinde yayımlanan 89/14657 sayılı Karar ile otoyol yapımlarını üstlenen firmalara fazla ve haksız ödemeler

¹⁰⁹³ Fahri Bakırcı, *a.g.k.*, s. 516.

¹⁰⁹⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Seçkin, Ankara, 1998, ss. 98-99.

yapılmasına neden oldukları, dolayısıyla Devleti zarara uğratarak görevlerini kötüye kullandıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, söz konusu Kararda imzaları bulunan bakanlar ile eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüş hakkında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/1), 23.1.1992 tarihli 30. Birleşimde, İzmir Milletvekili Veli Aksoy ve 45 arkadaşının imzalarıyla meclise başvuruda bulunulan, 20.1.1993 tarihli 57. Birleşimde görüşmeleri sona eren soruşturma önergesidir. Haklarında soruşturma açılan Cengiz Altınkaya ve Safa Giray'ın Yüce divana gönderilmelerine karar verilmiştir.

İkinci soruşturma önergesi ise İmar Bankasına ayrıcalıklar ve kolaylıklar sağlayarak görevlerini kötüye kullandıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz ile Devlet eski Bakanları Hüsni Doğan ve Güneş Taner, Maliye ve Gümrük eski Bakanı Adnan Kahveci hakkındadır. Bu şahıslar hakkında meclis soruşturulması açılmasına ilişkin önerge (9/3), 25.2.1992 tarihli 40. Birleşimde Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan ve 47 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuş olan ve 22.9.1992 tarihli 5. Birleşimde görüşmeleri sona eren önergedir. Bu soruşturma önergesi ile haklarında soruşturma açılan şahısların Yüce divana gönderilmeme kararı verilmiştir.

Açılan üçüncü soruşturma Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.'yi haksız ve keyfi zarara uğratarak görevini kötüye kullandığı ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar hakkındadır. Taşar hakkında meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/5), 14.4.1992 tarihli 63. Birleşimde Tunceli Milletvekili Kamer Genç ve 45 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuştur. Bu önergenin görüşmeleri 20.1.1993 tarihli 57. Birleşimde yapılarak hakkında soruşturma açılan Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar'ın Yüce divana gönderilmemesine karar verilmiştir.

Dördüncü olarak verilen önerge de Sosyal Sigortalar Kurumu ile SİSATEV arasında tetkik hizmetleri sağlanmasına ve gayrimenkul kiralanmasına ilişkin olarak ilgili yönetmelik hükümlerinin ihlali suretiyle sözleşmeler yaptığı ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkındadır. Aykut hakkında meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/15), 2.3.1993 tarihli 75. Birleşimde Çorum Milletvekili Cemal Şahin ve 54 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuştur. Bu soruşturmanın görüşmeleri 7.12.1993 tarihli 37. Birleşimde yapılmış ve hakkında soruşturma açılan Aykut'un Yüce divana gönderilmemesine karar verilmiştir.

Beşinci soruşturma önergesi ise, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen soydaşların iskân ve konut yapımı ile ilgili işlemlerde mevzuata ve kanunlara aykırı hareket ederek devleti zarara uğrattıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Recep Ercüment Konukman, Mehmet Çevik ve Cemil Çiçek, Tarım ve Köyişleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt hakkındadır. Bu şahıslar hakkında meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/16), 9.3.1993 tarihinde Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ve 50 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuştur. Bu önergenin görüşmeleri 20.7.1995 tarihli 144. Birleşimde yapılmış ve haklarında soruşturma açılan şahısların Yüce divana gönderilmemesine karar verilmiştir. Bu beş soruşturma da 19. Dönem içerisinde yapılmış ve sonuçlandırılmış önergelerdir.

Ayrıca açılan iki soruşturma önergesi de 19. Dönemde sonuçlandırılmamıştır. Bunlardan birincisi, haksız ve keyfi işlemleriyle Devleti zarara uğrattığı ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, Devlet eski Bakanı Halil Şıvgın hakkındaki Meclis soruşturması önergesidir (9/11). Bu önerge 16.6.1992 tarihli 83. Birleşimde, Çanakkale Milletvekili Hamdi Üçpınarlar ve 53 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuştur. Bu soruşturmayla ilgili 19. Dönem içerisindeki son işlem, komisyon raporunun görüşülebilmesi amacıyla 7.12.1993 tarihli 37. Birleşimde görüşme yapılması isteğidir. Ancak görüşmeler, Genel Kurulda komisyonun bulunmaması nedeniyle ertelenmiş ve bu dönemde yapılamamıştır.

İkincisi ise Hayalî ihracat iddialarının üzerine gitmeyerek devletin zarara uğramasına sebebiyet verdikleri ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. maddesine uyduğu iddiasıyla, Devlet eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İsmet Kaya Erdem, Maliye ve Gümrük eski Bakanları Ekrem Pakdemirli ve Ahmet Kurtcebe Alptemoçin ile Devlet eski Bakanı Yusuf Bozkurt Özal haklarındaki önergedir (9/22). Bu şahıslar hakkında Anayasanın 100. maddesi uyarınca bir Meclis Soruşturması açılmasına ilişkin önerge, 28.4.1994 tarihli 97. Birleşimde, Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve 50 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuştur. Yine 19. Dönem içerisinde bu soruşturma komisyonundaki bir boş üyelik için 18.1.1995 tarihinde 69. Birleşimde yeniden seçim yapılmış ve bu seçim sonucuna göre, İzmir Milletvekili Erkul Şenbaş komisyon üyeliğine seçilmiştir. Ancak bu soruşturma önergesi de 19. Dönem içerisinde sonuçlandırılmamıştır. Aşağıda haklarında komisyon kurulmuş olan ve soruşturma işlemleri yapılmış olan yedi tane soruşturma önergesinin görüşmeleri özetlenerek soruşturmaların sonuçları verilmiştir.

2.5.1. Otoyol İhaleleri Hakkında (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

19. Dönemde, ANAP iktidarı dönemindeki icraatlarla ilgili birçok meclis araştırması ve meclis soruşturması önergesi verildiği gözlenmiştir. Bu önergeler kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılmıştır. 19. Dönemde açılan ilk meclis soruşturması (9/1), eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüç hakkındadır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Başbakanlığı döneminde çıkartılan bir kararnameyle döviz ile verilen otoyol ihalelerinde fiyat farkı uygulanması nedeniyle devletin zarara uğratıldığı iddiasıyla soruşturma açılmıştır. Soruşturma dönemin tüm Bakanlar Kurulu üyeleri, eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve konuyla direk olarak ilgili olduğu belirtilen Hüsamettin Örüç hakkındadır. Bu şahıslar hakkında meclis soruşturması için yapılan müracaatın kabul edilmesi basında da yer bulmuştur.¹⁰⁹⁵

30 Ekim 1989 tarihinde yayımlanan 89/14657 sayılı Karar ile otoyol yapımlarını üstlenen firmalara fazla ve haksız ödemeler yapılmasına neden oldukları, dolayısıyla Devleti zarara uğratarak görevlerini kötüye kullandıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, söz konusu kararda imzaları bulunan bakanlar ile eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüç haklarında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/1) 23.1.1992 tarihli 30. Birleşimde İzmir Milletvekili Veli Aksoy ve 45 arkadaşının imzalarıyla meclise sunulmuştur.¹⁰⁹⁶

Gündemin “sunuşlar” kısmında okunan soruşturma önergesinde alışlagelmiş ihale yöntemlerinin uygulanmayarak yurt dışından kredi temin şartını yerine getiren firmalara bu işlerin doğrudan doğruya verildiği ve ne ulusal ne de uluslararası rekabet koşullarının işletilmediği iddiası yer almıştır. Soruşturmanın sunuşu, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle Anayasanın 105. maddesinde öngörülen sorumsuzluk hali göz önünde bulundurularak, soruşturma kapsamı dışında tutulması gerektiğinden diğer ilgililer hakkında işlem yapılmasını Meclise arz ettiğini bildirmiştir.¹⁰⁹⁷

Önergede ayrıca 19 Ekim 1989 tarihli ve 89/14657 sayılı bakanlar kurulu kararında imzası bulunan ve haklarında meclis soruşturması açılması istenen bakanların listesi de verilmiştir. Listedeki bakanlar önergedeki sırasıyla şu şekildedir: Ali Bozer (Devlet eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Kamran İnan (Devlet eski Bakanı), Güneş Taner (Devlet eski Bakanı), Cemil Çiçek (Devlet eski Bakanı), Işın Çelebi (Devlet eski Bakanı), Mehmet Tozar (Devlet eski Bakanı), Saffet Sert (Devlet eski Bakanı), İsmet Özarslan (Devlet eski Bakanı),ERCÜMENT KONUKMAN (Devlet eski Bakanı), İlhan Aşkın (Devlet eski Bakanı),

¹⁰⁹⁵ *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1992.

¹⁰⁹⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30 (23.1.1992), s. 147.

¹⁰⁹⁷ *A.k.*, ss. 147-148.

Mahmut Oltan Sungurlu (Adalet eski Bakanı), İsmail Safa Giray (Millî Savunma eski Bakanı), Abdülkadir Aksu (İçişleri eski Bakanı), A. Mesut Yılmaz (Dışişleri eski Bakanı), Ekrem Pakdemirli (Maliye ve Gümrük eski Bakanı), Avni Akyol (Millî Eğitim eski Bakanı), Cengiz Altinkaya (Bayındırlık ve İskân eski Bakanı), Halil Şıvgın (Sağlık eski Bakanı), Cengiz Tuncer (Ulaştırma eski Bakanı), Lütfullah Kayalar (Tarım Orman ve Köyşleri eski Bakanı), İmren Aykut (Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı), Şükrü Yürür (Sanayi ve Ticaret eski Bakanı), Fahrettin Kurt (Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı), Namık Kemal Zeybek (Kültür eski Bakanı), İlhan Aküzüm (Turizm eski Bakanı), Yıldırım Akbulut (Eski Başbakan) ve Hüsamettin Örüç (Bayındırlık ve İskân eski Bakanı).¹⁰⁹⁸

Genel Kurul'un 18.2.1992 tarihli 37. Birleşiminde 30 Ekim 1989 tarihinde yayımlanan 89/14657 sayılı Kanunda imzaları bulunan bakanlar ile eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüç haklarında (9/1) esas numaralı Meclis Soruşturmasının ön görüşmelerine başlanmıştır. Ön görüşmelerde önerge sahibi Veli Aksoy ile Mahmut Oltan Sungurlu, Ali Eser, Hüsamettin Örüç, Cengiz Altinkaya ve İsmail Safa Giray sırasıyla söz almışlardır. İlk konuşma hakkı önergenin sahibi olan Veli Aksoy (İzmir)'a verilmiştir.

Veli Aksoy konuşmasına Otoyollardaki yolsuzluklara değineceğini, otoyollardaki fiyat farkı verilmesiyle ilgili Bakanlar Kurulu kararının hukuken boşlukta olduğunu tüm belge ve kanıtlarıyla ortaya koymaya çalışacağını söyleyerek başlamıştır. Türkiye'de son günlerde hep yolsuzlukların konuşulduğunu ve her gün basında bir yolsuzluk olayının yer aldığına işaret eden Aksoy, Otoyollardaki yolsuzluk olayının Yunanistan'daki "Koskotas olayının" birkaç katını teşkil ettiğini ve ondan çok daha önemli olduğunu iddia etmiştir. Otoyol projelerinin hiçbir planlamaya dayandırılmadığına, var olan ulaşım ana planındaki göstergeler ve hedeflerin dikkate alınmadığına ve hiçbir fizibilite yapılmadığına değinerek sadece, işlerin ANAP iktidarınca korunan firmalara dağıtıldığını öne sürmüştür. Bütün bu uygulamalarda, alışlagelmiş ihale yöntemlerinin uygulanmadığını, rekabet koşullarının yaratılmadığını, yurt dışından kredi temin eden firmalara bu işlerin doğrudan doğruya verildiğini savunmuştur.¹⁰⁹⁹ Veli Aksoy daha sonra, otoyol ihalelerinde hiçbir hukuki dayanağı olmadan fiyat farklarının ödenmesine işaret etmiştir. Bu konudaki hukuki durumu şu şekilde açıklamıştır:

85/9342 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında, uluslararası ihalelere ilişkin genel esaslar belirtilmiştir. Bu Bakanlar Kurulu Kararının 5. maddesinde, 'Uluslararası ihale suretiyle yaptırılan işlerde, eskalasyon veya fiyat farkı uygulaması yapılamaz. İç veya dış fiyat, ücret, vergi sigorta ve bu gibi

¹⁰⁹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 37 (18.2.1992), ss. 76-77.

¹⁰⁹⁹ A.k., s. 77.

artışlardan dolayı herhangi bir ek ödemede bulunulmaz’ denilmektedir. Uluslararası ihalelerde fiyat farkı uygulaması yapılamayacağı burada da açıkça belirtilmiştir. 88/13181 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla da, kamu sektörüne dahil idarelerin ihalesi yapılmış ve yapılacak işlerinde, ihale usul ve şekillerine göre fiyat farkı hesabında uygulayacakları esaslar belirlenmiştir. Bu Bakanlar Kurulu Kararının 16. maddesinin (E) bendinde de, “Bedeli dövizle ödenen işlere fiyat farkı uygulanamaz” denilmektedir. Bütün bu kararlara ve sözleşmelerdeki bağlayıcı hükümlere rağmen, ANAP İktidarı, 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, yabancı para birimlerine dayalı birim fiyatlarla ihalesi yapılmış ve yapılacak olan otoyol işlerine fiyat farkı verilmesini kabul etmiştir.¹¹⁰⁰

Aksoy’un konuşmasında değindiği bir diğer konu da, ihalelerin süre uzatımı olmuştur. 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca yapılan ek sözleşmelerin 13. maddesinde, ‘zorunlu nedenler dolayısıyla’ ifadesi kullanılarak, işlerin sürelerinin sözleşmeye aykırı bir biçimde, bitim tarihleri için, müteahhitlerin, sözleşmeye uygun olarak, zamanında yapılması gereken süre talep başvuruları olmamasına rağmen yaklaşık olarak, verilmiş olan sürelerin bir katı kadar daha uzatıldığını belirtmiştir. Üç, dört yılda biter diye yapılan sözleşmelerin müteahhidin haberi olmadan altı ya da sekiz yılda bitirilebilmesine imkan tanındığını vurgulayarak bunun “kimlerin çıkarı” için yapıldığını sormuştur. Aksoy, bu yolların “hizmete girme süresini uzatarak, ülkeye verilen ekonomik kayıp acaba nedir?”¹¹⁰¹ diye sorarak sözlerini tamamlamıştır.

Daha sonra konuyla ilgili olarak şahısları adına söz isteyen Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ve Ali Eser (Samsun) konuşmuştur. İlk olarak söz alan Mahmut Oltan Sungurlu Anayasanın bakanların hukukî ve cezaî sorumluluğu noktasında, müspet veya menfî bir açıklama yapmadığını, Türk hukukunda bu konuda başka yerde de bir hüküm olmadığını hatırlatarak görevleri sebebiyle, Bakanlar Kurulunun “hükmi bir şahsiyet” olduğunu ve bir hükmi şahsiyetin, müştereken suç işlemesinin söz konusu olmadığını söylemiştir. Sungurlu, kararname çıkararak ya da bir karar vererek Bakanlar Kurulunun oturup bir suçu işlemek için müzakere etmeyeceklerine, tesadüfen, şu veya bu sebeple, tek tek bu suçu işlemek için karar vermeyeceklerine işaret etmiştir.¹¹⁰² Bu konuya ilişkin Sungurlu şunları söylemiştir:

Sayın milletvekilleri, pratikte, avukatlık, hâkimlik ve müteahhitlik yapan arkadaşlarımız biliyor ki, bu kararnameler yıllardan beri çıkıyor. Bütün müteahhit sözleşmelerine bakınız, hepsinde, ‘fiyat farkı ödenmez’ hükmü var; ama, ileri ki yıllarda, fiyat farkı ve tasfiye kararnameleri çıkmıştır; yani, ‘ister bu fiyat farkını kabul edersin, ister tasfiye edersin’ şeklinde hüküm getiren

¹¹⁰⁰ A.k., s. 80.

¹¹⁰¹ A.k., ss. 84-85.

¹¹⁰² A.k., s. 88.

*kararnameler çıkmıştır, ve bunlar, yıllardan beri çıkmaktadır. Bunun için, ‘Bu kararnamelerle devlet zarara sokuldu, devlet gerektiği şekilde iyi idare edilmedi’ demek mümkün değil. Diyelim ki, Yüce Meclis, Bakanlar Kuruluna asker sevk etme veya etmemek hususunda yetki veriyor; savaş ilanı hususunda yetki devrediyor. Yüce Meclis, bu savaş ilanı kararı verirse, ülke, çok büyük mesuliyetlerin altına giriyor veya vermediği takdirde de giriyor. Bu ihdası görevler, bununla kabili kıyas değil.*¹¹⁰³

Sungurlu ayrıca, Türk Ceza Kanununun 240. maddesinde, ‘kasıt’ denildiğine dikkat çeken Sungurlu Yargıtayın Bakanlar Kurulunun çok açık ve seçik olarak bu kararnameleri çıkarma yetkisini haiz olduğunu söylediğini hatırlatmıştır: “Yargıtayın, dava daireleri değil, İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 1986/2 Esas, 1986/2 Karar sayılı ve 24.11.1986 tarihli Kararı var. Tabii ki, hukukçu arkadaşlarımız bilirler, yargıda son merci bu bundan ötesi yok; bundan ötede, bir tefsir hakkı kimseye verilmiş değil.”¹¹⁰⁴ Sungurlu konuşmasında Meclisin, eski bakanları töhmet altında bırakacak bir kararı alırken mutlaka düşünceğine inandığını söyleyerek bu kararın alınırken “Yüce Meclisin saygınlığına ve tarih huzurunda sorumluluğuna” uygun davranılacağını inancı içinde olduğunu vurgulamıştır. Bu itibarla, alınacak karar hangi istikamette olursa olsun Meclise saygılarını sunduğunu söyleyen Sungurlu, bu önerenin aleyhinde oy vereceğini açıklayarak sözlerini noktalamıştır.¹¹⁰⁵

Daha sonra sözü DYP Milletvekili Ali Eser (Samsun) söz almış ve Hazineyle müteahhidi ve haklı olan herkesi koruyacak şekilde, en doğru bir uygulama şeklinin Hükümet tarafından getirileceğini söylemiştir. İddiaları henüz araştırma safhasında olan bir konunun detaylarına girmek istemediğini vurgulayan Eser, otoyol uygulamasının, Türkiye’nin gündemine hangi yöntemlerle niçin geldiği konusuna değinmiştir. Önce meselenin sebebinin teşhis edilerek mikrobun bulunmasının ve böylece buradan üremiş olan haksızlıkların ve şaibelerin asıl sebebinin teşhis edilmesinin önemine işaret etmiştir. Eser, bu konunun siyasi yönüne bakıldığında otoyol uygulamalarının Türk milleti tarafından 20 Ekim 1991 seçimleriyle hatalı bulunduğunu belirtmiştir. Konuşmasında otoyolun tamamlanması ile ilgili verilen sözlerin tutulmadığına işaret eden Eser sözlerini şu şekilde tamamlamıştır:

*Değerli arkadaşlarım, ben bu Meclis soruşturması önergesinin lehinde oy kullanacağımı da belirtmek istiyorum. Söz alırken yaptığımız işaret de budur; fakat, şunu belirtmeden de geçemiyorum: Gerçekten, bugün kamuoyunun, özellikle yolsuzlukları konuşurken en çok üzerinde durduğu proje, otoyollar projesidir? Bu otoyollarda yapılan uygulamaların, özellikle haksız yapılan uygulamaların kanun çerçevesinde soruşturulması, demin de söylediğim gibi bir değerli Devlet Bakanımızın uhdesine verilmiştir. Bakanlığın, çok ciddi bir şekilde soruşturmaları kalem kalem nihayete ermektedir. Kısa bir süre içinde, önümüzdeki günlerde, bu konuda, bu iddialarımızın haklılığını bütün kamuoyu ile beraber sizler de göreceksiniz.*¹¹⁰⁶

¹¹⁰³ A.k., ss. 89-90.

¹¹⁰⁴ A.k., s. 89.

¹¹⁰⁵ A.k., s. 90.

¹¹⁰⁶ A.k., s. 95.

Son sözü hakkında soruşturma açılan Bursa Milletvekili Hüsametdin Örüç almıştır. Örüç, önergede yer alan iddialara ilişkin uygulamaların, tümüyle yasalara dayanan ve Bakanlar Kuruluna verilen hukukî ve kanunî yetkiler çerçevesinde gerçekleştirildiğini, devletin zarara uğratılması bir yana, devletin, büyük ekonomik kayıplara uğramasını engelleyen ve zaten 1960'lı yıllardan bu yana Bayındırlık Bakanlığı ihalelerinde âdetâ teamülleşen uygulamalardan biri olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁰⁷ Örüç, 1960'lı yıllardan beri imzalanan karamamelerle, fiyat farklarının, 'verilmez' hükümlerine rağmen, bir yıldan diğer yıla değişen rayiçler muvacehesinde ödendiğini hatırlatmıştır. Bayındırlık Bakanlığının birçok fiyat farkı karamameleriyle, her yıl değişen rayiçleri nazarı itibar alarak, özellikle bir yılı aşan sâri mukavelelerde, değişen ekonomik koşullar, paranın satın alma gücündeki düşüş ve kaybolan haklar nedeniyle bu farkları ödediğini anlatarak kendini savunmuştur. Örüç ayrıca, şunları söylemiştir:

*Değerli milletvekilleri, otoyol projelerinin tanzimi esasları, Uluslararası Müşavirler Birliğinin (bütün dünyadaki tatbikatı böyle) otoyollarla ilgili olarak hazırlamış olduğu uluslararası sözleşme şartlarına bağlı olarak tanzim edilmektedir; yani, kısa adıyla 'FIDIC' diye ifade ettiğimiz Uluslararası Müşavirler Birliğinin tanzim ettiği Uluslararası Sözleşme şartları, otoyol projelerinde de esas alınmıştır. Bu sözleşmede yer alan birim fiyatlar, ABD Doları cinsinden ifadelendirilmiştir. Kınalı-Sakarya Otoyolunun 1985 yılındaki ihalesi nedeniyle, 1985 yılında yapılan bu kabulde, ABD Doları birim fiyatın esas bazını teşkil etmektedir.*¹¹⁰⁸

Örüç, son olarak Veli Aksoy ve 45 arkadaşının imza koyduğu önergede yer alan tüm iddia ve beyanların, haklı ve muteber mesnetleri olmadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁰⁹

ANAP Grubu adına söz alan eski bakanlardan Cengiz Altınkaya (Aydın), konuşmasının başında Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrasının, görülmekte olan bir dâva hakkında, Yasama Meclisinde, yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili soru sorulamayacağını, görüşme yapılamayacağını veya herhangi bir beyanda bulunulamayacağını söylemiştir. Meclis soruşturmasına konu olan Bakanlar Kurulu kararının aslında, yargıya intikal etmiş bir olay olduğunu söyleyen Altınkaya şu şekilde devam etmiştir:

Bu soruşturmaya esas teşkil eden Bakanlar Kurulu kararının iptali için, Danıştay nezdinde, 1990 yılı içinde, bu konuda bir gensoru veren eski Milletvekilli Sayın Eşref Erdem tarafından iptal davası açılır; ancak, reddedilir. Daha sonra, Türk Mimar Mühendis Odaları Birliğince, gene bu kararnamenin, önce, yürütülmesinin durdurulması; daha sonra da, iptali için dava açılır... Danıştay, yürütmenin durdurulması talebini reddetmiştir, yalnız iptal davası hakkındaki görüşme devam etmektedir. Yani, Meclis soruşturmasına konu olan Bakanlar Kurulu kararı, aslında, yargıya intikal etmiş bir olaydır. Anayasanın bu emredici hükmü karşısında bu konunun, Genel Kurul gündemine alınmamasına ve konuşulmamasına dair, Meclis Başkanlığına, Grubumuzca,

¹¹⁰⁷ A.k., ss. 91-92, 95.

¹¹⁰⁸ A.k., s. 96.

¹¹⁰⁹ A.k., ss. 99-101.

13.2.1992 tarihli bir başvuruda bulunulmuş; ancak, Meclis Başkanlığının, Anayasanın 138. maddesinin üçüncü fıkrası hükmüyle, Yasama Meclisinde yapılacak görüşmelere getirilen kısıtlama, görülmekte olan bir davada yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olmak kaydıyla sınırlıdır, gerekçesiyle görüşmelerin devamı karar altına alınmıştır.¹¹¹⁰

Altınkaya'nın konuşması sırasında SHP'li ve ANAP'lı milletvekilleri arasında zaman zaman sözlü tartışmalar yaşanmıştır. Altınkaya sözlerini, “hayalleri fukara olanların, ne yazık ki, fitneleri zengindir” diyerek noktalamıştır.¹¹¹¹

Bu konuşmadan sonra görüşülmekte olunan önerenin süresi içerisinde bitirilemeyeceği anlaşıldığından çalışma süresinin uzatılması hususu oylanmış ve oylamada çalışma süresinin uzatılması yönünde karar çıkmıştır. Bu oylamadan sonra usule ilişkin bazı tartışmalar çıkmış, başkan bunları dinlemiş ise de dikkate almamıştır. Bu tartışmalardan sonra görüşmelerdeki son konuşmayı yapmak üzere ANAP İstanbul Milletvekili İsmail Safa Giray kürsüye gelmiştir. Giray konuşmasının başında bu soruşturma önergesinin konuşulduğu bir ortamda Türkiye'nin durumuna altyapılar yönünden bakılmasının faydalı olacağını söylemiştir.¹¹¹² Giray devamla şunları söylemiştir:

Muhterem arkadaşlarım, siz bunları değerlendirirken, dünyaya azıcık bakınız. Milletvekili olarak o zaman sizinle bu konuda çok konuştuk. Ben, bu konudaki bütün istatistikleri Plan ve Bütçe Komisyonunda verdim; zabıtlarda hepsi var; bütün mukayeseleri de verdim. Söylenenler doğru değil. Biraz daha düşünmek ve biraz daha bilgi toplamak lazım. Bayındırlık ve İskân eski Sayın Bakanının ifade ettiği gibi, Türkiye'de yapılan bu otoyollar, sadece Türkiye'nin planlaması içinde de değildir, Birleşmiş Milletlerin de dahil olduğu bölgesel bir planlama içerisinde; bir de ona bakın. O anlaşmayı getirip burada tasdik ediyorsunuz, Meclisten geçtiği zaman kanunlaşıyor da, onun varlığını nasıl kabul etmiyorsunuz?!¹¹¹³

Konuşması sırasında ayrıca milletvekilleri arasında bazı tartışmalar yaşayan Giray Türkiye'nin önünde çok fazla olduğunu, bu işlerin daha kolay nasıl yapılacağı üzerinde kafa yorulması gerektiğini savunmuştur. Bakanlar Kurulunun yetkisi olduğu halde, “bu kararnameyi niye çıkardı diye” ortaya boş laflar atarak vakit geçirilmemesini istemiştir. Kararın Yüce Meclisin olduğunu ancak eski Bakanlar Kurulunun böyle bir kararı sebebiyle soruşturma açılırsa bunun Türkiye'ye zarar vereceğini savunarak konuşmasını tamamlamıştır.¹¹¹⁴

Bu konuşmanın ardından görüşmeler tamamlanmış ve 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında imzaları bulunan eski bakanlar ile, eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüç hakkında Meclis soruşturması açılıp açılmaması hususları ayrı ayrı oya sunulmuştur. Oylama sonucu Meclis soruşturmasının açılması kabul edilmiştir.¹¹¹⁵ Ancak bundan sonra başkan ile bazı milletvekilleri arasında usule

¹¹¹⁰ A.k., s. 102.

¹¹¹¹ A.k., s. 110.

¹¹¹² A.k., s. 111.

¹¹¹³ A.k., s. 115.

¹¹¹⁴ A.k., s. 115.

¹¹¹⁵ A.k., ss. 115-116.

ilişkin olarak bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar üzerine başkan oturumun sonunda hakkında soruşturma açılması istenen bakanların isimlerini tek tek zikrederek oylama yaptırmıştır ve önerge yine kabul edilmiştir.¹¹¹⁶ Bu oylamanın da bitmesiyle başkan, bu işlemten sonraki süreci açıklamış, komisyon kurulması hakkında bilgi vermiştir. Bu komisyonun ad çekme usulü ile belirlenmesinden itibaren komisyonun görev süresinin iki ay olmasıyla ilgili oylama yapılmıştır. Bu oylamanın da komisyonun ad çekme usulü ile belirlenmesinden itibaren komisyonun göreve başlaması kabul edilerek ön görüşmeler bitmiştir.¹¹¹⁷

Soruşturma açılması ön görüşme neticesinde kabul edildikten sonra, (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturmasını yürütecek 15 kişilik komisyonun üyeleri, Anayasanın 100. maddesine göre, siyasi parti gruplarının güçleri oranında verecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterdikleri adaylar arasından ad çekmek suretiyle tespit edilmiştir. Bu Soruşturma Komisyonunda DYP 7, ANAP 4, SHP 3, RP 1 üyelikle temsil edilmiştir. Ancak, ANAP Grubu Soruşturma Komisyonuna üye vermeyeceğini bir yazıyla Meclis Başkanlığına bildirdiğinden seçim, DYP, SHP ve RP Gruplarınca gösterilen adaylar arasından Genel Kurul'un 69. Birleşiminde 28.4.1992 günü yapılmıştır.¹¹¹⁸ Bu üyeler tarafından oluşturulan komisyon daha sonra kendi içinde yapmış olduğu oylama ile görev dağılımını da yapmıştır.¹¹¹⁹ Bu dağılım neticesinde komisyon şu şekilde teşekkül etmiştir:

DYP(7)	
Ahmet Sayın (Başkan)	Burdur
Hasan Kılıç	Ordu
Nazmi Çiloğlu (Sözcü)	Bolu
İrfettin Akar	Muğla
Rıza Akçalı	Manisa
Şükrü Erdem	Bursa
Ömer Lütfi Coşkun	Balıkesir
SHP (3)	
M. Erdal Koyuncu	Siirt
İbrahim Özdiş (Başkanvekili)	Adana
Timurçin Savaş	Adana
RP(1)	
Zeki Ergezen (Kâtip)	Bitlis

¹¹¹⁶ A.k., s. 116.

¹¹¹⁷ A.k., s. 117.

¹¹¹⁸ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 69 (28.4.1992), ss. 387-388.

¹¹¹⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 76 (5.5.1992), s. 104. (9/1) esas numaralı Soruşturma Komisyonunda açık bulunan üyeliğe CHP'den Denizli Milletvekili Adnan Keskin 4.11.1992'de seçilmiştir.

9/1 Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonunun çalışma süresi bir defa uzatılmıştır. Komisyon Başkanlığının, Komisyonun çalışma süresinin uzatılmasına ilişkin tezkeresi (3/581) 1.9.1992 tarihli 1. Birleşimde okutularak, oylanması istenmiştir. Tezkerede çalışmalarını muntazaman sürdürmüş olmasına rağmen, soruşturmayı ilk iki aylık çalışma süresi içinde tamamlayamamış bulunduğundan, soruşturmanın bitirilmesi ve raporun yazılabilmesi amacıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun süre uzatımına ilişkin kararı tarihinden geçerli olmak üzere, Anayasanın 100. maddesi uyarınca, iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesi için talepte bulunulmuştur. Tezkere okunduktan sonra oylamaya sunulmuş, işaret oyuyla yapılan oylama sonucunda komisyonunun süresinin 1.9.1992 tarihinden geçerli olmak üzere iki ay süreyle uzatılması kabul edilmiştir.¹¹²⁰

Genel Kurulun 20.1.1993 tarihli 57. Birleşiminde gündemde 12. sırada yer alan bu soruşturmaya ait komisyon raporu komisyonun oturumda bulunup, bulunmadığı kontrol edildikten ve oturumda var olduğu anlaşıldıktan sonra gündeme alınmıştır. Bu işlemlerden sonra komisyon raporunun okunup, okunmamasıyla ilgili olarak oylama yapılmış ve oylamada raporun okunması kabul edilmiştir.¹¹²¹ Çok eki bulunan kapsamlı bir metin olan raporun tamamı okutulmuştur. Raporun sunuş, görev ve yetkilerinin belirtildiği giriş bölümünde kısaca soruşturmaya ilgili safhalardan bahsedilmiştir. Ayrıca soruşturma kapsamında kendilerine isnat edilen suçlara cevap verilmek üzere komisyonca tebligat yapılan eski başbakan ve bakanlardan hiç birinin davete icap etmedikleri de raporda belirtilmiştir.¹¹²² Raporun ikinci bölümünde soruşturmaya ilgili deliller, konuyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından ve yüklenici firmalardan, yasal koşullar nedeniyle alınmış rapor, bilgi ve belgeler ile komisyonda ifadeleri alınmış bulunan tanıklara ait ifade tutanakları yer almıştır.¹¹²³ Raporun üçüncü bölümünde ise soruşturmaya konu olan iddiaların incelenmesi ve soruşturulması için yapılan faaliyetler geniş kapsamlı olarak açıklanmıştır. Maddeler halinde sayılan haksız ve usulsüz fiiller genel olarak şu hususları içermiştir: otoyol projelerinin gerçekçi bir plana dayandırılmadığı, var olan ulaşım ana planındaki göstergeler ve hedeflerin dikkate alınmadığı,

¹¹²⁰ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 1 (1.9.1992), ss. 14-15.

¹¹²¹ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), s. 456.

¹¹²² “İzmir Milletvekili Veli Aksoy ve 45 Arkadaşının; 30 Ekim 1989 Tarihinde Yayımlanan 89/14657 Sayılı Kararı ile Otoyol Yapımlarını Üstlenen Firmalara Fazla ve Haksız Ödemeler Yapılmasına Neden Oldukları, Dolayısıyla Devleti Zarara Uğratarak Görevlerini Kötüye Kullandıkları ve Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240 inci ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla, Söz Konusu Kararda İmzaları Bulunan Bakanlar ile Eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân Eski Bakanı Hüsamettin Özüç Haklarında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu (S. Sayısı: 202)”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), ss. 5-7.

¹¹²³ **A.k.**, s. 7.

hiçbir fizibilite yapılmadığı ve belli işlerin İktidarın koruduğu firmalara dağıtıldığı, Otoyol ihalelerinde, önceden hazırlanmış alan veya uygulama projeleri ve bu projelere dayalı olarak Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından ihalelerden önce hazırlanmış keşiflerin olmadığı, işlerin projelerinin ana yapım ihalelerinden sonraki zamanlarda ihale edilerek yaptırıldığı. Raporda belgelerin incelenmesinden bahsedilen fiillerin yapıldığının anlaşıldığını ifade edilmiştir.¹¹²⁴

Raporda ayrıca, devlet ihalelerinde genellikle uygulanan ihale yöntemlerine uyulmadığı, Karayolları Genel Müdürlüğünün, ihalelerde pazarlığa esas olmak üzere müteahhitlerin karşısına herhangi bir resmî birim fiyat ve keşif bedeli ile çıkmadığı belirtilmiştir. İhaleler sırasında görevlendirilmiş bir resmî ihale komisyonu ve böyle bir resmî komisyonca tutulmuş ve yazılmış herhangi bir resmî pazarlık tutanağının olmadığı ve ihalelere katılımın sağlanmadığı tespit edilmiştir.

Raporun geneli iddialarla ilgili kapsamlı açıklamalar ve teknik ayrıntılar içerirken ayrıca değerlendirme bölümüne de yer verilmiştir. Bu bölümde, genel değerlendirme ile tahlillerin tespit ve değerlendirilmesi şeklinde iki bölüm halinde konu işlenmiştir. Genel değerlendirme bölümünde başbakan ve bakanların birlikte ve şahsi sorumlulukları ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.¹¹²⁵ Değerlendirmenin ikinci ve kapsamlı bölümünü oluşturan tahlillerin tespit ve değerlendirilmesi kısmında ise geniş açıklamalar yapılmıştır. Raporun bu kısmında Komisyonun yukarıda anılan Kanunun ilgili maddesine aykırı işlemlerin zamanın Bayındırlık ve İskân eski Bakanları Safa Giray ve Cengiz Altınkaya tarafından yapıldığı, bu suretle görevlerini kötüye kullandıkları kanaatine varıldığı belirtilmiştir.¹¹²⁶

Bunların yanı sıra raporda, 20.07.1988 gün ve 88/13181 sayılı kararnamenin 16/e maddesine göre; bedeli döviz ile ödenen işlere, taahhüt içinde dış kaynaklı malzeme ve fiyat unsurları bulunup da fiyatı döviz veya döviz artı Türk lirası şeklinde ödenen iş kalemlerinin döviz kısımlarına, bedeli döviz karşılığı Türk lirası ile ödenen işlere, sözleşmesi gereği kur farkları ayrıca ödenen işlere fiyat farkı ödenmeyeceğini hükme bağladığı vurgulanmıştır. Bu kararname ile yabancı para birimleri ile ihale edilen işlerde fiyat farkı ödenmeyeceği öngörülmesine rağmen 30.12.1989 tarihli 89/14657 sayılı Kararname ile “yabancı para birimlerine dayalı birim fiyatlarla ihalesi yapılmış ve yapılacak olan, otoyol, köprü, tünel yapımı ile kontrollük, mühendislik, etüt proje ve müşavirlik işlerinde fiyat farkı hesabında uygulanacak esaslar” yeniden düzenlenmiş ve 1985 yılından geçerli olmak üzere fiyat farkı ödeneceği kararı verilmiştir. Bunu çelişkili bulan Raporda, 89/14657 sayılı kararnamede imzaları bulunan eski Bakanlar Kurulu üyelerinin “açıkça yetkisini ve amacını aşarak hasız ve keyfi ödemelere sebebiyet” verdiği belirtilmiştir.¹¹²⁷

¹¹²⁴ A.k., s. 9.

¹¹²⁵ A.k., ss. 12-19.

¹¹²⁶ A.k., s. 14.

¹¹²⁷ A.k., s. 19.

Raporda eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüş'ün 89/14657 sayılı Kararnamede imzalarının olmadığı ancak, bunların 90/29 sayılı Kararnamede imzalarının mevcut olduğu ve bu Kararnamede ile 89/14657 sayılı Kararnamenin sadece başlığının değiştirilmek suretiyle kapsamının daraltıldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle; Komisyonunun 89/14657 sayılı Kararnamede imzaları bulunmayan ve eyleme iştirak ettikleri kanıtlanmayan eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüş haklarında, Başbakan veya bakan sıfatı ile dava açılmasını gerektirecek bir sorumluluklarının bulunmadığı kanaatine vardığı belirtilmiştir.¹¹²⁸

Raporun sonuç bölümünde ise aşağıdaki karara varılmıştır:

I. Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Safa Giray'ın, Devlet İhale Kanununa aykırı işlemlerden dolayı keyfi uygulamalara sebebiyet verdiği ve ayrıca 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararını imzalamak suretiyle haksız ödemelere sebebiyet vererek Devleti zarara uğrattığı ve bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 240 ve 80.,... II. Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Cengiz Altınkaya'nın Devlet İhale Kanunu ile 180 sayılı Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kararnamede aykırı işlemlerden dolayı keyfi uygulamalara sebebiyet verdiği ve ayrıca, 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararını imzalamak suretiyle haksız ödemelere sebebiyet vererek devleti zarara uğrattığı ve bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 240 ve 80'inci,... III. Devlet eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Bozer, Devlet eski Bakanları Kâmrân İnan, Güneş Taner, Cemil Çiçek, Işın Çelebi, Mehmet Yazar, Saffet Sert, İsmet Özarslan, Ercüment Konukman, İlhan Aşkın, Adalet eski Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu, İçişleri eski Bakanı Abdülkadir Aksu, Dışişleri eski Bakanı A. Mesut Yılmaz, Maliye ve Gümrük eski Bakanı Ekrem Pakdemirli, Millî Eğitim eski Bakanı Avni Akyol, Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın, Ulaştırma eski Bakanı Cengiz Tuncer, Tarım Orman ve Köyîşleri eski Bakanı Lutfullah Kayalar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür, Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt, Kültür eski Bakanı Namık Kemal Zeybek ve Turizm eski Bakanı İlhan Aküzüm'ün 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararını imzalamak suretiyle haksız ödemelere sebebiyet vererek Devleti zarara uğrattıkları ve bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 230. maddelerine göre ve sebebiyet verdikleri haksız ödemelerin bugünkü kur üzerinden tutarı olan 10 671 215 560 364 Türk Lirasının kendilerinden müştereken ve müteselsilen tahsil edilmesi için haklarında Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmasına,... IV. 89/14657 sayılı Kararnamede imzaları bulunmayan ve eyleme iştirak ettikleri kanıtlanmayan eski Başbakan Yıldırım Akbulut ve Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Hüsamettin Örüş haklarında, dava açılmasını gerektirecek bir sorumluluklarının bulunmadığına,... V. Yüklenici firmalardan gereğine binaen celbedilen bütün belgelerin iadesine karar vermiş olup, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun tasvip ve takdirlerine saygı ile sunulur¹¹²⁹

¹¹²⁸ A.k., s. 19.

¹¹²⁹ A.k., ss. 19-20.

Komisyonun üyelerinden Rıza Akçalı (Manisa), komisyon raporunun sonuç ve karar bölümünün III. Kısımına muhalefet şerhi koydurarak bu kısımdaki eski bakanların, haklarında dava açılmasını gerektirecek bir sorumluluğunun olmadığı kanaatini belirtmiştir.¹¹³⁰

Başkanvekili Yılmaz Hocaoğlu komisyon raporunun okunmasından sonra rapor üzerinde şahsı adına iki üyeye, komisyona ve son olarak da 89/14657 sayılı Kararda imzaları bulunan ve haklarında Meclis soruşturması açılması istenilen Bakanlar Kurulunun eski üyelerine söz verileceğini belirtmiştir. Söz süreleri, komisyon için 20 dakika, şahıslar ve hakkında soruşturma açılması istenen eski bakanlar için 10’ar dakika olarak belirlenmiştir. Rapor üzerinde görüşlerini açıklamak üzere Yüksel Yalova, Adnan Kahveci ve Veli Aksoy söz almak istediklerini belirtmiştir.¹¹³¹ Adnan Kahveci, Yüksel Yalova ve soruşturmanın açılmasını 45 arkadaşı ile isteyen Veli Aksoy birer konuşma yapmışlardır. Bu konuşmalar sırasında iktidar ve muhalefet partili milletvekilleri arasında sözlü tartışmalar cereyan etmiştir.¹¹³²

Bu bağlamda söz alan ilk konuşmacı Adnan Kahveci (İstanbul), raporda bahsedilen konular ile ilgili olarak ortada bir yolsuzluk olduğuna inanmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Soruşturma konusu edilen otoyolların yapımlarının çok büyük projeler olduğuna dikkat çeken Kahveci, ANAP iktidarının Türkiye’ye Avrupa ve hatta bu konularda Türkiye’den ilerde olan Arap ülkelerinin ihale standartlarını getirmeye çalıştığını belirtmiştir. Kahveci, Türkiye’deki sistemin bu tip ihaleleri her zaman tartışmalı bir hale getirebilecek şekilde düzenlendiğini söylemiştir. Bu ihale verme sisteminden kurtulmak gerektiğine dikkat çeken Kahveci, ANAP iktidarının birçok kurulu düzeni olan büyük şirketleri aşamadığı için bu işleri eski usul yaptığını, ancak şimdi bu nedenle de zanlı durumuna düşürüldüğünü vurgulamıştır. Kahveci, konuşmasında ihale yöntemine dikkat çekmiştir:

*Yolsuzluk ve rüşvetle mücadele etmek isterseniz, konunun üzerine başka yöntemlerle gitmeniz lazım. Hatırlayın, benim, Maliye ve Gümrük Bakanlığım döneminde, davetiye usulü ihalelerle ilgili gazetelere intikal ettirdiğim bir hadise oldu. Bugün hala devam ediyor. Ben, davetiye usulü verilen ihalelerde ön duyuru şartı getirdim ... Geçen gün, Maliye ve Gümrük Bakanlığımıza bir yazılı soru gönderdim, cevabı geldi; ön duyuru yapılmadan ihale veriliyor.*¹¹³³

Kahveci, soruşturma açılmasını isteyenlerin bu işin 2886 Sayılı Kanuna göre yapılması gerektiği üzerinde durduğunu, ancak bu işin sahibinin Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi olduğunu belirtmiştir. Yolsuzluklarla mücadeleyi kendilerinin de istediğini ifade eden Kahveci, sözlerini bu işin sırf siyasi malzeme konusu edilmesine karşı olduklarını söyleyerek bitirmiştir.¹¹³⁴

¹¹³⁰ A.k., s. 21.

¹¹³¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), s. 473.

¹¹³² A.k., ss. 473-480.

¹¹³³ A.k., ss. 475

¹¹³⁴ A.k., s. 477.

Kahveci'den sonra sözü alan Yüksel Yalova (Aydın), konuşmasını siyasi kişiliğini bir kenara bırakarak, sadece hukukçu kişiliği ile yapacağını belirtmiştir. Yalova, ANAP hükümeti döneminde çıkartılan kararnameler temel alınarak soruşturma komisyonu tarafından yapılan iddiaların hukuki bağlamda bazı sakatlıklar içerdiğini öne sürmüştür. Komisyon raporunda hukuki açıdan yapılan yanlışlıkları sıralayan Yalova, bu tip işlemlerde sorumluluğu “müşterek sorumluluk” haline getirmenin yanlışlığı üzerinde durmuştur. Raporda ceza kanunun 230 ile 240. maddelerinin de yanlış yorumlandığını söyleyen Yalova, konuyu bir de Anayasa hukuku yönünden incelemiş ve parlamenter demokraside parlamentonun ve onun içinden çıkan yürütmenin önemli fonksiyonlar içerdiğini vurgulamıştır. Bu şekilde yasamanın diğer üyelerinin sırf siyasi hırs uğruna direk yürütme tarafından kendi denetimindeki bir başka yürütme organına havale edilmeye çalışılmasının hoş olmadığını söyleyen Yalova sözlerini şu şekilde bitirmiştir:

*İster senato türünden olsun, ister anayasa mahkemesi türünden olsun, seçimle işbaşına gelen insanların alabilecekleri kararın üstünde bir kontrol mekanizması olması sıfatıyla, o fonksiyonla donatılmış bir kurumu, alıp da, biz, bugün, hem de, bu karşı çıktığım 1982 Anayasasında olmayan bir yetkiyle, üst bir yere getirirsek inanın, açıkça, samimi söylüyorum, şu oturduğumuz Parlamentonun fikir olarak temelini dinamit koymuş oluruz ... hem Anayasa hem yasaya hem de arz etmeye çalıştığım parlamenter rejim ilkelerine olan saygım nedeniyle, arkadaşlarımızın ... ‘arkadaşlarımızın’ diyorum, varsa ‘büyüklerim’ de demem lazım, onların da, yargıç rolüne de soyunmamalarını şu Parlamentonun manevi şahsiyeti adına diliyorum.*¹¹³⁵

Bu konuşmalar bittikten sonra başkan, komisyonun söz isteyip, istemediğini sormuş ve komisyon başkanı Ahmet Sayın (Burdur) söz almak istediklerini belirtmiştir. Komisyon raporu ile ilgili olarak konuşan Sayın, karayollarında iş yapan müteahhitlerin yaptığı imalatla, bu ihalelerdeki imalatlar arasında kalite yönünden belki farklar olabileceğini ancak 10 katına, 8 katına, 7 katına varan fiyatlarla ödemenin “günah” olduğunu belirtmiştir. Sayın bu konuda şunları söylemiştir:

*Bana göre, büyük şaibe taşır bu işler; ama, ben, kesin bir şey vardır, yolsuzluk vardır diyemiyorum. Yalnız, burada bir gerçek vardır, o da, bu kararname, tamamen yanlış çıkarılmıştır. Kararname, memleketi büyük zarara uğratmıştır ve bu yüzden de bu kararnamede imzası olan arkadaşlar ‘Ben sadece bakanım, önüme kağıt geldi imzaladım’ mı demeliler, bilemiyorum, bunların hiçbir sorumluluğunun olmaması mı lazım değerli arkadaşlarım?*¹¹³⁶

Olayda kesinlikle ihmal ve kusur olduğunu vurgulayan Sayın, herkesin, ihmalinin ve kusurunun bedelini ödemesi gerektiğine işaret etmiştir. Komisyonun da bu kanaatte olduğunu ve raporunu da bu şekilde hazırladığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹³⁷

¹¹³⁵ A.k., ss. 479-480.

¹¹³⁶ A.k., s. 482.

¹¹³⁷ A.k., s. 483.

Soruşturmada adı geçen eski bakanlar da söz alarak kendilerini savunmuşlardır. Eski Bayındırlık ve İskan Bakanları Hüsamettin Örüç, Cengiz Altinkaya ve Safa Giray ile eski Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu söz alarak soruşturma ile ilgili son olarak görüşlerini dile getirmişlerdir.¹¹³⁸ İlk sözü alan Hüsamettin Örüç (Bursa), konuşmasında Anayasa'nın 8. maddesi gereğince Bakanlar Kurulu'nun yetki ve sorumluluklarını geniş bir şekilde anlatmış ve gerekli gördüğü takdirde bakanlar kurulunun devlete ait bazı hakları kullanmak konusunda tam yetkili olduğunu ifade etmiştir. Otoyolların yapımında ileri teknoloji ve geometrik, fiziksel standartların sağlanması gerektiği için bu işlerle ilgili ihalelerde uluslararası katılımın olmasının doğal ve ihtiyaca binaen yapıldığını söyleyen Örüç, bu işlerin sürelerinin uzun olması nedeniyle de işlerin ilk maliyetleri ile son maliyetleri arasında önemli farklılıkların olabileceğini belirtmiştir. Örüç konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

*4353 sayılı Kanun, Bakanlar Kurulunun bu yetkisini, Maliye Bakanlığının ve Danıştayın aksine verebileceği mütalaalara rağmen kullanabileceğini de hükme bağlamıştır. Binaenaleyh, biraz evvel yapılan konuşmalarda da ifade edildiği gibi, 70. maddeye sığınarak, bu maddenin değişmez bir hüküm olduğunu ifade etmek yanlıştır. Bakanlar Kurulunun bu maddeyi rahatlıkla değiştirebilecek yetkiye sahip olduğunu da hesaba katarsak, söz konusu 14657 sayılı Kararnamenin, hukuki mesnetten yoksun olduğu hakkındaki iddia isabetsizdir ve tam bir yanılgıdır.*¹¹³⁹

Örüç konuyla ilgili olarak teknik ayrıntılar içeren uzun bir savunma yapan Örüç, mevcut komisyon raporunun ve yapılan görüşmeler ışığında milletvekillerinde oluşan düşüncelerin siyasi tercihlerden uzak, vicdani şekilde değerlendirilmesi gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴⁰

Daha sonra söz alan Cengiz Altinkaya (Aydın), yapılan konuşmalar neticesinde mevzuatın ve uygulamanın nasıl olacağının ortaya çıktığını söylemiş, bu nedenle de kendisinin bu konulara girmeyeceğini ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Altinkaya, konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

*Gayet açık bir şekilde anlaşıldı ki, bu ihaleler ve bu işlemler, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu dışında, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun dahilinde yürütülmüştür. 2983 sayılı Kanununun 13. maddesine göre de, bu Kuruluşumuzda, ne 2886 ne 1050 ne de 832 sayılı Kanunlar uygulanabilir. Bu işin o günlerdeki yürütücülüğü yapan kişi olarak, yani o günlerin bakanı olarak buraya nereden geldiğini ... Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Karayolları Genel Müdürlüğümüz, Kamu Ortaklığı İdaresinin işlerini, kendi aralarında yapmış oldukları protokollerle yürütmekteyken, bu sözleşmelere göre fiyat farkı verilmeyeceğinin ifade edildiğini de hepimiz biliyoruz.*¹¹⁴¹

¹¹³⁸ A.k., ss. 483-495.

¹¹³⁹ A.k., s. 484.

¹¹⁴⁰ A.k., s. 488.

¹¹⁴¹ A.k., ss. 488-489.

Altinkaya ayrıca inşaatlardaki proje tasdik yetkisinin müteahhitlere bırakılmadığını, bu yetkinin her zaman için Karayolları Genel Müdürlüğü'nde bulunduğunu belirten Altinkaya, konulardaki tüm işlerin hepsinin sırasıyla olduğunu ve bu konudaki prosedürlerinde 1975'ten beri aynı şekilde sürdüğünü ifade etmiştir. Altinkaya da teknik ayrıntılara yer verdiği konuşmasını milletvekillerinin önergeye ret oyu vermesini isteyerek bitirmiştir.¹¹⁴²

Altinkaya'dan sonra söz alan İsmail Safa Giray (İstanbul), niçin böyle bir ithamla karşı karşıya kaldıklarını uzun süredir düşündüklerini belirterek ve devletin nasıl zarara uğratılacağına ilişkin olarak bazı örneklerden bahsederek konuşmasına başlamıştır. Giray, konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

*Yanlış yapmam, yapmamaya en büyük gayreti sarf ederim ve gerek Bayındırlık Bakanı olarak, gerek Milli Savunma Bakanı olarak, gerek Dışişleri Bakanı olarak, bakanlığım süresince de aynı şekilde çalıştım. Malım mülküm ortadadır. Benim, size anlattığım, bu yaptığım işlerle kabili telif olmayacak kadar az varlığım vardır. Beni çocukluğumdan beri Aydın Güven Gürkan da tanır. Muhterem arkadaşlarım, Meclisin tarihine bunu yazdırmayın. Bu yanlış. Türkiye'ye böyle de zarar verilir. Saygılar sunarım.*¹¹⁴³

Türkiye için yapmış olduğu birçok projeden, baraj, santral ve yol yapım çalışmalarından bahseden Giray, bu bağlamda ülkesine olan katkısını ayrıntıları ile açıklayarak bitirmiştir.¹¹⁴⁴

Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ise kıyamete kadar herkesin burada vereceği oydan mesul olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Sungurlu, konuşmasına devamla şunu belirtmiştir:

*Muhterem milletvekilleri, nedir buradaki suçumuz, ne fiil yapmışız? Bakanlar Kurulu olarak, daha önce çıkardığımız bir kararnamede 'fiyat farkı şu şu işlere verilir' demişiz; yabancı parayla yapılan işleri bunun dışında tutmuşuz. Bilahare zaruret olmuş, devlet 'bu şartlarla bu işler yürümüyor, yabancı parayla akit yapılan işlerde de fiyat farkı kararnamesi lüzumu var' demiş, fiyat farkı kararnamesi için karar vermişiz; anayasa hakkımız, kanuni hakkımız, öteki hakkımız...*¹¹⁴⁵

Bakanlar Kurulu kararnamelerinin çıkartma ve geri alma yetkilerinin yine Bakanlar Kurulu'nda olduğunu ifade eden Sungurlu, yabancı para birimleriyle yapılan işlerde fiyat farkının zaman içerisinde oluşmasının normal olduğunu ve bu durumu değiştirmeye de kimsenin gücü yetmeyeceğini söylemiştir. Bu birim temel alınarak zarar veya kâr edileceği gibi bir söylemin iddiadan öte gidemeyeceğini savunan Sungurlu, bakanların bir araya gelip "bu ülkeyi nasıl zarara sokarız" diye anlaşmış olmalarının düşünülebilecek bir şey olmadığını ifade etmiştir. Sungurlu, icraatından dolayı suçlandıkları Bakanlar Kurulu kararının, mevcut hükümet tarafından da hala tatbik edildiğini ve bir devri sürekli yargılamanın hoş olmadığını belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴⁶

¹¹⁴² A.k., s. 491.

¹¹⁴³ A.k., s. 493.

¹¹⁴⁴ A.k., s. 493.

¹¹⁴⁵ A.k., s. 494.

¹¹⁴⁶ A.k., s. 495.

Oylamaya geçilmeden önce görüşmenin oylanmasına ilişkin olarak Meclis İçtüzüğü'nün 84. maddesi ikinci fıkrası gereğince 15 kişinin imzası ile verilen bir önergeyi okutmuştur. Önerge, (9/1) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonunun 202 sıra sayılı Raporunun sonuç kısmındaki I, II, III ve IV. bölümlerinin, İçtüzüğü'nün 84. maddesinin ikinci fıkrasına göre ayrı ayrı oylanmasını önermiştir. Ayrıca, raporun I, II, III. bölümlerin oylamasının, kürsü önüne konulacak oy kutularına adı okunan sayın milletvekilinin oyunu atması suretiyle yapılmasını istemiştir.¹¹⁴⁷ Bu önergenin oylanarak kabul edilmesiyle soruşturma için hazırlanan raporun bölüm bölüm oylanması kararlaştırılmıştır. Başkanvekili Hocaoğlu, Anayasanın 100. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, Yüce Divana sevk kararı alınabilmesi için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun kabul oyu; yani 226 kabul oyu gerektiğini hatırlatmıştır. Bunun için de, Yüce Divana sevke dair olan 1, 2 ve 3. bölümlerin oylamasının, açık oylama şeklinde, dördüncü bölüme ait oylamanın işaretle yapılacağını açıklamıştır. Açık oylamada karar yeter sayısı 226 olduğunu hatırlatan Başkanvekili Hocaoğlu, oylamaya katılımın 226'nın altında olması durumunda açık oylamanın tekrarlanacağını belirtmiştir. 226 ve daha çok milletvekilinin katıldığı bir açık oylamada, kabul oyu 226'nın altında olduğu takdirde, Komisyonun Raporu kabul edilmemiş olacak, ilgililerin Yüce Divana sevklerine gerek olmadığına karar verilmiş olacaktır.¹¹⁴⁸

Oylama sırasında zaman zaman iktidar ve muhalefet partilerine mensup milletvekilleri arasında bazı tartışmalar çıksa da oylama bir süre sonra neticelendirilmiş ve sayımı yapılmıştır. (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporunun birinci bölümünün açık oylamasına 340 üye katılırken oylamada 245 kabul, 92 ret, 1 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Bu oylama sonucuna göre, Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Safa Giray'ın Yüce Divana sevkine dair komisyon raporu kabul edilerek Safa Giray'ın Yüce Divana sevkine karar verilmiştir. (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporunun ikinci bölümünün açık oylamasına 339 üye katılırken oylamada 253 kabul, 84 ret, 1 çekinse ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Bu sonuca göre Bayındırlık ve İskân eski Bakanı Cengiz Altınkaya'nın Yüce Divana sevkine dair Soruşturma Komisyonu Raporu kabul edilerek Cengiz Altınkaya'nın Yüce Divan'a sevk kararı kararlaştırılmıştır. Son olarak da (9/1) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporunun, üçüncü bölümünün açık oylamasına 339 üye katılırken oylamada 29 kabul, 307 ret ve 3 çekinse oy kullanılmıştır. Böylece, 89/14657 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında imzası bulunan eski bakanların Yüce Divana sevklerine gerek olmadığı yolundaki Komisyon Raporu kabul edilmiştir.¹¹⁴⁹

¹¹⁴⁷ A.k., s. 495.

¹¹⁴⁸ A.k., ss. 496-497.

¹¹⁴⁹ A.k., s. 504.

Bu sonucun açıklanmasından sonra Mustafa Kalemli (Kütahya), yapılan oylamayla ilgili olarak ANAP Grubu adına genel kurula bir tezkere vermiş ve tezkerenin zabıtlara geçmesini istemiştir. Tezkerede, “Otoyollarla ilgili açılmış bulunan Meclis soruşturmasıyla ilgili komisyon raporunun oylanması sırasında, Bakanlar Kurulunun bu oturumda Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulunmayan üyeleri için, vekâlet sahibi bakanlar oy kullanmışlardır Tamamıyla vicdanî kanaata dayanan bu oylamada, vekâlet müessesesinin işlemeyeceği kanaatindeyiz. Bu itirazımızın zabıtlara geçirilmesini arz ve teklif ederim”¹¹⁵⁰ şeklinde bir ifade mevcuttur. Bu ifadenin zabıtlara geçirilmesi kabul edilerek (9/1) esas numaralı Soruşturma Komisyonu Raporunun görüşmeleri tamamlanmıştır.

Safa Giray ve Cengiz Altınkaya Yüce divanda yargılanmış, çoğunluk oyu ile beraatlerine karar verilmiştir. Bu kararın gerekçesinde Başbakan Süleyman Demirel’in Özal dönemindeki gibi Yüksek Planlama Kurulunda karar alarak karayollarının yapımını KOİ’ye devrettiği ve böylece 2886 sayılı ihale kanunu yerine KOİ’nin ihale yönteminin uygulandığı belirtilmiştir.¹¹⁵¹

2.5.2. İmar Bankası Hakkında (9/3) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

SHP Milletvekili Uluç Gürkan ve 47 milletvekili, ANAP iktidarı döneminde İmar Bankası’na verildiğini iddia ettikleri usulsüz kredilerle ilgili olarak Meclis Soruşturması açılabilmesi için hazırladıkları önergeyi tartışılmak üzere önce SHP Grubuna sunmuşlar ve burada bu konuda meclis soruşturması açılması görüşü benimsenmiş, konu kamuoyunda da tartışılır hale gelmiştir.¹¹⁵² Bu konuyla ilgili olarak eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz ile eski Bakanlar Adnan Kahveci, Hüsnü Doğan, Güneş Taner hakkındaki soruşturma açılmasına ilişkin önergenin TBMM’de kabul edildiği görüşmeler kamuoyunda da bir süre tartışılmıştır.¹¹⁵³

İmar Bankasına ayrıcalıklar ve kolaylıklar sağlayarak görevlerini kötüye kullandıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240 ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz ile Devlet eski Bakanları Hüsnü Doğan ve Güneş Taner, Maliye ve Gümrük eski Bakanı Adnan Kahveci haklarında meclis soruşturulması açılmasına ilişkin önerge (9/3), Genel Kurulun 25.2.1992 tarihli 40. Birleşimde H. Uluç Gürkan (Ankara) ve 47 arkadaşının imzalarıyla Meclis gündemine sunulmuştur.¹¹⁵⁴ Meclis soruşturması önergesi okunmuş ve bastırılarak üyelere dağıtılmıştır.

¹¹⁵⁰ A.k., s. 505.

¹¹⁵¹ Fikret Bila, “Demirel’in Çelişkisi,” *Milliyet*, 17 Nisan 1995.

¹¹⁵² *Sabah*, 19 Şubat 1992.

¹¹⁵³ *Cumhuriyet*, 5 Mart 1992.

¹¹⁵⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 40 (25.2.1992), ss. 331-332.

İmar Bankası'na tanınan ayrıcalıklar ve sağlanan devlet kolaylıkları hakkında Meclis soruşturması açılması istemiyle verilen önergede, İmar Bankası'nın "mali güçlükleri" nedeniyle 1980'li yıllarda Bankalar Yasası'nın 64. madde kapsamında Hazine gözetimine alındığı ancak Nisan 1990'da, durumu aynı kapsamdaki bankalardan hiç de iyi olmadığı, hatta çok daha tartışmalı bir halde olduğu halde söz konusu bankanın Hazine gözetiminden çıkarıldığı belirtilmiştir. İmar Bankası'nın Bankalar Yasasının 64. madde kapsamından çıkartılmasının normal bir bankacılık işlemi sayılamayacağı vurgulanan önergede, bu kararın "siyasal içerikli özel bir karar" olduğu savunulmuştur. Önerge'ye göre anılan bankanın yönetim kurulu adına görev yapan Hazine yetkilisinin bu gelişme üzerine emekliliğini isteyerek İmar Bankası ve iştiraklerinde kendisine yer kapması da bu durumu kanıtlamaktadır. Ayrıca, İmar Bankasına tanınan bu ayrıcalığın, bankanın iştiraklerinden "Star-1" adlı gayri yasal televizyon istasyonunda devrin ANAP iktidarının propagandasının bedeli olduğu savunulmuştur.¹¹⁵⁵

Gerekçe bu şekilde ifade edildikten sonra önergede beş ayrı başlık halinde iddialar sıralanmıştır. Bu iddialarda ANAP hükümetleri döneminde bankanın yapmış olduğu iddia edilen usulsüzlükler belirtilmiştir.¹¹⁵⁶ Önergedeki iddialardan birisi İmar Bankasına, Bankalar Yasasının 64. madde kapsamında olduğu 1987 ve 1988 yıllarında, Merkez Bankası kaynağından "özel kredi" kullandırılmasına ilişkindir. Bu işlemin yasal olmadığı, Merkez Bankası Yasasının, teminatsız olduğu için herhangi bir kuruluşu özel kredi açılmasını yasakladığı belirtilmiştir. İmar Bankasına Merkez Bankası kaynağından 1991 yılı içinde 39,9 milyar liralık "Reeskont kredisi" kolaylığının tanınması eleştirilmiş, bu kolaylığın diğer bütün bankalar için "para politikası gereği" gerekçesiyle kapalı tutulduğu ifade edilmiştir. Önergede ayrıca, İmar Bankası aracılığıyla "Reeskont kredisi" ayrıcalığından yararlandırılan 8 kuruluşun tamamında bu bankanın ya da sahiplerinin büyük hissedar oldukları belirtilmiştir. Bu işlem bu yönüyle de yasalara ve Merkez Bankasının olağan uygulamalarına aykırıdır. Önergede İmar Bankasına Merkez Bankası kaynağından sağlanan bir önemli ayrıcalığında 1990 yılının "swap" işlemleri olduğunun altı çizilmiştir. İmar Bankası için swap işlemleri, bu kolaylık diğer bütün bankalar için kapalı olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir. Önergedeki diğer iddialar şunlardır:

İmar Bankası, Şubat 1990'da mevduat sahiplerinin bankadan aldıkları faizlerin üzerinden stopaja tabi tutulan yüzde 10 menkul sermaye iradı vergisi ile faiz üzerinden binde 5 Savunma Sanayii Destekleme Fonunu kesmiş ancak bu paraları vergi dairesine yatırmamıştır. Bu paralar zararlardan mahsup edilmiştir. Toplam İmar Bankası şubeleri itibarıyla 1 milyar liraya yakın olduğu tahmin edilen bu usulsüzlük, Maliye ve Gümrük Bakanlığına belgeli olarak ihbar edildiği halde inceleme konusu yapılmamıştır... İmar Bankasında olmayan

¹¹⁵⁵ A.k., s. 332.

¹¹⁵⁶ A.k., ss. 332-333.

*kişiler ve hayalî adresler yaratılarak vadesiz mevduat hesapları açılmıştır. Bu hesaplara yatan paraların rakamları milyarlardır. Burada amaç, disponibilibite olarak tutulması gereken nakti kâğıt üzerinde tutturmuş görünmektir. Oysa bu paralar banka kasasında yoktur. Bir örnek 21 Ocak 1991 günü Karaköy Şubesinde Nedim Göksel adına açılmış olan 3 milyar liralık hesaptır. Bu hesap kısa bir süre sonra kapanmıştır. Bu yöntem, bankanın, özellikle Kadıköy, Ankara, Sirkeci ve Gayrettepe şubelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.*¹¹⁵⁷

Önerenin sonuç ve istem kısmında ise “İmar Bankası’nın ‘Star-1’ yayınlarında yapılan ANAP propagandasının karşılığında yolsuz ve usulsüz kolaylıklar sağlayarak görevlerini kötüye kullanan ve bu eylemleri Türk Ceza Kanununun 240 ve ilgili maddelerine uyan eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz ile Devlet eski Bakanları Hüsnü Doğan ve Güneş Taner ve Maliye ve Gümrük eski Bakanı Adnan Kahveci” haklarında Anayasanın 100. maddesi uyarınca bir Meclis soruşturması açılması arz ve teklif edilmiştir.¹¹⁵⁸

Genel Kurulun 4.3.1992 tarihli 44. Birleşiminde, söz konusu önerenin (9/3) ön görüşmelerine başlanmıştır.¹¹⁵⁹ Ön görüşmelerde önerge sahibi Uluç Gürkan ile şahısları adına Rasim Zaimoğlu, Ali Rıza Gönül ve haklarında soruşturma açılması istenen eski Bakanlardan sırasıyla Hüsnü Doğan, Güneş Taner ve Adnan Kahveci söz almışlardır.

İlk sözü alan önerge sahibi Uluç Gürkan (Ankara), konuşmasında önergedeki iddiaları tekrarlamıştır.

Gürkan, konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

*Şimdi, size bir başka belge daha sunmak istiyorum. Bu belge de, 1991 yılında, İmar Bankası’na, yine Merkez Bankası kaynağından, sekiz irili ufaklı kuruluşun hatırı senetleri karşılığında açılmış olan yaklaşık 40 milyar liralık reeskont kredisidir. Bunun da arkası var mıdır yok mudur, ancak Meclis soruşturması açılması halinde ve Merkez Bankası belgelerine girilebildiğinde görülecektir. Bu reeskont kredisi işlemi de son derece ilginçtir. Hepimiz biliyoruz ki, 1991 yılında, Merkez Bankası reeskont kredilerine uygulanan para politikası uyarınca son derece kasıtlı kredi kullandırmış; hatta kasıtın da ötesinde, hemen hemen hiçbir bankaya kredi kullandırmamıştır. Tarımsal destekleme alımları kapsamında dahi, Ziraat Bankasının, Merkez Bankasının, anılan yıllarda, nasıl zorlandığı, kaynak kullandırmadığı, Toprak Mahsulleri Ofisini, dışardan, döviz üzerinden borçlanmaya zorladığı gazetelerin arşivlerinde ve bizim hafızalarımızdadır; ama, destekleme alımları için dahi, bir başka kamu bankasına tek bir kuruş vermekten sakınan Merkez Bankası, İmar Bankasına geldiğinde, mutlaka ve mutlaka siyasi otoritenin baskısıyla, 40 milyar liralık hatırı senedini, -piyasa deyimiyle- kırmakta ve böylece bu kuruluşu son derece ucuz, piyasada kaymak tabir edilen krediyi vermekte bir sakınca görmemiştir.*¹¹⁶⁰

¹¹⁵⁷ A.k., s. 333.

¹¹⁵⁸ A.k., ss. 333-334.

¹¹⁵⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 44, (4.3.1992), s. 602.

¹¹⁶⁰ A.k., s. 606.

Gürkan ayrıca, İmar Bankasının, ANAP iktidarı zamanında özel bir himaye gördüğünü, bu nedenle, özellikle Merkez Bankası başkanları, dönemin ekonomiden sorumlu ilgili devlet bakanları ile vergi kaçırılması konusunda yapılan ihbarları işleme koymayan, bu konuda ihmali bulunan Maliye ve Gümrük Bakanı hakkında Meclis soruşturması açılmasının gerekli olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁶¹

Daha sonra söz alan Rasim Zaimoğlu (Giresun), eski Başbakanlardan Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz haklarında soruşturma açılabilmesi için, icrada, bu başbakanların onayının ve en azından bilgilerinin olması gerektiğine işaret etmiştir. Zaimoğlu, Merkez Bankasının herhangi bir bankayla kredi ilişkisinin, ne başbakanın onayına tabi olduğunu ne de günlük rutin işlerden olduğu için başbakanın bilgisine sunulması gerekli olduğunu söylemiştir. Durum böyle iken, önergedeki suçlamaların geçerli olması durumunda bile iki başbakanın bu soruşturma önergesine katılmasının devletin işleyişini bilmemekten ileri geldiğini savunmuştur. Çağdaş dünyada uygulanan serbest piyasa ekonomisinde, devletin müdahaleciliğinin asgariye indirildiğine işaret eden Zaimoğlu, Türkiye’de de teamülün bu olduğunu belirtmiştir. Devlet müdahaleciliğinin ANAP döneminde başladığını, özelleştirmenin buradan hareketle yapılmaya çalışıldığını söyleyen Zaimoğlu, devletin kontrolündeki tüm bankaların mali durumlarına işaret etmiştir. Devletin, banka sahibi olduğu zaman, kendi bankasını, özel sektör bankacılığı kararlılığı ile yönetmesinin mümkün gözükmediğini ifade ederek mevcut hükümetin de devlet bankalarını satmak istediğini defalarca söylediğini hatırlatmıştır. Ancak, SHP’yi kastederek, “iktidarın kanatları, bu gibi zihin jimnastiği yapmak yerine, Meclis gündemini boş yere işgal ederek bilgisizliklerini ortaya dökmektedirler; bir anlamda, öküz altında buzağı aramaktadırlar” diyerek konuşmasını sürdürmüştür.¹¹⁶² Zaimoğlu, sözlerinin sonunda şöyle demiştir:

*Sayın milletvekilleri, Meclis soruşturmaları, dünyanın her yerinde, iktidar partileri için istenir. Bunun sebebi de, sorulan suallere hükümetin cevap vermemesidir. Herhalde siz kendi Hükümetinize şu sualleri sordunuz, herhalde bu iddiaları götürdünüz ve Hükümetten bir cevap alamadığınız için bir Meclis soruşturması açılmasını istiyorsunuz. Demek ki, siz bu Hükümete ve bürokrasisine güvenmediğiniz için bu yolu seçiyorsunuz... Aksine inanmak mantık dışı oluyor.*¹¹⁶³

Ali Rıza Gönül (Aydın) ise önergedeki örnekler ışığında soruşturma açılması için gerekli şartların bir değerlendirmesini yapmış ve soruşturma açılması için gerekli koşulların oluştuğuna yönelik kanaatini belirtmiştir. Gönül, tarih ve numaralarını belirttiği murakıp raporlarının ışığında, İmar Bankasının, Bankalar Yasasının 64/2 maddesi kapsamı dışına çıkarılmasında yasaya aykırı davranıldığına inandığı gibi, diğer hususlardaki iddiaların da kapsamlı araştırma ve incelemeye tabi tutulmasında fayda gördüğünü söyleyerek konuşmasını sürdürmüştür.¹¹⁶⁴ Gönül konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

¹¹⁶¹ A.k., s. 607.

¹¹⁶² A.k., ss. 608-609.

¹¹⁶³ A.k., s. 609.

¹¹⁶⁴ A.k., s. 609.

*Değerli milletvekilleri, ilgililer hakkında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önergede yer alan iddialar bunlar olup, gerçekten, bu iddiaların, murakıp raporları ışığında, ilgili Bankalar Yasası ile Merkez Bankası Yasasına aykırı olup olmadığını irdelemekte ve gerçeğin ortaya çıkmasında fayda görmekteyiz. Sayın milletvekilleri, önergede yer alan ilk iddiayı, geliniz, beraberce, belgeleriyle birlikte inceleyelim. Buna göre, 1983 yılında, mali bünye ve yönetimindeki olumsuzluklar nedeniyle banka, Bankalar Yasasının 64/1 maddesi kapsamı içine alınmıştır. 1984 yılı Kasım ayında da, banka sermayesinin çoğunluk hissesine sahip Doğu Grubu, bu hisselerini bir ailenin fertlerine ve şirketlerine devretmiştir. Bu tarihten sonra da bankanın mali ve idari bünyesinde düzelme görülmemiştir.*¹¹⁶⁵

Bu görüşlerin açıklanmasından sonra haklarında soruşturma istenen eski Bakanlardan sırasıyla Hüsnü Doğan, Güneş Taner ve Adnan Kahveci söz almışlar ve kendileriyle ilgili bu iddialara karşı görüşlerini belirtmişlerdir. Bu görüşmeler sırasında konuşmacılar ile iktidar milletvekilleri arasında hararetli tartışmaların yaşandığı görülmüştür.

İlk olarak söz alan Hüsnü Doğan (İstanbul) konuşmasında, önergede yer alan iddialardan Merkez Bankası ile ilgili olanlarına ilişkin teknik yönden açıklamalar yapmış ve meclis soruşturması hakkında İktidar ortaklarının tutumunu tahlil etmiştir. Ödeme gücü içinde bulunan bankerlerin işlemleri hakkında 35 ve 39 nolu iki kararname çıkarıldığını hatırlatmıştır. Doğan, 39 nolu kararname ile bankerlerin, mevduat sertifikası veya tahvil karşılığı, borçlarının ödenmesi nedeniyle bankalardan mevduat çekilişleri olduğu takdirde, Merkez Bankasının, mevduat çekilen bankalara, tek imza mukabili kredi vermesinin ve bu kredilere, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanununun 47. maddesi hükümlerinin uygulanmamasının öngörüldüğünü belirtmiştir. Doğan, ayrıca, Merkez Bankası Banka Meclisinin 17 Eylül 1982 tarihinde, banker alacaklarından dolayı ödeme gücü içinde olan bankalara kullandırılmak üzere, kararname hükümleri doğrultusunda, bir özel kredi ihdasına karar verdiğini ve bu krediden, yedi bankanın, toplam 105 milyar 193 milyon liralık kullanım yaptığını açıklamıştır. Aynı şekilde, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 45, 52 ve 53. maddelerinin verdiği yetkiye istinaden, Merkez Bankasınca, 1990 ve 1991 yıllarında, sırasıyla, 2 trilyon 46 milyar lira ve 6 trilyon 335 milyar lira tutarında senet reeskontu ve 1990 yılında da 1 trilyon 643 milyar lira tutarında döviz karşılığı swap işlemi yapıldığını belirtmiştir.¹¹⁶⁶

Bu bilgileri veren Doğan, Merkez Bankasının, 1211 sayılı Kanuna tabi, diğer kamu bankalarına göre daha bağımsız çalışan bir kuruluş olduğunu, önergede ileri sürülen bütün hususların, Merkez Bankasının, tamamıyla kendi yetkileri dahilinde ve ilgili mevzuata uygun olarak yaptığı normal işlemler olduğunu ifade etmiştir. İleri sürülen iddialar bakımından, ne kimsenin kendisinden bir talebi ne de kendisinin herhangi bir kimseye telkininin olmadığını ve ilgili Bakan olarak, Merkez Bankasının günlük rutin işlemleri hakkında bilgi sahibi olmadığını söylemiştir.

¹¹⁶⁵ A.k., s. 610.

¹¹⁶⁶ A.k., ss. 614-615.

Doğan, 105 gündür iktidarda olan Koalisyon Hükümetinin, ileri sürülen iddialar hakkında herhangi bir araştırma, inceleme ya da teftiş yaptırmadığına işaret etmiştir. Hükümetin hakkında herhangi “bir resmî karar ve kanaat teessüs etmemiş bir konuda, dönemin Başbakanı ve bakanlarıyla zoraki illiyet bağı kurulmaya çalışılarak, adeta, suç ve suçlu icat edilmeye” çalışıldığını savunmuştur. Bu tavırla devleti, demokrasiyi, insan haklarını, müesseseleri tahrip eden bir yola girildiğini, şeref ve haysiyet kavramının “sorumsuzca ayaklar altına” alındığını öne sürmüştür. Meclisin en önemli denetim araçlarından biri olan soruşturma hakkının “suistimal edile edile”, zamanla anlamını yitirerek değersiz hale geleceğine işaret ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁶⁷

Daha sonra söz alan Güneş Taner (İstanbul), konuşmasının başında soruşturma konusunda yer alan kurumlarla ilgili bakanların Genel Kurulda olmamasını eleştirerek konuşmasına başlamıştır. Taner, Bankalar Kanununun 64. maddesinin, malî durumunda herhangi bir bozukluk ve ciddî bir tehlike görülen bir bankanın, bürokrasinin teklifi ve bakanın onayıyla bu 64. maddenin kapsamına alınmasını sağladığını hatırlatmıştır. Bu uygulamanın amacının Hazinesinin, bu banka üzerinde daha fazla ihtimamla durmasını ve o bankanın, en kısa zamanda tedbirleri alarak tekrar geriye dönmesini sağlamak olduğunu belirten Taner, İmar Bankasının 1983 senesinde mali durumunda eksikliği yüzünden 64. madde kapsamına alındığını söylemiştir. Aradan geçen on sene içerisinde bankanın el değiştirdiğini, 1988 senesinden sonra bankanın mali durumunun iyileşmesi üzerine banka sahiplerinin, 1990 senesinin Nisan ayında, 64. madde kapsamından çıkarılmayı istediklerini iletmiştir. Taner, daha sonra yapılan işlemleri şu şekilde anlatmıştır:

*Bunun üzerine yapılan tetkikte, bankanın, gerek Hazine yeminli murakiplarının gerekse çalışan bürokratların kanaatleri ve kişisel kanaatimce, 64. madde kapsamından çıkarılmasının mümkün olmadığı söylenmiş ve kendilerinden, bir dizi tedbirler alınması istenmiştir. Banka sahipleri, bu on ay zarfında Hazineye defalarca gidip gelmişler ve sonunda, kendilerinden istenen bu şartları yerine getirdiklerini beyan etmeleri üzerine, banka yeminli murakipları, 9.4.1990 tarihinde yapmış oldukları tetkik neticesinde, tasarrufları ve taahhütlerin karşılanmasında hiçbir problemin olmadığı, kârlılık ve likidite oranlarında olumlu artışlar olduğu ve sermaye artırımı yapıldığı takdirde, bankanın 64. madde kapsamından çıkarılabileceği görüşünü belirtmişlerdir. Nitekim, bu görüş üzerine, Hazinedeki yetkili bütün bürokratların imzalarıyla, bankanın 64. madde kapsamından çıkarılabileceği görüşünü belirtmişlerdir. Nitekim, bu görüş üzerine, Hazinedeki yetkili bütün bürokratların imzalarıyla, bankanın 64. madde kapsamından çıkarılması teklifi onay için bana gelmiş, ben de onayımı vermişimdir. Olay bu kadar basittir; olayın bütün gerçeği ve çıplaklığı budur. Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; bankayı, 64. madde kapsamına almak veya çıkarmak, devleti, herhangi bir şekilde, ne kâra ne de zarara sokar; devletin idarî şartlar içerisinde nasıl çalışacağını ve bankalar konusunda ise, gerek mudinin gerekse diğer bankacıların, bankacılık piyasasını tanzim edici görevini göstermektedir. Kanaatimizce, banka bu görevi yapabilecek duruma geldiği için, 64. madde kapsamından çıkarılmıştır.*¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁷ A.k., ss. 615-616.

¹¹⁶⁸ A.k., s. 618.

Bu banka hakkında çıkarılan dedikodularla mevduat sahiplerinin erkenden paralarını çektikleri ve bu yüzden zarara uğradıklarını anlatan Taner, Bankalar Kanununun 84. maddesinde bir banka hakkında, itibarını kırıcı, yalan ve asılsız sözler çıkarmanın suç görüldüğünü ve bu suçu işleyenlerin cezalandırılacaklarının belirtildiğini aktarmıştır. Bu itibarla Hükümetin, üzerine düşen görevi yapmadığını ve Bankalar Kanununa aykırı hareket ettiğini iddia eden Taner, Hükümete başka eleştiriler de getirerek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁶⁹

Son sözü alan Adnan Kahveci konuşmasında, İktidarın çoğunluğuna dayanarak “Yüce Meclisi, bir engizisyon mahkemesi” olarak kullanmasını kesinlikle kabul etmediklerini, bunun için de millete hesap vereceklerini vurgulayarak bu yapılanın millet tarafından fark edildiğini savunmuştur. “Şeref ve haysiyet” kavramını değersiz hale getirmek için uğraş verildiğini söyleyen Kahveci, bu önergeyi, bu açıdan, şiddetle reddettiğini belirtmiştir. Önergede ileri sürülen hususlarla ilgili olarak Kahveci, bakanlığının hiçbir görevlisine, “ne şifahi ne yazılı olarak, bu konuda işlem yapılmaması veyahut işlemlerin geciktirilmesi hususunda da tek bir şey” söylemediğini belirtmiştir. İmar Bankasının 64. madde kapsamından çıkarılmasının yanlış olduğu düşünülüyorsa niçin mevcut Hükümet tarafından tekrar 64. madde kapsamına alınmadığını sormuştur. Bu konuyla ilgili soruşturulması gereken şeyin mevcut Hükümetin ihmali olduğunu savunmuştur. Basında son bir iki ay içerisinde cereyan eden olayların, bu bankayı, 64. madde kapsamına gerçekten sokulmaya değer hale getirdiğini vurgulamıştır. Bu önergeyle, Türk Devletine, Türk Parlamentosunun saygınlığına, hukukun üstünlüğüne zarar verildiğini öne süren Kahveci, İktidarın “mesnetsiz çamur atarak,” sadece kendisine zarar vereceğini, Yüce Meclisin de buna alet olacağına inanmadığını ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁷⁰

Önerge üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra soruşturma açılıp, açılmamasına ilişkin oylama yapılmış ve soruşturma açılmasına karar verildiği başkan tarafından açıklanmıştır. Önergenin kabul edilmesinden sonra başkan bundan sonraki süreçle ilgili bilgi vermiştir. Bu sürecin sonunda komisyonun oluşmasından ve komisyonun süresinin, komisyon üyelerinin belirlenmesinden sonra başlamasına ilişkin olarak oylama yapılmış ve bunun kabulünden sonrada ön görüşmeler sona ermiştir.¹¹⁷¹

Genel Kurulun 4.3.1992 tarihli 44. Birleşiminde açılması kabul edilen (9/3) esas numaralı Meclis Soruşturmasını yürütecek 15 kişilik Komisyonun üyeleri, Anayasanın 100. maddesine göre, siyasî parti gruplarının güçleri oranında verecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterdikleri adaylar arasından ad çekmek suretiyle tespit edilmiştir. Soruşturma Komisyonunda DYP’nin 7, ANAP’ın 4, SHP’nin 3 ve RP’nin 1 üyeliikle temsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Anavatan Partisi Grubu bu Komisyona aday bildirmediğinden seçim, DYP, SHP ve RP Gruplarınca

¹¹⁶⁹ A.k., ss. 619-621.

¹¹⁷⁰ A.k., ss. 622-623.

¹¹⁷¹ A.k., s. 623.

gösterilen adaylar arasından 28.4.1992 tarihinde yapılmıştır. ANAP'ın üye vermemesinin sebebi 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası arasında komisyonların oluşturulmasında bir iştirak olmadığı ve 1982 Anayasasında ve Meclis İktüzüğünde de bu komisyonların nasıl teşekkül edeceğine dair gruplarca takip edilecek prosedür konusunda da bir açıklık olmadığı görüşüdür.¹¹⁷² Daha sonra 76. Birleşimde üyelerin görev dağılımı da şu şekilde belirlenmiştir.¹¹⁷³

DYP(7)	
Erkut Şenbaş	İzmir
M. Haluk Müftüler (Başkanvekili)	Denizli
Nemci Hoşver	Bolu
Ali Rıza Gönül (Kâtip)	Aydın
Bestami Teke (Sözcü)	Hatay
Mehmet Gözlükaya	Denizli
Nevzat Çobanoğlu	İzmir
SHP (3)	
Atilla Hun (Başkan)	Kars
Mehmet Kerimoğlu	Ankara
Muhammet Kaymak	Adana
RP(1)	
Bahattin Elçi	Bayburt

Komisyonun üyelerinin seçiminden sonra 14.5.1992 ve 1.7.1992 tarihinde bu komisyonun boş olan üyelikleri için iki kere ad çekme usulü ile yeni üyeler belirlenmiştir. Sırasıyla Tefvik Türesin ve Veli Andaç Durak DYP kontenjanından 9/3 numaralı komisyona üye olarak seçilmişlerdir.¹¹⁷⁴ Bu gelişmelerden sonra komisyonun verilen sürede raporu hazırlayamaması sebebiyle, görev süresinin uzatılmasına dair 22.9.1992 tarihinde meclise bir tezkere verilmiştir. Yine bu tarihte oylaması yapılan süre uzatımına ilişkin tezkere kabul edilmiştir.¹¹⁷⁵

Komisyonun hazırladığı rapor, Genel Kurulun 20.1.1993 tarihli 57. Birleşiminde Meclise sunulmuştur. Böylece, (9/3) esas numaralı Meclis Soruşturma önergesinin görüşmelerine başlanmıştır.¹¹⁷⁶ Raporun okunmasına ilişkin olarak oturum başkanı oylama yapmış ve raporun okunması kabul edilmemiştir.

¹¹⁷² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 69 (28.4.1992), ss. 389-391.

¹¹⁷³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 76 (13.5.1992), s. 105.

¹¹⁷⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 77 (14.5.1992), s. 161 ve *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91 (1.7.1992), s. 420.

¹¹⁷⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 5 (22.9.1992), ss. 494-495.

¹¹⁷⁶ *A.k.*, s. 498.

Komisyon raporunda önergedeki iddialara paralel iddiaların incelendiği belirtilmiştir. İddialara konu olan kurumlardan ilgili belge ve dokümanların sağlandığı ve gerekli kişilerin ifadelerine başvurulduğu ve bu belge ve ifadelerin ekte mevcut bulunduğu raporda belirtilmiştir.¹¹⁷⁷

Raporun mali yönden değerlendirme yapıldığı kısmında İmar Bankasının Bankalar Kanununun 64. maddesi kapsamından çıkartılmasında, Devlet eski Bakanı Güneş Taner'in kanundan kaynaklanan takdir yetkisini kullandığı, kastî ve himayeye yönelik bir davranışını gösterir yeterli sebep ve kanıt bulunmadığı kanaatine varıldığı belirtilmiştir.¹¹⁷⁸ Ayrıca, yine raporda İmar Bankasına, Merkez Bankası kaynağından 'özel kredi' kullanılması hususuyla ilgili de görüş bildirilmiştir. Bu konuda Merkez Bankasınca İmar Bankasına kullandırılan özel kredinin, 22.6.1982 gün ve 39 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle düzenlenen mevzuata dayandığı belirtilmiştir. İmar Bankası'na özel kredi kullandırılmasının da, bu bankanın 64. madde kapsamına alınmasından önce 1982 yılında başlatıldığı, bu uygulamanın diğer bankalar uygulamasına paralel olarak sürdürüldüğü ve bu kredilerin İmar Bankasından tahsil edildiğinin tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, İmar Bankasına, Merkez Bankası kasasından Devlet kolaylığı sağlandığı şeklindeki iddia hukukî dayanaktan yoksundur denilmiştir.¹¹⁷⁹

Raporun sonuç bölümü ise şu şekildedir:

*Hayali-fiktif mevduat iddialarının teyit ve tespiti, iddia edilen tarihlerde banka şubelerinde yapılacak inceleme-denetim kapsamındaki fizikî sayım-çekim ve kontrollerle ancak mümkün olabileceğinden, iddia konusu işlem tarihlerinin üzerinden uzun süre geçmiş olması nedeniyle bu hususta Komisyonumuzca yapılabilecek herhangi bir işlem bulunmamaktadır... Ayrıntıları ve dayanakları açıkça yukarıda gösterildiği üzere... Komisyonumuz; eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz, Devlet eski Bakanları Hüsnü Doğan ve Güneş Taner, Maliye ve Gümrük eski Bakanı Adnan Kahveci haklarında, Başbakan veya Bakan sıfatıyla dava açılmasını gerektirecek cezai bir sorumluluklarının bulunmadığı sonuç ve kanaatine varmıştır.*¹¹⁸⁰

Mehmet Kerimoğlu (Ankara) ve Bahattin Elçi (Bayburt), komisyon raporunun belli bölümlerine "katılmadıklarına" ilişkin muhalefet şerhi koymuşlardır. Ayrıca raporun komisyon tarafından kabul edildiği son komisyon toplantısına Bolu Milletvekili Necmi Hoşver ve Kırklareli Milletvekili Ahmet Sezai Özbek katılmamışlardır.¹¹⁸¹

¹¹⁷⁷ "Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan ve 47 Arkadaşının, İmar Bankası'na Ayrıcalıklar ve Kolaylıklar Sağlayarak Görevlerini Kötüye Kullandıkları ve Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanunu'nun 240 ıncı ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz, Devlet Eski Bakanları Hüsnü Doğan ve Güneş Taner, Maliye ve Gümrük Eski Bakanı Adnan Kahveci Haklarında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/3) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu (S. Sayısı: 213)", **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 5 (22.9.1992), ss. 5-6.

¹¹⁷⁸ **A.k.**, ss. 26-27.

¹¹⁷⁹ **A.k.**, s. 27.

¹¹⁸⁰ **A.k.**, s. 27.

¹¹⁸¹ **A.k.**, ss. 27-28.

(9/3) esas numaralı Meclis Soruşturma önergesinin görüşmelerinde şahsı adına iki kişiye, komisyon adına bir kişiye ve isterlerse haklarında suçlamalarda bulunulan bakanlara konuşma hakkı verilmiştir. Önce şahsı adına önerge sahibi Uluç Gürkan söz almıştır. Gürkan, İmar Bankası Soruşturma Komisyonunun raporunun okunmadığını ancak kendisinin Soruşturma Komisyonunun, bu soruşturma konusunda görevini yapmadığına inandığını belirtmiştir. Komisyonun soruşturmaya göstermesi gereken ciddiyeti ve özeni göstermeyerek soruşturmaya yer olmadığı kararını verdiğini ancak, komisyonunun kendisinin de bu karardan rahatsız olduğunu öne sürmüştür.¹¹⁸²

Gürkan konuşmasında önergedeki iddialarını tekrarlamış ve konuşmasının bir bölümünde de süre uzatımı almasına rağmen görevini yapmamakla suçladığı komisyona yüklenmiştir. Gürkan, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

... okunmayan Komisyon raporunda -okunduğu zaman çok açık görülecektir- diğer bankalara yapılan swap işlemleri, yalnızca ay sonları itibarıyladır; bir hesap düzeltme yardımıdır, Merkez Bankası'nın yalnızca ay sonları itibarıyla; ama, İmar Bankası'na sağlanan 6 ay süreyledir ve bu, döviz karşılığında, yatan dövize faiz ödeme karşılığında, son derece düşük bir faizle -yüzde 40 gibi- bir kredi almak; yani, bir bankayı 6 ay süreyle olağanüstü rahatlatmaktır. Bunun da bütünüyle yapılması; başka bankalara sadece ay sonlarında birkaç günlük bir göstermelik işlem yapılırken, anılan dönemde, yalnız ve yalnız İmar Bankası'na 6 ay süreyle yapılması, ciddi bir olaydır. Komisyon, İmar Bankası için kullandırılan Merkez Bankası kaynaklı kredide de bir ayrıcalık olmadığına hükmetmiştir. Komisyon bu konuda da yanılmıştır. Merkez Bankası'nın bu özel kredileri, 1982 yılında, banker olaylarına adı karışan 7 bankaya açtığı kredidir. Bunların arasında İmar Bankası da vardır ama, banker olaylarına karışan İmar Bankası'nın da kullandığı bir özel kredi. Diğer bankalar, geçen iktidar döneminde siyasi kararlarla başka bankalarla birleştirildikleri halde, Anadolu Bankası, Emlak Kredi Bankası'yla; Hisar Bank, İktisat Bankası, İstanbul Bankası, Ziraat Bankası'yla; Kredi Bankası ve Ortadoğu İktisat Bankası, İşçi Bankası ile birleştirildiği halde, İmar Bankası, siyasi kayırmalar sonucu, kendi başına varlığını sürdürmüş, banker olaylarından kullandığı krediyi de yıllarca, hesabında, açık, üstüne faiz hükmedilmeyen açık bir kredi olarak kullanabilmiştir; ama Komisyon, bu olayı da görmezden gelmek zorunda kalmıştır.¹¹⁸³

Gürkan'ın konuşmasından sonra soruşturma komisyonu adına komisyon üyesi Ahmet Sezal Özbek (Kırklareli) söz almıştır. Özbek, Uluç Gürkan'ın iddialarına karşı komisyonu savunmak istemiş ancak, başkan ve bazı milletvekillerinin konuşmayı bölmeleri üzerine değerlendirmeleri yapmadan konuşmasını bitirmek zorunda kalmıştır.¹¹⁸⁴

¹¹⁸² T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 5 (22.9.1992), s. 499.

¹¹⁸³ A.k., s. 501.

¹¹⁸⁴ A.k., s. 502.

Bu konuşmadan sonra oturum başkanı suçlamalarda bulunulan bakanların söz alıp, almayacaklarını sormuş ve böyle bir talep olmayınca da soruşturma komisyon raporu üzerinde görüşmelerin bittiğini bildirmiştir.¹¹⁸⁵ Başkan daha sonra raporun sonuç bölümünü okutmuştur. Buna göre Komisyon eski Başbakanları Yıldırım Akbulut ve Ahmet Mesut Yılmaz, Devlet eski Bakanları Hüsnü Doğan ve Güneş Taner, Maliye ve Gümrük eski Bakanı Adnan Kahveci haklarında, Başbakan veya bakan sıfatıyla dava açılmasını gerektirecek cezai bir sorumluluklarının bulunmadığı sonuç ve kanaatine vardığını belirtilmiştir.¹¹⁸⁶ Komisyon raporu okunduktan sonra raporunun kabul edilip, edilmemesiyle ilgili oylamaya geçilmiş ve oylama sonucunda komisyon raporu kabul edilmiştir. Böylece, (9/3) esas numaralı Meclis Soruşturma önergesiyle ilgili işlemler tamamlanmıştır.

2.5.3. Devlet Bakanı Mustafa Taşar Hakkında (9/5) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

DYP Grup Başkanvekili Güneş Müftüoğlu, 9/5 esas numaralı meclis soruşturmasının açılmasından önce seçimlerde kullanılmak üzere devlet kasasındaki parayla pul aldırıldığı iddiası ile eski Devlet Bakanı Mustafa Taşar hakkında meclis soruşturması açılmasını isteyeceklerini kamuoyuna açıklamıştır.¹¹⁸⁷ Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar'ın Semra Özal'ın aday olduğu ANAP İstanbul il kongresinin harcamalarını TÜGSAŞ'a karşılattığı iddiasıyla soruşturma açılmıştır. Sanayi Bakanı Tahir Köse, TÜGSAŞ'ın Taşar'ın yönetiminde olduğu dönemdeki tüm hesaplarını incelemeye almıştır.¹¹⁸⁸ Bu arada Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun Mustafa Taşar'ın pul yolsuzluğu yaptığı hakkında hazırladığı rapor TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'a 17 Mart 1992'de teslim edilmiştir. Bu konunun gündeme getirilmesinden sonra Kamer Genç ve 45 arkadaşı tarafından eski Devlet Bakanı Mustafa Taşar'ın bakanlığı döneminde görevini kötüye kullandığı iddiasıyla meclis soruşturmasına ilişkin önerenin meclis başkanlığına verilmesi gazetelerde de yer almıştır.¹¹⁸⁹

Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.'yi haksız ve keyfi zarara uğratarak görevini kötüye kullandığı ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 240 ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar hakkında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/5), 14.4.1992 tarihli 63. Birleşimde Kamer Genç (Tunceli) ve 45 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁵ *A.k.*, s. 503.

¹¹⁸⁶ *A.k.*, s. 503.

¹¹⁸⁷ *Sabah*, 24 Mart 1992.

¹¹⁸⁸ *Milliyet*, 28 Ocak 1992.

¹¹⁸⁹ *Sabah*, 18 Mart 1992 ve *Sabah*, 29 Mart 1992.

¹¹⁹⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 66 (21.4.1992), s. 279.

(9/5) esas numaralı Meclis Soruşturmasının ön görüşmelerine Genel Kurulun 22.04.1992 tarihli 66. Birleşiminde başlanmıştır. Ön görüşmelere başlanmadan önce basılarak, dağıtılan önerge okutulmuştur. Soruşturma önergesinde Devlet eski Bakanlarından Mustafa Taşar'ın görevi sırasında Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ)'tan kendi kişisel harcamalarında kullanılmak üzere 348 milyon 840 bin TL'lik pul, zarf ve etiket aldığı belirtilmiştir. Ancak daha sonra bunun 213 milyon 424 bin 514 TL'lik bölümünün Devlet Bakanlığınca kullanılmayarak TÜGSAŞ'a iade edildiği, kalan 135 milyon 415 bin 486 TL'lik bölümünün ise keyfi ve haksız olarak harcanmak suretiyle kurumun bu miktarda zarara sokulduğu iddiasına yer verilmiştir. Önergenin sonunda ise Devlet Bakanlığınca bu suretle yapılan harcamaların 1991/2 ve 1991/18 sayılı Kamu Harcamalarında Uyulması Gereken Tasarruf Genelgesine aykırı bulunduğu ifade edilmiştir. Önergede Türk Ceza Kanunu'nun 240 ve ilgili maddeleri uyarınca işlem yapılmak üzere Mecliste, Anayasası'nın 100. maddesi ve Tüzük uyarınca Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi istenmiştir.¹¹⁹¹

Önergenin okutulmasından sonra ön görüşmelere geçilmiştir. Ön görüşmelerde önerge sahibi Kamer Genç (Tunceli) ile şahısları adına Yüksel Yalova (Aydın), Rüştü Kâzım Yücelen (İçel) ve önergenin muhatabı Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar söz almışlardır. Ön görüşmelerde ilk sözü önergenin sahibi Kamer Genç almıştır. Genç, "ANAP iktidarları zamanında yapılan trilyonluk olaylar karşısında, 131 milyon liralık böyle bir olayı karşınıza getirdiğim için özür dilerim" diyerek konuşmasına başlamıştır. Bu sözlerinden sonra birleşimde bazı tartışmalar yaşanmıştır.¹¹⁹² Genç, konuşmasında TÜGSAŞ'la ilgili bazı teftiş raporlarından ve bu raporlarda TÜGSAŞ'ın bazı üst düzey yöneticilerinin görevlerinden alınmasından bahsedildiğine değinmiştir. Genç, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Şimdi, teftişi yürüten müfettişler, 'Bu işte üç kişinin kabahati, bunların açık ve seçik ihmali ve suistimali var. Bunlar, Gübre Sanayii Genel Müdürü, Genel Müdür Yardımcısı ve o sıradaki Devlet Bakanı' diyorlar; ancak, Devlet Bakanı hakkında soruşturma açma yetkisi, Anayasanın 100. maddesine göre Meclise ait olduğu için, konuyu Meclis Başkanlığına intikal ettiriyorlar; eğer Meclis Başkanlığı ve Başbakanlık konuyu takdir ederse, ilgili Devlet Bakanı hakkında da soruşturma açılsın deniyor.*¹¹⁹³

Konuşmasında bütün politikacıların "bu memlekette kim devletin beş kuruşuna el uzatıyorsa, onun kolunu kırmak zorundayız" kuralını kabul etmesini isteyen Genç, aksi takdirde, devletin malî müzayaka içine düşeceğini söylemiştir. Bu itibarla, verdiği önergede, Devlet Bakanlığınca yapılan harcamaların 233 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameye ve Başbakanlıkça

¹¹⁹¹ A.k., s. 280.

¹¹⁹² A.k., s. 280.

¹¹⁹³ A.k., s. 281.

1991 yılında yayımlanan 1991/2 ve 1991/18 sayılı Kamu Harcamalarında Uyulması Gereken Tasarruf Genelgesine aykırı bulunduğunu söylediklerini belirtmiştir. Genç, bürokratları mahkemeye sevk edip, o emri veren bakanı sevk etmeme durumunda TBMM’de bakanlık yaparak “görevini suistimal eden insanlara haksız bir imtiyaz” tanınmış olacağını öne sürerek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁹⁴

Şahsı adına söz alan Yüksel Yalova (Aydın), konuşmasının başında kürsüye ne Taşar’ı suçlamaya ne de savunmaya gelmediğini belirtmiştir. O’nu suçlamaya gelmediğini çünkü, üyesi olmakla onur duyduğu Yüce Parlamento içerisinde görev yapan biri olarak “engizisyon savcısı” rolüne talip olmadığını söylemiştir. Savunmaya gelmediğini çünkü, klasik parlamenter rejim içerisinde, yasama, yürütme ve yargı olarak sayılan ve aralarında kuvvetler arası işbirliği bulunduğu belirtilen bu üç unsurdan yasama organına mensup biri olarak o üç unsurdan yasamanın en üstte gelmesi gerektiğine inandığını açıklamıştır. Meclis çatısı altında görev yapan birisi olarak bu kurumu mahkeme yerine koyamayacağını ifade etmiştir.¹¹⁹⁵

Bir hukukçu olarak devlet başkanlığında cereyan etmiş bir olayla ilgili mevcut önerge üzerinde bilhassa konuşmayı üzerine bir borç bildiğini belirten Yalova, ne kamuoyunda ne de Meclisin üyeleri katında, devlet bakanlıklarının yapılarının, görev alanlarındaki değişmelerin ve problemlerinin tam anlaşılmadığını savunmuştur. Yalova’ya göre, bütün bunlar bilinmeden, ne soruşturma önergesine konu olan olayın ne de devlet bakanlıklarıyla ilgili geçmişte cereyan eden ve halen de cereyan etmekte olan birtakım olayların anlaşılması mümkün değildir. Buradan hareketle Yalova, geçmişte görev yapan ya da halihazırda görevde bulunan ve gelecekte bu görevde bulunacak olan devlet bakanlarının en basit icraatlarının dahi zan altında olacağını söylemiştir.¹¹⁹⁶ Yalova, Meclisin, bundan yaklaşık altı yüz yıl önce, 1397 yılında Kral II. Richard döneminde, Haksey adlı bir milletvekili ile kral arasındaki bir ihtilafta, parlamentonun onurunu krala karşı koruyan Avam Kamarasından daha az titiz davranmayacağına olan inancını ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁹⁷

Şahsı adına konuşan diğer milletvekili olan Rüştü Kazım Yücelen (İçel), bu görüşmelerde tartışılan şeyin Anayasanın ilgili maddesini değiştirerek bütün politikacıların, bağımsız yargı organlarınca ifadelerine başvurulabilmesini, her türlü yolsuzlukta ifade verebilmesini sağlamak olmadığını belirtmiştir. Yücelen konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

Devlet eski Bakanı Sayın Mustafa Taşar hakkında verilen önerge üzerinde şahsî fikirlerimi beyan etmek üzere huzurlarınızdayım. Evvela, şunu samimiyetle söylemek istiyorum: Konuşup konuşmamayı çok düşündüm; çok kısa konuşacağım; çünkü, biraz sonra misallerini vereceğim şekilde, acaba bu önerge verildiği zaman,

¹¹⁹⁴ A.k., ss. 282-283.

¹¹⁹⁵ A.k., s. 283.

¹¹⁹⁶ A.k., s. 284.

¹¹⁹⁷ A.k., s. 287.

sayın milletvekilleri, buraya buradaki konuşmalar, burada yapılan müdahaleler, burada ortaya getirilen "deliller ne olursa olsun, belli bir kararla mı gelmişler; yoksa, buradaki konuşmalara göre, daha önce okudukları önergeyi, suçlamayı değerlendirecekler, hür iradeleriyle karar mı verecekler diye... Çünkü, bunu, çok güzel bir şekilde hazırladığımız ve bugüne kadar bu Yüce Mecliste bir örneği daha görülmeyen, eski bir Başbakan ve bakanları hakkında otoyollarla ilgili verilen bir önergede yaşadık. Otoyollarla ilgili Meclis soruşturması önergesi, 18.2.1992 tarihinde bu Yüce Mecliste görüşüldü, kabul edildi; saygı duyuyoruz, görüş meselesidir, yorum meselesidir, Yüce Meclisin yorumudur; ama, önergeyi veren isimler ile sadece önergede suçlananlar değiştirilmek şartıyla, resmî delilleriyle birlikte Yüce Meclisin huzurlarına geldik ...¹¹⁹⁸

Yücelen ayrıca, Anayasa değişikliği gündeme geldiğinde bütün politikacıların, eski bakanlar, yeni bakanlar, mevcut milletvekilleri, en küçük bir suçlama karşısında, gidip bağımsız yargı organlarında ifade verebilmesine şahsen karşı olmadığını söylemiştir.¹¹⁹⁹

Bu olay dolayısıyla, TÜGSAS'ın 1991 Yılı cirosuna baktığını, cirosu 1 trilyon 600 milyar lira olan bu kurumun yaklaşık 50 milyar liralık ihracat yaptığını, 320 milyarlık ihale yaptığını, 65 milyarlık nakliye ihalesi yaptığını ve 250 milyar Türk Lirası karşılığı da ithalatı yaptığını açıklamıştır. Önergede bu kadar büyük rakamlar için "bir baskı, bir yolsuzluk iddiası" olmadığına dikkat çeken Yücelen, Türkiye'nin gündeminin bu tip şeylerle meşgul edilmemesi ve vaktinin çalınmamasıyla ilgili temennisini dile getirerek sözlerini bitirmiştir.¹²⁰⁰

Ön görüşmelerde önergeyle ilgili son sözü hakkında önerge verilen Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar almıştır. Mustafa Taşar, 20 Ekim seçimlerinden sonra, aleyhinde "geniş çepçeri, yoğun bir iftira ve yıpratma kampanyası" başlatıldığını iddia ederek konuşmasına başlamıştır.¹²⁰¹ Devlet bakanlıklarının, bakanlık ihtiyaçlarının, bağlı ve ilgili kuruluşlardan karşılanması teamülünün 8.12.1988 tarihinde çıkarılan ve devlet bakanlarının otomobil, oda ve personel ihtiyaçlarının, öncelikle, bağlı ve ilgili kuruluşlardan karşılanması hakkındaki Başbakanlık genelgesiyle yazılı hukuk normu haline dönüştürüldüğünü açıklamıştır. Bu uygulamanın halen devam ettiğine dikkat çeken Taşar, hatta, yeni Hükümet döneminde, bu uygulamanın devlet bakanlıklarının dışına da taşarak, bütçesi olan icra bakanlıklarının da bağlı ve ilgili kuruluşlarına bazı harcamalar yaptırdıklarını belirtmiştir. Mesela, bu olayla ilgili soruşturma yapan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişlerinin, raporlarının 22. sayfasında Sanayi ve Ticaret Bakanlığının, kendisine bağlı veya ilgili kuruluşları vasıtasıyla tefriş, kırtasiye ve benzeri ihtiyaçlarını karşıladığını ve bu hususların Türkiye'de bir teamül haline geldiğini açıkça ifade ettiklerini aktararak kendisini savunmuştur.¹²⁰²

¹¹⁹⁸ A.k., s. 288.

¹¹⁹⁹ A.k., s. 289.

¹²⁰⁰ A.k., ss. 289-291.

¹²⁰¹ A.k., s. 291.

¹²⁰² A.k., s. 293.

Taşar savunmasında Başbakanlığın 10 Şubat 1992 tarihinde 1992/7 sayılı Tasarruf Genelgesi yayımladığını ve genelgenin 6. maddesinde, yılbaşı ve bayram dönemlerinde, posta maddelerinde, kamu görevlilerince resmî pul kullanılmasını yasakladığını hatırlatmıştır. Ancak bundan sonra, aynı Başbakanlığın, resmî pul alınmasıyla ilgili onay verdiğini ve PTT'nin Bakanlıklar Şubasından, 200 milyon liralık yılbaşı ve bayram tebriğini makineden geçirilerek gönderildiğini söylemiştir. Taşar, bu uygulamanın ANAP Hükümetinin bir devlet bakanının, aynı uygulamadan dolayı kamuoyu önünde suçladığı bir dönemde yapıldığını vurgulamıştır.¹²⁰³ Taşar, Başbakan Süleyman Demirel'in sözlerine atfen savunmasını tamamlamıştır:

*Sayın Başbakanımızın, Orman davasıyla ilgili 24 Mayıs 1972 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapmış olduğu ve benim de aynen katıldığım cümleleriyle bitirmek istiyorum: 'Herkes hesap sorulabilmesi, açık rejimin gereğidir. Herkes hesap sorulabilmelidir. Bunu yadırgamak mümkün değildir. Anayasanın 90. maddesindeki soruşturma müessesesi, siyasî husumete vasıta olsun diye getirilmemiştir. Bir şeyi ortaya atmak kâfi değildir; delillendirmek, belgelendirmek, cerh ve reddi kabil olmayacak şekilde ispatlamak gerekir. Ne yapalım, duyduk, getirdik ile iktifa olunamaz.' Sayın Demirel, devam ediyor: 'Açık rejimin icabı herkese hesap sorulabilmesi ile devletin karar mekanizmasını tahrip için, hesap sorabilmek kisvesi altında, yakıştır yalan ve kuru bühtana müracaat ayrı şeylerdir. Böyle yollara başvuranlar, kendi hüviyetlerini ortaya koyar, kendilerini teşhir ederler.'*¹²⁰⁴

Kendilerine laf atıldığını iddia eden bazı milletvekilleri ve bakanların konuşmalarından sonra önerenin kabul edilip, edilmemesiyle ilgili olarak oylamaya geçilmiştir. Oylamaya geçilmeden ANAP Grup Başkanvekili Mustafa Kalemli başkandan karar yeter sayısı olup, olmadığına ilişkin bilgi istemiştir. Başkan karar yeter sayısı olduğunu belirttikten sonra önergeyle ilgili oylama yapmış ve oylama sonucu soruşturma önergesi açıldığını açıklamıştır. Bu işlemten sonra komisyon kurulması hakkında bilgi verilmiş ve komisyonun ad çekme usulü ile belirlenmesinden itibaren komisyonun görev süresinin iki ay olmasıyla ilgili oylama yapılmıştır. Bu oylamayla komisyonun ad çekme usulü ile belirlenmesinden itibaren göreve başlaması kabul edilerek ön görüşmeler tamamlanmıştır.¹²⁰⁵

Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar hakkında, Genel Kurulun 21.4.1992 tarihli 66. Birleşiminde açılması kabul edilen (9/5) esas numaralı Meclis soruşturmasını yürütecek 15 kişilik Komisyonun üyeleri, siyasî parti gruplarının güçleri oranında verecekleri üye sayısının 3 katı olarak gösterdikleri adaylar arasından tespit edilmiştir. Genel Kurul'un 26.5.1992 tarihli 80. Birleşiminde ad çekme suretiyle seçilen oluşturulan komisyonda DYP 7, ANAP 4, SHP 3 ve RP

¹²⁰³ A.k., s. 295.

¹²⁰⁴ A.k., s. 297.

¹²⁰⁵ A.k., s. 298.

1 üyelikle temsil edilmesi gerekirken ANAP Grubu, Soruşturma Komisyonuna üye vermeyeceğini, bir yazıyla Meclis Başkanlığına bildirmiştir. Bu nedenle, seçim, DYP, SHP ve RP Gruplarınca gösterilmiş adaylar arasından yapılmıştır.¹²⁰⁶ Bu üyeler tarafından oluşturulan komisyon daha sonra kendi içinde yapmış olduğu oylama ile görev dağılımını da yapmıştır.¹²⁰⁷ Bu dağılım neticesinde komisyon şu şekilde teşekkül etmiştir:

DYP (7)	
Orhan Şendağ (Başkan)	Adana
Hayri Doğan (Kâtip)	Antalya
Asım Kaleli	İçel
Ethem Kelekçi	Afyon
Sabri Güner	Kars
Arslan Adnan Türkoğlu	Çorum
Sami Sözat (Sözcü)	Balıkesir
SHP (3)	
M. İstemihan Talay	İçel
Celal Kürkoğlu	Adıyaman
Hilmi Yükselen (Başkanvekili)	Kırşehir
RP (1)	
Şinasi Yavuz	Erzurum

(9/5) esas numaralı Soruşturma Komisyonunda açık bulunan üyeliğe CHP'den Kırklareli Milletvekili İrfan Gürpınar 4.11.1992'de seçilmiştir. Komisyon soruşturmayı ilk iki aylık çalışma süresi içinde tamamlayamamıştır. Soruşturmanın bitirebilmesi amacıyla, 6.10.1992 tarihinden geçerli olmak üzere Genel Kurul'dan iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesi için talepte bulunulmuş ve bu konuyla ilgili olarak 1.10.1992 tarihli meclis toplantısında karar verilmiştir. Genel Kurulda, Anayasanın 100. maddesi uyarınca, Komisyona 6.10.1992 tarihinden geçerli olmak üzere iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesine ilişkin tezkere oylanmış ve komisyonun görev süresinin anılan tarihten itibaren iki ay uzatılmasına karar verilmiştir.¹²⁰⁸

(9/5) esas numaralı Meclis soruşturma önergesinin görüşmelerine Genel Kurulun 20.1.1993 tarihli 57. Birleşiminde başlanmıştır. Soruşturma komisyonun raporunun okutulması oylamaya sunularak raporunun okunmaması yönünde karar çıkmıştır.¹²⁰⁹ Komisyon raporunda genel itibarıyla önergede iddia edilen

¹²⁰⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 80 (26.5.1992), ss. 432-434.

¹²⁰⁷ *A.k.*, s. 434.

¹²⁰⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 10 (1.10.1992), s. 209.

¹²⁰⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), s. 505.

konuların uygulanmasında bakanın mevzuattan doğan bir hakkı mı kullandığı, yoksa keyfi bir uygulamamı yaptığı incelenmiştir.¹²¹⁰ Rapor da konuyla ilgili ifadelerine başvurulmuş bürokratların yanı sıra hakkında soruşturma açılan Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar'ın ifade tutanağı da yer almıştır. Taşar ifadesinde mevcut yasal düzenlemeler dahilinde devlet bakanlıklarının görev ve yetkileriyle ilgili bilgiler vermiştir. Devlet bakanlıklarının bazı idari işleri yürütebilmesi için bazı kuruluşların olanaklarından yararlandırılmasının bir teamül olduğunu vurgulayan Taşar, bakanlığına aldıkları zarflara TÜGSAŞ personeli tarafından pul ve etiket yapıştırılması esnasında bir kısım söylentilerin çıktığını, erken seçim kararının da alınması üzerine bu çalışmalarını durdurduğunu ve söz konusu malzemeleri TÜGSAŞ'a iade ettirdiğini, kimseye resimli tebrik göndermediğini, kendisinin gübre konusunu bilmediğini ifade etmiştir.¹²¹¹ Raporun delillerin değerlendirildiği kısmında ise önergede konu edilen zarflarla ilgili olarak, "1700 adet sarı zarfın, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan soruşturma raporunun eki faturaların incelenmesi sonunda TÜGSAŞ'tan teslim alınmadığı" anlaşılmıştır şeklinde bir ifade yer almıştır.¹²¹² Raporun değerlendirme kısmında, soruşturma önergesindeki iddialarla komisyonun çalışmaları neticesinde ortaya çıkan bulguların birbirleriyle uyduğu yönünde görüşler belirtilmiştir.¹²¹³

Raporun son kısmında bazı suçlamalara yer verilmiştir. İfadesi alınan bürokratların söylediklerinden yola çıkarak yöneltilen suçlamalar şu şekildedir:

*Komisyonumuzda alınan ifadesinde; çalışmalara ilişkin bir dosyayı Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar'a teslim ettiğini beyan etmiş olmasına ve Devlet eski Bakanına bu çalışmalara dair belgenin kendisinde mevcut olup olmadığı sorulmasına rağmen, bu konuda Komisyonumuza herhangi bir delil ibraz edilememiştir. Belirtilen bu nedenler dışında, adı geçenlerin siyasi nitelikli çalışmaların Devlet Bakanlığına tahsis edilmiş bulunan mekânlarda bir grup kişi tarafından yapıldığı yolundaki beyanları da değerlendirildiğinde, Devlet imkânlarının kamunun hizmet gerekleri dışındaki amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, 1991 yılında Başbakanlık İdarî ve Mali İşler Daire Başkanlığı'na ilgili Devlet Bakanlığına çeşitli ebatlarda 90 400 adet zarf teslim edilmiş olup, bu dönemdeki giden evrak sayısı 758'dir. Bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde Devlet Bakanlığının ihtiyacının Başbakanlıkça karşılanmış olduğu söylenebilir.*¹²¹⁴

¹²¹⁰ "Tunceli Milletvekili Kamer Genç ve 45 Arkadaşının, Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.'nin Haksız ve Keyfi Zarara Uğratarak Görevini Kötüye Kullandığı ve Bu Eyleminin Türk Ceza Kanunu'nun 240 ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Devlet Eski Bakanı Mustafa Taşar Hakkında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/5) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu (S. Sayısı: 235)", **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), ss. 5-12.

¹²¹¹ **A.k.**, ss. 12-13.

¹²¹² **A.k.**, s. 13.

¹²¹³ **A.k.**, ss. 14-16.

¹²¹⁴ **A.k.**, s. 17.

Raporun değerlendirme kısmında ise Komisyonunun, “TÜGSAŞ tarafından ilgili Devlet Bakanlığı için yapılan pul, zarf ve etiket harcamalarının 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Teşebbüs Ana Statüsü, Başbakanlık Tasarruf Genelgeleri ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun tenkit ve tavsiyelerine” aykırı olduğu görüşünde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, söz konusu harcamaların Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar’ın talimatı üzerine gerçekleştiği, bu harcamaların “kamu hizmetleri dışında özel amaçlarla kullanılmış olması nedeniyle ilgili Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar’ın kastını gösterdiği, bu nedenlerle Türk Ceza Kanunun 240. maddesine aykırı davranışta bulunarak görevini kötüye kullandığı kanaatine” varıldığı belirtilmiştir.¹²¹⁵

Raporun sonucunda yer verilen görüş ise devlet eski Bakanı Mustafa Taşar’ın, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Teşebbüs Ana Statüsü, Başbakanlık Tasarruf Genelgeleri ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun tenkit ve tavsiyelerine aykırı olarak pul, zarf ve etiket harcaması yaptığıdır. Özel amaçları için bu harcamaları gerçekleştirdiği, bu nedenlerle TÜGSAŞ’ı haksız ve keyfi olarak zarara uğrattığıdır. Yine, bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 240. maddesine göre hakkında “Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi’nde dava açılmasına karar vermiştir” denilerek rapor tamamlanmıştır. Ayrıca, komisyon raporunun komisyon tarafından kabul edildiği son komisyon toplantısına Adıyaman Milletvekili Celal Kürkoğlu ve İçel Milletvekili Asım Kaleli’nin katılmadıkları ifade edilmiştir.¹²¹⁶

(9/5) esas numaralı Meclis soruşturma önergesinin Genel Kurulun 20.1.1993 tarihli 57. Birleşiminde yapılan görüşmelerinde şahsı adına iki üyeye, istediği takdirde Komisyona ve adı geçen Bakana söz verileceği belirtilmiştir.¹²¹⁷ Sırasıyla şahsı adına Rauf Ertekin (Kütahya) ve İsmail Sancak (İstanbul), 9/5 esas numaralı meclis soruşturması komisyonu başkanı Orhan Şendağ sadece yerinden söylemek üzere ve hakkında önerge verilen Devlet eski bakanı Mustafa Taşar söz almıştır.

İlk olarak şahsı adına Rauf Ertekin söz almış ve Başbakanlık Teftiş Kurulu ve Meclis Soruşturması Komisyonu Raporlarında yuvarlak cümlelerle geçirilen ve toplam bir rakam verilerek, sanki bütün bu pul, zarf ve etiketlerin, seçimden hemen önce alındığı gibi bir izlenim yaratılmasının mantığını anlamakta güçlük çektiğini belirtmiştir. Konuşmasında komisyon raporunu genel olarak eleştiren Ertekin, geline nokta, pullu zarflı Yüce Divan davalarının rejime zarar verdiğini, Parlamentonun ve bakanların itibarını zedelediğini savunmuştur. Ertekin, konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

¹²¹⁵ *A.k.*, s. 20.

¹²¹⁶ *A.k.*, ss. 20-21.

¹²¹⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), s. 505.

*Sayın milletvekilleri, Başbakanlık Teftiş Kurulu ve Meclis Soruşturması Komisyonu Raporlarında yuvarlak cümlelerle geçirilen ve toplam bir rakam verilerek, sanki bütün bu pul, zarf ve etiketlerin, seçimden hemen önce alındığı gibi bir izlenim yaratılmasının mantığını anlamakta güçlük çekmekteyim. Değerli milletvekilleri, iktidar partisinin Genel Sekreterliği görevini uhdesinde bulunduran parti ve Hükümet işleri koordinasyonundan sorumlu bir Devlet Bakanının, görev süresi boyunca, iki yılbaşı, iki Ramazan Bayramı, iki Kurban Bayramı yaşanmış ve her gün yaklaşık 200'e yakın vatandaşın dertleri dinlenmiş ve bu vatandaşların problemlerinin ilgili olduğu kuruluşlara yazılar gönderilmiş ve gelen cevaplar vatandaşlara iletilmiştir. Diğer taraftan, vatandaşların gönderdiği mektuplara, yılbaşı ve bayram dolayısıyla gönderdiği tebriklere cevaplar verilmiştir. Bütün bunlar için 4 Ocak ile 26 Temmuz 1991 tarihleri arasında, 87 milyon Türk Lirası pul olmak üzere, 131 milyon Türk Liralık posta malzemesi kullanılmış. Soruşturma Komisyonunun hazırladığı ve şu anda elinizde bulunan raporda her nedense bu husus gözden kaçırılmaya çalışılmıştır ... Eğer, puldan zarftan bir konuda bakanlar için Yüce Divan yolu açılırsa, bu, zaten tökezleyen demokrasimiz için bir darbe daha olacaktır. Yüce Divan yolu bir defa böyle konular için açılacak olursa, bunun önünü almak mümkün olmayacaktır, iktidardan düşen bir hükümetin bütün bakanları hakkında, yeni iktidar tarafından, havadan sudan Yüce Divanlık davalar açılacaktır. Gelin, gelecek dönemler için kötü örnek olacak bu yolu, böyle havadan sudan bir davayla açmayalım.*¹²¹⁸

Şahsı adına söz alan ikinci milletvekili olan İsmail Sancak (İstanbul), konuşmasında devlet bakanlıklarının hukukî, idarî ve malî yapısındaki mevcut mevzuat boşluklarından kaynaklanarak bu dosyaya benzer aynı nitelikte birçok soruşturma önergesinin Meclise geldiğini hatırlatmıştır. Sancak meselenin özünün, Başbakanlığın ve devlet bakanlıklarının hâlihazırdaki hukukî ve idarî yapılarının yeterli hizmet ihtiyacına cevap vermemesi olduğuna dikkat çekmiştir. Devlet bakanlarının, kamu hizmetini yerine getirmede kullanacakları bina, ayrı personel, uygun malzeme, araç ve imkânları olmadığını işaret eden Sancak, bu tip ihtiyaçlarını, geçici yollar kullanarak temin etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Sancak konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Sayın milletvekilleri, devlet bakanlıklarının hukukî, idarî ve malî yapısındaki mevcut mevzuat boşluklarından kaynaklanarak bu dosyaya benzer aynı nitelikte birçok soruşturma önergesi de Yüce Heyetinizin önüne kadar geldi. Meselenin özü, Başbakanlığın ve devlet bakanlıklarının hali hazırdaki hukukî ve idarî yapılarının yeterli hizmet ihtiyacına cevap vermeyecek şekilde olmasıdır. Ancak, devlet bakanlarının, kamu hizmetini yerine getirmede kullanacakları bina, ayrı personel, uygun malzeme, araç ve imkânları yoktur. Bu tip ihtiyaçlarını, geçici yollar kullanarak temin etmeye çalışmaktadırlar. Bana göre, esas problem, devlet bakanlıklarının ayrı bütçelerinin olmayışıdır...*¹²¹⁹

¹²¹⁸ A.k., ss. 506-507.

¹²¹⁹ A.k., s. 507.

Soruşturmaya konu olan durumların Başbakanlık imkânlarının yetersizliğinin devlet bakanlıklarını, her türlü ihtiyaçlarını bağlı kuruluşlardan temin etme yoluna itmesine bağlayan Sancak bu uygulamanın bir teamül halini aldığını öne sürmüştür. Sancak, mevcut İktidarın böyle bir konuda çifte standart uygulamamasını, demokrasinin gelişebilmesi için adaletli davranmak gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹²²⁰

Şahsı adına konuşan bu iki milletvekilinden sonra 9/5 esas numaralı meclis soruşturması komisyonu başkanı Orhan Şendağ sadece yerinden konuşmak talebiyle izin almış ve kısa bir konuşma yapmıştır. Orhan Şendağ konuşmasında Komisyonun süresi içerisinde çalışmalarını tamamladığını, raporunu da süresi içinde Meclis Başkanlığına intikal ettirdiğini belirtmiştir. Bu çalışma süresi içinde komisyonun titizlikle belgeler üzerinde incelemeler yaptığını, dar çerçevede çalıştığı için, başka detaylara da girmediğini söylemiştir. Şendağ, raporda yeterince detaylı bilgilerin Genel Kurula arz edildiğini, bu rapora ilave edecek herhangi bir şeylerinin olmadığını belirterek konuşmasını bitirmiştir:

*Komisyon, süresi içerisinde çalışmalarını tamamlamış, raporunu da süresi içinde Sayın Meclis Başkanlığına intikal ettirmiştir. Bu çalışma süresi içinde, titizlikle belgeler üzerinde incelemeler yapmıştır. Komisyon, dar çerçevede çalıştığı için, başka detaylara da girmemiştir. Ancak, raporumuzda yeterince detaylı bilgiler Genel Kurula arz edilmiştir; bu rapora bizim ilave edecek herhangi bir şeyimiz yoktur şu aşamada.*¹²²¹

En son olarak önerge üzerinde görüşlerini belirtmek üzere hakkında önerge verilen Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar söz almıştır. Taşar, adlî nitelik taşımadığı, tamamıyla siyasî nitelik taşıdığı gerekçesiyle, komisyona, ifade vermeye gitmeme ve hatta kendini savunma amacıyla konuşmak için kürsüye gelmeme niyetinde olduğunu ancak okulda kızına, arkadaşları tarafından, elindeki çikolatayı pul parasıyla mı alındığının sorulması üzerine her platformda ve her gereci kullanarak gerçekleri açıklamaya mecbur olduğunu söylemiştir. Bu nedenle Meclise gelerek komisyona ifade verdiğini söyleyen Taşar, Devlet bakanlıklarının bağlı kuruluşlardan malzeme temin etmesinin Türk idarî sisteminin mecburiyetlerinin doğurduğu bir teamül olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, devlet bakanlığınca, kendisine bağlı bir kuruluştan malzeme temin edilmesinin TÜGSAŞ'ın 233 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamesine aykırı olmadığını öne sürmüştür. Bu uygulamanın Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun tenkit ve tavsiyelerine aykırı olmadığını söyleyen Taşar, bu durumda ortada iddia olarak ne kaldığını sormuştur.¹²²²

¹²²⁰ A.k., ss. 507-508.

¹²²¹ A.k., s. 508.

¹²²² A.k., ss. 509-510.

Taşar, bakanlar için havadan sudan sebeplerle Yüce Divan yolu açılmasının önlenmesinin, Mustafa Taşar olarak kendisinin Yüce Divana gönderilmesinden daha önemli olduğunu vurgulamıştır. “Eğer bu yol açılırsa, bundan böyle, iktidardan düşen her bakan için Yüce Divan yolu açılacaktır” diyerek soruşturma önergeleriyle ilgili tutumu eleştirmiştir. Meclisin hâlihazırda yaptığı işlemin, siyasî veya iktisadî bir işlem olmadığını, tamamıyla adlî bir işlem olduğunu savunan Taşar, soruşturma konusu olayın hesabını Yüce Meclise verdiğini, aynı hesabı, hem mahkeme hem de ilahî adalet önünde vermeye de hazır olduğunu açıklamıştır. Taşar, ortada bir suç olmadığı halde, kendisini suçluymuşum gibi mahkeme huzuruna çıkarmak isteyenlerin de, aynı hesabı, hem Yüce Meclis hem mahkemeler hem de ilahî adalet önünde vermeleri gerektiğini söyleyerek konuşmasını noktalamıştır.¹²²³

Mustafa Taşar’ın konuşmasından sonra komisyon raporuyla ilgili olarak görüşmeler tamamlanmış ve raporun son kısmı Başkan tarafından yeniden okunmuştur:

*Ayrıntıları ve dayanakları yukarıda açıkça gösterildiği üzere Komisyonumuz, Devlet eski Bakanı Mustafa Taşar’ın, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Teşebbüs Ana Statüsü, Başbakanlık Tasarruflar Genelgeleri ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun tenkit ve tavsiyelerine aykırı olarak pul, zarf ve etiket harcaması yaptığı, özel amaçları için bu harcamaları gerçekleştirdiği, bu nedenlerle TÜGSAŞ’ı haksız ve keyfî olarak zarara uğrattığı ve bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 240. maddesine göre hakkında Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmasına karar vermiştir.*¹²²⁴

Komisyon raporunun son bölümünü okuduktan sonra Başkan, Anayasanın 100. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, Yüce Divana sevk kararı alınabilmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğunun ‘kabul’ oyu, yani 226 kabul oyu gerektiğini hatırlatmıştır. Açık oylamada karar yetersayısının 226 olduğu, oylamaya katılımın 226’nın altında olduğu takdirde, açık oylamanın tekrarlanacağını belirtmiştir. 226 ve daha çok milletvekilinin katıldığı bir açık oylamada ‘kabul’ oyu 226’nın altında olduğu takdirde, Komisyonun raporu kabul edilmiş ve ilgilinin Yüce Divana sevkine gerek bulunmadığına karar verilmiş olacaktır şeklinde bilgi vermiştir. Daha sonra (9/5) Esas Numaralı Meclis soruşturması Raporunun yapılacak açık oylamasının, adı okunan milletvekilinin ayağa kalkmak suretiyle oyunu belirtmesi şeklinde yapılmasını içeren bir önerge okutmuş, önerge oylanarak kabul edilmiştir.¹²²⁵

Başkan, yapılan oylama sonucunda kullanılan toplam oyun 139 olduğunu ve Anayasanın amir hükmünün gerçekleşmediğini belirterek, oylamanın başka bir birleşimde yapılacağını bildirmiştir. Aynı birleşimde

¹²²³ A.k., s. 510.

¹²²⁴ A.k., ss. 510-511.

¹²²⁵ A.k., ss. 511-512.

oylamanın yapılma usulüne ilişkin tartışmalar yaşanmış ve “bu konuda karar yetersayısı 226 olacaktır” diye bir hükmün bulunmadığı ANAP’lı milletvekilleri tarafından öne sürülmüştür. Bu konuda ANAP Grup Başkanvekili Mustafa Kalemli, yapılan oylamanın geçerli sayılmasını, genel teamüldeki 114 karar yeter sayısı da mevcut olduğuna göre, bunun yeterli sayılmasını istemiştir. Kalemli, Başkanlık Divanı bu durumda bir karar veremeyecek ise, bir daha ki toplantıda, oylamaya geçilmeden önce Meclis Başkanlık Divanının toplanarak bu konuda karar alması gerekir diyerek meclis başkanlığına bir öneride bulunmuştur. Bu konuda yoğun tartışmalar yaşanmış¹²²⁶ ve bu tartışmalar sonucunda Başkan bir açıklama yapma gereği hissetmiştir. Başkan açıklamasında, Devlet eski Bakanı Sayın Mustafa Taşar’ın Yüce Divana sevkini isteyen soruşturma komisyonu raporu hakkında yapılmış bulunan açık oylamanın sonuçlarını bir kere daha vermiştir. Açık oylamaya 139 milletvekili katılırken, 48 kabul, 89 ret ve 2 çekinse oy kullanılmıştır. Bu oylamada, kabul oyları Yüce Divana sevk, ret oyları ise sevk edilmemesi iradesini ifade etmektedir. Yapılan oylamayı bu şekilde zabıtlara geçiren Başkan usul müzakeresinde ifade edilen görüşlerin de zabıtlara geçtiğini belirtmiştir.¹²²⁷ Başkan bu açıklamasından sonra “ ... Yüce divana sevk kararı için üye tam sayısının salt çoğunluğu gerekir demesine; sevk edilmemesi iradesinin belirlenmesinde 226 şartı koymaması kanaatine vardığımdan, ilgili soruşturma komisyonu raporunda önerilen, Mustafa Taşar’ın Yüce Divan’a sevk talebinin reddedildiğini... Yüce Meclisin, Yüce Divana sevk yolundaki komisyon raporunu kabul etmediğini ifade ediyorum” diyerek görüşmeleri nihayetlendirmiştir.¹²²⁸

2.5.4. Sağlık Eski Bakanı Halil Şıvgın Hakkında (9/11) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

19. Dönemde, ANAP iktidarının icraatlarını meclis soruşturmasına konu eden girişimlerden bir tanesi de Sağlık Eski bakanı Halil Şıvgın hakkında olmuştur. Şıvgın’ın bakanlığı döneminde devleti zarara uğratacak haksız ve keyfi işlemler yaptığı gerekçesiyle Meclis Başkanlığı’na bir önerge verilmesi kamuoyunda da tartışılmıştır.¹²²⁹

Haksız ve keyfi işlemleriyle Devleti zarara uğrattığı ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, Devlet eski Bakanı Halil Şıvgın hakkında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/11), 16.6.1992 tarihli 83. Birleşimde, Hamdi Üçpınarlar (Çanakkale) ve 53 arkadaşının imzalarıyla Meclise sunulmuştur.¹²³⁰ 83. Birleşimde okutulan Soruşturma önergesinde aşağıdaki bilgi ve iddiaya yer verilmiştir. Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 181 sayılı Kanun Hükmünde

¹²²⁶ A.k., ss. 512-518.

¹²²⁷ A.k., s. 518.

¹²²⁸ A.k., s. 519.

¹²²⁹ Türkiye, 2 Temmuz 1992.

¹²³⁰ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 86 (23.6.1992), s. 165.

Kararnamenin değişik 26. maddesine göre, Bakanlığın ihtiyacı olan bütün tedarik ve satın almalara ilişkin tüm işlemlerin İdarî ve Malî İşler Dairesince yürütülmesi gereklidir. Önergede 3418 sayılı Kanun ile Sağlık Hizmetlerini Geliştirme ve Destekleme Fonundan yapılacak harcamalar için bu görevin, Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın'ın onayı ile satın alma işleriyle ilgisi bulunmayan A.P.K. Dairesi Başkanlığına verildiği belirtilmiştir. 1990 yılında BMC Firmasından beheri 98 613 750 liraya D.M.O. aracılığı ile satın alınması gereken 300 adet (4X2 standart Van) tipi ambulansın Sağlık Bakanlığının yersiz müdahalesi ile alınmasından vazgeçildiği anlatılmıştır. Aradan 6 ay geçtikten sonra Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın'ın Bakanlıktan ayrılmasına 3 gün kala, çok acele kaydıyla, söz konusu ambulansların alınması için tekrar girişimde bulunulduğu söylenmiştir. Bakan Halil Şıvgın'ın bu satın alma işleminde hiçbir mevzuatın uygulanmadığını, satın almanın özel amaçlı ve keyfi olarak yapıldığını bile bile, ambulans satın alınması için kendisine sunulan onayı “Mevzuata uygun olmak kaydıyla” onayladığı belirtilmiştir. Bu suretle Şıvgın'ın ileride doğacak sorumluluktan kaçmak istediği iddia edilmiştir.¹²³¹

Önergede böylece hiçbir kanuna ve teamüle uyulmadan 300 adet ambulans alımı ihalesinde, Hazineyi büyük ölçüde zarara uğrattıkları ve ihaleye fesat karıştırdıkları gerekçesiyle Bakan Halil Şıvgın, Müsteşar Yardımcısı Filiz Güngör ve A.P.K. Başkanvekili Faruk Bilge hakkında gerekli kovuşturmanın yapılabilmesi için Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunulduğu belirtilmiştir. Cumhuriyet Savcılığı, adı geçene isnat edilen fiilin görevi ile ilgili bulunduğu ve Anayasanın 100. maddesine göre Bakanlar Kurulu üyelerinin bu kabil suçlarından dolayı haklarında soruşturma açılmasının TBMM'nin yetkisinde olduğu belirtilerek görevsizlik kararı vermiştir. Savcılığın ayrıca, Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın hakkında Anayasanın 100. maddesi uyarınca işlem yapılmasını talep ettiği belirtilmiştir. Önerge, Hazineyi haksız ve keyfi işlemleriyle zarara sokan Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın hakkında Türk Ceza Kanununun 240 ve ilgili maddelerine göre gereken işlemin yapılabilmesi için Yüce Meclisçe Anayasanın 100. maddesi ve İktüzük uyarınca Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesini istemiştir.¹²³²

Genel Kurulun 1.7.1992 tarihli 91. Birleşiminde önergenin ön görüşmelerine başlanmış, sırasıyla önerge sahibi Hamdi Üçpınarlar (Çanakkale), şahsı adına Rauf Ertekin (Kütahya) ve hakkında soruşturma istenen, Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın birer konuşma yapmışlardır. İlk konuşmayı yapan önerge sahibi Üçpınarlar, seçim meydanlarında, “tüyü bitmemiş yetimin hakkını soracağız” diyen bir siyasî partinin ferdi ve bu lafları seçim meydanlarında vatandaşa sarf eden birisi olarak bu önergenin ciddiyetine vâkıf olduğunu belirtmiştir.¹²³³ Üçpınarlar, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

¹²³¹ *A.k.*, s. 166.

¹²³² *A.k.*, s. 166.

¹²³³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91 (1.7.1992), s. 378.

Şimdi, burada bir hususa dikkatinizi çekmek istiyorum. Yapılan sözleşmede -beni dikkatle dinlemenizi istirham ediyorum- sipariş tarihinden itibaren 10 gün zarfında, ORMAK Şirketine, 20 milyar lira, Haziran 1991 sonu itibarıyla 20 milyar lira daha, verilmesi kararlaştırılmıştır; yani yekûn 59 milyar 700 milyon lira olan bu alımın 40 milyar lirası, Haziranın 14'ünde yazışmaya başlanılmış olan bir ihale sisteminde, daha doğrusu teklif alma sisteminde, 28 Hazirana kadar -sürelerle riayet edilmeksizin- kapkaççı bir zihniyetle, bu vatanın, tüyü bitmemiş yetimin hakkı, ORMAK Şirketine peşkeş çekiliyor. (DYP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar) Şimdi, ben de buradan, vicdanlara seslenen arkadaşlara sesleniyorum: Bu vatanın, bu milletin, tüyü bitmemiş yetimin hakkı olan 40 milyar lira, yani, ihale bedelinin üçte ikisi, 10 günlük süre zarfında, bir şirkete, karşılıksız olarak -hem de alacak oldukları ambulansların altı ay sonra, yedi ay sonra teslimi şartıyla- avans olarak veriliyor... Bu, hangi kanunda var, hangi yönetmelikte var, hangi ihale maddesinde var?.. Bunun açıklanmasını istiyorum. Bunun hiçbir şeyle bağdaşması mümkün değil. Bunun ne kanunda ne tüzükte ne yönetmelikte ne de vicdanlarınızda yerini bulmanız mümkündür. Bir madde daha var... Sözleşmeyi hazırlayan ORMAK Şirketi tabii; devlet gitmiş... O Müsteşar Muavini, bulunmaz Hint kumaşı Filiz Güngör hanımefendi her şeyi hazırlıyor, eksik olmasın. O maddede, 'Teşvik belgesi de 15 Eylül 1991 tarihine kadar alınacaktır; alınmadığı takdirde, kasım ve aralık aylarında teslimi öngörülen ambulansların tesliminde süre uzatımına gidilebilir' deniyor. Çok acıdır ki, 15 Eylül 1991 tarihine kadar alınması gereken teşvik belgesi için yapılan müracaat, 27 Eylül 1991 tarihlidir...¹²³⁴

Üçpınarlar konuşmasında ayrıca, Sağlık eski Bakanı Şıvgın'ın evine bir televizyon veya buzdolabı alırken, birkaç dükkândan fiyat araştırması veya kalite kontrolü yapmadan mı aldığını sormuştur. Şıvgın'ın devlete almış olduğu bu ambulansları, hiçbir araştırma yapmadan ve hiçbir teklif almadan Müsteşarına vermiş olduğu yetkiyle gerçekleştirmiş olmasını eleştirmiştir. Üçpınarlar, Hazineyi haksız ve keyfi işlemlerle zarara sokan Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın hakkında, Türk Ceza Kanununun 240 ve ilgili maddelerine göre gereken işlemin yapılabilmesi için bir Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹²³⁵

Soruşturma önergesi üzerinde şahsı adına söz alan Rauf Ertekin, Türkiye Cumhuriyeti siyasî tarihinde hiç görülme bir uygulama olarak Anavatan İktidarı döneminde yolsuzluk iddiası sabit olduğu için kendi bakanını görevden almış bir parti olduklarını söylemiştir. Yolsuzluk iddiaları çok sabit şekilde ortaya geldiği takdirde, bunun gereği için her zaman adaletten yana olacaklarının da bilinmesini istediklerini vurgulamıştır. Koalisyon Hükümetinin hâlâ daha Anavatan Partisini kötölemeye çalıştığına dikkat çeken Ertekin, Hükümetten

¹²³⁴ A.k., s. 380

¹²³⁵ A.k., ss. 379-380.

Anavatan İktidarının yapmış olduğu icraatların üstüne yeni icraatlar koymasını istemiştir. Belli mevzuları ortaya getirerek sekiz seneyi yargılamaya çalışmaktan ve Anavatan Partisinin üzerine gidilmesinden bir şey kazanılamayacağını vurgulamıştır. Yapılan altyapı yatırımları dahil, Sağlık Bakanlığına alınan binlerce ambulans için teşekkür edilmesi gerektiğini söylemiştir. Her yapılan işin altında bir şeyler aranmaya kalkışılması durumunda 1980’den önceki dönemlerde olduğu gibi “memlekette iş yapacak adam” bulunamayacağını öne sürmüştür.¹²³⁶ Rauf Ertekin’in konuşması zaman zaman iktidar ile muhalefet partili milletvekillerinin tartışmalarıyla kesilmiştir. Ertekin, bürokrasinin üzerine bu kadar gidilmesi durumunda bürokratların iş yapamaz hale geleceğini, neme lazımcılığın başlayacağını savunmuştur. Yargıya intikal etmiş olan bu meselede, yargının gerekli kararı vereceğini ifade etmiştir. Bundan sonra, “sadece ve sadece politik hırsla değil, politika yapmak için değil, ciddi şeylerle” Meclise gelmek gerekli diyerek konuşmasını bitirmiştir.¹²³⁷

Ön görüşmelerde son sözü, hakkında soruşturma istenen, Sağlık eski Bakanı Sayın Halil Şıvgın almıştır. Halil Şıvgın konuşmasının başında, Bakanlık yapan ve bürokraside çalışan herkesin bildiği üzere devletin harcamalarının, bütçe kanununun öngördüğü usul ve esaslar içerisinde yapıldığını hatırlatmıştır. Bunları, programa alınan yatırımlarla ilgili harcamalar, personel giderleri ve cari giderler olarak üç unsurda toplamak mümkündür diyen Şıvgın, bu sistemle ilgili usul ve esasların bulunduğunu söylemiştir. Bir üçüncü usul ve esas olarak 3418 sayılı Yasayla oluşturulan, Millî Eğitim, Gençlikten sorumlu Devlet Bakanı ve Sağlık Bakanlarının yapacakları harcamalarla ilgili olarak bir yasa olduğunu hatırlatmıştır. Yapılan harcamalarla ilgili usul ve esasların bu yasada belirlendiğini belirten Şıvgın, bu yasanın ilgili bölümlerini okumuştur:

*Bu kaynaktan yapılacak harcamalar, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ile 2886 sayılı ihale Kanununa ve 832 sayılı Sayıştay Kanununun 30 ve 37’nci maddelerinde yer alan vize hükümlerine tabi değildir. Bu ödeneklerden yılı içinde harcanmayan miktarlar ertesi yıl bütçesine devren gelir ve ödenek kaydolunur... Bu suretle fona aktarılan miktarlar, Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının talimatlarına göre kullanılır.*¹²³⁸

Şıvgın, yaptıklarının kanuni bir durum olduğunu ve iktidarın kanunu beğenmiyorsa değiştirebileceğini söylemiştir. Kanunu uyguladığını, kanunu uygulamanın suç olduğunu ilk defa gördüğünü ileri süren Şıvgın, kanunu uygulamaktan dolayı, ilk defa, ‘sen suçlusun’ diye itham edildiğini belirtmiştir. Şıvgın ayrıca, konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

¹²³⁶ A.k., ss. 380-381.

¹²³⁷ A.k., s. 382.

¹²³⁸ A.k., s. 383.

Değerli arkadaşlarım, bakanlık yapan ve bürokraside çalışan arkadaşlarımızın hepsi bilirler; devletin harcamaları, bütçe kanununun öngördüğü usul ve esaslar içerisinde yapılır. Bunları da, programa alınan yatırımlarla ilgili harcamalar, personel giderleri ve cari giderler olarak üç unsorda toplamak mümkün. Bu sistemle ilgili usul ve esaslar da var. Bir üçüncü usul ve esas olarak da; 3418 sayılı Yasayla oluşturulan, Millî Eğitim, Gençlikten Sorumlu Devlet Bakanı ve Sağlık Bakanlarının yapacakları harcamalarla ilgili olarak bir yasa var. Yapılan harcamalarla ilgili usul ve esaslar bu yasada belirlenmiş. Müsaade ederseniz, önce, bu yasanın ilgili bölümlerini okumak istiyorum: 'Bu kaynaktan yapılacak harcamalar, 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu ile 2886 sayılı İhale Kanununa ve 832 sayılı Sayıştay Kanununun 30 ve 37'nci maddelerinde yer alan vize hükümlerine tabi değildir. Bu ödeneklerden yılı içinde harcanmayan miktarlar ertesi yıl bütçesine devren gelir ve ödenek kaydolunur' deniyor. Yine, "Bu suretle fona aktarılan miktarlar, Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının talimatlarına göre kullanılır" deniyor. Ben, vaktinizi fazla almak istemiyorum. Ben, benden önceki bakan arkadaşların başlattığı ve benim de önüme getirilen konularla ilgili gerekli hukukî işlemleri yaptım. 1 250 ambulansın alınmasıyla ilgili olarak Devlet Malzeme Ofisine yazmışız, Devlet Malzeme Ofisi bunlardan gerekli olanlarını almış; 300 ambulans alımıyla ilgili ihaleyi de iptal etmiş ve bize göndermiş. Ben de, bu almış için, 3418 sayılı Yasa gelirlerinden karşılanmak şekliyle makama sunulan olursa, mevzuata uygun olma kaydıyla 'olur' demişim ve ilgili arkadaşlar da bu sistemi yerine getirmişler.¹²³⁹

Şıvgın müfettişlerin de olayı tam inceleyemediklerini savunan Şıvgın, bu belgenin, yapmış olduğu tasarrufun tam haklı olduğunun belgesi olduğunu söylemiştir. Şıvgın, hukukî bir olayı, siyasî bir hale getirmeme çağrısında bulunmuş ve hukuk bazında değerlendirme yapılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹²⁴⁰

Şıvgın'ın konuşmasından sonra soruşturma önergesiyle ilgili ön görüşmeler tamamlanmış ve Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın hakkında Meclis soruşturması açılıp açılmaması ile ilgili oylamaya geçmiştir. Yapılan oylama sonucunda Halil Şıvgın hakkında soruşturma açılmasına karar verilmiştir. Soruşturma açılmasının kabulünden sonra Başkan, Anayasanın 100. maddesi gereğince, soruşturma komisyonun nasıl teşkil edeceği konusunda bilgi vermiştir. Komisyonun süresini belirten başkan, komisyon üye seçiminin ad çekme usulü ile yapılp, yapılamayacağıyla ilgili olarak oylama yaptırmıştır. Başkan, komisyon üye seçiminin ad çekme usulü ile yapılacağı kabul edildikten sonra oturumu kapatmıştır.¹²⁴¹

¹²³⁹ A.k., ss. 382-383.

¹²⁴⁰ A.k., ss. 384-385.

¹²⁴¹ A.k., s. 385.

Sağlık eski Bakanı Halil Şıvgın Hakkında Genel Kurulun 1.7.1992 tarihli 91. Birleşiminde açılması kabul edilen 9/11 Esas Numaralı Meclis Soruşturmasını yürütecek 15 kişilik komisyon üyeleri partiler arasında şu şekilde dağıtılmıştır: DYP 7, ANAP 4, SHP 2, RP 1, CHP 1. Ancak ANAP Grubu soruşturma komisyonuna üye vermediğinden Genel Kurulun 27. ve 29. Birleşiminde yapılan seçimle komisyon üyeleri diğer partilerin adayları arasından belirlenmiştir.¹²⁴²

Komisyon üyelerinin belirlenmesinden sonra DYP üyesi Hamdi Üçpınarlar, Fethi Akkoç, Nurhan Tekinel ve Mehmet Ali Yavuz'un üyeliklerinin, Birleşik Toplantı İçtüzüğü'nün 18. maddesindeki kendilerinin soruşturma önergesinde imzaları olduğu, şartlara uymadığı gerekçesiyle, düşürülmesine karar verilmiştir. Komisyon üyelikleri düşen bu üyeler yerine DYP Grubu içerisinde üye seçilmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan seçimde Mustafa Dursun Yangın, Halit Dağlı, Mustafa Küpeli, Selahattin Karademir, (9/11) esas numaralı Komisyona seçilmişlerdir.¹²⁴³ Komisyonun teşekkül etmesinden sonra, 26.11.1992 tarihinde komisyon üyelerinin görev dağılımı aşağıdaki şekilde yapılmıştır.¹²⁴⁴

DYP (5)	
Mehmet Özkaya	Gaziantep
Yahya Uslu	Manisa
Adil Aydın (Sözcü)	Antalya
Mustafa Dursun Yangın	Ankara
Mehmet Halit Dağlı	Adana
ANAP (3)	
Mustafa Küpeli (Başkanvekili)	Adana
Selahattin Karademir (Başkan)	Kahramanmaraş
Mustafa Yılmaz	Gaziantep
SHP (1)	
Ali İbrahim Tutu (Kâtip)	Erzincan
Kemalettin Göktaş	Trabzon
CHP (1)	
Fuat Çay	Hatay

Komisyon soruşturmayı ilk iki aylık çalışma süresi içinde tamamlayamamıştır. Soruşturmanın bitirebilmesi amacıyla, 28.1.1993 tarihinden geçerli olmak üzere Genel Kurul'dan iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesi

¹²⁴² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 27 (17.11.1992), s. 467 ve *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 29 (19.11.1992), s. 121.

¹²⁴³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 29 (19.11.1992), s. 121.

¹²⁴⁴ *A.k.*, s. 431.

için talepte bulunulmuş ve bu konuyla ilgili olarak 26.1.1993 tarihli meclis toplantısında karar verilmiştir. Genel Kurul, karar gereğince, Anayasanın 100. maddesi uyarınca, Komisyona 28.1.1993 tarihinden geçerli olmak üzere iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesine ilişkin tezkereyi oylamış ve komisyonun görev süresinin anılan tarihten itibaren iki ay uzatılmasına karar vermiştir.¹²⁴⁵ Komisyon raporunun görüşülebilmesi amacıyla 7.12.1993 tarihinde yapılacak görüşmeler Genel Kurulda komisyonun bulunmaması nedeniyle ertelenmiştir.¹²⁴⁶

19. Dönem içerisinde (9/11) esas numaralı Soruşturma Komisyonu raporunun hazırlanması ve rapor üzerinde görüşme yapılması mümkün olmamıştır.

2.5.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eski Bakanı İmren Aykut Hakkında (9/15) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

ANAP hükümetleri döneminde yolsuzluklar olduğu iddialarının üzerine gidilmesi için 19. Dönemde, hakkında meclis soruşturması açılanlardan birisi de İmren Aykut olmuştur. İmren Aykut'un Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı döneminde kurduğu SİSATEV hakkında yeni Bakan Mehmet Moğultay'ın talimatıyla soruşturma başlatılmıştır.¹²⁴⁷ Bunun üzerine Aykut, “tek kuruşluk yolsuzluk bulunursa Meclis'te kendimi asarım” açıklamasını yapmıştır. Moğultay da bu açıklamaya cevaben “biz insanların yaşamasını istiyoruz. Kendisini asmasın, oruç tutsun daha iyi” demiştir.¹²⁴⁸ Moğultay'ın, 8 Mayıs 1992'de Ankara Cumhuriyet Savcılığına gönderdiği dosyada eski Bakan İmren Aykut, SSK eski genel müdürü Mehmet Karaduman ve SSK genel müdürü Yalçın Sayın ile yönetim kurulu üyeleri hakkında görevi kötüye kullanmaktan soruşturma açılması istenmiştir.¹²⁴⁹ Buna Aykut'un tepkisi “tamamen siyasi yıpratmaya yönelik bir tasarruf” şeklinde olmuştur.¹²⁵⁰

Sosyal Sigortalar Kurumu ile SİSATEV arasında tetkik hizmetleri sağlanmasına ve gayrimenkul kiralınmasına ilişkin olarak ilgili yönetmelik hükümlerinin ihlali suretiyle sözleşmeler yaptığı ve bu eyleminin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/15), 2.3.1993 tarihli 75. Birleşimde Cemal Şahin (Çorum) ve 54 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur. 75. Birleşimde okutulan bu Meclis soruşturma önergesinde Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kurum bünyesine alınmak üzere bazı kalemlerde mala ihtiyaç duyulduğu ve bu nedenle de kurum alım-satım işlemleri yönetmeliğinin gerektirmiş olduğu fiyatla veya teklif isteme usulüne göre ihale edilmek suretiyle gerçekleştirilmesi kararı alındığı

¹²⁴⁵ A.k., s. 130.

¹²⁴⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 37 (7.12.1993), s. 378.

¹²⁴⁷ Cumhuriyet, 5 Şubat 1992.

¹²⁴⁸ Milliyet, 21 Şubat 1992.

¹²⁴⁹ Cumhuriyet, 9 Mayıs 1992, Hürriyet, 14 Mayıs 1995.

¹²⁵⁰ Cumhuriyet, 20 Mayıs 1992.

belirtlmifltir. Ancak, SİSATEV'in 16.9.1989 tarihindeki teklifi izerine bundan vazgeçilerek, bu hizmetin SİSATEV tarafından yapılması kararlaştırıldığı ve bu amaçla anılan Vakıfla sözleşme imzalanmasının Yönetim Kurulunca 4.10.1989 tarih ve 2713 sayı ile kabul edildiği belirtlmifltir.¹²⁵¹ Bu konuyla ilgili önergede çeşitli iddialar şu şekilde ifade edilmiştir:

*Bundan sonra Sosyal Sigortalar Kurumu ile SİSATEV arasında tetkik hizmetleri sağlanmasına ve gayrimenkul kiralalanmasına ilişkin olarak Kurumun tabi olduğu yönetmelik hükümlerinin ihlali suretiyle sözleşmeler yapıldığı, Sosyal Sigortalar Kurumunun gözetimi ve denetimi ile görevli bulunan Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut'un aynı zamanda SİSATEV'in kurucusu kaydı hayat şartı ile tabiü Başkanı ve 14.2.1991 tarihine kadar da Yönetim Kurulu Başkanı olduğu bu bakımdan Kurumla SİSATEV arasındaki ilişkiler sonucu doğan hak ve yararların karşılaştırılması zorunluluğunun doğduğu, her iki tarağı da temsil etme durumunda bulunulan bir ilişkinin kurulmamasının asıl olduğu ve özel yarar karşısında kamu yararının gözetilmesi gerektiği, ancak Kurum SİSATEV ilişkilerinin SİSATEV yararına cereyan ettiği anlaşılmıştır. Açıklanan bu durum karşısında Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkında Türk Ceza Kanununun 240 ve ilgili maddelerini ihlalden dolayı Anayasanın 100. maddesi uyarınca Meclis soruşturması açılması için gereğinin yapılmasını sayđı ile arz ederiz.*¹²⁵²

(9/15) esas numaralı Meclis soruşturması önergesine ait ön görüşmeler 16.3.1993 tarihli 81. Birleşimde başlanmıştır. Ön görüşmelere geçilmeden önce önerge bir kez daha okutulmuş ve önergenin okutulmasından sonra sırasıyla önerge sahibi Cemal şahin (Çorum), şahısları adına Yücel Seçkiner (Ankara), Faruk Saydam (Manisa) ve hakkında soruşturma açılması istenen Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut söz almışlardır.

İlk sözü alan önerge sahibi Cemal şahin, kendisine tanınan 10 dakikalık kısa süre içerisinde, bütün bu yolsuzlukların oluş biçimlerini ve bu yolsuzluğu meydana getirebilmek için oluşturulan senaryoların tümünü Genel Kurulun bilgisine sunma imkânı olmadığını söylemiştir. Ancak, yapılacak bu konuşmalardan sonra, Yüce Parlamentonun kararıyla bir Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi durumunda, elindeki dokuz dosyadan ibaret tüm bilgi ve belgeleri komisyona vereceğini belirtmiştir.¹²⁵³

Sosyal Sigortalar Kurumu'nun Türkiye'de, emekleriyle geçinen insanlara sağlık hizmeti veren bir Genel Müdürlük olduğuna ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı İmren Aykut'un, sağlık hizmetlerini yürütmekle görevli SİSATEV'in kuruculuğunu ve yönetim kurulu başkanlığını yaptığını belirterek bunun dünyada bir emsali daha olmadığını söylemiştir. şahin bu kurumda yolsuzluk iddiasını şu cümlelerle ifade etmiştir:

¹²⁵¹ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 75 (2.3.1993), s. 30.

¹²⁵² **A.k.**, s. 30.

¹²⁵³ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 81 (16.3.1993), s. 269.

Değerli arkadaşlar, kesin olarak şunu söylüyorum: 227 bin küsur hasta muayene edilmiş, bunun karşılığında SSK'dan 62 milyar lira çıkmış, Ama, hemen şunu da söylemek istiyorum. Bu 62 milyar lira neyle kazanılıyor biliyor musunuz arkadaşlar? Bugünkü cari fiyatlara göre dolar karşılığı olarak 17 milyar liralık yatırım yapılıyor, devletten 62 milyar lira kazanılıyor; düşünebiliyor musunuz?! Bu 17 milyar lirayı da, doların bugünkü kuru olan 10 bin liradan hesaplıyorum... Bu vakıf, 17 milyar liralık bir yatırımla, devletten 62 milyar lira para alıyor! Kurumun net zararı, son yapılan ödemeye göre -şu anda bir ihbar daha alındı ve 10 milyar lirayla ilgili bir araştırma daha var- 25 milyar liradır.¹²⁵⁴

Şahsı adına söz alan Yücel Seçkiner (Ankara), görüşülmekte olan (9/15) esas numaralı soruşturma önergesinin temelinde yatan şeyin zihinleri bulandırmaya yönelik bir mantık oyunundan başka bir şey olmadığını öne sürmüştür. Burada temele oturtulan husus, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı Sayın İmren Aykut'un, sözleşmeye taraf olan SİSATEV'i ve SSK'yı temsil ettiği fikrinin yanlışlığıdır. SSK'yı ilgili Bakanın temsil etmesinin imkânsız olduğunu vurgulayan Seçkiner, SSK'nın kendi kuruluş kanununa göre Genel Müdür tarafından temsil edilen ve hükmî şahsiyeti olan ayrı bir kurum olduğunu belirtmiştir. Seçkiner, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanının bu kurumu temsil etme yetkisinin bulunmadığını, bu kurum üzerindeki yetkilerinin genel denetim ve gözetimle sınırlı olduğunu söylemiştir.¹²⁵⁵ Sözleşmenin iki tarafı için de Bakanının yetkili gösterilmeye çalışılmasını "boş bir iddia" olarak niteleyen Seçkiner, asıl yetkili olanın, yönetim kurulları olduğuna, nitekim sözleşmeleri yapanların da, her iki yönetim kurulu olduğuna işaret etmiştir. Zaten bu sözleşmeler, herhangi bir şekilde bakan onayına ihtiyaç duyulmadan gerçekleştirilebilen sözleşmelerdir ve sözleşmelerde İmren Aykut'un, Bakan olarak imzası bulunmamaktadır. SİSATEV'in Bakanlar Kurulunun 91/1352 sayılı kararıyla, kamuya yararlı vakıflardan sayıldığını hatırlatan Seçkiner, konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

SSK ile SİSATEV arasında yapılan sözleşme, bir hizmet alımı sözleşmesidir. SSK, bugüne kadarki uygulamalarında, ihale yöntemiyle sağlık hizmetleri alımında bulunmamıştır. Bu nedenle, görüntüleme merkezi kurulmasının SİSATEV'e verilmiş yöntemi, hiçbir şekilde Sosyal Sigortalar Kurumu Alım Satım İşleri Yönetmeliğine aykırı değildir. Eğer, ihale yöntemi, geçerli bir yöntem olsaydı, görüntüleme merkezlerini yap-işlet-devret modeline göre yeniden kurdurmak için bir yıldır çaba gösteren SSK yönetiminin çabaları boşa kalmazdı! ... bu önergeye ilişkin oylama, eski bir bakan ve milletvekili arkadaşımızın şeref ve haysiyetiyle ilgilidir. Bu kadar hassas bir noktada oylarınızı kullanırken sizleri vicdanınızla baş başa bırakıyorum.¹²⁵⁶

¹²⁵⁴ A.k., ss. 270-272.

¹²⁵⁵ A.k., s. 273.

¹²⁵⁶ A.k., s. 275.

Önerge üzerinde şahsı adına söz alan Faruk Saydam (Manisa), görüşülen soruşturma önergesinde yer alan tarafların durumlarını, hukukî statülerini ve yaptıkları işlemlerin hukukî mahiyetlerini kavramadan, soruşturma konusu olayları anlamının mümkün olmadığını söylemiştir. Soruşturma önergesinde adı geçen kurumlardan birisinin SSK olduğunu, konusunun ise Sosyal Sigortalar Kurumu hastanelerinin içinde bulundukları olumsuz şartları değiştirmek için yapılan işlemler, olduğunu belirtmiştir.¹²⁵⁷ 20 milyona yakın vatandaşa hizmet veren SSK'nın sağlık tesislerinde bir destek kuruluşunun eksikliğinin uzun yıllardan beri kendisini hissettirdiğini ifade eden Saydam, kısa adı SİSATEV olan SSK Sağlık Tesislerini Güçlendirme Vakfı'nın bu eksikliği doldurmak amacıyla kurulduğunu açıklamıştır. Saydam, konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*SİSATEV, kamu hizmetlerine destek amacıyla kurulmuştur, aile veya şahıs vakfı değildir. Eski bir Bakana, Vakıf yoluyla sorumluluk yüklemek de mümkün değildir. SSK-SİSATEV arasındaki ilişkiler, kamu yararı gözetilerek kurulmuştur. SSK-SİSATEV ilişkilerinde özel yarar aramak, vakıf müessesesini hiç bilmemektir. Sayın milletvekilleri, 27 Mayısı yaşayan bir arkadaşınız olarak, yerli yersiz ithamların kamu vicdanında açtığı yaraları da hatırlayarak ve hatırlatarak; görev yapan, hizmet eden insanları, görev yaptığına pişman etmeyelim ve bu yolu açmayalım diyerek, bu soruşturma önergesinin reddi yolunda oy kullanacağımı arz ediyorum.*¹²⁵⁸

Son sözü hakkında soruşturma açılması istenen Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut almıştır. Aykut konuşmasına, sadece kurucularından biri ve onursal nitelikteki tabii başkanı olmak dışında, hiçbir ilgisi olmadığı bir Vakıfla, Sosyal Sigortalar Kurumu arasında geçmişte cereyan eden sözleşmelere dayalı hukukî işlemler nedeniyle Meclisin huzurunda bulunduğunu belirterek başlamıştır. Olayın çarpıtıldığını iddia eden Aykut SSK hastanelerinin kötü durumunu şu şekilde anlatmıştır:

*Hakikatlerin ve bir olayın bu kadar çarpıtılarak, bu kadar tersine çevrilerek sizlere sunulmuş olmasını, gerçekten, bu kürsüde yapılmaması gereken bir konuşma olarak niteledim; çünkü, bu kürsüde, gerçek dışı birtakım beyanlarla, insanları karalamanın da hiçbirimize ve ülkemize yararı olmayacağı kanaatindeyim. Değerli milletvekilleri, soruşturma önergesine konu olan bu dosyayı inceleyenleriniz görmüştür. Soruşturma konusu işlemler, bir bakan olarak benim imzam veya sorumluluğum altında gerçekleştirilen işlemler değildir... Bundan dört beş yıl öncesine baktığımızda şu gerçeği görüyoruz: Sosyal Sigortalar Kurumu hastaneleri, modern tıbbî teknik cihazlar bakımından yeterli imkânlardan yoksun durumdaydılar. Hastanelerde tomografi cihazları hiç yoktu; Ultrason ve röntgen cihazları da çok yetersizdi, sadece mesai saatleri dahilinde (sabah 08.00 ile akşam 18.00 saatleri arasında) çalışıyordu.*¹²⁵⁹

¹²⁵⁷ A.k., s. 275.

¹²⁵⁸ A.k., ss. 276-277.

¹²⁵⁹ A.k., ss. 277-278.

Ayktut, SSK'nın kendi döneminde geçirmiş olduğu olumlu değişimi anlatmış ve Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından geri çevrildiği halde, zorlamalarla Meclise getirilen soruşturma önergesi şeklinde getirilen bu dosyadaki iddiaların tamamının hukukî dayanaktan yoksun ve keyfî iddialar olduğunu ileri sürerek konuşmasını tamamlamıştır.¹²⁶⁰

Önerge üzerindeki konuşmalar tamamlandıktan sonra (9/15) esas numaralı soruşturma önergesinin ön görüşmeleri bitmiş ve Meclis soruşturması açılıp açılmaması hususu oylanmıştır. Bu oylamadan çıkan sonuç Meclis soruşturması açılmasının kabul edilmesi olmuştur. Önergenin kabul edilmesinden sonra başkan sonraki süreçle ilgili olarak bilgi vermiştir. Bu sürecin sonunda komisyonun oluşmasından ve sürenin bu komisyon üyelerinin oluşmasından sonra başlamasına ilişkin olarak oylama yapılmış ve bunun kabulünden sonra da ön görüşmeler sona ermiştir.¹²⁶¹

Genel Kurulun 16.3.1993 tarihli 81. Birleşiminde Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkında açılması kabul edilen 9/15 esas Numaralı Meclis Soruşturmasını yürütmek üzere 15 kişilik komisyon üyeleri 5.5.1993 tarihli 99. Birleşimde seçilmiştir. Soruşturma Komisyonunda DYP 7, ANAP 4, SHP 2, RP 1 ve CHP 1 üyelikle temsil edilmiştir.¹²⁶²

Ayrıca, (9/15) esas numaralı Soruşturma Komisyonunda açık bulunan üyelikler için 1.7.2007 tarihinde, DYP Grubuna düşen 2 üyelik, ANAP ve SHP Gruplarına düşen 1 üyelik için ad çekme suretiyle seçim yapılmıştır. Bu seçim neticesinde DYP'den Giresun Milletvekili Ergun Özdemir ve Zonguldak Milletvekili Şinasi Altınar, ANAP'tan Aydın Milletvekili Yüksel Yalova ile Hakkâri Milletvekili Esat Canan komisyon üyesi olmuşlardır.¹²⁶³ Komisyonun bu şekilde teşekkül etmesinden sonra 8.7.1993 tarihinde görev dağılımı aşağıdaki gibi gerçekleştirilmiştir.¹²⁶⁴

DYP (7)	
Halit Dağlı	Adana
Etem Kelekçi	Afyon
İsmet Attila	Afyon
Tevfik Diker (Başkan)	Manisa
Rıza Akçalı	Manisa
Ahmet Sezal Özbek	Kırklareli
Osman Özbek	Konya

¹²⁶⁰ *A.k.*, s. 280.

¹²⁶¹ *A.k.*, s. 281.

¹²⁶² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 99 (5.5.1993), ss. 310-311.

¹²⁶³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 120 (1.7.1993), s. 424.

¹²⁶⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 125 (8.7.1993), s. 193.

ANAP (4)	
Burhan Kara	Giresun
Mehmet Seven	Bilecik
Selçuk Maruflu	İstanbul
Sabri Öztürk (Başkanvekili)	İstanbul
SHP (2)	
Abuzer Tanrıverdi (Sözcü)	Adıyaman
Atilla Mutman	İzmir
RP (1)	
Lütfü Esengün	Erzurum
CHP(1)	
İrfan Gürpınar (Kâtip)	Kırklareli

(9/15) esas numaralı Soruşturma Komisyonunu soruşturmasını ilk iki aylık çalışma süresi içinde tamamlayamamıştır. Soruşturmanın bitirebilmesi amacıyla, 26.10.1993 tarihinden geçerli olmak üzere Genel Kurul'dan iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesi için talepte bulunulmuştur. Genel Kurul, karar gereğince, Anayasanın 100. maddesi uyarınca, Komisyona 26.10.1993 tarihinden geçerli olmak üzere iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesine ilişkin tezkereyi oylamış ve komisyonun görev süresinin anılan tarihten itibaren iki ay uzatılmasına karar vermiştir.¹²⁶⁵

(9/15) esas numaralı Soruşturma Komisyonunun hazırladığı rapor 7.12.1993 tarihinde Genel Kurul üyelerine dağıtılmış ve komisyonun da Genel Kurulda hazır bulunmasıyla soruşturma önergesinin görüşmelerine geçilmiştir. Öncelikle raporun Genel Kurulda okunup, okunmamasıyla ilgili oylama yapılmış ve bu oylama neticesinde raporun okunmaması yönünde karar alınmıştır.¹²⁶⁶

Komisyon tarafından hazırlanan raporda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı ile SİSATEV, Bakan ile SSK ve SSK ile SİSATEV arasındaki ilişkilerde Bakan Aykut'un yeri ve sorumluluğu incelenmiştir. Ayrıca, raporda, SSK ile SİSATEV arasında sözleşmelerin yapıldığı dönemdeki bağlantının hukuki bağıyla ilgili incelemelerde yer almıştır. Bu konular raporda tek tek başlıklar halinde ele alınmıştır.¹²⁶⁷ Raporda soruşturma önergesindeki iddialarının aksine bazı sonuçlara varıldığı da belirtilmiştir.

¹²⁶⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 20 (26.10.1993), s. 21.

¹²⁶⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 37 (7.12.1993), s. 379.

¹²⁶⁷ S. Sayısı: 385, "Çorum Milletvekili Cemal Şahin ve 54 Arkadaşının, Sosyal Sigortalar Kurumu İle SİSATEV Arasında Tetkik Hizmetleri Sağlanmasına ve Gayrimenkul Kiralanmasına İlişkin Olarak İlgili Yönetmelik Hükümlerinin İhlali Suretiyle Sözleşmeler Yaptığı ve Bu Eyleminin Türk Ceza Kanununun 240'ıncı ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eski Bakanı İmren Aykut Hakkında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/15) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu," *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 37 (7.12.1993), ss. 6-9.

Bunlardan biri SİSATEV'in 14.2.1991 tarihinde kavuştuğu vergi muafiyetinden önce kamuya yararlı olarak çalıştığının Bakanlar Kurulunca kabul edildiğinin açık olmasıdır. Bu durumda sözleşmenin yapıldığı 4.10.1989 tarihinde SİSATEV'in kamuya yararlı bir vakıf olarak faaliyet gösterdiğini kabul etmek zorunludur:

*Diğer yandan, Sosyal Sigortalar Kurumu Hukuk Müşavirliği'nin 3 Ekim 1989 tarih ve 8134 sayılı mütalaasında Sosyal Sigortalar Kurumu'nun bu tip sözleşmeleri ihalesiz her kuruluşla yapabileceği ve bugüne kadar uygulamanın bu yönde olduğu yer almıştır... Bakanın bu gayrimenkullerin SİSATEV'e kiralanması konusunda ne bir emri ne de bir telkini vardır. Bütün işlemler Sosyal Sigortalar Kurumu organlarının görev ve yükümlülükleri çerçevesinde cereyan etmiştir... Sonuçta ortada doğmuş ve kesinleşmiş bir zarar değil, varsayıma dayalı bir tahmin bulunmaktadır. Bunu hukukî anlamda bir zarar olarak kabul etmek mümkün değildir.*¹²⁶⁸

Raporun sonucunda Bakanla ilgili olarak öne sürülen SSK Yönetim Kurulu üyelerine SİSATEV'le sözleşme yapmaları için baskı yaptığı iddiasının asılsız olduğu, SSK ile SİSATEV arasındaki işlemlerde kamu yararının gözetilmeyerek SSK'nın zarara uğratıldığı iddiasının sübut bulmadığı ifade edilmiştir. Rapor, Komisyonun, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut'un Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerini ihlal etmediği ve bu nedenle Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmasına gerek olmadığına karar verdiğini belirtilerek bitmiştir.¹²⁶⁹

Komisyon Raporu üzerindeki görüşmelerde sırasıyla şahısları adına İstanbul Milletvekilleri Kadir Ramazan Coşkun ve Faruk Saydam, komisyon adına Komisyon Başkanı Manisa Milletvekili Tefvik Diker söz almışlardır. İlk sözü alan Kadir Ramazan Coşkun (İstanbul), Komisyonun İmren Aykut'la ilgili iddiaları araştırdığını ve incelediğini hatırlatarak bütün bu uzun ve titiz çalışmalar sonucunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkında ileri sürülen iddiaların gerçek dışı olduğunun ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu gerçeğin Komisyonun tüm üyelerince oy birliğiyle tespit ve kabul edildiğine değinen Coşkun, gerçeğin ortaya çıkması için, "böylesine titiz, kapsamlı ve objektif bir çalışma yapan" (9/15) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonunun Başkanına, Başkanvekiline, Sözcüsüne ve Üyelerine teşekkür ederek ve konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

Tüm bu uzun ve titiz çalışmalar sonucunda ortaya çıkan gerçek şudur: Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut hakkında ileri sürülen iddialar gerçek dışıdır. Bu gerçek, Komisyonun tüm üyelerince oy birliğiyle tespit ve kabul edilmiştir. Gerçeğin ortaya çıkması için, böylesine titiz, kapsamlı

¹²⁶⁸ A.k., ss. 8-10.

¹²⁶⁹ A.k., s. 10.

ve objektif bir çalışma yapan (9/15) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonunun Sayın Başkanına, Sayın Başkanvekiline, Sayın Sözcüsüne ve Sayın Üyelerine teşekkürü bir borç biliyorum. Bu teşekkürü, yalnızca, Komisyonun gerçeği ortaya çıkaran çalışmaları için değil; aynı zamanda, daha önce kurulan ve bundan sonra kurulacak olan soruşturma komisyonlarına emsal olacak nitelikte ve tamamıyla objektif bir çalışma yaptıkları için de yapıyorum. Değerli milletvekilleri, yapılan işlemler sırasında hukuk müşavirliğinin görüşünün alındığı; soruşturmalar sırasında, Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı, 'olayda Bakana ait bir sorumluluk yoktur' diye görüş bildirdiği halde, tamamıyla yasal olan bu işlemler iddia konusu yapılarak, Yüce Meclisin önüne gelmemeliydi. Ancak, mademki gelmiştir ve ilgili Bakan aklanmıştır; o zaman, şu andaki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanından ve SSK yönetiminden bir istirhamımız var: Lütfen, SSK hastanelerinde kapalı tutulan tetkik ve görüntüleme merkezleri bir an önce açılın ve bunlara yenileri de eklensin. Eğer elimizde yeterli finansman yoksa, yeniden 'yap-işlet-devret' modeli devreye sokulsun ki, SSK'lı hastalarımız perişanlıktan kurtulsun; röntgen, tomografi ve Ultrason çekimleri için ambulanslarla hasta dolaştırılması esnasında meydana gelen ölümler engellensin. Değerli milletvekilleri, insanlarımıza hizmet, hepimizin temel amacıdır, insanımıza hizmet edenlere de teşekkür borcumuz vardır. Milyonlarca SSK'lı için hizmet üreten, iddia konusu tesisleri kurduran Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanımıza huzurunuzda teşekkür ediyorum.¹²⁷⁰

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan ikinci Milletvekili Faruk Saydam kısa konuşmasında şu ifadeler yer almıştır:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Komisyon Raporunu okuduk. Değerli arkadaşımız da, biraz önce, çok geniş şekilde konuyu izah buyurdular. Bu konuşmalardan sonra, artık bu konuda konuşmayı gereksiz buluyorum. Ancak, kısaca, yaptığı hizmetlerle aklanan Sayın Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanımız İmren Aykut'a, çok sayıda insanın ölümünü engelleyip canlar kurtaran, insan sağlığıyla ilgili hizmetler üzerindeki spekülasyonu kaldıran hizmeti için, teşekkür ediyorum. Sayın Komisyona, bu konudaki son derece tarafsız ve adil kararından dolayı da, şükranlarımızı ve teşekkürlerimizi arz ediyorum.¹²⁷¹

Şahısları adına yapılan konuşmalardan sonra (9/15) esas numaralı meclis soruşturması komisyonu başkanı Tevfik Diker söz almıştır. Diker, görüşülmekte olunan söz konusu Raporda, Komisyonun, Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı Sayın İmren Aykut'un, Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerini ihlal etmediğine ve bu nedenle, hakkında, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmasına gerek bulunmadığına karar verdiğini hatırlatmıştır. Diker sözlerini:

¹²⁷⁰ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 37 (7.12.1993), ss. 379-380.

¹²⁷¹ A.k., s. 380.

*Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun 1. maddesinde, Sosyal Sigortalar Kurumunun, Çalışma Bakanlığına bağlı, mezkûr kanun ve özel hukuk hükümlerine tabi, malî ve idarî bakımdan özerk, tüzelkişilikte bir devlet kurumu olduğu belirtilmektedir. Yine aynı kanunun 10. maddesine göre, Yönetim Kurulu bir karar organı olup, Kurumun en yüksek yönetim ve karar sorumluluğunu taşımaktadır. Sosyal Sigortalar Kurumu ile SİSATEV arasında sözleşmelerin geçerli olabilmesi için, Bakan onayı gerekmemektedir. Sözleşmeleri yapmaya yetkili olan, Sosyal Sigortalar Kurumu ve SİSATEV'in Yönetim Kurullarıdır. Sosyal Sigortalar Kurumunun bütün işlemleri, bir bakan olurlarına ihtiyaç göstermeden tekemmül etmekte ve herhangi bir icazete gerek olmadan hukukî sonuçlarını doğurmaktadır.*¹²⁷²

Diker, komisyonun görev süresi içerisinde soruşturma kapsamında yapmış olduğu incelemeleri açıklamıştır. Diker konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Sosyal Sigortalar Kurumu eski Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanı ile 2 Yönetim Kurulu Üyesi, Komisyonumuzda verdikleri yeminli ifadelerinde, eski Bakan Sayın Aykut'un, ilgili konularda kendilerine herhangi bir baskısının ve telkininin söz konusu olmadığını beyan etmişlerdir. Hizmet ve kira sözleşmeleri ilgili yönetmelik hükümlerine aykırı olarak yapılmış olsa bile, sorumluluğun, Sosyal Sigortalar Kurumunun Yönetim Kuruluna ait olması gerekir. Nitekim, bu konularda, Sosyal Sigortalar Kurumunun Yönetim Kurulu Üyeleri hakkında kamu davası açılmış ve bu dava halen derdest durumdadır.*¹²⁷³

Bu konuşmalardan sonra hakkında soruşturma açılması istenen Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut söz almak istemediğini belirtmiştir. Böylece rapor üzerindeki görüşmeler bitmiş ve meclis soruşturması Komisyonunun raporu oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucuna göre Komisyon raporu kabul edilmiş ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı İmren Aykut'un Yüce Divana sevkine gerek olmadığına karar verilmiştir.¹²⁷⁴

2.5.6. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Soydaşların İskân ve Konut Yapımı ile İlgili İşlemler Hakkında (9/16) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen soydaşların iskân ve konut yapımı ile ilgili işlemlerde mevzuata ve kanunlara aykırı hareket ederek devleti zarara uğrattıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddelerine uyduğu iddiasıyla, eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Recep Ercüment Konukman, Mehmet Çevik ve Cemil Çiçek, Tarım ve Köyişleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt haklarında Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/16), Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ve 50 arkadaşı tarafından 9.3.1993 tarihinde Meclise sunulmuştur.¹²⁷⁵

¹²⁷² A.k., s. 381.

¹²⁷³ A.k., ss. 381-382.

¹²⁷⁴ A.k., s. 382.

¹²⁷⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 78 (9.3.1993), s. 381.

(9/16) sayılı önerge 16.3.1993 tarihli 81. Birleşimde ön görüşmeleri yapılmak üzere Genel Kurul gündemine getirilmiştir. Başkan tarafından tekrar okutulan önerge şu şekilde başlamıştır:

*Bulgaristan'dan 2.6.1989 tarihinde göç eden soydaşların Mayıs 1990 sonu itibarıyla 212.688'i Türkiye'de kalmıştır. Bunların, koordinasyonu Başbakanlık makamının 9.6.1989 günkü 0809 sayılı ve 20.9.1989/10 sayılı genelgeleri ile Devlet Eski Bakanı Sayın Ercüment Konukman görevlendirilmiştir. Koordinasyon ile görevlendirilen Sayın Bakan, ülkemizde göçmen kabulü ve iskânını düzenleyen 2150 sayılı Kanuna ve bu kanun ek ve değişiklikleri ile düzenlenen 3202 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanuna aykırı olarak, iskânı ve konut yapıtı işlemini bizzat yaptırmaya başlamıştır. Bu durumda yaptığı, yaptırdığı tüm icraat kanunlara, aykırı olarak yapılmıştır. Devlet Bakanı Sayın Ercüment Konukman ile Devlet Bakanı Sayın Cemil Çiçek arasında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurul Başkanı, yaptırılacak konutların finansmanına ilişkin olarak protokol yapılmıştır. Sayın Cemil Çiçek protokolün Fon Kuruluna karara bağlanmasına ve Sayın Başbakanın onayının alınmasını sağlamamıştır. Harcamalar tamamen mevzuata ve kanunlara aykırı olarak yapılmıştır. Avrupa İskân Fonundan sağlanan kredinin 2510 ve 3202 sayılı kanunlar gereğince özel İskân Fonuna aktarılması gerekirken aktarılmamıştır. Yapılan icraatın tamamen keyfi, kanunsuz, nizamsız, düzensiz yapılması yüzünden büyük haksız kazançlar sağlanmış, devlet büyük zararlar uğratılmıştır.*¹²⁷⁶

Önergede, sözleşme tarihinde müteahhit firma mülkiyetinde bulunmayan 17 adet arsanın, firma mülkiyetinde bulunduğunun beyan edildiği ve bu beyanın doğru olup olmadığına bakılmaksızın bu firma ile İnşaat ve İmar A.Ş. Genel Müdürü ve Genel Müdür Yardımcısı tarafından sözleşme imzalandığı belirtilmiştir. Bu sözleşmenin de Devlet eski Bakanı Sayın Ercüment Konukman tarafından onaylandığı ifade edilmiştir. Önergede bu konuyla ilgili bazı işlemlerde de imzaları bulunan bakanlara ilişkin iddialara yer verilmiştir. Önerge, bahsedilen şahıslar haklarında, Türk Ceza Kanununun 240. ve ilgili maddeleri uyarınca işlem yapılmak üzere, Yüce Meclisçe Anayasanın 100. maddesi ve İçtüzük uyarınca Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesini istemiştir.¹²⁷⁷

Soruşturma Önergesinin (9/16) okunmasından sonra önergenin ön görüşmelerine geçilmiştir. Ön görüşmelerde sırasıyla önerge sahibi Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, şahısları adına İstanbul Milletvekili Engin Güner ve Afyon Milletvekili Gaffar Yakın ile haklarında soruşturma açılması istenen Devlet eski Bakanları İstanbul Milletvekili Ercüment Konukman ve Ankara

¹²⁷⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 81 (16.3.1993), s. 282.

¹²⁷⁷ *A.k.*, ss. 282-283.

Milletvekili Mehmet Çevik söz almışlardır. İlk sözü alan önerge sahibi Nevzat Ercan, Bulgaristan'dan 2 Haziran 1989 tarihinde göç eden soydaşlardan Mayıs 1990 sonu itibarıyla 212.688'inin Türkiye'de kaldığını belirtmiştir. Bunlar hakkında 16.6.1989 tarih, 3583 sayılı Kanunla, 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerinin uygulanması kabul edilmiş iken, zorunlu göç sonucu yurda gelen soydaşlar için idarî birtakım önlemler alınarak, 2510 sayılı İskân Kanunuyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığına verilen görevin, tamamen idarî nitelikteki kararlarla Devlet Bakanlığına verildiğini söylemiştir. Ercan'a göre böylece, kanunlarla başka bir kuruluşa verilen görev, Yüksek Planlama Kurulunca, Devlet Bakanlığına verilerek, görev ve yetki gaspına yol açılmıştır. Ercan ayrıca şunları söylemiştir:

Bu arada, elbette ki, büyük haksız kazanç sağlayanlar olmuş; ama ne var ki, devlet de büyük zararlara uğratılmıştır. O tarihte göçmen konutlarıyla ilgili koordinasyon görevini deruhte eden Devlet eski Bakanı Sayın Ercüment Konukman, 33 adet göçmen konutları inşaat sözleşmesi ve 2 adet de altyapı sözleşmesini, ihale öncesi işlemleri ve ihale işlemleri yapılmadan, yani yaptırılmadan, yüklenici firmalar bizzat Devlet Bakanı tarafından tespit edilerek sözleşmeler imzalanmıştır. Gene, Hükümet değişikliği sonrası aynı görevi deruhte eden Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik, aynı yöntemle, yani ihale öncesi birtakım işlemleri ve muameleleri yaptırtmayarak ve yüklenici firmaları bizzat seçerek, yani ihale açmayarak, sözleşmeleri imzalamış ve böylece tamamen yasalara ve ihale usul ve teamüllerine aykırı muameleler yapıla gelmiştir. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; gene Sayın Mehmet Çevik döneminde, müşavirlik, kontrollük ve mühendislik hizmetlerini üstlenen Emlâk Konut Anonim Şirketinin protokolü feshedilerek, usulüne uygun ihale yapmadan, bu görev, bir özel firma olan Tuna Üçer Firmasına verilmiştir. Tuna Üçer iş ortaklığı döneminde de toplam sözleşme bedeli, eskalasyon ve malzeme fiyat farkları hariç, 645.988 998 000 Türk Lirası olan 26 adet sözleşme, gene yasalara ve ihale usullerine ve teamüllerine aykırı bir biçimde imzalanmıştır.¹²⁷⁸

Haklarında soruşturma istenen bakanların bu konuyla ilgili yaptıklarını ayrıntılı olarak anlatan Ercan, bu bakanların “ihale öncesi birtakım işlemleri ve muameleleri yaptırtmayarak ve yüklenici firmaları bizzat seçerek, yani ihale açmayarak, sözleşmeleri” imzaladıklarını ve böylece tamamen “yasalara ve ihale usul ve teamüllerine aykırı muameleler” yaptıklarını iddia etmiştir.¹²⁷⁹

Daha sonra şahsı adına söz alan Engin Güner de konuşmasında yolsuzluk iddialarının hem Cumhuriyet döneminden önce hem de Cumhuriyet döneminde olduğunu söylemiştir. Güner konuşmasında ayrıca şu ifadelere yer vermiştir:

¹²⁷⁸ A.k., s. 284.

¹²⁷⁹ A.k., s. 284.

*Bu gece Meclis soruşturması açılmasına ilişkin ikinci önergeyi görüşmekteyiz. Ben, herşeyden önce şunu büyük bir samimiyetle ifade etmek istiyorum ki, devlete zarar verenlerin ve yolsuzlukları bulunanların, hiç şüphesiz, bunların hesaplarını vermeleri gerekir. Yolsuzluk iddiaları, cumhuriyet döneminden önce de olmuştur, cumhuriyet döneminde de olmuştur; her siyasî parti iktidarı zamanında olduğu gibi, bu söylentiler her devirde de işitilmiştir. Ancak, benim burada dikkatlerinize arz etmek istediğim husus, bu söylentilerin, bu iddiaların, neden daha önce değil de, şu an ortaya atılmış olduğudur. Bunun sebeplerini düşündüğümüzde, çok açık bir biçimde, bunun, dikkatleri başka yöne çekmek amacıyla bu zamana rastlatıldığını üzümlere görmekteyiz. Bunun, bir kampanya şeklinde, basın da desteğiyle, kamuoyunun ilgisini çekmeye yönelik olduğunu müşahade etmekteyiz.*¹²⁸⁰

Güner daha sonra da yolsuzluk iddialarının basın da desteğiyle bir kampanyaya çevrildiğine dikkat çeken Güner, derinlemesine bir araştırma yapılmadan, bir eski Başbakan ve sekiz bakanın çok ağır ithamlar altında bırakılmasını, bir Meclis soruşturması açılmasını doğru bulmadığını ifade etmiştir.¹²⁸¹

Yine şahsı adına söz alan Gaffar Yakın da Bürokratlar ve bakanların, devlete hizmet verdikleri zaman içerisinde yapmış oldukları hayırlı işlerden dolayı, sırf partizanca veya yanlış niyetlerle sonucunda bir şey çıkmasa dahi kamuoyunda suçlanmaya kalkışılmasını, her gün aleyhlerinde gazeteler dolusu yazı yazılmasını doğru bir hareket olarak görmediğini söylemiştir.¹²⁸² Önergedeki iddiaları konuşmasında cevaplandıran Yakın, bu hizmetleri yapanlardan ve göçmenlere sahip çıkıp, o kış günlerine bırakmadan bir ev imkânı sağlayan, devlete hizmet eden herkese, milletin bir ferdi olarak şükranlarını arz ettiğini ifade etmiştir. Sırf siyasî gayelerle, hizmet yapmış olan insanların haksız yere kamuoyunda, basında mahkûm edilmesinin ve onların isimlerine birtakım şaibeler getirmenin vebaline ve vicdanî sorumluluğuna işaret etmiştir.¹²⁸³

Ön görüşmelerde son konuşmaları haklarında soruşturma açılması istenen Devlet eski Bakanları İstanbul Milletvekili Ercüment Konukman ve Ankara Milletvekili Mehmet Çevik yapmışlardır. İlk olarak konuşan Ercüment Konukman, devlet yönetimindeki insanların, karar ve icralarının her aşamasında sürekli vicdan muhasebesi yapmalarına, imkân ve yetkilerini kullanırken, devlete, en küçük ölçüde dahi olsa, zarar vermeme hususunda son derece hassas davranmaları gerektiğine inandığını vurgulamıştır. Buna uygun davranmayarak görevini kötüye kullananların, gerekli titizliği göstermeyenlerin, hele bunu şahsî menfaat sağlamak için, bilerek veya isteyerek yapanların yaptıklarının hesabını mutlaka ya bu dünyada veya öbür dünyada vereceklerini söylemiştir. Ancak, bir iddiayı ortaya atarken veya suçlama yapılırken, bunun doğruluk derecesinin çok

¹²⁸⁰ A.k., s. 286.

¹²⁸¹ A.k., s. 286.

¹²⁸² A.k., s. 289.

¹²⁸³ A.k., s. 292.

iyi incelenmesi gerektiğine işaret eden Konukman, aksi takdirde, masum insanların boş yere üzüleceğine, şaibe altında bırakılacağına ve onurlarıyla oynanacağına dikkat çekmiştir. Konukman'a göre ayrıca, devlete iyi niyetle hizmet edenlere haksız ithamları reva görmek, bundan sonra hizmet edeceklerin de şevkini ve çalışma azmini kıracaktır.¹²⁸⁴

Haklarında verilen önerenin haksız olduğunu söyleyen Konukman şu şekilde bir savunma yapmıştır:

*...çok kısa bir sürede gerçekleştirilen bu yoğun göç karşısında, 350 bin kişinin iskân, iâşe, sağlık, eğitim ve istihdamlarını hiçbir kamu kuruluşu ve bir bakanlığın bütçesinden karşılama imkânı yoktu. Bu sebeple, göç başlar başlamaz, önce İskân Kanununu değiştirerek, burada alt ve üst koordinasyon kurullarını kurarak, göçmenlerin, İskân Kanunu çerçevesi içerisinde Türkiye'ye kabullerini sağladık... son olarak, 3 150 konut, ürettiğimiz ve İstanbul-Pendik'teki konutların son şeklidir. Bütün bunları dikkatlerinize sunuyorum. Büyük göç olayını başından sonuna kadar yaşamış ve yönetmiş ve bütün zorluklarını yakından bilen bir insan olarak, iddiaların tümünün geçersiz olduğunu ifade ediyorum.*¹²⁸⁵

Ön görüşmelerde son sözü alan Mehmet Çevik ise konuşmasında bakanlık yaptığı hükümetinin göç eden soydaşlara yardım için zorunlu tedbirleri almak ve uygulamak üzere harekete geçtiğini ve geçici tedbirlerin yanı sıra, 27.11.1990 tarihinde alınan Yüksek Planlama Kurulu kararıyla, Avrupa İskân Fonundan kredi sağlandığını anlatmıştır. Çevik, konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

Değerli milletvekilleri, hepinizin bildiği gibi, Haziran 1989 tarihinde Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımız büyük kitleler halinde yurdumuza gelmiş ve sayıları Mayıs 1990 tarihine kadar 345 bine ulaşmıştır. Bu soydaşlarımız, devletin okullarında, çadırlarında, birçok kamu kurum ve kuruluş binalarında barındırılmışlardır. 2510 sayılı Kanunun, göçmenlerin geçici barınaklarda ancak bir yıl kalabileceklerine ilişkin hükmüne rağmen, göreve başladığım Haziran 1991 yılında halen geçici barınaklarda yaşayan göçmenler bulunduğu göz önüne alınırsa, hadisenin vahameti ve ne gibi zorunlu tedbirlerin gerektiği açıkça bellidir. İşte, bu dönem de Hükümetimiz de bu zorunlu tedbirleri almak ve uygulamak üzere harekete geçmiş ve soydaşlarımızın mağduriyetini önleyici geçici tedbirlerin yanı sıra, 27.11.1990 tarihinde aldığı Yüksek Planlama Kurulu kararıyla, Avrupa İskân Fonundan sağladığı krediyle, 20 bin konutun yaptırılması ve satın alınması konusunda Devlet Bakanlığına görev vermiştir. Zamanın Devlet Bakanı Sayın Ercüment Konukman da hazırladığı program dahilinde 20 bin konutun yapımına başlamıştır. Bilahare hükümet değişikliğiyle, söz konusu görevin tarafıma tevdi edilmesinden sonra, hem devletin devamlılığı ilkesinden hareketle hem göçmen probleminin bütün

¹²⁸⁴ A.k., s. 292.

¹²⁸⁵ A.k., ss. 293-296.

yoğunluğuyla devam ettiğini göz önünde bulunarak, daha önce programlanmış bulunan konutların bir an önce bitirilmesi için gayret sarf ettim. Konutların en düşük maliyete, en kaliteli şekilde yapılmasını temin için bütün yetkilerimi kullandım. Sayın milletvekilleri, aylardır kamuoyunu dedikodularla meşgul eden, devletin zarara uğratıldığı, göçmen soydaşlarımızın mağdur edildiği iddiaları, hatta daha ileri giderek, yalan yanlış bilgilerle yönlendirilen ve insanların şeref ve haysiyetini rencide eden basın ve televizyon haberlerinin çıkmasına sebep olan isnatlar, tamamen gerçek dışıdır.¹²⁸⁶

Bu kredi ile soydaşlar için 20 bin konutun yaptırılması ve satın alınması konusunda Devlet Bakanlığına görev verilmiştir. Önergeye konu olan işlerin yapıldığı dönemdeki olağanüstü şartları anlatan Çevik, dönemin ve şartların getirmiş olduğu yoğun problemlerin hallinde günün siyasilerinin göstermiş olduğu gayretlerin ve çalışmaların, yine seçilmiş siyasiler tarafından takdir edilmesinin beklenmese bile, asılsız isnatlarla karalanmasının siyasetçiye olan güveni ortadan kaldıracağını söylemiştir. “Bu tür davranışların asılsız isnat ve karalamalarda bulunanlara da uzun vadede getireceği hiçbir siyasî avantaj yoktur” diyerek konuşmasını noktalamıştır.¹²⁸⁷

Bu konuşmadan sonra ön görüşmeler tamamlanmış ve önergeyle ilgili meclis soruşturması açılmasıyla ilgili oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda önergeyle ilgili meclis soruşturması açılmasına karar verilmiştir. Bu işlemten sonraki süreci açıklayan başkan, komisyon kurulması hakkında bilgi vermiş ve komisyon üyelerinin ad çekme usulü ile belirlenmesinden itibaren komisyonun görev süresinin iki ay olmasıyla ilgili oylama yapmıştır. Bu oylamayla komisyonun, ad çekme usulü ile belirlenmesinden itibaren göreve başlaması kabul edilerek ön görüşmeler tamamlanmıştır.¹²⁸⁸

Genel kurulun 16.3.1993 tarihli 81. Birleşiminde açılması kabul edilen (9/16) esas numaralı Meclis soruşturmasını yürütecek 15 kişilik komisyon üyeleri, 5.5.1993 tarihli 99. Birleşimde seçilmiştir. Soruşturma Komisyonunda DYP 7, ANAP 4, SHP 2, RP 1 ve CHP 1 üyelikle temsil edilmiştir.¹²⁸⁹

Komisyon üyelerinin belirlendiği gün 9/16 esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonunda açık bulunan ve ANAP Grubuna düşen 1 üyelik için seçim yapılmıştır. Bu seçim sonucunda Kastamonu Milletvekili Murat Başesgioğlu komisyon üyeliğine seçilmiştir.¹²⁹⁰ 18.5.1993 tarihinde komisyonda görev dağılımıyla ilgili toplantı yapılmış ve komisyonun görev dağılımı şu şekilde yapılmıştır.¹²⁹¹

¹²⁸⁶ A.k., s. 297.

¹²⁸⁷ A.k., ss. 297- 298.

¹²⁸⁸ A.k., s. 298.

¹²⁸⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 99 (5.5.1993), ss. 311-313.

¹²⁹⁰ A.k., s. 369.

¹²⁹¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 104 (18.5.1993), ss. 577-578.

DYP (7)	
Fevzi Yalçın	Eskişehir
Nurettin Tokdemir	Hatay
Selim Ensarioğlu	Diyarbakır
Mehmet Çebi (Başkan)	Samsun
Hamdi Üçpınarlar (Sözcü)	Çanakkale
Ali Eser	Samsun
Ahmet Şanal	Adana
ANAP (4)	
Ahmet Kabil (Başkanvekili)	Rize
Cengiz Bulut (Kâtip)	İzmir
H. Fecri Alpaslan	Ağrı
Kaya Erdem	İzmir
SHP (2)	
Vahdet Sinan Yerlikaya	Tunceli
Cemalettin Gürbüz	Amasya
RP (1)	
Hüseyin Erdal	Yozgat
CHP(1)	
Mehmet Sevigen	İstanbul

Komisyon soruşturmanın raporunu ilk iki aylık çalışma süresi içinde tamamlayamamıştır. Soruşturmanın bitirebilmesi amacıyla, 21.7.1993 tarihinde, Genel Kurul'dan iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesi için talepte bulunulmuş ve Genel Kurul, Anayasanın 100. maddesi uyarınca, Komisyona 21.7.1993 tarihinden geçerli olmak üzere iki aylık yeni bir çalışma süresi verilmesine ilişkin tezkereyi oylamıştır. Oylama sonucunda komisyonun görev süresinin anılan tarihten itibaren iki ay uzatılmasına karar verilmiştir.¹²⁹² Ayrıca komisyonda boşalan bir üyelik için 3.11.1993 tarihinde yapılan oylama sonucunda DYP'den Alaettin Kurt seçilmiştir.¹²⁹³

Genel Kurulun 19.7.1995 tarihli 143. Birleşiminde komisyon raporu okutulmuş ve komisyonun bulunduğu tespit edilerek 9/16 esas numaralı meclis soruşturmasının görüşmelerine başlanmıştır. Komisyon raporunun okunmasıyla ilgili yoğun tartışmalar yaşanmış bu arada birleşime iki kere ara verilmiş ve bu araların sonunda Genel Kuruldan raporun okunmaması yönünde karar çıkmıştır.¹²⁹⁴ Komisyon Raporu, haklarında önerge verilen bakanların, önerge verilen konu kapsamındaki olaylar nedeniyle yapmış oldukları iddia edilen yolsuzluklar ve ihmalleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Raporda komisyonun, konuyla ilgili olarak, Başbakanlıkça TBMM Başkanlığına gönderilen ve oradan

¹²⁹² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 130, (21.7.1993), s. 209.

¹²⁹³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 30, (3.11.1993), s. 492.

¹²⁹⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 143, (19.7.1995), ss. 469-471.

da komisyona intikal ettirilen inceleme ve soruşturma raporlarını, eklerini, çeşitli kamu kurumu ve kuruluşlarından, gereğine binaen alınan belgeleri, ifade ve savunmaları alınanlara ait tutanakları ve komisyonda usulüne uygun dinlenen bilirkişiye ait tutanakları ayrıntılı olarak incelediği belirtilmiştir.¹²⁹⁵ Raporda göçmen konutlarının yapılışı esnasında yapılan bazı idari tutarsızlıklara ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bununla ilgili raporda şu ifadeler yer almıştır:

*Ayrıca, taşra birimleriyle yurt düzeyine yayılmış, göçmen işlerinde deneyimli, gerekli bilgi, beceri, personel araç ve gerece sahip Köy Hizmetleri gibi çok büyük bir Genel Müdürlüğün elinden, göçmen işlerine ilişkin yasal yetkinin alınarak, ne merkezde ve ne de taşrada örgütlenmemiş durumda bulunan bir Devlet Bakanlığı'nın bu konuda yetkili kılınması, yasalara uygun olmadığı gibi, sunulan nedenlerle başarılı ve verimli hizmet sunma ve süratle sonuç alma gibi hedeflere de ulaşmaya engel olacak bir tasarruf olarak tavsif edilebilir.*¹²⁹⁶

Raporun, delillerin değerlendirilmesi hakkındaki bölümünde ise Yüksek Planlama Kurulu'nun Bulgaristan'dan gelen Türkler için yapılacak olan konutlar için bu konuda yetkili kuruluşlar yerine, devlet bakanlığını seçmesiyle ilgili verdiği kararın hukuki mi siyasi mi olduğuna dair tartışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda soruşturma önergesinde adı geçen bakanların nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulabilecekleri ve suçlu veya suçsuz sayılabilecekleri üzerinde kanaatler bildirilmiştir. Bu arada devletin ve işleri yapan yüklenicilerin uğradıkları zararlar hususunda bilgi verilmiştir.¹²⁹⁷

Raporun önemli ve uzun kısımlarından birini de haklarında soruşturma önergesi açılması kabul edilen bakanların verdikleri savunmalarına ilişkin ifade tutanakları oluşturmaktadır. Bu şekilde sırasıyla Devlet eski Bakanı Recep Ercüment Konukman'ın, Devlet eski Bakanı Cemil Çiçek'in ve Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik'in yaptıkları savunmalardaki ifadeler verilmiştir. Ercüment Konukman konuyla ilgili olarak ifadesinde, İnşaat-İmar A.Ş.'nin idarî ve malî sıkıntılar yaşadığını, Bakanlar Kurulu kararıyla Emlak Konut A.Ş.'ye dönüştürüldüğünü, bu arada karar verebilecek bir merci bulunmaması sebebiyle işlerin aksadığını bildirmiştir. Gecikme yüzünden doğacak maddî kayıpları engellemek için kendi Bakanlığının yetkisi dahilinde esas protokole ek protokol koyarak 'üstyapıyı yapana altyapı verilir' şeklinde bir hüküm getirerek Bayındırlık ve İskân Bakanlığı usullerine göre bu işlerin verildiğini belirtmiştir.¹²⁹⁸

¹²⁹⁵ S. Sayısı: 373, "Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ve 50 Arkadaşının, Bulgaristan'dan Ülkemize Gelen Soydaşlarımızın İskan ve Konut Yapımı ile İlgili İşlemlerde Mevzuata ve Kanunlara Aykırı Hareket Ederek Devleti Zarara Uğrattıkları ve Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240'ıncı ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla, Eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet Eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Recep Ercüment Konukman, Mehmet Çevik ve Cemil Çiçek, Tarım Ve Köy İşleri Eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret Eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji Ve Tabi Kaynaklar Eski Bakanı Fahrettin Kurt Haklarında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/16) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu" **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 143, (19.7.1995), s. 9.

¹²⁹⁶ A.k., s. 11.

¹²⁹⁷ A.k., ss. 13-25.

¹²⁹⁸ A.k., s. 26.

Cemil Çiçek ise vermiş olduğu ifadesinde sürekli göçmenlerin ihtiyaçları için ödemeler yapılmak zorunda kalındığını ve ödeneğin tükendiğini, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna kanunla çeşitli fonlardan kaynak akışının düzenlendiğini anlatmıştır. Bu fona Geliştirme, Destekleme Fonu ile Toplu Konut Fonunun borçlu olduğunu ve göçmenlerle ilgili Bakanlığın da araya girmesiyle bir protokol imzaladıklarını söylemiştir. Bu protokolde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna ödenek akışının sağlandığını anlatmıştır. Çiçek, ayrıca, Avrupa İskân Fonundan 250 milyon dolarlık kredinin daha önce temin edilmiş olduğunu, Geliştirme ve Destekleme Fonuyla, Toplu Konut Fonu Gelirlerinden ilgi mevzuatlar gereğince Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna aktarılması gereken tutarlardan 1990 yılına kadar 40 milyar Türk lirasının fonun finansmanına aktarılmasının sağlandığını sözlerine eklemiştir. Çiçek, kendilerinin sadece fona aktarılan ödeneklerin talepler çerçevesinde ilgili yerlere aktarılmasını gerçekleştirdiklerini, Başbakan “Olur”u alınmadan ve Fon Kurulunun kararı olmadan önceden yetki sonradan onay almadan bir işlem yapılmadığını belirtmiştir. Fondan harcamaları kendilerinin yapmadıklarını, şahıslara ödeme yapılmadığını, sadece gelen paraların ilgili Vakıflara ya da Kaymakamlıklara gönderildiğini ve göçmenlerle ilgili ödemelerde de prosedürün aynı şekilde gerçekleştiğini anlatmıştır.¹²⁹⁹

Mehmet Çevik verdiği ifadesinde soydaşların iskân problemlerini halletmek için çareler aradığını, bu amaçla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu Kanununun 1. maddesinde yapılan değişiklikle bu fonun kaynaklarından, göçmen soydaşlarımıza yaptırılacak konutlara harcama yapılması imkânı sağlandığını anlatmıştır. Bu kaynağın da yeterli olmadığını, Türkiye’ye gelen ve eğitim kurumlarında barınan soydaşların problemini bir an evvel halletmek için kredi talep edildiğini belirtmiştir.¹³⁰⁰ Bakanların ifadeleriyle birlikte bu konuyla ilgili olarak bazı bürokrat ve şirket sahiplerinin de ifadeleri raporda yer almıştır.

Raporun sonuç bölümünde de, 27.11.1990 gün ve 90/T-103 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararında imzaları bulunan eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Tarım ve Köy işleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt haklarında kamu davası açılmasını gerektirecek herhangi bir sorumluluklarının bulunmadığına karar verilmiştir. Raporda, Devlet eski Bakanı Recep Ercüment Konukman’ın, Avrupa İskân Fonundan sağlanan krediyi, 2510 sayılı iskân Kanununa ve İskân Kanunu Uygulama ve Özel İskân Fonu Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine göre Özel İskân Fonuna aktarmadığını tespit edilmiştir. Konukman’ın Fonlar İhale Yönetmeliği ile İhale Usul ve Teamüllerine aykırı hareket etmek suretiyle keyfi uygulamalara sebep olduğu ve Devleti zarara uğrattığı görüşü yer almıştır. Yine raporda, Konukman’ın bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 240. maddesine göre hakkında Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılması istenilmiştir.

¹²⁹⁹ A.k., s. 37.

¹³⁰⁰ A.k., s. 42.

Raporda, ayrıca, Devlet eski Bakanı Cemil Çiçek ile Devlet eski Bakanı Recep Ercüment Konukman arasında yapılan protokolün daha önce fon kurulunca alınan ve Başbakanca onaylanan bir genel ilke kararına dayanması sebebiyle bu konuda Devlet eski Bakanı Cemil Çiçek hakkında kamu davası açılmasını gerektirecek herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığı görüşü belirtilmiştir. Bunların yanı sıra Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik'in; Avrupa İskân Fonundan sağlanan krediyi, 2510 sayılı İskân Kanununa ve İskân Kanunu Uygulama ve Özel İskân Fonu Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine göre özel İskân Fonuna aktarmadığı tespit edilmiştir. Çevik'in Fonlar İhale Yönetmeliği ile ihale usul ve teamüllerine aykırı hareket etmek suretiyle keyfi uygulamalara sebep olduğu ve bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 240. maddesine göre hakkında Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmasına oy çokluğuyla karar verildiği belirtilmiştir.¹³⁰¹ Raporun belli bölümleriyle ilgili bazı komisyon üyeleri şerh düşmüşlerdir. Rapora muhalefet şerhi koyan milletvekilleri sırasıyla, Rize Milletvekili Ahmet Kabil, İzmir Milletvekili Cengiz Bulut, İstanbul Milletvekili Mehmet Seviçen, Kastamonu Milletvekili Murat Başesgioğlu, Tunceli Milletvekili Vahdet Sinan Yerlikaya ve Yozgat Milletvekili Hüseyin Erdal'dır. Ağrı Milletvekili Hasan Fecri Alpaslan da komisyon raporunun oylandığı son komisyon toplantısına katılmamıştır.¹³⁰²

Genel Kurulun 19.7.1995 tarihli 143. Birleşiminde 9/16 esas numaralı meclis soruşturmasının görüşmelerine geçilmiştir. Görüşmelerde sırasıyla şahısları adına Burdur Milletvekili Ahmet Sayın ve İstanbul Milletvekili Mehmet Seviçen, komisyon adına komisyon başkanı Samsun Milletvekili Mehmet Çebi ve haklarında soruşturma istenen eski Bakanlardan Ankara milletvekili Mehmet Çevik söz almışlardır. Söz istememesine rağmen kendisine sataşıldığı gerekçesiyle bu konuşmaların arasında eski Başbakan, Erzurum Milletvekili Yıldırım Akbulut'ta bir konuşma yapmıştır.

Görüşmelerde önce şahsı adına Ahmet Sayın söz almıştır. Ahmet Sayın'ın konuşması esnasında komisyon raporunun okutulmamasından dolayı bazı tartışmalar çıkmıştır. Bu tartışmalarda ana konu, raporun bir buçuk yıl önce hazırlandığı ve artık bu soruşturma önergesiyle ilgili birçok şeyin unutulduğu ileri sürülerek bazı üyelerin raporun genel kurulda okunmasını ve tekrar üyelere dağıtılmasını istemeleridir. Bu raporun dağıtılıp, dağıtılmaması konusu uzunca bir süre tartışılmıştır ve soruşturma ile ilgili konuşmaların büyük bir bölümünü bu tartışmalar işgal etmiştir. Bu ortamda görüşmelerle ilgili ilk sözü alan Ahmet Sayın, soruşturma raporunun 10.1.1994 tarihinde gündem girdiğini belirtmiştir. Bu tarihten görüşmenin yapıldığı 19.7.1995'e kadar aşağı yukarı bir buçuk yıl geçtiğini hatırlatmıştır. Anayasanın 100. maddesinin, soruşturma müessesesini, Meclisin en büyük denetim yolu olarak tarif ettiğini söyleyen Sayın, Anayasanın

¹³⁰¹ A.k., s. 48.

¹³⁰² A.k., s. 49.

amir hükmünde, soruşturma müessesesinin çok ciddî olduğunun, soruşturma komisyonlarına iki aylık süre verildiğinin ve bu iki aylık süre yetmezse, iki aylık yeni bir süre daha verileceğinin ifade edildiğine işaret etmiştir. Aynı şekilde, soruşturma komisyonu raporlarının öncelikle görüşülmesi emredilmektedir. Sayın, soruşturma komisyonu raporlarının askıya alındığını, ancak soru önergelerinin öncelikle ele alındığını söylemiştir.¹³⁰³ Sayın, soruşturma raporunun “Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler” kısmına alındığını belirtmiş ve aslında, bu raporun, Başkanlık Divanınca ve Meclisçe gündemin ‘denetim’ kısmına alınarak görüşülmesi gerektiğine işaret etmiştir. Raporda büyük iddialar olduğunu, raporun enine boyuna görüşülmesi gerektiğini söyleyen Sayın, Komisyon Başkanının, kalkıp izahat vermesini istemiştir. Raporda soruşturmaya konu olan şahıslarla ilgili “niye suçlama kararı” aldıklarını açıklamasını talep etmiştir.¹³⁰⁴

Ahmet Sayın’ın konuşmasından sonra tartışmalar çıkmış ve kürsüye gelen Mehmet Sevigen konuşmasına bir süre başlayamamıştır. Tartışmalar yatıştıktan sonra söz alan Sevigen, komisyonda görev yaptığı halde komisyon raporunun kendisine bile ulaşmadığını söylemiştir. Komisyonda çok ciddî boyutlarda iddialar ileri sürüldüğünü belirten Sevigen, Meclis olarak, bu iddialar karşısında, çok ciddî boyutlarda şaibe altında kalınacağını öne sürmüştür. Sevigen, aylarca çalıştıktan sonra Genel kurulda haksız bir karar çıkmasından vicdanen rahatsızlık duyacağını ifade etmiştir.¹³⁰⁵ Soruşturmaya konu olan şahıslarla ilgili iddiaların ciddi boyutlarda olduğuna dikkat çeken Sevigen raporun görüşülmesini ertelemeyi önermiştir. İddiaların ciddi boyutlarda olduğuna değinerek ellerindeki bilgileri getirerek sunmak istediğini, bu durumda söz konusu şahısların aklanmalarının başlarının tacı olacağını, ancak eğer, biraz da kusurları varsa, yapanın yanına kâr kalması gerektiğini ifade etmiştir. Sevigen, konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

Anavatan Partisinden de arkadaşlarda vardı bu Komisyonda, diğer siyasi partilerden de arkadaşlarda vardı. Eğer, siz, bu incelemeyi, burada, bu gece oldubittiye getirirseniz, kamuoyu önünde -bana göre- aklanmış olmayacaksınız. Parmak kaldırmakla insanlar aklanmıyor. Mahkemede bile beraat ettikleri zaman insanların aklanmadığını hepimiz gördük. Siz de yaşadınız; acısını da yaşadınız, tatlısını da yaşadınız. Gelin, beni dinlerseniz -bir arkadaşınız olarak ben derim ki- bunu erteleyelim, yarın, ciddi boyutlarda, elimizdeki bilgileri, doneleri getirelim, size sunalım. Gerekirse okuyalım, bazı bölümlerin özetini çıkaralım, fazla zamanınızı almayalım, okuyalım ve eğer arkadaşlarımız aklanacaklarsa aklansınlar; başımızın tacı; ama, eğer, biraz da kusurları varsa, yapanın yanına kâr kalmasın. Rica ediyorum; sizden sonraki

¹³⁰³ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 143 (19.7.1995), ss. 472-473.

¹³⁰⁴ **A.k.**, s. 473.

¹³⁰⁵ **A.k.**, ss. 475, 478.

nesle de bunu öğretmeyelim, bırakmayalım. Devletin malını birilerine peşkeş çeken, devletin malına göz diken insanların yanına kâr kalmasın; kim olursa olsun, bu ben de olsam, babam da olsa, bunun cezasını biz verelim. İnanın biz verelim. Yoksa, toplumun karşısına çıkamayız.¹³⁰⁶

Sevigen sözlerinin sonunda gelecek nesillere “oldubittiyle geçecek çok büyük iddialar” ve “büyük şaibeler” bırakılmamasını istemiştir.¹³⁰⁷

Sevigen’in konuşmasından sonra komisyon adına söz alan komisyon başkanı Samsun Milletvekili Mehmet Çebi yaptıkları araştırma sonucunda iki eski bakanı sorumlu gördüklerini, görevlerini iyiye kullanmadıklarını tespit ettiklerini ve raporlarını da bu şekilde tanzim ettiklerini belirtmiştir. Raporun gizli olmadığını, dağıtıldığını söyleyen Çebi, Komisyonun, bir seneye yakın bir zaman çalıştığını, haklarında soruşturma açılması istenilenlerin de bilgilerine başvurduğunu ve onların iddialarının da bu rapora aynen yansıtıldığını ifade etmiştir. Çebi ayrıca, konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

*Şimdi, ben, Komisyon Başkanı olarak şunu söylemek istiyorum: Bu arkadaşlarımızın sorumluluğunu, suçluluğunu, Komisyonumuz, raporunda belirtmiştir. Şimdi, bu rapora göre, Yüce Meclis bir karar verecektir. Yüce Meclisin vereceği bu karara gölge düşmemesi için -az önce, arkadaşların iddiaları vardı- rapor okunsun veya Meclis, bunu, yarınki gündemine ertelesin; herkes, bu gece bu raporu okusun, yarın burada görüşülsün. (DYP ve CHP sıralarından ‘Bravo’ sesleri, alkışlar) Bu hususta kanaatleri ne olursa olsun, kimin olursa olsun... Bunu topluma yansıtırken, böyle bir olayın, bir saat içerisinde müzakere edilerek oylanmasının, Yüce Meclise gölge düşüreceği kanaatindeyim. (DYP ve CHP sıralarından alkışlar) Bu bakımdan, ben, vicdanen, hiç kimseyi, direkt veya endirekt olarak suçlamadım, suçlamam da; çünkü, bu Komisyon, bir seneye yakın bir, zaman çalışmış, haklarında soruşturma açılması istenilen bu arkadaşların da bilgilerine başvurulmuş ve onların da iddiaları, bu rapora aynen yansımıştır.*¹³⁰⁸

Bunların yanı sıra raporun ertesi gün yeniden görüşülmesini öneren Çebi, raporların Genel Kurulda burada okunup okunmamasının yine, Yüce Meclisin kararına bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu raporun Genel Kurulda tartışılmaması durumunda bu raporu istismar edenlerin caddelerde bunlar suç ya da değil demelerinin ve rapordaki iddiaları tartışılmadan topluma yansıtılmalarının zararlı olacağını savunmuştur.¹³⁰⁹

Çebi’nin konuşması bittikten sonra yine raporla ilgili bazı tartışmalar yaşanmış ve daha önce görüşmeler üzerinde söz almayacağını bildiren eski Başbakan Yıldırım Akbulut söz almıştır. Akbulut, zaman zaman tartışmalarla kesilen konuşmasında yaptıkları uygulamanın mevcut iktidar tarafından da uygulandığını söyleyerek kendisini savunmuştur:

¹³⁰⁶ A.k., s. 478.

¹³⁰⁷ A.k., s. 480.

¹³⁰⁸ A.k., s. 481.

¹³⁰⁹ A.k., ss. 481-482.

*Değerli milletvekilleri, ben, esasında, bir soruşturma komisyonunun, hakkımda, suçlu olup olmadığı şeklinde bir karara varmış olmasını dahi içime sindiremem. (ANAP sıralarından alkışlar) Demek istediğim şudur; ben, hiçbir yere sığınmıyorum. Hakkımızda, daha evvel de, soruşturulmamız için, bu Yüce Meclis karar verdi; ama, bu kararların siyasî olduğunu, hakikate dayanmadığını, hepimiz ve Türk kamuoyu, birlikte takip ettik ... Devrin Başbakanı -şimdi Sayın Cumhurbaşkanı- ve o zamanın Bayındırlık Bakanı Sayın Kumbaracıbaşı, bu Meclis kürsüsünden, aynı uygulamayı -bizim yapmış olduğumuz aynı uygulamayı- yaptıklarını ifade ettiler. Grubumuz, aynı şekilde, bir önerge vererek, onların da, Soruşturma Komisyonuna havale edilmesini istedi. Bu Meclis, bu Yüce Meclis, bizi Soruşturma Komisyonuna havale etmiş olmasına rağmen, aynı eylemi yapan, aynı fiili işleyen bir Bayındırlık Bakanı ve Başbakanı 'bizim Bakanımızdır, bizim Başbakanımızdır' diye, Soruşturma Komisyonuna havale etmedi... Bazıları, bunu hissetmemiş olabilir; ama şahsım için konuşuyorum ve arkadaşlarım için de konuşuyorum, yüreğimizde hissediyoruz. İnsanları suçlamak kolay değil, iftira atmak kolay değil, Allah'tan korkmak lazım ... Geçmişte ve halen, her tutum ve icraatımla, hesap vermeye hazırım; yalnız, insanları şaibe altında tutmak yakışmaz, insanları zan altında tutmak yakışmaz, siyasi amaçlar için bu yollara tevessül edilmez; vurgulamak istediğim şey odur. Yoksa, hiç kimsenin arkasına sığınmıyorum, ne oldubittiye ne Komisyonun bugünkü raporuna sığınmıyorum arkadaşlar.*¹³¹⁰

Soruşturma komisyonunun raporu üzerindeki görüşmelerde son sözü Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik almıştır. Çevik, 1989 senesinde Yüksek Planlama Kurulu kararının çıkarıldığını ve bu karar doğrultusunda, 1989 senesinde Bulgaristan'dan gelen göçmenlere, konut yaptırılmak istendiğini hatırlatmıştır. Avrupa Konseyi İskân Fonundan sağlanan 250 milyon dolar krediyi harcayabilmek için, o günün Bakanlar Kurulunun bir karar çıkardığını ve bu paranın da, ancak, bu karar doğrultusunda harcanabildiğini açıklamıştır.¹³¹¹ Çevik bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

*Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; değerli milletvekili arkadaşlarım dinlerlerse, burada, konuyu dört aydır inceleyen Komisyondaki değerli arkadaşlarımın hatırlayamadığı ve benim çok iyi bildiğim Komisyon raporunu ve kararlarını teknik olarak ve çok kısa olarak açıklamak istiyorum. Arkadaşlarım dinlerlerse, bu konuda bilgi sahibi olurlar. Değerli arkadaşlarım, 1989 senesinde Yüksek Planlama Kurulu kararı çıkarıldı. Yüksek Planlama Kurulu kararı doğrultusunda, 1989 senesinde Bulgaristan'dan gelen göçmenlere, konut yaptırılmak istendi. Avrupa Konseyi İskân Fonundan sağlanan 250 milyon dolar krediyi harcayabilmek için, o günün Bakanlar Kurulu bir karar çıkardı -YPK kararı- bu para, ancak, bu karar doğrultusunda harcanabildi.*¹³¹²

¹³¹⁰ A.k., s. 483.

¹³¹¹ A.k., s. 486.

¹³¹² A.k., s. 486.

Çevik kredinin harcanma şekli ile ilgili olarak “Avrupa Konseyi İskân Fonundan gelen kredi, ferdî bir kredidir; Bulgaristan’dan gelen göçmenler için gönderilmiş bir kredidir” ifadesini kullanan Çevik, konuşmasına şu cümlelerle devam etmiştir:

*Bizimle ilgili, hiçbir devlet zararı yoktur; Komisyon, bu kararı almıştır; ancak, Özel İskân Fonuna, genel bütçeye aktarılmamıştır ‘aktarılması gerekiyordu’ diye bir iddia vardır. Halbuki, benden sonraki sayın bakanlarda, bunu aktaramamışlardır. Aktarmak da mümkün değildi; çünkü, gelen kredi, hibe anlamında kredi değildi, faizli krediydi; onun için, geriye dönüşü vardı. Geriye dönüşü olan bir krediyi, Özel İskân Fonuna koymak mümkün değildir, genel bütçeye de koymak mümkün değildir. O nedenle, Yüksek Planlama Kurulu kararı doğrultusunda harcanmıştır. Bugünkü sayın bakanlar da, hiçbir değişiklik yapmadan harcamaktadırlar, aynı usule uymaktadırlar. Başka türlü harcamak ve başka türlü bunu kullanmak mümkün değildir değerli arkadaşlarım.*¹³¹³

Çevik, böyle ciddî bir konuyu incelemeden, siyasî bir şekilde kendilerini suçlamanın ne kadar haklı olduğunu Yüce Meclisin takdirine bıraktığını söyleyerek konuşmasını noktalamıştır.

Bu konuşmadan sonra (9/16) esas numaralı Meclis soruşturması komisyonunun hazırladığı rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanmış ve raporla ilgili oylamaya geçilmiştir. Oturum başkanı oylamanın amacı ve süreçle ilgili şu şekilde bir bilgi vermiştir:

*Komisyon raporunun sonuç ve karar kısmını, yani, raporun 48’inci sayfasını açarsanız, 1’inci bölüm; eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Tarım ve Köy işleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt hakkında; 3’üncü bölüm ise, Devlet eski Bakanı Cemil Çiçek hakkında kamu davası açılmasını gerektirecek herhangi bir sorumluluklarının bulunmadığına dairdir. 2’nci bölümü, Devlet eski Bakanı Recep Ercüment Konukman’ın; 4’üncü bölümü, Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik’in Türk Ceza Kanununun 240. maddesine göre Yüce Divana sevkine dairdir. Eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Tarım ve Köy Hizmetleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt’un sorumluluklarının bulunmadığına dair raporun 1’inci bölümüyle; Devlet eski Bakanı Cemil Çiçek’in sorumluluğunun bulunmadığına dair 3’üncü bölümün oylamasını işaret oyla yapacağım. Raporun bu bölümleri kabul edildiği takdirde, ilgililerin Yüce Divana sevklerine gerek olmadığına dair karar verilmiş olacaktır. Devlet eski Bakanı Recep Ercüment Konukman ile Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik’in, Türk Ceza, Kanununun 240. maddesine göre, Yüce Divana sevkine dair 2 ve 4’üncü bölümlerin oylamaları açık oylama şeklinde yapılacaktır.*¹³¹⁴

¹³¹³ A.k., s. 487.

¹³¹⁴ A.k., s. 488.

Bu açıklamaları yaptıktan sonra başkan oylamayı başlatacağı sırada oylama için gerekli çoğunluğun olup, olmadığı konusunda genel kurulda tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar üzerine toplantı yeter sayısı olduğu anlaşılarak oylamalara geçilmiştir.

İlk oylama eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Tarım ve Köyişleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt'un sorumluluklarının bulunmadığına dair birinci bölümü üzerinde yapılmıştır. Bu oylama sonucunda, birinci bölüm kabul edilmiştir. Bu oylamaya göre, eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Tarım ve Köyişleri eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi ve Ticaret eski Bakanı Şükrü Yürür ve Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Fahrettin Kurt'un sorumlu bulunmadıkları kabul edilmiştir. Devlet eski Bakanı Cemil Çiçek'in sorumluluğunun bulunmadığına dair raporun üçüncü bölümü de aynı şekilde oylanmış ve kabul edilmiştir.¹³¹⁵

Bu oylamalardan sonra Komisyon Raporunun, Devlet eski Bakanları Recep Ercüment Konukman ile Mehmet Çevik'in Yüce Divana sevklerine dair ikinci ve dördüncü bölümler, ayrı ayrı açık oylamaya sunulmuştur. Bu oylamada Anayasanın 100. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, Yüce Divana sevk kararı alınabilmesi için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun kabul oyu, yani 226 kabul oyu gerektiğinden toplantı yeter sayısı olmak kaydıyla, açık oylamada kabul oyu 226'nın altında olduğu takdirde, Yüce Divana sevk kabul edilmemiş olacaktır denilmiştir. Oylamaya katılım, toplantı yeter sayısı olan 150'nin altında olduğu takdirde oylamanın tekrarlanacağı belirtilmiştir. Başkan açık oylamanın bu şekilde olup, olmaması için de bir oylama yapmıştır. Oylamanın bu şekilde yapılması kabul edilmemiştir. Bundan sonra başkan açık oylamanın, adı okunan sayın milletvekilinin, kürsüye konulacak oy kupasına oy pusulasını atması suretiyle yapılmasını oylamaya sunmuştur. Bu da oylama neticesinde kabul edilmemiş ve oylamanın kupaların sıralar arasında dolaşarak yapılmasına karar verilmiştir.¹³¹⁶

İlk iki oylamada yeterli sayıda üyenin oylamaya katılmadığı anlaşılmıştır ve oylamalar ertesi gün tekrarlanmıştır. Genel Kurulun 20.7.1995 tarihli 144. Birleşiminde yapılan oylamalarda ise, Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik'in Yüce Divana sevki için yapılan açık oylamaya 245 üye katılmıştır. Bu oylamada 107 kabul, 124 ret, 12 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Bu oylama sonucuna göre Devlet eski Bakanı Mehmet Çevik'in Yüce Divana sevki kabul edilmemiştir. Devlet eski Bakanı Recep Ercüment Konukman'ın Yüce Divana sevki için yapılan açık oylamaya 226 üye iştirak etmiştir. Bu oylamada da 98 kabul, 118 ret, 9 çekinse ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Bu oylama sonucunda da Sayın Recep Ercüment Konukman'ın Yüce Divana sevki kabul edilmemiştir.¹³¹⁷ Böylece (9/16) esas numaralı Meclis soruşturmasının işlemleri tamamlanmıştır.

¹³¹⁵ A.k., s. 490.

¹³¹⁶ A.k., ss. 491-492.

¹³¹⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 144 (20.7.1995), s. 21.

2.5.7. Hayali İhracat Hakkında (9/22) Esas Numaralı Meclis Soruşturması

Hayali ihracat iddialarının üzerine gitmeyerek devletin zarara uğramasına sebebiyet verdikleri ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240. maddesine uyduğu iddiasıyla, Devlet eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İsmet Kaya Erdem, Maliye ve Gümrük eski Bakanları Ekrem Pakdemirli ve Ahmet Kurtcebe Alptemoçin ile Devlet eski Bakanı Yusuf Bozkurt Özal haklarında, Anayasanın 100. maddesi uyarınca bir Meclis Soruşturması açılmasına ilişkin önerge (9/22), 28.4.1994 tarihli 97. Birleşimde Turhan Tayan (Bursa) ve 50 arkadaşı tarafından Meclise sunulmuştur.¹³¹⁸

Soruşturma önergesi (9/22), Genel Kurulun 17.5.1994 tarihli 104. Birleşiminde okutularak meclis soruşturmasına ilişkin ön görüşmelere başlanılmıştır. Önergede 1984–1990 yılları arasında “ihracatı artırmak bahanesiyle” yürürlüğe konulan teşvik tedbirlerinin “yanlış ve maksatlı uygulamalar” sonucu hedefine ulaşamadığı ve devletin “trilyonlara” varan zararına sebebiyet olduğu belirtilmiştir. Önergeye göre, yanlış ve maksatlı uygulamalar o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki, ihracatla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görev alanlarıyla ilgili almış olduğu her türlü tedbirler yürürlüğe sokulmayarak devletin zararının artmasına sebebiyet verilmiş ve hayalî ihracat yapanların işi kolaylaştırılmıştır. Önergede, bir nevi devletin eli ve kolu bağlanarak devletin, hayalî ihracatçıların işini kolaylaştıran kurum haline gelmesine sebebiyet verildiği ifade edilmiştir.¹³¹⁹

Önergedeki iddialar ve sonuç önerisi şu şekildedir:

*Ayrıca, Devletin zarara uğramasına sebebiyet veren ilgili ve yetkili bazı üst düzeydeki bürokratlar hakkında müfettiş raporlarında belirtilen TCK yönünden yerine getirilmesi gereken cezaî işlemlerle ilgili her türlü evraklar da bekletilerek yürürlüğe konulmamış ve bunların adaletin pençesinden kurtarılmaları sağlanmıştır... hayalî ihracatın boyutlarını ve ihracatın sorunlarını araştırmak amacıyla kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi 10/5-8 Sayılı Komisyonu’nun hazırlamış olduğu raporda iddialarımızı doğrular niteliktedir... Bütün bu sebeplerden dolayı, eylemleri Türk Ceza Kanununun 240. maddesine uyan eski Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İ. Kaya Erdem, eski Maliye ve Gümrük Bakanları Prof. Dr. Ekrem Pakdemirli ve Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, eski Devlet Bakanı Yusuf Bozkurt Özal haklarında Anayasanın 100. maddesi ve İçtüzük hükümleri gereğince Meclis Soruşturması açılmasını arz ve talep ederiz.*¹³²⁰

Ön görüşmelerde sırasıyla önerge adına Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk, şahısları adına Faik Altun (Antalya) ve Faruk Saydam (Manisa) ile haklarında önerge verilmiş bulunan Devlet eski Bakanı Kaya Erdem (İzmir), Maliye ve Gümrük eski Bakanları Ekrem Pakdemirli (Manisa) ve A. Kurtcebe Alptemoçin ve Devlet eski Bakanı Y. Bozkurt Özal söz almışlardır.

¹³¹⁸ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 97 (28.4.1994), s. 155.

¹³¹⁹ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104 (17.5.1994), s. 234.

¹³²⁰ **A.k.**, ss. 234-235.

İlk sözü önerge adına alan Mahmut Öztürk, ihracatı artırmanın “millî bir görev” olduğuna işaret etmiş ancak, suistimale göz yummanın başka bir olay olduğunu belirtmiştir. DYP olarak kendilerinin de ihracatın artırılması için alınabilecek her türlü olumlu tedbiri desteklediklerini söyleyen Öztürk, 1984-1990 yılları arasında ihracatla ilgili çok iddiaların gerek Meclis kürsüsünde gerek basında gündeme geldiğini ancak hiçbirinin kale alınmadığını belirtmiştir.¹³²¹ Bu soruşturmanın, Türkiye’de ne kadar gecikmiş bir soruşturma olduğunu bu sözlerle iddia eden Öztürk, hayali ihracatla ilgili şu şekilde konuşmuştur:

*...hayalî ihracat olayı, sırf, Türkiye’ye döviz girsin de nasıl girse girsin olayı değildir. Buna biz bu açıdan bakarsak, Türkiye’de gerçekten ciddi ve namuslu ihracatçıları lekelemiş, hatta onları diğer hayalcilerin gölgesinde bırakmış oluruz. Biz bu çalışmayı yaparken, her şeyden önce, devletin teftiş birimlerinde hazırladığı dosyaların 66 ay süreyle kurumlarında bekletildiğini gördük, bunları tespit ettik... 1984–1989 yılları arasında ihracatın yüzde 50’si hayalî çıktı... Yüzde 50 nereden finanse edildi biliyor musunuz; o günkü Hükümet, iç ve dış borçlanmaya girerek, bankalardan faizle para alarak ya da Hazine bonolarıyla borçlanarak bu hayalî ihracata finans aktardığı için, bunu tespit ettiğimiz ve bunların hesabının sorulması gerektiğine inandığımız için bu soruşturmanın açılması gerekmektedir.*¹³²²

Daha sonra şahsı adına söz alan Faik Altun, hayali ihracatla ilgili davalarda suçluların tozlu dava dosyalarının arasında saklandığını iddia etmiş ve geri alınması talep edilen teşviklerin geri alınmasının hepten unutulduğunu savunmuştur. DPT’ye gönderilen 230 hayalî ihracat dosyasının hiçbir işlem yapılmadan bekletilerek zaman aşımına uğratıldığını savunan Altun, dosyalardan evrak ve raporların kaybolduğunun tespit edildiğini, sorumluları hakkında soruşturma açılmadığını belirtmiştir. 10/5–8 esas numaralı Araştırma Komisyonunun¹³²³ Raporunda, hayalî ihracatın, kaynağı belli olmayan döviz girişine yönelik amacının tespit edildiğini, uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarla kazanılan paraları aklayan firmaların üzerine gidilmediğini söylemiştir. Altun’un konuşmasında şu ifadeler yer almıştır:

Bakınız, Türkiye’nin 12 Eylül 1980’de 13,6 milyar dolarlık dış borcu vardı. Bu borç, 1984’te 27 milyar dolara, 1991’de 54 milyar dolara, şimdi ise 70 milyar dolara tırmanmıştır. Peki, bunca dolar nereye gitti, kimlere harcandı? İşçiye, memura, köylüye mi? Elbette hayır. Bu kesimler 12 Eylül’den beri inim inim inlemekte, reel ücretleri sürekli düşmektedir. Peki, bunca dolar, sabit sermaye yatırımlarına mı, reel sektöre mi harcandı? Sanayileşme için mi harcandı? Büyük çoğunluğu ile elbette hayır. Açıkça söyleyelim, bunca doların

¹³²¹ A.k., s. 235.

¹³²² A.k., ss. 236-238.

¹³²³ Hayali ihracat yoluyla hangi firmaların ne kadar haksız kazanç sağladığının belirlenmesine ilişkin 10/5–8 esas numaralı Araştırma Komisyonunun çalışmaları ile ilgili olarak bu cildin Araştırma Komisyonları hakkındaki işlemler kısmına bakılabilir.

önemli bir bölümü, banka ve banker skandallarının, devlet arsa ve kaynaklarının talan edilmesinin normal karşılandığı bir dönemde belli çevrelerin cebine gitti ve yine yurt dışına kaçırıldı. Dün de bugün de kara parayı aklayanlar, vurgun yapanlar, döviz kaçıranlar aynı fırsatçılardır. Aynı ekonomik politikaların uygulaması sonucu yaratılmıştır. Dün 24 Ocak kararlarıyla simgelenen, bugün 5 Nisanla özdeşleşen sağ politikaların kucak açtığı yoz zeminden güç almışlardır. (CHP sıralarından alkışlar) Söz konusu vurgundan, öncelikle dönemin ANAP İktidarı sorumludur; ama, bu sorumluluk, bugünkü DYP-SHP Koalisyon Hükümeti dönemindeki vurgunların, iltimasların, peşkeşlerin sorumluluğunu kapatamaz. Dün ne yapıldıysa bugün de aynısı yapılmaktadır. Sadece adlar ve yöntemler farklıdır. Dün bankerler battı, bugün finans kuruluşları, bankalar batıyor. Yine, devlet, halk zarar görüyor, kurumlara olan güven sarsılıyor. Dün yapılanın adı soygundu, bugün cesaret oldu. Dün bunun adı zam, zulümdü, bugün paket oldu. (CHP sıralarından alkışlar) Dün vatan hainliği idi, bugün ekonomik kurtuluş savaşı oldu. Dün kapitalistlerin tuzağı idi, bugün konsensüs oldu. (CHP sıralarından alkışlar)¹³²⁴

Araştırma Komisyonunun bu tür firmaların ilişkilerini araştırmadığını iddia eden Altun, açılacak soruşturmada, Araştırma Komisyonunun eksiklerini tamamlayıp, “aysbergin karanlıkta kalan kısmını açığa” çıkarmayı, olayların sorumlularının, yargı önünde ve kamuoyu vicdanında hesap vermelerini sağlamayı ve “bu soygunu” tüm boyutlarıyla halkın gözü önünde açığa çıkarmayı önermiştir.¹³²⁵

Önerge üzerinde şahsı adına söz alan Faruk Saydam, 10/5-8 esas numaralı Araştırma Komisyonunun göreve başladığı ilk günden itibaren Komisyon Başkanının ANAP hükümetlerini ve rahmetli Turgut Özal’ı, komisyon huzurunda itham edici, suçlayıcı söz ve davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Kendisinin Komisyon başkanına sözlü ve yazılı ikazda bulunarak peşin hükümle hareket ettiğini bildirdiğini söyleyen Saydam, Komisyon başkanının komisyona çağırılan bürokratlara da etki yapmaya çalıştığını savunmuştur. Nitekim komisyon çalışmaları esnasında bir hâkim, Başkanı itham ederek istifa etmiş ve bu da basına yansımıştır. Dr. Akyürek’in üç sayfalık istifa mektubunda hukukun, “daha önceden kurulmuş senaryolara alet” olamayacağını belirttiğini ve bir hukukçu olarak “daha önceden hazırlanmış senaryolara” kılıf uyduramayacağını söyleyerek istifa ettiğini aktarmıştır.¹³²⁶ Hayali İhracatla ilgili Araştırma Komisyonu Raporunda eksik belgeler olduğunu savunan Saydam mevcut İktidar dönemindeki bazı hayali ihracat iddialarını dile getirmiştir. Saydam’ın bu iddiaları dile getirmesi sırasında iktidar ile muhalefet milletvekilleri arasında tartışmalar çıkmıştır.

Saydam konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

¹³²⁴ A.k., s. 239.

¹³²⁵ A.k., ss. 239-240.

¹³²⁶ A.k., s. 240.

...261 ve 933 sayılı yasalar ve kanundaki düzenlemeleri Bakanlar Kuruluna bırakmıştır. Çıkarılan bütün Bakanlar Kurulu kararlarında, hiçbir ihracatçıya, sahtekârlık yapması, yanlış beyanname vermesi, gümrük idarelerinin ilgili her kademedeki memurlarının bunlara göz yumması şeklinde ne bir yazılı emir ne de bir düzenleme yoktur. Esasen, her görevlinin, meri kanunları yok sayması da mümkün değildir. Görevini yapmayan bir memur ve ilgilinin görevden doğan ihmal suçunun bakanlarda aranması da adil ve hukukî değildir. 30 bini aşkın ihracat olayından suçlanan 256 şirketin hemen hemen hepsi yargı önüne çıkarılmış, takip edilmiştir.¹³²⁷

Bu konuşmalardan sonra, haklarında önerge verilmiş bulunan şahıslardan Devlet eski Bakanı İzmir Milletvekili Kaya Erdem söz almıştır. Suçlamaları reddederek konuşmasına başlayan Erdem, Araştırma Komisyonu Raporuyla ilgili yoğun eleştirilerde bulunmuştur. Araştırma Komisyonu Raporunda ve soruşturma önergesinde kanun ve yargı kararlarının açık hükümlerine rağmen, anlaşılmasa bir tutumla ve ısrarla iddiaların sürdürüldüğünü belirtmiştir. Türkiye'nin ANAP hükümeti döneminde her açıdan önemli mesafeler kat ettiğini savunan Erdem, politik amaçlı bir soruşturma önergesinde isminin bulunmasının, bu önergeyi verenler için de talihsizlik olduğu inancında olduğunu savunmuştur.¹³²⁸ Erdem konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

Görüşlerimizin büyük bir kısmı kanun ve yargı kararlarının açık hükümleri olmasına rağmen, bunların nazarı itibara alınmadığını, önergede, aynı şeylerin genel hatlarıyla, yuvarlak cümlelerle, nereye çekilirse oraya götürülebilecek tarzda yer aldığını gördüm. Önce, hiç konuşmamayı düşündüm. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin eski bir Başkanı olarak, bu müesseseye olan saygım nedeniyle, bazı konuların aydınlatılmasını ve Parlamento geleneğine aykırı olarak getirilmek istenen bu hatalı soruşturma önergesi hakkında fikirlerimi söylemeyi görev kabul ederek huzurunuzda çıkmış bulunuyorum. Komisyon Raporunun sonuç kısmında, 'ihracatı artırmak, bu alanda görülen mevcut tıkanıklıkları gidermek bahanesiyle, 7/10624 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında belirtilen esasları, kanunsuz emir ve talimatlarla değiştirmeye giden ve bunların uygulanmasını sağlayarak Hazineyi büyük oranda zarara uğratan, dönemin bir kısım yetkili siyasileri ve bürokratları...' diye bizler suçlanmaktayız.¹³²⁹

Kaya Erdem'den sonra söz alan Maliye ve Gümrük eski Bakanı Manisa Milletvekili Ekrem Pakdemirli'nin konuşması sırasında iktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında uzun süreli tartışmalar yaşanmıştır. Pakdemirli, özellikle kendi hükümetleri döneminde ihracatın teşvik edilmesi konusunda eğer yanlış yapıldıysa, mevcut hükümetin bu konuların düzeltilebilmesi amacıyla yeni yasal düzenlemelere niye girişmediğini sormuştur. Pakdemirli'nin konuşmasında şu ifadeler yer almıştır:

¹³²⁷ A.k., ss. 242-243.

¹³²⁸ A.k., ss 246-247.

¹³²⁹ A.k., s. 245.

... bakın, buradan bizim milletvekilimiz bir şey söyledi; dedi ki, 'bana, Sayın Mahmut Öztürk, Mehmet Ali Yılmaz'ın evraklarını verdi' ve o gazete kupürünü de gösterdi. Şimdi, bu bilgilere sahip olan bir başkan ne yapar; önce nefsi muhasebe... Kendi grubu var, kendi bakanı var, başbakanı var. Gider der ki, 'efendim, bakınız, biz bunu araştırıyoruz; ama, karşımıza filanca bakan çıktı, falanca bakan çıktı. Gelin, önce bunu bir halledelim.' Ondan sonra, başka bir bakana, "efendim, siz işi sıkı tutmadınız, kilidi de iyi vurmadınız; ondan dolayı biz de sizin üzerinize gidiyoruz" der. Peki, kilidi biz iyi vurmamak da, siz yeni bir kilit mi koydunuz, yeni bir öneri mi getirdiniz, yeni bir kanun mu getirdiniz, yeni bir kararname mi çıkardınız? Aynı düzen devam ediyor. İşte, daha dün 200 milyarlık hayalî ihracat yakalandı. Yani, bunlarda izanlı olmamız lazım; bu sovlara bizim pabuç bırakıp da bu Meclisi alet etmememiz lazım.¹³³⁰

Pakdemirli, konuşmasını şu cümlelerle bitirmiştir: "kilidi biz iyi vurmamak da, siz yeni bir kilit mi koydunuz, yeni bir öneri mi getirdiniz, yeni bir kanun mu getirdiniz, yeni bir kararname mi çıkardınız? Aynı düzen devam ediyor."¹³³¹

Pakdemirli'nin konuşmasından sonra bir süre daha konuyla ilgili tartışmalar sürmüştür. Daha sonra Devlet eski Bakanı Y. Bozkurt Özal söz almıştır. Özal, ihracat teşvikleriyle ilgili mevcut sistemi savunmak üzere konuşmak istediğini ve kendisini savunmak üzere söz almadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Özal, Mayıs 1984-Eylül 1987 arasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Aralık 1987-Mart 1989 arasında ise, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanlığı görevlerinde bulunduğunu hatırlatmış ve İhracata dayalı bir kalkınma modelinin uygulandığı bu dönemlerin Türkiye'nin "altın yılları" olduğunu savunmuştur.¹³³² Soruşturmaya konu edilen araştırma komisyonu raporunun hazırlanışına yönelik eleştiriler getiren Özal, konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Komisyon Başkanı yetkisi olmadığı halde, bakanlıklara yazılar yazarak, bazı memurlar hakkında dava açılmasını istemiştir. Bu yazılar üzerine, üst düzey bürokratlar dahil, birçok devlet memuru aleyhine alelacele davalar açılmış, terör havası estirilerek, bürokrasi çalışmaz hale getirilmiştir... Araştırma komisyonunun icrai nitelikte emir verme yetkisi yoktur. Bu, kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırıdır... Ayrıca, araştırma komisyonları siyasî faaliyette bulundukları için, topladıkları bilgilerin adli bir soruşturmada kullanılması da hukuken olanaksızdır.*¹³³³

¹³³⁰ A.k., ss. 250-251.

¹³³¹ A.k., s. 251.

¹³³² A.k., s. 252.

¹³³³ A.k., s. 254.

Ön görüşmelerde son sözü Maliye ve Gümrük eski Bakanı A. Kurtcebe Alptemoçin almıştır. Alptemoçin, böylesi önemli iddiaların yer aldığı bir soruşturma önergesinin sadece bir sayfadan oluşmasını yadırgadığını belirtmiştir. Alptemoçin ayrıca, önergenin verilmesinde bir kanıt olarak gösterilen Araştırma Komisyonu Raporunun da taraflı olarak hazırlandığını belirtmiştir.¹³³⁴ Konuşmasının büyük bir bölümünde iddiaların “büyük, fakat içerikten yoksun, genel ve afaki görüşler” üzerine inşa edilmesinin önergenin ciddiyeti adına “büyük bir handikap” oluşturduğunu belirtmiştir. Alptemoçin, konuşmasını Meclisin “değerli üyelerinin, her birinin, yargı görevini tarafsız bir yargıç gibi, 240. maddenin esaslarına, unsurlarına, illiyet rabıtalara ve delillere de dikkat ederek değerlendireceğini, bu kürsüde yemin etmiş ve yeminini şerefi ve namusuyla tutmuş olan insanların, kamu vicdanındaki almaları gereken layık oldukları yere oturtacaklarına inanıyorum” diyerek noktalamıştır.¹³³⁵

Bu konuşmalardan sonra ön görüşmeler tamamlanmış, ancak iktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında konuya ilişkin tartışmalar devam etmiştir. Soruşturma önergesine ilişkin olarak Meclis soruşturması açılıp açılmaması hususu oylanarak Meclis soruşturması açılması kabul edilmiştir. Önergenin kabul edilmesinden sonraki süreçle ilgili olarak bilgi verilmiştir. Bu sürecin sonunda komisyonun oluşmasından ve sürenin bu komisyon üyelerinin oluşmasından sonra başlamasına ilişkin olarak oylama yapılmış ve kabul edilmiştir. Bu oylamayla soruşturma önergesi üzerindeki ön görüşmeler tamamlanmıştır.¹³³⁶

Böylece, Genel Kurul’un 17.05.1994 tarihli 104. Birleşiminde Devlet Eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İsmet Kaya Erdem, Maliye ve Gümrük eski Bakanları Ekrem Pakdemirli ve Ahmet Kurtcebe Alptemoçin ile Devlet eski Bakanı Yusuf Bozkurt Özal haklarında meclis soruşturması açılmasına karar verilmiştir.

Soruşturma önergesinin kabul edilmesinin ardından ise Anamuhalefet Partisi (ANAP) TBMM Grubu adına Grup Başkanvekili Hasan Korkmazcan, 15.07.1994 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurarak, Anayasa’nın 100. maddesi uyarınca meclis soruşturması açılması için verilen önergenin kabulüne ilişkin TBMM’nin 17.5.1994 günlü, 318 sayılı kararının bir İçtüzük düzenlemesi niteliğinde bulunduğunu ve Anayasa’nın 2., 11., 38. ve 95. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürerek iptalini istemiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, ...alınan bu kararı Anayasanın 2. maddesinde ifade edilen “Hukuk devleti” ve 11. maddesinde ifade edilen “Anayasa Hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallardır” ilkesine uygun olduğunu söylemiştir. Anayasa Mahkemesi ayrıca, 17.05.1994 günlü, 318 sayılı TBMM Kararının İçtüzük düzenlemesi ya da değişikliği niteliğinde olmadığından iptal başvurusunun yetkisizlik nedeniyle reddine, 29.11.1994 gününde oybirliğiyle karar verdiğini açıklamıştır.¹³³⁷

¹³³⁴ A.k., s. 255.

¹³³⁵ A.k., s. 258.

¹³³⁶ A.k., s. 263.

¹³³⁷ *Anayasa Mahkemesi Kararı*, Esas Sayısı: 1994/62, Karar Sayısı: 1994/79, Karar Günü: 29.11.1994.

Bu soruşturmayı yürütecek 9/22 esas numaralı 15 kişilik komisyonda DYP'nin 7, ANAP'ın 4, SHP'nin 2, ve RP'nin 2 üyeliğe temsil edilmesi 22.9.1994 tarihli 10. Birleşimde kararlaştırılmıştır.¹³³⁸

Komisyon belirlendikten sonra, (9/22) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu, 27.9.1994 Salı günü saat 14.00'te Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtip seçimi için toplanmış, toplantıya 10 üye katılmış, oylamada kullanılan 10 adet oy pusulasının tasnifi sonucunda komisyondaki görev dağılımı da şu şekilde sağlanmıştır.¹³³⁹

(9/22) Esas Numaralı Meclis Soruşturma Komisyonu	
DYP (7)	
Kadri Güçlü	Bursa
Ali Rıza Gönül	Aydın
Veli Andaç Durak	Adana
İrfettin Akar	Muğla
Ali Yalçın Ögütcan (Başkan)	Adana
İrfan Köksalan	Ankara
Nevfel Şahin	Çanakkale
ANAP (4)	
M. Rauf Ertekin	Kütahya
İsmail Sancak	İstanbul
Cengiz Bulut (Başkanvekili)	İzmir
Süleyman Hatinoğlu	Artvin
SHP (2)	
Hilmi Yükselen	Kırşehir
Zeki Nacitarhan (Sözcü)	Kars
RP (2)	
Mustafa Ünalı	Konya
Bahaddin Elçi (Kâtip)	Bayburt

Komisyunun belirlenmesinden sonra 15.11.1994 günü komisyonda DYP'nin bir boş üyeliği için seçim yapılmıştır. Bu seçime göre, Balıkesir Milletvekili Hüseyin Balyalı soruşturma önergesi komisyona seçilmiştir.¹³⁴⁰ 16.11.1994 tarihli 36. Birleşimde soruşturma komisyonu üyeliğinden çekildiğine dair Hüseyin Balyalı'nın istifa önergesi okutulmuş ve kabul edilmiştir.¹³⁴¹ Bu boş üyelik için 18.1.1995

¹³³⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 67, Birleşim: 10 (22.9.1994), ss. 21-24.

¹³³⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 67, Birleşim: 11 (27.9.1994), s. 148.

¹³⁴⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 35 (15.11.1994), s. 362.

¹³⁴¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 36 (16.11.1994), s. 488.

tarhinde yeniden seçim yapılmıştır. Bu seçim sonucuna göre, İzmir milletvekili Erkul Şenbaş komisyon üyeliğine seçilmiştir.¹³⁴² 19. Dönem içerisinde bu soruşturma komisyonun raporu hazırlanamamış ve raporun görüşmeleri yapılamamıştır.

3. 19. DÖNEM BÜTÇE GÖRÜŞMELERİ

Bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek 1982 Anayasası'nın 87. maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri arasında belirtilmiştir. Bütçe yasası, aynı zamanda hükümet programının temeli olduğundan Anayasanın 161-164. maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. TBMM'ye yansıyan Bakanlar kurulu tarafından onaylanmış bulunan bütçe tasarısıdır.¹³⁴³ 162. maddeye göre Bakanlar Kurulunun genel ve katma bütçe tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren raporu, mali yıl başından en az yetmiş beş gün önce TBMM'ye sunar. Kırk üyeden oluşan Bütçe Komisyonu bütçe tasarıları ve raporu inceler. Bütçe Komisyonunun elli beş gün içinde kabul edeceği metin TBMM'de görüşülür ve mali yıl başına kadar karara bağlanır. TBMM üyeleri görüşlerini bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında açıklarlar; bölümler ve değişiklik önermeleri, üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oya konur. 164. maddede ise kesinhesap kanun tasarısının yeni yıl bütçe kanun tasarısıyla birlikte Bütçe Komisyonu gündemine alındığını, birlikte Genel Kurula sunulduğunu ve görüşüldüğünü belirtmektedir.¹³⁴⁴

Bütçe, devletin ekonomik, sosyal ve mali politikaları ile ilgilidir. Bir taraftan kamu ihtiyaçlarının en etkin düzeyde karşılanması amacıyla kamusal hizmet alanlarının belirlenmesi, diğer taraftan ortaya çıkacak giderlerin finansmanı açısından bütçe çeşitli fonksiyonlar üstlenmektedir. 19. Dönemde konsolide bütçeler, Türk bütçe sisteminin yaygın bir özelliği olarak, kronik bir şekilde açık vermiştir. Bu konu Hükümetlerin temsilcileri tarafından önceki dönemin suçu olarak gösterilmiş, muhalefet ise Hükümetin uygulamalarının bütçe açığını doğurduğunu savunmuştur. Bu açıkları kapatmak için yapılan borçlanmanın yaratmış olduğu yük nedeniyle, büyüyen bütçenin finansmanı bakımından artırılan vergi yükü ve sağlanan vergi hasılatı yetersiz kalmıştır. Bu da yeni borçlanma gereğini yaratmıştır.¹³⁴⁵ Borçlanmaya bağlı olarak bütçelerdeki faiz ödemeleri 19. Dönemin bütçe görüşmelerinde sıklıkla tartışılan bir konu olmuştur. Ayrıca, 19. Dönemde birçok KİT'in ve Fon'un geçmiş yıllara ait hesaplarının ibra edilmediği görülmüştür. DYP-SHP Koalisyonu bunu ANAP döneminin yolsuzluklarının hesabının sorulması çabası olarak sunmuştur.¹³⁴⁶

¹³⁴² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 69 (18.1.1995), s. 126.

¹³⁴³ *Fahri Bakırıcı, a.g.k.*, s. 456.

¹³⁴⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, ss. 115-117.

¹³⁴⁵ *Abdurrahman Akdoğan, "Genel Bütçe Uygulamaları ve Değerlendirilmesi," Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 6, sayı 1, 2004, ss. 235-236.

¹³⁴⁶ *Alper Sedat Aslandaş, a.g.k.*, s. 1028.

19. Dönemde dört tane bütçe görüşmesi yapılmıştır: 1992, 1993, 1994 ve 1995 yılı bütçe görüşmeleri. Meclise sunulan dört bütçe de kabul edilmiştir. Bu dört bütçenin yanı sıra bir tanesi dönemin başında diğeri de sonunda olmak üzere 1992 ve 1996 mali yılları genel ve katma bütçeleri kanunlaşınca kadar devlet harcamalarının yapılmasına ve devlet gelirlerinin tahsiline yetki verilmesine dair 3765 ve 4130 sayılı kanunlarla iki tane geçici bütçe çıkarılmıştır. Bu kısımda öncelikle iki geçici bütçe hakkında kısa bir bilgi vermekle yetinilirken diğeri dört bütçenin ilk ve son görüşmeleri özetlenecektir.

1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı 48. Hükümet tarafından Anayasanın öngördüğü süre içerisinde ve 17 Ekim 1991 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulduysa da Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekili Erken Genel Seçimleri nedeniyle çalışmalarına ara verdiği için Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilememiş ve 18. Dönemin sona ermesi nedeniyle kadük olmuştur. 20 Ekim 1991 tarihinde yapılan milletvekili erken genel seçimleri sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu 19. Dönem çalışmalarına 6 Kasım 1991 tarihinde başladı ancak 49. Hükümetin yılbaşı kadar olan süre içerisinde 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısını hazırlayıp Türkiye Büyük Millet Meclisine sunması ve bu süre içinde tasarının kanunlaşmasının mümkün olmadığı dikkate alınarak, “1992 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarının Yapılmasına ve Devlet Gelirlerinin Tahsiline Yetki Verilmesine Dair Tasarı” 29 Kasım 1991 tarihinde Bakanlar Kurulunca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuş ve Başkanlıkça 5 Aralık 1991 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Bu tasarı Komisyonun 18 Aralık 1991 tarihli birleşiminde görüşülerek Genel Kurula sunulmuştur. Genel Kurulun 24 Aralık 1991 tarihli 19. Birleşiminin ikinci oturumunda Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında görüşülerek kabul edilen 6 sıra sayılı tasarı 157 kabul, 11 red, 1 çekinse ve 1 geçersiz oyla kabul edilmiş ve 27 Aralık 1991 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak 3765 sayılı kanun olarak yürürlüğe girmiştir.

Benzer şekilde 24 Aralık 1995 Erken Genel Seçimlerine gidilmesi sebebiyle 1996 bütçe tasarısı 17 Ekim 1995 tarihinde Meclise sunulmuş ise de kanunlaşması mümkün görünmediğinden “1996 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarının Yapılmasına ve Devlet Gelirlerinin Tahsiline Yetki Verilmesine Dair Tasarı” hazırlanmıştır. 28.10.1995 tarihinde Meclis başkanlığına ulaştırılan tasarı Plan ve Bütçe Komisyonuna iletilmiştir. 892 sıra sayılı tasarı, Plan ve Bütçe Komisyonu raporu (1/939) ile birlikte 31.10.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine dağıtılmıştır. Genel Kurulun 4.11.1995 tarihli 23. Birleşiminin Üçüncü Oturumunda Başkanvekili Beytullah Mehmet Gazioğlu başkanlığında tasarı üzerindeki görüşmelere başlanmıştır. 25, 26 ve 27. Birleşimlerde geçici bütçe tasarısı üzerinde görüşmelere devam edilerek 9.11.1995 tarihinde 154 kabul, 9 ret oyuyla 4130 sayılı kanun olarak kanunlaştırılmıştır.

3.1. 1992 Bütçesi Görüşmeleri

1992 yılı bütçesi, 1991 genel seçimleri sonucunda oluşan DYP-SHP Koalisyon Hükümetinin ilk bütçesidir. Bütçe görüşmelerinin özelliği bu görüşmelerde, sadece bütçe kanun tasarısının maddeleri, büyüklük ve hedeflerinin müzakere edilmeyerek ülkenin siyasi, ekonomik, sosyal bütün sorunlarının, bir yılın bilançosu olarak dile getirilmesidir. Bu yönüyle bütçe, oldukça önemli bir siyasi belgedir. Ayrıca, 1992 Bütçesinin görüşmeleri sırasında iç politikada önemli olaylar meydana gelmiştir: Güneydoğuda bir çığ felaketi, Zonguldak'ta grizu kazası, Erzincan'da bir deprem ve Nevruz günü meydana gelen olaylar gibi.

1992 Bütçe görüşmeleri aslında dört tane kanun tasarısının kanunlaşma sürecidir. 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (sıra sayısı 25), 1990 Malî Yılı Genel Bütçe Kesinhesap Kanunu Tasarısı (sıra sayısı 48), Katma Bütçeli İdareler 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (sıra sayısı 26) ve Katma Bütçeli İdareler 1990 Malî Yılı Kesinhesap Kanunu Tasarısı (sıra sayısı 46), 16.1.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına ulaştırılmıştır. Aynı gün Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilen Tasarılar 6.3.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine dağıtılmıştır. Bütçe kanun tasarısı, Plan ve Bütçe Komisyonunda 37 günlük bir çalışma sonucu tamamlanmıştır. Bu tasarıların görüşmelerine 10.3.1992 tarihli 46. Birleşimin Birinci Oturumunda Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında başlanmıştır. Bu bütçenin son görüşmeleri 25.3.1992 günü tamamlandı, böylece bütçe üzerindeki görüşmeler 15 gün sürmüştür.

1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının genel gerekçesinde bu tasarıların Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1992 Yılı Programı çerçevesinde hazırlandığı belirtilmiştir. Tasarıların hazırlanmasında, devlet hizmetlerinin sağlıklı ve verimli bir biçimde yürütülmesi, fiyat istikrarının ve dengeli büyümenin temin edilmesi temel ilkeler olarak görülmüştür. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının başlıca amaçları olarak şunlar sıralanmıştır: Gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, fiyat istikrarını sağlamak, serbest rekabet ortamını tesis etmek, üretim kaynaklarını en etkin şekilde kullanmak, kamu yatırımlarını kalkınmada öncelikli yöreler dışında sosyal altyapıya kaydırmak, tüketiciyi gereği gibi korumak, tasarrufları artırmak, özel kesimi finansman açısından yeterli hale getirmek, Türk Parasının konvertibl hale gelmesi için gerekli ortamı oluşturmak, Avrupa Topluluğuna giriş için hazırlıkları hızlandırmak, sermaye piyasasını sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, dış ticaretteki iyileşmeyi sürdürmek, üretimde sanayinin yapısını dışa dönük ve rekabet gücü olan bir yapıya kavuşturmak, eğitim, sağlık, kültür ve sosyal güvenliği geliştirmek. 1992 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, Kalkınma Planının temel hedefleri yanında, ülkenin içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Ayrıca, Bütçe Tasarısında gelir ve gider politikalarının Kalkınma Planı hedefleri ile birlikte, para ve kredi politikalarıyla uyum içinde olmasına da özen gösterilmiştir. Kuruluşlara, Kalkınma Planı hedefleri yanında, mevcut gelir ve nakit imkânları göz önünde bulundurularak gerekli kaynak tahsisi yapılmıştır.¹³⁴⁷

¹³⁴⁷ S. Sayısı 25, "1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/325)" *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 46'nın sonuna ekli (10.3.1992), s. 9.

1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Katma Bütçeli İdareler 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısıyla ilgili 5.3.1992 tarihli Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda bu tasarıların görüşmelerine 30 Ocak 1992 tarihinde Maliye ve Gümrük Bakanının sunuş konuşması ile başlandığı, Komisyon üyelerinin görüşmelere hazırlanması için verilen aradan sonra, 3 Şubat 1992 tarihinde Bütçe ve Kesinhesap Kanunu tasarılarının tümü üzerindeki genel görüşmelere geçildiği belirtilmiştir. Raporda 1992 yılında genel ve katma bütçeli kuruluşlar için 207 trilyon 880 milyar lira ödenek teklif edildiği bu ödeneğin, 80 trilyon lirasının personel harcamalarına, 20 trilyon 490 milyar lirasının diğer cari harcamalara, 27 trilyon lirasının yatırım harcamalarına, 80 trilyon 390 milyar lirasının da transfer harcamalarına ayrıldığı ifade edilmiştir. 1992 yılı bütçesinin finansmanı için konsolide bütçe gelirlerinin 175 trilyon 880 milyar lirayı aşacağı tahmin edilmiştir. Bu tutarın; 139 trilyon 750 milyar lirasının vergi gelirlerinden, 16 trilyon 200 milyar lirasının vergi dışı normal gelirlerden, 18 trilyon 930 milyar lirasının özel gelirler ve fonlardan, 1 trilyon lirasının da katma bütçe gelirlerinden sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca, 1992 yılı konsolide bütçesinde 32 trilyon liralık açık tahmin edilmiştir. Raporda, Hükümet adına, 1992 Mali Yılı Bütçesine ilişkin olarak yapılan açıklamalarda tasarının, enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik dengelerin kurulmasına yönelik politikalar çerçevesinde azamî tasarruf anlayışı içerisinde hazırlandığı ve yıllık programda öngörülen % 5,5'lik kalkınma hızını gerçekleştirebilmek için gerekli tedbirlere de yer verildiği ifade edilmiştir. Bu bütçede, ülkenin malî ve ekonomik olanaklarının en etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının, israfın önlenmesinin, malî disiplinin sağlanarak kamu açıklarının önemli bir bölümünü oluşturan konsolide bütçe açıklarının azaltılmasının, bölgesel ekonomik ve sosyal farkların giderilmesinin, gelir dağılımının düzeltilmesinin ve devlet hizmetlerinin etkinliğinin artırılmasının esas alındığı, çağdaş ve sosyal devletin gereği olan sağlık, eğitim ve çevre hizmetlerine özel bir önem verildiği belirtilmiştir.¹³⁴⁸

1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı üzerindeki Komisyon görüşmelerinde yapılan eleştiriler, 1992 yılında enflasyonun ciddi olarak kontrol altına alınamamış olması, ihracatın artırılmaması, üretim kapasitesi artışına yeterli hız kazandırılmaması halinde Türkiye'nin fevkalade büyük ekonomik ve sosyal sıkıntılarla karşılaşacağı, bu sebeple yatırım harcamalarının üretim kapasitesini büyük oranda artırabilecek bir seviyede tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde, 1992 yılında öngörülen % 4,4'lük bütçe açığının ekonomide önemli enflasyonist baskılar yaratacağına, hedeflenen % 42 enflasyonun aşılması ihtimalinin kuvvetle muhtemel olduğuna işaret edilmiştir. İşçi ve memur arasındaki dengenin bozulduğu, memur maaşları arasında da dengesizlikler olduğu, bunların giderilmesi gerektiği, Akaryakıt tüketim vergisinden beklenen gelirin çok yüksek olduğu, hükümetin dolaylı vergilere

¹³⁴⁸ A.k., s. 3.

devam etmekten yana bir politika izlediği, az kazananın az, çok kazananın çok vergi alma ilkesinin 1992 bütçesinin gelir politikasında yeterince yansıtılmadığı tasarıya yapılan eleştiriler arasında yer almıştır. Bu arada, Türkiye’de kamu kesiminin finansman açığı meselesinin yapısal bir problem haline geldiği, bu problemin devletin ekonomideki ağırlığını azaltarak, bütçe gelirlerini artırarak ve köklü ve radikal kararlarla çözülebileceği belirtilmiştir. Raporda, ayrıca, bütçenin KİT’lerin ağırlaşan durumuna bir dayanak ve destek vaat etmediği ve bütçe açığının büyüyeceği savunulmuştur.¹³⁴⁹

Bu eleştirilere karşı Komisyon raporunda, 1992 yılı bütçesinin israfa son verdiği, eğitime, sağlığa ve çevreye önem verdiği, fonları disipline edip bütçe içine aldığı, kaynakların çok dengeli dağıtıldığı, borç ödemelerinin ve yatırımların açık ve net olarak belirtildiği yer almıştır. 1992 yılı bütçesinin bir toparlanma bütçesi olduğu, enflasyonun aşağı çekilmesi için vergi yapısında büyük değişikliklere ihtiyaç olduğu, borçlanma trendinin her yıl biraz daha azaltılması suretiyle aşağıya çekileceği, bütçenin üzerinde yük olmasının ve ipotek tesis etmesinin önüne geçileceği ifade edilmiştir. Raporda, yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerimize fevkalade önem verilerek Dışişleri Bakanlığında bu amaçla bir daire başkanlığı kurulduğu da vurgulanmıştır. Enflasyonun aşağıya çekileceği ve memur maaşları arasındaki dengesizliğin de, devlet personel rejiminde yapılacak düzenlemelerle giderileceği açıklanmıştır.¹³⁵⁰

Katma Bütçeli İdareler 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı hakkındaki 5.3.1992 tarihli Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda tasarı üzerindeki görüşmelerde yapılan eleştirilerde Vakıflar Genel Müdürlüğüne bütçeden ayrılan payın yeterli olmadığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun bütçesindeki artışın yeterli olmadığı, 2000 yılında Olimpiyatların İstanbul’da yapılması için her türlü desteğin verilmesi, Türkiye’de salonu ve spor tesisi bulunmayan il ve ilçe bırakmama kampanyasının tamamlanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, özel sektörün eğitim alanındaki yatırımlarının eğitimin niteliği düşürülmeden teşvikine özen gösterilmesi gerektiği, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün 1992 programında yer alan 153 adet tarım sulama projesinin acilen gerçekleştirilmesinin beklendiği, Petrolde dışa bağımlılıktan kurtulmak için petrol arama çalışmalarının artırılması için millî petrol şirketlerine öncelik tanınması gerektiği ve vasfı düşük orman arazilerinin orman köylüsüne tahsisi yoluyla ağaçlandırılmasına gidilmesinin isabetli olacağı yapılan eleştiriler arasındadır. Sağlık Hizmetleri ve Çocuk Esirgeme Kurumunda kapasite artırıcı çalışmalarının yapılacağı, Sosyal Hizmetlerde hizmetin yürütülmesinin kalitesini yükseltmek için yeni kadrolar alındığı, yeni illerde spor tesislerinin artırılması yönünde çalışmalar bulunduğu, 2000 yılında Olimpiyatların İstanbul’da yapılması konusunun Hükümet Programında yer aldığı, konuyla ilgili bir kanun tasarısı hazırlandığı açıklanmıştır. Ayrıca, Petrol ithalatında ihtiyacın güvenliğini sağlamak amacıyla 16 ayrı ülkeden ithalat

¹³⁴⁹ A.k., ss. 6-7.

¹³⁵⁰ A.k., ss. 7-8.

yapıldığı, ayrıca halen Rusya'dan yapılmakta olan doğalgaz ithalatına ilaveten Cezayir'den yapılacak olan soğutulmuş gaz (LNG) ithalatı ile de petrolün ağırlığının hafifletileceği, orman arazilerinin dışında bırakılan arazilerin vatandaşa rayiç bedelle değil de, orman yapma, ağaç dikme şartıyla parasız verilebilmesi için bir çıkış yolu arandığı dile getirilmiştir.¹³⁵¹

3.1.1. 1992 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler

Bütçenin tümü üzerindeki görüşmelerde siyasi parti grupları ve Hükümet adına yapılan konuşmalar, 1 saat 30 dakika, kişisel konuşmalar 15 dakikalık süreler içinde gerçekleşmiştir. Gruplar ve şahısları adına söz alan üyeler şunlardır: Refah Partisi adına Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, Doğru Yol Partisi adına Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ve Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Anavatan Partisi adına Rize Milletvekili A. Mesut Yılmaz, Sosyal Demokrat Halkçı Parti adına Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal ve İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu. Şahısları adına, lehinde, Sivas Milletvekili Azimet Köylüoğlu, aleyhinde, Kayseri Milletvekili Aykut Edibali. Görüşmeler sırasında Başbakan Süleyman Demirel de söz alarak eleştirilere cevaben bir konuşma yapmıştır.

Hükümet adına bütçeyi Genel Kurula sunmak üzere, Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) söz almıştır. Konuşmasının başında 1992 bütçesinin Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmasının, erken seçimler nedeniyle, üç ay kadar geciktiğini ve ocak ayından beri muvakkat bir bütçenin uygulandığını hatırlatmıştır. Demokratik bir devletin bütçesinin ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi gelişimine yön veren en önemli resmi belge olduğuna değinen Oral, son yıllarda, Türkiye’de bütçelerin en önemli siyasî ve ekonomik belge olma özelliklerini belli ölçüde kaybettiğine işaret etmiştir. 1992 Yılı Bütçe Kanunu Tasarılarının hazırlanmasında, demokratik bir ülke bütçesinde aranan niteliklerin tam ve eksiksiz bir şekilde yer almasına gayret gösterildiğini savunan Oral, Hükümetin başta genellik ilkesi olmak üzere, bütçelerin temel ilkelerine sahip çıkmaya kararlı olduğunu vurgulamıştır. Hükümetlerin uygulayacağı ekonomik politikaların en etkin aracı, bütçeler olmasına rağmen bütçeler esnekliğini kaybetmiştir. Bunun anlamı devletin bütçe gibi etkin bir politika aracından önemli ölçüde yoksun kalması olduğunu belirtmiştir. Oral, Hükümetin hedeflerden birisinin de, bütçelere, bu esnekliği, politika aracı olma vasfını yeniden kazandırmak olduğuna dikkat çekmiştir. Bütçenin hem bir siyasi belge olduğunun hem de ekonominin tümü üzerinde belirleyici etkisi olduğunun altını çizen Oral bütçelerin, ekonominin içinde bulunduğu şartlara uygun olması, vatandaşların olduğu kadar, ekonominin de ihtiyaçlarına cevap verecek bir nitelik taşıması gerektiğini ifade etmiştir.¹³⁵²

¹³⁵¹ S. Sayısı 26, “Katma Bütçeli İdareler 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/326)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 46’nın sonuna ekli (10.3.1992), ss. 3-11.

¹³⁵² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 46 (10.3.1992), s. 11.

Oral, konuşmasında 1992 yılı bütçesinin büyüklüklerini ve özelliklerini açıklamadan önce dünya ekonomisinde ve Türk ekonomisindeki gelişmelere kısaca temas etmiştir. 1990'lı yıllar hem siyasî hem de ekonomik açıdan, bekleyişlerin ötesinde hızlı değişmelere sahne olan yıllardır. Dünya ekonomisinin gündeminde yer alan en önemli konuları, Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliğindeki gelişmeler, Avrupa Topluluğundaki yoğun entegrasyon hareketi, ABD, Japonya ve Avrupa arasındaki ekonomik rekabet şeklinde özetlenebilir. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, Doğu Avrupa ülkeleri ve özellikle eski Sovyetler Birliğinde, bir dağılma ve yeniden bütünleşme hareketinin söz konusu olduğuna değinen Oral, bu değişimin Türkiye'nin siyasî ve ekonomik ilişkilerine yeni boyutlar getirerek yeni işbirliği imkânları ortaya çıkardığını anlatmıştır. Oral, Türkiye'nin bu ülkelerin yeniden yapılanmanın sıkıntılılarını aşmada onların yanında olacağını belirtmiştir.¹³⁵³ Konuşmasında Avrupa Topluluğundaki gelişmelere de dikkat çeken Oral, İki Almanya'nın birleşmesinin ve 1991 yılı sonunda, Maastricht zirvesinde, savunma ve dış politika alanlarında daha kapsamlı bir işbirliği kararı alınarak topluluğun tek para birimi, tek merkez bankası ve tek pazara dayalı daha sıkı bir entegrasyon hareketini yeni bir takvime bağlandığını anlatmıştır. AT ile EFTA üyeleri arasında Avrupa ekonomik alanı oluşturmayı amaçladıklarına işaret eden Oral, Topluluğa üyelik için yeni adayların söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Bir kısım Doğu Avrupa ülkeleri ile dağılan Sovyetler Birliğinin yerine geçen ülkelerin, Avrupa Topluluğunun da yardımlarıyla rehabilite edilmesi çabalarının, dünya sermaye piyasaları üzerinde bir baskı unsuru yaratacağını savunan Oral, siyasî ve ekonomik açıdan Avrupa'da "yeni bir Avrupa düzeni" oluştuğunu belirtmiştir. Fransız ihtilalinin 200. yılında Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliğinde ortaya çıkan değişim rüzgârları ile birlikte başlayan bu gelişmeler, Türkiye açısından fevkalade önem taşımaktadır. Uluslararası politikayla ilgili olarak bölgesel ekonomik bloklaşma eğilimlerini gündeme getiren Oral, Avrupa Topluluğunun dışında, Amerika Birleşik Devletleri ve Pasifikte de yeni ekonomik entegrasyon hareketlerine değinmiştir. Oral'a göre, dünya ticareti, büyük ölçüde, bu bloklar arasında cereyan etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ticaretinde güçlükler vardır. Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Topluluğu arasında tarım ürünleri konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle Uruguay'daki GATT müzakereleri sonuçlanamamıştır. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkeler ise, enflasyon, kaynak yetersizliği, dış borç, hızlı nüfus artışı gibi ağır sorunlarla mücadele içinde ekonomik kalkınma çabalarını sürdürmektedirler.¹³⁵⁴

¹³⁵³ A.k., ss. 11-12.

¹³⁵⁴ A.k., ss. 12-13.

Uluslararası politika hakkındaki genel açıklamalarından sonra Oral, dünya ekonomisindeki büyüme, uluslararası ticaret hacmi, dünya ülkelerinde enflasyon konularına değinmiştir. Dünya ekonomik konjonktürünün 1989 yılından itibaren daraldığını¹³⁵⁵ belirten Oral, bunun sebeplerini istikrar amacıyla sıkı para politikası uygulanması, Almanya ve Japonya'daki yüksek faiz hadleri, Körfez krizi ve yeni siyasî oluşumların yarattığı belirsizlikler olarak sıralamıştır. Sanayileşmiş ülkelerin büyüme hızlarındaki düşmenin, gelişmekte olan ülkeleri ciddi şekilde etkilediğini söyleyen Oral, 1992 yılından itibaren konjonktürün düzeleceği ve dünya ekonomisi büyüme hızının yüzde 2'ler seviyesine çıkabileceğinin tahmin edildiğini ifade etmiştir. Oral, dışa açılma politikalarının yaygınlaştığı bir dönemde, gelişmekte olan ülkelerin dünya pazar paylarındaki daralma eğiliminden ve yükselen tüketici fiyat endekslerinden bahsederek gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun, ciddi bir sorun olmaya devam ettiğini anlatmıştır.¹³⁵⁶

Dünya ekonomisindeki genel gelişmeleri özetleyen Oral, Türkiye ekonomisinin bir değerlendirmesini hazırlanan bütçenin zemini olarak sunmuştur. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1985-1989) büyüme hızları açısından dalgalanmalar, istikrarsızlık olduğunu söyleyen Oral, bu dalgalanmayı "izlenen politikalarla, ulaşılan hedefler arasındaki tutarsızlığın işareti" olarak nitelemiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk iki yıl uygulamasında da aynı durumun söz konusu olduğuna değinmiştir. 1990 yılında yüzde 5.7'lik bir büyüme hızı hedef alınmış, gerçekleşme yüzde 9.2 olmuştur. 1991 de büyüme hedefi 5.9, gerçekleşme ise son on yılın en düşük büyüme hızı olan yüzde 1.5'ler seviyesindedir. Büyüme hızı, sırasıyla, tarımda yüzde 0.2, sanayide 2.9, hizmetlerde ise 1.6 olmuştur. Hepsi, beklenen, tespit edilen hedeflerin altındadır. Büyüme hızı gibi temel bir göstergedeki bu istikrarsızlığın ekonominin bütün karar mekanizmalarını da etkilediğini belirten Oral, sanayi sektörünün, izlenen ekonomik politikalara karşı çok hassas olduğunu söylemiştir. Nitekim, bu yüzden, 1989 yılı ortalarından itibaren genişletici maliye politikalarına başvurulmuştur. Talep yönlü bu politikaların etkisiyle 1990 yılında, ekonomik konjonktürde belli bir düzelme görüldüyse de bu iyileşme de, yeni bir dalgalanma şeklinde tecelli etti ve uzun sürmemiştir.¹³⁵⁷

Yatırımları ve hizmetleriyle devlet kesiminin küçültülmeye çalışıldığı bir dönemde, özel sektörde kapasitenin artmadığını ve toplam tasarruf meylinin ciddi ölçüde gerilediğini söyleyen Oral, bunların sebebini, ekonomideki istikrarsızlığa ve izlenen politikalara duyulan güvensizliğe bağlamıştır:

¹³⁵⁵ 1988 yılında yüzde 4.4 olan dünya ekonomik büyüme oranı, 1989'da 3.3, 1990'da 2.2'ye düşmüştür; 1991 yılında ise, yüzde 1 civarında bir büyüme tahmin ediliyordu.

¹³⁵⁶ A.k., ss. 13-15.

¹³⁵⁷ A.k., ss. 14-15.

*Devlet İstatistik Enstitüsünün yeni millî gelir serisine göre, son dört yılın üç yılında Türkiye'nin büyüme hızı, nüfus artış hızının altında kalmıştır. Daha çok vatandaşımız, daha az bir kaynağı paylaşır hale gelmiştir. Bunun doğal sonucu işsizliktir; gelir seviyesinin düşmesidir, refah seviyesinin gerilemesidir. Ekonomide büyümeyi, nüfusun üzerinde bir büyüme olarak anlıyoruz. Nüfus artış hızının üzerinde bir büyüme, vazgeçemeyeceğimiz bir hedeftir. Türkiye'de işsizlik ve fakirlik istemiyoruz. Yatırım konusuna bu yüzden büyük önem veriyoruz. Memleketimizin kalkınma hamlesine ancak bu şekilde hız kazandırabiliriz. Ayrıca, bu büyümeyi istikrar içinde gerçekleştirmemiz lazım. Türkiye, geçmişte istikrar içinde büyümeyi başarmıştır.*¹³⁵⁸

Oral, 1950 yılından itibaren onar yıllık dönemler itibarıyla ortalama büyüme ve enflasyon rakamlarına göz atıldığında 1980-1990 döneminde enflasyondaki (yüzde 46.4) hızlı yükselişe karşılık, büyüme hızının (yüzde 2.3) fevkalade düşük olduğunu söylemiştir. 1990'ların en önemli ekonomik sorununun enflasyon¹³⁵⁹ olduğuna işaret eden Oral, 1992 yılına, geçmiş yılların birikiminden kaynaklanan yüksek bir enflasyonla girildiğini vurgulamıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yıllık fiyat artışları, başlangıçta tespit edilen fiyat hedeflerinin daima çok üstünde gerçekleşmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı için de aynı şey söz konusu olmuştur.

Oral, enflasyonun vatandaşların biriktirdiği tasarrufları alıp götürdüğünü, esnafın tezgâhındaki malları silip süpürdüğünü, sanayicinin yatırım projelerini kâğıt üzerinde bıraktığını iddia etmiştir:

*Enflasyon, vatandaş tasarruftan uzaklaştırmaktadır. Tasarruf olmazsa, tabii ki, yatırım da gerçekleşmez. Enflasyon, halkın ekonomik gücünü çökerttiği gibi, ekonominin bütün iç ve dış dengelerini de bozmaktadır. Devletin plan, program ve bütçe gibi temel dokümanlarını, esas belgelerini büyük ölçüde tahrip etmektedir. Türkiye'deki enflasyon, artık arızî bir olay olmaktan çıkmıştır. Ekonominin enflasyonla yaşamaya alışması gerektiğini iddia edenler dahi vardır. Bu yüzden yaşanan enflasyona 'kronik' diyoruz. Vatandaşlarımızda, artık bu hastalıkla baş edilemez düşüncesi yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. Bizi en çok endişeye sevk eden nokta da budur. Enflasyonist bekleyişlerin de kronikleşmiş olmasıdır. Ekonomimizin gündemindeki ilk sırayı, enflasyonun düşürülmesi almaktadır. Yıllardır düşürülmediği için kronik bir yapı kazanan enflasyon, bugün itibarıyla yüzde 70'lere dayanmıştır.*¹³⁶⁰

Oral, uluslararası verilere göre, son yıllarda dünyada yalnızca 35 ülkenin yüzde 20'yi aşan enflasyonla yaşadığını halbuki Türkiye'nin son on yıldır ortalama olarak yılda yüzde 45-50 dolayındaki enflasyonla dünya sıralamasında

¹³⁵⁸ A.k., ss. 16, 14-15.

¹³⁵⁹ 1992 Şubat ayı sonu itibarıyla, toptan eşya fiyat endekslerindeki yıllık ortalama artış, Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre yüzde 58.9, tüketici fiyat endekslerinde ise yüzde 68.8'dir.

¹³⁶⁰ A.k., ss. 16-17.

en yüksek enflasyonlu ilk on ülke içinde yer aldığını belirtmiştir. Hükümetin enflasyon mücadelesinde kararlı olduğunu vurgulayan Oral, enflasyonu, firmaların kâr ve zarar kalemi olmaktan çıkaracaklarını ve fiyatları, üretime yol gösterme görevi yapabilir hale getireceklerini söylemiştir. Devletin bu enflasyon hastalığını tedavi etmesi gerekirken bu hastalığın sebebi olduğuna değinen Oral, kamu sektörünün finansman ihtiyacının, ekonominin kaldıramayacağı bir büyüklüğe ulaştığını açıklamıştır. Devletin borçlanma ihtiyacı 1983 yılında gayri safi millî hâsılanın yüzde 6'sı oranındayken bu oran 1991 yılında yüzde 12.6'ya yükselmiştir. Bu tutarın yarısı konsolide bütçe, yarıya yakını da KİT ve fon açıklarından kaynaklanmaktadır.¹³⁶¹

Hükümetin amacının 1992'de kamu finansman açığını, gayri safi millî hâsılanın yüzde 9'unun altına çekmek olarak açıklayan Oral, enflasyonun yükselmesinde kamu giderlerindeki israf kadar, mali sistemdeki disiplinsizliğin rolü olduğunu savunmuştur. Fon sistemiyle, hazine ve bütçe birliği ilkesinden önemli ölçüde uzaklaşılarak Meclis iradesi dışında, denetim mekanizmaları yetersiz ikinci bir bütçe yaratıldığını iddia etmiştir: "Devletin bütün gelirlerinin tek bir bütçede toplanması ve ihtiyaçlarının da bu bütçeden karşılanması gerekir. Vatandaş ödediği vergiyi ve bunun nereye harcandığını bütçede görecektir ve demokratik temsil mekanizması içinde denetleyecektir. Magna Carta ile doğmuş ve yıllar boyu uygulanmakta olan 'Bütçe hakkı' diye bir prensip vardır. Bütçe hakkı, demokrasiyle özdeş bir prensiptir. Ayrıca, malî disiplinin de özünü teşkil etmektedir."¹³⁶² Fon uygulamalarının, kamunun finansmanında sistemi bozduğunu, kaynak tahsisinde sapmalara, dağınıklığa ve israfa yol açtığını söyleyen Oral, Hükümetin bazı istisnalar dışında, fonları bütçe içine almaya kararlı olduğunu açıklamıştır.

Konuşmasının devamında dış ticaret ve ödemeler dengesine değinen Oral, 1991 yılı sonu itibarıyla ihracatın (FOB) 13.6 milyar dolar, ithalatın (CİF) 27 milyar dolar olarak gerçekleştiğini ve dış ticaret açığının 7.4 milyar dolar olduğunu belirtmiştir. Dış ticaret açığının ticaret hacminin içindeki ağırlığının yüzde 20'ler seviyesinde olduğunu altını çizmiştir. ANAP dönemi ihracat politikasını eleştiren Oral, iç talebin kısılarak bir ürün fazlası yaratılmasının ve bunun esnek kur uygulamaları ve malî teşviklerle desteklenmesinin iyi sonuç vermediğini savunmuştur. Modelin kalıcı ve sürekli bir yapıya dönüşebilmesi için, ihracata yönelik yeni yatırımlara da gidilmesi zorunlu görülmüştür. Oral'a göre Türkiye bu aşamaya geçememiş ve yeni yatırımlar ihmal edilmiştir. Nitekim, ihracatın son 4 yıldır 11-12 milyar dolar civarında seyretmesi, bunun somut bir göstergesidir.¹³⁶³

¹³⁶¹ A.k., s. 17.

¹³⁶² A.k., s. 18.

¹³⁶³ A.k., ss. 18-19.

İthalatta uygulanan liberalizasyon politikasının sonucunda ülkeye, damping ve sübvansiyon fiyatlı malların girişin arttığına dikkat çeken Oral, özellikle Doğu Avrupa ülkeleri ve Uzakdoğu ülkelerinin, son derece düşük işçilik ücretleriyle maliyetlerini minimuma indirdikleri mallarını rahatlıkla ülkemize satmaya başladıklarını belirtmiştir. Yerli sanayi haksız rekabetle karşı karşıyadır. Oral, Hükümetin dış ticaret dengesi sorununa eğilerek ihracatın artırılması için ciddi teşvikler düşündüğünü, turizm endüstrisinin de teşvik edileceğini açıklamıştır. Hükümetin 1992 yılı teşvik politikasının, “yatırım, ihracat, turizm ve Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) yönelik” olarak düşünüldüğünü söylemiştir:

*Teşvik uygulamasında da bölgesel ve sektörel önceliklerle bütçe imkânları ön planda tutulacaktır. Yatırımları teşvik politikamızın ana hedefleri, mevcut kapasitenin daha iyi kullanımı, yarım kalmış tesislerin ekonomiye kazandırılması, tamamlanmış ancak işletmeye açılmamış tesislerin üretime geçirilmesidir. Uygulamada yerli makine ve teçhizatın tercih edilmesi, teşviklerin üretim bazında verilmesi ve kaynak kullanımını destekleme primi yerine, toplam proje üzerinden düşük faizli ve orta vadeli kredi verilmesi gibi hususlara ağırlık verilecektir. İhracatın teşvikinde ise doğrudan parasal teşvikler yerine, yatırım, üretim ve pazarlama aşamalarında dolaylı teşviklere gidilmesinin daha isabetli olacağına inanıyoruz. Bu çerçevede, halen uygulanmakta olan, sevk öncesi ihracat kredisi gibi finansman kolaylıkları; ihracat ve ithalat kredi sigortası; ihracat kaydıyla vergi, resim ve harçlardan muaf ithalat; uzak yol navlun desteği gibi teşvik tedbirleri yaygınlaştırılarak devam ettirilecektir. Ayrıca, ihracat kaydı ile yapılacak üretime ucuz girdi temin edilmesi, üretimde kullanılan enerji fiyatlarının dünya fiyatlarıyla paralel hale getirilmesi, yurt dışı tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine destek sağlanması gibi yeni tedbirler de uygulamaya konulmaktadır.*¹³⁶⁴

Konuşmasında devlet borçları ve borçlanma politikası üzerinde duran Oral, iç devlet borçlarının 1980 yılında 721 milyar lira, 1990 yılında 57 trilyon 257 milyar lira, 1991 yılı sonu itibarıyla da 88 trilyon 396 milyar lira olduğunu açıklamıştır. İç borç stokunun gayri safî millî hâsılaya oranı 1980’de yüzde 16 iken, 1987’de yüzde 27,5’e yükseldi; 1990 ve 1991’de ise yüzde 20 oldu. Ayrıca, dış borçlar 1982 yılında 18 milyar dolar civarındayken, 30 Eylül 1991 tarihi itibarıyla 45 milyar 733 milyon dolar olduğunu söylemiştir. Bu tutarın yüzde 81’i orta ve uzun vadelidir. Borcun yüzde 77’si ise kamuya aittir. Önceki dönemde kamu açıklarının finansmanında borçlanmaya aşırı ölçüde başvurulduğunu belirten Oral, borçlanmanın, bir finansman aracı olmaktan çıkarak bütçede ciddi bir gelir kalemi haline dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Aynı şekilde iç borçlanma da, arızî bir finansman aracı olarak 1985 yılından itibaren ağırlıklı bir biçimde bütçe sistemi içinde yer almıştır. Her yıl biraz daha büyüyen

¹³⁶⁴ A.k., s. 20.

kamu finansman açıkları, Hazine'nin iç borç stokunu süratle arttırmıştır. Böylece, asıl görevi, devletin gelir ve giderleri arasındaki, yıl içindeki geçici dengesizlikleri gidermek olan Hazine, âdeta devletin ikinci bir Gelirler Genel Müdürlüğü gibi çalıştırılmıştır.¹³⁶⁵ Oral'a göre bu borçlanma politikasının sonucunda borç faizlerinin ağır yüküyle karşı karşıya kalındı ve 1992 yılı bütçesinde iç ve dış borçların, sadece faizleri bütçenin yüzde 20'sini oluşturmuştur. 42 trilyon lira ile faizler, bütçede personel giderlerinden sonra ikinci büyük kalemi meydana getirmiştir. Oral, vatandaşın ödediği her 100 lira verginin 30 lirasının, doğrudan doğruya faiz ödemelerine gittiğini açıklamıştır. Konuşmasında para ve kredi hareketlerine¹³⁶⁶ de değinen Oral, emisyon hacminde ve Merkez Bankası parasında artış olduğunu belirtmiştir. 1991 yılı para kredi gelişmelerinde dikkati en çok çeken nokta, Merkez Bankası kaynaklarının kamuya yöneltilmiş olmasıdır. Bunun anlamı bankalardan, piyasalardan borçlanmanın kifayet etmemesi veya üst sınırına dayanması nedeniyle devletin, Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesidir.¹³⁶⁷

Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral, ekonominin genel görünümüyle ilgili açıklamalarından sonra, bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarının rakamsal büyüklükleri üzerinde konuşmuştur. 1990¹³⁶⁸ yılı kesinhesap sonuçlarına göre, konsolide bütçe harcamaları toplamı 68 trilyon 354 milyar lira olarak gerçekleşirken aynı yılın konsolide bütçe gelirleri 56 trilyon 572 milyar lira olmuştur. Gerçekleşen bütçe açığı 11 trilyon 782 milyar liraydı. 1991¹³⁶⁹ yılı bütçesi ise yapılan kesinti ve iptallerden sonra 101 trilyon 265 milyar liraya bağlanmıştır. 1991 yılı sonu itibarıyla ulaşılan ödenek büyüklüğü ise, 134 trilyon 588 milyar liradır. 1991 yılı sonu itibarıyla konsolide bütçe gelirleri 99 trilyon 105 milyar liradır. 1992 yılı bütçesinin Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının üçüncü dilimini meydana getirdiğini belirten Oral, bütçenin, 1992 yılı

¹³⁶⁵ A.k., ss. 20-21.

¹³⁶⁶ 31 Aralık 1990 tarihinde 14.1 trilyon lira olan emisyon hacmi, 1991 yılında 21.3 trilyon liraya yükselmiştir. Dar anlamli para arzındaki (M1) artış, 1990 ve 1991 yıllarında yüzde 44 civarında olmuştur. Geniş anlamli para arzında (M3) ise 1990 yılında yüzde 45 olan artış oranı, 1991'de yüzde 61'e yükselmiştir. Merkez Bankasının iç kredilerinde yıllık artış 1990 yılında yüzde 14,1 iken 1991'de yüzde 183'e yükselmiştir.

¹³⁶⁷ A.k., ss. 21-22.

¹³⁶⁸ 1990 yılı için konsolide bütçe yıl sonu ödeneklerinin kullanım oranı yüzde 99.4'tür. 1990 yılı konsolide bütçe giderlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı yüzde 23.8'dir. Personel giderlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı yüzde 9.2, diğer cari giderlerinin payı yüzde 2.4, yatırım harcamalarının yüzde 3.4, transfer harcamalarının payı ise yüzde 8.7'dir. Konsolide bütçe gelirlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı yüzde 19.7 olmuştur. Vergi gelirlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı yüzde 15.8, bütçe açığının aynı gayri safi milli hâsılaya oranı ise 4.1, bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı yüzde 82.8, vergi gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı ise yüzde 66.4 olmuştur.

¹³⁶⁹ 1991 konsolide bütçe harcamaları 130 trilyon 865 milyar lira olarak gerçekleşmiştir. Bu harcamaların 48 trilyon 789 milyar lirası personel, 11 trilyon 112 milyar lirası diğer cari, 18 trilyon 961 milyar lirası yatırım, 52 trilyon 3 milyar lirası da transfer ödeneklerine ilişkindir. Yıl sonu itibarıyla gerçekleşen bütçe açığı ise, 31 trilyon 760 milyar lirayı bulmuştur.

programıyla tam bir uyum içinde hazırlandığını söylemiştir. Bütçe hedeflerini ise şu şekilde sıralamıştır: Gayri safi millî hâsılada yüzde 5,5'lik büyüme, deflatorün yüzde 52 olması, gayri safi millî hâsılanın 1992 yılı sonunda, 729 trilyon 378 milyar liraya ulaşması, ithalatın, yüzde 11'lik bir artışla 23,3 milyar dolara ulaşması, ihracatın ise yüzde 16,2'lik artışla, 15,8 milyar dolara ulaşması.¹³⁷⁰

Oral, konuşmasında 1992 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 207 trilyon 880 milyar liralık bir ödenek teklifiyle Meclisimize sevk edildiğini ve Plan ve Bütçe Komisyonundaki eklemelerle konsolide bütçe büyüklüğünün 207 trilyon 867 milyar liraya ulaştığını bildirmiştir. Bu ödenğin 83 trilyon lirası personel harcamalarına, 20 trilyon 321 milyar lirası diğer cari harcamalara, 26 trilyon 890 milyar lirası yatırım harcamalarına, 77 trilyon 656 milyar lirası da transfer harcamalarına ayrılmıştır.¹³⁷¹

1992 yılı konsolide bütçe tasarısında 31 trilyon 987 milyar liralık bir açık öngörülmüştür. Bu rakamın, 1991 yılı bütçe açığına eş bir büyüklükte olduğunu ve bütçe yüzde 59 büyürken bütçe açığının bir önceki yıl bütçe açığı ile aynı seviyede tutulduğunu açıklamıştır. Sümer Oral, 1992 yılı bütçesinin, Hükümetimizin temel tercihlerini bütün yönleriyle yansıtan bir bütçe olmadığını zira bütçe üzerinde, geçmiş yıllardan ciddi sınırlamalar olduğunu vurgulamıştır. Bunların önemli bir bölümü, geçmiş yılların politikalarından kaynaklanmaktadır. Oral, 1992 yılı bütçesinde personel ödenekleriyle, faiz ödemelerinin, tüm bütçenin yüzde 60'ını, personel ödemelerinin yüzde 40'ını meydana getirdiğini anlatmıştır. Bütçede 28.3 trilyon liranın yatırıma ayrıldığını ve bu ödenek büyüklüğünün 1991 bütçesindeki ödeneginin yüzde 100 üzerinde olduğunu belirtmiştir. Yatırımlara ayrılan kaynakların sektörel dağılımında, eğitim ve sağlık hizmetleri üzerinde hassasiyetle durulduğuna değinen Oral, transfer ödenekleri içindeki KİT transferlerine 6 trilyon liralık ödenek öngörüldüğünü söylemiştir. 1992 bütçesinde vergi iadelerine 8 trilyon lira ayrılırken bunun 5 trilyon 800 milyar lirası, ücretlilere, vergi iadesi olarak öngörülmüştür. Bütçede, israfla mücadeleye azami gayret gösterileceğinin altını çizen Oral, 1992 bütçesinde, çağdaş ve sosyal devletin gereği olan sağlık, eğitim ve çevre hizmetlerine özel bir önem gösterileceğini ifade etmiştir.¹³⁷² Türkiye'de, son yıllarda, devletin sosyal yönünün ihmal edildiğinden bahsederek 1992

¹³⁷⁰ A.k., ss. 22-23.

¹³⁷¹ 1992 yılı konsolide bütçe gelirlerinin 175 trilyon 880 milyar liraya ulaşması hedeflenmiştir. Bu tutarın, 139 trilyon 750 milyar lirasının vergi gelirleri, 16 trilyon 200 milyar lirasının vergi dışı normal gelirler, 18 trilyon 930 milyar lirasının özel gelirler ve fonlar, 1 trilyon lirasının da katma bütçeden sağlanması öngörülmüştür. 1992 yılı konsolide bütçe gelirlerinde, bir önceki yıl gelir tahsilatına göre yüzde 77,5 oranında bir artış, vergi gelirlerinde ise, bu oran yüzde 77,9 oranında bir artış belirlenmiştir. 1992 yılında konsolide bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranının, yüzde 84,6 seviyesine çıkarılması hedeflenmiştir. Bütçe giderlerinin vergi gelirleriyle karşılama oranı ise yüzde 67,2'dir, A.k., s. 23.

¹³⁷² A.k., ss. 24-25.

bütçesinden sağlığa, gayri safi millî hâsılanın yüzde 1,3'ü oranında pay ayrıldığını açıklamıştır. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi amacıyla başlanacak olan yeşil kart uygulaması için, bütçeden yeterli kaynak ayrıldığını söylemiştir. Eğitime, 1992 yılında, gayri safi millî hâsılanın yüzde 5,5'i nispetinde ödenek tahsis edilmiştir.

Sümer Oral, Hükümetin memur ve emeklilerin 1992 yılı ilk yarı aylıklarını belirlerken, maaş artışlarının, beklenen enflasyonun üzerinde olmasına ve daha düşük aylıklı memurların aylıklarında, daha yüksek oranda artış yapmaya dikkat edildiğini anlatmıştır. 1992 yılının ilk yarısı için, memur aylıklarında, ağırlıklı ortalama olarak yüzde 32,6 oranında bir artış gerçekleştirildiğini ve bunun 1984 yılından bu yana, en büyük artış oranı olduğunu belirtmiştir. Hükümetin yeni bir personel rejimi oluşturmak için çalıştığına işaret eden Oral, ayrıca, memurları, emekli oldukları zaman bir konut sahibi yapma amacına yönelik bir proje üzerinde çalışıldığını söylemiştir. Vergi sistemine bir bütün olarak baktıklarını söyleyen Oral sağlıklı bir vergi yapısı ve işleyen bir vergi idaresi kuracakları vaadinde bulunmuştur. Bütçe harcamalarının sağlam, aslî kaynaklarla karşılanması yolunda ciddi düzenlemelere gidileceği sözünü vermiştir.¹³⁷³ Yeni çıkarılan Tahsilatın Hızlandırılması ile ilgili Kanuna da değinen Oral, bu kanunun amacının, bir vergi affi olmadığını aksine yıllardır tahsil edilememiş, aslı ile faiz ve cezaları arasında irtibatı tamamen kaybolmuş alacaklara tahsil etmek olduğunu savunmuştur. Kanundan yararlanabilmek için, vergi aslının tamamının ödenmesi gerekmektedir. 1980 ile 1990 yılları arasındaki hükümetlerin 5 kez bu tür kanunlar çıkardığını hatırlatan Oral, bunlardan 1983 ve 1990 yıllarında yürürlüğe konulan 2801 ve 3689 sayılı Kanunların, çok daha geniş kapsamlı kanunlar olduklarını hatırlatmıştır. Bu kanunla, sekiz yıldır süren ekonomik ve malî politikaların ortaya çıkardığı kronik enflasyon ve istikrarsızlığın yarattığı tahribat karşısında, bir yönü ile geniş tabanlı bir malî mutabakat, bir vergi barışı amaçlanmıştır.¹³⁷⁴ Oral, bu bütçenin, bir anlamda bir geçiş bütçesi olduğunu altını çizerek Türkiye'nin sorunlarına doğru teşhisin konulduğunu ve çarelerinin de bilindiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

1992 Bütçesi üzerinde RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya), konuşmasına Türk milletinin Ramazan'ını tebrik ederek, güneydoğuda çığ felaketinde hayatını kaybedenlere Zonguldak'taki büyük faciadan dolayı hayatını kaybedenlere başsağlığı dileyerek ve Azerbaycan'da büyük zulümler yapan Ermenileri kınayarak başlamıştır. Aynı şekilde, Cezayir'de, inançlarından dolayı çöllerde kamplar kurularak zulme tabi tutulan 35 bin insanın da, bu zulümden bir an evvel kurtulmasını dilemiş ve bu zulümleri yapanları kınamıştır. 1992 bütçesinin “küçük” ve “Türkiye'yi geri bırakan” bir bütçe olduğunu söyleyerek 1992 bütçesinin, yüzde 71 enflasyon sebebiyle 130 trilyon 865 milyar lira olan 1991 bütçesinin yüzde 71 fazlası olarak 224 trilyon olması

¹³⁷³ A.k., s. 26.

¹³⁷⁴ A.k., ss. 26-27.

gerektiğini halbuki getirilen bütçenin 207 trilyon olduğunu anlatmıştır. Hükümetin, Türkiye'nin gelişme hızını yüzde 21 oranında keserek, 250 trilyonluk bütçe yerine buraya 207 trilyonla geldiğini iddia etmiştir.¹³⁷⁵ “Bu elbise, bu millete küçük gelen bir elbisedir” diyen Erbakan, bütçenin denk olmadığına, 32 trilyon açık olduğuna işaret etmiş ve aslında bütçesinin en aşağı 60 trilyon açık vereceğini savunmuştur. Memur ve işçinin enflasyon kaybının karşılanmasını isteyen Erbakan, bir evvelki yıldan enflasyon kaybının telafi edilmesi durumunda 27 trilyon daha bütçede açık meydana geleceğini söyleyerek sonunda, milleti ezen 60 trilyonluk bir bütçe açığı olacağını söylemiştir. Başbakan Demirel'in muhalefette iken, 10 Aralık 1990 tarihinde gayri safi millî hâsılanın yüzde 2,5'ini geçen bütçenin enflasyonist olduğunu söylediğini hatırlatarak bu bütçenin öngördüğü 32 trilyonluk açığın yüzde 4,4 oranına karşılık geldiğini belirtmiştir. Erbakan, bu açığın 60 trilyon lira olacağını ve dolayısıyla gayri safi millî hâsılaya oranın yüzde 8,2'ye çıkacağını ifade etmiştir. 1992 bütçesinde yatırım diye bir şeyin olmadığını ve yatırım hususunda tenkit edilen 1991 bütçesinden daha baştan her bakımdan daha geri durumda savunan Erbakan, dolayısıyla, bu Hükümetin, herhangi bir hizmet yapmasını beklemenin de imkânı olmadığını altını çizmiştir. Bu bütçenin, iflas etmiş bir bütçe olduğunu ve her noktasında, millete verilen sözlerin tam tersinin yapıldığını iddia eden Erbakan, buna örnek olarak fonların hasılatının yüzde 50'sinin bütçeye gelir kaydedilir denmesine ve aynı zamanda gerekli görülen hallerde, bu nispeti yüzde 100'e kadar artırmaya veya yüzde 50'den daha düşük bir nispet tayinine Başbakanın yetkili olmasını vermiştir. DYP-SHP Hükümetinin ANAP hükümetlerini eleştirdiği şeylerin aynısını yaptığını fonları bütçeden kaldırmamanın yanında iki tane yeni fon icat ettiğini belirtmiştir: Menkul Kıymetler Yatırım Fonu ve Gayrimenkul Yatırım Fonu.¹³⁷⁶

Erbakan, bütçenin gelirleri kısmında işçi, köylü, memur, esnaf'ın vergilerinin enflasyonun üstünde yüzde 76,8 artırıldığını ancak “mutlu azınlık holdinglerden” vergi almak için Kurumlar Vergisinin yüzde 58 artırıldığını anlatmıştır. Bütçenin, baştan sona kadar fakir fukarayı ezdiğini ve holdingleri koruduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, bütçede devletin asıl kendi gelirlerini temin edeceği kaynaklara ait hiçbir gelir gösterilmediğine işaret etmiştir. Türkiye'deki mevcut ormanların değerinin gayri safi millî hâsıladan fazla olduğunu söyleyen Erbakan, bu ormanların çürümeye terk edildiğini ve orman köylüsüne kaynak ayrılmadığını savunmuştur. Hükümetin programında 10 milyon nüfusun yaşadığı orman köylüleri için, ORKÖY'den verilecek kredi olarak 96,5 milyar liranın belirlendiğini bu rakamı 10 milyon köylüye taksim edilmesiyle köylü başına 7 600 lira düşeceğini belirtmiştir.¹³⁷⁷ Öte yandan, İktidar 30 tane holdinge 30 trilyon lira kredi dağıtmıştır. Bütçede eğitim ve sağlığa yeteri kadar kaynak ayrılmadığı gibi birçok israf söz konusudur:

¹³⁷⁵ A.k., ss. 31-32.

¹³⁷⁶ A.k., ss. 32-33.

¹³⁷⁷ A.k., ss. 34-35.

Bir defa, üç türlü israfınız var; çünkü, bu işin ilmi var. Birisi, açık israftır, besbelli israf; ikincisi, kapalı israftır; üçüncüsü de muzır israftır; yani o parayı yaksanız, sokağa atsanız daha hayırlıdır. Şimdi, bütçenin içerisindeki bu israflardan birkaç tanesinden bahsetmek istiyorum, öncelikle edebiyat yerinde, hem hükümet programında ve hem de ortak protokolde diyorlar ki, ‘Biz, denk bütçe yapacağız’ Nasıl yapacaklarmış?.. Bir yandan gelirleri artıracak, öbür taraftan da gider kalemlerini azaltacaklarmış. ‘Memur maaşlarından keseceğim’ demeye cesaret edemeyeceği için, sözde zımnen israfları kaldıracakım diyor. Peki, şimdi sizin döneminizdeki açık israflara, birer kelimeyle, bir düzine misal veriyorum. Bu araba alımları nedir? Bu yetmiyormuş gibi bir de arabalara telefonlar alınıyor ve alt kademe memurlara kadar telefonlu arabalar yayılıyor. Bu telefonlar sadece alınmakla da kalınmıyor, özel telefon konuşmalarıyla da dünyanın masrafı yapılıyor.¹³⁷⁸

Erbakan, kamunun eğitim tesislerinde, TRT’de, KİT danışma kurullarında, kamu dairelerine mükerrer gazete alımında ve Türkiye Özerkleştirme Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Kurumu (TÖYÖK)’de israflar yapıldığını anlatmıştır:

Ne olacakmış? Bütün KİT’lerin her birinin fabrikaları ayrı ayrı anonim şirket olacak; mesela demir-çelik bir tek anonim şirketken şimdi 4 tane olacak; Karabük, İskenderun, Hekimhan, Divriği; 4 tane yönetim kurulu olacak, sonra bunlar bir holding olacak, o holdingten sonra bir de TÖYÖK olacak... Gökdelen inşa ediyorlar KİT’lerden; bir organizasyon, bir daha, bir daha, bir daha... Bunun da adı tasarruf oluyor; bu bütçe tasarruf bütçesiymiş, bu Hükümet tasarruf hükümetiymiş... Ortada KİT’lerin rasyonalizasyonu için yapılan hiçbir şey yok, sadece arpalığın kapısının levhası değişiyor. Şimdi geliyorum dış seyahatlerinize: Daha önce yapılan dış seyahatleri hep tenkit ediyordunuz; şimdi, 170 kişilik bir heyeti Beyaz Rusya’ya gönderdiniz, adamlar, ‘bunları koyacak otelimiz yok’ diyor; komünist rejimin bile otelleri size yetmiyor. Her şeyde şampiyonsunuz maşallah; hiçbir şeyde geri kaldığınız yok.¹³⁷⁹

Erbakan israflar konusunda Kültür Bakanlığının bale okuluna konulan 7 milyar 325 milyon lira ödeneğe de işaret ederek her şeyin özelleştirildiği ortamda bu bale okulunun niye özelleştirilmediğini sormuştur. Tanıtma fonuna aktarılan ödeneği de eleştiren Erbakan, tanıtma adına Amerika’da bir Siyonist Yahudi firmasına 800 milyon dolar ödendiğini iddia etmiştir. İsrarlar konusunda Refah Partisi Grubu olarak, araştırma önergesi verdiklerini hatırlatan Erbakan “açık israf” yanında “kapalı” israfların olduğunu öne sürmüştür. Çalışmaları için kendilerine yeteri kadar ödenek ayrılmayan Orman Bakanlığı, DSİ ve Karayolları Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlarda çalışılmaması, atıl durması sebebiyle oluşan kapalı israf olduğunu söylemiştir. İsrar konusunda son olarak

¹³⁷⁸ A.k., s. 36.

¹³⁷⁹ A.k., s. 37.

Erbakan “muzır israfa” değinmiştir. Harcanmaması daha iyi olan paraya örnek olarak ilkokulların sekiz seneye çıkartılmak istenmesini vermiştir. İlkokulların sekiz seneye çıkartılmasıyla ortaokulların ortadan kalkacağını halbuki, mesleklerin, ortaokulda öğrenildiğini ifade etmiştir: “Bir insan eğer sanatkâr olacaksa 11 yaşında sanata başlaması lazım. Bunlara 15-16 yaşına kadar geldikten vücudu, fizikî ve biyolojik yapısı geliştikten sonra sanat öğretmeye kalkarsanız, böyle, sanatkâr yetişmez. Tabii, bu ne için yapılıyor? İmam-Hatip okullarının orta kısımlarını önlemek için yapılıyor. Onun yanında sanat okulları da yanıyor. Böylece, keşke bu trilyonlarca liralık muzır israflar yapılmasa...”¹³⁸⁰

Ayrıca, TRT’nin “müstehcen” neşriyatlarını eleştiren Erbakan ülkedeki 6 kanal televizyonun ülkeyi “6 kanaldan tahrip” eden muzır israflar haline dönüştüğünü söylemiştir. Nüfus planlamasını da bir diğer muzır israf olarak niteleyen Erbakan, İsrail ve Amerikanın Türkiye’nin nüfusunun artmasından hoşlanmadığı bütçeden bu iş için kaynak ayrıldığını ima etmiştir. Türkiye’de elektriğin fiyatının Dünya Bankası tarafından tespit edildiğine dikkat çeken Erbakan, Başbakan Demirel’in, vaktiyle, “bu dış borçlar düyûn-i umumiyye döndü” dediğini hatırlatmış ve eklemiştir: “... huzurlarınızda kendisine soruyorum : Peki, bu düyûn-i umumiye değil de, nedir? Niye bizim TEK’in fiyatlarını Dünya Bankası tayin edecek? 300 milyon dolar borç alacağız diye neden bu memleketin yönetiminde yabancıları söz sahibi yapıyorsunuz?”¹³⁸¹

Enflasyonun daha da yükseldiğini ve son iki ayda yüzde 16’ya çıktığını vurgulayan Erbakan, bu kötü şartlarda bütçenin dar olduğunu, açıkların büyük, yatırımın az, israfların ise çok olduğunu belirtti. Vahşi faizci kapitalizmin faizi, vergisi, zammı, darphanesi ve mevcut banka sistemiyle (5 tane bu düzenin mikrobuyla), zaten, işçi, köylü, memur, esnafın sürekli olarak ezildiğini bir de ayrıca, bu bütçenin fakir fukarayı ezip holdingleri koruyan tatbikatı yüzünden, milletin fakir fukarasının büyük bir felaketin içine sürüklendiğini savundu. Memura enflasyonun üzerinde para verilmesi için kendilerinin Meclise sunduğu “Eşel Mobil” Kanun Teklifinin desteklenmesini istedi. Bu sistemle her ay ilan edilen ne kadar artış varsa, bu artış kadar memur da işçi de parasını alabilecektir. Konuşmasında, Hükümetin “dürüst ve başarılı” bürokratları tasfiye etmesini örneklerle eleştiren Erbakan, asgari ücretten hala verginin kaldırılmadığına değinmiştir. Hükümeti köylüler, esnaf ve işsizler için bir şey yapmamakla suçlayan Erbakan, Bağ-Kur emeklilerinin durumunun yürekler acısı olduğuna işaret etmiştir. Aylık olarak 250 bin lira almaya mecbur bırakılan emeklilerin hastanede muayenesini yaptıramadığını, ilacını alamadığını ve Refah Partisi olarak bu emeklilerin durumunu incelemek için de Meclis araştırması önergesi verdiklerini hatırlatmıştır.¹³⁸² Bütçeyle ilgili eleştirilerini şu cümlelerle özetlemiştir:

¹³⁸⁰ A.k., s. 39.

¹³⁸¹ A.k., s. 40.

¹³⁸² A.k., ss. 42-43.

Bu bütçe Türkiye'yi küçültmektedir. En az 250 trilyonluk bütçe gelmesi gerekirdi. Bu bütçe büyük oranda açığı olan bir bütçedir, enflasyonisttir; işçi, köylü, esnaf, dar gelirli, memur, dul ve yetimi daha da ezecektir. Yatırımlar azalmıştır. Bu bütçe kalkınma hızını düşürecektir. Türkiye'yi, uluslararası yarışta geri bırakacaktır. İşsizliği de artıracaktır, kimseye refah getirmeyecektir. Bu bütçe, bir fakir devlet fakir vatandaş bütçesidir. Bu bütçe, bütün vaat edilenlerin ve söylenenlerin tersinin yapıldığını göstermektedir. Bu bütçenin gelirleri, emeği ve fakiri ezmeye dayanmaktadır. Bu bütçe, holdingleri korumaktadır. Bu bütçe, asıl gelirlerin, devletin gelirlerinin temin edilmesi gereken kaynakların hiçbirini harekete geçirme kabiliyetinde değildir. Bu bütçede sağlık ve eğitim yatırımları artmamış, gelişen nüfus karşısında azalmıştır. Bu bütçe, açık, kapalı ve muzır birçok israfları ihtiva eden bir bütçedir. Bu bütçe, gelir gruplarını daha da ezmektedir. Memur, işçi, köylü, esnaf, emekli, dar gelirli, dul ve yetimlere hiçbir şey getirmeyen, Türkiye'nin gelir dağılımını daha da bozacak olan bir bütçedir. Tek kelimeyle, faizci kapitalist düzen, milletimizi daha da sömüren, geri bırakan ve bu düzen içerisinde halkımızı ezen bir bütçedir. Bunun temeldeki sebebi ikidir: Birincisi, bu yönetim, yıllardan beri, hep, iş başına geldiği zaman, vergi, zam, faiz, darphane, iç ve dış borç, banka ve borsa oyunları ile meşgul olmuştur. Halbuki, bunların hepsi birer fasit dairedir; çünkü, bu Hükümetin bilmesi lazım gelen bir gerçek var ki, o da, her enflasyon, daha büyük bir enflasyonun anasıdır.¹³⁸³

İktidarı “holdingci” olmakla ve ANAP’ı da onların “işbirlikçisi” olmakla suçlayan Erbakan, hepsinin bu tutumla, yok olacağını iddia etmiştir. Hepsinin kardeşleri olduğunu belirterek bu düzenin yürümediğini, bu faizciliğin iflas ettiğini görmelerini istemiştir. Konuşmasının bu kısmında demokrasi konusuna değinen Erbakan büyük işleri başarmanın, büyük dava istediğini belirterek şu cümleleri söylemiştir:

Demokrasi gaye olmaz, demokrasi vasıttır. Gaye, saadet getirecek bir nizamı kurmaktır. Sizin getirdiğiniz nizam, eğer bir zulüm nizamı ise, bunu demokrasiyle getirseniz ne işe yarar, başka yoldan getirseniz ne işe yarar?.. Aç bir köylü, kahvede oturmuş, eziliyor, burada Meclis varmış!.. Onun derdine çare bulacak bir demokrasi; yani, saadet getirecek bir nizamın kurulması lazım gelir. Demokrasi gaye olmaz, demokrasi vasıttır. Gaye, bütün millete saadet getirecek, adil bir nizamı kurmaktır.¹³⁸⁴

Türkiye'yi zenginleştirmek için orman ve madenler gibi çok imkanları olduğuna değinen Erbakan, bütün meselenin, insan gücü ile bu zenginlikleri bir araya getirip, bu nimetleri servete çevirmek olduğunu savunmuştur. Yönelttiği eleştirilerle sadece bu Hükümeti değil, “kırk yıllık batı taklitçisi faizci Hükümetlerin” hepsini yargıladığını ve hepsini itham ettiğini söyleyen Erbakan,

¹³⁸³ A.k., s. 44.

¹³⁸⁴ A.k., s. 45.

onları “gerici” olmakla suçlamış ve sormuştur: “Kırk sene siz bizi yönettiniz, kırk arpa boyu ilerledik mi? Oysa, İspanya’nın bugün millî geliri 500 milyar dolar iken, niçin bizimkisi 100 milyar dolar? Biz, bunun hesabını kimden soracağız, kimden?” Milletin bir gün bu hesabı soracağını ve Millî Görüşün önünde durulamayacağını öne sürmüştür. Dünyanın en zengin soda yataklarına sahip Beypazarı’ndaki maden işletme hakkının Amerika’daki bir soda firmasına satılmasını bir araştırma önergesi ile inceleteceklerini ifade etmiştir. Erbakan’a göre, bu zenginliklerin harekete geçmesi için bu faizci düzenin terk edilip adil düzene geçilmesi şarttır ve kurtuluş Millî Görüştedir, Adil Düzendedir.¹³⁸⁵

Konuşmasının sonunda İktidarın demokratikleşmeye dair bir adım atmadığını iddia ederek Başbakan Demirel’e Cumhurbaşkanı Özal’ı yerinden indirme vaadini hatırlatmıştır. Başbakan Demirel’in “var mısın gel?” şeklindeki sorusuna “baştan beri varız, şartımız belli” diye cevap veren Erbakan, Başbakan Demirel’i “minderden” kaçmakla suçlamıştır. Erbakan en son olarak Azerbaycan sorununa değinerek konuşmasını tamamlamıştır. Hükümeti, Türkiye üzerinden Ermenistan’a silah götürülmesine göz yummakla suçladı ve 6 maddelik bir “ilk aksiyon planı” önerisinde bulunmuştur:

Önce, Türkiye üzerinden yapılan bütün sevkiyat durdurulmalıdır. Ayrıca, Ermenistan’a ambargo konulmalı. Türkiye, derhal, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyini bu konuda toplayıp, ateşkesi temin etmelidir. AGİK’i toplamalı. İslam Konferansını toplamalı. Hatta, mutlaka hududa askerî harekâtla yığınak yapılmalıdır; çünkü, bunlar başka dilden anlamazlar. Mutlaka, Azerbaycan’a, her bakımdan; hem ekonomik hem de askerî bakımdan yardımcı olunmalıdır. Biz, böyle bir günde varlığımızı göstermeyeceğiz de, ne zaman göstereceğiz? Kıbrıs’la, Azerbaycan’ın temelde bir farkı yok. Gümrü Antlaşmasıyla biz onlara da garanti vermişiz. Onlar karşısında da susamayız. Onlar karşısında da vecibemiz vardır. Ne yazık ki, Kıbrıs’ta 1968 yılında aynı sahneleri yaşadık. Ada’da katliamlar oldu, o zamanki aynı siyasî görüş bunlar karşısında sadece lafla vakit geçirdi. Ta ki, biz geldik 1974’te ve gereken adımı attık. Onun için, bugün de aynı canlılığın gösterilmesi lazım. Bakınız, Almanya, Slavonya’da Hırvatistan’ı kurtarmak için ne yaptı? El alem nasıl çalışıyor? Bundan dolayı, laf değil, iş istiyoruz.¹³⁸⁶

RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın konuşmasında ileri sürmüş olduğu görüşlerden farklı görüşlerin kendisine atfedildiği gerekçesiyle söz alan Orman Bakanı Vefa Tanır “buradan her şeyi konuşmak herkesin hakkıdır; ama yalan söylemek kimsenin hakkı değildir” şeklinde bir cümle kullanınca RP ve DYP milletvekilleri arasında sataşmalar olmuştur. Tanır konuşmasının devamında kendisinin bu kadar gelikle “hükümet sanatını kullanacağını” söylediğini “bu dar bütçeyle Orman Bakanlığını idare edemem” demediğini belirtmiştir. Tartışmalar üzerine Birleşime 15 dakika ara verilmiştir. 46. Birleşimin ikinci Oturumunda ileri sürmüş olduğu görüşlerden farklı görüşlerin

¹³⁸⁵ A.k., ss. 46-47.

¹³⁸⁶ A.k., s. 50.

kendisine atfedildiği gerekçesiyle söz alan Erbakan, konuşmasında bütçe hakkında haklı tenkitler ortaya koyduğunu ancak Hükümet üyelerinden birisinin nezaket kaidelerinin dışına çıkarak konuştuğunu söylemiştir. Söylediklerinin Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Orman Bakanı Vefa Tanır'ın 1992 mali yılı bütçesiyle ilgili konuşması olarak Meclise dağıtılan vesikadan aktarıldığını belirterek, Tanır'ın haklı tenkit karşısında ezildiğini savunmuştur.¹³⁸⁷

1992 Bütçesi üzerinde DYP Grubu adına iki milletvekili, Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve Turhan Tayan (Bursa) söz aldı. İlk konuşmacı, Güneş Müftüoğlu bütçelerde kesintisiz bir devamlılığın söz konusu olduğunu söyleyerek 1992 bütçesinin gerisindeki birikimin olumlu olmadığına işaret etmiştir. Müftüoğlu'na göre, 1980-1990 döneminin gerisindeki 30 yıllık dönemin, ortalama yüzde 3.5 büyüme hızıyla, yüzde 10 civarında fiyat artışıyla hiç de kötü bir miras olmadığını ancak 1980-1990 döneminde enflasyon yükseltildiğini ve büyümenin küçültüldüğünü öne sürmüştür. Mevcut Hükümetin, 1950-1980 döneminin olumlu gelişmelerini yaşatan iradelerin koalisyonu olduğuna ve bu zorlukları aşacağına değinen Müftüoğlu, Hükümetin programını uygulamak için hazırladığı bu ilk bütçenin yüzde 20'sinin, yani yaklaşık 42 trilyon lirasının, geçmiş hükümetten devralınan borçların faizine ödenmek zorunda kaldığına dikkat çekmiştir. Hükümet, iç ve dış borçlarıyla, müteahhide ve üreticiye borçlarıyla, sermayesini yiyen KİT'leriyle, karmakarışık fonlarıyla, hacizli alacaklarıyla, enflasyon üreten bir sistem devralmıştır.¹³⁸⁸ Müftüoğlu, bu sistemin düzeltilmesinin ilk adımının bu bütçeyle atıldığını savunarak bu bütçeyle millettten sabır istendiğini belirtmiştir. Milletin, Hükümetin talep ettiği sabrı göstereceğini zira bu sabrın “sadece bir katlanma ve tevekkül” olmadığını, “oruçta olduğu gibi, hayırlı neticeyi, bilerek, görerek, isteyerek, gönülden gelen uyanık bir irade” olduğunu söylemiştir. Halkın, Koalisyon Hükümetine büyük bir güveni olduğuna değinen Müftüoğlu, Milletin, ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesini, terör ve anarşinin önlenmesini ve demokratikleşmeyi beklediğini ifade etmiştir. Ortak Hükümetin enflasyonist tırmanışı durduracağını, aşağı çekeceğini ve sekiz senedir devam eden terörü, demokrasi içinde ve hukukun üstünlüğüne sadık kalınarak etkisiz hale getireceğini söylemiştir. Demokratikleşme hedefinde “en ufak bir sapma” olmadığını belirten Müftüoğlu, Hükümetin geçen süre içinde, geçici bütçe, yeni bütçenin hazırlanması ve komisyonların tam olarak çalışmaması nedeniyle, bu alanda yeterli yasal çalışmalar yapamadığını öne sürmüştür. Bu konuda ümitsizliğe düşülmemesini, Adalet Bakanlığında, müşterek komisyonda, Siyasî Partiler Kanunu ve Seçim Kanunu ile ilgili çalışmalar yapıldığını anlatmıştır. Diğer taraftan, TRT'deki tekelin kaldırılmasına ilişkin Anayasa değişikliği ve yasa değişikliklerini içeren çalışmalar da sona ermektedir. Hedef, çağdaş ve demokratik bir Anayasadır.¹³⁸⁹

¹³⁸⁷ A.k., ss. 56-59.

¹³⁸⁸ A.k., s. 60.

¹³⁸⁹ A.k., s. 61.

Soğuk Savaşın bitimiyle ortaya çıkan uluslararası gelişmeleri özetleyen Müftüoğlu, oluşan belirsizlik ve istikrarsızlık ortamında Türkiye'nin dünyadaki yeni yapılanmanın en duyarlı bölümünde bulunduğunu söylemiştir. Bu itibarla 1992 yılında, Türk dış politikasının, nihayet, bir hükümetin dış politikası olabildiğini iddia etmiştir. Türk dış politikasının, bir kişinin dış politikası olmaktan kurtarıldığına, Türkiye Büyük Millet Meclisince denetlenen ve katkılarıyla zenginleşen bir politika olduğuna işaret etmiştir. 19 Ağustos 1991 tarihinden itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki cumhuriyetlerin bağımsızlık kazandıklarını ve Hükümetin 16 Aralık 1991'de, Türk cumhuriyetlerle beraber Ermenistan'ı da tanıma kararı aldığını hatırlatmıştır.¹³⁹⁰ Müftüoğlu, Ermenistan'ın, uluslararası her tür anlaşmayı hiçe sayarak, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saldırmasının, Karabağ'da binlerce Azeriyi katletmesinin üzücü olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir:

*Türk Hükümeti, Ermenistan'ı tanıırken, Ermenistan'ın, Türkiye ve diğer komşuları ile ilişkilerinde, özellikle toprak bütünlüğüne saygılı olmasını istemiş, sınırların değişmezliği ilkesini esas olarak almıştır; ancak, Batı susmakta, Amerika Birleşik Devletleri susmakta, Rusya susmakta, Ermenistan ise cesaretlenmektedir. AGİK kararı ortadadır, 'kimse silah vermesin, toprak bütünlüğü bozulmasın' denilmektedir; ancak, Ermenistan, bu uluslararası kararı tek taraflı olarak bozmaktadır. Diğer ülkeler ise bu duruma ya seyirci kalmakta ya da gizli destek vermektedir. Çözüm, barışçı yollardan olmalıdır; Batı, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya taraflara eşit davranmalıdır. Bu Cumhuriyetlerin Birleşmiş Milletlere kabulü, olayı çözümün, Birleşmiş Milletler çerçevesinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Birleşmiş Milletler olaya derhal bir çözüm bulmalıdır. Müslüman Türk Azeri kardeşlerimize, Ermenilerce yapılan saldırı ve katliamı şiddetle kınıyoruz ve tüm dünya devletlerini, sorunu çözmeye davet ediyoruz.*¹³⁹¹

Müftüoğlu, Koalisyon Hükümetinin 20 Kasım 1991'de kurulduğunu, 30 Kasım 1991'de güvenoyu aldığını ve Başbakan Süleyman Demirel'in 24 Şubat 1992 tarihindeki basın toplantısı ile Hükümetin "yüz günlük icraatını" kamuoyunun önüne serdiğini hatırlatmıştır. Müftüoğlu'na göre büyük bir engellemeye, bu yüz günlük süre içinde çok büyük işler yapılmıştır. Demokratikleşme, insan hakları ve şeffaflaşma yolunda büyük adımlar atılmıştır. Ekonomik istikrar tedbirleri belirlenmiş, kamuoyunun tartışmasına açılmış, enflasyonla mücadele başlatılmıştır; devletin bütçesi hazırlanmış, Meclise sunulmuştur; Türkiye Büyük Millet Meclisine gerçek işlevi kazandırılmış, muhalefete, iktidarı denetim yolu açılmıştır; Türkiye Büyük Millet Meclisi halkla bütünleştirilmiştir, Hükümet halkla bütünleştirilmiştir; sosyal içerikli yasalar, yasal düzenlemeler yapılmıştır.¹³⁹² Bu süre zarfında Mecliste de çok

¹³⁹⁰ A.k., s. 62.

¹³⁹¹ A.k., ss. 62-63.

¹³⁹² A.k., ss. 64-65.

verimli çalışmalar yapıldığına değinen Müftüoğlu buna örnekler olarak 5-6 adet genel görüşme önergesinin kabul edilmesini, 7 tane Meclis Araştırması Komisyonu kurulmasını göstermiştir. Bunun 19. Dönemde muhalefete, denetim yolunun sonuna kadar açılması anlamına geldiğini savunmuştur. Ayrıca, “fevkalade büyük engellemeye” rağmen çıkarılan kanunları (20 adet) sıralayan Müftüoğlu, Cumhurbaşkanının çıkarılan kanunları ve kanun hükmünde kararnameleri veto etmesinin yasamaya vakit kaybettirdiğine dikkat çekmiştir. Ana Muhalefet’in sessiz kalarak sadece Çankaya’ya paralel olarak konuştuğunu hatırlatmıştır. Cumhurbaşkanı Özal’ın muhalefet rolü üstlenmesini ve ANAP’ın da bunu takip etmesini eleştirerek muhalefeti becerememekle suçlamıştır.¹³⁹³

Konuşmasında Zonguldak Kozlu Taşkömürü Kurumu İşletme Müessesesi İncir Hamamı İşletme Müdürlüğü iş yerlerinde meydana gelen grizu patlamasına¹³⁹⁴ değinen Müftüoğlu, Hükümetin yaraları sarmaya çalıştığını ve olayların nedenlerini araştırmak, yarın vuku bulması muhtemel olayları engelleyebilmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, bu konuya, bir araştırma komisyonuyla eğilmesinde büyük yarar gördüklerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, sağlık reformunun gerçekleştirilmesinin altmış yıllık sağlık mevzuatının çağdaştırılmasıyla mümkün olacağını söyleyen Müftüoğlu, genel sağlık reformu çerçevesinde aile hekimliğinin geliştirileceğini, kamu hastanelerinin önce özleştirilerek daha sonra da özelleştirileceğini, her köy için bir sağlık evinin hizmete gireceğini, ilçe merkezlerinde kamu sağlığı merkezleri kurulacağını, hemşire ve ebelerin birlik kanununun hazırlanacağını ve ulusal sağlık akademisinin kurulacağını belirtmiştir. Kızılcahamam’da pilot uygulamasına başlanılan yeşil kart uygulaması bu sağlık reformunun en büyük kanıtıdır. Müftüoğlu, Ortak Hükümet Protokolünde ve Hükümet Programında öngörülen hedeflere ulaşmanın ilk kilometre taşının 1992 mali yılı bütçesi olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹³⁹⁵

Bütçe üzerinde DYP Grubu adına söz alan diğer konuşmacı Turhan Tayan (Bursa), konuşmasının başında, 1991 erken genel seçimleri sebebiyle, bütçe takviminin, seçim takvimi ile çakıştığını ve bütçe kanun tasarılarının üç aylık gecikmeyle Meclise gelebildiğini belirtmiştir. 1992 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının yeni bir iktidarın ilk bütçesi olduğunu ve Hükümetin Türkiye’de son yıllarda, fon uygulamalarıyla yozlaştırılan bütçe anlayışına son verme görüş ve kararlılığı içinde olduğunu savunmuştur. Fonların, önceliklerin isabetli belirlenmesi uygulamamasını bozduğundan, israfa, gereksiz ve zamansız kaynak tahsisine sebep olduğunu söylemiştir. Mevcut bütçenin, DYP-SHP Koalisyon

¹³⁹³ 7 Ocak 1992 tarihli *Milliyet* Gazetesinde Cumhurbaşkanı Özal’ın Anamuhalefet gibi konuştuğu ve Erken Emeklilik ve Küçük Çiftçilerin Borçlarının Faizlerinin Affına Dair Kanunlara karşı çıktığı belirtilmiştir.

¹³⁹⁴ 3 Mart 1992 Salı günü akşamı meydana gelen bu patlamada o ana kadar tespit edilen şehit sayısının 118 olduğu, 147 maden işçisinin ocaklarda kaldığı belirtilmiştir.

¹³⁹⁵ A.k., ss. 65-67.

Hükümetinin bir bütçesi olduğunu belirten Tayan, iki partinin “yıllardır taşıdıkları görüş ayrılıklarını” bir kenara bırakarak, ülkenin ve milletin yüce menfaati için “azami müşterekte” buluştuklarına değinmiştir.¹³⁹⁶ DYP ve SHP Koalisyon Hükümetinin, yüzde 48 oy oranıyla, Türkiye’de son 11 yılın en geniş tabanlı Hükümeti olduğunu anlatmıştır. Tayan, gerek hükümet programının, gerekse bütçenin, iki partinin sesini ve rengini veremeyeceğini ve koalisyon idarelerinin, ideal hükümet modeli olmadığını vurgulamıştır. Bu bütçenin, ülkenin yaşadığı ağır şartlar içerisinde, devleti derleyip toparlamak, hesabını kitabını düzene koymak, karmakarışık olan borç ve alacak düzenini kurmak, yorgun kadroları değiştirmek ve devlete yeniden bir şevk ve heves verme gayreti içinde olduğunu ifade etmiştir. Yeni bir Koalisyon Hükümetinin üç aylık icraatını kötölemenin insafsızlık olacağına değinen Tayan, ANAP’tan devir alınan mirasın kötü durumunu anlatmıştır:

*1991 Türkiye’si, Birleşmiş Milletler ölçülerine göre, insan hakları ve demokrasi değerlendirmesinde 66 ncı sıraya düşürülmüştür, ekonomik bakımdan ise, 24 OECD ülkesi içinde en pahalı, en fakir, işsizi en çok, en az elektrik tüketen, en az demir-çelik kullanan, kişi başına en az otomobili, en az telefonu olan bir ülkedir. 1991 yılında büyüme hızı sadece yüzde 1.9 olabilen ülkemizde, hayat, on yılda 70 defa pahalılaşmıştır. Dünya, gelir dağılımı en bozuk ilk on ülke arasına girmiştir. Nüfusun yüzde 50’si sosyal güvenlikten yoksun, dünyanın en borçlu ülkeleri arasında yer almaktadır Türkiye. Yatırım ve sanayileşmesi hemen hemen durmuş, işsiz sayısı artmış, 40 ilinin dışa göç verdiği bir Türkiye... Devlet yöneticiliğinin, cumhuriyet geleneklerinin sorumluluğu ile bağdaşmayan bir yönetimin elinde, ülkenin yapısı, görülmemiş bir yozlaşmaya ve çürümeye itilmiştir. Ülkemizde, son 10 yıldır, ortalama yüzde 45-50 dolayında yaşanmış olan enflasyon ile, dünya sıralamasında ilk 10 ülke arasında yer almışızdır. Kronikleşen enflasyon, günlük hayatımızın bir parçası, geçmiş hükümetlerin ekonomik simgesi olmuştur.*¹³⁹⁷

İç borcun 1980’deki 721 milyar lira seviyesinden 1991 yılında 84 trilyon 396 milyar liraya ulaştığını, dış borcun, 1982’deki 18 milyar dolar seviyesinden 1991’de 50 milyar dolara dayandığını açıklamıştır. 1984-1991 yılları arasında, 3909 terör olayının vuku bulduğuna dikkat çeken Tayan, Koalisyon Hükümetinin bir “kanlı tablo” devraldığını savunmuştur. Hükümete geldikleri dönemde Meclis’in denetim mekanizmasını çalıştırdıklarını belirten Tayan, her ay, parti liderlerinin, ülke sorunlarını kamuoyu önünde tartışabildiği açık oturumların televizyondan yayınlanmasıyla “konuşan Türkiye” oluşturduklarına işaret etmiştir.¹³⁹⁸ Kore ve Kıbrıs gazilerine şeref aylığı bağlanması, erkeklerin 25, kadınların 20 çalışma yılını doldurmaları halinde, yaş sınırı gözetilmeden emekli olmalarının sağlanmasını, askerlik süresinin 18 aydan 12 aya indirilmesi,

¹³⁹⁶ A.k., s. 69.

¹³⁹⁷ A.k., s. 70.

¹³⁹⁸ A.k., ss. 70-71.

yeşil kart uygulamasının başlamasını ve küçük çiftçinin, anaparayı ödemek kaydıyla, borçlarının 5 milyon liraya kadar olan bölümünün faiz ve cezalarının silinmesini Hükümetin başarılı icraatları olarak sıralamıştır. Belediyelerin borçlarının silinerek zor durumdan kurtarıldığını ve yeniden halka hizmet edebilecek hale getirildiğini söyleyen Tayan, KİT’leri ve diğer kuruluşları sömüren, “danışma kurulları” adı altındaki tüm arpalıkları lağvettiklerini vurgulamıştır.¹³⁹⁹

Tayan, konuşmasında 1992 bütçesinin esasen sarf edilmiş bir bütçe olduğuna değinerek bu bütçenin “bir derlenme toparlanma bütçesi” olduğunu öne sürmüştür. Bugünkü iktidarın arzularını tam olarak ifade edebilen bir bütçe değildir. 1992 Mali Yılı Konsolide Bütçe Kanunu Tasarısıyla, genel ve katma bütçeli kurumlar için 207 trilyonluk ödenek ayrılırken; bunun 83 trilyonu personel harcamalarına, 20 trilyon lirası diğer cari harcamalara, 24 trilyon lirası yatırımlara ve 77 trilyonu da faiz ve transfer harcamalarına ayrılmıştır. Refah Partisi Genel Başkanı Erbakan’ın, dış seyahatlerdeki israf iddiasının doğru olmadığını söyleyen Tayan, dış seyahatlerde, iştirakçi özel sektör temsilcilerinin, tüm masraflarını kendi ceplerinden ödediğini hatırlatmıştır. Enflasyonu düşürmek için kamu kesimi borçlanma gereğinin, gayri safi millî hâsılanın yüzde 8,8 oranına düşürüldüğüne değinen Tayan, hazırlanan KİT reformuyla da enflasyonun önemli ölçüde aşağıya çekileceğini öne sürmüştür.¹⁴⁰⁰

Dış politika konusuna da değinen Tayan, dış politikanın, geleneksel modelinden uzaklaştırılarak, kişiler üzerinde kurulamayacağını, ülkelerin karşılıklı menfaati üzerine kurulacağını, dostlukların ve ilişkilerin devletten devlete geliştiğini belirtmiştir. Tayan’a göre, Sovyetler Birliği’nin çöküşünü, yerine kurulan Bağımsız Devletler Topluluğunun sıkıntılarını ve Avrupa’daki bütünleşmeyi yakından izleyen Hükümetin, özellikle Kafkaslarda oluşan Türki Cumhuriyetlere yakın ve olumlu yaklaşımı dikkate değerdir. Bu ülkelerin, AGİK’e BM’ye kabul edilmesi sırasında Hükümetin gösterdiği destek, yerindedir. Ermenistan’ın, Azerbaycan’a ait olduğu AGİK kararıyla da kesinleşen Dağlık Karabağ’da giriştiği katliamı, partisi adına kınayan Tayan, Ermenistan’a giden her türlü mal ve sevkıyatın kontrol altına alınmış olmasını sevindirici bulmuştur. Yugoslavya’daki gelişmelerin yakından izlenerek yeni oluşan, Makedonya, Slavonya, Bosna-Hersek gibi ülkelerin tanınmış olması da sevindiricidir. Tayan konuşmasının sonunda Türkiye’nin en önemli sorununun huzur ve güven olduğuna değinerek terör sorunu hallolmadan, ne enflasyonun ne de işsizliğin çözülemeyeceğine işaret etmiştir. Terör, bir partinin sorunu değildir, partiler üstü bir sorundur, devlet sorundur. Bu sorun, mutlaka, hukuk devleti anlayışıyla halledilmelidir.¹⁴⁰¹

¹³⁹⁹ A.k., ss. 71-72.

¹⁴⁰⁰ A.k., ss. 73-74.

¹⁴⁰¹ A.k., ss. 74-75.

DYP-SHP ortaklık protokolünde, terör sorununa ilişkin şu cümleleri okumuştur:

*Türkiye, devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Ülkemizin bölünmez bütünlüğü tartışılmaz. Türkiye'nin üniter devlet niteliği, toplumsal yapımızdan kaynaklanan tarihsel ve geleneksel bir beraberlik ve birlik fikrini yansıtmaktadır. Bu birlik ve beraberlik, ortak bir siyasi kültürün sonucudur. Bu birlik ve beraberliğin zedelenmesinin kesinlikle kimseye yararı yoktur. Bu nedenle, Türkiye'nin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, her şartta, sonuna kadar savunmaya ve kesinlikle korumaya kararlıyız. Ülkemizde, uluslararası anlaşmalarda kabul edilen azınlıklar dışında hiçbir yurttaşımız azınlık değildir, Türkiye'de herkes eşittir ve birinci sınıf yurttaştır. Herkesin kendi ana dilini, kültürünü, tarihini, folklorunu, dinî inançlarını araştırması, koruması, geliştirmesi, temel insan hak ve özgürlüğü kapsamı içerisindedir. Bu haklar, yasalar çerçevesinde sağlanacaktır. Ancak, devletin resmî dili, Bayrağı, simgeleri, sınırları ve Türkiye Cumhuriyetinin hükümlerlik hakları her türlü tartışmanın dışındadır. Terör ve anarşi yaratanlar ve şiddet kullananlar, hukuk içinde mutlaka etkisiz hale getirilecektir.*¹⁴⁰²

Bu görüşlerin 26 Aralık 1991 günü yapılan terörle ilgili genel görüşmede, Türkiye Büyük Millet Meclisinde genel bir mutabakat sağlanana görüşler olduğunu savunmuş ve Hükümetin, bölge insanına şefkatle yaklaşımının, sonuçlarını vermeye başladığını iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır.

1992 yılı bütçesi üzerinde, ANAP Grubunun görüşlerini dile getirmek üzere söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize), konuşmasının başında bütçenin, tek başına hazırlanacak ve değerlendirilecek bir doküman olmadığına değinmiştir. Bütçenin, bir ekonomik strateji çerçevesinde hazırlanması, hükümetin siyasi taahhütlerini ve vaatlerini gerçekleştirecek objektif hedeflere sahip olması gerekir. Koalisyon Hükümetinin kendi siyasî taahhütlerini görmezlikten gelen bir bütçe hazırlayarak halkını unuttuğunu ve kendi koalisyon dengesini sağlama telaşına düştüğünü savunmuştur. Yılmaz'a göre bu telaş, Türkiye'nin geçmişte yaşadığı koalisyon dönemleri "beceriksizliklerinin nükseden yeni bir örneği"dir. Yılmaz, bütçe görüşmelerinin mevcut hükümetin ilk 100 günlük değerlendirmesi olduğunu Başbakan Demirel'in 18 Mayıs 1974'te Birinci Ecevit Hükümetinin Bütçesinin görüşmelerindeki konuşmasına referansla anlatmıştır. Demirel'in bu tarihte "100 günlük hükümetin bir hayli icraatı var aslında; ama, bize göre müspet icraatı 3 günlük bir hükümetin yapacağı kadar az, bize göre kusurlu icraatı, on senelik bir hükümetin yapacağı kadar çok" şeklindeki ifadelerini 1992 bütçesi için kullanmıştır.¹⁴⁰³

¹⁴⁰² A.k., s. 75.

¹⁴⁰³ A.k., ss. 78-79.

Yılmaz, ANAP dönemine yapılan eleştirilere geçmişten, Demirel'in 1970'li yıllardaki söylediklerinden ve yaptıklarından örnekler sunarak bir nevi karşılık vermiştir. Demirel'in, 1975, 1976 ve 1977 yıllarında koalisyon hükümetlerinin Başbakanı olarak 1978 başında Bülent Ecevit'e devrettiği miras, hiç de övünülecek bir miras değildir. 1978'de Ecevit'e devredilen ekonomik durumda kamu sektöründeki borçlanma gereksiniminin gayri safi milli hâsılaya oranı yüzde 10,4'tür, döviz rezervleri erimiş durumdadır. KİT ürünlerine zam yapılmamakta, döviz kuru ve petrol fiyatları düşük tutularak, yüksek sübvansiyonlarla enflasyon suni olarak düşük tutulmaya çalışılmaktaydı.¹⁴⁰⁴ Yılmaz'a göre 1978'de kâğıt üzerinde yüzde 24 olarak görünen enflasyon aldatıcıydı. Çünkü, Demirel, Ecevit Hükümetine, ekonomiyi, "patlamaya hazır bir saatli bomba" gibi devretmiştir. Yılmaz, Demirel'in Hükümetin şikâyet yeri değil, çare yeri olduğunu söylediğini hatırlatarak "Bu işi bana devredenler benden hesap soramazlar" demesinin hem geçmişte söyledikleriyle hem de mevcut konumuyla ters düştüğünü savunmuştur:

Şimdi ben de Sayın Demirel'in öğütlerine uyararak, bu Hükümeti, kendi ölçüsü ile ölçmeye çalışıyorum ve Hükümete soruyorum: Siz, nasıl bir Türkiye'nin yönetimine talip olduğunuzu bilmeden mi iktidar oldunuz? Mesela siz, yüzde 20 enflasyon beklerken yüzde 60 enflasyon mu buldunuz? Tam tersine, UDİDEM uzmanınız, 1991 Eylül ayında aynen şöyle diyordu: 'Biz iktidara gelince enflasyonu 24 saatte kontrol altına alırız, bir yılda da yüzde 30'lara çekeriz.' Hem de bunları söylerken, 1991 yılı enflasyon oranının yüzde 85 olacağını hesaplıyordu... Yani, üç ay sonrasını görmekte dahi bu kadar fahiş hata yapmıştır. Halbuki, 1991 yılı rakamları, umdukları gibi veya korktukları gibi yüksek çıkmadı, yüzde 85'ten çok daha düşük çıktı; ama buna rağmen 1992 yılı enflasyon hedefini tespit ederken, yüzde 30 değil yüzde 42 olarak tespit ettiler. Ben merak ediyorum, bu Hükümet, acaba hangi konuda bilmediği bir şeyle karşılaşmıştır? Yoksa, devletin iç ve dış borçları mı bu Hükümet için sürpriz olmuştur?'¹⁴⁰⁵

Başbakan kendisini "kurtarıcı baba" ilan ederek enflasyonu, 500 günde yüzde 10'un altına indireceğini taahhüt ettiğini hatırlatan Yılmaz, bu hedefin gerçekleşmeyeceğini söylemiştir. Çünkü, çok büyük iddialarla açıklanan ekonomik pakette, enflasyon derdine deva olacak hiçbir şey yoktur. Aksine 19. Dönemin başından itibaren Hükümetin aldığı bütün kararlar, çıkarılan kanunlar, Devletin sırtına, enflasyonu artıracak yeni yükler getirmiştir. Buna örnek olarak mazota yapılan zammı, çiftçi borçlarının affını, erken emekliliği vermiştir. Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin felç olduğuna işaret eden Yılmaz, 2 çalışanın 1 emekliye baktığını, ilerlemiş ülkelerde böyle bir oranın olmadığını söylemiş ve getirilen bu yeni uygulamanın sonuçlarını anlatmıştır:

¹⁴⁰⁴ A.k., ss. 79-80.

¹⁴⁰⁵ A.k., s. 80.

*Çalışanların prim yükünü daha da artıracaksınız; zaten yüksek olan prim ödemeleri daha da artacak. Öbür tarafta, emeklilere ödenen ve zaten yetersiz olan emekli maaşları daha da düşecek, çok kısa sürede, insanların insanca yaşamasına yetecek bir maaş olmaktan çıkacak, bir ek ödeme haline gelecek, bir yan ödeme haline gelecek. Bütün bunlara ilaveten, sosyal güvenlik sisteminin finansmanı için devleti devreye sokacaksınız, devlet bütçesinden sistemi finanse etmek zorunda kalacaksınız ve bununla enflasyonu daha da azdıracaksınız; bütün çalışan kesimleri, bütün dar gelirli kesimleri birlikte ezeceksiniz.*¹⁴⁰⁶

Gündeme getirilen vergi affı kanunundan kimlerin yararlanacağını açıklanmasını isteyen Yılmaz, kendilerinin çıkardığı vergi affı kanunlarının, sadece, gerçekten ödeme güçlüğüne düşmüş, vergisini ödemede imkânsızlıkla karşılaşmış dar ve orta gelirli vatandaşlara imkân sağlayan düzenlemeler olduğunu söylemiştir. Şirketinin milyarlarca liralık vergi borcunu ödemeyip, şirketinden boşalttığı aktiflerle kendisine yat ve yalı alan insanlara vergi affı getirmediklerini hatırlatmıştır. Hükümeti “ülkeyi adım adım, 1980 öncesinin ekonomik yapısına geri götürmekle” suçlayan Yılmaz, buna örnek olarak ithal rejiminde yapılan değişikliği göstermiştir. Bu değişikliğin belli şirketlere özel imtiyazlar sağladığını, bu şirketlerin bir bölümünün, bu malların piyasalarında tekel durumunda olduğunu iddia etmiştir. Dışa açılmanın devam edileceği vaat edilmişken, yapılan iş, koruma duvarlarını daha da yükseltmek olmuştur. Serbest piyasa ekonomisine devam edileceği vaat edilmişken, yapılan iş, sosyal güvenlik sistemi dahil, devlet sübvansiyonlarını daha da artırmak olmuştur.¹⁴⁰⁷

Yılmaz, DYP-SHP Hükümeti devrinde yabancı sigara kaçakçılığının, petrol kaçakçılığının yeniden hortladığını iddia etmiştir. Özelleştirme konusunda da Hükümeti eleştiren Yılmaz, ÇİTOSAN’a bağlı 5 çimento fabrikasının ve USAŞ’ın (Uçak Servisi Anonim Şirketi) özelleştirmesine DYP ve SHP liderlerinin 1989 da itiraz ettiklerini ve Danıştay’dan iptal çıkarttıklarını ancak şimdi iptal kararının düzeltilmesini talep ettiklerini söylemiştir. Hükümeti özelleştirme konusunda büyük bir dağınıklık içinde olmakla suçlayan Yılmaz, ekonomik pakette, KİT müsteşarlığı kurulması söylendiği halde iki ay sonra bundan vazgeçilmesini örnek olarak göstermiştir. Yılmaz’a göre özelleştirmenin kaderi, TÖYÖK gibi karmaşık birtakım bürokratik yapılara bağlanarak özelleştirme askıya alınmaktadır ve “özelleştirilecek kuruluşların başına, bunları siyasîlerin etkilerinden korusunlar diye, seçimi kaybetmiş eski milletvekili adayları” getirilmektedir.¹⁴⁰⁸

Bütçeyi “içi boş bir ambalaj” olarak niteleyen Yılmaz, bu bütçenin Türkiye’nin ekonomik sorunlarıyla savaşamayacağını zira hedefi, stratejisi ve ekonomik ruhu olmadığını söylemiştir. Yatırım bütçesinin düşüklüğü, toplumsal

¹⁴⁰⁶ A.k., s. 82.

¹⁴⁰⁷ A.k., s. 83.

¹⁴⁰⁸ A.k., ss. 83-84.

refah ve toplumsal adaletin unutulması, uluslararası ekonomik entegrasyon hedefinin terk edilmesi bu iddianın göstergeleri olarak sunulmuştur. Yılmaz'a göre, 32 trilyon olarak öngörülen bütçe açığı, muhtemelen, 2 katı olarak gerçekleşecektir. 1992 yılı için yüzde 42 olarak öngörülen enflasyon oranının yüzde 40'ına ilk iki ayda ulaşıldı. Meclisin tarihinde ilk defa, daha kabul edilmeden bütün varsayımları yıkılmış, bütün dengeleri bozulmuş bir bütçenin görüşüleceğini savunmuştur.¹⁴⁰⁹

Diğer konuşmacılar gibi Yılmaz'ın konuşmasında da terör konusu önemli bir yer tutmuştur. Terör, Koalisyon Hükümetinin ilk yüz gününde Türkiye'nin bir numaralı meselesi haline gelmiştir. Hayat pahalılığı uzun yıllar vatandaşın gündeminde birinci sırayı alırken, bu sıralama terörün azmasıyla değişmiştir:

*Terör korkusu, on iki yıllık bir aradan sonra, yeniden, büyük şehirleri de sarmaya başlamıştır. İstanbul'un göbeğinde süper markette alışveriş yapan vatandaş da, Ankara'nın göbeğinde otomobilini park eden yabancı diplomat da canından emin değildir. Bundan da vahim olarak, önümüzdeki günlerde terörün daha da tırmanacağı korkusu vardır. Gazetelerde, terör örgütlerinin bildirileri yayımlanmaktadır. Olaya en soğukkanlı yaklaşması gereken, Hükümetin Başbakan Yardımcısı, daha iki gün önce, 'bu Koalisyon bozulursa, iç savaş çıkacağını' söyleyebilmiştir. Bunlar, ciddi bir hükümetin, hiçbir zaman ağzına almaması gereken sözlerdir. Bu, Türk Devletini ve Türk Milletini tanımamış olmanın sonucudur. Eğer bu Koalisyon Hükümeti, Türk Devletinin birliğinin sigortası haline gelmişse, milletimiz için bundan daha büyük talihsizlik düşünülemez.*¹⁴¹⁰

Yılmaz, Koalisyon Hükümeti kurulduğu günden beri, ülkenin birliğini ve bütünlüğünü her şeyin üzerinde gördüklerini ve terörü önlemek için, demokratik hukuk devletinin kuralları içinde her türlü desteği vereceklerini söylediklerini hatırlatmıştır. Ancak Hükümet, geçen dört ay içinde, meselenin teşhisini yapabilmiş ve çözüm için tedbir getirebilmiş değildir. Siyasi iktidarın, bu en temel meselede, kendi içinde mutabakat sağlayamamasının, Olağanüstü Hal Bölgesinde görev yapan devlet görevlilerini tereddüde sevk edeceğinin, bölgedeki vatandaşlara güven vermeyeceğinin altını çizmiştir. Yılmaz, Eskişehir Cezaevini, daha güvenoyu bile almadan, hiçbir inceleme yapmadan, apar topar kapatmanın yanlış mesaj olduğu görüşünü tekrarlamıştır. Demokrasiyi, adaleti, insan haklarını herkes için sağlamanın ve vatandaşlar arasında ayırım yapılmamasının üzerinde uzlaşmaya varılan asgarî müşterekler olduğuna dikkat çeken Yılmaz, bu asgarî müştereklerde uzlaşmanın temel şartının, her şeyden önce ülke bütünlüğüne birlikte sahip çıkmaktan geçtiğini vurgulamıştır. Ülke bütünlüğünü tehlikeye sokacak davranışlara müsamaha etmeye, gaflete düşmeye, kimsenin hakkı yoktur.¹⁴¹¹

¹⁴⁰⁹ A.k., s. 84.

¹⁴¹⁰ A.k., s. 85.

¹⁴¹¹ A.k., ss. 86-87.

Hükümeti demokratikleşme ve insan hakları konularında hiçbir şey yapmamakla suçlayan Yılmaz, vaat edilen Anayasa değişikliklerinin yapılmamasını bu iddiasına delil olarak göstermiştir. Buna karşılık, Hükümet parlamenter demokrasinin temeli olan kuvvetler ayrılığı ilkesini ve yargı bağımsızlığını tahrip edecek yasa teşebbüsleri içerisindeydi. Yılmaz’a göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunu Adalet Bakanının etkisi altına almayı amaçlayan ve Adalet Bakanlığı üst düzey yetkililerinin yargıç teminatını zedeleyen yasa tasarısı buna örnektir. Hükümetin, enflasyon ve terör konusundaki başarısızlığı ortaya çıktıkça “bir can simidi” gibi, ANAP dönemiyle ilgili yolsuzluk iddialarına sarılmakla suçlamıştır. Bu iddialarla ilgili Devletin bütün bilgilerinin ve belgelerinin yargıya intikal ettirilmesini isteyen Yılmaz, Hükümetin hem savcı hem yargıç gibi hareket edemeyeceğini belirtmiştir. Hükümetin yolsuzlukları araştırmakla görevlendirdiği Devlet Bakanını müfettişleri etkilemeye çalışmakla eleştirmiştir. Bunun teftişte asıl olan bağımsızlık ilkesini de, tarafsızlık ilkesini de zedelediğini öne sürmüştür. Bu şekilde bürokrasinin her kademesine siyaset bulaştırılmaya çalışıldığına memurlara korku salındığına değinmiştir.¹⁴¹² Hükümetin ilk üç ayı içerisinde 19 tane müsteşar ve 84 genel müdür değiştirdiğini anlatan Yılmaz, “partizan” uygulamalara bakanlıklardan ve belediyelerden örnekler vermiş ve eklemiştir: “Türkiye’de, geçmişte, partizanlık uygulamaları çok yapılmıştır, çok örnekleri vardır; her iktidar döneminde yapılmıştır; ama, bakın, şu belgedeki rezalet, Türkiye’de daha ilk defa oluyor. Doğru Yol Partisi Şanlıurfa Akçakale parti yönetimi, 8 kamu görevlisinin tayin ettirilmesi için, taleplerini karara bağlayıp, daha sonra noterden tasdikli olarak Hükümete gönderiyor.”¹⁴¹³

Yılmaz konuşmasında Hükümetin yeşil kart vaadinin, Türkiye’de sağlık sektöründeki ciddi altyapı ihtiyacını örten bir propaganda malzemesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Hükümetin yeni il kurma politikasını da eleştirmiştir. Hükümetin, Meclisi iyi çalıştırdıkları iddiasını da reddeden Yılmaz, 19. Dönem Meclisinin, açıldığı günden beri, toplam 21 defa, çoğunluk olmadığı için dağıldığını ve Meclis gündeminde bekleyen 162 sözlü soru, 31 tane Meclis araştırması ve genel görüşme önergesi olduğunu hatırlatmış ve şu cümlelerle devam etmiştir:

*Sayın milletvekilleri; bu İktidar zamanında, sadece, partizanlık, bütün geçmiş dönemleri gölgede bırakacak boyutlara erişmekle kalmamıştır; sadece, Meclis, atıl çalışmakla kalmamıştır; aynı zamanda, Meclis tarihinde ilk defa olarak, Meclis soruşturması denilen müessese, hukukî vasfını kaybetmiş, tamamen siyasî maksatlı olarak işleyen bir müesseseye dönüşmüştür. Otoyollarla ilgili bir kararname suç unsuru sayılarak, bu kararnamede imzası bulunan ve bu kararnamayı uygulayan bütün başbakan ve bakanlar hakkında soruşturma açılmıştır; fakat, bu Hükümetin Bayındırlık Bakanı, bu kürsüye gelip, aynı kararnamayı uygulamaya devam ettiklerini ikrar ettiği halde, bu Hükümetin Sayın Başbakanı ve Sayın Bayındırlık Bakanı hakkında da soruşturma açılmasına ilişkin önergemiz Mecliste reddedilmiştir. Bunlar, müesseseleri tahrip eden, Meclisin itibarına gölge düşüren davranışlardır.*¹⁴¹⁴

¹⁴¹² A.k., s. 87.

¹⁴¹³ A.k., ss. 90, 88-90.

¹⁴¹⁴ A.k., ss. 93-94.

1992 Bütçesi üzerindeki konuşmasının son bölümünde Yılmaz, dış politika konusuna değinmiştir. Koalisyon Hükümetin, dış politika açısından çok elverişli bir konjonktür devr aldığını vurgulayan Yılmaz, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan Türk kökenli Cumhuriyetlerin, Türkiye'ye, bir model ve bir ülke olarak baktıklarını söylemiştir. Hükümetin bu ilişkilerin gerektirdiği performansı göstermekten fevkalade uzak olduğunu savunmuştur. Davos buluşmalarını eleştiren Başbakan Demirel'in ilk yurt dışı seyahatinde Davos buluşmasına gitmesinin çelişmesine değinen Yılmaz, Hükümetin, Dağlık Karabağ'da Azerilere yapılan soykırıma karşı yeterli bir tutum göstermediğini vurgulamıştır:

*Dış politikada ihtiyatlı olmak esastır. Dış politika, taşıyamayacağınız risklerin alınacağı bir alan değildir. Dış politika, macera alanı değildir, maceraya girecek bir alan değildir. Dış politikayı yürüten insanlar, sorumlu davranmak zorundadırlar, ihtiyatlı adım atmak zorundadırlar. Hepsini kabul ediyorum; ama, ihtiyatlı olmakla pasif olmanın bir sınırı var; bu sınırı aşmamanız lazım. Kaldı ki, haklı olduğunuzu bildiğiniz zaman, uluslararası hukukun arkanızda olduğunu bildiğiniz zaman, sadece, bir San Marino Başbakanı gibi, meselenin barışçı yollarla halledilmesini istemekle yetinemezsiniz. Şimdi soruyorum: Azerbaycan'daki katliamı önlemek için ne yaptınız? 3,5 milyon nüfuslu Ermenistan'ı caydırmak için, 55 milyon nüfuslu Türkiye'nin Başbakanı olarak ne yaptınız?*¹⁴¹⁵

Türkiye'nin AGİK'te ortak garantör sıfatına sahip bir ülke olarak harekete geçerek bu katliam karşısındaki rahatsızlığınızı aktif olarak ortaya koymaması durumunda hiçbir başka ülkenin bu meselenin çözümüne yardımcı olmayacağını ifade etmiştir. Azerbaycan'da olan hadise, sadece bir soykırım hadisesi değildir, Türkiye'nin milli menfaatlerine zarar verecek bir hadisedir. Ayrıca, Türk milleti Azeri milletiyle dil birliği içindedir, din birliği içindedir, gönül bağı içindedir, kültür birliği içindedir. Yılmaz, Mersin Limanında, Ermenistan'a, sözde insani yardım götürmek üzere, 7 bin ton mal yüklü olarak bekleyen bir geminin olduğunu ve bu geminin Ermenistan'a gönderilecek silahla yüklü olmasında kuşkulandıklarını ihbar etmiş ve malların kontrol edilmesini istemiştir. Yılmaz, Hükümetin, "Türkiye'nin dertlerine deva olacak, ne hazırlığı, ne programı ne kadrosu ne de cesareti vardır tek amacı Hükümette kalmaktır" diyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁴¹⁶

SHP Grubu adına 1992 Bütçesi üzerinde söz alan O. Mümtaz Soysal (Ankara), konuşmasının başında bütçenin önemine Cumhurbaşkanına son derece geniş yetkiler vermiş olan 1982 Anayasasının bile, Cumhurbaşkanının bir daha görüşülmek üzere Meclise geri gönderemeyeceği tek yasa olarak, bütçeyi gösterdiğini söyleyerek değinmiştir. Görüşülen bu belgenin bir koalisyon hükümetinin belgesi olduğuna dikkat çekerek koalisyonu oluşturan partilerin kendi görüşlerinden fedakârlık ederek birtakım uzlaşmalara vardıklarını

¹⁴¹⁵ A.k., s. 95.

¹⁴¹⁶ A.k., ss. 95-97.

belirtmiştir. Koalisyonun, bir anlamda “özür kaynağı” olabilmekle birlikte, aslında, konuya iyi yaklaşırsa, “bir dinamizm ve yaratıcılık kaynağı” da olabileceğini savunan Soysal, buna örnek olarak devletçi gelenekten gelen SHP ile liberal gelenekten gelen DYP’nin yeni bir tez olan “özerkleşme” kavramında buluşmasını vermiştir. Böylece, Koalisyon Hükümeti, Türkiye’nin dünya ile bütünleşmesi ve dünya ile rekabet edebilir bir sanayi yapısına kavuşması için özelleştirme tezine karşı yeni bir tez oluşturduğunu anlatmıştır: “özelleştirme, gerekli olduğu zaman, gerekli olduğu biçimde, gerekli ölçüde yapılmalıdır.”¹⁴¹⁷ Özerkleştirmenin çeşitli partilerin eksiden beri savundukları bir tez olduğunu söyleyen Soysal, bu tezin devletçiliğin daha verimli olması için önerildiğini ancak şimdi yeni bir yaklaşım getirildiğini savunmuştur. Soysal’a göre Türkiye’de özelleştirilmesi gereken birtakım kamu işletmeleri olabilir ancak sırf özelleştirmek için ya da devlet bütçesindeki açıkları kapamak için ya da yabancı girişimcilğe serbest kapı açmak için özelleştirme olmaz. Önce bu işletmelerin kendi başlarına karar verebilecek, kendi denetim organları olan, kendi yönetim organları bağımsız çalışabilen, kendi genel kurulları olan işletmeler haline getirmesi gereklidir.¹⁴¹⁸

Partisinin ülke yararı için koalisyona katıldığını ifade eden Soysal Cumhuriyeti kurmuş olan bir geleneğin devamı olduklarını vurgulamıştır:

*Türkiye bir cumhuriyettir. Cumhuriyet demek, devletin, milletiyle bütünleştiği; ama, gerçek anlamda bütünleştiği bir yönetim biçimi demektir. Bu bütünleşme, Anayasanın çeşitli yerlerine, şimdi olduğu gibi, 17-18 defa ‘ülkesiyle, milletiyle bütün devlet’ sözünü koymakla olmaz; sözle bu bütünleşme olmaz. Bu bütünleşmenin nasıl olabileceğini, biz yine, kendi geleneğimizden gelen ilkelere dayanarak izah ederiz. Bizim geleneğimiz, parti olarak yalnız bizim değil, bütün Türk anayasa hukukunun geleceği, bölünmez egemenlik geleneğidir. Fransız İhtilalinin ortaya attığı, Millî Mücadelede benimsediğimiz bölünmez egemenlik geleneğidir. Bölünmez egemenlik, özellikle laik bir ülkede, kaynağını bu bütünlükten alan, devletin içinde bir tek milletin varlığını kabul eden egemenlik demektir. Bunun önemli bir sonucu, genellikle, yalnızca sözlerle yetinenlerin ihmal ettikleri önemli bir sonucu; milletin, yine bütünüyle, hiçbir bölge ayırımı, hiçbir ırk ayırımı, hiçbir köken ayırımı; dil, din, ırk ayırımı olmaksızın, ülkeyi yöneten organlarda temsil edilmesi demektir. Partimiz, bu inancının ve cumhuriyetin harcında bulunan bu inancın bir sonucu olarak, Türkiye’deki yasa uygulamalarının sonucunda, belki seçime katılamayacak olan hatta katılmaması kesinleşen bir partinin üyelerini kendi bünyesine kabul etti, çeşitli eleştirileri göğüsledi ve bir bölgenin halkını, hangi kökenden olursa olsun, hangi dili konuşursa konuşsun, bu Mecliste temsil edilebilme olanağına kavuşturdu. Bunun partimizin Türkiye’deki egemenlik anlayışına, cumhuriyetten gelen egemenlik anlayışına büyük bir katkısı oldu.*¹⁴¹⁹

¹⁴¹⁷ A.k., ss. 97-98.

¹⁴¹⁸ A.k., s. 98.

¹⁴¹⁹ A.k., ss. 98-99.

Soysal, partisinin hem iç ve dış egemenlik hem de sosyal demokrasi açısından 1992 bütçesine yaklaştığını açıklamıştır. Bu açılardan bakıldığında Türkiye’de çelişkili bir durum gördüklerini söylemiştir. Birinci çelişki, Türkiye’nin, dışa açılımda, sanayileşmede, ulaşımında, toplum yaşamının çeşitli alanlarında büyük atılımlar yapmasına rağmen aynı zamanda, durdurulması büyük güçlükler taşıyan kronik enflasyonun kurbanı durumunda ve boğazına kadar dış borca, iç borca gömülmüş olmasıdır. İkinci çelişki ise bir yandan, devletle milletin bütünlüğünü vurgulamak için kutsal devlet anlayışından kalkarak, her yerinde bu kavramı vurgulayan ancak bir taraftan da, vatandaşın devletten uzaklaşması için çeşitli hükümleri de birlikte getiren 1982 Anayasasıdır. Bu, yalnız hukuki çerçeve olarak değil, uygulamaya da etki gösteren bir cendere olarak Hükümeti çeşitli açılardan bağlayan bir husustur.¹⁴²⁰

Uluslararası gelişmelerin Türkiye’yi dış politikada aktif bir role zorladığına işaret eden Soysal, bu rolü “kendi sınırları dışında kendisine umut bağlamış olan insanların, insan haklarını savunma” olarak nitelemiştir. Bu, bir bakımdan, tarihin, tersine dönmesidir. 19. Yüzyılda Batı dünyası, gayri Müslim vatandaşlara yapılan kötü davranışlar dolayısıyla, Osmanlı Devletine çullanmıştır. Bu çullanış, aslında, çarpıtılan durumu imparatorluğu parçalamak için bahane olarak kullanan bir ilgidir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle, Soysal’a göre, dıştaki Türkler, yani Romanya ve Moldavya Gagavuzlarından Kıbrıs Türklerine, Azerbaycan Türklerinden Batı Trakya Türklerine, Kerkük Türklerinden, Balkan ülkelerindeki Türklere kadar bütün bir Türklük dünyası, kendi haklarının savunulması için, Türkiye Cumhuriyetine bakmaktadır. Hatta bunun da ötesinde, bu ülkelerde yaşayan Müslüman topluluklar, gayri-Müslim bir çoğunluk içinde yaşayan Müslüman topluluklar, kendi milliyetlerini de ikinci plana iterek, Türkiye Cumhuriyetinden koruyuculuk beklemektedirler.¹⁴²¹

Soysal konuşmasında bütçenin yasalaşmasından sonra, Meclisin önündeki başlıca ödevin toplumda genel bir mutabakata bağlı olarak Anayasa değişiklikleri yapmak olduğunu söylemiştir. Bu değişikliklerin başında, Türk üniversitelerini “niteliksizlikler içine sokmuş olan” YÖK sisteminin, temelinden değiştirilmesine değinmiştir. Soysal’a göre YÖK sistemi ancak ülkedeki insan gücü ihtiyaçlarına uygun planlamaların yapıldığı, bu bakımdan maddi kaynakların iyi paylaştırıldığı bir kuruluş olacaktır. Onun dışında, üniversitelerin, “üniversite” sözüne uygun düşecek bir özerklik içine girmeleri sağlanacaktır. Özerklik, yalnız kurumların özerkleştirilmesiyle değil, bu kurumlarda çalışan insanların da, söylemek istediğini serbestçe söyleyebilen, inandığına serbestçe inanabilen, araştırmasını serbestçe yapabilen ve bu bakımdan da erkini, gücünü kendi özünden alan insanların yetiştirilmesi

¹⁴²⁰ A.k., ss. 99-100.

¹⁴²¹ A.k., ss. 100-101.

demektir.¹⁴²² Anayasanın 133. maddesindeki devlet tekeli kaldırılarak özerk bir kamu televizyonu ve radyosu kuran bir sistemin getirilmesi de Soysal'ın konuşmasında bahsettiği bir diğer konu olmuştur. Diğer konular şunlardı: seçmen yaşını 18'e, seçilme yaşını da 25'e indirilmesi, seçim sisteminin temsil adaletiyle, yönetim istikrarı ilkelerini bağdaştıran bir temele oturtulması, partilerin iç örgütlenmelerinin demokratikleştirilmesi, kişi güvenliğine ve dokunulmazlığına ilişkin olan 19. maddede değişiklik yapılarak sorgulamalarda kişilerin avukat bulundurabilme ya da avukat tutmadan sorgulamaya tabi tutulmama haklarının Anayasa güvencesi altına alınması, basın özgürlüğünün genişletilmesi, derneklere, toplantı ve gösteri özgürlüğüne ilişkin olan hükümlerde değişiklik yapılması. Konuşmasının son kısmında Soysal, olağanüstü halin kaldırılması konusuna değinmiştir. Uygulanmakta olan Olağanüstü Hal Yasasının eleştirilebilecek noktalarla dolu olduğunu ve gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yasaya dayanılarak çıkarılmış olan kararnamelerdeki yanlışlar da düzeltilmelidir. Olağanüstü hal uygulamasının kalkmasının sorunu çözmeyeceğini söyleyen Soysal'a göre sorun çok büyük bir paketin oluşturulmasına bağlı olan bir sorundur; ekonomik yönleri olan, sosyal yönleri olan istihdama, iş bulmaya yönelik tarafları bulunan bir sorundur.¹⁴²³

1992 Bütçesi üzerinde SHP Grubu adına ikinci konuşmacı olarak söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), bütçe kanun tasarısının temelinde 1980'li yılların ipoteği olduğunu öne sürerek konuşmasına başlamıştır. Hacaloğlu'na göre, 1980'li yıllarda Türkiye'de demokrasi tahrip edildi, örgütlenme, sendikalaşma, özgür toplu sözleşme yapma ve grev haklarını kullanma sürecinde ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Emekçilerin hak arama yolları tıkatılmıştır. Yine bu dönemde ANAP'ın uyguladığı politikalarla, ülkede üreterek gelişme duyguları körletilmiş ve toplumun temel değerleri erozyona uğratılmıştır. 20 Ekim seçimleri ile 24 Ocak kararlarına ve 12 Eylül hukukuna dur denildiğini savunan Hacaloğlu, DYP ve SHP'nin dar parti çıkarlarını göz ardı ederek, tarihsel bir uzlaşma içinde oluşturdukları Koalisyon Hükümetinin, "ciddi bir güvence ve umut kaynağı" olduğunu öne sürmüştür. ANAP döneminde yapılan tahribatın onarımı yapılmadan "ne barış ve huzur sağlanabilir, ne demokrasi işletilebilir, ne yeni bir gelişme sürecine girilebilir ne de eşitlikçi, çağdaş bir toplumun temelleri atılabilir." 1992 bütçesinin bu anlamda, "bir onarım bütçesi" olduğunu belirtmiştir.¹⁴²⁴

¹⁴²² A.k., ss. 102-103.

¹⁴²³ A.k., ss. 103-105. Mümtaz Soysal'ın konuşmasını tamamlamasından sonra Devlet Bakanı **Orhan Kılercioğlu** (Ankara), ileri sürmüş olduğu görüşlerden farklı görüşlerin kendisine atf olunması nedeniyle söz almıştır. Mesut Yılmaz'ın son zamanlarda, gerek yargıyı, gerekse kamuoyunu baskı altında tutmak için, az önceki konuşmasını defalarca yaptığını söylemiştir. Koordinasyon toplantısı, yapmanın hükümet faaliyetlerinin temelinde yatan açık bir gerçek olduğunu belirtmiş ve müfettişlere baskı iddiasını reddetmiştir.

¹⁴²⁴ A.k., ss. 107-108.

ANAP Hükümetlerinin son on yılda ülkede gelir dağılımını bilerek bozmayı amaç edindiğini iddia ederek çalışmanın, üretimin, emeğin, faizcilik karşısında büyük ölçüde yıpratıldığını söylemiştir. 1980’li yılları sorumsuzca harcayan ANAP hükümetleri, Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde kullanılan iç ve dış kaynağın üç dört katı kadar kaynağı son on yılda tüketmişlerdir. ANAP’ın, adil bölüşme, toplumsal değerlere ve insan onuruna duyarsız sığ politikaları sonucu, sağlık ve eğitim, ülkemizde sadece varlıklı kesimlerin yararlanabilecekleri hizmetler haline gelmiştir. Yine, son on yılda sosyal güvenlik kurumları tükenme ve iflas etme noktasında getirildi. Bunlardan daha önemli olarak, Hacaloğlu’na göre, ANAP ülkeyi modası geçmiş sanayilere mahkûm etme konumuna getirerek yabancı sermayeye, üretken yatırım ve teknolojik sıçrama için değil, altyapıyı ve hizmet sektörlerini teslim almaları için ülke kapılarını açmıştır.¹⁴²⁵

Hacaoğlu, Koalisyon Hükümetinin öncelikli görevinin, demokratikleşme sorununu, sivilleşme sorununu, terör sorununu, Kürt sorununu ve ekonomide istikrar sorununu en kısa sürede çözümlemek olduğunu söylemiştir. Hükümetin iki yıl içinde bu sorunların çözümünde çok ciddi mesafeler kat etmesini, enflasyon derdinden halkı kurtarmasını beklediklerini belirtmiştir. Vergi politikalarını az kazananandan az, çok kazananandan çok vergi almayı hedef alan yeni bir yöreğe oturma gerekliliğine vurgu yapan Hacaloğlu, Türkiye’de son on yıldır, “rantiye kesiminin şenliği” olduğunu bu şenliğe en kısa zamanda son verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. 1992 yılının bir yatırım yılı olamayacağını, bir onarım ve rehabilitasyon yılı olacağını altını çizen Hacaloğlu, yine de bu bütçede yeni konularda etüt, proje çalışmalarının tamamlanmasını hedef alan bir yatırım programı niteliğinin bulunmasını istemiştir. Ayrıca, Tasarrufu Teşvik Fonunun ve Konut Edindirme Fonunun gerçek işlevine kazandırılmasının gerekliliğine değinmiştir. Türkiye’de bankaların açmış olduğu kredilerin toplamının 100 trilyonu aşması ve bu kredilerin bir bölümünün amaçları dışında kullanılarak “bir türedi zenginler sınıfının” oluşturulduğu konusuna da değinerek ciddi bir finans reformu yapılmasını önermiştir.¹⁴²⁶

Güneydoğu konusu diğer konuşmacılar gibi Hacaloğlu’nun konuşmasında yer almıştır. Bu bölgeye yaptığı geziden edindiği izlenimlerinde yola çıkarak Hükümete “bir kriz programını” uygulamaya koyarak bu sorunun aşılabileceği görüşünü iletmiştir:

Bu kriz programının ana hatları, Hükümetimizin protokolünde mevcuttur. Böyle bir kriz programının beş ayağı düşünülebilir: Beş temel ayaktan birincisini, en temelini, doğal olarak demokratikleşme ve bu yöreyi, yasaları doğal hukuk düzenine geçirmeyi hedef almak oluşturmalıdır. Böyle bir kriz paketinin diğer bir ayağını, doğal olarak, bölgede güvenliği, temel hak ve özgürlüklere duyarlı kalarak sağlamak oluşturabilir. Bu kriz programının diğer

¹⁴²⁵ A.k., ss. 108-109.

¹⁴²⁶ A.k., ss. 110-111.

*üç ayağını ise, bölge insanlarımızın kültür ve kimliklerini geliştirmek, onlara sahip çıkmalarına olanak vermek, bu yörede çok eksik olan hizmetleri; özellikle sağlık, eğitim ve altyapı alanlarındaki hizmetleri geliştirmek ve nihayet bu alanda, bu yörede, yeni iş alanları yaratmak, bir kıyım noktasına ulaşmış bulunan işsizliğe yeni imkânlar yaratmak olmalıdır. Aksi halde, ekonomisi fiilen iflas etmiş, çökmüş noktada bulunan bu yörede, ne huzurdan, ne demokrasiden ne de güvenlikten söz etmek kolay kolay mümkün olamayacak gibi gözükmektedir.*¹⁴²⁷

Hacaloğlu konuşmasının sonunda özelleştirme konusuna değinmiştir. Türkiye'nin geleceğinin demokratikleşme kadar ileri seviyede sanayileşmeye ve öncü sektörlerde teknolojik sıçramaya bağlı olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca, SHP'nin ekonomide mülkiyet bağınazlığı içinde olmadığını işlevini yitirmiş bazı KİT'lerin, icabında özelleştirilebileceğini kabul ettiğini belirtmiştir. Ancak bazı öncü sektörlerde yeni KİT'ler de kurulabilir. Hacaloğlu, Hükümetin uygulamaya koyacağı KİT reformu ile, sorunun çözüleceğine inandıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Gruplar adına 1992 bütçesinin tümü üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel (Isparta), söz alarak eleştirilere cevap vermiştir. Demirel, konuşmasının başında Hükümetin eleştirilmesinin doğal olduğunu bundan dolayı bir alınganlığa düşmeyeceklerini söyleyerek kendisinin “aydınlatma ve savunma” hakkını kullanacağını ifade etmiştir. Demirel'in dikkat çektiği ilk konu, dünyanın mevcut şartları içerisinde Türkiye'nin jeopolitik, jeostratejik ve eköstratejik önemiydi. Türkiye'nin bölgesindeki yerini Almanya'nın Avrupa'daki yerine benzeten Demirel, Türkiye'nin bölgesinde rol üstlenmesinin önemli olduğunu ancak 1992 başında Avrupa'da, Ortadoğu'da ve dünyada meydana gelen değişimler nazarı dikkate alındığında ülke hem fırsatlarla hem de zorluklarla karşı karşıyadır. Önemli olan, bu zorlukları aşabilmek, bu fırsatları iyi kullanabilmektir. Türkiye'nin bu zorlukları aşabilmesi, fırsatları kullanabilmesi, çağı yakalamada eline geçirdiği önemli bir olaydır. Türkiye'nin çağı yakalamasını istikrarla ilintilendiren Demirel, 20 Ekim 1991 seçimleriyle beraber, bir siyasi istikrarın teşekkül ettiğine dikkat çekmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisini her şeyin teminatı olarak niteleyen Demirel, bütçe konuşmalarında yapılan eleştirilerde Başbakanı olduğu Hükümetin dört yıldır iktidarda olduğu gibi bir havanın oluştuğunu söylemiştir. Türkiye'nin bir bölgesinde kan dökülüyor olmasının, demokratikleşme sorununun ve ekonomik istikrarsızlığın mevcut siyasi iktidarın olayı olmadığını belirtmiştir. Bu sorunlar bütün milletin olayıdır, bütün Parlamentonun olayıdır. Madem iktidara talip oldunuz, alın, ne haliniz varsa görün, denilemeyeceğini vurgulamıştır.¹⁴²⁸

¹⁴²⁷ A.k., s. 112.

¹⁴²⁸ A.k., ss. 114-115.

1992 Bütçesinin komisyonlarda 45 gün tartışıldığını, Genel Kurulda da 20 güne yakın bir süre tartışılacağını belirten Demirel, bütçe hakkının önemine değinmiştir:

*Olay, ülkenin her kuruluşunun nereye gittiğini milletin temsilcilerinin tayin etmesidir; bütçe hakkı denen olay bu ve ülkede her kuruluş verginin kimden alınacağını da yine bu Meclisin tayin etmesidir. Böylece, Meclisin varoluş sebebi gerçekten yerine gelir. Bizim şikâyetlerimiz bu Meclisin kanun kuvvetindeki kararnamelerle saf dışı edilmesindendi. Bugün açıklıkla söylüyoruz; her şey sizindir. Biz, sizin yetkinizi falan elinizden almaya çalışmayız. Tartışın, karar verin. Önünüze gelelim, size meseleleri anlatalım; düşünün, taşın ve ister parti gözlüğüyle bakın, ister hem parti gözlüğüyle hem ülke gözlüğüyle bakın, isterseniz ülke gözlüğüyle bakın, hepsiyle bakın, yer yer parti gözlüğünün üstüne çıkabilirsiniz iyi olur. Çünkü, dünyadaki demokrasi oraya geldi. Ben size, partiyi bir kenara bırakın demiyorum, çok partisiz bir demokrasiyi düşünmek mümkün değildir; ama, öyle meseleler var ki, sadece parti gözlüğüyle bakarak bir yere varmak mümkün değil.*¹⁴²⁹

Mevcut bütçenin gelirinin 175 trilyon olduğunu altını çizen Demirel, bu bütçenin Hükümetin gönlünün istediği ve onun ilkelerine uyan bir bütçe olmadığını söylemiştir. Bu 175 trilyonun 100 trilyonu cari masraflara, 42 trilyonu faiz borçlarına gittiğinden yatırım yapma imkanının olmadığını ifade etmiştir. KİT’lerin yatırımlarıyla kamunun toplam yatırım bütçesi 72 trilyondur. 207 trilyonla bağlanan bütçenin 32 trilyonu borçlanma ile sağlanacaktır. 175 trilyon masrafla kalınırsa denk bütçe olur ancak bu takdirde “bir çöpü bir çöpün üstüne koymak” mümkün değildir. Demirel, “bu bütçe ile hizmet görülmez, bu bütçe küçük bütçedir” diyenlerden gelirler için, bir yol göstermelerini istemiştir. 100 günde enflasyonunun niçin kontrol altına alınmadığını soranlara şu şekilde seslenmiştir: “100 günde enflasyon kontrol altına alınabilirdi de almadık değil, eğer 100 günde enflasyonun kontrol altına alınabileceğini bilen varsa çıksın orta yere.”¹⁴³⁰

Kendilerinin 500 günlük bir program ortaya koyduklarını hatırlatan Demirel, 1979’a referansla eleştirilmesini haksız bularak 1979’un şartları ile 1992’nin şartlarının farklı olduğunu söylemiştir. Türkiye’nin “hür” ve “demokrat” bir ülke olmasını istediklerini ve vaat ettikleri şeylerin 100 gün zarfında yapılamayacağını anlatmıştır. Ayrıca, geçmiş on senenin neticelerini bu Hükümetten sormaya kalkmak da yanlıştır. Bu hesap 1983’te yüzde 28 enflasyonu rezalet olarak niteleyip de iktidara gelip 1991’de yüzde 71 enflasyon ile iktidardan ayrılanlara sorulmalıdır. 207 trilyonluk bütçeyle evvela devletin günlük işlerini yürüteceklerini söyleyen Demirel, devletin günlük işlerini yürütürken azamî derecede tasarrufa riayet edecekleri sözünü vermiştir. Yanlış yere giden her kör kuruluş sorumlusu Hükümettir ve hesabı sorulmalıdır.¹⁴³¹ Demirel’e göre, enflasyonu durdurabilmenin yolu, aslında, kamunun borçlanma ihtiyacını düşürmekle başlarsa da tek çare o değildir; ama çarelerin en önemlisidir:

¹⁴²⁹ A.k., s. 116.

¹⁴³⁰ A.k., ss. 117-118.

¹⁴³¹ A.k., ss. 118-119.

*Enflasyon, psikolojik bir olay; beklentisini kıramadığınız sürece, enflasyonu durdurma imkânınız yoktur. Beklentisini kırmak, psikolojik bir savaştır. Enflasyonu durdurmanın fizikî yolu, işte, bütçeden geçer. Eğer bir ülkede kamunun borçlanma ihtiyacı yüzde 14'leri bulmuşsa enflasyon olmaz da ne olur? İşte, enflasyon olur. Bütün hüner, kamunun borçlanma ihtiyacını makul seviyelerde tutmaktır. 1991 yılında Türkiye yüzde 71 enflasyona gelirken, kendiliğinden gelmemiştir; kamunun borçlanma ihtiyacı fevkalade yüksek teşekkül etmiş; şimdi biz elimizi kolumuzu sıvadık, bu ihtiyacı aşağıya indirmeye çalışıyoruz. Bu, birinci yapılacak iştir.*¹⁴³²

Kamunun borçlanma ihtiyaçlarının yüzde 2,5'in altına indirilmesini bir hedef olarak koyduklarını ve enflasyonu düşürmek için bunun şart olduğunu belirtmiştir. Enflasyonun 1983 yılı sonrasında devlet politikası haline getirildiğini savunan Demirel, Hükümetin “fevkalade kıt kanaat” yatırımlarla da olsa bir yatırım programı getirdiğini söylemiştir. Bu yatırım programı, daha önce başlanmış yatırımların, hemen hemen tümünün tamamlanması istikametine yöneliktir. Türkiye'nin altyapı ve enerji sorunu olduğuna dikkat çeken Demirel, Güneydoğu Anadolu Projesine (GAP) de değindi ve bu şekliyle GAP'ın götürülemeyeceğini, yeni yatırımların yapılması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasının devamında Demirel, ANAP Grubu adına konuşan Mesut Yılmaz'ın eleştirilerine cevap vermiştir. Türkiye'nin itibarının ANAP hükümetleri sayesinde değil dünyadaki gelişmelere paralel olarak arttığını söylemiştir. 1991 sonunda Hükümetine bırakılan 12 milyar dolarlık rezervin kazanarak biriktirilmiş bir para olmadığını, borçlanılarak biriktirildiğini öne sürmüştür. Zaten Türkiye'nin sorunu, iç ve dış borcun meydana getirdiği faiz yüküdür. Türkiye bu faiz yükünü hafifletemediği sürece sıkıntılardan kurtulamayacaktır.¹⁴³³

Muhalefetin 1970'li yıllarda Demirel döneminde 70 sente muhtaç olduğu görüşünü şu şekilde karşılamıştır:

*Nereden geçtiğimiz, geldiğimiz unutulmuştur; bir Kıbrıs ambargosu, Kıbrıs'ın, hem silah ambargosu hem ticaret ambargosu ve petrol şoku. 2 dolar civarında olan petrolün varili 20 dolarlara çıkmış. Ve Türkiye'de ne kuyruk olmuş, ne yokluk olmuş, ne şu olmuş, ne bu olmuş. Şimdi, burada bir olay var; 1991'de 12 milyar dolar rezerviniz var, yüzde 71 enflasyonunuz var, yüzde 1 de büyümeniz var. Acaba bu bir kabiliyet ispatı mı? Ve köylü 1991'de ancak 20 bin traktör alabiliyor. Şimdi, bakınız, 1977'de, 70 sente muhtaç olduğumuz dediğimiz devirde, yüzde 4,5 büyüme var, yüzde 24 enflasyon var; enflasyon yüzde 71 değil, 24; büyüme de 1 değil, 4,5 ve Türk Köylüsü 100 bin traktör alabiliyor. Bunun 70 binini Türkiye kendisi yapıyor, 30 binini de dışarıdan satın alıyor. Acaba, bu bir kabiliyetsizlik ispatı mı?*¹⁴³⁴

¹⁴³² A.k., ss. 119-120.

¹⁴³³ A.k., ss. 121-122.

¹⁴³⁴ A.k., ss. 122-123.

Hükümetin zam yapmasına getirilen eleştiriye de ANAP'ın bıraktığı ağır borç yükünü gösteren Demirel, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Şeker Şirketinin trilyonlarca liralık borçlarını anlatmıştır. Askerliğin kısaltılması, erken emeklilik, küçük çiftçinin borçlarının faizlerinin affedilmesi, orman köylüsünün alacaklarının ödenmesi ve vergi borçlarının faizlerinin affedilmesi gibi vaatlerini gerçekleştirdiklerine değinmiştir. İpragaz'ın özelleştirme kararının altında Mesut Yılmaz'ın imzası olduğunu hatırlatan Demirel, ÇİTOSAN'ın özelleştirmesini de devlette devamlılık gereği tamamladıklarını savunmuştur.

Başbakan Demirel, diğer konuşmacılar gibi konuşmasında terör sorununa eğilmiştir. Türkiye'de 1984'ten bu yana terör olduğunu ve bunun hemen kesilemeyeceğini şu cümlelerle ifade etmiştir: "... biz kanlı bir tablo bulduk Türkiye'de ve biz gelince kan olduğu gibi duracak değildi ki, biz Hazreti Musa değiliz ki, dur deyince durdursun, öyle şey yok."¹⁴³⁵ Şehirlerde terör yoktu şeklindeki satışmalara Çetin Emeç'in, 5 tane generalin, Bahriye Üçok'un ve Muammer Aksoy'un öldürülmesini hatırlatarak cevap vermiştir. Olağanüstü halin uzatılması için 13 defa DYP'den destek istenildiğine işaret ederek Demirel, terör sorununun Parlamentonun işi olduğunu söylemiştir. Ayrıca, olağanüstü halin uzatılması talebinin Milli Güvenlik Kurulunun tavsiyesiyle geldiğini belirtmiştir. Demirel'e göre uzatmaya Meclisin vereceği destek Hükümete değildir, Türkiye'de kan dökülmesinin durdurulmasıdır, "eksi 30 derece soğukta, 2 000 metre dağların başında görev yapan bu ülkenin fedakâr evlatlarıdır." Bu görevi yürüten insanlar da "görev yaptıkları yerde işgal ordusu değildirler."¹⁴³⁶

Partizanlık eleştirilerine de cevap veren Demirel, siyasî iktidarın icraat yapmak için, ana kademelerde işi kendi inandığı kişilerle yapacağını ve herkesin kenarda durmasını da bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Görevinden alınan her kişinin dürüst olmadığından dolayı görevinden alınmadığını, amacın İktidarın kendi adamıyla çalışması olduğunu ifade etmiştir:

O arkadaşların biraz kenarda durması lazımdır. Yarın gene onlara da sıra gelebilir. Bu, daha çok yukarı kademeye aittir. Bu, dünyanın her tarafında tartışılan bir şeydir. Efendim, davul benim omzumda, tokmak başkalarının omzunda... Şu müdürlükte, şu müsteşarlıkta siyasî iktidar kiminle çalışacaksa onu, görev başına getirecektir; ama bu, oradan uzaklaştırdığı kişinin kabiliyetsiz olduğu, dürüst olmadığı anlamına gelmez. Ben, Türk idaresini en iyi bilenlerden birisiyim ve onun her kademesinde bulundum, onun içindir ki, burada görevden alınmış bulunan bu ülkenin değerli evlatlarına karşı en ufak bir husûmetimiz yoktur. Yalnız, biz bu gemiyi yürüteceğiz. Siz, "niye yürütemiyorsunuz; niye şu tedbiri almıyorsunuz; niye bunu yapmıyorsunuz?" diyorsunuz. Kiminle yapacağız bunu? Evet efendim, kime güveniyorsak onunla yapacağız, hadise bundan ibaret ve şu adama güven, bu adama güvenme; onu da bırakın takdir hakkına... İdarenin takdir hakkını ortadan kaldırdığınız zaman siyasî sorumluluk nasıl yerine getirilecek?... Getirilemez."¹⁴³⁷

¹⁴³⁵ A.k., s. 129.

¹⁴³⁶ A.k., ss.129-130.

¹⁴³⁷ A.k., s. 131.

Vali atamalarını da savunan Demirel, Teftiş Kurulu Başkanlığına, DYP'den aday olmuş birisinin getirilmesini de iyi bir hukukçu olan başkanın aday olmakla kamu görevinin sona erdirilemeyeceğini söylemiştir. Yolsuzluklarla ilgili olarak da bu dosyaların kendileri iktidara geldiğinde hazır olduğunu kendilerinin işleme koyduğunu, suçlu aramadıklarını iddia etmiştir. Amaç dedikoduların olduğu bir idarenin aklanmasıdır başka türlü bu devlet yürütülemez. Igdır ve Ardahan'ın il yapılmasını savunan Demirel, Yeşil kart olayının altı ila sekiz ay içinde geleceği sözünü vermiştir: “Evet, herkesin bir yeşil kartı olacak, bu yeşil kart, güçsüz insanların tümünü tedaviye alacaktır. Zaten, güçlü insan kendisini kurtarır. Yeşil kart olayı, Türk halkının, hastane kapısında, “paran yoksa öl” muamelesinin son bulduğu ve ölüsünü rehin bırakmanın, hastasını kaçırmanın son bulduğu işin adıdır. Bu, altı ay içinde yapılmış olacaktır.”¹⁴³⁸

Karabağ konusunda geç kalındığı eleştirisine de cevap veren Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün, Mitterrand'la ateşkes konusunda konuştuğunu, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in de Brüksel'de, NATO dışişleri bakanlarının hepsi ile bu konuyu konuştuğunu iletmış ve ANAP lideri Mesut Yılmaz'a şu şekilde seslenmiştir: “İnsanlar, Bakü'de Rus tanklarının altında ölüirken zatıalınız nerede idi, neredeydi zatıalınız? Bulgaristan'dan 380 bin kişinin bohçaları ellerine verilip gönderildiği zaman, zatıalınız, acaba Türkiye'nin mi, yoksa Uganda'nın mı Dışişleri Bakanısınız?”¹⁴³⁹

Karabağ sorunun çözümü için AGİK'e de müracaat edildiğini ancak Birleşmiş Milletlere edilmediğini çünkü, oradan ne çeşit karar çıkabileceğinden emin olmadıklarını anlatmıştır. Nitekim, “Bu hudutlar ihlal edilemez”, yani, “Karabağ Azerilerindir” şeklinde bir kararın AGİK'ten çıkarıldığını hatırlatmıştır. Azerbaycan işini kimsenin istismara kalkmamasını isteyen Demirel, Rus tanklarının Azerbaycan'da 800 kişinin hayatına kastettiği zaman, Cumhurbaşkanı Özal'ı kastederek, “Türkiye'de yüksek yerlerden” “zaten onlar bizim mezhebimizden değildir” biçiminde ses çıktığını söylemiştir. Demirel konuşmasının sonunda Mesut Yılmaz'ın devletin en üst istihbarat yetkilisinin, birçok yerde devletin güvenlik güçlerinin terör örgütüyle çatışmama mutabakatına girdiğini söylediğini aktarmasını ele almıştır. Yılmaz'ın güvenlik güçleriyle PKK arasında anlaşmalar başladığı yönündeki iddiasını başbakanlığı yeni bırakmış birisine yakıştıramadığını söylemiştir. Devlet güvenlik güçlerinin üç ay evvel Yılmaz'ın idaresinde olduğunu hatırlatmıştır. Demirel konuşmasını “bu ülkeye, devlet bir, bayrak bir, vatan bir, resmî dil bir olarak sarılalım, hep beraber bu ülkede yaşayalım” çağrısını yaparak tamamlamıştır.¹⁴⁴⁰

1992 Bütçesinin lehinde konuşmak üzere Azimet Köylüoğlu (Sivas), söz alarak Zonguldak'taki grizu patlamasına, Karabağ sorununa ve Sivas ilinin sorunlarına değinmiştir.

¹⁴³⁸ A.k., s. 133.

¹⁴³⁹ A.k., s. 133.

¹⁴⁴⁰ A.k., ss. 133-137.

Türkiye’deki siyasi havanın gerginleştirilmemesini isteyerek bundan en çok Türk halkının zarar çekeceğini belirtmiştir. Grizu ve çığ sebebiyle Zonguldak ve Güneydoğu’nun yaslı olduğunu söyleyen Köylüoğlu, bu felaket manzaralarının “Orta Çağ görüntüsü” olduğunu savunmuştur:

*Orta Çağda, ekmek aslanın ağzında, geçim taşın üstündeydi. Bugün Zonguldak’ta ekmek Azrail’in elinde, geçim ise, yedi kat yerin dibinde... Türkiye, Orta Çağa düşmüş durumda, Türkiye insanı acı yorgunu, Türkiye insanı umut yorgunu. Çağdaş ülkeler, aldıkları önlemlerle grizu ayıbından kurtuldular. Bir elinde ekmek, bir elinde ölüm; nasıl, Zonguldaklı, nasıl, yeni Çeltekli, nasıl, Türkiye 2000’li yıllara gider. Sayın Hükümetimiz, sizden rica ediyorum: Zonguldak maden sistemine ve maden yapısına el atınız. Yorgun ve çağdışı olan maden düzenini, bugünkü Türkiye gerçeklerine ve dünya gerçeklerine uygun bir şekilde çağdaşlaştırmız.*¹⁴⁴¹

Karabağ’ın Ermenilerin eline geçmesi konusunda Köylüoğlu bu işgale uygar dünyanın karşı çıkmasını istemiştir. Osmanlı ordularının 1918’de Bakü’ye girerken, halkın coşkusunu dile getiren Azeri şair Ahmet Cevdet’in, “Çırpınırdı Hazar Denizi” başlıklı şiirini hatırlatan Köylüoğlu, Azerilerin şimdi de Karabağ konusunda vefalı Türkleri beklediğine dikkat çekmiştir. Türkiye’nin İslamcı ve Turancı, sonu ne olacağı belli olmayan serüvenlere sürüklenmeden, Karabağ’a yardımcı olmasını istemiştir. Sivas ilinin su, işsizlik ve eğitim sorunlarına değinen Köylüoğlu, Misakımilli hudutları içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, hiçbir etnik unsura mal edilemeyeceğini vurgulamıştır. Türk kavramının, etnik değil, sosyolojik bir anlam taşıdığına dikkat çekerek Atatürk’ün, “Ne mutlu Türküm diyene” sözünün, ırkçılığın reddi olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴² O’na göre bu özdeyim, halen geçerlidir; “Türk” çeşitli etnik gruplara verilen ad, Türkiye de, çeşitli etnik kökenli insanların yaşadığı ülkenin adıdır:

*Bu nedenlerle, Misakımilli sınırları içinde yaşayan vatandaşlar arasında ırk, din, dil, mezhep, boy, renk ve cinsiyet ayırımı yapılmaksızın, ulusal birlik içinde, kökeni ne olursa olsun, her yurttaşımızın eşit haklara sahip olduklarına inanıyoruz. Biz, Kürtçeyi ve Kürtçe konuşan insanlarımızın kültürünü, Anadolu kültürünün doğal bir parçası, Anadolu kültürünün renklerinden biri olarak görüyoruz. Bu nedenlerle, kültürel ırkçılığı reddederek, kültürel ırkçılığa karşı çıkarak, Anadolu kültürünün bütünlüğünü savunuyoruz. Türkiye’nin üniter devlet yapısı korunarak, ulusal bütünlük içerisinde kültürel çoğulculuğu savunuyoruz... Bugün, Güneydoğu Anadolu ve Kürt sorunu, azınlık şovenizmi ile değil, sadece polisiye önlemlerle değil, ayrımcılık ve terörle değil, Misakımilli hudutları içerisinde, Edirne’den, Van’a; Kars’tan, İzmir’e; Sinop’tan, Antalya’ya, insan haklarının, demokrasinin, her yerde, tüm kurum ve kurallarıyla işletilmesiyle, hukuk devleti içerisinde çözülür. Güneydoğu Anadolu’daki bugünkü feodal yapı, demokratik yollarla yıkılmadan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanının yoksulluk kaderi kırılmadan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanının makus talihi değiştirilemez.*¹⁴⁴³

¹⁴⁴¹ A.k., s. 138.

¹⁴⁴² A.k., ss. 139-140.

¹⁴⁴³ A.k., s. 140.

1992 bütçesinin ilk görüşmelerinde son olarak aleyhte söz alan Aykut Edibali (Kayseri), konuşmasında Zonguldak faciasının sebeplerinin aydınlatılarak sorumlularının bulunmasını istemiş ve benzer facialarını önleme konusunda Hükümetin politikalarını açıklamaya çağırmıştır. Cezayir’deki olaylara değinen Edibali, Türkiye’nin, binlerce insanın tutuklanmasına, seçimlerin iptal edilerek darbe yapılmasına sadece pasif bir gözlemci olamayacağını belirtmiştir. İnsan hakları ve hürriyetlerini bir inanç ve prensip olarak niteleyen Edibali Müslüman’ın hukukunun, hiçbir bahaneyle sınırlandırılmayacağını söylemiş ve eklemiştir: “Türkiye, hürriyetler ve haklar davasının bayrağını elinde dalgalandırmadıkça, yeryüzünde hiçbir meseleyi çözümleyemez. Cezayir’de işlenen zulme seyirci kalan bir Türkiye, hiçbir hakkını ve hukukunu beynelmilel platformlarda savunamaz.”¹⁴⁴⁴

Yukarı Karabağ’daki katliama seyirci kalınamayacağını belirten Edibali, Türkiye’nin bu bölgenin toprak bütünlüğünü, muhtariyetini ve sınırlarının değişmezliğini kefalet altına aldığını hatırlatmıştır. Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş gibi genel başkanlık yapmış milletvekillerinin Meclis koridorlarında konuşma için sıra beklemek mecburiyetinde bırakılmış olmasını eleştiren Edibali, Hükümetin iki ortağını demokrasiyi, önce Mecliste tam manasıyla uygulamaya çağırmıştır. Bu vesileyle, Türkiye Cumhuriyetini kuran Birinci Büyük Meclis ananesine sadık kalarak, milletvekillerinin konuşma hakkının mukaddes bir hak kabul edilerek kanunların yapılması, ülkenin yönetilmesi, ülke idaresinin denetlenmesi konusunda hiçbir milletvekilinin söz hakkına, hiçbir bahane ile bir engel çıkarılmaması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁴⁵

Edibali, 12 Eylül’ün ortaya koyduğu Türkiye Büyük Millet Meclisini, icranın bir parçası haline, bir gölgesi haline getiren tatbikata son verileceğine ve milletvekillerinin konuşma hakkının yeniden organize edileceğine inandığını söylemiştir. Bütçede yatırıma gayri safi milli hâsılanın yüzde 13’ünün ayrıldığını, bu payla sürekli kalkınma hamlelerini gerçekleştirmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bütçeyi öngörülen dış ticaret açığı sebebiyle enflasyon kaynağı olarak gören Edibali, yine de bu bütçedeki rahatsızlıkların ülkedeki genel rahatsızlıkların toplamından ibaret olduğunu ve hepsinin çözümünün bu iktidardan beklemenin adil olmayacağını savunmuştur. Edibali, Türkiye’nin sorunlarının çözümü için Meclisi kuran, İstiklal Savaşını idare eden kahraman Meclisin geleneğine dönmeyi önermiştir. Ülkenin içeride ve dışarıda çok ciddi problemlerle karşı karşıya olmasından dolayı fikirleri, düşünceleri, partileri ne olursa olsun, herkes “Birinci Meclis” gibi, “yeni bir Misakımilli” etrafında toplanmak mecburiyetindedir.¹⁴⁴⁶

¹⁴⁴⁴ A.k., s. 141.

¹⁴⁴⁵ A.k., ss. 142-143.

¹⁴⁴⁶ A.k., ss. 143-144.

1992 Mali Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunu Tasarıları ile 1990 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarılarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra dört kanun tasarısının maddelerine geçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın, Cumhurbaşkanlığı'nın, Sayıştay Başkanlığının, Anayasa Mahkemesi Başkanlığının ve Danıştay Başkanlığının bütçeleri 11.3.1992 tarihli 47. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. Başbakanlık, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri 12.3.1992 tarihli 48. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. 13.3.1992 tarihli 49. Birleşimde ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü bütçeleri görüşülerek kabul edilmiştir. 14.3.1992 tarihli 50. Birleşimde bütçesi görüşülen kurumlar şunlardı: Vakıflar Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı ve Yargıtay Başkanlığı. 15.3.1992 tarihli 51. Birleşimde Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu ve 28 üniversitenin bütçeleri, 16.3.1992 tarihli 52. Birleşimde Turizm Bakanlığı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığının bütçeleri görüşülerek kabul edilmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bütçeleri 17.3.1992 tarihli 53. Birleşimde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının bütçesi 18.3.1992 tarihli 54. Birleşimde, Dışişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının bütçeleri 19.3.1992 tarihli 55. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. Ayrıca, Ulaştırma Bakanlığı ve Çevre Bakanlığının bütçeleri 20.3.1992 tarihli 56. Birleşimde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ve Kültür Bakanlığının bütçeleri 21.3.1992 tarihli 57. Birleşimde, Milli Savunma Bakanlığı ve Orman Bakanlığı'nın bütçeleri 22.3.1992 tarihli 58. Birleşimde, İçişleri Bakanlığı ve Maliye ve Gümrük Bakanlığının bütçeleri 23.3.1992 tarihli 59. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir.

3.1.2. 1992 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler

1992 Bütçesinin son görüşmeleri Genel Kurulun 25.3.1992 tarihli 61. Birleşiminde Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk başkanlığında yapılmıştır.

SHP Grubu adına Cemal Şahin (Çorum) ve Mustafa Yılmaz (Gaziantep), 1992 bütçesinin son görüşmelerinde söz almıştır. Cemal Şahin, konuşmasının başında Türkiye'nin terör ve felaketlerden eğitime, tarıma ve işsizliğe kadar birçok alanda sorununun olduğunu belirterek bu sorunların Mecliste tartışılmasının önemini hatırlatmıştır. Bu sorunlarla ilgili olarak siyasi partilerin farklı görüşlerine rağmen aralarında asgari müşterek olarak Türk Milletinin refahını sağlama amacı olduğunu vurguladı. Husumetlerle ihtilafların birbirlerinden ayrılmasının zorunluluğuna işaret eden Şahin'e göre, aksi takdirde "demokrasiyi içine sindiremeyen, demokrasiyi Türk Halkına çok gören, ona bir lüks gören, ona bir hayat hakkı olarak" tanımayanların istedikleri gerçekleşecektir. 1992 Mali Yılı Bütçe Kanun Tasarısının geçmişte Cumhuriyet hükümetlerinin getirdiği diğer bütçelerden farklı nitelikler taşıdığını savunan

Şahin, bu bütçenin, diğerlerinin aksine, ne borçlanma esasına dayanan bir bütçe, ne de devleti büyüten bir bütçe olmadığını söylemiştir. Bu bütçe bir onarım ve yenileme bütçesi olarak vasıflandırılmalıdır. Zira, son on yıl içerisinde tıkanma noktasına gelen Türkiye'nin, tüm sorunlarını çözebilme, vergi tahsilatını kolaylaştırabilme, sigorta primlerinin tahsilini kolaylaştırabilme, Bağ-Kur'a işlerlik getirebilme, devletin yatırımlarına işlerlik getirebilme, devletin cari giderlerini kolaylaştırabilme bu bütçenin hedefleri arasındadır.¹⁴⁴⁷

1992 bütçesiyle öngörülen politikaların uygulanabilmesi için, vergi sisteminin yeniden gözden geçirilerek, bir düzene getirilmesinin doğru olacağının altını çizen Şahin, dünyadaki köklü değişmelerin Türkiye'nin iç ve dış politikalarını etkilediğine dikkat çekmiştir. Ulus olarak uyanık olmanın, birlik ve beraberliğe sahip çıkmanın önemine değinen Şahin, 20 Ekim 1991 seçimlerinin sonuçlarına değinmiştir. Bu seçimlerin sonunda hiçbir partinin halka verdiği vaatleri tutabilecek iktidar imkânını elde edemediğini, oluşturulan koalisyonun tüm ülke sorunlarımızın genel bir çerçevesini çizerek asgari müştereklerde birleştiğini hatırlatmıştır.

Hükümetin halka verdiği vaatleri yerine getirebilmesi için ona süre tanınmasını isteyen Şahin, Anavatan partisinin kendi döneminde yapılanları unutarak 100 günlük Hükümeti eleştirmesini ayıpladığını belirtmiştir. Koalisyon Hükümetine eleştiri yapanların başında Cumhurbaşkanı Özal'ın bulunduğunu söyleyen Şahin, Cumhurbaşkanı'ndan Hükümete saygı göstermesini ve onun icraatlarında elini kolunu bağlamamasını istemiştir. Eskişehir cezaevindeki tutukluların başka cezaevlerine nakledilmesini Cumhurbaşkanı'nın "İşte gördünüz mü Hükümeti, teröristleri bırakıyor" diye yorumlamasını haksızlık olarak nitelemiştir.¹⁴⁴⁸

Şahin, Hükümetlerin, asıl görevinin, teröristleri bırakmak olmadığını ancak yargılanmayan, hüküm giymeyen insanları götürüp çağdışı ve insan haklarına aykırı olarak hapsetmek de olmadığını söylemiştir:

Eskişehir Cezaevinde yatanların yarısı hükümlü değildi, sanıktı; haklarında devam eden davalar vardı. Yani, bu kürsüden milletin gözünün içine baka baka, 'Hükümlüleri bıraktınız' ya da 'teröristleri bıraktınız' savınız doğru değildir. O cezaevinde yatan insanların yüzde 55'i yargılanmamıştır ve tamamı hükümlü değildir. Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı bir açıklamasında, 'Devlet Güvenlik Mahkemesinde yargılananların yüzde 55'i beraat ediyor' diyor. Bunu ben söylemiyorum, cumhuriyet savcısı söylüyor. O zaman, şu sorunun cevabını müsamahanıza sığınarak birlikte arayalım. Yargılanmamış ve yüzde 55 ihtimalle kesinlikle beraat edecekleri sabit olan bu insanları, hiçbir projesi olmayan cezaevinin, havalandırma imkânı olmayan tuvaletinin içerisinde -böyle hücre şeklindeki yerlere götürüp- mahkûm etmeye hakkı var mıdır? Öyle

¹⁴⁴⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 61 (25.3.1992), ss. 540-541.

¹⁴⁴⁸ A.k., ss. 542-543.

*düşünüyor ve inanıyorum ki, devletin böyle bir hakkı yoktur. Devletin görevi nedir biliyor musunuz? Suçluyu tutmak, yargılamak ve cezalandırmaktır elbette; ama yargılanmış, hüküm verilmiş insanları ikinci kez cezalandırarak, götürüp tuvaletin içerisine hapsederek insanlık haklarını ihlal etmek devlete yakışmaz ve devletin büyüklüğüyle bağdaşmaz diye düşünüyorum.*¹⁴⁴⁹

Hükümetin özelleştirme uygulamasının muhalefet tarafından eleştirilmesini de garipseyen Şahin, devlette devamlılık esasının önemli olduğunu hatırlatmıştır. Bu özelleştirmenin ANAP tarafından iptal edilmesinin istenmesini de eleştiren Şahin, bu partinin kendi iktidarı döneminde “hukuka sırt çevirip, devleti kanun yerine 216 tane kararname ile yönetmeye” alıştığı için bu şekilde düşündüğünü öne sürmüştür. Şahin, Hükümetin erken emeklilik, öğretmenlere sınavsız kadro verilmesi, askerlik süresinin kısaltılması gibi vaatlerini tuttuğunu söylemiştir. Konuşmasına yapılan sataşmalar üzerine Şahin, hiçbir cumhuriyet hükümeti döneminde ANAP dönemindeki kadar kaçakçılık ve yolsuzluk yapılmadığını iddia etmiştir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin ANAP Döneminde “sulh hukuk mahkemesi” gibi çalışarak açılan davaların yüzde 90’ının iptalle neticelendiğini hatırlatmış ve bunu hukuk kurallarına bu partinin hiçbir zaman saygılı olmadığı iddiasıyla ilişkilendirmiştir.¹⁴⁵⁰

SHP Grubu adına ikinci konuşmayı yapan Mustafa Yılmaz (Gaziantep), konuşmasına bu bütçenin eksikleri olan bir bütçe olduğunu ve bunun sorumlusunun da ANAP’ın sekiz yıllık yanlış politikaları olduğunu söyleyerek başlamıştır. 1993 bütçesinin hazırlanmasından Koalisyon Hükümetinin sorumlu tutulabileceğini belirtmiştir. Yılmaz konuşmasında uzun uzun ANAP’ın “bir enkaz” ve “harap olmuş bir ekonomi” devrettiğini anlatmıştır. ANAP’ın muhalefetinden korkmadıklarını söyleyen Yılmaz, Cumhurbaşkanı Özal’ın Anayasayı ayaklar altına alan tutumundan endişe ettiklerini ifade etmiştir. Türkiye’nin “kan gölüne” döndüğü bir ortamda Cumhurbaşkanının “Bu Koalisyon Hükümeti gidecek. Ey millet, bekleyin, bunun vakti az” demesinin mantığa sığmayacağını savunan Yılmaz, bunu bir muhalefet partisinin genel başkanı tavrı olarak nitelemiş¹⁴⁵¹ ve şu cümlelerle eleştirmiştir:

*Bir sıkıntı var Sayın Özal’da. Köşke çıktı, gene bir sıkıntı var. “İlla ben emir vereceğim, ben söyleyeceğim. Meclis de benim dediğim gibi olacak. Benim söylemediğim, bana göre yanlış bir şey yapıldığı zaman geri çeviririm. Yapılan bana uymalı. Millete uyması önemli değil, milletin istemesi önemli değil, millete fayda önemli değil; bana uymalı. Ben Özal’sam, bana uymazsa, geri çeviririm” diyor. Durum bu. Üç beş tane kanunumuzu geri çevirdi; ama, bu Meclis, “Sen çevir, ben milletin emrindeyim, milletin dediğini yaparım” dedi, tekrar çıkardı, çifte dikişle sağlamıştı yasalaştı, bitti, şimdi, halkımızın yararına sunuldu, Yüce Meclis yasaları sundu. Kendisi, orada, yeni bir yasayı veto etmek için hazır bekliyor, kalem elinde bekliyor.*¹⁴⁵²

¹⁴⁴⁹ A.k., s. 544.

¹⁴⁵⁰ A.k., ss. 545-550.

¹⁴⁵¹ A.k., ss. 551-558.

¹⁴⁵² A.k., s. 558.

Cumhurbaşkanının Hükümet atamalarını beğenmemesini, ikinci bir köşk yapılmasını istemesini, çok sayıda danışman almasını, bütçesinin genişliğini eleştiren Yılmaz, ayrıca Cumhurbaşkanı Özal'ın yanlı politikaları sonucu Körfez savaşı yüzünden Habur kapısının kapatılmasının Gaziantep ve çevresine verdiği zararı anlatmıştır. Güler İleri'nin bakanlıktan ayrılmasını babayiğitlik olarak niteleyen Yılmaz, ANAP döneminde sekiz yıl gazetelerin türlü vurgunlarını yazmasına rağmen hiçbirinin istifa etmediğini savunmuştur.

1992 Bütçesinin son görüşmelerinde RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya), konuşmasını Güneydoğu olayları, dış politika ve demokratikleşme konularına ayırmıştır. 125 günlük Koalisyon Hükümetinin işe başlarken Türkiye'nin dört sorunu (ekonomik sorunlar, terör, dış politika ve demokratikleşme) olduğunu tespit ettiklerini hatırlatmıştır. Kendilerinin iki konuyu (ahlak tahribatı ve manevi kalkınma) daha ülkenin önemli meselelerine ekleme ihtiyacı duyduklarını anlatmıştır. Erbakan, Koalisyonun hükümet programının "içi 'cek' ve 'cak'larla doldurulmuş bir iyi niyet" mektubundan ibaret olduğunu ve bütçesinin de küçük olduğunu söylemiştir. Bu bütçenin küçük olmasının sebebini Süleyman Demirel'in 7 defa işbaşına gelmesine bağlayan Erbakan, kendisinin konuşmalarında "kırk senenin" hesabını sorduğunu ve "bu ülkeyi, Batı sempatizanı, Batı'ya bağlı, Batı etkisi altındaki" görüşlerin geri bıraktığını söylediğini belirtmiştir. Bunun "Batı taklitçisi" zihniyetin iflası olduğunu Almanya, İspanya ve Güney Kore örnekleriyle karşılaştırarak delilleriyle gösterdiğini savunmuştur. Son dönemdeki geri kalmışlığı, Demirel'in IMF ile beraber 24 Ocak Kararlarını almasına bağlamıştır.¹⁴⁵³

Erbakan'a göre IMF Türkiye'nin kalkınmasını istemeyen ve hangi ülkeye yardım ediyorum dediyse orayı sömüren bir kuruluştur. Erbakan, 1992 bütçesi üzerindeki ilk görüşmelerde söylediği bazı fikirlerini tekrar ederek bu bütçenin bütün vaat edilenlerin tersinin yapıldığının bir vesikası olduğunu iddia etmiştir. Zira, bu bütçe ülkenin zenginliklerini işletmeye yönelik unsurlar taşımamaktadır: "Asıl, Hükümetin yapması icap eden, şu zenginlikleri harekete geçirmektir. Ama, bu yapılmıyor ve bu Hükümetin işi gücü, mikrofondan mikrofona koşmak. Şantiyeden şantiyeye koşacaksınız... Madenleri çalıştıracaksınız, ormanları çalıştıracaksınız, zenginlikleri çalıştıracaksınız, terleyeceksiniz. Trafik memuru gibi hareket ederseniz, bu kumaş hiçbir zaman büyümaz."¹⁴⁵⁴

Hükümetin toplu sözleşmelerden mesul bakanını tayin edemediğini söyleyen Erbakan, işçi emeklilerinin, köylülerin ve esnafın perişan durumda olduğunu belirtmiştir. Erbakan, Hükümeti işbaşına geldiği zaman yüzde 61 olan enflasyonu yüzde 80'e çıkarmakla suçlayarak başarısız olduklarını söylemiştir. O'na göre Hükümetin beceriksizliğinin sebebi gerçekte ülkeyi holdinglerin yönetiyor olmasıdır. Ayrıca, vahşi kapitalizme eteğini kaptıran Hükümet, enflasyon sarmalında batmaktadır:

¹⁴⁵³ A.k., ss. 562-564.

¹⁴⁵⁴ A.k., s. 565.

*Her enflasyon, daha büyük bir enflasyonun anasıdır. Bunun farkında değil. Şimdi memura para lazım, şimdi dış borç faizi lazım; bir yandan darphaneyi çalıştırıyor, bir yandan yeniden iç borç yapıyor; ancak, halk ezilmiş... Bu iç borcu almak için daha büyük faiz vermeye mecbur kalıyor ve ister istemez faizi artırıyor; ama, bu faizi artırdığı zaman, gelecek sene daha da çok faizle borç almak mecburiyetinde kalıyor, İşte, vahşi kapitalizm budur. Siz ne yaptığının farkında değilsiniz. Bu kadar tekrar edip, söyleyip sizi uyarmaya çalışıyorum. Türkiye gibi, sömürecek ülkesi olmayan ülkelerde, bu yüksek faizli vahşi kapitalizmle bir yere gitmek mümkün değildir. Kırk seneden beri uğraştınız, uğraştınız, uğraştınız, iflas ettiniz; düzeniniz yürümüyor.*¹⁴⁵⁵

Milli Görüşün IMF reçetelerini reddederek ve üretimi arttırarak bu sorunları çözeceğini iddia eden Erbakan, maden üretimini arttırmayı buna örnek olarak vermiştir. Bu maden projesinin tatbikiyle Türkiye'nin milli gelirinin her sene 10 milyar dolar artacağını savunmuştur. Yine ormanları zenginlik kaynağı olarak gösteren Erbakan şöyle devam etmiştir:

*Bakınız, Türkiye'de ormanlarımız büyük bir zenginliktir. Türkiye'de iyi baltalık ormanların ve koruların toplam sahası 8 milyon 855 bin hektardır, Batı Almanya'daki iyi ormanların toplamı 6 milyon 936 bin hektardır. 'Efendim, bizim ormanlarımız var; ama bozuk' dersiniz diye, iyi kısmını söylüyorum; kaldı ki, bozuk kısmı da ıslah edilebilir; herkes bunu ıslah ediyor. Bu büyük orman varlığımız Almanya'dan daha fazladır; söylüyorum size; ama, biz bu ormanlarımızın eğer otuzda birini her sene işlemezsek, bunlar çürüyor. Türkiye'deki ormanların bugünkü ağaç varlığı 900 milyon metreküptür ve bunun bugünkü fiyatlarla değeri tam gayri safi millî hâsılamız kadardır. Demek ki, biz ormanlarımızı iyi kullansak, otuzda birini işlesek yılda 3,5 milyar dolar sadece ormanlarımızdan gelir temin etmemiz lazım gelir... Bunu nasıl yapacağız?.. Müteahhitlere ihale edin, sizin kontrolünüz altında yolunu yapsın, kessin ve bu ormanlar çürümesin. Terleyin... Söylediğimiz budur. Bakın, dört aydan beri, bu ülkenin zenginliklerine ait sizden bir tek kelime duymadık. Yanlış yoldasınız. Bu ülke zengin; siz bilmiyorsunuz...*¹⁴⁵⁶

Erbakan'a göre, kendisinin 1970'li yıllarda başlattığı ağır sanayi hamlesi tamamlansaydı milli gelir 6 milyar dolar artacaktı ve 1 milyon memleket evladı da yeni işyeri bulacaktı. Bu tür projelerle bir yılda milli geliri 85 milyar dolar artırmanın mümkün olduğunu savunan Erbakan, Milli Görüşün tarifini de şu şekilde yapmıştır: "Kendi gücümüzle kalkınmak demektir; inanç demektir, heyecan demektir, millî menfaatleri ön planda tutmak demektir, sömürüye mani olmak demektir. Bunlardan başka, bu seferberliğin yürümesi için, tabii, bu faizci kapitalist düzenin terk edilmesi lazım, bunun yerine adil düzene geçilmesi lazım." Adil düzende faizsiz kredilerin üretime verileceğini ve üretim meydana gelinceye kadar da hiçbir vergi alınmayacağını söylemiştir.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵⁵ A.k., ss. 567-568.

¹⁴⁵⁶ A.k., ss. 569-570.

¹⁴⁵⁷ A.k., ss. 571-572.

Erbakan, konuşmasında 19. Dönemin en önemli gündem maddesi olan terör konusunda da değinmiştir. Hükümetin ülkedeki terörün önlenmesi için tedbirleri alabilecek olduğuna inanmadığını ve bu yüzden huzursuzluk duyanlara bu hükümete güvenin diyemediğini iddia etmiştir. Bir muhalefet partisi olarak görevlerinin sadece hataları göstermek değil, çözümünü de ortaya koymak olduğunun altını çizmiştir. Başbakan Demirel'in ülkenin bazı köşelerinde, sayısı çok olmasa bile, devletin zorluklar içinde bulunduğu ve gece ile gündüzün devletin el değiştirdiği şeklindeki iddialarda geçerlilik payının olduğunu söylediğini hatırlatmıştır. Sıradan bir vatandaşın dahi söyleyemeyeceği bu sözü bir Başbakanın asla söyleyemeyeceğini, söylemesi durumunda istifa etmesi gerektiğini savunmuştur. Erbakan, Başbakan'ın, "İki şeyden biri; ya devlet orada kalacak ya da oradan çıkacak; biz de orada kalacağız" şeklindeki ifadelerini de ne düşünülebilecek ne de konuşulabilecek sözler olarak nitelemiştir. Terörün sebeplerini şu şekilde sıralamıştır: dış güçlerin aksiyonu, yıllardan beri ülkeyi yöneten zihniyetin politika hataları, tatbikattaki hatalar ve çözüm için ortaya konan çeşitli tekliflerin uygulanmaması.¹⁴⁵⁸

Dünyadaki son gelişmeler karşısında Türkiye'nin öneminin artmasında hoşlanmayan dış güçleri sebeplerin başında sayan Erbakan, bu güçleri Osmanlıda azınlık iken şimdi Amerika ve Fransa'nın lobisi olan gruplar olarak tarif etmiştir:

*Birinci Cihan Harbinden sonra ortaya atılan Wilson Prensipleri, Kürt kökenli insanlara saadet getirmek için değil, Türkiye'yi parçalamak, Müslümanları birbirine kırdırmak için, o lobiler tarafından (Ermeni, Yahudi, Rum lobileri) Wilson'un etkilenmesi suretiyle orta yere konmuş prensiplerdir. Bu prensiplerin hepsi, bizi parçalamak için ortaya atılmıştır. Yeryüzündeki Kürt kökenli insanlar Müslümandırlar ve dinlerine bağlıdırlar. Bunun için, Siyonizm ve emperyalizm, daima Kürtlerin ezilmesi için çalışmıştır; bu gerçeği tespit etmemiz lazım. Birinci Cihan Harbinden sonra Wilson Prensiplerini ortaya attılar; fakat, Ermenistan'ı ayrıca kurdular, onlara bağımsızlık verdiler. Kürtler gelince de, 'Siz kendinizi idare etme yeteneğinde değilsiniz, siz İngiliz İşgali altında kalacaksınız' dediler. Onların bugün de Kürtlerle meşgul olmalarının nedeni, Kürtlere saadet getirmek için değil, bizi, Türkiye'yi parçalamak, Müslümanları birbirine kırdırmak, İsrail'e kolay yutulur lokma halinde hazırlamaktır. Dünyanın her yerinde kendileri birleşmeye gidiyorlar, ama bize gelince; bizi parçalamaya çalışıyorlar.'*¹⁴⁵⁹

Amerika'daki İsrail lobisinden bir yetkilinin, İsrail Başbakanının ve Dışişleri Bakanının sözlerini bu tespitlerine delil olarak gösteren Erbakan, Amerika'nın Körfez harbi sırasında Musul ve Kerkük bölgelerinde Kürt devleti kurmayı hedeflediğini savunmuştur. Çekiç Gücün de bu hedefi gerçekleştirmek

¹⁴⁵⁸ A.k., ss. 572-573.

¹⁴⁵⁹ A.k., ss. 573-574.

için oluşturulduğunu iddia etmiştir. Güneydoğudaki olaylarla Ermenistan'ın hücumlarının aynı zamana rastlamasını da, Çekiç Gücü ima ederek, “karargâhının aynı” olması iddiasıyla açıklamıştır. Güneydoğuda yakalanan veya öldürülen teröristlerin bir kısmının (yüzde 20) sünnetsiz olduğunu söyleyen Erbakan, bunun Emperyalizm ve Siyonizmin oyunu olduğunu söylemiş ve onların parolasının da “Kürtler ölsün, Ermenistan kurulsun” olduğunu öne sürmüştür. Çekiç Gücün Koalisyon Hükümeti tarafından da benimsenmesini eleştiren Erbakan, bu sayede Batılı ajanların Avrupa'daki terör odaklarından vize alarak güneydoğuya vizesiz olarak gelip cirit attıklarını iddia etmiştir. Emperyalizmin, Siyonizmin, Osmanlıyı yıkan güçlerin Batı'da kurdukları lobilerin varmak istedikleri hedefleri Türkiye'yi bölmek, Müslümanı Müslümana kırdırmak ve petrol bölgelerini kendi kontrolleri altında tutmak olarak sıralamıştır. Emperyalizmin, bu amaçlar için 1968'den beri Güneydoğu Anadolu Bölgesine “barış gönüllüleri” gönderdiğini belirtmiştir. Avrupa Topluluğunu Türkiye'yi bölme niyetinde olmakla suçlayan Erbakan, Cumhurbaşkanı Özal'ı da “federasyon” lafını ilk defa ortaya atmak ve Kuzey Irak'taki otorite boşluğunu Türkiye'nin inisiyatifinde tutabileceğini sanmakla eleştirmiştir.¹⁴⁶⁰

Erbakan eleştirdiği bütün bu yanlış politikaların başında materyalizmin esas alınmasını, manevi kalkınmanın ihmalini ve din bağının planlı olarak zayıflatılmasını göstermiştir:

Siz, bu ülkede din bağımlı zayıflatacaksınız, sonra da saadet bekleyeceksiniz... Hayır... İşte, faturası önünüze böyle gelir. Bizim güneydoğudaki kardeşlerimizle en kıymetli bağımız inanç beraberliğimizdir. Siz bunu tahrip etmeye kalkarsanız, bunu zayıflatırsanız, arkadan elbette bu meseleler ortaya gelecektir. Bakınız, işte gazetelerin yazıları: 'BBC her sabah 15 dakika Kur'an okutacak.' Niçin?.. O bölge halkının sempatisini toplamak için. İşte, bizzat Apo'nun kendi beyanatı... Ne diyor?.. 'Bizim yaptığımız, iman, cihat, namus mücadelesidir.' Şimdi, güneydoğu halkını kendi tarafına çekmek için, kendisinin bir İslami mücadele yaptığını ileri sürüyor ve Türkiye'deki yönetimin Müslümanlıkla alakası olmadığını silah olarak kullanmak istiyor ve biz de her günkü tatbikatımızla bunlara koz veriyoruz, İşte, bir hastanedeki başörtülü 8 tane hemşireye tahkikat açılmış... Be mübarekler, siz Avrupa'ya bu kadar gidip geliyorsunuz, Avrupa'daki hastanelerde, kilisenin kadınlarının, başörtüsüyle hemşirelik yaptığını hiç görmediniz mi?'¹⁴⁶¹

Hükümetin Güneydoğu'daki sorunun çözümü için olağanüstü halin uzatılması sırasında sunduğu 12 maddelik çözüm planını “cek cak” olarak niteleyen Erbakan, dört aydır hiçbir şey yapılmadığını söylemiştir. Kendileri iktidara geldiğinde dört büyük değişiklik yapacaklarını belirtmiştir: Dış politikayı Amerikanın güdümünden çıkarmak, Türkiye'nin iç politikasında da yeni bir dönemin başlatılması, Türkiye genelinde terörle mücadelede tedbir

¹⁴⁶⁰ A.k., ss. 574-575.

¹⁴⁶¹ A.k., s. 576.

alınması ve Güneydoğu Anadolu için ayrıca özel tedbirlerin alınması. Şahsiyetli dış politika için öncelikle Irak'a uygulanan ambargoya son verilmesini istemiştir. Ayrıca, bölgede, Müslüman ülkeler arasındaki geçimsizliğin terk edilerek işbirliği yapılması gereklidir. Erbakan, kendi iktidarlarında İran, Türkiye, Irak ve Suriye arasında dostluk kurulacağını Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin de her türlü arzuları dikkate alarak meselenin çözüleceğini savunmuş ve eklemiştir: "Kuzey Irak meselesini biz çözeceğiz, Amerika değil. Bu bölgede Amerika'nın ne işi var, Çekiç Güç'ün ne işi var bu bölgede, biz neciyiz?"¹⁴⁶²

Türkiye'nin iç politikasında bütünlüğe ve inanç bağına vurgu yapan Erbakan, yeni dönem başlatacaklarını söylemiştir:

*Türkiye, vatanıyla ve milletiyle bölünmez bir bütündür. 60 milyonluk milletimizin değişik soy ve ırklardan gelmiş olması, aramızdaki muhabbeti ve bağı kuvvetlendirir. İnancımızda da böyledir. Irkçılık diye bir ideoloji olamaz. İdeoloji, saadet nizamını el birliğiyle kurmak ve yürütmektir. Sömürüldükten sonra Kürt olsan ne olur, Türk olsan ne olur... Saadet nizamıyla, adil düzenle mesutsan, herkese hakkı veriliyorsa, yine, Kürt olsan ne olur, Türk olsan ne olur...*¹⁴⁶³

Güneydoğu insanının vatan sevgisine ve inançlı olmasına dikkat çeken Erbakan, Kur'an kursu hocaları yetiştirecek özel tahsil müesseselerinin geliştirilmesini istemiştir. Ayrıca, güneydoğu bölgesinde insan haklarının kâmil manada temininin, iç politikalarının temel esası olacağını belirtmiştir. Terör sorununun çözülmesinde özel eğitilmiş timlere olan ihtiyaca dikkat çekerek, teröristlerin halkı kendilerine kalkan yaptığını ve bu yüzden icap ederse, bu halkın başka yere muvakkaten yerleştirilebileceğini söylemiştir. Bu arada istihbarat da kuvvetlendirilmelidir ve CIA ve MOSSAD'ın etkisinden kurtarılmalıdır. Erbakan, Birinci Cihan Harbinden sonra vatanın düşmanlar tarafından işgal edildiği bir dönemde Güneydoğuda oturan kardeşlerin ve onların ileri gelenlerinin, dış güçlerin her türlü menfaat tekliflerine rağmen, hiçbir zaman aldanmadığını, ayrılmayı ve parçalanmayı değil, imanlarının gereği olan birliği ve beraberliği tercih ettiğini hatırlatmıştır.¹⁴⁶⁴

Mevcut düzenin birçok yönden insan haklarına ve hukuka aykırı olduğunu ve ekonomik yönden sömürüp, işsiz ve aç bıraktığını söyleyen Erbakan bunları düzeltmenin yolunun, terör, ve ülkeyi parçalamak olmadığını ifade etmiştir:

Bu yol, kan, gözyaşı ve ıstırap yoludur; kimseye hayır getirmez. Batılılar, emperyalistlerin kendileri, ülkeleri arasındaki sınırları kaldırıp, tek bir topluluk ve tek bir ülke haline gelmek için adımlar atarken; bizi, sömürmek ve ezmek için, bölmek istiyorlar. Onların bu emellerine alet olmayalım. Adana'ya,

¹⁴⁶² A.k., s. 579.

¹⁴⁶³ A.k., s. 580.

¹⁴⁶⁴ A.k., ss. 581-582.

*Mersin'e, İzmir'e, İstanbul'a pasaport ve vizeyle gidilmesi gerekirse, bundan, kimin eline ne geçer? Ateist ve komünist rejimlerin zulmü altında, aç, işsiz, Bangladeş'ten daha geri bir topluluğa dönüşmek, kime, ne saadet getirir? Milletimiz, şerefli tarihi boyunca, hep, bir ve beraber oldu. İstiklal Savaşımızı, el birliğiyle, tek bir kalp, tek bir inanç, tek bir vücut olarak yaptık. Biz, inanan insanlar, yeryüzünde hak ve adaleti hâkim kılmak için bütün Müslümanların -sadece Türkiye'mizdeki değil, yeryüzündeki bütün Müslümanların- birlik ve beraberliği için çalışırken ve bu beraberliği temin etmek için Türkiye'nin büyük ve güçlü olması, her şeyden daha fazla önem taşırken, dış güçlerin oyunlarına aldanıp, onların planlarına hizmet ederek, Türkiye'mizi parçalamaya ve bölmeye çalışırsak, bununla, sadece kendimize ve bu ülkedeki 60 milyon kardeşimize değil, yeryüzündeki bütün Müslümanlara ve insanlığa en büyük kötülüğü yapmış oluruz. Tarihten ders alalım... Aynen İstiklal Harbinde olduğu gibi, inançlı kadrolarla, milletimiz ve ordumuzun tam bir bütünlüğü içerisinde bu milli hedefleri el birliğiyle korumamız lazım.*¹⁴⁶⁵

Güneydoğu konusuna konuşmasında geniş bir yer ayıran Erbakan, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki bütün partilerin liderleri ile en azından her ay yalnız bu konuda “bir liderler toplantısı” yapılmasını ve gerekiyorsa “bir milli koalisyon” kurulmasını teklif etmiştir. Bölgedeki tatbikat da İstiklal Harbinde olduğu gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin partilerarası komisyonlarıyla takip edilmelidir. Erbakan konuşmasının sonunda Başkan Demirel'e memleket meseleleri için bir hazırlık yapmadan iktidara geldiği iddiasıyla iktidardan çekilmesini tavsiye etmiştir.

DYP Grubu adına 1992 Bütçesinin son görüşmelerinde ilk sözcü olarak söz alan Ali Rıza Gönül (Aydın), konuşmasının başında bütçe konuşmalarının “özünde, doğru ve eğrinin bulunması, doğru ile yanlış yapanların birbirinden ayrılması için” “millet önünde bir hesaplaşma” olduğunun altını çizmiştir. Bu bütçenin, partisinin temel tercihlerini yansıtmadığı fikrini Hükümete mensup diğer konuşmacılar gibi tekrarlayan Gönül, hedefin bozulan ekonomik ve malî dengeleri yeniden kurmak olduğunu ifade etmiştir. Geçmiş yılların bütçelerinde büyük bütçe açıkları ve malî disiplinsizlikler birbirini fasit bir daire içerisinde etkileyerek Türk Milletinin hiç de layık olmadığı bir sosyo-ekonomik tablo çıkarmıştır. Gönül'e göre ANAP Hükümetleri dönemindeki fon uygulamaları, kaynak tahsisinde sapmalara ve israfı yol açmıştır. İsrar ve lüks, milletin sırtından, hakkı olmayan vurguncu ve yeni zenginlerin doğmasına sebep olmuştur. Bunun için, israfı ve savurganlığı önlemek, bu bütçenin en önemli hedeflerinden biri olarak kabul edilmiş ve 1992 yılı bütçesinde, fon gelirlerinin, Hazineye açılacak müşterek bir hesapta toplanması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁶⁶

¹⁴⁶⁵ A.k., s. 582.

¹⁴⁶⁶ A.k., s. 586.

1992 yılı bütçesinin bir diğer ve en önemli hedefinin, bütçe açıklarını indirmek olduğunu belirten Gönül, bu açıkları kronik enflasyonun asıl nedeni olarak nitelemiştir. Uygulanan programda ağırlığın konsolide bütçe uygulamalarıyla kamu iktisadi teşebbüsleri ve finansal reformlar sonucu kamu borçlanma gereğinin düşürülmesine verildiğini ve vergi reformunun başlatılmasının da hedeflendiğini söylemiştir. Sağlıklı ve etkin bir vergi politikasının önemine dikkat çeken Gönül, ekonomi ilminin prensiplerine ters bir vergi sistemini, “toplumsal barışı yaralayıcı” bir sebep olarak gördüklerini ifade etmiştir. Her iktidar için, vergi politikasının zorluklar ifade ettiğine işaret ederek, verimli, adaletli, basit ve kolay bir vergi sisteminin getirilmesinin sadece hükümetlerin değil, iktidarıyla muhalefetiyle Yüce Meclisin sorumluluğu içinde olduğunu belirtmiştir. Bütçelerin, yanlış politikalar sonucu, esnekliğini kaybetmiş olmasının, etkin bir politika aracı olarak kullanılmasını önlediğini vurgulayan Gönül, bu olumsuzluklara rağmen, 1992 yılı bütçesinin ve bütçe ödeneklerinin, 1991 yılı ödeneklerine göre yüzde 105, bütçe gerçekleştirmelerine göre de yüzde 59 oranında artırıldığını açıklamıştır. Bu artışlar, “büyük ve müreffeh Türkiye” hedefi için yetersiz, ancak bir denge politikası için şarttır. Muhalefetin haksız eleştirilerine rağmen, Gönül’e göre, bütçede yer alan gider büyüklüklerinin tespitinde temel kriter, önceliklerin iyi tespiti ve tasarruftur.¹⁴⁶⁷

Konuşmasının ilk kısmında bütçenin mahiyeti üzerinde duran Gönül, daha sonra ANAP dönemi ekonomik politikalarını eleştirmiştir. Çağ atlanıldığı söylenen dönemde sanayileşmenin her yıl yüzde 5 geriye gittiğini iddia etmiştir. 1980 öncesi dönemin sanayi politikalarının neticesinde meydana getirilmiş üretim gücüne, hatırı sayılır bir ilave yapılmadığını savunmuştur. Anavatan Partisi döneminde tarımda da Türkiye’nin dünyada kendi kendine yeten yedi ülkeden biri olma konumundan çıkarak dışarıdan gıda maddesi almaya mecbur bırakılan ülke konumuna düştüğünü anlatmıştır.¹⁴⁶⁸ Orta direğin düştüğü kötü konum vurguladığı bir diğer konudur:

Değerli milletvekilleri, 1983 sonrasında yaşanan yüksek enflasyonlar, gelir dağılımını devamlı olarak bozmuştur; sabit gelirliler (memurlar, işçiler, emekliler), küçük esnaf ve çiftçiler, bu konuda, son on yılın en büyük kayba uğrayan, ezilen kesimleri olmuştur. Orta direk sözünü dilinden düşürmeyenler, son on yılda, orta direği yemiş bitirmiş ve son yıllarda da bu kesimin ismini ağızlarına almaz olmuşlardır. Geçmiş iktidar döneminde, gelir dağılımının düzeltilmesi konusunda hiçbir sürekli ve kalıcı tedbir alınmamıştır. ANAP İktidarlarının gelir dağılımı ve geçim sıkıntısı olayına nasıl baktıklarını göstermek için hükümet programlarına bakmak yeterlidir. Mesela, 25 Aralık 1987 tarihinde Sayın Özal’ın sunduğu hükümet programında, doğrudan tedbirler yerine, dağılımı dolaylı olarak düzelten tedbirlerden bahsedilmiş ve gelir dağılımının düzeltilmesi, buna bağlanmıştır. Gerçekleştirildiği iddia edilen temiz içme suyu, kanalizasyon, elektrik, yol, telefon ile gelir dağılımının düzeltildiği savunulmuştur. İnsan, önce

¹⁴⁶⁷ A.k., ss. 587-588.

¹⁴⁶⁸ A.k., ss. 588-589.

*karnını doyuracak, insanca yaşayacak bir gelire ihtiyaç duyar. ‘Her vatandaşımızın telefonu olsun; ama, ekmeği olmasın’ dediniz. ‘Telefonunuz olsun; ama, sırtınızdan biz zengin olacağız’ dediniz.*¹⁴⁶⁹

Gelir dağılımındaki bozukluğa dikkat çeken Gönül, Türkiye’de nüfusun yüzde 20’sinin, milli gelirin yüzde 55’ini aldığını, nüfusun yüzde 80’inin ise milli gelirin yüzde 45’ini paylaşmak zorunda bırakıldığını vurgulamıştır. ANAP İktidarlarından miras kalan gelir dağılımındaki adaletsizliğin en açık göstergelerinden birisinin, devlet bütçesi olduğuna dikkat çekmiştir. Bütçenin yüzde 20’sinin borç faizlerine ayrılması bunun işaretidir. Gönül, ayrıca enflasyonun ekonomide ortaya çıkan diğer sorunlara da kaynaklık ettiğini anlatmıştır. Enflasyon, ekonomide belirsizliğe, işsizliğe, özel teşebbüsün yatırım kararı almakta güçlüklerle karşılaşmasına, ihracatın cazip olmaktan çıkmasına, gelir dağılımının sabit gelirli aleyhine bozulmasına neden olmaktadır. Bir diğer deyişle, enflasyon, toplumun büyük bir kesimini dar gelirli hale getirirken, mutlu bir azınlığın refahını arttırmıştır.¹⁴⁷⁰ Ayrıca, gelir dağılımındaki bozulmanın yansıması, toplumda bozulmaya, ahlaki, kültürel ve dini pek çok değerlerin yozlaşmasına yol açmıştır:

*Siyasî, sosyal kültürel, pek çok alanda olumsuzluklar yaratan bu illetin en büyük tahribatı, sağlıklı bir ekonominin kurulmasını engellemek olduğu gibi, ne sağlıklı bir kamu gelir ve gider dengesi ne istikrarlı bir ticaret dengesi kurulabilir, ne de döviz, para ve kredi, sermaye ve menkul değerler piyasalarında istikrar sağlanabilir. Siyasî istikrar, ekonomik istikrarla bütünleştiği zaman, sosyal devletin varlığından bahsedilebilir. O sosyal devlet ki, herkesin, yoksulluk sınırının üzerine çıkarıldığı, insan gibi yaşama imkânlarına sahip olduğu; herkesin, iş, aş sahibi olmakla, tam istihdamın gerçekleştirildiği; herkesin, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabildiği, sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunduğu ve geleceğe güvenle baktığı, gelir dağılımının düzgün ve adil olduğu düzenin adıdır. Buna biz, refah toplumu da diyoruz; ki, işte bu değerlerin en büyük düşmanı olan enflasyon, 1991 yılı sonu itibarıyla yüzde 70’lere varan yüksekliğiyle, bu Hükümetin önüne bırakılıp gidilmiştir.*¹⁴⁷¹

ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın başbakanlığı sırasında “Usulsüzlükler ve yolsuzluklar bakanlığı” kurma çalışması içinde olduğunu açıklamasına rağmen bundan vazgeçmekle suçlamıştır. Gönül, konuşmasının sonunda ihracatın da mutlaka yapısını değiştireceklerini söylemiştir. Bunun yanı sıra, işsizliğin 1992 programında yüzde 7’ye düşürüldüğünü, Hükümetin uygulayacağı ekonomik program çerçevesinde, ileri yıllarda makul olan yüzde 1, yüzde 3’ler seviyesine indireceğini iddia etmiştir. Gönül, 115 günlük iktidarları sırasında yaptıkları icraatları sıralayarak ve RP lideri Necmettin Erbakan’ı terör konusunda söyledikleri vesilesiyle eleştirmiş ve konuşmasını tamamlamıştır.¹⁴⁷²

¹⁴⁶⁹ A.k., s. 589.

¹⁴⁷⁰ A.k., s. 590.

¹⁴⁷¹ A.k., s. 591.

¹⁴⁷² A.k., s. 592.

DYP Grubu adına bütçe üzerinde konuşan ikinci sözcü Uğur Aksöz (Adana), bütçe görüşmeleri sırasında ANAP sözcülerinin, hemen her konuda “hırçın, haksız ve insafsız” eleştiriler yaptığını söyleyerek bunun sebebini açıklamaya çalışmıştır. ANAP’ı, “bir ihtilal ürünü” olarak niteleyen Aksöz, bu partinin “korunmuş, kollanmış ve iktidarın nimetleriyle palazlanmış” olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, ANAP’ı bir arada tutan tek gücün iktidar olduğunu vurgulamıştır. Aksöz’e göre, seçim sandığında boğulan, iktidarı kaybeden ve bu yüzden ne yapacağını bilemez duruma düşen ANAP, yolsuzlukları ve yanlışlıkları ortaya çıktıkça, âdeta şuurunu kaybeden bir insan gibi, Hükümete saldırmaya başlayarak “halkın yüzde 100 yararına olan” yasaların bile çıkmaması için sabahlara kadar, önerge üstüne önerge vermiştir. Cumhurbaşkanının da tarafsızlığını bozarak ANAP gibi muhalefet yapmakla suçlamıştır. Bu suçlaması ile ilgili Cumhurbaşkanı Özal’ın Hükümetle ilgili eleştirilerini aktarmıştır. Bunun yanı sıra, Cumhurbaşkanı Özal’ın Anayasa’nın 101. maddesinin istediği tarafsızlığı göstermediğini ve partisi ile ilişkisini kesmediğini söylemiştir.¹⁴⁷³

Aksöz, RP lideri Necmettin Erbakan’ın faizcilik eleştirisine değinerek Demirel hükümetlerindeki başbakan yardımcılığı sırasında niye faizleri kaldırmadığını, niye içki fabrikalarını kapatmadığını sormuştur. Bütçenin “cek, cak bütçesi” olduğu yönündeki eleştirisine de, 1992’nin gelecek zamanın bir bütçesi olduğunu ve elbetteki türkçede ve dünyanın bütün dillerinde de gelecek zamanın “cek”le, “cak”la ifade edildiğini söylemiştir. Erbakan’ın Güneydoğu ile ilgili eleştirilerinin arkasında olağanüstü halin uzatılmasına oy vermemesinin ezikliği olduğunu belirtmiştir. Güneydoğu olaylarını kaşımının hiçbir partiye yakışmayacağını belirten Aksöz’e göre, bu olaylar “siyasi bir olay değildir, partiler üstü bir olaydır, milli bir olaydır.”¹⁴⁷⁴

ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın bütçe açış konuşmalarındaki eleştirilerine cevap veren Aksöz, Hükümetin 4 ayda yaptıklarını erken emeklilikten vergi affından askerliğin kısaltılmasına ve yeşil karta kadar sıralamıştır. Hükümetin Azerbaycan ile ilgili eleştirilmesini de haksız bularak Türkiye’nin, uluslararası hukuka uygun davranmak zorunda olduğunu hatırlatmıştır. Olağanüstü hal konusuna da değinen Aksöz şu cümleleri kullanmıştır:

Farz edelim ki, olağanüstü hal bir evdir -iyi dinleyin- olağanüstü bir evdir. Bu evden memnun olmayabilirsiniz; damı akabilir, penceresinden soğuk gelebilir, eksiği gediği vardır; ama neticede bir evdir; onun içinde vatandaşlarımız, insanımız yaşamaktadır. Bu evin eksikliklerini biz de görmekteyiz; ama diyoruz ki, bu ev, şimdilik, hiç yoktan iyidir. Ne yapalım?.. Hazırlık yapalım; onlara daha iyi bir ev yapalım. Daha iyi bir evi yapmak için zaman gerekiyor; birdenbire o evi yok edip, yenisini koyamayız. Biz de size

¹⁴⁷³ A.k., s. 599.

¹⁴⁷⁴ A.k., s. 600.

*geldik, 'Bu evi daha iyi yapmak için bize zaman verin. Kar erisin, kış bitsin. Biz daha henüz 4 aylık bir iktidarız, yaz gelsin, olağanüstü hali daha iyi hale getirelim, olağan hale getirelim' dedik; bize oy vermemek için yarıştınız... Eğer siz, daha iyi bir evi yapmadan, mevcut evi ortadan kaldırırsanız, o insanları sokağa atmış olursunuz.*¹⁴⁷⁵

Güneydoğuda devlet dairelerine ve kamu binalarına tüfek ve roketle saldıran teröristlerin 100 günde orada toplanmadığına işaret eden Aksöz, terörün, “küçük bir yavruken”, ANAP’ın göz yummasıyla palazlandığını savunmuştur. Sonra, terör azgın bir boğa halini alınca, onu sokağa koyuvermiş ve kaçmıştır. Aksöz, ANAP tarafından uçuruma bırakılan Türkiye’yi bir otobüs misali durdurmaya çalıştıklarını daha sonra da ileriye doğru hamle yapacaklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

ANAP Grubu adına 1992 Bütçesinin son görüşmelerinde söz alan ilk konuşmacı H. Hüsnü Doğan (İstanbul), Hükümetin göreve başladığı 125 günlük sürenin, temel hedeflere ulaşma açısından kendisine tanıdığı 500 günün dörtte biri olduğunu hatırlatarak bu süre için bir değerlendirme yapılabileceğini söylemiştir. Bütçe rakamlarının, şimdiden anlamını yitirdiğini belirten Doğan, bütçe açığının 70-80 trilyon liranın üzerinde gerçekleşme tehlikesinin olduğunu savunmuştur. Hükümetin enflasyon hedefinin (yüzde 42) önemli bir kısmının 1992 yılının ilk iki ayında, yüzde 17 olarak gerçekleştiğini, Merkez Bankası rezervlerinin 5,7 milyar dolardan 3,7 milyar dolara indirildiğini ifade etmiştir. Hükümetin 4 aylık icraatı hakkında değerlendirmede bulunan Doğan, Anavatan Partisinin sekiz yıllık iktidarı süresince “yıkıcı muhalefet” yapan Koalisyon ortaklarının enkaz edebiyatı ile işe başladıklarına dikkat çekmiştir. Muhalefette zamma karşı çıkarken, 1992 yılında yapılması gereken fiyat ayarlamalarını 1991 yılında gösterebilmek için, aralık ayında temel mallara büyük oranda zamlar yapmışlardır. Doğan, ekonomide enkaz edebiyatı yapanların devlet giderlerini artırıcı bir tedbir almadıkları halde çiftçi borçlarının affı, Bağ-Kur borçlarının affı, belediye borçlarının silinmesi, erken emeklilik ve vergi affı gibi uygulamalarla devlet kesesinden çok büyük meblağlar götürdüklerini anlatmıştır.¹⁴⁷⁶

Bu politikalarla 1980 öncesinin ekonomik sıkıntılarına düşüleceğini savundu. Erken emeklilik ve vergi affı konusuna değinen Doğan şu cümleleri kullandı:

Şimdi, Türkiye, her şeye rağmen gelişen bir ülkedir. Siz, 35-40 yaşındaki insanları emekli edeceksiniz. Bu emekli olacak olan insanlar, gidip kahve köşelerinde oturmak için emekli olmazlar, bunlar mutlaka ikinci bir iş isterler. Bunlar, emekli olduktan sonra hem daha ucuza istihdam edilecekler hem de gençlerin önünü kesecekler; mesele şurada : Siz emeklilik pastasını herhangi bir

¹⁴⁷⁵ A.k., s. 603.

¹⁴⁷⁶ A.k., ss. 607-608.

*şekilde büyütüyorsunuz ki, sadece emekli maaşı alacak insanların sayısını artırıyorsunuz; bunlara nereden para vereceksiniz? Bizim üzerinde durduğumuz bu. Biz, işin başından beri vergi affına karşı olduk. Af tasarısının, Hükümetin öngördüğü şekilde kanunlaşması halinde adaletsizliğe ve haksızlığa sebep olacağını söyledik; ama Hükümet, hatasında ısrar etti; Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen vergi affı yasasını, hiçbir kelimesini değiştirmeden, hiçbir maddesine dokunmadan, haksız ve adaletsiz bir şekilde ve aynı yanlışlarla dolu olarak çıkarmak için elinden geleni arkasına koymadı.*¹⁴⁷⁷

Hükümetin vergi affı yapmasını eleştiren Doğan “benim çiftçim, benim köylüm” diyenlerin, çiftçilerin Ziraat Bankasına olan 5 milyon liranın altındaki borçlarının sadece ve sadece faizini affettiklerini halbuki bu miktarın 20 – 30 katından vergi affı ile vazgeçildiğini söylemiştir. Vergi affı konusunda, Koalisyon ortaklarının ne münferit olarak, ne de koalisyon protokolünde kimseye verilmiş sözleri olmadığını, ancak Hükümetin affedilecek vergi ve ceza miktarına herhangi bir sınır koymaya da yanaşmadığını ifade etmiştir. Bunun anlamı, Hükümetin büyük vergi kaçakçıları affetmede kararlı davranmasıdır. Ayrıca, her nevi Katma Değer Vergisinin af kapsamına girmesini de vatandaşın peşinen tahsil edilen paraların, “peşkeş çekilmesi” olarak yorumlamıştır. İthalat rejiminde yapılan değişiklikleri, Hükümetin “keyfi, taraflı ve haksız” tutumunu apaçık ortaya koyan tipik bir ibret vesikası olarak niteleyen Doğan, bazı kişi ve şirketlerin ürettiği malların, aşırı korunmaya alındığını, bunlara imtiyazlar tanıdığını savunmuştur.¹⁴⁷⁸

Doğan’a göre, korunan, millet değil, tüketici değil, bazı kişi ve şirketlerdir. Hükümetin, dış ticaret rejiminin ipliğini pazara çıkarmaya, rejimin, üzerine mürekkep dökmeye hakkı yoktur. Bunun acısı kısa zamanda küçük sanayiciden, esnaftan ve özellikle tüketiciden çıkacaktır. Eşi dostu koruma oranları, olduğu gibi fiyatlara ve enflasyona yansımaktır. Yolsuzluklar konusunda da değinen Doğan, 30 Ekim 1989’da çıkarılan bir otoyol kararnamesi dolayısıyla, ANAP’lı bütün bakanların ve ilgili başbakanların Yüce Divana sevk etmek üzere Genel Kurula getirildiğini hatırlatmıştır. ANAP’ın soruşturma komisyonlarına üye vermeyeceğini ve rahat rahat çalışılmasını istemiştir. Ayrıca, aynı suçlama ile Sayın Demirel’in ve Kumbarcıbaşı’nın da o kapsama alınması gerektiğini öne sürmüştür. Hükümetin partizan atamaları ile bürokrasiyi tahrip ettiğini iddia eden Doğan, iki farklı gelenekten gelen DYP ve SHP’nin bir koalisyon protokolünde değil ANAP karşıtlığında birleştiğini savunmuştur. Bunlar, herhangi bir sosyal ya da ekonomik meselenin çözümünde hemfikir oldukları için müspet anlamıyla bir birlik kurmadılar, ANAP’a karşı yıkıcı bir birlik kurdular. Koalisyonun her iki ortağının da teker teker veya bir arada ülke sorunlarını çözebilecek bir programlarının olmadığını iddia eden Doğan, bu

¹⁴⁷⁷ A.k., s. 609.

¹⁴⁷⁸ A.k., ss. 612-614.

program yoksunluğuna ilaveten bir de çok büyük vaatlerde bulunduklarına işaret etmiştir. “Anavatan ihtilal ürünüdür, 12 Eylül ürünüdür” eleştirisine de “Adalet Partisi, 27 Mayıs’tan sonra kuruldu, 27 Mayısın ürünü mü oldu?” sorusuyla cevap vererek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁴⁷⁹

ANAP Grubu adına ikinci konuşmayı yapan A. Mesut Yılmaz (Rize), 10 Martta yapılan ilk görüşmelerden sonra geçen 15 gün içinde Türkiye’de çok önemli olayların cereyan ettiğini söylemiştir. Ülkenin gündeminin değiştiğine değinen Yılmaz, Genel Kurulda artık bütçeyi değil devleti konuşmanın zamanı olduğunu iddia etmiş ve sabahtan beri bütçe müzakereleri yapılırken iki tane daha polis memurunun öldürüldüğünü, Ankara’nın ortasında kahvehane tarandığını iletmiştir. Mart ayının başındaki Nevruz Olaylarına¹⁴⁸⁰ değinen Yılmaz, bu olayların 1940’lardan beri “Türkiye’de devlete karşı girişilen en büyük ayaklanma olayı” olduğunu söylemiştir. Türkiye’nin içinde olduğu bu durumda, Hükümet sıralarında ANAP’lıların oturması ve Başbakan Demirel’in muhalefet sıralarında oturması durumunda Demirel’in “gök kubbeyi” kafalarına indireceğini savunmuştur.¹⁴⁸¹

Yılmaz, Türkiye’nin gündemindeki en önemli meselenin, “bölücü terör” meselesi olduğu tespitinde bulunmuş ve terörün dış desteğine işaret etmiştir. Türkiye’ye yönelik Ermeni terörünün, 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtından sonra başlamasının ve 1984’te GAP projesinin tam devreye girdiğinde yerini bölücü teröre bırakmasının bir rastlantı olmadığını söylemiştir. ANAP’ın 1983’te iktidara geldiğinde devlete karşı başlatılan teröre karşı devletin önemli hiçbir hazırlığının olmadığını kendilerinin bu terör odaklarına dış destek sağlayan devletleri, bu tutumlarından vazgeçirmek için ellerinden gelen çabayı harcadığını ancak, kısmen netice alabildiklerini ifade etmiştir.¹⁴⁸² Başbakan Demirel’in ülke ismi vererek teröre destek veren ülkeleri zikrettiğini hatırlatarak bu devletlere karşı ciddi bir hazırlık olmaması durumunda bunlara karşı “efelenmenin” doğru olmadığını öne sürmüştür:

Eğer, hesabınızı kitabınızı yaptıysanız; yani, Türkiye’ye karşı girişilen teröre destek veren ülkeleri bundan caydıracak gücünüz varsa, hazırlığınız varsa, tedbiriniz varsa, kararlılığınız varsa, söyleyecek hiçbir şeyim yok. Çünkü, o devletlere bu durumdan rahatsızlık duyduğunuzu hissettirecek, diplomaside başka yollar vardır. Siz, Hükümet olarak, millete hiçbir devleti şikâyet etme hakkına sahip değilsiniz. Eğer şikâyet eder de onları caydıramazsanız, onları Türkiye’ye karşı girişilen teröre destek olmaktan vazgeçiremezseniz, yaptığınız efelik milletin itibarından yapılmış demektir.... Biz sekiz sene boyunca, bölücü terörle ve bölücü terörün dış destekçileriyle mücadele ettik. Unutmayın; biz sıkıyönetimli bir tablo aldık, sıkıyönetimden olağanüstü hale geçmeyi başardık, daha sonra olaylar tırmanınca, bölge valiliği ve koruculuk sistemini getirdik; yani, olayları hafife aldığımız filan doğru değildir. İdarî sistemimizde değişiklik

¹⁴⁷⁹ A.k., ss. 614-617.

¹⁴⁸⁰ 19 Mart, 20 Mart 1992 tarihli gazetelere bakılabilir.

¹⁴⁸¹ A.k., s. 618.

¹⁴⁸² A.k., s. 619.

yaptık, binlerce köy korucusu tayin ettik; ama, yine unutmayın bizim dönemimizde terörist örgütün, nerede ise her sene tekrarlanan, terörü büyük şehirlere yayma tehdidi gerçekleşmedi. Bizim dönemimizde toplu ayaklanma tehdidi gerçekleşmedi. Sonra, biz gittik, siz geldiniz... Koalisyon protokolünüzde, olağanüstü hal uygulamasını beğenmediğinizi yazdınız, bölge valiliğini beğenmediğinizi yazdınız, koruculuk sistemini beğenmediğinizi yazdınız. Bu kadar uzun uygulanan olağanüstü hal olmaz dediniz yeni tedbirler getireceğiz dediniz. Hükümet programınızda, Hükümetin en öncelikli meselesi terördür dediniz ve buna rağmen dört ayda hiçbir tedbir getirmediğiniz.¹⁴⁸³

Koalisyon Hükümetinin şanslı olduğunu zira kendilerinin, geçmişte koalisyon ortağı partilerinin “Terörden dökülen kanların vebalı siyasî iktidarındır,” “Dışarıda gösteriş yapmayı bırakın, içeridekileri temizleyin” şeklindeki cümlelerini kullanmadıklarını belirtmiştir. Tam tersine, bu İktidarın karşısında, hukuk çerçevesinde alacağı her tedbire destek vermeyi vaat eden bir muhalefet mevcuttur. Yılmaz, Koalisyon Hükümetinin terörle mücadelede başarılı olamamasını tıpkı enflasyon meselesinde olduğu gibi, millete, “sanki çaresi kafasında hazırmış gibi” bir hava ile yanlış ve zararlı bir mesaj vermesinde bulmuştur. Oysa, dört ayda görülmüştür ki, aynı enflasyon konusunda olduğu gibi, bu konuda da en ufak bir hazırlığı filan yoktur. Eleştirisinin bu noktasında Yılmaz’ın Başbakan Demirel’e “Amerika’yı yeniden keşfe çıkmış gibi bir hali vardır. Yani, Sayın Başbakan, siz çare filan değilsiniz; siz biçaresiniz” demesi tartışmalara sebebiyet verdi. Meclis Başkanı Yılmaz’dan bu konuda taviz istemiştir. Yılmaz da kendisinin biçare kelimesini “asla ve asla, Türkiye Cumhuriyetinin Başbakanlık makamını işgal eden bir zatı tahkir etme amacıyla” kullanmadığını, Başbakanın kafasında bu meseleyi çözebilmek için geçerli bir çaresinin olmadığını kastettiğini açıklamıştır.¹⁴⁸⁴

Hükümetin terör meselesinde “milli mutabakat kuralım” teklifinde de samimi bulmayan Yılmaz, Koalisyonun sözle uzlaşma aradığını ancak davranışlarla uzlaşmayı öldürdüğünü savunmuştur. Buna örnek olarak da Başbakan Demirel’in Cumhurbaşkanı Özal ile haftalık olağan görüşmesine bile gitmeyerek bir devlet meselesinde Devlet Başbakanını dışlamaya çalışmasını göstermiştir. Ayrıca, Hükümetin Eskişehir Cezaevi’ni kapatarak, devletin güvenlik güçlerine de yanlış mesajlar verdiğini iddia eden Yılmaz, Cumhuriyet tarihinde ilk defa, şehit arkadaşlarının cenaze töreninde “Hükümet istifa” diye bağırان polisler kulak verilmesini istemiştir. Aslında, Hükümet, Yılmaz’a göre, bir bakıma, daha şanslıdır. Çünkü, terörle mücadelede devletin, çok daha önceden başlamış, hazırlığını da devralmıştır. Devlet, terörle mücadeledeki teknik yetersizliğini, donatım yetersizliğini gidermek için, çok ciddi bir projeyi tamamlamak üzeredir. Orada görev yapan askerleri, acemi erleri, komandolarla değiştirmek suretiyle takviye eden, sayıca artıran geniş bir hazırlığın içerisinde.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁸³ A.k., ss. 620-621.

¹⁴⁸⁴ A.k., ss. 624-625.

¹⁴⁸⁵ A.k., ss. 625-626.

Yılmaz, Hükümetin olağanüstü halin uzatılması ile ilgili ANAP'tan destek isterken kendi ortağı SHP milletvekillerinin çoğunluğunun ret oyu vermesine dikkat etmesini istemiş ve eklemiştir:

*Sayın Başbakan çıktı buraya, 'Eğer olağanüstü halin uzatılmasına ana muhalefet ret oyu verirse, hatta, çekimser kalırsa, memleketi kent, köy gezerim; sizi önce millete, sonra Allah'a şikâyet ederim' dedi. Şimdi merak ediyorum; acaba, Sayın Başbakan, koalisyon ortağının çekimser filan değil, ret oyu veren çoğunluğunu nereye şikâyet edecek? Sayın Başbakan, yine aynı konuşmasında hiç gereği yokken, hiç yeri değilken, birden bire kalktı, dedi ki, 'Türk askeri orada işgal kuvveti değildir.' Bizim çok hoşumuza gitti, alkışladık. Acaba, Sayın Başbakan bunu neden söyledi? Acaba Sayın Başbakan bunu kime söyledi? Ben söylüyorum; benim partimde böyle diyecek bir tek kişi bile yok. Benim bildiğim kadarıyla, muhalefet partilerinin hiçbirinde yok. Acaba, Sayın Başbakan, bunu kendisini destekleyen iktidar grubundaki bir milletvekili için mi söyledi?*¹⁴⁸⁶

Devletin istihbarat güçlerinin, Nevruz kutlamalarında ayaklanma teşebbüsü yapılacağını çok önceden bildirdiğini ve terör örgütünün de bildiriler yayımlayıp, Nevruzun halk ayaklanmasının başlangıcı olacağını ilan ettiğini söyleyen Yılmaz, tedbir alınmamasını ve Başbakan'ın doğru teşhis koymamasını eleştirmiştir. Yılmaz terör sorununa geniş yer verdiği konuşmasında devamla Hükümetin, bölücü terör konusundaki teşhislerinin yanlış, tedbirlerinin eksik olduğunu öne sürmüştür. Hükümet, her gün yeni yaklaşımlar arasında bocalayıp durmaktan kurtulmalıdır. Şırnak'taki, Cizre'deki, Nusaybin'deki vatandaşı can korkusuyla eşkıyaya teslim olmaktan kurtarmalıdır. Hükümet, olayların arkasından sürüklenmek yerine, artık, olayların önüne geçmelidir.¹⁴⁸⁷

Yılmaz'a göre, Hükümetin kararsızlığı, şaşkınlığı ve hazırlıksızlığı aynen dış politikada da geçerlidir. Başbakan Demirel, tıpkı, Karabağ'ın düşmesi Azerileri ilgilendiren bir meseledir diye gaf yapan Bakanı gibi, bu meseleyi de anlamamıştır. Meseleyi, sadece Dağlık Karabağ meselesinden ibaret görmektedir. Meseleyi, sadece Azerbaycan'la Ermeniler arasında bir mesele olarak görmektedir. Meselenin, Türkiye'nin millî menfaatlerini ilgilendiren bir mesele olduğunun farkında bile değildir. Yılmaz, Azerbaycan meselesiyle ilgili verilen bütün mesajların yanlış olduğunu, Türkiye'ye bu meselede "bir arabuluculuk, bir hakemlik rolü" düşebileceğini düşünmenin sadece gafletten ibaret olduğunu söylemiş ve eklemiştir: "Türk Devletinin, kurye gibi, Batı ülkelerinin arkasında olmasını kabul etmiyorum. Sayın Başbakanın burada gelip, tedbir olarak, Sayın İnönü'nün Mitterrand'la görüşmesini bize söyleyebilmesini kabul etmiyorum."¹⁴⁸⁸ 1989 yılında Bulgaristan'dan 300 bin Türk'ün ülkeye kabul edilmesinin de eleştirilemeyeceğini bu sayede Balkan Türklüğünün ayakta ve diri olduğunu savunmuştur. Yılmaz konuşmasının sonunda tekrar terör konusuna dönerek "ceberut devlet, zalim devlet, ezici devlet korkusuyla" teröre yol verilmemesini ve geniş bir uzlaşma oluşturulmasını önermiştir:

¹⁴⁸⁶ A.k., s. 626.

¹⁴⁸⁷ A.k., s. 627.

¹⁴⁸⁸ A.k., s. 628.

*Teröre ihkakı hak diyenlerle kolkola girerek terörün üstesinden gelemeyeceğimizi bilmemiz lazım. Ama, terörü açıkça lanetleyen, terörle arasındaki her türlü bağı koparan, terörden kurtulan insanlara, herkese kucağımızı açmamız lazım. Terörün bulaşmadığı, teröre bulaşmayan her düşünceyi, her fikri mutlaka zincirlerinden kurtarmamız lazım. Eğer bugün, yasalarımızda, Anayasamızda hâlâ atmamız gereken başka zincirler varsa, bunları da bir anda söküp atmamız lazım. Türk Milletinin muhteşem mozayığı herkesi kucaklayacak kadar zengindir. Orada kendisine yer olmayan tek güç, bölücü terördür.*¹⁴⁸⁹

Yılmaz'ın konuşmasından sonra ileri sürmüş olduğu görüşlerden farklı görüşlerin kendisine atfolunması nedeniyle İçişleri Bakanı İsmet Sezgin ve RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk konuşmuştur. Sezgin'in konuşması sırasında sataşmalar ve tartışmalar yaşandı. Mesut Yılmaz için "hasbelkader Başbakan" tabirini kullanması ve konuşmasını bölen bir milletvekiline "Şu halinize bakın, burası Millet Meclisi, ahır değil" tabirini kullanması sert tartışmalara yol açmıştır. Meclis Başkanının uyarısıyla Sezgin bu cümlelerini tavzih etmiştir. Sezgin, Meclisin mehabetine yakışmayan bir kelimenin kendisine sarf edilmesi üzerine "Burası ahır değil, bu kabil kelimeler söyleyemezsiniz" ifadesini kullandığını belirtmiştir. Gerek kendisinin gerek partisinin yıllardır bu Meclisin, mehabetini ve yüceliğini kanıtlamak için gayret gösterdiğini vurgulamıştır. Bu sözünün Meclise ve ANAP'lı milletvekillerine değil o sözü söyleyen milletvekiline yönelik olduğunu söylemiştir. Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ise Meclisin çalıştırılması görevinin öncelikle ve özellikle İktidar grubuna ait olduğunu ifade ederek Başbakan Demirel'in üslubunun iktidar sözcüleri tarafından örnek alınmasını istemiştir. Hükümetin, RP'den sanki koalisyon ortağı imiş gibi olağanüstü halin uzatılması ile ilgili destek istemeye hakkın olmadığını altını çizmiştir. Yine, Meclis RP'nin emrindeymiş gibi "Niçin bu faizi kaldırmadınız?" diye sorulmasını da eleştirmiştir. Yeşil kartın doğuda verilmesine de taraftar olduklarını ancak Hükümetin bunu yapamadığını öne sürmüştür.¹⁴⁹⁰

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir), bütçenin tümü üzerinde, Hükümet adına son konuşmayı yapmak ve eleştirilere cevap vermek üzere söz almıştır. Demokrasinin temeli, ulusal egemenliğin odağı olan Meclis çatısı altında ülkenin sorunlarının en açık şekilde dile getirildiğini belirterek Hükümet olarak görevlerinin bu söylenenleri dikkate alarak gelecek yıl yeni bütçeyle Genel Kurula gelindiğinde hedeflenenleri gerçekleştirmiş olduğunu söylemiştir. Hükümete yapılan eleştirilerden ilk olarak RP lideri Necmettin Erbakan'ın sözlerine değinmiştir. Erbakan'ın Hükümeti eleştirmekten çok, yönetmek isteyen bir tavır içinde olduğunu ancak ülkeyi kimin

¹⁴⁸⁹ A.k., s. 629.

¹⁴⁹⁰ A.k., ss. 632-638.

yöneteceğine halkın 20 Ekim seçimlerinde karar verdiğini söylemiştir. Erbakan'ın "Batı dünyasını karşınıza alın, borcunuzu ödemeyi bırakın, para basın, üretimi artırın" şeklindeki tavsiyelerinin Türkiye'yi ANAP'ın yaptığından kat kat daha perişan edeceğini savunmuştur. ANAP sözcüleri Hüsnü Doğan ve Mesut Yılmaz'ın terör ve enflasyon konusunda kendi dönemlerindeki kötü uygulamaları unutarak dört aylık bir hükümeti suçlamasını eleştirmiştir. İnönü, bütçenin Plan ve Bütçe Komisyonunda ve Genel Kurulda, ayrı ayrı görüşülmesinin sistemin eleştirilmesine yol açtığını söyleyerek bütçenin Genel Kuruldaki görüşmelerinin, daha kısa, daha etkin hale getirecek değişikliklerin gerçekleştirilmesi teklifinde bulunmuştur. Bunun için Anayasada değişiklik yapmak gerekirse, onun da yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁹¹

Konuşmasında, 13 Mart akşamı Erzincan'da meydana gelen depreme değinen İnönü, Başbakanlıkta bir kriz merkezi kurularak devletin bütün gücüyle Erzincan'a yardıma girişildiğini belirtmiştir. Erzincan'da acil yardım için yapılanları anlatan İnönü, bu şehrin ekonomik ve toplumsal hayatına canlılık getirecek planları hazırladıklarını ifade etmiştir. Bu çerçevede, konutunu ve iş yerini kaybeden afetzedelere sağlanacak yardımları, vergi yükümlülerinin sorunlarının çözümünü, esnaf ve sanatkârlar ile çiftçilerin borçlarına getirilecek kolaylık ve muafiyetleri, kamu görevlilerinin durumlarının düzeltilmesi düşüncelerini, askerlikte erken terhis, erteleme gibi kolaylıkları, kimsesiz çocuklar ile dullara yönelik çalışmaları sıralamıştır. Bu depremin, İnönü'ye göre, gösterdiği gerçek, ülkemizde, bu konuda "uzmanlaşmış, eğitilmiş, yetişkin, düzenli ve sürekli bir örgütlenmenin" olmadığıdır. Türkiye'de bu tür doğal afetlerde görev yapacak tek örgüt olan Sivil Savunma Genel Müdürlüğünün afet anında kullanacağı eleman sayısı yalnızca 49 kişidir. Bu örgütün ANAP döneminde güçlendirilmediğine ve ihmal edildiğine işaret etmiştir.¹⁴⁹²

Koalisyon Hükümetinin gelişmiş demokratik ülkelerde görüldüğü gibi iki büyük partinin bir araya gelmesiyle kurulduğunu ve Anayasaya uygun olarak vatandaşların istediği gibi tam bir ahenkle çalıştığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Özal ile Ana Muhalefet Partisi ANAP'ın tam uyum içinde olmasının sorgulanması gerektiğini vurgulamıştır. Anayasa'nın "Cumhurbaşkanına, Ana Muhalefet Partisiyle uyum halinde çalışın, onlara her fırsatta akıl verin" demediğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Özal'ı tarafsız olmamakla ve Anayasa'nın 104. maddesinde belirtildiği gibi devlet organlarının "düzenli ve uyumlu çalışmasını" gözetmemekle suçlamıştır. Cumhurbaşkanının "Hükümet gidicidir, Hükümet başarısızdır" gibi şeyler söylemeye hakkı yoktur. Bunu yapmak, görevini yapmamak demektir.¹⁴⁹³

¹⁴⁹¹ A.k., ss. 639-641.

¹⁴⁹² A.k., ss. 641-642.

¹⁴⁹³ A.k., ss. 642-643.

Bütçenin içeriği ile ilgili eleştirilere de cevap veren İnönü, konuşmasında öncelikle Hükümetin devraldığı mirası anlatmıştır. ANAP Hükümetleri döneminde bütçe açığının milli gelire oranının yüzde 2,5'ten yüzde 7,1'e yükseldiğine, 150'den fazla fon oluşturulduğuna, iç borç tutarının 90 trilyona, dış borç tutarının 46 milyar dolara çıktığına işaret etmiştir. 1983'te, vergi gelirlerinin borç ödemelerine ayrılan kısmı yüzde 30 iken 1991'de bu oran yüzde 81'i bulmuştur. Bütçe gelirlerinin borç ödemelerine giden kısmı, 1983'te yüzde 25 iken, 1991'de yüzde 64 olmuştur. Toptan eşya fiyatları endeksi, resmî rakamlara göre, 1983 -1991 yılları arasında yüzde 2 430; tüketici fiyatları endeksi de, yüzde 2 935 oranında artmıştır. Sonuçta ortaya çıkan tablo şudur: Türkiye, 129 ülke içerisinde, gelir dağılımı “en fena, en kötü ilk 10 ülkeden” biri haline gelmiştir. Bütün bu fedakarlıklara rağmen yatırımların da düştüğünü söyleyen İnönü'ye göre, böylece Türkiye'nin son 20 yıllık çabası içinde yer almış olan karma ekonomi ile kalkınma stratejisinden, yerine, yeni bir model öngörülmeden, vazgeçilmiştir. Karma olmayan, kalkınma da olmayan acayip bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Bu, sanayileşmeden vazgeçilmesinin işaretidir halbuki sanayileşmeyen bir ekonominin, işsizliği önlemesi, topluma refah sağlaması düşünülemez.¹⁴⁹⁴

İnönü bu şekilde devraldıkları ülke ekonomisini, yeniden kalkınma sürecine sokmak için Hükümet olarak yapacakları konusunda kendilerinin uzun dönemli bir yaklaşıma ve vizyona sahip olduğunu söylemiştir:

*Aysbergin su üstündeki bölümü gibi olan ekonomik sorunları bir yandan çözerken, bir yandan da, esas, su altında olan büyük bölümünü; yani bu sorunların altındaki yapısal nedenleri ortadan kaldırmayı amaçlıyoruz. Onun için, uygulamaya başladığımız ekonomik program gereğince, bir yandan, ekonomik sorunları ve bunların nedenlerini ortadan kaldırmaya, uzun vadeli tedbirlerle yönelirken, bir yandan da, ciddî devlet anlayışı içinde, devletin, durmuş olan ödeme çarklarını çalıştırmak için, çiftçilerimize, üreticilerimize, belediyelere ve müteahhitlere, geçen hükümet döneminden kalan borçları ödüyoruz.*¹⁴⁹⁵

ANAP iktidarının seçime giderken borçları zamanında ödemeyerek kendilerine bıraktığını belirten İnönü, kendilerinin 26 trilyonluk yükü ağır bir borç ödemesi yaptıklarını anlatmıştır. Hazinesin borçlanma yapısını uzun vadeye kaydırma kararı aldıklarını ve Hazine ihalelerinde, bono ve tahvil ihalelerinde faizlerin düştüğünü belirtmiştir. Türkiye'nin İspanya ile karşılaştırılmasına karşı çıkan İnönü, İspanya'nın AT'ye girerek yabancı sermaye çekerek ve turizm sektörü sayesinde kalkındığını halbuki Erbakan'ın AT'ye girilmesine karşı olduğunu ifade etmiştir. Devlete kaybetmiş olduğu ciddiyeti yeniden kazandırmaya çalışırken, bir yandan da, sosyal refah devleti olmanın ilkelerine uygun davranarak dar ve sabit gelirli vatandaşları rahatlatmak

¹⁴⁹⁴ A.k., ss. 644-645.

¹⁴⁹⁵ A.k., s. 645.

istediklerini açıklamıştır. Buna örnek olarak küçük çiftçi borçlarının affını, erken emekliliği, yeşil kartın pilot uygulamasını vermiştir. Bu uygulamaların Cumhurbaşkanı Özal tarafından “sosyal devlet kavramı artık kalmadı” şeklinde eleştirilmesine de değinerek Avrupa Topluluğunun Komisyon Başkanı Delor’un Avrupa Topluluğunu, bir zenginler kulübü görünümünden çıkarıp, bir sosyal topluluk haline getirmek istediklerini kendisine anlattığını iletmiştir. Dünyada sosyal devlet kavramının geliştiğini savunmuştur.¹⁴⁹⁶

Bu çerçevede KİT’ler sorununa dikkat çeken İnönü, KİT’lerin, serbest piyasa koşulları içinde faaliyet gösterebilecek özerk kuruluşlara dönüştürüleceğini söylemiştir. Bu amaçla oluşturulan Türkiye Özerkleştirme, Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Kurumu (TÖYÖK)’nun KİT’leri özerkleştireceğini, idarî ve malî bağımsızlığa kavuşturacağını ve yeniden yapılandıracağını anlatmıştır. Hangi kuruluşun özelleşmesi gerektiğine bu özerk kuruluş, karar verecektir. Ayrıca, İnönü, kamu açığını azaltmaya yönelik bir başka köklü önlemin de 150’yi aşan fonların gelir ve giderini teker teker incelemeye alarak onları bütçeye dahil etmek olduğunu söylemiştir. Bütçe görüşmelerinden sonra vergi düzenlemesi çalışmalarının da Meclise getirileceğini açıklamıştır. 1992 bütçesini bir onarım ve rehabilitasyon bütçesi olarak niteleyen İnönü, ANAP döneminde unutulmuş olan sosyal devlet anlayışını geri getirmek için, eğitim ve sağlık yatırımlarına bütçede özel bir önem verdiklerini anlatmıştır. 1992 bütçesine, geçen yılların en yüksek eğitim ve sağlık ödenekleri konmuştur.¹⁴⁹⁷

Tüketicinin korunması yasa tasarısının kamuoyunda tartışılmaya açıldığını ve tüketicinin sorunlarıyla uğraşacak tüketici mahkemelerinin kurulacağını belirtmiştir. Bu tasarının Nisan 1992 başında son şeklini alacağını ve son derece önemli, çağdaş bir atılım olacağını açıklamıştır. Bu tasarının yanı sıra “gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemi” kurmak için işten çıkarmalarla ilgili bir yargı denetimi sağlamak için çalıştıklarını, işsizlik sigortası yasa tasarısı çalışmalarının da son aşamasına geldiklerini ifade etmiştir. Bu arada, Bağ-Kur’un, yeniden yapılanarak çağdaş anlamda bir sosyal güvenlik kuruluşu haline getirilmesi için bir yasa tasarısı hazırlanmıştır.

Hükümetin toplu konut ve tarım alanındaki icraatlarını anlatan İnönü, kırsal alandaki resmi örgütlenmeyi yeniden ele alarak belediyeleri yaygınlaştıracaklarını söylemiştir:

Sayın milletvekilleri, kamu hizmetlerinden en az yararlanan, bugünün resmî örgütlenmesi içinde en zayıf durumda bulunan, kırsal kesimimizdir. Onun için, kırsal kesimde devletin varlığını yerel yönetim içinde ortaya koyacak çalışmaları başlattık ve bunları yasal düzenlemeyle sonuca götürme kararındayız. İlçe düzeyinde bir kalkınma odağı oluşturmak üzere, ilçede, özellikle kırsal kesime hizmet verecek biçimde bir ilçe yerel yönetimi kurulması çalışmaları başlatıldı; ilçe meclisleri toplandı. Aynı düşünceden hareketle il

¹⁴⁹⁶ A.k., ss. 646-647.

¹⁴⁹⁷ A.k., ss. 647-649.

*meclisleri uygulaması başlatılmıştır... 1 000'den fazla nüfusu olan köylerimizi belediye haline getirerek kırsal alan belediyelerini yaygınlaştırmak, ilçe yerel yönetimlerini, il yerel yönetimlerini daha etkin hale getirmek, bizim kırsal kesime yönelen yönetim çalışmalarımızın en belirgin eserleri olacaktır.*¹⁴⁹⁸

Konuşmasında dış politika konusunda da değinen İnönü, önceki hükümet döneminde iddia edilen aktif dış politikanın “her gün başka bir şey söylemek, her zaman başka bir şey yapmaya çalışmak, bir koyup üç almaya çalışmak, ama sonunda, üç almak şöyle dursun, beş vermekle sonuçlanan ve bir yere varmayan bir dış politika” olduğunu savunmuştur.

Koalisyon Hükümetinin dış politikası, çok kısa zamanda Türkiye'nin, dünyada çok itibarlı bir yer kazanmasına yol açmıştır:

*Dünyadaki hızlı değişimler ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni oluşumlar sonunda, Türkiye, Adriyatik Denizinden Çin sınırına kadar uzanan geniş bir coğrafi alanda tarihi sorumluluklar üstlenmek durumunda kaldı. Bu geniş coğrafya içinde ortaya çıkmakta olan yeni bağımsız ülkeler, Türkiye'ye, örnek alınması gereken bir ülke olarak bakıyorlar. Tarihi ve kültürel yakın bağlarımız bulunan bu ülkelerin, uluslararası toplumda, çağdaş, onurlu ve bağımsız bir üye olarak yerlerini almalarını sağlamak için, olanaklarımız ölçüsünde yardımcı olmaya çalışıyoruz. Coğrafyamızın dış politikasını uygulayarak, iyi komşuluk sorumluluğunun bilinci içinde hareket ediyoruz. Amacımız, bu geniş coğrafyada, bir refah ve demokrasi kuşağı oluşturmak; barış içinde birlikte yaşamak ve çalışmak anlayışının yerleşmesini sağlamaktır. İhtilaf ve çatışmanın yerini, işbirliği ve dayanışmanın mutlaka alması için çaba sarf ediyoruz. Balkanlarda, Kafkasya'da ve Orta Asya'da bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetlerin muhtelif uluslararası kuruluşlardaki sözcülüğünü de ülkemiz üstlenmiştir. Bir yandan bu ülkelerin refah ve kalkınmalarına katkıda bulunacak bölgesel işbirliği projelerinin geliştirilmesine öncülük ediyoruz, diğer yandan bu ülkelerin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlara üye olmaları ve bu kuruluşlarda gereken şekilde temsil edilmeleri için de Türkiye'nin ağırlığını koyuyoruz.*¹⁴⁹⁹

Yukarı Karabağ sorunda da, İnönü'ye göre, Türkiye, Kafkasya'da barışın kalıcı bir şekilde tesisi için, mensubu olduğu tüm uluslararası forumları harekete geçirmiş, AGİK'te alınmasına öncülük ettiği kararla, Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğunu, sınırların dokunulmazlığının teminat altına alınmasını ve bir an önce ateşkes sağlanması gerektiğini tescil ettirmiştir. 9 Mart 1992'de Helsinki'de toplanan AGİK'te, Türkiye'nin girişimleriyle, Karabağ konusunu ele alacak bir uluslararası konferansın toplanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Kıbrıs sorununun çözümü bakımından Hükümetin temel hedefi, Kıbrıs Türk Halkının meşru hak ve çıkarlarını korumak, güvenlik ve esenlik içinde

¹⁴⁹⁸ A.k., s. 653.

¹⁴⁹⁹ A.k., s. 654.

yaşamaları için gerekli koşulları yaratmak ve eşitlik statüsünün üçüncü çevrelerce daha yaygın bir biçimde benimsenmesini sağlamaktır. İnönü, Türkiye’ye yönelik terör faaliyetlerini destekleyen ülkeleri ve özellikle Bekaa Vadisinde PKK teröristlerinin üslenmeleri için gerekli imkânları sağlamaya devam eden Suriye’yi uyarmıştır. Bu bağlamda konuşmasının sonunda terör konusuna değinen İnönü, terörün ANAP iktidarında mevcut boyutlarına ulaştığını hatırlatmıştır.¹⁵⁰⁰

Bu duruma gelinmesinde “birkaç çapulcunun işi, üzerinde durmaya değmez” tavrıyla ANAP’ın yanlış teşhisi sorumludur. Nevruz’un rahatlıkla kutlanabileceğini her yerde söylediklerini ancak PKK’nın ayrılıkçı terörü yüzünde bu olayların çıktığını söylemiş ve eklemiştir:

*Valilerimize, talimat verdik, vatandaşlarımızın bugünü rahatlıkla kutlaması, hiçbir şekilde bir kavgaya yol açmaması için elimizden geleni yaptık. Böyle yapmamalı mıydık?.. Bir baskı koyarak daha başında insanları korkutma yolunu mu seçseydik?.. O zaman çıkacak olaylardan biz sorumlu olurduk. Biz vatandaşlarımıza, bugünü rahatlıkla geçirmeleri fırsatını verdik; ama, böyle olmadı. Niçin olmadı?.. Biz her türlü kolaylığı gösteriyoruz, vatandaşlarımızın geleneksel bir günlerini istedikleri gibi kutlamalarını istiyoruz, buna imkân veriyoruz; ama sonunda bu olmuyor... O zaman, niçin olayların böyle kanlı bir şekilde sonuçlandığı, bunun nedeninin ne olduğu ortaya çıkıyor sayın milletvekilleri; bunun sorumlusu PKK örgütü, ayrılıkçı örgüt! Bu örgütün, ülkeyi getirdiği bataklık, işte bu olayları karşımıza getiriyor. Bu örgüt, Nevruzu, devlete karşı silahlı eylem göstermek için, silahlı güç göstermek için bir vesile diye kullandı, âdeta devlete karşı gücünü ispat etmek girişiminde bulundu; ama, bu tavır karşısında devlet kendisini korudu, korumaya da devam ediyor. Devletin gücünün, bütün bu girişimlerin hepsinin üstünde olduğunu bir defa daha gösterdik, bundan sonra da göstereceğiz; bundan kimsenin kuşkusu olmasın.*¹⁵⁰¹

Nevruz Olayları sırasında halkın bu hareketlere karşı devletin gücünün yanında olduğunu söyleyen İnönü, Hükümetin çözüm olarak çağdaş demokrasilerin ayrılıkçı terör hareketlerine karşı getirdiği çözümün aynısı olduğunu dikkat çekmiştir. Bu çözüm, sekiz yıldır ANAP’ın uygulamadığı çözümdür. Çözüm, ülkenin demokratik yapısını güçlendirirken, bütün vatandaşları, ülkede yaşamaktan mutlu olduklarına inandıracak demokratik açılımları yaparken, ayrılıkçı terör örgütünü devletin güvenlik güçleriyle etkisiz hale getirmektir. İnönü, ülkede huzur ortamını yeniden kuracaklarını ve güneydoğuda, sivil demokratik değerleri benimseterek, sosyal ve ekonomik farklılıkları gidererek, teröre karşı güvenlik güçlerinin hareketini halkın desteğiyle güçlendireceklerini savunmuştur.¹⁵⁰²

¹⁵⁰⁰ İnönü, 1991 sonu itibarıyla şu rakamları verdi: Terör, Güneydoğuda 3 019, Türkiye çapında ise 4 698 olay çıkardı. Bu olaylarda 842 güvenlik görevlisi şehit oldu, 1 204 vatandaş öldü; karıştığı olaylarda 1 305 terörist öldü, 1 556 terörist yakalandı.

¹⁵⁰¹ A.k., ss. 656-657.

¹⁵⁰² A.k., ss. 657-658.

Bu çerçevede demokratikleşmeye işaret eden İnönü, vatandaşlara devlete güvenmeleri yönünde çağrı yapmıştır:

*Devletimiz, halkın gönül rızasıyla kurulmuş olan bu devlet, halkı ezmek için değil, halkı korumak için vardır; devlet, halkın yanındadır; devlet, halkı öldürenlere karşı, devlet, halka baskı yönetimi getirmek isteyenlere karşı halkımızı korumak için vardır. Halkımızı incitmeden korumak devletin görevidir. Vatandaşlarıma, devlete güvenmeleri için sesleniyorum; devlete güvenin; herkes bilmelidir ki, devletimizin kudret ve imkânlarını aşmaya kimsenin gücü yetmez, yetmeyecektir... Demokratik devlet yapımızın hukuk anlayışı ve şefkati, ayrılıkçı teröre cesaret vesilesi olamaz. Birlikte yaşayarak, birbirimizi severek, birbirimizi destekleyerek mutlu oluruz. Türkiye büyük bir ülke, Türkiye, doğasıyla, doğal zenginlikleriyle, insanıyla zengin bir ülke. Bu zenginlikleri, mutluluğumuz için, refahımız için değerlendirmenin yolu, birlikteliğimizi korumaktan geçer. Güneydoğuda yaşayan aziz vatandaşlarım, biliniz ve inanınız ki, sizler bu milletin ayrılmaz ve aziz bir parçası, bu vatanın da esas sahiplerisiniz. (SHP ve DYP sıralarından alkışlar) Sizden, devlete güvenmenizi, yörede gerginliği artırmaktan başka bir şeye yaramayan her türlü silahlarınızı teslim etmenizi istiyorum, sizleri silahlarınızı teslim etmeye çağırıyorum. Sizi koruyacak olan devlettir, devletin güçleridir.*¹⁵⁰³

1992 Bütçesi üzerinde oyunun rengini belirtmek üzere tasarının lehinde konuşmak üzere Azimet Köylüoğlu (Sivas), aleyhinde konuşmak üzere ise Alparslan Türkeş (Yozgat) söz almıştır.

Azimet Köylüoğlu (Sivas), konuşmasında ANAP'tan devr alınan tabloyu toplumun tüm kesimlerinin yaşadığı sıkıntıları çeşitli örneklerle sıralamıştır. Hükümetin, insan haklarına dayalı, özgürlüklere saygılı, toplumun çıkarını şahısların çıkarının önünde tutan bir politika izleyerek ekonomik değerlerin, ülke güzelliklerinin, nimet ve külfetlerin adil ve eşit bir şekilde bölüşüldüğü bir politika izleyerek, Türkiye insanını içinde bulunduğu bu bunalımdan çıkaracağına yürekten inandığını ifade etmiştir. Tarihin kader kavşağında, Türkiye'nin bilinçli ve planlı bir şekilde, tükenişe doğru götürülmek istendiğinin altını çizen Köylüoğlu, buna karşı bir an önce harekete geçmenin kaçınılmaz ulusal bir görev olduğunu savunmuştur. Bu görev, tüm Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin omuzlarındadır. Her türlü siyasal ve kişisel çıkar dışında, salt Türkiye için, vatan Türkiye için birleşmenin gerekliliğine işaret eden Köylüoğlu, Meclisin bu görevi yapmaması durumunda bunun hesabını, tarihe, Mustafa Kemallere, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkanlara, 4 Eylül'de Sivas Kongresini yapanlara, Çanakkale şehitlerine ve Dumlupınar şehitlerine veremeyeceğini anlatmıştır.¹⁵⁰⁴ Duygusal konuşmasını sevgiye, birlikteliğe ve demokrasiye vurgu yaparak şu cümlelerle bitirmiştir:

¹⁵⁰³ A.k., s. 658.

¹⁵⁰⁴ A.k., s. 661.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; dünyada bir Gazi Moskova yoktur, bir Gazi Berlin yoktur; ama, bir Gaziantep vardır; dünyada bir Şanlı Londra yoktur, bir Şanlı Paris yoktur; ama, bir Şanlıurfa vardır... (Alkışlar) Dünyada bir Kahraman Washington, bir Kahraman Tokyo yoktur; ama, bir Kahramanmaraş vardır. (Alkışlar) İline ilçesine “gazi” diyeceksiniz, “Gaziantep” diyeceksiniz; iline ilçesine “kahraman” diyeceksiniz, “Kahramanmaraş” diyeceksiniz; iline ilçesine “şanlı” diyeceksiniz, “Şanlıurfa” diyeceksiniz; halkını da, Kürt diye horlayacaksınız; olamaz böyle bir şey. Bin yıllık kardeşliğimizi kimse bozamaz. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bir düş görüyorum; bir gün olacak, Türkiye’de, yediveren güllü Anadolu’da, Hacıbektaş Velilerin, Hacı Bayram Velilerin yaşadığı Anadolu’da; Ahmet Yesevilerin, Yunus Emrelerin, Mevlanaların, Pir Sultan Abdalların, Şeyh Bedrettinlerin, Mithat Paşaların, Mehmet Akiflerin ve Nazım Hikmetlerin... Mustafa Kemallerin yaşadığı bu kutsal topraklarda... Türk - Kürt; Alevî - Sünnî; Çerkez - Laz; Gürcü - Abaza; Müslim - Gayrimüslim ayırımı yapılmaksızın, mezhepçilik yapılmaksızın, ırkçılık yapılmaksızın, Anadolu’da yaşayan tüm insanlarımızı bir arada kardeşçe, kaderde, kıvançta ve tasada ortak; dostça, mutlu ve keyifli bir hayat yaşayacaklardır. Bir düş daha görüyorum; bir gün olacak, ülkemın semalarında ve toprakları üzerinde, insan hakları, kardeşlik, barış, demokrasi ve özgürlük en görkemli bir şekilde dalgalanacaktır. Bir düş daha görüyorum; bir gün olacak, güzel ülkem Türkiye’nin güzel insanların söyleyecekleri, insan hakları, kardeşlik, barış, demokrasi ve özgürlük şarkıları ülkemın semalarında en coşkulu bir şekilde yankılanacaktır...¹⁵⁰⁵

Bütçe üzerindeki son konuşmacı olarak Alparslan Türkeş (Yozgat), konuşmasında 1982 Anayasasını gündeme getirmiştir. Anayasanın, demokratik olmayan şartlarda, demokratik olmayan usullerle meydana getirilmiş olan bir anayasa olduğunu hatırlatan Türkeş, bu Anayasanın demokratik yollarla ve usullerle ele alınarak değiştirilmesi ve düzeltilmesinin gereğine değinmiştir. Türkiye’de çeşitli seçim dönemlerinde değiştirilen seçim kanunlarının ve uygulanmakta olan Seçim Kanunlarının eşit ve adil şartlarda seçim yapılmasına imkân vermediğini belirtmiştir. Bu kanunlarla, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını esas alan demokratik bir düzenin gelişmesi mümkün değildir. İktidardan, bu meselelerin çözümüne eğilmelerini istemiştir. İşkencenin ve terörün el birliğiyle bitirilmesini isteyen Türkeş’e göre bölücü terörün arkasında, Türkiye’nin düşmanı olan devletler ve emperyalist güçler vardır. Bunların birkaç tanesi müşterek sınırlar olan komşu devletlerdir. Aslında, Türkiye’ye karşı, “adı konulmamış, ilan edilmemiş bir savaş” açılmış durumdadır. Bunun arkasında Kıbrıs, Ege’yi almak ve Türkiye’nin güney illerinde ayrı bir devlet kurma ihaneti mevcuttur. Türkeş, Güneydoğu sorununa şu şekilde yaklaşmıştır:

¹⁵⁰⁵ A.k., ss. 661-662.

*Muhterem milletvekilleri, doğuda ve güneydoğuda Kürtçe dediğimiz ayrı bir şive, ayrı diyalektle konuşan insanlarımız var. Bunlar, bizim milletimizin insanlarıdır, bizim kardeşlerimizdir, öz kardeşlerimizdir. (Alkışlar) Geçenlerde, bu yüce kürsüden yaptığım bir konuşmada da, bu kardeşlerimiz için görüşlerimi huzurunuzda sermiştım ve o zaman demiştım ki, bunlar ne kadar Kürtse, biz de o kadar Kürdüz; biz ne kadar Türksek, onlar da o kadar Türktür. Bu sözümü, yine burada tekrarlıyorum. Değerli milletvekilleri, bu insanlarımızın bizden çalınmasına, bundan önce memleketimizi yönetmiş olan çeşitli iktidarların gafleti yüzünden, meydan verilmiştir.*¹⁵⁰⁶

Fransa'nın Korsika ve Normandiya, Kanada'nın Quebec, ABD'nin Dakota bölgelerinde farklı dil konuşulmasına rağmen özerklik ya da ayrı bir devlet olma iddiasında bulunmadıklarını söyleyen Türkeş, ayrıca ABD'nin tarihinde ayrılmak isteyen eyaletlere müsaade edilmemesini hatırlatmıştır. “Yüz çeşit” milletten meydana gelen bir devlet olan Amerika'nın razı olmadığı bir şeye, 900 senelik bir tarihe sahip “Türkiye Devleti”nin de razı olmayacağını ve “900 senedir aynı dine mensup” insanların koparılmasına Türk Milletinin müsaade etmeyeceğini belirtmiştir. Güneydoğudaki meseleyi, o bölgenin ihmal edilmiş olması meselesi olarak görmenin yanlışlığına değinen Türkeş, o bölgede insan haklarının uygulanmadığı iddiasıyla ortaya çıkmayı da doğru bulmamıştır. Türkeş'e göre, o bölgede olduğu bahsedilen bütün her şey (Sinop, Kastamonu, Yozgat gibi) başka bölgelerde de vardır.¹⁵⁰⁷

Türkeş, dış politika konusundaki görüşlerini ifade ederken, Türk Cumhuriyetleri meselesine değinmiştir. Kendisinin elli yıldan beri Türkiye dışındaki Türkler meselesiyle uğraştığını, bu yüzden, dört defa sıkıyönetim mahkemelerine verilerek yargıldığını hatırlatmıştır. Müsterek alfabe meselesinin bir an önce gerçekleştirmesini isteyen Türkeş, Türk Cumhuriyetlerindeki bütün aydınların Türk alfabesini benimsemeyi kabul ettiklerini söylemiş ve Hükümetin, elden gelen bütün tedbirleri almasını istedi. Karabağ'daki Ermeni saldırılarının bir an önce durdurulmasını isteyen Türkeş, Hükümete, Halkoyu Aydınlatma Bakanlığı, Türk Dünyası Bakanlığı ve Milli Güvenlik Enstitüsü kurulmasını önermiştir.¹⁵⁰⁸

1992 Bütçesi üzerindeki son görüşmeler tamamlandıktan sonra 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, 1990 Malî Yılı Genel Bütçe Kesin Hesap Kanunu Tasarısı, Katma Bütçeli İdareler 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Katma Bütçeli İdareler 1990 Malî Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısının oylamasına geçilmiştir. 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının açık oylaması, adı okunan milletvekilinin ayağa kalkarak “kabul, ret ve çekinse” şeklinde, yüksek sesle oyunu belirtmek suretiyle yapılırken diğer üç tasarının açık oylaması ise, bir arada ve adı okunan milletvekilinin, kürsü önüne konulacak 3 ayrı oy kutusuna oylarını atmaları suretiyle yapılmıştır. 1992 Malî Yılı Bütçe

¹⁵⁰⁶ A.k., s. 664.

¹⁵⁰⁷ A.k., s. 665.

¹⁵⁰⁸ A.k., ss. 665-666.

Kanunu Tasarısının oylamasına 402 üye katılırken 260 kabul, 142 ret oyu kullanıldı. 396 üyenin katıldığı 1990 Malî Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısının oylamasında ise 355 kabul, 40 ret ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Katma Bütçeli İdareler 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının oylamasına katılan 396 üyeden 256 kabul, 139 ret ve 1 geçersiz oy çıkmıştır. 1990 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu Tasarısının oylamasına 397 üye katılırken 356 kabul, 40 ret ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır.

Oylamalardan sonra söz alan Başbakan Süleyman Demirel (Isparta), bu bütçenin iki aya yakın bir süre Komisyonunda ve Genel Kurulda irdelenerek hazırlanan bir “geçiş bütçesi” olduğunu belirtmiştir. Seçimler dolayısıyla Türkiye’nin üç ay geçici bir bütçeyle idare edildiğini, ancak 1 Nisandan itibaren olağan bütçesine kavuştuğunu hatırlatmıştır.

49. Hükümetin demokratikleşmeye, devleti yeniden reforma tabi tutmaya yönelmiş yeni tasarıları ve yeni projeleri Meclisimizin huzuruna getireceğini söyleyen Demirel, istikar, huzur ve güvenin sağlanacağını ifade etmiştir. Devletin, ülkenin bütün sorunlarına el koyduğunu ve her şeye çare bulabileceklerini savunmuştur. Dünya şartlarında birtakım zorluklar meydana gelmezse, bu bütçenin uygulanmasındaki en önemli sorun, mutlaka sarfları kontrol edebilmektir, yani, bütçedeki açığı muhafaza edebilmektir. Milletin vergi paraları olan devlet gelirlerini, en iyi şekilde sarf edeceklerini ve israfla mücadele için, kırtasiyecilikle mücadele için gayret göstereceklerini söyleyen Demirel, Hükümet adına Türk milletinin Ramazan Bayramını tebrik ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁵⁰⁹

Böylece 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (3790), 1990 Malî Yılı Genel Bütçe Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (3791), Katma Bütçeli İdareler 1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (3792) ve Katma Bütçeli İdareler 1990 Malî Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (3793) numaralarıyla kanunlaşmıştır.

1992 Bütçesi ile ilgili birkaç noktanın altı çizilebilir. Bütçenin ilk görüşmelerinin ilk günü televizyondan naklen yayınlanmıştır. İlgili kurumların bütçeleri görüşülürken Kültür Bakanlığının bütçesi ilk defasında reddedilmiştir. Kültür Bakanlığı bütçesi ikinci kez oylanarak kabul edilmiştir. ANAP ve RP Mecliste reddedilen bütçenin yeniden oylanmasını öngören Meclis Başkanlık Divanı Kararının iptali için Anayasa Mahkemesine gideceklerini açıklamışlardır.¹⁵¹⁰

3.2. 1993 Bütçesi Görüşmeleri

1993 Bütçesi 1985 yılından itibaren hazırlanan bütçelerden yapısal olarak pek farklılık göstermeyen bir borç transfer bütçesi ve maaş bütçesi halinde hazırlanan bir bütçedir. Bozulan mali disiplin bu bütçe ile de sağlanamamıştır. Kamu gelirlerinde yeterli bir gelişme sağlanamadığı gibi harcamalardaki nisbi büyüme devam etmiştir. Bunun sonucu olarak bütçe açıkları büyümüştür. Bütçe açıkları büyük çapta iç borçlanma ile karşılandığından iç borç stoğu artmıştır.¹⁵¹¹

¹⁵⁰⁹ A.k., ss. 668-669.

¹⁵¹⁰ Sabah, 25 Mart 1992.

¹⁵¹¹ Mustafa Sakal, “1993 Bütçesi ve Makro Ekonomik Hedefler,” *Maliye Yazıları*, Sayı 38, 1993, s. 43.

1993 Bütçesinin en önemli özelliklerinden birisi bu yıldan itibaren bütçe içi ve dışı fon uygulamalarında meydana gelen değişikliklerle bütçe dışında yer alan fonların bütçe içine alınmasıdır. Bu uygulama ile fonların kaynaklarının bütçeye gelir ve gider yazılması için bütçe kanunlarında uygulamaya dönük hükümler konulmuştur. Böylece, kamu ortaklığı fonu ile toplu konut fonunun sağladığı kaynaklarla çeşitli kurumlar bir çok hizmet görebilmiştir. Bu uygulama ile 63 tane fon bütçe kapsamına alınmış ve böylece yatırım harcamalarının bütçe içindeki payı artmıştır.¹⁵¹² Bu fonların bütçeye aktarılmasına rağmen büyük fonlar bütçe dışı kalmıştır. KİT zararlarının devam etmesi, Belediye bütçelerinin açıklarının devam etmesi ve özelleştirmede yeterli başarı gösterilememesi söz konusudur.¹⁵¹³

1993 Bütçesinin hazırlıkları sırasında Başbakan Demirel'in Müsteşar Tevfik Altınok'a "bütçe açığını nasıl kapatırız? Projeleriniz nelerdir" şeklinde bir soru yönelttiği, Altınok'un "artmasında" karşılığını vermesi üzerine Başbakan Demirel'in sinirlendiği "Size onu sormuyorum, azalır mı diye soruyorum" şeklinde çıktığı basında yer almıştır. Ayrıca, bürokratların 1993 Bütçesi hazırlıklarını beğenmeyen Demirel, enflasyonun bir nedeninin de kötü yönetim olduğunu söylemiştir.¹⁵¹⁴ Bütçe maratonunu eleştiren Başbakan Başdanışmanı Dr. Ertan Yülek, "Türkiye'nin üç ay bütçe tartışacak lüksü yok. Ülkenin bu kadar sorunu varken, bu memleketin Meclisi üç ay bütçe tartışamaz. Son 5 yılda bu yüzden, bütçe yüzünden Türkiye iki yıl kaybetti" demiştir.¹⁵¹⁵ 1993 Bütçesinde fonların bütçe içine alınması Cumhurbaşkanı Özal tarafından eleştirilmiştir. Fonları bütçe içine alan Maliye Bakanlığına çatan Özal, Maliyecilerin dünyanın her yerinde tutucu olduğunu belirtmiştir: "Fonların kaldırılması, tek bir bütçe sistemine geçilmesi maliyecilerin isteği, politikacıların değil."¹⁵¹⁶ Bu bütçeye iş dünyasından da eleştiri gelmiştir. Bülent Eczacıbaşı, enflasyon hedefini ve vergilerdeki artış beklentisini eleştirerek şöyle demiştir: "Bütçe açığı tutarında 20 bin liralık banknotları uç uca eklersek Ay'a uzanır. Açık büyürse 50 binlik banknota gereksinim olur. Vergi gelirlerinde % 75 artış öngören hükümetin, % 50 düzeyinde enflasyon hedeflemesi gerçekçi değil."¹⁵¹⁷

1993 Bütçesi dört kanun tasarısının görüşmelerinden oluşmuştur: 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (1/460 sıra sayısı 211), 1991 Malî Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (1/439, 3/649, sıra sayısı 223), 1993 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kanunu Tasarısı (1/461, sıra sayısı 212) ve 1991 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (1/440, 3/650, sıra sayısı 219). 17.10.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan tasarılar Başkanlıkça 19.10.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir.

¹⁵¹² Özhan Çetinkaya, "Konsolide Bütçenin Başlangıç Değerlerinin Uygulama Sonuçları ile Birlikte Değerlendirilmesi," *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 5, 2003, s. 53 ve Seyfi Yıldız, "Konsolide Bütçe Harcama Analizi," *Yeni Türkiye*, Cilt 5, sayı 27, s. 375.

¹⁵¹³ Mustafa Sakal, *a.g.k.*, s. 45.

¹⁵¹⁴ *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1992.

¹⁵¹⁵ *Milliyet*, 9 Kasım 1992.

¹⁵¹⁶ *Hürriyet*, 13 Kasım 1992.

¹⁵¹⁷ *Hürriyet*, 12 Kasım 1992.

1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında genel bütçeye 398.710.000.000.000 liralık ödenek verilirken genel bütçenin gelirleri 342.400.000.000.000 lira olarak tahmin edilmiştir. Tasarının genel gerekçesinde devlet hizmetlerinin sağlıklı ve verimli bir biçimde yürütülmesi, enflasyonun en önemli nedenlerinden biri olan kamu açıklarının azaltılarak fiyat istikrarının sağlanması, ekonominin yeterli ve dengeli olarak büyümesinin tasarının hazırlanması sırasında göz önünde bulundurulacak temel ilkeler olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, 1993 yılında dördüncü dilimi uygulanacak olan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının başlıca amaçlarının, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizliğin ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması olduğu ifade edilmiştir. Kalkınma Planı ile tam bir uyum içinde hazırlanan Bütçe Kanunun Tasarısının temel hedefi bütçe açığını asgarî düzeye çekmek, gelir ve gider arasındaki denkliliği sağlamaktır. 1993 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, Kalkınma Planının sayılan temel hedefleri yanında ülkenin içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra, Bütçe Tasarısında, gelir ve gider politikalarının para ve kredi politikaları ile uyum içinde enflasyon hedefi göz önünde bulundurularak ele alınmasına özen gösterildiği ve mali koordinasyonun sağlanmasına da özel bir önem verildiği belirtilmiştir. Tasarı ile kuruluşların ödenek ihtiyaçları gerçekçi bir şekilde belirlenmiş ve mevcut gelir ve nakit imkânları çerçevesinde gerekli kaynak tahsisi yapılmıştır.¹⁵¹⁸

3.12.1992 tarihli 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısına ilişkin Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda Komisyonun bütçe görüşmelerine 3 Kasım 1992 tarihinde Maliye ve Gümrük Bakanının sunuş konuşması ile başladığı ve 6 Kasım 1992 tarihinde Bütçe Kanunu Tasarısının tümü üzerindeki genel görüşmelere geçildiği belirtilmiştir. Tasarıda 1993 yılında genel ve katma bütçeli kuruluşlar için 397 trilyon 710 milyar lira ödenek teklif edildiği, bu ödeneğin 142 trilyon lirası personel harcamalarına, 35 trilyon lirası personel dışı diğer cari harcamalara, 47 trilyon lirası yatırım harcamalarına, 173 trilyon 710 milyar lirası da transfer harcamalarına tahsis edilmiştir. Ayrıca, 1993 yılı konsolide bütçesinde 53 trilyon 310 milyar liralık bütçe açığı bulunduğu, bu açığın Gayri Safi Millî Hasılaya göre % 4,3 dolayında bir oranı ifade ettiği görülmüştür.¹⁵¹⁹

¹⁵¹⁸ S. Sayısı 211, “1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesi (1/460)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38’in sonuna ekli (10.12.1992), s. 3.

¹⁵¹⁹ S. Sayısı 211, “1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/460)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38’in sonuna ekli (10.12.1992), ss. 1-2.

Maliye ve Gümrük Bakanı bütçenin Komisyona sunuş konuşmasında; 1993 Malî Yılı Bütçe Kanun Tasarısının, azamî tasarruf anlayışı içerisinde enflasyonla mücadeleye yönelik politikalar çerçevesinde hazırlandığı, malî disiplinin sağlanması, Devlet hizmetlerinin sağlıklı ve verimli bir biçimde yürütülmesi, kamu açıklarının önemli bir bölümünü teşkil eden konsolide bütçe açıklarının azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması, ekonominin yeterli ve dengeli olarak büyümesi ve gelir dağılımının düzeltilmesinin tasarının hazırlanması sırasında göz önünde bulundurulmuş temel ilkeler olduğunu açıklamıştır.¹⁵²⁰ Ayrıca, 1993 yılı programı ile tam bir uyum içinde hazırlanan bütçede, programda öngörülen % 5'lik kalkınma hızını gerçekleştirebilmek için gerekli tedbirlere de yer verildiği ifade edilmiştir. Yıl sonu enflasyonu ise % 47 olarak hedeflenmiş, Kamu kesimi borçlanma gereğinin Gayri Safi Millî Hasılanın % 9'u olarak planlandığı, 1993 yılında toplam 258.9 trilyon lira yatırım büyüklüğünün hedeflendiği, ihracatın 17 milyar dolar, ithalatın ise 25.8 milyar dolar olarak gerçekleşmesinin beklendiği açıklanmıştır. Maliye ve Gümrük Bakanınca yapılan açıklamalarda ayrıca bu bütçenin en önemli özelliğinin, bazı istisnalar dışında fonların “bütçe içerisine alınması olduğu, böylece bütçe büyüklüğünün üçte biri kadar kamu kaynağının daha Meclisin denetimine ve onayına tabi tutulduğu vurgulanmıştır. 1993 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının % 3,2 oranında artmasının hedeflendiği, sağlıklı bir ekonomik yapıya kavuşuncaya kadar enflasyonla mücadeleye devam edileceği, ödemeler dengesindeki gelişmelerin memnuniyet verici olduğu, döviz rezervlerinin 1991 yılı sonunda 12.2 milyar dolar iken, 2 Ekim 1992 tarihi itibarı ile 15.8 dolara çıktığı belirtilmiştir. 1993 yılında eğitim ve sağlık hizmetlerine daha fazla pay ayrıldığı, memur ve emeklilerin refah seviyesini yükseltmek için çaba gösterildiği, yaygın ve adaletli bir vergi sisteminin kuruluşu için önemli adımların atıldığı savunulmuştur.¹⁵²¹

Komisyonun Tasarının tümü üzerindeki görüşmelerinde yapılan eleştiriler arasında 1992 Malî Yılı Bütçesinde samimiyet prensibine uyulmadığı, ekonominin dengelerinin bu nedenle bozulduğu savunulmuştur. Bunun yanı sıra, 1993 Bütçesinin de klasik bir bütçe olmadığı, muhasebe sistemiyle rakamların alt alta konduğu ve belli bir tutarlılığın sağlanmaya çalışıldığı bir mantığı yansıttığı ve Türkiye'nin artan sorunlarına, orta halli ve düşük gelir düzeyindeki vatandaşların sıkıntılarına çare bulacak rasyonel bir bütçe olmadığı söylenmiştir. Bunun yanı sıra, Hükümet Programındaki vaatlerin ve 1993 Programında öngörülen hedeflerin bu bütçe ile gerçekleştirilmesinin zor görüldüğü, enflasyonun 1992 yılında öngörülen hedeflere çekilemediği, 1993 yılı için tespit edilen % 47 oranının da daha yüksek olarak gerçekleşmesinden endişe duyulduğu ifade edilmiştir. 1993 Malî Yılı Bütçesinde, fon dahil, eğitim ve

¹⁵²⁰ A.k., s. 3.

¹⁵²¹ A.k., ss. 3-4.

sağlık harcamalarına ayrılan ödeneklerin paylarının 1992 yılına göre gerilediği ve bu bütçenin personel ve faiz ödemeleri bütçesi olduğu, çünkü 173.7 trilyon liralık transfer ödeneklerinin 73 trilyon lirasının, yani % 42'sinin iç ve dış borç faizleri olduğu, personel harcamalarıyla faiz ödemelerinin toplam harcamalar içindeki payının % 54 olduğu belirtilmiştir. Bu durumda bütçenin sadece % 12'sinin yatırım harcamalarına ayrılmış bulunduğu, faiz ödemelerinin yatırımlardan büyük olmasının sağlıklı bir bütçe için normal olmadığı vurgulanmıştır.¹⁵²²

1993 yılı için öngörülen 53 trilyon liralık bütçe açığının gerçeği yansıtmadığı, 107 tane fonun sadece 63 tanesinin bütçe içine alındığına işaret edilmiştir. Türkiye ekonomisinin tıkanığı, bu tıkanıklığın aşılması için tek yıllık bütçelerin, kısa vadeli bakışların ötesinde, orta vadeli bir perspektif ve program ile reformcu ve radikal değişikliklere ihtiyaç olduğu da belirtilmiştir. Vergi dağılımının adaletli olmadığı, devletin birinci sıradaki gelir kaynağını teşkil eden vergilerin % 70'inin sabit ücretlilerden alındığı ifade edilmiştir. Kamu personel rejimi reformu ihtiyacı, vergi kontrol sistemlerinin oluşturulmasında yeminli malî müşavirlik müessesesinden yararlanılması ve Bağımsız Türk Devletleri ile acil olarak, dilde ve ekonomide birliği sağlayacak politikaların devreye sokulmasının gerektiği tespitleri eleştiriler arasında yer almıştır.¹⁵²³

Bu eleştirilere karşı Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı doğrultusunda hazırlanan 1992 Malî Yılı Bütçesinin, tasarrufları artırıcı, yatırım hamlelerini başlatacak, tam bir mali disiplin bütçesi olduğu savunulmuştur. 1993 Malî Yılı Bütçesinin de nüfus artışının üzerinde bir büyümeyi gerçekleştireceği ve bozulan ekonomik dengeleri yeniden kuracağı öngörülmüştür. 1992 Malî Yılı Bütçesinde hedeflere istenilen ölçüde varılamamasının nedenleri arasında kısa vadeli borç ödemeleri, sosyal denge politikaları, Grizu faciası, Erzincan depremi, terör olayları, Türk Cumhuriyetlerine yapılan yardımlar, Azerbaycan-Ermenistan savaşı, Bosna-Hersek olayları gösterilmiştir. Tüm bu olumsuz koşullara rağmen, 1992 yılında dünya ekonomisi 1.4 oranında büyürken, Türkiye'nin büyüme hızının 5.4 düzeyinde gerçekleştiği açıklanmıştır. 1993 Malî Yılı Bütçesinde eğitim hizmetlerine ayrılan payın % 18.9'dan % 19.8'e, sağlık hizmetlerine ayrılan payın % 4.7'den % 4.9'a yükseltildiği, öngörülen 53 trilyonluk açığın, aşılamayacak bir sorun olmadığı iddia edilmiştir. Bütçe dışında kalan 44 adet fondan 28 adedinin de üniversitelere ait araştırma fonları olduğu, ayrıca bütçe dışı fonlardan, bu yıl 3 trilyon liralık bir gelirin de bütçeye aktarılmasının öngörüldüğü açıklanmıştır. Kayıt dışı ekonomik kaynakların denetimiyle 1993 yılı için olmasa bile 1994 yılı için açık olmayan bir bütçe hazırlamanın hayal olmadığı belirtilerek en kısa zamanda vergi reformu yapılacağı sözü verilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütlenmesinin başarıldığı ve Bağımsız Türk Cumhuriyetleriyle ilgili olumlu gelişmeler olduğu ifade edilmiştir.¹⁵²⁴

¹⁵²² A.k., s. 5.

¹⁵²³ A.k., ss. 5-6.

¹⁵²⁴ A.k., ss. 6-7.

Bahsedilen olumlu ve olumsuz görüşlerden sonra Hükümet adına yapılan açıklamalarda ise ekonominin gündemindeki en önemli meselenin kronikleşmiş enflasyon olduğu, bununla baş etmek için kamu borçlanma gereğinin 1992 yılında bir miktar aşağı çekildiği ve bunda kararlı olduğu ifade edilmiştir. Kamu kesiminin finansman açığını küçültmek için gerekli tedbirlerin alındığı, fonların bütçe içine alınması ile Hazine ve bütçe birliğini sağlamaya yönelik önemli bir adım atıldığı, artan faiz ödemelerinin belli bir program içinde düşürülmeye çalışıldığı açıklanmıştır. Memurların Gayri Safi Milli Hasıladan aldığı payın yukarıya doğru çıkarılmaya çalışıldığı ancak, uzun yılların meydana getirdiği tahribatın bir yılda telafi edilemeyeceği savunulmuştur. Hükümetin Kamu personel rejimini sağlıklı bir zemine oturtabilmeyi mutlaka gerçekleştirmek istediği, vergi idaresinin etkin, işler ve çağdaş bir yapıya kavuşturulması için yoğun çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir. Götürü usulde vergilendirmenin sınırının daraltılmasının düşünüldüğü, çeşitli vergi muafiyet ve istisnaları ile vergi sisteminin ciddi biçimde zedelendiğinin doğru olduğu ve 3824 sayılı Kanunla bu durumun önemli ölçüde giderilmesinin amaçlandığı açıklanmıştır.¹⁵²⁵

16.10.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilen ve Başkanlıkça 19.10. 1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen Katma Bütçeli İdareler 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında Katma Bütçeli idarelerin 1993 yılında yapacakları hizmetler için 59.386.192.000.000 lira ödenek verilmiştir. Bu idarelerin giderleri ise aynı rakam olarak öngörülmüştür. Tasarının genel gerekçesinde bu tasarının Genel Bütçe Kanunu Tasarısı ile uyumlu bir biçimde Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1993 yılı programı doğrultusunda düzenlendiği belirtilmiştir.¹⁵²⁶ 3.12.1992 tarihli Katma Bütçeli İdareler 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısına ilişkin Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda Komisyonun bütçe görüşmelerine 3.11.1992 tarihinde Maliye ve Gümrük Bakanının sunuş konuşması ile başladığı belirtilmiştir. 6.11.1992 tarihinde Tasarının Komisyondaki genel görüşmelerine geçilerek 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında bahsedilen ekonomik yaklaşım ve hedefler belirtilmiştir.¹⁵²⁷

1993 Bütçesi üzerindeki ilk görüşmelere Genel Kurulun 10.12.1992 tarihli 38. Birleşiminde Birinci Oturumda Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında başlanmıştır.

¹⁵²⁵ A.k., ss. 8-9.

¹⁵²⁶ S. Sayısı 212, "Katma Bütçeli İdareler 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/461)" *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38'in sonuna ekli (10.12.1992), ss. 7, 21.

¹⁵²⁷ A.k., ss. 29-30.

3.2.1. 1993 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler

1993 Bütçesi üzerinde ilk olarak Hükümet adına bütçeyi Genel Kurula sunmak üzere, Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) söz almıştır. 1993 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve 1991 Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısının, Anayasanın öngördüğü süre içinde hazırlanarak Meclise sunulduğunu ifade ederek konuşmasına başlayan Oral, bütçe ve kesin hesap kanunu tasarılarının diğer kanun tasarılarından farklı bir özelliği olduğuna değinmiştir. Bütçeler, hükümetlerin icraat programıdır; kesin hesaplar da icra olunan bütçelerin sonuçlarını ortaya koyar. Dünyanın bütün ülkelerinde, devlet bütçelerinin, sınırlı imkânlar karşısında giderek artan ihtiyaçların baskısı altında olduğuna dikkat çeken Oral, iyi bir bütçenin, ihtiyaçların hepsinin karşılandığı bir bütçe olmadığını, gerçekçi bir bütçe olduğunu savunmuştur. Sınırlı imkânların, öncelikleri isabetli bir şekilde tespit edilmiş ihtiyaçlara tahsis edildiği bir bütçedir. 1992 Bütçesinin ekonominin bozulan dengelerine ilk müdahale bütçesi olduğunu hatırlatan Oral, 1993 yılı Bütçesinin ekonominin dengelerini bozan değil, aksine, bu dengeleri yeniden kuran bir yapıya sahip olmasına büyük itina gösterildiğini belirtmiştir.¹⁵²⁸ Sistemi demokratik yapan kurumların başında devlet bütçesi geldiğine değinen Oral, bütçenin vatandaşın ödediği verginin ve aldığı hizmetin bir muhasebesi olmak itibarıyla demokratik rejimlerin “kendi kendini kontrol mekanizmalarının” en önemli araçlarından biri olduğunu ifade etmiştir:

*Bütçeler, başka ülkelerde de olduğu gibi, hükümetlerin, ekonomik ve sosyal politikalarını uygularken ellerinde bulundurdıkları en etkili araçlardan biridir; devletin de en önemli belgesidir. Ne var ki, ülkemizde bütçeler, yapı itibarıyla âdeta donmuş; elastikiyetini ve hareket kabiliyetini büyük ölçüde yitirmiş; etkili bir politika aracı olma niteliğini de ciddi şekilde kaybetmiştir. Bugün, bütçeleri tekrar eski etkinliğine kavuşturma gayretleri içinde olduğumuzu ifade etmek isterim. Bütçe, bir yönüyle hizmet, diğer yönüyle de vergidir. Verginin toplanmasının ve toplanan vergilerin nerelere tahsis olunacağını özünde, demokrasinin bizzat kendisi vardır. Bütçe tartışmalarında, sadece bütçe sınırları içinde kalınmaz; bütçenin dengesi, yapısı ve tutarlılığı yanında, iktidarın bir yıllık icraatı da bütün boyutlarıyla ele alınır. Bütçe görüşmeleri, ülke meseleleri üzerinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde, bize bir genel tartışma imkânı sağlar; bu da tabiidir. Yüce Meclisimiz, bütçe müzakereleri vesilesiyle, uygulamaya konulmuş ekonomik ve mali politikaları ve bu politikaların nedenlerini ve neyin üzerine inşa olduğunu yeniden bir değerlendirme fırsatına sahip olacaktır.*¹⁵²⁹

¹⁵²⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, cilt: 23, Birleşim: 38 (10.12.1992), s.4.

¹⁵²⁹ A.k., s. 5.

Bütçeyle ilgili açıklamalarına geçmeden önce, dünyadaki siyasi ve ekonomik gelişmelerin bir özetini yapan Sümer Oral, öncelikle Avrupa’da “yeni bir mozaik” oluştuğuna dikkat çekmiştir. Körfez krizinin Türkiye’ye etkilerine, Yugoslavya’daki insanlık dramına, Sovyetler Birliğindeki çözülmeye ve Avrupa Topluluğundaki ekonomik kaynaklı anlaşmazlıkların siyasi boyutlar kazanmasına değinmiştir. Bunların ekonomik etkileri olduğunu öne sürmüştür. Oral, dünya ekonomik konjonktüründe 1989 yılından itibaren daralmanın başladığına büyüme hızının yüzde 3,3’ten 1991 yılında sıfıra düştüğüne işaret etmiştir. 1992 yılında dünya ekonomisi büyüme hızının yüzde 1,4, sanayileşmiş ülkelerin büyüme hızlarının yüzde 1,8, gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarının ise yüzde 6,7 olması beklenmekteydi. Bunun anlamı gelişmiş ülkelerde yavaşlama, gelişmekte olan ülkelerde ise bir canlanmadır. Ancak, gelişmiş ekonomilerdeki konjonktür iyileşmezse, gelişmekte olan ülkelerdeki bu canlanma önemli ölçüde tehlikeye düşecektir.¹⁵³⁰

Dünya kamuoyunun dikkatinin, siyaset gündemine ve bölgesel sıcak çatışmalara çekildiğini hatırlatan Oral, aslında en büyük savaşın iktisadi alanda cereyan ettiğini savunmuştur. Ticari amaçlı örgütlenmeler konusu buna örnektir. Ticari amaçlı örgütlenmeler Avrupa Topluluğuyla başlayarak ABD-Kanada işbirliğiyle Amerika kıtasına ve Meksika’nın da katılımıyla Latin Amerika’ya sıçramıştır. Ayrıca, bir diğer ticari bütünleşme de, Pasifik’te, Japonya odak noktasında teşekkül etmektedir. Oral’a göre bu ticarî örgütlenmeler, bir yandan serbest ticareti savunurken, diğer yandan, ticaret açısından kendi içlerine kapanma eğilimi göstermektedir. Ticaret hâkimiyetinin Japonya ve ABD’ye kaydığını savunan Oral, Çin pazarlarının da Batı ticaretine açılması yönünden gelişmeler olduğunu belirtmiştir. Bunun yakın gelecekte Amerika ve Pasifik bloklaşmaları arasında daha da yakınlaşma anlamına geleceğini öne sürmüştür. Uluslararası ortamdan hareketle Oral, Türkiye’nin uluslararası ticari ilişkilerinin de yeni boyutlar kazandığını ifade etmiştir.¹⁵³¹ Türkiye, Asya kıtasında yeni yapılanmakta olan ülkelerle Avrupa arasında “bir köprü, bir odak noktası” durumundadır. Bu amaçla, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi örgütlenmesinin öncü rol oynadığını söylemiştir. Türkiye’nin Türk Cumhuriyetlerine karşı sorumluluğuna değinen Oral, Avrupa Topluluğu’nun, hem siyasi hem ekonomik sorunlarla karşı karşıya olduğunu söylemiştir. Danimarka’da, Maastricht Anlaşmasına ait referandum sonuçlarının menfi çıkması, Toplulukta şok etkisi yaratmıştır. Fransa’da referandum çok yoğun bir siyasi çabayla ve çok az bir farkla lehe çevrilebilmiştir. Öte yandan Maastricht’te yapılan zirvede, tek para birimi ECU’ya geçiş ve Avrupa Merkez Bankası sisteminin kurulması için köklü değişiklikler yapma konusunda anlaşmaya varılmıştır. Üye ülkeler, dış politika ve savunma sistemlerinde daha yakın işbirliği konusunda da anlaştılar ve Avrupa Parlamentosunun yetkileri artırılmıştır.¹⁵³²

¹⁵³⁰ A.k., s. 6.

¹⁵³¹ A.k., s. 7.

¹⁵³² A.k., ss. 7-8.

Maastricht Anlaşmasında üye ülkelerin ekonomilerini, dört kıstasa göre yakınlaştırma çabası içinde olacaklarını kararlaştırıldığını söyleyen Oral, bu kıstasları, enflasyon, faiz oranları, döviz kuru istikrarı ve malî durum olarak sıralamıştır. Anlaşmayla taahhüt edilen hedefler arasında enflasyonun ve faizin, en düşük enflasyonlu ve faizli üç üyenin enflasyon oranlarına bağlanması; döviz kurunun, Avrupa Para Sisteminde öngörülen sınırlar içinde dalgalanabilmesi ve bütçe açıklarının gayri safi yurtiçi hâsılanın yüzde 3'ünden ve kamu borçlarının, yine gayri safi yurt içi hâsılanın yüzde 60'ından fazla olmaması mevcuttur. Böylece Anlaşmayla, üye ülkelerin ekonomilerine malî bir disiplin getirilmesi hedeflenmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinin, Avrupa Topluluğuyla bütünleşme çabalarına ve GATT müzakerelerinin sağlıklı bir neticeye kavuşturulamamış olmasına değinen Oral, Avrupa Topluluğu ile Amerika Birleşik Devletlerinin ciddi bir ticaret savaşının eşiğine geldiğini savunmuştur. Bu anlaşmazlığın, başta ABD-Avrupa ticareti olmak üzere bütün dünya ticaretini olumsuz etkilediğini söyleyen Oral, bu durumun en büyük zararını da, ekonomilerini serbest dünya ticaretine açmaya çalışan Türkiye gibi ülkeler çektiğini belirtmiştir.¹⁵³³

Konuşmasının devamında Türkiye ekonomisi hakkında değerlendirmeler sunan Oral, Hükümetlerine devredilen ekonominin, “gayri safi millî hâsılanın yüzde 15-16'sına varan bir miktarının ipotek altına” alındığı bir ekonomi olduğunu söylemiştir. Türkiye ekonomisinin güçlü ve dinamizmi olan bir ekonomi olduğuna değinerek doğru politikalarla 1992 yılında, dünyada çok ciddi siyasî zorlukların yaşanmasına rağmen Türkiye ekonomisinin bunun menfi etkilerinden kendisini koruduğunu savunmuştur. Türkiye'nin, yüzde 2,2 oranındaki yıllık nüfus artış hızından hareketle büyüme oranının başlangıç noktasının yüzde 2,2 olması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde, toplumun refah seviyesi düşer. 1992'de nüfus artış oranının üzerinde bir büyüme gerçekleştirildiğini söyleyen Oral, istikrar içinde büyümenin, fedakârlık yapılamayacak bir temel hedef olduğunu belirtmiştir. 1992 yılında gayri safi millî hâsılada, yüzde 5,4 oranında bir büyümenin gerçekleşmesi beklenmektedir. Oral'a göre bu sonuçlar, ekonomideki durgunluğun aşıldığını ortaya koymaktadır.¹⁵³⁴

İstihdam konusunda ise Oral Türkiye'deki sivil iş gücünün, Nisan 1992'de yapılan Hane Halkı İş gücü Anketi sonuçlarına göre, 20 milyon kişi civarında olduğunu açıklamıştır. Bu rakamlardan hareketle ülke ekonomisinde yüzde 8 dolayında işsizlik olduğunun hesaplandığını söylemiş ve eklemiştir:

İşsizlik alanındaki sorunlar önemini korumaktadır. 1992 Nisan ayında DİE tarafından gerçekleştirilen Hane Halkı İşgücü Anketlerine göre, tarımdaki istihdam nispi ve mutlak olarak azalmıştır. Kentlerde, özellikle eğitilmiş gençler arasındaki işsizlik oranı ise oldukça yüksektir. Çağımızda teknolojik imkânlarla

¹⁵³³ A.k., ss. 8-9.

¹⁵³⁴ A.k., ss. 9-10.

donatılmış, bilgi ve beceri kazandırılmış insan, büyümenin itici gücünü oluşturmaktadır. Ekonomik büyümede böylesine önem kazanmış, âdeta lokomotif görevi üstlenmiş işgücü, toplum için en önemli kaynak durumundadır. Bu kaynağı en iyi biçimde değerlendirmek, istihdam yaratarak bu gücü üretime yöneltmek, ancak yatırımlarla mümkündür. Hükümet, istihdam düzeyini, teknolojinin gereklerini dikkate alarak yükseltebilmek için yeni yatırım politikalarına yönelmiştir.¹⁵³⁵

Ödemeler dengesi sorununa da dikkat çeken Oral, Türkiye ithalatının çok büyük kısmının, yatırım malları, hammaddeler ve petrol gibi, üretim için gerekli maddelerden oluştuğunu açıklamıştır. Bu itibarla ithalatta tıkanıklığın üretimde de büyük darboğazlara yol açacağını öne sürmüştür. Diğer yandan, ithalatın, güçlü bir ihracatla sağlanan sağlıklı ve istikrarlı döviz gelirleriyle karşılanması esastır. Güvenli bir şekilde dış kaynak kullanabilme imkânı da büyük ölçüde buna bağlıdır. Bu bakımdan ödemeler dengesinin çok büyük bir önem taşıdığına işaret eden Oral, ödemeler dengesinde 1992 yılında kaydedilen gelişmelerin memnuniyet verici olduğunu iddia etmiştir:

*Ocak-Eylül dönemi itibarıyla ihracatımız 10 milyar 554 milyon dolar, ithalatımız ise 16 milyar 284 milyon dolardır. Dokuz aylık bu dönem itibarıyla, 1991 yılında yüzde 10,6 olan ihracat artış hızı, 1992'de yüzde 11,2'ye çıkmıştır. Bu dönemde ithalatımız ise 1991 yılında durgunluğa girmiş, 1991 yılında 1990 yılı seviyesinde ithalat gerçekleşmiştir. 1992 yılında ise yüzde 9,2 artış vardır. Ekonomideki canlılığa paralel olarak dış ticaretimizde de müspet gelişmeler görülmektedir. İhracatta sanayi ürünlerinin payında artış, ithalatta ise tüketim maddelerinin nispi ağırlığında gerileme vardır. 1992 yıl sonu itibarıyla, ihracatımızın, yüzde 11,1 oranında bir artışla 15,1 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir, ihracatın gayri safi millî hâsılaya oranı, 1991'de yüzde 12,5'tir; 1992 yılında ise, yüzde 13,3'e ulaşacağı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, 1992 yıl sonu itibarıyla ithalatın yüzde 9,3 oranında artarak 23 milyar dolar düzeyine ulaşması beklenmektedir. İhracat artış hızı, ithalat artış hızının üzerindedir. Bu gelişmeler sonunda, 1991 yılında yüzde 64,6 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 1992 yılında yüzde 65,7 yükselirken, dış ticaret açığının dış ticaret hacmine oranı da yüzde 21,2'den yüzde 20,7'ye gerilemiş olacaktır.*¹⁵³⁶

Turizm gelirlerinin 1991'e göre yüzde 50 civarında artarak, 1,6 milyar dolardan 2,4 milyar dolara yükseldiğine vurgu yapan Oral, 1992 yılının ilk dokuz ayında 1,2 milyar dolarlık yabancı sermayeye izin verildiğini, net yabancı sermaye girişinin yüzde 18,9 oranında artarak 517 milyon dolar olduğunu açıklamıştır. Yıl sonunda 1,1 milyar dolara yükselmesinin beklendiğini ve ayrıca döviz rezervlerinin 12,2 milyar dolardan 13 Kasım 1992 tarihi itibarıyla 15,1 milyar dolara yükseldiğini ifade etmiştir.

¹⁵³⁵ A.k., s. 10.

¹⁵³⁶ A.k., s. 11.

Oral konuşmasında, kamu kesiminin finansmanındaki sorunlar hakkında da Meclise bilgi sunmuştur. 1983 ile 1991 arasındaki sekiz yıllık sürede, kamu kesimi finansman ihtiyacı yüzde 6'dan yüzde 14,4 seviyesine ulaştığına dikkat çekmiştir. Ayrıca, konsolide bütçe harcamalarının vergi gelirleriyle karşılanma oranının, 1981 yılındaki yüzde 78,5 seviyesinden 1991'de yüzde 59,4'e gerilediğini ifade etmiştir. Bu dönemde giderlerin sağlam ve aslî kaynaklarla karşılama imkânının küçüldüğünü ve borçlanma ihtiyacının da büyüdüğünü söylemiştir. Bütçe açıklarının finansmanında bir araç olarak borçlanmanın, özellikle iç borçlanmanın aşırı boyutlarda kullanılmış olması, bütçelerde faiz ödemelerini ciddi düzeylere çıkarmıştır.¹⁵³⁷ Oral bununla ilgili olarak konsolide bütçe içinde faiz ödemeleri payının, 1981 yılındaki yüzde 4,9 seviyesinden 1991 senesinde yüzde 18,2'ye çıktığına işaret etmiştir. Bu durum Türk ekonomisinin en önemli kamburudur. Oral'a göre, geçmiş yıllardaki bütçe açıklarının olumsuz etkileri birbirine eklenerek, "âdeta bir çığ gibi," 1992 yılına toplu olarak devredilmiştir. Neticede, bütçelerdeki faiz ödenekleri bütçe açıklarını aşan büyüklüklere ulaşmıştır. Bütçe açıklarının finansmanını sağlaması gereken borç idareleri bu fonksiyonlarını yitirmiş, aksine, bütçe, borç idarelerinin finansmanına katkıda bulunur hale dönüşmüştür. Bu yüzden Hükümetin, 1992 yılında kamu borçlanma gereğinin GSMH'ye oranını, 1991 yılından daha düşük bir düzeye, yüzde 12,6'ya çektiğini, bu oranı 1993 yılı için yüzde 9 olarak hedeflediğini söylemiştir.¹⁵³⁸

Enflasyon konusuna da eğilen Oral, enflasyonun, Türkiye'de bir yılın ya da birkaç yılın meselesi olmadığına ancak son sekiz dokuz yılda enflasyonun ve daha önemlisi, enflasyon beklentisinin, tamamen kronik bir yapıya dönüştüğüne vurgu yapmıştır. 1983 yılında yüzde 6'lar düzeyinde seyreden kamu borçlanma gereğinin, 1991 yılında yüzde 16,3'e ulaştığına işaret ederek bunun "enflasyon denen canavarı yaratan" gelişme olduğunu söylemiştir. İş başındaki Hükümetin, enflasyonun bu yapıya erişmesinde en ufak bir ilgi ve katkısının olmadığını ve enflasyonu makul düzeylere indirme gayreti içinde olduğunu belirtmiştir. Oral'a göre, 1992 yılında enflasyonun hızının öngörülen seviyeye çekilememesine rağmen; 1991 yılının ikinci ve üçüncü çeyreklerinde görülen fiyat artışlarındaki hızlanma eğiliminin 1992 yılının aynı dönemlerinde yavaşlaması dikkat çekicidir. Hükümet, enflasyonla mücadelede büyük bir kararlılık içindedir. Konuşmasında borçlar konusuna da yer ayıran Oran, iç devlet borcunun 1991 yılı sonu itibarıyla 93 trilyon 642 milyar lira, 1992 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla ise 136 trilyon 264 milyar lira olduğunu açıklamıştır. İç borç stokunun GSMH'ye oranı, 1991 yılı sonu itibarıyla yüzde 20 civarında gerçekleşirken 1992 yılı sonunda da bu oranın nispi olarak sabit kalması beklenmekteydi.¹⁵³⁹

¹⁵³⁷ A.k., ss. 11-12.

¹⁵³⁸ A.k., s. 12.

¹⁵³⁹ A.k., ss. 13-15.

Fonların bütçe disiplini içine alınması, DYP-SHP Koalisyon Hükümeti Programında ve Koalisyon Protokolünde etkin bir maliye politikasının gereği olarak ifade edilen temel ilkelerden biridir. Devletin gelir ve giderlerinin tek bir bütçede bütünlleştirilmesinin kaynakların etkin kullanımı için gerekliliğinin altını çizen Oral, mevcut 107 adet fonun 62'sinin, 1993 yılı Bütçesi içine alındığını açıklamıştır. 1993 yılı Bütçesiyle başlayan bu uygulama, tüm demokratik ülkelerde olduğu gibi, devletin bütün gelirlerinin tek bir bütçede toplanması ve ihtiyaçlarının da bu bütçeden karşılanmasını hedeflemiştir. “Böylece, vatandaş, ödediği vergiyi ve dışından tırnağından artırarak ödediği bu verginin nereye harcandığını bütçede görecektir ve demokratik temsil mekanizması içinde onu da denetleyecektir.”¹⁵⁴⁰

Maliye Bakanı Sümer Oral, Dünya ve Türkiye ekonomisiyle ilgili genel bilgilerden sonra, 1991 yılı bütçe kesin hesaplarıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. 1991 yılı kesin hesap sonuçlarına göre, genel ve katma bütçeli idareleri kapsayan konsolide bütçe giderlerinin, 132 trilyon 401 milyar lira olarak gerçekleştiğini, konsolide bütçe gelirlerinin ise, 99 trilyon 85 milyar lira olarak tahakkuk ettiğini ve böylece, 1991 yılı bütçe açığının 33.3 trilyon lira olduğunu söylemiştir. Ayrıca, 1992 yılı Bütçesinin 207 trilyon 867 milyar liralık bir harcanabilir ödenek büyüklüğüyle bağlandığını ve 1992 yılı ekim ayı sonu itibarıyla konsolide bütçe gelirlerinin 137 trilyon 94 milyar lirayı bulduğunu belirtmiştir. Vergi gelirleri tahsilat artış oranının, kümülatif olarak, 1992 yılı ekim ayı sonunda yüzde 79.8 olduğuna değinerek bu oranın, 1992 yılı bütçe hedefinin 2 puan üzerinde olduğunu ve bu yönüyle son dört yıllık dönemde de elde edilmiş en yüksek vergi tahsilat artış oranı olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴¹

Oral, 1993 yılının, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının 4. dilimi olduğunu ve 1993 yılı Bütçesinin, plan hedefleri ve 1993 yılı programı esas alınarak hazırlandığını açıklamıştır:

*1993 yılı programında, yüzde 5 oranında bir büyüme öngörülmüştür. Bu büyümenin, sektörler itibarıyla, tarım sektöründe yüzde 3, sanayi sektöründe yüzde 6, hizmetler sektöründe yüzde 4.5 olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Buna göre, gayri safi millî hâsılanın 1993 yılında 1 katrilyon 227 trilyon liraya ulaşması beklenmektedir. Gayri safi millî hâsıla deflatörü yüzde 51, yıl sonu enflasyonu ise yüzde 47 olarak hedeflenmiştir. 1993 yılında ihracatın 17 milyar dolar, ithalatın ise 25.8 milyar dolar olarak gerçekleşmesi hedef alınmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereği, gayri safi millî hâsılanın yüzde 9'u olarak planlanmıştır. Bunun, yüzde 4.3'ü konsolide bütçeden, 2.6'sı KİT'lerden, 1.6'sı fonlardan kaynaklanacaktır. 1993 yılında toplam 258.9 trilyon lira yatırım büyüklüğü hedeflenmiştir. Kamu yatırımlarının, 47 trilyon lirası konsolide bütçe, 22.9 trilyon lirası kamu iktisadî teşebbüsleri, 27 trilyon lirası fonlar, 10.9 trilyon lirası mahallî idareler, 3.5 trilyon lirası tiler Bankası, 2.7 trilyon lirası da döner sermayeler tarafından gerçekleştirilecektir, özel sektör yatırımlarının ise 144.9 trilyon liraya ulaşması beklenmektedir. Görüleceği üzere, 1993 yılında, yatırımlarda, kamu sektörü yüzde 44, özel sektör ise yüzde 56'lık nispi paya sahip olmaktadır.*¹⁵⁴²

¹⁵⁴⁰ A.k., s. 16.

¹⁵⁴¹ A.k., ss. 16-17.

¹⁵⁴² A.k., s. 17.

1993 programının, makro-ekonomik istikrarın sağlanmasına, rekabet ortamının yaygınlaştırılmasına ve gelir dağılımının iyileştirilmesine ağırlık veren bir yaklaşımla hazırlandığını savunan Oral, yatırım politikalarında üretim faktörlerinin verimliliğinin artırılması, özel sektör yatırımlarının canlandırılması, ekonominin uluslararası rekabet gücünün artırılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması için, ekonomik ve sosyal altyapı yatırımlarına önem verildiğini belirtmiştir. 1993 yılı kamu yatırım tahsislerinde, tarım, turizm, eğitim ve sağlık sektörleri ile diğer temel kamu hizmetlerine ciddi ağırlık verilerek turizmde yüzde 16, eğitimde yüzde 12.9, sağlıkta 12.8, diğer kamu hizmetlerinde yüzde 10.8 oranında reel artış öngörüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, 1993 Bütçesinde Kamu İktisadî teşebbüslerinin yatırım faaliyetlerinin azaltılması ve GAP kapsamındaki çalışmaların, entegre bir proje anlayışı içerisinde sürdürülmesi öngörülmüştür. 1993 yılının, yatırım ve ihracat yılı olması yine bu bütçenin hedefleri arasında sayılmıştır.¹⁵⁴³

Oral, 1993 yılı Bütçe Kanunu Tasarısının, 397 trilyon 710 milyar liralık ödenek teklifiyle Meclise sunulduğunu, Plan ve Bütçe Komisyonunda bu tutara 3 trilyon lira ilave edilerek, toplam ödenek miktarının, 400 trilyon 710 milyar lira olarak belirlediğini ancak, Plan ve Bütçe Komisyonunun, bazı istisnalar dışında, ödeneklerden yüzde 3'ünün iptaline karar vermesi sebebiyle konsolide bütçe büyüklüğünün, 397.6 trilyon olarak bağlandığını ifade etmiştir. Meclisin onayına sunulan bu ödenek büyüklüğünün, 145 trilyon lirası personel giderlerine, 34.7 trilyon lirası personel dışı cari nitelikteki giderlere, 46 trilyon 238 milyar lirası yatırım harcamalarına, 171 trilyon 650 milyar lirası transfer harcamalarına ayrılmıştır. Bu ödeneklerin bütçe büyüklüğü içindeki payı; personel ödenekleri yüzde 36.5, diğer cari ödenekler yüzde 8.7, transferler ödenekleri 43.2'dir. Ayrıca, 1993 yılında konsolide bütçe gelirleri olarak, 344 trilyon 400 milyar liralık bir tahsilatın gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır. Bütçe gelirlerinin, 243 trilyon 600 milyar lirası vergi gelirlerinden, 26 trilyon lirası vergi dışı normal gelirlerden, 72 trilyon 700 milyar lirası özel gelirler ve fonlardan, 2 trilyon lirası katma bütçeli idarelerin kendi gelirlerinden oluşmuştur. Böylece, 1992'ye göre bütçe gelirlerinde yüzde 101.1 oranında artış vergi gelirlerinde ise yüzde 72.7 oranında artış öngörülmüştür. Bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranının yüzde 86.6 olarak gerçekleşmesi hedef alınmıştır. Bu bütçe rakamları ile konsolide bütçenin 1993 yılında 53.2 trilyon liralık finansman ihtiyacı bulunuyordu.¹⁵⁴⁴

Bütçe büyüklüklerinden sonra bütçenin özelliklerine değinen Oral, 1993 bütçesinin, her şeyden önce malî disipline önem veren bir bütçe olduğunu savunmuş ve bütçenin yapısı ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

¹⁵⁴³ A.k., ss. 17-18.

¹⁵⁴⁴ A.k., s. 18.

1993 Bütçesinde personel giderleri için 145 trilyon liralık ödenek ayrılmıştır. Bütçe ödenekleri içindeki payı yüzde 36.5'i bulmaktadır. Personel dışı diğer cari ödeneklerin hissesi ise -bütçede- yüzde 8.7'dir. Bütçenin yüzde 43.2'lik bölümü ise transfer mahiyetindeki ödeneklerdir. 171.7 trilyon liralık transfer ödeneklerinin 73 trilyon lirası, yani transfer ödeneklerinin yüzde 42.5'i, iç ve dış borç faizlerinin ödenmesi için ayrılmıştır. Kamu iktisadi teşebbüsleri için bütçeden 20 trilyon lira büyüklüğünde ödenek ayrılmıştır. Bu ödenğin 16 trilyon liralık bölümüyle bu teşebbüslerin sermaye ihtiyaçları, 4 trilyon liralık kısmıyla da görev zararları karşılanacaktır. Transfer ödeneklerinin 12 trilyon lirası, vergi iadeleridir. Bunun 2,5 trilyon lirası, ihracat teşvikine yönelik vergi iadeleridir, 8 trilyon liralık kısmı ise, ücretlilere ödenen vergi iadeleridir. Fonların bütçe içine alınması nedeniyle, fon kaynaklı harcamalar için 30 trilyon liralık ödenek tahsis edilmiş bulunmaktadır. Faiz ödemelerine ilişkin 73 trilyon liralık ödenek, bütçenin yüzde 18.3'ünü meydana getirmektedir. Faiz ödenekleri, bütçenin personel ödeneklerinden sonra gelen ikinci büyük ödenek kalemi olma özelliğini bu yıl bütçesinde de muhafaza etmektedir. Böylece, özellikle 1985 yılından itibaren, borçlanmanın, bir kamu finansman aracı olarak aşırı boyutlarda kullanılmış olmasının faturası ödenmektedir.¹⁵⁴⁵

Bu rakamlara göre personel giderleriyle faiz ödeneklerinin toplamı, fonlar hariç, 1993 Bütçesinin yüzde 60'ını oluşturmuştur. Eğitimde ciddi bir seferberlik başlatılarak üniversiteye girişteki yığılmayı önlemek için 21 adet yeni üniversite ve 2 adet yüksek teknoloji enstitüsü kurulmasına dair kanun çıkarıldığını anlatan Oral, eğitim konusundaki seferberliğin Türkiye sınırlarını aştığını ve 1992 ve 1993 öğretim döneminde 10 bin civarında Türk kökenli öğrenciye eğitim vermek amacıyla olduğunu anlatmıştır. 1993 Bütçesinde Sağlık Bakanlığının ve Millî Eğitim Bakanlığı, üniversiteler, Kredi ve Yurtlar Kurumunun da dahil edildiği eğitim sektörünün ödeneklerinin, 1992 yılına göre yüzde 85 artırıldığını söylemiştir. Çevre Bakanlığının bütçesinin de 1992 yılında 66 milyar lira olan ödenğinin 1993'te 162 milyar liraya çıkarıldığını açıklamıştır. İktidarlarının memur ve emeklilere enflasyonun üzerinde bir maaş artışı sağladığını söyleyen Oral, 1993 yılının ilk altı ayına ait dönem için memur ve emeklilerin aylıklarında, alt derecelerde yüzde 30 olmak üzere, ağırlıklı ortalama olarak yüzde 28,5 nispetinde bir artış öngörüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca, yeni personel rejimiyle, memur ve emeklilerin hayat standardının yükseltilmesinin dengeli, adil ve memura onurlu yaşam sağlayacak bir düzenleme esasının getirileceğini anlatmıştır.¹⁵⁴⁶

Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların, ekonomik olmaktan çok, malî nitelik taşıdığı tespitini seslendiren Oral, sağlıklı bir malî yapı oluşturmak için uyguladıkları vergi politikalarının temel ilkesini, "vergi sisteminin, hem adil ve verimli olması hem de ekonomiyi sekteye uğratmaması" olarak açıklamıştır:

¹⁵⁴⁵ A.k., s. 19.

¹⁵⁴⁶ A.k., ss. 19-22.

Vergi gelirlerinin ve kompozisyonunun memleketimizin ihtiyaçlarına ve hedeflerine paralel bir gelişme göstermesi gerekir. Kamunun ihtiyacı olan kaynağın sağlanması kadar, bu kaynağın kimden ve ne kadar alınacağı da önemlidir. Verginin, gücü olandan, gücü oranında alınması esastır. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; 1980'den günümüze kadar, Türk vergi mevzuatını ilgilendiren 103 adet kanun, 253 adet Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır. Adeta, vergi sistemini takip etmek, bu işle uğraşanlar bakımından dahi fevkalade güç bir hale gelmiştir. Bunun 90 adedi de doğrudan vergi mevzuatını değiştiren veya düzenleyen kanunlardır. Kanun çıkarmak çare olsaydı, bugün vergi sorununun olmaması gerekirdi. Vergi gelirlerini artırmada, vergi sistemini bir bütün olarak ele almak gerekir. Vergi kanunları kadar, vergi sisteminin diğer unsurları (vergi idaresi, vergi denetimi, vergi kazası) birlikte ele alınmalıdır. Günümüz şartlarında, bu dört unsurun en önemlileri, vergi idaresi ve vergi denetimidir. Bu hedefimize yönelik politikalarımızın uygulanmasını sağlayacak gerekli zemini hazırlamak üzere, nisan ayında, Tahsilatın Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Kanununu yürürlüğe koyduk. Bu suretle, yıllardır tahsil edilemeyen kamu alacaklarından 9,5 trilyon lirasını ödemek üzere ilgili mükellefler maliyeye başvuruda bulunmuş ve bugüne kadar 7 trilyon lira tahsilat gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kanun hükümlerinden yararlanmayan mükellefler için ise icraî takibat işlemlerine fevkalade ağırlıklı bir şekilde hız verilmiş, ciddi ölçüde de ilave tahsilat yapılmıştır. Vergi sistemimizin bugün en çarpık yönü, çeşitli muaflık ve istisnalarla sistemin ciddi biçimde kemirilmiş olmasıdır. Geçtiğimiz haziran ayında Yüce Meclisimizce kabul olunan 3824 sayılı Kanunla bu durumun önemli ölçüde giderilmesi amaçlanmıştır.¹⁵⁴⁷

3824 sayılı kanunla yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişini teşvik etmek için dar mükellef kurumlara da yeniden değerlendirme imkânı verildiğini, yeniden yapılanmakta olan sermaye piyasasının gelişiminin hızlandırılması için, vergi kanunlarında Sermaye Piyasası Kanununa paralel düzenlemelere gidildiğini ve menkul kıymet araçlarına vergi ayrıcalıkları sağlandığını hatırlatmıştır. Hükümetin ayrıca, vergi tabanının genişletilmesi suretiyle adil, verimli ve etkin bir vergi sistemi kurulmasını amaçlayan geniş kapsamlı yeni vergi tasarısını Meclise sunacağını söylemiştir. Mahallî idarelerin kendi öz kaynaklarıyla, harcamalarının yüzde 10'unu bile karşılayamadıklarına dikkat çeken Oral, belediyelerin verecekleri hizmetler için kendi öz kaynaklarına kavuşturulmasını, en önemli hedeflerinden birisi olarak açıklamıştır. Vergi idaresini, etkin, işler ve çağdaş bir yapıya kavuşturmak için ihtisas vergi daireleri kurduklarını bunun ilk örneklerinin, İstanbul Dış Ticaret Vergi Dairesi ile trafik tescil bürolarında açılan nakil vasıtaları vergi daireleri şubeleri olduğunu belirtmiştir. Vergi denetim elemanı kadrolarının takviye edilmesi, vergi idaresinin bilgisayar altyapısının kurulması, yeminli malî müşavirlik ve serbest hesap mütehassıslığı müessesesinin Batı'daki çağdaş düzeyine eriştirilmesini aynı amacı gerçekleştirmek için yapılan uygulamalar olarak sıralamıştır. Bu çerçevede, vergi idaresi, mükellefe karşı peşin fikirli olmayan bir anlayışa ve yapıya kavuşturulacaktır.¹⁵⁴⁸

¹⁵⁴⁷ A.k., ss. 22-23.

¹⁵⁴⁸ A.k., ss. 23-24.

Sümer Oral, 1993 Bütçesini sunduğu konuşmasını 1993 yılı Bütçesinin nüfus artışının üzerinde bir büyümeyi gerçekleştiren, ekonominin bozulan dengelerinin yeniden kurulmasında ciddî adımlar atan, ekonomiyi aradığı istikrara götüren, kamunun malî sistemini sağlıklı bir yapıya kavuşturan politikaların uygulama aracı olacağını ve istikrar içinde büyüme hedefine doğru yapılan ikinci bir hamle olacağını söyleyerek tamamlamıştır.¹⁵⁴⁹

1993 Bütçesi üzerinde Gruplarının görüşlerinin iletmek üzere Doğru Yol Partisi adına Sait Kemal Mimaroglu, Cumhuriyet Halk Partisi adına Deniz Baykal, Refah Partisi adına Necmettin Erbakan, Sosyaldemokrat Halkçı Parti adına Aydın Güven Gürkan ve Anavatan Partisi adına Mesut Yılmaz söz almıştır.

Grup sözcülerinden ilk olarak DYP Grubu adına konuşan Sait Kemal Mimaroglu (Ankara), Bütçenin, bir ülkenin, bir yıllık, siyasal, ekonomik, malî ve sosyal tercihlerini ve bu tercihlere dayalı perspektiflerini yansıtan bir devlet vesikasının adı olduğunu bu itibarla bütçe müzakerelerinin, dünyanın her yerinde, bir “siyasî muhasebe” ve bir “siyasî yargılama” yöntemiyle yapıldığını söylemiştir. Bu görüşmelerin, belirli bir demokratik gelenek, tolerans ve hoşgörü içinde geçmesinin önemini hatırlatmıştır. Mimaroglu, konuşmasının ilk kısmında Türkiye’nin genel perspektifini belirleyebilmek için dünyadaki gelişmeleri kısaca değerlendirmiştir. ABD’nin Wilson prensiplerinin dünyaya tanıtılmasından bugüne kadar ilk defa, düşmansız ve rakipsiz bir süper güç konumuna geldiğine ve bu ülkede değişim vaat eden Bill Clinton’un başkanlığa seçildiğine işaret etmiştir.¹⁵⁵⁰ Avrupa ise, geleneksel çatışmalara, geleneksel fikir çatışmalarına yeniden girmiş vaziyettedir. Avrupa Topluluğu ve bundan beklenen Avrupa Birliği olayı, bir tıkanıklığa girmiştir. Bu tıkanmanın iki temel nedeni de Ortak Pazara üye ülkelerin, ulusal hukuklarının kendilerine verdiği hâkimiyet hakkından vazgeçmek istememeleri ve Avrupa’nın, Avrupa kulüpçülüğünü terk etmemesidir. Avrupa’nın ortasında, Bosna-Hersek’te “büyük bir dram” yaşandığına dikkat çeken Mimaroglu, “insan haklarının mücahidi, önderi savunucusu gibi görünen Avrupa’nın bu olaya, Mart 1992’den beri seyirci kalmasını kınamıştır. Bu “İslam katliamının, Müslüman ırkın tasfiyesine” yönelik şiddet hareketlerinin durdurulması için bütün teşebbüslerin yapılması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca, Sovyet Sosyalist Rusya’nın çöküşüyle yetmiş yıllık komünizmin, bir harabe meydana getirdiğini ve bu harabenin meydana gelmesinde, Batı’nın ve Amerika’nın büyük etkisi olduğunu savunmuştur. Körfez Savaşı’nın Ortadoğu’yu sorunlar içinde bıraktığını söyleyen Mimaroglu, bu bahsettiği dış gelişmelerin Türkiye’nin içinde yaşadığı şartları sergilediğini ifade etmiştir.¹⁵⁵¹

¹⁵⁴⁹ A.k., ss. 24-25.

¹⁵⁵⁰ A.k., ss. 25-26.

¹⁵⁵¹ A.k., ss. 26-27.

Mimaroğlu'na göre 1993 Bütçesi, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu dünya koşullarına, yani dünyanın geçirmekte olduğu ekonomik trende ve Hükümetin devraldığı şartlara çok yakından bağlıdır. Bu tespitten sonra 21 Ekim 1991 sabahı devralınan manzarayı resmetmiştir:

*Anayasal raydan çıkmış, kuvvetler ayırımı ilkesini hiçe saymış çarpık siyasî bir rejim; kendisini devlet sanan bir zihniyet, aşındırılmış bir devlet yapısı; on yıl sürmüş, kronikleşmiş, halkı ezmiş, geçim sıkıntısına duçar etmiş yüksek bir enflasyon, çekilemez bir geçim sıkıntısı; genel bir ekonomik durgunluk, bütün elemanlarıyla ekonomik bir stagnasyon; bunun yarattığı, yatırımdan vazgeçme korkusu, yatırım yapmama şevki ve bunun sonucunda meydana gelen ekonomik sosyal çalkantılar; sayıları 5 milyona varmış bir işsizler ordusu; ürktücü boyutlara varmış ve dünya devletleri arasında Türkiye'yi yedinci sıraya çıkarmış çarpık bir gelir dağılımı; savurgan bir kamu yönetimi, 1989-1991 döneminde gayri safi millî hâsıla içinde payı yüzde 37,9'a fırlamış bir kamu harcamaları tablosu... 1980-1991 döneminde, 130 kat artarak, 93 trilyon 700 milyara ulaşmış bir iç borç stoku... Tam 130 kat artmış... 1980'de 13 milyar 500 milyon dolar olan dış borç 1991'de 48 milyar 700 milyon liraya çıkmış. Böylece Türkiye, kendisini, bir iç ve dış borç sarmalı içerisinde bulmuş. 1980-1991 yılları arasında, cari fiyatlarla iç borç faiz ödemesi 764 kat artmış; 11 yılda tam 764 kat artmış... Köylüsüne, çiftçisine, müteahhidine borçlu bir hükümet; yaygın, yoğun ve ülke birliğine yönelik, ülke birliğini tehdit eden bir terör... Yetkisiz ve sorumsuz bir kişinin yönlendirdiği ve hatta uygulamaya koyduğu bir dış politika... Yetkisiz ve sorumsuz bir zatin yönlendirdiği bir dış ekonomik ilişkiler zinciri...*¹⁵⁵²

Bu tablodan yola çıkarak 1993 Bütçesinin 12 Eylül 1980 rejiminin getirdiği çarpıklıklardan ve 1983'ten sonra demokratik yolla gelen rejimin hatalarından soyutlanamayacağını ve mevcut Hükümetin, bu "hataların tamircisi" durumunda olduğunu öne sürmüştür. Diğer bir deyişle, 1993 Bütçesi bir tamir bütçesidir, bir restorasyon bütçesidir. Anlatılan şartlarda daha iyisi de yapılamaz. Mimaroğlu, bu eleştirileri için örnek olarak 1993 Bütçesinde borç faizlerine 73 trilyon lira ödenek ayrılmak zorunda kalınmasını vermiştir. Enflasyonu düşürme konusunda kararlı olduklarını söyleyen Mimaroğlu, uzun yıllar sürmüş yüksek bir enflasyonu kısa zamanda indirmenin mümkün olmadığını Friedman dahil, bütün iktisatçılarının kabul ettiğini savunmuştur. Önceki iktidarın, düşük enflasyonu yükseltmesi karşısında kendilerinin bunu indirmek görevini üstlendiklerini başka çare olmadığını söylemiştir. Partisinin "klasik enstrümanları kararlılıkla kullanan ahenkli bir ekonomi" yönetiminin, enflasyon sorununu çözeceği görüşünde olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁵³

¹⁵⁵² A.k., s. 28.

¹⁵⁵³ A.k., s. 30.

Gelir dağılımındaki dengesizlik Mimaroglu'nun konuşmasında dikkat çektiği bir diğer konu olmuştur. Bu dengesizliğin Türk toplumu için ciddi bir tehlike olduğunu söyleyerek Hükümetten, bu tehlikeyi en kısa zaman içinde bertaraf etmesini istemiştir. Yeni taban fiyatları, ücretlere enflasyonun üstünde zamlar, esnaf, sanatkâr ve köylüye verilen destek gibi uygulamaların gelir dağılımındaki bozukluğu düzeltmeye yönelik olduğunu bildiklerini ve Hükümetin kararlılıkla bunları uygulamasını talep etmiştir. Ekonomide, 1992 yılı içinde, belirli canlanma belirtileri olduğunu söyleyen Mimaroglu, bu tespiti örnek olarak şu bilgileri vermiştir: gayri safî millî hâsılanın yüzde 5,8 büyümesi, ihracat artışının yüzde 9,5'ten yüzde 11,2'ye çıkması, döviz rezervlerindeki artış, Türkiye'ye giren net yabancı sermayedeki yüzde 17'lik artış. Türkiye'ye gelen yabancı sermaye akımının yükselmesinin, Türkiye'deki siyasî istikrarı simgelediğini belirten Mimaroglu, bunun memnuniyet verici olduğunu açıklamıştır. Yabancı sermaye, esasen kıt Türk sermayesi imkânlarına yeni bir katkıdır, yeni bir iş alanıdır ve Türk teknolojisine yeni bir bilgi getirmektedir.¹⁵⁵⁴

Türk maliyesinin sıfır maliyetli kaynak¹⁵⁵⁵ kullanımına sahip olmadığını belirten Mimaroglu, Türkiye'nin, içinde bulunduğu çıkmazı, klasik ekonomik ve malî politikalarla beraber, ancak sıfır maliyetli kaynak bulmaya bağlı olarak çözebileceğini ifade etmiştir. Sıfır maliyetli kaynak, özelleştirmeden gelecektir. Özelleştirme ile ilgili DYP Grubu olarak Hükümetten üç tane istihramlarının olduğunu söylemiştir: 1. KİT'ler, Türk Devletinin ve Türk Milletinin malıdır; haraç, mezat satılamaz; ucuza satılamaz. 2. Satışın, fevkalade objektif, kimse kayırlımadan ve kaydırılmadan yapılmasıdır. 3. Bu Kamu İktisadî Teşekküllerinde çalışanların ve işçilerin, hiçbir şartla mağdur edilmemesi. Ayrıca, Hükümetin eğitim ve sağlık reformlarını, Türki Cumhuriyetlerle, geliştirilen kültürel ilişkileri, terörle mücadele konusundaki tutumunu desteklediklerini açıklamıştır. Mimaroglu, Hükümetin, terörle mücadele konusunda aldığı son derece olumlu sonuçlarla, devletin yenilemez olduğunu, aşılabilir olduğunu ve Türk Devletinin birliğinin sarsılmaz bir unsur olduğunu herkese gösterdiğini savunmuştur. Yine bu bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı getirmek üzere yeni bir kanun tasarısı hazırlandığını hatırlatmıştır.¹⁵⁵⁶ Bu kanun tasarısı, yörenin, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimine ve güvenlik önlemlerinin, sosyal önlemlerle birleştirilerek, bölgenin hayat şartlarının en iyiye getirilmesinden yanadır. Hükümetin bu girişimini fevkalade isabetli bulan Mimaroglu, "tam demokratik, müreffeh ve güvenli" Türkiye'ye ulaşmayı, DYP olarak "vazgeçilemez ihtiras" olarak gördüklerini açıklamıştır. 12 Eylül kalıntılarının tasfiyesi, kapatılmış siyasî partilerin yeniden açılması, Ceza

¹⁵⁵⁴ A.k., ss. 31-32.

¹⁵⁵⁵ Sıfır maliyetli kaynak, finans çevrelerinde faiz ödenmeden bulunan, öz kaynaklardan sağlanan, kendi kaynaklarından, kredi dışı kaynaklardan sağlanan kaynak demektir.

¹⁵⁵⁶ A.k., ss. 32-33.

Muhakemeleri Usulü Kanunundaki tadillerde yapılan insanileştirme hareketleri gibi demokratikleşme yolunda atılan adımlardan dolayı Hükümete şükranlarını sunduklarını ifade etmiştir. Demokratikleşmenin en önemli enstrümanının, “çağdaş ve demokratik bir Anayasa” olduğuna işaret ederek DYP olarak kendilerinin “tam demokratik ve çağdaş bir Anayasanın hazırlanması” için, Türkiye Büyük Millet Meclisinde konsensüs aramaya hazır olduklarını açıklamıştır.¹⁵⁵⁷ Zira böyle bir Anayasanın, Türkiye Büyük Millet Meclisiyle beraber, Türk kamuoyunun gerçek konsensüsüne sahip olmadıkça, yaşama şansı yoktur: “Nitekim, 1982 Anayasası on yılda yaşlanmıştır. Hukukçular bilirler, bir kanun on yılda yaşlanmaz; ama iyi olmayan kanun altı ayda da yaşlanır.” İşçi hakları ile ilgili ILO sözleşmelerinin onanmasında, Meclisin gösterdiği duyarlılığı öven Mimaroglu, konuşmasının sonunda dış politika konusuna yer vermiştir. DYP Grubu olarak, Hükümetin sürdürdüğü, kişilikli, etkin, kararlı dış politikayı desteklediklerini, Avrupa’ya karşı ilişkilerde 1989’a kadar yapıldığı gibi ısrar etmeye gerek olmadığını söylemiştir. Zira, demokratik, refah içinde, laik bir Türkiye Batı’nın vazgeçilmez bir parçasıdır ve aynı Türkiye, İslam âleminin de örnek bir devleti ve kardeş bir memleketidir. Mimaroglu, ayrıca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, Birleşmiş Milletler Şartının 7. bölümünün Somali gibi Bosna-Hersek için de derhal uygulanmasından yana olduklarını açıklayarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁵⁵⁸

1993 Bütçesi üzerindeki görüşmelerde CHP Grubu adına söz alan Deniz Baykal (Antalya), konuşmasının başında bu bütçenin arkasında yeni bir Hükümetin bir yıllık uygulamasının bulunduğu dikkat çekmiştir. Bu bütçeyi hazırlayan Hükümetin, bir yıl önce, çok özel koşullar altında ve çok özel bekleyişleri gerçekleştirmek umuduyla işbaşına geldiğini hatırlattı. Bu Hükümet, 12 Eylül askerî müdahalesiyle başlayan ve 1991 yılına kadar süren 11 yıllık bir birikime reaksiyon olarak ve bu 11 yıllık birikimin ortaya koyduğu olumsuzlukları değiştireceği umuduyla oluşturulmuştur. Ancak bu bütçe de, Baykal’a göre, son 11 yıldan beri görülen bütçelerden herhangi birisidir, yeni bir bütçe değildir:

*1993 yılının Bütçesiymiş!.. Pekâlâ, 1989 yılının Bütçesi de olabilirdi; pekâlâ 1990 yılının da olabilirdi, 1991 yılının da olabilirdi, 1987 yılının da olabilirdi... Sayın Demirel Hükümetinin bütçesiymiş!.. Sayın Özal’ın da olabilirdi, Sayın Akbulut’un da olabilirdi, Sayın Yılmaz’ın da olabilirdi... Son yıllarda, son dönemde tanıdık olduğumuz bütçelerden, yöntemleriyle, temel felsefesiyle, hedefleriyle, uygulamasıyla, bekleyişiyle, hiçbir ciddî, anlamlı, köklü farklılık sergilemeyen; sıradan, alıştığımız, yaşadığımız bunalıma neden olan, o bunalıma katkı yapmış, o bunalımı aşamayacağı yıllardan beri denenerek görülen bütçelerden bir başkasıyla karşı karşıyayız.*¹⁵⁵⁹

¹⁵⁵⁷ A.k., ss. 33-35.

¹⁵⁵⁸ A.k., ss. 35-36.

¹⁵⁵⁹ A.k., s. 38.

1991 yılında işbaşına gelen Hükümetin, esas itibarıyla enflasyondan kaynaklanan, ekonomik, sosyal, siyasal pek çok sorunu çözme vaadinde bulunduğunu ancak bir yıllık uygulama sonunda bu temel sorunun, hâlâ çözülemediğini söylemiştir. Baykal, enflasyonla mücadelede bir yıldan fazla süreye ihtiyaç olduğunu söyleyen Hükümetin enflasyonla mücadelede hangi yeni, önemli, etkili mekanizmayı harekete geçirdiğini sormuştur. Ayrıca, dünyada, enflasyonun bir yılda çok köklü bir biçimde indirilebileceğini gösteren örnekler olduğunu açıklamıştır: İsrail, 1984-1985 arasında yüzde 500 civarındaki enflasyonu bir yılda yüzde 10'a, Arjantin, 1989-1990 arasında 4 900 olan enflasyon oranını, bir yılda 188'e, 1992 yılında da yüzde 40'lar düzeyine ve Meksika, 1988'de yüzde 120 olan enflasyonu tek bir yılda yüzde 20'ler düzeyine indirmiştir. Baykal, enflasyonun, iktidarları, bir afyon gibi etkisi altına aldığına ve eğer enflasyonla ilk anda tam bir kararlılıkla mücadele anlayışı içine girilmezse kısa bir süre sonra, enflasyonla kaynaşmaya, ona alışmaya ve giderek ona teslim olmaya başladığına işaret etmiştir. Bu nedenle, enflasyonun bir yılda indirilemediği iddiası makul değildir.¹⁵⁶⁰ Türkiye'de de 1980'de yüzde 108 olan enflasyonun 1981'de yüzde 45'e indirildiğini ancak enflasyonu etkileyen bütün unsurların, bu Hükümet döneminde de işlemeye devam ettiğini öne sürmüştür. Buna örnek olarak 1992'de daha yüksek faizle iç borçlanma yapılmasını, dış borçların artmasını ve yatırımların azalmasını göstermiştir. Kamu borçlanma gereği ile enflasyonun yüksek olması arasında ilişki kurulmasını kabul etmeyen Baykal, yüzde 108 enflasyon yaşandığı zaman, Türkiye'nin kamu borçlanma gereğinin çok daha düşük olduğunu hatırlatmıştır. Gene aynı şekilde kamu borçlanma gereği açısından çok uygun olan dönemlerde enflasyonun çok daha yüksek ortaya çıktığına işaret etmiş ve eklemiştir:

*Enflasyonun çok nedenleri vardır ve iktidarlar, ortaya koydukları enflasyonun neden kaynaklandığını anlatma konusunda çok mahirdirler! Bu konuda çok örnek dinledik; şimdi de yine böyle bir açıklama gayretiyle, Türkiye, enflasyonun düşürülmeyişini hazmetmeye götürülmek isteniyor. Enflasyon düşürülemedi; gereken yapılmamıştır, yapılamamıştır; eksik olan da -açık söyleyeyim- siyasî iradedir, siyasî kararlılıktır, cesarettir.*¹⁵⁶¹

Enflasyonla mücadelede kamu açığını azaltmak için kamu harcamalarını kıstmak gerekirken 1992 yılında harcamalarda kısıtlama olmadığını eski yüksek düzeyinde devam ettiğini savunmuştur. Ayrıca, KİT açıklarının arttığını söyleyen Baykal, bu sorunun çözümünde özelleştirmenin önemli olduğunu ancak özelleştirme yoluyla kamu açıklarının kısa dönemde kendiliğinden kapanmasının beklenmemesini öne sürmüştür. Baykal'a göre, kısa dönemde kamu açığını azaltmanın yolu vergiden geçmektedir. Türkiye'de toplanan vergilerin çok küçük bir kısmı, millî gelirin yarısından fazlasına tasarruf eden

¹⁵⁶⁰ A.k., s. 39.

¹⁵⁶¹ A.k., ss. 39-40.

kesimlerden kaynaklanan vergilerdir. Türkiye’de vergiyi veren, dar ve orta gelirli toplum kesimleridir. 1993 Bütçesinde bu kesimden beklenen vergi 102 trilyon iken, 1992 de ancak 10 trilyon Kurumlar Vergisi toplanmıştır.¹⁵⁶² KİT’lerin verdiği vergi çıkarılırsa, Baykal’a göre, Türkiye’de büyük sanayi kuruluşlarının 5 trilyonun altında vergi katkısı vardır:

*Peki, faizden alınan verginin miktarı ne? Devlet tahvillerinden, bonolardan, gelir ortaklığı senetlerinden, devletin ihraç ettiği tahvillerden (devlet bu yıl 100 trilyon civarında ihraç etti, 100 trilyonluk borçlanma yaptı, bu borçlanma karşılığında, o borçlanmadan yüzde 100 civarında yıllık faiz alan kesimlerden) devlet ne kadar vergi aldı? Sıfır vergi aldı. Değerli arkadaşlarım, devlet tahvilleri vergisizdir. Bankalardaki mevduatın vergisi yüzde 10; özel sektörün ihraç ettiği menkul kıymetlerin vergisi yüzde 10; asgarî ücretin vergisi yüzde 25! Emekten vergi alacaksınız; ama, faizden vergi almayacaksınız; sonra da, ‘Enflasyonla mücadele ediyoruz, düşüremedik’ diyeceksiniz!*¹⁵⁶³

Türkiye’nin kamu harcamalarının yapısını değiştirmek zorunda olduğuna değinen Baykal, 2 370 dolar milli gelir seviyesinde olan bir ülkenin, daha sağlığa, yeter derecede harcama yapamayan, eğitime yeter derecede harcama yapamayan; altyapısını yeter derecede geliştirememiş, henüz daha köylerine, mezralarına içme suyunu götürememiş bir Türkiye’nin, kamu harcamalarını düşüreceğini umut etmenin halkı yanıltmaktan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Türkiye daha çok harcama yapmak durumundadır ama, bunu daha sağlıklı kaynaklardan karşılayarak daha doğru bir finansman modelini uygulayarak yapmak zorundadır. Yeni bir vergi sistemiyle vergi yükünün yüzde 17’den Avrupa’daki vergi ortalaması oranı olan yüzde 29’a çekilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu fark işçi, memur ve esnaftan değil varlıklı kesimlerden alınmalıdır.¹⁵⁶⁴

Türkiye’nin sağlıklı bir vergi politikasına, belki vergi oranlarını düşüren, vergi tabanını yaygınlaştıran, onu daha uygulanabilir hale getiren ve vergi kaçağına fırsat vermeyen bir vergi politikasına şiddetle ihtiyacı vardır. Bunu hedefleyen bir tasarı 20 gün içinde gelmezse, 1993 yılı da kayıptır. Zira, vergi politikası, ilan edildikten ve uygulanmaya başlandıktan bir yıl sonra, sonucunu verecek olan politikadır. Türkiye’deki kayıt dışı ekonominin varlığını vergi sisteminin, işçiden alınan vergiler dolayısıyla, bir istihdam vergisi haline dönüşmesine bağlayan Baykal, işçi ücretleri üzerindeki vergi oranlarının yüksekliğinin, ekonomiyi kayıt dışına sürüklediğini öne sürmüştür. İşçi ücreti üzerinden alınan vergiyi indirmenin ve işçi çalıştırmayı cezalandıran, bir ayrı istihdam vergisi gibi vergi alınmasına yol açacak uygulamalara en kısa zamanda son verilmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.¹⁵⁶⁵

¹⁵⁶² A.k., ss. 40-41.

¹⁵⁶³ A.k., s. 41.

¹⁵⁶⁴ A.k., ss. 41-42.

¹⁵⁶⁵ A.k., ss. 42-43.

Alınan iç ve dış borçların kalkınmaya, sanayileşmeye ve yatırıma harcanmadığını söyleyen Baykal, 1992 yılında yatırımın yüzde 15,5 düzeyinde kalmasını eleştirmiştir. Baykal, Türkiye'nin ağır bir sosyal bunalımdan geçtiğini ancak 1992 yılının boşa geçirildiğini ve Hükümetin izlediği politikanın ANAP'ın, Özal'ın politikası olduğunu öne sürmüştür. O'na göre paralellik, sadece ekonomi politikasında değil, her alanda kendisini göstermektedir:

Emekliler gene banka önlerinde çile çekmeye devam ediyorlar; hem de öyle çile çekiyorlar ki, emekli maaşı için bir gün gidecek bekleyecekler, bütün bir gün geçecek, yağmurda, çamurda, soğukta; fark için tekrar gidecekler, bekleyecekler; vergi iadesi için bir daha gidecekler... Emekliler, üç kere, banka kapılarında -yine aynen- perişan olmaya devam edecekler. Değerli arkadaşlarım, belediyelerin organları çözülecekti, kurtulacaklardı... Hükümet kurulur kurulmaz, -yetkililerin yaptığı açıklamalar var, eskiden olduğu gibi- bütçenin yüzde 11'i onlara verilecekti. Ne oldu? Değişen hiçbir şey yok; aynen eski uygulama sürdürülüyor. Getirilen ek yeni güçlerle; yükselen işçi ücretleriyle, enflasyonun artışıyla, maaş artışıyla ye bazı fonların bütçeye aktarılmasının yarattığı sıkıntılar nedeniyle, bugün, belediyeler -üstelik iki kez daha düğümlenmiş olarak, organ bir kez daha döndürülmüş olarak- daha büyük bir sıkıntıyı yaşama noktasındadırlar. (CHP sıralarından alkışlar) Bu Hükümet, ANAP politikasını, demin söylediğim anlayışla, aynen sürdürmeye devam ediyor. Muhalefette, "olağanüstü hal" diyorlardı; şimdi, olağanüstü hali kendileri uyguluyorlar!.. Olağanüstü halin yanı sıra, Çekiş Güç konusunda, muhalefette her türlü şikâyeti, itirazı birlikte yapıyorlardı; şimdi Çekiş Güç konusunda Sayın Özal'ın politikasına teslim olmuşlardır; o politikayı aynen uygulamaya devam ediyorlar!"¹⁵⁶⁶

Baykal, ANAP hükümetlerine hesap sorma vaadinin de tutulmadığını bir yıllık iktidarda, özel bakanlık kurulduğunu ancak sorulmuş bir tane hesap olmadığını belirtmiştir. İşçi ve memurdan, zorunlu tasarruf kesintisi yapılması, peşin vergi alınması, asgari ücretten vergi alınması gibi Özal'ın politikalarının devam ettirildiğini ifade etmiştir. Vergi affının çıkarılmasını da eleştiren Baykal, Hükümetin iktidara gelir gelmez, ayağının tozuyla iki ay içinde vergi affı çıkarmasını "Özal politikasının en sıkı" takipçiliği şeklinde nitelemiştir. Grev ertelemelerini, YÖK'ün kaldırılmamasını, KİT'lerin yönetim kurulu üyeliklerinin yakınlarla peşkeş çekilmesini, gösterişli dış geziler yapılmasını ve çiftçinin para alamamasını eski İktidarın uygulamalarının devamına örnekler olarak sıralamıştır: "Diyordunuz ki, 'Hazreti Peygamberin sözü var. Çalışanın emeğini, alın teri kurumadan ödeyeceksiniz' Bu karda kışta, bırakın alın teri kurummasını, çiftçi zatürree oldu, zatürree, 2 trilyon lirasını alamadı, bekliyor!"¹⁵⁶⁷

¹⁵⁶⁶ A.k., s. 45.

¹⁵⁶⁷ A.k., ss. 46-47.

Türkiye’de bölgeler arası adaletsizliğin geçmiş ölçüleri de aşan bir biçimde hızla gelişmeye başladığına işaret eden Baykal, “Güneydoğu Anadolu Bölgemizde fabrikalar çalışmıyor” diyenlerin bu bölgede bir tane fabrikayı çalıştıramadığını iddia etmiştir. Verilen teşviklerin yüzde 56’sı, İstanbul ve Marmara Bölgesine bu Hükümet döneminde verilirken, Güneydoğuya verilen teşvikler azalmıştır. Çevrecilik konusunda da Hükümeti eleştiren Baykal, Başbakan Demirel’in, muhalefet döneminde, en önde gelen çevreci olarak İzmir’de ve Aliaga’da yapılacak olan termik santrale karşı mücadelede öncülük yaptığını ancak iktidarda bunların kapatılmayarak bacasına filtre koyma şeklinde çözüleceğinin söylendiğini vurgulamıştır. Baykal’a göre bu “dün dündür, bugün bugündür” mantığının hâlâ devam ettiğini gösteren bir sade örnektir.¹⁵⁶⁸

Türkiye’nin, sorunlarını çözecek yeni bir yaklaşıma ve köklü bir yenilenmeye ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür:

*Türkiye’nin, idarî yapısı 1920’lerde kuruldu; şimdi 1992’deyiz... Yetmiş yılın deneyimi, birikimi, Türkiye’de çok köklü bir yeni yönetim yapılanmasını zorunlu kılıyor. Türkiye artık, bugünkü idarî anlayışla yönetilebilecek bir ülke olmaktan çıkmıştır. 60 milyonluk bir ülkemiz; çok büyük bir coğrafyamız var. Yetmiş yılda önemli bir birikim sağladık; gençlerimizi, insanlarımızı yetiştirdik, eğittik, ülkemizde belli bir altyapıyı sağladık. Bugünkü koşullarda Türkiye’nin yönetimi, yeni anlayışları gerektiriyor. Artık Türkiye, bugünkü merkezîyetçi yaklaşımla sorunlarını çözebilecek konumdan çıkmıştır; Türkiye’nin daha ademi merkezîyetçi, daha yerinden yönetime fırsat sağlayan bir idari yapılanmaya ihtiyacı var. Türkiye’deki bütün ebeleri, bütün hemşireleri, bütün imamları Ankara’dan tayin edeceksiniz! Olacak iş midir?... Ankara’daki, Başkentteki 2 kilometrekarelik bir alan, Türkiye’deki bütün ilkökul öğretmenlerinin, bütün hemşirelerin, bütün ebelerin sicillerini, tayinlerini, dosyalarını elinde bulunduracak ve o izleyecek, o götürecektir!.. Bunun bir anlamı kalmamıştır. Bakınız, şu Meclisin önüne her gün 20’nin üzerinde insan geliyor... Bu neyi gösterir? Türkiye’de idarî sistemin artık iflas ettiğini, tıkanıp gittiğini, bu sistemle işlerin yürütülemeyeceğini, yürütülemeyeceğini gösterir. Bütün yetkileri buraya almışız; buradan her şeyi biz yapacağız!.. Hadi, yap!.. Yapman da mümkün değil. Zaman israfı, para israfı, enerji israfı... Sorunlar giderek büyüyor, altından kalkılamaz hale geliyor. Türkiye, yeni bir anlayışa, yeni yapılanmaya geçmelidir; daha ademî merkezîyetçi, daha desantralize bir yönetim yapısını bir an önce kararlaştırmalıdır. Bu, ülkenin temel sorunudur, ciddi sorunudur. Rüşvetten geçilmiyor bugün resmî dairelerin önünden, resmî dairelerin karşısından... Çıkış yolu, bu yönetim yapılanmasının değişimindedir. Denetim, daha lokal düzeyde, daha doğrudan, daha etkili şekilde gerçekleştirilebilir. Vergi kaçağı dahil, pek çok konunun çözümüne bu yeni idarî yapılanmanın olumlu katkılar getirebileceğine inanıyorum. Türkiye, bu meseleyi ciddiyetle gündemine almalıdır; çok temel bir konudur; bir an önce bunu gerçekleştirmelidir. Hukukumuzda çok köklü değişikliklere ihtiyaç var. Yanlış konuları konuşuyoruz, gereksiz tartışmaların, kavgaların içindeyiz... Türkiye’nin hukuk sistemi bugünü yakalayamamıştır; yetmiş yıl önceki hukukla, bugünü ve geleceği oluşturmaya çalışıyoruz!*¹⁵⁶⁹

¹⁵⁶⁸ A.k., ss. 47-48.

¹⁵⁶⁹ A.k., s. 49.

Hukuk sistemindeki reform ihtiyacının yanı sıra, yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin gerekliliğine de değinen Baykal, Türkiye’de memurların, partilere girmeden, belediye meclislerine üye olarak seçilmesine fırsat verecek bir zihniyet değişikliğinin gerçekleştirilmesini istemiştir. Tarımda destekleme politikasının çiftçinin sorunlarının çözümüne değil, “birliklerin, kooperatiflerin etrafındaki bir avuç tufeylinin sorununun çözümüne” dönük olarak işlediğini söyleyen Baykal, eski ve yanlış sosyal güvenlik anlayışını ve sosyal destekleme politikasını eleştirmiştir. Ayrıca, küçük ve orta boy sanayi kuruluşlarının ve işletmelerini hızla desteklemesini istemiştir.¹⁵⁷⁰

Baykal konuşmasının son kısmında dış politikadaki değişim ihtiyacına vurgu yapmıştır. Mevcut iktidarda bulunan kadronun dış politika yaklaşımı, Türkiye’nin, “kendine özgü ulusal hedefler koymasını, ulusal öncelikler belirlemesini ve o hedefler doğrultusunda etkili bir çalışma yapmasını” öngören bir anlayış içinde değildir. Türkiye, elbette, yeni dünyanın gerçekleri ışığında, uluslararası ülkeler ailesinin barışçı bir unsuru olarak işlemek ve çalışmak durumundadır. Ancak, Baykal’a göre, dünya ile uyumlu olmak adına ulusal hedefler ihmal edilemez. “Büyük ülkelerle dostuz, yakın ilişkilerimiz var; o halde onların uygun gördükleri hedefler, bizim de hedeflerimiz” yanlısına kesinlikle düşülmemelidir. Böyle bir zihniyet değişiminin, iktidara egemen olması gerektiğine dikkat çeken Baykal, Türkiye’nin, Kıbrıs’tan Bosna-Hersek’e, Kafkasya’ya kadar yeni bir yaklaşım içine girmesini istemiştir.¹⁵⁷¹ Örneğin, Türkiye’nin resmî dış politikasının, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini dünya ülkelerine tanıtmaya dönük bir dış politika olmadığını kendine has bir dış politikasının olmadığını iddia etmiştir:

Türkiye, önemli bir ülkedir, büyük bir ülkedir... Arkamızda 700 yıllık bir tarih var... O 700 yıllık tarihi şerefle taşıyan bir ülkeyiz. Hoşgörü açısından, insanlık açısından en başarılı örnekleri sergileye gelmiş bir kültürü devralmış bir ülkeyiz. Din savaşlarının, din kavgalarının dışında kaldık ve insanlara, kimliklere, kültürlere, benliklere saygı gösteren bir toplum olma niteliğini asırlardır sürdürüyoruz. Kimsenin karşısında, hiçbirimizin başının eğik olması için, hiçbir neden yoktur. Avrupa’da, şu Bosna-Hersek’te yaşanan olayların ıstırapı hepimizin yüreğini dağlıyor. Söylenenlere bakınız, uygulamaya bakınız; açıkça ifade ediyorlar, "bir etnik temizleme yapıyoruz" diyorlar! Ne demek, bir etnik temizleme?! Hangi etnik grup, hangi etnik grubu, ne hakla temizlemeye kalkıyor? Ne demek temizleme?! İkinci Dünya Savaşına yol açan zihniyetin, "üstün ırk" zihniyetinin 2000’li yıllara giderken Avrupa’nın göbeğinde böylesine fırsat bulabilmiş olmasından hepimiz üzüntü duyuyoruz. Bu manzara karşısında bizim bir eziklik içinde bulunmamıza gerek yoktur, Sadece rica ederek, talep yaparak değil, gerekirse suçlayarak, çelişki ortaya koyarak, talebimizi sergilemek zorundayız.¹⁵⁷²

¹⁵⁷⁰ A.k., s. 50.

¹⁵⁷¹ A.k., ss. 50-52.

¹⁵⁷² A.k., s. 52.

Hükümetin, aslında Özal anlayışının bir sadık uygulamasını sürdürdüğüne inandığını söyleyen Baykal, bu benzerliği şu cümlelere kadar vardırmıştır: “Benzerlikler ortada, her alanda bu paralelliği görüyoruz. Yakında, bir gün, Sayın Demirel’in çenesinde bu benzeşme sonucunda bir gamzenin ortaya çıktığına, başında da gümrak siyah saçların belirdiğine tanık olursak, itiraf edeyim ben şaşırmayacağım!” Hükümetin hep ANAP’tan devralınan mirası kötülemesini de Başbakan Demirel’in, sık sık anlattığı bir fıkrayı Hükümete ayarlayarak anlatmıştır:

... devrin birisinde bir vezir görevden alınınca, yerine gelene üç tane mektup emanet etmiş. demiş ki, ‘Başın derde girince, önce birinciye açarsın, sonra ikinciye açarsın, sonra üçüncüyü açarsın’ 100 gün geçmiş, sıkıntılar ortaya çıkınca yeni vezir açmış mektubu ‘senden öncekileri suçla’ tavsiyesini görmüş, onu uygulamış... Bir süre onunla devam etmiş; bir yıl tamamlanmak üzereyken, sıkıntıların yaygınlaşmakta olduğunu görmüş, ikinci mektup aklına, gelmiş; ikinci mektubu açmış, ‘yanındakileri, koalisyonunu, çalışma arkadaşlarını suçla’ diyormuş. Şimdi, bu iktidarın, 500 üncü güne yaklaşırken, içinde bulunduğu tablo, iki mektubun da açıldığını gösteriyor! Sıra, üçüncüsünün açılmasına geliyor. Biliyorsunuz, üçüncü mektupta, ‘artık, sen de, otur, üç mektup hazırla; senden sonra gelene verirsin’ deniliyor. Bu iktidarın da, üç mektup hazırlama zamanının geldiği anlaşılıyor!’¹⁵⁷³

Baykal, konuşmasını Türkiye’nin huzura, birbirini anlamaya, birbirini dinlemeye ve birbirini sevmeye ihtiyacı olduğunu söyleyerek tamamlamıştır.

RP Grubu adına 1993 Bütçesi üzerinde söz alan Necmettin Erbakan (Konya), bütçe görüşmeleri sırasında Başbakanın konuşmaları dinlememesini eleştirerek Meclisin yasama görevi yanında Hükümeti denetleme görevi olduğunu da hatırlatmıştır. Meclisin müzakere usullerinde değişiklik yapılmasını isteyerek Hükümetin muhalefetin eleştirilerine verdiği cevabında tartışılabilmesi için ikinci bir müzakerenin gerekliliğine işaret etmiştir. Bunun için bütçe müzakerelerinin Mecliste iki günde yapılarak birinci gün genel görüşmelerin ikinci gün, ise söylenenler hakkında Hükümetin dediklerine muhalefetin cevap vermesini istemiştir. Konuşmasında Hükümetin Başkanı olan Demirel’i elli senelik arkadaşı, sınıf ve sıra arkadaşı olması ve sevgisinden dolayı tenkit edeceğini söylemiştir. Demirel’e yapacağı ilk tenkitin, iyi niyetle bir şeyler yapıyorum zannettiğini ama ne yaptığını bilmediğini söylemek olacağını belirtmiştir.¹⁵⁷⁴

Erbakan, her şeyden önce hilesiz seçimlerde bu Hükümetin yüzde 48 oyla 216 milletvekiline sahip olması gerektiğini, buna mukabil, muhalefetin sandalye sayısının ise 234 olması gerektiğini öne sürmüştür. Erbakan’a göre, bu sebeple bu hükümetin kurulmasına da zaten imkân olmayacaktır. Zira bu Hükümet, “çarpık seçim kanununun bir ürünüdür ve millet tabanında azınlığı

¹⁵⁷³ A.k., s. 53.

¹⁵⁷⁴ A.k., ss. 54-55.

temsil ederek kurulmuş bir hükümettir.” Ayrıca, 1 Kasım seçimleri bu Hükümetin bir yıllık icraatının iflası sebebiyle millet tabanını kaybettiğini göstermiştir. DYP ve SHP’nin toplam oyunun yüzde 35’e düştüğünü savunan Erbakan, mevcut Hükümetin bir yıl evvel kurulduğunda 266 olan milletvekili sayısının 229’a düştüğüne dikkat çekti. Erbakan’a göre bunun anlamı kırmızı kart gösterilmesidir ve Hükümete “bırakın ve gidin” denilmiştir.¹⁵⁷⁵

Erbakan, 1993 Bütçesinin Türkiye’yi “kırk yıldan beri olduğu gibi geri bırakan bir bütçe” olduğunu iddia etmiştir. Bu bütçe “Türkiye’yi sömürttüren, sürungen hayata mahkûm eden bir klasik IMF bütçesidir.” 1993 Bütçesini ilerideki yılları da tahrip eden, fakir fukarayı ezen, ufak bir mutlu azınlığı zengin eden, devleti yasal yollardan soyan, yani devlet menfaatlerini bir mutlu azınlığa peşkeş çeken bir bütçe olduğunu savunmuştur. Türkiye’nin temel meselelerini çözen değil, büyüten bir bütçedir:

*Hiçbir vaatleri yerine gelmemiştir; bütün söylediklerinin hepsinin tersini yapmıştır, hiçbir sözüne güvenilmez ve bugün Hükümet Programı bir mizah mecmuası olmuştur! Hiçbir hazırlıkları yoktur, çözümleri yoktur, davaları yoktur, heyecanları yoktur; hâlâ “cek-cak” edebiyatıyla vakit geçirmeye çalışıyorlar. Bu bütçe, IMF bütçelerinden birisidir; bu bütçe iflasnamedir; bu bütçe, ancak, ıstırap, gözyaşı, kan, buhran ve bunalıtı getirir.*¹⁵⁷⁶

1993 Bütçesinin, yüzde 75 enflasyon oranı düşünüldüğünde küçüldüğünü savunan Erbakan, Baykal’ın, “Bu Demirel, Özallaşıyor” görüşünü dile getirdiğini kendisinin “bu Demirel, Özal’dan daha beter” görüşünde olduğunu söylemiştir. Türkiye’nin gayri safi millî hâsılasının küçülmesinde yirmi beş yıl iktidarda bulunmuş olan Demirel’in sorumluluğunun olduğunu öne sürmüştür. Kendilerinin kırk senenin hesabını sorduklarını, kırk sene evvel yıkılan İtalya ve İspanya’nın milli gelirlerini 1 trilyon 100 milyar dolara ve 500 milyar dolara çıkardıklarını, halbuki Türkiye’nin 100 milyar dolarda süründüğünü belirtmiştir. Refah Partisi olarak, Türkiye’yi geri bırakan taklitçi zihniyetlerden hesap soracaklarını söyleyen Erbakan, Mecliste bütçelerin “basit hileli seçim kanunlarından doğan aritmetikten” dolayı eller kaldırılarak 60 milyon insanın, “kan ve gözyaşına” mahkûm edildiğini savunmuştur. Ayrıca, bütçe, bir yandan gayri safi milli hâsılaya nazaran bir zorlamadır. Çünkü, 1993 senesindeki gayrî safi millî hâsılaya nazaran getirdiği 400 trilyonluk bütçe, gayrî safi millî hâsılanın yüzde 32’sini teşkil etmektedir, halbuki, geri kalmış ülkelerde bu nispet, ancak yüzde 20 olabilir.¹⁵⁷⁷

Büyüme ve enflasyon rakamlarının doğru hesaplanmadığını savunan Erbakan, Türkiye’de enflasyon hesabının hazırlanmasında rakı, şarap, bira, votka, konyak, çikolata, döner gibi yanlış ürünlere ağırlık tanındığını söylemiştir. Başbakan Demirel’in enflasyonla ilgili vaatlerini tutmadığını belirterek halktan O’na inanılmamasını istemiştir. Erbakan, Demirel’in Türkiye’yi gittikçe daha

¹⁵⁷⁵ A.k., ss. 55-56.

¹⁵⁷⁶ A.k., s. 57.

¹⁵⁷⁷ A.k., ss. 57-58.

büyük iç ve dış borçların içine soktuğunu söyleyerek O’nu “fakir fukaradan alan, bir kısmını dışarıdaki Siyonist bankalara, bir kısmını da onların Türkiye’deki işbirlikçisi mutlu azınlığın cebine basan bir pompa” olarak nitelemiştir. Ayrıca, enflasyonun yüzde 47 değil yüzde 80 gerçekleşeceğini düşünüldüğünü Bayındırlık Bakanlığının müteahhitlerin karnelerinin hudutlarını yüzde 80 artırmasını göstererek öne sürmüştür.¹⁵⁷⁸ KİT’lerin satılmasını da şu cümlelerle eleştirmiştir:

KİT’leri sattınız... Bu ne demek?.. Dışarıdan borç alamayıp, kendi evladınızı yiyorsunuz! Sizin yaptığınız bu. (RP sıralarından ‘Bravo’ sesleri, alkışlar) KİT’i satmanın manası bu. Onlar, hiç değilse başkasından borç alıyor, milleti somurtturuyor. Size gelince, siz milletin kendisini yiyorsunuz! Bizi Afrika kabileleri gibi yönetiyorsunuz... Kabile reisi aç kalınca evlatlarını yer. (RP sıralarından alkışlar) İki tane evlat var: Biri KİT, diğeri de fonlar. Aç kalmış, evlatlarını, fonları yemiş; şimdi gelmiş, karnında, fonlar ve KİT’ler duruyor!.. Bize diyor ki, ‘Efendim, ben borç gereksinimini azalttım.’ Peki, bizim çocuklar ne oldu? Onlar yok! Kimi aldatıyorsunuz?.. Kimi aldatıyorsunuz?.. (RP sıralarından alkışlar) Yaptığınız oyun bu... Afrika oyunu, Afrika...¹⁵⁷⁹

Erbakan, Hükümet Programında yer alan “1993’te devletin kamu borçlanma ihtiyacını, gayri safi milli hâsılanın yüzde 5’ine indireceğiz” şeklindeki sözün tutulmadığını iddia etmiştir. TEK’in, Şevket Demirel’in fabrikasından bir umum müdür getirilerek özel bankalardan yüksek faizle borç aldırıldığını ve saatte 1,5 milyar lira faiz ödeme durumuna getirildiğini savunmuştur. Bu örnekten hareketle Hükümet’in holdinglerle “ortak yaşayış” içinde olduğu suçlamasını yapmıştır. Ayrıca, yatırıma para ayrılmadığını söyleyen Erbakan bunun hem işsizliği kamçılادığını hem de bütün yatırımları da verimsiz hale soktuğunu öne sürmüştür. Türkiye’de korkunç bir işsizliğin olduğuna değinen Erbakan İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvuran 3 milyon işsizin yanına köylerdeki 6 milyon işsizin de eklenmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁵⁸⁰

1993 Bütçesinin, “bir mutlu azınlığı” koruduğu ve 1993 yılında Gelir Vergisinden temin edilecek 203 trilyon liranın hepsinin fakir fukaradan alındığı fikrini tekrarlayan Erbakan, 1992 yılına nazaran vergilerde yüzde 72,7 oranında bir artış yapılırken Kurumlar Vergisinde sadece yüzde 50 artış yapılmasını buna örnek olarak göstermiştir:

Mutlu azınlığın bankaları vardır. Bu bankaların ayrıca özel istisnaları vardır; çünkü, onlar, mutlu azınlığın da üst tabakasıdır. O kaymak tabakası için ayrıca istisnalar vardır. Bunlar, trilyonlarca lira kazançlarından hiçbir vergi ödememektedirler; çünkü, kârlarını, şayet hisse senedine yatırırse vergi ödemiyor. Şu hale bakın... Kendi şirketleriyle bankası arasında basit bir kombinezon, bütün vergiyi sıfıra indiriyor; sözde, şirketin hisse senedini

¹⁵⁷⁸ A.k., ss. 59-63.

¹⁵⁷⁹ A.k., s. 63.

¹⁵⁸⁰ A.k., ss. 64-66

*almışmış!.. Onlara vergi yok. Kredi ve teşviklerin hepsi mutlu azınlığa verilmektedir. Mutlu azınlığın fabrikaları tekrar tekrar kurtarılmaktadır; işte Metaş. Bütün bunlardan başka, verilen krediler var: Sayın Cavit Çağlar, Ziraat Bankasından 400 milyar lira, Vakıflar Bankasından ise 2 milyon dolar almıştır. Sayın Çağlar, Ziraat Bankasından aldığı bu 400 milyar lirayı, pazarlık etmiş, 176 milyar liradan olmak üzere, beş yıl vadede sıfır faizle geri ödeyecek. Sayın Hacı Ali Demirel, Etibanktan 24,5 milyar lira almış... Sayın Uğur Mengenecioğlu da -Sayın İnönü'nün bacanağı- aldığı kredilerle en üst sıralarda yer alıyor. Sayın Orhan Keçeli, DYP İstanbul İl Başkanı, Kalkınma Bankası ve Etibanktan kredi almış.*¹⁵⁸¹

Erbakan, bu mutlu azınlığın, ihale yolsuzluklarıyla da desteklendiğini, örneğin otoyollarda 10,5 trilyon fazla ödeme yapıldığını iddia etmiştir. KİT'lere yatırım yapılmayarak bilinçli olarak batırıldıklarını iddia eden Erbakan, bunun örneğini Asya'da gördüklerini belirtmiştir. Soğuk Savaşın bitimiyle Rusya'da yapılan özelleştirmenin Türkiye'de de uygulandığını anlatmıştır. Almaata'daki en büyük tekstil fabrikasını Ruslar idare ederken fabrikayı zarara sokmuşlar, ancak hisse senetlerini kendileri alınca arkadan da fabrikayı kâra geçirmişlerdir. Böylece, koskoca fabrikaları "ufacık bir parayla" ele geçirdiler. Erbakan'a göre, "aynı metodun daha daniskası" Türkiye'de yapılmaktadır. KİT'lerin hepsi "bir kıyım" uğratılarak borca mahsuben dışarıya verilmektedir. Hükümetin konut politikasını, işçi ve memura verdiği düşük zamları, köylüye verilen düşük taban fiyatlarını eleştiren Erbakan çarenin Adil Düzeninde olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁵⁸²

1993 Bütçesi üzerindeki ilk görüşmeler sırasında SHP Grubu adına söz alan Aydın Güven Gürkan (İçel), konuşmasının başında Baykal'ın konuşmasındaki bazı noktaları düzeltmek ve doğru bilgileri aktarmak istediğini söylemiştir. Baykal'ın SHP'yi enflasyonu bir yılda düşüremediği için sosyal demokrat olmamakla suçlamasının anlaşılabilir olduğunu belirtmiş ve Baykal'ın yer aldığı hükümetlerin 1973-74'te ve 1978-79'da nasıl enflasyonu yükselttiğini hatırlatmıştır. Gürkan, bu örnekleri enflasyonu düşürmenin, "yalnızca iyi niyete bağlı olmayan, yalnızca irade pekişikliğine bağlı olmayan, çok çetrefil, çok zor bir sorun" olduğunu ifade etmek için aktardığını ifade etmiştir. Ayrıca, 1980'de enflasyonun yüzde 107'den yüzde 36'ya ve 1982'de yüzde 25'e düşürülmesinin Askeri cunta ve IMF buyruklarıyla olduğunu hatırlatmıştır.¹⁵⁸³

Enflasyonun düşürülmesi konusunda üç yöntem bulunduğunu söyleyen Gürkan, bunları IMF modeli, Arjantin, Meksika ve İsrail'de uygulanan dondurma modeli ve tedrici bir şekilde enflasyonu azaltma modeli olarak sıralamıştır. Gürkan'a göre, geniş kitlelerin talep arzularını büyük ölçüde baskı altına alan, fakirleşmeyle birlikte götürülen model olan IMF modeli Türkiye'de

¹⁵⁸¹ A.k., s. 67.

¹⁵⁸² A.k., ss. 67-70.

¹⁵⁸³ A.k., ss.

zaman zaman uygulanmıştır. Ancak bu kitlelere çok ağır bedeller getirdiği için kendilerinin istemedikleri bir modeldir. Zaten, 1980 yılında da ancak askeri otoritenin getirdiği kısıtlamalar ve sınırlamalar içinde uygulanabilmiştir. İkinci model ise daha çok, enflasyonun yüzde 400'lere, 500'lere, 600'lere tırmadığı ülkelerde uygulanan dondurma modeli, kiralari, ücretleri, faizleri dondurarak enflasyonu, yüzde 25'e ya da daha aşağı çekmektedir. Ancak bu yöntem kalıcı, oturmuş bir istikrara kavuşturulamamıştır bu ülkelerin ekonomilerini. Ayrıca, bu modeli, Türkiye'nin yüzde 40'lı, 50'li enflasyon oranında uygulamak doğru da değildir; bedeli de son derece ağırdır. Gürkan'a göre üçüncü yöntem ki SHP'nin Programında da saptadığı ve ısrarla savunduğu üzere, enflasyonu tedrici bir biçimde azaltmaktır. Bu yöntemle büyük yıkımlar yapmadan, kitlelere büyük bedeller ödettirmeden, zor yöntemlere başvurmadan, zaman içinde enflasyonu yedirmek, düşürmek ve istikrar sağlamak mümkündür. Bu yöntemle henüz enflasyonu düşüremediklerini kabul eden Gürkan, enflasyonu tedrici olarak düşürme konusunda kararlı olduklarının altını çizmiştir.¹⁵⁸⁴

Partisinin vergi kaçakçılarının vergilerini ödememesine yardımcı olmak gibi bir ahlaksızlığın içinde hiçbir zaman olmadığını vurgulayan Gürkan, yapılan da, vergi kaçakçılarını affetmek değil bir türlü tahsil edilemeyen bazı vergi alacaklarının tahsil edilmesi olduğunu savunmuştur. Bu uygulama ile 9,5 trilyon Türk Lirası elde edildiğini ve bu sayede 21 tane yeni üniversitenin ihtiyaçlarının karşılandığını belirtmiştir. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması için çalıştıklarını belirten Gürkan, SHP'nin vergi reformu konusunda en çok ısrar ettiği noktalardan birinin, özellikle Kurumlar Vergisinde, aşırışmış ve neredeyse verginin özünü yitirir hale getirilmiş muafiyet ve istisnaların gözden geçirilmesi olduğunu hatırlatmıştır. Yapılan düzenleme sonucu geçmiş yıllarda radyo ve televizyona verdiği reklâm paralarından çok daha azını, yüzde 6, yüzde 7, yüzde 8 dolayında Kurumlar Vergisi olarak ödeyebilme imtiyazını elde etmiş birtakım kurumların, artık bu imtiyazlarının kaldırıldığını açıklamıştır. Böylece, Kurumlar Vergisinde yüzde 23'lük bir taban oluşturulmuştur. Yapılacak yeni düzenlemelerle vergi yükünün ileriki yıllarda gelişmiş Avrupa ülkelerindeki mükelleflerin taşıdığı düzeye yükseltileceğini söylemiştir.¹⁵⁸⁵

Hükümetin birinci yılında enflasyonun düşürülememesini faiz oranlarının düşürülememesi ile ilişkilendiren Gürkan, uzun bir süredir Türkiye'de olan ve halen de akışı çok yüksek dozlarda bulunan döviz tevdiat hesaplarının, yüksek faiz nedeniyle geldiğini, aniden faizlerin düşürülmesi halinde, bu döviz tevdiat hesaplarının kaçması ihtimali bulunduğunu söylemiştir. Faiz oranlarının bir döviz sıkıntısının doğabileceği endişe ile düşürülemediğini anlatmıştır.¹⁵⁸⁶

¹⁵⁸⁴ A.k., ss. 70-72

¹⁵⁸⁵ A.k., ss. 73-74.

¹⁵⁸⁶ A.k., ss. 74-75.

Bu bütçeye doğru yaklaşmak gerektiğini belirten Gürkan şöyle devam etmiştir:

*Bu bütçe, ne müthiş bir atılım bütçesidir, ne de yeryüzündeki bütün sömüren unsurlara Türkiye'yi peşkeş çeken bir sömürü bütçesidir. Bu bütçe, 'Bana zaman tanıyın, bana süre verin; kendimi derleyip toparlamak ihtiyacımdayım, yeni birtakım düzenlemelere, yeni birtakım kurumlara ihtiyacım var' diyen bir bütçedir. Yüz günle ilgili olarak da şunu söyleyeyim: Buraya gelmeden önce Koalisyon Protokolüne baktım, bizim kendi parti programımıza baktım, ayrıca birçok demeçleri inceledim; hiçbir yerde, enflasyonun -yazılı olarak ya da bağlayıcı bir biçimde- 500 günün sonunda belli bir noktaya indirileceğine dair bir ibareye rastlamadım... Ayrıca, yüzde 10'a indirmek gibi bir hülya bize söylenilmiş olsaydı, bu hülyanın gerçekçi olmadığını söyleyerek, sürenin uzatılmasını biz kendimiz talep ederdik.*¹⁵⁸⁷

Kamu kesimi borç gereğinin 1992'de yüzde 12'ye düşürülmüş olmasını ve 1993'te yüzde 9'a düşürülebilme şansının doğmuş olmasını, "çok küçümsenmez bir başarı" sayan Gürkan, amaçlarının, bütçe açığı ve kamu kesimi borçlanma gereğinin küçültülmesi, yanında, enflasyonist olabilecek diğer etkenleri, özellikle kurumsal çerçevedeki etkinlikleri de, ortadan kaldırmak olduğunu açıklamıştır. 1992 Bütçesi uygulaması sonucunda, uzunca bir süredir sürekli bir biçimde artan iç borç stokunun gayri safî millî hâsılaya oranının dondurulmasını da gelecek için "önemli bir olumluluk" olarak nitelemiştir. Ayrıca, fonların bütçeye alınması da Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetim ve bilgilenme olanakları açısından olumlu karşılanmıştır. Türkiye'nin eğitim ve sağlık sorununu, Hazine ödeneklerini artırmak suretiyle tek başına çözebilme şansının olmadığına işaret eden Gürkan, gerçekten, hem kaynak tasarrufu sağlayan, hem etkin ve nitelikli hizmet veren özel projelere ihtiyaç olduğunu savunmuştur.¹⁵⁸⁸

1992 yılı bütçesinin, ANAP hükümetleri bütçelerinin aksine, başlangıç ödenekleriyle yıl sonu ödeneklerinin birbirini tutmasını ve ek bütçe istenmesini olumlayan Gürkan bunu devlet ciddiyeti olarak nitelemiştir. Gürkan, ayrıca, bütçe açığının oransal olarak büyümemesine rağmen bütçenin kendisinin büyümüş olmasını, harcamalarının yüzde 29,3 dolaylarına ulaşmış olmasını, çok önemli bir adım saydığını açıklamıştır. ANAP Hükümetlerinin özellikle 1983, 1984 ve 1985 yıllarında, ideolojik bir hırsla devleti küçültmek ve en önemlisi, devleti tüm sosyal işlevlerinden kopartıp almak amacıyla bütçe harcamalarını küçülterek yüzde 11, 12, 13 seviyesine indirmeye çalıştıklarını ama, bunu hiçbir zaman başaramadıklarını anlatmıştır.¹⁵⁸⁹ ANAP'ın "sosyal devlet öldü" tezinin doğru olmadığını savunan Gürkan şöyle devam etmiştir:

¹⁵⁸⁷ A.k., s. 75.

¹⁵⁸⁸ A.k., ss. 75-76.

¹⁵⁸⁹ A.k., ss. 75-77.

Değerli arkadaşlarım, devletin küçülmesi işleviyle birlikte; yani, özellikle, devletin, ekonomiden elini çekmesi, devletin, yurttaşın, bireyin kendisine ait özel işlerinden elini çekmesi, bu anlamda da küçülmesiyle birlikte, ekonomiden, işletmecilikten ayrılmasıyla birlikte, çağdaş Batı Avrupa toplumlarında, en liberal çağdaş toplumlar da dahi, bütçe harcamaları, önlenemez bir biçimde artış göstermektedir, çünkü, gelişmeyle birlikte, insanların, bir toplum içinde yaşamaktan doğan en doğal haklarını dile getirmeleri nedeniyle, devlet, kaçınılmaz bir biçimde sosyalleşmektedir. Zaman zaman, eğitime ya da öğretime, imkânları dahilinde bazı insanların para veriyor olması, bu sosyalleşme niteliğini bozmamaktadır, çünkü, sosyalleşmenin temel amacı, her şeyin bedava olması değil, her ihtiyacın -paralı olsun veya olmasın, gerçekten toplumca karşılanmasında zorunluluk sayılıyorsa- karşılanması gereğidir. İnsanlar, bir toplum içinde yaşıyorlarsa, güven sahibi olmak hakkına da, yani korkusuz yaşamak, gelecekte korkmamak, hastalıktan korkmamak, okuyamamaktan korkmamak, kazadan korkmamak hakkına da sahiptirler. Bu, bireyle toplum arasında yazılı olmayan bir akittir. Toplum, bireyden yararlandığı gibi, onun yeteneklerinden, onun üretiminden yararlandığı ve pay aldığı gibi; onun, en temel ihtiyaçlarından biri olan yaşam korkusunu silmek, ona asgarî güvenceler sağlamak yükümlülüğünü de üstlenmek zorundadır. En liberal geçinen Batı Avrupa toplumlarında dahi, bu nedenle, kamu harcamaları sürekli bir biçimde artmakta ve bundan yirmi ya da otuz yıl önce bireysel ihtiyaç gibi düşünülebilecek pek çok şey, artık, bir anlamda, herkesin hak sahibi sayılabileceği bir toplumsallığa kavuşmakta ve güvence kapsamı içine alınmaktadır.¹⁵⁹⁰

Bütün olumlulukları yanında 1993 Bütçesinin olumsuzluklarına da değinen Gürkan, bu bütçenin, bir yatırım bütçesi olmadığını kabul etmiştir. Zira, bütçe açığını kapatmak için bir yerlerden mutlaka geçici bir kesinti gereklidir. Faiz yüklerine ve personel giderlerine ellenemediğinden 1993 yılına mahsus olmak üzere kısmi bir fedakârlık gösterilmiştir. Mahallî idare yatırımlarında, olağan kesintilerin ötesinde, çok büyük bir daralmanın yaratılmış olmasını, kentlerin ihtiyaçlarının önemi çerçevesinde eleştirmiştir. Gürkan ekonomideki şu gelişmeleri sevindirici buldu: büyüme hızının yüzde 5,4'e çıkmasını, ihracatın ithalattan daha hızlı artmasını, reel ücretlerin, maaşlarını ve taban fiyatlarının ılımlı bir biçimde artmasını, turizm gelirlerinin yüzde 50 oranında yükselmesini, yabancı sermaye girişlerinin hızlanmasını.¹⁵⁹¹

Gürkan yabancı sermayenin doğrudan yatırımlar yerine, daha çok spekülâtif portföy yatırımlarına yönelmesinin Türkiye'deki olağanüstü cazip yüksek faizlerden yararlanabilme isteğinden kaynaklandığını, bunların kalıcı olmadığını ve ekonominin istikrarını tehdit edici unsurlar olduğunu söylemiştir. Onun için, özellikle bu tür yabancı sermaye akışlarının, istikrar açısından son derece tehlikeli ve kontrol altına alınması gerekli unsurlar olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹²

¹⁵⁹⁰ A.k., s. 77.

¹⁵⁹¹ A.k., ss. 77-78.

¹⁵⁹² A.k., ss. 78-79.

Döviz tevdiat hesaplarındaki olağanüstü artışın da hayırlı olmadığını söyleyen Gürkan'a göre, 1993 Bütçesinin en olumsuz tarafı, enflasyonun önlenememiş olmasıdır. Ancak yine de Türkiye'nin en büyük sorunu enflasyon değil "büyüme yetmezliği" sorunudur. Çok uzun bir süredir Türkiye "büyüme hızının bir yetmezlik" içine düşmüş durumdadır. Özellikle, 1978-1992 yılları arasında büyüme oranlarındaki hem düşüklük hem de bunun istikrarsızlığı, Türkiye'yi, büyüme hızı bakımından çok kritik bir noktaya getirmiştir. Bu dönemde Türkiye kişi başına yüzde 1,7 ile büyürken, birçok Avrupa ülkesi yüzde 2,5-3'le büyümektedir. Eğer, bu düşük büyüme hızı giderilemezse Türkiye'nin gelişmiş Avrupa ülkelerine görünebilir bir gelecekte yetişme şansı hemen hemen hiç kalmayacaktır. Avrupa ülkelerinin refah düzeyine, kırk-elli yılda erişmek için yüzde 4'lük bir büyüme hızı yerine, sürekli yüzde 7'lik ve 8'lik bir büyüme hızı sağlanmak zorundadır.¹⁵⁹³

Gelir dağılımındaki adalet sorunu Gürkan'ın konuşmasında değindiği bir diğer konu oldu. Yirmi yıl önce, Güneydoğu Anadolu ile İstanbul arasındaki çeşitli sosyo-ekonomik farkların uçurumsal olmadığını savunarak bunun oluşturulan kurumların, ekonomideki işleyiş yönteminin Türkiye'nin bazı sorunlarını çözmeye yetmediğini belirtti. Bunun yanında, ülkede büyük bir kent sorunu yaşandığına değinen Gürkan, Türkiye'de, devlet örgütlenme biçiminden kurumlardan değer yargılarına kadar her şeyin "çok ciddî bir biçimde" gözden geçirilmesi zorunluluğuna işaret etmiştir:

Her şeyi -bugün olduğu gibi- aynen sürdürürsek, aynı kurumları muhafaza edersek, aynı yaklaşım biçimlerini muhafaza edersek, aynı örgütlenme biçimiyle gidersek, Türkiye, bu saydığım çok önemli sorunların girdabında boğulup kalabilir. 'Türkiye'nin boğulacağı çok söylenmiştir; ama boğulmuyor' deniliyor... Hayır, boğuluyor. Bundan yirmi beş otuz yıl önce, gelişmiş bir Avrupa ülkesiyle Türkiye'nin arasındaki fark belki 2-3 bin dolarken, bugün 17-18 bin dolara çıkmıştır ve yarın 40 bin dolara çıkacaktır, öbür gün ulaşamayacak bir noktaya varacaktır. Onun için, boğulmamak, ölmemek, sadece nefes almaktan ibaret değildir; başkalarının ulaşabildiği yerlere ulaşabilmeyi de gerektirir. Ayrıca, sayın milletvekilleri, bütün bu saydığım sorunların çözümünü millet bir tek yerden bekler; siyasetten bekler, siyasal partilerden bekler ve Meclisinden bekler. Çünkü, en yüksek karar odağında olan, bu saydığımız noksanlıkları ve eksiklikleri giderebilme yetkisiyle donatılmış olan, onlardır ve görüyoruz ki, eğer bu sorunlar kronikleşmişse, bugüne kadar çözülememişse ve çözülebilmesi -böyle giderse- mümkün olmaktan çıkmışsa; o zaman, çok açık bir biçimde söylüyorum, siyasetin de, siyasal partilerin de, siyasî kadroların da, siyasî işleyişlerin de yenilenmesi, mutlaka gerekir; bu sorunların altında boğulup kalmayan yeni kadrolar, yeni siyaset

¹⁵⁹³ A.k., s. 80.

*işleyişleri, yeni siyasal partiler, yeni siyasî yaklaşımlar mutlaka gündeme gelir... Yepyeni bir bütçe anlayışına ihtiyacımız var... Gerçekten, devlet organizasyonumuz üstünde yeniden düşünmemiz lazım. Merkezî hükümet-yerel yönetim dengelenmesini, yerinden yönetim dengelenmesini, gerçekten, yeniden gözden geçirmemiz lazım. Devlet, bu haliyle, ekonomiyi yönetmek bir yana, doğrudan doğruya kendini ekonomiye taşıtan bir büyük ahtapot haline gelmiştir. Toprak kullanma biçimini, tarımsal ve kentsel alanlarda, yenilemek lazımdır. Toprağın bu kadar kural dışı kullanıldığı bir toplumun, hızlı ve sürekli bir kalkınmayı sağlaması mümkün değildir. Finans sektörü, bu haliyle, bence, Türkiye'nin sırtına bir yük olma eğilimini taşımaktadır. Finans sektörü, kendi içinde trilyonlarla oynayan; ama, reel sektörle, yatırım sektörüyle üretim sektörüyle bağı olmayan, hatta o sektörlerden (üretim sektöründen, reel sektörlerden, yatırım sektöründen) kendine kaynak aktaran, onlara kaynak aktarmak yerine, kendine kaynak aktaran bir işleyiş içindedir. Onun için, bu sorun daha fazla büyümeden, finans sektörünün de gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyorum.*¹⁵⁹⁴

Gürkan konuşmasının son kısmında “Kürt sorunu” üzerinde durmuştur. Bu sorunun, “hükümet sorunu” olmadığını, çok büyük ölçüde, “milletin kendisinin ve onun temsilcilerinin yani parlamentonun” sorunu olduğunu vurgulamıştır. Bu sorunda şimdiye kadar sağlanabilen en temel mutabakatın, silahlı mücadele gösteren ayrılıkçı terör örgütüne karşı, güvenlik güçlerini, bütün imkânlarla ödünsüz bir biçimde, canı yürekten, severek, sayarak desteklemektir. Gürkan bu mutabakatı “doğru bir mutabakat” olarak nitelemekle birlikte bu mutabakatla sorunun çözülemeyeceği korkusunu taşıdığını ifade etmiştir. 1980’li yıllarda 147 tane terörist olduğu söylenen konumdan binlerin ve on binlerin, kendini adadığı bir başka platforma ulaşıldığını söyleyen Gürkan, asıl meselenin, “Kürt insanını” kimin kazanacağı sorunu olduğunu savunmuştur.¹⁵⁹⁵ Onun için, Koalisyon Protokolünde de öngörüldüğü üzere, gerçekten, bu insanları kazanacak ek önlemlerin (sosyal önlemler, ekonomik önlemler ve daha geniş kapsamlı başka önlemlerin) alınmasını istemiştir. Güneydoğu Anadolu’da, devletle PKK arasında sıkışmış olan insanların, en sonunda, ya kızgınlıkları ya öfkeleri ya da devletten daha şefkatli olacağı umudu ve varsayımıyla PKK’ya sığındıklarını söylemiş ve eklemiştir: “... gerçekten, silahlı örgüte karşı mücadele nasıl kararlılıkla götürülüyorsa ve arkasında bir milletin nasıl tüm desteği varsa; insan haklarının ihlal edilmesi konusunda da aynı kararlılığı göstermek ve Yüce Meclisin kararını bu hakkın ardına takmak zorunluluğumuz vardır.”¹⁵⁹⁶ Yeni bütçe tartışmalarında bu sorundan kurtulmuş olmayı dileyerek konuşmasını bitirmiştir.

¹⁵⁹⁴ A.k., ss. 80-81.

¹⁵⁹⁵ A.k., ss. 81.

¹⁵⁹⁶ A.k., ss. 81-82.

1993 Bütçesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize), konuşmasının başında bütçe görüşmelerinin hem İktidarın 385 günlük icraatı hem de muhalefet için sınav olduğunu söylemiştir. Anavatan Partisi olarak, 1992 Bütçe görüşmelerinde söylediklerinin aynen gerçekleştiğini kendilerinin bu ülke ve bu millet adına üzüntü duyduklarını belirtmiştir. Bütçe üzerinde görüşlerine geçmeden önce Başbakan'ın Türkiye'nin bir açık rejim olduğu sözünü hatırlatan Yılmaz, vatandaşın hükümetin yapmadıklarını ve muhalefetin görüşlerini öğrenme hakkı olduğunu ifade etmiştir. TRT'nin, devletin kurumu ve tarafsız olma vasfını kaybederek muhalefeti yok sayan bir tutum içine girdiğini iddia etmiş ve eklemiştir: "TRT'yi böyle kullanan bir Hükümet demokratik olamaz. TRT konusunda, devletin radyosu-televizyonu konusunda şeffaf olmayanlar, hiçbir konuda şeffaf olamazlar."¹⁵⁹⁷ TRT yönetimini siyasi görüşler arasında taraf olmaya iterek suç işlettiren Hükümetin demokratikleşme konusunda samimiyetsizliğini ispat ettiğini söylemiştir. Hükümetten kendi başbakanlığı dönemindeki gibi demokrat olmasını isteyen Yılmaz'ın konuşması sataşmalarla kesilmiştir. Yılmaz, Hükümeti oluşturan partilerin oyunun 1 Kasım seçimlerinde yüzde 36'ya düştüğünü söyleyerek Başbakan'ın 20 Ekim seçimlerinden çok kısa bir süre önce, "eğer yüzde 36 destek sağlayamazsam hükümeti kurmam, seçime giderim" sözünü hatırlatmıştır. Yılmaz, hem kamuoyu araştırmalarına hem de son yapılan kısmi yerel seçim sonuçlarına göre Başbakan Demirel'in yüzde 18'lik Başbakan durumunda olduğu görüşünü savunmuştur. Hükümetin desteğinin düşmesinin birinci sebebi "hesapsız kitapsız ve kaynaksız vaatlerdir."¹⁵⁹⁸ Yılmaz, Hükümetin enkaz edebiyatıyla, iki üç sene iktidarda kalamayacağını belirterek Türkiye'de koalisyonların ortalama ömrünün 429 gün olduğunu, bu Hükümetin de 385 gününü tükettiğini savunmuştur. Başbakanın örnek olarak gösterdiği tek hadisenin, ekonominin büyüme hızı (yüzde 5,4) olduğunu söylemiş ve şu şekilde devam etmiştir:

Değerli milletvekilleri, 1991 yılında Türk ekonomisinin büyüme hızının binde 3 olduğu doğrudur; yani yüzde 0,3 olduğu doğrudur; ama, sadece 1991 yılındaki büyüme hızını alarak, geçen dönemi değerlendirmek yanlışır; çünkü, 1991 yılı, özelliği olan bir yıldır; 1991 yılı, bir Körfez Savaşının yaşandığı, bu Körfez Savaşının Türk ekonomisi üzerindeki bütün olumsuz etkilerinin ortaya çıktığı bir yıldır. 1991 yılındaki büyüme hızını alıp, Anavatan İktidarı döneminin büyüme yönünden başarısız bir dönem olduğunu iddia edemezsiniz... (DYP sıralarından "Hibeler, ne oldu?.." sesleri) Bakınız, aslında 1991 yılında, Körfez Savaşından en fazla ve en olumsuz etkilenen ülkelerden birisi olduğu halde, Türkiye'de büyümenin yüzde 0,3 gerçekleşmiş olması, Türkiye'nin bu büyük olayı asgarî zararlar göğüslediği anlamına gelir. Peki, Sayın Başbakana soruyorum :Neden, 1990 yılında, yani bir önceki yıl, büyüme hızının yüzde 9,2 ile geçmiş dönemin en yüksek büyüme hızı olduğundan hiç söz etmiyor?.. Neden bunun Anavatan döneminde gerçekleştiğini milletten gizlemeye çalışıyor?"¹⁵⁹⁹

¹⁵⁹⁷ A.k., ss. 84-85.

¹⁵⁹⁸ A.k., ss. 86-87.

¹⁵⁹⁹ A.k., ss. 88-89.

Yılmaz, 1980 sonrası büyüme oranlarını şu şekilde sıralamıştır: 1984’te yüzde 5,9, 1985’te yüzde 5,1, 1986’da yüzde 8,1, 1987’de yüzde 7,5, 1988’de yüzde 3,6, 1989’da yüzde 1,9, 1990’da yüzde 9,2 ve 1991 yılında da yüzde 0,3. Yılmaz, sekiz yıllık Anavatan İktidarının büyüme hızı ortalamasının yüzde 5,2 olduğunu, 1963 yılından 1977 yılına kadar büyüme hızının ortalamasının ise yüzde 4,1 olduğunu söylemiştir. O’na göre 1992 yılında büyüme hızının yüksek çıkmasının iki tane sebebi vardır: Bir tanesi, bazın düşük olmasıdır; yani, 1991 yılındaki kalkınma hızının düşük olmasıdır. İkinci sebebi, özel tüketim harcamalarındaki artıştır. Hükümetin, işe başlarken, ekonomide büyük bir üretim ve atılım hamlesine girileceğini şaşaalı reklâmlarla ilan ettiğini ancak sabit sermaye yatırımlarının hem dağılımında hem de miktarında hiçbir iyileşme sağlayamadığını söylemiştir.¹⁶⁰⁰ Üretimi artırıp ekonomideki darboğazları aşmak iddiasıyla yola çıkan Hükümet, imalat ve enerji yatırımlarında hiçbir artış öngörmemiştir. 1992 yılında, bu Hükümet zamanında, temeli atılan, sadece bir tane enerji tesisi olduğunun altını çizen Yılmaz, bu gidişle, 1995 yılında, Türkiye’nin, “yeniden karanlığa mahkûm” olacağını savunmuştur. Yatırımlar ve işsizlik konusunda büyük vaatlerle işe başlayan Koalisyon Hükümetinin, bir yıllık dönemde, bu alanda yaptığı tek işin, ANAP’ın tamamladığı yatırımları hizmete açmak olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁰¹

ANAP hükümetlerinin turizm, enerji, iletişim, otoyol konularındaki “başarılı” icraatlarını anlatan Yılmaz, Hükümetin 156 tane somut vaadinden bir yılda, sadece 10 tanesini gerçekleştirebildiğini söylemiştir. Başbakan Demirel’in birinci yılın sonunda, enflasyonu yüzde 30’lara, 500 günün sonunda yüzde 10’a indirme vaadini hatırlatan Yılmaz, Başbakanın, enflasyon konusundaki karne notunun “sıfır” olduğunu belirtmiştir. Hükümetin 1992 enflasyonu için öngördüğü rakamı aştığı gibi 1993’teki enflasyon öngörüsünü de aşarak üç rakamlı hale geleceğini iddia etmiştir. Anti-enflasyonist politikanın en önemli aracı olması gereken bütçe uygulamalarıyla, hükümet programında ifade edilenlerin tam tersine, ekonomik dengeleri sağlayıcı değil, ekonomik dengeleri büsbütün bozucu bir nitelik getirildiğini söylemiştir. Denk bütçe konusunda büyük iddialarla işe başlayan Hükümetin bir yıllık döneminde, bütçe açığının yurt içi gayri safî millî hâsılaya oranı, cumhuriyet tarihinde hiçbir yıl rastlanmayan bir orana, yüzde 7,8’e yükselmiştir. Böylece bu oran, Yılmaz’a göre, Tarhuncu Ahmet Paşadan beri en yüksek rakama ulaşmıştır. Körfez savaşının yaşandığı 1991 yılında bile, bütçe açığının gayri safî millî hâsılaya oranı yüzde 7,3 olduğunu hatırlatmıştır.¹⁶⁰²

Hükümet zamanında, bütün çalışan kesimlerin geleceğinin güvencesi olan sosyal güvenlik sisteminin tahrip edildiğini iddia etmiştir:

¹⁶⁰⁰ A.k., ss. 90-92.

¹⁶⁰¹ A.k., ss. 92-93.

¹⁶⁰² A.k., ss. 95-96.

*Anavatan İktidarı döneminde, bütün siyasî riskini üstlenerek, emekliliği yaş sınırına bağlama uygulamasını getirdiğimiz halde, kademeli olarak bu uygulamayı gerçekleştirdiğimiz halde; bu Hükümet zamanında, sadece yapılan vaatleri gerçekleştirmenin en kolay yolu olduğu için ve zararları, sadece kendi dönemlerine değil, kendilerinden sonraki dönemlere de inhisar edeceği için, sosyal güvenlik sistemini dejenere etmişlerdir. Bugün, maalesef, bütün sosyal güvenlik kuruluşları, aktuarya dengeleri tamamen bozulmuş, gelecekleri ipotek altına alınmış, devlet bütçesinden sübvansiyon yapılmazsa ayakta duramayan kuruluşlar haline getirilmişlerdir. Bunun bütün sorumluluğu bu Hükümetin omuzlarındadır. Evet, sosyal güvenlik sisteminin tahribinin sorumlusu bu Hükümettir; çünkü, erken emekliliği hesapsız kitapsız getiren, dünyadaki uygulamaların tam tersine, Türkiye’de, çalışan nüfusun taşıyamayacağı bir yükü onun üzerine tahmil eden bu Hükümettir; çünkü, Tahkim Yasasını aylarca diline doladığı halde, bugün hâlâ uygulamaya geçirmediği için, belediyelerin ve kamu kuruluşlarının Sosyal Sigortalar Kurumuna olan prim borçlarının ödenmemesinin sorumlusu bu Hükümettir.*¹⁶⁰³

Bu kötü sosyal güvenlik politikasının sonucu olarak ilaç parasını, doktor parasını alamayan emeklilerin 1993 yılında aylıklarını dahi alamayacak duruma düşeceklerini söylemiştir. Özelleştirme konusu Yılmaz’ın Hükümeti eleştirdiği diğer konulardan birisidir. Yılmaz, zarar eden KİT’leri satma vaadi veren Başbakan’ın bu vaadinde durmadığını, bu yüzden devletin milleti sömürdüğünü savunmuştur. Türkiye’nin özelleştirmeye dünyada ilk başlayan ülkelerden biri olmasına rağmen mevcut Hükümet döneminde dünyada özelleştirme uygulaması yapan 40’a yakın ülke içerisinde en geri duruma düşüldüğüne dikkat çekmiştir. Çünkü Başbakan, özelleştirmeyi, “işçileri kapının önüne koymak” olarak anlamaktadır. Yılmaz’a göre, özelleştirme, “devletin milleti sömürmesi uygulamasını tersine çevirmek demektir.” Ayrıca, özelleştirme dışında hem devletin giderlerini azaltıcı hem de devletin gelirlerini artırıcı bir fonksiyon taşıyan hiçbir alternatif politika yoktur. Hükümeti, bürokraside kıyım yapmakla, kamu iktisadî kuruluşlarını arpalık olarak kullanmakla, köylüyü perişan etmekle suçlayan Yılmaz, Türkiye’nin en önemli sorununun Koalisyon Hükümeti olduğunu ve bir an önce çekip gitmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶⁰⁴

Parti Grup sözcülerinin konuşmalarından sonra söz alan Başbakan Süleyman Demirel (Isparta), 1993 Bütçesine yapılan eleştirileri cevaplamıştır. Hükümet olarak yapılan eleştirilerden müspet unsurları alarak ülkenin yararına çevireceklerini, yanlış olanları ise düzeltmeye çalışacaklarını belirtmiştir. Mecliste gerçekten Türkiye’nin önündeki yıllarda nelere ihtiyacı varsa, onların dile getirilmesini arzu ettiğini fakat muhalefetin “kalkın gidin” tavrına büründüğünü anlatmıştır:

¹⁶⁰³ A.k., s. 96.

¹⁶⁰⁴ A.k., ss. 99-101.

*Bu kürsüden sadece bize dönüp “Hükümet olarak orada niye oturuyorsunuz? Türkiye’de en önemli mesele, ne enflasyondur ne kan dökülmesidir; kalkın gidin, siz kalkın gidin...” Canım, biz buraya, kendimiz, böyle elimizi kolumuzu sallayarak ve tesadüfen gelmiş oturmuş değiliz; bir. (DYP sıralarından alkışlar, gülüşmeler) İkincisi: Siz burada otururken, biz böyle, Albay Thero’nun İspanya Meclisinde yaptığı gibi, gelip, “kalkın buradan, biz oturacağız” demiş de değiliz!*¹⁶⁰⁵

20 Ekim 1991 seçimlerinin hiçbir partinin tek başına iktidar olamaması gibi bir sonucu getirdiğini hatırlatan Demirel, “çok zaman birbirine selam vermeyen tabanlara” sahip iki büyük partinin, DYP ve SHP’nin, bir araya gelerek Türkiye’nin büyük meselelerinin altına girdiğini söylemiştir. Bunun, “Türk demokrasisinin olgunluğunu” göstermek bakımından ve siyasî iktidar müessesesini, siyasî parti müessesesini, parlamento müessesesini küçültmemek bakımından fevkalade önemli hadise olduğunu öne sürmüştür. İki partinin uzlaşmasına değinen Demirel’e göre, devir, uzlaşma devridir. Uzlaşmayı beceremeyenlerin hiçbir yere varması mümkün değildir ve bu, bir onurlu uzlaşmadır. Enflasyonun, kendi Hükümetinin sebep olduğu bir olay olmadığına dikkat çeken Demirel, bir hükümetin, bir ülkeyi ne kadar kötü idare etse de yüzde 71 enflasyon yapamayacağını iddia etmiştir. Hükümetin enflasyonla mücadelesini hızla giden trene veya otobüse atlayarak bozuk direksiyona rağmen kurtarma çabasına benzetmiştir.¹⁶⁰⁶

Yılmaz’ın 1963–1977 arasında büyüme oranını yüzde 4,2 olarak söylemesini “ciddi” bulmayan Demirel, 19.12.1983 tarihinde Özal tarafından okunan hükümet programında aynı yıllar arasındaki büyüme oranının ortalama yüzde 6,5 olarak belirtildiğini ve gayri safî millî hâsıla artış hızında dünyada örnekleri nadir görülen kalkınma hızları arasında sayıldığını açıklamıştır. Yılmaz’ın Koalisyon Hükümetinin oylarının yüzde 36’ya düştüğünü söyleyerek Hükümetten gitmesini istediğini ancak ANAP’ın yüzde 21,75’le Özal’ı Çankaya’ya çıkardığını ve Yılmaz’ın bu oyla 3 ay bile olsa, Başbakanlık yaptığını hatırlatmıştır. Demirel, seçimlerde alınan o oranları ile ilgili polemik ve sataşmalar sırasında 1994’ün Martında yapılacak yerel genel koalisyonun ANAP’ın 1989’da düştüğü 21.75’e düşmesi durumunda Meclisten aldığı hükümet olma emanetini, yeni sahip bulsun diye, aynı gün akşamı Meclise iade edeceğini açıklamıştır.¹⁶⁰⁷

Türkiye’nin bir köşesinde 8 senedir kan döküldüğünü ve fevkalade üzücü olaylar cereyan ettiğini anlatan Demirel, bu olaylarda, sadece 1992’de 850’ye yakın vatandaşın ve 600’e yakın güvenlik mensubunun şehit olduğunu söylemiş ve eklemiştir:

¹⁶⁰⁵ A.k., s. 103.

¹⁶⁰⁶ A.k., ss. 104-107

¹⁶⁰⁷ A.k., ss. 107-109.

*Şimdi, bu olay, fevkalade büyük bir olaydır ve Türkiye'yi rahatsız eden fevkalade önemli bir olaydır. Türkiye, enflasyonun da hakkından gelir, büyümeyi de sağlar, yatırımları da yoluna kor. Yalnız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, demokrasinin içerisinde, yani demokrasiyle, yani demokrasinin gücüyle, demokratik devletin gücüyle, bu ülkede kanun ve nizam hâkimiyetini sağlamalıdır ve kanun ve nizam hâkimiyetini sağlarken de, suçlu ile suçsuzu ayırt etmelidir ve bunu yaparken de, mahallî halkı rahatsız etmeyecek şekilde hareket etmelidir ve bölge halkına şefkatle muamele etmelidir. Bütün bunlar yapılırken, hukukun üstünlüğü mutlaka korunmalıdır. Biz böyle işe başladık. Bunun yanlış hiçbir tarafı yoktur; böyle de uyguladık, geliyoruz. Türkiye'nin içeride, dışarıda pek çok düşmanı vardır ve şu anda bu olay, Türk Devletinin, halkına karşı girdiği bir olay gibi görünmüyor; öyle göstermek isteyenler vardır!.. Bunların karşısında olmak, sanıyorum ki, sadece benim değil, sadece Hükümetimizin değil, sadece iktidar partilerinin değil; ama, hepimizin görevi. Burada olan olayın, aslında, masum, kimsesiz, öldürülen sivil insanları korumak için devletin işin içine girmesi olduğunu herkese anlatmalıyız.*¹⁶⁰⁸

Terörle mücadelenin “ülke” meselesi ve “siyaset üstü” bir mesele olduğunun altını çizen Demirel, devletin mücadelesine halkın büyük çoğunluğunun, basının, Parlatentonun hemen hemen ekseriyetinin desteğinin devamında sayısız yararlar olduğunu belirtmiştir. Demirel, PKK'nın Irak sınırındaki 7 bine yakın silahlı gücünün hemen tamamıyla tesirsiz hale getirildiğini açıklamıştır. Türkiye’de kimsenin, “921 senedir kardeş olarak” yaşayan insanları birbirinden ayıramayacağını söyleyen Demirel, terör olaylarının Türkiye’nin başka yerlerinde bir nifak sebebi olmasını gerektiğine değinmiş ve devletin bunları yapanları tesirsiz hale getireceğini söylemiştir. Türkiye’de, olağanüstü halin bulunduğu bölgenin dışında üç hadise müstesna, faili meçhul cinayetlerin tümünün failinin bulunduğunu açıklamıştır.¹⁶⁰⁹

Konuşmasında enflasyon konusuna da değinen Demirel, enflasyonla mücadelenin kolay olmadığını, Türkiye’nin “malî sağlıklılığını kaybetmesiyle” çok yakından ilgili olduğunu ifade etmiştir. O’na göre, bir ülkede, kamunun borçlanma gereksinimi, borçlanma ihtiyacı yüzde 10’lar civarında seyrettiği sürece, enflasyonun, hakkından gelmek mümkün değildir. Öyleyse, kamunun borçlanma ihtiyacını azaltma, enflasyonla mücadelenin birinci şartıdır. 1993 Bütçesinin kamu borçlanma ihtiyacını 1991’deki yüzde 14,4’ten yüzde 9’a indirmeyi hedeflediğini açıklamıştır. Kendilerini enflasyonu indirememekle suçlayan ANAP’ın iki sene içinde yüzde 10’a indirme sözü verdikleri halde 1983’te yüzde 28 olan oranı 1991’de yüzde 71’e çıkardığını söylemiştir. Demirel kendi hükümeti döneminde buğdaya, pamuğa, fındığa, çaya, tütüne yüksek fiyatlarda ödemeler yaptığını savunarak aslında ANAP’ın köylüye olan borçlarını da ödediğini iddia etmiştir.¹⁶¹⁰ Memur ve işçiye yüzde 86 zam verildiğini söyleyen Demirel, hastane kapılarını ardına kadar ülkenin “fukara halkına” açtıklarını ifade etmiştir. Yeşil kart ve sosyal devlet olgusuna değinen Demirel şunları söylemiştir:

¹⁶⁰⁸ A.k., ss. 110-111.

¹⁶⁰⁹ A.k., ss. 112-117.

¹⁶¹⁰ A.k., ss. 117-119.

*Bizim vaatlerimizden birisi, Türkiye’de, devleti sosyal devlet yapmaktı. Türkiye’de, devleti sosyal devlet yapma istikametinde çok önemli adım atılmıştır. Devlet nasıl sosyal devlet olur?.. Eğitim, sağlık ve güvenlik paylarını artırır. 1980–1990 arasında gayri-safı millî hâsılanın yüzde 3’ü, ancak eğitime ayrılabilmişken, bu rakam 1991’de yüksektir, yüzde 5’ler civarında, 1992’de de yüzde 6’ya çıkmıştır. Binaenaleyh, on sene vasatisinin iki mislini eğitime veriyorsunuz... Bu hiçbir şey mi?! Bu ne, bakın: Önünüze getirdiğimiz 397 trilyon liralık bütçenin 72 trilyonu... Savunma masrafları 50 trilyon lira, Millî Eğitim giderleri 72 trilyon lira ve 2 bine yakın okulun temeli atılmış ve Orta Asya ülkelerinden 8 700 öğrenci getirilmiş ve bu ülkenin okullarında okur hale gelmiş; köprü kurulmuş; önemli bir köprü... (DYP ve SHP sıralarından alkışlar) Bunlar hiçbir şey mi?.. Ve nihayet 12 milyar dolarlık bir savunma sanayii yürürlükte...*¹⁶¹¹

Otoyolların yapımıyla ilgili bilgi veren Demirel, 1991 yılı sonu itibarıyla, inşasına girilmiş 2 400 kilometreye yakın otoyolun, ancak 350 kilometresinden geçildiğini, 1992 yılı içerisinde 450 kilometre daha buna eklendiğini belirtmiştir. Otoyolun Bolu Dağı kararını da verdiklerini ve 500 milyon dolara mal olacak Bolu Dağı geçiş yolunun 40 kilometre olduğunu ve 2 tane tünelle geçileceğini söylemiştir. Demirel’e göre, Bolu Dağı geçiş yolu yapımı 2 - 3 yıl alacaktır.¹⁶¹²

Türkiye’de sanayinin kabuk değiştirdiğine ve övünülecek çok güzel sanayi tesisleri kurulduğuna işaret eden Demirel, özelleştirmede yavaş olmakla eleştirildiklerini ancak son beş yılda 1 milyar dolarlık özelleştirme yapılırken kendilerinin sadece 1992’de 1 milyar dolarlık özelleştirme yaptıklarını anlatmıştır. Konuşmasının son kısmında demokratikleşme konusuna değinen Demirel, Koalisyon Hükümetinin “geniş çapta tahrip” edilen siyaseti restore ettiğini ve Anayasa değişikliğini gündeme getirdiğini savunmuştur. Ayrıca, terör mintakaları hariç Türkiye’nin her tarafında karakola giden vatandaşın, avukatını götürülebildiğini, böylece karakolda keyfilik falan kalmadığını belirtmiştir. Tutukluluk hali ve gözaltı halinin müddetlerinin kısaltılmasını, devlet güvenlik mahkemelerinin iştiğal sahasının daraltılmasını, İnsan Hakları Bakanlığı ve Kadın Hakları Bakanlığı kanun tasarılarının Meclise getirilmesini, ILO sözleşmesinin tasdik edilmesini, kapatılmış siyasî partilerin yeniden açılmasını demokratikleşme çalışmalarının örnekleri olarak sunmuş ve eklemiştir: “Allah’a şükür, bizim hiçbir şeyden endişemiz yoktur ve Türk demokrasisi substandart bir demokrasi olmayacaktır, standart bir demokrasi olacaktır. Gelin, elbirliğiyle bunu meydana getirelim. Demokratikleşme için girişilen gayretler devam edecek.”¹⁶¹³

¹⁶¹¹ A.k., s. 120.

¹⁶¹² İlk olarak 1987 yılında projelendirilen Bolu Dağı Geçiş Projesi için 1990 yılında ihaleye çıkıldı ve ilk kazma 1993 yılında vuruldu. Tünelin bitirilmesi için öngörülen ilk tarih 2002 yılıydı ancak üst üste yaşanan depremlerden dolayı inşaat çalışmaları uzun süre durdu. Yaklaşık 1 milyar dolara mal olan ve 16 Ulaştırma Bakanı eskiten tünelde, Marmara ve Düzce depremleri nedeniyle proje revize edildi. Bolu Dağı Tüneli 3 geliş, 3 gidiş şeritli olmak üzere, çift tüp olarak inşa edildi. Tünelin İstanbul-Ankara istikameti 23 Ocak 2007 günü Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve İtalya Başbakanı Romano Prodi tarafından açıldı. “Bolu Tüneli 17 yıl sonra bitti,” Sabah, 23 Ocak 2007.

¹⁶¹³ A.k., ss. 121-125.

Globalleşmeyle dünyanın tek pazar haline gelmesini kaçınılmaz olarak niteleyen Demirel, Türkiye'nin önünde çok büyük fırsatlar olduğunu ve kendilerinin bozulmuş dengeleri yeniden tanzim etmeye çalıştıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Şahsı adına 1993 Bütçesi üzerinde söz alan ilk milletvekili Azimet Köylüoğlu (Sivas), birlik, beraberlik ve kardeşliğin önemine vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. Türkiye'nin geçmişinde toprak kavgaları, din kavgaları, mezhep kavgaları, sınıf kavgaları olduğunu savunan Köylüoğlu, 200 yıllık bir uğraş sonunda Türk devriminin yapıldığını ve yoktan var edilen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin “emperyalizme, oligarşiye, anarşiye ve teokrasiye” teslim edilmeyeceğini açıklamıştır. Hasta Osmanlı İmparatorluğunun külleri üzerinde kurulan “laik, çağdaş ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti, Türk devriminin görkemli bir eseridir.” Türk devriminin ilkelerini ise laikleşme ve demokratikleşme, çağdaşlaşma ve uygarlaşma, ulusallaşma ve kurumlaşma olarak sıralamış ve devam etmiştir:

*Türk devriminin amacı, cumhuriyetçilik, laiklik ve demokrasi içinde, bilime dayalı bir toplum düzeni kurmaktır. Atatürk devrimleri, özünde demokrasi devrimleridir. Laiklik, demokrasinin gereğidir. Laiklik, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temelidir, eksenidir. Laiklik, akılcılıktır. Laiklik, barışın ve ulusal birliğin teminatıdır. Laiklik, cumhuriyetçilik, akılcılık, çağdaşlık, bilimsellik ve demokratlık demektir. Türkiye'nin, iktisadî ve sosyal kalkınmasının gerçekleştirilmesi, dünya insanlık ailesi içinde saygın bir toplum olarak yer alması, bir yaşam biçimi olarak demokrasinin yerleştirilmesi, özgürlüğün nimetlerinden yararlanılması, Atatürkçü yeni bir insan tipi yetiştirmemize bağlıdır. Bu insanlar, Fikret'in dediği gibi “fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür” insanlar olacaktır. Türkiye'nin aydınlanması, kalkınması, sanayileşmesi ve çağdaşlaşması, bu insanlarla olacaktır. Çağımızın fethine bu insanlarla çıkacağız. Ey Türkiye'nin anayasal kurumları, Yüce Parlamento; ey Hükümet, üniversiteler, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, barolar, odalar, sendikalar, basın, dernekler; ey kadınlar, erkekler; haydi Türkiye'nin tüm insanları, haydi tarihî görev başına.*¹⁶¹⁴

Almanya'daki gurbetçilere yapılan saldırıları kınayan Köylüoğlu, Koalisyon Hükümeti döneminde gerçekleştirilen demokratikleşmeye dikkat çekmiştir. 26-28 Kasım 1992 tarihlerinde kabul edilen ILO Sözleşmesi ile kamu çalışanlarının devlete ve sermaye sınıfına, azgın, kapitalizme karşı korunduğunu belirtmiştir. ILO sözleşmelerine göre, memurların, grevli, toplu sözleşmeli sendikal hak elde etmeleri için, gerekli yasal düzenlemelerin de, en kısa zamanda Hükümetçe hazırlanıp Meclisten geçirileceğine inandığını eklemiştir. Bunun yanında, Hükümetin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununu, Meclisten iki defa geçirmesini överek demokratikleşmenin bir dizi kanun değişikliği değil, çağın ve günün koşullarına uygun bir devlet, insan ve toplum yapısı olarak; bürokratik olarak değil, öz itibarıyla bir değişim olarak değerlendirilmesini istemiştir.¹⁶¹⁵

¹⁶¹⁴ A.k., ss. 125-126.

¹⁶¹⁵ A.k., ss. 126-127.

Köylüoğlu konuşmasının son kısmında Sivas ilinin sorunlarına, Karabağ olaylarına, Bosna-Hersek'teki katliama dikkat çekerek Hükümetten Avrupa'da yaptığı girişimlerden sonra, İslam dünyasını da, AGİK'i de, ABD'yi de sıkıştırmaya devam etmesini talep etmiştir. Dünyada, çoğulculuk ve demokrasi rüzgârları eserken Türkiye'nin "tarihinin en karanlık günlerini" yaşadığını öne süren Köylüoğlu, Doğu ve Güneydoğu insanından kuşku duyulmaması gerektiğine işaret etmiştir. Modern Türkiye'nin harcında Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanların kanlarının olduğunu anlatmıştır.¹⁶¹⁶ Terörü önlemenin yalnız bu Hükümetin işi olmadığına, terörün bitirilmesi için bir arada yaşamayı benimseyen insanların toplumsal değer yargılarının bütünleşmesiyle oluşacak bir ortam gerekli olduğunu vurgulamıştır:

*Bir arada kardeşçe yaşamanın yollarını elbette el birliğiyle arayıp bulmak zorundayız. Türkiye artık, demokrasiyi feda etmeden, terörle başa çıkabilmelidir ve terörü yenmelidir. Terörle başa çıkacağına ve terörü yeneceğine yürekten inanıyorum. Anadolu toprağı, hoşgörünün, kardeşliğin çeşitli öğelerinin kaynaştığı, demokrasinin boy atabileceği tek bir topraktır. Yanlılık yapıp da, bu toprağın kültürlerine, hoşgörüsüne kıymayalım; Türkiye'nin kanına ekmek doğramayalım; 21 inci Yüzyıla kardeş kanının kapkara lekesiyle girmeyelim. Terör bataklığından Türkiye'yi çıkaracağız; bu kâbustan kurtulacağız. Ben; bu ülkenin insanlarına güveniyorum. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bugün kavga günü değildir, çatışma günü değildir; el ele vermenin, barışın, kardeşliğin, dayanışmanın günüdür. Türkü, Kürdü, Lazı, Çerkezi, Alevisi, Sünnisi, kentlisi, köylüsü, kadını, erkeğiyle bu topraklara, Anadolu'ya sahip olma ve burada yaşamakla, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla övünme günüdür. Birlikte yaşama ve bu büyük ve güzel ülkenin nimetlerinden birlikte yararlanma günüdür. Türkiye'de herkese yetecek kadar zenginlik, her kültürü ve kimliği bir arada yaşatacak kadar hoşgörü ve toprak vardır. Misakı millî ruhunu pekiştirmiş, vatanın bölünmez bütünlüğünü özenle korumuş, sokaklarında ve dağlarında akan kanı durdurmuş, insanların mal ve can güvenliğini sağlamış, iç ve dış barışını korumuş, ulusal ve evrensel sorunlarını çözmüş, insanların üzerinde mutlu ve keyifli bir şekilde yaşadıkları bir Türkiye diyorum.*¹⁶¹⁷

1993 Bütçesi üzerinde şahsı adına söz alan ikinci milletvekili olan Selim Sadak (Şırnak), konuşmasında DYP-SHP Hükümetine demokratikleşme ve Kürt sorunu hakkında eleştiriler yöneltmiştir. Sadak'ın gözünde Koalisyon Hükümeti "sadece bir vaatler hükümeti"dir. Bu hükümet, vaatler konusunda cömert, ama demokratikleşme ve ekonomik kalkınma konusunda da, tükenmiş bir hükümettir. Sadak'a göre, bir avuç azınlık, bir eli yağda, bir eli balda, lüks ve ihtişam içinde yaşarken, 50 milyonun üzerindeki insan, büyük yoksulluk ve geçim darlığı içindedir. Yaşanan pahalılığının yüzde 25-30'u, olağanüstü hal

¹⁶¹⁶ A.k., ss. 127-128.

¹⁶¹⁷ A.k., ss. 128-129.

uygulamalarından kaynaklanmaktadır; bu yükü de dar gelirli taşımaktadır. Koalisyon Hükümetinin önüne koyduğu en önemli hedeflerden birisinin, işsizliğe çözüm bulmak olduğunu hatırlatan Sadak, işsizlerin 10 milyonu bulunduğunu, olağanüstü hal bölgesinde artık işsizleri değil, işi olanları saymak gerektiğini söylemiştir. Zira, Koalisyon Hükümeti, bölgede, cezaevi, karakol ve memur lojmanı dışında ciddi bir ekonomik faaliyet göstermemiş ve hatta daha önceki iktidarlar döneminde başlayan teşvik uygulamalarını bile askıya almıştır.¹⁶¹⁸

Koalisyon Hükümetinin demokratikleşme konusunda sınıfta kaldığına değinen Sadak, 12 Eylül kalıntıları olan yasal düzenlemelerin kaldırılacağı vaadine rağmen hala Türkiye’de düşünce suçu ayıbı devam etmektedir:

*Bir taraftan demokratikleşme havası vermek için eski partiler açılırken, yine bu dönemde, Sosyalist Parti ve Halkın Emek Partisi örneğinde olduğu gibi, partiler hakkında kapatma davaları açılmakta ve kapatılabilmektedir. Tüm bu vaatlere rağmen, insanlarımıza süngü zoruyla kabul ettirilen 1982 Anayasasının bir tek maddesine bile dokunulmamıştır. Anayasanın geçici 15 inci maddesini de kaldıracağını vaat eden Hükümet, bu sözünü yerine getirmemiştir. Bunun içindir ki, darbe yaparak, demokrasiyi ve insan haklarını katleden, bütün toplumumuzun geleceğini karartan 12 Eylül cuntacıları, bugün devlet katında büyük bir itibar sahibidirler. Hukuk devletinin, suçluları koruduğu nerede görülmüştür? Hükümetin tüm vaatlerine rağmen, başta antiterör yasası olmak üzere, 12 Eylül ürünü bütün yasalar yürürlüktedir. Demokrasi sözünü dilinden düşürmeyen Hükümet, ANAP döneminde çıkarılan 1 Ağustos genelgesini ve memurların sendikalaşmasını engelleyen bakanlık genelgesinin bile kaldıramamış; Danıştayın iptaline sığınmıştır. Özetle, bu Hükümet, demokratikleşme konusunda, Kenan Evren’den farklı bir politika izlememiştir.*¹⁶¹⁹

Birçok ilde can güvenliği kalmadığı ve son bir yıl içerisinde 300’e yakın insanın faili meçhul cinayetlerle katledildiğini söyleyen Sadak, köy koruculuğunun devam ettiğini, bölgede, toplu gözaltına alınmalar ve işkencelerin arttığını Kulp’tan Lice’ye, Şırnak’tan Cizre’ye Nusaybin’den Varto’ya kadar birçok il, ilçe ve köyün bombalandığını iddia etmiştir. Demirel ve İnönü’nün, Hükümeti kurduktan hemen sonra gittikleri güneydoğuda, Kürt realitesini kabul ettiklerini hatırlatan Sadak, “Kürdü, kardeş Türk’ten ayırmak için ne mümkünse yapılmasına ve söylenmesine” izin verildiğini savunmuştur. Ankara’da gözaltı süresinin iki gün, Şırnak, Mardin, Muş ya da Diyarbakır’da 30 gün olması buna örnektir. Sadak’a göre, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunuyla getirilen bu çifte standart sonucu, 15 milyon Kürt halkı, yasanın kapsamı dışında tutulmuştur. Getirilen bu iki farklı yasal sistemle, Kürt halkının, ikinci sınıf vatandaş olduğu tescil edilmiştir:

¹⁶¹⁸ A.k., s. 129.

¹⁶¹⁹ A.k., s. 130.

70 yıldır, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, resmî ideolojinin sert ve tavizsiz destekçisi olmuşlardır; Kürt halkı yok sayılmıştır, Kürtçe yasaklanmıştır. Bu konuda demokrasiyi, temel hak ve özgürlükleri biraz kullanmak isteyenler, bölücülükle suçlanmış ve en ağır cezalara çarptırılmışlardır. Dünyamızın geldiği bugünlerde, evrensel düşüncelerin alabildiğine geliştiği, AGİK gibi, Paris Şartı gibi, uluslararası antlaşmalarla hakların ve azınlıkların demokratik hak ve özgürlüklerinin garanti altına alındığı ve Türkiye'nin taraf olduğu ve taraf olarak imza attığı bu antlaşmalara uyulması ve iç hukukumuzun da buna göre uyarlanması gerekir. Kürt halkı demokrasinin gereklerinin yerine getirilmesini istemektedir. Buna karşın siyasî iktidarlar, bu tip uğraşları, mücadeleleri, ülkenin birlik ve bütünlüğüne engel gibi göstermeye, hem de elindeki bütün devlet imkânlarıyla çalışmaktadır. Oysa ki, Kürt halkının demokratik hak ve özgürlük talepleri, ülkenin bütünlüğüne engel değil; aksine, birlik ve bütünlüğün temel şartıdır.¹⁶²⁰

Bulgaristan'daki Türklerin diline, kültürüne, okuluna, geleneklerine, adlarına müdahale edilmesinin birliği tehlikeye sokmasını örnek gösteren Sadak, Kürt halkının, kimliğine sahip çıkmasının ülkenin bütünlüğüne engel değil, aksine, birliğin perçinleşmesi olarak görülmesini istemiştir. Türkiye'nin birlik ve bütünlüğü de, kendisini oluşturan Türk, Kürt ve diğer halkların kimlik, temel hak ve özgürlüklerinin eşitliği temelinde sağlam ve sürekli olur. Sadak'a göre, Hükümet, "gönül ve rıza birliğine dayalı, Kürt halkının kimliği, dili, kültürü, eğitimi ve televizyondaki kendi dilinde yayın ve müziğin serbestliğine dayalı, Türk ve Kürt kardeşliğinin ve dostluğunun da temelini atmalıdır." Sadak, Halkın Emek Partisi olarak, çağdaş demokrasinin evrensel değerlerinin kurumlaştığı ve uluslararası sözleşmelerin, Türkiye'nin kendi hukukunda geçerli kılınması halinde, bütün sorunları aşılabacağına inandığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶²¹

1993 Mali Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunu Tasarıları ile 1991 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarılarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra dört kanun tasarısının maddelerine geçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın, Cumhurbaşkanlığı'nın, Sayıştay Başkanlığının ve Anayasa Mahkemesi Başkanlığının bütçeleri 11.12.1992 tarihli 39. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ve Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü bütçeleri 12.12.1992 tarihli 40. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. 13.12.1992 tarihli 41. Birleşimde ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bütçeleri görüşülerek kabul edilmiştir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Danıştay Başkanlığı ve Tapu ve

¹⁶²⁰ A.k., ss. 131-132.

¹⁶²¹ A.k., ss. 132-133.

Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri ise 14.12.1992 tarihli 42. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. 15.12.1992 tarihli 43. Birleşimde bütçesi görüşülen kurumlar şunlardır: Adalet Bakanlığı, Yargıtay Başkanlığı ve Turizm Bakanlığı. 16.12.1992 tarihli 44. Birleşimde İçişleri Bakanlığı ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının bütçeleri, 17.12.1992 tarihli 45. Birleşimde Milli Savunma Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığının bütçeleri, 18.12.1992 tarihli 46. Birleşimde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı'nın bütçeleri müzakere edilerek kabul edilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının bütçeleri ise 20.12.1992 tarihli 47. Birleşimde kabul edildi. 21.12.1992 tarihli 48. Birleşimde bütçeleri müzakere edilerek kabul edilen kurumlar şunlardır: Dışişleri Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı. Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu ve 28 üniversitenin bütçeleri, 22.12.1992 tarihli 49. Birleşimde; Orman Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Maliye ve Gümrük Bakanlığının bütçeleri 23.12.1992 tarihli 50. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. Son olarak da Kültür Bakanlığının bütçesi 24.12.1992 tarihli 51. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir.

3.2.2. 1993 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler

Genel Kurulun 25.12.1992 tarihli 52. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkan Hüsamet Cindoruk başkanlığında 1993 Bütçesinin son görüşmelerine geçilmiştir. Bütçe son görüşmelerinde DYP adına Aykon Doğan, CHP adına Deniz Baykal, RP adına Necmettin Erbakan, SHP adına Ercan Karakaş, ANAP adına Mesut Yılmaz. Oyunun rengini belirtmek üzere, lehte, Azimet Köylüoğlu, aleyhte, İbrahim Halil Çelik söz almıştır.

1993 Bütçesinin son görüşmelerinde DYP Grubu adına söz alan Abdullah Aykon Doğan (Isparta), konuşmasına Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünün Parlamentonun teminatı altında olduğunu ve özellikle 1992 yılında, önemli bir merhale kaydedildiğini söylemiştir. 1992 yılında, 1991 yılında, 1990 yılında, 1987 de yapılamayan, parlamentonun kendi görevlerine sahip olma erkini, 19. Dönem parlamentosu göstermiştir. 1980 sonrası dönemlerde Parlamentonun esas yetkisi olan kanun yapma yetkisinin, kanun hükmündeki kararnamelerle çoğu defa, hükümet tarafından kullanılmasına işaret eden Doğan, 17. ve 18. Dönemlerde 251 tane kanun hükmünde kararnamenin Meclise sevk edildiğini hatırlatmıştır. 19. Dönemde ise Meclise gelen kararname sayıları, yüzlerle değil, sadece onlarla ifade edilmektedir. Doğan, ANAP'ın iktidarı döneminde Meclisin denetim görevini yapamadığını söyleyerek buna örnek olarak KİT denetimlerinin yapılamayışını vermiştir. 18. Dönemde yapılamayan KİT denetimleri 1992 yılında kurulan KİT Komisyonu tarafından yapılarak da 45 tane KİT denetlenmiş, bunlardan 12 tanesi de ibra edilmemiştir. Doğan, yine 18. Dönemde ANAP'ın 290 milletvekili üstünlüğüyle muhalefetin getirdiği bütün soruşturma ve araştırma önergelerinin iade edildiğini, hâlbuki 19. Dönemde 1992 itibarıyla 4 soruşturma komisyonu ve 10 araştırma komisyonunun faaliyette olduğunu söylemiştir. Çernobil olayını ANAP

hükümetinin günahı olarak niteleyen Doğan, 1986 yılında yaşanan bu felaketin sonuçlarının gizlendiğini ve ANAP Meclis Grubunun aklına, bu konuda bir araştırma komisyonu kurmak gelmediğini savundu. Bu konuya da 19. Dönem Meclisi sahip çıkmıştır ve DYP Grubunun araştırma önergesi, Meclisin gündemindedir.¹⁶²² Somali’ye olduğu gibi Bosna-Hersek’e de BM’nin askeri müdahalede bulunmasını isteyen ve Çekiç Güç’ün süresinin 6 ay daha uzatılmasının aklın bir gereği olduğunu söyleyen Doğan, ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın 1992 Bütçe görüşmeleri sırasında Başbakan Demirel’in teröre destek veren ülkelerin açıklanmasının yanlış olduğu yönündeki sözlerine değinmiştir. Hükümetin, teröre destek veren ülkeleri Türk ve dünya kamuoyuna açıklamasıyla ülkenin dış itibarına bir şey olmadığını ve bu açıklamaların sonunda da caydırıcılığın sağlandığını savunmuştur. Ayrıca, Türkiye, ilk defa teröre karşı bir dış harekâtı başarıyla sonuçlandırmış ve bu konuda da dünya kamuoyunun desteğini yanında bulmuştur.¹⁶²³

Daha sonra bütçe üzerinde değerlendirmeye geçen Doğan konuşmasını ANAP hükümetlerinin ekonomi politikasını eleştirerek DYP-SHP Koalisyon Hükümetinin uygulamalarını övmek üzerine oturtmuştur. Öncelikle, sekiz yıllık ANAP iktidarının büyüme ortalamasının yüzde 5,5 olmasına dikkat çekmiş ve bütün Ortak Pazar ülkelerinde büyümede aranan kriterin büyümenin istikrar içinde, yani belli bir trentte, dalgalanmadan, düze yakın bir çizgi halinde, olumlu yönde hareket etmesi olduğunu belirtmiştir. Oysa, ANAP dönemindeki büyümede böyle olumlu bir çizgi görülemez. Doğan’a göre, bu büyüme, millete “bir yıl varlık, beş yıllık yokluk çekirme” şeklinde izah edilebilecek bir büyüme politikasıdır. Halbuki, DYP-SHP Hükümeti 1992’de yüzde 5,5 büyüme oranını gerçekleştirdi, 1993’te de yüzde 5 büyüme öngörülmüştür. ANAP hükümetleri döneminde sabit sermaye yatırımlarındaki artış hızında da bir istikrar olmadığına işaret eden Doğan, reel ücretlerde aynı istikrarsızlığın yaşandığını belirtmiştir. Kendi Hükümetlerinin yüzde 5,5 lik büyümeden 56 milyona hakkını verdiğini öne sürmüştür. Bu itibarla, 1992 yılı “sosyal barış yılıdır.” Zira önceki yılların aksine grev ve lokavt sebebiyle 1992’de daha az iş günü kaybı vardır. Doğan, ANAP döneminde enerji fiyatları endekslerinde, reel faizlerde, ithalat ve ihracat değişimlerinde istikrar olmadığını tek istikrarın kamu borçlanma gereğini devamlı artırmakta olduğunu savundu. 1991’de yüzde 14,4’e çıkan kamu borçlanma gereğini 1992’de 12,6’ya düşürdüklerini bunun bir anda “asansörle iner gibi pat diye bir çırpıda” indirilemeyeceğini açıklamıştır. DYP-SHP Hükümetinin izlediği politikanın, istikrara ulaşma politikası olduğunu ve bu yüzden 1993 yılına ümitle baktıklarını ifade etmiştir.¹⁶²⁴

¹⁶²² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 52 (25.12.1992), ss. 606-607.

¹⁶²³ **A.k.**, ss. 607-608.

¹⁶²⁴ **A.k.**, ss. 609-615.

KİT'lerin özel bankalara yüzde 150 faizle borçlandırıldıklarını iddia eden Doğan, bu yüzden bunların hızla özelleştirilemediğini anlatmıştır. CHP lideri Baykal'ın enflasyon konusundaki eleştirisine de değinerek enflasyonun 1988 genel seçimlerinden ve 1989 mahallî seçimlerinden sonra yüzde 65'lere oturduğunu ve kronikleştğini söylemiştir. Baykal'ın enflasyonu birden indirme yönünde İsrail, Arjantin ve Meksika örneklerini vermesini hatırlatarak bu ülkelerdeki yüksek enflasyonun bir yılda değil ancak üç yılda indirilebildiğini savunmuştur:

*Her yıl indirilmesini arzu etmesi, saygıyla karşılanacak bir istektir; ... ancak, enflasyon politikalarında belirlenmiş stratejilerde izlenecek metot şudur: 1. Enflasyonu, önce durdurmak, olduğu noktada bloke etmek. 1992 yılını, enflasyonun bulunduğu bu noktada bloke edilen bir yıl olarak kabul edebiliriz. 1993'te de bu Hükümetten, biz Doğru Yol Partisi olarak, siz de muhalefet partisi grupları olarak, enflasyonun aşağıya çekilmesini isteyebiliriz, istemek de hakkınızdır; vatandaşın da bunu beklemek, hakkıdır...*¹⁶²⁵

Baykal'ın vergiler konusundaki hassasiyetine de değinen Doğan, ANAP döneminde Türk vergi sisteminde 28 defa değişiklik yapıldığını ve böylece bir vergi karmaşası noktasına gelindiğini vurgulamıştır. Hükümet, birtakım palyatif tedbirlerle değil, 1993 yılında Meclisin huzuruna derli toplu bir reform kanunuyla gelecektir. Verginin gelir dağılımında adalet sağlanması ve tabanının genişletilmesi için modern vergicilikte mükelleflerle sağlıklı ilişki kurabilen bir memur kadrosunun oluşturulmasının önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra, vergi daireleri yaygınlaştırılarak teşkilatlanma sağlanmalıdır. ANAP dönemini bu konuda da eleştiren Doğan, 1984 yılında ne vergi dairesi bırakılmışsa, durum 1991 yılında da aynıdır. 1993 Bütçesinde eğitim ve sağlığa ayrılan paya işaret eden Doğan, 1993 yılının, Türkiye'de, 21 tane kamu, 2 tane vakıf, 1 tane de teknolojik üniversitenin açıldığı müstesna bir yıl olacağını söylemiştir.¹⁶²⁶

Doğan, konuşmasının son kısmında 1992'de dünyadaki makro hedeflere değinmiştir:

1992, dünyada ve Türkiye'nin konumunda önemli değişikliklerin olduğu yıldır. Türkiye, 1992'den 2000 yılına doğru giderken, dünyada, jeopolitik noktadan jeoekonomik bir noktaya gelmiştir. Bugün, dünyada bulunduğumuz, nokta şudur: Türkiye, dünyada, bir Asya devletidir, bir Ortadoğu devletidir, bir Akdeniz devletidir, bir Kafkasya devletidir, bir Balkan devletidir, bir Avrupa devletidir... Eğer Türkiye, önüne çıkan bir tarihî fırsatı değerlendiremezse, bu bölgede üzerine düşen politik ve ekonomik sorumluluklarını da yerine getirmesi mümkün olamaz... Bugün dünya, globalleşmenin yanında, ekonomik entegrasyonların olduğu bir dünyadır. Bir Avrupa Topluluğu entegrasyonu,

¹⁶²⁵ A.k., s. 617.

¹⁶²⁶ A.k., s. 618.

2000’li yıllarda, bir güç patlaması istidadı göstermektedir. Türkiye, Avrupa Topluluğu ile entegrasyon konusunda stratejisini belirlemelidir. Hükümetin, 1993 yılında koyacağı, Gümrük Birliğine 1995 yılı sonuna kadar ulaşma gayretlerinin olumlu olduğunu ifade ediyorum. Bunu şunun için söylüyorum: Bugün, gümrüklerin 12 yıllık listelerinde yaptığımız indirimler, Avrupa Topluluğunun yaptığı gümrük indirimlerinin bile ilerisindedir. Avrupa Topluluğuyla gümrük entegrasyonu konusunda büyük sorunlarla karşılaşacağımız kanaatinde değilim; ama, bu entegrasyonda Türk sanayiinin ve özellikle de tekstilin, üzdükle deri sanayiinin, özellikle turizm sektörümüzün, özellikle toprak sanayimizin ve el işlerinin önemli avantajlar elde edeceği kanaatindeyim.¹⁶²⁷

Doğan, Türkiye’de, vergi politikası bakımından da KİT politikası bakımından da üzerinde durulması gereken hususun, “toplumda alın teri olmayan kazançları asgariye indirmek” olduğunu söylemiştir. Transfer kazançları olarak adlandırılan bu kazançların izlenecek sosyal ve ekonomik politikalarla, asgariye indirilmesini ve ekonomi politikalarında spekülasyona yer verilmemesini istemiştir:

*Bugün, Merkez Bankasında para basılması da, devlet için bir transfer geliridir. Bunu ben söylüyorum ve bu da asgariye indirilmelidir. Bugün, buğday üretmek, bir alın teridir; ama, buğdayı gasp etmek, bir transferdir. Bugün, üretim yaratmayan bir sermayeye ödenen faiz, transfer geliridir. Evet, bunu da ben söylüyorum ve diyorum ki, talih kazançları da bir transfer geliridir. Değerli arkadaşlarım, şimdi, burada varmak istediğim husus şudur: Bugün, KİT’lere fahiş fiyatlarla, yüksek faizle para satmak, transfer geliridir... Bugün, devlet kadrolarındaki şişkinlik, transfer geliri yaratan bir husustur. Demek istediğim budur. Gayet hüsnüniyetle ifade ediyorum ki, Türkiye bu noktada, 1992, 1993 ve gelecek yıllarda önemli adımlar atmak mecburiyetindedir.*¹⁶²⁸

Doğan, 2000’li yılların toplumunun bilgi toplumu olduğuna işaretle devletin, bilgi toplumuna geçişi hızlandırmasını önermiştir. Bu çerçevede, Hükümet, haberleşme ve iletişimde, özel hukuk alanında reform yapmalıdır. İcra iflas, Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu, Kıymetli Senetler Kanunu, Tebligat Kanunu, Kamu hukuku, vergi ve personel alanlarında reform yapmalıdır. Doğan, devlet ile vatandaş arasındaki Hazine davaları, orman davaları, vergi davaları gibi ihtilafların asgariye indirilmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.

1993 Bütçesinin son görüşmelerinde CHP Grubu adına söz alan Deniz Baykal (Antalya), konuşmasında 1993 Bütçesini teknik açıdan bir genel değerlendirme tabi tutarak CHP’nin Türkiye’nin temel sorunlarına yönelik düşüncelerini aktarmıştır. Baykal, konuşmasının başında 1993 malî yılı Bütçesinin, Anayasa gereğince beş yıllık plan uygulamalarının bir parçası olarak

¹⁶²⁷ A.k., ss. 618-619.

¹⁶²⁸ A.k., s. 619.

ele alınması gerekirken bununla herhangi bir biçimde ilişkilendirilmeden, ayrı bir yıl gibi ele alındığını, plan kavramının dışında hazırlandığını öne sürmüştür. Bu bütçe, bu yüzden, orta dönemli bir ufuktan kopuk ve plan uygulamasını bir kenara iten bir anlayışla düzenlenmiştir.¹⁶²⁹ Baykal’a göre 1993 Bütçesinin ekonomik temeli, temel varsayımları, rakamları da bir kargaşayı yansıtmaktadır. Bu bütçe gayri safi millî hâsılanın 113,5 milyar dolar olduğu bilgisine göre hazırlanmıştır halbuki Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye’nin, 1992 yılı için gayri safi millî hâsıla rakamını 158,5 milyar dolar olarak ortaya koymuştur. Bu nedenle de bu bütçe ekonomiyi sağlıklı bir şekilde yönlendirme yeteneğinden yoksun bir bütçe haline dönüşmektedir. Ayrıca, bu yeni rakam Türkiye’nin sanayileşmesiyle ilgili oranın yüzde 29 değil yüzde 21 olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde, Türkiye’nin vergi yükü, Başbakanın iddia ettiği gibi, yüzde 26’lar düzeyinde değil, yüzde 17,1 düzeyindedir. Bunun anlamı vergi yükünün, millî hâsılanın gerekli kıldığı, düzeyde dağıtılmadığıdır.¹⁶³⁰

Hükümetin enflasyonun az da olsa düşürüldüğü yönündeki iddiasını reddeden Baykal, enflasyonun halka hissettirilmediği görüşünün de doğru olmadığını aksine enflasyonun başta çiftçiler olmak üzere, işçileri memurları, esnaf ve emeklileri, toplumun dar gelirli bütün kesimlerini “silindir” gibi ezdiğini savunmuştur. Bu enflasyonu savunmak için SHP sözcüsünün 1974 yılında enflasyonun yüzde 20’lerde olmasını hatırlatmasının anlaşılamaz olduğunu zira 1971’de başlayan petrol şokunun bütün olumsuz etkilerine rağmen ve 1974’te enflasyon oranının, dünyanın bütün ülkelerinde hızla tırmanışa geçmesine rağmen bu rakamın eleştirilmesi makul değildir, aksine bu rakam alkışlanmalıdır. Baykal’a göre, Cumhuriyet Halk Partisi, 1974 Hükümeti döneminde var olan dünya koşulları içinde, sorumlu ciddi bir politika uygulamıştır. 1974 dönemindeki çiftçiler, o dönemi “altın dönem” diye hatırlamaktadırlar.

Baykal’ın kanaatine göre, dünya koşulları, Türkiye bakımından oldukça umut verici ve olumlu bir gelişme gösterirken, ülke sancılı bir dönemden geçmektedir. Ne yazık ki Türkiye’de idare ve siyaset uygulamaları sistemi “olumsuzluk” üretmektedir. Sanki Türkiye, “yanlış programlanmış bir bilgisayar” işleyişine teslim edilmiş gibi gözükmektedir.¹⁶³¹ Bu açıdan, 1991 seçimleri de durumu değiştirmede, kurulu düzen olumsuzluk üretmeye devam etmektedir. Baykal, olumsuzluk üreten temel yapıya şu cümlelerle dikkat çekmiştir:

Türkiye’de birkaç alt sistem var. Bu sistemleri doğru yönlendirmemiz gerekiyor. Bunlardan birisi, partizanlık olayıdır. Türkiye’de partizanlık işlediği sürece, enflasyonun da, ekonomik yapının da, sağlıklı işletilmesini başarmamız oldukça güç olacaktır. Temel hastalıklardan birisi partizanlıktır. Partizanlık, sadece, siyasî yandaşını, işsizliğin yoğun olduğu bir ortamda, bir işe kavuşturma anlayışıyla ilgili değil; bunu aşan bir boyutu var. Partizanlık bir sistem...

¹⁶²⁹ A.k., ss. 620-621.

¹⁶³⁰ A.k., ss. 621-622.

¹⁶³¹ A.k., ss. 623-626.

*Türkiye’de bu sistemi köklü bir biçimde değiştirme durumunda olduğumuza inanıyorum. Nasıl işliyor bu sistem? Geçici işçi alırken işliyor, kadrolu işçi alınırken işliyor, KİT’lerde yönetim kurulu üyelikleri oluşturulurken işliyor, Genel Müdür tayin edilirken, bölge müdürü tayin edilirken işliyor. İşbaşına gelen siyasî kadrolar, kendi yandaşlarını, sadece himaye etmek istedikleri insanları değil; devlet iktidarını belli bir amaca dönük olarak kullanma umudunu onlara vererek bir kadrolaşmayı, iktidarda gerçekleştireyorlar. Artık o yapılanma, partizan kadrolaşma devlete egemen olunca, devletin, halk için çalışması, toplum için çalışması, millet için çalışması imkânsız oluyor; devleti, özel imtiyazlı çıkarlar işgal etmiş oluyor, kontrol etmiş oluyor, sağmaya başlıyor, yönlendirmeye başlıyor, işletmeye başlıyor. Bu sistemi ortadan kaldırmak lazım.*¹⁶³²

Bu genel tespitten sonra mevcut Hükümet döneminde de partizan atamalar yapıldığına Türkiye Elektrik Kurumu ve TURBAN’dan örnekler vermiştir. Bu anlayışın mutlaka kırılmasının zorunluluğuna değinerek her işe, layığının ve erbabının alınmasını istemiştir. Aksi takdirde sistemi başarılı çalıştırmak mümkün değildir. Baykal’a göre, Türkiye’de partizanlık sadece bir siyasî himaye olmaktan çıkmış, ekonomik iktidar arayışının, bir aracı, aleti haline dönüştürülmeye başlanmıştır. Devletin en önemli bankalarının başına bir süre önce özel katkılarına muhatap olduğu insanları getirme uygulamasını, Bakanlar Kurulu başarabiliyorsa, elbette Türkiye’de kredi sistemi de, mali sistem de sağlıklı işlemez demektir. Baykal, Hükümetin bankalarla sorumlu bir bakanının iş adamı iken bir bankaya yaptığı borcun ertelenmesi için bu bankada yeni bir model müzakere ettiğini aktararak dünyanın medeni hiçbir ülkesinde böyle bir uygulamaya izin verilmediğini anlatmıştır. Benzer bir örneği Devlet Bakanı Mehmet Batallı için anlatan Baykal, Türkiye’deki kredi ertelemelerdeki ve ihale sistemindeki yolsuzluklara işaret etmiştir.¹⁶³³ Bu sorunun çözümü için Türkiye’de “devleti yeniden yapılandırmak” lazımdır:

*Türkiye’de devlet aşırı büyüktür, aşırı merkeziyetçidir; denetimden kopuktur, kapanın elinde kalacak bir niteliktedir. Bunu değiştirmek lazımdır. Yapılması gereken işlerin başında, devleti yeniden düzenleme gelir. Devleti, hantal, denetimden kopuk bir büyük yığınak halinden çıkarıp, etkin, başarılı çalışacak, belki daha daraltılmış; ama, görevi iyi, tarif edilmiş ve denetime açık bir hale dönüştürmek lazım. Bunun temel gereği, Türkiye’de yönetimin artık yeniden düşünülmesi noktasında ortaya çıkıyor. Türkiye’de idare sistemimiz, 19 uncu yüzyıl döneminde şekillenmiş Fransız rejiminden aktarmadır. 1920’lerde bunu aktardık. Şimdi sene 1992, 2000 yılına gidiyoruz, Türkiye hâlâ 70 yıl önce aldığı sistemle çalışıyor! O sistemi başarılı çalıştırmak, artık mümkün değildir.*¹⁶³⁴

¹⁶³² A.k., s. 626.

¹⁶³³ A.k., ss. 627-629.

¹⁶³⁴ A.k., s. 629.

Sistemin iflasının bir göstergesi, Baykal'a göre, her gün Meclisin önüne 20 binin üzerinde insanın iş takibi için gelmesidir. Türkiye'nin idare sisteminin başlangıçta bu şekilde kurulmuş olmasını çok doğal karşılamak gereklidir zira savaştan çıkan Türkiye'nin okumuş-yazmış insanı yoktur. O zamanki devlet kurucuları böyle bir model içinde ülkeyi ayakta tutmaya, düzenlemeye çalışmıştır. Artık, yeni bir yapılanma ihtiyacı ortadadır. Türkiye'yi sadece Ankara'dan yönetmeye kalkmak, artık başarılı olamayacağı açık bir işe kalkışmak demektir. Baykal'ın görüşüne göre, Türkiye'nin yerel bir katılıma fırsat verecek ve karar alma sürecini Ankara'dan Anadolu'ya aktaracak bir yeni modele geçme ihtiyacı vardır:

*Türkiye'yi bugün, yerinden bir yönetim anlayışı içinde başarıyla yönetebilecek pek çok unsur her yerde vardır. Bunu değerlendirmek gerektiğine kesinlikle inanıyorum. Türkiye, yönetimini, merkeziyetçi sistemden, daha demokratik bir sisteme doğru değiştirmelidir; yerinden yönetime şans vermelidir, örnek aldığımız Fransa'da, bir süreden beri yeni bir yönetim anlayışı uygulanmakta, denenmekte. Onlar o sistemi bırakmışlar; biz eski sistemi aynen uygulamaya devam ediyoruz!.. Çeşitli düzeylerde, çeşitli illeri bir araya getirerek, illerin altında ilçelere yetkiler tanıyarak, illere yetkiler tanıyarak, karar alacak olan atanmış kişilerin yanına, seçilmiş, etkili yetkili insanları koyarak, Türkiye'de yerinden yönetime hayatiyet verecek olan yetkileri (vergi toplama yetkisini, karar alma, harcama yapma yetkisini, kadro oluşturma yetkisini) yöreselleştiren bir anlayışa, Türkiye mutlaka geçmek durumundadır.*¹⁶³⁵

Ekonomide de yeni bir yaklaşım ihtiyacına değinen Baykal, öncelikle ücretlinin vergisini azaltan ciddi bir vergi reformu yapılmasını ve kayıt dışında olan ekonomiyi kayıtlı ekonomi haline getirecek yaklaşımların sergilenmesini önermiştir. Ücretlilerden alınan yüksek verginin azaltılması kayıtlı ekonomiye geçmenin ilk adımıdır. Diğer önlemler de şunlardır: Her insana bir vergi numarası verme, belli bir miktarın üzerindeki ödemeleri çek ya da banka hesabıyla yapılmasını zorunlu kılma, nama yazılı gayrimenkul senetlerinin ağırlığını artırma, hamilinden nama doğru bir geçişi hızlandırma, etkin bir vergi uygulama sistemini getirme.¹⁶³⁶ Vergi oranlarının işçi ve memurlar için azaltılması gerektiğine değinen Baykal, güçlü olan kesimlerin uygulanacak oranlarda etkin bir biçimde vergilendirilmesini istemiştir. Ayrıca, Türkiye, kamu rantlarının özel ellere geçmesine imkân vermeyecek düzenlemeler de yapmak zorundadır, özellikle kentlerin etrafındaki tarladan arsaya dönüşmenin yarattığı olağanüstü rantı, yerel yönetimlerin etkin bir şekilde değerlendirmesine fırsat verecek düzenlemelere şiddetle ihtiyaç vardır.¹⁶³⁷

¹⁶³⁵ A.k., s. 630.

¹⁶³⁶ A.k., ss. 630-631.

¹⁶³⁷ A.k., s. 631.

Baykal, bilgi çağını yakalamak için gençlerin yabancı dil ve bilgisayar eğitimi almalarının önemine işaret etmiştir. Bunun yanında, Türkiye, eğitim konusunda okul öncesinden üniversiteye kadar çok büyük bir hamle yapmak durumundadır. Türkiye'nin dünyada, daha beş yıllık eğitim zorunluluğunu vurgulayan 11 ülkeden birisi olduğunu hatırlatan Baykal, sekiz ya da on bir yıllık eğitimin temel zorunlu eğitim haline gelmesini talep etmiştir. Sosyal güvenlik sisteminin yeniden ele alınmasının zorunluluğu Baykal'ın konuşmasında üzerinde durduğu konulardan biridir. SEK Kurumunun özelleştirilme biçimini de eleştiren Baykal, tarımın Amerika'da ve Avrupa Topluluğunda himaye altında olduğunu ve kooperatifçiliğin hala anlamını sürdürdüğünü savunmuştur. Sadece 1992 yılında 150 bin kişinin işsiz kaldığını söyleyen Baykal, özelleştirmeye ilgili tedbir alınmasını ve işsizlik sigortası sisteminin devreye sokulmasını önerdi. İşsizlik sigortasını devreye sokmadan, özelleştirme konusunda atılacak olan adımlar, sosyal duyarsızlığa, sosyal tepkilere ve büyük kargaşalara yol açma eğiliminde olacaktır. Buna fırsat verilmemesi için sosyal güvenlik sistemi bir an önce devreye sokulmalıdır. Çiftçiye verilen destekler bankalar aracılığıyla değil doğrudan verilmelidir. Aynı şekilde, tarımda da bir an önce etkin bir sosyal güvenlik sistemi devreye sokulmalıdır.¹⁶³⁸

Baykal konuşmasının son kısmında kullanılmayan kaynakların üretime açılmasını önererek orman niteliğini yitirmiş arazilerin kullanıma açılmasını önermiştir. Kamu yönetiminde görev alacak olan insanların tümünün, merkezi bir sınav sistemiyle alınmasını, kıymetli maden borsasını kurulmasını, Esnaf Bakanlığı kurularak küçük ve orta boy sanayisinin desteklenmesini, vakıfların mal varlıklarının, hızla belediyelere intikal ettirilmesini ve evlilikte kazanılan malların eşit paylaşılması sisteminin getirilerek kadınların korunmasını teklif etmiştir. Baykal, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu'daki olumsuzlukları ve ekonomisindeki çarpıklıkları, hukuk devleti ve demokratik rejim anlayışı içinde çözmesi durumunda “çok büyük bir ufkun” açılacağına inandığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶³⁹

Baykal'ın konuşmasına cevaben oturduğu yerden söz alan Orman Bakanı Vefa Tanır (Konya), orman işçisinin bir kısmının sendikalı olduğunu ve yüzde 86 zam aldığını, birim fiyatla çalışan işçilerin ise yüzde 74'ü bulan zam aldığını açıklamıştır. Baykal'ın yüzde 25 olarak söylediği rakamın doğru olmadığını belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra Başkan Danışma Kurulunun kararı gereği cuma ibadeti yapılabilmesi için birleşime ara vermiştir. 52. Birleşimin İkinci Oturumunda ilk olarak Aydın Güven Gürkan (İçel), CHP'ye bir sataşmada bulunmadığını belirten bir konuşma yapmıştır.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁸ A.k., ss. 632-633.

¹⁶³⁹ A.k., ss. 633-634.

¹⁶⁴⁰ A.k., ss. 634-636.

1993 Bütçesi üzerinde RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya), ilk görüşmelerde bütçenin ekonomik yönü üzerinde durduğunu bu konuşmasında ise buna ilaveten, terör, dış politika, demokratikleşme ve ahlak tahribatı üzerinde duracağını belirtmiştir. Konuşmasının başında mevcut bütçenin Türkiye’deki hileli Seçim Kanununun ürünü olan DYP-SHP Koalisyonu tarafından Meclise getirildiğini ifade etmiştir. Bu iki partinin toplam olarak 215 sandalyeye sahip olması gerekirken hileli kanun yüzünden 266 sandalyeye sahip olduğunu savunmuştur. Bir yıl içerisinde, büyük vaatlerle başa gelen Hükümetin her şeyi daha kötü hale getirdiğini ve hiçbir vaadini tutmadığını iddia etmiştir. 1 Kasım seçimlerinde de Koalisyonun iki partisinin büyük oranda oy kaybına uğradığını söyleyen Erbakan, Demirel’in, gerek kendi iyiliği ve gerekse milletin iyiliği için, bu Hükümeti bir an evvel terk etmesinin, en hayırlı yol olduğunu öne sürmüştür. Demirel’in her iktidara geldiğinde enflasyonun, kredi faizlerinin ve dövizin yükseldiğini anlatmıştır. Devletin borcunun 350 trilyon liradan 600 trilyon liraya çıkarıldığını ve devlet bankalarının Hükümetle bağlantılı “mutlu azınlığa” peşkeş çekildiğini ve partizanca atamalar yapıldığını bazı isimler vererek açıklamıştır.¹⁶⁴¹ Mevcut Hükümet döneminde 1992 Bütçesinde 32 trilyon denildiği halde 60 trilyon açık verildiğini, 1993 Bütçesinde ise 53 trilyon denilse de 120 – 130 trilyon açık verileceğini savunmuştur. Devletin borç gereksiniminin 1992’de yüzde 20’ye çıkarıldığını ve 1993’te de bunun yüzde 22,6’ya çıkarıldığını söylemiştir. Erbakan, Hükümetin ihalelerle mutlu azınlığı beslediğini söyleyerek kendilerinin günün birinde bunun hesabını soracağını iddia etmiştir. Erbakan, Hükümeti gelir dağılımını bozmakla, tarımı ve hayvancılığı öldürmekle ve Türkiye’ye değil İsrail’e hizmet etmekle suçlamıştır. Hükümeti köylüleri zarar ettirmekle, memuru enflasyona ezdirmekle eleştiren Erbakan, işçi ücretlerinin adaletsiz olduğunu, esnaftan fazla vergi alındığını ancak düzensiz ithalatla, mutlu azınlığın arzusuna göre her gün gümrük tarifelerini değiştirilerek ülke ekonomisini perişan edildiğini savunmuştur.¹⁶⁴²

Konuşmasında ekonomiden sonra terör konusuna değinen Erbakan, DYP-SHP Koalisyonu işe başlamadan önce terörün ülkenin en önemli meselesi olmadığını söylemiştir. Zira Hükümet terör sahasında “boş laftan başka hiçbir şey” yapmayarak terörü büsbütün tırmandırmış, memlekette, mal, can, ırz güvenliği ve devlet otoritesi kalmamıştır. Demirel’in zamanında Özal’ı eleştirdiği konuma düştüğünü savunan Erbakan, terörün geldiği boyutları şu cümlelerle anlatmıştır:

¹⁶⁴¹ A.k., ss. 637-639.

¹⁶⁴² A.k., ss. 639-642.

Şimdi ülkenin durumu nedir? Önce, bir defa, 2 yaşındaki masum çocuklar katlediliyor, her gün; 18-20 yaşındaki gençler hayatını kaybediyor, hazin törenlerle toprağa veriliyor; askerimiz, polisimiz şehit ediliyor, karakollarımız basılıyor; hâkim, savcı, belediye başkanı kaçırılıyor, rehnediliyor, öldürülüyor. Uçak, tren kaçırılıyor, taranıyor, yakılıyor... Ülkede, can, mal, ırz emniyeti kalmamış... Kurtarılmış bölgeler, ülkenin büyük bir kısmını kaplamış. Boşaltılmış köyler, tahrip edilmiş kasabalar, köyler ve yapılamayan ulaşım; göçler, sefaletler, ıstıraplar... Göç edenlerin gittikleri yerlerde büyük yığıntı... Bugüne kadar, göç edip de dönebilen hiç kimse yok. Terörden ve afetlerden zarar görenlere, bugüne kadar, tazminat diye bir tek kuruş verilmemiş. Faili meçhul cinayetler, korkunç rakamlara ulaşmış, 14 yıldan beri örfi idare ve olağanüstü hal tatbikatıyla, bölge halkının hürriyetleri kısıtlanmış; bu bölgede, hâlâ ayrı bir rejim uygulanıyor. Bölgede yatırım diye bir şey yok, sağlık hizmetleri perişan, okulların pek çoğu kapalı. PKK, halktan, baskıyla vergi ve haraç alıyor. PKK, büyük şehirlerdeki güneydoğululara, askere birer çocuklarını vermeleri için baskı yapıyor. Teröristler, bir-iki kişiyle değil, 100, 200, 500 kişiyle saldırıyor. Halk, kendisini iki ateş arasında hissediyor ve kendisine potansiyel suçlu gözüyle bakılmasından son derece rahatsızdır.¹⁶⁴³

Erbakan, Hükümetin yanlış politikalarıyla, bir yönden terörün arttığını diğer yönden de ülkenin, farkında olmadan, bölünmeye götürüldüğünü öne sürmüştür. İstiklal Harbinde 5 713 şehit verildiğini, Kıbrıs Barış Harekâtında 418 şehit verildiğini, halbuki, sekiz yılda, sadece vatandaşlardan ve güvenlik kuvvetlerinden şehit olanların sayısının 6 383'e ulaştığını açıklamıştır. 1991 yılında 242 olan şehit güvenlik görevlisinin, 1992 yılında 546'ya çıktığını belirtmiştir. Mevcut durumda İdil, Kulp, Hazro, Genç, Silvan, Dargeçit ilçelerinin kırsal alanlarının hiçbirisine gitmenin mümkün olmadığını buraların “âdeta kurtarılmış bölge” haline geldiğini söyledi. Bir taraftan köylerin boşaltıldığını, insanların Diyarbakır'a yığıldığını öte yandan Bingöl'le Diyarbakır arasındaki yolda, gidip gelmenin mümkün olmadığını savunmuştur. Refah Partisi olarak kendi Güneydoğu Komitelerinin tespitine göre bölgede 260'dan fazla faili meçhul cinayet mevcuttur. Bu faili meçhul cinayetlerin, halkın gözünde, devletin üzerine kaldığını zira devletin, kimin yaptığını bulmakla mükellef olduğunu aksi takdirde bunları Gladio ve Özel Harp Dairesinin yaptığına inanıldığını öne sürmüştür.¹⁶⁴⁴

Demirel'in “Devlet var ki, onu yıkmak için terör oluyor, Terörün varlığı, devletin varlığının delilidir” şeklindeki sözlerini eleştiren Erbakan, devletin varlığına ait başka hiçbir işaretin olmadığını söylemiştir. Terörle mücadelenin askere havale edildiğini hatırlatan Erbakan, Hükümetin terörü önlemesinin mümkün olmadığını çünkü dış güçlerin etkisi altında olduğunu iddia etmiştir:

¹⁶⁴³ A.k., ss. 644-645.

¹⁶⁴⁴ A.k., s. 645.

Halbuki bu terör, temelde Amerikan ve İsrail planıdır. Bu terörü Çekiç Güç destekliyor. Ne yazık ki, bu Hükümet, daha dün, terörü destekleyen Çekiç Güç'ü destekledi. Bu kafayla elbette Türkiye'de terör önlenemez. Siz, hem dış güçlerin emrinde olacaksınız hem de dış güçlerin planlarını önleyeceksiniz! Bu mümkün değil. Bu Hükümetle terör önlenmez... Terör, Siyonizmin bir planıdır. Terör, Amerika ve Batıdaki ehli salib ve Siyonist nüvelerin planının bir tatbikatıdır. Bosna'da, Cezayir'de, Kıbrıs'ta, Azerbaycan'da, Filistin'de, Abhazya'da, Keşmir'de ne görüyorsak, PKK'da da aynı şeyi görüyoruz. Kerkük kökenli Müslüman kardeşlerimizin saadeti Batıda değildir, adil düzendedir; ne de müstakil bir Kürt devletinde hayır vardır. Bakınız, bu terör ve bilhassa Kuzey Irak'taki olaylar hakkında Amerika neden askerî harekâta müsaade etti? Çünkü, Talabani, Kuzey Irak'ta kurulmuş olan Amerika etkisindeki yönetimi meşrulaştırmak istiyor; onun için, onunla temas ettiriyor. Halbuki, bakın, size vesikalarla açıklıyorum, fotoğrafları da elimde, Celal Talabani geçenlerde Londra'da "Kurt-Oil" diye bir petrol şirketi kurdu. Eski CIA başkanlarından Houlsmen Arabian Continental adlı şirketiyle, bu Kurt-Oil denilen şirkete ortak oldu ve New York'ta merkezi bulunan Estage adlı Yahudi sermayeli banka da, Talabani'nin bu şirketine 500 milyon dolar kredi vermeye hazır olduğunu bildirdi. Bütün bunlarla Amerika, Kuzey Irak'taki Taktak ve Koysincak bölgesindeki petrollere ulaşmak ve bir müddet sonra Kerkük'te bunlara dahil edilmek suretiyle Irak'ın petrollerini kontrol altına almak istiyor, İşte, Amerika'nın oynadığı oyun budur.¹⁶⁴⁵

Erbakan'a göre bu sorunların çözülebilmesi için ülkedeki bütün insanların kendi içinden gelen arzularıyla, adil, onurlu, gönüllü, kardeşçe birlik ve beraberliklerini temin edecek bir rejim kurulması gerekir, terör şiddetle önlenmez. Hükümetin terör politikası olmadığını söyleyen Erbakan, Mardin Yalım köyünde, Karakoçan'ın Sarıcan Köyünde çobanların öldürüldüğünü ve daha sonra terörist olarak ilan edildiğini aktararak bu davranışlar karşısında, halkın şefkatinin, kazanılamadığını belirtmiştir. Bölgede korkunç bir işsizlik olduğunu, korucu sisteminin, partizanca davranıştan dolayı tamamen yanlış bir tepki uyandırdığını savunan Erbakan "18 yaşındaki" çocukların tam eğitilmeden bölgeye götürüldüğünü ve askerlikten dönerlerken, eğitilmiş PKK'cılar tarafından öldürüldüklerini anlatmıştır.¹⁶⁴⁶ Hükümetin Anayasa değişikliği ve demokratikleşme girişimlerini de eleştiren Erbakan, ahlak tahribatının korkunç boyutlara eriştiğini iddia etmiştir:

Sarp Kapısı açıldı; bütün Karadeniz perişan edildi. Bu Show TV'de birtakım Saklambaç Programları var... Seks-Shop'lar için Sayın Demirel çiçek gönderiyor; tebrik ediyor! Ondan sonra da, "Temel İçgüdü" adlı film hamisi Sayın Demirel!.. Bakınız bu, İstanbul'daki Maltepe İmam-Hatip okulu; ama

¹⁶⁴⁵ A.k., ss. 647-648.

¹⁶⁴⁶ A.k., ss. 649-650.

kapısında “Kadıköy İmam-Hatip Okulu” yazıyor. Bu fotoğrafı aldirttım ki, Sayın Demirel’e soracağım: Sayın Demirel, bak, burası Maltepe. Maltepe ile Kadıköy’ü siz fark etmeyecek şekilde uyurgezer misiniz yahu? (RP sıralarından alkışlar) Niye bunun kapısında Maltepe yazmıyor; niye yazmıyor?.. Yeni bir imam-hatip okulu açamaz ki... Ya Bush amcası telefon eder de “Vay, nasıl sen imam-hatip okulu açarsın?” derse ne yapacak?! (RP sıralarından alkışlar, DYP sıralarından gürültüler) İşte, Türkiye böyle yönetiliyor.¹⁶⁴⁷

Konuşmasının son kısmında dış politikaya değinen Erbakan, Amerika’nın “yeni dünya düzeni” altında yeryüzünde Müslümanları ortadan kaldırmak için bir plan uyguladığını vurgulamıştır. Ayrıca, Demirel’in “Avrupa’yı Manş Denizinden alıp, Asya’ya ben taşıyım. Sadece viskinizi değil, bütün değerlerinizi taşıyım” ve “Siz, İslam fundamentalizminden korkuyor musunuz; bunun panzehiri benim” şeklinde mesaj verdiğini söylemiştir. Demirel’i Bosna’ya bir tek kuruş yardımda bulunmamakla, Cidde toplantısında Müslüman ülkelerin “gelin askerî müdahalede bulunalım” teklifini suçlamıştır. Bosna’daki katliamdan Hükümeti sorumlu tutan Erbakan, Sırbistan’dan ticari mal getirildiğini, Ermenistan’a buğday yardımı yapıldığını, elektrik verildiğini iddia etmiştir. Bunlara ek olarak, Hükümetin Rauf Denktaş’ı yalnız bıraktığını öne sürmüştür. Erbakan, 1993 yılı Bütçesinin, kan, gözyaşı ve ıstırap getireceğini bunun için bu Hükümeti bir an evvel işbaşından uzaklaştırmak için ellerinden geleni yapacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶⁴⁸

SHP Grubu adına 1993 Bütçesi üzerinde söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), konuşmasının başında Baykal’ın SHP’yi DYP ile koalisyon kurmasından dolayı eleştirmesini talihsizlik olarak niteleyerek daha birkaç ay öncesine kadar aynı partide bulunduklarını hatırlatmıştır. Demokrasilerde koalisyonun neredeyse bir yaşam biçimi olduğuna değinen Karakaş, DYP-SHP koalisyonunun ikinci yılına girmesini demokrasinin bir kazancı olarak gördüğünü söylemiştir. Türkiye’nin iki büyük siyasi akımının iki partisinin ülkeyi 12 Eylül karanlığından demokrasiye taşımak için bu koalisyonu kurduğunu belirtmiştir. Koalisyonları demokraside doğal kabul etmemenin kutuplaşmaya ve bunalıma yol açacağını sosyal demokratların görevinin, kutuplaşma yaratmak, bunalım yaratmak değil, demokrasiyi yerleştirmek olduğunu savunmuştur.¹⁶⁴⁹

Karakaş bütçe üzerinde değerlendirmeye geçmeden önce Türkiye’nin yeni dünya koşullarındaki yerine değinmiştir. Soğuk savaşın bitimiyle dünyada barışın kalıcı hale geleceğinin beklendiğini ancak ters yönde gelişmelerle insanlığın, birdenbire, kendisini savaşların, katliamların içinde bulduğunu söylemiştir. İki kutuplu dünya tek kutuplu dünyaya dönüşmeye başlamıştır.

¹⁶⁴⁷ A.k., s. 650.

¹⁶⁴⁸ A.k., ss. 651-652.

¹⁶⁴⁹ A.k., s. 653.

Oysa istenen, eşitlerin dünyası, “patronsuz” bir dünyadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla oluşan boşlukta etnik çatışmalar ortaya çıkmıştır. SHP’ye göre barış, silahsızlanma, çevre gibi konularda Birleşmiş Milletler örgütünün daha etkin kılınması, silahsızlanma çabalarının devam ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Karakaş, koruyucu ozon tabakasının delinmesi, iklim değişiklikleri, nükleer kazalar, dünyanın dört bir tarafındaki anlamsız savaşlar gibi sorunların artık ulusal sorunlar olmaktan çıkarak tüm ulusların ortak sorunu haline geldiğini anlatmıştır. Ayrıca, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan ekonomik bunalımlar, diğer ülkeleri de derinden etkilemektedir. Barışçı yeni bir dünya düzenine kavuşmak için Kuzey ülkeleri sömürgecilik döneminin anlayışlarını ve pratiklerini terk etmelidirler. Bölgesel birlikler de desteklenmelidir.¹⁶⁵⁰

Koalisyon Hükümetinin Türkiye’yi 12 Eylül ortamından çıkartmak için kurulduğunu tekrarlayan Karakaş, 12 Eylül hukukunun son bulması için Anayasanın ve temel yasalarının hızla değiştirileceğini söyledi. Türkiye, iç hukukunu, tarafı bulunduğu Paris Şartı ve ekleriyle ortaya konulan çağdaş normlara ve diğer uluslararası sözleşmelere uygun hale getirecektir. Karakaş Koalisyon Hükümetinin bir yılda yaptığı icraatları sıralayarak, bütün sorunların bir yılda çözülemeyeceğini zira demokratik parlamenter sistem çok hızlı olmayan ama, sağlıklı bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştır. Buna örnek olarak Mecliste görüşülmeyi bekleyen 108 yasa bulunmasını vermiştir. 1972 yılından beri, arada Anayasa değişmiş olmasına rağmen, İçtüzüğün ele alınmasını bunun nedenlerinden biri olarak göstermiştir. 1993’te İçtüzüğün Mecliste görüşülerek yenileneceğini açıklamıştır.¹⁶⁵¹

Bu açıklamalardan sonra bütçe üzerinde konuşan Karakaş’a göre 1992 yılı Bütçesinin ANAP bütçelerinin aksine, gerçekçi bir bütçe olduğunu ve ek bütçeye ihtiyaç duyulmadığını söylemiştir. Bütçe açığının yüzde 4,3, kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 9,1 olarak öngörülmesini olumlu bulmuştur. Büyüme hızının, 1992 yılında yüzde 5,4’e çıkarılmasını önemli bir başarı olarak niteleyen Karakaş, eğitime ve sağlığa bütçeden daha çok pay ayırmanın zorunluluğuna değinmiştir. Bu olumlu yönlerin yanı sıra son bir yılın sorunu olmamakla birlikte, bütçede olumsuzluklar bulunduğunu belirterek enflasyonun istenildiği gibi düşürülememiş olmasını, yatırım harcamalarının oranının istenilen düzeyde olmamasını buna örnek olarak vermiştir. Enflasyona rağmen, üreticilerin, memurların, işçilerin, çalışanların yaşam düzeylerini korumak için enflasyon oranında ürünlerin ve ücretlerin değerlendirilmesini istemiştir. Türkiye’de esas sorunun, geçmiş yıllarda, enflasyonun karşısında, emeğiyle geçinenlerin, üreticilerin fakirleşmiş ancak işverenlerin ve büyük şirketlerin zenginleşmiş olmasıdır.¹⁶⁵²

¹⁶⁵⁰ A.k., ss. 654-655.

¹⁶⁵¹ A.k., ss. 655-656.

¹⁶⁵² A.k., ss. 656-657.

ANAP dönemi borçlarının faizlerinin, 1993 mali yılı Bütçesini âdeta ipotek altına aldığını savunan Karakaş, ülkenin temel sorunlarından birisinin büyüme yetmezliği olduğunu belirtmiştir. Karakaş’a göre büyümenin itici gücü, sanayi sektörü olmalıdır:

*Geçen on yılda sanayileşmede kaybedilen ivmeyi kazanabilmek için, sanayi ve enerjiden başlamak üzere, yeni ve büyük taleplerle işleyen bir stratejiye yönelmek zorundayız. 2000’li yılların, sanayileşme stratejisi, üstün beceriye ve nitelikli işgücüne dayalı yeni sanayileri, bilime dayalı sanayileri yaratmak olmalıdır. Aksi takdirde, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerle aramızdaki farkı kapatmak mümkün olmayacaktır. Çünkü, o ülkeler de gelişmelerini sürdürmekte, yerinde saymamaktadır.*¹⁶⁵³

Nüfus artışının makul düzeye çekilmesi gerektiğini söyleyen Karakaş, mevcut nüfus artışıyla Türkiye’nin 2000 yılında 70 milyon, 2025 yılında 100 milyon nüfusa ulaşacağını iddia etmiştir. Hızlı nüfus artışı, eğitim, istihdam, sağlık, altyapı hizmetleri, kentleşme gibi konular da sorunlara ve yetersizliklere neden olmaktadır. Bu nedenle, kalkınma politikaları, nüfus artış sorununu ve istihdam sorununu da çözmek zorundadır. Karakaş konuşmasında 1993 yılında ekonominin daha iyi işleyebilmesi için vergi reformu paketinin çıkarılmasının, Türkiye Özerkleştirme Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Kurumu’nun (TÖYÖK) kurulmasının ve Tüketicinin ve Rekabetin korunmasıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmasının önemine değinmiştir. Aynı şekilde, Devlet Planlama Teşkilatı, stratejik planlama örgütü olarak yeniden düzenlenmelidir. Sayıştay daha etkin bir hale getirilmelidir.¹⁶⁵⁴

Karakaş’a göre bütün bu sorunların sağlıklı çözümü için, “eksiksiz ve iyi işleyen bir demokrasi” temel bir şarttır. Kürt sorununun barışçıl çözümü de ancak “çoğulcu demokrasinin” yerleşmesiyle kolaylaşacaktır:

*Tüm bu nedenlerle, 1993 yılının, ülkemiz için demokrasiye geçiş sürecinin tamamlandığı bir yıl olmasını istiyoruz. Yaşadığımız süreç, demokrasi açısından bir geçiş sürecidir. Niçin geçiş sürecidir? Çünkü, demokrasiye geçtik diyebilmek için, başta 1982 Anayasası olmak üzere, toplumsal yaşamı düzenleyen temel yasaların tümünün demokrasiyle bağdaşır hale gelmiş olması gerekir. Şimdi, bunu gerçekleştirme aşamasındayız. O nedenle, içinde bulunduğumuz sürece “geçiş süreci” diyoruz. Sayın milletvekilleri, Hükümet Program ve Protokolünde hedef, 12 Eylülün demokrasiyle bağdaşmayan yasalarının, Anayasanın ve temel yasaların değiştirilmesidir; bu yasaları, demokrasinin evrensel ilkelerine ve uluslararası sözleşmelerin normlarına uygun olarak yenilemektir. Ayrıca, insan hakları ihlallerinin ve yolsuzlukların hesabının sorulması demokratikleşme için de kaçınılmazdır.*¹⁶⁵⁵

¹⁶⁵³ A.k., s. 657.

¹⁶⁵⁴ A.k., ss. 657-658.

¹⁶⁵⁵ A.k., s. 658.

Hükümet Programında demokrasiye uygun hale getirileceği söylenen yasaları sıralayan Karakaş, SHP olarak, 1993 yılında bütün bu temel yasaların bitirilerek Meclise sunulmasını ve tartışılmasını istediklerini açıklamıştır. Bu nedenle, Meclis, öncelikle 1982 Anayasasını değiştirmeyi ele almalıdır. Aslında, 20 Ekim 1991 seçimleri öncesinde bütün siyasî partilerin hemen tamamının 1982 Anayasasının değişmesi gerektiği görüşünde olduğunu hatırlatan Karakaş, Anayasanın, giriş bölümüyle, birçok hükmüyle ve geçici 15 inci maddesiyle, hukukla ve demokrasiyle bağdaşmadığını vurgulamıştır. Bireyin hak ve özgürlüklerini koruyacak yerde, yasaklayan, bireyi yok sayarak devleti kutsallaştıran Anayasanın içeriği gibi, kabul ediliş ve oylanış şeklinin de demokrasiyle bağdaşmadığını anlatmıştır. Anayasa oylanırken, Anayasaya karşı görüş ileri sürmek de yasaktır.¹⁶⁵⁶ Anayasanın oylanmasında şeffaf olan bir tek şey vardı o da, oy pusulalarını içerisine koyulan zarflardır:

Sayın milletvekilleri, anayasalar, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yeni bir anlam, yeni bir içerik kazandı. Çağdaş anayasaların işlevi, artık insan haklarını güvence altına almak, bireyi, devlete ve her türlü tehlikeye karşı korumaktır. Bu anayasa anlayışında, kutsal olan, devlet değil, insandır, insanlardır. Bizim anlayışımıza göre, devlet, kutsal değildir. Bu, çok yanlış ve sakıncalı bir tanımlamadır. Devlet, bir amaç değildir; toplumun gelişmesi ve bireylerin mutluluğu için bir araçtır; biz böyle görüyoruz. Sayın milletvekilleri, geliniz, hep birlikte, demokrasinin önünü tıkayan bu Anayasayı, halkın isteği ve çağın gerekleri doğrultusunda değiştirelim. Bizim anlayışımıza göre anayasayı iktidar yapmaz; anayasayı tek başına bir parti de yapmaz. Geçmişteki anayasalar öyle olduğu için zaten Türkiye'nin ihtiyacına da yanıt vermedi, kabul edildiği gün değiştirilme ihtiyacı ortaya çıktı. (SHP sıralarından alkışlar) O nedenle, çağrınız yanlıştır. Elbette biz yapacağız, biz de içinde bulunacağız; ama, ben diyorum ki, gelin hep birlikte yapalım; çağdaş anayasalar böyle yapılır, mutabakatla yapılır; toplumun ve partilerin mutabakatıyla yapılır.¹⁶⁵⁷

Türkiye siyasal sisteminin içinde bulunduğu krizi (siyasi hareketlerin bölünerek çok sayıda partinin ortaya çıkması) bir nedeninin de, 12 Eylül Anayasası'nın siyasete ve siyasetin örgütlenmesine getirdiği sınırlamalar olduğunu savunan Karakaş, Anayasanın 5 maddesinin değiştirilmesinin gereğine işaret etmiştir. Yapılacak Anayasa değişikliği ile gençlerin ve kadınların siyasal hayata katılmasının ve sendikal hakların önemini anlatmıştır. Demokratik bir toplumda, sendikalar ve sivil toplum örgütleri olmadan demokrasinin sürekli kılınamayacağını ifade etmiştir. Bunun en iyi örneği Türkiye'de örgütsüz toplumun son otuz-kırk yılda, üç kere askerî darbeye karşı karşıya kalmasıdır. Anayasada değiştirilmesi gereken diğer maddeleri de sıralayan Karakaş, 7 ILO sözleşmesinin Meclisten geçirilerek Türkiye'nin ILO'nun kara listesinden çıkarılmasının bir başarısı olduğuna değinmiştir. Cumhurbaşkanı Sayın Özal'ın, iş güvenliğiyle ilgili sözleşmeyi "işverenler yine de bazı sıkıntılara düşebilirler"

¹⁶⁵⁶ A.k., s. 659.

¹⁶⁵⁷ A.k., s. 660.

şeklindeki bir gerekçeyle iade etmesini onaylamadıklarını ifade etmiştir.¹⁶⁵⁸ Memurlara sendikal haklar verilmesinin ve partilerin kapatılmasının geride bırakılmasının gereğine işaret eden Karakaş, Kürt sorununun toplumsal ve siyasal istikrarın önündeki en büyük engel durumuna geldiğine dikkat çekmiştir:

*Sayın milletvekilleri, Kürt sorununun bu boyutlara varmasının asıl nedeni 12 Eylül rejimidir; 12 Eylül rejiminin baskıları ve yasaklamalarıdır. 12 Eylülden sonra bu sorunun nasıl tırmandığını, hangi yasaklardan ötürü tırmandığını hatırlayalım... 12 Eylül rejimi, Türkçe dışındaki anadillerin yasayla yasaklanmasını beraberinde getirdi. Çocuklarına isim koyan insanlara bile müdahale etti. Şiddeti, terörü dışlayan siyasal akımlara ve kişilere, aynı şekilde, potansiyel suçlu gözüyle baktı. Bazı görevliler, bu politikadan ötürü Kürt kimliğini reddettiler. Göz altılarında işkence ve hakaretler yaşandı... Tüm bunlar, yöre insanlarını umutsuzluğa sevk etti, o insanlarda güven bunalımı yarattı. Şimdi bunları değiştirmek zorundayız. Oradaki, baskıdan bıkan yurttaşlarımızın devletle ve Cumhuriyetle kaynaşmasını sağlamak, bu yabancılaşmayı önlemek zorundayız. Biz diyoruz ki, şiddet ve zor kullanma çağı, artık geride kalmıştır. Şiddeti, siyasetin aracı olarak gören her türlü anlayış ve örgütlenmelere karşıyız. PKK'nın izlediği yöntemle; yani, demokratik olmayan, silahlı yollarla, demokrasiye ye insanları öldürerek, insan haklarına ulaşılmasını mümkün görmüyoruz, bu yolu reddediyoruz. Bu nedenle, terörle ve şiddetle mücadele edilmesi elbette kaçınılmazdır. Ayrıca, terörle ve ırkçılıkla mücadelede, aynı şekilde, işkenceyle mücadelede uluslararası işbirliği de son derece önemlidir. Bizim söylediğimiz şudur: Bu soruna, sadece güvenlik boyutuyla, sadece terör boyutuyla yaklaşmak, eksik ve tutarsız bir yaklaşımdır. Soruna bütünsel olarak yaklaşılmalıdır. Ekonomik, sosyal, bölgesel, kültürel ve siyasal alanlarda yeni yaklaşımlar, yeni politikalar oluşturulmalıdır. Bu konularda, Meclisimizde temsil edilen bütün partilerin mutabakatına ihtiyaç vardır.*¹⁶⁵⁹

Bu sorunun Anayasa sorunu gibi bir partinin tek başına üstesinden geleceği bir sorun olmadığını, bir mutabakata ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Fransa, İngiltere, İspanya gibi demokratik ülkelerin, partiler arası mutabakatla, anayasa mutabakatıyla, benzer sorunu, demokratik olarak çözdüklerini hatırlatmıştır. Terörü belki tam olarak bitirememişlerdir, ama, sorunu büyük ölçüde çözmüşlerdir ve terörü tecrit etmişlerdir. Ülkenin bütünlüğünün ve birliğinin, ancak demokrasi içerisinde korunacağına inandıklarını belirten Karakaş, bu nedenle, “güneydoğuda terör var, yangın var, böyle bir, dönemde insan haklarını gündeme getirmek, yangına körükle gitmektir” türünden düşüncelere hiç katılmadıklarını vurgulamıştır. Kürt realitesini tanıyan Koalisyon Hükümetinin, bir yandan, şiddeti, terörü tecrit ederken, diğer yandan, Paris Şartı çerçevesindeki yeni yaklaşımlarla sorunu hafifletmesini ve 1993 yılının bu konuda da başarı getirmesini istemiştir.¹⁶⁶⁰

¹⁶⁵⁸ A.k., ss. 662-664.

¹⁶⁵⁹ A.k., s. 664.

¹⁶⁶⁰ A.k., s. 665.

Karakaş konuşmasının sonunda Çernobil felaketine ve Almanya’da Türklere yağılan saldırılara değinmiştir. Dönemin ANAP’lı Sanayi ve Ticaret Bakanı Aral’ın¹⁶⁶¹ açıklamalarından dönemin yönetiminin, radyasyon tehlikesini hafife aldığını, gerekli ölçümleri zamanında yapmadığını ancak, iki buçuk ay sonra durumun farkına vardığını savunmuştur. Bu nedenle, çok sayıda çocuğun kansere yakalandığını savunan Karakaş bu konunun Meclis tarafından bütün boyutlarıyla araştırılmasını¹⁶⁶² istemiştir. Aynı şekilde, Aral’ın “Radyasyonlu fındıkları topladık, Sovyetler Birliğine sattık, Zaten Çernobil denilen olay oradaydı, onlar bu kazaya neden oldular; o nedenle, onlara satmakta bir mahzur görmedik” şeklindeki açıklamasının “milyonlarca insana karşı girişilmiş, küçük çaplı nükleer saldırıdan başka bir şey” olmadığını savunmuştur. Almanya’da ve Avrupa ülkelerindeki Türk vatandaşlarına yapılan ırkçı saldırılar konusunda Karakaş, yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı geriletmek ve oralarda yaşayan yurttaşların can güvenliğini sağlamak için Hükümetin Almanya ve diğer ilgili yerlerle hemen temasa geçmesini istemiştir. Meclisin iki kez Almanya’ya heyet göndermesinin oradaki yurttaşlar arasında büyük memnuniyet yarattığını ifade etmiştir. Alman Hükümetinin de ırkçılığa karşı her zaman kararlı olmasını istemiştir. Ayrıca, Alman demokratlarının ırkçılığa karşı harekete geçmelerini ve gösteri yapmalarını övmüştür.¹⁶⁶³

Karakaş’ın konuşmasını bitirmesinden sonra Kütahya milletvekili Mustafa Kalemlî söz alarak SHP sözcüsünün eski bir milletvekili hakkında beyanda bulunmasının doğru olmadığını ifade etmiş ve Çernobil faciasının araştırılmasını desteklerini açıklamıştır. Ulaştırma Bakam Yaşar Topçu da RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın kendisine sataşması nedeniyle söz alarak “ayda 15 milyon liralık puro” içtiği yönündeki iddianın doğru olmadığını söylemiştir. Ayrıca, bir bütçe konuşmasında, Hükümetin bir bakanını, icraatı yerine puro içmekle eleştirmesinin Erbakan’ın politikaya girdiği günden beri, önüne gelene elindeki beş parmağındaki karaları sürerek politika yapmayı itiyat haline getirmesinin göstergesi olduğunu iddia etmiştir. Kendisinin hedeflenmesinin sebebinin Erbakan’ın 1990 yılı içerisinde Sivas Çermik Kaplıcalarında yapmış olduğu bir konuşmayı içeren belgeyi; yani, “Refah’a hizmet eden cennete giriyor, sen Refah’tan başkasından mı oldun, yerin cehennemdir” sözünü okuyup, ilan etmesi olduğunu öne sürmüştür.¹⁶⁶⁴

1993 Bütçesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize) konuşmasının başında 1993 bütçesinin görüşmelerinin 20 Kasım 1991 tarihinde kurulan Koalisyon Hükümetinin 400. gününe rastladığını ve bu

¹⁶⁶¹ *Milliyet*, 18 Aralık 1992.

¹⁶⁶² Nitekim ikinci yasama yılında, Çernobil faciasının etkilerini araştırmak üzere (10/77, 10/78, 10/82, 10/84) numaralı Meclis araştırması açılmıştır. Bu konudaki tartışmalar için bu ciltte meclis araştırmaları kısmına bakılabilir.

¹⁶⁶³ *A.k.*, ss. 666-667.

¹⁶⁶⁴ *A.k.*, ss. 667-669.

Hükümetin artık yeni ya da acemi bir hükümet olarak mazur görülebilecek bir hükümet olmadığını belirtmiştir. 500 günde hayat pahalılığını yüzde 10’a indirmeyi taahhüt ettiği halde 1993 yılı bütçe tasarısında enflasyon hedefini yüzde 47 olarak belirleyen bir hükümettir. Yılmaz, Demirel’in, son günlerde, “Enflasyon konusunda başarılı olamadık; ama, ekonomi iyi yoldadır” sözünün doğru olmadığını nitekim muhalefette “eğer enflasyon yüksekse, ekonomi iyi olamaz” dediğini hatırlatmıştır. Yılmaz, Demirel’in muhalefetteyken, enflasyonun yüksek olması sebebiyle ANAP’ı eleştirirken ne kadar haklıysa, kendi yönetiminde, daha yüksek olan enflasyonu savunurken de o kadar haksız olduğunu söylemiştir. Demirel için önemli olan iktidar olmaktır.¹⁶⁶⁵

Yılmaz, ekmekten tüp gaza Demirel dönemindeki hayat pahalılığına örnekler vererek Demirel’in enflasyonun düşürme hedefini kendisinin halka söz verdiğini, kurtarıcı olarak zorla getirilmediğini anlatmıştır. Hatta Demirel’in, millete bütün bunları vaat ederken, milletten hiçbir fedakârlık falan da istemediğini hatırlatmıştır. Demirel’in bu vaatlerini yaparken, yabancı bir ülkede, uzayda falan yaşamadığını Türkiye’nin sorunlarından, gerçeklerinden ve rakamlarından habersiz olmadığını anımsatmıştır. “Önümüzdeki seçimleri alalım, gerisi kolay” şeklinde bir anlayışla hareket ettiğini bu anlayışın artık Türk siyasetinden silinmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü, bu anlayış, siyasette köşe dönmeçilik anlayışıdır.¹⁶⁶⁶ Demirel’in bütçenin ilk görüşmelerinde enflasyonun cami avlusuna bırakılan bir çocuk gibi ANAP tarafından kucağına verildiği eleştirisine değinerek o çocuğu Demirel’in kucağına kendilerinin değil milletin verdiğini savunmuştur:

*O çocuğu millet kendisine verdi; ama millet, kendisine, kendisini “baba” bildiği için verdi. Bakın, kabul ederim ki, Sayın Demirel’in kucağına geldiği zaman çocuğun durumu öyle çok iyi değildi, biraz üşütmüştü. Ama, 400 gün sonra çocuk zatürree oldu. Yani, Sayın Demirel’in 400 günlük babalığında, şimdi çocuk zatürree oldu! Eğer, Sayın Demirel’in babalığı böyle devam ederse, korkarım ki 1993 yılı sonunda çocuk verem olacak! Sayın milletvekilleri, bakın, biz çocuğun verem olmasını falan istemeyiz; biz, çocuğun düzelmesini isteriz. Size, burada her eleştirinin arkasından, eğer biz iktidarda olsaydık, çocuğun yeniden şifa bulması, iyileşmesi için ne yapacağımız konusunda öneriler getirdim. Bu Hükümetin, şu 400 günlük icraatında, enflasyonla mücadele konusunda samimi olduğuna dair çok ciddi şüphemiz var; bunu söylemekten üzgünüm; ama, ciddi şüphemiz var.*¹⁶⁶⁷

Yılmaz, Hükümetin, enflasyonu önlemekte sorumluluk bilinci taşımamasının göstergesi olarak PTT’nin, işçi sayısının 100 binden 120 bini artırılmasını, Çay-kur’a 7 binden fazla yeni işçi alınmasını göstermiştir. Kendilerinin istenilen ölçüde özelleştirmede mesafe alamadıklarını itiraf eden

¹⁶⁶⁵ A.k., ss. 670-671.

¹⁶⁶⁶ A.k., ss. 671-672.

¹⁶⁶⁷ A.k., s. 673.

Yılmaz, Koalisyon Hükümetinin bu konuda net görüşe sahip olmadığını savunmuştur. Hükümetin bütün KİT'leri önce kârlı çalışır hale getirmek, ondan sonra özelleştirmek görüşünde olduğuna ve bu amaçla yeni birtakım bürokratik mekanizmalar kurmayı amaçladığına dikkat çeken Yılmaz'a göre, Anavatan Partisi olarak sekiz yıllık iktidar tecrübesinden çıkardıkları en önemli ders, iktisadî devlet kuruluşlarının rehabilite edilmesinin imkânsız olduğudur. Çünkü, öyle KİT'ler vardır ki, bunların verimli çalışabilmesi, teknolojik nedenlerden ötürü mümkün değildir. Hangi ekonomik tedbir alınırsa alınsın yeniden verimli çalışması imkânsız olan KİT'ler mevcuttur ve aslında, KİT açıklarının büyük kısmını doğuran da bu KİT'lerdir. 1992 yılında toplam 16,5 trilyon lira olarak hesaplanan toplam KİT zararlarının 15 trilyon lirası, sadece dört tane KİT'e aittir: Taşkömürü İşletmeleri, Türkiye Elektrik Kurumu, Demiryolları ve Demir Çelik İşletmeleri. Bu dördünü ekonominin sırtında bir kambur olmaktan kurtarmadan Türk ekonomisini bu açığın baskısından kurtarabilmek mümkün değildir. Yılmaz, 1993 yılında toplam zararının 20 trilyon lira olacağı tahmin edilen KİT'lerin zararının 1993 bütçesinde turizm yatırımları için öngörülen miktarın tam 10 katı, eğitim yatırımları için öngörülen miktarın 2 katı, sağlık yatırımları için öngörülen miktarın 4 katı olacağını söylemektedir.¹⁶⁶⁸

Özelleştirmenin “bir nihaî hedef” olmadığına dikkat çeken Yılmaz'a göre, özelleştirme, bir başlangıçtır, hem devletin sırtından KİT kamburunun atılması için hem de ekonominin en önemli sorunu olan enflasyon belasının yenilebilmesi için önemli bir tedbirdir. Aynı zamanda da özelleştirme, serbest piyasa ekonomisi düzenini Türkiye'de yerleştirebilmek için kaçınılmaz bir politikadır.¹⁶⁶⁹ Türk devlet kültüründe ekonomiyi denetleme değil, ekonomiyi yönetmek anlayışının hâkim olduğunu belirten Yılmaz şu şekilde devam etmiştir:

Sayın milletvekilleri, serbest piyasa ekonomisi düzeni, ancak ve ancak kanun hâkimiyetinin hâkim olduğu, kanun hâkimiyetinin işlediği bir düzen olabilir. Ancak böyle bir ortamda bu düzen kendisinden beklenen faydalan sağlayabilir. Eğer kanun hâkimiyeti sağlanmamışsa, eğer devlet kanun hâkimiyetini sağlayamamışsa, orada serbest piyasa ekonomisi düzeninden değil, olsa olsa vahşi kapitalizmden söz edilebilir. Vahşi kapitalizm de, bugün artık dünyadan silinmekte olan komünizmden daha az kötü, daha az adaletsiz bir sistem değildir. Serbest piyasa ekonomisi düzeninde devletin ekonomiyi yönetmesine değil, ekonomiyi denetlemesine ihtiyaç vardır. Bugün, serbest piyasa ekonomisinin en iyi işlediği ülkelerde; devlet bu denetim görevini, hem de hepinizin sandığından çok daha kapsamlı biçimde yerine getirir. Serbest piyasa ekonomisi düzeninin işlemlerini engelleyen tekelleşme eğilimlerinin ortaya çıkmasını engellemek için, bu ülkelerde, devlet yasal düzenlemelere gider.

¹⁶⁶⁸ A.k., ss. 674-675.

¹⁶⁶⁹ A.k., s. 675.

*Serbest piyasa ekonomisi düzeninin, kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi, yani toplumun büyümesine hizmet edebilmesi, ekonominin gelişmesine hizmet edebilmesi, kaynakların en iyi şekilde kullanılması sonucunu doğurabilmesi için, herkese, imkânların eşit olarak sağlanması lazımdır ve bunu sağlayacak olan devlettir. Türkiye’de devlet, bu fonksiyonunu yerine getirmekten uzaktır. Özelleştirme, aynı zamanda devleti ekonomide yönetici olmaktan çıkarıp, denetici fonksiyonunu kazandıracak olan bir hadisedir. Bizim, özelleştirmeye bu kadar hayati önem atfetmemizin felsefi temeli burada yatmaktadır.*¹⁶⁷⁰

Yılmaz, Hükümetin Meclisin itibarını artırma vaadinde bulunduğu halde bu iktidar zamanında, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, geçmiş hiçbir dönemde rastlanmadığı ölçüde tıklandığını öne sürmüştür. 18. dönemde yılda ortalama 109 kanun çıkarılırken 19. dönemde ilk yılda çıkarılan kanun sayısının 78’e düşmesini ve 114 kişilik karar yetersayısının günlerce bulunamamasını bu iddiasına örnek olarak göstermiştir. Bunun yanında, Meclis gündeminde 68 tane genel görüşme ve araştırma önergesi, 345 tane sözlü soru önergesi ve 108 tane kanun tasarısı ve teklifi sıra beklemektedir. Buna ek olarak, Koalisyon Hükümetinin Koalisyon Protokolü ve Hükümet Programındaki taahhüdüne rağmen, Meclis müzakerelerini TRT kanallarından yayınlamadığını iddia etmiştir.¹⁶⁷¹

Yılmaz’ın konuşmasında sorguladığı konulardan birisi de Koalisyon Hükümetinin demokratikleşme ve insan haklarıyla ilgili performansdır. Öncelikle, Hükümetin kendisini Türkiye’de “âdeta demokrasinin başlangıcı” saymasını eleştirerek ANAP’ın yaptıklarının kamuoyunun zihninden silinmeye çalışıldığını savunmuştur. Kendilerinin ülkeyi bir askeri idareden devraldığını hatırlatan Yılmaz, sekiz yılda milleti tam 7 defa sandığa götördüklerine dikkat çekmiştir. Yine, Yılmaz’a göre, ANAP döneminde demokratik sistem ve müesseseler yerine oturdu, siyasi partiler ve kişiler üzerindeki siyaset yapma yasağının kaldırılmasının yolu açılmıştır. Türkiye, Avrupa Konseyine ferdi başvuru hakkını vatandaşlarına tanımış, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyinde, İşkenceyi önleme Sözleşmesini imzalamış, insanların anadilleriyle konuşma özgürlüğünün üzerindeki yasakları kaldırmış ve bütün geçmiş iktidarların el atmaya bile cesaret edemedikleri, 141, 142 ve 163. maddeleri kaldırmıştır. Bütün bu gelişmeleri yok sayan Hükümet, demokratikleşme konusunda, kayda değer hiçbir adım atamamıştır, hatta TRT’nin, tek yanlı olarak kullanılması ve muhalefete kapatılmasıyla haber alma özgürlüğü darbe yemiştir.¹⁶⁷²

¹⁶⁷⁰ A.k., ss. 675-676.

¹⁶⁷¹ A.k., ss. 676-677.

¹⁶⁷² A.k., s. 677.

Yılmaz, gazeteci ölümlerini, gözaltındaki ölümleri, kayıp insanları, işkence olaylarını, tutuklanan köşe yazarlarını ve kapatılan gazeteleri sıralayarak bu Hükümet döneminde devletin, “yargısız infaz kurumu” durumuna düştüğünü nitekim bu sebeple, sekiz yıldan beri ilk defa, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosundan, Türkiye aleyhine kararların peş peşe çıktığını savunmuştur:

Şeffaf karakol vaadine inanıp, bu vaadin uygulanmasını bekleyenler, gazetecilerin, bakan müşavirlerinin, hatta hatta milletvekillerinin, herkesin gözü önünde dayak yediğini görünce, şeffaf karakoldan maksadın, alenî dayak olduğunu anlamışlardır! (ANAP sıralarından alkışlar) İnsan haklarından sorumlu Bakanınız, bir yıldan beri “Benim durumum ne olacak?” diye dolaşp durmaktadır. Yaptığı hiçbir şey de yoktur; ama, huzurunuzda soruyorum : Acaba, insan haklarıyla görevli olan Bakan, hiç olmazsa, her gün insan hakları konusunda bizi yargılayan, çifte standartlı, ikiyüzlü Avrupalıların, Karabağ’da, Bosna-Hersek’te vahşet yaşanırken, sadece faşist değil, aynı zamanda sadist saldırılar yapılırken, bunlara karşı -bırakıyorum ekonomik, siyasî tedbirler, uygulamayı- hiç olmazsa insan haklarıyla ilgili kuruluşlardan bu konuda bir kınama kararı çıkartmak için de mi girişimde bulunamazdı?..¹⁶⁷³

Anayasa değişikliği konusunda da Hükümetin samimiyetine inanmadıklarını söyleyen Yılmaz, çalışma hayatıyla ve demokrasinin işleyişiyle ilgili hiçbir temel iyileşme ihtiva etmeyen, “topu topu beş maddeyle” ilgili anayasa değişikliği teklifi getirildiğini belirtmiştir. Anavatan Partisi olarak, daha kapsamlı bir anayasa değişikliği paketi önerisini, partiler arası uzlaşmayı sağlamayı temin için Meclis Başkanlığının nezaretinde oluşturulan uzlaşma komisyonuna tevdi ettiklerini hatırlatmıştır. Koalisyon partilerinin ANAP döneminde uzlaşmaya yanaşmadıkları değişiklikler için kendilerinden destek istediğine vurgu yapan Yılmaz, uzlaşmaya hazır olduklarını ancak anayasa değişikliği konusunun, Hükümetin işine geldiği gibi, kendi önceliklerine uygun şekilde, belli maddelerle münhasır tutulmasına razı olmadıklarını açıklamıştır. Bu, genel bir uzlaşma çerçevesinde, kapsamlı bir düzenleme olmalıdır. Televizyon ve radyodaki devlet tekelinin kaldırılması konusunda, müstakilen destek vermeye hazır olduklarını söylemiştir. Ancak Hükümetin, özel televizyon yasasıyla, özel TRT’ler yaratma amacının peşinde olacağından endişe ettikleri için bu yasa konusunda bir mutabakata varılmasını istemiştir.¹⁶⁷⁴

Erzincan depremi Yılmaz’ın konuşmasında değindiği bir diğer konudur. Başbakan Demirel’in 3550 konutun tamamlanarak hak sahiplerine teslim edildiği yönündeki açıklamasının doğru olmadığını, vatandaşların daha yüzde 10’unun bile konutlarına taşınmadığını iddia etmiştir. Ayrıca, bu konutlar dışında, Erzincan’da, bir yıl zarfında hiçbir gerçek yatırım yapılmadığını, hala kaldırılamayan enkaz bulunduğunu savunmuştur. Bu iddialara ek olarak, Devlet Hastanesi ve Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesinin ihalesinin bile yapılmadığını, hasar tespitlerinde partizanlık yapıldığını, esnafa verilecek olan

¹⁶⁷³ A.k., ss. 677-678.

¹⁶⁷⁴ A.k., ss. 678-679.

kredinin, nasıl ve ne şekilde dağıtılacağını bilinmediğini, ağır ve orta derecede hasar görenlere hiçbir ödeme yapılmadığını, 5 Eylül günü yürürlüğe giren, Erzincan’a yardım kanunundaki hükümetin vecibelerinden, “Belediye ve özel idare payları 3 katı oranında ödenir” vecibesi dışında hiçbir vecibenin yerine getirilmediğini söylemiştir.¹⁶⁷⁵

Yılmaz, Hükümetin en iddialı olduğu konulardan birisi olan yolsuzluklar konusunda da samimi olmadığını bir hanım bakanın¹⁶⁷⁶ yolsuzluk iddiaları ile istifa etmesine rağmen verilen soruşturma önergesini reddettiğini hatırlatmıştır. Ayrıca, Türkiye Kalkınma Bankası ile ilgili çok ciddi yolsuzluk iddiaları olduğunu ancak Hükümetin bu iddiaları açıklığa kavuşturmadığını söylemiştir. ANAP dönemiyle ilgili açılan yolsuzluk dosyaları ile ilgili 400 günde hiçbir şey ispatlanamadığını vurgulayan Yılmaz, bu Hükümetin yolsuzluklar konusundaki yaklaşımı yüzünden, devletin işlemez hale geldiğini ifade etmiştir.¹⁶⁷⁷

Yılmaz konuşmasının son kısmını dış politikaya ayırmıştır. Öncelikle Hükümetin, Avrupa’da Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Anlaşması çerçevesinde Almanya’dan intikal eden bazı askerî malzemenin, bir terör örgütüne karşı kendi topraklarında yaptığı mücadelede kullanılmayacağını taahhüt etmesini eleştirmiştir. İkinci olarak dış politikanın dışa doğru değil, iç tüketime dönük olarak uygulandığını söyleyerek Yunanistan’ın tam üyeliğe kabul olduğu gün, Türkiye’nin Batı Avrupa Birliğinde ikinci sınıf üyeliğinin törenle tescil edildiğini ifade etmiştir. Yılmaz’a göre, Cumhuriyetin kurulduğu tarihten beri Batı Avrupa Birliğindeki bu ikinci sınıf üyeliğe kadar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, hiçbir Avrupa kuruluşunda, ikinci sınıf üye muamelesine muhatap olmamıştır. Üçüncü olarak, Bosna-Hersek’te Müslüman halka karşı yapılan vahşeti durdurmak için gösterilen gayreti yeterli bulmayan Yılmaz, Bosna-Hersek’e uygulanan silah ambargosunun kaldırılması için Güvenlik Konseyine başvurulmasını istemiştir.¹⁶⁷⁸

Dördüncü olarak ise, Hükümetin Kıbrıs meselesinde tereddüt ve bocalama içinde olduğunu savunmuştur. Bunun neticesinde tek yanlı tavizlere dayalı haksız ve tehlikeli bir çözüm anlayışının kâğıda dökülüp, Türk tarafının önüne konulduğunu iddia etmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin, Rum tarafının avukatlığına soyunmaktan vazgeçmeye zorlanmasının da, Türk Hükümetinin görevi olduğunu sözlerine eklemiştir. Bosna-Hersek’te yaşanan insanlık trajedisinin Kıbrıs konusunda vahim hatalardan koruyabilecek derslerle yüklü olduğuna işaret eden Yılmaz, bütün bunlara rağmen Güvenlik Konseyinin Kıbrıs konusunda 789 sayılı son kararı almış olmasına esef ettiğini belirtmiştir. Güvenlik Konseyinin 15 üyesinden bir tekinin bile bu konuda çekinse kalmasını sağlayacak ölçüde bilgilendirilmemiş olmasının sorumluluğunu da Hükümete yükleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶⁷⁹

¹⁶⁷⁵ A.k., ss. 680-681.

¹⁶⁷⁶ Devlet eski Bakanı Güler İleri.

¹⁶⁷⁷ A.k., ss. 682-683.

¹⁶⁷⁸ A.k., ss. 684-686.

¹⁶⁷⁹ A.k., ss. 686-688.

Siyasal partilerin grupları adına yapılan konuşmaların tamamlanmasından sonra Devlet Bakanı Mehmet Batallı (Gaziantep), Devlet eski Bakanı Güler İleri (Tokat) ve Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep) kendilerine yapılan sataşma ile ilgili konuştular. Batallı, CHP Genel Başkanı Baykal'ın bütçe görüşmelerini takip etmediğinin anlaşıldığını zira kendisine yöneltilen soruyu, Bakanlığına bağlı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesi görüşülürken cevapladığını belirtmiştir. Körfez Savaşının Ağustos 1990'da başlaması üzerine dönemin ANAP Hükümetinin, aldığı bir kararla, 15.11.1990 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 00/11103 sayılı kararla, Körfez Krizinden zarar gören firmaların zarar ziyanlarını, kurdukları Destekleme Fonundan ödeyeceklerini beyan ettiğini hatırlattı. Hükümetin bu kararları uyguladığını anlatmıştır. Tokat Milletvekili Güler İleri de ANAP Genel Başkanı A. Mesut Yılmaz'ın kendisine, sataşması nedeniyle yaptığı konuşmada kendisinin yolsuzluk yaptığı için değil, çıkan asılsız ve amaçlı söylentiler kendisini ve Partisini rahatsız ettiği için siyasi ahlakı gereği istifa ettiğini söylemiştir. Zimmetine para geçirdiğinin ya da menfaat temin ettiğinin ispatlanması durumunda milletvekilliğinden istifa edeceğini ifade etmiştir.¹⁶⁸⁰

Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin de ANAP Genel Başkanı A. Mesut Yılmaz'ın kendisinin yapmış olduğu konuşmayı saptırdığı nedeniyle söz alarak iddialara cevap vermiştir. Yılmaz'ın Almanya ile olan ilişkiler konusunda gerçek dışı beyanda bulunduğunu, herhangi bir başka ülkenin bakanına ya da hükümetine, “falan konuyu yapmayacağız, etmeyeceğiz” diye bir mektup yazılmadığını söylemiştir. ANAP zamanında başlatılan bir uygulama olarak konvansiyonel silahların azaltılması çerçevesinde, Almanya'dan Türkiye'ye hibe olarak verilen silahların ne şekilde kullanılacağı konusunun ortaya çıktığını söylemiştir. Çetin, kendi Hükümetlerinin başa geldiğinde Almanya ile bozuk ilişkiler ve güneydoğudaki bir olaydan sonra, Almanya'nın bu silahların sevkini durdurmasıyla karşılaştığını anlattı. Hükümet olarak Almanya'ya “Türkiye olarak daha önce ne söylenmişse onlar yapılacaktır; onun dışında Hükümetin herhangi bir taahhütte bulunması söz konusu değildir” diye söylendiğini açıklamıştır.¹⁶⁸¹

Bu çerçevede, bir süre sonra, Alman Dışışleri Bakanlığından, ilişkilerin düzeltilmesi amacıyla bir mektup geldiğini ve bu mektupta ANAP'ın iktidar olduğu dönemde kendilerine bazı taahhütlerde bulunulduğunu, o taahhütler çerçevesinde kalınması gerektiğini ancak silahların, bu taahhütlerin dışında kullanıldığının yazıldığını anlatmıştır. Çetin, verdiği yanıtta, Türkiye'nin kendi güvenliği, ulusal birliği, bütünlüğü için her şeyi yapacağını ve NATO çerçevesinde kullanılacak olan bu silahları Türkiye'nin kullanmaya devam edeceğini yazdığını belirtmiştir. Çetin, ayrıca, Türkiye'nin, Güvenlik Konseyine

¹⁶⁸⁰ A.k., ss. 688-694.

¹⁶⁸¹ A.k., ss. 695-696.

üye olmayan herhangi bir ülke olarak Güvenlik Konseyine karar tasarısı sunmasının mümkün olmadığını, ancak başvuruda bulunabileceğini başvurmuş olmak için başvurmayacaklarını, çünkü bunun bir anlamı olmadığını açıklamıştır. Türkiye'nin öncülüğüyle, Birleşmiş Milletlere başvurularak, 102 olumlu oyla, Bosna-Hersek'teki silah ambargosunun kaldırılması için karar çıkarıldığını hatırlatmıştır. Son olarak ta Kıbrıs konusunun ulusal dava olduğunu, Hükümetin tek bir taviz vermediğini ifade etmiştir.¹⁶⁸²

Bu konuşmalardan sonra ANAP Genel Başkanı A. Mesut Yılmaz, Güler İleri ile Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in konuşmalarında, kendisine sataşıldığı nedeniyle söz almıştır. Yılmaz, Güler İleri ile ilgili olarak bir yolsuzluk iddiasını doğru bulduğunu söylemediğini sadece, eğer kendileri, bu yolsuzluk iddialarını bu kadar ciddiye almışlarsa, bu sebepten istifa etmişlerse, bu iddiaların Meclis tarafından soruşturulmasının, iktidar grupları tarafından parmak çoğunluğuyla niçin engellendiğini sorduğunu söylemiştir. Dışişleri Bakanı Çetin'in açıklamaları ile ilgili olarak da Yılmaz, Anavatan Partisi Hükümeti olarak AKKA Antlaşması çerçevesinde Türkiye'ye intikal eden silahların, ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit eden terör olayları da dahil, ülkenin güvenliğiyle ilgili her konuda kullanılabileceği anlayışında olduğunu ifade etmiştir. Roma toplantısında da hâkim olan, kabul gören anlayış budur. Yılmaz, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarının imzasıyla Almanya'ya bahsettiği konuda bir mektubun verilip verilmediğini sormuştur. Ayrıca, Milli Savunma Bakanının "AKKA çerçevesinde alınan malzemenin, güneydoğuda kullanılması söz konusu değildir" diye açıklamada bulunduğunu hatırlatmıştır. Türkiye'nin, Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olarak, Bosna-Hersek'e uygulanan ambargonun kaldırılması için olayların başlangıcında girişimde bulunması gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁸³

1993 Bütçesi üzerinde Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir) konuşmasının başında muhalefet sözcülerinin bütçe görüşmelerinin ilk gününde yaptıkları birçok eleştiriyi son görüşmelerde de tekrarladıklarını ancak yine bunlara cevap vermek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu cevaplardan önce Hükümetin temel yapısını, temel karakterini ve temel hedeflerini bir defa daha anlatmayı seçmiştir. Koalisyon Hükümetinin hem bir reform ve atılım hem de bir onarım ve hizmet hükümeti olduğunu söyleyen İnönü, Hükümetin hedeflerini şu şekilde sıralamıştır: Ülkenin yıllardır beklediği anayasal, yasal, demokratik ve çağdaş düzenlemeleri toplum hayatının her kesiminde yapmak, reformları gerçekleştirmek, ekonomiyi ve toplum hayatını dünya ile rekabet edebilecek hale getirecek onarımları ve atılımları arka arkaya yapmak, daha önceki iktidarın devlet düzenimizde açtığı tahribatı tamir etmek, restorasyon yapmak ve bütün bunları siyasal ve ekonomik istikrarı koruyarak gerçekleştirmek.¹⁶⁸⁴ 1992 yılının, bahsettiği programın ilk

¹⁶⁸² A.k., ss. 696-697.

¹⁶⁸³ A.k., ss. 698-699.

¹⁶⁸⁴ A.k., ss. 700-701.

uygulama yılı olduğuna değinen İnönü, bu ilk yılın çoğunu hataları düzeltmeye ayırdıklarını söylemiştir. Restorasyon, reform ve atılım programını nasıl uyguladıklarına örnek olarak Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santralının¹⁶⁸⁵ yapımıyla ilgili mutabakat anlaşması imzalanmasını, Ankara Metrosunun¹⁶⁸⁶ inşaatıyla ilgili uluslararası anlaşma imzalanmasını, İstanbul Metrosunun inşaatının başlatılmasını, Ceyhan Nehri üzerinde Berke Barajı ve Hidroelektrik Santralının temelini atılmasını gibi 40’a yakın önemli tesisin temellerin atılmasını saymıştır. İnönü, ANAP döneminde söylenilen ama başarısız olan yap-işlet-devret modelini kendilerinin birçok projede başarıyla uyguladığını, otoyolları tamamladığını ve birkaç gün sonra Bolu Tüneli geçişi inşaatının temelini atılacağını açıklamıştır. Yeni otoyol ve köprülerin yapılacağını anlatan İnönü, gayri safi millî hâsıladaki yüzde 5,5’lik artışa ve diğer sektörlerdeki üretim artışına dikkat çekmiştir.¹⁶⁸⁷

Hükümetin temel yapısının öteki önemli özelliğinin “reform yapıcı özelliği” olduğunu söyleyen İnönü, bütçe müzakerelerinde başlamadan önce kabul edilen Ceza Muhakemeleri Usulü Yasasındaki değişiklikleri ve Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmelerinden 7 tanesini buna örnek olarak göstermiştir. Yeni yasanın uygulanmaya başlaması ve içerdiği yeni çağdaş yöntemlerin yaygınlaştığının görülmesi ile dünya kamuoyunda, 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra Türkiye aleyhinde oluşan yanlış imajları ve fikirleri ortadan kaldıracığını savunmuştur. Bunun yanı sıra, bu yasa değişikliğiyle, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanının doğrudan doğruya terör olaylarıyla münhasır kılındığını, terör hareketi olarak nitelendirilemeyecek bazı suçların ait oldukları mahkemelere bırakıldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Adalet Bakanlığının hazırlamış olduğu başka birçok reform tasarısının da Bakanlar Kurulunun ya da Meclisin gündeminde olduğunu hatırlatmıştır. Bunlar arasında, çocuk mahkemeleri, adli tıp kurumu, avukatlık, adalet kolluğu ve basın tasarılarını saymıştır.¹⁶⁸⁸

12 Eylül rejiminin kapattığı siyasî partiler üzerindeki yasağın kaldırılmasına değinen İnönü, Koalisyonun her iki partisinin Meclis gruplarının, anayasa değişikliği çalışmalarını ortak olarak sürdürdüklerini açıklamıştır. Öncelikli olarak ele alınan beş maddede değişiklikleri kapsayan bir önerinin Meclis Başkanlığına sunulduğunu söylemiştir. Bu öneri içinde bulunan radyo ve televizyondan devlet tekelinin kaldırılması; seçmen yaşının 18’e, seçilme yaşının

¹⁶⁸⁵ Fırat Nehri üzerinde Keban, Karakaya ve Atatürk barajlarından sonra 4. büyük baraj ve enerji santrali olacak olan bu tesisin 1 milyar 400 milyon dolara mal olacağını, 5,5 yılda bitirileceğini, 672 megavatlık bir kurulu güçle, yılda 2 milyar kilovat/saat civarında enerji üreteceğini belirtti. Baraj ve santral, yap-işlet-devret sistemine göre, devletten para almadan yapılacak ve 15 yıl sonra Türkiye’ye devredilecektir.

¹⁶⁸⁶ 600 milyon dolara mal olacak bu projeyi Kanada’nın da içinde bulunduğu uluslararası bir firma topluluğu, uluslararası bir banka grubunun kredisıyla gerçekleştirecektir.

¹⁶⁸⁷ A.k., ss. 702-703.

¹⁶⁸⁸ A.k., s. 703.

25'e indirilmesi; Sendika, dernek ve vakıflardan siyaset yasağının kaldırılması; siyasal partilerin, eskiden olduğu gibi, gençlik ve kadın kolları oluşturabilmeleri, yurt dışında örgütlenebilmelerine ilişkin değişikliklerin Anayasa Komisyonunda kabul edildiğini ifade etmiştir. Bu değişikliklerin bir an önce Anayasadaki yerlerini almaları için, bütün muhalefeti bu öneriye olumlu oy vermeye çağırmıştır.¹⁶⁸⁹

Önemli reform yasaları arasında ILO sözleşmelerini de sayan İnönü, bu sözleşmelerin, çalışma hayatını insan haklarına saygılı, demokratik, sosyal bir hukuk devleti düzeni içinde düzenlemek isteyen çağdaş yönetimlerin hangi ilkelere uymaları gerektiğini ortaya koyan ve uluslararası saygınlığı olan belgeler olduğunu vurgulamıştır. 87 ve 151 sayılı sözleşmeler, genel olarak, sendikaların özgür çalışma ve örgütlenme haklarıyla, özel olarak da, kamu hizmetinde örgütlenme hakkının korunmasına ilişkindir. Bu sözleşmeleri onaylamakla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye'de kamuda çalışanların, memurlarımızın sendika kurma hakkını ilke olarak kabul etmiştir. Memur sendikalarının nasıl çalışacaklarının, memurların özlük haklarını ve meslekî haklarını nasıl koruyacaklarının Hükümetin getireceği ve Meclisin çıkaracağı yasayla belirleneceğini söylemiştir.¹⁶⁹⁰

Muhalefet partilerinin eleştirilerine cevap verdiği kısımda İnönü, öncelikle CHP Genel Başkanı Baykal'ın SHP'nin sözcüsünü "Doğru Yol Partisine iltica etmiş partinin sözcüsü" şeklinde nitelemesini onun zihniyetini gösterdiğini savunmuştur. Baykal, koalisyon kurmayı, iki partiden birinin öbürüne iltica etmesi diye görmektedir. İnönü Baykal'a şu soruyu yöneltmiştir: Eğer koalisyon kurmayı, bir partiyi küçülten, bir partiyi, âdeta görevini yapmaz bir hale getiren bir hareket diye görüyorsanız, sizin demokrasiye bağlılığınıza ben nasıl inanırım? Demokraside bir hükümetin kurulmasına tek başına bir parti liderinin karar vermediğini seçmenlerin verdiğini söylemiştir:

Halkımız, seçimin sonunda hiçbir partiye tek başına iktidar olma görevi vermedi. Ne yapacaksınız?.. Elbet koalisyon yapacaksınız ya da diyeceksiniz ki, "Hayır, biz halkımıza küstük. Biz gittik, seçim kampanyasında tek başımıza iktidar olacağız diye söyledik, halkımıza o kadar anlattık, halkımız bizi anlamamış ve bizi tek başımıza iktidara getirmedi, öyleyse ben halkıma küsüyorum, ben bu işi bırakıyorum!.." Halkımız bunu istemiyor... Halkımız, bize, "beraber iktidar olun" diyor; halkımız demokrasiye bağlı. Biz çıkıp da halkımıza "Demokrasiye inanmıyoruz, siz yanlış yaptınız" diyebilir miyiz?.. Diyemediğimiz gibi, böyle anlaşılacak bir imayı da yapamayız, demokrasinin önemli bir kurumu olan

¹⁶⁸⁹ A.k., ss. 703-704.

¹⁶⁹⁰ A.k., s. 705. Uluslararası Çalışma Örgütünün, 1992 yılına kadar 173 sözleşme kabul ettiğini söyleyen İnönü, Avrupa devletlerinin, ortalama olarak 70 sözleşme kadar kabul ettikleri, dünya ortalamasının ise, 36 olduğu bilgisini vermiştir. Türkiye, geçmişte sadece 29 sözleşmeyi onaylamış iken Meclisin onayladığı 7 sözleşmeyle birlikte Türkiye'nin dünya ortalamasına ulaştığını söylemiştir.

*koalisyon kurumunu böyle aşağılatamayız. Çünkü, böyle yaparsak, o zaman “demokrasiye tam manasıyla bağlı değiliz; demokrasiye, ancak bizi tek başımıza iktidara getirirseniz bağlıyız” sonucu çıkar.*¹⁶⁹¹

Enflasyon konusunda da İnönü enflasyonu mutlaka düşüreceklerini, bunun zaman gerektirdiğini ancak bu arada halkın 1992 yılında enflasyona ezdirilmediğini, 1993’te de ezdirilmeyeceğini enflasyona ezdirilmeyeceğini savunmuştur. Çiftçilere verilen fiyatlardaki artışları anlatan İnönü, 1992 yılında çiftçiden 25 trilyonluk ürün alınarak bunun 23 trilyondan fazlasının ödendiğini açıklamıştır. Bu, geçen yılla mukayese edilemeyecek bir destektir. Baykal’ın partizanlık suçlamasını da reddeden İnönü, hazırlıklar tamamlandıktan sonra milli gelir dizisine geçeceklerini belirtmiştir.

Erbakan’ın eleştirilerine verdiği cevapta İnönü, Erbakan’ın Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yapacağı 10 günlük bir gezide “Türkiye’ye benzerseniz perişan olursunuz” diyeceği yönündeki haberi hatırlatarak onu uyarmıştır:

*Onlar, Türkiye Cumhuriyetini, onların geçirdiği sıkıntıları geçirmemiş, bağımsızlığını hep korumuş ve dünyayla bütünleşmiş; ekonomide, sosyal hayatta, her alanda bir dünya devleti olmaya yönelmiş bir devlet olarak görüyorlar ve buradan giden bir siyasetçiden de, “kendileri de bu yola nasıl girer?” diye bir yardım, bir görüş istiyorlar; ama, Sayın Erbakan gidiyor, “Sakin Türkiye gibi olmayın, perişan olursunuz” diyor! Şimdi ben düşünüyorum, oradaki değerli soydaşlarımız ne hale giriyor?.. Türkiye’ye imrenerek bakıyorlar; oradan bir siyasetçi geliyor, “Aman Türkiye gibi olmayın” diyor!.. Herhalde içlerinden, “O zaman niye geldiniz? eğer bizden daha perişansanız buraya niye geldiniz? Gidin orayı düzeltmeye çalışın” demişlerdir. Sayın Erbakan’ın bu yaklaşımı son derecede yakışıksızdır, hiçbir şaka götürmez. Türkiye’de siyasette öne çıkmış, bir partinin genel başkanı olmuş, vatandaşlarımıza umut vermeye çalışan bir lider, gidip de yurt dışında, “Türkiye perişandır” diyemez; bence, bunu demeye hakkı yoktur. Bunu demesi, bir defa hiçbir şekilde anlaşılmaz, hiçbir işe yaramaz; ama, sadece vatandaşlarımızı üzer.*¹⁶⁹²

İnönü, ayrıca, Erbakan’ın konuşmasındaki iddialarının gerçek dışı olduğunu, Denizli Çimento Fabrikasında Cavit Çağlar’ın ve Şevket Demirel’in bir kurşuluk hissesinin olmadığını açıklamıştır. İnönü, kendi hükümetleri döneminde terör zayıyatının arttığı yönündeki eleştiriye de terörle mücadelenin artması sonucu aynı zamanda ele geçen terörist sayısının da arttığını vurgulamıştır. Ele geçen terörist sayısı 1991’de 486 iken 1992’de 1529 oldu. Terör konusunda, iç politika düşünceleriyle sonuç almaya çalışacak bir davranışın son derece yanlış olduğuna vurgu yapan İnönü, terörle mücadele yöntemlerini şu şekilde açıklamıştır: “Halkımıza şefkatle yaklaşmak, demokrasinin bütün nimetlerinden ülkenin her yerinde yaşayan insanların tam

¹⁶⁹¹ A.k., s. 706.

¹⁶⁹² A.k., s. 709.

manasıyla yararlanmasını sağlamak, bunun için gerekli yasal düzenlemeleri reformları yapmak ve bunları uygulamak; ama bir taraftan da terör yapanları, güvenlik güçlerinin etkin mücadelesiyle etkisiz hale getirmek.”¹⁶⁹³

Terörle mücadelede büyük mesafe alındığına işaret eden İnönü, Kuzey Irak’a yapılan hareketla terör örgütünün, orada artık yuvalanamaz hale geldiğini öne sürmüştür. Türkiye’nin Ermenistan’a elektrik verdiği iddiasını da reddeden İnönü, bir anlaşma yapıldığını fakat anlaşmanın yürümesi için, Azerbaycan’a olan saldırıların durmasının gerekli olduğunu açıklamış ve Hükümetin bu konulardaki dış politikasını şu cümlelerle ilan etmiştir:

Bizim başından beri takip ettiğimiz metot, yöntem, Kafkaslar’da, yöremizde barışı önce kuracak, sonra koruyacak bir yöntemdir. Anlaşmazlıkların masa başında çözülmesini istiyoruz; ama bunu yaparken, Dağlık Karabağ’ın, Azerbaycan’ın toprağı olduğunu, önce Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansına kabul ettirdik, dünya bunu kabul etti. Şimdi bu esas üzerine görüşmeler yaparak bir anlaşmaya varmak mümkündür, barışa varmak mümkündür; bunu bekliyoruz; Ermenistan’a söylediğimiz budur. Azerbaycan’ın haklı davasını her uluslararası forumda dikkatle izliyoruz. Somali’ye asker göndermek, Birleşmiş Milletler kararına uyararak, bir insancıl görev olarak yapılan bir harekettir. Orada, üstelik halkının çoğu Müslüman olan bir ülkede insanlar açlıktan kırılıyorsa, oraya bu yardımı götürecek bir güven ortamı kurmak gerektiğinde, buna yardım etmek için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bütün milletlere çağrı yaptığında, buna uymak, hem milletimizin geleneğine uyan bir harekettir, hem de dış politikamızın temel yaklaşımlarına uygun bir davranıştır. Biz, Birleşmiş Milletlerin içinde bir ülkeyiz. Birleşmiş Milletlerin Bosna-Hersek’e müdahale etmesi için uğraşıyoruz. Biz onlara, “Bosna-Hersek’e müdahale edin” dediğimiz zaman, onlar da, “Siz niçin Somali’ye yardım etmiyorsunuz?” demezler mi?.. Bosna-Hersek konusunda muhalefetimizin yaptığı eleştirilerin hiçbirinin haklılığı yoktur. Aslında Bosna-Hersek konusu, Büyük Meclisimizce başından beri çok yakından izlenmiştir ve orada Sırp çetelerinin yaptığı katliamı durdurmak için, bütün dünyanın Birleşmiş Milletlerde toplanmış güçlerini, orada etkin bir müdahaleye götürmek, başından beri Hükümetimizin politikası olmuştur; buna adım adım yaklaşıyoruz.”¹⁶⁹⁴

İnönü konuşmasının son kısmında, Mesut Yılmaz’ın dış politika ile ilgili eleştirilerine cevap vermiştir. Çetin’in Alman Dışişleri Bakanına cevap olarak gönderdiği mektupta “Türk Hükümeti, Roma’da NATO İttifakının kabul etmiş olduğu genişletilmiş stratejik kavram doğrultusunda davranmaktadır. Bu genişletilmiş stratejik kavram, saldırının terörden de gelebileceği, buna karşı da mukavemet gerektiği meselesidir” şeklinde bir metnin olduğunu ve Dışişleri Müsteşarının Alman yetkililerine bir mektup göndermediğini söylemiştir.

¹⁶⁹³ A.k., ss. 710-711.

¹⁶⁹⁴ A.k., s. 711.

Ayrıca, Erzincan konusunu, bu Hükümetin en başarılı icraatlarından birisi olarak nitelemiştir. Daha önceki depremlerin hiçbirinde, birkaç ay içinde, bütün tahrip olan evler bu hızla yapıp sahiplerine verilmiş değildir. Yolsuzlukların üzerine hiçbir hükümetin gitmediği şekilde gittiklerine değinen İnönü, yasaklarla ilgili iddiayı da reddederek bir tek tiyatro eserinin kendi dönemlerinde yasaklanmadığı gibi Kürtçe kasetlere izin verildiğini hatırlatmıştır. Yılmaz'ın radyo ve televizyonda devlet tekeli kaldırma ile ilgili anayasa değişikliğinden önce yasayı görelim demesinin doğru olmadığını savunmuş ve bütçeye destek isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶⁹⁵

1993 bütçesi üzerinde lehte söz alan Azimet Köylüoğlu (Sivas) sürekli bir değişim yaşayan dünyanın sanayi sonrası üretim biçimine geçtiğini ve Türkiye'yi dünyadaki değişimle özdeşleşen bir ülke konumuna getirmek istediklerini söylemiştir. 1920'li, 1930'lu yıllarda yapılmış eski yasalarla Türkiye'nin Ankara'dan yönetilmesinin mümkün olmadığını söyleyen Köylüoğlu, halkın sesinin Meclisin yapısı ve İçtüzük nedeniyle Mecliste duyurulmadığını iddia etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin ulusal bir tartışma platformu haline gelmesi, eskimiş yasaların kaldırılması yerine yeni, çağdaş yasaların çıkarılması gerekir. Osmanlı İmparatorluğundan alınan ve cumhuriyet döneminde çok az değişikliğe uğrayan "çağdışı idarî yapı"nın, Türkiye insanının istek ve özlemlerine yanıt veremediğini iddia eden Köylüoğlu, yönetimde reform yapılmasını istemiştir.¹⁶⁹⁶

Köylüoğlu, Hükümetin geçmişten gelen ve yıllardır kangrenleşmiş olan ülke sorunlarını gündemine alarak çözümleyeceğine inandığını aktarmış ve Hükümetten önceki hükümetler dönemindeki 725 adet yolsuzluk dosyasının üzerine gitmesini beklediğini belirtmiştir. Kadınların haklarından bahseden Köylüoğlu, Sivas ilinin sorunlarına değinerek kalkınmada öncelikli birinci derecedeki iller arasına alınmasını talep etmiştir. Faili meçhul cinayetlerin aydınlatılmasını, Ankara'da bir demokrasi şehitleri abidesinin yaptırılmasını ve Türkiye'de akan kardeş kanını durdurulmasını isteyerek bütçeye olumlu oy vereceğini açıklamıştır.¹⁶⁹⁷

1993 bütçesi üzerinde aleyhte söz alan İbrahim Halil Çelik tartışmalı bir konuşma yapmış ve Tanzimat'tan günümüze batılılaşmayı eleştirmiştir:

Tanzimat'tan bu yana, Batı'yı resmî devlet politikası yaptık. Kıyafetimizden harflerimize; mimarimizden edebiyatımıza bizi biz yapan ne varsa, hepsini toptan inkâr ettik; ama, nedense Batılı olmadık ve Avrupa bizi hâlâ Batılı kabul etmiyor. Bin yıllık farkın, şerefli, haysiyetli mevkiinden, el kadar yere sıkıştırıldık. Asırlarca İslam'a gönül vermiş, ilâ-yi kelimetullah uğruna fethe çıkmış bir neslin torunları olarak, bu sıkıştığımız topraklarımızda faizi, fuhuşu, rüşveti, kumarı meşru hale getirip, inançlarımıza karşı harp ilan

¹⁶⁹⁵ A.k., ss. 712-714.

¹⁶⁹⁶ A.k., ss. 715-716.

¹⁶⁹⁷ A.k., ss. 716-718.

*eder hale geldik. Yunan'dan kurtuluşun bilmem kaçınıcı yıldönümü diye bin türlü tantana yapanlar, Bizans'ın hela taşını baş üstünde taşıyanlar, onun kokuşmuş çağdışı medeniyetini kendimize rehber edinir hale geldik. İstanbul'un fetih sembolü Ayasofya'yı Batılı dostlarımız kızmasınlar diye müze yaptık. Fatih bize lanetler yağıdırıyor. Ayasofya, boynu bükük, mahzun, kurtarıcısını bekliyor. Değerli milletvekilleri, bu bir ruhî esarettir, bu cinayettir. Selçuklu kötü, Osmanlı öcü, yaşasın Batı ve Bizans medeniyeti diyorsunuz, öyle mi?! Beyler, sizler kiliseleri ihya ediyorsunuz. Bu, açık bir irticadır.*¹⁶⁹⁸

Başbakan Demirel'in İngiltere seyahatinde, "Bana bak arkadaş siz, İslam fundamentalizminden mi korkuyorsunuz? İşte, onun panzehiri benim. Sadece viskinizi değil, tüm değerlerinizi Türkiye'ye ve Ortadoğu'ya taşıyacağım" deyişinin topyekûn bir maziye inkâr ve cinayet anlamına geldiğini savunmuştur. Çelik Başbakan'a "siz, AİDS'İ, homoseksüelliği, lezbiyenliği, eroinciliği, katillliği mi taşıyacaksınız? Batıya taşeronluk mu yapacaksınız?" diye sormuştur. Bu sorusu tartışmalara sebep olmuştur. Meclis Başkanı sözlerini tavzih etmesini istemiştir. Çelik konuşmasını televizyonların kanalizasyona döndüğünü iddia ederek bitirmiştir.

Konuşmaların tamamlanmasından sonra CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün konuşmasında kendisinin düşüncelerinin ifade ediliş şeklinin gerçeklere uymadığı nedeniyle konuşmuştur. Vakıflar bankası yönetim kuruluna partizanca atmalar yapılarak bankacılıkla alakası olmayan kişilerden doldurulduğunu ve serbest piyasada hububat fiyatlarının yükselmesinin çiftçilerin korunması anlamına gelmediğini anlatmıştır. Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ise Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu'nun partilerine sataşması nedeniyle yaptığı konuşmada Bakan'ın kendisi ile yapılan mülakatta içtiği puronun 180 mark olduğunu kendisinin ifade ettiğini, bunun hesabının da ayda 15 milyon tuttuğunu söylemiştir. Topçu'nun RP'ye ait olduğunu iddia ettiği belgenin de sahte olduğunu, "Erbakan'ın, İslami Cihad adına yurt dışında toplattığı paralarla yaşadığını bütün dünya biliyor" şeklindeki sözünün iftira olduğunu belirtmiştir. Akgün, Erbakan'la ilgili iddianın da iftira olduğunu, 1980 sonrasında parti hesaplarının araştırıldığını ve "tek bir kara leke" bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, kendilerin politikaya girdikten beri kimsenin yüzüne kara leke sürmediğini sözlerine eklemiştir.¹⁶⁹⁹

Görüşmeler tamamlandıktan sonra Bütçe ve Kesinhesap Kanunu Tasarılarının açık oylamasına geçilmiştir. 1993 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının oylamasına 412 üye katılırken, 245 kabul, 166 ret, 1 geçersiz oy kullanılmıştır. 1991 Mali Yılı Genel Bütçe Kesinhesap Kanunu Tasarısının oylamasına ise 410 üye katılırken 314 kabul, 95 ret, 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Katma Bütçeli İdareler 1993 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının oylamasında

¹⁶⁹⁸ A.k., ss. 719-720.

¹⁶⁹⁹ A.k., ss. 724-729.

409 üye oy kullanırken 254 kabul, 154 ret, 1 geçersiz oy çıkmıştır. Katma Bütçeli İdareler 1991 Mali Yılı Kesinhesap Kanunu Tasarısının oylamasında 408 üye oy kullanırken 320 kabul, 87 ret, 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece bu kanun tasarıları kanunlaşmıştır. Bundan sonra ise Başbakan Süleyman Demirel teşekkür konuşması yapmıştır. Konuşmasında kendisinin iki fonksiyonunun olduğunu bir tanesinin Hükümet fonksiyonu diğerinin de siyasi fonksiyon olduğunu belirtmiştir. Bütçenin, 40 gün Komisyonunda müzakere edildiğini, 15 gün Genel Kurulda müzakere edildiğini, burada vakit israfının olduğunu söylemiştir. Bunun yerine bütçenin komisyonda konuşulmasından sonra Genel Kurulda 4-5 gün içerisinde gayet teksifi bir şekilde konuşulmasını önermiştir. İçtüzüğün tümüyle yapılmasının daha zaman alabileceğini ancak bütçenin müzakere şekliyle, sözlü soru müessesesini düzeltecek bir yolu mutlaka Meclisin bulması gerektiğini savunmuştur.¹⁷⁰⁰

Demirel, 1993 bütçenin “zor bir bütçe” “açıklı bir bütçe” olduğunu söyleyerek Türkiye, daha bir süre bütçe açığının devam edeceğini ve zaten bu meselenin sadece kendi Hükümetinin meselesi değil, devletin Meclisin meselesi olduğunu hatırlatmıştır. Konuşmasının sonunda ileriki günlerde yeni bir vergi reformunun, Milli Eğitim reformunun, sosyal güvenlik reformunun, devlet personel idaresi ve reformunun Meclise geleceğini söyleyerek bunlar için katkı gösterilmesini istemiştir.¹⁷⁰¹ 1993 Bütçesi Cumhurbaşkanının onayından sonra Resmi Gazetede yayınlanarak 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3.3. 1994 Bütçesi Görüşmeleri

1994 Bütçesi 19. Dönemin diğer bütçeleri gibi büyüme hedefinin küçüklüğü, faiz ödemelerine ağırlık verilmesi, bütçe açıkları, yatırımlara ve personele ayrılan kaynakların yetersizliği gibi konularda eleştirilmiştir. Basında çıkan eleştirilerde 1994 Bütçesinin büyüme hedefini küçülttüğü, % 48’lik enflasyon tahmininin % 140 olduğu vurgulanmıştır. Döviz fiyatlarındaki artışla bütçe tahminlerinin değiştirildiği belirtilirken bu durum “Hükümetin bütçe fiyaskosu” olarak sunulmuştur.¹⁷⁰²

1994 Bütçesi dört kanun tasarısının görüşmelerinden oluşmuştur: 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (1/628) (S. Sayısı: 393), 1992 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (1/584, 3/1112) (S. Sayısı: 397), Katma Bütçeli İdareler 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (1/629) (S. Sayısı: 392) ve 1992 Mali Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (1/582, 3/1113) (S. Sayısı: 382). 16.10.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan tasarılar Başkanlıkça 18.10.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edildi. Tasarılar Genel Kurul gündemine 6.12.1993 tarihinde dağıtılmıştır.

¹⁷⁰⁰ A.k., ss. 731-733.

¹⁷⁰¹ A.k., ss. 733-734.

¹⁷⁰² Cumhuriyet, 2 Ocak 1994.

1994 Mali Yılı Bütçe Tasarısında gider bütçesi olarak 816.000.000.000.000 lira ödenek verilirken genel bütçenin gelirleri 624.000.000.000.000 lira olarak tahmin edilmiştir. 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesinde devlet hizmetlerinin sağlıklı ve verimli bir biçimde yürütülmesinin, enflasyonun en önemli nedenlerinden biri olan kamu açıklarının azaltılarak fiyat istikrarının sağlanmasının, harcamaların daha yüksek oranlarda vergi ve diğer normal gelirlerle karşılanmasının, ekonominin yeterli ve dengeli olarak büyümesinin tasarının hazırlanması sırasında göz önünde bulundurulmuş temel ilkeler olduğu belirtilmiştir. 1994 yılında beşinci dilimi uygulanacak olan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının başlıca amaçları olarak dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizliğin ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması sıralanmıştır.¹⁷⁰³ Kalkınma Planı ile tam bir uyum içinde hazırlanan Bütçe Kanunu Tasarısının temel hedefinin bütçe açığını azaltmak için hem vergi gelirlerinin artırılmasını sağlamak hem de harcamaların artış hızını yavaşlatmak olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, 1994 yılı Bütçe Kanunu Tasarısının ülkenin içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak hazırlandığı vurgulanmıştır. Gelir ve gider politikalarının para ve kredi politikaları ile uyum içinde enflasyon hedefi göz önünde bulundurularak ele alındığı, mali koordinasyonun sağlanmasına da özellikle önem verildiği belirtilmiştir. Tasarı ile kuruluşların ödenek ihtiyaçları gerçekçi bir şekilde belirlenmiş ve mevcut gelir ve nakit imkânları çerçevesinde gerekli kaynak tahsisi yapılmıştır.¹⁷⁰⁴

1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 3.12.1993 tarihli Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda Komisyonun bütçe görüşmelerine 27 Ekim 1993 tarihinde Maliye Bakanının sunuş konuşması ile başladığı, 1 Kasım 1993 tarihinde ise Bütçe Kanunu Tasarısının tümü üzerindeki görüşmelere geçildiği belirtilmiştir. Tasarının 1994 yılında Genel ve Katma Bütçeli kuruluşlar için 819 trilyon liralık ödenek teklif edildiği anlaşılmıştır. Bu rakamın 255 trilyon lirası personel harcamalarına, 68,5 trilyon lirası diğer cari harcamalara, 86 trilyon lirası yatırım harcamalarına, 409,5 trilyon lirası transfer harcamalarına ayrılmıştır. 1994 mali yılı konsolide bütçe ödenekleri ile 1993 mali yılı konsolide bütçe ödeneklerinin büyüklükleri karşılaştırıldığında ödenekler toplamında % 106,2'lik bir artış görüldüğü anlaşılmıştır. 1994 Mali Yılı Konsolide Devlet Bütçesinin finansmanı için 627 trilyon lira kaynak öngörülmüştür. Bunun, 624 trilyon lirası genel bütçe geliri, 3 trilyon lirası da, katma bütçe geliridir. Gelir ile gider arasındaki 192 trilyon liralık farkın net borçlanma hâsılatı ile karşılanması hedeflenmiştir.¹⁷⁰⁵

¹⁷⁰³ 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesi, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, cilt: 46, Birleşim: 38'in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 2-3.

¹⁷⁰⁴ **A.k.**, s. 3.

¹⁷⁰⁵ 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, cilt: 46, Birleşim: 38'in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 1-3.

Maliye Bakanının bütçenin Komisyona sunuşunda bahsettiği genel özellikler aşağıda özetlenmiştir. 1994 Mali Yılı Bütçesi hazırlanırken, Altıncı Beş Yıllık Planın uygulama sonuçlarını göz önünde bulundurularak “Gerçekçi Bütçe” yaklaşımı kullanılmıştır. Büyüme hızı hedefi yüzde 4,5 olarak belirlenirken bu büyümenin tarım sektöründe yüzde 3, sanayi sektöründe yüzde 5,4, hizmetler sektöründe yüzde 4,8 olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Gayri safi milli hâsılanın ise, 1994 yılında 2 katrilyon 136 trilyon liraya ulaşması, gayri safi milli hâsıla deflatörünün 54,6, toptan eşya fiyatlarındaki artışın da yüzde 48,2 olması beklenmiştir. 1994 Malî Yılı Bütçesinde personel giderlerine 265 trilyon liralık ödenek ayrıldığı, borç faizlerinin bütçe büyüklüğünün yüzde 26,6’sını teşkil ettiği, bazı istisnalar dışında 1993 yılından itibaren fonların bütçe kapsamına alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca, bu bütçede ilk defa “Ziraî Destekleme” için ödenek ayrıldığı, eğitim ve sağlık hizmetlerine ayrılan payın 1994 yılında yüzde 14,3’e yükseltildiği, kamu harcamalarında tasarrufa riayet edilmesi ve hizmet önceliklerinin doğru tespit edilmesine özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 1994 yılında vergi gelirlerinin ağırlıklı olarak; eğitim, sağlık, güvenlik ve adalet gibi temel hizmetlere tahsis edileceği, kamu sektörünün ekonomik alanda küçüleceği buna karşılık temel kamu hizmetleri alanlarında büyüyeceği, özelleştirme üzerinde önemle durulduğu, ekonomiyi içinde bulunduğu darboğazdan kurtarmak için özelleştirmenin gerekli olduğu hususlarına işaret edilmiştir.¹⁷⁰⁶

Komisyunun Tasarısının tümü üzerindeki görüşmelerinde bütçe üzerinde çeşitli olumlu ve olumsuz görüşler ifade edilmiştir. Başlıca eleştiriler aşağıdaki gibi özetlenebilir. 1994 Bütçesinde öngörülen artışın ek ödenek kanunu ile ilave edilen ödenekler de göz önüne alındığında ancak yüzde 69,4 oranında gerçekleşeceği, yüzde 4,5’lik büyüme hedefinin, 1993 muhtemel gerçekleşmesinin yaklaşık 2 - 2,5 puan altında belirlendiği, yatırım harcamalarının konsolide bütçe içindeki payının giderek azaltılması eğiliminin 1994 yılında da sürdürüleceğinin anlaşıldığı belirtilmiştir. 1994 yılında toplam 86 trilyon lira olan yatırımların tümünün bütçe açığı ile finanse edileceği, personel harcamaları payının bir önceki yıla göre düşük tutulduğu, eğitim ve sağlık harcamalarının payının düştüğü, iç ve dış borç faiz ödemelerinin payının yükseldiği savunulmuştur. 1994 Malî yılı bütçesinin, ciddi bir istikrar programı ve vergi reformu ile desteklenmemesi durumunda refah ve mutluluk getirmeyeceğine, iyimser enflasyon beklentisi ile hazırlanan bütçenin yükünü, sadece dar ve sabit gelirliilerin taşıyacağına ve memur maaşlarındaki artışların yetersiz olduğuna işaret edilmiştir. Bunun yanında, çiftçi kesiminin önemli maddî kayıplara uğrayabileceği, kamu kesiminde çalışanların ücretlerinde büyük dengesizlikler olduğu, personel reformu yasa tasarısının bir an önce hayata geçirilmesinin gerektiği, enflasyonu körükleyen sebebin KİT’lerin açığından ziyade dış borçlar ve dış borç faizlerinden kaynaklandığı, Güneydoğuda terörle mücadele edebilmesi için ayrılan yatırım payının çok az olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁰⁷

¹⁷⁰⁶ A.k., ss. 3-4.

¹⁷⁰⁷ A.k., ss. 4-5.

Bütçe üzerindeki olumlu görüşler, yatırımların düşük tutulması ile geçtiğimiz yıllarda sağlıklı olmayan bir biçimde genişleyen ekonominin bir ölçüde darboğazdan çıkabilmesini amaçlandığına, bütçenin mali disiplini sağlayacak tedbirleri içerdiğine ve terörle mücadelede harcanan trilyonlara rağmen enflasyon hızının gerileme eğilimine girdiğine dikkat çekmiştir. İki yıldır uygulanan yüksek taban fiyatlarının ve ürün bedellerinin peşin ödenmesinin çiftçinin yüzünü güldürdüğü, açılan yeni üniversiteler ile gençlere imkân tanındığı, yeşil kart uygulaması ile pek çok vatandaşın sağlık problemlerine çare bulunduğu, hedeflenen yüzde 4.5 lik büyüme hızının hiç de küçümsenmeyecek düzeyde olduğu ve son yıllarda Türkiye ekonomisinin Dünya ekonomilerine, entegre olma konusunda büyük mesafeler kat ettiği dile getirilmiştir.¹⁷⁰⁸

Eleştirileri takiben Hükümet adına yapılan açıklamalarda ise 1994 Malî Yılı Bütçesinin hazırlanması aşamasında tasarruf ilkelerine ve bütçe disiplinine azami ölçülerde riayet edildiği, Güneydoğudaki terörü bitirmek için güvenlik kuvvetlerinin bütün ihtiyaçlarının karşılanmaya devam edileceği ve vergi reformu niteliğindeki düzenlemelerin çok yakında Meclise sunulacağı açıklanmıştır. Yine, 1993 yılında hedeflenen vergi düzeyinin şimdiden aşıldığı, personel reformu ile ilgili çalışmaların devam ettiği, her vatandaşın konut sahibi olabilmesinin hükümetin temel politikası olduğu ifade edilmiştir. Hükümetin yeşil kart konusundaki vaadini yerine getirdiği, 1992’de 376 kişiye, 1993 yılında, 2,2 milyon kişiye yeşil kart dağıtıldığı, 1994 yılında ise 4,2 milyon kişiye yeşil kart verilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının finansman sorunlarının ilgili kuruluşlar arasında sağlanan koordinasyon yoluyla çözümleneceği, özelleştirmenin, üzerinde önemle durulması gereken bir husus olduğu, artık devletin iç ve dış güvenlik, adalet, eğitim, sağlık ve çevre sorunlarına daha fazla güç ayırmak zorunda olduğu ve ekonomik alanda devletin sadece alt yapı yatırımlarına ağırlık verebileceği vurgulanmıştır.¹⁷⁰⁹

16.10.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan ve Başkanlıkça 18.10.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen Katma Bütçeli İdareler 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında Katma Bütçeli İdarelerin 1994 yılında yapacakları hizmetler için 107.581.881.000.000.000 lira ödenek verildiği belirtilmiştir. 1994 yılı gelirleri olarak da aynı rakam tahmin edilmiştir. Bu tasarının genel gerekçesinde, tasarının Genel Bütçe Kanunu Tasarısı ile uyumlu bir biçimde Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1994 yılı programı doğrultusunda düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu çerçevede 1994 Yılı Programında belirlenen sektör ve yatırımlara gereken önceliklerin verildiği ve kuruluşlara imkânlar ölçüsünde gerekli kaynağın tahsis edildiği açıklanmıştır.¹⁷¹⁰ Bu tasarının 2.12.1993 tarihli Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda (1/629) (S. Sayısı: 392), Komisyonun bütçe görüşmelerine 27.10.1993 tarihinde Maliye

¹⁷⁰⁸ A.k., ss. 5-6.

¹⁷⁰⁹ A.k., ss. 6-7.

¹⁷¹⁰ Katma Bütçeli İdareler 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38’in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 7, 21.

Bakanının sunuş konuşması ile başladığı, 1.11.1993 tarihinde Bütçe ve Kesin Hesap Kanunu Tasarılarının tümü üzerindeki genel görüşmelere geçildiği ifade edilmiştir. Raporda, Tasarının Katma Bütçeli İdarelere 1994 Malı Yılı Harcamaları için toplam 107 trilyon 581 milyar 881 milyon lira ödenek ayırdığının, bu ödeneğin 44 trilyon 831 milyar 100 milyon lirasının cari harcamalara, 57 trilyon 868 milyar 540 milyon lirasının yatırım harcamalarına, 4 trilyon 882 milyar 241 milyon lirasının da transfer harcamalarına ayrıldığına görüldüğü belirtilmiştir.¹⁷¹¹

3.3.1. 1994 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler

1994 Bütçesinin görüşmelerine Genel Kurulun 8.12.1993 tarihli 38. Birleşiminde Birinci Oturumda Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk başkanlığında başlanmıştır. Bütçeyi sunmak üzere Hükümet adına Maliye Bakanı İsmet Attila (Afyon) söz alarak konuşmasının başında Bütçe Kanunu Tasarıları ile birlikte, vergi kanunlarında reform niteliğinde değişiklikler getiren kanun tasarılarının da Meclise sunulduğunu ve Plan ve Bütçe Komisyonunun gündemine alınarak müzakerelerine başlandığını açıklamıştır. Bu Vergi Kanunu Tasarıları da, 1994 yılı Bütçe Kanunu Tasarılarının bütünleyicisi, ayrılmaz bir parçasıdır. Attila, 1994 yılı Bütçe Kanunu Tasarısının dünyadaki ekonomik gelişmeler, ekonomiyi etkileyen siyasî ve sosyal gelişmeler ve Türkiye ekonomisinin durumu göz önünde tutularak ve 1994 yılı programıyla tutarlılık içinde hazırlandığını belirtmiştir. Türkiye ekonomisi, terör kaynaklı sıkıntılara rağmen, beklentilerin üzerinde bir gelişim içindedir. 1992 yılı başından beri hızlı bir büyüme süreci içine giren ekonomide büyüme temposu, 1993 yılında da istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. Gayri safi millî hâsıladaki büyüme hızı, 1992 yılında yüzde 5,9, 1993 yılının ikinci üç ayında ise yüzde 11'e yükselmiştir. Attila, büyümenin, büyük ölçüde, imalat sanayisi ve hizmetler sektöründen kaynaklandığını, tarım sektöründe 1993 yılı başında görülen daralmanın, üçüncü üç aylık dönemde ortadan kalktığını açıklamıştır.¹⁷¹²

1992 yılı başından itibaren yatırımlarda da artış eğilimi görüldüğünü söyleyen Attila, kamu yatırımlarının payının daraldığına, özel sektör yatırımlarında canlanma görüldüğüne işaret etmiştir. Bu gelişmeleri ekonomide doğru politikaların işaretleri olarak niteledi ve eğitim ve sağlığın dışında, başta GAP olmak üzere, kalkınmada öncelikli yörelerde yer alan ve ülke kalkınmasında önemli katkı sağlayacak projelere de 1994 yılı programında ağırlık verildiğini belirtmiştir. İstihdam konusunda ise 1993 yılında sağlanan yüksek büyümeye karşılık ilerleme sağlanamadığını, gerek hızlı nüfus artışı gerek teknolojik gelişmeler ve Avrupa Topluluğu ile gümrük birliğine geçişin,

¹⁷¹¹ Katma Bütçeli İdareler 1994 Malı Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38'in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 29-30.

¹⁷¹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38 (8.12.1993), ss. 6-7.

istihdam sorununun çözümünü güçleştirdiğini savunmuştur. Hükümetin, istihdam düzeyini yükseltmek için yeni politikaların sürekli arayışı içinde olacağına değinen Attila, öncelikle fiyatlarda devamlı bir artış bekleyişinin önüne geçmeye çalıştıklarını, enflasyon olgusunun çözümünde atılacak ilk adımın, enflasyon beklentisini kırmak olduğunu vurgulamıştır.¹⁷¹³

Hükümetin enflasyonu makul düzeylere indirme yönünde büyük bir kararlılığa sahip olduğuna değinen Attila, enflasyonun başta gelen sebebinin kamu kesiminin giderek büyüyen finansman ihtiyacı olduğunu hatırlatmıştır. 1980’li yılların başında yüzde 4,9 olan kamu borçlanma payının 1993 yılında gayri safi millî hasılaya oranının yüzde 16,3’e yükseldiğini, bunun sebeplerinin de konsolide bütçe faiz ödemelerindeki artış ile KİT açıkları olduğunu anlatmıştır. Konsolide bütçe içinde faiz ödemelerinin payının, 1981 yılında yüzde 4,9 iken 1994 yılı bütçesinde yüzde 26,6’ya ulaştığını söylemiştir. Yüksek düzeylerde seyreden kamu kesimi borçlanma ihtiyacının, enflasyonun makul düzeylere çekilmesini zorlaştırması sebebiyle, 1994 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin gayri safi millî hâsılanın yüzde 14,2 seviyesine çekilmesinin programlandığını ifade etmiştir. Ayrıca, 1994 yılında, devletin borçlanma ihtiyacını azaltmak amacıyla bir taraftan vergi tedbirleri alınırken, bir taraftan da kamu harcamalarında tasarrufa, ödeneklerin yerinde kullanılmasına ve hizmet önceliklerinin doğru tespit edilmesine özen gösterileceğini açıklamıştır.¹⁷¹⁴

Borçlar konusu Attila’nın konuşmasında değindiği bir diğer ekonomik konuydu. Dış devlet borçlarının, 30 Haziran 1993 tarihi itibarıyla 59,4 milyar dolara, iç borç stokunun ise 1993 Ekim verilerine göre 304,9 trilyon liraya ulaştığını belirtmiştir. Artan kamu harcamalarının devletin olağan gelirleriyle karşılanamaması ve buna karşın kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi gereği yüzünden bütçenin finansmanında iç borçlanmaya, 1993 yılında da devam edildiğini söylemiştir. Ödemeler dengesini açıklarken Attila, Türkiye ekonomisinin dışa açıldığına, devletin dış ticarete müdahalesinin küçültüldüğüne, Türk Lirasında konvertibiliteye geçildiğine ve ithalat ve ihracat kısıtlamalarının en aza indirildiğine değinmiştir. Avrupa Topluluğu ile gümrük birliğine geçildiğini, böylece mal ve sermaye akımlarının serbest bırakıldığını ve ülke ekonomisinin uluslararası rekabete açıldığını vurgulamıştır:

Bu ortam içinde ülkenin ödemeler dengesi değişik bir önem kazanmaktadır. Ödemeler dengesinin en önemli kalemleri ise ihracat ve ithalattır. İhracatımız, geçen yılki seviyesini korumaktadır. Ocak-Eylül dönemi itibarıyla 1992’de 10,5 milyar dolar olan ihracat, 1993 yılında 10,7 milyar dolar olmuştur. 1993 yılında ihracatın yüzde 3,3 oranında artarak 15,2 milyar

¹⁷¹³ A.k., ss. 7-8.

¹⁷¹⁴ A.k., ss. 8-9.

dolar civarında gerçekleşmesi beklenmektedir. Aynı dönem için ithalatımız, 1992'de 16,3 milyar dolar iken, 1993 yılında 21,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1993 yılı sonunda ithalatın 28,5 milyar dolar seviyesine ulaşması tahmin edilmektedir. Türkiye'nin ithalat kalemlerinde, ağırlıklı kalemler, hammadde ve yatırım mallarıdır. İthalattaki artış, bu kalemlerdeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu da, Türkiye ekonomisinin bir dinamizm içinde olduğunu gösterir. Gerçekleşen büyüme hızı da buna işaret etmektedir. Ülkenin döviz kaynakları yanlış yerlerde kullanılmamaktadır, ülkenin büyüme potansiyelinin değerlendirileceği yerlerde kullanılmaktadır. Altın ve döviz rezervlerimiz, 28 Ekim 1993 tarihi itibarıyla 18,3 milyar dolardır. Ödemeler dengesi, artık, ekonomimiz için bir darboğaz teşkil etmemektedir. Uygulanan, dışa açık serbest piyasa ekonomisi politikalarıyla, Türkiye bu sorunu çözmüştür.¹⁷¹⁵

19. Dönemin en çok tartışılan konularından olan özelleştirme konusunda Attila, tüm dünyada özelleştirmenin yaygın olarak kullanıldığını ve Türk kamuoyunun, artık, özelleştirmeyi benimsediğini anlatmıştır. Geçmişte uzunca bir dönem için zorunluluk olmasına karşın, artık, devletin, vergi kaynaklarını kullanarak ticarî, sınaî işletmecilik yapmasına ihtiyaç kalmadığı benimsenmiştir.

1992 yılı kesinhesap sonuçlarını¹⁷¹⁶ ve 1993 yılı konsolide bütçe uygulamasının Ekim ayı sonuçlarını¹⁷¹⁷ açıklayan Attila, 1994 yılının, Altıncı Beş Yıllık Plan uygulamasının son yılı olduğunu hatırlatarak 1994 yılı bütçesinin yedinci beş yıllık plana adım atma bütçesi olduğunu söylemiştir. 1994 yılı programının makro hedeflerini de şu şekilde sunmuştur:

¹⁷¹⁵ A.k., s. 10.

¹⁷¹⁶ 1992 yılında konsolide bütçe giderleri 225 trilyon 398 milyar lira olmuştur. Bu tutarın, 94,1 trilyon lirası personel giderleri, 20,4 trilyon lirası diğer cari giderler, 32,7 trilyon lirası yatırım, 78,3 trilyon lirası transfer giderleridir. Transfer giderlerinin 40 trilyon 298 milyar lirası faiz giderleridir. Konsolide bütçe gelirleri ise 178 trilyon 70 milyar lira olarak gerçekleşmiştir. Bu tutarın 141,8 trilyon lirası vergi gelirleridir. 1992 yılı konsolide bütçe açığı 47 trilyon 328 milyar liradır. Borç faizleri hariç, açık miktarı ise 7 trilyon 30 milyar liradır. 1992 yılı konsolide bütçe giderlerinin gayri safı milli hâsılaya oranı yüzde 28,9'dur. Bütçe giderleri içinde ağırlıklı kalemler, personel ve faiz giderleridir, A.k., ss. 10-11.

¹⁷¹⁷ 1993 yılı ekim ayı sonu konsolide bütçe gelirleri 268 trilyon 286 milyar liradır. Bütçe gelirlerinin, 199 trilyon 538 milyar lirası vergi gelirleri, 13 trilyon 675 milyar lirası vergi dışı normal gelirler, 48 trilyon 946 milyar lirası özel gelirler ve fonlardan, 6 trilyon 127 milyar lirası da katma bütçe gelirlerinden oluşmaktadır. Vergi gelirleri tahsilat artış oranı, kümülatif olarak 1993 yılı ekim ayı sonunda yüzde 83,6'dır. Bu oran 1993 yılı bütçe hedefinin 12 puan üzerindedir. Ekim ayı sonunda konsolide bütçe harcamaları 336 trilyon 244 milyar liradır. Bu harcamaların; 134 trilyon 318 milyar lirası personel giderleri, 18 trilyon 430 milyar lirası diğer cari giderler, 38 trilyon 741 milyar lirası yatırım, 144 trilyon 755 milyar lirası da transfer harcamalarıdır. Transfer harcamalarının 66 trilyon 451 milyar lirası borç faizleridir. Ekim ayı sonunda bütçe açığı 67 trilyon 958 milyar liradır. 1993 yılı sonunda bütçe giderlerinin, başlangıç ödeneğine göre 85 trilyon liralık bir artışla 482 trilyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu artışın en önemli nedeni, borç faizleri ve personel giderleridir, A.k., s. 11.

Büyüme hızı hedefi yüzde 4,5'tir. Bu büyümenin, sektörler itibarıyla; tarım sektöründe yüzde 3, sanayi sektöründe yüzde 5,4, hizmetler sektöründe yüzde 4,8 olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Buna göre, gayri safi millî hâsılanın, 1994 yılında 2 katrilyon 136 trilyon liraya ulaşması beklenmektedir. Gayri safi millî hâsıla deflatörü yüzde 54,6'dır. Toptan eşya fiyatlarındaki artışın da yıl sonunda yüzde 48,2 olması hedeflenmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereği, gayri safi millî hâsılanın yüzde 14,2'si olarak planlanmıştır. Bunun, yüzde 9'u konsolide bütçe, yüzde 2,8'i KİT'lerdir; kalanı da, fonlar, mahallî idareler ve sosyal güvenlik kuruluşlarından kaynaklanmaktadır. 1994 yılında toplam 493 trilyon lira yatırım büyüklüğü hedeflenmiştir. Bu yatırımın 203,9 trilyon liralık kısmı kamu yatırımlarıdır. Kamu yatırımlarının; 86 trilyon lirası konsolide bütçe, 47,5 trilyon lirası kamu iktisadî teşebbüsleri, 39,2 trilyon lirası fonlar, 21,1 trilyon lirası mahallî idareler, 6 trilyon lirası İller Bankası, 4,1 trilyon lirası da döner sermayeler tarafından yapılacaktır. Özel sektörün ise 289,1 trilyon liralık yatırım gerçekleştirmesi beklenmektedir. Görüleceği üzere, 1994 yılında yatırımlarda kamu sektörünün payı yüzde 41'dir, özel sektörün payının ise yüzde 59 olması beklenmektedir. Programlanan konsolide bütçe yatırımlarındaki artış yüzde 59,3'tür. Bu oran; eğitimde yüzde 68,8, sağlıkta yüzde 76,9'dur. Görüleceği üzere, temel hizmetlere ağırlık verilmiş bulunmaktadır. 1994 yılında ihracatın 17 milyar 200 milyon dolar, ithalatın ise 30 milyar 300 milyon dolar olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir.¹⁷¹⁸

Attila, 1994 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 819 trilyon liralık bir ödenek teklifi ile Meclise sevk edildiğini, Plan ve Bütçe Komisyonunda bu tutara 7 trilyon 396 milyar lira ilave edildiğini hatırlatarak eklenen bu ödeneklerin büyük kısmının yatırım ödeneklerinden oluştuğunu söylemiştir. Bütçe ödeneklerine yapılan bu ilavelerin, yine bütçe içi kesintilerle karşılandığını ve yapılan ilaveler ve kesintiler sonucunda, konsolide bütçe ödeneklerinin 818 trilyon 861 milyar lira olduğunu açıklamıştır. Bu ödeneklerin; 265 trilyon lirası personel giderlerine, 67 trilyon 916 milyar lirası diğer cari giderlere, 84 trilyon 622 milyar lirası yatırım giderlerine, 401 trilyon 323 milyar lirası transfer giderlerine aittir. Attila, 1994 yılında, konsolide bütçe gelirleri olarak 627 trilyon liralık bir tahsilatın gerçekleştirilmesinin hedeflendiğini, bu tutarın, 473 trilyon lirasının vergi gelirlerinden, 57 trilyon 500 milyar lirasının vergi dışı normal gelirlerden, 93 trilyon 500 milyar lirasının özel gelirler ve fonlardan, 3 trilyon lirasının katma bütçeli idarelerin gelirlerinden oluştuğunu bildirmiştir. Böylece, bütçe gelirlerinde bir önceki yıla göre yüzde 74,1 oranında artış hedeflenmiştir. Bütçe gelirlerinin, bütçe giderlerini karşılama oranının ise yüzde 76,6 olarak gerçekleşmesi hedef alınmıştır. 1994 yılında öngörülen bütçe açığı 191,9 trilyon liradır.¹⁷¹⁹

¹⁷¹⁸ A.k., ss. 11-12.

¹⁷¹⁹ A.k., ss. 12-13.

1994 Bütçesinin Hizmet Yapısına ilişkin olarak Attila, gerçekçi bütçe yaklaşımı ile hazırlanan 1994 bütçesinin 191,9 trilyon liralık ek finansman ihtiyacı bulunduğunu ve Meclise sevk ettikleri çeşitli vergi kanunlarında değişiklik öngören tasarıların bu finansman ihtiyacını belli ölçüde gidereceğine inandıklarını belirtmiştir. Bütçenin yapısıyla ilgili olarak Attila, personel giderleri için 265 trilyon liralık (yüzde 32,4), borç faizleri için 217,5 trilyon liralık (yüzde 26,6) ödenek ayrıldığına işaret ederek bütçe ödeneklerinin giderek artan bir bölümünün faiz ödemelerine ayrıldığını söylemiştir. Fonların bütçe kapsamına alınması uygulamasına 1994'te de devam edeceklerinin ve ilk defa “Ziraî destekleme” için ödenek (12 trilyon) ayırdıklarının altını çizmiştir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine ayırdıkları payın 1992 yılında yüzde 11,5, 1993 yılında yüzde 13,4 olduğuna, bu oranın 1994 yılında yüzde 14,3'e yükseldiğine dikkat çekmiştir. Bütçenin iyi bir şekilde uygulanabilmesi için Maliye Bakanlığında yeni bir teşkilatlanmaya gidildiği bilgisi Attila'nın değindiği bir diğer konudur. Bütçenin gider idaresini güçlendirmek için Başbakanlık ve 10 büyük bakanlıkta “Maliye Başkanlıkları” kurulması aşamasına geldiklerini açıklamıştır.¹⁷²⁰ Memurlar ile emekli, dul ve yetimlere 1994 yılında da enflasyonun altında kalmayacak bir gelir artışı sağlamanın gayreti içerisinde olacaklarını anlatan Attila, Türkiye'nin terör dışındaki bir diğer önemli sorunu olan kamu açıkları ve bunun yarattığı enflasyonun çözümünün vergiden geçtiğini savunmuştur. Zira bütçelerde vergi dışı kaynaklara yöneldikçe, ekonomide dengeler bozulmakta ve uzun yıllar bu etki devam etmektedir. Attila'ya göre, 1994 yılı, “kolay bir yıl” olmayacaktır. Sevindiren nokta, ekonominin büyüme hızının, nüfus artışının üzerinde olmasıdır. Amaç, fiyat istikrarının sağlanması ve istikrar içinde büyümedir. Attila, bütçe üzerinde genel yaklaşımlarını özetleyerek sunuşunu tamamlamıştır:

*1994 yılı bütçesi, maliye politikalarının ağırlık taşıdığı bir bütçe olacaktır. Bütçenin harcamaları disiplin altına alınacak ve öncelikli kamu hizmetlerine yönlendirilecektir. Hizmet ihtiyacının vergi gelirleri ile karşılanmasına özen gösterilecektir. Vergi gelirleri, eğitim, sağlık, güvenlik ve adalet gibi temel hizmetlere tahsis edilecektir. Kamu sektörü, ekonomik alanda küçülecek; temel kamu hizmetleri alanlarında büyüyecektir. Vergi reformu yapılmazsa, kamu kesimi borçlanma gereğinin daha da artması ve enflasyonun daha yüksek oranlara tırmanması ihtimali vardır. Özelleştirme, üzerinde önemle durduğumuz bir konudur. Kamu iktisadi teşebbüsleri bütçe ve ekonomi için bir darboğaz haline gelmiştir. Ekonomiyi bu darboğazdan kurtarmanın zamanı gelmiş, hatta geçmektedir.*¹⁷²¹

¹⁷²⁰ A.k., s. 14.

¹⁷²¹ A.k., ss. 14-15.

Maliye Bakanı Attila'nın konuşmasından sonra 1994 Bütçesinin tümü üzerinde gruplar adına söz alanlar şunlardır: CHP adına Deniz Baykal (Antalya), DYP adına Sait Kemal Mimaroglu (Ankara), RP adına Necmettin Erbakan (Konya), ANAP adına Ahmet Mesut Yılmaz (Rize), SHP adına Ercan Karakaş (İstanbul). Şahısları adına ise lehte Alparslan Türkeş, Yozgat Milletvekili ve aleyhinde Ali Er, İçel Milletvekili söz almıştır.

1994 Bütçesi üzerinde ilk olarak CHP Grubu adına Deniz Baykal (Antalya) söz alarak konuşmasının başında bütçe görüşmelerin artık “bir seremoni” haline gelmeye başladığını iddia etmiştir. Her yıl, bürokratların ve teknokratların hazırladığı konuşmaların aşağı yukarı aynı ifadelerle, sadece rakamlar değişik olacak bir biçimde dinlemeye artık alıştırdıklarını savunmuştur. Böylece, Türkiye'nin ekonomik sorunlarıyla ilgili özgün bir değerlendirme sunma ve halkın durumu ile ekonominin sorunlarını açık bir anlayışla eleştirme, yeni çıkış yolları ve politikaları üretme kaygısının artık Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden iyice uzak düşmeye başladığını öne sürmüştür.¹⁷²² Baykal, 12 Eylül askeri müdahalesinden 1993'e kadar geçen on üç yıl içinde 14 defa bütçe konuşmalarının yapıldığını ve bu sürede 7 hükümet, 6 başbakan ve 224 bakanın gelip geçtiğini ancak Türkiye'yi sarsan sorunların çok daha ağırlaştığını ve yoğunlaştığını savunmuştur:

*On üç yıl önce, Türkiye'de ekonomik istikrarsızlık vardı, enflasyon vardı, bugün aynen var, daha yoğun bir biçimde var. On üç yıl önce, Türkiye'de iç barışı sarsan gelişmeler vardı, şimdi artık olay çok daha ileri boyutlarda ortaya çıkmıştır, Türkiye'nin iç barışı, ulusal bütünlüğü tartışılır hale dönüşmeye başlamıştır. Terör, olağanüstü bir yeni nitelik kazanmış, çok büyük ölçüde tırmanmıştır. Türkiye'nin gelir dağılımı, bu dönem içinde daha çarpıklaşmıştır. Anadolu'nun yerleşme kalıbı, yerleşme biçimi değişmeye başlamıştır. Güneydoğu Anadolu boşalmaya başlamıştır, Doğu Anadolu boşalmaya başlamıştır; Karadeniz Bölgesi, göç olayını tekrar yaşar hale gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin yerleşme dokusu, olumsuz yönde, kaygı verici bir biçimde sarsılmaya başlamıştır. Sadece toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımı değil, ülkenin coğrafi bölgeleri arasındaki gelir dağılımı bozukluğu da kaygı verici bir boyuta tırmanmaya başlamıştır. İşsizlik, bu dönemde, geçen dönemden çok daha yüksek düzeye çıkmıştır. İşte, böyle bir tablo içindeyiz. On üç yıldır izlenen politikalar, gelen geçen hükümetler, başbakanlar, Türkiye'nin bu gidişatını köklü biçimde değiştirecek yeni bir yaklaşımı, anlayışı sergileyemediler. Herkes, bir anlamda, sanki kendi kontrolümüz dışında oluşturulmuş olan bir senaryoda, kendisine düşen rolü oynayarak, bu olumsuz gidişin ya seyircisi oldu ya da bu olumsuz gidişe katkı yaptı. Böyle bir tablonun içindeyiz.*¹⁷²³

¹⁷²² A.k., s. 16.

¹⁷²³ A.k., ss. 16-17.

1993 bütçe görüşmelerinde Maliye Bakanı olan arkadaşın bütçe açığının 53 trilyon lira olacağını çok ikna edici bir biçimde anlattığını hatırlatarak yıl sonunda bütçe açığının 140–150 trilyon lira civarında olacağını söylemiştir. Bu açığı hem açık miktarı olarak hem de bütçenin içindeki açığın oranı açısından “Cumhuriyet tarihinin rekoru” olarak niteleyen Baykal, aynı şekilde kamu borçlanma gereğinin yüzde 12’den yüzde 8,8’e indirileceği ifade edilmesine rağmen yüzde 16,3’e ulaştığını belirtmiştir. Kamu borçlanma gereğinin yanı sıra iç borçlarda (350 trilyon lira) ve dış borçlarda (61 milyar dolar) da rekor kırılmıştır. Dış borçların gayri safi millî hâsılaya oranının yüzde 51’e ve dış borç faizlerinin yüzde 110’a ulaştığını ve dış borç olarak 1994’te 3,5 milyar dolarlık bir ödeme yapılacağını, dış ticaret açığının 13,5 milyar dolara ulaştığını söyleyerek bütün bunların Cumhuriyet tarihinin rekor rakamları olduğunu iddia etmiştir. Bir ekonominin başarılı yönetilip yönetilmediğinin, bu rakamlardan ortaya çıktığına değinen Baykal, “yüzde 80’lik enflasyon etkisi altında her an çarpıklaşabilecek rakamları” okuyarak ekonominin doğru yönetildiğini iddia etmenin kesinlikle mümkün olmadığını öne sürmüştür. Eğer ekonomi doğru yönetilmiş olsaydı ekonominin temel göstergeleri kırmızı alarm işaretini bu düzeyde vermezdi. Dünyada, uluslararası ekonomik çevrelerde, Türkiye’nin kredibilitésinin düşürülmesine dönük tartışmalar artık çok açık bir biçimde yazılır, konuşulur hale gelmiştir. Baykal, Türkiye’nin büyük bir ekonomik kriz haline gelmeye başlayan bu bunalım döneminde bütçe müzakeresini “sorumlu bir platformun” dışına çekmeye çalışmayarak “açık” ve “dürüst” bir şekilde sorunların çaresinin aranmasını istemiştir.¹⁷²⁴

Başbakan Çiller’in 1991 seçimleri öncesinde kamuoyuna sunduğu UDİDEM modeli Baykal’ın eleştirilerini yönelttiği bir diğer konudur. Çiller’in “Kamu kesiminin borçlanma gereğini, iki yıl içinde, yüzde 4-5 düzeyine indireceğiz” şeklindeki vaadine rağmen kamu borçlanma gereğinin yüzde 16’ya ulaştığını, yüzde 30’a indirileceği vaat edilen enflasyonun yüzde 70’a yükseldiğini hatırlatmıştır. İhracatın da söylenildiği gibi 19 milyar dolara ulaşmadığını 15 milyar dolarda kaldığını, dış ticaret açığının ise yüzde 20 azalmayı bırakın yüzde 50 arttığını söylemiştir. Bu rakamları geleceğe dönük konuşma hakkını kazanmak için, geçmişin bir hesabını vermek lâzım geldiği için hatırlattığını belirtti. Baykal yaptığı hatırlatmaların, Türkiye’de ekonominin temel sorunlarının, güven ve umut verici bir biçimde ele alınmadığını, bunların çözümüne dönük ortaya atılan iddiaların, “propaganda amaçlı, günü kurtarmaya dönük söylemlerden” ibaret olduğunu düşünmeye kendisini yönelttiğini ifade etmiştir.¹⁷²⁵

¹⁷²⁴ A.k., ss. 17-19.

¹⁷²⁵ A.k., s. 19.

Baykal, Türkiye'nin, tarım açısından kendi kendine yeten 15 ülkeden birisiyken bu sektörde de dışarıdan ithalat yapı konuma getirildiğini, hayvancılığın gerilediğini, orman köylerinin unutulduğunu öne sürmüştür. Orman köylerinde yaşayanların hiçbir sorununa ciddi bir çabayı, yıllardır hiçbir hükümetin gösteremediğine dikkat çeken Baykal, mevcut orman düzenlenmesi içinde, ne ormanın korunabileceğini ne de orman köylüsünün insanca yaşama koşullarına kavuşturulabileceğini iddia etmiştir:

*Bugün orman köylülerinin yüzde 80'i devletle ihtilaflıdır. 168 tane hanesi olan bir köy biliyorum ki, 140 aile davalıdır. Böyle bir olay olur mu, bu doğal bir manzara mıdır? Orman köylüsünün işlediği toprak kendisinin değil, ya Hazinesin ya ormanın; ama köylü orada yaşamını sürdürmek zorunda, yıllardır da yaşamını sürdürüyor. Bunu çözmek lazım; köylününse "köylünün" demek lazım; köylünün değilse, o insanı niye orada tutuyoruz? Bu konuyu mutlaka çözmek gerekir. Kışın ortasındayız, orman köylülerinin önemli bir kısmı, yakacak tedariki konusunda Orman Bakanlığından hâlâ vade alamadılar, gün alamadılar; "günü geldiği zaman bildiririz" diyerek aralık ayına gelindi, hâlâ gün verilmiyor! Değerli arkadaşlarım, orman köylüleri siyasetin dışına itilmiş bir durumda. Türkiye'de hepimiz çağdaş hukuk anlayışı içinde vatandaşlar arasında hiçbir ayrıcalığın bulunmadığını söylüyoruz; "Türkiye demokratik bir toplumdur, herkes eşittir, Türkiye'de azınlık yoktur, ikinci sınıf insan yoktur" diyoruz; ama elinizi vicdanınıza koyunuz, böyle kavramlarla değil, gerçeğine baktığınız zaman görürsünüz ki, Türkiye'de bütün tarım kesimi, çiftçiler de ikinci sınıftır, Türkiye'de orman köylüleri de ikinci sınıftır, üçüncü sınıftır...*¹⁷²⁶

Hükümetin çiftçiye yaklaşımı da Baykal'ın eleştirdiği konulardan birisidir. DYP ve SHP'nin seçimden önce çiftçilerin borçlarını affetme söz verdiğini ancak yarım trilyonluk bir faiz affı yapıldığını halbuki hiç telaffuz edilmeyen bir şey yapılmıştır: "bir gizli taahhüt, bir gizli pazarlık" olarak vergi kaçakçılarının borçları iktidarın ilk icraatı olarak oybirliğiyle af edilmiştir. Böylece, 27 trilyonluk vergi cezası affedilirken yarım trilyon civarındaki çiftçi borçları affedilememiştir. Tarım kesiminin bir kenara itildiğini alımlarda düşük fiyat verilmesi, ziraat odaları temsilcileri ile görüşülmemesi, destekleme politikasının giderek daraltılması, Zirai Donatım Kurumunun işlevsizleştirilerek çiftçinin ilkbahar gübresi için her türlü destekten yoksun bırakılmasını ve SEK'in satılması örnekleriyle anlatmıştır. Baykal'a göre, SEK örneğinden yola çıkarak, Hükümet özelleştirmeyi, "para toplama fırsatı" ve "hazırı satma" diye düşünmekte, ancak "ekonominin yapısını rasyonelleştirme, verimliliği artırma, tüketiciyi koruma, üreticiyi koruyacak düzenleme yapma, bunun gereklerini gözetme anlayışı" göstermemektedir. Baykal bu eleştiriden sonra Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın'ı sosyal demokrasiye ve milletin malına gösterilen duyarlılığa sığmadığı gerekçesiyle SEK'in özelleştirilmesini imzalamamaya çağırmıştır. SEK fabrikalarının çok düşük fiyatlara satılmakta olduğunu çeşitli illerden örneklerle anlattı ve süt üretici birliklerinin bu özelleştirmeden dışlandığını iddia etmiştir.¹⁷²⁷

¹⁷²⁶ A.k., s. 20.

¹⁷²⁷ A.k., ss. 21-24.

2 milyonun üzerindeki kamu çalışanının sorunları ile Hükümetin ilgilenmediğini öne süren Baykal, çiftçiye, memura ve işsiz insanlara “sosyal duyarlılık” gösterilerek durumlarının iyileştirilmesini istemiştir. Hayat pahalılığından örnekler vererek memurların kötü durumunu anlatan Baykal Hükümeti memurlara “toplusözleşmeli sendika hakkı” verme sözünde durmamakla suçlamıştır. Meclise getirilen yeni vergi tasarısının da sosyal adaletle hiçbir ilgisi olmadığını savunan Baykal, her iki partinin “asgari ücretten vergi almayacağız” taahhüdünün tasarıda olmadığını söylemiştir. Ayrıca, Gelir Vergisinin ilk diliminin yüzde 25 indirileceği sözünün de tutulmadığını ve yüzde 1 puan dahi indirilmediğini belirtmiştir. Baykal’a göre emekliler kendi kaderine terk edilirken, Hükümetin vergi paketi ile kendi kemerlerini değil vatandaşların kemerini sıktığını öne sürmüştür.¹⁷²⁸ İsrafçı kamu yönetiminin aynen sürdürülmesinin artık tahammülle karşılanamayacağını Türkiye’deki cari harcamaların ve transfer harcamalarının üzerinde “pekâla” oynanabileceğini söylemiştir:

*Şu kamu kuruluşlarının israfına bir bakınız! Yurt dışı gezilerine bir bakınız! Türkiye’deki araba saltanatı, Amerika Birleşik Devletlerinde yoktur... Değerli arkadaşlarım, üstelik de memurlar, akşam sabah yollarda saatlerce çamurun içinde, yağmurun altında işyerine gideceğiz diye beklerler. Lojmanlar kimler tarafından kullanılır, belli değil; bir büyük israf, bir büyük talan! KİT’ler en büyük şikâyet konusu olarak dile getiriliyor. Peki, KİT yönetimlerine yapılan harcamaları ortadan kaldırmakla işe başlasanıza ya, şu yönetim kurullarını bir iptal etseniz ya!*¹⁷²⁹

Baykal konuşmasına terörle mücadele ve TRT yasalarının çıkarılamaması konusuna da değinmiştir. Bir süre önce Milli Güvenlik Kurulunda Türkiye’de teröre karşı mücadelenin gereği olarak birtakım kararların alınması ve yasaların çıkarılması gerektiğinin saptanarak Bakanlar Kuruluna tavsiye edildiğini hatırlatmıştır. Önerileri Hükümette bulunan her iki partinin de paylamasına rağmen bir buçuk aydır bu konuda bir adım atılmamasını eleştiren Baykal, terörle mücadele için o yasanın çıkmasına ihtiyaç olup olmadığının netleştirilmesini isteyerek “bir buçuk ay daha uygulamayacağız” denmesinin anlamlı olmadığını ifade etmiştir. Baykal’a göre en kötü durum, “bir hükümetin, terörle mücadele için politikasının olmamasıdır.”¹⁷³⁰ Hükümet ortaklarının teröre yönelik ve laikliğe yönelik tehditler konusunda anlaşılamadığına dikkat çekerek SHP’yi de bu konu ile ilgili eleştirmiştir:

Terörle Mücadele Yasasında getirilen bir öneriyle, “Bir süre sonra laiklikle ilgili terör açısından sakınca yaratacak davranışları; propaganda, eylem, bir geçiş dönemi, bütün bunları kapsayacak şekilde yeniden düzenlensin” denildi. SHP’nin laiklik konusunda, Terörle Mücadele Yasasında gösterdiği bu duyarlılığı anlayışla, takdirle karşıyorum; ama şunu öğrenme ihtiyacım var:

¹⁷²⁸ A.k., ss. 25-26.

¹⁷²⁹ A.k., s. 26.

¹⁷³⁰ A.k., ss. 26-27.

Eğer laikliğe karşı bir tehdit var, önlem alınmasını gerektiren bir durum var da, siz, bir buçuk ay daha bu önlemi almayı ihmal edebiliyorsanız, işte bunu doğal karşılamak, anlayışla karşılamak mümkün olmaz. (CHP sıralarından alkışlar) Yani, laikliğe karşı önlem alınması gerekiyorsa, “Bir buçuk ay daha vazgeçtik, hatta bizim talebimiz değil, biz bunu kaldırırız, biz bunu dondururuz, biz böyle bir öneride ısrar etmeyiz” demeyi anlamamız da mümkün değildir. Yani, laiklik için bugün önerdiğiniz, ısrar ettiğiniz düzenleme, eğer terör için önerilen o düzenleme olmasaydı, gene sizin ısrarla üzerinde duracağınız bir konu mu olacaktı, yoksa onu bırakacak mıydınız?.. Yani, teröre mi endeksledik laiklik mücadelesini? (CHP sıralarından alkışlar) Yani, “teröre karşı mücadele ihtiyacı bir alanda çıkarsa, biz ona bağlı olarak, laiklik için de mücadele talep ederiz” deme durumunda mıyız?... Laikliğe yönelik bir tehdit varsa, onun peşinde koşmalıyız, teröre yönelik bir tehdit varsa, onun peşinde, ikisine yönelik tehdit varsa, ikisinin peşinde koşmalıyız; ama, hiçbirisinin peşinde koşmamayı anlamak mümkün değil. Bu Hükümetin de yaptığı bu... Ayrı ayrı, birisi terör tehdidi, öbürü, laikliğe yönelik tehdit olduğunu ifade ediyor; ama, her ikisi birlikte hiçbir şey yapmamakta görüş birliği içinde gözüküyorlar!.. Olur mu böyle bir şey?..¹⁷³¹

Baykal, TRT- Özel Radyo Televizyon Yasası görüşülürken, SHP’li arkadaşların laiklik konusunda aynı duyarlılığı göstermediklerini savunarak özel radyo ve televizyon yayıncılığının göz etmesi gereken ilkeler arasında sadece laikliğin olmadığını belirtmiştir. Baykal’a göre laikliğe karşı davranışın cezasını artırmak isterken laikliğe karşı düşüncüyü besleyecek olan yayını serbest bırakmak çelişkilidir.

Baykal konuşmasının son kısmını siyasete olan güvenin sarsılması, yolsuzluk, dış politika ve terör konularına ayırmıştır. Türkiye’nin en temel konusu, siyasete olan güvenin sarsılmasıyla ilgilidir. Siyasete, siyaset adamına olan güven, dürüstlük anlayışı hızla ortadan kalkmakta, siyaset hızla profesyonelleşmekte, ticarileşmekte ve kirlenmektedir. Bu tespiti, eskinin aksine, yolsuzluk ve rüşvet olaylarının üzerine gidilmemesi ile örnekleyen Baykal, artık “bireysel” yolsuzluktan “sistematik” yolsuzluğa geçildiğini öne sürmüştür. Yolsuzluğun sistem ve kural haline gelmesiyle olay, artık kişileri aşarak kurumları etkisi altına almıştır.¹⁷³² Böylece, hayalî ihracat dönemindeki salgının yeniden ortaya çıkmaya başladığını savunan Baykal konuyu İLK SAN ve İSKİ örneklerine getirmiştir:

Hayalî ihracat, bir kolektif uygulama; bir kişinin işi değil. Memur işbirliği yapacak, yönetici işbirliği yapacak, ona uygun kararname çıkarılacak, birisi görmemezlikten gelecek, siyasî himaye söz konusu olacak, yakalanırsa, “üzerime varırsanız her şeyi söylerim, ona göre” diye tehdit edecek, onun üzerine şartlar değişecek!.. Değerli arkadaşlarım, olay bu hale geldi. Bu, hayalî ihracatla başladı; ama, öyle kalmadı... Bugün Türkiye’nin bütün toplum kesimlerinde, belediyelerde, merkezî hükümette çok yaygın halde. Bir İLK SAN

¹⁷³¹ A.k., s. 27.

¹⁷³² A.k., ss. 27-28.

yolsuzluğu yaşandı, şimdi sanıklar tahliye oluyor... Yargı organına elbette saygımız var, elbette hukukun gereği yapılacaktır; ama, sorun, biçimsel hukuk çerçevesi içinde bir sorun değil. Ortada, kamu vicdanının kabul edemeyeceği uygulamalar var. O uygulamaların yarattığı tahribatı yargı organları karşılamıyor diye, toplum birden bire “ben yanılmışım” mı diyecek? Der mi?... Yargının arkasına saklanmayın, vicdanınızın arkasına saklanın; ortadaki satışın ne olduğu ortada ve bütün millet bunları izliyor. Biz yargı değiliz, biz kimseyi cezaevine koymuyoruz; ama, bireysel kanaatimiz olarak, “ne yazık ki, yargı yakalayamadı; ama, burada yolsuzluk var” deme hakkımızı da mahfuz tutuyoruz. Değerli arkadaşlarım, Türkiye’de durum, ne yazık ki, bu hale gelmiştir; olay aşmıştır artık, biçimsel çerçevesiyle değerlendiremeyiz. Sayın Cumhurbaşkanımız, “verdimse ben verdim, ne olacak?” diyor ve kimse sesini çıkaramıyor! Olur mu böyle bir şey, değerli arkadaşlarım? İLK SAN olayları öyle, İSKİ olayları...¹⁷³³

Baykal, yolsuzluk olaylarının sadece ortaya çıktığı noktada kuşatılamayacağını, pek çok çevreyi ilgilendirdiğini ve bu konuyu yepyeni bir anlayışla yaklaşılması gerektiğini sözlerine eklemiştir. Dış politika konusunda ise Yunanistan’ın yeni hükümetinin “Ege ve Kıbrıs’ın savunması, Yunanistan olarak, benim anavatan savunma planlarımın bir parçasıdır” şeklindeki açıklamasına değinerek bunun Lozan’a aykırı olarak Ege adalarının silahlandırılma isteği olduğuna dikkat çekmiştir. Bunu “dolaylı Enosis” olarak niteleyen Baykal, Cumhurbaşkanından, Başbakanından ve Dışişleri Bakanından bu konuda “hiçbir doyurucu açıklama” gelmemesini eleştirmiştir.¹⁷³⁴ Terörün de “Avrupa ülkeleri PKK’ya karşı önlem aldılar” diye rahatlanılarak çözülemeyeceğini söylemiş ve eklemiştir:

*Bu sorunu biz çözmek durumundayız. Teröre karşı etkili mücadeleyi yapacağız; ama, ülkemizde barışı, iç barışı, güvenliği, demokrasiyi sağlayacak açılımları, yaklaşımları da elbirliğiyle sergileyeceğiz. Türkiye’nin, demokratik bir anlayışı, bütün coğrafyasına egemen kılması, gecikmeden egemen kılması, hukuk üstünlüğünü tüm egemenlik alanımızda işletmesi, ertelenemez bir görevdir, bir sorumluluktur.*¹⁷³⁵

Türkiye’nin yeni yaklaşımlara ihtiyacı olduğuna vurgu yapan Baykal, devletin insanıyla barışmasını isteyerek “bir büyük Anayasa reformu” yapılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Yönetimin, merkeziyetçi bir yapıdan hızla çıkarılması, demokratik, bölgesel yönetim etkinliğini sağlayacak bir düzenlemenin getirilmesi, orman vasfını kaybetmiş olan arazilerin halka devredilmesini, yeni bir vergi reformu yapılmasını, sosyal adaletin ve sosyal devletin yeniden keşfedilmesini bahsettiği yeni yaklaşımın unsurları olarak sıralamıştır. “Bir demokratik devrimi Türkiye’de elbirliğiyle” gerçekleştirmenin zorunluluğuna değinerek ve 1994 bütçesine “hayır” oyu vereceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷³⁶

¹⁷³³ A.k., ss. 28-29.

¹⁷³⁴ A.k., s. 29.

¹⁷³⁵ A.k., s. 30.

¹⁷³⁶ A.k., ss. 30-31.

Gruplar adına ikinci konuşmayı DYP Grubu adına Sait Kemal Mimaroglu (Ankara) yaptı. Mimaroglu konuşmasının başında bütçelerin hükümetlerin damgasını taşıdığını ancak mevcut koşulların imkan verdiği sonuçlarla elde edildiğini söylemiştir. Ayrıca, bütçe görüşmelerinin “bir siyasî arena görüşmeleri” olduğuna değinerek her siyasi partinin kendi görüşlerini izah etmesinin normal olduğunu hatta Deniz Baykal’ın yanlış değerlendirmelerinin de mazur görüleceğini belirtmiştir. Ancak, televizyon önünde ve Meclis karşısında muhalefetin de iktidarın objektif olmak ve inkârcılığı bir tarafa bırakmak mecburiyetinde olduğunu söyleyerek aksi takdirde muhalefete iktidar olma şansını da kaybettirebileceğini savunmuştur. İktidarların da gerçekçi olması, gerçekleri aynen görmesi ve bunları yansıtması şarttır. Kendisinin bu açı altında 1994 bütçesini değerlendirmeye çalışacağını belirten Mimaroglu, dünyada fevkalade kaygan, belirsiz bir konjonktür yaşandığını anlatmıştır.¹⁷³⁷ Bunun yanında, Mimaroglu’na göre hükümetlerin vatandaşlarının iç ve dış güvenliğini koruma, asgari refah ortamını sağlama ve ekonominin sürekli olarak büyümesini sürdürme gibi üç ana işlevi vardır. Ekonomik büyümesi durmuş bir ülkenin iç ve dış güvenliğini korumasına ve vatandaşlarına bir refah ortamı sağlamasına imkân yoktur. 21 Ekim 1991 sabahı Türk ekonomisini teslim almış olan Koalisyon Hükümetinin Türkiye’de, ekonomide sıfır bir durgunluk bulunduğunu söylemiştir. Sıfır durgunluk ekonominin bütün dinamiklerinin durmasını, işsizliğin son hadde gelmesini, yatırımların durmasını ve ekonominin kül halinde bir çıkmaza gitmesi sonucunu doğurur. Koalisyon Hükümetinin böyle bir ekonomiyi devraldığını değinen Mimaroglu, Hükümetin, 1992 yılının sonunda yaptığı son derece planlı çalışmalarla, kalkınma hızını 0’dan yüzde 5,9’a ve 1993 yılında da yüzde 6,8’e çıkardığını ifade etmiştir.¹⁷³⁸

ANAP’ın kötü mirasını 25 ayda telafi etmenin mümkün olmadığını savunan Mimaroglu’na göre, 1994 yılı bütçesinin, geçmişin etkisi altında yapılabilecek en iyi imkânlarla hazırlanmış bir bütçedir. 1994 bütçesi, köylümüze, halkımıza verebileceği bütün imkânlarla hazırlanmış bir bütçedir. Türkiye’de ekonominin sağlığa kavuşturulabilmesi için, kamu borçlanma gereğinin indirilmesi ve kamuya gelecek kaynakların sıfır maliyetli sağlam kaynaklar haline dönüşmesi şarttır. Bu maksatla Hükümet, bir vergi reformu ve özelleştirme programı başlatmıştır. Bunlar büyük reformlardır, bunlar Anavatan Partisi hükümetlerinin sekiz yılda yapmaya cesaret edemediği reformlardır. Mimaroglu, vergi adaletini sağlayan, bordro mahkûmlarını ve işçiyi sömürmeyen, büyük servetlerden, büyük kârlardan ciddi vergi alan, ciddi bir vergi yönetimi ve tahsil sistemi kuran bir vergi reformunu özlediklerini söyleyerek özelleştirmenin bu Mecliste derhal yürürlüğe konması gereken bir işlem olduğunu vurgulamıştır. Özelleştirmeden 1986–1991 yılları arasında 1 milyar 200 milyon dolar sağlandığını halbuki 1992 yılı içinde 600 milyon dolar, 1993 yılında da 700 milyon dolarlık kaynak sağlandığını ve eğer Anavatan Partisi, Anayasa Mahkemesine başvurmasaydı asgari 5 milyar dolar daha geliri

¹⁷³⁷ A.k., ss. 31-32.

¹⁷³⁸ A.k., ss. 32-33.

sağlanmış olacağını öne sürmüştür.¹⁷³⁹ Baykal'ın eleştirilerine cevap veren Mimaroglu, Türkiye'de Ziraat Bankasının ziraî kredilerinin yüzde 60'ını çiftçilere verdiğini, 1,5 trilyon liralık kredi borcu atfedildiğini söylemiştir. Sıfır maliyetli kaynak bulmak amacıyla, özelleştirmeyi sonuna kadar götüreceklerini de sözlerine eklemiştir.

Terör konusu Mimaroglu'nun konuşmasında değindiği bir diğer konudur. Terörü, bir devlet meselesi kabul ettiklerini fakat 1991 Kasımında kurulan Hükümetin terör konusunda yaptığı icraatın, her anlamda, ülke birliğini koruyan ve hukuk kuralları içinde terörle mücadele eden en etkin mücadele yolu olduğunun kabul edilmesini istemiştir. Son zamanlarda, Türkiye'nin terörle mücadele bakımından içeride yürüttüğü çalışmalara paralel olarak, yurt dışında yapılan diplomatik temaslarla Almanya ve Fransa'nın bölücü örgütü terör örgütü olarak kabul ettiğini, İngiltere ve İsviçre'nin bu yola girdiğini ve hatta Suriye ve İran'ın yepyeni bir tutum sergileyerek, Türkiye ile birlikte hareket etmeye karar verdiğini anlattı. Varılan noktada, Hükümete bütün muhalefetin teşekkür etmesini beklediğini açıklamıştır.¹⁷⁴⁰

Dış politika konusunda da öncelikle Türkiye'nin yeni bir savunma paktı haline gelen Batı Avrupa Birliğinde ikinci sınıf üye olmasını gündeme getirerek müsebbibinin, 1991'e kadar hükümette bulunan Anavatan Partisi olduğunu söylemiştir. 1991'den beri gerek Türkî Cumhuriyetlerinde ve Balkanlar'da izlenen politikanın gerek Batı Avrupa'da izlenen politikanın, Türkiye'ye prestij ve değer kazandırdığını belirtmiştir. Azerbaycan'da savaş büyük çapta durdurulurken Balkanlar'da bir patlamayı önlemek için elden gelen yapılmaktadır.¹⁷⁴¹

Türkiye'nin 1980-1991 yılları arasında tüketilen, malî, ekonomik kaynaklarını tamir etmenin güç olduğuna ve çok uzun zaman alacağına dikkat çeken Mimaroglu, Hükümetin bunları tamir etme yeteneğine sahip olduğunu söylemiştir. 1980-1991 arasında, cari fiyatlarla, iç borç faiz ödemesi yüzde 764 büyüdüğünü, iç borcun 130 kat arttığını, gelir dağılımının altüst edildiğini tekrarlamıştır. Koalisyon Hükümetinin, menkul kıymetler borsasını canlandırmaya çalıştığını, Türkiye'yi malî bakımdan kredibilitesi yüksek, son derece prestijli bir ülke haline getirdiğini ve yurt içinde son derece dürüst ve saydam bir yönetim kurduğunu savunmuştur. Mimaroglu, laiklik konusunda ise Doğru Yol Partisinin, "laikliğe aşık, fakat, Türkiye'de dine son derece saygılı, dine son derece bağlı insanların kurduğu bir parti" olduğunu söylemiştir. Türkiye'de dinin, kimsenin tekelinde olmadığına, dinin, hiçbir politika metai olamayacağına işaret eden Mimaroglu, dini sömürmek isteyen güçlerin karşısında olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁴² Koalisyon ortakları arasında terör ve laiklik konusunda çıkan ihtilafın bir parti içinde de çıkabileceğini söyleyerek koalisyonun uzlaşmalar içinde gidecek bir koalisyon olduğunu açıklamıştır:

¹⁷³⁹ A.k., ss. 34-36.

¹⁷⁴⁰ A.k., ss. 37-38.

¹⁷⁴¹ A.k., ss. 38-39.

¹⁷⁴² A.k., ss. 40-41.

*Hükümet, Türkiye’de ilk defa iki uç görüşü birleştiren, iki uç görüş istikametinde, Türkiye’yi, karşılaştığı sorunlardan korumaya ve kurtarmaya çalışan ve bu sorunlara çare arayan bir Hükümettir. Bu Hükümet, 1983–1991 yılları arasında olduğu gibi, tek partinin Hükümeti, tek icraatın Hükümeti, tek sözün Hükümeti değildir. Bu Hükümet, uzlaşmalarla Türkiye’yi en iyi şekilde yönetme kararındadır. Koalisyon Hükümeti, dışarıya yansıyan, zaman zaman ortaya çıkan bütün ihtilaflara rağmen, tam bir uzlaşma halindedir... Bu koalisyon, Türk Milletinin vekâlet verdiği insanların götürmek mecburiyetinde oldukları bir koalisyondur. Bu koalisyon, zıtlıkları, çarpıklıkları bir uzlaşma içinde meydana getirebilecek bir koalisyondur. En önemlisi, bu koalisyon, Türkiye’de hiçbir dönemde kurulamamış bir siyasî istikrarı kurmuştur. Siyasî istikrar, 1983–1991 yılları arasında Türkiye’nin aradığı kıymetli bir meta idi. Bu koalisyon bugün bu siyasî istikrarı kurmuş ve kitlelerin ümit bağladığı bir Hükümet haline gelmiştir. Bu koalisyon, meşruiyeti hiçbir zaman tartışamayacak, halka dayanan oy gücü, halktan ve millî iradedenden aldığı gücü hiçbir zaman tartışamayacak bir Hükümet kurmuştur.*¹⁷⁴³

Mimaroğlu, ekonomik sorunların çözümünün, özelleştirmenin bir an evvel gerçekleştirilmesine, vergi reformunun yapılmasına ve devletin, kuvvetli malî kaynaklarla beslenmesine bağlı olduğunu ve Hükümetin bunun için devlet maliyesini düzeltmek için cesaretle bir vergi tasarısı gündeme getirdiğini savunmuştur. 27 Mart 1994 seçimleri, fevkalade güvenlik içinde ve Hükümete desteği tazeleyerek sonuçlanacaktır. Mimaroğlu, 1994 bütçesinin “on bir yıllık bir ekonomik talanı iyileştirmeyi” hedef alan bir bütçe olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷⁴⁴

RP Grubu adına 1994 bütçesi üzerinde söz alan Necmettin Erbakan (Konya) bu bütçe müzakeresinin “IMF hükümetlerine ait son bütçe müzakeresi” olmasını dileyerek konuşmasına başlamıştır. Konuşmasının başında dünyanın her yerinde bilhassa Müslüman ülkelere karşı nasıl zulümler işlendiğine değinen Erbakan 6 milyar insanın huzur, barış ve kurtuluşa ermesi için “kuvveti üstün tutan Batı medeniyeti yerine, hakkı üstün tutan yeni bir medeniyetin” kurulmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bu “yeni medeniyetin” kurulmasında öncülük vazifesi de, Türkiye’ye düşmektedir. Bu öncülük rolü elli yıldan beri tatbik edilen düzenle mümkün değildir ancak bu bozuk düzenin terk edilip, yerine adil düzenin kurulmasıyla mümkün olacaktır. 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisinin büyük üstünlükle seçimleri kazanacağını ve en geç Ekim 1994’te Türkiye’yi yeni bir parlamento seçimine zorlayacağını savunan Erbakan Refah Partisinin iktidara gelmesiyle Türkiye ve bütün insanlığın kurtulacağını öne sürmüştür. Erbakan’a göre, son yıllarda işbaşına gelen hükümetlerin hepsi Türkiye’nin dört meselesi diyerek ekonomik meseleleri

¹⁷⁴³ A.k., ss. 41, 43.

¹⁷⁴⁴ A.k., ss. 43-45.

(enflasyon), demokratikleşmeyi, terörün önlenmesini ve dış politika meselelerini saymaktadır halbuki bu dördüne ilaveten beş tane mühim mesele daha vardır: yeniden yapılanma, ahlak tahribatı, manevi kalkınmanın planlı şekilde yapılması ve yolsuzluklar. Bütün bu meseleleri çözmek için asıl temel mesele, Batı taklitçiliğini bırakıp, Milli Görüşe geçmektir.¹⁷⁴⁵

Bu genel tespitten sonra gündemdeki terör ve laiklik konusuna değinen Erbakan, laiklik konusu üzerinde artık Mecliste ve milletin önünde “matematik bir tarif” yapmaya, kesin bir açıklama yapmaya mecbur olduklarını ancak bu kadar önemli bir konuyu, bütçenin kapanışı esnasında yapacağı konuşmada ele alacağını açıklamıştır. Hükümete yaptığı tenkitlerin tatbikat hakkında olduğunu şahıslarla ilgili olmadığını Başbakan Çiller’e yöneltilen tenkitlerin DYP Grubundaki arkadaşlara yönelik olmadığını belirtmiştir. Erbakan, Çiller’in “Ben gidersem Refah Partisi gelir” ve “Çünkü biz ANAP ile aynıyız ve temiz yönetim isteyen ve bizim başarısızlıklarımızdan kaçan kitleler Refah Partisine gidiyor!” şeklindeki sözlerinin doğru olduğunu, “ben, Atatürk’ün ürünüyüm” ve “ben, laikliğin teminatıyım” şeklindeki sözlerinin yanlış olduğunu öne sürmüştür. Milletin temiz yönetim istediği ve bu bozuk düzenden kurtulmak istediği için Refah Partisinde toplandığını iddia ederek buna örnek olarak Konya Büyükşehir Belediye başkanının Japonya tarafından en başarılı belediye başkanı seçilmesini göstermiş ve Refah partili belediyelerin hizmetlerini övmüştür.¹⁷⁴⁶ Aynı şekilde, Isparta, Malatya ve Nevşehir Belediye Başkanlarının Refah Partisine geçmesini milletin temiz yönetim isteği olarak yorumlamıştır. Çiller’in olsa olsa “Batının ürünü” olacağını savunan Erbakan şöyle devam etmiştir:

... nasıl Batı, Bosna’da bir tek Müslüman kalmayınca kadar katliam yapıyorsa, gördüğümüz gibi Sayın Çiller de, vatandaşın cebinde bir tek kuruş kalmayınca kadar vatandaşın cebindeki parayı alıp, o Batıya faiz olarak ödemeye gayret ediyor. (RP sıralarından alkışlar) Kaldı ki, hepimizin bildiği gibi, Atatürk, İstiklal Harbinden önce Amerika Birleşik Devletleri ve Batı mandası isteyenlerin yanında yer almadı; bağımsızlık isteyenlerin yanında yer aldı. (RP, CHP ve SHP sıralarından alkışlar) Atatürk, onun arkasındaki cumhuriyetin ilk dönemlerinde borç batağını seçmedi, kendi gücümüzle kalkınmayı, sanayileşmeyi esas aldı; Atatürk, dışa bağımlılığı değil, şahsiyetli dış politikayı esas aldı. (RP, SHP ve CHP sıralarından alkışlar) Bundan dolayıdır ki, Sayın Çiller’e, önce, Atatürk’ü iyi anlamasını tavsiye ediyorum ve kendisinin Atatürk’ün ürünü değil, Batının ürünü olduğunu kavramasını rica ediyorum.¹⁷⁴⁷

Çiller’in vergi alınmaması durumunda ekonominin kötü duruma düşeceği söylemini de eleştiren Erbakan, ekonominin zaten kötü durumda olduğunu ve Çiller’in söylediklerinin Türkiye’yi nereye götürdüğünü bizzat kendisinin itirafı anlamına geldiğini söylemiştir. Bu gidişat karşısında, hiçbir

¹⁷⁴⁵ A.k., ss. 46-47.

¹⁷⁴⁶ A.k., ss. 47-48.

¹⁷⁴⁷ A.k., ss. 49-50.

reform niteliği taşımayan vergi kanununa bel bağlamak, “çocukluktan başka bir şey değildir.” Ekonominin genel durumunu faizci kapitalizme bağlayan Erbakan’a göre, “faizci kapitalist düzen, zulümle beslenmeden yaşayamaz.” Zira bu düzen zaten, fakirleri ezip, bir avuç mutlu azınlığı daha da zengin etmek için kurulmuş bir düzendir. Batı ülkelerinin enflasyonu düşürmesini de sömürüye bağlamıştır: “Batı ülkeleri bizi sömürüyor; zulümle besleniyor, bizdeki sömürmeyle... Kapitalizmin zulmünü bizden çıkararak kapatmaya çalışıyor; ama, bizim sömüreceğimiz kimse yok. Bizde ne oluyor?.. Üst kattakiler, alt kattakileri sömürüyorlar. İşte, bizdeki tatbikat bu...”¹⁷⁴⁸

819 trilyonluk bir bütçenin Türkiye gibi “yeni bir dünyanın öncüsü” olacak bir ülkeye “fevkalade küçük bir bütçe” olduğunu söyleyen Erbakan, Başbakan Çiller’in bütçesinin, “bir babanın, yeni doğmuş çocuğunun elbisesiyle, bu küçücük elbiseyle dolaşmasına” benzediğini savunmuştur. Bu bütçenin küçük olmasının sebebi de elli seneden beri Türkiye’yi geri bırakan “Batı taklitçisi” zihniyetlerdir. Bu zihniyetlerin uygulamalarının sonucu gayri safi mili hasıla yerinde saymakta, bütçenin içinden 217,5 trilyon faiz ödenmektedir. Bütçe’nin bu özellik sebebiyle “Nasrettin Hoca’nın türbesi” gibi olduğunu ifade eden Erbakan, bu bütçe müzakerelerinin Anayasa’ya aykırı olduğunu iddia etmiştir. Borç alınması gibi ekonomiye en mühim etkenlerde Meclisin by-pass edildiğini halbuki Anayasa’nın, bütçeyi Meclisin yapacağını söylediğini vurgulamıştır. Ek bütçeler getirilerek Meclisin bütçeyi kontrol etmesinin engellendiğini öne sürmüştür. 1994 bütçesini küçüklüğünden dolayı “Türkiye’yi geri bırakan bir bütçe”, “sürünge hayata mahkûm eden bir bütçe” olarak niteleyen Erbakan’a göre bu bütçe “klasik Batı taklitçisi zihniyetli IMF bütçelerinden birisidir; fakir fukarayı ezen bir bütçedir; ufak bir mutlu azınlığı zengin eden, devleti soyan bir bütçedir.”¹⁷⁴⁹

Bu bütçenin bir diğer hususiyetinin de, seçim bildirgesindeki ve meydanlardaki sözlerin hep aksinin yapıldığını ve 1994’te de yapılacağını göstermesidir. Erbakan karşılaştırma amacıyla Almanya, İtalya ve İspanya’da gayri safi millî hâsılların nasıl arttığını anlatarak Türkiye’nin “sürünge hayat” yaşamasını sömürüye bağlamıştır:

*Bu İspanya kırk sene evvel bizden geriydi, bu İtalya bizden geriydi, yıkılmıştı, sıfırdan başladılar, biz yıkılmadık; ama, kırk senede, Batı taklitçisi zihniyetler elinde biz perişan olduk, bu Batı ülkeleri bu yönetimler sayesinde bizi sömürerek, böylece bu mesafeleri aldılar. Onun için, bakan yakında iktidara geliyoruz, şimdiden haber veriyorum, biz bu elli senenin muhasebesini yapacağız. Neden Türkiye’yi geri bıraktınız, niçin bizi aç bıraktınız, yolsuz bıraktınız, yanlış davranışlarınızla, bu faizci kapitalist sistemle, bu Batıya bağlı olan davranışlarınızla?..*¹⁷⁵⁰

¹⁷⁴⁸ A.k., s. 50.

¹⁷⁴⁹ A.k., s. 51.

¹⁷⁵⁰ A.k., s. 52.

Kalkınma hızının da doğru hesaplanmadığını savuna Erbakan’a göre bütün geri kalmış olan ülkelerin ortalama kalkınma hızları yüzde 6,7 olduğunu söyleyerek 2030 yılında Batının bugünkü ortalama değerine ulaşması için yüzde 9,4 kalkınma hızına sahip olması gerektiğini açıklamıştır. Ciddi bir kalkınma yapılamadığı için Türkiye, fert başına gayri safi millî hâsılada dünya ülkelerinin 70. sırasındadır. Erbakan, Başbakan Çiller’in önceki Hükümette ekonomiden sorumlu devlet bakanı olduğunu hatırlatarak verdiği sözleri tutamayacağını, bütçe açığının daha büyük çıkacağını zira söylenildiği gibi enflasyonun yüzde 48 değil yüzde 75 olarak gerçekleşeceğini öne sürmüştür. Böylece denilen 192 trilyon liralık açık, en aşağı 300, 350 veya 400 trilyon liraya ulaşacaktır.¹⁷⁵¹

İç ve dış borçların sürekli arttığına dikkat çeken Erbakan, borçlanmanın zararlarını şu şekilde açıklamıştır:

*62 milyar dolar dış borç, 320 trilyon lira iç borç. Bu borcu siz bir sene ekonomide kullanıyorsunuz. Şimdi dolar 15 bin lira, gelecek sene sonunda, olacak 25 bin lira. Siz bu doları alıp harcamışsınız, bunu geri ödemiyorsunuz; gelecek sene geri ödemek istediğiniz zaman, dolar başına 10 bin lira bir yerden para bulup vermeye mecbursunuz; ekonominiz böyle... Şimdi, dolar başına 10 bin lira ödemeye kalkıştığınız zaman, 62 milyar dolara 620 trilyon lira para bulacaksınız, gelecek sene sonunda. Bunların bir de yüzde 80 faizi var... Hesabı yaparsanız, siz bu borçları bir yıl tuttuğunuz için, 1 katrilyon... Vaktiyle bu Mecliste ilk defa trilyon sözünü ben kullanmıştım ağır sanayinin millî gelire katkısı için -bilenler bilir- şimdi ise, ne yazık ki, borç ve faiz için katrilyon sözünü gene Mecliste ilk defa ben kullanmaya mecbur kaldım, katrilyon sözünü bunun için kullanıyorum. Yılda 1 katrilyon yük üzerimize biniyor. Bu 62 milyar dolar ve 320 trilyonu bir yıl kullandığımız için. 1 katrilyon!.. Şimdi, şu hale bakın siz: Sayın Çiller gelmiş, özelleştirmeden 13 trilyon lira alacakmış. Ben 1 katrilyondan bahsediyorum... Ne demek bu? Koskocaman ağzını açmış bir faiz dinozoru, borç dinozoru... Bu, düzenin anasıdır, yanında da 6 tane yavrusu var... Bütçenin açığı olan 300–350 trilyon lira küçük bir rakam. Bilmem KİT’lerin açığı, bilmem belediyelerin açığı gibi açıklar, bu ana dinozorun yavruları; ana dinozor hiç konuşulmuyor. Koskocaman borç böylece duruyor. Bu borç, her sene bizden 1 katrilyon lira para istiyor, üzerimize yük veriyor; 30 trilyon lirayla, 15 trilyon lirayla millet oyalanmaya kalkıyor. Onun için, Sayın Çiller, büyük dinozorların önünde hatıra fotoğrafı çektiriyor.*¹⁷⁵²

ANAP’ı bitirenin “faizcilik” olduğunu iddia eden Erbakan, Demirel’in de 500 günde bu yüzden havlu attığını ve Çiller’in beş ayda yine faizden battığını söylemiştir. Ülkenin bir uçurumun kenarına geldiği mutlaka “çok ciddi bir şekilde bu işe müdahale” edilmesi gerektiğini savunmuştur. Kamu borçlanma gereğinin, enflasyonun düşürülemediğini, liradan kaçışın arttığını, bütçede

¹⁷⁵¹ A.k., ss. 53-54.

¹⁷⁵² A.k., s. 55.

yatırımların azaldığını, işsizliğin arttığını, dış ticaret açığının korkunç bir şekilde ilerleyerek ülkeyi bir döviz buhranına hızla götürdüğünü, gelir dağılımının bozulduğunu eleştirilerine eklemiştir. Türkiye, dünyada gelir dağılımı en bozuk yedi ülkeden birisidir. Çalışanların millî gelir içindeki payları 10 sene içerisinde yüzde 24’ten yüzde 12’ye, yüzde 11’e düşmüştür. Erbakan ülkenin geldiği kötü durumu karikatürize ederek şu şekilde anlatmıştır:

*Bakınız ülke ne hale gelmiştir? Bu ana dinazorun etrafında yavrular var, bunun yanında bütçe açığı, yavru kalıyor; KİT’ler, belediyeler, öbür tarafta sosyal kurumlar ve şimdi bir de altıncı yavrusu terör çıktı, faizci kapitalist düzenin. Bunların hepsi bu düzenin yavrusudur. Bunlar 1994 senesinde tam 1,5 katrilyon lira para istiyor. 1 katrilyon lira iç ve dış borcun yükü, 500 trilyon lira da bu yavruların yükü; bunların 350 trilyonu bütçenin. Bunları topladınız mı 1,5 katrilyon ediyor. Şimdi, Sayın Çiller, ucu geriye dönmüş oklarla tek ayağının üzerinde duruyor, elinde üç tane ok, sözde bu canavarla mücadele edecek; ama oklar kendine dönmüş; aslında bizi eziyor. Şimdi, neymiş bunlardan birisi?.. Özelleştirme yapacak!.. “Efendim, bütün özelleştirmeyi yapsam 500 trilyon alırım, bu da 37 milyar dolar eder” Hayaller... işte “köylü şöyle olur, işçi böyle olur...” Peki, bu dinazor ne olacak?! Bu dinazor 1,5 katrilyon istiyor. Bu 500 trilyonun hepsini alıp bu dinazora versen, zaten dışının kovuğuna bile yetmiyor. Ana dinazor 1 katrilyon lira istiyor.*¹⁷⁵³

Özelleştirmenin bu dinazorun dışının kovuğuna bile yetmeyeceğini savunan Erbakan’a göre zaten özelleştirme “maziye satmak” demektir. Vergi yasa tasarısının da eleştirerek bir fayda getirmeyeceğini, köylüyü, işçiyi, memuru, esnafı ezeceğini, sadece holdingleri besleyeceğini iddia etmiştir. Erbakan konuşmasının son kısmında “bu düzen böyle gitmez. Bakın, bu canavarlar, bu dinazorlar, faizle, on seneden beri beslenmiştir. Onun için bunun kabahati ANAP’tadır, DYP’dedir ve SHP’dedir” diyerek üç partiyi de faizci olmakla suçladı ve Milletin bir an evvel temiz yönetime can atarak Refah Partisinde toplandığı görüşünü tekrarlayarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷⁵⁴

1994 Bütçesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize) bir bütçenin, bir “hükümetin iddiası” olduğunu söyleyerek Koalisyon Hükümetinin, iki yıllık icraat dönemini tamamladığına ve 1994 bütçesinin üçüncü bütçe olduğuna dikkat çekmiştir. Artık, Koalisyon Hükümetinin, kendilerine yeterli süre tanınmadığı şeklinde “milleti oyalayıcı” bazı mazeretlere sığınmaları da mümkün değildir. Yılmaz’a göre, Başbakan Çiller “Beyaz Kitap” edebiyatıyla, kendi sorumluluğunu, sadece kendi Başbakanlığıyla sınırlı tutmanın, yani reddi miras yapmanın gayreti içindedir; ama her biri birer “kara kitap”, haline gelen geçmiş iki bütçenin hazırlanmasında ve uygulanmasında ekonomiden sorumlu bakan olarak birinci derecede paya sahiptir. Koalisyon

¹⁷⁵³ A.k., s. 58.

¹⁷⁵⁴ A.k., ss. 58-59.

Hükümetinin ekonomik programı olan UDİDEM'i hazırlayan, savunan, kendisidir, uygulayan kendisidir. Yılmaz, Çiller'in 1993 Nisanında, "eğer enflasyon tek rakama inmezse, hesabını benden sorun" dediğini ancak bu iddiaları ters çıkınca, millete "2001 masalları" anlattığını ifade etmiştir.¹⁷⁵⁵

Koalisyon Hükümetinin devraldığı ekonomik tablo ile iki yıllık icraatı sonunda ülkeyi getirdiği noktanın bir karşılaştırmasını yapan Yılmaz, 1993 yılının sonuçlarının, savaşın ve seçimin yaşandığı 1991 yılı sonuçlarından daha kötü olduğunu savunmuştur. Örneğin, kamu kesimi borçlanma gereği yüzde 14,3'ten yüzde 16,3'e çıkmıştır. Bütçenin, KİT'lerin, mahallî idarelerin, sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, azalacağı yerde, enflasyonun daha üzerinde artmıştır. Toplam kamu açığı, 65 trilyon liradan, 216 trilyon liraya çıkmıştır. Devlet kadrolarında çalışan memur sayısı, bu Hükümetin iki yılında 200 bin artmıştır. Hükümetin, erken emeklilik yasasıyla, Türk sosyal güvenlik sistemini iflas ettirdiğini savunan Yılmaz, enflasyon konusunda bile 1991'deki yüzde 66 üzerine 3 puan eklendiğini anlatmıştır. Hayat pahalılığını örneklerle açıklayan Yılmaz, vergi gelirlerinin, bütçe giderlerini karşılama oranının 1991'de yüzde 59,5 olan oranının 1993'te ek ödenekli bütçeye rağmen yüzde 55'e indiğini söylemiştir. Bütçe açığının gayri safi millî hâsılaya oranının da yüzde 7,4'ten yüzde 9,2'ye çıktığını belirten Yılmaz, Hükümetin "enkaz" dedikleri noktaya bile ulaşmaktan aciz olduğunu anlatmıştır.¹⁷⁵⁶ Vergi tasarısının "Bu tasarı çıkmazsa mahvoluruz" denilerek sunulmasını beceriksizliğinin faturasının ağır ve adaletsiz vergilerle millete çıkarılması olarak yorumlamıştır:

Sayın milletvekilleri, bu vergi tasarısı, aslında tam bir geriye dönüş tasarısıdır. ANAP iktidarı döneminde getirilen, istihdama, üretime, ihracata dönük vergi teşvikleri kaldırılmakta; ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecek bu tasarıda aynı zamanda, vergi sisteminin bütünlüğünü bozacak, daha büyük kargaşa yaratacak hükümlere yer verilmektedir. Bu vergi tasarısının en önemli sakıncası şudur: Bugün Türkiye'de, Türk kamuoyunda, işvereninden memuruna, işçisinden esnafına kadar her kesimde, artık, bir vergi reformu ihtiyacı genel kabul görüyordu, bütün millet, daha yaygın, daha adil bir vergi kanununun beklentisi içindeydi. İşte, getirilen tasarı, bütün bu beklentileri düş kırıklığına çevirmiştir. Bu tasarıyla bu Hükümet, sadece bu beklentileri yıkmakla kalmadı; tıpkı özelleştirme gibi, vergi reformunu da yüzüne gözüne bulaştırdı. Bakınız, özel tüketim vergisi, aslında, zengin kesimin vergi yükünü artıran bir vergi değil; doğrudan doğruya dar ve orta gelirli kesime daha ağır vergi yükü getiren bir vergi. Sayın Başbakan, bu vergi tasarısından örnek verirken, özel tüketim vergisini anlatırken, sadece parfüm, kürk, viski ve puroyu saydı. Aslında, Sayın Başbakan, milleti aldatmanın peşinde. Çünkü, vergi tasarısında, özel tüketim vergisine tabi mallar tam 7 sayfa tutuyor ve o 7 sayfada olan mallar, öyle

¹⁷⁵⁵ A.k., s. 60.

¹⁷⁵⁶ A.k., ss. 61-63.

*parfüm gibi, viski gibi mallar değil; içinde su var, her türlü temizlik malzemesi var, benzin var, mazot var, buzdolabı var, çamaşır makinesi var, bütün beyaz eşyalar var, televizyon var... Herkese iki anahtar vaat ederek iktidar olanlar, işte, iktidarlarının ikinci yılında, bırakınız millete iki anahtar vermeyi, aynı millete, bir buzdolabını, bir çamaşır makinesini bile lüks görmüşlerdir; çok görmüşlerdir!*¹⁷⁵⁷

Söz verdiği halde asgari ücretliyi vergi dışı bırakmayan Koalisyon Hükümetini, vergi adaletinden uzak olmakla suçlayan Yılmaz, mevcut vergi tasarısının reform niteliği kazanabilmesi için gerekli dört şarttan yoksun olduğunu savunmuştur: Vergi tabanını genişletmesi, vergi oranlarını düşürmesi, vergi idaresini yeniden yapılandırması ve vergi sistemini basitleştirmesi.

1991 ile 1993'ü karşılaştırmaya devam eden Yılmaz, 1991 yılı sonunda, Türk ekonomisinin sorununun bir iç denge sorunu olduğunu, ödemeler dengesi sorunu ve dış denge sorunu olmadığını öne sürmüştür. Türkiye'nin, uluslararası finans piyasalarındaki kredi notu, yükselme eğiliminde idi. Bütün sıkıntılara rağmen 1991 yılı sonunda Türkiye'nin ödemeler dengesi, 258 milyon dolar fazla vermiştir. Koalisyon Hükümetinin bu koşullarda işe başladığına vurgu yapan Yılmaz, aslında bu şartlarda "iç dengeleri sağlamaya yönelik bir istikrar programını" uygulayabilmenin fevkalade kolay olduğu görüşünü dile getirmiştir. Ancak Hükümet iki sene boyunca iç dengeyi sağlayacak hiçbir adım atmadığı gibi, izlediği yanlış politikalar sonucunda, Türkiye'yi, "tarihinin hiçbir döneminde rastlanmamış bir dış denge sorunuyla" karşı karşıya getirmiştir.¹⁷⁵⁸

Bunun en önemli nedeni de, uluslararası bono piyasalarından yapılan aşırı borçlanmalardır. Uluslar arası borçlanmanın zararlarını anlatan Yılmaz, kısa vadede kimseye yük getirmediği için rahatlatıcı olan bu borçlanmanın ki son iki yıllık büyümenin arkasında bu borçlanmanın getirdiği tüketim artışı vardır, bedelinin orta vadede ödeneceğini anlatmıştır. Nitekim, iki senelik koalisyon dönemi sonunda, 48 milyar dolarlık dış borç, 60 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatın, ithalatı karşılama oranı da yüzde 65'ten yüzde 50'ye düşmüştür. Dış ticaret açığı 13,4 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Bu rakamları, "Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kötü rakamları" olarak niteleyen Yılmaz, savaş yılları dahil hiçbir yıl, faiz dışı cari işlemler dengesinde negatif bakiye yaşanmadığını, bunun 1993'te yaşandığını savunmuştur. Yılmaz'a göre bu durumdan kurtulmak için ya çok daha kötü şartlarda borçlanarak ülkenin geleceği iyice ipotek altına alınacaktır veya on beş yıllık bir aradan sonra, Türkiye yeniden bir döviz darboğazına itilecektir. Kredi notu düşen, spekülasyon kategorisine düşen Türkiye sağlıklı bir istikrar programı uygulaması da fevkalade güçtür: "Çünkü, borçlanma imkânları daralmış olacaktır, borçlanması güçleşecektir ve bütün bunlar, iki yıldır izlenen yanlış ekonomik politikaların sonucudur. Kısacası, bizim devrettiğimiz deniz artık bitmek üzeredir."¹⁷⁵⁹

¹⁷⁵⁷ A.k., ss. 63-64.

¹⁷⁵⁸ A.k., s. 65.

¹⁷⁵⁹ A.k., s. 66.

200 trilyon iç, 10 milyar dolar dış borçlanmaya rağmen “bir tek ciddi yatırım” yapılmadığını iddia eden Yılmaz, enerji sektöründe durumun kötü olduğunu elektrik kesintileri yapan bir Türkiye’ye gidildiğini savunmuştur. Başbakan Çiller’i Alman Başbakanına “gelin bize, Zonguldak’a bir nükleer santral yapın” diye yanlış öneride bulunmakla, nerede nükleer santral yapılacağını bilmemekle suçlamıştır. Yapılan araştırmalar sonunda, Türkiye’de nükleer santral için en uygun yerin Akkuyu olduğu belirlenmiştir. Başbakan Çiller’in, iki sene içerisinde, başlayıp da devam ettirdiği hiçbir reformunun olmadığına işaret eden Yılmaz, Çiller’in reformdan anladığının “halkı bir süre oyalayacak balonlar” olduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁶⁰

Koalisyon hükümetlerinin yükseköğretimle ilgili icraatını da başlı başına bir fiyasko olarak nitelemiştir. Birinci Koalisyon Hükümetinin Programında parasız eğitimin esas alınacağı yazılıken paralı gece eğitimi getirilmiş, köklü bir üniversite reformu yapılacağı yazılıken yeni kurulan 23 üniversiteye, iktidar partilerinin milletvekili adayları ve diğer yandaşları, müşterek kararnameyle rektör olarak atanmışlardır. Çiller’in eğitim seferberliği ve yükseköğretime giriş sınavlarının kaldırılması gibi uygulamalarının başarısızlığına dikkat çeken Yılmaz’a göre Hükümetin, yükseköğretim konusundaki samimiyetsizliğinin göstergesi 28 üniversitenin faaliyette olduğu 1993 yılında yükseköğretimin bütçe içindeki payı yüzde 5 iken, üniversite sayısı 28’den 51’e çıktığı halde 1994 yılında, bu payın yüzde 3,6’ya indirilmesidir.¹⁷⁶¹

Yılmaz, Hükümetin, Erken Emeklilik Yasası ile iflas ettirdiği Emekli Sandığının yanı sıra Sosyal Sigortalar Kurumunu da Tahkim Yasası ile çıkmaza soktuğunu iddia etmiştir. Tahkim söylentileri çıktıktan çok sonra uygulamaya geçildiği ve bu zaman zarfında, hiçbir kamu kuruluşu, Sosyal Sigortalar Kurumuna prim borcu ödemediği için Sosyal Sigortalar Kurumu, iflas noktasına gelmiştir. Hükümetin tarımı da ihmal ettiğini, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün bir yatırım ve hizmet kuruluşu olmaktan çıkarak bir istihdam kurumu haline geldiğini, Tarım Bakanının, Yüksek Planlama Kurulundan dışlandığını bu iddiasının göstergeleri olarak anlatmıştır.¹⁷⁶²

Yolsuzluklar Yılmaz’ın konuşmasında yer verdiği bir diğer önemli konudur. Seçim meydanlarında Koskotas dosyalarından, özellikle TÜRKSAT haberleşme uydusuyla ilgili dosyadan çok bahsedildiğini hatırlatan Yılmaz, PTT Genel Müdürü ve diğer yetkililerin mahkemede aklandıklarını söylemiştir. Hükümetin TÜRKSAT uydusunun çağdaş teknolojinin bir örneği olduğunu söyleyerek övünmesini samimiyetsizlik olarak niteleyen Yılmaz, ANAP’lı belediye başkanlarının haklarında soruşturma açıldığı için görevden alındığını ancak İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı için adli tahkikat tamamlandığı ve

¹⁷⁶⁰ A.k., ss. 67-68.

¹⁷⁶¹ A.k., ss. 68-69.

¹⁷⁶² A.k., s. 70.

ikinci defa duruşmaya çıktığı halde aynı şeyin uygulanmadığını anlatmıştır.¹⁷⁶³ Bunu Hükümetin, yolsuzluklar konusunda “çifte standart” uygulaması olarak gören Yılmaz, konuşmasının son kısmında dış politika ve güneydoğu sorununa eğilmiştir. Dış politikayla ilgili olarak da sert eleştirilere devam eden Yılmaz, bu Hükümetin, yetmiş yıllık cumhuriyet dönemi boyunca, en büyük fırsatları yakalamış bir Hükümet olmasına rağmen, yetmiş yıllık cumhuriyet tarihinin en büyük dış politika başarısızlıklarını sergilediğini belirtmiştir. Başbakan Çiller’in dış politika gezilerinin başarısızlığını şu sözlerle anlatmıştır:

Sayın Başbakan, Rusya’ya gitti; dönüşünde, çok başarılı bir gezi yaptığını söyledi. Aradan bir hafta geçmedi, Rusya, AKKA Anlaşmasının değiştirilmesi için bize nota verdi. Bununla da yetinmedi, AKKA Anlaşmasını tanımadığını ilan etti ve Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Brejnev doktrinini de geçti, Yeltsin doktrinini ortaya attı. Müttefiklerinin karıştığı bir savaşta-velev ki bu savaş konvansiyonel silahlarla yapılan bir savaş dahi olsa- Rusya’nın nükleer güç kullanacağını ifade etti. Bunun adresi aslında en başta Türkiye idi. Türk Hükümetinden bugüne kadar “tıs” bile çıkmadı... Sayın Başbakan, Rusya’da çok potlar kırdı. Bir kere, yaptığı ziyaretin zamanlaması yanlışti. Azerbaycan’ın Devlet Başkanı orada iken Moskova’ya gitmesi yanlışti. Sanki Rusya’nın şemsiyesi altında kardeş Azerbaycan’ın Devlet Başkanıyla görüşmesi yanlışti. Azerbaycan petrolünün Türkiye’den geçmesini Rusya ile konuşması yanlışti. Sanki Türkiye’nin böyle bir hakkı yokmuş gibi, sanki Birleşmiş Milletler Yasasının 51 inci maddesi Türkiye’ye bu hakkı vermiyormuş gibi, Rusya’ya dönüp de, “gelin, sizinle beraber Azerbaycan’a asker gönderelim” demesi yanlışti. Başbakan Rusya’dan döndükten sonra, önce Azerbaycan, arkasından da Gürcistan, Bağımsız Devletler Topluluğuna üye oldular. Bu mu başarılı seyahat?! Bu Hükümet işbaşına geldiği zaman, Sovyetler birliğinden bağımsızlığını kazanan yeni Türk cumhuriyetleri vardı; hepsi gözünü Türkiye’ye döndürmüşlerdi, gözlerini bize çevirmişlerdi. Bu Hükümetin iki yıllık dış politikası sonunda, bugün o ülkelerin hepsi, yeniden Rusya’nın güdümüne girdiler, hepsi de Bağımsız Devletler Topluluğuna üye oldular. Artık gözleri Türkiye’de falan değil; bize arkalarını döndüler.”¹⁷⁶⁴

Başbakan Çiller’in ABD seyahati de Yılmaz’ın eleştirilerinden kurtulamamıştır. Amerikan basınında bu seyahatle ilgili çıkan tek makalenin Türkiye’yi satılık müttefik olarak nitelediğini aktarmıştır. Clinton’la başarılı olduğu söylenen görüşmeden sonra da Clinton Amerikan Kongresine verdiği Kıbrıs raporunda “Eğer Kıbrıs Türk Toplumunu, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Gali’nin raporunu kabul etmezse, uluslararası planda daha büyük yalnızlığa itilecektir” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Yılmaz, Güneydoğu konusunda ise Başbakan Çiller’in 4 Kasım 1993 günü İstanbul’da yaptığı basın toplantısından cümleler aktararak eleştiriler yapmıştır. Bu basın toplantısında

¹⁷⁶³ A.k., s. 71.

¹⁷⁶⁴ A.k., ss. 71-72.

Çiller'in 1992 yılının sonundan itibaren PKK'nın ateşkes istediğini, bu dönemin PKK için çok yararlı olduğunu ve o zamanın Hükümetinin ateşkese "peki" diyerek oyuna düştüğünü söylediğini aktarmıştır. Yılmaz, Başbakan'dan, "kimin eşkıya ile ateşkes yaptığını" açıklamasını istedi ve Meclisi de bilgisi ve rızası olmadan eşkıya ile ateşkes yapanları ortaya çıkarmaya ve Anavatan Partisinin, bu amaçla Meclis Başkanlığına verdiği araştırma önergesine sahip çıkmaya çağırarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷⁶⁵

SHP Grubu adına 1994 Bütçesi üzerinde söz alan Ercan Karakaş (İstanbul) konuşmasının başında bütçe kanununun görüşülme yöntemi ve süresi üzerinde durmuştur. Genel Kurulda bütçe en çok üç beş günde görüşülmeli ve bitirilmeli şeklindeki yaygın bir kanaate rağmen bütçenin tartışma yönteminin ve tartışma süresinin değiştirilemediğini, 1993 ve 1994 bütçeleri öncesinde konunun Danışma Meclisinde tekrar ele alındığını ancak sürenin kısaltılması konusunda bir mutabakat sağlanamadığını anlatmıştır. Genel Kuruldan önce, 45 gün boyunca, Plan ve Bütçe Komisyonunda, bütçenin ayrıntılı biçimde görüşüldüğünü hatırlatan Karakaş, halkın, Meclisten önemli yasaları çıkarmasını ve yaşamsal sorunlara çözümler üretmesini beklediği kritik dönemde, 17 günlük sürenin hiç değilse 5 güne indirilmesinin yerinde olacağını savunmuştur. Bu konunun, 1994 bütçe görüşmelerinden sonra parti gruplarınca tekrar ele alınarak, içtüzükle birlikte bir sonuca ulaştırılmasının son derece yararlı bir hizmet olacağını söylemiştir. Bütçe konusundaki yenileşmenin, yalnızca görüşme usulü ve süresiyle sınırlı kalmaması, içerik bakımından da yeni bir bütçe anlayışı konusunda uzlaşma sağlanması gerektiğine işaret eden Karakaş, bunun tek başına bir partinin veya hükümetin çözebileceği bir sorun olmadığını belirtmiştir: "Gelenekselleşmiş ve neredeyse sadece matematik hesabına dönüşmüş bütçe anlayışıyla," gerçekten, rasyonel ve etkin bir bütçe yapmak ve kaynakları etkin biçimde kullanmak kolay değildir.¹⁷⁶⁶

Dünya ekonomisinde 1991'den beri ciddi bir durgunluk yaşanmasına rağmen Türkiye'nin birkaç yıldır kesintisiz bir şekilde büyümeye devam etmesini sevindirici olarak niteleyen Karakaş, bu büyümenin enflasyonla birlikte gerçekleşmesini ise üzücü olarak değerlendirmiştir. Son yıllarda büyümenin artışı rakamlarla anlatan Karakaş, ekonominin makro dengelerinin daha sağlıklı hale getirilmesi için, gerekli tedbirlerin alınmasını ve 1994'te büyümenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesinin koşullarının yaratılmasını istemiştir. 1994'te, daha çok, yeni kapasitelere, yatırımlara ve ihracata dayalı sağlıklı bir büyüme mutlaka gerçekleştirilmelidir. Eğitim ve sağlık sektörü yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payının giderek artmasını, bir diğer olumlu gelişme olarak belirten Karakaş, aynı yaklaşımın bütçeden, eğitime ve sağlığa ödenek ayrılırken sürdürülemediğini kabul etmiştir.¹⁷⁶⁷

¹⁷⁶⁵ A.k., ss. 73-74.

¹⁷⁶⁶ A.k., ss. 74-75.

¹⁷⁶⁷ A.k., ss. 75-76.

Karakaş, Türkiye'nin, sosyal devleti çağın bir gereği olarak gerçekleştirmek zorunda olduğunu vurgulayarak, Anayasanın 2. maddesinde ifadesini bulan sosyal devlet ilkesinin, tüm boyutlarıyla yaşama geçirilmesinin Hükümetin temel amaçları arasında yer aldığını hatırlatmıştır. Ekonomide kalkınma, sosyal devlet korunarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, eğitim ve sağlık sektörlerine gereken önem verilmelidir. Bilgi toplumuna referansla sekiz yıllık zorunlu temel eğitimin hızla yaygınlaştırılmasını, laik, evrensel, yaratıcı ve özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikası oluşturulmasını isteyen Karakaş, yanı sıra acilen “topyekûn bir eğitim reformu,” yapılması zorunluluğuna işaret etmiştir. Bunun sosyal bir devletin gereği olarak, sağlık sistemi de yeniden düzenlenme, özel yatırımlar özendirilirken, koruyucu sağlık hizmetleri hızla geliştirilmelidir. Sağlık hizmetlerine devlet bütçesinden ayrılan ödenekler dışında, sistem, ilke olarak, üyelik ve prim esasına dayandırılmalıdır. Ancak, prim ödeyemeyecek durumda da olsa, hiç kimse, gerekli sağlık hizmetlerinden yoksun tutulmamalıdır. Bununla birlikte, sosyal güvenlik sistemi, malî açıdan sağlığa kavuşturulurken yaygınlaştırılırken, sosyal güvenlik sisteminin sigortalıya sağladığı güvenceler artırılmalı ve sigorta kurumlarının sağladığı güvenceler birbirine yaklaştırılmalıdır. Ayrıca, özürlü yurttaşlar için yeni kurumlaşmalara gidilmeli ve yeni kaynaklar ayrılmalıdır.¹⁷⁶⁸

Karakaş, bilim ve teknolojideki gelişmelerin ülke kalkınmasında değerlendirilmesinin zorunluluğuna dikkat çekerek bütçedeki araştırma geliştirme ödeneğinin en azından, gayri safi millî hâsılının yüzde 1'i düzeyine çıkarılmasını istemiştir. Bu “çağdaşlık treni” kaçırılmaması için gereklidir. Ekonomideki denge konusuna değinen Karakaş, hızlı büyüme sebebiyle bazı makro ekonomik göstergelerin bozulduğunu ve ekonomiye bazı maliyetler yüklendiğini savunmuştur. 1993 yılında ithalatın hammadde ve yatırım malları kalemi yüzünden yüzde 31'lik artış gösterdiğini ancak ithalatın finansmanını karşılayacak ihracat gelirlerinin yeteri kadar arttırılamadığını anlatmıştır. Karakaş'a göre ihracatı olumsuz etkileyen faktörlerin başında 1992 yılından başlayarak, Avrupa Topluluğu, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Almanya'da yaşanan ekonomik durgunluk ve kısmî resesyonlar gelmektedir. İhracatı artırmak için şu tedbirleri önermiştir: Irak'a yönelik ambargonun kaldırılması yönünde başlatılan gayretlerin sürdürülmesi, Türk sanayici ve ihracatçısına uluslararası rekabet gücü kazandırıcı koşullar sağlanması ve bu amaçla, dünya fiyatlarında girdi sağlayacak özendirme mekanizmalarının işletilmesi, vergi reformunun süratle devreye sokulması. Öte yandan, ihracatı artırıcı bu tedbirler alınırken, ithalat da disipline edilmelidir. Türkiye, ithal mallarına yönelik anti-damping düzenlemelerinde, Batı ülkelerinde olan duyarlılığı göstermelidir.¹⁷⁶⁹

¹⁷⁶⁸ A.k., s. 76.

¹⁷⁶⁹ A.k., ss. 76-77.

Ayrıca, 1995 yılı başında gümrük birliğine girmeye hazırlanan bir ülkenin dış ticaret ve cari işlemler bilançosunun sağlıklı bir yapıda olmasının kaçınılmazlığına vurgu yapan Karakaş, bu açıklarla gümrük birliğine girmenin zor olduğunu savunarak Hükümetin, bu bilançolara süratle çekidüzen verecek politikaları oluşturmasını önermiştir. 1994 bütçesinin 1980’li yıllarda ANAP iktidarları döneminde uygulanan politikaların hâlâ ipoteği altında olduğunu iddia eden Karakaş, bütçelerin, bir “borç ve maaş ödeme bütçesi” haline getirilmesini bu döneme bağlamıştır. Faiz ödemelerinin, bütçe üzerinde önemli bir yük teşkil ettiğini rakamlarla anlatan Karakaş, bu yükü azaltmada Genel Kurul gündemindeki vergi yasasının önemli bir adım olacağını savunmuştur. Karakaş’a göre, kamu maliyesinin daha sağlam ve artan kaynaklara yönelmesi sonucu iç borçlanma gereği azalacak ve dolayısıyla, faizlerin yükü aşağıya çekilecektir. Bu, aynı zamanda, gelir dağılımında bir iyileşmeye de yol açacaktır. Daha az faiz ödemesi yapılırsa, rantıye kesiminin millî gelirden aldığı pay azalacaktır.¹⁷⁷⁰

1994 Bütçesinin ciddi olarak uygulanamaması durumunda Avrupa Birliğine uyum ve gümrük birliğine girme çabalarının sekteye uğrayacağına değinen Karakaş, 1994 yılının, mali dengelerin sağlandığı bir bütçe yılı olmasını istemiştir. KİT’lerin borçlanma gereğinin gayri safi millî hâsıla içindeki payında, 1992 yılından itibaren nispî bir düzelme gözlemlendiğine işaret etmiş ve bunu 1992 yılında uygulamaya konulan Tahkim Kanununun ve bütçe dışı ikrazın olumlu etkilerine bağlamıştır. KİT’lerin finansman yükünün hafifletilmesi sevindirici olmakla birlikte KİT’lerin ekonomiye yükü, bütün ağırlığıyla sürmektedir ve bu yüzden özelleştirme, özerkleştirme ve rehabilitasyon sorunları, hâlâ ciddiyetini korumaktadır. Bunun için sağlam bir yasal çerçeve ve hukukî altyapı oluşturulmalıdır. Özelleştirilecek işletmelerde çalışanların iş güvenlikleri yasal önlemlerle sağlam güvenceye bağlanmalı; ayrıca, ekonomik ve teknik açıdan kapatılma zorunluluğu ortaya çıkan KİT’lerde, iş ve ücret güvenliği sağlanmalıdır.¹⁷⁷¹

Karakaş’a göre, diğer taraftan, özelleştirme sonucunda rekabeti sınırlandırabilecek, özel kesimde tekel ya da oligopol piyasası yaratabilecek uygulamalara kesinlikle yer verilmemelidir. Ayrıca bu uygulamalar saydam bir politika çerçevesinde yürütülmelidir. Bu tedbirlere ek olarak bazı sektörlerde özelleştirmenin yol açabileceği tekelleşmenin önünü kesebilmek için, mutlaka kartelleşmeyi önleyici rekabet yasasının çıkarılması gerekir aksi halde, “ÇİTOSAN’a bağlı bazı çimento fabrikalarının ve USAŞ’ın özelleştirilmesi sonrası ortaya çıkan tekelleşme olgusu gibi tekelleşmeler sıkça görülebilir. Özelleştirme, gelirleri bütçe açığını kapatmaya yarayan bir kaynak olarak değerlendirilmemelidir. Kamu kuruluşları, bu bakımdan, mirasyedi gibi de satılmamalıdır. Devlet, müflis bir tüccar gibi davranmamalıdır. Bu anlayış mutlaka terk edilmeli ve özelleştirme gelirleri, son Hükümet Protokolünde de öngörüldüğü üzere, sanayileşmenin ve yeni üretim kapasitelerinin finansmanında değerlendirilmelidir. Ayrıca, verimliliği artırmayan ve sermaye stokuna ilave bir katkı getirmeyen özelleştirme uygulamalarına izin verilmemelidir.”¹⁷⁷²

¹⁷⁷⁰ A.k., s. 78.

¹⁷⁷¹ A.k., ss. 78-79.

¹⁷⁷² A.k., s. 79.

PTT ve TEK'in, hala kamu hizmeti gören kuruluşlar olduğuna değinen Karakaş, yapılan düzenlemelerle kuruluşların bu niteliğinin değişmediğini ancak, zaman içinde, bunların, değişen koşullara uygun bir şekilde, rekabet koşullarında çalışan işletmeler haline getirilmesinin amaçlandığını anlatmıştır. 1994 bütçesinin dönem sonu enflasyon hedefi olan yüzde 48'in ulaşamayacak hedefler olmadığını söyleyen Karakaş, çalışan kesimlerin mağdur edilmemesi için verilen ücret artışlarını desteklediklerini yalnız, sadece gelir koruyucu düzenlemelerle yetinilmeyerek gelir artırıcı düzenlemelere de yer verilmesini istemiştir. Bunların en önemlisi de memurların, toplu sözleşmeli sendika hakkını elde etmelerini sağlayacak yasal düzenlemeye gidilmesidir. Ayrıca, ILO sözleşmeleri de, iç hukuku 1994 yılı içerisinde mutlaka yansıtılmalıdır. Vergi reformunun önemini altını çizen Karakaş, yeni vergi yasa tasarısından toplam vergi yükünü artırması, vergi yükümlülüğü yaygınlaştırılması, kayıt dışı ekonomiyi elden geldiğince vergilendirmesi, enflasyona neden olan belli kesimlerin harcamalarını kısıması, vergi yükü dağılımındaki aşırı adaletsizliği düzeltmesi gibi beklentilerinin olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, yeni vergi tasarısıyla; muafiyet ve istisnaların azaltılmasını, üniter vergi sistemine geçilmesini, sermaye gelirlerinin belli ölçüde vergilendirilmesini, vergi kaçakçılarının teşhir edilmesini ve gelirleri sorgulanacak mükellef haline getirilmesini ve bunların hürriyeti bağlayıcı cezaî müeyyidelere tabi tutulmasını, SHP Grubu olarak olumlu bir gelişme olarak değerlendirdiklerini ve desteklediklerini belirtmiştir.¹⁷⁷³

Karakaş konuşmasında 1994 bütçesinden sonra, siyasal gelişmelere ve Hükümetin çalışmalarına ilişkin görüşlerini iletmiştir. Hükümetin ülkeyi 12 Eylül'den sonra içine düştüğü ağır siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlardan kurtarmak, 12 Eylül hukukuna, anlayışlarına ve uygulamalarına son vermek ve iç barışı sağlamak, hoşgörüyü ve toplumsal dayanışmayı hâkim kılmak için kurulduğunu hatırlatmıştır. Bozulan gelir bölüşümünü düzeltmek, ekonomiyi canlandırmak, devleti, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak algılamak ve buna uygun biçimde yeniden yapılandırmak Hükümetin amaçları arasındadır.¹⁷⁷⁴

Karakaş, iki yıl süre içerisinde, CMUK, ILO kararları, 12 Eylül döneminde kapatılan partilerin açılması, sendikaların açılması, Anayasanın 130. maddesinin değiştirilmesi gibi, demokrasi konusunda bazı önemli adımlar atılmasına rağmen demokratikleşme konusunda yapılması gereken daha çok şey bulunduğuna işaret etmiştir. Zira on üç yıl geçmiş olmasına rağmen, 12 Eylül hukuku, başta Anayasa olmak üzere büyük ölçüde geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Anayasanın, hiç değilse siyasete katılımı engelleyen maddeleri öncelikle ele alınmalıdır. Anayasa değişikliklerinin önemini altını çizen

¹⁷⁷³ A.k., ss. 80-81.

¹⁷⁷⁴ A.k., ss. 81-82.

Karakaş, ayrıca, 1994 yasama yılında yerel yönetim yasasının, çalışma yaşamına ve sendikalara ait yasaların, memur sendikası yasasının, yolsuzluk ve rüşveti önlemeye yönelik yasanın ele alınmasını istediklerini açıklamıştır. Başta insan hakları bakanlığı olmak üzere, diğer kurulacak yeni bakanlıkların yasalarının da, Meclisten geçirilmesinin, 1972'den beri değiştirilemeyen Meclis İçtüzüğü'nün tekrar ele alınmasının zorunluluğuna değinmiştir.¹⁷⁷⁵

Kürt sorunu Karakaş'ın konuşmasında yer verdiği bir diğer konudur. Demokratikleşmenin Türkiye'nin "en yaşamsal sorunu haline gelen Kürt sorununun barışçıl çözümüne" katkı sağlayacağını da SHP'nin bu bakış açısını ve çözümüne ilişkin önerilerini sunmuştur. Başkalarının "güneydoğu sorunu" olarak tanımladığı bu sorunu kendilerinin "Kürt sorunu" olarak nitelediğini ve her şeyden önce bu sorunun, "şiddet, zor ve terör" yoluyla çözümlenemeyeceğine inandıklarını belirtmiştir.¹⁷⁷⁶ PKK militanlarının yaptığı şiddet eylemlerini reddeden Karakaş, Kürt sorunu ile ilgili şunları söylemiştir:

*Değerli milletvekilleri, diğer yandan, Kürt sorununun, bir asayiş, bir güvenlik sorununa indirgenmesini ve de öyle takdim edilmesini, tamamen yanlış buluyoruz. Sorunun, on yıldır alınan bütün güvenlik tedbirlerine rağmen büyüyerek devam etmesinin; akan kanın, durmak bir yana, giderek artmasının, bu yanlış teşhisten kaynaklandığına inanıyoruz. Bize göre, sorunun, güvenlik boyutunun yanı sıra, siyasal, etnik, kültürel, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları da bulunmaktadır. Üzülerek ifade etmeliyim ki, bu boyutlar yıllarca yok sayılmıştır; yani Kürt realitesi yok sayılmıştır, bu yanlışta yıllarca ısrarlı olunmuştur. Evrensel olarak da kanıtlanmış olan, şiddet ve terörün demokrasiyle çözülebileceği gerçeği göz ardı edilmiş ve sıkıyönetim, anadili yasaklama ve olağanüstü hal uygulaması gibi yasağcı yöntemlerden medet umulmuştur. Bu uygulamalar esnasında, terör eylemcisiyle, Kürt kökenli insanlarımız arasında zorunlu olan ayırım yapılmamış ve bir kısım Kürt kökenli yurttaşlarımız devlete yabancılaşmış, yöntemlerini benimsemediği halde, bu zorlayıcı nedenlerden dolayı PKK'ya sempatiyle bakar hale gelmiştir. Değerli milletvekilleri, güneydoğuda on beş yıldır uygulanan sıkıyönetim ve olağanüstü hal rejimi, sorunu çözememiştir. Tüm bu nedenlerle, bugün yapılması gereken, eski anlayış ve yaklaşımlara son vermek ve artık yeni politikalar uygulamaktır.*¹⁷⁷⁷

SHP'nin daha 1990 yılında, kapsamlı bir güneydoğu raporu hazırlayarak soruna sağlıklı bir teşhis koyarak demokratik çözümler önerdiğini ve Nisan 1993'te yapılan tüzük ve program kurultayında acil önlemler kararlaştırdığını söyleyen Karakaş, bu çözüm önerilerinin dikkate alınmasını istemiştir. Hükümet Protokolünde, terörle mücadele yasasının "hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamaz" ilkesi ışığında yeniden ele alınacağını belirtildiğini hatırlatan Karakaş, Demirel başkanlığında kurulan Birinci SHP-DYP Koalisyon Hükümetinin, göreve başladıktan bir süre sonra, Kürt realitesini tanıdığını

¹⁷⁷⁵ A.k., ss. 82-83.

¹⁷⁷⁶ A.k., ss. 83-84.

¹⁷⁷⁷ A.k., s. 84.

hatırlatmıştır. Bu olumlu ve gerçekçi adımın gerektirdiği siyasal düzenlemelerin yapılamadığına değinen Karakaş, “önce şiddet olayları ve terör bitirilsin, ondan sonra gereği yapılır” politikasını doğru bulmadıklarını vurgulamıştır. Şiddet olayları artıyor diye demokratik reformlara ara verilemeyeceğini belirten Karakaş, insan haklarına ve hukuk ilkelerine dayalı demokratik bir ortamı istemeyenlerin, şiddet yanlıları olduğunu savunmuştur:

*PKK’nın Avrupa’nın birçok ülkesinde tecrit edilmesi, bugün, Kürt sorununa ilişkin demokratik, siyasal yeni düzenlemeleri de, otomatik olarak, daha ağırlıklı biçimde gündeme getirmektedir. Bu konuda siyasî partiler arasında mutabakata ihtiyaç bulunmaktadır. Şiddet ve teröre karşı, terör örgütüne karşı var olan mutabakat, yeni demokratik siyasal açılımlarda da sağlanmalıdır. Çünkü, bu sorun tek başına bir partinin veya hükümetin sorunu değildir, hepimizin sorunudur, ülkemizin en yaşamsal sorunudur. SHP olarak, tüm siyasî partilerle, gruplarla bu konularda görüşmeye, bu konularda müzakerede bulunmaya hazır olduğumuzu her zaman söyledik, bugün yineliyoruz ve bütün partilerimize, geliniz, yeni sivil ve demokratik alternatifleri hep birlikte tartışalım ve bir sonuca varalım diyoruz; ülkemizin kan kaybetmesini hep birlikte önleyelim diyoruz. Sayın milletvekilleri, unutmayalım, Türkiye’nin bütünlüğü ve halkın birliği, şiddet örgütünü de üreten Kürt sorununun çözümünden geçmektedir. İç barışın sağlanması, akan kanın durması için kendi demokrasi anlayışımıza güvenelim; demokrasiyi, sorunun çözümü için bir araç olarak görmeye devam edelim. Kendileri huzursuzluk kaynağı olan aşiret reislerinden, eğitimsiz koruculardan, baskıcı yasalardan veya bunların daha da ağırlaştırılmasından, olağanüstü uygulamalardan, idamların infazlarından medet ummayalım.*¹⁷⁷⁸

Karakaş, demokratikleşme konusuyla ilgili olarak idarî yapıda yapılacak reformların, devletin ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına ilişkin reformların önemine işaret etmiştir. Artık, her şeyin Ankara’dan halledilme devri geçmiştir. Bir an önce, yerel yönetimlerin, merkezî yönetimin bir taşra örgütü konumundan çıkarılması ve her bakımdan güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Terörle Mücadele Yasasına tekrar değinen Karakaş, öncelikle bütün demokratik ülkelerde, terörü önlemeye yönelik hukukî düzenlemelerin olduğunu ancak, bu alandaki düzenlemelerin de, hukukun temel evrensel kurallarına uygun olmak zorunda olduğunu anlatmıştır. Bu nedenle, Hükümet Programında başta Terör Yasası ve Polis Vazife ve Salahiyet Yasası olmak üzere, ilgili mevzuatın gözden geçirileceğinin vurgulandığını aktarmıştır. SHP Grubu olarak, mevcut yasaların sertleştirilmesini değil, hukuk ve demokrasiyle uyumlu hale getirilmesini savunduklarını ifade etmiştir. Birçok yasadaki, bu arada Terör Yasasının 8. maddesindeki, düşünce özgürlüğüyle bağdaşmayan hükmün kaldırılmasını istediklerini, hiçbir şekilde onaylamadığımız görüşleri yazıp söyleyenlerle, eline silah alıp çoluk çocuk öldürenleri aynı gözle görmenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Nitekim, çağdaş demokrasilerde de bu böyledir. Şiddet örgütü PKK’nın arkasındaki desteği azaltmak da başka türlü gerçekleşemez.¹⁷⁷⁹

¹⁷⁷⁸ A.k., s. 85.

¹⁷⁷⁹ A.k., s. 86.

Laiklik konusunda iki üst anayasal ilke bulunduğuna dikkat çeken Karakaş, bunları, temel haklardan olan din ve vicdan özgürlüğü olarak laiklik ve cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olan laiklik olarak sıralamıştır. SHP Grubu olarak, bu iki ilkeye de aynı derecede sahip çıktıklarını gerçek anlamda demokratik bir toplumun din ve vicdan özgürlüğünün ve laikliğin toplumsal yaşama tam olarak hâkim olmasıyla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Her inanç, ülkede yaşayanların çoğunluğu tarafından benimsensin ya da benimsenmesin, tamamen özgür olmalıdır:

*Toplumda çeşitli inanç gruplarının barış içinde yan yana yaşayabilmeleri için, karşılıklı tolerans ve hoşgörü zorunludur. İnananların, inançlarının gereğini yerine getirme özgürlüğünün yanı sıra, farklı inançları planların, günlük yaşamlarını istedikleri gibi sürdürme hakları da vardır. Değerli milletvekilleri, bize göre, laiklik ve özgürlük, bir bütündür, bütünün parçalarıdır. Bizim, birini diğerine tercih etmemiz söz konusu değildir. Laiklik olmadan, özgürlükler ve demokrasi tam olamaz, çağdaşlaşma da gerçekleşemez. Bizim laiklik anlayışımız budur. Laiklik konusunda bir mutabakat sağlanması halinde, elbette, Diyanet İşlerinin işlevi, Diyanet İşlerinin çerçevesi konuşulabilir; biz hiçbir tartışmadan kaçmayız ve demokratik platformlarda yapılan bu tartışmaları yararlı görürüz; ama, bugün bir gerçek var; o da, Diyanet İşleri, her inanç grubunu kapsayacak bir yapıya kavuşmamıştır. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı, Alevî yurttaşlarımızın dinsel ve mezhepsel inancından habersiz görünmektedir. Değerli milletvekilleri, bazı kesimlerin, dinî motiflere dayanarak, şiddet ve teröre başvurdukları yadsınamaz. Sivas olayında yaşanan katliam, bunun tipik ve en vahim örneğidir. 37 insanımız diri diri yakılmıştır. İnsanlık dışı bir olay yaşanmıştır. Bu katliamı yapanlar, zor kullanarak, şiddet yoluyla, dine dayanan tek sesli totaliter bir düzen kurmak isteyenlerdir.*¹⁷⁸⁰

Karakaş, Antiterör Yasasının 8. maddesinin bu bağlamda tartışıldığına değinerek bu kanunun, Hükümet tarafından, İçişleri Bakanlığında hazırlandığını ve terörün yükseldiği bir dönemde gündeme getirildiğini hatırlatmıştır. SHP ve DYP'nin üzerinde anlaştığı yasa metninin hiçbir şekilde, görüşlerin ve düşüncelerin ifade edilmesini yasaklayan bir metin olmadığını, bu görüşlerin zor ve şiddet yoluyla kabul ettirilmeye çalışılmasını yasaklayan bir metin olduğunu söylemiştir. Bu uzlaşma metninin, hiçbir şekilde, kaldırılan ve kaldırılmasına onay verdikleri 163'ü geriye getiren bir düzenleme olmadığına vurgu yaparak konuşmasını tamamlamıştır.

1994 Bütçesi üzerinde söz alan Başbakan Tansu Çiller (İstanbul) sık sık sataşmalarla kesilen bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına terör konusuyla başlayan Çiller, muhalefet liderlerinin ve özellikle “cumhuriyet tarihinde en kısa süre Başbakanlık yapmış olan Ana muhalefet Liderinin, Mesut Yılmaz'ı kastederek, bu konuya hiç değinmemesini garipsediğini söylemiştir. Ayrıca

¹⁷⁸⁰ A.k., s. 87.

yüzde 100'ü aşacak olan enflasyonu fark edince kaçan Yılmaz'ın muhalefette bile terörle mücadeleden uzak durduğunu savundu. Terörün 1982'de ilk kez yeniden canlandığını, 1984 yılında patlak vererek ANAP İktidarı döneminde yukarı doğru tırmandığını ve 1987 yılında, altı yedi tane mezranın ve köyün basılmasıyla işin ciddiyetinin anlaşıldığını belirtmiştir. Demirel Hükümetinin 1991'de işbaşına gelerek olayı büyük bir ciddiyetle ele almasına kadar terörün tırmandığını iddia eden Çiller, terörün ne istediği hususunda uzlaşma olduğunu, terörün ülkeyi bölmek istediğini ifade etmiştir.¹⁷⁸¹

50. Hükümetin farklı bir strateji uygulayarak terörle mücadeleyi sadece yurt içinde değil sınır ötesinde de yaptığını söylemiştir. Yine farklı bir yaklaşımla Dışişlerine “Biz, fonksiyonel ve sonuca varan ve öncelikli olarak terör mücadelesini ele alan bir dış politika güdeceğiz” talimatını verdiklerini ifade etti. Nitekim, Almanya'nın, “verdiğim silahlarla PKK'ya karşı mücadele edemezsin, benim silahlarımı kullanamazsın” dediği ortamdan, Almanya'da PKK'nın yasaklandığı bir konuma gelinmesinin tesadüflerin sonucu olmadığını savunmuştur. Mekik diplomasi ile Almanya, Fransa ve İngiltere ile terörle mücadelede işbirliği ile bir dizi operasyon yapıldığını, Viyana'daki toplantıda terörle mücadeleni ortak bir kavram olarak kabul edildiğini, hatta Birleşmiş Milletler tarafından da kabul edildiğini anlatmıştır.¹⁷⁸² Yine, Amerika ve Avrupa gezilerinde Avrupa'nın “bir Hristiyan kulübü” haline getirilmesinin ne kadar yanlış olacağını, dünyayı, köktenciler ve Hristiyan kulübü olarak ikiye bölmenin, yeniden yapılanma sürecine girmiş olan dünya için ne kadar büyük bir tehdit olacağını ve bunu çözecek olan kilit ülkenin Türkiye olacağını anlattığını ifade etmiştir. Çiller, ABD'de yaptığı görüşme sonunda Başkan Clinton'ın PKK'yı, ilk kez, bir terör örgütü olarak tanımlayarak “bu mücadelede Türkiye'ye yardım etmeli ve edeceğiz” diye açıklamada bulunduğunun altını çizmiştir. Suriye, İran ve İsrail'de PKK'ya karşı mücadelede Türkiye ile işbirliğinin gündemde olduğuna işaret eden Çiller, mekik diplomasisinin devam edeceğini vurgulamıştır.¹⁷⁸³

Terörle mücadelede 4-5 bin kişilik yeni çevik güçlerin teröristlerle, onların taktikleriyle ve onlara karşı aynı yöntemleri kullanarak mücadele etmek üzere yetiştirildiklerini açıklamıştır. 1984 yılından 1993'e kadar etkisiz bırakılan toplam 9 bin küsur teröristin yarısına yakınının son bir yıl içinde etkisiz bırakıldığını bildirmiştir. Bütün mücadelenin, oranın insanına can güvenliği vermek için sonuna kadar mücadele olduğunu ve bunu da ülkeyi bölmeden yapacaklarını belirtmiştir. Konuşmasında Terör Yasasına da değinen Çiller, bu konuda uzlaşılacağını, ne 163'ün geri getirileceğini ne de laik Türkiye'ye karşı bir gölge düşürmeyeceklerini, bu ikisinin ortasında buluşacaklarını açıklamıştır.¹⁷⁸⁴

¹⁷⁸¹ A.k., ss. 88-90.

¹⁷⁸² A.k., ss. 90-91.

¹⁷⁸³ A.k., ss. 91-92.

¹⁷⁸⁴ A.k., ss. 93-94.

50. Hükümetin başa geldiği dönemdeki sıkıntıları anlatırken kendisine yönelik “sen, ekonomiden mesul değil miydin?” şeklindeki eleştiriye cevaben Hazine'den sorumlu olmanın tüm ekonomiyi yönetmek anlamına gelmediğini söylemiştir. Demirel-İnönü Hükümetinin sıfır büyümesi olan, dış borcu 18,4 milyar dolardan 51 milyar dolara çıkmış bir ekonomi devraldığını ve bir büyük yatırım atılımı başlattığını anlatmıştır. 50. Hükümetin hem terörle mücadelede hem de ekonomi konusunda doğru olanı kararlılıkla yaptığını savunan Çiller, büyümenin sanayi kaynaklı olarak yüzde 7,8'e ulaştığını, işsizliğin oranının yüzde 15'ten yüzde 13'lere indiğini ifade etmiştir.¹⁷⁸⁵

Vergi reformunun ve özelleştirmenin gerekli olduğuna değinen Çiller, özelleştirmeyle hedeflenen gelirin 37 milyar dolar olduğunu söylemiştir. Yılmaz'ı kanun hükmünde kararnameleri iptal ettirerek özelleştirmeyi engellemekle suçlayan Çiller, üç amacı (adalet, sağlam kaynak bulmak ve teşkilatı ve belgelendirmeyi basitleştirmek) olan vergi yasası düzenlemelerini yapmanın kendi Hükümetlerine nasip olacağını belirtmiştir. Vergi yasa tasarısında üniter vergiyi getirdiklerini, ücretli kesimin vergi yükünü üçte bir azalttıklarını, asgarî ücrette vergi oranını yüzde 15'ten yüzde 10 düzeyine düşürdüklerini, memurun sağlık, eğitim, gıda ve bunun gibi bir dizi masraflarını vergiden düşebileceğini anlatmıştır.¹⁷⁸⁶ Ayrıca, vergisini ödemeyenlerin kamuoyuna açıklanacağını ve lüks harcamalara nerden buldun diye sorulacağını belirtmiştir. Çiller, Özel Tüketim Vergisiyle bir dizi verginin kalktığını, bunun yerine Özel Tüketim Vergisi geldiğini söyleyerek bunun AT'ye uyum sağlamak açısından önemli olduğuna işaret etmiştir. Sağlam kaynak bulunamaması durumunda, Devlet Planlama Teşkilatının yaptığı tahminlere göre, büyümenin, beş altı yıl içerisinde yüzde 15 düzeyinde azalacağını, enflasyonun ilk önce yüzde 100'lere ve daha sonra da hızla üç haneli bir enflasyona doğru çıkacağını anlatmıştır.¹⁷⁸⁷

Çiller, 1993 yılında üniversite eğitiminde çok önemli bir şeyi başlatarak yükseköğretimde, dışarıda kalanlara müracaat etme hakkını getirerek 400 bin kişilik bir imkân oluşturduğunu, 130 bin kişinin bu imkânı kullandığını vurgulamıştır. Üniversitelerdeki en önemli sorununun kaliteli eleman yetiştirilmesi olduğunu, bunun için toplam iki bin talebenin yurtdışında eğitim görmek üzere gönderildiğini hatırlatmıştır. Eğitim projelerinin içerisinde, sekiz yıllık eğitim, meslek liseleri ve herkese yetecek kadar yüksek teknik okul açma hedeflerinin olduğunu belirten Çiller, gençlere ve kadınlara iş kurlmaları için teşvik verdiklerini açıklamıştır. Çiftçiye ise peşin destekleme yaparak on beş yıldır hiç kimseye nasip olmayanı yaptıklarını iddia etmiştir:

¹⁷⁸⁵ A.k., ss. 95-96.

¹⁷⁸⁶ A.k., ss. 97-98.

¹⁷⁸⁷ A.k., ss. 99-101.

*Desteklemede apayrı bir modeli getiriyoruz. Bu model, ilk olarak pamukta uygulandı. Pamukta uygulanan bu sistem, prim sistemidir. Çiftçimize sadece prim olarak -özü olarak demiyorum- 3,5 trilyon ödenmiştir, bitmiştir ve bu sistemde üreticimiz bir yandan dünya fiyatlarından pamuğu alıp, üretip, aynı zamanda rekabet edebilir bir halde ihracat yaparken, diğer taraftan, çiftçimizin eline daha fazla imkân geçmiştir. Şimdi ifade ediyorum ki, aynı uygulamayı gelecek sene çok geniş bir biçimde, tütüne ve diğer bütün ürünlere yayacağız. Bu, son derece önemli bir olaydır.*¹⁷⁸⁸

Hükümetin havaalanlarına yaptığı yatırımlardan bahseden Çiller, İstanbul'u finans merkezi yapma iddialarını gündeme getirerek İstanbul'un ilk 21 sermaye piyasası arasına girdiğini söylemiştir. Hükümetin, barajlarda ve enerjide Türkiye'yi şaha kaldıracığını savunan Çiller, açacakları barajların isimlerini sıralamış ve eklemiştir: 50. Hükümet vergi oranlarını düşürmekte ve enerjide bir büyük seferberliği yapan hükümet olarak tarihe geçecektir. Yerel yönetimlerde yerinden yönetme ve yerinden sorunlara cevap verme yönünde çok önemli adımlar atarak demokrasiyi bütün ülke sathına yayacaklarını söyleyen Çiller şöyle devam etmiştir:

*Türkiye'nin önünde çok önemli bir fırsat var; bu, önder bir ülke olma fırsattır. Tarihçiler, Çin gibi, Türkiye gibi, Meksika gibi ülkelere işaret etmekte. Bunun için yapılması gereken şey çok basit: Bir, doğruları cesaretle yapmak; iki, Türkiye'yi terörden arındırmak ve iki konuda işbirliği yapmak. Biri, uzlaşmada, ikincisi çalışmada... Evet, çok çalışacağız ve uzlaşacağız. Nede uzlaşacağız?.. Bu Parlamentoyu işletmede uzlaşacağız. Hep beraber bir araya gelip kanunları çıkarmada uzlaşacağız, Terörle mücadelede, herkesle beraber hareket ederek, memleketimizin önündeki meseleleri aşmada uzlaşacağız ve bunda herkesin kardeş olduğu konusunda uzlaşacağız. Bu ülkenin Hakkâri'den, Edirne'ye kadar herkesi birinci sınıf vatandaşıdır, herkesi sahibidir ve herkes kardeş olmada uzlaşacaktır.*¹⁷⁸⁹

50. Hükümetin, beş ay içerisinde birçok konuda çok iyi başlangıçlar yaptığını tekrarlayan Çiller, bunun sadece iyi bir başlangıç olduğunu, 1994'ün zor bir yıl olacağını, neticelerinin 1995 yılında alınacağı bir yıl olacağını belirterek konuşmasını tamamlamıştır. Başbakan Çiller'in konuşmasından sonra gruplar adına konuşmalar tamamlandığından şahısları adına bütçenin lehinde Alparslan Türkeş, aleyhinde Ali Er söz almıştır.

Alparslan Türkeş (Yozgat) konuşmasının başında Türkiye'nin önünde üç önemli mesele bulunduğuna değinmiştir: Manevî ve ahlakî durumlarla ilgili meseleler, Türkiye'nin geri kalmışlıktan kurtulması, kalkınması meselesi ve millî birliği tehdit eden, toprak bütünlüğünü parçalamayı hedef alan bölücü terör meselesi. Türkeş'e göre bu üç mesele de "bileşik kaplardaki sıvılar" gibi

¹⁷⁸⁸ A.k., s. 102.

¹⁷⁸⁹ A.k., s. 105.

birbiriyle yakından ilgili ve birbirine tesir edici durumdadırlar. Üç meselenin beraber ele alınması icap etmektedir. İnsanlığın, tarihi boyunca emperyalizmden, ırkçılıktan, şovenizmden büyük zararlar gördüğüne dikkat çeken Türkeş, Türkiye'nin çeşitli tarihlerde, emperyalizmin, ırkçılığın saldırılarıyla karşılaştığını ve ülkeyi “kana bulamış olan bölücü terörün” arkasında da bunların olduğunu söylemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Atatürk'ün “kutsal bir emaneti” olduğunu hatırlatan Türkeş, Büyük Atatürk'ün, “arkadaşlarıyla beraber, doğulu, batılı, kuzeyli, güneyli” bütün vatandaşlarla “el ele, beraber, görüşerek, istişare ederek” bu devleti kurduğunu ve gelecek nesillere emanet ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁹⁰

Bölücü terörün arkasında gelişmekte olan bir Türkiye'nin uyandırdığı kaygının yattığını savunan Türkeş, ülkenin önündeki bölücülük fitnesinin Sevr'e kadar dayandığı anlatmıştır. O dönemde emperyalistlerin, İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurdurduklarına ve başına Şerif Paşa adına “bir hain” getirdiklerine dikkat çekerek, Türk Milletinin, özellikle doğulu vatandaşların, emperyalistlerin gönderdiği casuslara imkân tanımadıklarını ve kendi elleriyle, düşmanın “bu beşinci kol casuslarını” tepelediklerini hatırlatmıştır.¹⁷⁹¹ Neticede, Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk ve arkadaşları ve “bütün Türkiye halkı, o zaman el ele, baş başa vererek” Türkiye Cumhuriyeti Devletini üniter bir devlet olarak ve merkezîyetçi, merkezden yönetilen bir devlet olarak kurmuşlardır. Federal sistem (adem-i merkezîyetçi sistem) veya eyalet sistemi gibi görüşlere itibar edilmediğini hatırlattı. Günümüzde de PKK'nın “bölücü terörün taşeronluğunu yapan bir teşkilat” olduğunu belirten Türkeş, siyasi çözümden veyahut demokratik hakların verilmesinden bahsedildiğini hatırlatarak şunları söylemiştir:

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan bütün vatandaşlarımız, eşit haklara sahip, eşit ve hür vatandaşlardır. Hiçbirinin diğerine bir üstünlüğü yoktur. Herhangi etnik gruba mensup olan bir kimsenin, kendisi için bir özellik, özel haklar talep etmesi, memleketin yararına değildir. Çünkü, Türkiye'miz, tek bir etnik gruba sahip bir ülke değildir. Her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de çeşitli etnik gruplara mensup insanlar vardır. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti koca bir imparatorluktan doğmuş olan bir devlettir. Etnik ırkçılığa dayanan, şovenizme dayanan tutumlar zararlıdır ve hiçbir devlette itibar görmez. Bu çağda, 21 inci yüzyıla yaklaştığımız bu dönemde, ileri ülkelerin hiçbirisinde ırkçılık ve şovenizm, makbul olan bir şey değildir. Bizim karşımıza çıkanlar, bölücüler, etnik ırkçılığı ve şovenizmi temsil etmektedirler. Türkiye'nin sınırları içinde yaşayan insanlarımız, hangi etnik köke mensup olursa olsun, hepsi birbirinin kardeşidirler ve 922 yıllık tarihî geçmişten gelen topluluklardır. Bunun için de, aramızda din birliği vardır; kültür birliği vardır. Halkımızın

¹⁷⁹⁰ A.k., ss. 105-106.

¹⁷⁹¹ A.k., ss. 106-107.

yüzde 99,9'u, elhamdülillah Müslüman'dırlar. Müslümanlar birbirleriyle evlenirler; mümin müminin kardeşidir. Bu görüşle 922 yıl Türkiye halkı yaşamıştır, birbiriyle sarmaş dolaş olmuştur. Şimdi, bugün, bir bölgede yaşayanın konuştuğu diyalektin, diğer bölgelerde konuşulan Türkçeden farklı oluşunu ileri sürerek, bu bölgeye ayrılık istemek, ayrı haklar istemek veyahut federasyon istemek veyahut özerklik istemek veyahut demokratikleşme kılıfı altında bölücülüğe yol açacak birtakım durumlar ortaya çıkarmaya kalkışmak, Türkiye'nin dağılmasına başlangıç teşkil eder. Çünkü, Türkiye'de onlar gibi, güneydoğulu vatandaşlarımız gibi, başka diyalektle konuşan başka topluluklar da vardır. Onlar da, onların istediği aynı hakları isteyebilir.¹⁷⁹²

Bu tehlikeyi daha iyi açıklamak için, Amerika Birleşik Devletlerini misal olarak alan Türkeş, bu ülkenin 100'den fazla çeşitli etnik gruptan meydana gelen bir halk topluluğu olduğunu ancak esasının Anglo-Sakson olduğunu ifade etmiştir. Oradaki etnik grupların kendi dillerinde televizyon, radyo yayını yapma ve eğitim hakkı istemeleri durumunda ABD'nin dağılacağını savunmuştur. Buradan hareketle, Türkeş, güneydoğulu vatandaşların, aydın geçinen bazı kimselerin, "Ben Kürdüm, Kürtçe eğitim hakkımı tanıyın, Kürtçe yayın hakkımı verin..." diye konuşmalarını, "etnik ırkçılığın daniskası" olarak nitelemiştir. Türkeş'e göre, etnik ırkçılık ve şovenizm, Türk Milletine felaket getirir. Bunun için, Atatürk'ün dediği gibi, "Ne mutlu Türküm diyene." Bölücülüğün sonu, Türkiye'yi yıkılışa götürür. O bakımdan, memleketin bütünlüğünü korumak ve halkın birliğini korumak, millî birliği korumak, herkesin menfaati icabıdır ve bölgedeki barışın korunması için şarttır.¹⁷⁹³

Türkeş konuşmasının sonunda yerel yönetimlere yetki vermenin, yerel eyalet sistemi gibi yöntemlere başvurmanın çıkar yol olmadığına işaret etmiştir. Güneydoğuda karşılaşılan terör olaylarının, o bölgedeki halkın isteklerinden meydana geldiğini kabul etmenin yanlış olduğunu vurgulamıştır. Bölücü terörün sebebi, Türkiye'yi yıkmak isteyen düşmanların kışkırttığı bir harekettir. Türklerin 1071 yılında Anadolu'ya geldiklerinden 2 milyon olan Anadolu'daki nüfusun birçoğunun Anadolu'yu terk ettiğini, Orta Asya'dan gelen Türk milletinin bütün Anadolu'yu doldurduğunu anlatmıştır. Türkeş'e göre, bölücülük iddiasında bulunan, ayrı haklar isteyen birçok gruplar, esas kök itibarıyla da Türk kökünden gelmektedir. Böyle olmasa bile, 900 yıldan beridir aynı dine mensup insanlar olarak, birbirinden kız alıp vererek, evlenerek, beraber haşır neşir olarak, düşman karşısında beraber vatani savunarak, birbirinin kucagında şehit olan insanların birbirinden koparılmaya çalışılması, nefretle kınanacak bir hadisedir. Bütün Atatürkçüleri, Atatürk'ün kutsal emaneti olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birliğini, bütünlüğünü korumaya çağırarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷⁹⁴

¹⁷⁹² A.k., ss. 107-108.

¹⁷⁹³ A.k., s. 108.

¹⁷⁹⁴ A.k., ss. 108-109.

1994 Bütçesinin aleyhinde şahsı adına söz alan Ali Er (İçel) Başbakan Çiller'in Mesut Yılmaz'a yönelttiği eleştirileri cevaplayan ve Çiller'e eleştiriler yönelten bir konuşma yapmıştır. 300 trilyon açık verecek 1994 bütçesinin içi boş kuru kabağa (kevkî) benzediğini savunan Er'e göre 1991 genel seçimlerinde Anavatan Partisi kaçmamıştır zira Millete gitmek kaçmak demek değildir. Başbakan Çiller'in sık sık profesörlüğünden bahsettiğine değinen Er, bu memlekette profesör olmanın yetmediğini, bu milletin derdini bilmenin yettiğini söylemiştir. Başbakan'ın "Kuran'ın Türkçe yazılması" teziyle, tek kitapla profesör olduğu iddia etmiştir. Başbakan'ın Mesut Yılmaz'la ilgili olarak "Ağrı Dağına terörü hapis etmişti de öyle kaçmıştı" sözünü hatırlatarak Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında terörün Ağrı Dağına hapsedilmesine rağmen mevcut dönemde Türkiye'nin yarısına gidilemediğini öne sürmüştür:

*Başbakan olarak Lice'ye gidemediğinizi bu millet duymadı mı, bu millet görmedi mi? Niye Lice'ye gidemediniz? Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; yoksa Lice'ye gidemezken, Lice'yi, Afrika'daki Nijer mi zannetti? Lice'ye gidemeyen Başbakanın bugün terörden bahsetmeye hiç hakkı yok. Bu millet, terörün kimin zamanında bu hale geldiğini çok iyi biliyor. Anavatan Partisi bu memleketi 1991 yılında size teslim ettiğinde, 1991 seçimi yapıldı, kimsenin burnu kanamadan, yurdun Edirne'sinden Kars'ına kadar. Ama bugün, ülkenin yarısına gündüz gözüyle dahi gidilemez olmuş. Bugün partiler kapatılmış; bugün, doğuda basın kapatılmış; bugün, doğuda televizyon antenleri söktürülmüş.*¹⁷⁹⁵

Güvenoyuna "güvenlik oyu" diyen ve İstanbul Bankasını batıran bir Başbakanın ekonomiden anlamadığını savunan Er, Hükümetin verilen vaatleri yerine getirmediğini, yalan söylediğini tarımdan eğitime ve mazota kadar örneklerle ileri sürmüştür. 27 Mart mahallî seçimlerinde milletin mevcut iktidardan kurtulacağını söyledi. 1980 öncesinde de ülkede terör olduğunu, hiç kimsenin, "Anavatan Partisi bu terörü meydana çıkardı" demeye hakkı olmadığını ifade etmiştir. 70 trilyon lira iç borçla devralınan Türkiye'nin 300 trilyon lira iç borç batağına sürüklendiğini, Hükümetin aldığı her şeyi kötüye götürdüğünü savunarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷⁹⁶

Konuşmaların tamamlanmasından sonra en son olarak Hasan Korkmazcan (Denizli) Başbakan Tansu Çiller'in grubuna sataşması nedeniyle konuşarak Başbakan'ın gerçeklere aykırı bazı hususları Anavatan Partisine mal ettiğini söyleyerek açıklamada bulunmuştur. Anavatan Partisinin kanun hükmünde kararname çıkarmanın Anayasaya aykırı olduğu gibi bir iddianın içinde olmadığını, 50. Hükümetin çıkardığı kanun hükmünde kararnamelerin hukuka aykırı olduğunu iddia ettiğini nitekim bu iddianın, Yüce Mahkeme tarafından da tescil edildiğini söylemiştir. Aslında, kanun hükmünde kararname sisteminin, Anayasa'ya 1972 yılında girdiğini, bu tarihten itibaren hükümetlerin

¹⁷⁹⁵ A.k., s. 110.

¹⁷⁹⁶ A.k., ss. 111-114.

bu usulleri kullandığını anlatmıştır. 36 kanun hükmünde kararnameye temel teşkil eden yetki kanunu müzakere edilirken kendisinin ANAP Grubu adına konuşarak Anayasaya aykırılık hususunda Başbakan Çiller'i uyardığını hatırlatmıştır. Nitekim, yapılan hukuk zeminine dayanmadığı için ve muhalefetin vaktiyle yaptığı uyarılar dikkate alınmadığı için yetki yasası Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.¹⁷⁹⁷

Böylece, 1994 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunu Tasarılarıyla 1992 Malî Yılı Kesinhesap Kanunu Tasarılarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Bu tasarıların maddelerine geçilmesiyle açık oylama oy kutusu sıralar arasında dolaştırılarak yapılmıştır. 262 üyenin oy kullandığı oylamada 175 kabul, 84 ret, 1 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanıldı. Böylece, 1994 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunu Tasarılarıyla, 1992 Malî Yılı Kesinhesap Kanunu Tasarılarının maddelerine geçilmesi kabul edilmiştir.

Daha sonra yapılan görüşmelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının, Cumhurbaşkanlığının, Sayıştay Başkanlığının ve Anayasa Mahkemesi Başkanlığının bütçeleri 9.12.1993 tarihli 39. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ve Denizcilik Müsteşarlığı bütçeleri 10.12.1993 tarihli 40. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. 11.12.1993 tarihli 41. Birleşimde ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Gümrük Müsteşarlığı bütçeleri görüşülerek kabul edilmiştir. Ayrıca, Danıştay Başkanlığı, Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri ise 12.12.1993 tarihli 42. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. 13.12.1993 tarihli 43. Birleşimde bütçesi görüşülen kurumlar şunlardır: Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. 14.12.1993 tarihli 44. Birleşimde Adalet Bakanlığı, Yargıtay Başkanlığı ve Çevre Bakanlığı'nın bütçeleri, 15.12.1993 tarihli 45. Birleşimde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının bütçeleri, 16.12.1993 tarihli 46. Birleşimde İçişleri Bakanlığı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığının bütçeleri, 17.12.1993 tarihli 47. Birleşimde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Turizm Bakanlığının bütçeleri müzakere edilerek kabul edilmiştir. 18.12.1993 tarihli 48. Birleşimde ise Ulaştırma Bakanlığı ve Orman Bakanlığının bütçeleri kabul edilmiştir. Kültür Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığının bütçeleri 19.12.1993 tarihli 49. Birleşimde kabul edilirken 20.12.1993 tarihli 50. Birleşimde Dışişleri Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının bütçeleri görüşülmüştür. 21.12.1993 tarihli 51. Birleşimde bütçeleri müzakere edilerek kabul edilen kurumlar şunlardır: Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu ve 53 üniversitenin bütçeleri. Son olarak da Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Maliye Bakanlığının bütçeleri 22.12.1993 tarihli 52. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir.

¹⁷⁹⁷ A.k., ss. 115-116.

3.3.2. 1994 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler

1994 Bütçesinin son görüşmelerine Genel Kurul'un 24.12.1993 tarihli 54. Birleşiminin Birinci Oturumunda Meclis Başkanı Hüsametdin Cindoruk'un başkanlığında başlanmıştır. Bütçenin tümü üzerindeki son konuşmalarda gruplar adına söz alanlar şunlardır: CHP adına Deniz Baykal, DYP adına Aykon Doğan, RP adına Necmettin Erbakan, ANAP adına Mesut Yılmaz, SHP adına Nihat Matkap. Şahısları adına ise lehinde Alparslan Türkeş, aleyhinde Selim Sadak söz almıştır.

1994 Bütçesinin son görüşmelerinde CHP Grubu adına söz alan Deniz Baykal (Antalya) konuşmasına bu müzakerelerin Türkiye’de bütçeyi görüşmesinin “çok fazla anlamı” kalmadığını gösterdiğini iddia ederek başlamıştır. Bir alışkanlıktan ve hukuk sisteminin gereğini yapmaktan öte geçmediğini, ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlarının yeni bir anlayışla ele alınmasına yardımcı olunamadığını savunmuştur. Bütçeler de artık inandırıcılığını yitirmiştir. Baykal, bütçe ile ilgili öngörülerin tutmadığını bunun sorumluluğunu birilerinin üstlenmesi gerektiğini söyledi. 1994 için öngörülen 192 trilyonun da gerçekleşmeyeceğini bu konuda Başbakanla iddiaya hazır olduğunu açıklamıştır.¹⁷⁹⁸ Bütçe açısından işsizliğe, gelir dağılımından enflasyona ekonominin her alanında Hükümetin öngörülerinin hiçbirisinin tutmayacağını ve durumun daha kötüye gideceğini savunan Baykal, Koalisyonun “500 gün” içinde sorunları halledeceğini iddia ettiğini ancak 764. gününde bu iddiaların çok önemli bir kısmının boşlukta ve sahipsiz kaldığını söylemiştir. Bırakın millete verilen taahhütleri, Hükümetin Programında taahhüt edilmiş dört bakanlığın dahi oluşturulmadığını öne sürmüştür. Hükümet olmanın “sadece kırmızı plakalı arabaya binip kokteyllerde dolaşmak” olmadığını hatırlatan Baykal, iş güvencesi yasasından asgari ücretten vergi alınmamasına, yeni bir anayasa hazırlanmamasına, belediyelere merkezi yönetimden ayrılan kaynağın artırılmamasına kadar tutulmayan sözleri anımsatmıştır.¹⁷⁹⁹

Başbakan’ın iktidar anlayışı da eleştiriden kurtulamadı. Hükümete egemen olan anlayışın, “kişisel bir üslup” olduğuna değinen Baykal, Başbakan’ın, “kişisel inisiyatiflerle, insiyaklarla, reaksiyonlarla, ilcalarla politika ortaya koyarak Türkiye’yi yönetme noktasında” olduğunu zannettiğini vurgulamıştır. Başbakanın zihninde şekillenen her kavram, her düşünce, bir irade haline dönüşebilirmiş gibi bir anlayışla iktidar uygulaması yürütülmektedir. Buna örnek olarak Alman Başbakanı ile görüşürken “sizinle nükleer santral kuralım” demesini, “gençlere yüzde 10 faizli kredi vereceğim” sözünü, üniversite sınavını kaldırma vaadini vermiştir. Aynı şekilde Başbakan’ın Diyarbakır’da “10–15 trilyon lira” verme vaadinde bulunmasını da devlet ciddiyeti ile bağdaşmayan bir davranış olarak nitelemiştir. Baykal, Başbakan Çiller’in Amerika gezisi öncesinde Türkiye’nin, Irak Savaşındaki maddi kaybını telafi için 5–6 milyar dolar isteyeceğini söylediğini ancak sadece William Safire’in New York Times’daki rencide eden yazısını alabildiğini savunmuştur.¹⁸⁰⁰

¹⁷⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 54 (24.12.1993), s. 536.

¹⁷⁹⁹ *A.k.*, ss. 536-538.

¹⁸⁰⁰ *A.k.*, ss. 538-540.

Baykal, PTT özelleştirmesi girişiminin Anayasa Mahkemesinden dönmesini Başbakan'ın kendisine karşı "bir kişisel tecavüz" gibi değerlendirdiğini, mahkemeyi suçladığını ve hatta bütçe tasarısının ilk metninde, Anayasa Mahkemesinin su ve elektrik ihtiyacının geçen yılki düzeyin yarısına indirildiğini öne sürmüştür. Aynı şekilde, hukuk sistemine karşı "bir tertip" hazırlanarak bütçe kanunu tasarısının 41. maddesiyle, Anayasanın ihlal edilerek, bir gizli özelleştirme mekanizmasının bütçe içine yerleştirildiğini iddia etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan müzakereler sonucunda bu mekanizmanın ortadan kaldırıldığını söylemiştir. Böyle bir zihniyetin iktidarda olmasını büyük bir sorun olarak niteledi. Doğu Anadolu'daki aşiret reislerinin Ankara'da toplanmasını da eleştirerek "ciddiyetsizlik" olarak değerlendirmiştir. Çiller'in kendisinin de üyesi olduğu 49. Hükümeti ateşkes ilan etmekle suçladığını söyleyen Baykal, sonrasında bunun inkar edildiğini, bu gidişle Çiller'in burnunun Pinokyo'nun burnu gibi yalan söylemekten uzayacağını öne sürmüştür.¹⁸⁰¹

İktidarın sahte sorunlar etrafında siyaset çalışmalarını götüren bu tutumunun Türkiye'de, en temel konuların gözden kaçırılmasına yol açan büyük yanlışlıkları da beraberinde getirdiğini söylemiştir. Yatırımların sahibinin kalmadığı, DPT'nin işlevsiz hale geldiği iddialarında bulunmuştur. Urfa Tüneli'nin Türkiye'nin Ortadoğu'daki konumunu yeniden belirleyebilecek bir büyük proje olduğunu ancak parasızlıktan bu projenin durduğunu, enerji sorunun "yap-işlet-devlet" modeliyle çözülmediğini anlatmıştır. Kamu ve TEK'in kamu yatırımlarının dışına çekilmesiyle "çok ciddi bir enerji darboğazı"na sürüklenildiğini belirtmiştir:

Değerli arkadaşlarım, 1993 yılında Türkiye'de ortalama 12 200 megavatlık bir kurulu güç söz konusu. 1994 yılında ortalama kurulu gücün 12 965 megavata çıkarılması gerekiyor. Bu, 765 megavatlık bir ek üretim gücünün, kapasitesinin devreye sokulmasını zorunlu kılıyor. Türkiye'de, bugünkü verilerle, 1 kilovat/saatlik enerjinin üretim ve iletimi, 14 bin Türk Liralık bir yatırımı, bir harcamayı gerektiriyor. Bu, 10 trilyonluk bir yatırımın 1994 yılında gerçekleştirilmesi demektir. Eğer Türkiye, 10 trilyon liralık bir enerji yatırımı 1994'te gerçekleştiremezse, 1996'da ortaya çıkacak olan krize çok önemli bir katkıyı vermiş olacaktır. Halbuki, bu bütçede 4 trilyon liralık bir harcama öngörülmüş; 6 trilyon açık daha bu yıldan başlamış önümüzdeki yıllarda teraküm edecek, birikecek açıkların, çok daha yüksek bir sıkıntıyı doğurması kaçınılmaz gözüküyor, önümüzdeki dönemde devreye girmesi gereken Birecik Barajının ve Hidroelektrik Santralının bu yıl yani 1993'te temeli atıldı; ama, daha inşaatına kazma vurulmadı, başlanmadı. 1994 yılında başlansa dahi, 1998'den önce devreye girmesi söz konusu değildir. Bu arada, yap-işlet-devret modeline bel bağlamanın yanlışlığı şöylece de ortaya çıktı; yedi yıllık bir dönemde, Türkiye'de sadece 25,6 megavatlık bir ek enerji üretim kapasitesi devreye girdi.¹⁸⁰²

¹⁸⁰¹ A.k., ss. 541-542.

¹⁸⁰² A.k., s. 542.

Baykal, Türkiye’de hızla devreye sokulabilecek önemli yatırımların sahipsiz kaldığına işaret ederek İstanbul İkitelli bölgesindeki sanayi bölgesinin ve PERPA işyerinin ölü olarak durduğunu, Trakya ve Antalya’da barajların yapılmaması sebebiyle kuraklık yaşandığını belirtmiştir. Planlama ve yatırımların koordinasyonu fikrinin bir yana itildiğini ve sosyal devlet kavramının hızla çürümeye terk edildiğini öne sürmüştür. Eğitimin paralı bir hale dönüştürülmesini ve konut kredilerinin düşürülmesini örnek olarak sunmuştur. Hükümetin tavrının “siyasal şizofreni” ya da “kişilik çatallaşması” olarak nitelendirilebileceğini işine geldiğinde bazen Hükümet bazen muhalefet tavrına büründüğünü ifade etmiştir. Bir yanda Hükümete ortak bir partinin insan haklarıyla ilgili afişler astığını diğer yanda yargısız infazların ve faili meçhul cinayetlerin cumhuriyet tarihinde rekor düzeyine çıktığını söylemiştir. İran Cumhurbaşkanı Yardımcısının Anıtkabir ziyaretini öngörmeyen programını önce kabul edip sonra iptal etmesini eleştiren Baykal, bunu “tribüne düşük siyasetin” dış politika konularına kadar gelmesi olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁰³

Baykal, Çekiç Güç konusunda da iktidarda bulunan siyasi partilerin, Hükümet oluncaya kadar karşı tavırları olduğunu ancak bir süreden beri sürekli altı aylık, üç aylık uzatma önerileriyle bu konuyu Meclise getirdiklerini söylemiştir. Tavrı değişikliğinin sebebini soran Baykal, Kuzey Irak’ta yaşayanların bir baskı ve tehcir zorunluluğundan korunabilmesinin önemli bir konu olduğunu ancak Irak’ın kuzeyini bir iktidar boşluğu haline dönüştürmenin mutlaka zorunlu olup olmadığının da tartışılmaya değer bir konu olduğunu anlatmıştır. Batı’nın Hitler’in iktidara gelmesi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği konusunda yanılmasını hatırlatarak Çekiç Güç konusunda da böyle bir yanlışlığın yapıldığını savunmuştur. Türkiye’nin büyük bir dış politika birikimine sahip bir ülke olarak Amerika ve diğer müttefiklerine Kıbrıs, Kuzey Irak ve Kafkasya’daki yanlışlarını düzelterek katkılarda bulunabileceğini söylemiştir:

*Biz teslim olursak; biz, olayı bilmeyen, bölgeyi bilmeyen, koşulları bilmeyenlerin kendi başlarına aldıkları kararı desteklemeyi kendi görevimiz olarak algıyorsak işte, kendi çıkarımıza da ters düşeriz, onların da yanlışlıklara sürüklenmelerine yol açarız. Yani, Batı’nın, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Rusya’nın, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan belli bir özerkliğe kavuştuktan, iki Almanya birleştikten sonra artık istediğini yapmakta serbest olduğu gibi bir anlayışın içine girmesine karşı, Türkiye’nin de yapması gereken önemli bir uyarı görevi yok muydu?! Bu görevi biz yapmalıydık, farkındaydık; ama biz yapamadık. O Batı yanlışına Azerbaycan-Ermenistan ilişkisinde biz düştük, Batı’nın da düşmesine yol açtık. Şimdi, bir süre sonra, Batı, Irak’ta yeni bir noktaya gelince, biz de diyeceğiz ki, orada izlediğimiz politika artık bitti, şimdi bundan sonra biz de Çekiç Güç’ün oradan çekilmesini talep ediyoruz... Kuzey Irak’ta yaşayan insanların can güvenliğini sağlayacak, onları tehcir zorunluluğundan kurtaracak, Çekiç Güç dışında çözümler vardır, olmalıdır, bulunmalıdır ve uygulanmalıdır.*¹⁸⁰⁴

¹⁸⁰³ A.k., ss. 542-545.

¹⁸⁰⁴ A.k., s. 546.

Konuşmasının son kısmında yolsuzluk konularına değinen Baykal, gazetelerde İSKİ skandalıyla ilgili olarak, alınan ifade bandının savcılığa intikal ettirilmediği iddiasını hatırlatarak olayın, artık “şahsi” konu olmaktan çıktığını, bir “sistem” haline gelmeye başladığını iddia etmiştir. Zenginleşmenin kaynağının devlet ve belediyeler olduğunu, buralarda kadroların satıldığını, ihalelerin paylaşıldığını savunmuştur. Türkiye’de dokunulmazlığın, yolsuzluk olaylarını göğüsleyecek bir etkinlik taşımadığına vurgu yapan Baykal, dünyanın en yaygın dokunulmazlık anlayışının Türkiye’de 1913 yılında çıkarılmış olan Kanunu Muvakkat olduğunu ve memurların soruşturulmasını engellediğini anlatmıştır. Lüzumu muhakeme kararı almak için Danıştay’a gitmek gereklidir. Yolsuzlukların üzerine İtalya gibi gidilmesini önermiştir. Seçimlerde, namusuna, onuruna İtalyan halkından daha az düşkün olmayan Türk halkının gereğini yapacağını savunmuştur. Baykal, Türkiye’nin, pek çok konuda yeni bir anlayışın içine girmesi gerektiğine, kamu yönetiminin yeniden ele alınması gerektiğine işaret ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸⁰⁵

DYP Grubu adına 1994 bütçesinin son görüşmelerinden söz alan Abdullah Aykon Doğan (Isparta) konuşmasının başında yapılan eleştirileri cevaplamıştır. Baykal’ın Pinokyo örneğini anarak Türk kültüründe Pinokyo ve burun uzaması olmadığını, kulak çekme olduğunu söylemiştir. Eğer, bu memlekette siyasiler sözlerini tutmazsa millet onların kulağını çekecektir. 27 Mart seçimlerinin bu konuda verecekleri bir sınav olacağını belirten Doğan, partisinin 1950’den geldiğini, Demokrat Parti ve Adalet Partisi mirasını taşıdığını ifade etmiş ve eklemiştir: Bizim sözlerimizin doğru olup olmadığına, bugün memleketimizdeki binlerce eser şahittir, bir Boğaz Köprüsü şahittir. Doğan, partisinin devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünün “taviz vermez bekçisi” olduğunu ve Hükümetin terör konusunda yurt içinde ve yurt dışında önemli mesafeler aldığını belirtmiştir. Ermenistan’ın “16 Mart 1921’de yapılan anlaşmayı tanımıyorum” dediğini hatırlatan Doğan, dış politika konusunda, terör konusunda olduğu gibi iktidarıyla muhalefetiyle ve 60 milyon vatandaşıyla “birlik, beraberlik içinde” olmanın öneminin altını çizmiştir. Terör politikası, iç güvenlik politikası, dış güvenlik politikası, Doğru Yol Partisinin anlayışınca, bir devlet politikasıdır.¹⁸⁰⁶

Doğan’a göre, Türk dış politikasındaki en önemli hususun, Türkiye’nin, bir istikrarsızlık ekseninde ve Ortadoğu’da çok kritik noktada olmasıdır. 1920’lerde Türk Devletini kuranların üniter devlet görüşünün, Türkiye’nin 20. Asra, devlet olarak sağlıklı bir biçimde intikal etme imkânını veren bir ileri görüşlülük olduğunu belirtmiştir. Soğuk Savaşın bitmesinden sonra Balkanların yeni ekonomik gelişmelere intibak sıkıntılarına işaret ederek Türkiye’nin liberal ekonomiyi uygulamasının, kuruluşundan itibaren uyguladığı ekonomik tercihlerin ne kadar sağlıklı olduğunu anlatmıştır. Rusya, Sırbistan ve Yunanistan’ın Ortodoks kiliseleri birliği konusundaki ittifakına dikkat çeken Doğan, bu ittifaktan Türkiye’ye yönelen tehlikeden bahsetmiştir.¹⁸⁰⁷ 1990’lı yılların, “Batı’nın ikili standardını” da gösterdiğini savunan Doğan, şöyle devam etmiştir:

¹⁸⁰⁵ A.k., ss. 547-548.

¹⁸⁰⁶ A.k., ss. 549-550.

¹⁸⁰⁷ A.k., ss. 550-551.

Geçtiğimiz günlerde, Batı Avrupa Birliği, NATO, AT, Birleşmiş Milletler ve AGİK toplantılarında edindiğimiz intiba şudur: Batı'nın iki standardı vardır. Birisi, kendi dostlarına olan standardı; bir de, Türkiye gibi yanında görmek istediği, ama, çeşitli inanç farkları dolayısıyla, kendi inancında, kendi düşüncesinde olmayan ülkelere uyguladığı standardıdır. Bunu Bosna-Hersek'te gördük değerli arkadaşlarım. Bir NATO ziyaretimizde bize söylenen şudur: "Biz eğer, NATO olarak, Bosna-Hersek'e müdahale etseydik, 300 bin insan ölmezdi." Bunu, biz, NATO'nun yetkililerinden dinledik. Şimdi diyorlar ki, "bizde siyasî irade kararı yoktur." Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs konusunda, sulh ve sükûn varken, bütün dünya kuruluşlarında siyasî irade kararı var; bunu anlamak mümkün değildir değerli arkadaşlarım.¹⁸⁰⁸

Türkiye'nin en önemli meselelerinden birisinin de, dil konusu olduğunu vurgulayan Doğan, devletin temelini toprak, millet ve siyasî otorite olduğunu, bu üç unsuru birleştiren şeyin ise resmi dil olduğunu belirtmiştir. Bu konuda, devlet yapısı itibarıyla, bir münakaşa yapmanın mümkün olmadığını, herkesin, ana dilini, istediği yerde -evinde barkında, kahvesinde, eğlence yerinde- konuşmasından, istediği şekilde şarkı söylemesinden yana olduklarını söylemiştir. Bu konuda daha ileri tavizler, devletin bölünmesine götüreceğinden Türkiye, dilinden, üniter devlet yapısından ve devlet olarak kimlerle konuşabileceği konusunda taviz veremez.

Konuşmasının devamında ekonomik gelişmelere değinen Doğan, 1993 yılındaki büyümenin reel anlamda yüzde 6,9 olduğunu ve muhalefet sözcülerinin söylediklerinin aksine, bunun istikrarlı bir büyüme olduğunu ifade etmiştir. 1995 ve 1996 yılları için de büyüme yüzde 5'ler civarında beklenmektedir. Koalisyon Hükümetinin gelişme stratejisinin Türkiye'nin kaldırabileceği yüzde 5'ler civarında istikrarlı bir büyüme olduğunun altını çizmiştir. Enflasyon politikasında temel hedef ise, yükselen enflasyonu, hiç olmazsa durdurmak, daha sonra aşağıya çekebilmektir. Nitekim Hükümet enflasyonun yükselme trendini durdurmuş ve bir iki puan aşağıya çekme noktasına da gelebilmiştir.¹⁸⁰⁹

Ödemeler dengesindeki açığı AT ve EFTA ülkelerindeki durgunluk sebebiyle ihracatın azalmasına ve petrol fiyatlarının düşmesiyle Arap ülkelerinin ekonomik sorunlarının artmasına bağlayan Doğan, ithalatın temelde hammadde ve yatırım mallarına yöneldiğini açıklamıştır. Ödemeler dengesinde döviz buhranı olacak iddiasını reddeden Doğan, Türkiye'nin ödemeler dengesi hususunda, sağlıklı bir sanayisi olduğunu, sanayi ürünlerinin ihracattaki payının yüzde 90'ı oluşturduğunu savunmuştur. Muhalefetin, bütçe açığının 192 trilyonu aşacağı yönündeki sözlerine cevaben Doğan, bütçenin bir tahmin olduğunu söyleyerek şöyle devam etmiştir: "memlekette sel olur, deprem olur, harp olur, darp olur; yani biz, 192 trilyonluk bu açığa uyacağız diye, ordumuzu finanse etmeyecek miyiz? Bütçe, bir tahmindir isabetli tahmindir. Biz burada diyoruz ki, yüzde 10 fazla olur, yüzde 10 az olur; ama, şunu iddia ediyorum: Gelecek sene bana buradan hatırlatınız, 1994 bütçesindeki tahmin, şu geçtiğimiz on yılın en isabetli tahminidir."¹⁸¹⁰

¹⁸⁰⁸ A.k., s. 551.

¹⁸⁰⁹ A.k., ss. 552-553.

¹⁸¹⁰ A.k., ss. 553-554.

1994 bütçesindeki açığın anasının “faiz” (217,5 trilyon) olduğuna işaret eden Doğan, bu faizin ANAP iktidarlarının 1983 yılından itibaren devletin vergi yükünün azaltılması ile oluştuğunu yıllar itibarıyla rakamlarla anlatmıştır. “Devleti vergiyle değil, borçla finanse edeceğiz” politikasının, bütçeyi 217 trilyonluk faiz batağına ve 300 trilyonluk iç borç batağına soktuğunu ifade etmiştir. Devletin büyütülmesi ile ilgili eleştiriye cevaben Doğan, 1970’de 509 bin olan kadronun Adalet Partisi dışındaki hükümetler tarafından artırıldığını, seçmenlerinin eleştirisine rağmen kadro ihdası konusunda, bütçenin denkliği, ekonomi politikasının istikrarı konusunda en hassas davranan hükümetlerin, Adalet Partisi hükümetleri olduğunu öne sürmüştür. 1983’ten 1991’e kadar, Anavatan Partisi döneminde, ihdas edilen kadro 300 bindir.¹⁸¹¹

Tarım destekleme fiyatlarında, ANAP’ın aksine, seçim kaygılarından kayıtsız olarak en yüksek fiyatları verdiklerini söyleyen Doğan, çiftçinin sırtındaki ter kurumadan parasını ödediklerini belirtmiştir. Tarımdaki iyi durumun göstergesi olarak 1991 yılında 700 bin olan traktör sayısının 860 bine çıkmasını göstermiştir. Tarım konusunda ithalatta hassas olduklarını, yabancı ülkelerden tarım ürünü ithal edilmesi durumunda bağımlılık olacağını belirten Doğan, tarım konusunda milli bir politika izlediklerini savunmuştur. Aynı şekilde, 1992 ve 1993 yıllarında memur maaşlarında enflasyonun üstünde reel artış verildiğini iletmıştır. Asgari ücretteki vergi yükünü 10 puan aşağı çektiklerini, kamudaki işçiye özel sektörden daha fazla zam vererek sosyal barışı koruduklarını sözlerine eklemiştir. Eğitim ve sağlık konularındaki icraatlara değinerek 1,9 milyon insana yeşil kart verdiklerini, hedefin 5 milyon insana yeşil kart vermek olduğunu anlatmıştır. Doğan’a göre, 1983’ten 1993’e kadar bütçeden sağlığa ve eğitime en yüksek pay, 1992 ve 1993 yılında Koalisyon Hükümeti döneminde verilmiştir. Ayrıca, Hükümet, konut politikasında, sel baskınlarını, deprem yaralarını sarabilmiş, bir Hükümettir. Erzincan depremini, çığları, Karadeniz’deki heyelan felaketlerini sarabilmiş bir Hükümettir. Bunun yanında, Erzincan depremini mazeret saymayarak en yüksek konut üretimini de gerçekleştirebilmiş hükümettir. 1993’te 485 bin inşaat ruhsatı, 260 bin kullanma ruhsatı vermiştir.¹⁸¹²

Vergi politikasına ve özelleştirme konusuna değinen Doğan, özelleştirmenin devletin ve milletin menfaatine bir politika olduğunu çünkü özelleştirilen kurumların verimli çalışacağını söylemiştir. 1994 yılında KİT’lere transfer edilecek 48-50 trilyonun yarın esnaf, gençler ve ev hanımları için kullanılacağını anlatmıştır. Özelleştirilecek hiçbir kurumda, işçinin mağdur edilmeyeceğini, özelleştirmede temel ilkenin açıklık olacağını, eğer özelleştirmede kamu tekeli bir özel tekele dönüşecekse, bunun karşısında olduklarını açıklamıştır. Büyük projeler olmadığı eleştirisine de 1994’te 1 milyar dolara yakın para harcanarak 87 kilometre otoyol yapılacağını belirterek otoyollardan barajlara bu projelerin isimlerini sıralamıştır. Doğan, Türkiye’nin bir hukuk devleti olduğu, terörün haktan hukuk devleti ilkeleri içinde gelineceği ve Türk ekonomisinin endişelenilecek bir noktada olmadığı mesajını yineleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸¹³

¹⁸¹¹ A.k., ss. 555-557.

¹⁸¹² A.k., ss. 558-562.

¹⁸¹³ A.k., ss. 562-565.

RP Grubu adına 1994 Bütçesinin son görüşmelerinde söz alan Necmettin Erbakan (Konya) konuşmasının başında bu bütçenin “son IMF hükümeti bütçesi” olmasını ve gelecek yıldan itibaren, ülkenin “yepyeni millî görüş bütçelerine” kavuşarak saadet bulması dileğini tekrarlamıştır. Son yıllarda kurulan hükümetlerin hepsinin işe başlarken, Türkiye’nin dört ana meselesinin (ekonomik meseleler, demokratikleşme, terörün önlenmesi ve dış politika) olduğunu ve bu meseleleri kısa zamanda çözeceklerini iddia ederek işe başladıklarını ancak bunlardan başka, yeniden yapılanma, ademi-merkeziyet, ahlak tahribatının önlenmesi yolsuzlukların önlenip, temiz yönetime kavuşulması, manevî kalkınma, Batı taklitçiliğinden millî görüşe geçiş gibi başka beş tane çok mühim temel meselesi olduğunu tekrarlamıştır. Hükümetler bu en mühim meselelerin önemini kavrayamamışlardır. Erbakan, Mecliste yapılan bu bütçe konuşmasının bir kıymeti olmadığını, zira gerçeklerin tamamen Meclisin dışında kaldığını savunmuştur. Ağır borç yükünün (350 trilyon lira iç borç ve 62 milyar dolar dış borç) faizlerinin 500 trilyon lira tuttuğunu savunan Erbakan ana faiz ve dış borç dinazorunun yanında, altı tane de yavrusunun olduğunu öne sürmüştür. Bütçedeki açığın en aşağı 350-400 trilyon olacağını, KİT’lerin açığının 120 trilyon olacağını, terörün maliyetinin en aşağı 120 trilyon olacağını ve bütün bunların toplamının 1,7 katrilyon’a ulaşacağını söylemiştir. Bunların özelleştirme ve vergi kanunuyla önlenemeyeceğini ve iflas durumuna geldiğini savunmuştur. Vergi kanunu tasarısını da eleştiren Erbakan’a göre, bu iflastan ANAP zihniyeti ve bunu devam ettiren DYP ve SHP sorumludur. Başbakan Çiller’in 11 Aralık tarihli gazetelere verdiği ilanında “bizim topladığımız bütün vergiler faize gidiyor” şeklindeki ilanının iflasın ilanı olduğunu iddia etmiştir. Bu iflasın tek bir çözümünün adil düzen ve milli görüş olduğunu belirtmiştir. Çözüm 4 ülkeye 16 tane heyet gönderip borç dilenmekte değil “Cenabı Allah’ın şu ülkeye vermiş olduğu madenleri, tarım alanlarını, ormanları” işletmekte ve inançlı kadrolarla, zengin vatandaş, zengin ülke yapmaktadır.¹⁸¹⁴

1994 Bütçesi son konuşmasında terör ve laiklik konusuna geniş bir yer ayıran Erbakan, Lozan Anlaşmasının Türkiye’deki azınlıkların hangi haklara sahip olacağını gösteren maddelerine dikkat çekmiştir. Bu maddelerin Azınlıklar için din ve vicdan hürriyetinin birbirinden ayrılmaz beş unsurunu (ifade hürriyeti, öğrenim hürriyeti, ibadet hürriyeti, örgütlenme hürriyeti ve inancına uygun hukuk seçme hürriyeti) beş tane maddeyle teminat altına aldığını söylemiştir. Bu hürriyetlerin Türkiye’deki herkese tanınmasını istediklerini, bunların mezheplere, Alevilere de şamil olduğunu ifade etmiştir. Lozan Antlaşması’nın 42. maddesinde “Gayrimüslim ekalliyetler, aile hukuku ve özel hukuk bakımından kendi örf ve adetlerine uygun olarak yaşama hakkına sahiptirler ve bu konularla ilgili hükümleri kendileri koyarlar” denildiğini

¹⁸¹⁴ A.k., ss. 566-570.

hatırlatan Erbakan, Türkiye’deki “Müslüman” insanların “Bizim de, en azından ekalliyetler kadar inanma hürriyetimiz olsun” dediklerini savunmuştur. Ne yazık ki, Türkiye’de elli yıldan beri bu hürriyetlerin hiçbirisi yoktur. Buna örnek olarak 17 Mayıs 1943 tarihli, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör imzalı yazıyı göstermiştir: “Biz, her ne şekil ve suretle olursa olsun, memleket dahilinde dinî neşriyat yapılarak, dinî bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dinî bir zihniyet fidyeliği vücuda getirilmesine asla taraftar değiliz.”¹⁸¹⁵

Erbakan, Türkiye’de laikliğin nasıl tatbik edildiğinin kara kitabı olarak “Tam Nur Risalesi” adlı kitabı okuduğu için açılmış olan 6 bin tane davanın haritasını göstermiş ve eklemiştir:

Şimdi, ne gariptir ki, SHP’nin bugünkü Kültür Bakanı, “Efendim, kitap okunuyordu da, yakıyorlardı da, ben bunları kurtardım da...” Bu ne bu?.. Bir Müslüman, eğer kendi dinî kitabını okursa, bu günah oluyor; ama, solculuk, komünistlik, Ateistlik aşıl原因an kitap oldu mu, o kitap baş tacı edilecek!., İşte, bu yanlış tutum, Türkiye’yi elli sene kasmış kavurmuştur ve bu yanlış zihniyeti savunanlar bugün, Allah’a şükür ki, fosil olmuşlar, ufacak bir azınlık haline gelmişlerdir. Elimde çok vesika var; ama, vaktim çok dar. Şu memlekette “Allah” demenin suç olduğuna dair, size üniversite profesörlerinin bilirkişi raporlarını gösteririm. Efendim, “Allah kelimesi dinlerden biri olan Müslümanlık dinine göre mukaddes bir tilciktir.” Neymiş?.. Bir kongre açılırken, “Allah kongremizi mübarek etsin” denmiş... “Bu kelimeyi bir siyasî kongrede kullanmak, teşdit sebebidir” diyor. Buyurun, işte Türkiye’nin haline bakın siz. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir ülke yoktur. Hâlâ başörtü zulmü devam ediyor. Bu ülkede “faiz dinimizde haramdır” diyen vaiz hapse konmuştur. Gülistan kolonyaları... Ne yapmış?.. Adamcağızın bir tanesi etil alkol yerine, metil alkolle kolonya yapmış. Müslümanlar alkol kullanmak istemiyor; gazeteye ilan vermiş, “Benim yapmış olduğum kolonya içerisinde etil alkol yok, metil alkol var; dolayısıyla, alkollü bir kolonya değildir” demiş. “Vay, sen ayırım yapıyorsun” diye alınıp bu insan mahkeme edilmiş ve hapsedilmiştir. Gülistan kolonyalarını hatırlayın. İşte böylece, bu gülistan vatan, ne yazık ki, zulmistan haline çevrilmiştir; gelmiş olduğumuz elli yıl esnasında.”¹⁸¹⁶

Dünyadaki 200’e yakın ülkeden 100’den fazlasının anayasasında devletin dininin bildirildiğini anlatan Erbakan, Anayasasında “laik” kelimesini kullanan ülkelerin, sadece Fransa ve Türkiye olduğunu öne sürmüştür. Ancak, bütün ülkelerin hepsinin anayasalarına laiklik için üç tane unsuru matematik bir şekilde tarif edip ortaya koyduklarını ifade etmiştir. “Laiklik” demek herkesin din ve inanç hürriyetine sahip olması, kimsenin kendi inancını başkasına kabul ettirmek için şiddet ve zor kullanmaması ve devlet teşkilatının kilise teşkilatına

¹⁸¹⁵ A.k., ss. 570-571.

¹⁸¹⁶ A.k., ss. 571-572.

karişmaması, kilise teşkilatı devlet teşkilatına karişmamasıdır. Erbakan’a göre bu laiklik tarifinde “Din ve dünya ayrıdır” denmemekte, “teşkilatlar birbirlerine karişmayacak” denmektedir. Amerika’da ve batıda devlet başkanının İncil’e basarak işine başlamasını, parlamentolarda, üniversitelerde merasimlerin dinî dualarla beraber yapılmasını, bir kanun yapılacağı zaman din bu hususta ne söylüyor diye incelenmesini, nikhların kilisede kıyılmasını, Hristiyanlığa dayalı Hristiyan demokrat partilerin kurulmasını, ordularında papazlar bulunmasını laikliğin Batı’daki gerçek uygulamasının örnekleri olarak sıralamıştır.¹⁸¹⁷

Türkiye’de din konusunda zulümlerin yapılmasının sebebini Anayasaya Türkçe olmayan bir “laik” kelimesinin konulmasına bağlayan Erbakan, Anayasanın 2. maddesinde, “Devletin niteliği laiktir” denilmesi ile 3. maddesinde “Devletin resmî dili Türkçe’dir” denmesini çelişkili görmüştür, zira “laik” kelimesi Türkçe değildir. Laiklik ile ilgili eleştirilerine şu şekilde devam etmiştir:

Bu, yabancı bir kelimedir, Türkiye’de bu kelime, gerçek laiklik tatbikatı için değil, laiklik adı altında Mşlmanlara baskı yapmak İşlam düşmanlığı yapmak için kullanılmak maksadıyla, tatbikat buna yol versin diye burada konulmuştur. Onun için, bu kelime, laikliğe değil, laikliğin ortadan kalkmasına hizmet etmektedir. Bugünkü Anayasanın 24 üncü maddesindeki bir paragrafı aynen okuyorum: “Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla...” Sayın Başbakan, “Ezan sesini çok severim” diyor, bu suç sayılmıyor; ama, başka biri “Allah” diyor, suç sayılıyor... Bu nasıl lke Allah aşkına, bu nasıl lke?.. Bu paragrafı okumaya devam ediyorum “... her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” Efendim, istismar etsin mi, kötüye kullansın mı?.. Kimse kimseyi aldatmasın. Bunun manası, “Biz ateistiz” demektir... Yeryüzündeki bütün dinlere harp amışsınız, haberiniz yok. Onun için, bu böyle gitmez; mutlaka, medenî bir ülke haline döneceğiz. Her şeyi Batı’dan taklit ediyorsunuz da, bu meseleye gelince, neden taklitçilik bırakılıyor?”¹⁸¹⁸

Laikliğin gerçek manasının tatbik edilmesini isteyen Erbakan, “Her şeyi konuşuruz, ancak bir şey dinde varsa konuşmayız” denmesinin ateistlik olduğunu savunmuştur. Mecliste, bir milletvekili vefat ettiği zaman, eğer bu milletvekili Mşlman ise Fatiha okunsun şeklindeki içtüzük teklifinin laikliğe aykırıdır diye reddedildiğini aktarmıştır. Bu tür tekliflerin hiçbirinin laikliğe aykırı olmadığını söyleyen Erbakan, hangi dinden fikir getirilirse getirilsin Meclis kabul ederse yürürlüğe gireceğini kabul etmez de reddederse yürürlüğe girmeyeceğini ne sürmüştür.¹⁸¹⁹

¹⁸¹⁷ A.k., ss. 572-573.

¹⁸¹⁸ A.k., s. 573.

¹⁸¹⁹ A.k., s. 574.

Terörle mücadele yasa tasarısında yapılan teklifin 163. maddenin ihyasının ötesinde “1925’teki Hıyaneti Vatanîye Kanununun ihyası” manasını geldiğini iddia etmiştir. Laikliğin manasının Türkiye’de bilinmediğine dikkat çeken Erbakan, Türkiye’de laiklik meselesi hakkındaki en geniş görüşmenin, 1949’da 163. madde çıkarken Mecliste yapıldığını ifade etmiştir. O zaman ki konuşmalarda İslam’a ait birçok şeyin gündeme getirilerek bunların suç olmadığı, “skolastik, dogmatik zihniyetle şiddet” kullanmanın laikliğe aykırı olarak nitelendiğini hatırlatmıştır. Ancak ne yazık ki, Mecliste bunlar sarahaten konuşulduğu halde, kırk yıl başka türlü uygulanmış ve “Allah” diyen hapse konmuştur. Bu yüzden, Erbakan’a göre, laiklik kelimesinin ne olduğunun açıkça Anayasaya yazılması şarttır. Laiklik konusunda son olarak laik ve anti-laik ayırımına dikkat çekerek bu ayırımın Türkiye’yi bölmek isteyen dış güçlerin planı olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca, inançlı insanların baskıcıymış laiklik baskısı yapmak isteyenlerin de hürriyetçiymiş gibi sunulmasını reddederek aksinin doğru olduğunu söylemiştir.¹⁸²⁰

Terör konusuna da değinen Erbakan, terörün dış güçlerin planı olduğunu ve maksadının Türkiye’yi Bosna’ya çevirmek olduğunu söyledi. Bunun için, 60 milyon memleket evladının tek bir vücut olmasını istemiştir. Terör konusunun ANAP döneminde küçümsendiğini ancak bu dinozorun büyüyerek “İstiklal Harbinde” verilen şehit kadar her hükümet döneminde şehit verildiğini anlatmıştır. Başbakan Çiller’in “terörü hallettik” söyleminin gerçeği ifade etmediğini, dış güçlerin taktik değiştirerek ülkeyi bölme gayelerine “demokratik çözüm” adı altında ulaşmaya çalıştıklarını savunmuştur. Güneydoğu’daki durumun çok kötü olduğunu şu cümlelerle anlatmıştır:

Güneydoğu Anadolu’da geceleri kimse sokağa çıkamıyor, Güneydoğu Anadolu’ya trenler gidemez, her gün 20–30 kişi öldürülür. Okullar kapanmıştır. 4 100 okul... Siyasî partiler kapalı; Refah Partisinden başka, öbür taraftan, gazeteler satılmıyor ve böylece, bütün Güneydoğu Anadolu’muz göçe zorlanmış, ekonomik hayat felç olmuş, mezarlar, köyler yakılmış, aç kalan fakir fukaraya hiçbir yardım yapılmamış; ülkenin hali böyleyken, “Terör işini hallettik” demek, dinozor önünde hatıra fotoğrafı çektirmeye benzer... Ziraat Bankası bugün Anadolu’muzda kredi verirken, Güneydoğu Anadolu’daki araziye teminat olarak kabul etmiyor, “Batı Anadolu’da araziye teminat göstereceksiniz” diyor. Siz hâlâ, “Bu ülkeyi bir ve beraber tutuyoruz” diyorsunuz... Bu hale gelinmesinin sebebi, dünyanın genel planıdır. O sizin, her zaman kendisinden medet umduğunuz Batılı ağabeyleriniz, Türkiye’yi Bosna’ya çevirip yok etmek istiyor. Çünkü onların planı yeryüzünden İslam’ı kaldırmaktır. Kendi sömürü düzenine mukabil, adil düzene dayalı, Türkiye’nin öncülüğünde yeni bir dünyanın kurulmasını önlemek istiyor. Bunun için de, Türkiye’yi un ufak hale çevirmek istiyor; planları budur. Bundan dolayı, getirmiş, Çekiç-Güç’ü koymuş, Kuzey Irak’ta bir otorite boşluğu meydana getirmiş, orada teröristleri yerleştirmiş. Bir yandan o teröristleri, kendisi her şeyiyle besliyor, bir yandan koruyor. Onlar sizden izin almıyor, siz onlardan izin alıyorsunuz.”¹⁸²¹

¹⁸²⁰ A.k., ss. 574-577.

¹⁸²¹ A.k., s. 577.

Erbakan, Çekiç Gücün Kuzey Irak'ta "Bushistan" kurduğunu, 16 tane kilise teşkilatının, orayı Hıristiyanlaştırmak için canla başla çalıştığını, "İkinci Sevr Gücü" olduğunu iddia etmiştir. Çekiç-Güç ülkede tuttukça, ne bağımsızlıktan bahsedebilir ne de millî bir menfaat korunabilir. Milleti Müslüman kardeşliğinin birbirine bağladığını, bu politikadan vazgeçildiği için, ırkçı politikalara, materyalist politikalara sapıldığı için, bu felaketin içine düşüldüğünü söylemiştir. İnsanların kendi anane ve örflerine göre yaşamasının, anadilini konuşmasının önlenmesinin zulüm olacağını ifade etmiş ve eklemiştir:

... siz bugün öyle bir noktadasınız ki, eğer bu hakları o bölgedeki kardeşlerimize verecek olursanız, dış güçlerin etkisiyle Türkiye bölünmeye gidiyor; vermeyecek olsanız, meseleyi çözemiyorsunuz... Siz açmazdasınız. Halbuki, bakın bize gelince, bir arkadaşımıza diyoruz ki, "Kürtçe konuşmak mı istiyorsun; öyle mi?. Ne konuşacaksın, söyle bakayım?" "Efendim, ateistlik konuşacağım, Türkiye'yi böleceğim..." O zaman Türkçe konuşsan bile zararlısın sen. Ne konuşacaksın?.. Müslüman kardeşliğimizi, birlik ve beraberliğimizi konuşacak... İstersen Ugandaca konuş, ben senin alnından öperim... Güneydoğuda iki alternatif var; bir tanesi Refah Partisi, öbürü de terör. Şimdi, 27 Marttaki seçimler bir referandumdur. Terör mü istenecek, Refah mı istenecek? "Refah" demek, ülkenin birliği demek, huzuru demek, 60 milyonun kardeşliği demektir.¹⁸²²

İslam'ı yeryüzünden kaldırma amacıyla Türkiye'nin etrafında Ortodoks bir çember kurulduğunu iddia ederek Hükümetten Batı taklitçiliğinden vazgeçmesini istemiştir. Dış politikada bir an evvel şahsiyetli dış politikaya dönülmesini ve de İslam birliğini kurma gayreti gösterilmesini talep etmiştir. Bu çerçevede İslam birliğinin nüvesi olan ECO'nun geliştirilmesi öneren Erbakan, 27 Martın "yeni bir dünyanın" ve lider ülke Türkiye'nin kuruluş günü olacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

1994 Bütçesi son görüşmelerinde ANAP Grubu adına söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize) konuşmasının başında Erbakan'ın Anavatan dönemiyle Koalisyon dönemi arasında hiç fark olmadığını söylemesinin asıl nedeninin, mart ayındaki seçimde önündeki en önemli engelin Anavatan Partisi olduğunu fark etmesi olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Erbakan'ın CHP ile kurduğu Koalisyon sırasında, Birinci ve İkinci MC Hükümetlerinde 163'ü niçin kaldırmadığını sormuştur. 163'ün yanı sıra, 141 ve 142'yi de ANAP'ın kaldırdığını hatırlatmıştır.¹⁸²³

Bütçe konuşmalarının önemine de değinen Yılmaz, Başbakan Çiller'in Meclise gelmeyerek partisinin Genel İdare Kurulu toplantısına katılmasını eleştirmiş ve bunu Meclise saygıda kusur olarak değerlendirmiştir. Başbakana, muhalefete "kapıkulu muamelesi" yapmaya hakkı olmadığını, "gel" dediğinde toplantıya koşulmayacağım, devlette her işin bir adabı ve usulü olduğunu, Hükümetlerin, her sıkıştıkları konuyu muhalefete ihale edemeyeceklerini hatırlatmanın kendisinin görevi olduğunu söylemiştir. Başbakanlık makamı "staj

¹⁸²² A.k., s. 578.

¹⁸²³ A.k., ss. 580-581.

makamı” değildir. Çünkü bu makamda yapılan hataların bedelini bütün millet öder. Yılmaz, 50. Hükümet döneminin bilânçosunun başlatılıp arkası getirilemeyen, heves edilip vazgeçilen işlerin listesinden ibaret olduğunu iddia etmiş ve bazı yasaları ve özelleştirmeyi buna örnek vermiştir. Bunun sebebi olarak da Hükümet’in, Meclisi çalıştıramamasına bağlamıştır. Meclisten geçirilemeyen vergi tasarılarının gazete ilanlarıyla millete şirin gösterilmeye çalışıldığına değinerek bu ilanların muhtevasının, Koalisyon Hükümetinin izlediği ekonomik politikanın iflasının tescili olduğunu savunmuştur.¹⁸²⁴

Yılmaz’a göre, ekonominin kötü durumunun sorumlusu “yirmi beş ayı” cömertçe ve basiretsizce, yanlış politikalarla harcanmış olmasıdır, hatta yirmi beş aydan beri ekonomiden sorumlu olan Başbakan Çiller’dir:

*Aslında, istikrar programı uygulayan bir hükümet, gelirlerini artırmak için halktan fedakârlık isterken, kendisi de giderlerini azaltmak suretiyle fedakârlık yapmak zorundadır. Oysa, bu vergi tasarılarıyla halktan 125 trilyon liralık fedakârlık beklenirken, Hükümet, kendisi hiçbir fedakârlığa yanaşmamıştır; hatta tam tersine, geçen konuşmamda da belirttiğim gibi, iki sene içerisinde devlet kadrolarında çalışanların sayısında 200 bin kişilik bir artış söz konusudur; bunların çoğu parti kontenjanından işe alınmışlardır. Cumhuriyet tarihinde ilk defa, devletin bir valisi, devlet kadrolarına iktidar partisi teşkilatınca eleman alındığını Bakanlar Kurulunda dile getirdiği için, Koalisyon Hükümeti tarafından merkeze alınmıştır. Yine cumhuriyet tarihinde ilk defa, bu Hükümetin bir bakanı, yeteri kadar adamını işe almadığı için, bir milletvekili tarafından, Meclis salonunda yumruklanmıştır. Sayın milletvekilleri, devlete partizanca yerleştirilen bu kadroların bedeli, şimdi bu vergi tasarısıyla millete ödettirilmek istenmektedir.*¹⁸²⁵

Yılmaz, Başbakan Çiller’in kendisinin de içinde olduğu 49. Hükümetin icraatlarına sahip çıkmamasını eleştirerek çifte standarda işaret etmiştir. İşine gelince, Demokrat Partiye kadar uzanan tüm geçmişe sahip çıktığını, işine gelmeyince, kendisinin de içinde olduğu Demirel Hükümetindeki sorumluluğunu dahi inkâr ettiğini savunmuştur. Yılmaz’a göre, “demogojinin, çifte standardın, Çiller’le Türk siyasetine giren bu tarzı, Türk siyasetinde yeni bir zirvedir.” Ekonomide, yirmi beş ayda, hiçbir konuda bir adım bile iyileşme sağlanamadığını iddia eden Yılmaz, millete 2001 masalları anlatarak gerçeği gizlemenin mümkün olmadığını söylemiştir. Yetki yasası ve kanun hükmündeki, kararnameler için Anayasa Mahkemesine gidilmesine eleştirmesini de “bağımsız yargıya inançsızlık” olarak yorumlamıştır. Belki de Türk Devletinin terörle mücadelesindeki en önemli engellerinden birisi, devlet yönetimine hâkim olan bu hukuk dışı anlayıştır. Enerji alanında yatırımlarda önemli gecikmeler olduğunu örneklerle anlatan Yılmaz, Hükümet Programındaki, Şanlıurfa tünellerinin bu sene tamamlanarak Harran Ovasına su akıtılması sözünü de tutamayacağını ifade etmiştir. İstanbul’un içme suyu ile ilgili projeler de gecikmiş durumdadır.¹⁸²⁶

¹⁸²⁴ A.k., ss. 581-583.

¹⁸²⁵ A.k., s. 583.

¹⁸²⁶ A.k., ss. 583-585.

Yılmaz, Başbakan'ın özelleştirme anlayışını eleştirerek, özelleştirmenin Başbakanın düşündüğü gibi, bütçe açığını kapatmak için kamu kuruluşlarını satmak olmadığını, özelleştirmeden sağlanacak gelirle, işini kaybedecek olan kişilerin eğitilmesi, yeni iş sahalarının açılması ve kendi işini kuracak olanlara ucuz kredi verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu, bütün dünyada yapılan bir uygulamadır. Çiller'in ödenmemiş olan Bağ-Kur primlerine af getirileceği vaadini de tutmadığını bu yüzden on binlerce Bağ-Kur üyesinin icra takibine maruz tutulduğunu örnekleriyle anlatmıştır.¹⁸²⁷

Çiller'in terör konusuna değinmediği yönünde kendisine yönelttiği eleştiriye cevap veren Yılmaz, Başbakan'ın Meclis Başkanının topladığı terör zirvesinde “dişe dokunur hiçbir şey” söylemediğini ve parti liderlerini de ziyaret etmediğini anlatmıştır. Ayrıca, Çiller'in bir gün Güneydoğu'ya 10–15 trilyon yatırım yapılacağını söylediğini diğer gün de bu bölgeye yapılan yatırımların PKK'ya kaynak olarak gittiğini söylediğini savunmuştur. Terörle mücadele Türkiye'nin en öncelikli meselesidir. Ancak terörle mücadelede özellikle uzak durulması gereken üç şey vardır. Bunlardan birincisi, gerçeklerden kopmak, bazı gerçekleri gizlemek veya gerçekleri görmezlikten gelmektir. İkincisi terörle mücadeleyi siyasî prim vasıtası olarak görmektir. Üçüncüsü bu mücadelede kendi sorumluluklarını unutarak, başkalarının, başka ülkelerin eylemlerinden, davranış ve kararlarından medet ummaktır. Yılmaz'a göre Başbakan Çiller, bu üç yanlışın üçünü birden yapmaktadır. Hatta bu yanlışlıklar, son zamanlarda Başbakanın “dört elle sarıldığı propaganda malzemesine” dönüşmüştür. Hâlbuki konunun bu şekilde istismar edilmesi, terörle mücadelenin ön şartı olan millî desteği tehlikeye sokacaktır.¹⁸²⁸

Bunların yanı sıra, Yılmaz'a göre, Başbakanın, ANAP döneminde terörle yeterli mücadele yapılmadığı, kendi dönemlerinde işin kararlılıkla ele alındığı ve sonuç olarak çok başarılı olunduğu iddiası gerçeklerle taban tabana zıttır:

*Bir defa, terörü 1984'ten, yani Anavatan İktidarı döneminden itibaren başlamış gösteren bütün değerlendirmeler sakattır. Terör, 1970'li yıllarda 5 500 insanımızın hayatına mal olmuş ve ancak demokrasinin yıkılmasıyla son bulmuştur; askerî yönetimden sonra mahiyet değiştirerek yeniden ortaya çıkmış olması, Türkiye'deki terörün birinci gerçeğidir. ANAP döneminde, terörle mücadelenin sıkıyönetim dışındaki usullerle sürdürülmesine dönük bütün düzenlemeler yapılmış ve bu mücadelenin Bölge Valiliğinden Eskişehir Cezaevine kadar, özel harekât timlerinden koruculuk sistemine kadar bütün altyapısı bizim tarafımızdan hazırlanmıştır. 1991 genel seçimlerinden sonra kurulan Koalisyon Hükümeti, Eskişehir Cezaevinin kapatılmasıyla başlayan bir dizi yanlışlıkla, terörün kitlesel boyut kazanmasına yol açmış, meşhur Nevruz olaylarından sonra da, işi tamamen güvenlik güçlerine ihale etmiştir. Bugüne kadar, daha, bizim kurduğularımıza ilave olarak getirilmiş bir tek mücadele aracı yoktur, değişen koşullara uygun olarak geliştirdikleri tek bir mücadele esası yoktur.*¹⁸²⁹

¹⁸²⁷ A.k., ss. 585-586.

¹⁸²⁸ A.k., ss. 586-588.

¹⁸²⁹ A.k., s. 588.

1984–1991 arasındaki sekiz yılda 978 olan şehit sayısının iki yılda 1 500’ü aşmasını, sekiz yılda terörden ölen vatandaş sayısının 1 332 iken, yine iki yılda 2 400’ü aşmasını başarının değil başarısızlığın işareti olarak yorumlamıştır. İki sene önce kapalı olan okul sayısının 700’den 4 136’ya çıkması da başka bir örnektir. Bu arada bazı ülkelerin gerçekleri, Türkiye’nin yıllardır istediği doğrultuda değerlendirmesini kesin çözüm olarak görmek son derece yanıltıcıdır. Bu ülkelerin tutum değişikliği, kendi kamu düzenlerinin tehlikeye düşmüş olmasından sonra ortaya çıkmıştır.¹⁸³⁰ 1992 Nisan ayında Almanya’daki bine yakın Türk işyerine PKK tarafından saldırılar yapılmasını hatırlatan Yılmaz, Alman Hükümetinin ancak bu olaylardan sonra, ciddi olarak PKK’nın yasaklanmasını incelemeye aldığını söylemiştir:

*Almanya’nın bu kararı, Türk Devletini, bölücü terörle yürüttüğü meşru mücadelede rehavete sürüklememelidir. Asıl mücadele yeri Türkiye’dir, bu mücadeleyi yürütecek olan Türk Hükümetidir, Türk Devletidir ve eğer bu mesele hakikaten bir devlet meselesiyse, bu meselede yürütülen politikalar devlet politikalarıysa, o zaman, bunda sağlanacak başarı da Hükümetin değil devletin başarısı olmalıdır. Sayın Başbakan, sırf kişisel başarı görüntüsü yaratabilmek için, maalesef, iç kamuoyuna da çok sakıncalı mesajlar vermektedir. Son günlerdeki açıklamalarında ve burada yaptığı bütçe konuşmasında, muhalefetin, terörle mücadeledeki kendi başarısından rahatsız olduğunu ima etmiştir. Sayın milletvekilleri, böyle bir şeyi düşünebilmek dahi, devlet yönetiminde ciddiyyet ve sorumluluktan çok uzaklardaki bir zihniyetin işidir. Eskişehir Cezaevinin kapatılmasıyla işe başlayan bir Hükümete bile terörle mücadelede her türlü desteği esirgememiş olan Anavatan Partisine böyle bir haksız itham yönelten Sayın Başbakanı, milletin önünde kınıyorum. Bugün, kendilerinde, Anavatan Partisini böylesine haksızca itham hakkını görenler ateşkes zanlılarıdır, Terörle Mücadele Yasasını sürüncemede bırakmanın sorumlularıdır; şimdi, kendi alamadıkları tedbirlerden, kendi yapamadıkları icraatlardan, başkalarının aldıkları kararlara sığınarak, kendilerini başarılı göstermenin çabasıındadırlar.*¹⁸³¹

50. Hükümetin daha güvenoyu almadan, Eskişehir Özel Tıp Cezaevini kapatmasının güvenlik güçlerinin moralini bozduğunu savunan Yılmaz, 1994 bütçesinden güvenlik için istenilen 24 trilyon lira karşılığında sadece 3,6 trilyon ayırdığını vurgulamıştır. Ayrıca, terörle mücadele için yasal düzenleme yapılmadığını, iki seneden beri bu konuda bir tek kararname çıkarıldığını, onun da özel harekât timlerinin sayısını artırmak için çıkarılan kanun hükmünde kararname olduğunu söylemiştir. Hükümet Programında olağanüstü halin kaldırılacağı söylendiği halde yirmi beş aydan beri bunun alternatifinin bulunamadığına işaret etmiştir. Koalisyon ortaklarının arasındaki uzlaşmazlık yüzünden Terörle

¹⁸³⁰ A.k., s. 589.

¹⁸³¹ A.k., ss. 589-590.

Mücadele Yasasında değişiklik yapılamadığını hatırlatarak bunun terörle mücadelede “handikap” yarattığını savunmuştur. Yılmaz, konuşmasının sonunda Rauf Tamer’in ANAP döneminde yapılan icraatları çarpıcı bir şekilde anlatan köşe yazısından¹⁸³² alıntı yapmıştır. Yılmaz, 21 Aralık 1991 günü, Sovyetler Birliğinin parçalanmasıyla ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetleriyle kucaklaşma imkânının da değerlendirilemediğini, Hükümetin, ANAP’ın on yıldır gerçekleştirdiği büyük siyasi değişimi durdurduğunu, bu tıkanıklığı yine kendilerinin açacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸³³

SHP Grubu adına 1994 Bütçesinin son görüşmelerinde söz alan Nihat Matkap (Hatay) konuşmasının başında muhalefet sözcülerinin sadece Hükümeti eleştirdiklerini, çözüm önerilerinde bulunmadıklarına işaret etmiştir. Anavatan ve Refah Partisini eleştiren Matkap, halkın 20 Ekim 1991 seçimlerinde ANAP’ın sekiz yıllık icraatını reddettiğini söylemiştir. ANAP döneminde telekomünikasyon, otoyol yapımı ve dışa açılma konularında olumlu hizmetlerin olduğunu ancak bunların dışında, diğer sektör ve sahalarda başarılı hizmetlerden söz edilemeyeceğini savunmuştur. Bütçe görüşmelerinde ve kamuoyunda Türkiye’de, sağ partiye alternatif olarak, diğer bir sağ partinin sunulmaya çalışıldığını halbuki dünyanın çoğu ülkelerinde, sağ partilerin alternatifinin, sol partiler; sol partilerin alternatifinin ise, sağ partiler olduğunu hatırlatmıştır. 1950 yılından 1980 yılına kadar olan çok partili dönemde, Demokrat Partinin veya Adalet Partinin iktidar, CHP’nin ana muhalefet; CHP’nin iktidar, AP’nin ana muhalefet olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁸³⁴ Ancak, DYP’ye alternatif ANAP, ANAP’a alternatif DYP’nin sunulmasını bir “dengesizlik” olarak niteleyen Matkap, bunun mimarlarının “12 Eylül’ü organize eden ve yaratan güçler” olduğunu öne sürmüştür:

¹⁸³² Rauf Tamer 24.12.1993 tarihli *Hürriyet* gazetesindeki yazısında “1983–1993, bu on yılı unutmayın” konusunu işleyerek on yıl önce renkli televizyonların, faksın, Fatih Köprüsünün olmadığını anlatmıştır: “1983–1993; bu on yılı unutmayın. O gün çim sahalar yoktu, bu Galatasaray yoktu; Derwall’e maaşını ödeyecek yasal düzen bile yoktu. Elinde bond çantasıyla şimdi dünyayı turlayıp ihracat bağlantıları kuran bu pırıl pırıl gençler on yıl önce kıvranyor, hiçbiri kabına sığamıyordu. Faks yoktu, otomatik telefon yoktu. Taksimetreler henüz açılmıştı; her köşe başında şoförlerle kavga ediyorduk. Fatih Köprüsü yoktu. Bu otoyollar böyle değildi. İnşaat ve turizm sektörü acaba neredeydi? Avrupa’da acaba kaç bin çocuğumuz okuyordu? Türk Hava Yollarına acaba kaç Türk biniyordu? Acaba kaç otel, kaç yatak vardı? Daha sayayım mı? Hayır, hayır, daha önce hiçbir iş yapılmadı demek istemiyorum. Bu, belki kaçınılmaz bir süreçti; ama, son on yıl tam bir patlama getirdi. Bu on yılı unutmayın; hangi partiden olursanız olun, hangi siyasi fikri taşırsanız taşıyın; ama, öldürdüğünüz her yiğidin hakkını verin. On yıl önce Davos’un adını bile duymamıştınız. Gazetelerdeki şu güzelim ekonomi sayfalarıyla on yıl içinde tanıştınız. Televizyon mu dediniz? Haklısınız, on yıl evvel tek kanala ve de siyah beyaz ekrana talim ediyordunuz. Ne zarif vitrinler, ne hoş marketler vardı. Görüyorsunuz ki, bu iş çikita muzla kalmadı. Radyomu istiyorum... Ya radyo yoksa neyi isteyeceksiniz? TKP ile barışıldı, Nazım Hikmet ile helalleşildi, Cem Karaca’lara, Melike Demirağ’lara kavuşuldu. Düşünün ki, Rusya’dan kaçan bir küçük balina, Gerze halkına mutluluk getirdi; çünkü yeşille tanışıldı. Daha sayayım mı? Hayır, siz sayın... Bu on yılı unutmayın” *A.k.*, ss. 591-592.

¹⁸³³ *A.k.*, s. 592.

¹⁸³⁴ *A.k.*, ss. 592-593.

*Senaryo çok iyi hazırlandı ve çok iyi uygulandı, Demokrasiyi yok etmek için solun sesini kesmek gerekiyordu. Bunun için sendikaların, demokratik kitle örgütlerinin, meslek örgütlerinin siyaset yapması engellendi. Siyaset, dar kalıpların içine sıkıştırıldı. Toplumun önderleri, asıl siyaset yapması gerekenler, siyasetin asıl sahipleri siyasetin dışına itildiler. Tabii ki, bütün bunlar amaçlıydı ve amaca varıldı. Bu yasaklamaların bir sonucu olarak Türkiye’de siyaset kirlendi, bireycilik ön plana çıktı, siyasetin kalitesi düştü, artık, siyaset, önemli ölçüde çıkarlar için yapılmaya başlandı. Otoyollar yolsuzluğu, İSKİ yolsuzluğu, İLKSAN, hayali ihracat yolsuzluğu bunların bir sonucudur. Siyasetin kirlenmesine neden olanlar ne bu Parlamentonun üyeleri ne de belediye başkanlarıdır. Sayın Baykal, konuşmasında sistem meselesi olduğunu ifade etti; ancak, bizi bu sisteme kimler getirdi, onu da bir düşünmek gerekiyor. Siyasetin kirlenmesine neden olanlar, 12 Eylülün mimarları, destekçileri ve antidemokratik 1982 Anayasasını hazırlatan ve zorla kabul ettirenlerdir. Sosyaldemokrat Halkçı Parti olarak, 1982 Anayasasını, ülkemizin her açıdan gelişiminde bir engel olarak görüyor, bu çarpıklıkların giderilmesi ve toplum dengelerinin oturması için ülkemizde demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleşmesini istiyoruz.*¹⁸³⁵

Matkap, Erbakan’ın eleştirilerine değinerek iyi tenkit yaptığını ancak çözüm önerisi getirmediğini söylemiştir. Ülkenin kaynaklarını artırma, enflasyon ve faizi kaldırma hususunda hiçbir şey açıklanmadığını belirtmiştir. Hükümetin bütçe açıklarını azaltmak için çözüm önerisi olarak, vergi yasa tasarısını Meclisin önüne getirdiğini ve özelleştirme ile de 200 trilyonluk bir kaynağın hedeflendiğini anlatan Matkap, bu vergi yasa tasarısıyla, 8 yıldır çok az vergi ödeyen üst gelir gruplarının gereken düzeyde vergi ödemelerinin öngörüldüğünü vurgulamıştır. Yine, bu yasa tasarısıyla, hayali ihracata zemin teşkil eden Kurumlar Vergisi istisnaları kaldırılmaktadır. Yaratılacak 150 trilyon liralık kaynakla, enflasyonun önemli düzeyde aşağıya çekileceğine değinen Matkap, bu vergi tasarısı konusunda yaygarayı basanların “özde, üst gelir gruplarına yaranmak isteyenler” olduğunu iddia etmiştir. Refah’ın Kürt sorununda da çözüm üretmediğini, sadece “dini bağlar güçlenirse iş çözülür” söyleminde bulunduklarını belirterek şöyle devam etmiştir: “Dinî bağlar, PKK’yı mı yok edecek; dini bağlar, faili meçhul cinayetleri mi önleyecek? Eğer dinî bağlar çözüm olsaydı, koskoca Osmanlı İmparatorluğu, halife varken, o koskoca İmparatorluk çökmezdi.”¹⁸³⁶

Kamuoyunda Refah Partisine yönelik endişeler olduğuna dikkat çeken Matkap, dine dayalı bir devlet yapısını öngörüp öngörmediklerinin, adil düzenin ne olduğunun Refah Partililerce kamuoyuna anlatılmasını istemiştir. Adil düzen savunucularının, Sivas’ta 37 aydın ve sanatçının yanmasının ardından kürsüye

¹⁸³⁵ A.k., s. 594.

¹⁸³⁶ A.k., ss. 596-597.

çıkıp “yakanları tahrik ettiler” şeklinde ifadelerde bulunduklarını, bu tahriklerle karşı karşıya gelince yine aynı tavırları sürdürüp sürdürmeyeceklerini sormuştur. Koalisyonu oluşturan iki partinin ilkelerinin ve programlarının ayrı olduğuna değinen Matkap, uzlaşi metni olarak oluşturulan Koalisyon Protokolüne Hükümetin uyup uymadığını denetlemek işinin Partinin gruplarına düşeceğini söyleyerek SHP’nin bütçe ile ilgili görüşlerini aktarmıştır.¹⁸³⁷

Matkap, yaklaşan yerel seçimler nedeniyle partilerin İstanbul Büyükşehir Belediyesini kazanmak istediklerini hatırlatarak konuşmasında bu belediyede ANAP ile SHP döneminde yapılanları karşılaştırmıştır. İstanbul’un, 1989 yılında başlayan SHP yönetiminde, altyapı yatırımları ve kentleşme açısından Cumhuriyet tarihinin en şanslı dönemini geçirdiğini, ANAP dönemi yatırımlarının 4 katının yapıldığını savunmuştur. Ulaşım sektöründe, raylı sistemler olarak, Anavatan döneminde, 6,5 kilometre hızlı tramvay yolu yapılırken SHP döneminde 10,3 kilometre tramvay yolu yapılmıştır. Anavatan döneminde, çağdaş tramvay yolu hiç yapılmamışken SHP döneminde 11 kilometre yapılmıştır. İstanbul’un yüz yıllık rüyası olan metroya başlanmıştır. ANAP döneminde, 33 kilometre kent içi yol yapılmışken SHP döneminde 78 kilometre yol yapılmıştır. ANAP döneminde, 180 adet kavşak yapılmışken SHP döneminde, 270 adet kavşak yapılmıştır. 1989 yılında, yüzde 15’i yapılan otogarın, bu dönem, geriye kalan yüzde 85’i yapılarak otogar açılış aşamasına gelmiştir. 1989 yılı itibarıyla, İstanbul’da otobüs sayısı 1 000 iken, SHP döneminde 1 500 otobüs alınmıştır. Yeşil alan ve kıyı düzenlemesinde, kentsel mekân düzenlemelerinde, surların onarımında, Haliç kıyılarının temizlenmesinde SHP döneminin ANAP dönemine nispetle birkaç kat hizmet gerçekleştirdiğini anlatan Matkap’a göre, yapılmayan tek şey İstanbul’un, Boğazdaki ormanların çıkar gruplarına peşkeş çekilmesidir.¹⁸³⁸

Merkeziyetçi ve bürokratik devlet yapısının aşırı büyümesi Matkap’ın konuşmasında değindiği bir diğer konudur. Tüm yetkileri ve kaynak kullanımını kendisinde toplayan merkezi yönetimin kontrolünü yitirdiğine işaret eden Matkap, denetim ve gözetimi sağlayamayan, vergi toplayamayan, sağlıksız kentleşmeyi önleyemeyen, plan gereklerini yerine getiremeyen ve kaynakları verimli kullanamayan bir merkezi yönetim görüntüsünün kalıcılık kazandığını anlatmıştır. Bu durum devlete olan güveni sarsmaktadır. Oluşan yönetim boşlukları, organize yasa dışı güç odaklarınca doldurulmakta, toplumun ahlaki değerleri sarsılmaktadır. Bu nedenle, yerel örgütlerin, Türkiye’nin idari yapılanmasında gerçek yerlerini almaları artık bir zorunluluktur. Her şeyin Ankara’dan kararlaştırılmasının zararlarını örneklerle anlatan Matkap, yerel yöneticilere, merkezi yetkilerin devredilmesine olanak tanıyacak yasal düzenlemelerin bir an önce yapılmasını istemiştir.¹⁸³⁹

¹⁸³⁷ A.k., ss. 597-598.

¹⁸³⁸ A.k., ss. 598-599.

¹⁸³⁹ A.k., s. 599.

Tekrar, yatırımlar konusunda ANAP dönemi ile kıyaslamaya dönen Matkap, 1985–1991 arası 303 kilometre otoyol yapılırken, 1992–1993 yılları arasında 706 kilometre otoyol yapıldığını, Türkiye’nin şeker üretiminde ilk defa 2 milyon tona ulaştığını, ilk kez, kütlü pamukta, üreticinin doğrudan desteklenmesi esası üzerine kurulmuş bir prim sistemine geçildiğini anlatmıştır. Bunu, Türk tarımı açısından “devrim sayılabilecek bir gelişme ve tarımsal desteklemede Avrupa Topluluğu standartlarına ulaşmak için atılmış” çok önemli bir adım olarak nitelemiştir. Böylece, pamuktan yararlanma durumunda olan ve uluslararası ölçekte rekabet eden tekstil dalında, hazır giyim dalında rekabet koşulları yaratıldığını, üreticilerin Bangladeş’ten, Pakistan’dan ucuz iplik alma durumunda bırakılmadıklarını söylemiştir. Turizm sektöründeki gelişmeleri anlatan Matkap, Adalet Bakanlığının devletin ve toplumun, “çağdaş, çoğulcu, katılımcı, demokratik” bir doğrultuda yeniden yapılanması ve “12 Eylül kalıntılarının temizlenmesi” konusundaki 24 yasa tasarısını yoğun bir çalışma sonucunda Meclise sunduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴⁰ Konuşmasının bu noktasında Eskişehir Cezaevinin, demokratik Türkiye Cumhuriyetinin “bir ayıbı” konumunda olduğunu, bunun için orayı kapattıklarını açıklamıştır. CMUK reformunun yabancılar nezdinde ülkenin prestijini olabildiğince yükselttiğini iddia eden Matkap, Çocuk Mahkemeleri Kanunu Tasarısı, Avukatlık Kanunu Tasarısı, Basın Kanunu Tasarısı gibi tasarılarla amaçlananları anlatmış, bu paketin birlikte yasalaştırılması için bütün siyasi partilere çağrı yapmış ve eklemiştir:

*Hükümet, kendisini tanımak ve ifade etmekten korkmayan bir toplum yaratmak için, demokrasi kültürünü, tüm kurum ve kuruluşlarıyla yerleştirmeye yönelik bir çaba da göstermiştir. Yasakları yasaklayan anlayış bu çabanın uzantısıdır. Özgür düşünce yaratının gelişmesini sağlamakla, yeni yayın ve kütüphane politikasının dünyaya, çağdaşlığa açılan yanını, gene bu anlayış oluşturmuştur. Din, köken, mezhep ayırımı gütmeden, vatandaşlık kültürünü yerleştirerek, birlik ve beraberliğimizi, ulusal kültürümüzün zenginliğini tüm dünyaya anlatma çabasıyla, evrensel değerlerle kucaklaşmayı geliştirdik. Resmî, kısıtlayıcı ve tekçi bir kültür politikasından değil; katılımcı, sevil ve çoğulcu bir anlayıştan yana olmuştur, toplumla ve onun örgütleriyle iç içe geçmiştir, özgür, canlı, katılımlı bir sanat ve kültür ortamı yarattık. Bu dönemde, yeni bir Türkiye imajıyla, ulusal değerlere ve onları korumaya yönelik bilinci yaratmak ve toplumsallaştırma çalışmaları son derece başarılı oldu. Pamukkale’nin kurtarılması, tüm dünyanın Türkiye’ye saygısını bir kez daha pekiştirdi. Ulusal Kurtuluş Savaşıyla antiemperyalist harekette dünyaya örnek olan Türkiye, Karun hazinelerini geriye alarak bu konuda da evrensel bir öncülük yapmıştır. Böylelikle, yerel değerlere sahip çıkmış ve dünya arkeolojik eser trafiğini etkileyerek yeniden yönlendirmiştir. Kaçak kazılara ve kaçakçılığa darbe vurmuştur. Türkiye, bir kültür devleti olarak dünyada layık olduğu yere ulaşmıştır.*¹⁸⁴¹

¹⁸⁴⁰ A.k., ss. 600-602.

¹⁸⁴¹ A.k., s. 603.

Matkap, Hükümet Programında Türkiye'nin sosyal devleti gerçekleştirmek zorunda olduğuna işaret edildiğine gayretlere rağmen bu konuda alınmış sonuçları yeterli bulmadıklarını, bu ciddi çalışmaların daha da hızlı bir şekilde devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Anayasanın izin verdiği sınırlar sonuna kadar zorlanarak, çalışanların haklı beklentilerine mutlaka yanıt verilmelidir. Bu bağlamda, Hükümetin ve Parlamantonun gayretiyle, son yirmi yılda, yalnızca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bir sözleşmesini onaylamışken, kısa sürede, altı yeni sözleşmenin onaylanmış olması sevindiricidir. Bu sözleşmelerle, memurlar dahil, tüm çalışanlara örgütlenme hakkı, kamu görevlilerinin sendikalarına işlerlik, işçi temsilcilerine güvence, çocuklara koruma, meslek, rehberlik ve eğitim hakkı ile üçlü yapıya işlerlik sağlanmıştır. 158 Sayılı ILO Sözleşmesi süratle onaylanmalıdır. Ayrıca, İş Güvencesi Yasa Tasarısı, Meclise bir an önce sevk edilmelidir.¹⁸⁴²

Hükümetin hazırlamakta olduğu Kamu Çalışanları Sendikaları Yasa Taslağında, kamu çalışanlarına, sadece örgütlenme hakkının tanınmasını yeterli bulmayan Matkap, bu eksikliği koalisyon olmanın sınırlayıcılığına bağlamıştır. Emeklilikte yaş koşulunun kaldırılması dolayısıyla, Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-Kur Emekli Sandığına bağlı çalışanların, kadın ise 20, erkek ise 25 hizmet yılını doldurduklarında, istedikleri takdirde emekli olabilmeleri olanağına kavuşmasını sevindirici olarak nitelemiştir. Böylece, 8 Aralık 1993 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Sosyal Sigortalar Kurumu Yasası ile büyük bir hizmet yapıldığını anlatmıştır. Halen Meclis gündeminde bulunan Bağ-Kur Yasa Tasarısının yasalaşmasıyla beraber, Bağ-Kur'un gerçekten bir sosyal güvenlik kuruluşu kimliğine kavuşacağını öne sürmüştür. Kelle vergisine dönüşen hayat standardı uygulamasına son vermenin temel amaçları olduğunu söyleyen Matkap, bütçe açıkları sebebiyle Hükümete bu uygulamayı hemen kaldırmasını öneremediklerini ancak ilk defa işyeri açacak olan küçük esnaf ve serbest meslek erbaplarının 3 yıl müddetle hayat standardı esasından muaf tutulmasını istemiştir. Vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek için serbest muhasebeci, malî müşavirlik ve yeminli malî müşavirlik müessesesinin getirilmesini önermiştir. Bunların dışında, vergi denetimleri, perakendeci aşamasından, toptancı ve üretici aşamasına mutlaka kaydırılmalıdır. Türkiye'nin ağır sorunları olduğuna ancak önemli olanının Hükümetin yol ve yönteminin olduğunu belirten Matkap, Koalisyon Protokolünden sapılmadıkça Hükümeti destekleyeceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸⁴³

1994 Bütçesi son görüşmelerinde Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın konuşmasında eleştirileri cevaplamıştır. Konuşmasının başında 49 ve 50. Hükümetlere yapılan eleştirileri birlikte yanıtlayacağını belirten Karayalçın, 1994 bütçe eleştirilerinde yeni

¹⁸⁴² A.k., ss. 603-604.

¹⁸⁴³ A.k., ss. 604-606.

yöntemlerin, ilkelerin ve politikaların ortaya konulabileceği bir performansı beklediklerini ancak bulamadıklarını vurgulamıştır. Öncelikle Baykal'ın konut kredi büyüklükleriyle ilgili söylediklerinin doğru olmadığını açıklamış ve bu kredinin kontun metrekaresine göre değiştiğini anlatmıştır. Baykal'ın aynı şekilde barajlara ayrılan ödenek rakamlarının da doğru olmadığını örnekleriyle açıklamıştır. Belediyelere aktarılan kaynaklarla ilgili ise 1990 yılında 4,5 trilyon lira, 1991 yılında 8,5 trilyon lira, 1992 yılında 14,5 trilyon lira, 1993 yılında 30 trilyon lira ve 1994 yılında 55 trilyon lira rakamlarını vermiştir.¹⁸⁴⁴

İşsizlik sigortası yasa tasarısının da hazırlandığını söyleyen Karayalçın konuşmasında, Güneydoğu'ya yapılan yatırımlar konusuna da eğilmiştir. "Güneydoğuya her şeyimizi vermeye hazırız" şeklindeki giriş cümlesinin ardından Karayalçın, bu bölgeye 1994 yılı bütçesinden 21 trilyon liralık bir kaynağın ayrıldığını açıklamıştır. 1993 yılında cari fiyatlarla 13 trilyon liralık bir harcama yapıldığını da açıklamasına eklemiştir. Enerji yatırımlarını da aktaran Karayalçın, Yılmaz'ın Rauf Tamer'in makalesinden yaptığı alıntıyı da değerlendirerek bahsedilen on yılın iki yılının kendi dönemleri olduğunu hatırlatmıştır. Terörle mücadele için yeteri kadar kaynak ayrılmadığı eleştirisini rakamlarla cevaplayan Karayalçın, terörle mücadele için ayrılan kaynağın gayri safi millî hâsıla içindeki payının 1988 yılında yüzde 3,2 iken, 1993 yılında yüzde 5,6'ya, 1994 yılında ise yüzde 5,8'e çıkarıldığını açıkladı. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yalnızca o bölgede yapmış olduğu harcamanın, 1992 yılında 1,4 trilyon lira iken 1993 yılında 7 trilyon liraya, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1992 yılında 6,2 trilyon lira iken, 1993 yılında 12,5 trilyon liraya çıkarıldığını belirtmiştir. Birecik Barajıyla ilgili kamulaştırmanın yapıldığını, finans sorunun da yakında halledileceğini söylemiştir. Güneydoğu'daki 200 bin öğrencinin, velilerinin karşı karşıya olduğu sorunların aşılması için kısa ve uzun vadeli önlemleri aldıklarını söyleyen Karayalçın bölge içindeki ve bölge dışındaki yatılı okullarda alınmış olan önlemlerle 111 bin öğrenci için yeni bir kapasite yaratıldığını açıklamıştır. Tümü bölge içinde olmak üzere 1995 yılı sonunda, 113 bölge okuluyla yaratılacak kapasite 113 bin öğrenci olacaktır.¹⁸⁴⁵

Ekonomik büyüme konusu Karayalçın'ın değindiği bir diğer konudur. 1991 yılında büyüme hızının 0,5 olduğunu, 1992 yılında yüzde 5,9'a çıktığını, 1993 yılında yüzde 6,8 olacağını vurgulamıştır. Bu büyümenin tüketimden kaynaklandığı yorumunu kabul etmeyen Karayalçın, bu büyümenin, sanayi sektöründe ve hizmetler sektöründe elde edilen gelişmelerden kaynaklandığını savunmuştur. 1991 yılında sanayi sektörünün büyümesi yüzde 2,7, 1992 yılında yüzde 5,8 olarak gerçekleşirken, 1993 yılında da yüzde 8,1 olacaktır. 1992 yılında hizmetler sektöründeki büyüme yüzde 5,9 ve 1993 yılında da yüzde 7,8 olarak gerçekleşecektir. Yatırımlar konusunda da ANAP'ın altı yılında

¹⁸⁴⁴ A.k., ss. 608-614.

¹⁸⁴⁵ A.k., ss. 615-617.

280–300 kilometre otoyol yapıldığını, 49. ve 50. Hükümetler döneminde 800 kilometre otoyol yapıldığını, 1994 yılında buna 213 kilometre daha ekleneceğini anlatmıştır. Ayrıca, Samsun’dan Sarp’a kadar 536 kilometre uzunluğundaki otoyolu 250 metre kotunda yapmak üzere Yüksek Planlama Kurulunda karar verildiğini ve 1994 yılında bu otoyolun yapımına başlanacağını söylemiştir. Tarım ürünlerinde yaptıkları düzenlemelerin tümünün reform niteliğinde olduğunu savunarak buna örnekler vermiştir. 1991 yılında kişi başına düşen 2 640 doları 1993’te 2 735 dolara çıkardıklarını ve 1991 yılında yüzde 7,8 olan işsizliği 1993 yılı itibarıyla yüzde 7,2’ye indirdiklerini anlatmıştır.¹⁸⁴⁶

Konuşmasında gelir dağılımına Koalisyonun sosyal demokrat ortağı olarak dikkat ettiklerini söyleyen Karayalçın, emekçilerin, işçilerin, memurların, çalışanların ulusal gelirden aldığı payı artırdıklarını belirtmiştir:

*Bakın, 1980’li yıllarda, biraz önce Sevgili Yılmaz’ın açıklamış olduğu gelişmeler ortaya çıkarken -Sayın Çelik, ilgiyle izleyeceğinizi bilerek söylüyorum- emekçilerin millî gelirden aldığı pay yüzde 15’lere düşmüş durumdaydı. 1970’lerin sonunda emekçilerin millî gelirden aldığı pay yüzde 30’lardayken, 1980’lerde, o geniş vizyonlu kalkınma, emekçilerin payını, millî gelirden aldığı payı yüzde 15’e düşürmüştü. 1989 yılı sonu itibarıyla, Devlet Planlama örgütünün tahminlerine göre, emekçilerin ulusal gelirden aldıkları pay yüzde 25’e ulaştırılmıştır. 1993 yılında, işçilerin, memurların ulusal gelirden almış oldukları pay yüzde 35 dolaylarındadır.*¹⁸⁴⁷

İSKİ ile ilgili sataşmalara muhalefetin kendisini yargıç yerine koymamasını söyleyerek mahkemenin sonucunu beklemeye çağırmıştır. Türkiye’nin sorunları olduğunu ancak bunları çözmek için iktidara geldiklerini söyleyen Karayalçın bu sorunları Demirel’in “kurşun yaraları,” Erbakan’ın “dinozor” diye nitelediğini hatırlatmıştır.

Dış politika ve terör konularına Karayalçın bütçe üzerindeki konuşmasının sonunda değinmiştir. Dışişleri Bakanlığının bir örgüt olarak ve dış ilişkilerin bir bütün olarak, bir dönüşüm süreci içinde bulunduğunu, “tek sorunlu ve bloklar arası ilişkilere endekslenmiş” bir dış politika yapısından, “çok geniş bir alanda, çok yönlü, çok ilişkili, yeni bir ilişki” sistemine doğru geçildiğini ifade etmiştir:

Türkiye, son derece kritik bir üçgenin içinde bulunmaktadır: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu... Buradaki bütün gelişmeleri Hükümet olarak, Bakanlık olarak yakından izlemekteyiz. Sayın milletvekilleri, olmayan kazançlardan hayali kayıplar üreterek ve ancak uluslararası birtakım kuruluşların katkılarıyla çözülebilecek sorunların çözüm sorumluluğunu bu Hükümete yükleyerek, hiç kimse Türkiye’de dış politikayla ilgili bir yere varamaz. Bunu herkes, çok büyük bir ciddiyetle göz önünde bulundurmalıdır. Değerli arkadaşlarım, dünya barışına

¹⁸⁴⁶ A.k., ss. 617-620.

¹⁸⁴⁷ A.k., s. 621.

*kuşkusuz, katkıda bulunma çabası içindeyiz. Ancak, bizim için, yurttta barış ve bölgedeki barış, en azından dünya barışı kadar önem taşımaktadır, ondan daha da önemlidir. Dış politika Türkiye içindir; dış politika halkımızın geleceği içindir; dış politika kalkınma içindir. Azerbaycan, Ege'yi, Batı Trakya'yı, çok özel olarak Kıbrıs'ı -hepsini saymayayım, bununla ilgili bilgi verildi- özellikle bunları, bu üçgenin içinde her metrekaresi izliyoruz. Bu üçgenin içindeki her metrekaresiyle ilgiliyiz, her metrekaresi gözlemekteyiz.... Dışişleri Bakanlığımız, 1993 yılında, son derecede önemli çalışmalar yaptı, son derece ciddi kazanımlar elde etti. Bunları gerçekten kıvançla karşılamak gerekir; ama hepimizin kıvançla karşılamamız gereken temel gelişme, teröre karşı almış olduğumuz sonuç oldu.*¹⁸⁴⁸

PKK ile mücadele Karayalçın'ın konuşmasında yer alan bir diğer önemli konudur. Karayalçın, öncelikle PKK'nın bir terör örgütü olduğunu yabancı ülkelere anlatarak, başta Almanya olmak üzere, Avrupa'da, PKK'nın, silah, eroin, para ve döviz ticareti yaparak elde etmiş olduğu gelirlerin yolunu kestiklerini açıklamıştır. Bunların birdenbire kendiliğinden olmadığını, Dışişleri Bakanlığından Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na kadar herkesin büyük katkılarıyla gerçekleştiğinin altını çizmiştir. Laiklikle ilgili olarak da SHP'nin düşünceyi suç sayma ve 163. maddeyi geri getirme gibi bir yaklaşımının olmadığını vurgulamıştır. Partisinin yalnızca düşünce sözcüğü değil, propaganda sözcüğüyle ilgili de bir değerlendirme yaptığını ve ikisini birlikte değerlendirdiğini ifade etmiş ve bunun çarpıtılmamasını istemiştir. Düşünce ve propaganda değil şiddet suç sayılmalıdır. Ayrıca, Türkiye'de, hiç kimse "Ben elhamdülillah Müslüman'ım" dediği için bir ceza yememiştir: "Sayın Çelik, öyle bir şey olsaydı, her şeyden önce benim rahmetli babam ceza yerdi. Hiç merak etmeyin, böyle bir olay olmadı; ama cumhuriyetimizin ilk şehidi Kubilay, "din elden gidiyor" diyenler tarafından katledildi; Sivas'ta 37 yurttaşımız, "din elden gidiyor" diyenler tarafından katledildi. O örneği veremezsiniz; ama size karşı örneği verebilirim."¹⁸⁴⁹

1994 yılı bütçesinin son derece gerçekçi bir biçimde hazırlandığını savunan Karayalçın, 1993 yılında, Türkiye'nin 1 katrilyon 300 trilyon lira gelir yarattığını, 1994 yılında 814 trilyon lira gelir yaratılacağını ve böylece kişi başına 13 milyon 200 bin liralık gelire ulaşılacağını anlatmıştır. 1994 yılında 2,1 katrilyon liralık gayri safi millî hâsılanın yüzde 38,1'inin bütçe için ayrıldığını sözlerine eklemiştir. Karayalçın konuşmasını 1994 yılında ve daha sonraki yıllarda, daha büyük bir atılımı gerçekleştirmek için istikrarın önemli olduğunu ancak bu defa istikrarın yükünü çalışanların değil vergi yüzüzlerinin ödeyeceğini söyleyerek tamamlamıştır.¹⁸⁵⁰

¹⁸⁴⁸ A.k., s. 623.

¹⁸⁴⁹ A.k., s. 625.

¹⁸⁵⁰ A.k., ss. 625-627.

Gruplar ve Hükümet adına konuşmalar tamamlandıktan sonra oyunun rengini belirtmek için lehte söz alan Alparslan Türkeş (Yozgat) bütçenin son görüşmelerinde de Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımlara vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. Önce bütçe rakamlarını kısaca özetleyen Türkeş, iç ve dış borcun yaklaşık olarak 1993 yılı gayri safi millî hâsılasına denk geldiğini söylemiştir. Bütçe açıklarının on iki yılda 646 kat arttığını, 1994 yılında gelinen durumunda hiç iç açıcı olmadığını, buna siyasi parti rekabetini bir kenara bırakarak “üç beş yıl süreyle, büyük fedakârlıkları göze alan bir millî mutabakat programı” yapılarak bir çare bulmanın gerektiğini anlatmıştır. Bölücü terörün kalkınmayı engellediğini hatırlatan Türkeş, bu bölücü terör olaylarının cereyan ettiği sırada, rahat bir seçim geçirmenin de düşünülmemeyeceğini savunmuştur. Bunun için bütün siyasî partilerin serbest hür ve âdil seçimlerin yapılabilmesi için, evvela terörün söndürülmesini bir plana ve programa bağlamasını ve seçimleri de, “terörün söndürülmesine kadar tehir edecek” hukukî tedbirlere, gerekliyse Anayasada değişikliğe başvurulmasını istemiştir. Zira terörün devam ettiği bir sırada can güvenliği sağlanmadan yapılacak olan seçimlerin, serbest, hür ve âdil seçimler olarak cereyan etmesinin beklenemeyeceği kanaatinde olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁵¹

DEP kurultayındaki manzaraları “bölücülüğü ifade eden, bölücülüğü ileri süren” olaylar olarak niteleyen Türkeş, Türk Milletinin daima düşmanı olmuş olan Yunanistan'ın iktidarda bulunan partisinin milletvekillerinin bu kurultaya davet edildiğini ve bu kurultayda, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ev millî birliği aleyhinde konuşmalar yapıldığını söylemiştir:

*Türk Milletine daima düşmanlık göstermiş olan Yunanlılarla beraber olan bir siyasî partinin Türkiye’de yeri olamaz arkadaşlarım. Yunan milletvekillerini kongre salonuna getirip Türkiye aleyhine konuşturan bir siyasî parti, Türkiye demokrasisi için leke teşkil eder. Muhterem milletvekilleri, yanlış demokrasi anlayışlarıyla Türkiye’imizi şehit vermeyelim; bu, çok ciddi meseledir. Hiçbir ülkede böyle bir olay cereyan etmez, edemez. Türkiye’nin, Atatürk’ün bize emaneti olan kutsal bir varlık olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Atatürk’ün etrafında toplanmış olan, doğulu batılı, kuzeyli güneyli, Kürtçe konuşan veyahut Arapça konuşan bütün vatandaşlarımız, elbirliği ederek, o zaman böyle bir parçalanmayı kışkırtanlara karşı da gerekli cepheyi alarak, bu devleti, üniter bir devlet olarak kurmuşlardır. Devletimizin üniter yapısını, toprak bütünlüğünü, mutlaka her şeyin üzerinde gözetmeliyiz ve bunun böyle sağlanması, bununla ilgili gerekli tedbirlerin alınması, her kurumdan önce, herkesten önce Türkiye Büyük Millet Meclisinin kutsal görevidir, milletvekillerimizin kutsal görevidir. Bu noktada hiçbir tavize yanaşmamak gerekmektedir.*¹⁸⁵²

¹⁸⁵¹ A.k., ss. 627-629.

¹⁸⁵² A.k., s. 629.

Meclis Başkanı'nın Almanya yaptığı gezi sonrasında verdikleri bilgidan Alman Parlamentosunda konuşma yapan çeşitli partilere mensup milletvekillerinin, Türkiye'nin karşılaştığı bölücü terörün mahiyeti hakkında aydınlatılmadıklarının anlaşıldığını belirtmiştir. Çünkü kendi meclislerinde yaptıkları konuşmalarda Türkiye'yi suçlamaktadırlar. "PKK terörünü tasvip etmiyoruz; ama Türkiye'nin devlet terörü de durmalıdır" şeklinde açıklamaları bu terör sorununun dünya kamuoyuna anlatılamadığını göstermektedir:

*Biz kimseye saldırmadık, hele kendi vatandaşlarımıza, Kürtçe konuşan insanlarımıza... Onlar bizim sevgili kardeşlerimizdir. Onların her türlü rahatını temin etmek, her türlü hakkını korumak, onların kılına dokunulmamasını, sağlamak, bizim, hepimizin kutsal görevidir. Ama, elinde her türlü silahlarıyla, hırsızlama, hudutlarımızdan geçerek, memleketimizin insanlarına saldıran, onları katleden, çoluk çocuk demeden öldüren, trenlerimizi ateşe veren, o bölgeleri imar etmek için tahsis ettiğimiz iş makinelerimizi yakan, o bölgelerde çocuklarımızı eğitmek için her türlü mahrumiyeti göze alıp, gidip hizmet vermeye çalışan öğretmenlerimizi katleden, şehit eden, okullarımızı yakanlara karşı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, devletin meşru güçlerini kullanıyor, polisini kullanıyor. Jandarmasını kullanıyor. Silahlı Kuvvetlerini kullanıyor. Bunda kınanacak bir taraf yoktur.*¹⁸⁵³

Bu konuşmanın ardından DEP milletvekili Mahmut Kılınç (Adıyaman) Alparslan Türkeş'in partisine sataşması nedeniyle söz alarak Partisinin "bölücü" olmadığını ifade etmiştir. Bu konuşmanın başında DEP ve MHP'den bazı milletvekilleri birbirlerinin üzerine yürüdüler. Başkan Parlamentoda sadece söz söyleyeceğini, şiddet olmayacağını söyleyerek uyarıda bulunmuştur. Kılınç konuşmasında Demokrasi Partisinin, hiçbir zaman bölücü olmadığını ve olmayacağını, kimsenin, bu konuda, onları itham altında bırakmaya hakkı ve yetkisinin de olmadığını vurgulamıştır. Tersine, Türkiye'nin bütünlüğünü herkesten çok daha iyi ve çok daha akıllı bir biçimde savunduklarını açıklamıştır:

Biz, bu ülkede hiçbir zaman, Kürt ve Türk halkının iki farklı halk, iki farklı düşman kampa bölünmesi için hiçbir şey yapmadık ve yapmayacağız. Bütün tahriklere karşı yapmayacağız, bütün tahriklere karşı... Bunu çok açık söylüyoruz. Biz, devamlı Türk ve Kürt halkının kardeşliğini ve birliğini savunduk, onun koşullarını da ortaya koyduk. Bu, demokrasinin gereğidir. Eğer, bu ülkede demokrasinin var olduğu savunuluyorsa, bu fikirlerin de dinlenilmesi, bu fikirlerin de değerlendirmeye tabi tutulması gerekir diye söylüyoruz. Hiçbir zaman, Türkiye'nin düşmanlarıyla işbirliği yapmadık. Kimsenin, bu ülkenin kuruluşunda kanı, emeği olan insanları, halkı, düşmanla işbirliği yaptı diye göstermeye hakkı yoktur. İşte Malazgirt... 20 bin insanımız, Alparslan'ın ordusuyla Anadolu'yu fethetmiştir. İşte, 1849 yılına, kadarki Kürt beyliklerinin

¹⁸⁵³ A.k., ss. 629-630.

*Osmanlı sarayına bağlılığı... İşte Kurtuluş Savaşı... İşte Çanakkale’de insanlarımızın döktüğü kan, emek, gözyaşı... İşte, sadece benim köyümden - Adıyaman’ın Kuyucak Nahiyesinde- 82 kişi, seferberliğe gitmiş, 80’i geri dönmemiştir. Kimdir bu ülkeyi kuranlar? Bu nedenle, çok açık ve net bir biçimde şunu öğrenmeniz ve bilmeniz gerektiğine inanıyorum: Bu ülkede hiçbir Kürt; ama, hiçbir Kürt, bu ülkenin düşmanı ile işbirliği yapacak kadar alçak değildir; bunu herkes, açık ve net bir şekilde bilsin.*¹⁸⁵⁴

Türkiye’de tüm partilerin, yabancı partileri kendi kongrelerine davet ederek onlara konuşma hakkı tanıdıklarını hatırlatan Kılınç, Demokrasi Partisinin de aynı şeyi yaptığını söyledi ve neden diğer partilerin temsilcilerini göndermediklerini sormuştur. Misafire nasıl konuşacağını söyleyemeyeceğini savunan Kılınç, sataşmalar üzerine “bu ülkede 20 milyon insan” yaşadığını, askerlik yaparak vergi verdiğini, bu 20 milyon insanın hakkının bu Parlamentoda yok sayılamayacağını belirtmiştir. Demokrasi Partisinin, siyaseti kirletmediğini, demokrasinin gereği olduğunu, farklı düşüncelerini sunduğunu anlatmıştır: “İsrarla benim de sizin gibi düşünmemi zorluyorsanız, bu, hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Sizin kalıplarınıza girmek zorunda değilim; ama, benim çözüm önerilerim farklı olacaktır; bu ülkenin selameti de, bence, bundadır.”¹⁸⁵⁵

Bu konuşmadan sonra Alparslan Türkeş (Yozgat) Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılınç’ın, kendisinin söylemediği şeyleri söylemiş gibi göstererek sataşması nedeniyle söz almıştır. Kendisinin Kürt halkına karşı, “bunlar düşmanla işbirliği yapmıştır” diye bir şey söylemediğini, Türk Milletinin düşmanı olan Yunanistan’ın milletvekillerini DEP’in kongresine davet ederek konuşturmasının doğru olmadığını söylediğini aktardı. Kendisinin Kürt halkı için, “Kürtçe konuşan kardeşlerimiz” dediğini, onları “bizim sevgili kardeşlerimiz” olarak nitelediğini ve “bir kılına bile zarar” gelmesini istemediğini belirtmiş ve eklemiştir: “Biz, herkesten çok onları severiz ve her düşman harekete karşı onları korumak azmindeyiz. Bizden koparılmasına da asla müsaade etmemek, bizden onları koparmaya kalkanları koparmak azmindeyiz. Kürtçe konuşan kardeşlerimizi bizden ayırmak isteyen, koparmak isteyenleri biz de paramparça edeceğiz, koparacağız; bunda azimliyiz.”¹⁸⁵⁶

Bütçe üzerinde aleyhte oyunun rengini belli etmek üzere söz alan Selim Sadak (Şırnak) 1994 yılı bütçesinin “tam bir iflas bütçesi” olduğunu öne sürmüştür. Hükümetin, fatura ettiği dış borç ve iç borcun anlamı yeni doğan bebekler dahil, her bir vatandaşın çektiği yoksulluğa, rağmen, faizi yüzde 100’ün üzerinde işleyen 15 milyon lira civarında bir borç altına sokulmasıdır. Çiller Hükümetinin, bir yandan ekonominin bütün ağırlığını işçinin, memurun, çiftçinin, esnafın, emekli, dul ve yetimin sırtına yüklerken, öte yandan, ülkenin bütün yeraltı ve yerüstü zenginliklerini bir avuç azınlığa sunduğunu iddia

¹⁸⁵⁴ A.k., ss. s. 631.

¹⁸⁵⁵ A.k., ss. s. 632.

¹⁸⁵⁶ A.k., ss. 632-633.

etmiştir. İşte, bu nedenle işsizlik önlenememiş, enflasyon düşürülememiş, üstelik hayat pahalılığı artarak devam etmiştir. Sağlık, eğitim, ulaşım, konut ve benzeri hiçbir soruna çözüm getirilememiştir. Daha da kötüsü, bu siyasal iktidar, demokratikleşme konusunda hiçbir adım atmamış ve ülkeyi 12 Eylül'den kalma yasa ve kurumlarla yönetmeye hevesle devam etmiştir.¹⁸⁵⁷ Sadak, Hükümetin, “çağını doldurmuş ve köhnemiş bu sistemi” sürdürmek için, demokrasiyi askıya aldığını ve halka baskı ve şiddet uyguladığını iddia etmiştir:

*Basına konan sansür ve yasaklamaların nedeni budur. Bilim adamlarının, gazetecilerin, parti genel başkanlarının, politikacıların cezaevine kapatılmalarının nedeni budur. Değerli arkadaşlarım, Ankara'nın göbeğinde, demokratik haklarını isteyen memurlara saldırılıp onların coplanmalarının, gözaltına alınmalarının nedeni budur. Ankara'da, İstanbul'da, Tunceli'de, Şırnak'ta, Mardin'de, Diyarbakır'da, Muş'ta keyfi infazlarla insan yaşamına son verilmesinin, köy yıkmalarının, köy boşaltmalarının, zorla göç ettirmelerinin; köylerin haritadan silinmesinin, toplu göz altıların, işkencelerin, Şırnak, Dîgor, Malazgirt, Lice, Muş, Yüksekova ve benzeri yerleşim birimlerinde kitle katliamına başvurulmasının nedeni budur. Özetle; ekonomik terör, siyasal teröre uygulanarak sürdürülmeye çalışılmaktadır.*¹⁸⁵⁸

Sadak'a göre işin en acısı, Parlamantonun devreden çıkarılarak ülkenin, villalardan, yalılarından, karargâhlardan yönetilmeye başlanmasıdır. Millî Güvenlik Kurulunun iradesi, halkın iradesini aşarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde bir güç haline gelmiştir. Demirel'in bir zamanlar dilinden düşürmediği Kürt realitesi Genelkurmay'a havale edilmiş, silahla bastırma politikaları egemen hale gelmiştir. Sadak, Kürt sorununu silahla bastırma politikasından dolayıdır vergiler ve zamlar yoluyla yoksul halktan toplanan paraların “silah ve araçlara, köy korucularına, muhbirlere, ispiyonculara” harcandığını öne sürmüştür. Olağanüstü halin bir saatlik olağanüstü harcamasının 11 milyar lira olduğunu hatırlatan Sadak, üst gelir gruplarının, başbakanların, milletvekillerinin, bakanların çocuklarının, bir yolunu bulup doğu ve güneydoğuda askerlik yapmadığını, halkın hem parasının hem de canının gittiğini söylemiştir. Demokratik bir çözüm programının yaşama geçirilmesi halinde, akan bu kardeş kanını durdurmak ve yeşeren şiddeti sona erdirmek mümkündür. Ancak, siyasal iktidarın kanın durmasını istemediğini ve geleceğini demokratik çözüm yerine şiddete bağladığını savunmuştur.¹⁸⁵⁹ Bu nedenle, Kürt-Türk kardeşliğini ve birliğini, eşitlikçi temelde sağlamak isteyenler, bölücü olarak sunulmaktadır. Sadak, bölücülüğü şiddetle reddettiklerini söyleyerek şöyle devam etmiştir:

¹⁸⁵⁷ A.k., ss. 633-634.

¹⁸⁵⁸ A.k., s. 634.

¹⁸⁵⁹ A.k., ss. 634-635.

*Bölücüler, iki halkın kardeşliği temelinde politikalar oluşturmaya çalışan bizler değil; işçileri, çiftçileri, işsizleri, esnafı, emekli dul ve yetimi, emekçi halk kesimlerini bir avuç mutlu azınlığa sömürtenler ve onları ezdirenlerdir. Bölücüler, inancından dolayı Aleviyi, Sünniyi, gençliği, kadını baskı altında tutanlardır. Bölücüler, Kürt halkının bütün iradesine rağmen, 1978 yılından bugüne kadar olağan yönetimi yasaklayan terör yasaları ve SS kararlarıyla yöneten ve Ankara'daki iki günlük gözaltı süresini Şırnak'ta, Diyarbakır'da, Muş'ta otuz güne çıkaranlardır. Bölücüler, halkın oylarıyla seçilen bizleri devre dışı bırakıp, sorunu korucu başına havale edenlerdir. Bölücüler, uluslararası sözleşmeleri doğu ve güneydoğuda askıya alan, insan temel hak ve özgürlüklerini yok sayanlardır. Sevgili arkadaşlarım, bu Ülkenin sorunları, ne Demokrasi Partisine yönelik davada olduğu gibi parti kapatarak ne de yüz binlerce oyla seçilmiş bizlerin dokunulmazlıklarının kaldırılmasıyla çözülebilir. Bu yaklaşımları, tarih mahkûm edecektir.*¹⁸⁶⁰

Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası ile getirilen ayrımcı ve bölücü uygulamalara son verilmesini, Terörle Mücadele Yasası olmak üzere antidemokratik bütün yasaların yürürlükten kaldırılmasını, 12 Eylül Anayasasının kaldırılarak, çağdaş bir Anayasa yapılmasını istemiştir. Sadak, Kürt sorununun ve çözümlerinin özgürce tartışılabileceği bir demokratik ortam yaratılmasını önererek, olağanüstü hâl ve köy koruculuğunun kaldırılmasını ve toplumsal barışa katkıda bulunmak için, bir genel af çıkarılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Sadak'ın konuşmasından sonra Algan Hacaloğlu (İstanbul), Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın'ın kendisine sataşması nedeniyle konuşarak Başbakanın, basın toplantısında dağıttığı raporda 1993 yılında işsizlik oranının yüzde 14 olarak beyan edildiğini söylemiştir. Ayrıca, millî gelir içinde emekçilerin payının yüzde 15'den yüzde 35 çıktığını kanıtlayan resmî bir belge olmadığını savunmuştur. Devlet Planlama Teşkilatının 1994 yılı programında kişi başına millî gelirin Başbakan Yardımcısının söylediği gibi 2 650 dolar olarak değil 1 990 dolar olarak verildiğini belirtmiştir. Sataşmalarla ilgili son olarak Güneş Taner (İstanbul) Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın'ın kendisine sataşması nedeniyle konuşmuştur. Vergi yasa tasarısının görüşmeleri sırasında kendinden evvel konuşan siyasi parti temsilcisinin verdiği örneği devam ettirerek Kutadgu Bilig'in yönetimdeki adaletinden bahsettiğini vergide bu adaletin sağlanıp sağlanamayacağı konusunda şüphesinin olduğunu ifade ettiğini hatırlatmıştır. "Herhalde, Kutadgu Bilig mezarında ters dönecektir" şeklindeki ifadesinin mecazi anlamının Karayalçın tarafından anlaşılmadığını belirtmiştir. Kendisinin Yusuf Hac Hâcib'e, ancak ve ancak, Yüce Tanrı'dan rahmet dileyeceğini, Hükümetin vergiyi getirdikleri kötü durumdan dolayı bu ifadeyi kullandığını anlatmıştır.¹⁸⁶¹

¹⁸⁶⁰ A.k., s. 635.

¹⁸⁶¹ A.k., ss. 636-638.

Tüm konuşmaların tamamlanmasından sonra 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, 1992 Malî Yılı Genel Bütçe Kesinhesabı Kanunu Tasarısı, Katma Bütçeli İdareler 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Katma Bütçeli İdareler 1992 Malî Yılı Kesinhesap Kanunu Tasarısının tümünün açık oylamasına geçilmiştir. Açık oylama, bir arada ve ad okunmak suretiyle ve adı okunan milletvekilinin, kürsü önüne konacak dört ayrı oy kutusuna oylarını atması suretiyle yapılmıştır. 1994 Malî Yılı Bütçe Kanun Tasarısının oylamasına 417 üye katılırken 243 kabul, 171 ret ve 3 çekimser oy kullanıldı. 1992 Malî Yılı Genel Bütçeye Dahil Kuruluşların Kesinhesaplarına Ait Genel Uygunluk Bildiriminin Sunulduğuna İlişkin Sayıştay Başkanlığı Tezkeresiyle, 1992 Malî Yılı Kesinhesap Kanun Tasarısının oylamasına 416 üye katıldı. Oylamada 247 kabul, 168 ret ve 1 çekimser oy kullanıldı. 416 üyenin katıldığı Katma Bütçeli İdareler 1994 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı oylamasında 245 kabul, 169 ret ve 2 çekimser oy kullanılmıştır. 1992 Malî Yılı Katma Bütçeli İdarelerin Kesin Hesaplarına Ait Genel Uygunluk Bildiriminin Sunulduğuna İlişkin Sayıştay Başkanlığı Tezkeresi ile 1992 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesinhesap Kanunu Tasarısının oylamasına 417 üye katılırken, 247 kabul, 169 ret ve 1 çekimser oy kullanılmıştır.¹⁸⁶² Bu sonuçlarla, bütün tasarılar yasalaşmıştır. Başbakan Tansu Çiller teşekkür konuşmasını yapmak için söz alarak 1994 bütçesi üzerinde söylenilen fikirleri değerlendirmek için çalışmalarını sürdüreceklərini, ileriye sevinçle ve umutla bakmak için çok neden belirtmiştir. 1994 yılının terörün, artık gündemin arkalarına doğru itildiği bir yıl olacağını ve bunun ilk işaretlerinin, gerek dış dünya kamuoyunda gerekse içeride alındığını ifade etmiştir. Bir başka sevinerek bakılacak olay ise, büyüme oranlarındaki Türkiye'nin dünyaya göre ve eskisine göre gösterdiği başarıdır. 1993 yılında yüzde 7,8 civarında olan büyüme hızı, 1994'te de devam edecektir. Çiller, kişi başına gelirin büyümesi ve Türkiye'nin önder ülkeleri arasına girebilmesi için alınabilecek bütün tedbirleri, 1994 yılında hep beraberce almaya devam edeceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸⁶³ Bunun üzerine Başkan, Vergi Yasa Tasarısı üzerindeki görüşmelere devam etmek üzere 54. Birleşime 20 dakika ara vermiştir. 1994 Bütçesi 31 Aralık 1993 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3.4. 1995 Bütçesi Görüşmeleri

1995 Bütçesi dört kanun tasarısından oluşmuştur: 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (1/771) (S. Sayısı: 747), 1993 Malî Yılı Kesinhesap Kanunu Tasarısı (1/754, 3/1580) (S. Sayısı: 750), Katma Bütçeli İdareler 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı (1/772) (S. Sayısı: 748) ve 1993 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesinhesap Kanunu Tasarısı (1/755, 3/1581) (S. Sayısı: 749). Bu tasarılar Meclis Başkanlığına 11.10.1994 tarihinde sunulmuş ve Başkanlıkça 17.10. 1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Tasarılar 7.12.1994 tarihinde Genel Kurul Gündemine dağıtılmıştır.

¹⁸⁶² A.k., s. 639.

¹⁸⁶³ A.k., s. 670.

1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 1. maddesinde Genel Bütçeye giren harcamalar için 1 katrilyon 325 trilyon lira ödenek verilirken 2. maddede genel bütçenin gelirleri 1 katrilyon 127 trilyon lira olarak tahmin edilmiştir. 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesinde 1994 yılının Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının son dilimini teşkil ettiği ancak Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması bir yıl ertelendiğinden 1995 yılında bir “Geçiş Programı” uygulanacağı belirtilmiştir. Programın temel amaçları, kamu kesimi açıklarının azaltılması, enflasyonun hızla düşürülmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sosyal dengeleri de gözeten sürdürülebilir bir temele oturtulmasıdır. 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı, Program hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Tasarının temel hedefi, bütçe dengelerinde sağlanan iyileşmelerin devam ettirilmesi ve malî disiplinin sağlanmasıdır. Ayrıca, harcamaların daha yüksek oranlarda vergi ve diğer normal gelirlerle karşılanması hedef alınmıştır. Bütçe büyüklükleri bu hedeflere göre ve uygulanan İstikrar Programı çerçevesinde belirlenmiştir. Bunun yanında bu hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla çeşitli tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Alınan bu tedbirlerin amacı, bütçe açıklarının azaltılması ve ekonominin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasıdır. Tasarı ile genel ve katma bütçeli idarelerin hizmet öncelikleri ve mevcut gelir ve nakit imkânları göz önünde bulundurularak gerekli kaynak tahsisi yapılmıştır.¹⁸⁶⁴

30.11.1994 tarihli Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda ise Komisyonun Bütçe Kanunu Tasarılarının görüşmelerine 26.10.1994 tarihinde Maliye Bakanının sunuş konuşması ile başladığı ve 3.11.1994 tarihinde de Bütçe ve Kesinhesap Kanunu Tasarılarının tümü üzerindeki görüşmelere geçildiği belirtilmiştir. 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında 1995 yılında genel ve katma bütçeli kuruluşlar için 1 katrilyon 331 trilyon liralık ödenek teklif edildiği, bu ödeneğin; 420 trilyon lirasının personel harcamalarına, 125 trilyon lirasının personel dışı diğer cari harcamalara, 128,5 trilyon lirasının yatırım harcamalarına, 657,5 trilyon lirasının ise transfer harcamalarına tahsis edildiği görülmüştür. 1995 malî yılı konsolide bütçe ödenekleri ile 1994 malî yılı konsolide bütçe ödeneklerinin büyüklükleri karşılaştırıldığında personel harcamalarında % 58,5, diğer cari harcamalarda % 84,1, yatırım harcamalarında % 51,9, transfer harcamalarında % 63,8, ödenekler toplamında ise % 62,5’lik bir artış öngörülmüştür. Ayrıca, Raporda, tasarının 1995 malî yılında konsolide bütçe gelirlerini 1 katrilyon 133 trilyon lira olarak tahmin ettiği, bunun 1 katrilyon 127 trilyon lirasının genel bütçe geliri, 6 trilyon lirasının da katma bütçe geliri olarak belirlendiği açıklandı. 1995 yılında bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranının % 85,1 olduğu gelir ile gider arasındaki 198 trilyon liralık farkın ise net borçlanma hâsılatı ile karşılanmasının hedeflendiği anlaşılmıştır.¹⁸⁶⁵

¹⁸⁶⁴ 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesi, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50’nin sonuna ekli (12.12.1994), s. 3.

¹⁸⁶⁵ 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50’nin sonuna ekli (12.12.1994), ss. 1-2.

Maliye Bakanı İsmet Attila, bütçenin Komisyona sunuş konuşmasında 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının temel amacını, ekonomide iç ve dış dengelerin yeniden kurularak sağlıklı bir ekonomik yapının oluşturulması olarak belirtmiştir. 1995 Yılı Geçiş Programı ile tam bir uyum içinde hazırlanan bütçe tasarısında, programda öngörülen hedeflere ulaşılması için gerekli tedbirlere yer verildiği, 1994 yılında bütçe dengelerinde sağlanan iyileşmelerin devam ettirilmesinin hedeflendiği, bütçe büyüklüklerinin de bu çerçevede tespit edildiği ifade edilmiştir. Bütçe gelirlerinin bütçe giderlerinden daha yüksek oranda artmasının planlandığı, bütçe açıklarındaki azalmanın devam ettirilmesi gerektiği, ülkemizin ihtiyaçları ile imkânları arasındaki dengenin en iyi şekilde kurulmaya çalışıldığı da açıklanmıştır. Yine Komisyon görüşmelerinde Maliye Bakanınca yapılan açıklamalarda 1995 yılı program hedeflerine göre Gayri Safi Millî Hâsılda % 4,4 oranında büyüme beklendiği, sektörel olarak tarımda % 2,5, sanayide % 4,9, hizmetlerde ise % 4,3 oranında büyümenin hedeflendiği belirtilmiştir. Cari fiyatlarla Gayri Safi Millî Hâsılının geçen yıla göre % 103,1 artışla 4 katrilyon 388 trilyon 506 milyar liraya ulaşmasının beklendiği söylenmiştir. Ayrıca, Türk ekonomisinde son yıllarda görülen gelişmelerin sağlıklı bir ekonomik yapı oluşmasına neden olduğu, 1989 yılından itibaren giderek büyüyen kamu açıkları, artan iç borç faizleri, kısa vadeli dış borçlardaki artış, iç talepteki genişleme ve ekonominin dış dengelerindeki bozulmaların, Türk ekonomisinde önemli kararlar alınmasını gerektirdiği vurgulanmıştır. Bu bozulmaları önlemek amacıyla 5 Nisan 1994 tarihinde ekonomik Önlemler Uygulama Planının yürürlüğe konulduğu, alınan tedbirlerin kısa dönemde kaçınılmaz olarak belirli sıkıntıları da beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Bu sıkıntıların bu tür programları başarıyla uygulamış olan ülkelerde görülen ve beklenen bir yan etki olduğu, ancak bu plana göre yürürlüğe konulan kararların kısa dönemdeki uygulaması ile bütçe açıklarının hızla düştüğü, para ve sermaye piyasalarında istikrarın sağlandığı, dış ticaret açığının daraldığı ve ödemeler dengesinin fazla verir hale geldiği savunulmuştur.¹⁸⁶⁶

Maliye Bakanı Attila ayrıca, sabit sermaye yatırımlarının 1995 yılında % 6,1 oranında artmasının beklendiğini, 1995 yılı programında enerji ve eğitim yatırımlarına ağırlık verildiğini, toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamunun payının % 24,1'e düşürülmesinin hedeflendiğini, buna karşılık özel sektör yatırımları payının % 75,9'a yükselmesinin beklendiğini açıklamıştır. Yılsonu enflasyonunun % 22,5 olarak hedeflendiğini, fiyat artışlarının kalıcı bir şekilde düşürülmesinin, 5 Nisan Kararlarının temel hedefi olduğunu ve enflasyonla mücadelede taviz verilmeyeceğini vurgulamıştır. Atilla, kamu harcamalarında azamî tasarrufa gidilmesi, borç-faiz kısır döngüsünün kırılarak aslı ve sağlam gelir kaynaklarının artırılması ile kamunun finansman ihtiyacının hafifletilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu amaçla gelir artırıcı ve gider azaltıcı bir dizi radikal tedbirlerin uygulamaya konularak 1994 yılında % 14,2 olarak programlanan kamu kesimi borçlanma gereğinin Gayri Safi Millî Hâsıla'ya

¹⁸⁶⁶ A.k., s. 3

olan oranının yaklaşık 4 puan azaltılarak % 10,3 seviyesine düşmesinin beklendiği, bu oranın 1995 yılı için ise % 7 olmasının hedeflendiği belirtmiştir. 1995 bütçesinde ilk defa Sosyal Sigortalar Kurumu ile Bağ-Kur için ödenek (26 trilyon) ayrıldığını kentleşme sorunlarının çözümü için de 2 trilyon liralık ödenek ayrıldığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra, “İhbar ve Kıdem Tazminatları Ödeneği” ile işçilerin toplu iş sözleşmelerinden doğan ve 1994 yılında ödenemeyen alacaklarının koordinasyon içerisinde ve eksiksiz olarak ödenmesini sağlamak üzere toplu bir ödenek ayrıldığını belirtmiştir. Son olarak Maliye Bakanı Attila, 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında, bütçe disiplinini sağlamaya ve bütçe açıklarını azaltmaya yönelik çeşitli tedbirlere yer verildiğine dikkat çekmiştir.¹⁸⁶⁷

Komisyounun 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının tümü üzerindeki görüşmelerde dile getirdiği öneri ve eleştiriler şu şekilde özetlenebilir. 1995 malî yılı bütçesi halkın refahına, istihdam sorununa ve gelir düzeyine katkıda bulunacak bir bütçe değildir. Yatırımların düştüğü, enflasyonun yükseldiği, işsizliğin arttığı, dengeleri ters olan bir bütçedir. Sermaye piyasasının yeterince tasarruf politikasına yönlendirilememesi, bankacılık sektöründeki bencillik ve yüksek kâr sağlama isteği, yatırımların artmasına yönelik fonların kısıtlanması, işsizliğin ve istihdam sorununun çözümünün bulunamaması, ihracatın statik bir durumda bulunması, enflasyonun kontrol altına alınamaması sonucunda Türkiye’nin 1995 yılına umutla bakması pek mümkün değildir. 1995 yılı için hedeflenen büyüme hızı gerçekçi değildir. İhracat rakamları gelişme göstermediğinden 1995 yılı için hedef alınan 19,5 milyar dolarlık ihracata ulaşamayacaktır. Türkiye’de enflasyon oranlarının yıllar sonra üç rakamlı sayılarla ifade edilmesi üzücü bir durumdur. Bütçenin gerçekçi olmadığı en iyi göstergesi, enflasyonun % 22,5, kamu kesimi borçlanma gereğinin % 7 olarak hedeflenmesidir. Kamu kesimi açıkları artık kronikleşmiştir. Son üç yılda Türkiye’nin iç ve dış borçları önemli boyutlara ulaşmıştır. Kayıt dışı ekonominin kayda alınmasına yönelik hiç bir önlem alınmamaktadır. Akaryakıt Tüketim Vergisinden 2,5 kata yakın bir artış beklenmesi gerçekçi değildir. Çek, senet ve poliş kayıtlarının izlenmesi, vergi mükelleflerinin sayısının artırılması için gerekli teşvik tedbirlerinin alınması ve malî müşavirlik müessesesinin etkinleştirilmesi gerekmektedir. Türkiye’nin bir vergi reformuna ihtiyacı vardır. 1993 yılında 2.993 dolar olan fert başına millî gelir, 1994 yılında % 33’lük bir gerilemeyle 2.200 dolara inmiştir. Devlet personel rejiminde reform yapılması gereklidir. Konsolide bütçe açıkları enflasyonu, hiper enflasyona dönüştürmektedir. 5 Nisan Kararları Türkiye’nin problemlerini çözücü değil, o anda gereken paraları bulmaya yönelik bir karar olmaktan öteye gitmemiştir. Bütçe ülke ekonomisinin yaşadığı krizi hafifletecek boyutta değildir. Özelleştirme gelirleri bütçe açıklarını kapatmak için değil, istihdam, işçi eğitimi, işçilerin sosyal hakları ve diğer devredilecek özelleştirme kuruluşlarının hazırlıkları için kullanılmalıdır.¹⁸⁶⁸

¹⁸⁶⁷ A.k., s. 4.

¹⁸⁶⁸ A.k., ss. 4-6.

Raporda Bütçe ile ilgili belirtilen olumlu görüşler aşağıdaki gibi özetlenebilir. 1995 Malî Yılı Bütçesi sıkıntıları aşma bütçesidir. 5 Nisan Kararları ile bütçeyi besleyen yeni kaynaklar bulunduğundan, bu bütçe, bütçe açığını asgariye düşürecek, enflasyonu makul seviyeye çekecek, kişi başına düşen millî gelir seviyesini yükseltecek ve işsizliği azaltacak bir bütçe olacaktır. Avrupa ülkeleri içerisinde, bütçesinde personel için en büyük payı ayıran ülke Türkiye'dir. Ancak ücret artışlarının çalışanları tatmin etmemesinin en önemli sebebi kamu kuruluşlarında gereğinden fazla personel istihdam edilmesidir. Özelleştirme ekonominin düzlüğe çıkması için önemli bir araçtır. Kuruluş amaçlarından gittikçe uzaklaşan Kamu İktisadî Teşebbüsleri kalkınma gayretlerinin önünde bir engel durumundadır. Özelleştirme ile verimsiz kullanılan kaynaklar toplumsal refahın artırılması yönünde kullanılacaktır. Böylece, kamunun ekonomideki ağırlığı azaltılarak, rekabete dayalı piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılacaktır. Devlet ise altyapı, savunma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi yatırımlara yönelebilecektir. Kamu İktisadî Teşebbüslerinin özelleştirilmesinden elde edilecek gelirlerin, bütçe açıklarında veya ülkenin öncelikler sırası belirlenmek kaydıyla tüm ihtiyaçlarından kullanılabilmesi gerekmektedir. 5 Nisan İstikrar Programı ihtiyaçtan doğmuştur ve alınan kararlar doğrultusunda, yaşanan olumsuzluklar geride kalmaya yüz tutmuştur. Bu kararlar sonucu 1994 Ağustos ayı sonu itibarıyla 77 trilyon lira tutarında ek vergi tahakkuk ettirilmiştir, 1993'de 6,4 milyar dolar açık veren cari işlemler dengesi 1994 yılının ilk 7 ayı sonunda 1 milyar dolara yakın fazlalık vermiştir. Terörle mücadele için yapılan harcamaların ekonomik krizde fevkalade büyük payı vardır. Bütçenin ana gelir kaynağını oluşturan vergilerin bütçe içindeki payı, 1994 yılında yapılan düzenlemelerle artırılmıştır. Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur'a bütçeden pay ayrılması çok yerindedir. Malî disiplinin temeli olan denk bütçe ilkesinin kabulü ve uygulanmasının mutlaka hayata geçirilmesi, kamu borçlarının durdurulması ve tasfiye edilmesi gereklidir. Vergi kaçakçılığının ekonomik bir suç olduğu dikkate alınarak, cezasının da buna göre hesaplanması gereklidir. Özel sektörün eğitim ve sağlık sektörüne yatırım yapmasını özendirici tedbirler alınmalıdır. Gelirin adaletli paylaşımına dikkat edilmesi açısından birtakım yasal eksikliklerin giderilmesi gereklidir.¹⁸⁶⁹

Bahsedilen olumsuz ve olumlu görüşleri takiben hükümet adına aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır. Vergilerin, tam, eksiksiz, kayıp ve kaçağa meydan verilmeden toplanmasına önem ve öncelik verilmektedir. Gelirlerin, ülkenin ihtiyaç duyduğu hizmetlerde öncelikler nerede ise oraya kullanılması için bütçe disiplinine harfiyen uyulması gereklidir. Vergilerini ödemeyenlerin açıklanmasına 1995 yılında da devam edilirken vergilerini belirli bir süre tam ve eksiksiz ödeyen mükelleflerin, vergi oranlarında indirim yapılması suretiyle ödüllendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Her mükellefe bir vergi numarası verilmesi konusundaki çalışmalar en kısa zamanda gerçekleştirilecektir. Kayıtlarda gözükmeyen çek ve senetlerin kolayca takip edilebilmesi için, kambiyo defteri tutulması zorunluluğu

¹⁸⁶⁹ A.k., ss. 6-8.

getirilmiştir. Döviz kurundaki değişimler, ithalat miktarı ve mevduat dikkate alındığında, Akaryakıt Tüketim Vergisinden beklenen 95 trilyon lira hâsılatın gerçekleşmesi hiç de zor değildir. 1994 yılında kamu açıkları önemli ölçüde azalırken 1995 yılında da kamu açıklarının Gayri Safi Millî Hâsılaya oranının azaltılması hedeflenmiştir. Bu daralma 1995 yılı enflasyonunu olumlu şekilde etkileyecektir. Ekonomideki iç ve dış dengelerin yeniden kurulması, parasal genişlemenin önlenmesi, faiz oranlarında gerileme sağlanması, büyümenin hızlanması, yatırımlarda reel artış sağlanması, sanayide kapasite kullanılmasının artması, üretimde artış sağlanmasıyla, 1995 yılında fiyat artışları aşağıya çekilecektir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının bir yıl ertelenmesi teknik nedenlerden kaynaklamıştır. 1994 yılında uygulanan istikrar programının, nispi fiyat yapısını büyük ölçüde değiştirmesi, plan hedeflerinin tutarlı olarak tespitini imkânsız hale getirmesi sebebiyle planı daha sağlam bir yapıya oturtmak için ertelenmiştir. Terör konusunda güvenlik güçlerine sağlanan siyasi ve lojistik destek sonucunda Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü konusunda alınan mesafe inkâr edilemez.¹⁸⁷⁰

Bütçenin diğer tasarısı olan Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 1. maddesinde Katma bütçeli idarelere 1995 yılında yapacakları hizmetler için 145 trilyon 605 milyar 767 milyon lira ödenek verilmiştir. Katma bütçeli idarelerin 1995 yılı gelirleri toplam aynı miktar olarak tahmin edilmiştir. Bu kanun tasarısının genel gerekçesinde Tasarının Genel Bütçe Kanunu Tasarısı ile uyumlu bir biçimde, 1995 Yılı Geçiş Programı doğrultusunda düzenlendiği belirtilmiştir. Bu çerçevede, 1994 yılı programında belirtilen sektör ve yatırımlara gereken öncelik verilirken kuruluşlara imkânlar ölçüsünde gerekli kaynak tahsis edilmiştir.¹⁸⁷¹

Plan ve Bütçe Komisyonunun 30.11.1994 tarihli Raporunda ise Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve eklerinin görüşmelerine 26.10.1994 tarihinde Maliye Bakanının sunuş konuşması ile başladığı ifade edilmiştir. Komisyon 3.11.1994 tarihinde de Bütçe ve Kesinhesap Kanunu Tasarılarının tümü üzerindeki genel görüşmelere geçmiştir. Katma Bütçeli İdarelere ayrılan ödenğin 88 trilyon 637 milyar 350 milyon lirasının cari harcamalara, (81 trilyon 22 milyar lirası personel giderleri, 7 trilyon 615 milyar 350 milyon lirası diğer cariler), 50 trilyon 849 milyar 350 milyon lirasının yatırım harcamalarına, 6 trilyon 119 milyar 67 milyon lirasının transfer harcamalarına ayrıldığı görülmüştür. Raporda ayrıca, tasarı üzerinde yapılan görüşmelerde, ülkenin temel ekonomik yapısı ve katma bütçeli idarelerin bu yapı içerisindeki yeri ile ilgili görüş ve önerilerin en geniş şekilde dile getirildiği ve kurumların bağlı oldukları Bakanlardan çalışmalar hakkında gerekli bilgiler alındığı ifade edilmiştir.¹⁸⁷²

¹⁸⁷⁰ A.k., ss. 8-9.

¹⁸⁷¹ Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Genel Gerekçesi, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50'nin sonuna ekli (12.12.1994), s. 21.

¹⁸⁷² Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50'nin sonuna ekli (12.12.1994), ss. 29-30.

3.4.1. 1995 Bütçesi Üzerindeki İlk Görüşmeler

Bütçe Tasarıları üzerindeki ilk görüşmelere Genel Kurulun 12.12.1994 tarihli 50. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında geçilmiştir. Hükümet adına, bütçeyi Genel Kurula sunmak üzere, Maliye Bakanı Sayın İsmet Attila (Afyon) söz almıştır. Attila, 1994 yılında alınan istikrar önlemleriyle, ekonomik dengelerin sağlıklı bir yapıya kavuşmasının amaçlandığını, 1995 yılı bütçesinin de, bu istikrarın devamını sağlayacak bir bütçe olduğunu hatırlatarak konuşmasına başlamıştır. Dünyada her geçen gün yeni siyasî ve ekonomik dengelerin oluştuğu bir süreç yaşandığına dikkat çekerek bu değişimin doğru değerlendirilmesi ve ülke çıkarlarının en iyi şekilde korunması için yeni politikaların oluşturulması gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu politikalar üretilirken, ekonomik bütünleşmenin dışında kalmamaya dikkat edilmelidir. Ticaret ve ekonomi, artık dış politikanın odağı haline gelmiştir. Türkiye'nin, dünyada barışın egemen olması için gereken gayreti sürdürdüğüne vurgu yapan Attila, bu amaçla, Somali ve Bosna-Hersek'te barışı koruma faaliyetlerine fiilen katıldığını belirtmiştir. Bosna halkını yok olmaktan kurtarmak için acil önlemler alınmasına değinerek NATO, Birleşmiş Milletler ve AGİT'in, bu bölgedeki katliama seyirci kalmayarak müdahale etmesini istemiştir, aksi takdirde güvenilirliklerini yitireceklerdir. Attila, konuşmasının başında Hükümetin dış politikadaki sorunlara bakışını şu cümlelerle özetlemiştir:

*Türkiye, Yunanistan ile barış ve dostluğa her zaman açıktır; aramızdaki bütün sorunları iyi niyetle çözmeye hazırdır. Kıbrıs'ta, kalıcı çözüme iki tarafın iradesi ve mutabakatıyla ulaşılabacaktır. Türkiye, Kıbrıs'ta bu amaca yönelik gayretleri her zaman desteklemiştir, bundan sonra da destekleyecektir. Azerbaycan'a yönelik saldırıların son bulması ve iç istikrarın sağlanması, en büyük dileğimizdir. Ermeniler, Azerbaycan'da işgal ettikleri topraklardan kayıtsız şartsız geri çekilmelidir. Azeri-Ermeni uyuşmazlığının çözülmesi için, AGİT çerçevesinde yürütülen barış süreci desteklenmelidir. Türkiye, Azerbaycan'ın her zaman yanındadır. Türkî cumhuriyetler Türkiye için önemli bir ekonomik alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerle olan siyasî ve kültürel bağımız, yakın gelecekte ekonomik ilişkilere daha fazla yansıtacaktır. Bu işbirliği, gelecek için umut vermektedir. Bu, aynı zamanda dünya barışına da hizmet edecektir. Türkiye, Avrasya bölgesinde çok yönlü ekonomik ve diplomatik girişimleri sürdürürken, nüfuz tesis etmek niyetinde olmamıştır; ancak, Kafkaslardaki yayılmacı politikaları da yakından izlemektedir. Türkiye için Kafkasya, Ortadoğu kadar önemlidir. Türkiye, dünyada, bölgesinde ve Ortadoğu'da kilit ülkelerden biridir; sözü dinlenen, kendisine danışılan bir ülkedir. Arap-İsrail ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ise, bölgesel ekonomik ilişkiler gelişirken, dünya ticaretine de tüm kapıların açıldığı gözlenmektedir. Kısaca, Türkiye, tüm komşularıyla var olan siyasî ve ekonomik ilişkilerini daha da geliştirmek istemektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Ekonomik İşbirliği Örgütü süreciyle, bu politikasını somutlaştırmıştır.*¹⁸⁷³

¹⁸⁷³ A.k., ss. 7-8.

Ekonomik durgunluk Attila'nın konuşmasında değindiği ikinci konudur. Son yıllarda, bazı sanayileşmiş ülkelerin dahi, içinde bulundukları ekonomik durgunluğu, istikrar tedbirleriyle aşmaya çalıştıklarını hatırlatarak dünya ekonomisinde ortalama büyümenin, 1993 yılında, yüzde 2,3 olduğunu, 1994'te yüzde 3,1 dolaylarında bir büyüme beklendiğini ve 1995 yılında ise yüzde 3,6 oranında büyüyeceğinin tahmin edildiğini aktarmıştır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin ortalama büyüme hızının 1993'te yüzde 6,1 olduğunu, 1994 yılında da ortalama yüzde 5,5 oranında büyüme hızı göstereceklerinin tahmin edildiğini anlatmıştır. Dünya ticaret hacmi ise, 1992 yılında yüzde 4,5, 1993 yılında da yüzde 4 oranında büyümüştür. 1994 yılı için yüzde 7 civarında bir artış beklenmektedir. İşsizliğin ve bütçe açıklarının da tüm dünya ülkelerinin en önemli sorunlarından birisi olduğuna işaret eden Attila, sebeple, daraltıcı maliye politikalarını içeren ekonomik tedbirlerin uygulanmasının, sanayileşmiş ülkelerin de gündeminde önemli bir yer işgal ettiğini ifade etmiştir.¹⁸⁷⁴

Dünyadaki ekonomik bloklaşmanın etkilerine değinen Attila, Asya-Pasifik bölgesinin son derece cazip ticaret ve yatırım imkânları ile başta ABD olmak üzere, dünya ülkelerinin ilgisini çektiğini, bu bölgedeki ülkelerin ticaret hacimlerinin ortalama yüzde 11 gibi yüksek bir hızla genişleme gösterdiğini belirtmiştir. Bu sebeple ABD'nin yanı sıra, Avrupa Birliği ülkeleri de, bu ülkelerle, yakın ekonomik ilişkiler kurma konusunda özel çaba harcamaktadırlar. 2000'li yılların, en büyük serbest ticaret bölgesi gözüyle bakılan APEC'in dünya ticaretinin yüzde 40'ını elinde tuttuğuna işaret eden Attila, Asya ülkelerinin dünya ekonomisinde paylarının 2000 yılında, yüzde 33,3'e çıkmasının öngörüldüğünü anlatmıştır. Ayrıca, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde, Türkiye'nin de dahil olduğu 123 ülke arasında sürdürülmekte olan çok taraflı ticaret görüşmelerinin tamamlandığını ve Nisan 1994'te, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin Uruguay Round'unun imzalandığını söylemiştir. Dünya Ticaret Örgütü adını alacak olan bu kurumlaşma, 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu ortamda, Türkiye'nin, ABD'nin gözünde, dünyanın gelecekteki en büyük beş pazarından biri olarak görüldüğünü savunmuştur. Dünyada artan bölgesel bütünleşme hareketine dikkat çeken Attila, Avrupa Birliği'nin, üç EFTA ülkesini, 1 Ocak 1995 tarihinde, tam üyeliğe kabul ederek, genişlemesini sürdüreceğini, ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ile Kuzey Amerika'da, Avrupa Birliğinden daha büyük bir ekonomik alan kurulduğunu açıklamıştır. Öte yandan, Amerikan ülkeleri zirvesinde, Alaska'dan Arjantin'e kadar uzanan ve 850 milyon kişiyi kapsayacak, dünyanın en büyük serbet ticaret bölgesi ve ticaret piyasasının ilk adımları atılmaktadır.¹⁸⁷⁵

¹⁸⁷⁴ A.k., s. 8.

¹⁸⁷⁵ A.k., s. 8-9.

Dünyadaki bu gelişmeleri anlatan Attila'ya göre Türkiye'nin ekonomisini geliştirebilmesi, büyüyen nüfusunun refah düzeyini artırabilmesi ve gelişmiş ülkelerle boy ölçüşebilmesi için, dünyayla entegrasyonu şarttır. Bu bağlamda, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gümrük birliği kurulmasına yönelik çalışmaların sürdürüldüğünü, Gümrük Birliğinden dönüş düşünülemediğini öne sürmüştür. Türkiye'nin, Avrupa ülkelerinin sanayisiyle başa baş rekabet etme kararlılığı içinde olduğunu söyleyen Attila, daha şimdiden, rekabet gücünde, Avrupa Birliği ile G-7 üyesi olan İtalya'yı bile geride bıraktığını söylemiştir.¹⁸⁷⁶

Türkiye'nin, 21. yüzyıla, ileri bir sanayi ülkesi olarak gireceğini, parlamenter rejimi, laik sistemi ve dışa açık güçlü ekonomisiyle, bölgesinde "âdeta bir istikrar adası" konumunda olduğunu söyleyen Attila, geçmiş dönemlerde uygulanan yanlış politikalar sonucu hızla artan iç borç, anapara ve faiz ödemelerinin, vergi gelirlerini aşan bir düzeye ulaştığına dikkat çekmiştir. Yine, geçmişte izlenen yüksek faiz ve düşük kur politikaları, ihracatı caydırıcı, ithalatı ise teşvik edici bir ortam yaratarak ödemeler dengesi açığını büyümüştür. Attila, 5 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe giren "Ekonomik Önlemler Planı" ile bu sorunların kontrol altına alındığını anlatmıştır. Bütçe açıkları hızla düşürülmüş; döviz kurlarında, para ve sermaye piyasalarında istikrar sağlanmış; ithalat azalmış, ihracat artmış ve dış ticaret açığı daralarak cari işlemler dengesi fazla verir hale gelmiştir.¹⁸⁷⁷

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde büyümenin, ortalama olarak daha hızlı, fakat çoğu kez "inişli çıkışlı bir seyir" izlediğine işaret eden Attila, 1993 yılında gerçekleşen yüksek düzeydeki büyümenin arkasında kamu harcamalarının gittikçe artan iç ve dış borçlarla finanse edilmesinin ve iç talep genişlemesinin yattığını söylemiştir. 1994 içinde yüzde 7 gerileme tahmininde bulunmuştur. Büyümenin istikrarlı olmasının önemine değinerek 5 Nisan kararları uyarınca alınan tedbirlerin, kısa dönemde, kaçınılmaz olarak, belirli sıkıntıları da beraberinde getirdiğini kabul etmiştir. İç talepteki daralmanın olumsuz sonuçlarının benzeri istikrar programlarını uygulamış olan ülkelerde de görülen bir yan etkiye sahip olduğunu söyleyen Attila, buna karşılık, malî piyasalarda istikrarın sağlanması, ödemeler dengesi açıklarının kapatılması gibi hedeflerin yakalandığına vurgu yapmıştır. Bu da, O'na göre, büyümede görülen "gerilemenin geçici" olduğunun ilk işaretidir.¹⁸⁷⁸

Büyüme ile yatırım arasındaki sıkı ilişkiye değinen Attila, 1995 yılında sabit sermaye yatırımlarının, reel olarak yüzde 6,1 oranında artacağını hesaplandığını ve enerji ile eğitim harcamalarına ağırlık verildiğini belirtmiştir. Ayrıca, fiyatların istikrarlı bir seyir izlemesinin, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesine olumlu katkı sağlayacağına değinen Attila, 5 Nisan Kararları

¹⁸⁷⁶ A.k., ss. 8-9.

¹⁸⁷⁷ A.k., s. 9.

¹⁸⁷⁸ A.k., s. 10.

uyarınca, ilk aşamada, bütçe açıklarının düşürülmesi amacıyla, kamu ürünlerinde fiyat ayarlamalarına gidildiğini açıklamıştır. Alınan kararların ilk olumlu etkisinin haziran ayından itibaren görüldüğünü ve fiyat artış hızlarında önemli düşmeler olduğunu söyleyerek özelleştirmenin gecikmesinin, enflasyona karşı mücadelede Hükümetin başarısını engellediğini savunmuştur.¹⁸⁷⁹ Enflasyonla mücadelede kesinlikle taviz verilmeyeceğini belirten Attila, fiyat ve ücret uygulamalarında, geriye doğru endekslemeden vazgeçilerek ileriye yönelik bir bakış açısının benimsenmesinin, enflasyonla mücadelede önemli bir unsur olduğunu vurgulamıştır:

*Bütün ekonomik birimlerin hesaplarını ileriye dönük yapmaları gerekmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereği, 1986 yılından itibaren her yıl artan bir eğilim göstermiştir. Bu durum, artan kamu açıklarının finansmanı için borçlanma faizleri üzerinde artırıcı yönde bir baskı oluştururken, enflasyonun yüksek düzeylerde seyretmesine de yol açmaktadır. 1986 yılından itibaren giderek artan kamu kesimi borçlanma gereğinin gayri safî millî hâsılaya oranı, 1991’de yüzde 14,1’e; 1992’de yüzde 14,6’ya; 1993 yılında ise yüzde 16,8’e yükselmiştir. Kamu kesimi finansman ihtiyacının artmasının önemli sebepleri, personel harcamaları, toplam faiz ödemelerindeki büyümeler ve KİT açıklarıdır. Kamu harcamaları, hizmet ihtiyacından doğmaktadır. İhtiyaçlar arasında önceliklerin sağlıklı belirlenmesi ve bu önceliklerin bütçe imkânları doğrultusunda karşılanması zorunludur; aksi halde, borçlanma ihtiyacı artacaktır. Artan kamu harcamalarının sürekli borçlanılarak sürdürülmesi mümkün değildir. Bu durum, borcun borçla ödenmesine ve borç-faiz kısır döngüsüne girilmesine yol açmaktadır. Aslî ve sağlam gelir kaynaklarının artırılarak kamunun finansman ihtiyacının hafifletilmesi gerekmektedir. Savurganlığa son verilmelidir. Bu amaçla, 1994 yılında, gelir artırıcı, harcama kısıcı bir dizi köklü tedbirler uygulamaya konulmuş, savurganlığa karşı mücadele edilmişti. Böylece, 1994 yılında, millî gelirin yüzde 14,2’si olarak programlanan kamu kesimi borçlanma gereğinin, yaklaşık 4 puan azaltılarak, yüzde 10,3’e düşmesi beklenmektedir. Bu oranın, gelecek yıl, yüzde 7’ye indirilmesi hedeflenmiştir.*¹⁸⁸⁰

Temel amaçlarının “ülke imkânlarıyla ihtiyaçları arasında denge kurarak, kamunun finansman açığını azaltmak” olduğunu söyleyen Attila, gerçekçi temellere oturtulmuş sağlıklı bir büyümenin sağlanmasının, ödemeler dengesinin orta ve uzun vadede istikrarlı gelişmesine bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun için de, mal ve hizmet ihracının sürekli ve yeterli biçimde artması ve Türkiye’nin dünya pazarında kendine yer edinmesi zorunludur. Yıllardır uygulanan yüksek faiz ve kur politikası, iç faizlerin yükselmesine, bu da, sıcak para olarak adlandırılan, kısa vadeli yabancı sermaye girişinin hızla artmasına yol açmıştır. Kısa vadeli sermaye girişi, artan ithalatın ve kamu

¹⁸⁷⁹ A.k., ss. 10-11.

¹⁸⁸⁰ A.k., s. 11-12.

açıklarının finansmanına ek kaynak yaratmış, Türk Lirasının reel olarak değer kazanmasına neden olmuştur. Bu da, ithalatı nispi olarak ucuz hale getirirken ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuzluk ve sanayileşmiş Batı ekonomilerinin içinde bulunduğu durgunluk, Türk ihraç mallarına olan talebin azalmasına yol açmıştır. Sanayileşmiş batılı ülkelerin, cazip koşullarla ithalat yapılmasına imkân tanımaları sonucu, ithalat hızlı bir artış göstererek ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmeye başlamıştır. Böylece, uzun yıllardır süregelen iç dengesizliklere, dış dengedeki bozulma da eklenmiştir.¹⁸⁸¹

Bu tespitlerden sonra Attila, 5 Nisan Kararlarının dış ticaret açısından hedefinin, ihracata dayalı bir büyüme ortamının yaratılması olduğunu altını çizmiştir. O'na göre, gerçekçi kur politikası izlenmesi, ihracatın finansman ihtiyacının giderilmesi ve sanayileşmiş ülkelerde görülen ekonomik canlanmanın etkisiyle, 1994 yılı haziran ayından itibaren ihracatta hızlı bir artış gözlenmiştir. Sonuçta, 1993 yılı eylül ayında yüzde 52,5 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 1994 yılı ocak-eylül dönemi itibarıyla yüzde 76,7'ye yükselmiştir. Cari işlemler dengesi, 1993 yılında, 6,4 milyar dolar açık verirken 1994 yılının ocak-eylül döneminde ise 2,2 milyar dolar fazla verilmiştir. Öte yandan, 5 Nisan kararlarının uygulanmasıyla birlikte, Merkez Bankası döviz rezervlerinde önemli artışlar sağlandığını belirten Attila, bu rezervlerin 3 milyar 39 milyon dolardan 7 milyar 284 milyon dolara ulaştığını açıklamıştır. İç ve dış devlet borçları hakkında da bilgi sunan Attila, 1993 yılı sonunda 67,4 milyar dolar olan dış borçların 30 Eylül 1994 tarihli geçici verilere göre 64,8 milyar dolara gerilediğini ve dış borçların vade yapısının değişmesinin sevindirici bir gelişme olduğunu ifade etmiştir. Kısa vadeli borçlar yüzde 34,4 oranında azalırken, orta ve uzun vadeli borçlarda yüzde 7,8 oranında artış gözlenmiştir. İç borçlar ise 1993 yılında 356,6 trilyon lira iken, 1994 ekim ayı geçici verilerine göre 601,4 trilyon lira olmuştur.¹⁸⁸²

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerle ilgili açıklamalarından sonra tasarılar üzerinde konuşan Attila, 1993 yılı bütçe kesinhesap sonuçlarını, genel ve katma bütçeleri konsolide ederek anlatmıştır. 1993 yılında konsolide bütçe giderleri 490 trilyon 438 milyar lira olurken bu tutarın, 169 trilyon 510 milyar lirası personel, 35 trilyon 938 milyar lirası diğer cari, 57 trilyon 565 milyar lirası yatırım, 227 trilyon 425 milyar lirası transfer giderleridir. Transfer giderlerinin 116 trilyon 470 milyar lirası, iç ve dış borçlara ait faiz ödemeleridir. Konsolide bütçe gelirleri ise, 357 trilyon 333 milyar lira olarak gerçekleşirken bu tutarın 264 trilyon 435 milyar lirası vergi gelirleridir. 1993 konsolide bütçe açığı 133 trilyon 105 milyar liradır. Konsolide bütçe açığının gayri safi millî hâsılaya oranı ise yüzde 25,6'dır. Bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı yüzde 72,9; vergi gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı ise yüzde 53,9 olarak gerçekleşmiştir.¹⁸⁸³

¹⁸⁸¹ A.k., s. 12.

¹⁸⁸² A.k., ss. 12-13.

¹⁸⁸³ A.k., s. 13

1994 yılı ekim ayı itibarıyla konsolide bütçe gelirleri 579 trilyon 642 milyar liradır. Bütçe gelirlerinin 452 trilyon 353 milyar lirası vergi gelirlerinden, 36 trilyon 647 milyar lirası vergi dışı normal gelirlerden, 82 trilyon 708 milyar lirası özel gelirlerden ve fonlardan, 7 trilyon 934 milyar lirası da katma bütçe gelirlerinden oluşmaktadır. Yine ekim ayı sonu itibarıyla 1994 yılı konsolide bütçe harcamaları 654 trilyon 257 milyar liradır. Bu harcamaların 221 trilyon 363 milyar lirası personel giderleri, 38 trilyon 893 milyar lirası diğer cari giderler, 51 trilyon 342 milyar lirası yatırım, 342 trilyon 659 milyar lirası da transfer harcamalarıdır. Transfer harcamalarının 204 trilyon 808 milyar lirası borç faizleridir. Ekim ayı sonu itibarıyla, bütçe açığı 74 trilyon 615 milyar liraya ulaşmıştır. 1994 yılı sonunda, konsolide bütçe giderlerinin 909 trilyon lira, gelirlerinin ise 770 trilyon lira olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durumda, 1994 yılı konsolide bütçe açığı 139 trilyon lira olacaktır. Bu rakamları 1994 programıyla karşılaştıran Attila, bütçe açığının yüzde 27,5 oranında azalacağını öne sürdü. Böylece, uzun bir süredir ilk defa, bütçe açığı, program hedefinin altında gerçekleşmiş olacaktır.¹⁸⁸⁴

1995 yılı programının makro hedeflerini sunan Attila, büyüme hızının yüzde 4,4 olarak hedeflendiğini, gayri safi millî hâsılanın 4 katrilyon 339 trilyon liraya ulaşmasının beklendiğini açıklamıştır. 1995 için, gayri safi millî hâsıla deflatörü yüzde 43,2; yıl sonu enflasyonu da yüzde 22,5 olarak hedeflenmiştir. 1995 yılında kamu kesimi borçlanma gereği, gayri safi millî hâsılanın yüzde 7'si olarak programlanmıştır. 1995 yılında ihracatın 19,5 milyar dolar, ithalatın ise 27 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 1995 programına alınan sabit sermaye yatırım tutarı 1 katrilyon 288 trilyon 240 milyar lira iken bunun 304 trilyon 978 milyar liralık kısmı ise kamu kesimince karşılanacaktır. Plan ve Bütçe Komisyonunda yapılan ek ve çıkarmalarla konsolide bütçe ödeneklerinin 1 katrilyon 330 trilyon 919 milyar lira olarak belirlendiğini bunun 419 trilyon 701 milyar lirasının personel giderlerine, 123 trilyon 915 milyar lirasının diğer cari harcamalara, 125 trilyon 330 milyar lirasının yatırımlara, 661 trilyon 973 milyar lirasının transfer harcamalarına tahsis edildiğini belirtmiştir.¹⁸⁸⁵

Toplam ödenekler içerisinde yatırım harcamalarının payı yüzde 9,4 olurken enerji sektörüne de özel bir önem verilmiştir. Bu sektördeki konsolide bütçe yatırımlarının bir önceki yıla göre yüzde 97 oranında artırılmasının hedef alındığını açıklayan Attila, iç ve dış borç faiz ödemeleri için 388 trilyon lira ödenek ayrıldığını (yüzde 29,2), tarımsal teşvikler için 20 trilyon lira ödenek ayrıldığını söylemiştir. 1995 yılında bütçe gelirleri 1 katrilyon 133 trilyon lira olarak öngörülürken bunun 880 trilyon lirası vergi gelirlerinden, 74 trilyon lirası vergi dışı normal gelirlerden, 173 trilyon lirası özel gelir ve fonlardan, 6 trilyon lirası katma bütçeli idarelerin kendi gelirlerinden oluşmaktadır. Bütçe gelirleri içerisinde özelleştirme gelirlerine yer verilmezken bütçe gelirlerinin bütçe

¹⁸⁸⁴ A.k., ss. 13-14.

¹⁸⁸⁵ A.k., ss. 14-15.

giderlerini karşılama oranının yüzde 85,1 olması hedeflenmiştir. Ayrıca, 1993 yılında yüzde 53,9 olan vergi gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranının 1994 yılında yüzde 65,4, 1995 yılı bütçesinde de yüzde 66,1 olarak gerçekleşmesi hedef alınmıştır. Bu rakamlarla 1995 yılı bütçe açığının 197,9 trilyon lira olacağı öngörülmüştür. Attila'ya göre, böylece, 1993 yılında yüzde 9,6 olan, 1994 yılında yüzde 4,8 olarak gerçekleşmesi beklenen bütçe açığının gayri safi millî hâsılaya oranı 1995 yılında yüzde 4,6'ya düşecektir.¹⁸⁸⁶

Bütçe büyüklüklerinin ardından bütçenin önemli özelliklerine geçen Attila, 1995 yılı bütçesinin, 1994 yılında bütçe dengelerinde sağlanan iyileşmelerin devam ettirilmesini hedef aldığını ve bütçe gelirlerinin bütçe giderlerinden daha yüksek oranda artması planlandığını vurgulamıştır. İlk defa 1995 yılı bütçesinde çeşitli amaçlarla ayrılan bazı ödeneklerle ilgili bilgiler sunan Attila, ilk defa Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur için 26 trilyon lira ödenek ayrıldığını açıklamıştır. Yine, kentleşmeyle ilgili ortaya çıkan sorunların çözümü için de 2 trilyon liralık ödenek ayrılmıştır. Bunun yanı sıra 1995 yılı bütçesinde, işçilerin ihbar ve kıdem tazminatı ödemelerinin zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi, işçilerin toplu iş sözleşmelerinden doğan ve 1994 yılında ödenemeyen alacaklarının, koordinasyon içinde ve eksiksiz olarak ödenmesi öngörülmüştür. Bu amaçla, Maliye Bakanlığı bütçesinde “İhbar ve Kıdem Tazminatları Ödeneği” adı altında toplu bir ödenek ayrılmıştır. Attila'ya göre, 1995 yılı bütçesi, enflasyon hızını azaltacak, üretim darboğazını giderecek ve çalışanların reel gelirlerini koruyacak bir ekonomik yapıdadır.¹⁸⁸⁷ Kamu görevlilerinin maaş ve ücretleri de ekonomide beklenen bu gelişmeler doğrultusunda belirlenmektedir ve ayrıca ücret ve maaş sistemi mutlaka yeniden düzenlenecektir.¹⁸⁸⁸

Vergilemenin temel ilkeleri, 1995 yılı bütçesinin hazırlanmasında da rehber olduğunu savunan Attila 1995 yılı bütçesinde, 880 trilyon lira olarak öngörülen vergi gelirlerinin, konsolide bütçe gelirlerinin yüzde 77,7'sini teşkil ettiğini, bu rakamın kamu hizmetlerinin finansmanında, vergiye verilen önemi ortaya koyduğunu savunmuştur. Öte yandan, 1994 yılı vergi gelirleri tahmininin aşılmasında, ek vergilerden ziyade, Hükümetin vergi politikasındaki kararlı ve ısrarlı tutumunun, büyük rol oynadığını vurgulamıştır. Nitekim 1994 yılı vergi gelirlerinin 473 trilyon lira olarak öngörülmüş olmasına rağmen, yüzde 25,7 oranında bir artışla, 594,8 trilyon lira olarak gerçekleşeceği anlaşılmıştır. Ayrıca, vergi idaresinin merkezî yapıdan kısmen uzaklaştırılarak, fonksiyonel hale getirilmesi ve merkez ile taşra arasındaki bilgi ve iş akımının hızlandırılması amacıyla, köklü düzenlemeler gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Bu çerçevede, üç

¹⁸⁸⁶ A.k., s. 15.

¹⁸⁸⁷ A.k., s. 16.

¹⁸⁸⁸ Buna göre, 1995 yılının birinci altı aylık döneminde aylıkların hesaplanmasında kullanılan katsayılardan aylık katsayısı, 1 100'den, 1995 yılının ilk üç ayı için 1 140'a, nisan ayından itibaren de 1 225'e, yan ödeme katsayısı, 360'tan, 1995 yılının ilk üç ayı için 380'e, nisan ayından itibaren de 415'e; taban aylık katsayısı ise, 3 575'ten, 1995 yılının ilk üç ayı için 4 135'e, nisan ayından itibaren de 4 490'a yükseltilmektedir.

büyük ilde toplam 8 adet vergi dairesi başkanlığı ile bir eğitim merkez müdürlüğü faaliyete geçirilmiştir. Gelecek yılda da, ihtisas vergi daireleri dahil olmak üzere, ihtiyaç duyulan yerlerde, vergi dairelerinin daha fonksiyonel bir yapıda oluşturulmasına devam edileceğini açıklamıştır. Bu açıdan bakıldığında 1995 yılının, gelir idaresinin yenileştirilmesi yönünde, fevkalade önemli bir yıl olacağını ve vergi idaresinin otomasyonu uygulamalarının yurt çapında genişletilmesine devam edileceğini ifade etmiştir.¹⁸⁸⁹

Kamu finansman dengesinin sağlanması amacıyla 1994 yılında vergi kanunlarıyla, ekonomik istikrarın sağlanması ve adil bir vergi sisteminin gerçekleştirilmesi yönünde önemli adımlar atıldığını anlatan Attila, vergi mevzuatında hiç de kolay olmayan reformlar yaptıklarını ve hazırladıkları 4 önemli vergi tasarısından 3'ünün kanunlaşarak yürürlüğe girdiğini hatırlatmıştır. Bu düzenlemeler sonucu vergi gelirlerinde artış olduğuna değinen Attila, öngörülen tedbirlerle, kayıt dışı ekonominin sınırlarının daha da daraltılarak, vergi tabanının genişletileceğini söylemiştir. Çıkarılan kanunlardaki çek ve senetlerin kayda alınması, meslek gruplarının yetkilerini artırılması gibi uygulamaların buna katkıda bulunacağını belirtmiştir. Yürürlüğe konulan kanunlarla; vergi adaletinin sağlanması, kamu vicdanının tatmin edilmesi, dürüst mükelleflerin korunması, sistemin basitleştirilmesiyle, ekonomik ve sosyal politikalarla uyum sağlanması amaçlandığını sözlerine eklemiştir. Attila vergi kanunlarının getirdiği yeni uygulamaları şu şekilde özetlemiştir:

*Ücretlilerde vergi yükünü hafifletmek için özel gider indirim tutarları önemli oranda artırılmıştır. Vergi iadesi hükümleri, yıllık eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira giderleri toplamının üçte biri oranında matrahtan düşürülmek suretiyle, yeniden düzenlenmiştir. Sermayenin tabana yayılması amacıyla, halka açık şirketlerin gelişmesine uygun ortamı hazırlayacak vergi kolaylıkları getirilmiştir. Kurumlar vergisinde, günün şartlarına göre, ekonomik ve sosyal görevini tamamlayan istisnalar önemli ölçüde daraltılmıştır. Ekonomide yaşanan sürekli fiyat artışlarının işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla, mükelleflerin, emtia maliyet bedellerini son giren ilk çıkar yöntemiyle tespiti yoluna gidilmiştir. Veraset ve İntikal Vergisinde istisnalar ve vergi oranları mükellefler lehine değiştirilmiştir. Yüksek harcama ve tasarrufların vergilendirilmesine özen gösterilmiştir. Vergilerini zamanında ödemeyen mükelleflerin teşhirine imkân sağlanmış ve vergi borçları ilk kez açıklanmıştır. Vergi kaçakçılığı suçunun tanımı yeniden yapılmış, kapsamı daraltılmış; ancak, bu suçu işleyenlerin hafifletici unsurlardan yararlanma imkânı kaldırılmıştır. Mükelleflerin haklı şikâyetlerine yol açan katlamalı zam uygulamasına son verilmiştir. Ancak, kaçakçılık, ağır kusur ve kusur cezalarını ödemede gecikilen süreler için zam uygulaması esası getirilmiştir; her vatandaşa bir vergi hesap numarası verilmesi imkânı sağlanmıştır.*¹⁸⁹⁰

¹⁸⁸⁹ A.k., ss. 16-17.

¹⁸⁹⁰ A.k., ss. 18.

Attila, vergi bilincini yerleştirmek, kayıp ve kaçakçı önlemek ve tahsilatın en üst seviyeye çıkarılması için, Maliye Bakanlığınca alınan her türlü özel ve genel tedbirlerin ödün verilmeksizin sürdürüleceğinin altını çizerek vadesi geldiği halde, ödenmeyen kamu alacaklarının takibe alındığını açıklamıştır. 1994 gibi 1995 yılında da, savurganlıktan kaçınılarak, tasarruf ilkelerine titizlikle uyulacağını anlatan Attila, Cumhuriyetin ilk günlerinde kişi başına düşen 46 dolarlık millî geliriyle yoksul bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin satın alma gücü paritesine göre, “dünyanın 19. büyük ekonomisi” olduğunu söylemiştir. Türk insanının “yenilikçi, değişimci, inançlı ve dürüst bir ruh”a sahip olduğunu, bu sayede Güneydoğu Anadolu Projesi gibi büyük projelerin hayata geçirildiğine işaret etmiştir. Ayrıca, TÜRKSAT'ın hizmete girmesiyle uydusu olan 16 ülke arasına girildiğini hatırlatmıştır.¹⁸⁹¹

Attila konuşmasının sonunda özelleştirme konusuna değinmiştir. Geçen ay çıkan Özelleştirme Yasası ile de “etkin bir devlet” anlayışının yerleşeceğini ve Türkiye’de yeni bir dönemin başladığını savunmuştur. Böylece, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik operasyonu gerçekleştirilecek ve yaklaşık 2 katrilyon 160 trilyon liralık kamu varlığı özel sektöre devredilecektir:

*Orta vadeli yapısal değişimin temel aracı olan özelleştirmeyle kamunun ekonomideki ağırlığı azaltılacak, rekabete dayalı piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılacaktır. Atıl tasarruflar ekonomi içine alınarak, sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve sermayenin tabana yayılması sağlanacaktır. KİT’lerin, bütçe üzerindeki finansman yükünden kurtulacak olan devlet, altyapı yatırımları, savunma, eğitim ve sağlık hizmetleri için gerekli kaynaklara kavuşacaktır. Bu yıl sonuna kadar KİT’lerin, yaklaşık 100 trilyon lira zarar edeceğini de hatırlatmak istiyorum. Bu, 1994 yılı bütçe açığına yakın bir rakamdır. Gelecek yıl, Özelleştirme Yasasının getireceği olumlu iyileştirmeleri de dikkate alarak bu zararın 15 trilyon dolaylarına düşeceği tahmin edilmektedir.*¹⁸⁹²

Maliye Bakanı Attila, Hükümetin hedefinin, ülkeyi, “huzurlu, geleceğinden emin, çağdaş bir toplum” haline getirmek, Türk devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü sonuna kadar korumak olduğunu ve demokratik, laik Türkiye Cumhuriyeti’nin aydınlık geleceğin eşğinde olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır.

Attila’nın konuşmasından sonra bütçenin tümü üzerindeki görüşmelerde siyasî parti grupları ve şahıslar adına yapılan konuşmalara geçilmiştir: Refah Partisi Grubu adına Necmettin Erbakan, SHP Grubu adına Seyfi Oktay, Anavatan Partisi Grubu adına Mesut Yılmaz, DYP adına Nevzat Ercan ve şahısları adına; lehinde, Ali Er, aleyhinde İbrahim Kumaş ve son konuşmacı olarak Alparslan Türkeş.

¹⁸⁹¹ A.k., s. 19.

¹⁸⁹² A.k., s. 19.

1995 Bütçesi üzerinde RP Grubu adına söz alan Necmettin Erbakan (Konya) konuşmasının başında Sovyetlerin dağılmasından sonra, dünyada, çifte standartların ve haksız tecavüzlerin soğuk harbin kalkması beklenirken bütün insanlığı bir buhran ve bunaltının içine soktuğuna işaret ederek insanlığın kurtuluşunun öncülüğünü, Türkiye'nin yapacağını öne sürmüştür. Türkiye'nin bu öncülüğü yapabilmesi için, her şeyden evvel ekonomik bakımdan güçlü bir ülke olması son derece mühimdir. Yaptığı bütçe konuşmasını bu büyük çerçeve içinde anlamlandıran Erbakan, Başbakan Çiller'in konuşmalarına atıfla eleştiriye ağırlık vermiştir. Hükümetin dış güdüm tesirinde olduğunu savunan Erbakan, patent kanunu gibi kanunların Gümrük Birliği için çıkarıldığına işaret etmiştir. Dünya Bankası, IMF ve dış güçlerin tesirleriyle Türkiye'nin mevcut kötü duruma sürüklendiğini belirterek mevcut politikalarla bu kötü durumdan kurtarılmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Bütçe konuşmalarının anlamsız olduğunu iddia eden Erbakan, 1995 yılı bütçesinin 2 katrilyon olarak getirilmesi gerekirken fazla açık göstermemek için 1,3 katrilyon olarak getirildiğini belirtmiştir. İşin çıkırından çıktığını getirilen rakamların anlamı olmadığını anlatmıştır. Ülkenin en büyük meselesi olan borç ödemelerinin bütçenin dışından yapıldığını, bütçenin bütün gelirlerinin borç ve faiz ödemesine yetmediğini vurgulamıştır.¹⁸⁹³

Ayrıca getirilen bütçelerle kalkınmanın ve ekonomik istikrarın sağlanamadığını aksine durumun daha kötüye gittiğini savunmuştur. Ne kadar borç alınacağını, ne kadar para basılacağını bilmediğini, hangi yeni vergilerin çıkacağını belli olmadığını öne sürmüştür:

*Sonra, bu yıl faiz oranları ne olacak kimse bilmiyor; ne yatırımcılar biliyor, ne Hükümet biliyor. Bakacak, birden bire, dolar 60 bin liraya, 80 bin liraya, 100 bin liraya fırlarsa, ona göre, faizleri de yüzde 1 000'e çıkaracak... Kimsenin bir şey bilmesi mümkün değildir. Bu yıl taban fiyatlar ne olacak; peki, köylü ne ekecek; enflasyon, paranın değeri, devalüasyon ne oranda olacak bunların hiçbirisi belli değil. Bunların hiçbirisi belli değil; tam tersine, biraz sonra açıklayacağım gibi, 1994 yılına baktığımız zaman, 1995 yılının enflasyonu, bugünkü değerler muhafaza edilse dahi, en aşağı yüzde 140 olacaktır. Hâlbuki "yüzde 22 olacak" deniliyor. Bu ise, halkı aldatmak, yatırımcı işadamlarını aldatmaktan başka bir işe yaramıyor. Dolayısıyla, hem gerçekler dile getirilmiyor hem de âdeta, bütçeyle halk aldatılmaya çalışılıyor.*¹⁸⁹⁴

1995 bütçesinin üç şey ifade ettiğine işaret eden Erbakan, Türkiye'de, ekonomi disiplini diye bir şeyin kalmadığını, Hükümetin ne yapacağını bilmediğini ve 1995 yılında her şeyin, 1994 yılından daha kötü olacağını iddia etmiştir. Bütçe gelir ve giderleriyle ilgili rakamları veren Erbakan, toplanacak vergilerin toplamının 880 trilyon lira olacağını bu rakamın takriben 1,5 katının

¹⁸⁹³ A.k., ss. 20-23.

¹⁸⁹⁴ A.k., ss. 23-24.

borç ve faiz ödemesine gideceğini söylemiştir. 1994 Bütçesinde belirtilen hedeflerin de tutturulamadığını anlatarak getirilen rakamlara itimat edilemeyeceğini savunmuştur. Örneğin yüzde 48 olarak öngörülen enflasyonun yüzde 137 olduğunu ve böylece Türkiye rekoru kırıldığını belirtmiştir. Yine Erbakan’a göre, 1994 yılında, en kötü yılını yaşanılmıştır ve ülke ekonomisini gösteren en önemli faktörler bakımından görülmemiş şampiyonluklar kazanılmıştır. Başbakan Çiller’in işsizlikten borçlara ve faiz ödemelerine şampiyonluklar gösterdiğini anlatan Erbakan, kendisinin Çiller Hanımefendiyi gördüğü zaman, “yakasında pek çok madalya taşıyan Rus mareşallerini” hatırladığını ifade etmiştir.¹⁸⁹⁵

Bütçe ile ilgili Hükümetin verdiği rakamların gerçeği yansıtmadığını, kendisinin 1995 ile ilgili asıl rakamları vereceğini açıklamıştır. Cari giderlerin ve personel giderlerinin 551 trilyonda kalmayarak 751 trilyona ulaşacağını, transfer giderlerinin 701 trilyondan en aşağı 1 katrilyon 168 trilyona ulaşacağını ve böylece bütçenin giderlerinin 2 katrilyon 900 trilyon olacağını savunmuştur. Bütçe açığının 200 trilyon değil, 876 trilyon olacağını, faiz ödemelerinin 388 değil 855 trilyon olmayacağını, öne sürmüştür. Yine, Türkiye’nin 1995 yılında büyüme hızı yüzde 4,4 değil, eksi yüzde 5,5, enflasyon yüzde 22,5 değil yüzde 140 olacaktır. Hükümetin ekonomideki sorunları sıklıkla “yılların birikimi” diye geçiştirmesinin üç sene geçtikten sonra artık kabul edilmeyeceğini belirten Erbakan, 12 yıldan beri, ekonominin adım adım bozulurken son 3 yılda patladığını öne sürmüştür. Gayri safi milli hâsılanın ve bütçenin reel rakamlarla küçüldüğünü 120 milyar dolardan 60 küsur milyar dolara düştüğünü söylemiştir. 1995 Bütçesinin sadece 20 milyar dolarlık bir bütçe olduğunu hâlbuki 1991 yılında bütçenin 31 milyar dolar olduğunu ifade etmiştir. Milli gelirin gerçekte 978 trilyon olduğunu ve kişi başına 400 dolar olduğunu söylemiştir. Bu rakamın Türkiye’yi Bangladeş ya da Uganda yapmak olduğunu bunun şerefine, mevcut Hükümete ait bulunduğunu öne sürmüştür. Avrupa ülkelerinin gelişmelerinden örnekler veren Erbakan bu küçülmenin kırk yılın birikimi olduğunu iddia etmiştir. Açıkların faizlerle, yeniden alınan borçlarla kapatılmaya çalışıldığının bunun “iflas” anlamına geldiğinin altını çizmiştir.¹⁸⁹⁶

1994 yılında toplanılan bütün vergilerin yüzde 63’ünün bütçeden ödenen iç ve dış borç faizine gittiğini ve 1995 senesinde bu rakamın yüzde 97’ye ulaşacağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, iç ve dış borç stoklarının 72 milyar dolar olduğunu varlığıyla iftihar edilen döviz rezervinin, aslında, tamamen daha büyük faiz almak için Türkiye’ye getirilmiş olan sıcak döviz olduğunu ve bir dış ödeme mecburiyetini ifade ettiğini iddia etmiştir. Borçlanmanın gayri safi milli hasılaya oranının yüzde 82,5 olduğunu bu oranın Gümrük Birliği içinde yüksel olduğunu söylemiştir. Kamu borçlanma gereğinin 1995’te yüzde 19 olacağını

¹⁸⁹⁵ A.k., ss. 24-25.

¹⁸⁹⁶ A.k., ss. 26-30.

iddia eden Erbakan, gerekli paranın 14,6 milyar dolar olduğunu ve Hükümetin bu parayı bulamayacağını savunmuştur. 1994 yılında büyük bir devalüasyon yapıldığını hatırlatan Erbakan, 1991 ile 1994 yılları arasında fiyatların nasıl arttığını rakamlarla anlatmıştır. Halkın perişan edildiğini hatta sokaklara çıkacak kadar mecalinin bile kalmadığını iddia etmiştir: “Borçlanma rekoru, enflasyon rekoru, ekonomik küçülme rekoru, işsizlik rekoru -bunlar hep şampiyonluktur- Çiller Hanımefendidedir. Sayın Çiller’in, bu ekonominin Rus mareşalinin –“Rus mareşali” benzetmesini yapıyorum; çünkü, onlar çok madalya taşıyor- bu çok madalyaları, işte böylece gelmektedir.”¹⁸⁹⁷

Dış ticaret açığının da “müzmin bir hastalık” olarak devam ettiğine değinen Erbakan, 1994 yılında dış ticaret açığında görülen bir miktar azalmanın “5 Nisan kararlarıyla halkın mecalsizleştirilmesinin bir görüntüsü” olduğunu söylemiştir. Yüzde 300 devalüasyonla halk bir şey alamayınca, ithalat rakamları bir miktar azalarak 30 milyar dolardan 27 milyar dolara düşmüş ancak ihracatta hiçbir önemli artış olmamıştır. 1965’ten 1995’e kadar, otuz yıldır Türkiye’nin, her zaman döviz ihtiyacı içinde bulunduğunu hatırlatan Erbakan, “koyu faizci düzen” yüzünden Türkiye’de yatırım yapılamadığını, maliyetler yüksek olduğu için, ihracat yapılamadığını savunmuştur. Bu döviz ihtiyacının, hep suni tedavilerle geçiştirilmeye çalışıldığını ama bu tedavilerin meseleyi çözmediği gibi yarayı büyüttüğünü anlatmıştır:

İşte dönemler: Bakın, 1965–1971 döneminde ödemeler dengesi sürekli olarak bozulmuştur ve 1971’de büyük bir devalüasyon yapılmıştır. 1971–1974 arasında DÇM hızla artmıştır. DÇM, suni bir tedavidir. Yani, “siz döviz olarak paranızı yatırım, size döviz olarak faiz vereceğiz” denilmiş, döviz olarak ödenme garantisi verilmiş ve alabildiğine de dış borç alınmıştır. 1965–1974 döneminde, DÇM ve dış borçla bu ihtiyaçların karşılanmasına çalışılmıştır. Tek ciddi çalışma 1974–1978 yılları arasındadır; çünkü bu dönemde, biz, para değerini sabit tuttuk, yatırım ve üretimleri artırdık ve DÇM’yi azalttık. Sadece 1974–1978 yılları arasında bir tedavi yapılmıştır. Ancak, tabii, bu tedavi, asıl istediğimiz köklü tedavi değildir; onu yapmak için, inşallah, şimdi, yeniden geliyoruz. 1978–1980 yılları arasında ise, görüldüğü gibi, üretim azalmış ve döviz kıtlığı olmuştur, ta 1981’e kadar. 1978–1981 arası, döviz kıtlığının yaşandığı, Sayın Demirel’in “70 sente muhtacız” sözünü söylediği dönemdir. 24 Ocakta büyük devalüasyonlar yapılmış, bu döviz kıtlıkları devalüasyon ve enflasyonla önlenmeye çalışılmıştır. 1981–1983 yılları arasında askerî dönem yaşanmıştır. 1983–1987 yılları arasında hayalî ihracatla bu boşluk kapatılmaya çalışılmıştır. 1987’den 1995’e kadar, bugün ise, sıcak döviz, dış borç ve peşkeş, yani özelleştirme...”¹⁸⁹⁸

¹⁸⁹⁷ A.k., s. 32.

¹⁸⁹⁸ A.k., s. 33.

Erbakan bir ekonomik tedbirin uygulanması için “koyu faizci düzenin terk” edilmesi, bunun yerine, adil düzene geçilmesi ve inançlı kadrolarla, “borç al, ye” prensibi yerine, akıllı üretim ve ihracat seferberliği yapılması gerekir. Bu batan geminin Refah Partisinin vinciyle kurtarılacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

SHP Grubu adına 1995 Bütçesinin ilk görüşmelerinde söz alan M. Seyfi Oktay (Ankara) konuşmasının başında klasik bütçe görüşmeleri çerçevesinde tutsak olmadan, geniş ve makro düzeyde bir bakış açısıyla, ülkenin köklü sorunlarını, her bütçede yeniden düşünmeye ve yeniden değerlendirmeye gereksinim olduğunu belirtmiş ve laikliğe vurgu yapmıştır. Türk demokrasisinin sorunları olduğunu ve ne yazık ki tüm çabalara karşın gerek anlayış gerekse tüm unsurları ve kurumlarıyla çağdaş bir demokrasinin oluşturulamadığını söylemiştir. Bir türlü demokrasinin biçimselliğinin sınırlarının aşılamadığını, çoğunlukçu demokrasi anlayışından, çoğulcu demokrasi anlayışına geçilemediğini belirtmiştir. Oktay’a göre kendisini çok iyi kamufle eden bir anlayış, “âdeta kuzu postuna bürünerek” demokrasi ve insan hakları yandaşı görüntüsüyle, demokrasiden, insan haklarından, özgürlüklerden, ülke halkının hoşgörüsünden yararlanarak, Türk ulusunu karanlıklara doğru çekmeye çalışmaktadır. Demokrasi güçleri de, bu gidişata ilgisiz kalmaktadır. Türkiye’nin “bir ulusal kurtuluş savaşı ve bir ulusal devrimle” teokratik sistemden demokratik sisteme geçen tek İslam ülkesi olduğunun altını çizen Oktay, her alanda “tam bağımsızlık, ulusal egemenlik, uluslaşma bilinci, akılçılık, bilimcilik, gerçekçilik, çağdaşlık” gibi ilkelerin Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen bu devrimin düşünce yapısını oluşturduğunu ifade etmiştir. Devletin bütün kurumlarını, bu görüşle yeniden düzenlemek Atatürkçülüğün temel ilkesidir. Oktay’a göre, bütün bu düşüncelerin özünde bulunan ve onları yönlendiren ana ilke ise, laikliktir.¹⁸⁹⁹

Bu tanımlamadan sonra Oktay, Türkiye’de laiklik karşıtı akımların önemli bir güç oluşturduğunu iddia etmiştir. Bu karşı akım mensuplarının, sürekli, laikliğin anlamını saptırmak ve laiklik kavramı üzerinde kargaşa yaratmak istediklerini öne sürerek laikliğin ve Atatürk’ün dinsizlikle suçlandığını söyleyerek bunu reddetmiştir. Yaklaşık, altmış-yetmiş yıldan beri ülkede laikliğin uygulandığını ve kimsenin inancına ve ibadetine laiklik nedeniyle engel olunmadığını savunmuştur. Dine yapılan saygısızlığın dinin siyaset aracı olarak kullanılmasıyla yapıldığını ve bunun da dine yapılan “en büyük saygısızlık” olduğunu belirtti.¹⁹⁰⁰

Laik sistemde “en saygın yer inancın yeridir” diyen Oktay, laiklik ilkesinin, inanca, ibadete -nereden gelirse gelsin; ister insanlardan ister devletten gelsin- yapılacak her türlü müdahaleyi men eden bir sistem olduğunu

¹⁸⁹⁹ A.k., ss. 33-34.

¹⁹⁰⁰ A.k., ss. 34-35.

vurgulamıştır. Ancak laiklikte, yalnızca bir kısım insanların, yalnızca belli bir mezhebe mensup, yalnızca belli bir dine inanan insanların inançları ve ibadetleri korunmaz; farklı inançlı insanların, farklı din ve mezhebe inananların ve hatta hiç inananların inançları da aynı şekilde korunur, o inançlara da hiç kimsenin müdahale edemeyeceği öngörülür.¹⁹⁰¹ Oktay, laik sistemde bir inancın, bir başka inanca egemenliğinin olamayacağını ancak laik sisteme karşı olanların buna katlanamadıklarını savunmuştur:

İbadette, siyasette, yönetimde, toplumu düzenleyen, nizamlayan kurallarda, yalnızca ve yalnızca, kendi inançlarının egemen olmasını istiyorlar. Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; inanç sahiplerinin başkalarını yok saymaları, her türlü huzursuzluğun kaynağını oluşturur. Bu durum, en büyük ve en tehlikeli bölücülük eylemidir. Ulusun bütünlüğü, ülkenin, birlik, dirlik ve dayanışmasının temelini konulabilecek en büyük dinamittir. Bazı siyaset adamlarımız “laiklerle dindar vatandaşlarımızı karşı karşıya getirmemeliyiz. Laikliğe evet; ama dindar insanlarımızı rahatsız etmemeliyiz” diyorlar. İşin gerçeğinde, bu beyanlar, laikliği, dinsizlik olarak sunanlara verilen ödünden başka bir şey değildir. Sayın milletvekilleri, laiklik bir din midir ki, laiklerle dindarlar karşı karşıya gelsinler. Laiklik ilkesi, inancı ve ibadeti en saygın yerde; yücelerde tutan bir sistem olarak, dindarlıkla neden karşıtlık oluştursun; inancına saygı gördüğü bir sistemden, insanlarımız niçin rahatsız olsunlar! Laikliğin anlamına ters düşen bir yorumla, laik-dindar, inanan-inanmayan ayrımı yapmak insanları kamplara bölmek, ülke hayrına bir davranış değildir. Laiklik, bölücülüğe karşı bir panzehirdir, laiklik, farklı inanç sahiplerinin hoşgörüyle, kardeşçe yan yana yaşamalarını sağlayan bir sistem olarak, ulus bütünlüğünün çimentosudur. Laikliğe karşı olanlar “laikliğin ne olduğu belli değil; bir tanımı yok” diyorlar. Devletin temel yapısının oluşturan, devleti nizamlayan, ona anlam ve içerik veren, değiştirilmesi dahi teklif edilemeyecek olan bir temel ilkenin anlamı nedir diye sormak, hangi içtenlik ve ciddiyetle bağdaşır; bunu takdirlerinize sunuyorum. Laiklik, yalnızca, felsefi ve ideolojik bir kavram değildir; uygulandığı ülkenin, dinsel, siyasal, sosyal ve tarihsel koşullarına göre yaşama geçen bir ilkedir. Gücünü Tanrı’dan aldığı savıyla hükümler yapanların yerine, Yüce Meclisin temsil ettiği ulusal egemenliğin konulması; ümmetçilik ve ırkçılık yerine, Atatürk milliyetçiliğinin konulması; her alanda bağımsızlık, laiklik uygulaması değil de nedir.¹⁹⁰²

Oktay, şeriata dayalı eski bir hukuk zihniyetinin terk edilmesinin ve Mecellenin kaldırılarak, yerine, laik hukuk sisteminin getirilmesinin laiklik olduğunu belirtmiştir. Birtakım dogma bilgiler yerine millî, demokratik bir eğitim programının ve öğretimin birleştirilmesinin doğrudan doğruya laikliğin bir ürünü olduğunun altını çizmiştir. Millî, demokratik ve laik bir eğitimin

¹⁹⁰¹ A.k., s. 35.

¹⁹⁰² A.k., ss. 35-36.

etkisizleştirilmeye çalışıldığını ve şeriat eğitiminin güçlendirilerek yaygınlaştırılmaya çalışıldığını savunmuştur. Tevhidi Tedrisat Kanununda imam-hatip okullarının, yalnızca din hizmetlisi yetiştirmek amacıyla açıldığını hatırlatan Oktay, artık imam-hatip liselerinin kuruluşlarındaki amacı gerilerde bıraktığını ve yükseköğrenime ve tüm kamu hizmetlerine eleman ve görevli yetiştirdiğini açıklamıştır. İmam hatip liselerinin, İlahiyat fakültelerinin, Kur'an kurslarının, tarikat yurtlarının, özel radyo ve televizyonların rakamlarını veren Oktay, denetimsiz Kur'an kurslarında çocuklara okutulan yemin metinlerinde laik sistemin yıkılması ve şeriat devletin kurulması için yemin edildiğini iddia etmiştir. Güçlü, etkin ve yaygın bir propagandayla çağdaşlık, demokrasi, hukuk devleti ve laik cumhuriyet karşıtı yeni bir nesil ve yeni bir topluluk oluşturulduğunu savunan Oktay'a göre, laik cumhuriyet karşıtı unsurlar, dernek, vakıf, tarikat örgütleri ve şirket biçiminde örgütlenmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında olmak üzere, 842 dernek, 166 vakıf ve 268 adet şirket bulunmaktadır.¹⁹⁰³

Bunu şeriatın holdingleşmesi olarak niteleyen Oktay şöyle devam etmiştir:

*Sayın milletvekilleri, görüldüğü gibi, cumhuriyete sadık olduklarını her fırsatta tekrarlamalarına karşın, halkın saf dinî duygularını politik geleceklerine malzeme yapmaktan çekinmeyen kimi yönetici ve siyasetçilerin bu aymazlıkları sonucu, şeriata giden yolun taşları döşenmiş ve bugün, şeriat, holdingleşmiştir. Değerli arkadaşlarım, bilindiği gibi, bu unsurlar, kamuda geniş ölçüde kadrolaşmalardır. 12 Eylül askerî yönetimi ve onun devamındaki dönemde, kadrolaşma, devletten büyük destek ve kolaylık görmüştür. Komünizmi şeriatla yenme anlayışı, rejim aleyhtarı unsurlara önemli olanaklar sağlamıştır. Bu kadrolaşmada, güvenlik soruşturması ve 1402 uygulamaları araç olarak kullanılarak, demokrasiden, insan haklarından, hukuk devletinden yana olan birçok insan devlet bünyesinden tasfiye edilerek, teokrasi yanlısı birçok insan devlet kadrolarına yerleştirilmişlerdir. Bunların, yoğun biçimde hangi bakanlıklarda teşkilatlandıkları ve kadrolaştıkları kamuoyu tarafından bilinmektedir. Ayrıca, orduya sızma çabalarını da, her gün görüyoruz. Bu, aralıksız olarak ve ısrarlı bir biçimde sürmektedir. Bu unsurların, içeriden ve dışarıdan büyük ekonomik destek aldıkları da bilinen bir gerçektir.*¹⁹⁰⁴

Terörle Mücadele Kanunu Tasarısını da savunan Oktay, 8. maddede 1. maddede¹⁹⁰⁵ tanımlanan terör suçunu "... alenen tahrik ve teşvik edenler veya tahrik ve teşvik amacıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenler cezalandırılır" denildiğini, burada düşünce ve propagandanın cezalandırılmadığını söylemiştir. "Şiddet veya tehdide başvurma suçunu tahrik ve teşvik etme" denilen bir düzenlemeye "hayır" demenin "tahrik ve teşvik etmek serbest olsun" demekten

¹⁹⁰³ A.k., ss. 36-38.

¹⁹⁰⁴ A.k., s. 38.

¹⁹⁰⁵ Cumhuriyetin, Anayasanın 2. maddesinde belirtilen niteliklerini değiştirmek amacıyla toplumu veya kişileri korku ve paniğe düşürebilecek şekilde cebir, şiddet veya tehdide başvurma suçunu.

başka bir anlama gelmediğini iddia etmiştir. Bunun Cumhuriyetin niteliklerini ve laikliği değiştirmek için teşvik ve tahrik yapılmasına ve şiddet kullanılmasına imkân sağlayacağını öne sürdü. Bu düzenlemeye, din özgürlüğü, inanç özgürlüğü elden gidiyor gerekçesiyle karşı çıkılmasını takiiye olarak niteleyen Oktay, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Çetin Emeç, Turan Dursun ve Uğur Mumcuların katlini, Sivas'ta 37 insanın yakılarak öldürülmesinin “basit ve olağan polisiye vakalar” olmadığını savunmuştur. Bunların yıllardan beri oluşturulan bir “karşı devrim sürecinin ürünü” olduğunu öne sürmüştür. Bunlara karşı siyasi partilerin kapatılmasının önlem olamayacağını, en akılcı önlemin, “çağdaş demokrasiyi, bütün değerleriyle yaşam biçimi haline getirmek” olduğunu ifade etti. Zedelenen eğitim birliğinin de bir an önce yeniden sağlanmasını, devletin örtülü destekten vazgeçmesini istemiştir.¹⁹⁰⁶

Konuşmasında demokrasi konusuna devam eden Oktay, 19. Dönemin sık tartışılan bir konusunu gündeme getirmiştir: 1982 Anayasası. Türk Demokrasisinin önündeki en büyük engellerden birisinin 1982 Anayasası olduğuna dikkat çeken Oktay, toplumun bu Anayasayı benimseyemediğini savunmuştur. İnsan haklarını güvence altına alan, örgütlü toplum yapısıyla çoğulculuğun oluşmasına imkân sağlayan; yasakları, kural değil, istisna haline getiren yeni bir Anayasanın gerçekleştirilme zorunluluğuna işaret etmiştir. Meclisin, Anayasa değişikliği için iradesini, artık ortaya koymasını dilediğini ifade etmiştir. Meclisin bu iradesinin, tarihsel misyonunun da bir gereği olduğuna değinen Oktay, 1991 seçimlerinden sonra ülkede bir demokratikleşme rüzgârı estiğini ve DYP-SHP Koalisyonunun demokratikleşme yolunda önemli ve anlamlı adımlar attığını belirtmiştir. Birden çok anayasa taslağı hazırlanmasını, ILO Sözleşmesinin onaylanmasını, İş Güvenliği Yasa Tasarısı hazırlanmasını, kamu çalışanlarının grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklara kavuşmalarını sağlayacak yasal çalışmalarını örnek olarak sunmuştur. Türkiye'nin, Avrupa Topluluğunun sağlıklı bir üyesi olmasını sağlayacak köklü yasal düzenlemeleri de bu örneklerle eklemiştir. Bunun yanında, bayındırlık alanındaki yatırımlar, toplu konut uygulamaları, çeşitli Bakanlıklarının hizmetleri, devletin hukuk devleti niteliğini bozan güvenlik soruşturmalarına ve 1402 uygulamalarına son verilmesini başarılı icraatlar olarak anlatmıştır. Yine CMUK'un bütün engellemelere rağmen yürürlüğü konmasını sağladıklarını, yargısız infaz iddialarını ve faili meçhul cinayetler dönemini gerilerde bırakacak olan adli kolluk kanun taslağını hazırladıklarını ve Avukatlık Yasa Tasarısının Meclisin gündeminde olduğunu belirtmiştir. Cezaevi yönetimini çağdaş bir yapıya kavuşturacak, infaz uygulamalarında yargıç güvencesi getirecek iki yasa tasarısının, basın özgürlüğü önündeki engelleri ve sansürü kaldıran yasa tasarısının ve yargı reform paketinin de, Meclis gündeminde oylanmayı beklediğini hatırlatmıştır.¹⁹⁰⁷

¹⁹⁰⁶ A.k., ss. 38-39.

¹⁹⁰⁷ A.k., ss. 40-42.

Oktay, hiçbir iktidar döneminde, böylesine “kapsamlı, toplumsal yapıyı yeni baştan demokratik ve çağdaş temellere oturtacak” yasal düzenleme hazırlıkları yapılmadığını öne sürerek Koalisyon protokolünde hedeflenen kamu sendikacılığına ilişkin yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmemesini “büyük bir eksiklik” olarak nitelemiştir. Demokratik toplumlarda düşünce özgürlüğünün öneminde de dikkat çeken Oktay, Türkiye hakkında, insan hakları ihlalleri yapıldığı gerekçesiyle, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna üç yüz üzerinde başvuru yapıldığını, bunların sonucunda trilyonlara ulaşacak tazminata mahkûm olma olasılığı bulunduğunu bildirmiştir. Bunun ülkenin itibarını düşürdüğünü söyleyen Oktay, parti kapatarak, seçilmiş milletvekillerini mahkûm ederek, terörün yenilemeyeceğini, bunların terör örgütüne yarayacağını anlatmıştır.¹⁹⁰⁸

Bütçeyle ilgili rakamlara geçmeden önce Oktay konuşmasında dış politikaya da yer ayırmıştır. Her ülke gibi, Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasının da, tarihsel ve jeopolitik koşulları itibarıyla, her iktidarcı kollanması gereken temel ulusal çıkarların oluşturduğu bir bütün olduğunu, bu bakımdan, bir hükümetten öbürüne çok büyük farklılıklar gösteremeyeceğini belirtmiştir. Ancak, Partisinin duyarlı olduğu noktaları şu şekilde özetledi: *Halkın siyasal ve ekonomik çıkarları, başkalarının değişik amaçlı politikalarına ve çıkar hesaplarına feda edilemez. Komşularla iyi ve barışçı ilişkiler içinde olmak daima göz önünde bulundurulması gereken bir ilkedir. Balkanlar, dış politikanın başlıca ilgi alanlarından biri olmaya devam edecektir. Bosna-Hersek dramında, Batı'nın vurdumduymazlığı ve akıl almaz pasifliği karşısında, Türkiye'nin kararlı politikası sürdürülecektir. Rusya Federasyonu ile ilişkilerin yaratılan yanlış izlenimler yüzünden gereksiz bir soğukluk ve tedirginlik havasına bürünmesi önlenmelidir. Kafkasya, inkâr edilemeyecek tarihsel bağların dış politikamıza eklediği yeni bir boyuttur. Özellikle, Azerbaycan'ın oldubittilerle karşı karşıya bırakılmaması gereklidir. Gümrük Birliği müzakereleri, Türkiye'nin sanayileşmesini tamamlama ve her türlü dış sömürüye karşı koruma hedefleri göz önünde bulundurularak yürütülecektir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, Türkiye tarafından sağlanan güvenceler altında yaşatılması isteğine sahip çıkmaktadır. Demokrasi ve insan hakları alanlarındaki iyileştirmeler Türkiye'nin uluslararası saygınlığını artırmak bakımından önem taşımaktadır.*¹⁹⁰⁹

Ekonomik kalkınma ile demokratik gelişme arasındaki olumlu ilişkiye işaret eden Oktay, demokratik olmayan ülkelerde “yükselen fabrika bacaları yanında açlığın, yoksulluğun, sefaletin de yükseldiğini” söylemiştir. Ayrıca, özelleştirme üzerinde dünyada ve ülkede geniş bir mutabakat olduğunu bu nedenle Özelleştirme Tasarısının yasalaştırıldığını belirtmiştir:

¹⁹⁰⁸ A.k., ss. 42-43.

¹⁹⁰⁹ A.k., s. 43.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; özelleştirmede üzerinde mutabakata varılan husus, herhalde devletin mallarını özel kişilere satmak işlemiyle sınırlı değildir. Her şeyden evvel, elden çıkardığımız ulusal varlığın, devlet varlığının, yeni toplumsal bir yarar getirmesi ölçüsünü, titizlikle gözetmek zorunluluğu vardır. Verimi artıracak, ekonomiyi güçlendireceksiniz; yeni atılımların gerçekleşmesine olanak sağlayacaksınız. Bunun için, elinizde, kuşkusuz, projeler olacak, projeler üreteceksiniz. Böyle bir özelleştirme işlemi, fırsat eşitliğini bozmamalıdır; sosyal adaletin gerçekleşmesine katkı sağlamalıdır; gelir dağılımındaki çarpıklığı daha da artıracak değil, daha da azaltacak olmalıdır; şeffaflık olmalıdır. Bütün bunları, Özelleştirme Yasasına koyacağımız birkaç hükümle gerçekleştiremeyiz. Bunun için, katılımcı ve saydam bir demokratik işleyişi sağlamak zorunludur. En anlamlı ve en etkili biçimde katılımcılık, çoğulcu bir demokratik sistemle; bir başka ifadeyle, örgütlü toplum yapısıyla olası bulunmaktadır.¹⁹¹⁰

Kamu çalışanlarının sendikalaşmasına ilişkin tasarının, Anayasa Komisyonunda reddedilmesini, “büyük bir talihsizlik” olarak niteleyen Oktay, bir yanda örgütlenme, çoğulculuk ve katılımcılığın reddedildiği diğer yanda terör kanunuyla düşünceye kilit vurulduğu bir ortamda özelleştirmenin bir büyük devrim olarak nitelenemeyeceğini savunmuştur. Oktay, Başbakan Çiller’in “bölgemizdeki son sosyalist devleti yıktık” sözünü, demokratikleşmeyi engelleyen bazı tavırlarla birlikte değerlendirdiğinde “vahşi kapitalizmin ayak seslerini” duyar gibi olduğunu ifade etmiştir.

Konuşmasının son kısmında 1995 yılı bütçesine değinen Oktay, bu bütçenin hala 1980’li yıllarda ANAP İktidarlari döneminde uygulanan politikaların ipoteği altında olduğunu öne sürmüştür. Bütçelerin, bağış ve ödeme bütçesi haline getirilmesi hala devam etmektedir. Bu nedenle 1995 bütçesinde, sosyal dengelerin, yeterince gözetilme imkânına kavuşamadığını söylemiştir. Vergi yükü çalışanların üzerindedir ve dolayısıyla adil değildir. Yüzde 59 oranında artırılması öngörülen Gelir Vergisinin büyük ölçüde yine çalışanlar tarafından ödeneceğini belirtmiştir. Vergi dairelerine tanınan, harcama ve tasarruf düzeyi temeline dayalı inceleme yetkisinin yeterli olmadığını, servet inceleme yetkisinin de verilmesini istemiştir. Aksi halde, kayıt dışı ekonomiyi tüm boyutlarıyla kapsayabilmenin mümkün olmadığını açıklamıştır. “Nereden buldun” sorusunun sorulmadığı bir ekonomide, kayıt dışı ekonominin, varlığını sürdürceğini belirtmiştir.¹⁹¹¹

Son olarak konuşmasında bütçe ile plan arasındaki ilişkiye değinen Oktay, 1980 öncesinde bütçelerin planlarla ve yıllık programlarla uyumlu hazırlandığını, bu geleneğin, 1980’li yıllarda büyük bir tahribata uğradığını söylemiştir. Plan hedefleri ile gerçekleştirmeler arasında büyük farklar ortaya çıkması sebebiyle plan hazırlamanın öneminin kalmadığına işaret etmiştir.

¹⁹¹⁰ A.k., s. 44.

¹⁹¹¹ A.k., ss. 44-45.

Örneğin, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, yıllık ortalama yüzde 7'lik bir büyüme hızı öngörülmüşken, gerçekleşme ancak yüzde 3,9 olmuştur. Planların önemini yitirdiği görüşü kamuoyunda da kabul gördüğünü bu yüzden yedinci beş yıllık kalkınma planının Hükümet tarafından ertelenmiş olmasının tepki çekmediğini anlatmıştır. Oktay, planlamanın, kapitalist ülkelerde, kalkınma sürecinde, stratejik kararların bir bütünlük içinde alınmasını sağlayan yararlı bir mekanizma olduğunu hatırlattı. Planlamanın Türkiye'deki olumlu tesirlerinin 1980'li yıllarda yitirildiğini savunmuştur. Ayrıca, Fon sisteminin de, 1980'li yılların ikinci yansından itibaren, kamu maliyesinde tahribata yol açan bir yapıya büründüğünü ve bunların daha gerçekçi bir biçimde tasfiyesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Oktay konuşmasını Güneydoğu sorununa değinerek tamamlamıştır.¹⁹¹²

Koalisyon Protokolünde yurttaşların etnik, kültürel ve dile ilişkin kimlik özelliklerinin özgürce ifadesinde, korunmasında ve geliştirilmesinde karşılaştıkları yasal ve fiili eksiklik engel ve sınırlamaların, Türkiye'nin de imza koyduğu Paris Şartına uygun bir biçimde ve ulusal bütünlük içinde giderileceğinin belirtildiğini hatırlatmıştır. Türkiye'nin üniter devlet yapısı içinde çeşitli etnik, kültürel dil ve inanca ilişkin kimlik özellikleri özgürce ifade edilebilecek, özenle korunabilecek ve rahatça geliştirilebilecektir. Bölgenin kalkınması için sağlam kaynaklara bağlanmış bir bölge planlaması hızla yürürlüğe konulacaktır. Bu politikaların gerçekleştirilmesi durumunda bu sorunun acı sonuçları ortadan kalkacaktır.¹⁹¹³

İkinci Oturumda ANAP Grubu adına 1995 Bütçesi üzerinde söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize) konuşmasına, vermek istediği mesajı üç cümlede özetleyerek başlamıştır. Üç sene önce Hükümete, dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasına girmeye aday bir Türkiye emanet ettiklerini, Hükümetin üç senede Türkiye'yi sıradan bir üçüncü dünya ülkesi haline getirdiğini söyleyerek Hükümetten üç yıl önce devrettikleri Türkiye'yi geri istediğini belirtmiştir. Siyaset, her şeyden önce, “ülkenin kaynaklarına yön verme iddiasıdır” diyen Yılmaz, bütçenin bu iddianın yerine getirilmesinde en önemli araç olduğunu vurgulamıştır. Bir hükümetin inanılrlığı, güvenilirliği, bütçesindeki hedefleri ile ulaştığı sonuçların birbirini tutmasına bağlıdır. Eğer, bir hükümet bütçesinde, ekonominin yüzde 4,5 büyüyeceğini söylerken ekonomi yüzde 5 küçülmüşse ve enflasyonda hedef aldığı oran üçe katlanmışsa, bu Hükümete inanmak caiz değildir.¹⁹¹⁴

Başbakan Çiller'in 1994 bütçesindeki konuşmaların atıflarda bulunan Yılmaz, Başbakan'ın iki ay sonrasının ekonomik durumunu bile göremediğini savunmuştur. Başbakan Çiller'i bütçe görüşmelerine gelmediği için eleştiren Yılmaz, 1995 bütçesinin samimi bir bütçe olup olmadığını tartışmanın bile abesle iştigal olduğunu, bu Hükümetin ayinesinin 1994 bütçesi olduğunu söylemiştir. O'na göre 1994 bütçesi, delik deşik bir bütçedir, 1995 bütçesiye,

¹⁹¹² A.k., s. 45.

¹⁹¹³ A.k., ss. 45-46.

¹⁹¹⁴ A.k., ss. 46-47.

hayalî bir bütçedir, daha görüşülmeye başlanmadan iflas etmiş bir bütçedir. Bu bütçeyi uygulayacak olan Hükümete iş dünyasının, vatandaşın hatta bürokratların bile güveninin kalmadığının altını çizmiştir. Yapılması gerekenin bu bütçeyi tartışmak değil Türkiye'nin bu "bataktan" nasıl kurtulacağının tartışılması olduğunu vurgulamıştır.¹⁹¹⁵

Yılmaz, Çiller'in hazırladığı UDİDEM'in hedefinin, 500 günde, enflasyonu, yüzde 60'lardan yüzde 10'a indirmek olduğunu bu başaramayınca Çiller'in Demirel'in başkanlığındaki sorumluluğunu inkâr ederek beyaz sayfa açtığını anlatmıştır. Ancak sonuç yine, faizlerin zorla aşağıya çekilmesi, döviz rezervlerinin eritilmesi, aşırı para basılması, yüksek faizle kısa vadeli dış borçlanma ile ekonominin kötü durumudur. Bütün bunların memleketin menfaati için değil bir parti kongresi ve bir mahallî seçim için yapıldığını iddia eden Yılmaz, 5 Nisan kararlarının üzerinden sekiz ay geçtiğini, ek vergilere ve zamlara rağmen enflasyonun yüzde 137'ye vardığını söylemiştir. Başbakan Çiller'in vergi kanunu çıkarılırken "eğer bu vergi reformu yapılmazsa, 1994 yılında enflasyon yüzde 78'e çıkar; 1995 yılında yüzde 95 olur; 1996 yılında da yüzde 137 olur" şeklinde herkesi tehdit ettiğini ifade etmiştir. Bu Hükümet sayesinde hiper enflasyonun yanı sıra sekiz yıllık Anavatan İktidarında ortalama yıllık yüzde 5,2 olan büyüme hızının 1994 ayının ilk dokuz ayındaeksi 6,1'e düştüğünü belirtmiştir.¹⁹¹⁶ Yılmaz eksi büyümenin anlamını şu cümlelerle anlatmıştır:

*Eksi büyümenin iki önemli sonucu vardır: Birisi fakirleşmedir, birisi işsizliktir ve bunların ikisi de yüksek enflasyondan daha kötü şeylerdir. Bakın, kalkınan bir ülkenin vatandaşları olarak, ne bizim dönemimizde ne de bizden önceki iktidarlar döneminde, bir elimiz yağda, bir elimizde balda yaşamadığımızı söyleyebilirsiniz; inişli çıkışlı yıllarımız olduğu doğrudur; ama şu söylediğimi unutmayın: Yetmiş yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hiçbir yıl, ekonomi, bu yıl olduğu kadar küçülmemiştir; hiçbir yıl, büyüme oranı eksi 5 olmamıştır; bütün Cumhuriyet tarihinde. Hayat pahalılığında da, kalkınma hızında da, demokrasi tarihimizin en büyük hezimetine uğrayan Hükümet, işte karşınızda oturan bu Hükümettir. Savaş dönemi hükümetleri dahil, geçiş dönemi hükümetleri dahil, bugüne kadar Türkiye'de hiçbir Hükümet, milleti böyle perişan etmemiştir.*¹⁹¹⁷

Bu kötü tablonun dış şartlara bağlanamayacağına işin özünün, kötü yönetim olduğuna dikkat çekmiştir. Yılmaz, Başbakanı duvara çarptığını dürüstçe itiraf etmeye çağırmıştır. 1995 yılının geçiş programında 1995'te memur maaşlarının reel olarak yüzde 20 gerileyeceğinin yazıldığını hatta yıl sonunda memur ve emeklilerin reel gelir kaybının yüzde 40 olacağını savunmuştur. Yılmaz bu oranın IMF'nin öngördüğü yüzde 18'den çok fazla olduğunu ve Hükümetin daha fazla "zulüm" uyguladığını iddia etmiştir:

¹⁹¹⁵ A.k., ss. 48-49.

¹⁹¹⁶ A.k., ss. 49-50.

¹⁹¹⁷ A.k., s. 50.

*Bakın, dünyada istikrar programı uygulayan ilk ülke biz değiliz; dünyada istikrar programı uygulayan ilk hükümet, bu Hükümet değil. Dünyanın çeşitli yerlerinde istikrar programları uygulandı; Brezilya’da uygulandı, Arjantin’de uygulandı, Meksika’da uygulandı, İsrail’de uygulandı. İster başarılı ister başarısız olsun, bugüne kadar, dünyada, istikrar programı uygulayan hiçbir ülkede, ücretlilerin reel gelir kaybı yüzde 40 olmadı, hiç bir ülkede olmadı. Dünya rekoru, bugüne kadar, faşist Pinochet’nin Şili’sindeydi; oradaki oran yüzde 20 idi. Şimdi, bu Hükümet, Pinochet’nin rekorunu kırdı, dünya rekorunu kırdı.*¹⁹¹⁸

Yılmaz verdiği vaatleri yerine getirmeyen Hükümetin “eyyamcı zihniyetiyle” savaşıacaklarını ve Türkiye’yi, çiftçiyi, esnafı, memuru, emekliyi, işçiyi, yasaları, değerleri bu zihniyete karşı savunacaklarını söylemiştir. Bunun sebebi olarak da Hükümetin Türk Milletini, hem kendi vicdanında hem de dünya âleminin önünde küçük düşürmesi olarak belirtmiştir. 3–6 Ekim 1994 tarihlerinde Tunceli’de 16 tane köy yakılmasını ve insan haklarından sorumlu Devlet Bakanının “bu köyleri, devletin güvenlik güçleri yaktı” demesini örnek olarak vermiştir. İçişleri Bakanının bu köy yakmaları PKK’ya yüklediğini, Başbakan’ın da PKK’nın helikopterleri olduğunu söylediğini aktarmıştır. Bu köyleri kimin yaktığını tespit için bir araştırma komisyonu kurulmasını teklif ettiklerini ama reddedildiğini anlatmıştır. Hükümetin, Anavatan İktidarının Peşmergelere gösterdiği insanlığı, vatandaşlarına göstermekte bile aciz kaldığını savunmuştur. Terörle Mücadele Yasasının değiştirilme çabasında da kaldırılmış düşünce yasaklarını dolaylı yoldan geri getirip, bölücülük propagandasını suç olmaktan çıkarmak niyeti olduğunu ancak tepkiler üzerine geri adım atıldığını iddia etmiştir.¹⁹¹⁹ Yılmaz’a göre ülkenin bütünlüğü de pazarlık konusu edildi. Bu konularla ilgili ANAP iktidarını şu cümlelerle övmüştür:

*Terörle Mücadele Kanununu 1991 yılında biz çıkardık. Bu kanun, Türkiye’nin demokratikleşmesi yolunda atılmış çok önemli bir adımdır. Bu kanunla elli yıldan beri hiçbir iktidarın cesaret edemediği düşünce yasaklarını biz kaldırdık. Vatandaşlarımızın kültürel kimlikleri üzerindeki zincirleri biz kırdık! Komünizm çöktüğü ve artık devlet için tehdit olmaktan çıktığı için 141 ile 142’yi kaldırdık. İbadet hürriyetini kullanan vatandaşımızı, devletin geçmişteki baskısından korumak, dinimizi siyasî istismarcıların tasallutundan korumak için 163’ü de kaldırdık. Bölücülerin istismar malzemesi olan Kürtçe konuşma yasağını da biz kaldırdık. Bugün, yine, biz diyoruz ki, Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu şartlarda düşünce hürriyetinin sınırı, Türkiye Cumhuriyetinin sınırları olmalıdır.*¹⁹²⁰

¹⁹¹⁸ A.k., s. 51.

¹⁹¹⁹ A.k., s. 52-55.

¹⁹²⁰ A.k., s. 55.

Türkiye'nin ciddi bir bölücülük tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu söyleyen Yılmaz Hükümetin Batı'ya şirin gözükme sevdasından vazgeçmesini istemiştir. Batı'nın, Türkiye'nin bölünmemesi diye bir derdinin olmadığını bunun delilinin de Bosna'da olup bitenler olduğunu iddia etmiştir. Yılmaz'a göre, Batı'nın gözünde saygınlık kazanmanın yolu, kendi değerlerine sahip çıkabilmekten, o değerleri kendi başına koruyabilmekten geçer. Bunların başında da ülkenin bütünlüğü gelir. Türkiye'yi kınayan Batılı ülkeler, kendi bütünlükleri söz konusu olduğu zaman, hürriyetlere kısıtlama getirmektedirler. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi, ülke bütünlüğü söz konusu olduğu zaman, düşünce hürriyetinin sınırlanabileceğini kabul etmektedir. AGİK Antlaşmasına göre Türkiye'nin bir tek taahhüdü vardır, o da insanların kendi kültürlerini geliştirmelerine imkân sağlamaktır.¹⁹²¹

Yılmaz, GAP ile ilgili göstermelik açılış yapıldığını, trilyonluk paket açıklamalarına rağmen güneydoğu'ya bir tane bile yatırım yapılmadığını, çiftçiye dünya fiyatlarının altında fiyat verildiğini çeşitli tarım ürünlerinden ve gübreden örneklerle anlatmıştır. Çiftçiye 10 trilyon destek vermeyerek Hükümetin ekonomiyi 110 trilyon zarara uğrattığını iddia etmiştir. Erken emeklilik ve kadrolaşma ile Sosyal Sigortalar Kurumunun ve Bağ-Kur'un da fiilen iflas ettirildiğini söylemiştir. 1995 bütçe kanun tasarısında Plan ve Bütçe Komisyonundaki ayıklamalara rağmen hala Anayasaya aykırı 20 kadar maddenin olduğunu belirten Yılmaz, Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararlarının dikkate alınmadığını vurgulamıştır. Bunların Genel Kurulda ayıklanmaması durumunda hepsini Anayasa Mahkemesine götüreceklerini söylemiştir.¹⁹²²

Askerlik süresinin önce 15 aya indirilip sonra 18 aya çıkarılmasını, üniversite sınavları kalkacak deyip yapılmamasını eleştiren Yılmaz, Hükümetin ekonomiyi küçültmesi sebebiyle işsizler ordusunun büyüdüğüne işaret etmiştir. Başbakan Çiller'in 1994 bütçe konuşmalarında önem verdiği iki husus olan vergi ve enerji konularında başarısız olduğunu anlatmış ve Başbakan'ın önem verdiği, el attığı sahayı kuruttuğunu iddia etmiştir. Başbakan'ı özelleştirme konusunda bir şey yapmamak ve hatta 54 günden beri Bakanlar Kurulunu toplamamakla suçlayan Yılmaz, döviz üzerinden saadet zinciri kurulduğunu savunmuştur. 1 milyon doları, üç ay, devlet garantili hazine bonosuna yatıran kişilerin üç ay sonra, 2 milyon dolar olarak geri aldığını ve üç ayda dolar üzerinden yüzde 100 kazandığını anlatmıştır.¹⁹²³ Yılmaz'a göre bu "asrın saadet zinciridir." Yılmaz şu cümleleri söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır:

¹⁹²¹ A.k., s. 56.

¹⁹²² A.k., ss. 57-59.

¹⁹²³ A.k., ss. 59-61.

*Sayın Hükümet, sayın milletvekilleri, size soruyorum, milletin artık sokağa taşan öfkeli çılgınlığını da mı duymuyorsunuz, bu kadar mı sağır oldunuz? Kim öğretti size, siyasetin esası pişkinliktir diye; kim öğretti size, milleti sandığa götürmek kaçmaktır, sandığı millettten kaçırmak marifettir diye; kim öğretti size bunları?...Türkiye'yi getirdiğiniz bu çok tehlikeli noktada insanlarımızın da, demokrasimizin de sizden beklediği bir tek icraat var: Milletle seçim sandığı arasında durmaktan artık vazgeçin.*¹⁹²⁴

1995 Bütçesinin ilk görüşmelerinde DYP Grubu adına söz alan Nevzat Ercan (Sakarya) konuşmasının başında bütçe görüşmeleri vesilesiyle muhalefetin eleştiri görevini yerine getirdiğini ancak, bu görevin ifa edilmesinde gerçeklerin göz ardı edilmemesinin ve eleştirilerde, yapıcı olunmasının, ülkenin menfaatlerine daha uygun düşeceğinin bilincinde hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Muhalefetten, bu ölçü ve esri içerisinde bir eleştiri ve tenkit gelmediğini söyleyen Ercan, Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın 1991'de bıraktığımız Türkiye'yi istiyoruz sözlerine cevap vermiştir. Mecliste 292 milletvekiliyle erken seçim kararı alan Yılmaz'ın arkasında terör, anarşi, yüzde 71'ler seviyesinde enflasyon, 5 milyonun üzerinde işsiz bıraktığını söylemiştir. Yine 1991'de bırakılan ülkede devletin geceleri gidemediği, yer yer terk edilmiş bölgelerin olduğunu hali hazırda ise Cudi Dağında, en ücra mezrasında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Bayrağının dalgalandığını belirtmiştir. Ayrıca, Ercan, 27 Mart seçimlerinin muhalefet tarafından "bir referandum" olarak gösterildiğini ancak bu referandumdan DYP'nin birinci parti olarak çıktığını hatırlatmıştır.¹⁹²⁵

Konuşmasında dış politika konusuna da yer ayıran Ercan, küreselleşen dünyada kültürel ayrılıklardan dolayı Bosna-Hersek'teki gibi üzücü olayların yaşandığını söyleyerek Bosna halkını yok olmaktan kurtarmak için, acil önlemler alınması gerektiğine işaret etmiştir. NATO, Birleşmiş Milletler ve AGİK'in de, bu katliama daha aktif bir biçimde müdahale etmesini isteyen Ercan, bu kurumların saldırganı destekler görünümde olmalarının güvenilirliklerinin tartışılmasına sebep olacağını savunmuştur. Batılı ülkelerin, Bosna'da yaşananlara suskun kalırken, Türkiye'deki insan hakları ihlalleri konusunda ortaya attıkları iddiaları ve aldıkları kararları, "çifte standardın bir göstergesi" olarak nitelemiştir. Ercan, Türkiye'nin, dünyada barışın egemen olması için gereken gayreti sürdürdüğünü, bu amaçla, Somali ve Bosna-Hersek'te barışı koruma faaliyetlerine fiilen katıldığını belirtmiştir. Başbakan Çiller'in Saraybosna, İsrail ve Filistin'e yaptığı gezilerin, hem ekonomik hem siyasî açıdan tarihî nitelikte olduğunu öne sürmüştür. Komşularla ve özellikle de Yunanistan ile barış ve dostluğa dikkat çeken Ercan, Kıbrıs'ta, tarafların iradesi ve mutabakatıyla kalıcı bir çözüme varılacağı inancını taşıdıklarını açıklamıştır. Azerbaycan halkının maruz kaldığı haksız saldırıların son bulması için elden gelen çabanın harcandığını sözlerine eklemiştir.¹⁹²⁶

¹⁹²⁴ A.k., s. 62.

¹⁹²⁵ A.k., ss. 63-65.

¹⁹²⁶ A.k., ss. 65-66.

Türkiye'nin, dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecinde bir ülke olduğuna dikkat çeken Ercan, önceki dönemde düşük kur, aşırı değerli Türk Lirası politikası izlenerek üretenlerin değil rantıye sınıfının teşvik gördüğünü ve “tatlı bir saadet zinciri” oluşturulduğunu savunmuştur. Bu dengelerin, ne kadar yapay olduğu, 1994 yılı başlarında görülmüştür. Bunun faturası ise, ekonominin bozulan iç ve dış dengeleri olmuştur. Ülkenin yaşadığı krizi atlatabilmesi için, kısa dönemde sonuçları ve uygulaması sıkıntılı fakat en sağlıklı olan yolun seçildiğini öne sürmüştür. Bunun yapılmaması durumunda maliyet enflasyonuna dönüşmüş bir hiper enflasyon yaşanacağını iddia etmiştir. Yapısal dönüşümün gerekliliğine işaretlerle özelleştirmenin, ekonominin en önemli ihtiyaçlarından birisi olduğunu vurgulamış ve Özelleştirme Kanununun çıkarılmasını memnuniyet verici bulmuştur. Sosyal güvenlik ve mahalli idareler reformunun da gerçekleştirilmesini istemiştir.¹⁹²⁷

Ekonomik büyüme konusuna da değinen Ercan, ekonominin 1980–1993 yılları arasında ortalama olarak yüzde 5'lere yaklaşan bir büyüme gösterdiğini ancak bu büyümenin, sağlıklı kaynaklardan beslenmediği için sorunların birikerek 1994 yılı başına taşındığını belirtmiştir. Sorunların çözüm yoluna girildiğini, kamu açıklarının azaltılması, malî piyasalarda istikrarın sağlanması ve ödemeler dengesi açıklarının kapatılması gibi hedeflerin yakalandığını açıklamıştır. 1994 yılındaki dış ticaret gelişmelerinin “çok olumlu” olduğunu söyleyen Ercan, ihracatın arttığına ve ithalatın azaldığına rakamlar vererek işaret etmiştir. O'na göre bu sonuçlar 5 Nisan kararlarının ihracata dayalı büyüme hedefinin daha 1994 yılından itibaren gerçekleşme yoluna girdiğini göstermektedir. 3 milyar dolara yaklaşan miktarda ihracat kredisi ve 6,5 milyar dolarlık ihracatın desteklenmesinin, 1995 yılında hedeflendiğini de aktarmıştır.¹⁹²⁸

Özelleştirme konusu da Ercan'ın konuşmasında değindiği konulardan biridir. Başlangıçta kalkınmayı hızlandırmak, istihdam imkânlarını artırmak ve kaynak yaratmak amacıyla kurulan kamu iktisadî teşebbüslerinin, aşırı siyasi müdahaleler, geri teknoloji ve aşırı istihdam sebebiyle 1985 yılından itibaren kaynak tüketir hale geldiğini ve halen kalkınma gayretlerinin önünde “önemli bir engel” oluşturmaya başladığını anlatmıştır. Özelleştirmede ortaya çıkan yapısal ve kurumsal eksiklikleri giderici çalışmaların tamamlanarak Özelleştirme Kanununun Mecliste kabul edildiğini hatırlatmıştır.¹⁹²⁹

Ercan'a göre, Türkiye'nin ekonomik yapısını değiştirecek olan, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik operasyonunun başlatılması için uygun ortam hazırlanmış, değişen dünya ile bütünleşme yönünde çok önemli bir adım atılarak yeni bir dönemin kapısı açılmıştır. Özelleştirme Kanununun uygulanmasıyla, kanun kapsamındaki kuruluşlar, ekonomiye yük olan değil, itici güç veren kuruluşlar haline gelecek; sermaye sahipliği tabana yayılarak, halkın

¹⁹²⁷ A.k., s. 67.

¹⁹²⁸ A.k., ss. 67-68.

¹⁹²⁹ A.k., ss. 68-69.

parası gerçekten halkın parası yapılacaktır. Böylece, ekonomimizin verimliliği ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü artacak, Türk sanayisinin gümrük birliğine uyumu kolaylaşacaktır. Yap-işlet-devret modeli de, özelleştirme sürecinin bir parçası olarak devreye sokulacaktır. Böylece, büyük altyapı projelerinin gerçekleştirilmesinde, yabancı sermaye ve özel sektörün de katılımıyla, ilave kaynak sağlanmış olacaktır.¹⁹³⁰

Vergi konusuna değinen Ercan, çıkarılan vergi kanunlarını, ekonomik istikrarın sağlanması ve adil bir vergi sisteminin gerçekleştirilmesi yolunda atılan ciddi ve önemli adımlar olarak değerlendirdiklerini ve böylece ücretliler üzerindeki vergi yükünün hafifletileceğini, vergi tabanının genişletileceğini ve vergi adaletinin sağlanacağını savunmuştur. Ayrıca, 1994'te ilk defa, vergi borçlarını ödemeyenlerin Maliye Bakanlığınca teşhir edildiğini hatırlatmıştır. 1995 bütçesinde de devletin asıl gelir kaynağı olan vergiye gereken ağırlığın verildiğini memnuniyetle gördüklerini ifade etmiştir. Zaman zaman konuşmasına yapılan sataşmalara cevap veren Ercan, ANAP döneminde kamu borçlanma gereğinin gayri safi millî hâsılanın yüzde 5'i civarından yüzde 15'lere çıkarıldığını ve ülkenin faiz ve borç batağına sokulduğunu anlatmış ve kayıt dışı ekonomi sorununa dikkat çekmiştir:

*Bizim ekonomi anlayışımız, halkın parasını halkın parası yapmaktır. Değerli milletvekilleri, bütün bunların altyapısını oluşturarak, sağlam gelir kaynakları yaratarak, halkın parasını halka döndürmek noktasında, Hükümet, çok önemli kararlar almış ve uygulamaya koymuştur. Değerli milletvekilleri, üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konu, kayıt dışı ekonomidir. Bu yıl içerisinde yaşadığımız ekonomik olumsuzluklara, kayıt dışı sektörün de katkısı bulunmaktadır. Bu sektörün üzerine elbirliğiyle gitmeliyiz. Problem, iktidarların değil ülkemizin problemidir. Zira kayıt dışı ekonomi, bütçe açıklarına, haksız rekabete, vergi adaletsizliğine, ekonomik anarşiye ve moral değerlerde yozlaşmaya sebebiyet vermektedir. Maliye Bakanlığının kayıt dışı ekonomiye karşı verdiği mücadeleye hepimiz destek vermeliyiz. Herkese bir vergi hesap numarası verilmesi, kambiyo senetleri defteri zorunluluğu getirilmesi, vergisi ödenmemiş harcama ve tasarruflara izah zorunluluğu getirilmesi düzenlemeleri ve vergi sisteminin basitleştirilmesi çalışmalarını olumlu bulmaktayız.*¹⁹³¹

1994 yılının “bir restorasyon yılı” olduğunu öne süren Ercan, 1995 yılından itibaren, ekonominin tekrar büyüme trendine gireceğini, kamu açıklarının azaltılmasına, tüketimin kontrol altında artırılmasına, sabit sermaye yatırımlarının canlandırılmasına, ihracattaki hızlı artış eğilimine süreklilik kazandırılmasına öncelik verileceğini söylemiştir. 1995 yılında, gayri safi millî hâsılanın yüzde 4,4 oranında büyümesinin, kamu açıklarının gayri safi millî hâsıla içindeki payının yüzde 7,5'ten yüzde 5,1'e, bütçe açığı payının da, yüzde

¹⁹³⁰ A.k., ss. 69-70.

¹⁹³¹ A.k., ss. 71-72.

3,5'ten yüzde 3,3'e düşürülmesinin hedeflendiğini anlatmıştır. İhracatın artması ve ithalatın azalması ile cari işlemler dengesinin, 1995 yılında 400 milyon dolar fazla vereceğini iddia etmiştir. Son aylarda, fiyat artışlarının, beklenenin üzerinde olmasına rağmen, 1995 yılında gayri safi millî hâsıla deflatöründeki artışın yüzde 43,2, 12 aylık enflasyonun ise yüzde 20'ler seviyesinde tutulmaya çalışılacağını belirtmiştir.¹⁹³²

Sosyal güvenlik konusunda ise Ercan, sosyal güvenlik kuruluşlarının, kaynak yaratarak bütçe üzerindeki yüklerinin azaltılması, idarî ve malî bakımdan özerkliğe kavuşturulması, emeklilikte katkı dengesinin kurulması, sosyal güvenlik sisteminde norm ve standart birliği sağlanması ve özel sigorta sistemlerinin mevcut sosyal güvenlik sistemini destekleyecek şekilde geliştirilmesi konularındaki düzenlemelere hız kazandırılacağını açıklamıştır. Bunun yanında, sosyal güvenlik kurum ve sistemleri gözden geçirilerek, devletçe sağlanan sosyal güvenlik, asgarî düzeyde koruma sağlayan programlara dönüştürülecektir. Daha yüksek ölçülerde sosyal güvenlik talep edenler için yasal altyapı gözden geçirilerek, özel sigorta programları desteklenecektir. Sosyal sigortaların kapsamı gereken riskler arasına işsizlik ve aile yardımları dahil edilecektir. Sosyal sigorta sisteminin, ülkede yaşayan herkesi kapsamına alması temel ilke olacak ve özelleştirilen KİT'lerden başlanılmak üzere, işsizlik sigortası uygulamaya konulacaktır.¹⁹³³

Ercan, ekonomide dışa açık ve ihracata dönük bir sanayi yapısı oluşturulması hedefi çerçevesinde, firmaların uluslararası bütünleşmesini artıran ve rekabete açılmasını destekleyen stratejiler izleneceğini, araştırma-geliştirme yatırımlarının destekleneceğini, yüksek teknoloji kullanım ve üretiminin yaygınlaştırılmasına, küçük ve orta ölçekli sanayilere rekabet gücü kazandırılmasına öncelik verileceğini açıklamıştır. Eğitimin önemine de işaret eden Ercan, eğitimin altyapısının yeterli hale getirileceğini, zorunlu eğitim dışında, öğretimin her kademesinde, hizmetin bedelinin yararlanımlar tarafından ödenmesinin sağlanacağını, ödeme gücü olmayan öğrencilerin kredi ve burs sistemiyle destekleneceğini söylemiştir. Açılan yeni üniversitelerin de kısa zamanda ileri seviyede eğitim ve öğretim yapan kurumlar haline dönüşeceğini savunmuştur. Tüm nüfusu kapsayan genel sağlık sigortasının başlatılacağını sözlerine eklemiştir.¹⁹³⁴

Tarım alanında yapılanları tohumlukların desteklenmesi, prim sistemi getirilmesi, üretim planlaması yapılması, gübreden gümrük vergisinin düşürülmesi, stopajın yüzde 4'ten yüzde 2'ye düşürülmesi olarak sıralayan Ercan, Türkiye'nin geleceği hakkında kimsenin karamsar olmamasını istemiştir. Çünkü Türkiye kaynakları ve imkânları olan büyük bir ülkedir ve en büyük şansı da demokrasisidir. Devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün DYP'nin hareket noktası olduğuna işaret eden Ercan, terör ve diğer ülke sorunları konusunda, birlikte hareket edildiği takdirde, üstesinden gelinmeyecek hiçbir sorun olmadığını vurgulamıştır.¹⁹³⁵

¹⁹³² A.k., s. 72.

¹⁹³³ A.k., s. 73.

¹⁹³⁴ A.k., ss.74-76.

¹⁹³⁵ A.k., ss. 76-79.

Ercan, konuşmasının son kısmında demokratikleşme konusuna değinmiştir. Terörle Mücadele Yasasında yapılacak değişikliğin demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak görülebileceğinin ancak Türkiye'nin, demokratikleşme süreci içerisinde ele alması gereken öncelikli işin, Anayasa değişikliği olduğuna işaret etmiştir. Anayasanın asgari 15 maddesinin değiştirilmesi konusunda, partiler arası komisyonda yapılan çalışmanın süratle Meclis gündemine indirilmesini istemiştir. Buna bütün siyasi partilerin angaje olduğunu hatırlatan Ercan, hem Anayasada gerekli değişikliklerin yapılacağını hem de yasalarda demokrasinin önünde engel görülen birtakım düzenlemelerin ortadan kaldırılacağını söylemiştir. Bu konuda iki hareket noktalarının olduğunun altını çizmiştir: devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün bozulmaması ve yüzde 99'u Müslüman olan ülkede, laiklik ilkesinin inanan insanlara zulmetmek ve baskıda bulunmak için kullanılmaması. Ercan, inanan insanların, inandıktan gibi ibadet etmesine ve rahatlıkla "ben Müslüman'ım" diyebilmesine, din ve vicdan hürriyetini istediği gibi kullanabilmesine imkân verecek, birtakım yasal düzenlemeleri yapmaya hazır olduklarını ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹³⁶

Parti Grupları adına yapılan konuşmaların tamamlanmasından sonra şahsı adına ilk olarak Ali Er (İçel) bütçe lehinde söz alarak bütçe aleyhinde bir konuşma yapmıştır. Türk ekonomisinin nereden nereye geldiğini, çiftçinin, memurun, esnafın, emeklilerin kötü durumunu 1991 ile karşılaştırmalı rakamlar vererek anlatmıştır. Muhalefetin Hükümete yönelttiği eleştirileri tekrarlayan Er, konuşmasında SHP sözcüsü Seyfi Oktay'ın bazı iddialarına cevap vermiştir. Yüzde 99'u Müslüman olan bir ülkede, Kur'an kurslarında yetişen insanların terörist olarak görülemeyeceğini, oralarda ilim tahsil edildiğini savunmuştur. Er, bütçeyi bir haftadır inceleyerek lehine konuşacak bir şey bulamadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹³⁷

Şahsı adına bütçenin aleyhinde söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) konuşmasının başında bu konuşma hakkını elde edebilmek için Meclis kulisinde 28 saat uyumadan nöbet tuttuğunu, gerçek demokratlaşmayı isteyenlerin önce Meclisten başlaması gerektiğini söylemiştir. Ülkenin içinde bulunduğu terör belası, hayat pahalılığı, işsizlik, trafik, gençlik, iç ve dış borçlar, kirli siyaset, ahlakî yozlaşma, kimliksizlik, sağlık, partizanlık, keyfî yönetim, ırkçılık, bölücülük, fukaralık gibi sorunların sorumluluğunun Millet Partisi haricinde diğer siyasi parti iktidarlarında olduğunu iddia etmiştir. Sınırları dahilinde "güneş batmayan, üç kıta, yedi denize hâkim" Osmanlı İmparatorluğu'nun altı yüzyıl hükümlanlığı sırasında adaletle yönettiğini hatırlatan Kumaş, 1683'ten itibaren bu imparatorluğun "emperyalist entrikalar ve ihanetlerle, akıl almaz bir düşüşle, çöküş seyrine" girdiğini ifade etmiştir. Dünya Savaşını, Çanakkale Savaşını, Sevr'i ve Milli Mücadele'yi anlatan Kumaş, Milli Mücadelenin askerî zaferinin siyasî, manevî,

¹⁹³⁶ A.k., ss. 80-81.

¹⁹³⁷ A.k., ss. 82-84.

ahlakî ve sosyal alanlarda sürdürülemediğini, düşmanların hala hile, yanıltma ve iğfal harbiyle, Türkiye’yi bölme emelinde olduklarını savunmuştur. Kıbrıs’ta, Ege adalarında, Azerbaycan’da, Batı Trakya’da, Kafkaslarda, Çeçenistan’da, Bosna’da insanlık dışı zulümlerini devam ettirenler Türkiye’yi, Türk-Kürt, Alevî-Sünnî, laik-Müslüman gibi birtakım ihtilaflar çıkararak parçalamak istemektedirler. Kumaş, terörün, Türkiye’de, 1071’den itibaren devam ettiğini, bu tarihten beri Batı haçlı devletlerinin saldırısına uğradığını halen Batı âleminde, 100’e yakın, Türkiye’yi yok etme projesi olduğunu öne sürmüştür. PKK terörü de, Türkiye’ye karşı yöneltilmiş “haçlı emperyalist saldırısının bir uzantısıdır.” Terörün önce dış kaynaklarının kurulmasını isteyen Kumaş, konuşmasında ekonominin kötü durumuna da değinmiştir.¹⁹³⁸

Ekonominin kötü durumundan kurtuluşunun özelleştirmeye bağlandığına dikkat çeken Kumaş, adil bir vergi sistemi kuramayan, kamu harcamalarında, altyapı ihalelerinde ve satın almalarda rüşvet urunu kesip atamayan, dürüst yönetimi hayata geçiremeyen bir devletin özelleştirmeye kat edebileceği mesafenin çok kısa olacağını savunmuştur. Üstelik devletin stratejik önemini haiz olan kurumları özelleştirilmemelidir. Ülkenin maddi ve manevi sıkıntılarını özetleyen Kumaş, Türkiye’de sistemin tıkanıdığını, bozukluğun bünyesel olduğunu vurgulamıştır. Türkiye, karşılaştığı ve karşılaşacağı meseleleri, ancak kendi bilimsel potansiyelini harekete geçirerek çözebilir. Türkiye ekonomisi, bağımsız ekonomi ve sosyal bilimler uzmanlarına terk ve teslim edilmelidir. Terörle Mücadele Kanun Tasarısının demokratikleşmeyle ilgisini anlamamanın mümkün olmadığını ve kanunların, açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması gerektiğini anlatmıştır. İsteyenin istediği tarafa çekebileceği bir kanun, hukuk anarşisi meydana getirir. Tasarı, terörü önleyeceği yerde, terör meydana getirecektir. Kumaş’a göre, Tasarıyla, 163. madde geri getirilmektedir:

*Yüzde 99’u Müslüman olan bir ülkede, insanlarımızın Kur’an öğrenmesinin, vakıf kurmasının, hayır hizmetleri yapmasının yollarını tıkamaya çalışmak, geçmişteki hastalıkların yeniden nüksetmesinin belirtisidir... Devletle milleti karşı karşıya getirmenin manası yoktur. Bugün, ülke insanların, her zamankinden daha fazla birliğe, kardeşliğe, huzura ve barışa ihtiyacı olduğu bir zamanda nifak çıkaranlar, bu devletin de milletin de dostu olamazlar. Gerçekten demokratikleşme isteyenler, kanunlardan önce Anayasadan başlarlar.*¹⁹³⁹

Seçimlerin hiçbir şeyi değiştirmedicine değinen Kumaş, asıl önemli olanın siyasetin temel hedeflerinin ve ölçülerinin nelerden ibaret olacağı, ülkeyi, siyasetçinin keyfine, kuvvet grupları ve lobilerin buyruklarına göre yönetme alışkanlıklarının değişip değişmeyeceğidir. Kumaş, sorunların çözümü için İstiklal Harbini kazanan, Cumhuriyeti kuran Birinci Meclisin geleneklerine dönülmesini, 1921 Anayasasından ilham alan, yeni, bir rızaya dayanan mutabakat anayasası, adil

¹⁹³⁸ A.k., ss. 85-87.

¹⁹³⁹ A.k., s. 88.

seçim kanunu, partiler kanunu, Meclis içtüzüğü, bir hukuk reformu yapılmasını istemiştir. Kurtuluşu “İslamî, millî, kültür rönesansında” bulan Kumaş, sanayi ötesi toplum haline geçişi sağlayacak, ekonomik, teknolojik ve sosyal reform isteğinde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁴⁰

Kumaş’ın konuşmasından sonra söz alan Başbakan Tansu Çiller (İstanbul) 1994 ve 1995 yıllarındaki gelişmeleri ve Hükümetin hedeflerini anlatan bir konuşma yapmıştır. Dünyanın hızla değiştiğini ve bu değişimi izleyerek iç politikayla bütünleştirmenin gereğini vurgulayan Çiller, komünizm, sosyalizm, kapitalizm tartışmalarının geride kaldığını ancak yeni bir düzen veya düzensizliğin meydana geldiği bir ortamda, yeni risklerin, tehditlerin ve yeni fırsatların da ortaya çıktığını söylemiştir. Bu değişme ortamında başarıyı yakalayan ülkelerin paylaştığı bazı gelişmeleri şu şekilde özetlemiştir. Bunlardan birincisi, makro dengelerin sağlanmış olması, ikincisi, özelleştirme; üçüncüsü, finans dünyasında önemli biçimde, tabana sermayeyi yayan bir etkinliğin ve hukukî düzenin altyapısının kurulmuş olmasıdır. Ayrıca, insana yatırımın öne geçmiş olması ve liberal bir ekonomik zihniyetin ve reformlar dizisinin, mutlaka sosyal ve siyasî reformlarla iç içe götürüldüğü gerçeği de bunlara eklenmelidir. Çiller, NAFTA, AFTA, AB ve APEC gibi bölgesel birleşme örneklerinden bahsederek Türkiye’nin, 1994 yılı içerisinde, başarıyı yakalayabilmek için bu gelişmelere ayak uydurmak mecburiyetinde olduğuna işaret etmiştir. Bu gelişmelere uyum için yapılacak reformlar için Meclisin muhalefetin engellemelerine rağmen mutlaka çalışması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁴¹

Çiller, ANAP’ın seçimlerde sürekli oy kaybettiğini ve gelecek seçimlerde de böyle olacağını anlatmıştır. Radyo ve Televizyon Kanunun çıkması, Anayasanın 130. maddesinin değiştirilmesi, Özelleştirme, Rekabet, Yap-İşlet-Devret, Merkez Bankasının özerkliği gibi yasaların çıkarılmasının önemli reformlar olduğunu ifade etmiştir. Çiller bu yasalarla 1994 yılında, bir yandan ülkeyi rekabeti açan, bir yandan ekonomik reformun altyapısını hazırlayan, bir yandan güç odaklarına karşı halkın haklarını müdafaa etmek için gerekli gelişmeleri sağlayan bir anlayışı getirdiklerini savunmuştur.¹⁹⁴²

Konuşmasında dış politika konusuna da değinen Çiller, hızla değişen dünyada, yeni tehditlerin ve fırsatların, yeni imkânların ve risklerin ortaya çıktığını ve Türk dış politikasında da çok önemli farklılaşmanın gündeme geldiğini belirtmiştir. Bütün bunlar etkin ve aktif bir politikayı gerektirmektedir. Türkiye’nin, yeni kurumlarını arayan dünyada, etkinliğini göstermek ve barışı yakalamak için kendini en iyi şekilde temsil eden yaklaşımları yakaladığını öne sürmüştür. Tam üye olamasa da Türkiye’nin BAB’taki durumunu ve AGİK’teki rolünü vurgulayan Çiller, Macaristan’da yapılan AGİK toplantısında Azerbaycan’a, Rusya’nın isteği dışında çokuluslu barış gücünün gönderilmesinde Türkiye’nin etkili olduğunu ifade

¹⁹⁴⁰ A.k., ss. 88-89.

¹⁹⁴¹ A.k., ss. 90-91.

¹⁹⁴² A.k., ss. 92-94.

etmiştir.¹⁹⁴³ Teknolojinin dış ilişkilerde kullanılmasının TÜRK-SAT uydusu ile ortaya çıktığını ve bu çerçevede “Türk-Soy Projesi”nin gündeme getirildiğini anlattı. Türk-Soy Projesinin, dini, dili, kültürü birbirine yakın ve birbirinden kopamayacak olan birçok ülkenin müşterek üyeliğiyle, kendi özüne dönerek kendi kültürünü öğrenmek ve genişletmek gibi bir olayı ortaya koyduğunu söylemiştir. 1991’den sonra bağımsızlığını kazanmış Türk kökenli cumhuriyetlerin, Türkiye ile tarih birliği, dil birliği ve kültür birliği olduğunu belirtmiştir. Dünyadaki barış süreci içinde Türkiye’nin, Irak’ta, Somali’de ve Bosna’da yerini aldığını hatırlatan Çiller, Bosna’da olayların Avrupa’nın geleceğini tehdit edecek boyutta olduğunu ifade etmiştir. Türk diplomasisinin Hırvatlar ile Boşnakları bir araya getirmede önemli bir adım attırabildiğini söyleyen Çiller, Türkiye’nin Balkanlarda önemli rol üstlenerek 115 milyon dolarlık Eximbank kredilerini Balkan ülkelerine aktarabilme imkânını kendinde bulduğunu açıklamıştır.¹⁹⁴⁴

Ortadoğu’da Filistin ve İsrail arasındaki barış sürecinde Türkiye’nin etkin olmak durumunda olduğuna işaret eden Çiller, Kafkasların bir tehdit alanı olmaya devam ettiğini belirtti. Rusya Federasyonu silahlı birliklerinin 11 Aralık 1994 günü Çeçenistan’a girmelerini çok dikkatle izlediklerini ve soruna, Rusya Federasyonunun toprak bütünlüğü çerçevesinde, barışçı yöntemlerle bir çözüm arama zorunluluğu olduğunu ifade etmiştir. Kafkaslarda risk faktörünün yükseldiği bir ortamda Türkiye’nin kökü, dili, kültürü bir olan ülkelerle, bir ekonomik işbirliği veya kültürel zenginlik arayışına girmesini hiç kimsenin yadırgamamasını söylemiştir.¹⁹⁴⁵ Karadeniz Ekonomik İşbirliğini de bu çerçevede değerlendirmek gereklidir. Çiller dünyadaki bölgeselleşme örneklerini hatırlatarak Gümrük Birliğine Türkiye’nin girmesinin “Cumhuriyet tarihinde yapılmayan ve yapılamamış olan bir adımı” atma çabası olduğunu savunmuştur. Türkiye’nin Avrupa Birliği içerisindeki yerini alması sadece bir ekonomik değerlendirmeye tabi tutulamaz. Bu, siyaset açısından, güvenlik açısından son derece önemli bir meseledir. Değişen dünyada, Türkiye’nin “çok yönlü kurumlarda yerini alarak ve dünya paralelinde gelişmeleri sağlayarak, dış politikasını, çok odaklı -ama Türkiye’nin içinde bulunduğu kilit noktayı da- değerlendirerek; yani, Ortadoğu, Kafkaslar ve Avrupa içindeki ve arasındaki kilit konumunu değerlendirerek, âdeta bir barış köprüsü olarak”, dış politikasına istikamet verme çabalarına devam ettiğini anlatmıştır.¹⁹⁴⁶

Konuşmasında terör konusuna da yer ayıran Çiller, 50. Hükümetin terörün yoğun olduğu bir dönemde iktidara geldiğini ve “bir kadın, bu terörle nasıl başa çıkar” anlayışıyla ortaya konan tezleri “Türk kadını da, en az, Türk erkeği kadar milliyetçidir, milliyetperverdir, ülkesi için her şeyi ortaya koyar”

¹⁹⁴³ A.k., ss. 95-96.

¹⁹⁴⁴ A.k., ss. 96-97.

¹⁹⁴⁵ A.k., s. 97.

¹⁹⁴⁶ A.k., ss. 97-98.

şeklinde yanıtladıklarını belirtmiştir. 50. Hükümet zamanında ele geçen terörist sayısının 11 416, ondan evvelki on yıl içerisinde ele geçen terörist sayısının 6 083 olduğunu açıklamıştır. Terörün birtakım dış odaklarının ve finansman kaynaklarının kurutulması konusunda çok etkin bir çalışma yapıldığını, bu çerçevede Almanya ve Fransa’da PKK’nın yasaklanabilir konuma getirilebildiğini söylemiştir. Terördeki bu ilk kez aşağıya inişin bazı nimetlerini, halkın doğuda ve güneydoğuda hissetmeye başladığını, futbol maçlarının durduğu stadyumlarda bu maçların gençlerin coşkusuyla ve rahatça yapılabildiğini ifade etmiştir. Yıllarca kapalı kalan yolların açıldığını, altı yedi yıldır çalışmayan fabrikaların ve madenlerin açıldığını ve üniversitelerin de ilk kez normal yaşamlarına dönebildiğini anlatmıştır. Bölgedeki kapalı okul sayısının 3 518’den 1908’e indiğini sözlerine eklemiştir.¹⁹⁴⁷

1994 yılının değerlendirilmesine geçen Çiller, 1994 yılının, çok gecikmiş olan birtakım önlemleri aldıkları için zor geçtiğini ve bu yüzden âdete bir geriye dönüş yaşandığını vurgulamıştır. Bu geriye dönüş nedeni 1980 başlarında iyi işler yapılmasına rağmen, 1980’in ikinci yarılarında bir yanlış yola girilmesidir. Bu yanlış yolda, aşırı borçlanma, kısa vadeli borçların yükselmesi ve alınan borçların, yatırımlarla ödenemeyecek bir süreç içerisinde yatırım stratejisinin güdülmesi gibi, bir dizi yanlışlara girilmiştir. 1994’te bir dönüşüm yaşandığını savunan Çiller, bunun göstergesi olarak dış ticaret açığının aşağıya inmesini ve ödemeler dengesindeki açığın aşağıya inmesini saymıştır. 5 Nisan Kararları ile uygulanan tedbirlerle döviz rezervlerinin, cumhuriyet tarihinin en yüksek düzeyine çıktığını, ödemeler dengesindeki açığın 7 milyar dolara düştüğünü söylemiştir. Bunun da dış kaynak bulmadan ve terörle mücadeleye rağmen başarıldığını savunmuştur. Ayrıca, Gümrük Birliği göğüslenerek gümrükler indirilmiştir. Yine değişimi sağlayacak Özelleştirme Yasası, Rekabet Yasası, Yap-İşlet-Devret Kanunu, vergi kanunları ve Gümrük Birliğine girmeyi öngören kanunlar gibi bütün yasaların 1994’te çıkarıldığını anlatmıştır. Bu dönemde köylüye, esnafa destek kredileri verildiğini rakamlarla aktarmıştır. Kamu borçlanma gereğinin yüze 12’den yüzde 7,5’ düşürüldüğünü söyleyen Çiller, kamu açığının düşürülme hedefinin yakalanamamasının sebebini ANAP’ın Meclisi terk ederek özelleştirmeyi geciktirmesine bağlamıştır. 1994 yılında eğer faiz ödemeleri olmasa, bütçenin 163 trilyon fazla vereceğini savundu. Üstesinden gelinemeyen faizin ANAP döneminde alınan iç ve dış borçlardan kaynaklandığını belirtmiştir.¹⁹⁴⁸

Bütün bunlara rağmen, 1994 yılında çok önemli yatırımlar yapıldığını savunarak bunları sıralamıştır. Özelleştirmenin önemine değinen Çiller şu cümleleri kullanmıştır:

¹⁹⁴⁷ A.k., ss. 99-101.

¹⁹⁴⁸ A.k., ss. 102-104.

*Değerli arkadaşlarım, bakın, size bir şey anlatayım; daha bir hafta önce, bir sohbette, Yeltsin'in bana söylediğini ifade etmek istiyorum. Yeltsin dedi ki: “Biz, kamu iktisadî teşekküllerinin yüzde 75’ini özelleştirdik bile ve onun için işsizlerimiz azalmaya başladı.” İşte sizin engellemelerinizle ve yapamadığınızla, ülke, Doğu Avrupa’da ve konumunda, son komünist ülkeden dahi geride bırakılmış oldu. Rusya, kamu kuruluşlarının yüzde 75’ini özelleştirmiş. Siz, neyi engellediniz bana bir söylesenize? Bir buçuk yıldır üçüncü kezdir özelleştirme savaşı yapıyoruz.*¹⁹⁴⁹

Özelleştirmenin bir siyasî dönüşüm olduğunu, çünkü gücün artık devletten alınıp halka verildiğini ifade eden Çiller, böylece sermayenin bütün vatandaşıyla tabana yayılacağını söylemiştir. Özelleştirmeye hızla devam edilecektir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planını apayrı bir anlayış içerisinde ele aldıklarını iddia eden Çiller, bu anlayış içerisinde sağlıkta ve eğitimde yeni imkânlar getirdiklerini, sağlıkta doğuda mecburi hizmetin kalkacağını açıklamıştır. 50 üniversite açarak bütün lise mezunlarına yetecek kadar kontenjan açtıklarını iddia etmiştir. Desteklemede ve teşviklerde ayrı bir anlayış, mahallî idarelerin etkinliğinin büyük ölçüde fazlalastırılması, SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığının tek çatı altında birleştirilmesi, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da evsiz kalanlara 14 trilyonluk dış kaynak, İstanbul’un sorunlarına el atılması gibi vaatlerde bulunan Çiller, birlik ve beraberlikle sorunların üstesinden gelineceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁵⁰

Başbakan Çiller’in konuşmasında ANAP döneminde Güneydoğu’da kapalı olan okullarla ilgili verdiği rakama itiraz eden Hasan Kormazcan (Denizli) 1991’de kapalı okul sayısının ifade edilen 700 kadar olmadığını bunun yarısı kadar okulun kapalı olduğunu söylemiştir. Korkmazcan kapalı okul sayısını 4 bine getirenlerin mevcut iktidar olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanvekili Vefa Tanır da 1992 bütçesinin görüşmeleri sırasında zamanın Milli Eğitim Bakanının bir soru üzerine kapalı okullarla ilgili 1 225 rakamını verdiğini hatırlatmıştır.¹⁹⁵¹

Başbakan Çiller’in konuşmasından sonra son sözü Alparslan Türkeş (Yozgat) aldı. Türkeş, Türkiye’nin 21. yüzyıla lider bir ülke olarak girme ya da girememe noktasında, çok nazik bir durumda olduğunu belirtmiştir. Ülkenin dünyaya yön veren “merkez ülkeler sınıfına” geçmesinin ya da yön verilenler “çevre ülkeler” sınıfında otuz yıl daha kalmasının, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Cumhuriyet hükümetlerinin plan, program ve icraatlarına bağlı olduğunu söylemiştir. Türk Milletinin “lider bir Türkiye” ve dünyada adalet arzuladığını, bunun için Bosna Hersek, Azerbaycan, Kafkasya ve Orta Asya’daki facialara büyük bir tepki gösterdiğini öne sürmüştür. Ekonomik kalkınmadaki başarının lider ülke olmadaki öneminde değinen Türkeş, ekonomik kalkınmada finans meselesini temel yapan bir strateji ve yol izlenmesinin, uzun yıllardan beri gözden kaçırılan çok önemli bir husus olduğunu anlatmıştır. Serbest piyasa ekonomisine doğru yol alan Türkiye’de, bütçelerin az açık vermesinin, hatta denk olmasının, tek başına bir çözüm olmadığına işaret etmiştir:

¹⁹⁴⁹ A.k., s. 108.

¹⁹⁵⁰ A.k., ss. 108-112.

¹⁹⁵¹ A.k., ss. 112-114.

*Bütçemiz, Türk ekonomisinin önemli bir bölümüdür; ancak, ekonominin kendisi değildir. Türk ekonomisinin bütçemizden etkilenme payı büyüktür; fakat sadece bütçeyle ekonomiyi düzeltmek mümkün değildir. Onun için, ekonomide yeni bir devrin açılması lazımdır. Bu yeni devir, yeni dönem, finans meselesini temel sorun yapan, ekonomik kalkınmada temel unsur görevini gören yeni bir dönem olmalıdır. Yeni finans politikasıyla, özel teşebbüsü hızlandıracak, yatırımları ve üretimi çoğaltacak, ihracatı artıracak, özetle, ekonominin bütün dengelerini kuracak yeni bir döneme girmek mecburiyetindeyiz. Ekonomik kalkınma stratejilerinin tespitinde, finans politikasını öne çıkarmanın dünyadaki gelişmeler açısından da büyük önemi vardır. Ekonomileri kalkınmış ülkelerle yarışabilmenin yolu da buradan geçmektedir. Sayın milletvekilleri, devleti güçlü kılmak ve bunun için yeni bir yapılanmaya gitmek, bugün için çok zarurî bir durumdur. Devleti, kuruluş ve işleyiş amacına uygun elemanlarla donatmak ve modern yönetim tekniklerine kavuşturmak şarttır. Bu mesele en kısa zamanda ele alınmalıdır; aksi takdirde tıkanan sistem yeni rejim arayışlarını beraberinde getirebilecektir. Bu önemli tehlikeyi işaret etmek ve devleti yeniden yapılandırmayı çok acele gerçekleştirmek gereğini önemle belirtmek istiyorum.*¹⁹⁵²

Türkiye'nin kalkınmasını engelleyen PKK terörüne dikkat çeken Türkeş, bir kısım aydınların bu belaya duyarsız kalmalarını ve hatta destek verici beyanlarda bulunmasını "bir büyük talihsizlik" olarak nitelemiştir. Türkeş'e göre, PKK terör örgütüyle, çoğunluğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan ve Kürtçe konuşan vatandaşları birbirinden ayırt etmemek büyük bir gaflet ve ihanettir. "Federasyon dahil her şey tartışılmalıdır" uygun olduğunu, yapılan mücadeleye zarar vereceğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir:

*Bugüne kadar bazı şeyleri hoş karşıladık; bu kürsüye çıkıp, masum üsluplar içinde, Kürt Halkı-Türk Halkı ayırımlarını söyleyenleri dinledik. Sanılmasın ki, ne yapılmak istendiği anlaşılmamıştır. Herkes haddini bilmelidir. Burası Türkiye'dir; bu kutsal vatanın adı, köyümüz, kentimiz, bölgemiz ne olursa olsun, Türkiye'dir. Türkiye'de yaşayan herkesin, ailesi, sülalesi, aşireti, kabilesi, etnik kökeni ne olursa olsun, müşterek adı Türk'tür. Bu gerçeği kabul etmeyenlerin Türk gerçeğini kabul etmeyenlerin bu ülkede hiçbir hakları olamaz. Bu ülkede tek bayrak vardır, o da ay yıldızlı Türk Bayrağıdır. Bu ülkenin resmî dili Türkçedir. Herkes, evinde ve kendi arasında istediği lisanı kendi lehçesiyle konuşabilir; ancak, Türkiye'de eğitim Türkçe yapılır! Televizyonlarda Türkçe konuşulur, Türkçe okunur, Türkçe söylenir; gazetelerin de Türkçe çıkması gerekir. Türkiye üniter bir devlettir; hiç kimse bunu tartışamaz; hele hele, PKK belası önümüzde dururken hiç tartışamaz, tartışabileceğini de söyleyemez.*¹⁹⁵³

¹⁹⁵² A.k., s. 115.

¹⁹⁵³ A.k., s. 116.

Devlet Güvenlik Mahkemesinin DEP milletvekillerine vermiş olduğu cezalar üzerine bir kısım yazarların ve aydınların feryatlarından büyük bir üzüntü duyduğunu belirten Türkeş, yargının bağımsız olduğunu, yargının verdiği kararlara her halükârda saygı duymak mecburiyetinde olduğunu vurgulamıştır. Bu itibarla Batılı ülkelerle ilişkilerin bozulmayacağını ülkelerarası ilişkilerde asıl olanın millî çıkarlar olduğunu ifade etmiştir. Kaldı ki, Türkiye'nin göbeğimiz Batı'ya da bağlı değildir. Batı, Türkiye ile ilişkilerini koparacaksa, bu onların sorunudur. Türkeş, her görüşün, her fikrin, her eylemin, her ideolojinin dayanağının Türkiye ve Türk Milleti olması gerektiğine işaret ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁵⁴

Bütün konuşmaların tamamlanmasından sonra 1995 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçeli İdareler Bütçe Kanunu Tasarıları ile 1993 Malî Yılı Kesin hesap Kanunu Tasarılarının maddelerine geçilmesi oylanarak kabul edilmiştir. Her dört tasarinın 1. maddelerinin okutulmasından sonra programa göre, kuruluşların bütçe ve kesin hesabını görüşmek için, 13 Aralık 1994 salı günü, saat 10.00'da toplanmak üzere Başkan 50. Birleşimi 19.13'te kapatmıştır. Daha sonra yapılan görüşmelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın, Cumhurbaşkanlığı'nın, Sayıştay Başkanlığının, Anayasa Mahkemesi Başkanlığının ve Başbakanlığın bütçeleri 13.12.1994 tarihli 51. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçeleri 14.12.1994 tarihli 52. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir. 15.12.1994 tarihli 53. Birleşimde ise Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Gümrük Müsteşarlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü bütçeleri görüşülerek kabul edilmiştir. Ayrıca, 16.12.1994 tarihli 54. Birleşimde Danıştay Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Yargıtay Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığının bütçeleri, 17.12.1994 tarihli 55. Birleşimde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı'nın bütçeleri görüşülerek kabul edildi. 18.12.1994 tarihli 56. Birleşimde bütçesi görüşülen kurumlar şunlardır: Dış İşleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Turizm Bakanlığının bütçeleri 19.12.1994 tarihli 57. Birleşimde, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu, 53 üniversite ve Ulaştırma Bakanlığının bütçeleri ise 20.12.1994 tarihli 58. Birleşimde müzakere edilerek kabul edilmiştir. 21.12.1994 tarihli 59. Birleşimde bütçesi kabul edilen kurumlar şunlardır: Milli Savunma Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Son olarak da Maliye Bakanlığının bütçesi 22.12.1994 tarihli 60. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir.

¹⁹⁵⁴ A.k., ss. 116-117.

3.4.2. 1995 Bütçesi Üzerindeki Son Görüşmeler

1995 Bütçesinin son görüşmelerine Genel Kurulun 23.12.1994 tarihli 61. Birleşiminin Birinci oturumunda Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında geçildi. Gruplar adına konuşmalarda Anavatan Partisi Grubu adına Mesut Yılmaz (Rize), Doğru Yol Partisi Grubu adına Ekrem Ceyhan (Balıkesir), Refah Partisi Grubu adına Necmettin Erbakan (Konya), Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grubu adına Ercan Karakaş (İstanbul) söz almıştır. Şahısları adına Bütçe lehinde Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) ve Turgut Tekin (Adana), aleyhinde ise İbrahim Kumaş (Tokat) ve Muharrem Şemsek (Çorum) konuşmuştur.

ANAP Grubu adına 1995 Bütçesinin son görüşmelerinde söz alan A. Mesut Yılmaz (Rize) 1995 bütçe görüşmelerinin halkın sokaklara taşan protesto eylemleri arasında yürütüldüğünü ancak Hükümetin bundan ders almadığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Yapılan zamların halkı çıldırma noktasına getirdiğini bir hikâye ile anlatan Yılmaz, Meclisin memleketin meselelerine el koymak zorunda olduğunu vurgulamıştır. 50. Hükümetin aczinde dolayı siyasetçiye güven kalmadığına işaret eden Yılmaz, Başbakan'ın bütçe görüşmelerine muhalefeti dinlemek için gelmemesini 49 hükümetten hiçbirisinin döneminde meydana gelmeyen "bir saygısızlık" olarak nitelemiştir. Başbakan Çiller'i de "Meclise en az gelen Başbakan" olarak değerlendiren Yılmaz, Özelleştirme ve Gümrük Birliği gibi konuların Meclisten kaçırılmaya çalışıldığını iddia etmiş ve Hükümetin demokrasi anlayışını eleştirmiştir:

*Bu nasıl bir demokrasi anlayışıdır ki, hem muhalefetten destek ister, bizden destek bekler hem de terör gibi, dış politika gibi en temel konularda bile bizimle diyalog kurmaz, bize bilgi vermez, bizimle uzlaşma aramaz; yurt dışından gelen en kıytırık heyetleri kabul eder, muhalefetin liderleriyle görüşmez. Bu nasıl şeffaf demokrasi anlayışıdır ki, bir buçuk seneden beri, bir defa bile, televizyonda, milletin önüne çıkıp, muhalefetle memleketin meselelerini tartışmaya cesaret edemez. Bu nasıl demokrasi anlayışıdır ki, demokrasinin en temel kurumu olan, "olmazsa olmaz" kurumu olan seçimden kaçabilmek için, akla gelebilecek her yola başvurur.*¹⁹⁵⁵

Yılmaz, 1995 Bütçesinin ilk görüşmelerinde enflasyonun yüzde 150'ye ulaştığını ve ekonominin yüzde 5 küçüldüğünü anlattığını ancak Başbakan Çiller'in bu konulara hiç değinmeyerek devamlı dünyadan bahsettiğini ve bir türlü pahalılığa ve işsizliğe gelemediğini belirtmiştir. Çiller'in 13 Mart 1992'deki sözlerinin aksine yüzde 71 yerine, yüzde 150 enflasyonla yüzde 1-1,5 değil, yüzde 5 küçülmeyi birleştirdiğini vurgulamıştır. Yılmaz'a göre böyle bir yönetimin notu, dünyanın her üniversitesinde sıfırdır. İlk konuşmasındaki iddialarını tekrarlayan Yılmaz, 50. Hükümetin üç ay içerisinde, dolara yüzde 100

¹⁹⁵⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76, Birleşim: 61 (23.12.1994), s. 798.

faiz veren, dünyadaki tek ve ilk hükümet olduğunu savunmuştur. Ekonomide yaratılan toplam vurgunun bedelinin 700 trilyon lira olduğunu iddia etmiştir. Cumhuriyet tarihinde böyle vurgun yaşanmadığını ve gelir dağılımının, hiçbir dönemde bu kadar bozulmadığını iddia etmiştir.¹⁹⁵⁶ Yılmaz milletvekillerinin nasıl bir memlekette yaşadıklarının bilincinde olmaya çağırmıştır:

Nasıl bir memlekette yaşadığının, hangi milletin vekilleri olduğunuzun bilincinde olmak zorundasınız. Bugün, Türkiye, sefaletle sefahatin yan yana yaşandığı bir ülke durumundadır. Uzun süre böyle devam etmemiz mümkün değil; ama bütün bunlara rağmen -bana sorarsanız- Sayın Başbakanın en büyük başarısı, bütün bu gerçekler ortadayken, memurlar, işçiler sokağa dökülmüşken; buradan, milleti oyalamaya, gündemi değiştirmeye kalkışmasıdır. Bakın, bize, burada, milleti ezen pahalılığı, milleti gelecekte umutsuzluğa sevk eden işsizliği anlatacak yerde; tuttu, Yeltsin’le olan hatıralarını anlattı. Rusya’ya gittiğinde de, dünyaya Yeltsin’le aynı pencereden baktığını söylemişti. Merak ediyorum; şimdi, o pencereden baktığı zaman, acaba Çeçenistan nasıl gözüküyor?. Sayın Başbakan, bize, “gel, elini taşın altına sok” diyor; Anavatan Partisini, elini taşın altına sokmaya çağırıyor. Davet filan etmiyor; aslında meydan okuyor. Bakın, bu davet bile, işlerin ne kadar kötü olduğunun ikrarıdır; beceriksizliğinin ikrarıdır. Sayın milletvekilleri, ne günlere kaldık... Bu iş, komedi olmaktan daha önce çıkmıştı; ama artık çirkin olmaktan da çıktı, fecaate dönüştü. Şöyle bir düşünün; dünyanın hangi demokrasisinde, iktidar partisi, ana muhalefet partisninin, işini gücünü bırakıp kendisine katılmamasından yakınır; dünyanın hangi demokrasisinde, iktidar partisi, ana muhalefet partisni, kendi kötü yönetimine ortak olmayı reddettiği için kınar; dünyanın hangi ülkesinde, iktidar, muhalefeti, seçime gitmek istediği için suçlar?¹⁹⁵⁷

Yılmaz, Türkiye’nin, bırakın yerinde saymayı, geriye gittiğini savunmuştur. Dış politikada kendi içinde anlaşılamayan Hükümetin başarısız olmasına şaşırmadığına değinen Yılmaz, Başbakan Çiller’in bütçe konuşmasında ANAP’ın 3 518 okulun bayrağını indirerek kendilerine teslim ettiği şeklinde haksız bir mesnette bulunduğunu söylemiştir. Kapalı okul sayısının 17 Mart 1992’de dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’in de belirttiği gibi 700 civarında olduğunu açıklamıştır. 1994 yılı itibarıyla 1 908 okul kapalıdır. Yılmaz’a göre 1993’de 3 518 olan kapalı okul sayısının 1994’te 1 908’e inmesinin sebebi okulların açılmasından değil köylerin boşaltılmasındandır. Terörle mücadeleyi bir devlet meselesi olarak gördüğü için bir defa bile siyasî polemik konusu yapmadığına işaret eden Yılmaz, asıl uzmanlık alanı olan ekonomi alanında gösterecek bir tek başarısı bile olmayan Başbakan’ın terör konusunu siyasî istismar için kullanmaktan geri kalmadığını savunmuştur. Verilen rakamların yanlışlığına değinen Yılmaz, sadece 1994 yılında, kasım sonuna kadar şehit olan güvenlik mensuplarının ve vatandaşların sayısının, sekiz yıllık ANAP iktidarı döneminin toplamından daha fazla olduğunun altını çizmiştir.¹⁹⁵⁸

¹⁹⁵⁶ A.k., s. 799.

¹⁹⁵⁷ A.k., s. 799.

¹⁹⁵⁸ A.k., ss. 800-801.

Yılmaz, Başbakan'ın TÜRKSOY projesini anlatırken 1991'den sonra bağımsızlığını kazanan Türk kökenli cumhuriyetlerle kan ve kültür bağından bahsettiğini ancak 22 Eylülde, Le Nouvelle Observateur isimli Fransız dergisine verdiği beyanatta ise “Rumlar, bize karışmıştır; biz, atalarımızın kim olduğunu bile bilmeyiz” dediğini aktarmıştır. Böyle bir sözle Türk Milletinin nesebinin gayri sahih olduğunu söylemek cüretini hiç kimsenin gösteremediğini söylemiştir. Ayrıca, üç yıl önce emanet ettikleri ülkeyi iç borcu bile 78 trilyondan 650 trilyona çıkarılsa da geri almaya hazır olduklarını açıklamıştır. Türkiye’yi, içine düştüğü badireden kurtaracak, bilgili, tecrübeli, azimli kadrolara sahip tek partinin hâlâ ve her şeye rağmen, Anavatan Partisi olduğunu iddia etti. Anavatan Partisi, bu niteliğiyle, Türkiye’nin sigortasıdır. Vatandaşlardan yılgınlığa kapılmamalarını isteyen Yılmaz, doğru politikalarla bu sorunların çözülebileceğini, Koalisyon Partilerinin ekonominin 1980 sonrası yapısını bilmeden ve hazırlıksız olarak iktidara geldiklerini iddia etmiştir. Başarısız olmalarının bir nedeni bilgisizliklerinden doğan kararsızlıkları diğeri ise, bürokrasiyi değerlendirememeleridir.¹⁹⁵⁹

Kendisinin, Körfez krizinin olumsuz etkilerinin hissedildiği 1991 yılı sonunda istikrar programı uygulayabilmek için millettten olur alma amacıyla erken seçime gittiğini ancak seçimlerde millettten destek alamayınca yapısal değişim sürecinin yarıda kaldığını anlatmıştır:

Anavatan Partisi olarak bizim 1991 seçim beyannamemizde yazılı olan önlemler, orada yapılacak olan işler, bugün de aynen geçerlidir. Türkiye’nin meselesi, bugünden yarına yeni vizyon üretme meselesi değildir, Anavatan Partisinin 1991’de kesintiye uğrayan programını yürürlüğe koyma meselesidir. Şimdi, bugün, memleketimizi geri istiyoruz derken, söylemek istediğimiz de budur. Türkiye’yi, yarım kalmış programımızı tamamlamak için geri istiyoruz. 1983 sonrası Türk ekonomisi, yeni atılımını, piyasa mekanizmasına dayanarak gerçekleştirmiştir; ancak, bu, işin birinci aşamasıydı. İkinci aşama, devletin konumunun ekonomideki değişime uygun olarak yeniden belirlenmesi, idare, hukuk ve eğitim sistemlerinin yeniden yapılandırılmasıdır. Maalesef, bunu tamamlamadık... Anavatan Partisinin “2000’e Beş Kala Türkiye’nin Hedefleri” programı, ülkenin içinde bulunduğu çok ağır, ekonomik, sosyal ve idarî sorunların çözümü ve Türkiye’nin yeniden harekete geçirilebilmesi için hazırlanmış kapsamlı bir programdır. Bu programın özü, kaynak, yetki ve sorumlulukların, merkezden yerele, devletten bireye, kamudan özele, yukarıdan aşağıya devredilmesidir... Bugün, Türkiye’nin asıl eksikliği, reçete eksikliği değildir. Bugün, Türkiye’nin eksikliği, bu reçeteleri, bu çözümleri uygulayacak kararlı bir siyasî heyete sahip olmamasıdır. Bu nedenle, içinde bulunduğumuz istikrar arayışının çıkış noktası siyasîdir ve gene bu nedenle, doğrudan seçmen iradesine dayanmayan kongre hükümetleriyle hiçbir yere varmamız mümkün değildir. Türkiye’nin sorunları, ancak, yeterli oy desteğine sahip, tecrübesi, hazırlığı, programı ve kadrolarıyla güven veren, kararlı bir iktidarla çözülebilir.”¹⁹⁶⁰

¹⁹⁵⁹ A.k., ss. 802-806.

¹⁹⁶⁰ A.k., ss. 806-807.

Anavatan Partisi olarak göreve hazır olduklarına dikkat çeken Yılmaz, Başbakan'a Türkiye'nin son on yılını TRT'de tartışmaya çağırarak konuşmasını tamamlamıştır. Mesut Yılmaz'ın konuşmasından sonra Bursa milletvekili Turhan Tayan Başbakan'ın söylemediği bir sözün kendisine nispet edildiğini hâlbuki bu iddianın Kahramanmaraş milletvekili Ökkeş Şendiler tarafından ifade edildiğinde tekzip edildiğini belirtmiştir. Ancak, Ökkeş Şendiler ise bu konuda açıklama ve tekzip yapılmadığını öne sürmüştür.¹⁹⁶¹

DYP Grubu adına 1995 Bütçesinin son görüşmelerinde söz alan Ekrem Ceyhun (Balıkesir) konuşmasının başında bütçe görüşmelerinde Hükümetin tüm icraatının tenkit edilmesinin normal bir gelenek olduğunu, iktidarın eleştirilerin haklı olanlarını uygulama alanına sokmasının, yapılamayacak olanların ise neden yapılamayacağını diyalog yoluyla muhalefete iletilmesinin “hürriyetçi demokratik rejimin katılımcılık” vasfını yansıttığını söylemiştir. 1995 bütçesinin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 72. bütçesi olduğunu hatırlatan Ceyhun, Atatürk'ün Cumhuriyeti kurduktan sonra vatanın imar, zenginlik ve medeniyeti için çalışılmasını isteyen sözünü aktarmış ve bu direktifi yerine getirmek için birinci derecede sorumlunun Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ve hükümetler olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁶² Ceyhun'a göre 71 yılda ortaya koyulan performansla gurur duyulmalıdır zira Türkiye dünyada 184 ülke arasında, nüfus bakımından 16. toprak büyüklüğü bakımından 32., ürettiği gayri safi millî hâsıla bakımından 20., adam başına düşen gayri safi millî hâsıla bakımından 54. buğday üretiminde 7., pamuk üretiminde 8., çelik üretiminde 15., çimento üretiminde ise 17. sırada bulunmaktadır. 1994 yılında Türkiye 17 milyar 500 milyon dolarlık ihracat yapabilmıştır, bunun yüzde 81'i sanayi malıdır. Ayrıca, turizmden 4 milyar dolar, dış taşımacılıktan 1,4 milyar dolar ve dış müteahhitlik hizmetlerinden 1,3 milyar dolarlık bir gelir elde edebilmiştir. Türkiye, geçen yetmiş bir sene zarfında, yüzde 5,8 ortalama kalkınma hızı sağlamıştır ki, bu, OECD ülkeleri içerisinde en yüksek hızdır.¹⁹⁶³

Cumhuriyet Dönemi Hükümetlerinin icraatlarını öven Ceyhun, bunlardan bazılarını şu şekilde sıralamıştır:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, yetmiş bir yılın sonunda, 1923 yılında bir tarım ülkesi, bir tarım toplumu olan Türkiye'yi, 1994 yılında bir sanayi toplumu haline getirebilmeyi başarmışlardır. 1923 yılında, kişi başına 55,4 dolar olan millî gelir, 1994 yılı sonunda kişi başına 2 002 dolara yükselmiştir; yani, nüfus 6 kat artmasına rağmen, geliri 40 kat artırmayı Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri başaramışlardır. Aynı dönem içerisinde, gayri safi millî hâsıla ise

¹⁹⁶¹ A.k., s. 807.

¹⁹⁶² Ceyhun'un Atatürk'ten aktardığı sözün tamamı şu şekildedir: “Efendiler, artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor; ilim ve marifet, yüksek medeniyet, hür fikir ve hür düşünce istiyor; şeref, namus, istiklal, hakikî varlık, vatanın bu taleplerini tamamen ve hızla yerine getirmek için esaslı ve ciddi bir surette çalışmayı emreder.”

¹⁹⁶³ A.k., ss. 811-812.

882 milyon dolardan 135 milyar dolara yükselmiştir; yani, 140 kat artmıştır... 1923 -1994 dönemindeki yetmiş bir yılda, Türkiye, ekili tarım alanını 5 kat artırmış; 4,2 milyon hektar arazisine su getirmiş; birim alanından aldığı buğdayı 7, pamuğu 2, şekerpancarını 20 kat artırabilmeyi başarmıştır. 1923 yılında, Türkiye'nin, kâğıt, çelik, şeker, sunî gübre, petrokimya ve sair sektörlerde hiçbir sanayi tesisi mevcut değildir. Bugün, bunların hepsi vardır; bugün, Türkiye, 10,6 milyon ton sıvı çelik, 1,9 milyon ton şeker, 30 milyon ton çimento, 4,9 milyon ton suni gübre, 290 bin adet otomobil yapabilmektedir; 2 büyük petro kimya kompleksine, 7 büyük kâğıt kompleksine, 4 büyük petrol rafinerisine, 3 büyük demir çelik kompleksine sahiptir. 1923'te Türkiye'nin elektrik enerjisi üretimi yalnızca 77 milyon kilovat/saattir; bugün bu, 77 milyar kilovat/saattir; yani, bin katı artmıştır.¹⁹⁶⁴

Türkiye'nin kalkınmasına yaptığı katkılardan dolayı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve eski cumhurbaşkanı Turgut Özal'a teşekkür eden Ceyhun, 1923'ten 1994'e Hükümetlerin yaptıklarını karayolu, telefon ve baraj rakamları vererek anlatmıştır. Bu icraatlarla medeniyetin bütün unsurlarının köye ve mezraya kadar götürülebildiğini söyleyerek Türkiye'nin, dünyada büyük, güçlü, sözü dinlenebilen ve dostluğu aranabilen bir ülke haline geldiğini vurgulamıştır. Bütün bu gayretleri “bir uygarlık savaşı” olarak niteleyen Ceyhun, Türk milletin bu savaşı Ata'sına layık olarak bir kere daha kazandığını belirtmiştir. Ceyhun kalkınmanın ancak, “hürriyetçi demokrasi” içerisinde olacağına, mucizevî reçete, ilaç ve insan aramanın doğru olmadığına işaret etmiştir. Doğru Yol Partisinin, işleyen devlet, işleyen rejim ve işleyen ekonomiyi savunduğunu, hukukun ve millet iradesinin üstünlüğünü gerçekleştirmeye çalıştığını ifade etmiştir.¹⁹⁶⁵

Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu bazı sorunların “bir millî dava” haline geldiğini belirten Ceyhun bunları terör, dış politika, enflasyonla mücadele, demokratik bir anayasa yapma meselesi olarak sıralamıştır. Terörle mücadelede önemli mesafe alındığını, Misakı Millî hudutları içerisinde, kimseye verilecek “bir tek çakıl taşı” bile olmadığını, vatandaşların bölge, ırk, dil, din, mezhep ve cinsiyet farkı gözetilmeden kanunlar önünde eşit ve “birinci sınıf vatandaş” olduğunu vurgulamıştır:

Biz, etnik ayrılıkları zenginliğimiz olarak gören, çağdaş bir millet anlayışına sahibiz. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bugüne kadar hiçbir vatandaş, kökenine göre değerlendirilmemiştir, bundan sonra da değerlendirilmeyecektir. Anayasamızın 3 üncü maddesinde yer alan “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” ilkesine uygun olarak, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, asla tartışma konusu yaptırmayız. Üniter devlet yapımızda en ufak bir sapmaya ve bunu bozucu bir harekete asla müsaade

¹⁹⁶⁴ A.k., s. 813.

¹⁹⁶⁵ A.k., ss. 813-816.

*etmeyiz... Türkiye Cumhuriyeti, kuvvetler ayırımına dayalı bir hukuk devletidir. Bu devlette yargı bağımsızdır, mahkemelere hiç kimsenin etki yapması söz konusu değildir, hâkimlerimizin, yasalara ve kendi hür vicdanlarına dayalı olarak verdikleri kararlar tartışılmaz; ancak, bunlar, hukukun emrettiği merciler yoluyla sonuçlandırılabilir.*¹⁹⁶⁶

5 Nisan 1994 yılında alınan istikrar tedbirlerinin uygulanması sonucu ekonomideki düzenlemeleri rakamlarla anlatan Ceyhun, iyileştirmelere rağmen, bütçe açıklarının düşünülen seviyede tutulamadığına dikkat çekmiştir. Bunun sebebi, özelleştirme uygulamalarına vaktinde başlayamama ve öngörülen dış kredi kullanımının gerçekleştirilememiş olmasıdır. Ceyhun'a göre, 1995 yılında bu açığı kapatmak üzere, özelleştirmenin kısa sürede yapılması, böylece, Türkiye'nin önünün açılması sağlanmalıdır. Bunun sonucu olarak, dört günde 1 trilyon faiz yükünden kurtulacak olan devlet, yaptığı özelleştirme gelirleriyle, çiftçiye, esnafa, vatandaşa vereceği kredilerle, eğitime ve sağlığa yapacağı yatırımlarla, Türkiye'nin önünü açmak, ayrıca, sabit ve dar gelirli vatandaşlarımızın içine düştükleri sıkıntılardan, onları süratle kurtarmak imkânına kavuşmuş olacaktır.¹⁹⁶⁷

Enflasyon konusuna değinen Ceyhun, 1994 yılında da enflasyonla mücadelede beklenen sonucun bütün gayretlere rağmen elde edilemediğinin altını çizerek, Doğru Yol Partisi Grubu olarak bu mücadeleyi tıpkı terörde olduğu gibi, millî bir mesele olarak gördüklerini açıklamıştır. 24 yıldan beri, değişik siyasi iktidarlara rağmen, enflasyonun, yüksek oranlarda seyrettiğini rakamlarla¹⁹⁶⁸ anlatan Ceyhun, milletin enflasyon altında daha fazla ezilmemesi için, Hükümet Programında, kurulması öngörülen ekonomik ve sosyal konseyin kurularak sorunun çözülmesini istemiştir. Buna ek olarak Ceyhun, ekonomide yapılması gerekenleri şu şekilde özetledi. Ekonomik istikrarın sağlanması, kronikleşmiş enflasyonun düşmesi, kalkınma hamlesinin tekrar başlaması için, özelleştirmeye vakit geçirmeden başlanılmalıdır. Yap-işlet-devret modeli hemen harekete geçirilerek, yatırımlar hızlandırılmalıdır. Kısa vadeli dış borçlardan kaçınılmalıdır. Türkiye'ye gelecek yabancı sermaye kadar, Türk sermayesinin de dışarıya yatırım yapması temin edilmelidir. Devletin sağlam ve devamlı kaynaklara kavuşturulmalı ve kamu giderleri azaltılmalıdır. Başlatılmış bulunan kamu kesimi tasarruf tedbirleri, kesintisiz yürütülmeye devam edilmelidir. Adil bir vergi düzeni kurulmalıdır. Bu amaçla, vergi yasalarının yanı sıra, kayıt dışı ekonomiler de vergilendirilmelidir.¹⁹⁶⁹

¹⁹⁶⁶ A.k., s. 816.

¹⁹⁶⁷ A.k., s. 817.

¹⁹⁶⁸ 1939–1946 yılları arasında yüzde 17,6; 1946–1950 arasında yüzde 8; 1950–1960 arası yüzde 8,1; 1960–1971 arası yüzde 5,7; 1971–1980 arası yüzde 31,5; 1980–1984 arası yüzde 47,9; 1984–1991 arası yüzde 53,4; 1992–1994 arası yüzde 78.

¹⁹⁶⁹ A.k., s. 818.

Meclis Başkanının başkanlığında yapılan toplantılarda kararlaştıran değişikliklerin süratle Meclisten geçirilerek Anayasanın “demokratik, katılımcı, hürriyetçi, insan haklarına saygılı ve hukukun üstünlüğüne dayalı” hale getirilmesini isteyen Ceyhun, 1995 yılı bütçesinin Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanmasına sebep olacağını hatırlatmıştır. Bu planın ülkeyi 21. Yüzyıla taşıyacağını vurgulamıştır. 21. Yüzyıl, iki ayaklı bir yeni dünya düzeni getirmektedir: demokrasi ve zenginlik. Demokrasi ayağı, hürriyetçi, katılımcı, hukuka saygılı, insan haklarına evrensel ölçülerde saygılı bir demokrasiyi; zenginlikse, kişilerin zenginliklerini öngörmektedir. Kişilerin zenginlikleri için öngörülen sistem serbest piyasa ekonomisidir, devletin küçültülmesidir, devletin görevlerinin kişilere ve özel sektöre devridir. 2000’li yıllardaki Türkiye için 70 milyonluk nüfusu, fert başına 5 bin dolar geliri, 100 milyar dolarlık dış ticaret hacmini ve diğer performans kriterlerini sıralayan Ceyhun, Türkiye’nin Ortadoğu’da “orta seviyede bir süper güç” olmaya namzet tek ülke olduğunu savunmuştur. Ceyhun, GAP’ı ve diğer bitirilmesi gereken yatırımları anlatarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁷⁰

RP Grubu adına 1995 Bütçesi son görüşmelerinde söz alan Necmettin Erbakan (Konya) konuşmasına yine mevcut bütçesinin, IMF etkisi ile hazırlanmış bütçelerin sonuncusu olmasını dileyerek başlamıştır. Dünyadaki gelişmelere değinen Erbakan, Sovyetlerin dağılmasından sonra, insanlığın bir barış beklediğini ancak büsbütün haksız tecavüzler ve katliamlarla yeryüzünün daha da kötü bir duruma düştüğünü söylemiştir. Bu tespitten hareketle insanlığın saadetine, “çifte standartlığı ve kaba kuvveti üstün tutan” Batı’nın eline bırakılamayacağı sonucunu çıkarmıştır. Erbakan’a göre, bütün insanlık, hakkı üstün tutan yeni bir dünyanın kurulmasını beklemektedir ve bu dünyanın kurulması, Türkiye’nin öncülüğünde olacaktır. Dolayısıyla, Türkiye’nin, her şeyden evvel içine düşmüş olduğu dertlerden kurtulup, güçlü bir ülke olması lazım gelir. Bunun temelinde de, ekonomisinin kuvvetli olması icap eder. Türkiye’nin dertlerden kurtulmasının temel ilacı da Batı taklitçiliğini bırakıp, Millî Görüşe dönmektir.¹⁹⁷¹

Özelleştirmenin Dünya Bankası ve ABD isteklerine göre yapıldığını iddia eden Erbakan, bütçe görüşmelerinin bir anlamı kalmadığını, bütçenin “bir suluboya resim gibi, bir hayalî bütçe olarak” getirildiğini savunmuştur. Hükümetin 1995 yılında ne kadar iç ve dış borç alacağını, ne kadar para basacağını, ne kadar iç ve dış borç faizi ödeyecek; ne kadar iç borç faizi ödeyeceğini, ne kadar yeni vergi, zam getireceğini bilmediğini iddia etmiştir. Bütçe rakamlarının ve enflasyon beklentisinin gerçekçi olmadığını söyleyen Erbakan, rakamlar vererek bu bütçenin Türk ekonomisi için küçük olduğunu belirtmiştir. O’na göre, mevcut dış borç faiz ödemeleriyle Türkiye 50 milyar

¹⁹⁷⁰ A.k., ss. 818-819.

¹⁹⁷¹ A.k., s. 821.

dolarlık bir bütçe ile kalkınamaz, aynen İspanya gibi en az 100 milyar dolarlık bir bütçeye gereklidir hâlbuki elde 18 milyar dolarlık gelir vardır. İç ve dış borç faizlerini ana dinazor olarak niteleyen Erbakan, hem ana dinazorun hem de bütçe açığı, KİT açığı, birliklerin açıkları, emekli sandığı açığı, belediyelerin açığı ve terör masrafı gibi diğer dinazorların gittikçe azgınlaştığına rakamlar vererek dikkat çekmiştir. Bütün bu açıkların 4 katrilyon 465 trilyon yaptığını ve hiçbirisinin bütçede gösterilmediğini iddia etti. Erbakan’a göre bir yandan bu dinazorlar azgınlaşıırken, öbür yandan mutlu azınlık, saadet zinciri bütün gücüyle beslenmektedir.¹⁹⁷²

Bütçenin temelini oluşturan vergi ve fonların dolaylı vergilerle fakir fukaradan alındığını, 880 trilyonluk verginin sadece 47 trilyonunun Kurumlar Vergisinden geldiğini hatırlatan Erbakan, fakirlerden alınan vergilerin yüzde yüze yakın artırdığına, buna mukabil Kurumlar Vergisinin enflasyona rağmen sadece yüzde 12 artırıldığına dikkat çekmiştir. Erbakan’a göre temelde mutlu azınlığın iktidarı olan bu Hükümet, koyu faizci bozuk düzenle “bir vahşi kapitalizm” tatbikatıyla fakir fukarayı ezmektedir:

*Önce faiz oranları yüzde bine kadar artırılmıştır. Şimdi, 1 milyon liralık banknotlar bastırılıyor. Diğer yandan paranın değeri düşürülmüştür; 1991'deki 1 lira, 1994'te 14 kuruşa, 1995'te 7 kuruşa düşürülmüştür ve bugünkü bankacılık sisteminde kredi faizleri en az yüzde 230'dur. Bütün bu vahşi kapitalizmi, bu ülkedeki fakir fukara taşımaktadır. Dolayısıyla, işte politikalarıyla, düzeniyle, bu yanlış zihniyetle, Hükümet, fakir fukarayı eziyor ve bir pompa gibi zenginlerin cebine basıyor, bir mutlu azınlığa basıyor. Bakınız, şimdi bu mutlu azınlığa madde madde birçok istisnalar getirilmiştir; çünkü onlar bu İktidarı kontrol ediyorlar. Bundan başka mutlu azınlık sosyal sigorta primini zaten ödemiyor. Bu İktidar, bu zihniyet, bir af kanunu çıkardı, köylünün 5 milyon liraya kadar olan kredi faizini affediyor, aslını ve daha fazlasının faizini affetmiyor. Mutlu azınlığın borçlarının aslını ve faizini, 33 trilyonu affediyor.*¹⁹⁷³

Hükümetin döviz ve faiz politikasının “saadet üçgeni” oluşturduğunu söyleyen Erbakan, Mesut Yılmaz’ın konuşmasında bahsettiği dövizden zengin olanlar hesabının doğru ama eksik olduğunu, mutlu azınlığın bir koyup iki değil on aldığını iddia etmiştir. Buna örnek olarak Merkez Bankasının 17 Ocak 1994 günü sabahleyin ucuz fiyatla döviz satmasını, saat 13.00’e gelince yüzde 13 devalüasyon yapmasını göstermiş ve bunun hesabının verilmesini istemiştir.¹⁹⁷⁴

Kredi, teşvik ve banka sisteminin mutlu azınlığa çalıştığını anlatan Erbakan, özelleştirme adı altında yapılan bütün tatbikatın da bunlar için olduğunu savunmuştur. KİT’lere yatırım yaptırılmadığını, mutlu azınlığın bankalarından yüksek faizle para alınıp, büyük faizler ödettirildiğini, KİT’lerle rekabet edemeyecek şekilde yönetimlerine müdahale edildiğini öne sürmüştür. Tarım satış kooperatifleri ve birliklerine de aynı amaçla müdahale edildiğini, bu

¹⁹⁷² A.k., ss. 821-823.

¹⁹⁷³ A.k., s. 824.

¹⁹⁷⁴ A.k., s. 825.

kuruluşların özelleştirilmeye çalışılmasının Anayasa'ya aykırı olduğunu söylemiştir. Böylelikle gelir dağılımının nasıl bozulduğunu grafiklerle anlatan Erbakan, Türkiye'de, yüzde 20'lik alt gelir grubunun millî gelirden aldığı payın yüzde 2'ye kadar düştüğünü, üst gelir grubunun aldığı payın ise yüzde 57'ye kadar çıktığını belirtmiştir. O'na göre, sonunda, bu Hükümetin oynadığı rol, IMF hortumuyla, fakirden alıp zengine basmaktan ibarettir. Böylece, ülkedeki en büyük gelir dengesizliği meydana getirilmiştir. İşte, işçinin, memurun sokağa dökülmesinin temelinde yatan sebepler bunlardır.¹⁹⁷⁵

Mevcut Hükümet emeklinin, memurun, işçinin ve esnafın döneminde nasıl ezildiğini detaylı şekilde anlatan Erbakan, aynı şekilde, tarımın, hayvancılığın, ormancılığın mahvedildiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra ülkenin Karabük, Petlas, PETKİM gibi stratejik tesisleri de imha edilmektedir. Ayrıca, 1994'te devraldıkları belediyelerin "korkunç borçlar" içinde olduğuna değinen Erbakan, bunu Ankara Büyükşehir Belediyesi üzerinden anlatmıştır. Karabük işçilerine de seslenerek bu tecrübeden hareketle mevcut Hükümetten bu kurumu devralmamalarını söylemiştir.¹⁹⁷⁶

Özelleştirme Kanununa da değinen Erbakan, bu kanunun millî menfaatlere aykırı olarak Amerikan Senatosundaki konuşmaların ışığı altında çıkarıldığını, özelleştirme ile gelir elde edilemediğini savunan Erbakan, Gümrük Birliğinin de, her bakımdan Anayasaya aykırı olduğunu, karar organlarında olunmayan bir kurumun verdikleri emirlere uyulmasına karşı çıkmıştır. Erbakan, Yunanistan'a müteşekkik olduklarını, iyi ki Türkiye'nin, Gümrük Birliğine girmesine mâni olduğunu zira ne Türkiye'nin sanayisi ve tarımı Gümrük Birliğine tahammül edebilir ne de Gümrük Birliği Anayasaya uygundur. İsviçre ve Norveç'in halkına sorarak girmeyiz dediği bir Birliğe 65 milyonluk Türkiye'nin hiçbir hazırlık yapılmadan, bir pazar halinde, teslim edilmek istendiğini öne sürmüştür. Konunun, ne bir defa DYP Grubunda ne bir defa Mecliste konuşulduğunu ne de kamuoyu yoklamasına sunulduğunu hatırlatan Erbakan, sadece dışarıdan gelen emirlerle ülkenin "körü körüne, şuursuz bir şekilde" yönlendirildiğini iddia etmiştir.¹⁹⁷⁷

Alınacak 3 milyar dolara karşılık her sene, 4 milyar dolar gümrük kaybı geleceğini savunan Erbakan'a Başbakan Çiller'in Başbakanlık forsu yaptırmasını "faşizm" arayışı olarak nitelemiştir. Eva Peron ve Bayan Marcos örneklerini hatırlatarak Terörle Mücadele Kanununda değişiklik öngören kanun tasarısında da faşizmin tesis edilmek istendiğini öne sürmüştür. İnsanları susturmanın ve konuşmaları tehdit saymanın Mussolini'nin getirmiş olduğu kolektif suç tanımlaması olduğunu iddia etmiştir. 2 anahtarla ortaya çıkan Çiller sayesinde bütün güneydoğuda ve doğuda evi olanların evlerini kaybettiğini, dövizle otomobil alanların, 5 Nisandan sonra, intihara kalkıştıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁷⁸

¹⁹⁷⁵ A.k., ss. 825-826.

¹⁹⁷⁶ A.k., s. 827.

¹⁹⁷⁷ A.k., ss. 828-829.

¹⁹⁷⁸ A.k., s. 830.

SHP Grubu adına 1995 bütçesinin son görüşmelerinde Ercan Karakaş (İstanbul) ve Ziya Halis (Sivas) söz almıştır. İlk olarak söz alan Ercan Karakaş konuşmasının başında büyüme, gelişme ve sanayileşmeye demokratik yollarla ulaşmanın önemine değindi. İnsanî gelişme sıralamasının üstlerinde yer alan ülkelerin hemen tümü demokrasiyle yönetilen ve uzun bir demokrasi geleneğine sahip olan ülkeler olduğunu hatırlatarak bunun bir rastlantı olmadığını söylemiştir. Türkiye'nin insanî gelişme sıralamasında henüz üst sıralarda bulunmadığını, gelir açısından 40'lı, 50'li sıralarda yer alabileceken, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yeterli olmamasından dolayı ve düşük yaşam beklentisinden dolayı, insani gelişme açısından ancak 71. sırada yer aldığını açıklamıştır. Bu durum, sağlık ve eğitime bütçeden daha çok pay ayrılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Hükümet programında ve demokratikleşme paketinde, zorunlu eğitimin, Türkiye'de, her yerde yaygın olarak sekiz yıla çıkarılması öngörülmüştür.¹⁹⁷⁹

Karakaş'a göre 1995'te mutlaka yasa çıkarılarak eğitim, Türkiye'nin her yerinde sekiz yıla çıkarılmalıdır. 1995 bütçesinde sosyal dengelerin yeterince gözetilmediğini vurgulayan Karakaş, 1994'te, yüzde 14,9 olan bütçe içindeki eğitim payının, 1995'te yüzde 13,6 olarak öngörülmesini yeterli bulmayarak sağlıkta da benzer bir durum yaşandığını söylemiştir. Çağdaş ülkelerde sosyal güvenlik harcamaları, millî gelirin yüzde 25'lerini bulurken Türkiye'de bu, henüz yüzde 6,8'lik bir orandır. Bu oranla, sosyal devleti korumak ve geliştirmek güçtür. Bu nedenle, Türkiye bütçesi, bir faiz ve ücret ödeme bütçesi olmaktan çıkarılmalı ve sosyal devletin kurulmasına ödenek ayrılan bir bütçe haline getirilmelidir. Bunu sağlamak için de vergi gelirlerini adaletli bir biçimde artırmak gereklidir. Bu amaçla 1995 yılında, vergi konusunda gerekli köklü reformlar yapılmalı ve özellikle, kayıt dışı ekonomi mutlaka, vergilendirilmelidir.¹⁹⁸⁰

Uygulanan istikrar programının, çalışan kesimin reel ücretlerini diğer istikrar programı uygulanan ülkelerde görülmeyen oranda düşürdüğünü kabul eden Karakaş, kıyaslama yapılan ülkelerde çalışanların, sendikal haklara sahip olduğunu hatırlatmıştır. Memurlara sendikal haklar verilmesine ilişkin Meclis Komisyonlarındaki yasa tasarısının muhalefet tarafından desteklenerek sonuçlandırılmasını istemiştir. Memurlara sendikal hakları veren dünyanın değişik ülkelerini sıralayan Karakaş, Türkiye'nin bu hakları vererek dünyanın birinci lig ülkeleri arasına girmesi gerektiğine işaret etmiştir. Memurların, 1960'lı yıllardan beri sendikal mücadele yaptıklarını hatırlatan Karakaş, bu mücadeleye saygı duyulmasını isteyerek bir an evvel ILO kararlarının uygun sendika yasasının çıkarılmasını istemiştir. Hükümetin İçişleri Bakanının, 28 Şubat 1992'de memur sendikalarını yasa dışı ilan eden genelgesinin Danıştay, tarafından bozulduğuna değinerek muhalefeti 10 milyona yakın insanı ilgilendiren memur sendikası yasa tasarısını engellemekten vazgeçmeye çağırmıştır.¹⁹⁸¹

¹⁹⁷⁹ A.k., ss. 830-831.

¹⁹⁸⁰ A.k., ss. 831-832.

¹⁹⁸¹ A.k., ss. 832-834.

Konuşmasında Avrupa ile olan ilişkilere değinen Karakaş, bu ilişkilerdeki sıkıntıların kaynağının ait olunmak istenilen Avrupa Birliğini doğru kavrayamamaktan kaynaklandığını savunmuştur. Avrupa ile ilişkilerin iki yüz yıla yakın inişli çıkışlı bir geçmişi olduğunu anlatan Karakaş, kurumsal ilişkinin, 1963 ortaklık anlaşmasıyla başladığının ve 1995 yılı Mart ayında gümrük birliğine girileceğinin altını çizerek 1991’de Avrupa Birliği ismini alan oluşumun serüvenini anlatmıştır:

*Artık, Avrupa ülkeleri arasındaki bu işbirliği, başlangıçtaki gibi, yalnız ekonomik bir işbirliği değildir. İsim değişikliği, Avrupa Birliğinin, ekonomik işbirliğinin yanı sıra, siyasi amaçlarının olduğunu da vurgulamaktadır. Gelinmek istenen nokta, siyasi bir birlik oluşturulmasıdır. Bir bakıma, zor da olsa, Avrupa birleşik devletlerine doğru gidilmektedir. Bugün, Avrupa’nın birçok ulusal partisi, Avrupa çapında bir araya gelerek, Avrupa partilerini oluşturmaya başlamışlardır. Gerçi, 1989 yılından sonra, dünyadaki değişiklikler, Avrupa siyasi birliği projesinin ertelenmesine sebep olmuştur, daha zor hale getirmiştir; ama Avrupa Birliğinin en temel hedeflerinden bir tanesi, günün birinde, Avrupa birleşik devletlerini kurmaktır; bu bakımdan Sayın Erbakan haklı. Türkiye, eğer, Avrupa Birliğine tam üye olmak istiyorsa, bunun ne anlama geldiğini Türkiye’deki partiler ve halk bilmek zorunda; çünkü bunun bir bakıma anlamı şudur: Parlamentonun yetkilerinin bile - gayet tabii ki, halk iradesine dayanan parlamento kararıyla- oraya devredilmesi demektir. Bugün, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna, Avrupa İnsan Hakları Divanına, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları başvurabiliyorlar. -Alkışlıyorsunuz- orada yüzlerce dava var. Burada, yargıda haksızlığa uğradığını düşünen vatandaşlarımız, oraya başvuruyor ve orada tekrar yargılama yapılıyor, oradan bazı kararlar alıyorlar ve o kararları biz, iç hukukumuzda uygulamak zorundayız. Bu, gerçekten böyle. O nedenle, Avrupa Birliği konusunda, ülkemizde bir aydınlatmaya, aydınlanmaya ihtiyaç vardır; bunu da yapacak olan partilerdir.*¹⁹⁸²

Avrupa Birliğinin ekonomik kriterler yanı sıra insan hakları, azınlık hakları, sendikal haklar ve demokrasi konularında da standartlar oluşturduğunu belirten Karakaş, bu standartların Türkiye için yararlı olduğunu vurgulayarak 1963 yılından bu yana geçen sürede Avrupa Birliğine tam üyelik için gereken hazırlıkların gereken süreçlerde yapılmadığına dikkat çekmiştir. Ekonomik alanda olduğu gibi, sosyal ve siyasal alanda da yeni yapılanmalar yaratılamadığı için, tam üyelik meselesi, dünyadaki değişimlerden sonra da, Karakaş’a göre, Türkiye’den oldukça uzaklaşmıştır. On yılda bir gelen askerî müdahaleler hem demokrasinin ve ekonominin gelişmesini önlemiş hem de doğal olarak Avrupa ile ilişkileri olumsuz biçimde etkilemiştir. Karakaş, Türkiye’nin üyeliğini önlemek isteyenlerin elinden, insan hakları, demokrasi, kürt sorunu gibi kartların almaya çağırarak bir an önce, başta Anayasa olmak üzere tüm temel yasaları demokrasinin evrensel ilkelerine ve uluslararası sözleşmelere uygun hale getirilmesini önermiştir. Bunlar yapılırsa, Türkiye, mart ayında tekrar masaya oturduğunda, çok güçlü durumda olacaktır.¹⁹⁸³

¹⁹⁸² A.k., s. 835.

¹⁹⁸³ A.k., s. 836.

Konuşmasında Kürt sorununa da kısaca değinen Karakaş, Muş Milletvekili Muzaffer Demir'in yaptığı bir araştırmaya göre, terörle mücadelede, Türkiye'nin, her gün, 1 trilyon lira kaynak harcadığını aktarmıştır. Karakaş'a göre, demokratik yollarla Kürt sorunu çözüldüğü zaman, Türkiye'nin bütçesi de çok rahatlayacaktır. Ülkenin bu önemli sorunu çözülmeden, toplumsal, siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamak da kolay olmayacaktır. Aynı şekilde, Gümrük Birliği müzakerelerinde de görüldüğü gibi, demokratik, uygar dünyayla ilişkiler de kolay normalleşemeyecektir:

*Değerli milletvekilleri, buradaki en önemli konu, Kürt sorunuyla, terör sorununu birbirinden ayırmaktır. Bunlar aynı şeyler değildir; Kürt sorunuyla, PKK sorununu ayırmak zorundayız. Şiddet ve terör olaylarına karışanlara karşı gereken önlemler elbette alınacaktır, alınmaktadır; ama bu yapılırken, hukuk içerisinde kalmak, Kürt sorununa, insan hakları ve demokrasiyle yaklaşmak zorunluluğu vardır. Yöre insanı, potansiyel suçlu olarak görülmemelidir ve onlara baskı uygulanmamalıdır. İnsanlar, yerinden, yurdundan, köyünden edilmemelidir. Köyler yakılmamalıdır. Ancak, son zamanlarda yaşanan olaylar, maalesef, terörle, Kürt sorununun, her zaman, birbirinden ayrı tutulamadığını göstermektedir. Kürt sorunu yalnızca bir asayiş meselesi, bir ekonomik geri kalmışlık sorunu olarak görülmektedir. Bu, son derece yanlıştır. SHP için, Kürt sorunu, bir demokrasi, bir insan hakları ve bir kültürel kimlik sorunudur. O nedenle, demokrasimiz geliştikçe, demokrasimiz, eksiksiz hale geldikçe, bu sorunun çözümünü de kolaylaştıracaktır.*¹⁹⁸⁴

Köylerinden göç etmek zorunda kalanlar için insan haklarından sorumlu Devlet Bakanının dört öneri geliştirdiğini açıklamıştır. Sorunun çözülmesi için ya mevcut yasalara bir madde ilavesi ya da özel bir yasa hazırlanması gerekmektedir. Erzincan Yasasında olduğu gibi yahut o yasaya bir madde ilave ederek, orada ihtiyaç içerisinde olan yurttaşlara çok acil yardımlar hızla yapılabilir. Orta vadede toprak sahibi yapma ve konut projeleri yapılmalıdır. Konuşmasının son kısmında Anayasa değişikliği ve demokratikleşme konusuna değinen Karakaş, siyasi partileri üzerinde uzlaşılan 18 maddeyi Ocak 1995'te Genel Kuruldan geçirmeye çağırmıştır. Bu maddelerin değişmesiyle gelecek yenilikleri anlatan Karakaş, Terörle Mücadele hakkındaki yasa tasarısının 163. maddeyle hiçbir ilgisi olmadığını, düşünce ve anlatım özgürlüğünün önündeki sınırları, belli koşullarla kaldırdığını, sadece, düşüncenin anlatımı için sınırlı bir özgürlük getirdiğini söylemiştir. O'na göre eğer demokrasi, inanç, düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğü ise, bu yasa tasarısını ele alınmak zorundadır. Karakaş, Demokratikleşme paketinde yer alan bütün yasa tasarılarının ele alınarak sonuçlandırılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁸⁵

¹⁹⁸⁴ A.k., ss. 836-837.

¹⁹⁸⁵ A.k., ss. 837-839.

SHP Grubu adına ikinci konuşmacı Ziya Halis (Sivas) 1995 yılı bütçesinin de, geçmiş yıllardaki bütçelerin ve uygulamaların ipoteği altında olduğunu, borç faizi ve ücret ödeme bütçesi olduğunu vurgulamıştır. Bütçenin bu hale gelmesinde, 1980’li yıllardaki yıllık programlara ve planlara uymama geleneği önemli rol oynamıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının 1995’te bir daha ertelenmesini isteyen Halis, kamuoyunun önüne “ciddi” bir planla gelinmesini önermiştir. Planın stratejik ve katılımcı bir anlayışla hazırlanmasının, yapısal değişiklikleri mutlaka içermesinin, bölgesel dengesizliklerin nasıl giderileceğinin yolunu göstermesinin önemine değinmiştir. Ayrıca, sosyal devlet anlayışının yeniden yaratılması için, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve çevre alanlarına önem verilmeli, çevrecilik üçüncü sektör olarak planlanmalı ve yeni bir sanayileşme stratejisine sahip olunmalıdır.¹⁹⁸⁶

Bu genel çerçeveden sonra 1994 yılı Türkiye ekonomisi ve 1995 yılı bütçesi üzerinde konuşan Halis, dünya ekonomisinin büyüme trendine girdiği bir dönemde, Türkiye ekonomisinin tersi bir gelişme içinde olduğunu kabul ederek bunun beklenen bir gelişme olduğunu savunmuştur. Enflasyonu üç haneli bir durumda tuttukça, Türkiye’nin Gümrük Birliğine girmesinin çok zor olacağı inancını ifade ederek Hükümetin, enflasyona çeki düzen verecek tedbirleri muhakkak alması gerektiğinin altını çizmiştir. Bütün bu olumsuzluklara karşın söylenebilecek bir olumlu gelişmenin 1994 yılındaki ödemeler dengesinin iyi olmasıdır. Mevcut uygulamada, vergi yükünün daha çok çalışanların üzerinde olmasını, dolaylı vergilerin artmasını ve sermaye kesimince ödenmekte olan Kurumlar Vergisinin sadece yüzde 12,4 düzeyinde tutulmasının “düşündürücü” olarak nitelemiştir. Toplam vergi gelirlerinin milli gelir içindeki payının düşük olmasını kayıt dışı ekonomi ile ilişkilendiren Halis, kayıt dışı ekonominin temel nedenlerini şu şekilde sıralamıştır: Belgesiz ve düşük bedellerle alışveriş yapılması, gayrimenkullerin ve taşıtların alım-satım bedellerinin düşük gösterilmesi, kiralama işlemlerinin düşük bedelle veya gayri resmî yapılması, tefecilik faaliyetlerinin yasal belgelere ve kayıtlara dayandırılmaması ve ücretlinin sigortasız çalışması ya da ücretinin düşük gösterilmesi. Kayıt dışı ekonominin ülkeye bedelinin 2,1 katrilyon olduğunu söyleyen Halis, verginin yaygınlaştırılması, dolaylı vergilerin payının azaltılması, sosyal güvenlik kurumlarının bir çatı altında toplanması, vergi mevzuatının sadeleştirilmesi yönünde yeni vergi düzenlemelerinin çıkarılmasını istemiştir.¹⁹⁸⁷

Konuşmasının sonunda kooperatiflerin desteklenmesi için yasal düzenleme yapılmasının önemini anlatan Halis, nüfus artışından dolayı, her yıl toplam 265 bin konuta ihtiyaç olduğunu, birikmiş konut açığı da düşünülürse yılda toplam 455 bin konuta ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Bu konut açığını gidermek için Toplu Konut İdaresi kaynaklarının artırılmasının önemine değinmiştir. Tarımda yeni bir destekleme modeline ihtiyaç olduğunu belirten

¹⁹⁸⁶ A.k., ss. 839-840.

¹⁹⁸⁷ A.k., ss. 840-841.

Halis, bu çerçevede, tarım satış kooperatifleri birliklerinin hem birliklerin bağlı işletmelerinin özerkleştirilmesi hem de bunların merkezî iktidara karşı özerkleştirilmesi şeklinde yapılandırılmalarını önermiştir. Merkeziyetçi ve bürokratik olan devlet yapısının hantal hale geldiğinin altını çizerek yetkilerin yerel yöneticilere devredilmesi zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Özelleştirme kapsamı dışında kalan KİT'lerin reform programının hızlı bir şekilde uygulamaya konulmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁸⁸

Grupların konuşmalarından sonra Hükümet adına söz alan Dış İşleri Bakanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın çok sık sataşmalara muhatap olan bir konuşma yaparak eleştirileri cevaplamıştır. Konuşmasının başında Karayalçın, 1995 Bütçesinin 1994 yılında uygulamaya başlanan istikrar programının bir devamı ve 1996 yılında devreye sokulacak Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının birinci adımı olduğunu belirtmiştir. Temel amaç, ekonominin makro dengelerini sürdürülebilir bir biçimde oluşturmak, sürdürülebilir bir çerçeveyi gündeme getirmek ve Türkiye'yi belli aralıklarla istikrar arama durumunda kalan bir ülke konumundan uzak tutmaktır. Böyle bir yaklaşımı “gerçekçi, sağlam ve cesur bir yaklaşım” olarak niteleyen Karayalçın şöyle devam etmiştir:

*Kamu yönetiminde ve ekonomide tılsım olmaz, büyü olmaz, mucize olmaz. Kamu yönetiminde ve ekonomide yapılması gereken şey, ülkemizin içinde bulunduğu bölgenin ve dünyanın karşı karşıya olduğu somut koşulları, somut sorunları görmek, kolaycılığa, popülistliğe kaçmadan, kestirmeciliğe kaçmadan, gerçekçi ve somut önlemleri almaktır; bunu yaptık, bunu yapmaya çalıştık. Aslında, seçimlere giderken, özellikle 1994 yılında, 27 Mart seçimleri öncesinde devalüasyon kararını almış olmamız, 27 Mart seçimlerinin öncesinde Gelir Vergisi Kanununda değişiklik yapan kanunları çıkarmış olmamız, bu konudaki kararlılığımızın çok ciddi bir göstergesi olarak alınmalıdır.*¹⁹⁸⁹

Dünyanın “küreselleştirme” diye adlandırılan bir sürecin etkisi altında olduğunu belirten Karayalçın, bu sürecin dışında kalmanın olanaklı olmadığı kanısında olduğunu söylemiştir. Bir “kurtlar sofrası”nda Türkiye'nin onuru, ülkeyi ve toplumu bu sürecin dışında tutmak değil, bu süreci “Anadolu'nun” gözüyle görmek ve yönlendirmektir. 19 Aralık 1994 tarihinde Türkiye'nin, iktisadî olarak, “ben Gümrük Birliğine girmeye hazırım” diyebilmesinin önemine dikkat çeken Karayalçın, bunun 15 Avrupa ülkesiyle yarışmaya hazır olmak ve 1964 yılından bu yana, ekonominin sağlamış olduğu gelişmenin anlamına geldiğini söylemiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilişkilerini, tıpkı Yunanistan'ın yaptığı değerlendirmeye eşdeğer bir değerlendirmeye tabi tutan Erbakan'ın eleştirilerini anlayamadığını ifade etmiştir. Kendisinin MC Hükümetlerinde ya da Cumhuriyet Halk Partisiyle birlikte koalisyon hükümetlerinde görev alırken bu karşı tavrını niçin ortaya koymadığını sormuştur.¹⁹⁹⁰

¹⁹⁸⁸ A.k., s. 842.

¹⁹⁸⁹ A.k., s. 843.

¹⁹⁹⁰ A.k., ss. 844-845.

Konuşmasında 1995 yılı bütçesinin temel niteliklerine ilişkin bilgi sunan Karayalçın, 1995 yılı enflasyonu için yüzde 22,5 rakamını tahmin ettiklerini, 1994 tahminlerini tutturamamalarının sebebi olarak 1994 yılının son çeyreğinde tarımsal üretimde önlenemez bir gerilemenin ortaya çıkmasını kaydetmiştir. Sulama konusunda, 1992–1993 yıllarında çok büyük bir atılım gerçekleştirilmesine rağmen Türkiye’nin tarım koşulları hala, hava koşullarının etkisi altındadır. Bu da 1994 yılının ikinci yarısında enflasyonda yaşanan sıkıntıların gerekçesidir. 1994 yılından kamu çalışanlarının ezildiğini kabul eden Karayalçın, 1995 yılında, kamu çalışanlarına enflasyon oranının 20 puan üzerinde bir artış sağlayacakları sözünü vermiştir. İlk kez bir hükümetin çalışanlarına enflasyonun üzerinde bir zam yapacağı taahhüdünde bulunduğunu hatırlatmıştır. Asıl önemli çözüm, kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmesidir. Ancak, mevcut yasalar çerçevesinde 1995 yılı bütçesinde yapılabilecek budur.¹⁹⁹¹ Demokratikleşmenin, yalnızca bir yasa işi olmadığına, idarî yapının da yeniden örgütlenmesi zorunluluğuna değinen Karayalçın, 1995 yılı bütçesinin yedinci plan için, yerleşme sürecinin birinci adımı olacağını belirtmiştir:

*1995 yılı bütçesiyle birlikte, köy yolları, köy içme suları, artık, merkezde, Ankara’da, Devlet Planlama Örgütünde ya da Maliye Bakanlığında ya da Hükümette karara bağlanmayacaktır. 1995 bütçesiyle birlikte, köy hizmetlerinin çok büyük bir bölümü, özellikle köylü yurttaşlarımızın çok önem verdikleri köy yolları, köy içme suyu projeleri, il özel idarelerine devredilecektir. 1995 yılında, yurttaşlarımız, kendi seçtikleri temsilcileri aracılığıyla, kendi illerindeki köy yollarına, köy içme sularına ya da öteki köy hizmetlerine ilişkin kararlarını verme durumunda olacaklardır. Aslında bu, Türkiye’de, bin yıllık devlet yönetimi anlayışında, bin yıllık devlet geleneğimiz içinde, gerçekten devrim niteliğini taşıyan bir adımdır. 1995 yılında, yalnızca köy hizmetlerinde bu değişiklik olmayacak. 1995 yılında, sağlık açısından, eğitim açısından, yerleşmenin başka örnekleri sergilenecektir.*¹⁹⁹²

1995 yılı bütçesinin önem taşıyan bir başka yönü, Karayalçın’a göre, özelleştirmenin bir gelir kalemi olarak bütçede yer almamasıdır. 1995 bütçesinde yine “özelleştirme geliri” kalemi mevcuttur ancak bu, geçmiş yılların işlemlerinden doğan gelirlerin kapsanması amacıyla getirilmiştir. 1995 yılında özelleştirme gelirleri bir fonda toplanacak ve yasada öngörülen çerçevede kullanılacaktır. Ayrıca, Merkez Bankasının özerkleştirilmesi doğrultusunda ilk uygulama başlatılacaktır. Yapılan yasal düzenleme uyarınca, 1995 yılında, Merkez Bankasının Hazineye açtığı kısa vadeli avans yüzde 15’ten yüzde 12’ye indirilecektir, bunlar her yıl 3 puan düşürülecektir ve 1998 yılında yüzde 3 dolaylarında kalacaktır. Böylece, Merkez Bankası, 1995 yılından itibaren, Hazineye borç servisinde bulunan bir kurum olma konumundan kurtarılacaktır. Bunun anlamı, para basma işleminin ortadan kaldırılmasıdır. Bu düzenleme, başta Ziraat Bankası olmak üzere, kamu bankaları için de yapılacaktır. Kamu bankalarının Hazineyi dolaylı bir biçimde finanse etmesi ortadan kaldırılmaktadır.¹⁹⁹³

¹⁹⁹¹ A.k., ss. 846-847.

¹⁹⁹² A.k., s. 848.

¹⁹⁹³ A.k., s. 848.

1994 yılında, tarım destekleme politikasında, taban fiyatı uygulamasında, yepyeni bir uygulamanın devreye sokulduğunu, vergi alanında üç büyük düzenleme yapıldığını, kayıtdışı ekonominin vergilendirileceğini anlatmıştır. Karayalçın'a göre, yedinci beş yıllık kalkınma planının görüşülmesinin bir yıl süreyle ertelemelerinin nedeni Hükümetin “çok daha farklı bir plan anlayışını” taşıma kararıdır. 30 yıllık süreyle uygulanan beşer yıllık 6 adet kalkınma planı gelir artışını ve iktisadî büyümeyi sağlamıştır, ancak 21. Yüzyıla taşıyacak yapısal dönüşümü gerçekleştirememiştir. Yedinci planı, yapısal dönüşümü gerçekleştirecek temel çalışma olarak görmek gereklidir. Yedinci plan hakkında bilgiler veren Karayalçın, bu planda üretim tablolarının yer almayacağını, kurumsal düzenlemelerin öneriler olarak getirileceğini, yeni sanayileşme politikaları gündeme geleceğini, ilk kez, fizikî ve bölgesel planlama tekniklerinin kullanılacağını açıklamıştır.¹⁹⁹⁴

Bütçe görüşmelerinde yapılan eleştirilere geçen Karayalçın, Yılmaz'ın üç yıl önceki Türkiye'yi geri istemesini ülkeyi biçimlendirme arayışından yoksun bir davranış olarak nitelemiştir. Yılmaz'ın 1994 şartlarında ülkeyi devralmak istemesini 50. Hükümetin sağlamış olduğu başarının tescili olarak gören Karayalçın, 1991 ile 1994 şartlarını rakamlarla kıyaslayarak anlatmıştır. 1991'de Yılmaz'ın seçime gitme kararını almasının altında yatan temel nedenin 7 Aralık 1990 tarihinde IMF'nin vermiş olduğu raporun olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, Yılmaz'ın yetmiş kadrolarının hiç olmazsa bir bölümünü mahkemelerden kurtarmasının gerektiğini söylemiştir. İlk kez 1994 yılının istikrar önlemleriyle birlikte, toplam yükün dağılımının, sosyal kesimler arasında eşit yapılmadığını, hatta yükün çalışanların sırtına yüklenilmemeye çalışıldığını savunmuştur. Sermaye kesiminin payı yüzde 58,2 iken çalışanların payı yüzde 27,5'tir.¹⁹⁹⁵

Karayalçın, Erbakan'ın verdiği rakamların gerçeği yansıtmadığını, 1994 yılı için bütçe açığını 350-400 trilyon lira olarak tahmin ettiğini hâlbuki 139 trilyon lira olarak gerçekleştiğini söylemiştir. Ankara ve İstanbul belediyeleri ile ilgili eleştirileri Refah Partili belediye başkanlarının çok çabuk tükenmesi olarak değerlendirmiştir. Yaptıkları düzenlemelerin aralarında Refah Partili belediyelerin de bulunduğu 13 belediyenin, daha ileri gelir olanaklarına kavuşması amacını taşıdığını öne sürmüştür. Ankara kentinin 3 milyar dolar borcu olmadığını, bu rakamın başlatılan yatırımların büyüklüğü olduğunu öne sürmüştür. İstanbul'un sorunlarına da boğazdaki soyguna, su havzalarındaki vurguna ve özellikle Karadeniz kıyılarındaki gelişmelere engel olmak amacıyla el konulduğunu belirtmiştir. Karayalçın son olarak, güneydoğuda köylerini terk eden ya da terk etmek zorunda kalan 12 bin ailenin, yeniden iskânı için Avrupa Konseyi İskân Fonundan 252 milyon dolarlık bir kaynak kullanılacağını açıklamıştır.¹⁹⁹⁶

¹⁹⁹⁴ A.k., ss. 849-850.

¹⁹⁹⁵ A.k., ss. 851-854.

¹⁹⁹⁶ A.k., ss. 855-864.

Oyunun rengini belirtmek üzere bütçenin lehinde söz alan Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas), 28 saat battaniyesiyle Mecliste yatarak söz hakkı alan ve siyasî partilere söz hakkı vermeyen İçtüzüğün durumu dolayısıyla söz hakkı kullanabilme şansını tanımak üzere hakkını kendisine devreden milletvekiline teşekkür ederek konuşmasına başlamıştır. Cumhurbaşkanının “sokaklarda yürüyen, hak isteyen, hak arayan işçinin, memurun durumundan dolayı utanıyorum” dediği bir ortamın lehinde, ne kadar konuşulabileceğini Meclisin takdirine bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tercih olarak siyasî kararını, batılılaşma ve Batı içinde yer alma şeklinde ortaya koyduğunu ve bütün iktidarların aynı amaca hizmet ettiğini savunan Yazıcıoğlu, milletin önüne Avrupa Birliğinin bir ülkü olarak koyulmamasını istemiştir. Milletin önüne koyulması gereken ne Avrupalı, ne Asyalı bir ülkü değil kendi millî gerçeğinden, değer yargılarından, coğrafî şartlarından ve tarihî şartlarından kaynağını ve hızını alan bir “millî siyaset” koymaktır. Türkiye’nin Gümrük Birliğine alınmamasını dileyen Yazıcıoğlu, Avrupa Birliğine girmeden, Gümrük Birliğine girmenin Türkiye için intihar demek olduğunu söylemiştir. Ülkenin elden kaymak üzere olduğunu iddia eden Yazıcıoğlu, milletin önüne gerçeklerin koyulmasını ve iktidarın çare üretmesini istemiştir.¹⁹⁹⁷

Yazıcıoğlu, çalışanların, emeklilerin kötü durumunu anlatarak Hükümetten isteklerini sıralamıştır. Çekiç Güç’ün görevine son verilmesini, Fener Patrikhanesinin faaliyetlerine izin verilmemesini, Batı Trakya ve Kuzey Irak’taki Müslüman Türklerle daha yakın ilgilenilmesini, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin bağımsızlığının tescili ve tanıtılması çalışmalarına girilerek millî savunma işbirliği anlaşmasının acilen yapılmasını önermiştir. Ayrıca, Manavgat’ın suyunun doğrudan İsrail’e satılmasını değil, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine depolanmak suretiyle, oradan bütün Ortadoğu’ya satışının yapılmasını, bir an evvel nükleer santrallere geçilmesini, Ankara-İstanbul arasındaki hızlı tren hattı çalışması yapılmasını, yerel yönetimlerin güçlendirilmesini ve yeni bir Anayasanın yapılmasını teklif etmiştir. Hükümetin demokratikleşme vaadini de sorgulayan Yazıcıoğlu, 12 Eylül rejimini meşru kılan paragraflar taşıyan Anayasanın 2. maddesine atıfla Terörle Mücadele Kanun Tasarısında demokratikleşme sağlanamayacağını belirtmiştir. Memurlara sendikal haklar verilmesini, türban çilesine son verilmesini isteyen Yazıcıoğlu, teröre karşı mücadeleye evet, ama “terörle mücadele” adı altında, milletin inançlarına baskıya hayır dediklerini açıklamıştır. Türkiye’deki mevcut düzenin “yağma düzeni,” bir avuç azınlığın “sömürme düzeni” olduğunu iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁹⁸

¹⁹⁹⁷ A.k., ss. 865-866.

¹⁹⁹⁸ A.k., ss. 866-868.

Bütçenin aleyhinde konuşmak üzere şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), ülkenin tüm maddî ve manevî imkânlarının verimlilik içinde değerlendirildiğini ifade edemeyeceğini, hatta Lale Devrinden, Tanzimattan bu yana, Türkiye'nin, Batı emperyalizmi karşısında ıslah ve modernleşme hareketlerinin istenen sonuçları veremediğini söylemiştir. Japonya ve Almanya'nın seviyesine ulaşmanın hala bir hedef olduğunu belirten Kumaş, Türkiye'nin hâlâ endüstri eşiğinde bir ülke halinde kalmasının cevabının ülkeyi yönetmek isteyen insanların vermek mecburiyetinde olduğunu hatırlatmıştır. Türkiye'nin millî kökleri ve İslâm'ın temelleri üzerinde yeni bir insanlık medeniyeti inşa etmesinin tarihin ortaya koyduğu hedefler olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin halkın aktif olarak katıldığı ve denetlediği, temel politikaların ilmin, hakkın ölçülerine uygun olarak yönetildiği, keyfî siyaset döneminin kapandığı ve ilme, hakka ve halka dayanan bir yeni siyaset dönemine ihtiyacı bulunduğunu ifade etmiştir. Siyasetteki büyük reforma Meclisten başlanmasını isteyen Kumaş, yapılan anayasa darbeleriyle Meclisin icranın bir uzantısı haline getirilmek istendiğini savunmuştur. Genel Başkanı Aykut Edibali'nin yıllarca ifade ettiği gibi, Gazi Mustafa Kemal'in tamimiyle toplanan Birinci Meclis gibi çalışılmasını isteyen Kumaş, 2. maddesinde "Türkiye'nin dini İslâm'dır; dili Türkçedir; merkezi Ankara'dır" diye başlayan 1921 Anayasasından ilham alan yeni bir anayasa yapılmasını önermiştir. Bu anayasada, hükümetlerin yapacakları, yapamayacakları, borçlanma yetkileri, basılan paranın miktarı, denk bütçe yapılması gibi temel konular yazılmalıdır. Ayrıca, millî iradenin Meclise tam olarak yansımaları sağlayacak Seçim Kanunu, Meclis İçtüzüğü, Siyasî Partiler Kanunu tarafsız bilim kurullarınca yeniden yazılarak kanunlaştırılmalıdır. Kumaş, İslamî ve millî kaynakları inceleyerek, bilimin ışığında, kendi kültür ve medeniyetimizin rönesansını sağlamalıyız diyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁹⁹⁹

Böylece, bütçe ve kesin hesap kanunu tasarıları üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Oylamaya geçmeden önce Başkan sataşmalarla ilgili milletvekillerine söz vermiştir. Hasan Korkmazcan (Denizli), Ercan Karakaş'ın söylediğinin aksine Partiler arası Anayasa Komisyonunda çalışmaların bir uzlaşmayla sonuçlanmadığını, Anayasanın 24. ve 14. maddelerinde yapılması gereken değişiklikler konusunda uzlaşma sağlanamadığını açıklamıştır. Sonuç itibarıyla, partiler arasında sanki uzlaşılmış, imzalanmış bir metin var da, bu, birtakım çevrelerce geciktiriliyor gibi bir izlenim doğmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Şevket Kazan (Kocaeli) ise Başbakan Yardımcısı Vekili Murat Karayalçın'ın iddialarının aksine Milli Selamet Partisinin gerek CHP ve gerekse AP ile kurduğu hükümetlerin programlarında AET ile olan ilişkilerin esas anlaşmalar doğrultusunda yürütülmesine devam edilmekle birlikte geçiş dönemi koşullarını düzenleyen protokollerin millî menfaatler doğrultusunda yeniden ele

¹⁹⁹⁹ A.k., ss. 869-871.

alınacağını yazıldığını anlatmıştır. Üçüncü olarak söz alan Eyüp Aşık (Trabzon) Başbakan Yardımcısı Karayalçın'ın, konuşmasında 1991 ile 1994'ü kıyaslayan rakamları yanlış verdiğini, ANAP'ın tecrübeli, yetmişmiş kadrolarının mahkemelerde onurla hesabını verdiğini belirtmiştir. Ercan Karakaş (İstanbul) da söz alarak Anayasanın 15 maddesinin değiştirilmesi için siyasi partiler arasında uzlaşma olduğunu ve bunların elbirliğiyle çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁰⁰⁰

Bu konuşmaların tamamlanmasından sonra 4 ayrı kanun tasarısının bir arada ve ad okunmak suretiyle açık oylamasının yapılmasına geçilmiştir. 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının oylamasına 396 üye katılırken 238 kabul, 156 ret, 2 geçersiz oy kullanılmıştır. 1993 Malî Yılı Kesin Hesap Kanunu Tasarısının oylamasına 395 üye katılırken 244 kabul, 149 ret, 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Katma Bütçeli İdareler 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının oylamasına ise 393 üye katıldı. 237 kabul, 155 ret ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. 1993 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu Tasarısının oylamasına 393 üye katılırken 244 kabul, 148 ret, 1 geçersiz oy kullanıldı. Böylece bütün tasarılar kanunlaşmıştır.

Bütçenin kabulü münasebetiyle, Genel Kurula teşekkür için söz alan Başbakan Tansu Çiller (İstanbul) Meclisin güvenine layık olmak için gerekli bütün çalışmalara, gece gündüz demeden devam etmeye kararlı olduklarını belirtmiştir. Ülkenin zor bir dönemden geçtiğine değinen Çiller, özelleştirmenin özellikle 1995'e, bir seferberlik ruhuyla damgasını vuracağını sadece, bir ekonomik boyutu değil hem siyasî hem de sosyal boyutlu önemli bir olay olduğunu savunmuştur:

*Siyasîdir; çünkü halka, gerçekten sahibi olduğu bütün gücü iade etme anlamında kullanılacaktır. Halkın parası, gücüyle ve bütün imkânlarıyla, yeniden halka mal olacaktır. Sosyal içeriklidir; çünkü zaman içerisinde görülecektir ki, gerek yatırımlar gerek işsizlik, böyle bir anlayış içerisinde giderek azalacaktır. Tıpkı, demokratikleşme ve demokrasi anlayışıyla, özelleştirme de her şeyi halka mal etme ve demokrasiyi, sadece, bir hak olarak değil; bir yaşam biçimi olarak yorumlama anlayışı içinde devam edecektir. Keza, demokrasi, demokratikleşme ve özelleştirme aynı anlayışın değişik ifade tarzlarıdır.*²⁰⁰¹

Ülkenin bölünmez bütünlüğünden hiçbir biçimde taviz vermeden terörle mücadele edileceğini vurgulayan Çiller, terörle “bu iş ya bitecek ya bitecek” anlayışıyla sonuna kadar mücadele edeceklerini söylemiştir. Bu konuşmanın ardından Çokuluslu Güç'ün görev süresinin uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi ile Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya bölgelerinde meydana gelen son gelişmeler konusundaki genel görüşme önergesini görüşmek için, 27 Aralık 1994 Salı günü saat 15.00'te toplanmak üzere Birleşim kapatılmıştır.

²⁰⁰⁰ A.k., ss. 872-878.

²⁰⁰¹ A.k., s. 880.

4. 19. DÖNEMDE CUMHURBAŞKANLIĞI İLE İLGİLİ İŞLEMLER

19. Dönemde TBMM’de cumhurbaşkanlığı ile ilgili işlemlerin başında 9. cumhurbaşkanının seçilmesi gelmiştir. Anayasanın 102. maddesine göre Cumhurbaşkanı TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığını makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır. Bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal TBMM seçimleri yenilenir.²⁰⁰² 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ani ölümü üzerine 19. Dönemde 9. Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin nasıl gerçekleştiğinin yanı sıra Cumhurbaşkanının yasama yılını açış konuşmalarına da bu kısımda yer verilmiştir. 19. Dönemde 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal yasama yılı açış konuşması yapmamıştır. 18. Dönemin son yasama yılında Cumhurbaşkanı Özal’ın Meclis açış konuşmasını muhalefet partileri DYP ve SHP protesto etmişlerdir. Nitekim Erdal İnönü, protestolarını anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır: “Türkiye’yi çıkmaza sokan, itibarsız yapanların Meclis’te konuşmasına tepki göstermekte haklıyız.”²⁰⁰³ 19. Dönemde hükümeti kuran DYP ve SHP’nin yine bu protesto tavrının bir devamı olarak 2. yasama yılının açış konuşmasını ise TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk yapmıştır.²⁰⁰⁴ 19. Dönemin hemen başında Cumhurbaşkanı Özal’a duyulan tepkinin bir yansıması olarak Partilerarası İktisadî Komisyonu Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın kürsüsünü aşağıya indirmiştir. Bu değişiklikte Cumhurbaşkanı Özal’ın, yasama yılı açılışında başkanlık kürsüsünden değil milletvekili kürsüsünden konuşması kararlaştırılmıştır. Bu düzenlemeyle Cumhurbaşkanının yemin törenine de yeni bir şekil getirilmiştir. Cumhurbaşkanı TBMM Başkanı ile aynı hizada kendisine hazırlanan yerde and içecektir. Bu sırada TBMM başkanı eski uygulamanın aksine kendi kürsüsünü terketmeyecek ve yemini oturarak dinleyecektir.²⁰⁰⁵

2. yasama yılı açış konuşmasına ilişkin olarak bu konuda, yani Cumhurbaşkanının açış konuşması nereden yapacağı konusunda “protokol savaşı” yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Özal başkanlık kürsüsünden konuşmak isterken TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Cumhurbaşkanı Özal’ın başkanlık kürsüsünü değil de milletvekili kürsüsünü kullanmasını istemiştir.

²⁰⁰² *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, ss. 74-75.

²⁰⁰³ *Güneş*, 2 Eylül 1991.

²⁰⁰⁴ *Bu sebeple 2. yasama yılının açış konuşmasına Yasama cildinde Meclis başkanlarının seçimleri kısmında yer verilmiştir.*

²⁰⁰⁵ *Hürriyet*, 6 Aralık 1991.

Olayın özeti gazetelere şu şekilde yansımıştır. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Yamak, TBMM Başkanı Cindoruk’u ziyaret ederek “Sayın Cumhurbaşkanı’nın Meclis’i açış konuşmasında milletvekili kürsüsünü kullanmasında ısrarlı mısınız?” diye sormuştur. Cindoruk ise “Evet, riyaset kürsüsüne çıkarsa olmaz. Biliyorsunuz Meclis Birleşimlerinde Başkan ayağa kalkınca oturum kapanıyor” şeklinde cevap vermiştir. Cindoruk’un bu sözleri “Ben sayın Cumhurbaşkanı konuşurken yanında ayakta duramam” mesajı vermek istediği şeklinde yorumlanmıştır.²⁰⁰⁶ Cumhurbaşkanı Özal’ın Meclis Başkanı Cindoruk’a “Bari Meclis açılışında beni kapıda karşıla” dediği Cindoruk’un bunu reddettiği ve “teamüle göre en yaşlı başkanvekili karşılar” dediği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının Meclis Başkanından bu tavrını yazılı istediği basına yansımıştır. Cindoruk da bu tavrının gerekçelerini yazılı olarak vermiştir.²⁰⁰⁷ Bu gelişmelerden sonra Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Kaya Toperi şu şekilde bir açıklama okumuştur: “Cumhurbaşkanı, makamının zedeleneyeceği düşüncesiyle açış konuşmasını yapmayı uygun bulmamıştır.”²⁰⁰⁸ Yeni yasama yılını TV’de açan Cumhurbaşkanı Özal, “Bu anlamlı günde, başlatılan münakaşa ve polemikleri Meclis içine taşımak istemediğim için bu yolu seçtim” demiştir.²⁰⁰⁹ Bu olay karşısında ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın “bana ne” tavrına büründüğü ve bunun Özalcı milletvekilleri tarafından tepkiyle karşılandığı belirtilmiştir.²⁰¹⁰

9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise 3, 4 ve 5. yasama yıllarının açış konuşmalarını yapmıştır. İlk olarak Süleyman Demirel’in 9. Cumhurbaşkanı seçilmesine değinilecektir.

4.1. Süleyman Demirel’in 9. Cumhurbaşkanı Seçilmesi

19. Dönem bir cumhurbaşkanlığı seçimine de sahne olmuştur. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ölümünden sonra yeni cumhurbaşkanının seçilmesi konusu siyasetin gündemine oturmuştur. Bilindiği üzere Cumhurbaşkanlığı seçimi Türk siyasi hayatında hep kritik bir konu olmuştur. Cumhurbaşkanı seçimi üzerinde siyasi bir uzlaşmanın pek de mümkün olmadığı görülmüştür. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal sadece ANAP’ın oylarıyla 31 Ekim 1989’da cumhurbaşkanı seçildiğinde muhalefet partileri, özellikle DYP lideri Süleyman Demirel, Özal’ı cumhurbaşkanı olarak tanımayacaklarını ve ilk seçimden sonra onu Çankaya’dan “onursuzca” indireceklerini ilan etmiştir.²⁰¹¹ Nitekim 1991 seçimlerinde DYP birinci parti çıkınca Demirel’in Çankaya’ya hükümet görevini almak için çıkıp çıkmayacağı merak konusu olmuştur. Demirel bu durumu siyasi bir krize çevirmeyerek hükümeti kurma görevini

²⁰⁰⁶ *Hürriyet*, 29 Ağustos 1992.

²⁰⁰⁷ *Sabah*, 31 Ağustos 1992.

²⁰⁰⁸ *Hürriyet*, 1 Eylül 1992.

²⁰⁰⁹ *Türkiye*, 2 Eylül 1992.

²⁰¹⁰ *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1992.

²⁰¹¹ Mustafa Erdoğan, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte, Ankara, 2001, 3. baskı, s. 190.

almak için Çankaya'nın yolunu tutmuştur. Ancak Demirel'in başbakanlığı döneminde Hükümet-Cumhurbaşkanlığı arasında gerilimler eksik olmamıştır. Cumhurbaşkanı Özal'ın, DYP-SHP koalisyonunun Meclis'ten çıkarttığı yasalardan uygun görmediklerini veto etmesi siyasi polemik konusu olmuştur. DYP-SHP Koalisyonu da Özal'ı devre dışı bırakmak için kamuoyunda by-pass yasası olarak bilinen yasa tasarısını Meclise getirmiştir.

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yaptığı 11 günlük bir gezinin ardından 17 Nisan 1993'te Çankaya Köşkünde geçirdiği kalp krizi sonucu kaldırıldığı Hacettepe Hastanesi'nde yaşama veda etmiştir. Özal'ın naşı 20 Nisan 1993'te TBMM'de katafalka konulmuş ve 22 Nisan'da Fatih Camii'nde kılınan namazdan sonra Vatan Caddesi'nde hazırlanan kabirde toprağa verilmiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın beklenmedik ölümü üzerine Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı seçilme süreci DYP ve SHP arasında bir miktar siyasi çekişmeye sebep olsa da yine de önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerine göre gerilim daha az olmuştur. Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesi için koalisyon ortağı SHP'nin desteğine ihtiyaç olması bu seçimin zora girme ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Ancak Erdal İnönü'nün Demirel'in seçilmesine olumlu yaklaşması ve koalisyon hükümetinin devam etmesinin cumhurbaşkanlığı seçimine endekslenmesi bu seçimin bir krize dönüşmesini engellemiştir. 17 Nisan 1993 ile 16 Mayıs 1993 arasındaki bu süreci, gelişen olayları, iktidar partileri arasındaki ilişkileri ve muhalefet partilerinin tutumunu değerlendirmek 9. cumhurbaşkanının seçilmesinin öyküsünü anlatmak açısından önemlidir.

Cumhurbaşkanı Özal'ın vefat ettiği 17 Nisan günü DYP lideri ve Başbakan Demirel koalisyon ortağı SHP'nin desteği ile cumhurbaşkanlığı meselesinin çözülebileceğini, destek vermezse ortaya yeni bir durumun çıkacağını etrafındakilere söylemiştir. Yeni durumdan kasıt SHP ile koalisyonun yıkılarak muhalefet partisi ANAP ile yeni bir hükümet kurmaktır. Bu ihtimali de göz önünde bulunduran Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Özal'ın vefatından bir gün sonra, cumhurbaşkanlığı seçiminin, koalisyon Hükümetinin bozulmadan, seçimler erkene alınmadan ve ülke bunalıma sokulmadan çözüme kavuşturulacağını açıklamıştır.²⁰¹²

Cumhurbaşkanlığı için en önemli isim kuşkusuz başından sonuna kadar Başbakan Süleyman Demirel'dir. Ancak cumhurbaşkanlığı için başka isimler de gündeme gelmiştir. Adı geçenlerden birisi de TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk olmuştur. Özellikle muhalefetin Demirel'in adaylığını engellemek amacıyla ortaya attığı bir öneri olarak Cindoruk'un adaylığı RP ve ANAP'tan destek alacak bir öneri konumundaydı. Ancak Cindoruk, "Genel Başkanım aday olmazsa aday olurum diyerek" bu konuyu kapatmıştır. Prof. Nevzat Yalçıntaş'ın

²⁰¹² Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, Remzi, İstanbul, 2007, ss. 393-394.

ismi de cumhurbaşkanlığı adaylığı için geçmiştir ancak Millet Partisinin aday göstermek istediği Yalçıntaş için ancak 13 milletvekili imza vermiştir. Parlamento dışından adaylık için en az 90 milletvekilinin imzası gerektiğinden Yalçıntaş Anayasa'ya göre adaylık hakkını kazanamamıştır.²⁰¹³

Başbakan Demirel'in daha başından itibaren cumhurbaşkanı olma isteğinde olduğu anlaşılmaktadır. Demirel, Özal'ın öldüğü günden itibaren dokuzuncu cumhurbaşkanlığına en yakın ismin kendisi olduğunu biliyordu. Bir hesap adamı olarak bu niyetini açık vermek istemese de bu niyet anlaşılabilirdi. Buna ek olarak Anayasa'nın koyduğu şart olan 226'yı tutturarak cumhurbaşkanı seçilmeye de razı bir durumdadır.²⁰¹⁴ Nitekim daha en baştan cumhurbaşkanlığını istediğini kendisine sorulan bir soru üzerine "Ben Türkiye için varım. Türkiye'nin bana nerede ihtiyacı varsa, ben orada olurum. Türkiye beni Cumhurbaşkanı olarak görmek istiyorsa, ben buna kulak vermek zorundayım" diyerek belli etmiştir.²⁰¹⁵ DYP ve SHP'nin aralarında Demirel'i cumhurbaşkanı seçme konusunda anlaştıkları iddia edilen 24 Nisan'da Demirel'in aday olacağı belirginleşirken SHP lideri Erdal İnönü 3 Mayıs'ta Demirel'i destekleyeceklerini kamuoyuna duyurmuştur.²⁰¹⁶ Ancak bu sürecin sıkıntısız geçtiği söylenemez. SHP başta ilk turda üçte iki çoğunluk ile seçilecek birinin cumhurbaşkanı olması ve muhalefetle uzlaşma sağlanması görüşündedir. Daha sonra Başbakan Demirel'in cumhurbaşkanı olması ile Koalisyon hükümetinde sıkıntı yaşanacağı kanaatini taşıdığı, daha sonra da cumhurbaşkanlığında Demirel'i desteklemesini koalisyonun devamı konusuna endekslediği anlaşılmaktadır. SHP içinden bazı milletvekillerinin ve il başkanlarının Demirel'in cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı çıktığı bir ortamda partiyi bu konuda toparlayan Erdal İnönü olmuştur. Parti kadrolarının duyarlı olduğu 1980 öncesi siyasi kutuplaşmaya dikkat çeken İnönü, "3. MC'nin kurulmasına neden olan kişi olmak istemediğini, DYP lideri Demirel'in cumhurbaşkanı adaylığını destekleyeceğini" belirtmiştir. İnönü'nün bu sözleri Demirel'in cumhurbaşkanlığına destek vermemeleri durumunda DYP'nin koalisyonu bozarak ANAP ile koalisyon kurması ihtimaline işaret ediyor ve bunun 3. Milliyetçi Cephe anlamına geleceğini ima ediyordu.²⁰¹⁷

4 Mayıs 1993 günü Demirel, DYP Grubunda adaylığını ilan etmiştir. Gruptaki konuşmasında Demirel, TBMM'de 11 tane siyasi parti olduğunu, cumhurbaşkanı seçiminin siyasi partilerin açık oy kullanmasını imkânsız kıldığını belirtmiştir. 448 milletvekilinin Anayasa tarafından parti gruplarının disiplin sınırlaması haricinden vicdanlarına göre oy vermeye çağrıldıklarını

²⁰¹³ A.k., ss. 402-403.

²⁰¹⁴ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya: Gelenler Gidenler*, Detay, İstanbul, 2007, ss. 309-310.

²⁰¹⁵ Hikmet Özdemir, a.g.k., s. 396.

²⁰¹⁶ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay (derleyenler), *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000*, Cilt 4, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 391.

²⁰¹⁷ Hikmet Özdemir, a.g.k., s. 407.

anlatmıştır. Milletvekillerinin teker teker sorumluluğu olduğunu vurgulayan Demirel, DYP grubunun 23 Nisan’da kendisinin cumhurbaşkanı adaylığı yönünde irade beyan ettiğini, kendisinin bir süre henüz aday olmadığını söylemek durumunda kaldığını hatırlatmıştır. Artık bugünden itibaren lisanını değiştireceğini söyleyen Demirel böylece cumhurbaşkanlığı adaylığını ilan etmiştir. Demirel, kendisinin cumhurbaşkanı olması durumunda Türkiye’nin hukukunun üstünlüğüne dayalı ve rahat bir ülke olacağını belirtmiştir.²⁰¹⁸

Başbakan Demirel’in cumhurbaşkanlığı adaylığına en sert çıkan muhalefet partisi ANAP olmuştur. Demirel’in adaylığına karşı çıkan ANAP ilk başta Hüsamettin Cindoruk ismi etrafında ortak aday önerisinde bulunmuş, daha sonra Demirel’in adaylığına “ret cephesi” oluşturmuştur. ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın çağrısıyla RP, HEP, BBP, DSP, MP liderleriyle MHP temsilcisi Mecliste toplanarak cumhurbaşkanının geniş bir uzlaşmayla seçilebilmesi için Demirel’in cumhurbaşkanlığı adaylığından çekilmesini istemişlerdir. ANAP daha sonra da 5 Mayıs 1993 günü Bitlis milletvekili Kamran İnan’ı cumhurbaşkanlığı adayı göstermiştir.²⁰¹⁹ Demirel’in DYP Grubu tarafından Cumhurbaşkanı adayı gösterilmesini muhalefet partilerinden CHP’nin genel başkanı Deniz Baykal, “parlamento darbesi” olarak nitelemiştir. SHP’nin net bir tutuma girerek bu darbeyi engellemesini isteyen CHP, SHP’nin Demirel lehinde kararını açıklamasından sonra 4 Mayıs 1993 günü İstanbul milletvekili İsmail Cem’i cumhurbaşkanı adayı gösterme kararı almış ve 7 Mayıs 1993 günü de TBMM Başkanlığına başvuruda bulunmuştur. Refah Partisi ise başından itibaren Demirel’in cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı çıkmış, Hüsamettin Cindoruk ve Erdal İnönü’nün isimlerini ortaya atmış, en son da Gümüşhane milletvekili Lütfi Doğan’ı aday göstermiştir.²⁰²⁰

Seçime katılan diğer adaylar İsmail Cem, Kamran İnan ve Lütfi Doğan olmuştur. 8 Mayıs günü Meclisteki milletvekili dağılımı şu şekildedir: DYP 182, ANAP 95, SHP 54, RP 40, CHP 21, HEP 16, BBP 7, DSP 3, MP 2, Bağımsız 2 ve boş 2. 8 Mayıs ve 13 Mayıs 1993’te yapılan ilk iki tur oylamada hiçbir aday üçte iki çoğunluğu sağlayamamıştır. Seçilmek için salt çoğunluğun yeterli olduğu üçüncü turda Demirel DYP ve SHP’li milletvekillerinin desteği ile 244 oy alarak Türkiye Cumhuriyetinin 9. cumhurbaşkanı seçilmiştir. Turgut Özal’ın aksine Süleyman Demirel’in cumhurbaşkanlığı muhalefet partilerince benimsenmiş ve “Çankaya’dan indirme” söylemi seslendirilmemiştir. Demirel’in kolaylıkla cumhurbaşkanı seçilmesinde kuşkusuz SHP’nin ideolojik kaygıları bir kenara bırakarak verdiği desteğin önemli bir payı vardır.

²⁰¹⁸ Cüneyt Arcayürek, *Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü*, Bilgi, Ankara, 2000, 3. basım, ss. 395-399.

²⁰¹⁹ Hikmet Özdemir, *a.g.k.*, ss. 412-413.

²⁰²⁰ *A.k.*, ss. 409, 414-415.

9. Cumhurbaşkanının Genel Kurulda seçilme sürecini özetlemek uygun olacaktır. Genel Kurulun 4.5.1993 tarihli 98. Birleşiminde Danışma Kurulunun verdiği öneri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birinci oylamasının 8 Mayıs 1993 Cumartesi günü saat 15.00'te başlayacak birleşimde yapılmasına, birinci oylamada sonuç alınamadığı takdirde, ikinci oylamanın 12 Mayıs 1993 Çarşamba günü saat 15.00'te başlayacak birleşimde yapılmasına karar verilmiştir. İkinci oylamada da sonuç alınamadığı takdirde, üçüncü oylamanın 16 Mayıs 1993 Pazar günü saat 15.00'te başlayacak birleşimde yapılması, üçüncü oylamada da sonuç alınamadığı takdirde, dördüncü oylamanın 20 Mayıs 1993 Perşembe günü saat 15.00'te başlayacak birleşimde yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca seçim oylaması yapılacak günlerde Genel Kurulda Başkanlık sunuşları dışında başkaca bir konunun görüşülmemesi ve oylamalar arasındaki günlerde Genel Kurulun toplantı yapmaması önerilerek kabul edilmiştir.²⁰²¹

Genel Kurulun 8.5.1993 tarihli 101. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanmıştır. İlk olarak 180 milletvekilinin Cumhurbaşkanlığı adaylığına Isparta milletvekili Süleyman Demirel'i arz ve teklif ettiklerini belirten dilekçe okunmuştur. Bunun ardından Başbakan Süleyman Demirel'in Anayasanın 102. maddesi gereğince yapılacak olan Dokuzuncu Cumhurbaşkanlığı seçimine aday olduğunu ifade eden dilekçe okunmuştur. İkinci olarak 92 milletvekili Bitlis milletvekili Karman İnan'ı aday gösterirken, Kamran İnan da Cumhurbaşkanlığına aday olduğunu ifade etmiştir. 20 milletvekili imzalı bir diğer dilekçe de İstanbul milletvekili İsmail Cem'i aday olarak göstermiş ve İsmail Cem'de adaylığını açıklamıştır. 40 milletvekili Gümüşhane milletvekili Lütfi Doğan'ı aday olarak teklif etmiştir. Son olarak Şevket Kazan (Kocaeli) ve İ. Melih Gökçek (Ankara) 9. cumhurbaşkanlığı seçimleri için Eskişehir milletvekili Hüsamettin Cindoruk'u aday teklif etmiştir. Cindoruk ise cumhurbaşkanlığına aday olmadığını, bilgisi ve iradesi dışında yapılan teklifin işleme konulmamasını, bu nedenle de verilecek oyların geçersiz sayılmasını istemiştir. Böylece cumhurbaşkanlığı için 4 tane aday belirlenmiştir: Süleyman Demirel, Kamran İnan, İsmail Cem ve Lütfi Doğan.²⁰²²

Anayasanın 102. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, Cumhurbaşkanı seçimi gizli oyla yapılmıştır. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, ilk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu, yani 300 oy; üçüncü oylamada ise üye tamsayısının salt çoğunluğu, yani 226 oy aranmıştır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılacağı ve dördüncü oylamada salt çoğunluğu, yani 226 oy alan

²⁰²¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 98, (4.5.1993), s. 169.

²⁰²² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 101 (8.5.1993), ss. 420-429.

adayın Cumhurbaşkanı seçilmiş olacağı belirtilmiştir. Başkanvekili Avcı, Anayasa ve İçtüzüğü'nün istediği gizliliğin bütün icaplarını yerine getirmek için, gizli oylamanın ne şekilde yapılacağını arz ederek iki Kâtip Üyenin (H. İbrahim Artvinli ve Ramazan Coşkun) Başkanlık Divanı Kürsüsünün sağ tarafındaki komisyon sıralarında yer alacaklarını söylemiştir. Ayrıca, kâtip üyelerden birinin adı okunan milletvekiline mühürlü oy pusulası ve zarf vereceğini, diğer üyenin ise, oy pusulası ve zarf verilen milletvekilini yoklama cetvelinde işaretleyeceğini açıklamıştır. Oylama ise üyelerin, kâtip üyelerden mühürlü oy pusulası ile zarf aldıktan sonra oy hücreğine girmesi, oy pusulasına adaylardan birinin adını ve soyadını yazdıktan sonra oy pusulasını hücrede zarfın içine koyması ve bilahare hücreden çıkması ve kürsü üzerine konulan oy kutusuna zarfı atması şeklinde yapılmıştır. Adaylardan birinin sadece adının veya sadece soyadının yazılması tereddüt doğuracağından adayı adı ve soyadı veya en azından adayın adının baş harfi ile soyadının yazılmasının gerektiği, sadece adının veya sadece soyadının yazılması halinde adayın kim olduğu tereddütsüz anlaşılmakta ise oyun geçerli sayılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, oy pusulasında oyun kime ait olduğunu belirleyecek herhangi bir işaret, imza, karalama veya renkli kalem kullanma gibi durumlarda oyun geçersiz sayılacağı açıklanmıştır. Geçerli oyun hiçbir suretle işaret taşınamaması, adayın adına ve soyadına hiçbir eklenti yapılmaması istenerek oy pusulalarına, adları okunmuş bulunan adayların dışında isim yazıldığında, bu oyların geçersiz sayılacağı ifade edilmiştir.²⁰²³

Meclis Başkanvekili Avcı, oylamanın sayım ve dökümü için ad çekmek suretiyle 5 kişilik bir tasnif komisyonu tespit etmiştir. Bu komisyon Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Dökülmez, Gaziantep Milletvekili Abdülkadir Ateş, Sivas Milletvekili Ziya Halis, Konya Milletvekili Hasan Afşar ve Mardin Milletvekili Muzaffer Arıkan'dan oluşmuştur. Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan birinci tur oylamaya 422 üye katılırken adaylar aşağıdaki oyları almıştır:

Süleyman Demirel:	234
Kamran İnan:	95
Lütfi Doğan:	46
İsmail Cem:	25
Boş:	19
Geçersiz:	3

Bu sonuca göre, Cumhurbaşkanı seçimi için, Anayasanın 102. maddesinde öngörülen üçte iki oy çokluğu sağlanamamıştır. İkinci oylamanın, 12 Mayıs 1993 Çarşamba günkü birleşimde yapılacağı açıklanarak birleşim kapatılmıştır.²⁰²⁴ Demirel'in aldığı oyda SHP'den 13 fire olmuştur. ANAP'ta fire yoktur. Doğan, 39 oyu RP'li milletvekillerinden 7 oyu BBP'lilerden almıştır. Özalcı diye adlandırılan 12 milletvekili oturuma katılmamıştır. Başbakan

²⁰²³ A.k., s. 430.

²⁰²⁴ A.k., s. 431.

Demirel, Mesut Yılmaz'ın "Koalisyon 226'yı bulamadı, MHP desteğiyle 234 oldu" şeklindeki eleştirileri için "Atı alan Üsküdar'ı geçti" ve "Cumhurbaşkanlığı Koalisyonun değil, TBMM'nin işidir" şeklinde konuşmuştur. RP lideri Necmettin Erbakan, Demirel'in Erdal İnönü'yü köşke çıkmak için merdiven olarak kullandığını söylerken CHP lideri Deniz Baykal SHP'yi ağır bir şekilde eleştirmiştir.²⁰²⁵ Birinci turun sonuçları üzerinde yorum yapan Demirel, "4. tura kalırsa aday için, benim için bir şey ifade etmez. Ama Parlamento için zafiyet ifade eder... Çünkü 4. turda seçilebileceğini Anayasa koymuş, 4. tura kaldı mı korktunuz (seçim koşulu) o yüzden verdinize gelir söz. Oyu alanın ne kusuru olacak, verenin olur... 4. tura geleceksek, Meclis seçim kaçını olur. O damganın altına girer."²⁰²⁶

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci tur oylaması Genel Kurulun 12.5.1993 tarihli 102. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Fehmi Işıklar başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için üye tamsayısının üçte ikisi, 300 oy aranan bu turda birinci turdaki dört aday seçime katılmıştır. Birinci oylamadaki gizli oylama şeklini tekrar hatırlatan Meclis Başkanvekili Işıklar iki katip üyenin İbrahim Özdiş ve Işılay Saygın olduğunu belirtmiştir. Oylamanın sayım ve dökümü için ad çekmek suretiyle 5 kişilik bir tasnif komisyonu tespit etmiştir: Tevfik Türesin (Bolu), İsmet Kaya Erdem (İzmir), Mustafa Yılmaz (Gaziantep), Rahmi Özer (Çanakkale) ve Alaettin Kurt (Kocaeli).

429 üyenin katıldığı ikinci tur oylamada adaylar aşağıdaki oyları almışlardır:

Süleyman Demirel:	235
Karman İnönü:	95
Lütfi Doğan:	49
İsmail Cem:	25
Boş:	24
Geçersiz:	1

Bu sonuca göre, Cumhurbaşkanı seçimi için, Anayasanın 102. maddesinde öngörülen üçte iki oy çokluğu sağlanamamıştır. Üçüncü oylamanın, 16 Mayıs 1993 Pazar günü birleşimde yapılacağı açıklanarak birleşim kapatılmıştır.²⁰²⁷

Cumhurbaşkanlığı seçiminin üçüncü tur oylaması Genel Kurulun 16.5.1993 tarihli 103. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, bu oylamada Anayasanın 102. maddesinde üye tamsayısının salt çoğunluğunun, yani 226 oyun bulunması öngörülmüştür. Bu tura dört adayda katılırken Başkanvekili Avcı oylamaya geçmeden önce gizli oylama şeklini hatırlatmıştır.

²⁰²⁵ Hikmet Özdemir, *a.g.k.*, ss. 418-419.

²⁰²⁶ Cüneyt Arcayürek, *Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü.*, s. 430.

²⁰²⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 102 (12.5.1993), ss. 470-471.

İki katip üye olarak Ali Günaydın ve İbrahim Özdiş görev almıştır. Oylamanın sayım ve dökümü için, ad çekmek suretiyle oluşturulan 5 kişilik tasnif komisyonu üyeleri şu şekildedir: Tekirdağ Milletvekili Fethiye Özver, İstanbul Milletvekili Gürol Soylu, Balıkesir Milletvekili Hüseyin Balyalı, Antalya Milletvekili Hasan Çakır ve Eskişehir Milletvekili İbrahim Yaşar Dedelek.²⁰²⁸

431 üyenin katıldığı üçüncü oylama sonucunda adayların aldığı oylar aşağıdaki gibidir:

Süleyman Demirel:	244
Kâmrân İnan:	94
Lütfi Doğan:	47
İsmail Cem:	27
Boş:	19

Bu sonuca göre, Isparta Milletvekili Süleyman Demirel, Anayasanın 102. maddesinde üçüncü oylama için öngörülen salt çoğunluğu sağlayarak 244 oyla Türkiye Cumhuriyetinin 9. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. DYP ve SHP sıralarından alkış sesleri gelirken Başkanvekili Avcı “Zatı devletlerini tebrik eder, vatanımıza ve milletimize hayırlı uğurlu olmasını Allah’tan dilerim” diyerek yeni cumhurbaşkanını tebrik etmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e cumhurbaşkanı seçildiğini bildirmek ve ant içmek için Genel Kurul salonuna davet etmek üzere birleşime saat 18.00’e kadar ara verilmiştir.²⁰²⁹

Başkanvekili Yıldırım Avcı’nın başkanlığında açılan ikinci oturumda Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ant içerek cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısıyla bir konuşma yapmıştır. Başkanvekili Avcı Cumhurbaşkanının andiçme töreninin şeklini açıklayarak Cumhurbaşkanının and içmek üzere, Başkanvekili tarafından Genel Kurul salonuna davet edileceğini ve beraberinde Başkanvekili olduğu halde hitabet kürsüsüne geleceğini, Genel Kurulun, Cumhurbaşkanını ayakta karşılayacağını açıklamıştır. And içme, milletvekilleri ve davetliler tarafından ayakta dinlenecektir. Cumhurbaşkanının ant içmesinden sonra İstiklal Marşı çalınacak, daha sonra Cumhurbaşkanı teşekkür konuşmasını yapacak ve salondan ayrılacaktır. Cumhurbaşkanı salondan ayrılırken, milletvekilleri, görevliler ve davetliler tarafından ayakta selamlanacaklardır. Bu açıklamadan sonra Başkanvekili Yasin Hatipoğlu Cumhurbaşkanını and içmek için Genel Kurul salonuna davet etmiştir. Bu arada RP milletvekillerinin salonda olmadıkları görülmüştür. Milletvekilleri Cumhurbaşkanını ayakta karşılarlarken DYP, SHP ve MHP sıralarından “Bravo” sesleri ve alkışlar duyulmuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hitabet kürsüsüne geldiğinde Başkanvekili Avcı kendilerine Meclis adına “hoş geldiniz” demiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel aşağıdaki metni okuyarak ant içmiştir:

²⁰²⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 103 (16.5.1993), ss. 506-507.

²⁰²⁹ *A.k.*, ss. 507-508.

*Cumhurbaşkanı sıfatıyla, devletin, varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma; milletin huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, herkesin, insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma; Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma, Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andiçerim.*²⁰³⁰

Ant içilmesinden sonra İstiklal Marşı çalınmıştır. Daha sonra Cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısıyla Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

17 Nisan 1993 tarihinde ebediyete intikal eden 8 inci Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal'ın yerine, Anayasamızın 102 nci maddesi gereğince, Meclis çoğunluğunun hemen tümünün katılımıyla, Cumhurbaşkanı seçimi yapılmış bulunmaktadır.

Bu yüce göreve beni seçmiş olmanızdan dolayı sizlere teşekkürlerimi, minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve Birinci Cumhurbaşkanı Büyük Atatürk ve onu takip etmiş bulunan diğer seçkin ve tarihî kişilikli devlet adamlarımız, bu mevkii, Türk Milletinin kalbinde, ulu ve saygıdeğer bir makam haline getirmişlerdir.

Cumhurbaşkanı seçimi, geçmişte zaman zaman sorunlu olmuş, hatta demokratik kuralların dışına bile taşmıştır. Böyle yüce bir makamın büyük bir sükûnet içerisinde ve demokratik kurallara uygun olarak, hiçbir sorun çıkmadan doldurulabilmiş olması, Türk demokrasisinin zaferidir. Bu zaferde, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri olarak hepinizin, her şeyi büyük bir olgunlukla takip eden halkımızın ve basınımızın çok büyük bir payı vardır. Böylece, Türk demokrasisi, dünyaya bir defa daha rüştünü ispat etmiştir. Bu, ülkemizin saygınlığını ve itibarını artırmıştır.

Şimdi, benim görevim, hiçbir ayırım yapmaksızın, halkımızı, ülkemizin tümünü ve devletimizi kucaklamaktır. Etrafımızda bu kadar yangın ve ülkemizin bu kadar sorunu varken, geride kalmış tartışmaları güncel olarak ve ateşli bir şekilde yaşatmanın yanında değilim. Her sayfası beyaz, yepyeni bir defter açarak, ülkemizin daha iyi günlere ulaşması için iyi niyetle, ihlâsla ve bütün gücümle her türlü gayreti sarf edeceğimden herkes emin olmalıdır. Bu kürsüden yedinci defa yemin etmek bana nasip oldu ve yedinci defaki yeminimde de bu söylediğim şeyleri tamamen tekrarladım ve üzerine yemin ettim.

²⁰³⁰ A.k., s. 509.

Anayasamız, "Cumhurbaşkanı, devletin başıdır. Türk Milletinin birliğini temsil eder, Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir. Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir" demektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsıma tevdi ettiği bu onurlu görevi, Anayasanın ortaya koyduğu hedefe ve çizdiği çerçeveye, biraz evvel yapmış bulunduğum yemine, tam sadakatle ifa edeceğim.

Yasama, yürütme ve yargının, kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olarak ahenk içerisinde çalışmalarını sağlamak, böylece, devletimizin, hizmetinde bulunduğu halkımızı hoşnut edecek şekilde işlemesini gerçekleştirmek için gayret sarf edeceğim.

Devletimizin, halkımızı, halkımızın devletimizi sıcak bir şekilde kucaklaması, gücümüzü artıracaktır. Anayasamızın, Cumhurbaşkanının konumu, görevi, yetkisi ve etkisiyle ilgili olarak çizdiği çerçeve, zaman zaman tartışmalara sebep olmuştur. Kırk yıla yakın süredir devletin hemen her kademesinde bulunmuş olmam ve bütün gelişmelerin ya içinde ya da çok yakınında yer almış olmam dolayısıyla, deneyim ve birikiminin, devletimizi uyum içinde çalıştırmaya yararlı olacağı kanaatindeyim. Bu, fevkalade zor olan görevi, diyalog, danışma, uzlaşma, uzlaştırma, fikir alışverişiyle, bir hoşgörü ortamında ve sabırla yerine getirmeye çalışacağım. Böyle bir çerçevede başarılı ve etkili olabilmenin vazgeçilmez şartı, tarafsızlık ilkesine uymaktır.

Türkiye Cumhuriyetinin, Türk Milletinin birliğini temsil eden ve bütün vatandaşlarımızın onların siyasî partileri dahil, her türlü yasal örgütlerini kucaklamak göreviyle yükümlü olan Cumhurbaşkanının, taraf olması veya tarafsızlığa gölge düşürecek herhangi bir davranış içinde olması düşünülemez.

Tarafsızlığı, niteliğinde siyaset olan ülke ve dünya sorunları dışında kalmak ve hiçbir şeye karışmamak şeklinde yorumlamak da yanlıştır. Cumhurbaşkanı, Anayasanın kendisine verdiği görevleri yaparken, sağduyunun ve kamu vicdanının denetimi altında bu görevleri gerçekleştirecektir. Doğruya, haklıya arka çıkmak, ülke menfaatlerini korumanın şartıdır.

Cumhurbaşkanı, görevini yorumlarken, bazı moral ölçüleri bulacak ve bunları kullanacaktır. Yine de, tartışılabilir bir konu içerisinde bulunduğunu kabul ediyorum; ancak, benim sizlere söyleyeceğim, bu hususta ölçülere ve sınırlara azamî dikkat ve itina göstereceğimdir.

Sayın milletvekilleri, "Türkiye" artık büyük bir ülkenin adıdır, önümüzdeki yedi yılı çok iyi kullanmak durumundadır. Türkiye, yedi yılda bir asır aşacaktır. 2 000'li yıllara geldiğimiz zaman, çok daha güzel, çok daha mutlu, çok daha mamur ve bugün düşünemediğimiz kadar güzel bir Türkiye olacaktır. Bu, ancak, istikrar içerisinde, huzur ve güveni ve hukukun üstünlüğünü koruyarak sağlanabilir. Onun için, demokratik istikrarı, Türkiye'nin geleceğinin teminatı görüyorum.

Türkiye'yi bu hedefe ve 2 000'li yılların yüksek teknolojileri, rekabet gücü olan etkin ve verimli Türkiye'sine taşıyacak olan, ülkemizin tek tek insanları, kişileri, toplu olarak milyonlarca insanı ve bunların yaratıcı gücüdür. Binaenaleyh, insanın yaratıcı gücünün ve dinamizminin en mükemmel şekilde yeşerdiği, laik ve demokratik rejimin korunması, her gün daha ileriye götürülmesi, halk olarak ve devlet olarak başlıca vazifelerimizden biri olmalıdır.

Demokrasi, tarifi icabı ihtiva ettiği düşünce hürriyeti, vicdan ve inanç hürriyetiyle, girişim hürriyeti gibi üç temel hürriyetin varlığı sayesinde, insanlar üstündeki her türlü baskıyı kaldırarak, yaratıcı güçlerin doruğuna erişilmesini sağlar.

1982 Anayasası, hazırlanışı, sunulduğu ve kabul edilişi, nihayet, şartları ve içeriği itibarıyla tam demokratik değildir. Bu Anayasa, Türkiye'ye bir anayasal düzen getirmiştir; fakat bunun tam anlamıyla demokratik anayasal bir düzen olduğu söylenemez.

Demokratik kurumlar, hukukun üstünlüğü, kanun hâkimiyeti, şeffaflık, katılımcılık, temel insan haklarının ve özgürlüklerinin, bu arada ekonomik özgürlüklerin korunması, çağdaş evrensel değerlerdir. Her ülkenin olduğu gibi, Türkiye'nin de karşılaştığı sorunların çözülebilmesi, ancak bu ilkelerin hayata geçirilmesiyle mümkündür. Bu ilkelerin yerleştirilmesi için ise, sadece söylenmiş olmaları, elbette ki, yeterli değildir. Bunun başarılması, hukukî ve idarî yapıdan eğitim ve kültüre kadar, çeşitli alanlarda düzenlemeler yapılmasını gerektirir. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri, toplumun bünyesinde çoğulculuğun yayılmasıdır.

Örgütlü, belde, ülke ve dünya sorunlarıyla yakından ilgili, haklarını bilen, demokratik refleksi olan bir toplum, demokratik sistemin ön şartıdır. Bu toplumun meydana gelebilmesi için, demokratik eğitim ve kültür hazinelerinin teşekkül edebilmesi lazımdır. Devletin ekonomik gücünü azaltıp, toplumun ekonomik gücünü büyütmek gerekecektir. Halkın tüm bilgi, haber ve enformasyona tam ve doğru olarak sahip olması, onun sıhhatli kararlar verebilmesi ve dolayısıyla, demokrasinin iyi işlemesi için vazgeçilmez bir şarttır. Hür bir basın ve yayın, demokrasi için şarttır.

Sayın milletvekilleri, partiler siyasetini aşan ve Türk Milletinin tümünün ortak bir sorunu olan terörün, ülke gündeminden çıkması lazımdır.

Terör, insanların en temel hakkı olan yaşama hakkına saldırmaktır. Buna karşılık devletin en önde gelen görevi, bütün vatandaşlarımızın güvenliğini ve her şeyden önce insan haklarının temeli olan yaşama hakkını korumaktır. Demokratik meşru düzene karşı silaha sarılanları tesirsiz hale getirmek, devletin görevidir.

Devlet bu görevini yaparken, halkın ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin ona tam destek olması lazımdır. Türkiye Cumhuriyetinin bütün vatandaşları, bölge, köken, dil, din, mezhep ve cinsiyet farkı gözetilmeden, kanun önünde eşit haklara sahip birinci sınıf vatandaşlardır, ülkenin ve devletin sahibidirler ve böyle kalacaklardır.

İnsanlarımızı bu topraklar üzerinde birleştiren, tasada ve kıvançta ortaklık, güzel bir gelecek beklentisi, tarihe beraber sahip olma yanında, eşitlik; ulusal egemenliğin ortak kullanımıdır. Esasında, başlatılmış bulunan demokratikleşme hareketi, ulusal egemenliğin bu ortak kullanımını her geçen gün biraz daha kuvvetlendirmeye ve zenginleştirmeye yönelmiş temel bir reform niteliğindedir.

Sayın milletvekilleri, Türkiye, bugün dünya tarihinin çok kritik bir dönemi içinde, dış politikada esasları Büyük Atatürk tarafından çizilmiş olan, barışçı, onurlu, gerçekçi, aktif ve çağdaş hedefler doğrultusunda izlediği kararlı siyasetiyle bölgesel çapta yönlendirici, görüşü alınmak ihtiyacı duyulan, ağırlıklı, saygın bir ülke konumuna gelmiştir.

Türkiye, Adriyatik'ten Çin'e kadar doğmakta olan yeni bir dünyada, yaklaşık 200 milyon insanın yaşadığı Avrasya bölgesinde, bu bölgenin en istikrarlı ve model olarak alınan ülkesi olmuştur.

Bu konum, ülkemizin önüne büyük imkânlar açarken, bir yandan da muhtemel istikrarsızlıklar, bölgesel çatışmalar dolayısıyla bazı sorumluluklar getirmektedir.

Yeni dünya düzeninin güvenlik boyutu aksamış ve bu boşluk, başta Bosna ve Karabağ olmak üzere, çok acı facialara ve onbinlerce insanın katliamına yol açmıştır. Dünyanın en yaygın istikrarsızlık haritasının ve bölgesinin odak noktasında bulunan Türkiye'ye bu hususta önemli bir sorumluluk düşmektedir. Barış ve güvenlik sorunu yanında, dünyanın gelişmekte olan birçok bölgesinde yaygın olan cehalet, işsizlik, hastalık, fukaralık ve çevre çürümesi çemberlerinin kırılması gerekmektedir.

İnsanlık, bu tehditlere karşı bir strateji oluşturacaktır. Bu sorunlara zaten hassas olan Türkiye'nin, bu konularda dünyaya vereceği birçok mesajı vardır.

Değerli milletvekilleri, bana tevdi etmiş olduğunuz bu çok şerefli göreve şevk ve ihlas ile başlarken, demokratik istikrarını koruyan, kalkınmasını sürdüren, ekmek, güvenlik, hürriyet üçlüsü arasında bunlardan herhangi birisini tercih etmek zorunda kalmayarak, her üçüne birden sahip olan, demokrasisini standart dışı olmaktan çıkaran, her gün biraz daha çağdaş demokrasilerin en ileri çizgilerine yaklaşan, onları yakalayan, çoğulculuğu, liberalizmi ve rekabeti, sadece siyasî sistemine değil, fakat ekonomisinden basın yayınına, iş hayatından üniversitesine, derneklerinden meslek kuruluşlarına, her kesimine yerleştiren ve yayan, tekelciliği her alanda ortadan kaldıran, ülkeyi 2 000'li yıllara taşıyacak, reformları sürdüren, değişimi yakalayacak yeni reform atılımları başlatan, bunları ortaya koyacak yaratıcı insanları teşvik eden, destekleyen, yetiştirebilen, dünya ile barış için işbirliği yapan, bölgesinde ve dünyada barışın ve istikrarın koruyucusu, dünyanın önder devletleri arasında her gün ağırlığını ve saygın konumunu pekiştiren, birlik, beraberlik, dirlik, düzenlik ve kardeşlik içerisinde büyüyen ve zenginleşen, milletin vicdan hürriyetine, düşünce hürriyetine, ibadet hürriyetine sahip olduğu, her çocuğun eğitim gördüğü, herkesin sağlık hizmetlerinden yararlandığı, herkesin sosyal güvenlik şemsiyesi altına girdiği ve herkesin geleceğe güvenle baktığı bir Türkiye görmek istiyorum.

Bütün bu görmek istediklerim, benim otuz yıllık siyaset hayatımın düsturu olmuştur. Bunlar, partileri aşan, bütün Türkiye'yi kavrayan hedeflerdir ve ben, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bana tevdi etmiş olduğu Cumhurbaşkanlığı görevini, Türkiye'nin birliğini, beraberliğini her şeyin üstünde tutarak ve bütün vatandaşlarımı, doğulusunu, batılısını, güneylisini, kuzeylisini, ama, hepsini kucaklayarak, devletimin, herkesi şefkat, merhamet ve adaletle bağrına basmasına yardımcı olarak yapacağım.

Cumhurbaşkanlığı bir sevgi pınarıdır, bir muhabbet pınarıdır ve bir güven abidesidir.

*Cenabı Allah'ın, herkesin işini kolaylaştırmasını, milletimizin işini kolaylaştırmasını, devletimizin işini kolaylaştırmasını ve bu görevleri yaparken hepimize yardımcı olmasını ve bana verdiğiniz bu büyük görevi yaparken bana da yardımcı olmasını niyaz ediyor; hepinizi saygıyla selamlıyorum.*²⁰³¹

Bu konuşmadan sonra milletvekillerinin, Cumhurbaşkanını ayakta selamlamış, DYP, SHP ve MHP sıralarından alkışlar duyulmuştur. Genel Kurulun 12.5.1993 tarihli 102. Birleşiminde alınan karar gereğince, Anayasanın 133. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifini görüşmek için, 18 Mayıs 1993 Salı günü saat 15.00'te toplanmak üzere birleşim kapatılmıştır. Böylece, Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 16 Mayıs 1993 tarihinde seçilmiş ve göreve başlamıştır.

4.2. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 19. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşması

Konuşmasında genel anlamda ülke bütünlüğü ile demokrasinin işletilmesi üzerinde duran Cumhurbaşkanı Demirel, meclisin ve çalışmalarının ülkenin geleceği üzerinde ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Demirel bu bağlamda meclisin halk ile bütünlüğünün sağlanması üzerinde özellikle durmuştur.

Cumhurbaşkanı Demirel'in konuşmasının tam metni aşağıdadır:

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanı ve sayın milletvekilleri, hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Televizyonları başında Meclisimizin açılışını ve bu konuşmayı takip eden bütün vatandaşlarımı da sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. 1993-1994 yasama yılının Meclisimize, milletimize, memleketimize hayırlı uğurlu olmasını Cenabı Allah'tan niyaz ediyorum. Yine bu yılın hepiniz için, hepinizin şahısları ve aileleri için de mutluluklar getirmesini Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyorum. 8 inci Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal'ın, 17 Nisan 1993 tarihinde ebediyete intikal etmesi üzerine boşalan Cumhurbaşkanlığına, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 102'nci maddesine uyarak, 16 Mayıs 1993 tarihinde beni seçtiniz. 447 üyeden 431'inin katıldığı ve 4 adayın yer aldığı bu seçimin üzerinden yüz günü aşan bir süre geçti. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının size verdiği bir görevi, kurallara tümüyle uyarak, vicdan rahatlığı içerisinde yerine getirdiniz.

²⁰³¹ A.k., ss. 510-513.

Cumhurbaşkanlığı değişimi, Türkiye'de, geçmişte uzunca bir süre endişelere, kaygılara, şüphelere ve daha sonra tartışmalara sebep olmuştur. 16 Mayıs tarihinden bu yana geçen süre içerisinde, Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili olarak hemen hemen hiçbir tartışma ve önemsenecek bir eleştiri vuku bulmamıştır. Bu, ülkede rahatlık yaratmıştır.

Bu arada, Başbakanın Cumhurbaşkanı seçilmesi, bir hükümet sorunu yaratmıştır. Demokratik kurallara tamamen uygun olarak, o da çözüme kavuşmuştur. Bunalım beklentilerinin aksine, her şey sükunet içinde cereyan etmiş, bu arada Ülkenin hiçbir işi de aksamamıştır. Böylece, ülkemiz ve demokrasimiz itibar kazanmıştır.

Demokratik kurallara uyulduğu takdirde çözüme ulaşılabileceği, her sorunun çözüme ulaşabileceği, sorun ne kadar karmaşık olursa olsun, bunun mümkün olduğu görülmüştür. Sizler, demokrasimizin gücünü kanıtladınız, çok önemli ve tarihî bir görev yaptınız; tebriklerimi sunuyorum. Değerli milletvekilleri, Türk demokrasisinin kalbi olan bu Yüce müessesenin, demokrasimizi mükemmelleştirme yönünde her adımı atmaya devam edeceğine inanıyorum.

İçinde bulunduğumuz on yılda, bugün yasama ve denetim görevini sürdüren 19 uncu Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisiyle, bir sonraki 20'nci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi, ülkeyi 21 inci yüzyıla taşıyacaktır. Türkiye, çağdaşlık yarışına büyük bir şevkle girmiştir. 21 inci yüzyıla gelindiği zaman bu yarış kazanmış olmamız lazımdır. Gerek demokratik rejim bakımından, gerekse sosyal ekonomik ve siyasal açılardan daha ileri aşamalara ulaşmamızda, Türkiye Büyük Millet Meclisine önemli görevler düşüyor. Meclisimiz, milletimizden aldığı ilham ve güçle bu görevi başarıyla yapacaktır. Meclisimiz, üstüne düşen görevleri her zaman başarıyla yapmıştır. Karşılaştığımız bütün sorunların çözümünü, milletimizin, kendisine, devletine, demokrasisine, Meclisine ve geleceğine olan inancını sağlam tutmasında aranmalıdır. Sorunlar ne kadar büyük olursa olsun, onların üstüne varmak dururken, rejim, devlet ve kurumlar zedelenecek şekilde tartışmanın hedefi olup da, inanç kaybı vuku bulursa, o zaman hiçbir şey çözülemez, sorunların altında eziliriz. Kesinlikle, eleştiriye karşı çıkıyor değilim; söylemek istediğim şey şudur: Her şeyi kendisinden beklediğimiz devleti ve rejimi, zorluklar karşısında dışlayıp, birtakım arayışlar içerisine girmemiz, devleti ve rejimi, güçsüz, sorunların altında ezilmiş hale getirir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir kurumlar topluluğudur. Bu kurumlardan hiçbirisi tek başına devlet değildir. Hepsi bir araya gelince devlet meydana çıkar.

Devletin iyi işlemesi, rejimin tartışma konusu yapılmaması için şarttır. Devletin iyi işlemesi, ancak, her kurumun görevlerini hakkıyla yapması ve bütün kurumların uyum içinde çalışmasıyla mümkündür. Milletın devletini kucaklaması. ancak, devletin milleti kucaklaması ölçüsünde mümkündür. Bütün kurumlar uyum içinde çalışırsa, her kurum Anayasa ve kanunlardaki yerini muhafaza ederse, yetkilerini kullanırsa, sorumluluklarına sahip çıkarsa, devlet işler, demokratik istikrar sağlanır, demokratik otorite tesis edilir. Ülkemizin ve milletimizin, daha iyi idare edilmeyi istemesi, hakkıdır. Esasen, değişen dünya şartları, bölge ve ülke şartları, ülke yönetiminin sürekli iyileştirilmesini zarurî kılar. Çağdaşlığı yakalamanın birinci şartı, daha iyi yönetim, daha iyi demokrasidir.

Bugün Türkiye'de demokrasi, bütün kurum ve kurallarıyla mevcuttur. Demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan hür bir Parlamento, serbest seçimler, hür ve bağımsız partiler, hür ve serbest basın ve yayın araçları, hür yargı, serbest sendikal faaliyetler, toplantı ve gösteri hakkı, örgütlenme hakkı, hepsi Türkiye'de mevcuttur. Kürsüler hür, sokaklar hür, meydanlar hür, zihinler ve vicdanlar hürdür.

Bütün bunlara rağmen, demokratikleşmeye devam etmemiz ve Paris Şartıyla kabul ettiğimiz insan haklarına dayalı standart bir demokrasiyi gerçekleştirmemiz, milletimizi gururlandıracaktır. Şimdi yapmamız gereken, başta Anayasamız olmak üzere, çeşitli kanun ve mevzuatımızdaki olağanüstü dönemlerden kalma bazı çelişkileri ayıklamak, çağa uyacak yenileştirmeleri gerçekleştirmektir. Anayasa üzerindeki çalışmaların Meclisimizce bir sonuca ulaştırılmasında yarar görüyorum. Anayasamızdan radyo-televizyon tekeli kaldırılmıştır. Şimdi, Radyo-Televizyon Kanunu süratle beklenmektedir. Demokratikleşmeden söz ederken, Meclisimizin çalışmalarını her amaçla rasyonelleştirecek olan içtüzük değişikliklerinin bir an evvel sonuçlandırılmasındaki öneme işaret etmek istiyorum. Sayın milletvekilleri, devletimizin işleyişinde etkinlik sağlayacak, kırtasiyeciliği, israfı, her türlü yolsuzluğu geniş çapta ortadan kaldıracak, yolsuzlukları önleyici yasal denetleme yollarını açacak reform tasarı ve tekliflerinin, bir öncelik içerisinde bir an önce hazırlanıp, yasalaştırılmasında yarar görüyorum. Devletin bütün kapıları halka açıktır; ancak, Türkiye büyümüştür, Ankara'dan yönetilmesi güçleşmiştir. Merkezî hükümet ile yerel yönetimler arasındaki yetki dağılımının yeniden gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi lazımdır. Halkın kendi yerel sorunlarına daha çok sahip çıkmasını sağlayacak düzenlemeler lazımdır. Halk, bölgesinin ve ülkesinin yönetimine katıldığının daha çok farkına ve zevkine varmalıdır.²⁰³²

4.3. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 19. Dönem 4. Yasama Yılı Açış Konuşması

Demirel konuşmasında genel anlamda Türkiye'nin birkaç yıldır içinde olduğu ekonomik, siyasi ve sosyal değişim, dönüşüm ile entegrasyon çabaları ile önemli bir süreçten geçtiği üzerinde durmuştur. Cumhurbaşkanı Demirel özellikle etnik kimlik sorunlarının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ön plana çıktığını belirtmiş, ancak bu gibi durumların ülkenin birliği çerçevesinde çözülebilmesinin önemini belirtmiştir. Demirel konuşmasının büyük bir bölümünü de ülkemizin çevresinde olan ve bizi de yakından ilgilendiren dış olaylarla ilgili bilgi vermiş ve bu olaylarla ilgili olarak Türkiye'nin tarihi ve kültürel sorumlulukları üzerinde de konuşmasında büyük bir yer ayırmıştır.

Cumhurbaşkanı Demirel'in konuşmasının tam metni aşağıdadır:

²⁰³² **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 1 (1.9.1993), ss. 28-29.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanı, sayın milletvekilleri, ekranları başında bu toplantıyı takip eden değerli vatandaşlarım, hepinizi saygıyla selamlıyorum. 1994-1995 Yasama Yılı'nın milletimize, memleketimize, Yüce Meclisimize hayırlı uğurlu olmasını Cenabı Allah'tan niyaz ediyorum. Bu vesileyle, Yüce Meclise, yeni yasama yılında yapacağı değerli çalışmalarda başarılar diliyorum.

Sayın milletvekilleri, yarım asra yakın bir süre devam eden soğuk savaş döneminin kansız bir şekilde sona ermesiyle, uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkilerdeki yoğunlaşma ve entegrasyon süreci yeni boyutlar kazanmıştır. "Küreselleşme süreci" olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz dönemin bariz özelliği, insan haklarının korunması, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve çevre korumacılığının evrensel düzeyde kabul görmesidir. Dünyayı 2000'li yıllara götürmekte olan ve tüm insanlığın barış ve refah içinde yaşamasına dayalı bu değişim süreci, birtakım belirsizlikler ve tehditlerle de karşı karşıyadır. Irkçılık ve köktendincilik akımları hız kazanmıştır. Balkanlar'da, Kafkaslar'da, Afrika'da ve dünyanın bazı başka bölgelerinde yaşananlar ortadadır.

Bosna-Hersek'te, Azerbaycan'da, Ruanda'da yaşanan trajedilere, dünya, kararlı bir tutumla eğilmekte geç kalmıştır. Dünyada 184 bağımsız devlet ve 6 bin etnik grup mevcuttur. Dolayısıyla, etnik bakımdan homojen devlet sayısı son derece azdır. Uluslararası hukuk, bir yandan devletlerin toprak bütünlüğünün korunmasını öngörürken diğer yandan da bireyin hak ve özgürlükleri açısından önemli gelişmeler kaydetmiştir.

Halkın etnik çeşitliliğinin, bir ülkenin kültürel zenginliğine katkıda bulunduğu muhakkaktır. Bununla birlikte, değişik etnik kökenler, mutlaka bir azınlığın mevcudiyetine delalet etmez. Bir devlet içinde her etno-kültürel grubun ayrı bir millete mensupmuş gibi hareket etmesi halinde, dünya, kargaşa ve kavgadan kurtulamaz. Küreselleşme olayının amacı, dünyada sınırları kaldırmak, milletler camiasını insanlık ailesi haline getirmek ve böylece yerküre üzerinde tek dünyaya ulaşmaktır. Bu bir vizyondur. Bugün için ütopya, hayal bile olsa, herkes için barış, herkes için refah ve herkes için mutluluk arayışını takdirle karşılamak ve ona katkıda bulunmak lazımdır. Sayın milletvekilleri, sermayenin, malların, işgücünün ve bilginin insanlık tarihinde ilk kez bu kadar geniş bir hareketlilik kazandığına şahit oluyoruz. Küreselleşmenin en pratik aracı budur. Önümüzdeki yıllar bu yönde büyük gelişmeler yaşanacaktır. Birey ve toplumların yapıcı potansiyellerinin kendileri ve diğer ülkeler yararına değerlendirileceği bir ortam oluşmaktadır.

Ulaşım ve iletişimde yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerin katkısıyla, mevcut değişim, insanlığı aynı dünyada, aynı zamanda yaşar hale getirmiştir. Hayat kalitesi açısından aynı hükmü vermek ise, maalesef mümkün değildir. Dünyada oluşan dinamik değişim süreci içinde faal bir yer almak, dünyayla bütünleşmek, sadece treni kaçırmamak için değil, aynı zamanda, ortaya çıkan yeni fırsattan değerlendirmek bakımından da şarttır.

Değerli milletvekilleri, dünyanın gidişatı, istikameti budur: Daha çok işbirliği, daha çok yakınlaşma, barışı ve küreyi beraberce koruma... Bu bir yarıştır. Türkiye, kendisini böyle bir dünyaya ve böyle bir yaşa göre ayarlamak mecburiyetindedir. Türkiye'nin jeostratejik ve ekstratejik konumunun önemi günden güne artmaktadır. Bu konumun bize sunduğu yeni imkân ve fırsatlar vardır, bu imkân ve fırsatlar kadar sorumluluklar da vardır. Dünyadaki çatışma odaklarında huzur ve barışın tesisi için, bir dünya devleti olmanın gerektirdiği yükümlülüklerimizi yerine getirmek, değişim ortamında beliren tarihî fırsatları en iyi şekilde değerlendirmek suretiyle de ülkemizi uluslararası camiada layık olduğu seviyeye çıkarmak hedefimiz olmalıdır. 5 Eylül Pazartesi günü, Macaristan Cumhurbaşkanı'nın davetlisi olarak bu ülkeyi ziyaret edeceğim.

Macaristan, Kanunî Sultan Süleyman'ın ebediyete intikal ettiği Zigetvar'da Kanunî Sultan Süleyman Anıtının dikilmesini, iki ülke arasındaki tarihî ve kültürel bağların bir nişanesi olarak kabul etmiştir. Macaristan'ın bu hareketini övüyorum ve şükranla karşılıyorum. Bugünün dünyasında, geçmişin -17'nci Yüzyılın- siyasî ve askerî dengeleri içinde kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmış, çatışma ve husumetlere kaynak yapılacağı yerde, geleceğin barış dolu, ümit dolu günlerine yardımcı olmasını böylece tespit edebilmiş olmak gerçekten sevindiricidir. Bu gezi esnasında, Macaristan'da hem Kanunî Sultan Süleyman Anıtı hem de Muhteşem Süleyman Sergisi açılacaktır. Böylelikle, 18 inci ve 19 uncu Yüzyıllarda Macaristan'ın bağımsızlığı için savaşan, Macar millî kahramanları Rakoçi ve Kossuth'a, Tekirdağ ve Kütahya'da kucak açmış olan Türk Milletiyle Macar Milleti arasındaki tarihten kaynaklanan sevgi ve anlayış da, Zigetvar ve Tekirdağ'da, Kütahya'da karşılıklı olarak açılmakta olan anıtlarla simgesini bulmuş olacaktır. 51 ülkeden oluşan İslam Konferansı Örgütü, İslam âlemini ilgilendiren konularda, özellikle Bosna-Hersek, Azerbaycan, Ortadoğu, Filistin gibi meselelerle ilgili olarak faaliyet gösteren önemli bir kuruluştur. Türkiye, İslam Konferansı Örgütüne önem vermekte, örgütün çalışmalarına etkin şekilde katılmakta, faaliyet alanına giren konuları dikkatle izlemekte, öncü rolü oynamaktadır.

Avrupa Birliğiyle ilişkilerimizi tam üyelik hedefi doğrultusunda geliştirmeliyiz. Avrupa Birliğiyle 1995 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirileceği düşünülen gümrük birliğini ertelemek yönünde ortaya atılan istekler vardır; bunları doğal karşılıyorum; fakat, bunları uygun bulmadığımı ifade etmeliyim. Türkiye'nin, elbette, karşılıklı şartlar dikkate alınmak kaydıyla dahil olacağı adil bir gümrük birliğinden sayısız yarar bulunduğunu düşünüyorum. Ayrıca, hadiseyi sadece ekonomik veçhesiyle değerlendirmemek gerekir. Bu, Avrupa ile bütünleşmeye yönelik bir aşamadır. Gayet tabî ki, bu bütünleşmede, kabul edilmesi imkânsız şartlarla karşılaşacağımızı öngörmüyorum. Avrupa ile bütünleşme, Avrupa'nın kalkınmışlık seviyesini yakalama anlamındadır. Kendi kimliğimizi, kültürümüzü, manevî ve moral değerlerimizi muhafaza ve onları zenginleştirme hedefinden vazgeçecek değiliz. Avrupa'nın kalkınmışlık seviyesine ulaşma, çağdaş uygarlık seviyesidir, büyük Atatürk'ün tarif ettiği hedeftir; onu yakalamış olacağız ve böylece de bir büyük hayal gerçekleşmiş olacaktır.

Günümüzde, Balkanlar, dünya düzeninin yeniden kuruluş ve dönüşüm sancılarının en yoğun yaşanmakta olduğu bölgelerden biridir. Türkiye, Bosna-Hersek krizinin ortaya çıktığı günden itibaren, Birleşmiş Milletler üyesi bu devletin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı gösterilmesi ve savaşın bölgede daha geniş bir alana yayılmasının önlenmesi ilkelerini kuvvetle savunmuş, bu ilkelere riayet edilmesi koşuluyla, sorunun ilgili taraflar arasında barışçı yoldan, adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması yönünde gayret sarf etmiştir. Türkiye, Bosna-Hersek halkına tüm imkânlarını seferber ederek, güç koşullarda yardım elini uzatan ilk ülkedir.

Türkiye, bölgede bansın sağlanması ve kan dökülmesinin önüne geçilmesini teminen, Birleşmiş Milletler tarafından alınan yaptırım kararlarının denetlenmesi ve bunlara uyulmasının sağlanması sürecinde de etkin biçimde yerini almıştır. Birleşmiş Milletler Gücü UNPROFOR'un barışı koruma faaliyetlerine katkısı çerçevesinde, bir mekanize piyade taburumuz, Türkiye Büyük Millet Meclisinin verdiği yetkiye dayanılarak Bosna-Hersek'e gönderilmiş ve Zenica'da konuşlandırılarak, görevine başlamıştır. 15 Temmuzda, birliğimizi yerinde ziyaret ettim. Buna ilaveten, İtalya'da uçaklarımız, Adriyatik'te savaş gemimiz, Bosna-Hersek'teki tecavüzün durdurulması için görev yapmaktadır. Bosna-Hersek'te büyük bir insanlık dramı cereyan etmiş ve uygarlık, maalesef, buna seyirci kalmıştır. Zorun, kaba kuvvetin ve vahşetin cezasız kalması ve hatta mükâfatlandırılması halinde, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı sistemlerinin çökeceğini dünyaya duyurmaya çalıştık. Boşnaklar ve Hırvatların birbirleriyle savaşa girmemesi için gayretler sarf ettik. Neticede, pek çok acı çekildikten sonra, Boşnaklar ve Hırvatlar bir araya geldi.

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Rusya'nın içinde yer aldığı Batı Temas Grubunun hazırladığı planı, Boşnaklar ve Hırvatlar kabul etti. Temmuz ayında, Brioni'de, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Devlet Başkanlarıyla yaptığımız üçlü toplantıda, bu planın Bosnalı Sırplar tarafından kabul edilmemesi halinde doğabilecek durumu görüştük ve bir deklarasyonla, düşüncelerimizi ilgili taraflara bildirdik. Halen, Bosnalı Sırplar bu planı kabul etmemişlerdir; pek çok gayret sarf edilmiştir; ama şimdiye kadar bir netice alınamamıştır. Şimdi ne olacaktır?.. Uygar dünya bu işi burada bırakamaz; bırakmamalıdır da.

Bosnalı Müslümanları büyük bir mücadele azmi içinde gördüğümü ifade etmeliyim. Bu kahraman insanlar, teslim olmamaya karardır; kendilerini savunacak silahlara muhtaçtır. Sırpların barışa yanaşmamaları halinde, Bosnalı Müslüman ve Hırvatlar üzerindeki ambargonun kaldırılması, bizim aylardır savuna geldiğimiz görüştür. Bu istikametteki gelişmeleri ilgiyle takip ediyoruz. Buna rağmen, yine barışa ulaşılabilmesini umuyoruz, ummak istiyoruz.

Değerli milletvekilleri, Türkiye olarak, Kafkaslar'da da barışın tesisine ayrı bir önem veriyoruz. Komşumuz Gürcistan'da istikrarsızlığın son bulmasını ve mevcut sorunların, bu ülkenin toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümlenmesini diliyor, ülkedeki gerginliğin en kısa zamanda ortadan kalkmasını temenni ediyoruz. Öte yandan, Ermenilerin işgal ettikleri Azerî topraklarından derhal ve şartsız olarak geri çekilmelerini bekliyoruz. Barış için başka yol yoktur. Azerî kardeşlerimizi haklı davalarında desteklemeye devam edeceğiz; Türkiye'yi daima yanlarında bulacaklardır. Ermenistan ile ilişkilerimizin geliştirilmesi ise, Ermeni işgalinin son bulmasına bağlıdır. Dağlık Karabağ sorununun, üyesi olduğumuz AGİK/Minsk Grubu çerçevesinde çözüme kavuşturulmasını istiyoruz. Türkiye, Azerbaycan Cumhuriyetinin egemen bir ülke olarak tüm kurumlarıyla güvenlik içinde yapılanması, kardeş Azerbaycan halkının sosyal gelişimi ve ekonomik kalkınması için, devleti ve halkıyla, tüm imkânlarını seferber ederek yardıma ve işbirliğine devam edecektir.

Değerli milletvekilleri, Ortadoğu barış sürecinde meydana gelen olumlu gelişmeleri büyük memnuniyetle izliyoruz. Yarım asra yaklaşan bir süre devam eden Ortadoğu ihtilafının, nihayet barışçı yollardan giderilebileceği gibi bir fırsat ortaya çıkmıştır. Türkiye, bu süreci başından beri aktif şekilde desteklemiştir. Geleneksel iyi ilişkiler sürdürdüğümüz bölge ülkelerinin hepsiyle -bunlara İsrail de dahildir- yaptığımız istişarelerde de bu ülkelerin barışa yönelik tutumlarına daima destek vermekte, tüm ülkeleri bu sürece katkıda bulunmaya teşvik etmekteyiz.

Ortadoğu barış sürecini desteklemeye, kırk altı yıllık ihtilafın sona ermesi ve bölgede barışın tesisi için elimizden gelen her türlü katkıyı sağlamaya devam etmeliyiz.

Barış görüşmelerinde Ürdün-İsrail kanadında meydana gelen gelişmeleri de memnuniyetle karşıladık. Temennimiz, aynı olumlu sonuçların İsrail-Suriye ve İsrail-Lübnan kanatlarında da alınmasıdır. Ortadoğu barış sürecinin başarıya ulaşması halinde, bölgede imar, inşa ve kalkınma hareketleri bakımından Türkiye'nin çok önemli katkıları olacaktır. Komşumuz Irak'ın, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin kararlarının gereklerini yerine getirmesini, uluslararası toplumla yeniden bütünleşmesini ve dost Irak halkının çektiği sıkıntıların son bulmasını içtenlikle arzu ediyoruz. Türkiye, Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle büyük ekonomik zararlara uğramıştır. Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının durumu bu zararların bariz bir örneğidir. Boru hattının, daha bir süre boşaltılmadan bekletilmesi çürümesine sebep olacaktır. Böylesine önemli bir yatırımın kaderine terk edilmesine Türkiye razı değildir. Onun için, önümüzdeki günlerde boru hattının boşaltılmasıyla ilgili müzakerelerin, muamelelerin tamamlanmasını beklemekteyim. Öte yandan, Körfez Savaşı sonrasında, Kürt, Türkmen ve Arap halkların Kuzey Irak'ta maruz kaldıkları zulme Türkiye'nin hiçbir zaman bigâne kalması söz konusu olamazdı. Bugün de, bu kardeşlerimizin selameti için uğraşmaya devam ediyoruz. Kuzey

Irak'ta meydana gelen, ÷lkemize de, ter÷re kaynaklık ederek zarar veren yönetim boşluğunun ne gibi bir seyir alacağım dikkatle izliyor, yeni istikrarsızlıklara sebebiyet vermemesi için gerekli uyanlarda bulunuyoruz. Tüm komşularımızla olduğu gibi Yunanistan ile de komşu kalmaya devam edeceğimiz hatırdta tutulmalıdır. Mevcut sorunlara, tarihî perspektiflerden, önyargılardan ve geçmişin duygusal ortamından arınmış olarak, gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşılmalıdır. Ege, coğrafi özellikleriyle dünyada benzeri olmayan özel bir bölge olduğu cihetle, kıta sahanlığı sorununa siyasî müzakerelerle, hakkaniyet esasına dayalı bir çözüm bulunması kaçınılmazdır. Karasuları konusu, Ege'de iki ÷lkenin hak ve çıkarları arasında kurulu dengenin temel unsurudur. Karasularının mevcut 6 milin ötesinde genişletilmesi, Türkiye için çok ciddi ve kabul edilemez sonuçlar doğuracaktır.

Kıbrıs'ta aranan çözümün, 1974 öncesi şartlarına yeniden dön÷lmesine yol açmayacak, yaşayabilir nitelikte olması ve iki toplumun hür iradelerini yansıtabakata dayanması esastır. Çözüm şeklinin yaşayabilir olabilmesi için de, Ada'daki gerçeklerden hareket edilmesi gerekmektedir. Kıbrıs Türk Halkının, eşit kurucu olarak Ada'nın geleceğini belirlemekte eşit söz hakkı olduğu dikkate alınmadan yapılan tam üyelik müracaatı, Kıbrıs Türk toplumunun ve Türkiye'nin de taraf oldukları Kıbrıs ile ilgili uluslararası antlaşmalara aykırıdır; bu antlaşmaların gözettiğı hassas dengeleri bozar niteliktedir. Ciddi etkileri ve sonuçları olabilecek bu durumun uluslararası camia tarafından dikkate alınmasını bekliyoruz. Türkiye, son olarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Meclisinin 29 Ağustos günü aldığı kararı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kıbrıs sorununa gerçekçi ve yaşayabilir bir çözüm aranması yolundaki samimi arzusunun yeni ve somut bir ifadesi olarak değerlendirmektedir. Türkiye, Kıbrıs Türk Halkının haklı davasını bundan sonra da kendi davası olarak benimsemeye devam edecektir.

Sayın milletvekilleri, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ortaya çıkan pek çok durumdan bir tanesi de, bu ÷lkedeki Tatarların durumudur. Kırım'dan Sovyetler Birliğinin her köşesine sürgün edilmiş bulunan Tatarlar tekrar yurtlarına dönüyor. Ukrayna Devlet Başkanı ile yapmış olduğumuz görüşmelerde -ki, bu görüşmeler iki senedir devam eden görüşmelerdir- Türkiye'nin Kırım Tatarlarına insanî yardımda bulunabileceğı, bunların evlerini yapmasına yardımcı olabileceğı hususlarının kendilerini rahatsız etmeyeceğı, aksine, memnun edeceğı bize söylenmiştir. Bu maksatla, Kırım'da bin ev yapılması için hazırlıklara girişilmiştir. Kırım Tatarlarının kahraman lideri Mustafa Cemiloğlu'nu huzurunuzda takdirle selamlıyorum.

Kırım Tatarlarının meselesi, ilgili ÷lkeleri rahatsız etmeyecek şekilde Türkiye'nin gündemine girmiştir. Burada dikkatinize getirmek istediğim bir diğer husus da Gagavuzlardır. Avrupa'nın ortasında, 16 asırdan beri Türklüklerini ve Türkçelerini muhafaza edebilmiş bu 152 bin Gagavuz, Moldova Devleti batkındandır; Türkiye'ye karşı büyük bir hayranlık, sevgi ve muhabbet

duymaktadırlar; Komrat şehrinde kurulmaya başlanmış olan üniversiteleri gerçek bir Türk üniversitesidir; her türlü ilgiye lâyıktırlar. Moldova Devletinin kendilerine gösterdiği anlayışı takdirle karşılıyorum. Kırım ve Gagavuz olayını huzurunuzda getirmemin sebebi, büyük devlet olarak Türkiye'nin tarihten devraldığı birtakım büyük meselelere bigâne kalamayacağı içindir. (Alkışlar) Gerek Kırım Tatarlarının ve gerekse Gagavuzların Allah'tan sonra dünyada güvenebilecekleri, dayanabilecekleri tek yer Türkiye'dir. (Alkışlar) Binaenaleyh, böyle bir şeyden memnuniyet duyduğumu huzurunuzda ifade etmek istiyorum.

Dünyanın bugünkü halinde, bölgemizin barış bakımından önemi daha da çok artmıştır. Türkiye, kendisi için olduğu kadar dostları ve müttefikleri bakımından da çok değer kazanmıştır. Pek çok şeyin belirsiz olduğu bir ortamda, istikrar içerisinde güçlü bir Türkiye, kendisi için olduğu kadar Avrupa'nın ve Amerika'nın da yararınadır.

Amerika Birleşik Devletleri ile dostluk ve işbirliğine bugün de büyük önem veriyoruz. Bu dostluk ve işbirliği, her iki ülke için, düne nazaran daha ilginç ve daha değerli hale gelmiştir. Bölgedeki barışın korunmasında ve Avrupa'nın yeniden şekillenmesinde, güçlü bir Türkiye'nin rolü, zaafa düşürülmüş bir Türkiye'nin rolünden çok daha fazladır. Amerika'nın ve Avrupa'daki dost ve müttefiklerimizin, birtakım lobilerin etkilerinde kalarak bu gerçeği görmezlikten gelebileceklerini sanmak istemiyorum. Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması mevcuttur. Bu antlaşma çerçevesinde, iki ülke, birbirine karşılıklı kolaylıklar sağlar Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'ye sağladığı, yardım değil, kredidir; müşterek savunmayı güçlendirmek içindir; faizlidir; geriye ödenecektir. Hal böyleyken, Amerikan Kongresinin, bu antlaşma çerçevesinde müşterek savunmayı güçlendirmek maksadıyla Türkiye'ye verilecek kredinin üzerine, Kıbrıs ve insan hakları ihlalleri gibi, Türkiye'yi inciten şartları koymuş olmasını, bunun da Devlet Başkanı tarafından tasdik edilmiş olmasını üzüntüyle karşılıyorum. (DYP sıralarından alkışlar)

Kıbrıs, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ile Avrupa, Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun değildir; Kıbrıs, Ada'da yaşayan ayrı iki milletin devamı olan iki toplum arasındaki sorundur; bugünün de sorunu değildir. İnsan hakları ihlalleri iddialarıysa, her ülkede vardır. Türkiye'deki insan hakları ihlalleri karşısında tedbirler, diğer ülkelerinkinden daha geride değildir. Yani, insan hakları ihlalleri karşısında diğer ülkelerin tedbirleri neyse, bizim tedbirlerimiz de odur. İnsan hakları ihlalleri, bizim kanunlarımıza göre suçtur. Binaenaleyh, diğer bir suçtan farkı yoktur. Açık rejimin bulunduğu, hür basın bulunduğu, hür parlamentonun bulunduğu, hür parlamento kürsüsünün bulunduğu, hür yargının bulunduğu bir ülkede, insan hakları ihlalleri yapılıyor diyerek, Türkiye'nin rejimini yarı hür ülkeler arasına koymaya kimsenin hakkı yoktur. (DYP sıralarından alkışlar)

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; Türkiye, millet iradesi ve hukuk üstünlüğüne dayalı, laik, demokratik rejimle yönetilmektedir; bir anayasa devletidir. Kuvvetler ayrılığı prensibi devletimizi şekillendirmiştir. Yasama, yürütme ve yargı organlarının ve devletin diğer bütün kuruluşlarının birbiriyle uyum içerisinde çalışmaları, rejimin işlerliği bakımından fevkalade önemlidir. Anayasa ve kanunlarda, her organın yeri, yetkisi ve sorumluluğu gösterilmiştir. Devlet, böylece, uyum içerisinde işleyecektir. Türkiye, sivil ve örgütlü bir toplum olma yolunda hızlı bir gelişme içindedir. Rejimin istikrarı bakımından, örgütlü toplumu çok önemseydiğimi ifade etmeliyim. Böylece, vatandaş, hem beldesinin hem ülkesinin hem de dünyanın sorunlarına daha çok sahip çıkacak ve daha çok vatandaş olacaktır.

Sorunlar ne kadar zor ve karışık olursa olsun, rejime olan inanç sürdürüldüğü ve bunun gereği olan sabır gösterildiği takdirde, çözüme ulaşıldığı görülecektir. Sahip olduğumuz sistemin ikincisi yoktur, vazgeçebilme seçeneği mevcut değildir. Bunun için, arızaları giderme, sistemi ayakta tutma, eskitmeme, ona olan inancı koruma, herkesin sorumluluğudur.

Sayın milletvekilleri, sahip olduğu potansiyel gelişme imkânlarıyla, bölgelerarası işbirliği açısından arz ettiği verimli ortam, Türkiye'yi bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin önemi gittikçe artan konumundan rahatsız olanlar vardır ve bunlar da boş durmamaktadırlar.

Ülkemizi uluslararası camiada hedef göstermek, uluslararası örgütlerde aleyhimize birtakım kararlar aldirmek, dost ülkelerle ilişkilerimizi aksatmak yönünde birtakım çabalarla karşı karşıyayız. Özellikle, Avrupa ülkeleri ve platformları hatta Amerika Birleşik Devletleri nezdinde bu yönde ciddi girişimler vardır. Yapılan eleştirilerin tümünü kendimize karşı bir komplo olarak değerlendirmenin sağlıklı bir yaklaşım olmadığını belirtmek isterim. Değerli milletvekilleri, kırk sekiz senedir, çeşitli bunalımlara rağmen yaşatmayı başardığımız çok partili siyasi sistem, çağdaş dünyanın uyguladığı rejimdir. Sistemin temel kurumları, hür seçim, hür parlamento, hür yargı, hür basın, hür sendika, hür meslek kuruluşları ve hür üniversite, ülkemizde mevcuttur ve işlemektedir. Her şey herkesin gözü önünde cereyan etmekte, her şey yazılabilmekte, her şey söylenebilmektedir... Hak arama yolları ardına kadar açıktır. Temel insan hakları, herkes için -eşitlikle- mevcuttur ve herkes birinci sınıf vatandaşdır. Din ve vicdan hürriyeti, temel haklar meyanındadır ve korunmaktadır. Bütün bunlara rağmen hoşnutsuzluklar, şikâyetler ve eleştiriler vardır; içeride de vardır, dışarıda da vardır. Eleştiri konularından birisi, düşünce hürriyetiyle ilgilidir. Türkiye, geçen yüz sene zarfında hufre-i inkıraz (uçurumun kenarı) ve pençe-i izmihlal (yıkılma, uçurumun içine yuvarlanma) korkuları içerisinde zaman zaman girmiş ve "aman, yıkılıyoruz" diye bunalımlara sürüklenmiştir. Devlet, işleyemez hale düşmüş, kanun otoritesi sağlanamamış; o zaman, halaskârlık, kurtarıcılık söz konusu olmuş, bütün bunlarla zaman ve güç kaybedilmiştir. Türkiye'de, hem hürriyet olmalı hem huzur ve güven olmalı hem de aş-ekmek olmalıdır. Üçü de olmalıdır ve aynı zamanda olmalıdır. Birisinin diğerine tercih edildiği hallerle karşılaşılmalıdır. Aynı zamanda, devlet yönetilebilmeli, bütün organları işleyebilmelidir. Sokak, devleti aşmamalı, devletin demokratik otoritesi mevcut olmalı, otorite cinsine bakılmaksızın, kişi tarafından, ülkenin insanı tarafından ne cins olursa olsun, aranır hale gelmemelidir.

Ülke, bütün sorunlarını, olumsuz tartışmalarını tasfiye etmeye çalıştığımız arayışlara gerek olmaksızın, demokratik kurallar içerisinde kalarak çözebilmelidir. Türkiye, yakın geçmişte, bölünme, parçalanma korku ve endişesi içine sürüklenmiş, meydana gelen bu ortamda, demokratik hak ve hürriyetlere sahip çıkılıp, demokratik otorite korunmak yerine, rejim askıya alınmış, militer otorite, yönetimi ele almıştır ve 1982 Anayasası, devlete disiplin getirmeyi demokrasinin önünde tutmuş, sınırsız hak ve hürriyetleri, yönetilebilir devlet kavramıyla sınırlamıştır. Halkın yüzde 92'si de bu Anayasaya "evet" oyu vermiştir. Buna rağmen, yeni ve çağdaş bir anayasaya Türkiye'nin sahip olması kaçınılmazdır. Şimdi, eleştiriye geelim: Deniliyor ki "Türkiye'de düşünce hürriyeti yoktur. Eğer düşünce yayılamıyor ise -canım düşünene mani olan mı var; ne düşünürsen düşün, kimsenin bir şey dediği yok- eğer, kişi, düşündüğünü yayamıyorsa, bir hürriyet var demek mümkün değildir, düşünce hürriyeti var sayılmaz. Herkes düşündüğünü yazabilmeli, söyleyebilmelidir. Türkiye'de ırk ve mezhep esasına göre parçalanma talep edilebilmeli ve savunulabilmelidir. Bunun karşısına da aksi fikirleri savunanlar çıkacak ve çoğunluk, zaten o tarafta olacağından, endişe edilecek bir durum hâsıl olmayacaktır. Bunda ne var? Bırakın yazsınlar çizsinler, söylesinler. Ne söylerlerse söylesinler. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 14 üncü, Türk Ceza Kanununun 311 inci ve Terör Kanununun 8 inci maddeleri buna manidir; bunlar kalkmalıdır. Böyle olduğu için; düşünce hürriyeti kalkmadığı için, bunlar mevcut olduğu için de Türkiye'de düşünce hürriyeti yoktur. Yani, Türkiye'nin demokrasisi ikinci sınıf bir demokrasidir" deniyor. Birinci sebep bu; öyle deniyor.

Bunun karşısında, "Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Devletini üniter devlet olmaktan çıkarır. Bin seneden beri beraber yaşayan insanları birbirine düşürür, Türkiye'yi kardeş kavgasına ve dolayısıyla ıstıraplara sürükler. Esasen, isyan teşvikçiliği, halkın birbirine düşürülmesi, kışkırtıcılık, fikir hürriyeti ve düşünce hürriyeti sayılamaz. Dünyada bunun emsaline rastlamak pek mümkün değildir. Türkiye, birliğini, beraberliğini, kardeşliğini, üniter devleti muhafaza etmelidir. Tek vatan, tek bayrak, tek resmî dil, tek devlet korunmalıdır" deniyor. (DYP ve MHP sıralarından alkışlar) Türkiye'nin Anayasa ve kanunları bu esasa göre düzenlenmiştir -iki düşünceyi de söyledim-keyfi bir uygulama yoktur Türkiye'de; kanunlar neyi amirse odur. Kanunlar uygulanıyor diye de kimsenin şikâyetçi olmaması lazım; uygulanmıyorsa şikâyetçi olması lazımdır. Hele, yasa yapan Meclisin, kendi yaptığı kanunlara sahip çıkması kadar, bunların uygulanmasına sahip çıkması kadar doğal bir şey olamaz. Keyfi bir uygulama olmamasına rağmen, bu iki düşünce, mutlaka, Türkiye Büyük Millet Meclisi zemininde tartışılmalı.

Türkiye'ye yöneltilen bu eleştirilerden bir kısmımız bir tanesinin -içeride, dışarıda- yanında ve bir kısmımız da karşısında vaziyet alma yerine, bu kadar önemli olan bir konuda bir konsensüs aranmalıdır. Yani, ben, meseleyi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin önüne koyuyorum. Bunun yapılabileceği fırsat vardır; yeni bir anayasa çalışması yapılıyor; bu anayasa çalışması yapılırken, düşünce özgürlüğünün, ülke ve çağdaşlığa uygun tanımının yapılabilmesi ve yeni çizgilerinin çizilebilmesi mümkün olabilir; ama, her halükârda, bu mesele de, tartışılıp, demokrasinin, cumhuriyetin en yüksek organında bir konsensüse varılmaya çalışılmalıdır.

Türkiye'ye yöneltlen diğer bir eleştiri de, kanunların suç saydığı fiillerden dolayı mahkûmiyet almış ve cezaevlerine konmuş bazı kişilerle ilgilidir. Kitap yazmış veya konuşma yapmış... Savcı yakasına yapışmış; mahkemeye gitmiş; hâkim ceza vermiş; Yargıtay'a gitmiş, Yargıtay bunu tasdik etmiş... Bunu kınayanlar var. Eğer orta yerde bir yasa varsa, o yasa, bir fiili suç sayıyorsa, bu fiil işlendiğine dair ortada bir durum varsa ve bu fiilin işlendiği sübut bulmuşsa, hâkimin yapacağı ne var ki başka... Sonra, bütün savunma yolları sonuna kadar açık değil mi; açık. Binaenaleyh, buradaki mesele, yargı organını ve bu sebepten dolayı da Türkiye Cumhuriyetini kötülemek olmamalıdır. Eğer böyle bir durum varsa, böyle bir durumda eğer yasalar hayatiyetini yitirmişse, o yasaları ortadan kaldırmak yasama organının işidir. Binaenaleyh, bu yasalar ortadan kalkıncaya kadar, kimse bu fiili işleyemez; işlerse, bu durum hâsıl olur. Denirse ki bu durum hasıl olmasın, o zaman, savcılar ve hâkimlerin bir kısım insanların kanunların suç saydığı fiilleri işlemelerine göz yummaları bir kısmına göz yummamaları gibi bir keyfilik olur ki, o zaman, rejimi göçürürüz. Onun içindir ki, burada da hâkimler ve savcılara kimsenin diyeceği bir şey yoktur; çünkü, her hadise aynı şekilde muamele görmektedir. Eğer bu çeşit durumlar suç sayılmak istenmiyorsa, onlar, mutlaka, yasa yapıp suç olmaktan çıkarılmalıdır. Bunun da bir yere bağlanması lazımdır; çünkü, devletimiz üzerinde, demokrasimiz üzerinde tartışılan en önemli iki konudan birisi budur. Birkaç tane daha var...

Yargı organına sahip çıkılmasını istiyoruz. Eğer yargı organına sahip çıkılmazsa, yani yargı organı yasaları uygulamaktan dolayı eleştirilir ve kınanırsa, o zaman, devleti işletme imkânımız olmaz. Onun içindir ki, kuvvetler ayrılığına dayalı sistemde, her kuvvet ayrı ayrı fonksiyon da yapsa, rejimi koruma açısından hepsinin birbirleriyle irtibatları vardır.

Değerli milletvekilleri, unutmamak lazımdır ki, bu tartışmaların yapıldığı ülkemizde, on senedir, bir kanlı terör olayı cereyan ediyor. Teröristler, örgütlü bir biçimde, çok iyi silahlanmış olarak, daha çok güneydoğu bölgemizin dağlarına yerleşmiş olup, seri cinayetler işlemişlerdir ve işlemeye de devam ediyorlar. Yolları kesmişlerdir; mezarları, köyleri, karakolları basmışlardır; beş aylık çocuğu öldürmüşlerdir, eli hamurlu yetmişlik kadın öldürmüşlerdir; devletin polisini, askerini, öğretmenini, din adamını kurşunlamışlardır; sivil ve devlet görevlisi masum insanları şehit etmişlerdir. Bu halen devam ediyor. Yapılmak istenen nedir? Hiç kimse aldanmasın, başkasını da aldatmasın; bunu herkese birden söylüyorum; Türkiye parçalanmak isteniyor. İçeride ve dışarıda cereyan eden olay, doğrudan doğruya, bir Sevr modeli... Hiç kimse bunun dışında bir şey düşünmesin. Bilhassa 1994 senesi içerisinde Amerika'da ve Avrupa'da gördüğümüz durum iyice kendisini belli etmiştir, maske düşmüştür. Osmanlı Devletinin bünyesinden 27 tane devlet çıkmıştır; çıkmamış olanlarını çıkarmaya çalışanlar var. Bu maksatla giriştikleri kanlı macerada ki, bu

insanlar yalnız değildir, çeşitli mihraklardan destek görmüşlerdir- geçen on senede 2 682 güvenlik mensubumuz şehit olmuştur, 3 299 vatandaşımız şehit olmuştur ve bu cinayetleri işleyen 6 790 kişi de hayatını yitirmiştir. Ölenler de, öldürenler de, öldürülenler de bu ülkenin insanlarıdır. Birçok kere tekrar ettim, birçok kere söyledim, yine huzurunuzda söylüyorum; Türkiye Cumhuriyeti Devletinin hakkından gelemesiniz; bu mümkün değildir. Gelin, Türkiye Cumhuriyeti Devletiyle uğraşmayı bir kenara bırakın, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin adaletine teslim olun. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ülkenin her köşesinde, avuç içi kadar olan yerinde hukuku sağlayacak güce sahiptir ve sağlayacaktır. Bugün yine buradan bir çağrıda bulunuyorum: Gelin, gelin, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin adaletine teslim olun. Çıkamazsınız işin içerisinden. Hem haksız yere kan döküyorsunuz hem kendi kanınızı döktürüyorsunuz... Devletin meşru güvenlik güçleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin verdiği ve her dört ayda yenilediği yetkiye dayanarak, ülkenin sınırlarını, topraklarını ve insanlarını koruyor, görevini kahramanca yapıyor, sinesini kurşuna siper ediyor. Terör mücadelesinde önemli mesafeler alınmıştır; ancak, hâlâ büyük gayretlerin sarfı gerekiyor. Daha 26 Ağustos 1994 günü (5 gün evvel) saat 00.30 sıralarında, Bingöl İli Yayladere ilçesi, Çalıkışıl Jandarma Karakoluna teröristler saldırmış; 1 üsteğmen ve 11 erimiz şehit olmuş; 1 üsteğmen, 1 astsubay ve 13 erbaşımız yaralanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendisine musallat olmuş bu saldırıyı defetmeye çalışıyor; hiç kimsenin şüphesi olmasın, mutlaka defedecektir. (Alkışlar)

Türkiye'nin kahraman askerlerine ve güvenlik güçlerine; Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, Türk Milleti olarak, Türk basını olarak gösterdiğiniz güvenden, verdiğiniz destekten dolayı, Devlet Başkanı olarak sizlere minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

“Vatan her şeydir” diyerek, canlarını seve seve veren milletimin kahraman evlatlarını, askerlerimizi, polislerimizi, bütün güvenlik gücü mensuplarımızı, öğretmenlerimizi, din adamlarımızı, idarecilerimizi takdir ve tebrik ediyorum. Bölgede terörün her türlü kanlı tecavüzüne maruz kalarak, çoluğunu çocuğunu, ailesini, yerini yurdunu kaybeden; ama, metanetle direnen, devletin yanında yer alan vatandaşlarıma da ayrıca şükranlarımı sunuyorum. Korunacak olan insan hakkı, bizim insanlarımızın hakkıdır. Bir taraftan terörle mücadeleyi destekleyen dünya, öbür taraftan insan hakları ihlali iddiasıyla, bu mücadeleyi yapılamaz hale getirmemelidir. Bu kadar hayatî bir konuda kendimizi anlatmakta sıkıntı çekeceğimiz gözüküyor. Önümüzdeki günlerde, bu sıkıntıları hep beraber göğüsleyeceğiz. Tabii ki, dünyadan kopamayız, tabii ki, insan hakları ve demokrasi de ne oluyor diyemeyiz; ancak, iyi niyetlilerle art niyetlileri karıştıramayız; ayırt etmekte müşkülâtımız olsa bile. Tabii ki, Türkiye'nin bölünmesi ve parçalanması, halkın birbirine düşmesi sonucunu verecek hiçbir şeye de razı olamayız.

Değerli milletvekilleri, maalesef, bu sene, ülkemizin çeşitli köşelerinde 15 bin hektarın üzerinde ormanımız yanmıştır. Dikkatsizlik, kasıt, sabotaj, velhâsıl, her ne sebeple olursa olsun, yanan ormanlarımız, bütün milleti derinden hüzne gark etmiştir. Yanan yerler, yeniden ormanlaştırılacaktır. Türkiye, senede, 100 bin hektar araziye ormanlaştırıyor, ortalama olarak da 15 bin hektar yanıyor. Ormanlaştırmaya verilen destek, Türkiye savunmasına verilen destekle eşdeğerdir. Çıkan yangınların söndürülmesindeki fedakâr gayretleri için, orman teşkilatımızın bütün mensuplarına, başta Sayın Bakan olmak üzere, idarecilerimize, askerlerimize, halkımıza şükranlarımı sunuyorum. Gelibolu Milli Parkında 25-26-27 Temmuz günlerinde vuku bulan yangın, 4049 hektar; yani 40 490 dönüm sahayı kül etmiştir. Bu yangının söndürülmesinde, ağaçlarıyla beraber yanarak şehit düşen Orman Bölge Müdürü Talât Göktepe'yi rahmetle anıyorum. Gelibolu Yarımadasında yatan şehitlerimizin yeşil yorganı yanmıştır. Bu yorgan en kısa zamanda yeniden meydana getirilecektir.

Burada, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin değerli üyeleri, sizlere bir ricada bulunacağım: Gelibolu Millî Parkı 380 bin dekadır. Bu parkın 40 bin dönümü yanmıştır ve halen içinde birkaç tane de köy vardır. Burada, 283 bini başka ülkelerin, 250 bini bizim olmak üzere, 19 ilâ 25 yaş arasında 533 bin genç insan yatmaktadır. Aslında, Gelibolu Millî Parkını bir barış ziyaretgâhı haline getirme zamanı gelmiştir. Buna bütün dünyanın katkıda bulunacağını umuyorum. Burada, senede bir ay çeşitli etkinlikler gösterilmeli; hem bizim çocuklarımıza hem de başka ülkelerin insanlarına, "Savaş diyorsanız, savaş, cinayettir; buyurun cinayeti görün; 533 bin kişi, 533 bin genç, ömürlerinin baharında bu topraklara düşmüş, sırt sırta, kefensiz yatıyor. Savaş bu. Barışsa, gelin, elbirliğiyle, beraberce, barışı bulalım" denilmeli. Binaenaleyh, Gelibolu Millî Parkımızı, bizim için bir destan olan Çanakkale Destanından ruh alacak şekilde bir dünya barış mekânı haline getirmeliyiz. Bu hususta yardımınızı istiyorum. (DYP ve SHP sıralarından alkışlar)

Ülkemizde hemen her gün meydana gelen trafik kazaları, birçok ocağı söndürüyor, millî serveti tahrip ediyor ve birçok vatandaşımızı da sakat bırakıyor. Türkiye'deki trafik kazalarında meydana gelen ölüm sayısı, Batı ülkelerindekinin 10 katıdır. Otomobil sayısına bakın, oralaradaki kalabalığa bakın, bir de bize bakın, 10 katı trafik kazası... Vatandaşlarımıza bu hususta yeni tedbirler ve yeni düzenlenmeler beklenmektedir. Meclisimiz, bütün partilerin katılımıyla, fevkalade bir millî afet haline gelmiş bu meseleye hassasiyetle eğilecektir. Değerli milletvekilleri, ülke ve dünya sorunlarının tümüne temas etmeme vakit müsait değildir. Ayrıca, konumum gereksiz tartışmalara elverişli olmadığından, düşüncelerimi dikkat ve itina ile sizlere ulaştırmaya çalışıyorum. Türkiye, dünyada 184 ülke arasında nüfus bakımından 16'ncı, toprak büyüklüğü bakımından 32'nci, ürettiği gayri safi hâsıla bakımından 20'nci, adam başına düşen gayri safi hâsıla bakımından 54'üncüdür. Buğday üretiminde 7'nci, pamuk üretiminde 8'inci, çelik üretiminden 15'inci, çimento üretiminde ise

17'nci sıradadır; yani, Türkiye büyük ve önemli bir devlettir. Her bakımdan öyledir; ama, bu rakamlar da öyle gösteriyor ki, böyledir. Türkiye, istikrar içerisinde kalkınma, zenginleşme; fukaralığı, yoksulluğu, işsizliği, çaresizliği yenme gayretlerini cumhuriyetin kuruluşundan beri sürdürme gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, geçen yetmiş senesinde her alanda önemli gelişmeler kaydetmiştir.

Yetmiş sene zarfında, nüfusun, 6 defa artarak, 10 milyondan 60 milyona çıkmış olması, bugünkü çeşitli zorluklar değerlendirilirken, göz önünde tutulmalıdır. 10 defa büyüyen bir ülkenin hiçbir probleminin olmaması mümkün değildir. Birkaç gün sonra açılacak olan okullarımıza girecek olan çocuklarımızın sayısı, yetmiş sene evvelki nüfusumuzdan fazladır; çocuklarımızın sayısı, Avrupa'daki devletlerin bir kısmının nüfuslarından daha fazladır. Türkiye, bugün, ilkokul çağındaki bütün çocuklarına okuma imkânını sağlıyor. Ülkenin her tarafına gidilebiliyor. Ülkenin her köşesi aynı sistemden elektrik alıyor. Sağlık hizmetlerini, istediğimiz kadar olmasa bile, önemli derecede ülkeye yayabilmişiz. 57 üniversitesiyle ülkenin her tarafına yükseköğrenim ve eğitim götürmeye çalışıyoruz. 1993 senesi sonunda, Türkiye, 15.5 milyar dolar ihracat yapabilmiştir; bunun yüzde 81'i sanayi malıdır. 4 milyar dolar turizmden, 4 milyar dolar dış taşımacılık ve müteahhitlikten, 3 milyar dolar civarında da dışarıdaki çalışanlardan döviz sağlamıştır. Yani, önemli döviz kazanç kaynakları olan bir ülkeyiz. Yüzde 7 civarında da kalkınma hızı sağlamıştır. Yatırım yapmış, üretim yapmış, ihracat yapmıştır. Türkiye, geçen otuz sene zarfında yüzde 5 ortalama kalkınma hızını gerçekleştirmiştir. Bu, OECD ülkeleri içerisinde en yüksek hızdır.

Türkiye, güçlü bir savunmaya sahiptir. Dünyanın en iyi eğitilmiş ve en disiplinli birkaç silahlı kuvvetinden birine sahiptir. Bu silahlı kuvvetin arkasında, uçağını, gemisini, pek çok savunma araç ve gerecini yapan; yakında helikopterini yapacak olan bir savunma sanayi vardır. Türkiye'nin, 40 ülkeye ihracat yapacak kadar güçlü bir ilaç sanayi vardır; İngiltere'ye ihracat yapacak kadar da gelişmiş bir gemi sanayine sahiptir. Türkiye, kendi hizmetlerini rahatlıkla görecektir, Türkiye'nin kalkınmasını ileriye taşıyacak, hatta diğer ülkelerin kalkınmasına yardımcı olacak iyi yetişmiş bir insan gücüne sahiptir. Fevkalade önemsiyorum; buraya kadar söylediklerimin hepsi kadar önemlidir.

Bütün bunların yanında, Türkiye'nin zorlukları da vardır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri başlıca iki önemli sorun Türkiye'ye hep ayak bağı olmuştur. Bunlardan birisi kamu maliyesidir, diğeri de ödemeler dengesidir. Kamu maliyesinin bugün için sorun olması, kamunun personel giderleri ile devletin borçlarının faiz giderlerinin, vergi gelirleriyle karşılanamayacak kadar yükselmiş olmasıdır. Yani, kamunun personel giderleri ile; faiz giderleri, vergi gelirlerini götürüyor, hatta biraz da üstüne koymak lazım. Tabii ki, kamu iktisadî teşebbüslerinin zararları, sosyal güvenlik kuruluşlarının yükü, tarım satış kooperatiflerinin talebi, belediyelerin ihtiyaçları, kamu maliyesi dengesini altüst etmekte, devleti ağır bir biçimde

borçlanmaya itmektedir. Devlet, bu durumu da, yatırım yapmakta fevkalade güçlük içerisinde. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yatırım yapma gücü olmayacak mıdır... Bunu düşünemeyiz. Çünkü, devletin yatırım yapma gücü yoksa, o zaman, devlet geleceğe ipotek koymaktadır; yani, geleceğin refahından, aslında, bir kısım almaktadır. Binaenaleyh, devletin mutlaka yatırım yapacak gücü olacaktır.

Diğer devlet sorunu olan ödemeler dengesi ise, her zaman çok önemli olmuştur; bugün de öyledir; yüz senedir çok önemli olmuştur.

Türkiye, 1993 yılında 29 milyar dolarlık ithalat ve buna karşı 15,5 milyar dolarlık ihracat yapmış; aradaki büyük fark -içeride-dışarıda- Türkiye'nin borçlarını ödeyemeyeceği gibi bir zehap hâsıl etmiş, paniğe sebep olmuştur. Halbuki, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, bugün de, bir kuruş, ödenmemiş borcu yoktur; hepsini ödeyerek geliyor. Güven bunalımı meydana gelmiş üreten bir ekonomiye... Yüzde 7 büyümüş 1993 senesi içerisinde... Konvertibl paraya sahip olan ve dünya para piyasalarından, Tokyo'dan, New York'tan, Avrupa'dan -hazine bonusu satmak suretiyle- rahatça kaynak bulabilen Türkiye, neredeyse bunalıma sürüklenmiştir. Türkiye'yi kim idare ederse etsin...

Bakın beyler, ben bunların hepsinin üstündeyim; şimdi uzman olarak konuşuyorum... (Alkışlar) Maksadım, hiç kimseyi incitmek veya hiç kimseyi şu veya bu şekilde rahatsız etmek değil; ama bakın burada ne diyorum: Türkiye'yi kim idare ederse etsin, bu iki konuya bir disiplin ve denge getirilemediği sürece, sürdürülebilir bir kalkınma fevkalade güçtür. Binaenaleyh, bütün olay bu iki büyük problemde Devlet bu demek zaten: Kamu maliyesi ve ödemeler dengesi...

Benim mesajım Hükümete değil, benim mesajım herkese. Ben zaten -buradan yayın da yapıldığına göre- Türkiye'ye söylüyorum.

Türkiye'yi kim idare ederse etsin, bununla karşı karşıyadır. Şimdi, "efendim, sen şöyle yaptın, ben böyle yaptım" tartışmalarını ben bu kürsüden çok yaptığım için, onlardan mümkün mertebe kaçarak bunları söylüyorum. (Alkışlar) Devletin Hazinesi üzerindeki yüklerin azaltılması kaçınılmazdır. Yani, sadece bunları söyleyip geçmiyorum; alınabilecek en önemli tedbirlerden biri, kamu iktisadî teşebbüslerinden süratle kurtulmaktır. Özelleştirme, çarelerden biridir. Bu yapılımadığı takdirde, topladığımız vergi gelirleri, yani personel masraflarına ve faize yetmeyen vergi gelirleri ve yüzde bilmem kaç faizle piyasalardan ödünç aldığınız paralar, filin karnına gidecektir, filin karnına!.. Binaenaleyh, sıkıntılar devam edecektir. Değerli milletvekilleri, dünyayla birlikte, Türkiye bir noktaya gelmiştir. Burada şunu söyleyeyim ki, ödemeler dengesi bakımından, Türkiye'nin turizme, Türkiye'nin ihracata, Türkiye'nin taşımacılığa ve Türkiye'nin, bilhassa, bugün 10,5 milyar dolar civarında dışarılarda iş almış müteahhit gelirlerine çok büyük bir önem atfetmesi lazım.

Dünyayla birlikte, Türkiye bir noktaya gelmiştir. Serbest piyasa ekonomisi denen sistem, kaynakları israf edilmekten kurtaran ve en iyi şekilde kullanan dinamikleri içine alır; bu, rekabettir. Türkiye, pazar ekonomisinin altyapısını henüz istenildiği şekilde kurabilmiş değildir. Devlet, hâlâ, ekonomiyi geniş çapta kontrol etmektedir; çünkü, iktisadî sistemi işletmeye devam ettiği sürece, yani iktisadî teşebbüsü bulunduğu sürece, devletin ekonomiden elini

çekmesi mümkün değildir. Devlet, ekonominin içinden çekilmeli -hemen yarın olacak iş değil bu; ben hedef söylüyorum-yönetici ve yönlendirici fonksiyonlarını bırakmalı; sadece düzenleyici olmalıdır. Türkiye'nin, teşebbüs gücünden, kişinin potansiyelinden azamî şekilde faydalanması gerekmektedir; bunun altını çiziyorum. Türkiye'nin en büyük gücü, Türk vatandaşının kabiliyeti, potansiyelidir. Devlet, savunma, huzur ve güven, adaletin dağıtılması, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal adalet ile altyapı gibi temel fonksiyonlarını daha iyi yapabilmelidir. Onu daha iyi yapabilmesi için öbür taraftan da çekilmesi lazımdır. Devletin elindeki ticarî ve ekonomik karakterli hizmetlerin tümü, en kısa zamanda özelleştirilmelidir. Ne kadar erken yapabilirsek, ülkemizi o kadar çabuk zenginleştiririz. Kaynakların kullanılmasında hesabî olmak mecburiyetindeyiz. Yani, bunu buraya koyarsan ne getirir ne götürür... Bu, tüm dünyanın karşılaştığı bir olaydır, ilmin ve aklın gereğidir; siyasî tarafı yoktur.

Siyasî liberalizm ve ekonomik liberalizm birbirini tamamlar, ikisi beraber büyür, çoğulcu ve etkin toplumu meydana getirir. Siyasette ve ekonomide liberalizm, Türkiye'nin geleceğidir, gücüdür, kudretidir. Değerli milletvekilleri, ilerleyen, gelişen, büyüyen, kalkınan Türkiye'nin önünde birbirinden daha önemli hedefler vardır. Bunların bazılarını sıralayacağım. Buraya kadar birçok şeyleri söyledim, bunlara bazı ilaveler yapacağım. Halkın refahı ve mutluluğu için, gerçek demokrasiyi eksiksiz biçimde kurmaya devam etmeliyiz, bu hedeften hiç vazgeçmemeliyiz. Bu maksatla, Anayasamızı ve kanunlarımızı yeniden düzenlemeliyiz, bu hususta girişilmiş bulunan gayretleri sürdürmeliyiz ve bir sonuca erişirmeliyiz. Bu, Türkiye Büyük Millet Meclisine, yani bu Meclise çok büyük itibar kazandıracaktır. Ekonomide güven ortamını yeniden ve tam olarak sağlamalıyız, dengeleri kurmalıyız. Rekabet gücü olan bir ekonomiyi kurabilmeliyiz ve işletebilmeliyiz. Kalkınmaya devam etmeliyiz. Yüzde 5 veya üzerinde bir kalkınma hızını Türkiye mutlaka sağlamaya devam etmelidir ve ortalama olarak yüzde 5'in aşağısına düşmemeliyiz... 30 sene sağlamıştır, vasatı olarak... Çalışma barışını korumalıyız. Alın teri, elemeği ve göz nurunun karşılığı, onurlu bir hayatı sürdürebilecek şekilde verilebilmeli... Bugünkü zorlukları biliyorum; ama, ben prensibini söylüyorum... Bugünkü rekabet ortamında; işyeri olan kurumlar, sadece onu kuranların değil, çalışanı ile çalıştırmanın beraber sahipliğindedir. İşyerlerinin ayakta durmasını beraber düşünmek mecburiyeti, önümüzdeki günlerin önemli sorunu... Yani, çalışanı ve çalıştırmanı beraber düşünecektir.

Kamu çalışanlarının sendikal haklara kavuşturulması zamanı gelmiştir. Nüfusumuzun yüzde 45'ini teşkil eden köy, köylü ve çiftçiye yönelik hizmetler, insanlık ve uygarlık mücadelesinin gereğidir, bu hizmetlerin verilmesine devam edilmelidir. Altyapı devlet tarafından meydana getirilmeye devam olunmalıdır. Hangi şekilde yaparsanız yapın; yap- işlet - devret şeklinde yapın, şunu yapın bunu yapın; ama altyapı mutlaka geride kalmamalıdır. Sanayileşmeye Türkiye devam etmelidir. Tarımın modernleştirilmesine ve geliştirilmesine; tarımın rasyonelleştirilmesine, tarımda randımanın artırılmasına devam olunmalıdır.

Yatırım, üretim, ihracat ve istihdam dörtlüsü, kalkınmanın hedefidir; bu hedef mutlaka korunmalıdır. Bu hedefi korumayan bir kalkınmanın bir yere varması mümkün değildir. Altyapıda kapasiteleri büyütmeli; bu arada, 18 milyon kilovat olan kurulu enerji gücüne bir 7 milyon kilovat daha eklenebilmeli ve Türkiye, bir gün enerji yokluğu diye bir olayla karşılaşmamalıdır. Güneydoğu Anadolu Projesi yatırımları süratle tamamlanmalı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki hizmet seferberliği, yüksek derecede seferberlik haline de çevrilerek sürdürülmelidir. Sanayileşmede, organize sanayi bölgeleri fevkalade başarılıdır. 400 tane fabrika İzmir Atatürk Sanayi Bölgesinde, Kayseri'de, Manisa'da 68 tane fabrika, Eskişehir'de aşağı yukarı 100'e yakın fabrika, Bursa'da fabrika yapacak yer yok ve bu gayret ülkenin her tarafında sürdürülmelidir. Bunu, şahıslar kendileri yapıyor. Devlet, sadece altyapının yapılmasına yardımcı oluyor; hepsi o kadar. Üretim arıyoruz; Denizli başlı başına bir örnektir.

Turizmde; 20 milyon turist, 10 milyar dolar gelir hedefine, 2000'li yıllardan önce varacağız. Türkiye içindeki ve Türkiye dışındaki kültür varlıklarımıza daha çok sahip çıkmalıyız. Türkiye içinde pek çok yerde -İstanbul dahil- bu kadar gayret sarf etmiş olmamıza rağmen, kültür varlıklarımız yıkılma yolunda. Keza, Balkanlardaki, keza imparatorluğumuzun bulunduğu yerlerdeki kültür varlıklarımızın daha çok himmete ihtiyacı vardır; Türkiye Büyük Millet Meclisinin nazarı dikkatine arz ediyorum.

Çevre, "sürdürülebilir kalkınma" kavramını dikkate alarak korunmalıdır. "Hiç dokunmayacaksınız buraya" dediği zaman, çevreyi korumayı sürdüremeyiz. Yani, çevreyi tahrip etmeden, onun -çevrenin- insanların refahına vereceği kadarını alarak; ama, mutlaka çevreyi ayakta tutarak devam etmeliyiz; yoksa, "hiçbir şeye dokunmayacaksınız" dersiniz, insanlara yer kalmaz, onu da savunamayız. Kültür, sanat ve spor hayatımıza ve gençliğe gerekli itinaı göstermeye devam etmeliyiz. Dünyada çok kaynak var, çok para var; 200 milyar dolar dolaşan para var, her sene. Bunun yüzde l'i, 2 milyar dolar eder. Türkiye, dışarıdaki bu kaynaktan ve teknolojiden mutlaka yararlanmalıdır.

Sayın milletvekilleri, sizlerden, "fikrî mülkiyet ve patent hakkı" diye bir kanun tasarısının bir an evvel kanunlaştırılmasını rica ediyorum. Bu tasarı komisyonlardadır. Fikrî mülkiyet ve patent hakkı olmadıkça, yabancı sermayeyi celp etmekte büyük sıkıntılar var. Bu fikrî mülkiyet hakkı, aynı zamanda, bizim fikir üreticilerimizin de, müzisyenlerimizin de, hepsinin ilgilendiği bir konudur. 2000'li yıllara bakarken, Türkiye, bütün bunları yaparken, bir transformasyonu gözden kaçırmamalı. Nüfus artışını yüzde 2,5'lerden yüzde l'e indirebilmeliyiz; kırsal alandaki nüfusu, yüzde 50'den yüzde 25'e indirebilmeliyiz. Çağdaş Türkiye'yi arıyoruz; zengin, herkesin refah içinde bulunduğu Türkiye'yi... Nüfusunun yüzde 50'si, yüzde 45'i toprakta bulunan bir Türkiye'yi refah içerisinde tutmak mümkün değildir. Bakın işte, bu sene, yıl, iyi geldi geldi, sonra kurağa döndü. Binaenaleyh, kuru tarımda bulunan vatandaşlarımız büyük bir sıkıntı içerisinde. Binaenaleyh, topraktan, vatandaşı, endüstriye, hizmetlere, başka sahalara çekmeliyiz; şehirlerdeki nüfusu yüzde 50'den yüzde 75'e çıkarmalıyız. Geleceğin dünyası, şehirler dünyasıdır. Tarımdan yaşamını kazanan nüfusu, yüzde 45'lerden yüzde 20'lere, daha sonra yüzde 10'lara indirmeliyiz.

Eğitim ve sağlık hizmetlerine daha yüksek nispetlerde ulaşmalıyız. Bu bakımdan, burada tekrar nazarı dikkatinizi çekiyorum. Tabiî, bunların hepsi, var meselesi, olanı taksim etme meselesi; ama, Türkiye, gayri safî millî hâsıla bakımından, adam başına düşen hâsıla bakımından 54 üncü sırada yer alırken, insanî gelişme indeksi bakımından 68 inci sırada yer alıyor... "İnsanî gelişme indeksi" diye bir indeks, bugün, uygarlıkları ölçen bir indekstir. Burada, birinci faktör, vasatî ömür; ki, Türkiye'de 66 ilâ 69 yıl arasında. Yetmiş sene evvel bu, 35 sene idi... 35 seneden 65 seneye gelmişizdir. İkinci faktör, okumuşluk. Ama, okuma yazma nispeti değil; kaç sene okumuş, yani adamınız kaç sene okumuş... Buraya geldiğiniz zaman, Türkiye'de okuma yazma nispeti yüzde 90'ın üzerinde iken, okumuşluk nispeti yüzde 3,2. Endonezya'dan ve Malezya'dan daha aşağıdayız. Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisine, bilhassa eğitime ve sağlığa, gayri safî millî hâsıladan, ister resmî kanallarla, ister devletin bütçesinden, ister başka yollarla, daha çok imkân ayırmanın, çağdaş Türkiye için zaruretini bir defa daha hatırlatmak istiyorum. Adam başına gayri safî millî hâsılamızı, 5 bin dolar civarına çıkarabilmeliyiz. Değerli milletvekilleri, devletimiz daha iyi işlemelidir; daha iyi işlediği yerde, ondan daha iyi işlemelidir... Yani, bu, gelişmişliğin, gelişmenin şartıdır. Türkiye'de, devletin bütün kapıları, halkımıza, sonuna kadar açıktır. Bununla birlikte, ülkemizin ve dünyanın yaşadığı gelişmeler, devlet-halk, devlet -vatandaş ilişkilerinde daha ileri adımlar atılmasını gerektirmektedir. Yasama organımız daha çabuk işlemelidir. Bu hususta pek çok çalışma yapılmıştır. Bilhassa İçtüzük üzerinde yapılan çalışmalar sonuçlandırılmalıdır.

Demokrasimizin temel kanunu olan, halkla Meclisi ve devleti bağlayan seçim kanunları üzerindeki eleştirilere, mutlaka kulak verilmesi zamanı gelmiştir. Bu maksatla, geçmişte görüldüğü gibi, partiler arası bir çalışmayla, yarın seçim olacakmış gibi bir hazırlığa girişilmesinde yarar görüyorum.

Yürütme, merkezî hükümetin elinde toplanmış durumdadır. Cumhurbaşkanının ve hükümetin önüne, çok daha alt düzeylerde çözülmesi mümkün olan pek çok iş gelmektedir. 10 milyonluk bir Türkiye'nin yönetim semasıyla, 60 milyonluk, gelişen Türkiye'yi idare etmenin imkânsızlığını yaşıyoruz. Binaenaleyh, devletin çeşitli kademelerinin, fonksiyonlarının ve yetkilerinin yeni baştan gözden geçirilmesinde yarar vardır.

Her kademede, görevlerini, titizlikle ve hiç bir tesir altında kalmaksızın, objektif bir tutumla yapmakta olan yargı organlarımızın işleyişinde de birtakım tikanıklıklar vardır. Çeşitli sebep ve yetersizliklerden kaynaklanan adaletin tevziindeki gecikme, mutlaka giderilmelidir. Bütün bu sorunların, çözülerek, devletin ve rejimin daha iyi ve etkin işler hale getirilmesi için, bir dizi reforma ihtiyaç vardır. Bu konuda yapılmış pek çok çalışma, Meclisimizin gündeminde mevcuttur -yenileri de yapılabilir- bunlar sonuçlandırılmalıdır. Devleti dahi iyi işletecek istikametteki adımlara, Meclisimizin tümü destek vermelidir. Öncelikle, merkezî yönetimle yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki dağılımı yeniden düzenlenmeli; halkın, her düzeyde, kendi yerel sorunlarına sahip çıkması için

gerekli mekanizmalar oluşturulmalıdır. Bu reform içerisinde, sağlık, eğitim ve altyapının inşası gibi hizmetlerin, belirli esaslar dahilinde, belirli yerlerde, değişik şartlarla, değişik ölçülerle yerel yönetimlerin inisiyatiflerine bırakılması lazımdır. Merkezî hükümetin yükünü azaltmadığımız sürece, devletin etkinliğini artırmak mümkün değildir.

Adaletin tevziinde ortaya çıkan gecikmenin önünün alınması ve demokratik hukuk sistemine güvenini pekiştirilmesi için, yargı reformu yapılması, yargı organlarının iş yüklerinin makul bir düzeye çekilmesi ve işleyişlerinin rasyonel esaslara oturtulması da şarttır. Bu hususta da, yapılmış çok güzel çalışmalar var; bunların da bir neticeye bağlanması lazımdır. Hazine davaları, orman davaları ve benzeri davalar, aşağı yukarı mahkemelerin yarı yükünü teşkil ediyor.

Pek çok gayretlere rağmen vergi reformu üzerinde hâlâ tartışmalar sürmektedir. Anlaşıyor ki, vergi dendiği zaman, çok sempatik olmadığı için, ne yapsanız, bundan memnuniyet duyulmayacak; ama, yine de, bu şikâyetlerin, vergi adaletsizliği şikâyetlerinin giderilmesi Parlamentonun baş görevidir; vergi, Parlamentonun en önemli işidir. Sosyal güvenlik şemsiyesi ise, halkımızın ancak yarısını kapsamaktadır. Velhâsıl, yapılacak çok işimiz vardır. Değerli milletvekilleri, bütün zorluklarımıza rağmen, geleceğe güvenle bakmak için de pek çok sebep mevcuttur. Türkiye, birliğini beraberliğini, dirliğini düzenliğini ve huzurunu muhafaza ederek ilerlemeye, gelişmeye, büyümeye, güçlenmeye devam edecektir ve bunu, hür demokratik rejim içinde yapacaktır. Büyük Atatürk'ün gösterdiği hedefe ulaşacağız: Büyük, demokrat, laik; imar ve inşa edilmiş; barış, huzur ve güven içerisinde yaşayan mutlu Türkiye!.. Değerli milletvekilleri, sizlere başarılar diliyorum. Sizleri ve ekranları başında beni dinleyen vatandaşlarımı saygıyla selamlıyorum. Allah, milletimizin ve hepimizin yardımcısı olsun.

Hepinize saygılar sunuyorum.²⁰³³

4.4. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 19. Dönem 5. Yasama Yılı Açış Konuşması

Demirel, bu yasama yılının başındaki açılış konuşmasında genel itibarıyla dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmelerden bahsetmiş ve özellikle Birleşmiş Milletler'in (BM) elli kuruluş yıl dönümünde dünyadaki bir çok sorunla ilgili olarak fikirlerini ifade etmiştir. Demirel ayrıca bu konuşmasında Türkiye'nin yurt dışındaki konumu, çıkarları ile gelecekle ilgili neler yapması ve yapmaması üzerinde durmuş, ayrıca Türkiye'nin bölgesindeki önemini de üzerinde uzunca durmuştur. Türkiye'deki temel problemler üzerinde de ayrıntılı olarak duran Demirel, bu durumlarla ilgili istatistiki değerlendirmelerde de bulunmuştur. Demirel ayrıca Türkiye'nin dış problemlerinin iç problemleri üzerindeki etkilerini de değerlendirmiş ve bu konularda neler yapılabileceğinin üzerinde özellikle durmuştur. Demokrasinin gelişmesi ve kurumsallaşması problemine de eğilen Cumhurbaşkanı Demirel, konuşmasını bu minvalde sürdürerek, neticelendirmiştir.

²⁰³³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 65, Birleşim: 1 (1.9.1994), ss. 16-32.

Cumhurbaşkanı Demirel'in konuşmasının tam metni aşağıdadır:

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanı, değerli milletvekilleri, ekranları başında bu toplantıyı takip eden sevgili vatandaşlarım; hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. 1995-1996 Yasama Yılı'nın, milletimize, memleketimize, Meclisimize hayırlı, uğurlu olmasını Cenabı Allah'tan niyaz ediyorum. Bu vesileyle, Yüce Meclise, yeni yasama yılında yapacağı değerli çalışmalarda başarılar diliyorum.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin 50'nci yılı bu sene anılmıştır. 22-24 Ekimde Birleşmiş Milletlerin kuruluşunun 50'nci yılı kutlanacaktır: Bu elli yıl içerisinde, yerel savaşlar dışında, barış korunabilmiştir; buna rağmen, dünyanın güvenlik sistemi, Avrupa'nın güvenlik sistemi Bosna-Hersek dolayısıyla bilhassa- tartışılır hale gelmiştir. Dünyanın ve Avrupa'nın yeni bir güvenlik sistemine ihtiyacı kesindir.

Bu elli yıl zarfında Türkiye, çok partili demokratik hayatı yaşam tarzı olarak seçmiş ve çeşitli denemelerden sonra bugüne gelebilmiştir. Bugün, ülkemizde, demokrasinin bütün kavramları vardır; bu kavramlar üzerine kurallar konulmuştur; bu kavram ve kuralların gerektirdiği kurumlar vardır ve bunların hepsi işlemektedir. Bütün sorunların çaresi burada aranacaktır. Her şeyin başında, milletimizin hür iradesinin neticesi olan Yüce Meclisimiz, görevinin başındadır. Demokrasinin kalbi olan Yüce Meclisimizin, ülkenin bütün sorunlarına en doğru çareleri bulacağından hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır.

Demokrasimizi iyileştirmek, standardını yükseltmek için girilen gayretler sürdürülmektedir. 1982 Anayasasında bu maksatla önemli değişiklikler yapılabilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde mevcut bütün siyasî partileri ve değerli üyeleri tebrik ediyorum. Demokrasimize daha çok nitelik (vasıf) kazandırmak, devletimizi daha iyi işletmek için birçok gayretler sarf edilmiş ve önemli yasalar çıkarılmıştır. Meclisimiz, denetleme görevini de gayretle sürdürmüştür. Anayasanın değişen maddelerinin uygulama kanunlarıyla, yeni bir seçim kanunu, yargının çabuklaştırılması, eğitim ve üniversitede reform, yerel yönetimlerle merkezî yönetim arasındaki yetki ve sorumluluk dengelerinin yeniden ayarlanması, sağlık hizmetlerinde reform yapılması, önümüzdeki yasama yılında, Meclisimizin gayret ve himmetlerini beklemektedir. 184 dünya ülkesi içerisinde, nüfus itibarıyla 16'ncı, toprak itibarıyla 32'nci ve gayri safî millî hâsıla itibarıyla 20'nci sırada olan Türkiye, bir büyük dünya devletidir. Çok önemli bir konuma sahiptir. Barışçıdır. Sorunları vardır -zaten sorunu olmayan ülke yoktur- ancak, bu sorunların üstesinden gelebilecek gücü ve niyeti vardır.

Etrafımıza bir bakarak konuşmama devam etmek istiyorum: Türkiye, dünyada ve bölgesinde güçlü, dünyayla her alanda bütünleşen, kendisine saygı duyulan ve kendisine güvenen, ağırlığı ve etkinliğiyle barış ve istikrarın güvencesi olan; dostluğu ve işbirliği aranan bir ülkedir. Atatürk'ün koyduğu barışçı ilkelere dayanan Türk dış politikasında atılan her adım, bu görüntüyü yaşama geçirmeye yöneliktir.

Türkiye, dünya üzerinde çok özel bir konumda bulunmaktadır. Geniş olduğu kadar, sorunlar, çatışmalar ve istikrarsızlık içeren bir coğrafyada yaşadığımızı hiçbir zaman göz ardı etmiyoruz ve bu özel coğrafyanın gerektirdiği bir dış politikayı uygulamaya devletimiz çalışmaktadır. Siyasal barış ve güven ortamının, insanların esenlik ve huzurunu sağlamanın, çeşitli sorunlarla boğuşan bölgemizde, siyasi, ekonomik işbirliği potansiyellerini harekete geçirmek ve refahı yaygınlaştırmakla mümkün olabileceğine inanıyoruz.

Bu sebeple, gayretlerimiz, küresel ve bölgesel planda barış ve güvenliğe katkıda bulunmaya yönelmektedir. Soğuk savaşın sona ermesi sonrasında ortaya çıkan tarihi fırsatları en iyi şekilde değerlendirmeye matuf işbirliği şemalarında, Türkiye, yine, bu sebeple öncü bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin bir model olma vasfını kazanmış bu olağanüstü konumu, kendi alın terimizle kazandığımız en değerli bir üründür ve cumhuriyetimizin kazanımları üzerine oturmaktadır. Türkiye, bu konumunu, hem kendi ulusumuzun hem de bölgemizdeki ulusların barış ve esenlik içinde yaşamasının güvencesi olarak görmektedir.

İşte, bu görünüm dahilinde, yeni asrın Türkiye'sini, herkes, bölgesel zenginliklerini entegre olduğu Avrupa'ya taşıyan, küreselleşme olgusunu ileri götüren ve küreselleşme hareketinde belli başlı bir aktör olarak ortaya çıkan, nihayet, kalkınma ve işbirliği hamlelerinde barıştan yana ve öncü bir ülke olarak görüyor.

Bu bakış gerçekleşme yolundadır. Balkanlardan Orta Asya'ya kadar, Türkiye'nin önünde yeni ufuklar açılmış, Türkiye, yepyeni işbirliği imkânlarına ve dayanışmalara kavuşmuştur. Bu anlayışla, Türkiye, dışarıya daha fazla açılıyor, coğrafi uzaklığın, artık, önemi olmadığı, günümüz dünyasında, Uzakdoğu'dan Latin Amerika'ya kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde, yeni dostlar, yeni pazarlar ve yeni ilişkiler kurmaya çalışıyor; kısacası, bir dünya devleti olma yolunda hızla ilerliyor.

Ulaştığımız noktadan daha ileriye gitmek kendi elimizdedir. Bu büyük hedef, birlik ve beraberlik, demokrasi ve hoşgörü içerisinde gerçekleştirilecektir. 2000'li yıllarda, Türkiye, daha müreffeh daha zengin daha güçlü bir devlet olacaktır; yeni yüzyılın medeniyet oluşumları içerisinde kendisine en saygın bir yeri de mutlaka edinecektir. Sayın milletvekilleri, Türkiye, dış politikadaki her adımını bu geniş perspektif içerisinde değerlendirmeye devam etmelidir. Türkiye ile dostluk ilişkileri içerisinde olmak herkesin lehinedir. Türkiye'nin temel çıkarlarına zarar vermeyi hedef haline getirenler ise, bunun bir bedeli olduğunu hatırla tutmalıdırlar; bilhassa, terör örgütlerine müsamaha göstermeyi, hatta, onlara arka çıkmayı uzunca bir süreden beri bir politika aracı haline getirmiş olan çevrelerin, bu hususun farkında olmaları gerekir. Unutulmamalıdır ki, kin, nifak ve zulüm tohumları ekenler, tarih boyunca, önünde sonunda bunun bedelini ödemişlerdir. Türkiye'nin düşmanlığının değil dostluğunun aranması gerektiğini, buradan bir kez daha hatırlatırım. (DYP sıralarından alkışlar)

Dünyanın en sorunlu bir bölgesindeyiz ve Allah'a şükür ki, Türkiye'miz bir barış ve istikrar adası olarak duruyor. Etrafımızda neler oluyor, biraz daha yakından bakalım: Ortadoğu'da tarihî bir dönem yaşıyoruz, önemli gelişmelere tanık oluyoruz. Barış sürecinde büyük açılımlar yaşanmaktadır. Türkiye, Filistin sorusunda ve Arap-İsrail uzlaşmazlığında bütün tarafların meşru hak ve çıkarlarını gözetken dengeli bir tutumu izlemeye gelmiştir. Türkiye, bölgede, genel ve kalıcı barışın tesis edilmesinin, bölgenin istikrarının yanı sıra bölgenin ekonomik kalkınmasına da çok önemli katkılarda bulunacağına inanmaktadır. Bu çerçevede, çok özel yakınlığa sahip olduğumuz bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi daha da geniş bir perspektif içerisinde geliştirmeye büyük önem atfediyoruz. Ortadoğu'da kalıcı ve kapsamlı bir barışın sağlanması, refah ve kalkınma yollarının bulunması çabalarına aktif bir şekilde destek vermeye devam etmeliyiz. Ekonomik istikrar ve refaha giden yolun barıştan geçtiğini biliyoruz; bunu herkese söylüyoruz. Bu kapsamda, barış sürecinin başarıya ulaşması neticesinde ortaya çıkacak yeni fırsat ve imkânların, bölgenin dünyayla bütünleşmesine de katkıda bulunacağını düşünüyoruz. Türkiye, bu hususta çok önemli bir rol oynayacak zengin bir tecrübe birikimine ve kapasiteye sahiptir.

Bu sebeple, Türkiye, Filistin'in İsrail ile imzalamış olduğu tarihî nitelikteki İlkeler Bildirgesini ve Kahire Uygulama Antlaşmasını memnuniyetle karşılamış, İsrail ile Ürdün arasında imzalanan barış antlaşmasından da memnuniyet duymuştur. Nihayet, birkaç gün önce, Washington'da İsrail ile Filistin arasında imzalanan antlaşma da, barış sürecinde tarihî bir adım teşkil etmiştir. Bütün tarafların, şu anda tarih sahnesinde ortaya çıkan altın fırsattan yararlanmalarını ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin ilgili kararları doğrultusunda sorunlara acil çözümler bulma konusunda esnek ve pratik tutumlar takınmalarını tavsiye ve temenni ediyoruz. Ne var ki, barış sürecinde, nazik bir dönemden geçilmektedir. Kuşku duyanların varlığına karşın, sürecin, tam anlamıyla canlı tutulmasına çalışılmalıdır. Bu hususta, herkes, üzerine düşen tarihî sorumluluğu üstlenmelidir. Netice itibarıyla, önümüzde, tüm bölge ülkeleri için gerçekten çok değerli bir fırsat bulunmaktadır; bu fırsatın kaçırılmaması gereklidir. Gelişmeler belki arzu edilen süratte ilerlememektedir; ancak, önemli olan, nihai barışa adım adım ve kararlı bir şekilde ulaşılmasıdır. Diğer taraftan, Irak ile ilgili gelişmeleri de çok yakından ve dikkatle izlemekteyiz. Irak'a uygulanan ambargonun, Irak halkı için yarattığı güçlükleri ve çekilen acıları biliyoruz. Bu acıların sona ermesi için, Irak'ın, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarını yerine getirmesi gereklidir. Irak'ın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, bölgesel istikrar açısından hayati önem taşımaktadır. Biz, Irak topraklarında yaşayan tüm halkların, bu komşu ülkenin kalkınmasına kendi katkılarını getirebilecekleri bir ortam yaratılmasını arzu ediyor ve tüm Irak vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini kullanmalarını ve iyi birer vatandaş olarak çağdaş bir yaşam idame ettirmelerini istiyoruz.

Türkmen kardeşlerimizin refahı ve selametiyle de yakından ilgileniyoruz. Irak'ta oluşmasını temenni ettiğimiz istikrar ortamında, Türkmen kardeşlerimizin de çok önemli bir katkısı olacaktır. Değerli milletvekilleri, yıl boyunca, Bosna-Hersek'te hepimizin yüreğini parçalayan hadiselerle şahit olduk. Bütün ikazlara rağmen, uluslararası toplumun geçen dört yıldır sürdürdüğü kararsızlık, çaresizlik, şaşkınlık ve etkisizlikten istifade eden Sırplar, insanlık âleminin gözleri önünde, uluslararası meşruiyeti ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarını hiçe saydılar, ayaklar altına aldılar. Böylece, İkinci Dünya Savaşından beri işlenen en büyük insan hakları ihlallerine ve insanlık ayıplarına göz yumuldu. Bunun vebalini, dökülen kandan, yerlerinden yurtlarından olan masum insanların çektikleri ıstıraptan doğrudan doğruya sorumlu bulunan Sırplar kadar, onların bu hareketine göz yumanlar da taşıyacaktır. Ancak, Eylül başında bölgede vuku bulan gelişmeler ve NATO'nun etkili müdahalesi, yıllardır süren bu trajediye son verilmesi imkânını ortaya çıkarmış ve Amerika Birleşik Devletleri bir barış girişimini başlatmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye, Boşnak kardeşlerimizin yaralarının sarılmasına yardımcı olmaya devam edecek ve bölgede adil ve kalıcı bir barışın tesisi yolundaki yoğun çabalarını sürdürecektir. Bugün, geriye dönüp baktığımızda, Türkiye'nin, eski Yugoslavya'nın dağılma süreci içerisine girdiği andan itibaren, bulunduğu ikazlarda, ne yazık ki, haklı çıktığını görüyoruz. Keşke haklı çıkmasaydık. Gerçekten, ikili olsun çok taraflı olsun her forum ve platformda, her düzeyde, Balkanları tehdit altına sokan saldırganlığın, ne suretle olursa olsun önlenmesi gerektiğini defaatle dile getirdik. Bugün de, Bosna-Hersek'in, varlığını, mevcut sınırlar içerisinde egemen ve uluslararası toplumun eşit üyesi olarak sürdürmesine dayanan kalıcı bir çözüm bulunması yönündeki çabaları etkinlikle desteklemeye devam edeceğiz. Türkiye, aynı zamanda, Bosna-Hersek'te yaraların sarılmasına, ülkenin yeniden imarına her türlü katkıda bulunmaya da hazırdır.

Son olarak, İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkelerin Bosna-Hersek'e destek olma yönündeki çalışmalarını memnuniyetle karşılıyor, bu forumda, gayet etkin ve öncü rolümüzü sürdürüyoruz. Türkiye'nin, barışın tesisi yolunda önemli bir rol oynadığı ve bu rolü devam ettireceği muhakkaktır. Kendisiyle çeşitli görüşmelerimde, Sayın İzzetbegoviç ve çalışma arkadaşlarında gördüğüm büyük morali, haklı mücadelelerini sonuna kadar sürdürme kararlılığını, beni çok etkilediğini ifade ederek, dile getirmek istiyorum. Kimsenin, Türkiye'nin, zor günlerinde, daima, bu acılı ülkenin yanında yer almış olduğundan ve bunun böyle devam edeceğinden şüphesi olmaması gerekir. Barış ve istikrarın tesis edilmesini, bölgede yaşayan bütün halkların geleceğinin ve temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasını hedefleyen siyasetini, Türkiye, sürdürmelidir. Netice itibarıyla, bugün, Bosna-Hersek'te, dolayısıyla Balkanlarda barışın tesisi yolunda önemli bir dönüm noktasına gelinmiştir; daha, çok mesafe vardır; bu mesafe kat edilmelidir; ancak, sağduyu, uzlaşma

ruhu ve sabırla, bu doğrultuda adım adım ilerleneceğine ve bu talihsiz ülkenin aydınlığa kavuşacağına inanıyoruz. Kafkasya'nın barış ve istikrarı, Türkiye için çok büyük önem taşımaktadır. Bu anlayışla, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile birlikte Ermenistan'ı da ayırım gözetmeksizin, aynı tarihte tanımıştır. Azeri-Ermeni uyuşmazlığının, barışçı yoldan çözümünü için oluşturulan, üyesi bulunduğumuz AGİT/Minsk Grubunun faaliyetlerinde etkin bir şekilde yer alıyoruz. Türkiye, kardeşi Azerbaycan'ı, haklı davasında daima destekleyecektir.

Ermenistan ile ilişkilerimizin geliştirilebilmesi ise, Ermenilerin, işgal ettikleri Azeri topraklarından çekilmelerine bağlıdır. Ermenistan'ın bu doğrultuda atacağı adımlar, olumlu bir şekilde değerlendirilecektir. Ermenistan, işgal ettiği toprakları tahliye ederek, 1 milyon 400 bin göçmenin evlerine dönmelerine, haklı ve şerefli bir çözüme razı olduğu takdirde, Türkiye ile Ermenistan arasında, iyi komşuluk ve işbirliği ortamı da yaratılmış olacaktır. Bunu, müteaddit defalar Ermeni liderlerine duyurduk ve duyurmaya da devam edeceğiz. Abaza-Gürcü, Gürcü-Osetya ihtilafı da Kafkaslarda önemli rahatsızlıklara sebep olmuştur. Kafkaslardaki barış fevkalade önemlidir; çünkü, yüz seneden fazla süre sonra Kafkaslarda yeni devletler kurulmuştur. Bu devletler bağımsızdır; bu bağımsızlığın değerini iyi bilmeleri, kendi açılarından fevkalade önemlidir; bizim açımızdan da fevkalade önemlidir. Türkiye'nin, Kafkaslarda barış olması halinde, Orta Asya'ya geçebilmesi daha kolaylaşacak, Orta Asya ülkelerinin, Türkiye'ye, Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçebilmesi imkân dahiline girecektir. Kafkasya'daki barışın bir an evvel tesisini, bölgenin bütün ülkelerinin yararına sayıyoruz. Türkiye'nin, Gürcistan ile çok iyi münasebetleri vardır. Sarp kapısına ilaveten, Türkgözü kapısı açılmıştır. Aktaş kapısının açılış hazırlıkları yapılmaktadır. Ermenistan ile Türkiye arasındaki münasebetlerin Azerbaycan'daki duruma bağlı olarak düzelmesi neticesinde, Kars'ta Doğu kapısı da açılacaktır.

İşbirliği ve karşılıklı bağımlılığın artırılması, ortak menfaatlerin doğru teşhis edilip çağdaş bir refah düzeyine doğru elbirliğiyle hareket edilmesi, bu sorunların ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Çeçenistan'da cereyan eden kanlı olaylar, bizleri derin üzüntüye sevk etmiştir. Sorunun, varılan mecraa girmeden, diyalogla, uzlaşma ruhuyla, barışçı bir yaklaşımla çözümünü temenni ederdik. Nitekim, Başkan Yeltsin'e, olayların henüz başında -17 Aralık 1994'te- gönderdiğim mesajda, Çeçenistan sorununun, Rusya Federasyonunun toprak bütünlüğü çerçevesinde, kansız bir şekilde çözümünü için çağrıda bulunduk. Bugün, bölgede sükûn avdet etmiştir; ancak, bedeli, can ve mal kaybı bakımından çok ağır olmuştur. Umalım ki, kesin sonuca varılsın.

Şimdi önemli olan, diyalogun hâkim olduğu bir ortamda, taraflar arasında varılan anlaşmanın uygulanması ve Çeçen kardeşlerimizin yaralarının sarılmasıdır. Türkiye, daha şimdiden, Çeçenistan'ın yeniden imarı ve Çeçen Halkının selameti için elinden gelen yardımı esirgemeyeceğini beyan etmiştir.

Karadenizin karşı kıyılarındaki komşumuz Moldavya'nın topraklarında, ulusal benliklerine, dillerine, kültürlerine asırlarca sıkı sıkıya sarılan Gagavuz Halkı, Avrasya'ya yayılan Türk dünyasının oluşturduğu zincirde sağlam bir halka ve Türkiye ile Moldavya arasında sağlam bir dostluk köprüsüdür. Gagavuz kardeşlerimiz ile Moldavya yönetimi arasında uzlaş, iyi niyet ve sağduyulu bir yaklaşımla bu yıl içinde gerçekleşen özel statü anlaşması, takdire şayan ve örnek bir olgudur. Osmanlı idaresinin bucak beldesi olan Gagavuz Yerinin idarî sınırlarının halk oylaması neticesinde belirlenmesiyle, bu kardeşlerimizin, anayurtlarında huzur içinde yaşayacaklarına, kimliklerini güven içinde devam ettireceklerine ve Moldavya'nın kalkınmasına ve refahına gereken katkılarda bulunacaklarına inanıyoruz. Biz de, Moldavya ile tesis edilen yakın dostluk ilişkilerinden ve Gagavuz Halkına olan gönülden bağlarımızdan esinlenerek, bu ülkeye, Türkiye'nin imkânları ölçüsünde yardımcı olmaya devam etmeliyiz. Aynı coğrafi bölgede, Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilerde güçlü bir bağ oluşturan Kırım Türk Halkına da desteğimizi sürdürmekteyiz. Tarihte, maruz kaldıkları zor koşullara karşı kahramanca göğüs geren Kırım Türkleri, yumuşama ve hoşgörü sürecine giren dünyamızda, hak ettikleri uygar ve insan haklarına saygılı ortama kavuşmaktadırlar. Türkiye, Kırımlı Türk kardeşlerinin anayurtlarına dönüşlerinden kaynaklanan iskân sorunlarını ve ekonomik sıkıntılarını gidermek için, Ukrayna Hükümeti ve ilgili uluslararası kuruluşlarla işbirliği halindedir. Umudumuz, Kırım Türklerinin de, sorumlu birer Ukrayna vatandaşı olarak, ülkenin kalkınmasına ve refaha kavuşmasına katkıda bulunmalarını görmektir. Bu yolda her türlü katkıyı yapmaktayız ve yapmalıyız. Burada, bir iki cümle de Ahıska Türkleri için söyleyeceğim. Rusya'nın hemen hemen her tarafına dağıtılmış bulunan Ahıska Türkleri, Türkiye'yi anavatanları görmektedir ve her fırsatta, Orta Asya'nın, her bölgesinde, diğer bölgelerde karşımıza çıkmakta, Türkiye'ye dönme arzularını tekrarlamaktadırlar. Türkiye, imkânlarının elverdiği ölçüde, Ahıska Türklerine himaye vermeye ve onlara sıcak sinesini açmaya devam etmelidir.

Değerli milletvekilleri, değişen dünya şartları muvacehesinde, Türkiye'nin, tarihten ve coğrafyadan kaynaklanan varlarını birleştirdiğimizde, Avrasya kıtasının ortaya çıktığı görülmektedir. Avrasya olgusu üzerinde hassasiyetle duruyorum. Adriyatik'ten Çin Denzine kadar uzanan kuşakta, 11 milyon kilometrekare üzerinde, aynı kökleri paylaşan 200 milyon insanın, tarih, dil, din, kültür gibi ortaklıkları her geçen gün daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu, bir gerçektir ve bunun kabul edilemeyecek bir tarafı da yoktur. Destanlarımız, şarkılarımız, ninnilerimiz, örflerimiz, âdetlerimiz, yediklerimiz içtiklerimiz, konuştuğumuz dil, birdir. Bundan daha birleştirici unsurlar, başka ortaklıklarda görülemez.

Biz, hiçbir zaman, Avrasya olgusunu, siyasî hesaplar güderek, bir nüfuz sağlama aracı olarak görmemekteyiz. Amacımız, bağımsızlığına yeni kavuşan ve yıllardır uzak kaldığımız kardeşlerimizin kendi ayakları üzerinde durmalarına ve uluslararası toplum içinde her bakımdan saygın birer üye olarak hak ettikleri yerlerini almalarına yardımcı olmaktır. Bu yolda bugüne kadar yürüttüğümüz faaliyetler bunu kanıtlamaktadır. İşadamlarımız, müteahhitlerimiz buralarda hizmet görmekte, haberleşme ve ulaşım ağları kurulmakta, imkânlar ölçüsünde krediler verilmekte, okullar açılmakta, burslar verilmekte, tarihî ve kültürel eserler onarılmakta, ezcümle, bu kardeş ülkelerin kalkınma ve istikrar hamlelerine, Türkiye, çok geniş şekilde destekte bulunmaktadır.

Türkiye, köklü demokratik gelenekleriyle, serbest pazar ekonomisi uygulamasında edindiği birikimlerle, çağdaş dünyayı anlamış büyük bir devlet olarak, bu ülkeler için bir ışıktır, bir penceredir; bu ülkelere yön verme imkânına da en iyi şekilde sahiptir; bunların dünyayla bütünleşmeleri için ideal bir köprü konumundadır. Yön vermeyi bu anlamda kullanıyorum. Bu bakımdan da, ayrıca, üçüncü ülkelerle her türlü ortaklığa da hazırdır. Kardeşlerimizin bu fırsatlardan yararlanmaları da son derece doğaldır.

Nitekim, yıl içinde, Avrasya bölgesinde yer alan ülkelerle bulduğumuz faaliyetlere bakılacak olunursa, gıpta edilecek bir durum görülecektir. En üst düzeyde karşılıklı ziyaretler yoğun olarak gerçekleştirilmiştir, zirveler düzenlenmiştir, uluslararası platformda buluşulmuştur, ekonomik, ticarî ve kültürel alanlarda 100'den fazla anlaşma aktedilmiştir; istişareler yapılmış, karşılıklı dertleşilmiş, bayram mutlulukları paylaşılmıştır. Burada önemli olan, Avrasya olgusunun kendiliğinden ortaya çıkmasıdır; yani, gönüller kendiliğinden birleşmiştir. Bu, gönülden kaynaklanan bağlarımızı güçlendirmeye ve açılan yeni ufukları yapıcı amaçla karşılıklı olarak değerlendirmeye devam edeceğiz, etmeliyiz de. Zira, mevcut işbirliği potansiyelini harekete geçirmemiz, halklarımızın karşılıklı refahına, esenliğine ve dolayısıyla huzuruna hizmet etmektedir. Bu da, bölgemizde ve dünyamızda barış ve istikrara toplu halde yaptığımız, küçümsenmeyecek bir katkı olarak görülmelidir. Sayın milletvekilleri, PKK terör örgütü, Kuzey Irak'ta, sınırlarımıza bitişik kurtarılmış bir şerit ilan etmek üzereyken, Silahlı Kuvvetlerimiz, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve sivil halka zarar verilmemesi ilkelerine dayanan kararlı bir harekâtı gerçekleştirmiş ve bu harekâta katılan birliklerin büyüklüğü, harekâttan bir an önce sonuç alınmasını sağlayacak ölçüde tutulmuştur. Buradaki amaç, aynı zamanda, mevcut koşullar altında Kuzey Irak'a hükmedebilen bir otoritenin yokluğu karşısında, terör örgütünün istifadeye imkân bulduğu tesis ve silah depoları gibi altyapıyı imha etmek olmuştur. Bir kolorduya yetecek çapta silah, tonlarca yiyecek malzemesinin yanı sıra, büyük miktarda uyuşturucu da ele geçirilmiştir. Türkiye, bu bölgeden, topraklarına karşı saldırılar gerçekleşmesine veya Kuzey Irak'ın, teröristlerin üssü haline getirilmesine müsaade edemezdi ve yine de müsaade edemez! (DYP sıralarından alkışlar)

Kuzey Irak'taki otorite boşluğu, çok büyük kargaşaya sebep olmuştur. Konunun enternasyonalize olması ve bölgenin, daha çok rahatsız edici duruma itilmesi endişeleri mevcuttur. Bu endişeler muvacehesinde, gelişen durum, devletimiz tarafından, Parlamentomuz tarafından fevkalade yakından takip edilmekte ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bütün etkinliği kullanılarak, gerekli müdahaleler yapılmaktadır. Sayın milletvekilleri, Kıbrıs sorununun çözümü, Ada'da yaşayan iki ulusal toplumun siyasî eşitlik ve egemenlik hakları üzerine bina edilmeli, iki toplumlu, iki kesimli bir düzen esas alınmalı, Türkiye'nin hukukî ve fiilî garantisi devam etmelidir. Kıbrıs sorunu bir çözüme ulaştırılmadan, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliği konusunun gündeme getirilmesi de sorunun halline yardımcı olmamaktadır. Bugün, Kıbrıs'ta gündemi, Avrupa Birliği üyeliği değil, nasıl bir çözüme ulaşılacağı oluşturmaktadır; dolayısıyla, bu yönde çaba sarf edilmelidir. Karşılıklı güven ortamının yaratılması için, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin önerdiği güven artırıcı önlemlerin uygulanması, çözümü kolaylaştırabilecektir. Kıbrıs davası, Türkiye için ulusal bir davadır. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine desteğini her alanda kararlılıkla sürdürmelidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin karşılaştığı ekonomik sorunların aşılmasına ve Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında mevcut yakın işbirliğinin daha da derinleştirilmesine yönelik gayretlerimiz devam ettirilmelidir.

Yunanistan ile ilişkilerimiz, dış politikamız içerisinde kendisine özgü bir önem ve önceliğe sahiptir. Ülkelerimiz arasındaki sorunları, komşuluğun tabii sonuçları olarak kabul eden Türkiye, bu sorunların üstesinden, iyi niyetli, barışçı yöntemlerle gelmesi için, mümkün olan her türlü çabayı sarf etmiş; aynı zamanda, Lozan dengesinin korunmasına da bir büyük önem atfetmiştir. Çeşitli sorunların yanı sıra, Ege Denizinden kaynaklanan anlaşmazlıklar da mevcuttur. Bu anlaşmazlıkların nedenini, Yunanistan'ın, Ege Denizini bir Yunan gölü olarak algılayan yaklaşımı oluşturmaktadır. Ege kıta sahanlığı, Türkiye ile Yunanistan arasında sınırlandırılmamıştır ve iki ülke arasında Ege Denizinden kaynaklanan sorunların hepsi birbiriyle yakından ilgilidir. Esasen, Türk-Yunan sorunları, ilişkilerimiz çerçevesinde bir bütün teşkil etmektedir. Biz, bu sorunların bir bütün olarak ele alınmasını ve müzakereler yoluyla, iki ülke arasındaki temel dengeyi gözetken siyasî çözümler aranmasını, en akılcı yöntem olarak görüyoruz. Hedefimiz, diyalog kanallarını açık tutmak ve bu yolda ileri adımlar atmaktır. Türkiye, Batı Trakya'daki Türk azınlığın anlaşmalardan kaynaklanan haklarının korunmasından Ege Denizindeki sorunlara kadar, Yunanistan ile ilişkilerinde, millî menfaatlerini ve güvenliğine zarar verecek her türlü oldubittiye, emrivakiye (fait accompli) -herkes anlasın diye, anlaşılacak şekilde söylüyorum- karşıdır; kimse, Türkiye'yi, bununla karşı karşıya koymamalıdır. İki ülke arasında hak ve çıkar dengelerini gözetken bir müzakerenin gereğine samimiyetle inanılmalıdır.

Değerli milletvekili, 4 Türk vatandaşının, ağustos ayında, Suudi Arabistan'da, uyuşturucu madde kaçakçılığı nedeniyle ardi ardına idam edilmeleri, tüm Türk kamuoyunu derinden etkilemiş ve üzüntüye sevk etmiştir. Bu konudaki hissiyatımızı, en yüksek düzeyde, Suudi Arabistan Kralı nezdinde birçok defa dile getirmiştik. Suudi Arabistan ile mevcut dostluk ve kardeşlik bağlarımıza karşılıklı olarak büyük önem vermekteyiz. Bu itibarla, halen bu ülkede tutuklu ve hükümlü bulunan vatandaşlarımızın hayatlarının bağışlanmasının ve ülkelerimiz arasında kurulacak etkili işbirliği sayesinde, uyuşturucu madde kaçakçılığının önlenmesinin daha yararlı bir yol olacağına inanıyoruz; Suudi Arabistan nezdinde bu konudaki girişimlerimizi sürdürüyoruz.

Değerli milletvekilleri, Türkiye'nin uyguladığı çok yönlü, çok boyutlu dış politikanın bir boyutu, benzer görüşleri ve idealleri paylaşan ülkeleri, bölgesel forumlar etrafında bir araya getirmek suretiyle işbirliği imkânlarını en iyi şekilde değerlendirme hedefidir. Zira, Türkiye, çağımızda, uluslararası güvenin artırılmasının ve barış ve istikrarın sağlamaştırılmasının, ekonomik işbirliği vasıtasıyla başariabileceğine inanmaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türkiye'nin ekonomik işbirliği alanında Balkanlar, Rusya, Kafkaslar boyutunu; Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ise, Orta Asya ve Batı Asya boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bu itibarla, Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin 11 üyesi ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatının 10 üyesiyle, bu iki forum çerçevesinde çeşitli ekonomik işbirliği projeleri üzerinde temasını sürdürmeli ve derinleştirmeye gayret etmelidir.

Bu yıl Bükreş'te yapılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirvesi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği sürecinin kuruluş safhasının sonunu, gerçek işbirliği safhasının başlangıcını gerçekleştirmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, artık, altyapısını tamamlamış ve üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini gerçekleştirecek aşamaya varmıştır. Önümüzde, özel sektörlerin ön plana çıkacağı uygulama dönemi başlamaktadır. Bu dönemde, özel sektörler hükümetlerin de desteğiyle, somut projeler üretme sürecine girecektir. Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin en belirgin özelliği, modelinin, özel sektörlerin girişimciliğine ve dinamizmine dayandırılmasıdır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği sürecine kuruluşundan beri yaptığımız faal katkılarla ve bu bölgesel ekonomik iş birliği girişimine büyük önem atfetmekle; Türkiye'nin, çağımızda ivme kazanan küreselleşme süreci içerisinde saygın bir yer aldığını bir kere daha kanıtlamış bulunuyoruz.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, dünya ortamıyla yeni bütünleşen bölge ülkeleri için ne kadar büyük anlam taşıyorsa, ECO da, bağımsızlığına yeni kavuşan Orta Asya Cumhuriyetleri için benzer anlamı taşımaktadır. ECO dediğimiz ekonomik işbirliği, aslında, üye ülkeler arasında ekonomik, teknik ve kültürel işbirliğini öngören boyutları aşan, bölgede barış ve istikrara katkıda bulunan bir platform niteliğine sahiptir. İslamabad'ta yapılan son zirvede, bunun en canlı örneğini gördük. Zirvede yaptığım tüm temaslarda, bölgede ekonomik işbirliğinin tam anlamıyla gerçekleşmesi için siyasî istikrarın da

gerekli olduğunu vurguladık. Bu meyanda, özellikle istikrar özlemi içinde yaşayan bazı ülkelerde -bu, daha çok Afganistan ve Tacikistan'dır- icbarısın bir an önce sağlanmasının, bölgesel işbirliğine büyük katkılarda bulunacağını tekrarladık. ECO teşkilatını yeniden yapılandırma çalışmalarına da somut katkılarımız olmaktadır. Bu kuruluşun, yakın gelecekte daha etkili işbirliğini doğuracak bir şekil alacağına inanıyoruz. Burada, altı çizilecek bir husus, Türkiye'nin, gerek Karadeniz Ekonomik İşbirliğinde gerek ECO'da, üyeleri nezdinde sahip olduğu konumdur. Demokratik, laik, pazar ekonomisini başarılı bir şekilde yürüten ve çağdaş dünyayla bütünleşen dinamik bir Türkiye, birçoğu geçiş döneminin sancılarını çeken bu ülkeler için bir örnek teşkil etmekte, yol gösterici rolünü oynamaktadır. Türkiye, bu işleviyle, bölgesel ve uluslararası itibâr kazanmakta, barış ve istikrara, ilave katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve ECO çerçevesinde kazandığı bölgesel işbirliği tecrübesini, önümüzdeki dönemde büyük bir dinamizme kavuşması beklenen Akdeniz İşbirliği Forumuna da taşıyabilecektir. Türkiye, İslam Konferansı Teşkilatının her zemininde de fevkalade etkin bir rol oynamaktadır.

Değerli milletvekilleri, Avrupa kuruluşlarıyla daima yakın ilişkiler içinde olduk. Kırk üç yıldır NATO üyesiyiz. En riskli dönemlerde, Batı'nın güvenliğine önemli katkılarda bulunduk. Avrupa ile bütünleşmiş, ekonomik ve sosyal alanda güçlü, istikrarlı bir Türkiye, çoğulcu parlamenter demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları gibi çağdaş değerlerle Doğu'yu kucaklaştıran bir köprü, kültürler çatışması teorilerinin panzehiridir. Türkiye, köklü demokrasi geleneği ve laiklik ilkesine bağlılığı ve serbest pazar ekonomisinde kat ettiği büyük merhaleyle, keza, dinamik nüfusa ve etkili bir rekabet gücüne sahip olmakla, diğer taraftan, uluslararası ve bölgesel çaptaki siyasi ağırlığıyla, bugün, Avrupa Birliği üyeliğine aday olan ülkeler arasında en üstün bir konumu haizdir. Bunu görmemek mümkün değildir. 1995 sonunda gerçekleştirilmesi öngörülen gümrük birliği, tam üyelik yolunda önemli bir aşamayı oluşturacaktır. Gümrük birliği, karşılıklı akdî bir vecibedir; bu vecibenin yerine getirilmesini bekliyoruz. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de, zaman zaman münferit insan hakları sorunlarıyla karşılaşıldığı doğrudur; ama, bu, halkın, Parlamentonun ve hükümetin iradesinden kuşku duyma hakkını kimseye vermez. Bazı Batılı ülkelerden zaman zaman ülkemize yöneltilen eleştiriler, Türk Halkını üzüntüye ve tepkiye sevk etmektedir. Cumhuriyet Türkiye'si, en ileri uygarlık düzeyine ulaşma yolundaki gayretlerini, hiçbir zaman, başkaları istediği için yapmamıştır; kendi halkı istediği ve buna layık olduğu için yapmıştır! (DYP, MHP ve DSP sıralarından alkışlar) Türkiye'nin, Avrupa ile yıllarca önce yaptığı bazı anlaşmaların ve bu arada gümrük birliğinin yaşama geçirilmesi için Türkiye'ye şart koşmaya kalkanlar, Türk Halkının ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, esasen gerçekleştirmeyi düşündüğü hususları Türkiye'nin önüne bir önkoşul olarak getirenler, Türkiye-Avrupa ilişkilerine zarar vermekte ve Türk Halkının gözünde Avrupa'nın itibarını zedelemektedirler. Türkiye, Avrupa'ya girecektir; ama, boynunu bükerek değil, başı dik olarak girecektir! (DYP, MHP ve DSP sıralarından alkışlar)

Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesini engellemeye çalışanlar, tarih önünde sorumluluk taşıyacaklardır. Bizim, Avrupa hükümetlerinden beklediğimiz, Türkiye'nin demokrasiyi daha ileriye götürme yolundaki siyasî iradesine saygı duyarak, kendi ülkelerindeki bazı radikal çevrelerin, uluslararası ilişkilerde geçerli olan karşılıklı saygı ilkesine uymayan görüşlerine kararlulukla karşı koymalarıdır.

Türkiye'nin, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu ile çok iyi münasebetleri mevcuttur. Dost ve müttefikimiz Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizi her alanda geliştirmeye, derinleştirmeye özen gösteriyoruz. Amerika Birleşik Devletleri ile, hem güvenlik alanında hem stratejik alanda hem de ekonomik alanda ortak çıkarlarımız vardır. Amerika Birleşik Devletlerinin, Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesi için verdiği desteği takdirle karşılamaktayız. Bölgenin iki güçlü devleti olan Türkiye ve Rusya arasında işbirliğinin, karşılıklı güven ortamı içerisinde geliştirilmesi, gerek bölgesel gerek küresel barış ve istikrara önemli katkıda bulunacaktır. Türkiye, Rus Halkının, demokrasi içerisinde refaha ulaşmasını samimiyetle arzu etmektedir. Rusya ile, ekonomi, ticaret, enerji, turizm ve ulaştırma alanlarında mevcut işbirliği potansiyelinden en iyi şekilde yararlanmayı, ilişkilerimizi daha da geliştirmeyi arzuluyoruz. Hazar petrollerinin uluslararası piyasalara nakli, bir diğer güncel ve önemli konu olarak bizim ve dünyanın gündemini işgal ediyor. Türkiye, Hazar petrollerinin bir bölümünün boru hatlarıyla ülkemiz üzerinden Akdeniz'e, Ceyhan-Yumurtalık tesislerine taşınmasına taliptir. Bu maksatla hazırlanan ve uluslararası çevrede de destek bulan Hazar-Akdeniz Petrol Boru Hattı Projemiz, Hazar Denizi havzasında süratle artacak ham petrol üretimi muvacehesinde yetersiz kalacağı anlaşılan mevcut boru hatları şebekelerine bir ilave kapasite yaratacaktır. Bu husus dikkate alındığında, söz konusu boru hattı, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan hatta Rusya için olduğu gibi, bölgeye yatırım yapmış petrol şirketleri için de bir acil ihtiyaç, vazgeçilmez ihtiyaç, ayrıca açık deniz ve uluslararası pazarlara ulaşılmasında bölge coğrafyasının gerekli kıldığı büyük bir zorunluluktur. Projemiz, her şeyden evvel, bölgede, nakil güzergâhı olarak en istikrarlı, en güvenli ortamı bahşettiği; ayrıca, taşımacılık maliyetleri açısından uluslararası ölçülerde en elverişli imkânları verdiği için ve nihayet, çevre ve doğanın korunması kaygıları açısından da en az risk taşıyan imkânlardan yararlanmayı öngörmesi nedeniyle, Hazar petrollerinin -petrole, gazı da dahil ediyorum-uluslararası piyasalara taşınmasında öncelikle tercih edilmesi gereken bir proje niteliğindedir. Diğer taraftan, petrol boru hatları konuları, teknik, ticarî ve ekonomik vecibelerinin yanında, her zaman, siyasî ve stratejik boyutlarıyla da dikkate alınması gereken konular olmuştur. Türkiye, zengin doğal kaynaklarının faydalı şekilde kullanılması, uluslararası piyasalarda değerlendirilmesi ve en etkin ve hesaplı yollardan bu piyasalara ulaştırılması halinde, yıllardır uzak düştükleri refah ve çağdaş imkânlara kavuşma imkânı olan yeni bağımsız devletlerin müreffeh ve mutlu bir istikbale sahip olmasını arzulamaktadır; bu dönemde ortaya çıkan

eşsiz fırsatların, oluşmakta olan yeni dünya gerçekleri ve giderek güçlenen küreselleşme eğilimiyle bağdaşmayan bir rekabet anlayışı içerisinde değil, bilakis, yapıcı ve dengeli bir işbirliği yaklaşımı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir; aynı zamanda, böyle bir yaklaşımın, bölgede, demokratik ve çağdaş yaşam biçiminin temellerini sağlamlaştıracağı ve ulusların serbest iradeleri ortaya koymalarını kolaylaştıracağı inancındadır.

Hazar Denizi petrollerinin, Rusya Federasyonu ve diğer ülkeler arasında bir ihtilaf konusu haline gelmeyeceğini, buradan siyasî birtakım ihtilaflar çıkmayacağını ummak istiyorum. Türkiye gibi, bir imparatorluk tasfiye etmiş bir ülkede, tarihin ve coğrafyanın getirdiği fırsatlar olduğu kadar, pek çok sorumluluklar da vardır. Dış politikamızın oluşumunda tarihimiz ve coğrafyamız her zaman dikkate alınmıştır. Bunda, kültür unsurunun çok önemli bir yer tuttuğunu tekrarlamalıyım. Bugün, Avrasya diye nitelediğimiz toprakları bir ucundan diğerine kat edersek, atılan her adımda Türk tarih ve kültürünü yansıtan ve ayakta tutan bir esere rastlamak mümkündür. (DYP sıralarından alkışlar) Bu, bir camidir, bir medresedir, bir köprüdür, bir anıttır, bir şehitliktir... Ne olursa olsun, bunlar, bizi o topraklarla özdeşleştiren, geçmişimizi geleceğimizle kenetleyen ve gelecek nesillere ulusal kimliğimiz hakkında ışık tutan simgelerdir. Bu eserler, aynı zamanda, bulundukları ülkelerle aramızdaki tarihî ve kültürel bağları canlı tutan birer manevî abidelerdir.

Binaenaleyh, bunları korumak; onarmak, restore etmek, sadece Türk toplumunun değil, yer aldıkları ülke halkının bilincinde yaşatmak, tarihe karşı bir sorumluluğumuzdur. Bunları yaparken, kuşkusuz, ikili ve gerektiğinde uluslararası düzeyde işbirliği yollarını araştırmamız doğru bir yaklaşımdır. Genel olarak baktığımızda, yurtdışındaki Türk kültür varlıklarının durumu ve görünümü ümit vericidir. Macaristan'da -Zigetvar'da- dikilen Kanunî Anıtı, örnek bir jesttir; Macar Milletinin hoşgörüsünün en güzel bir anıtıdır; geçmişin husumetlerini bir kenara bırakan, geleceğin mutlu günlerine yönelen yapıcı bir zihniyetin eseridir. Zigetvar, böylece, Türk tarihinin en önemli dönemini yaşatan bir ziyaret yeri haline dönüşmüştür. Burada, Macar Devletinin hoşgörüsünü, Macar Devletinin tarihe bakışını ve Türkiye ile Macaristan arasındaki dostluğa bakışını övüyorum. Nihayet, Bu-din Kalesinde, Arnavut Abdi Paşa'nın mezarı da yerinde duruyor ve kitabesinde de "burada Arnavut Abdi Paşa yatıyor; düşmanımızdı; ama, kahramandı" yazıyor. Bu kitabe duruyor.

Bu yıl içerisinde ziyaret ettiğim Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Makedonya'da benzer olumlu yaklaşımları görmüş olmaktan büyük memnuniyet duymaktayım. Diyebilirim ki, bu fırsat, Türkiye'nin önüne ilk defa geliyor. Eserlerimizin korunması için, ilişkilerimizin yakınlığı ve dünyamızda beliren uzlaş ve hoşgörü ortamıyla bağdaşan şekilde ilgi göstermeleri, bizi çok sevindirmiştir. Dobruca'da Babadağ Camii, Bulgaristan'da Tombul Camii yıkılmaktan kurtarılmalıdır. (DYP sıralarından alkışlar) Dünyaya kapılarını yeni açan Orta Asya cumhuriyetlerinde bulunan eserlerin ve ortak kültürel değerlerimizin korunması için de aynı gayreti karşılıklı olarak göstermeliyiz.

Büyük Türk düşünürü Hoca Ahmet Yesevi'nin Kazakistan'daki muhteşem türbesi, bu ülkeyle işbirliği halinde restore edilmektedir. Bu türbenin temeli sağlamlaştırılmış ve yıkılmaktan kurtarılmıştır. Ahiren Moğolistan'a yaptığımız resmî ziyaret sırasında gördüğümüz Tonyukuk ve Orhun Anıtlarının ortak tarihimize yaraşır şekilde onarılmalrı ve restore edilmeleri için, Moğolistan'ın gösterdiği ilgi memnuniyet vericidir. Pek yakında, tüm Türk dünyası için tarihe ışık tutan bu anıtların, sadece Türk değil, dünya kültürünün de hizmetine sunulacağını umuyoruz. Bu eserlerin restorasyonları tamamlandığında; bütün insanlık için, Tonyukuk ve Orhun Vadisi, kendisini Türk sayan insanlar için bir ziyaretgâh olacaktır. (DYP sıralarından alkışlar) Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri -geçen seneki konuşmamda da ifade ettim-Türkiye içindeki ve dışındaki kültür eserlerine daha çok yardımcı olmanızı, daha çok destek vermenizi sizlerden rica ediyorum. Gerçekten, bunun değerini, bir Avrasya olgusu içerisinde, bir süre sonra, daha iyi takdir eder hale geleceğiz.

Sayın milletvekilleri, 1984 yılından itibaren, Türkiye genelinde, 17 575 terör olayı meydana gelmiştir. Bu olaylarda, 4 120 güvenlik görevlisi şehit olmuş, 8 006 güvenlik görevlisi yaralanmıştır. Aynı olaylarda, 4 604 vatandaş şehit olmuş, 5 571 vatandaşımız da yaralanmıştır. Yine aynı dönemde, 11 939'ü ölü, 427'si yaralı, 1 514'ü teslim, 5 154'ü sağ olmak üzere, toplam 19 034 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Terörden en çok zarar gören kesim, yöre halkı ile ilköğretim kurumları olmuştur, yatırımlar olmuştur.

1994-1995 öğretim yılında, olağanüstü hal illerinde mevcut okulların 1/3'ü güvenlik ve öğretmensizlik nedeniyle açılamamış -öğretmen yokluğu değil, yine, o da güvenlidir- ve yaklaşık 100 bin kadar öğrenci öğretimden mahrum kalmıştır. Örgüt tarafından, 198 okul, 39 cami, 10 sağlık ocağı yıkılıp yakılmıştır, 100'e yakın öğretmen ve 40'a yakın da din adamı şehit edilmiştir.

1984'ten bu yana, Güneydoğu Anadolu'da, 690 köy tamamen, 215 köy kısmen ve 1 563 mezra tamamen, 146 mezra kısmen boşaltılmıştır veya boşalmıştır; 307 bin kişi oturdukları yeri terk etmiştir. Bunun tümü, terör sebebiyle değildir; ama, bunda, terörün önemli bir etkisi vardır.

Bu vatandaşlarımız, bölgede, bilhassa, başta Diyarbakır olmak üzere, Batman, Siirt, Van şehir merkezlerine ve ülkenin diğer köşelerine göçmüşlerdir. Bilhassa, güneydoğu illerimizde, yani bu illerde ve bazı kasabalarda, önemli iskân ve işsizlik meselesi meydana gelmiştir; meralar büyük çapta kullanılmaz haldedir, boştur. Hayvancılığımız, bu sebeple büyük darbe yemiştir.

Güvenlik kuvvetlerimiz, Türkiye Büyük Millet Meclisinin her dört ayda bir verdiği yetkiye dayanarak, terörle mücadeleyi kahramanca yürütmektedirler. Devlet, ülkenin her köşesine, her karış toprağına ve her taşına hâkimdir. Türkiye'nin sınırlarını, insanlarını ve toprağını korumak için kahramanca mücadele eden, başta Silahlı Kuvvetlerimiz olmak üzere, bütün güvenlik mensuplarımıza, devletimiz adına minnet ve şükranlarımı sunuyorum. (Alkışlar) Şehitlerimizi, çocuklarımızı okutmak için büyük fedakârlıklarla görev yaparken terör kurbanı olan öğretmenlerimizi rahmetle anıyorum.

Bizim ülkemizi fevkalade huzursuz eden terör olayının, komşu devletlerden ve Avrupa'daki çeşitli odaklardan destek gördüğü herkesin malumudur. Bilinmelidir ki, halkımızın -terörün vaki olduğu yerdeki halkımızın-devletiyle herhangi bir sorunu yoktur. Devletimiz, olanca imkânlarıyla, bunun yanlışlığını (terörün yanlışlığını) anlatmaya çalışıyor. Çocukları, kadınları, masum sivil insanları katledenlerin evvela kınanıp, ayıplanıp, sonra, hak mücadelesi yapıyormuş gibi gösterilmesi, görünmesi ise fevkalade şaşırtıcıdır.

Türkiye, terörün üstesinden gelme noktasına yaklaşmıştır. Açılan yaralar, gayet tabii, bir an önce sarılacaktır ve başlamış bulunan kalkınma, kalkındırma hamlesi de süratle devam etmelidir. Vatandaş ı incitmeden, hukukun içinde kalarak terör mücadelesi yürütölmeye çalışılıyor. Mücadelenin tabiatında çok büyük zorluk var. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin gücü, onun güvenlik kuvvetlerinin kahramanlığı hakkında hiç kimse şüpheye düşmesin.

Ayrıca, Türkiye'nin üniter devlet niteliğinin muhafazasından, birlik ve beraberliğinin korunmasından herkes emin olsun. (Alkışlar)

Nedir bu üniter devlet denildiğı zaman; tekrarlamalıyım ki, Türkiye'nin birlik ve beraberliğidir. Bu birlik ve beraberlik nasıl korunur dediğiniz zaman, evet, üniter devlet şöyle tarife geliyor; Millet bir, vatan bir, devlet bir, dil bir, bayrak bir; işte, üniter devlet!.. (Alkışlar) Değerli milletvekilleri, trafik kazaları bir afet haline gelmiştir. Yani, şimdi gelmiş değil, epeyce süreden beri bir afet.

1994 yılı içerisinde 5 942 vatandaşımız -ortalama, günde 15 kişi- trafik kazalarında hayatını kaybetmiştir. 1995 yılı içerisinde, 8 ayda -ağustos sonu itibarıyla- 3 780 kişi, yalnız ağustos ayında 628 kişi hayatını kaybetmiştir; maddi hasar ise trilyonları aşmıştır. Trafik kazalarını önlemek için girişilmiş her türlü gayret destekleniyor ve desteklenmeye devam edilmelidir.

Meclisimizin bu konudaki hassasiyetini takdirle karşılıyorum. Mevzuatta yeni düzenlemelerin yapılması Meclisimizin önündedir. Bu düzenlemelerin bir an evvel yapılmasını rica ediyorum.

Çalışma barışı, ülkedeki huzur bakımından fevkalade önemlidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, pek çok ülkenin henüz onaylamadığı ILO anlaşmalarının tümünü kabul etmiştir. Ayrıca, Anayasada yapılan değişikliklerle, yeni birtakım açılımlar da yapılmıştır. Türk işçisi, alın teri, elemeğı, göz nurunun karşılığını, hakkını almalıdır. Hak arama yollarının ardına kadar açık olduğu ülkemizde, toplu sözleşme düzeninin işlemediğini söylemek mümkün değildir. Grev, haktır. Yalnız, hukukun üstünlüğü, hakkı sınırlamıştır. Kamu düzenini bozmak, kanunların hak olarak tanımadığı şeyleri yapmaya kalkmak, devleti felç etmeyi güç gösterisi saymak, fevkalade yanlıştır. (DYP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar) Unutulmamalı ki, sendikal haklar da, ancak, demokrasi varsa, vardır. Bunlar, zaten görölmüştür de.

Ülkenin önünde duran güncel meselelerden birisi enflasyondur. Enflasyon, uzunca zamandır mücadele etmiş olmamıza rağmen, hâlâ, yüksek sınırlardadır. Enflasyon, esasen bozuk olan gelir dağılımını uzunca yıllar

zarfında daha da kötüleştirmiş ve yaşamı ağırlaştırmıştır. Bence, kimin eserdir vesaire tartışmalarına girmeden, bugün, dar gelirlilerin, memurların, emekli, dul ve yetimlerin hayat şartlarını düzeltmek için, devletimiz, Hükümetimiz ve Parlamentomuz, devletin imkânları müsaadesinde, elinden geleni yapmalıdır. Enflasyonun sebeplerinin içinde -birçok sebep var da- bir tanesi hayatî; bozulmuş dengeler... Bilhassa, kamu maliyesi üzerinde yapılmaya çalışılan iyileştirmenin önemli adımları atılmıştır; bir sonuca varması, işte kamu maliyemiz düzene girmiştir denilebilmesi şarttır. Devletin borçlanma ihtiyacının yüzde 16'lardan -gayri safî millî hâsılasının- yüzde 7'lere, yüzde 5'lere kadar çekildiğini biliyoruz; ama, yine de, hâlâ, birtakım sıkıntılarımız vardır. Devletimizin giderleri, sosyal güvenlik kurumlarımızın hazine üzerindeki yükleri, kamu iktisadî teşebbüslerinin zararları, kamunun borçlanma ihtiyacını artırmıştır ve enflasyon, istenilen seviyeye, bilhassa bu sebeple çekilememiştir.

Ayrıca, borç faizleri... Devletin, giderlerini borçla karşılamaktan başka yolu yoktur. Borç faizleri, devletin altyapı yatırımlarına ayıracağı kaynakları geniş çapta yutar hale gelmiştir. 1995 yılı yatırım programında -mahallî idareler hariç-toplam 4 239 kamu projesi yer almaktadır. Bunların tamamlanabilmesi için 2 katrilyon halen sarf edilmiştir, daha 2 katrilyon kaynağa ihtiyaç vardır. 1995 yılında devletin buna ayırabildiği, 226 trilyondur. Hiç yeni yatırım yapılmasa, bu projelerin ikmali on sene istemektedir. Binaenaleyh, devletin buna mutlaka bir çare bulması lazımdır; devletin dediğim zaman, Hükümeti, Parlamentoyu, bütün sorumluları bunun içine koyuyorum; yani, Türkiye, daha çok yatırım yapabilir hale gelmeli.

Özelleştirme, bugün herkes tarafından destekleniyor. Geç kaldığımız şeklinde eleştiriler vardır; bu eleştiriler doğrudur da; ama, şimdi hızla yürütülmesine devam edilmelidir ve herkesin de bu hızla yürütmeye destek vermesinde yarar vardır; çünkü, kamu maliyesini düzeltmek, bunu yapmadıkça, o kadar kolay değildir. Devlet, üstündeki yüklerden kurtulmalıdır.

Ayrıca, yabancı sermaye, yap-işlet-devret gibi yollarla, ülkenin yatırım gücü, dolayısıyla üretim ve istihdam imkânları artırılmalıdır. İşsizlik en önemli sorunlarımızdan biridir ve işsizliğin çaresi yatırımdır. Ödemeler dengesi, yine, Türkiye'nin en önemli konularından biridir. Bu konuda gelişmeler memnuniyet vericidir. Bu sene bilhassa, çok başarılı ihracat yılı olmuştur, başarılı turizm yılı olmuştur, başarılı döviz kazanma yılı olmuştur; döviz rezervlerimiz yüksek sınırlara varmıştır. Binaenaleyh, döviz rezervlerimiz ne kadar yüksek sınırlara varırsa, döviz kazanma imkânlarımız ne kadar yüksek olursa, o kadar çok kaynak sağlama imkânlarımız olur ve o kadar çok güven olur. Onun içindir ki, Türkiye, döviz kazanmaya devam etmeli, bugünkü yaptığı gibi, alabilmeli, satabilmeli, borçlarını tümüyle ödeyebilmeli, zamanında ödeyebilmelidir; bunun için, daha çok satılabilir mal üretmeli.

Bugün, 21 milyar dolar civarına varan ihracatımız çok sevindirici; ama, asrın başında bunun katlanması, 50 milyar doları geçmesi ve asrın başında Türkiye'nin 100 milyar dolar ticaret hacmine ulaşması lazımdır.

Turizm, Türkiye'nin gelecek vaat eden fevkalade önemli kaynaklarından biridir; çok başarılı bir yıldır bu sene ve Türkiye, turizmi teşvik etmeye devam etmeli, darboğazlarını ortadan kaldıra bilmeli, altyapısını kapasitesinde tutabilmeli ve 20 milyon turist, 10 milyar dolar turist parası, 1 milyon yatağa ulaşabilmelidir.

Türkiye'nin diğer bir döviz kazanma yolu taşımacılıktır; deniz, hava, kara taşımacılığı, sanıyorum ki, teşvik edilmeye devam olunmalıdır. Avrupa ile Orta Asya arasında -sonra Çin de buna eklenecek- çok büyük imkânlar vardır. Türk girişimcileri, müteahhitleri, dünyanın her yerinde fevkalade etkindirler; halen, ellerinde 20 milyar dolar civarında iş vardır; bunun 50 milyar dolara çıkarılma imkânları vardır ve 25 bin Türk vatandaşı dışarıda çalışmaktadır, dışarıda çalışabilecek vatandaşlarımızın sayısının da 100 bine çıkarılma imkânları vardır.

Sayın milletvekilleri, nüfusumuzun yüzde 40'ı-bildiğiniz gibi- 18 yaşından aşağıdadır; her sene 1 milyon 400 bin çocuğumuz da doğmaktadır. 1923'te, 250 bin öğrencisi, 12 bin öğretmeni bulunan Türkiye'nin -bugün, sadece Manisa İlinde bu kadar öğrencisi, bu kadar öğretmeni vardır- bugün, 15 milyon öğrencisi ve 530 bin öğretmeni vardır. Türkiye Cumhuriyetinin, hence, en büyük başarılarından birisidir bu. Eğitimde fırsat eşitliği, cumhuriyetin erdemidir. Cumhuriyet, ülkenin her köşesine ve her çocuğuna öğretmen götürebilmeyi başarabilmiştir.

Ülkemizin geleceği olan çocuklarımızı kendilerine emanet ettiğimiz fedakâr öğretmenlerimize minnet ve şükranlarımız vardır.

21 inci Asırla birlikte "Bilgi ve Enformasyon Çağı" başlamaktadır. Eğitimin niteliği çok büyük bir anlam kazanmaktadır. Eğitim sistemimizdeki reform tasarıları, Meclisimizin gündemindedir. Bunların, bir an evvel tartışılıp yasalaşması, bugünün çocuklarına ve bugünün gençlerine yeni ufuklar açacak ve Türkiye'ye daha sağlam bir gelecek kazandıracaktır. Eğitime, gayri safî millî hâsılamızın ancak yüzde 4'ünü ayırabiliyoruz. Kalkınmış ülkelerde dahi, yani, eğitim işini çoktan bitirmiş ülkelerde dahi, bu oran, yüzde 6'nın üzerindedir. Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisinin dikkatini çekiyorum; eğitime, ayıracağımız kaynaklar bakundan, daha çok imkân sağlamalıyız.

Diyeceksiniz ki, yani, ona fazla ver, buna fazla ver; işte, yetmiyor; bu. Doğru... Ben, bunları, zaten, öncelik olarak sizin önünüze koyuyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisinin en büyük vasıflarından birisi, bu ülkede alınan vergiyi tahsis ederken uyguladığı iradedir; yani, bütçe hakkı dediğimiz haktır. Binaenaleyh, bu hak kullanılırken, bütçe hakkı kullanılırken, millet adına kullanılırken, ben, sizin önünüze, hükümetlerin önüne bir öncelik koyuyorum. Bu önceliklerde benimle mutabık olmayabilirsiniz; ama, sanıyorum ki, söylediğim şeylerin çoğu, mutabık olunmayacak cinsten şeyler değildir; ben de zaten, bunları seçerken -daha az tartışmaya sebep olacak bir şekilde- itina gösterdim.

Milletçe, eğitime daha çok kaynak ayırmak zorundayız. Vatandaşlarımı, okul yapmada, okul açmada devlete yardımcı olmaya çağırdım. Ülkenin her köşesinde, vatandaşlarım, bu büyük hayrı işlemek için birbirleriyle yarışmaktadırlar. Bu kampanyaya katılan vatandaşlarımın hepsine, huzurunuzda, şükranlarımı sunuyorum. (DYP sıralarından alkışlar)

Türkiye, ortaöğretimde ve yükseköğretimde okullaşma oranlarını yükseltmek mecburiyetindedir. Yükseköğretim üzerinde durmak istiyorum:

21 inci Yüzyıla girerken, çağı yakalamış bir Türkiye hedefinin gerçekleşmesi, üniversitelerimizin çağdaş sorumluluklarını üstlenecek yapı ve fonksiyona ulaşmalarına önem ve öncelik verilmesinin milletçe kabulüne ve bunun gereklerinin yerine getirilmesine bağlıdır.

Bugün, yükseköğretim sistemimiz, 57 üniversite, 440 fakülte, 525 yüksekokul, 224 enstitü, 1 milyon 120 bin öğrenci, 49 bin öğretim elemanı ile eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetini sürdürmektedir. Düşünün, 1932'de, Türkiye'nin, bir Dârülfünun'dan müdevver üniversitesi, 200 kadar öğretim üyesi ve 3 bin kadar da öğrencisi vardı; bu, 50 bine yaklaşmış öğretim görevlisi, 1 milyon 200 küsur bin öğrencisiyle ve 57 üniversitesiyle, yine diyorum ki, cumhuriyetin en büyük başarılarından biridir. Binaenaleyh, Yüce Meclisinizin bu başarıya da sahip çıkmasını rica ediyorum. Yüce Meclisimiz bu başarıya nasıl sahip çıkacaktır: 57 üniversitemizin önemli bir kısmı henüz kuruluş halindedir. Türkiye, bu üniversiteleri kurabilmelidir, kampüslerini kurabilmelidir. Gene, burada, geliyorsunuz, devletimizin ve milletimizin bu istikamette daha çok kaynak ayırması gerekiyor.

Başlamış işler çok güzel geliyor; öncesinde başlamış işleri çok güzel bağladık; on sene zarfında, üniversitelerimiz, 20 bin öğrencili üniversiteler haline gelebiliyor ve gerçekten, kuruldukları yerlerle kucaklaşıyorlar. Ülke sathına çok güzel tesisler kurulmuştur. Van'da Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kars'ta Kafkas Üniversitesi, Edirne'de Trakya Üniversitesi, Muğla'da Muğla Üniversitesi, Hatay'da Mustafa Kemal Üniversitesi, bunların hepsi kuruluş halinde ve buralara maddî manevî desteğimizi esirgemeyeceğiz -hepinizden rica ediyorum- moral desteğimizi esirgemeyeceğiz. Buralarda görev yapan öncü ilim adamlarımızı huzurunuzda tebrik ediyorum; gerçekten, büyük bir feragatle ve şevkle bu görevlerini yapmaya devam ediyorlar. Üniversitelerimiz hürdür; bilimsel bakımdan hürdür, şikâyetleri vardır. Tabî ki, bu şikâyetleri ortadan kaldırmak lazımdır. Bu da, yine, üniversite reform kanunu içerisinde olacaktır. Üniversitelerimizin, bilhassa, üniversite öğretim kadrolarımızın hepsinin birleştiği bir reform tasarısını çıkaramadık; ama, ne de olsa, yine, Yüce Meclisimiz, komisyonları -herkesi memnun edecek olmasa bile- bazı şikâyetleri ortadan kaldıracak birtakım kararlara varmak imkânına sahiptirler. Bu ülkenin hür üniversitesi, bürokratik sebeplerle veya şu sebeplerle bu sebeplerle "evet, bilimsel bakımdan hürüm; ama, bu bilimsel hürlüğü kullanırken birtakım bürokratik engeller buna mâni oluyor" dememelidir.

Değerli milletvekilleri, ülkemizde, 10 bin kişiye 24 yatak düşüyor, 1 200 kişiye de 1 doktor düşüyor. Maalesef, çocuk ölümünde de -ki, aşağı yukarı uygarlığı bununla ölçüyorlar- dünyanın en yüksek nispetleri arasındayız. Bu, Seylan'da 1 000 kişide 15 kişi, bizim ülkemizde 1 000 kişide hâlâ 50 kişi; 50 çocuk, 1 yaşına gelmeden ölüyor ve anneler de ölüyor. Öyle bir noktaya gelmişizdir ki, sağlık hizmetlerinden -dünyanın sloganıdır- her kişi, insanoğlu her kişi yararlanmalıdır. Asrın başında dünyanın varması lazım gelen hedef budur.

Şimdi, yine, burada geliyorum; Türkiye, gayri safî millî hâsılasının ancak yüzde 1'e yakınına sağlık hizmetlerine ayırabiliyor. Devlet olarak veya vatandaşlar olarak, sağlık hizmetlerine, çeşitli yollarıyla, koruyucu hekimlikten başlayarak her kademesine, daha çok yatırım yapma durumundayız; kaynak ayırma durumundayız ve şunu ifade edelim ki, Türkiye Cumhuriyetinin 1923'te 1000 doktoru vardı, bugün 60 bin doktoru var; 60 bin doktorun yanı sıra, bir 60 bin kadar da hemşiresi, sağlık personeli var ve aşağı yukarı 50 bine yaklaşan ebesi var. Yani, Türkiye Cumhuriyeti, 25 tane tıp fakültesiyle, birçok okuluyla, dünyaca tanınmış hekimleri yetiştiren bir hekim kadrosuna sahip.

Her gün birbirinden güzel şeyler oluyor Türkiye'de ve işte, burada diyorum ki, aman şevkimizi kaçırmayalım ve şunu da açıklıkla ifade ediyorum ki, bu ülkede, hastane kapısına gelen herkes "paran var mı, yok mu" sualine muhatap olmadan, sağlık hizmeti alabilmelidir; devlet, işte orada lazımdır. Binaenaleyh, vatandaş, devleti orada hissedecektir.

Sigorta sistemi... Elde mevcut bilgiler, bugün, Emekli Sandığı, Bağ-kur, Sosyal Sigortalar Kurumu diğer kurumlarla beraber sigortalıların oranının takriben yüzde 70'lere yaklaştığını gösteriyor. Bu iyi bir şey; ama, bu sistemin prim ödemesinde ve sistemin işleminde çok büyük sıkıntılar var, o yüzden de Hazine üzerine çok büyük baskıları var. Binaenaleyh, Türkiye, tabii, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu sigorta sistemini, halkın yüzde 100'üne ulaşacak şekilde genişletme, ama, malî külfetlerini de bir biçimde bulma, karşılama durumundadır.

Çocuk, bugün dünyanın en önemli konusu haline gelmiştir ve insanoğlu, çocuğu gündemine, getirmekte gecikmiştir. Çocuk Hakları Konvansiyonu ve Deklarasyonu Antlaşmaları yapılmış, Meclisimiz de bu 2 belgeyi onaylamıştır ve sanıyorum ki, çocuklarımızın sağlığı, eğitimi, yetiştirilmesi, toplumun ve devletin sorunudur.

Aynı zamanda, burada, özürlü kişiler üzerinde de hassasiyetle durmak istiyorum. Her zamankinden çok, özürlü çocuklar veya özürlü insanlar, yaşlılar, sakatlar, devletin ve toplumun dikkatine gelmiştir. Bence, bunları, hiçbir şekilde, görmezlikten gelmek mümkün değildir.

Bir diğer olay şehirleşmedir; Türkiye'deki transformasyon, yani, topraktan hizmetlere ve sanayi kayma olayı; ki, doğaldır; nüfusun yüzde 45'i, yüzde 50'si toprakta olan bir ülkeyi zengin etmek mümkün değildir. Nihayet, bu nispet, yani toprakta yaşayan nüfus, yüzde 10'lara inecektir. Toprakta yaşayan nüfus, aslında, fukaralığın baş sebebidir. Yalnız, topraktan şehirlere göçme halinde, şehirlerin disiplinini muhafaza etmek, şehirleri korumak mümkün olamamıştır. Bugün, yerel yönetimler ve devlet, hep bir arada, kanunıyla, nizamıyla -merkezî yönetim, yerel yönetim, hepsi birden-bu şehirleşmenin ağırlığı altında aslında büyük bir uğraş vermektedir.

Şehirlerde, temizlik, su, hava, trafik ve okul meseleleri, birbirinden daha sıkışık hale gelmiştir. İstanbul'un her sene 3 500 tane dersliğe ihtiyacı vardır. İstanbul'da 1 milyon 800 bin çocuk okula gidiyor -bu, ilkokul ve ortaokuldaki durum; bir devletin nüfusu kadar- ve 55 bin öğretmeni var ve 70 ilâ 80 çocuklu sınıflar var. Anadolu'da daha iyiyiz; yani, büyük şehirler, aslında, şehirleşmenin verdiği ağırlıktan dolayı daha sıkıntılı. Değerli milletvekilleri, Türkiye'de devlet, ticarî işlerin içerisinde olmayacaktır; devletin prensibi bu, dünyanın gidişi de bu; ancak, Türkiye'nin kalkınmasına devam edebilmesi, devletin -hiç olmazsa bir süre daha- altyapı meydana getirmesine, altyapıdaki darboğazları aşmasına bağlıdır. Türkiye'nin, ulaşım, iletişim ve enerji konularında önünü iyi görmesi lazımdır. Bunlar, bir hükümetin, bir veya birkaç siyasî partinin sorunu değildir, bütün Türkiye'nin sahip çıktığı konular olmalıdır. 60 bin kilometrelik karayolu ağımız, Türkiye Cumhuriyetinin en değerli eserlerinden biridir; trilyonlar sarfıyla meydan getirilmiştir; bakılabilmelidir, ıslah edilebilmelidir, günün şartlarına uydurulabilmelidir, yeni ilavelerle takviye edilebilmelidir. Samsun-Hopa sahil yolu, halen geçilemez durumdadır; sığmıyoruz; yani, biz bu yolu yapalı, daha yirmi sene ancak oldu. En kısa zamanda, tedbir ve çaresi aranmalıdır. Antalya-Alanya yolunun ıslah çalışmaları devam ediyor; ihale edilmiştir, en kısa zamanda bitirilebilmelidir. Balıkesir şehir içi geçişi ve Kocaeli şehir içi ve çevre yollarının acilen bitirilmesi lazımdır. Otoyollar, çağı simgeleyen eserlerdir. (ANAP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar; DYP sıralarından alkışlar) Ha, işte böyle... Hepinizin alkışladığına ne kadar memnun oldum. (ANAP sıralarından alkışlar) Türkiye, TEM Projesiyle (Trans European Motorway) Avrupa Otoyol Sistemine dahil olmuştur. 3 bin kilometre otoyol yapmaya başlamışızdır; halen bunun 1 160 kilometresi tamamlanmıştır. Bolu Dağı geçişi, Ankara ve İzmir'in çevre yolları, Mersin-Gaziantep yolu, Toprakkale-İskenderun yolları tamamlanmak üzeredir; tamamlanmalıdır. İzmir-Balıkesir-Bursa-İstanbul otoyolu, Türkiye'nin gündemindedir ve aslında, Türkiye'nin en kalkınmış yörelerinden olan bu İstanbul-Kocaeli-Sakarya-Eskişehir-Bursa megapolü ile İzmir-Manisa megapolü -arada yalnız Balıkesir kalıyor- mutlaka birbirine bağlanmalıdır. Ankara-Pozantı arası bağlanırsa, Edirne'den Gaziantep'e kadar bağlarız. İskenderun-Cilvegözü mutlaka bağlanmalıdır. Ankara-Gürbulak arası, İpekyolu'nun bir parçası olacaktır; kaçınılmazdır. Gaziantep-Şanlıurfa ve Habur arası bağlanırsa, böylece, Edirne-Habur arası bağlanmış olacaktır. Otoyollar Türkiye'nin gündemindedir ve önümüzdeki on sene, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri, değerli siyasî partileri, değerli hükümetleri, bu konuyla hep uğraşacaklardır. Türkiye, İpekyolu Projesini de, Arnavutluk'un Dures Limanından başlayıp Sofya'ya kadar, hatta Varna'ya kadar gelecek olan Doğu-Batı koridorunu da, Kars-Bakü yollarını da düşünmek mecburiyetindedir.

Diyeceksiniz ki "Türkiye bitti, oralar mı kaldı." Artık, bugün, Türkiye, sadece kendi sınırlarıyla bağlı değil. Binaenaleyh, dünya bizi zorluyor. (DYP sıralarından alkışlar)

Türkiye, mevcut limanlarını ıslah etmeli; Tekirdağ'da, Yumurtalık'ta, yani bir Marmara'da, bir Akdeniz'de ve bir Karadeniz'de mevcut limanlarını genişletmeli, yeni limanlar yapmalıdır. Demiryollarımız yenibaştan ele alınmalı - bugün, yük trafiğinin yüzde 90'ı, yüzde 87'si karayollarının üzerinde; bu, çok ağır bir yük- ve İstanbul-Ankara sürat demiryolunun yapılacağı tarih gecikmemelidir. Enerji ihtiyacının güvenli bir şekilde ve zamanında karşılanması, kalkınmanın herhangi bir aksamaya maruz kalmadan sürdürülebilmesinde en büyük etkidir. Kalkınmanın devamlılığı, enerji akışının güvenilir ve yeterli düzeyde teminat altına alınmış olmasına bağlıdır. Ülkemiz, enerji ithal eden bir ülkedir. 1994 yılında, toplam birincil enerji arzımızın takriben yüzde 50'si, ithalat yoluyla karşılanmıştır; bu, 2000 yılında yüzde 56'ya, 2010 yılında ise yüzde 62'ye çıkacaktır. Elektrik enerjisi, ekonominin tüm sektörlerinin en önemli girdisini teşkil eder; evvela var olmalıdır, sonra da makul şekilde ucuz olmalıdır. 1995 yılında 85 milyar kilovatlık ihtiyacı karşılayabiliyoruz. 2000 yılında 143 milyar kilovata ihtiyacımız olacaktır; işte bu mutlaka karşılanmalıdır. Binaenaleyh, bunu karşılayamadığımız takdirde, yeniden girişmiş bulunduğumuz sanayileşme hamlemizde aksaklıklar olabilir. Ayrıca, bugünkü enterkonekte sistemimiz yüzde 20 zayıyla çalışıyor. Bu, yüzde 6'nın, yüzde 8'in üzerinde olmamalıdır; yani, burada ürettiğimizi yollarda kaybediyoruz. Şebekemizin yeniden ıslahı lazım.

Değerli milletvekilleri, Türkiye Cumhuriyetinin, kuruluşundan itibaren, sanayileşmeyi, kalkınmanın temel unsuru olarak kabul ettiği, bu alanda büyük gayretler sarf ettiği hepimizin malumudur. Cumhuriyetin başlarında, ülke, hayati tüketim maddelerinde dahi neredeyse tamamen dışa bağımlıyken, bugün - Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere- beş kıtaya yüzlerce kalem sanayi mamulü ihraç eder hale gelmiş; toplam ihracatımızın yüzde 90'a yakını sanayi ürünlerinden oluşmuştur. İğneden ipliğe her şeyi dışarıdan alan Türkiye, bugün, uçaktan gemiye kadar, denizaltıya kadar her şeyi yapabilir durumdadır. Bu küçümsenmeyecek gelişmeyi yeterli görmek mümkün değildir. Esasen, Türkiye, sanayi toplumunun farkına varmakta bir miktar gecikmiştir.

Tarımsal nüfusun gelişmiş ülkelerdeki seviyeye indirilmesi sürecinde karşılaşılan ekonomik ve sosyal problemler, ancak hızlı sanayileşmeyle çözülecektir. Bu hususu daima göz önünde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Bugünkü sanayileşme stratejimiz, dünyayla rekabet edebilecek bir sanayi yapısına ulaşmaktır. Bu stratejide devletin rolü, sadece uygun bir ortam hazırlamak olmalıdır. Bu doğrultudaki ekonomik istikrarın devamlı olarak sağlanması, piyasa mekanizmasının iyi işletilmesi için kural hâkimiyetinin tesis edilmesi, sanayileşmenin ve kalkınmanın ihtiyaç duyduğu altyapının (enerji, ulaştırma ve haberleşme) darboğaz teşkil etmeyecek şekilde geliştirilmesi ve her seviyede işgücünün çağdaş bir eğitimle yetiştirilmesi lazımdır.

Türkiye'de, Türkiye'nin müteşebbisi sanayileşmenin değerini anlamıştır. Binaenaleyh, Bursa'da sanayi bölgesinde, İzmir'de Atatürk Organize Sanayi Bölgesinde, Denizli'de sanayi bölgesinde, Çorum'da sanayi bölgesinde, Gaziantep'te sanayi bölgesinde, Kayseri'de, Adana'da ve Konya'da sanayi bölgelerimizde görülen manzara fevkalade cesaret vericidir. Yani, devlet devreden çıkıyor. Çok güzel şeyler yaptık, şimdi satalım diye uğraşıyoruz; ama mecburuz... Şimdi, devletin yerini, gerçekten, Türk girişimcisi alıyor; cesaret verici bir olaydır. Hepinize telkin ediyorum, yolunuz düştüğü zaman buraları gezin görün ve bugün, Denizli sanayi bölgesi sadece 1 milyar dolar ihracat yapacak şekle gelmiştir ve İzmir sanayi bölgeleri de 4-5 milyar dolar ihracat yapar hale gelmiştir. Keza, İzmir'deki deri sanayi, gerçekten, göz kamaştıracak kadar güzeldir, İstanbul'da Tuzla'da kurulan sanayi de öyledir. Türkiye'mizin birçok yerinde, herkes birbirine bakarak bu sanayi mihraklarını meydana getirmeye çalışıyor ve bunlara devletimiz, Hükümetimiz, Parlamentomuz destek vermeye devam etmelidir.

Küçük ve orta ölçekli sanayi de dokunmak istiyorum, bu hususta da fevkalade güzel gelişmelerimiz var. Tarımın gayri safi millî hâsıladaki payı yüzde 15'tir. Halbuki, Türkiye nüfusunun yüzde 45'i yaşamını tarımdan kazanır. İkisinin arasında bir irtibat kurmanızı istiyorum. Bu, Türkiye gerçeğidir; yani, nüfusun yüzde 45'i gayri safi millî hâsılanın yüzde 15'ini alıyor. Türkiye'deki fukaralığın adıdır bu. İşte, Türkiye bunu kırmak mecburiyetindedir. Bir taraftan, gayet tabii ki, tarımdaki üretimi artırma vesaire tamam da, bu, yüzde 15 olduğu sürece, bu da yüzde 45 olduğu sürece; yani, nüfusun yarısı gayri safi millî hâsılanın yüzde 15'ini alacak demektir. İşte, bu kaderi değiştirmeliyiz; budur olay. Bunu değiştirdiğimiz takdirde, gerçekten, Türkiye, siyasî bakımdan gayet tabii ki hür, serbest bir ülke olacak; ama, refah dağılımı ve gelir dağılımı bakımından, işte mutlu bir Türkiye olacak. Bir taraftan tarımdan endüstriye, hizmetlere geçiş transformasyonu yapılırken, diğer taraftan da tarımı güçlendirmeye devam etmeliyiz.

Mekanizasyon: 650 bin traktörü var Türk köylüsünün. Türk köylüsü 20 bine indirdiği traktörü yeniden almaya başlamıştır. Gübre, tohum, damızlık, fide, eğitim, araştırma ve sulama modern tarımın en önemli gerekleridir

Değerli milletvekilleri, bu da Türkiye'nin siyaset üstü, partiler üstü bir gerçeğidir; hepinizin karşı karşıya kaldığı, hepinizin gözüne çarpan bir olaydır. Türkiye topraklarının 280 milyon dekarı tarıma elverişlidir ve bunun da ancak 85 milyon dekarı sulanabilme imkânına sahiptir.

Türkiye, 1995 yılı başı itibarıyla 164 barajı yapmış, bunun arkasında 127 milyar metre mikap suyu toplamıştır. Türkiye'nin üzerine 643 milimetre yağmur yağıyor ve bundan 186 milyon metreküp su akar hale geliyor. Neredeyse 127 milyon metreküple, önemli bir kısmını, Türkiye, toplar hale gelmiş, 1000'den fazla göleti de yapmıştır. Halen, devletin ve vatandaşların yaptığı şebekelerden 40 milyon dekar arazi sulanabiliyor; yani, sulanabilecek arazinin yarısı... Kurulmuş bulunan 99 santralde 40 milyar kilovat elektrik üretiliyor.

Türkiye Cumhuriyetinin en başarılı ve en faydalı kalkınma ve yatırım alanlarından birisi, su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu konuda daha çok yatırım yapmaya devam etmelidir.

Türkiye'de, köy ve köylü meselesi bir ekonomik olay değildir, bir uygarlık olayıdır. Hâlâ, tarım, bir ekonomi sektörü değildir. Yani, hâlâ "tarım" dediğimiz olay, bir insanlık olayıdır. Cumhuriyet, köylüye çok güzel hizmetler götürmüştür; en ücra köyüne kadar okul götürmüştür, ılık götürmüştür, yol götürmüştür, telefon götürmüştür, sağlık hizmeti götürmüştür; çok güzel hizmetler götürmüştür. (Alkışlar) Bunda, devirlerin hepsinin hissesi var. Şimdi, daha çoğunu götürme durumundayız ve şimdi, aslında, bunu götürdüğümüz köylünün bunu satın alabilmesi ve bir zamanlar ancak dört beyazı piyasadan satın alan, yani, kendi pazarının ancak dört beyazda müşterisi olan (gazda, tuzda, bezde, şekerde müşterisi olan) Türk halkı, Türk köylüsü, bugün 100 kalem pazarından alıyor; ama, onun alım kabiliyeti ne kadar yüksekse, tüketim kabiliyeti ne kadar yüksekse, onun uygarlığa entegre olma durumu o kadar yüksek olacaktır. Bizim olayımız, şehirde ne varsa köyde o olacaktır dediğimiz zaman, köy şartlarını ortadan kaldırma olayıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu günden beri bunun kavgasını yaparak geliyor ve köylünün elemeği, alın teri ye göz nurunun karşılığı mutlaka verilmeye devam edilmelidir; yani, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, onun "Parlamentosu, onun hükümetleri emin olmalıdır ki, bir insanî boyutu olan bu olayda köylü, alın teri, elemeği ve göz nurunun karşılığını alıyor. (DYP sıralarından alkışlar)

Değerli milletvekilleri, Türkiye'nin gururu olan Güneydoğu Anadolu Projesini bu vesileyle -dün de hasat bayramı yapıldı- biraz dile getirmek istiyorum. (DYP ve ANAP sıralarından alkışlar) Bakın, ne güzel; hepimizin, bütün Meclisin beraberce sahip çıktığı, bütün milletin beraberce sahip çıktığı ne kadar çok şeyimiz var. GAP Projesi dediğimiz proje, gerçekten, dünyanın en büyük projeleri arasındadır. Tamamlandığı zaman, 20 milyon dönüm arazi sulanacak; yani, sulanabilir topraklarımızın dörtte biri... Tamamlandığı zaman, 35 milyar kilovat elektrik üretilecek ve bu projeye, 1995 fiyatlarıyla 10 milyar dolar sarf edilmiş olacaktır. Bu rakamlar değişebilir; bunları, ben, boyut vermek için söylüyorum. Halen, bunun yarısını, yani, 5 milyar dolarını Türkiye Cumhuriyeti Devleti sarf edebilmiştir; Türk Milletinin paralarıdır bunlar. Keban, Karakaya ve Atatürk Barajlarının, işletmeye açıldığı tarihten itibaren ürettiği elektriğin bugünkü değeri; 118 milyar kilovatla Keban, 60 milyar kilovatla Karakaya ve 30 milyar kilovatla Atatürk Barajı -ki, bu üretim, birkaç sene içerisinde çok artacak- olmak üzere, aşağı yukarı 200 milyar kilovattı geçen bir seviyededir. Bu üretimin bugünkü değeri ise, 600 trilyon liradır; yani, 10 milyar doların üzerindedir. Şunu demek istiyorum ki: Bu tesislerin sadece elektrik kısmı, bu zamana kadar sarf edilen paranın 2 mislini ödemiştir. (DYP sıralarından alkışlar) Buradan şunu çıkaracağım: Buna devam edelim. Evet, şükranla söylemem lazım ki, Türkiye'de, başladığından bugüne, değişik zamanlarda, siyasî iktidarlar değişti, devirler değişti; ama, şayanı şükran olan tarafı şudur ki, her devir bu projeye sahip çıktı. Büyük bir entegre projedir; yol, demiryolu, havaalanı ihtiyaçları vardır; bir an evvel, Şanlıurfa Havalimanı ihaleye çıkarılmalıdır; projeleri yapılıyor; bir an evvel, Gaziantep-Şanlıurfa arasındaki otoyol yapılmalıdır.

Burada, yakın çevrede 4 üniversite kuruyoruz. Şanlıurfa'da Harran Üniversitesi -iki bin sene evvel oralarda yaşayan medeniyetler bu üniversiteyi kurmuş- Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi, Elazığ'da Fırat Üniversitesi, Gaziantep'te Gaziantep Üniversitesi, onun hemen çevresinde, Malatya'da İnönü Üniversitesi, Kahramanmaraş'ta Sütçü İmam Üniversitesi, Hatay'da Mustafa Kemal Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi, Türkiye'nin övündüğü üniversitelerden bir tanesi ve biraz uzakta, Van'da Yüzyüncü Yıl Üniversitesi... Bunların hepsine, Meclisimizin, gönülden ve cömertçe, maddi ve manevi destek vermesini istiyorum.

Bu proje entegre projedir dediğimiz zaman, bunun, para terimleriyle ölçülemeyecek siyasî, sosyal tarafları vardır ve burada, sanayileşme teşvik edilmelidir. Çok kısa zamanda sanayileşmenin teşvik edildiğini göreceğiz.

9 Kasım 1994 tarihinde 26 kilometre uzunluğundaki tünelin ucunda, Şanlıurfa'nın omuzundan Fırat Nehri, Harran'a akmıştır. Bu, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve milletinin başarısıdır. Hepimiz sevindik, her zaman övüneceğiz. Böylece, ebedî hasret -kimin kime hasreti; Fırat'ın Harran'a hasreti- giderilmiştir ve Fırat Harran ile el eledir, koyun koyunadır/Neticesi yeşildir, berekettir, refahtır, zenginliktir, mutluluktur. (DYP sıralarından alkışlar) Şimdi, bu konuyu tamamlamak istiyorum. Burada 20 milyon dekar toprağımız var. Diyarbakır havzasında Dicle ve Kralkızı Barajları, Batman Barajı, daha sonra Silvan Barajı, daha sonra diğer tesisler; bunlar hep arka arkaya gelecek, bunların büyük bir kısmı yapılıyor. Şimdi Fırat kaskatını tamamlayacağız; Keban, ondan sonra Karakaya, arkasından Atatürk Barajı ve onun altında da Birecik Barajı -ki, aşağı yukarı iki sene evvel başlamıştır, biraz gecikmeler oldu; ama, şimdi yeniden süratlenmiştir- Karkamış Barajı aşağı yukarı ihaleye hazır vaziyettedir, bütün, kredi vesaireleri tamamlanmıştır. Binaenaleyh, bu kaskat tamamlanmalıdır.

Nihayet, büyük paralar sarf edip yaptığımız bu tesislerden olan Şanlıurfa Tünelinden 328 metremikâp saniye su akacak. Bu suyun, halihazırda 30-35 metremikâbı ancak kullanılabilir. Binaenaleyh, 10 misli daha, sulama sahasını artırmalıyız. Binaenaleyh, gerek Türkiye Büyük Millet Meclisinden gerek Hükümetten gerekse devletimizin bütün kademelerinden bir an evvel, bu projeleri hazırlayıp, bir an evvel kaynak bulup, bir an evvel, burada bulunan suyu kullanmamız lazım. Gerçi, bundan memnun olmayacaklar olacaktır; ama, biz, kimsenin bağıını, bahçesini, tarlasını kurutacak değiliz nihayet; kendi ovalarımıza su aktarmamız kimseyi rahatsız etmemelidir; yine de herkese yetecek kadar su var; onu da söyleyeyim de kimse alınmasın.

Değerli milletvekilleri, konuşmamın sonunda, kendi Türkiye vizyonumu sizin önünüze koymak istiyorum; sırf tartışmak için. Bana, sen nasıl bir Türkiye istiyorsun veya Türkiye nasıl olmalı diye sorarsanız; benim cevabım şöyle olacak:

Huzur, güven, barış ve istikrar içinde yaşayan, laik, demokrat bir büyük Türkiye. (DYP, ANAP ve CHP sıralarından alkışlar) Bu Türkiye, hür ve serbest olmayı başarabilmiş ve bunu taşıyabilmiş olmalı; yani, hür ve serbest olma, hür ve serbest olmayı ortadan kaldırmamalı. Bunun sayesinde, kişinin, halkın ve doğanın bütün imkânlarını harekete geçirebilmiş olmalı. Herkesin güven içinde olduğu, herkesin tok, herkesin geleceğe güvenle baktığı, herkesin eğitimde, sağlıkta, sosyal güvenlikle fırsat eşitliği içerisinde olduğu; zihinlerin hür, vicdanların, sokakların, meydanların, dağların taşların hür olduğu, imar ve inşa edilmiş, müreffeh bir Türkiye. Kadının erkeğin, her yaştaki insanın, şevkle, ülkesine, devletine sarıldığı, bugününü ve geleceğini daha iyi yapmak için, inançla, hevesle çalıştığı bir Türkiye. Uygarlığın nimetlerinden herkesin yararlandığı bir Türkiye. Ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğüne inanmış; birlik, beraberlik, kardeşlik duygularını pekiştirmiş, hukuk üstünlüğü ve insan haklarını tümüyle hâkim kılmuş, çağdaş bir Türkiye. Bugünün şartları içerisinde, rekabet gücü olan bir ekonomiyi gerçekleştirmiş; işleyen bir ekonomiye, işleyen bir devlete, işleyen bir demokrasiye ve güçlü bir savunmaya sahip, dünyayla kucaklaşmaya hazır, barış ve istikrar Türkiye'si.

Şuraya kadar saydıklarımın çoğu, para pul istemiyor; moralite istiyor; yani, kendi kendimize sahip çıkmayı istiyor. Türkiye, son otuz sene zarfında, ortalama yüzde 5 kalkınmayı başarmıştır. Şimdi, nüfus artışının yüzde 1'e, enflasyonu yüzde 5'e, toprakta yaşayan nüfusu yüzde 10'lara indirmeye, büyümeyi yüzde 5 veya 10'un üzerinde tutmaya gayret sarf etmelidir. Nihayet, kavramları, kuralları ve kurumlarıyla yerleşmiş, standart demokrasisi olan bir Türkiye; halkını kucaklamış devlet, devletini kucaklamış halk ve neticede, kendisine güvenen bir Türkiye... (DYP ve ANAP sıralarından alkışlar)

Sözlerimin sonunda, Güney Amerika'da, Şili'nin başşehri Santiago'da Büyük Atatürk için dikilmiş bir anıttan söz etmek istiyorum. Bu, Santiago Şehrinin güzel bir meydanında ve çok güzel bir yeşilliğin başında bir anıttır. Anıta gittiğiniz zaman, anıtın altında, İspanyolca bir yazı var. Ben, size, bu yazının Türkçesini söyleyeceğim. Şöyle diyor anıtta:

“Mustafa Kemal Atatürk

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve vatanın fedakâr, sadık hizmetkârı, eşi bulunmaz kahraman ve insanlık idealinin canlı simgesi.

Tüm hayatını Türk Halkına adadı ve ruhunun ateşi, halkına esin kaynağı teşkil etti. Hatırası, halkının ruhunu alevler içinde bırakan ebedî bir meşale olarak kalacaktır.”

Evet, Büyük Atatürk; hatıran, milletin ruhunu alevler içinde bırakan ebedî bir meşale olarak kalacaktır.

Cenab-ı Allah milletimizin yardımcısı olsun.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.²⁰³⁴

²⁰³⁴ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 1 (1.10.1995), ss .29-49.

5. 19. DÖNEM TBMM KARARLARI

19. Dönemin 5 Yasama Yılında toplam 247 adet TBMM Kararı alınmıştır. 1 Yasama Yılında 41 adet (144-184 arası), 2. Yasama Yılında 71 adet (185-255 arası), 3. Yasama Yılında 77 adet (256-332 arası), 4. Yasama Yılında 45 adet (333-377) ve 5. Yasama Yılında 13 adet (378-390 arası) karar alınmıştır. 19. Dönemin TBMM kararları genel olarak incelendiğinde bunların büyük bir kısmının komisyon üyeliklerine seçim ve araştırma ve soruşturma komisyonlarının kurulmasıyla görev sürelerinin uzatılmasına ilişkin olduğu görülecektir. Bu kararlar arasında en önemlileri olağanüstü halin uzatılmasına dair 12 karar, Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin uzatılmasına dair 8 karar ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ükelere gönderilmesine ilişkin 2 karardır.

1982 Anayasası TBMM’ye olağanüstü haller ve sıkıyönetimle ilgili temel işlevleri iki noktada toplamıştır. 1) Bakanlar Kurulunun olağanüstü hal ve sıkıyönetim kararlarını onaylamak ya da onaylamamak, süreyi değiştirmek. 2) Bakanlar Kurulunun istemi üzerine olağanüstü hal ve sıkıyönetim süresini uzatmak.²⁰³⁵ 121. maddede Meclisin olağanüstü hal süresini değiştirebileceği, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabileceği veya olağanüstü hali kaldırabileceği belirtilmiştir. 19 Temmuz 1987’de ilan edilen olağanüstü hal 19. Döneme kadar 13 kez uzatılırken bu dönemde olağanüstü hal toplam 12 kararla 11 kez daha uzatılmıştır.

Yine 1982 Anayasası 92. maddede Türk Silahlı kuvvetlerin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisinin TBMM’de olduğu belirtilmiştir.²⁰³⁶ Bu yetkiye dayanılarak 19. Dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ükelere gönderilmesine ilişkin 2 karar alınmış, çokuluslu gücün görev süresi ise 8 kez uzatılmıştır.

Bu kısımda TBMM kararları ağırlıklı olarak olağanüstü hal ve çokuluslu gücün görev sürelerinin uzatılması temelinde yasama yıllarına göre incelenecektir.

5.1. Birinci Yasama Yılı TBMM Kararları

Bu yasama yılındaki 41 adet kararın konusuna göre dağılımı şu şekildedir: 3 tanesi Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair, 1 tanesi Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücü Görev Süresinin Uzatılmasına, 1 tanesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Eskişehir Milletvekili Hüsamettin Cindoruk’un seçildiğine, 1 tanesi Başkanlık Divanı Üyelikleri için yapılan seçime, 1 tanesi Meclis Komisyonları Üyeliklerine Yapılan seçime, 1 tanesi bakanlar kuruluna güvenildiğine, 6 tanesi Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına, 6 tanesi bu araştırma komisyonlarının üye seçimine ve 7 tanesi ise araştırma komisyonlarının görev süresinin uzatılmasına ilişkindir. Yine bu

²⁰³⁵ Fahri Bakırcı, *a.g.k.*, s. 466.

²⁰³⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, s. 68.

kararlardan 3 tanesi TBMM'nin çalışmalarına ara verilmesi, 1 tanesi TBMM'nin tatile girmesi, 4 tanesi Meclis soruşturma komisyonu açılması, 4 tanesi bu soruşturma komisyonlarına üye seçimi, 1 tanesi soruşturma komisyonunun TBMM'nin ara verme ve tatili sırasında çalışabilmesi, 1 tanesi Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 20. maddesinin değiştirilmesi hakkındadır.

5.1.1. Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 20. Maddesinin Değiştirilmesine Dair 163 Sayılı Karar

İstanbul Milletvekili Bedrettin Doğanca Akyürek ve 12 arkadaşının Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 20. maddesinin değiştirilmesine dair 3 maddelik 13 sıra sayılı İçtüzük teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/63) Genel Kurulun 20.2.1992 tarihli 39. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında görüşülerek kabul edilmiştir. Teklif İçtüzüğü'nün 20. maddesinin 12. bendini Meclis ihtisas komisyonları arasına Çevre Komisyonu ekleyecek şekilde değiştirmeyi önermektedir. Bu teklifin gerekçesinde çevre sorunlarının dünyada ve Türkiye'de ulaştığı boyutlara işaret edilerek çevre sorunlarının takip ve çözümü için Çevre Bakanlığının kurulduğu hatırlatılmıştır. Buna bağlı olarak TBMM bünyesinde daimi bir Çevre Komisyonunun kurulmasının mecburi hale geldiği belirtilmiştir. 11.1.1992 tarihli Anayasa Komisyonu raporu da teklifi olumlu bulmuştur.²⁰³⁷

Teklif üzerinde söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya) bütün grupların iştirakiyle bir Tüzük Komisyonu teşkil edildiğini ve komisyonun hazırladığı teklifle ihtisas komisyonlarının adedinin artırılmasına karar verildiğini hatırlatarak bu teklifin beklenmesini istemiştir. Devlet Bakanı Bedrettin Doğanca Akyürek (İstanbul) çevre konularının son yıllarda dünyanın bir numaralı meselesi haline geldiğini ve dinamik bir durum arz eden çevre konusunda bir ihtisas komisyonu kurulmasının önemine değinmiştir. Uluslararası platformda her ay yeni bir değişikliğin ortaya çıktığına değinen Akyürek gelecek aylarda Dünya Çevre Konferansında alınacak olan kararların süratle uygulanmasını temin için Birleşmiş Milletlere üye olan ülkelerin kendi mevzuat ve kanunlarında ani değişiklikler yapmaları zarurî hale geleceğini vurgulamıştır. Teklifin tümü oylamada kabul edilerek Meclis kararı olmuştur.²⁰³⁸

5.1.2. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 144 Sayılı Karar

Olağanüstü halin uzatılması 19. Dönemin en tartışma konularından birisidir. DYP-SHP Koalisyonunu 18. Dönemde ANAP Hükümetine yönelttikleri eleştirilere bu defa kendileri muhatab olmuştur. 1. Yasama Yılında üç defa (144, 165 ve 179 sayılı kararla) Batman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde devam eden olağanüstü hal 19.11.1991, 19.3.1992 ve 19.7.1992 günleri saat 17.00'dan itibaren 4 ay süreyle yeniden uzatılmıştır.

²⁰³⁷ "Sıra Sayısı 13, İstanbul Milletvekili B. Doğanca Akyürek ve 12 Arkadaşının, Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 20 nci Maddesinin Değiştirilmesine Dair İçtüzük Teklifi," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39'a ekli (20.2.1992), ss. 1-4

²⁰³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39 (20.2.1992), ss. 291-292.

Batman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde devam eden illerinde devam eden olağanüstü halin 19 Kasım 1991'den itibaren 4 ay süre ile uzatılmasına ilişkin Mesut Yılmaz imzalı Başbakanlık Tezkeresi (3/30) İkinci Birleşimin Birinci Oturumunda Geçici Başkan Ali Rıza Septioğlu başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır. Bu tezkere, TBMM'nin 28.5.1991 tarihli ve 139 sayılı kararı ile 19.7.1991 günü saat 17.00'den itibaren 4 ay uzatılması onaylanan olağanüstü halin yeniden 19.11.1991 gününden itibaren uzatılmasının TBMM'ye arzına Bakanlar Kurulunca 1.11.1991 tarihinde kararlaştırıldığını belirtmiştir. Böylece 19. Dönem parlamentosu yemin töreni sonrasında Güneydoğu ve terör üzerine yapılan müzakerelerle başlamış oluyordu. İçişleri Bakanı Sabahattin Çakmakoglu hükümet görüşlerini ifade eden bir konuşma yapmıştır. RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya), SHP Grubu adına M. Seyfi Oktay (Ankara), ANAP Grubu adına Hasan Çakır (Antalya), DYP Grubu adına İsmail Köse (Erzurum) ve şahısları adına Fehmi Işıklar (Diyarbakır) ve Bülent Ecevit'in (Zonguldak) konuşmaları ile tezkere Genel Kurulda tartışılmıştır. SHP Grubunun oyunun olumsuz, ANAP ve DYP Gruplarının oyunun olumlu ve DSP milletvekillerinin oyunun çekimser olacağı ilan edilen konuşmalarda Güneydoğu ve terör konuları müzakere edilmiştir.

İçişleri Bakanı Sabahattin Çakmakoglu konuşmasının başında Güneydoğu Anadolu ve terör konularının gündemin başlıca maddesini teşkil etmeye devam ettiğine değinerek terörist hareketlerin yaygın şiddet hareketlerine dönüştüğü ve Anayasa ve kanunların sınırlarıyla belli olan kamu düzeni ciddi şekilde bozulduğu bir ülkede olağan yönetimin dışında, olağanüstü yönetimlerin gündeme geldiğine işaret etmiştir. Bu tür bir durumda olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Anayasada olağanüstü yönetim tarzlarından olan sıkıyönetimden sonra ikinci sırayı alan olağanüstü halin uygulandığını hatırlatmıştır. Olağanüstü halin uygulandığı bölge Diyarbakır, Bingöl, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illeriyken, sonradan il haline getirilen Şırnak ve Batman da dahil edilerek 10 ili kapsamaktadır ve bu illere mücavir il statüsünde bulunan Adıyaman, Bitlis ve Muş illeri de bunun kapsamında yer almaktadır. Çakmakoglu, 1983 yılından itibaren, demokratikleşme hareketinin süratlenmesiyle birlikte, sıkıyönetimin ülke genelinde değişik tarihlerde kaldırıldığını, 1984 tarihi itibarıyla bahsedilen bölgede tekrar baş gösteren yaygın şiddet hareketleri sebebiyle ikinci olağanüstü hal yönetim tarzı olan şekle dönüldüğünü ve olağanüstü hal bölgesini yönetecek olağanüstü hal valiliğinin kurulduğunu belirtmiştir. 19 Temmuz 1987'de ilan edilen olağanüstü halin dörder aylık peryotlarla 14. kez uzatılmak üzere gündemde olduğunu vurgulayan Çakmakoglu, terörizmin bu bölgede bir taraftan silahlı propaganda, bir taraftan dıştan ve içten değişik kesimlerin destekleriyle yaptığı propaganda ile belirli seviyede bir kamuoyu oluşturmaya çalıştığını hatırlatmıştır.²⁰³⁹

²⁰³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 2 (14.11.1991), ss. 46-47.*

Terörün amacı ve kullandığı yöntemler dikkate alındığında, terörle mücadelenin devletin güvenlik güçleriyle birlikte bütün kesimler için millî bir görev olduğuna dikkat çekmiştir. Sosyal olayların matematik kurallara tabi olmadığını bu sebeple olağanüstü hal uygulamasının çeşitli kesimlerde eleştirilmesinin tabii karşılanması gerektiğine işaret eden Çakmakoglu, terörün bölgede “bir silahlı halk ayaklanması” yaratarak bölgeyi kontrol ve denetim altına almaya çalıştığını ve ayrıca eylemlerini bölgenin dışına taşıma, çevre illere yayma gayreti içerisinde de bulunduklarını açıklamıştır. Böylece, 1990 yılında belirli ölçüde geriletilmiş bulunan terörist bölücü örgüt, 1991’de çevre illerde de ciddi sayılabilecek eylemlerde bulunmuştur. Siirt - Şırnak - Hakkâri üçgeni ve bölgesinde yoğunlaşan terör örgütünün, alınan tedbirler sonucu, faaliyetlerini sürdürmede güçlüklerle karşılaştığını, mücavir iller ile daha önce olayların az görüldüğü illerde güvenlik kuvvetlerinin daha az olabileceği değerlendirmesini yaparak, Bitlis’e, Muş’a ve Bingöl’e doğru faaliyet alanlarını genişletmeye çalıştığını anlatmıştır. Yasadışı örgütün (PKK) son dönemde saldırılarını daha çok güvenlik kuvvetlerine, sınır karakollarına, kamu personeline ve bilhassa yapılan altyapı hizmetlerine ve onu yapma gayretleriyle meşgul olan araç ve gereçlere yönelttiğini vurgulayan Çakmakoglu bu sebeple, terörist örgütün muhtemel eylemleri dikkate alınarak, tedbirlerin artırıldığını belirtmiştir. Bölgedeki can ve mal güvenliğini etkili bir biçimde sağlayabilmek için mevcut uygulamanın devam ettirilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁰⁴⁰

Çakmakoglu, olağanüstü halin sürdüğü illerde 19 Temmuz 1991 tarihinden itibaren gerçekleşen bölücü terörist eylemlerin bir bilançosunu vermiştir. Bu tarihten önceki dört ayda 408 olay gerçekleşirken bahsedilen dört aylık dönemde 596 olay meydana gelmiştir. Bölgede terörün tırmanmasını şehit düşen güvenlik görevlilerinin, vatandaşların ve ele geçirilen teröristlerin rakamlarıyla açıklayan Çakmakoglu, hakimiyetin güvenlik güçlerinde olduğunu ancak teröristlerin bazı komşu ülkelerden kalabalık gruplar halinde gelerek sınır karakollarına saldırarak kamuoyuna güçlü oldukları görüntüsünü vermeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Çakmakoglu, yasa dışı terörist örgüt faaliyetlerinin neler olabileceğini de şu şekilde özetlemiştir:

Örgütün, bir kısım militanlarını Kuzey Irak ve İran’da toplayarak - önceleri olduğu gibi- yapabildikleri takdirde bunları silahları ile birlikte ülkemize göndermek isteyeceği; bunun yanında, yoğun propaganda ile silahlı dağ kadrosuna iltihakların sayısını bölgeden artırmaya çalışacağı, verdikleri kayıpları telafi yollarını arayacağı değerlendirilmektedir. Geçici köy korucuları ile çeşitli aşiret ileri gelenleri üzerinde çalışılarak; koruculara silahlarını bıraktırmak ve aşiret ileri gelenlerini ise, en azından pasifize etmek veya tarafsızlaştırmak istedikleri anlaşılmaktadır. Böylece, önümüzdeki dönemdeki muhtemel gelişmelerle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerden, terörist

²⁰⁴⁰ A.k., s. 47.

örgütün, güvenlik kuvvetlerine yönelik pusu ile, ilçe merkezleri başta olmak üzere, meskûn mahallerdeki güvenlik merkezlerine karşı baskınlar düzenleme, taciz ateşi açmak gibi eylemlerini artırmaya çalışacakları; birtakım masum istekleri bahane etmek suretiyle, il ve ilçe merkezlerinde, şehir ve kasabalarda kitlesel gösterileri teşvik ve tahrik edecekleri; çeşitli illegal örgütlerle işbirliği içinde, şehirlerde silahlı eylem yapmaya niyetli olacakları; cephe faaliyetleri içerisinde yer alan şehir örgütlenmesi ve çalışmalarını yoğunlaştırarak, özellikle bölgedeki üniversite gençliği öğrenci kesimi içerisinde eylemlere bunları çekme çabalarını sürdürecekleri; diğer yıkıcı ve bölücü örgüt mensuplarının ise, kendi tabanlarını hâlâ muhafaza ettikleri ve genişletmek amacıyla çeşitli eylemlere tevessül edebilecekleri sonucuna varılmaktadır.²⁰⁴¹

Bu açıklamalardan sonra Çakmakaoğlu, olağanüstü hal bölgesinde halkın can ve mal güvenliğini etkili bir biçimde sağlamak, alınmış ve alınmakta olan tedbirleri destekleyerek, bölgeye huzurlu bir gelecek hazırlamak için mevcut uygulamanın 4 ay daha devam ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk Güneydoğu sorununa çözümün İslam kardeşliğine dayalı bir perspektifle mümkün olacağını anlatmıştır. İslam inancına göre milletin bir bütün olduğunu vurgulayan Asiltürk, tarih boyunca güneydoğudaki halkla olan kardeşliğe dikkat çekmiştir:

*Biz güneydeki kardeşlerimizle beraber yıllarca bu vatani müdafaa etmiş bir topluluğuz. İstiklal Savaşımızı beraberce yaptık, aynı cephelerde şehit olduk. O zaman, güneydoğulu, güneyli, doğulu ayırımı yoktu; çünkü o zaman hepimiz bir inanç birliği içerisinde, birbirimizin kardeşi olduğuna inanan bir inanç birliği içerisindeydik; ama yıllar, bu inanç beraberliğini önemsemeyen idarelerin tatbikatıyla, bunun tahribiyle geçti ve hiçbirimizin hoşlanmadığı, hiçbirimizin istemediği, hiçbirimizin arzu etmediği bir manzara ortaya çıktı.*²⁰⁴²

Güneydoğu'daki sorunun polisiye tedbirlerle çözülemeyeceğinin ihtilal döneminde bile terör ve anarşinin bitirilememesinden anlaşıldığını ve hem milleti hem de bu bölgedeki insanı birbirine bağlayan şeyin dini inançlar olduğunu söyleyen Asiltürk'e göre bu sorunun iki sebebi vardır:

Birinci sebebi, gerek bölge insanı, gerek bütün Türkiye'deki insanlara, onların temel ahlaki ve manevi değerlerine saygılı tatbikat yapılmamasıdır. İkinci sebebi ise ekonomiktir. Bölge geri bırakılmış bölgede yatırım yapılmamış, bölge insanının ekonomik seviyesini artıracak hiçbir teşebbüste hemen hemen bulunulmamıştır. Bu iki sebep bir araya geldiği zaman, bölgede anarşi için müsait bir ortam meydana geliyor ve bu müsait ortamı istismar etmek isteyenler de çıkınca elbette, netice alıyorlar. Hem bölgedeki insanı hem bütün 60 milyon insanımızı birbirine bağlayan, dini inançlarımızdır; bunu göz ardı edemeyiz. Bölge insanı imanlıdır; bu insanlar inançlarına bağlıdır. Türkiye'nin ister doğusunda ister batısında yaşayan herkes, bu memleketin

²⁰⁴¹ A.k., s. 50.

²⁰⁴² A.k., s. 51.

evlatlarını kardeşi gibi bilir; ama, nasıl olur da bu olaylar yaşanır hale gelir? İnsanımızın ahlakî ve manevî değerlerini tahrip etmeye, değer ölçülerini zayıflatmaya yönelik tatbikatlar olur ve sonunda da bu bağlar koparılsa, meydana gelen neticeden elbette, hiç kimsenin başka türlü bir şey olacağı gibi bir beklenti içinde olmaması lazımdır. Güneydoğuda yaşayan insanın çocuğunu -bu, batıda yaşayan insanın çocuğu için de geçerli- üniversiteye başörtüsüyle sokmazsanız, güneydoğudaki insanı, inançlarının gereğini söylediği zaman devlet güvenlik mahkemelerine gönderirseniz; ondan sonra, bu kişiler çıkar gelirler ve vatandaşlara “bu devlet senin inancınla mücadele ediyor, bu devlete nasıl sahip çıkacaksın?” derlerse -bu, tasvip edilecek bir şey değil, ama bu ortamda karşılık buluyor- neticede şu memleketin kendi evlatları, birbiriyle çarpışır hale gelir. Birinci derecede önemli olan, bu bölgenin insanına da, bütün Türkiye’imizin insanına da ahlakî ve manevî değerlerine saygılı bir tatbikatın yapılmasıdır; mutlaka, birinci derecede önemli olan budur. Ayrıca, doğunun gelişmemişliği nazarı itibara alındığı zaman, bölge halkı, ikinci sınıf değil, üçüncü sınıf bir statü içerisinde görülüyor ve elbette birçok tahriklere açık hale geliyor.²⁰⁴³

Türkiye’nin bu bölgedeki tatbikatının, başından beri ırkçılığı esas aldığını savunan Asiltürk bunun yerine, “ahlaki ve manevi değerleri esas alan bir tatbikat” önermiştir. Bölge sürgün yeri olmaktan çıkarılıp sanayi yatırımlarının bölgesi haline getirilmelidir. Asiltürk’e göre bölgeyi yönetecek kadrolar, insan haklarına dayalı, herkese saygıyı esas alan, bu bölgenin insanını kardeş kabul eden, ahlakî ve manevî değerlere bağlı olmalıdır. PKK’nın dış destekçilerine dikkat çeken Asiltürk, bu örgütün asıl merkezinin İsrail kontrolündeki Bekaa Vadisi olduğunu söylemiştir. Son olarakda bölgeye yatırım getirecek ve kardeşliği tesis edecek kadroların Milli Görüş kadroları olduğunu savunmuştur.²⁰⁴⁴

SHP Grubu adına söz alan M. Seyfi Oktay, konuşmasının başında 10 ilde uygulanan olağanüstü hal yönetimin olağan yönetimin yerini aldığını vurgulamıştır. Güneydoğu sorununu ülkenin en önemli sorunu olarak niteledikten sonra ANAP iktidarını sorunun çözümüne yüzeysel bir anlayışla yaklaşmakla ve çözümüne hiçbir zaman insani ve demokratik boyut katmamakla suçlamıştır. Oktay’a göre, olayın üzerine hep olağanüstü yetkilerle hep antidemokratik uygulamalarla eğilen bu anlayış sorunun bugünkü boyutlara ulaşmasında en önemli etkenlerden birisi olmuştur:

*Bu yöre halkı, yıllarca, bir taraftan ayrılıkçı güçlerin baskısı altında, onların korkusu içinde; diğer taraftan Anayasayı, devletin hukuk devleti olma niteliğini aşan yetkileri kullanan kamu görevlilerinin uygulamaları ve dışlayan tavırları karşısında, tam bir kıskaç içerisinde kalmıştır. Bütün bunlar, ülke halkına, potansiyel devlet ve toplum düşmanı olduğu inancıyla bakmanın bir ürünüdür.*²⁰⁴⁵

²⁰⁴³ A.k., ss. 51-52.

²⁰⁴⁴ A.k., ss. 53-54.

²⁰⁴⁵ A.k., s. 57.

SHP'nin değişik etnik kökenden gelen yurttaşlar arasında ciddi hiçbir anlaşmazlık olmadığı, bölgede uzun süredir Türkiye ortalamasının çok üstünde bir ekonomik ve toplumsal çarpıklık bulunduğu ve yeni unsur olarak bölgede silahlı mücadele bulunduğu kanaatini taşıdığını ifade etmiştir. Terör örgütünün silahlı mücadelesi ileri sürülerek halka yapılan baskı haklı gösterilemez. Bu, silahlı terör örgütlerinin tuzağına düşmektir. Terör tuzağının amacı, baskıdan bıkan insanların devlete, Cumhuriyete yabancılaşmasını sağlamaktır. Terör örgütü ile silahlı mücadele yapılırken yöre halkının devlete ve Cumhuriyete yabancılaştırılmaması gerektiğini belirten Oktay ne yazık ki bu sürecin bir ölçüde başladığı fikrindedir:

*Bu, silahlı terör eyleminden çok daha vahimdir. Silahlı eylemle birlikte yabancılaşma sürecinin başlaması en büyük tehlikedir. Bu süreç bir ölçüde başlamıştır. Silahlı eylem, tek başına önemli bir tehdit değildir ve etkinliği sınırlıdır, önemli olan, “silahlı eyleme karşı, en kısa zamanda sıfırlayacağız, kökünü kazıyacağız; bu, devlete meydan okumadır; imha edeceğim iddialarının halka yönelik olarak zorunlu kıldığı olumsuz ve hatalı uygulamalardır. Bu uygulamalarla, eğer bir kısım yurttaş eylemlere sempati duymaya başlıyorsa, silahlı eylem amacına ulaşmış, devlet de tuzağına düşmüş demektir. Oysa devlet, terör tuzağına düşmemenin yollarını mutlaka bulmalıdır. Teröre karşı olgun, soğukkanlı, kendine güvenen, halka güvenen, hiçbir zaman temel hukuk ilkelerinden, temel insan haklarından sapmayan anlayışı ve politikayı devlete egemen kılmak gerekir. Kısaca, olaylara demokratik bir anlayışla, demokratik kuralların zorunlu kıldığı politikalarla yaklaşmak esas olmalıdır.” Terör eylemlerini etkisiz kılmada en büyük güvence, bölgede yaşayan halkın tutumudur. Halkın etnik ayrıcalığa dayalı silahlı mücadelenin içinde yer almaması, terörü önlemede en önemli dayanaktır. Bu nedenle, halka sahip çıkmak zorundayız. Biz, SHP olarak, olayların ve sorunların halkla ve halkın desteğiyle aşılabileceğine inanıyoruz.*²⁰⁴⁶

Oktay konuşmasının sonunda olağanüstü halin uzatılmasına oy vermenin ANAP iktidarının giderek iflas etmiş bu politikalarına oy vermek ve aklamak anlamına geleceğini iddia ederek SHP Grubunun oyunun olumsuz olacağını ifade etmiştir.

ANAP Grubu adına söz alan Hasan Çakır olağanüstü hal ile idare edilen bölgelerde, sıkıyönetimi Anavatan partisi hükümetlerinin getirmediğini aksine en zor şartlarda sıkıyönetimi kaldırarak daha ehvenişer olan olağanüstü hal yönetim şeklini benimsediğini söyleyerek ANAP'ın politikasını savunmuştur. Güneydoğuda 29 Nisan 1979'da sıkıyönetim ilan edildiği ve 12 Eylül'den sonra ülkenin her yerinde sıkıyönetim ilan edildiği bilgisini veren Çakır, Türkiye'nin bütün sorunlarının “hal merciinin” Meclis olduğunun altını çizerek Güneydoğu sorununda birlik ve beraberliğin önemine değinmiştir. Kendi iktidarları

²⁰⁴⁶ A.k., ss. 57-58.

döneminde DYP'li milletvekillerinin Güneydoğu sorunu konusunda hep yardımcı olduklarını ancak SHP'nin sürekli hükümeti ve güvenlik güçlerini suçladıklarını ifade etmiştir.²⁰⁴⁷ Çakır'a göre RP ve SHP Grup temsilcilerinin belirttiğinin aksine Güneydoğudaki olayların sebebi, ekonomik geri kalmışlık ya da, devlet güvenlik güçlerinin yanlış hareketleri ya da devletin, kalifiye olmayan idarecileri bölgeye göndermesi değildir:

*Güneydoğudaki olayların sebebi, ekonomik geri kalmışlık değildir. Güneydoğudaki olayların sebebi, devlet güvenlik güçlerinin yanlış hareket etmelerinden dolayı kaynaklanmış değildir. Güneydoğudaki olayların sebebi, devletin, kalifiye olmayan idarecileri göndermelerinden de değildir. Belki, biraz millî ve manevî ahlâk değerlerinden yoksun olduğu için teröristler bu olaya itilmiş olabilir. O görüşü yabana atmamak lazım; ama güneydoğudaki olayların sebebini, SHP'lilerle aynı görüşü paylaşarak, ekonomik kalkınmamışlığa, geri kalmışlığa ve dengesizliğe bağladığınız an, teröristlere prim vermiş olursunuz ve bu hastalığı hiçbir surette tedavi edemezsiniz, neticeye gidemezsiniz. Devleti suçlayarak, hayatı pahasına, ailelerini ve çocuklarını dul ve yetim bırakarak vatan uğruna şehit olan devlet güvenlik güçlerini suçlamakla hiçbir yere gidemezsiniz... Sosyal, ekonomik, kültürel sebepler ve idarî yanlışlıklar sebebiyle bu olaylar oluyorsa; peki, güneydoğudaki canım kardeşlerimiz, o bölgenin değerli insanları, neden bir defa İran'a, Irak'a, Suriye'ye geçmek istemiyorlar da, hep İstanbul'a, İzmir'e, Antalya'ya, Ankara'ya gelip yerleşiyorlar?.. Burada devletin güvenlik güçleri yok mu? Devlet burada hâkim değil mi? Burada başka bir devlet mi var? Demek ki, bu olayların sebebi, ne Güneydoğudaki ekonomik geri kalmışlık, sosyal dengesizlik, kültürel geri kalmışlık ne de devlet idarecilerinin yanlış hareketidir.*²⁰⁴⁸

Türk milletinin Laz, Çerkez, Yörük, Abaza, Kürt ve Türkmeni ile bin yıldır bir bütün olduğunu vurgulayan Çakır, sorunun ekonomik yardım yapılmadığından ya da diğer adaletsizliklerden ortaya çıkmadığını savunmuştur. Çakır'a göre eğer olayların sebepleri bunlar olsaydı bu olayların ANAP iktidarları sırasında değil 1960'lı ve 1970'li yıllarda olması gerekirdi zira bölgeye Cumhuriyet tarihinde ilk defa ciddi temel yatırımlar kendi partisinin hükümetleri döneminde yapılmıştır. Bu sorunun sebebi “dış kökenlidir” ve bölgeye yapılan altyapı yatırımlarından rahatsız olan dış güçler, içteki teröristleri “araç” olarak kullanmaktadır:

Değerli milletvekilleri, bu olayın sebebi dış kökenlidir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin coğrafi konumu ve jeopolitik durumu itibarıyla yakın komşularımız ve uzak, dost görünen devletler, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 2000'li yılların başında güçlenmesini, güçlü bir devlet olmasını şahsî çıkarları yönünden uygun görmüyorlar. İstiklal Harbinin sonunda, Lozan'da, yüzde yüz

²⁰⁴⁷ A.k., ss. 58-60.

²⁰⁴⁸ A.k., s. 60.

*Türk olan Musul - Kerkük petrollerini hangi gaye için millî hudutlarımız dışında bırakmışlarsa, bu zamana kadar Mardin'in, Urfa'nın, Diyarbakır'ın, devlete yük olan ovalarının, Dicle ve Fırat projelerinin gerçekleşmesiyle, devlete yük olmaktan çıkıp, bir nimet olacağını hesap eden dış güçler, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ekonomik yönden de güçleneceğini bildikleri için, bu çalışmalara ve kalkınma hamlelerine darbe vurmak istemekte ve bunda da içindeki teröristleri araç olarak kullanmaktadırlar... Devleti suçlayarak, hayatı pahasına, ailelerini ve çocuklarını dul ve yetim bırakarak vatan uğruna şehit olan devlet güvenlik güçlerini suçlamakla hiçbir yere gidemezsiniz.... Güneydoğudaki olayların temeli, işte, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğüne yönelik bir olaydır. Bu kadar ciddi, bu kadar mühim, devlet için, millet için fevkalade hayati değeri haiz olan bu olayı, ekonomik, kültürel, bölgesel basit meselelere bağladığımız zaman, dış düşmanlara prim vermiş olursunuz, iç ve dış düşmanları sevindirmiş olursunuz.*²⁰⁴⁹

Çakır, Anavatan Partisi Grubu olarak, bu illerde olağanüstü hal yönetiminin dört ay daha uzatılması için olumlu oy kullanacaklarını açıklayarak konuşmasını tamamlamıştır.

DYP Grubu adına İsmail Köse'nin yaptığı konuşma da millî birlik ve bütünlüğün önemine ve dış güçlerin nasıl Türkiye'yi bölme gayretinde olduklarına odaklanmıştır. Sorunun siyasi istismar konusu değil millî bir olay olduğunu belirten Köse, sorunun dış mihraklı olduğunu ve içindeki bütünlüğü vurgulamak için Köse geçici başkan ve katip üyelerin geldikleri illere dikkat çekmiştir:

*Bakın, şu anda, karşımızda çok güzel, hepimizi gururlandıracak bir şeref tablosu ile karşı karşıyayız. Meclisimizi yöneten çok değerli zat, değerli Septioğlu Elazığ Milletvekili, sağında oturan değerli kardeşimiz Katip Üye Diyarbakır Milletvekili, solunda oturan çok değerli kardeşimiz Katip Üye Urfa Milletvekili ve bendeniz konuşmacı Erzurum Milletvekili... Bundan daha güzel bir tablo olabilir mi?*²⁰⁵⁰

Bu şeref tablosunun hiçbir şahıs, devlet ya da örgüt tarafından bozulamayacağını ifade eden Köse'ye bölgedeki yangını söndürmenin herkesin görevi olduğunu altını çizmiştir. Güvenlik yönüyle Güneydoğu'ya harcanan paraların yatırım maksadıyla harcanması durumunda orada ekonomik melese olmayacağını savunan Köse bunun suçunu ANAP'ın beceriksizliğine bağlamış ve şöyle devam etmiştir:

Değerli milletvekilleri, olay, anarşi ve terör olmaktan çıkmıştır; olay, bölücülüktür, devleti bölme ve yıkma faaliyetidir. Osmanlıyı yıkan aynı eller, bugün Türkiye Cumhuriyeti Devletini yıkmak ve Türk Milletini bölmek için bir araya gelmişlerdir. O gün de İngiliz, Fransız vardı, o gün de Yunan ve Ermeni

²⁰⁴⁹ A.k., ss. 60-61.

²⁰⁵⁰ A.k., s. 62.

vardı, bugün de... Bugünkü gazetelere bakınız; Cudi Dağında şehit veriyoruz. Cudi Dağındaki veya o bölgedeki insanların asayişini, güvenliğini temin etmek için gönderdiğimiz güvenlik mensuplarımıza mermi atanlara, bölücülere, kim uçakla gıda ve lojistik yardımı yapıyor, bugünkü gazetelerde ibretle görebilirsiniz. Bunlar Yunanistan'da yuvalanmışlardır, Yunanistan yardımcısıdır; Kıbrıs'ın güneyindeki Rum kesimi, maalesef, silahıyla, parasıyla, her türlü siyasî yardımlarını yapmaktadır. Komşu devletler yardımcısıdır; Suriye, Irak ve İran yardımcısıdır. Beka Vadisi Suriye'nindir... Maalesef, "kârlı çıkacağız" diye yapılan politikalar neticesinde, Körfez Savaşı sonucunda şimdi yine bir belayla karşı karşıya gelmişiz, PKK, Irak'ın kuzeyindeki serbest bölgeye yerleşmiştir ve dünkünden çok daha müessir şekilde hareket kabiliyetine sahip olmuştur. Kimin sayesinde? Özal ve Sayın ANAP Hükümetlerinin yanlış dış politikaları sayesinde.²⁰⁵¹

Bu dış kaynakları keserek PKK'ya ilk önce dışarıda en büyük darbeyi vurmanın önemine değinen Köse, olağanüstü halin bir Anayasa müessesesi olduğuna ve kurulacak hükümetin, güvenlik kuvvetleriyle ilgili alacağı yeni tedbirlere fırsat vermek bakımından, olağanüstü halin muayyen bir süre devam etmesi mecburiyeti olduğuna dikkat çekmiştir. Köse'ye göre eleştirilen korucu sisteminin en güzel tarafı 33 500 kişiye 1 milyon lira civarında maaş veriliyor olmasıdır. Bu müessesenin fayda ve zararlarının hesabının yapılmadığını belirten Köse, ayrıca, terörle mücadelede üç başlı güvenlik gücünün (asker, jandarma, polis gücü) bulunmasının koordinasyon sorunlarına değinmiştir. Doğru Yol Partisinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde olan bölücü ve yıkıcı olayları, bir genel görüşme istemek suretiyle, Meclisin gündemine getireceğini açıklamıştır. Bölgedeki insanların "vatanperver" insanlar ve "misakı milli" sınırlarına sadık olduklarını vurgulayan Köse, bölge halkının terörist ve bölücü düşünceye rağmen "devletin yanında" yer aldıklarına işaret etmiştir. Bölgedeki uygulamaların sorunlarına değinen Köse şu şekilde konuşmuştur:

Orası bir sürgün yeri de değildir. Şu anda da fevkalade cazibeli bir hale getirilmiştir. Olağanüstü hal maaşı vermek suretiyle görevliler çift maaş almaktadır; ancak, çift maaş vermenize rağmen güvenliği sağlayamıyorsanız, o da istismar edilmiş demektir. Korucuya para vermenize rağmen, köye terörist giriyor da yine vatandaşımızı öldürüyorsa, o da istismar ediliyor demektir. Silah kullanma, ruhsatı verdik; ama silahını ve mermisini biz vermedik. Silahını ve mermisini İsveç'ten, Çin'den, Rusya'dan veya başka yerlerden kaçak getirmek suretiyle silah ve mermi kaçakçılarına para kazandırdık. Bunların hepsi, önümüzdeki günlerde masanın üzerine konulup tartışılacak ve irdelenecek konulardır. Yanlıklar yapılmıştır, kusurlar vardır; ama biz onları bir tarafa bırakıyoruz... Televizyonu çok iyi değerlendirmek ve kullanmak lazımdır. Devlet, bunu kullanamamıştır; elindeki televizyondan kendi yapmış olduğu hizmetleri, oralara yapılmış olan hizmetleri anlatamamıştır. GAP, 1970'li yıllarda başlamıştır;

²⁰⁵¹ A.k., s. 63.

bugün devam ediyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bölücü olsaydı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti farklı muamele yapsaydı, günde 5 milyar lira harcadığımız bu projeyi götürüp de o bölgeye uygular mıydı? İşte, bu düşüncenin bölücü düşünce olmadığını, televizyondan, devlet anlatamamıştır; ama onun antipropagandası PKK tarafından anlatılmıştır; “Geri kaldınız, aç kaldınız, susuz kaldınız, size hiçbir şey gelmedi” demek suretiyle kafalar yıkanmıştır. Tabii, o yıkanan kafalara, onlara, bu vatan sevgisini, millî birlik ve bütünlüğümüzü anlatan ve en önemlisi de, hepimizin beraberce inanmış olduğumuz o mukaddes değerlerimizi televizyondan ve eğitim sistemimizden veremedik.²⁰⁵²

Köse’ye göre, sorunun çözülmesi için ister komşulardan ister ittifak içerisinde bulunan dost görünen devletlerden yardım edenlerin elleri kırılarak PKK’ya darbe vurulmalıdır. Bunun yapılabilmesi için olağanüstü halin dört ay süreli uzatılmasına DYP Grubu olumlu oy verecektir.

Müzakereler sırasında Diyarbakır milletvekili Fehmi Işıklar da söz alarak köylerin boşaltıldığını, yaylaların yasaklandığını ve bölgede güvenlik görevlilerinin aramalar sırasında yaptığı yanlışları anlatarak ANAP iktidarı sırasında çıkarılan antiterör yasasındaki terör tanımını eleştirmiştir. Işıklar, terörün “devletin, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü hedefleyen yürüyüş, gösteri, ifade, anlatım” olarak tanımlanmasının bütün halkı terörist olarak nitelemek ve potansiyel suçlu olarak görmek anlamına geleceğini belirtmiştir. Işıklar’ın ifadeleri sorunun sadece bir bölge sorunu olmadığına ve bir kimlik boyutu taşıdığına işaret etmiştir:

Şimdi, bu devlet terörü sonucu gene açık ifade edelim -coğrafya ile ifade edilemeyecek kadar önemlidir sorun- Kürt insanının onuru incinmiştir, On iki buçuk yıl bu baskı altında yaşadığınızı düşünün; Kürt insanının onuru incinmiştir, bu onuru kurtarmamız lazım, bu onurunu iade etmemiz lazım; zaten bunun için mücadele veriyorlar. Eğer, bu kadar halk yığınları, bu anlamda, zaman zaman ölüme bile başkaldırıyorsa, onuru için kaldırır, artık, korkuyu yenmişler, eşitlik istiyorlar.²⁰⁵³

Bölge milletvekilleri olarak sorunun barışçı çözümüne katkıda bulunmaya hazır olduklarını belirten Işıklar, kurulacak yeni hükümetin bir mesaj vererek olağanüstü haki uzatmamasını istemiştir. Olağanüstü halin kendisinin “bizzat bölücülük” anlamına geleceğini iddia eden Işıklar “gönüllü bir birliğin” egemen olduğu “demokratik bir Türkiye” beklentisini dillendirerek konuşmasını bitirmiştir.

Olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin başbakanlık tezkeresinin müzakereleri sırasında en son konuşmayı DSP lideri Bülent Ecevit (Zonguldak) yapmıştır. Ecevit konuşmasında, Güneydoğu’da 13 kez uzatılan olağanüstü hal uygulaması ile başarılı olunamadığını ve terörün başlıca hedeflerinin devletin güvenlik güçlerinin yanı sıra Güneydoğu Anadolu halkı olduğunu belirtmiştir:

²⁰⁵² A.k., s. 66.

²⁰⁵³ A.k., s. 68.

*Terör eylemlerini uygulayan, sürdüren örgüt, kendi tanımlamasına göre, güya “Kürtçü”dür; ama Güneydoğu Anadolu’da hedef aldığı, canına kıydığı insanların büyük çoğunluğu da Kürt kökenli yurttaşlarımızdır. (DSP, DYP, ANAP ve RP sıralarından alkışlar) Kadın, erkek, çocuk ayrımı gözetmeksizin Kürt kökenli yurttaşlarımızın canına kıymaktadırlar. Yani, onları ikna ederek değil, ancak tehdit ederek, can korkusu altına sokarak yanlarına çekebileceklerini düşünmektedirler. Güneydoğu Anadolu’da seçimlerin serbest ve demokratik biçimde yapıldığını iddia edenler, sananlar varsa, kendilerini aldatmaktadırlar. Güneydoğu Anadolu’nun hiç değilse bazı yörelerinde seçimler can tehdidi altında yapılmıştır.*²⁰⁵⁴

Güneydoğuda can, gezi ve çalışma güvenliği kalmadığına işaret eden Ecevit, bu bölgenin eski Amerika’nın “Vahşi Batısı”na döndüğünü iddia etmiştir. Devletin aldığı önlemler başarılı olamazken bölge halkı terörist baskısıyla devlet baskısı arasında sıkışıp kalmış ve çaresizlik duygusuna sürüklenmiştir. Başarısızlığın başlıca nedenlerinden birini bölücü şiddet eylemlerinin dışarıdan kaynaklanıp beslenmesi olarak belirleyen Ecevit, dost veya müttefik bilinen bazı bölge dışı ülkelerinde terör örgütüne örtülü veya açıktan destek sağladıklarına işaret etmiştir. Ecevit, ayrıca, Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak’ta oluşturulan güvenlik bölgesinde bir otorite boşluğu oluştuğuna ve buranın PKK tarafından Türkiye’ye karşı bir üs olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Irak’ın bu bölgede yeniden otoritesini kurmasına izin verilmezse, Ecevit’e göre, Kuzey Irak’taki otorite boşluğu geçici olarak ve Irak’ın da onayıyla Türkiye tarafından doldurulmalıdır. Güneydoğu Anadolu’daki güvenlik önlemlerinin başarısızlığının bir başka nedeni bu önlemlerin yetersizliğinde bulan Ecevit, yıllarca eğitilmiş terörist gençlerin karşısına birkaç aylık eğitimden geçmiş tecrübesiz askerlerle ya da korucularla çıkılmasını da eleştirmiştir.²⁰⁵⁵

Demokratik Sol Partinin 30 Haziran 1987’de Güneydoğu’nun güvenlik ve gelişme sorununa kapsamlı bir çözüm programı hazırlayıp açıkladığını hatırlatan Ecevit, önerilerini şu şekilde özetlemiştir. Silahla kuvvetler, ordu, sınırların korunmasıyla yetinmeli, iç güvenlikte görev almamalıdır. Terörist gruplarına ve onların eylemlerine karşı çok iyi eğitilmiş ve yeterli biçimde donatılmış yeni birlikler oluşturulmalıdır. İyi yetişmiş profesyonel iç güvenlik güçlerinin önemine değinen Ecevit, Irak’a uygulanan ambargonun kaldırılmasını ve Türkiye’de üstlenen müttefik kuvvetlerin de derhal ülkeyi terk etmesini istemiştir:

*... bunların ne tür işler yaptıkları yeterince denetlenememektedir ve dediğim gibi, onların güvence altında tuttukları Irak’ın kuzeyindeki bölge de Türkiye’nin güvenliğini tehdit etmektedir. Cudi Dağı üzerinde yere bazı malzeme atan Amerikan helikopterlerinin hangi malzemeyi kimlere attıkları veya atmadıklarını hala aydınlığa kavuşabilmiş değildir.*²⁰⁵⁶

²⁰⁵⁴ A.k., s. 69.

²⁰⁵⁵ A.k., ss. 70-71.

²⁰⁵⁶ A.k., s. 72.

Sorunun ivedilikle çözülebilmesi ve yeni hükümetin Güneydoğu ile ilgili yeni bir politika belirlemesi için Ecevit olağanüstü halin bir aylık süre ile uzatılmasını önermiş ve dört aylık uzatma için ise DSP olarak çekinsek kalacaklarını ilan etmiştir. Müzakerelerin sonunda Ecevit ve arkadaşlarının 10 ildeki olağanüstü halin sadece 1 ay için uzatılmasına ilişkin verdikleri önerge reddedilmiştir. Başbakanlık tezkeresi, bir daha okunduktan sonra yapılan oylama sonucunda kabul edilmiş ve böylece 10 ilde uygulanan olağanüstü hal 19.11.1991 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere 4 ay süre ile uzatılmıştır. 2. Birleşim Meclis Başkanlığı seçimini yapmak için 16 Kasım 1991 Cumartesi günü saat 15.00'te toplanmak üzere kapatılmıştır.

5.1.3. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 165 Sayılı Karar

19. Dönemde Olağanüstü Halin 10 ilde ikinci kez uzatılması Genel Kurulun Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında 17.3.1992 tarihli 53. Birleşiminde gerçekleşmiştir.

165 sayılı karar TBMM'de alınmadan bir süre önce olağanüstü halin uzatılması konusu gündemi meşgul etmiştir. Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Ocak ayında yaptığı bir açıklamada “Güneydoğu’da hep olağanüstü hal mi olacak? Sürekli olarak insanlardan korkulacak mı? Böyle şey olmaz bunu ortadan kaldıracamız” demiştir.²⁰⁵⁷ HEP Genel başkanı Feridun Yazar ise on ildeki olağanüstü halin 19 martta yeniden uzatılması halinde SHP’deki HEP kökenli 20 milletvekiline “HEP’e dönme” çağrısı yapmayı düşünebileceklerini söylemiştir.²⁰⁵⁸ Güneydoğu kökenli 27 milletvekili Başbakan Demirel’le görüşerek olağanüstü halin kaldırılmasını istemiştir. Bakanlar Kurulunun olağanüstü halin uzatılması kararı almasından sonra 49 milletvekili bir bildiri yayınlarak olağanüstü halin kaldırılmasını istemiştir. Bildiri de “Bugün atılacak en acil adım, namlulara sürülen mermilerin geri çekilmesi ve ateşkesin sağlanmasıdır” denilmiştir.²⁰⁵⁹ Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Yamak, Cumhurbaşkanı Özal’ın yeni Bakanlar Kurulu’nun hiçbir toplantısına başkanlık etmediği halde, olağanüstü hale ilişkin bir kararnamenin “Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan bakanlar kurulunda alınan karar” üst yazısıyla Çankaya’ya gönderildiğini söylemiştir.²⁰⁶⁰ Uzatma konusu SHP içinde tartışmaya sebebiyet vermiş, Başbakan Demirel, konuyla ilgili olarak “Sorun partilerüstüdür. Kan dökülüyor. Bütün partiler TBMM’deki terör görüşmesinde bunun partilerüstü olduğunu kabul ve ilan ettiler. Bu nedenle herkes oy vermeli” demiştir.²⁰⁶¹ TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk ise Danışma Kurulu toplantısında hükümeti eleştirerek demokratikleşme paketinin 4 ay gecikmesine rağmen TBMM’ye getirilmediğine dikkat çekmiştir ve şöyle demiştir: “olağanüstü hal bazı illerde kaldırılabilir. 4 aylık süre indirilebilir.

²⁰⁵⁷ *Sabah*, 20 Ocak 1992.

²⁰⁵⁸ *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1992.

²⁰⁵⁹ *Milliyet*, 27 Şubat 1992 ve *Milliyet*, 28 Şubat 1992.

²⁰⁶⁰ *Sabah*, 29 Şubat 1992.

²⁰⁶¹ *Milliyet*, 9 Mart 1992.

Bunun sonucunda Olağanüstü hal Bölge Valiliği'nin kaldırılacağı söylenebilir. Ben bu konularda arabulucu olabilirim.”²⁰⁶² Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, tüm milletvekillerinden olağanüstü halin uzatılmasına evet demeleri çağrısı yapmıştır.

Başbakan Süleyman Demirel imzalı başbakanlık tezkeresinde 10 ilde devam eden olağanüstü halin, 19.3.1992 günü saat 17.00'den itibaren 4 ay süre ile uzatılmasının Türkiye Büyük Millet Meclisine arzının Bakanlar Kurulunca 26.2.1992 tarihinde kararlaştırıldığı bildirilmiştir. Tezkerenin okunmasından sonra İçtüzüğü'nün 173. maddesinde açılan görüşmelerde hükümet adına Süleyman Demirel, Gruplar adına Mehmet Dönen (SHP adına), Hasan Çakır (ANAP adına), Bekir Sami Dağ (DYP adına), Oğuzhan Asiltürk (RP adına) söz almışlardır. Şahısları adına ise Mahmut Kılıç ve Eyüp Aşık (Trabzon) ve sataşmaya ilişkin olarak da Yaşar Erbaz (Yozgat) konuşmuşlardır.

Tezkerede Hükümet adına açıklamada bulunmak üzere söz alan Başbakan Süleyman Demirel (Isparta) konuşmasının başında “büyük bir olay” olduğunu belirtmiştir. Bu da ülkenin dağlarında ve şehirlerinde, başka ülkelerdeki kamplarda eğitime tabi tutulmuş, tüfeği, uçaksavar silahı ve roketi bulunan, arkasında dış ülkelerin parası, tekniği, yabancı ülkelerin servisleri bulunan bir terör örgütüdür. Bu örgüt ülkenin insanlarını çocuk, kadın, genç ya da ihtiyar demeden öldürmektedir. Sorunu, “siyaset üstü bir sorun” olarak niteleyen Demirel, Hükümetin bu sorunu Kasım 1991’de ve 26 Aralık 1991’de yapılan genel görüşmede Meclisin gündemine getirdiğini hatırlatmıştır. Ayrıca, terör örgütünün yedi sene zarfında 3 019 olay çıkardığı, 821 devlet güvenlik mensubunu şehit ettiği, 1 003 vatandaşı öldürdüğü, 1 173 teröristin de öldürüldüğü bilgisini vermiştir. Terörle mücadelede Anayasanın iki türlü araç (sıkıyönetim ve olağanüstü hal) sunduğunu ve bu çerçevede Güneydoğu bölgesinde 9 sene sıkıyönetim ve 5 sene de olağanüstü hal olmak üzere, 14 senedir, olağan olmayan bir rejim mevcut olduğunu vurgulamıştır. Üç defa Millî Güvenlik Kurulu ve beş altı defa da, devletin güvenlikle meşgul makamlarını dinledikten, bölgeyi gezdikten ve meseleyi çok dikkatle araştırdıktan sonra, yeni bir çözümle Meclisin önüne gelemediklerini, yani olağanüstü hal tedbirine ilave edecek yeni bir çözüm bulamadıklarını belirtmiştir.²⁰⁶³ Olağanüstü hali ilan etmeye mecbur olunan şartlarda bir değişiklik olmadığı aksine bu şartlar daha da çok bozulduğu için olağanüstü hal tedbirini kaldıramadıklarını itiraf etmiştir:

Olağanüstü hal tedbiri ya da sıkıyönetim tedbiri, bu ülkenin o güzel beldesinin halkına karşı alınmış bir tedbir değildir; aksine, orada yaşayan halkı, huzur içinde, güven içinde tutmaya matuf bir tedbirdir. Yani, eğer orada güvenlik tedbirleri varsa, bu tedbirler, halkı rahatsız etmek için değil, halkın üstüne varmak için değil, halkı canından bezdirmek için değil; aksine, ona güven getirmek için, güvenlik getirmek için vardır. Yaptığımız özeleştiriye, uygulamada meydana

²⁰⁶² *Cumhuriyet*, 15 Mart 1992.

²⁰⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 53 (17.3.1992), ss. 4-6.

gelebilen birtakım hatalar, noksanlar, eksikler, hepsi gözden geçirilmiş; yetki dağılımında meydana gelen bir takım karışıklıklar ve edinilen deneyimlerden yararlanmak suretiyle, olaya yeni bir hava verilmeye çalışılmıştır; bu havanın başında da, halka şefkatle davranılacağı, ısrarla belirtilmiştir. Kim halka şefkatle davranacak?.. Devlet yönetiminin bütün kademeleri, halka şefkatle davranacak ve halkı kucaklayacaktır. Binaenaleyh, bölgede meydan meydan gittik ve halka, devleti kucaklamalarını söyledik. Halkın, bu örgütün tesiri altında kaldığı; korkuyla veya başka sebeplerle, bu örgütün taban bulduğu da bir gerçektir. Yalnız, bunu, halkın kaybolmuşluğu şeklinde almak, fevkalade yanlışır; daha çok, korkutulmuşluğu şeklinde almak lazımdır.²⁰⁶⁴

Bölge halkının, devlete, milletin bütünlüğüne, demokrasiye ve cumhuriyete sadakatlerini defalarca ispatladığının altını çizen Demirel, bölge halkının “Baharda devlet bizim üstümüze gelecekmiş” gibi korkutulmasının terör örgütünün yıkıcı propagandalardan ibaret olduğunu açıklamıştır. Bu bölgede geceyle gündüzün devletin el değiştirdiği şeklinde iddiaların geçerlilik payı taşıdığını, devleti ülkenin her yerinde var etmek istediklerini açıklamıştır. Devletin halkın münasebetlerini yeniden ayarlamının önemine değinen Demirel, devletin vatandaşı ezmek için değil korumak için var olduğu prensibi gerçekleştireceklerini vurgulamıştır:

*Devletin, hatalı, haksız, yanlış muameleleri olabilir; çünkü devlet dediğiniz, orada bir karakol komutanıdır, bir polistir; devleti temsil eden insanlar, kökte hizmeti gören insanlardır. Yanlış muameleler olabilir; olmasın isteriz ve olmaması için tedbir alacağız. Yalnız, bu çeşit yanlış muameleler olmuşsa, vatandaşların müracaatları her kademede büyük bir özenle işlenecek, her kademede önlemler alınacak, yanlış muameleleri yapanlara gerekli muamele yapılacaktır. Demokrasi ve insan haklarının, tümüyle, kemaliyle uygulanması mutlaka sağlanacak. Ülkenin herhangi bir köşesindeki vatandaşla, İzmir’in Kordon’undaki, İstanbul’un Bebek’indeki, Samsun’daki, Antalya’nın Kemer’indeki bir vatandaşla, Zap Suyunun kenarındaki bir köydeki vatandaşların hakları aynıdır.*²⁰⁶⁵

Olağanüstü Hal Yasasının iyileştirilerek olağanüstü halden, aşamalı bir şekilde olağan hale geçileceği sözünü veren Demirel, olağanlığın sadece güvenlikte değil, adalette, hizmette ve şefkatte de olacağını belirtmiştir. Yeşil kart, işsizlik sigortası uygulamalarına ve asgari ücretten vergi alınmamasına bu bölgeden başlanacağını sözlerine eklemiştir. Hükümetin hedeflediği, demokratikleşme, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü tam anlamıyla gerçekleştirmek, olağanüstü hal durumu ve buna bağlı olarak yürürlükteki kararnameleri kaldırıp, normal hukuku tesis etmek için yeterli zaman ve imkânı bulamadığını, ilk defa olarak olağanüstü hal uzatılmasıyla Meclisin karşısına geldiğini ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda ırk esasına göre millet tarifinin yüz sene geride kaldığını belirten Demirel, şu cümleleri sarf etmiştir:

²⁰⁶⁴ A.k., ss. 6-7.

²⁰⁶⁵ A.k., s. 8.

*Bulgaristan'da bulunan veya oradan gelen, Azerbaycan'da bugünkü sıkıntılar içinde kıvranan insanlar ne kadar kardeşimizse, Kuzey Irak'taki mezalime maruz kalmış insanlar da o kadar kardeşimizdir. Irk esasına göre bir milleti tarif yüz sene geride kalmıştır. Milletin tarifi şudur: Millet, ortak değerler ve vatan gibi, geleceğe beraber sahip çıkma gibi birtakım ortak varlıklara, ortak varlıklara beraberce sahip olma olayıdır. Biz, bu vatana beraberce sahip olmak kararlılığı içindeyiz ve beraberce sahip çıkma kararlılığı içindeyiz. Biz yok, siz yok, hepimiz varız. Ülke birliğini zedelemeye kimsenin gücü yetmez.*²⁰⁶⁶

SHP Grubu adına söz alan Mehmet Dönen (Hatay), Güneydoğuda huzuru sağlamada, terörle mücadelede çok ciddi mesafeler alınamadığını, SHP olarak olağanüstü hal yasalarına hep karşı çıktıklarını belirtmiştir. Bunun sebebinin de olağanüstü hal uygulamalarıyla o bölgenin sorunlarının çözülemeyeceğini anlattıklarını vurgulayan Gönen, bu bölgedeki olağanüstü halin bölgede yaşayan insanlarla diğer bölgelerde, olağan halde yaşayan insanlar arasındaki bağın kopmasına neden olan bir yöntem olarak gördüklerini hatırlatmıştır. Misakı millî sınırları içinde yaşayan tüm vatandaşların birinci sınıf vatandaş olarak yaşamasını, tüm insan hak ve özgürlüklerine kavuşmasını ve bu insanların, tüm insanlarla kardeşçe bir arada yaşayabilmesini ancak demokratik bir iklimin zorunlu kıldığını düşündüklerini, baskıyla ülkenin birliğinin ve bütünlüğünün korunabileceği kanısında olmadıkları için olağanüstü hale hep karşı çıktıklarını belirtmiştir. Ancak, bu defa olağanüstü halden olağan hale geçirmeyi vaat eden iktidarın, o bölgede çözüm bulacağı ve insanları olağan yaşama geçireceği duygusu sebebiyle olağanüstü halin geçici bir süre de olsa uygulamasına “evet” dediklerini açıklamıştır.²⁰⁶⁷

Terörün yalnızca güneydoğuda yaşayan 4 milyon insanın sorunu olmadığını, Türkiye’de yaşayan 60 milyon insanın sorunu olduğunu savunan Dönen, bölgede demokratikleşmeyi ve insan haklarını sağlamak için, tüm ulusun, bir uzlaşma ortamında buluşmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bölge insanların demokrasinin nimetlerini tadarak, Türkiye Cumhuriyetinin birinci sınıf vatandaşları olduklarını anlayarak, ülkelerine ve devletlerine sahip çıkmalarının sağlanması gereklidir. Silahlı mücadele yapan insanlarla, halkın, ayrı ayrı düşünülmesini isteyen Dönen, halkın gerçekten devletin koruması altına alınmasının önemine değinmiştir. Daha önce olağanüstü halin 24 kez uzatılıp yürürlüğe konulduğunu, güneydoğu sorununun kangren edildikten sonra DYP-SHP Hükümetinin önüne koyulduğunu hatırlatarak Hükümetin güneydoğu gezisinin yumuşama bakımından önemli bir mihenk taşı olduğunu ancak yeterli olmadığını vurgulamıştır. Güneydoğu bölgesindeki olaylar, yalnızca orada yaşayan insanların etnik kökenli olmalarına dayalı değildir. Bundan önceki hükümetlerin ve iktidarların orada büyük ihmalleri ve kusurları vardır. Bölgedeki durumun sorumlusu, Dönen’e göre, 1980 sonrası baskıcı rejimler ve daha sonra ANAP dönemlerinde o bölgede uygulanan yatırım politikaları ve ekonomik politikalar. Yine bunun altında güneydoğu sorunlarının “uçbuçuk eşkiya” ile orada yapılan bir mücadele olarak algılanması yatmaktadır.²⁰⁶⁸

²⁰⁶⁶ A.k., s. 10.

²⁰⁶⁷ A.k., ss. 10-11.

²⁰⁶⁸ A.k., ss. 11-12.

Döner, teröre karşı, devlet ciddiyetiyle, olgun, soğukkanlı, kendine güvenen, halka güven veren, hiçbir koşulda temel hukuk ilkelerinden, temel insan haklarından sapmayan, ödün vermeyen anlayışın devlete egemen kılınmasını istemiştir. Ayrıca, bölgede terör eylemiyle mücadelenin en büyük güvencesi, yöre halkının, ayrıcalığa dayalı silahlı mücadeleden başka yol kalmadığına henüz inanmamış olmasıdır. SHP'nin evet oyu vermesinin sebebinin Koalisyon Hükümetinden başka bir hükümetin, güneydoğu sorunlarını çözeceğine inanmamaları olarak belirtmiştir. Bir geçiş süreci için olağanüstü halin uzatılmasına evet dediklerini vurgulayan Döner, güneydoğuda alınacak tedbirleri şu şekilde sıralamıştır:

*Şiddet eylemlerine, roket ve benzeri ağır silahlar sağlayanların, rahatça Türkiye'ye girip çıkmasını engellemek zorundayız; yani sınırlarımızı güvence altına almak zorundayız.... Değerli arkadaşlarım, yine güneydoğuda olağan hukuk düzenine geçmeyi sağlayacak koşullar, kesinlikle yaratılmalıdır. Demokrasi ve insan hakları, tüm boyutlarıyla o bölgede uygulanmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Dış politikada Suriye, Irak ve İran ile ilişkilerimiz gözden geçirilmeli ve iyi ilişkiler içerisinde, teröre karşı birlikte hareket olanakları sağlanmalıdır. Ekonomik boyutta radikal yaklaşımlar öne çıkarılmalı, içme suyu, eğitim, sağlık, GAP, toprak reformu, işsizlik sorunu çözülmeli. Bunun için, daha önce verdiğimiz 90 bin kadronun da orada kullanılmasıyla, işsizlik sorununun çözülmesinde önemli bir yol alınacağı kanısını taşımaktayız. Değerli arkadaşlarım güvenlik güçleriyle halkın yabancılaşmasını ortadan kaldıracak önlemler alınmalı, bölgedeki yönetimin ve güvenlik sağlamayı üstlenenlerin ortak yaklaşım birliği kurulmalıdır.*²⁰⁶⁹

Dünyadaki teknolojik gelişmenin insanları evrensel kültür içerisinde kendi kimliklerini ve kendi kültürlerini aramaya yönelttiğine dikkat çeken Döner, o bölgedeki insanların özgürce kendi kültürlerini geliştireceği bir iklimin sağlanmasının önemine değinmiştir. Zira bu insanlar kendi kültürlerini, kendi kimliklerini geliştiremezlerse, ülkede bulunan etkin kültüre de düşmanlık beslerler, düşmanlık yaratırlar. Bunun için tek çözüm demokrasi ve demokrasinin tüm koşul ve kurallarının uygulanmasıdır. Bu tespitlerden sonra Döner, ay süreyle uzatmaya olumlu baktıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁰⁷⁰

ANAP Grubu adına 10 ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin 4 ay daha uzatılması hakkında söz alan Hasan Çakır (Antalya) kendilerinin iktidar, mevcut Hükümet ortaklarının muhalefet iken olağanüstü halin uzatılması ile ilgili söylediklerini anlatmıştır. Öncelikle terörizmin milletlerarası yeni bir savaş türü olduğuna değinerek, bu savaşın zor tarafını arkasındaki güçlerin açıklıkla bilinmemesi, hedeflerinin kesin olarak belli olmaması olarak belirtmiştir. Son

²⁰⁶⁹ A.k., ss. 13-14.

²⁰⁷⁰ A.k., s. 14.

senelerde terörizmin, milletlerarası ittifaklar kurmaya başladığını söyleyen Çakır, birçok devletin de milletlerarası terörizmi, kendi dış politikalarının vasıtası olarak görmeye başladığını, ekonomik kalkınma yolu kesilmek istenen bazı ülkelere karşı bu silahın teşvik edildiğini açıklamıştır. Türkiye'deki terörün sebebini de bununla açıklayan Çakır, Ortadoğu'daki siyasete işaret etmiştir:

Ortadoğu'da çok büyük oyunlar oynandı ve oynanmaya devam ediliyor. Ortadoğu'da, potansiyeli bulunan, gelişmeye müsait, kaynakları zengin olan üç devletten İran, Irak ve Türkiye'nin yolunun kesilmesi için, çok büyük çaba sarf edildi. Bunlardan İran ile Irak'ın başı derde sokuldu; İran büyük bir ihtilalin içine sürüklendi, sonra da Irak'la savaşa götürülmek suretiyle ne yapıldı; büyük kalkınma hamlesi içinde bulunan bu iki memleketin ekonomileri, millî kaynakları çökertildikten başka, 1 milyon insan karşılıklı olarak öldürüldü. Memleketimiz de, çok acı tecrübelerden çıkarak bugünlere gelmiştir. 12 Eylül öncesi başlatılan olayların temelinde, bu üç büyük devletten biri olan, en büyüğü, en güçlüsü olan Türkiye'nin istikrarsızlığa sürüklenmek suretiyle, aynı badireye götürülmesi hadisesi vardır... Türkiye'nin yeniden istikrarsızlığa götürülmesi hadisesi, her zaman gündemdedir. Neden? Çünkü Türkiye, süratle büyüyen bir memleketir. Türkiye'nin, rakip olma, iktisadî bakımdan rakip olma, politik bakımdan rakip olma havası vardır. Türkiye, kendi bölgesinde büyük bir devlet, güç kaynağı olmaya namzet bir memleket... Bunu hoş görenler çok azdır. Buna, uzak-yakın bütün memleketler, iyi gözle bakar dememiz zordur. Türkiye, sanayileşmesiyle, Türkiye, teknolojiyi yakalamasıyla, Türkiye, en büyük projesi durumunda olan GAP'ı kendi millî imkânlarıyla gerçekleştirecek noktaya gelmesiyle, bütün dikkatleri üzerine çekmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin büyümesiyle, bir nevi, tarihî bazı şuuraltı fikirlerin harekete gelmesi ve bu büyümenin hazmedilememesi gibi hadiseler yaşanmaktadır.²⁰⁷¹

Komşulardan destek gören terörist hareketlerin arkasında bahsettiği gerçekleri gören Çakır'a göre, Azerbaycan'da, Bulgaristan'da, Batı Trakya'da ve Gümülcine'de meydana gelen olaylar bununla ilişkilidir. Terörün arkasında birçok çevreye büyük gelen Türkiye'yi küçültme ve bir bakıma Ortadoğu haritasını değiştirme hedefi vardır. Çakır, ANAP olarak geçmişte, bu konunun, siyaset üstü düşünülmesi gerektiğini, siyasî sahada istismar konusu yapılmaması icap ettiğini, devletin tüm güvenlik güçlerini zaafa uğratacak terörist eylemleri şu veya bu şekilde meşru gösterecek davranışlardan ve olaylardan şiddetle kaçınmak gerektiğini izah ettiklerini hatırlatmıştır. Kendilerinin Türkiye'nin en önemli güç kaynağının milli bütünlük ve beraberlik olduğunu ifade ettiklerini ancak 18. Dönemde Ana Muhalefet Partisi olan SHP'nin bir zorunluluktan doğan olağanüstü hal yönetimine karşı çıktığını anlatmıştır. Çakır, SHP'nin terörist olayların, devletin bağımsızlığına, ülkenin bütünlüğüne yönelik olduğu gerçeğinden hareket etmek yerine, o bölgede, devletin, sosyal, kültürel,

²⁰⁷¹ A.k., ss. 15-16.

ekonomik ve siyasî ihmalleri neticesi terörist eylemler olduğu iddiasından hareket ettiğini ifade etmiştir. Yine SHP, güneydoğudaki olayların ekonomik, toplumsal ve kültürel nedenlerden kaynaklandığını, hükümetin konuya sürekli olarak askerî ve polisiye önlemlerle çözüm aramakta olduğunu ve bu yanlış tutumun, sağlıklı çareler bulunmasına başlıca engel olduğunu vurgulamıştır.²⁰⁷²

18. dönemde, DYP ise terörist olayların tespit ve teşhisinde, kısmen, Anavatan Hükümetlerinin görüşüne iştirak ederek olağanüstü halin uzatılmasına her zaman müspet oy verirken, alınan tedbirleri, devlet güvenlik güçlerinin çalışmalarını yeterli bulmamış ve bu konuda hükümeti, yanlış önlemler almakla, yeterli ve kesin çareler bulmamakla suçlamıştır. Çakır her iki partiyi de muhalefette akılcı ve gerçekçi hareket etme yerine, politik düşüncelerle hareket etmekle suçlamıştır. Çakır'a göre DYP bu meseleye, muhalefette iken başka, iktidarda iken başka türlü bakmaktadır. DYP Genel Başkanı Demirel'in 4 Aralık 1989 tarihinde terörün dış mihraklarını söndürün mesajı verdiğini ancak iki sene sonra güneydoğu sorununun, devlet sorunu olduğu, siyasî iktidarı aşan tarafları olduğu şeklinde konuştuğunu vurgulamıştır.²⁰⁷³

Çakır, ANAP'ın 20 Ekim seçimlerinin hemen ardından henüz yeni Hükümet kurulmadan 14 Kasım 1991 günü olağanüstü halin uzatılmasını desteklediğini, SHP Grup Sözcüsü Seyfi Oktay'ın ise bu süre uzatımına oy vermenin ANAP İktidarının iflas etmiş politikalarına onay vermek, onu aklamak anlamına geleceğini söylediğini aktarmıştır. Ayrıca, dört sene boyunca olağanüstü hal yönetimine, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine, Olağanüstü Hal Bölge Komutanlığına, geçici köy koruculuğuna, devletin güvenlik güçlerinin bütün tedbirlerine karşı çıkan SHP'nin ve ortak olduğu Koalisyon Hükümetinin, hiçbir ciddi öneriyle gelmemesini esefle karşıladıklarını ifade etmiştir. ANAP'ın 26 Aralık 1991 tarihinde olduğu gibi 17 Mart 1992 tarihinde de destek vermeye hazır olduğunu ancak, Koalisyon Hükümetinin ortağı olan SHP'nin, bünyesinde barındırdığı HEP ile koalisyon ortaklarından DYP ile aynı desteği kayıtsız şartsız birbirlerine verdiklerini ve daima vereceklerini bu kürsüden açıklamalarını beklediklerini açıklamıştır. Çakır, Anavatan Partisi Grubu olarak, Hükümetin, olağanüstü halin uzatılması teklifine, bu defa da müspet oy vereceklerini ancak vaat edilen ciddi tedbirler alınmaması durumunda sorumluluk Hükümete ait olacaktır.²⁰⁷⁴

DYP Grubu adına söz alan Bekir Sami Daçe konuşmasının başında 19 Temmuz 1987 tarihinde başlatılan olağanüstü hal uygulamasının, dörder aylık dönemler halinde, 13 defa uzatılmasında Doğru Yol Partisinin bütün politik hesaplardan arınmış şekilde ve ülke menfaatleri doğrultusunda, her defasında olumlu oy kullandığını hatırlatmıştır. Olağanüstü hal denilen yönetim modelinin aslında, 1982 Anayasasının, eski sıkıyönetim uygulamasını ikiye ayırmasıyla

²⁰⁷² A.k., ss. 16-17.

²⁰⁷³ A.k., ss. 17-18.

²⁰⁷⁴ A.k., ss. 19-20.

meydana çıkan “bir orta yol” olduğuna işaret eden Daçe, ülke bütünlüğüne, demokratik rejime, temel hak ve özgürlüklere yönelik eylemler, sıkıyönetim ilanını gerektirecek noktaya geçmemişse, devlet, olağanüstü hal ilan ederek, kolluk kuvvetleriyle düzeni yeniden sağlamaya çalışacağını vurgulamıştır. Esas amacı bu olan olağanüstü halin, etkin bir şekilde uygulanması, uygulamanın mümkün olduğu derecede kısa süreli olması ve mutlaka sonuca ulaşması asıldır. 4,5 yıldır olağanüstü halin devam etmesini siyasî iradenin, teşhis hatasına düşerek, olayı yeterince önemsememesine, olağanüstü hal uygulamasında eksiklikler ve aksaklıklar olmasına ve hiyerarşik esasları belli olmayan yetki karmaşasının devlet adına zaafılar yaratmasına bağlamıştır. Kusur, bizatihi olağanüstü hal müessesesinde değil, müessesenin yeterince işletilmemesinde aranmalıdır.²⁰⁷⁵

Daçe, Türkiye’nin, beynelmilel çıkar çatışmalarının ortasında olduğuna değinerek kendinden önceki konuşmacı Hasan Çakır’ın düşüncelerine katıldığını belirtmiştir. Adriyatik’ten Japon Denizi’ne kadar uzanan alanda birçok kardeş cumhuriyetin, bağımsız devlet olarak tarih sahnesine çıkması, Türkiye’nin jeopolitik önemini daha da açık bir biçimde gözler önüne sermiştir. Böyle olunca, Daçe’ye göre, Türkiye, terör olaylarına ve bölücü şiddete karşı daima hazırlıklı olmalıdır. Bölücü terör hareketinin ülkenin diğer ekonomik ve sosyal ağır sorunlarının üstünü örtme istidadı kazandığına değinen Daçe, yapılacak ilk ve en önemli işin olağanüstü hal uygulanan iller halkını tedirginliğe, yalnızlığa, güvensizlik ve yılgınlığa düşürmemek olduğunu ifade etmiştir. Hükümet, bölücü terörle mücadelede iki ilkedden ayrılmamaktadır. Birincisi, sorunu demokratik hukuk devleti anlayışıyla çözümlemeye ve halka şefkatle yaklaşmaya ve onu kucaklamaya özel bir itina göstermektedir. İkincisi, Hükümet bölücü terör sorununa çözüm ararken, öncelikle bölge halkının ve tüm halkın güven ve desteğini muhafaza etmeye çalışmaktadır.²⁰⁷⁶ 49. Hükümetin güvenoyu aldıktan hemen sonra, Başbakan Süleyman Demirel ve başbakan yardımcısı Erdal İnönü’nün bölgeyi ziyaret etmeleri bunun bir göstergesidir. Daçe, birlik ve beraberlik konusunda şunları söylemiştir:

Sayın milletvekilleri, ülkemizde uluslararası anlaşmalarla kabul edilen azınlıklar dışında, hiçbir yurttaşımız azınlık değildir ve azınlık muamelesi de yapılamaz. Türkiye’de her yurttaşımız birinci sınıf vatandaşdır. Herkesin, kendi anadilini, kültürünü, geçmişini, folklorunu, dinî inançlarını muhafaza etmesi, geliştirmesi, temel insan hakları ve özgürlüğünün kapsamı içindedir. Ancak, devletin resmî dili, bayrağı, simgeleri, sınırları, Türkiye Cumhuriyeti’nin hükümranlık hakları, bütün tartışmaların dışındadır, üstündedir ve ötesindedir. Esasen, 60 milyon vatandaşımızın müşterek mutluluğunun yolu bu inançtan geçmektedir. Biz, Sevr Anlaşmasıyla bölünmek ve parçalanmak istenen bu aziz

²⁰⁷⁵ A.k., ss. 20-21.

²⁰⁷⁶ A.k., ss. 21-22.

*vatanın bölünmezliğini, yediden yetmişe, Türk, Kürt, Laz, Çerkez demeden, hep birlikte omuz omuza savunmuş ve kanları aynı çukurlarda karışmış olan insanların evlatları olmanın gururunu ve onurunu birlikte paylaşıyoruz. Biz bu uğurda Çanakkale’de, daha sonra Sakarya’da, Dumlupınar’da şehit düşen atalarımızın, bu topraklarda kucak kucağa yatmakta olan o mübarek insanların ve gazilerimizin ortak hatıralarını birlikte paylaşıyoruz.*²⁰⁷⁷

1924 Anayasasından başlayarak bütün Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları din, dil, ırk ayırımı gözetmeksizin, bütün vatandaşların kanun önünde eşit olduğu esasını getirdiğini hatırlatan Daçe, ülkedeki insanların keder ve tasada bir olduğuna Şırnak çığ felaketi, Zonguldak grizu faciası ve Erzincan depreminde ölenlere beraber ağlanmasını örnek vermiştir. Bölgede sivil otorite hâkimiyetinin sağlandığını memnuniyetle müşahade ettiklerini söyleyen Daçe, Hükümetin halka sevgi ve şefkatle yaklaşma çabaları sürdürürken bölücü terörün üstüne en müessir şekilde gidildiğini savunmuştur. Bölücü teröre karşı, millî mutabakatın öncelikle Meclisin çatısı altında oluşturulmasının öneminde değinen Daçe, olağanüstü halin 19 Mart 1992 tarihinden itibaren, bir kez daha 4 ay uzatılmasına olumlu oy vereceklerini açıklamıştır.²⁰⁷⁸

Gruplar adına konuşmalarda son olarak RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya) konuşmasının başında yaşanan sorunun devlet sorunu, partiler üstü sorun olduğunu kabul ettiklerini ancak Başbakanın çözümle ilgili somut tedbirler göstermediğini belirtmiştir. MİT Müsteşarının bir gazeteciyle mülakatına değinen Asiltürk, Müsteşarın birtakım emniyet ve asayiş güçlerinin, münferit de olsa bölgedeki bazı teröristlerle “siz bize dokunmayın, biz de size dokunmayalım” diye bazı anlaşmalara girdiklerini aktarmıştır. Hükümetin bu konuda hiçbir şey yapmadığını ve Başbakan’ın “devlet gece el değiştiriyor” demesinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Batılı ülkelerde böyle bir sözden sonra yapılacak olan istifa etmektir. Yeşil kart uygulamasının Doğudan değil Kızılcahamam’dan başlatıldığını, vaat edilen istihdam projelerin, yatırımların gündemde olmadığına değinen Asiltürk, Başbakan’ın millet tarifini eleştirmiştir. Ortak değerlere sahip olmanın millet olmak için yeterli olmadığını, inanç birliğinin de ifade edilmesi gerektiğini vurgulamıştır: “Bizi birbirimize bağlayan, doğudaki insanı batıdakine bağlayan; kuzeydekini güneydekine bağlayan, bizim inanç birliğimizdir, bunu sağlayan Müslümanlıktır. Niye bunu itiraf edemiyoruz ve niye tedbirleri buna göre almıyoruz?”²⁰⁷⁹

Teröristlerle mücadelenin beş-altı aylık eğitim almış 18–20 yaşındaki çocuklarla yapıldığını savunan Asiltürk, halkı teröristten ayıracak ölçüde yetiştirilmiş ve teröriste de hakikaten göz açtırmayacak bir yeni oluşuma ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiştir. Bütün dünyada terörle mücadelede özel emniyet ve asayiş güçlerinin kullanıldığını hatırlatarak istihbaratın güçlendirilmesi için ilgili

²⁰⁷⁷ A.k., s. 22.

²⁰⁷⁸ A.k., ss. 22-23.

²⁰⁷⁹ A.k., ss. 24-28.

kuruluşlarının yeniden gözden geçirilmesini istemiştir. Doğu'daki sorunun halledilmesi için yatırımların götürülmesini, gelir dağılımının yükseltilmesini ve iş sahalarının açılmasını isteyen Asiltürk, bu sorunu halledecek olanın muhalefet değil iktidar olduğunu belirtmiştir. Bu sorunla ilgili üç grup hata yapıldığını savunmuştur:

Üç grup hata yapılıyor: 1) Temel politikada yapılan hatadır. Bu temel politikada yapılan hata nedir? Biz, bizi birbirimize bağlayan inanç birliğine yeterli ağırlığı vermiyoruz, burada hata yapılıyor. İkincisi, tatbikatlarda hata yapılıyor. Demin söyledim, sertleşmelere sebep olan olaylar oluyor. Ne kadar olay olursa olsun, ne kadar sertlik doğuracak ölçüde kabul edilirse edilsin, mutlaka emniyet ve asayiş güçlerimizin halkı ayırması, onlara gayet şefkatli davranması, teröristlere de gerekeni yapması lazım. Üçüncüsü de son olarak ifade ediyorum- bütün Türkiye'de yapılan işler, şu iktidarın bütün Türkiye'deki tatbikatı, huzur getirmemiştir. İnsanlar, geçim sıkıntısından, gittikçe daha büyük bir şekilde mustarip olmaya itilirken, insanlar gittikçe daha çok şekilde bu hadiselerden mustarip olurken, bütün Türkiye'de bu tatbikat yapılırken, elbette bu da bölgeye etki ediyor, ümitleri kırıyor ve netice olarak, sadece silah gücüyle değil, bunun sosyal tarafıyla, manevi tarafıyla birlikte hareket edilerek, bir bütün halinde bir paket halinde, ciddî bir hazırlık yapılır, tedbir alınırsa, bu takdirde ancak, bu hadiselerin önleneyeğine inanıyoruz.²⁰⁸⁰

Önceki olağanüstü halin uzatılmasında bir kere müspet oy kullanacaklarını, tedbir alınmadığı için bu defa müspet oy vermeyeceklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.

Şahsı adına söz alan Mahmut Kılıç (Adıyaman) 1987 yılından bu yana “sivil sıkıyönetim” diye de adlandırılan olağanüstü hal yönetiminin şiddet olaylarına engel olmak iddiasıyla uygulandığını ancak bölgedeki şiddet olaylarının azalmadığını tersine artış gösterdiğini vurgulamıştır. Dünyada bu tür sorunlarla karşılaşan hiçbir ülkenin temel hak ve hürriyetleri kısıtlamakla bir yere varamadığını savunan Kılıç, böyle bir sorunu askerî tedbirlerle çözme iddiasında ısrar eden tek ülkenin, Türkiye olduğunu öne sürmüştür. Yapılması gereken dünyadaki diğer modelleri araştırıp ülkenin bütünlüğü ve iki halkın kardeşliğini ve birlikte yaşama şansını daha fazla tehlikeye atmadan, ciddî bir şekilde sorunun çözümüne talip olmaktır. Kılıç olağanüstü hal yönetimini şu şekilde eleştirmiştir:

Olağanüstü hal uygulaması, Kürt halkının ve bölge insanının yaşamını çekilmez hale getirdiği gibi, devlete olan güvenin sarsılmasına da neden olmuştur. 1987 yılından bu yana, temel hak ve hürriyetler sınırlandığı gibi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin bazı maddelerinin askıya alınmasına da neden olmuştur. Bölgede oluşturulan köy koruculuğu sistemi, insanlarımızın birbirleriyle olan ilişkisini bozmuş, birçok köyün ya tamamen ya da kısmen

²⁰⁸⁰ A.k., ss. 31-32.

*boşalmasına neden olmuştur. Tabii ki, göç edenler, gittikleri yerlere sorunlarını birlikte götürmüşlerdir. Bu sistem öyle bir yere geldi ki, bir kısım silahını bıraktı, bırakmayanın da güvenliğini devlet sağlamak zorunda kaldı. Bu sistem tümünden çöktü ve artık devlete yük olmaya başladı. Bölgeye sevk edilen özel güvenlik kuvvetleri öyle bir yere geldi ki, artık, bir üstünün, “yapma” dediğini de yapmaya başladı, çok daha sert ve acımasız davranmayı olağan hale getirdi. Kulp ve Lice olaylarında, valinin, “yapmayın” demesine karşın, halka acımasızca davranılmış olması bunun bir örneğidir. Çok sert ve acımasız davranan bu özel güvenlik görevlileri, bu uygulamalarıyla, halkın, devlete olan güveninin önemli derecede sarsılmasına neden olmuştur... Bölgede ayrıca, haksız tutuklamalar, gayri insanî muamelenin yanında, son aylarda 45 yurttaşımızın, faili meçhul bir şekilde öldürülmesi ve hiçbirinin failinin bulunmaması, yöre halkının endişe verici düşüncelere kapılmasına neden olmuştur.*²⁰⁸¹

Meclisin, ülkenin bütün sorunlarının açık ve seçik tartışıldığı bir çare yeri olması gerektiğini işaret eden Kılıç, sorunun adının doğru konulmasını, olayın sadece bir güvenlik sorunu olmadığını belirtmiştir. Başından beri böyle düşünüldüğü için fevkalade yanlış yapılmıştır. Kılıç’a göre, hadisenin iki boyutu vardır, önemli boyutu, “15 milyon dolayındaki Kürt toplumu” ile ilgilidir. Kılıç, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kardeşçe bir arada yaşayan bu iki halkın Cumhuriyet döneminde önemli hadiseler yaşadıklarına dikkat çekmiştir. Kılıç’a göre, Cumhuriyetin kuruluşunda birlikte düşmana karşı mücadele eden iki halk, ülkeyi birlikte kurmuş, sınırları birlikte çizmişlerdir. Ayrıca, 1000 yıldır birlikte yaşayan bu iki halk, ortak birçok değer yaratmışlardır. Yaratılan bu değerlere sahip çıkmak, iki halkın her alanda eşitliğini sağlamakla mümkündür.²⁰⁸² Kılıç, yalnız olağanüstü hal için 50 trilyon para harcandığını ifade ederek bu kaynakların ülkenin kalkınmasına harcanması durumunda birkaç kat daha gelişmiş ve insanları mutlu bir Türkiye’ye sahip olunacağını vurgulamıştır. Sorunun ikinci boyutunu ekonomik geri kalmışlık olarak belirleyen Kılıç, uygulanan ekonomik politikaların, bölge halkının geri kalmasına neden olduğunu savunmuştur. Bölgedeki sorunu çözecek tek otoritenin Meclis olduğunun altını çizerek sorunun “siyasî çözüm” beklediğini, askeri tedbirlerin hadiseyi çözmediğini belirtmiştir. Bu siyasî çözüm için, partiler arası ve kamuoyunda bir mutabakatın yaratılması çok faydalıdır ancak Koalisyon Hükümeti sorunu çözme doğrultusunda, kendi çözümünü ortaya koymalıdır. Ortadoğu’da, dünyada güçlü ve istikrarlı bir Türkiye isteniyorsa, en kısa zamanda, bu sorunun, bir model sunularak, çağdaş bir şekilde çözümlenmesi gerekir. Kılıç, Koalisyon Hükümetiyle bu şans yakalandığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁰⁸³

²⁰⁸¹ A.k., s. 33.

²⁰⁸² A.k., ss. 33-34.

²⁰⁸³ A.k., ss. 34-35.

Şahsı adına söz alan Eyüp Aşık (Trabzon), konuşmasının başında olağanüstü halin dört ay daha uzatılmasına kabul oyu vereceğini ancak bunun sebebinin Başbakanın, Allaha şikâyet edecek olması ya da MÇP destekli, Doğru Yol, SHP, HEP koalisyonunun bu işlerin üstesinden geleceğine inanması olmadığını belirtmiştir. Mecliste vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğüne yaptığı yemin için “evet” vereceğini açıklamıştır. ANAP döneminde Güneydoğuda vergi muafiyeti, yatırım indirimi, çalışan memurlara iki misli maaş gibi uygulamalar yapıldığını anlatan Aşık, köy koruculuğunun ve özel timin halka zulmetmek için değil, onları PKK zulmünden korumak için oluşturulduğunu açıklamıştır. Başbakanın, sürekli olarak şeffaflıktan, demokratikleşmeden ve insan haklarından bahsettiğine değinen Aşık, ancak insan hakları konusunda ne bölge için, ne Türkiye için atılmış bir tek adım, yapılmış bir tek icraat, getirilmiş bir tek kanun teklifi olmadığını savunmuştur. Bu konuda atılmış tek adım teröristler beğenmedi diye yeni bir cezaevini kapatmak olmuştur. Görüşmeler sırasında bile İstanbul’da bomba patladığını söyleyen Aşık, Hükümetin 4 ay sonra olağanüstü hali kaldırmak değil, daha fazla bölgeye yaymak veya daha sıkı tedbirler almak teklifiyle geleceği endişesini taşıdığını belirtmiştir. Doğu ve güneydoğuya giden askerlerin oraya spor yapmak ya da kayak yapmak için gitmediklerini, vatani sevdikleri için gittiklerini vurgulayarak oradaki askerleri işgalci gibi göstermenin İktidar ortaklarına yakışmadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁰⁸⁴

Konuşmaların tamamlanmasından sonra İttüzüğün 70. maddesine göre bir açıklama için söz verilen Başbakan Süleyman Demirel (Isparta) İstanbul Gayrettepe’de patlayan bombanın bomba imha dairesinde kaza ile patladığını, terör olayı ile ilgisi olmadığını açıklamıştır. Erzincan da çöken SSK hastanesinin inşaatı ile kendisinin ilgisinin olmadığını, ihalesini aldığı inşaatı 1964 yılında Adalet Partisi genel başkanlığına seçilince devrettiğini söylemiştir.²⁰⁸⁵ Konuşmaların tamamlanmasından sonra olağanüstü hal uygulamasının devamı için yapılacak oylamanın, İttüzüğün 119. maddesi gereğince açık oylama şeklinde yapılmasını talep eden iki önerge verilmiştir. Açık oylama oy kupaları sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılmıştır. 379 üyenin katıldığı, 71 üyenin katılmadığı oylamada 316 kabul, 58 ret, 1 çekinse ve 4 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, olağanüstü halin 10 ilde 4 ay daha uzatılması yolundaki Başbakanlık tezkeresi kabul edilmiştir.

En son olarak partisi MÇP’ ye sataşma olduğu için söz alan Yaşar Erbaz (Yozgat) partisinin Meclis içinde bir çatışmaya taraf ya da vesile olmamak için her türlü gayreti sarf ettiğini açıklamıştır. Koalisyon Hükümetine, meseleleri derleyip toparlamaları için bir zaman tanımak üzere bazı arkadaşlarının güvenoyu verdiğini ve Hükümetin yapmakta olduğu iyi şeylerin de yanında

²⁰⁸⁴ A.k., ss. 35-38.

²⁰⁸⁵ A.k., ss. 38-39.

olduklarını ifade etmiştir. Partisinin bölücülük, HEP ve bunların davranışları hakkındaki kanaatinin herkes tarafından bilindiğini ve partisinin Türk Devletinin bağımsızlığı ve bölünmezliği hususunda göstermiş olduğu hassasiyeti hatırlatmıştır. Güneydoğudaki sorununun tam bir millî birlik ve beraberlik, bir “Kuvayı Milliye ruhu” ile üstesinden gelineceğine inandıklarını belirten Erbaz, konunun bir tarafta bölücüler, Kürtçüler; diğer tarafta ülkücüler, MÇP’liler gibi basit bir probleme indirgenmesinin “Türk Devletine yapılacak en büyük bühân” olduğunu ifade etmiştir. Bir süre önce, 49 tane milletvekilinin açıkladığı deklarasyonun maddelerinin Türkiye’nin bütünlüğü için tehlikeli olduğunu ve buna imza atan 2 ANAP milletvekilinin hakkında bir şey yapılmadığını söyleyen Erbaz, bunun ne HEP’lilerle beraberlik anlamına geldiğini savunmuştur.²⁰⁸⁶ Bu konuşmanın ardında Birleşime ara verilmiştir.

5.1.4. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 179 Sayılı Karar

19. Dönemde Olağanüstü Halin 10 ilde uzatılmasına dair üçüncü karar 179 sayılı karardır. Bu karar öncesinde de olağanüstü halin kaderi ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır. İçişleri bakanı İsmet Sezgin, Olağanüstü halin kaldırılmasının sözkonusu olmadığını söylerken İnsan Haklarından sorumlu devlet bakanı Mehmet Kahraman Sezgin’i eleştirerek olağanüstü halin uzatılmasına karşı olduğunu açıklamıştır. RP genel başkanı Necmettin Erbakan da karşı olduklarını açıklarken ANAP bağlayıcı karar almamıştır. SHP lideri Erdal İnönü “olağanüstü hal ne zaman mümkün olursa o zaman kapatacağız” açıklamasını yapmıştır.²⁰⁸⁷

Batman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde devam eden olağanüstü halin, 19.7.1992 günü saat 17.00’den itibaren dört ay süreyle yeniden uzatılması 23.6.1992 tarihinde kararlaştırılarak TBMM’ye arz edilmiştir. Buna ilişkin Başbakan Süleyman Demirel imzalı Başbakanlık tezkeresi (3/519) Genel Kurulun 26.6.1992 tarihli 89. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında görüşülmüştür. Tezkerenin görüşmelerinde, alınan karar gereğince, konuşma süreleri gruplar ve hükümet için 30’ar dakika, şahıslar için ise 10’ar dakika olmuştur.

Hükümet adına açıklamalarda bulunmak üzere söz alan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Aydın) konuşmasının başında dünyadaki ideolojik kamplar arasındaki mücadelenin giderek azalan bir sürece girmesine rağmen Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgenin jeopolitik ve jeo-ekonomik özellikleri nedeniyle, belirsizlik ve kararsızlık ortamının güncelliğini koruduğunu belirtmiştir. Politik şiddet gösterisinin temel ögesi olan terörün ilk kez 1968 yılında doğu mitingleriyle kendini gösterdiğini hatırlatan Sezgin, bu mitinglerde, özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin geri bırakılmışlığı, yaygın işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, devletin halka yaklaşımındaki olumsuzluklar ve

²⁰⁸⁶ A.k., ss. 45-46.

²⁰⁸⁷ *Sabah*, 12 Haziran 1992, *Sabah*, 19 Haziran 1992 ve *Milliyet*, 22 Haziran 1992.

benzeri temalar işlendiğini belirtmiştir. Bu mitinglerle devletine bağlı olan bölge halkı ile devlet arasındaki bağın zayıflatılmasına çalışıldığını söyleyen Sezgin, aslında, devlet tarafından, bölgeye gereken değer verilmeye çalışıldığını ancak bölgenin haşın doğa yapısının ortaya çıkardığı güçlüklerin ve kökü tarihin derinliklerine dayanan sosyoekonomik sorunların yeterli ölçüde çözümlenemediğini vurgulamıştır. Bölgedeki bölücü faaliyetlerin yanlış teşhisler sebebiyle arttığını, ortaya çıkan devlet boşluğunun ise, PKK terör örgütü tarafından doldurulmak istendiğini söylemiştir. PKK'nın son yıllarda cenaze törenlerini sömürerek, korku ve kitle psikolojisinin de etkisiyle kalabalık halk kitlelerini arkasına alabildiğini, devlet güçlerine yapılan saldırılara, Filistin usulü “intifada” görüntüsü verilmeye çalışıldığını açıklamıştır.²⁰⁸⁸

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan vatandaşların Kürt adıyla ayrı bir ırka mensup olduğunu iddia eden ve bu bölgede Marksist-Leninist temellere dayalı bağımsız bir Kürdistan devleti kurmayı amaçlayan yasa dışı ve eli kanlı PKK terör örgütü en önemli tehdit unsuru olma özelliğini korumaktadır. Sezgin, devletin teklifi, ulusun birliği ve ülkenin bütünlüğünü yıkmayı amaçlayan PKK terör örgütünün yurt içinde iki üç bin, yurt dışında da beş altı bin olmak üzere toplam yedi sekiz bin militanı ile faaliyetini sürdürdüğünü açıklamıştır. Sezgin, ayrıca, Koalisyon Hükümetinin barış, hoşgörü, güvenlik ve refah Türkiye'sini yaratmak için demokratikleşmeyi temel aldığını, bunun için mevzuatı yeniden gözden geçirip, insan hakları ve temel özgürlükleri engelleyen ve evrensel demokrasiye aykırı görülen bütün hükümleri tek tek ayıkladıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra uygulamada, yurttaşların etnik, kültürel ve dile ilişkin kimlik özelliklerinin özgürce ifadesinde, korunmasında ve geliştirilmesinde karşılaştıkları engellerin Paris Şartının ruhuna uygun bir biçimde giderilmesi için çalışmalar hızlandırılmıştır.²⁰⁸⁹

Türkiye'nin birlik ve beraberliğin zedelenmesinde hiç kimsenin bir yararı bulunmadığını vurgulayan Sezgin, Hükümetin güneydoğuda yaşanan şiddet ve terör olaylarını demokratik hukuk devleti kuralları içinde çözüm bulunabilecek bir sorun olarak gördüğünü ifade etmiştir. Yine, yedi aylık demokratikleşme süreci ile henüz terörün tam anlamıyla üstesinden gelinmediğine ve olağanüstü hale gereksinme kalmadığı anda olağanüstü halin kaldırılacağına dikkat çekmiştir. Sezgin, terörle mücadelede 20 Kasım 1991 tarihinden itibaren alınan önlemleri olağanüstü hal bölgesindeki iki başlı yönetim anlayışının sona erdirilmesi (askerî otoritenin sivil otoritenin emrine verilmesi ve bölge valisinin bazı yetkilerinin il valilerine devredilmesi), güvenlik güçlerinin personel, araç ve gereç yönünden takviyesi ve özel yetişmiş uzman personel kullanılması olarak sıralamıştır. Ayrıca, 14-18 Nisan 1992 tarihleri arasında yaptığı ziyarette Suriye'nin PKK'yı bir terör örgütü olarak kabul ettiğini açıklamıştır.²⁰⁹⁰

²⁰⁸⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 89 (26.6.1992), ss. 129-130.

²⁰⁸⁹ *A.k.*, s. 131.

²⁰⁹⁰ *A.k.*, s. 132.

Bölücü terör hakkında bilgiler veren Sezgin, 15 Ağustos 1984 tarihinden 23 Haziran 1992 tarihine kadar, ülke genelinde 6 562 bölücü nitelikli terör olayı meydana geldiğini ifade etmiştir. Yine bu yıllar arasında 1 054 güvenlik görevlisi şehit olurken, 1 404 vatandaş yaşamını yitirmiş ve 8 805 terörist ele geçirilmiştir. Terör olaylarında görülen sayısal artışın nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

*Geçmişte, demokratik hukuk kurallarının dışına çıkılarak yapılan uygulamalarla terörün kökü kazınamamış, bir süre sonra tekrar daha şiddetli olarak ve nitelik değiştirerek gündeme gelmiştir. Uygulanan Olağanüstü Hal Kanunu ihtiyaca cevap vermediği için, ortaya çıkan boşluk, 30'u aşkın kanun hükmünde kararnamelerle doldurulmaya çalışılmıştır. Bu defa, bölgede görev yapan birimler arasında, görev, yetki ve sorumluluk kargaşası ve koordinasyonsuzluk ortaya çıkmıştır. Bölgenin ekonomik yönden kalkınması için uygulanan teşvik tedbirleri iyi izlenemediği için yatırıma yönelmemiş, dolayısıyla bölgenin ekonomik ve sosyal yapısına herhangi bir katkısı olmamıştır. Terör örgütünün uyguladığı strateji ve taktiklere karşı tedbirler geliştirilememiş; aksine, terör örgütünün eylemlerindeki artışın nitelik yönünden değil, nicelik yönünden olduğu sanılmış; bu olaylar, küçük bazı önlem ve anarşi odaklarının çırpınışlarının göstergeleri olarak kabul edilmiştir. Terör eylemlerine karşı yaklaşımlar, polisiye önlemler çerçevesinde düşünülmüş; bölgede sıkıyönetim uygulamasının kalkmasına rağmen, sivil otorite yeterince tesis edilmeyerek, Türk Silahlı Kuvvetleri, teröre karşı mücadelede muhatap kılınmaya devam edilmiştir.*²⁰⁹¹

Hükümet olarak, geçmişin bu uygulamalarından ders alarak terörü demokrasi kuralları içerisinde etkisiz hale getirmeye çalıştıklarını söyleyen Sezgin, önceki 4 aylık uzatma döneminde toplam 735 adet olay meydana geldiğini, 151 güvenlik görevlisinin şehit olduğunu, 145 vatandaşın yaşamını yitirdiğini ve 2 990 terörist ele geçirildiğini ifade etmiştir. 1991 yılında terörün Olağanüstü Hal Bölgesinde ne kadar tehlikeli boyutlara ulaştığını anlatan Sezgin, devletin terörün önüne geçtiğini kıvançla söyleyebildiğini savunmuştur. 21 Mart 1992 Nevruz Gününü ayaklanmaya dönüştürme gayretleri sonuçsuz bırakılınca, terör örgütünün bölgedeki kitle desteği kırılarak örgüte karşı bir toplumsal tepki oluşturulması sağlanmıştır. Bu tespitten sonra Sezgin, PKK'nın kaybettiği inisiyatifi yeniden sağlamak için eylemlerini yoğunlaştıracığı, bölgede yerel halk meclisleri oluşturarak alternatif bir güç olduğunu kanıtlamaya çalışacağı, bölgede yer alan il ve ilçe merkezlerine toplu saldırı eylemlerine devam edeceği, yöredeki askerî birlik ve karakollara karşı büyük kuvvetlerle saldırılar düzenleyeceği, geçici köy korucularına ve devletten yana tavrını sürdüren vatandaşlara toplu katliamlar yapacağı, yörede yatırım yapan kurum ve özel kesime ait kuruluşların bina ve tesisleri ile iş makinelerini tahribe yönelik eylemlerini sürdüreceği bilgisini vermiştir. Bunun yanı sıra terör örgütünün Kuzey Irak'ta yoğun hareketlilik içinde olduğu, bazı grupların da İran üzerinden ülkeye girmeye çalıştıkları ve örgütün eylemlerini Kars ve Ağrı bölgelerine kaydıracağı bilgilerini aktarmıştır.²⁰⁹²

²⁰⁹¹ A.k., s. 133.

²⁰⁹² A.k., ss. 134-135.

Sezgin, Hükümet olarak güvenlik önlemlerinin yanı sıra, yöreyle ilgili sosyoekonomik yaklaşımın belirlendiğini, doğu ve güneydoğu için genel ve bölge kalkınma planı çerçevesinde, özel bölgesel kalkınma planı hazırlandığını belirtmiştir. Özel sektör için teşvik sisteminin geliştirilmesine önem verildiğini, bölgeye 13 bin yeni kadro tahsis edildiğini, yeşil kart uygulamasının bu bölgede yaygınlaştırılacağını, asgarî ücretten vergi alınmaması uygulamasına bu bölgeden başlanılacağını açıklamıştır. Ayrıca, olağanüstü hal uygulamasında en çok eleştirilen sürgün ve sansürle ilgili hükümlerin yürürlükten kaldırılması, 23 Haziran 1992 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılmıştır. Bu açıklamalardan sonra Sezgin olağanüstü hal uygulamasının, 19 Temmuz 1992 tarihinden itibaren 4 ay süreyle uzatılmasında ulusal fayda mülhaza ettiklerini ve destek istediklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁰⁹³

Başbakanlık tezkeresi üzerinde İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in bu konuşmasından sonra İçtüzüğü'nün 73. maddesine göre görüşme açılarak gruplar ve şahıslar adına konuşmalar yapılmıştır. İlk olarak ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli) konuşmasında Anayasaya göre, olağanüstü hal uygulamalarında temel görev ve yetkilerin hükümetlere ait olduğunu hâlbuki Koalisyonun iki ortağının olağanüstü hal ve Çekiç Güçle ilgili karar ve sorumlulukları bir yerlere yükleme, Meclise havale etme hevesi içinde olduklarını savunmuştur. Bu olayı devlet sorunu olarak niteleyip Hükümetin sorumluluğunun göz ardı edilmesini eleştiren Korkmazcan, Meclisin olağanüstü hal uygulaması için sorumluluğu Hükümete yüklediğini vurgulamıştır. İktidar ortaklarının içerisinde çelişkiler ve çatlaklar olduğuna işaret eden Korkmazcan, bu çatlak giderilmedikçe, Hükümetin olağanüstü hal uygulamalarında, azınlık Hükümeti durumunda kalmaya devam edeceğini belirtmiştir. Görüşülen Başbakanlık tezkeresinin ekinde, olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin bir Bakanlar Kurulu kararı olmadığını, sadece Bakanlar Kurulunun bir prensip kararı olduğunu söylemiştir. İlke kararlarının hukuken, Bakanlar Kurulu kararı yerine geçirilemeyeceğini vurgulayan Korkmazcan, böyle bir düzenlemenin uygulamada, çok geniş yargı kargaşasına yol açabileceğini savunmuştur. Açık bir istem kararı olmadan, Bakanlar Kurulunun ilke kararıyla, olağanüstü halin uzatılması gibi ağır sonuçları olan anayasal işlemin, Türkiye Büyük Millet Meclisinde tamamlanamayacağını söylemiştir.²⁰⁹⁴

Türkiye'de terörün Güneydoğu dışına da genişleme istidadı gösterdiğini ifade eden Korkmazcan, Hükümetin kararsız, devleti açıktan desteklemekten mahrum uygulamaları sonucunda, terörün, Cudi Dağından Bolu Dağına taşındığını öne sürmüştür. İçişleri Bakanının Suriye'ye yaptığı gezinin sonucu, sadece Apo'nun adresinin kaybedilmesinden ibaret kalmıştır. Irak hududunda kurulacağı ifade edilen duvar, henüz bir metresi dahi inşa edilmemiş vaziyette,

²⁰⁹³ A.k., ss. 135-136.

²⁰⁹⁴ A.k., ss. 136-139.

vaat edenlerin himmetlerini beklemektedir. Korkmazcan, Koalisyon Hükümeti döneminde, anarşi ve terörle mücadelede eski dönemlere nazaran çok daha müsait bir ortam olduğunu, ANAP dönemindeki uygulamalarla (olağanüstü hal valiliği, köy korucuları, özel harekât timleri gibi) tecrübe sahibi olduğunu anlatmıştır. Terörle mücadelede, iktidar ve muhalefet bütün siyasî kadroların bir arada olmasının önemine değinerek terörle mücadelenin kitlesel boyutunun, ancak siyasî partilerin öncülüğüyle durdurulabileceğini ifade etmiştir.²⁰⁹⁵

Anavatan Partisinin terörü hiçbir surette yanlış teşhis etmediğini ve yanlış tedavi devretmediğini belirten Korkmazcan, muhalefetin ANAP döneminde Hükümeti gensorular vererek devlet terörü yaratmakla, aşırı şiddet kullanmakla ve yargısız cezalandırma yapmakla suçladığını hatırlatmıştır. Yine muhalefetin güvenlik güçlerini mafyacı olmakla suçladıklarını, güvenlik güçlerinin atamalarının, yansızlık ve tarafsızlık içinde yapılmadığını iddia ettiğini söyleyerek ANAP'ın bu ortamda terörle mücadele ettiğini hatırlatmıştır. Anavatan İktidarının, ülkenin yönetimini, Meclisi kapalı ve her vilayetinde sıkıyönetim olan bir ortamda devraldığını söyleyen Korkmazcan, aslında iktidar partilerinin teşhislerinin yanlış olduğunu belirtmiştir:

İktidar partileri, 20 Ekim öncesi olaylara teşhis koyamamışlardır, devlet güçlerinin yanında yer alamamışlardır. Atılan her kurşunun Anavatan İktidarını yıpratacağını zannetmişlerdir. Hâlbuki olaylar, devleti, toplumu yıpratmıştır. Bu yanlış teşhis Nevruz olaylarına, kadar da devam edip gitmiştir. Hadiseleri sadece şeffaflıkla, insanları kucaklamakla ve birtakım çiçekli Nevruz törenleri düzenlemekle çözümleyebileceklerini zannetmişlerdir. Nevruz olayı, aslında -vakit dar olduğu için üzerinde fazla duramıyoruz- enine boyuna incelenmesi gereken bir olaydır. Nevruz olayında hükümetin çok büyük ihmalleri vardır. Nevruz kutlamasına, insanlar, masum çocuklar dahil, meydanlara, okul bahçelerine genelgelerle davet edilmişlerdir; ama onların güvenlikleri düşünülmemiştir. Bunun sonucunda, terör olayları içerisindeki en büyük insan zayıfına ülkemiz uğratılmıştır ve üstelik bunun sorumluluğunu üstüne almak istemeyen Hükümet, el altından birtakım yabancı çevrelere “Sivil güçleri dinlemeyen askerlerin eseridir” gibi jurnallemelerde bulunmuşlardır.²⁰⁹⁶

Korkmazcan, bütün olumsuzluklara rağmen, Türkiye Cumhuriyetinin anarşi ve terörün üstesinden gelmesine, iç ve dış hiçbir güç engel olamayacağını, Anadolu topraklarında aynı kaderi paylaşmış, bin yıllık beraberlikle ortak bir kültür oluşturmuş insanları kimsenin bölmeye muvaffak olamayacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Bu açıklamalar üzerine söz alan Başbakan Süleyman Demirel (Isparta) olağanüstü halin uzatılması ile ilgili Bakanlar kurulu kararı olduğunu ve bunun eksiksiz bir kararı olduğunu belirtmiştir. Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz'ın başbakan imzasıyla aynı şekilde bakanlar kurulu prensip kararı alındığını hatırlatmıştır.²⁰⁹⁷

²⁰⁹⁵ A.k., ss. 140-141.

²⁰⁹⁶ A.k., s. 142.

²⁰⁹⁷ A.k., ss. 143-145.

SHP Grubu adına olağanüstü halin uzatılması hakkında söz alan Aydın Güven Gürkan (İçel) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki durumun olağan olmadığına, olağanüstü hal rejimlerinin de olağan olmayan durumlar için öngörülmüş hukuk rejimleri olduğuna dikkat çekerek Mecliste ve kamuoyunda olağanüstü halin her uzatılmasının ciddî kaygılara sebep olmasının bir “sorun” olduğunu belirtmiştir. Zira sorun basit bir terör hareketi karşısında, olağanüstü hali bir dört ay daha uzatmaktan ibaret değildir. Bu sorunun üstünde tartışmanın gerekliliğine değinen Gürkan, ülkenin doğu ve güneydoğusunda çok uzun sürelerdir olağan demokratik rejimin bir türlü kalıcı bir rejim haline dönüştürülemediğini ifade etmiştir. 29 Ekim 1923'ten 1992 yılına kadar geçen 68 yılın 31 yılında bu bölgenin olağanüstü ya da sıkıyönetim düzenleriyle yönetildiğini hatırlatan Gürkan, 1987'den sonra da 15. kez olağanüstü halin uzatılması sorununun tartışıldığına dikkat çekmiştir. Bu sorunun neredeyse bütün dünyanın karşılaştığı bir yeni soruna tekabül ettiğini söylemiştir. Son yıllarda, dünyada etnik bilinçlenme artarken etnik demokratik talepler ve huzursuzluklar yükselmektedir. Bu tespitten hareketle Gürkan, Türkiye'nin yaşadığı sorunun “basit bir çete hareketi” olmadığını, çok boyutlu ve çok zor bir sorun olduğunu ve yalnızca “bir güvenlik sorunu” olarak görülemeyeceğini açıklamıştır.²⁰⁹⁸

Gürkan, bu sorunun boyutlarının farkında olan ve sadece olağanüstü hali uzatmakla çözüm oluşturduğunu düşünmeyen bir Hükümete olağanüstü halin uzatılması yetkisinin verilmesinde bir sakınca olmadığını savunmuştur. Partisinin geçmişte olağanüstü halin uzatılmasına karşı çıkışının sebebini o dönemin iktidarının sorunu yalnızca bir olağanüstü hal uzatılmasıyla çözebileceğine inanması olarak belirtmiştir. 49. Hükümetin Koalisyon Protokolünün ve Hükümet Programının soruna doğru yaklaştığını belirten Gürkan, Programı “yepyeni bir misyonun tarihî bir belgesi” olarak nitelemiştir. Bundan önceki Hükümet programlarında “Türkiye” insanının özgürleşmesinin vaat edilmediğini savunan Gürkan, mevcut Hükümetin yaklaşımı ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 68 yıldır çözülemeyen sorunların, çözüm noktasına yaklaştığını söylemiştir:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; Türkiye Devleti, bugüne değin uygulamasıyla ve anlayışıyla, açıkça söylüyorum, doğru bir tanıma, çağdaş bir tanıma kavuşturulamamıştı. Eğer, Türkiye insanı bugün birçok nedenle sıkıntı çekiyorsa, birçok özgürlüğünden ve hakkından yararlanamıyorsa, bu yanlış devlet anlayışından kaynaklanmaktadır. Ama şimdi ilk defa, bir koalisyon protokolü ve hükümet programı, devleti bambaşka bir biçimde, âdeta devrimci bir biçimde, âdeta Türkiye Devletini yepyeni bir biçimde tanımlamak anlamında anlamakta ve kavramakta ve bunu topluma bir vaat olarak sunmaktadır.

²⁰⁹⁸ A.k., ss. 145-147.

Bakınız, alışageldiğimiz devletten ne kadar farklı bir tanım. Koalisyon protokolü devleti şöyle tanımlıyor değerli arkadaşlarım: “Devlet; kişinin ve toplumun refahı ve kişilerin maddî ve manevî varlıklarını özgürce geliştirebilmek için vardır. Kişinin kendini geliştirebilmesi için Devlet vardır. Demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin anlamı budur.” İlk defa devlet bireyin üstünde, ilk defa devlet bireyi yöneten, onu biçimleyen bir devlet olmaktan çıkartılıyor, temel görev olarak devlet, kendisine bireyin özgürce gelişmesini hedef alıyor. Bunu gerçekleştiren bir hükümet Kürt sorununu da, terör sorununu da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu sorununu da, bundan çok daha ağırlıklı olabilecek başka sorunları da çözebilecek doğru hedeflere ve doğru saptamalara yönelmiş bir hükümet demektir.”²⁰⁹⁹

Hükümetin demokratikleşme yolunda ileri adımlar atılmasını, etnik sorunların çözülmesini Paris Şartının ruhuna, özüne ve anlamına uygun düzenlemelerle çözülmesini ve yepyeni bir Anayasayı vaat ettiğini ifade etmiştir. Gürkan, ayrıca, DYP ile ortak olarak yürüttükleri anayasa çalışmalarında en az 70–80 maddede mutabakat sağlayacaklarını ve yepyeni bir anayasa taslağını, ortak bir metin olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve kamuoyunun tartışmasına sunacaklarını açıklamıştır. Yine, Koalisyon Protokolünün, merkezîyetçi bir devlet yapısını aşmak için, üniter devlet yapısını bozmadan yerel parlamentolar niteliğinde yerel yönetimlerin yetkiyle ve kaynakla donatılmasını öngördüğünü belirtmiştir. Hükümetin, sıkıyönetim ve olağanüstü Hal Yasalarını yenileme vaadini hatırlatan Gürkan, 12 Eylül ürünü olan, olağanüstü hal ve sıkıyönetim rejimlerine asker gözüyle bakma alışkanlığını yasalaştırmış bulunan Olağanüstü Hal Yasası ve Sıkıyönetim Yasasının, sivil ve demokratik bir hükümetçe bir hukuk yasası haline dönüştürüleceğini savunmuştur.²¹⁰⁰

Koalisyon protokolünün 56. sayfasından “... kimlik özellikleri özgürce ifade edilebilir. Herkes, anadilini, kültürünü, tarihini, folklorunu, dinî inançlarını araştırmak, korumak, geliştirmek hakkına sahiptir. Bunlar, insan hak ve özgürlüğünün kapsamı içindedir” şeklindeki cümleleri okuyan Gürkan, kimlik sorunlarının insan hak ve özgürlükleri kapsamı içinde sayılmış olmasını çok önemli bir aşama olarak değerlendirmiştir. Gürkan, Koalisyon Protokolünde ve Hükümet Programında var olan ilke, anlayış ve yaklaşımların, ayrıntılı, bütüncül ve uygulama takvimli bir çözüm projesine dönüştürülmesini istemiştir. Ayrıca, Olağanüstü Hal Yasası ve tüm olağanüstü hal mevzuatı, Koalisyon Protokolü ve Hükümet Programı ilkeleri çerçevesinde yeniden gözden geçirilmelidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da sivil otoritenin daha da güçlendirilmesini isteyen Gürkan şöyle devam etmiştir:

²⁰⁹⁹ A.k., ss. 148-149.

²¹⁰⁰ A.k., ss. 149-151.

Özellikle, milletvekillerinin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaptıkları gezilerde, meselenin aslı sahibi olarak görülmeyip de, meseleye burnunu sokan insanlar olarak -kimi güçlerce- değerlendirilmesi, orada hukuk devleti ilkelerinin ve insan haklarının korunmasını güçleştirmekte ve bu, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinde duyumsuzluk yaratmaktadır. Onun için, Sayın Hükümetten ve İçişleri Bakanımızdan rica ediyorum; bu meselenin aslı sahibi ne bir korgeneral, ne bir orgeneral, ne bir teğmen, ne bir validir; bu meselenin aslı sahibi Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun üyeleridir. Orada görev yapan herkes, Türkiye Büyük Millet Meclisinden aldığı görev, ödev ve yetki çerçevesinde görev yapmaktadır ve bu yetki, tek tek milletvekilleri tarafından kullanılan ve denetlenen bir yetkidir.²¹⁰¹

Gürkan konuşmasının sonunda Birleşmiş Milletler Antlaşmasına ek olarak imzalanmış bulunan 16 Aralık 1966 tarihli ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin sözleşmeyi ve 23 Mart 1976 tarihli medenî ve siyasal haklara ilişkin uluslararası sözleşmeyi imzalamadığını hatırlatarak bunların yakın bir tarihte imzalanmasını önermiştir. Son olarak faili meçhul cinayetlerin ve Hizbullah örgütü etrafındaki bilinmezliğin bir an önce çözülerek Türkiye Büyük Millet Meclisine bilgi verilmesini istemiş ve olağanüstü halin uzatılmasına olumlu bir istek olarak gördüklerini açıklamıştır.²¹⁰²

DYP Grubu adına başbakanlık tezkeresi üzerinde söz alan İsmail Köse (Erzurum) sivil bir yönetim tarzı olan olağanüstü halin, 1987 yılından bu yana, uygulamasını yürütenlerin beceriksizliği ve dirayetsizliği sonucunda başarısız olduğunu vurgulamıştır. 49. Hükümetin başta olağanüstü hal uygulamaları olmak üzere altı aydan beri yapmış olduğu icraatlarını milletin tasvip ettiğini ve bunu 7 Haziran 1992 mahallî seçimlerinde ortaya koyduğunu savunan Köse, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki işsizliğin, teşvik hırsızlığının ve fabrikaların kapatılmasının muhatabının Anavatan Partisi İktidarları olduğunu iddia etmiştir. 1992 itibarıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 200'e yakın fabrikanın kapalı olmasını, 500'e yakın sahte fabrikanın bulunmasını buna örnek olarak sunmuştur.²¹⁰³

49. Hükümetin sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesinde terör olaylarının üzerine gitmekle kalmadığını bölgeye eğitim, sağlık ve refahın götürülmesi için tedbirler aldığını ve ilk aşamada 17 bin öğretmen ve yeterli derecede doktorun gönderildiğini belirtmiştir. Yine 90 bin kadrodan bölgeye kadro verilmediği iddiasının da doğru olmadığını, 10 bin kadronun bölgeye verildiğini açıklamıştır. Ayrıca, Köse, Hükümetin 1991 Ekiminden bu yana olağanüstü hal uygulamalarında göstermiş olduğu basiretli uygulamalar sonucunda PKK'nın fizikî yerinin değiştirildiğini ve Beka vadisinden ayrılmak zorunda kaldığını savunmuştur. Hükümetin olağanüstü hali, hukuk kuralları çerçevesinde, insan haklarına yaklaşılarak, o bölgedeki insanların devletin yanında yer almasını sağlayarak başarılı bir noktada uyguladığının bir örneği olarak Şırnaklıların Türk bayraklarını ellerine alarak PKK militanlarını telin etmesini göstermiştir.²¹⁰⁴

²¹⁰¹ A.k., s. 152.

²¹⁰² A.k., ss. 152-153.

²¹⁰³ A.k., ss. 153-155.

²¹⁰⁴ A.k., ss. 156-157.

Güneydoğudaki halka şefkatle yaklaşmanın öneminde değinen Köse, bu bölgede yaşayanlarla ülkenin diğer bölgelerinde yaşayanların herhangi bir farkının olmadığını, bölgeye yapılacak yatırımların bölge insanının “gecikmiş hakları” olduğunu belirtmiştir. Adalet Partisi zamanında ortaya konulmuş olan Güneydoğu Anadolu Projesinin de bu Hükümet zamanında tamamlanacağını öne sürmüştür. Olağanüstü hal yönetiminin meşru olduğuna dikkat çeken Köse, demokrasiyle yönetilen hiçbir devletin, kendi devletini yıkmak üzere kurulmuş olan ayrılıkçı örgütlere fırsat vermediğini, hiçbir uluslar arası metinde terör örgütlerinin millî devletlere yapacağı zararları koruyucu herhangi bir cümleye rastlanamayacağını belirtmiştir. Aksine onları ortadan kaldırma hakkını vermiştir. Psikolojik ve fizikî yönden sıkıntıya girmiş bulunan PKK’nın belinin bir an önce kırılması için biraz daha zamana ihtiyaç olduğuna değinen Köse, Doğru Yol Partisi Grubu olarak, Hükümetin getirdiği bu tezkereye müspet oy kullanacaklarını açıklamıştır:

*Dağlarında havan topuyla, roketatarla, ağır silahlarla bu milletin bünyesinden çıkarmış olduğu millî güçlerini şehit eden, insanlarımızı öldüren, camide namaz kılan vatandaşlarımızı şehit eden bu Ermeni katliamına son vermek bakımından Yüce Meclisimizin bu tezkereyi destekleyeceğine inanıyorum.*²¹⁰⁵

İsmail Köse’nin konuşmasını tamamlamasından sonra Mustafa Kalemli (Kütahya), Başbakan’ın açıklamaları üzerine yapılan araştırmada yeni bir durum ortaya çıktığını söyleyerek açıklama yapmak için söz istemiştir. Kalemli, “Prensip kararı olmaz, Bakanlar Kurulu kararı olmalıdır” şeklindeki düşünceleri karşısında Başbakan’ın “Devletin usulleri içinde bizden önce de aynısı yapılmıştır, şimdi de aynısı yapılmaktadır” diye beyanda bulunduğunu hatırlatmıştır. Kalemli, Başbakan olarak Mesut Yılmaz’ın imzasını taşıyan kararın Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğünden aldıkları orijinal kopyasında böyle bir ibarenin olmadığını açıklamıştır. Başbakan’ın ANAP’ı haksız yere suçladığını belirterek Meclise yanlış bilgi vermelerine neden olanlar hakkında derhal işlem yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine açıklama yapmak üzere Başbakan Süleyman Demirel (Isparta) söz alarak Başbakanlığın orijinal dosyalarında “Bakanlar Kurulunun prensip kararı” şeklinde geçtiğini örneklerden okumuştur.²¹⁰⁶

Gruplar adına son olarak RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya) tezkere üzerinde söz almıştır. Asiltürk, Anayasanın 121. maddesinde, “Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir” şeklinde olağanüstü halle ilgili kesin bir düzenleme yapıldığını olağanüstü halin devamına önce Bakanlar Kurulunun

²¹⁰⁵ A.k., s. 159.

²¹⁰⁶ A.k., ss. 158-160.

karar verdiğini daha sonra Meclisin uygun görürse, onayladığını hatırlatmıştır. Meclise gönderilen metnin Bakanlar Kurulu prensip kararının metni olduğunu söyleyen Asiltürk, birçok konuları ihtiva eden, ancak o konunun her birinin tabi olduğu belli bir prensibe bağlanılmasını gerektiren durumlarda bir prensip kararı alındığını ve ondan sonra alınacak her kararın, bu prensip kararına göre alındığını, bunun dışına çıkılmadığını vurgulamıştır. Prensip kararları genel kararlardır, hukukçuların hepsi bunu bilir diyen Asiltürk, bir genel konuda prensip kararı alındığında bir spesifik konuda karar verilmiş olmadığını belirtmiştir. Zira birçok konuların tamamını içine alacak surette ve şekilde bu prensip kararı yol gösterecektir. Asiltürk’e göre, Başbakan’ın bu metni alıp “Bakanlar Kurulu kararı” diye yazarak göndermesi gereklidir. İki bakanın, Mehmet Moğultay ve Mehmet Kahraman’ın bakanlar kurulu kararını imzalamadığı yönünde iddia olduğunu hatırlatan Asiltürk, metin düzeltilmesini aksi takdirde Mecliste müzakerelere devam edilmesinin bir anlamı olmadığını, Meclisi terk edeceklerini söylemiştir. Asiltürk’ün konuşmasını tamamlamasından sonra RP milletvekilleri Genel Kurul salonunu terk ettiler.²¹⁰⁷

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul) ve Devlet Bakanı Mehmet Kahraman (Diyarbakır) söz alarak Bakanlar Kurulu kararındaki imzaların kendilerine ait olduğunu açıklamışlardır. Bu arada Mustafa Kalemli (Kütahya) aynı kararnamede Kültür Bakanı Durmuş Fikri Sağlar’ın, bir başka kararnamedekinin aksine değişik bir imzasının olduğunu söyleyerek buna bir açıklık getirilmemesi durumunda oturumu terk edeceklerini belirtmiştir. Kültür Bakanı Sağlar, bazı kaynakların Bakanlığında sahte belge üretmeleri neticesinde, imzasını değiştirdiğini, kararnamedeki imzanın kendisine ait olduğunu açıklamıştır. Bunun ardından ANAP milletvekilleri Genel Kurul salonunu terk ettiler.²¹⁰⁸

Şahsı adına tezkere üzerinde söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) konuşmasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki olayların “basit polisiye olaylar” olmadığını, Şark meselesinin ve Sevr’in uzantısı olduğunu savunmuştur. Kumaş, Türkiye’nin bulunduğu yerin önemine ve bölünmez bütünlüğüne değinerek terör ve bölücülükle ilgili konularda Mecliste, her partinin katılımıyla bir millî mutabakat komisyonu kurulmasını önermiştir. Hükümetin ve Meclisin olağanüstü hale ne zaman son verileceğinin bulunmasını isteyen Kumaş, devletin tarafını seçmesini, vatandaşın din, tarih, kültür, iman ve ahlakına sahip çıkmasını istemiştir. Devletin, ayrıca, bölgede vatan bölücülerinin istismar ettikleri problemleri bir an önce ortadan kaldırmasını görevlileri, iyi yetişmiş, bölgeyi ve insanları tanıyan, bölge insanlarıyla kaynaşacak kişilerden oluşturmasını önermiştir.²¹⁰⁹

²¹⁰⁷ A.k., ss. 163-166

²¹⁰⁸ A.k., ss. 166-168.

²¹⁰⁹ A.k., ss. 169-170.

Şahsı adına son olarak söz alan Orhan Doğan (Şırnak) Hükümetin, seçim meydanlarında karşı çıktığı ve antidemokratik olduğunu sürekli vurguladığı olağanüstü hal uygulamasına destek ve oy isteyerek çifte standart uyguladığını savunmuştur. Aynı şekilde, SHP de on dört kez hayır dediği olağanüstü hale iktidarın bir kanadını oluşturunca 5 generalin istemlerine uyarak olağanüstü hale evet, demokrasiye hayır demektedir. Doğan, olağanüstü halin uygulandığı 1987 yılında 170, 1988 yılında 277, 1989 yılında 483, 1990 yılında 645, 1991 yılında 780 ve 1992 yılında 3 500'e yakın insan yaşamlarını yitirdiğini aktarmıştır. Bu rakamlar, Doğan'a göre, olağanüstü halin çözüm olmadığını, sorunu çözümsüzlüğe ve tıkanmaya götürdüğünü göstermektedir:

*Olağanüstü halin yerine getirilecek sistem, demokrasidir. Türkiye'nin doğusunu farklı, batısını farklı yönetmek, batıya gül, doğuya kan layık görmek vicdanla bağdaşır değildir. Olağanüstü hal, bölgede yaşayan insana baskı ve zulmü beraber getirmektedir. Olağanüstü hal, faili meçhul cinayetleri, kontrgerillayı, keyfiliği, postal ve süngüyü egemen kılarak bunları meşrulaştırmak demektir. Eğer bir ülkede insanların can güvenlikleri sağlanamıyorsa; eğer bir ülkede insanlar evlerinden alınıp öldürülüyorsa, eğer Siirt Kayıklı'da, Malatya'da, Pötürge'de, Diyarbakır'da, Lice'de, Dargeçit'te, Cizre'de, Nusaybin'de, Midyat'ın Turgallı ve Site Köylerinde ve Bitlis'te savunmasız 13 insan öldürülüyorsa ve bunlardan bir tanesi de bir partinin genel meclisi üyesi ise, bu ülkede demokrasiden söz etmenin olanağı yoktur.*²¹¹⁰

Cizre'de “dışkı yedirme” davası kamuoyunun gündemine geldiğinde muhalefetteki Demirel'in “benim dönemimde böyle bir şey olmaz, olursa gök kubbeyi başlarına yıkarım” şeklinde konuştuğunu aktaran Doğan, kontrgerilla ve faili meçhul olayların yaygınlaştığını, örneklerle anlatmıştır. Başbakan Demirel'in İtalya'da Gladio adındaki paramiliter nitelikli yeraltı örgütünün dünya kamuoyunda tartışıldığı dönemde, Türkiye'de de kontrgerilla gündeme geldiğinde muhalefet partisi başkanı olarak Hükümeti topa tuttuğunu hatırlatmıştır. Demirel'in o tarihte Hükümeti böyle bir teşkilat olup olmadığı yönünde açıklama yapmaya davet ettiğini gazetelerden örneklerle anlatmıştır.²¹¹¹ Olağanüstü hal uygulamalarının İçişleri Bakanının söylediği gibi sevgi ve şefkat değil işkence ve kurşuna dönüştüğünü iddia eden Doğan, gazetelerden yapılan işkence örneklerini anlatmıştır:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, olağanüstü hal uygulamaları bölge insanının sadece yaşama hakkını elinden almıyor; olağanüstü hal, gazete ve dergilerin yayın ve dağıtımının yasaklanmasını da sağlıyor. Yani, basına sansür getiriyor. Sendikal faaliyetleri engelliyor, insanların keyfi bir şekilde bölge dışına sürülmelerine izin ve olanak veriyor. Mahkeme kararı olmadan işyerleri aranabiliyor. TRT'nin Bölge Valiliğiyle işbirliği yaparak, âdeta onun bir

²¹¹⁰ A.k., s. 171.

²¹¹¹ “Demirel'den Hodri meydan”, *Yeni Asya*, 28.11.1990 ve *Cumhuriyet*, 16.11.1990.

*sözcüsü durumuna getirilmesini sağlıyor. Bölge Valisinin tasarruflarına karşı yargı yolu kapatılarak yargı denetimsiz bırakılıyor. Köy ve mezralar gerekçesiz boşaltılarak insanlar sürgüne ve göçe zorlanıyor. Harcamalar denetim dışı tutularak ekonomik çöküntüye yol açılıyor. Bunlar yetmiyormuş gibi, Bölge Valisi, istediği bir şahsı hiçbir gerekçe göstermeden bölge dışına sürdürebiliyor.*²¹¹²

Doğan, Türk anaların da, Kürt anaların da artık kan ve gözyaşı dökmesini istemediklerini, sorunların demokrasi ve barış içinde çözülmesi dileğini taşıdıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Konuşmaların tamamlanmasından sonra olağanüstü hal uygulamasının devamı için yapılacak açık oylamanın, İçtüzüğün 119. maddesi gereğince üyelerin kabul-ret-çekinser şeklinde beyanları ile ve adı okunan milletvekilinin kürsüye konacak oy kutusuna oy pusulasını atması şeklinde yapılmasını talep eden iki önerge reddedilmiştir. Açık oylama oy kupaları sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılmıştır. 259 üyenin katıldığı, 191 üyenin katılmadığı oylamada 222 kabul, 36 ret ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, olağanüstü halin 10 ilde 19.7.1992 günü saat 17.00'den itibaren 4 ay daha uzatılması yolundaki Başbakanlık tezkeresi kabul edilmiştir.²¹¹³

5.1.5. Türkiye’de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 180 Sayılı Karar

19. Dönemde, Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücü Görev Süresinin Uzatılmasına dair TBMM kararlarından ilki 1. yasama yılında Genel Kurulun Başkanvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında 26.6.1992 tarihli 89. Birleşiminin İkinci oturumunda çıkarılan 180 sayılı karardır.

Türk Kamuoyunda “Çekiç Güç” olarak bilinen askerî güç, 1991 Nisanında, Saddam Hüseyin rejiminin Kuzey Irak’taki Kürt isyanını şiddet yoluyla bastırması sırasında, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, 3 Nisan 1991 tarihli 688 sayılı kararıyla dünyayı Kuzey Irak’tan göçe zorlanan kitleye yardıma çağırmasıyla temellendirilmiştir. BM’nin bu kararından sonra Bakanlar Kurulu 5 Nisan 1991’de Bakanlar Kurulu, toplu göçün tekrarlanmaması ve bölgede barışın devamını sağlamak amacıyla çok uluslu bir gücün Türk topraklarında geçici olarak bulundurulmasına karar vermiştir. Türkiye’nin ev sahipliğinde, ABD, Fransa ve İngiltere’nin katılımı ile Huzuru Temin Harekatı başlamıştır. Huzur Harekatı (Provide Comfort) olarak nitelenen bu harekât iki aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada kara ve hava kuvvetlerinden oluşan bu güç, daha sonra yalnız hava unsuru korunarak 2003 yılına kadar Türkiye’nin izniyle devam ettirilmiştir. Bu caydırıcı bir gücün geçici bir süre Türkiye’de konuşlandırılmasını öngören ikinci aşaması, Bakanlar Kurulunun, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 17 Ocak 1991 tarihli ve 126 sayılı kararına dayanarak aldığı 12 Temmuz 1991 tarihli kararıyla başlamıştır. Çokuluslu gücün görev süresi, önce Bakanlar Kurulunca 30 Aralık 1991 tarihine kadar uzatılmış, daha sonra ise 49. Hükümetin 20 Aralık 1991 tarihli kararıyla bu süre 30 Haziran 1992 tarihine kadar devam ettirmiştir.

²¹¹² A.k., s. 173.

²¹¹³ A.k., ss. 174-176.

Daha sonra birçok defa uzatılan Çekiç Güç, sığınmacıların kendi topraklarına geri dönmesi ve insani yardım faaliyetlerinin sona ermesiyle, yerini 1 Ocak 1997'den itibaren Türkiye'nin ev sahipliğinde ABD ve İngiltere'nin katılımı ile bölgenin gözetleme ve kontrolü amacıyla başlatılan ve İncirlik Üssü'nde konuşlandırılan Kuzeyden Keşif Harekâtı'na bırakmıştır. Birlik, 15 Mayıs 1997'de tugay seviyesine çıkarılmış, 28 Eylül 1998 tarihinde de adı 10. Tanker Üs Komutanlığı olarak değiştirilmiştir. ABD öncülüğünde başlatılan ikinci Körfez Savaşı'nın başladığı 20 Mart 2003 tarihinde ise Türk hükümeti ABD'nin sadece Türk hava sahasını kullanabileceğini belirtmesi ile daha önce Türkiye'deki üslerden Irak'ın kuzeyine yapılan keşif gücü uçuşları da sona ermiştir. Bu uçuşların sona ermesiyle İncirlik'ten önce İngiltere'ye ait Tornado tipi savaş uçakları, ardından da ABD'ye ait Awacs erken uyarı, radar bozucu Prowler tipi uçaklar ile tanker ve F-15, F-16 tipi savaş uçakları başka üslere çekilmiştir. 1991 yılından bu yana her 6 ayda bir görev süresi uzatılan Çekiç Güç ve ardından başlayan Kuzeyden Keşif Gücü kapsamında yürütülen faaliyetler başlangıçta 25 bin personel tarafından yerine getiriliyordu. Zaman içinde bu personel sayısı 1.000'e, uçak ve helikopter sayısı da 63'e düşmüştür. Kuzeyden Keşif Gücü'nün görev süresi son olarak 26 Aralık 2002'de 58. Hükümet'in TBMM'ye gönderdiği tezkere ile 6 ay daha uzatılmıştır. 1 Mart 2003 tarihinde ise Bakanlar Kurulu kararı ile bu gücün Türkiye'deki faaliyetlerine son verilmiştir. 'Böylece bu ortak görev gücü 12 yılda 13 hükümet görmüştür. Genelkurmay Başkanlığı'nın 15 Mart 2003 tarihinde yaptığı açıklama ile Çekiç Güç'ün Türkiye'deki görevi fiilen de sona ermiştir. Genelkurmay'ın 'Kuzeyden keşif harekâtı ve üs hazırlama faaliyetleri' kapsamında Türkiye'de bulunan bin 166 ABD askerî personelinin Türkiye'den iki gün içinde ayrılacağını belirtmesinin ardından ilk katile uçakla İncirlik'ten Almanya'ya hareket etmiştir.²¹¹⁴

19. Dönemde Çekiç Gücün görev süresinin uzatılması konusu sık sık tartışmalara neden olmuştur. DYP ve SHP 18. Dönemde eleştirdikleri bir gücün görev süresini hükümet olunca uzatmak durumunda kalmışlardır. Bu defa da ANAP ve RP gibi muhalefet partileri tarafından bunlar eleştirilmiştir. Çekiç Güc ile ilgili olarak 1992 yılının başında basında PKK'ya yardım attığı yönünde bazı iddialar yer almıştır. Hatta Genelkurmay Başkanlığının Cudi dağında kısıtlanan PKK'lılara Diyarbakır'dan kalkan Amerikan helikopterlerinden malzeme atıldığının tespit edildiği yazılmıştır. Bir askeri timin PKK'lılardan önce ulaşarak atılan yardım çuvallarını ele geçirdiği, çuvallarda yiyecek ve giyecek olduğu belirtilmiştir. Bu yardımları atan helikopterlerin Çekiç Güce bağlı olduğu ve Kuzey Irak'taki Kürtlere yardım malzemesi götürdüğü ancak yardımların yanlışlıkla oraya atıldığı Amerikalılarca açıklanmıştır.²¹¹⁵ Bir gün

²¹¹⁴ Osman Balcı, "12 Yıllık Çekiç Güç Türkiye'den sessizce ayrıldı," *Zaman*, 16 Mart 2003.

²¹¹⁵ *Sabah*, 14 Ocak 1992.

sonra Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü tarafından bu olayın doğru olmadığı açıklanmıştır. Cumhurbaşkanı sözcüsü Kaya Toperi ise “Amerikan helikopteri PKK’ya yardım attı” haberinin doğru olduğunu söylemiştir. Toperi, “Haber doğru ama daha fazla bilgi veremem siz bu konuyu askerlerden araştırın” demiştir. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, Bisi yaylası üzerinde helikopterle PKK militanlarına bırakıldığı iddia edilen malzemelerle ilgili olarak, yanlışlık olduğu savının “doğru” olduğunu kaydetmiştir.²¹¹⁶ Ayrıca, Washington’un “PKK’ya havadan atılan malzeme yok” iddiasına karşı geneltirmey ikinci başkanı orgeneral Fikret Küpeli, ortak bir inceleme heyeti kurularak olayın yerinde incelenmesi önerisini getirmiştir.²¹¹⁷

19. dönemde Çekiç Gücün görev süresinin ilk uzatması öncesinde de muhalefet partilerinin çeşitli eleştirileri basına yansımıştır. DYP ve SHP’nin muhalefette iken bu güce yaptığı eleştiriler gündeme getirilerek bu gücün görev süresinin uzatılıp uzatılmayacağı tartışılmıştır. İktidar partisi SHP’nin Genel Sekreter yardımcısı Rıza Yılmaz Çekiç Gücün görev süresinin uzatılmasına karşı olduklarını söylerken, yine SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi bu gücün gitmesi gerektiğine işaret etmiştir: “Çekiç Güc’ün Irak’taki olası bir olumsuz gelişmeye karşı caydırıcı nitelik taşıdığı söylenmektedir. Bunun da bir sonu olması gerekir. Her ülke kendi sorununu hukuk çerçevesinde kendisi çözmelidir.”²¹¹⁸ SHP lideri Erdal İnönü ise aynı günlerde muhalefetteyken kaldıracaklarına söz verdikleri bazı kurumları iktidara geldikten sonra kaldıramayacaklarını anladıklarını, olağanüstü hal ve Çekiç Güc konusunda Meclis’in karar vereceğini belirtmiştir.²¹¹⁹

Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin 30 Haziran 1992 tarihinden itibaren 6 ay süreyle uzatılmasına ilişkin 24.6.1992 tarihli Başbakanlık tezkeresi (3/520) Genel Kurulun 89. Birleşiminde görüşülmüştür. Bu tezkere aynı zamanda çokuluslu gücün yapısı, güce bağlı yabancı ülke silahlı kuvvetler personelinin tabi olacakları statünün tayini, Türkiye’nin güce katkısı ve bu gücün amaçlarına uygun biçimde kullanılmasıyla ilgili bütün kararları almaya Bakanlar Kurulunun yetkili kılınmasına Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkindir. Başbakan Süleyman Demirel imzalı tezkerede “Provide Comfort II” harekâtı çerçevesinde konuşlandırılan çokuluslu gücün oluşturulma sebebi belirtilmiştir. Bu güc, Körfez Savaşını takiben Kuzey Irak’ta meydana gelen olayların Türkiye’nin fizikî güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik ve sosyal düzeni de zorlayacak boyutlara erişen toplu göç hareketinin tekrarına münfer olabilecek gelişmeleri caydırmak, Kuzey Irak’ta sağlanmış bulunan nispî sükûneti ve bölge halkının insanî ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve Birleşmiş Milletler bağlı kuruluşlarınca

²¹¹⁶ *Hürriyet*, 15 Ocak 1992, *Sabah*, 16 Ocak 1992 ve *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1992.

²¹¹⁷ *Milliyet*, 17 Ocak 1992.

²¹¹⁸ *Sabah*, 4 Haziran 1992 ve *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1992.

²¹¹⁹ *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1992.

yürütülen faaliyetlerin güvenlik içinde devamını sağlamak amacıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 688 sayılı kararı da göz önünde tutularak konuşlandırılmıştır. Tezkere çokuluslu gücün görev süresinin 30 Haziran 1992 tarihinden itibaren altı ay süreyle uzatılmasını istemektedir.²¹²⁰

Başbakanlık tezkeresi üzerinde, İçtüzüğü'nün 73. maddesine göre açılan görüşmede gruplar ve Hükümet için 30'ar dakika, şahısları adına iki üyeye de 10'ar dakika söz verilmiştir.

Hükümet adına açıklama yapmak üzere söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep), Huzur Harekâtını ve çok uluslu gücün uzatılma sebeplerini anlatan bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının başında Körfez Savaşının 1991 yılı başlarında sona ermesiyle birlikte Irak'ın genelinde ve özellikle Irak'ın güneyindeki Şiiler arasında ve kuzeyindeki Kürt Kökenliler arasında birtakım ayaklanmalar başladığını, bunun üzerine Irak yönetiminin güç kullandığını söyleyen Çetin, Kuzey Irak'taki sindirme hareketi sonunda 500 bini aşkın insanın Türkiye'nin sınırlarına yığıldığını hatırlatmıştır. Bu göç karşısında, Türkiye'nin tek başına bu olayların üstesinden gelemeyeceği, böyle bir göç hareketinin güneydoğudaki terörle birlikte değerlendirildiğinde kontrol edilemeyeceği görüşünden hareketle dönemin Hükümeti, müttefik ülkeleri ve dünyayı yardıma çağırmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, bu amaçla, 5 Nisan 1991 tarihinde 688 sayılı bir karar almıştır. Bu karar çerçevesinde, Huzur Harekâtı (Provide Comfort) denen olay başlatılmıştır. Bu ilk harekâtın amacı 500 bin kişiyi aşkın kitlenin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak ve daha sonra da evlerine dönmelerine olanak sağlamak, bunun için, güvenlik koşullarını ve ortamı yaratmaktır. Harekâtın birinci aşaması üç ayda 21 bin dolayında askeri personel kullanılarak tamamlanmıştır.²¹²¹

Çetin, yeni bir göç dalgasının gelmemesi ve bölgeye insani yardımın ulaştırılması için dönemin Hükümetinin "Provide Comfort II" ya da Huzur Harekâtı II olayını başlattığını söylemiştir. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisinin 17 Ocak 1991 tarihinde aldığı 126 sayılı karara dayanarak 12 Temmuz 1991 tarihinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin de oluşumuna katıldığı, caydırıcı bir gücün Türkiye'de konuşlandırılmasına izin verilmiştir. Eylül 1991'e kadar devam eden 2. Huzur Harekâtının son defa kaydıyla Bakanlar Kurulu kararıyla, 31 Aralık 1991 tarihine kadar uzatıldığını ve bu arada Silopi'deki kara gücünün lağvedildiğini belirtmiştir.²¹²²

²¹²⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 89 (26.6.1992), ss. 179-180.

²¹²¹ **A.k.**, ss. 180-181.

²¹²² Bu güç, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda ve Türkiye'den 5 bin personel, İncirlik'te konuşlandırılan 48 uçaklık bir hava gücü, Silopi'de konuşlandırılan takviyeli bir tabur ve Kuzey Irak'ta gözlem ve temaslar yapmakla sorumlu bir askerî koordinasyon merkezinden oluşmuştur. Türkiye bu güce, İncirlik'te birleşik görev kuvveti karargâh elemanlarının bir kısmı, bir mekanize piyade bölüğü ve askerî koordinasyon merkezinde bulundurduğu bir temsilciyle katılmıştır.

Çetin, 49. Hükümetin bu gücün durumunu yeniden değerlendirerek Kuzey Irak'taki insanların sorunlarının ve ihtiyaçlarının aynı ölçüde olmasa da, devam ettiği sonucuna vardığını açıklamıştır. Zira Kuzey Irak'taki istikrarsızlık, belirsizlik ve kargaşa devam etmektedir. Böylece, Huzur Harekâtının görev süresi 30 Haziran 1992'ye kadar uzatılırken bir dahaki sefere Bakanlar Kurulu olarak böyle bir yetkinin kullanılmayacağını, konunun Meclise götürüleceğinin kararlaştırıldığını ifade etmiştir. Nitekim bu nedenle konu Meclisin önüne getirilmiştir. Bu gücün, mevcut durumu hakkında bilgi veren Çetin, İncirlik'teki Birleşik Görev Kuvveti Karargâhında koalisyonun, Türk personeliyle birlikte 1 771 dolayında personelinin bulunduğunu açıklamıştır. Bu gücün eş komutanı Türk'tür, aynı rütbededir ve aynı yetkiye sahiptir. Türk eş komutanın kararı, izni olmadan hiçbir şeyin yapılması mümkün değildir. Oradaki eş komutan Genelkurmay'a bağlıdır. Genelkurmayın izni olmadan, dolayısıyla Hükümetin, izni olmadan, orada herhangi bir kararın alınması mümkün değildir. Ayrıca, Diyarbakır-Pirinçlik'te bulunan Askerî Koordinasyon Kurulunun personel sayısı 52'dir ve bunların içinde 6 Türk personel bulunmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunmadığı ancak süre uzatımı yetkisi verildiği takdirde bulunmasını isteyeceği Kuzey Irak'ta, Zaho'da, diğer 3 ülkeden 13 personel görev yapmaktadır. Hava unsuru olarak 47 tanesi yabancı, 4 tanesi Türk uçağı olmak üzere 51 savaş uçağı İncirlik'te konuşlandırılmıştır. Ayrıca, 14 destek uçağı, 8 tane de helikopter bulunmaktadır.²¹²³

Sürenin uzatılmasında, Hükümet olarak neden yarar gördüklerini anlatan Çetin, öncelikle Kuzey Irak'ta koşulların bu güçten vazgeçilmesine izin verecek ölçüde istikrara kavuşmadığını savunmuştur. Irak yönetiminin koyduğu ekonomik ambargo sonucu bölgedeki durumun daha da ağırlaştığını belirten Çetin 36. paralel çevresinde Irak'ın 170 bin kişiden oluşan 18 tümeni bulunduğunu açıklamıştır. Kuzey Irak'taki Kürt unsurlara ilgi ve koruma görevinin herkesten önce Türkiye'ye düştüğüne değinen Çetin Irak'ın parçalanmasına yol açabilecek gelişmelerin kesinlikle karşısında olduklarını vurgulamıştır. Bu, bölgede yeni bir istikrarsızlık ve yeni bir sorun kaynağı olacaktır, kimsenin de yararına değildir. Türkiye, bunu başta ABD olmak üzere koalisyon ülkelerinin liderlerine anlatmıştır. 1970'lerdeki Irak Anayasasında, Irak'ın, Kürt ve Arap unsurlardan oluştuğunun açıklıkla yazıldığına ve özerkliğin Irak'ta yeni olmadığına işaret eden Çetin, bu ilkelerin, uygulamaya konulamamasından dolayı kargaşalar ve çatışmalar çıktığını söylemiştir. Irak'ın kuzeyindeki liderlerin de amaçlarının yalnızca bölgedeki otorite boşluğunu doldurmak olduğunu, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini açıkladıklarını aktarmıştır.²¹²⁴ Çetin, Hükümetin Irak'a bakışını şu cümlelerle özetlemiştir:

²¹²³ A.k., s. 182.

²¹²⁴ A.k., ss. 183-184.

*Komşu bir ülke olarak, Irak ile gelecekte de birlikte yaşayacağız. Bu gerçek, bu ülke ile ilişkilerimize özel bir önem kazandırmaktadır. Bütün komşu uluslarla olduğu gibi, Irak halkına karşı da dostluk hisleri beslemekte ve ilişkilerimize büyük önem vermekteyiz. Irak halkının içinde bulunduğu koşulları geçici görmekteyiz. Ulusların tarihinde hatalar olabilmektedir. Nitekim Irak yönetiminin, ülkenin kuzeyinde kontrolü kaybetmesinin, Kuveyt'in işgaliyle başlayan kendi hatalı politikalarının sonucu olduğu unutulmamalıdır. Önemli olan, bu hataların, bu yanlışların, ülkeye daha fazla zarar vermeden düzeltilmesidir. Irak'ın saygın bir ulus olarak uluslararası camiadaki yerini almasını, birlik ve barış içinde, halkının refah ve mutluluğuna yönelik yolda yürümesini, herkesten önce ve herkesin önünde biz istiyoruz; Türkiye'nin yararı da bundadır. Bu konuda, Hükümetimiz, kendisine düşen çabayı, daha önce de göstermiştir, bundan sonra da göstermeye hazırdır. Ancak, bu konuda Irak'ın yapması gereken pek çok önemli hususlar bulunmaktadır. Irak'ın öncelikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına uyması gereklidir; başka çıkar yolu yoktur, başka çıkış yolu yoktur.*²¹²⁵

Irak yönetimini Kuzey Irak'a ekonomik ambargodan vazgeçmeye çağıran Çetin, geçmişi unutturacak politikalar benimsenmesinin önemini vurgulamıştır. Türkiye'nin, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki sorunlar karşısında Kuzey Irak'tan kaynaklanabilecek yeni bir harekete tahammülü olmadığını bu sebeple önce Milli Güvenlik Kurulunda, sonra da Bakanlar Kurulunda çokuluslu gücün görev süresinin uzatılmasının ülke yararına olduğu sonucuna varıldığını iletmiştir. Türkiye'nin, Karabağ ve Bosna-Hersek'te yaptırıcı güç olmaya çalışırken Kuzey Iraktaki bu caydırıcı güce hayır diyemeyeceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹²⁶

ANAP Grubu adına çokuluslu gücün görev süresinin uzatılması hakkında söz alan İsmail Safa Giray (İstanbul) konuşmasının başında, olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin görüşmelerde “çok üzücü ve Hükümetin itibarına gölge düşüren bir olay” yaşandığını belirtmiştir. Giray, Başbakan Süleyman Demirel'in Meclise yaptığı açıklamada, mehaz gösterdiği Mesut Yılmaz ve Yıldırım Akbulut imzalı iki evrak üzerinde tahrifat yapıldığının ortaya çıktığını aktarmıştır. Evrakın aslı üzerinde yapılan incelemede başlığın, ayrı bir daktiloyle sonradan ilave edildiği tespit edilmiştir. Giray, Başbakan'dan bu tahrifatı yapanları ortaya çıkararak cezalandırmasını istemiştir. Başbakan Demirel ve Cumhurbaşkanı Özal arasındaki yetki tartışmasına değinen Giray, Başbakan'ın “İcranın başı benim, ben yaparım, başkası karışamaz” savıyla hareket ettiğini ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi çok önemli bir konunun üzerine gölge düşmesine sebep olduğunu öne sürmüştür.²¹²⁷

²¹²⁵ A.k., s. 184.

²¹²⁶ A.k., ss. 184-185.

²¹²⁷ A.k., s. 186.

Giray, Nisan 1991’de Çekiç Güç’ün teşkili sırasında Türkiye’nin, bir yandan dünya kamuoyu karşısında siyaya çekilir bir duruma geldiğini bir yandan da, gerçekten, Irak’tan gelen çok sayıda insanın o mevsim ve dağ şartlarında bakım ve emniyetini sağlayacak şartlara sahip olmadığını hatırlatmıştır. Huzur harekâtı I ve II’nin hangi şartlarda kararlaştırıldığı bilgisini aktaran Giray, Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin’in bu gücün görev süresini uzatma ile ilgili söylediklerinin normal karşılandığını hâlbuki ANAP dönemindeki uzatmada muhalefetin büyük gürültü kopardığını belirtmiştir. Demirel’in 14 Temmuz 1991’de Çekiç Güce karşı çıkarak “ülkemizde yabancı askerlerin konuşlandırılmasına biz daima karşıyız” şeklinde beyanlarda bulunduğunu hatırlatan Giray, Erdal İnönü’nün de, 3 Temmuz 1991’deki Meclis görüşmelerinde çokuluslu bir gücün konuşlandırılmasını kabul etmenin ulusal çıkarlara uygun olmadığı yönündeki sözlerini aktarmıştır. Aralık 1991’de de SHP ve Erdal İnönü’nün bu sefer Meclisin aynı kararına aynı yetkisine istinaden, Çekiç Gücün görev süresini 3 ay yerine 6 ay uzattıklarını söylemiştir. Yetki alınırken, Temmuz 1991’de ilk defa kullanılırken ve Eylül 1991’de ikinci defa kullanılırken karşı çıkanların aynı yetkiyi kullandıklarını belirtmiştir.²¹²⁸

Giray, ANAP olarak dış politikada Hükümetin alacağı kararları destekleyeceklerini söylediklerini ve bu çerçevede olağanüstü hal konusunda da destek verme kararında olduklarını ancak Koalisyon Hükümetinin dış politikayı iç politikada alet olarak kullandığını savunmuştur. Dış politika konularında muhalefetin Hükümeti desteklemesini bir “anane” olarak niteleyen Giray şu şekilde devam etmiştir:

Aslında, Türkiye’nin eski hükümetlerinde, 1960’ların sonlarına, hatta 1970’lere kadar bu ananeye titizlikle riayet de edilmiştir; ama ondan sonra bu ananede birtakım aksamalar görülmeye başlamıştır. Bu aksama da maksimuma da son iki üç yıl içerisinde ulaşılmıştır. İç politikada dış politika unsurlarının kullanılması son iki üç yıl içerisinde maksimuma ulaşmıştır. Türkiye’yi dışarıya zayıf göstermenin, Hükümetin arkasında gerekli desteğin -var olması lazım geldiği yerde- var olduğunu göstermenin Türk Milletine zararı olmaz; Hükümeti dışarıda kuvvetli yapar. Eğer zayıf olması, zayıf görünmesi gerekecekse; bu da gene Hükümetle muhalefet arasında kararlaştırılır, planlanır, o da yapılır; ama dış politika konusunda muhalefetle iktidar, mutlaka müzakere edip, bir belli kafaya gelmelidir.²¹²⁹

Gerektiğinde Hükümeti zor durumda bırakmak kararını da vererek dışarıya karşı birlik içinde hareket edilebilmesi için İktidarın, muhalefete bilgi vermesini birinci şart olarak belirleyen Giray, Millî Güvenlik Kurulu üyeleri arasına Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanının konulması için anayasa değişiklik teklifi hazırladıklarını açıklamıştır. Başbakan Demirel’in istenen yetki için “bana değil de devlete vereceksiniz” beyanatında bulunmasını da “şantaj” olarak niteleyen Giray, desteğin Hükümete verildiğine dikkat çekmiştir.²¹³⁰

²¹²⁸ A.k., ss. 186-188.

²¹²⁹ A.k., ss. 189-190.

²¹³⁰ A.k., ss. 190-191.

SHP Grubu adına söz alan Ali Dinçer (Ankara) Çekiç Güç'ün görev süresinin son kez uzatılması sırasında Hükümetin Türkiye Büyük Millet Meclisinin 126 sayılı kararına dayanan uzatma yetkisini Meclise iade etmesini ulusal egemenliğe saygının, demokratik davranma basiretinin önemli bir örneği olarak nitelemiştir. Kuzey Irak'ta, daha önce varılan ulusal uzlaşma modeline ve Çekiç Güç'ün gölgesine dayanarak oluşan özerk Kürt bölgesinin, Türkiye'nin yakın geleceğini etkileyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle, konunun iç politika, ucuz popülizm ve gerçekçi olmayan uluslararası komplo teorilerine göre değil gerçekçi bir şekilde ele alınmasını istemiştir. Çekiç Gücü uluslar arası toplumun, kitlelere karşı girişilen şiddete karşı bir duyarlılığın yansıması olarak gören Dinçer, Kuzey Irak'ta yeni bir kıyım hareketinin ve yeni bir kitlesel göç olasılığının, Türkiye'yi eskisinden de zor duruma bırakabileceğini savunmuştur.²¹³¹ Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilgili güvenlik ve yardım girişimlerine yeni bir hukuksal çerçeve kazandırması için harekete geçmesini isteyen Dinçer, kıyamdan, uluslararası çabalarla korunması gereken başka kitlelerin de bulunduğunu diğer ülkelere kuvvetle hatırlatması gerektiğine dikkat çekmiştir:

*Birincisi, Kuzey Irak halkının güvenliğinin sağlanması, Türkiye ile birkaç devlet arasındaki ilişkilere bağlı olmaktan ziyade, uluslararası hukuk çerçevesinde, uluslararası örgütsel yapılara bağlı kılınmalıdır. Bu iş, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa arasındaki ikili ilişkilerin bir konusu olmaktan çıkarılmalıdır. Bunun için, sınırlı katkılar ve kararlarla oluşturulan Çekiç Güç yerine, Birleşmiş Milletler veya AGİK çerçevesinde bir barış gücünün kurulması sağlanmalıdır. Türkiye'nin çıkarlarına ve uluslararası norm ve gerçeklere en uygun uzun süreli çözüm, bu olacaktır. İkincisi, uluslararası kamuoyunun ve insan hakları ve demokrasiyi savunan devletlerin dikkati şu soruya çekilmelidir: Neden yalnız Kuzey Irak'ta yaşayanların esenliği önemli de; örneğin, Dağlık Karabağ'daki Azeriler veya Bosna-Hersek halkının esenliği bir uluslararası güvenlik girişimini hak edecek kadar önemli değil? Türkiye, uluslararası alanda görülen bu çifte standardın aşılması ve Karabağ ve Bosna-Hersek'te, Birleşmiş Milletler veya AGİK çerçevesinde bir barış gücünün göreve başlaması için gerekli girişimleri yapmalıdır.*²¹³²

Körfez savaşından sonra Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğunun, Türkiye açısından güvensizlik yarattığına işaret eden Dinçer, PKK terör örgütünün Kuzey Irak'ta yuvalanabildiğine ilişkin haberleri ve Kuzey Iraklı liderler Talabani ve Barzani'nin, PKK terörünü açıkça desteklememekle birlikte, açıkça kınamaktan da kaçındıklarını hatırlatmıştır. Kuzey Irak'ta bir Kürt devletin ortaya çıkması durumunda bunun “köksüz, başkalarına muhtaç ve muhtaç olduğu için de başkaları tarafından kullanılmaya hazır bir devlet”

²¹³¹ A.k., ss. 191-192.

²¹³² A.k., ss. 192-193.

olacağını ve “İsrail’in varlığından daha da ileri derecede bölge barışını tehdit” edebileceğini savunmuştur.²¹³³ Irak’ın bütünlüğünün korunması Dinçer’in vurgu yaptığı konu olmuştur. Irak’ta Saddam rejiminin zulmüne uğrayan Kürtlerin, Süryanilerin, Keldanilerin ve Türkmenlerin Türkiye’nin yakını ve akrabası olduğunu onlarla ilgilenmenin bir görev olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde, Dağlık Karabağ ve Bosna-Hersek’te yaşayanların da Türklerin yakınları olduğunu söyleyen Dinçer, Batılı güçlerin çifte standartlarına işaret etmiştir. Kuzey Irak’a petrol için askeri güç gönderen Batılılar, Avrupa’nın göbeğinde, Bosna-Hersek’teki soykırımı, Dağlık Karabağ’daki Ermenilerin giriştiği vahşeti, yalnızca kınamakla yetinmektedirler. Türkiye, Batılı müttefiklerine, bu çağdışı yaklaşımlarını sürekli hatırlatmalı ve elinde bulunan bütün imkânlarıyla onları, çağdaş, eşitlikçi ve adil olmaya zorlamalıdır. Eğer, Meclis Provide Comfort II’nin süresinin uzatılmasına karar verirse, en azından, Bosna-Hersek ve Dağlık Karabağ’da da uluslararası çabalarla güvenliğin sağlanması koşulunu getirmeli ve Makedonya’nın tanınmasını istemelidir.²¹³⁴

Irak’a karşı sürdürülen ambargonun hafifletilmesini, iki ülke arasındaki petrol boru hatlarının açılarak bölgesel ticaretin yeniden başlatılmasının her iki devletin de çıkarlarına hizmet edeceğini belirten Dinçer, Kuzey Irak’ta oluşan özerk yapının meydana getireceği riskleri bertaraf etmek için demokratikleşmeyi çözüm olarak önermiştir. Dinçer’e göre Türkiye’nin çıkarları bölgesindeki güvenlik girişimlerinin, uluslararası hukuk ve uluslararası örgüt çabaları bazında, sağlam bir çerçeveye kavuşturulmasındadır. Kuzey Irak için böyle bir yapı oluşturulursa bu Dağlık Karabağ, Bosna-Hersek ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği topraklarında oluşabilecek sorunlar için örnek olacaktır.²¹³⁵

RP Grubu adına Çekiç Güç’ün süresinin uzatılması hakkında söz alan Necmettin Erbakan (Konya), bu konunun Türkiye’nin bağımsızlığı ve bütünlüğü ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Çekiç Gücün büyük Ermenistan ve büyük İsrail kuruluncaya kadar bölgede kalma amacında olduğunu söyleyen Erbakan, bu gücün PKK’ya ve Ermenistan’a silah yardımı yaptığını iddia etmiştir. Çekiç Gücün Birleşmiş Milletlerle bir ilgisi olmadığını, Amerikanın aksiyonu olduğunu belirtmiştir. Erbakan’a göre, Amerika Kuzey Irak’ta, planlı bir otorite boşluğu meydana getirmiş ve PKK’nın oraya yerleşmesi için zemin hazırlamıştır. Çekiç Güç PKK’yı korumak için orada durmaktadır.²¹³⁶ Kürtçe bilen Ermeni kökenli ve Yahudi kökenli askerlerden seçilen bu kuvvetler halkı isyan ettirmeye gayret etmektedirler.²¹³⁷ Amaç Türkiye’yi bölmektir:

²¹³³ A.k., s. 193.

²¹³⁴ A.k., ss. 194-195.

²¹³⁵ A.k., ss. 195-196.

²¹³⁶ A.k., ss. 196-198.

²¹³⁷ A.k., ss. 198-199.

*İsrail'in güvenliğini temin etmek ve büyük İsrail'in oluşmasına yardımcı olmak için, bölgeyi kontrol altında tutmak ve buradaki Müslüman ülkeleri birbirlerine düşürüp, aralarında mesele çıkarmak, petrol bölgelerini, Müslümanların değil, kendi kontrolleri altında tutmaktır... Maksat, Suriye, Irak, İran, Türkiye ve bu bölgede yaşayan Kürt kökenli Müslüman kardeşlerimiz arasında devamlı bir mesele meydana getirerek, Müslüman'ı, Müslüman'a kırdırmaktır. İşte bu güçlerin maksadı bu olduğu içindir ki, peşinen ifade ediyorum, bunun adı, Çekiç Güç değil; bu, büyük Ermenistan gücüdür; bu, ikinci Sevr gücüdür; bunun asıl adı budur.*²¹³⁸

Sevr Antlaşması çerçevesinde Anadolu'nun doğusunda büyük bir bölgenin Ermenistan'a verilmek istendiğini ve Kürtlerin bu gayeye alet edilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Sevr'in birinci döneminde Ermenistan'ın, ikinci döneminde İsrail'in kurulduğunu, üçüncü döneminde ise İran-Irak Savaşının başlatıldığını savunmuştur. Erbakan'a göre, İran-Irak Savaşını, Siyonizm'in kontrolündeki ABD başlatmıştır. Kuveyt'in işgalini Irak'a tavsiye eden, Halepçe ve Süleymaniye'deki katliama ait bütün kimyevi silahları veren ABD'dir. Saddam'ın ordusuna karşı oluşturulan Çekiç Gücün Türkiye'nin topraklarında konuşlandırılmasını sorgulayan Erbakan, bu gücün 36. paralelin sınırında beklemesi gerektiğine işaret etmiştir. Kuveyt'i boşaltırken Amerika'nın 300 bin insanı öldürdüğünü ve PKK terörünü kendi kontrolü altında tutmak istediğini iddia eden Erbakan'a göre, bu "işgal" kuvvetlerin Türkiye'de bulunması, millî menfaatlere tamamen aykırıdır. Ermenileri korumak ve kollamak için gelen bu kuvvet durdukça, Saddam da PKK'yı Kuzey Irak'ta korumak hakkını kazanmaktadır.²¹³⁹

Erbakan, Başbakan Demirel'in muhalefette Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Körfez Savaşı politikasını eleştirdiğini gazetelerden örneklerle anlatarak 14.7.1991 tarihinde Türkiye'de yabancı askerlerin konuşlandırılmasına, Çekiç Güce karşı olduğuna dikkat çekmiştir. Hükümete gelen Demirel söylemini değiştirmekte, ABD Başkanı Bush ile telefon konuşmasında, dostlukların devam edeceğini söylemektedir. Yine, "Irak, küçümsenecek bir olay değildi; Batı'yı, bilhassa ABD'yi yanımızdan fazla uzaklaştırmamamız gerekir. Bizim Batı'yla çok işimiz var" şeklinde açıklamalar yapmaktadır. Demirel'in "Eğer Çekiç Güç'ün görev süresini uzatmazsak ve ileride başımız Irak'la belaya girerse, bir daha ABD ve Batı'dan yardım isteyemeyiz" noktasına geldiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde, Erdal İnönü'nün de muhalefette Çekiç Güce, "Hükümlerlik haklarımız elimizden alınmıştır. Komşumuz Irak'la eski ilişkilerin yeniden kurulması için öncülük etmeliyiz; biz, egemen bir ülkeyiz, bağımsız bir ülkeyiz; biz, istersek, başka bir ülkeye savaş ilan edebiliriz. İstersek etmeyiz; ama biz, toprağımıza başka ülkelerden askerler, uçaklar çağıracağız, o uçaklar bizde üslenecek, bizden kalkıp, başka bir ülkeyle savaş yapacaklar ve biz karışmıyoruz

²¹³⁸ A.k., s. 199.

²¹³⁹ A.k., ss. 199-201.

diyeceğiz; böyle ulusal egemenlik olur mu”²¹⁴⁰ şeklinde beyanlarla karşı çıktığını hatırlatmıştır. Türkiye’nin ve İslam dünyasının sorunları için Müslüman ülkelerin güçlerinden müteşekkil bir barış gücü kurulmasını teklif eden Erbakan, bu askeri gücün bahsettiği tehlikeli gelişmelere sebebiyet vermesi durumunda Başbakan Demirel’i başta olmak üzere, buna sebep olan insanları Yüce Divana göndereceklerini belirtmiştir.²¹⁴¹

DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp (Samsun) Çekiç Güç’ün ANAP Hükümetinin Anayasanın 92. maddesi gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olan bir yetkiyi, Meclisten, Anayasaya aykırı olarak devraldığını, partisinin 18. Dönemdeki itirazının temel sebebinin bu olduğunu belirtmiştir. ANAP’ın sekiz yıllık iktidar döneminde “Anayasayı bir defa ihlal etmekle bir şey olmaz” yaklaşımını gösterdiğini, Anayasanın 92. maddesini ihlal etmesinin sebebinin bu konuların tartışılmasını Meclisin gündeminden çıkarmak olduğunu savunmuştur. Provide Comfort’un kuruluşundan Türkiye’de konuşlandırılmasına ve 1991 yılında, görev süresinin uzatılmasına kadar bütün süreçlerde konunun Türkiye Büyük Millet Meclisinin önünde tartışılmadığına değinmiştir. Kendilerinin iktidar olduktan sonra bu kuvvetin görev süresinin uzatılması yetkisini Meclise devrettiklerini söyleyen Demiralp, “her şey, büyük İsrail için yapılıyor” iddiasıyla ilgili olarak dolar milyarderi zengin Arap devletlerinin paralarının hepsini, Amerika’daki, Avrupa’daki Siyonist bankalara yatırımlarıyla bunu sağladıklarını belirtmiştir.²¹⁴² 36. paralelin kuzeyinde oluşturulan bölgenin Saddam’ın saldırılarından oradaki insanları korumak için gerekli olduğunu açıklayan Demiralp, bu nedenle, bu kuvvetin kalış süresinin bir süre daha devam etmesinin ülke yararına olacağını savunduklarını açıklamıştır:

*Değerli arkadaşlarım, Türkiye’de konuşlandırılmış olan bu kuvvet, Türkiye yerine herhangi bir ülkede de konuşlandırılabilirdi; Suriye’de konuşlandırılabilirdi, Kıbrıs’ta konuşlandırılabilirdi, Kuzey Irak’ta konuşlandırılabilirdi; o takdirde, bu kuvvetin hiçbir hareketini kontrol etmemiz, ona müdahale etmemiz mümkün olmazdı. Burada ifade ediyorum; Çekiç Güç’e bağlı uçakların tüm uçuşlarında Türk görevliler, Türk subaylar bulunuyor. Çekiç Güç’ün iki tane komutanı var; birisi Amerikalı, diğeri Türk; eşit statüde ve eşit yetkide; yani, Türkiye Cumhuriyetinin, Türk Genelkurmayının kontrolünde olmayan hiçbir hareketin yapılmasına izin verilmiyor, bundan sonra da, daha sıkı bir denetimle, izin verilmeyecektir.*²¹⁴³

Demiralp, DYP olarak Irak’ın, hür dünyanın savunduğu idealler olan çoğulcu demokrasiye, insan haklarına, hukuk devleti ilkelerine bir an önce sahip çıkmasını beklediklerini ve bu durumda bahis konusu gücün o bölgede kalmasına gerek olmayacağını söylemiştir. Egemenlik hakları ihlali eleştirisine de değinen Demiralp, birtakım şekli durumlarla egemenliğin zedelenemeyeceğini, Türkiye’nin, herhangi bir ülkenin dümen suyuna girdiğini söylemenin mümkün olmadığını öne

²¹⁴⁰ *Hürriyet*, 1 Mart 1991.

²¹⁴¹ *A.k.*, ss. 202-206.

²¹⁴² *A.k.*, ss. 206-208.

²¹⁴³ *A.k.*, s. 208.

sürmüştür. Zira artık, uluslararası gücün barışı sağlamak amacıyla geldiği ülkede egemenlik hakkını zedelediği anlayışını savunmak mümkün değildir. Avrupa topluluğunun tek para birliğine gittiğini hatırlatan Demiralp, Çekiç Gücün, Türkiye’de bir süre daha kalmasının ülke ve millet menfaatine olduğuna inandıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁴⁴

Gruplar adına yapılan konuşmaların tamamlanmasından sonra şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak) Çekiç Güçle ve Çekiç Güç şemsiyesi altında Kuzey Irak’ta oluşturulan sözde güvenlik bölgesiyle Türkiye’nin güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün çok ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya bırakıldığını anlatan bir konuşma yapmıştır. Kendisinin bir yılı aşkın bir süredir Kuzey Irak’ta Çekiç Güç kullanılarak yaratılan otorite boşluğunun sonucu olarak, daha önce ancak 3–5 kişilik vur-kaç eylemleri yapan PKK’nın artık yüzlerce militanla eylem yapacağını ve bunların Kuzey Irak’taki silah depolarını ele geçirerek en modern silahlarla saldırılarını artıracaklarını anlattığını hatırlatmıştır. Nitekim İçişleri Bakanı da artık PKK militanlarının Bekaa Vadisinden değil Kuzey Irak’tan Türkiye’ye sızmakta olduğunu doğrulamaktadır. Ecevit’e göre, Çekiç Güç uygulaması devam ettiği sürece, Türkiye’de terördeki tırmanışı önlemek mümkün değildir. Tırmanışın tek nedeni, Çekiç Güç ve Kuzey Irak’ta yaratılan otorite boşluğu da değildir. Bunun yanı sıra, Irak’a karşı uygulanan ekonomik ambargonun sürmesi ve sürekli uzatılması da, Türkiye’de terörün tırmanışında etken olmuştur. Bu ambargo kararının uzatılmasına, Irak’ın bütün Güvenlik Konseyi kararlarına uymamasının neden olduğu yönündeki sözler de gerçeğe aykırıdır.²¹⁴⁵

Ambargonun Güneydoğu Anadolu’nun, zaten son derece zayıf olan ekonomik yapısını büsbütün çökerttiğine işaret eden Ecevit, işsiz kalan gençlerin çaresizlik içinde PKK’nın tuzağına sürüklendiğini öne sürmüştür. O yüzden bu bölgede yer yer PKK’nın eylemleri neredeyse halk eylemlerine dönüşmeye başlamıştır. Ecevit’e göre, Kuzey Irak’ta oluşturulan güvenlik bölgesinin de acısını, Kuzey Irak’a uygulanan ekonomik ambargonun da acısını Türkiye çekmektedir. Türkiye’nin sınır komşusu Irak’la ilgili politikasını Türk Hükümetinin değil ABD’nin belirlediğini ve bu yüzden Çekiç Gücün süresinin uzatıldığını iddia eden Ecevit, Saddamı devirebilme imkanına sahip ABD’nin bunu yapmadığını, Kürtleri ve Şiîleri ayaklanmaya kışkırttığını öne sürmüştür. ABD’nin Kürtleri yarı yolda bırakması sonucunda büyük bir göç faciası yaşanmıştır. Ardından, göçe zorlananları güvenliğe kavuşturma bahanesiyle Çekiç Güç ve Güvenlik Bölgesi uygulamaları gelmiştir.²¹⁴⁶ Ecevit, Bağdat yönetiminin ülke bütünlüğünü koruyabilmenin tek çaresi olarak demokrasi yolunda adımlar atması üzerine ABD’nin devreye girerek Kürt liderleriyle Bağdat arasındaki diyalogu kopardığını ifade etmiştir:

²¹⁴⁴ A.k., ss. 209-210.

²¹⁴⁵ A.k., ss. 210-211.

²¹⁴⁶ A.k., ss. 211-212.

Bunun bir nedeni, Kuzey Irak'ta belli bir tertibi uygulamak idiyse, bir başka nedeni şudur: Eğer Irak'ta demokrasi yolunda adımlar atılsaydı, Kuveyt de o yolda adımlar atmak yolunda kalacaktı. Kuveyt de o yolda adımlar atmak zorunda kalınca, Suudi Arabistan ve öteki Körfez ülkeleri de onu izlemek zorunda kalacaklardı. Oysa Amerika Birleşik Devletleri, çağ dışı bir anlayışla, Ortadoğu'daki -bütün çıkarını Körfez'in çağ dışı despotik yönetimler altındaki rejimlerine bağlamış bulunmaktadır. Bush senaryosunun son sahnesi de, Amerikan mandasında, Amerikan himayesinde bir Kürt devleti kurulmasıdır.²¹⁴⁷

Kuzey Irak'ta yapılacak yerel seçimlerle Kürtlerin Kürdistan diye bir devlet kuracaklarını, bunun göstergesinin Irak'taki Kürt cephesinin Millî Meclis Yasası çıkarması olduğunu belirtmiştir. Bunun Türkiye'nin bir yandan "Kuzey Irak'ta asla bir Türk devleti kurulmasına izin vermeyiz" derken, bir yandan da fiilen öyle bir yapay devlet kurulmasına katkıda bulunması demek olduğunu savunmuştur. Irak'taki 3 milyon Kürtün yanında 2,5 milyon da Türkmen olduğunu hatırlatan Ecevit, Türkiye'nin, Irak Türkmenleriyle ilgili hiçbir politikasının olmamasını eleştirmiştir. Irak Türkmenleri Kürt egemenliği altına girmek istemedikleri ve Irak'ın toprak bütünlüğünü istedikleri için Kuzey Irak'taki seçimlere katılmadılar. Ecevit, Türkmenlerin Çekiç Gücün Kuzey Irak Türkmenlerinin bir Kürt zulmüne uğramasına zemin hazırladığı görüşünü taşıdıklarını aktarmıştır. Buradan hareketle Ecevit, Çekiç Gücün varlığına Irak Türkmenlerinin siyasal ve demokratik kişilik kazanmasını istememesini karşı olduklarını açıklamıştır. Hükümetin, Türkiye Büyük Millet Meclisine sığınarak, bu utanç verici yükü üzerinden atabileceğini savunan Ecevit, Türkiye'nin Irak'ın kendisine her zamankinden daha çok muhtaç olduğu bu dönemde, Irak yönetimiyle anlaşarak, Kuzey Irak'ta güvenliği tek başına sağlayabileceği görüşünü açıklamıştır. Bunun için ambargonun yumuşatılması gerekir. Ecevit, Milletvekillerinden Türkiye'nin yararını ve güvenliğini ve Irak Türkmenlerinin meşruiyetçi ve demokratik isteklerini göz önünde tutarak oy kullanmalarını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁴⁸

Çok Uluslu Gücün görev süresinin uzatılmasına ilişkin son olarak şahsı adına söz alan Aykut Edibali (Kayseri) konuşmasında Kuzey Irak'taki Kürtlere Bağdat rejiminden gelecek bir tecavüzü önleme yerinin Türkiye olmadığını belirtmiştir. Çekiç Güc'ün Kuzey Irak'ta, Amerika himayesinde bir Kürt devleti kurma eylemine yardımcı olduğu yolunda çok ciddi emareler olduğunu söyleyen Edibali Kürt sorununun Ortadoğu'nun jeopolitik bütünlüğüne uygun olarak Türkiye, İran, Irak ve Suriye arasında çözümlenmesi gerektiğine işaret etmiştir.²¹⁴⁹ Çekiç Gücü yöneten güçlerin Güneydoğu Anadolu'da Sevr'i metazori uygulamak istemeyeceğinden emin olmak mecburiyetine değinen Edibali, Başbakanın bu konuda kapalı bir oturumda aydınlatılmalarını istemiştir:

²¹⁴⁷ A.k., s. 213.

²¹⁴⁸ A.k., ss. 214-217.

²¹⁴⁹ A.k., ss. 217-219.

Değerli milletvekilleri, Çekiç Güç, Ortadoğu'daki istikrarsızlığı gidermek üzere ülkemize getirilmiş bulunuyor, gelmiş bulunuyor; gerekçe budur. Ancak, ne hikmetse, Irak'ın toprak bütünlüğü bir tarafa bırakılıyor; Irak'ta, Arapların, Kürtlerin, Türklerin, Türkmenlerin bir arada yaşamaya mahkûm ve mecbur topluluklar olduğu unutuluyor. Bağdat rejimi ile Türkleri ihmal ederek, Türklere zulmederek, kuzeyde bir Kürt devleti kurulmak suretiyle yasal bir Kürt devletiyle Bağdat rejimi arasında sürüp giden bir kavga başlatılarak Ortadoğu toprakları üzerinde, Ortadoğu petrolleri üzerinde herhalde nüfuz kavgası verildiği yolunda çok ciddî emareler, çok ciddî endişeler vardır... Başka bir düşünce de şu: Vaktiyle, Saddam Hüseyin'in itham edildiği, ırkçı, despotik uygulamalar, İkinci Cihan Harbi esnasında İtalya'da ve Almanya'da görülmüştü; ama müttefik kuvvetleri, o ülkeleri parçalamadılar. Türkiye'de bugün karşı karşıya kaldığımız ve ciddî surette millî varlık ve bekamızı etkileyen, tehdit altında tutacak olan gelişmelerin başlangıcını teşkil eden Irak savaşı sonrasında, yeni bir emperyalist gücün odaklaşmasına imkân verecek şekilde, yeniden, bölgenin coğrafi sınırları değiştirilmektedir. Ve bu, bizi, çok ciddî şekilde ilgilendirmelidir. Müttefiklerin, İkinci Cihan Harbinde, Hitler rejimini ve Mussolini rejimini tasfiye ettikleri gibi, isterdik ki, şikâyet konusu olan Irak rejimi tümüyle tasfiye edilsin ve millî toplulukların hür ve serbest olarak yaşadıkları, din ve cemaat hürriyetine saygılı, Ortadoğu'yu parçalamayan, bölmeyen, Irak'ın bütünlüğünü sağlayan, bir demokratik Irak, bir demokratik Ortadoğu oluşsun. Türkiye'nin görevi, demokrasinin, Ortadoğu'da güçlenmesini temin etmektir.²¹⁵⁰

Edibali, Çekiç Güç'ün, Müslüman ülke askerlerinin de katıldığı bir güç olmasını, Ortadoğu'da, insan hak ve hürriyetlerine dayalı, çoğulcu, Irak'ın toprak bütünlüğüne, cemaat ve mezhep hürriyetine saygılı bir demokratikleşmeye hizmet etmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra Başbakanlık tezkeresi üzerinde verilen 2 değişiklik önergesi kabul edilirken, 1 önerge işleme konmamış, 1 önerge de reddedilmiştir. Başbakanlık tezkeresinin son halinin oylamasının, İçtüzüğün 119. maddesi gereğince üyelerin kabul-ret-çekinse şeklinde beyanları ile ve adı okunan milletvekilinin kürsüye konacak oy kutusuna oy pusulasını atması şeklinde yapılmasını talep eden iki önerge reddedilmiştir. Açık oylama oy kupaları sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılmıştır. 360 üyenin katıldığı, 90 üyenin katılmadığı oylamada 226 kabul, 133 ret ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, "Provide Comfort II" harekâtı çerçevesinde Türkiye'de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin 30 Haziran 1992 tarihinden itibaren altı ay süreyle uzatılmasına ve bu gücün amaçlarına uygun biçimde kullanılmasıyla ilgili bütün kararları almaya Bakanlar Kurulunun yetkili kılınmasına, Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi kabul edilmiştir.²¹⁵¹

²¹⁵⁰ A.k., ss. 219.

²¹⁵¹ A.k., ss. 220-224.

5.2. İkinci Yasama Yılı TBMM Kararları

Bu yasama yılındaki 71 adet kararın 2 tanesi Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına, 1 tanesi daha evvel 10 ilde uzatılan olağanüstü halin bir ilde kaldırılmasına 9 ilde uzatılmasına, 1 tanesi Bitlis İlinde Olağanüstü Hal ilanına, 2 tanesi Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücü Görev Süresinin Uzatılmasına, 2 tanesi Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı ülkelere gönderilmesine izin verilmesine, 1 tanesi Isparta Milletvekili Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı seçildiğine ilişkindir. Ayrıca, 1 tanesi Meclis Komisyonunun TBMM’nin tatili sırasında da çalışabilmesine, 1 tanesi bakanlar kuruluna güvenildiğine, 3 tanesi Yüce divana sevke mahal olmadığına, 9 tanesi Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına, 9 tanesi bu araştırma komisyonlarının üye seçimine, 25 tanesi ise araştırma komisyonlarının görev süresinin uzatılmasına ve 1 tanesi de araştırma komisyonunun TBMM’nin tatili sırasında da çalışabilmesine ilişkindir. Yine bu kararlardan 2 tanesi TBMM’nin çalışmalarına ara verilmesi, 1 tanesi TBMM’nin tatile girmesi, 2 tanesi Meclis soruşturma komisyonu açılması, 3 tanesi Meclis soruşturma komisyonuna üye seçimi, 5 tanesi soruşturma komisyonunun görev süresinin uzatılması hakkındadır.

Bu yasama yılında olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin olarak dört tane karar alınmıştır. Bunlardan 1 tanesi daha evvel 10 ilde uzatılan olağanüstü halin bir ilde kaldırılmasına 9 ilde uzatılmasına (225), 1 tanesi Bitlis İlinde Olağanüstü Hal ilanına (226) ve 2 tanesi Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına (197 ve 246) dairdir. 197 sayılı karar 11.11.1992 tarihli 25. Birleşimde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu başkanlığında görüşülerek oy kutusu sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle açık oylamaya sunulmuştur. 390 üyenin katıldığı oylamada 289 kabul, 91 ret, 5 geçersiz ve 5 mükerrer oy kullanılmıştır. Böylece, olağanüstü hal 19.11.1992 günü saat 17.00’den itibaren 4 ay süreyle uzatılmıştır.²¹⁵² 246 sayılı karar ise 29.6.1993 tarihli 118. Birleşimde Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu başkanlığında görüşülerek oy kutusu sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle açık oylamaya sunulmuştur. 280 üyenin katıldığı oylamada 205 kabul, 69 ret, 5 geçersiz ve 1 çekimser oy kullanılmıştır. Bu sonuçla olağanüstü hal 10 ilde 19.7.1993 günü saat 17.00’den itibaren 4 ay süreyle uzatılmıştır.²¹⁵³ Bu çalışmada 2. Yasama Yılı’nın hakim siyasi atmosferini yansıtmak amacıyla olağanüstü halin uzatılması hakkında 225 ve 226 sayılı kararların incelenmesi ile yetinilecektir.

²¹⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 25 (11.11.1992), ss. 282-313.

²¹⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 118 (29.6.1993), ss. 297-339.

Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin uzatılması hakkında 2. yasama yılında iki karar, 206 ve 245 sayılı kararlar alınmıştır. 206 sayılı karar çokuluslu gücün 31 Aralık 1992 tarihinden itibaren altı ay süre ile uzatılmasına ilişkin Başbakan Süleyman Demirel imzalı başbakanlık tezkeresinin (3/740) Genel Kurulun 24.12.1992 tarihli 51. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu başkanlığında görüşülerek çıkarılmıştır.²¹⁵⁴ Bu kararın alınmasından önce de Çekiç Güç üzerinde önemli tartışmalar yaşanmıştır. TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk’un resmi konuğu olarak Türkiye’ye gelen Irak Meclis Başkanı Sadi Mehdi Salih, parlamentoda grubu olan parti temsilcileriyle üç saatlik bir toplantı yapmıştır. Salih, “Çekiç Güç’ü topraklarımızdan atmamız gerekir. Çekiç Güç’in amacı Kürt devleti kurdurmaktı. Bunu başardıktan sonra bu kez Türkiye’den Karadeniz’e kadar olan toprakları isteyecekler” demiştir. Salih ayrıca, Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin’in önerilerini getirmiştir. Bölge denetiminin Irak’a bırakılması halinde Yumurtalık-Kerkük boru hattının güvenlik içinde çalışabileceğine işaret etmiştir. Salih, bunun yanı sıra, Çekiç Güç’ün gitmesiyle Irak ordusunun Kuzey Irak’a girerek PKK’yı temizleyeceğini bildirmiştir. Cindoruk ise, “Türkiye’nin bir başka ülkenin silahlı güçlerine, başka bir ülkeye jandarmalık yaptırmasını demokratik de bulmuyorum. Çekiç Gücün görev süresinin sona erdirilmesinde yarar var” şeklinde bir açıklama yapmıştır.²¹⁵⁵ Cumhurbaşkanı Özal ise Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılmasına destek vermiştir: “Çevik Güç’e doğru yaklaşmazsak ABD ile aramız o zaman bozulur. Problemler çıkar. Bu sizin elinizde manivela, bunu doğru kullanamıyorsanız, siyaset oyunları bilmiyorsunuz demektir.”²¹⁵⁶ ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında yapılan zirvede Türkiye’nin Çekiç Güç içinde yeni bir rol alması tartışılmıştır. Çekiç Güç’ün Kuzey Irak’a ya da Kıbrıs Rum kesimine taşınması ihtimali de gündeme getirilmiştir. ABD’nin resmi isteğiyle bütün bu tartışmalardan sonra Çekiç Güç’ün görev süresi 6 ay için bir kez daha uzatılmıştır.

Burada 2. Yasama Yılı’nın hakim siyasi atmosferini yansıtmak amacıyla çokuluslu gücün görev süresinin uzatılması hakkında 245 sayılı kararın görüşmelerinin incelenmesi ile yetinilecektir. Ayrıca, 2. Yasama yılında kabul edilen en önemli TBMM kararlarından ikisi tanesi Türk Silahlı Kuvvetlerinin Somali ve Bosna Hersek’e gönderilmesine ilişkin olan 204 ve 205 sayılı kararlardır. Bu kararların görüşmeleri de incelenecektir.

²¹⁵⁴ Oy kupası sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılan açık oylamaya 391 üye katılırken 234 kabul, 157 ret oyu kullanılmıştır, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 51 (24.12.1992), ss. 383-439.

²¹⁵⁵ **Milliyet**, 14 Ekim 1992, **Hürriyet**, 14 Ekim 1992, **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1992 ve **Hürriyet**, 19 Ekim 1992.

²¹⁵⁶ **Milliyet**, 8 Kasım 1992.

5.2.1. 10 İlde Uzatılan Olağanüstü Halin Bir İlde Kaldırılmasına 9 İlde Uzatılmasına ve Bitlis İlinde Olağanüstü Hal İlanına Dair 225 ve 226 Sayılı Kararlar

Genel Kurulun 9.3.1993 tarihli 78. Birleşiminin İkinci oturumunda Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında, 10 ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin 1 ilden kaldırılmasına, 9 ilde uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/863) ile Bitlis İlinde olağanüstü hal ilan edilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/864) birlikte ele alınmıştır. Başbakan Süleyman Demirel imzalı ilk tezkerede, 197 sayılı karar ile 19.11.1992 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere 4 ay süre ile 10 ilde uzatılmış bulunan olağanüstü halin Elazığ İlinden 19.3.1993 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere kaldırılmasının Bakanlar Kurulunca kararlaştırıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, Batman, Bingöl, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde ise 4 ay süre ile uzatılmasının, Türkiye Büyük Millet Meclisine arzına Bakanlar Kurulunca 24.2.1993 tarihinde kararlaştırıldığı belirtilmiştir. İkinci tezkerede ise Bitlis İlinde Anayasanın 120. maddesiyle 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 3. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine göre olağanüstü hal ilan edilmesi hakkındaki Bakanlar Kurulunun 4.3.1993 tarihli ve 93/4135 sayılı Kararı iletilmiştir. Bu ilde olağanüstü hal uygulaması 19.3.1993 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere 19.7.1993 günü saat 17.00'ye kadar sürecek şekilde kararlaştırılmıştır. Meclis Başkanı Başbakanlık tezkereleri üzerinde, İçtüzüğü'nün 70. maddesine göre görüşme açarak Gruplar ve Hükümet için 20'er, şahıslar için 10'ar dakika konuşma süresi belirlemiştir.²¹⁵⁷

Tezkereler hakkında açıklamada bulunmak üzere, Hükümet adına söz alan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Aydın), bazı milletvekillerinin, Meclis Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın, Birinci Oturumda Adalet Bakanı Seyfi Oktay hakkında verilmiş bulunan gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmaması hususundaki oylamayı tekrarlamasını isteyen müdahaleleri arasında konuşmuştur. Hükümetin teröre karşı stratejisi hakkında özet bilgi sunan Sezgin, 19 Temmuz 1987 tarihinde uygulamaya konulan olağanüstü hal rejiminin, ülkenin bütünlüğüne, ulusun birliğine ve devletin tekliğine karşı başlatılan bölücü ve ayırıcı terör girişimini, hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde yok etmek amacıyla yürürlüğe konulmuş, bir anayasal yönetim biçimi olduğunu hatırlatmıştır. 1980'lerde olağanüstü hal bölgesinde örgütlenmeye çalışan birtakım terör gruplarının tehlikesinin küçümsendiğini ancak bu aymazlığın bedeli olarak eşkıya çetesinin stratejisinin belirli bir bölümünü uygulayabilmek olanağını elde ettiğini belirtmiştir. 19 Temmuz 1987'de uygulama alanına konulan olağanüstü hal 19 Mart 1993 gününden itibaren bir kez daha uzatılması zorunludur.²¹⁵⁸

²¹⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 78 (9.3.1993), ss. 438-439.

²¹⁵⁸ *A.k.*, ss. 439-440.

Sezgin, terörün evrensel bir stratejisinin söyleyerek bu stratejiyi şu şekilde özetlemiştir:

Bu stratejiyi, örgütlemek, sempatizan bir kitle yaratmak, toplum içinde kendilerini destekleyen ya da ürküntü ve korku nedeniyle destekler gibi görünen bir toplum kesimi oluşturmak, silahlanmak, vur-kaç türü eylemlerle ve sabotajlarla ismini ve varlığını duyurmak, silahlı terör eylemlerini ve etkisi altına aldığı alanı, zaman içinde genişletmek; egemenliğini kurabildiği bölgelerde, kendilerince yönetilebilen coğrafi alanlar oluşturmak ve son aşamada da bu denetimin uluslararası alanda, siyasal tanınmaya konu olmasını sağlamak şeklinde özetlemek gerekir. Belirtmeye çalıştığım stratejik süreç, ne yazık ki, ülkemizde uzun bir süre yeterince algılanamamış ve genellikle, bölgelerarası gelişmişlik farklılaşması ve kültürel tanınma, insan hakları ve demokratikleşme klişeleri adı altında, böylesine bir terör stratejisinin uygulama alanına konulduğunun farkına bile varılamamıştır. Daha, çok yakın zamanlara kadar ülkemizde bazı kesimler, PKK'nın temel hedefinin bu klişeler olduğunu sanmış ve gerçek hedefin, ülke topraklarının bir bölümünün koparılıp alınması olduğunu, ne yazık ki, görememişlerdir. Şurasını açıklıkla vurgulamak isterim ki, PKK terörünün amacı, ülkemizin bölünmez bütünlüğü ilkesini yıkmak ve hedefi de, ülkemizin belirli bir kesimini, siyasal açıdan denetleyebilecek konuma erişmektir.²¹⁵⁹

Terör olaylarının dış çevrelerle olan ilişkisine de değinen Sezgin, terör olaylarının Türkiye'nin uluslararası itibarının artmakta olduğu dönemlere rast geldiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin Yeni Türk dünyası, Balkanlar, Doğu Avrupa ve bölgesindeki önemli konumunun bazı devletler tarafından “endişe ve sıkıntı kaynağı” olarak görüldüğünü ve bu sebepten PKK terörünün desteklendiğini savunmuştur. Hükümeti devraldıkları tarihte PKK teröründen dolayı bölge halkının gece sokağa çıkma cesaretinin kalmadığını, güvenlik güçlerinin dahi, geceleri, bir noktadan diğerine ulaşma olanağının kaybolduğunu ve yöre halkının terör örgütüyle devlet arasında bir tercihe zorlandığını hatırlatan Sezgin, halkı devletin yanına çekmeye ve iyi çalışan bir istihbarat ağı kurmaya ağırlık verdiklerini anlatmıştır.²¹⁶⁰ Terörün önlenbilmesi için siyasal bir iradenin varlığı ve ulusal bir konsensüsün oluşması konularında da çok önemli mesafeler alındığını savunarak terörizmle mücadelenin bir devlet sorunu olduğunun tüm siyasal partilerce benimsendiğine ve terörün politik bir sömürü konusu olmaktan çıkarıldığına işaret etmiştir. Teröristlerin masum halktan soyutlanmasının terörle mücadele stratejilerinin temelini oluşturduğunu belirten Sezgin, terörün dış destek kaynaklarının da etkisiz duruma getirilmesini sağlayacak şekilde ve en geniş bir alan içerisinde çevrelenerek kuşatıldığını ifade etmiştir. Nitekim bu çember hızla daha küçülmekte, kuşatılan terör timleri ve yuvaları bir bir etkisiz hale getirilmektedir. Teröristlerin yurt dışındaki sığınma bölgelerinin etkisizleştirildiğini vurgulayan Sezgin, Başbakanlık tezkeresinin kabulünü isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁶¹

²¹⁵⁹ A.k., ss. 440-441.

²¹⁶⁰ A.k., ss. 442-443.

²¹⁶¹ A.k., ss. 443-444.

Gruplar adına konuşmalara geçildiğinde ANAP milletvekillerinin Meclis Başkanının tutumunu protesto etmesi sebebiyle Genel Kurulda sessizlik sağlanamamış ve Birleşime beş dakika ara verilmiştir. 78. Birleşimin Üçüncü Oturumunda ANAP Grubu adına söz alan Eyüp Aşık (Trabzon) Türkiye’nin en önemli sorunu olan güneydoğu sorununu ve terör üzerinde konuşulduğunu ancak güvenlik güçlerinin canları pahasına yakaladıkları teröristleri, görevindeki ihmal, beceriksizlik ve kusur sebebiyle hapishanelerden kaçırarak bir Bakan hakkında Meclisin denetim mekanizmasını işletilmesine mani olduğunu söylemiştir. Aşık, bir oldu bittiyle “meşruiyeti tartışılır ve usulsüz” bir oylamayla, Meclisin meşruiyetine gölge düşürüldüğünü iddia etmiştir. Başkanın, kararını gözden geçirip düzeltmediği takdirde, Anavatan Partisi Grubu olarak bu kararı protesto ederek çalışmalarına devam etmeyeceklerini açıklamıştır. Bu konuşmadan sonra ANAP milletvekilleri Genel Kurul salonunu terk etmişlerdir.²¹⁶²

CHP Grubu adına Başbakanlık tezkereleri üzerinde söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara) Türkiye’nin çok önemli bir konusunu İçişleri Bakanının geçiştirmesini eleştirerek konuşmasına başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Türkiye Cumhuriyetini, “bir ırk, bir kan, bir kafatası cumhuriyeti” ya da “bir din, bir mezhep cumhuriyeti” olarak kurmadıklarını, “bir siyasî bilinç cumhuriyeti” olarak kurduklarını vurgulamıştır:

*Ünlü şairimiz Nazım Hikmet’in de dediği gibi, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları, Türk ya da Kürt, etnik kökeni her neyse, Alevî ya da Sünnî; mezhebi, dinî inancı her neyse, bir ağaç gibi, tek ve hür; ama orman gibi, kardeşçesine yaşasın diye kurdular. (CHP sıralarından alkışlar) Değerli milletvekilleri, atalarımızın bize bıraktığı cumhuriyet mirası, cumhuriyet felsefesi budur. Şimdi, biz, ülkemizin belli bir coğrafyasında olağanüstü hal uygulamasına “tamam” ya da “devam” yönünde oylarımızı, iradelerimizi belli ederken, aslında, bu cumhuriyete, bize emanet edilen siyasî bilinç cumhuriyeti mirasına ne kadar sahibiz, nasıl sahibiz; bu konuda da kendi değerimizi sahiplenme ölçümüzü ortaya koyacağız.*²¹⁶³

Koalisyon Hükümetini olağanüstü hali sürekli “son defa” diyerek uzatmakla eleştiren Gürkan, Hükümet Programında ve Koalisyon Protokolünde olağanüstü hal ve bölge valiliği düzenlemesi ve koruculuk sisteminin gözden geçirilmesi vaat edildiğini hatırlatarak bunu gerçekleştirmeye çağırmıştır. Mevcut olağanüstü hal uygulamasının, demokratik rejim içinde olmadığını vurgulayan Gürkan, bu uygulamanın çare olmadığını zira güneydoğuda yaşanan sorunun, “tek boyutlu bir güvenlik sorunu” olmadığını belirtmiştir. Olayın gün geçtikçe daha da ağırlaşan ekonomik ve sosyal boyutu, insan hakları, demokratikleşme ve etnik kimlik sorunuyla ilgili, tanınmanın gereğini yapmakla ilgili ciddi boyutları olduğunu savunmuştur. Bütün bu konularda izlenmiş olan hatalı politikalarda demokratik bir anlayışla yenileşme ve değişmeye ihtiyaç vardır.²¹⁶⁴

²¹⁶² A.k., ss. 448-449.

²¹⁶³ A.k., s. 449.

²¹⁶⁴ A.k., s. 450.

Gürkan, olağanüstü hal uygulamasının mevcut Hükümetin elinde terörün oluşumunu kolaylaştıran, yaygınlaşmasına katkıda bulunan ve bölücülüğe zemin hazırlayan bir durumda olduğunu iddia etmiştir. ANAP’tan devralınan Olağanüstü Hal Yasasının 2. maddesinde “Bu kanun, temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandıracağı veya nasıl durdurulacağına ilişkin halleri kapsar” denilmesinin “terör, demokratik hak ve özgürlüklerin ürünüdür” sonucunu ürettiğini öne sürmüştür. Böylece, olağanüstü hal uygulaması teröriste ve teröre karşı değil korunması gereken vatandaşın temel hak ve özgürlüklerine karşı yöneltilmiş olmaktadır.²¹⁶⁵ Hükümetin olağanüstü hali olduğu gibi devam ettirme eğiliminde olduğunu savunan Gürkan, olağanüstü halin kaldırılmasını istemiştir:

*Oysa Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, yasa koyucu olarak bizim görevimiz, vatandaşın temel hak ve özgürlüklerini korumaktır, korumaya engel her ne varsa temizlemektir, demokratik hak ve özgürlüklerin kullanımıyla ilgili bütün istisnaları yok etmektir, kaldırmaktır. Bunu yapmamak, bunun gereğini yerine getirmemek, gereğini yerine getirmeden olağanüstü hale devama boyun eğmek, çözümsüzlüğün çözümüdür değerli milletvekilleri... Olağanüstü hal kalkarsa, hiçbir şekilde, meydan, teröre ve teröriste kalmaz. Bu gerekçe de bir bahanedir, kaçış bahanesidir; Koalisyon Protokolünden kaçma, cayma bahanesidir. Terörü doğrudan hedef alan, vatandaş değil, terörü hedef alan; vatandaşa, etnik kökeni farklı diye, Kürt diye, potansiyel terörist muamelesi yapmayan bir anlayış, temel hak ve özgürlükleri korumaya dönük bir anlayış, pekâlâ bu soruna çözüm getirebilir; ama daha vahimi, bu anlayışa yaklaşmak bir yana, ANAP’tan devralınan çarpık mantığı daha da çarpıklaştıran bir anlayışa sürükleniyoruz.*²¹⁶⁶

Silvan’da bir yüzbaşının, cinayet siparişi verdiği halde devletin, onu görevden alıp, yargılama konusunda acziyet gösterdiğini söyleyen Gürkan MİT görevlilerinin insanları enselerinden kurşunladıkları iddiasını da dile getirmiştir. Toplam 500 faili meçhul cinayet konusunda devletin halka güven verecek bir irade gösteremediğini savunmuştur. Hükümetin terörün belinin kırıldığı söylemini reddeden Gürkan, kırılanın, terörün beli değil “demokrasi umudu” “insan hak ve özgürlüklerinin kullanımına olan güven” olduğunu belirtmiştir. Mevcut sükûnetin Latin Amerika ülkelerinde geçmişte çok fazla örneği görülen “korkuya dayanan bir sükûnet” olduğunu öne sürmüştür. Güneydoğuda demokrasi dışında her şeyin denendiğini söyleyen Gürkan, Diyarbakır’da, Silvan’da, Midyat’ta, İdil’de, Şırnak’ta, Cizre’de demokrasi olmaması durumunda Ankara’da da demokrasinin korunamayacağını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁶⁷

²¹⁶⁵ A.k., ss. 450-451.

²¹⁶⁶ A.k., s. 451.

²¹⁶⁷ A.k., ss. 451-453.

SHP Grubu adına Başbakanlık tezkereleri üzerinde söz alan Cemalettin Gürbüz (Amasya) olağanüstü halin uzatılması konusunun “politikadan uzak ve siyasal rahatlık içerisinde” konuşulmadığını belirtmiştir. Gürbüz’e göre kendisini en çok üzen şey bu konu üzerinde politika yapılmaya çalışılması, konuyu derinlemesine çözüme yönünde yeterli araştırma yapmaktan sakınılması ve partiler üstü bir sorun olarak görülmemeye eğiliminde ısrar edilmesi olmuştur. Olağanüstü halin uygulandığı bölgede yaptığı incelemelerde tüm insanlarda, korku, umutsuzluk, güvensizlik ve isyan duygularının ön plana çıkmaya başladığını tespit ettiğini ifade etmiştir. Bölgedeki terörün etkisini anlatan Gürbüz, kırsal kesimi PKK baskısından koruma amacına yönelik olduğu gerekçesiyle uygulamaya konulan koruculuk sisteminin, bölgenin özelliği, mevcut aşiret yapısı gözden uzak tutulduğu, korucular üzerinde yeterli ve etkin denetim ihmal edildiğinden, insanları koruma aracı olmaktan çıktığını, aksine, “ikinci bir baskı cephesi” açılmasına neden olduğunu savunmuştur.²¹⁶⁸ PKK’ya karşı Hizbullah diye adlandırılan bir örgütün faaliyette bulunduğu ve bu örgüt mensuplarının güvenlik güçlerince korunduğu inancının bölgede çok yaygın olduğuna değinen Gürbüz, bu örgüt tarafından işlenen eylemlere karşı etkili mücadele yapılmasını istemiştir. PKK ile mücadelede de askerî ve polisiye yöntemler dışında yeni çalışmalar yapılmasının önemine değinen Gürbüz’e göre, geçmişte, etnik ve mezhepsel kırılganlıklar konusunda duyarlı olunsaydı, politik malzeme yapılmak yerine, demokratik süreçler rahat işletilebilseydi belki de güneydoğu ya da Kürt sorunu gibi bir sorun büyük olasılıkla olmayabilirdi.²¹⁶⁹

Kürt sorunun çözümünde “demokratik” sürecin başlatılmasını öneren Gürbüz, Hükümetin kararlı bir şekilde bu yönde olumlu adımlar atacağına inandıklarını belirtmiştir:

*Bir bölgenin halkına en önce devletin sahip çıkması; onun, başta kimliği olmak üzere, anadil, kültür, tarih, folklor ve inançlarını koruma istemlerine fırsat tanıması gerektiği gerçeği unutulmamalıdır. Aksi takdirde, illegalite güçlenir ve haklılık kazanır. Üniter devlet yapısının tarifi çok iyi yapılmalıdır ki, bunu yanlış tarif etmek isteyenler başarılı olamasın bu kavramın kimlik inkârı olduğu yolundaki yaygın propaganda etkisiz kılınabilsin... Teröre şöyle ya da böyle bulaşmış; ancak, yaptığının doğruluğuna inanmayan birçok insanın da var olduğunu görmekteyiz. Devletin, güçlü olduğu kadar da şefkatli, âdil, yerine göre de bağışlayıcı olduğunun da gösterilmesi, olumlu sonuçlar verebilecektir. Birçok aile bu konuda talepkârdır ve bir çıkış yolu arayışındadır. Bu oluşumun da samimiyetle değerlendirilmeye çalışılması düşünülmelidir.*²¹⁷⁰

Gürbüz, terör örgütünün en etkili kozu ve malzemesinin, kendi terörünü haklıymış gibi gösterebilmek için, devletin de benzeri eylemlerde bulunduğu propagandasını yaymaya çalışmak olduğuna dikkat çekerek aydınlatılamamış

²¹⁶⁸ A.k., ss. 453-454.

²¹⁶⁹ A.k., ss. 454-455.

²¹⁷⁰ A.k., s. 455.

kimi olaylarda devletin de parmağının olabileceği fikrini çürütmek için bu olayların aydınlatılmasını istemiştir. Sorunun çözümü için toplantılar düzenlenerek toplumda söz sahibi kişilerin, kuruluş temsilcilerinin, bilim adamlarının ve politikacıların da katılımlarıyla sorunun tartışılmasını önermiştir. SHP olarak, Hükümete verilen destek ve güven çerçevesi içerisinde, getirilen öneriye olumlu oy vereceklerini ve bunun son olmasını dilediklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁷¹

DYP Grubu adına tezkereler üzerinde söz alan Ahmet Sezal Özbek (Kırklareli)konuşmasının başında, ANAP'lı milletvekillerinin oylamaya itirazları sırasında, Genel Başkanları Mesut Yılmaz'ın açıklamasının aksine hırçın bir muhalefet sergilediğini, kaba kuvvetle fiilî bir durum yarattıklarını ve sıra kapaklarına vurmak suretiyle Meclisi “bir şehir stadyumuna” çevirdiklerini öne sürmüştür. Güneydoğuya yaptıkları gezide durumun ne kadar kötü olduğunu gördüklerini anlatan Özbek, örnek olarak Cizre'deki vatandaşların sadece saat 11.00 -15.00 arasında 4 saat sokağa çıktıklarını, günün 19–20 saatini evde geçirdiklerini aktarmıştır. Bölgedeki bütün turistik tesislerin, imalathanelerin, fabrikaların kapalı olduğunu ve milletin büyük bir korku içerisinde olduğunu söylemiştir. Bu bölgedeki sorununun ANAP'ın iddia ettiği gibi hükümet sorunu olmadığını, devletin millî birliğine, beraberliğine karşı olan bu terörün muhalefetiyle iktidarıyla, birlik beraberlik içerisinde çözülmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bölgedeki olayların daha önce ANAP iktidarı döneminde hafife alındığını savunan Özbek kendilerinin geçmişte muhalefet partileri olarak bu konuda dönemin hükümetinin yanında olduklarını hatırlatmıştır.²¹⁷²

Tezkereler üzerinde Gruplar adına son konuşmayı Refah Partisi Grubu adına Remzi Hatip (Konya) konuşmasının başında Hükümetin olağanüstü hal uygulamasının uzatılması teklifinde kendi programına ve tutumuna ters bir hareket içerisinde olduğunu savunmuştur. Bu iddiasına iki örnek vermiştir. Başbakan Süleyman Demirel'in Nevruz olayları sebebiyle bu kanlı olayların meydana gelmemesi için, gerekli önlemin alınması gerekliliğine değindiğine ve olağanüstü halin devamının sıkıntılı bir durum olduğunu kabul ettiğini aktarmıştır. Aynı şekilde, İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in hazırlanan bir tasarıyla, olağanüstü hal uygulamasına birkaç ay içerisinde son verileceğini ve bunun yerine, valilerin etkilerinin, yetkilerinin artırılacağı bir düzenlemenin getirileceğini söylediğini hatırlatmıştır.²¹⁷³ Hatip, olağanüstü halin, değiştirilmek istenilen 1982 Anayasasının 119 ve 120. maddelerinden neşet ettiğini, ihtilal hükümeti olan Ulusu Hükümeti zamanında çıkarılan 1983 tarihli ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununun da tam bir asker mantığı içerisinde temel hakları sınırladığını söylemiştir. Askerî idare mantığı içerisinde tespit edilen olağanüstü halin mevcut Hükümet tarafından yeniden uzatılmak istendiğini genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının

²¹⁷¹ A.k., s. 456.

²¹⁷² A.k., ss. 457-461.

²¹⁷³ *Milliyet*, 24 Şubat 1993 ve *Türkiye*, 8 Mart 1993.

yaygınlaşmasını önlemek amacıyla kaleme alınan bu kanunun, tatbikatında, tedbirlerin, yalnız tüm bölge halkı üzerinde uygulandığını belirtmiştir. Bu bölgedeki masum vatandaşların devletin her emrini yerine getirdiğini hatırlatan Hatip, teröristlerin ve kanun dışı kuruluşların yasaklara aykırı hareket ederek elini kolunu sallayarak dolaştığını ifade etmiştir.²¹⁷⁴ Yasakların sanki olağan hal gibi, bölge halkına ısrarla uygulanmaya devam edilmesini eleştiren Hatip, bunu “çifte standart” olarak nitelemiştir:

Bu, çifte standarttır; çünkü Türkiye’nin büyük bir bölümünde serbest bir şekilde yaşayan vatandaşlara karşılık, bu bölge halkının bu sıkıntılara 15 inci defa -burada- maruz bırakılmak istenmesi, işte bu iktidarın, bu çifte standardı uygulamasının büyük bir delilidir. (RP sıralarından “Bravo” sesleri, alkışlar) Bölge dışında da anarşik olaylar uzun senelerdir devam ediyor. Bu bölgelerde, yani, olağanüstü halin dışındaki bölgelerde, mevcut İller İdaresi Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunuyla, pekâlâ, istendiği takdirde, her türlü operasyonlar, hem de gelişmiş mahallelerde ve kalabalık yerleşim birimlerinde, hem de başarıyla uygulanabilmektedir. Bu gibi hareketlerde, oranın yöre halkının, değil zarar görmesi, temel hak ve hürriyetlerinin kısıtlanması, topluca sorgulamaya götürülmesi, işkenceye tabi tutulması; tam tersine sanki polisiye bir macera filmini televizyondan izler gibi, komşuda yapılan operasyonu sadece seyretmekte ve “yorgan gitti, kavga bitti” hikâyesinde olduğu gibi, sonunda alkışlarla bu timleri uğurlamakta ve yine kendi normal hayatına devam etmektedir. Ama, buna mukabil, bir yerde bir hadise olduğu zaman, olağanüstü hal bölgelerinde, o mahallin, o köyün halkı, sıradan işkenceye tabi tutulmakta ve maalesef, rahatsızlık duyduğumuz bu hadiselerin önünü, bu olağanüstü hal uygulaması bir türlü alamamaktadır.²¹⁷⁵

Bir defa daha olağanüstü hali uzatmanın çare olmadığına dikkat çeken Hatip sadece 19. Dönemde bu uzatmanın 5. kez yapılmakta olduğunu söylemiştir. O’na göre eğer, olağanüstü hal bir ilaç ise, normal bir hastalık tedavisinde bile görüldüğü gibi, o hastalık devam ediyorsa, o ilaca devam edilmez, terk edilir, ilaç değiştirilir. Hükümetin çözüm müessesesi olduğunun altını çizerek Hükümeti başarısız olmakla eleştiren Hatip, bu sorunun çözümü için Refah Partisinin görüşlerini tekrarlamıştır. İman ve inanç birliğinin getirdiği kardeşliğe, yöre halkıyla tarih boyu beraber yaşamışlığa dikkat çekerek bu inanç birliğini önemsemeyen idarelerin yıllar süren tatbikatlarıyla kardeşliğin tahrip edildiğini söylemiştir. Hatip’e göre anarşinin, iki sebebi vardır. Birincisi gerek bölge halkına gerekse bütün Türkiye’deki insanlara, temel ahlakî ve manevî değerlerin saygılı bir tatbikatı yapılmamasıdır. İkincisi, ekonomik olarak bölge geri bırakılmasıdır.²¹⁷⁶ Bölgedeki güvenlik güçlerinin kontrol edilememesine değinen Hatip, Şırnak Emniyet Müdürünün “Ben, valiyi de dinlemem,

²¹⁷⁴ A.k., ss. 461-463.

²¹⁷⁵ A.k., s. 463.

²¹⁷⁶ A.k., ss. 463-465.

Başbakanı da dinlemem, buranın kralı benim” diye, Cizre’de bütün halka küfrettiği iddiasını dile getirmiştir. Bölgede devam eden faili meçhul cinayetlerde örnekler vermiş ayrıca, terörün dış destekçileri olarak Çekiç Güç ve Avrupa Topluluğundan bahsetmiştir. Bu olağanüstü hallerle Doğu Anadolu meselelerine bir hal çözümü getirilemeyeceğini savunan Hatip, bu uzatma teklifine, sırf bu yüzden ret oyu vereceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁷⁷

Gruplar adına konuşmalar tamamlandıktan sonra İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Aydın) söz alarak konuşmasının başında ANAP’ın bir bahane icat ederek anarşinin en belirgin örneğini verdiğini savunmuştur. Sezgin Hükümetin teröre karşı uygulanan stratejinin esasen, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşmasıyla Paris Şartına da uygun düştüğünü belirtmiştir. Hükümetin stratejisinin en önde gelen unsuru terörü en geniş boyutta kuşatmak ve çemberi hızla daraltmaktır. Bu çerçevede komşularla ve Avrupa ülkeleriyle yapılan güvenlik ve işbirliği anlaşmalarıyla, terörün bu ülkelerde barınma ve sığınma olanağının ortadan kaldırıldığını söylemiştir.²¹⁷⁸ Ayrıca, Körfez savaşı sonrasında Kuzey Irak’ta meydana gelen otorite boşluğundan yararlanarak, bu bölgede üslenen terör örgütüne karşı başarılı operasyon yapıldığını belirtmiştir. Terörün dış desteğinin kesilmesi çabasında yeni Amerikan yönetimi ve Alman Hükümetinin son açıklamalarının memnuniyet verici olduğuna değinen Sezgin, Uluslararası Af Örgütünün, PKK’yı bir terör örgütü olarak kabul ettiğini açıklamıştır. Sezgin, terörle mücadele stratejisinin terörün finansman kaynaklarının kurutulması boyutu ile ilgili olarak son operasyonlarla terör-uyuşturucu ve silah üçgeninin kırıldığını anlatmıştır. Hükümetin uyguladığı doğru politikaların ve demokrasinin bir zaferi olarak devletle halkın kucaklaştığını savunan Sezgin, tüm siyasal partileri terörle mücadelenin bir devlet sorunu olarak kabul edilmesi yolunda gösterdikleri özverili yaklaşımdan dolayı tebrik etmiştir.²¹⁷⁹

1992 yılı içinde olağanüstü hal bölgesinde yer alan illerden Elazığ’da olay sayısının hızla azaldığını, buna karşılık Bitlis ilinde olaylarda önemli bir artış gözlemlendiğini söyleyerek bunun için Başbakanlık tezkerelerinde Elazığ’ın olağanüstü halden çıkarılmasını, Bitlis’in dahil edilmesinin istenildiğini vurgulamıştır. Terörle mücadelede elde edilen başarılarla rağmen terörün kuzeye doğru sıçrama eğilimini ve Ermeni terörüyle işbirliği olasılığını gündeme getirdiğini söyleyen Sezgin, bunlara rağmen olağanüstü halin 1993 yılı sonu itibarıyla kaldırılmasının hedeflenmesinin imkân dahilinde olduğunu savunmuştur.²¹⁸⁰ Sezgin’e göre olağanüstü halin kaldırılması iki şeye bağlıdır:

²¹⁷⁷ A.k., ss. 465-466.

²¹⁷⁸ A.k., s. 466.

²¹⁷⁹ A.k., s. 467.

²¹⁸⁰ A.k., s. 468.

*Bunlardan birincisi, olağanüstü halin kaldırılmasından sonra, güvenliğin tam ve etkili bir şekilde sağlanabilmesi için gerekli yasal ve kurumsal altyapının oluşturulmasıdır, nitekim bu amaçla, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununda gerekli değişikliklerin yapılmasını öngören yeni bir yasa taslağı hazırlanmıştır. Bu yasayla, il valilerinin yetkileri, güçlü il sistemi anlayışına uygun olarak daha da güçlendirilmektedir. Bu tasarımı yasalaştığı takdirde, bölgede güvenliğin sağlanmasında işbirliği ve eşgüdüm sorunları ortadan kalkacak, planlama çalışmalarındaki aksamalar giderilecek, istihbarat çalışmaları daha verimli sonuçlara ulaşabilecek, sınır ötesi operasyonların daha seri uygulanması sağlanabilecek, kuvvet tahsisi ve kaydırmalarındaki sorunlar ortadan kaldırılacaktır. İkincisi: Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kaldırılmasından sonra, şu anda merkezî şekilde örgütlenmiş bulunan güvenlik kuvvetlerinin il bazında örgütlenmesi ve yönetilmesi gerekecektir.*²¹⁸¹

Sezgin, devletin olağan yönetim koşullarında dahi, ülkenin bölünmezliğine, devletin tekliğine ve ulusumuzun birliğine yönelik tüm tehlikeleri kararlılıkla ortadan kaldıracak güçte olduğunu vurgulamış ve devletin gücünü, ulusuna olan inancından aldığını ifade etmiştir. Devletin bölge halkını koruduğunu hatta teröristi dahi koruma ve onurlu bir vatandaş yapma görevini de üstlendiğini ve bunun için pişmanlık yasaları çıkarıldığını anlatmıştır. Hükümet olarak, teröre karşı mücadeleyi, sadece güvenlik önlemleriyle sınırlı görmediklerini, sosyal ve ekonomik boyutuna da önem verdiklerine işaret etmiştir.²¹⁸² Bu çerçevede Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi çerçevesinde tüm kaynakların kullanılmasına ve yöre halkının kalkınması için özverili çabaların sürdürülmesine devam edilmektedir. Sezgin'in açıklamasına göre 1992 yatırım programında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu başta olmak üzere, kalkınmada öncelikli yöreler için geliştirilen yatırım projeleri öncelikle ele alınmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerine ait olup, ödeneği il bazında tahsis edilen projeler için, 1991 yılında 559 adet projeye 2 trilyon ve 1992 yılında 624 adet projeye 4,3 trilyon lira tahsis edilmiştir. GAP çerçevesinde yer alan yatırımlara 1991 yılında 1,4 trilyon, 1992 yılında 2,2 trilyon lira tahsis edilmiştir. Sezgin, koşullarda önemli bir olumsuzluk ortaya çıkmadığı takdirde, kısa bir süre sonra, belirli bir geçiş dönemini içermek üzere, olağanüstü halin kaldırılması için Meclisin huzuruna geleceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁸³

Şahıslar adına tezkereler üzerinde söz alan ilk konuşmacı Mahmut Kılınç (Adıyaman) konuşmasına “Orgeneral Muğlalı Olayı”nı hatırlatarak başlamıştır. Temmuz 1943’te Bölge Müfettişliği İdaresinde Van’ın Özalp ilçesinde 48 yurttaşın hayvan kaçakçılığı suçuyla gözaltına alındığını ve Van Cumhuriyet Savcısı tarafından serbest bırakılan 33 kişinin Orgeneral Muğlalı emriyle kurşuna dizildiğini anlatmıştır. Tutulan tutanakta, bu kişilerin,

²¹⁸¹ A.k., ss. 468-469.

²¹⁸² A.k., s. 469.

²¹⁸³ A.k., ss. 469-470.

çapulcularla yapılan bir müsademe sırasında iki ateş arasında kaldıklarının ve bunun sonucunda öldüklerinin yazıldığını söyleyen Kılınç, hadisenin 1948 yılının sonlarına kadar kamuoyundan gizlendiğini ancak Demokrat Partinin Meclise girmesiyle Orgeneral Muğlalı'nın yargılandığını ve hüküm giydiğini ifade etmiştir. Bu örnekten hareketle Kılınç, olağanüstü hal bölgesinde cereyan eden birçok hadisenin halen bu şekilde olduğunu savunmuştur. Bu iddiasına örnek olarak 27 Mayıs 1992 tarihinde Muş İlinde jandarmaca gözaltına alınan 5 kişinin, kendilerini MİT mensubu olarak tanıtan ve kimlik gösteren 7 kişi tarafından kurşuna dizilerek öldürülmesini göstermiştir. Bölgede, işlenen 600'ün üzerindeki faili meçhul cinayetin Hizbullah diye bir örgüt adıyla gizlendiğini savunmuştur. Kılınç'a göre, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin ve Batman Valisinin, faili meçhul cinayetlerin PKK terörüne endeksli olduğunu söylemeleri ve İçişleri Bakanının, bir yıl önce, "bu işin yöntemini yeni bulduk; oyunu kuralına göre oynuyoruz" demiş olmaları, bütün bunların ne anlama geldiğini açık seçik ortaya koymaktadır.²¹⁸⁴

Bölgede, 300'ün üzerinde köy boşaltıldığını belirten Kılınç, bölgedeki sorunun yetmiş yıldır, Kürtlerin, kendilerini, sistemden dışlanmış olarak görmesiyle, kurulmuş olan devletin ortağı olarak görmemesiyle ilgili olduğunu öne sürmüştür:

*Bu devlet kurulurken, aslî unsur olarak, kanım ve canını veren bu halk, ne yazık ki, sonradan ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüştür. Yetmiş yılın kırk sekiz yılını olağanüstü yöntemlerle geçiren bu halktan başka ne beklenir? Kürt halkı, kendini, bu sistemin ve bu devletin ortağı görmelidir. Bunun için, kendini, kimliğiyle, kültürüyle, bütün değerleriyle ifade etme hakkını kullanmalıdır, bu özgürlüğe sahip olmalıdır. Böyle bir anlayış ve yapılanma, Türkiye'nin bölünmesini değil, bütünlüğünü pekiştirecek bir sonuç yaratacaktır. Bu istek, bu sisteme ortak olma, bu kendi kimliğiyle katılma isteği, hiçbir ülkede zorla bastırılmamış veya betonlaştırılmamıştır. İşte, bölgede akan kanın, bölgenin gelişmeyişinin teknolojiiden ve çağdaşlaşmadan nasibini alamayışının esprisi burada yatar. Bunun hâlâ anlaşılamaması, gerçekten endişe vericidir... Başımızı iki elimizin arasına alıp, bu devleti yönetme geleneklerimizden sıyrılmayı başarak, bu sorunu nasıl çözmemiz gerektiğini ve bunun yolunu bulmak zorundayız. Bundan otuz kırk yıl önce geçerli olan yöntemler, bugün geçerli değildir. Son yetmiş yılın yanlışlarını, hiç tabu kabul etmeden, çok açık ve net bir şekilde tartışmak, bunun muhasebesini yapmak, çıkacak sonuçlara göre çağdaş çözümler üretmek bizim görevimizdir. Biz, bunu yapmayı başaramazsak, korkarım ki, hiç beklemediğimiz ve istemediğimiz sonuçlarla karşılaşma ihtimalimiz kuvvetli olacaktır.*²¹⁸⁵

²¹⁸⁴ A.k., ss. 471-472.

²¹⁸⁵ A.k., ss. 472-473.

Kürt sorununun dış kaynaklı olduğu tezini reddeden, olağanüstü hal yönetiminin kaldırılarak yerine, demokrasi ve insan haklarının kurumsallaştırılmasını isteyen Kılınç, Halkın Emek Partisi olarak ret oyu vereceklerini açıklayarak konuşmasını tamamlamıştır.

Şahsı adına söz alan ikinci konuşmacı Mahmut Alınak (Şırnak) konuşmasının başında olağanüstü hal uygulamasının devam etmiş olmasının Parlamantonun başarısı değil, başarısızlığı olduğunu söylemiştir. Meclisin olağanüstü hal uygulamasını sona erdirecek politikalar üretmediğini, otomatikçe bağlanmış gibi, her dört ayda bir olağanüstü hal uygulamalarını görüşerek Millî Güvenlik Kurulu tarafından alınan kararları onaylayan bir makam işlevi gördüğünü savunmuştur. Olağanüstü hal yönetiminin zararlarını anlatan Alınak, sorunun, Meclisi ve hükümetleri aşan bir tarzda Genelkurmay Başkanlığına havale edilmesinin kaosu daha da çok artırdığını belirtmiştir. Alınak, demokratikleşmenin bölünmenin değil, birlikte olmanın, kardeşçe bir arada yaşamanın çimentosudur olarak nitelemiş ve Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün Kürt realitesinden söz etmesinin olumlu tesirinden bahsetmiştir. Alınak, sorunun adının koyularak Mecliste tartışılması önersinde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁸⁶

Başbakanlık tezkereleri üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra tezkereler açık oylaması oy kutusu sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılmıştır. Yapılan iki oylamada, On İlde uygulanmakta olan Olağanüstü Halin Elazığ İlinden kaldırılmasına, Dokuz İlde 4 ay süre ile uzatılmasına ilişkin olan tezkerenin oylamasına 288 üye katılırken, 212 kabul, 75 ret, 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Bitlis İlinde Olağanüstü Hal ilan edilmesine dair Başbakanlık Tezkeresinin açık oylamasına ise 290 üye katılırken 213 kabul, 76 ret ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır.

5.2.2. Türkiye’de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 245 Sayılı Karar

Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin altı ay süreyle uzatılmasına dair Başbakan vekili Erdal İnönü imzalı Başbakanlık tezkeresi (3/991) Genel Kurulun 24.6.1993 tarihli 117. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu başkanlığında görüşülmüştür. Bu tezkere, BM Güvenlik Konseyinin 688 sayılı kararı göz önünde tutularak ve TBMM’nin 17.1.1991 tarih ve 126 sayılı kararına dayanılarak başlatılan “Provide Comfort II” huzur harekâtı çerçevesinde Türkiye’de konuşlandırılan ve 24.12.1992 tarihli ve 206 sayılı kararıyla görev süresi uzatılan çokuluslu gücün görev süresinin 1 Temmuz 1993 tarihinden itibaren altı ay daha uzatılmasına ilişkindir. Başbakanlık tezkeresi üzerinde, içtüzüğün 73. maddesine göre görüşme açılarak konuşma süreleri, gruplar ve Hükümet için 20’şer dakika ve şahıslar için 10’ar dakika olarak belirlenmiştir.

²¹⁸⁶ A.k., ss. 473-476.

Başbakanlık tezkeresi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Kamran İnan (Bitlis) konuşmasının başında Partisinin meseleye yaklaşımının bir iktidar-muhalefet ilişkileri çerçevesine değil, tamamıyla objektif bir değerlendirmeye dayandığını belirtmiştir. İktidar partilerinin Çekiç Gücün uzatılması meselesine başında muhalif olmalarına rağmen sonrasında desteklemek gerektiğini fark ettiklerini söyleyen İnan, ANAP’a bu kararın alındığı zaman her türlü insafın ötesinde ithamlarda bulunduklarını hatırlatmıştır. Çekiç Gücün görev süresinin uzatılması kararının yeni kurulacak Hükümete (50. Hükümet) bırakılması için altı ay yerine bir ay uzatılmasını önermiştir. İnan, yeni Hükümeti kurmakla görevli Tansu Çiller’in 16 Ağustos 1991 tarihinde Çekiç Güç için “süresi, kimliği, ne için, kime karşı kurulduğu, hangi hukukî dayanaklara bağlı olduğu belli olmayan” tabirini kullandığını aktarmış ve görüşlerinde bir değişiklik olup olmadığını sormuştur.²¹⁸⁷

İnan, Çekiç Güç meselesinde bazı yeni faktörlerin ortaya çıktığını söyleyerek şu şekilde devam etmiştir:

Birincisi: Bu kuvvete ihtiyaç duyulduğu dönemdeki dünya ve bölgemiz şartlarıyla bugünkü şartlar çok farklıdır. Arada, son imparatorluk olan Sovyet İmparatorluğu dağılmış, büyük gelişmeler meydana gelmiş, bölgemizde hissedilir bazı gelişmeler olmuştur, kuvvet dengeleri değişmiştir. Binaenaleyh, o günkü şartlar ve kuvvet dengeleriyle bugünküler çok farklıdır. Olayı, artık o günkü şartlara göre değil, bugünkü şartlara ve ortama göre değerlendirmek gerekir diye düşünüyoruz. Bir başka yeni faktör ise, bizim ve toplum yönünden çok düşündürücü olmuştur; o da, bu maksatla, yani insanî düşünceyle memleketimizde yerleştirilmiş bulunan, sınırlı, sembolik ve vazgeçirici düşünceyle oluşturulan gücün, geçen sene 27 Aralıktan bu yılın 22 Ocağına kadar kullanılış şeklindeki düşündürücü bazı yön ve gelişmelerdir. Yüce Meclis hatırlayacaktır, Amerikan idaresi el değiştirmeden önce, 27 Aralık 1992’de, önce 32 nci paralelin altında - ki, 32 nci paralele 36 ncı paralel, Güvenlik Konseyinin kararına dayanan hukukî bir olay değil, tamamıyla indî, tek taraflı, politik bir harekettir- buna dayanılarak, evvela güneyde harekât yapıldı ve sonra da kuzeyde 36 ncı paralelin üzerinde, İncirlik’ten kalkan müttefik uçakları defaatle harekât yaptı.²¹⁸⁸

Hükümetin önce bunu gizlediğine hâlbuki ABD Avrupa Komutanlığının her harekâttan sonra açıklama yaptığına işaret etmiştir. “Her uçakta Türk pilotu var” ifadelerinin gerçeği ifade etmediğini, yapılan anlaşmada, uçaklar değil, helikopterlerde, talep halinde ve lüzumlu görülürse, Türk pilotlarının da bulunabileceği hususunun bulunduğunu açıklamıştır. Amerikan güçlerinin Türk Hükümetinin bilgisi dışında 36. paralelin altına bile operasyon düzenlendiğinin altını çizen İnan, böyle bir güç dolayısıyla ve bu üssün kullanılış şekli itibarıyla, Türkiye’nin, günün birinde, kendi iradesi dışında bir ihtilafa taraf haline

²¹⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 117 (24.6.1993), ss. 225-226.

²¹⁸⁸ *A.k.*, ss 226.

getirilebileceği tehlikesi olduğunu öne sürmüştür.²¹⁸⁹ Bu gücün devam etmesinin ancak bu gücün NATO çerçevesine alınması ve NATO hukuku içerisinde yürütülmesini önermiştir. Bosna Hersek ve Sırbistan'da hava sahasının kontrolünün NATO'ya verilmesiyle saha dışı sorumlulukların delindiğini Kuzey Irak'ta da delinmemesi için hiçbir sebep olmadığını belirtmiştir. Ya bu kuvvet NATO çerçevesine alınır ve Türkiye'nin bu kuvvet üzerinde hukukî yönden de otoritesi daha açıklık kazanır veya ilgili memleketlerle ikili olarak açık anlaşmalar yapılır, daha sarıh ve daha hukukî bir çerçeveye oturtulur. Amerikalıların bu gücün devamı hususundaki ısrarlarının insani temelli olmadığını, daha önce 1988'deki Halepçe örneği gibi insanların kimyasal silahlarla öldürülmesine seyirci kaldıklarını söylemiştir. Aynı şekilde 200 bin insan, Bosna Hersek'te insanlık ve bütün insan hakları konvansiyonu ve anlaşmaları, ihlal edilircesine katledilirken, ABD ve İngiltere seyirci kalmaktadır.²¹⁹⁰

Dünyanın değişen şartları içerisinde, Türkiye'nin de müttefikleriyle ilişkilerine yeni bir şekil vermesi gerektiğini savunan İnan, Kuzey Atlantik İttifakının tümüyle şekil değiştirdiğini oysa Türkiye'nin bu meselelere yaklaşımının yirmi, otuz sene önceki anlayışla devam ettiğini ifade etmiştir. Çekiç Gücün uzatılması yönündeki değerlendirmelerin Kuzey Irak'taki insanların reel, gerçek güvenlik ihtiyaçlarından doğmadığını diğer güçlerin ihtiyaç ve millî politikalarının icabı olduğu için yapıldığını söylemiştir. Bu gücün Ortadoğu'nun petrolü ve enerji kaynağı için orada bulunduğunu Bosna Hersek'te olanlara seyirci kalanların bir nevi, 1948'den beri devam eden Filistinliler gibi, yeni bir grup meydana getirdiklerini anlatmıştır. İnan, Hükümetin yapacağı en dürüst hareketin çok uluslu gücün görev süresinin bir ay uzatılmasını kabul etmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁹¹

CHP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara) konuşmasının başında Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri, Bosna Hersek ve Kıbrıs'a yönelik politikasının başarısızlıklarını örneklerle anlatarak Çekiç Gücün tartışıldığı genel durumu özetlemiştir. Çekiç Gücün Saddam'ın Kuzey Irak'ta kıyıma dönük hareketlerine karşı, Türkiye'ye bir güç olmasını engellemeye yönelik olması gibi iddiaların ciddiyetini kaybettiğini savunmuştur. Bu iddia, Gürkan'a göre, Türkiye'nin aynı zamanda sınırlarını koruyamadığının ve kendine güvenen bir ülke konumunda olmadığının da itirafıdır. Çekiç Gücün görev süresinin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına dönük hiçbir pazarlık yapılmadan ABD'den MGK'ya uzanan, MGK'dan da hükümete gelen "emret komutanım" alışkanlığı ile uzatıldığını iddia eden Gürkan, bu gücün Kuzey Irak'ta PKK kamplarını koruduğunu söylemiştir.²¹⁹² Bu tespitten hareketle, Hükümet tezkeresinin bir iktidar mecburiyeti anlayışı içinde olduğu gibi onaylanmasını

²¹⁸⁹ A.k., ss. 226-227.

²¹⁹⁰ A.k., ss. 227-228.

²¹⁹¹ A.k., ss. 228-230.

²¹⁹² A.k., ss. 230-231.

ulusal çıkarların korunması yolundaki sorumluluğun yerine getirilememesi olarak yorumlamış ve bunun cumhuriyetin kuruluşundaki bağımsızlık ruhuna uygun olmadığını savunmuştur. DYP ve SHP'nin önceden karşı çıktıkları Çekiç Güce evet diyen konuma niçin geldiklerini sorgulayan Gürkan, bu gücün arkasında artık BM kararı olmadığını sadece ABD, İngiltere ve Fransa olduğunu belirtmiştir. Gürkan, Meclisi bir hafta önce Kıbrıs konusunda hem Hükümete hem de dünyaya verilen dersin aynısını Çekiç Güç konusunda yinelemeye çağırarak konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁹³

Tezkere üzerinde SHP Grubu adına söz alan Cemal Şahin (Çorum) SHP'nin Çekiç Güç konusunda fikir değiştirmekle eleştirilmesini cevaplayarak bu gücün olmaması durumunda 36. paralelin hemen bitişiğinde bulunan Saddam'ın 18 tümeninin yine Halepçe türü katliamlar yapabileceğini savunmuştur. Çekiç Gücün hangi şartlarda oluşturulduğunu anlatan Şahin'e göre Kuzey Irak, 32. ve 36. paraleller arasında yaşayanlar ve güneyde yaşayanlar arasındaki güven bunalımı ortadan kalkmamıştır. SHP'nin Körfez Savaşına ve Türkiye'nin buna müdahil olmasına karşı olduğunu, bir koyup üç alacağız denilen dönemde barış mitingleriyle bunu gösterdiğini anlatmıştır. Söylenilenlerin aksine ne Saddam, Irak'ın yönetiminden gitmiştir ne de Türkmenler katliama uğramıştır. Çekiç Gücün sağladığı huzur ortamını Türkiye'nin dışında yapamayacağının altını çizen Şahin, bu gücün PKK'yı yoldan koruduğu görüşünü reddetmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin zaman zaman sınır ötesi harekâtlarla Kuzey Irak'taki PKK inlerini yok ettiğini hatırlatan Şahin, ülkenin geleceği ile ilgili konularda sınır ötesi harekâtların devam edeceğini bunu Çekiç Güç değil dünyada hiçbir gücün engelleyemeyeceğini savunmuştur. Bosna-Hersek ve Azerbaycan'da olanlardan Hükümetin de rahatsız olduğunu ancak uluslararası güçlerin Türkiye'nin emrinde olmadığını söyleyen Şahin, tezkerenin desteklenmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁹⁴

DYP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan İrfan Demiralp (Samsun) Çekiç Gücün oluşturulmasına sebep olan olayları anlatarak başladığı konuşmasında Körfez savaşından iki yıl sonra Irak'ta aynı Saddam yönetiminin başta olduğuna dikkat çekmiştir. Batı dünyasının, Irak'ta demokratik ilkelere bağlı, insan haklarına saygılı bir yönetim işbaşına gelinceye kadar insanları katliamdan korumak için alınan karara en çok saygılı olan ülkelerden bir tanesinin Türkiye olduğunu açıklamıştır. ANAP Hükümetinin Çekiç Gücü Türkiye'ye sadece Hükümet kararıyla, Meclise danışmadan konuşturıldığını ifade etmiştir. 49. Hükümet ise 1992 yılı sonlarında, "Böyle bir oluşum, Türkiye Büyük Millet Meclisinin olumlu görüşü alınmadan yapılamaz, Türkiye topraklarına bu güç yerleştirilemez" diyerek daha önce yerleştirilmiş olan bu gücün kalış süresinin uzatılması hususunu Türkiye Büyük Millet Meclisinin

²¹⁹³ A.k., ss. 231-232.

²¹⁹⁴ A.k., ss. 233-237.

önüne getirmiştir. Şahin, bu gücü Türkiye'ye getiren ANAP Hükümetinin yanlış yaptığını söylemediklerini ancak ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın bu gücün görev süresinin uzatılmasını “dış baskılarla yapılan bir icraat” şeklinde nitelemesini talihsizlik olarak gördüklerini söylemiş ve tezkereye destek istemiştir.²¹⁹⁵

RP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Şevket Kazan (Kocaeli) konuşmasının başında Türkiye Büyük Millet Meclisinin dış politika (Kıbrıs) konusunda 10 Haziran 1993 tarihinde gerçekten “son derece anlamlı, son derece şahsiyetli bir karar” itti haz ettiğini hatırlatmıştır. Çekiç Güç ile ilgili de anlamlı bir karar ortaya koyularak bu gücün çekip gitmesine imkan hazırlanmasını istemiştir. Çekiç Gücün kurulma ve gelişim sürecini anlatan Kazan, muhalefette iken Demirel'in bu gücün amacını “Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi ikinci bir İsrail yapmak istiyor. İncirlik'ten Irak'a tecavüz, Türkiye'yi savaşa sokmaktır. Türkiye'den Irak'a tecavüz olmuştur; bu, buz gibi bir ikinci cephedir. Türkiye, savaşa girmiştir” sözleriyle karşıladığını ancak iktidara gelince aynı şekilde bu gücün görev süresini uzattığını söylemiştir. Hükümetin ABD'nin isteğiyle Çekiç Gücün görev süresinin uzatılmasını tekrar gündeme getirdiğini ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 688 sayılı Kararının bu gücün görev süresinin uzatılması için hukuki mesnet olarak gösterilemeyeceğini savunmuştur. Zira bu karar sadece insanî yardımı ve evlere dönüşü öngörmekteydi. Bunlar gerçekleştiğine göre bu karar bitmiştir. Kazan'a göre, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ikinci bir kararla Çekiç Güç başlatılmıştır ve arkasından İngiltere ve Fransa bu güce katılmıştır.²¹⁹⁶

Saddam'ın hala tehlike olduğu yönündeki görüşü de reddeden Kazan, Irak'a uygulanan ambargonun “insanları aç, sefil, perişan hale” getirdiğini vurgulamıştır. Yine, Saddam sadece kendi ülkesinin iç sorunlarıyla meşguldür, yeniden bir maceraya atılacak durumda değildir. 36. paralelde Irak'ın 18 tümeninin bulunduğu iddiası da tamamen bir hikâyeden ibarettir. Kazan, Çekiç Gücün insancıl amaçlarla durduğu görüşünü de kabul etmeyerek tarihten ders alınmasını isteyerek Girit ve Filistin'in kaybını ve Sevr'i hatırlatmıştır. Ayrıca, Kazan Türkiye'de bir seneden beri Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasına veya olağanüstü halin sona ermesine bir ay kaldığında beklenmedik olaylar olduğunu iddia etmiştir.²¹⁹⁷ Çekiç Gücün, bir ABD gücü olduğunu ve Türkiye'nin menfaatine olmadığını vurgulayan Kazan şöyle devam etmiştir:

Her ne kadar, önce 7 devlet arasında başlamış, bugünlerde 3 devlet arasında oluşturulmuş gibi gösteriliyor ise de, gerek sözleşme ve anlaşma konularındaki başlangıca baktığınız, gerekse şu anda İncirlik Üssündeki uçakların sayısına baktığınız takdirde, 52 tane uçağın 42 tanesi Amerika'nındır. O halde, bu Çekiç Güç, bir Amerika Birleşik Devletleri gücüdür ve o güç, Amerika Birleşik Devletlerinin bölgedeki hâkimiyetini kurup yürütmek amacıyla

²¹⁹⁵ A.k., ss. 238-240.

²¹⁹⁶ A.k., ss. 241-243.

²¹⁹⁷ A.k., ss. 243-245.

*burada bulunmaktadır; içi başkadır, dışı başkadır. Bu gücün, NATO'yla bir ilgisinin olmadığı daha önce açıklanmıştı. Evet, NATO'yla bir ilgisi yok; neden yok? Şundan dolayı yok: NATO çerçevesinde bir güç oluşturulmuş olsa, birtakım kayıtlara bağlı olacak, o zaman böyle kafasına estiği gibi gidip Irak'ın 36 veya 32 nci paralelini bombalayamayacak. O nedenle, NATO amaçları dışında bırakılıyor, serbest hareket etsin arzu ediliyor, isteniyor. Bu Çekiç Güç, Türkiye'nin hiçbir zaman menfaatlerine uygun olmayan bir güçtür.*²¹⁹⁸

Bunun delili olarak da 17 Aralık 1992 günü Jandarma eski Genel Komutanı şehit Orgeneral Eşref Bitlis'i Selahattin'e götüren helikopterin Çekiç Güç uçakları tarafından rahatsız edilmesini vermiştir. Kazan milletvekillerini Kıbrıs konusunda gösterdikleri şahsiyetli tutumu göstermeye ve Çekiç Güç'e "hayır" oyu vermeye çağırmıştır.

Tezkere üzerinde şahsı adına söz alan Demokratik Sol Parti Genel Başkanı, Bülent Ecevit (Zonguldak) Çekiç Gücün Kuzey Irak'a huzur getirmiş olabileceğini ancak Türkiye'ye huzur ve güvenlik getirmediğini anlatmıştır. Bu güçten sonra PKK'nın Türkiye'ye sızmasının son derecede kolaylaştığını, yüzlerce kişilik şiddet eylemlerinde bulunabilme gücüne erdiğini savunmuştur. Kuzey Irak'ta Çekiç Güç şemsiyesi altında yapılan düzenlemeden, sonra Türkiye'nin güneyinde "bir fiilî devlet, uydu devlet" kurulduğunu bu düzenlemenin yalnız Irak'ı bölmek pahasına bir devlet kurmayı amaçlamadığını aynı zamanda Türkiye'nin de bölünmesini amaçladığını iddia etmiştir.²¹⁹⁹ Türkiye'nin güneydoğusunun büyük ölçüde Türkiye'deki devlet otoritesinden koptuğunu örneklerle anlatan Ecevit, bölücülüğün büyük kentlerde "Türklerle Kürtler arasına bir bıçak" gibi girdiğini ve bunun da PKK stratejisinin bir aşaması olduğunu söylemiştir. Bu tespitini ayrılıkçı terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan'ın sözleriyle destekleyen Ecevit'e göre, bu örgütün stratejisinin hedefi yalnız Irak'ı bölmek değil, aynı zamanda Türkiye'yi bölmektir. Hatta güçleri yeterse, Türkiye'nin büyük kentlerini bölmektir.²²⁰⁰

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu en yaşamsal konuda bir politikası ve bir stratejisi olmadığını vurgulayan Ecevit, Başbakan Vekili Erdal İnönü'nün Çekiç Güç'e muhalefette iken karşı çıktıklarını ama iktidara gelince onaylamak mecburiyetinde kaldıklarını itiraf ettiğini söylemiştir.²²⁰¹ Bu ifadeler, Ecevit'e göre, durumun ve kontrolün Türkiye'nin elinden çıktığını göstermektedir ve bunun nedeni de "Kuzey Irak'ta PKK'ya, Türkiye'nin onayıyla, Türkiye'nin aracılığıyla verilmiş olan olanaklardır." Irak'ta ayrı bir devlet oluştuğunun

²¹⁹⁸ A.k., s. 245.

²¹⁹⁹ A.k., s. 246.

²²⁰⁰ A.k., ss. 246-247.

²²⁰¹ **Milliyet**, 23 Haziran 1993. İnönü'nün "Bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü bunun kontrol edemeyeceğimiz bir duruma girebileceğini gördüğümüz için karşı çıkmıştık, şimdi o görülüyor. Bunu değiştirdiğimiz zaman çıkacak daha büyük kargaşadan bizi sorumlu tutacaklar, onun için değiştirmiyoruz" şeklinde demecinin olduğu belirtilmiştir.

göstergesi 36. paralelin üstünde kalan ve Bağdat yönetiminin kontrolü dışına çıkan Irak topraklarına her türlü yardımın yapılmasıdır. Türkiye'nin, Birleşmiş Milletler Şartının 50. maddesinin kendine sağladığı hakkı kullanarak petrol boru hattını bile ambargoya karşı devreye sokabileceğini söyleyen Ecevit yeni başbakana önerilerde bulunmuştur:

Yeni Başbakan Sayın Çiller sık sık “beyaz sayfa”dan söz ediyor; fakat Çekiç Güç’ün süresi altı ay daha uzatılırsa, bu konuda beyaz sayfa değil, kara yazılı ve kara yazgılı bir sayfa devralmış olacaktır. Biz, Çekiç Güce başından beri karşıyız ve bunda ne kadar haklı olduğumuz da görüldü. Onun için Çekiç Gücün görev süresinin bir kez daha uzatılmasına da kesinkes karşıyız; ama ille uzatılacaksa, hiç değilse altı ay değil, üç ay gibi bir süre uzatılmalıdır ve Hükümet bu üç ayda yeni bir politika, dıştan güdümlü değil, bir ulusal politika uygulayacağını somut girişimlerde bulunacağını açıklamalıdır. Görev devralır almaz, Irak yönetimiyle müzakereye oturmalıdır. Irak’ta insan hakları bakımından herkese güvence verecek bir demokratikleşme programını hayata geçirmeye çalışmalıdır. Kuzey Irak’taki Kürtler ve Türkmenler için, onların can güvenliği ve özgürlüğü için somut önlemler alınmasını sağlamaya çalışmalıdır... Değerli arkadaşlarım, Irak’a demokrasi bugünkü koşullarda kendiliğinden gelemaz. Körfez Savaşının ardından, televizyonlardan da izlemişsinizdir, anımsayabilirsiniz; Talabani ve Barzani Bağdat’a gittiler, kırk yıllık düşmanları Saddam Hüseyin’le herkesin gözleri önünde sarılıp öpüştüler ve bir demokratikleşme programı üzerinde anlaşmaya vardılar. Ama Amerika Birleşik Devletleri, bu anlaşmayı haber alır almaz, derhal Talabani ve Barzani’yi Amerika’ya çağırdı ve “Irak’la her türlü diyalogu keseceksiniz” dedi. Bu gerçekleri de göz önünde tutmak gerekir.”²²⁰²

Türkiye’nin denizler aşırı devletlerin güdümünden kurtulabilirse kendi başına Irak’taki sorunları çözebileceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Hükümet adına tezkere üzerinde söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep) konuşmasında Çekiç Gücün Türkiye dışında Amerika’nın kararıyla geldiği izleniminin doğru olmadığını belirtmiştir. Çetin, Çekiç Gücün başladığı zamandaki koşulların hala olduğu gibi devam ettiğini vurgulayarak Sovyetler Birliği dağılmasına rağmen bölgedeki durumun değişmediğini hatta Irak’taki durumun bazı alanlarda kötüleştiğini savunmuştur. Bunun örneği Irak Hükümetinin 25 dinarları tedavülden kaldırmasıyla Kuzey Irak’ta yeni bir ekonomik bunalım çıkmasıdır. Yeni hükümetin beklenmesi eleştirisini de makul bulmayan Çetin, bu yeni hükümetin de aynı partilerden oluştuğuna işaret etmiştir. Çekiç Gücün NATO şemsiyesi altına alınmasını daha da sakıncalı bulduklarını, bu durumda Türkiye’nin kontrolünün azalacağına inandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, dışarıdan güdümlü dış politika iddialarının bütün hükümetler için söylendiğini ancak kendisinin buna inanmadığını belirtmiştir.²²⁰³

²²⁰² A.k., ss. 247-248.

²²⁰³ A.k., ss. 250-251.

Konuşmasında Kuzey Irak konusuna da değinen Çetin, Bağdat yönetiminin Kuzey Irak'taki boşluğu demokratik yönetime geçmedikçe savaşız kavgasız doldurmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu bölgede konuşlanan PKK'ya karşı yapılan operasyonlara da yer ayırarak, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğü için Saddam yönetiminden daha fazla dikkat gösterdiğini savunmuştur. Türkiye'nin Irak'a ilaç yardımı yapıldığını ve Çekiç Güç konusunu devletin devamlılığı olarak ele aldıklarını, bu sebeple yeni bir göç hareketinin yaratacağı sorunlarla karşılaşılmasının çok sakıncalı olduğunu düşündükleri için bu gücün görev süresinin uzatılmasının Meclisin gündemine getirildiğini açıklamıştır. Irak'ta yaşanabilecek sıkıntıların Türkiye'ye taşmasını önlemeye yönelik olan ve güneydoğudaki terörizmle mücadele konusunda da önem verdikleri Çekiç Gücün henüz vazgeçilecek bir noktaya gelmediğini vurgulamıştır. Zamansız bir iyimserliğe kapılarak mevcut caydırıcı mekanizmaların dağıtılmasının, daha sonra ulusal güvenlik açısından giderilmesi güç durumlara yol açabileceğini söyleyen Çetin Meclisin Hükümetin 6 aylık uzatım önerisini destekleyeceğine inandığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁰⁴

Şahsı adına Başbakanlık tezkeresi üzerinde söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ülke sorunlarının hallinin ilimle, hikmetle, birlikle, kardeşlikle, tarihten ders almakla, dünyayı, dostu ve düşmanı iyi tanımakla mümkün olduğunu vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Çekiç Gücü getirip yerleştiren güçlerin, 1975'te Kuzey Irak'taki Kürtlerin katliamına göz yuman güçler olduğunu iddia ederek aynı güçlerin Bosna-Hersek'teki, Karabağ'daki insan katliamına seyirci kaldıklarına dikkat çekmiştir. Çekiç Gücün bölgeye gelişiyle Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulduğunu, Saddam rejiminin güçlenmesine sebep olduğunu savunan Kumaş, Irak'a uygulan ambargonun kaldırılmasını istemiştir. ABD ve Batı devletlerinin mandası altında yaşama kabiliyeti olmayan bir Kürt yönetimi ile Kuzey Irak'ı Türkiye aleyhine bir nifak bölgesi haline getirmeye ve ABD'nin Ortadoğu petrollerini kontrol etmesini imkân dahiline sokmayı amaçladıklarını savunmuştur. ABD'nin Irak ve Ortadoğu politikasının, Türkiye'nin gerçeklerine ters düştüğüne işaret eden Kumaş, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının değiştirilmesini, Ortadoğu'da Türk-Osmanlı mirasına bağlı ve bölgede İslamî kimliğe saygılı yeni bir Ortadoğu politikası oluşturulmasını önermiştir. Çekiç Güç konusunun ve Ortadoğu politikasının Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir gizli oturumda değerlendirilmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁰⁵

Tezkere üzerindeki konuşmalar tamamlandıktan sonra Başbakan Vekili Erdal İnönü, Bitlis Milletvekili Kâmran İnan'ın, ileri sürmüş olduğu görüşlerden farklı görüşleri kendisine atfetmesi nedeniyle konuşmuştur. İnönü, İnan'ın "biz vaktiyle karşıydık, sonra gördük ki, lazımmış, onun için şimdi destekliyoruz" şeklinde basından aktardığı sözleri söylemediğini muhalefettyken ANAP

²²⁰⁴ A.k., ss. 251-253.

²²⁰⁵ A.k., ss. 253-255.

İktidarının, Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan bunalım döneminde yürüttüğü dış politikaya birçok bakımdan karşı olduğunu söylediğini vurgulamıştır. Kendisinin o dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle yaptığı uluslararası hukuk ihlalinin çözülmesinde, bütün ülkeleri işin içine katan, Güvenlik Konseyinin öncülüğünde dünyanın ortak bir güvenlik çözümü olarak bunu düzeltmesini önerdiğini hatırlatarak bunun doğru çıktığını savunmuştur. Devlette sürekliliğe dikkat çeken İnönü, bir hükümetin uluslararası ilişkilerde getirdiği bir noktanın, ondan sonraki hükümetleri de bir ölçüde bağladığını, Hükümetlerinin de mevcut durumda ulusal çıkarlara en iyi uyan şeyin Huzur Harekâtının bir süre daha devam etmesi olduğuna inandığını açıklamıştır. İnönü, “bugün yapılacak en iyi şey, Huzur Harekâtı eylemine devam etmeye izin vermektir” diyerek Meclisten Hükümete bu yönde izin verilmesini istemiştir.²²⁰⁶

Bundan sonra mevcut Hükümetin geçici bir hükümet olması ve yeni kurulacak hükümete imkân tanınması gerekçesiyle çok uluslu gücün süresinin 6 ay yerine bir ay süreyle uzatılmasını öneren bir önerge reddedilmiştir. Ayrıca, Meclis başkanı Çekiç Güç konusundaki oylamanın, gizli oyla yapılmasını isteyen önergeyi, İçtüzük gereği, açık oylama yapılan hallerde gizli oylama yapılamayacağı hükmüne uyarak işleme koymamıştır. Oğuzhan Asiltürk, İçtüzüğün 123. maddesine göre açık oylama kararı alınmayan durumlarda gizli oylama istenebileceğini ve daha önceki oylamalarda alınmış olan açık oylama kararının altı ay sonra da tatbik edilmesinin mümkün olmadığını savunmuştur. Başkanın fikrinde ısrar etmesi üzerine Asiltürk, Başkanın tutumunun İçtüzüğe uygun olup olmadığı hakkında müzakere açılmasını istemiştir. Yapılan müzakerede Bakanın usul hatası yamadığı, açık oylama kararının olduğu ve gizli oylama istenemeyeceği kararlaştırılmıştır.²²⁰⁷

Bütün bu görüşmelerin tamamlanmasından sonra Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin uzatılmasına ve bu konuyla ilgili bütün kararları almaya ve gerektiğinde harekâtı sona erdirmeye Bakanlar Kurulunun yetkili kılınmasına izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/991) bir daha okutularak oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

5.2.3. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ükelere Gönderilmesine İlişkin 204 ve 205 Sayılı Kararlar

Türkiye 1990’ların başlarında uluslar arası alanda barış ve güvenliğin korunması ile ilgili toplu çabalara katılma gayreti içinde Somali ve Bosna Hersek’e asker yollamıştır. Somali’de iç savaş ve kitlesel ölüm tehlikesi yaratan açlık sorunlarına çözüm bulmak için BM 1992 Nisan’ından başlayarak bu ülkeye teknik yardım göndermiştir. Ancak iç savaş koşullarının baskın çıkması ve yardımların yerlerine ulaştırılamaması BM Güvenlik Konseyini burada yeni bir güç oluşturulması ve gerektiğinde güç kullanabilmesi için yeni bir karar

²²⁰⁶ A.k., ss. 255-256.

²²⁰⁷ A.k., ss. 257-263.

almaya yönlendirmiştir. Bu karardan iki gün sonra ABD Somali'ye güç yollayacağını açıklamıştır. Türkiye de 8 Ocak 1993 tarihli 204 sayılı kararla bu ülkeye 300 kişilik bir birlik gönderme kararı almıştır. Türkiye bu kararla aynı zamanda başka yerlerde özellikle Bosna-Hersek'te barış şartlarının gerçekleştirilmesi için rol oynamak istediğini göstermiştir. Aynı gün Bosna'ya da asker gönderme kararı TBMM'den geçirilmiştir.²²⁰⁸

19. Dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere gönderilmesine ilişkin karar Anayasanın 92. maddesine göre Somali ve Bosna-Hersek'e silahlı kuvvetler gönderilmesine ilişkin iki ayrı izin istemini ihtiva eden 204 ve 205 sayılı kararlardır.

Başbakan Süleyman Demirel imzalı Başbakanlık tezkeresi (3/730) Somali'de güvenli bir ortamın tesisini öngören 794 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını desteklemek ve Bosna-Hersek'te süregelen insanlık trajedisine çözüm getirmek ve insancıl yardım ulaştırmak için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 743 sayılı kararıyla Bosna-Hersek'e gönderilmesi kararlaştırılan Birleşmiş Milletler Barış Gücüne (UNPROFOR) katılmak üzere izin istemektedir. Gönderilecek silahlı kuvvetlerin lüzum, hudut, şümul ve zamanı Hükümetçe takdir ve tespit edilecektir.²²⁰⁹

Tezkere üzerinde İçtüzüğün 73. maddesine göre açılan görüşmelere 8.12.1992 tarihli 30. Birleşimin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu başkanlığında başlanmıştır. Müzakerelerde gruplar ve Hükümet için söz süresi 20'şer dakika, şahıslar adına konuşacak üyeler için ise 10'ar dakika olarak belirlenmiştir.

Başbakanlık tezkeresi üzerinde ilk sözü, Anavatan Partisi Grubu adına, Kâmrân İnan (Bitlis) alarak konuşmasının başında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Gali ve Güvenlik Konseyinin, birçok konuda Türk kamuoyunun güvenini kaybettiğini vurgulamıştır. Somali'ye asker gönderilmesine ancak Türk Milletinin bu gibi durumlarda insanlara yardım elini uzatma arzusuna uygun olarak evet diyeceklerini belirtmiştir. Kıbrıs konusunda Genel Sekreter Gali'nin 774 ve 789 sayılı kararlarla Rum tarafının avukatlığını yaptığını ve 20 Temmuz 1974 öncesine dönmenin yolunu açtığını söylemiştir. Yapılmak istenen Rumların bütün arzularını gerçekleştirmektir.

İnan, Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreteri sadece Kıbrıs değil Bosna-Hersek konusunda da güven kaybettiğini belirtmiştir. İnan, Genel Sekreter Gali'nin, Güvenlik Konseyini Sırlara karşı harekete girmekten alıkoyduğunu iddia etmiştir. Güvenlik Konseyinin 771 sayılı kararıyla Bosna-Hersek'teki insanlara yardım götürülecek yolların emin tutulması tedbirlerinin alınması kararlaştırılmıştır. Bu kararın uygulanmasında Genel Sekreter Gali'nin

²²⁰⁸ Şükrü S. Gürel, "1980 Ertesinde Türk Dış Politikası," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 12, İletişim, İstanbul, s. 369.

²²⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 36 (8.12.1992), s. 221.

Türkiye’den birlik alınmasına karşı çıktığını hatırlatarak Bosna-Hersek’e acil bir müdahale yapılmaması durumunda 150 bin kişinin öleceğini söylemiştir. Bu tabloya sırtını çeviren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreterine güven duymadıklarını tekrarlamıştır.²²¹⁰

İnan, Soğuk Savaşın bitimiyle dünya düzeninin kalktığını ve her yerde afetler manzarası baş gösterdiğini Bosna-Hersek, Gürcistan, Tacikistan, Sudan, Etiyopya ve Liberya örnekleriyle anlatarak Somali’ye müdahale edilmesinin de samimiyetine inanmadıklarını açıklamıştır. Bu kaygının arkasında dünyadaki felaketler karşısında Birleşmiş Milletler müessesesinin kullanılış şekli vardır. Birleşmiş Milletlerin İkinci Dünya Savaşından sonra silah kullanılmasını önlemek amacıyla kurulduğunu ve ana prensiplerinden birinin de, hiçbir şekilde üye memleketlerin iç işlerine müdahale edilmemesi olduğunu hatırlatan İnan, her ikisinin de tersi yapılmaya başlandığını savunmuştur. BM’nin kendisi silah kullanma hareketlerine ve iç işlere müdahaleye başlamıştır. İnan’a göre bu durum Birleşmiş Milletlerin reform ihtiyacına işaret etmektedir. İnan, ayrıca, ABD’nin BM’yi kendi milletlerarası dünya politikasının aracı olarak kullanmaya başladığına dikkat çekerek ABD’nin politik ve askerî gücünün arkasında bulunduğu Güvenlik Konseyi kararlarının uygulama bulduğunu diğerlerinin “ölü kâğıt” olarak kaldığını vurgulamıştır.²²¹¹

İnan, Hükümetin tezkerenin 2. maddesinde yalnız Bosna-Hersek değil, ayrılan bütün cumhuriyetlere icabında kuvvet gönderilmesi talebinde bulunduğunu, bunun çok geniş bir çerçeve olduğunu öne sürmüştür. Aslında bu, bir nevi, “bir Balkan savaşının” başka şekilde başlangıcının Hükümetçe kabul ve ifade edilmesidir diyen İnan, şu soruyu yöneltmiştir:

*Acaba, Sayın Hükümet, tezkerenin 1 inci maddesini tek başına sevk etmesi halinde, dengesinin noksan olacağı, Bosna-Hersek’e rağmen, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk kamuoyunun yalnız Somali’ye asker gönderilmesi kararını benimsemeyeceği endişesiyle denge kurmak için mi bu maddeyi koydu; yoksa, Sayın Hükümet, bizim ve kamuoyunun henüz bilmediği bazı bilgilere, arşive sahip de, çok yakın bir gelecekte -ki, temenni ederiz olsun- Bosna-Hersek konusunda da, hiç olmazsa, Somali’ye benzer bir karar alınmak üzere olduğu ve binaenaleyh tedbirini şimdiden almayı düşündükleri mi? Eğer, böyle ise, bu bilgileri de Yüce Meclis’ten esirgememek lazım.*²²¹²

Bosna-Hersek konusunda ve Ermenistan’ın Azerbaycan’a tecavüzleri karşısında Türkiye’nin üzerine düşeni yapmadığını savunan İnan, Ermenistan’a enerji verme kararıyla Azerbaycan insanların güveninin kaybedildiğini ve bir kardeş cumhuriyetten ilk protestonun alındığını belirtmiştir. 30-31 Ekim 1992

²²¹⁰ A.k., ss. 221-222.

²²¹¹ A.k., ss. 223-224.

²²¹² A.k., ss. 224-225.

tarhinde Ankara’da yapılan Türk Zirvesinde²²¹³ çağrılan ÷lkelere önceden bilgi verilmeden ve hiçbir zemin hazırlamadan açıklanan işbirliğı amacının niyet beyanına dönüştüğünü ve dış çevrelerde kötü etki bıraktığını anlatmıştır. Bu zirveye Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin çağrılmamasını bir “noksanlık” olarak niteleyen İnan, partisinin DYP ve SHP’nin muhalefette iken yaptığı gibi yetki taleplerini itham etmeyeceğini açıklamıştır.²²¹⁴

Somali’de Ocak 1991’de Muhammet Siad Barre Başkanlığındaki idarenin iç isyanla çökmesiyle devlet mefhumunun kalmadığına, aşiretler kavgasının başladığına işaret eden İnan, ABD başta olmak üzere dünya ÷lkelerinin gönderdiği askerlerle bir süre için nizamın tesis edilebileceğini, yardımların dağıtılabileceğini ancak hiçbir siyasî meseleye askerî çözüm getirilemeyeceğini ifade etmiştir. Somali’de, ilk defa, Birleşmiş Milletler Kararı perdesi arkasında bir memleketin içişlerine ve iç varlığına doğrudan doğruya müdahale edildiğini belirten İnan, bunun yeni bir hegemonya ve emperyalizm vasıtası haline gelip gelmediğinin tartışılmasının önemine değinmiştir. Birleşmiş Milletler’in devletler hukuku çerçevesinde yeni bir fonksiyon üstlenmesi gerektiğine ve Türkiye’nin burada öncülük etmesi gerektiğine vurgu yapan İnan, partisinin Hükümetin bu tezkeresinin 1. maddesine olumlu oy vereceğini, 2. maddesine olumlu oy verseler bile Hükümetten açıklama beklediklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²¹⁵

Başbakanlık tezkeresi üzerinde DYP Grubu adına söz alan Sait Kemal Mimaroglu (Ankara) tarihinin her döneminde Osmanlı İmparatorluğuyla ve Türkiye Cumhuriyetiyle iyi ilişkiler içinde bulunan Somali’de 250 bin insanın açlıktan öldüğünü ve 1,5 milyon insanın da ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu anlatmıştır. Somali’de hükümetin mevcut olmadığına ve çetelerin kanunlarını kabul ettirdiğine değinen Mimaroglu, ABD’nin bu konuya insanî amaçlarla yakalaştığını ve bir çözüm aradığını belirtmiştir. Yapılan uzun müzakerelerden sonra 3 Aralık 1992 günü, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde, oybirliğiyle, Somali’ye askerî bir güç gönderilmesi kararı alındığını hatırlatan Mimaroglu, bu kararın Birleşmiş Milletler Şartının 7. bölümüne dayanılarak alınmış görünse de bu durumu yansıtmadığını ifade etmiştir. O’na

²²¹³ İlk Türkçe Konuşan ÷lkeler Devlet Başkanları Zirvesine Türkiye, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan devlet başkanları katılmıştır. Zirveden önce Türk yetkililerin birbirleriyle ve diğer ÷lke liderleriyle yeterince danışmada bulunmadıkları ortaya çıktığından hedeflendiğı gibi zirve sonunda bir siyasi bildirge, bir iktisadi bildirge ve bir basın bildirgesi imzalanamamıştır. İmzalanan tek bildirge, Ankara Bildirgesi cumhuriyetler arasında kültür, eğitim, dil, güvenlik, ekonomi ve hukuk alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacından bahsetmiştir. Cumhurbaşkanı Özal’ın bir Türk Ortak Pazarı ile Türk Kalkınma ve Yatırım Bankası kurulması yönündeki teklifi Azerbaycan haricinde diğer cumhuriyetlerden kabul görmemiştir, Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler,” Baskın Oran (ed) **Türk Dış Politikası**, cilt 2, 4. baskı, İstanbul, İletişim yayınları, 2002, ss. 388-389.

²²¹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 36 (8.12.1992), ss. 225-226.

²²¹⁵ **A.k.**, ss. 226-227.

göre bu karar, uluslararası arenaya “insancıl nedenlere dayalı müdahale hakkı” diye yeni bir kavram getirmektedir. Birleşmiş Milletler Şartının 7. bölümü, savaş halindeki müdahaleyi öngörmesine rağmen bu karar “atıpkı” bir müdahaledir. Bu tür müdahalelerin istisna müdahaleleri olduğunu, tehlikesiz müdahaleler olmadığını söyleyen Mimaroglu, bu müdahalenin kısıtlı bir müdahale olarak kalması yönünde Türkiye’nin çaba gösterdiğini, ABD’nin de bu yaklaşımda olduğunu açıklamıştır.²²¹⁶

Başbakanın, Butros Gali’nin bütün açık ve kapalı hareketlerinin tetkiki ve bilinci içinde olduğunu ve Kıbrıs’ın sahipsiz olmadığını belirten Mimaroglu, Hükümetin, Bosna-Hersek olayında, her aşamada ve bütün uluslararası forumlarda gerekeni her şartta yaptığını savunmuştur. Türkiye’nin Bosna-Hersek Dışişleri Bakanının Avrupa Konseyinin siyasî komitelerde dinlenmesini sağladığını ve Bosna-Hersek’e 40 milyon dolarlık insanî yardım göndereceğini buna örnekler olarak anlatmıştır. Müslümanlara karşı girişilen ırk kıyımını, İslam katliamını şiddetle takbih ettiklerini söyleyen Mimaroglu, Hükümetin Bosna-Hersek’le ilgili olarak teklif ettiği kararın son derece ilginç olduğunu vurgulamıştır. Hükümet hem kurulan Birleşmiş Milletler gücüne katılmak istediğini hem de ileride askerî bir güç müdahalesi söz konusu olduğu takdirde katılmak için önceden Türkiye Büyük Millet Meclisinden yetki almaktadır. Bunun uluslararası camiaya ahlakî bir baskı yapmak anlamına geldiğini, bu tezkereye olumlu oy vereceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²¹⁷

SHP Grubu adına Başbakanlık tezkeresi üzerinde söz alan Atilla Mutman (İzmir) Somali’deki siyasi kargaşayı özetledikten sonra Birleşmiş Milletlerin açlıktan dolayı ölüm tehlikesiyle karşılaşan bu ülkeye uluslararası bir askerî güç gönderme kararının “içtenlikle alkışlanması gereken çok olumlu bir girişim” olduğunu belirtmiştir. Bu askerî operasyonun, Somali’yi işgal amacını taşımadığını, görev tamamlandığı anda ayrılacağını söyleyen Mutman, amacın Somali’ye yapılan insanî yardımların, güvenli olarak yerine ulaştırılması için gerekli önlemlerin alınması olduğunu vurgulamıştır. SHP Grubu olarak Müslüman bir ülkeye yapılacak yardımları güvenceye alma amacını taşıyan böyle bir askerî müdahaleye katılmayı manevî bir borç olarak telakki ettiklerine işaret eden Mutman, Somali’deki iç savaşı durdurmak için Avrupa ve Afrika devletlerinin almaya çalıştığı önlemlerin “süper güç Amerika’nın, lokomotifliği” yüklenmesiyle ancak başarıya ulaşabildiğini vurgulamıştır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere, siyasî kararlılığın mevcut olması halinde, uluslararası toplum gerektiğinde askerî güce başvurmayı da düşünebilmekte ve kimse, ülkelerin egemenlik haklarından veya içişlerine haksız müdahaleden söz edememektedir.²²¹⁸

Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında Somali’ye yapılacak bu askerî müdahalenin, Bosna-Hersek için de bir örnek teşkil etmesini isteyen Mutman, Türkiye’nin Bosna-Hersek için elinden gelen her türlü çabayı sarf ettiğini,

²²¹⁶ A.k., ss. 227-229.

²²¹⁷ A.k., ss. 229-231.

²²¹⁸ A.k., ss. 231-232.

Londra’da bir konferans toplanmasına ön ayak olduğunu ve Müslüman Boşnak halkının haklı davasının bütün dünyaya duyurulmaya çalışıldığını anlatmıştır. Mutman, tezkereyi SHP Grubu olarak desteklediklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²¹⁹

CHP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan M. İstemihan Talay (İçel) Bosna-Hersek’te 7 Nisan 1992’den itibaren devam eden soykırımla ilgili Hükümeti bir şey yapmamakla eleştirmiştir. Yerine ulaşıp ulaşmadığı belli olmayan, hâlâ İstanbul Limanında beklediği ileri sürülen malzemelerin Bosna-Hersek’e gönderildiğini savunmanın görevini yapmak anlamına gelmediğini savunmuştur. Çünkü insanlar öldüğü müddetçe Türkiye Bosna-Hersek’te hiçbir şey yapmamış demektir. Bu sorun çözülmediği müddetçe her şeyin yapıldığı şeklindeki yaklaşımların sadece içeriye dönük mesajlar olduğunu altını çizmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin, Bosna-Hersek’e asker göndermek istediğini ancak bunun BM tarafından reddedildiğini hatırlatan Talay, mevcut tezkerenin Türkiye Büyük Millet Meclisi önüne getirilirken, Birleşmiş Milletlerden bir öngörüş veya mutabakat alınıp alınmadığını sormuştur. Eğer kısa bir dönemde veya hemen, Bosna-Hersek’e asker gönderilmesiyle ilgili bir kararın Güvenlik Konseyinden çıkacağı konusunda bir düşünce yoksa Somali konusunda bir karar isterken bunun gündeme getirilmesinin iç politika çıkarlarına dönük olacağını ima etmiştir. Talay, Somali’ye, insanî nedenlerle, Türkiye Cumhuriyetinin katkıda bulunmasına ilişkin bu kararı desteklediklerini ancak Bosna-Hersek’le ilgili düşüncelerini mahfuz tuttuklarını açıklamıştır. Ermenistan’a elektrik satılmasını eleştiren Talay, Hükümetten Makedonya, Bosna-Hersek, Azerbaycan ve Kıbrıs konularında ulusal çıkarları gözeten politikalar oluşturmalarını istemiştir.²²²⁰

Gruplar adına son konuşmayı yapmak üzere, Refah Partisi Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya) söz almış ve konuşması sert tartışmalara sebep olmuştur. Asiltürk konuşmasının başında Türkiye gibi, vatandaşlarının yüzde 99’u Müslüman olan Somali’ye her türlü insanî yardımın yapılmasını partisinin memnuniyetle karşıladığını ancak bu yardımın hangi gayeye matuf olduğunu bilinmesi gerektiğini söylemiştir. Somali’nin coğrafi konumunun Orta Doğu’ya müdahale etmek için üs olarak çok elverişli bir yerde olduğuna değinen Asiltürk, Said Barre ismindeki diktatörün Batı destekli darbesinden sonra iç kargaşa ve açlığa sürüklendiğini belirtmiştir. Bu diktatörü devirenlerin yeni bir şeyler yapma peşinde olduklarını, Hükümetin bunu anlamadan Somali’ye asker göndermesini yanlış olarak nitelemiştir. Somali’de olanların Afrika’yı Hristiyanlaştırmak isteyen amacın sadece bir parçası olduğunu savunan Asiltürk, Refah partisinin gensoru vererek Ermenistan’a yapılacak buğday yardımının Somali’ye yapılmasını istediklerini hatırlatmıştır. Amerika’nın zulme dayalı yeni bir dünya düzeni kurmak istediğini, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin müdahale yetkisi olmadığını vurgulamıştır.²²²¹

²²¹⁹ A.k., ss. 232-233.

²²²⁰ A.k., ss. 233-235.

²²²¹ A.k., ss. 235-237.

Türk Hükümetinin bu karara uymamasını isteyen Asiltürk, bu müdahale kararını yeni dünya düzeninin bir parçası olarak nitelemiştir. Bu karar için 28 bin kişi gönderilmesini Afrika'yı işgal etmeye hazırlanma olarak yorumlamış ve Sudan'a da müdahale edileceğini iddia etmiştir. Bosna-Hersek'te her gün kan dökülürken Amerika'nın Somali'ye müdahale etmesi burada uranyum bulunması ile ilgilidir. Asiltürk, Müslüman'a yardım etme iddiasıyla Somali'ye asker gönderilmesini reddederek Karabağ, Nahçıvan, Bosna-Hersek'te Müslümanlar öldürülürken niçin asker gönderilmediğini sormuştur. Zira Amerika buralara müdahale edilmesini istememiştir. Asiltürk'ün Amerika'nın Irak'tan çıktıktan sonra Çekiç Gücü ima ederek Türkiye'nin güneydoğusunu işgal ettiğini söylemesi tartışmalara sebep olmuştur. Meclis Başkanı ve bazı milletvekilleri Türkiye'nin, bağımsız bir ülke olduğunu, meşru Cumhuriyet Hükümetinin başta olduğunu ve Meclisten onay görmüş anlaşmalar dışında, hiçbir kuvvetin Türkiye sınırları içerisinde bulunmadığını ifade etmiştir. Bu tartışmalar sırasında Asiltürk vatan hainliği ile suçlanmıştır. Asiltürk, Somali'ye asker göndermeye hayır, Bosna-Hersek'e göndermeye ise dediklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²²²

Başbakanlık tezkeresi üzerinde gruplar adına yapılan görüşmeler tamamlandıktan sonra Hükümet adına Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep) söz alarak tezkerenin amacını anlatarak eleştirileri cevaplamıştır. Konuşmasının başında "Türkiye işgal altında" diyen milletvekilinin Mecliste oturmaya hakkı olmadığını ve Meclis Başkanının da bu sözü geri aldırması gerektiğini belirtmiştir. Asiltürk'ün zihninde komplo teorisi olduğunu, yüzde 99'u Müslüman olan bir ülkeye Türkiye Devletinin ancak yardım yapması gerektiğini söylemiştir. İslam Konferansı Örgütünün 1 ve 2 Aralık tarihlerinde Cidde'de yaptığı olağanüstü toplantıda Güvenlik Konseyini yardıma çağırdığını hatırlatan Çetin, Bosna-Hersek konusunda da, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin yapılması gereken her şeyi yaptığını savunmuştur. İlk defa Türkiye, yazılı başvuru yaparak, Bosna-Hersek'te güç kullanılması gerektiğini söylemiştir. Yazılı eylem planıyla, nerelerin bombalanması gerektiğini isim isim belirterek, Güvenlik Konseyinin daimî üyelerine Türkiye'nin bildirdiğini ifade etmiştir.²²²³ Türkiye'nin tek başına Bosna-Hersek'e müdahale edemeyeceğini anlatan Çetin, kara gücüyle desteklenmeden havadan bombalamanın sonuç vermeyeceğini söylemiştir:

*Dünyanın bugünkü gerçeğinde, Birleşmiş Milletleri, dünyayı devreye sokmadan, tek başınıza müdahale ettirmezler, edemezsiniz. Bir kere, uluslararası hukuk esaslarından hangisine, neye dayanarak müdahale edeceksiniz? Bütün dünyayı karşınıza alarak, hangi gerekçeye, hangi hakka dayanarak müdahale edeceksiniz? Çünkü o müdahale, Sırbistan'la, eski Yugoslavya'yla savaş ilanıdır ve Türkiye'nin silahlı kuvvetlerini oraya ancak karayoluyla götürerek böyle bir şeyi düşünebilirsiniz ki, onun da imkânsızlığı açıkça ortada. Onun için, hayalle başka şeyler yapılır; ama hayalle böyle ciddi konulara çözüm getirilemez.*²²²⁴

²²²² A.k., ss. 237-244.

²²²³ A.k., ss. 248-250.

²²²⁴ A.k., ss. 251-252.

Çetin, Türkiye'nin Somali'deki Müslüman kardeşlerine yardım etme sorumluluğu taşıdığını, 28 bin askerle ancak yardımların dağıtılabileceğini ve Somali için alınan kararın Bosna-Hersek için çok önemli bir gerekçe olduğunu öne sürmüştür. Bu kararla “Birleşmiş Milletler ancak barışı koruma gücü gönderebilir; barışı kurma, görevi değildir” gerekçesinin aşıldığını böylece, dünyanın başka yerlerindeki bu tip konularda barışı kurmak için de güç gönderilebileceğini belirtmiştir. BM ve AGİK gibi kuruluşların eski görevleriyle dünyanın yeni düzenini götüremeyeceğini vurgulayan Çetin'e göre, Hırvatistan'a güç yollanırken Bosna-Hersek'e de güç yollanması durumunda mevcut acı olaylar ortaya çıkmayabilirdi. Ayrıca, Makedonya ile ilgili bir şey yapılmadığı eleştirisini cevaplayan Çetin, Türkiye'nin bu ülkeyle diplomatik ilişki kuran tek ülke olduğunu, Türkiye'nin girişimiyle 25 Kasım'da İstanbul'da yapılan, Balkan ülkeleri ve çevre ülkeler Dışişleri Bakanları toplantısında ve İslam Konferansı Örgütü toplantısında bu ülkenin tanınması kararının alındığını hatırlatmıştır.²²²⁵

Türkiye'nin büyük bir ülke olduğuna ve Somali için oluşturulan bir gücün dışında kalamayacağına işaret eden Çetin, İslam Konferansı Örgütü'nün Cidde'deki son toplantısında, Birleşmiş Milletleri göreve çağırdığını belirtmiştir. Daha önce Meclisten istenen yetkilere yer belirtmeden genel ifadelerle yetki devri istendiği için karşı çıktıklarını anlatarak Bosna-Hersek'le ilgili olarak Türkiye'nin başkanlığını yaptığı temas grubunun BM Güvenlik Konseyinin 713 sayılı kararının kaldırılması için gerekli girişimleri sürdürdüğünü söylemiştir. Türkiye'nin Bosna-Hersek için yaptıklarını şu şekilde özetlemiştir:

Evvela, Türkiye, Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerin başında gelmektedir; Bulgaristan'la birlikte, ilk tanıyan ülkeyiz. İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterine ve dünyanın belli başlı tüm ülke liderlerine, daha olaylar çıkmadan mektup gönderilerek, Bosna'daki duruma dikkat çekilmiştir. İslam Kalkınma Bankasına bir mektup gönderilerek, Bosna-Hersek'te acı çeken halka yardım amacıyla kaynak tahsisi yapılması istenmiş ve Banka da bu yönde bir karar almıştır. Bosna-Hersek, Türkiye'nin çabalarıyla, 29 Nisanda AGİK'e üye olmuştur. 4 Mayıs'ta UNESCO'ya başvurularak, tarihî ve kültürel mirasın, Osmanlılardan kalma tarihî mirasın, hepimizin ortak değerlerinin zarar gördüğü belirtilerek, Bosna-Hersek'e gözlemci gönderilmesi isteğinde bulunulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 12 Mayıs'ta bir bildiri yayımlayarak, Bosna-Hersek'teki katliamı kınamıştır. 14 Mayıs'ta, İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkelerin New-York'taki temsilcileri toplantıya çağrılarak, yapılacak olanlar görüşüldü. O zamanki Dışişleri Komisyonu Başkanı Sayın Ali Dinçer, Bosna-Hersek konusunda birçok yabancı siyasî partiye gönderdiği mektupta, soruna eğilmelerini istemiştir. Bosna-Hersek'te meydana gelen insan hakları ihlallerini yerinde incelemek üzere, İnsan Hakları İnceleme Komisyonu 3 Haziranda Bosna-Hersek'e gitti. İKÖ Dışişleri Bakanlarının 17-18 Haziranda İstanbul'daki toplantısı, Türkiye'nin çağrısıyla yapıldı ve sadece

²²²⁵ A.k., ss. 253-254.

*Bosna-Hersek konusunu görüşmek üzere toplantıya çağrıldı. Saraybosna'ya acil insanî yardımı ulaştırmak üzere kurulan hava köprüsüne askerî uçaklarımızla katıldık. Birleşmiş Milletler ambargosunun denetimi için Adriyatik Denizine yerleştirilen NATO ve batı Avrupa birliği ortak deniz gücüne Türkiye bir fırkateynle katılmıştır. Bu gücün NATO bölümünün komutanlığını da bir Türk deniz subayı yapmaktadır. Bölgedeki çatışmalardan kaçan, resmen 15 bin kişi, ama şu anda 30 bine yakın insan, Türkiye'de barınmaktadır.*²²²⁶

Çetin, Türk Zirvesi ile ilgili eleştirileri reddederek, bu cumhuriyetlerin liderleriyle görüşüldüğünü, toplantının amacının bağımsızlıklarına yeni kavuşan cumhuriyetler olduğunu ve bunların Türkiye'nin vereceği bir işaretle hareket eden “emir kulu devletler” olmadığını vurgulamıştır. Bu cumhuriyetler Kıbrıs'ı tanımadıklarından Kıbrıs Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanıyla bir araya gelmeyi istemediklerini söylemişlerdir. Türkiye'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü korunarak barış ve huzurunu sağlamaya çalıştığını savunan Çetin, Rauf Denktaş'ın da yalnız bırakılmadığının altını çizmiştir. Çetin, Hükümetin Anayasanın 92. maddesine göre getirdiği tezkereye milletvekillerinin oylarıyla destek vermesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²²⁷

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'den sonra Başbakan Süleyman Demirel (Isparta) zabıta hilafı hakikat olan hususları aydınlatmak üzere söz almıştır. Türkiye'nin işgal altında olduğunu Meclis kürsüsünden iddia etmeyi “kürsünün suiistimali” olarak nitelemiş ve Türkiye, bölgenin büyük devleti olduğuna ve bölgede istikrarın öncüsü olduğuna dikkat çekmiştir. Demirel, kendisinin “Türkiye işgal altındadır” şeklinde bir söz söylediğini iddia etmenin abesle iştilgal olduğunu belirtmiştir. Bunun ardından Meclis Başkanı, Zonguldak Milletvekili ve Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit'in tezkeredeki iki ayrı izin isteminin ayrı ayrı oylanmasını isteyen önergesini okuyarak Meclis Başkanlığının ve Hükümetin bu konuda mutabık olduğunu açıklamıştır.²²²⁸

Şahsı adına tezkere üzerinde konuşan Engin Güner (İstanbul) konuşmasında Hükümetin Somali'ye asker gönderilmesi konusunu Bosna-Hersek gibi üzerinde çok önemle durulması gereken bir konuyu alet ederek gündeme getirdiğini savunarak Somali'deki durum hakkında bilgiler vermiştir. Somali'ye asker gönderme kararını Türk kamuoyuna anlatmanın son derece zor olduğunu söyleyen Güner, Bosna-Hersek'teki katliamın boyutlarına değinmiş ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinden bu tür bir karar çıkarması için çalışması gerektiğini anlatmıştır. Hükümeti bu konuda başarısız bulan Güner, tezkerede Bosna-Hersek'in bulunmasının “tamamen şekli, hukukî ağırlığı olmayan bir karar” olduğunu ifade etmiştir. Güner, Bosna-Hersek konusunda yapılması gerekenleri şu şekilde özetlemiştir: Ambargo konusunda mutlaka çift taraflı davranılmalıdır. Ambargonun Bosna-Hersek'e uygulanmaması, kaldırılması gerekmektedir. Bosna-Hersek

²²²⁶ A.k., ss. 255-256.

²²²⁷ A.k., ss. 256-258.

²²²⁸ A.k., ss. 259-262.

üzerindeki hava sahası etkili bir şekilde yasaklanarak sınırlı bir hava harekâtıyla, Sırp topçu mevzileri dövülmek suretiyle de, bir müdahale gerçekleştirilmelidir. Türkiye, derhal bir İslâm zirvesini toplantıya çağırmalıdır. Boşnaklara maddi yardım yapılmalıdır. Güner, kamuoyunu ikna etmedeki güçlüğüne rağmen olumlu oy kullanacaklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²²⁹

Tezkere üzerinde şahsı adına ikinci konuşmayı yapmak için söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) Millet Partisi ve şahsı adına Somali ve Bosna-Hersek konusunda görüşlerini ifade etmiştir. Dış politikada hissiyatın, demagojinin ve şovun yeri olmadığına değinerek bu konuda bütün Meclisin bir mutabakatla hareket etmesinin önemine vurgu yapmıştır. Hükümetin tezkereye Bosna-Hersek konusunu kamuoyunu tatmin etmek koyduğunu savunan Kumaş Türkiye'nin çok ciddi ve hayatî dış politika meseleleriyle karşı karşıya bulunduğunu belirtmiştir. Somali'ye asker gönderme konusunda Meclisin dinlenilmesiyle yetinilmemesi ve Batı parlamentolarında görüldüğü gibi, yeminli bilirkişilerin görüş ve düşüncelerini alarak, Somali'de bir askerî harekâta gerek olup olmadığı ve Türkiye'nin böyle bir harekâta başarısının, kayıplarının ve kazançlarının ne olacağı konusunda bir araştırmaya ve aydınlatılmaya ihtiyacı bulunduğunu öne sürmüştür. Ayrıca, Hükümetin Bosna-Hersek'te yaşanan faciayı önlemek amacıyla, ne Batı dünyasını ne İslam dünyasını ne de Türk dünyasını harekete geçiremediğini savunmuştur. Hükümeti kabahatli bulan Kumaş'a göre, eninde sonunda bu davanın sorumlusu Türkiye'dir. Kumaş, ABD'den Somali'de verilen desteğe karşılık olarak Bosna felaketinin önlenmesinin talep edilmesini istemiştir.²²³⁰

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Tezkere üzerindeki görüşmelerin açıklığa kavuşmadığı, açıklığa kavuşması için görüşmelerin uzatılmasına dair bir önerge ve tezkere metni üzerinde değişiklik isteyen iki önerge reddedildi. Tezkere ayrı ayrı açık oya sunulmuştur. Açık oylama oy kutusu sıralar arasında dolaştırılarak üyelere takdim edilmesi ve üyelerin basılı oy pusulalarını bu kutulara atması şeklinde olmuştur. İçtüzüğü'nün 121. maddesinin imkân verdiği bir uygulama olarak iki açık oylama işlemi oy pusulalarının değişik kutulara aynı zamanda atılması suretiyle yapılmıştır. Başbakanlık tezkeresinin 1. maddesinin açık oylamasına 310 üye katılırken, oylamada 266 kabul, 43 ret ve 1 geçersiz oy kullanıldı. 2. maddenin oylamasına 320 üye katılırken, 317 kabul, 2 geçersiz ve 1 çekinse oy kullanıldı. Böylece, 794 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararını Desteklemek Üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin Somali'ye Gönderilebilmesine İlişkin Başbakanlık Tezkeresi kanunlaşmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyince Alınabilecek Güç Kullanma Kararlarına Katılmak Üzere, Lüzum, Hudut, Şümül ve Zamanı Hükümetçe Takdir ve Tespit Edilmek Kaydıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin Bosna-Hersek ve Diğer Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerine Gönderilebilmesine İlişkin Başbakanlık Tezkeresi kanunlaşmıştır.²²³¹

²²²⁹ A.k., ss. 262-266.

²²³⁰ A.k., ss. 267-269.

²²³¹ A.k., ss. 270-273, 276.

5.3. Üçüncü Yasama Yılı TBMM Kararları

Bu yasama yılındaki 77 adet kararın 3 tanesi Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına, 2 tanesi Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına, 1 tanesi TBMM Başkanlığına Hüsamettin Cindoruk’un seçildiğine, 1 tanesi Başkanlık Divanı Üyelikleri için yapılan seçime, 1 tanesi Meclis Komisyonları Üyeliklerine Yapılan Seçime, 1 tanesi Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Üyelikleri için yapılan seçime dairdir. Ayrıca, bu kararların 1 tanesi Meclis Komisyonunun TBMM’nin tatili sırasında da çalışabilmesine, 1 tanesi Yüce divana sevke mahal olmadığına, 5 tanesi Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına, 2 tanesi bu araştırma komisyonlarının üye seçimine, 32 tanesi araştırma komisyonlarının görev süresinin uzatılmasına ve 1 tanesi de araştırma komisyonunun TBMM’nin tatili sırasında da çalışabilmesine ilişkindir. Yine bu kararlardan 2 tanesi TBMM’nin çalışmalarına ara verilmesi, 2 tanesi TBMM’nin tatile girmesi, 1 tanesi Meclis soruşturma komisyonu açılması, 20 tanesi bazı milletvekillerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve 1 tanesi de bilanço ve netice hesaplarının tasvip edilmediği hakkındadır.

3. Yasama yılında Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına dair 3 karardan ilki olan 272 sayılı karar Genel Kurulun 9.11.1993 tarihli 25. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülerek 19.11.1993 günü saat 17.00’den geçerli olmak üzere olağanüstü halin 4 ay süreyle uzatılması kabul edilmiştir. 348 üyenin iştirak ettiği açık oylamada 279 kabul, 65 ret, 1 çekinse ve 3 geçersiz oy kullanılmıştır.²²³² Olağanüstü Halin Uzatılmasına dair ikinci karar olan 289 sayılı karar, Genel Kurulun 24.2.1994 tarihli 76. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında görüşülerek 19.3.1994 günü saat 17.00’den geçerli olmak üzere olağanüstü halin 4 ay süreyle uzatılması kabul edilmiştir.²²³³ Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına dair üçüncü karar burada görüşmeleri özetlenecek olan 323 sayılı karardır.

Ayrıca, 3. yasama yılında, Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına dair alınan iki karardan ilki 279 sayılı karardır. Çokuluslu gücün görev süresinin uzatılmasına ilişkin Başbakan Tansu Çiller imzalı başbakanlık tezkeresi (3/1228), Genel Kurulun 28.12.1993 tarihli 58. Birleşiminin İkinci Oturumunda Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında görüşülerek Çokuluslu Gücün Görev Süresinin 31.12.1993 tarihinden itibaren 6 ay süreyle uzatılması kabul edilmiştir.²²³⁴ Burada görüşmelerine yer verilen 325

²²³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 25 (9.11.1993), ss. 22-74.

²²³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 76 (24.2.1994), ss. 80-120.

²²³⁴ Kupaların sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılan açık oylamaya 356 üye katılırken 194 kabul, 160 ret ve 2 çekinse oy kullanılmıştır, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 58 (28.12.1993), ss. 403-472.

sayılı karar Genel Kurulun 14.6.1994 tarihli 116. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında görüşülerek Çokuluslu Gücü Görev Süresinin 30.6.1994 tarihinden itibaren 6 ay süreyle uzatılması kabul edilmiştir. Bu yasama yılında ilk olarak yer verilecek olan karar Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1989, Toplu Konut Fonu Başkanlığının 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 Yıllarına Ait Bilânço ve Netice Hesaplarının Tasvip Edilmediğine Dair 266 sayılı karardır.

5.3.1. Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1989, Toplu Konut Fonu Başkanlığının 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 Yıllarına Ait Bilânço ve Netice Hesaplarının Tasvip Edilmediğine Dair 266 Sayılı Karar

Genel Kurulun, 28.9.1993 tarihli 8. Birleşiminde alınan karar gereğince, Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Tasvibe Sunulan 1989, Toplu Konut Fonunun 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 Yılları Bilânço ve Netice Hesaplarına Ait, 3346 Numaralı Kanunun 8. Maddesi Uyarınca Hazırlanan, Kamu İktisadî Teşebbüsleri Komisyonunun Raporu ve Bu Rapora Yapılan İtiraz ile Komisyonun Görüşü (3/155, 273) üzerindeki görüşmelere 6.10.1993 tarihli 12. Birleşimde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında başlanmıştır. 341 sıra sayılı Komisyon raporunun sonuç bölümünde, 3346 sayılı Kanunun 7. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, idarenin, özerk bir tarzda, verimlilik ve kârlılık ilkeleri doğrultusunda yönetilmediği görüşü temel alınarak Komisyon üyelerinin çoğunluğunun, idarenin ibra edilmemesi yönünde karar verdiği belirtilmiştir.²²³⁵

Başkanvekili Genç, rapor üzerindeki genel görüşmede ilk söz sırasının, itirazda bulunan milletvekillerinden birinci imza sahibine ait olduğunu, imza sahibi kendisi konuşmazsa, yetki vereceği bir başka sayın milletvekilinin konuşacağını belirtmiştir. Daha sonra, siyasî parti grupları, Komisyon ve Hükümet söz almışlardır. Bu konuda, ilk söz sahibi milletvekiline 10 dakika, Komisyon ve gruplara 20'şer dakika konuşma süresi ayrılmıştır. Şahsı adına konuşan iki milletvekiline ise 10'ar dakika süre ayrılmıştır.

İlk olarak itirazda bulunan milletvekillerinden Yavuz Köymen (Giresun), hem kendi adına hem de ANAP Grubu adına söz alarak Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresinin bilanço ve netice hesaplarına neden itiraz ettiklerini açıklamıştır. 20 Nisan 1992 tarihinde, KİT Komisyonu toplantısı neticesinde hesapların ibra edilmediğini hatırlatarak Komisyonun raporlarının

²²³⁵ “Sıra Sayısı 341, Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Tasvibe Sunulan 1989, Toplu Konut Fonunun 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 Yılları Bilânço ve Netice Hesaplarına Ait, 3346 Numaralı Kanunun 8 inci Maddesi Uyarınca Hazırlanan, Kamu İktisadî Teşebbüsleri Komisyonu Raporu ve Bu Rapora Yapılan İtiraz ile Komisyonun Görüşü (3/155, 273),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 12'nin sonuna ekli (6.10.1993), ss. 1-5.

sonuç bölümünde, 3346 sayılı Kanunun 7. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, idarenin, özerk bir tarzda, verimlilik ve kârlılık ilkeleri doğrultusunda yönetilmediği görüşü temel alındığı için idarenin ibra edilmediğine dikkat çekmiştir. Köymen, KİT Komisyonunun, idarenin kuruluş ve işleyişiyle ilgili mevzuatını incelemeye ve anlamaya bile teşebbüs etmeksizin, elindeki yetkileri, “bilinçsizce salt siyasî çıkar” amacıyla kullanması sonucunda aldığı “idareyi ibra etmeme kararının” geçersiz olduğu kanaatinde olduklarını açıklamıştır. Ayrıca, Komisyonunun “kurum yöneticilerinin kurumu iyi yönetemedikleri görüşünün, Komisyon üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsendiği” ifadesinin net olmadığını ve mesnetsiz olduğunu savunan Köymen, 1990 yılını kapsayan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresiyle ilgili ibra etmeme kararına ilgili bakanlıkça soruşturulması istenen konuların sonucu saklı kalmak kaydıyla itiraz ettiklerini belirtmiştir.²²³⁶

Fonların kuruluşuyla ilgili kanunların, fonların denetiminin Komisyonda yapılmasının “fevkalade zor” olduğunu belirten Köymen, ANAP’ın fonların ve kamu bankalarının, Türkiye Büyük Millet Meclisi KİT Komisyonunda denetiminin yapılmasını savunduğunu hatırlatmıştır. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresinin faaliyetleriyle ilgili Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporları ile netice hesaplarını incelemek üzere görevlendirilen alt komisyon raporlarında, 1989 yılına ait idareyle ilgili hiçbir temenninin yer almamasına ve 1990 yılında ise sadece “izlenmesi, gerekli tedbirlerin alınması” şeklinde ibarelerin kullanıldığına işaret etmiştir. Bu raporlarda yolsuzluk iması dahi olmamasına rağmen, Köymen’e göre, KİT Komisyonu, objektif bir yaklaşımdan uzak, somut hiçbir işleme ve eyleme atıf yapmadan, bütünüyle siyasî bir tavırla idareyi ibra etmemiştir. ANAP’ın bu düşüncelerle bu kuruluşların hesaplarının bir kez daha görüşülmesini istediğini açıklamıştır. Ayrıca, 3346 sayılı Kanunun 7. maddesinin üçüncü fıkrasına göre KİT Komisyonunun hiçbir kuruluşu ibra etmesinin mümkün olmadığını savunan Köymen, trilyonlarca zarar eden Sümerbank holdingin, Türkiye Taş Kömürü Kurumunun, Türkiye Ziraî Donatım Kurumunun, Türkiye Şeker Fabrikalarının, Ziraat Bankasının ve PTT’nin nasıl ibra edildiğini sormuştur.²²³⁷

Köymen, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresinin ibra edilmeyişinin gerçek sebebinin otoyolları finanse etmiş olmasından kaynaklandığını öne sürmüştür. Hükümetin kendisinin Başbakan Süleyman Demirel imzalı ve 12.11.1992 tarihli bir kararı Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresinin otoyolları finanse etmesi için çıkardığını aktarmıştır. Bu durumu çifte standart olarak nitelemiştir. Hesap sorma “teranesi” ile birçok kuruluşun hesaplarının ibra edilmemesinin memleket meselelerini iyi bilen, bilgi birikimine sahip uzmanların görevden kaçırmaya sebep olduğunu savunmuştur. Kamu Ortaklığı

²²³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 12 (6.10.1993), s. 386.

²²³⁷ *A.k.*, ss. 387-388.

İdaresi eski başkanı olarak yargıya gönderilmeye çalışılan Bülent Gültekin'in Türkiye'nin en büyük kuruluşu olan Merkez Bankasının başına getirilmesinin çelişkisine değinmiştir.²²³⁸ Koalisyon Hükümetinin ANAP iktidarı ile ilgili bahsettiği 137 dosyadan bir tanesi hakkında bile tutuklama kararı verilmediğine dikkat çeken Köymen, Hükümete İSKİ ve İLK SAN yolsuzluk iddialarını hatırlatmıştır.²²³⁹

RP Grubu adına söz alan Ahmet Derin (Kütahya) konuşmasında ANAP sözcüsü Köymen'in belirttiği eksikliğin KİT Komisyonunun, "ademî ibra" kararını verirken, Komisyonunda yapılan görüşmelerden ademî ibrayı ispatlayacak bazı nedenleri raporunun gerekçesinde serdetmemesinden meydana geldiğini belirtmiştir. KİT Komisyonunda bulunan RP temsilcisi Mehmet Elkatmış'ın 1989 yılında ÇİTOSAN'ın 5 adet çimento fabrikasının satılmasına itiraz ederek ademî ibra noktasında oy kullanacağını ifade ettiğini hatırlatmıştır. Komisyonun Yüksek Denetleme Kurulundan gelen temenniler doğrultusunda karar almadığını ve 1992 yılında yapılan Kamu İktisadî Teşekküllerine ait denetimlerde hiçbir parti ayırımı gözetmeksizin karar alındığını sözlerine eklemiştir. Derin, ANAP'ın kendi döneminin incelemesi yapıldığı için karşı çıktığını diğer tüm siyasî partilerce, ademî ibra noktasında muhalefet olmadan, yüzde 95 oy oranıyla karar verildiğini söylemiştir. RP Grubu olarak Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1989, Toplu Konut Fonunun 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 yılları bilanço ve netice hesaplarına, ademi ibra noktasında oy vereceklerini açıklamıştır.²²⁴⁰

CHP Grubu adına söz alan İbrahim Özdiş (Adana) konuşmasının başında 3346 numaralı Kanunun 7. maddesinin Kamu İktisadî Teşebbüslerinin hangi esaslar çerçevesinde denetleneceğini hükme bağladığını ancak bu ilkenin 1980 yılından sonra uygulama alanı bulamadığını savunmuştur. Özdiş'e göre, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı 29.2.1984 tarihli, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanunun 7. maddesine dayanılarak kurulmasına rağmen Kamu Ortaklığı İdaresinin yaptığı işlemlerde bu kurallara ne derece saygılı olduğu kuşkuludur. Nitekim Kamu İktisadî Teşebbüsleri Komisyonunun 20.4.1992 tarihli toplantısında incelenen bu kurumun yöneticilerinin kurumu iyi yönetmedikleri görüşünün Komisyon üyelerinin çoğunluğu tarafından kabul edildiğini açıklamıştır. Kurumun iyi yönetilmediğine örnekler veren Özdiş, özelleştirme konusunda büyük rakamların yabancı firmalara müşavirlik hizmeti olarak ödendiğini belirtmiştir.²²⁴¹

²²³⁸ "Merkez Bankası Başkanının KOİ'deki hesapları aklanmadı, Gültekin de şaibeli" *Günaydın*, 4 Ekim 1993.

²²³⁹ A.k., ss. 389-391.

²²⁴⁰ A.k., ss. 391-393.

²²⁴¹ A.k., ss. 393-395.

Özdiş, kurumun ibra edilmemesinin nedeninin politik olmadığını tam tersine, millet adına görev yapan milletvekillerinin, milletin çıkarlarını ve menfaatlerini korumak için yaptıkları objektif bir denetimin sonucu olduğunu söylemiştir. Türkiye’de kamu iktisadî teşebbüslerinin denetimlerinin karmaşık ve bu nedenle de yeterince etkili olmayan bir denetim sistemi olduğunu ifade eden Özdiş, bunun aslında Parlatentonun siyasî iktidarı denetlemesi veya en az denetleyebilmesi amacını taşıdığını anlatmıştır. Özdiş, sıraladığı nedenlerle Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı yöneticilerinin, kurumu iyi yönetemedikleri, devletin ve toplumun çıkarlarını bireysel çıkarlara peşkeş çektikleri ve yaptıkları işlemlerle toplumu ve Hazineyi zarara uğrattıkları düşüncesiyle bu kurumun bilanço ve netice hesaplarının ibra edilmemesi gerektiği kanaatini taşıdıklarını açıklamıştır.²²⁴²

SHP Grubu adına söz alan Hilmi Yükselen (Kırşehir) konuşmasının başında, Bülent Gültekin’in 31.1.1989 tarihine kadar Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanı yaptığını, ibra etmedikleri hesapların ise 1989 yılına ait hesaplar olduğunu vurgulamıştır. Yükselen, bu kurumun başkanlığının 3346 sayılı Kanunun 7. maddesinin üçüncü fıkrasının özüne uygun davranmadığını örneğin, reklâm faaliyetlerini Basın İlan Kurumu aracılığıyla yapmak yerine reklam firmalarına yaptırdığını belirtmiştir. 1990 yılına kadar, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının “başiboş bir çiftlik gibi” yönetildiğini söyleyen Yükselen, muhasebe sistemlerinin karmakarışık olduğunu ve şeffaf olmadığını iddia etmiştir. Kötü ve keyfi kaynak kullanımına çeşitli örnekler vererek bilanço ve netice hesaplarının “verimlilik ve kârlılık ilkeleri” doğrultusunda olmadığı için Komisyondan tasvip görmediğini belirtmiştir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının kendi binasını 15 milyara satarken 2 yıllık kira için 22 milyar ödemesini usulsüzlüklere örnek olarak vermiştir.²²⁴³

DYP Grubu adına söz alan Ahmet Sayın (Burdur) ANAP milletvekillerinin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporlarında herhangi bir tenkit olmadığını, alt komisyon raporunda herhangi bir tenkit olmadığını, tamamen siyasî nedenlerle kurumun 1989 ve 1990 bilânço netice ve hesaplarının ibra edilmediğini iddia ettiklerini hatırlatmıştır. Sayın, zabıtlardan bu iddianın aksine keyfi ve kötü yönetime yapılan eleştirileri aktarmıştır. DYP Grubu olarak Komisyonunun raporunun yerinde olduğunu kabul ederek desteklediklerini açıklamıştır.²²⁴⁴

Gruplar adına yapılan konuşmalar tamamlandıktan sonra Komisyon adına Komisyon Sözcüsü Mehmet Gözlükaya (Denizli) söz almıştır. Gözlükaya, Yavuz Köymen ve arkadaşlarının itirazlarındaki “Komisyon, samimî olmayarak, siyasî amaçla; 1989 yılında da temenni olmadan, hiçbir kusuru bulunmamasına rağmen, haksız yere, Kamu Ortaklığı İdaresinin hesaplarını onaylamamıştır” gerekçesini reddederek Komisyonda alınan kararların hiçbirinde siyaset güdülmediğini savunmuştur. Komisyonun iki yıllık çalışma döneminde, KİT’lerin 1988, 1989,

²²⁴² A.k., ss. 395-396.

²²⁴³ A.k., ss. 396-399.

²²⁴⁴ A.k., ss. 399-402.

1990 ve hatta bir kısım kuruluşların da 1987 yılı hesaplarını tetkik ettiğini, 240 teşekkülün ancak 12 tanesini ibra etmediğini hatırlatmıştır.²²⁴⁵

İbra edilmeyen kuruluşları şu şekilde sıralamıştır: Toprak Mahsulleri Ofisi, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ile Toplu Konut fonunun 1989 ve 1990 yılı hesapları, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 yılı hesapları, Türkiye Gübre Sanayisinin 1989 ve 1990 yılı hesapları, Denizcilik Bankasının 1989 ve 1990 yılı hesapları, Madencilik Fonunun 1989 yılı hesapları, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun 1990 yılı hesapları, Türkiye Emlak Bankasının 1988, 1989 ve 1990 yılı hesapları, Türkiye Demir Çelik İşletmelerinin 1989 ve 1990 yılı hesapları, Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş.’nin 1990 yılı hesapları ve Etibank’ın 1988, 1989 ve 1990 yılı hesapları. Ayrıca, Köymen’in “emir veriniz, emrinizdeki müfettişler, hâkimler ve savcılar kanalıyla gerekeni yapınız; onlar emrinizdedirler cümlesinin üzücü olduğunu, Türk müfettişlerinin ve özellikle Türk adliyesinde görev yapan hâkimler ve savcılarının hiç kimsenin emrinde olmadığını vurgulamıştır. Hâkim ve savcılar Türk Milletinin emrindedir.”²²⁴⁶

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) fonların basında yolsuzlukla ilgili olarak yıllardır basında tartışıldığını, bu fonların partizanca dağıtıldığının iddia edildiğini hatırlatarak bunların muhatabı olan siyasî partilerin bu tür şaibelerden kurtulabilmesi için Komisyon raporunda belirtilen Kamu Ortaklığı ve Toplu Konut Fonunun kesinlikle adalet huzuruna çıkarılması gerektiğine işaret etmiştir. Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkındaki 2983 sayılı Kanun hakkında konuşan Şahin, oluşturulan fonların Türk Devletinin sanayileşmesi ve istihdamının artırılması yönünde değil aksine onun önünde “bir engel” gibi durduğunu öne sürmüştür. Temiz bir toplum meydana getirilmesi için “şâibeli her müessese ve kurum”un adalet önüne çıkarılması veya Meclis tarafından açıkça denetlenmesini isteyen Şahin Konut Fonunun ve Toplu Konut İdaresinin lağvedilmesini ve Türkiye’yi sanayileştirecek yeni bir yola gidilmesini önermiştir.²²⁴⁷

Şahsı adına son konuşmacı Salih Kapusuz (Kayseri) konuşmasında KİT Komisyonunun siyasi kaygılarla değil gerekli araştırmaları yaptıktan sonra karar verdiğini vurgulamıştır. Kamu Ortaklığı İdaresinin özelleştirme konusunda tam yetki verilen bir müessese olarak yaptığı özelleştirme uygulamalarını eleştirmiştir. DYP ve SHP’nin blok satışlarına itiraz etmelerine rağmen blok satışların, yabancıların müşavirliğinin ve yabancılara satışın da devam ettiğini söylemiştir. Özelleştirmeye çalışılan müesseselerin her birinin banka batağına saplanarak özel kuruluşlar durumuna geldiğini belirtmiştir. Kamu Ortaklığı İdaresine teslim edilen bütün kuruluşların âdeta artık başıboş bırakıldığını, Kamu Ortaklığı İdaresi, kendine devredilen kuruluşlara değil özel şahıslara ve holdinglere kredi verdiğini iddia etmiştir.²²⁴⁸

²²⁴⁵ A.k., s. 403.

²²⁴⁶ A.k., ss. 404-405.

²²⁴⁷ A.k., ss. 406-407.

²²⁴⁸ A.k., ss. 408-409.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1989 yılı, Toplu Konut Fonu ile Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 yılı bilânço ve netice hesaplarına ilişkin Komisyon Raporu oylanarak kabul edilmiştir. Böylece, Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1989 yılı, Toplu Konut Fonu ile Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 yılı bilânço ve netice hesapları tasvip edilmemiş ve dolayısıyla yönetim kurulları ibra edilmemiştir.

5.3.2. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 323 Sayılı Karar

Genel Kurulun 7.6.1994 tarihli 112. Birleşiminin Birinci oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında 10 ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin 4 ay süreyle uzatılmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/1446) görüşülmüştür. Başbakan Tansu Çiller imzalı tezkerede 10 ilde devam etmekte olan olağanüstü halin, 19.7.1994 günü saat 17.00'den itibaren dört ay süre ile uzatılması Bakanlar Kurulunca 2.6.1994 tarihinde kararlaştırıldığı belirtilmiştir.

Olağanüstü halin 21. kez uzatılması hususundaki görüşmelere geçildiğinde tezkere üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Yücel Seçkiner (Ankara) iki buçuk yıldan beri iktidarda bulunan DYP-SHP Koalisyonunun olağanüstü hal yönetiminin sona erdirileceği vaadini yerine getiremediğine vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. Olağanüstü hal yerine yeni bir şey kurulamamasını Anavatan İktidarı döneminde terörle mücadele için alınan kurum ve tedbirlerin (olağanüstü hal, bölge valiliği ve koruculuk sistemi gibi) isabetli olması şeklinde yorumlayan Seçkiner, bu konunun siyasî istismar konusu yapılmasının en az terör kadar zarar vereceğini söylemiştir. Güvenlik güçlerinin, 1994 yılı bütçesinden talep ettikleri 24 trilyon liranın verilmemesini eleştiren Seçkiner, Başbakan Çiller'in "bize verilen her oy, PKK'ya atılacak kurşundur" söylemini bezirgânlık olarak nitelemiştir. Başbakan Çiller'in terörün uzamasına sebep olduğunu iddia eden Seçkiner, Terörle Mücadele Yasa Tasarısının çıkarılmamasını, GAP ve güneydoğudaki bütün yatırımların durdurularak işsizliğin artmasını, 2 adet erken uyarı uçağı alınamamasını, 4 500 okulun kapatılmasını, terörle mücadele müsteşarlığı kurulmamasını, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun çıkarılmamasını buna örnekler olarak sıralamıştır.²²⁴⁹

Teröristlerden temizlenen bölgelerin cazibe merkezleri haline getirilmesini, kapalı olan 4 500 okulun öğretime açılmasını, yatılı bölge okulları için yapılan çalışmaların hızlandırılmasını, atanan kamu personelinin tecrübeli ve yetenekli kişilerden seçilmesini, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Projesinin (GAP) hızlandırılmasını istemiştir. Bölgede teşvik verilecek kişilerin titizlikle seçilerek, bu kaynağın PKK'ya malî destek sağlamasının önlenmesinin altını çizmiştir. Ayrıca, Terörle Mücadele Yasa Tasarısının çıkarılması, cezaevlerinin, teröristlerin eğitim merkezi olmaktan çıkarılması, adlî mekanizmaya sürat ve

²²⁴⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 112 (7.6.1994), ss. 66-68.

etkinlik kazandırılması, 2495 sayılı Özel Güvenlik Teşkilatı Hakkında Kanuna işlerlik kazandırılması, PKK'nın uyuşturucu madde kaçakçılığı konusundaki faaliyetlerinin Avrupa kamuoyuna çok iyi anlatılarak onlardan destek sağlanması terörle mücadeleye hız kazandıracaktır. Seçkiner, benzer önerilerde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır.²²⁵⁰

Tezkere üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüsamettin Korkutata (Bingöl) olağanüstü hal yönetiminin sıkıntıları üzerinde yoğunlaşan bir konuşma yapmıştır. Cumhuriyet tarihinin otuz üç yılının, olağanüstü hal ve sıkıyönetimlerle geçtiğine, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki halkın yirmi dokuz yılını bu şekilde yaşadığına ve son on beş yıldır, kesintisiz olarak bu bölgede olağanüstü halin olağan bir rejim gibi tatbik edildiğine dikkat çekmiştir. Olağanüstü halin artık caydırıcılığını kaybettiğini savunan Korkutata, bilakis bunun halkı teröre itici bir duruma geldiğini iddia etmiştir. Bölgede tam 20 bin kişinin hayatını kaybettiğini söyleyerek, üniversitelerde buna yönelik hiçbir çalışma yapılmadığını belirtmiştir. Bölgeyle ilgili bilim adamlarına rapor hazırlatılmasını isteyen Korkutata, Meclis komisyonlarının hazırladığı raporların Hükümet tarafından dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Kürt halkının yüzde 98'inin vatanına ve milletine bağlı olduğuna değinerek 27 Mart 1994 yerel seçimlerinin bunun en güzel ispatı olduğunu anlatmıştır. 27 Mart seçimleri ile bölgenin en önemli ihtiyacının inançlı kadrolar olduğunun görüldüğünü belirtmiştir.²²⁵¹

Korkutata konuşmasında olağanüstü hal bölgesinde bazı güçlerin kurumlaştığını söyleyerek 60 bine yakın korucunun varlığına işaret etmiştir. O'na göre, korucular arasında teröre bulaşan, çeşitli adi suçlar işleyen, kaçakçılığa bulaşan, gaspa bulaşan insanların bulunduğunu belirtmiştir. Bunun gibi, çeşitli kurumlaşmış sektörlerin olağanüstü halin zırhına bürünerek, bölgede çok çirkin şeyler yaptığını iddia eden Korkutata, kaçakçılık ve menfaat şebekelerinin ciddi sektörler oluşturduğunu ve bunların olağanüstü halin kalkınmasını istemediklerini ifade etmiştir. Olağanüstü halin bölgedeki günlük maliyetinin 40 milyar lira olduğunu ve bunun dünyanın en yüksek maliyetli terörle mücadele şekli olduğunu hatırlatmıştır. Güvenlik sebebiyle boşaltılan 350-400'e yakın mezra ve köy bulunduğuna işaret eden Korkutata köyünü terk etmek mecburiyetinde kalan vatandaşların aile reislerine asgarî ücret tutarında para ödenmesini önermiştir. Köyleri boşaltılan insanların sorunlarını anlatan Korkutata, olağanüstü halin kaldırılması ve sivil otoritelere yetki verilmesiyle de PKK ile mücadele edilebileceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁵²

DYP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan İsmail Köse (Erzurum) kendilerinin de olağanüstü halin 4 ay sonra sona ermesini istediklerini ancak 49. ve 50. hükümetlerin bu terörü devraldığını hatırlatmıştır. 1984 yılında Şemdinli-Eruh olaylarının, 500 PKK'lı militanla başlatıldığını ancak 1991 yılında, 100 bine yakın silahlı örgüt militana, bir o kadar da milis kuvveti ve sempatzanına

²²⁵⁰ A.k., ss. 68-70.

²²⁵¹ A.k., ss. 70-72.

²²⁵² A.k., ss. 72-74.

ulaşıldığını, kendilerinin böyle bir durumu devraldığını anlatmıştır. PKK'nın başta komşu devletler olmak üzere dost gözükken devletler tarafından desteklendiğini anlatan Köse, bunun arkasında Türkiye'nin büyük bir lider devlet olmasını istemeyenlerin olduğunu vurgulamıştır. PKK'nın hedefinin İran, Irak, Suriye ve Türkiye sınırlarında, Marksist-Leninist bir düşünceye dayalı bir Kürdistan kurmak olduğunu anlatan Köse, 1991'li yıllara kadar bu örgütün üzerine güçlü bir siyasî kararlılıkla gidilemediğini savunmuştur.²²⁵³ Başbakan Çiller'in siyasî kararlılığı ile yapılan operasyonlar sonucunda, PKK'nın, artık silahlı gücünü bir yerde kaybetme noktasına geldiğini ve 1994 yılının PKK'nın sonu olacağını iddia etmiştir. Bölgede yaşayan insanlara çok büyük görevler düştüğünü, düne kadar korkuyla, baskıyla, şiddetle, PKK'nın yapacakları hareketleri önceden güvenlik kuvvetlerine bildirmediğini ama artık bütün bildiklerini güvenlik kuvvetlerine daha önceden bildirdiklerini aktarmıştır. Köse, on yıl içerisinde PKK'nın güvenlik kuvvetlerinden 2 binin üzerinde insanı şehit ettiğini, Korkutata'nın verdiği 20 bin rakamının 10 bininin PKK'lı olduğunu, şehitlerle aynı kefeye koyulamayacağını belirtmiştir. PKK'nın verdiği zararları sıralayan Köse, Doğru Yol Partisi olarak olağanüstü halin uzatılmasına müspet oy vereceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁵⁴

Tezkere üzerinde SHP Grubu adına söz alan Ural Köklü (Uşak) olağanüstü halin uzatılması sorununu mevcut Hükümetin sorunu olarak görmediğini anlatan bir konuşma yapmıştır. Bunu Meclisin sorunu olarak niteleyen Köklü, teröre karşı önemli mesafeler alındığını ancak nihai çözüm için Türkiye'deki düşünen insanlara ve milletvekillerine görev düştüğünü söylemiştir. Türkiye Cumhuriyetinin birlik ve beraberliğinin temellerinin Atatürk ve Kuvayı Milliye'nin koyduğu ilkeler olduğunu ifade eden Köklü'ye göre bu ilkelerden birisi çağdaş bir ulusçuluk anlayışıdır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Devleti anlayışı, laiklik temeli üzerine kurulmuş, gerçekten, bilimsellikten, eşitlikten ve özgürlükten yana, sosyal adaletçi bir sosyal hukuk devleti anlayışını hâkim kılmaktır. Köklü, bu ilkeleri tutkal olarak nitelemiş ve "Ulusal birlik ve beraberlik" ilkesinin her zaman var olabilmesi için din, kan ve ırk birliğinin hatta coğrafi birliğin ve üniter birliğin şart olmadığını savunmuştur.²²⁵⁵ Esas olan gaye birliğidir. Bunun yanı sıra kültürel yaşam, eğitim ve sanat birliğinin önemine dikkat çekerek Atatürkçülük ulusçuluğunda ırkçı ya da dinci bir ulusçuluk söz konusu olmadığını altını çizmiştir. Teröre karşı seferberlik öneren Köklü, Atatürkçülük anlayışındaki eğitimin, Tevhidi Tedrisat Yasasının hayata geçirilmesini istemiştir. Ayrıca, ekonomik yaşam birliği için adaletin önemine değinen Köklü bunun için ihtiyaç duyulan çağdaş yasaların bir an önce Meclisten çıkarılmasına işaret etmiştir. Çağdaş insanın hak ettiği birtakım insan haklarına, birtakım demokratikleşme yasalarına artık "öcü" gibi bakmaktan kaçınılmasını isteyerek esas tehlikenin ırkçılık ve dine dayalı şeriat devleti kurmak isteyen düşünce olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁵⁶

²²⁵³ A.k., ss. 74-76.

²²⁵⁴ A.k., ss. 77-79.

²²⁵⁵ A.k., ss. 79-80.

²²⁵⁶ A.k., ss. 80-82.

İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) tezkere üzerinde söz alarak eleştirileri cevaplamıştır. ANAP sözcüsü Yücel Seçkiner'in Başbakan Çiller için terörü sanki uzatıyor gibi bir mütalaada bulunmasını "büyük haksızlık" olarak nitelemiştir. Korkutata'nın bilimsel araştırma yapılmıyor eleştirisini de İstanbul Üniversitesi bünyesinde, bir güvenlik enstitüsü kurulması çalışmalarına, İçişleri Bakanlığının olumlu görüşüyle başladığını açıklayarak karşılamıştır. Faili meçhul cinayetlerin aydınlatılması için çalıştıklarını anlatan Menteşe, devletin hiçbir surette cinayet işletmesinin mevzubahis olmadığını söylemiştir. Valilere yetki vermek için 5442 sayılı kanunu değiştiren tasarinın gündemde olduğunu ve muhalefetin engel olmaktan vazgeçerek destek olmasını isteyen Menteşe, gönüllü ve geçici köy koruculuğu müessesesinin zaruretten doğduğunu hatırlatmıştır.²²⁵⁷

Her birimde olduğu gibi kötü davrananların takip edildiğini belirterek DYP Grubu adına konuşan İsmail Köse'nin teröristlerin sayısını 100 bin olarak vermesinde maddi hata olduğunu söylemiştir. Esas sayının 10 bin olduğunu ve bu sayının hemen hemen 4-5 bine indirildiğini açıklamıştır. Olağanüstü halin 20. uzatımına ilişkin istatistikleri veren Menteşe, ülke genelinde 19 Mart 1994 ile 5 Haziran 1994 tarihleri arasında olağanüstü hal bölgesinde ve mücavir illerinde terör nitelikli 896 eylem gerçekleştiğini söylemiştir. Bu eylemlerde 1 polis, 144 asker, 67 geçici köy korucusu olmak üzere 212 güvenlik görevlisinin şehit edildiğini, 182 vatandaşın hayatını kaybettiğini aktarmıştır. Yine aynı tarihler arasında olağanüstü hal bölgesinde gerçekleştirilen operasyonlarda 1 115 ölü, 14 yaralı ve 1 132 sağ olmak üzere 2 261 terörist ele geçirilmiş, 92 terörist de örgütten kaçarak güvenlik kuvvetlerine teslim olmuştur. Hangi etnik gruptan olursa olsun misakı millî sınırları içindeki bütün vatandaşların eşit hakka sahip olduğunu vurgulayan Menteşe, kimlik ve siyasi hak gibi sözlerin anlamlı olmadığını, bütün etnik grupların siyasi hakka eşit surette sahip olduklarını belirtmiş ve mevcut olağanüstü hal uygulamasının bir dönem daha uzatılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁵⁸

Tezkere üzerinde şahsı adına söz alan Recep Kırış (Kahramanmaraş) konuşmasında Irak'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü yok etmek için girişilen oyunların Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de aynen tezgâhlanmak istendiğini vurgulamıştır. Körfez harekâtından sonra oluşturulan Çekiç Güç ile Kuzey Irak'ta bir devlet kurulması yolunda her türlü adımın atıldığını anlatmıştır. Son zamanlarda, Türkiye'den Kuzey Irak'a göç ettirilen bir grup insan üzerinden uluslararası bir tezgâh düzenlendiğini savunmuştur. Kırış'a göre, Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde de, Kuzey Irak'ta oluşturulan bölge gibi bir bölge oluşturulmaya ihtiyaç vardır gibi bir konunun gündeme getirebileceğini belirtmiştir. Yapılması gereken Kuzey Irak'taki kukla devlete doğru atılan adımları etkisiz hale getirmek için Çekiç Güç'ün görev süresini uzatmamaktır. Kırış, Türkiye'nin İsrail

²²⁵⁷ A.k., ss. 83-85.

²²⁵⁸ A.k., ss. 85-87.

gibi yaparak, terörist grubun başını ve lider kadrosunu imha etmelidir. Türkiye'nin gerçekten bir bölünme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğuna değinen Kırış'a göre, bu ortamda iç ihtilafların ve kavgaların bir tarafa bırakılarak, İslam dininin kardeş yapan özellikleri hatırlanarak ve din ve vicdan hürriyeti gerçekleştirilerek millî birlik ve beraberli korunmalıdır.²²⁵⁹

Şahsı adına ikinci olarak tezkere üzerinde söz alan Mahmut Kılınç (Adıyaman) olağanüstü hal uzatmalarının görüşmelerinde heyecanın kaybolduğunu vurgulayan ve “bu bir kimlik sorunu değil, bu bir terör sorunu” yaklaşımını eleştiren bir konuşma yapmıştır. Ortadoğu'da Kürt sorununa ve Kürt halkına karşı daha insanca ve çağdaşça Kürtleri kazanacağını söyleyerek bu sorunun son yetmiş yılın hatta son ikiyüz yılın sorunu olduğunu ifade etmiştir. Bu itibarla sorunun 5–10 bin tane PKK'lıyı öldürmek olmadığını, PKK yok edilse bile başka bir PKK'nın çıkmasına engel olunamayacağını anlatmıştır. Kılınç, Olağanüstü hal ile sorunun çözülmediğini, yakılan köy sayısının, hapislerdeki insan sayısının arttığını hatta halen Beytüşşebap'ın Levrek köyünün ve iki mezranın yakıldığını açıklamıştır. Olağanüstü halin başarısızlığını çeşitli örneklerle anlatan Kılınç, “bu kadar insan öldürdüm” demenin doğru olmadığını, insan öldürmeye sevinilemeyeceğini ve PKK da dahil bu insanların suçlu vatandaş mı, düşman mı olduğuna karar verilmesini istemiştir. Teslim olan PKK'lıların kurşuna dizildiğini iddia eden Kılınç, öldürülenlerin dini vecibelerinin yapılmasına müsaade edilmediğini söylemiştir. Başbakan Çiller'in 4 Kasım 1993 günü “PKK'nın haraç aldığı işadamları ve sanatçıların isimlerini biliyoruz, hesap soracağız” demesinden sonra faili meçhul cinayetlerin arttığını belirtmiştir.²²⁶⁰

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, Başkanlıkça, ileri sürmüş olduğu görüşten farklı bir görüşün kendisine atfedilmesi nedeniyle konuşarak Başkanvekili Mustafa Kalemli'nin durumu itibarıyla, Divandayken beyanda bulunamayacağını söylemiştir. Menteşe, Mahmut Kılınç'ın gerçek dışı beyanlarda bulunarak “âdeta PKK'nın temsilcisi” gibi konuştuğunu iddia ederek bunu ülkede demokrasinin hüküm sürmesine bağlamıştır. PKK'nın sivil insanları öldürdüğünü hatırlatan Menteşe, devletin vatandaşlarını koruduğunu, yabancı mihrakların oyununa gelinmemesi gerektiğini anlatarak Kılınç'a sadece bir etnik grup değil, bütün milletin temsilcisi olduğunu hatırlatmıştır. Başkanvekili Mustafa Kalemli de kendisinin terörün önemsenmediği şeklinde bir ifadenin devletin kayıtlarında bulunmadığını iddia ettiğini ve İçişleri Bakanının da bunu teyit ettiğini belirtmiştir.²²⁶¹

²²⁵⁹ A.k., ss. 88-90.

²²⁶⁰ A.k., ss. 90-94.

²²⁶¹ A.k., ss. 94-96.

Bundan sonra Başbakanlık tezkeresi bir daha okutulmuş, olağanüstü hal oylamasının açık oylama şeklinde yapılmasını isteyen önerge üzerine açık oylamanın, oy kutusu sıralar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılmasına karar verilmiştir. 10 ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin 4 ay süreyle uzatılmasına ilişkin oylamaya 312 üye katılırken, oylamada 238 kabul, 72 ret, 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, olağanüstü hal, 19.7.1994 günü saat 17.00'dan itibaren 4 ay süreyle yeniden uzatılmıştır.

5.3.3. Türkiye’de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 325 Sayılı Karar

3. Yasama yılında Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin uzatılması için (279 ve 325 sayılı) iki karar alınmıştır. Burada 325 sayılı kararın çıkarılması ve bu sıradaki görüşmeler incelenecektir. Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin 30 Haziran 1994 tarihinden itibaren altı ay süreyle uzatılmasına dair Başbakan Tansu Çiller imzalı Başbakanlık tezkeresi (3/1457) Genel Kurulun 14.6.1994 tarihli 116. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında görüşülmüştür. Tezkerede, çokuluslu gücün görev süresinin uzatılması hakkındaki diğer tezkerelerde belirtilen gerekçe belirtildikten sonra bu gücün görev süresinin 30 Haziran 1994 tarihinden itibaren 6 ay süreyle uzatılmasına Bakanlar Kurulunun yetkili kılınması için Anayasanın 92. maddesine göre izin verilmesi istenmiştir.²²⁶²

Tezkere üzerinde görüşmelere geçildiğinde öncelikle Hükümet adına açıklamada bulunmak üzere Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep) söz almıştır. Konuşmasının başında çokuluslu gücün Türkiye’de konuşlandırılmasının şartlarını özetleyen Çetin, bu gücün Türkiye’nin çağrısı ve isteği üzerine geldiklerini hatırlatmıştır. Ocak 1991 tarihli 126. karar kadar bu gücün görev süresinin ikişer, üçer aylık sürelerle uzatıldığını, kendilerinin bu uzatma yetkisini Hükümetten Meclise devrettiklerini anlatmıştır. 30 Haziran 1994 tarihinden başlamak üzere Çekiç Güç’ün görev süresinin 6 ay daha uzatılması isteğiyle Meclisin huzuruna geldiklerini söyleyen Çetin, bu gücün amacının Irak’ın, 36. paralelin kuzeyinde herhangi bir uçuş yapmaması, herhangi askerî bir harekâta bulunmaması ve böylece 36. paralel ile Türkiye arasında bir güvenlik bölgesi oluşturmaktır. Çetin’e göre, Çekiç Güç’ün devamını sağlayan gerekçede herhangi bir değişiklik olmamıştır, yani, Irak’taki belirsizlik devam etmektedir ve Irak, Birleşmiş Milletler kararlarına henüz tam uymuş değildir. Ayrıca, Çekiç Güç’ün mevcut gücünde bir kara gücü bulunmamakta ve Haziran 1994 itibarıyla bu güç 4 tanesi Türkiye’ye ait olmak üzere 49 tane savaş uçağı, 14 destek uçağı, 7 helikopter ve bu uçaklara hizmet vermek üzere 1 697 personelden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra Zaho’da, içinde 3 Türk personelinin de bulunduğu 22 kişilik bir irtibat bürosu bulunmaktadır.²²⁶³

²²⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 116 (14.6.1994), s. 589.

²²⁶³ *A.k.*, ss. 590-591.

Konunun ülkenin çıkarı ve güvenliği açısından değerlendirildiğini, terörle mücadelenin önemli bir aşamasında sürenin uzatılmasına gerek duyulduğunu vurgulamıştır. Çekiç Güç hakkında zaman zaman yanlış yorumlar yapıldığına değinen Çetin, bu gücün İncirlik'te konuşlandırılan Türk, ABD, Fransız ve İngiliz uçaklarıyla bunların personelinden oluştuğunu, Türkiye toprakları üzerinde herhangi bir görevi olmadığını anlatmıştır. Bu güce ait uçakların uçuşlarının, Hava Kuvvetlerinin Diyarbakır'daki 2. Taktik hava üssünün onayladığı planlar çerçevesinde ve Türk askerî yetkililerinin gözetimi altında yürütüldüğünü ifade etmiştir. Türk Hava Kuvvetlerinin denetimi olmadan, uçuş planı olmadan herhangi bir uçuşun yapılması söz konusu değildir. Uygulama, Türk Genelkurmayınca belirlenen ilkelere göre yapılmaktadır. Son helikopter kazasından sonra, ilkelerin yeniden gözden geçirilerek ayrıntılar konusunda yeni ilkeler ortaya konduğunu açıklayan Çetin, birden fazla personel bulunan helikopterlerde ve Avaks uçaklarında mutlaka Türk personel bulunduğunu, nitekim düşürülen 2 helikopterde de 3 subayın şehit olduğunu hatırlatmıştır.²²⁶⁴

Irak'ın toprak bütünlüğünün çok önemli olduğuna dikkat çeken Çetin, Türkiye'nin bu konuya verdiği önem çerçevesinde, bölgenin önemli ülkeleri olan İran ve Suriye ile sürekli ve düzenli toplantılar yaptığını belirtmiştir. Irak ile temas kurarak Kuzey Irak'taki liderlerle uzlaşmaları gerektiğini söylediklerini vurgulayan Çetin konuşmasında çok uluslu gücün, PKK'ya yardımcı olduğu şeklindeki iddiaya da değinmiştir. O'na göre bu iddianın doğru olmadığını en büyük kanıtı, bu güce en fazla karşı çıkan grubun PKK olmasıdır. Zaman zaman ortaya atılan bu iddiaları doğrulayacak hiçbir kanıt şimdiye kadar elde edilmemiştir. Her aşaması, Türkiye'nin denetimi ve kontrolü altında olan böyle bir gücün dolaylı bir yardım yapması mümkün değildir. Hatta teröre yardım ettiği iddiasının tam tersine, terörle mücadelede önemli bir yan yararı vardır.²²⁶⁵ Çekiç Güç, Kuzey Irak'ta yürütülen operasyonlarda, gerek hareket serbestisi, gerekse istihbarat açılarından kolaylık sağlamaktadır:

Değerli arkadaşlarım, Türkiye, terörle mücadelede, bir süredir Kuzey Irak'ta çok yoğun bir çaba içinde ve bu konuda dünyadan da ciddi bir tepki gelmiyor. Ciddi bir tepkinin gelmemesinin nedeni; PKK'nın bir terör örgütü olduğunun dünyaya anlatılmasının yanında, aslında kendileri de görüyorlar ki, Türkiye'nin, ciddi bir terörle karşı karşıya olduğu ve bununla mücadelede haklı olduğu gayet açık. Bu nedenle, dünyadan önemli bir tepki gelmemesinin gerisinde Türkiye'nin sağladığı bu olanakların da etkisi vardır. Sayın Başkan, zaman zaman, güneydoğudaki sorunların, Çekiç Güç'ten kaynaklandığı şeklinde iddialar da ortaya atılmaktadır. Güneydoğudaki olayların, Çekiç Güç ile bir ilgisi yoktur. Çekiç Güç, kalksa da kalkmasa da, Irak'a yönelik ambargo devam ettiği sürece bu sorunlar devam edecektir. Yani, Çekiç Güç'ün, ambargoyla bir

²²⁶⁴ A.k., ss. 591-592.

²²⁶⁵ A.k., s. 592.

*ilgisi yok. Çekiç Güç'ün, Türkiye topraklarında bir görevi yok. Çekiç Güç'ün, güneydoğuya ya da Türkiye'ye ekonomik bakımdan bir sıkıntı yaratması söz konusu değil. Bu, Körfez savaşının yarattığı sorundur ve Körfez savaşının en büyük ekonomik sıkıntısını, o savaşta taraf olmayan Türkiye'nin ödediği de gayet açık olarak ortadadır. Maalesef, uzayan ambargo, adeta Türkiye'yi cezalandırır hale gelmiştir. Bunun Çekiç Güç ile bir ilgisi yoktur; çünkü Çekiç Güç kalksa da, ambargo devam ettiği sürece, bu sorunlar devam edecektir.*²²⁶⁶

Çekiç Gücün kaldırılması halinde, PKK'nın Kuzey Irak'ta daha geniş ve rahat bir hareket serbestisi kazanacağını savunan Çetin, böyle bir durumda Türkiye'nin bu bölgedeki gelişmeleri etkileme olanağının son derece azalacağını açıklamıştır. Hükümetin konuyu getirirken, yalnızca dış politika değil, iç güvenlik, askerî ihtiyaçlar ve diğer tüm yarar ve sakıncalarını kapsayan bir değerlendirme yaptığını söylemiştir. Türkiye'nin Irak yönetimiyle kuzey Irak'taki grupların, Kürtlerin, Türkmenlerin ve diğer grupların sorunlarını barışçı yollardan çözülmesine katkıda bulunacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁶⁷

Tezkere üzerinde RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya) Bakanın sunuş konuşmasının ötesinde bütün grup konuşmalarından sonra verilecek cevapta kullanılacak süreyi ihtiva eden bir konuşma yaparak İçtüzüğü ihlal ettiğini söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Asiltürk'e göre, bu yabancı güç iddia edildiği gibi Irak'ın saldırısına karşı bir emniyet tedbiri olarak kabul edilmiş olsaydı 36. paralelin hemen kuzeyine yerleştirilmesi gerekirdi. Asiltürk, Çekiç Gücün niye Türkiye'de bulunduğu izah edilemediğini, Irak'ın Birleşmiş Milletlere müracaatı ile bu gücün Irak topraklarından çıkarılarak Türkiye'ye yerleştirildiğini anlatmıştır. Süleyman Demirel ve Erdal İnönü'nün muhalefette iken bu güç aleyhindeki açıklamalarını hatırlatan Asiltürk, elbirliğiyle, hiç olmazsa bu defa Çekiç Güc'ün süresinin uzatılması teklifini kabul edilmemesini istemiştir. Bu gücün teröristlere yardım ettiğini Dışişleri Bakanının reddetmesine rağmen Genelkurmayın kabul ettiğini belirtmiştir. Edirne Gümrüğüne, İncirlik Üssündeki Çekiç Güç'e gönderilmek üzere dışarıdan gelen bir paketin şüphelenilerek açılmasıyla içinden birtakım askerî malzeme çıktığını ve üzerinde de "PKK'ya teslim edilecek" diye yazdığının görüldüğünü ifade etmiştir.²²⁶⁸

Çekiç Güc'ün kendilerine ait iki tane helikopteri vurup düşürdüğünü hatırlatarak böyle bir gücün Türkiye'nin Irak'la karşı karşıya gelmesini engellediğini söylemiştir. Ayrıca, Dışişleri Bakanının birden fazla personel olan uçaklarda Türk subayının olduğunu söylediğini ancak muharip uçakların pek çoğunun tek personelle uçtuğunu belirtmiştir. O'na göre bu uçakların önemsiz bir kısmında Türk personeli vardır ve bunlar Eşref Bitlis Paşa'nın helikopterine tacizde bulunması gibi, istedikleri gibi hareket etmektedir. Dış basında ve yerel

²²⁶⁶ A.k., s. 593.

²²⁶⁷ A.k., s. 594.

²²⁶⁸ A.k., ss. 594-597.

basında Çekiç Güç kuvvetlerinin Ermenistan'a da malzeme götürdüğüne dair bilgilerin çıktığını vurgulayan Asiltürk, ABD'nin Kuzey Irak'ı silahlandırıdığını dikkat çekmiştir. Çekiç Güç'ün yapmak istediği şeyin "ikinci Sevr'in tahakkuku" olduğunu iddia eden Asiltürk, bu gücün görev süresinin hiç değilse bu sefer uzatılmamasını ve geldiği yer neresi ise oraya gönderilmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁶⁹

SHP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Erdal İnönü (İzmir) konuşmasının başında Dışişleri Bakanının sunuşundan tatmin olduklarını ve bu izin isteğine olumlu oy vereceklerini belirtmiştir. Huzur Harekâtının amacını Kuzey Irak'taki yerel yönetim içinde kendini gösteren Kürt oluşumunu korumak ve onların bir yeni saldırı içinde can güvenlikleri ortadan kalkmasın diye bir caydırıcılık yapmak şeklinde özetleyen İnönü, amacın Türkiye'yi korumak olmadığını ifade etmiştir. Asiltürk'ün konuyu karıştırdığını, kendisinin sözlerinden geri dönmediğini vurgulayan İnönü, Çekiç Güç'ün oluşturulma sebeplerine değinmiştir. Irak'ta merkezî devlet yönetimi ile Kuzey Irak'ta ortaya çıkmış olan yerel yönetimin, kendi bulacakları bir anayasal düzen içinde bir arada yaşamaya başladıkları zaman, Huzur Harekâtına gerek kalmayacağını belirten İnönü, Huzur Harekâtının bu amacı kendi başına gerçekleştiremeyeceğini görevin Birleşmiş Milletler ile Irak'a düştüğünün altını çizmiştir.²²⁷⁰

Irak'a uygulanan ambargodan en çok zararı Türkiye'nin gördüğünü hatırlatan İnönü, Birleşmiş Milletlerin, Türkiye'nin petrol boru hattının temizlenme ve kullanma yönünde isteğinin olumlu karşılmasını, Kuzey Irak'ı, Irak'la bütünleştirebilmek için diplomatik girişimleri özendirmesini ve Irak'a uygulanan ambargonun kalkması için bir yol bulmasını istemiştir:

*Yeni dünya düzeni, Birleşmiş milletlerin öne çıktığı, manevî ve maddî otoritesinin dünyada ortak güvenliği sağladığı bir düzen olmalıdır. Birleşmiş Milletlerin böyle bir rol oynaması, ancak, bütün devletlere karşı tarafsız davranmasıyla, bütün ulusların kabul ettiği Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde ve başka uluslararası sözleşmelerde ortaya konulan ilkeleri, bütün devletlere karşı, çifte standart gözetmeden uygulamasıyla mümkün olabilir. Uluslararası ilişkilerde, bir büyük devlet, kendi çıkarlarını korumak için çifte standart uygulayabilir; bu, alışılmış bir davranış şeklidir, yadırganmaz ve onun büyük devlet gücünü azaltmaz; ama Birleşmiş Milletler çifte standart uygularsa, esas varlık nedenini, kendisine duyulan güvenle birlikte bütün gücünü kaybeder.*²²⁷¹

İnönü, BM'nin eski Yugoslavya ve Kıbrıs'ta, ülkelerin bütünlüğü bozulmasın diye sürekli çaba gösterirken Irak'ta bütünleşmeyi kolaylaştıracak girişimlere yardımcı olmamasının çifte standart olarak değerlendirileceğini söylemiştir. Ortadoğu'da kalıcı barış için, İnönü'ye göre, İsrail ile Filistinliler arasında başlayan barış sürecinin yanı sıra Irak ile BM arasında bir barışın sağlanması için bir barış konferansının toplanmasını önermiştir.

²²⁶⁹ A.k., ss. 597-599.

²²⁷⁰ A.k., ss. 599-601.

²²⁷¹ A.k., s. 601.

Tezkere üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul) konuşmasının başında Türkiye’de konuşlandırılmış olan çokuluslu gücün görev süresinin yedinci kez uzatılmak üzere gündeme geldiğini hatırlatmış ve kendilerinin bu gücün görev süresi son kez olmak üzere üç ay süreyle uzattıklarını anlatmıştır. O dönemde buna karşı çıkanların daha sonra bu gücün görev süresini 5 kez daha uzattıklarını ve altıncı uzatma için izin istediklerini belirtmiştir. ANAP’ın üç ayla ve son kez olarak sınırlandırdığı görev süresini, Koalisyon Hükümetinin altışar aylık sürelerle, âdetâ otomatîğe bağlanmış gibi aradaki süre içinde de hiçbir değerlendirme yapmaksızın uzattığını söylemiştir. Güner, İnönü’nün “Kumandanın Amerikalı olacağı, Türk komutanın da ona yardımcı olacağı itiraf ediliyor. Suudi Arabistan’ın durumuna bugün Türkiye düşmüş durumda. Türkiye’ye bir güç geldi, Türk Silahlı Kuvvetleri de ona yardımcı olacak. Niçin; hâlâ belli değil. Dış politikada kontrol elimizden çıkmış” şeklinde beyanatının olduğunu ifade etmiştir.²²⁷² Bu cümleler İnönü’nün izah etmeye çalıştığı gibi, Irak bombardımanından sonra değil 2 Ağustos 1991’de yani, Çokuluslu Güç’ün Türkiye’de konuşlandırılmasından sonradır söylenmiştir.²²⁷³

Çekiç Güç’ün oluşturulduğu şartlarla mevcut şartlar arasında büyük farklılıklar olduğunu savunan Güner, bu gücün ilk günkü amacından uzaklaştığını söylemiştir. Kuzey Irak’a giren bu gücün oradan çıkmak istemediğini, bir Kürt devletinin kuruluşunu hazırladığını açıklamıştır. Türkiye’nin bu gücün görev süresini altışar ay uzatmak yerine belli bir planla ve teklifle gelerek inisiyatifi ele almasını isteyen Güner, Körfez Savaşından 20 milyar doları aşkın miktarda zarar ettiğini öne sürmüştür. Hatta “ambargoyu kesinlikle uygulayın” diyen ABD’nin ambargoyu delerek Irak’tan aldığı petrolü kuzey Irak’a gönderdiğini ve bunun Kongre tutanaklarında yer aldığını belirtmiştir. Kongre görüşmeleri sırasında insanî yardım için 15 milyon dolar ayıran Amerika’nın, Çekiç Güç’ün askerî operasyonu için 2 milyar dolar sarf etmesini Kuzey Irak’taki insanî sorunun bitmesi olarak yorumlamıştır.²²⁷⁴ “Her şeyin Türk kontrolü altında olduğu” şeklindeki görüşü reddeden Güner, İnönü’nün konuşmasından Hükümet ortağının (SHP) da bu konuda bilgisi bulunmadığını anladığını söylemiştir. Kuzey Irak’ta insanî operasyonun bittiğini, buradan da çekilmek gerekli olduğunu vurgulayan Güner, Çokuluslu Güç’ün bir huzur adası olan Türkiye’yi sorunlu bir ülke konumuna getirdiğini savunmuştur. Güner, Türkiye’nin bölge ülkesi olarak Kuzey Irak’taki boşluğu doldurması gerektiğine işaret ederek bu gücün NATO çerçevesi içine alınmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Çekiç Güç’ün kurulduğu şartlarda doğru olduğunu ancak mevcut halde yanlış olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁷⁵

²²⁷² A.k., ss. 602-603.

²²⁷³ Bakınız, *Tercüman*, 2 Ağustos 1991.

²²⁷⁴ A.k., ss. 603-605.

²²⁷⁵ A.k., ss. 605-607.

Tezkere üzerinde Grupları adına son konuşma, DYP Grubu adına Sait Kemal Mimaroglu (Ankara) tarafından yapılmıştır. Konuya son derece boyutlu açıdan bakmak gerektiğini söyleyen Mimaroglu savaş sonuçlarının tasfiyesinin daha da “büyük bir felâket” olduğunu, 1991 Körfez Savaşının sonuçlarının da henüz tasfiye edilmediğini anlatmıştır. ANAP Grubunun eleştirilerine değinen Mimaroglu, Çekiç Güç denen çocuğun “onların doğurduğu çocuk” olduğunu belirtmiştir. Kendilerinin bu çocuğu kontrol altında tutmak istediğini, 1991’de DYP’nin iktidarda olması durumunda bu gücü ülkeye davet etmeyeceklerini açıklamıştır. Kendilerinin bu gücün gitmesi durumunda dengenin ne olacağını düşündüklerini, bu gücün başka yerde faaliyetini sürdürebileceğini ve bunun “affedilmez bir siyasî hata” olacağını savunmuştur.²²⁷⁶ Mimaroglu, Saddam Hüseyin’in yeniden kitlesel imha silahları imalâtına başladığını, bu gücün gitmesi halinde Türkmenlerin ve Kürtlerin imha tehlikesi altında olduğunu iddia etmiştir:

Siyasî tarihi çok iyi bilmek lâzımdır. Şu anda -tekrar ediyorum, hep tekrar ediyorum- siyasî bu gücün Türkiye’de yerleştirilmiş olması yanlıştır; ama bugünkü koşullarda gitmesi de yanlış olacaktır; hep bunu söylüyorum. Şimdi, Kuzey Irak’ta bir çatışmanın, büyük bir buhranın ortaya çıkması halinde iki yol vardır: Türkiye, böyle bir çatışmaya ya tek başına müdahale eder; ki, bu takdirde uluslararası camiada Türkiye’nin adı saldırgandır, Türkiye’nin adı yayılmacıdır. Unutmayınız, Osmanlı İmparatorluğu korkusunu Batı, hâlâ yaşamaktadır ve yine unutmayınız, bugün Ortadoğu’da yaşadığımız rahatsızlığın temelinde, Batı’nın Osmanlı İmparatorluğunu haksız, suni ve yersiz bölmüş olmasının temelleri yatmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu 72 yıl önce batmıştır; fakat Osmanlı İmparatorluğunun çizdiği sınırlarda hâlâ uluslararası camia barış ve huzur kuramamıştır. Bunu gayet iyi bilmek lâzımdır ve bu işi bütün unsurlarıyla çok iyi düşünmek lâzımdır. Türkiye, bu bölgede bir çatışma hareketinin çıkması halinde, bir dayanışma içinde kolektif bir müdahale yaparsa, adı “huzuru tesis eden devletlerden biri” olur. Tekrar ediyorum, tek başına müdahale ederse; saldırgan ve yayılmacı olur.”²²⁷⁷

Mimaroglu Çekiç Güç’ün başka bir yere gitmesi halinde, Türkiye’nin bu güç üzerinde yürütmekte olduğu bütün etkinliğin sona ereceğini vurgulamıştır. O’na göre, Türkiye, bir taraftan ambargonun kaldırılmasını diğer taraftan, Irak’ın uluslararası camiaya demokratik olarak katılması için çalışmalar yapmak mecburiyetindedir. Çekiç Güç’ün, Türkiye’ye ilişkin olaylarda hiçbir yetkisinin olmadığını tekrarlayan Mimaroglu partisinin mevcut konjonktürde, Irak’ın bütünlüğünün korunması, Çekiç Güç’ün, sadece Irak’ta insanî amaçlar istikametinde görev yapması ve daima Türkiye Cumhuriyetinin denetiminde kalması kayıt ve şartıyla tezkereye olumlu oy vereceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁷⁸

²²⁷⁶ A.k., ss. 607-609.

²²⁷⁷ A.k., s. 609.

²²⁷⁸ A.k., ss. 610-611.

Gruplar adına yapılan konuşmalar tamamlandıktan sonra Hükümet adına söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep) eleştirileri cevaplamış ve ANAP sözcüsü Engin Güner'in söylediklerinin hiçbir tarafının tutarlılığı olmadığını vurgulamıştır. Daha Güvenlik Konseyi kararı Türkiye'ye ulaşmadan, 8 Ağustos 1990 tarihinde, alalecele boru hattını kapatanların “boru hattı çürüyor Irak’la temasa geçilmeli” demesini şaşırtıcı bulmuştur. Şartlar değişti sözünün doğru olmadığını, ambargonun kalkmadığını, Irak’ın dünyayla barışmadığını hatırlatmıştır. Çetin devletin devamlılığına dikkat çekerek kendilerinin 1991 yılına geri dönülse Çekiç Güç sistemini öngörmeyeceklerini, iktidara geldiklerinde bunu karşılarında bulduklarını ifade etmiştir. RP sözcüsü Asiltürk’ün konuşmasında yanlışlıklar olduğunu, Çekiç Güç’ün Türkiye’yi Irak’a karşı savunma gibi bir görevi olmadığını, amacının Kuzey Irak’ta istikrarsızlığı caydırmak olduğunu söylemiştir. Çetin Ermenistan’a yardım malzemesi götürüldü iddiasının Türk silahlı kuvvetlerini suçladığını, malzemelerin Avaks ve helikopterlerle götürülebileceğini, bunların içinde Türk subaylarının olduğunu belirtmiştir. Bu iddia eğer doğru ise, bunu yapanlar mutlaka Yüce Divana verilmelidir.²²⁷⁹

Çetin, Kuzey Irak’ta düşürülen iki helikopterin çok alçaktan uçtukları için radarla irtibat kurulamaması sebebiyle yanlışlıkla Irak helikopterleri sanılarak düşürüldüğünü söylemiştir. Çekiç Güç’ün ortaya çıkmasının Körfez Krizi sonucu olduğuna, bu gücün ortadan kalkmasıyla, ambargonun ortadan kalkmayacağına dikkat çeken Çetin, Irak’ın toprak bütünlüğüne işaret etmiş ve Türkiye’nin Suriye ve İran’la ve gelecekte Irak ve Ürdün’le birlikte bölgesel işbirliğini sürdüreceğini açıklamıştır. Çetin’e göre, Türkiye’nin yararı ve çıkarı 1991’de oluşturulan bu sistemin, özellikle terörle mücadelenin çok yoğun olduğu bir aşamada devamından yanadır. Çekiç Güç’ün teröre destek olduğu şeklinde iddiaların aksine güvenlik güçleri Çekiç Gücün terörle mücadelede gerekli olduğu görüşünde olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁸⁰

Şahsı adına tezkere üzerinde söz alan Abdülatif Şener (Sivas) milletvekillerinden Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılmamasını isteyen bir konuşma yapmıştır. İlk günden beri Çekiç Güç’le ilgili gündeme getirilen iddialara tatmin edici bir açıklama getirilmediğini söyleyen Şener, Çekiç Güç’ün varlığının doğrudan doğruya ABD’nin Ortadoğu ile ilgili uzun vadeli stratejisinin bir parçası olduğunu savunmuştur:

Evet, insanî amaçlarla değil, ticarî ve Ortadoğu bağlantılı siyasal nüfuz yayılmacılığının bir sonucu, Amerika Birleşik Devletleri Körfez petroleri üzerinde oturuyor, Çekiç Güç de, Amerika Birleşik Devletlerinin bu ticarî ve siyasî hesaplarının bir aracıdır. Sembolik gibi gözükse de, Çekiç Güç’ün asıl işlevi, Amerika Birleşik Devletleri bayrağını Kuzey Irak ve Körfez petroleri üzerinde dalgalandırmaktır. Birinci olarak, Amerika Birleşik Devletleri, Kürt kartını Irak’a olduğu kadar Türkiye ve İran’a karşı uyarı olarak kullanmaktadır. Bunun Türkiye’ye karşı da bir uyarı

²²⁷⁹ A.k., ss. 611-612.

²²⁸⁰ A.k., ss. 613-615.

*olduğunu burada hissetmeyen hiçbir milletvekili olduğuna inanmıyorum. Aleyhindeki bir kartı aleyhinde kullanabilecek başka bir ülkenin de yeryüzünde bulunduğuna inanmıyorum. İkinci olarak; Amerika Birleşik Devletleri Saddam'ın devrilmesini zaten kendisi istemiyor. Hükümet ise, burada Çekiç Güç'ün varlığı, Kuzey Irak'taki Saddam tehdidiyle meşrulaştırmaya çalışıyor, tıpkı aynen Amerika Birleşik Devletleri gibi. O da Saddam kozunu kullanarak bölgede kendi varlığını meşrulaştırmaya çalışıyor; 30 milyar dolarlık silah siparişlerini gerçekleştirmeye çalışıyor; petrol zengini ülkelerle ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda bu tehditle sonsuza kadar sürdürmeyi hesaplıyor ve diğer taraftan, Çekiç Güç'ün koruması altında Kuzey Irak'ta yeni yapılanmalar meydana geliyor.*²²⁸¹

NGO denilen gönüllü kuruluşların Çekiç Güç'ün şemsiyesi altında âdeta casusluk örgütleri halinde bölgenin geleceğini tehdit edecek yeni bir yapılanmanın içerisine girdiklerini iddia eden Şener, bu uzatmalardan Türkiye'nin hiçbir şey kazanmadığını, sürekli kaybettiğini belirtmiştir. Bu güç sebebiyle Kuzey Irak'taki liderler ve Bağdat yönetimi arasında özerk veya federal bir statünün oluşmasının önlendiğine, yine bu bölgedeki otorite boşluğunun PKK'ya güvenli bir üs sağladığına işaret etmiştir. Bölge sorunlarının bölge ülkelerinin aralarında çözmesi gerektiğine değinen Şener, şartların değiştiğini, artık toplu göçün Kuzey Irak'tan Türkiye'ye doğru değil, Türkiye'den Kuzey Irak'a doğru yaşandığını savunmuştur.²²⁸²

Tezkere üzerinde ikinci kişisel konuşmayı yapan Algan Hacaloğlu (İstanbul) muhalefetteyken Çekiç Güç'e karşı çıkanların iktidara geldikleri zaman ABD'nin taleplerine, Millî Güvenlik Kurulunun önerilerine karşı çıkamadıklarını vurgulamıştır. CHP olarak her uzatma talebine olduğu gibi yine “hayır” diyeceklerini belirten Hacaloğlu, Nisan 1991'de 13 ülkenin 22 bin kişilik askerî gücünün katılımıyla gerçekleştirilen ilk harekettten sonra durumun değiştiğini ve amacın farklı olduğunu savunmuştur. Çekiç Güç, artık 13 ülkenin insanî kaygılarından kaynaklanan bir operasyon değildir, 3 ülkenin 1 700 askerî personeli ve 76 savaş ve destek uçağıyla sürdürülen ancak ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletlerinin yönlendirdiği bir operasyona dönüşmüştür:

*Artık, Çekiç Güç'ün konuşlandırılma nedeni, varlık nedeni, insanî duygulara, barışa duyarlılık değildir; konunun stratejik boyutu vardır: Konu, artık, Amerika Birleşik Devletlerinin çıkarlarına alet edilmemizdir; konu, Batı'nın bölgedeki uzun vadeli çıkarlarına, kişilikli dış politika ilkesinden taviz vererek, destek sağlamamızdır. Bu operasyonun arkasında Birleşmiş Milletler yoktur, uluslararası camianın iradesi yoktur; bu operasyonun arkasında Amerika'nın iradesi vardır. Amerika'nın amacı, Sayın Dışişleri Bakanımızın dediği gibi, Irak'ın bütünlüğünü korumak değildir; Amerika'nın amacı, 36 ncı paralelin kuzeyinde, kendine, kendi çıkarlarına bağlı bir otorite, bir hükümet yaratmaktır.*²²⁸³

²²⁸¹ A.k., ss. 616, 615-616.

²²⁸² A.k., ss. 616-617.

²²⁸³ A.k., s. 618.

Hacaloğlu, Çekiç Güç'ün denetlendiği iddiasının aldatmaca olduğunu, iki helikopterin Çekiç Güç tarafından düşürülmesinin izah edilemeyeceğini öne sürmüştür. Bu gücün Türkiye'nin lehine hiçbir şey getirmediğini söyleyerek Hükümetin bu gücün görev süresinin uzatılmasıyla ilgili bütün gerekçelerini “bahane” ve “safсата” olarak nitelemiştir. Petrol boru hattındaki petrolü almak için Güvenlik Konseyinin kararına ihtiyaç olmadığını, Hükümetin bu konuda kararlı davranmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, Hacaloğlu, Azerbaycan Dağlık Karabağ'da barışın tesisi ve sürdürülebilmesi için, Erzurum'da, bir başka Çekiç Güç benzeri gücün konuşlandırılmasından bahsedildiğini hatırlatarak böyle bir oluşuma yeşil ışık yakılmasının son derece yanlış olacağını söylemiştir. Böyle bir adım, Doğu Anadolu'da aynen güneydoğuda olduğu gibi, bağımsız dış politika izleme olanaklarının birkaç Batılı ülkeye kaptırılmasına neden olacaktır. Hacaloğlu, Meclisin, Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasına hayır diyerek, ilkeli ve onurlu dış politika izlenmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁸⁴

Bu konuşmadan sonra Oğuzhan Asiltürk (Malatya), Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in, konuşmasında ileri sürmüş olduğu görüşten farklı bir görüşü kendisine atfettiği iddiasıyla söz almıştır. Asiltürk, kendisinin baştan sona Çekiç Güç'ü tenkit ettiğini, silahlı kuvvetleri tenkit etmediğini belirtmiştir. Çekiç Güç'ün Ermenistan'a yardım ulaştırdığı yönündeki haberlerin tekzip edilmediğini hatırlatmıştır. Abdullah Gül ve arkadaşlarının çokuluslu gücün görev süresinin İngiliz kuvvetleri hariç uzatılması yönünde bir değişiklik isteyen önerge, Meclis Başkanı tarafından Hükümet tezkeresinin gerekçesi üzerinde değişiklik yapmanın ancak başbakanın imzasıyla mümkün olacağı açıklamasıyla işleme koyulmamıştır. Tezkerenin bir defa daha okunmasından sonra bu tezkerenin kupaların sıralar arasında dolaştırılması suretiyle açık oylamasının yapılması kabul edilmiştir. 340 üyenin katıldığı oylamada 192 kabul, 146 ret ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, Türkiye'de konuşlandırılan Çokuluslu Güç'ün görev süresinin 30 Haziran 1994 tarihinden itibaren altı ay süreyle uzatılması kabul edilerek kararlaştırılmıştır.²²⁸⁵

Çekiç Gücün bu defaki uzatmasından önce basında Hükümetin bu gücün görev süresini uzatma konusunda isteksiz olduğu haberleri çıkmıştır. Hükümetteki tereddütün DYP kanadında bile hayırcı milletvekillerinin oluşmasına sebebiyet verdiği konuşulmuştur. Ancak Bakanlar Kurulunun 6 ay uzatma teklifi Meclise gelince bu milletvekilleri üzerinde “evet” denmesi yönünde bir kulis yürütüldüğü söylenmiştir. Ayrıca, basında Türkiye'de konuşlanmış olan Çekiç Gücün akaryakıt ihtiyaçlarını Yunanistan'ın ve gıda ihtiyacını da İsrail'in karşılıyor olması gündeme getirilerek eleştirilmiştir.²²⁸⁶

²²⁸⁴ A.k., ss. 618-619.

²²⁸⁵ A.k., ss. 620-624.

²²⁸⁶ Müyesser Yıldız, “Çekiç Güç'ün Kaymağını Kim Yiyor?” *Nokta*, 26 Haziran-2 Temmuz 1994.

5.4. Dördüncü Yasama Yılı TBMM Kararları

Bu yasama yılındaki 45 adet kararın, 3 tanesi Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına, 2 tanesi Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına, 1 tanesi Yüce Divana sevke mahal olmadığına, 3 tanesi Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına, 5 tanesi araştırma komisyonlarının üye seçimine, 24 tanesi araştırma komisyonlarının görev süresinin uzatılmasına ve 1 tanesi de araştırma komisyonunun TBMM’nin tatili sırasında da çalışabilmesine ilişkindir. Yine bu kararlardan 2 tanesi TBMM’nin çalışmalarına ara verilmesi, 1 tanesi TBMM’nin tatile girmesi, 1 tanesi Meclis soruşturma komisyonuna üye seçimi, 1 tanesi soruşturma komisyonunun görev süresinin uzatılması ve 1 tanesi de Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının sunulduğu hakkındadır. Burada Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına ilişkin 370 sayılı karar ve Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına ilişkin 371 sayılı karar dönemin tartışmalarını yansıtmak amacıyla incelenecektir.

5.4.1. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 370 Sayılı Karar

19. Dönemin 4. Yasama Yılında olağanüstü halin on ilde dört ay uzatılmasına ilişkin üç tane karar alınmıştır: 344, 363 ve 370 sayılı kararlar. Bu kararlardan ilki olan 344 sayılı karar, olağanüstü halin 19.11.1994 tarihinden itibaren dört ay süre ile uzatılmasına ilişkin Başbakan Tansu Çiller imzalı başbakanlık tezkeresinin (3/1641) Genel Kurulun 16.11.1994 tarihli 36. Birleşiminin Birinci oturumunda Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında görüşülerek çıkarılmıştır.²²⁸⁷ İkinci olarak, 363 sayılı karar, olağanüstü halin 19.3.1995 tarihinden itibaren dört ay süreyle uzatılmasına ilişkin Başbakan Tansu Çiller imzalı başbakanlık tezkeresi (3/1775) Genel Kurulun 14.3.1995 tarihli 85. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülerek çıkarılmıştır.²²⁸⁸

On ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin dört ay süreyle uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/1885) Genel Kurulun 27.6.1995 tarihli 130. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmüştür. Başbakan Tansu Çiller imzalı tezkerede 14.3.1995 tarihli ve 363 sayılı Kararı uyarınca 10 ilde devam etmekte olan olağanüstü halin 19.7.1995 günü saat 17.00’den geçerli olmak üzere dört ay süreyle uzatılmasının Bakanlar Kurulunca 23.6.1995 tarihinde kararlaştırıldığı ifade edilmiştir. Tezkerenin görüşmelerinde Hükümet adına İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, ANAP Grubu adına Mustafa Balcılar, CHP Grubu adına Ural Köklü ve RP Grubu adına Hüsamettin Korkutata, şahısları adına ise Abdülatif Şener ve İbrahim Kumaş söz almışlardır.

²²⁸⁷ Oy kupaları sıralar arasında dolaştırılarak yapılan açık oylamaya 273 üye katılırken, oylamada 214 kabul, 56 ret, 1 çekinse ve 4 geçersiz oy kullanılmıştır. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 36 (16.11.1994), ss. 488-530.

²²⁸⁸ Oy kupaları sıralar arasında dolaştırılarak yapılan açık oylamaya 306 üye katılırken, oylamada 201 kabul, 104 ret ve 1 çekinse oy kullanılmıştır. **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 85 (14.3.1995), ss. 242-279.

İlk olarak, Hükümet adına olağanüstü hal uygulamasının 24. kez uzatılması hakkında Meclisi aydınlatmak üzere söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) konuşmasının başında 10 ili kapsayan olağanüstü hal uygulamasının 4 ay daha devam etmesinin 11 Haziran 1995 günü yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısında Hükümete tavsiye edildiğini hatırlatmıştır. Bu tavsiye kararında Adıyaman İlinin mücavir il kapsamından çıkarılmasının uygun olacağı da değerlendirilmiştir. Olağanüstü halin 23. kez uzatımından itibaren bu bölgede 612 olay meydana geldiğini, bu olaylarda 225 güvenlik görevlisinin şehit olduğunu, 75 vatandaşın hayatını kaybettiğini, 929 teröristin ölü olarak ve 771 teröristin de sağ olarak teslim alındığını belirtmiştir. Bu kadar çok olayın meydana geldiği bölgede güvenlik güçlerinin Olağanüstü hal gibi hukukî bir şemsiyeye bir müddet daha ihtiyaç duyduğunu açıklamıştır. Olağanüstü hal uygulaması devam eden 10 il ve mücavir 3 ilde meydana gelen 612 olayın, ancak yüzde 1'inin Adıyaman mücavir ilinde meydana gelmesi sebebiyle bu ilin mücavir il kapsamı dışına çıkarılması yönünde bir değerlendirme yapıldığını aktarmıştır.²²⁸⁹ Devam etmekte olan yoğun operasyonlar sonucu PKK'dan kaçışların ve devlet kuvvetlerine teslim olmaların arttığını, bu terör örgütüne yeniden toparlanma şansının verilmemesi gerektiğini söyleyen Menteşe, Anayasanın gösterdiği şartlarda, olağanüstü hal rejiminin bölgede sekizinci yılını doldurduğunu hatırlatmıştır. Bazı çevrelerin iddia ettiği gibi olağanüstü hal uygulaması döneminde, demokratik hakların özüne dokunulmadığını savunmuştur. O'na göre, olağanüstü hal rejiminin uzatılmasına ilişkin kararlılık Hükümetin vaat ettiği demokratikleşme anlayışından sapmalar yapacağı şeklinde algılanmamalıdır. Menteşe, Hükümetin olağanüstü hal uygulamasının yirmi dördüncü kez uzatılmasını "devlet otoritesinin idamesi" bakımından zorunlu gördüğünü, güvenlik güçlerinin yaz dönemi içerisinde planladıkları önemli operasyonlar için ihtiyaç duyulan hukukî şartların olağanüstü hal mevzuatı kapsamında olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁹⁰

Gruplar adına konuşmalara geçildiğinde ilk olarak tezkere üzerinde ANAP Grubu adına Mustafa Balcılar (Eskişehir) söz alarak son yıllarda terördeki gelişmeden dolayı insanın en tabii hakkı olan temel hak ve özgürlüklerden terörle mücadele konusunda tavizler verildiğini, bunların uluslararası sözleşmelere ve anlaşmalara koyulduğunu belirtmiştir. Terörle mücadelede hükümetlere güvenin en önemli etken olduğuna değinen Balcılar, Koalisyon Hükümetinin yanlış politikalarından ve uygulamalarından dolayı, vatandaşın ve güvenlik güçlerinin, devlete ve idareye olan güveninin sarsıldığını savunmuştur. Yakın komşularla ilişkileri bakımından, Cumhuriyet hükümetleri içerisinde en kötü döneminin yaşandığını iddia eden Balcılar, bu yüzden PKK'ya yataklık ve yardım etmelerinin önüne geçilemediğini vurgulamıştır. Hükümetin dış politikasını eleştiren Balcılar, 1984'ten itibaren ANAP döneminde terörle mücadele için yapılanları savunmuştur. 1987 yılında sıkıyönetimden olağanüstü hale geçildiğini hatırlatan Balcılar, bu

²²⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 130 (27.6.1995), ss. 20-21.

²²⁹⁰ *A.k.*, ss. 22-23.

dönemde yapılanları şu şekilde sıralamıştır: Olağanüstü Hal Valiliği ve ilgili mevzuatın çıkarılması, Olağanüstü Hal Jandarma Asayiş Komutanlığının kurulması, geçici köy korucuları sisteminin getirilmesi, özel timlerin oluşturulması, Pişmanlık ve Terörle Mücadele Yasalarının çıkarılması, Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163. maddeleriyle birlikte kısıtlamaların kaldırılması ve Kürtçe konuşmanın serbest bırakılmasıdır.²²⁹¹

ANAP iktidarının olağanüstü hal bölgesindeki yatırımlarından bahseden Balcılar, Koalisyon Hükümetlerinin (49 ve 50. Hükümetler) hem yatırımlar hem de hukuki düzenlemeler alanında bir tek ilave yapmadığını söylemiştir. Hatta terörü azdıracak, vatandaşın güvenlik güçlerine ve devlete güvenini sarsacak uygulamalarla işe başlayarak Eskişehir E-Tipi Cezaevini kapatmıştır. Bu yüzden terör konusunda “ordinaryüs profesör” durumundaki kişiler, ülkedeki diğer koğuş tipi cezaevlerine yeni teröristler yetiştirmek amacıyla sevk edilmişlerdir. Balcılar, Hatip Dicle, Leyla Zana, Orhan Doğan, Sedat Yurtdaş, Muhsin Melik, Zübeyir Aydar gibi PKK destekli isimlerin SHP sırtından Meclise taşındığını anlatmıştır. 2 500 okulun kapalı olduğu bölgede terörün şehirlere ve büyük şehirlere taşındığını söyleyen Balcılar, Hükümetin başarısız performansı yüzünden yurtdışında, Kürt parlamentolarının kurulduğunu belirtmiştir. Hükümetin emriyle Kuzey Irak’a 35 bin kişilik büyük bir güçle yapılan harekâtın siyasi bir amacının ve hedefinin olmadığını söylemiştir. Ayrıca, PKK’nın gelir kaynakları olan uyuşturucu trafiği, haraç, yurtdışı destekli ekonomik imkânları kesilememiş olduğu için, silahını da ilacını da lojistik imkânlarını da tekrar sağlamıştır.²²⁹²

Bölgeye tahsis edilen kadroların partizanca dağıtıldığını ve bu sebepten, devletin valisinin istifa etmek durumunda kaldığını iddia etmiştir. İktidar Partisi milletvekillerinden Mustafa Zeydan’ın “PKK, falanca karakola, bir veya iki gün içerisinde baskın yapacak” diye haber vermesine rağmen tedbir alınmayarak şehit verildiğini aktarmıştır. Başbakan Çiller’in PKK’nın helikopterleri olduğu, bunların Ermenistan’dan kalkarak Tunceli’de köyleri yaktığı yönündeki beyanını terör konusunda “cahil” olmak şeklinde yorumlayan Balcılar böyle bir idarenin terörü önleyebilmesinin mümkün olmadığına işaret etmiştir. Balcılar, olağanüstü halin kaldırılabilmesiyle ilgili olan dört tane yasanın (Terörle Mücadele Kanunu, İl İdaresi Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve Jandarma Teşkilat Kanunu) Mecliste beklediğini, bunların Genel Kurula getirilmesi durumunda Ana Muhalefet Partisi olarak her türlü desteği vereceklerini yinelemiştir. Balcılar, 22. ve 23. tezkerelerin görüşmeleri sırasında yeni düzenlemeler getirilmediği takdirde ANAP olarak olağanüstü halin uzatılmasıyla ilgili tezkereye ret oyu vereceklerini söylediklerini hatırlatarak bu defa ret oyu vereceklerini açıklamıştır.²²⁹³ Mustafa Zeydan (Hakkâri) söz alarak Balcılar’ın iddiasındaki gibi Alay Komutanlığına, ya da Hakkâri Valiliğine yapılmış bir ihbar olmadığını, karakol komutanlığına ihbar yapıldığını belirtmiştir.

²²⁹¹ A.k., ss. 23-25.

²²⁹² A.k., ss. 25-27.

²²⁹³ A.k., ss. 27-29.

Tezkere üzerinde CHP Grubu adına söz alan Ural Köklü (Uşak) terörle mücadelenin Türkiye toplumunun sorunu olduğunu, bu konuya “politik malzeme” yakalamak kaygısıyla yaklaşılmasını vurgulayan bir konuşma yapmıştır. SHP’nin PKK’yı sırtında Meclise taşıdığı şeklindeki ithamların kesinlikle yanlış olduğuna değinerek anayasal bir parti olan HEP’le ortak seçimlere gidildiğini hatırlatmıştır. Köklü, PKK’nın Türkiye’yi parçalamak isteyen dış ülkelerden tarafından desteklendiğini ancak herşeyden önce, Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak evin içerisini “adaletli, huzurlu, düzenli” tutmanın, eksiklikleri gidermenin önemine işaret etmiştir. Dış güçlere karşı panzehirin Atatürk’ün “yurtta sulh cihanda sulh” parolası olduğunu vurgulayan Köklü, Türkiye’nin komşularıyla sorunlarını, kesinlikle ve her zaman, masa başında çözme yöntemlerini geliştirmesinin altını çizmiştir.²²⁹⁴ Ayrıca, Köklü, terör örgütünün neden doğu ve güneydoğuda yapılandığı konusunu tartışarak bölgelerarası farkın göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmiştir:

Devlet-vatandaş iletişimi kurulamamıştır. Çağdaş, demokratik, laik bir devlet olarak, oraya götürmemiz gereken sosyal haklar, götürmemiz gereken hizmetler, tam anlamıyla götürülemediği için, gerek eğitim gerek sağlık gerekse adalet yönünden, oradaki vatandaş, sığınacağı devlet otoritesinden ziyade, feodal yapısından dolayı, yıllarca, feodal ağaların veyahut da toprak beylerinin otoritesi altında kalmıştır... Şimdi, bu, Türkiye Cumhuriyetinin zaman içerisinde halledemediği bir sorundur. Bölgesel farklılık diyoruz; ama nedense göz yumuyoruz. Ne zaman seçim olsa, her parti oraya gidiyor, muhakkak bir aşiret reisini veya bir ağayı bulup, kendisine oy istiyor. Ondandır geri kalmıyoruz. Şimdi, buranın feodal yapısının, kesinlikle, bir an önce, aşılması gerekmektedir... Bu vatandaşlarımız Türkçe’de bilmiyor. Bu vatandaşımıza devlet hangi iletişim kanalıyla gidecektir; okuluyla mı gidecektir: hâkim ve savcısıyla mı, avukatıyla mı gidecektir; kiminle gitmiştir, kiminle gitmeye çalışmıştır; ancak askerî tedbirlerle gitmiştir. Oradaki vatandaşımız, devlet denildiği zaman -bundan alınmayalım-polis ve jandarmayı bilir.²²⁹⁵

Kürt-Türk ayırımını ırkçı yaklaşım olarak niteleyen Köklü, bu kötü yaklaşımın büyük şehirlere sıçratılmak istendiğini, hâlbuki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hiçbirisinin dil, din, ırk ve mezhep yönünden ayrıcalıklı olmadığını, kanun önünde hepsini eşit olduğunu belirtmiştir. Özel timler ve polis güçlerinin seçilmesinde “özellikle, ırkçı zihniyet, dinci zihniyet”in tercih edildiğini iddia eden Köklü, devleti temsil eden polisin kesinlikle demokrat, çağdaş, laik anlayışta, insan sevgisiyle dolu ve bu konularda profesyonelleşmiş olması gerektiğini söylemiştir. ırkçı yaklaşımla sorunun çözülmemeyeceğini belirten Köklü, Kürt ya da Türk kökenli vatandaşların hepsinin beraber yaşamak istemesinin “en temel şans” olduğunu vurgulamıştır.²²⁹⁶

²²⁹⁴ A.k., ss. 30-32.

²²⁹⁵ A.k., s. 32.

²²⁹⁶ A.k., s. 33.

1982 Anayasasıyla getirilmiş olan insan haklarındaki, fert haklarındaki birtakım kısıtlamalarla, toplumun yüzde 70'inin kesinlikle iradesini beyan edemediğini ifade eden Köklü'ye göre Seçim Yasasının ve Partiler Yasasının demokratik katılım sorunlarına değinmiştir. Demokratikleşmeyi Türkiye'nin sorunlarına çözüm olarak sunan Köklü, demokratikleşmenin sadece, Avrupa Birliğinin hatırı, ya da doğu ve güneydoğunun hatırı için değil Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hepsinin buna müstahak olduğu için yapılmasını istediklerini belirtmiştir. PKK terörüne “ordu, gidecek bu işi bitirecek, ondan sonra demokratikleşmeye geçeceğiz” gibi bir mantıkla yaklaşılmasının yanlışlığına ve demokratikleşmenin önemine değinerek konuşmasını tamamlamıştır.²²⁹⁷

RP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Hüsametdin Korkutata (Bingöl) olağanüstü halin mantığının belli bir zaman dilimi içinde, olağandışı ve yine kanun çerçevesi içinde alınacak önlemlerle, kısa zamanda durumun halledilmesi olduğunu ancak olağanüstü halin bölgede kökleşerek “olağan bir rejim haline” geldiğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Olağanüstü halin “başlı başına bir sektör” haline geldiğine işaret eden Korkutata, bunun “korucusuyla, korucu başı ağalarıyla, itirafçısıyla, yurtiçinde cirit atan ajanlarıyla, yurtiçi-yurtdışı destekçileriyle, gerçekten, trilyonların döndüğü bir sektör haline” dönüştüğünü iddia etmiştir. Bu sektörün kendisine karşı gelenleri ya iftira etmek suretiyle ya yıldırma suretiyle, çeşitli şekillerde saf dışı bıraktığını savunmuştur. Korkutata, olağanüstü halin uzatılması esnasında, terör olaylarının daha çok arttığını hatırlatarak olağanüstü hal bölgesinde günde 500 milyar liraya yakın yapılan masrafın büyük kısmının Avrupa'daki emperyalistlerin cebine girdiğini söylemiştir.²²⁹⁸

Bu durumun Meclisin kurduğu resmî komisyonlar, özel komisyonlar veya bu konuda çalışan ilim adamları tarafından tespit edildiğini ancak hükümetlerin bu fikirlere ve raporlara itibar etmediklerini anlatmıştır. Faili Meçhul Siyasal Cinayetleri Araştırma Komisyonunun bu konuda hazırladığı raporda da bu gerçeklerin toplumun ve siyasîlerin hazmedebileceği kadarı yazılmıştır. Ülkeyi, bir tarafında bir sistem, diğer tarafında başka bir sistemle idare etmek “demokrasinin bir ayıbıdır.” Korkutata'ya göre olağanüstü hal çözüm olmaktan çıkmıştır ve Koalisyon Hükümeti de bozulmalı ve geçici bir hükümet kurularak seçimlere gidilmelidir. Koalisyon Hükümetinin başarısızlığı İçişleri Bakanının yaptığı açıklamalarda verilen rakamlarda da görülmektedir.²²⁹⁹ Korkutata bu sorunun çözümünde askerin payının ancak yüzde 25 nispetinde olduğunu yüzde 75'in ise, ancak Hükümetin siyasal ve ekonomik kararlarına ait olduğunu anlatmıştır. Bu sorunun çözümünde, Hükümet, kendisine düşen yüzde 75'i kesinlikle hiç ele almamış, doğru dürüst bir gayret göstermemiştir.

²²⁹⁷ A.k., s. 34.

²²⁹⁸ A.k., ss. 35-36.

²²⁹⁹ A.k., ss. 36-37.

Olağanüstü hal bölgesindeki koordinasyon sorununa da dikkat çeken Korkutata, terörle mücadele işinin sivil bir otoriteye devredilmesini çözüm için şart görmüştür. Bölgede çadır kentlerin oluştuğunu ve halkın “dinî inançları, ırkı, örfü, âdeti” göz önüne alınmadan yapılan düzenlemelerin başarılı olamayacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²³⁰⁰

Tezkere üzerinde DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum) olağanüstü halin devamından hiçbir grubun memnun olmadığını ancak yerine yeni yöntemler koymadan kaldırılmasını PKK, Suriye, Yunanistan gibi içerideki ve dışarıdaki düşmanların istediğini anlatan bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının başında PKK terörünün arkasında yatan düşünceye değinen Köse, bu örgütün talebinin ayrı bir devletin kurulması konusunda Türkiye’den toprak koparmak olduğunu belirtmiştir. Devletin bu silahlı güce karşı Birleşmiş Milletlerin yasaları çerçevesinde haklı bir mücadele sergilediğini söyleyerek bu mücadelede sürenin uzamasının herkesi üzdüğünü belirtmiştir. 1987’de olağanüstü hali getiren Anavatan Partisi Grup Sözcüsü Balcılar’ın sözlerine değinen Köse, meselenin çıktığı yerde halledilmemiş olmasının halen 250 bin güvenlik görevlisinin doğu ve güneydoğuya gönderilmesine sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Bu meseleyi halletmenin yönteminin hiçbir siyasî partiye göre de değişmeyeceğini savunarak Balcılar’ın Başbakan Çiller’i haksız olarak eleştirdiğini savunmuştur.²³⁰¹

Köse, PKK’nın ve diğer terör örgütlerinin Sivas olaylarında ve Erzincan Başbağlar Köyünde devletle halkı karşı karşıya getirmeye çalıştıklarını, vatandaşların bunlara fırsat vermediğini belirtmiştir. Anayasada ve yasalarda noksanlar olmasına rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan insanların demokratikleşme diye bir problemi olmadığını, bu bölgedeki insanların ekmeğe, aşı ve ekonomik kalkınmaya ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir:

Demokratikleşme paravanı arkasına kimse gizlenmesin. Trilyonlar harcadığımız güvenlik harcamalarını da, o insanlarımızın asıl ihtiyaçlarını giderme noktasına götürmemiz, bölgenin ekonomik yönden kalkınmasını sağlayacak şekilde bu meseleyi halletmemiz lazım. Yoksa o insanların, ne farklı bir dille konuşmaya ihtiyacı vardır ne de farklı bir dille eğitim ısrarı veya iddiası vardır. Bakın buradaki tabloyu görün, bu vatanda bulunan her siyasî partinin, her bölgeden gelen temsilcileri vardır. Bu insanlarımız da, o bölgedeki insanlarımızla, devlet arasında köprü görevini gören, milletin iradesiyle seçilmiş milletvekillerimizdir. Bu milletvekili arkadaşlarımıza, bir sorun bakalım, her gün akşama kadar, Urfa’dan, Hakkâri’den, Van’dan, Erzurum’dan, ya da başka illerimizden gelen vatandaşlarımız, ayrı bir lisanla eğitim mi istiyorlar, ayrı bir lisanla konuşmak mı istiyorlar, yoksa çocuğuna iş veya eğitimdeki noksanlarının tamamlanmasını, sağlık, ya da ulaşım imkânlarının artırılmasını mı talep

²³⁰⁰ A.k., ss. 37-39.

²³⁰¹ A.k., ss. 39-41.

*ediyorlar. Değerli milletvekilleri, işte, olay burada düğümleniyor. Bu olayı istismar eden siyasîlerdir. Vatandaşın hiçbir günahı yoktur. Millî birlik ve bütünlüğü korumak maksadıyla yemin eden milletvekillerinden tutunuz; sokakta, politika yaptığını zanneden; maalesef, meslek odası, cemiyet, dernek kurarak; bunu, siyasî ideolojisine araç yapan, bu yöntemi kullanan provokatörlerle, siyasetçilerin işbirliğiyle milletimizi bölme noktasına getirme çabaları vardır... Aksi takdirde, vatandaşlarımızın, o bölgede yaşayan insanlarımızın ve o bölgede yaşayıp da başka yerlere kendi iradesiyle göç eden insanlarımızın, böyle bir talebi yoktur.*²³⁰²

Bir kısım milletvekilinin Meclise taşındığı yönündeki suçlamalara değinen Köse, bu milletvekillerinin Meclisten çıkarılması karşısında vatandaşların meydanlara çıkarak “bizim milletvekillerimizi nereye gönderdiniz” demedikleri aksine “Meclisten Allah razı olsun” dediklerini söylemiştir. Olağanüstü halin uygulandığı 10 ilden içinden çekip çıkarılacak iller olduğunu, ancak ulaşım, haberleşme ve yönetim tarzı itibarıyla o bölgenin içerisinde olduğundan sayının fazla gözüktüğüne değinmiştir.²³⁰³ Ayrıca, İller İdaresi Kanunu Tasarısının Meclisten geçmesi durumunda her valinin kendi ilinin şartlarını göz önünde bulundurmamak suretiyle, olağanüstü hal yetkisini istediği zaman kullanma fırsatını bulacağına işaret etmiştir. Türkiye’nin yeni bir senaryo ile karşı karşıya olduğunu belirten Köse, Suriye’nin Yunanistan’la işbirliği içine girdiğine dikkat çekerek bu senaryonun ülkeyi ekonomik yönden çökertmek ve dış politikadaki açılımlarını engellemek amacı taşıdığını ifade etmiştir. Köse, DYP Grubu olarak, olağanüstü halin, ileride kaldırılmak kaydıyla, dört ay daha uzatılmasından yana müspet oy kullanacaklarını açıklamıştır.²³⁰⁴

Hükümet adına söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) eleştirilere cevap veren bir konuşma yapmıştır. Kuzey Irak operasyonu ile siyasi kararlılığın gösterildiğini, “sürgünde Kürt parlamentosu”nun engellenmesi için Hollanda’ya baskı yapıldığını anlatarak olağanüstü hal konusuna politik bir hava verilmemesini istemiştir. Adıyaman’da olağanüstü hal sisteminin kaldırılmasının kararlaştırıldığını hatırlatan Menteşe, olağanüstü hali, kademe kademe kaldırma isteğinde olduklarını, teröre karşı önemli mesafe alındığını, ölü ele geçirilen terörist sayısında geçen döneme göre yüzde 860 fark, yakalanan terörist sayısında ise yüzde 393 oranında bir ilerleme kaydedildiğini açıklamıştır:

1992 yılının ikinci yarısından itibaren, giderek daha huzurlu bir ortamın sağlandığını hepimiz görüyorsunuz. İl ve ilçe merkezlerinde, gece ve gündüz fark etmeksizin günlük hayat, artık, normale dönmüş bulunmaktadır. Devlet ve vatandaş ilişkileri, giderek daha sıcak hale gelmektedir. Vatandaş, üzerindeki örgüt baskısından önemli ölçüde kurtulmuştur. Bölge insanı, terör örgütünün, bu yıl büyük ölçüde etkisiz hale getirileceği beklentisi ve arzusu içerisinde bulunmaktadır. Yol

²³⁰² A.k., ss. 41-42.

²³⁰³ A.k., ss. 42-43.

²³⁰⁴ A.k., ss. 43-44.

*güvenliği -münferit eylemlere rağmen- önemli ölçüde sağlanmış bulunmaktadır. Şehirlerarası yollar, artık, geceleri de kullanılmaktadır. Öte yandan, intikal eden bilgilere göre, bölge illerimizden örgüte gönüllü katılımların, geçmiş yıllara oranla oldukça azaldığı değerlendirilmektedir. Geçmişte, terör örgütünün tehdit ve baskıları nedeniyle, çocuklarını askere göndermekten korkan bu yöre vatandaşlarının, bazı il ve ilçe merkezlerinde, evlatlarını, törenlerle askere gönderdikleri müşahede edilmektedir. Kepenk kapatma ve kanunsuz gösteriler, gündemden tamamen kalkmış bulunmaktadır; artık, gazeteler, güneydoğu bölgesinde serbestçe satılabilmektedir.*²³⁰⁵

Dönem içerisinde PKK eylemleri kontrol altına alınarak örgüte büyük zayıflatlar verildiğini savunan Menteşe, Hizbullah Örgütüne yönelik sürdürülen çalışmalarla yüzlerce öldürme, yaralama ve bombalama olayının aydınlatıldığını belirtmiştir. Menteşe, bölgeye yapılan ekonomik yatırımlardan bahsederek konuşmasını tamamlamıştır.²³⁰⁶

Şahsı adına tezkere üzerinde söz alan Abdüllatif Şener (Sivas) terörün ülkeye verdiği zararları anlatarak Hükümeti bu konuda tutarlı politika uygulamamakla suçlamıştır. PKK terörünün, “yeni dünya düzeninin hegemonik güçlerine ait evrensel menfaatlara hizmet eden bir haraç” haline dönüştüğünü vurgulayan Şener, Güneydoğuda “âdeta, geleceğin dünyasında, Ermenistan ve İsrail ideallerine uygun zeminler hazırlanırcasına nüfus boşalması” yaşandığını savunmuştur. Batı’nın kendi içinde entegrasyon ve globalleşme hareketlerine yöneldiği bir dönemde Türkiye’de tabuların kökleştğine ve bunların Atatürk’ten deliller getirilerek de takdim edildiğine dikkat çeken Şener, Atatürk’ün “Meclisi Âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir; yalnız Çerkez değildir; yalnız Kürt değildir; yalnız Laz değildir; fakat, hepsinden mürekkep anası İslamiyedir” sözünü aktarmıştır. Şener, milleti bir arada tutan aslî harcın “İslam kardeşliği” olduğunu savunarak Hükümetin olağanüstü hali uzatmaktan başka bir şey yapmadığını, bunun bir çözüm getirmeyeceğini ve bunun uzatılmaması yönünde oy vereceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²³⁰⁷

Tezkere üzerinde şahıslar adına son konuşmayı İbrahim Kumaş (Tokat) yapmıştır. Kumaş, Türkiye’nin Sevr’in gerçekleşmesini isteyen güçlerin gizli ve açık planlarıyla karşı karşıya kaldığını söyleyerek buna örnek olarak, sözde dost Avrupa ülkelerinin, Avrupa Parlamentosunun her fırsatta, Türkiye aleyhine kararlar almasını vermiştir. Ayrıca, Avrupa Birliğiyle ilgili, PKK’nın arkasında bunlara cüret veren Avrupa Parlamentosu ve yandaşlarından bahsedilmediğini savunan Kumaş, bu birliğe girilmesiyle Türk devletinin Avrupa vesayetinde bir devlet olacağını ve milletin kültürel çatışma ve çözümlerle ile toplu intihara sevk edileceğini iddia etmiştir. Çekiç Güç’ün amacına da değinerek bu gücün Ortadoğu’da, ABD ve müttefiklerinin menfaatlerini koruyup gözettiğini belirtmiştir. Kumaş konuşmasının sonunda terör

²³⁰⁵ A.k., s. 46.

²³⁰⁶ A.k., ss. 46-47.

²³⁰⁷ A.k., ss. 47-49.

konusunun çözümü ile ilgili olarak, Millet Partisi olarak 1921 Anayasasından mülhem, yeni bir anayasa yapılmasını siyasal yapılanmanın temeli olarak gördüklerini ve Türkiye'nin sosyal yapısını parçalamaya iten “merkezkaç kuvvetleri”nin ancak, 1921 Anayasasının “Türkiye'nin dini İslamdır” hükmüne dayanarak durdurabileceğini söylemiştir.²³⁰⁸

Konuşmalar tamamlandıktan sonra Mehmet Kerimoğlu (Ankara) Mustafa Balcılar'ın (Eskişehir), CHP Grubu hakkında yanlış değerlendirmelerde bulunması nedeniyle söz alarak birliğe, beraberliğe, hoşgörüye ve el ele tutuşmaya son derece ihtiyaç olan bir dönemde Balcılar'ın SHP PKK'yı Meclise taşıdı şeklindeki söyleminin talihsizlik olduğunu vurgulamıştır. Eskişehir Cezaevinin güvenlik gerekçelerinden ötürü kapatıldığını sözlerine eklemiştir. 10 İlde Uygulanmakta Olan Olağanüstü Halin Dört Ay Süreyle Uzatılmasına Dair Başbakanlık Tezkeresi kupalar sıralar arasında dolaştırılma şeklinde açık oylama yapılmıştır. 366 üyenin katıldığı bu oylamada 223 kabul, 137 ret, 3 çekinse ve 3 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, Adıyaman ilinde olağanüstü hal kaldırılırken on ilde uygulanmakta olan olağanüstü hal 19.7.1995 günü saat 17.00'dan itibaren dört ay süreyle uzatılmıştır.²³⁰⁹

5.4.2. Türkiye’de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 371 Sayılı Karar

19. Dönemin 4. Yasama Yılında Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin uzatılması için (353 ve 371 sayılı) iki karar alınmıştır. Çokuluslu gücün görev süresinin 31 Aralık 1994 tarihinden itibaren altı ay süreyle uzatılmasına ilişkin Başbakan Tansu Çiller imzalı başbakanlık tezkeresi (3/1697) Genel Kurulun 28.12.1994 tarihli 63. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli Başkanlığında görüşülerek 353 sayılı karar haline getirilmiştir.²³¹⁰ Bu kısımda dönemin konuyla ilgili tartışmalarını yansıtmak için 371 sayılı kararın çıkarılması ve bu sıradaki görüşmeler incelenecektir. Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin 30 Haziran 1995 tarihinden itibaren altı ay süreyle uzatılmasına dair Başbakan Tansu Çiller imzalı Başbakanlık tezkeresi (3/1886) Genel Kurulun 27.6.1995 tarihli 130. Birleşiminin İkinci Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmüştür.

Görüşmelerde Grupların konuşmalarından önce Hükümet adına tezkere hakkında açıklamalarda bulunmak üzere Dışişleri Bakanı Erdal İnönü (İzmir) söz alarak Huzur Harekâtı konusunda yapılacak görüşmelere bir çerçeve çizmek amaçlı bir konuşma yapmıştır. Hükümetin Kuzey Irak’ta son altı ayda ortaya çıkan gelişmeleri dikkate alarak Huzur Harekâtı uygulamasının altı ay daha uzatılmasını yedinci kez olarak Meclise önermeyi kararlaştırdığını belirtmiştir. Harekât konusunda önyargılı olunmamasını isteyen İnönü, Çokuluslu Gücün hangi şartlarda oluştuğunu hatırlatan açıklamalarda bulunmuştur. Huzur

²³⁰⁸ *A.k.*, ss. 49-51.

²³⁰⁹ *A.k.*, ss. 51-54.

²³¹⁰ *Oy kupaları sıralar arasında dolaştırılarak yapılan açık oylamaya 359 üye katılırken, oylamada 196 kabul, 160 ret ve 4 geçersiz oy kullanılmıştır. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63 (28.12.1994), ss. 112-145.*

Harekâtının ikinci aşamasının uygulanmasından sorumlu Birleşik Görev Kuvvetinin, halen, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'nın uçak ve personelinden oluştuğunu, bu gücün büyük bir bölümünün, İncirlik Türk Silahlı Kuvvetleri Tesislerinde, bazı birimlerinin ise Piriçlik ve Kuzey Irak'taki Zaho kentinde konuşlandırıldığını anlatmıştır. Birleşik Görev Kuvvetinin Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları da dahil olmak üzere, yaklaşık 1 750 görevli, 72 uçak ve helikopterden oluştuğunu söylemiştir. İnönü, bu Kuvvete bağlı bir kara kuvveti olmadığını ve görevinin esas olarak, 36. paralelin kuzeyindeki uçuşa yasak bölge uygulamasını denetlemek ve Kuzey Irak'a insanî yardımların ulaşabileceği huzur ortamını sağlamak olduğunu vurgulamıştır.²³¹¹

İnönü'ye göre, Harekâtın, Türkiye açısından başlıca yararı, ülkenin ekonomik ve sosyal düzenini ve fiziksel güvenliğini tehdit eden ve 1988 ile 1991 yıllarında iki kere meydana gelen göç hareketinin bir daha meydana gelmesini önlemesidir. Yine, Huzur Harekâtının görev süresinin uzatılmasına ilişkin bir karar alınırken, göz önünde tutulması gereken en önemli nokta, 1991 yılındaki göç hareketine benzer bir gelişmenin tekrarına yol açabilecek koşulların ortadan kalkıp kalkmadığıdır. Bu koşullar ortadan kalkmadan veya aynı görevi yapacak alternatif bir mekanizma oluşturulmadan Huzur Harekâtına son verilmesi, Türkiye açısından sakıncalı gelişmeleri beraberinde getirebilecektir. Huzur Harekâtına yöneltilen tenkitlere değinen İnönü, Birleşik Görev Kuvvetinin bazı unsurlarının Türkiye'nin çıkarları aleyhine faaliyette bulunduğu iddialarının gerçek olmadığını anlatmıştır. Kuzey Irak'ta istikrarın sağlanamaması sebebiyle PKK'nın bu bölgede yuvalandığına dikkat çeken İnönü, bu bölgedeki Kürt grupların alternatif bir mahallî yönetim oluşturduklarını belirtmiştir. Türkiye Huzur Harekâtına ev sahipliği yapmanın tanıdığı olanakları Irak'ın bütünlüğünü korumak için başarıyla kullanmaktadır.²³¹²

Ayrıca, İnönü, 1994 yılı içinde, özellikle bazı hükümet dışı yardım kuruluşlarının Kuzey Irak'ta zararlı faaliyette bulunmaları olasılığını dikkate alarak, Kuzey Irak'a giriş ve çıkışlara ilişkin mevzuatın gözden geçirildiğini belirtmiştir. Kuzey Irak'a, sadece insanî yardım amaçlı geçişlere izin verilmektedir, bunun dışındaki tüm geçişler sıkı kontrol altına alınmıştır. Kuzey Irak'ta bağımsız bir devletin kurulmasının kabul edilebilir bir gelişme olmadığını açıklayan İnönü, Irak merkezi hükümetinin otoritesini, kuzeye doğru zor kullanarak yaymak için yapacağı bir hareketin hem göç tehlikesini getireceğini hem de PKK'ya daha geniş bir hareket serbestliği sağlayacağını vurgulamıştır. Sonuç olarak, İnönü, mevcut koşullarda, Huzur Harekâtının sona erdirilmesinin, bölgedeki normalleşme amacına hizmet etmeyeceği, aksine Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin ve çıkarlarının genel dengesi açısından olumsuz sonuçlar vereceği görüşünü yineleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²³¹³

²³¹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 130 (27.6.1995), ss. 56-57.

²³¹² **A.k.**, ss. 57-58.

²³¹³ **A.k.**, s. 58.

Tezkere üzerinde Gruplar adına ilk konuşmayı CHP Grubu adına Mehmet Adnan Ekmen (Batman) yapmıştır. Konuşmasının başında Çekiç Gücün nasıl Türkiye'nin isteği üzerine konuşlandırıldığını anlatan Ekmen, bu gücün Kuzey Irak'taki halkları Saddam'dan koruduğunu ve gitmesi durumunda yeni Halepçe'lerin olabileceğini belirtmiştir. Çekiç Güc aleyhinde bazı argümanlara değinerek Çekiç Güc'ün tamamen Türkiye'nin kontrolü altında görev yaptığını ve bu gücün geliş ve geri gönderilme yetkisinin doğrudan Türkiye'ye ait olduğunu vurgulamıştır. Bu gücün yasal dayanağı olduğunu hatırlatan Ekmen, bu dayanağın Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulunun ilgili kararları olduğunu söylemiştir. Yine bu gücün PKK'ya yardım ettiği iddiasına herhangi bir delil gösterilemediğini ve Barzani ve Talabani gibi ılımlı liderleri radikal silahlı gruplara karşı koruduğunu ifade etmiştir.²³¹⁴ Aradan dört yıl geçmiş olmasına rağmen, Kuzey Irak'ta bağımsız bir devletin kurulmadığını dikkat çeken Ekmen, aşağıdaki gerekçeyle Çekiç Güc'ün görev süresinin uzatılmasına evet diyeceklerini açıklamıştır:

*Türkiye, Çekiç Güc'e "git" diyebilir. 78 uçak ve helikopterin Türkiye'den gitmesi sadece bir günü gerektirir. Çünkü, bunlar, kara kuvveti değil, hava kuvvetidir, emir aldıkları sabahın akşamı Türkiye'yi terk etmiş olurlar; ama, o zaman da, bu güç, başka yerlerde konuşlandırılacak ve aynı faaliyetleri gösterecektir... Bu, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini zorlaştıracak ve Türkiye'yi sıkıntıya sokacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin, Kuzey Irak'taki durumu denetleme olanakları kısıllanacak; Ortadoğu'daki etkinliği azalacaktır. Sayın milletvekilleri, Çekiç Güc ne zaman gidecek deniliyor; söyleyeyim: Kuzey Irak'ta bir normalleşme olmadan, Çekiç Güc bölgeyi terk edemez; Ortadoğu'daki barış ve istikrar için buna ihtiyaç vardır. Türkiye'nin ulusal çıkarları ile bu istikrar arasında çok yakın bir ilişki olduğunu sizler de takdir edersiniz.*²³¹⁵

ANAP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Bedrettin Doğancan Akyürek (İstanbul) partisinin iktidarı döneminde Çekiç Güc'ün hangi şartlarda ve hangi süreçte konuşlandırıldığını anlatmıştır. Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere 2 Nisan 1991'de başvurusuyla başlayan 21 bin kişilik Huzur Harekâtı başladığını, Eylül 1991'de kuvvet sayısını 5 bine indirildiğini ve bu ayda son defa olarak 3 ay süreyle uzatıldığını belirtmiştir. Aralık 1991'de 49. Hükümetin Bakanlar Kurulunda 6 aylık süre aldığını ve sonraki uzatmanın Meclisin onayına getirildiğini hatırlatmıştır. Bu uzatmaların devam ettiğine dikkat çeken Akyürek, Çekiç Güc'e katılan devletlerin sayısının 13'ten 4'e düştüğünü, Birleşmiş Milletlerin 688 sayılı kararıyla sığınmacıların, tekrardan geri döndürülüp, normal hayat şartlarına dönmesinin temin edildiğini belirtmiştir. Huzur harekâtının üçüncü dördüncü ertelemesinden sonra bu hedefin nispi bir şekilde de olsa yerine getirildiğini söyleyen Akyürek, bu gücün hedefinin Irak'ın devlet bütünlüğünü korumaya yöneldiğine işaret etmiştir. Akyürek'e göre, Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması için Irak ile diyalog kurulması gereklidir.²³¹⁶

²³¹⁴ A.k., ss. 59-61.

²³¹⁵ A.k., s. 61.

²³¹⁶ A.k., ss. 62-65.

RP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Abdüllatif Şener (Sivas) terörle mücadeleyi olağanüstü hale devreden DYP-CHP iktidarının “politikasızlık”, “çelişkiler ve tutarsızlıklar” sergilediğini savunmuştur. Olağanüstü halin görev süresinin uzatılması ile Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılması arasında çelişki olduğunu söyleyen Şener, Çekiç Güç’ün PKK terörüne destek verdiği iddiasını hatırlatmıştır. Aslında İktidarın Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılmasından memnun olmadığını, PKK ve Apo’nun memnun kaldığını iddia etmiştir. Şener’e göre terörü yok etmek için Çekiç Güç’ün görev süresine son vermek lazımdır:

*Çekiç Güç, Türkiye’nin ihtiyaçlarının bir ürünü değildir. Türkiye’deki terörü ortadan kaldırmaya yönelik bir güç değildir; aksine, Türkiye’de terörü azdırmaya ve artırmaya yönelik bir güç niteliğinde bulunmaktadır ve maalesef, uygulanan çelişkili politikalar, tutarsız politikalar yüzünden, terör, her geçen gün azgınlaşmaktadır ve bugün, terör “sonu geldi, bitti” denilmesine rağmen, yerleşmiş bir sektör haline gelmiştir. Bugün, terör, öylesine bir sektör haline gelmiştir ki, bu sektörden palazlananlar vardır, bu sektörden beslenenler vardır ve bu sektörden beslenen, palazlanan kitlelerin, kimselerin bu olayın devamına zemin hazırladıkları da bilinen bir gerçektir. İşsiz bölge gençlerini devşiren bir sektör niteliğindedir bu; tarım ve hayvancılığa kadar el atmış, kamu fonlarına kadar el atmış bir sektördür bu. Devletin aktardığı milyarlar, bölgedeki tek canlı ekonomik faaliyet olan yeraltı ekonomisine kaymaktadır. Akaryakıt kaçakçılığından silah ve uyuşturucu kaçakçılığına kadar uzanan bir kaynak PKK’ya doğru akmaktadır.*²³¹⁷

Muhalefette iken bu güce karşı çıkanların iktidara gelince bu gücün görev süresini uzatmak zorunda kalmalarının açıklığa kavuşturulmasını isteyen Şener, eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in “Türkiye’de hangi hükümet gelirse gelsin, Çekiç Güç’ü kaldıramaz; çünkü ABD’ye çok bağlıyız” şeklindeki sözünü hatırlatmıştır. Her tezkere Meclise gelmeden önce, Amerika, Fransa, İngiltere ve Türkiye’nin dördü zirvesi toplandığını ve Türkiye’ye “Çekiç Güç’ün görev süresini uzatın” denildiğini ve milletvekillerinin bireysel olarak istememelerine rağmen grup olarak uzatma yönünde karar verdiklerini savunmuştur. Bu gücün kaldırılmasını “bir bağımsızlık kararı” olarak niteleyen Şener, Çekiç Güç’ün insanî nedenlerle konuşlandırıldığı görüşünü reddetmiştir. O’na göre Çekiç Güç, bir Amerika Birleşik Devletleri gücüdür ve bu devletin Ortadoğu’daki ekonomik çıkarlarının bir bekçisidir. Bu tespitlere dayanarak milletvekillerini Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılmasına ret oyu vermeye çağırmıştır.²³¹⁸

DYP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Orhan Kilercioğlu (Ankara) Çekiç Güç’ün terörün bitirilmesinin “bir bacağı” olduğunu savunan bir konuşma yapmıştır. Çekiç Güç’ün, sağladığı bazı avantajlar sebebiyle terörün kaynağına yani Kuzey Irak’ta terörün kaynağına inmek üzere harekât yapıldığını belirtmiştir. DYP’nin muhalefette iken bu gücün Silopi’de 5 bin kişilik kara kuvveti olmasına karşı çıktığını vurgulayarak, bu gücün sadece savaş uçakları ve 15 helikopteri olduğuna ve NGO denilen hükümet dışı kuruluşlarla bir ilgisi olmadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca, Çekiç Güç’ün Millî Güvenlik Kurulunun

²³¹⁷ A.k., s. 67.

²³¹⁸ A.k., ss. 68-71.

bir teklifiyle Hükümete geldiğini hatırlatan Kilercioğlu, Türkiye hükümetlerinin kararları kendisinin verdiğini, hiçbir yerin veya hiçbir devletin baskısı altında kalmadığını söylemiştir. Irak'ta belirsizlik ve istikrarsızlığın sürdüğünü anlatan Kilercioğlu, bu koşullarda, Huzur Harekâtına son verilmesiyle Türkiye'nin istemediği halde, yeniden, bazı sorunlar yumağıyla, tek başına, karşı karşıya kalabileceğini öne sürmüştür.²³¹⁹

Kilercioğlu'na göre, Kuzey Irak'ta bağımsız bir devlet oluşturulmasına yönelik eğilimleri, bölgedeki otorite boşluğunu, PKK'nın faaliyeti için elverişli bir ortam teşkil etmesini, Türkiye'nin Körfez krizinde uğradığı ekonomik kayıp ve zararlarının sürmesini, sadece Huzur Harekâtına bağlamak haksızlık olacaktır. Çokuluslu koalisyon ortaklarının Irak'ın bağımsızlığını, birliğini ve toprak bütünlüğünü daima garanti ettiklerine işaret ederek Çekiç Güç ve tüm faaliyetlerinin yetkili Türk makamlarınca kontrol edildiğini söylemiştir. Bu gücün Kuzey Irak'ta 3 milyonu aşkın Türkmeni de koruduğunu ve yeni şartlara göre, Çekiç Güç'e yeni bir görev tanımının yapılmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Huzur Harekâtının, Birleşmiş Milletler veya NATO şemsiyesi altına alınmasını Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olarak niteleyen Kilercioğlu, bu gücün kaldırılmasıyla PKK'nın Irak'ta daha büyük serbestlik kazanacağını söylemiş ve tezkereyi desteklediklerini açıklamıştır.²³²⁰

Hükümet adına eleştirileri cevaplamak üzere söz alan Dışişleri Bakanı Erdal İnönü (İzmir) ilk olarak ANAP sözcüsü Akyürek'in tezkerelerin otomatik bir şekilde geçtiği eleştirisini değerlendirmiştir. Tezkerenin Meclise gelmesinin otomatik geçme anlamına gelmediğini belirten İnönü, Irak'la diyaloga devam edildiğini açıklamıştır. RP Sözcüsü Şener'in söylediklerinin pek çoğunun gerçeğe aykırı olduğunu, Çekiç Güç'ün Türkiye'de PKK terörünü desteklemediğini ifade etmiştir. Kendisinin muhalefette iken söylediklerini iktidarda da aynen söylediğini ancak dış politikada bir yola girildiğinde bu yoldan kolay çıkılamayacağını söylemiştir. Bu gücün varlığını uzatan şey Birleşmiş Milletlerle Irak arasında barış olmamasıdır. Bu gerçekleşinceye kadar Kuzey Irak'ta koşullar normale dönmeyecektir. İnönü, mevcut şartlarda en doğru olan şeyin Çekiç Güç'ün süresinin uzatılması olduğunu söyleyerek Meclisten destek istemiştir.²³²¹

Tezkere üzerinde gruplar ve Hükümet adına yapılan konuşmalar tamamlandıktan sonra şahısları adına, ilk olarak Bülent Ecevit (Zonguldak) söz almıştır. Dört yıldır altı ayda bir Mecliste tartışılan Çekiç Güç'le ilgili asıl sorunun Körfez Savaşı başından beri bu güce, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batılı müttefiklerce verilen işlevler olduğunu açıklamıştır. Ecevit'e göre, bu güç huzur sağlamak amacıyla konuşlandırılmasına rağmen ne Kuzey Irak'a ne de Türkiye'ye huzur gelmiştir. Türkiye huzur sağlama düzenlemesi yüzünden, Cumhuriyet tarihinin en yoğun huzursuzluğunu, en ağır ekonomik bunalımını yaşamak zorunda bırakılmıştır. Huzur sağlama düzenlemesine kadar ancak Güneydoğu Anadolu'da eylem yapabilen PKK, bu düzenlemeyle birlikte

²³¹⁹ A.k., ss. 71-73.

²³²⁰ A.k., ss. 73-75.

²³²¹ A.k., ss. 75-77.

Kuzey Irak'a yerleşebilmiştir. Ayrıca, Kuzey Irak'ta bir Kürdistan kurulmuştur. ABD'nin Irak politikasının iflas ettiğini iddia eden Ecevit, son Kuzey Irak operasyonunun bir siyasal karara ve amaca dayandırılmadığından başarısız olduğunu savunmuştur.²³²²

Türkiye'nin 1930'larda ve 1970'lerde bölgesinin önder ülkesi konumunda olduğunu, kendi topraklarını bir güvenlik kuşağıyla çevreleyebildiğini hatırlatan Ecevit, aslında 1990'ların Türkiye'si'nin daha güçlü olduğunu ancak bu gücü değerlendirebilecek bir yönetimden yoksun olduğunu anlatmıştır. Türkiye'nin bölge dışı ülkelerin güdümüne girerek, kendi bölgesine yabancılaştığını iddia ederek ülkenin müttefiklerinin hatırı için intihar etmeye mecbur olmadığını belirtmiş ve Çekiç Güç'ün süresinin uzatılmasına, başından beri olduğu gibi olumsuz oy vereceklerini açıklamıştır.²³²³

Şahsi adına tezkere üzerinde söz alan Muhsin Yazıcıoğlu (Sivas) Çekiç Güç'ün Türkiye'de terörü daha da çok arttırdığını ve PKK'nın eylemlerini daha rahat yapabilme fırsatı bulduğunu belirten Yazıcıoğlu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 35 bin askerle Kuzey Irak'a yaptığı operasyonun başarısız olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin dış politikasını Birleşmiş Milletlere endekslediği sürece, millî, onurlu ve tam bağımsızlığımızı sağlayacak bir gelecek temin edebilmesinin mümkün olmadığına değinerek bu örgütün oyuncak haline geldiğini iddia etmiştir. Çekiç Güç'ün PKK'nın işine yaradığını söyleyen Yazıcıoğlu, Türkiye'nin herhangi bir yabancı devlete bağımlılığının artmasından dolayı bir yabancı gücün ülkede konuşlandırılmasına boyun eğemeyeceğini vurgulamış ve bu gücün kesinlikle ülkeden çıkarılmasını istemiştir.²³²⁴

Tezkere üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra tezkere bir daha okunmuş ve tezkerenin açık oylaması oy kutusu sıralar arasında dolaştırılarak yapılmıştır. 353 üyenin katıldığı oylamada 200 kabul, 151 ret ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, Çokuluslu Güç'ün görev süresinin 30 Haziran 1995 tarihinden itibaren 6 ay süreyle uzatılmasına karar verilmiştir.

5.5. Beşinci Yasama Yılı TBMM Kararları

Bu yasama yılındaki 13 adet kararın, 1 tanesi Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına, 1 tanesi Türkiye'de konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına, 1 tanesi TBMM Başkanlığına Aydın Milletvekili İsmet Sezgin'in seçildiğine, 2 tanesi Bakanlar Kuruluna güven oylamasına, 1 tanesi TBMM Genel Seçimlerinin yenilenmesine, 1 tanesi Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına, 1 tanesi araştırma komisyonlarının üye seçimine ve 3 tanesi de araştırma komisyonlarının görev süresinin uzatılmasına ilişkindir. Yine bu kararlardan 1 tanesi TBMM'nin tatile girmesi ve 1 tanesi Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda boş iki üyelik için yapılan seçim hakkındadır. Bu kısımda TBMM Kararlarından Olağanüstü Halin 10 ilde uzatılmasına ilişkin 385 sayılı karar ile Türkiye'de konuşlandırılan Çokuluslu Güç'ün görev süresinin uzatılmasına ilişkin 386 sayılı karar incelenecektir.

²³²² A.k., ss. 77-79.

²³²³ A.k., ss. 79-80.

²³²⁴ A.k., ss. 80-82.

5.5.1. Olağanüstü Halin 10 İlde Uzatılmasına Dair 385 Sayılı Karar

On ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin dört ay süreyle uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/2007) Genel Kurulun 28.10.1995 tarihli 17. Birleşiminin İkinci Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmüştür. Başbakan Tansu Çiller imzalı tezkerede 27.6.1995 tarihli ve 370 sayılı Kararı uyarınca 10 ilde devam etmekte olan olağanüstü halin 19.11.1995 günü saat 17.00'den geçerli olmak üzere dört ay süreyle uzatılmasının Bakanlar Kurulunca 26.10.1995 tarihinde kararlaştırıldığı ifade edilmiştir.

Olağanüstü halin 25. kez uzatılmasının görüşmelerine geçildiğinde Gruplar adına ilk olarak CHP Grubu adına Ural Köklü (Uşak) söz almıştır. Terörün amacının Türkiye Cumhuriyeti Devletini yok ederek “ırkçı ve uydu bir anlayışta ayrı bir devlet” kurmak olduğuna dikkat çekerek terörle mücadelede bilinçlenmenin ve eğitimin önemine değinmiştir. PKK'nın iç ve dış kaynakları olduğunu, bu örgütün aklın yolunu kullanarak ve akan kanı politik malzeme yapmaksızın durdurabileceğini söylemiştir. Koruculuk sisteminin olağanüstü halin devamından menfaati olan bir zümre haline geldiğini, böyle bir sistemin terörü bitirmede netice almaya katkı yapmadığını savunmuştur. Koruculuk sisteminden vazgeçilmesini isteyen Köklü, olağanüstü hal yerine, İl İdaresi Yasasının iyileştirilmiş bir tarzda Meclisten çıkarılmasını önermiştir. Terörün çözülmesi için uzun vadeli tedbirler alınması gerektiğine işaret eden Köklü, bu konuyu bıçakla keser gibi yok edecek bir anlayış ve bu anlayışın getirmiş olduğu, kana dayalı, suçlu-suçsuz ayırmadan, birtakım militarist tarzların ve yöntemlerin terk edilmesi gerektiğini söylemiştir. Terörün en büyük panzehirinin akıl ve demokrasi olduğunu belirterek olağanüstü halin bir daha uzatılmamasını arzu ettiklerini anlatmıştır.²³²⁵

Tezkere üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mustafa Balcılar (Eskişehir) konuşmasının başında partisinin iktidarında terörle mücadelede yapılanları anlatmıştır. ANAP'ın bu bölgeyi bir sıkıyönetim idaresi altında devraldığını, 1987'de olağanüstü hale geçildiğini söyleyerek diğer uygulamaları şu şekilde sıralamıştır: Olağanüstü Hal Valiliği ve Olağanüstü Hal Jandarma Asayiş Komutanlığının kurulması, geçici köy koruculuğu sistemi getirilmesi, özel timlerin kurulması, Pişmanlık Yasasının ve Terörle Mücadele Yasasının çıkarılması, 141, 142, 163. maddelerin kaldırılması, Kürtçe konuşmayla ilgili yasağın kaldırılması ve diğer yatırımlar. Bu tedbirlerin yetersiz olduğunu iddia eden Koalisyon ortaklarının iktidara geldiğinde ilave tedbirler getirmediklerini söyleyen Balcılar, önerdikleri tedbirlerin de uygulanmadığını savunmuştur.²³²⁶

²³²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 17 (28.10.1995), ss. 271-272.

²³²⁶ *A.k.*, ss. 272-274.

49 ve 50. Hükümet Protokollerinde vatandaşa vaat edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin ve geçici köy koruculuğunun kaldırılamadığını aksine terörün azdırıldığını öne sürmüştür. Balcılar, bu iddiasına örnek olarak Eskişehir’de teröristler için yapılmış olan ve azıllı teröristlerin tek başına konuldukları özel E tipi cezaevinin kapatılmasını vermiştir. O’na göre bu olay terörün artmasına sebep olan etkenlerden birisidir. Meclis araştırma komisyonunun zabıtlarında bir teröristin “Türkiye’deki koğuş tipi cezaevleri, Mahsun Korkmaz akademisi haline gelmiştir” dediğini aktarmıştır. Balcılar, Anavatan Partisi döneminde, Cudi Dağına hapsolan terörün Koalisyon Hükümetlerinin yanlış uygulamaları ve politikaları neticesinde şehirlere taşındığını ifade etmiştir. 2 200 civarında köyün boşaltıldığı bilgisini aktararak bu durumun şehirlerdeki terörün azmasında ana sebep olduğunu söylemiştir. Bölge Valiliğine tahsis edilen kadroların da partizanca kullanıldığını iddia eden Balcılar, PKK ile ilişkilerinden dolayı hapse giren milletvekillerinin olduğunu hatırlatmıştır. O’na göre, terörün azmasına neden olan bu insanları Meclise getiren partilerin kabahati vardır.²³²⁷

Balcılar, terörün bittiği yönündeki iddiayı eleştirmiştir. 1992 yılında Cumhurbaşkanı Demirel’in dışarıda ve içeride 10 bin terörist olduğunu söylediğini hatırlatan Balcılar, 1992’den itibaren 22 bin teröristin yakalandığını ya da öldürüldüğünü belirtmiş ve bunun anlamının terörist sayısının 40 bine, 50 bine çıkması olduğunu vurgulamıştır. Başbakan Çiller’in “Bask Modeli Türkiye’ye uygun modeldir” demesini, iki gün sonra da bunu yalanlamasını ya da Tunceli’de köy yakma olaylarında “PKK’nın Ermenistan’dan helikopterleri kalktı, köyleri yaktı” demesini eleştirmiştir. Balcılar, seçimin güven içerisinde yürütülebilmesi amacıyla partisinin olağanüstü halin uzatılmasına son defa olumlu oy vereceğini açıklamıştır.²³²⁸

RP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Fethullah Erbaş (Van), olağanüstü halin teröre çare olmadığını hatta aksine arttırdığına vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. Olağanüstü hal başlarken, bölgede terörle mücadeleyi jandarma birliklerinin yürüttüğünü, hâlbuki artık ordu birlikleri, özel timler, bölge asayiş komutanlığı, geçici koy korucuları, dağ komandoları, savaş helikopterleri ve Hava Kuvvetleri uçaklarıyla yürütüldüğünü hatırlatmıştır. Türkiye’nin bütçesinin büyük bir bölümünün buraya gittiğini savunan Erbaş, korucuların durumunun kötü olduğunu ve dağ komandolarının keyfi uygulamalarını anlatmıştır. Kuzey Irak’ta yapılan bombalamaların Çekiç Güç tarafından PKK’ya iletildiği için etkili olmadığını söyleyen Erbaş, boşaltılan köylerin halkına sahip çıkılmadığını, perişan durumda olduklarını açıklamıştır.²³²⁹

²³²⁷ A.k., ss. 274-277.

²³²⁸ A.k., ss. 277-278.

²³²⁹ A.k., ss. 278-280.

Olağanüstü halin PKK'yı beslediğini savunan Erbaş, bu örgütün dış desteğinin genişlediğini şu sözlerle anlatmıştır:

*Olağanüstü hal başlarken, dünyadaki Kürtler, PKK'yı, bir eşkıya veya basit bir talebe hareketi gibi görüyorlardı. Şimdi, PKK, başta Kuzey Irak'taki Kürdistan Demokrat Partisi, Kürdistan Yurtseverler Partisi, İran Kürdistan Demokrat Partisi olmak üzere, diğer teşkilatların önüne geçmiş, Batı'da ve Doğu'da, isminden daha fazla bahsettiren bir örgüt olmuştur. Bugün, İran'da, Irak'ta, Suriye'de, Türkiye'de ve Rusya'da, bilinen bir örgüt olup çıkmıştır; büyük bir örgüt olmuştur... Değerli arkadaşlar, olağanüstü hal başlarken, örgütün elindeki silah ve mühimmat çok sınırlıydı; belki bir kalaşnikof bulabilirdin ellerinde; başka bir şeyleri yoktu. Bugün, uçaksavar füzeleri, tanksavar silahları, roketatarlar, havan topları ve daha aklınızın alamadığı yeni ve modern silahlarla teçhiz edilmiş. Nasıl oldu; kalaşnikofian füzelere nasıl geçti bu adamlar? Değerli arkadaşlar, olağanüstü hal başlarken, bölgeden, PKK'ya katılan genç sayısı çok azdı; bunların çoğu, üniversiteli bir avuç insandı, gerisi Suriye'den katılıyordu. Şimdi, sayıları 10 bine yaklaşıyor. Bunu, Hükümetimiz söylüyor, 10 binlere yaklaşıyor diyor. Sempatizanların sayısı da 100 binlerle ifade ediliyor.*²³³⁰

PKK'nın büyümesinin sebeplerinin sosyal ve ekonomik yönlerinin iyi araştırıp bulunması gerektiğine işaret eden Erbaş, olağanüstü hal uygulaması yüzünden halkın yarısının işsiz, konutsuz, göçebe haline geldiğini belirtmiştir. Bölgedeki ekonomik hayatın nasıl çöktüğünü anlatarak kurtuluşun İslam kardeşliğinde olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Tezkere üzerinde DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum) olağanüstü hal yönetimi yerine yeni bir yöntem getirilemediğini ve içerisinde bulunan şartlar dolayısıyla bunun devamından başka bir yol olmadığını vurgulayan bir konuşma yapmıştır. İnsan haklarından bahsedilerek güvenlik kuvvetlerinin kınanmasını, PKK'nın yapmış olduğu katliamların ortaya konulmamasını eleştiren Köse, bu örgütün önce Bekaa Vadisinde bütün silahlı eğitimini aldıktan sonra Türkiye'ye geldiğini anlatmıştır.²³³¹ Son dört yılda devletin güvenlik güçlerinin başarılı çalışmalarının arkasında, kararlı bir siyasî irade olduğuna değinerek DYP'nin doğu, güneydoğu ve bütün Türkiye'deki insanlara vatandaşlığın ne olduğunu ortaya koyduğunu savunmuştur:

Önce, vatandaşlık ne demektir; bayrağına, diline, toprağına, tarihine ve insanına sahip çıkmak demektir. Siz, PKK'ya rehberlik yapacaksınız, öğretmen öldürülmesinde şahitlik yapmayacaksınız ya da güvenlik görevlilerini orada işgal kuvvetleri diye ilan edenlerle beraber ona çanak tutacaksınız; ondan sonra, ben vatandaşım, bana şunu vermediniz diyerek, ekonomik ve sosyal yönden sıkıntılar olduğu için, getirip olayı PKK'ya bağlayacaksınız!.. Değerli milletvekilleri, böyle bir düşünceye katılmak da mümkün değildir. Türkiye'nin

²³³⁰ A.k., s. 280.

²³³¹ A.k., ss. 283-284.

*coğrafyasını gözümüzün önüne getirdiğimiz takdirde, Hakkâri'den Edirne'ye, Sinop'tan Hatay'a kadar, bu topraklarda, çeşitli noktalarda, aynı durumda olan binlerce köyü görürsünüz, binlerce insanımızın aynı imkânsızlıklar içerisinde olduğunu; ancak, bayrağını ve vatanını sevdiğini ve hiçbir şekilde, kendisine hizmet getirilmediği için PKK'lı da olmadığını görürsünüz. Onun için, meseleyi, ekonomik ve sosyal yönden sıkıntılara bağlamak da yanlıştır. Değerli milletvekilleri, inançlı bir millete sahibiz. Binlerce yıldan bu yana, bu topraklarda, aynı inançları paylaşan insanlar olmamıza rağmen, birileri, en hassas nokta olduğunu ifade etmek suretiyle, önce, etnik yapımızı kaşıyarak, sonra, inançlarımızı kaşıyarak, mezhep meselesini gündeme getirerek, bu kardeşlerimizi, insanlarımızı birbirine düşman etmeye çalışmıştır; ama olayın sevindirici yönü şudur: Bu insanlarımız, gerek doğu ve güneydoğudaki insanlarımız gerek değişik inançtaki insanlarımız, bu oyunlara gelmemiştir; devletin ve bayrağın yanında yer almıştır.*²³³²

Silahlı bir güçle mücadele ederken insan haklarından bahsetmenin mümkün olmadığını vurgulayan Köse, PKK'nın yöntemlerini bilen ve onun yöntemleriyle mücadele edip başarılı sonuç elde edebilecek özel harekât timlerinin yetiştirildiğini anlatmıştır. Bu timlerin eleştirilmesine karşı çıkan Köse, bunların “bu vatanın evlatları” olduğunu, askerden ve polisten farklı olmadıklarını söylemiştir. DYP azınlık Hükümetine güvenoyu verilseydi olağanüstü hal kaldırılacaktı diyen Köse, olağanüstü halin uzatılmasının hala görüşülüyor olmasını azınlık Hükümetine güvenoyu vermeyen milletvekillerine bağlamıştır.²³³³

Vatandaşlığın önemine değinen Köse, bu vatanda yaşamının sorumluluğunun “ne manaya geldiğini kavratabilseydik, bugün, bu millî kürsüden, PKK'ya sempati düşüncesinde bir konuşmayı” dinlemenin mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Başbakan Çiller'in Bask modelinden kesinlikle bahsetmediğini belirten Köse, bu modelin Türkiye ile ilgisinin olmadığını vurgulamıştır: “Türkiye, üniter bir devlettir; 60 milyon insanımız, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin aslı unsurudur. İspanya'daki yapıyla, İngiltere'deki yapıyla, Fransa ya da başka yerlerdeki yapıyla Türkiye'nin alakası yoktur; varmış gibi, o modeli bize uygulamaya çalışanlar yanılmaktadırlar. Edirne'den Hakkâri'ye kadar, hepimiz kardeşiz; her ailede kan bağıyla birbirine bağlanmış, akrabalık bağıyla bağlı insanlarımız vardır; kaldı ki, kiblemiz bir, inançlarımız birdir.”²³³⁴

Şahsı adına tezkere üzerinde söz alan Zeki Ergezen (Bitlis) terörün, bölge halkına ırkçı bir şekilde yaklaşılmasından ve İslam kardeşliğinin terk edilmesinden çıktığını anlatan bir konuşma yapmıştır. Bölge insanının, tanka, olağanüstü hale, zırhlı araca ihtiyacı olmadığını, şefkate, merhamete, akıllı yöneticilere ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bölge halkının bölünmek değil, insanca yaşamak ırkçılık değil, birlik ve beraberliğin teminatı olan ümmet anlayışının hâkim olmasını

²³³² A.k., s. 284.

²³³³ A.k., ss. 285-286.

²³³⁴ A.k., ss. 286-288.

istediğini savunmuştur. Milletin ortak paydası olan İslam’a sırt çevrilmesini eleştiren Ergezen, yanlış uygulamalar sonucu 20 bin insanın hapiste, 21 bin insanın hayatını kaybettiğini, üç dört bin köyün boşaltıldığını söylemiştir. Ayrıca, olağanüstü uygulamalarda yapılan harcamaların “olağanüstü ekonomik kalkınmaya” ve “olağanüstü eğitime” harcanması durumunda hali hazırda yaşananların yaşanmayacağını öne sürmüştür.²³³⁵

Geçmişte yapılan yanlışlıklarla bölge halkının Türkçe konuşmaya zorlandığını söyleyen Ergezen, bölgedeki karakter erozyonunun oluşturulmasındaki yegâne sebebin temel değerlerin kalplerden sökülerek yerlerine yabancı değerlerin yerleştirilmesi olduğunu açıklamıştır. Başbakan Çiller’in “terörü ezdik” söyleminin doğru olmadığını, Ezilenin terör değil, bölge halkı olduğunu söylemiştir. Sadece Bitlis il hudutları içerisinde 600 terörist olduğunu belirten Ergezen, bu Hükümetin terörü halledeceğine de, olağanüstü halin uzatılmasının fayda vereceğine de inanmadıklarını ifade etmiştir.²³³⁶

Tezkere üzerinde Hükümet adına söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) yapılan eleştirileri cevaplamıştır. Olağanüstü halin sanki terörizmin sebebi olarak dile getirilmesinin üzücü olduğunu, hükümetlerin olağanüstü hali isteyerek getirmediğini anlatmıştır. Menteşe, olağanüstü halin 24. kez uzatımından itibaren olağanüstü hal bölgesinde 1 100 olay meydana geldiğini, bu olaylarda 323 güvenlik görevlisinin şehit olduğunu, 107 vatandaşın hayatını kaybettiğini, 1140 teröristin ölü olarak, 1184 teröristin de sağ olarak ele geçirildiğini açıklamıştır. 1995 yılı olaylarının, 1994 yılı olaylarına göre yüzde 60 nispetinde düşüş gösterdiğine değinen Menteşe, Tunceli’ye, Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve bakanların müteaddit defalar gittiğini belirtmiştir. 1984 ile 1995 tarihleri arasında Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında rakam ihtilafı olmadığını, 22 892 terörist yakalandığını söyleyen Menteşe, 50. Hükümet döneminde, Haziran 1993’ten Ekim 1995’e kadar ise, 16 800 terörist yakalandığını ifade etmiştir.²³³⁷

Son Kuzey Irak operasyonunda toplam 885 teröristin etkisiz hale getirildiğini açıklayan Menteşe, devam etmekte olan yoğun operasyonlarla örgütten kaçışların ve devlet kuvvetlerine teslim olmanın arttığını söylemiştir. Sekizinci yılını dolduran olağanüstü halden, bölge halkının rahatsızlık duymadığını iddia eden Menteşe, bölgeye 20 trilyonluk bir yatırım gerçekleştirildiğini anlatmıştır. Terörle mücadelede koordinasyon sorunu çözdüklerini, İç Güvenlik Koordinasyon Kurulu kurulduğunu hatırlatmıştır. Geçici köy korucularının güvenlik güçleri içinde büyük görev ifa ettiğini savunan Menteşe, bunların birkaç kötü hadiseye bakarak kötülenmemesini istemiştir. Birlik ve beraberliğin temsili durumunda olan Türkiye Büyük Millet Meclisinde olağanüstü halin uzatımıyla ilgili görüş birliğinin sağlanmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²³³⁸

²³³⁵ A.k., ss. 288-289.

²³³⁶ A.k., ss. 290-291.

²³³⁷ A.k., ss. 291-293.

²³³⁸ A.k., ss. 293-296.

Şahsı adına söz alan son konuşmacı Hüsametdin Korkutata (Bingöl) son dört yıl içerisinde terörün şehir merkezlerinde eskisine oranla azaldığını ancak kırsal alanlarda azaldığının söylenemeyeceğini vurgulamıştır. Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu olarak bir rapor hazırladıklarını hatırlatan Korkutata, bu rapor yazılırken bölgeye adımını atmayan insanların muhalefet şerhi yazdıklarını söylemiştir. Hazırladıkları raporun Hükümet tarafından dikkate alınmadığına işaret etmiştir. Güneydoğu sorununun tamamen, askere, güvenlik güçlerine ihale edilmesini eleştirerek bu konuda Hükümetin hiçbir politikası olmadığını iddia etmiştir.²³³⁹

Görüşmeler tamamlandıktan sonra DYP sözcüsü İsmail Köse'nin konuşmasında “azınlık hükümetine oy vermeyen milletvekilleri olağanüstü halin sorumlularıdır” diyerek sataşmasına cevap veren Mehmet Keçeciler (Konya), hükümet etmenin öngörmek olduğunu vurgulayarak mevcut hükümetin ülkenin gündemini önceden tahmin edip buna göre kararlar getirmediğini savunmuştur. Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesini hafifletilmesini bu tespitine bir örnek olarak sunmuştur. Terörle mücadelede başarılı olunduğunu söyleyerek bu maddeyi hafifleten Hükümetin bir gün sonra olağanüstü hali uzatılmasını memleketin şartları iyi değil diye istemesini çelişkili bulmuştur. PKK ile mücadelenin “millî bir mesele” olduğuna değinen Keçeciler, olağanüstü halin ANAP'ın reyleriyle uzatıldığını söylemiştir. PKK'nın yurtdışında, geçici de olsa bir hükümet kurma aşamasına geldiğini söyleyen Keçeciler, 8. maddenin kaldırılmasının da bu örgüt tarafından dayatıldığını iddia etmiştir.²³⁴⁰

Tezkerenin bir kez daha okunmasından sonra tezkere üzerindeki açık oylama oy kutuları sıralar arasında dolaştırılarak yapılmıştır. 293 üyenin katıldığı oylamada 215 kabul, 71 ret, 3 çekinse ve 6 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, 10 ilde uygulanmakta olan olağanüstü hal 19.11.1995 tarihinden itibaren dört ay süreyle uzatılmıştır.

5.5.2. Türkiye’de Konuşlandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına Dair 386 Sayılı Karar

5. Yasama yılında Türkiye’de konuşlandırılan çokuluslu gücün görev süresinin onuncu kez uzatılması için (386 sayılı) bir karar alınmıştır. Bu çokuluslu gücün görev süresinin 31 Aralık 1995 tarihinden itibaren üç ay süreyle uzatılmasına dair Başbakan Tansu Çiller imzalı 27.10.1995 tarihli Başbakanlık tezkeresi (3/2008) Genel Kurulun 28.10.1995 tarihli 17. Birleşiminin Üçüncü Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmüştür.

Tezkere üzerinde görüşmelere geçildiğinde ilk olarak, ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul) onuncu kez tartışıldığı halde, konuya, hâlâ, bir çözüm bulanamamış olmasından ve Meclisin âdeta, süre uzatmayı görev edinmiş bir kurum haline düşürülmüş olmasından üzgün olduğunu belirtmiştir. ANAP iktidarı sırasında muhalefette olanların Çekiç Güç’e karşı çıkarken hali hazırda onuncu kez uzatma talebiyle Meclise geldiklerini hatırlatan Güner, bu uzatmaların altışar aylık süre

²³³⁹ A.k., ss. 297-299.

²³⁴⁰ A.k., ss. 299-301.

olmasını da eleştirmiştir. Kendilerinin üçer aylık uzatma yapılması yolunda önergelerinin reddedildiğini ancak bu sefer Millî Güvenlik Kurulunun üç ay uzatma kararı aldığını söylemiştir.²³⁴¹ Bu uzatma isteğinin sürenin bitmesine iki ay kala getirilmesini de koalisyon pazarlıklarına bağlayan Güner, Türkiye'nin güvenliğini çok yakından ilgilendiren bir olayın, güvenoyu alamamış bir Hükümet tarafından Meclise getirilmesini eleştirmiştir. Hükümetin dört yıl boyunca hem ABD'nin teklif beklemiş olmasına rağmen bu konuda hiçbir formül üretmemiş olması da dikkat edilmesi gereken bir konudur. Ayrıca, Çekiç Güç'ün kurulduğu şartlarda tamamen değişmiş ve bu güç Türkiye aleyhine çalışan güçlere şemsiye görevi gören bir konuma gelmiştir. Bu güç hem bir Kürt devletinin kurulması çalışmalarına yardımcı olmaktadır hem de PKK terör örgütüne Kuzey Irak'ta hâkim olma fırsatını yaratmıştır.²³⁴²

Güner'e göre, Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde oluşturulan bölge çapraz bir çizgiyle oluşturulmuş ve Türkmen unsurlar güvenlik kuşağının dışında bırakılarak sadece Kürt unsurlar korunmuştur. Yani, Türkmenlerin yüzde 80'i Saddam'ın insafına, yüzde 20'si de, Kürtlerin insafına bırakılmış durumdadır. 500 bin Türkmenin yaşadığı bölge olan Musul bu güvenlik kuşağının dışında bırakılmıştır. Irak'a uygulanan ambargo sonucunda Türkiye'nin 20 milyar doları aşkın bir kaybının söz konusu olduğunu hatırlatan Güner, Ürdün ve hatta ABD'nin ambargoyu deldiği bir ortamda yapılacak şeyin Irak'la diyalogu sürdürmek ve Birleşmiş Milletlerle bir an önce barışmasını sağlamak olduğunu söylemiştir. Çekiç Güç'ün gittikçe çok daha talepkâr hale geldiğini, bunun Türk Silahlı Kuvvetlerinde rahatsızlık yarattığını belirten Güner, muharip uçaklara Türk subayların, Türk pilotların binmesinin mümkün olmadığını açıklamıştır. Tezkere aleyhinde oy kullanacaklarını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²³⁴³

CHP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Mehmet Adnan Ekmen (Batman) konuşmasının başında Çekiç Güç'ün konuşlandırılmasının sebeplerini anlatarak bu gücün gitmesi durumunda olabilecek kötü şeylerden bahsetmiştir. Çekiç Güç'ün Türkiye'nin hükümrانlık haklarını ihlal ettiği görüşünü reddederek bu gücün tamamen kontrol altında görev yaptığını vurgulamıştır. Zaten, Çekiç Güç'ün Türkiye'ye geliş ve geri gönderilme yetkisi doğrudan Türkiye'ye aittir. Bu gücün yasal dayanağına da atıfta bulunan Ekmen, Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani gibi ılımlı liderlerin korunmasının Türkiye'nin lehine olduğunu savunmuştur. Bu bölgede Kürt devleti kurulduğu görüşünü de kabul etmeyerek, Türkiye'nin Irak'ın iç dinamikleri ve doğal siyasal gelişmelerini soğukkanlılıkla karşılamasını istemiş ve kendi içindeki soruna demokratik çözüm bulan Türkiye'den hiç kimsenin bir avuç toprak isteyemeyeceğini öne sürmüştür. Ayrıca, bu gücü başka yerlerde konuşlandırılması Türkiye'nin Batı'yla olan ilişkilerini zorlaştıracaktır. Ekmen, partisinin Çekiç Güç'ün süresinin üç ay daha uzatılmasına “evet” diyeceğini açıklamıştır.²³⁴⁴

²³⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 17 (28.10.1995), ss. 303-304.

²³⁴² *A.k.*, ss. 304-306.

²³⁴³ *A.k.*, ss. 306-308.

²³⁴⁴ *A.k.*, ss. 308-310.

Tezkere üzerinde DYP Grubu adına söz alan İrfan Demiralp (Samsun) da Çekiç Güç'ün konuşlandırılma şartlarını anlatarak Saddam rejiminin aynen iktidarını koruduğunu hatırlatmıştır. Çekiç Güç'ün gelme şartlarının değişmediğini vurgulayan Demiralp, bu bölgenin Saddam yönetiminin dikta rejimine bırakılamayacağını söylemiştir. Çekiç Güç'ün bu bölgede herhangi bir bağımsız devlet oluşturma gibi bir gayesinin olmadığını belirten Demiralp, şu şekilde devam etmiştir:

*Ayrıca, 36 ncı paralelin kuzeyinde oluşmuş olan otorite boşluğunun nedeni Çekiç Güç değildir. Bu otorite boşluğunun doğmasının sebebi, az önce ifade ettiğim, Çokuluslu Güç'ün, Körfez savaşı neticesinde bu bölgede Irak'ın askerî harekâtını yasaklamasıdır. 36 ncı paralelin kuzeyinde askerî harekâtın yasaklanmasını takip eden zaman içerisinde, maalesef, buradaki Barzani ve Talabani'ye bağlı peşmergeler otorite boşluğunu dolduramamışlardır. Burada bir otorite boşluğu vardır ve Çekiç Güç, bu otorite boşluğu olduğu için buradadır, otorite boşluğunun sebebi değildir. Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; bugüne kadar geçen zaman içerisinde, Çekiç Güç içerisinde yer alan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Türkiye ve diğer müttefik ülkeler, defalarca, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağını ifade etmişlerdir.*²³⁴⁵

Demiralp bu nedenlerle DYP Grubunun Çekiç Güç'ün, Türkiye'de üç ay daha kalmasını destekleyeceğini açıklamıştır.

RP Grubu adına tezkere üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) konuşmasının başında Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlandırıldığı şartları anlatmıştır. ABD'nin Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmada gösterdiği kararlılık ile İsrail'in işgal ettiği Filistin ve Golan tepelerinden çıkarılması için hiçbir şey yapmamasını karşılaştıran Ayhan, bu durumu Güvenlik Konseyinin, daha birçok kararında olduğu gibi “çifte standart” örneği olarak nitelemiştir. Irak'ın kitle imha silahlarının imha edilmesiyle ilgili kararlar alınırken 250 atom bombasına sahip İsrail ile ilgili Güvenlik Konseyinin sessiz kalmasını bu kurumun hak ve adaleti tesis bakımından hiçbir gücünün olmaması ve “Batı'nın menfaatlerini koruyan bir kurum” olması şeklinde yorumlamıştır. Diğer konulardakinin aksine Kuveyt konusunda Batı'nın kararlılığını Ortadoğu petrollerini kontrol etme ve bölgede İsrail'i tehdit edebilecek güçlerin tasfiye edilmesi isteğine bağlamıştır.²³⁴⁶ Savaş sonrası gelişmeleri özetleyen Ayhan, Çekiç Güç'ün Türkiye'de üslendirilmesinden duyulan rahatsızlığı, bir İngiliz subayının, Hakkâri bölgesinde bir kaymakamı tokatlamasını hatırlatarak anlatmıştır. Bu gücün Cudi Dağında sıkıştırılmış olan teröristlere Diyarbakır'dan kalkan Amerika Birleşik Devletleri helikopterleriyle yardım malzemeleri attığını ve Eşref Bitlis Paşanın Kuzey Irak'taki bir görüşmeye giderken helikopterinin taciz edildiğini gündeme getirmiştir. Ayhan, bu gücün Kuzey Irak'ta boşluk oluşturarak teröre zemin hazırladığını iddia etmiştir. Çekiç Güç'ün himayesinde

²³⁴⁵ A.k., ss. 312, 311-312.

²³⁴⁶ A.k., ss. 313-314.

Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren 90 ila 100 civarındaki birtakım yardım kuruluşlarının başka amaçlar için çalıştığını söyleyen Ayhan, bu gücün varlığıyla yapılmak istenenin bölgede, bir büyük Ermenistan'ın ve bir büyük İsrail'in zeminlerini hazırlamak olduğunu savunmuştur. Kuzey Irak Halkı da, Türkiye'nin güneydoğusundan bazı masum insanlar da bu emele alet edilmek istenmektedir. Başbakan Çiller'in İsrail'i ziyaretleri sırasında "ben, buraya, vaat edilmiş toprakları selamlamaya geldim" istikametinde beyanda bulunmasını bu tehlikelerden bihaber olması şeklinde yorumlamıştır. Ayhan'a göre, Türkiye'ye düşen görev geçmişte "bölgenin lideri" olan bir ülke olarak, "Osmanlı Devletinin banisi ve devam ettiren gücü olarak" bu bölgede geçmişte beraber olduğu bu insanları koruyacak "bir bölge gücünün" oluşması için öncülük yapmaktır. Çekiç Güç'ün görev süresinin reddedileceğini umut ettiklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²³⁴⁷

Şahsı adına tezkere üzerinde söz alan Recep Kırış (Kahramanmaraş) konuşmasında Çekiç Güç'ün konuşlandırılma şartlarını anlatırken Körfez Harekâtından sonra Kuzey Irak'tan Türkiye'ye gelen nüfus göçünün kendiliğinden meydana gelmediğini, bir "tertup" sonucu gerçekleştiğini savunmuştur. Bu güç sayesinde Kuzey Irak'ta adım adım, Irak'ın bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden taviz verildiğini iddia etmiştir. ABD'nin Körfez Harekâtında Saddam'ı niçin ortadan kaldırmadığını sorgulayan Kırış, bunun sebebinin bölgedeki petrol kaynaklarının kontrol altına alınmasıyla, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin azaltılmasıyla ve Türkiye'yi de içine alan bölge ülkelerine birtakım "yeni çorapların örölmesi"yle ilişkilendirmiştir:

*Değerli arkadaşlar, bütün bunlar, Türkiye bakımından bir çelişkidir ve asıl tehlike gelecek bakımındandır. Bildiğiniz gibi, dün, Türkiye'ye, Kuzey Irak'tan binlerce insan göçe zorlandı, Türkiye'ye göç ettiler; arkasından Çekiç Güç geldi. Ondan sonra, Türkiye'nin güneydoğu bölgesinden bir grup insanı göç ettirmek suretiyle, Kuzey Irak'a götürdüler ve dünya siyâsi arenasında, bu sefer de, Türkiye'nin, güneydoğu bölgesinde, kendi vatandaşlarına kötü muamele ettiği, zulmettiği görüşünü süratle ve her gün yaymak suretiyle, Türkiye'nin başına yeni çoraplar örmenin gayretleri içine girmişlerdir. Yarın yapılacak olan şey nedir; eğer, Türkiye, Kuzey Irak'taki oldubittiler karşısında, Kuzey Irak'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü yok eden kararlar karşısında seyirci kalmaya devam eder ve oradaki yeni oluşuma destek olursa veya bunu önlemezse, o zaman aynı şey Türkiye ile ilgili olarak da gündeme getirilecek ve eğer, Kuzey Irak'ta uyduruk bir devlet kurulursa, bu devletin toprakları sadece bu kadar değildir, zaten bu insanların bir kısmı Türkiye'den göçe mecbur kalmış insanlardır, asıl bunların devamı Türkiye'dedir; dolayısıyla, bu topraklar şuradan şuraya kadar olmalıdır denecek.*²³⁴⁸

²³⁴⁷ A.k., ss. 315-317.

²³⁴⁸ A.k., ss. 319, 317-320.

Kırış, Çekiç Güç'ün Türkiye'nin menfaatine olduğunu ifade edecek en küçük bir unsur ortada yokken bu gücün devamından yana olmayı milletvekillerine yakıştırmadığını söyleyerek bu gücün bir an önce Türkiye'den çekip gitmesi için oy kullanmaya davet etmiştir.

Tezkere üzerinde Hükümet adına söz alan Bayındırlık ve İskân Bakanı Tunç Bilget (Aydın), Hükümetin, 24 Aralık 1995 tarihinde yapılması öngörülen seçimler neticesinde oluşacak yeni Parlametonun kendi değerlendirmesini yapabilmesine imkân vermek amacıyla bu harekâtın süresinin üç ay uzatılmasını Meclisin tasvibine sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, yeni bir hükümetin kurulmasına kadar geçecek süre zarfında herhangi bir hukukî boşluğun doğmaması için, Millî Güvenlik Kurulunun almış olduğu tavsiye kararına uygun olarak bu şekilde sunulduğunu ifade etmiştir. Bilget, bu harekâtın görev süresinin üç ay uzatılmasına ilişkin bir karar alınırken bu harekâta son verilmesiyle ortaya çıkacak durumun Türkiye'nin millî çıkarlarına hizmet edip etmeyeceği ve bunun yerine ikame edilecek düzenin, eskisini aratıp aratmayacağı sorusunun cevaplanması gerektiğine dikkat çekmiştir.²³⁴⁹ Türkiye'nin, Dublin sürecinde etkili olmadığı iddiasını da cevaplayan Bilget, Türkiye'nin etkisiyle, Dublin'de, Irak'ın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün bir defa daha tescil edildiğini açıklamıştır. Bunun yanı sıra Kuzey Irak'ın, Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden bir bölge haline getirilemeyeceği ve Türkiye'nin güvenlik çıkarlarının göz önünde bulundurulacağı da kabul ettirilmiştir. Kuzey Irak'taki yerel yönetimin, Türkmenlerin ve bölgedeki diğer etnik grupların haklarının korunması da Türkiye'nin önerisiyle, kabul edilmiştir. Bilget, mevcut koşullarda huzur harekâtının sona erdirilmesinin, bölgedeki normalleşme amacına hizmet etmeyeceği, aksine Türkiye'nin çıkarlarının genel dengesi açısından olumsuz sonuçlar vereceği görüşüne dayanarak üç ay daha uzatılmasını istediklerini söylemiştir.²³⁵⁰

Tezkere üzerinde şahsı adına son konuşmacı olan Zeki Ünal (Karaman) Körfez Savaşı dolayısıyla, Türkiye'nin tamamen Amerika'nın politikasına endekslenmiş olarak sürdürülmüş olan politikası neticesinde iki büyük sonucun ortaya çıktığını belirtmiştir: Ambargo ve Çekiç Güç. Başbakana verdikleri yazılı soru önergesine aldıkları cevaptan Türkiye'nin ambargodan bir yılda ortalama 7 milyar dolar kaybının olduğunu öğrendiklerini, kendilerine göre bu kaybın asgari 10 milyar dolar olduğunu ifade etmiştir. Ağustos 1990'dan itibaren beş yıl içinde bu rakamın 50 milyar dolarlık bir ekonomik kayba ulaştığını, bunun da Hükümetin 1996 yılı konsolide bütçesine karşılık geldiğini savunmuştur. Mısır'ın 13,5 milyar dolarlık dış borcunu affettirdiğini, Türkiye'ye ise sadece 1 milyar dolar civarında kaynak aktarıldığını söylemiştir. Çekiç Güç'ün Kuzey Irak'ta değil de Türkiye'de konuşlandırılmasını eleştiren Ünal, Iraktan gelmesi muhtemel olan bir tehlike karşısında böyle bir güce dayanılmasının NATO'nun dördüncü kuvveti olan Türk ordusuna bühân olduğunu öne sürmüştür. Çekiç Güç'ü Kürt devleti oluşturmakla suçlayan CHP'nin Hükümete girdikten sonra fikrini değiştirmesini eleştirerek konuşmasını tamamlamıştır.²³⁵¹

²³⁴⁹ A.k., s. 320.

²³⁵⁰ A.k., ss. 321-322.

²³⁵¹ A.k., ss. 322-324.

Başbakanlık tezkeresi üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra tezkere hakkındaki açık oylama kupaların sıralar arasında dolaştırılması suretiyle yapılmıştır. 279 üyenin katıldığı açık oylamada 165 kabul, 111 ret, 1 çekinse, 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, Türkiye’de konuşlandırılan Çokuluslu Güç’ün görev süresinin 31 Aralık 1995 tarihinden itibaren üç ay süreyle uzatılmasına karar verilmiştir.

6. 19. DÖNEMDE RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU ÜYELERİNİ SEÇME

Anayasada öngörülmemiş bir yetki veya görevin yasayla edinilmesi mümkün olmamasına rağmen²³⁵² 13.04.1994 tarih ve sayılı 3984 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun”la Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna (RTÜK) üye seçimi TBMM’ye görev ve yetki olarak verilmiştir. 3984 sayılı yasayla radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde RTÜK kurulmuştur. Kurul, basın, yayın, iletişim, iletişim teknolojisi, kültür, din, eğitim ve hukuk alanlarında birikimi olanlardan yükseköğretim görmüş, devlet memuru olma niteliğine sahip kişilerden TBMM tarafından seçilir. Kurulun üye sayısı dokuzdur. Bu dokuz üyeliğin beşi iktidar partisi/partilerine, dördü muhalefet partilerine aittir. İktidar ve muhalefet partileri seçilecek üye sayısının iki katı kadar aday gösterirler. Adayların belirlenmesinde siyasal partilerin temsil oranları göz önünde bulundurulur.²³⁵³

Genel Kurulun 3.5.1994 tarihli 98. Birleşiminde alınan kararla, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 6. maddesi gereğince Radyo ve Televizyon Üst Kurulun üyeliklerine seçim 10.5.1994 günü 101. Birleşimde yapılmıştır. Gizli oylama ile yapılan seçimde iktidar ve muhalefet partileri tarafından gösterilen adaylar ayrı ayrı listeler halinde düzenlenmiştir. İktidar partileri kontenjanından en çok oyu alan 5 aday ile muhalefet partileri kontenjanından en çok oyu alan 4 aday seçilmiş sayılacaktı. Yapılan seçimde iktidar partileri tarafından gösterilen adaylardan Orhan Oğuz 287 oyla, Ali Baransel 269 oyla, İbrahim Ağah Çubukçu 257 oyla, Esin Konanç 184 oyla, Nedim Tekin 179 oyla RTÜK üyeliklerine seçilmiştir. Muhalefet partileri tarafından gösterilen adaylardan Cumhur Ersümer 253 oyla, Emin Başer 228 oyla, Biltekin Özdemir 211 oyla, Ercan San 210 oyla RTÜK üyeliklerine seçilmiştir.²³⁵⁴

RTÜK’te Muhalefet partileri kontenjanından boşalan iki üyelik için 3984 sayılı kanunun 6. maddesi gereğince 8.11.1995 tarihinde Genel Kurulun, Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında açılan 26. Birleşiminin İkinci Oturumunda seçim yapılmıştır. ANAP Grubunca Kutlu Savaş, Abdullah Teoman Güner ve Sevgi Ulusay, RP tarafından Fatih Karaca aday gösterilmiştir. Yapılan gizli oylama sonucunda Karaca 202, Savaş 195, Ulusay 182, Güner 53 oy almıştır. Böylece Fatih Karaca ve Kutlu Savaş RTÜK üyesi olmuştur.²³⁵⁵

²³⁵² Fahri Bakırcı, *a.g.k.*, s. 489.

²³⁵³ 3984 sayılı kanun hakkında geniş bilgi için 19. Dönem Yasama cildine bakılabilir.

²³⁵⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 101, (10.5.1994), ss. 620-624.

²³⁵⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 26 (8.11.1995), ss. 20-22.

7. 19. DÖNEMDE ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN UYGUNLUĞUNUN ONAYLANMASI

Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak 1982 Anayasası'nın 87. maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri arasında belirtilmiştir. 90. maddede ise bu konu şu şekilde düzenlenmiştir: "Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur... Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz."²³⁵⁶

19. dönemde 44'ü uluslararası örgütler ile yapılan anlaşımlar, 89'u da karşılıklı olarak devletlerarasında yapılan anlaşımlar olmak üzere TBMM'den toplam 133 adet uluslararası anlaşımların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin kanun geçmiştir.

7.1. Birinci Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar

Bu yasama yılında uluslararası andlaşmaların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin 3 adet kanun yasalaşmış bunlardan 2'si uluslararası örgütlerle yapılan anlaşımlar iken, bir tanesi de Hollanda Krallığı ile Türkiye arasında imzalanan devletlerarası andlaşma niteliğindedir.

7.1. EFTA Devletleri ile Türkiye Arasında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3788)

EFTA (European Free Trade Association), Avrupa Serbest Mübadele Birliği, Avrupa'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) alternatif olarak kurulmuş ekonomik nitelikli bölgesel bir birliktir. Kurucu üyelerinin İngiltere, Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre'nin olduğu birlik 4 Ocak 1960 tarihinde İsveç'in başkenti Stockholm'de imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur. Dönemin AET'sine rakip olacak bir örgüt kurmak amacıyla bir araya gelen EFTA ülkeleri salt serbest ticaretin ekonomik güç için yeterli olmadığını gitgide daha iyi anlamaya başlayınca ve bir çok EFTA üyesi ayrıca AET'ye de katılınca iki birlik arasında Avrupa Ekonomik Alanının geliştirilmesi kararı alınmıştır. Bu doğrultuda 22 Ekim 1991 tarihinde EFTA – AT Ekonomik Birlik Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre günümüzdeki adı ile Avrupa Birliği ve EFTA ülkeleri arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanarak Avrupa da bir ekonomik geniş alanı oluşturulması amaçlanmıştır.²³⁵⁷

²³⁵⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, s. 66.

²³⁵⁷ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s. 60. Ayrıca bakınız: S. Rıdvan Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, ss. 493-503.; Çağrı Erhan, "EFTA" Kutusu, *Türk Dış Politikası*, (ed. Baskan Oran), Cilt 1, İletişim, İstanbul, 2001, s.815.; Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, ss. 229-230.

4.3.1992 tarihinde Dışışleri Bakanlığınca hazırlanıp 9.3.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilen “EFTA Devletleri ile Türkiye Arasında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 11.3.1992 tarihinde incelenmek üzere Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışışleri komisyonlarına iletilmiştir. “Türkiye’nin EFTA’ya üye olmasını değil, EFTA devletleri ile Türkiye arasında sanayi malları ticaretinin kısıtlamalardan arındırılmış olarak yürütülmesi amacıyla serbest ticaret bölgesi oluşturulmasını ve ticari ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesini öngören” anlaşmanın²³⁵⁸ onaylanmasına ilişkin tasarı Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu ile Dışışleri Komisyonunda aynen kabul edilmiştir.

24.3.1992 tarihinde Başkanvekili Fehmi Işıklar başkanlığında toplanan Genel Kurulun 60. Birleşiminde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunulurak kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin oylamaya geçilmiştir. 179 kişinin katıldığı oylamada ilgili tasarı 174 kabul, 2 ret, 1 çekimser, 2 geçersiz oyla yasalaştırılmıştır.

Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3818)

Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa’da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3819)

7.2. İkinci Yasama Yılındaki Uluslar arası Andlaşmalar

Bu yasama yılında 43 adet uluslararası andlaşmaların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin kanun yasalaşmış, bunlardan 13’ü uluslararası örgütlerle yapılan andlaşmalar iken, 30 tanesi de devletlerarası andlaşma niteliğindedir. Devletlerarası andlaşmaların büyük çoğunluğu ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri ile yapılmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3844)

İşletmelerde İşçi Temsilcilerinin Korunması ve Onlara Sağlanacak Kolaylıklar Hakkında 135 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3845)

7.2.1. Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3846)

Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı (1/399) Dışışleri Bakanlığı tarafından Uluslararası Çalışma Konferansı’nın 1982 yılında Cenevre’de yapılan 68. toplantısında kabul edilen “Hizmet İlişkisine

²³⁵⁸ “Efta Devletleri ile Türkiye Arasında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışışleri Komisyonları Raporları”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 60’ın sonuna ekli (24.3.1992), s. 1.

İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin” onaylanması amacıyla hazırlanmıştır. İlgili sözleşme “tüm ekonomik faaliyet alanlarını ve ücretle çalışanların tamamını kapsamakta” ve “bir işçinin hizmet ilişkisinin kendi tutumu ya da yeteneği ile ilgili veya işletmenin, kuruluşun ya da hizmetin işlemesi gereklerine dayalı geçerli bir neden olmadıkça sona erdirilemeyeceğini” öngörmektedir. Sözleşme ile özellikle “sendika üyesi olmak, sendikal faaliyetlere katılmak, işçi temsilcisi seçilmek üzere girişimde bulunmak ya da aleyhine açılan davaya katılmak, doğum izni kullanmak ve ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, hamilelik, aile sorumlulukları, siyasal görüş gibi hususlar” gerekçe gösterilerek hizmet ilişkisine son verilemeyeceği düzenlenmiştir. İlgili sözleşme ile ayrıca “geçerli bir neden olmaksızın işten çıkarılan işçinin işine iadesi olanağının bulunmadığı hallerde kendisine bir ödenek ya da tazminat verilmesi” de öngörülmüştür.²³⁵⁹

Keyfi işten çıkarmaları önlemeye yönelik olan sözleşmenin onaylanmasını amaçlayan kanun tasarısı 13.5.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonlarına sevk edilmiştir. Tasarı komisyonlarda görüşüldükten sonra uygun bulunarak maddeleri ile birlikte aynen kabul edilmiştir. Tasarı ve komisyon raporları 2.7.1992 tarihinde Genel Kurul Gündemine alınmış ve 25.11.1992 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında yapılan 72. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), ilgili tasarının meclise geç getirildiğinden şikâyet etmiş, hükümeti bir yıllık süre içinde “çalışanlar lehine bir karar çıkarmamakla” suçlamıştır. Elkatmış, ayrıca İş Güvenliği Yasa Tasarısının bir yıldır hükümetin gündeminde olduğunu fakat görüşülmekte olduğu alt komitede bu yasanın çıkarılması işlerine gelemeyen Cavit Çağlar ve Mehmet Ali Yılmaz gibi işadamları olması dolayısıyla tasarının meclise gelmesine imkân olmadığını da belirtmiştir.²³⁶⁰

ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), ilgili sözleşmenin hükümetin dile getirdiği gibi “demokratikleşme paketinin” bir parçası olmadığına ve üstelik sözleşmenin kendisinin de işçileri kamuoyuna yansıtıldığı şekilde korumadığına dikkat çekmiştir. Kul’a göre, sözleşmede “işin yürütümüne ve işyeri gereklerine” dayalı hizmet ilişkisine son vermeye imkan tanınması işverenlere önemli bir manevra alanı bırakmaktadır.²³⁶¹ Dolayısıyla getirilen bir ILO sözleşmesinin onaylanmasıyla, işçinin hizmet aktinin sanki bir

²³⁵⁹ Sıra Sayısı: 142, “Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/399)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 31’in sonuna ekli, (25.11.1992), s. 1.

²³⁶⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 31 (25.11.1992), s. 338.

²³⁶¹ **A.k.**, ss. 339-340.

daha feshedilmesine imkan kalmayacağı ve mahkemeye her müracaat edenin tekrar işine dönebileceği gibi bir hava yaratmanın ve bu havayı kamuoyuna sürekli pompalamanın yanlış olduğunu belirtmiş ve bundan “siyasi bir çıkar devşirildiğini” dile getirmiştir.²³⁶² Kul bu eleştirilerinin ILO sözleşmesini onaylamayacakları anlamına gelmediğini aksine bu sözleşmenin işçilere popüler ifadelerle yansıtılmasını ve iç hukuk düzenlenmeden böyle bir sözleşmenin onaylanmasını eleştirdiklerini dile getirmiştir.²³⁶³

Daha sonra CHP Grubu adına söz alan Mustafa Doğan (Gaziantep), sözleşmeyi “çağın gereği” ve bir işçinin işine son vermeyi kafasına koymuş bir işverenin, son bir kez düşünüp karar vermesini sağlayan “vicdani sesin” gereği olarak değerlendirmiş ve tasarıya olumlu oy vereceklerini ifade etmiştir.²³⁶⁴ DYP Grubu adına söz alan Turhan Tayan (Bursa), Cavit Çağlar ve Mehmet Ali Yılmaz’a yönelik suçlamalara cevap vererek bu “değerli” bakanların işadamları olma sıfatlarını geride bırakmış olmakla beraber yürekten inanarak bu tasarıları imza koyduklarını belirtmiştir. Tayan ayrıca, Kul’un görüşülmekte olan tasarının demokratikleşme paketinin parçası olmadığı şeklindeki eleştirisine de cevap vermiş ve bu paket kapsamına giren düzenlemelerin de yakında Meclise getireceğini söylemiştir.²³⁶⁵

Tayan’ın ardından söz alan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), konuşmasının büyük bir kısmını Sosyal Sigortalar Kurumu bünyesinde bulunan yardımlaşma sandığı başkanı Enver Toçoğlu’nu görevden alması noktasında yapılan spekülasyonları düzeltmeye ayırmış ve bu konuda “kamuoyunun yanlış bilgilendirildiğini,” Cumhuriyet savcılığının hakkında dava açmış birisini görevden almasının doğru bir davranış olduğunu ifade etmiştir. Emin Kul tarafından tasarıya yöneltilen eleştirilere de cevap veren Moğultay, Kul’un “sözleşmeyi yanlış yorumladığını” ve bu sözleşmenin belli ülkeler tarafından imzalandığı, yasanın geç getirildiği gibi ifadelerin de gerçeği yansıtmadığını savunmuştur.²³⁶⁶

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), ILO sözleşmesini desteklediğini fakat Türkiye’nin birinci derecede önemli konusunun sanayinin ve sanayileşmenin önündeki engellerin dolayısıyla da işverenin önündeki engellerin kaldırılması olduğunu vurgulamıştır. Bu doğrultuda Türk Ticaret Kanunu, Vergi Kanunu, Sendikalar Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanunu konularında düzenlemelere gidilmesini önermiştir.²³⁶⁷ Yine şahsı adına söz alan Yusuf Bozkut Özal (Malatya), sözleşme ile “işten çıkarılma işleminin müesseseleştigi”ne” dikkat çekmiştir:

²³⁶² A.k., s. 341.

²³⁶³ A.k., s. 343.

²³⁶⁴ A.k., s. 344.

²³⁶⁵ A.k., s. 345.

²³⁶⁶ A.k., ss. 347-349.

²³⁶⁷ A.k., s. 351.

*Çalışanların işten çıkarılması kolaylaştırılmıyor; bilakis işten çıkarılma işlemi müesseseleştiriliyor burada. Açıkça söylüyorum, esaslara bağlanıyor ve işçilerin işten çıkarılması daha kolay hale geliyor. Belirli kaideler içinde, bundan sonra işçi çıkarma fevkalade kolay olacaktır; ama ne zaman; bir sene içerisinde, bu geçiş döneminde yasalarımızda gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra.... bu anlaşmayla öyle şeyler kolay hale geliyor ki, mesela, ekonomik sebeplerle toptan işçi çıkarmak.*²³⁶⁸

Özal ayrıca, tasarının meclise getirilme süreci konusunda usulen yanlışlıklar yapıldığını, “fon kurulması”, “işsizlik sigortası” ve “vergilerin belirli yerlere tahsisi” gibi konuların bahsedildiği bir metnin Plan ve Bütçe Komisyonu’na gitmeden meclise gelmesinin Anayasanın ruhuna aykırı olduğunu belirtmiştir.²³⁶⁹

Tasarının tümü üzerinde yapılan konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarının geç geldiği ve ILO sözleşmesini bazı ülkelerin imzaladığı tespitlerinde Bakan’ın cevaplarına rağmen ısrarcı olduğunu ifade etmiş, Moğultay’ın Enver Toçoğlu’nun görevden alınmasına ilişkin savunmasının “hak bizim, istediğimizle çalışırız” söylemiyle örtüştüğünü dile getirmiştir.²³⁷⁰ RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), hükümet cephesinden karar yeter sayısı istemenin kınanmasını eleştirmiş ve bunun Anayasal bir hak olduğuna işaret etmiştir. Elkatmış ayrıca, iç düzenlemelerin yapılmadan böyle bir sözleşmenin onaylanmasının yanlış olduğunu ve üstelik hükümetin “kendisi harıl harıl işçi çıkarırken” böyle bir sözleşmeyi Meclise getirmesinin “samimi” olmadığını ve “sözleşmenin ruhuyla da bağdaşmadığını” belirtmiştir.²³⁷¹

Daha sonra SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), “12 Eylül’ün getirdiği yasalarla allak bullak edilen” iş yaşamını düzeltmeye çalıştıklarını, sözleşmelerin “laf olsun” diye geçirilmediğini ifade etmiştir. Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ise konuşma sırasında soru sorulup sorulamayacağı tartışmalarına rağmen, işsizlik sigortasının ne olduğu, anlaşmanın yürürlüğe girmesi noktasında geçecek bir yıllık sürede hangi işlemlerin yapılacağı, sözleşmenin sonunda belirtilen “son hükümlerden” ne anlaşılması gerektiği gibi konularda Bakan’ın açıklama yapmasını talep etmiştir.²³⁷² Madde üzerine yapılan konuşmaların ardından ilgili madde oylamaya sunulmuş ve olduğu gibi kabul edilerek yasalaşmıştır. 2. ve 3. maddeler de aynı şekilde kabul edildikten sonra tasarının tümü üzerinden açık oylama yapılmış ve oylama sonucunda

²³⁶⁸ A.k., s. 352.

²³⁶⁹ A.k., s. 353.

²³⁷⁰ A.k., s. 356.

²³⁷¹ A.k., ss. 356-357.

²³⁷² A.k., ss. 360-361.

tasarı 1 geçersiz oya karşılık 198 olumlu oyla yasalaşmıştır. Cumhurbaşkanlığı tarafından bir daha geri görüşülmek üzere Meclise geri gönderilmiştir. Cumhurbaşkanlığınca “henüz Avrupa ülkelerinde dahi itibar” görmediği, “sözleşme ile getirilen bazı uygulamaların işveren ve işçi arasında yeni bir anlaşmazlık alanı yaratacağı, iş barışının sağlanmasında olumsuz etkileri olacağı ve anlaşmazlıklara her iki tarafın genel hukuk kuralları dışında çözüm arayışlarını zorlama ihtimalini çoğaltacağı” gibi gerekçeler sunulmuştur.

Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3847)

Kamu Hizmetinde Örgütlenme Hakkının Korunmasına ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemlerine İlişkin 151 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3848)

Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgarî Yaş Sınırını Belirleyen 59 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3849)

İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Meslekî Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında 142 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3850)

Uluslararası Çalışma Normları Uygulamasının Geliştirilmesinde Üçlü Danışma Hakkında 144 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3851)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ve Meksika Birleşik Devletleri Arasında Eğitim ve Kültürel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3873)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ve Polonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bilim Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3874)

7.2.2. Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin 50(a) Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Montreal 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3875)

7 Aralık 1944 tarihinde Şikago Sivil Havacılık Konferansında hazırlanan Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi 28 ülke tarafından imzalanarak ve bu ülkeler tarafından onaylanarak 4 Nisan 1947 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İmzalanan bu sözleşme daha önceki sözleşmelerin yerine geçmiş ve hava taşımacılığı tarafından bir emsal teşkil etmiştir. Ayrıca bu sözleşme ile Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organisation, ICAO) kurulmuş ve 1947 yılında Birleşmiş Milletlerin uzmanlık kurumları arasına girmiştir.²³⁷³ Örgütün amacı, uluslararası hava taşımacılığında ortaya

²³⁷³ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, *a.g.k.*, ss. 104-105.

çıkan sorunları çözmek ve bu alanda teknik işbirliğini sağlamaktır. Örgütün 180 üyesi vardır.²³⁷⁴

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 6.4.1991 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin 50(a) Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Montreal 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 16.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 18.12.1992 tarihinde de incelenmek üzere Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Sözleşmeye taraf ülke sayısındaki artış nedeniyle yapılan ve bu bağlamda bir düzenlemeye giden²³⁷⁵ değişikliğin iç hukukta onaylanmasını amaçlayan kanun tasarısı komisyonlarda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

11.3.1993 tarihinde Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında toplanan 80. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Türk Hava Yolları’na önemli yatırımlar yapıldığını ve bu bağlamda bu tür sözleşmelere taraf olmanın önemine değinmiş ve tasarıyı desteklediklerini belirtmiştir.²³⁷⁶ Daha sonra RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), “milli uçak sanayinin kurulmasının” gerekliliğini dile getirerek, 1977’de olduğu gibi daha önceki girişimlerin Amerika tarafından baltalandığına işaret etmiştir.²³⁷⁷ Konuşmaların ardından maddelerin oylanmasına geçilmiş ve 3 madde de kabul edilmiştir. Tasarının tümüne ilişkin yapılan ve 170 kişinin katıldığı açık oylamada ilgili tasarı 169 kabul ve 1 geçersiz oyla yasalaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ve Katar Devleti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3876)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hava Ulaştırma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3877)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Arnavutluk, Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sinai ve Teknik İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3878)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Arnavutluk, Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3879)

²³⁷⁴ Faruk Sönmezoglu, *a.g.k.*, s.456.

²³⁷⁵ “Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin 50(a) Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Montreal 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/286)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 1.

²³⁷⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80 (11.3.1993), ss. 33-34.

²³⁷⁷ *A.k.*, s. 34.

7.2.3. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansında Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3880)

Türkiye'nin kurucu ilk 10 üyesinden biri olduğu Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization-UNESCO) 16 Kasım 1945 tarihinde Londra'da imzalanan sözleşme ile kurulmuştur. Bu sözleşme 4 Kasım 1946 tarihinde resmen yürürlüğe girmiş ve BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1946 tarihli kararıyla örgüte bağlı bir uzmanlık kuruluşu olmuştur. Bugün merkezi Paris'te bulunan örgütün amacı üye ülkeler arasında eğitim, bilim, haberleşme ve kültür alanlarında işbirliğini geliştirerek uluslararası barışa hizmet etmektir.²³⁷⁸

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 18.7.1991 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansında Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 16.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gelmiş, 18.12.1992 tarihinde de incelenmek üzere Milli Eğitim ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Sözleşmeye taraf ülkelerin “uygun düzenlemelerle mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi için genel çerçeveyi belirlemelerini” amaçlayan²³⁷⁹ kanun tasarısı komisyonlarda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir.

11.3.1993 tarihinde Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında toplanan 80. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), konuşması süresinde Bosna'daki katliamları engelleme noktasında etkin bir politika izlemeyen Birleşmiş Milletleri eleştirmiştir.²³⁸⁰ Daha sonra ANAP Grubu adına söz alan İsmail Sancak (İstanbul), anlaşmanın kendi dönemlerinde yapıldığına işaret etmiş ve Batı'dan böylesi iyi örnekleri almaya devam ederken “ahlaki konularda milli ve manevi konularda taviz vermemek” gerektiğini de vurgulamıştır.²³⁸¹ Konuşmaların ardından maddelerin oylanmasına geçilmiş ve 3 madde de aynen kabul edilmiştir. Tasarının tümüne ilişkin yapılan ve 151 kişinin katıldığı açık oylamada ilgili tasarı 149 kabule karşılık 2 ret oyla yasalaşmıştır.

²³⁷⁸ Faruk Sönmezoğlu, *A.g.k.*, s. 97. Ayrıca bakınız: Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, *A.g.k.*, ss. 105-108.

²³⁷⁹ “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansında Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/298)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80'in sonuna ekli (11.3.1993), s. 2.

²³⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80 (11.3.1993), s. 46.

²³⁸¹ *A.k.*, s. 47.

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Arasında Yatırımların Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3881)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3882)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3883)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Danimarka Krallığı Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3884)

7.2.4. Doping Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3885)

Doping Mücadele Sözleşmesi Avrupa Konseyi öncülüğünde 16 Aralık 1989 tarihinde Avustralya, Belarus, Kanada ve Tunus gibi Avrupa Konseyine üye olmayan devletlerin de arasında olduğu 48 devlet tarafından imzalanmıştır. Bu alanda ilk çok taraflı yasal standartları getiren sözleşmenin genel amacı sporda doping kullanımıyla mücadele konusunda ilgili devlet daireleri ve diğer kamu kuruluşlarının politikaları ve faaliyetlerinde eşgüdüm sağlanmasıdır. Sözleşme Doping Mücadele konusunda evrensel bir model yaratma iddiasında değildir. Bu konuda direkt bağlı olmamakla birlikte Dünya Anti-Doping Ajansı (World Anti-Doping Agency-WADA) ile aynı amaçları paylaşmaktadır.²³⁸²

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 19.12.1991 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Doping Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 16.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 18.12.1992 tarihinde de incelenmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Son yıllarda spor müsabakalarında artan doping olayları nedeniyle “uluslararası düzeyde doping mücadelesinin kurallarının yerleştirilmesi” amacıyla oluşturulan²³⁸³ sözleşmenin iç hukuka uyumlu hale getirilmesini hedefleyen kanun tasarısı komisyonlarda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

11.3.1993 tarihinde Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında toplanan 80. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunulurken kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin oylamaya geçilmiştir. 157 kişinin katıldığı oylamada ilgili tasarı 157 kabul oyuyla yasalaşmıştır.

²³⁸² Avrupa Konseyi Resmi Web sitesi: “The Anti-Doping Convention: an instrument of international co-operation” http://www.coe.int/t/dg4/sport/Doping/convention_en.asp (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

²³⁸³ “Doping Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/269)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 1

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Tunus Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3886)

7.2.5. Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3887)

Avrupa Konseyi 1964 yılında üye ülkeler arasında tıbbi ürünlerin bilimsel tanımı, üretim ve test aşamaları, ambalaj ve etiketleme, depolama gibi konularda toplum sağlığını etkilemeyecek şekilde hem üreticilerin hemde ithalatçıların uyması gereken zorunlu bilimsel kalite standartları oluşturmak amacıyla 24 temel direktif yayınlamıştır. 1964 yılındaki bu direktifler ışığında ve alandaki yeni gelişmeler göz önüne alınarak 16 Kasım 1989 tarihinde bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol 1 Kasım 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Avrupa Farmakope Komisyonu, uluslararası alanda diğer iki büyük farmakopi kuruluşu olan ABD ve Japon Farmakope Kuruluşları ile işbirliği yapmaktadır.²³⁸⁴

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 22.2.1989 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı” 16.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 18.12.1992 tarihinde de incelenmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. İlgili düzenleme Türk milli farmakopesinin “zamanın değişen şartları sonucu” yetersiz kalması dolayısıyla gündeme gelmiştir. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde mevcut ilaçların kalitesinin kamu sağlığının korunması amacıyla sürekli gözden geçirilmesi ve denetlenmesi, Avrupa kalite standartlarının tespit edilmesi ve bu sahada Avrupa düzeyinde bir bütünleşme sağlanmasını hedef alan sözleşmenin²³⁸⁵ iç hukuka uyumlu hale getirilmesini amaçlayan kanun tasarısı komisyonlarda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

11.3.1993 tarihinde Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında toplanan 80. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunulurken kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin oylamaya geçilmiştir. 162 kişinin katıldığı oylamada ilgili tasarı 162 kabul oyuyla yasalaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3888)

²³⁸⁴ Avrupa Birliği Resmi internet sayfası: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l21161.htm> (Erişim Tarihi: 10.01.2008). Ayrıca Bakınız: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Resmi web sayfası Elektronik Kütüphanesi: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyum/c3d.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

²³⁸⁵ “Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/296)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 2.

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3889)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Eğitim, Kültür ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3890)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3891)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümet Arasında Kültür, Bilim, Eğitim Sağlık, Spor ve Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3892)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasındaki İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3893)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Arasında Kültür İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3894)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasındaki İlişkilerin İlke ve Amaçları Hakkındaki Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3895)

1131 Sayılı Kanunla Onaylanan Dünya Posta Birliği Kuruluş Yasasında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Üçüncü Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3896)

1131 Sayılı Kanunla Onaylanan Dünya Posta Birliği Kuruluş Yasasında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Dördüncü Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3897)

1990 Viyana Belgesi Uyarınca Türkiye'ye Gelecek Olan Bazı Personelin Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesinde öngörülen Ayrıcalıklardan Yararlandırılmalarına İlişkin Kanun (3898)

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3899)

Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Dostluk İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3900)

Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Hükümlülerin Transferine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3901)

Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3902)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3903)

Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Türkistan Şehrinde Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Türk Kazak Üniversitesi Kurulmasına Dair Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3904)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Dayanışma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3905)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3906)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3907)

7.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar

Bu yasama yılında 34 adet uluslararası andlaşmaların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin kanun yasalaşmış, bunlardan 17'si uluslararası örgütlerle yapılan anlaşmalar iken, 17 tanesi de devletlerarası andlaşma niteliğindedir. Devletlerarası andlaşmaların büyük çoğunluğu Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan Türki Cumhuriyetlerle yapılmıştır.

7.3.1. Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3915)

Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Komitesi tarafından 5 Mayıs 1989 yılında imzaya açılan Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Konvansiyonu ile televizyon iletişimi konusunda taraf ülkelerin sorumluluk ve yetkilerin düzenlenmesi amaçlanmıştır.²³⁸⁶

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 21.6.1993 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 23.6.1993 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gelmiş, aynı tarihte de incelenmek üzere Dışişleri Komisyonuna iletilmiştir. Avrupa Konseyine üye ülkeler ile Avrupa Kültür Sözleşmesine taraf diğer devletler ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun imzasına açık olan ilgili sözleşme ile televizyon iletişimi konusunda haklar, sorumluluklar ve yetkiler düzenlenmiştir. Türkiye'nin “Avrupalı kimliğinin” vurgulanması, Avrupa ülkeleri ile karşılıklı iletişimin sağlanması gibi faydaları olduğu öne sürülen düzenlemenin²³⁸⁷ iç hukuka uyumlu hale getirilmesini amaçlayan kanun tasarısı Dışişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir. Komisyonunda iki adet muhalefet şerhi verilmiş,

²³⁸⁶ RTUK resmi web sayfası: http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=f162e436-5b37-4630-bf42-b955d4cfa3e3 (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

²³⁸⁷ “Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/563)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 129'un sonuna ekli (20.7.1993), s. 1.

Hüsamettin Örüç (Bursa) ve arkadaşları, milli “mevzuatın henüz belirlenmediği” bir ortamda böylesi bir sözleşmenin kabul edilmesinin “yasa koyucuların serbest tasarrufunu” sınırlandıracağı ve böylesi bir sözleşmeye milli karakter ve gelenekler bakımından bazı çekinceler konulması gerektiği gibi gerekçeleri öne sürmüşlerdir. İsmail Çoşar (Çankırı) sözleşmenin komisyonda yeterince incelenmediğini ve sözleşmedeki alkollü içki reklamına ilişkin yasağı yeterli bulmadığı gibi gerekçelerle muhalefet şerhi koymuştur.²³⁸⁸

20.7.1993 tarihinde Başkanvekili Fehmi Işıklar başkanlığında toplanan 129. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Dışişleri komisyonunda Hüsamettin Örüç (Bursa) ve arkadaşlarının ortaya attığı çekinceleri tekrarlamış bu çekincelerin dışında sözleşmeye karşı olmadıklarını dile getirmiştir.²³⁸⁹ Güner’in ardından RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), sözleşmenin “Yunan kültürü, Hristiyan inancı” olan Avrupa mirasını güçlendirmek amacı güttüğünü ve böylesi bir sözleşmeyi onaylanarak “Avrupa’nın Yunan, Roma kültürünün ve Hristiyan kültürünün memlekete taşınacağına” işaret etmiştir.²³⁹⁰

CHP Grubu adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), sözleşmenin “zaman ve içerik” olarak hiçbir sakınca taşımadığını belirterek aksi eleştirilerin Türkiye’yi dünyadan ayırmak anlayışıyla eşdeğer”olduğunu söylemiştir. SHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal (Ankara), “yasa yapma tekniğinde kolaylık sağlayacağı” gerekçesiyle parti olarak sözleşmenin onaylanmasını uygun bulduklarını dile getirmiştir.²³⁹¹ Daha sonra şahsı adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), sözleşmenin Türkiye’deki yayınlarda hiçbir sınırlama olmaması gibi yanlış bir düşünceye sahip olanlara çok güzel bir belge niteliği taşıması açısından önemine değinmiş, tasarının alelacele görüşülmesine yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Korkmazcan’ın ardından söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), İngiltere’nin istediği çekinceleri sözleşmeye ekleyebildiği bir durumda, Türkiye’nin milli değerlerinden kaynaklanan çekincelerinin sözleşmeye dâhil olmamasını eleştirmiştir.²³⁹²

Görüşmelerin ardından karar yeter sayısı aranmış karar yeter sayısı sağlanamadığından maddelere ilişkin oylama daha sonraki Birleşime ertelenmiştir. 21.7.1993 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında toplanan 130. birleşimde, 21.10.1993 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında toplanan 19. Birleşimde ve 27.10.1993 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında toplanan 21. Birleşimde de yeter sayısı sağlanamayınca oylamalar daha sonraki birleşimlere ertelenmiştir. 3.11.1993 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç Başkanlığında toplanan 23. Birleşimde Karar yeter sayısı aranmadan maddelerin oylanmasına geçilmiştir. Birinci maddeye ilişkin Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ve

²³⁸⁸ A.k., s. 3.

²³⁸⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 129 (20.7.1993), s. 474.

²³⁹⁰ A.k., s. 475.

²³⁹¹ A.k., ss. 476-477.

²³⁹² A.k., ss. 479-480.

arkadaşlarının verdiği 32. maddenin (a) bendindeki alkollü içkilere ilişkin hakların saklı kalması yönündeki değişiklik önergesi yapılan oylama sonucunda reddedilmiş, madde aynen kabul edilmiştir. Diğer maddelerin görüşülmesine geçilmeden karar yeter sayısı olmadığı gerekçesiyle görüşmelere ara verilmiş, daha sonraki oturumda karar yeter sayısı bulunamayınca görüşmeler daha sonraki birleşime ertelenmiştir. 4.11. 1993 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç Başkanlığında toplanan 24. Birleşimde maddelerin oylamasına devam edilmiş, 2. ve 3. maddeler oylanarak kabul edilmiştir.

Maddelere ilişkin oylamaların ardından tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), sözleşmenin “milli karakterimize, inançlarımıza, asıl kültür yapımıza uygun olmayan” bir karaktere sahip olduğunu tekrarlamış, “hedefin her noktasında Avrupa’nın birinci derecede kültürü ve kimliğinin dile getirildiği” bir düzenlemeyi kabul etmenin tehlikelerine işaret etmiştir.²³⁹³ Konuşmanın ardından tasarının tümü üzerinde açık oylama yapılmış ve tasarı 170 milletvekilinin katıldığı 154 kabule karşılık 15 ret oyun çıktığı oylama sonucunda kabul edilerek yasalaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Ukrayna Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3919)

Avrupa Konseyi İmtiyazlar ve Muafiyetler Genel Anlaşmasına Ek Beşinci Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3921)

Avrupa Konseyi İmtiyaz ve Muafiyetleri Umumi Anlaşmasına Ek Üçüncü Protokolün Onaylanmasına Dair 28.1.1961 Tarihli ve 358 Sayılı Kanuna Ek Kanunun 1 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (3922)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Moğolistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3923)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3924)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3925)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3926)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3927)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3928)

²³⁹³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 24, Birleşim: 24 (4.11.1993), ss. 548-549.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3929)

1972 Konteynerlerinin İlgili Gümrük Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3930)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Portekiz Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3931)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3932)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tayland Krallığı Hükümeti Arasında Kültür Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3933)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3934)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3935)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kore Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3936)

7.3.2. Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Ek Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3937)

Karadeniz'in çevresel sorunlarının ana nedenlerini araştırmak ve çözümler üretmek amacıyla 6 bölge ülkesi (Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan), 21 Nisan 1992'de Bükreş'te toplanarak "Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi"ni imzalamışlardır. Bu sözleşmeye göre Karadeniz deniz çevresinin kara kökenli kaynaklar tarafından çeşitli maddelerle kirlenmesini önlemeyi ve ortadan kaldırmayı taahhüt edilmektedir.²³⁹⁴

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 28.6.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan "Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Ek Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı" 2.7.1992 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gelmiş, aynı tarihte de incelenmek üzere Çevre ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Karadeniz çevresinin ve kıyı alanlarının olumsuz çevresel etkilerden korunması amacını güden sözleşmenin benzer konuları düzenleyen ek protokollerinin²³⁹⁵ iç hukuka uyumlu hale getirilmesini amaçlayan kanun tasarısı Çevre ve Dışişleri komisyonlarında aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir.

²³⁹⁴ Türkiye Çevre Vakfı resmi web sayfası:

<http://www.cevre.org.tr/Tcm/Sozlesmeler/karadenizin%20kirlilige%20karsi%20korunmasi%20soz-lesmesi.htm> (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

²³⁹⁵ "Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Ek Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Çevre ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/421)", *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36'nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

7.12.1993 tarihinde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında toplanan 37. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin oylama yapılmıştır. 235 kişinin katıldığı oylamada 229 kabul, 2 çekimser, 4 geçersiz oy sonucu tasarı kabul edilerek yasalaşmıştır.

Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Sözleşmenin Değiştirilmesine Dair 1989 ve 1990 Yıllarında Yapılan Revizyon Komisyonu Toplantılarında Kabul Edilen Ekler ile 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (3938)

Eşyaların Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi (CMR) ile Bu Sözleşmeye Ek Protokola Katılmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3939)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3940)

7.3.3. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3957)

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) bünyesinde 1989 yılında imzaya açılan ve 05.05.1992 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşme, tehlikeli atıkların miktarının üretildikleri kaynaktan azaltılmasını, sınır ötesi taşınmalarının minimum düzeye indirilmesini, denizlere ve okyanuslara boşaltılmalarının engellenmesini hedeflemektedir. Sözleşmeye taraf 163 ülke bulunmaktadır.²³⁹⁶

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 19.10.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 23.11.1992 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 25.11.1992 tarihinde de incelenmek üzere Çevre ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde Basel sözleşmesinin tehlikeli atıkların açık bir listesini içermesi ve bu atıkları ihraç eden ülkeye bildirim zorunluluğu getirmesinden hareketle böylesi bir sözleşmeyi onaylamayla “tehlikeli atıkların sınırlar ötesi hareketlerinde transit ülke konumunda olan Türkiye’nin illegal atık trafiğine maruz kalmasının” önlenilebileceği dile getirilmiştir.²³⁹⁷ Sözleşmenin iç hukuka uyumlu hale getirilmesini amaçlayan kanun tasarısı 19.12.1992 tarihinde Çevre Komisyonunda, 19.3.1993 tarihinde de Dışişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

²³⁹⁶ Ilgın Özkaya, “Basel Sözleşmesi’nin Hukuksal İncelemesi” 13 Eylül 2006, web adresi: <http://www.ekolojistler.org/basel-sozlesmesinin-hukuksal-incelemesi-ilgin-ozkaya-2.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

²³⁹⁷ Sıra Sayısı: 333, “Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Çevre ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/478)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36’nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

27.12.1993 tarihinde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında toplanan 57. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), İstanbul boğazından geçen gemilerin atıklarını bu bölgede bıraktıklarına ve bunun etkilerinin Karadeniz'deki sahil kentlerinde görüldüğüne değinmiş, daha sonra konuşmasını iç politik alana kaydırarak belediyeler ve Çevre Bakanlığının uygulamalarını eleştirmiştir. RP Grubu adına söz alan Ömer Ekinci (Ankara) ise, tasarıyı olumlu bulduklarını belirtmiş ve ardından iç politik eleştirilerde bulunmuştur. Belediye seçimleri öncesinde çevre sorununu çözme vaadiyle ortaya çıkanların bu soruna neden olanlar olduğuna işaret etmiştir.²³⁹⁸

Şahsi adına söz alan Engin Güner (İstanbul), çevre konusundaki mevzuat eksikliğine işaret etmiş ve bu nedenle alınan önlemlerin de yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Sözleşmede tehlikeli atıkların bulunduğu ülkede imhası gibi bir husus belirtilirken bu konuda mevzuatı ve hazırlığı olmayan Türkiye'nin sorun yaşayacağını, bu durumun bir an önce ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Yasa dışı trafik bakımından boğazların karşı karşıya bulunduğu tehlikeye de işaret eden Güner, bu konunun her uluslararası toplantıda dile getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.²³⁹⁹ Konuşmaların ardından maddeler tek tek oylanarak kabul edilmiş, daha sonra tasarının tümü üzerinde yapılan 87 kişinin katıldığı oylamada 87 kabul çıkmasına rağmen karar yeter sayısı sağlanamadığından oylama daha sonraki oturuma ertelenmiştir. 28.12.1993 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 58. Birleşimde yapılan ve 251 kişinin katıldığı oylamada tasarı 251 evet oyuyla yasalaşmıştır.

Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3958)

Türksoy'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3973)

7.3.4. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Taniyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3975)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da toplanan üye ülkelerin dışişleri bakanları tarafından imzalanmış ve imzacı devletler tarafından onaylanarak 1953 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki temel hak ve özgürlükleri bazı yaptırımlara bağlamaktır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin devletleri hukuken bağlayıcılığı tartışmalı olabilirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzacı devletlere hukuki yükümlülükler getirmektedir.²⁴⁰⁰

²³⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36 (2.12.1993), ss. 345-346.*

²³⁹⁹ *A.k., ss. 347-348.*

²⁴⁰⁰ *Faruk Sönmezoğlu, A.g.k., ss. 51-52.*

Dışışleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 20.11.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 17.12.1992 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 23.12.1992 tarihinde de incelenmek üzere Dışışleri komisyonuna iletilmiştir. Kimsenin akti yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı hürriyetinden mahrum edilemeyeceğini, serbest dolaşım hakkını ve ülkedeki yabancıların toplu halde sınır dışı edilemeyeceğini düzenleyen değişikliğin²⁴⁰¹ iç hukuka uyumlu hale getirilmesini amaçlayan kanun tasarısı 16.11.1993 tarihinde Dışışleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşölmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

23.2.1994 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında toplanan 75. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), “kimsenin akti yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı hürriyetinden mahrum edilemeyeceği” hükmü bağlamında iç hukukta devlete borçlu olma ile şahsa borçlu olmanın ayrı tutulduğunu söylemiştir. Devlete borçlu olanların hapse atılabildiğini belirtmiş ve bu konuda da bir düzenleme yapılması gerektiğini dile getirmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Türkiye’nin insan hakları ile ilgili sözleşmeleri imzalamasının ardındaki amacın Avrupa’nın diğer ölkelerinden, insan hakları konusunda, saklayacağı veyahut çekineceği hiçbir hususun olmadığını ortaya koymak olduğunu ve bu nedenle bu gibi anlaşmaların onaylanması gerektiğini söylemiştir. Güner ayrıca, Avrupa ölkelerinin insan hakları konusunda çifte standart yaptığını dile getirerek Bosna Hersek örneğini vermiştir.²⁴⁰²

Tasarının tümü üzerinde yapılan konuşmaların ardından maddelerin görüşölmeye geçilmiş, birinci madde üzerinde RP Grubu adına söz alan İbrahim Halil Çelik (Şanlıurfa), Türkiye’de insan hakları konusunda kurumsal ve yasal düzenlemelerin yeterince gerçekleştirilememesini eleştirmiştir. Çelik, Avrupalıların imzaladığı protokolleri mecliste onaylamak yerine “kendi insan haklarımıza özgü, medeniyetimize yönelik Medine sözleşmesi ile kayıtlar altına alınmış” seyahat özgürlüğünü temin etmek gerektiğine de işaret etmiştir. Bosna Hersek ve Batı Trakya konularını da gündeme getirerek Batı’nın Türkiye’ye değil, Türkiye’nin Batıya insan hakları dersi vermesi gerektiği söylemiştir.²⁴⁰³

²⁴⁰¹ Sıra Sayısı: 374, “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Dışışleri Komisyonu Raporu (1/485)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36’nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

²⁴⁰² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36 (2.12.1993), ss. 19-22.

²⁴⁰³ **A.k.**, ss. 23-24.

Çelik'in konuşmasının ardından 2 ve 3. madde de oylanarak kabul edilmiştir. Daha sonra tasarının tümüne yönelik açık oylama yapılarak tasarı 185 kişinin katıldığı oylamada 185 evet oyu alarak yasalaşmıştır.

Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3978)

Atmosfer Dışı Uzaya Gönderilen Cisimlerin Tescili Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3979)

Açık Semalar Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3980)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilgi, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3981)

Kültür Eğitim Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3982)

Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Krallığı Arasında Ekonomik ve Sınai İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (3983)

7.3.5. Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun (3999)

Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 sayılı Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu ilişkin 25.11.1992 tarihli ve 3846 Sayılı Kanun Cumhurbaşkanlığı tarafından bir daha geri görüşülmek üzere geri gönderilmesi nedeniyle yeniden gündeme alınmıştır. Cumhurbaşkanlığınca “henüz Avrupa ülkelerinde dahi itibar” görmediği, sözleşme ile getirilen bazı uygulamaların işveren ve işçi arasında yeni bir anlaşmazlık alanı yaratacağı, iş barışının sağlanmasında olumsuz etkileri olacağı ve anlaşmazlıklara her iki tarafın genel hukuk kuralları dışında çözüm arayışlarını zorlama ihtimalini çoğaltacağı gibi gerekçelerle²⁴⁰⁴ hazırlanan geri gönderme tezkeresi 11.12.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Dışişleri Komisyonuna gönderilmiştir.

Komisyonunda yapılan görüşmede Cumhurbaşkanlığının kaygıları “yerinde görülmemiş” ve “sözleşmeyi onaylamanın uygun olduğu kanısına” varılarak kanun aynen kabul edilmiştir.²⁴⁰⁵ Görüşmeler sırasında Hüsamettin Örüç (Bursa), sözleşmenin ILO üyesi 160 ülkeden sadece 15 kadarı tarafından onaylanması ve bunların da “sanayileşmemiş ülkeler” olması, Türkiye’de “işçi ve işveren arasında bugüne kadar ulaşılabilen dengeleri, karşılıklı hak ve adalet ilkelerine uygun sosyal ve hukuki gerekçelere dayalı yeterli bir zemin hazırlanmadan işveren aleyhine bozabileceği” gibi gerekçelerle kanuna yönelik muhalefet şerhi koymuştur.²⁴⁰⁶ Daha sonra 21.1.1993 tarihli bir yazıyla rapor Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.

²⁴⁰⁴ Sıra Sayısı: 250, “Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin 25.11.1992 Tarih ve 3846 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/484, 3/736)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 62, Birleşim 114’ün sonuna ekli, (9.6.1994), s. 3.

²⁴⁰⁵ **A.k.**, s. 4.

²⁴⁰⁶ **A.k.**, s. 5.

9.6.1994 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında yapılan 114. Birleşimde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Kanunun tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Kemalettin Gökteş (Trabzon), Cumhurbaşkanının Kanunu geri gönderme gerekçelerine katıldıklarını belirttikten sonra, "hizmet aktinin bir güvenceye bağlanması ve yargı denetiminde olması" gibi hususları öngördüğü için kanuna karşı olmadıklarını ifade etmiştir.²⁴⁰⁷ Daha sonra şahsı adına söz alan Mustafa Balcılar (Eskişehir), ILO sözleşmesini geliştirmekte olan ülkelerden ziyade geri kalmış ülkelere onaylandığını dile getirmiş, gelişmiş ülkelerle yarışırken, gelişmiş ülkelerin çoğunun onaylamadığı bir sözleşmenin gündeme getirilmesinin yanlış olduğuna dikkat çekmiştir. Balcılar, bu bağlamda ILO sözleşmelerini prensip olarak her devletin onaylamak ve ülkesinde uygulamak zorunda olmadığını ve "Amerika gibi özellikle çalışma hayatında fevkalade gelişmiş olan demokratik ülkelerde bile 10-11 civarında sözleşme imzalandığına" işaret etmiştir.²⁴⁰⁸

Sözleşmenin onaylanmasının demokratikleşmeye paralel görülmesini de eleştiren Balcılar, kamuoyuna ne kadar ILO sözleşmesi imzalanırsa o kadar demokratik olunacağı gibi yanlış bir mesaj verildiğini dile getirmiştir. Balcılar, iç mevzuat düzenlemeleri yapılmadan böyle bir sözleşmenin onaylanmasının bir hata olduğunu ve İş Güvenliği Yasa Tasarısı örneğinde olduğu gibi iç mevzuat düzenlemelerinde "bir arpa boyu yol alınamadığını" belirtmiştir:

Prensipte bu sözleşmeye karşı değilim; ama, burada yapılan hata iç mevzuatımızı, iç hukuk düzenlememizi bu ILO sözleşmesine paralel hale getirmeden sözleşme imzalanmakta, onaylanmakta ve daha sonra 'Biz, bu ILO sözleşmesinin şartlarına uygun olarak iç mevzuatımızı düzenleyeceğiz' denilmektedir. Prensip olarak, devletler, bir ILO sözleşmesini imzalamadan evvel, kendi mevzuatlarını, altyapılarını bu sözleşmeye uygun hale getirirler, müteakiben de 'Biz, devlet olarak, ülke olarak, bu sözleşmenin şartlarına uygun bir altyapıya sahip olduk. O halde, bu sözleşmeyi imzalayabiliriz' deyip, taahhüt altına girerler.... iç mevzuatla ilgili olan ve bu sözleşmeye paralel olarak getirilmesi gereken İş Güvenliği Yasa Tasarısı 1992 yılının Ocak ayından bu yana bir arpa boyu dahi mesafe kat etmemiştir. İşçi-işveren çevrelerinde ve kamuoyunda, iki buçuk yıl geçmiş olmasına rağmen, iç mevzuatla ilgili paralel düzenlemeyi yapamayan Hükümetin ve bakanlığın, bu sözleşmenin onaylanması halinde uzun müddet iç mevzuatla ilgili paralel uygulamaları getiremeyeceği kanaati de yaygın bir şekilde oluşmaktadır."²⁴⁰⁹

Kanunun bazı kesimler rıza göstermedikleri için yasalaşmadığına dikkat çeken Balcılar, bunun hükümetin ilgili sözleşmeyi "Hiç kimse işinden olmayacak, işinden atılmayacak; işinden atılanların mahkemeye gidip işine dönme imkânı vardır" ifadelerini kullanarak kamuoyuna yanlış lanse etmesinden

²⁴⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 62, Birleşim 114, (9.6.1994), ss. 323-324.

²⁴⁰⁸ *A.k.*, s. 325.

²⁴⁰⁹ *A.k.*, ss. 325-326.

kaynaklandığını belirtmiştir.²⁴¹⁰ Şahsı adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), 5 Nisan kararlarının ardından artan işten çıkarma olaylarının önlenebilmesi için böyle bir kanuna ihtiyaç duyulduğuna bu bağlamda “Batı ülkeleri ile yapılan kıyaslamaların gerçekçi” olmadığını işaret etmiştir.²⁴¹¹

Kanunun tümü üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci madde üzerine şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), Türkiye’de iki senelik işçi istihdam etme anlayışının yaygınlaştığına işçilerin işyerinde iki sene doldurduktan sonra işlerine son verildiğine dikkat çekmiş ve bu sıkıntının uygulanmakta olan ekonomik politikalarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bulut, ayrıca sözleşmeyi en fazla savunan SHP’yi eleştirmiş ve bu partiye mensup belediye başkanlarının yüzlerce işçiyi işten çıkarmalarının ve sendikasız işçi çalıştırmalarının bir çelişki olduğunu dile getirmiştir.²⁴¹²

Bulut’un konuşmasının ardından maddelerin oylanmasına geçilmiş ve üç madde de kabul edildikten sonra kanunun tümü açık oylamaya tabii tutulmuştur. Oylama sonucunda kanun 4 ret oyuna karşılık 170 kabul oyu ile yasalaşmıştır.

7.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar

Bu yasama yılında 52 adet uluslararası andlaşmaların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin kanun yasalaşmış, bunlardan 11’i uluslararası örgütlerle yapılan andlaşmalar iken, 41 tanesi de devletlerarası andlaşma niteliğindedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması, Eki Protokol ve Notların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4012)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4013)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4014)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4015)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4016)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4017)

²⁴¹⁰ A.k., s. 326.

²⁴¹¹ A.k., s. 327.

²⁴¹² A.k., s. 329.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4018)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4019)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Temel İlkeleri Hakkında Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4020)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Boya Malzemesinin Hibe Edilmesine Dair Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4021)

Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4022)

Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4023)

Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4024)

Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4025)

Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4026)

Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Teknik İşbirliği Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4027)

Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4028)

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk İşbirliği ve Güvenlik Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4029)

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Hükümlülerin Transferine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4030)

Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Eki Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4031)

Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4032)

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4034)

7.4.1. Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ekine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4035)

Gümrük İşbirliği Koseyi'nin himayesi altında hazırlanan sözleşme 18 Mayıs 1973 tarihinde Kyoto'da imzalanmış ve 1974 yılında da yürürlüğe girmiştir. 17 Avrupa ülkesi tarafından 1952 yılında kurulan Gümrük İşbirliği Konseyi, 1994 yılında Dünya Gümrük Örgütü adını almıştır. Günümüzde 150 üyesi olan örgüt bugün uluslararası ticaretin yaklaşık % 95'inin işleyişinden sorumludur.²⁴¹³

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 15.3.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ekine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 23.3.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş, 25.3.1992 tarihinde de incelenmek üzere Dışişleri ve Plan ve Bütçe komisyonlarına iletilmiştir. Gümrük işlemlerinin mümkün olduğu kadar basitleştirilmesi ve ülkelerin gümrük rejimlerinin birbirine uyumlu hale getirilmesini amaçlayan düzenleme Türkiye'nin “dışa açılma ve serbest ticaret politikalarının başarıya ulaşmasında” önemli görülmüştür.²⁴¹⁴ İlgili kanun tasarısı 16.11.1993 tarihinde Dışişleri Komisyonunda, 19.11.1993 tarihinde de Plan ve Bütçe Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir. Plan ve Bütçe Komisyonu ülkede uygulanan dışa açılma ve serbest ticaret politikalarının başarıya ulaşmasında Anlaşmanın büyük katkısını dikkate alarak tasarının Genel Kurulda ivedilikle görüşülmesini kararlaştırmıştır.²⁴¹⁵

22.9.1994 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında toplanan 10. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunularak kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin açık oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylamada 73 katılım olduğu ve toplantı yeter sayısı sağlanamadığı gerekçesiyle oylamanın tekrarlanması kararı alınmıştır. 27.9.1994 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 11. Birleşimde yapılan ve 227 kişinin katıldığı ikinci oylamada 224 kabul, 2 ret, 1 geçersiz oyla tasarı yasalaşmıştır.²⁴¹⁶

²⁴¹³ T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı resmi web sayfası: www.gumruk.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

²⁴¹⁴ Sıra Sayısı: 381, “Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ekine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/370),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10'un sonuna ekli (22.9.1994), s. 1.

²⁴¹⁵ **A.k.**, s. 3.

²⁴¹⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 11 (27.9.1994), s. 184.

7.4.2. İzmir Anlaşmasını Tadil Eden Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4036)

İzmir Anlaşması Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulan “Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Teşkilatı”nın (Regional Cooperation for Development: RCD) yerini alan Ekonomik İşbirliği Örgütü’nü (Economic Cooperation Organization: ECO) kuran anlaşmadır. İran devrimi ve İran-İrak savaşı nedenleri ile atıl duruma düşen örgütün bir devamı olan ECO, 1985 yılında üç ülke arasında imzalanan ve 1977 tarihli İzmir Anlaşmasını değiştiren bir Protokol ile kurulmuştur.²⁴¹⁷ 1985 yılındaki İzmir Anlaşmasında yapılan değişikliklerde İran makamlarının onayı gecikince ECO’nun faaliyetleri duraklama noktasına gelmiş fakat 1990 yılında yapılan yeni Protokol ile güçlükler aşılmıştır.²⁴¹⁸ Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 28-29 Kasım 1992 tarihlerinde İslamabad’da yapılan olağanüstü Bakanlar Konseyi Toplantısında Orta Asya Cumhuriyetlerinin katılımıyla örgütün üye sayısı 10’a çıkmıştır.

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 19.4.1993 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “İzmir Anlaşmasını Tadil Eden Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 19.4.1993 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 27.4.1993 tarihinde de incelenmek üzere Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. İran, Pakistan ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliğini bölgesel düzeyde geliştirmek amacıyla oluşturulan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nı kuran İzmir Anlaşmasının Orta Asya Cumhuriyetlerinin katılımıyla üye sayısının artması nedeniyle tadilinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.²⁴¹⁹

İlgili kanun tasarısı 7.12.1993 tarihinde Dışişleri Komisyonunda 6.5.1993 tarihinde de Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir. 22.9.1994 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında toplanan 10. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunulurak kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin açık oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylamada 72 katılım olduğu ve toplantı yeter sayısı sağlanamadığı gerekçesiyle oylamanın tekrarlanması kararı alınmıştır. 27.9.1994 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 11. Birleşimde yapılan ve 228 kişinin katıldığı ikinci oylamada 226 kabul, 1 ret, 1 geçersiz oyla tasarı yasalaşmıştır.²⁴²⁰

²⁴¹⁷ Faruk Sönmezoglu, *A.g.k.*, s.169.

²⁴¹⁸ S. Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, ss. 543-544.

²⁴¹⁹ Sıra Sayısı: 399, “İzmir Anlaşmasını Tadil Eden Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/535),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10’un sonuna ekli (22.9.1994), s. 1.

²⁴²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 11 (27.9.1994), s. 184.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4037)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4038)

Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4039)

Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Arap Emirlikleri Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4040)

7.4.3. Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4041)

Sözleşme, nesli tehlike altında olan yaban hayatının uluslararası ticaretini kontrol edebilmek için, bu tür alışverişlerde hükümetlerin iznini şart koşan, dünya çapında bir sistem oluşturmaya çalışmaktadır. Sözleşme 1963 yılında Dünya Doğal Kaynakları Koruma Birliği (The World Conservation Union-IUCN) üyeleri tarafından bir toplantıda ilk defa gündeme alınmış ve yapılan müzakereler sonucunda 3 Mart 1973 tarihinde Washington'da 80 ülkenin temsilcisi tarafından imzalanmıştır. Bugün sözleşmeye taraf 172 ülke bulunmaktadır.²⁴²¹

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 16.2.1993 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 30.3.1993 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gelmiş, 31.3.1993 tarihinde de incelenmek üzere Tarım, Orman ve Köyişleri ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde Türkiye’de 10000’i aşkın bitki türünün yaklaşık 3000’inin “endemik türe” girdiği, bazı hayvanların neslinin tükenmeyle karşı karşıya olması, bu bitki ve hayvanların “ticaretini illegal yapanların” mevcudiyeti gibi hususlara dikkat çekilerek Sözleşme’ye katılmanın önemine işaret edilmiştir. Gerekçede ayrıca Türkiye’nin transit geçişte önemli bir konuma sahip olması dolayısıyla nesli tükenen hayvanlar ve bitkilerin uluslararası ticaretinin engellenmesinde de önemli işlev üstleneceği belirtilmiştir.²⁴²² İlgili kanun tasarısı 21.1.1994 tarihinde Dışişleri Komisyonunda 17.11.1993 tarihinde de Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

²⁴²¹ *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) resmi web sayfası: www.cites.org (Erişim Tarihi: 10.1.2008).*

²⁴²² *Sıra Sayısı: 555, “Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/542)”, T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10’nun sonuna ekli (22.9.1994), ss. 1-2.*

22.9.1994 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında toplanan 10. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunulurken kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin açık oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylamada 44 katılım olduğu ve toplantı yeter sayısı sağlanamadığı gerekçesiyle oylamanın tekrarlanması kararı alınmıştır. 27.9.1994 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 11. Birleşimde yapılan ve 228 kişinin katıldığı ikinci oylamada 226 kabul, 2 geçersiz oyla tasarı yasalaşmıştır.²⁴²³

7.4.4. Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4042)

1985 yılında düzenlenen ozon tabakası ve ozon tabakasına zarar veren kimyasalların araştırılması için uluslararası işbirliği konulu Viyana Konferansında bu konu hakkında bir mekanizma oluşturulması kararlaştırılmıştır. Aynı yıl ozon tabakasında bir delik keşfedilince ozon tabakasına zarar veren sera gazlarının salınımının azaltılması için müzakerelere hız verilmiştir. 16 Eylül 1987 yılında 24 ülke ve Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından imzaya açılan sözleşme 1 Ocak 1989 yılında yürürlüğe girmiştir. Sera gazlarının azaltılmasını amaçlayan sözleşme Kofi Annan tarafından bugüne kadarki en başarılı uluslararası anlaşma olarak gösterilmiştir.²⁴²⁴

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 28.3.1993 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Hakkında Kanun Tasarısı” 12.4.1993 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 15.4.1993 tarihinde de incelenmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde, temelde çevreye uyumlu projelerin ve üretim süreçlerinin yeni kurulan “Çok-Taraflı Ara Fondan” destek almasını düzenleyen değişikliklerden yararlanmanın, teknoloji transferine ilişkin düzenlemelerin dışında kalmamanın ve “ikili ve bölgesel işbirliği yollarının geliştirilmesine” katılabilmenin amaçlandığı belirtilmiştir.²⁴²⁵ İlgili kanun tasarısı 1.12.1993 tarihinde Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda 21.1.1994 tarihinde de Dışişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir. Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonlarında düzenlemenin gelişmiş ülkelere karşı finansal destek sağlamasına ve yasaklı maddelerin kullanımı dolayısıyla yaşanan ihracat sıkıntısının değişikliklerle kolaylaştırılan ulusal kaynak dışında kaynak bulma yoluyla aşılabileceğine dikkat çekilmiştir.²⁴²⁶

²⁴²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 11 (27.9.1994), s. 185.

²⁴²⁴ <http://www.theozonehole.com/montreal.htm> (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

²⁴²⁵ Sıra Sayısı: 533 “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Hakkında Kanun Tasarısı Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/533)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10’nun sonuna ekli (22.9.1994), ss. 2-3.

²⁴²⁶ *A.k.*, ss. 3-5.

22.9.1994 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında toplanan 10. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Söz hakkı alınmayan görüşmelerde maddeler tek tek oylamaya sunulurak kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin açık oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylamada 48 katılım olduğu ve toplantı yeter sayısı sağlanamadığı gerekçesiyle oylamanın tekrarlanması kararı alınmıştır. 27.9.1994 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 11. Birleşimde yapılan ve 227 kişinin katıldığı ikinci oylamada 225 kabul, 2 geçersiz oyla tasarı yasalaşmıştır.²⁴²⁷

Türkiye Cumhuriyeti ile Bahreyn Devleti Hükümeti Arasında Kültür Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4043)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Portekiz Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4051)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasındaki Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4052)

7.4.5. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4058)

Çocuk Hakları Sözleşmesi 1989 yılında onaylanmıştır. Bugün ikisi hariç tüm BM üyesi 191 ülke tarafından onaylanan sözleşme tarihte en geniş kabul gören insan hakları belgesidir. Belge, nerede doğduklarına, kim olduklarına; cinsiyetlerine, dinlerine ya da sosyal kökenlerine bakılmaksızın bütün çocukların haklarını tanımlamaktadır ve üzerinde pazarlık yapılması mümkün olmayan standartlar ve yükümlülükleri içermektedir.²⁴²⁸

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 25.1.1991 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı” 18. dönemde hazırlanmış, fakat aynı dönem meclis gündemine gelmemiştir. 12.12.1991 tarihinde ilgili tasarı yenilenmesi uygun görülerek 12.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir. Tasarı 12.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 17.12.1991 tarihinde de incelenmek üzere Adalet ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde “çocukların korunması ve durumlarının düzeltilmesi” amacıyla hazırlanan düzenlemenin çocuklara değer vermede öncü bir ülkenin ivedilikle onaylaması gereken bir sözleşme olduğu belirtilmiştir. Gerekçede ayrıca dille ilgili 17., 29. ve 30. maddelere çekince konulduğu ifade edilmiştir.²⁴²⁹

²⁴²⁷ A.k., s. 185.

²⁴²⁸ Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu resmi web sayfası: http://www.unicef.org/turkey/hm/hm2_2010.html (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

²⁴²⁹ Sıra Sayısı: 17, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı Adalet ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/264)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 73, Birleşim: 49’un sonuna ekli (9.12.1994), s. 2.

İlgili kanun tasarısı 25.12.1991 tarihinde Adalet Komisyonunda 27.1.1991 tarihinde de Dışişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir. Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında Esat Canan (Hakkâri) tasarıya muhalefet şerhi koymuştur. Canan gerekçesinde dille ilgili maddelere çekince konulmasının demokratikleşme sürecine gölge düşüreceğini öne sürmüştür.²⁴³⁰

9.12.1994 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında toplanan 49. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine söz alan olmamış birinci madde üzerinden ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), anlaşmaya prensip olarak katıldıklarını ve hükümetin koyduğu çekinceleri destekledikleri belirtmiştir. DYP Grubu adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), Lozan Barış Anlaşmasıyla kabul edilmiş azınlıklar dışında azınlık olmadığı şeklindeki çekincenin önemine ve değiştirilemeyeceğine dikkat çekmiştir. Kırca'nın ardından RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), mevcut çekincelerin yeterli olmadığını, özellikle aile kurumu içinde çocukla veli arasındaki ilişkileri düzenleyen Batılı bir form ihtiva eden maddelere de benzer çekincenin konulması gerektiğini söylemiştir. Kazan, ayrıca 15. maddeyi örnek göstererek 18 yaş altı çocuklara dernek kurma hakkının verilmesinin de iç hukukla çeliştiğini bu gibi maddelere de çekince konulması gerektiğini belirtmiştir.

Şahıs adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), tasarı ile kabul ettirilmeye çalışılan şeyin Batı'da hazırlanıp meclise getirilen bir sözleşme olduğunu, Ortak Pazara gireceğiz diye alel acele kabul ettirilmeye çalışıldığını öne sürmüştür.²⁴³¹ Konuşmaların ardından maddelerin oylaması yapılmış ve tasarının tümü üzerine açık oylamaya geçilmiştir. 196 kişinin katıldığı oylamada 19 ret oyuna karşılık 177 kabul oyu ile tasarı yasalaşmıştır.

7.4.6. Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4067)

GATT Uruguay Turu sonucunda 15 Nisan 1994 tarihinde Merakeş kentinde imzalanan ve 1.1.1995 tarihinde yürürlüğe giren Nihai Senet ile Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization) kurulmuştur. Bu anlaşma aslında 1947 yılında imzaya açılan GATT'ın değişen dünya koşullarına uyarlanması, bir anlaşma ve bir sekreteryaya ile yönetilen uluslararası bir kuruluşun uluslararası bir örgüt haline gelmesidir. DTÖ'nün kurulmasıyla GATT'ın da yapısı değişmiştir, zira DTÖ birçok fonksiyonu üstlenmiştir. DTÖ'nün kurulma amaçları arasında bütünleştirilmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çoktarafli ticaret sistemi geliştirmek de yer almaktadır.²⁴³² DTÖ'nün kurulması uluslararası ticarete ilişkin kurallar açısından bir dönüm noktasıdır.

²⁴³⁰ A.k., s. 3.

²⁴³¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 49 (9.12.1994), ss. 441-445.

²⁴³² S. Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, 4. Baskı, ss. 155-157.

Dışışleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 8.12.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 22.12.1994 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 29.12.1994 tarihinde de incelenmek üzere Dışışleri ve Plan ve Bütçe komisyonlarına iletilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü, 1983’ten 1993’e kadar süren Uruguay görüşmelerinin Nihai Senedini Fas’ın Marakeş kentinde 109 ülkenin imzalamasıyla GATT’ın işlevini üstlenen bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır.²⁴³³ Tasarının gerekçesinde onaylanması talep edilen Anlaşmanın GATT’ın yerini alacak olan Dünya Ticaret Örgütü’nün kuruluş anlaşmalarını ve eklerini düzenlediği belirtilmiş, paketin “ülkeler tarafından bir bütün halinde istisnası kabul edileceğine” işaret edilmiştir. Türkiye’nin “dünya ekonomisine entegre olma yolunda olan” bir ülke olduğu ve bu nedenle söz konusu anlaşmanın onaylanmasının büyük önem arz ettiği ifade edilmiştir.²⁴³⁴ İlgili kanun tasarısı 11.1.1995 tarihinde Dışışleri Komisyonunda 12.1.1995 tarihinde de Plan ve Bütçe Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir. Dışışleri Komisyon raporunda dünya ekonomisine entegre olma bakımından anlaşmanın önemine işaret edilirken, Plan ve Bütçe Komisyonu raporunda ise anlaşmanın 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe gireceğine dikkat çekilmiştir.

25.1.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 72. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Görüşmelerin başlangıcında karar yeter sayısının aranmasına ilişkin tartışmalar yaşanmış daha sonra RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), anlaşmanın “uluslararası anlaşma” olması gerekçe gösterilerek alel acele çıkarılmaya çalışılmasını ve anlaşma eklerinin “hacimli oldukları” gerekçesiyle milletvekillerine dağıtılmamasını eleştirmiştir. Ayhan, Dünya Ticaret Örgütü’nün “sanayileşmiş ülkelerin ticaretini koruyan” ve Batılı ülkelere hizmet eden GATT’ın “daha da ileriye götürülmesi” olduğunu, karşı karşıya olunan durumun “Batılı kurumların, bütün düzenlerini kendi sermaye fazlalarını yatırılabilecekleri bölgeler kendi ürettikleri malları satabilecek pazarlarla ilgili düzenlemeleri hazırlatıp imza ettirmekten” ibaret olduğunu dile getirmiştir. İlgili düzenlemeyle ileride doğabilecek olan değişmelerle ilgili hükümete tasdik yetkisi verildiğini fakat bunun ne ölçüde milletin menfaatine kullanılacağı hakkında şüpheleri olduklarını söylemiştir.²⁴³⁵

²⁴³³ İlhan Uzel, “Dünya Ticaret Örgütü Kutucuğu,” *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran (Edt.), İletişim Yayınları, İstanbul: 2002, s. 250

²⁴³⁴ Sıra Sayısı: 760, “Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Dışışleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/800)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72’nin sonuna ekli (25.1.1995), ss. 1-2.

²⁴³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72 (25.1.1995), ss. 372-374.

Daha sonra DYP adına söz alan Tunç Bilget (Aydın), Ayhan'ın eleştirilerine katıldığını fakat öte yandan anlaşmanın olumlu taraflarını da görmek gerektiğini ifade etmiştir. Bilget'e göre, gelişmekte olan ülkelerin GATT'dan sonra ilk kez bazı haklar sağlama imkanı buldukları gibi, ilk kez “doğru dürüst bir dünya dış ticaret düzeninin temelleri” atılmaktadır. ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), mesele hakkında Türkiye'nin yeterince bilgi sahibi olmadığını belirttikten sonra, GATT'a ilişkin bazı bilgiler vermiş ve Türkiye'nin sürekli bu tür meselelere yeterince enerji harcamadığına işaret etmiştir.²⁴³⁶ Çalışma süresinin bitmesi dolayısıyla görüşmeler bir sonraki oturuma ertelenmiştir.

26.1.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç Başkanlığında toplanan 73. Birleşimde görüşmelere kaldığı yerden devam edilmiştir. Birinci madde üzerinde Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), anlaşmanın dünden bugüne hazırlanan bir şey olmadığını “7 yıldır çeşitli toplantılarla çeşitli bakanlıkların katılımıyla iştirak ettiği ve 7 yıllık müzakere sonunda” katıldığı bir anlaşma olduğunu ifade etmiştir. Anlaşmanın tarım ve tekstil alanlarında ve hizmet sektöründe Türkiye için önemli getirileri olacağını, öte yandan fikri haklar konusunda anlaşmayla birlikte belli taahhütler altına girileceğini belirtmiştir. Daha sonra RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), “pazara giriş şartları itibarıyla gümrük ve eş etkili vergilerde” süratli bir indirime gidileceğine, iç desteklemenin azaltılacağına dikkat çekerek, bazı sektörlerin sıkıntı yaşayacağını bunu engellemek için ise teşvikleri gizli olarak veren ABD ve Avrupa ülkeleri gibi yapılabileceğini dile getirmiştir.²⁴³⁷

ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), yapılan uluslararası anlaşmaların iç hukuk düzenlemelerini yapmakta yeterli kararlılığın gösterilmediğinden şikâyet etmiştir. DYP Grubu adına söz alan Ali Eser (Samsun), dünyanın örgütler tarafından parsellendiğini, Türkiye'nin de böylesi oluşumlara girerek aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), dünyayla olan beraberliğin 100 milyar dolarlık bir borçla Türkiye'yi karşı karşıya bıraktığını, müzakere edilen anlaşmanın Türkiye'ye “bir şey getirmeyeceğine” inandığını söylemiştir. Oğuz ayrıca, “Müslüman'ın Müslüman'dan gayri dostu yoktur, Hristiyan âleminin, bize fayda temin edecek bir örgüt içerisinde bize bir şey verebileceğine inanmıyorum” ifadelerini kullanmıştır.²⁴³⁸

Konuşmaların ardından birinci madde oylamaya sunularak kabul edilmiştir. İkinci madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), düzenlemelerin daha hızlı hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmiş ve özellikle patent kanunu ve sanat ve edebi eserlerin mülkiyet

²⁴³⁶ *A.k.*, ss. 374-380.

²⁴³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı 4, Cilt: 78, Birleşim: 73 (26.1.1995), ss. 430-434.

²⁴³⁸ *A.k.*, ss. 435-441.

haklarını hayata geçirmede bir an önce harekete geçilmesini önermiştir. Daha sonra RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yapılan uluslararası anlaşmaların olumlu taraflarının yanı sıra, Türkiye için olumsuz getirileri de olacağını, bu olumsuzlukları engellemek için anlaşmalardaki mevcut sınırlamalara rağmen, “gerek hizmetlerde gerek sanayide gerekse tarımda teşviklerin fevkalade dikkatli, müessir ve mahirane bir şekilde korunması” gerektiğini dile getirmiştir. Kısacası, sektörlerin uluslararası rekabete hazırlanmaları gerektiğini vurgulamıştır. Şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) ise, anlaşmayı şahıs olarak çok tehlikeli gördüğünü, göz göre göre denize atlandığını ifade etmiştir.²⁴³⁹

İkinci madde hakkında oylama yapılmış ve kabul edilmiştir. Daha sonra yapılan oylamalarla 3. ve 4. maddeler de onaylanmıştır. Maddelerin ardından tasarıya ilişkin genel oylamaya geçilmiş, 200 kişinin katıldığı oylamada tasarı 198 kabul, 1 ret ve 1 çekimser oyla kabul edilerek yasalaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Estonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4074)

Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansının Ankara’da Bir Temsilci Bürosunun Kurulmasına Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Hakkında Kanun (4075)

Türkiye Cumhuriyeti ile Arjantin Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4076)

Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4089)

Türkiye Cumhuriyeti ile Venezüella Cumhuriyeti Arasında Kültürel Eğitsel ve Bilimsel İşbirliği Temel Anlaşması ve Ek Mektuplarının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4090)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4091)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Danimarka Krallığı Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4092)

Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğünde Yapılan Değişikliğin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4093)

Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4094)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Küba Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4095)

²⁴³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem:19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 73 (26.1.1995), ss. 442-445 ve 448

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Finlandiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4096)

Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4097)

Türkiye Cumhuriyeti ile Haşimi Ürdün Krallığı Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4098)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Litvanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4099)

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Denizcilik Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4100)

7.4.7. Patent İşbirliği Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4115)

1979, 1984 ve 2001 tarihlerinde tadil edilen anlaşma 19 Haziran 1970 tarihinde imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında başvuruda bulunanlar anlaşmaya taraf 115 ülkenin tamamında veya seçecekleri ülkelerde patentlerini koruma altına alabilirler.²⁴⁴⁰

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 3.8.1993 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Patent İşbirliği Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 28.8.1993 tarihinde Meclis Başkanlığı’na gelmiş, 1.9.1993 tarihinde de incelenmek üzere Sanayi, Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde, ilgili patent anlaşması ile her ülkede ayrı ayrı yapılan geleneksel patent sisteminden tek merkezden yapılan evrensel patent sistemine geçildiği belirtilmiş, anlaşmanın ülkeye yeni teknolojilerin girmesi, Türk sanayisi ve ekonomisine olumlu katkılar sağlaması gibi avantajlar da getireceği dile getirilmiştir. Gerekçede ayrıca anlaşmanın “patentle korunan konulara ait herhangi bir hüküm içermediği” de dile getirilmiştir.²⁴⁴¹ İlgili kanun tasarısı 18.11.1993 tarihinde Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonunda, 13.5.1994 tarihinde de Dışişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

²⁴⁴⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Patent_Cooperation_Treaty (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

²⁴⁴¹ Sıra Sayısı: 665, “Patent İşbirliği Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/585)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 88, Birleşim: 122’nin sonuna ekli (13.6.1995), ss. 1-2.

13.6.1995 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında toplanan 122. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmış, karar yeter sayısı sağlanamadığından görüşmeler daha sonraki bir oturuma ertelenmiştir. Tasarı 7.7.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 136. Birleşimde yeniden görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), patent anlaşmasının meclise çok erken gönderildiğini ve metnin gerekçesinde belirtilen birçok hususun daha sonraki dönemlerde değiştiğini dile getirmiştir. Ayrıca anlaşmanın 25 yıl sonra meclise getirilmesinin de bu kanunun çıkmasını Türk milletinin değil, yabancıların diğer bir ifadeyle Gümrük Birliği'nin istediğine işaret olduğunu belirtmiştir. Gümrük Birliği'ni "manda idaresi" olarak tanımlayan Hatip, bu idarenin isteği doğrultusunda bu ve benzeri kanunların çıkarıldığını söylemiştir. Hatip, Türkiye'nin araştırma geliştirme yapacak bir düzeyde olmadığına da dikkat çekerek, anlaşmanın yasalaştırılmasıyla aslında "Türkiye'ye mal satan firmaların haklarını ve çıkarlarını korumak" kaygısı güdüldüğünü ifade etmiştir. Son olarak, anlaşma doğrultusunda bazı ürünlerin patent kapsamına alınmasıyla Türkiye'de bu ürünlere ilişkin sanayinin öldürüleceğini ve bunların başında da ilaç sanayisinin geldiğini dile getirmiştir.²⁴⁴²

Hatip'in ardından söz alan Dışişleri Bakanı Erdal İnönü (İzmir), Ahmet Remzi Hatip'in olayı başka noktalara çektiğini onaylanacak olan anlaşmanın patent mevzuatını değiştirmek yerine sadece patent için başvuran ülkelere bir kolaylık sağlamak gibi bir amacı olduğunu savunmuştur. İnönü, Hatip'in ülkede araştırma yapacak kimsenin bulunmadığı yönündeki tespitini de şiddetle eleştirmiş ve bunu yadırgadığını belirtmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), patent anlaşması ile ilgili teknik konularda uzun bir konuşma yapmış ve ardından anlaşmayla yıllar alan patent sürecinin bürokratik işlemlerden arındırılarak daha kısa bir süreye indirildiğine işaret ederek ANAP olarak tasarırı desteklediklerini belirtmiştir.²⁴⁴³

DYP Grubu adına söz alan A. Hamdi Üçpınarlar (Çanakkale), Refah Partisi sözcüsünü eleştirmiş, "dünya devletlerinin bir birine açıldığı bir ortamda Türkiye'nin bundan mahrum kalmaması" gerektiğini söylemiştir. Üçpınarlar'ın ardından şahsı adına söz alan Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş), hükümetin Batı'ya cevap vermekte güçlük çekeceğini bildiği için, Gümrük Birliği gibi bir sürecin parçası olan patent kanunun Genel Kurul'da en az üç ay oyalanacağını bilmesi dolayısıyla bunu Yetki Kanunu çıkarmak suretiyle meclisten kaçırdığını dile getirmiştir. Patent kanunun ilaç piyasasını zor durumda bırakacağını söyleyen Dökülmez, bu piyasada ciddi fiyat artışlarının yanı sıra, ilaç firmalarının uluslararası piyasada rekabette geri kalacağını ifade etmiştir.²⁴⁴⁴

²⁴⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim: 136 (7.7.1995), ss. 57-61.

²⁴⁴³ *A.k.*, ss. 62-65.

²⁴⁴⁴ *A.k.*, ss. 66-69.

Tasarının tümü üzerine konuşmaların tamamlanmasının ardından birinci maddenin görüşülmesine geçilmiştir. İlk madde üzerine RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), konuşmasında Avrupa Birliği'ne girmenin egemenliği ortadan kaldıracığı fikrini tekrarlamış ve bu konuda kendisine yöneltilen eleştirileri cevaplamıştır. Türkiye'nin kendi gücü ile kalkınması gerektiğinin altını çizmiştir. Daha sonra ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), hükümetin patent kanunu yetki tasarısıyla getirmesi nedeniyle konu üzerinde düşüncelerin yeterince ifade edilemediğinden şikâyet etmiştir. Ölmeztoprak patent konusunun hali hazırda piyasada bulunan ürünlere bir etkisi olmayacağını, bunun daha sonraki konularla ilgili olduğunu ve “istenen ürünü üretip dilediğiniz ülkeden geçirme devrinin” sona erdiğini dolayısıyla yeni şartlara uymak gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bütün bu uyum çalışmalarını yaparken milli sanayinin de korunması gerektiğine işaret etmiştir.²⁴⁴⁵

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), Patent İşbirliği Anlaşmasını ihlal eden Pasifik ülkelerinin bundan büyük kazanç sağladıklarının altını çizerek geçirilen kanunun küçük ve orta ölçekli işletmelere darbe vuracağını söylemiştir. Zararlarının yanı sıra, Türkiye'yi mal üretiminde belli bir kaliteye yöneltmek gibi bir faydasının da olacağını dile getirmiştir.²⁴⁴⁶ Konuşmaların ardından maddeler tek tek oylamaya sunulurken kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin açık oylamaya geçilmiştir. 221 kişinin katıldığı oylama sonucunda tasarı 198 kabul, 21 ret, 1 çekimser, 1 geçersiz oyla yasalaşmıştır.

İcracı Sanatçılar Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4116)

Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinde Değişiklik Yapan ve 1979'da Tadil Edilen Paris Metnine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4117)

7.4.8. Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (4118)

Dışişleri Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından 16.6.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmesi kararlaştırılan “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı” 4.7.1994 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gelmiş, 14.7.1994 tarihinde de incelenmek üzere Çevre ve Dışişleri komisyonlarına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde, Türkiye'nin 1986'daki düzenlemede bazı ayrıcalıkları bulunan Gelişme Yolundaki Ülkeler listesine alınmaması dolayısıyla anlaşmaya dâhil olmadığı daha sonra 1991'de bu ülkelere dâhil edilmesiyle

²⁴⁴⁵ A.k., ss. 71-75.

²⁴⁴⁶ A.k., ss. 76-77.

anlaşmaya dâhil olduğu belirtilmiştir. Söz konusu anlaşmada daha sonraki dönemlerde yapılan değişikliklerden bir kısmının iç hukukta onaylanmamasının da bazı ithalat sorunlarına yol açtığına işaret edilmiştir. 1992 Kopenhag değişiklikleri konusunda Türkiye’yi en fazla ilgilendiren hususun “tarım sektöründe yaygın olarak kullanılan metil bromür maddesinin üretim ve tüketiminin 1991 seviyesinde durdurulması” olduğu ifade edilerek, ileride ülke ticaretine bazı yasaklar getirilmemesi için bu değişikliklerin onaylanması gerektiği dile getirilmiştir.²⁴⁴⁷ İlgili kanun tasarısı 13.10.1994 tarihinde Çevre Komisyonunda 4.11.1994 tarihinde de Dışişleri Komisyonunda aynen kabul edilerek görüşülmek üzere TBMM’ye gönderilmiştir.

7.7.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında toplanan 136. Birleşimde kanun tasarısına ilişkin görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), bu ve benzeri anlaşmaların “her şeyden evvel Batı’nın kendi menfaatine uygun diğer ülkeleri de figüran yaparak desteklerini temin ederek aldıkları kararlar” olduklarını belirterek bu anlaşmayı “kendi mali yüklerini azaltma konusundaki bir faaliyet” olarak tanımlamıştır. Daha sonra şahsı adına söz alan Tunca Toskay (İstanbul), Ozon tabakasının karşı karşıya bulunduğu risklerden bahsettikten sonra, şayet Türkiye “dünya devletler camiası içerisinde, birinci sınıf bir devlet olarak, çağdaş ve medeni bir devlet” olmak istiyorsa bu gibi tedbirleri alması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca beyaz eşya başta olmak üzere birçok ürünü ihraç edebilmek için de bu anlaşmanın imzalanması gerektiğine işaret etmiştir. Toskay’ın ardından söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) ise, geline durumdan Batı’nın sorumlu olduğuna, fakat bu sorun karşısında insanlığın ortak hareket etmesi gerektiğine değinmiştir.²⁴⁴⁸

Konuşmaların ardından maddeler tek tek oylamaya sunularak kabul edilmiş ve ardından tasarının tümüne ilişkin açık oylamaya geçilmiştir. 210 kişinin katıldığı oylama sonucunda tasarı 207 kabule karşılık 3 ret oyla yasalaşmıştır.

7.5. Beşinci Yasama Yılındaki Uluslararası Andlaşmalar

Bu yasama yılında 1 adet uluslararası andlaşmaların uygunluğunun onaylanmasına ilişkin kanun yasalaşmıştır.

Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (4136)

²⁴⁴⁷ Sıra Sayısı: 738, “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı Çevre ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/752)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 91’in sonuna ekli (7.7.1995), ss. 1-3.

²⁴⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı 4, Cilt: 91, Birleşim: 136 (7.7.1995), ss. 92-97.

8. YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI ÜZERİNDE YAPILAN İŞLEMLER

1982 Anayasası'nın 166. maddesi kalkınma planlarını onaylamayı TBMM'nin görev ve yetkileri arasında belirtilmiştir. 166. madde şu şekildedir: "Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir. Planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihadamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri bu plana göre gerçekleştirilir. Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir."²⁴⁴⁹

19. Dönemde Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 12.7.1995-18.7.1995 tarihlerinde Genel Kurulun 139-142. Birleşimlerinde görüşülerek onaylanmıştır. Türkiye'nin bozulan ekonomik dengeleri nedeniyle 5 Nisan 1994 tarihinde²⁴⁵⁰ Tansu Çiller Başbakanlığındaki 50. Hükümet tarafından uygulanmaya başlanan İstikrar Programı çerçevesinde daha gerçekçi verilere ulaşılmaya ve bu verilere dayanılarak yeni bir beş yıllık plan yapılmasını teminen Parlamentonun verdiği yetki ile 1995 yılı için Geçiş Programı uygulanmıştır. Yedinci Beş Yıllık Plan 1996-2000 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tansu Çiller Başbakanlığında²⁴⁵¹, 30.10.1984 tarihli 3067 sayılı Kanun gereğince, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca hazırlanmıştır. Yüksek Planlama Kurulunun 29.05.1995 tarihli ve 95/18 sayılı Raporu ile Hükümetin gündemine alınmış ve Bakanlar Kurulunun 06.06.1995 tarihli toplantısında aldığı 95/6882 sayılı kararı ile TBMM Başkanlığına 08.06.1995 tarihinde sunulmuştur. Başkanlık, söz konusu planı taslağını 13.06.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk etmiş ve Komisyon, taslağı hemen gündemine alarak toplam dört birleşimde görüşerek 24.06.1995 tarihinde TBMM Başkanlığına geri göndermiştir.

²⁴⁴⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, s. 118.

²⁴⁵⁰ 5 Nisan 1994'te hükümet dengeleri yeniden kurmak amacıyla yeni kararlılık önlemleri paketini ilan etmiştir. Dövizde olan akını kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek için Mayıs 1994 tarihinde % 400 faizli borçlanma kâğıtlarını piyasaya sürmek zorunda kalmıştır. Alınan kararlar şu şekildedir: 1. reel sektör canlandırılmaya çalışılmıştır. 2. dövizde %100'e yakın kur ayarlaması yapılmıştır. (5 Nisanda % 35 civarı yapıldı, sonraki günler %100 civarına yükselmiştir). 3. ihracatın artırılıp, ithalatın azaltılması için önlemler alınmıştır. 4. ücretler dondurulmuştur. 5. KİT ürünlerine yüksek oranlı zamlar yapılarak kara geçmeleri amaçlanmıştır. 6. özellikle zarar eden KİT'ler süratle özelleştirilmeleri amaçlanmıştır. 7. tarım sübvansiyonları birkaç ürün dışında kaldırılmıştır. 8. kamuya yeni personel alımları durdurulmuştur, Salih Köse, "24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması," **Planlama Dergisi**, Özel Sayı, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/koses.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.01.08).

²⁴⁵¹ Plan geçiş yılı olarak kabul edilen 1995 yılının ilk yarısı içinde DYP-CHP Koalisyon Hükümeti tarafından hazırlanmıştır. Başbakan Çiller ile eski bir plancı olan Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin'e Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Necati Özfirat ve ekibi yardımcı olmuştur.

Ana başlıklar halinde plan incelendiğinde 184 sayfalık ana bölüm ve 88 sayfa Ekte oluşan planın dört bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır. Buna göre birinci bölüm; Yedinci Plan öncesinde dünyada ve Türkiye’deki Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerden, ikinci bölüm, planın temel amaçları ve ilkelerinden, üçüncü bölüm; temel yapısal değişim projelerinden ve dördüncü bölüm ise; makro ekonomik politikalar ve projeksiyonlardan oluşmuştur.²⁴⁵² Planın temel ilkeleri, uluslararası ekonomik ilişkilerde yaşanan köklü değişme ve gelişmelerin yaşandığı bir dönemde belirlenmiştir. Plan, “demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı; mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı; ekonomik ve bir anlamda da siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye” doğru gidilen bir dönemde hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Ayrıca, Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması Planla birlikte yürürlüğe girmiş ve yeni bir dönemi başlatmıştır.²⁴⁵³

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak çağın yakalanması ve ülkenin dünya ülkeleri arasında seçkin yerini alması, özgür ve demokratik bir ortamın sağlanması, bireyin ön plana çıkarılması, sürdürülebilir hızlı bir büyümenin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, gelir dağılımının iyileştirilmesi, istihdamın artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması, teknolojiye atılım yapılması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, toplumun tümünün sosyal güvenlik ve temel sağlık hizmetlerine kavuşturulması, çevrenin korunması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir.²⁴⁵⁴

Söz konusu çerçeve içinde hedeflenen amaçları gerçekleştirmek maksadıyla, Plan’da, yirmi ayrı konuda, temel yapısal değişim projesine yer verilmiştir. Bunlar arasında insan kaynaklarının geliştirilmesi, eğitim reformu, nüfus ve aile planlaması, sağlık reformu, istihdam ve işgücü piyasasında etkinliğin artırılması, bilim ve teknolojiye atılım projelerinin geliştirilmesi, sosyal güvenlik reformu ve bölgesel gelişme ve fiziki planlama gibi projeler yer almıştır.²⁴⁵⁵

Yedinci Planda makro ekonomik politikaları ise beş ana başlık etrafında şekillenmiştir. Maliye Politikası adı altında, kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılması, kamu harcamalarında tasarrufa gidilmesi, mali disipline önem verilmesi, vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesi planlanırken, Para Politikası adı altında ise, fiyat istikrarının sağlanması, enflasyonun düşürülmesi ve Türk Lirasına güven kazandırılması hedeflenmiştir. Planın üçüncü ana başlığını oluşturan Yatırım Politikası başlığında; sosyal devlet ilkesi çerçevesinde, kamu yatırımlarında eğitim ve sağlık sektörleri ile geleneksel kamu hizmetlerine

²⁴⁵² Sıra Sayısı: 868, “Yedinci Beş Yıllık (1996–2000) Kalkınma Planının Sunulduğuna Dair Başbakanlık Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (3/1870),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim: 139’un sonuna ekli, (12.07.1995), s. 1.

²⁴⁵³ Erdinç Tokgöz, **Türkiye’nin İktisadi Gelişim Tarihi (1914–1999)**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 241.

²⁴⁵⁴ Sıra Sayısı: 868, **a.g.k.**, s. 3.

²⁴⁵⁵ **A.k.**, s. 4.

ağırlık verilmesi ve yap-işlet devret modeline yoğun bir şekilde yer verilmesi tasarlanmıştır. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi başlığı altında ise, ihracatta dış talep yapısına uygun ürün yetiştirilmesi, çeşitliliğin arttırılması ve DTÖ ve AB'nin ilke ve kurallarına uygun gerekli düzenlemelerin ortaya koyulması hedeflenmiştir. Planın son ana başlığını oluşturan Gelir Dağılımı ve Refahın yaygınlaştırılmasında ise; gelir dağılımının istikrarlı bir şekilde iyileştirilmesi, toplumsal refahın yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.²⁴⁵⁶

Komisyonun 14.6.1995 tarihli 54. Birleşiminde Hükümet adına Devlet Bakanı Aykon Doğan tarafından yapılan sunuşta Yedinci Beş yıllık plan dönemi ile ilgili tahminler açıklanmıştır:

- *GSMH'nın yılda ortalama % 5.5-7.1 düzeyinde artacağı tahmin edildiği,*

- *Ana sektörler itibarıyla yıllık ortalama katma değer artış hızının tarım sektöründe % 2.9-3.7, sanayi sektöründe % 6-7.7 ve hizmetler sektöründe % 5.1-6.8 arasında olmasının tahmin edildiği, böylece plan dönemi sonunda tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payının % 15'ten % 13'ler civarına inmesi, buna karşılık sanayi sektörünün payının % 25.8'den % 27'lere yükselmesi ve hizmetler sektörünün payının ise % 59 civarında kalmasının hedeflendiği,*

- *Sabit sermaye yatırımlarının yılda ortalama % 8.7-12.2 oranında artmasının beklendiği, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının, reel faizlerdeki düşüş, enflasyonist ortamın neden olduğu belirsizliğin azalması ve talepte beklenen canlılık sonucu, ivme kazanarak yılda ortalama % 7.6-10.8 arasında artacağı tahmin edildiği,*

- *Mal ve hizmet ihracatının yılda ortalama % 15.9-17.5 oranında artarak 2000 yılında cari fiyatlarla 69-73.9 milyar dolara ulaşmasının beklendiği, mal ve hizmet ithalatının ise ekonominin büyüme ihtiyacına, Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliği sürecine ve gerçekçi kur uygulamasına bağlı olarak yılda ortalama % 17,5-19 oranında artarak, 2000 yılında carî fiyatlarla 79,4-84,4 milyar dolara ulaşmasının beklendiği, böylece mal ve hizmet ticaret açığının carî fiyatlarla 1995 yılındaki 2.3 milyar dolar seviyesinden, 2000 yılında 10,4-10,5 milyar dolar seviyesine yükseleceğinin tahmin edildiği,*

- *1995 yılında 1.2 milyar dolar düzeyinde beklenen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, tedricen artarak 2000 yılında 1.9-3 milyar dolara yükseleceğinin tahmin edildiği,*

- *Dış borçların GSMH'ya oranının plan dönemi boyunca tedricen azalacağı ve 1995 yılındaki % 41.3 düzeyinden 2000 yılında % 27,1 ila 23.6 oranına düşeceğinin tahmin edildiği,*

- *1995 yılında % 19.3 olan toplam kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının 2000 yılında % 20.7-20.9'a yükselmesinin hedeflendiği,*

²⁴⁵⁶ A.k., s. 4.

- VI'ncı Plan döneminde % 30'lar seviyesinde olan ve 5 Nisan ekonomik İstikrar Tedbirlerinin de etkisiyle 1995 yılında % 24.8'e düşen toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının, 2000 yılında % 23.7-24 seviyesinde gerçekleşmesinin hedeflendiği, ancak, harcamaların dağılımında önemli bir gelişmenin öngörüldüğü, bu çerçevede, cari harcamaların GSMH içindeki payı sabit tutulurken, ekonomik ve sosyal alt yapının geliştirilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi açısından toplam kamu harcamaları içinde yatırımlara ayrılan payın artırılacağı, kamu sabit sermaye yatırımlarının 1995 yılında % 4.6 olan GSMH içindeki payının 2000 yılında % 7'lere çıkarılacağının tahmin edildiği,

- Enflasyonda ve özelleştirme gelirlerinde sağlanacak olumlu gelişmelere bağlı olarak iç ve dış borçlanmanın azalmasıyla, 2000 yılında, iç borç faiz ödemelerinin GSMH içindeki payının 1995 yılındaki % 7.5 seviyesinden % 2,4-2,6'ya, dış borç faiz ödemelerinin GSMH içindeki payının da 1995 yılındaki % 1.5'lik seviyesinden % 1.1-1'e gerileyeceğinin beklendiği,

- Öngörülen gelir ve harcama hedefleriyle tutarlı olarak, 1995 yılında % 5.5 olan kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının, plan dönemi sonunda % 3-3.2'ye düşeceğinin tahmin edildiği,

- VII'nci Plan döneminde kamu açıklarında sağlanacak daralma, verimlilik artışı ve uyumlu gelir politikası, kamunun T.C. Merkez Bankası ve malî piyasalar üzerindeki baskısının hafiflemesi sonucunda, para politikasının etkinliğinin artması ve yapısal reformlardan sağlanacak gelişmelere paralel olarak enflasyonun tedricen düşmesinin beklendiği, 1995 yılında % 71.2 olması beklenen GSMH deflatöründeki değişimin, plan dönemi sonunda % 6-8.1 aralığına gerilemesinin beklendiği,

- 1995 yılında cari fiyatlarla 2423 dolar olan kişi başına millî gelirin plan dönemi sonunda 3346-3530 dolara ulaşmasının hedeflendiği,

- VII'nci plan dönemi sonunda yıllık nüfus artış hızının % 1.5'e ve bebek ölüm hızının binde 35.3'e düşmesi, ortalama yaşam süresinin 69.1 yıla yükselmesinin beklendiği ifade edilmiştir.²⁴⁵⁷

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerinde yapılması istenilen değişiklikler hakkında 32 adet değişiklik önergesi verilmiş, bu önergelerin 20 adedinin planın bütünlüğünü bozmayacağı Hükümetçe belirtildiğinden 3067 sayılı Kanunun 2. maddesinin (c) fıkrası uyarınca öncelikle oylanarak kabul edilmiştir. 12 adedi ise Hükümetçe planın bütünlüğünü bozacağı belirtilen değişiklik önergeleri olarak tespit edilmiş ve bu önergelerin tamamı oylanarak reddedilmiştir. Böylece gerekçeli geri verme önergelerinden kabul edilen olmamıştır. Komisyon, Planın tartışıldığı dört birleşim sırasında Plan üzerinde bazı metinsel değişiklikler yapmakla birlikte, Hükümet tarafından sunulan taslak üzerinde anlaşmaya varmıştır. Komisyon Plana son şeklini verirken Güneş Taner (İstanbul) ve 6 milletvekili daha Planda hedeflere ulaşmak için gerekli iç ve dış kaynak

²⁴⁵⁷ A.k., ss. 4-5.

gösterilmediği, işsizliğin nasıl çözüleceği ile ilgili çözüm getirilmediği ve “kültürel gelişme” ile ilgili hiçbir hedef ve strateji olmadığı gerekçesiyle muhalefet şerhi düşmüştür. Selçuk Maruflu (İstanbul) ise Planın Türkiye’nin 21. yüzyıldaki yerinin ne olacağı konusunda bir öngörünün olmadığı, iki farklı büyüme alternatifi sonucunda ulaşılabilecek hedeflerin belirsiz olduğu, öngörülen, milli gelir, ihracat, ithalat, sosyal sektör indikatörlerinin Türkiye’nin 2000’li yıllardaki ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu; yatırım, üretim, istihdam, ihracat, dışa dönük ekonomi politikası modellerindeki tutarsızlığının yanı sıra, gelir ve refah dağılımında somut hedefler görülemediği gerekçeleriyle muhalefet şerhi düşmüştür. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşları ise özellikle Anayasanın 166. Maddesinin ikinci fıkrasında istenen gerekli ilkeleri karşılamadığı nedeniyle Plana muhalif olduklarını belirtmişlerdir.²⁴⁵⁸

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının birinci bölümünde Hükümetin söz konusu plan ile ilgi gerekçelerinin fazla olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre en başta Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının hedeflenen amaçlara ulaşmakta sınırlı olduğu dile getirilmiştir:

*VI’ncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ile uluslararası rekabete açık bir yapı içerisinde, sanayileşmenin hızlandırılması, kronik hale gelen enflasyonun düşürülmesi, cari işlemler dengesinde sağlıklı ve sürekli bir fazlaya ulaşılması, kalkınmada özel kesimin rolünün artırılması ve kaynak tahsisinde yatırımlara öncelik verilmesi temel hedefler olarak belirlenmiştir. Ancak, önceki plan dönemlerinde başlayan ve VI’ncı Plan döneminde de sürekli olarak artan kamu açıkları, ekonominin dışa açılması ve serbestleştirilmesi yönünde sağlanan olumlu gelişmelerden elde edilecek faydaları önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Özellikle, maliye politikasının hedeflenenin tersine genişlemeci bir eğilim içine girmesi, iç talebe dayalı istikrarsız bir büyüme yapısının oluşmasına ve yükselmiş olan fiyat artışlarının kronik hale gelmesine neden olmuştur. VI’ncı Plan döneminde başlayan kısa vadeli dış kaynak girişinin yanı sıra, ithalat koruma oranlarında gerçekleştirilen hızlı düşüşler, reel ücret ve maaşlardaki hızlı artışlar ve yeni mali araçların getirdiği imkânlar iç talebin önemli ölçüde canlanmasına yol açmıştır. Yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları sıcak para girişini hızlandırmış ve Türk Lirasının reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişme işgücü maliyetindeki reel artışlar, doğrudan ve dolaylı ihracat teşviklerindeki azalma ile birleşerek Türk ekonomisinin hızla rekabet gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Sonuçta, yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri dış dengede de hızlı bir bozulmaya neden olmuş, ithalat hızla artmış, ihracat yavaşlamış ve dış ticaret açıkları önemli boyutlara ulaşmıştır. Hızla bozulan iç ve dış dengeler, 1994 yılı başında para, sermaye ve döviz piyasalarında ciddi bir krize yol açmıştır.*²⁴⁵⁹

²⁴⁵⁸ A.k., ss. 14–22.

²⁴⁵⁹ “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996–2000,” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim: 139’un sonuna ekli, (12.07.1995), s. 4.

Söz konusu ekonomik gerekçelerin yanı sıra yeni ortaya çıkan sosyal gelişmelerin de yeni bir beş yıllık planın yapılmasını gerekli kıldığı belirtilerek, hazırlanan uzun vadeli stratejilerle yeni gelişmelere önemli ölçüde ayak uydurulacağı ifade edilmiştir:

*Ülke nüfusunun eğitim düzeyinde yetersizlikler devam etmektedir. Okuma-yazma oranı erkeklerde yüzde 88,8, kadınlarda yüzde 72 olmak üzere, toplam yüzde 80,5 seviyesinde kalmıştır. Özellikle kadın nüfusta okuma-yazma oranı çok düşük olup, kadınların yüzde 28'i okur-yazar değildir. Öğrenim durumları itibarıyla; altı ve daha yukarı yaştaki nüfusun yüzde 46,1'i ilkokul, yüzde 7,6'sı ortaokul, yüzde 7,8'i lise ve dengi okul ve yüzde 3'ü de yükseköğretim mezunudur. Çağ nüfusu itibarıyla ilkokullarda okullaşma oranı yüzde 100 olmuş, ortaokullarda yüzde 65,6 düzeyinde kalmıştır. Sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilememesi ortaokullardaki okullaşma oranının düşük kalmasına sebep olmuştur. Okullaşma oranları lise ve dengi okullarda yüzde 53, yüksek öğretimde ise yüzde 26,7 olarak gerçekleşmiştir. Ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitimin payı yüzde 42, yükseköğretimde açık öğretimin payı yüzde 53 seviyesindedir. Bu durum gerek ortaöğretimde, gerekse yükseköğretimde sağlıklı gelişmenin işareti olarak görülmektedir... Kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımlarının artırılabilmesi için eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik alanları ile ilgili göstergelerinin iyileştirilmesi, yasal açıdan kadın-erkek eşitliğini engelleyen hususların düzenlenmesi gerekmektedir... Bilim ve teknoloji politikasının odak noktası, toplumun bilgi seviyesinin yükseltilmesi; AR-GE faaliyetleriyle desteklenen ürünlerin minimum maliyet, kalite, standart ve süreklilik ilkelerini yerine getirecek bir gelişmeyle sağlanmasıdır. Bu kapsamda ülkemizde uluslararası rekabet gücü elde edecek teknoloji üretebilme yeteneğine ulaşamamıştır.*²⁴⁶⁰

Komisyonun raporunu sunmasının ardından Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerindeki genel görüşmelere Genel Kurulun 12.07.1995 tarihli 139. Birleşiminin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yasin Hatiboğlu'nun başkanlığında başlanmıştır. Görüşmeler, Genel Kurulun 11 Temmuz 1995 tarihli 138. Birleşiminde kabul edilen Danışma Kurulu önerilerine uygun olarak yürütülmüştür. Planın tümü üzerindeki görüşmeler üç tur halinde yapılmış ve her bir gruba 4 saat konuşma imkânı tanınmıştır.

Plan üzerinde ilk olarak söz alan Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), Hükümetin 1995 yılındaki programı, 1996'da başlayacak Yedinci Kalkınma Planının daha sağlıklı yapılması bakımından zarurî gördüğünü hatırlatmıştır. 1996'da yürürlüğe girecek olan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Türkiye'nin 21. Yüzyıla geçişinin ve globalleşen dünyada yerini almasının planı olacağını, rekabetçi bir ortamın tüm kurum ve kurallarıyla geliştirilmesinin altyapısını kuracağını ifade etmiştir. Planın 27 ayı kapsayan bir hazırlık sürecinden geçtiğini açıklamıştır. Doğan, Plan hazırlıklarının, 31 Mart 1993 tarihinde başladığını, 66 ayrı özel ihtisas komisyonunda 4 600 akademisyen ve uzman çalıştığını belirtmiştir. Bunlara ilave olarak, 20 öncelikli konuda da çalışma komiteleri oluşturulduğunu ve bu komitelere 350 kişinin katıldığını belirtmiştir.

²⁴⁶⁰ A.k., ss. 9-13.

Doğan konuşmasında dünyadaki değişimden bahsetmiştir:

Değerli milletvekilleri, günümüzde, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramlar, toplumların ortak değerleri olarak önem kazanmıştır; mal ve finans piyasaları, ülke sınırlarını aşmış bulunmaktadır; bilgi ve teknoloji ön plana çıkmıştır; dünyamızda, ekonomik, siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye gidilmektedir; yeni teknolojilerin sağladığı imkânlarla, ticarî ilişkilerin şekli değişmiştir. Geçmiş yıllara baktığımız zaman, ticarî ilişkiler, mevcut, teknolojilerle birlikte sürat kazanmış, hız kazanmış ve ticarî sözleşmeler, geniş bir iletişim ağı çerçevesinde, daha kolay ve süratli imzalanır hale gelmiştir. Çağın yakalanması, ekonomik ilişkilerin böyle süratli geliştiği bir dünyada, ülkemiz bakımından, Türk müteşebbislerine bu tür olanakların sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu meyanda, esnek üretim teknolojilerinin önemi de artmıştır. Bundan, yani, esnek üretim teknolojilerinden kastettiğim, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomideki rekabet gücünün ve istihdamın artırılması yanında, esnek üretim teknolojilerine ileri bir biçimde uyum kabiliyetleridir. Çağımız, rekabet çağıdır. Rekabetin temel unsuru, nitelikli insandır, teknolojidir, araştırma-geliştirme, bilgi birikimi ve biriken, bulunan, keşfedilen bilginin kullanıma sunulması ve bütün ekonomiyi ve rekabeti taşıyacak hukukî ve teknik altyapının oluşturulmasıdır. Günümüzde, artık, ekonomide geçmiş yıllarda ön plana çıkan ucuz emek ve hammadde gibi faktörlerin önemi azalmış bulunmaktadır; buna karşılık, kaliteli insan gücü, teknoloji, bilgiyi üretme ve bilgiyi kullanma yeteneği, dinamik firma organizasyonlarının önemi ön plana çıkmış bulunmaktadır. Bu bakımdan, Yedinci Beş Yıllık Planda, ülkemizdeki insan kaynaklarının geliştirilmesine birincil önceliği vermiş bulunuyoruz. İyi yetişmiş insan gücü, 21 inci Yüzyılda, gelişmiş ülkeler arasında yer almanın ön şartı olarak görülmektedir. Araştırma ve teknoloji politikaları, ulusal araştırma ve teknoloji, gücümüzü artıracaktır. ... Dünya, bugün, bir nüfus yaşlanması sorunuyla karşı karşıyadır. Huzurlarınızda memnuniyetle ifade edeyim ki, nüfus yaşlanması sorunu, Türkiye için söz konusu değildir. Ülkemizde, yüzde 55'i aşkın bir nüfus, aşağı yukarı 35 milyona yakın bir nüfus, 25 yaşın altındadır. Genç nüfus, sağlıklı nüfus; iyi eğitilmiş, iyi yetiştirilmiş uzman nüfus, 21 inci Yüzyıla girerken, Türkiye'nin üstünlüğü olacaktır. Türkiye'de, bugün, genç bir nüfus vardır ve Türkiye'nin, eğitim programı çerçevesinde önceliği, bu genç nüfusu yetiştirmek ve bunu ülke ekonomisine en iyi şekilde kazandırmaktır... Günümüzde yabancı sermaye hareketleri de artmıştır. Son dört yılda, yabancı sermaye hareketleri -gelişmekte olan ülkelerde- bir misli gelişmiştir, ... Yabancı sermayeden arzulanan düzeyde yararlanabilmek için, nitelikli insangücü, telekomünikasyon altyapısı, yeterli havalimanı ile bunların bağlantı yolları, enerji, çağdaş şehir altyapısı ve etkin işleyen piyasa düzeni önem taşımaktadır. Bu bakımdan, bu saydığım hususlar, bu Planda, geliştirilmesi öngörülen hususlar olarak yer almaktadır. ... Bugün, dünyamız, gelişen siyasî ve ekonomik

hareketlere paralel olarak, soğuk savaş sonrası, tek kutuplu bir yapıya doğru kaymıştır. Diğer yandan, küreselleşmenin yanı sıra, Avrupa'da Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletlerinde NAFTA, Pasifik ekseninde de Pasifik Bölgesi olmak üzere üç ayrı bölgesel bütünleşme süreci dikkati çekmektedir. ... 1993 yılında, yedi yıllık bir çalışmadan sonra Uruguay Round turu tamamlanmış ve 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasına vesile olan Uruguay Turu Anlaşmaları, ülkemizin de imzaladığı uluslararası bir anlaşma olarak hayatiyet kazanmıştır. Türkiye, Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşunda, GATT'ta olduğu gibi, kurucu üye fonksiyonunu kazanmış bulunmaktadır. ... Dünya Ticaret Örgütü'nün daha Önceki yıllarda uygulanan GATT'tan farkı, sanayi dışında da tarım ve hizmet sektörlerini, fikrî mülkiyet haklarını kapsamına almış olmasıdır. Bu anlaşmada, sanayide tarife indirimi, tekstilde kotaların zaman içinde kaldırılması, antidamping koduna taraf olunması öngörülmektedir. Fikrî mülkiyet hakları ve ticaretle ilgili yatırım tedbirleri konusunda oluşturulan kararlara da uyulması zarurîdir. ... Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıyla birlikte, önümüzdeki günlerde, yıllarda, dünya ticaretinin süratle gelişmesi beklenmektedir. Ülkemiz gelişen dünya ticaretinden, 21 inci Asra girerken, daha çok pay alacak bir ülke olarak görülmektedir ve bizim de bu Plandaki gayretlerimiz, dünyadaki ekonomik gelişmelere daha süratli bir adaptasyon ve entegrasyonu ve ülkemizin dünya ticaretinden daha geniş bir pay almasını sağlamaktır.²⁴⁶¹

Doğan, Yedinci Planın dünyadaki bu gelişmelerin ortaya çıktığı, Türkiye'de yatırım ve üretimde devletin ekonomik ağırlığının azalmaya başladığı ve Avrupa Birliğiyle Gümrük Birliğine gidildiği çok hareketli bir ortamda hazırlandığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle, Yedinci Planda, önceki planlar gibi hedef belirleme yerine, piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla işlemlerini sağlayacak ortamı hazırlayıcı kurumsal ve hukukî düzenlemelere ağırlık verildiğini ifade etmiştir. Plan taslağında, ayrıca, etkin bir devlet hizmetinin finansman şartları ortaya konulduğunu ve makro ekonomik ve sosyal değişkenler için, projeksiyonlar verildiğini vurgulamıştır. Kamunun, doğrudan üretim faaliyetlerinden çekilirken, rant dağıtan bir yapıdan, gelişme ortamını hazırlayıcı, kural koyucu ve düzenleyici bir konuma geçmesinin zorunluluğuna işaret eden Doğan, Yedinci Plan döneminde sanayileşmenin, özel kesimin öncülüğünde sürdürüleceğini belirtmiştir. Ayrıca, rekabetçi piyasa mekanizmasının kurumsallaştırılması, nitelikli insan gücü ile fizikî ve sosyal altyapının geliştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin azaltılması ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, devletin başlıca ilgi alanları olarak ön plana çıkacaktır.

²⁴⁶¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim: 139, (12.07.1995), ss. 347-348.

Yedinci Planda orta ve uzun vadeli ekonomik, sosyal ve kültürel politika uygulamalarının genel ilkelerini ve önceliklerinin belirlendiğini anlatan Doğan Yedinci Planın temel amacını şu şekilde açıklamıştır:

*Sayın Başkan, değerli üyeler; Yedinci Planın temel amacı -sözlerimin başında ifade ettiğim gibi- çağı yakalamak ve Türkiye'nin gelişmiş ülkeler arasında yerini almasını sağlamak olacaktır. Bu çerçevede, istikrarlı, hızlı bir büyümenin sağlanması, gelir dağılımının iyileşmesi, refahın tabana yayılması ve işsizliğin azaltılması, bu Planın hedef aldığı stratejilerdir. Bunlar, bu saydığım ekonomik ve sosyal gelişmeler, özgür ve demokratik bir ortamın da ön-şartı olarak değerlendirilmektedir. Öngörülen amaçların gerçekleştirilmesinde, ihtiyaçlar ve imkânlar arasında bir dengenin gözetilmesi, devletin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında yoğunlaşması, bilgiyi üretebilen ve iyi şekilde kullanabilen uzman insan gücünün yetiştirilmesi, Planın ana ilkeleri olarak Planda yerini almış bulunmaktadır. Plan, bu amaçları gerçekleştirmek için, 5 önemli alanda 20 temel yapısal değişim projesi öngörmektedir. 20 değişik strateji ve değişim projesi dışında, bu Planda diğer konulara da yer verilmediği şeklinde bir sonuç çıkarılmamalıdır; sadece, bu bahsettiğim 20 konuda, Plan, öncelik getirmektedir; 20 öncelikli konu dışında, diğer hususlarda da gelişme sağlanması, Planın hedefleri içindedir. Bu projelerle, yani 20 temel yapısal değişim projesiyle, insan kaynaklarının geliştirilmesi, dünyayla entegrasyon, ekonomide etkinliğin artırılması, bölgesel dengelerin sağlanması, çevrenin korunması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.*²⁴⁶²

Eğitimin, 8 yıllık zorunlu temel eğitimin önemine değinen Doğan, Yükseköğretime girişte yığılmaları önlemek için, ortaöğretimde yeni bir yapılanmaya gidileceğini, zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenileceğini, üniversite eğitiminde, hizmetten yararlananların hizmetin bedelini ödemesi konusunda bir sistem değişikliğine gidileceğini söylemiştir. Dar gelirli aile çocukları, kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir. Bu şekilde 20 öncelikli stratejiyi anlatan Doğan, sürdürülebilir kalkınma hedefi ile tutarlı bir nüfus yapısının oluşturulacağını, sağlık hizmetlerinin etkili, sürekli, kolay erişilebilir, kaliteli bir niteliğe kavuşturulacağını belirtmiştir. Doğan, yeni girişimciliği devreye sokan çözümler aranarak işsizliğin azaltılmasını, Planın en önemli hedeflerinden birisi olarak ifade etmiştir. Ayrıca, orta ve küçük ölçekli işletmelere üretim bazında öncelik verileceğini de sözlerine eklemiştir. Tarım politikalarının DTÖ Kuruluş Anlaşmasının tarımla ilgili hükümleri çerçevesinde ele alınacağını söyleyen Doğan, tarım ürünleri fiyatlarına olan devlet müdahalelerinin azaltılacağını, küçük üreticiye doğrudan gelir desteği sağlanacağını belirtmiştir. Sanayileşmede yabancı sermayenin potansiyelinden azamî ölçüde yararlanmanın Planda, önemli bir ilke olarak kabul edildiğine dikkat çeken Doğan, teknoloji merkezleri, teknokent ve teknoparkların oluşturulmasının önemine işaret etmiştir.²⁴⁶³

²⁴⁶² A.k., ss. 348-349.

²⁴⁶³ A.k., ss. 349-350.

Gümrük Birliğinin, Avrupa Birliğine tam üyelik hedefi doğrultusunda geliştirileceğini söyleyen Doğan, EFTA, KEİ, ECO, İKÖ ve Türk cumhuriyetleriyle olan ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirileceğini söylemiştir. Adil vergi düzeni kurulmasını, sermayenin tabana yayılmasını ve sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanarak sosyal güvenlik hizmetlerinde etkinliğin artırılmasını Planın hedefleri arasında saymıştır. Doğan konuşmasına devamla özelleştirme konusunda şunları söylemiştir:

*Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, kamu, ilke olarak altyapı tesislerinin inşası, işletilmesi, bakım ve onarımlarıyla ilgili hizmetlerin ihale yoluyla sağlanmasına yönelecektir. Altyapı hizmetlerinin "Yap-İşlet-Devret" modeli çerçevesinde özel kesime ve yabancı sermayeye açık olması, Planın ilkelerin arasındadır. Özelleştirme programı, Planda önemli bir yer tutmaktadır. Özelleştirme programının temel amacı, hepinizin bildiği üzere, dünya piyasalarına entegre olma, Avrupa Birliğine tam üyelik hedefi ve Gümrük Birliği süreci doğrultusunda ekonomide verimliliğin ve maliyet yapısının rekabet edebilir seviyelere getirilmesi ve serbest piyasa koşullarının sağlanmasına yönelik harekettir. Özelleştirmede, devletin ve toplumun ortak yararlarının gözetilmesi, çalışanların haklarının güvence altına alınması, kuruluşların niteliğine ve içinde bulundukları koşullara uygun özelleştirme yöntemlerinin geliştirilmesi esastır. Ekonomide verimliliğin ve maliyet yapısının rekabet edebilir seviyelere getirilebilmesi için, devlet işletmelerinin etkin ve verimli çalışmaları sağlanarak ekonomi üzerindeki yüklerinin azaltılması ve sağladıkları mal ve hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Devlet, işletmecilik faaliyetlerinde bulunurken, serbest piyasa şartlarını bozmamalı, rekabet ortamını gözetmeli, dünya fiyatlarına uyum sağlamalı, özel kesimde olduğu gibi, verimli bir işletmecilik yapmalıdır...*²⁴⁶⁴

Yedinci Planda geri kalmış bölgelerin kalkınmalarına hız kazandırılacağını, metropollere büyük yük getiren göçün dengelenmesi için sanayinin yer seçiminin, yeniden yönlendirileceğini, çevreyi gözetken, sürdürülebilir ekonomik büyüme hedeflendiğini açıklamıştır. 20 strateji konusundaki açıklamalarından sonra Doğan, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, kamu finansmanı, para politikaları, yatırım politikası, ödemeler dengesi, gelir dağılımı konusunda da makro ekonomik politikaların belirlendiğini söylemiştir:

Kamu finansmanı bakımından Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, kamu kesimi borçlanma gereği azaltılacaktır. Takriben, 2000'li yıllarda, bugün yüzde 6 civarında olan kamu kesimi borçlanma gereği, yüzde 3'lere çekilecektir. Açıkların finansmanında, malî piyasalarda istikrarsızlık yaratılmaması, faiz ve vade yapısını içeren bir borçlanma politikası izlenmesi esas olacaktır. Kamu harcamalarında, itina ve tasarruf esas alınmıştır. Harcamalarda, saydamlık ve denetlenebilirlik temel ilke olarak kabul edilmiştir. Kamu dengesinde, gerek harcamalarda gerekse gelirlerde malî disipline önem

²⁴⁶⁴ A.k., s. 351.

verilecektir. Vergi yükü dağılımındaki bozukluk giderilecek ve zaman içerisinde daha sağlıklı bir vergi yükü dağılımına gidilecektir. Bu amaçla, kayıtdışı sektörler kapsama alınacak, vergi idaresinin etkinliği azaltılacaktır.... Yedinci Plan döneminde para politikasının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak, Türk Lirasına güven kazandırmak, malî piyasaların serbest piyasa kuralları çerçevesinde gelişmesini ve derinleşmesini gerçekleştirmektir. Bu çerçevede, parasal genişleme, büyüme ve enflasyon hedefleriyle uyumlu hareket edilecektir. Türk Lirası cinsinden tasarruf araçları cazip hale getirilecektir. Türk parasının diğer paralar yanında daha cazip bir tasarruf aracı olması, Planın uzun vadeli ilkeleri arasındadır.... Banknot matbaası, ağır işleyecektir. Merkez Bankası, ekonominin yönetiminde kısa dönemli politika olarak parasal büyüklükleri kontrolde, açık piyasa işlemleri, bankalararası para piyasası ve döviz piyasası araçlarını kullanacaktır. Merkez Bankasının, bugün yapmakta olduğu ve esas itibarıyla merkez bankalarının konularına girmeyen konulardan çekilmesi de, bu Planda esas alınmıştır.... Pek çok ülkede, mevduat munzam karşılıkları ve disponibilibite uygulamaları, kredi maliyetlerini azaltmak bakımından uygulamadan kaldırılmış olgulardır. Bu çerçevede, bu Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, mevduat munzam karşılıkları ve disponibilibite oranları, iktisadî konjonktür ve enflasyon oranının düşürülmesi hedefi dikkate alınarak tedricen azaltılacaktır.... Yatırım politikası bakımından, kamu yatırımlarında eğitim ve sağlık sektörlerine, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine ve geleneksel kamu hizmetlerine ağırlık verilecektir. Özel kesim yatırımlarının imalat sanayii yanında, iktisadî ve sosyal altyapıya da yönlendirilmesi sağlanacaktır. Yap-İşlet-Devret Modeli çerçevesinde, elektrik santralleri ve diğer alanlar, özel sektörün yatırımlarına açılacaktır. Yap-işlet-devret modeli, sadece, millî sermaye için değil yabancı sermaye bakımından da açık olacaktır. Ödemeler dengesinin sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması, temel yaklaşım olarak Planın makro ekonomik hedefleri arasında yer almış bulunmaktadır. Sermaye hareketleri, ülkenin üretken kapasitesinin güçlendirilmesi yönünde geliştirilecektir.... Mal ve hizmet ihracatının artırılması esastır. Bu amaçla, rekabet gücünü destekleyici, gerçekçi bir döviz kuru politikası uygulanacaktır. Eximbank kredi ve garanti mekanizmalarına yeterli kaynak sağlanarak ihracatın finansmanına katkıda bulunulacaktır. Her alanda, Türk ekonomisi dünya fiyatlarıyla bütünleşecektir. İthalatın rekabet kurallarına uygun olması için, GATT ve Avrupa Birliği ilke ve kurallarına uygun olması gerekli görülmektedir. Türkiye'nin, 1.1.1996 tarihinde Gümrük Birliğine girmesi bakımından, bu hususun da, göz ardı edilemeyecek bir ilke olduğu izahtan varestedir. ... Gelir dağılımının istikrarlı bir şekilde iyileştirilmesi, toplumsal refahın yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması Planın temel amaçları arasındadır. Üretken istihdamın artırılması ve kişilerin kendi işlerini kurmaları desteklenecektir. Alt gelir gruplarının refahını artırmak için doğrudan yardım sistemleri geliştirilecek; bu kesimin yararlandığı eğitim, sağlık ve diğer sosyal

*hizmetler desteklenecektir. Yedinci Plan, Anayasamızda öngörüldüğü üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın, yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu bir biçimde hızla gelişmesini sağlayıcı politikaları içermektedir. Bu çerçevede, millî tasarrufu, üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrarı ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici bir dizi tedbirler öngörülmüş bulunmaktadır.*²⁴⁶⁵

Yedinci Plan döneminde gayri safî millî hâsılada, ortalama yüzde 5,5 ile 7,1 arasında bir artma öngörüldüğünü söyleyen Doğan, gelir artışının yüzde 33,3'lük kısmının tasarruf edilerek, üretim ve üretken istihdamın artırılmasında kullanılmasının öngörüldüğünü ifade etmiştir. Ekonomi ile ilgili komisyon raporunda da ifade edilen rakamları sıralayan Doğan, 2000 yılında tahmini ihracatı 70 milyar dolar, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını 3 milyar dolar olarak açıklamıştır. Doğan, Meclisin katkılarıyla, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Türkiye'yi 21. Yüzyıla taşıyacak bir metin olarak kanunlaşacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Yedinci Plan üzerinde CHP Grubu adına Mustafa Yılmaz (Malatya) ve Ural Köklü (Uşak) söz almışlardır. Mustafa Yılmaz konuşmasının başında Türkiye'de uygulanan beş yıllık planlara kısaca değinmiştir. 1980'li yıllarda planlamanın olumlu kazanımlarının göz ardı edildiğini belirten Yılmaz, bu tarihten sonra planların "Anayasa gereği varlığına katlanılan bir pratik" olarak görüldüğünü savunmuştur. ANAP iktidarlara döneminde, plan hedefleri ile gerçekleştirmeler arasında büyük farkların ortaya çıkmasının doğal karşılandığını belirten Yılmaz, bu durumun "plan bir işe yaramaz" iddiasının belgesi olarak halka sunulduğunu söylemiştir. Bilinçli bir biçimde, kötü planlar yapılarak, plan düşüncesi aşınmaya uğratıldığını, DPT'nin gereksiz yere büyütüldüğünü iddia eden Yılmaz, bu kurumun bir dönem hayalî ihracatın planlandığı bir kuruluş gibi çalıştığını iddia etmiştir. Partisinin planlama anlayışını anlatan Yılmaz konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Neden planlama sorusuna gelince: "Sosyalizm bitti; planlama da bitti" yaklaşımının ne kadar yanlış olduğunu, eski sosyalist ülkelerin yaşadığı pratik göstermektedir. Bu ülkeler, şimdi, piyasa ekonomisine plansız, programsız açılmanın, toplumsal yaşamda yarattığı yıkımı giderme çabası içerisinde dirler. Bu ülkelerde, vazgeçilen, otoriter, emredici planlamadır; ancak, burada, unutilan, piyasa ekonomisini inşa etmenin, bir plan stratejisi sorunu olduğudur. Günümüzde, çağdaş planlılık anlayışı, otoriter planların tersine, piyasa ekonomisiyle çelişen değil, onunla uzlaşan bir niteliğe sahiptir. Ülkemizde, henüz, sağlıklı bir kaynak dağılımı gerçekleştirilememiştir; bu nedenle, piyasa sistemi içerisinde, sistemin işleyişine temelde müdahale etmeden, onunla uzlaşarak, kaynak dağılımında toplumun dengeli gelişmesini göz önüne alarak, yönlendirici bir planlamaya ihtiyaç olduğu açıktır. Artık, 1960'ların ve 70'lerin

²⁴⁶⁵ A.k., ss. 352-353.

plancılık anlayışı sürdürülemez, yeni bir anlayış gereklidir.... Çağımız, demokrasinin, insan haklarının, katılımcılığın ve çoğulculuğun ön plana çıktığı bir çağdır. Bu bağlamda, günümüzün plancılık anlayışı, üretici güçlerin planlama sürecine katılımını gerektirmektedir. Burada, nasıl bir planlama sorusu akla gelmektedir. Bu soruya yanıt vermeden önce, ANAP'ın terk ettiği, inkâr ettiği yıkıma uğrattığı plan düşüncesi, yeniden canlandırılmalı, kamuoyu, plan düşüncesine sıcak bakma noktasına getirilmelidir. Burada, siyasal partilerin yanı sıra, görsel ve yazılı basına da çok büyük görev düşmektedir; ancak, böyle yapılırsa, sivil toplum örgütlerinin katılımıyla, teknisyenler grubunun hazırladığı teknik belge niteliğindeki plan, kamuoyuna mal edilebilir. ... Nasıl bir planlama sorusunun yanıtına gelince, bizim istediğimiz, çağdaş bir planlamadır. Çağdaş bir planda, temel tercihler şunlar olmalıdır: Üretici güçlerin planlama sürecine katılımı sağlanmalıdır; planın, belli alanlarda sarsıcı yeni hedefleri olmalıdır; planla, yapısal değişiklikler getirilebilmelidir; plan, ülkenin sanayi coğrafyasını değiştirebilmelidir; Gümrük Birliği ile ekonomik entegrasyona gidilirken, nasıl bir sanayileşme stratejisi uygulanacağı ortaya konulmalıdır; bölgesel dengesizliklerin nasıl giderileceği, planda açıklanmalıdır; piyasa ekonomisine işlerlik kazandırabilmek için, yeniden yapılandırmaya gidilmelidir; piyasa ekonomisi işleyişi içinde, gelir dağılımının adil hale getirilmesi için, düzenlemeler ve politikalar oluşturulmalıdır; sürdürülebilir bir kalkınma stratejisine sahip olunmalıdır; yani, çevre sorunlarını dikkate alan bir kalkınma stratejisine sahip olunmalıdır; sosyal devlet anlayışının yeniden yaratılması için, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve çevre alanları, üçüncü sektör olarak planlanmalıdır; bir önceki plan dönemiyle ciddi bir biçimde hesaplaşma yapılmalıdır; çünkü, yanlış tercihlerin eleştirilmesi yapılmadan, gelecekte, benzer hatalara düşmekten kurtulamayız.... Cumhuriyet Halk Partisinin ısrarlı tutumuyla, ilk kez, Planda, sosyal boyutun önemsenerek ele alındığı, ihmal edilmediği; insan hakları, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı görülmektedir. 80'li yıllarda, ülkemizde, sosyal devlette yapılan yıkım dikkate alındığında, planın, bu açıdan önemi daha da artmaktadır.... Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, küreselleşmenin sosyal alanda yarattığı sorunların farkındadır. Küreselleşmenin nimetlerinden her ülke pay alamamaktadır. Dünyada, toplam gelir artışının sürmesine rağmen, az gelişmiş ülkelerin çoğunda, açlık ve aşırı yoksulluk önemli boyutlara ulaşmıştır. Dünyadaki bu eğilimler, Türkiye'nin, sosyal alana, her zamankinden daha fazla önem vermesini gerektirmektedir. Kendi haline bırakılan bir piyasa mekanizması, otomatikman, sosyal dengeleri sağlayamamaktadır. Nitekim, yaşamakta olduğumuz küreselleşme süreci, dünyada işsizliğin artması ve sosyal devletin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. Pazar ekonomisinin yararlarından kuşku duyulmamalıdır; ancak, pazar ekonomisinin, insanların, refahı, sosyal güvenliği ve sosyal devlet için kullanılan bir araç olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla, pazar ekonomisi, kendi başına bırakılmayıp, buna sosyal boyut kazandırılmalıdır.

*"Her şey piyasaya bırakılırsa, sonunda, bütün sorunlar çözülür" anlayışı, dünyada en gelişmiş piyasa ekonomisine sahip ülkeler dahil, her yerde azınlıkta kalan bir görüş konumundadır. Sorun, piyasa ekonomisi temel alınarak, piyasanın dinamizminden yararlanarak, ekonominin toplum çıkarlarına göre yönlendirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Sosyal hedeflerin gerçekleşmesi, ekonomik hedeflere ek hedefler olarak düşünülmemelidir. İşte, Yedinci Plan, bunları dikkate alan bir anlayışla hazırlanmıştır.*²⁴⁶⁶

Yedinci Planının Yedinci Planın bir yıl gecikmeyle gündeme getirilmesinin sebebini halkın önüne ciddi bir planla çıkma arzusunun sonucu olarak gösteren Yılmaz, Yedinci Planın, Beşinci ve Altıncı Plan pratiğinin aksine, "katılımcı bir anlayışla" hazırlandığına işaret etmiştir. Yedinci Plan Stratejisini ve Planını daha öncekilerden ayıran belirgin farkın, dünyadaki gelişmelere daha fazla ağırlık vermesi olduğunu savunan Yılmaz, Planda Gümrük Birliği sürecine dayalı olarak tüm kurumların ve hukukî çerçevenin gözden geçirilerek yeniden yapılandırılmasını ve rekabet ortamının güçlendirilmesini sağlayacak reformların önerildiğini belirtmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında klasik plan anlayışı terk edilerek stratejik planlama yaklaşımının benimsendiğini vurgulayan Yılmaz, Planın hedeflerini şu şekilde anlatmıştır:

*Plan, Türkiye'nin küreselleşmesinin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak çağı yakalamasını ve gelişmiş dünya ülkeleri arasında seçkin yerini almasını hedeflemektedir. Bu amaçla, özgür ve demokratik bir ortamın sağlanmasına, bireyin önplana çıkmasına, sürdürülebilir hızlı bir büyümenin gerçekleşmesine, toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesine, üretken istihdamın artırılmasına, sanayileşmenin hızlandırılmasına, teknolojiye atılım yapılmasına, dünya refahından daha yüksek pay alabilmek için eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve toplumun tüm bireylerine, yeteneklerine uygun eğitimin verilmesine, kültürel gelişmenin sağlanmasına, toplumun tümünün sosyal güvenlik ve temel sağlık hizmetlerine kavuşturulmasına ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine, bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yönelik projeler önermektedir. Değerli milletvekilleri, görüldüğü gibi, Planda yer alan yirmiyi aşkın bu projeler, Türkiye'yi, 2000'li yıllarda çağdaş bir ülke konumuna getirecek nitelikte projelerdir.*²⁴⁶⁷

Planda öngörülen ekonomik hedeflerin gerçekçi olduğu savunan Yılmaz, buna örnek olarak enflasyon hedefinin yüzde 6 ya da yüzde 8,1 arasında bir oran öngörülmesini vermiştir. Planın bu enflasyon hedefi sebebiyle bazı çevrelerde, "pembe plan" denildiğini hatırlatarak dünyada yüzde 4 000'leri bulan hiperenflasyondan tek rakamlı enflasyon oranlarına ulaşılabilmesine dikkat çekmiştir. Uygulanacak politikalar üzerinde toplumsal uzlaşmanın sağlanması

²⁴⁶⁶ A.k., ss. 356-357.

²⁴⁶⁷ A.k., s. 358.

durumunda Türkiye'nin, tek rakamlı enflasyon düzeylerine ulaşamaması için hiçbir sebep olmadığını savunan Yılmaz, büyüme oranı, enflasyon ve benzeri makro hedeflere yönelik projeksiyonların dört temel varsayıma dayandırıldığını açıklamıştır. Avrupa Topluluğu ve Avrupa Gümrük Birliğine 1996 yılı başında girilecektir. Özelleştirme hızlandırılacaktır. Fizikî ve sosyal altyapı, büyüme önünde darboğaz oluşturmayacaktır. Kamu açıklarında gerileme sürecektir.²⁴⁶⁸

Bu varsayımlar üzerinde toplumsal uzlaşma sağlanmasının önemine değinen Yılmaz, geçmiş planlardan farklı olarak, ilk kez, bir planda, makro istikrara gereken önemin verildiğini ileri sürmüştür:

*Makro ekonomik istikrarın sağlanamadığı bir ortamda, yalnız reformlar değil, yatırımlar, ekonomik ve sosyal gelişme bütünüyle tehlikeye girebilmektedir. Makro ekonomik istikrarın olmaması, enflasyonun denetim altına alınmaması demektir; ayrıca, küçük girişimciler dahil, üretken girişimcilerin önünü görememesi demektir. Üretken girişimcilerin önünü görebilmesi, geleceğini planlayabilmesi, enerjisini ortaya koyabilmesi büyük ölçüde makro ekonomik istikrarın sağlanmasına bağlıdır. Dolayısıyla, planda, makro istikrara önem verilmesi son derece yerinde olmuştur. Yedinci Planın bir diğer ayırt edici özelliği, daha önceki planlardan farklı olarak, yerel yönetimlere yetki devri konusunda daha belirgin hedefler ortaya koyan bir yaklaşımı benimsemiş olmasıdır. Bu yaklaşımın doğruluğu, uluslararası örneklerle de ortaya çıkmıştır.... Planın başka bir özelliği de, demokratikleşmeyi çok gerekli ve önemli görmesidir. Bu, Planda, hem doğrudan belirtilmekte hem de yalnız yerel yönetimler konusunda değil, değişik alanlarda öngördüğü düzenlemelerde ve Avrupa Birliğiyle entegrasyon hedefi bağlamında bu durum ortaya çıkmaktadır. Sonuçta, Yedinci Beş Yıllık Plan, dünyadaki kapsamlı değişimler konusunda temel yönlendirmeleri, yurt çıkarları perspektifine yakından bağlı ve gerçekçi bir temel üzerinde geniş bilgilerle donatılmış, katılımcı, özverili bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.*²⁴⁶⁹

CHP'nin Plana, büyük katkılarda bulunduğunu söyleyen Yılmaz, Plan üzerinde bazı eleştirilerde bulunmuştur. Ekonomik Yönetimin Yeniden Düzenlenmesi kısmının Planda yer alması gerektiğini söyleyen Yılmaz, Yedinci Planın, bir önceki dönemle ve 80'li yılların ekonomi politikalarıyla ciddi bir hesaplaşmaya gitmediğini söylemiştir. Planın sanayileşme stratejisinin, küçük ve orta ölçekli işletmelere dayandırılmadığını ancak bunun yeterli olmadığını, üçüncü sanayi devriminin yeni sektörlerinin ülkeye taşınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Yılmaz konuşmasına devamla eleştirilerini şu şekilde anlatmıştır:

²⁴⁶⁸ A.k., ss. 358-359.

²⁴⁶⁹ A.k., s. 359.

Yedinci Planda "işlerliği olmayan ve kuruluş amaçları ortadan kalkan fonlar tasfiye edilecektir" denilmektedir. Bunun anlamı, diğer fonların varlığının sürdürülebileceğidir. Halbuki, fonlar, mevzuatı ve yönetimleriyle kamu maliyesi disiplini bozan bir yapıya sahiptir. Kamu ekonomisinde saydamlık, Hazine ve bütçe birliği açısından, fonlar ya teker teker ele alınıp tasfiye edilmeli ya da kamu maliyesi disiplinine uygun idarelere devredilmelidir.... Planda, üretim faktörlerinin tümü üzerindeki vergi yükünün azaltılması, tüketim vergilerine ağırlık verilmesi, gayrimenkul rantlarının vergilendirilmesi önerilmektedir. Yani, sermaye dahil, emeğin vergi yükü düşürülmektedir. Emeğin direkt vergi yükünün düşürülmesi yerindedir. Ancak, bu yanıltıcıdır; çünkü, dolaylı vergilerin yükünü, büyük ölçüde çalışanlar ve halk kesimi taşımaktadır. ... Rant gelirlerinden menkul kıymet rantlarının vergi kapsamı dışında bırakılması, sermaye yanlısı bir vergi politikası tercihinin yapıldığını göstermektedir. Kaldı ki, sermayenin vergi yükünü hafifletmenin, onları yatırıma yöneltmediği de açık bir gerçektir. Devlet, bunlardan vergi yoluyla alması gereken parayı iç borçlanmayla almaktadır. Bütçenin büyük bir bölümünün faiz ödemelerine gitmesi bu nedenledir. Planda yer alan, vergi kayıp ve kaçığının önlemek amacıyla herkese bir vergi numarası düzenlemesi yerindedir. Ancak, bu düzenleme bazı eksiklikler içermektedir. Tanımlardan anlaşıldığı kadarıyla, söz konusu olan, devletin bütün kurumlarıyla yeniden yapılandırılması çerçevesinde ele alınması gereken vatandaşlık numarası uygulaması, nüfus, seçim, tapu, banka, sigorta, vergi gibi ekonomik ve sosyal yaşamın tüm alanlarında kullanılma zorunluluğu getirilerek, alanlar arasına çapraz denetimlerde kullanılacak bir anahtar bilgi olmalıdır. Bu bilginin sadece vergiyle sınırlı olması eksik bir düzenlemedir. Vatandaşlık numarası sisteminin kurulması sırasında, ekonomik ve sosyal yaşamı düzenleyen birçok yasada değişiklik yapılması ve tümünün birlikte yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Yapılan düzenleme, belirlenen alanların tümünde kullanılacak şekilde yapıldığı takdirde, ekonomik olabilmekte ve oldukça etkin kullanılabilir. Bu zorunluluğun vergi idaresine verilmesi, bu idareye, altından kalkamayacağı bir yük getirecek, yıllarca kullanamayacağı milyonlarca kaydı tutarak ve bunları çok sınırlı alanda kullanmak suretiyle çok büyük israfın içine düşürecek. Bu nedenle "herkese bir vergi numarası" düzenlemesi "vatandaşlık numarası" geneline getirilecek bir bütünlüğe kavuşturulmalıdır. Ayrıca, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi konusunda, vergi sisteminde, gelir kavramının tanımının yeniden yapılması ve yükümlülük kavramının da, buna göre biçimlendirilmesiyle, vergi sisteminin yeniden otokontrol kurumlarına kavuşturulması temel stratejiler olmalıdır.... Planda "İller Bankası, özerk ve gerçek bankacılık kurallarını uygulayacak, ihtisaslaşmış bir yatırım bankası niteliğine kavuşturulacaktır" denilmektedir. Bu Banka, aynı zamanda, yatırımcı bir kuruluştur; bu fonksiyonunu korumak suretiyle yatırım bankası niteliğine kavuşturulması daha uygundur. Bugün, ülkemizde, mühendisi bulunmayan, yüzlerce küçük belediye vardır. Bunların, yetersiz teknik kadrolarıyla proje ve yatırım yapmaları olanaksızdır. O nedenle, belediyelerin, Bankanın yatırımcı fonksiyonuna ihtiyacı vardır.²⁴⁷⁰

²⁴⁷⁰ A.k., ss. 360-361.

Yılmaz, Planın uygulamasının önemli olduğuna işaret ederek konuşmasını tamamlamıştır.

CHP Grubu adına söz alan ikinci konuşmacı Ural Köklü (Uşak) konuşmasının başında küreselleşme sürecinin ekonomideki etkilerine işaret etmiştir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi ve ekonomideki rekabet gücünün artırılmasının kaçınılmaz olduğunu belirten Köklü, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin odak noktasını ve hedefini teşkil eden insan kaynaklarının geliştirilmesinin hem dünyada hem de Türkiye’de birincil öneme haiz olduğunu söylemiştir. Bu itibarla, Yedinci Planın temel amacı, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve bu meyanda, özgür ve demokratik bir toplum yapısının oluşturulması, gelirin hakça paylaşılması, refahın yaygınlaştırılması ve işsizliğin azaltılmasıdır. Köklü, bu amaçlara ulaşmak için, ihtiyaç ve kaynaklar arasındaki dengenin tesisinin, yüksek nitelikli insan gücü yetiştirilmesinin ve sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesinin, planın başlıca ilkelerini oluşturacağını söylemiştir. Bu yaklaşımla Yedinci Planda 20 temel proje üzerinde durulduğuna değinen Köklü, bunlar hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Eğitimi bu projeler içerisinde en öncelikli sektör olarak niteleyen Köklü, iyi eğitilmiş genç nüfusun 21. Yüzyılda, rekabet gücünün artması ve Avrupa Birliğine entegrasyon bakımından, en büyük avantaj olacağını savunmuştur. Düşünme, algılama yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek insan gücünün yetiştirilmesini sağlayacak bir eğitim politikasının ara hedeflerini ve kullanılacak araçları şu şekilde sıralamıştır:

*Öğretmen ve öğretim üyelerinin sayı ve niteliklerinin artırılarak, üstün ve başarılı öğrencilerin bu alana yönlendirilmesi temin edilecek; bu ihtiyacın karşılanmasında, yurtdışı imkânlarından da yararlanılacaktır. Tabii, Yedinci Planımızın öngördüğü bu hedef, gerçekten yerinde saptanmış bir hedeftir. En azından, eğitimin odağında nasıl insan bulunuyorsa, eğitimin motorunun dinamiğinin de kesinlikle eğitimciler ve öğretmenler olduğunu gözden ırak tutmamıştır. Bu anlamda değerlendirdiğimiz zaman, eğitimimizde, ilk önce öğretmen yetiştirmeye verilmesi gereken öneme dikkat etmemiz gerekmektedir. İkincisi de, yetişmiş olan öğretmenlerimize toplum olarak gerçekten sahip çıkmamız; onlara, hak ettiği, layık olduğu değeri her zaman için vermemiz ve kazandırmamız gerekmektedir. 2000’li yıllara yaklaşırken, öğretmenlik mesleğine bu ilkelerden baktığımızda Meclisin, bir araştırma komisyonunun hazırlamış olduğu rapora binaen öğretmen yetiştirilmesi için, tez elden, en kısa zaman içerisinde, bir öğretmen üniversitesinin, Türk eğitim sistemine kazandırılmasında çok büyük katkı ve fayda vardır.*²⁴⁷¹

Avrupa Birliği ülkelerinde, asgarî norm olan 9 yıllık zorunlu eğitimin, Eğitim Birliği Yasası çerçevesinde, 8 yıllık zorunlu temel eğitim olarak uygulamaya geçirileceğini belirten Köklü, ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi için, orta ve yükseköğretim kademelerinde örgün ve yaygın

²⁴⁷¹ A.k., ss. 362-363.

meslekî teknik eğitime önem verileceğini ifade etmiştir. Türkiye’deki mesleki eğitimin sorunlarına değinen Köklü, bu okullara önem verilerek, sayılarının artırılmasını, olanaklarının ve eğitim araç gereçlerinin fazlaştırılmasını önermiştir. Konuşmasında imam-hatip liselerinin meslek okulları arasında olmasını israf olarak niteleyen Köklü, şunları söylemiştir:

Bakın, imam-hatip okullarımızın fazlalığı nedeniyle bazı kaynakları ekonomiye kazandırmamız mümkün olmamaktadır. Burada hepimizin bir konsensüse, ortak bir anlayışa sahip çıkması gerekir. Din, hiç kimsenin malı değildir. Toplumumuzun istikbalini konuşuyorsak, öğretmen ihtiyacını konuşuyorsak, doktor ihtiyacını konuşuyorsak, ekonomiye dönük bir eğitimden bahsediyorsak, plandan programdan bahsediyorsak, hesaptan kitaptan bahsediyorsak, verdiğimizle aldığımızın hesabını yapmak zorundayız. Onun için, bu konuda ben daha dikkatli olunmasında ve imam-hatip okullarının sayılarının mümkün mertebe azaltılarak, bunların meslek okullarına dönüştürülmesinde fayda görüyorum.²⁴⁷²

Ortaöğretime devletin destek vermesinin önemine değinen Köklü, Türk toplumunun yüzde 80-90’lara varan kesiminin, mevcut ekonomik düzeyleriyle, çocuklarını, ortaöğretimde okutabilme olanaklarının daralmakta olduğunu söylemiş ve eğitim sistemi ile ilgili yapılacaklara değinmiştir:

Temel eğitimin ikinci kademesinden itibaren etkin bir yönlendirme sistemi oluşturulması; sistemin merkeziyetçi yapıdan kurtarılarak, yerel yönetimlerin yetki ve katılımlarının sağlanması; sistemde rekabetin geliştirilerek etkinliğin artırılması için yeni bir teşkilatlanmaya gidilecek ve ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeler yapılacaktır. Eğitimimizde, gerçekten, Bakanlığımızın merkeziyetçi etkinliklerinin azaltılarak, bu etkinliklerin, mümkün mertebe, yöresel bazda, yerel bazda artırılarak, eğitimde daha rasyonelleşmeye daha demokratikleşmeye gidilmesi yönünden, bu Planda da hedefler gösterilmektedir; yerinde yapılan bir saptamadır.²⁴⁷³

Öğretmen açığının sözleşmeli öğretmen istihdamıyla kapatılabileceğine dikkat çeken Köklü, Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulan plan taslağında, yeterli fizikî imkân ve öğretim elemanı temin edilmeden yeni yükseköğretim kurumlarının açılmaya devam edilmesinin eleştirildiğini ancak bu durum tespitinin, Komisyonda verilen önergeyle Plan metninden çıkarıldığını hatırlatmıştır. Bunun son derece yanlış olduğunu belirten Köklü, yeterli fizikî imkân ve öğretim elemanı temin edilerek, bu yeni üniversitelerin açılmasını istemiştir.

Sağlık sektöründe yeniden yapılanmanın önemine değinen Köklü, temel sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, devletin kurumlar yerine kişileri sübvansetmesi, hizmetlerin dengeli dağılımı ve bireyler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması için, sağlık sektöründe bir reform yasası çıkarılacağını söylemiştir. Ayrıca, sağlık hizmetlerinde verimliliğin sağlanması ve kalitenin iyileştirilmesi, mevcut fizikî altyapının geliştirilmesi için, sektöre tahsis edilen kaynaklar artırılacak ve bu konuda ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeler yapılacaktır:

²⁴⁷² A.k., s. 364.

²⁴⁷³ A.k., s. 365.

*Sağlık insan gücünün bölgelerarası ve kır-kent düzeyinde dağılımı ile meslekler ve meslek içi ihtisas alanlarının dengeli dağılımını temin etmek için, etkili insan gücü planlaması yapılacaktır. İşgücü esasına dayalı kadro standartları geliştirilecek; meslek gruplarının görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenecektir. Daha kaliteli ve etkili sağlık hizmeti sunulabilmesi için, hastaneler, idarî ve malî özerkliğe kavuşturulacak; bütün gider unsurları maliyetlere yansıtılacak ve gerçek maliyetlere dayalı fiyatlandırmaya gidilecektir. Sağlık hizmeti sunan kamu kuruluşlarında, hizmet sunumuyla finansmanı birbirinden ayrılacaktır. Sağlık hizmetleri açısından, sosyal güvencesi olmayan kesim sigortalanacak; ödeme gücü olmayanların sigorta primleri, kısmen veya tamamen kamu kaynaklarından karşılanacaktır; bu çerçevede, yasal düzenlemeler yapılacaktır. Uzun vadede, sigorta kuruluşları arasında norm ve standart birliği temin edilerek genel sağlık sigortası sistemine geçilecektir. Özel kesimin sağlık sektöründeki faaliyetleri özendirilecektir.*²⁴⁷⁴

Koruyucu hekimliğin ve toplumda sağlık bilincinin artırılmasının önemine değinen Köklü, bütün hizmet kademeleriyle ilgili eğitim programları oluşturularak bu konuda eğitim kurum ve kuruluşlarıyla işbirliğine gidileceğini belirtmiştir.

İşsizliğin azaltılmasında işgücü eğitimi, teknolojik imkânlar ve girişimciliği özendirici politikaların bir bütün olarak ele alınması gerektiğine işaret eden Köklü, küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam potansiyelinden azamî ölçüde yararlanılmasının büyük önemi haiz olduğunu söylemiştir. Planda, yurtdışındaki vatandaşların çifte vatandaşlığı teşvik için, vatandaşlıktan çıkmayı ve yeniden vatandaşlığa alınmayı kolaylaştıracak değişiklikler ile yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmek üzere Türk Vatandaşlığından çıkma izni alanların belirli bir süre için oturma, çalışma, gayrimenkul edinme, miras gibi konularda haklarının korunacağına ilişkin iyileştirmeler yapılacağı belirtilmektedir.²⁴⁷⁵

Tarım alanında Avrupa Birliği pazarlarıyla rekabete girebilmesi için üreticilerin kooperatifler ve birlikler etrafında teknoloji ve bilgi olarak desteklenmesini, sulu tarıma geçilmesi yönünden destek verilmesini ve hayvancılığa daha teknolojik imkânların kazandırılmasını önermiştir. Köklü konuşmasında tarımla ilgili şu cümlelere yer vermiştir:

*GAP'ta, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerinin sulama sistemi yatırımlarıyla birlikte ve eşzamanlı olarak yürütüleceği, buna uygun kaynak tahsisi ve hizmet örgütlenmesinin oluşturulacağı belirtilmelidir. Bu hizmetler, Köy Hizmetleri ve Tarım Reformu Genel Müdürlüklerince, birlikte yapıldığından, hizmetlerde bütünlük yoktur... Tarım-çevre ilişkisinde, gübre ve ilaç kullanımında çevreye zarar verilmemesi boyutundan daha ötede, doğal tarımsal üretim kaynaklarına ve bizzat ürünlere yönelik ve tarım dışından kaynaklanan erozyon, kentsel ve endüstriyel atıklar gibi etmenlerin en aza indirilmesi anlayışı öne çıkarılmalıdır.*²⁴⁷⁶

²⁴⁷⁴ A.k., s. 366.

²⁴⁷⁵ A.k., ss. 367-368.

²⁴⁷⁶ A.k., s. 369.

Sanayileşmenin çevreye zararlarından bahseden Köklü, merkezi artıma tesisleri yapmanın önemine dikkat çekmiştir. Hayvancılık için, Başbakanlığa bağlı yeni bir müsteşarlığın kurulmasının kesinlikle yanlış olduğunu savunan Köklü'ye göre, hayvancılığın geri kalmasının nedeninin, konuyla ilgili bir müsteşarlık veya bakanlık bulunmaması değil, bugüne kadar sürdürülen hayvancılığa yönelik politikaların yetersizliği ve yanlışlığıdır. Plan metninde “kooperatif” kavramı yerine “üretim birlikleri” kavramının öne çıkarıldığını söyleyen Köklü, bu birlikleri de kapsayan, fakat devlet güdümünde olmayan demokratik kooperatifçiliğin öne çıkarılmasını ve yasal ve kurumsal mekanizmaların oluşturulmasını istemiştir. Planda, hedeflenen konular arasında, tarımda seracılık konusunun ele alınmasını da istemiştir.

Köklü, Plandaki sanayi projesi ile ilgili şunları söylemiştir:

Sanayinin geliştirilmesinde, yüksek katma değer yaratılması ve uluslararası piyasalarda, rekabet edebilir mal ve hizmet üretilmesi esas olacaktır. Bu çerçevede, etkin bir gelişme ortamı sağlanacaktır. Koruma politikaları yerine, işletmelerin rekabete açılması ve uluslararası piyasalarda söz sahibi olmasının şartları oluşturulacaktır. Devlet yardımları, araştırma-geliştirmeye, teknolojik yenilemeye, yeni istihdam imkânları yaratılmasına, çevreye, küçük ve orta ölçekli sanayilere, rekabet gücü kazandırmaya ve bölgesel gelişme farklarını azaltmaya yönlendirilecektir. ... Sanayileşmede, yabancı sermayenin potansiyelinden, azami ölçüde yararlanılacaktır. Yeni yatırım alanları tercihleri belirlenmelidir. Bunlardan başlıcaları;

1- Üçüncü teknoloji devrimi ürünleri (yani, otomasyon, bilgisayar kontrolü, tasarım ve üretim, bilgi üretimine yönelik sanayi ve hizmet alanları, ileri mikro elektronik ve robotikler gibi)

2- Türkiye'nin sanayi coğrafyasını değiştirmeyi amaçlayan sanayiler.

3- Avrupa teşkilatı ülkeleriyle rekabet edebilecek ileri teknolojik sanayiler olmalıdır.

Bilim ve teknoloji projesi olarak, ileri teknolojiyi edinebilmek, özümsemek, ekonominin, ilgili etkinlik alanlarına yayarak, kullanılır hale getirebilmek, bu teknolojiyi, bir üst düzeyde, yeniden üretebilme becerisini kazanabilmek ve bu beceriyi teknolojinin kaynağı olan bilimi üretebilme yönünde derinleştirebilmek bir süreçtir. Bu süreci, düzenli ve sistemli bir temel üzerine oturtabilmek için eğitim-öğretim sisteminin geliştirilmesi, araştırma-geliştirme kurumları ile üniversitelerin ve üreticilerin işbirliği içerisinde olmaları önem taşımaktadır. ... Bilim ve teknolojinin altyapısını oluşturan temel araştırmaların finansmanı için yeterli ve sürekli kaynak sağlanmamakta; sağlanan kaynaklar etkin olarak kullanılmamaktadır. Mal ve hizmet üretiminde, uygulamalı araştırmalara teşvik edici sistemlerle kaynak aktarımı yetersiz kalmakta; yenilikçi teknolojiler geliştirilmediğinden, uluslararası rekabet gücü kazanamamaktadır.²⁴⁷⁷

²⁴⁷⁷ A.k., ss. 371-372.

Üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacağını, sektördeki özel kesim payının artırılmasının temin edileceğini söyleyen Köklü, rekabet ortamının sağlanması ve fikri ve sınaî mülkiyet haklarının korunmasının önemine işaret etmiştir.

Planda, sosyal güvenliğe yönelik bir dizi kapsamlı reform öngörüldüğünü hatırlatan Köklü, şu şekilde devam etmiştir:

Sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tümüne yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Sosyal güvenliğin tüm nüfusa ulaştırılması ilkesi doğrultusunda, Yedinci Plan dönemi sonuna kadar, sosyal sigorta programlarıyla nüfusun yüzde 92,6'sının kapsanması hedeflenmiştir. Sosyal yardım ve hizmetlerin artırılmasıyla da, nüfusun tamamı sosyal güvenliğe kavuşturulacaktır. Sosyal güvenlik sistemi, sosyal sigorta kurumları ve sigorta kolları itibarıyla, norm ve standart birliği sağlayacak şekilde, tek çatı anlayışına uygun olarak yeniden yapılandırılacak ve bu yapılanmada sosyal yardım ve sosyal hizmet kurumlarına da yer verilecektir. Yedinci Plan döneminde, genel sosyal güvenlik ilkelerine uygun olarak kurumların malî yapıları iyileştirilecek ve buna paralel olarak gelir ve aylıkların yükseltilmesiyle, kişilerin sosyal güvenlik kurumlarına güvenleri artırılabilecektir. Böylece, devlet, asgarî gelir düzeyini garanti eden bir sosyal güvenlik hizmeti sağlayacak ve ilave sosyal güvenlik hizmetlerinin özel sigorta programlarıyla karşılanması desteklenecektir. Sosyal güvenlik kurumlarının kaynak yaratmaları sağlanacaktır. Devlet, sosyal devlet anlayışı içinde, sosyal güvenlik sistemini desteklemeye devam edecektir. Kurumların gelirlerini azaltıcı, giderlerini artırıcı her türlü müdahaleden kaçınılabilecektir. Yedinci Plan döneminde işsizlik sigortası oluşturulacaktır. Ayrıca, istihdam konusunda, yerel ekonomik potansiyellerin harekete geçirilmesine, rekabetçi yatırımlara ve aktif işgücü piyasası önlemlerine ağırlık verilecektir. Planın gündeme getirdiği kapsamlı dönüşümler, ancak, köklü bir şekilde yeniden yapılanmış görev tanımları içeren, çağdaş işlevleri kapsayan, keyfi, günlük, politik müdahalelerden arınmış bir kamu yönetimiyle sağlanabilir. İşte, plan ve projeye bu yapılmaya çalışılmaktadır.

Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasının önemin de değinen Köklü, Yedinci Planın temel hedefleri arasında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılmasının özel önem taşıdığını vurgulamıştır. Aşırı merkezileşmenin zararlarına değinen Köklü, mahallî idarelerin sürekli ve düzenli bir gelir yapısına kavuşturulacağını, yerel nitelikli kaynakların mahallî idarelere bırakılarak, öz kaynaklara dayalı bir gelir yapısının oluşturulması için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeler yapılacağını belirtmiştir. Planda altyapı hizmetlerinin, özel kesim ve yabancı sermaye eliyle sağlanacağını ve bu kapsamda, Yap-İşlet-Devret modeline ağırlık verileceğini ifade etmiştir. Köklü, kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlardan ve kentlerdeki yaşam çevresinden ve yaşam kalitesinden bahsederek konuşmasını tamamlamıştır.²⁴⁷⁸

²⁴⁷⁸ A.k., ss. 372-375.

Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı üzerinde RP Grubu adına ilk konuşmacı olarak söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) konuşmasının başında planlamanın önemine değinmiştir. Türkiye’de plan fikrinin 1930’dan sonra ortaya çıktığını hatırlatarak mevcut Hükümetin ve daha önceki hükümetlerin tasfiyesiyle meşgul olduğu KİT’lerin bahsedilen dönemde, Türkiye’nin kalkınma ihtiyaçlarından doğduğunu belirtmiştir. 1960’dan sonraki dönemde, Türkiye’nin, planlı kalkınma dönemine girdiğine dikkat çeken Ayhan, bu dönemde, art arda yapılan beş yıllık kalkınma planları ve onlara istinaden hazırlanan yıllık programlar olduğunu anlatmıştır:

1961 Anayasasında, planlama müessesesi getirilmiş ve bunu temin için de, 16 Ekim 1962’de 77 sayılı Kanun ile uzun vadeli kalkınma planlarının yürürlüğe konulması ve bütünlüğünün korunmasıyla ilgili kanun çıkarılmış; bilahare, 30 Ekim 1984’te, aynı kanunun yerine ikame edilmek üzere, 3067 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir... 1963’te Türkiye, ilk beş yıllık planını yapmış ve 1963–1967 dönemi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi olmuştur. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968- 1972 arasında uygulanmış; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ise 1973–1977 yıllarını kapsamaktadır. Dördüncü Beş Yıllık Plan, 1979–1983 dönemine aittir. Arada, dikkatinizi çektiyse, bir yıllık bir fasıla var; bu, 1978 yılıdır. 1978 yılı başında iktidara gelen Cumhuriyet Halk Partisi, yeni planı yapmak için bir hazırlık dönemi istemiş ve bir yıllık bir geçiş programıyla, 1978 yılını geçirmiş ve Dördüncü Planı da 1979 yılında yürürlüğe koymuştur. Beşinci Plan, 1985–1989 dönemine aittir... Beşinci Plana geçerken de, 6 Kasım 1983 seçimlerinde iktidar olan Anavatan Partisi, 1984’ü geçici bir programla geçirmeyi benimsemiş ve Beşinci Beş Yıllık Planı, 1984 yılı yerine 1985 yılında başlatmış bulunmaktadır; iktidara geldiği ilk yılda, kendi uygulayacağı planı, kendisi yapmayı tercih etmiş ve yeni bir plan için de bir yıllık bir ara vermiş bulunmaktadır. Altıncı Plan, yine Anavatan İktidarı döneminde, 1990–1994 dönemini kapsamak üzere yapılmış; ancak, Anavatan İktidarı, 1991 yılında, 20 Ekim seçimleriyle iktidardan uzaklaşınca, bu Planı uygulamak, DYP-SHP Hükümeti dönemine ağırlıklı olarak rastlamış bulunmaktadır; iki yılı Anavatan İktidarı döneminde, müteakip üç yılı da, DYP-SHP Hükümeti dönemine rastlamış bulunmaktadır... DYP-SHP Hükümeti, mevcut olan planı uygulamaya devam etmiş, içinde bulunduğumuz 1995 yılı için bir geçiş programı yapmış ve Yedinci Beş Yıllık Planı uygulamaya koymamıştır. İşte, halen müzakere ettiğimiz bu Plan, aslında, 1994 yılında burada müzakere edilip, 1995 yılında uygulamaya konulması gerekirken, 1995 yılında halen müzakere ediyoruz ve kabul edildiği takdirde, 1996 yılında uygulamaya konulmuş olacaktır.²⁴⁷⁹

²⁴⁷⁹ A.k., ss. 379-380.

1994 yılında, Türkiye'nin tarihinde olmayan ölçüde bir iktisadî kriz yaşanarak, fevkalade büyük bir devalüasyon olduğunu bu kargaşa içinde de, DYP-SHP Hükümetinin yeni bir plan yapma imkânı olmadığını hatırlatmıştır. 1963-1975 arası için on beş yıllık, 1975-1995 arası içinde yirmi yıllık bir uzun vadeli kalkınma planı olduğuna işaret eden Ayhan, Yedinci Beş Yıllık Plan için uzun vadeli stratejiler geliştirmek bir tarafa, bu Plan döneminde dahi mal ve hizmet dengelerinin ne olacağına, sektörlerin ve alt sektörlerin nereye gideceğine dair herhangi bir doküman mevcut olmadığını söylemiştir. Üçüncü Plan döneminin (1973-1977) koalisyon hükümetleri dönemi olduğuna işaret eden Ayhan, bu dönemde dengesiz iktisadî kalkınmayı önlemek için yatırımların memleket sathına yayıldığını, 200 sanayi projesinin uygulamaya konulduğunu belirtmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında belirtilen hedeflerin tutturulmadığına işaret eden Ayhan, tasarrufların yatırıma gitmediğini, bütün kaynakların faize ve rant gelirlerine yöneldiğini, kamu kesimi yatırımlarının, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kullanılmadığını söylemiştir. Kamu borçlarının taşınamaz hale geldiğini söyleyen Ayhan, iç borçların, toplamının 1 katrilyonun üzerinde olduğuna işaret etmiştir. Bunun yanı sıra KİT'lerin nasıl borçlandırıldığını anlatan Ayhan, Yedinci Plan Stratejisinde Hükümetin, yeni sanayileşme politikaları getirme hedefinde olduğunu belirtmiş, yabancı firmaların Türkiye'yi sömürmesini daha da hızlandırmayı hedeflediğini savunmuştur. Yedinci Plan Stratejisinin “baştan sona bir itirafname” olduğunu iddia eden Ayhan, Planda tarımla ilgili hiçbir tedbir olmadığını ifade etmiştir.²⁴⁸⁰ DYP-SHP Hükümetleri zamanında Türkiye ekonomisinin ne kadar kötü duruma düştüğünü çeşitli örneklerle anlatan Ayhan, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Muhterem arkadaşlar, işte bu Planın yapmak istediği tek şey, Türkiye’de doğum oranlarını azaltmak; yani, Avrupa’daki yaşlı nüfus gibi bizde de yaşlı nüfus olsun, doğum az olsun, nüfus artmasın... Tabii, bunu yapmak için zaten sizin gayret etmenize lüzum yok; Amerika’dan, Avrupa’dan birtakım mihraklar, merkezler, Müslümanların nüfusu artmasın, özellikle Türkiye’nin nüfusu artmasın diye milyonlarca doları getiriyorlar, aman nüfus kontrolü yapın, doğum kontrolü yapın; siz çoğalmayın, biz çoğalalım diye; kendi memleketlerinde, Fransa’da ve diğer ülkelerde ise, artan nüfus için ilave primler uygulamaktadırlar... Muhterem arkadaşlar, aslında, bu Planı yapmak değil, Hükümetin derhal seçime gitmesi gerekir. Verdiği hiçbir sözü yerine getiremeyen, 4 yılda füzuli olarak iktidarı işgal eden, eğitimden sağlığa sosyal güvenliğe kadar her sahada başarısız olan, memleketi daha kötü şartlara götüren bir iktidarın Planını kabul etmek mümkün değil.*²⁴⁸¹

²⁴⁸⁰ A.k., ss. 380-384.

²⁴⁸¹ A.k., s. 385.

Hükümetin icraatlarını eleştiren ve Plandaki eksiklikleri ve yanlışlıkları ifade eden Ayhan, bu Planın geri çevrilmesi gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır. RP Grubunun görüşlerini ifade etmek üzere, ikinci sırada söz alan Zeki Ergezen (Bitlis) konuşmasının başında Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının alenacele bir şekilde görüşüldüğünü belirtmiştir. Türkiye'nin, Avrupa, Uzakdoğu ülkeleri, Kuzey Amerika ve Güney Amerika ülkelerindeki kişi başına düşen millî gelire kıyaslandığında durumunun iyi olmadığını anlatan Ergezen, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gösterilen hedeflerin, Hükümetin hedefleri olduğunu ve kaynakların rasyonel kullanılması gerektiğini söylemiştir. Mevcut Hükümetin dört yıllık uygulamasında Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planına bağlı kalmadığını savunan Ergezen, bu yüzden Türkiye'nin dünyayla rekabet edemediğini belirtmiştir:

Demek ki, planlar hava; planları bir tarafa atıyorsunuz, plan falan yok, planlı kalkınma nerede, siz nerede, sizin planlı kalkınmayla uzaktan yakından alakanız yok... Niye yok; bakın, Almanlar ve Japonlar, İkinci Dünya Harbine girdiler, yerle bir oldular. Şu ülkelerle kendinizi mukayese yaptığımız zaman; -siz, İkinci Dünya Harbine de girmediniz- sizin, Almanya'dan da, Japonya'dan da, Güney Kore'den de, Tayland'dan da çok ileride olmanız lazımdı; çünkü, çok zeki bir milletimiz var, çok güzel yeteneklerimiz var, kabiliyetlerimiz var, yeraltı, yerüstü zenginliklerimiz var, imkânlarımız var... Bunları değerlendirmek lazım; bunları değerlendirmek yerine, insanlarımızın kabiliyetlerini köreltecek, kaynaklarını çarçur edecek, beylere, efendilere peşkeş çekecek bir anlayışla hareket ettiğiniz için, bu ülkenin kalkınmasını sizden beklemek mümkün değildir.²⁴⁸²

Yedinci Planda Avrupa Birliğine girmenin hedef olarak belirtilmesini de eleştiren Ergezen, AB'ye girmenin, dünya ile kucaklaşmanın bir kurtuluş simidi olarak gösterilmeye çalışıldığını, bunda “beyin yıkama metodu” olduğunu iddia etmiştir. Ergezen Hükümete, “bütün ahlaksızlıkları dünyaya yayan, Bosna'da insanlık suçu işleyen, Çeçenistan'da insanlık suçu işleyen Batı'yla nasıl müşterek hareket edebilirsiniz” sorusunu yöneltmiştir. Gümrük Birliğine girildiği takdirde Hükümet olarak, bu ülkenin haklarını koruyacağız sözüne inanmadığını belirten Ergezen, Irak ambargosunda petrol boru hattındaki hakkını koruyamayanların Avrupa karşısında 60 milyonun haklarını koruyamayacağını söylemiştir. Özgürlük ve demokrasi vurgusunu da samimi bulmayan Ergezen şu şekilde devam etmiştir:

Bakınız, özgürlükten bahsediyorsunuz, demokrasiden bahsediyorsunuz; temel felsefe olarak, çağdaş olmaktan bahsediyorsunuz. Gerçekten, çağdaş olmak istiyor musunuz -gerçekten planlı kalkınma, topyekûn bir kalkınmadır- gerçekten, insan haklarından yana olmak istiyor musunuz; bunda samimî misiniz; samimîyseniz -Millî Savunma Bakanı da biraz önce buradaydı, keşke gitmeselerdi- bir konunun altını çizmek istiyorum: Bakın, Bayrak Garnizonu var Gölbaşı yakınında. Bayrak Garnizonunda, 1968 yılına kadar Amerikalılar

²⁴⁸² A.k., s. 387.

*kaliyordu ve oraya kilise yapmışlardı. 1968 yılında, Amerikalılar gittikten sonra, bizim değerli subaylarımız, Bayrak Garnizonunda cami yaptılar; ama, ne acıdır ki, Hükümetiniz döneminde, 1994 yılından beri, Bayrak Garnizonunda, o mescitte, vakit namazı kılınması, Cuma Namazı kılınması, hatta bayram namazlarının dahi kılınması yasak edilmiştir. Bu yetmiyormuş gibi, 450 lojmanın, 1 100 personelin bulunduğu Bayrak Garnizonuna, şerefli Ordumuzun bir parçası olan bu yere, subaylarımızın hanımlarının -bırakın hanımlarını, kız kardeşlerini, annelerini, hatta yakınlarını- başları örtülü olarak giremeyeceği kararı alınmıştır. Hangi özgürlükten, hangi demokrasiden, hangi insan haklarından bahsediyoruz?! Siz, karakteri zayıf olan bu sistemle; siz, karakteri bozuk olan bu ekonomik sistemle; siz, insanlarımızı iten bu anayasalarla, bu anlayışlarla, bu ülkede insan haklarını koruyamazsınız; insan haklarını gündeme getirmek de, laftan öteye gitmeyecektir.*²⁴⁸³

Planda doğudan ve güneydoğudan Batı'daki illere göçle ilgili bir çözüm getirilmediğine işaret eden Ergezen, bölgelerarası dengesizliği giderme hedefi için bazı illerde özelleştirme yapılmaması gerektiğini, buralarda devletin, derhal devreye girmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin en büyük meselesinin "sistemin ekonomisinin karakterinin bozukluğundan" kaynaklandığını savunan Ergezen, ekonominin karakterinde faiz, borç alma, vergi, zam ve israf olduğunu söylemiştir. Hükümeti Türkiye'nin değerlerini rasyonel olarak geriye getirecek şekilde yatırım yapmayı, planlamayı bilmemekle suçlayan Ergezen, uygulanan iktisat politikasının yanlışlarından Kalkınma Bankasından örnekler vererek bahsetmiştir. Hükümetin kalkınmayı yüzde 5 ve yüzde 7'ye çıkarma, milli geliri 3 500 dolara çıkarma hedefinin gerçekleşmeyeceğini belirttikten sonra yapılanın sadece ülke içinde kamu bankalarını, devletin mallarını yağmalamak olduğunu savunmuştur:

*Şimdi, siz, F-4 uçaklarımızı Eskişehir'de modernize etme imkânınız varken, önce, Bakanlar Kurulundan karar çıkardınız; 200 milyon doları İsrail'den aldınız; aldığınız aynı 200 milyon doları İsrail'e verdiniz, uçaklarımızı oraya gönderdiniz. Bizim pilotlarımızla, teknisyenlerimizle, fabrikalarımızda bu modernizasyonu niye yapmıyorsunuz; bu F-4 uçaklarını bizimle beraber alan ülkelerin hepsi modernizasyonu kendisi yaptığı halde, acaba, Türkiye niye yapmıyor; niye yapamadı? Bir yanlış uygulama var, bir yanlış gidiş var; ülkenin malları tarumar ediliyor, çarçur ediliyor... Sen, 200 milyon dolar alacaksın, İsrail'e borçlanacaksın; sen, gideceksin Japonya'dan para alacaksın, özel bankalara kaptıracaksın, devleti zarar ettireceksin... Bugün, Türkiye'de, devlet eliyle yapılan yatırımların ve teşviklerin gerçek maliyetini hesap ettiğimiz zaman, devletin trilyonları, her yıl, modern hırsızlık yoluyla birilerinin cebine giriyor. Bu ülkenin malına sahip çıkmak mecburiyetindeyiz, bu ülkenin malını korumak mecburiyetindeyiz; bu, bir kadro işidir, bu, bir ekip işidir...*²⁴⁸⁴

²⁴⁸³ A.k., s. 388.

²⁴⁸⁴ A.k., ss. 389-390.

Plandaki yerel yönetimleri güçlendirme hedefini de samimi bulmayan Ergezen, Refah Partisi, yerel yönetimleri kazanınca, geçmiş belediyelerin borçlarının da bu belediyelerin sırtına yüklendiğini söylemiştir. Ergezen konuşmasını şu cümlelerle bitirmiştir:

*Biz, kendi değerlerimize dönmeliyiz. Bugün, siz “bir damla petrol, bir damla kan” diyen ve hem de ümmetin kanını akıtarak, petrol çıkarlarını temin eden Batı’yla beraber olamazsınız. Yüzünüzü bu tarafa çevirin; Türk Cumhuriyetleri sizin için bir kaynaktır, Ortadoğu sizin için bir kaynaktır. Bu ülkelerle gerekli diyalogu sağlamalı, ticarî ilişkilerinizi geliştirmeli, en az Batı’nın istifade ettiği kadar istifade edebilmelisiniz. Aksi halde, bu millet sizi terkeder; aksi halde, milletin, demokrasi yoluyla işbaşına gelen Hükümetlere itimadı sarsılır; bu da, ülkemiz için, gelecek nesillerimiz için, hiç de iyi bir miras değildir.*²⁴⁸⁵

Refah Partisi Grubunun görüşlerini ifade etmek üzere üçüncü konuşmacı olarak söz alan Mustafa Ünalı (Konya), Altıncı Beş Yıllık Plan üzerinde 1989 yılında, DYP Genel Başkanı Demirel’in ifadesini kullanarak konuşmasına başlamıştır: “Plan, sıradan bir iş değildir.” Türkiye’nin büyümesi, sahip olduğu zenginliklerin farkında olarak çağın içinde yaşayabilmesi için, maddi ve manevi değerlerini ortaya koyma zarureti vardır. Planın bunu sağlaması gerektiğine işaret eden Ünalı, Yedinci Planın bilimsel araştırmalara dayanmadığını, günün ihtiyaçlarına cevap vermediğini savunmuştur:

*Planlamacıların görevi, tecrübelerini, bilgilerini, katabildikleri kadar gayretlerini ortaya koyup, planın kalıbını hazırlamaktır. Tekokratların hazırladığı metni, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, yeterince incelemek, analiz etmek ve olgunlaştırmak durumundayız. Verilen süre içerisinde, bu görevimizi, uygun bir tartışma zemininde, uygun bir süre içerisinde, bihakkın ifa ettiğimizi, maalesef, söyleyemeyiz. 1989 yılında, Altıncı Beş Yıllık Plan üzerindeki görüşmelerde, gruplara 6’şar saat süre verilirken, şimdi neden 4 saate düşürülmüştür; yoksa “bu kadar süre yeter. Zaten, bu Plan, üzerinde konuşmaya değmez” mi denilmek istenilmektedir... Bu Planın en önemli şansızlığı, böylesine iktidarsız ve gereksiz, plan ve program anlayışından yoksun bir iktidar tarafından hazırlanmış olmasıdır... Plan, hedeflerde belirsizliklerle doludur. Planda güzel hedefler, yok değil; bu güzel hedefler, herkesin aklına gelebilecek şekilde sıralanmaktadır; bu haliyle, böylece sıralanmış hedefler, bir iyi niyet mektubuna benzemektedir. Böylesine güzel hedefleri herkes sıralayabilir. Planın asıl görevi, o hedeflere doğru yürümeyi sağlayacak düzenlemeleri yapmaktır. Bu anlamda, Plan, birbirine bağlı bir denge halinde şu iki şeyi içermelidir: Birincisi, toplumun mutluluğunu sağlayacak veya onu mutluluğa doğru götürecektir doğru hedefler; ikincisi, bu hedefleri gerçekleştirebilecek kaynaklar ve bu kaynakların sağlanmasından, ortaya konulmasına ve kullanılmasına kadar olan yolu belirlemek. Asıl zor olan, Planda, olması gereken kaynakları doğru tespit etmek, elde edilişinden kullanılışına kadar her türlü engeli belirlemek ve bu engelleri kaldırmanın yollarını göstermektir. Planda bunu görebildiğimizi söylemek mümkün değildir. Hedeflerin maliyeti gösterilmemiştir; tabii ki, bunun sonucu olarak da, bu maliyetin karşılanacağı kaynaklardan bahsedilmemektedir.*²⁴⁸⁶

²⁴⁸⁵ A.k., s. 390.

²⁴⁸⁶ A.k., ss. 391-392.

Planda, millî kaynaklara yönelme olmadığı için nüfustan “zararlı” bir değermiş gibi bahsedildiğini belirten Ergezen, bunun toplumu üzen bir değerlendirme şekli olduğunu vurgulamıştır. Planın, kendi içerisinde birçok tezatla dolu olduğunu savunarak bunların en önemlisinin eğitim ve sağlıkla ilgili olduğunu söylemiştir. Bu Planda, reform kelimesiyle ifade edilen eğitim ve sağlıkla ilgili ciddi hiçbir şey yok olmadığını iddia etmiştir. Planın, kültürel yönden de yozlaşmaları önerdiğini söyleyen Ergezen, Plana göre, özgür olmak yozlaşmakla eşdeğerdir demiştir. Planda sağlık sigortasının da bir “lafla” geçirildiğini, yeşil kart ve UDİDEM’i içermediğini söyleyen Ergezen, Plandaki işsizlik sigortasının hangi kaynakla oluşturulacağını ifade edilmediğini vurgulamıştır. Konya Ovasıyla ilgili projenin plandan kaldırılmasını da eleştiren Ergezen, enflasyon hedefinin de gerçekçi olmadığını söylemiştir.²⁴⁸⁷ Konuşmasına devamla Ergezen şunları söylemiştir:

*Sonuç olarak, ülkemizin birtakım yönetsel sıkıntıları var; insanlarımız mutlu olamamaktadırlar. Bu sıkıntıları ortadan kaldıracak, insanımızı mutlu kılacak gelişmeleri sağlayabilmek için yeni ve güçlü atılımlara ihtiyaç vardır. Bu atılımların gerçekleştirilebilmesi için, millî heyecan sahibi, kültürel heyecan sahibi, şuurlu, inançlı, mükellef, sorumluluklarını bilen gençlerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunu ortaya koyamazsak, geri kalmışlığa mahkûmuz demektir. Bu Planda, buna yönelik bir plan ve proje de göremiyoruz. Bu Planda, işsizliğe çare yok, teröre çare yok, enflasyona çare yok, üniversite kapısında yığılmış gençlerimize çare yok, hastane önünde yığılmış hastalarımıza çare yok, tarımda fazla istihdama çare yok, kamu açıklarına çare yok. Bu Planda, belki, birçok hususun çözümünde ortak nokta olacak manevî kalkınma ve manevî eğitim yok; aksine, bu problemleri büyüten birçok husus var; gençlerimizin şahsiyetini yok edecek, bunu hürriyet telakki edecek anlayışlar var. Aile kurumunun, dünyada gerilediği ve yıkılmaya mahkûm olduğu her gün haberler arasında yer alırken, bizim kendi ananemizden, kültürümüzden kaynaklanan güçlerle ayakta duran aileyi yıkacak birtakım tehlikeli ifadeler yine bu Planda yer almaktadır.*²⁴⁸⁸

Ergezen, Yedinci Beş Yıllık Planın hayırlı gelişmelere vesile olmasını dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Refah Partisi Grubunun görüşlerini ifade etmek üzere dördüncü konuşmacı olarak Musa Demirci (Sivas) konuşmasında Planda tarım sektörüne ayrılan yer üzerinde yoğunlaşmıştır. Planda tarım sektörünün hedeflerinin tespit edildiğini, kaynaklarının gösterildiğini ancak bu kaynakların yetersiz kaldığını belirtmiştir. Planlarda üretime öncelik verilmesi, hem sanayide hem de tarımda net olarak açıklanması gerektiğine işaret eden Demirci, ülke nüfusunun yüzde 45’inin tarım sektöründe olduğunu, tarımda köklü ve fevkalade ciddi tedbirler alınmadan köylünün kalkındırılmayacağını belirtmiştir. Planda tarımda köklü reformların gerçekleştirilmesinin ve fazla nüfusun nereye çekileceğinin belirtilmediğini vurgulamıştır. Tarımda gübre kullanımının ve hububat üretiminin düştüğünü

²⁴⁸⁷ A.k., ss. 392-394.

²⁴⁸⁸ A.k., s. 394.

hatırlatan Demirci, 1995 yılında verilen taban fiyatlarının da Avrupa Birliği fiyatları altında cereyan ettiğini söylemiştir. Şekerpancarı ve çay üretimindeki politikanın belirgin olmadığını anlatan Demirci, Altıncı Planın üç buçuk senesinin, icraatta bulunan mevcut Hükümete ait olduğunu hatırlatmıştır. Hayvancılığın sorunlarının Hayvanlık Müsteşarlığının kurulması ile çözülemeyeceğine dikkat çeken Demirci, çözümün damızlık üretimini geliştirmek, suni tohumlamayı yaygınlaştırmak ve yem bitkilerin ekimini artırmak olduğunu söylemiştir.²⁴⁸⁹ Hayvancılığı Doğu Anadolu’da birinci sektör haline getirmek mecburiyetine işaret eden Demirci, konuşmasında destekleme konusuna da değinmiştir:

Yedinci Beş Yıllık Planda “Türkiye, destek sistemini kaldıracaktır” denilmektedir. Oysaki, girmeye çalıştığımız Avrupa Birliği ülkeleri otuz yıldır ortak tarım politikası uygulamalarıyla üretimde verimi, her ürün için olduğundan fazla sağlamıştır. Çünkü, destek sistemi, yüksek fiyatlarla müdahale alımlarını getirmiş ve “ne kadar üretirseniz, o kadar yardım alırsınız” prensibi, onlarda cari olmuştur. İhracat imkânları ise, iç fiyat dezavantajı nedeniyle sınırlı kalmıştır; sonuçta, AT ülkelerinde, tahıl, et ve süt mamullerinde büyük stoklar olmuştur. İşte, bugün, birilerinin iştahını artıran ve oradan et ithaline, süt mamulleri ithaline sevk eden durumlardan birisi budur. Türkiye, işte böyle bir pazara, rekabet etmek, üretimi artırmak üzere sokulmak istenmektedir. Bu durum, Türk çiftçisinin bütün üretim imkânlarının yok olmasına, perişan olmasına ve Türkiye’yi, üretim yapamayan, ürettiğini satamayan bir ülke konumuna sokmasına sebep olacaktır. Topluluk, eski tarım politikasını terk etti; ama, bunun yerine, tazminat ödeme sistemini getirdi. Eğer, Türkiye, Ortak Pazara girerse, maalesef, Türk çiftçisine bu tazminat verilmeyecek ve tahmin ediyorum ki, Tarım Bakanlığının, bu konuda da hiçbir çalışması yoktur; ancak, söylediğim gibi, konu, Yedinci Beş Yıllık Planda, yalnız “destekleme yapılmayacaktır” demek suretiyle geçirilmiştir.²⁴⁹⁰

Tarımda sigortanın geliştirilmesi, Tarım Satış Kooperatiflerinin yeniden organize edilmesi gibi tedbirleri olumlu bulan Demirci, tarımsal araştırmalar konusunun ihmal ettiğini belirtmiştir. AT ülkelerinde ve ABD’de tarımsal araştırmalar, eğitim ve yayın gibi hizmetlerin çiftçilere bedava verildiğini, buna rağmen GAP’ta tarım araştırmalarının, İsrail Tarım Bakanlığı ile yapılan anlaşmayla İsrail Tarım Bakanlığına terk edildiğini söylemiştir. Demirci, GAP’taki hedeflerinin de tutturulamadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Refah Partisi Grubunun görüşlerini ifade etmek üzere son konuşmacı olarak Ahmet Cemil Tunç (Elazığ), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planını çağdaş ve objektif değerlendirmenin iki temel kriterini şu şekilde sıralamıştır: Birincisi, program, plan, planlama kavramlarının felsefî ve tatbiki anlam ve kapsamlarını hatırlamak; ikincisi ise, Türkiye’nin planlama serüvenini ve sonuçlarını sergileyerek, Yedinci Plan bağlamında değerlendirmektir. Tunç plan tarifini de aşağıdaki şekilde vermiştir:

²⁴⁸⁹ A.k., ss. 395-398.

²⁴⁹⁰ A.k., s. 398.

Plan, ülkenin iktisadî ve sosyal gelişmesini, toplum tipinin teşekkülünü, tesadüflerin ve yıkıcı keyfiliğin belirsizliklerinden kurtararak, insan aklının ve inancının doğrultusunda gerçekleştirmektir. Plan, Allah'ın verdiği büyük akıl sayesinde ulaşılan, insanı insan yapacak, insanı mutlu kılacak bir aksiyondur. Plan, pasif ve tembel tembel durarak, herşeyi, piyasaya terk etmemek demektir. 1960'lı yıllarda Batı dünyasının yeni modası olan plan, Türkiye'de de Batıcı medya ve aydınların ağzından düşmeyen bir şarkı idi. Tinbergen gibi, ünlü birçok yabancı uzman, danışman olarak Türkiye'ye davet edilmişti. Aynen bugünün özelleştirmesi gibi, o dönemde de, kamulaştırma, sosyalleştirme ideolojisi, beyinleri yönlendiriyordu. 1960'lı yılların kapitalist karma ekonomisinden yana olan güçlerin plan anlayışına karşı, liberal kapitalist veya Ortodoks kapitalist anlayıştan yana olanlar “biz plan değil, pılav istiyoruz” diye karşı çıkıyorlardı. Şimdi görüştüğümüz Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, plan mı, pılav mı olduğu, biraz sonra, değerlendirmelerimizin ışığında anlaşılacaktır.”²⁴⁹¹

Konuşmasının devamında Cumhuriyet dönemindeki planlamalardan bahseden Tunç, yıllık programlarda bile neticeyi hesap etmenin mümkün olmadığını örnekler vererek anlatmıştır. Hızlı ve sürekli enflasyonun bulunduğu bir ülkede, plan hedeflerine yaklaşmanın mümkün olmadığına işaret eden Tunç, 1994 krizine ve 5 Nisan kararlarına değinmiştir. Ekonomiyi daraltarak dengelemeyi hedefleyen bu kararlar doğrultusunda uygulanan maliye ve sıkı para politikalarının etkisiyle toplam iç talebin küçültüldüğünü ve toplam yatırımların da azaldığını vurgulamıştır. Böylece, 1994 yılında gayri safi millî hâsılanın, Cumhuriyet tarihinin rekorunu oluşturacak bir biçimde, eksi yüzde 6 oranında küçülerek, Türkiye'nin yoksullaştırıldığına dikkat çekmiştir. Karma ekonomiye dayalı planların da, liberalizmin serbest piyasa mekanizmalarının da, yetmiş küsur yıldır Türkiye'yi kalkındıramadığını savunan Tunç, son dönemde ekonomideki kötü durumu çeşitli rakamlar vererek anlatmıştır.²⁴⁹² Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, siyasî ve iktisadî istikrarsızlık döneminde devleti çok kötü yöneten tutarsız bir Koalisyon tarafından hazırlandığını söyleyen Tunç, Planın vaat ettiği şeyleri somutlaştıracak yol ve yöntemleri içermediğini ileri sürmüştür:

Diğer hedeflere bakıyoruz: 20 adet büyük proje, 67 milyon nüfus olacak, iktisadî büyüme hızı yılda yüzde 5,5 veya 7 olacak, enflasyon yüzde 6'ya, işsizlik yüzde 6'ya inecekmiş, kişi başına düşen millî gelir 3 500 dolar olacakmış falan filan... Bütün bu hedefler, küreselleşmenin avantajından en üst düzeyde yararlanılarak gerçekleştirilecekmiş ve çağ, öylece yakalanacakmış... Ne hazindir ki, Planı hazırlayanlar, küreselleşme kavramının görünmeyen boyutlarının farkında bile değiller. Küreselleşme, bizim gibi ülkelerin imkânlarını, gelişmiş Batı dünyasına kanalize eden hortumların kamuflajıdır. İşçi-emek deplasmanında küreselleşme var mı?.. Sen malını Amerika'ya kolayca ihraç edebiliyor musun?.. Küreselleşme kavramı, zihinsel bağımlılık yaratarak, bizim gibi ülkelere sızmaları kolaylaştırmaya

²⁴⁹¹ A.k., ss. 399-400.

²⁴⁹² A.k., ss. 400-403.

ve engelleri kaldırmaya yöneliktir; yoksa, bize bir yararı bulunmamaktadır. 20 projenin entegre bir yörüngeden mahrum olduğu ve diğer hedeflerin de, stratejide, finansman kaynaklarından yoksunlukları sebebiyle bir izdüşümleri bulunmuyor; bu nedenle, temenni ve tahminden öte maalesef bir nitelikleri yok. Yap-işlet-devlet, hayalî planda bir kaynak gibi telakki edilerek, bu hayalî projeye güvenilmektedir. Planın hedefleri ile araçları arasında da bir tutarlılık bulunmamaktadır. Finansman kaynakları ve buna ilişkin alt komisyon çalışmaları da bulunmamakta, bu nedenlerle, hedefler, temenniye yansıtan tahminlerin ötesine geçememektedir. Gümrük Birliğine geçişin patlatacağı ithalat ve azaltacağı ihracat arasında büyüyecek açığın nasıl kapatılacağı konusunda ciddi bir çalışma ortaya konulmamıştır. Dış ve iç borçların toplam 100 milyar dolara yaklaştığı ve konsolide bütçe açıklarının bu denli büyüdüğü bir ortamda, israfların, gösterilerin handikaplarının nasıl bertaraf edileceğine ilişkin bir çare ve çözüm, ikna edici bir biçimde ortaya konulmamaktadır. Enflasyon yüzde 6'ya nasıl indirilecek; bunun ekonometrik bazları ve bilimsel kanıtlarını içerecek iktisat politikalarının izdüşümleri de bu Planda maalesef yoktur. ... Maalesef, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, belirsizlikleri gideren, geleceği garanti eden ciddi bir indikativ (indicative) plan niteliğinden yoksun, hatta belirli hedefleri var olan, sınırlı imkânları en iyi şekilde, optimal seviyede kullanarak gerçekleştirme gayretleri toplamından ibaret olan ciddi bir program bile değildir; ama, buna rağmen, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, her şeyi, vahşi, serbest piyasa mekanizmalarının insafsız dişlerine bırakmaktan ve plansızlıktan daha iyidir. Bu Planla, Türkiye'nin, yine, liberal kapitalizmden müdahaleci kapitalizme doğru direksiyonu kaymış bulunuyor. Düzenin sarkacı, vahşi bir kapitalizme, kapitalist bir karma ekonomiye gidip gelmektedir. Bu bir aldatmacadır, bir iflastır. Türkiye, ancak, daha sağlıklı ve daha gerçekçi modellerle kalkınabilir.²⁴⁹³

Tunç'un konuşmasını tamamlamasında sonra ANAP Grubu adına Yedinci Plan üzerinde söz alan ilk konuşmacı A. Mesut Yılmaz (Rize) olmuştur. Konuşmasının başında her planın bir stratejisinin olduğuna, planın Planlama Teşkilatının hazırladığı bir metin olmadığına, hükümet tarafından hazırlanarak direktif olarak Planlama Teşkilatına verildiğine işaret etmiştir. Yılmaz, Planlama Teşkilatının, stratejide yer alan hedef ve amaçlara ulaşılması için, ülkenin kaynak ve imkânlarının en akılcı biçimde kullanılabilmesi için, ilkeleri ve politikaları belirleyerek plânı hazırladığını belirtmiştir. Planın, Bakanlar Kurulunca kabul edildikten sonra, artık “siyasî bir doküman” olduğuna dikkat çeken Yılmaz, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının stratejisinin ve ana metninin Anavatan Partisi açısından “birer gurur belgesi” olduğunu ileri sürmüştür. Zira bu belgelerin dayandığı bütün temel değerler ve ekonomik tercihler, Anavatan Partisi olarak kendilerinin ilk defa 1983 yılında ortaya attığı ve sekiz yıllık iktidarlarında adım adım hayata geçirdikleri tercihler olduğunu savunmuştur:

²⁴⁹³ A.k., s. 403.

*Nedir bu tercihler; ekonominin serbestleşmesidir, dışa açılmanın gerçekleştirilmesidir, rekabetçi büyüme modelinin benimsenmesidir, dış ticaret hacminin artırılmasıdır, özelleştirmenin başlatılmasıdır, malî piyasaların geliştirilmesi ve dünyayla bütünleşmesidir. Telekomünikasyon gibi, enerji gibi, ulaşım gibi sektörler de ANAP döneminde gerçekleştirilen dev yatırımlardır. Kısacası, bu Plan, Anavatan felsefesinin ne denli geçerli ve kalıcı olduğunu gösteren çok anlamlı" bir belgedir. Plan stratejisi, sanki bizim 1983 seçim bildirgemizin ve iktidarımız dönemindeki hükümet programlarımızın strateji biçiminde yazılmış bir kopyasına benzemektedir. Bir Anavatanlı olarak, öteden beri savunduğumuz tercihleri, zamanında, biz bu tercihleri dile getirdiğimiz zaman bunlara karşı çıkmış bir siyasî kadronun getirdiği planda bulmak, bizim için gurur vericidir. (ANAP sıralarından alkışlar) işte bu Meclis, bugün, bu gurur belgemizi tartışmaktadır. ... Değerli milletvekilleri, bu Plan, aynı zamanda, Beşinci ve Altıncı Plan dönemlerinde Anavatan iktidarının gerçekleştirdiği başarıları da teslim eden bir dokümandır. Planın genel değerlendirmesiyle başlayan ve kademe kademe alt sektör detaylarına yansıyan bu tespit, cumhuriyet tarihimizin en gerçekçi kalkınma dönemini belgelemektedir. Bu, ekonomi tarihimizin, Anavatan'ın altın yılları diye yazdığı gerçeklerin itirafıdır. Bir zamanlar bizden enkaz devraldıklarını söyleyenler, şimdi kendi imzalarıyla, bizim dönemimizdeki bu başarıları kabullenmek durumunda kalmışlardır.*²⁴⁹⁴

Yedinci planda ANAP dönemi icraatlarının övülmesine rağmen Mevcut Hükümetin o dönemde muhalefette iken Altıncı Planın hazırlanması aşamasında, 1989'da muhalefet şerhi koyduklarını hatırlatan Yılmaz, yanlışın neresinden dönülürse kar olacağını belirtmiştir. Yedinci Kalkınma Planında, DYP'nin kalkınma projelerinden, UDİDEM ve hızlı tren gibi projelerinden hiç bahis olmadığını vurgulamıştır. 500 günde enflasyonu düşürme hedefinin tutturulamadığına, üçüncü 500 günü dolan Hükümetin ANAP'ın bıraktığı enflasyonun 30 puan üstünde bir enflasyona sahiptir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Koalisyon İktidarı için "bir iflas belgesi" olduğunu savunan Yılmaz, Planda ekonomik dengelerin 1993 yılında bozulduğunun kabul edildiğini belirtmiştir. Planda Koalisyon iktidarı döneminde enflasyon, büyüme ve sosyal güvenlik konularında ekonominin iflasa sürüklendiğinin kabul edildiğine işaret eden Yılmaz, Planı hazırlayanların tüketime dayalı büyüme modelinin çıkar yol olmadığını ve Türk ekonomisini darboğaza ittiğini bu modeli getiren Başbakan'a itiraf ettirdiklerini ifade etmiştir.²⁴⁹⁵

Yılmaz Yedinci Plan üzerindeki değerlendirmesine şu şekilde devam etmiştir:

²⁴⁹⁴ A.k., s. 406.

²⁴⁹⁵ A.k., ss. 406-409.

Sonra, bu Planı, bundan önceki bütün planlardan ayıran önemli bir fark var; bu Plan, Türkiye'yi 2000 yılına taşıyacak olan plandır. 2000 yılı, 21 inci Yüzyıl, artık öyle ufukta falan değil; 21 inci Yüzyıl, artık eşiktedir. Bu Planın sonunda, Türkiye, 21 inci Yüzyıla girmiş olacaktır. Şimdi, değerli arkadaşlarım, bu açıdan baktığınız zaman, şu Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, maalesef, ne hedefleri ne de perspektifi, belli değildir. Evvela, bu Planın bir perspektifi yoktur. Bakan, Türkiye'de, iki tane perspektif plan yapılmıştır. Birincisi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla birlikte hazırlanan perspektif plandır; 1963 yılında uygulanmaya başlanmıştır, 15 yıllık bir dönemi öngörmüştür; ama sadece 10 yıl uygulanmıştır yani 1973'e kadar uygulanmıştır. Oradaki perspektif, Türkiye'nin ithal ikamesine dayalı olarak hızla sanayileşmesidir. O Planın getirdiği perspektif budur veya o Planın dayandığı perspektif budur. 1973 yılında, Türkiye, ikinci bir perspektif plan kabul etmiştir; bu da, 22 yıllık bir perspektiftir. Bu ikinci perspektif planın hedefi, Türkiye'nin Avrupa Topluluğuyla uyumudur. 1973'ten 1995'e kadar, yani bu yılın sonuna kadar -22 yıllık bir süre içerisinde- bu uyumun sağlanması öngörülmüştür; hem ekonominin yapısı olarak hem de aynı zamanda mevzuat açısından Avrupa Birliği'ne uyumlaşma hedeflenmiştir. ... Şimdi, bu perspektif plan bitti; 1995 sonu geldi. Bu Planın yeni bir perspektifi olması lazım. Kaldı ki, geçtiğimiz Plan döneminde -Altıncı Plan döneminde- dünyada çok önemli değişiklikler oldu; iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçtik, soğuk savaşı geride bıraktık, yeni dünya dengeleri ortaya çıktı. İşte, buraya geldiği zaman Başbakan da "dünyada yeni ekonomik entegrasyonlar kuruluyor" diye devamlı dile getiriyor. ... Bu Planın bu açıdan getirdiği hiçbir perspektif yok; âdeta, bu Plan, Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle Gümrük Birliği'ne girmesinin getireceği sorunların üstesinden gelmek için yapılmış bir plan intibai taşıyor. Bu amacı küçümsemiyorum; ama Gümrük Birliği, Türkiye'nin nihaî amacı, filan olamaz; Gümrük Birliği bizim daha büyük amaçlarımız için sadece bir araç olabilir. Türkiye, beş yıllık kalkınma planını, sadece Gümrük Birliği'nin getireceği sorunlarla boğuşmak için yapmaz. Türkiye, 2000 yılı için hedeflerini tespit eder; o hedeflere ulaşmak için, içinde yaşadığı koşulların içerisinde Gümrük Birliği de vardır; ama Türkiye, sadece Gümrük Birliği için plan yapmaz. Kaldı ki, bu Gümrük Birliği'ne uyum çabasında başarılı olduğumuzu falan söyleyemeyiz. Hele, bu İktidarın döneminde, maalesef, bu uyumdan gittikçe uzaklaştığımız da bir vakiydir.²⁴⁹⁶

AB'nin Maastricht zirvesinde koyduğu ekonomik kriterleri Yedinci Planın yakalamaktan uzak olduğunu belirten Yılmaz, Hükümetin iki tane büyüme hızı hedefini plana koymasını da eleştirmiştir. Planın millî bir plan olmaktan ziyade, Dünya Bankasının raporlarını andırdığını ileri süren Yılmaz, işsizlik hedefi olarak belirlenen 14,5 rakamının zaten 1993 rakamı olduğunu vurgulamıştır. Planda, bir tane bile mega proje olmadığını, enerji sektöründe "artık geliyorum" diyen büyük bunalımların dahi görülmediğini, yaklaşan yeni yüzyılın enerji ihtiyaçlarıyla ilgili en ufak bir hazırlığın olmadığını ileri sürmüştür. Enerji sektöründe yap-işlet-devret modeli ile özel sektör yatırımının 7 kat artmasının hedeflendiğini, bunun gerçekçilikten uzak olduğunu söylemiştir. Yılmaz, yap-işlet-devret modeli ile ilgili şunları söylemiştir:

²⁴⁹⁶ A.k., s. 409.

Aslında, enerjide olduğu gibi, konut sektöründe de, diğer sektörlerde de, altyapıyla ilgili sektörlerde de, bu Plan, yap-işlet-devret modelini, kaynak dengesini sağlayıcı bir tedbir olarak getirmiştir; getirdiği en önemli tedbir de budur. Bakın, burada, iki tane sakatlık var. Birincisi; eğer, yap-işlet-devret modelini, bizim getirdiğimiz bu modeli, hakikaten, bu Planın finansman dengesini sağlayıcı bir yöntem olarak bu kadar geniş biçimde kullanmayı öngörüyorsanız, o zaman, Anayasada, buna paralel değişikliği yapmanız lazım. Aksi takdirde, Anayasada bu değişikliği yapmazsanız, her yap-işlet-devret projesini uygulamak için, Danıştay'dan vize almanız lazım. Bu kadar bürokratik engellemeyle, bu varsayımların gerçekleşmesi mümkün değildir. İkinci bir konu daha var: Bir planın uygulanmasında, bir planın hedeflerinin belirlenmesinde, onu hazırlayan planlamacıları kısıtlayan iki faktör vardır: Birincisi, dış finansman gereğidir. Hele, Türkiye'de dış finansman gereği, fevkalade ağırlıklı bir faktördür. İkinci önemli faktör, iç tasarruflardaki artıştır. Yani, büyüme hızını yukarıya çekebilmek, bu iki faktöre bağlıdır; bir yandan dışarıdan finansman sağlayacaksınız, bununla paralel bir büyüme oranını gerçekleştireceksiniz, bir yandan da iç tasarruf hacmini artıracaksınız. Yap-işlet-devret modelini, bu Planın en önemli unsuru olarak benimsediğiniz zaman, artık, bu iki unsurun hiçbirisiyle bağlı değilsiniz. O zaman, soruyorum: Büyüme hızını niye 5,5 olarak tespit ettiniz, niye 7,1 olarak tespit ettiniz? Mademki, yap-işlet-devret modeline göre, yurtdışından yatırımcılar gelecekler, Türkiye'de altyapı sanayii ve altyapı sektörlerinin her birinde yatırım yapacaklar, o zaman, bu oranı yüzde 10'a çıkarmanız lazım, yüzde 20'ye çıkarmanız lazım. O takdirde, teorik olarak, hiçbir kısıtlama söz konusu değil.²⁴⁹⁷

ANAP döneminde Türkiye'nin telekomünikasyon alanında Avrupa'ya oranla kazandığı avantajın mevcut İktidar zamanında tüketildiğini savunan Yılmaz, bu alanda gerekli olan teknolojik gelişmeler ihmal edildiği için, Türkiye'nin, gelecek yüzyıla, iletişim eksikliği içinde girme tehlikesiyle karşı karşıya bırakıldığını ileri sürmüştür. Otoyol ve konut konusunda da planı eleştiren Yılmaz, kentleşme politikalarının Planın, en zayıf noktasını oluşturduğunu belirtmiştir:

Plana göre, 2000 yılında 67 milyon nüfusa varacak olan Türkiye'nin toplam nüfusunun üçte ikisi kentlerde yaşayacaktır. Yine, bu Planın tahminine göre, bu kentli nüfusun yarısı üç büyük şehirde toplanacaktır; yani, Türkiye'de yaşayan her üç kişiden birisi, üç büyük şehirden birinde oturacaktır; Planın getirdiği projeksiyon budur. Bu, sağlıklı kentleşme demektir. Şimdi, sormak lazım; acaba, Türkiye, dünyada hiç örneği olmayan böyle bir kentsel nüfus yapısıyla, 2000'li yılların getireceği ekonomik ve sosyal sorunların üstesinden gelebilecek midir? Bu Plana bakarsanız, hızlı kentleşme, Türkiye'de, âdeta, doğal bir süreç gibi kabul edilmiştir ve kentleşmeyi düzenleyecek en ufak bir tedbir getirilmemiştir; hiçbir politika önerisi getirilmemiştir. Plan, Türkiye'de, kentleşmenin hangi akıl almaz boyutlara vardığını tespit etmektedir; bunun, önümüzdeki dönemde de artarak devam edeceğini öngörmektedir; fakat buna karşı getirdiği hiçbir politika önerisi yoktur. Örneğin; bir yandan hızlı

²⁴⁹⁷ A.k., ss. 411-412.

kentleşmenin süreceği kabul edilirken, öte yandan konut yapımını artıracak bir tedbir dahi getirilmemiştir. Sadece, Anavatan Partisinin on iki yıl önce getirdiği metropol yönetim ilkelerine sığınmıştır. Hâlbuki İstanbul'da geçtiğimiz kış aylarında yaşanan hava kirliliği ve daha önceki gün İstanbul'u esir alan sel afeti, bu konudaki yetersizliklerin çarpıcı birer örneğidir.²⁴⁹⁸

Planın, tahmin diye getirdiği şeylerin hedef olarak kabul edilmesi durumunda bile başariya ulaşabilmesi için, en azından üç şeye ihtiyacı olduğuna dikkat çekmiştir: Toplumsal uzlaşma, vatandaşın güvenini kazanmış, dürüst ve yetenekli bir siyasî kadro ve ehil bir kamu bürokrasisi ve uyumlu bir ekonomi yönetimi. Bu üç unsurdan hiçbirinin mevcut dönemde Türkiye'de olmadığını savunan Yılmaz, ülkenin toplumsal uzlaşma yerine, hızla, bir kargaşa ve kaos ortamına sürüklendiğini iddia etmiştir. Toplumdaki bütün kurumların, hiçbir dönemde olmadığı kadar yıprandığını, toplumsal değerlerin erozyona uğradığını söylemiştir:

Etnik, mezhepsel ve sosyal kargaşa ortamında, güvensizlik ve karamsarlık, ülkenin üzerine bir kâbus gibi çökmüştür. Eğer, bir gerçeği ifade etmem gerekirse, vatandaşın, bugün, ne bu Hükümete ne Parlamente'ye ne de diğer kurumlara güveni kalmamıştır. Nitekim bakan, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla ilgili tartışmalar ne medyada ne üniversitelerde ne meslek kuruluşlarında ne de toplumun diğer kesimlerinde en küçük bir ilgi uyandırmamıştır.... Değerli arkadaşlarım, bu durum, üzerinde önemle durmamız gereken bir durumdur. Bu durum, aslında, bu metni hazırlayan, bu Planı hazırlayan siyasî kurumlara olan güvensizliğin sonucudur. Bu güvensizlik, bugün, artık, öyle bir noktaya varmıştır ki, vatandaşlarımız, Kuşadası'nda, Alanya'da, başta büyük şehirlerimiz olmak üzere, Türkiye'nin her yerinde gazete ilanlarıyla devleti aramaktadırlar. (ANAP sıralarından alkışlar) Maalesef, devletten ümidini kesenler, hakkını alabilmek için, artık, mafyaya başvurmaktadırlar. (DYP sıralarından gürültüler) ... Toplumda, uzlaşmayı sağlamakla görevli olan Hükümet, bizzatı kavganın sebebi haline gelmiştir. Çünkü bu Hükümet, kendi içinde kavgalıdır; bu Hükümetin iki bakanı, televizyonda, milletin gözü önünde birbirlerini yalancılıkla itham etmişlerdir ve maalesef, bu iki bakan, bugün hâlâ görevinde kalabilmektedir. Bu Hükümetin, Türkiye'ye getirdiği yenilikler bundan ibaret de değildir; bu Hükümetin bir kanadı, Bakanlar Kurulunu boykot etmiştir; yani, eskiden, üniversite öğrencilerinin yaptığı, şimdi, bakanlar yapmaktadır.... Yıllık bütçesi, kevgire çevrilmiş; çalıştırdığı memur ve işçilerin maaşını, ücretini dışarıdan ve içeriden aldığı kredilerle zar zor ödeyebilen, günlük düşünen, günlük yaşayan âdeta, dializ makinesine bağlanmış olan bu Hükümetin, ülkenin beş yıllık geleceğini ne görebilmesi ne de planlayabilmesi mümkün değildir. (ANAP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar) Bizzat kendi geleceğini, altı hafta sonraki kurultaya bağlamış olan veyahut da yabancı bir parlamentonun vereceği kararlara endekslemiş olan bir Hükümetten, bu ülkenin geleceği adına bekleyeceğimiz hiçbir şey olamaz.²⁴⁹⁹

²⁴⁹⁸ A.k., s. 412.

²⁴⁹⁹ A.k., s. 413.

Mevcut Hükümetin birinci önceliğinin bir gün daha iktidarda kalmak olduğunu iddia eden Yılmaz, KİT'lerin, kamu bankalarının, Merkez Bankası kaynaklarının ve devletin diğer imkânlarının bu uğurda seferber edildiğini ileri sürmüştür. Gelenen noktada Türkiye'nin esas sorununun plan yapmak değil, devleti, plan yapabilecek hale getirmek olduğunu savunan Yılmaz, devlete ve siyasî kadrolara güveni yeniden sağlamanın tek ve etkin yolunun seçim olduğuna işaret etmiştir:

*Değerli milletvekilleri, Türkiye'de, refahı sağlamak ve yurt sathına yaymak, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin anayasal bir görevidir, Anayasadan kaynaklanan bir görevidir. Kalkınma planı da, hükümetlerin elinde, bu amaca ulaşmak için bir araçtır. Plan, aynı zamanda, Anayasada yer alan bir kurumdur; ama önümüzdeki Plan -şu Beş Yıllık Kalkınma Planı- bizi bu amaçlara ulaştıramaz; çünkü böyle bir Hükümet, ancak, böyle bir Plan yapabilir. Bu Plan, belki, bu hale getirdiğiniz Türkiye'nin 2000 yılındaki hedefleri bakımından sizin için yeterli olabilir; ama bu hedefler, bizim hayalimizdeki Türkiye'nin hedefleri değildir. Onun için, bu Planı, tutarlı, gerçekçi, inandırıcı ve en önemlisi yeterli bulmuyoruz. Nasıl olsa, bu Plan seçimlerden sonra yeniden yapılacaktır ve Türkiye, 2000 yılına, milletten yeniden güven tazelemiş, önümüzdeki 5 yıl için hedeflerini belirlemiş, bu hedefleri kendi planına nakşetmiş bir hükümetin yönetiminde gidecektir. Türkiye'ye dört yıldan beri kaybettirdiğiniz sürenin sorumluluğu, sizi, artık, milletten kaçmaktan alıkoymalıdır... Demokrasilerde, böyle bir çıkmaza girilen ülkelerde, bir tek çözüm yolu vardır; emaneti sahibine teslim etmek ve onun kararı ne yönde olursa olsun, hangimiz için lehte hangimiz için aleyhte olursa olsun, o karara saygılı olmaktır. Sizden beklediğimiz de sadece bundan ibarettir. Onun için, bu Planın burada uzun boylu teknik tartışmasını zait sayıyorum. Çünkü bu Plan -biraz önce söylediğim gibi- Türkiye'nin önümüzdeki beş yılına ışık tutacak bir plan değildir, Türkiye'nin beş yılını ipoteye alacak bir plan da değildir. O planı yapmak, milletimizin takdiri, Cenabı Allah'ın izniyle, yine, Anavatan İktidarına nasip olacaktır.*²⁵⁰⁰

Yedinci plan üzerinde ANAP Grubu adına söz alan ikinci konuşmacı olan Ekrem Pakdemirli (Manisa), konuşmasının başında Türkiye'de planlamanın tarihçesinden bahsetmiştir. Planlı dönemde askerî yönetimin, olağanüstü şartları istisna edilirse, her iki planı da yapamama şerefının, iktidarın iki partisine ait olduğuna dikkat çeken Pakdemirli, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin, 1945'ten beri hiç yaşanmadığını söyleyerek enflasyonu üçe katlamanın ve ekonomik kalkınmayı da eksi 6'ya düşürmenin "bir hüner" istediğini savunmuştur. Pakdemirli'ye göre, Planda açıkça, devletin küçüleceği, devlet yönetiminin daha etkin, verimli ve kaynağı az tüketen bir yapıya kavuşturulacağı söylenmemektedir. Planın hâlâ kamuyu bağlayıcı olmasını eleştiren Pakdemirli, planın kamuya yol gösterici olması gerektiğini söylemiştir.²⁵⁰¹ Pakdemirli planlama hakkında şunları söylemiştir:

²⁵⁰⁰ A.k., ss. 413-414.

²⁵⁰¹ A.k., ss. 415-417.

Değerli arkadaşlar, Birinci Plan, oldukça başarılı geçti. İkinci Plan, o da büyüme yönünden fena değildi; Üçüncü Planda ise -1973-1977 arasında- maalesef, düşme başlıyor. Üçüncü Plan döneminin ortalama büyüme hızı yüzde 5,5, enflasyonu ise yüzde 21,5 olmuştur. 1978 yılında yeni bir plan yapılamıyor; bu yıldaki büyüme ise 1,4 olmuştur. Geliyoruz, 1979-1983 dönemine; bu dönemde büyüme fevkalade düşüyor, 2,1 oluyor. Bu düşüşün esas müsebbibi 1979 ve 1980 yıllarıdır; 1979'da büyüme eksi 1'e yakın, 1980'de ise eksi 2,1; yani küçülme var. İşte, o iki yılın diğer üç yılın üzerine binmesiyle, ortalama, fevkalade düşüyor, eksi 2,1 oluyor. O rekoru, şimdi bu Koalisyon Hükümeti yakalamış durumda. Yani, Koalisyon Hükümeti "canım, biz 1979-1983 dönemindeki rakamları yakaladık, daha ne istiyorsunuz" diyebilir; ama içinde bulunduğumuz dönemde enflasyon daha yüksek. 1979-1983 yılları arasındaki enflasyon oranı yüzde 51,8; son Koalisyon döneminin ise yüzde 84; 43 ayın, ortalama enflasyonu, yıllık bazda, yüzde 84. Bu rekoru, inşallah, hiç kimseye kırdırmayacaksınız; siz, bunu, İktidar olarak, güle güle saklayın ve her zaman için iyi şeylerle yâd edin. Şimdi, 1996-2000 yılları için ne öngörüliyor: İki senaryo var, ekonomik büyüme yüzde 5,5 ilâ 7,1; deflatörü de yüzde 6 ilâ yüzde 8,1 arasında. Bir kere, deflatörünüz gerçekçi değil; şunu diyebilirsiniz: "Efendim, biz, hedef olarak daha aşağısını göstermek mecburiyetindeyiz; ama yakalayamayacağız. Biz, o yola çıkacağız, o yolda, arabanın lastiği patlamış, tekerlek kırılmış çok önemli değil. Biz, onun için bunu düşük gösterdik." Ama biraz tutarlı da olunması lazım; yani, şu anda, deflatörü yüzde 6'ya getirebilecek, hiçbir hükümet yok; biz de gelsek, bu rakamı yüzde 6'ya indiremeyiz; ama yazarınız; tenkit edirsiniz.²⁵⁰²

Büyüme hızının düşüklüğüne dikkat çeken Pakdemirli, Türkiye'nin 2000'li yıllara koşarken yüzde 5,5 kalkınma hızıyla beş sene daha devam edilmesi durumunda ülkenin Afrika cumhuriyetleri ve muz cumhuriyetleriyle mukayese edileceğini öne sürmüştür. İktidarın arkasında seçmen desteği kalmadığını savunan Pakdemirli, bir an önce seçime gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yabancı sermaye girişi hedefini (3 milyar dolar) küçük bulan dış borçların gayri safi millî hâsılaya oranının yüzde 27'ye geriletilmesinin de mümkün olmayacağını, Koalisyon döneminde bu oranın yüzde 50,4 olduğunu söylemiştir. 2000 yılındaki işsizlik hedefinin yanlış olduğunu belirten Pakdemirli, nüfus artış hızının da çok önemli aile planlaması tedbirleri olmadan düşürülemeyeceğini ifade etmiştir. Pakdemirli, kendi partisinin iktidara geldiğinde Yedinci Planı, "2000'e 5 Kala" programındaki hedeflerle değiştireceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁰³

Yedinci Plan üzerinde ANAP Grubu adına söz alan üçüncü konuşmacı olan Işın Çelebi (İzmir) Gümrük Birliği sürecine girerken, Türkiye'nin, AB tam üyeliğini hedef alması gerektiğini ve bu süreç içinde, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının özel bir önem taşıdığını vurgulayarak konuşmasına başlamıştır. Ekonomik dengeler kurulurken, 1994 yılı sonrasında yeni dengesizliklerin ortaya çıktığına, özellikle sosyal dengelerin altüst olarak toplumsal değer yargılarının ve gelir dağılımının hızla bozulduğuna işaret eden Çelebi, Hükümetin borçlanma ve özelleştirme politikalarının endişe verici olduğunu anlatmıştır:

²⁵⁰² A.k., s. 417.

²⁵⁰³ A.k., ss. 417-422.

1995 yılı bütçe açığı, hedeflenen 198 trilyona karşılık, ilk beş ayda 130 trilyon gerçekleşmiştir. Özelleştirme Kanununu çıkardık, trafik canavarlarının eline verdik; ama Özelleştirme Kanununu yüzlerine gözlerine bulaştırdılar. 1995 yılında 5 milyar dolar özelleştirme geliri elde etmesi beklenen Hükümet, Haziran sonu itibarıyla ancak 80 milyon dolarlık özelleştirme yapabildi. Değerli arkadaşlarım, faiz ve kur dengesizliğinden, döviz kurunu bilerek sabit tutmaktan dolayı, ilk altı ayda, 100–200 kişinin dolar bazında yüzde 30 haksız kazanç elde etmesine yol açtık. Değerli arkadaşlarım, 15 Nisandan sonra memur sıfır zam alıyor, işçi sıfır zam alıyor; emekli ciddi sıkıntı içinde; köylünün gübresi, mazotu, traktörünün fiyatı üç dört misli arttı. İşte, buğdayda olanlar ortada, şekerde olanlar ortada; ekmeği, korkarım ki, üç dört ay sonra, 10 bin liranın üstünde yiyebiliriz...²⁵⁰⁴

Çelebi'ye göre, güven ve istikrar içerisinde sürdürülebilir bir büyümeyi temin etmeyi ve enflasyonu aşağıya indirmeyi temel amaç olarak gören bir plan hazırlanmadığı, kaynakların etkin ve rasyonel kullanımı sağlanmadığı süreç, sosyal dengelerin alt üst olması, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının en büyük ayıbı olacaktır. Gümrük Birliği sürecini çok önemsediklerini söyleyen Çelebi, Planda, Gümrük Birliği sürecinden sonra, Avrupa Birliğine tam üyelik konusunda en ufak bir heyecan olmadığını savunmuştur. Planda tarım ve sosyal güvenlikle ilgili reform olmadığına dikkat çeken Çelebi, Planın memura, işçiye, köylüye, gence, kadına ve esnafa bir şey getirmediğini iddia etmiştir. Eğitimde ve sağlıkta yatırımların özel sektör eliyle yönlendirilmesinin planda öne çıkmasına rağmen gelir dağılımının bu kadar bozulduğu bir dönemde memurun, işçinin, emeklinin çocuğunun nasıl okuyacağını, hastanelerde nasıl tedavi göreceğinin çözümlerinin öngörülmediğini belirtmiştir. Yapı-ışlet-devret kurumunun sorunlarına değinen Çelebi, İktidarın enerji sorununu çözmede yetersiz kaldığını, kendilerinin hükümet olması durumunda bu sorunu çözeceklerini söylemiştir.²⁵⁰⁵ Çelebi plandaki eksiklikleri şu şekilde ifade etmiştir:

Şimdi, değerli arkadaşlarım, hedefleri belirleyen ve hedeflerin gerçekleşmesini temin eden, yatırımlardır. Eğer, hedeflerle uyumlu kaynak dağılımı, yatırım politikaları temin edilmezse, yatırım politikaları yetersiz kalırsa, gelişmesini özel sektörün eliyle istediğimiz kadar temin edelim, yatırımlarda ciddi sorunlarla karşılaşırız. Bu, ciddi bir noktadır... Değerli arkadaşlarım, bu Planla ilgili daha başka ciddi noktalara da dikkatinizi çekeceğim. Ödemeler dengesi ile büyüme arasında ciddi bir ilişki vardır. Burada -Sayın Genel Başkanımız belirtti- iki farklı büyüme hedefi var, yüzde 5,5 ile yüzde 7,1. Sorun burada bitmiyor; sorun, çok daha temelde, derinde bir problemi beraberinde getiriyor. Şimdi, 5,5 ile 7,1'in ihracat hedefi birinde 43,5 milyar dolar, birinde 44,5 milyar dolar, hemen hemen aynı. İthalat, birinde 68 milyar dolar, birinde 73 milyar dolar; ama 7,1'lik büyüme hızında ihracat donuyor. Çalışmaya baktığımızda, Avrupa Birliği pazarının doymuş olduğu ve ihracatın artmayacağı söyleniyor, bunu kabul etmek mümkün değildir...

²⁵⁰⁴ A.k., s. 423.

²⁵⁰⁵ A.k., ss. 424-427.

Turizm ve işçi gelirlerine gelince; turizm gelirleri artıyor, işçi dövizlerinin de 5 milyar dolara çıkacağı söyleniyor. İhracattan ve sanayileşmeden vazgeçen bir mantık var, dışa açık büyümeden vazgeçen bir mantık var. Mutlaka bu büyüme stratejisinin revize edilmesi lazım. Bizim 2000'e 5 Kala projelerinde söylediğimiz, sanayileşme ve kalkınma, dışa açık büyüme süreci içinde olacaktır. Türkiye'nin bugün geldiği 20 milyar dolarlık ihracat potansiyeli 1991 öncesinde bizim oluşturduğumuz bir ihracat potansiyelidir. Bunu 50 milyar dolar hedefine çıkarmak lazım; bunun alt yapısını, sanayiini, bütün bu politikaları belirlemek lazım; ama, ne yazık ki, burada bunlar yok... GATT ve Uruguay Roundu çerçevesinde ortak tarım politikasından söz ediliyor ve ortak tarım politikasını böyle bir unsurun, böyle bir sürecin önemli bir noktası olarak ele alıyor; oysa, ortak tarım politikası, tam üyeliğe geçtikten sonra olabilir. Bu Ortaklık Konseyi kararında, ortak tarım politikası, hizmetlerin serbest dolaşmayla beraber devre dışı bırakıldı. Eğer, Türkiye, ortak tarım politikasına geçecekse; bu işe yılda 3 ilâ 4 milyar dolar kaynak tahsis etmek zorunda. Onu yazdığımız zaman, yılda 3 ilâ 4 milyar doları da oraya koymanız lazım. Değerli arkadaşlarım, ortak tarım politikasına geçmek, teknoloji yönünden tarımda gelişme sağlamayı öncelikli hale getirir. Şimdi, biz 2000'e 5 kala çalışmalarımızda, tarımda, makro politikalarda, köylümüzün refahını yükseltmeyi, köylümüzün gelirini artırmayı, köylümüzün daha iyi şartlarda yaşamasını öngördük. Köylümüze dönük bir tek politika yoktur burada; köylümüzün daha iyi yaşaması, daha iyi geçinmesi, geceleri daha rahat uyuması, traktörünü yeni teknolojide alabilmesi için bir tek politika yok.²⁵⁰⁶

Gelişmiş ülkelerin temel tarım politikasında, hayvansal üretimin, tarımsal üretimin yüzde 60'ı düzeyinde olması gerektiğini belirten Çelebi, Planda bu yönde yapısal bir değişim olmadığını, köylünün refahını artırıcı bir tek politika öngörülmediğini savunmuştur. Çelebi, Hükümetin Gümrük Birliği çerçevesinde kabul ettiklerini de şu şekilde eleştirerek konuşmasını tamamlamıştır:

Ortaklık Konseyi kararlarında, niçin hizmetler sektöründe serbest dolaşım kabul edilmemiştir? Benim müteahhidim, niçin, Almanya'ya, bu kadar şartlardan sonra, Türk işçisini götüremeyecek, orada büro kuramayacak, orada çalışamayacak, Alman firmalarıyla eşit şartlarda ihale alamayacak?.. Bu yasaklandı; ben, buna karşıyım! Eğer, 1973'teki Katma Protokolün ahdi yükümlülükleri geçerliyse, böyle bir madde konulamaz; eğer, 1973'teki Katma Protokol hükümleri, ahdi yükümlülükler açısından geçerliyse, böyle bir şey olamaz; ama çok önemli başka bir şey var... Özellikle, Avrupa Birliğinin işleyişi açısından bir bilgi vermek istiyorum: Avrupa Birliği Komisyonu, hükümet düzeyinde; Avrupa Birliği Konseyi ise üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşuyor ve kararlar önemli ölçüde buradan geçiyor. Avrupa Parlamentosu, 1980'den sonra kuruldu ve bütçe onayı gibi bazı yetkileri var. Avrupa Birliği Komisyonu diyor ki: "Biz, Türkiye'nin birtakım meselelerini Avrupa Parlamentosundan geçirmek zorundayız!" Peki

²⁵⁰⁶ A.k., ss. 428-429.

"buna, ahdi yükümlülük olarak hakkınız var mı dediğimizde "efendim, biz, bunu, danışma anlamında götüreceğiz; ama, onlar 'hayır' derse, birtakım meseleleri askıya alacağız." Avrupa Parlamentosu 1980'den sonra kurulduğuna göre, 350 milyon insana hesap verecek ve onların haklarını koruyacak. Peki, Ortaklık Konseyi kararları, eşitlik ilkesine göre, neden bu Parlamentodan geçmiyor, neden, biz, 65 milyon insanın hakkını korumuyoruz?!... Avrupalı, Avrupa Parlamentosundan geçirecek, siz, bu Ortaklık Konseyi kararlarını bu Meclisten geçirmeyeceksiniz, bu Meclisi, bu halkı, buna layık görmeyeceksiniz; sizi kınıyorum, sizi eleştiriyorum.²⁵⁰⁷

Yedinci Plan üzerinde DYP Grubu adına söz alan ilk konuşmacı Ekrem Ceyhun (Balıkesir) olmuştur. Ceyhun, ekleriyle birlikte 254 sayfa tutan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, 1 000'e yakın bilim adamı, uzman, teknokrat ve bürokratin bir yılı aşkın çalışmaları sonucunda 71 özel ihtisas komisyonu raporu ve 5 bin sayfalık bir dokümanın titizce elenmesi neticesinde hazırlandığını açıklamıştır. Kalkınma planının Mecliste karara bağlanmasının, Anayasanın emri olduğunu hatırlatan Ceyhun, Planda, ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın, yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu bir biçimde hızla gelişmesinin ve ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesinin en iyi şekilde yapıldığını belirtmiştir. 1982 Anayasasının iki kutuplu bir dünyaya göre hazırlandığını söyleyen Ceyhun, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının ise SSCB'nin dağıldığı 1990'lı yılların ikinci yarısına göre hazırlandığına işaret etmiştir.²⁵⁰⁸ Yedinci Planın 21. yüzyıl Türkiye'si için hazırlandığını belirten Ceyhun, bu dönemi şu şekilde tasvir etmiştir:

...kapanacak olan 20 nci Yüzyılın son on yılında bütün dünyada çok büyük değişiklikler meydana geldi. Bu yıllarda, yarım asra yakın devam eden soğuk savaş döneminin kansız bir şekilde sona ermesiyle, uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkilerdeki yoğunlaşma ve entegrasyon süreci yeni boyutlar kazandı. Küreselleşme süreci olarak da adlandırılan hürriyetçi dönemin bariz özelliği, insan haklarının korunması, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve çevre korumacılığının evrensel düzeyde ele alınmasıdır. Bu değişim sonucunda, uzunca süre, iki süper güç etrafında hareket eden dünya, çok kutuplu olmaya başladı. Bu yeni dünyada Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Meksika'nın meydana getirdikleri NAFTA, Avrupa Birliği ile birlikte veya ayrıca mütalaa edilebilecek 78 milyonluk Almanya; Japonya, Güney Kore ve Singapur'un meydana getirdikleri Pasifik Kaplanları; kendisine yeni bir şekil aramakta olan Rusya Federasyonu, yeni kutuplar olarak önümüzde durmaktadır. Bazı kimselerin değerlendirmelerine göre, son on sene içerisinde dünyada, teknolojiyle birlikte, sosyal hayat, ekonomi ve diplomasi sahasında görülen yeni oluşumların, geçmiş iki yüz ilâ üç-yüz yılda olan gelişmelerden daha kapsamlı ve etkin olduğu ifade edilmektedir. Bu defaki yeni dünya düzeninde, hürriyetçi,

²⁵⁰⁷ A.k., s. 430.

²⁵⁰⁸ A.k., ss. 432-433.

*katılımcı, insan haklarına dayalı bir demokratik rejim içerisinde, bireyin zenginliği esas kabul edilmiştir. O halde, demokrasi içerisinde zenginlik, bu düzenin temelini teşkil etmektedir. Bu fikir ve düşünceler zinciri içerisinde ortaya çıkan temel değerler şöyledir: Demokrasi, temsillik vasfı yanında, katılımcılığı da içinde oluşturacaktır. Oluşan serbest piyasa ekonomisi, kimsenin egemen olmadığı, hiçbir sosyal ve ekonomik gücün kontrol altına alamayacağı hür bir piyasanın, hem fertlere özgürlük veren ve fırsatları yaratan hem de onların yaratıcı yeteneklerine imkân açan, çok önemli bir ekonomik sistem olma iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. Değişen bu dünyada, küçük; fakat aktif ve etkin devlet ve kurum yapısı esastır; ancak, bu prensibe uyabilmek için, bütün unsurların mevcudiyeti icap eder. Ezcümle, millî stratejilerin, fikrî projelerin, eylem programlarının ve insan potansiyelinin hazır olması ve olaylara hâkimiyet ve kararlarda sürat esas olacaktır. ... Bu sistemde, bürokrasi azaltılacaktır. Uygar toplum, çok girift bir hale girmiştir. Ferdin, artık, gerek kamudan gerek diğer fertlerden beklediği hizmetlerde, süratli, onurlu ve düşüncesini değiştirmeye yönelmemiş hizmet tarzı istenmektedir. Aktif devlet, doğru, çabuk ve zamanında haber alabilen, karar alabilecek bilgi ve ehliyeteye sahip olmak ve taktik yerine, stratejik araştırmaları kullanan yapıda bir devlettir.*²⁵⁰⁹

Ceyhun, Yedinci Planla, küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak, çağı yakalamanın ve Türkiye'nin gelişmiş dünya ülkeleri arasında seçkin yerini almasının hedeflendiğini vurgulamıştır. Buna ilaveten, Ortak Pazar ile Gümrük Birliğinin Türkiye'ye bir yandan yeni fırsatlar yaratırken, diğer yandan yeni sorumluluklar yüklediğini söylemiştir. Bu gelişmenin yapısal nitelikli kararların hızla alınmasını ve uygulamaya geçilmesini gerekli kıldığını belirtmiştir. Bunun için Planda 20 proje öngörüldüğünü anlatan Ceyhun, bu yirmi projeye ilgili olarak, DPT'nin beşer yıllık, birer master plan hazırlayarak, bunu, yıllık programlara intikal ettirmesi ve yıllık programları, çok sıkı ve özel bir takiple, bu projelerde yoğunlaştırması gerektiğini ifade etmiştir. 1923 yılından itibaren siyasal iktidarlar dönemleri itibarıyla kalkınma hızlarını ve enflasyon değerlerini veren Ceyhun, tamamlanacak ve başlatılacak enerji projelerinden, karayolu, demiryolu, havaalanı, içme suyu, kanalizasyon projelerinden bahsederek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵¹⁰

Yedinci Plan üzerinde DYP Grubu adına söz alan ikinci konuşmacı A. Hamdi Üçpınarlar (Çanakkale) sık sık tartışmalarla kesilen konuşmasında Türkiye'nin küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanabilmesi için önüne koyduğu hedeflerin en önemlisinin insan kaynaklarının geliştirilmesi olduğunu söylemiştir. İyi eğitilmiş genç nüfusun, 2000'li yıllarda Türkiye'nin en büyük avantajı olacağını belirten Üçpınarlar, Planla ilgili eleştirileri Planın doğru okunmadığını söyleyerek karşılamıştır. ANAP dönemini eleştiren Üçpınarlar,

²⁵⁰⁹ A.k., ss. 433-434.

²⁵¹⁰ A.k., ss. 434-436.

Süleyman Demirel'in baraj yapma hususundaki başarılarından bahsetmiştir. ANAP'lı konuşmacıların eleştirilerine cevap veren Üçpınarlar, Yedinci Beş Yıllık Planda, diğer sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de, AB norm ve standartlarıyla uyum sağlayacak reform çalışmalarına ağırlık vermenin önemine işaret etmiştir. Aile hekimliği sistemi ile hastane kapısındaki kuyrukların kaldırılmasının hedeflendiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵¹¹

DYP Grubu adına Yedinci Plan üzerinde konuşan üçüncü konuşmacı Tunç Bilget (Aydın), Yedinci Plan stratejisinin ilk izlerine önceki planlarda rastlamanın mümkün olduğunu söylemiştir. İlk 6 planın değişim ritminin dünyadaki gelişmeleri izlediğini belirten Bilget, yaşanan gelişmeler içerisinde iki tanesinin öne çıktığına işaret etmiştir:

*Bunların ilki; zengin ülkelerin, IMF, Dünya Bankası ve GATT'dan oluşan üçlü, sacayağı üzerine İkinci Dünya Savaşından sonra oturttukları dünya ekonomik düzeninin temellerinde birinci petrol kriziyle başlayan sarsıntılardır. Bu sarsıntılar, zengin ülkelerde, kalıcı iktisadî durgunluklar ve işsizlik yaratmıştır. Özetle ifade ediyorum, bu sarsıntıların mutlu bir sonucu tuhaf bir ifade, ama- sanayileşmiş ülke tüketicilerinin, gelişmekte olan ülke ürünlerine muhtaç hale gelmiş olmaları, alışmak zorunda kalmış olmalarıdır. Bu sonucun ilk açılımlarını, bugün, dünyanın en zengin ülkelerinden olan Japonya'nın yapmış olması düşündürücüdür. Zengin ülke üreticilerinin üçüncü dünya ülkeleri ürünlerine olan talebi ortaya çıkıp geliştikçe, dış ticaret ve kalkınma teorilerini altüst eden ikinci bir sonuçla karşılaştık. Görüldü ki, bugünkü dünyada, bir ülkenin refahını düzenli ve doyurucu şekilde artırabilmesi için, yatırımlarının, iç taleple birlikte dış talebi de kapsar bir şekilde tanımlanması ve gerçekleştirilmesi şarttır. İç dönlük-dışa dönlük ayırımı belirsizleşmiştir. Ayrıca, dünya üretiminde mukayeseli üstünlüğün, doğal kaynaklar ve sermaye birikiminden ziyade, gelişmiş insan kaynağıyla sağlanabileceği ortaya çıkmıştır İktisat öğrencilerine çok uzun süre öğretilen şeyin, yani, Adam Smith-Ricardo teolojisinin 20 nci Yüzyılın sonu için epeyce yanlış olduğunu öğrendik. Karşılaştırmalı üstünlük, doğal kaynaklar ve sermaye birikiminin doğal bileşkesi olarak ortaya çıkan, beş on kuşağın çabalarıyla veya asla değiştirilemez bir şey değildir, bunu öğrendik. Karşılaştırmalı üstünlük, yaratılabilir bir hedeftir ve anahtarı, iyi eğitilmiş insandır....*²⁵¹²

Bilget, Yedinci Planın bir ayırıcı özelliğinin serbest piyasa ideolojisinin hâkim ve başarılı olduğu dünyada, bu gerçeği kabul edip, plan stratejisini, dünyayla bütünleşme ve bu amaçla da, insan kaynaklarını uluslararası ekonomik yarışın gereklerine göre geliştirme temellerine bütünüyle yerleştiren ilk plan olduğunu söylemiştir. Plandaki stratejiyi şu şekilde özetlemiştir:

²⁵¹¹ A.k., ss. 436-449.

²⁵¹² A.k., s. 449.

Son yirmi yıla yakın bir süredir, Batı ülkelerinden başlayarak yayılan liberal düşünceyi benimsemeyip korumacı politikaları sürdürerek, ülke refahını, doyurucu ve sürekli olarak artırmanın ve dünya ülkeleriyle bir arada yaşamının mümkün olmadığı açıkça ortaya çıktı. Dışa açılmanın gerektirdiği biçimde, insan kaynaklarımızın nitelikli bir şekilde geliştirilmesi, tarım ve sanayi sektörünün yeniden yapılanması ve 21 inci Yüzyılın teknoloji savaşımına hazırlanılması; öte yandan, dünyayla bütünleşmenin gereği olarak, devletin, düzenleme işlevini daha iyi yürüteceği bir konuma getirilmesi gerekmektedir. Bu strateji, tarımda, sanayide, bilim ve teknolojiye, dünyayla bütünleşmenin temel amacı olarak gördüğümüz Avrupa Birliğiyle uyumda, devletin düzenleyici ve gözetici fonksiyonlarının geliştirilmesinde, sermaye piyasalarımızda etkinliğin artırılmasında, spesifik, hedef projeler getirmektedir. Bu projeler, yıllık programlara aksettirmeyi beklemektedir. Bu konulara biraz değineceğim; ancak, önce, kısaca da olsa, söylemem gereken birkaç şey var: Bu tür, dünyayla bütünleşme stratejilerinde, hangi ülkeyle ilgili olursa olsun, dış politika, olağanüstü ölçülerde önem kazanacaktır. Dış politikanın, fevkalade rasyonel, esnek ve etkin bir şekilde çizilip yürütülmesi gerekir.... İkincisi, dış dünyayla bütünleşme arttıkça, ülkenin dış şoklara karşı duyarlılığı artar. Türk toplumunun tüm kesimlerinin, meselenin bu boyutunu, biraz, içlerine sindirmeleri gerekir. Refah arttıkça, değişimindeki oynaklık da artar. Tabii, bu açıdan -paradoks belki ama- Türkiye'nin bir şansı var; o da, son on sekiz yıllık dönemde, fevkalade düşük bir kalkınma hızı ile çok yüksek bir enflasyonu birleştirerek olağanüstü kötü bir ekonomik performans göstermiş olması ve refah artışı oynamalarının en aşırılarına zaten alışmış olmasıdır. Başka bir deyişle, dünyayla bütünleşmenin getireceği istikrarsızlık olasılıkları, öyle sanıyoruz ki, Türkiye için, alıştığından daha düşük şiddette kalacaktır. Buna karşılık, Yedinci Plan stratejisinin başarılı olup olmasını, sadece, içte yapılması gereken şeylerin tespit edilmesi, onların iyi yapılması, etkin ve çok rasyonel dış politika uygulanması kolay kolay belirleyemeyecektir; dış dünyadaki gelişmelerin de, bunun üzerinde, belirleyici bir etkisi olacaktır. Bu açıdan, tabii ki, dış dünyayla bütünleşmede, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye karşı tutumunun ne olacağı, öne çıkmaktadır; ancak, bu alandaki gelişmeler ne olursa olsun, bizce, Türkiye'nin, dış dünyayla bütünleşme hedefinden başka bir seçeneği yoktur; bu hedefin odak noktası olarak da -aksi ispat edilmediği sürece- bugün için, Avrupa Birliğinden başka rasyonel bir seçeneği yoktur... Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının üçüncü bölümünün ikinci kısmı, tarım, sanayileşme ve dünyayla bütünleşmeyle ilgilidir; yeni tarım politikaları, yeni sanayileşme politikaları, bilim ve teknolojiye atılım projesi, Gümrük Birliği, finans ve malî piyasa reformları gibi bölümlerden başka, bir de, devletin düzenleyici ve gözetici fonksiyonlarının geliştirilmesi projesi var. Şimdi, bu projeyi aklınızda tutunuz; bir de buna, dördüncü bölümün kapsadığı makro

ekonomik politikalar kısmını ekleyiniz, ikinci temel; sonra da, Gümrük Birliğini, bu ikisinin üzerine monte ediniz. Ashında, Yedinci Planın hedeflediği her şey, bu üç alanda ne yapabileceğimize bağlı olarak değişecektir. Yedinci Planın, yeni tarım politikalarında, yeni sanayi politikalarında ve biraz önce saydığım tüm diğer politikalarda başarılı olabilmesi, bu alanlarda yapılabilecek şeylere bağlıdır. Çeşitli politikalarla ilgili uygulama şemalarına bakınız; önce, çok etkin ve usta bir devlet yönetiminin olacağı varsayılmaktadır. Ülke yönetiminin en kolay, devlette müdahalecilik yapmaktır. Böyle bir yaklaşım altında, usta ve nitelikli bir bürokrasiye de ihtiyaç yoktur. Açıkçası, düzenleyici ve gözetici devletse, çok iyi yetişmiş ve çok usta bir bürokrasiyi gerektirecektir. Böyle bir bürokrasi, politikacının müdahalesini kaldırmaz; böyle bir bürokrasi, her bakanlıkta, tek politikacının bakan olduğu bir bürokrasidir; böyle bir bürokrasi, çok niteliksiz bakan da kaldırmaz. Siyasî rejimimiz ve özellikle Meclisimiz, bu gereği içine sindirmiş midir?... Değerli milletvekilleri bu kadar da değil; dünyayla bütünleşme stratejimizin ve onun Yedinci Plandaki gereklerinin ikinci koşulu, makro ekonomik istikrarın sağlanması ve korunması. Bu da, hükümetlerimizin ve Yüce Meclisimizin, harcama politikalarıyla birlikte vergi politikalarımızı gözden geçirmesini, açıkçası, iş kesimini, gelirden doğru düzgün vergilendirmesini gerektirmektedir. Yüce Meclis, artık bu gereği de kabul etmek zorundadır. Zira Yedinci Plan metni şunu açıkça ortaya koyuyor ki; politikacılar bu gereği kabul etmedikçe, bürokrasi, yüksek gelirli kesimi kendi hakkına razı etmek, bunu önermek cesaretini asla gösteremeyecektir... Planın üçüncü temeli, Gümrük Birliğidir. Ödemeler dengesi projeksiyonları, bu varsayım altında gerçekçi; ihracat, 20 milyar dolardan 43-44 milyar dolara nasıl çıkacak; ithalat, 28 milyar dolardan 69-73 milyar dolara nasıl çıkacak; Gümrük Birliğiyle çıkacak; belki de aşar...²⁵¹³

Yedinci Planda Türk planlamacılığında ilk defa, eğitime birinci, sağlığa ikinci önceliğin verildiğini vurgulayan Bilget, enflasyonla, ihracatla, refah artışıyla ve bunların gerekleriyle ilgili hedeflerin de hep kendi içinde tutarlı olduğunu savunmuştur. Bilget, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın Türkiye'nin Maastricht'te kabul edilen ekonomik performans kriterlerine uymadığı eleştirisini AB içindeki ilk 6 ülkenin bile bu kriterlere uymadığını söyleyerek karşılamıştır. Hükümetin yapılmayanlar sıralanarak eleştirilmesi konusunda da Türkiye'deki şartların 1983'teki şartlardan farklı olduğunu, Güneydoğu'ya işaret ederek söylemiştir. ANAP'ın Hükümete eleştirilerini haksız bulan Bilget, ANAP'ı "muhalefet yorgunluğu" içinde olmakla suçlamıştır. 19. Dönemde kabul edilecek bu Planın gereklerinin, 20. dönemde yerine getirileceğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵¹⁴

²⁵¹³ A.k., ss. 450-452.

²⁵¹⁴ A.k., ss. 452-454.

Yedinci Plan üzerinde DYP Grubu adına son konuşmacı olan Sümer Oral (Manisa), bu planın Türkiye açısından, “asrın son planı” olduğunu vurgulayarak konuşmasına başlamıştır. Plan görüşmelerinin, Meclisin en önemli mesaisi olduğunu söyleyen Oral, Planın değerlendirilmesinde siyaset yapılmasını makul bulmuş ancak bunu yaparken, bir miktar objektif olma gayreti içerisinde olunmasını istemiştir. 1991 yılında devraldıkları enflasyondan daha yüksek bir enflasyonla karşı karşıya olunduğunu kabul eden Oral, ANAP’ın da iktidara geldikten sonra 2 plan uyguladığı halde enflasyonu yükselttiğini hatırlatmıştır. 1991’de kamu açığının Maastricht’in ölçüsüne göre, çok yüksek olduğunu kabul eden Oral, ayrıca, 1994’te yüzde 6’lık bir küçülme olmasının 1994 istikrar programı için normal olduğunu söylemiştir. Sosyal güvenlik sisteminin sorunlarının sadece emeklilik yaşının bir miktar düşürülmesine bağlanamayacağını fert başına gayri safi millî hâsılası 20 bin dolara yaklaşan Fransa’nın dahi sosyal güvenlik sisteminin çatırdadığını belirtmiştir.²⁵¹⁵ Oral, Planın başarılı olması için gerekli olan şeyleri şu şekilde sıralamıştır:

*Değerli milletvekilleri, hiç kuşku yok ki, bir planın hedefleri, dengeleri ne kadar çarpıcı ve güçlü olursa olsun, bütün bunların hayata geçmesi, ancak ve ancak, sağlam bir finansman yapısına sahip olmasıyla mümkündür; aksi takdirde, hedefler, iyi bir temenni listesinden öteye gidemez. Onun için, planın can alıcı boyutu, planın arkasındaki finansmandır. Bu nedenle, planın finansmanının, son derece sağlam ve güçlü bir yapıya sahip olması gerekir. Planın başarısı, bu alanda uygulamaya konulacak tedbir ve düzenlemelerin isabet ve başarısına bağlıdır. Esasen, ülke ekonomisinin bugünkü baş ağrısının başlıca nedeni de, kamunun finansmanındaki önemli açıklardır. Entegrasyona hazırlandığımız Avrupa Birliğinin, bir bakıma, anayasası sayılacak Maastrich Anlaşmasına göre, kabul edilebilecek kamu açığı, ülkenin gayri safi millî hâsılasının yüzde 3’ünü aşmayacak bir büyüklükte olması gerekir. Bizde bu oran, yüzde 10’lar düzeyindedir. Sadece bu iki oranın karşılaştırılması, bu alandaki durumun önemini açıkça ortaya koymaktadır. Kamu açığını makul ölçülere çekebilme bakımından kullanabileceğimiz iki önemli araca sahibiz. Bunlardan birisi, ekonomik ve sosyal boyutunu dikkate alarak vergi yapımızı daha verimli bir hale getirmek. Elimizdeki ikinci imkân, özelleştirmedir. Bunlara ilave edebileceğimiz üçüncü bir araç da, bütçe uygulamalarında harcama politikalarını yeniden gözden geçirmek ve yapılabilecek ciddi tasarrufların bulunduğunu ortaya koymaktır.*²⁵¹⁶

Vergi gelirlerinin bütçenin faiz ve personel giderlerini karşılamada yetersiz kaldığına değinen Oral, 1983’lerde bu durumun böyle olmadığına dikkat çekmiştir. Planın en büyük görevinin bu soruna çare bulmak olduğunu söyleyen Oral, kamu açığını azaltıcı araçların son derece titizlikle kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Vergi hususunda şunları söylemiştir:

²⁵¹⁵ A.k., ss. 454-456.

²⁵¹⁶ A.k., s. 456.

Dünyada vergi tahsilâtında büyük başarı elde eden ülkelerin en sağlam unsurları vergi idaresidir. Vergi idaresini güçlü hale getireceksiniz ki, vergi kanunlarını uygulayacak olan da o idaredir, vergi denetimini yapacak olan da o idaredir. Bugün, makul büyüklükte vergi idareleri, vergi daireleri meydana getireceksiniz ve çevresine hâkim olacak mekanizasyonla güçlendireceksiniz ve gayet tabii, birtakım diğer idarî tedbirlerle, hatta vergi memurlarını dahi, belki, bir bakıma ayrı bir memuriyet sınıfı haline getirerek, ayrı bir personel rejimi veya personel rejimi içerisinde ayrı bir yaklaşımla giderek, vergi gelirlerimizi sağlamlaştırmamız ve aslî gelirlerimizi artırmamız gerekecektir. ... İkinci imkânımızın özelleştirme olduğunu ifade etmiştim. Yedinci Beş Yıllık Plan döneminde izlenmesi gereken ekonomik politikada ikinci önemli nokta, özelleştirme konusudur. Türkiye, özelleştirme konusunda en büyük darboğazı geçmiştir, özelleştirme için, demokratik bir fikir birliği oluşmuştur; yani, kamuoyu, vatandaş rızası mevcuttur. Önümüzde, sadece uygulamanın teknik sorunları vardır; bu sorunlar da, başarıyla aşılabilecektir. Özelleştirmeye, kamu ekonomisindeki küçülme, büyük ölçüde sağlanmış olacaktır. Türkiye’de özel ekonomide, başta sermaye ve insan gücü olmak üzere, gerekli kaynak birikimi sağlanmıştır. Devletin, artık, ticarî faaliyetlerden elini çekme zamanı gelmiştir; özel ekonomi, bu faaliyetleri başarıyla yürütebilecek bir güce sahiptir. Bir işi, eğer vatandaş yapabiliyorsa, vatandaşa “sen şu tarafta dur, devlet yapsın” demenin mantığı yoktur. Devlet, vatandaşa hizmet için vardır. Özelleştirme, şu anda yük teşkil eden kamu elindeki iktisadî kurulu kapasiteyi ekonomiye kazandırmış olacaktır. Devlet de sağlık, eğitim, adalet, güvenlik, çevre gibi sorunlara daha ağırlıklı bir şekilde yaklaşabilecektir. Sosyal devletin gereklerinden, çağdaşlığın bir unsuru olan sosyal güvenlik sistemi, esasta ülkelerin gelir düzeyleriyle çok yakından ilgilidir. Sosyal güvenlik sistemi, bir bakıma, gelirin bir fonksiyonudur. Dünya uygulamasına bakılırsa, sosyal güvenliğin, zengin ülkelerde yaygın ve etkin olduğu görülür. Sosyal güvenlik sistemlerinin finansman yapısını sağlam bir şekilde götürmek çok kolay değildir. Biraz önce Fransa örneğini verdim; buna diğer bazı Batı ülkelerini eklemek de mümkündür. Bugün ülkemizde sosyal güvenlik şemsiyesinin altına girememiş önemli miktarda nüfusumuz vardır. Esasen, şemsiye altında olanların durumunu da yeterli görmek kolay değildir. Bir yandan henüz sisteme dahil olmamışları sistem içerisine çekmek, diğer yandan sistem içindekilerin durumunu bugünden daha iyi bir duruma getirmek Planın önemli hedeflerinden birisidir. Sosyal güvenlik sistemimizin finansman yapısında önemli sıkıntılarımızın bulunduğu açıktır ve ciddi açıklar vermektedir. Birbirinden farklı da olsa, aralarında ufak tefek farklar da olsa, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur aktüeryal dengeleri fevkalade bozulmuş durumdadır. Sistemin finans yapısının bu noktaya gelişi bir tek sebebe bağlanamaz; ama mutlaka yapılması gereken husus, bu finans yapısını daha sağlıklı hale getirecek tedbirlerin süratle alınmasıdır. Yedinci Planda, sistemin malî yapısını iyileştirici istikamette yer alan tedbirlerin uygulanmaya konulmasında kesinlikle ihmal gösterilmemelidir; aksi takdirde, sistemin işlemez hale döndüğünü kısa zamanda göreceğiz.²⁵¹⁷

²⁵¹⁷ A.k., ss. 457-458.

Altyapı yatırımlarının önemine değinen Oral, kamu dışı kaynaklardan yararlanma fırsatı verecek modellere ağırlık verilmesini önermiştir. Planın hedeflerinin tutturulması için üzerinde en fazla duracakları konunun finansman olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerindeki görüşmelerin birinci turunda gruplar adına konuşmalar tamamlandıktan sonra ilk olarak Halil Orhan Ergüder (İstanbul) şahsı adına söz almıştır. Ergüder, 1913 tarihli bir Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun hala uygulanmasını eleştirerek yargının ve adaletin önemine değinmiştir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun mutlak surette değişmesi gerektiğine işaret eden Ergüder, İstanbul'un sorunlarının çözülmesi için müstakil bir İstanbul kanunu çıkarılması gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵¹⁸ Yedinci Plan üzerinde şahsı adına söz alan son konuşmacı Murat Başesgioğlu (Kastamonu), Planda belirtilen hedeflere ulaşmada en büyük sorunun, kaynak sorunu olduğunu, bunun çözümünde yapı-ışlet-devret modelinin önerildiğini söylemiştir. Planda bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak için köklü tedbirler alınmamasını eleştirmiştir. Özellikle kalkınmada öncelikli yöreler konusunda son alınan kararlarla, kalkınmada birinci derece ve ikinci derece ayırımının ortadan kalktığını, yeni ilan edilen sanayi kuşağı iller kategorisiyle, kalkınmada öncelikli birinci derecede il veya ikinci derecede il olmanın hiçbir pratik değerinin kalmadığını belirtmiştir. Dört yıldır işbaşında bulunan Koalisyon Hükümetinin, uzun yıllardan sonra, Türk ekonomisini, Dünya Bankasına ve IMF'ye teslim ettiğini söyleyen Başesgioğlu, ekonomideki bozulmaları anlatmıştır. 1991'de devrettikleri Türkiye'nin 2000'li yıllarda dünyanın birinci sınıf ülkeleri arasına girmeyi kendisine hedef seçen ve büyük ülke olma yolunda hızla yürüyen bir ülke olduğunu ancak mevcut hükümetin dört yıllık icraatı sonunda bu büyük umudun kaybedildiğini anlatmıştır. Hükümetin yapacağı en büyük hizmetin devleti ve kurumları daha fazla yıpratmadan, partizan uygulamalara son vererek, ülkeyi en kısa zamanda seçime götürmesi olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵¹⁹ Başesgioğlu'nun konuşmasının ardından Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerindeki birinci tur çalışmaları tamamlanmış ve Birleşim kapatılmıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının ikinci tur görüşmelerine Genel Kurulun 13.7.1995 tarihli 140. Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatiboğlu'nun başkanlığında başlanmıştır. Bu birleşimde Plan üzerinde Gruplar adına yapılan ikinci tur konuşmalar büyük ölçüde yapılırken Genel Kurulun 14.7.1995 tarihli 141. Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında ikinci görüşmeler tümüyle tamamlanmıştır. Aynı Birleşimin üçüncü oturumunda Yedinci Plan üzerinde verilen 112 adet değişiklik önergesi üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Genel Kurulda değişiklik önergelerinden 13 önerge kabul

²⁵¹⁸ A.k., ss. 461-464.

²⁵¹⁹ A.k., ss. 465-468.

edilmiştir. Genel Kurulun 18.7.1995 tarihli 142. Birleşiminde önergeler üzerindeki çalışmalar tamamlanarak 3067 sayılı Kanun gereğince Planın tümü, Plan ve Bütçe Komisyonu raporunda belirtilen ve Genel Kurulca kabul edilen önergelerdeki değişiklikler istikametinde açık oylamaya sunulmuştur. Açık oylama kupalar sıralar arasında dolaştırılarak yapılmıştır. Bu oylamaya 342 üye katılırken, oylamada 265 kabul, 70 ret, 3 çekinse ve 4 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Meclis tarafından kabul edilmiştir.

Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), Planın kanunlaşması dolayısıyla bir teşekkür konuşması yapmıştır. Doğan konuşmasında Plan görüşmeleri dolayısıyla Plan ve Bütçe Komisyonunda 20 önerge, Genel Kurul görüşmelerinde 13 önerge kabul edildiğini belirtmiştir. Muhalefet partilerinin verdiği önergelerin de kabul edilmesini Plan üzerinde genel bir uzlaşının olması şeklinde yorumlamıştır. Planın 5 000 uzmanın, yirmi yedi ayı aşkın bir süre emek verdiği, değişik yapıda, değişik bir felsefede ve Türkiye'yi 21. Asra taşıyacak çok değerli bir belgedir. Planın beş yıllık dönemde ortalama 5,5 ve 7,1'lik bir büyüme, 217 milyar dolarlık bir yatırım, yüzde 3'lük bir kamu borçlanma gereği, dönem sonu itibarıyla de, yüzde 6 ila 8'lik bir enflasyon, 43 milyar dolarlık bir ihracat, 69-70 milyar dolarlık bir ithalat, fert başına 3 500 dolarlık bir gelir öngördüğünü söylemiştir. Planın Türkiye'yi 2000'li yıllara taşıyacak bir plan olduğunu söylemiş ve millete hayırlı olmasını diyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵²⁰

9. 19. DÖNEM GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR

Gündem dışı konuşma Meclis İçtüzüğü'nün 59. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede Meclis Genel Kuruluna duyulmasında zaruret görülen olağanüstü acele hallerde beşer dakikayı geçmemek üzere, Başkanın takdiriyle en çok üç kişiye gündem dışı söz verilebileceği belirtilmiştir. Hükümet bu konuşmalara cevap verebilir. Hükümet de olağanüstü acele hallerde gündem dışı söz isterse, Başkan bu istemi yerine getirir. Hükümetin açıklamasından sonra, siyasi parti grupları birer defa veya onar dakikayı aşmamak üzere, konuşma hakkına sahiptirler. Grubu bulunmayan milletvekillerden birine de beş dakikayı geçmemek üzere söz verilir.²⁵²¹

19. Dönem boyunca gündem dışı yapılan konuşma sayısı toplam 1530'dur. Bu konuşmalar çevre konularından dış politikaya ve milletvekillerinin kendi seçim çevrelerinin sorunlarına kadar geniş bir çerçeveye sahiptir. Milletvekillerinin konuşmaları eleştiri veya soru içerdiğinde ilgili bakanlar tarafından cevaplandırılmıştır. Gündem dışı konuşmaların yasama yıllarına göre dağılımı ise şu şekildedir. 1. Yasama Yılında 134 milletvekili, Kazakistan

²⁵²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 142, (18.07.1995), ss. 339-340.*

²⁵²¹ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, s. 43.*

Yüksek Şura Başkanı Serikbolsun Abdildin, Devlet Bakanı Türkan Akyol, Bosna-Hersek Başbakan Yardımcısı Muhammed Cengiç gündem dışı konuşma yapmıştır. Bu yasama yılındaki gündem dışı konuşma toplamı 287’dir. 2. Yasama yılında 164 milletvekili, KKTC Cumhurbaşkanı ve Devlet Bakanı Türkan Akyol gündem dışı olarak söz almıştır. Bu yılda toplam 405 adet gündem dışı konuşma yapılmıştır. 3. Yasama Yılında ise 127 milletvekili ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev gündem dışı söz alırken toplam 299 konuşma yapılmıştır. 4. Yasama yılında 163 milletvekili ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev gündem dışı söz almış ve 455 konuşma yapılmıştır. Son yasama yılında ise 49 milletvekili, İçişleri Bakanı Teoman Ünüsan ve Adalet Bakanı Firuz Çilingiroğlu gündem dışı söz almış ve 82 konuşma yapılmıştır.

19. Dönemde yapılmış gündem dışı konuların tümüne bu çalışmada yer verilmesinin imkansızlığı açıktır. Burada 19. dönem içerisinde önemli görülebilecek konularda bazı milletvekillerinin konuşmasına yer verilmiştir. Hangi milletvekillerine yer verildiği konusu dönemin gündemi ile ilişkili olarak belirlenmiştir. Başka bir kriter uygulanmamıştır. Yasama yıllarına göre seçilen gündem dışı konuşmaların sayıları sırasına göre şu şekildedir: 30, 35, 15, 15 ve 7. Böylece bu çalışmada toplam 102 konuşmaya dönemin gündem dışı konuşmaları hakkında bir fikir vermesi amacıyla yer verilmiştir.

9.1. Birinci Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar

Bu yasama yılında 30 adet gündem dışı konuşma incelenmiştir. 5 tanesi ilgili bakanın cevabı olan bu konuşmaların kısa özetleri aşağıda verilmiştir.

9.1.1. Denizli Milletvekili Muzaffer Arıcı’nın, Gökova Termik Santral İnşaatına ve Aliğa Termik Santralına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Muzaffer Arıcı (Denizli) sözlerinin başında mevcut hükümetin iki önemli icraat yaparak işe başladığına işaret etmiş ve bunlardan birinin de Kemerköy Termik Santrali’nin kuruluşunun durdurulması olduğunu belirtmiştir. Bunu belirttiikten sonra Arıcı hükümetin iki kanadından farklı sesler geldiğini ve mevcut Çevre Bakanı ile ilgili bakanın bu durumu durdurma değil de “buzdolabına kaldırma” olarak görmeleri ile bunu kamuoyuyla bu şekilde paylaşımlarının yadırganıcı bir durum olduğunu savunmuştur. Arıcı, genel olarak Termik santrallerinin çevreye vermiş olduğu zararları ve bu zararların da “desülfirizasyon” denilen bir arıtma sistemiyle giderilebileceği üzerinde dünyada çeşitli örneklerinin olduğunu belirterek sözlerini sürdürmüştür. Türkiye’nin enerjiye büyük bir düzeyde ihtiyaç duyduğunu ve bunun bir şekilde giderilmesi gerektiğini belirten Arıcı, ancak bu yapılırken çevreye zarar verilmemesi gerektiğini bildirmiştir. Arıcı sözlerini hükümetin mevcut termik santral inşaatlarının durdurulmasını tekrar gözden geçirilmesini dileyerek noktalamıştır.²⁵²²

²⁵²² *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 11 (4.12.1991), ss. 260-261.*

9.1.2. Bayburt Milletvekili Bahattin Elçi'nin İnsan Hakları Günü Münasebetiyle Yaptığı Gündem Dışı Konuşma

Bahattin Elçi (Bayburt), genel kurulda bazı konularda yapılan konuşmalardan ve son zamanlarda insan haklarına ve evrensel boyutlarının kabulüne ilişkin olarak ortaya çıkan mutabakat ve hassasiyetten duyduğu memnuniyeti belirterek sözlerine başlamıştır. İnsanın en üstün varlık olduğunu vurgulayan Elçi, şu şekilde devam etmiştir:

*Biz, şunu iddia ediyoruz: İnsanlar arasında renk, inanç, cins, etnik yönden hiçbir fark olmamalıdır. Bu açıdan şunu söylüyoruz: Bir insana yapılan iyilik, bütün insanlığa yapılmış iyilik demektir ve bunun gibi, bir insana yapılan kötülük, bütün insanlığa yapılmış kötülük gibidir. Konuya bu açıdan yaklaştığımız zaman, dünyamız bir barış ve adalet ortamına kavuşur; ama bunun bugün var olduğunu söylememiz mümkün değildir. Çünkü, bugün dünyanın hemen her ülkesinde, insan hakları ihlalleri söz konusudur ve insanlık ne çekiyorsa, bu haksızlıkların ve insan hak ve hürriyetlerin çiğnenmesinin ortaya çıkardıkları sorunlardan çekiyor. İnsanlık, çile ve sancı içindedir.*²⁵²³

Konuşmasında Türkiye'de ve dünyada insan haklarına ilişkin yaşanan olumsuz gelişmelerin üzerinde duran Elçi, Anayasa ile Paris Şartı'na atıfta bulunarak ülkedeki bazı konulardaki kaygı verici gelişmelere değinmiştir. Elçi konuşmasını başörtüsüne vurgu yaparak, insanlar arasında bazı çifte standartların yaşandığını belirterek tamamlamıştır.²⁵²⁴

9.1.3. İstanbul Milletvekili Mustafa Baş'ın Bayrampaşa Cezaevindeki Uygulamalarla İlgili Olarak Gündem Dışı Konuşması

Mustafa Baş (İstanbul) konuşmasına İstanbul Bayrampaşa Cezaevi'nin de bulunduğu bölgeden milletvekili seçildiğini ve bu nedenle bu bölgede her türlü sorunla ilgilenmesi gerektiğini belirterek başlamıştır. Bayrampaşa Cezaevi'nin ve bu bağlamda Türkiye'deki cezaevlerinin kendisi tarafından tespit edilen olumsuz durumlarını, hükümetin ve meclisin dikkatlerini çekmesi hedefiyle üç başlık altında topladığını ifade etmiştir. Baş, ilk olarak Bayrampaşa Cezaevi'nin oldukça iyi sayılabilecek bir spor tesisi ve camisi olmasına rağmen güvenlik gerekçeleriyle bu bölümlere açılan kapıların kaynakla kapatılmasından ötürü faydalanılmadığını ve bu sıkıntıların acilen giderilmesi gerektiğini söylemiştir. İkinci olarak cezaevi yapılırken boş olan bölgenin sonraki yıllarda dolduğu, cezaevinin yerleşim birimlerinin ortasında kaldığı ve bunun trafik ve asayiş gibi bir çok olumsuzluğa sebep olduğu üzerinde durmuştur. Üçüncü olarak da siyasi nedenlerle belediye seçimlerinde adayların vaatlerinde bu cezaevinin bu bölgeden kaldırılacağını belirtilmesinin halkta bu şekilde bir beklentiye sebep olduğuna işaret etmiştir. Halkın siyasilere olan inancı ve cezaevine karşı psikolojik nedenlerle oluşan olumsuz tutumu nedeniyle bu cezaevinin bölgeden taşınmasını gerektiğini belirten Baş, konuşmasını kimsenin bu cezaevlerine düşmemesi için gerekli ekonomik ve sosyal önlemlerin bir an önce alınması gerektiğini belirterek bitirmiştir.²⁵²⁵

²⁵²³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 13 (10.12.1991), s. 421.

²⁵²⁴ *A.k.*, s. 422.

²⁵²⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 17 (18.12.1991), ss. 11-12.

9.1.4. Kahramanmaraş Milletvekili Recep Kırış'ın, Hükümet kuruluşundan sonra yapılan tayinlere; Güneydoğu Anadolu'da konuşlandırılan Çekiç Gücün görev süresine, Halkın Emek Partisince Ankara'da düzenlenen kongreye, KİT ürünlerinde yapılacak fiyat ayarlamaları ile Hükümetin diğer tasarruflarına ilişkin gündem dışı konuşması

Kapsamlı bir konuşma yapan Recep Kırış (Kahramanmaraş), yeni hükümetin de geçmiş hükümetler gibi kendinden önce gelen hükümetler tarafından atanan bürokratları görevden almaya başladığına dikkat çekerek ve bunun yanlış bir tutum olduğunu belirtmiştir. Güneydoğu bölgesinde faaliyet gösteren Çekiç Güc'ün görev süresinin mecliste yeterince tartışılmadan uzatılmasının Meclis'in itibarını zedelediğini savunan Kırış, bu durumun Meclis çalışmalarının şeffaflığına da gölge düşürdüğünü savunmuştur. Konuşmasının devamında Halkın Emek Partisi'nin (HEP) kongresinde yaşanan olumsuz gelişmelere işaret eden Kırış bu işte sorumluluğun bu partiyi meclise sokması nedeniyle Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin (SHP), dolayısıyla mevcut hükümetin olduğunu dile getirmiştir. Kırış ayrıca, devlete bağlı olarak faaliyet gösteren KİT'lerin bünyesindeki işletmelerin bazı önemli tüketim maddelerine yapmış oldukları zamların ciddiyyetten uzak ve mesnetsiz olduğunu belirterek bu konuda hükümetin bu zamları geri çekmesi gerektiğini belirtmiştir. Kırış konuşmasını Hac ve Umre ziyaretleri esnasında hacı adaylarının yaşadıkları sıkıntıları dile getirerek sürdürmüş ve mevcut Kültür Bakanlığı'nın bazı faaliyet ve politikalarının ülke birlik ve bütünlüğüne zarar verebileceğini ileri sürerek tamamlamıştır.²⁵²⁶

9.1.5. Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'ün, Çekiç Güc İle İlgili Gündem Dışı Konuşması ile Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün Cevabı

Abdullah Gül (Kayseri) konuşmasına Körfez Savaşı'nın ardından yaşanan gelişmeler ile buraya yerleşmeye çalışan Amerika Birleşik Devletleri'nin "petrol" için olumsuz anlamda yaptıklarını anlatarak başlamıştır. Gül, konuşmasında Çekiç Güc'ün petrol için bu bölgeye yerleştirilen bir askeri yapı olduğunu ve bu süreçte yardım kuruluşu adı altında bir çok uluslararası kuruluşun da Irak'ın kuzeyine yerleştirildiğini açıklamıştır. Gül, konuşmasını büyük devletlerin bu bölgede istihbarat faaliyetleri vasıtasıyla yapmaya çalıştıkları faaliyetlerde de Türkiye'yi bir üs olarak kullandıklarını iddia ederek bitirmiştir.²⁵²⁷

Abdullah Gül'ün iddialarını hükümet adına yanıtlamak üzere Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü söz almıştır. Bu konunun kendi hükümetleri döneminde ortaya çıkmış bulunan bir sorun olmadığını belirten İnönü, Türkiye'nin özellikle Körfez Krizi ve sonrasında Birleşmiş Milletler de dahil her platformda ulusal çıkarına yönelik olarak hareket ettiğini söylemiştir.

²⁵²⁶ A.k., ss. 18-19.

²⁵²⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 18 (19.12.1991), ss. 79-81.

Irak'ın kuzeyine giden yardımların Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye belirtilen taahhütleri neticesinde uluslararası bir güç kanalıyla yapıldığını belirtmiştir. Türkiye'nin komşu ülke Irak ile kendi milli çıkarları doğrultusunda ilişki kurduğunu anlatan İnönü, Hükümetin, Mecliste verilmiş olan 126 sayılı Kararın, yani Hükümete, Körfez Savaşı sonrasında dışarıdan yabancı güçler getirme iznini veren kararın Büyük Millet Meclisine iade edilmesine karar verdiğini hatırlatarak konuşmasını tamamlamıştır.²⁵²⁸

9.1.6. Çorum Milletvekili Mustafa Ateş Amiklioğlu'nun, Çalışanların Erken Emekliliklerine İlişkin Gündem Dışı Konuşması ve Devlet Bakanı Şerif Ercan'ın Cevabı

Mustafa Ateş Amiklioğlu (Çorum) konuşmasına Türkiye'deki sosyal güvenlik kuruluşlarının tarihi geçmişine ve bu kuruluşların üye sayılarına ilişkin bilgiler vererek başlamıştır. Amiklioğlu daha sonra kendisinin sosyal güvenlik ile ilgili olarak bulunduğu devlet görevlerine ilişkin bilgilerle konuşmasını sürdürmüştür. Bunları anlattıktan sonra Türkiye'de sık sık gerçekleştirilen sosyal güvenlik mevzuatına ilişkin değişiklikleri eleştiren Amiklioğlu, bu sık değişikliklerin ülkeye verdiği zararlar üzerinde durmuş ve sık sık siyasi nedenlerle değiştirilen emekli yaşı sürelerinin olumsuzluklarından bahsetmiştir. Amiklioğlu asıl sıkıntının emekli aylığı ödemelerinde doğacağını, kurumların, emeklilerine 30-40 yıl gibi çok uzun süre emekli aylığı ödeyecekleri için tümüyle bir açmaza gireceklerini savunmuştur. Ayrıca, erken emekli olan her sigortalı veya iştirakçi, yeniden bir işe girme çabası içinde olacaktır. AT ülkelerinde 7 çalışana 1 emekli düştüğünü, Türkiye'de ise 2000'li yıllara girmeden, potansiyel emekli sayısı ile aktif sigortalı sayısının başa baş geleceğini söylemiştir.²⁵²⁹

Amiklioğlu'nun konuşmasından sonra bu konuşmaya hükümet adına cevap vermek üzere sözü alan Devlet Bakanı Şerif Ercan, bu konuda yeni bir kanunun gündemde olması sebebiyle, bazı konularda açıklama yapma fırsatının bu gündem dışı konuşmayla sağlanabildiğini belirtmiş ve Amiklioğlu'na teşekkür ederek sözlerine başlamıştır. Ercan, konuşmasında yeni çıkacak kanunun belli düzenlemeleri ve eski bazı kanunların uygulanabilirliğini sağlamak amacı güttüğünü ve bu nedenle de sosyal güvenlik sisteminde bir reform niteliğinde düzenlemenin olmadığını belirtmiştir. Ercan, sözlerini ANAP iktidarı döneminde değiştirilen ve özellikle 1980 öncesi işe girmiş olan memurların özlük haklarında doğabilecek bazı olumsuzlukların giderilmesini bu yeni düzenlemelerle amaçladıklarını belirterek bitirmiştir.²⁵³⁰

²⁵²⁸ A.k., ss. 81-84.

²⁵²⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 22 (7.1.1992), ss. 414-416.

²⁵³⁰ A.k., ss. 416-417.

9.1.7. Ankara Milletvekili Mehmet Kerimoğlu’nun, Lice, Kulp ve Diyarbakır’da yaptığı incelemelere İlişkin Gündem Dışı Konuşması ile Devlet Bakanı Akın Gönen’in, Ankara Milletvekili Mehmet Kerimoğlu’nun, Lice, Kulp ve Diyarbakır’da yaptıkları İncelemelere İlişkin Gündem Dışı Konuşmalarına Cevabı

Mehmet Kerimoğlu (Ankara) konuşmasına Meclis tarafından görevlendirilerek adı geçen bölgelerde yapmış oldukları incelemelere gitme amaçlarını açıklayarak başlamıştır. Kerimoğlu daha sonra olay yerine vardktan sonra görmüş olduklarını anlatmış ve buradaki askerler ile yaptıkları bazı görüşmeleri dile getirmiştir. Burada yöre halkının ve bölgede görev yapan askerlerin yaşanan olaylarla ilgili görüşlerinin alınmaya çalışıldığını belirten Kerimoğlu, karakol komutanlarından ve ilçe kaymakamından bilgi alamadıklarını belirtmiştir. Kerimoğlu, bu arada Vali tarafından ifade edilen il düzeyinde durumun iyi olduğuna dair görüşlerin, ilin bir kısmının gezildiğinde öyle olmadığının ortaya çıktığını ve ilde öğrenci olaylarının da yoğun bir şekilde sürdüğünü söylemiştir. Kerimoğlu sözlerini bir milletvekili olarak bir olayı incelemeye gitmelerine rağmen, almaları gereken bilgileri devlet görevlilerinden alamamış olmalarının üzüntüsünü dile getirerek noktalamıştır.²⁵³¹

Kerimoğlu’nun konuşmasına hükümet adına cevap vermek üzere söz alan Devlet Bakanı Akın Gönen, muhalefet partilerine bağlı milletvekillerinin bu konuyla ilgili olarak İçişleri Bakanı’nın konuşması gerektiği yönündeki itirazları yüzünden konuşmasına başlayamamıştır. Gönen, hükümet sözcüsü olarak konuşmaya hakkı olduğunu ve bu insan hakları komisyonu üyesi değerli milletvekilinin sözleri üzerine ve konuyla ilgili gerekli raporun gelince hükümetin gerekli tüm adımlarını atacağını belirtmiştir. Gönen konuşmasını yine tartışmalar arasında tamamlamıştır.²⁵³²

9.1.8. Trabzon Milletvekili Koray Aydın’ın, Karadeniz Bölgesinde faaliyet gösteren Rus Hayat Kadınları ve Neden Oldukları sorunlara İlişkin Gündem Dışı Konuşması ve Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna’nın Cevabı

Koray Aydın (Trabzon) konuşmasına Sarp Sınır Kapısı’nın açılmasından sonra bir tür ticaret adı altında Türkiye’ye giren Rus hayat kadınlarının özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi’ni bir nevi “istila” ettiğini belirterek başlamıştır. Aydın, kontrolsüz bavul ticaretinin yöreye verdiği ekonomik zararlar ile bu durumun yörede oluşturmuş olduğu sosyal, ahlaki ve kültürel sıkıntılardan ve hayat kadınlarının yörede oluşturduğu sağlık problemlerinin üzerinde durmuştur. Aydın konuşmasına Rusya’dan getirilen ve açıkta satılan her türlü mala ve bu bölgede oluşan kadın ticaretine karşı hükümetin acilen önlem alması gerektiğini belirterek son vermiştir.²⁵³³

²⁵³¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 23 (8.1.1992), ss. 531-534.

²⁵³² *A.k.*, ss. 534-535.

²⁵³³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 25 (14.1.1992), ss. 618-619.

Aydın'ın konuşmasına karşı hükümetin görüşlerini açıklamak amacıyla Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna söz almıştır. Aktuna konuşmasına bu tür bir konuyu gündeme getirdiği için Aydın'a teşekkür ederek başlamıştır. Aktuna, Aydın'ın konuşmasındaki iddiaların doğru olduğunu belirtmiş, ancak bu ülkelerden gelen insanların turist vizesi ile geldiklerini belirterek, bu ülkelere gelen herkesi bu bakış açısıyla bakarak, denetlemenin imkansız olduğuna dikkat çekmiştir. Aktuna ayrıca özellikle Romanya ve Rusya ile diplomatik ilişkilerin bu anlamda kurulduğuna ve bu durumların ülkemize girmeden önlenmeye çalışıldığına işaret etmiştir. Bu anlamda hastalık taşıdığı tespit edilenleri ve sınır dışı edilenlerin rakamlarını veren Bakan bu konunun gündeme getirilmesi nedeniyle teşekkür ederek konuşmasını noktalamıştır.²⁵³⁴

9.1.9. Bayburt Milletvekili Bahattin Elçi'nin, Son Günlerde Yoğunlaştığı İddia Edilen, Aile Hayatı ve Genel Ahlakı Tahrir Edici Müstehcen Yayınlarla İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Bahattin Elçi (Bayburt) ahlaki çöküntünün bir milleti ne hale getirebileceğine dair tarihten ibret alınması gereken olayları anlatarak sözlerine başlamıştır. Elçi konuşmasında özellikle TRT'nin bu konularda son zamanlarda dikkatli davranmadığını ve kanunundan doğan yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Daha sonra toplumda ahlak mefhumunun öneminden bahseden ve gelecek nesillerin televizyondan ne kadar etkilendiklerini belirten Elçi sözlerini, ailenin toplumun en önemli kurumu olduğunu açıklayarak, bunun yanında televizyonun aile ile toplum üzerindeki etkilerinin çok ciddi olduğunu belirterek ve bu konudaki bir hadisi dile getirerek bitirmiştir.²⁵³⁵

9.1.10. Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan'ın, Türkiye Büyük Millet Meclisi Çalışmalarının Verimliliğini Artırıcı, Alınması Gereken Acil Tedbirlere İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Hasan Korkmazcan (Denizli) konuşmasına Meclisin yeni bir döneme girdiğini ve bu yeni dönemin üç aylık ilk periyotunda kendi gözlemlerine göre yeterli bir verimlilikte çalışmadığını gözlemlediğini söyleyerek başlamıştır. Bu konuda alınacak acil önlemlerle ilgili olarak düşüncelerini belirten Korkmazcan konuşmasında Türk parlamento tarihinin seyrini anlatmış ve seçimin üzerinden belirli bir süre geçmiş olmasına rağmen hala seçim atmosferinden çıkamadığını belirtmiştir. Korkmazcan zamanın çok hızlı geçtiğini ve halkın sorunlarının bir an önce çözülebilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemelere ilişkin tasarı ve taslakların meclise sunulmasının vekiller için bir ödev olduğunu bildirmiştir. Korkmazcan'ın bu sözlerinden sonra bazı iktidar milletvekilleri ile Korkmazcan arasında tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan sonra Korkmazcan Meclisin denetim görevini etkin olarak, partiler ile vekiller arasında birbirlerini yıpratıcı bir hale getirilmeden sürdürmesinin önemli olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵³⁶

²⁵³⁴ A.k., ss. 619-621.

²⁵³⁵ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 27 (14.1.1992), ss. 701-703.

²⁵³⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30 (23.1.1992), ss. 141-143.

9.1.11. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Meydana Gelen Çığ Afetleri İle Alınan Tedbirlere İlişkin Gündem Dışı Konuşması

İsmet Sezgin konuşmasına son günlerde yaşanan asker ve sivil olmak üzere 142 vatandaşın ölmesiyle sonuçlanan çığ felaketinde ölenlere rahmet dileyerek başlamıştır. Sezgin konuşmasında öncelikle bu felaketin olmasından itibaren bölgeyle olan ilişkilerini ve devletin olaylara müdahale seyrini anlatarak bilgilendirmede bulunmuştur. Olay olduktan sonra devletin tüm imkanlarıyla seferber olduğunu belirten Sezgin, saat saat olayla ilgili bilgiler vererek konuşmasını genişletmiştir. Bu bağlamda hangi devlet kurumlarının ne gibi ekipman ile ne gibi faaliyetlerde bulunduklarını ayrıntılarıyla anlatan Sezgin, bu arada vatandaşlar ile askerlerin mükemmel bir birliktelik halinde nasıl çığ altındakileri kurtarmaya çalıştıklarını kendi gözlemleriyle belirtmiştir. Sezgin bu arada bölgeye giden devlet erkanını da tek tek saymıştır. Sezgin sözlerini bölgede afetten etkilenen köyleri, bina sayısını, ölü sayısını ve kurtarılan insan sayılarını ayrıntılı olarak sayarak bitirmiştir.²⁵³⁷

9.1.12. Ankara Milletvekili Mehmet Nedim Budak'ın, Anayasa Mahkemesinin, Türkiye Birleşik Komünist Partisini Kapatma Kararına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Nedim Budak (Ankara) konuşmasına 28.1.1992 tarihinde Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) kapatılmasına ilişkin resmi gazetede ki metnin Türk siyasi hayatı adına çok önemli olduğunu belirterek başlamıştır. Budak konuşmasında bu partinin kapatılmasıyla ilgili Anayasa Mahkemesi kararının incelenmesine geniş bir yer ayırmıştır. Kararın dört bölümde incelenebileceğini belirten Budak, karardaki en önemli kısmın “devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün bozulmaması için” ifadesinin içeriğinde yapılan açıklamalar olduğunu belirtmiştir. Kararda TBKP'nin kuruluş amaçlarının işlendiği ve fikirlerinin irdelendiğini belirten Budak, partinin kapatılmasına konu olan ve özellikle Kürtlerin bazı haklarına ilişkin düşüncelerinin haklılığına ve bundan korkulmaması gerektiğine işaret eden bir konuşma yapmıştır. Budak konuşmasını terörün bitmesi için gerekli olanları açıklayarak, tarihteki Türk devletlerine ilişkin olarak bazı yorumlarda bulunarak ve Kürtler ile Türklerin bazı tarihsel nedenlerle ayrılmaz bir şekilde birlikteliklerinin bulunduğunu belirterek nihayetlendirmiştir.²⁵³⁸

9.1.13. Başbakan Süleyman Demirel'in, Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) Yaptığı Resmî Ziyaretle İlgili Gündem Dışı Konuşması

Süleyman Demirel (Isparta) konuşmasına yeni yapmış olduğu yurt dışı gezileriyle ilgili olarak meclise bilgi vermek amacıyla kürsüye çıkmış olduğunu ve bu konuda muhalefetin vermiş olduğu destek için teşekkür ettiğini belirterek

²⁵³⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 31 (4.2.1992), ss. 233-236.

²⁵³⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 33 (6.2.1992), ss. 423-426.

başlamıştır. Demirel öncelikle gezinin ne kadar sürdüğü ve kimlerin katıldığına ilişkin ayrıntılı bir bilgi vermiştir. Daha sonra Demirel, ABD Başkanı Bush ile yapmış olduğu görüşmeyle ilgili bilgi vermiştir. Bu bilgileri aktaran Demirel bu görüşme ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

*Sayın Bush, bizi, Amerika Birleşik Devletleri'nde ağırlamaktan duyduğu memnuniyeti ifadeyle, ziyaretin Türk - Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerine yeni bir biçim kazandıracağını, Hükümetimize ve bizimle olan münasebetlere büyük değer verdiğini; Hükümetimizin, kendisinin ve yönetiminin işbirliğini haiz olacağını söylemiştir. Başkan Bush, Beyaz Saraydaki resmî görüşmeleri müteakip yaptığı açıklamada ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'yi bir dost ve ortak olarak gördüğünü vurgulamış, Türkiye'nin bölgesinde oynadığı role değinerek, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle kurulan Cumhuriyetlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında işbirliğimizin önemini belirtmiştir.*²⁵³⁹

Bu görüşme ile ilgili bilgileri verdikten sonra Demirel, Washington ve New York kentlerinde yapmış olduğu diğer resmi görüşmelere değinmiştir. Bu bilgilerden sonra Demirel, bu şehirlerde önemli gazetelere vermiş olduğu demeç ve röportajlarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Demirel bu demeç ve röportajlarda genel olarak üzerinde durduğu konuları şu şekilde ifade etmiştir:

*... ülkemizde iki ana siyasî akımın bir araya gelerek, halkın yarısından fazlasının desteğinden güç alan bir koalisyon Hükümeti kurmuş olduğumuzu, böylece, sağlanan geniş tabanlı demokratik mutabakat zemininde hızlı bir demokratikleşme ve insan hakları programının yürürlüğe konulduğunu, Türkiye'nin dünya ile bütünleşmeye ve demokrasi içinde antienflasyonist bir serbest piyasa ekonomisini bütün kurum ve kurallarıyla işletmeye kararlı olduğunu; özelleştirmenin ve devletin ekonomide sosyal niteliğini yitirmeden küçülmesinin amaçlandığını, bu konuda, ülkemizde sağlam bir toplumsal uzlaşa bulunduğunu vurguladım. Türkiye'nin, maceradan uzak, barışçı, diyaloga açık, istikrar ve güvenden yana olan dış politikasının devam edeceğini; oluşum halindeki yeni bir Avrupa ve yeni bir dünya düzeninin bize yüklediği sorumlulukların gereğini yerine getirmek için elindeki imkânları kullanacağını bildirdim. Nüfusunun yüzde 99,9'u Müslüman olan Türkiye'nin, laik, kanun hâkimiyetine ve insan haklarına saygılı, demokratik ve piyasa ekonomisine bağlı bir toplum modelinin İslamla bağdaşamayacağı gibi önyargıları tekzip eden somut bir örnek teşkil ettiğini de anlattım.*²⁵⁴⁰

Bölgesel konularda ABD'li devlet adamlarıyla bir çok görüşleri paylaştıklarını anlatan Demirel, özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Ortadoğu ve Kafkaslardan, Orta Asya'ya kadar uzanan geniş coğrafyada yaşanan, yaşanacak olaylarla ilgili fikir alış verişinde bulunduklarını belirtmiştir. Türkiye'de artan terör olaylarını

²⁵³⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 38 (19.2.1992), s. 131.*

²⁵⁴⁰ *A.k., s. 131.*

ABD’li muhataplarıyla tartışıklarına da değinen Demirel bu konuda ortak olarak neler yapılabileceği hususunu masaya yatırdıklarını belirtmiştir. Bu görüşmeleriyle ilgili bilgi veren Demirel, ABD devlet adamlarında görmüş olduğu bir durumu da önemli bir tespit olarak Meclisle paylaşmıştır. Demirel ABD devlet adamları arasında Saddam Hüseyin ile ilgili çok olumsuz görüşler duyduğunu ve Ortadoğu’daki bir çok olumsuz gelişmeden hep Saddam Hüseyin’i sorumlu görmek gibi bir anlayışın olduğunu özellikle belirtmiştir.²⁵⁴¹

Demirel, ABD gezisiyle ilgili izlenimlerini aktardıktan sonra bazı milletvekilleriyle çeşitli konularda tartışmalar yaşamıştır. Bu tartışmalardan sonra Demirel, ayrıca, ABD’nin Türkiye’nin Avrupa ile ilişkilerinde tam desteğinin her görüşmede vurgulandığını belirtmiş ve şu cümlelerle devam etmiştir:

*Gezi, resmî organlar yanında, basın ve yayın organlarında da ilgi görmüştür. Bu, milletimizin gücünün ve devletimizin itibarının, ülkemizin öneminin bir göstergesidir. Türkiye, dünyanın en sorunlu bir bölgesinde, demokratik rejimiyle, insan hakları ve hukukun üstünlüğü politikasıyla, laik cumhuriyet ilkeleriyle örnek bir ülke konumundadır. Türkiye’nin çevresindeki belirsizlik ve istikrarsızlık ortamının demokrasiye, özgürlüğe, ekonomik ve sosyal açıdan refaha ve mutluluğa dönüşmesinde Türkiye’yle birlikte bütün dünyaya büyük görev düşmektedir.*²⁵⁴²

Demirel’in konuşmasından sonra, bu geziye katılan bazı parti temsilcileri de bu ziyaret ile ilgili izlenimlerini Genel Kurula aktarmışlardır. Demirel, bu konuşmaların bitmesinden sonra bazı konulara açıklık getirmek istediğini belirterek tekrar söz almıştır.²⁵⁴³ Demirel bu defa ABD’nin Türkiye ile Sovyetler’in yıkılmasından sonra kurulan Türk Cumhuriyetleri’ne ilişkin görüşleriyle ilgili bilgi vermiştir. Bu konuşmasında Demirel, Türkiye’nin yeni kurulan devletlerle özellikle ticari alanda bir çok ilişki kurmak istediğini ve bu ziyaret ile bu konularda ABD’nin desteğinin alınmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Bazı konuşmacıların Çekiç Güç’e yönelik görüşleriyle ilgili yanlışlıklar bulunduğunu dile getiren Demirel, bazı konuşmacıların Çevik Güç dediğini bunun şu anki mevcut güçle bir alakası olmadığını, savaş dönemindeki bir gücün adı olduğunu söylemiştir. Demirel’in bu tespitinden sonra bazı konuşmacılarla Demirel arasında tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan sonra, Demirel, Çekiç Güç’ün bundan önceki hükümetin tasarrufu olduğunu ve bu nedenle bu konudaki yapılanların sadece devletin devamlılığı olarak yerine getirilerek sürdürüldüğünü açıklamıştır.²⁵⁴⁴

²⁵⁴¹ A.k., ss. 132-136.

²⁵⁴² A.k., s. 138.

²⁵⁴³ A.k., s. 158.

²⁵⁴⁴ A.k., s. 159.

Meclisteki üyelerin ABD gezisiyle ilgili olarak Çekiç Güç konusunun eksik kaldığına ilişkin görüşleri dile getirdiklerini hatırlatan Demirel, bu konuyla ilgili görüşlerini açıklayacağını belirtmiştir. Demirel resmi olarak ABD’li yetkililerle bu konunun görüşülmediğini ancak Kuzey Irak’taki insanlık dışı olaylar nedeniyle Türkiye’nin üstüne düşeni sonuna kadar diğer dünya devletleriyle birlikte yerine getireceğini vurgulamıştır. Demirel, sözlerini Çekiç Gücün görev süresinin gerekmezse uzatma taraftarı olmadığını, bu gücün görev süresinin Haziran ayı içerisinde sona ereceğini ve gerek görülmezse hükümetin tabi ki bu gücün görev süresinin uzatılmasını istemeyeceğini söyleyerek noktalamıştır.²⁵⁴⁵

9.1.14. Bitlis Milletvekili Edip Safder Gaydalı’nın, Bölgelerarası Kalkınmışlık Farklılıkları İle Yaşadığımız Sert Kış Şartlarının Doğu Ve Güneydoğu Anadolu’da Yaratdığı Güçlükler Ve Alınması Gereken Önlemlere İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Tarım Ve Köy İşleri Bakanı Necmettin Cevheri’nin Cevabı

Edip Safder Gaydalı (Bitlis) konuşmasına Türkiye’de bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklılıklarının artarak devam ettiğini belirterek başlamıştır. Gaydalı bunu yaparken Marmara Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasındaki bazı illerin gayri safi milli hasıladan aldıkları payları karşılaştırmış ve bu farkların artışı ile ilgili bazı sebepleri sıralayarak konuşmasını sürdürmüştür. Gaydalı konuşmasında yaşanan çığ felaketleri nedeniyle bazı doğu illerinin ekonomik yönden mevcut yılı daha da kötü bir şekilde geçireceklerini ve acilen bu illerin afet bölgesi ilan edilmesi gerektiğini söylemiştir. Gaydalı, bu yöredeki çiftçilere hükümetin şimdiden bazı konularda yardım elini uzatmasının iyi olacağını söylemiş ve konuşmasını vatandaşın spekülatif yollarla onları sömürecek olan kişilerin ellerine bırakılmamasını dileyerek bitirmiştir.²⁵⁴⁶

Gaydalı’nın konuşmasına hükümet adına cevap vermek için Tarım ve Köy İşleri Bakanı Necmettin Cevheri söz almıştır. Cevheri sözlerine kendisinin de felaketin yaşandığı bölgenin bir milletvekili olduğunu ve bu bölgenin yaşamış olduğu durumun farkında olduğunu belirterek başlamıştır. Cevheri konuşmasında doğudaki süt kombinelerinin mevcut durumuna ilişkin bilgiler de vermek istemiş fakat bazı milletvekillerinin konuyla ilgisi olmayan konularda niye bilgi verildiğine ilişkin itirazları ile genel kurulda tartışmalar çıkmıştır. Bakan konuşmasında doğunun geri kalmışlığına ilişkin olarak örnek verdiğini, çünkü mevcut olan tesislerin işletilmediğine dair konuştuğunu vurgulamıştır. Felaketin yaşanmasından sonra hükümetin bölgede yaptıklarını anlatan Cevheri, bu olayın en az insan kaybıyla atlatılması için hükümetin elinden geleni yaptığını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁴⁷

²⁵⁴⁵ A.k., s. 160.

²⁵⁴⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 42 (27.2.1992), ss. 457-459.

²⁵⁴⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 42 (27.2.1992), ss. 459-461.

9.1.15. Devlet Bakanı Ömer Barutçu'nun, Erzincan'da Meydana Gelen Depreme İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Ömer Barutçu konuşmasına deprem konusunun kendi bakanlığına bağlı bir birimi ilgilendirmedeği için tam bir malumat sahibi olamadığını ancak Kandilli Rasathanesi'nin deprem ile ilgili göndermiş olduğu metne göre bilgi verebileceğini söyleyerek başlamıştır. Barutçu mevcut durumda henüz deprem ile ilgili olarak ne valilik, ne de başka bir yerden tam olarak sağlıklı bir bilgi alınmadığını belirtmiştir. Sivas Valiliği'nden alınan bilgiler ile yetinebildiklerini ve bu bilgilere göre şehir merkezinde büyük oranda yıkım yaşandığını söyleyen Barutçu, tahminen 300 ile 1000 arasında vatandaşın kayıp olduğuna ilişkin bilgi vermiştir.²⁵⁴⁸

9.1.16. Başbakan Süleyman Demirel'in, Erzincan Ve Civarında Meydana Gelen Deprem Felaketine İlişkin Açıklaması

Süleyman Demirel (Isparta), deprem ile ilgili olarak Erzincan'a gerçekleştirdiği gezi ile ilgili olarak izlenimlerini aktaracağını belirterek konuşmasına başlamıştır. Deprem maddi zararı ile devlet kurumlarının ne kadar zarar gördüğünü ve devlet birimlerinin ne kadarının hizmet verebilir durumda olduğunu belirten Demirel, Erzincan'da bir tek devlet hastanesinin ayakta kaldığını ve tüm sağlık hizmetlerinin buradan verilmeye çalışıldığını söylemiştir. Demirel halen enkaz altındaki vatandaşların sayısının belirlenmeye çalışıldığını, bunların kurtarılabilmesi için verilen çabayı anlatarak çalışan ekipman sayısını vermiştir. Yardım faaliyetlerinin tüm devlet kurumlarının seferber olması ile sürdüğünü ifade eden Demirel, depremin zararlarına ilişkin devletin yapabileceklerinin anlatarak kimsenin mağdur edilmeyeceğini açıklamış ve böyle afetlerinin yaşanmamasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁴⁹

9.1.17. Bayburt Milletvekili Ülkü Güney'in Erzincan Ve Civarında Meydana Gelen Deprem Felaketine İlişkin Grubu Adına Konuşması

Ülkü Güney (Bayburt), konuşmasına Başbakan Süleyman Demirel'in böyle önemli bir konuda çok hızlı bir şekilde meclisi aydınlatmak için bilgilendirme yapmasından dolayı teşekkür ederek başlamıştır. Deprem olan bölgede sürekli olarak küçüklü, büyüklü depremlerin yaşandığını söyleyen Güney, hükümetin mevsim engellerine rağmen hemen olaya müdahale etmesinden dolayı çok memnun olduğunu ve çevre illerden de gerekli yardımın çok çabuk gelmesinden dolayı bir teşekkürü hak ettiklerini belirtmiştir. Depremden ders alınarak artık bu yörede ev yapımının belli şartlara haiz olmasını ve yöredeki yerleşim yerlerinin tespitinin belirlenmesinde fay hatlarının öneminin yasalarla belirlenmesini söylemiştir. Güney sözlerini hükümetin bu konuda gereken önlemleri alacağına inandığını belirterek bitirmiştir.²⁵⁵⁰

²⁵⁴⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 49 (13.3.1992), ss. 144-145.

²⁵⁴⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 50 (14.3.1992), ss. 202-205.

²⁵⁵⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 49 (13.3.1992), s. 206.

9.1.18. Erzincan Milletvekili Yıldırım Akbulut'un, Erzincan Depremi Nedeniyle Alınan Tedbirlere İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Yıldırım Akbulut (Erzincan) konuşmasına hükümetin depremin ilk günlerindeki çalışmalarının ümit verici olduğunu, fakat sonrasında depremin üzerinden bir aydan fazla bir zaman geçmesine rağmen hükümetin hiçbir şey yapmadığını üzümlere gördüğünü belirtmiştir. Akbulut halen çadır alamamış ve bir ibadethane dahi bulamamış vatandaşların bulunduğunu belirtmiştir. Yurt dışından ve yurt içinden büyük bir yardım miktarının Erzincan adına geldiğini bildiklerini belirten Akbulut, bu yardımların hala Erzincan'a ulaşamamasını anlayamadıklarını vurgulamıştır. Erzincan'dan dışarıya yoğun bir göç başladığını ve devlet memurlarının da büyük bir çoğunluğunun buradan tayin istediklerini belirtmiştir. Bu tayinlere yenilerinin atanması olmadan izin verilmemesi gerektiğini belirten Akbulut konuşmasında hükümetin yetersiz çalışmaları yanında afet evi olarak yapılan az sayıdaki barakanın da çok küçük ve sıhhi olmadığını ifade etmiş ve bu konuda daha ciddi yatırımların kısa vadede yapılması gerektiğini söylemiştir. Akbulut üniversite sınavlarına az bir zaman kaldığını, deprem bölgesindeki öğrencilere bir ayrıcalık tanınması gerektiğini bildirmiş ve bölgedeki çiftçilerin de sıkıntılarının acilen çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁵⁵¹

9.1.19. Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Dökülmez'in, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde Öğrenim Gören 6 Kız Öğrencinin Başörtülerini Çıkarmadıkları İçin Okul Yurtlarından Uzaklaştırılma Cezasına Çarptırılmalarına, 11.4.1992 Tarihinde, Kahramanmaraş - Kayseri Sınırında Bulunan Tekir Jandarma Karakoluna Bölücü Örgüt Tarafından Yapılan Silahlı Saldırıya İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş) sözlerine esas konuşmasının konusunun inanç hürriyeti olduğuna ancak son günlerde yaşanan bir terör olayının Türkiye'nin iç kesimlerine kadar ulaşmış olmasından kendisinin ve bölge insanlarının duyduğu tedirginliğe işaret ederek başlamıştır. Dökülmez edindiği bilgilere göre bu terör saldırısına uğrayan güvenlik güçlerinin ekipman eksikliğinin olduğunu ve bu saldırıyı yapanların bir helikopter olsa yakalanabileceklerinin bizzat güvenlik güçlerince belirtildiğini bildirmiştir. Konuşmasının devamında başörtüsü ile ilgili olarak özellikle üniversitelerde yaşanan insan hakları ihlallerine dikkat çeken Dökülmez, Avrupa Birliği ülkelerindeki mahkemelerde başörtüsünün bir inanç özgürlüğü olduğuna, kısıtlanamayacağına ilişkin kararlar verildiğini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu'nun da başörtüsünün bir vicdan özgürlüğü olduğunu belirttiğini söyleyen Dökülmez sözlerini, hükümetin bu konuda yapması gerekenleri bir an önce yapmasını isteyerek tamamlamıştır.²⁵⁵²

²⁵⁵¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 64 (15.4.1992), ss. 137-139.*

²⁵⁵² *A.k., ss. 144-145.*

9.1.20. Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu'nun Bakanlığının Bütçesi ve Yatırımlarına İlişkin İthamlarla İlgili Olarak Gündem Dışı Konuşması

Yaşar Topçu konuşmasında öncelikle Ulaştırma Bakanlığı'nın bütçe görüşmelerinde ve belli gündem dışı konuşmalarda bazı iddialar ortaya atıldığına değinmiş ve bu vesile ile cevap verme şansı bulunduğu için teşekkür etmiştir. PTT'deki “alo bilgi” hattının işler hale getirilmesi ile ilgili olarak yapılan sözleşmedeki usulsüzlüklerin önceki dönemden kalma bir mesele olduğunu ve bu nedenle de kendisinin PTT Genel Müdürü'nü görevden aldığını belirtmiştir. PTT ile ilgili olarak önlerine getirilen tüm usulsüzlük iddialarının bir önceki dönemi ilgilendiren sorunlar olduğunu vurgulayan Topçu, ayrıntılarıyla yapılmış olan usulsüzlükleri anlatmıştır. Topçu ayrıca yapılan sözleşmelerin fesh edildiği takdirde devleti zarara uğratacak düzeyde olduğunu ve bu sözleşmeleri bu nedenle ancak devlet adına olumlu olacak şekilde düzeltmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Topçu'nun konuşması zaman zaman tartışmalarla kesilmiştir. Bu tür durumların önüne geçebilmek için belli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirten Topçu, özellikle PTT konusunda hukuki olarak yapılması gerekenlerin yapıldığını söyleyerek ve bu konuyu gündeme getiren milletvekillerine teşekkür ederek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁵³

9.1.21. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Hüsametdin Cindoruk'un Türkiye Büyük Millet Meclisinin 72'nci Kuruluş Yıldönümü Ve Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramının Kutlanması Ve Günün Önem Ve Anlamının Belirtilmesi İçin Yaptığı Konuşması

Hüsametdin Cindoruk konuşmasına bu kutlamalara TBMM çatısı altında katılan yabancı parlamento başkanlarını ve temsilcilerini tanıtarak başlamıştır. Cindoruk daha sonra Türkiye'de parlamenter rejimin geçirmiş olduğu evrimi I. Meşrutiyet'ten günümüze tarihsel bir perspektifte anlatmıştır. Türkiye'nin aralıklarla sürüp gelen bir parlamento geleneğine sahip olduğuna değinen Cindoruk aslında modern çağda yasama işlevini yürüten devlet organlarının, bütün ülkelerde olduğuna dikkat çekmiştir: “Ne var ki, yasama organına bir parlamento olma onurunu ve kimliğini bağışlayan kaynak, ulusal egemenlik ilkesidir ve de hür seçimdir, hür parlamento kürsüsüdür, hür muhalefettir, hür basındır, hür üniversitedir, hür sendikadır, özgür yurttadır. Kısacası, bir ülkede, özgürlük ve eşitlik tartışılmazsa, orada hür parlamentodan söz açılabilir.”²⁵⁵⁴

Türkiye'de cumhuriyet devri boyunca parlamenter yapının üç defa kesintiye uğradığını fakat bu kesintilerin bir şekilde bertaraf edilerek yeniden parlamenter sisteme geçildiğini hatırlatan Cindoruk, Hükümetlerin “gelip geçici” olduğunu, halkoyu ve parlamento kurumunun “kalıcı ve temel” olduğunu vurgulamış ve parlamentolar arası güçlü birlikler oluşturma önerisinde bulunmuştur:

²⁵⁵³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 66 (21.4.1992), ss. 266-270

²⁵⁵⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 68 (23.4.1992), s. 328.

Bu nedenle, günümüzde ortak pazarlar, sadece ekonomik anlaşmalara dayanmıyor; Avrupa Topluluğu ülkeleri, ortak parlamento birliğini temel yapı olarak benimsiyor. Biz de bölgemizde, parlamentolarımız arasında güçlü birlikler oluşturabiliriz; ekonomik ve siyasal dayanışmamızı altyapıya kavuşturabiliriz. Bir Karadeniz Parlamentolar Birliği, Bir Kafkas Parlamentolar Birliği, halklarımızı da dayanışmamızı da güçlendirecektir. Bu fikri, değerli meslektaşlarımın ve kardeş parlamentoların takdirine sunuyorum. Meclisimiz, bütün gücü ve deneyimleriyle böyle bir oluşun gerçekleşmesinde yardıma hazırdır. Diliyoruz ki, halkların ortak sesi, barışı, kalkınmayı, dayanışmayı ve gerçek demokrasiyi güvence altına alsın.

Cindoruk, bütün dünya çocuklarının da bayramını kutlayarak konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁵⁵

9.1.22. Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Ve Meclis Grubu Başkanı Süleyman Demirel'in Türkiye Büyük Millet Meclisinin 72'nci Kuruluş Yıldönümü Ve Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramının Kutlanması Ve Günün Önem Ve Anlamının Belirtilmesi İçin Yaptığı Konuşması

Süleyman Demirel konuşmasına bu bayramın dünya çocuklarıyla paylaşılmasından ve diğer dost yabancı parlamento temsilcileriyle kutlanmasından dolayı duyduğu memnuniyeti açıklayarak başlamıştır. Türkiye'de parlamenter sistemin geçirmiş olduğu evrimi tarihsel bir anlatımla kısa bir şekilde belirten Demirel, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

23 Nisan 1920 Meclisi, millet iradesine dayandığı ve millî egemenlik ilkesini temel aldığı için, kuruluşu itibarıyla, demokratik ve temsili karaktere sahiptir. Demokratikleşme, istikrar içinde büyüme ve küreselleşme, çevreyi koruma, eğitimi çağdaşlaştırma, herkese sağlık hizmeti sağlama, 1992 Türkiye'sinin gerçekleştirmeyi hedeflediği "olmazsa olmaz" verileridir. Bu bağlamda, temel amacımız, dünya ile bütünleşmedir, her alanda yeniden yapılanmayı öngörmüş, tam demokratik, ekonomik ve sosyal refahın tabana yayıldığı bir barış ve huzur Türkiye'si yaratmaktır. Ülkemiz, serbest pazar ekonomisi uygulamaları içinde, toplumsal adaleti ve toplumsal refahı, açık toplum kuralları içinde gerçekleştirmeye kararlıdır. Türkiye, siyasî ve ekonomik olarak, açık toplum ve şeffaf yönetimi, devlet ve özel girişim kurumlarında tesise kararlıdır. Ekonomi yönetiminde ve devlet idaresinde universal normlar bizim direktif kurallarımızdan zira, küreselleşmenin ön şartı, universal normlardır.²⁵⁵⁶

Konuşmasında vicdan, basın ve ifade özgürlüklerine ilişkin görüşlerini açıklayan Demirel, Türkiye'de terör ile ilgili verilen mücadeleye de değinmiş ve bu konuda uluslararası kuruluşların istediği tüm kriterlere uygun hareket edildiğini açıklamıştır. Yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri'yle ilişkilere de değinen Demirel konuşmasını şu cümlelerle tamamlamıştır:

²⁵⁵⁵ A.k., s. 329.

²⁵⁵⁶ A.k., s. 331.

*Eşsiz Atatürk, millî hâkimiyet kavramını çocuklarla özdeşleştirmek suretiyle, millî hâkimiyetin, ebediliğine, sürekliliğine ve her gücün temeli olduğuna işaret etmek istemiştir. Millî hâkimiyet yoluyla, çocuklara, toplumsal adalet içinde, bir refah, huzur ve barış toplumu bırakmanın gereğine inandığını vurgulamak istemiştir. Gerçekten, böyle bir toplumda ve etkin bir eğitim sisteminde yetişmiş çocuklar, daha da mutlu ve müreffeh bir geleceğin sonsuzluğa giden ufkunda, toplumun umut ışığı olarak parlamayı sürdüreceklerdir. Bu ülke içinde, çocuklarımız, üniversal ve çağdaş değerlerin ve millî değerlerin temsilcileri olacaklardır.*²⁵⁵⁷

9.1.23. Refah Partisi Genel Başkanı Ve Meclis Grubu Başkanı Necmettin Erbakan'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin 72'nci Kuruluş Yıldönümü Ve Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramının Kutlanması Ve Günün Önem Ve Anlamının Belirtilmesi İçin Yaptığı Konuşması

Necmettin Erbakan (Konya) konuşmasına komşu ve dost ülkelerin parlamento temsilcilerinin böyle bir günde TBMM çatısı altında olduklarından dolayı bu temsilcilere teşekkür ederek başlamıştır. Türkiye'nin büyük bir özgürlük mücadelesiyle kazanmış olduğu Cumhuriyet döneminde özellikle parlamenter sistem adına yaşanmış olan bazı aksaklıklarla ilgili fikirlerini anlatan Erbakan, daha sonra ülkeyi yönetenlerin aşırı bir Batıya dönük tavır içerisinde bulunmalarının ülkeye verdiği zararı anlatmıştır. TBMM'nin 23 Nisan 1920 ruhuyla çalışmasını isteyen Erbakan şu şekilde devam etmiştir:

*Bu açıklamalardan sonra diyoruz ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi, hangi inanç ve ruhla 23 Nisan 1920'de ilk toplantısını yapıp nasıl çalışmaya başladı ise, geliniz, bugün de aynı Türkiye Büyük Millet Meclisi vasıtasıyla, hep beraber millî birlik ve beraberlik içinde, ülkemizi, kültür emperyalizminden, ekonomik sömürü düzeninden elbirliğiyle kurtaralım. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 72 yıl önce bütün dünya milletlerine örnek bir siyasî bağımsızlığın önderliğini nasıl yapmışsa, bugün de, 60 milyon memleket evladının temsilcisi olarak, vatanımızın ve milletimizin birliği ve beraberliği için de kültürel ve ekonomik bağımsızlık savaşımızı yürütelim, bütün insanlığa saadet getirecek adil düzenin en güzel örneğinin Türkiye'mizde kurulmasına öncülük yapalım.*²⁵⁵⁸

Erbakan konuşmasını çocuklara ve geleceğe ilişkin görüşlerini belirterek tamamlamıştır.

9.1.24. Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit Türkiye Büyük Millet Meclisinin 72'nci Kuruluş Yıldönümü Ve Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramının Kutlanması Ve Günün Önem Ve Anlamının Belirtilmesi İçin Yaptığı Konuşması

Bülent Ecevit (Zonguldak) konuşmasına Türk milleti adına önemli bir bayramın dünya ile birlikte büyük bir katılımı kutlanmasından dolayı duymuş olduğu memnuniyeti belirterek başlamıştır. Türkiye'de, Ortadoğu'da ve dünyada özgürlüklerin gelişmesiyle ilgili bazı tespitlerini anlatan Ecevit şunları söylemiştir:

²⁵⁵⁷ A.k., s. 334.

²⁵⁵⁸ A.k., s. 339.

*Cumhuriyet Türkiye'si, İslam'ın, demokrasiyle de, laiklikle de bağdaşabileceğini kanıtlamıştır. Şimdi, halklarının çoğunluğu Müslüman olan Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycan'da, Müslümanlıkla demokrasinin ve laikliğin bağdaşabileceğini kanıtlama yolunda kararlı adımlarla ilerlemektedir. Bazı Ortadoğu ülkelerinin, dünyadaki ve bölgemizdeki demokratikleşme süreci dışında kalmalarından, Müslümanlık sorumlu değildir; bu ülkelerin halkları da sorumlu değildir. Bundan öncelikle sorumlu olanlar, Ortadoğu'daki çıkarlarını çağdışı rejimlere bağlayan demokratik Batı ülkeleridir. Bu ülkeler, hem dünyada demokrasinin ve insan haklarının önderliğini yapmak iddiasındadırlar hem de Ortadoğu'nun demokrasiye kapalı bazı çağdışı rejimlerini desteklemektedirler. Bu çelişkilerin bir an önce sona ermesini ve önümüzdeki yıllarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış yıldönümü toplantılarında tüm Ortadoğu ülkelerinin serbest ve genel seçimlerle oluşacak parlamentolarının da temsil edilebilmelerini dilerim.*²⁵⁵⁹

Ecevit bu sözlerinden sonra Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan 1920 meclisine göndermelerde bulunmuş ve o dönemdeki parlamentosundaki özgür ve verimli çalışmaları örnek göstererek 19. dönemde de bu şekilde meclis çalışmalarının yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ecevit konuşmasını bütün dünya çocuklarının bayramını kutlayarak tamamlamıştır.²⁵⁶⁰

9.1.25. Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan'ın, “Alo Bilgi” Ve “Alo Tel” Servislerinin Yaptığı Müstehcen Neşriyata Ve Bunun Neden Olduğu Tahribata İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Şevket Kazan (Kocaeli), devletin halkın manevi şahsiyetini de korumak zorunda olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Devletlerin ve milletlerin yükselişinde ve çöküşünde ahlakın çok büyük rolü olduğuna değinen Kazan şu şekilde devam etmiştir:

Tarihen sabittir, devletlerin ve milletlerin yükselişinde ve çöküşünde ahlakın çok büyük rolü vardır. Ahlakî seciyesi yüksek olan milletler ve devletler, tarihte uzun ömürlü olmuşlar; bu, seciye ve seviye koruyamayan milletler ise çökmeye mahkûm kalmışlardır. Bu yüzdendir ki, modern devlet yapılarında bile, genel ahlakın korunması, anayasalarla, devlete bir görev olarak verilmiştir. Ülkemizin daha önceki anayasalarında olduğu gibi, 1982 Anayasasında da -5'inci, 17'nci, 13'üncü ve 133'üncü maddesinde- genel ahlaktan bahsedilir. Genel ahlak, kâh temel hak ve hürriyetlerin sınırı olarak ifade edilir, kâh devletin ahlakı yüceltmesi bakımından bir görev olarak belirtilir. Milletimiz, ahlaka fevkalade önem veren bir millettir; tarihî gelişimi bunu göstermektedir; dünya milletleri arasında ahlakî seciyesiyle tanınmıştır. Bugün sadece anayasalarda değil, genel ahlakın korunması, adabın korunması, ceza kanunlarında bile, ceza müesseseleriyle güçlendirilmiştir. Genel ahlakın

²⁵⁵⁹ A.k., s. 342.

²⁵⁶⁰ A.k., s. 344.

*korunması bir devlet görevi olduğu halde, acaba bu görevin yerine getirilmesi, kanunların uygulanması konusunda durumumuz nedir; Hükümetimiz ne yapmaktadır? Şunu üzümlere ifade ediyorum ki, her türlü ahlak tahribatının sergilendiği günümüzde, Hükümet, genel ahlak meselesinde, maalesef, pek sessiz kalmakta, bu konuda hiçbir hizmet ifa edememektedir.*²⁵⁶¹

TRT ve PTT'nin yapmakla yükümlü olduğu ve olmadığı görevlerle ilgili olarak konuşmasını sürdüren Kazan, konuşmasında mevcut hükümetin ve daha önce iktidarda bulunan ANAP'a mensup milletvekillerinin birbirlerini bu konularda suçlayarak bir yere varamayacaklarını ve bu konularda somut adımlar beklediklerini söylemiştir. Kazan, bu tip telefon hatlarının ahlaka aykırı ise bir devlet kurumunun bu konuda çalışan şirketlerle nasıl yasal sözleşmeler yapabildiğinin merak edildiğini belirtmiştir. Kazan, hükümetin borçlar hukuku ile ceza hukukundan doğan haklarını kullanarak bu durumlara acil olarak son vermesi gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁶²

9.2. İkinci Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar

Bu yasama yılında 35 adet gündemdışı konuşma incelenmiştir. 9 tanesi ilgili bakanın cevabı olan bu konuşmaların kısa özetleri aşağıda verilmiştir.

9.2.1. İstanbul Milletvekili İsmail Cem'in, Kuzey Irak'ta Federe Kürt Devleti Kuruluşunun Açıklanmasına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Cevabı

İsmail Cem (İstanbul) konuşmasına Türkiye'yi olumsuz veya olumlu muhakkak etkileyeceğinden kuşku duyulmaması gereken "Kürt Federe Devleti"nin kurulmuş olduğunu belirterek başlamıştır. Beş dakikalık bir gündem dışı konuşmada böyle bir konunun tüm yönleriyle değerlendirilemeyeceğini belirten Cem²⁵⁶³ konuşmasında hükümetin bu konuda ne düşündüğünü kamuoyunun merak ettiğini söylemiştir. Ayrıca, Cem, Kuzey Irak konusunda hükümetin kamuoyunu bilgilendirdiği tüm konularda daha sonra tersi olan olayların meydana geldiğini savunarak endişelerini dile getirmiştir. Konuşmasında "Çekiç Güç" olayına da değinen Cem, bu güçle yeni oluşan fiili durum arasında bir bağlantının varlığının tartışılması gerektiğini söylemiştir. Cem, muhalefetteyken bu güce karşı olan iktidar partilerinin bu gücün görev süresinin tekrar uzatılması konusunda bir sakınca görmemesini de eleştirmiştir. Cem konuşmasını hükümeti Mecliste açıklama yapmaya çağırarak tamamlamıştır:

Türkiye'de siyasetin kaynağı, Türkiye'de iktidar olgusunun, karar olgusunun kaynağı, Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Bizi bu kadar ilgilendiren bir konuda, bizim Hükümetimiz, bizi yönetenler bir an önce bu Meclise, bu kürsüye gelerek bizlere bilgi vermek, bizlerden görüş almak, kendilerini ve

²⁵⁶¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81 (27.5.1992), s. 10.

²⁵⁶² *A.k.*, s. 12.

²⁵⁶³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 12 (7.10.1992), s. 334.

memleketi daha güçlü kılmak durumundadır; ama ne yazık ki, biz adeta sanki komşunun evinde cereyan etmiş bir olay gibi, kendi hayatımızla, kendi çocuklarımızın geleceğiyle ilgili çok önemli bir konuyu gazete sayfalarından öğrenmekteyiz; kısa dalgada yabancı radyodan, televizyonda da yabancı istasyonları izlemeye çalışıp, bilgi almak durumundayız! Artık, buna bir son vermek lazım.²⁵⁶⁴

İsmail Cem'in konuşmasına hükümet adına cevap vermek maksadı ile söz alan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, konuşmasına Cem'in varsayımlarla dolu konuşmasında hükümete haksızlık ettiğini ve son günlerdeki gelişmeleri biraz abarttığını belirterek başlamıştır. Çetin konuşmasında daha sonra Kuzey Irak'ta Saddam döneminde yapılan bazı katliamları anlatarak mevcut duruma nasıl geldiğini tarihsel bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Kuzey Irak'ta son günlerde yaşananlar ile bu bölgede "Çekiç Güç" faaliyetlerinin insani nedenler ve amaçlar çerçevesinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. Çetin konuşmasında ayrıca Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti istemediğini ve bu oluşumun zararlarıyla ilgili olarak taraflara gerekli uyarıların Türk hükümeti tarafından yapıldığını açıklamıştır. Çetin, Irak'ın birliğinin Türkiye ve Irak halkı açısından en iyisi olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁶⁵

9.2.2. Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'in, Kuzey Irak'ta Federe Kürt Devleti Kuruluşunun Açıklanmasına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Bülent Ecevit (Zonguldak) TRT'nin muhalefet milletvekillerinin gündem dışı konuşmalarını yayınlamamasıyla ilgili olarak serzenişte bulunarak konuşmasına başlamıştır. Bu arada DSP milletvekilleri, bazı bağımsız milletvekilleri ile iktidar partili milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan sonra konuşmaya devam eden Ecevit, Kuzey Irak'ta kurulan Kürt devleti'yle ilgili gelişmeler karşısında hükümetin "şaşkınlık" olarak nitelendirilebilecek yaklaşımlarından dolayı duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın "bizim inisiyatifimiz dışında Kuzey Irak'ta bir şey olamaz" yaklaşımının da bu olayla geçerliliğinin kalmadığını belirten Ecevit, PKK, Çekiç Güç, yeni kurulan Kürt devleti ile Batılı müttefik devletler arasında geleceğe ilişkin projeler anlamında bazı ilişkiler olabileceğini düşündüğünü belirtmiştir. Bu oluşumların Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bazı olumsuz gelişmelerin bir başlangıcı olabileceğine ilişkin kaygılarını dile getirmiştir. Kuzey Irak'taki gelişmelerden bazı faydalar edinebilecek Irak Türklerinin durumunun hükümet tarafından göz ardı edildiğini savunan Ecevit, hükümetin bu konuya olan kaygısızlığına işaret etmiştir. Ecevit, konuyla ilgili olarak Başbakan Süleyman Demirel'i eleştirerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁶⁶

²⁵⁶⁴ A.k., ss. 336-337.

²⁵⁶⁵ A.k., s. 338.

²⁵⁶⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 13 (8.10.1992), s. 403.

9.2.3. Kayseri Milletvekili Aykut Edibali'nin, Güneydoğu Anadolu'da Cereyan Eden Terör Olayları İle Kuzey Irak'taki Son Gelişmelere Ve Türkiye'nin Kendisini İlgilendiren Bölgesel Sorunlar Karşısında Daha Aktif Bir Politika İzlemesi Gerektiğine İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Orhan Kılıçcıoğlu'nun Cevabı

Aykut Edibali (Kayseri), bu konuda bir parlamenter olarak kendisinin dahi yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu konunun özel bir gündem ile Büyük Millet Meclisi'ndeki bir toplantıda ayrıntılı olarak tartışılması gerektiğine olan inancını belirterek konuşmasına başlamıştır. Edibali, konuşmasında PKK terörü ile Kuzey Irak'taki yeni oluşum arasında bir paralellik olduğunu savunmuştur. Edibali bu görüşlerinden sonra sözü Balkanlardaki Türk varlığı ve Filistin sorununa getirmiş ve buralardaki gelişmelerle ilgili olarak Türkiye'nin tarihsel ve kültürel nedenlerle üzerine düşeni yapması gerektiğine değinmiştir. Türkiye'nin Osmanlı mirasını yok sayarak bir dış işleri politikası sürdüremeyeceğini savunan Edibali konuşmasını, Kuzey Irak'taki ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki gelişmelerin de bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini belirterek tamamlamıştır.²⁵⁶⁷

Edibali'nin konuşmasına hükümet adına cevap veren Devlet Bakanı Orhan Kılıçcıoğlu, Edibali'nin sözlerinin bu konulara ilişkin çeşitli açılımlar içermesinden duyduğu memnuniyeti belirterek konuşmasına başlamıştır. Kılıçcıoğlu, hükümetin Kuzey Irak'taki son gelişmelerle ilgili olarak kamuoyuna yapmış olduğu açıklamayla, bu bölgede tek taraflı olarak yapılacak her türlü hareketin iyi düşünülmesi gerektiğini açıkladığını hatırlatmıştır. Türk hükümetinin Irak'taki insanlara yapacağı yardımların hangi etnik köken ve mezhepten olursa, olsun ayırım yapılmaksızın süreceğini belirten Kılıçcıoğlu, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğü için elinden geleceğini yapacağından dolayı kimsenin bir şüphesi olmaması gerektiğini söyleyerek konuşmasını nihayetlendirmiştir.²⁵⁶⁸

9.2.4. Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar'ın, Faili Meçhul Cinayetlere Ve Son Günlerde Körüklenen Ve Tırmandırılan Türk - Kürt Düşmanlığının Zararlarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Zübeyir Aydar (Siirt), son günlerde körüklenmeye çalışılan Türk-Kürt gerginliğinin önlenmesi ve artan faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak söz aldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Halkın Emek Partisi (HEP) il başkanlarına ve il üyelerine düzenlenen suikastlarla ilgili bilgi veren Aydar, bu konuda henüz kimsenin gözaltına alınmamasından dolayı duyduğu kuşkuyu dile getirmiştir. Aydar ayrıca, 1980 öncesi gelişen terör olaylarında ölen vatandaşlar konusuna da değinmiş ve bu olayların da hala birçoğunun faillerinin

²⁵⁶⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 15 (14.10.1992), ss. 135-137.

²⁵⁶⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 15 (14.10.1992), s. 137.

bulunamadığını hatırlatmıştır. Son günlerde yurdun çeşitli yerlerinde Kürt vatandaşlara yapılan filli saldırılan tehlikeli boyutlara ulaştığını söyleyen Aydar, faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak rakamsal bilgiler de vermiş ve Türkiye’de insan öldürmenin günlük işlerden sayılmaması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁶⁹

9.2.5. İstanbul Milletvekili Halil Orhan Ergüder’in, Kumarhanelere İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş’in Cevabı

Halil Orhan Ergüder (İstanbul), geçen gün milletvekili olarak bir denetim amacıyla gittikleri bir kumarhanenin durumunu anlatarak konuşmasına başlamıştır. Ergüder orada gördüğü olumsuz manzarayı konuşmasında bir süre tasvir ederek anlatmıştır. Ceza kanununa göre suç olmasına rağmen bu tip yerlerin kalabalık olarak işletilmesinden ve bu durumlar dolayısıyla da ortaya çıkan bazı usulsüzlüklerle ilgili geniş bir izahat vermiştir. Bu tür kumarhanelerle ilgili tek istisnanın “2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu”ndan doğan durumlar olduğunu belirten Ergüder, bunun amacının bu vesile ile memlekete girecek olan döviz olarak görüldüğünü hatırlatmıştır. Ancak bu tip kumarhanelerin Türk vatandaşlarına kanuni nedenlerle yasak olmasına rağmen buraları işletenler tarafından kurallara uyulmadığını ifade eden Ergüder, bu nedenlerle buralara giden Türk vatandaşları ile ailelerinin düştükleri kötü durumları örnekleriyle açıklamıştır. Ergüder ayrıca bu konudaki ihmalin Turizm Bakanlığı’ndan ziyade illerdeki mülki idare amirlerinin ve emniyet görevlilerinin zafiyetlerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Ergüder konuşmasının sonunda bu kumarhanelerle ilgili gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda Türk halkının bir çok yönden uğrayacağı zararlar önlenmesinde çok geç kalılabileceği uyarısında bulunmuştur.²⁵⁷⁰

Ergüder’in konuşmasındaki iddiaları hükümet adına cevaplamak üzere Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş söz almıştır. Bu konudaki hassasiyeti ile ilgili olarak Ergüder’e teşekkür eden Ateş, Ergüder’den bu denetimlerini artırması ve kendilerini de bilgilendirmesi yönünde bir ricada bulunmuştur. Bu konunun “cidden bir kangrene” dönüşmek üzere olduğunu ancak hükümetin bir “Talih Oyunları Yönetmeliği” çıkartarak, kumarhanelerin bu yapısından kaynaklanan sorunların çözümü için önemli bir adım attığını belirtmiştir. Ateş, bu yönetmeliğin ciddi bir şekilde uygulanmasıyla kumarhanelerin toplum için bir sorun olmasının önüne geçilebileceğini açıklayarak konuşmasını sonlandırmıştır.²⁵⁷¹

²⁵⁶⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 23 (5.11.1992), s. 153.

²⁵⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 32 (26.11.1992), s. 426.

²⁵⁷¹ *A.k.*, s. 426.

9.2.6. TBMM Başkanvekili İzmir Milletvekili Yıldırım Avcı'nın, Almanya'da Türklerin Öldürülmeleriyle İlgili Menfur Cinayetleri Yerinde İncelemek Ve Öldürülen Vatandaşlarımızın Cenaze Törenlerine Katılmak Üzere Beraberinde Bir Heyetle Gittiği Almanya İzlenimlerine İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Yıldırım Avcı (İzmir) Almanya'ya yapılan bu ziyaretin Türklere yapılan bu saldırıların kınanması ve oradaki Türklerin sahipsiz olmadıklarının onlara gösterilebilmesi adına önemli bir durumu ifade ettiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Almanya'da yaşanan ırkçı saldırıların bir özetini veren Avcı, bu konuyla ilgili olarak davet edildikleri yerel parlamentoda konuyla ilgili yapılan oturumlar hakkında bilgi vermiştir. Bu yerel parlamentoda Türklere karşı gösterilen şiddeti Almanların da protesto ettiklerini ve bu bağlamda olumlu girişimlerin olduğunu anlatan Avcı, parlamentonun bu olayları kışkırtan aşırı sağcı milletvekillerine gösterdikleri tepkileri dile getirmiştir. Avcı, daha sonra katledilen Türklere yapılan cenaze töreninden genişçe bahsetmiş ve bu cenaze töreninin de Almanların bu konulara olan tepkilerinin anlaşılması adına çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Cenazelere yüksek bir katılım olduğunu ve bölgedeki üst düzey yöneticilerin kortejde hazır bulunduğunu belirten Avcı, cenazenin ertesi günü Almanya'nın başkentinde aralarında Cumhurbaşkanı'nın da olduğu üst düzey yöneticileriyle yaptıkları görüşmelerden bahsetmiştir. Bu görüşmelerinde bazı önemli hususları gündeme getirdiklerini dile getiren Avcı, konuşmasının sonunda Türkiye'nin önemli bir nüfusa sahip insanı ve önemli düzeyde iş adamı ile akademisyenin bulunduğu Almanya'ya gereken önemi vermesi gerektiğini söylemiştir.²⁵⁷²

9.2.7. Çorum Milletvekili Cemal Şahin'in, Eskişehir'de, Bir Din Görevlisinin, Alevilerle İlgili Olarak Yaptığı Konuşmaya İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Ekrem Ceyhan'ın Cevabı

Cemal Şahin (Çorum) Türkiye'nin “bir mozaikten” oluştuğuna ve bu mozaik içerisinde bir çok farklı grubun bulunduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Şahin, Eskişehir'de bir din görevlisinin geçenlerde kendisine sorulan bir soru üzerine Alevilerle ilgili olarak “onların kestiği yenmez” gibi olumsuz ve mesnetsiz iddialarda bulunduğunu hatırlatmıştır. Olayın mahkemeye intikal ettirilmesini olumlu bulan Şahin, bu nedenle konuyu gündeme getirmek istemediğini belirtmiştir. Ancak olayın tüm basın organlarında yer alması, konuşmanın birkaç kişiye değil camiden merkezi sistem bağlantısı ile tüm Eskişehir'de genel bir kitleye ulaşabilecek bir şekilde yapılmış olması nedeniyle bu konuda konuşmak istediğini vurgulamıştır. Yıllardır bir çok konuda hor görülmeleri sebebiyle yirmi milyon insanın camilere gitmediğine işaret eden

²⁵⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 36 (8.12.1992), s. 213.*

Şahin, bu tip bir konuşmayı yapanın din adamı olması sebebiyle olayın çok incitici olduğunu söylemiştir. Ayrıca din adamlarının bu tip konularda çok dikkat etmeleri gerektiği halde bazen cahillik ve bilgisizlik ile kışkırtıcı konumuna düşmelerinin yanlış olduğunu vurgulayan Şahin, Alevi, Sünni bu memleketin % 99'unun Müslüman olduğunu vurgulamıştır. Artık bu tür ayrımcılıkların yanlışlık adı altında olsa dahi kesinlikle kabul edilemez olduğunun altını çizen Şahin, bu tip hareketlerde bulunanların kesinlikle cezalandırılmaları gerektiği ve bu konuda savcıların taviz vermemesi gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁷³

Şahin'in konuşmasına hükümet adına cevap vermek üzere söz alan Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun Türk milletinin bütünlüğünü bozacak hiçbir davranışa müsaade edilmeyeceğini belirterek başlamıştır. Bu konuyu soruşturmak için iki müfettişin görevlendirildiğini, soruşturma bitene kadar da bu konuşmayı yapan din adamının açığa alındığını açıklamıştır. Ceyhun, suçun sabit olduğunun anlaşılması durumunda gereken cezanın verilmesi hususunda kimsenin şüphe etmemesi gerektiğini belirterek konuşmasını noktalamıştır.²⁵⁷⁴

9.2.8. Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın, Ülkemizde, 1992 Yılıın, İşkence, Ölüm, Faili Meçhul Cinayetler, Kayıplar Ve Yasaklama Gibi Demokrasi Ayıplarıyla Geçirildiğine İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Mehmet Bataklı'nın Cevabı

Sırrı Sakık (Muş) yeni yılın kandan ve gözyaşından arınmış bir yıl olmasını dileyerek konuşmasına başlamıştır. Dünyada ve Türkiye'de geçen yıl binlerce kişinin faili meçhul ve cinayetler öldürüldüğünü belirten Sakık, sayılarla kendi tanımlamalarıyla "şeffaf karakollarda ve faili belli olmayan" binlerce kişinin öldürüldüğünü savunmuştur. Sakık konuşmasında genelde Türkiye'de emniyete bağlı ve askeri karakollarda meydana gelen adam dövme, işkence ve ölümler üzerinde durmuştur. Özellikle Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde devlet görevlilerinin çeşitli bahanelerle bölge insanı üzerindeki baskılarını anlatan Sakık, bahsettiği olayların tarihlerine ve hatta vuku bulduğu saatlere kadar ayrıntılı bilgi vermesi dikkat çekmiştir. Sakık konuşmasının sonunda Başbakan Süleyman Demirel'in vatandaşların korunmasına yönelik olarak muhalefette iken vermiş olduğu sözleri yerine getirmesini beklediklerini vurgulamıştır. Sakık, HEP olarak vatandaşların tam güvenliğinin sağlanabilmesi amacıyla yapılması gereken her türlü fedakarlığa hazır olduklarını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁷⁵

²⁵⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 54 (13.1.1993), s. 171.

²⁵⁷⁴ *A.k.*, s. 172.

²⁵⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 54 (13.1.1993), s. 178.

Sakık'ın iddialarına hükümet adına cevap vermek üzere Devlet Bakanı Mehmet Batallı söz almıştır. Batallı'nın sözlerine başlamadan önce muhalefet partili milletvekillerinin niçin İçişleri Bakanı'nın bu konuda cevap vermediğini öğrenmek üzere serzenişte bulundukları görülmüştür. Batallı, Türkiye'de güvenlik güçlerinin yoğun çalışmaları neticesinde sadece Çetin Emeç, Bahriye Üçok ve Muharrem Aksoy cinayetlerinin faili meçhul olarak kaldığını ve bunların haricinde faili meçhul cinayet bulunmadığını belirtmiştir. Batallı'nın bu ifadeleri üzerine Sırrı Sakık söze karışmış ve faili meçhul sayısı ile ilgili bir süre tartışmalar yaşanmıştır. Son zamanlarda PKK'ya karşı yoğun operasyonlar neticesinde ağır zayıatlar verildiğini söyleyen Batallı, Doğu ile Güney Doğu'da yaşayan halkın bu nedenle biraz da olsa rahatladığını ifade etmiştir. Batallı ayrıca, terör örgütünün kendi işlediği suçları devletin üzerine atmak istediğini ancak bunda başarılı olamadığını da sözlerine eklemiştir. Yine gözaltında ölümler olmadığını ve öldürülen gazeteci sayısının sadece bir kişi olduğunu belirten Batallı'nın açıklamalarından sonra Genel Kurul'da tartışmalar yaşanmıştır. Batallı terörün bitmek üzere olduğunu ve vatandaşların biraz daha sabretmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁷⁶

9.2.9. Devlet Bakanı Ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün, Irak'ın Güneyinde Ve Kuzeyinde Meydana Gelen Son Gelişmelere İlişkin Gündem Dışı Açıklaması

Erdal İnönü, Körfez Savaşı'nın üzerinden önemli bir süre geçmesine rağmen sağlanamamış olan barış ortamından ve bu durumun Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsederek konuşmasına başlamıştır. Irak'ın kuzeyinde ve güneyinde meydana gelen olaylarla ilgili bilgi veren İnönü, Türkiye'nin Irak ve ABD ile ilişkilerine değinmiş ve Irak'ın ülke olarak nasıl çiğnendiğine ilişkin bazı açıklamalarda bulunmuştur. İnönü, ABD'nin ve müttefik güçlerin Türkiye'yi Irak'taki her gelişmeden haberdar ettiklerini belirtmiştir. ABD ve müttefik güçlerinin Irak'a direk bir saldırı amacı olmadığını söyleyen İnönü, sadece belli mntıklar arasında denetim ile Kuzey'de Irak Kürtlerinin, Güneyde de Irak Şiilerinin, Saddam Güçlerine karşı savunulmasını amaçladıklarını söylemiştir. İnönü ayrıca Türkiye sınırlarındaki ABD güçlerinin hiçbir şekilde Irak'ı vurmalarının söz konusu olmadığını belirtmiştir. İnönü'nün bu açıklamalarından sonra Genel Kurul'da bazı tartışmalar yaşanmıştır. İnönü, hükümetin dış muhataplarıyla yaptıkları görüşmelerde Meclis'in ve Türk halkının kaygılarının her fırsatta hatırlatıldığını ve hükümetin bu kaygılara yer vermeyecek her girişimi en kısa sürede yaptığının bilinmesini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁷⁷ İnönü'nün bu konuşmasının ardından, konuya ilişkin olarak ANAP Bitlis Milletvekili Kâmrân İnan, RP Kayseri Milletvekili Abdullah Gül, CHP İstanbul Milletvekili İsmail Cem, DYP Ankara Milletvekili Sait Kemal Mimaroglu ve SHP Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal grupları adına birer konuşma yapmışlardır.

²⁵⁷⁶ A.k., s. 182.

²⁵⁷⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 56 (19.1.1993), s. 324.

9.2.10. Tokat Milletvekili İbrahim Kumaş'ın, Irak Harekâtı, Birleşmiş Milletlerin Aldığı Bazı Kararlar Ve Türkiye'nin Görevlerine İlişkin Gündem Dışı Konuşması

İbrahim Kumaş (Tokat), Birleşmiş Milletlerin güçlülerin yanında olmasından ve Güvenlik Konseyi kararlarının sorgusuz, BM Genel Kurulu'nda kabul edilmesinden dolayı duyduğu memnuniyetsizliği dile getirerek konuşmasına başlamıştır. Kumaş, BM kararlarının büyük çoğunluğunun tartışılır olduğunu ve BM'nin Bosna-Hersek de düşmüş olduğu durumun bunun en büyük kanıtı olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca, BM'nin Irak'taki almış olduğu kararların büyük bir çoğunluğunun da çifte standart içerdiğini belirten Kumaş, CNN ve Türkiye'de de TRT'nin Irak'taki olaylarını anı anına, bazen de abartılı bir şekilde verdiğini hatırlatmıştır. Bosna'daki durumun yine bu kanallar tarafından Irak'taki kadar yoğunlukta verilse Sırların bu kadar kolay hareket edemeyeceklerini belirten Kumaş, Türkiye'nin dünya kamuoyunu bir çok yönden uyarabilecek ve uyandırabilecek bir pozisyonda olduğunu söylemiştir. Ancak televizyon kanallarının bu işlevini ne Irak, ne de Bosna- Hersek olaylarında yerine getirmediğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁷⁸

9.2.11. Ankara Milletvekili İ. Melih Gökçek'in, Anayasa Mahkemesine Yeni Atanan Üyenin Göreve Başlatılmamasına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Akın Gönen'in Cevabı

İ. Melih Gökçek (Ankara), Anayasa Mahkemesi başkanı Yekta Güngör Özden'in Türkiye'de bir bunalım oluşturma yönünde işgal ettiği mevkiinin tarafsızlığını bozan davranışlar sergilediğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Gökçek, Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilme kriterlerini sayarak bu konunun kahramanı olan öğretim üyesi Süleyman Aslan'ın YÖK tarafından Cumhurbaşkanına sunulduğu ve Cumhurbaşkanı tarafından da Anayasa Mahkemesi üyeliğine atandığını belirtmiştir. YÖK'ün bu şartları taşıdığını belgelemesine rağmen Anayasa Mahkemesinin Arslan'ın gerekli şartları taşımadığını belirterek görevden geri uzaklaştırdığını anlatmıştır. Yekta Güngör Özden'in bu tavrının ilk olmadığını ve daha bir çok böyle usulsüz işlemler yaptığını ileri süren Gökçek, Özden'in başkanlık seçiminin de usulsüz olduğunu idida ederek geniş bir şekilde anlatmıştır. Konuşmasını daha sonra Yekta Güngör Özden'in sağlık problemlerine doğru kaydıran Gökçek'in konuşması bu noktadan sonra çeşitli tartışmalarla kesilmiş ve bu tartışmalar esnasında sona ermiştir.²⁵⁷⁹

²⁵⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 56 (19.1.1993), s. 357.

²⁵⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), s. 440.

Gökçek'in konuşmasına hükümet adına cevap vermek üzere Devlet Bakanı Akın Gönen söz almış ve Anayasa Mahkemesi'ne seçilme koşullarını açıklayarak sözlerine başlamıştır. Gönen, Anayasa Mahkemesi'nin Arslan'ı 1979 yılında Doçent olduğu ve bu sebeple de atandığı tarihte on beş yılını doldurmuş olmadığı için atamadığını söylemiştir. Ancak atamayı yapan Cumhurbaşkanının bu işlemi geri almadığını söyleyen Gönen, Anayasaya göre Cumhurbaşkanının bir tasarrufundan geri dönmediği durumda o işlemde başka bir şekilde geri dönülemeyeceğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁸⁰

9.2.12. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in, Gazeteci-Yazar Uğur Mumcu'nun Menfur Bir Suikast Neticesinde Öldürülmesine İlişkin Gündem Dışı Açıklaması

İsmet Sezgin, Türkiye'nin aydınlık geleceğine ilişkin bir saldırı olarak gördüğünü belirttiği bu olaya ilişkin halen ellerine geçen bilgilerle ilgili olarak konuşacağını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Uğur Mumcu'nun öldürülme sürecini zaman vererek açıklayan Sezgin, Mumcu'nun şahsi, edebi ve siyasi kişiliği hakkında bilgiler vermiştir. Olaydan sonra emniyet güçlerince yapılanları anlatan Sezgin, olayı üstlenen örgütün durumu ile saldırının gerçekleştirildiği bomba düzenine yerli menşeli olmadığı sonucuna varıldığını belirtmiştir. Sezgin, bu patlayıcının yurt dışında bazı ülke diplomatlarının öldürülmelerinde kullanıldığını tespit edildiğini ifade etmiştir. Konuyla ilgili olarak on bir kişinin gözaltına alındığını bildiren Sezgin, bu kişilerin sorgularının sürdürüldüğünü söylemiştir. Bu kişilerin çoğunluğunun yabancı uyruklu olduğunu da sözlerine ekleyen Sezgin, bu ve benzeri cinayetlerle ilgili olarak emniyet güçlerine verilecek bilgilerin muhakkak değerlendirileceğini, bu konularda herkesten yardım beklediklerini söylemiş ve kimsenin bu konuda gösterilen gayretten şüphe etmemesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁵⁸¹ Sezgin konuşmasının yanı sıra bu konuda SHP İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan, ANAP Manisa Milletvekili Ekrem Pakdemirli, DYP Erzurum Milletvekili İsmail Köse, CHP Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan ve RP Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk grupları adına birer konuşma yapmışlardır.

9.2.13. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın, Gazeteci-Yazar Uğur Mumcu'nun Katline İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Orhan Doğan (Şırnak), olaya farklı bir açıdan bakacağını söyleyerek ve Osmanlı döneminde gazetecilere yapılmış olan saldırılardan başlayarak basına karşı olan saldırıların bir değerlendirilmesiyle konuşmasına başlamıştır. Seksen dört yılda yirmi gazeteci ölürken son bir yılda on dört gazetecinin çeşitli saldırılarla öldürüldüğüne dikkat çeken Doğan, dünyada ve Türkiye'de bu konuda son yıllarda meydana gelen olumsuz olaylardan bahsetmiştir. Doğan, Türkiye'de son yıllarda özellikle adı İslam olarak konulan bir çok karanlık

²⁵⁸⁰ A.k., s. 441.

²⁵⁸¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 59 (26.1.1993), s. 106.

örgütün faaliyetinin arttığını belirtmiş ve bu gelişmelerin bir an önce sona erdirilebilmesi için güçlü bir siyasi iradenin gerekliliği üzerinde durmuştur. Doğan sözü bu noktadan sonra insan hakları ihlallerine ve hükümetin bazı olmaz dediği şeylerin ispatlarıyla olduğunun ortaya çıkarıldığına getirmiş ve Genel Kurul'da bu noktadan sonra bazı tartışmalar yaşanmıştır. Doğan, ülkede çıkartılan gerginliklerin halka yaklaşmama ve suni nedenlerle çıkartıldığına değinmiş ve Uğur Mumcu'ya Allah'tan rahmet dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁸²

9.2.14. Kırşehir Milletvekili Coşkun Gökarp'ın, Cumhuriyetimizin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e Ve O'nun Laiklik İlkesine Yapılan Saldırlara İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun'un Cevabı

Coşkun Gökarp (Kırşehir) son günlerde laikliğe karşı saldırıların arttığını ve bu konuyla ilgili olarak söz aldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Laikliğe, Atatürk'ün Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak çok önem verdiğini belirten Gökarp, laikliğin gelişim sürecini anlatmıştır. Atatürk'ün İslam dininin devlete ve toplum hayatına olan bazı müdahalelerini göz önüne alarak, Türkiye'de bu ilkenin uygulanmasına çok önem verdiğini söyleyen Gökarp, bu ilkenin daha sonra Atatürk ile bütünleştiğini vurgulamıştır. Gökarp, laikliğin dinsizlik olarak algılanmasının Türkiye'de bazı olumsuz durumlara sebep olduğunu, ancak bu durumun böyle olmadığını topluma açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Atatürk'e bunu fırsat bilen bazı çevrelerce saldırıların son zamanlarda arttığını söyleyen Gökarp, bu konuda bazı grupların yemin bile ettiklerini belirtmiştir. Gökarp'ın bu sözlerinden sonra Genel Kurul'da bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bu arada Gökarp, Türkiye'yi Ortaçağ karanlığına götürmek isteyenlerle mücadelelerinin sürdüğünü belirtmiş ve sözlerini Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına olan bağlılığının sonuna kadar süreceğini vurgulayarak konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁸³

Gökarp'ın konuşmasına hükümet adına cevap vermek üzere kürsüye gelen Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun laiklik ile ilgili verdiği bilgilerden dolayı Gökarp'e ve bu konuşma sırasında konuşmaya müdahil olanlara teşekkür ederek konuşmasına başlamıştır. Laisizme göre ne kimsenin ibadetlerinden dolayı kınanabilmesinin, ne de kimsenin ibadetlerinden ötürü övgü alabilmesinin mümkün olmadığını söyleyen Ceyhun, laisizmin Türkiye'nin çimentosu olduğunu belirtmiştir. Bu konuda bazı örneklerden de bahseden Ceyhun, konuşmasını insan hakları, modernleşme ve Türkiye'nin gelişmesi bağlamında değerlendirmelerle sürdürmüştür. Ceyhun, en azından Meclis çatısı altında çalışan milletvekillerin ettikleri yemine sadık kalmalarını ve Türkiye'nin değerlerine sahip çıkmalarını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁸⁴

²⁵⁸² A.k., s. 110.

²⁵⁸³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 61 (28.1.1993), s. 281.

²⁵⁸⁴ A.k., s. 283.

9.2.15. İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı'nın, Laiklik Ve Uğur Mumcu'nun Cenaze Törenine İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Hasan Mezarıcı (İstanbul), Uğur Mumcu cinayetinden duymuş olduğu üzüntüyü ve kendi dininin böyle bir şeyi kabul etmesinin mümkün olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. İslam literatüründe “terör” ve “devrim” kelimelerinin yer almadığı üzerinde ısrarla duran Mezarıcı, Mumcu cinayetinin toplumun bir kesimi tarafından din aleyhtarlığına dönmüş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Mezarıcı'nın konuşması bu noktadan sonra zaman zaman tartışmalarla kesintiye uğramıştır. Bu tartışmalar arasında konuşmasını sürdüren Mezarıcı, Uğur Mumcu'nun cesedi üzerinden bile siyaset yapmaya çalışanları özellikle kınadığını belirtmiştir. Bazı gazete manşetlerini de örnek göstererek dine yoğun bir saldırı olduğu üzerinde duran Mezarıcı'nın iddiasına bazı SHP'li milletvekilleri karşı çıkmıştır. Mezarıcı, devletin bu konuda tarafsız olması gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁸⁵

9.2.16. Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık'ın, Ermenistan'a Yapılan Yardıma İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Cevabı

Eyüp Aşık (Trabzon), Ermenistan'ın bazı haritalarında dört Doğu Anadolu vilayetini kendilerinde göstermesi ve Ermenistan Başbakan Temsilcisinin ABD'deki bir toplantıda Türk-Ermeni sınırının hala ihtilafli olduğunu açıklamasının vahim gelişmeler olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Ermenistan'ın Azerbaycan'da yapmış olduğu katliamı da hatırlatan Aşık, bu olaylara karşılık Batının baskısıyla Türkiye'nin bu hükümet döneminde Ermenistan'a gıda, ilaç ve insani yardım kararı almasının, uygulamasının yanlış olduğunu savunmuştur. Aşık ayrıca hükümetin Ermenistan'a elektrik yardımında da bulunmasının bir anlamı olmadığı eğer verilmezse oradaki nükleer tesiste olabilecek bir sızıntıyı hükümetin öne sürmesinin de yapılan incelemelerle geçersiz olduğunu anlaşıldığını belirtmiştir. Aşık son zamanlarda Azerbaycan Ordusu'nun Ermenistan Ordusu üzerinde güçlü konuma geçmesi ile bu ilişkilerin canlanmasının aynı zamana denk gelmesinin de dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Bu durumda Ermenistan'a yapılacak yardımın bu ülkenin Azerbaycan'a karşı saldırılarını artırmasından başka bir işe yaramayacağını söyleyen Aşık sözlerini, hükümetin bu yardım konusunu iyi düşünerek hareket etmesi gerektiğini belirterek sonlandırmıştır.²⁵⁸⁶

Aşık'ın konuşmasından sonra bu konuşmaya cevap vermek üzere hükümet adına sözü Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin almıştır. Çetin sözlerine dış politika kullanılarak bazı milli hassasiyetlerin muhalefet tarafından kullanılmasının yanlış olduğunu belirterek sözlerine başlamıştır. Çetin sözlerinde dış politikanın ciddi bir iş olduğunu ve vurgulanan bazı durumların gerçeği yansıtmadığını, Irak ve Bosna-Hersek'e Türkiye'nin yapmış oldukları yardımların sayısal verilerini vermiştir. Çetin hükümetin görevini yaparken Türkiye'nin çıkarlarını en üst düzeyde tuttuğunu belirtmiş ve sözlerini bu gibi durumların yanlış bilgilerle iç siyasete alet edilmemesi gerektiğini belirterek bitirmiştir.²⁵⁸⁷

²⁵⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 63 (3.2.1993), s. 16.

²⁵⁸⁶ *A.k.*, s. 20.

²⁵⁸⁷ *A.k.*, s. 21.

9.2.17. İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in, Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis Ve Altı Subayın Bir Uçak Kazasında Hayatlarını Kaybetmelerine İlişkin Gündem Dışı Açıklaması

İsmet Sezgin, çok elim bir haberi Genel Kurul ile paylaşmak üzere kürsüye çıktığını belirterek ve olayın nasıl geliştiğini geniş bir şekilde açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Sezgin daha sonra merhum Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis'in görevi ve kişiliğiyle ilgili övücü bir şekilde konuşmasını sürdürmüştür. Bu kazada vefat eden altı subayla ilgili olarak da verdiği bilgiler ile konuşmasına devam etmiş ve rahmetlilerin geri kalanlarına sabır dileyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁸⁸ İsmet Sezgin'in konuşmasının yanı sıra bu konuda ANAP Ankara Milletvekili M. Vehbi Dinçerler RP Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, DYP Ankara Milletvekili Baki Tuğ, SHP Çorum Milletvekili Cemal Şahin ve CHP Kırşehir Milletvekili Coşkun Gökalp'in grupları adına konuşmuşlardır.

9.2.18. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle'nin, HEP'e Mensup Bazı Milletvekilleri İle Birlikte Olağanüstü Hal Bölgesine Yaptıkları İnceleme Gezisine İlişkin Gündem Dışı Konuşması

M. Hatip Dicle (Diyarbakır), Doğu ve Güney Doğu illerinden bazılarındaki Nevruz kutlamalarında bulunmak ve bölgenin içinde bulunduğu durumu yerinde tespit edebilmek amacıyla partili milletvekilleri ve teşkilat görevlilerle birlikte bu geziyi düzenlediklerini belirterek konuşmasına başlamıştır. Dicle, incelemeleri sonucunda bölgede pek iyi bir durumla karşılaşmadıklarını, altı yüzün üzerinde faili meçhul cinayet ve terör nedeniyle boşalan yerleşim yerleriyle karşılaştıklarını söylemiştir. Bölgenin durumunun hükümet adına hiç iyi olmadığını belirten Dicle, bu bölgede özellikle ticari ve ekonomik hayatın çökmüş olduğunu bizzat tespit ettiklerini belirtmiştir. Konuşmasında bazı okul ve fabrika binalarının kışlaya çevrildiğini iddia eden Dicle, şehirlerin de bir kısmının bombardımanlara maruz kaldığını, bu durumun yöre halkını çok zor durumda bıraktığını ifade etmiştir. Dicle, Türk-Kürt halklarının kardeşliği adına ve Türkiye'nin uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükleri çerçevesinde vatandaşların zararlarının tazminin önemli olduğunu vurgulayarak konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁸⁹

9.2.19. Şırnak Milletvekili Selim Sadak'ın, Kapatılan Habur Gümrük Kapısı Ve Bölge Halkının Ekonomik Sorunlarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Maliye Ve Gümrük Bakanı Sümer Oral'ın Cevabı

Selim Sadak (Şırnak), Güney Doğu'daki bir çok problem için bu kürsüye çıktığını, bu sefer ise bölgenin çok önemli bir ekonomik problemi için söz aldığını belirtmiştir. Şırnak'ın iki geçim kaynağının Şırnak Kömür

²⁵⁸⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 69 (17.2.1993), ss. 7-8.

²⁵⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 84 (30.3.1993), ss. 111.

Tesisleri'nin ve Habur Sınır Kapısı olduğunu belirten Sadak, bu arada Habur Sınır Kapısı'nın tarihi ve ticari önemi üzerinde özellikle durmuştur. Sadak, Türkiye'nin Körfez krizi nedeniyle Irak'a uyguladığı ambargo çerçevesinde bu sınır kapısını kapattığını ve bu nedenle bölge halkının bu yegane geçim kaynağından da mahrum kaldığını savunmuştur. Sadak bu sınırın BM yardımlarının Irak'a ulaştırılabilmesi için tekrar açıldığını, ancak sınırın bu kez de Türkiye'ye kaçak akaryakıt girişinin engellenmesi amacıyla kapatıldığını belirtmiştir. Sadak bu durumun Türk tarafını olduğu gibi Kuzey Irak'taki Kürtleri de zor durumda bıraktığını ve bu bölgedeki insanların açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Sadak, hem Türkiye, hem yöre halkı ve hem de Kuzey Irak'taki Kürtlerin de zor durumdan kurtulmaları adına sınırın hemen açılması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁹⁰

Sadak'ın konuşmasına hükümet adına cevap vermek üzere Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral söz almıştır. Oral, Habur Sınır Kapısı'nın önemi, büyüklüğü ve şu anki durumu ile ilgili bilgi vererek konuşmasına başlamıştır. Mevcut durumun BM'nin Irak'a uyguladığı ambargo sebebiyle olduğunu vurgulayan Oral, sadece insani yardım malzemesi taşıyan araçların bu ülkeye giriş yapabildiğini belirtmiştir. Oral, Habur Sınır Kapısı'nın daha modern olabilmesi için çalışmaların sürdüğünü ve bu sınır kapısının istenen düzeye getirilebilmesi için yoğun bir çabanın sürdürüldüğünden de bahsetmiştir. Oral, mevcut durumun konjenktürel olduğunu ve BM'nin ambargo kararının kaldırılmasından sonra Habur'un eski yoğun günlerine kavuşabileceğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁹¹

9.2.20. Muğla Milletvekili Nevşat Özer'in, Muğla'daki Termik Santrallerin İşletilmesi Ve İlave Tesislerine İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Nevşat Özer (Muğla), bu konulara ilişkin olarak hükümete yazılı ve sözlü vermiş olduğu sorularına bir cevap alamadığı için gündem dışı söz almak zorunda kaldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Bu şekilde hükümet, bürokrasi ve siyasetin iyi çalışmadığını anladığını belirten Özer, Meclisin vaktini çaldığı için vekillerden özür dilemiştir. Amacının hükümeti yıpratmak olmadığını, ancak bu tür tesislerin çevreye verdiği zararların önlenmesi adına neler yapılması gerektiğinin araştırılması gerektiğine yönelik olarak konuştuğunu söylemiştir. Muğla'daki mevcut termik santrallerin gücünden ve çevreye verdikleri zararlardan bahseden Özer, bu santrallerin önemini de bildiğini ve eğer Türkiye'deki elektrik sarfiyatının bu düzeyde devam etmesi halinde elektrik kesintilerinin de olabileceğini söylemiştir. Özer, bu nedenle Türkiye'nin elektrik santrallerine muhtaç olduğunu, ancak bu santrallerin çevreye ve insanlara en az zarar verecek şekilde çalışmalarının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'deki on beş elektrik santralinden sadece birinde

²⁵⁹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 86 (1.4.1993), s. 245.

²⁵⁹¹ *A.k.*, s. 246.

uygun filtreleme sistemi olduğunu söyleyen Özer, hükümete bu konularda yapılabileceklerle ilişkin yedi maddelik bir öneri paketi sunmuştur. Özer, hükümetin bu konulardaki görüşünün ne olduğunu sorarak ve cevaplanmasını beklediğini tekrar belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁹²

9.2.21. İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu’nun, Ekonomideki Son Gelişmelere İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Selçuk Maruflu (İstanbul), İstanbul’daki Maltepe Belediyesi’nin kendi partileri tarafından seçimler sonucunda kazanılmasından sonra olan bazı gelişmeleri anlatarak konuşmasına başlamıştır. Maruflu, kendi partilerinin iktidara geldikten sonra bu belediyeye mensup çalışanlardan faydalanmak istediklerini ancak çalışanların bu konuda bazı sorunlar çıkardıklarını söylemiştir. Bu çalışanlarla belediyenin beraber çalışmak istediklerinin bildirilmesine rağmen bu çalışanların sadece aydan aya maaşlarını almak istediklerine ilişkin bir talebin geldiğini belirtmiştir. Maruflu, son günlerde Cumhurbaşkanı’nın vefatı, Bosna-Hersek olayları gibi nedenlerle gündemin epey dolduğunu ve ülkenin ekonomik durumunun geri plana itildiğini savunmuştur. Ekonominin pek iyi gitmediğini ve her yıl bütçe açıklarının büyüyerek arttığını belirten Maruflu, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Tansu Çiller’e ekonomiyle ilgili bazı sualleri olacağını, ancak ekonomik yönden bu kritik dönemde ekonomiden sorumlu sayın bakanın Başbakanlık uğraşı verdiği için bu konularla ilgilenmediğini ve bu yüzden Mecliste bulunmadığını ifade etmiştir. Türkiye’de artan enflasyona dikkat çeken, ekonomik durum hakkında Tansu Çiller’i eleştiren Maruflu, hükümetin ciddi bir ekonomik program yürütmesi gerektiğini belirterek konuşmasını noktalamıştır.²⁵⁹³

9.2.22. İstanbul Milletvekili Halil Orhan Ergüder’in, Kapatılan Özel Radyo Ve Televizyonların Yeniden Açılmasına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Halil Orhan Ergüder (İstanbul), Meclis gündeminin sabit olmaması ve bir düzen içerisinde işlememesi nedeniyle duyduğu rahatsızlığı dile getirerek konuşmasına başlamıştır. Ergüder, hükümetin her gün kürsülerden hukuk nutukları attığını, ancak devletin memurları eliyle yerine göre kablolarını koparmak suretiyle özel radyo ve televizyonların yayınlarının durdurulmasına çalıştığını belirtmiştir. Hükümetin hukuki olarak bu radyo ile televizyonların açılmasında bir mahzur varsa niçin bu kuruluşlara izin verdiğinin merak konusu olduğunu söylemiştir. Ergüder daha sonra özel televizyon ve radyolarda yirmi beş bin kişinin istihdam edildiğini ve bu kuruluşların alt yapısına milyonlarca dolar harcandığını belirtmiş ve buraların Telsiz İşleri Genel Müdürü tarafından bir emirle kapatılabilmesinin mahzurları üzerinde durmuştur. Ergüder ayrıca, ülkede beş yüz binin üzerinde kaçak yapı ve İstanbul’da sayıları yüz binleri

²⁵⁹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 97 (29.4.1993), s. 81.*

²⁵⁹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 99 (5.5.1993), s. 304.*

bulan kaçak yabancının yaşadığının bilindiği düşünöldüğünde bu durumun biraz abes olduğunu ifade etmiştir. Ergüder, muhalefetin düzenli olarak Meclis Genel Kurulu'na iştirak ettiğini, ancak iktidarın Genel Kurul'a devam etmediğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁹⁴

9.2.23. Kahramanmaraş Milletvekili Recep Kırış'ın, Yurt Dışında Çalışan Vatandaşlarımızın Sorunlarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Recep Kırış (Kahramanmaraş), yurt dışında halen her vesilede ölkelerini her yönden hasretle kucaklayan üç milyon Türk vatandaşının olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Kırış üç milyonu bulan yurt dışındaki bu vatandaşların ölkelere göre dağılımını ve bu ölkelerde işveren konumunda olan Türklerin sayılarını veren ayrıntılı, istatistiki bilgilerden bahsetmiştir. Kırış, bu vatandaşların özellikle Almanya'daki yatırımlarına ve onlardan alınan dolaylı ve dolaysız vergilere işaret etmiştir. Bu denli bir nüfusa ve ekonomik güce sahip bulunan yurt dışındaki vatandaşlara gereken ilginin gösterilmediğini belirten Kırış, bu vatandaşlara verilen konsolosluk hizmetlerinde de bazı aksamalar olduğunu ve bazen bu kurumların vatandaşlara hiçbir konuda yardım edemediklerini söylemiştir. Kırış, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının eğitim, öğretim, bankacılık, kültürel sorunlarıyla hükümetin muhakkak ilgilenmesi gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁹⁵

9.2.24. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın, Parlamentonun Saygınlığına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Orhan Doğan (Şırnak), Başbakan Tansu Çiller'in gündemdeki bazı önemli konularla ilgili olarak parti liderlerini parlamentodaki odalarında ziyaret ederek bilgi vermeye başladığını söylemiştir. Çiller'in bu olumlu tutumunu beğendiklerini belirten Doğan, ancak Çiller'in anlamsız bir şekilde sadece kendi partisini, odasında randevu vererek kabul edebileceğini belirtmesinin bu olumlu durum adına iyi olmadığını belirtmiştir. Doğan, parlamentoda kendilerine ayrıca bir yer tahsis edilmemesini de kınamıştır. Çiller'in partiler ile görüşme talebini Genelkurmay ile görüşmesinden sonra yapmasının da demokrasi ve parlamento adına olumlu bir şey olmadığını belirten Doğan son zamanlarda da parlamento'nun MGK tavsiye kararlarının alındığı "bir noter kuruluğu" haline geldiğini iddia etmiştir. Doğan, parlamento'nun son zamanlarda almış oldukları kararlar ile güney doğudaki olumsuz gelişmelerin bir paralellik içerdiğini çeşitli örnekler vererek anlatmaya çalışmıştır. Doğan, parlamento'nun saygınlığı adına ölkedeki her türlü gelişmeden haberdar olabilmesi ve parlamento üyelerinin bir bilgi istediğinde bürokratların bu bilgiyi vermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Kürt vatandaşların başka yerlerden medet ummaması için başta parlamento olarak Türkiye'nin gerekli adımları atması isteğini yineleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁹⁶

²⁵⁹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 113 (16.6.1993), s. 459.

²⁵⁹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124 (7.7.1993), s. 114.

²⁵⁹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 126 (13.7.1993), s. 224.

9.2.25. Bayburt Milletvekili Bahattin Elçi'nin, Erzincan Başbağlar Köyünde Yapılan Katliama İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Bahattin Elçi (Bayburt), Başbağlar köyünün coğrafi yönden durumunu anlatarak konuşmasına başlamıştır. Yapılan katliamın hikayesini anlatan Elçi, güvenlik güçlerinin teknik yetersizlikler nedeniyle olay yerine ancak on iki, on üç saat sonra ulaşabildiğini, hükümetin oradaki vatandaşlara gereken ilgiyi göstermemesi karşısında vatandaşların göstermiş olduğu tepkiyi dile getirmiştir. Elçi ayrıca, yüz yıldır belli bir şekilde ülkedeki vatandaşların sistematik bir şekilde bölünmeye çalışıldığını bildirmiştir. Son günlerde olayların Güney Doğu'dan ülkenin iç bölgelerine doğru çekilmek istendiğini Sivas olayları ile Başbağlar Katliamı'nın da bunların bir göstergesi olduğunu söylemiştir. Elçi, durumun iyiye gitmediğini ve bir yangın olarak ifade ettiği olayların bir an önce son bulması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁹⁷

9.2.26. Afyon Milletvekili Gaffar Yakın'ın Türkiye'ye Karşı Ortodoks İttifakı Ve Ayasofya Konularına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Gaffar Yakın (Afyon), son günlerde Türkiye ilişkili bazı olumsuz gelişmeler yaşandığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Osmanlı döneminde devletin aleyhinde çalışan Ortodoks-Slav Kilisesi'nin Rusya'nın himayesinde yine faaliyetlerini arttırdığını belirten Yakın, özellikle Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri üzerinde oluşabilecek nüfuzundan ötürü Türkiye'ye karşı son zamanlarda olumsuz faaliyetler içerisine girdiği üzerinde durmuştur. Yakın, ayrıca bazı Rus bilim adamlarının Türkiye ile ilgili düşmanca beyanatlar vermeye ve çalışmalar yapmaya başladıklarını belirtmiştir. Yakın, bu durumun bazı Batılı bilim adamları tarafından da tespit edildiğini söylemiştir. Bu konulardan başka, Türkiye'nin çevresinde cereyan eden bazı durumlarla ilgili tespitlerle de bulunmaya çalışan Yakın konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Türkiye'nin etrafı Güney Kıbrıs, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Rusya, Abhazya ve Ermenistan'dan oluşan bir Ortodoks kuşatmasıyla sarılmak istenmektedir. Türkiye'nin geleceği açısından son derece olumsuz gelişmeleri Türkiye'nin çok dikkatli incelemesi ve ciddî politikalar oluşturması gerekmektedir. Çok sık dış geziler yapmakla, çok sayıda uluslararası toplantılar düzenlemekle, maalesef, dış politikada başarılı olunmuyor. Dış politika, akıl, yaratıcılık, gerçekçilik, tutarlılık, esneklik, kararlılık ve uzak görüşlülük gibi nitelikler gerektiriyor.*²⁵⁹⁸

9.3. Üçüncü Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar

Bu yasama yılında 15 adet gündemdışı konuşma incelenmiştir. 3 tanesi ilgili bakanın cevabı olan bu konuşmaların kısa özetleri aşağıda verilmiştir.

²⁵⁹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 127 (14.7.1993), s. 348.*

²⁵⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 130 (21.7.1993), s. 582.*

9.3.1. İzmir Milletvekili Işın Çelebi'nin, Lice'de Meydana Gelen Terör Olaylarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Işın Çelebi (İzmir), Lice'de meydana gelen terör olayı ile ilgili olarak, bu bölgeye giden ANAP heyeti olarak yaptıkları incelemeleri objektif olarak anlatmaya çalışacağını belirterek başlamıştır. Lice'de meydana gelen olaylardaki maddi zararı istatistiksel verilerle açıklamaya çalışan Çelebi, olaylar sırasında ölü ve yaralı sayısı ile ilgili de bazı bilgiler vermiştir. Olaylar sırasında gözaltına alınanlar ile ilçedeki mevcut güvenlik görevlisi sayısını ayrıntılı olarak veren Çelebi, olay sonrası bölgede ele geçirilen silahlar ile ilgili bilgiler de sunmuştur. Çelebi, Lice'deki olayların ilk olmadığını ve bu yaşanan olayın kısa süre aralıklarla yaşananların üçüncüsü olduğunu belirtmiştir. Bölgedeki terör olaylarının seyri konusunda da bazı genel bilgiler veren Çelebi, bölgedeki olağanüstü bölge içinde yer alan il ve ilçelerden terör olaylarının yoğun olduğu bölgeleri isimleriyle vererek yorumlarda bulunmuştur. Çelebi, yaralı insanlarla ilgili yaptıkları görüşmelerde, bölge halkının çözümü parlamentodan beklediklerini aktarmıştır. Hükümeti terörle mücadele konusunda başarısız bulduğunu söyleyen Çelebi, son zamanlarda ülkede artan cepheleşmeden endişe ettiklerini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁹⁹

9.3.2. Çorum Milletvekili Mustafa Ateş Amiklioğlu'nun, Yurt Dışında Çalışan İşçilerimizin Ve Vatandaşlarımızın Sorunlarını Araştırmakla Görevli Komisyonun Yurt Dışında Yaptığı Çalışmalara İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Mustafa Ateş Amiklioğlu (Çorum), yurt dışında çalışan Türk işçilerinin ve vatandaşlarının her türlü idarî, malî, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını araştırmak üzere, her türlü siyasî düşüncenin ve olgunun üstünde kurulan Araştırma Komisyonunun²⁶⁰⁰ faaliyetleriyle ilgili bilgi verme amacı ile kürsüye çıktığını, ancak acil olduğuna inandığı bir konuyu dile getirmek istediğini belirtmiştir. Amiklioğlu, öncelikle yurt içinde komisyonun altı ay çalıştığını ve şimdi de yurt dışında Türk nüfusunun yoğun bulunduğu yerlere inceleme gezilerinin başlayacağını açıklamıştır. Amiklioğlu, yurt dışındaki vatandaşların Türkçe öğrenme taleplerinin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılması gerekenler hakkında bir çare bulunması gerektiğini söylemiştir. Almanya'yı örnek veren Amiklioğlu, burada iki bin Türkçe öğretmeni bulunduğunun bunların yıllardır Almanya'da sığınmacı, iltica eden ve yurt içinde terör olaylarına karışmış, dil öğretme vasfında olmayan kişiler olduğunun altını çizmiştir. Yıllardır Milli Eğitim Bakanlığı'nın Almanya'ya öğretmen göndermediğini söyleyen Amiklioğlu, Türk vatandaşlarının din adamı ihtiyacının da büyük olduğunu, buradaki Türk vatandaşlarının bu açığı Cezayir, Mısır ve Tunuslulardan karşıladıklarını ancak bu durumun pek verimli ve doğru

²⁵⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 22 (2.11.1993), s. 282.

²⁶⁰⁰ 10/21, 47 esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu ile ilgili bilgiye bu cildin Meclis Araştırma Önergeleri üzerindeki işlemler kısmına bakılabilir.

olmadığını ifade etmiştir. Amiklioğlu, yurt dışındaki işçilerin mevzuat problemlerinden kaynaklı olarak emeklilik işlemlerinde de bazı problemler yaşadıklarını hatırlatmıştır. Bu problemlerin çözümü için Meclise çok iş düştüğünü belirten Amiklioğlu, bu konularda konsolosluklara, bu bölgelere yayın yapan TRT'ye ve Türk Hava Yolları'na (THY) da bu konuda bir çok görev düştüğünü söylemiştir.²⁶⁰¹

9.3.3. İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı'nın, Güneydoğu Olayları ve Etnik Kimlik Tartışmalarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Hasan Mezarıcı (İstanbul) son günlerde özelliklerde televizyonlarda artan “Kürt sorunu” konusunun etnik olarak irdelenmesi üzerinde durarak konuşmasına başlamıştır. Mezarıcı, Kürt kimliği üzerinde bu yoğunlukta tartışmaların yaşanmasının ve bir dönem “Güneydoğu sorunu” diye alınan problemin, son zamanlarda “Kürt sorunu” adıyla anılmaya başlanmasının PKK gibi oluşumların işine gelebilecek bir yaklaşım olduğunu söylemiştir. Mezarıcı ayrıca, Türkiye’de kırk civarında etnik unsur bulunduğunu, sadece Türk-Kürt unsurlarının var olduğu yönündeki bir eğilimin diğer unsurların da bu konuda bazı taleplerinin oluşmasını getireceğini öne sürmüştür. Bu tip olayların bu bağlamdan çıkartılarak insan hakları çerçevesinde ele alınmasının daha iyi olacağını belirten Mezarıcı, belli unsurların bir kimlik olarak tanınmasından ziyade vatandaşlık kurumunun oturtulması için çalışılması gerektiğini savunmuştur. Mezarıcı, bu konularda anayasanın açık olarak insan hakları konusunda net tavır almasının ve Türkiye’nin Kerkük, Musul da dahil çevresinde inisiyatif alabilmesi ile çözülebileceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁰²

9.3.4. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in, Türkiye-Azerbaycan Dostluğuna İlişkin Genel Kurula Hitaben Konuşması

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, bu Meclis kürsüsünde kendisine konuşma imkanı verildiği için çok müteşekkir olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Aliyev daha sonra Türkiye’ye övgü dolu bir konuşma yapmıştır. T.B.M.M.’nin gelmiş olduğu önemli noktanın kendileri için önemli olduğunu belirten Aliyev, yetmiş yıllık Türkiye Cumhuriyeti’nin Atatürk önderliğinde demokrasi adına geldiği durumu övmüştür. Aliyev ayrıca, Türkiye’deki parlamenter sisteminin almış olduğu merhalenin kendileri için iyi bir örnek olduğunu vurgulamıştır. Türkiye ile son yıllarda her yönden geliştirmiş oldukları ilişkilerle ilgili olarak da çok memnun olduklarını belirten Aliyev, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine, Cumhurbaşkanı ile T.B.M.M. başkanına bu konuda göstermiş oldukları çabalar için teşekkür etmiştir. Türk-Azeri dostluğunun tarihi temelleri üzerinde duran Aliyev, Azerbaycan’ın ilk defa bağımsız devlet olduğu 1918 yılından günümüze geçirmiş olduğu tarihi, idari ve

²⁶⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 25 (9.11.1993), ss. 15-16.

²⁶⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 27 (11.11.1993), s. 222.

siyasi merhaleleri açıklamıştır. Aliyev, yeni kurulan Azerbaycan devletinin hedeflerle ve Türkiye ile kurmak istedikleri ilişkilerle ilgili ayrıntılı bilgiler vererek konuşmasını devam etmiştir. Ermenistan’la yaşanan güncel savaşın üzerinde ve Karabağ’daki fiili işgalle ilgili Meclise bazı bilgiler veren Aliyev, Atatürk’ün vasiyetlerine uygun olarak Türk halkı ile kardeşliklerini ilerleterek sürdüreceklərini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁰³

9.3.5. Konya Milletvekili Mustafa Ünalđı’nın, Fener Patriği Bartholomeaus’un; Avrupa Topluluğunda “Devlet Başkanı” Statüsüyle Konuşturulmasına İlişkin Gündem Dışı bazı olumsuz gelişmeler olduğunu Konuşması

Mustafa Ünalđı (Konya), Fener Patriğine “devlet başkanı” unvanın verilmesiyle birlikte yeni “bir haçlı oyunun” ortaya konmak istendiğinin anlaşılması gerektiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Ünalđı, sadece AT’nin değil, aynı zamanda BM’nin de Fener Patriği’ni devlet başkanı unvanıyla tanıyacağını iddia etmiştir. Bu konuda da taraflardan bir tekzip olmadığına, Meclisin de bu konuda bilgilendirilmediğine ve Patriğin de bu konuda bir tepki vermediğine dikkat çeken Ünalđı, bu durumun fiilen hayata geçmesinin belgelenmesi olarak algılanması gerektiğini söylemiştir. Ünalđı, bu olaylar karşısında İstanbul Belediyesi’nin Patrikhane’nin genişlemesi için bazı durumlara yardımcı olduğunu belirtmiştir. İstanbul’un bir Vatikan’a dönüştürölmek istendiğini iddia eden Ünalđı, Yunanistan’ın ve Rumların da Kıbrıs üzerindeki gerçek emellerini belli edici gelişmeler yařandđını savunmuştur. Ünalđı, bundan başka Patrikhane’nin son zamanlarda basına kapalı olarak düzenlediği konferans, panel ve toplantı gibi faaliyetlerinin arttığını da söylemiştir. Bosna-Hersek’e yapılanların bir gün Türkiye’ye de yapılmayacağının bir garantisi olmadığını iddia eden Ünalđı, Patrik’in ya sınır dışı edilmesi gerektiğini, ya da pasaportunun elinden alınması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁰⁴

9.3.6. İstanbul Milletvekili Engin Güner’in, Gümrük Birliğine İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Ali şevki Ereğ’in Cevabı

Engin Güner (İstanbul), 1995 yılında uygulamaya konulacak olan Gümrük Birliği konusunda görüşlerini açıklamak üzere söz aldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Güner, 1964’te yürürlöğe giren Ankara Antlaşması’yla birlikte Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin kolaylaştırılmasının amaçlandđını ve bu sürecin belli aşamalarıyla devam ettiğini belirtmiştir. 1973 yılında imzalanan ek protokolle bu sürecin 22 yıl süreceğinin belirtildiğini söyleyen Güner, 1995’te Gümrük Birliği’ne geçileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, bunun iki taraf içinde uyulması gereken bir yükümlölük olduğunu söylemiştir. Gümrük Birliğinin

²⁶⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 69 (9.2.1994), s. 22.

²⁶⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 70 (10.2.1994), s. 78.

öneminde değinen Güner, Gümrük Birliğine geçildiği takdirde, Türk ekonomisinin rekabet edebilirliğinin artacağını, ekonominin yeniden yapılanacağını ve yurda yabancı sermaye akışının hızlanacağını ileri sürmüştür. Bazı sektörlerin bundan olumsuz olarak etkilenebileceğine değinen Güner, çok az sayıdaki bu sektörleri koruma amacıyla bazı mekanizmaların ortaklık anlaşmasında öngörüldüğünü ifade etmiştir. Kaynakların daha iyi kullanılabilmesi ve daha iyi sevk ve idare sistemlerinin getirilmesi suretiyle, bu sektörlerin de zaman içinde Gümrük Birliğine ayak uydurabilmesinin mümkün olacağını savunmuştur.²⁶⁰⁵ Güner bu konuda hükümetin yapması gereken çok şey olduğunu ve yeni başlanan bazı komisyon faaliyetlerinin geç kalınmış ancak olumlu gelişmeler olduğunu belirtmiştir. Bu konuda bir çok yasal düzenlemenin de gerektiğini ve bu yasaların meclisten geçmesi gerektiğini söylemiş, ancak hükümetin bu konuda daha hiçbir adım atmamış olduğunu ifade etmiştir. Güner, kendisini dinleyen milletvekillerine teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.

Güner'in konuşmasını cevaplamak üzere hükümet adına Devlet Bakanı Ali Şevki Ereğ söz almıştır. Ereğ, Güner'in bu konudaki önerilerinin dikkate alınacağını bilmesi gerektiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Ancak bazı konulara açıklık getirilmesi gerektiğini söyleyen Ereğ, otuz yıldır diğer Cumhuriyet hükümetlerinin bu konuda ortaya koydukları dirayetin kendi hükümetlerinde de mevcut olduğunu belirtmiştir. Hükümetin bu konuda yapmış olduğu faaliyetlerden bahseden Güner, 1995'e kadar bu faaliyetlerin bitirilebilmesi için ciddi olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Ereğ bu konuda iradenin olduğunun herkes tarafından bilinmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁰⁶

9.3.7. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in, Bosna-Hersek'te Cereyan Eden Son Aylarda Hakkında Gündem Dışı Açıklaması

Hikmet Çetin, Sırpların Bosna-Hersek'teki Müslümanlara karşı artan baskı ve saldırılarıyla ilgili olarak Türkiye'nin uluslar arası alanda yoğun uğraşları sonucunda bazı olumlu gelişmelerin yaşandığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Çetin, Bosna-Hersek'teki son yıllarda yaşanan olayları tarihsel bir şekilde açıklama gereği duymuştur. Türkiye'nin bu konulardaki yalnızlığına ve dünya kamuoyunun bu konudaki duyarsızlığına vurgu yapan Çetin, Bosna faciasının yirminci yüzyılın en önemli soykırımlardan biri olduğunu söylemiştir. Çetin, dışişleri bakanı olarak Bosna'yı bu dönemde üç kere ziyaret ettiğini belirtmiş, bu konuda ciddi anlamda bilgi sahibi olduğunu söyleyerek, Bosna konusunda kendisi kadar bilgili bir siyasetçinin de olamayacağını öne sürmüştür. Bunların yanı sıra, dünya kamuoyuna Bosna konusunda verdikleri mesajı şu şekilde ifade etmiştir:

²⁶⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 73 (17.2.1994), s. 230.

²⁶⁰⁶ *A.k.*, s. 231.

*Hangi ırktan olursa olsunlar, hangi dinden olursa olsunlar, insanlar, bağımsız, egemen bir ülkenin içinde birlikte yaşamak durumundalar. Eğer Bosna-Hersek'te birden fazla etnik grubun, birden fazla kültürün, birden fazla dinin bir arada barış içinde yaşamalarına olanak sağlanamazsa, dünyayı içinde yaşanmaz hale getirir. Bu başka yerde kötü örnek olur, tekrarlanır. Bosna-Hersek, yeni dünya düzeninin bir testi, bir örneği. Eğer bu örnek burada çalışmazsa, burada korunmazsa, Kafkasya'da bunu sağlayamazsınız, Ortadoğu'da bunu sağlayamazsınız. Bosna-Hersek bu bakımdan çok önemli bir olaydır.*²⁶⁰⁷

Çetin ayrıca, Bosna-Hersek konusunda NATO tarafından yapılan ve yapılması düşünülen fiili ve yaptırım gücü oluşturabilen/oluşturabilecek bilgileri Genel Kurul'da geniş bir şekilde dile getirmiştir. Türkiye'deki bu konuya duyarsız kaldığı yönündeki yanlış anlayışın sona erdirilmesi gerektiğini belirten Çetin, hükümetin Türkiye'nin gücü nispetinde tüm olaylardan haberdar olduğunu, uluslar arası düzeyde de bu konularda elinden geleni yaptığının bilinmesi gerektiğini söylemiştir. Çetin, son günlerde bu konuda ülkenin çeşitli yerlerinde yaşanan protesto gösterilerinde bir çok kamu binası ile BM temsilciliğine yapılan saldırıların Türkiye'nin bu konulardaki haklı mücadelesi için hiç de olumlu olmadığını belirtmiştir.²⁶⁰⁸ Bosna Hersek'te cereyan eden hadiseler hakkında Hikmet Çetin haricinde Bitlis Milletvekili Kâmrân İnan, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Dökülmez, Erzurum Milletvekili İsmail Köse ve Uşak Milletvekili Fahri Gündüz grupları adına birer konuşma yapmışlardır.

9.3.8. Antalya Milletvekili Deniz Baykal'ın, Türkiye'nin Rejimin Ve Ekonominin Karşı Karşıya Bulunduğu Önemli Olaylara İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Necmettin Cevheri'nin Cevabı

Deniz Baykal (Antalya) Meclisin çalışma gündemini aşan bir çok sorunun Türkiye gündemini meşgul ettiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Baykal, insanların bazen yaşamış oldukları günlerin ne kadar tarihi günler olduklarının farkında bile olmadan yaşayıp, gittiklerini, ancak Türkiye'nin çok büyük bir ekonomik kriz döneminden geçmekte olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki ekonomik buhranlarla ilgili genel ve geniş bilgiler veren Baykal, Türkiye'deki mevcut ekonomik krizin etkileri üzerinde durmuştur. Türkiye'nin mevcut döviz rezervinin kritik bir seviyede olduğunu belirten Baykal, hükümete bu konularda bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Baykal, hükümetin böyle bir dönemde kendisini sadece demokratik düzenin ve ekonomik krizin tek kurtarıcısı ve kollayıcısı olarak göstermeye çalışmasının da tuhaf olduğunu söylemiş, hükümeti acilen bu konularda önlem almaya çağırmıştır. Baykal bu uyarılarından sonra yine son zamanlarda artış eğilimi gösteren ve geniş katılımlara sahne olan dini boyutlu gösterilere dikkat çekmiştir. Baykal bu gelişmelerin hepsinin birden aynı zamana denk gelmesinin önemli ve ciddi olduğunu vurgulayarak bu konuda herkese görev düştüğünü söylemiştir. Ülkenin son günlerde provokasyonlara açık bir hale geldiğini ve bu konuda tüm toplum kesimlerinin daha dikkatli ve duyarlı olması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁰⁹

²⁶⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 88 (12.4.1994), s. 242.

²⁶⁰⁸ *A.k.*, ss. 248-249.

²⁶⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 90 (14.4.1994), s. 12.

Baykal'ın konuşmasına hükümet adına cevap veren Devlet Bakanı Necmettin Cevheri, Baykal'ın bazı konularda objektif değerlendirmelerde bulunmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Cevheri, Baykal'ın ekonomik ve siyasi yönden çok olumsuz bir tablo çizmesinin ve ülkenin gidişatının tarihi olaylara gebe olduğunu belirtmesinin, parlamentoya ve ülkeye güvenmemek olduğunu, bunun da yanlış bir yaklaşım olduğunu savunmuştur. Hükümetin toplumun desteği ile tüm sorunların üstesinden gelmeye muktedir olduğunu söyleyen Cevheri, bu gibi yersiz ve mesnetsiz sözlerle Türkiye'nin gündeminin meşgul edilmesinin hiçbir anlamı olmadığını belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶¹⁰

9.3.9. Eskişehir Milletvekili Hüseyin Aksoy'un, Kırım Türklerinin 50 Yıl Önce Sürgün Edildikleri Sırada Ve Sürgün Sonrasında Maruz Kaldıkları Soykırıma İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Hüseyin Aksoy (Eskişehir), Kırım Türklerinin yaşamış olduğu bu kötü durumlarla ilgili kendisine parlamentoda söz hakkı verilmesinden dolayı memnuniyet duyduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Aksoy öncelikle bu sürgünün tarihçesini açıklamış ve bu dönemde ölen, öldürülen ve sürülen Kırım Türklerinin sayılarını ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Kırımdaki mal varlıklarının güncel değerleri hakkında konuşan Aksoy, Sovyet Rusya'sında bu mallara nasıl el konduğunu, hakların nasıl zayı edildiğini ayrıntılarıyla açıklamıştır. Aksoy, evrensel bağlamda soykırımın kötülüklerini ayrıntıları ile açıklamıştır. Kırım Türkleri için mücadele eden kimseler ile ilgili bilgiler veren ve bu insanlara yaşatılan eziyetleri anlatan Aksoy, Kırım'ın bir Bosna-Hersek ve Karabağ olmaması için yapılması gerekenlerle ilgili neler yapılabileceğine ilişkin bilgiler vermiştir. Aksoy, bu insanlık dışı suçu işleyenleri kınayarak ve ölenlere de Allah'tan rahmet dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁶¹¹

9.3.10. Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'in, Kıbrıs Konusunda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Hazırladığı Son Rapora Ve Bu Raporun Sebep Olabileceği Olumsuz Gelişmelere İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Bülent Ecevit (Zonguldak), son BM genel sekreterinin raporunun da göstermiş olduğu şekilde Türk tarafının vereceği bir ödün halinde daha fazla ödünlerin isteneceği yönündeki kanaatin doğru olduğunu vurgulayarak konuşmasına başlamıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Türkiye'nin baskıları ile Rum tarafına vermiş olduğu tavizlere rağmen bu durumun hazırlanan raporda göz ardı edildiğine dikkat çeken Ecevit, bu raporun Türkiye'ye haksız bir çok ithamı içerdiğini belirtmiştir. Ayrıca Rumların bu dönemde gelecek yıl başlayacakları Avrupa Birliği sürecine kadar, bu konuyu sürüncemede bırakmak istedikleri için çözümsüzlüğü istediklerini, bu durumun arkasında da konuyu AB ile Türkiye ilişkilerinde önemli bir duruma sokma girişimlerinin etkili olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin bir Kıbrıs sorunu

²⁶¹⁰ A.k., s. 13.

²⁶¹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 110 (2.6.1994), s. 379.

olmadığını ve mevcut durumun gerçekte adanın her iki tarafı açısından da en iyi durum olduğunu vurgulamıştır. Ecevit, bu durumun bazı devlet adamlarının bazen bilgi eksikliği, bazen de anlamsız şekilde karşı tarafa ödün verilebilerek sorunların çözülebileceğini zannetmelerinden kaynaklı olarak gündemde tutulan bir mesele olduğunu belirtmiştir. Bosna-Hersek ve Raunda olaylarının da bu şekilde sürdürülerek sonunda haksız fiili saldırılar ve soykırımlara varan durumlar ortaya çıkardığını öne sürmüştür. Ecevit, hükümetin bu konularda acil ve kesin çözümler bulması gerektiğini, hemen KKTC ile Türkiye arasında özerklik hukukuna dayalı bir yapılanmanın oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.²⁶¹²

9.3.11. İstanbul Milletvekili Mehmet Sevigen’in, Son Günlerde Belediyelerde Görülen Topluca İşten Çıkarmalara İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Mehmet Sevigen (İstanbul), yeni seçilen belediyelerde çalışanlara uygulanan baskıların ve toplu işten çıkarmaların artık toplumsal olaylara gebe bir durumun oluşmasına zemin hazırlama noktasına geldiğini savunmuştur. Bu durumun özel sektöre de sıçradığını belirten Sevigen, işçi çıkarmalardaki bu durumun trajik durumlara sebep olabileceğini öne sürmüştür. Sevigen ayrıca, artık durumun belediyeler arasında kim kimden daha fazla işçi çıkartır durumuna geldiğini iddia etmiştir. Bazı belediyelerde yapılan işten çıkarmaları belediye ismi vererek, çıkartılan işçi sayısını vererek ele almış ve bu konulardaki haksız uygulamaları ayrıntılı olarak açıklamıştır. Sevigen işsizler ordusunun artırılmasının kime ve kimlere fayda sağlayacağını iyi bilinmesi gerektiğini söylemiştir. Daha binlerce kişinin bu konularda, yine bu belediyeler tarafından işten çıkartılmayı beklediğini iddia ederek konuşmasını noktalamıştır.²⁶¹³

9.3.12. İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı’nın, Boğazlarla İlgili Deniz Trafiğine İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in Cevabı

Bülent Akarcalı (İstanbul), 16-25 Mayıs 1994 tarihleri arasında Londra’da Uluslararası Denizcilik Örgütünün bir toplantısı olduğunu ve burada Türkiye’yi temsil eden heyetin içeriğini açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Akarcalı, hükümetin bu organizasyonda sadece bürokratlar düzeyinde temsil edilmesini ve siyasi iradenin böyle bir toplantıda yer almamasını bir handikap olarak değerlendirmiştir. Bu durumun önemi üzerinde uzunca duran Akarcalı, hükümetin böylece Boğazlar ile ilgili deniz trafiğine ilişkin iradenin uluslararası kuruluşlara geçmiş olduğunu belirtmiştir. Akarcalı ayrıca, bu yeni oluşan hukuki durumun sadece Türk gemilerine karşı bağlayıcı olduğunu, diğer uluslara ait gemileri bağlamayacağını da iddia etmiştir. Bu yeni tanzim edilen belgenin

²⁶¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 110 (2.6.1994), s. 383.

²⁶¹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 117 (15.6.1994), s. 13.

Yunanistan'ın çıkarları doğrultuda olduğuna da iddialarında yer veren Akarcalı, bu metin hazırlanırken Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen, Rusya Federasyonu, Bulgaristan ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye aleyhine istedikleri bazı durumların metne sokulduğunu iade etmiştir. Bu yapılanların Rus petrolünün Boğazlarda Yunan ve Rum bandıralı gemilerle geçirilmesine yönelik bir girişim olduğunu belirten Akarcalı, hükümetin böyle bir durumu Boğazlar üstündeki Türk egemenliğinin bir zaferi veya Türkiye adına olumlu bir metin olarak kamuoyuna lanse etmesinin gerçeği yansıtmadığını vurgulamıştır. Akarcalı, bu metindeki bazı kavramların çok dikkat çekici olduğunu ve İngilizcede bazı nitelemelerin önemli olduğunu belirtmiştir. Akarcalı bu konuda meclis kapatılmadan görüşülmesini, Türkiye lehine bu konudan bir sonuç çıkması için çalışılmasını isteyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁶¹⁴

Akarcalı'nın konuşmasına hükümet adına cevap veren Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, uzun süredir gündemi işgal eden böyle bir konuyu gündeme getirdiği için Akarcalı'ya teşekkür ederek konuşmasına başlamıştır. Akarcalı'nın konuşmasında bir "resmi rapor"dan bahsedildiğini, bunu kimin yazdığını, tamamının neler içerdiğini söylenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Çetin, Akarcalı'nın bunları açıklaması gerektiğini, fakat açıklayamayacağını çünkü böyle bir raporun olmadığını savunmuştur. Bu konudaki bazı kaygıları anlayışla karşıladığını açıklayan Çetin, 1936'dan bu yana boğazlarda bir çok kazanın yaşandığını ancak bu dönemde ilk defa bu tip olayların yok edilmesine yönelik olarak adım atılmasının bu hükümet döneminde gerçekleşebildiğini ifade etmiştir. Metinde iddia edildiği gibi bir hak devrinin olmadığını söyleyen Çetin, bu yeni metinle son yıllarda değiştirilen uluslar arası metinlere uyum amacıyla bazı hakların uluslar arası kuruluşlar eliyle yapılması gerektiğinin ortaya çıktığından dolayı bu konuların metne dahil edildiğini belirtmiştir. Bu konuların parlamentoda zaten tartışılmaya açılacağını söyleyen Çetin bu konuyu gündeme getirdiği için Akarcalı'ya tekrar teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.²⁶¹⁵

9.4. Dördüncü Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar

Bu yasama yılında 15 adet gündem dışı konuşma incelenmiştir. 5 tanesi ilgili bakanın cevabı olan bu konuşmaların kısa özetleri aşağıda verilmiştir.

9.4.1. Bingöl Milletvekili Kâzım Ataoğlu'nun, Bingöl'ün Genç İlçesine Bağlı Bazı Köylerin Askerler Tarafından Yakıldığı İddialarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Kazım Ataoğlu (Bingöl), terörle mücadelede şehit olanlara Allah'tan rahmet dileyerek konuşmasına başlamıştır. Ataoğlu, Bingöl'ün Genç ilçesinde geçen günlerde bazı köylerin askerlerce yakıldığına ilişkin bilgilerin kendisine iletildiğini, bu konuyla ilgili Olağanüstü Hal Bölge Valisi ile irtibata geçtiğini ve bu durumun üzümlere doğru olduğunu öğrendiğini belirtmiştir. Bununla

²⁶¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 118 (16.6.1994), s. 96.*

²⁶¹⁵ *A.k., s. 99.*

yetinmediğini ve il emniyet müdürü ile bölgeye gittiğini belirten Ataoğlu, oradaki vatandaşlardan imzalı mühürlü yazılar alındığını ve buralarda gördüğü manzaralarla bu olayların gerçek olduğunu söylemiştir. Bölgedeki emniyet müdürü, tugay komutanı ve il valisinin kendisini bilgilendirme konusunda her türlü yardımı esirgemediklerini belirten Ataoğlu, bu yetkililere teşekkür etmiştir. Ataoğlu, konuyla ilgili olarak Cumhurbaşkanı, Başbakan ve İçişleri Bakanı'na Bingöl'de olan durumu oradaki incelemeleri sırasında faksla hemen bildirdiğini, buna rağmen şu ana kadar konuyla ilgili kendisine gelişmelerle ilgili bir bilgi verilmediğinden yakınmıştır. Ataoğlu, evleri yakılan bu insanların haklarını alabilmeleri için Ankara'ya yürümelerinin mi gerektiğini Genel Kurul'a sormuştur. Ataoğlu şimdi İçişleri Bakanı'nın kendisine cevap vermek amacıyla kürsüye geleceğini belirterek, İçişleri Bakanı'nın muhtemelen böyle bir olayın asılsız olduğunu iddia edeceğini söylemiştir. Ataoğlu çünkü böyle bir olayın açıklamasının yapılamayacağını öne sürmüştür. Ataoğlu sözlerinin sonunda bu tür bir olayın izlerinin silinemeyeceğini, ancak bu insanların bir özü hak ettiklerini belirtmiş ve kış gelmeden bu insanların yaralarının sarılması gerektiğini belirtmiştir.²⁶¹⁶

9.4.2. İstanbul Milletvekili Mustafa Baş'ın, İstanbul Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulunda Kıyafetleri Nedeniyle Kız Öğrencilerin Eğitimlerinin Engellendiği İddialarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Sağlık Bakanı Doğan Baran'ın Cevabı

Mustafa Baş (İstanbul), İstanbul Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulu'ndaki kanun dışı ve antidemokratik uygulamalarla ilgili görüşlerini açıklamak üzere söz aldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Türkiye'de yıllardan beri nasıl bir toplum yetiştirileceğini konusunda tartışmalar yapıldığını, “hür bir toplum, düşünen bir toplum, kendi kendine karar verebilen bir toplum, hamleci bir toplum, kendine güvenen bir toplum, bir nesil yetiştirmek” üzere bir mutabakatı olduğunu söylemiştir. Maalesef bazı okullarda keyfi uygulamalarla, eğitim ve öğretimin engellendiğini, bazı öğrencilerin eğitim ve öğretim haklarının ellerinden alınmak istendiğini savunmuştur.²⁶¹⁷ Anayasa ve yasalardaki eğitim hakkına yönelik maddelerden alıntılar yaparak konuşmasını genişleten Baş, iki yüz yıldır devlet ve toplum olarak kendisine yüz çevrilen Batı medeniyetinin kendi toplumlarının insanca yaşamaları için ortaya koymuş oldukları kurallarla insan hakları yönünden geldikleri noktaya dikkat çekmiştir. AGİK'in Türkiye de dahil bir çok ülkeyi insan hakları konusunda büyük taahhütler altına soktuğunu hatırlatan Baş, başörtüsü meselesinin T.B.M.M. gündemine iki kere geldiğini hatırlatmıştır. YÖK düzenlemelerinde ve diğer Anayasa ile kanun metinlerinde kadın ve kız

²⁶¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 21 (19.10.1994), s. 10.

²⁶¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 27 (2.11.1994), s. 223.

öğrencilerin kıyafetlerine yönelik olarak, bir ölçüt, bir hüküm bulunmadığını söylemiştir. Ayrıca, uluslararası antlaşmalar ve T.B.M.M.’nin almış olduğu kararlara göre, başörtülü öğrencilerin üniversitelere sokulmamasının bir suç olduğunu savunan Baş, bu konudaki görevin hükümete düştüğünü belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶¹⁸

Baş’ın konuşmasına hükümet adına cevap veren Sağlık Bakanı Doğan Baran konuşmasında, kıyafetle ilgili sınırlamalardan bahsetmiştir:

*Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, herkesin yaşama hakkı vardır. Ancak, bilindiği gibi, devlet memurları ile diğer kamu personelinin kılık ve kıyafet şekliyle ilgili hususlar, Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik hükümleriyle düzenlenmiştir. Uyulması gereken kıyafet, iş kıyafetidir. Ebe ve hemşire gibi personelin uyacağı kılık ve kıyafet şekli ise, Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliğinde belirlenmiştir. Adı geçen yönetmeliğe aykırı davranmak, disiplin suçuna girer.*²⁶¹⁹

Bu okula gelenlerin, bu okulların kılık, kıyafet yönetmeliklerine uymaları gerektiğini belirten Baran, bu okullardaki kıyafetlerin nasıl olmasını gerektiğini izah etmiş ve bu konuda usulsüz bir durum olmadığını belirterek konuşmasını noktalamıştır.²⁶²⁰

9.4.3. İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı’nın, Gümrük Birliği Anlaşmasına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Ali Şevki Ereğ’in Cevabı

Bülent Akarcalı (İstanbul), 19 Aralık’ta Gümrük Birliği’ne ilişkin olarak AB ile yapılacak bir toplantı olmasına ve bu konudaki imzanın da burada imzalanacak olmasına rağmen bu konuda halen Türk kamuoyunun tam bir bilgi sahibi olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Hükümetin ve dışişleri bakanlığının bu konuda bir açıklamada bulunmadığına dikkat çeken Akarcalı, bir milletvekilinin, seçmenin bu konuda bir soru yöneltmesi durumunda, bu soruya nasıl bir cevap verebileceğinin bilinmediğini iddia etmiştir. Akarcalı, ayrıca bu konunun ayrıntılı bir şekilde mecliste tartışılmasına gerek duyulduğunu belirtmiştir. Bu durumda bu toplantıya katılacak Türk delegasyonunun da elinin güçleneceğini savunmuştur. Akarcalı, bu konunun hükümet değil de meclis başkanı tarafından gündeme getirilmiş olmasının, konunun ciddi ve kapsamlı olarak tartışılmasına neden olduğunu belirtmiştir. Bu antlaşmanın Lozan ve Montreux antlaşmaları gibi Türkiye Cumhuriyeti açısından bağlayıcı ve stratejik bir antlaşma olduğunu belirtmiştir. Hükümetin hala bu konuyu meclis gündemine getirme şansı olduğunu ve bu konuyu bir an öncede tartışılmak üzere meclis gündemine getirmesi gerektiğini tekrar ifade eden Akarcalı bu konuyla ilgili bazı AB diplomatlarının görüşlerine yer vermiştir. Bu insanların bile bu konuyu bizden daha ciddiye aldığını ve

²⁶¹⁸ A.k., s. 225.

²⁶¹⁹ A.k., s. 225.

²⁶²⁰ A.k., s. 226.

Türkiye’yi önemsediklerini dile getiren Akarcalı, tekrar hükümetten bu konuyu meclis gündemine getirmelerini isteyerek son vermiştir.²⁶²¹

Akarcalı’nın konuşmasına hükümet adına cevap veren Devlet Bakanı Ali Şevki Erek Akarcalı’yı bu konuya gösterdiği ilgiden ve meclisi de bu konuda aydınlatmaya yönelik çabalarından ötürü kutlayarak konuşmasına başlamıştır. Erek, ayrıca bu konularda hangi hükümetin ne yaptığını, hangi konuda eksiklik olduğunu, hangi konuda hatalı olduğunu tartışmanın bir faydası olmadığını belirtmiş ve bu durumda tek vücut olunması gerektiğinin altını çizmiştir. Konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

*Değerli arkadaşlarım, gümrük ile ilgili Devlet Bakanlığı, bu konuda uygulayıcı bakanlıktır. Devlet Bakanlığı, uygulayıcı bakanlık olması itibarıyla, 1.1.1996’da yürürlüğe girmesi gereken Avrupa koduna uyumlu gümrük yasa tasarısını hazırlamış, bakanlıklara, üniversitelere vakıflara, sendikalara, odalara ve bu konuyla ilgili tüm ve bilgili makamlara göndermiştir. Çok yakın bir zamanda gümrük yasa tasarımızı Bakanlar Kurulundan da geçirerek, Yüce Meclise sevk edeceğiz ve umuyorum ki vaktinden çok daha evvel gümrük yasa tasarımızı çıkaracağız.*²⁶²²

Erek, Akarcalı’ya bir çok konuda katıldığını belirtmiş ve yurt dışı gezisinde bulunan Dışişleri Bakanı’nın bu gezisinden döner dönmez kendisinin de bu konuyla ilgili bir çok gelişmeyle ilgili görüşlerine başvuracağını belirtmiştir. Erek, hükümetlerinin her zaman eleştirilere açık olduğunu belirterek sözlerini sonlandırmıştır.²⁶²³

9.4.4. İstanbul Milletvekili Halit Dumankaya’nın, TURBAN’da Yolsuzluk Yapıldığı İddialarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Necmettin Cevherinin Cevabı

Halit Dumankaya (İstanbul), Özelleştirme Kanunu’nun meclisten çıkması ile birlikte özelleştirme kapsamına alınan TURBAN’ın Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı’na bağlanmasından sonra yapılacağı belirtilen TURBAN özelleştirmesi ihalesinden önce bir çok söylenti çıktığını hatırlatmıştır. KİT Komisyonu’nda yapılan bir çok incelemeden sonra bu söylentilerin bir kısmının doğru olmasının anlaşılmasından sonra, KİT Komisyonu tarafından bu kuruluşa bir teftiş ekibinin gönderilmesine karar verildiğini söylemiştir. Dumankaya’nın, TURBAN Genel Müdürü’nün bazı şahsi harcamalarından bahsetmesi ve bu kuruluşa çalışmadan maaş alanlar olduğunu iddia etmesi üzerine Genel Kurul’da bazı tartışmalar yaşanmıştır TURBAN’da yapılan yolsuzlukları örnekleri ve maddi olarak devlete verilen zararları kalem kalem anlatan Dumankaya, TURBAN’ın bu şekilde yıkıldığını söylemiş ve bu olaylardan çok daha ufak olaylarla ilgili olarak bazı kurumlarda genel müdürlerin görevden

²⁶²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 36 (16.11.1994), s. 482.

²⁶²² *A.k.*, s. 484.

²⁶²³ *A.k.*, s. 486.

alınabildiğini savunmuştur. Dumankaya, bu kuruluştaki yolsuzluğun çok büyük olduğunu ve bunun er geç tamamen ortaya çıkacağına inandığını vurgulamıştır. Dumankaya, Cumhuriyet Başsavcılığı'na dilekçe vereceğini ve durumla ilgili olarak Devlet Denetleme Kurulu'na şikayette bulunacağını belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶²⁴

Dumankaya'nın konuşmasındaki iddialara hükümet adına cevap vermek üzere kürsüye Devlet Bakanı Necmettin Cevheri gelmiştir. Cevheri, Dumankaya'nın bir çok fatura bilgisi verdiğini, bunları bırakıp gittiğini belirtmiş ve bu konuyla ilgili gereken incelemenin başlatılacağını bildirmiştir. Devletin yolsuzluk yapanın yakasına yapışacağından kimsenin şüphesi olmadığını söyleyen Cevheri, Dumankaya'nın bazı iddialarına istinaden üniversite hocalarından oluşan bir komisyona yaptırdıkları inceleme sonucunda ortada olumsuz bir durum olmadığına ilişkin raporu okumuştur. Bu rapora konu olan Sait Halim Paşa Yalısı'na ilişkin bazı bilgiler aktarmış ve bu açıklaması esnasında Genel Kurulda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Dumankaya'nın hükümet adına bazı yakışıksız ifadelerde bulunduğunu belirten Cevheri, bu hükümetin mevcut Meclisin hükümeti olduğunu hatırlatmış ve eğer bu konuda bir yolsuzluk varsa bunun da muhakkak ortaya çıkartılacağını ve bundan kimsenin endişe etmemesi gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶²⁵

9.4.5. Artvin Milletvekili Süleyman Hatinoğlu'nun, Yeşilkart Uygulaması ve Sağlık Reformuna İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Sağlık Bakanı Doğan Baran'ın Cevabı

Süleyman Hatinoğlu (Artvin) sağlıkla ilgili bazı atasözleri okuyarak konuşmasına başlamıştır. Üç yılda dört sağlık bakanı değiştiren Hükümetin sağlık reformu alanında hiçbir politikasının olmadığını anlatmaya çalışacağını belirten Hatinoğlu, hükümetin bu konuda açıkladığı reform paketlerinin hiçbir işe yaramadığını ve bahsedilen projelerin hiç birinin ciddi anlamda hayata geçirilemediğini söylemiştir. Bu konuda Başbakan'ın söylediği bütün büyük sözlerin havada kaldığını vurgulamıştır. Hatinoğlu, milyarlarca lira harcanarak bu konularda yapılan reklamlara rağmen T.B.M.M. gündemine bu konuyla ilgili henüz bir tasarının dahi gelmediğini vurgulamıştır. Ayrıca, hükümetin bu politikasızlığının yüzünden yakın bir zamanda beşinci sağlık bakanı değişikliğinin gündeme gelebileceğini iddia eden Hatinoğlu, yeşil kart uygulamasında hükümetin, mağdur olan insan seçimi yapmada başarılı olmadığını, bu uygulamanın siyasi bir malzeme yapıldığının da gazetelerde yer aldığını belirtmiştir. Yeşil kart sahiplerinin borcu ödenmediği için bazı üniversite hastanelerinin de zor durumlarda kaldığını sözlerine ekleyen Hatinoğlu bu nedenle de üniversite hastanelerine yeşil kart sahiplerinin sevk edilmesinde bazı zorluklar yaşandığını ifade etmiştir. Hatinoğlu yeşil kart

²⁶²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 47 (7.12.1994), s. 260.

²⁶²⁵ *A.k.*, s. 262.

uygulamasını başaramayan bir hükümetin sağlık konusunda reform yapabilmesinin imkansız olduğunu savunmuş ve milletvekillerinin yeni yılını kutlayarak konuşmasını bitirmiştir.²⁶²⁶

Hükümet adına bu konuşmaya cevap vermek üzere sözü Sağlık Bakanı Doğan Baran almıştır. Baran, hükümetin terörle üst düzeyde bir mücadele verdiğini, bu mücadeleyi yaparken de Türkiye’yi bir çok yönden 2000’li yıllara hazırlamaya çalıştığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Bu çalışmalardan birinin de sağlık reformu olduğunu söyleyen Baran, Türkiye’de sadece %30’luk bir kesimin kendi sağlık harcamalarını ödeyebilecek düzeyde olduğunu belirtmiştir. Baran daha sonra ANAP iktidarı döneminde hükümetin rahat olmasına rağmen bu konularda hiçbir şey yapmadığını ve kendilerinin bir şeyler yapmaya çalıştığı dönemde ise buna engel olunmasını anlayamadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, yeşil kartlı kişilere verilen hizmeti istatistiklerle anlatan Baran, sağlık işletmeleri ve personeliyle ilgili olarak bir reform hazırlığı içerisinde olduğunu, kamuoyundan bu konuda destek beklediklerini söylemiştir. Sağlık harcamalarının pahalı kalemler olduğunu belirten Baran, bu konudaki yatırımların da çok kolay işler olmadığını belirtmiş ve kendisine konuşma şansı doğmasına sebep olduğu için Hatinoğlu’na teşekkür ederek konuşmasını tamamlamıştır.²⁶²⁷

9.4.6. Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan’ın, Gazeteci-Yazar Uğur Mumcu Cinayeti Faillerinin Yakalanamamasından Duyduğu Üzüntüye Ve Bazı Tereddütlerine İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Uluç Gürkan (Ankara), Mumcu cinayetinin binlerce faili meçhul cinayet dosyasının arasına sıkışıp kaldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Mumcu cinayetinin aydınlatılmamasının devletteki bazı çevrelerin bilinçli bir tercihi olduğunu savunan Gürkan, cinayetten hemen sonra yine bu kürsüde yaptığı konuşmada Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin (DGM) kendisine olayın çözümünü ilgili olarak bir umut vermediğini söylediğini ve geçen zaman zarfında bunun ne yazık ki teyit edildiğini belirtmiştir. Gürkan, DGM savcısının olay yerine gelir gelmez, “bu dış mihrakların işidir” diyerek, konuya bakış açısını belli ettiğini iddia etmiştir. Daha sonra Gürkan, Adalet Bakanlığı, DGM ve emniyet güçlerinin bu konudaki çalışmalarını eleştiren ve yetersiz bulan uzunca bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu konuda mecliste kurulan araştırma komisyonunun²⁶²⁸ çalışmalarının çok faydalı olduğunu söylemiş ve komisyon üyelerine teşekkür etmiştir. Ancak bu çalışmada faili meçhul cinayetlerin tümünün bir arada alınması sebebiyle verimli sonuçlara ulaşamadığını belirtmiş ve bu konuda asıl görevin istihbarat birimlerine düştüğünü belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶²⁹

²⁶²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63 (28.12.1994), s. 101.

²⁶²⁷ *A.k.*, s. 103.

²⁶²⁸ *Faili meçhul cinayetlerin araştırılmasına ilişkin 10/90 esas numaralı meclis araştırması ile ilgili bilgiye bu cildin Meclis Araştırma önergeleri üzerindeki işlemler kısmına bakılabilir.*

²⁶²⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 71 (24.1.1995), ss. 237

9.4.7. Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan'ın, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a Yaptığı Sınır Ötesi Harekâta İlişkin Açıklaması

Mehmet Gölhan, Türk Silahlı Kuvvetler tarafından başlatılan sınır ötesi hareketle ilgili bilgi vereceğini söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Hükümetin meclisten aldığı güçle terörün bitirilmesi konusunda yoğun bir çaba içerisinde olduğunu belirten Gölhan, PKK'nın Kuzey Irak'taki faaliyetleriyle ve bu bölgedeki kamplardaki PKK'lı sayısı ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Gölhan, Kuzey Irak'a yapılan bu operasyonla ilgili vatandaşlara ve medyaya zamanında doğru bilgi verilmek amacıyla Diyarbakır'da bir bilgi merkezinin oluşturulduğunu da açıklamıştır. Bu konuda yabancı basın mensuplarının ve yabancı devlet büyükelçiliklerinin de bilgilendirildiğini söyleyen Gölhan, Genelkurmay Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı'na da bilgi verildiğini söylemiştir. Gölhan daha sonra bu operasyon süresince Kuzey Irak'ta dokuz bin kilometrekarelik bir alanın Türk silahlı Kuvvetleri'nin denetimi altında tutulacağını söylemiştir. Bu operasyonun Türkiye'nin tamamen uluslararası hukuktan doğan haklarını kullanılarak gerçekleştirildiğini belirten Gölhan, ayrıca girilen bölgede hemen teröristler ile sıcak temas sağlanmasının da bu operasyonun gerekliliğinin bir delili olduğunu ifade etmiştir. Gölhan bu noktadan sonra operasyonun bölgedeki kaçınıcı operasyon olduğu, operasyona katılan asker sayısı, yine operasyona katılan rütbeli personel sayısı, teçhizatla ilgili bilgi ile şu ana kadar iki tarafın verdiği zayıat hakkında genişçe bir bilgi de vermiştir. Operasyon sırasında sivil halk ile sivil yerleşim yerlerine zarar verilmemesi hususunda yüksek bir gayretin gösterildiğini de sözlerine ekleyen Gölhan, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Değerli milletvekilleri; tabî ki, icra edilen bu harekât sırasında ve harekât sonrasında da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin almış bulunduğu 688 sayılı Karara riayet edilecektir. Bu karar nedir: Bu karar, bilindiği gibi, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması kararıdır. Bu karar, gayet tabî ki, hassasiyetle, zaten, tarafımızdan takip edilmekte, uygulanmakta ve yine de uyulacaktır. Harekât, şüphesiz ki, gayesine, hedefine ulaştıktan sonra, birliklerimiz Türkiye'ye geri dönecektir; ancak, orada her türlü terör örgütü sıfırlanıncaya kadar, bir emniyetli kuşak tesis edilinceye kadar birliklerimiz görevini sürdürecektir.*²⁶³⁰

Gölhan'ın konuşmasının yanı sıra bu konuda Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Ankara Milletvekili Ali Dinçer, Sakarya Milletvekili Cevat Ayhan ve Ankara Milletvekili Orhan Kilercioğlu da grupları adına birer konuşma yapmıştır.

²⁶³⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 88 (21.3.1995), s. 81.

9.4.8. Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'in, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'taki Sınır Ötesi Harekâtına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Bülent Ecevit (Zonguldak), sınır ötesi hareketla ilgili olarak mecliste yapılan değerlendirme toplantısı neticesinde ortaya çıkan sonuçlarla ilgili konuşmak üzere kürsüye çıktığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Ecevit bu sonuçları dokuz madde halinde sıralamıştır. Öncelikle bu sınır ötesi hareketten Kuzey Irak'taki mevcut otorite boşluğundan ötürü kalıcı bir sonuç alınmasının beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgede bir tampon bölge oluşturması gerektiğini söyleyen Ecevit, Irak'ı fiili olarak bölmek istemi içinde olan bazı güçlerin Türkiye'yi bu konuda ordusu vasıtasıyla kullanmaya çalışabileceklerine dikkat çekmiştir. Ecevit bu meyanda dış güçlerin Çekiç Gücü bölgeden çekerek, bu gücün işlevlerini Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üstüne yıkmaya çalışabileceklerini savunmuştur. Türkiye'nin tampon bölge uygulamasının gerçek Irak hükümetinin bölgeye tekrar hakim olana kadar sürmesi gerektiğine değinen Ecevit, Türkiye'nin oluşturacağı böyle bir bölgedeki halkın insani tüm ihtiyaçlarını da karşılamak zorunda olduğunu söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin niye bu bölgeye girdiğini aktif bir dış politika ile dünyaya açıklaması gerektiğini söyleyen Ecevit, bazı müttefik gibi görülen ülkelerin bu bölge halkının halihazırda içinde bulunduğu kötü durumun sebebinin Türkiye'nin sınır ötesi hareketine bağlılıklarını ve bu şekilde dünyaya yadıklarının söylemiştir. Ecevit, Türkiye'nin bu bölgede ve Irak'ta olan tüm kötü koşulların sebebinin bu Batılı ülkelerin Irak'a uyguladığı ambargo olduğunun bilinmesi için uğraşması gerektiğini belirtmiştir. Irak'ın kesinlikle bölünmemesi için Türkiye'nin diplomatik olarak her girişimde bulunmasının gerekliliğine dikkat çeken Ecevit, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle bu askeri hareketi ve iç güvenlik sorunlarını en asgari ekonomik harcamalarla atlatabilmenin yollarını düşünmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ecevit, Türk askerinin bölgedeki sivil halka zarar vermeyeceğine inandığını belirterek ve bu operasyonda Türk askerine başarı dileyerek sözlerini bitirmiştir.²⁶³¹

9.4.9. Çorum Milletvekili Cemal Şahin'in İstanbul Gazi Mahallesi Olayları'yla İlgili Olarak Yaptığı Gündem Dışı Konuşması

Cemal Şahin (Çorum), son yıllarda artan Türk-Kürt gerginliğine dikkat çekmiş ve bin yıllık tarihinde Anadolu'da bir arada yaşayan toplumların birbirine düşmesinde bazı nedenler aranması gerektiğini belirtmiştir. Terörden medet umanların dönem dönem farklı konular öne sürerek Türkiye'yi karıştırmaya çalıştıklarını söyleyen Şahin, son olarak Gazi Mahallesinde yaşanan olaylarının da buna bir örnek olduğunu öne sürmüştür. Şahin bu olaydan sonraki süreçte tahrikçilerin amaçlarına ulaşamadıklarını belirtmiş, Türk halkının olası

²⁶³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 90 (23.3.1995), s. 253.*

bir Alevi-Sünni çatışması yaşamadığını söylemiştir. Alevi-Sünni çatışmasının niye Türkiye’de yaşanmayacağını anlatan Şahin, özellikle son zamanlarda bazı özel televizyon kanallarında bilinçsiz bir şekilde Alevilerin inanç sistemleri üzerine olumsuz görüşlerin yayılmasının toplumun bütünlüğü adına iyi şeyler olmadığını açıklamıştır. Alevi inancına ilişkin bazı bilgiler veren Şahin, bu bağlamda Aleviliğin İslam dışı bir inanç olarak lanse edilmesinin bu ülkeye hiçbir katkısının olmayacağını bildirmiştir:

*... açık yüreklilikle tüm vatandaşlarıma söylüyorum, Alevî vatandaşlarıma söylüyorum; ola ki ateist olan Sünnî vatandaşlarımıza da söylüyorum: Kur’an’ın bir tek harfi değil, bir tek noktası dahi değişmemiştir. Eğer değişmişse, o değişikliği iddia edenlerin bunu açıkça ortaya koyması lazım. Ama ne yazık ki, fitnelik, bazı kişilerin mayasına çok daha yakındır, orada kök salabiliyor. Bu çevrelerin içerisinde -ben bunu söylerken, münhasıran Alevî ve Sünnî vatandaşlarımı kastetmiyorum- inanan insanlar olur, inanmayan insanlar olur; din duyguları zayıf insanlar olur, çok güçlü olan insanlar olur; bunlar, Hristiyan olabilir, Sünnî olabilir, Alevî olabilir; her dinde, her mezhepte bu tip insanlar çıkar, onu belirtiyorum; ibadet eden insanlar, her mezhepte, her dinde çıkabilir; ibadet edenler olur, etmeyenler olur; Tanrı’ya inananlar olur, inanmayanlar olur; benim sorunum bu değil. Ben, inanmadıkları halde, bir kısım vatandaşlarımızı kendi pis emellerine alet eden insanlar için konuşuyorum.*²⁶³²

Türkiye’yi karıştırmak isteyenlerin yoğun bir şekilde uğraş verdiklerine işaret eden Şahin, devlet ve toplumun buna müsaade etmemesi gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶³³

9.4.10. Erzurum Milletvekili Lütfü Esengül’ün, Doğu Anadolu Projesi İstanbul Toplantısına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Devlet Bakanı Necmettin Cevherinin Cevabı

Lütfü Esengül (Erzurum),12 Nisan Çarşamba günü Çırağan Otelinde yapılan toplantının, Doğu Anadolu Projesi (DAP) adı verilen proje kapsamında bulunan 17 ilin kalkınma vakıfları, dernek ve meslekî kuruluşlarının müştereken tertip ettiği, fevkalade verimli ve yararlı bir toplantı olduğunu söylemiştir.²⁶³⁴ Esengül, bu şekildeki önemli bir toplantıya hiçbir hükümet temsilcisinin katılmamış olmasını yadırgadığını söylemiş, siyasi partilerin de toplantıya ilgilerinin düşük olduğunu, sadece BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ile Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın katıldığını söylemiştir. DAP adı verilen projenin 1991 Ekim seçimleri öncesi DYP tarafından ortaya atıldığını ancak DYP’nin ortağı olduğu hükümetin dört yıldır bu konuda hiç bir yasal çaba içerisinde olmadığını izlendiğini ifade

²⁶³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 91 (28.3.1995), s. 321.

²⁶³³ *A.k.*, s. 323.

²⁶³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 100 (18.4.1995), s. 336.

etmiştir. Bu nedenle bu konudaki çabaların da muhalefet partileri ile bölgede faaliyet gösteren vakıf, dernek gibi kurumlara kaldığını söyleyen Esengül, ayrıca hükümetin bu tutumu ile Doğu Anadolu'nun kalkınmasına olan bakış açısını da belli ettiğini savunmuştur. Uygulamaya konulan altı beş yıllık kalkınma planının da Doğu Anadolu konusunda bir kalkınma hamlesi başlatamadığının üzerinde duran Esengül, bu bölge için ekonomik yönden hayati bir önem taşıdığına inandığını söylediği DAP'ın bir an önce yasalaşarak çıkması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶³⁵

Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Necmettin Cevheri, Türkiye'nin toptan kalkınması için bir çok projeye ihtiyaç duyulduğunu ve bu projelerin kalkınma planlarına uygun olarak, bazı sarkmalarla birlikte, uygulamaya koyulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Cevheri öncelikle Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) bitirilmeye çalışıldığını söyleyerek, buraya büyük bir yatırım yapıldığını ifade etmiştir. GAP'ın Türkiye'ye ve bölgeye sağlayacağı faydaları anlatan Cevheri, bu konularında bir çekişme yaşanmasının ve mevcut hükümetin bir bölgeyi kalkınma hamlesinde geri bıraktığını düşünmenin “abes” olduğunu savunmuştur. Cevheri DAP ile ilgili yasa teklifinin de görevli milletvekillerinin bu konudaki çalışmalarının bitmesinden sonra bu konuyu gündeme getiren arkadaşlarla birlikte tartışıldıktan sonra meclis gündemine getirileceğini söylemiş ve bu kanun görüşülürken olumsuz bir tavır yaşanmamasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁶³⁶

9.5. Beşinci Yasama Yılında Yapılan Gündem Dışı Konuşmalar

Bu yasama yılında 7 adet gündem dışı konuşma incelenmiştir. 3 tanesi ilgili bakanın cevabı olan bu konuşmaların kısa özetleri aşağıda verilmiştir.

9.5.1. Afyon Milletvekili Baki Durmaz'ın Dinar Depremine İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Bayındırlık Ve İskân Bakanı Tunç Bilget'in Cevabı

Baki Durmaz (Afyon), Dinar Depremi'nin artçı sarsıntılarının hala sürdüğünü ve tehlikenin hala geçmiş olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Depremın boyutlarını veriler ile açıklayan Durmaz, depremin oluşturduğu hasarın maddi zararını ilçedeki bölgelerin isimleriyle ve tutarlarıyla birlikte vermiştir. Durmaz, Dinar'da bir kriz masasının kurulduğunu bildirmiş, ancak bu birimin faaliyetlerinin ağır işlediğinden yakınmıştır. Kışın yaklaştığına dikkat çekerek prefabrik konutların acil olarak yapımlarının sağlanmasının ve mağdur vatandaşlara yiyecek, giyecek yardımı yapılması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Dinar'ın bazı bölgelerinin haritadan silindiğini belirten Durmaz, devletin Dinar'ın yeniden imarına acilen başlaması gerektiğini söylemiştir. Devletin ve Kızılay'ın faaliyetlerinden memnun olduklarını, ancak bu bölgedeki halkın mağduriyetinin derecesi nedeniyle bu faaliyetlerin daha süratle yerine getirmesini dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁶³⁷

²⁶³⁵ A.k., s. 338.

²⁶³⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 100 (18.4.1995), s. 339.

²⁶³⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 5 (10.10.1995), s. 379.

Durmaz'ın konuşmasına hükümet adına cevap veren Bayındırlık ve İskân Bakanı Tunç Bilget, konuşmasında Durmaz'ın sunduğuna paralel veriler vermiştir. Depremden sonra yaşanan gelişmeleri ve hükümetin yaptığı faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan Bilget, yıkılan kamu binalarıyla ilgili de bazı bilgiler vermiş ve bu binaların en kısa sürede yenileceğine dair hükümetin vaadini dile getirmiştir. Bilget, bu depremde ölen vatandaşların ailelerine başsağlığı dileyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁶³⁸

9.5.2. Rize Milletvekili Ahmet Kabil'in, Ülkede Meydana Gelen Tabii Afetlere İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Bayındırlık Ve İskân Bakanı Tunç Bilget'in Cevabı

Ahmet Kabil (Rize), son günlerde yaşanan Dinar depremi ve Rize'deki sel felaketi ile ilgili olarak vefat edenlerin ailelerine baş sağlığı dileyerek konuşmasına başlamıştır. Rize'de meydana gelen sel felaketiyle ilgili maddi zarara değinen Kabil, bu bölgeyi bazı milletvekilleriyle birlikte ziyaret ettiklerini, ancak olayların sonrasında hükümet tarafından yapılan acil müdahaleden sonra bölgedeki vatandaşların mağduriyetlerinin giderilmediğine yönelik olarak şikayetlerle karşılaşmış olduklarını belirtmiştir. Rize'de sel sonrası devlet kurumlarının yaptığı ve yapacağı faaliyetlerden genişçe bahseden Kabil, bu konudaki bazı eleştirilerini de dile getirmiştir. Kabil ayrıca bu kurumların işlerini mutlak bir görev olarak yerine getirdiklerini, bazı kapalı olan yolların ve acil yapılması gereken işlerin bu nedenlerle nihayetlenilemediğini söylemiştir. Rize'ye yapılan yardımlardaki yetersizlikten yakınan Kabil, bu afet sonrası bölgeye yardım getiren diğer belediyelere ve şehirlere teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.²⁶³⁹

Kabil'in konuşmasına hükümet adına cevap veren Bayındırlık ve İskân Bakanı Tunç Bilget, bu tür konuların sık sık meclis gündemine getirilmesinin önemine dikkat çekerek konuşmasına başlamıştır. Bilget, Rize'nin jeolojik yönden handikaplarını anlatmış ve bu bölgede yaşanan felaketin boyutlarıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bilget Rize'deki çalışmaların bir kısmının istenen seviyede olmadığını farkında olduklarını belirterek, bunun nedeninin coğrafi, iklimsel ve maddi nedenlerden kaynaklandığını açıklamıştır. Bilget, yeni yıldaki bütçe ödeneğinin Rize açısından arttırılacağını ve bu bölgedeki devlet kurumlarının da tam kapasiteyle vatandaşların mağduriyetlerinin en kısa sürede giderilmesi amacıyla çalışacaklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁴⁰

9.5.3. İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu'nun, Hazar Denizi Petrolünün Karadeniz Limanlarına Taşınmasına İlişkin Gündem Dışı Konuşması Ve Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanı Şinasi Altın'er'in Cevabı

Selçuk Maruflu (İstanbul), Hazar Denizi'ndeki petroler ile ilgili olarak son günlerde basında yer alan bazı "Türkiye'nin zaferi" başlıklarından dolayı, bu konuda konuşma gereği hissettiğini belirterek sözlerine başlamıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Türkiye için Türki Cumhuriyetleri'nin durumu

²⁶³⁸ A.k., s. 383.

²⁶³⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 6 (11.10.1995), s. 427.

²⁶⁴⁰ A.k., s. 428.

ile Hazar Denizi'ndeki tabi kaynaklarda dahil olmak üzere bu bölgedeki bir çok konunun önemli hale geldiğini belirtmiştir. Maruflu, Hazar Denizi'ndeki petrolün Batıya aktarımının Türkiye üzerinden yapılacağını ve bu gelişmede Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük katkısı olduğu yönündeki bilgilerin Türk basınında bir süredir önemli bir yer işgal ettiğini hatırlatarak bu konunun tartışılması gerekli bir durum olduğunu ifade etmiştir. Türkiye üzerinden geçecek olan petrolün Türkiye'de çıkan petrol kadar olduğunu ve bu petrolün boğazlardan geçişinde de bir çok sorunların yaşanacağını savunan Maruflu, bu konunun Türkiye'de ayrıntılarıyla değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Maruflu Türkiye'nin Bakü-Ceyhan boru hattına önem vermesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁶⁴¹

Maruflu'nun konuşmasına hükümet adına cevap veren Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Şinasi Altınar, Maruflu'nun bu konunun bir zafer olarak yansıtılmasına olan tepkisini anladığını ve bu olayın bir zafer olmadığına katıldığını belirtmiştir. Ancak Altınar, gelişmelerin gelecekte Türkiye adına petrol'ün geçişi ve kullanımına ilişkin bazı olumlu koşulların oluşmasında önemli bir rol oynayacağını belirtmiştir. Altınar, Bakü-Ceyhan Boru Hattı'nın önemine değinmiş, boğazlardan yüklü miktarlarda petrol ve doğalgaz geçişinin olmayacağını da iddia etmiştir. Rusya ile bir rekabetin olmadığını, aksine Rusya ile bir işbirliğinin gündeme geldiğini ifade ederek konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁴²

9.5.4. Konya Milletvekili Ali Günaydın'ın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çalışmalarına İlişkin Gündem Dışı Konuşması

Ali Günaydın (Konya), bir divan üyesi olarak erken genel seçimler dolayısıyla çalışmalarına son verecek olan TBMM Genel Kurulunun 19. dönem içerisinde yapmış olduğu çalışmalarla ilgili olarak bilgi vermek üzere kürsüde bulunduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Günaydın, 17. ve 18. dönem genel kurul çalışmalarıyla karşılaştırmalı bir şekilde mevcut dönemle ilgili çalışmaları açıklamıştır. 19. dönemde yapılan birleşim sayısının hemen hemen diğer iki dönemle eşit olduğunu söyleyen Günaydın, bu dönemde TBMM'ye gönderilen kanun tasarısı sayısında büyük bir artış olduğunu söylemiştir. Bu tasarıların 288'inin birleştirilerek Genel Kurulca kanunlaştırıldığını, 17. ve 18. dönemlerde bu sayının 259 olduğunu ifade etmiştir. Günaydın, TBMM'ye sunulan kanun tekliflerinin birleştirilerek kanun haline dönüştürülenlerin sayısının 53 olduğunu belirtmiştir. Kanun haline dönüşmüş olan teklif sayısının 17. dönemde 68, 18. dönemde ise 53 olduğunu belirtmiştir. 19. Dönemde hükümet tarafından TBMM'ye gönderilen kanun hükmünde kararname sayısında bir düşüş olduğunu ifade eden Günaydın, 17. dönemde bu sayının 211, 18. dönemde 275 ve bu dönemde ise 35 olduğunu söylemiştir. Günaydın bu durumu meclis eksenli bir çalışma yapılması ve meclis üzerinde hükümetin

²⁶⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 7 (12.10.1995), ss.*

439

²⁶⁴² *A.k., s. 439.*

etkisinin az olduğu yönünde değerlendirmek gerektiğini söylemiştir. 19. dönemde sekiz milletvekilinin yasama dokunulmazlığının kaldırıldığını belirten Günaydın, bu dönemde geçen iki dönemin toplamından fazla soru önergesi verildiğini ve cevaplandığını da sözlerine eklemiştir. Günaydın ayrıca, mecliste verilen genel görüşme, araştırma önergesi ve gensoru önergeleriyle ilgili de bilgi vermiştir. Günaydın ayrıca, bu dönemki genel kurul görüşmelerinde toplantı yeter sayısı arandığını ve bunun diğer iki dönemin kat kat üzerinde olduğu ifade etmiştir. Verimli bir meclis döneminin kapanmakta olduğunu ve bir çok önemli kanunun mevcut mecliste çıkartıldığını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁶⁴³

10. USUL HAKKINDA GÖRÜŞMELER

Usul hakkında konuşma Meclis İçtüzüğü'nün 63. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede “Görüşmeye yer olup olmaması, Başkan gündeme veya TBMM'nin çalışma usullerine uymaya davet, bir konuyu öne alma veya geri bıraktırma gibi usule ait konular, diğer işlerden önce konuşulur. Bu yolda bir istemde bulunulursa, onar dakikadan fazla sürmemek şartıyla, lehte ve aleyhte en çok ikişer kişiye söz verilir. Bu görüşme sonucunda oya başvurmak gerekirse, oylama işaretli yapılır” denilmiştir.²⁶⁴⁴ 19. Dönem boyunca Genel Kurulda toplam 22 adet usul üzerine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin yasama yıllarına göre dağılımı sırasıyla şu şekildedir: 4 adet, 8 adet, 5 adet, 4 adet ve 1 adet. Bu çalışmada usul üzerinde yapılan tüm görüşmelere kısaca yer verilmiştir.

10.1. Birinci Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler

Bu yasama yılında 4 adet usul görüşmesi yapılırken iki görüşme sonucunda yapılan oylamada Başkanlık Divanının uygulaması benimsenmiş, bir tanesinde önerge geri alınmış ve bir tanesinde ise oylama yapılmamıştır.

10.1.1. Değişiklik Önergelerinden, Okunup Oya Sunulan Önergeye Benzer Bir Diğer Önergenin Tamamının Mı Yoksa Sadece Değişik Kısımlarının Mı Okunması Lazım Geldiği Hakkında

Genel Kurulun 14.3.1992 tarihli 50. Birleşimdeki görüşmeler sırasında Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, tüm önergelerin aykırılık sırasına göre, okunarak oya sunulacağını bu sebeple önergenin iki defa okunacağını belirtmiştir. Korkmazcan, “Birincisinde önerge Genel Kurulun bilgisine sunulur, önerge üzerinde müzakere açılır; müzakere bittikten sonra önerge tekrar okunarak oylamaya sunulur. Bunun dışında bir işlem yapıldığı takdirde bu kanun şekil yönünden sakat doğmuş olur” diyerek oturumu yöneten başkanvekilinin aynı konuda verilen iki farklı önergenin sadece birbirinden farklı bölümlerini ve maddelerini okutmasından ve oylatmasından dolayı ortaya çıkacak durumun iç tüzük açısından bir çok hata içerdiğini öne sürmüştür.²⁶⁴⁵ Korkmazcan, sağlıklı

²⁶⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 26 (8.11.1995), ss. 11-14.

²⁶⁴⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*, ss. 45-46.

²⁶⁴⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 50 (14.3.1992), s. 317.

kanun yapma süreci hakkında bilgi vererek Başkanlık Divanı'nın hata yapmasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Konu hakkında RP Grubu Oğuzhan Asiltürk ve DYP Grubu adına Güneş Müftüoğlu da fikirlerini beyan etmişlerdir. Bu görüşmelerin ardından oturum başkanı söz almış ve sırf zaman kazanmak için bu mevcut önergelerin sadece farklı maddelerinin okutulduğunu, ancak önergelerin oylamalarının ayrı ayrı yapılacağını belirtmiştir. Başkan daha sonra görüşmelerin bittiğini ve divanın bu tutumunun uygun olup, olmadığını oylatmıştır. Oylama sonucunda Başkanlık Divanı'nın bu konudaki tutumunun usul bakımından doğru olduğu kabul edilmiştir.²⁶⁴⁶

10.1.2. DYP Ve SHP Gruplarının Müşterek Önergelerince Kabul Edilen Çalışma Suresinin Uzatılmasına Dair Kararın, Görüşmelerin Saat 24.00'ten Sonraya Ve İçtüzükte Belirtilen Çalışma Gününün Dışında Bir Güne Sarkması Halinde De Uygulanıp Uygulanmayacağı Hakkında

Genel Kurulun 30.4.1992 tarihli 71. Birleşimine konuyla ilgili olarak Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli söz alarak iç tüzüğe göre, 55. madde kapsamında müşterek önergelerin değerlendirilmesinde görüşmelerin nasıl sürdürüleceğine dair durumun sarıh olduğunu ve saat 24.00'e kadar süren bir görüşmenin ertesi güne sarkabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Kalemli tartışılan çok önemli kanunların bu vakitten sonra tartışılmasının da sağlıklı olmayacağını belirtmiş ve diğer güne (oturuma) konunun sarkmasının daha makul olduğu görüşünü savunmuştur. Bu konu üzerinde SHP Grubu adına Mersin Milletvekili Aydın Güven Gürkan ile RP Grubu adına Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan'da söz almışlardır. Gürkan görüşmelerin sürmesi, Kazan ise görüşmelere kalınan yerden bir sonraki oturumda devam edilmesi gereği üzerinde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerden sonra tekrar söz isteyen Kalemli iktidar partilerinin ortak bir şekilde görüşmelerin sürmesi için önerge verdiklerini belirtmiş ve bu nedenle bu usul tartışmasına ilişkin müracaatlarını geri çektiklerini ifade etmiştir. Oturum başkanı da bu durum karşısında, konu ile ilgili usul üzerine görüşmelerin bittiğini ilan etmiştir.²⁶⁴⁷

10.1.3. Genel Kurul Görüşmelerini Yönetmekle Görevli Olan Başkanvekilinin, TBMM Başkanı Tarafından İşleme Konulması İstenilen Bir Tezkereyi Gündeme Almama Ve İşleme Koymama Gibi Bir Yetkisinin Bulunup Bulunmadığı Hakkında

Genel Kurulun 7.5.1992 tarihli 75. Birleşiminde konuyla ilgili olarak tutumu konusunda bir bilgilendirmede bulunan oturum başkanı, kendisine sabah sunulan gündemde, işleme konulması istenen tezkerenin bulunmadığını ve bu nedenle de usul tartışmalarına konu olan tezkereyi gündeme alamama konusunda ısrarlı olduğunu belirtmiştir. Daha sonra söz alan Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli, oturum başkanının bu tutumunun bir teamül haline gelmesi durumunda

²⁶⁴⁶ A.k., s. 320.

²⁶⁴⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71 (30.4.1992), ss. 217-225.

meclis çalışmaları adına önemli bir aksaklığın meydana gelebileceğini belirtmiştir. Kalemli daha sonra böyle bir durumun Meclis tarihinde bir ilk olduğunu belirterek, hadiseyi DYP, RP ve ANAP Gruplarının ortaklaşa verdikleri bildiri ile kınadıklarını belirtmiştir. Kalemli ayrıca bu konuda kınama içeren Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk imzalı metni de okumuştur. Kalemli'nin sözleri esnasında bazı milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmıştır. Kalemli'den sonra konuyla ilgili olarak RP Grubu adına Şevket Kazan'da Mustafa Kalemli ile aynı doğrultuda bir konuşma yapmıştır ve bu konuda bir usul görüşmesi ile oylamasının sakıncalarından bahsetmiştir. Şevket Kazan'ın konuşmasından sonra da çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Oturum başkanı bu tartışmalar arasında konuyla ilgili usul hakkındaki müzakerelerin bittiğini belirtmiş ve tartışma konusunu oylatmıştır. Başkan usul hakkındaki tezkerenin gündeme alınıp alınmamasını oylatmış ve tezkerenin gündeme alınmaması yönünde sonuç çıkmıştır.²⁶⁴⁸

10.1.4. Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın Konuşmaları Sırasında Hükümeti Ve TBMM'yi Rencide Edici Bir Cümlesine Başkanın Müdahale Etmesinin Gerekip Gerekmediği Hakkında

Genel Kurulun 26.8.1992 tarihli 95. Birleşiminde konuyla ilgili olarak söz alan Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli, Alınak'ın Genelkurmay Başkanlığı ile hükümeti hedef alan sözleri karşısında oturumu idare eden başkanın bu ifadelerine müdahale etmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmiştir. Kalemli ayrıca bu ifadelere hükümetin ve hükümet üyesi parti milletvekillerinin de müdahale etmemesini yadırgadığını ifade etmiştir. Kalemli'den sonra sözü DYP Grubu adına Ankara Milletvekili Baki Tuğ almıştır. Tuğ, Alınak'ın ifadelerinin kabul edilemez olduğunu ve ayrıca Alınak'ın bu hükümete kuruluşunda müspet oy verdiğini belirtmiştir. Tuğ, genelde usul üzerine görüşlerinden ziyade, Alınak'ın konuşması üzerinde durmuştur. Daha sonra sözü SHP Grubu adına Aydın Güven Gürkan almıştır. Gürkan'da konuşmasında Alınak'ın ifadelerinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Gürkan'dan sonra sözü ANAP Grubu adına Konya Milletvekili Mehmet Keçeciler almıştır. Keçeciler de konuşmasında diğer konuşmacıların paralelinde sözler sarf etmiştir. Bu konuşmalardan sonra oturum başkanı Alınak'ı sözlerini geri alması yönünde kürsüye davet etmiştir. Ancak Alınak, sözlerini geri almayacağını ifade etmiştir. Alınak ayrıca iç tüzükte sözün geri alınması şeklinde bir şey olmadığını belirtmiştir. Başkan bu konuda ısrarcı olsa da görüşmelerde çıkan tartışmaların ardından, konuyla ilgili usul konusunda tüm grupların isteği doğrultusunda cereyan ettiği için, oylama yapılmadan noktalanmıştır.²⁶⁴⁹

²⁶⁴⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74 (7.5.1992), ss. 455-464

²⁶⁴⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95 (26.8.1992), ss. 243-250.

10.2. İkinci Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler

Bu yasama yılında 8 adet usul görüşmesi yapılırken bütün bu görüşmelerde Başkanlığın tutumu uygun görülmüştür.

10.2.1. Birleşimi Yöneten Başkanvekilinin Gündem Dışı Söz Alan Konuşmacılara Ayrılan Süreleri Takibe İlişkin Tutumu Konusunda Usul Görüşmesi

Genel Kurulun 8.10.1992 tarihli 13. Birleşiminde Tekirdağ Milletvekili Halil Başol, birleşimi yöneten Başkanvekilinin gündem dışı söz alan konuşmacılara ayrılan süreleri takibine ilişkin tutumu üzerine söz almak istediğini ifade etmiştir. Başol, gündem dışı konuşma süresinin beş dakika olduğunu ancak bu sürenin hiçbir zaman bu süre dahilinde tutulmadığını ve oturum başkanlarının bu süre konusunu zaman zaman bazı hatipler lehine otuz dakikaya kadar uzattıklarını belirtmiştir. Başol bu nedenle gündem dışı konuşmalar nedeni ile çok önemli konular ile kanunlara ayrılması gereken sürelerin kısaldığını söylemiş ve bu konuda oturum başkanlarının daha titiz davranmaları gerektiğini ifade etmiştir. Konuyla ilgili olarak daha sonra sözü ANAP Grubu adına Gaziantep Milletvekili Ayvaz Gökdemir almıştır. Gökdemir’de Başol’ul ifadeleri paralelinde konuşmasını yapmıştır. Daha sonra sözü yine Bayburt Milletvekili Ülkü Güney almış ve başkanın bir çok milletvekilinin genel kurula katılımının sağlanamaması nedeniyle zor durumda kaldığını belirtmiştir. Güney, ayrıca, milletvekillerinin bir çok konuda titiz davranmaları gerektiğini, tüm her şeyin Başkanlık divanı ile oturum başkanlarına atılamayacağını bildirmiştir. Güney’den sonra sözü İstanbul Milletvekili Ali Oğuz almıştır. Oğuz’da sözlerini mecliste bazı gelişmelerin talihsizlikten kaynaklandığını ve duruma göre geliştiğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini diyerek sürdürmüştür. Oğuz sözlerini meclisin doğru şekilde işleminin tüm milletvekillerinin görevi olduğunu belirterek bitirmiştir. Bu görüşmelerden sonra bazı tartışmalar yaşanmıştır. Başkan bu konuyla ilgili olarak “ ... İktidara aykırı, teamüllere aykırı, keyfi ve siyasî bir usulsüzlük işletmediği anlaşılmış ve Başkanlığın tutumu hakkındaki müzakere tamamlanmıştır.” diyerek görüşmeleri bitirmiştir.²⁶⁵⁰

10.2.2. Gruplar Adına Yapılan Konuşmalar Sırasında Başkanlığın Uyarısına Rağmen Söz İsteminde Bulunmayan Siyasî Parti Grubunun, Kişisel Konuşmalardan Sonra Söz Almasının Mümkün Olup Olmayacağı Hakkında

Genel Kurulun 11.11.1992 tarihli 25. Birleşiminde Gruplar adına yapılan konuşmalar sırasında başkanlığın uyarısına rağmen söz isteminde bulunmayan siyasi parti grubunun, kişisel konuşmalardan sonra söz almasının mümkün olup olmayacağı hakkında bu konudaki tutumundan şikayet edildiğini belirten oturum başkanı konuyu müzakere konusu yapacağını belirtmiş ve bu konuda usul

²⁶⁵⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 13 (8.10.1992), ss. 414-421.

hakkındaki görüşmeleri başlatmıştır. İlk sözü RP Grubu adına Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan almıştır. Kazan, oturum başkanının iç tüzüğün 62. maddesini yanlış yorumladığını belirtmiş ve oturum bitmiştir denilene kadar grupların ve şahısların kendi adlarına yaptıkları konuşmaların yapılmasında bir sakınca bulunmadığını belirtmiştir. İçtüzükte sadece hükümet ve mecliste grubu olan partilere öncelik tanınacağını belirtildiğini ve bu grupların sonra bir daha konuyla ilgili olarak söz alamayacaklarına dair bir yorumun yanlış olduğunu ifade etmiştir. Kazan'dan başka kimse konuyla ilgili konuşmamıştır. Başkan görüşmeleri bitirmiş ve kullandığı usulün kabul edilip, edilmemesini oylatmıştır. Oylama sonucunda başkanının usulü kabul edilmiştir.²⁶⁵¹

10.2.3. Görüşmelerle İlgili Olarak Lehte ve Aleyhte Yapılacak Olan Konuşmaların Sayısı İle İlgili Olarak Başkanvekilinin Takdiri Üzerine

Genel Kurulun 18.11.1992 tarihli 28. Birleşiminde Yusuf Bozkurt Özal iç tüzüğe göre Başkan'ın görüşmeler esnasında söz isteyen milletvekiline söz vermesi gerektiğini ve bu konuda bir takdir yetkisinin olmadığını belirtmiştir. Kendisine eski bazı uygulamalar hatırlatılan Özal, yanlış uygulamaların bir emsal olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Başkanın konuşmalarını engelleyerek suç işlediğini belirten Özal, bu konuda yanlış yapıldığını tekrar belirtmiş ve sözlerini noktalamıştır. Oturum başkanının tutumu ile ilgili olarak SHP Grubu adına lehte söz alan Diyarbakır milletvekili Fehmi Işıklar, Başkanın tutumunun doğru olduğunu söylemiştir ve oturum başkanının kimsenin keyfine göre hareket edemeyeceğini ileri sürmüştür. Işıklar, başkanın tüm toplantılarda yapılan doğru prosedürü izlediğini savunmuş ve sözlerini bitirmiştir. Oturum başkanı bu konuşmalarla görüşmeleri bitirmiş ve bir oylama yaptırmadan diğer konulara görüşülmek üzere geçilmesini söylemiştir.²⁶⁵²

10.2.4. TBMM Genel Kurul Salonunda, Görüşmeleri Tespit Maksadıyla TRT Dışında Özel Bir Kameranın Bulundurulup, Bulundurulmayacağı Hakkında

Genel Kurulun 2.2.1993 tarihli 62. Birleşiminde konuyla ilgili olarak DYP Grubu adına Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu söz almıştır. Müftüoğlu, şu ana kadar meclis çalışmaları esnasında hep TRT kameraları bulunur iken, bugün başka televizyon kuruluşlarının bulunmasını yadırgadıklarını, bunun oturum başkanının kendi parti tabanlarına bir şekilde mesaj vermeye yönelik bir çaba olduğunu düşündükleri için protesto ettiklerini belirtmiştir. Müftüoğlu'ndan sonra sözü RP Grubu adına Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk almıştır. Asiltürk meclis görüşmelerinin başka televizyon kuruluşları tarafından da izlenebilmesinin meclisin açık ve şeffaf olması adına önemli olduğunu vurgulamış, TRT'nin nihayetinde hükümet tarafından idare edildiğini ve başka yönden de meclis çalışmalarının halka yansıtılabilmesi

²⁶⁵¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 25 (11.11.1992), ss. 310-311.*

²⁶⁵² *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 28 (18.11.1992), ss. 49-52.*

açısından, özel televizyon kuruluşlarının meclise sokulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Asiltürk'ten sonra sözü DYP Grubu adına Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe almıştır. Daçe iç tüzüğün 142 ve 64. maddelerine atıfta bulunmuş ve meclis çalışmaları sırasında meclisin içerisinde bulunabilecek kişileri saymıştır. Daçe ayrıca ziyaretçilerin de meclis çalışmaları esnasındaki konumlarını belirtmiştir. Daçe eğer meclis kuruluna tüm kameralar girebilir ise bu oturumda genel kurul faaliyetlerini izlemeye çalışan diğer televizyon kuruluşlarının kameralarının da içeriye alınması gerektiğini belirtmiş ve başkan usule uymaya davet etmiştir. Daçe'den sonra sözü RP Ankara Milletvekili Melih Gökçek almıştır. Gökçek hükümete yüklenmiş ve devlet televizyonunda hükümet liderleri ile muhalefet liderlerine ayrılan haber verme sürelerindeki uçurumu eleştirmiştir. Gökçek bu konuda şeffaflık ve hakkaniyet talep etmiştir. Gökçek'in konuşmasından sonra sözü Başkan almış ve müzakereleri bitirdiğini belirtmiştir. Başkan bu konuda danışma meclisine öneriler götürülebileceğini ve burada tartışılabileceğini söylemiş, kullandığı usulde bir hata olmadığını ifade etmiştir.²⁶⁵³

10.2.5. Bir Hususun Oya Sunulmasının, Bazı Üyelerce Açıkça İştirilmemiş Olmasının, O Hususun Yeniden Oylanmasını Gerektirip, Gerektirmeyeceği Hakkında

Genel Kurulun 17.3.1993 tarihli 82. Birleşiminde Bayburt Milletvekili Ülkü Güney bir önceki oturumda yaşanan bazı durumların usule aykırı olduğunu tespit ettiklerini belirterek sözlerine başlamıştır. Bir önceki oturumda gensoru görüşmeleri sırasında konuyla ilgili tartışmalar yaşanır iken, bir çok milletvekilinin ne olduğunu anlayamadan oylamaya geçildiğini ve İktidarın bu gensoruyu geçirmesi kesin iken oturum başkanının böyle bir şekilde oylama yaptırmasını anlayamadıklarını ve bu nedenle bu gensoru önergesi ile ilgili olarak yapılan oylamanın yeniden tekrarını talep ettiklerini belirtmiştir. Güney sözlerini bu yeni oylamadan önce de oylamayı etkileyebilecek muhalefete dair konuşmalara izin verilmesini isteyerek bitirmiştir. Güney'den sonra sözü RP Grubu adına Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk almıştır. Asiltürk'te bir önceki oturumda gensoru ile ilgili yapılan oylamanın usulüne uygun olmadığını ve oturum başkanının “ben saydırdım, sonuç budur” diyemeyeceğini belirtmiştir. Asiltürk yapılan oylamanın mecliste bir kargaşa olduğu esnada başlatıldığını ve kendisi de dahil bir çok kişinin bu oylamaya iştirak edemediklerini ifade etmiştir. Ayrıca bu gensorunun lehinde oy kullanacağını ancak, buna karışıklık nedeni ile imkan verilmediğini belirten Asiltürk, meclisin itibarı için oylamanın tekrarlanması gerektiğini bildirmiştir. Asiltürk'ten sonra SHP Grubu adına Aydın Güven Gürkan söz almıştır. Gürkan gensorunun gergin ortamından dolayı oturum başkanının sataşmalardan dolayı bir çok milletvekiline söz

²⁶⁵³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62 (2.2.1993), ss. 325-331.

vermemesinin normal ve doğru olduğunu savunan Gürkan, oylamanın tekrar yapılmasını gerektirecek bir durumun vuku bulmadığını ifade etmiştir. Meselenin kapanmış olduğunu belirten Gürkan, bu vakitten sonra başkanlık divanına yazılı bir dilekçe ile başvurulabileceğini ve bu sürecin bu şekilde işletilebileceğini söylemiştir. Gürkan'dan sonra sözü DYP Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu almıştır. Müftüoğlu'da Gürkan'ın paralelinde bir konuşma yapmıştır. Bu görüşlerden sonra başkan görüşmelerin bittiğini belirtmiştir. Başkan oylamanın usulüne uygun yapıldığını ve zabıtlara geçirildiğini söylemiştir.²⁶⁵⁴

10.2.6. Komisyona Geri Verilen Bir Kanun Tasarı Veya Teklifinin Komisyonda Yeniden Görüşülmesi Sırasında, Geri Verilmeden Önce Verilen Önergelerin Komisyonda Görüşülme Durumu Hakkında

Genel Kurulun 17.3.1993 tarihli 82. Birleşiminde, Mecliste görüşülecek bir tasarinın komisyona geri çekilmesi esnasında, bu tasarıya ilişkin olarak verilen önergelerin dikkate alınmamasının meclisin çalışma hususlarına aykırı olduğu beş milletvekilinin verdiği bir dilekçe ile gündeme getirilmiştir. Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, bu tasarıya ilişkin bir yerde önergeler incelenmiş, bir yerinde ise incelenmemiş denilerek bir tutarsızlığa meyil verildiği tespit edilmiştir diyerek sözlerine başlamıştır. Komisyonun anayasa ve iç tüzüğe aykırı bir şekilde tasarıya ilişkin önergeleri incelememesinin ve bunu raporunda da dile getirmesinin keyfi bir tutum olduğunu ifade etmiştir. Korkmazcan'dan sonra sözü ANAP Grubu adına Bolu milletvekili Avni Akyol almıştır. Akyol konuşmasında kanun yapmanın bir yolu olduğunu ve bunun da içtüzük ve anayasa da açıkça ifade edildiğini söylemiştir. Akyol daha sonra yapılmaya çalışılan kanun tasarısının bir çok maddesinin teknik olarak yanlışlıklarını da dile getirerek konuşmasını bitirmiştir. Akyol'dan sonra sözü Malatya Milletvekili Yusuf Bozkurt Özal almıştır. Özal sözlerinde bu tasarinın veya bu tasarıdaki içtüzük ile anayasaya aykırı bazı durumların olabileceğini, ancak bu durumun yasa tasarısı meclise geldiğinde veya meclisten geçse bile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilebileceğini belirtmiştir. Özal esas konunun hükümetin beş yüz gününü doldurduğunun ve şu ana kadar yapmış olduğu icraatların gündeme getirilmesi ve bu konularda eleştirilerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Esas konunun yapılan bir çok yolsuzluk ve haksızlık olduğunu söyleyen Özal, tartışmaların bu minvalde geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Özal'dan sonra sözü DYP Grubu adına Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu almıştır. Müftüoğlu, tasarinın son maddesinin genel kurulda oylanacağıyla ilgili olduğunu söylemiş ve tasarı ile ilgili eleştirilerin ve yanlış olan maddelerin bu süreçte gündeme getirilerek tasarinın genel kuruldan

²⁶⁵⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 82 (17.3.1993), ss. 429-453.

geçirilmemesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Müftüoğlu son olarak tasarıda usul yönünden bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Bu konuşmalardan sonra sözü Komisyon Başkanı Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar almıştır. Saraçlar, önergelerin tasarımın yapımı esnasında değerlendirildiğini ve iddia edildiği önerge sahiplerinin tasarı komisyonunda iken tartışmalara davet edildiklerini söylemiştir. Saraçlar yapılan tüm işlemlerin usulüne uygun olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Saraçlar'ın konuşması yaşanan tartışmalar nedeniyle bir çok kez kesilmiştir. Saraçlardan sonra sırasıyla Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Ulaştırma Bakanı Sinop Milletvekili Yaşar Topçu konuyla ilgili söz almışlar görüşlerini ifade etmişlerdir. Başkan bundan sonra tasarı üzerindeki usul tartışmalarının sona erdiğini belirtmiş ve “ ... yapılan bu müzakereler ışığında, tasarımın 3. maddesinden itibaren görüşülmesine devamını uygun bulmuştur” demiştir.²⁶⁵⁵

10.2.7. Anayasa, Kanunlar Ve İçtüzüğün, Açık Oylama Yapılmasını Zaruri Kıldığı Konular İle İstem Üzerine Açık Oylama Yapılan Bir Konu Hakkında Gizli Oylama İsteminde Bulunup Bulunamayacağı Hakkında

Genel Kurulun 24.6.1993 tarihli 117. Birleşiminde Başkanlığın, Anayasa, Kanunlar ve İçtüzüğün, açık oylama yapılmasını zaruri kıldığı konular ile istem üzerine açık oylama yapılan bir konu hakkında gizli oylama isteminde bulunup bulunamayacağı hakkında usule aykırı hareket ettiği iddiaları üzerine bir usul görüşmesi açmıştır. İlk sözü RP Grubu adına Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk almıştır. Asiltürk, oylama gerektiren bir çok işlemde meclis iç tüzüğünün aksine oturum başkanlarının takdirinin dikkate alındığı ve oylama usullerinin buna göre karışık ve oturum başkanlarının insiyatifine göre değişik şekillerde uygulandığını söylemiştir. Ancak bu durumun hukuka ve zaman zaman da anayasa aykırı olabilmesi durumunun meclisin ciddiyeti ve kararlarının kabul edilebilirliği adına dışarıdan pek de olumlu olarak görülmediğini belirten Asiltürk, bu durumun standart bir yapıya kavuşturulmasını belirterek konuşmasını bitirmiştir. Asiltürk'ten sonra sözü Baybur Milletvekili Ülkü Güney almıştır. Güney bu durum lehinde konuşmuş ve bu durumun başkanlardan kaynaklanmadığını, sürekli tenkit edilen iç tüzüğün değiştirilmesinin daha uygun olacağını bildirmiştir. Güney'den sonra sözü Ankara Milletvekili Baki Tuğ almıştır. Tuğ sözlerinde genel olarak konunun açık olduğunu ve oturum başkanının belirttiği oylama tekniğinin usul yönünden doğru olduğunu söylemiştir. Tuğ'dan sonra sözü alan oturum başkanı usul hakkındaki görüşmelerin bittiğini belirtmiş ve yapılan oylamada başkanın tutumunun usulüne uygun olduğu kabul edilmiştir.²⁶⁵⁶

²⁶⁵⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 82 (17.3.1993), ss. 429-453.

²⁶⁵⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 117 (24.6.1993), ss. 260-263.

10.2.8. Hükümet Programı Üzerinde Şahısları Adına Söz Almak İsteyen Milletvekillerinin Müracaatlarının Değerlendirilmesi Ve Sıralandırılması Hususunda Başkanlığın Tutumu Hakkında

Genel Kurulun 29.6.1993 tarihli 118. Birleşiminde Oturum başkanı, söz almak isteyen milletvekillerinin sıralanmasına ilişkin olarak kendisinin eleştirilmesiyle ilgili olarak usul tartışması açmıştır. Sözü önce Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak almıştır. Alınak sözlerinde genellikle demokrasi ile bağdaşmadığına inandığı bu kısıtlama ve sıralamalara karşı olduğunu belirtmiş, ayrıca tezkere daha okunmadan bazı müracaatların kabul edilmesi ile iç tüzüğün çiğnendiğini ve bunun da şimdiki kargaşaya sebep olduğunu söylemiştir. Alınak ayrıca, tutumunu sürdürdüğünden dolayı oturum başkanını gayri meşru ilan ettiğini söylemiş ve sözlerini bitirmiştir. Alınak'tan sonra sözü yine aleyhte konuşacak olan Kahramanmaraş Milletvekili Recep Kırış almıştır. Kırış sözlerine tezkere üzerinde söz alma sırasının nasıl olduğunu merak ettiğini ve bu sıralamada neye dikkat edildiğini hala anlayamadığını belirterek başlamıştır. Bu durumun açık bir şekilde müracaatların sıralanması ile mümkün olacağını söyleyen Kırış sözlerini hakkaniyete en çok meclis çatısı altında riayet edilmesi gereği üzerinde durarak konuşmasını bitirmiştir.

Kırış'tan sonra sözü Bayburt Milletvekili Ülkü Güney almıştır. Güney sözlerine tartışmanın bazen farklı yerlere çekildiğini ancak şu anki konun tamamen başkanın şahsi tutumu olduğunu söylemiştir. Bu tutum sebebi ile katip üyeye söz verilmesi nedeni ile başkanın bu müracaatı da ilk müracaat olarak kabul etmesi nedeni ile konunun bu noktaya geldiğini belirten Güney, bu konudaki usulün iç tüzüğün 105'inci maddesinde açık olduğunu tartışmanın yersiz olduğunu ve ilk müracaatı yapanın söz hakkını alacağını belirtmiştir. Güney sözlerini, başkan sonuç itibarıyla iç tüzüğe uygun hareket etmiştir, sorun katip üyenin ilk konuşmada ilk sırayı almış olmasıdır diyerek bitirmiştir. Güney'den sonra sözü Bursa Milletvekili Turhan Tayan almıştır. Tayan sözlerinde ortada usule aykırı bir şey olmadığını belirtmiş ve vakit israfının kimseye fayda getirmeyeceğini söylemiştir. Tayan'dan sonra Başkan usul hakkında tartışmaların bittiğini bildirmiş ve usul hakkında yapılan oylamada oturum başkanının kabul edildiği tespit edilmiştir.²⁶⁵⁷

10.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler

Bu yasama yılında 5 adet usul görüşmesi yapılırken bütün bu görüşmelerde Başkanlığın tutumu uygun görülmüştür.

10.3.1. Bir Kanun Tasarısı Veya Teklifinin Bir Maddesi İçin Yapılan Açık Oylamanın, Yoklama Yerine Geçip Geçmeyeceği Ve Başkanın, Yoklama Yapıp Yapmamakta Takdir Hakkının Bulunup Bulunmadığı Hakkında

Genel Kurulun 21.12.1993 tarihli 51. Birleşiminde konuyla ilgili olarak ilk sözü Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu almıştır. Sungurlu oturum başkanının açık oylama ile yoklama arasında bir bağlantı kurulup, kurulmamasına ilişkin yaptığı uygulamaya karşı sorulan soruları geçiştirmeye çalıştığını söylemiştir ve bu durumun da zabıtlarda açıkça yer aldığını

²⁶⁵⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 118 (29.6.1993), ss. 291-297.*

belirtmiştir. Sungurlu ayrıca bu kadar keyfi bir tutumun meclisi meclis olmaktan çıkaracağını iddia ederek, bunun hesabını kimin verebileceğini sorarak sözlerini bitirmiştir. Sungurlu'dan sonra sözü Bursa Milletvekili Turhan Tayan almıştır. Bu arada genel kurulda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Yoğun bir gündem içerisinde çalışıldığını belirten Tayan, böyle bir dönemde bazı hataların normal olduğunu söylemiştir. Tayan, Sungurlu'nun üstünde durduğu konunun zabıtlarda açık olduğunu ve bu zaptın sonunda başkanın hatasının sonundaki oylamanın kabul edilmediğinin belirtildiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir. Tayan'dan sonra sözü Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık almıştır. Aşık sözlerinde üzerinde tartışma yaşanan oturumdaki kanun ile ilgili konuşma yapmış ve konuşması usul ile ilgili olmadığı gerekçesiyle sık sık kesilmiştir. Aşık'tan sonra sözü Sinop Milletvekili Yaşar Topçu almıştır. Topçu, iç tüzüğün 1973 yılında çıkarıldığını ve 1982 Anayasası'na göre çok ufak bazı düzenlemeler geçirdiğini söylemiştir. Anayasa üçte bir çoğunluk ile oturum toplanır diyor, iç tüzük ise salt çoğunluk arıyor demiştir. Topçu oylamaların bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir. Başkan bu konuşmadan usul hakkında görüşmelerin bittiğini bildirmiş ve usul hakkında oylamaya geçilmiştir. Oylama sonucunda oturum başkanının oylama usulü ile ilgili takdir hakkı olduğu kabul edilmiştir.²⁶⁵⁸

10.3.2. Anayasada, Kanunlarda Ve İçtüzükte Açık Veya Gizli Oylama Yapılmasının Zorunlu Olduğu Belirtilmeyen Hususlarda da 15 Üyenin Yazılı İstemde Bulunması Halinde Açık Oya Başvurmanın Mecburi Olup Olmadığı Hakkında

Genel Kurulun 28.12.1993 tarihli 58. Birleşiminde önergelerle ilgili olarak açık oylama yapılıp, yapılmamasının oylamasını sunulmasını başkan, usul yönünden görüşmeye açmıştır. Bu konuda ilk sözü RP Grubu adına Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk almıştır. Asiltürk öncelikle meclisteki tüm tartışmaların usule uygun hareket edildiği takdirde hiç sorun çıkmadan çözülebileceğini ifade etmiştir. Asiltürk bu konuda mevcut oturum başkanının ne yazık ki usule hiç riayet etmediğini iddia ederek konuşmasını sürdürmüştür. Asiltürk oturum başkanı iç tüzüğe değil de bana tabi olunacak derse bu tartışmaların hiç bitmeyeceğini iddia etmiş ve iç tüzüğün 64. maddesinin açık olduğunu ve bunun da açık oylama için 15 milletvekilinin isteğinin yeterli olduğunu söylediğini ifade ederek konuşmasını nihayetlendirmiştir. Asiltürk'ten sonra sözü Sinop Milletvekili Yaşar Topçu almıştır, Topçu'nun konuşması tartışmalarla büyük oranda kesilmiştir. Topçu muhalefetin meclisi çalıştırmama gayesi güttüğünü söylemiş ve iç tüzüğün 116 ve 119. maddelerinin açık olduğunu ve divan ve oturum başkanının milletvekillerinin her istediğini değerlendirmek durumunda olmadığını söylemiştir. Topçu sözlerine oturum başkanın tavrının doğru olduğunu söyleyerek son vermiştir. Topçu'dan sonra sözü Ankara Milletvekili Uluç Gürkan almıştır. Gürkan her usul tartışmasının meclisi kilitlemek olarak algılanmaması gerektiğini belirtmiştir. Gürkan sözlerini burasının danışma meclisi değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi

²⁶⁵⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 51 (21.12.1993), ss. 210-219.*

olduğunu ve birilerinin emrine göre hareket etmeyeceğini belirterek bitirmiştir. Gökçek'ten sonra sözü oturum başkanı almış ve usul hakkında görüşmelerin bittiğini söylemiştir. Yapılan oylamada başkanın tutumunun usul olarak kabul edildiği ilan edilmiştir.²⁶⁵⁹

10.3.3. Genel Kurulda Toplantı Yetersayısı Bulunmasına Rağmen Bir Konuda Karar Yetersayısı Oluşmaması Halinde Gündemin Diğer Maddelerinin Görüşmelerine Devam Edilip Edilemeyeceği Hakkında

Genel Kurulun 8.2.1994 tarihli 68. Birleşiminde konuya ilişkin olarak oturum başkanı usul hakkında görüşme yapılmasını uygun görmüştür. Konuyla ilgili olarak ilk önce Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan söz almıştır. Korkmazcan, oylama yeter sayısının bulunmadığı bir oturuma başlamanın uygun olmayacağı görüşünde olduğunu belirtmiştir. Korkmazcan sırasıyla meclisteki işlemlerin yapılması gerektiğini belirtmiş ve oturum başkanının bu konudaki tavrının iç tüzüğe de anayasaya da uygun olmadığını belirtmiştir. Korkmazcan, meclisi çelişkili bir karar almaktan alı koymak gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir. Korkmazcan'dan sonra sözü Sinop Milletvekili Yaşar Topçu almıştır. Topçu sözlerine Korkmazcan'ın verdiği misal ile anlattıklarının konuyla alakalı olmadığını savunmuş ve oturum başkanının tutumunun yerinde olduğunu söylemiştir. Topçu, bu nedenle gündemin aynen devam ederek sürdürülmesi gerektiğini belirterek konuşmasını noktalamıştır. Topçu'dan sonra sözü Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu almıştır. Sungurlu sözlerinde konuşan arkadaşların genel itibarıyla haklı oldukları ancak bu usulün kabulü halinde bunun bir içtihat olabileceği ve bunun bundan böyle sürdürülmesi tehlikesi olursa ne olabileceğinin iyi düşünülmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Sungurlu son olarak kanunların çıkartılmasının sonra sıkıntılı olabileceği nedeniyle bu oturumda yoklama talep ettiklerini belirterek konuşmasını bitirmiştir. Sungurlu'dan sonra sözü oturum başkanı almış ve konu ile ilgili olarak usul tartışmasının bittiğini söylemiştir. Başkan konuyu divan başkanlığına götüreceğini, ancak bugün için eski uygulamayı sürdüreceğini belirtmiştir.²⁶⁶⁰

10.3.4. İzmir Milletvekili Işın Çelebi'nin Milletvekilliğinden İstifasının Genel Kurulca Onaylanmasının Gerekip Gerekmediği Hakkında

Genel Kurulun 31.3.1994 tarihli 84. Birleşiminde konuyla ilgili olarak ilk sözü Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu almıştır. Sungurlu, şu an alınacak bir kararın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı için Işın Çelebi'nin istifasının önemli bir sonuç doğurmayacağı ve Işın Çelebi'nin bu seçimi kazanamadığı takdirde geleceğinin ne olacağına ilişkin hükümlerin önemli olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Sungurlu bu nedenle Işın Çelebi'nin istifa dilekçesinin işleme konmamasının hukuken ona bir zararı ve kârının olmadığını ve zaten belediye başkanlığını kazanır ise seçme hakkının ona hukuken verildiğinin bilindiğini bu nedenle de bu konudaki işlemin genel kurulda oylanması ile sonuçlandırılmasının uygun alacağını belirtmiştir. Sungurlu'dan sonra sözü

²⁶⁵⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 58 (28.12.1993), ss. 460-467.

²⁶⁶⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 68 (8.2.1994), ss. 191-196.

Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar almıştır. Saraçlar sözlerinde genel olarak başkanında, milletvekilinin de bu konuda yetkisiz olduğunu, bu konuda yetkinin TBMM Genel Kurulu'nda olduğunu belirtmiştir. Saraçlar'dan sonra konuyla ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Oturum başkanı bu konuyla ilgili usul tartışmasını bitirmiş ve konuyla ilgili oylama yaptırmayacağını ve seçimlerin sonuçlanmaması ve ilgili kanuna göre Başkanlığın usul ile ilgili tartışmadan önceki kararını sürdüreceğini belirterek görüşmeleri bitirmiştir.²⁶⁶¹

10.3.5. Bir Meclis Soruşturma Önergesindeki İmza Sayısının 45'in Altına Düşmesi Halinde Önergenin Otomatikman Düşmüş Sayılıp Sayılmayacağı Hakkında

Genel Kurulun 17.5.1994 tarihli 104. Birleşiminde Oturum Başkanı tutumuyla ilgili olarak usul tartışması açmıştır. Konuyla ilgili ilk sözü Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan almıştır. Korkmazcan konuşmasında Meclis çalışmalarının ciddi olduğunu ve belli bir istikrar dahilinde, içtüzüğe uygun olması gerektiğini belirtmiştir. Korkmazcan, Uluç Gürkan ve arkadaşları tarafından verilen kırk yedi imzalı önergeye ilişkin işlemlerin başlamış olduğunu ve bu önergeye ait işlemlerin sürdüğünü belirtmiştir. Korkmazcan daha sonra bazı imza sahiplerinin önergeden imzalarını çektiğinin doğru olduğunu ancak böyle bir olayda yeni oluşan durumun tespitinin yapılmasının ve önergenin düşürülmesinin oturum başkanının görevi olmadığını söylemiştir. Gündem belirleme ve gündemin nasıl yürüyeceğinin genel kuruldaki süren bir oturumun konusu olmadığını belirten Korkmazcan, bu nedenle oturum başkanının tutumunu yanlış bulduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir. Korkmazcan'dan sonra sözü Ankara Milletvekili Uluç Gürkan almıştır. Gürkan sözlerinde Korkmazcan gibi oturum başkanının gündem değiştirme ve gündemdeki konularla ilgili tasarruf yetkisi bulunmadığını belirtmiştir. Uluç Gürkan ayrıca önergedeki imza sayısının azalmadığını, aksine arttığını ve ortada tartışılacak bir durumun olmadığını belirtmiştir. Bu önergenin görüşülmediği takdirde oturumun kapatılması gerektiğini savunan Gürkan, oylamanın yapılmasının sakıncalarını anlatarak konuşmasını neticelendirmiştir. Gürkan'dan sonra söz alan oturum başkanı ise önerge genel kurulda görüşülmeden önce okunurken önergede kırk sekiz imza bulunduğunu, ancak bundan sonra dokuz milletvekilinin önergeden imzalarını çektiklerini söylemiştir. Başkan bir soruşturma önergesinin ciddi sonuçları olduğunu ve bu nedenle de eğer imzalarını çekme gibi bir duruma insanlar gelmişse, bu da önerge için gerekli olan ve Anayasa'nın 100. maddesi imza sayısının olması gerekenin altına indiriyorsa bunun günahı bende değil demiştir. Başkan daha sonra soruşturma önergesinin düşmesi için oylama yapacağını belirtmiştir. Oylama sonucunda başkanın görüşü kabul edilmiş ve önerge düşmüştür.²⁶⁶²

²⁶⁶¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 56, Birleşim: 84 (31.3.1994), ss. 231-233.

²⁶⁶² *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104 (17.5.1994), ss. 231-233.

10.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler

Bu yasama yılında 4 adet usul görüşmesi yapılırken 2 görüşmede Başkanın tutumu benimsenirken, Anayasa maddelerinin gizli oylaması hakkındaki bir usul görüşmesinde Ankara Milletvekili Vehbi Dinçerlerin isteği kabul edilmiş ve bir tanesinde de Başkanlığın usulü uygun görülmemiştir.

10.4.1. TBMM Başkanlık Divanının, Ankara Milletvekili İ. Melih Gökçek'in, İsminin Ad Defterinden Silinmesinin Genel Kurulun Bilgisine Sunulmasına İlişkin Kararına Rağmen, Üyeliğinin Düşmesi İçin Oylama Yapılmasının Gerekip Gerekmediği Hakkında

Genel Kurulun 8.9.1994 tarihi 4. Birleşiminde konuyla ilgili olarak söz alan Erzincan Milletvekili Mustafa Kul, başkanlık divanının Melih Gökçek'in hangi madde kapsamında milletvekilliğinin düşürüldüğünün tamamen net bir şekilde açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Kul ayrıca anayasayı ve yasaları yapan meclisin hukuki işlemleri ben dedim oldu şeklinde bir üslupla yapmasının bir çok sakıncaları olduğunu bildirmiştir. Kul, Melih Gökçek'in meclise milletvekilliğinin düşmesine yönelik bir başvurusunun olmadığını belirtmiş ve bir oldu bitti ile genel kurulda oylama yapılmadan milletvekilliğinin düşmesinin imkansız olduğunu ve bu konuda kendiliğinden milletvekilliğinin düştüğü belirtilen kanunun da zaten baştan sakat olduğunu belirterek sözlerini bitirmiştir. Kul'dan sonra sözü Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık almıştır. Aşık sözlerinde bir kişinin seçilmekten ziyade milletvekilliğinden ayrılmak için bu kadar uğraşması gerektiğinin hiçbir açıklamasının olamayacağını belirterek sözlerine başlamıştır. Aşık daha sonra da bu konunun bu kadar irdelenmesinin kanaatine göre iktidarın bir ara seçim korkusundan dolayı olduğunu söyleyerek sözlerini sürdürmüştür. Aşık yapılan işlemin bazı anayasa maddelerine uygun olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Aşık, zorla insanlara milletvekili kalacaksın denilemeyeceğini ve iktidarın bu konuları zorlaştırarak bir yere varamayacağını bir an önce erken seçime gitmesi gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir. Aşık'tan sonra sözü Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan almıştır. Kazan sözlerine Melih Gökçek'in milletvekilliğinin düşürülmesinin doğru olduğunu ve bu konuda çıkan kanunu beğenmeyenlerin Anayasa Mahkemesi'ne gitmeleri gerektiğini bildirerek başlamıştır. Kazan konuşmasında yasanın açık olduğunu ve tartışılır bir taraf olmadığını da belirtmiştir. Kazan'ın konuşmasından sonra oturum başkanı müzakerelerin bittiğini bildirmiştir. Oturum başkanı bir oylama yaptırmadan oturumu kapatmıştır.²⁶⁶³

10.4.2. Anayasa Maddelerinin Gizli Oylama Yöntemi Hakkında

Genel Kurulun 14.6.1995 tarihli 123. Birleşiminde konuyla ilgili olarak oylamaların bir hücre içerisinde yapılmasına yönelik oturum başkanına teklifte bulunulmuş, oturum başkanı da konuyla ilgili olarak usul görüşmesi açmıştır. Konuyla ilgili teklifi veren Ankara Milletvekili Vehbi Dinçerler ilk sözü almıştır. Dinçerler sözlerinde özellikle gizlilik açısından bu durumun önemli olduğunu belirtmiştir. Dinçerler, bu durumun bir çok karışıklığı ortadan

²⁶⁶³ *T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 65, Birleşim: 4 (8.9.1994), ss. 317-324.*

kaldıracağını savunmuştur. Dinçerler'den sonra sözü Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk almıştır. Asiltürk bu konunun çok uzadığını ve hemen mümkün olan en kolay şekilde oylamaya geçilmesini istediklerini belirtmiştir. Asiltürk'ten sonra sözü başkan almış ve usul hakkındaki görüşmeleri bitirmiştir. Dinçerler'in söz konusu oylama istemi oylanmış ve kabul edilmiştir.²⁶⁶⁴

10.4.3. Üzerinde Görüşmeler Tamamlanmış Bir Maddeyi Komisyonun Önergelerle Birlikte Geri Alıp, Redakte Ederek Geri Getirmesi Halinde, Metnin Yeni Bir Madde Kabul Edilerek Tekrar Görüşmeye Tabi Tutulup Tutulmayacağı Hakkında

Genel Kurulun 15.6.1995 tarihli 124. Birleşiminde Oturum başkanı kendi tutumu ile grup başkanvekilleri ve komisyon başkanları arasında usul yönünden anlaşmazlık olduğunu belirtmiş ve bu nedenle usul görüşmelerine başlanacağını bildirmiştir. Konuda ilk sözü Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan almıştır. Korkmazcan iç tüzüğün 83 ve 89. maddelerine göre bu işlemin yapılabilceğini ifade etmiş ve başkanın bu konuda tereddüt yaşamasının yanlış olduğunu söylemiştir. Korkmazcan ayrıca bu konunun açık olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir. Daha sonra sözü Tunceli Milletvekili Kamer Genç almıştır. Genç sözlerinde oturum başkanlarının görevinin oturumları iç tüzük hükümlerine düzenlemek olduğunu açıklamış ve önerge sahiplerinin konu ile ilgili olarak oylamadan önce beşer dakika konuşabilme haklarının iç tüzükte açıkça yer aldığını söylemiştir. Genç ayrıca, iç tüzüğü böyle gelişigüzel yorumlamanın oturum başkanı değil, kimsenin haddine olmadığını belirterek sözlerini noktalamıştır. Genç'ten sonra sözü Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan almıştır. Kazan, oturum başkanının görüşüne katıldığını ve bir önergenin genel kurulda ciddi olarak tartışılması ve bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Kazan ayrıca önerge sahipleri ile grup başkanvekillerinin aynı haklar ile önergeleri tartışabilmelerinin önemi üzerinde de durmuştur. Kazan'dan sonra sözü İstanbul Milletvekili Ali Oğuz almıştır. Oğuz sözlerinde konunun tekrar tartışılmasının yararlı olacağını bildirmiş ve başkanın görüşüne katıldığını ifade etmiştir. Oğuz'dan sonra sözü başkan almış ve görüşmelerin bittiğini söylemiştir. Başkan takip ettiği usulü oylamaya sunmuş ve başkanın görüşmelerde izlemek istediği usul kabul edilmemiştir.²⁶⁶⁵

10.4.4. Anayasa Değişiklik Teklifinin İkinci Görüşmelerinde Komisyonca Maddelerin İkinci Kez Geri Çekilip Çekilmeyeceği Hakkında

Genel Kurulun 5.7.1995 tarihli 134. Birleşiminde konuyla ilgili olarak Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu söz almıştır. Sungurlu, oturum başkanının anlaşılabilir bir sebeple belli bir süre boyunca ara verdiğini belirttiğini, bu durumu da 1971'deki bir uygulama olarak bildirdiğini hatırlatarak konuşmasına başlamıştır. Sungurlu daha sonra bu şekilde bir uygulamanın

²⁶⁶⁴ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 123 (14.6.1995), ss. 400-402.

²⁶⁶⁵ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim 124 (15.6.1995), ss. 37-41.

önergenin maddelerinin görüşülmesini de tehlikeye attığını söylemiş ve bu konuda iktidar partisinin birbirleriyle çekiştiği için durumun bu hale geldiğini söylemiştir. Sungurlu, ayrıca şu an olanların tamamen yanlış olduğunu ve bu usul müzakeresinin de bu nedenle gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir. Sungurlu'dan sonra sözü Gaziantep milletvekili Abdulkadir Ateş almıştır. Ateş, muhalefetin konuyu bu kadar önemli olarak addetmesini anlayamadıklarını belirterek, bu durumun önergenin maddelerinin görüşülmesinde usul olarak bir etki yaratmayacağını belirtmiştir. Bu anayasa önergesinin meclisin ortak bir ürünü olduğunu belirten Ateş, konsensüs sağlanan bir konunun bu şekilde zedelenmesinin çok kötü olduğunu söylemiştir. Ortada herkesin istediği bir şey varken bunda bir usul hatası aramayı anlamadığını belirten Ateş, sözlerini bu şekilde bitirmiştir.

Ateş'ten sonra söz alan Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Sungurlu'nun haklı olduğunu ve bu konuda önemli bir sorunun halledilmesi gerektiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Kazan, iç tüzüğün 89 ve Anayasanın 175. maddesine göre, bu durumun açık olduğunu ve genel kurula müracaat etmeden, komisyon kararı ile bu işin halledilemeyeceğini belirtmiştir. Kazan, komisyon kararı ile genel kurulun işletilemeyeceğinin bilinmesi gerektiğini belirterek sözlerini bitirmiştir. Kazan'dan sonra söz alan Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, tartışmanın anlamsız olduğunu, komisyonun geri çektiği maddeleri aynen genel kurula geri getirdiği için bir değişiklik söz konusu olmadığı için bu konuda tartışmanın gereksiz olduğunu söylemiştir. Yaşanan gelişmelerde bir ihtilaf ve sorun olmadığını belirten Ercan, sürecin işleminde bir sakınca olmadığını da özellikle belirtmiştir. Ercan'dan sonra sözü Komisyon adına, Komisyon Başkanı Edirne Milletvekili Şerif Ercan almıştır. Ercan sözlerinde komisyon olarak çekmiş oldukları maddeleri yarın genel kurula aynen geri getireceklerini belirtmiş ve bu konuda bir sorun olmadığını bildirmiştir. Ercan'dan sözü oturum başkanı almıştır. Başkan görüşmelerin bittiğini ve görüşmelerin kaldığı yerden, dördüncü maddeden süreceğini belirterek usul tartışmalarını neticelendirmiştir.²⁶⁶⁶

10.5. Beşinci Yasama Yılındaki Usul Hakkındaki Görüşmeler

Bu yasama yılında 1 adet usul görüşmesi yapılırken bu görüşmede Başkanlığın tutumu uygun görülmüştür.

10.5.1. Seçim Tarihi Ayrı Bir Kanunla Daha Evvel Belirlenmiş Olmasına Rağmen, Aynı Konuda Meclis Kararı Alınması Yönündeki Anayasa Komisyonu Raporunun Görüşülüp Görüşülemeyeceği Hakkında

Genel Kurulun 27.10.1995 tarihli 16. Birleşiminde konuyla ilgili olarak tüm siyasi parti grupları ve oturum başkanının isteği ile usul görüşmelerinde bulunulmasına gerek görülmüştür. Görüşmelerde ilk önce Ankara Milletvekili

²⁶⁶⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 134 (5.7.1995), ss. 590-601.

Vehbi Dinçerler söz almıştır. Dinçerler bu konuda oturum başkanının aleyhinde görüş belirtmiştir. Dinçerler konuşmasına başlarken bazı tartışmalar çıkmıştır. Dinçerler durumun seçim tarihinin belirlenmesi değil, bu tarihin ve şekil koşullarının meclis tarafından doğru olarak yapılması durumu olduğunu söylemiştir. Dinçerler seçim kararının bir meclis iradesi olduğunu ve bu nedenle de hukukla bu işi yokuşa sürmenin bir anlamı olmadığını ifade etmiştir. Dinçerler, daha sonra artık seçimle ilgili kararın değiştirilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Dinçerler, sözlerinin sonunda zaten çıkacak seçim kanununun Cumhurbaşkanı tarafından yayınlanacağını ifade ederek, seçim kararının sakat bir karar imiş gösterilmesinin sakıncalı olduğunu ifade etmiştir.

Dinçerler'den sonra söz alan Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Anayasa komisyonunun, meclisteki parti gruplarının verdikleri müzakereleri dikkate almadan bir işlem yaptığını ve bu nedenle de oturum başkanının tutumunun doğru olduğunu ifade etmiştir. Kazan ayrıca, karar ile kanun arasındaki farkın meclis tarafından ayırt edilememesinin kötü olduğunu söylemiştir. Bu durumda bir kez olan çıkmış seçim kararının bir kez daha çıkartılmış olduğunu belirtmiş ve sözlerini neticelendirmiştir.²⁶⁶⁷ Kazan'dan sonra söz alan Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, iki gündür çıkmış olan bir seçim kararının yeniden çıkartılmasına uğraşıldığını ve bunu anlamakta güçlük çektiklerini bildirmiştir. Oktay ayrıca, Cumhurbaşkanı seçimi veto etse de bu seçimin bir şekilde olacağını, ancak bugünkü yapılan işlemle seçim kararının cumhurbaşkanı bir şey yapamayacak şekilde olması yönündedir, bu doğru bir şey değildir demiştir. Oktay, meclisin itibarının sarsılmak istendiğini, bu nedenle bu konuda bir oylama yaptırılmamasını istemiştir. Oktay'dan sonra söz alan Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, zaten alınmış olan bir seçim kararının bir de bugün danışma meclisi kararı ile meclise getirilmesine bir anlam veremediğini ifade etmiştir. Saraçlar sözlerinin sonunda bu seçim kararının samimi olması gerektiğini belirtmiştir. Saraçlar'dan sonra sözü oturum başkanı almış ve usul hakkındaki görüşmelerin lehte ve aleyhte yapılan konuşmalarla sona erdiğini söylemiştir. Başkan daha sonra seçim ile ilgili Anayasa komisyonu raporunun kendisi tarafından görüşülmeye açmak istediğinin usul yönünden kabul edilip, edilmediğini söylemiş ve bu tutumu oylama sonucunda kabul edilmiştir.²⁶⁶⁸

11. 19. DÖNEMDE YAPILAN OLAĞANÜSTÜ TOPLANTILAR

Meclisin 19. döneminde, çalışma dönemleri haricinde olağanüstü toplantı yapılmasına ilişkin bazı talepler de gündeme gelmiştir. Bu dönemde olağanüstü toplanma çağrısı yapılan konulara ilişkin olarak, Meclis Başkanlığı'nın beş konuda verilen olağanüstü toplantı önerelerini uygun bulduğu ve bu konularda milletvekillerine toplantı zamanı ifade edilerek, davette bulunulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda 19. dönem, 1. yasama yılını kapsayan dönem içerisinde üç tane olağan üstü toplantı öneresi verildiği

²⁶⁶⁷ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 16 (27.10.1995), ss. 155-160.

²⁶⁶⁸ *A.k.*, ss. 161-171.

görülmüştür. Bunlardan ilki, Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 137 Milletvekilinin, Kıbrıs ve Bosna-Hersek Konuları Başta Olmak Üzere, Dış Politikadaki Gelişmeler Konusunda Bir Genel Görüşme Açılmasına İlişkin Önergenin Görüşülmesi İçin Olağanüstü Toplantı Çağrı Önergesine (4/49, 51) binaen, olağanüstü görüşmelere iki önergenin birleştirilmesiyle karar verilen ve 25 Ağustos 1992 tarihli 94. Birleşiminde yapılarak toplantının sonunda kamuoyu ve yurt dışına duyurulmak üzere bir bildirinin kabul edildiği toplantıdır. İkincisi olağanüstü toplantı önergesi, Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve 99 Milletvekilinin, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 tarih ve 3801 sayılı Kanun ve Anayasa'nın 89'uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporunun Görüşülmesi İçin Olağanüstü Toplantı Çağrı Önergesine (4/50) ilişkindir. Genel Kurulun 26 Ağustos 1992 tarihli 95. Birleşiminde gerçekleştirilen ve oturumda cumhurbaşkanınca geri gönderilen kanun değişikliğini içeren yeni kanunun tekrar Adalet Komisyonu'na gönderilmesi kararının çıktığı toplantıdır. Bu dönemdeki son olağanüstü toplantı ise, Ülkü Güney (Bayburt) ve 92 Milletvekilinin, Şırnak İlinde Meydana Gelen Olaylar Başta Olmak Üzere, Güneydoğu Bölgesinde Cereyan Eden Olaylar ve Gelişmeler Konusunda Bir Genel Görüşme Açılmasına İlişkin Önergenin Görüşülmesi İçin Olağanüstü Çağrı Önergesine (4/53) ilişkindir. Bu önergeye ilişkin olağanüstü toplantı 26 Ağustos 1992 ve 27 Ağustos 1992 tarihlerinde, Genel Kurulun 95 ve 96. Birleşimlerinde gerçekleştirilmiş, genel görüşme açılması kabul edilmiş ve konuya ilişkin olarak iki birleşim süren genel görüşmeler yapılmıştır.

19. dönemin 3. Yasama Yılında 1 adet olağanüstü toplantı önergesi verilmiştir. Bu önerge A. Mesut Yılmaz (Rize) ve 93 Milletvekilinin, Başbakan Tansu Çiller ve Eşiyle Yakınlarının Yurt İçinde Ve Yurtdışındaki Mal Ve Gayrimenkul Edinmelerinin Araştırılmasına İlişkin Meclis Araştırma Önergesinin (10/193) Görüşülebilmesi İçin Olağanüstü Toplantıya Çağrı Önergesidir (4/320). Genel Kurulun 14 Temmuz 1994 tarihli 124. Birleşiminde ele alınan önerge görüşmelerden sonra yapılan oylamayla kabul edilmemiştir. Böylece meclis araştırması açılmasına ilişkin önergenin kabul edilmemesiyle sonuçlanan bir olağanüstü toplantı olmuştur.

Bu dönemin 4. Yasama Yılında yapılan son olağanüstü toplantı ise, Ahmet Mesut Yılmaz (Rize) ile 93 Milletvekilinin, Anayasanın 93'üncü Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 7'nci Maddeleri Uyarınca Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu'nun 15 Ekim 1995 Günü Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifini Görüşmek Üzere Olağanüstü Toplantı Çağrı Önergesiyle (4/512) ilgilidir. Genel Kurulun 16 Ağustos 1995 tarihli 149. Birleşiminde yapılan olağanüstü toplantıda oylama yapılmış ve oylama sonucunda Genel Kurul ara seçim kararı alınmasını reddetmiştir. Aşağıda bu beş olağanüstü toplantı, yasama yıllarına göre ayrılmış olarak ve ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

11.1. Birinci Yasama Yılında Verilen Olağanüstü Toplantı Önerileri
11.1.1. Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 137 Milletvekilinin; Kıbrıs Ve Bosna-Hersek Konuları Başta Olmak Üzere, Dış Politikadaki Gelişmeler Konusunda Bir Genel Görüşme Açılmasına İlişkin Önergenin Görüşülmesi İçin Olağanüstü Toplantı Çağrı Önergesi (4/49, 51)

İki önerenin birleştirilmesiyle oluşan olağanüstü toplantı çağrısına gerekçe olarak, Kıbrıs meselesinde kritik bir aşama gelinmesi gösterilmiş ve dünyadaki çeşitli güçlerin Kıbrıs konusunu bir oldu bittiye getirmek istedikleri ifade edilmiştir. Bu bağlamda Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 137 arkadaşı tarafından verilen ilk önergede, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a diplomatik alanda küçük düşürücü tavırlar olduğu ve bu şekilde uluslararası arenadaki davranışların da Türkiye kamuoyundan saklanılmak istendiğinin üzüntü ile izlendiği belirtilmiştir. Hükümetin bu konuda parlamentoyu ve Türk halkını devre dışı bırakma girişimleri olduğu söylenen olağanüstü çağrısının gerekçe kısmında, bu durumdan duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.²⁶⁶⁹ Önergede ayrıca, Bosna-Hersek'te Müslümanlara karşı yapılan saldırıların kabul edilemez sınırlara ulaştığının görülmesi ve Hükümetin bu konuda da pasif bir tutum sergilediğinin görüldüğü belirtilmiştir. Hükümetin diğer devletlerin bu konularda dümen suyuna gittiği ifade edilerek TBMM içtüzüğünün 100 ve 101. maddeleri uyarınca Meclisin olağanüstü toplanması, toplantıda da dış politika ile ilgili genel görüşme açılması talep edilmiştir.²⁶⁷⁰ Bu önerge ile birlikte verilen ve 10 Temmuz 1992 tarihinde verilmesine rağmen diğer milletvekilleri önergeye katılmadığından dolayı başarısız olduğu ifade edilen ve Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ile 40 arkadaşı tarafından verilen ikinci önergenin gerekçesinde de hükümetin bu konudaki olumsuz tutumunun irdelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Önergede ayrıca tatilde bulunan Meclis Genel Kurulunun acil olarak ve resen toplanmasının önemi vurgulanmıştır.²⁶⁷¹

Bu önergelere cevap olarak TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk imzasıyla yayınlanan TBMM başkanlığı olağanüstü toplantıya çağırma tezkeresinde de Mustafa Kalemli ve 137 arkadaşının vermiş olduğu önerge gerekçe gösterilerek, yeterli imzanın da önergede bulunduğu ifade edilerek genel kurulun 25 Ağustos günü, saat 14:00'ta toplanmasına karar verildiği söylenmiş ve milletvekillerinin bu toplantıda bulunmaları istenmiştir.²⁶⁷² Önergelerin görüşülmesine TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un oturum başkanlığında, Genel Kurulun 25 Ağustos 1992 tarihli 94. Birleşiminde başlanmıştır. Oturumda öncelikle önergeler okutulmuştur. Bu önergelerin okutulmasından sonra Genel

²⁶⁶⁹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 94 (25.8.1992), s. 23.

²⁶⁷⁰ *A.k.*, s. 24.

²⁶⁷¹ *A.k.*, ss. 26-27.

²⁶⁷² *A.k.*, s. 28.

Kurulda öncelikle genel görüşme açılması için ön görüşmeler yapılmıştır.²⁶⁷³ Ön görüşmeler aynı birleşimde tamamlanmıştır. Ön görüşmelerin bitmesinden sonra oturum başkanı genel görüşme açılmasını oylamaya sunmuş ve konu hakkında genel görüşme açılması oy birliği ile kabul edilmiştir.²⁶⁷⁴ Ön görüşmeler sonunda aynı oturumda bu önergeyle ilgili olarak yapılan olağanüstü görüşmenin ardından beş maddelik meclis görüşünün kamuoyuna duyurulmasına karar verildiği belirtilmiştir. Duyurulmasına karar verilen görüşler şunlardır:

1. *Bosna-Hersek Cumhuriyetinin ülke bütünlüğü ve sınırlarıyla ilgili zor kullanımına dayalı bir değişikliği Türkiye Büyük Millet Meclisi hiçbir koşulda kabul etmemektedir ve etmeyecektir.*

2. *Türkiye Büyük Millet Meclisi, insanlık tarihinin en ağır katliamlarından birine uğrayan Müslüman Bosna-Hersek halkıyla içten bir dayanışma içinde bulunduğunu ve her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu açıklar.*

3. *Parlamentomuz, Sırp saldırılarının durdurulması konusunda uluslararası güç kullanımını bir insanlık ve barış ödevi saymakta ve bunu uluslararası camiadan beklemektedir.*

4. *Bosna-Hersek halkının, yaşam hakkının ve ülke bütünlüğünün korunmasında uluslararası güç kullanımının gecikmesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sırp saldırılarının durdurulması konusunda gerekli her türlü girişimde bulunmayı bir insanlık ödevi sayacaktır.*

5. *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs'taki iki toplumun rızasına dayanmayan hiçbir çözümü kabul etmeyecektir.*²⁶⁷⁵

11.1.2. Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ve 99 Milletvekilinin; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 tarih ve 3801 sayılı Kanun ve Anayasa'nın 89'uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanıca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporunun Görüşülmesi İçin Olağanüstü Toplantı Çağrı Önergesi (4/50)

Önergenin (4/50) gerekçe kısmında, Cumhurbaşkanıca geri gönderilen ve yoğun meclis gündemi nedeniyle genel kurulda görüşmeleri yapılamamış olan 21.5.1992 tarihinde kabul edilen 3801 sayılı kanun tasarısının, demokratikleşme açısından çok önemli olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle ve kamuoyunun demokratikleşme çabalarına olan duyarlılığı göz önüne alınarak tasarının acil olarak tekrar görüşülerek, Cumhurbaşkanıca geri gönderilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Demokratikleşme ile ilgili olarak yapılan

²⁶⁷³ Bu ön görüşmelere ilişkin bilgiler için bu ciltte genel görüşmeler bölümüne bakılabilir.

²⁶⁷⁴ A.k., s. 35.

²⁶⁷⁵ A.k., s. 113.

girişimlerin aksatılmasının ülke adına olumsuz ve aynı zamanda kamuoyunun beklentilerini zayıflattığı ifade edilen önergede, kanunun çıkartılmasının toplumun bir çok kesimi tarafından beklendiği belirtilmiştir. Bu kanunun aciliyetine binaen Genel Kurulun Anayasanın 93 ve Meclis İç tüzüğü'nün 7. maddesi uyarınca genel kurulun konuya ilişkin olarak ve genel görüşme için olağan üstü toplanması talep edilerek önerge nihayetlendirilmiştir.²⁶⁷⁶

Bu önergeye cevap olarak TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk imzasıyla yayınlanan TBMM başkanlığı olağanüstü toplantıya çağırma tezkeresinde de yeterli imzanın önergede bulunduğu ifade edilerek konuya ilişkin olarak Genel Kurulun 26 Ağustos günü, saat 10:30'da toplanmasına karar verildiği söylenmiş ve milletvekillerinin bu toplantıda bulunmaları istenmiştir.²⁶⁷⁷ Önergenin görüşülmesine Yıldırım Avcı'nın oturum başkanlığında, 26 Ağustos 1992 günü Genel Kurulun 95. birleşiminde başlanmıştır. Bu olağanüstü toplantıdan önce danışma kurulunun toplantının bitirilinceye kadar, saat 24:00'dan sonrayı da kapsayacak şekilde sürdürülmesi talep edilmiştir. Bu talep Genel Kurulda kabul edilmiştir. Bu önergeye ilişkin görüşmeler aynı birleşimde Cumhurbaşkanınca gönderilen kanun değişikliklerine ilişkin komisyon raporuna ilişkin açılan tartışmalarla sürdürülmüştür.²⁶⁷⁸

Komisyon raporunda Cumhurbaşkanının, Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nda yapılan değişiklikleri olumlu bulduğu, ancak Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile Terörle Mücadele Kanunları'nda yapılması istenen değişiklikler ile Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nda istenen değişikliklerin bazı sakıncalar içerdiği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının, bu konularda uygulayıcı olarak bilinen yöneticilerin bu kanun değişikliklerinin ardından uygulamalarında bazı sorunlarla karşılaşılacağı yönündeki kaygıları raporda iletilmiştir. Bu kanun değişikliklerini içeren kanunun tekrar incelenmesinde yarar görüldüğü, belirtilen gerekçelerle geri gönderildiği ifadeleri raporda yer almıştır.²⁶⁷⁹ Ayrıca Komisyon Raporunda Cumhurbaşkanının bu gerekçelerine karşılık, kanun metninin gönderildiği şekilde aynen kabul edilmesi kararı verildiği ifade edilmiştir. Raporda Cumhurbaşkanının kanunu geri gönderme gerekçesinin Adalet Bakanı ve bakanlık temsilcileri ile yapılan görüşmeler sonucunda aynen kabul edildiğini ve gerekçeler ile birlikte yeniden cumhurbaşkanına geri gönderileceği

²⁶⁷⁶ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95 (26.8.1992), ss. 210-211.

²⁶⁷⁷ **A.k.**, s. 213

²⁶⁷⁸ **A.k.**, ss. 214-215.

²⁶⁷⁹ S. Sayısı: 113, "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 tarih ve 3801 sayılı Kanun ve Anayasa'nın 89'uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/412, 3/483)," **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95'in sonuna ekli (26.8.1992), ss. 8-9.

belirtilmiştir. Komisyon raporunda, oy birliğiyle kabul edildiği ve komisyon toplantısına tüm üyelerin katıldığı da belirtilmiştir.²⁶⁸⁰

Olağanüstü görüşmeler esnasında komisyon raporuna ilişkin yapılan tartışmalardan sonra komisyon, TBMM İçtüzüğü'nün 89. maddesi gereğince yasayı bir kez daha görüşülmek üzere geri çektiklerini belirtir bir tezkereyi Genel Kurula sunmuştur.²⁶⁸¹ Oturum başkanı bu tezkereye karşılık kanun ve önergelerin bir defaya mahsus olarak iç tüzük gereğince komisyona geri verildiğini ifade etmiştir. Oturum başkanı bundan sonra da olağanüstü görüşmeye gerekçe olarak gösterilen kanunun komisyonca geri alındığını ve böylece gündemde başka bir konu olmadığını belirterek olağanüstü toplantının bittiğini ilan etmiştir.²⁶⁸²

11.1.3. Bayburt Milletvekili ve Ülkü Güney ve 92 Milletvekilinin; Şırnak İlimizde Meydana Gelen Olaylar Başta Olmak Üzere, Güneydoğu Bölgemizde Cereyan Eden Olaylar ve Gelişmeler Konusunda Bir Genel Görüşme Açılmasına İlişkin Önergenin Görüşülmesi İçin Olağanüstü Çağrı Önergesi (4/53)

Önergenin (4/53) gerekçe kısmında, son günlerde Güneydoğu Anadolu bölgesinde, Şırnak ili merkez olmak üzere yaşanan terör olaylarının milletin bütünlüğü ve vatanın bölünmezliği yönünden endişe verici boyutlara ulaştığı, hızla her yönden büyüyen, gelişen Türkiye açısından bu olumsuz gelişmelere bir an önce son verilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁸³ Ayrıca önergede Türkiye'deki ayrılıkçı ve bölücü unsurların yapmış oldukları vahim hadiselerin, Hükümetin de bazı yanlış tutum ve davranışlarıyla özellikle son günlerde Şırnak ili başta olmak üzere arttığı ve başka diğer bölgelere de sıçrayacak şekilde sürdüğü ifade edilmiştir. Ülkenin bölünmez bütünlüğünün sağlanması adına alınacak her türlü tedbir için, bu konularda uygulanabilecek olan politikaların tespiti ve Hükümete bu politikaların uygulanmasında yardımcı olunabilmesi amacıyla 27.8.1992 tarihinde, saat 14:00'da toplanılması ve bu konularda genel görüşme açılması amacıyla Meclis olağanüstü toplantıya çağırılmıştır.²⁶⁸⁴

Bu önergeye cevap olarak TBMM Başkanı Hüsametdin Cindoruk imzasıyla yayınlanan TBMM başkanlığı olağanüstü toplantıya çağırma tezkeresinde de yeterli imzanın önergede bulunduğu ifade edilerek konuya ilişkin olarak Genel Kurulun 27 Ağustos günü, saat 13:00'da toplanmasına karar verildiği söylenmiş ve milletvekillerinin bu toplantıda bulunmaları istenmiştir.²⁶⁸⁵ Önergenin görüşülmesine Genel Kurulun Yıldırım Avcı'nın oturum başkanlığında 27 Ağustos 1992 tarihli 96. birleşiminde başlanmıştır.

²⁶⁸⁰ A.k., ss. 9-10.

²⁶⁸¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95 (26.8.1992), s. 242.

²⁶⁸² A.k., s. 242.

²⁶⁸³ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 96 (27.8.1992), ss. 260-261.

²⁶⁸⁴ A.k., s. 264.

²⁶⁸⁵ A.k., s. 264.

Verilen olağanüstü önergesinin tekrar okunmasıyla başlayan olağanüstü görüşmeler hükümetin bu görüşmelere geçerli gerekçelerle katılamayacak olmasının ifade edildiği ve Başbakan Süleyman Demirel'in imzası bulunan tezkerenin genel kurula sunulması nedeniyle oturum başkanı tarafından, iç tüzüğün 63'üncü maddesi gerekçe gösterilerek, bir defaya mahsus olarak 28 Ağustos 1992 Cuma günü, saat 13:00'a ertelenmiştir.²⁶⁸⁶ 28 Ağustos 1992 Cuma günü başlayan 97. birleşimde önergeye ilişkin görüşmeler başlamıştır. Genel kurulda öncelikle toplantı yeter sayısı arayan oturum başkanı Yıldırım Avcı, bu sayının mevcut olduğunu tespit ettikten sonra önergeye ilişkin ön görüşmelerin başladığını ifade etmiştir.²⁶⁸⁷ Bu ön görüşmelerin ardından oturum başkanı konuya ilişkin olarak genel görüşme açılması için oylama yaptırmıştır. Yapılan oylamada genel görüşme açılması oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu şekilde konuya ilişkin görüşmelere başlanmıştır.²⁶⁸⁸ Oturum başkanı yapılan genel görüşmenin ardından olağanüstü görüşmelerin bittiğini ifade ederek oturumu kapatmıştır.²⁶⁸⁹

11.2. Üçüncü Yasama Yılında Verilen Olağanüstü Toplantı Önerileri

11.2.1. Rize Milletvekili A. Mesut Yılmaz Ve 93 Milletvekilinin; Başbakan Tansu Çiller ve Eşiyle, Yakınlarının Yurt İçinde Ve Yurtdışındaki Mal Ve Gayrimenkul Edinmelerinin Araştırılmasına İlişkin Meclis Araştırma Önergesinin (10/193) Görüşülebilmesi İçin Olağanüstü Toplantıya Çağrı Önergesi (4/320)

Konuyla ilgili yapılmak istenen olağanüstü toplantıya çağrı önergesinde gerekçe olarak, Mahmut Orhon (Yozgat) ve 12 arkadaşı tarafından Başbakan Tansu Çiller ve eşi ile yakınlarının yurt içinde ve yurt dışındaki mal ve gayrimenkul edinimlerinin araştırılması amacıyla Meclis araştırması açılması için verilen ve Genel Kurulun 23.6.1994 tarihli 122. Birleşiminde okunan (10/193) esas numaralı önerenin konusunun güncelliği ve önemine binaen bir an önce görüşülmesini temin etmek gösterilmiştir. Anayasanın 93. ve TBMM İçtüzüğü'nün 7. maddesi gereğince olağanüstü toplantı çağrısı yapılmıştır.²⁶⁹⁰ Gerekçede ayrıca konunun aciliyeti belirtilerek konuya ilişkin olarak bir meclis araştırmasının açılabilmesi amacıyla Genel Kurulun 12 Temmuz 1994 Salı günü saat 15:00'da toplanmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Başkan bu konudaki istemi yerinde bulmuş ve Meclis Genel Kurulunu 14 Temmuz 1994 Perşembe günü saat 15.00'te olağanüstü toplantıya çağırmıştır.²⁶⁹¹

²⁶⁸⁶ A.k., s. 265.

²⁶⁸⁷ Bu ön görüşmelere ilişkin bilgiler için bu ciltte genel görüşmeler bölümüne bakılabilir.

²⁶⁸⁸ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 96 (27.8.1992), ss. 279-280.

²⁶⁸⁹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97 (28.8.1992), s. 360.

²⁶⁹⁰ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 124 (14.7.1994), s. 21.

²⁶⁹¹ A.k., s. 23.

Genel Kurulun 14 Temmuz 1994 tarihli 124. birleşiminde başlayan olağanüstü görüşmelerde oturum başkanı Vefa Tanır, öncelikle önergeye ilişkin olarak ön görüşmelerin yapılacağını ifade etmiştir. Önergeye ilişkin tartışmalar, önerenin okutulması ve bu konudaki ön görüşme tartışmaları ile başlamıştır.²⁶⁹² Bu önerge üzerindeki ön görüşmelerdeki konuşmalar bitince²⁶⁹³ oturum başkanı konuya ilişkin olarak meclis araştırması açılabilmesi için oylama yaptırmıştır. Bir hayli tartışmalara sebep olan oylama sonucunda meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge kabul edilmemiştir.²⁶⁹⁴ Bunun ardından konuya ilişkin olağanüstü görüşmelerinin tamamlandığı belirtilere oturum kapatılmıştır.²⁶⁹⁵

11.3. Dördüncü Yasama Yılında Verilen Olağanüstü Toplantı Önerileri

11.3.1. Rize Milletvekili Ahmet Mesut Yılmaz İle 93 Milletvekilinin, Anayasanın 93'üncü Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 7'nci Maddeleri Uyarınca Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu'nun 15 Ekim 1995 Günü Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifini Görüşmek Üzere Olağanüstü Toplantı Çağrı Önergesi (4/512)

Konuyla ilgili olarak verilen olağanüstü görüşme isteğini belirten çağrı önergesinin gerekçesinde mevcut meclis yapısı içerisinde 22 milletvekilliğinin boşaldığı belirtilmiş ve bu konuda acil olarak bir kanun teklifi hazırlanması gerektiği için kapalı olan meclis genel kurulunun toplantıya çağırılması gerektiği ifade edilmiştir. Önerge bu şekilde okunmuş ve Genel Kurul gündemine gelmesi kabul edilmiştir.²⁶⁹⁶

Daha sonra yine aynı konu ve isteme ilişkin olarak RP Grup Başkanvekili Kocaeli Milletvekili Sayın Şevket Kazan ve 30 arkadaşının da, ara seçimlerin yapılmasına dair olağanüstü toplantı çağrısı bu önergeye eklenmiş ve durum değerlendirmeye alınmıştır.²⁶⁹⁷ Bu öneri daha sonra “Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporunun (S. Sayısı: 884) görüşülme günü ve çalışma süresine ilişkin Danışma Kurulu önerisi” olarak meclis genel kuruluna getirilmiştir. Bu öneri neticesinde Genel Kurulun 16.8.1995 Çarşamba günü toplanmasına ve görüşmelerin tamamen bitirilmesine kadar da çalışmaların sürdürülmesi istenmiştir. Bu öneri kabul edilmiş ve olağan üstü toplantı başlamıştır. Olağan üstü toplantıda oturum başkanı Mustafa Kalemli öncelikle toplantı yeter sayısı için yoklama yapmış ve genel kurulda toplantı yeter sayısının olduğu saptanmıştır. Olağanüstü toplantının konusu, Mahmut Oltan Sungurlu'nun, 15 Ekim 1995 Günü

²⁶⁹² A.k., ss. 36-37.

²⁶⁹³ Bu ön görüşmelere ilişkin bilgiler için bu cildin meclis araştırmaları bölümüne bakılabilir.

²⁶⁹⁴ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 124 (14.7.1994), ss. 74-75.

²⁶⁹⁵ A.k., s. 97.

²⁶⁹⁶ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 148 (14.8.1995), ss. 413-414.

²⁶⁹⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 149 (16.8.1995), s. 560.

Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Şevket Kazan'ın Aynı Konuda Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1439, 2/1437) (S. Sayısı: 884) olmuştur.²⁶⁹⁸ Oturumda öncelikle bu konuda kurulan komisyonun raporu okutulmuştur. Komisyon raporu şu şekildedir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

Anayasa Komisyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının olağanüstü toplantı çağrısı nedeni olan Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu'nun 15 Ekim 1995 Günü Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifini görüşmek üzere 15.08.1995 günü toplanmıştır. Bu toplantıda, Komisyonumuza Başkanlığınızca 14.6.1995 tarihinde gönderilen Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan'ın, 15 Ekim 1995 Günü Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifi de gündeme alınarak; her iki Teklifin birleştirilerek görüşülmesi kabul edilmiştir. Anayasanın 78 inci maddesinin üç ve dördüncü fıkralarında yer alan hükümler, ara seçim tarihinin tespiti yetkisini bir egemenlik tasarrufu olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiştir. Anayasanın, Meclisi bu amaçla belirli bir tarih tespitine zorlayan bir hükmü de bulunmamaktadır. Komisyonumuz, Tekliflerin tümü üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra, maddelerine geçilmesini bu nedenlerle uygun bulmayarak reddetmiştir. Komisyonumuz, İçtüzüğü'nün 53 üncü maddesinin son fıkrası uyarınca Raporun Genel Kurulda, öncelikle görüşülmesini de kararlaştırmıştır. Raporumuz, Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygıyla sunulur. Şerif Ercan (Edirne)

Başkan ve Komisyon Üyeleri Oy Açıklaması: Milletvekili genel seçiminin uygun bir süre öne alınmasının faydalı olacağını düşündüğümden, ara seçimin bu husus dikkate alınmadan tarih tespiti suretiyle kesinleştirilmesini siyasî açıdan doğru bulmuyorum. Komisyon kararına, bu gerekçeyle katılıyorum. Sözcü: Coşkun Kırca (İstanbul)

Muhalefet Şerhi: Aşağıdaki hukukî zorunluluklar Komisyon çoğunluğunca dikkate alınmadığı için karara muhalifiz. Bilindiği üzere, Anayasamızda yer alan hükümlere göre, milletvekili genel seçimlerinin yapıldığı tarihten itibaren 30 ay geçmedikçe ve, milletvekili genel seçimlerine bir yıl kala ara seçim yapılamayacağı öngörülmüş bulunmaktadır. 1991 yılı ekim ayında yapılan milletvekili genel seçimlerinden bu yana yaklaşık 40 ayı mütevaciz bir zaman geçmekle Anayasamıza göre milletvekili ara seçimlerinin 20 Ekim 1995 tarihinden önce yapılması anayasal bir zorunluluk halini almıştır. Diğer taraftan, halen, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 22 üyelik boş bulunmaktadır. Bu sebeple de Türk Milletinin egemenlik haklarının yegâne temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilemeyen illerimiz bulunmaktadır. Bu durum da parlamenter sistemle bağdaşmadığı gibi hukuk devleti anlayışı ile de bağdaştırılamaz. Yüksel Yalova (Aydın), Hasan Korkmazcan (Denizli), Mehmet Keçeciler (Konya), Kaya Erdem (İzmir), Vehbi Dinçerler (Ankara)

²⁶⁹⁸ A.k., s. 561.

Muhalefet Şerhi: Yüce Komisyonunda görüşülerek reddedilen Ara Seçimlerin 15 Ekim 1995 Tarihinde Yapılmasına Dair Kanun Tekliflerinin reddine dair karara, aşağıdaki sebeplerden dolayı muhaliftiz.

Anayasanın 78 inci maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde ara seçime gidilmesi zorunludur ve yine genel milletvekili seçimi 20 Ekim 1996 tarihinde yapılacağına göre, Anayasanın 78 inci maddesinin son fıkrası gereğince genel seçimlere bir yıl kala ara seçimin yapılması ve bunun da tarihinin 15 Ekim 1995 olması mecburiyeti vardır. Aksine alınan karar Anayasa ihlali suçunu oluşturur. Ara seçimin yapılması hem Anayasaya hem de Yüce Meclisin iradesine saygının bir gereğidir. Ara seçimlerin 4 Aralık 1994 tarihinde yapılmasını öngören 4044 sayılı Kanun halen yürürlüktedir; sadece seçimin yapılacağı tarihin tespiti gerekmektedir. Anayasaya göre bu tarih en geç 15 Ekim 1995 tarihidir ve Yüksek Seçim Kurulunun ara seçim takvimini hemen başlatması lazımdır. Yüksek Seçim Kurulu bu konuda görevini ihmal etmek suretiyle seçim takvimini yürürlüğe koymamaktadır. Meclis iradesinin yerine getirilmesi, Meclisin kendi çıkardığı Ara Seçim Kanununun hayata geçirilmesi gerekirken, hukukun temel ilkeleri, Anayasanın bağlayıcılığı bir tarafa itilerek ara seçimler yapılmamaktadır. Halihazırda Mecliste 22 sandalye boş bulunmakta, ülkemizin birçok yöresi noksan temsil edilmektedir. Hükümet ise uğrayacağı başarısızlıkları ve millettten alacağı cevabı iyi tahmin ettiği için seçimden kaçmaktadır. Seçimden kaçarken de Anayasa ve millî irade hiçe sayılmaktadır. Ali Oğuz (İstanbul), Lütfü Esengün (Erzurum).²⁶⁹⁹

Başkan raporun okutulmasından sonra komisyon raporunu iç tüzüğün 73 ve 82. maddelerine göre müzakereye açacağını ifade etmiş ve bu konudaki görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde sırasıyla RP Grubu adına Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, CHP Grubu adına Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal, ANAP Grubu adına Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu, DYP Grubu adına Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ile şahısları adına Erzurum Milletvekili Lütfü Esengün ve Konya Milletvekili Mehmet Keçeciler söz almıştır.

İlk sözü alan Şevket Kazan bu olağanüstü toplantıyla ilgili olarak milletvekillerine gönderilen davetiyelerde, diğer olağanüstü istenen önerenin zikredildiğini, ancak bu önerge ile aynı gün vermiş oldukları kendi önergelerinin zikredilmediğini hatırlatmış ve oturum başlarken bu konunun oturum başkanı tarafından belirtilmesi nedeniyle teşekkürlerini ifade etmiştir. Kazan daha sonra kendileri ve ANAP'lı vekiller tarafından verilen ve ara seçim yapılması istemlerini içeren tekliflerin dün anayasa komisyonunda görüşüldüğünü ve dokuza karşılık, on oyla reddedildiğini söylemiştir. Bu komisyon oylamasında

²⁶⁹⁹ S. Sayısı: 884, "Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu'nun, 15 Ekim 1995 Günü Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifi İle Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan'ın Aynı Konuda Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1439, 2/1437)," **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 149'un sonuna ekli (16.8.1995), ss. 1-8, ve ss. 561-562.

muhalefet milletvekillerinden bazı komisyon üyelerinin komisyon toplantısına katılmamaları nedeniyle, teklifin reddedildiğini ifade eden Kazan, bu tutumu eleştirmiştir. Sonra rapora ilişkin görüşlerini dile getiren Kazan, Rapor'da ara seçimlere ilişkin olarak olumsuz tutum içeren ifadelerin biraz hafif kaldığını ifade etmiş, bu durumun da zaten komisyon raporuna düşülen muhalefet şerhlerinde de açıkça ifade edildiğini söylemiştir. Kazan daha sonra Anayasa'nın ikinci maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğunu hatırlatmış ve komisyonun ret kararının bu bağlamda yanlış olduğunu savunmuştur. Ayrıca Anayasa'nın 78. maddesine de atıfta bulunan Kazan, 1982 Anayasası'nın uygulamaya konulduğundan beri gerekli görüldüğü takdirde meclisin ara seçim uygulamasına gittiğini söylemiştir. Ayrıca bir yıldır yirmi iki tane milletvekilliğinin boş olduğunu belirten Kazan, boş bulunan bölgelerde özellikle RP'nin başarısından korktuğu için iktidarın ara seçimden kaçtığını iddia etmiştir. Kontenjanları şu an boş bulunan illerde hep muhalefetin güçlü olduğunu iddia eden Kazan, bu nedenle iktidarın demokrasinin bir numaralı kuralını işletmesine mani olduğunu da ileri sürmüştür. Kazan, komisyonun reddetmiş olduğu ara seçim kararının, Genel kurul tarafından kabul edilmesini dilediğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁷⁰⁰

Kazan'dan sonra CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal, Grup kararı almış olmamalarından dolayı seçimden kaçtıkları türlü bir iddiayı kabul etmediklerini belirtmiş ve CHP'nin zaman zaman genel seçim ve ara seçim için meclise vermiş olduğu tekliflerin göz ardı edildiğini söylemiştir. Soysal ayrıca, ara seçim koşullarının daha önce oluşmasına rağmen, muhalefet partilerinin niçin bu vakte kadar beklediklerini de sorgulamıştır. Soysal ara seçim kararının alınmasını kendisi de hukukun üstünlüğü adına istediğini, ancak bu konudaki yasal sürenin bitimine iki ay kala bu konunun gündeme getirilmesini yanlış bulduğunu da ifade etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu'nun yanlısına değinen Soysal bu kurulun ara seçim kararını anayasal gerekçeler ile 20 Temmuz 1995 tarihinde vermiş olması gerektiğini dile getirmiştir. Şu anki durumun meclis içinde bazı cezai durumlar içeren bir hal aldığını da söyleyen Soysal, ayrıca, bu konuda bir meclis soruşturmasının bile istenebileceğini ifade etmiştir. Soysal sözlerinin sonunda bu oturumda ara seçim kararının alınabilmesini umduğunu ifade etmiştir.²⁷⁰¹

Soysal'dan sonra ANAP Grubu adına söz alan Mahmut Oltan Sungurlu, olağanüstü toplantı için vermiş oldukları teklifin güçlü hukuki dayanakları olduğu için ara seçimin istediklerini belirterek konuşmasına başlamıştır. Anayasa'nın 78. maddesinin ara seçimi zorunlu kıldığını ifade eden Sungurlu, Yüksek Seçim Kurulu'nun da bir çok seçim kararını kimseye danışmadan alabildiğini, ancak bu sefer iktidarın etkisi altında kaldığını savunmuştur.

²⁷⁰⁰ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 149 (16.8.1995), ss. 564-568.

²⁷⁰¹ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 149 (16.8.1995), ss. 568-571.

Sungurlu ayrıca vatandaşın parlamenterlere ilişkin olarak geliştirmiş olduğu olumsuz tutumun da bu tür olaylarda sadece kendini düşünerek biraz daha fazla milletvekili koltuğunda oturmak isteyenler nedeniyle haklı hale geldiğini de belirtmiştir. Sungurlu 1991 yılında da bir erken genel seçim olduğunu ve bugün bir ara seçimi bile yapmak istemeyen iktidar partisi başkanlarının o tarihlerde erken genel seçimi hukuki bir gereklilik olarak sunduklarını ve bu yolla propaganda yaptıklarını hatırlatmıştır. Sungurlu ayrıca CHP'nin anayasa komisyonundaki tutumunun da yanlış olduğunu ifade etmiş ve kürsüde iktidarı eleştiren CHP milletvekillerinin önemli konularda ise, DYP'yle ortak hareket ettiğini iddia etmiştir. Sungurlu sözlerini ilk seçimde bu iktidarın gereken cevabı halktan alacağını belirterek bitirmiştir.²⁷⁰²

Sungurlu'dan sonra DYP Grubu adına söz alan Nevzat Ercan, seçimle ilgili olarak ülkenin şu an bulunduğu koşulların uygun olmadığına ilişkin vurguda bulunarak konuşmasına başlamıştır. Ercan ayrıca anayasada seçimle ilgili olarak bağlayıcı bir ifadenin bulunmadığını iddia etmiştir. Yasal ara seçim hükmünün yirmi üç milletvekili olduğunu söyleyen Ercan, bu koşul olduğu takdirde üç ay içinde zorunlu olarak seçime gitmeleri gerektiğini ancak şu an mevcut yirmi iki kişilik boş kontenjanın ara seçim gerektirmediğini ifade etmiştir. Seçimden kaçmadıklarını da söyleyen Ercan'ın konuşması sık sık tartışmalarla kesilmiştir. Ercan Anayasa Komisyonu'nun ret kararını uygun bulduklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁷⁰³

Ercan'dan sonra şahsı adına söz alan Lütfü Esengün, Anayasa'nın 78. maddesinin gayet açık olduğunu ve bu ifadenin de bir ara seçimi gerekli kıldığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Bu konuda hükümetin ve DYP'nin bakış açısı ile yorumlarının gülünç olduğunu ifade eden Esengün, bu ara seçim kararının zaruri olduğunu belirterek, tüm genel kurul üyelerinden bu gün Anayasa Komisyonu'nun aleyhinde bir karar vermelerini beklediğini söylemiştir. Esengün, iktidarın Yüksek Seçim Kurulu'na baskı yaptığını ve bunun demokrasi adına olumlu olmadığını belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁷⁰⁴

Esengün'den sonra söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), mevcut milletvekillerinin milletvekili olurken anayasaya sadık kalacaklarına dair yemin ettiklerini ve bu durum karşısında bu yeminlerine sadık kalacaklarına inandığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Keçeciler daha sonra ara seçim kararının alınması için hukuki bir olumsuzluğun bulunmadığını ve bu yönden tartışılmasının da gerekmediğini ifade etmiştir. Kendilerinin iktidarda olduğu dönemde genel seçimleri muhalefetin isteğiyle bir yıl erkene alıp, seçimi yaptıklarını söyleyen Keçeciler, sandıktan kaçmanın çaresi olmadığını ifade ederek iktidarın bu konuda gerekenin yapılmasına yardımcı olması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁷⁰⁵

²⁷⁰² A.k., ss. 571-577.

²⁷⁰³ A.k., ss. 578-583.

²⁷⁰⁴ A.k., ss. 584-586.

²⁷⁰⁵ A.k., ss. 588-591.

Bu konuşmadan sonra oturum başkanı, konuya ilişkin görüşmelerin bittiğini söylemiş ve ANAP ve RP Gruplarının verdikleri önergelerle komisyon raporuna ilişkin yapılacak oylamanın açık yapılmasına ilişkin tekliflerinin oylamaya sunulacağını bildirmiştir. Başkan daha sonra oylamanın başkanlık kürsüsü önüne konulacak bir sandık vasıtası ile açık olarak yapılmasını oylamaya sunmuş ve bu genel kurulca kabul edilmemiştir. Bu oylamadan sonra genel kurulda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Başkan bundan sonra oylamanın bir görevli tarafından masaların etrafında dolaştıracakları kupalar ile yapılacağını belirtmiştir. Yapılan oylama sonucunda komisyon raporu 216 kabul oyuna karşılık, 150 ret oyuyla onaylanmıştır. Bu sonuçla Genel Kurul ara seçim kararı alınmasını reddetmiştir.²⁷⁰⁶ Bu sonuçtan sonra Genel Kurulun bu olağan üstü toplantısının bittiği ve meclisin 1 Ekim 1995 tarihine kadar tatil edildiği duyurulmuştur.²⁷⁰⁷

²⁷⁰⁶ A.k., s. 595.

²⁷⁰⁷ A.k., s. 595.

12. KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Abdurrahman, “Genel Bütçe Uygulamaları ve Değerlendirilmesi,” **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 6, sayı 1, 2004, ss. 221-237.

Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas Sayısı: 1994/62, Karar Sayısı: 1994/79, Karar Günü: 29.11.1994.

Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas Sayısı: 1994/62, Karar Sayısı: 1994/79, Karar Günü: 29.11.1994.

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü**, Bilgi, Ankara, 2000, 3. basım.

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Çankaya: Gelenler Gidenler**, Detay, İstanbul, 2007.

ASLANDAŞ, Alper Sedat, “Türkiye Büyük Millet Meclisi,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 14, İletişim, İstanbul, ss. 1022-1050.

AYDIN, Mustafa, “Gürcistan’ın Etnik-Politik Sorunları,” **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar**, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul.

AYDIN, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler,” **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar**, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul.

BAKIRCI, Fahri, **TBMM’nin Çalışma Yöntemi**, İmge, Ankara, 2000.

BALCI, Osman, “12 Yıllık Çekiç Güç Türkiye’den sessizce ayrıldı,” **Zaman**, 16 Mart 2003.

BAYKAL, Sanem ve Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler,” **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar**, Derleyen, Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul.

BENNETT, A. Leroy, **International Organizations Principles and Issues**, Prentice Hall, New Jersey: 1995, 6. Baskı, ss. 338-339.

BİLA, Fikret, “Demirel’in Çelişkisi,” **Milliyet**, 17 Nisan 1995.

BİRAND, Mehmet Ali, “Boğazları Bekleyen Büyük Tehlikeyi Kimse Umursamıyor,” **Sabah**, 23 Şubat 1994.

CİCİOĞLU, Filiz, “Azerbaycan-Ermenistan Çatışması: Kafkasya’da Bitmeyen Mücadele,” **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Derleyenler, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, 2. Baskı, ss. 309-320.

ÇANDAR, Cengiz, “Kitaplarımda, Vicdanımda, Özlemimde Bosna,” **Sabah**, 11 Haziran 1995.

ÇAPLI, Bülent ve Can Dünder, “80’den 2000’lere televizyon,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 1376-1386.

Çetin ONUR, Faruk Tezel ve Özcan Öney, “TTK Kozlu Müessesinde 03.03.1992 Tarihinde Yaşanan Grizu İnfilakı Neticesinde Ocakların Suyula Doldurulması ve Tahliyesi Çalışmaları”, **Türkiye 14. Kontur Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2004.

ÇETİNKAYA, Özhan, “Konsolide Bütçenin Başlangıç Değerlerinin Uygulama Sonuçları ile Birlikte Değerlendirilmesi,” **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 5, 2003, ss. 48-65.

ÇÖLAŞAN, Emin, “Rapor Komedi,” **Hürriyet**, 11 Kasım 1995.

ÇÖLAŞAN, Emin, “Stepne SHP,” **Hürriyet**, 16 Temmuz 1994.

ERDOĞAN, Mustafa, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte, Ankara, 2001, 3. baskı, s. 190.

ERHAN, Çağrı, “EFTA” Kutusu, **Türk Dış Politikası**, (ed. Baskın Oran), Cilt 1, İletişim, İstanbul, 2001, s. 815.

EROĞLU, İzzet, “İnsan Haklarının Korunmasında Meclis Araştırması,” **Yasama Dergisi**, Sayı 5, (Nisan- Mayıs- Haziran), 2007.

ERSEL, Hasan, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay (derleyenler), **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000**, Cilt 4, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

GEDİK, Canan, “Failleri bu sefer de DYP’liler meçhul etti,” **Yeni Yüzyıl**, 21 Nisan 1995.

GÜREL, Şükrü S. “1980 Ertesinde Türk Dış Politikası,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 12, İletişim, İstanbul.

GÜREL, Şükrü S., “Kıbrıs Sorunu,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 12, İletişim, İstanbul, ss. 364-365.

HALE, William ve Gamze Avcı, “Türkiye ve Avrupa Birliği: Üyeliğe Doğru Uzun Yol,” **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, Derleyenler, Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2002.

HASGÜLER, Mehmet ve Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.

İNANICI, Haluk, “Adli Yargı ve İnfaz Rejimi,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 13, İletişim, İstanbul.

KARLUK, S. Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.

KASIM, Kamer, “Türkiye’nin Kafkasya Politikası,” **1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları**, Derleyenler, Turkut Göksu ve diğerleri, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

KORU, Fehmi, “Hesaplaşma,” **Zaman**, 18 Ocak 1994.

KORU, Fehmi, “Sihirli lamba,” **Zaman**, 19 Temmuz 1994.

ÖZDAĞ, Ümit, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları (1984-2007)**, Pegasus, İstanbul, 2007.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, Remzi, İstanbul, 2007.

ÖZKAN, İ. Reşat, “Yeni Dünya Düzeni İçinde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği,” **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 32, Ocak Şubat 1995, s. 23.

ÖZKÖK, Ertuğrul, “437 Bin, Nasıl 677 Milyar Olur?” **Hürriyet**, 16 Temmuz 1994.

SAKAL, Mustafa, “1993 Bütçesi ve Makro Ekonomik Hedefler,” **Maliye Yazıları**, Sayı 38, 1993, ss. 43-64.

SARAÇOĞLU, Gamze Varol “Son Yirmi Yılda Çernobil Kazası Sonrası Dünyada Yaşananlar,” **Çernobil Nükleer Kazası Sonrası Türkiye’de Kanser**, Türk Tabipler Birliği yayınları, Nisan 2006.

SERTOĞLU, Sedat, “Bosna’nın Kurtuluşu,” **Sabah**, 04 Şubat 1994.

Sivas Bildirisi, “Kamuoyumuza!”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 22, Bahar 1993, ss. 179-180.

SOLAK, İsmet, “Bu İş Gensoruya Varabilir,” **Hürriyet**, 21 Kasım 1995.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.

SUNGUR, Nesrin, “Türki Cumhuriyetlerle İlişkiler,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 12, İletişim, İstanbul, ss. 339-342.

ŞEN, Faruk, “Federal Almanya’da Türk Göçmenleri,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 12, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 562.

TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye’nin İktisadi Gelişim Tarihi (1914–1999)**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1999.

TOPUZ, Yusuf Volkan, “Çeçenistan: Avrasya’nın Kalbindeki Yara,” **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Derleyenler, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, 2. Baskı.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, TBMM Basımevi, Ankara, 2005.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Seçkin, Ankara, 1998, ss. 98-99.

TÜRKKAN, Alpaslan, “Çernobil Nükleer Santral Kazasının Türkiye’ye Etkisi,” **Çernobil Nükleer Kazası Sonrası Türkiye’de Kanser**, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Nisan 2006.

USLU, Nasuh, “Kıbrıs Sorunu,” **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der., İdris Bal, Nobel Yayınları, Ankara, 2006, 3. Baskı.

UZGEL, İlhan, “Balkanlarla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar**, Der.: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul.

UZGEL, İlhan, “Dünya Ticaret Örgütü Kutucuğu,” **Türk Dış Politikası**, Baskın Oran (Edt.), İletişim Yayınları, İstanbul: 2002, s. 250.

YENİGÜN, Cüneyt ve Ümit Hacıoğlu, “Bosna Hersek: Etnik Savaş Eksik Antlaşma,” **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Derleyenler: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, 2. Baskı.

YILDIZ, Müyesser, “Çekiç Güç’ün Kaymağını Kim Yiyor?” **Nokta**, 26 Haziran-2 Temmuz 1994.

YILDIZ, Seyfi, “Konsolide Bütçe Harcama Analizi,” **Yeni Türkiye**, Cilt 5, sayı 27, ss. 374-389.

Sürelî Yayınlar

Akit, 26 Haziran 1995.

Cumhuriyet, 16 Kasım 1990

Cumhuriyet, 17 Ocak 1992.

Cumhuriyet, 5 Şubat 1992.

Cumhuriyet, 19 Şubat 1992.

Cumhuriyet, 5 Mart 1992.

Cumhuriyet, 15 Mart 1992.

Cumhuriyet, 9 Mayıs 1992.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1992.

Cumhuriyet, 22 Haziran 1992.

Cumhuriyet, 20 Ağustos 1992.

Cumhuriyet, 22 Ağustos 1992.

Cumhuriyet, 27 Ağustos 1992.

Cumhuriyet, 28 Ağustos 1992.

Cumhuriyet, 4 Eylül 1992.

Cumhuriyet, 15 Ekim 1992.

Cumhuriyet, 19 Ekim 1992.

Cumhuriyet, 2 Ocak 1994.

Cumhuriyet, 10 Şubat 1994.

Hürriyet, 29 Ağustos 1992

Hürriyet, 1 Eylül 1992.

Hürriyet, 15 Haziran 1992.

Hürriyet, 19 Haziran 1992.

Hürriyet, 6 Aralık 1991.

Hürriyet, 1 Mart 1991.

Hürriyet, 15 Ocak 1992.

Hürriyet, 14 Mayıs 1995.

Hürriyet, 14 Ekim 1992.

Hürriyet, 19 Ekim 1992.

Hürriyet, 12 Kasım 1992.

Hürriyet, 13 Kasım 1992.

Hürriyet, 6 Temmuz 1993.

Hürriyet, 24 Ocak 1994.

Hürriyet, 25 Ocak 1994.

Hürriyet, 26 Ocak 1994.

Hürriyet, 10 Şubat 1994.

Hürriyet, 12 Nisan 1994.

Hürriyet, 14 Temmuz 1994.

Hürriyet, 25 Kasım 1995.
Günaydın, 4 Ekim 1993.
Güneş, 2 Eylül 1991.
Meydan, 1 Ocak 1994.
Meydan, 4 Şubat 1994.
Milliyet, 7 Ocak 1992.
Milliyet, 17 Ocak 1992.
Milliyet, 28 Ocak 1992.
Milliyet, 21 Şubat 1992.
Milliyet, 27 Şubat 1992.
Milliyet, 28 Şubat 1992.
Milliyet, 9 Mart 1992.
Milliyet, 4 Haziran 1992.
Milliyet, 22 Haziran 1992.
Milliyet, 30 Temmuz 1992.
Milliyet, 22 Ağustos 1992.
Milliyet, 23 Ağustos 1992.
Milliyet, 24 Ağustos 1992.
Milliyet, 28 Ağustos 1992.
Milliyet, 14 Ekim 1992.
Milliyet, 8 Kasım 1992.
Milliyet, 9 Kasım 1992.
Milliyet, 18 Aralık 1992.
Milliyet, 24 Şubat 1993.
Milliyet, 23 Haziran 1993.
Milliyet, 23 Nisan 1994.
Milliyet, 18 Ekim 1994.
Sabah, 14 Ocak 1992.
Sabah, 16 Ocak 1992.
Sabah, 20 Ocak 1992.
Sabah, 19 Şubat 1992.
Sabah, 29 Şubat 1992.
Sabah, 18 Mart 1992.
Sabah, 24 Mart 1992.
Sabah, 25 Mart 1992.
Sabah, 29 Mart 1992.
Sabah, 4 Haziran 1992.
Sabah, 12 Haziran 1992.
Sabah, 19 Haziran 1992.

Sabah, 31 Ağustos 1992.
Sabah, 2 Mayıs 1994.
Sabah, 12 Mayıs 1994.
Sabah, 23 Ocak 2007.
Siyah-Beyaz, 3 Kasım 1995.
Tercüman, 2 Ağustos 1991.
Türkiye, 10 Ocak 1992.
Türkiye, 2 Temmuz 1992.
Türkiye, 2 Eylül 1992.
Türkiye, 8 Mart 1993.
Vakit, 1 Mayıs 1994.
Yeni Günaydın, 18 Ocak 1994.
Yeni Yüzyıl, 2 Nisan 1995.
Yeni Asya, 28 Kasım 1990.
Yörünge, 23 Ocak 1994.
Zaman, 15 Temmuz 1994.
Zaman, 9 Aralık 1994.

İnternet Kaynakları

Avrupa Birliği Resmi internet sayfası: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l21161.htm> (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

Avrupa Konseyi Resmi Web sitesi: “The Anti-Doping Convention: an instrument of international cooperation” http://www.coe.int/t/dg4/sport/Doping/convention_en.asp (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu resmi web sayfası: http://www.unicef.org/turkey/hm/hm2_2010.html (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Resmi web sayfası Elektronik Kütüphanesi: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyum/c3d.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

http://en.wikipedia.org/wiki/Patent_Cooperation_Treaty (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

<http://www.anayasa.gen.tr/TBMMkararlari.htm> (Erişim Tarihi 08.08.2007)

<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/kararlar/SPK/K2003/K2003-01.htm>, (Erişim Tarihi: 11.01.2008).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/mart1992.htm>, (Erişim Tarihi: 11.01.2008).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/temmuz1992.htm>, (Erişim Tarihi: 13.01.2008).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1993/ekim1993.htm>, (Erişim Tarihi: 13.01.2008).

<http://www.gazeten.com/sirtinda-cuvala-para-tasiyan-bakan-kim/> (Erişim Tarihi, 30.07.2007).

<http://www.theozonehole.com/montreal.htm> (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

İlgin Özkaya, “Basel Sözleşmesi’nin Hukuksal İncelemesi” 13 Eylül 2006, web adresi: <http://www.ekolojistler.org/basel-sozlesmesinin-hukuksal-incelemesi-ilgin-ozkaya-2.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

RTUK resmi web sayfası: http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=f162e436-5b37-4630-bf42-b955d4cfa3e3 (Erişim Tarihi: 10.01.2008).

Salih Köse, “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması,” Planlama Dergisi, Özel Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/koses.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.01.08).

T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı resmi web sayfası: www.gumruk.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.1.2008). Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) resmi web sayfası: www.cites.org (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

Türkiye Çevre Vakfı resmi web sayfası: <http://www.cevre.org.tr/Tcm/Sozlesmeler/karadenizin%20kirlilige%20karsi%20korunmasi%20sozlesmesi.htm> (Erişim Tarihi: 10.1.2008).

TBMM Tutanak Dergisi Atıfları

“1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesi,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38’in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 2-3.

“1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38’in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 1-7.

“1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gerekçesi,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50’nin sonuna ekli (12.12.1994), s. 3.

“1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50’nin sonuna ekli (12.12.1994), ss. 1-9.

“Anavatan Partisi Grubu adına Bayburt Milletvekili ve Grup Başkanvekili Ülkü Güney’in, Şırnak İlimizde meydana gelen olaylar başta olmak üzere Güneydoğu Bölgemizde cereyan eden olaylar başta olmak üzere Güneydoğu Bölgemizde cereyan eden olaylar konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin önergesi (8/17)”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 16. Birleşim: 96 (Olağanüstü) (27.8.1992), ss. 263-264.

“Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan ve 47 Arkadaşının, İmar Bankası’na Ayrıcalıklar Ve Kolaylıklar Sağlayarak Görevlerini Kötüye Kullandıkları ve Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanunu’nun 240’ıncı Ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Eski Başbakanlar Yıldırım Akbulut Ve Ahmet Mesut Yılmaz, Devlet Eski Bakanları Hüsnü Doğan Ve Güneş Taner, Maliye Ve Gümrük Eski Bakanı Adnan Kahveci Haklarında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/3) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu (S. Sayısı: 213)”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 5 (22.9.1992), ss. 27-28.

“Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/563)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 129’un sonuna ekli (20.7.1993), s. 1-3.

“Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/296)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 2.

“Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansında Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/298)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 2.

“Dopingle Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/269)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 1

“Efta Devletleri ile Türkiye Arasında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri Komisyonları Raporları”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 60’ın sonuna ekli (24.3.1992), s. 1.

“İzmir Milletvekili Veli Aksoy Ve 45 Arkadaşının; 30 Ekim 1989 Tarihinde Yayımlanan 89/14657 Sayılı Karar İle Otoyol Yapımlarını Üstlenen Firmalara Fazla Ve Haksız Ödemeler Yapılmasına Neden Oldukları, Dolayısıyla Devleti Zarara Uğratarak Görevlerini Kötüye Kullandıkları Ve Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240 ıncı Ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla, Söz Konusu Kararda İmzaları Bulunan Bakanlar İle Eski Başbakan Yıldırım Akbulut Ve Bayındırlık Ve İskân Eski Bakanı Hüsametdin Örüş Haklarında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/1) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu (S. Sayısı: 202)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), ss. 5-21.

“Karadeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Ek Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Çevre ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/421)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36’in sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

“Katma Bütçeli İdareler 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38’in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 29-30.

“Katma Bütçeli İdareler 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 46, Birleşim: 38’in sonuna ekli (8.12.1993), ss. 7, 21.

“Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Genel Gerekçesi,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50’in sonuna ekli (12.12.1994), s. 21.

“Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 74, Birleşim: 50’nin sonuna ekli (12.12.1994), ss. 29-30.

“S. Sayısı: 13, İstanbul Milletvekili B. Doğancan Akyürek ve 12 Arkadaşının, Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 20 nci Maddesinin Değiştirilmesine Dair İçtüzük Teklifi,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39’a ekli (20.2.1992), ss. 1-4

“S. Sayısı: 341, Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Tasvibe Sunulan 1989, Toplu Konut Fonunun 1990, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının 1990 Yılları Bilânço ve Netice Hesaplarına Ait, 3346 Numaralı Kanunun 8 inci Maddesi Uyarınca Hazırlanan, Kamu İktisadî Teşebbüsleri Komisyonu Raporu ve Bu Rapora Yapılan İtiraz ile Komisyonun Görüşü (3/155, 273),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 12’nin sonuna ekli (6.10.1993), ss. 1-5.

“Tunceli Milletvekili Kamer Genç Ve 45 Arkadaşının, Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.’nin Haksız Ve Keyfi Zarara Uğratarak Görevini Kötüye Kullandığı Ve Bu Eyleminin Türk Ceza Kanunu’nun 240 Ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Devlet Eski Bakanı Mustafa Taşar Hakkında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/5) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu (S.Sayısı: 235)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 57 (20.1.1993), ss. 5-21.

“Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin 50(a) Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Montreal 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/286)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32, Birleşim: 80’in sonuna ekli (11.3.1993), s. 1.

“Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996–2000,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim 139’un sonuna ekli, (12.07.1995), ss. 4-13.

S. Sayısı: 17, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı Adalet ve Dışişleri Komisyon Raporu (1/264)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 73, Birleşim: 49’un sonuna ekli (9.12.1994), ss. 2-3.

S. Sayısı: 25, “1992 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/325)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 46’nın sonuna ekli (10.3.1992), ss. 3-9.

S. Sayısı: 26, “Katma Bütçeli İdareler 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ile Plan ve Bütçe Komisyon Raporu (1/326)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 46’nın sonuna ekli (10.3.1992), ss. 3-11.

S. Sayısı: 113, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 Tarih ve 3801 Sayılı Kanun ve Anayasa’nın 89’uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/412, 3/483)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95’in sonuna ekli (26.8.1992), ss. 8-10.

S. Sayısı: 142, “Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyon Raporları (1/399)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 31’in sonuna ekli, (25.11.1992), s. 1.

S.Sayısı: 211, “1993 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Genel Gereğçesi (1/460)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38’in sonuna ekli (10.12.1992), s. 3.

S. Sayısı: 211, “1993 Malî Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/460)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38’in sonuna ekli (10.12.1992), ss. 1-30.

S. Sayısı: 250, “Hizmet İlişisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin 25.11.1992 Tarih ve 3846 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşölmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/484, 3/736)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 62, Birleşim 114’ün sonuna ekli, (9.6.1994), ss. 3-5.

S. Sayısı: 292, “Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 30 Arkadaşının, Ölkemizdeki Özürlölerin Problemleri İle Bu Konuda Alınacak Tedbirleri ve Uygulamaya Konulacak Yeni Politikaları Tespit Etmek Amacıyla Anayasa’nın 98’inci, İç Tüzöğün 102 ve 103’öncü Maddeleri Uyarınca Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi (10/3) ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 17’nin sonuna ekli, (20.10.1992), ss. 26-117

S. Sayısı: 333, “Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Çevre ve Dışışleri Komisyonları Raporu (1/478)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36’nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

S. Sayısı: 344, “Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 31 arkadaşının öğretmenlerin içinde bulundukları sıkıntıların çarelerini ve bu meslek mensuplarını toplumda layık oldukları statüye kavuşturmak için alınacak tedbirleri tespit etmek amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 13’ün sonuna ekli, (7.10.1993), s. 8-28.

S. Sayısı: 358, “Erzincan Milletvekili Mustafa Kul ve 11 Arkadaşının, Ölkemizde Star-1 Adı Altında Televizyon Yayını Yapmakta Olan Magic Box International Şirketi ile İlgili İddiaları Açıklığa Kavuşturmak Amacıyla Anayasanın 98’inci, İçtüzöğün 102 ve 103’öncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi (10/11) ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 15’in sonuna ekli, (13.10.1993), ss. 4-8.

S. Sayısı: 369, “2 Temmuz 1993 Günü Sivas’ta Meydana Gelen Olayların Sebep ve Sorumluları ile Olayların Oluş Şeklinin Ortaya Çıkarılması ve Maddî Zararların Tespiti Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzöğün 102 ve 103 öncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/107, 108, 109, 111, 114),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 28’in sonuna ekli, (16.11.1993), s. 1-5.

S. Sayısı: 373, “Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan Ve 50 Arkadaşının, Bulgaristan'dan Ülkemize Gelen Soydaşlarımızın İskan Ve Konut Yapımı İle İlgili İşlemlerde Mevzuata Ve Kanunlara Aykırı Hareket Ederek Devleti Zarara Uğrattıkları Ve Bu Eylemlerinin Türk Ceza Kanununun 240'ıncı Ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla, Eski Başbakan Yıldırım Akbulut, Devlet Eski Bakanları Işın Çelebi, İsmet Özarslan, Recep Ercüment Konukman, Mehmet Çevik Ve Cemil Çiçek, Tarım Ve Köyişleri Eski Bakanı Lütfullah Kayalar, Sanayi Ve Ticaret Eski Bakan, Şükrü Yürür Ve Enerji Ve Tabi Kaynaklar Eski Bakanı Fahrettin Kurt Haklarında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/16) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 143, (19.7.1995), ss. 9-49.

S. Sayısı: 374, “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Dışişleri Komisyonu Raporu (1/485)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 36, Birleşim: 36'nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

S. Sayısı: 381, “Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ekine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Dışişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporu (1/370)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10'un sonuna ekli (22.9.1994), ss. 1-3.

S. Sayısı: 385, “Çorum Milletvekili Cemal Şahin Ve 54 Arkadaşının, Sosyal Sigortalar Kurumu İle SİSATEV Arasında Tetkik Hizmetleri Sağlanmasına Ve Gayrimenkul Kiralanmasına İlişkin Olarak İlgili Yönetmelik Hükümlerinin İhlali Suretiyle Sözleşmeler Yaptığı Ve Bu Eyleminin Türk Ceza Kanununun 240'ıncı Ve İlgili Maddelerine Uyduğu İddiasıyla Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Eski Bakanı İmren Aykut Hakkında Meclis Soruşturması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (9/15) Esas Numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 37 (7.12.1993), ss. 6-10.

S. Sayısı: 398, “Tunceli Milletvekili Kamer Genç ve 13 Arkadaşlarının, 1990 yılına kadar hayali ihracat yoluyla hangi firmaların ne kadar haksız kazanç sağladıklarını, bu suretle yapılan ödemelerin usulüne uygun olarak geri istenip istenmediği ve geri istenilen paralardan ne kadarının tahsil edilebildiğini tespit etmek; Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk ve 28 Arkadaşının, İhracatın, Dünkü ve Bugünkü Yapısı İle Sorunlarını ve Hayali İhracat İddialarını Araştırmak Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü'nün 102 ve 103. Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve (10/5-8) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 62'nin sonuna ekli, (11.01.1994), ss. 136-163.

S. Sayısı: 399, “İzmir Anlaşmasını Tadil Eden Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/535),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10’un sonuna ekli (22.9.1994), s. 1.

S. Sayısı: 455, “İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu ve 12 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Türkiye’deki Etkilerini Araştırmak ve Halkı Aydınlatmak; S.H.P. Grubu Adına Grup Başkanvekilleri İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ve İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş’ın, Çernobil Faciasıyla İlgili Gerçeklerin ve Sorumlularının Ortaya Çıkarılması ve Alınması Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek; Ordu Milletvekili Refaiddin Şahin ve 24 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Türkiye’deki Etkilerini Araştırmak; Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve 12 Arkadaşının, Çernobil Faciasının Verdiği Zararların Tespiti ve Giderilmesi İçin Alınacak Önlemleri Belirlemek Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü’nün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve (10/77, 78, 82, 84) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 71’in sonuna ekli, (15.02.1994), s. 1.

S. Sayısı: 533 “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Hakkında Kanun Tasarısı Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/533)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 67, Birleşim: 10’nun sonuna ekli (22.9.1994), ss. 2-3.

S. Sayısı: 555, “Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Plan ve Bütçe Komisyonları Raporu (1/542)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı 3, Cilt: 67, Birleşim: 10’nun sonuna ekli (22.9.1994), ss. 1-2.

S. Sayısı: 651, “DYP, ANAP, SHP, RP ve CHP Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Bayburt Milletvekili Ülkü Güney, İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan, Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve Ankara Milletvekili Ali Dinçer’in, Güneydoğu’da Uzun Süreden Beri Cereyan Eden Olayları Yerinde İncelemek ve Alınması Gerekli Tedbirleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne ve İlgili Mercilere İletmek ve Memleketimizin Birlik ve Beraberliğinin Sağlanmasına Katkıda Bulunmak Üzere Anayasanın 98’inci, İç Tüzüğü’nün 102 ve 103’üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (10/116) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, cilt: 68, Birleşim: 20’nin sonuna ekli, (18.10.1994), ss. 3-17.

S. Sayısı: 665, “Patent İşbirliği Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/585)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 88, Birleşim: 122’nin sonuna ekli (13.6.1995), ss. 1-2.

S. Sayısı: 688, “Aksaray Milletvekili İsmet Gür ve 16 Arkadaşının, Ülkemizde Görülen Sığır Vebası Hastalığının Yaygınlaşma Sebeplerini Tespit Etmek ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü’nün İdarî Yapısını ve Bu Husustaki Çalışmalarını İncelemek Amacıyla Anayasa’nın 98’inci, 102 ve 103’üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi (10/10) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 68, Birleşim: 23’ün sonuna ekli, (25.10.1994), ss. 3-158.

S. Sayısı: 689, “Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve 28 Arkadaşının, İstanbul İlinin Sorunlarını Tespit Etmek ve Buradaki Vatandaşların Uygar Bir Düzen İçerisinde Yaşamalarını Temin Etmek Amacıyla Anayasa’nın 98’inci, 102 ve 103 Maddeleri Uyarınca Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/12) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 21’in sonuna ekli, (19.10.1994), ss. 3-58.

S. Sayısı: 700, “İsparta Milletvekili Ertekin Durutürk ve 25 Arkadaşının, Ülkemizin Halen Sahip Olduğu Çevre Değerlerini Korumak, Çevre Sorunlarının Sebepleri ve Sonuçları ile Bu Konuda Alınması Gerekli Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Anayasa’nın 98’inci, 102 ve 103’üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi (10/6) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 86’nın sonuna ekli, (6.4.1994), ss. 7-247.

S. Sayısı: 705, “Konya Milletvekili Necmettin Erbakan ve 38 Arkadaşının, Tüketiciyi Korumak ve Kaliteli Mal Üretimini ve Üreticisini Teşvik Etmek İçin Alınacak Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Anayasanın 98 inci, İçtüzüğü’nün 102 ve 103 üncü Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (10/2) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 26’nın sonuna ekli, (01.11.1994), s. 1-5.

S. Sayısı: 738, “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı Çevre ve Dışişleri Komisyonları Raporu (1/752)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı 4, Cilt: 88, Birleşim: 91’in sonuna ekli (7.7.1995), ss. 1-3.

S. Sayısı: 760, “Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı Dışişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporu (1/800)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72’nin sonuna ekli (25.1.1995), ss. 1-2.

S. Sayısı: 868, “Yedinci Beş Yıllık (1996–2000) Kalkınma Planının Sunulduğuna Dair Başbakanlık Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (3/1870),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim 139’un sonuna ekli, (12.07.1995), s. 1.

S.Sayı: 884, “Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu’nun, 15 Ekim 1995 Günü Milletvekili Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun Teklifi İle Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan’ın Aynı Konuda Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (-2/1439, 2/1437),” **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 149’un sonuna ekli (16.8.1995), ss. 1-8, 561-562.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:2, (14.11.1991), ss.46-72.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:10, (03.12.1991), ss.253-254.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:11, (04.12.1991), s.304.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:12, (05.12.1991), s.380.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:13, (10.12.1991), s.427.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:14, (11.12.1991), ss.499, 513-514.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:15, (12.12.1991), ss.560-586.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:16, (17.12.1991), ss.611- 639.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:1, Birleşim:17, (18.12.1991), ss.11-21.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:18, (19.12.1991), ss.79-84.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:21, (26.12.1991), ss.313-314.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:22, (07.01.1992), ss.414-453.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:23, (08.01.1992), ss.531-535.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:24, (09.01.1992), s.582-608.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:25, (14.01.1992), ss.618-651.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:26, (15.01.1992), ss.603-695.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:2, Birleşim:27, (14.01.1992), ss.701-732.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:3, Birleşim:30, (23.01.1992), ss.141-148.

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:3, Birleşim:31, (04.02.1992), ss.233-236.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:3, Birleşim:33, (06.02.1992), ss.423-426.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:3, Birleşim:34, (11.02.1992), ss.513-514.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:3, Birleşim:35, (12.02.1992), s.547.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:3, Birleşim:37, (18.12.1991), s.64.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:37, (18.02.1992), ss.76-117.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:38, (19.02.1992), ss.131-160.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:39, (20.02.1992), ss.291-292.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:40, (25.02.1992), ss.163-165, 331-338.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:42, (27.02.1992), ss.457-459.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:43, (03.03.1992), ss.555-569.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:4, Birleşim:44, (04.03.1992), ss.602-623.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:5, Birleşim:46, (10.03.1992), ss.11-144.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:6, Birleşim:49, (13.03.1992), ss.144-145, 206.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:6, Birleşim:50, (14.03.1992), ss.202-205, 317-320.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:7, Birleşim:53, (17.03.1992), ss.4-46.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:8, Birleşim:58, (22.03.1992), s.128.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:8, Birleşim:61, (25.03.1992), ss.540-669.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:9, Birleşim:64, (15.04.1992), ss.137-145.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:9, Birleşim:66, (21.04.1992), ss.266-277.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:9, Birleşim:68, (23.04.1992), ss.328-344.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:9, Birleşim:69, (28.04.1992), ss.377-391.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:10, Birleşim:71, (30.04.1992), ss.217-225.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:10, Birleşim:74, (07.05.1992), ss.49-486

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:11, Birleşim:75, (12.05.1992), ss.38-65.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:11, Birleşim:76, (05.05.1992), s.104-105.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:11, Birleşim:77, (14.05.1992), s.161

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:11, Birleşim:80, (26.05.1992), ss.403-434.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:12, Birleşim:81, (27.05.1992), ss.10-31.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:12, Birleşim:83, (26.06.1992), ss.111-279.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:13, Birleşim:86, (23.06.1992), ss.158-227.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:14, Birleşim:89, (26.06.1992), ss.129-274.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:14, Birleşim:90, (30.06.1992), ss.268-337.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:14, Birleşim:91, (01.07.1992), ss.385-420.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:16, Birleşim:94, (25.08.1992), ss.23-113.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:16, Birleşim:95, (26.08.1992), ss.210-265.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:16, Birleşim:96, (27.08.1992), ss.260-280.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:16, Birleşim:97, (Olağanüstü), (28.8.1992), s.277-359.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:17, Birleşim:1, (01.09.1992), ss.11-15.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:17, Birleşim:2, (15.09.1992), ss.58-74.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:17, Birleşim:5, (22.09.1992), ss.235-277, 494-503.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:17, Birleşim:6, (23.09.1992), ss.292- 364, 370-375.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:1, Cilt:18, Birleşim:8, (29.09.1992), ss.70-91.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:18, Birleşim:10, (01.10.1992), s.209.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:18, Birleşim:12, (07.10.1992), ss.334-338.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:18, Birleşim:13, (08.10.1992), ss.403-421.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:19, Birleşim:14, (13.10.1992), ss.15-84.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:19, Birleşim:15, (14.10.1992), ss.135-137.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:19, Birleşim:17, (20.10.1992), ss.256-310.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:20, Birleşim:21, (20.10.1992), ss.19-89.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:20, Birleşim:22, (04.11.1992), ss.123-137.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:20, Birleşim:23, (05.11.1992), ss.158-160.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:20, Birleşim:24, (10.11.1992), ss.204-253.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:20, Birleşim:25, (11.11.1992), ss.282-341.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:20, Birleşim:27, (17.11.1992), ss.431-467.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:21, Birleşim:28, (18.11.1992), ss.23-52.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:21, Birleşim:29, (19.11.1992), s.121.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:21, Birleşim:30, (24.11.1992), s.260.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:21, Birleşim:31, (25.11.1992), ss.326-361.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:21, Birleşim:32, (26.11.1992), s.426.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:22, Birleşim:33, (01.12.1992), ss.26-28.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:22, Birleşim:34, (02.12.1992), s.107.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:22, Birleşim:36, (08.12.1992), ss.213-318, 322-365.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:23, Birleşim:38, (10.12.1992), ss.4-133.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:25, Birleşim:49, (22.12.1992), s.674.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:26, Birleşim:51, (24.12.1992), ss.383-439.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:26, Birleşim:52, (25.12.1992), ss.606-701.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:27, Birleşim:54, (13.01.1993), ss.171-205.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:27, Birleşim:56, (19.01.1993), ss.324-399.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:27, Birleşim:57, (20.01.1993), ss.440-519.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:28, Birleşim:59, (26.01.1993), ss.106-110.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:28, Birleşim:61, (28.01.1993), ss.281-283.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:28, Birleşim:62, (30.03.1993), ss.311- 325, 331- 370, 397- 402.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:29, Birleşim:63, (03.02.1993), ss.16-29.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:29, Birleşim:65, (09.02.1993), ss.122-185.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:30, Birleşim:69, (17.02.1993), ss.7-36.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:31, Birleşim:75, (02.03.1993), ss.26-30.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:31, Birleşim:78, (09.03.1993), ss.381-427.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:31, Birleşim:78, (09.03.1993), ss.438-476.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:32, Birleşim:80, (11.03.1993), ss.33-47.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:32, Birleşim:81, (16.03.1993), ss.269-299.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:32, Birleşim:82, (17.03.1993), ss.429-453.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:33, Birleşim:84, (30.03.1993), ss.111-124.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:33, Birleşim:86, (01.04.1993), ss.245-253.

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:33, Birleşim:87, (01.04.1993), ss. 286-287, 447-452.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:33, Birleşim:90, (30.03.1993), ss.15-85, 119-122.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:34, Birleşim:95, (27.04.1993), ss.357-437.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:97, (29.04.1993), s.81.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:98, (04.05.1993), s.169.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:99, (05.05.1993), ss.304-369.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:101, (08.05.1993), ss.420-429.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:102, (12.05.1993), ss.470-471.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:103, (16.05.1993), ss.506-513.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:35, Birleşim:104, (18.05.1993), ss.577-578.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:36, Birleşim:106, (25.05.1993), s.33.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:36, Birleşim:109, (08.06.1993), ss.187-207.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:36, Birleşim:111, (10.6.1993), ss.292-330.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:36, Birleşim:112, (15.6.1993), ss.378-406.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:36, Birleşim:113, (16.06.1993), s.459.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:36, Birleşim:114, (17.6.1993), ss.493-538.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:37, Birleşim:117, (24.06.1993), ss.225-263.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:37, Birleşim:118, (29.06.1993), ss.291-297.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:37, Birleşim:118, (29.06.1993), ss.297-339.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:37, Birleşim:120, (01.07.1993), s.424.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:123, (06.07.1993), ss.41-103.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:124, (07.07.1993), s.114.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:125, (08.07.1993), s.193.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:126, (13.07.1993), ss.224-238.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:127, (14.07.1993), ss.348-349.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:129, (20.07.1993), ss.468-480.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:130, (21.07.1993), ss.209-582.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:2, Cilt:38, Birleşim:131, (22.07.1993), ss.604-609.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:39, Birleşim:1, (01.09.1993), ss.28-45.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:39, Birleşim:4, (16.9.1993), ss.581-582.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:39, Birleşim:5, (21.09.1993), ss.612-614.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:40, Birleşim:7, (23.09.1993), ss.77-113.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:40, Birleşim:8, (28.09.1993), ss.150- 180, 185-186, 189- 194.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:40, Birleşim:9, (29.09.1993), ss.215-253.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:40, Birleşim:11, (05.10.1993), s.305.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:40, Birleşim:12, (06.10.1993), ss.386-409.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:41, Birleşim:13, (07.10.1993), ss.4-61.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:41, Birleşim:14, (12.10.1993), ss.77-97.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:41, Birleşim:15, (13.10.1993), ss.137- 167.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:41, Birleşim:17, (19.10.1993), ss.245-280, 283-291.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:41, Birleşim:19, (21.10.1993), ss.409-410.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:42, Birleşim:20, (26.10.1993), ss.19-20, 21-267.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:42, Birleşim:22, (02.11.1993), ss.294-306, 309- 324, 463-468.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:42, Birleşim:23, (03.11.1993), s.493.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:42, Birleşim:24, (04.11.1993), ss.548-549.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:43, Birleşim:25, (09.11.1993), ss.15-74.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:43, Birleşim:26, (10.11.1993), s.156.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:43, Birleşim:27, (11.11.1993), s.222.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:43, Birleşim:28, (16.11.1993), ss.322-403.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:44, Birleşim:31, (23.11.1993), ss.111-125.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:44, Birleşim:34, (30.11.1993), ss.361-343.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:36, Birleşim:36, (02.12.1993), ss.19-348.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:45, Birleşim:37, (07.12.1993), ss.346-382.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:46, Birleşim:38, (08.12.1993), ss.6-116.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:47, Birleşim:42, (12.12.1993), s.386.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:49, Birleşim:51, (21.12.1993), ss.210-219.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:49, Birleşim:54, (24.12.1993), ss.536-670.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:50, Birleşim:58, (28.12.1993), ss.403-472.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:51, Birleşim:62, (11.01.1994), ss.93-155.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:51, Birleşim:65, (18.01.1994), ss.315- 317.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:52, Birleşim:68, (08.02.1994), ss.180-231, 235- 236, 308-313.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:53, Birleşim:69, (09.02.1994), s.22.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:53, Birleşim:70, (10.02.1994), s.78.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:53, Birleşim:71, (15.02.1994), ss.137-152.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:53, Birleşim:73, (17.02.1994), ss.230-231.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:54, Birleşim:76, (24.02.1994), ss.80-120.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:56, Birleşim:82, (29.03.1994), ss.40.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:56, Birleşim:84, (31.03.1994), ss.231-233.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:56, Birleşim:85, (05.04.1993), ss.319, 344, 345, 405-409.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:57, Birleşim:86, (06.04.1994), s.47.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:57, Birleşim:88, (12.04.1994), ss.242-249.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:58, Birleşim:90, (14.04.1994), ss.12-13.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:58, Birleşim:91, (19.04.1994), ss.102-129.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:58, Birleşim:92, (20.04.1994), s.135.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:59, Birleşim:97, (28.04.1994), s.155.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:59, Birleşim:101, (10.05.1994), ss.620-624.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:60, Birleşim:104, (17.05.1994), ss.220-263.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:61, Birleşim:108, (31.05.1994), ss.209-223.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:61, Birleşim:110, (02.06.1994), ss.379-383.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:62, Birleşim:111, (06.06.1994), s.26.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:62, Birleşim:112, (07.06.1994), ss.66-96.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:62, Birleşim:116, (14.06.1994), ss.589-650.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:63, Birleşim:117, (15.06.1994), s.13.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:63, Birleşim:118, (16.06.1994), ss.96-99.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:64, Birleşim:124, (14.07.1994), ss.21-97.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:3, Cilt:64, Birleşim:128, (26. 07.1994), ss.320-354.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:65, Birleşim:1, (01.09.1994), ss.16-32.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:65, Birleşim:4, (08.09.1994), ss.317-324.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:65, Birleşim:5, (13.09.1994), ss.373-374.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:66, Birleşim:7, (15.09.1994), ss.101-103.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:66, Birleşim:8, (20.09.1994), ss.281-310.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:67, Birleşim:10, (22.09.1994), ss.21-24.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:67, Birleşim:11, (27.09.1994), ss.148, 184-185.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:67, Birleşim:12, (28.09.1994), s.299.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:68, Birleşim:17, (11.10.1994), ss.204-230.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:68, Birleşim:20, (18.10.1994), ss.377-405.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:69, Birleşim:21, (19.10.1994), ss.10-54.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:69, Birleşim:23, (25.10.1994), ss.118-138.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:69, Birleşim:24, (26.10.1994), ss.197-198.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:69, Birleşim:25, (27.10.1994), ss.22-23.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:70, Birleşim:26, (01.11.1994), s.164-184.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:70, Birleşim:27, (02.11.1994), ss.223-235.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:71, Birleşim:32, (02.05.1995), ss.87-89.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:71, Birleşim:33, (11.11.1994), ss.217- 221.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:71, Birleşim:35, (15.11.1994), s.362.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:71, Birleşim:36, (16.11.1994), ss.482-658.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:73, Birleşim:46, (06.12.1994), ss.182-197.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:73, Birleşim:47, (07.12.1994), ss.260-262.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:73, Birleşim:49, (09.12.1994), ss.441-445.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:75, Birleşim:51, (13.12.1994), ss.198-199.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:75, Birleşim:55, (17.12.1994), s.770.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:76, Birleşim:61, (23.12.1994), ss.798-880.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:77, Birleşim:62, (27.12.1994), ss.17-57.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:77, Birleşim:63, (28.12.1994), ss.101-145.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:77, Birleşim:65, (10.01.1995), ss.233-271.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:77, Birleşim:66, (11.01.1995), ss.337-356.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:78, Birleşim:69, (18.01.1995), ss.34-54, 98-119, 124-125.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:78, Birleşim:71, (24.01.1995), ss.237

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:78, Birleşim:72, (25.01.1995), ss.372-380.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:78, Birleşim:73, (26.01.1995), ss.442-445 ve 448.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:79, Birleşim:74, (14.02.1995), ss.44-45.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:79, Birleşim:76, (16.02.1995), s.267.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:79, Birleşim:76, (16.02.1995), ss.268-270.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:79, Birleşim:77, (21.02.1995), ss.370-402.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:80, Birleşim:81, (01.03.1995), ss.288-319.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:81, Birleşim:83, (08.03.1995), ss.49-51.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:81, Birleşim:85, (14.03.1995), ss.242-279.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:82, Birleşim:88, (21.03.1995), s.81.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:82, Birleşim:90, (23.03.1995), s.253.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:82, Birleşim:91, (28.03.1995), ss.321-323.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:83, Birleşim:94, (04.04.1995), ss.209.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:84, Birleşim:98, (12.04.1995), ss.151-176, 179-181.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:84, Birleşim:100, (18.04.1995), ss.336-338.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:85, Birleşim:104, (25.04.1995), ss.92-93.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:85, Birleşim:107, (02.05.1995), ss.402-431, 539-544.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:88, Birleşim:122, (13.06.1995), ss.289.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:88, Birleşim:122, (13.06.1995), s.291.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:88, Birleşim:123, (14.06.1995), ss.400-402.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:89, Birleşim:124, (15.6.1995), ss.37-41.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:89, Birleşim:125, (20.06.1995), ss.119-147, 166.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:90, Birleşim:130, (27.06.1995), ss.20-82.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:90, Birleşim:134, (05.07.1995), ss.590-601.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:91, Birleşim:136, (07.07.1995), ss.57-97.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:28, Birleşim:138, (11.07.1995), ss.286-306.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:91, Birleşim:139, (12.07.1995), ss.347-468.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:92, Birleşim:142, (18.07.1995), ss.257, 339-340.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:92, Birleşim:143, (19.07.1995), ss.469-492.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:93, Birleşim:144, (20.07.1995), s.21.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:93, Birleşim:148, (14.08.1995), ss.413-414.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:93, Birleşim:149, (16.08.1995), ss.560-595.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:1, (01.10.1995), ss.29-49.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:4, (05.10.1995), s.367.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:5, (10.10.1995), ss.379-383.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:6, (11.10.1995), ss.427-428.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:7, (12.10.1995), ss.439.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:12, (19.10.1995), s.599.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:94, Birleşim:13, (24.10.1995), ss.630-631.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:95, Birleşim:16, (27.10.1995), ss.155-171.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:95, Birleşim:17, (28.10.1995), ss.271-324.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:97, Birleşim:26, (08.11.1995), ss.11-14.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı:5, Cilt:97, Birleşim:26, (08.11.1995), ss.20-22.

13. EKLER**13.1. 19. DÖNEMDE CEVAPLANAN SÖZLÜ SORULAR**

BİRİM	I. Yasama Yılı	II. Yasama Yılı	III. Yasama Yılı	IV. Yasama Yılı	V. Yasama Yılı	TOPLAM
Adalet Bakanlığı'ndan	2	-	1	-	-	3
Başbakanlık'tan	17	20	8	9	-	54
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'ndan	5	12	1	4	-	22
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan	1	7	6	-	-	14
Devlet Bakanlıkları'ndan	7	11	-	3	-	21
Dışişleri Bakanlığı'ndan	2	3	2	-	-	7
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan	1	5	1	1	-	8
İçişleri Bakanlığı'ndan	6	15	9	5	-	35
Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan	3	7	1	4	-	15
Milli Eğitim Bakanlığı'ndan	3	3	1	1	-	8
Sağlık Bakanlığı'ndan	1	12	3	1	-	17

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan	3	8	3	1	-	15
Ulaştırma Bakanlığı'ndan	1	12	1	5	-	19
TBMM Başkanlığı'ndan	-	-	-	1	-	1
Kültür Bakanlığı'ndan	-	1	-	1	-	2
Orman Bakanlığı'ndan	-	3	1	-	-	4
Çevre Bakanlığı'ndan	-	9	-	-	-	9
Milli Savunma Bakanlığı'ndan	-	2	2	-	-	4
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan	-	8	1	-	-	9
Turizm Bakanlığı'ndan	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	52	138	41	36	-	267

13.2. 19. DÖNEMDE CEVAPLANAN YAZILI SORULAR

BİRİM	I. Yasama Yılı	II. Yasama Yılı	III. Yasama Yılı	IV. Yasama Yılı	V. Yasama Yılı	TOPLAM
Adalet Bakanlığı’ndan	5	16	33	35	2	91
Başbakanlık’tan	48	190	447	497	155	1337
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’ndan	13	47	126	114	17	317
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’ndan	10	23	44	38	3	118
Devlet Bakanlıkları’ndan	21	92	826	340	9	1288
Dışişleri Bakanlığı’ndan	6	26	32	35	1	100
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’ndan	10	29	101	22	4	166
İçişleri Bakanlığı’ndan	39	223	369	215	28	874
Maliye ve Gümrük Bakanlığı’ndan	17	50	113	42	10	232
Milli Eğitim Bakanlığı’ndan	11	43	220	138	22	434
Sağlık Bakanlığı’ndan	20	51	170	110	1	352

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan	2	46	61	42	10	161
Ulaştırma Bakanlığı'ndan	7	36	82	108	22	255
TBMM Başkanlığı'ndan	1	6	20	13	6	46
Kültür Bakanlığı'ndan	6	15	27	24	1	73
Orman Bakanlığı'ndan	2	13	39	26	4	84
Çevre Bakanlığı'ndan	3	65	30	23	3	124
Milli Savunma Bakanlığı'ndan	2	13	32	51	6	104
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan	9	23	44	29	4	109
Turizm Bakanlığı'ndan	2	7	21	18	3	51
TOPLAM	234	1014	2837	1920	311	6316

13.3. 19. DÖNEM GENSORU ÖNERGELER

1. Yasama Yılı

Gensoru Önergesini Veren Milletvekilinin Adı, Soyadı	Gensoru Konusu	Gensoru Önerge Tarihi	Hakkında Gensoru Açılmak İstenen Kişi	Öngörüşmeler Sonucu Açılıp/ Açılmadığı	Öngörüşmelerin Sonuç Tarihi
Mehmet Budak (Ankara) ve 27 arkadaşı,	Göreve geldikleri günden itibaren, kültürü tahrip edici, bütçe ve fonları usulsüz ve keyfi kullanılarak devlete zarar verdiği iddiası ile (11/4) ²⁷⁰⁸ .	27.05.1992	Kültür Bakanı Durmuş Fikri Sağlar	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁰⁹	16.06.1992
Melih Gökçek (Ankara) ve 20 arkadaşı,	Beyanat ve icraatları ile milletin temel değerlerine ters düşen davranışlarda bulunduğu ve Bakanlığı ile ilgili atama ve ihalelerde usulsüzlük yaptığı iddiası ile (11/7) ²⁷¹⁰ .	26.06.1992	Kültür Bakanı Durmuş Fikri Sağlar	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷¹¹	01.07.1992
Eyüp Cenap Gülpınar (Şanlıurfa) ve 24 arkadaşı,	Beyan ve icraatları ile aileyi tahrip ettiği ve korumaya muhtaç çocuklar için tahsis edilen paraları amaç dışı şahsi çıkarları için harcadığı iddiası ile.	25.02.1992	Devlet Bakanı İleri Gürler	Sayın İleri Gürler'in istifa etmesi sebebiyle (11/2) numaralı gensoru önergesinin görüşmelerinin yapılmasına gerek görülmemiştir. ²⁷¹²	
Şevket Kazan (Kocaeli)	Beyan ve icraatları ile aileyi tahrip ettiği ve korumaya muhtaç çocuklar için tahsis edilen paraları amaç dışı şahsi çıkarları için harcadığı iddiası ile.	25.02.1992	Devlet Bakanı İleri Gürler	Sayın İleri Gürler'in istifa etmesi sebebiyle (11/1) numaralı gensoru önergesinin görüşmelerinin yapılmasına gerek görülmemiştir. ²⁷¹³	

²⁷⁰⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81 (27.05.1992), ss. 29-31.

²⁷⁰⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 83 (26.06.1992), ss. 274-279.

²⁷¹⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 89 (26.06.1992), ss. 127-128.

²⁷¹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91 (01.07.1992), ss. 385-420.

²⁷¹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 40 (25.02.1992), ss. 163-165, 338.

²⁷¹³ **A.k.**, 163-165, 338.

Şevket Kazan (Kocaeli)	Sahibi olduğu şirketlere haksız kazanç sağladığı ve görevini kötüye kullanarak devleti zarara uğrattığı gerekçesi ile (11/5). ²⁷¹⁴	16.06.1992	Devlet Bakanı Cavit Çağlar	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷¹⁵	23.06.1993
Z. Selçuk Maruflu (İstanbul) ve 21 arkadaşı,	Bakanlıkta ve bağlı kuruluşlardaki görevlendirmeler ve atadığı kişiler ile usulsüz ihale ve hukuk dışı uygulamalar nedeniyle devleti zarara uğrattığı gerekçesi ile. (11/3) ²⁷¹⁶	26.05.1992	Sanayi ve Ticaret Bakanı M. Tahir Köse	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷¹⁷	16.06.1992
Mahmut Orhon (Yozgat) ve 56 arkadaşı,	Bakanlığı ile ilgili icraat ve atamalarında kanunsuz ve keyfi davranışlarda bulunarak devleti zarara uğratması gerekçesi ile (11/6). ²⁷¹⁸	23.06.1992	Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷¹⁹	30.06.1992

²⁷¹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 83 (16.06.1992), ss. 111-113.

²⁷¹⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 83 (23.06.1992), ss. 193-225, 227.

²⁷¹⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 80 (26.05.1992), ss. 403-404.

²⁷¹⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 83 (16.06.1992), ss. 123-149.

²⁷¹⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 86 (23.06.1992), ss. 158-160.

²⁷¹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 90 (30.06.1992), ss. 295-322, 337.

İkinci Yasama Yılı

Gensoru Önergesini Veren Milletvekilinin Adı, Soyadı	Gensoru Konusu	Gensoru Önerge Tarihi	Hakkında Gensoru Açılmak İstenen Kişi	Öngörüşmeler Sonucu Açılıp/ Açılmadığı	Öngörüşmelerin Sonuç Tarihi
Oğuzhan Asiltürk (Malatya)	TBMM kararına aykırı bir şekilde çekiç güce mensup uçakların Irak'ı bombalamalarına göz yumarak milli menfaatlerimize zarar verdikleri iddiası ile.	02.02.1993	Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında	Öngörüşme yapılmamıştır. (11/16) numaralı gensoru önergesinin gündeme alınması hususu oylama sonucu kabul edilmemiştir. ²⁷²⁰	02.02.1993
Eyüp Aşık (Trabzon) ve 42 arkadaşı,	Partizanca hareket ederek devlet müesseselerinde tahribe neden olduğu gerekçesi ile (11/18). ²⁷²¹	30.03.1993	Bayındırlık ve İskan Bakanı Onur Kumbaracı başı	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷²²	06.04.1993
Zeki Ergezen (Bitlis) ve 19 arkadaşı,	Kendisine yapılan ithamlar karşısında suskun kalarak halkın devlete olan güvenini sarsması ve memurları partizanlığa zorladığı iddiası ile (11/19). ²⁷²³	01.04.1993	Bayındırlık ve İskan Bakanı Onur Kumbaracı başı	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷²⁴	01.04.1993
Abdullah Gül (Kayseri) ve 23 arkadaşı,	Ermenistana karşı izledikleri yanlış dış politika sebebiyle Azerbaycan'a yapılan son Ermeni saldırısı ve işgalinden dolayı sorumlulukları bulunduğu iddiası ile (11/21). ²⁷²⁵	13.04.1993	Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷²⁶	27.04.1993

²⁷²⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62 (30.03.1993), ss. 311- 325, 331- 370, 397- 402.

²⁷²¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 90 (30.03.1993), ss. 119-122.

²⁷²² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 87 (06.04.1993), ss. 447-452.

²⁷²³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 86 (01.04.1993), ss. 252- 253.

²⁷²⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 87 (01.04.1993), ss. 447-452.

²⁷²⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 90 (13.04.1993), ss. 15-17.

H. Uluç Gürkan (Ankara)	Müttefik ülkelerin Ku- zey Irak’a yaptıkları müdahalede İncirlik Üssünün kullanılma- sına göz yumarak Anayasa’ya aykırı ha- reket ettikleri iddiası ile (11/15),	02.02.1993	Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşme ya- pılmamıştır. (11/15) numaralı gensoru önerge- sinin gündeme alınması hususu oylama sonucu kabul edilme- miştir. ²⁷²⁷	02.02.1993
Kamran İnan (Bitlis)	Son Irak bunalımında, Anayasayı ihlal ederek Türkiye’yi savaşa taraf haline getirdikleri ge- rekçeleriyle ve duru- mun kamuoyundan gizlendiği iddiası ile.	02.02.1993	TBMM ve Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu	Öngörüşme ya- pılmamıştır. (11/14) numaralı gensoru öner- gesinin gündeme alınması hususu oylama sonucu kabul edilme- miştir. ²⁷²⁸	02.02.1993
Şevket Kazan (Kocaeli)	Kanunları keyfî şekil- de uygulayıp özel radyo ve TV yayınlarını siyasi çıkarlarına aykırı yayın yapmaları nedeniyle kapatarak fiili bir durumu ortadan kal- dırdıkları iddiası ile (11/20) ²⁷²⁹	06.04.1993	Başbakan Süleyman Demirel ve Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılma- mıştır. ²⁷³⁰	13.04.1993
Şevket Kazan (Kocaeli)	Partizanca hareket ede- rek uyguladıkları yanlış politikalarla kamu ikt- isadi teşebbüslerini zarara uğrattıkları id- diası ile (11/13). ²⁷³¹	01.12.1992	Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılma- mıştır. ²⁷³²	08.12.1992

²⁷²⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 95 (27.04.1993), ss. 432-437.

²⁷²⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62 (30.03.1993), ss. 311- 325, 331- 370, 397- 402.

²⁷²⁸ **A.k.**

²⁷²⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 87 (06.04.1993), ss. 286-287.

²⁷³⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 90 (13.04.1993), ss. 23-58.

²⁷³¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 33 (01.12.1992), ss. 26-28.

²⁷³² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 36 (08.12.1992), ss. 273-318, 322-365.

Oğuzhan Asiltürk (Malatya)	Ermenistan ile ilişkilerde milli menfaatlara zarar verici bir politika izleyerek Türkiye'nin dış itibarını sarstığı iddiası ile (11/10). ²⁷³³	03.11.1992	Başbakan Süleyman Demirel ve Hükümeti	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷³⁴	03.11.1992
Oğuzhan Asiltürk (Malatya)	Hükümetin Şırnak olaylarında ve ülkede giderek tırmanan terör ve anarşiyi önlemede önleme de başarısız kaldığı iddiası ile (11/9). ²⁷³⁵	01.09.1992	Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷³⁶	23.09.1992
Hasan Korkmazcan (Denizli)	Son dönemde cezaevlerinde meydana gelen firar olaylarında ihmal ve kusuru bulunduğu iddiası ile (11/17). ²⁷³⁷	02.03.1993	Adalet Bakanı Mehmet Seyfi Oktay	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷³⁸	03.09.1993
Hasan Korkmazcan (Denizli) ve 35 arkadaşı,	1 Kasım 1992 günü yapılan kısmi yerel seçimlerde devlet imkânlarından yararlanarak, temel kanunlara aykırı şekilde seçmen iradesi üzerinde baskı uyguladıkları iddiası ile (11/12). ²⁷³⁹	05.11.1993	Başbakan Süleyman Demirel, İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu ve Devlet Bakanı Orhan Kilerci	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁴⁰	17.11.1992

²⁷³³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 21 (03.11.1992), ss. 19-21.

²⁷³⁴ **A.k.**, ss. 25-55, 106-111.

²⁷³⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 1 (01.09.1992), ss. 12-14.

²⁷³⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 6 (23.09.1992), ss. 292-364, 370-375.

²⁷³⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 75 (02.03.1993), ss. 26-29.

²⁷³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 78 (09.03.1993), ss. 387-427.

²⁷³⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 23 (05.11.1992), ss. 158-160.

²⁷⁴⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 27 (17.11.1992), ss. 431-465.

Sedat Yurttaş (Diyarbakır) ve 19 arkadaşı,	Gerçekleri çarpıtarak halkı aldattığı ve böylece, suçluları korumayı görev haline getirdiği iddiası ile (11/8). ²⁷⁴¹	01.09.1992	İçişleri Bakanı İsmet Sezgin	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁴²	22.09.1992
Kazım Rüştü Yücelen (İçel) ve 30 arkadaşı,	Beyan ve icraatları ile devleti zarara uğrattığı ve yaptığı atamalar ile görevi kötüye kullandığı iddiası ile (11/11). ²⁷⁴³	03.11.1993	Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Tahir Köse	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁴⁴	10.11.1992

²⁷⁴¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 1 (01.09.1992), ss. 11-12.

²⁷⁴² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 5 (22.09.1992), ss. 235-277.

²⁷⁴³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 21 (03.11.1992), ss. 22.

²⁷⁴⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 24 (10.11.1992), ss. 204-253.

Üçüncü Yasama Yılı

Gensoru Önergesini Veren Milletvekilinin Adı, Soyadı	Gensoru Konusu	Gensoru Önerge Tarihi	Hakkında Gensoru Açılmak İstenen Kişi	Öngörüşmeler Sonucu Açılıp/ Açılmadığı	Öngörüşmelerin Sonuç Tarihi
Ahmet Arıkan (Sivas) ve 21 arkadaşı,	Son ekonomik değişiklikler karşısında otoyol projeleri sözleşmelerini değerlendirmeyerek devleti zarara uğrattığı iddiası ile (11/31). ²⁷⁴⁵	04.04.1994	Bayındırlık ve İskân Bakanı Onur Kumbaracıbaşı	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁴⁶	14.06.1994
Oğuzhan Asiltürk (Malatya)	TEK salonunda yapılan DYP Grup toplantısını naklen yayımlatarak yetkilerini kötüye kullandığı iddiası ile (11/32). ²⁷⁴⁷	26.07.1994	Başbakan Tansu Çiller	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁴⁸	26.07.1994
Ahmet Derin (Kütahya) ve 21 arkadaşı,	Ülkenin ekonomik sıkıntıda olduğu bir dönemde ülkenin stratejik tesislerini imha etmeye yönelmeleri iddiası ile (11/30). ²⁷⁴⁹	26.07.1994	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁵⁰	26.07.1994
H. Uluç Gürkan (Ankara)	Ekonominin makro dengesini bozduğu, sabit gelirlerin aleyhine sonuçlar doğuracak politikalar uyguladığı iddiası ile gensoru açılmasına ilişkin önerge (11/26). ²⁷⁵¹	02.11.1994	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁵²	02.11.1993

²⁷⁴⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 111 (04.04.1994), ss. 307-309.

²⁷⁴⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 116 (14.06.1994), ss. 625-650.

²⁷⁴⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 128 (26. 07.1994), ss. 320-321.

²⁷⁴⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 128 (26. 07.1994), ss. 332-354.

²⁷⁴⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104 (17.05.1994), ss. 220- 222.

²⁷⁵⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104 (17.05.1994), ss. 220-223.

²⁷⁵¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 20 (26.10.1993), ss. 19-20.

²⁷⁵² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 22 (02.11.1993), ss. 294-306, 309- 324, 463-468.

H. Uluç Gürkan (Ankara)	Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gelişen olaylar karşısında yetersiz kalarak olayların önüne geçilememesi iddiası ile gensoru açılmasına ilişkin önerge (11/25). ²⁷⁵³	02.11.1994	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁵⁴	26.10.1993
Şevket Kazan (Kocaeli)	PTT'yi sonuçlarını göz önüne almadan özelleştirmeye teşebbüs etmeleri iddiası ile gensoru açılmasına ilişkin önerge (11/22). ²⁷⁵⁵	21.09.1993	Başbakan Tansu Çiller ve Ulaştırma Bakanı Mehmet Köstepen	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁵⁶	28.09. 1993
Şevket Kazan (Kocaeli)	Özellikle İSKİ skandalı ile ilgili tutum ve davranışları ile adalete olan güveni sarstıkları iddiası ile (11/28). ²⁷⁵⁷	18.01.1994	Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁵⁸	08.02.1994
Şevket Kazan (Kocaeli)	TBMM izin kararlarının amaçları dışına çıkarak Somali BM Barış Gücü operasyonunda görevli Türk birliğini tavsiye etmeye hazırlanıp milli menfaatlere ters düştükleri iddiası ile tarihli sunulan önerge (11/24). ²⁷⁵⁹	29.03.1994	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmıştır. ²⁷⁶⁰	22.09.1993

²⁷⁵³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 19 (21.10.1993), ss. 409-410.

²⁷⁵⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 20 (26.10.1993), ss. 54-91, 162-267.

²⁷⁵⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 05 (21.09.1993), ss. 612-614.

²⁷⁵⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 08 (28.09.1993), ss. 150- 180, 185-186, 189- 194.

²⁷⁵⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 65 (18.01.1994), ss. 315- 317.

²⁷⁵⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 68 (08.02.1994), ss. 199-231, 235- 236, 308-313.

²⁷⁵⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 56, Birleşim: 82 (29.03.1994), ss. 40.

²⁷⁶⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 20 (22.09.1993), ss. 21-53, 156-161.

Şevket Kazan (Kocaeli)	Yaptığı konuşmalarla ülkede bölücülüğe neden olduğu ve Atatürk'ü istismar ettiği iddiaları ile (11/29). ²⁷⁶¹	19.10.1993	Başbakan Tansu Çiller	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılma- mıştır. ²⁷⁶²	05.04.1993
Nevşat Özer (Muğla) ve 39 arkadaşı,	Ormanları tahrip edil- mesine yol açtığı id- diası ile (11/23). ²⁷⁶³	13.10.1993	Orman Bakanı Hasan Ekinci	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılma- mıştır. ²⁷⁶⁴	19.10.1993
Abdüllatif Şener (Sivas)	Kasıtlı ve kanunsuz tasarruflarda bulunarak partizanca tayinler yap- tığı iddiası ile (11/27). ²⁷⁶⁵	09.11.1993	Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Tahir Köse	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılma- mıştır. ²⁷⁶⁶	16.11.1993

²⁷⁶¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 17 (19.10.1993), ss. 245-246.

²⁷⁶² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 56, Birleşim: 85 (05.04.1993), ss. 319, 344, 345, 405-409.

²⁷⁶³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 15 (13.10.1993), ss. 137- 139.

²⁷⁶⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 41, Birleşim: 17 (19.10.1993), ss. 250-280, 283-291.

²⁷⁶⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 25 (09.11.1993), ss. 18-19.

²⁷⁶⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 28 (16.11.1993), ss. 322- 356.

Dördüncü Yasama Yılı

Gensoru Önergesini Veren Milletvekili-nin Adı, Soyadı	Gensoru Konusu	Gensoru Önerge Tarihi	Hakkında Gensoru Açılmak İstenen Kişi	Öngörüşmeler Sonucu Açılıp/ Açılmadığı	Öngörüşmelerin Sonuç Tarihi
Oğuzhan Aslıtürk (Malatya)	Türkiye’yi Gümrük Birliğine sokmaya çalışırken, tek yanlı tavizler vererek, ülkenin ekonomik açıdan tahribine ve siyasi bakımdan bağımsızlığını tehlikeye soktuğu iddiası ile.	16.02.1995	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşme yapılmamıştır. (11/38) numaralı gensoru önergesinin, gündemin “Özel Gündem İçerisinde Yer Alacak İşler” kısmında yer alması ve (8/60) numaralı genel görüşme önerisinin öngörüşmeleri tamamlanmasına kadar çalışmaların uzatılmasına oylama sonucu karar verilmiştir. ²⁷⁶⁷	16.02.1995
Eyüp Aşık (Trabzon) ve 33 arkadaşı,	Hakkında ileri sürülen iddialardan aklanmadan Adalet Bakanlığı görevini kabul ederek yargıya olan güveni sarstığı iddiası ile (11/33). ²⁷⁶⁸	13.09.1994	Adalet Bakanı Mehmet Moğultay	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁶⁹	20.09.1994

²⁷⁶⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76 (16.02.1995), ss. 268-270.

²⁷⁶⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 65, Birleşim: 5 (13.09.1994), ss. 373-374.

²⁷⁶⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 66, Birleşim: 8 (20.09.1994), ss. 281-310.

Necmettin Erbakan (Konya)	Grup Başkanvekilleri Oğuzhan Asiltürk, Şevket Kazan ve Abdül- latif Şener Türkiye’yi Gümrük Birliğine sok- maya çalışırken, tek yanlı tavizler vererek, ülkenin ekonomik açı- dan tahribine ve siyasi bakımdan bağımsız- lığını tehlikeye soktuğu iddiası ile.	08.03.1995	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşme yapılmamıştır. (11/33) numaralı gensoru önergelerinin, gündemin “Özel Gündem İçerisinde Yer Alacak İşler” kısımında yer almasına ve Anayasanın 99. maddesi gereği gündeme alınıp alınmayacağı a dair kararın görüşmelerin tamamlanınca- ya kadar çalışmaların uzatılmasına oylama sonucu karar verilmiştir. ²⁷⁷⁰	14.03.1995
Necmettin Erbakan (Konya) ve 25 arkadaşı,	İsrail’e yaptığı seyahat sırasındaki sözleri ve davranışları ile milli ve manevi değerleri- mizi hiçe saydığı id- diası ile (11/36). ²⁷⁷¹	11.11.1994	Başbakan Tansu Çiller	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır ²⁷⁷²	16.11.1994

²⁷⁷⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 83 (08.03.1995), ss. 49-51.

²⁷⁷¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 33 (11.11.1994), ss. 219- 221.

²⁷⁷² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 36 (16.11.1994), ss. 604-640, 653-658.

Engin Güner (İstanbul) ve 28 arkadaşı,	Hentbol Milli Takımının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile maç yapmasını uygun bularak milli çıkarlarımıza ters düştüğü iddiası ile (11/40). ²⁷⁷³	04.04.1995	Devlet Bakanı Şükrü Erdem	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁷⁴	13.06.1995
Şevket Kazan (Kocaeli)	Kısmi yerel seçimler sırasında devlet imkânlarını partizanca kullanarak Anayasa ve Seçim Kanununa aykırı hareket ettikleri iddiası ile (11/42). ²⁷⁷⁵	13.06.1995	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁷⁶	20.06.1995
Şevket Kazan (Kocaeli)	Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve Sivas Milletvekili Abdüllatif Şener'in uzmanlarca hazırlanan raporları dikkate alınmadan milli menfaatlerimizi hiçe sayarak Karabük Demir- Çelik Fabrikasını kapatmaya yöneldiği iddiası ile (11/35). ²⁷⁷⁷	11.11.1994	Başbakan Tansu Çiller	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁷⁸	16.11.1994
Şevket Kazan (Kocaeli)	Türkiye'yi Gümrük Birliğine sokmaya çalışırken, tek yanlı tavizler vererek, ülkenin ekonomik açıdan tahribine ve siyasi bakımdan bağımsızlığını tehlikeye soktuğu iddiası ile (11/41). ²⁷⁷⁹	25.04.1995	Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁸⁰	02.05.1995

²⁷⁷³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 94 (04.04.1995), ss. 209.

²⁷⁷⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 98 (12.04.1995), ss. 151-176, 179-181.

²⁷⁷⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 122 (13.06.1995), ss. 289.

²⁷⁷⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 125 (20.06.1995), ss. 119-147, 166.

²⁷⁷⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 33 (11.11.1994), ss. 217-219.

²⁷⁷⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 36 (16.11.1994), ss. 566-604, 647-652.

²⁷⁷⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104 (25.04.1995), ss. 92-93.

²⁷⁸⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 107 (02.05.1995), ss. 402-431, 539-544.

Hasan Korkmazcan (Denizli) ve 29 arkadaşı,	Maliye Bakanlığının ve kaynaklarının partizanca kullanılarak siyasi menfaat sağlamak ve siyasi baskı uygulamak suretiyle görev ve yetkilerini kötüye kullanmak iddiası ile (11/34) ²⁷⁸¹	25.04.1995	Başbakan Tansu Çiller	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁸²	16.11.1994
Abdüllatif Şener (Sivas)	İzlediği ekonomik politikalarla ülke ekonomisini tahrip ederek çalışanları ve üretkenleri yoksullaştırdığı ve getirim elde edenleri zenginleştirdiği iddiası ile (11/37) ²⁷⁸³		Başbakan Tansu Çiller ve Bakanlar Kurulu Üyeleri	Öngörüşmeler ile oylama sonucu gensoru açılmamıştır. ²⁷⁸⁴	18.01.1995

²⁷⁸¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 32 (02.05.1995), ss. 87-89.

²⁷⁸² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 36 (16.11.1994), ss. 604-640, 653-658.

²⁷⁸³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 65 (10.1.1995), ss. 233.

²⁷⁸⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 69 (18.01.1995), ss. 34-54, 98-119, 124-125.

DİZİN

- 12 Eylül 1980 Darbesi, 1670, 1753, 1842, 1893
12 Eylül Rejimi, 1884, 1893, 2022
1921 Anayasası, 1999, 2023, 2189
1924 Anayasası, 2102
1961 Anayasası, 1709, 2262
1974 Barış Harekatı, 1410
1982 Anayasası, 1341, 1342, 1343, 1345, 1347, 1462, 1531, 1660, 1682, 1698, 1709, 1759, 1788, 1790, 1824, 1844, 1867, 1882, 1883, 1954, 1987, 2036, 2048, 2058, 2082, 2100, 2138, 2185, 2206, 2241, 2279, 2303, 2348, 2364
20 Ekim 1991 Seçimleri, 1484, 1690, 1793, 1801, 1862, 1883, 1953
24 Aralık 1995 Seçimleri, 1760, 2204
24 Ocak Kararları, 1803
27 Mart 1994 Seçimleri, 1916, 2168
5 Nisan Kararları, 1968, 1969, 1970, 1974, 1976, 2002
500 gün, 1413, 1784, 1794, 1812, 1855, 1860, 1886, 1919, 1939, 1991, 2271
AB, 1432, 1433, 1434, 1436, 1437, 1438, 1440, 2000, 2243, 2264, 2272, 2276, 2281, 2283, 2322, 2325, 2329, 2367
ABD, 1354, 1385, 1395, 1404, 1415, 1691, 1765, 1825, 1833, 1834, 1841, 1866, 1924, 1932, 1936, 1973, 2012, 2117, 2118, 2121, 2126, 2128, 2132, 2144, 2145, 2147, 2150, 2152, 2153, 2154, 2160, 2173, 2175, 2176, 2178, 2179, 2188, 2192, 2194, 2201, 2202, 2203, 2215, 2235, 2268, 2294, 2295, 2296, 2297, 2310, 2314
Abdullillah Fırat, 1519, 1522, 1524, 1525
Abdülkadir Ateş, 2031, 2307
Abdullah Aykon Doğan, 1869, 1942, 2235, 2246, 2287
Abdullah Gül, 1674, 1683, 2180, 2290, 2310
Abdullah Öcalan, 2148
Abdüllatif Şener, 1413, 1415, 1443, 1444, 1446, 1463, 1464, 1470, 1602, 1604, 1611, 1615, 1683, 2178, 2181, 2188, 2192, 2226, 2406, 2410
Abdurrahman Ünlü, 1466, 1568, 1576
Abuzer Tanrıverdi, 1640, 1734
Adalet Bakanlığı, 1348, 1349, 1626, 1778, 1787, 1800, 1869, 1893, 1938, 1956, 2005, 2332, 2394, 2396, 2407
Adalet Komisyonu, 2233, 2355, 2357, 2358, 2376
Adalet Partisi, 1814, 1942, 1944, 2105, 2114
Adalet, 1348, 1349, 1599, 1626, 1653, 1688, 1696, 1699, 1778, 1787, 1800, 1814, 1869, 1893, 1938, 1942, 1944, 1953, 1956, 2005, 2105, 2114, 2133, 2232, 2233, 2288, 2332, 2355, 2357, 2358, 2376, 2394, 2396, 2402, 2405, 2407
Adana, 1358, 1363, 1391, 1467, 1488, 1568, 1576, 1602, 1640, 1682, 1693, 1709, 1717, 1728, 1733, 1743, 1758, 1807, 1811, 2006, 2078, 2164, 2344
Adem Yıldız, 1488, 1640
Adil Aydın, 1524, 1728
Adil Düzen, 1777, 1853
Adnan Akın, 1640
Adnan Ekmen, 1437, 2191, 2201
Adnan Kahveci, 1343, 1359, 1361, 1480, 1484, 1486, 1685, 1697, 1702, 1704, 1706, 1708, 1710, 1712, 2374
Adnan Keskin, 1538, 1540, 1651, 1693
Adriyatik, 1395, 1412, 1424, 1427, 1821, 2037, 2043, 2063, 2101, 2159
AET, 2023, 2206
Af, 1813, 2140
Afrika, 1355, 1533, 1557, 1852, 1937, 1972, 2041, 2155, 2156, 2157, 2276
AGİK, 1360, 1362, 1393, 1446, 1674, 1777, 1779, 1782, 1788, 1797, 1821, 1866, 1868, 1943, 1993, 1994, 2000, 2044, 2124, 2158, 2328
Ahıska Mesket Türkleri, 2063
Ahlaki Çöküntü, 1427
Ahmet Arıkan, 1683, 2404
Ahmet Cemil Tunç, 1451, 1628, 2268
Ahmet Derin, 1570, 1574, 1576, 1683, 2164, 2404
Ahmet Dökülmez, 2031, 2238, 2299, 2324
Ahmet Fehmi Işıklar, 1352, 1355, 1364, 1396, 1401, 1408, 1417, 1420, 1490, 2032, 2083, 2084, 2092, 2106, 2117, 2207, 2218, 2343
Ahmet Fevzi İncoöz, 1479
Ahmet Hamdi Üçpınarlar, 1686, 1723, 1724, 1743, 2238, 2280
Ahmet Kabil, 1455, 1457, 1459, 1743, 1746, 2337

Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, 1343, 1506, 1686, 1752, 1757
 Ahmet Mesut Yılmaz, 1343, 1685, 1702, 1704, 1710, 1712, 1908, 2355, 2361, 2374
 Ahmet Özal, 1531, 1536
 Ahmet Remzi Hatip, 1402, 2238, 2239
 Ahmet Şanal, 1743
 Ahmet Sayın, 1544, 1547, 1666, 1667, 1669, 1672, 1693, 1698, 1746, 1747, 2165
 Ahmet Şeref Erdem, 1568
 Ahmet Sezal Özbek, 1549, 1626, 1646, 1711, 1733, 2138
 Akdeniz, 1515, 1827, 1871, 2067, 2068, 2077, 2368
 Akın Gönen, 1357, 1399, 1532, 1544, 1545, 2292, 2311, 2312
 Alaettin Kurt, 1743, 2032
 Alevi, 1621, 2309, 2335
 Algan Hacaloğlu, 1414, 1415, 1419, 1420, 1577, 1578, 1579, 1582, 1583, 1584, 1602, 1607, 1626, 1641, 1764, 1791, 1965, 2179, 2379
 Ali Dinçer, 1355, 1356, 1399, 1426, 1466, 1600, 1625, 1627, 2124, 2158, 2333, 2379
 Ali Er, 1524, 1908, 1934, 1937, 1980, 1998
 Ali Eser, 1365, 1415, 1488, 1549, 1553, 1558, 1640, 1688, 1689, 1690, 1743, 2235
 Ali Günaydın, 2033, 2338
 Ali İbrahim Tutu, 1429, 1431, 1435, 1439, 1442, 1455, 1644, 1646, 1728
 Ali Kemal Başaran, 1646
 Ali Oğuz, 1553, 1560, 2218, 2219, 2223, 2233, 2235, 2240, 2342, 2352, 2363
 Ali Rıza Gönül, 1704, 1705, 1709, 1758, 1808
 Ali Rıza Septioğlu, 2084
 Ali Şevki Ereke, 1504, 1674, 2322, 2323, 2329, 2330
 Ali Uzun, 1672
 Ali Yalçın Ögütcan, 1640, 1758
 Aliğa, 1364, 1365, 1848, 2288
 Almanya, 1354, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1531, 1542, 1563, 1566, 1567, 1577, 1593, 1603, 1637, 1638, 1664, 1675, 1677, 1765, 1766, 1777, 1793, 1803, 1804, 1865, 1885, 1890, 1891, 1892, 1915, 1918, 1926, 1932, 1941, 1952, 1960, 1962, 2002, 2023, 2118, 2130, 2264, 2278, 2279, 2308, 2318, 2320, 2369
 Alparslan Türkeş, 1354, 1356, 1375, 1389, 1799, 1823, 1824, 1908, 1934, 1939, 1961, 1962, 1963, 1980, 2003
 Ambargo, 2159, 2204
 Amerika Birleşik Devletleri, 1355, 1385, 1413, 1593, 1658, 1664, 1675, 1677, 1765, 1779, 1834, 1911, 1917, 1926, 1936, 2043, 2046, 2047, 2061, 2068, 2120, 2124, 2129, 2147, 2149, 2178, 2179, 2190, 2192, 2193, 2202, 2212, 2248, 2279, 2290, 2291, 2294, 2295, 2338
 Anadolu, 1362, 1381, 1387, 1389, 1418, 1449, 1527, 1528, 1544, 1545, 1551, 1554, 1577, 1619, 1627, 1629, 1633, 1640, 1643, 1656, 1683, 1711, 1798, 1806, 1807, 1824, 1848, 1857, 1858, 1866, 1875, 1876, 1908, 1936, 1948, 1962, 2004, 2019, 2055, 2070, 2076, 2084, 2091, 2092, 2093, 2106, 2107, 2110, 2111, 2112, 2113, 2115, 2126, 2128, 2129, 2141, 2167, 2168, 2170, 2186, 2193, 2290, 2294, 2297, 2306, 2334, 2336, 2359, 2405
 ANAP, 1342, 1351, 1352, 1355, 1357, 1361, 1362, 1364, 1367, 1368, 1369, 1377, 1379, 1382, 1383, 1392, 1396, 1397, 1399, 1401, 1406, 1412, 1414, 1418, 1420, 1423, 1425, 1428, 1430, 1433, 1438, 1442, 1445, 1451, 1453, 1454, 1455, 1457, 1459, 1463, 1465, 1466, 1468, 1473, 1474, 1477, 1479, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1490, 1492, 1499, 1500, 1506, 1509, 1510, 1512, 1514, 1516, 1517, 1519, 1520, 1521, 1524, 1525, 1528, 1529, 1532, 1533, 1534, 1537, 1538, 1542, 1544, 1545, 1549, 1553, 1554, 1555, 1557, 1560, 1566, 1568, 1571, 1573, 1576, 1581, 1582, 1586, 1588, 1589, 1593, 1597, 1600, 1601, 1604, 1611, 1618, 1625, 1626, 1627, 1628, 1630, 1636, 1640, 1643, 1646, 1647, 1650, 1651, 1652, 1653, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1662, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1678, 1679, 1682, 1684, 1687, 1688, 1689, 1691, 1692, 1693, 1697, 1698, 1702, 1703, 1704, 1705, 1708, 1712, 1713, 1716, 1723, 1728, 1729, 1733, 1734, 1742, 1743, 1749,

1754, 1755, 1757, 1758, 1759, 1768,
 1773, 1776, 1780, 1781, 1783, 1784,
 1787, 1791, 1792, 1795, 1796, 1797,
 1802, 1803, 1808, 1809, 1810, 1811,
 1812, 1813, 1814, 1816, 1817, 1818,
 1819, 1820, 1822, 1823, 1826, 1847,
 1850, 1855, 1859, 1860, 1862, 1863,
 1867, 1869, 1870, 1871, 1881, 1882,
 1885, 1886, 1888, 1889, 1890, 1891,
 1892, 1893, 1908, 1914, 1917, 1919,
 1920, 1921, 1923, 1927, 1932, 1938,
 1939, 1944, 1945, 1948, 1949, 1951,
 1953, 1955, 1956, 1958, 1989, 1990,
 1992, 1996, 2000, 2002, 2003, 2006,
 2007, 2024, 2026, 2027, 2028, 2029,
 2031, 2076, 2079, 2081, 2083, 2084,
 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092,
 2093, 2095, 2097, 2098, 2099, 2100,
 2105, 2106, 2109, 2110, 2114, 2115,
 2118, 2122, 2123, 2127, 2135, 2136,
 2138, 2140, 2144, 2146, 2150, 2162,
 2163, 2164, 2165, 2167, 2170, 2176,
 2177, 2178, 2181, 2182, 2183, 2191,
 2193, 2195, 2200, 2205, 2208, 2210,
 2212, 2213, 2218, 2222, 2223, 2233,
 2235, 2238, 2239, 2252, 2253, 2270,
 2271, 2273, 2274, 2275, 2276, 2280,
 2283, 2284, 2291, 2304, 2310, 2312,
 2315, 2320, 2332, 2341, 2342, 2345,
 2363, 2364, 2366, 2379
 Anavatan Partisi, 1366, 1377, 1378, 1380,
 1383, 1384, 1490, 1498, 1501, 1541,
 1593, 1648, 1655, 1708, 1725, 1747,
 1764, 1809, 1812, 1841, 1859, 1887,
 1889, 1892, 1914, 1915, 1925, 1937,
 1944, 1949, 1952, 1980, 1994, 2006,
 2007, 2008, 2009, 2090, 2100, 2110,
 2113, 2135, 2152, 2186, 2196, 2262,
 2270, 2274, 2374
 Anayasa Değişikliği, 1421, 1451, 1533,
 1539, 1542, 1563, 1715, 1778, 1864,
 1879, 1883, 1889, 1893, 1897, 1987,
 1998, 2017
 Anayasa Komisyonu, 1657, 1894, 1989,
 2023, 2083, 2353, 2361, 2362, 2363,
 2365, 2381
 Anayasa Mahkemesi, 1453, 1506, 1598,
 1662, 1696, 1719, 1722, 1735, 1736,
 1745, 1746, 1757, 1800, 1802, 1826,
 1868, 1914, 1938, 1940, 1950, 1993,
 2005, 2206, 2294, 2311, 2312, 2345,
 2351, 2367
 Ankara, 1347, 1352, 1353, 1355, 1356,
 1357, 1358, 1359, 1362, 1365, 1371,
 1376, 1377, 1386, 1391, 1392, 1393,
 1395, 1399, 1404, 1407, 1411, 1414,
 1422, 1423, 1424, 1426, 1427, 1432,
 1433, 1434, 1435, 1439, 1440, 1445,
 1447, 1454, 1466, 1467, 1468, 1477,
 1487, 1490, 1492, 1497, 1510, 1512,
 1524, 1528, 1536, 1537, 1542, 1549,
 1566, 1568, 1576, 1588, 1589, 1596,
 1598, 1600, 1601, 1605, 1608, 1611,
 1612, 1620, 1623, 1625, 1626, 1627,
 1640, 1642, 1646, 1651, 1657, 1658,
 1665, 1672, 1677, 1678, 1683, 1684,
 1685, 1702, 1704, 1709, 1710, 1728,
 1729, 1730, 1731, 1738, 1740, 1746,
 1758, 1764, 1786, 1788, 1791, 1814,
 1841, 1848, 1864, 1867, 1875, 1893,
 1897, 1908, 1914, 1930, 1940, 1955,
 1964, 1965, 1984, 2014, 2020, 2021,
 2022, 2023, 2026, 2029, 2030, 2040,
 2076, 2077, 2084, 2089, 2124, 2135,
 2136, 2145, 2154, 2167, 2177, 2189,
 2192, 2206, 2218, 2222, 2229, 2233,
 2236, 2242, 2290, 2292, 2294, 2310,
 2311, 2312, 2315, 2322, 2328, 2332,
 2333, 2341, 2344, 2346, 2348, 2350,
 2351, 2353, 2354, 2362, 2363, 2367,
 2368, 2369, 2374, 2379, 2398, 2401,
 2404, 2405
 Arabistan, 2066
 Arap, 1354, 1697, 1943, 1972, 2044, 2060,
 2121, 2127, 2230, 2236
 Arjantin, 1845, 1853, 1871, 1973, 1992,
 2236
 Arnavutluk, 2069, 2076, 2212, 2220, 2227
 Asım Kaleli, 1717, 1719
 Asimilasyon, 1420
 Askar Akayev, 2288
 Askeri Müdahale, 1393, 1413, 1416, 1440,
 1660, 1870, 1908
 Aslan Adnan Türkoğlu, 1658, 1717
 Asya, 1413, 1425, 1435, 1491, 1624, 1833,
 1853, 1871, 1880, 1973, 2062, 2066,
 2116, 2372
 AT, 1406, 1765, 1819, 1933, 1943, 2206,
 2268, 2291, 2322
 Atatürkçülük, 2169
 Ateşkes, 1407, 1413, 1446, 1777, 1797,
 1821, 1925, 1940, 1952, 2094
 Atilla Hun, 1597, 1666, 1709

Atilla Mutman, 1361, 1364, 1392, 1397,
 1398, 1413, 1424, 1426, 1512, 1734,
 2155
 Avni Akyol, 1351, 1451, 1453, 1688, 1696,
 2345
 Avrupa Birliği, 1368, 1432, 1433, 1434,
 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440,
 1470, 1513, 1841, 1890, 1915, 1927,
 1943, 1973, 1974, 2001, 2016, 2019,
 2022, 2042, 2065, 2067, 2185, 2188,
 2206, 2215, 2239, 2242, 2248, 2250,
 2251, 2255, 2257, 2259, 2264, 2268,
 2272, 2277, 2278, 2279, 2282, 2284,
 2299, 2325, 2368, 2373
 Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1432, 2206,
 2217, 2231
 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı,
 1821, 2043
 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1453,
 1993, 2222
 Avrupa Konseyi, 1369, 1442, 1445, 1446,
 1749, 1750, 1888, 1889, 2021, 2155,
 2214, 2215, 2217, 2219, 2373
 Avrupa Parlamentosu, 1432, 1437, 1439,
 1833, 1889, 2188, 2278
 Avrupa Topluluğu, 1362, 1393, 1402, 1406,
 1417, 1437, 1563, 1566, 1761, 1765,
 1806, 1820, 1833, 1834, 1841, 1871,
 1876, 1903, 1904, 1926, 1956, 1987,
 2140, 2243, 2255, 2272, 2301, 2322
 Avrupa, 1354, 1355, 1356, 1360, 1362,
 1368, 1369, 1373, 1381, 1393, 1398,
 1399, 1401, 1402, 1403, 1406, 1414,
 1417, 1418, 1420, 1421, 1432, 1433,
 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439,
 1440, 1442, 1445, 1446, 1453, 1468,
 1470, 1491, 1509, 1510, 1513, 1517,
 1528, 1529, 1533, 1539, 1547, 1555,
 1556, 1557, 1561, 1562, 1563, 1564,
 1566, 1573, 1574, 1575, 1576, 1585,
 1637, 1674, 1697, 1738, 1741, 1745,
 1746, 1749, 1750, 1761, 1765, 1769,
 1782, 1793, 1806, 1820, 1821, 1833,
 1834, 1841, 1844, 1846, 1849, 1854,
 1856, 1857, 1866, 1871, 1876, 1880,
 1885, 1888, 1889, 1890, 1894, 1896,
 1897, 1903, 1904, 1913, 1915, 1926,
 1927, 1930, 1932, 1943, 1953, 1956,
 1960, 1970, 1973, 1974, 1982, 1987,
 1988, 1993, 2001, 2003, 2016, 2019,
 2021, 2022, 2042, 2043, 2045, 2046,
 2047, 2049, 2052, 2053, 2058, 2059,
 2062, 2065, 2067, 2068, 2071, 2073,
 2076, 2077, 2125, 2127, 2128, 2134,
 2140, 2144, 2155, 2159, 2168, 2185,
 2188, 2206, 2207, 2211, 2214, 2215,
 2217, 2218, 2219, 2222, 2223, 2224,
 2228, 2231, 2235, 2239, 2242, 2243,
 2248, 2250, 2251, 2255, 2257, 2259,
 2260, 2263, 2264, 2268, 2272, 2273,
 2277, 2278, 2279, 2282, 2284, 2295,
 2296, 2299, 2301, 2322, 2325, 2330,
 2368, 2373, 2374
 Avukatlık, 1956, 1987
 Aydın Güven Gürkan, 1391, 1422, 1577,
 1578, 1583, 1588, 1600, 1625, 1627,
 1652, 1660, 1700, 1841, 1853, 1876,
 2111, 2312, 2340, 2341, 2344, 2379
 Aykut Edibali, 1764, 1799, 2023, 2129,
 2306
 Ayvaz Gökdemir, 2342
 Azerbaycan, 1341, 1350, 1354, 1357, 1366,
 1375, 1390, 1391, 1392, 1393, 1411,
 1412, 1413, 1414, 1416, 1421, 1422,
 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1439,
 1441, 1442, 1444, 1772, 1777, 1779,
 1782, 1788, 1790, 1797, 1811, 1816,
 1821, 1830, 1879, 1896, 1915, 1924,
 1941, 1960, 1972, 1988, 1994, 1999,
 2000, 2003, 2041, 2042, 2044, 2062,
 2068, 2097, 2099, 2146, 2153, 2154,
 2156, 2159, 2180, 2216, 2217, 2226,
 2227, 2288, 2303, 2314, 2321, 2367
 Azimet Köylüoğlu, 1576, 1764, 1797, 1823,
 1865, 1869, 1897
 Azınlık Hükümeti, 2109, 2198, 2200
 Azınlık, 1634
 Aziz Nesin, 1599, 1603, 1605, 1609, 1613,
 1614, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620,
 1621, 1623, 1624
 Bağımsız Devletler Topluluğu, 1425, 1426,
 1769, 1782, 1924
 Bahattin Alagöz, 1589, 1591
 Bahattin Elçi, 1641, 1709, 1710, 2289,
 2293, 2319
 Bahattin Şeker, 1477, 1537
 Bahriye Üçok, 1589, 1796, 1987, 2310
 Bahtiyar Aydın, 1643
 Bakanlar Kurulu, 1341, 1342, 1345, 1347,
 1440, 1456, 1495, 1496, 1543, 1547,
 1583, 1636, 1655, 1682, 1687, 1688,
 1689, 1690, 1691, 1692, 1695, 1696,
 1697, 1699, 1700, 1701, 1702, 1724,
 1731, 1735, 1744, 1749, 1755, 1759,
 1760, 1840, 1874, 1893, 1911, 1950,
 1993, 2035, 2082, 2084, 2094, 2095,

2109, 2114, 2115, 2117, 2118, 2119,
 2120, 2121, 2122, 2130, 2133, 2151,
 2167, 2172, 2180, 2181, 2191, 2194,
 2195, 2212, 2213, 2214, 2215, 2217,
 2220, 2221, 2223, 2228, 2229, 2230,
 2231, 2232, 2234, 2237, 2239, 2241,
 2265, 2270, 2274, 2330, 2400, 2401,
 2402, 2404, 2405, 2407, 2408, 2409,
 2410
 Baki Durmaz, 1455, 1457, 1458, 1568, 2336
 Baki Tuğ, 1356, 1386, 1411, 2315, 2341,
 2346
 Balkanlar, 1356, 1677, 1915, 1959, 1988,
 2041, 2043, 2066, 2122, 2134
 Bankalar Kanunu, 1707, 1708, 1710
 Başbağlar, 1606, 1641, 1642, 2186, 2319
 Başbakanlık Tezkeresi, 2084, 2143, 2160,
 2189, 2242, 2380
 Basın, v, 1385, 1584, 1656, 1669, 1956,
 2165
 Bask Modeli, 2196
 Başkanlık Divanı, 1493, 1723, 1747, 1826,
 2031, 2082, 2161, 2339, 2340, 2351
 Başörtüsü, 1420, 1806, 2087, 2289, 2299,
 2328
 Batı Anadolu, 1948
 Batı Trakya, 1790, 1960, 1999, 2022, 2065,
 2099, 2223
 Batı, 1355, 1356, 1357, 1359, 1362, 1364,
 1372, 1381, 1394, 1400, 1415, 1420,
 1427, 1435, 1437, 1440, 1442, 1510,
 1515, 1548, 1556, 1557, 1561, 1563,
 1566, 1596, 1639, 1673, 1779, 1790,
 1803, 1804, 1806, 1816, 1818, 1833,
 1840, 1841, 1844, 1856, 1890, 1897,
 1915, 1916, 1917, 1918, 1926, 1941,
 1942, 1943, 1945, 1947, 1948, 1949,
 1960, 1976, 1988, 1993, 1999, 2005,
 2012, 2022, 2023, 2043, 2051, 2065,
 2066, 2067, 2076, 2077, 2099, 2126,
 2146, 2150, 2156, 2160, 2177, 2179,
 2188, 2191, 2197, 2201, 2202, 2213,
 2223, 2226, 2233, 2238, 2240, 2264,
 2265, 2266, 2269, 2282, 2285, 2303,
 2328
 Batman, 1358, 1445, 1589, 1626, 2070,
 2080, 2083, 2084, 2106, 2133, 2142,
 2191, 2201
 Bavul Ticareti, 1395, 1397, 2292
 Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1348, 1450,
 1467, 1667, 1668, 1671, 1672, 1696,
 1744, 1869, 2394, 2396
 BBP, 1604, 2029, 2031, 2335
 BDT, 1769
 Bedrettin Doğancan Akyürek, 1507, 1672,
 2083, 2191
 Bekaa Vadisi, 1822, 2087, 2128, 2197
 Bekir Sami Daçe, 1358, 1363, 1391, 1660,
 1661, 2095, 2100, 2844
 Bestami Teke, 1709
 Beytullah Mehmet Gazioğlu, 1601, 1760
 Bilal Güngör, 1576, 1672
 Bingöl, 1419, 1420, 1442, 1512, 1526, 1561,
 1562, 1564, 1568, 1597, 1620, 1628,
 1635, 1640, 1641, 1642, 1646, 1878,
 2050, 2083, 2084, 2085, 2106, 2133,
 2168, 2185, 2200, 2327
 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma
 Konferansı, 1341, 1350, 1363
 Birleşmiş Milletler, 1341, 1350, 1356, 1362,
 1363, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373,
 1374, 1375, 1390, 1404, 1405, 1406,
 1407, 1409, 1411, 1412, 1439, 1483,
 1554, 1673, 1674, 1692, 1777, 1779,
 1781, 1797, 1821, 1844, 1881, 1888,
 1890, 1892, 1896, 1924, 1932, 1943,
 1972, 1994, 2043, 2044, 2057, 2058,
 2060, 2061, 2065, 2083, 2113, 2117,
 2119, 2120, 2122, 2124, 2125, 2147,
 2149, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156,
 2157, 2158, 2159, 2160, 2172, 2174,
 2175, 2179, 2186, 2191, 2193, 2194,
 2201, 2211, 2213, 2221, 2232, 2240,
 2290, 2311, 2325, 2333, 2373, 2374
 BM, 1360, 1362, 1364, 1365, 1372, 1374,
 1404, 1408, 1409, 1410, 1411, 1413,
 1414, 1415, 1416, 1426, 1446, 1482,
 1554, 1673, 1674, 1675, 1782, 1870,
 2057, 2117, 2143, 2146, 2151, 2153,
 2156, 2158, 2175, 2213, 2232, 2311,
 2316, 2322, 2324, 2325, 2405
 Boğazlar, 2326
 Bölücü, 1935, 1936, 1961, 2101, 2102,
 2108, 2299
 Boşaltılan Köy, 2196
 Bosna Hersek, 1341, 1350, 1359, 1361,
 1365, 1411, 1412, 1413, 1414, 1424,
 1666, 1675, 1678, 2003, 2132, 2145,
 2151, 2223, 2324, 2369
 Bülent Akarcalı, 1582, 1611, 1667, 1668,
 1672, 1678, 2326, 2329
 Bulgaristan, 1343, 1566, 1686, 1737, 1738,
 1739, 1741, 1744, 1749, 1750, 1797,
 1816, 1868, 1941, 2069, 2097, 2099,
 2158, 2220, 2227, 2319, 2327, 2378
 Burhan Kara, 1653, 1657, 1734

Bütçe Açığı, 1770, 1771, 1773, 1786, 1827, 1828, 1855, 1901, 1906, 1920, 1976, 1977, 1996, 2013, 2277,
Bütçe Görüşmesi, 1344, 1760
Butros Butros Gali, 1365, 1404
Büyük Birlik Partisi, 1609
By-Pass, 1918, 2027
Çalışma ve Sosyal Güvenlik, 1343, 1417, 1421, 1479, 1480, 1482, 1562, 1570, 1575, 1652, 1653, 1685, 1688, 1696, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1800, 1869, 1938, 2005, 2115, 2209, 2394, 2396
Çanakkale Savaşı, 1998
Çankaya, 1780, 1862, 2026, 2027, 2028, 2029, 2094, 2367
Cavit Çağlar, 1853, 1895, 2208, 2209
Cavit Şadi Pehlivanoglu, 1392, 1414
Çeçenistan Sorunu, 1341, 1350, 1432, 1442, 1443, 1444, 1446, 2062
CED, 1513, 1514
Çek, 1445, 1969
Çekiç Güç, 1344, 1381, 1385, 1386, 1807, 1847, 1870, 1879, 1941, 2022, 2109, 2117, 2118, 2119, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2132, 2140, 2144, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2170, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2188, 2191, 2192, 2193, 2194, 2196, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2290, 2296, 2297, 2304, 2305, 2367, 2369
Çekilmeler, 1360, 2044, 2062
Celal Kürkoğlu, 1717, 1719
Celal Talabani, 1879
Cemal Alişan, 1651
Cemal Şahin, 1685, 1729, 1730, 1734, 1800, 2146, 2308, 2315, 2334, 2378
Cemal Tercan, 1466, 1652, 1653, 1657, 1658
Cemalettin Gürbüz, 1402, 1565, 1647, 1648, 1743, 2137
Cemil Çiçek, 1343, 1686, 1687, 1696, 1737, 1738, 1744, 1745, 1746, 1750, 1751, 2378
Cengiz Altinkaya, 1343, 1667, 1671, 1682, 1685, 1688, 1691, 1695, 1696, 1699, 1701, 1702
Cengiz Bulut, 1446, 1743, 1746, 1758, 2226
Cengiz Çandar, 1624, 1673
Çernobil, 1449, 1517, 1576, 1577, 1578, 1579, 1582, 1583, 1585, 1586, 1587, 1869, 1885, 2369, 2379

Cevat Ayhan, 1434, 1439, 1484, 1485, 1488, 1490, 1491, 2202, 2234, 2235, 2236, 2262, 2333
Cevdet Selvi, 1599, 2119
Çevre Etki ve Değerlendirme, 1513
Çevre Komisyonu, 2083, 2221, 2240
Çevre Tahribatı, 1507
Çevre, 1364, 1365, 1385, 1395, 1467, 1507, 1509, 1511, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1544, 1547, 1800, 1839, 1869, 1938, 2005, 2055, 2083, 2220, 2221, 2222, 2239, 2240, 2288, 2373, 2375, 2377, 2380, 2395, 2397
Ceza Muhakemeleri Usulü, 1844, 1865, 1867, 1893, 1965, 2355, 2357, 2358, 2376
Çezaevleri, 1801, 2049, 2167, 2183, 2196, 2289
CHP, 1392, 1393, 1396, 1398, 1400, 1402, 1407, 1409, 1414, 1415, 1419, 1420, 1423, 1426, 1430, 1435, 1437, 1439, 1457, 1459, 1479, 1480, 1505, 1524, 1532, 1533, 1534, 1537, 1538, 1540, 1544, 1546, 1549, 1566, 1568, 1572, 1576, 1579, 1582, 1588, 1589, 1590, 1597, 1598, 1600, 1602, 1611, 1622, 1625, 1626, 1627, 1647, 1650, 1651, 1655, 1660, 1680, 1682, 1693, 1717, 1728, 1733, 1734, 1742, 1743, 1748, 1754, 1844, 1847, 1869, 1871, 1872, 1876, 1891, 1894, 1898, 1908, 1912, 1917, 1939, 1949, 1953, 2023, 2029, 2032, 2081, 2135, 2145, 2156, 2164, 2179, 2181, 2184, 2189, 2191, 2192, 2195, 2201, 2204, 2209, 2218, 2241, 2252, 2255, 2257, 2310, 2312, 2315, 2363, 2364, 2365, 2379
CIA, 1594, 1596, 1807, 1879
Çin, 1367, 1395, 1412, 1424, 1427, 1573, 1821, 1833, 1934, 2037, 2063, 2073, 2091, 2214, 2228
Cizre, 1376, 1626, 1641, 1816, 1867, 2116, 2136, 2138, 2140
Çocuk Hakları, 2075, 2232, 2376
Çocuk Mahkemeleri, 1956
Çoğunluk Oyu, 1344, 1702, 2025
Coşkun Gökarp, 1396, 1398, 1519, 1521, 1524, 2313, 2315
Coşkun Kırca, 1360, 1362, 2233, 2362
Cudi Dağı, 1380, 1994, 2091, 2093, 2109, 2196, 2202
Cudi, 1380, 1994, 2091, 2093, 2109, 2118, 2196, 2202

Cumhurbaşkanı, 1344, 1377, 1382, 1390, 1394, 1411, 1412, 1422, 1423, 1427, 1493, 1531, 1533, 1536, 1558, 1559, 1577, 1666, 1687, 1749, 1777, 1780, 1797, 1801, 1802, 1803, 1806, 1811, 1813, 1815, 1818, 1820, 1827, 1883, 1913, 1941, 2010, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2038, 2039, 2040, 2057, 2058, 2094, 2119, 2122, 2126, 2131, 2132, 2154, 2192, 2196, 2199, 2288, 2305, 2308, 2311, 2317, 2321, 2325, 2328, 2333, 2354, 2356
Cumhurbaşkanlığı Seçimi, 1344, 2025, 2026, 2027, 2030, 2032, 2039
Cumhuriyet Halk Partisi, 1591, 1608, 1841, 1873, 2019, 2253, 2262
Cumhuriyet, 1348, 1354, 1365, 1376, 1377, 1398, 1406, 1436, 1458, 1497, 1531, 1542, 1550, 1561, 1588, 1591, 1602, 1608, 1612, 1621, 1673, 1674, 1687, 1702, 1706, 1724, 1729, 1739, 1789, 1792, 1800, 1815, 1827, 1841, 1873, 1899, 1909, 1950, 1955, 1980, 1991, 1995, 2001, 2003, 2007, 2009, 2019, 2026, 2028, 2067, 2073, 2079, 2089, 2094, 2095, 2104, 2116, 2119, 2132, 2141, 2152, 2157, 2168, 2182, 2193, 2209, 2211, 2212, 2214, 2215, 2216, 2253, 2262, 2269, 2302, 2303, 2323, 2331, 2367, 2368, 2369, 2370
DAP, 2335, 2336
Darbe, 1660
Değişiklik Önergesi, 1383, 2130, 2219, 2244, 2286
Demokrasi Partisi, 1962, 1963, 1965
Demokrasi, 1776, 1867, 1962, 1963, 1965, 1984, 1988, 2012, 2036, 2096, 2098, 2280, 2309
Demokrat Parti, 1368, 1942, 1950, 1953, 2142, 2197
Demokratik Sol Parti, 2093, 2148, 2159, 2302
Demokratik Sol, 2093, 2148, 2159, 2302
Demokratikleşme Paketi, 2015, 2017, 2094, 2208, 2209
Demokratikleşme, 1511, 1778, 1779, 1864, 2017, 2186, 2301, 2357
Deniz Baykal, 1409, 1660, 1841, 1844, 1869, 1872, 1898, 1908, 1914, 1939, 2029, 2032, 2324
DEP, 1655, 1961, 1962, 1963, 2005
Dernekler Kanunu, 1453

Devlet Bakanlığı, 1427, 1480, 1505, 1639, 1713, 1718, 1719, 1739, 1741, 1742, 1744, 1756, 2330
Devlet Denetleme Kurulu, 1540, 2331
Devlet Güvenlik Mahkemesi, 1598, 1801, 2005, 2332
Devlet Planlama Teşkilatı, 1467, 1496, 1503, 1505, 1529, 1626, 1756, 1800, 1868, 1882, 1933, 1938, 1965, 2005, 2215, 2241, 2373
Devrim, 1384, 1429, 1555, 1606, 1619, 1865, 1913, 1956, 1984, 1987, 1989, 2020, 2111, 2229, 2255, 2260, 2314
DGM, 1598, 1612, 2332
Dilekçe Komisyonu, 1482
Din ve Vicdan Özgürlüğü, 1931
Dinar, 2336, 2337
Dış politika, 1426, 1444, 1782, 1788, 1806, 1913, 1915, 1924, 1949, 1959, 1960, 2007, 2069, 2098, 2123, 2160, 2176, 2282, 2319
Dışişleri Bakanlığı, 1763, 1800, 1869, 1891, 1892, 1938, 1959, 1960, 2207, 2212, 2213, 2214, 2215, 2217, 2220, 2221, 2223, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2234, 2237, 2239, 2394, 2396
Dışişleri Komisyonu, 2158, 2207, 2217, 2221, 2223, 2224, 2228, 2229, 2230, 2231, 2233, 2234, 2237, 2240, 2378
Diyanet İşleri Başkanlığı, 1418, 1800, 1868, 1931, 1938, 2005
Diyarbakır, 1497, 1526, 1588, 1589, 1626, 1642, 1643, 1645, 1646, 1683, 1743, 1867, 1878, 1939, 1964, 1965, 2070, 2080, 2083, 2084, 2090, 2092, 2106, 2115, 2116, 2118, 2121, 2133, 2136, 2173, 2202, 2292, 2315, 2333, 2343, 2403
Doğan Baran, 1512, 2328, 2329, 2331, 2332
Doğru Yol Partisi, 1358, 1363, 1452, 1500, 1604, 1764, 1787, 1841, 1871, 1894, 1915, 1942, 2006, 2010, 2011, 2091, 2100, 2114, 2169, 2301
Doğu Anadolu Projesi, 2335
Doğu Anadolu, 1523, 1908, 1940, 2003, 2140, 2180, 2268, 2297, 2306, 2309, 2314, 2335
Dopingle Mücadele, 2214, 2375
DP, 1660
DPT, 1467, 1494, 1496, 1517, 1536, 1539, 1753, 1940, 2241, 2252, 2280, 2373
DSP, 1660, 2029, 2067, 2084, 2092, 2093, 2094, 2305

DTÖ, 2233, 2243, 2249
Dünya Bankası, 1775, 1981, 2012, 2272, 2281, 2286
Dünya Ticaret Örgütü, 1973, 2233, 2234, 2248, 2369, 2380
Durmuş Fikri Sağlar, 2115
Düyun-u Umumiye, 1469, 1775
DYP, 1351, 1353, 1355, 1356, 1358, 1360, 1362, 1364, 1369, 1383, 1384, 1392, 1393, 1396, 1398, 1401, 1403, 1407, 1410, 1414, 1415, 1419, 1420, 1424, 1426, 1428, 1430, 1434, 1437, 1439, 1443, 1445, 1451, 1452, 1455, 1457, 1458, 1463, 1466, 1472, 1473, 1475, 1477, 1484, 1488, 1490, 1492, 1499, 1508, 1512, 1514, 1519, 1521, 1522, 1524, 1525, 1527, 1532, 1534, 1535, 1537, 1541, 1544, 1547, 1549, 1553, 1558, 1566, 1567, 1568, 1575, 1576, 1580, 1582, 1586, 1588, 1589, 1593, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1602, 1607, 1608, 1611, 1617, 1625, 1626, 1627, 1632, 1633, 1638, 1640, 1644, 1646, 1651, 1652, 1653, 1655, 1657, 1658, 1659, 1660, 1662, 1663, 1665, 1666, 1667, 1676, 1678, 1681, 1682, 1690, 1693, 1708, 1709, 1712, 1716, 1717, 1725, 1728, 1733, 1742, 1743, 1748, 1753, 1754, 1758, 1759, 1761, 1773, 1777, 1778, 1780, 1783, 1785, 1789, 1791, 1796, 1797, 1808, 1811, 1813, 1823, 1837, 1841, 1843, 1851, 1853, 1859, 1862, 1864, 1866, 1869, 1870, 1877, 1880, 1908, 1910, 1914, 1917, 1920, 1929, 1931, 1939, 1942, 1945, 1953, 1980, 1987, 1994, 1997, 2009, 2014, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2033, 2038, 2046, 2048, 2051, 2059, 2064, 2067, 2069, 2071, 2074, 2076, 2077, 2079, 2080, 2081, 2083, 2084, 2089, 2090, 2092, 2093, 2095, 2097, 2100, 2112, 2113, 2118, 2119, 2127, 2138, 2146, 2154, 2165, 2166, 2167, 2168, 2170, 2177, 2180, 2186, 2187, 2192, 2197, 2198, 2200, 2202, 2209, 2233, 2235, 2238, 2241, 2262, 2263, 2266, 2271, 2274, 2279, 2280, 2281, 2284, 2310, 2312, 2315, 2335, 2340, 2341, 2343, 2345, 2363, 2365, 2368, 2379, 2404
Ebulfaz Elçibey, 1354
ECO, 1435, 1949, 2066, 2229, 2250

Edip Safder Gaydalı, 1488, 1640, 1682, 2297
EFTA, 1765, 1943, 1973, 2206, 2207, 2250, 2368
Ege, 1515, 1824, 1913, 1960, 1999, 2045, 2065
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, 2066, 2229
Ekonomik Kriz, 1348, 1566, 1909, 1970, 2275, 2324, 2334
Ekrem Ceyhun, 1678, 2006, 2009, 2279, 2308, 2309, 2313
Ekrem Pakdemirli, 1343, 1492, 1495, 1498, 1506, 1686, 1688, 1696, 1752, 1755, 1757, 2275, 2312
Elazığ, 1628, 1641, 1642, 2080, 2083, 2084, 2090, 2106, 2133, 2140, 2143, 2268
Emekli Sandığı, 1923, 1957, 2003, 2075, 2285
Emin Kul, 1570, 1571, 1576, 1651, 2208, 2209, 2210
Emperyalizm, 1806
Ender Karagül, 1477
Endülüs, 1675
Engin Güner, 1399, 1401, 1438, 1683, 1738, 1739, 2159, 2176, 2178, 2200, 2218, 2222, 2223, 2322, 2409
Enosis, 1438, 1913
Ercan Karakaş, 1365, 1371, 1399, 1401, 1419, 1420, 1577, 1578, 1583, 1601, 1603, 1667, 1673, 1674, 1676, 1869, 1880, 1908, 1925, 2006, 2015, 2023, 2210, 2346, 2379
Erdal İnönü, 1355, 1363, 1373, 1376, 1388, 1394, 1410, 1412, 1415, 1591, 1602, 1610, 1660, 1797, 1817, 1892, 1898, 2025, 2027, 2028, 2029, 2032, 2094, 2101, 2106, 2119, 2123, 2126, 2143, 2148, 2150, 2174, 2175, 2189, 2193, 2238, 2290, 2310
Ergun Özdemir, 1582, 1586, 1733
Erken Emeklilik, 1780, 1923, 2291
Erken Seçim, 1718, 1764, 1994, 2008, 2351
Erkut Şenbaş, 1709
Erman Şahin, 1396, 1679
Ermeniler, 1393, 1816, 1972
Ermenistan, 1356, 1375, 1391, 1392, 1393, 1394, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1440, 1441, 1683, 1777, 1779, 1782, 1788, 1805, 1806, 1830, 1880, 1896, 1941, 1942, 2044, 2062, 2125, 2126, 2153, 2156, 2175, 2178, 2180, 2183, 2188, 2196, 2203, 2314, 2319, 2322, 2367, 2402

Ertekin Durutürk, 1364, 1507, 1508, 1512, 1513, 1582, 2380
Erzincan, 1383, 1429, 1431, 1435, 1439, 1442, 1455, 1463, 1469, 1526, 1531, 1537, 1538, 1606, 1611, 1615, 1616, 1628, 1641, 1642, 1644, 1646, 1666, 1668, 1672, 1728, 1746, 1761, 1818, 1830, 1889, 1897, 1944, 2017, 2102, 2105, 2186, 2298, 2299, 2319, 2351, 2377
Esat Bütün, 1395, 1398, 1403, 1427
Esat Canan, 1477, 1626, 1628, 1682, 1733, 2233
Esat Yıldırım Avcı, 1358, 1360, 1392, 1411, 1760, 2030, 2032, 2033, 2133, 2212, 2213, 2214, 2215, 2308, 2358, 2359, 2360
Eskişehir, 1466, 1477, 1567, 1568, 1611, 1743, 1786, 1801, 1815, 1951, 1952, 1956, 2030, 2033, 2055, 2076, 2082, 2182, 2183, 2189, 2195, 2196, 2225, 2265, 2308, 2325
Ethem Kelekçi, 1717
Evren Bulut, 1524, 1582, 1651
Eyüp Aşık, 1422, 1423, 1425, 1597, 1683, 2024, 2095, 2105, 2135, 2314, 2333, 2348, 2351, 2400, 2407
Eyüp Cenap Gülpınar, 1683, 2398
Fahrettin Kurt, 1343, 1611, 1672, 1686, 1688, 1696, 1737, 1744, 1745, 1750, 1751, 2378
Fahri Gündüz, 1495, 1582, 1585, 2324
Faik Altun, 1505, 1570, 1572, 1752, 1753
Faili Meçhul, 1596, 2185, 2200, 2306, 2309
Farmakope, 2215
Faruk Saydam, 1492, 1495, 1658, 1730, 1732, 1735, 1736, 1752, 1754
Faşizm, 1359, 1400, 1419, 2014
Federasyon, 1445, 1653, 2004
Fethi Akkoç, 1401, 1537, 1728
Fethiye Özver, 1582, 2033
Fethullah Erbaş, 1626, 1631, 1680, 1682, 2196
Fevzi İşbaşaran, 1477
Fikirler Dizisi, 1365, 1404
Fikret Küpeli, 2119
Filistin, 1409, 1515, 1879, 1994, 2001, 2042, 2060, 2107, 2147, 2202, 2306
Firuz Çilingiroğlu, 2288
Fransa, 1563, 1675, 1805, 1825, 1833, 1875, 1884, 1915, 1932, 1946, 2002, 2117, 2120, 2124, 2132, 2146, 2147, 2190, 2192, 2198, 2202, 2221, 2263, 2284, 2285

Fuat Çay, 1488, 1568, 1728
Fuhuş, 1395, 1396, 1397, 1398, 1427, 1430, 1431, 1475, 1560, 1897
Gaffar Yakın, 1418, 1420, 1738, 1740, 2319
GAP, 1380, 1535, 1633, 1795, 1814, 1838, 1903, 1993, 2012, 2079, 2091, 2098, 2099, 2141, 2167, 2259, 2268, 2336
GATT, 1765, 1834, 1973, 2233, 2234, 2235, 2248, 2251, 2278, 2281
Gayrimenkul Kiraları, 1343, 1685, 1729, 1730, 2378
Gazi Barut, 1524, 1525, 1528
Geçici Bütçe, 1344, 1760, 1778
Gelir Vergisi, 1852, 1911, 1989, 2019
Gençlerin Sorunları, 1358
Gensoru, 1342, 1682, 2398, 2400, 2404, 2407
Gerilla, 2116
Gökova, 1364, 1365, 1510, 2288
Güler İleri, 1473, 1803, 1890, 1891, 1892
Gümrük Birliği, 1341, 1350, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1442, 1468, 1472, 1683, 1872, 1974, 1981, 1982, 1988, 2001, 2002, 2006, 2014, 2017, 2018, 2019, 2022, 2238, 2242, 2243, 2248, 2250, 2251, 2253, 2254, 2255, 2264, 2270, 2272, 2276, 2277, 2278, 2280, 2282, 2322, 2329, 2368, 2407, 2408
Güneş Müftüoğlu, 1358, 1363, 1391, 1392, 1399, 1411, 1570, 1588, 1712, 1764, 1778, 2340, 2343, 2345, 2355, 2357
Güneş Taner, 1343, 1685, 1687, 1696, 1702, 1704, 1706, 1707, 1710, 1712, 1965, 2244, 2374
Güney Afrika, 1573, 1574
Güneydoğu Anadolu Projesi, 1795, 1980, 2055, 2079, 2114, 2336
Güneydoğu Sorunu, 1348, 1382, 1384, 1824, 1924, 1929, 1990, 2086, 2087, 2088, 2089, 2097, 2100, 2135, 2200, 2321
Güneydoğu, 1348, 1376, 1377, 1378, 1381, 1386, 1387, 1389, 1449, 1528, 1551, 1589, 1595, 1597, 1598, 1625, 1627, 1629, 1630, 1633, 1640, 1643, 1683, 1792, 1795, 1798, 1803, 1806, 1807, 1808, 1811, 1824, 1848, 1857, 1858, 1866, 1876, 1878, 1908, 1924, 1948, 1951, 1958, 1980, 1990, 2003, 2004, 2055, 2070, 2079, 2084, 2086, 2087, 2088, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2097, 2106, 2107, 2109, 2111,

2112, 2113, 2114, 2115, 2128, 2129,
2141, 2167, 2168, 2170, 2186, 2193,
2200, 2283, 2290, 2294, 2297, 2306,
2321, 2336, 2355, 2359, 2374, 2379,
2405
Gürcistan, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395,
1396, 1441, 1924, 2044, 2062, 2153,
2220, 2224, 2230, 2237, 2367
Gürol Soylu, 1364, 2033
Güvenlik Güçleri, 1376, 1378, 1379, 1380,
1383, 1388, 1589, 1595, 1597, 1598,
1599, 1600, 1602, 1610, 1611, 1627,
1628, 1630, 1642, 1797, 1815, 1822,
1858, 1896, 1951, 1952, 1971, 1992,
2050, 2085, 2089, 2090, 2092, 2093,
2098, 2099, 2100, 2107, 2110, 2134,
2135, 2137, 2139, 2167, 2178, 2182,
2183, 2197, 2199, 2200, 2299, 2310,
2319
Güvenlik Konseyi, 1360, 1362, 1371, 1372,
1374, 1404, 1406, 1407, 1412, 1413,
1415, 1446, 1673, 1777, 1844, 1890,
1891, 1896, 2044, 2060, 2061, 2117,
2120, 2122, 2128, 2143, 2144, 2147,
2151, 2152, 2153, 2154, 2156, 2157,
2158, 2159, 2160, 2178, 2180, 2202,
2311, 2333
Güvenlik Soruşturması, 1986
Güvenoyu, 1599, 1604, 1779, 1786, 1937,
1952, 2101, 2105, 2198, 2201
Habur, 1497, 1803, 2076, 2315, 2316
Hacı Filiz, 1466
Hakkari, 1477, 1626, 1628, 1646, 1682,
2083, 2084
Halil Başol, 2342
Halil Çulhaoğlu, 1537, 1667
Halil Demir, 1640
Halil İbrahim Artvinli, 2031
Halil İbrahim Özsoy, 1582, 1586
Halil Orhan Ergüder, 1544, 1545, 1549,
1553, 2286, 2307, 2317
Halil Şıvgın, 1343, 1358, 1686, 1688, 1696,
1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728
Halit Dumankaya, 1428, 1466, 2330
Halkın Emek Partisi, 1867, 1868, 2143,
2290, 2306
Hasan Basri Eler, 1423, 1537, 1538, 1543
Hasan Çakır, 1619, 2033, 2084, 2088, 2095,
2098, 2101
Hasan Dikici, 1353, 1451, 1454, 1455, 1457
Hasan Ekinci, 2406
Hasan Fecri Alpaslan, 1537, 1746
Hasan Kılıç, 1693

2420

Hasan Korkmazcan, 1506, 1660, 1662,
1683, 1757, 1937, 2023, 2109, 2218,
2293, 2339, 2345, 2349, 2350, 2352,
2362, 2410
Hasan Mezarıcı, 2314, 2321
Hasan Peker, 1492, 1537
Hatay, 1351, 1353, 1455, 1466, 1473, 1488,
1568, 1709, 1728, 1743, 1953, 2074,
2080, 2097, 2198
Hayali İhracat, 1754
Haydar Aliyev, 1422, 1423, 2288, 2321
Haydar Baylaz, 1512
Haydar Oymak, 1611, 1615, 1622
Hayri Doğan, 1671, 1717
HEP, 1377, 2029, 2094, 2100, 2105, 2106,
2184, 2290, 2306, 2309, 2315
Hikmet Çetin, 1366, 1391, 1392, 1394,
1398, 1403, 1422, 1425, 1797, 1891,
1892, 2120, 2123, 2149, 2157, 2159,
2172, 2178, 2180, 2241, 2304, 2305,
2314, 2323, 2324, 2326, 2327
Hilmi Yükselen, 1717, 1758, 2165
Hristiyan, 1362, 1369, 1393, 1414, 1415,
1416, 1420, 1440, 1932, 1947, 2218,
2235, 2335
Hırvatistan, 1445, 1777, 2043, 2158
Hitler, 1419, 1941, 2130
Hollanda, 1563, 1577, 1579, 2120, 2187,
2206, 2207
Hukuk Devleti, 1491, 1506, 1757
Hükümet Programı, 1351, 1451, 1454,
1534, 1763, 1780, 1829, 1851, 1852,
1883, 1888, 1930, 1950, 1952, 1957,
2011, 2111, 2112, 2135, 2347
Hükümet, 1342, 1346, 1347, 1349, 1351,
1360, 1367, 1373, 1376, 1382, 1386,
1391, 1396, 1399, 1404, 1412, 1415,
1417, 1422, 1428, 1440, 1451, 1454,
1460, 1464, 1469, 1471, 1479, 1483,
1485, 1492, 1507, 1530, 1534, 1545,
1548, 1553, 1555, 1559, 1562, 1564,
1570, 1577, 1579, 1581, 1587, 1589,
1590, 1603, 1608, 1619, 1631, 1633,
1634, 1635, 1636, 1654, 1656, 1660,
1661, 1662, 1667, 1674, 1675, 1679,
1684, 1690, 1708, 1715, 1720, 1739,
1753, 1760, 1762, 1763, 1764, 1774,
1778, 1779, 1780, 1784, 1786, 1787,
1803, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817,
1818, 1819, 1826, 1829, 1831, 1832,
1835, 1836, 1844, 1845, 1847, 1848,
1850, 1851, 1852, 1859, 1860, 1861,
1862, 1865, 1867, 1868, 1871, 1872,

1874, 1877, 1879, 1882, 1883, 1888, 1889, 1891, 1892, 1899, 1902, 1903, 1910, 1911, 1914, 1916, 1921, 1922, 1924, 1927, 1929, 1930, 1931, 1934, 1939, 1941, 1943, 1944, 1950, 1952, 1956, 1957, 1959, 1961, 1972, 1981, 1990, 1991, 1992, 1994, 1996, 2002, 2011, 2013, 2014, 2015, 2019, 2027, 2095, 2098, 2100, 2101, 2106, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2114, 2118, 2120, 2121, 2133, 2135, 2138, 2141, 2143, 2144, 2145, 2146, 2149, 2152, 2153, 2155, 2157, 2162, 2168, 2172, 2176, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2185, 2187, 2189, 2193, 2196, 2199, 2200, 2201, 2204, 2216, 2241, 2243, 2244, 2264, 2274, 2275, 2277, 2287, 2290, 2304, 2332, 2336, 2347, 2363
Hüsamettin Cindoruk, 1366, 1378, 1493, 1660, 1712, 1761, 1800, 1831, 1869, 1903, 1939, 2006, 2025, 2027, 2029, 2030, 2082, 2094, 2132, 2161, 2300, 2341, 2356, 2358, 2359
Hüsamettin Korkutata, 1597, 1628, 1640, 2168, 2181, 2185, 2200
Hüsamettin Örüç, 1343, 1658, 1685, 1687, 1688, 1691, 1692, 1694, 1696, 1699, 2218, 2224, 2375
Hüseyin Aksoy, 1466, 2325
Hüseyin Balyalı, 1758, 2033
Hüseyin Erdal, 1538, 1541, 1667, 1670, 1743, 1746, 2212, 2213, 2236
Hüsnü Doğan, 1343, 1685, 1702, 1704, 1706, 1710, 1712, 1812, 1818, 2374
Huzur Harekâtı, 2117, 2120, 2121, 2151, 2175, 2189, 2190, 2191, 2193
İbrahim Arısoy, 1492
İbrahim Gürsoy, 1544, 1548, 1549, 1553, 1556, 1672
İbrahim Halil Çelik, 1869, 1897, 2223
İbrahim Kumaş, 1363, 1365, 1398, 1421, 1431, 1440, 1446, 1457, 1461, 1538, 1543, 1623, 1980, 1998, 2006, 2023, 2115, 2150, 2160, 2181, 2188, 2218, 2311
İbrahim Melih Gökçek, 1473, 1475, 1477, 1537, 1683, 2030, 2311, 2344, 2351
İbrahim Nami Çağan, 1407, 1410, 1611, 1615
İbrahim Özdiş, 1602, 1606, 1693, 2032, 2033, 2164
İbrahim Tez, 1427, 1658
İbrahim Yaşar Dedelek, 1473, 1475, 1477, 1567, 1568, 2033
İfade Özgürlüğü, 2301
İhsan Saraçlar, 1499, 2346, 2350, 2354
İhtisas Komisyonları, 2083
İkinci Dünya Savaşı, 1366, 1849, 1883, 1941, 2058, 2061, 2153, 2281
İKÖ, 2158, 2250
İlker Tuncay, 1519, 1520, 1524
İLKSAN, 1351, 1353, 1460, 1671, 1912, 1954, 2164
ILO, 1844, 1864, 1865, 1883, 1894, 1928, 1957, 1987, 2015, 2071, 2208, 2209, 2210, 2224, 2225
İmar Bankası, 1343, 1535, 1537, 1685, 1702, 1703, 1704, 1705, 1707, 1708, 1710, 1711, 2374
IMF, 1469, 1803, 1804, 1851, 1853, 1916, 1918, 1945, 1981, 1991, 2012, 2014, 2021, 2281, 2286
İmren Aykut, 1343, 1549, 1553, 1555, 1685, 1688, 1696, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 2378
İncirlik, 2118, 2120, 2121, 2144, 2147, 2173, 2174, 2190, 2401
İnsan Hakları, 1401, 1453, 1640, 1864, 1988, 2016, 2103, 2106, 2158, 2175, 2222, 2223, 2289, 2299, 2368, 2378
İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2158
Irak, 1363, 1374, 1382, 1389, 1491, 1519, 1520, 1529, 1681, 1806, 1807, 1863, 1879, 1896, 1926, 1941, 1948, 1949, 2001, 2022, 2044, 2045, 2060, 2061, 2064, 2065, 2085, 2089, 2091, 2093, 2097, 2099, 2108, 2109, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2132, 2140, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2157, 2169, 2170, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2190, 2191, 2193, 2194, 2196, 2197, 2199, 2201, 2202, 2203, 2204, 2264, 2291, 2297, 2304, 2305, 2306, 2310, 2311, 2314, 2316, 2333, 2334, 2400, 2401
İran, 1354, 1355, 1384, 1388, 1414, 1423, 1426, 1519, 1520, 1521, 1525, 1526, 1529, 1591, 1594, 1598, 1807, 1915, 1932, 1941, 2085, 2089, 2091, 2098, 2099, 2108, 2126, 2129, 2169, 2173, 2178, 2197, 2229

İrfan Demiralp, 1369, 1403, 1407, 1410, 1483, 1484, 1487, 1488, 2127, 2146, 2202
İrfan Gürpınar, 1589, 1590, 1717, 1734
İrfan Köksalan, 1758
İrfettin Akar, 1693, 1758
İrkçılık, 1807, 2041, 2198
İş Güvenliği, 1569, 1570, 1987, 2208, 2225
İşıl Saygın, 2032
İşın Çelebi, 1343, 1446, 1686, 1687, 1696, 1737, 1744, 1745, 1750, 1751, 2276, 2320, 2349, 2378
İSKİ, 1449, 1558, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1671, 1912, 1913, 1942, 1954, 1959, 2164, 2405
İslam Dünyası, 1357, 1369, 1677, 1866, 2127, 2160
İslam Kardeşliği, 2086, 2188, 2197, 2198
İslamiyet, 1359
İsmail Cem, 1362, 1380, 1400, 1402, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2304, 2305, 2310
İsmail Coşar, 1473, 1477
İsmail Karakuyu, 1455
İsmail Köse, 1355, 1383, 1589, 1595, 1596, 1597, 1602, 1606, 1611, 1617, 1646, 1666, 2084, 2090, 2113, 2114, 2168, 2170, 2186, 2197, 2200, 2312, 2324
İsmail Safa Giray, 1688, 1692, 1700, 2122
İsmail Sancak, 1468, 1719, 1720, 1758, 2213
İsmet Attila, 1420, 1568, 1733, 1903, 1968, 1972
İsmet Gür, 1359, 1518, 1519, 1523, 1525, 1529, 2380
İsmet İnönü, 1360
İsmet Kaya Erdem, 1343, 1497, 1503, 1686, 1752, 1757, 2032
İsmet Özarslan, 1343, 1686, 1687, 1696, 1737, 1744, 1745, 1750, 1751, 2378
İsmet Sezgin, 1378, 1387, 1589, 1817, 2106, 2109, 2119, 2133, 2138, 2140, 2194, 2294, 2312, 2315, 2402, 2403
İspanya, 1777, 1803, 1819, 1851, 1862, 1884, 1918, 2013, 2198, 2224
İsrail, 1775, 1805, 1845, 1853, 1871, 1877, 1879, 1932, 1972, 1992, 1994, 2001, 2022, 2044, 2060, 2087, 2125, 2126, 2127, 2147, 2170, 2175, 2188, 2202, 2265, 2268, 2408
İşsizlik Sigortası, 1820, 1876, 1958, 1997, 2096, 2210, 2261, 2267
İstanbul Boğazı, 1507, 1511

İstanbul Su İşleri ve Kanalizasyon İdaresi, 1647
İstanbul Ticaret Odası, 1467
İstanbul, 1348, 1352, 1354, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1364, 1365, 1371, 1375, 1376, 1379, 1380, 1388, 1391, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1407, 1410, 1414, 1415, 1417, 1419, 1420, 1421, 1427, 1428, 1431, 1432, 1438, 1449, 1455, 1466, 1467, 1468, 1477, 1490, 1497, 1507, 1511, 1512, 1527, 1528, 1531, 1537, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1566, 1568, 1570, 1571, 1576, 1577, 1578, 1579, 1582, 1583, 1584, 1588, 1589, 1597, 1598, 1601, 1605, 1611, 1615, 1626, 1641, 1646, 1647, 1648, 1651, 1652, 1659, 1665, 1666, 1672, 1678, 1683, 1692, 1697, 1700, 1706, 1707, 1711, 1712, 1719, 1720, 1734, 1735, 1738, 1740, 1741, 1743, 1746, 1758, 1763, 1764, 1786, 1791, 1808, 1812, 1840, 1848, 1853, 1857, 1864, 1879, 1880, 1893, 1898, 1908, 1923, 1924, 1925, 1931, 1934, 1935, 1937, 1941, 1950, 1955, 1964, 1965, 2000, 2003, 2006, 2015, 2021, 2022, 2024, 2027, 2028, 2029, 2030, 2033, 2055, 2076, 2077, 2078, 2083, 2089, 2096, 2105, 2115, 2122, 2152, 2154, 2156, 2158, 2159, 2170, 2176, 2179, 2191, 2200, 2206, 2208, 2209, 2210, 2212, 2213, 2218, 2219, 2222, 2223, 2233, 2234, 2235, 2240, 2244, 2274, 2286, 2289, 2304, 2307, 2310, 2314, 2317, 2321, 2322, 2326, 2328, 2329, 2330, 2334, 2335, 2337, 2342, 2346, 2352, 2362, 2363, 2367, 2368, 2369, 2375, 2379, 2380, 2399, 2409
İstiklal Marşı, 2033, 2034
İstiklal Savaşı, 1799, 1808, 2086
İşveren, 1467, 2207, 2208, 2224, 2376, 2377
İzmir Anlaşması, 2229, 2379
Kadın, 1864, 1938, 2093
Kadir Bozkurt, 1445, 1611
Kadir Ramazan Coşkun, 1646, 1735
Kadri Güçlü, 1658, 1758
Kadrolaşma, 1874, 1986, 1993
Kadük, 1570, 1760

Kafkaslar, 1442, 1896, 1959, 2001, 2041, 2044, 2066, 2122

Kamer Genç, 1428, 1488, 1490, 1491, 1492, 1494, 1495, 1500, 1600, 1602, 1608, 1685, 1712, 1713, 1718, 2161, 2162, 2172, 2218, 2222, 2228, 2229, 2231, 2232, 2234, 2235, 2238, 2240, 2352, 2376, 2378

Kamran İnan, 1367, 1373, 1404, 1406, 1408, 1412, 1415, 1432, 1433, 1437, 1442, 1683, 1687, 2029, 2030, 2031, 2144, 2401

Kamu Görevlileri, 1453, 1496, 1612, 1716, 1818, 1957, 1978, 2087

Kamu Ortaklığı İdaresi, 1697, 1699, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2330, 2375

Kanun Yapma, 1869, 2340, 2345

Kapitalizm, 1359, 1775, 1803, 1804, 1865, 1887, 1917, 2000, 2013

Karabağ, 1375, 1391, 1392, 1394, 1411, 1415, 1422, 1440, 1779, 1782, 1788, 1797, 1798, 1799, 1816, 1821, 1825, 1866, 1889, 1896, 2037, 2044, 2122, 2124, 2125, 2150, 2157, 2180, 2322, 2325

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, 1357, 1394, 1396, 1436, 1438, 1830, 1833, 1972, 2001, 2066, 2122

Karadeniz, 1341, 1350, 1357, 1390, 1394, 1395, 1396, 1398, 1427, 1430, 1431, 1436, 1438, 1517, 1576, 1577, 1578, 1579, 1830, 1833, 1879, 1908, 1944, 1972, 2001, 2021, 2066, 2077, 2122, 2132, 2220, 2222, 2224, 2292, 2301, 2337, 2375

Katma Değer Vergisi, 1494, 1813

Kazakistan, 1354, 2068, 2070, 2154, 2216, 2217, 2219, 2220, 2226, 2227, 2287

Kazım Ataoğlu, 1420, 1442, 1561, 1562, 1564, 1568, 1641, 2327

Kemal Naci Ekşi, 1544, 1548, 1647

Kemalettin Göktaş, 1395, 1397, 1728, 2225

Kenan Evren, 1577, 1867, 2192

Kerkük, 1790, 1805, 1879, 2044, 2090, 2132, 2321

Kerkük-Yumurtalık, 2044

Kıbrıs Rum Yönetimi, 2409

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 1375, 2022, 2045, 2065

Kıbrıs, 1341, 1350, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1390, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1416, 1424, 1426, 1432, 1433, 1434, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1533, 1777, 1781, 1790, 1795, 1814, 1821, 1824, 1849, 1878, 1879, 1890, 1892, 1913, 1924, 1941, 1943, 1960, 1972, 1994, 1999, 2022, 2045, 2046, 2065, 2091, 2127, 2132, 2145, 2147, 2148, 2152, 2155, 2156, 2159, 2175, 2319, 2322, 2325, 2327, 2355, 2356, 2357, 2368, 2369, 2409

Kırgızistan, 1354, 2154, 2216, 2226, 2227, 2288

KİT, 1487, 1759, 1763, 1768, 1771, 1774, 1778, 1782, 1784, 1785, 1793, 1794, 1820, 1827, 1837, 1843, 1845, 1847, 1852, 1853, 1861, 1869, 1871, 1872, 1874, 1887, 1901, 1904, 1906, 1911, 1919, 1920, 1921, 1927, 1944, 1945, 1975, 1980, 1997, 2013, 2019, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2241, 2262, 2263, 2275, 2290, 2330

Kızıl Ordu, 1412, 1423

KKTC, 1394, 1404, 1446, 2288, 2325

Koalisyon Hükümeti, 1521, 1566, 1608, 1668, 1707, 1725, 1754, 1761, 1778, 1779, 1781, 1783, 1786, 1788, 1789, 1791, 1792, 1801, 1802, 1803, 1806, 1815, 1818, 1821, 1837, 1860, 1861, 1862, 1864, 1865, 1866, 1867, 1870, 1881, 1884, 1885, 1887, 1888, 1892, 1914, 1915, 1916, 1920, 1921, 1922, 1923, 1929, 1943, 1944, 1950, 1951, 2098, 2100, 2104, 2105, 2107, 2110, 2123, 2135, 2164, 2176, 2182, 2185, 2241, 2276, 2286

Köksal Toptan, v, 1351, 1353, 1451, 1457

Konsolide Bütçe, 1782, 1827, 2368, 2369

Koray Aydın, 1403, 2292

Körfez Savaşı, 1841, 1859, 1891, 2044, 2091, 2093, 2118, 2119, 2120, 2126, 2146, 2149, 2176, 2177, 2193, 2204, 2290, 2291, 2310

Koruculuk, 2195

Köy Korucusu, 1387, 1815, 2170

Kozlu, 1569, 1571, 1572, 1573, 1575, 1780, 2367

Kültür Bakanlığı, 1348, 1349, 1358, 1605, 1774, 1800, 1826, 1869, 1938, 2005, 2290, 2395, 2397

Kur'an, 1429, 1607, 1613, 1806, 1807, 1986, 1998, 1999, 2335

Kürdistan Demokrat Partisi, 2197

Kürdistan, 2107, 2129, 2169, 2194, 2197
Küreselleşme, 2041, 2269, 2279
Kürt Realitesi, 1867, 1884, 1929, 1964, 2143
Kürt Sorunu, 1644
Kurtarılmış Bölgeler, 1878
Kürtçe Eğitim, 1390
Kürtçe Yayın, 1936
Kurtuluş Savaşı, 1354, 1359, 1391, 1429, 1432, 1602, 1676, 1956, 1963, 2303, 2367, 2369
Kurumlar Vergisi, 1543, 1773, 1846, 1852, 1854, 1954, 2013, 2018
Kuveyt, 2122, 2126, 2129, 2151, 2202
Kuzey Irak, 1382, 1388, 1389, 1806, 1807, 1879, 1896, 1941, 1948, 1949, 2022, 2044, 2064, 2065, 2085, 2093, 2097, 2108, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2132, 2140, 2145, 2146, 2148, 2149, 2150, 2170, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2183, 2187, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2196, 2197, 2199, 2201, 2202, 2203, 2204, 2297, 2304, 2305, 2306, 2316, 2333, 2334
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 1371, 1374, 1404, 1405, 1407, 1408, 1580, 1849, 1988, 2022, 2045, 2065, 2154, 2356
Kyoto Sözleşmesi, 2228, 2378
Laiklik, 1606, 1865, 1931, 1946, 1947, 1948, 1985, 2313, 2314
Latin Amerika, 1833, 2059, 2136
Leyla Yeniy Köseoğlu, 1512
Leyla Zana, 2183
Liberal, 1789, 1856, 1942, 2000, 2269, 2270, 2282
Lice, 1643, 1867, 1937, 1964, 2104, 2116, 2292, 2320
Londra, 1394, 1434, 1555, 1824, 1879, 2156, 2213, 2326
Lozan Anlaşması, 1945
Lübnan, 2044
Lütfi Doğan, 1428, 1430, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033
Lütfü Esengün, 1426, 1644, 1646, 1734, 2363, 2365
Lütfullah Kayalar, 1343, 1618, 1686, 1688, 1737, 1744, 1745, 1750, 1751, 2378
M. Hatip Dicle, 1642, 2315
Magic Box International, 1448, 1531, 1536, 1538, 2377

Mahalli İdareler, 1548, 1613, 1621, 1624, 1837, 1840, 1856, 1863, 1871, 1906, 1921, 1937, 1991, 2003, 2072, 2113, 2190, 2291
Mahmut Alınak, 1351, 1352, 1353, 1377, 1451, 1453, 2143, 2341, 2347
Mahmut Kılıç, 2095, 2103
Mahmut Oltan Sungurlu, 1422, 1673, 1688, 1689, 1696, 1699, 1700, 2347, 2349, 2352, 2361, 2363, 2364, 2381
Mahmut Orhon, 1683, 2360, 2399
Mahmut Öztürk, 1489, 1490, 1492, 1493, 1494, 1500, 1501, 1532, 1534, 1752, 1753, 1756, 2378
Mal Varlığı, 1658, 1659, 1661
Malazgirt, 1545, 1962, 1964
Malezya, 2056
Maraş, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1410
Mardin, 1524, 1626, 1642, 1644, 1645, 1867, 1879, 1964, 2031, 2083, 2084, 2090, 2106, 2133
Marksist, 1384, 2107, 2169
Marmara, 1552, 1556, 1848, 1864, 2077, 2297
MBİ, 1531, 1532, 1536, 1537, 1538
Meclis Araştırma Komisyonu, 1462, 1468, 1470, 1473, 1477, 1494, 1501, 1525, 1549, 1550, 1575, 1596, 1597, 1611, 1624, 1626, 1628, 1635, 1639, 1640, 1652, 1658, 1665, 1666, 1678, 1682, 2082, 2131, 2161, 2181, 2194, 2320, 2378, 2380
Meclis Araştırması, 1342, 1447, 1448, 1449, 1450, 1454, 1456, 1462, 1467, 1472, 1473, 1477, 1478, 1483, 1488, 1492, 1494, 1495, 1500, 1506, 1507, 1512, 1513, 1518, 1524, 1525, 1531, 1537, 1538, 1542, 1544, 1561, 1562, 1569, 1570, 1576, 1578, 1582, 1583, 1584, 1588, 1599, 1600, 1612, 1625, 1627, 1635, 1640, 1646, 1647, 1651, 1652, 1658, 1667, 1672, 1673, 1678, 1780, 2368, 2377, 2378, 2379, 2380
Meclis Başkanı, 1366, 1378, 1447, 1489, 1664, 1761, 1800, 1815, 1817, 1831, 1898, 1903, 1939, 1951, 1962, 2006, 2012, 2026, 2132, 2133, 2135, 2157, 2159, 2180, 2341
Meclis İctüzüğü, 1346, 1664, 1701, 1709, 1929, 2023, 2287, 2339
Meclis Komisyonları, 2015, 2082, 2161
Meclis Soruşturma Komisyonu, 1758

Meclis Soruşturması, 1506, 1686, 1687, 1688, 1693, 1694, 1701, 1702, 1708, 1710, 1712, 1713, 1718, 1719, 1720, 1723, 1728, 1729, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1742, 1744, 1752, 1758, 2374, 2375, 2376, 2378

Mehmet Ali Yavuz, 1576, 1682, 1728

Mehmet Ali Yılmaz, 1659, 1756, 2208, 2209

Mehmet Alp, 1514, 1516, 1680, 1682

Mehmet Bahattin Yücel, 1597

Mehmet Batalı, 1874, 1891, 2309, 2310

Mehmet Çebi, 1396, 1398, 1666, 1743, 1746, 1748

Mehmet Cemal Öztaylan, 1488, 1576

Mehmet Çevik, 1343, 1445, 1686, 1737, 1739, 1740, 1741, 1744, 1745, 1746, 1749, 1750, 1751, 2378

Mehmet Dönen, 1473, 2095, 2097

Mehmet Elkatmış, 2164, 2208, 2210

Mehmet Erdal Koyuncu, 1693

Mehmet Gölhan, 2333

Mehmet Gözlükaya, 1672, 1709, 2165

Mehmet Halit Dağlı, 1728

Mehmet Kahraman, 1388, 2106, 2115

Mehmet Keçeciler, 1379, 1626, 1630, 1643, 1646, 2200, 2341, 2362, 2363, 2365

Mehmet Kerimoğlu, 1473, 1476, 1477, 1479, 1481, 1646, 1709, 1710, 2189, 2292

Mehmet Köstepen, 2405

Mehmet Moğultay, 1417, 1421, 1479, 1482, 1562, 1570, 1652, 1729, 2115, 2209, 2407

Mehmet Nedim Budak, 2294

Mehmet Özkaya, 1728

Mehmet Rauf Ertekin, 1473, 1474, 1477, 1719, 1724, 1725, 1726, 1758

Mehmet Sabri Güner, 1488, 1717

Mehmet Sağdıç, 1566, 1568

Mehmet Selim Ensarioğlu, 1743

Mehmet Seven, 1455, 1734

Mehmet Seviçen, 1431, 1479, 1480, 1544, 1546, 1549, 1647, 1650, 1743, 1746, 1747, 2326

Mehmet Seyfi Oktay, 2402

Mehmet Tahir Köse, 1578, 1653, 1658, 1678, 2403, 2406

Mehmet Vehbi Dinçerler, 1355

Melih Pabuçcuoğlu, 1596

Melike Tugay Hasefe, 1455, 1953

Memur, 1773, 1774, 1776, 1863, 1894, 1912

Memurin Muhakematı, 2286

Merkez Bankası, 1494, 1496, 1497, 1499, 1671, 1703, 1704, 1705, 1706, 1710, 1711, 1770, 1812, 1833, 1872, 1976, 2000, 2013, 2020, 2164, 2244, 2251, 2275

Meşrutiyet, 2300

Mesut Barzani, 2124, 2149, 2191, 2201, 2202

Meteoroloji, 1800, 1868, 1938, 2005

Metin Emiroğlu, 1601, 1604, 1658

MHP, 1436, 1655, 1659, 1962, 2029, 2032, 2033, 2038, 2048, 2067

Millet Partisi, 1998, 2028, 2160, 2189

Milletvekilliğinin Düşürülmesi, 2351

Milli Birlik, 2090

Milli Eğitim, 1349, 1351, 1352, 1353, 1365, 1394, 1430, 1451, 1457, 1460, 1478, 1612, 1800, 1869, 1899, 1938, 2003, 2005, 2213, 2320, 2374, 2394, 2396

Milli Görüş, 1373, 1777, 1804, 1917, 2087

Milli Güvenlik, 1377, 1593, 1796, 1825, 1911

Milliyetçilik, 1359

Misak-ı Milli, 1798, 1799

Mısır, 1368, 1372, 1574, 2204, 2236, 2320

MİT, 1361, 1591, 1594, 1596, 1621, 2102, 2136, 2142

Moldova, 2045

Moskova, 1355, 1824, 1924

MP, 2029

Muammer Aksoy, 1589, 1796, 1987

Muammer Fevzi Yalçın, 1477, 1743

Muhalefet, 1534, 1585, 1656, 1780, 1818, 1894, 2099, 2123, 2183, 2205, 2287, 2362, 2363

Muhammet Kaymak, 1640, 1709

Muhammet Sadık Avundukluoğlu, 1466, 1492, 1566, 1598, 1599

Muharrem Şemsek, 1350, 1352, 1359, 1404, 1407, 1409, 1416, 1422, 1425, 1431, 1432, 1436, 1438, 1441, 1443, 1444, 1457, 1461, 1479, 1482, 1503, 1662, 1673, 1674, 1677, 2006

Muhsin Yazıcıoğlu, 1422, 1424, 1432, 1437, 1438, 1441, 1443, 1600, 1602, 1609, 2006, 2022, 2194, 2335

Muhtar Mahramlı, 1537

Mukadder Başeğmez, 1358

Münif İslamoğlu, 1549

Münir Doğan Ölmeztoprak, 1576, 1611, 2235, 2238, 2239

Murat Başesgioğlu, 1742, 1746, 2286

Murat Karayalçın, 1432, 1441, 1446, 1648, 1660, 1669, 1910, 1957, 1965, 2019, 2023
Musa Demirci, 1510, 1512, 1514, 1515, 2267
Müslümanlık, 1594, 1946, 2303
Mustafa Ateş Amiklioğlu, 2291, 2320
Mustafa Balcılar, 2181, 2182, 2189, 2195, 2225
Mustafa Baş, 1362, 1397, 1544, 1547, 1549, 1553, 1557, 1647, 1649, 1651, 2289, 2328
Mustafa Bülent Ecevit, 1374, 1389, 1410, 1416, 1432, 1436, 1438, 1440, 1660, 1784, 1799, 2084, 2092, 2128, 2148, 2159, 2193, 2302, 2305, 2325, 2334
Mustafa Çiloğlu, 1477, 1568
Mustafa Dağcı, 1353, 1419, 1420
Mustafa Doğan, 1457, 1459, 2209
Mustafa Dursun Yangın, 1728
Mustafa Fikri Çobaner, 1466
Mustafa Haluk Müftüler, 1658, 1666, 1709
Mustafa İstemihan Kalay, 1392, 1393, 1394, 1407, 1717, 2156
Mustafa Kaçmaz, 1682
Mustafa Kalemli, 1366, 1399, 1411, 1422, 1430, 1441, 1544, 1550, 1561, 1564, 1568, 1588, 1702, 1716, 1723, 1885, 2114, 2115, 2161, 2167, 2171, 2181, 2189, 2195, 2200, 2221, 2222, 2340, 2341, 2346, 2355, 2356, 2361, 2380
Mustafa Kemal Atatürk, 1356, 1505, 2081, 2135, 2313
Mustafa Kul, 1463, 1465, 1469, 1531, 1532, 1534, 1535, 1537, 1538, 1539, 1542, 1611, 1615, 1616, 1628, 1653, 1654, 1657, 1666, 1667, 1670, 1672, 2351, 2377
Mustafa Küpeli, 1728
Mustafa Parlak, 1430, 1488, 1581, 1582
Mustafa Taşar, 1343, 1685, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1718, 1719, 1721, 1722, 1723, 2376
Mustafa Tınaz Titiz, 1393
Mustafa Ünalı, 1352, 1364, 1532, 1535, 1582, 1584, 1758, 2245, 2266, 2322
Mustafa Yılmaz, 1597, 1598, 1662, 1668, 1669, 1728, 1800, 1802, 2032, 2252
Mustafa Zeydan, 1626, 1646, 1682, 2183
Musul, 1805, 2090, 2201, 2321
Mutabakat, 2207
Muzaffer Arıcı, 1492, 1495, 2288
Muzaffer Arıkan, 1524, 1525, 1526, 2031

2426

Muzaffer Demir, 1600, 1602, 1610, 1642, 1646, 2017
Nabi Poyraz, 1576
Nadir Kartal, 1681, 1682
Nahçıvan, 2157
Nahit Menteşe, 1457, 1460, 1553, 1559, 1612, 1634, 1635, 1643, 2170, 2171, 2181, 2182, 2187, 2199
NATO, 1355, 1356, 1367, 1415, 1442, 1594, 1673, 1674, 1675, 1797, 1891, 1896, 1943, 1972, 1994, 2061, 2067, 2145, 2148, 2149, 2159, 2176, 2193, 2204, 2324
Nazi, 1399, 1403
Nazım Hikmet, 1824, 1953, 2135
Nazmi Çiloğlu, 1693
Necmettin Cevheri, 1519, 2297, 2324, 2325, 2330, 2331, 2335, 2336
Necmettin Erbakan, 1372, 1406, 1409, 1450, 1456, 1462, 1467, 1473, 1478, 1659, 1660, 1683, 1764, 1772, 1777, 1803, 1810, 1811, 1817, 1841, 1850, 1869, 1877, 1885, 1908, 1916, 1939, 1945, 1980, 1981, 2006, 2012, 2032, 2106, 2125, 2302, 2335, 2356, 2377, 2380, 2408
Necmi Hoşver, 1710
Nevfel Şahin, 1549, 1758
Nevruz, 1376, 1378, 1641, 1645, 1761, 1814, 1816, 1822, 1951, 2108, 2110, 2138, 2315
Nevşat Özer, 1683, 2316, 2406
Nevzat Çobanoğlu, 1709
Nevzat Ercan, 1443, 1596, 1638, 1644, 1660, 1663, 1686, 1737, 1738, 1744, 1980, 1994, 2353, 2363, 2365, 2378
Nevzat Yalçıntaş, 2027
Nihat Matkap, 1466, 1939, 1953
Nurettin Tokdemir, 1351, 1353, 1455, 1743
Nurhan Tekinel, 1728
Nusret Demiral, 1598
Ödenekler, 1900, 1901, 1926, 1967, 1977
Office Internationale Epizootica, 1519
Öğretmenler Yardımlaşma Kurumu, 1351
Oğuzhan Asiltürk, 1361, 1385, 1391, 1392, 1393, 1440, 1625, 1627, 1678, 1683, 1817, 2083, 2084, 2086, 2095, 2102, 2114, 2151, 2156, 2174, 2180, 2218, 2312, 2340, 2343, 2344, 2346, 2348, 2352, 2379, 2400, 2402, 2404, 2408, 2409
OIE, 1519

Ökkeş Şendiller, 1427, 1430, 1479, 1482, 1628
Oktaý Öztürk, 1352
Olağanüstü Hal Bölgesi, 1380, 1786, 2108, 2315
Olağanüstü Hal Uygulaması, 1630
Olağanüstü Hal, 1379, 1380, 1381, 1388, 1529, 1630, 1786, 1791, 2082, 2083, 2094, 2096, 2100, 2106, 2108, 2112, 2131, 2133, 2136, 2138, 2141, 2142, 2143, 2161, 2167, 2181, 2183, 2189, 2194, 2195, 2196, 2315, 2327
Olağanüstü Toplantı Önergesi, 1367, 2355
Olağanüstü Toplantılar, 2354
Ölümler, 1515, 1736, 2309, 2310
Ömer Barutçu, 2298
Ömer Faruk Ekinci, 1353
Ömer Lütfi Coşkun, 1626, 1646, 1693
Önay Alpago, 1439
Onur Kumbaracıbaşı, 2400, 2404
Orhan Doğan, 1377, 2116, 2183, 2312, 2318
Orhan Kilercioğlu, 1404, 1424, 1426, 1439, 1490, 1674, 1676, 1791, 2192, 2306, 2333
Orhan Şendağ, 1488, 1717, 1719, 1721
Orta Asya, 1354, 1356, 1391, 1395, 1396, 1398, 1412, 1422, 1424, 1426, 1438, 1443, 1596, 1821, 1864, 1895, 1936, 2003, 2027, 2059, 2062, 2063, 2066, 2069, 2073, 2145, 2154, 2229, 2295, 2303, 2367
Ortaçağ, 2313
Ortadoğu, 1355, 1356, 1430, 1438, 1491, 1561, 1711, 1793, 1841, 1871, 1898, 1940, 1942, 1959, 1972, 2001, 2012, 2022, 2042, 2044, 2060, 2099, 2104, 2122, 2129, 2130, 2145, 2150, 2171, 2175, 2177, 2178, 2188, 2191, 2192, 2202, 2266, 2295, 2302, 2303, 2324
Osman Ceylan, 1352
Osman Develioğlu, 1525, 1530
Osman Mümtaz Soysal, 1371, 1375, 1407, 1764, 1788, 1791, 2218, 2310, 2363, 2364
Osman Özbek, 1733
Osman Seyfi, 1477, 1596, 1611, 1623, 1666
Osmanlı, 1355, 1361, 1362, 1382, 1429, 1676, 1677, 1790, 1798, 1865, 1897, 1898, 1954, 1963, 1998, 2049, 2063, 2104, 2150, 2154, 2177, 2203, 2306, 2312, 2319
Otoyol Yapımları, 1694, 2375
Otoyol, 1687, 1688, 1694, 1695, 2076, 2273, 2375
Özbekistan, 1354, 2154, 2216, 2219, 2226, 2227
Özel Harekât, 1951, 1952, 2110, 2198
Özelleştirme, 1774, 1785, 1820, 1843, 1861, 1882, 1888, 1907, 1920, 1927, 1969, 1970, 1980, 1988, 1989, 1995, 2000, 2002, 2006, 2014, 2019, 2053, 2072, 2250, 2255, 2277, 2285, 2330
Özerkleştirme, 1774, 1820, 1882
Ozon Tabakası, 2231, 2239, 2240, 2379, 2380
Özürlü, 1476, 1481
Pakistan, 1956, 2229
Paris Şartı, 1868, 1881, 1884, 1990, 2040, 2107, 2112, 2140, 2289
Patent, 2237, 2238, 2239, 2373, 2379
Pirinçlik, 2121, 2190
Piyasa, 1464
PKK, 1376, 1377, 1378, 1380, 1384, 1386, 1389, 1390, 1425, 1426, 1428, 1444, 1445, 1493, 1528, 1589, 1594, 1595, 1598, 1606, 1623, 1627, 1628, 1629, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1642, 1645, 1797, 1822, 1858, 1863, 1878, 1879, 1884, 1913, 1925, 1929, 1930, 1932, 1935, 1951, 1952, 1954, 1960, 1962, 1992, 1999, 2002, 2004, 2017, 2064, 2085, 2087, 2091, 2092, 2093, 2105, 2107, 2108, 2113, 2114, 2118, 2124, 2125, 2126, 2128, 2132, 2134, 2137, 2140, 2142, 2145, 2146, 2148, 2150, 2167, 2168, 2171, 2173, 2174, 2179, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2200, 2201, 2305, 2306, 2310, 2321, 2333, 2368
Plan ve Bütçe Komisyonu, 1692, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1771, 1818, 1827, 1828, 1831, 1838, 1899, 1900, 1902, 1903, 1906, 1925, 1966, 1967, 1971, 1977, 1993, 2210, 2228, 2230, 2234, 2241, 2242, 2258, 2287, 2374, 2375, 2376, 2377, 2380
PTT, 1387, 1485, 1532, 1538, 1539, 1540, 1542, 1605, 1716, 1886, 1923, 1928, 1940, 2163, 2300, 2304, 2405
Radyo ve Televizyon Üst Kurul, 1345, 2161, 2194, 2205
Rahmi Özer, 1658, 2032

Rasim Zaimoğlu, 1512, 1514, 1516, 1532, 1537, 1704, 1705
Rauf Denктаş, 1365, 1374, 1408, 1880, 2159, 2325, 2356
Recep Ercüment Konukman, 1343, 1686, 1737, 1744, 1745, 1746, 1750, 1751, 2378
Recep Kırış, 1389, 1390, 1425, 1444, 2170, 2203, 2290, 2318, 2347
Refah Partisi, 1427, 1437, 1500, 1501, 1541, 1558, 1564, 1582, 1623, 1644, 1655, 1662, 1671, 1764, 1774, 1775, 1782, 1841, 1851, 1878, 1916, 1917, 1920, 1948, 1949, 1953, 1954, 1980, 1984, 2006, 2029, 2138, 2139, 2156, 2238, 2266, 2267, 2268, 2302, 2335
Refah, 1427, 1437, 1500, 1501, 1541, 1558, 1564, 1582, 1623, 1644, 1655, 1662, 1671, 1764, 1774, 1775, 1782, 1841, 1851, 1878, 1885, 1916, 1917, 1920, 1948, 1949, 1953, 1954, 1980, 1984, 2006, 2021, 2029, 2138, 2139, 2156, 2238, 2266, 2267, 2268, 2282, 2302, 2335
Refaiddin Şahin, 1519, 1522, 1524, 1525, 1528, 1577, 1578, 1580, 1582, 1583, 1587, 2379
Remzi Kartal, 1395
Resmi Gazete, 1760, 1899, 1966
Rifat Serdaroğlu, 1678
Rifat Yüzbaşıoğlu, 1455
Rıza Akçalı, 1358, 1514, 1518, 1693, 1697, 1733
Rıza Müftüoğlu, 1417, 1562
Rıza Yılmaz, 2119
Roma, 1355, 1359, 1515, 1555, 1610, 1892, 1896, 2218, 2222, 2239
Romanya, 1790, 1941, 2069, 2216, 2220, 2293
RP, 1352, 1353, 1356, 1357, 1358, 1361, 1362, 1364, 1368, 1372, 1377, 1385, 1392, 1393, 1397, 1400, 1402, 1406, 1409, 1413, 1415, 1419, 1420, 1424, 1426, 1428, 1430, 1434, 1439, 1441, 1442, 1444, 1451, 1455, 1457, 1463, 1466, 1470, 1473, 1475, 1477, 1479, 1484, 1485, 1488, 1490, 1492, 1510, 1512, 1514, 1515, 1519, 1522, 1524, 1525, 1532, 1535, 1537, 1538, 1541, 1544, 1547, 1549, 1553, 1557, 1568, 1574, 1576, 1582, 1584, 1588, 1589, 1594, 1597, 1600, 1601, 1604, 1610, 1611, 1616, 1621, 1625, 1626, 1627, 1631, 1638, 1640, 1646, 1647, 1649,

1651, 1653, 1655, 1658, 1659, 1660, 1661, 1665, 1667, 1670, 1672, 1673, 1674, 1675, 1678, 1680, 1682, 1693, 1708, 1709, 1716, 1717, 1728, 1733, 1734, 1742, 1743, 1758, 1772, 1777, 1803, 1810, 1811, 1817, 1826, 1850, 1852, 1869, 1877, 1880, 1885, 1898, 1908, 1916, 1917, 1939, 1945, 1981, 2012, 2027, 2029, 2031, 2033, 2084, 2086, 2089, 2093, 2095, 2102, 2106, 2114, 2118, 2125, 2139, 2147, 2164, 2168, 2174, 2178, 2181, 2185, 2192, 2193, 2196, 2202, 2205, 2208, 2210, 2212, 2213, 2218, 2222, 2223, 2225, 2233, 2234, 2235, 2236, 2238, 2239, 2240, 2262, 2264, 2310, 2312, 2315, 2340, 2341, 2343, 2344, 2346, 2348, 2361, 2363, 2364, 2366, 2379
RTÜK, 1345, 2205
Rum, 1368, 1370, 1371, 1373, 1374, 1404, 1405, 1409, 1410, 1416, 1433, 1805, 1890, 2091, 2132, 2152, 2325, 2327
Rüştü Kazım Yücelen, 1714
Rusya, 1356, 1391, 1396, 1398, 1411, 1414, 1423, 1426, 1440, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1491, 1517, 1573, 1576, 1586, 1675, 1677, 1764, 1774, 1779, 1841, 1853, 1924, 1941, 1942, 1953, 1988, 2000, 2001, 2003, 2007, 2043, 2062, 2063, 2066, 2068, 2069, 2091, 2197, 2219, 2220, 2232, 2279, 2292, 2293, 2319, 2325, 2327, 2338
Şaban Bayrak, 1463, 1465, 1653, 1655, 1658
Sabri Öztürk, 1549, 1647, 1651, 1734
Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu, 2231
Sağlık, 1349, 1398, 1467, 1476, 1480, 1527, 1554, 1577, 1579, 1583, 1586, 1653, 1688, 1696, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728, 1732, 1763, 1800, 1839, 1869, 1926, 1938, 1964, 2005, 2052, 2208, 2214, 2215, 2216, 2231, 2258, 2259, 2292, 2293, 2328, 2329, 2331, 2332, 2374, 2375, 2376, 2379, 2394, 2396
Şahin Ulusoy, 1549, 1573
Sait Kemal Mimaroglu, 1414, 1434, 1678, 1841, 1908, 1914, 2154, 2177, 2310
Sakarya, 1434, 1439, 1443, 1488, 1490, 1558, 1596, 1638, 1644, 1686, 1691, 1737, 1738, 1744, 1994, 2076, 2102, 2202, 2234, 2235, 2236, 2262, 2333, 2353, 2363, 2378
Salih Ergün, 1568

Salih Kapusuz, 1492, 1500, 2166
 Sami Sözat, 1524, 1717
 Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu, 2207, 2229, 2237
 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1467, 1654, 1715, 1718, 1800, 1869, 1938, 2005, 2395, 2397
 Sancak, 1359, 1468, 1469, 1720, 1721
 Sarp Sınır Kapısı, 1395, 2292
 Seçim Kanunu, 1778, 1877, 2023, 2363, 2409
 Seçimler, 1826
 Sedat Yurttaş, 1642, 1645, 1683
 Sel Afeti, 2274
 Selahattin Karademir, 1728
 Selim Sadak, 1377, 1385, 1387, 1390, 1641, 1645, 1866, 1939, 1963, 2315
 Sendikalar Kanunu, 2209
 Şeriat, 1606, 1617, 1986, 2169
 Şerif Bedirhanoğlu, 1626, 1628, 1640, 1682
 Şerif Ercan, 2291, 2353, 2362
 Şevket Kazan, 1364, 1399, 1400, 1411, 1577, 1578, 1583, 1588, 1589, 1594, 1600, 1635, 1660, 1661, 1673, 1683, 1898, 2023, 2030, 2147, 2233, 2303, 2315, 2340, 2341, 2343, 2351, 2352, 2353, 2354, 2361, 2362, 2363, 2379, 2381, 2401, 2405, 2406, 2409
 Sevr Antlaşması, 2126
 Seyfi Şahin, 1363, 1628, 1634, 2166, 2209, 2239, 2240
 Seyit Osman Sevimli, 1473
 SHP, 1351, 1353, 1355, 1356, 1358, 1361, 1362, 1364, 1365, 1371, 1380, 1392, 1397, 1398, 1401, 1402, 1407, 1410, 1413, 1415, 1419, 1420, 1424, 1426, 1429, 1430, 1431, 1442, 1445, 1451, 1453, 1455, 1457, 1463, 1466, 1469, 1473, 1476, 1477, 1479, 1481, 1484, 1485, 1488, 1490, 1492, 1495, 1499, 1510, 1512, 1514, 1516, 1517, 1519, 1521, 1524, 1525, 1526, 1531, 1532, 1534, 1535, 1537, 1538, 1539, 1541, 1544, 1548, 1549, 1553, 1556, 1557, 1565, 1566, 1568, 1573, 1576, 1577, 1578, 1581, 1582, 1583, 1585, 1588, 1589, 1591, 1593, 1597, 1599, 1600, 1601, 1608, 1611, 1616, 1623, 1625, 1626, 1627, 1628, 1639, 1640, 1644, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1672, 1673, 1674, 1676, 1678, 1692, 1693, 1702, 1705, 1708, 1709, 1716, 1717, 1728, 1733, 1734, 1742, 1743, 1754, 1758, 1759, 1761, 1773, 1780, 1783, 1785, 1788, 1791, 1793, 1800, 1802, 1813, 1816, 1823, 1837, 1851, 1853, 1854, 1862, 1864, 1866, 1869, 1870, 1873, 1877, 1880, 1881, 1883, 1885, 1894, 1908, 1910, 1911, 1912, 1917, 1920, 1925, 1928, 1929, 1930, 1931, 1939, 1945, 1946, 1953, 1955, 1960, 1980, 1984, 1987, 1998, 2015, 2017, 2018, 2025, 2027, 2028, 2029, 2031, 2033, 2038, 2051, 2083, 2084, 2087, 2088, 2089, 2094, 2095, 2097, 2098, 2099, 2100, 2105, 2106, 2111, 2116, 2118, 2119, 2123, 2124, 2137, 2138, 2146, 2154, 2155, 2156, 2165, 2166, 2167, 2169, 2175, 2176, 2183, 2184, 2189, 2210, 2218, 2226, 2262, 2263, 2290, 2310, 2312, 2314, 2315, 2340, 2341, 2343, 2344, 2368, 2379
 Sığır Vebası, 1524, 1525, 2380
 Şii, 1423
 Siirt, 1626, 1693, 2070, 2083, 2084, 2085, 2106, 2116, 2133, 2306
 Sıkıyönetim, 2112
 Silopi, 1376, 2120, 2192
 Şinasi Altınır, 1463, 1464, 1466, 1472, 1512, 1576, 1733, 2337, 2338
 Şinasi Yavuz, 1717
 Sırbistan, 1359, 1360, 1416, 1880, 1942, 2145, 2157, 2319
 Şırnak, 1341, 1350, 1351, 1352, 1353, 1376, 1377, 1378, 1383, 1385, 1386, 1387, 1390, 1626, 1641, 1645, 1683, 1816, 1866, 1867, 1963, 1964, 1965, 2083, 2084, 2085, 2102, 2106, 2116, 2133, 2136, 2139, 2143, 2312, 2315, 2318, 2341, 2347, 2355, 2359, 2374, 2402
 Sırrı Sakık, 2309, 2310
 SİSATEV, 1343, 1685, 1729, 1730, 1731, 1732, 1734, 1735, 1737, 2378
 Sivas Olayları, 1599, 1600, 1624
 Sivas, 1413, 1415, 1422, 1424, 1431, 1432, 1437, 1438, 1441, 1443, 1444, 1449, 1466, 1470, 1472, 1510, 1512, 1576, 1581, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1608, 1610, 1611, 1612, 1614, 1615, 1616, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1638, 1683, 1764, 1797, 1798, 1823, 1865, 1866, 1885, 1897, 1931, 1954, 1960, 1987, 2006, 2015, 2018, 2022, 2031, 2178, 2186, 2188, 2192, 2194, 2226, 2267, 2298, 2319, 2369, 2377, 2404, 2406, 2409, 2410

Sivilleşme, 1792
Siyonizm, 1805, 2126
Soğuk Savaş, 1366, 1371, 1779, 1790, 1853, 1942, 2153
Solingen, 1399, 1400, 1603
Somali, 1844, 1870, 1896, 1972, 1994, 2001, 2132, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2405
Sosyal Demokrasi, 1790
Sosyal Devlet, 1514, 1810, 1820, 1855, 1863, 1864, 1926, 1941, 2018, 2242, 2253, 2257, 2261
Sosyal Sigortalar Kanunu, 2209
Sosyal Sigortalar Kurumu, 1343, 1685, 1729, 1730, 1731, 1732, 1734, 1735, 1737, 1861, 1889, 1923, 1957, 1969, 1970, 1978, 1993, 2075, 2209, 2285, 2378
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, 1745
Sosyaldemokrat Halkçı Parti, 1841, 1954, 2290
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 1354, 1357, 1779, 2125, 2295
Sovyetler Birliği, 1354, 1355, 1374, 1446, 1517, 1561, 1573, 1765, 1782, 1788, 1821, 1833, 1881, 1885, 1941, 1953, 2045, 2149, 2207, 2217, 2229, 2295, 2319, 2337
Sovyetler Birliği, 1446, 1517, 1561, 1573, 1941, 2149, 2229
Sözlü Soru, 1347
SSCB, 1354, 2279, 2295
SSK, 1481, 1729, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 2003, 2105
Şükrü Erdem, 1693, 2409
Şükrü Yürür, 1343, 1463, 1464, 1686, 1688, 1696, 1737, 1744, 1745, 1750, 1751, 2378
Süleyman Ayhan, 1428, 1430, 1451, 1452, 1455, 1596
Süleyman Demirel, 1344, 1391, 1411, 1558, 1590, 1660, 1702, 1716, 1764, 1779, 1793, 1803, 1826, 1861, 1899, 2007, 2010, 2026, 2027, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2038, 2040, 2057, 2095, 2101, 2105, 2106, 2110, 2114, 2119, 2122, 2131, 2132, 2133, 2138, 2152, 2159, 2163, 2174, 2281, 2294, 2298, 2301, 2305, 2309, 2360, 2400, 2401, 2402

Süleyman Hatinoğlu, 1396, 1397, 1666, 1758, 2331
Sümer Oral, 1764, 1770, 1771, 1772, 1832, 1833, 1837, 1841, 2284, 2315, 2316
Sünni, 1621, 2309, 2335
Sürgünde Kürt Parlamentosu, 2187
Suriye, 1368, 1423, 1519, 1807, 1822, 1915, 1932, 2044, 2089, 2091, 2098, 2107, 2109, 2126, 2127, 2129, 2169, 2173, 2178, 2186, 2187, 2197
Suudi Arabistan, 1355, 1577, 2129, 2176
Tacikistan, 2067, 2153, 2216, 2227
TAEK, 1583
Tahkim Kanunu, 1927
Tansu Çiller, 1658, 1659, 1660, 1662, 1663, 1664, 1665, 1931, 1937, 1966, 2000, 2024, 2144, 2161, 2167, 2172, 2181, 2189, 2195, 2200, 2241, 2317, 2318, 2355, 2360, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410
Tanzimat, 1897
Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu, 2230
TBKP, 2294
TBMM İctüzüğü, 1341, 1347, 1349, 1447, 1450, 1600, 1601, 2359, 2360
TBMM Kararları, 2082, 2131, 2161, 2181, 2194
Tehlikeli Atık, 2221, 2377
TEK, 1662, 1775, 1852, 1928, 1940, 2404
Telgraf ve Telefon Kanunu, 1542
Teoman Ünüsan, 2288
Terör Örgütü, 1378, 1380, 1915, 1932, 2088, 2107, 2140, 2148, 2173, 2333
Terör, 1377, 1382, 1387, 1782, 1783, 1786, 1807, 1822, 1866, 1879, 1895, 1908, 1915, 1930, 1932, 1942, 1948, 1949, 1951, 1971, 2036, 2048, 2050, 2088, 2093, 2108, 2134, 2306, 2320
Terörle Mücadele, 1613, 1911, 1930, 1952, 1953, 1965, 1986, 1992, 1998, 1999, 2014, 2017, 2022, 2167, 2183, 2195, 2200, 2355, 2357, 2358, 2376
Tevfik Diker, 1733, 1735, 1736
Tevfik Türesin, 1709, 2032
THY, 2321
TİGEM, 1530
Timur Demir, 1509
Timurçin Savaş, 1568, 1693
TMMOB, 1467
TOBB, 1467
TÖB-DER, 1353

Toplu Konut, 1669, 1697, 1745, 2018,
2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167,
2375
Trafik Kazaları, 1637, 1638, 2071
TRT, 1361, 1390, 1397, 1408, 1426, 1428,
1430, 1445, 1481, 1510, 1531, 1533,
1535, 1538, 1541, 1544, 1594, 1774,
1775, 1778, 1859, 1888, 1889, 1911,
1912, 2009, 2116, 2293, 2304, 2305,
2311, 2321, 2343
TSE, 1467
TTK, 1569, 1571, 1572, 2367
TÜGSAŞ, 1712, 1713, 1715, 1718, 1719,
1721, 1722
Tüketiciyi Koruma, 1448, 1462, 1467,
1470, 1473, 2380
Tunç Bilget, 1437, 2204, 2235, 2281, 2336,
2337
Tunca Toskay, 1514, 1517, 1537, 1553,
1560, 2240
Tunceli, 1488, 1490, 1492, 1494, 1495,
1500, 1600, 1602, 1631, 1639, 1685,
1712, 1713, 1718, 1743, 1746, 1964,
1992, 2083, 2084, 2106, 2133, 2183,
2196, 2199, 2352, 2376, 2378
Turan Dursun, 1589, 1987
Turgut Özal, 1344, 1390, 1411, 1494, 1496,
1497, 1533, 1536, 1577, 1660, 1687,
1754, 2010, 2025, 2026, 2027, 2029,
2034, 2038, 2126, 2305
Turgut Tekin, 1576, 1682, 2006
Turhan Tayan, 1389, 1391, 1422, 1437,
1506, 1600, 1625, 1627, 1635, 1673,
1686, 1752, 1764, 1778, 1780, 2009,
2209, 2347, 2348, 2379
Turizm Bakanlığı, 1348, 1349, 1800, 1869,
1938, 2005, 2307, 2395, 2397
Türk Atom Enerjisi Kurumu, 1585
Türk Cumhuriyetler ve Muhtar Bölgeleri,
1354
Türk Dış Politikası, 1354, 1359, 1365, 1391,
1432, 2152, 2154, 2206, 2234, 2367,
2368, 2369
Türk Hava Yolları, 1953, 2212, 2321
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği,
1467
Türk Silahlı Kuvvetleri, 1344, 1345, 1425,
1426, 1958, 2082, 2108, 2120, 2131,
2132, 2146, 2151, 2152, 2160, 2176,
2190, 2194, 2201, 2333, 2334
Türk Tabipler Birliği, 1576, 2369
Türk Ticaret Kanunu, 2209
Türkan Akyol, 1428, 1431, 2288
Türki Cumhuriyetler, 1341, 1350, 1354,
1782, 1843, 2217, 2337, 2369
Türk-İş, 1467
Türkiye Birleşik Komünist Partisi, 2294
Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1354, 1384,
1403, 1536, 1594, 1596, 1606, 1617,
1631, 1663, 1798, 1863, 1865, 1890,
1935, 1936, 1962, 1994, 2009, 2022,
2039, 2048, 2050, 2053, 2065, 2071,
2079, 2080, 2089, 2090, 2092, 2148,
2169, 2184, 2195, 2198, 2329
Türkiye Elektrik Kurumu, 1874, 1887
Türkiye Gübre Sanayi A.Ş., 1343, 1685,
1712, 1713, 1718, 2376
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 1493
Türkiye Taşkömürü Kurumu, 1571
Türkmenistan, 2068, 2154, 2215, 2219,
2227
TÜRKSOY, 2008
Tütün ve Gümrük Depoları, 1448, 1483
Tuzla, 2078
UDİDEM, 1909, 1921, 1991, 2267, 2271
Uğur Aksöz, 1811
Uğur Mumcu, 1588, 1590, 1594, 1597,
1987, 2312, 2313, 2314, 2332
Ukrayna, 1576, 2045, 2063, 2219, 2220
Ukrayna, 2045, 2063, 2219
Ulusculuk, 2169
Uluslararası Çalışma Örgütü, 1574, 1893,
1894, 1957
Uluslararası Örgütler, 2206, 2368
Uluslararası Sivil Havacılık, 2211, 2212,
2236, 2376
Ümit Canuyar, 1524
UNCED, 1363
UNESCO, 2158, 2213
UNPROFOR, 2043, 2152
Ural Köklü, 1415, 1455, 1457, 1514, 1517,
2169, 2181, 2184, 2195, 2252, 2257
Ürdün, 2044, 2060, 2178, 2201, 2237
Usul, 1346, 1745, 2339, 2342, 2347, 2351,
2353, 2358
Uzlaşma, 1555, 1608, 1611, 1791, 1815,
1816, 1862, 1889, 1916, 1925, 1931,
1932, 2006, 2023, 2024, 2028, 2061,
2062, 2063, 2124, 2255, 2274
Vahdet Sinan Yerlikaya, 1639, 1743, 1746
Van Gölü, 1450, 1678, 1679, 1680, 1681
Van, 1395, 1450, 1522, 1626, 1628, 1631,
1632, 1640, 1678, 1679, 1680, 1681,
1682, 1724, 1798, 2070, 2074, 2080,
2083, 2084, 2106, 2133, 2141, 2186,
2196

Vefa Tanır, 1432, 1444, 1445, 1777, 1876, 1972, 2003, 2161, 2218, 2223, 2233, 2238, 2361
Veli Aksoy, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1492, 1685, 1687, 1688, 1691, 1694, 1697, 2375
Veli Andaç Durak, 1709, 1758
Veraset ve İntikal Vergisi, 1979
Vergi Reformu, 1830, 1854, 1875, 1882, 1901, 1902, 1907, 1913, 1914, 1921, 1991, 2057
Veto, 1351, 1353, 1368, 1382, 1780, 1802, 1813, 2027, 2354
Yabancı Düşmanlar, 1399, 1400, 1403, 1563, 1565
Yahudi, 1774, 1805, 1879, 2125
Yahya Uslu, 1728
Yap-ışlet-devret, 1996, 2011, 2251, 2273, 2277
Yargıtay, 1800, 1865, 1869, 1938, 2005, 2049
Yaşar Erbaz, 1421, 2095, 2105
Yaşar Topçu, 1599, 1885, 1898, 2300, 2346, 2348, 2349, 2401, 2402
Yasin Hatiboğlu, 1625, 2246, 2286
Yavuz Köymen, 2162, 2165
Yazılı Soru, 1341, 1347, 1348, 1349, 1523, 1697, 2204
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1345, 1967, 1971, 2003, 2012, 2018, 2019, 2181, 2241, 2245, 2246, 2250, 2252, 2253, 2254, 2264, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2274, 2276, 2277, 2279, 2282, 2286, 2376
Yemin Töreni, 2084
Yerel Seçim, 1859
Yeşil Kart, 1772, 1780, 1782, 1787, 1797, 1863, 1902, 1944, 2102, 2109, 2267, 2331
Yiğit Gülöksüz, 1669
Yıldırım Akbulut, 1343, 1642, 1660, 1685, 1686, 1687, 1688, 1692, 1694, 1696, 1702, 1704, 1705, 1710, 1712, 1737, 1744, 1745, 1746, 1748, 1750, 1751, 2110, 2122, 2299, 2374, 2375, 2378
Yıldırım Aktuna, 1398, 2292, 2293
Yılmaz Hocaoglu, 1351, 1361, 1364, 1391, 1397, 1399, 1404, 1414, 1463, 1601, 1697, 2131, 2132, 2143, 2152
Yılmaz Ovalı, 1537, 1538, 1542, 1651
YÖK, 1358, 1456, 1578, 1790, 1847, 2311, 2328
YÖK'ün Kaldırılması, 1847
Yolsuzluk, 1485, 1651, 1697, 1725, 1740, 2330
Yüce Divan, 1485, 1493, 1498, 1506, 1637, 1671, 1684, 1696, 1701, 1719, 1720, 1722, 1723, 1735, 1736, 1737, 1745, 1746, 1750, 1751, 1813, 2127, 2178, 2181
Yücel Seçkiner, 1730, 1731, 2167, 2170
Yüksek Seçim Kurulu, 2363, 2364, 2365
Yüksel Yalova, 1589, 1593, 1597, 1697, 1698, 1713, 1714, 1733, 2362
Yunanistan, 1375, 1406, 1407, 1416, 1433, 1437, 1438, 1439, 1574, 1688, 1890, 1913, 1942, 1961, 1963, 1972, 1994, 2014, 2019, 2045, 2046, 2065, 2091, 2180, 2186, 2187, 2319, 2322, 2327
Yusuf Bozkurt Özal, 1343, 1506, 1686, 1752, 1757, 2210, 2343, 2345
Yusuf Namoglu, 1538, 1542, 1666
Yusuf Pamuk, 1512
Zeki Ergezen, 1424, 1427, 1672, 1678, 1681, 1683, 1693, 2198, 2264
Zeki Naci Tarhan, 1758
Zeki Ünal, 1356, 1357, 2204
Ziya Halis, 1510, 1512, 1581, 2015, 2018, 2031
Ziyaeddin Selçuk Maruflu, 1490
Zonguldak, 1363, 1374, 1389, 1391, 1392, 1399, 1410, 1411, 1416, 1432, 1436, 1438, 1440, 1463, 1466, 1512, 1569, 1570, 1572, 1575, 1576, 1588, 1640, 1672, 1733, 1761, 1764, 1772, 1778, 1780, 1797, 1798, 1799, 1923, 2084, 2092, 2102, 2128, 2148, 2159, 2193, 2302, 2305, 2325, 2334, 2343, 2345, 2355, 2357
Zübeyir Aydar, 2183, 2306

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 21 - 9 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 23 - 3 (2. Cilt)

**TBMM BASIMEVİ
ANKARA - 2012**